

Näköisjulkaisu: Nykysuomen sanakirja. Osa 1: A–I, 1951.

Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/1.
URN:ISBN 978-952-7359-04-4. ISSN 2323-3370.

Kotimaisten kielten keskus 2021.

https://www.kotus.fi/nykysuomensanakirja

NYKYSUOMEN SANAKIRJA

VALTION TOIMEKSIANNOSTA TEETTÄNYT

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

ENSIMMÄINEN OSA

A — I

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PORVOO · HELSINKI

TOIMITUS

Päätoimittaja: fil. tri MATTI SADENIEMI. *Toimitussihteeri:* fil. maist. JOUKO VESIKANSA. *Toimittajat:* fil. maist. SIMO HÄMÄLÄINEN, fil. maist. ARVO KEINONEN, fil. maist. RITVA PELTONEN, fil. maist. TAITO PIIROINEN, fil. tri PAAVO SIRO, fil. maist. HANNES TEPPO.

Printed in Finland

Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapainossa Porvoossa 1951

Alkusanat

Marraskuussa 1927 kehotti eduskunta kansanedustaja *Antti Kukkosen* ym. aloitteesta hallitusta ryhtymään toimenpiteisiin »suomen kirja- ja sivistyskielen kantasanakirjan aikaansaamiseksi»; sanakirjan tuli sisältää »kaikki nykyisessä suomen kirja- ja sivistyskielessä käytetyt ja käytettäväksi hyväksyttävät sanat tarpeen mukaan määriteltyinä ja selitettyinä». Opetusministeriön pyynnöstä laativat herrat *Knut Cannelin, E. A. Tunkelo* ja *Yrjö Wichmann* sanakirjatyöstä suunnitelman — se on julkaistuna aikakauslehti Virittäjässä v. 1928 s. 354- — ja toimeen ryhdyttiin. Työn käytännöllisen hoitamisen otti v. 1929 valtion avustuksen turvin huolekseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Päätoimittajaksi tuli tohtori, myöhempi professori *M. Airila*. Toimituksen neuvonantajaksi ja valvojaksi seura asetti neuvottelukunnan, puheenjohtajana prof. *E. A. Tunkelo* ja jäseninä herrat *Jalo Kalima, Oiva J. Tallgren (Tuulio)* ja *V. Tarkiainen*. V. 1930 viimeksi mainittua seurasi prof. *Martti Rapola*. V:sta 1939 neuvottelukunnan ovat muodostaneet yliopettaja, prof. *E. A. Saarimaa* puheenjohtajana ja jäseninä tri *Lauri Hakulinen* ja prof. *Jalo Kalima*. Tri Airila oli päätoimittajana v:een 1938. Hänen johdollaan kerättiin valtaosa sanakirjan laajaa aineskokoelmaa ja kiteytettiin artikkelityön kaikki pääperiaatteet; niiden kehitys on nähtävissä kahdesta näytevihosta, jotka julkaistiin vv. 1933 ja 1935, jälkimmäinen hänen yksin kirjoittamanaan. V. 1939 hänen seuraajakseen tuli allekirjoittanut.

Kuten jo työn ääriviivat hahmotellut komitea huomautti, ei ole mahdollista eikä edes toivottavaa pyrkiä sisällyttämään sanakirjaan kaikkia nykyisen yleiskielemme sanoja. Ensiksikin kielessämme on yhdyssanojen muodostus siksi vapaata, ettei käy päinsä ottaa hakusanoiksi läheskään kaikkia esiintyviä, lauseyhteydessään ehkä hyvinkin luontevia, mutta silti enemmän tai vähemmän tilapäisiä yhdyssanoja. Yhdyssanoja on siis otettu sanakirjaan varsin valikoiden, pyrkien saamaan mukaan kaikki tavallisimmat, vakinaisessa käytössä olevat, ja muutoin tyytyen vain näytteisiin. Sama koskee osaksi myös johdannaisia. Lisäksi inhimillinen kulttuuri on niin laaja-alainen, ettei ole mahdollista yleissanakirjaan sisällyttää erikoisalojen sanastoa muuta kuin pääkohdittain; tyhjentävämpi esitys jää erikoissanakirjojen tehtäväksi. Edelleen: kirjallisuudessamme, jossa kansanelämän kuvaukset ovat niin tärkeällä sijalla, esiintyy paikallisvärin vahvistukseksi varsin runsaasti murteellista ainesta. Yleiskielen sanakirjakaan ei voi sitä kokonaan syrjäyttää — juuri oudoista sanoistahan yleisö usein tarvitsee tietoja — mutta karsinta on välttämätön. Samoin kieleen kuuluu paljon muutakin kuin asiallinen normaaliproosa, vanhastavasta raamatullisesta ylätyylistä karkeaan alatyyliin asti. Jokaisella tyylillä on oikeutuksensa omalla paikallaan, mutta varsinkin alempien tyylilajien ilmauksia voi ottaa mukaan vain seuloen.

Sanakirjaan on pyritty saamaan kaikki nykyisessä yleissuomessa tavalliset kantasanat ja tärkeimmät johdannaiset ja yhdyssanat sekä erikoisalojen sanaston

keskeisin osa. Normaalityylissä esiintyvien sanojen ja sanontojen lisäksi on harkiten otettu mukaan, paitsi ylä-, runo- ja hengellisen tyylin, myös kansankielen, puhekielen ja alatyylin ilmauksia, tällöin merkiten sanan tai käänteen tavallisuudesta poikkeava tyyliarvo — niin karkeata kuin tuollainen karsinointi tietysti onkin. Näin on nyt ilmestyvään I osaan — osia tulee kaikkiaan kuusi — kertynyt arviolta runsaasti 30 000 hakusanaa; ilman karsintaa sanamäärä olisi helposti tullut nelin-, viisinkertainen.

Hakusanojen merkitys on selitetty määrittelemällä tai synonyymisten ilmausten avulla. Johdannaisten kohdalla on kuitenkin usein tyydytty vain viittaamaan kantasanaan, ja yhdyssanoista selitys monesti on jätetty tykkänään poiskin, milloin merkityksen voi katsoa selviävän yhdysosien perusteella. Esimerkit ovat valaisemassa sanan käyttötapaa ja osoittamassa, millaisissa yhteyksissä sana esiintyy; joskus esimerkki korvaa määritelmääkin. Esimerkit ovat yleensä toimituksen muodostelemia aineksen pohjalta. Sitaattiesimerkeillä valaistaan nimenomaan kirjailijan persoonallisia käyttötapoja; niitä on siis mukana etenkin kuvallisia, kansanomaisia tai muutoin yleisimmästä poikkeavia vivahteita osoittamassa. Yleisesti esiintyviä, mutta huonoiksi tai virheellisiksi katsottavia sanamuotoja ja ilmauksia on myös jonkin verran otettu mukaan liittäen niihin viittaus paremmaksi tai oikeaksi katsottuun.

Tämän osan käsikirjoitus on kirjoitettu jo vv. 1939—41, osaksi aikaisemman käsikirjoituksen pohjalta; viivyttämällä I osan julkituloa on haluttu lyhentää eri osien ilmestymisen väliaikaa. Artikkelit ovat seuraavien toimittajien käsialaa: *Arvo T. Inkilä, Ilmari Kohtamäki, T. O. Koilo, Reino Peltola, Matti Sadeniemi, Hannes Teppo, Viljo Tervonen* ja *Jouko Vesikansa.* Urakkatyönä artikkeleita ovat lisäksi kirjoittaneet professorit *M. Airila* ja *Aarni Penttilä* sekä maisteri *Martti Saraste.* Päätoimittaja on tarkastanut kaikki artikkelit, ja eri ammattialojen artikkeleita on tarkastutettu asiantuntijoilla. Julkaisuvaiheessa teksti on vielä uudelleen käyty läpi ja korjattu, osittain varsin perusteellisestikin; sen ovat suorittaneet ensi sijassa toimittajat *Arvo Keinonen, Hannes Teppo* ja *Jouko Vesikansa.* Julkaisemisen viipymisestä on tietysti ollut haittaa varsinkin erikoisalojen sana-artikkelien kohdalta: kun aineksen valtaosa on jo toistakymmentä vuotta vanhaa ja kehitys on väliajalla mennyt eteenpäin, sanakirja ehkä on ilmestyessään — huolimatta pyrkimyksestä seurata kehitystä — eräiltä osiltaan vanhentuneempi kuin se muutoin olisi.

Älköön myöskään unohdettako sanakirjan alkuaikojen toimittajia, jotka olivat mukana aineksenkeruussa ja perustavassa artikkelinmuotoilutyössä. He ovat maisterit *Eino Nivanka, Hannes Pukki, Ahti Rytkönen, Ester Soini* ja *Eino Suova* sekä tohtori, myöhempi professori *Aarni Penttilä.*

Sanakirjan julkaisemisen kustantaa kokonaan Werner Söderström Osakeyhtiö, joka sitä paitsi on eräässä vaiheessa rahallisesti tukenut toimitustyötä.

Helsingissä syyskuussa 1951

Matti Sadeniemi

Ohjeita sanakirjan käyttäjälle

Hakusanat

Puolilihavalla painetut päähakusanat ovat aakkosjärjestyksessä.

Ehdottomasta aakkosjärjestyksestä on kuitenkin poikettu sikäli, että sanakirjassa esiintyy laihalla painettuja alihakusanoja etymologisessa yhteydessä. Niinpä on tavallisesti yhdessä adjektiivin kanssa käsitelty sen sti-loppuinen adverbijohdannainen ja vastaava us-, ys-loppuinen ominaisuudennimi, esim. **ahker|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* Samoin on verbin yhteydessä usein esitetty sen aktiivin I partisiipin sti-johdannainen, esim. **edist|ää** *v.* -ävästi *adv.* Milloin sana näin on joutunut kauas aakkoselliselta kohdaltaan, sinne on sijoitettu viittaus, esim. **arasti** *adv.* ks. arka. Varsinkin lyhyissä artikkeleissa on lisäksi käsitelty teonnimi verbin yhteydessä, esim. **ahkero|ida** *v.* -inti *teonn.*, mikäli sen käytössä ei ole mitään erikoista ja mikäli se ei siten ole joutunut kauas omalta aakkospaikaltaan. Lähisukuisia adverbeja on usein yhdistetty siten, että olosija on päähakusanana, ero- ja tulosija alihakusanana, esim. **alhaal|la,** -ta, -le *adv.*, tai siten, että yleisessä, sisä- ja ulkopaikallissijassa olevat sukulaismuodot on käsitelty yhdessä. Kaikissa näissä tapauksissa merkityksen selitys koskee välittömästi vain päähakusanaa; sen perusteella selviää alihakusanojen merkitys. — Paradigmaan kuuluva muoto, mikäli se ansaitsee erikoishuomiota, saattaa esiintyä artikkelin sisällä kursivoituna alihakusanana, esim. *arvelematta* artikkelissa **arvella.** — Nämä poikkeamiset aakkosjärjestyksestä on katsottu edullisiksi tilansäästön vuoksi; sanakirjan käyttäjä joutuu niiden takia joskus etsimään sanaa kahdesta paikasta.

minen-loppuisia teonnimiä ei yleensä ole otettu hakusanoiksi, vaan ne esiintyvät — milloin niitä esimerkkeinä on — vastaavan verbin artikkelissa ikään kuin sen paradigman muotoina.

Hakumuotona on nomineista yksikön nominatiivi tahi, mikäli sitä ei ole käytännössä, monikon nominatiivi tai sitten jokin käytännössä oleva sija. Verbeistä hakumuotona on I infinitiivi tai sen puuttuessa aktiivin indikatiivin preesensin yksikön 3. persoona (esim. **erkanee**).

Hakusanassa oleva pystyviiva on yleensä sijoitettu aivan koneellisesti, mahdollisimman suurta tilansäästöä silmällä pitäen. Esimerkistössä edustaa päähakusanaa pystyviivaan asti alkukirjain ja kaksoispiste; alkukirjain ja piste edustaa hakumuotoa.

Kussakin kappaleessa ensimmäistä seuraavien päähakusanojen alussa oleva yhdysmerkki edustaa kappaleen ensimmäisen hakusanan sitä osaa, joka on pystyviivan edellä; laihalla painetun alihakusanan alussa yhdysmerkki edustaa päähakusanan alkuosaa. Yhdysmerkki kappaletta aloittavan hakusanan alussa osoittaa, että sanaa käytetään vain yhdyssanan jälkiosana, esim. **-harjainen;** kappaletta aloittavan hakusanan lopussa se osoittaa, että on kyseessä sanan käyttö yhdyssanan alkuosana, esim. **ala-**. Yhdyssanoissa, joissa esiintyy yhdysmerkki eri osien välillä, on täten jaon sattuessa kaksi yhdysmerkkiä, esim. (auto) **--onnettomuus,** samoin artikkelin lopussa olevissa yhdyssanaluetteloissa, esim. liikkuma-- (ala).

Hakusanan keskellä oleva sulkumerkki — esim. **irralla(an** — osoittaa, että sulun jälkeinen suffiksi vaihtelee (saattaa siis esiintyä asuja *irrallamme, irrallanne* jne.). Kaksipuoliset sulut osoittavat ainesta, joka voi jäädä poiskin, esim. **ankanpoika(nen).**

Hakusanan jäljessä oleva numero viittaa ss. XII—XVIII oleviin taivutuskaavoihin.

Ääntämisen merkintä

Vierasperäisten sanojen ääntämys, milloin se poikkeaa suomen oikeinkirjoitustapojen mukaisesta, ja joissakin tapauksissa kotoisten sanojenkin ääntämys on osoitettu hakusanan jäljessä hakasulkeissa.

Pitkä vokaali merkitään kirjaimen yläpuolella olevalla viivalla, esim. **a** [ā].

Alkutavua kauemmas osuva pääpaino merkitään painollisen vokaalin yläreunassa olevalla pisteellä, esim. **ahaa** [ahā˙].

Nasaalisuus (nenäsointi) merkitään vokaalin yläpuolella olevalla aaltoviivalla, esim. **cancan** [kãkã˙]. Tällaiset vokaalit äännetään suomessa yleensä pitkinä.

ə merkitsee epäselvästi ääntyvää *e*:tä, kuten saksan sanassa *Hütte*, englannin *fire*.

z merkitsee *s*-äänteen soinnillista vastinetta, kuten saksan sanassa *sehr*, englannin *zone*.

ž merkitsee *š*-äänteen soinnillista vastinetta, kuten ranskan sanassa *je*.

ŋ merkitsee sitä nasaalikonsonanttia, joka ääntyy suomen sanoissa *sanka, sangen*.

' merkitsee ns. loppuaspiraatiota (joka eri asemissa ääntyy eri tavoin tai jää ääntymättäkin). Sitä ei merkitä tapauksissa, joissa se kuuluu muototyyppiin kauttaaltaan: e-loppuisten, taivutustyyppiin 78, 79 ja 82 kuuluvien sanojen nominatiivissa, allatiivissa, nsa-, nsä- suffikseissa, I infinitiivissä, sti-, lti-, nne-, ti-, tse-loppuisissa adverbeissa.

Kieliopilliset ym. lyhennykset sekä merkit

a.	adjektiivi
abess.	abessiivi
abl.	ablatiivi
absol.	absoluuttinen, -sesti
abstr.	abstraktinen, -sesti
adess.	adessiivi
adv.	adverbi
aik.	aikaisemmin
akk.	akkusatiivi
akt.	aktiivi, -nen
alat.	alatyylissä
alk.	alkuaan
all.	allatiivi
anat.	anatomiassa
ark.	arkityylissä
arkeol.	arkeologiassa
attr.	attribuutti
biol.	biologiassa
demonstr.	demonstratiivinen, -sesti
ed.	edellinen, edellä
ehd.	ehdotettu
eksplikat.	eksplikatiivinen, -sesti
el.	eläintieteessä
elat.	elatiivi
ellipt.	elliptinen, -sesti
eläinlääk.	eläinlääketieteessä
erik.	erikoisesti, erikoismerkitys
eril.	erilainen
erisn.	erisnimi
ess.	essiivi
etup.	etupäässä
etuvok.	etuvokaalinen
farm.	farmakologiassa, farmasiassa
fil.	filosofiassa
fon.	fonetiikassa
fys.	fysiikassa
fysiol.	fysiologiassa
gen.	genetiivi
geol.	geologiassa
geom.	geometriassa
hall.	hallintoalalla
halv.	halveksiva, -sti
harv.	harvinainen, harvoin
heng.	hengellisessä kielessä
hist.	historiassa
ill.	illatiivi
imperat.	imperatiivi
impf.	imperfekti
ind.	indikatiivi
indef.	indefiniittinen, -sesti
iness.	inessiivi
inf.	infinitiivi
instr.	instruktiivi
interj.	interjektio
interr.	interrogatiivinen, -sesti
intr.	intransitiivinen, -sesti
iron.	ironinen, -sesti
jk	jokin
jkn, jkta jne.	jonkun, jotakuta jne.
jku	joku
jnk, jtak jne.	jonkin, jotakin jne.
järjestysl.	järjestysluku
kal.	kalastuksessa
kans.	kansanomainen, -sesti
kansanr.	kansanrunoissa
kansat.	kansatieteessä
kasv.	kasvitieteessä
kem.	kemiassa
kiel.	kielitieteessä
kielt.	kieltävä, -sti
kiert.	kiertäen
kirj.	kirjateollisuudessa
kirjall.	kirjallisuudessa
komit.	komitatiivi
komp.	komparatiivi, -nen
kond.	konditionaali
konj.	konjunktio
konkr.	konkreettinen, -sesti
kons.	konsonantti
konsess.	konsessiivinen, -sesti

koul.	koululaiskielessä
kuit.	kuitenkin, kuitenkaan
kut.	kutoma-alalla
kuv.	kuvallinen, kuvakielessä
kuvat.	kuvataiteissa
käs.	käsityöalalla
käyt.	käytetään
lak.	lakitieteessä
last.	lastenkielessä
leik.	leikillinen, -sesti
liik.	liike-elämässä
lukus.	lukusana
lyh.	lyhennys
lääk.	lääketieteessä
maal.	maalarinalalla
maanm.	maanmittauksessa
maant.	maantieteessä
maat.	maataloudessa
mat.	matematiikassa
mer.	merenkulussa
merk.	merkitys
met.	metalliteollisuudessa
metrl.	meteorologiassa
mets.	metsästyksessä
metsät.	metsätaloudessa
min.	mineralogiassa
mon.	monikko, monikollinen, -sesti
murt.	murteellinen, -sesti
mus.	musiikissa
myt.	mytologiassa
myönt.	myöntävä, -sti
nahk.	nahkateollisuudessa
nom.	nominatiivi
nyk.	nykykielessä, nykyään
obj.	objekti
par.	paremmin
part.	partikkeli
partis.	partisiippi
partit.	partitiivi
pass.	passiivi, -nen
perf.	perfekti
pers.	persoona
perusl.	perusluku
pluskv.	pluskvamperfekti
posit.	positiivi
poss.	possessiivi(nen), -sesti
postp.	postpositio
pot.	potentiaali
pred.	predikaatti
prees.	preesens
prep.	prepositio
pron.	pronomini
psyk.	psykologiassa
puhek.	puhekielessä
puut.	puutöissä, puuteollisuudessa
raam.	raamatun kielessä
rad.	radioalalla
rak.	rakennusalalla
raut.	rautatiealalla
refl.	refleksiivinen, -sesti
rel.	relatiivinen, -sesti
rinn.	rinnakkaismuoto
run.	runousopissa
runok.	runokielessä
ruok.	ruokataloudessa
s.	substantiivi
seur.	seuraava
sot.	sotilasalalla
subj.	subjekti
suff.	suffiksi
sup.	superlatiivi, -nen
syn.	synonyymi
sähk.	sähkötekniikassa
taip.	taipuva
taipum.	taipumaton
taiv.	taivutus
takavok.	takavokaalinen
tal.	taloustieteessä
tav.	tavallisesti
tekn.	tekniikassa
tempor.	temporaalinen, -sesti
tilap.	tilapäinen, -sesti
tr.	transitiivinen, -sesti
transl.	translatiivi
täht.	tähtitieteessä
urh.	urheilussa
us.	usein
usk.	uskontotieteessä
v.	verbi
vaat.	vaatetusalalla
vahv.	vahvistava
vaill.	vaillinainen (paradigmaltaan)
valok.	valokuvauksessa
vanh.	vanhentunut, vanhastavassa tyylissä
vars.	varsinkin
varsin.	varsinainen
voim.	voimistelussa
vok.	vokaali
yhd.	yhdyssana, yhdyssanoja
yks.	yksikkö, yksiköllinen, -sesti
yksipers.	yksipersoonainen, -sesti
yl.	yleensä
yleisk.	yleiskielessä
yliopp.	ylioppilaskielessä
ylät.	ylätyylissä

Huomattakoon erikseen seuraavat merkitysluokkain nimien lyhennykset; ne (ja viittaus kantasanaan) saavat usein korvata merkityksen selityksen.

ain.	aineennimi, esim. **vesi.**
ain.a.	aineksen adjektiivi, esim. **villainen** < villa.
amm.	ammatinnimi, esim. **latoja, viilari.**
dem.s.	deminutiivinen substantiivi, ilmaisee jotakin kantasanalla nimitettyä pienempää tai sitten antaa sanalle hyväilysanan luonteen, esim. **tähtönen** < tähti, **jänö** < jänis.
deskr.s.	deskriptiivinen substantiivi, kuvailee ulkomuotoa, liikkeitä tms., esim. (tytön) **huiskale,** (äijän) **kämpyrä.**
deskr.v.	deskriptiivinen verbi, kuvailee liikkumis-, esiintymis- tai olemistapaa, esim. juosta **hölköttää,** istua **kököttää.**
esin.	esineennimi, esim. **lasi** merkityksessä 'lasiesine'.
fakt.v.	faktitiiviverbi, ilmaisee kantasanalla osoitetun tekemisen teettä-

mistä toisella, esim. **ammuttaa** < ampua, **soudattaa** < soutaa; vrt. *kaus.v.*

frekv.v. frekventatiiviverbi, ilmaisee kantasanan osoittaman tekemisen tapahtuvan toistuvasti, jatkuvasti tai hiljalleen, esim. **heitellä** < heittää, **hyppiä** < hypätä, **oleksia** < olla.

kalt.a. kaltaisuuden adjektiivi, ilmoittaa, minkä kaltainen joku tai jokin on, esim. **matomainen** < mato, **tyttömäinen** < tyttö.

kar.a. karitiiviadjektiivi, ilmaisee, mitä vailla joku tai jokin on, esim. **metsätön** < metsä, **aiheeton** < aihe.

kaus.v. kausatiiviverbi, ilmaisee kantasanalla osoitetun tekemisen aiheuttamista, esim. **elvyttää** < elpyä, **aivastuttaa** < aivastaa; vrt. *frekv.v.*

kielt.a. kieltävä adjektiivi, kantaverbin aktiivin I tai II partisiipin tai passiivin II partisiipin vastakohtaa ilmoittava tai teon mahdollisuuden kieltävä, esim. **näkymätön** 'joka ei näy', **kokematon** 'joka ei ole kokenut; jota ei ole koettu', **lukematon** 'jota ei voi lukea'.

koll.s. kollektiivinen substantiivi, ilmaisee kantasanan osoittamien olioiden ryhmää, esim. **haavikko** < haapa.

komp.a. komparatiivinen adjektiivi, esim. **alempi, idempi.**

mod.a. moderatiivinen adjektiivi, ilmaisee ominaisuuden lievempää astetta, esim. **heikohko** < heikko.

mom.v. momentaaniverbi, ilmaisee kantasanan osoittaman tekemisen tapahtuvan äkillisesti, esim. **hypähtää** < hypätä, **vetäistä** < vetää.

omin. ominaisuudennimi, esim. **kauneus** < kaunis. — Myös näiden sanojen edelleen kehittyneistä merkityksistä, esim. **hävyttömyys** 'hävytön teko'.

onom.s. onomatopoieettinen substantiivi, kuvailee soinnillaan jotakin ääntä, esim. **humu, jyry.**

onom.v. onomatopoieettinen verbi, kuvailee soinnillaan jotakin ääntä, esim. **kalista, naukua, puhkua.**

pass.v. passiiviverbi, ilmaisee, että kantasanan osoittama tekeminen kohdistuu subjektiin tämän sitä itse aiheuttamatta, esim. **kastua** < kastaa, **näkyä** < nähdä; vrt. *refl.v.*

poss.a. possessiivinen adjektiivi, ilmaisee kantasanan osoittaman käsitteen (runsasta) olemassaoloa jossakin, esim. **reiällinen** 'jossa on reikä t. reikiä', **vetinen** 'jossa on (runsaasti) vettä'.

refl.v. refleksiiviverbi, ilmaisee, että kantasanan osoittama tekeminen kohdistuu subjektiin sen itse aiheuttamana, esim. **kastautua** < kastaa, **näyttäytyä** < näyttää; vrt. *pass.v.*

sup.a. superlatiivikantainen adjektiivi, esim. **perimmäinen** 'eniten perällä oleva'.

tek. tekijännimi, esim. **hyppääjä** < hypätä.

teonn. teonnimi, esim. **annostus** < annostaa. — Käytetään myös tapauksissa, joissa merkitys on kehittynyt erikoissuuntiin, esim. **laudoitus** 'laudoittamisen tulos'.

väl. välineennimi, esim. **himmennin** < himmentää.

= viittaa samamerkityksiseen sanaan (jonka kohdalla selitys tai esimerkkejä) tai (esimerkkilauseen sisällä) edeltää selitystä.

< viittaa johdannaisen kantasanaan. — Jos seuraavassa artikkelissa merkitysryhmät on osoitettu sulkeissa olevin laihoin kursiivinumeroin, ne viittaavat kantasanan jaotukseen. — Viittaus kantasanaan on yleensä jätetty pois, jos kantasana suoraan, ilman äänteenvaihdoksia, on nähtävissä johdannaisesta.

→ viittaa hylättävästä muodosta suositeltavaan.

† hylättävä muoto, hylättävää käyttöä.

‿ osoittaa yhteen kirjoittamista.

⁀ osoittaa erilleen kirjoittamista. — Genetiivialkuisten yhdyssubstantiivien kohdalla (esim. **ajatuksenjuoksu**) erilleen kirjoittamisen mahdollisuutta ei yleensä ole merkitty, koska se on miltei aina olemassa.

)(osoittaa vastakohtaa tai rajakäsitettä.

| erottaa merkityksen selityksen käyttöesimerkeistä. Esimerkkien välillä se osoittaa, että kaksi seuraavaa esimerkkivirkettä kuuluu yhteen. Käytöstä hakusanaa jakamassa ks. edeltä kappaletta Hakusanat.

/ erottaa sitaatissa kahta runonsäettä.

( ) kaarisulut erottavat ympäristöstään täydentävän tai ehdollisen lisän.

[ ] hakasulut erottavat esimerkistä siihen kuulumattoman selityksen tai lisän.

-- esimerkissä osoittaa poistoa.

* kirjailijan nimen edessä osoittaa, että esimerkki on ao:n suorittamasta käännöksestä; taivutustyypin numeron jäljessä se osoittaa astevaihtelua, joka ei ilmene mallisanassa.

Lähdemerkinnät

AHO	Juhani Aho	LARINK.	Larin-Kyösti
AK	NS:n aineskokoelma	LASSILA	Maiju Lassila
ALKIO	Santeri Alkio	LEHT.	Joel Lehtonen
ARV.	arvoitus	LEINO	Eino Leino
CAJ.	Paavo Cajander[1]	LEINONEN	Artturi Leinonen
CANTH	Minna Canth	LINN.	Johannes Linnankoski
ERKKO	J. H. Erkko	LK	Lakikirja
HAAHTI	Hilja Haahti	MANN.	Otto Manninen
HAANPÄÄ	Pentti Haanpää	MERIL.	Heikki Meriläinen
HAARLA	Lauri Haarla	NUOLIV.	Auni Nuolivaara
HELLAAKOSKI	Aaro Hellaakoski	PAKK.	Teuvo Pakkala
HEPOR.	Elsa Heporauta	PAULAH.	Samuli Paulaharju
HLV	Hengellisiä lauluja ja virsiä	PEKKANEN	Toivo Pekkanen
HOLLO	J. A. Hollo	PÄIVÄR.	Pietari Päivärinta
IT	Iso tietosanakirja	PÄLSI	Sakari Pälsi
IVALO	Santeri Ivalo	RAILO	Eino Railo
JOTUNI	Maria Jotuni	SARKIA	Kaarlo Sarkia
JYLHÄ	Yrjö Jylhä	SEPPÄNEN	Unto Seppänen
JÄRN.	Arvid Järnefelt	SILJO	Juhani Siljo
JÄRVENT.	Arvi Järventaus	SILL.	F. E. Sillanpää
KAILAS	Uuno Kailas	SL	sananlasku
KAL.	Kalevala	SO	sotaväen ohjesääntö
KALLAS	Aino Kallas	SP	sananparsi
KANT.	Kanteletar	TALVIO	Maila Talvio
KARHUM.	Urho Karhumäki	TARK.	Viljo Tarkiainen
KATAJA	Väinö Kataja	TOPPILA	Heikki Toppila
KATEK.	katekismus	UT	Uusi testamentti
KAUPPISH.	Kauppis-Heikki	UT[V]	Uusi testamentti (vanhempi kuin v:n 1913)
KIANTO	Ilmari Kianto	WALTARI	Mika Waltari
KILPI	Volter Kilpi	VILJANEN	Lauri Viljanen
KIVI	Aleksis Kivi	WILKUNA	Kyösti Wilkuna
KL	kansanlaulu	VK	virsikirja
KOJO	Viljo Kojo	VK[V]	virsikirja (vanhempi kuin v:n 1938)
KOSKENN.	V. A. Koskenniemi	VT	Vanha testamentti
KR	kansanruno	VT[V]	Vanha testamentti (vanhempi kuin v:n 1933)
KRAMSU	Kaarlo Kramsu		
KS	kansansatu		

[1] Lähdemerkinnällä *CAJ. on varustettu kaikki Paavo Cajanderin nimellä kulkevasta Vänrikki Stoolin tarinain suomennoksesta otetut sitaatit, todellisesta kääntäjästä huolimatta.

Luettelossa esiintymättömistä kirjoittajista mainitaan täydellisen sukunimen ohella etukirjain tai -kirjaimet tahi etunimi.

Taivutustyypit

Jotta vältyttäisiin kolminumeroisista viitteistä, on nominit ja verbit numeroitu erikseen.

Normaalityyliin kuulumattomat tai harvinaiset taivutusmuodot on pantu sulkeisiin.

Taivutustyypeissä ei ole erotettu taka- ja etuvokaalisia sanoja, joten siis esim. **hylkiö** on liitetty tyyppiin 3 (autio) huolimatta etuvokaalisista päätteistään (hylkiö|tä, -nä). Samoin ei niissä nomineissa, joiden yks. ill:n pääte on vokaalin pidentymä + *n*, ole kiinnitetty huomiota loppuvokaaliin, vaan esim. **avu** on liitetty tyyppiin 1 (valo) huolimatta ill:n erilaisuudesta (valo|on — avu|un).

Niissä taivutusmuodoissa, joiden päätteessä esiintyy pitkä vokaali, tavataan Kalevalan kielessä ja muussakin, varsinkin vanhemmassa runokielessä *h*:llisia rinnakkaismuotoja (valoon —valohon, loviin—lovihin; punokoon—punokohon, punottiin—punottihin). Näitä rinnakkaismuotoja ei ole tyyppisanoihin merkitty. Sen sijaan ne käytöltään ja tyyliarvoltaan vastaavat rinnakkaismuodot, jotka aiheutuvat *h*:n esiintymisestä vartaloon kuuluvan, normaalimuodossa tavattavan supistumavokaalin tai -diftongin kohdalla, on ao. tyyppien kohdalla mainittu suluissa.

Nominien taivutustyypit

Yksivartaloisia nomineja

Yks.nom.	Gen.	Partit.	Ess.	Ill.	Mon.gen.	Partit.	Ill.
1. valo	-n	-a	-na	-on	-jen (-in)	-ja	-ihin
2. arvelu	-n	-a	-na	-un	-jen -iden -itten (-in)	-ja -ita	-ihin
3. autio	-n	-ta (-a)	-na	-on	-iden -itten (-in)	-ita	-ihin
4. rist|i	-in	-iä	-inä	-iin	-ien (-ein)	-ejä	-eihin
5. paper|i	-in	-ia	-ina	-iin	-ien -eiden -eitten (-ein)	-eita -eja	-eihin
6. banaal|i	-in	-ia	-ina	-iin	-ien (-eiden) (-eitten) (-ein)	-eja (-eita)	-eihin
7. kalsium	-in	-ia	-ina	-iin	-ien (-ein)	-eja	-eihin
8. lov|i	-en	-ea	-ena	-een	-ien (-ein)	-ia	-iin
9.[1] nalle	-n	-a	-na	-en	(-in)	-ja	-ihin
10. kal|a	-an	-aa	-ana	-aan	-ojen -ain	-oja	-oihin
11. koir|a	-an	-aa	-ana	-aan	-ien -ain	-ia	-iin
12. matal|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-ien -oiden -oitten -ain (-ojen)	-ia -oita (-oja)	-iin -oihin
13. asem|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-ien -ain	-ia	-iin
14. kulkij|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-oiden -oitten -ain	-oita	-oihin
15. karahk|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-oiden -oitten -ojen -ain	-oita -oja	-oihin
16. kantaj|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-ien -ain (-oiden) (-oitten)	-ia (-oita)	-iin (-oihin)
17. perun|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-oiden -oitten -ain (-ien) (-ojen)	-oita (-ia) (-oja)	-oihin (-iin)

[1] Tähän tyyppiin on liitetty, tavallisimman kirjoitustavan mukaan, "mykkään" *e*:hen päättyvät lainasanat, jotka ääntämyksen mukaan kuuluvat tyyppiin 7, esim. beige, beigen [bēš, bēšin].

Yks.nom.	Gen.	Partit.	Ess.	Ill.	Mon.gen.	Partit.	Ill.
18. pasuun|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-oiden -oitten -ojen -ain (-ien)	-oita -oja (-ia)	-oihin (-iin)
19. aino|a (-o)	-an (-on)	-aa -ata (-ota)	-ana (-ona)	-aan	-iden -itten -ain	-ita	-ihin
20. herttu|a	-an	-aa -ata	-ana	-aan	-oiden -oitten -ain (-iden) (-itten)	-oita (-ita)	-oihin (-ihin)
21. korke|a (-e) (korkia[14])	-an (-en)	-aa -ata (-eta)	-ana (-ena)	-aan	-iden -itten -ain (-oiden) (-oitten) (-hien) (-hitten)	-ita (-oita)	-ihin (-oihin)
22. suurem|pi	-man	-paa (-pata)	-pana	-paan	-pien -pain	-pia	-piin
23. vapa|a	-an (-han)	-ata	-ana (-hana)	-aseen (-hasen)	-iden -itten (-hien) (-hitten)	-ita (-hia)	-isiin -ihin (-hisin)
24. tieno|o	-on (-hon)	-ota	-ona (-hona)	-oseen (-hosen)	-iden -itten (-hien) (-hitten)	-ita (-hia)	-isiin -ihin (-hisin)
25. leikku|u	-un	-uta	-una	-useen	-iden -itten	-ita	-isiin -ihin
26. kame|e	-en	-eta	-ena	-ehen -eseen[1]	-iden -itten	-ita	-ihin -isiin[1]
27. pii	-n	-tä	-nä	-hin	-den -tten	-tä	-hin
28. ma|a	-an	-ata	-ana	-ahan	-iden -itten	-ita	-ihin
29. pu|u	-un	-uta	-una	-uhun	-iden -itten	-ita	-ihin
30. suo	suon	suota	suona	suohon	soiden soitten	soita	soihin
31. bébé	-n	-tä	-nä	-hen	-iden -itten	-itä	-ihin

Kaksivartaloisia nomineja

32. tuoh|i	-en	-ta	-ena	-een	-ien -ten	-ia	-iin
33. loh|i	-en	-ta	-ena	-een	-ien (-ten)	-ia	-iin
34. lah|ti	-den	-tea (-ta)	-tena	-teen	-tien (-tein)	-tia	-tiin
35. lu|mi	-men	-nta	-mena	-meen	-mien -nten	-mia	-miin
36. tuo|mi	-men	-mea (-nta)	-mena	-meen	-mien (-nten)	-mia	-miin

[1] Vain kaksitavuisten vartaloiden yhteydessä.

Yks.nom.	Gen.	Partit.	Ess.	Ill.	Mon.gen.	Partit.	Ill.
37. nie|mi	-men	-meä (-ntä)	-menä	-meen	-mien -nten	-miä	-miin
38. pien|i	-en	-tä	-enä (-nä)	-een	-ien -ten	-iä	-iin
39. nuor|i	-en	-ta	-ena (-na) (-ra)	-een	-ien -ten	-ia	-iin
40. su|si	-den	-tta	-tena	-teen	-sien -tten	-sia	-siin
41. to|si	-den	-tta	-tena	-teen	-sien	-sia	-siin
42. hir|si	-ren	-ttä	-tenä	-teen	-sien -tten	-siä	-siin
43. jäl|si	-len	-ttä	-tenä	-teen	-sien -tten	-siä	-siin
44. kan|si	-nen	-tta	-tena	-teen	-sien -tten	-sia	-siin
45. la|psi	-psen	-sta	-psena (-sna) (-ssa)	-pseen	-psien -sten	-psia	-psiin
46. ha|psi	-psen	-psea -sta	-psena (-sna) (-ssa)	-pseen	-psien (-sten)	-psia	-psiin
47. vei|tsi	-tsen	-stä	-tsenä	-tseen	-tsien -sten	-tsiä	-tsiin
48. pei|tsi	-tsen	-stä (-tseä)	-tsenä	-tseen	-tsien -sten	-tsiä	-tsiin
49. su|ksi	-ksen	-ksea (-sta)	-ksena	-kseen	-ksien (-ksein) (-sten)	-ksia	-ksiin
50. uksi	uksen	usta (uksea)	uksena	ukseen	uksien usten	uksia	uksiin
51. ka|ksi	-hden	-hta	-htena	-hteen	-ksien	-ksia	-ksiin
52. sankar|i	-in	-ia	-ina	-iin	-ien -eiden -eitten -ten (-ein)	-eita -eja	-eihin
53. jumal|a	-an	-aa (-ata)	-ana	-aan	-ien -ain -ten	-ia	-iin
54. sisar	-en	-ta	-ena	-een	-ien -ten	-ia	-iin
55. ahven	-en	-ta	-ena (-na)	-een	-ien -ten	-ia	-iin
56. uisti|n	-men	-nta	-mena	-meen	-mien -nten	-mia	-miin
57. onnet|on (-oin)	-toman	-onta (-ointa)	-tomana -onna (-oinna)	-tomaan	-tomien -tomain -onten (-ointen)	-tomia	-tomiin
58. läm|min	-pimän	-mintä (-pimää) (-pimätä)	-pimänä (-minnä)	-pimään	-pimien -pimäin (-minten)	-pimiä	-pimiin
59. pahi|n	-mman	-nta (-mpaa) (-mpata)	-mpana (-nna)	-mpaan	-mpien -mpain -nten	-mpia	-mpiin
60. vase|n	-mman	-nta -mpaa (-mpata)	-mpana	-mpaan	-mpien -mpain (-nten)	-mpia	-mpiin
61. muu|(d)an	-taman	-(d)atta -tamaa (-tamata)	-tamana (-(d)anna)	-tamaan	-tamien -tamain	-tamia	-tamiin

<table>
<tr><th>Yks.nom.</th><th>Gen.</th><th>Partit.</th><th>Ess.</th><th>Ill.</th><th>Mon.gen.</th><th>Partit.</th><th>Ill.</th></tr>
<tr><td>62. seitse|män</td><td>-män</td><td>-mää
-ntä
(-mätä)</td><td>-mänä
(-nnä)</td><td>-mään</td><td>-mien
-mäin
(-nten)</td><td>-miä</td><td>-miin</td></tr>
<tr><td>63. hevo|nen</td><td>-sen</td><td>-sta</td><td>-sena
(-sna)
(-ssa)</td><td>-seen</td><td>-sien
-sten</td><td>-sia</td><td>-siin</td></tr>
<tr><td>64. vastau|s</td><td>-ksen</td><td>-sta</td><td>-ksena</td><td>-kseen</td><td>-ksien
-sten</td><td>-ksia</td><td>-ksiin</td></tr>
<tr><td>65. kalleu|s</td><td>-den</td><td>-tta</td><td>-tena</td><td>-teen</td><td>-ksien
(-tten)</td><td>-ksia</td><td>-ksiin</td></tr>
<tr><td>66. viera|s</td><td>-an
(-han)</td><td>-sta</td><td>-ana
(-sna)
(-ssa)
(-hana)</td><td>-aseen
(-hasen)</td><td>-iden
-itten
-sten
(-hien)</td><td>-ita
(-hia)</td><td>-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>67. kirve|s</td><td>-en
(-hen)</td><td>-stä</td><td>-enä
(-snä)
(-ssä)
(-henä)</td><td>-eseen
(-hesen)</td><td>-iden
-itten
-sten
(-hien)</td><td>-itä
(-hiä)</td><td>-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>68. kauri|s</td><td>-in
(-hin)</td><td>-sta</td><td>-ina
(-sna)
(-ssa)
(-hina)</td><td>-iseen
(-hisen)</td><td>-iden
-itten
-sten
(-hien)</td><td>-ita
(-hia)</td><td>-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>69. kaun|is</td><td>-iin
(-ihin)</td><td>-ista</td><td>-iina
(-isna)
(-issa)
(-ihina)</td><td>-iiseen
(-ihisen)</td><td>-iiden
-iitten
-isten
(-eiden)
(-eitten)
(-ihien)
(-ehien)</td><td>-iita
(-eita)
(-ihia)
(-ehia)</td><td>-iisiin
-iihin
(-eisiin)
(-eihin)
(-ihisin)
(-ehisin)</td></tr>
<tr><td>70. koira|s</td><td>-ksen
-an
(-han)</td><td>-sta</td><td>-ksena
-ana
(-sna)
(-ssa)
(-hana)</td><td>-kseen
-aseen
(-hasen)</td><td>-ksien
-iden
-itten
-sten
(-hien)</td><td>-ksia
-ita
(-hia)</td><td>-ksiin
-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>71. uro|s</td><td>-on
(-hon)</td><td>-sta</td><td>-ona
(-hona)</td><td>-oseen
(-hosen)</td><td>-iden
-itten
-sten
(-hien)
(-hitten)</td><td>-ita
(-hia)</td><td>-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>72. mie|s</td><td>-hen</td><td>-stä</td><td>-henä
(-snä)
(-ssä)</td><td>-heen</td><td>-hien
-sten</td><td>-hiä</td><td>-hiin</td></tr>
<tr><td>73. airu|t</td><td>-en</td><td>-tta</td><td>-ena</td><td>-een</td><td>-iden
-itten
(-tten)
(-hien)
(-hitten)</td><td>-ita
(-hia)</td><td>-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>74. kevä|t</td><td>-än
(-hän)</td><td>-ttä</td><td>-änä
-nnä
(-hänä)</td><td>-äseen
(-häsen)</td><td>-iden
-itten
-tten
(-hien)
(-hitten)</td><td>-itä
(-hiä)</td><td>-isiin
-ihin
(-hisin)</td></tr>
<tr><td>75. kahdeksa|s</td><td>-nnen</td><td>-tta</td><td>-ntena
(-nna)</td><td>-nteen</td><td>-nsien</td><td>-nsia</td><td>-nsiin</td></tr>
<tr><td>76. tuha|t
-nnen</td><td>-nnen</td><td>-tta</td><td>-ntena</td><td>-nteen</td><td>-nsien
(-nten)</td><td>-nsia</td><td>-nsiin</td></tr>
<tr><td>77. kuoll|ut</td><td>-een
(-ehen)</td><td>-utta</td><td>-eena
(-ehena)
(-unna)</td><td>-eeseen
(-ehesen)</td><td>-eiden
-eitten
(-utten)
(-ehien)
(-ehitten)</td><td>-eita
(-ehia)</td><td>-eisiin
-eihin
(-ehisin)</td></tr>
</table>

Yks.nom.	Gen.	Partit.	Ess.	Ill.	Mon.gen.	Partit.	Ill.
78. hame	-en (-hen)	-tta	-ena (-hena)	-eseen (-hesen)	-iden -itten (-tten) (-hien) (-hitten)	-ita (-hia)	-isiin -ihin (-hisin)
79. terve	-en (-hen)	-ttä	-enä (-nnä) (-henä)	-eseen (-hesen)	-iden -itten (-tten) (-hien) (-hitten)	-itä (-hiä)	-isiin -ihin (-hisin)
80. ori	-in (-hin)	-tta	-ina (-hina)	-iseen (-hisen)	-iden -itten (-tten) (-hien) (-hitten)	-ita (-hia)	-isiin -ihin (-hisin)
81. kiiru	-un (-hun)	-tta	-una (-huna)	-useen (-husen)	-iden -itten (-tten) (-hien) (-hitten)	-ita (-hia)	-isiin -ihin (-hisin)
82. askel -e	-en -een	-ta -etta	-ena -eena	(-een) -eeseen	-ien -ten -eiden -eitten	-ia -eita	-iin -eisiin -eihin

Yhdysnomineja

Yks.nom.	Gen.	Partit.	Ess.	Ill.	Mon.gen.	Partit.	Ill.
83. pyhäpäiv|ä (vain perusosa taipuu)	-än	-ää	-änä	-ään	-ien	-iä	-iin
84. omatunto (molemmat yhdysosat taipuvat)	oman-tunnon	omaa-tuntoa	omana-tuntona	omaan-tuntoon	omien-tuntojen	omiatun-toja	omiintun-toihin
85. harmaahanhi (joko perusosa tai molemmat yhdysosat taipuvat)	harmaa-hanhen har-maan-hanhen	harmaa-hanhea harmaa-tahan-hea	harmaa-hanhena harmaa-nahan-hena	harmaa-hanheen harmaa-seenhan-heen	harmaa-hanhien harmai-denhan-hien	harmaa-hanhia harmai-tahan-hia	harmaa-hanhiin harmai-siinhan-hiin

Verbien taivutustyypit[1]

Yksivartaloisia verbejä

I inf.	Akt.ind. prees.	Imperf.	Kond.	Imperat.	II partis.	Pass. imperf.
1. puno|a	-n	-i	-isi	-koon	-nut	-ttiin
2. muist|aa	-an	-i	-aisi	-akoon	-anut	-ettiin
3. huu|taa	-dan	-si (-ti)	-taisi	-takoon	-tanut	-dettiin
4. sou|taa	-dan	-ti -si	-taisi	-takoon	-tanut	-dettiin
5. puol|taa	-lan	-si (-ti)	-taisi	-takoon	-tanut	-lettiin

[1] Akt. ind. prees:n muoto yks. 1. pers., seuraavat kolme muotoa yks. 3. pers.

I inf.	Akt.ind. prees.	Imperf.	Kond.	Imperat.	II partis.	Pass. imperf.
6. mur|taa	-ran	-si (-ti)	-taisi	-takoon	-tanut	-rettiin
7. sor|taa	-ran	-ti (-si)	-taisi	-takoon	-tanut	-rettiin
8. pahen|taa	-nan	-si (-ti)	-taisi	-takoon	-tanut	-nettiin
9. kaiv|aa	-an	-oi	-aisi	-akoon	-anut	-ettiin
10. haast|aa	-an	-oi -i	-aisi	-akoon	-anut	-ettiin
11. paist|aa	-an	-oi (-i)	-aisi	-akoon	-anut	-ettiin
12. saar|taa	-ran	-toi -si (-ti)	-taisi	-takoon	-tanut	-rettiin
13. lask|ea	-en	-i	-isi	-ekoon	-enut	-ettiin
14. tun|tea	-nen	-si	-tisi	-tekoon	-tenut	-nettiin
15. po|tea	-den	-ti (-si)	-tisi	-tekoon	-tenut	-dettiin
16. lä|hteä	-hden	-hti -ksi	-htisi -ksisi	-hteköön	-htenyt	-hdettiin
17. salli|a	-n	salli	-si	-koon	-nut	-ttiin
18. nai|da	-n	nai	-si	-koon	-nut	-tiin
19. sa|ada	-an	-i	-isi	-akoon	-anut	-atiin
20. my|ydä	-yn	-i	-isi	-yköön	-ynyt	-ytiin
21. juoda	juon	joi	joisi	juokoon	juonut	juotiin
22. viedä	vien	vei	veisi	vieköön	vienyt	vietiin
23. kä|ydä	-yn	-vi	-visi	-yköön	-ynyt	-ytiin

Kaksivartaloisia verbejä

24. nuolais|ta	-en	-i	-isi	-koon	-sut	-tiin
25. tul|la	-en	-i	-isi	-koon	-lut	-tiin
26. pur|ra	-en	-i	-isi	-koon	-rut	-tiin
27. men|nä	-en	-i	-isi	-köön	-nyt	-tiin
28. katsel|la	-en	-i	-isi (-eisi)	-koon	-lut	-tiin
29. arvail|la (arvael-)	-en	-i	-isi (-eisi)	-koon	-lut	-tiin
30. haravo|ida (-ita)	-in -itsen	-i -itsi	-isi -itsisi	-ikoon (-itkoon)	-inut (-innut)	-itiin (-ittiin)
31. vali|ta	-tsen	-tsi	-tsisi (-tseisi)	-tkoon	-nnut	-ttiin
32. juo|sta	-ksen	-ksi	-ksisi	-skoon	-ssut (-snut)	-stiin
33. nä|hdä	-en	-ki	-kisi	-hköön	-hnyt	-htiin
34.[1] ale|ta	-nen	-ni	-nisi (-neisi)	-tkoon	-nnut	(-ttiin)
35. sala|ta	-an	-si	-isi	-tkoon	-nnut	-ttiin
36. katke|ta	-an (-en)	-si	-aisi -isi	-tkoon	-nnut	-ttiin
37. selvi|tä	-än (-in)	-si	-äisi	-tköön	-nnyt	-ttiin
38. koho|ta	-an (-on)	-si	-aisi -isi	-tkoon	-nnut	-ttiin

[1] Monesta verbistä ei käytetä kons.-vartaloisia muotoja, varsinkaan passiivia, vaan ne korvataan muista paradigmoista, esim. eronnut pro erannut (< erkanee), nuorennuttiin, nuorruttiin pro nuorettiin (< nuorenee).

I inf.	Akt.ind. prees.	Imperf.	Kond.	Imperat.	II partis.	Pass. imperf.
39. halu|ta	-an	-si	-aisi	-tkoon	-nnut	-ttiin
40. pala|ta	-an	-si	-isi	-tkoon	-nnut	-ttiin
	-jan		-jaisi			
41. kih|istä	-isen	-isi	-isisi	-isköön	-issyt	-istiin
	-ajan	(-aji)	-ajaisi			
42. rake|ntaa	-nnan	-nsi	-ntaisi	-ntakoon	-ntanut	-nnettiin
(-ta)		(-nti)		(-tkoon)		(-ttiin)
43. tai|taa	-dan	-si	-taisi	-takoon	-tanut	-dettiin
					-nnut	-ttiin
44. antau|tua	-dun	-tui	-tuisi	-tukoon	-tunut	-duttiin
(-ta)	(-n)	(-si)	(-isi)	(-koon)	(-nut)	(-ttiin)
45. kaa|ta	-dan	-si	-taisi	-tkoon	-nnut	-ttiin

Refleksiivinen taivutus

Itämurteissa ja niiden mukaan jonkin verran yleiskielessäkin tavataan refleksiivistä taivutusta, jossa erityisten päätteiden avulla osoitetaan sama, mikä länsimurteissa ja tavallisesti yleiskielessäkin osoitetaan refleksiivisellä johtimella. *Ahti Rytkösen* selvityksen mukaan — Kirjasuomen ja hiukan murteidemmekin refleksiivisestä taivutuksesta (1938) — yleiskielessä esiintyy tai saattaisi kansanmurteiden mukaan esiintyä erityyppisistä verbeistä seuraavanlaisia I inf:n muotoja (kursivoituna tavallinen inf., sen jälkeen refleksiiviset):

luoda: luota; *panna:* paneta, paneida, paneita; *heittää:* heitätä, heit(t)äidä, heit(t)äitä; *lykkiä:* lykitä, lyk(k)iidä, lyk(k)iitä; *nakata:* nakkaata, nakka'aida, nakka'aita; *ilmetä:* ilmenetä, ilmeneidä, ilmeneitä; *ilmaista:* ilmaiseta, ilmaiseida, ilmaiseita; *osoittaa:* osoitata, osoit(t)aida, osoit(t)aita; *käännellä:* käännellätä, käänteleidä, käännelläidä, käänteleitä, käännelläitä; *pysytellä:* pysytellätä, pysytteleidä, pysytelläidä, pysytteleitä, pysytelläitä.

Kukin näistä inf.-tyypeistä kuuluu johonkin kolmesta eri taivutussarjasta sen mukaan, onko loppuna *-ta, -tä* vai *-ida, -idä* vai *-ita, -itä*. Sarjojen taivutus ilmenee seuraavasta taulukosta, johon kuitenkin on otettu vain yks. persoonamuodot. Eräitä rinnakkaistaivutuksia on jätetty pois; sulkeet osoittavat äänteellisiä vaihtelumuotoja ilman viittausta yleisyyteen tai tyyliarvoon.

I inf.	Ind. prees.	Imperf.	Kond.	Imperat.	II partis.	Pass. imperf.
1. heit|ätä	-äm(m)e,	-im(m)e	-täisim(m)e		-ännyt	-ättiin
	-ätet	-itet	-täisitet	-äte		
	-äkse(n)	-tihe(n)	-täisihe(n)	-ätköön		
2. heit(t)ä|idä	-in	-in	-isin		-inyt	-itiin
	-it	-it	-isit	-i		
	-i(pi)	-i	-isi(hen)	-iköön		
3. heit(t)ä|itä	-im(m)e	-isin	-isisin		-innyt	-ittiin
	-itet	-isit	-isisit	-ite		
	-ikse(n)	-isi(hen)	-isisi	-itköön		

Eri sarjat ovat niin murteissa kuin yleiskielessäkin osittain sekaantuneet. Suhteellisesti tavallisimmin esiintyvät muodot ovat ind. prees. yks. 3. pers. sarjoista 1 ja 3 (heitäksen, heit(t)äiksen), imperf. yks. 3. pers. sarjasta 1 (heittihen) ja I inf. sarjoista 2 ja 3 (heit(t)äidä, heit(t)äitä).

A

a [ā] **1.** kirjaimiston ensimmäinen aakkonen, *a*-äänteen merkki. | Iso A, pieni a. Ei tunne vielä a:takaan. Mittahaaru on A:n muotoinen. **2.** eräs kielen äänne: takavokaali, jota äännettäessä suuväylä on avara ja huuliaukko lavea. **3.** *mus.* C-duurin kuudes sävel ja sen nuottimerkki. | Antaa ääniraudalla a. **4.** vertauksellista käyttöä, jollaista esiintyy myös muista aakkoston ensimmäisistä kirjaimista. **a.** osoittamassa jtak järjestykseltään ensimmäistä; vastaa 1:tä (I:tä) numerojärjestyksessä. | Luokka, ryhmä, sarja A t. A-luokka jne. Kohta I A 3 a. Portaikko A. Runeberginkatu 17 A 24. — Erik. *A ja O* t. *a ja o* alku ja loppu; kaikkein tärkein t. tarpeellisin henkilö, esine t. asia, kaikki kaikessa. | Minä [= Jumala] olen A ja O, ensimmäinen ja viimeinen, alku ja loppu UT. — Ruodeholvi oli goottilaisen rakennustaiteen a ja o. Tavarantuntemus on myyntitaidon a ja o. **b.** vars. *mat.* tunnetun suureen merkkinä. | Jana a. Kulmat A, B ja C. Kiihtyvyys merkitään a:lla. **5.** *lyh.* **a.** aari. | 25 a maata. **b.** approbatur. | a +. Sai tentissä a:n.

a *interj. murt.* puhetta aloittamassa: no, kah. | A minne menet? A vot, tässä on hyvä paikka. A mikäs on sitten viikkokaupalla syödessä ihmisten laittamia herkkuja SEPPÄNEN.

à eräissä yhteyksissä käytetty ranskan kielen prep. **1.** 10 vihkoa à 3 mk '3 mk:n kappalehintaan, 3 mk:sta kappale'. 7 pakettia à 5 kg 'painoltaan kukin 5 kg'. **2.** 5 à 6 'viidestä kuuteen, viisi tai kuusi, viisi kuusi'. Hinta on 3 à 4 milj. markkaa 'vähintään 3 ja enintään 4 milj. markkaa'. **3.** *à la* tapaan, mukaisesti. | Pihvi à la Stroganov 'Stroganovin pihvi'. — *Ark.* Viikset à la Chaplin.

aa *interj.* **1.** asian oivaltamisen ilmauksena; riemun, ihastuksen huudahduksena. | Aa, sama junkkari! Aa, niinhän se on! Aa sitä komeutta! Aa, sepä oli kuperkeikka! **2.** kehto-, tuutulaulua alkamassa. | Aa aa allin lasta, / pienen linnun poikaa KL.

aah *interj.* voimakkaan mielihyväntunteen ilmauksena; myös raskas huokaus. | A., sepä maukasta! A., en jaksa enää.

aakko|nen[63] *s.* **1.** kirjain yhtenä kirjainjärjestelmän, kirjaimiston jäsenenä. | A, b, c, kolme ensimmäistä a:sta. Vitamiinit ovat saaneet nimensä a:sten mukaan. — *Mon.* kirjaimisto, aakkosto, aapisto. | Isot, pienet a:set. Kreikkalaiset a:set. Morsen a:set. Opetella a:sia. — *Yhd.* lennätin-, lippu-, morse-, sormia:set; pien-, suura:set. **2.** *mon. kuv.* alkeet, perusteet, perus-, pohjatiedot. | Ammatin, merenkulun, tiedon, taidon a:set. Ensi a:set. Se kuuluu jo pukeutumisen a:siin. Ei ole oppinut a:siakaan siitä, mitä yhteiskunta vaatii.

aakkoselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* aakkosittain järjestetty, aakkosten mukainen. | A. hakemisto, käsikirja. A:sessa järjestyksessä. Luettelo on laadittu a:sesti.

aakkos|hakemisto *s.* **-järjestelmä** *s.* Kreikkalaisten a. on peräisin Foinikiasta. **-järjesty|s** *s.* Panna a:kseen. Luetella a:ksessä. **-luettelo** *s.* Lainasanojen a. **-sarj|a** *s.* Erilaisten a:ojen käyttö tekstauksessa.

aakkost|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* panna aakkosjärjestykseen, järjestää aakkosten mukaan. | Sanalippujen a:aminen.

aakkosto[2] *koll.s.* aakkoset, kirjaimisto.

aallehti|a[17*] *v.* tav:mmin aaltoilla. | A:va meri, savukuvio. Metsät a:vat. - - lauseiden musikaalisesti a:va käynti TARK. Olisi tehnyt mieli itkeä, sydänalassa alkoi a. niin JOTUNI.

aalloittain *adv.* aalto kerrallaan, aalto aallon jälkeen, aaltoina. | Lentokoneet hyökkäävät a.

aallok|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* aaltoinen, aaltoileva. | Järven a. selkä. A:kaat hiukset. Loivasti a. tasanko. Perhosen siivessä on a. juova.

aallok|ko[2*] *koll.s.* (< aalto) aaltoilu, aallot. (*1.*) Voimakas, säännötön a. A. hakkaa alusta. Kohista a:on lailla. Olen kuin alli a:ossa, / tavi laajalla lahella KAL. — *Yhd.* hyöky-, laita--, myötä-, risti-, sivu-, vasta-a. (*2.*) Hukkua sodan a:koon. Tunteiden a. 'ailahtelu, läikähtely'. (*3.*) Tukan a. Maantie on kulunut a:olle. Koristeellinen a. kiertää pöytäliinaa.

aallokkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Lahden a:suus.

aallon|harja *s.*)(aallonpohja. | Vene hypähtelee a:harjalta toiselle. A:harjan muotoinen käyrä. — *Kuv.* huippu-, kohokohta, suurin menestys. | Siirtolaisuus saavutti a:harjansa vuosisadan alussa. **-huippu** *s.* = ed. | Elämykset ovat tapahtumisen a:ja. **-käynti** *s.* aaltoilu, merenkäynti. | Ankara a. syövyttää rannikkoa. — *Kuv.* Traagillisen elämäntunnon voimakas a. TARK. **-laakso** *s.* aallonpohja. **-merkit** *s. mon. geol.* hiekkakivessä ja jopa kvartsiitissa säilyneet tuulen t. aaltojen väreilyn aiheuttamat aaltomaiset muodostumat. **-murtaja** *s.* satamaa aallokolta suojaava (täyte)penger t. laituri. — *Kuv.* Tyttö oli perheessä a., joka sai vaimentaa kaikki myrskyt. **-pituus** *s. fys.* aalto-

liikkeessä kahden lähinnä toisiaan olevan, samassa vaiheessa heilahtelevan pisteen keskinäinen etäisyys, aaltopituus. **-pohja** *s.*)(aallonharja. — *Kuv.* lamatilan alin kohta, laakso, (pahin) lamaannus. | Talouselämän a. Pula-ajan a. on sivuutettu. Urheilu oli sodan jälkeen a:ssa.

aalloppi[6*] *s.* → viemäri; pakoputki, poistoputki.

aal|lota[5*] *v.* tav:mmin aaltoilla. | Meri, ilma a:toaa. Laiho a:toaa tuulessa. Värit a:toavat. Parta a:toaa. Ajatukset a:toavat. -- rinta se a:tosi vain LEINO.

aallot|ar[54*] *s. myt.* vedenneito, vedenhaltijatar. | Laineilla leikkivät a:taret.

aallot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < aalto. | Hiljainen, a. lampi.

aallot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä aallokkaaksi. | Hiusten a:us. Pakkaukseen käytettävä a:ettu pahvi. A:ettu rautalevy. A:ettu tulitorvi 'tulitorvi, jonka seinämän pituusleikkaus on aaltomainen'.

aaloe[3] *s.* = aloe.

aal|to[1*] *s.* vrt. laine; maininki, hyöky, hyrsky, tyrsky; vaahtopää, lakkapää; kare, viri, väre. **1.** vedessä. | Meren, Suomenlahden a:lot. Korkea, mahtava, vaahtopäinen a. A:lon harja, pohja. A:tojen loiske, pauhu, leikki. A:lot nousevat, asettuvat. A:lot kuohuvat, myllertävät, ärjyvät. Keinua a:loilla, a:loissa. Heittäytyä, vaipua a:toihin. Kyntää, halkoa a:toja 'purjehtia'. Tuuli purtta tuuittavi, / a:lot laivoa ajavi KAL. -- joka epäilee, on meren a:lon kaltainen, jota tuuli ajaa ja heittelee UT. — *Yhd.* hirmu-, hyöky-, jättiläis-, risti-, tulva--, vuoksia. **2.** liikunnaltaan, levinnältään veden aaltoa muistuttava ryhmä, ilmiö t. esiintymä. **a.** Kansaa vyöryy a:toina kadulla. Pommikoneitten ensimmäinen a. Kuuma a. kohosi kasvoilleni. — Sävelten a:lot. Sodan, sivistyksen a:lot. Vallankumouksen a. leviää leviämistään. Kilpailu, joka nostatti valtavan innostuksen a:lon. Pian tulvehti unohduksen a. heidän nimiensä ylitse. — *Yhd.* ihmis-, lentokone-, tankki-, veria.; helle-, lämpö-, pakkas-, sävela.; hyökkäys-, itsemurha--, maanjäristys-, räjähdysa. **b.** *fys.* jaksollisen värähdysliikkeen yksityinen vaihe. | Lyhyet, pitkät a:lot. 375 m:n a. Sähkömagneettiset a:lot. Radioverkon a. ilmaistaan numeroilla. — *Yhd.* sähkö-, valo-, äänia.; avaruus-, pinta-a.; kanto-, radioa. **c.** mielenliikkeistä, tunteista: ailahdus, läikähdys, väre, puuska. | Hellyyden, ihastuksen, liikutuksen a. Lämmin säälin a. Epäuskon a:lot. Kaipauksen a. ailahti mielessäni. Vähitellen alkoivat suuttumuksen a:lot keittiössä tyyntyä. Nyt, ilo-myrskyn a. korkealle käyköön KIVI. **3.** muodoltaan veden aaltoa muistuttava poimu, kumpu t. juova. | Tukan a:lot. Maaston, hietikon a:lot. Puussa olevat a:lot kaunistavat ovea.

aaltoalue *s. rad.* kahden rajakohdan väliset aallonpituudet, vars. vastaanottimen erottamien aaltojen koko asteikko.

aaltoil|la[29] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* lainehtia, aallota, aallehtia; vrt. hyökyä, hyrskytä, tyrskytä, kuohua; karehtia, kareilla, väreillä, vireillä. **1.** muodostaa aaltoja, olla aalloilla. | Vesi a:ee. Tyynesti a:eva ulappa. Meren a:u. **2.** liikkua aallon t. aaltojen tavoin. **a.** Väki a:ee. Tikan a:eva lento. Rinta, povi a:ee. Laiho, savu a:ee. Edestakaisin a:evat panssaritaistelut. Sävelten a:u. Tyynesti a:eva rytmi. Kuume a:ee. Juhlien a:ussa elävä nuoriso. Koko Esplanadi a:i yhtenä ilonpitona TALVIO. **b.** mielenliikkeistä: ailahdella, läikähdellä, häilähdellä, vaihdella. | A:eva mieli. Tunteiden a:u. Elämykset a:evat pojan ajatuksissa. Aika a:i myrskyisenä. **3.** poimuilla, kumpuilla, mutkitella, polveilla. | A:eva tukka, villa. Tie a:ee. Kevyesti a:eva maasto. A:eva viiva. Puunsyiden tasainen a:u. Kaapin a:evasti kaartuvat reunat.

aaltoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aallokas, aaltoileva. | A:set hiukset. Lehden a. reuna. A:set tunteet. — *Yhd. fys.* lyhyt-, pitkäa.

aaltoisa[13] *a. harv.* = ed. | Purjehtia a:a merta.

aalto|juova *s.* aaltomaisesti kiemurteleva juova. | Valkoinen a. perhosen siivessä. **-kuvio** *s.* Kankaassa on a:ita. **-laitai|nen** *a.* -suus *omin.* reunoiltaan aaltomaisesti poimutteleva. | Kasvin a:set lehdet. **-levy** *s.* rakennusten kattamiseen, suojusten seininä yms. käytetty poimukas metallilevy. **-liike** *s.* Talouselämä on ainaista a:ttä, nousua ja laskua. — *Fys.* väliaineessa etenevä jaksoilinen värähtelyliike, undulaatio. | Pitkittäinen, poikittainen a. Valo on sähkömagneettista a:ttä. **-loukku** *s. rad.* vastaanottimessa häiritsevien värähtelyjen poistamiseksi käytetty lisälaite.

aaltomai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A:set pilvet, hiukset. Maaston a:suus. Kankaassa on a:sia juovia. Panssarivaunut hyökkäävät a:sesti. Lauman a:set liikkeet. Kehityksen a. vaihtelu.

aalto|mekaniikka *s. fys.* oppi, jonka mukaan myös mekaaniset ilmiöt ovat matemaattisesti tutkittavissa aaltoliikkeenä. **-mittari** *s.*, vars. *rad.* aallonpituuksien mittauslaite.

aalto|nen[63] *dem.s.* Nuku, nuku a., / nuku jo! IISA ASP. Virttä toista tuulet toivat, / meren a:set ajoivat KAL.

aalto|pahvi *s.* pakkaukseen ym. käytettyä karkeaa, kaksin- t. kolminkertaista paperia, jonka toinen t. keskimmäinen kerros on poimutettu aalloille. **-pelti** *s.* poimukas pelti, aaltolevy. **-pinta** *s. fys.* jaksollisen värähtelyliikkeen samassa heilahdusvaiheessa olevien pisteiden muodostama pinta. **-pituus** *s. fys.* = aallonpituus. **-reunai|nen** *a.* -suus *omin.* Perhosen a:set siivet. **-sulku (merkki)** *s.* matemaattisissa lausekkeissa ym. käytetty aaltomainen sulkumerkki. **-säteily** *s. fys.* aaltoliikkeenä etenevä säteily;)(hiukkassäteily. **-teoria** *s. fys.* teoria, jonka mukaan valo etenee aaltoina koko avaruuden täyttävässä eetterissä, undulaatio-, vibraatioteoria. **-tukkai|nen** *a.* -suus *omin.* A:set ihmisrodut.

aaltoutu|a[1] *v.* mennä aalloille, muodostua aaltojen kaltaiseksi. | A:nut tie.

aalto|viiva *s.* Metsän a. Vartalon a:viivat. **-viivai|nen** *a.* -suus *omin.* Kaupan a. kehitys. **-viri-**

tys *s. rad.* Lähettimen a. **-vyöhvke** *s. rad.* Induktiokelasta on kytketty kutakin a:ttä varten tietty määrä kierroksia.

aaluv|a[10] *s. murt.* ja *runok.* **1.** lakoutuneen viljan juuresta kasvava lisäverso, äpäre, odelma. | Rukiin a:at. **2.** hento kasvi, vesa. | -- norot marjoja maasta työnsi, / -- / lehdot leppien a:oita K. LEINO. **3.** *kuv.* -- poikanen parmaitaan, soma leikkivä pallero vasta, / Hektorin a. herttainen, kuni tähtönen kaunis *MANN.

aamen[15] **1.** *interj.* (myös: amen) "totisesti", rukouksen, saarnan tms. loppusana. | -- sillä sinun on valtakunta ja voima ja kunnia iankaikkisesti. Amen UT. **2.** *s.* **a.** Päästä, yhtyä a:een. Odottaa a:ta. -- ateria oli a:essa KILPI. Varmaa kuin a. kirkossa SP. **b.** *leik.* hyväksymisen ilmauksena; myös loppuponsi, viimeinen sana. | Sanoa kaikkeen jaa ja a. 'hyväksyä kaikki vastaanpanematta'. Täräytti puheensa a:eksi väkevän kirouksen. Mutta ei ole vielä a:ta sanottu KOJO.

aami[1] *s.* eräs vanha vetomitta, n. 157 litraa.

aamiai|nen[63] *s.* **1.** aamulla t. aamupäivällä nautittava ateria, aamupala, eine, suurus. | A:sen aikaan. Syödä, haukata a:sta. Olla a:sella. Pyytää jkta a:selle. A:seksi oli puuroa ja perunoita. Maalla a. syödään usein jo ennen työhön lähtöä, mutta virkamieskodeissa vasta klo 11—12. — *Yhd.* hedelmä-, kahvi-, puuro-, sillia.; juhla--, koulu-, sunnuntaia. **2.** vars. *mon.* aamiaisaika. | Nukun a:siin asti. Päivä on a:sissa AHO.

aamiais|aika *s.* Tulitpa juuri a:aikaan. Poikkean a:ajalla kauppaan. **-ateria** *s.* **-huone** *s.* Pieni a. keittiön vieressä. **-kello** *s.* Kesken puuhia a. kutsui meidät aterialle. **-kutsut** *s. mon.* **-le|po** *s.* Olla a:volla. **-liina** *s.* aamiaista syötäessä ruokapöydällä käytetty, us. värikäs liina. **-loma** *s.* aamiaistunti. | Käydä a:lla kotonaan. **-puuro** *s.* **-päivälli|nen** *s.*, myös *mon.* tav. klo 13:n aikaan nautittava ateria, lounas. | Tarjosivat vieraille a:set. **-pöy|tä** *s.* Istua a:dän ääressä. Kuulin a:dässä tärkeän uutisen. **-ruo|ka** *s.* Kalaa, puuroa a:aksi.

aamiaist|aa[2] *v. harv.* syödä aamiaista. | Kesävieraat a:ivat järven rannalla.

aamiais|tarjotin *s.* **1.** Tytöllä oli a. kädessä. **2.** ravintoloissa aamiaiseksi tarjottava, leikkeleitä yms. käsittävä kevyt ruokalajivalikoima. **-tunti** *s.* määräpituinen aamiaisaika työn lomassa, aamiaisloma. **-viera|s** *s.* Kutsua jku a:aksi.

aamu[1] *s.* huomen;)(ilta, ehtoo. **1.** päivän koite, alkupuoli päivää. | Talvinen, varhainen, kirkas a. Pitopäivän a. Valju syyskuun a. A:n kajastus, rusko. A. koittaa, punertaa, sarastaa, valkenee. Tänä, seuraavana a:na. Lukee joka a. sanomalehden. Varhain a:lla. Lähden a:lla. Heräsin a:lla väsyneenä. A:sta alkaen. A:sta iltaan. A:in illoin 'joka aamu ja ilta'. Ryhtyä a:sta [= aamupuolella] työhön. Oli koko a:n, kaiken a:a ulkona. A:sta päivä pisin SL. Ilta a:a viisaampi SL. Vanhan silmään osui jo a:n oireita: joku lehmistä oli tarhassa noussut seisaalleen, vasikan korvat kävivät vilkkaasti SILL. — *aamusta päivin* aamupuolella. | Lähteä a:sta päivin. Lapset ovat a:sta päivin virkeimmillään. — *Yhd.* arki-, kesä-, pyhä-, pääsiäis-, sunnuntai-, talvia.; hää-, markkina-a.; eilis-, huomisa.; aurinko-, hanki-, pakkas-, varhaisa. **2.** *kuv.* alku(vaihe), ensi ajat, koi, koite, koitto, sarastus. | Elon, vapauden a. Aikojen a:ssa. Elämä on vasta a:ssa. Uudistusten a. on koittanut. Elämme taloudellisen vaihekauden a:a. Tarujen hämärästä a:sta kolmannelle vuosisadalle saakka. -- kohta yöni a:ksi valkenee KATAJA. -- tuhon ja tuomion a. kun sarastaa KAILAS.

aamu- yhd:ojen alkuosana. **1.** s:eihin liittyneenä mm.: aamulla esiintyvä, suoritettava, nautittava t. käytettävä, aamulle ominainen; esim. a:autere, --usva; a:luento, -siunaus, -touhu; a:tupakka, -velli; a:asu, -kenkä; a:rauha, -tunnelma. **2.** a:eihin liittyneenä: yön jäljiltä jnk ominaisuuden omaava, aamua jltak ominaisuudeltaan muistuttava; esim. a:autio, -hilpeä, -kankea, -kostea, -valpas. **3.** tunteja ilmaiseviin lukusanoihin liittyneenä: puoltapäivää edeltävä; esim. a:kolme, -yhdeksän.

aamu|aika *s.* Lähteä a:aikaan. — *Kuv.* Elämän a:ajat. Snellman, -- / olit a:ajan työssä / vasara ja alasin KOSKENN. **-aikai|nen** *a.* ja *s.* A. torikauppa. Olla a:sesta liikkeellä. **-anno|s** *s.* Karjan a:kset. **-askar(e)** *s.* Suorittaa a:ensa. Nousta a:eilleen. **-ateria** *s.* **-aurin|ko** *s.* A:gon kimallus. Ikkunat a:koon paiss. **-harjoitu|s** *s.* Sotilaiden a:kset. **-hartau|s** *s.* Radion a. **-herätys** *s.* Talossa on a. kello kuudelta. **-hetk|i** *s.* Varhaiset a:et. A. kullan kallis SL. — *Kuv.* Elämän a:et. Kirjallisuutemme a:et. **-hämy** *s.* A:stä auringonlaskuun saakka. **-hämär|ä** *a.* ja *s.* A. pirtti. Mennä a:issä ongelle. — *Kuv.* Historian a. **-ilma** *s.* Raikas a. -- savu nousi kohtisuorana patsaana heleään, tyyneen a:an AHO.

aamui|nen[63] *a.* aamulle ominainen; aamulla havaittava t. tapahtuva, tapahtunut; vrt. aamullinen. | A. kirkkaus, usva. Ilma on a:sen raikas. A:set kadut. Vihanneskuormat elävöittävät a:sta torikuvaa. Ilma on a:sestaan hiukan tahmaantunut SILL. — *Yhd.* joka--, saman-, tämäna.

aamuisin *adv.* joka aamu, aina aamulla. | Avata ovet a. Äiti sytyttää a. ensiksi valon. Ja kaikki kansa tuli varhain a. hänen luoksensa pyhäkköön UT.

aamu|istunto *s.* Kokous päättyi jo a:istunnon jälkeen. **-juhla** *s.* **-jumalanpalvelus** *s.* **-juna** *s.* Saapua a:ssa kaupunkiin. **-juoma** *s.* **-kahvi** *s.* Tyttö tuo a:n vuoteelle. **-kala** *s.* aamuisesta kalastuksesta. | Lähteä a:an. **-kaste** *s.* Heinä välkkyy a:essa. **-kastei|nen** *a.* Kulkea a:sta polkua. — *Kuv.* Mielialojen a. tuoreus KOSKENN. **-kausi** *s.* Pirtissä poltettiin päreitä koko a. **-kello** *s.*, tav. *mon.* **1.** aamujumalanpalvelukseen kutsuva kirkonkellon soitto, huomenkello(t). | A:t kaikuvat. **2.** maalaistaloissa työn alkamiseksi ruokakellolla annettava merkki. | Soittaa a. tavallista aikaisemmin. **-kiire** *s.* Kahvi jäi a:essä juomatta. **-kiireinen** *a.* A. kaupunki. **-kirkko** *s.* aamujumalanpalvelus. | Mennä a:on.

-**konsertti** *s.* -**korvalla** *s. vaill.* = aamunkorvalla. -**kukko** *s.* - - kiekua kirkossa kuin a. orrella KIVI. — *Kuv.* aamuvirkku henkilö. | Isäntä itse se oli sellainen a. AK. -**kuume** *s. lääk.* Korkea a. -**kuura** *s.* Pellot ovat a:ssa. -**kylmä** *a.* ja *s.* Soutaa a:ä järveä. Väristä a:ssä. Ikkunasta tulee sisään a:ä. Karkottaa a. jäsenistään. -**kylpy** *s.* -**kävely** *s.* Olla a:llä. -**laiva** *s.* Odotella a:n saapumista. -**laulu** *s.* Kukon, rastaan a. — *Kuv.* - - eikä sydämeni koskaan lemmen a:a laulanut KATAJA. -**lehti** *s.* aamulla ilmestyvä sanomalehti. -**lepo** *s.* Pitkittää a:aan.

aamulli|nen[63] vrt. aamuinen. **1.** *a.* **a.** saman päivän aamuna tehty, käytetty t. esim. nähty. | Jatkaa a:sta kirjettään. A:set lautaset olivat vielä pesemättä. Istua a:sella paikallaan. Tuollahan se a. mies taas tulee. **b.** *harv.* aamulla tapahtuva t. suoritettava, aamulle ominainen. | Suorittaa a:set askareensa. Hiihtää a:sella kelillä. **2.** *s. harv.* aamiainen. | Nauttia a:stansa KIVI.

aamu|lypsy *s.* -**läm|pö** *s.* Sairaan a:mön mittaaminen. -**maito** *s.* aamulla lypsetty maito. -**messu** *s.* Laulaa a:a. -**navet|ta** *s.* aamulla suoritettavat navettatyöt. | Mennä a:alle.

aamun|kajastus *s.* -**kauste** *s. murt.* aamupuoli. | Isäntä oli a:ella käyttänyt lapsia kirkossa TOPPILA. -**kirk|as** *a.* aamuisen kirkas; kirkas kuin aamu. | Avaat siellä - -/ silmäs a:kaan, ihanan SARKIA. -**koi** *s.* Loistava, kirkas a. A:n punertavassa valossa. - - sen vanhurskaus nousee kuin a. VT. -**koit|e** *s.* — *Kuv.* Historian a:teesta saakka. -**koit|to** *s.* A:on ensi välke. Odottaa a:toa. — *Kuv.* Itsenäisyyden a. - - tätä lempensä a:on varhaista sammumista Amaalia ei koskaan unohtanut PÄLSI. -**korvalla** *s. vaill.* aamun ensimmäisinä hetkinä, varhain aamulla, aamunsuussa. | Sade puhkesi a. -**raik|as** *a.* aamuisen raikas; raikas kuin aamu. | Hengittää a:asta ilmaa. A:kaat kasvot. -**sarastu|s** *s.* Vähän ennen a:sta. Heikko a. pilkisti ikkunasta sisään LINN. — *Kuv.* Kristillisen ajan a:ksessa. -**suu** *s. runok.* aamun ensimmäiset hetket, varhainen aamu, aamunkoitto, -sarastus. | - - hän saapui säihkyss' a:n MANN. -**torkku** *a.* = aamutorkku. -**tuore** *a.* aamuisen tuore; tuore kuin aamu. | A. heinikko. - - oot vielä a. koko olennolta KOSKENN.

aamu|nuttu *s.* Olla vielä a:nutussa. -**n|virkku** *a.* = aamuvirkku. -**osto|s** *s.* Äiti lähti a:ksille. -**painos** *s.* Lehden a. -**pakka|nen** *s.* Tuima, kipakka a. Tulimme kylään, josta a:seen nousi harmaita savuja. -**pala** *s.* aamiainen, suurus. | Haukata a:a. -**palvelus** *s.* vars. aamujumalanpalvelus. -**pesu** *s.* -**pimeä** *a.* ja *s.* A. tie. Tulla kotiin a:ssä. -**posti** *s.* Sai kirjeen a:ssa. -**puh|de** *s.* varsinaisten töiden aloittamista edeltävät (hämärät) aamuhetket. | Käydä a:teella kalassa. Ukko kutoo kaiket a:teet verkkoja. — *Kuv.* Historian a:teilta lähtien. -**pukeissa** *adv.* Olla a:an. -**puku** *s.* -**puol|i** *s.* A. päivää, yötä. A:ella, ennen puoltapäivää. Sade alkoi a:ella. Lähden a:een yötä matkalle. Poika on a:et päivästä ulkona. Se tapahtui a:essa kahden aikaan SILL. -**puuh|a** *s.* Hääriä a:issa. -**puuro** *s.* -**päivisin** *adv.* Olen a. kotona.

aamupäivä *s.* alkupuoli päivää, lounasta (aamiaista) edeltävä päivän osa; seuraelämässä myös aika aamiaisesta päivälliseen. | Lähteä a:llä. Olin a:n virastossa. — *Kuv.* Toki seisot vielä ikäsi a:ssä, se on se soma aika nuoruuden ja miehuuden välillä KIVI. -**aurinko** *s.* -**i|nen** *a.* aamupäivälle ominainen; aamupäivällä tapahtuva t. tapahtunut. | A. vierailupuku. Aloittaa a:set opintonsa. Maa on kuivunut a:sen sateen jäljiltä. -**kahvi** *s.* aamiaisen ja päivällisen välillä juotava kahvi, päiväkahvi. | Tarjota a:t. Tulkaa a:lle! -**kävely** *s.* -**palvelus** *s.* Joukko-osastoissa a. kestää yleensä klo 11:een saakka. -**puku** *s.* aamupäivällä (ja klo 18:aan asti) käytetty vierailu- t. juhlapuku. -**tun|ti** *s.* Koulun a:nit. -**vierailu** *s.*

aamu|raikas *a.* = aamunraikas. | A:raikkaat maisemat. Vihtorin a. mielikuvitus kiihtyy SILL. -**rauha** *s.* Nauttia a:sta. -**rukous** *s.* -**ruoka** *s.* -**ruokinta** *s.* Karjan a. -**rupeama** *s.* puolipäiväateriaa edeltävä (työ)aika. | Miehet saivat riihen a:ssa puiduksi. Kylään on enää vain a:n hiihto. -**rusko** *s.* A:n hohde. Sadetta ennustava a. - - kuin a. punertavat poskensa KIVI. - - vanhurskasten polku on kuin a., joka kirkastuu kirkastumistaan VT. - - pyhässä asussa sinun nuori väkesi nousee eteesi, niin kuin kaste a:n helmasta VT. — *Kuv.* Elon a. Kansallisen a:n kajastus. -**ruskoi|nen** *a.* Nuoruuden a:set päivät. -**ryyppy** *s.* Ottaa a. -**röijy** *s.* Pitsireunainen a. -**saarna** *s.* aamujumalanpalveluksen saarna; kaksi saarnaa käsittävän (aamu)päiväjumalanpalveluksen aikaisempi saarna; vrt. päiväsaarna. -**sa|de** *s.* Taivas on seestynyt a:teen jälkeen. -**savu** *s.* Poltella a:ja. — Tästä näen - - taivaanrannan a:un häipyviä metsiä SILL.

aamusella *adv.* aamulla, aamupuoleen. | Mennä a. heinään. A. oli paljon väkeä liikkeellä.

aamusiivous *s.* A. kodissa.

aamusilla *adv.* aamulla, aamupuoleen. | Erottiin vasta a., kun päivä valkeni ja aurinko paistoi sisään AHO.

aamu|soitto *s.* työhön, jumalanpalvelukseen tms. aamulla kutsuva merkkisoitto; aamukello(t). | A:soiton aikaan. Varuskunnissa a. puhalletaan herätyshetkellä. — *Kuv.* Vallankumouksen a. -**sumu** *s.* Soutaa a:ssa. Katosi kuin a. -**taiva|s** *s.* A:alla loistava tähti. Kuvastua a:sta vasten. -**takki** *s.* -**talli** *s.* aamulla suoritettavat tallityöt. -**tee** *s.* -**tervehdy|s** *s.* Vaihtaa a:kset. Käydä a:ksellä. -**tohveli** *s.* -**toim|i** *s.* Suorittaa nopeasti a:ensa.

aamuton[57] *kar.a.*, vars. *kuv.* A:ta yötä oli hänen elämänsä.

aamu|torkku *a.* aamu-uninen, aamuisin torkkuva. | A:torkut lapset. -**tossu** *s.* aamutohveli. | A:t jalassa. -**tuima|an,** (harvemmin) -ssa *adv.* heti t. ensi töiksi aamulla, varhain aamulla, aamupuhteella, heti aamusta. | Haukata leipää a. Kyllä kahvi on sentään hyvää. a. Mennä a. vierailulle. Mieleeni vilahti a:ssa outo kuvitelma. - - vanha varis parkaisee a:ansa tuikean sävelen AHO. -**tunnelma** *s.* -**tun|ti** *s.* Koulun a:nit. Varhaisina a:tei-

na. Juhlaa jatkui a:neille saakka. **-tuore** *a.* = aamuntuore. | Hevonen hamusi tienvarresta a:tta ruohoa. **-tuuletus** *s.* **-tuul|i** *s.* Puut huojuvat a:essa. Jo latvoissa käy a:en humu SARKIA. **-tyyn|i** *a.* ja *s.* Soutaa a:ellä järvellä. Olen jo a:ellä nostanut verkot AHO. **-|työ** *s.* Lähteä a:työhönsä. A:töiden aika. **-täh|ti** *s.* aamulla loistava tähti, kointähti; vars. itätaivaalla näkyvästä Venuksesta. | Kalpenivat a:det, / päivä talvinen sarasti LEINO. — *Kuv.* Taiteen a:det. Sydän, jos vain sulla Kristus on, / elon a. tahraton HLV. **--uinti** *s.* **--un|i** *s.* Herätä a:estaan. Vedellä a:ia. **--uni|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* A. palvelija. Hääräillä a:sesti. **--usva** *s.* **-vaippa** *s.* Kääriytyä a:an. **-valaistus** *s.* **-valo** *s.* Kalpea, harmaa a. A:n punerrus. A:t syttyvät. **-varha|alla, -varha|asta, -varha|in** *adv.* varhain aamulla, aamuvarhaissa. | Lähteä a. Saapua perille a:asta. Juosta kauppaan a:in. Jo a:in kuuluu pajasta iloista kalketta. **-varhai|nen 1.** *a.* aikaisin aamulla hereillä t. liikkeellä oleva. | A:set ihmiset. Kulkea a:sessa metsässä. **2.** *s.* ensimmäiset aamun hetket, aamunkoitto. | Nukkua a:sella. Ryhtyä työhön a:selta. Olla liikkeellä a:sesta. A:sesta iltamyöhään. A. kului kaikenlaisiin pikku puuhiin JÄRVENT. **-varhaisin** *adv.* varhain joka aamu. | Juoda kahvia a. **-varhaissa** *adv.* = aamuvarhain. **-vartio** *s.* **1.** *raam.* viimeinen yövartioista. | - - he tunkeutuivat leiriin a:n aikana VT. **2.** *kuv.* **a.** aamuinen hartaushetki. | Aloittaa päivä a:lla. **b.** aamuhetki, aamu. | Sa astut a:on / ja hymyilet KOSKENN. Tuoltapa kompuroi hän a:ssa Flensborgin pahamaineisesta talosta SILL. — Elämän a. **-viileä** *a.* ja *s.* Kylpeä a:ssä vedessä. Nousimme rattaille a:ssä. — *Kuv.* - - Koskenniemen nuoruudenlyriikan ihmeellinen, a. sulo VILJANEN. **-viitta** *s.* **-viluinen** *a.* **-virkeä** *a.* Rientää a:nä kouluun. **-virk|ku** *a.* aikaisin aamulla heräävä t. jalkeilla oleva. | A:ut lapset. Hääräillä a:kuna. A. kaupunki. **-vir|si** *s.* Veisata a:ttä. — *Kuv.* Lintujen a:ret. **-voimistelu** *s.* **-vuoro** *s.* Laivan a. **-väsymys** *s.* **-yskös** *s. lääk.* **-yö** *s.* Heräsin a:stä. Puheiden sarja jatkui a:hön saakka. **-öi|nen** *a.* A. taivas. A:set hetket.

aanail|la[29] *v. murt.* -u[2] *teonn.* aavistella, ounastella. | Moni jo a:i, että valtiopäivillekin vielä mies pääsee TOPPILA.

aapa[10*] *s.* vrt. aava. **1.** aukea, puuton suo (Pohjois-Suomessa). | Rannattomat aavat. Rokuli-Ville hiihtää viipotteli pitkin a:a, jolla kasvoi kitukasvuisia näreitä E.ILMARI. **2.** *murt.* aava merenselkä. | Soutaa a:a PAULAH.

aapasuo *s.* aapa. — *Maant.* rimpimäisiä nevoja sekä räme- ja korpilaikkoja käsittävä suoyhdistymä. | Lapin a:t.

aapelu|s[64] *s. leik.* aapinen. | A:ksen kukkolehti. Etkö sinä riivattu anna sitä punakantista a:sta kouraani? KIVI.

aapiainen[63] *s. vanh.* aapinen. | - - suurella puuhalla juurtui a. miehen aivoon KIVI.

aapi|nen[63] *s.* **1.** lukutaidon alkeiskirja, aapelus, aapiskirja. | Tavailla a:sta. Ehtiä a. loppuun. Posket [punaiset] kuin a:sen kannet SP. — *Yhd.* kuva-a. **2.** *kuv.* alkeiskirja. | Postimerkkeilijän a. — *Yhd.* askartelu-, keittiö-, lannoitus-, lento-, pianoa.

aapis|kirja *s.* aapinen. | Agricolan a. **-koulu** *s.* alkeiskoulu, jossa opetetaan lukemista. **-kukko** *s.* aapisen kannessa tms. oleva kukonkuva. | Jos luet kiltisti, niin a. munii sinulle karamellin. **-tikku** *s.* pieni puikko, jolla lapsi osoittaa kirjaimia tavausta harjoitellessaan, lukutikku.

aapisto[2] *s. harv.* aakkoset, aakkosto. | Latinalainen a. - - jänkkäillä a:a lukkarin ovinurkassa KIVI.

aaprotti[6*] *s.* Artemisia abrotanum, monivuotinen, pensastava, voimakastuoksuinen mykerökukkaiskasvi.

aarakki[6*] *s.* par. arrakki.

1. **aari**[4] *s.* (*lyh.* a) pintamitta: 100 neliömetriä. | Palsta on 6 a:a.

2. **aar|i**[32] *s. runok.* täyteläinen jyvä. | Sua etsin - - / kuin nälkäinen jyvän a:ta A.V. KOSKIMIES. - - itku silmähän tulevi, / ve'et poskille valuvi, / hereämmät herne-a:ta, / paksummat pavun jyveä KAL.

aaria[14] *s.* oopperaan t. jhk muuhun suureen sävelteokseen kuuluva itsenäinen, laajahko laulettava soolo-osa. — *Yhd.* altto-, basso-, koloratuuri-, koru-, tenoria.; alkua.; kuutamo-, lemmen-, sankaria.

aarilainen[63] *a.* ja *s.* → arjalainen.

aarni[4 8] *s.* **1.** *myt.* aarre. **2.** erittäin suuri puu t. ihminen, jättiläinen. | - - Gargantua, suuri, kuulu a., jonka hampaan koloon lammaskatras mahtuu sateen turvaan LEHT.

aarni|hauta *s. myt.* maahan kaivettu aarre t. sen kätköpaikka, aarnio, aarniohauta. | A:haudat palavat. **-hon|ka** *s.* erittäin suuri honka, aarniohonka, aihki. | Mahtavat a:gat. Kuin a:gista korkeimmat / he kohden taivasta nousivat HAAHTI. **-korpi** *s.* koskematon t. jättimäisiä puita kasvava korpi. **-kotka** *s.* tarunomainen eläin, jolla on leijonan ruumis, mutta kotkan pää ja siivet; *syn.* griippi. **-kuus|i** *s.* erittäin suuri kuusi, aarniokuusi. | - - keskelle iänikuista kuusiryteikköä, - - kussa naavaiset a:et sammaleisen maan pimentoonsa kätkevät KALLAS.

aarnio[3] *s.* **1.** aarnihauta; aarteisto, aarreaitta. | Historia tarjoaa kirjailijalle ehtymättömän a:n. Opin, taidon ja viisauden a:ihin tahdomme syventyä KIVI. Hän kaivaa, löytää a:n: / on ollut kansa seppäin, tietäjien LEINO. **2.** tiheikkö, aarniometsä. | Oksaston a:t. Metsän a:ihin johtava tie. Pientareitten kukka-a:t SILL. On ihan pelottavata a:ta tuo koskematon korpi KIANTO. — *Kuv.* Hengen a:t TARK.

aarnio|hauta *s. myt.* = aarnihauta. | - - kuu paistaa kuin liekki a:haudan päällä, loimuamatta ja lämmittämättä TALVIO. **-honka** *s.* aarnihonka. | Kurkihirsi oli a., joka aikoja lukemattomia oli moision puistossa humissut KALLAS.

aarnioi|nen[63] *a.* tiheikköä, aarniometsää t. suuria puita kasvava. | A:set metsät, sydänmaat.

aarniokuusi *s.* aarnikuusi. | - - kumpareella

kasvoi iso, satavuotinen a., jonka alimmat oksat ulottuivat maahan asti MERIL.

aarniometsä *s.* täydessä luonnontilassa kasvava metsä; troopillinen sademetsä, viidakko. | Lapin a:t. Afrikan rehevät a:t. — *Kuv.* Kirjallisuuden a. Ajatusmaailman a:t TOPPILA. -- hänen unensa a. on -- valoisa ja sulotuoksuinen SILL. **-alue** *s.* **-inen** *poss.a.* A. viidakko. **-seu'tu** *s.* Aasian a:dut. **-vyöhyke** *s.*

aarniopuu *s.* = seur.

aarni'puu *s.* erittäin suuri, vanha puu, aarniopuu. | Apina tekee pesänsä a:puun lehvistöön. **-tuli, -valkea** *s. myt.* = aarretuli, -valkea.

aaroninparta *s.* Saxifraga sarmentosa, monivuotinen, riippuva huonekasvi.

aar're[78*] *s.* **1.** kätketty varasto rahaa t. kalleuksia. | Suomen sodan aikainen a. Kätkeä a. maahan, metsään. Vartioida a:retta. Löytää a. — *Yhd.* hopea--, raha-a. **2.** arvokas tavara t. asia; kalleus, arvo. | Maailman a:teet. Runouden, tiedon a:teet. Henkiset a:teet. Koota a:teita. Äidillä on a. lapsissaan. -- olethan kallis a:teeni KIVI. -- kesäyö ammensi parhaat a:teensa meille KATAJA. -- minulla oli sentään se kallis a., että olin täysin varma hänen tunteistaan SILL. Meill' ompi a. verraton VK. -- sinulla on oleva a. taivaassa UT. — *Yhd.* kivennäis-, mineraali-, öljya.; luonnona.; runo-, satu-, tarua.; kulttuuri-, sivistysa.; kansallisa.

aarre'aitta *s.* Kuninkaan a. — *Kuv.* Kalevala on taiteilijoille ehtymätön a. -- silloin metsola a:aittansa avaa AHO. **-arkku** *s.* — *Kuv.* Ystävyyden a. KIANTO. **-hauta** *s. myt.* = aarnihauta. **-kammio** *s.* Linnan a. — *Kuv.* Muistin a:t. **-kirstu** *s.* **-kätkö** *s.* aarteen piilopaikka, piilotettu aarre. | Rosvojen a:t. **-laiva** *s.* Uponnut a. **-lipas** *s.* **-löytö** *s.* **-saari** *s.* **-tarina** *s.* **-tuli, -valkea** *s. myt.* aarre- l. aarnihaudalla vars. juhannusyönä palava tuli, aarnituli, -valkea.

aarteen'etsijä *s.* **-haltija** *s. myt.* **-kaivaja** *s.* **-vartija** *s.*

aarteisto[2] *koll.s.* < aarre. | A:n hoitaja. Kansanrunouden a:t. [Kirja] sisältää kokonaisen a:n kansanomaista kulttuuria. — *Yhd.* satu-, sävel-, tietoa.

aarto[1*] *s. kansat.* lyhteiden ym. kuivaamiseen käytetty teline.

aasat[10] *s. mon. myt.* pohjoismaisen taruston pääjumalat.

aas'i[4] *s.* **1.** Equus asinus, hevoseläin, jolla on pitkät korvat ja lyhytkarvainen, tupsupäinen häntä, vars. juhtana ja ratsuna mm. Välimeren maissa käytetty kesy aasi. | A. vetojuhtana. Posetiivinsoittaja a:eineen. Ratsastaa a:illa. — *Yhd.* aro-, muuli-, villia. **2.** *kuv.* tyhmästä ihmisestä. | Tyhmä kuin a. Senkin, aika a.! Olet suurin a., mitä tiedän. No jo pitää olla Esivallalla yksi a. valjaissa KIANTO. **3.** hyljeveneen poikki sidottu salko, josta tätä jäällä kuljetettaessa pidetään pystyssä.

aasialai'nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* A:set kansat valtiot. A:sten vinot silmät. A. puhveli. A. kolera. Nimistön a:suus. — *Halv.* eurooppalaisen vastakohtana. | Pois meistä a. laumahenki! He ovat raakalaisia, a:sia, pakanoita, me olemme länsimaista sivistyskansaa AHO.

aasimai'nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tav.: tyhmä, typerä, yksinkertainen. | A. menettely. Käyttäytyä a:sesti. En ymmärrä, miksi äly ja a:suus niin usein käyvät käsi kädessä AK.

aasin'ajaja *s.* **-korv'a** *s. kuv.* N:llä on pitkät a:at. -- näyttää takaapäin rikkiviisaalle oikeudelle a:ia [= tekee pilkkaa, ilkkuu], niin että sääliksi käy *SILJO. **-maito** *s.* **-potku** *s. kuv.* jtak vastaan kohdistunut tökerö, ajan t. paikan puolesta epäonnistunut teko. | Kirjoitus oli todellinen a. oman puolueen ministerille. **-pää** *s.* **1.** *kuv.* Millainen a. sinä oletkaan! **2.** *mer.* = esseli. **-selkä(kaari)** *s. rak.* aasinselkää muistuttava taiteikas rakennuskaari, kiilakaari. **-silt'a** *s. leik.* **1.** tehtävän suorittamista helpottava apukeino. | Turvautua a:oihin tenttiluvussa. **2.** vars. kirjallisesta esityksestä: teennäinen siirtyminen asiasta toiseen. | Varokaa käyttämästä a:oja aineessanne! **-tamma** *s.* Menkää kylään, -- niin te löydätte a:n sidottuna ja varsan sen kanssa UT. — *Kuv.* -- sinä lunttu, sinä a:n varsa KIVI. Ratsastella moraalin a:lla KIANTO. **-varsa** *s.* **-vuota** *s.*

aasi's[64] *s. yliopp.* yliopiston anatominen laitos. | Olla a:ksella töissä.

aastaika *s. harv.* = ajastaika. | -- vainon kauhistava a. oli kiertynyt umpeen KIVI.

Aatami[5] *s. kuv.*, us. *leik.* (myös: aatami) vrt. Eeva. **1.** alastomuudesta. | Olla A:n puvussa, tamineissa. A:n frakki [= iho] KIVI. -- oikein kerjäläisen vaatteet päällä: kaikkialta paistoi A:n nahka ALKIO. Puolialastomana, jopa aivan A:na hän pitkät kesäiset päivät kuokki KARHUM. **2.** erittäin vanhoista ajoista t. oloista. | Se on jo A:n aikainen SP. Sydänsyvyyksistä ne [= mielikuvat] nousevat -- kolmansista ja neljänsistä polvista, A:en ja Eevojen takaisista pohjalähteistä asti KARHUM. **3.** syntinen ihmisluonto; kiukku, paha sisu. | Vanha a. vaivaa. Hillitä (vanhaa) a:a. Ajaa (vanha) a. pois. Asia käy a:lleni. -- Matinkin a. jo tahtoo nousta ALKIO. -- äiti on a:ssaan ja se pilaa asiat KIANTO.

aatamilli'nen[63] *a.* Ihmisen a. [= syntinen] olemus. Esiintyä a:sessa asussa, par. Aatamin asussa.

aatamin'aikainen *a. leik.* (myös: Aatamin ⌒) vanhanaikainen, ikivanha. | Käyttää a:aikaista yöpaitaa. **-omena, -pala** *s.* (myös: Aatamin ⌒) vars. miehillä kaulan etupuolella kohoamana näkyvä kilpirusto. **-pu'ku** *s. leik.* (myös: Aatamin ⌒) alastomuudesta. | Lapset temmeltävät a:vussaan.

aatamisilla(an *adv. harv.* alasti. | Makasivat a. rannalla.

aat'e[78*] *s.* idea. **1.** ihmisen maailmankatsomusta ja toimintaa määräävä ylevä sisältöinen ajatus; pyrkimys, tavoite. | Jalo, korkea a. Uudet a:teet. A:teiden mies. A:teiden maailma. Toteuttaa aina a:ettaan. Taistella a:teiden puolesta. Kantaa a:teen lippua korkealla. Elää a:teilleen. Jokainen a. vaatii uhrinsa TALVIO. Sillä sinä olet minulle elämän pyhin a., kor-

kein toivo, ihanin lupaus KIANTO. — *Yhd.* johto-, peria.; heimo-, itsenäisyys-, kansallisuus-, raittius-, suomalaisuusa.; oikeisto-, vasemmistoa.; rauhan-, vapaudena. **2.** ajatus, suunnitelma, päähänpälkähdys, -pisto, mieleenjohtuma. | Sain hienon a:teen lukiessani. Se oli hyvä a.! Asiassa on kyllä a:etta. — *Yhd.* kansanopisto-, laivasto-, luonnonsuojelu-, osuustoiminta--, säästöpankki-, urheilu-, vakuutus-, valtio-, yhteiskoulua. **3.** *fil.* ajattelemalla muodostettu yleiskäsite, joka pyrkii ilmaisemaan olioiden varsinaisen ytimen, perikuva.

aate'draama *s.* Linnankosken a. "Ikuinen taistelu". **-historia** *s.* Viime vuosikymmenien a. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* A. teos. Koskenniemen runoudella on myös a. taustansa. **-kilpailu** *s.* Kaupunki järjesti a:n koulun rakennuttamiseksi. **-kirjailija** *s.*

aateli[7] *s.* **1.** lain määräämiä, tav. perinnöllisiä etuoikeuksia nauttiva sääty, vapaasääty, aatelisto. | Ritaristo ja a. Hän on vanhaa a:a. — *Yhd.* alhais-, suku-, suura.; hovi-, maa--, pappis-, sotilas-, virka-a. **2.** ylhäisö, parha(imm)isto, valioväki. | Nykyaikainen raha-a. Työn a. N.N. oli todellinen talonpoikaisa:n edustaja. Ne ovat saariston a:a nämä Söderlingit AHO.

aateli|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* **1.** aateliin kuuluva, aatelille ominainen; aatelin jäsen. | Olla a:sta sukua. Päällystön a:suus. A. vaakuna. Suomen a:set. **2.** jalo, ylväs; ylimys. | Mielen a:suus. Kotkat — ilmojen a:set. — *Leik.* N:llä on a. [= kyömy] nenä.

aatelis'arvo *s.* Korottaa a:arvoon. Sai a:arvon. **-herra** *s.* Hieno a. **-junkkari** *s. hist.* **-kalenteri** *s.* ajoittain ilmestyvä kirja, jossa luetellaan maan aateliin kuuluvat suvut ja elossa olevat henkilöt. **-kartano** *s.* **-kilp|i** *s.* aatelissuvun tunnuskilpi; aatelisvaakuna. — *Kuv.* Kantaa urheilun a:eä korkealla. **-kirja** *s.* aatelisarvon vahvistava asiakirja. — *Kuv.* Kalevala on heimomme a. länsimaisten kansojen kulttuuripiirissä. **-koira** *s. leik.* jalorotuinen koira. **-kokous** *s.* maassamme joka kolmas vuosi pidettävä kokous, jossa aateli käsittelee säätyänsä koskevia asioita. **-kunnia** *s.* **-linna** *s.* Ruotsin a:t. **-lipullinen** *s. hist.* aatelin ratsupalveluksensa perusteella asettama ratsuväkiosasto. **-luok'ka** *s.* A:an jäsenet. **-marsalkka** *s.* aatelin esimies ja puheenjohtaja. **-matrikkeli** *s.* maan aatelisista tehty luettelo. **-merkki** *s.*, us. *kuv.* Hyvä ryhti on ihmisyyden a. **-mie|s** *s.* Porvarit ja a:het. — *Kuv.* Haukka, ilmojen a., yksinäinen rohkea ritari AHO. **-nainen** *s.* **-neiti** *s.* **-neito** *s.* **-nenä** *s. leik.* kyömynenä. **-nimi** *s.* **-nuorukainen** *s.* **-oikeu|s** *s.*, tav. *mon.* Menettää a:tensa. **-palatsi** *s.* **-perhe** *s.* **-poika** *s.* **-privilegi** *s.*, tav. *mon.* maan aatelille laillisesti kuuluvat etuoikeudet ja erivapaudet. **-puku** *s.* **-puolue** *s.* **-rouva** *s.* **-sinetti** *s.* **-su|ku** *s.* Vanhan a:vun jäsen. **-sukui|nen** *a.* -suus *omin.* Käyttäytyä arvokkaasti kuten a:sen tulee kin. **-sää'ty** *s.* Korottaa a:tyyn. Oli a:dyn edustajana valtiopäivillä.

aatelisto[1] *koll.s.* aateliset, aateli. | Valtakunnan neljä säätyä olivat: a., papisto, porvaristo ja talonpojat. — *Yhd.* alhais-, suku-, suur-, ylhäisa.; lääni-, virka-a.

aatelis'vaakuna *s.* aatelissukujen tunnus- ja arvonmerkkinään käyttämä, tav. kilpeen tehty vaakuna. | Sormukseen kaiverrettu a. **-val'ta** *s.* 1600-luku oli a:lan aikaa. **-veri** *s.* Paronin a. kuohahti raivosta. **-ylpeys** *s.*

aatelit'on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* aateliin kuulumaton, aatelisoikeuksia vailla oleva. | A. mies, suku. A:tomat säädyt. — *S:sesti.* A:tomien maksettavaksi määrätty vero.

aatelius[65] *omin.* par. aateluus.

aat'ella[28*] *v. ark.* ja *runok.* ajatella. | A:elkaas, pojat! A:teles vähän, mitä puhut! Miksi a:telemme asiaa, joka ei tapahdu? KIVI. - - myötä ja vastoin a:ellaan vain a:telemistaan *MANN.

aatelm'a[13] *s. runok.* ajatus, ajatelma. | On niin kuin vieläkin a:iin / sen muistelu lämpöä loisi LEINO.

aatelo'ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** korottaa aatelissäätyyn, tehdä aateliseksi. | Sotilaiden a:iminen. **2.** *kuv.* tehdä arvokkaammaksi, jalostaa, kirkastaa. | Virka a:i. Työn a:ima vanhus. Isänmaanrakkauden a:ima runous.

aateluom|a *s.* välittömiin havaintoihin perustumaton teko t. ajatus. | K:n suunnitelmat ovat a:ia, jotka eivät vastaa todellisuutta.

aateluu|s[65] *omin.* **1.** aatelissäädyn jäsenyys, aatelisarvo. **2.** arvoasema; jalous, ylevyys. | A. velvoittaa. Hengen, sydämen a. Ukon esiintymisessä on a:den leima. Kuolon kanssa kamppaella, / tuo on a. elämän LEINO.

aate'maailma *s.* aatteet, aatepiiri, ideologia. | Kirkon a. Tutustua kirjailijan a:maailmaan. **-maalaus** *s.* symbolistinen maalaus. **-näytelmä** *s.* **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* aatteellinen. | Topeliuksen a:set kertomukset. **-piiri** *s.* [Taiteilija] on saanut runsaasti vaikutteita uskonnon a:stä. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* aatteellinen. | Näytelmän a:suus. **-pohja** *s.* aatteellinen perusta. | A:ltaan arveluttava yhdistys. **-pohjainen** *a.* A. realismi. **-poliitikko** *s.* **-rakennelma** *s.* Gnostikkojen haaveellinen a. **-rikas** *a.* → aatteikas, aatteellinen, runsasaatteinen. **-runo** *s.* **-runoi'ija** *s.* **-runous** *s.* Runebergin a. **-sisällys** *s.* Kasteen a. Romaani, jonka a. on niukka. **-sukulainen** *s.* **-sukulaisuus** *s.* **-suun'ta** *s.* Konservatiivinen, sosialistinen a. Romanttinen a. Uuden a:nan edustaja. **-tover'i** *s.* Auttaa a:eitaan. **-toveruus** *s.* **-vel|i** *s.* Seurustella a:jiensä kanssa. **-veljeys** *s.* **-virtau's** *s.* Sivistyselämän a:kset. Poliittiset a:kset. **-yhtey's** *s.* [Runot] ovat a:dessä keskenään. **-yhtymä** *s.* **-ystävä** *s.* Kommunistien a:t.

aatkela[12] *a. runok. harv.* murheellinen, haikea, tukala. | - - sill' on illoilla ikävä, / äsken yöllä äitelämpi, / aamusilla a:mpi KANT. - - onko silloin kummaa, jos a:t aatteet pesiytyvät aivokoppaan KIANTO.

aatkelo'ida[18] *v. runok. harv.* olla murheissaan. | Arnkil a:i: Ken tietää / majurimme mietteet syvät? LEINO. Mut ruoko - - a:ivi allapäin KRAMSU.

aatkeloitta'a[2*] *v. runok. harv.* pahoittaa (mieli), katkeroittaa. | Pah' on mieleni poloisen / ilmanki pahottamatta, / aina a:matta KANT.

aatonaatto *s.* aaton edellispäivä. | Joulun a:na.
aato|s[64] *s.*, vars. *runok.* ajatus. **1.** ajattelun tuote, yksityinen mielle t. mielleyhtymä. | Yölliset a:kset. A:kset sinkoilevat. Syventyä a:ksiinsa. Olla a:ksisissaan. Oi, kiusallinen a., a. tuskaa täynnä! KIVI. **2.** aate. | Aika voitetahan joka kerta, / jolloin a. miehen mieless' syttyy, / a. miehen mieltä ankarampi, / kasvavainen yli kuolevaisen LEINO. **3.** mielipide, käsitys. | Tapani on puhua a:kseni aina suoraan suustani ulos KIVI. **4.** aikomus, suunnitelma. | Pojalla on a. lähteä merille. **5.** ajattelutoiminta, ajatteleminen. | A:ksen meno SILL. -- jo vuosia on a:kseni tytössä hartaasti askaroinut KIVI. -- vanha a. entisiä latujaan hiihtää AHO.
aatra[10] *s.* **1. a.** vanhanaikainen puuaura, jossa maata muokkaavana osana on kaksihaarainen hanko; *syn.* atra, hankoaura, sahrat. | A:n hanko, luotin, sarvikko. — *Yhd.* hanko-, kaski-, palo-, peltoa. **b.** *murt.*, joskus *yläť.* aura. | Lähteä sotaan a:n kurjesta. -- a:n on valta ja pellossa Suomen on ponsi! LEINO. **2.** *hist.* = aatranmaa.
aatra|muoto *s.* **-n|kurki** *s.* **-n|maa** *s.* *hist.* määräsuuruinen kylvö- t. peltoala. **-tyyppi** *s.*
aatteelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** aatteeseen perustuva, aatteen innoittama, ihanteellinen, ideaalinen. | A. puhe, toiminta. A:set tarkoitukset. Työn a. pohja. A. suomalaisuus, kommunismi. A:set yhdistykset. Kansanliikkeen a. johtaja. Harrastaa a:sta runoutta. Mielipiteet eroavat a:sesti toisistaan. Puhuja voitti a:suudellaan kaikkien kannatuksen. **2.** vain ajateltavissa oleva; ei-todellinen. | Kuninkaan a. valta. Osallistua a:sesti kapinaan. Vekselit ovat a:sia maksuvälineitä. **3.** vars. *lak.* murtoluvulla ilmaistava, ideaalinen. | Esineen a. eli murto-osuus, pars quota. Omaisuuden jako a:siin osiin.
aatteenmie|s *s.* jnk aatteen t. aatteiden innoittama ja niitä ajava mies. | Tulinen a. Runebergin vakavia a:hen kasvoja kirkasti vain ohimenevä hymy TARK.
aatteet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < aate. | A. pikkuminänsä palvelija LEINO. Sisäinen tyhjyys ja a:tomuus.
aatteikas[66*] *poss.a.* < aate. | A. mies. A. puhe.
aatteilija[14] *tek.* ideologi.
aatteil|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* mietiskellä syvällisesti, järkeillä; pohtia aatteita. | A:i elämän menosta. Ei annettu aikaa enempään a:uun AHO. Mutta samalla hän oli pessimistisesti a:lut, ettei taida sellaista oikeutta maailmassa olla RAILO. | Oli a:tu ja tapeltu. Mutta suurimpaan, asiallisimpaan ja välttämättömimpään kysymykseen oli jätetty vastaamatta HAARLA.
-aattei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* < aate. | Jalo-, puhdas-, syvä-, ylevää.; runsasa.
aattelehtia[17*] *v.* *harv.* hiljakseen miettiä, tuumiskella. | Oli viihdyttävää siinä a., istua kuin virran reunalla veden vilinää katsellen AHO.
aattelu[2] *teonn.* *ark.* ja *runok.* (< aatella) ajattelu.
aatteluttaa[24] *kaus.v.* *ark.* ja *runok.* (< aatella) ajatteluttaa. | -- häntä taaskin a:i se, ettei ollut lähtenyt kotona käymään SILL.
aatto[1*] *s.* **1.** juhla- t. merkkipäivää edeltävä ilta t. päivä. | Joulun, pääsiäisen, vapun a. Syntymäpäivän a. Kalevalan-päivän a:na. A. juhlaa jalompi SL. — *Yhd.* juhla--, pyhää.; helluntai-, joulu-, juhannus-, laskiais-, vappu- t. vapuna. **2.** tärkeää tapahtumaa t. tapahtumasarjaa edeltävä ajankohta. | Lähdön a. Maailmansodan, vuosisatamme a:na. -- suuren asian a. oli lähettyvillä SEPPÄNEN.
aatto|aamu *s.* **-ehtoo** *s.* Uudenvuoden a. **-hetk|i** *s.* Taistelun a:et. **-il|ta** *s.* Juhannuksen a:tana. Vartoo häntä a:lan / lehditetty laattia KIVI. **-päiv|ä** *s.* Häitten a. Liike on a:inä suljettu. **-vuosi** *s.* Olympiakisojen a. **-yö** *s.* Vapuna.
aatus[64] *s.* *murt.* ajatus. | -- se a. taitaa polttaa KIVI.
aava[10] **1.** *a.* aavuus[65] *omin.* silmänkantamaton, rannaton, avoin, aukea, lakea, laaja, avara. | A. meri, ranta, ulappa. A. niitty, suo, erämaa. A. näköala. — *Lak.* merestä: rantavaltioon kuulumaton, alueveden ulkopuolella oleva, kaikille vapaa. | -- olkoon pohjalöytö ja kalu, joka a:ssa meressä on tavattu, pelastajan oma, mutta rantautunut merenajo tulkoon Kruunulle LK. **2.** *s.* avoin, silmänkantamaton meren t. järven selkä, ulappa; laajalti aukea ja tasainen maasto; vrt. aapa 2. | Meren a. Jäinen, avara a. Tuuli käy a:lta. Taival on melkein yhtä a:a. — *Kuv.* Elämän a. — *Yhd.* järvi-, lumi-, peltoa.
aavanmerenlaivasto *s.* *sot.* myös ⁀;)(saaristolaivasto.
aave[78] *s.* uskomusolento, joka muka voi näyttäytyä, mutta jolla ei ole todellista ruumista, henkinäky, kummitus, haamu, enne. | Kalpea kuin a. Pelätä a:ita. He luulivat häntä a:eksi. Mies tuijotti häneen kuin a:eseen. -- luottaa a:isiin ja uniin KIVI. Usein pettävät unoset, a:het valehtelevat SL. — *Kuv.* Mustasukkaisuuden, yksinäisyyden a. Nähdä a:ita keskellä päivää 'kuvitella olemattomia'.
aaveelli|nen[63] *a.* *harv.* aavemainen. | A. olento. -- louhittujen vuorien a:set ja kaameanpaljaat hahmot KILPI.
aaveen|omainen *a.* -omaisesti *adv.* aavemainen. | Kuu luo a:omaista valoa huoneeseen. **-tapai|nen** *a.* -sesti *adv.* (myös ⁀) aavemainen. | A:set kasvot. Lepakoiden lennossa on jotakin a:sta.
aaveil|la[28] *v.* *harv.* -u[2] *teonn.* kummitella, haamuilla. | Haamut a:evat. -- mitä sinäkin siinä keskellä yötä a:et? AHO. — Täällä a:ee.
aavei|nen[63] *a.* *harv.* aavemainen. | A. pimeys. A:sen äänetön metsä.
aavejuna *s.* *raut.* konduktöörittömästä tavarajunasta.
aaveksi|a[17] *v.* -nta[10*] *teonn.* aavistella, uumoilla, ounastella. | A:ttu aika. Untamoinen, hyvästi jää! sillä a:npa, etten näe sua enään KIVI. Mutta on tehty myös yritys ymmärtää sampoa yksinomaan runoilijan intuitsionilla, a:misella E.N. SETÄLÄ.
aave|laiva *s.* "Lentävän hollantilaisen" a. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. valo. A:set hahmot, puut, varjot. A:selta näyttävä kuu. A:sen valkoinen hevonen. Pöllön a. lento. A:sen hiljaa. Tuuli humisee a:sesti

puiden latvoissa. **-nä|ky** *s.* Yön a:yt. Näetkö a:kyjä? **-olento** *s.*

aavik|ko[2*] *s.* lakeus, joka on joko autiomaata tai matalan kasvillisuuden peitossa. | Kolkko, kasviton a. Kuuman ilmaston a:ot. A:on jäätävät viimat. A:on pojat 'arabialaiset'. — Harvemmin: ulappa, aava. | Meren a. — *Kuv.* Ajatuksen a:oita. — *Yhd.* hiekka--, kivikko-, lumi-, ruoho-, suola--, tunturia.

aavikko|alue *s.* A:alueilla ovat lämpötilan vaihtelut melkoiset. **-aro** *s.* Niukkakasvuinen, kuiva a. **-eläin** *s.* **-hiekka** *s.*

aavikkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* A. ylänkö, seutu, vyöhyke.

aavikko|kasvi *s.* A:kasveilla on veden ottoa varten erikoisia karvamuodostumia. **-laakio** *s. maant. geol.* Vanhan maailman a. käsittää pääosan Saharaa ja lisäksi Arabian ja osan Syyriaa.

aavikkolainen[63] *s.* aavikon asukas.

aavikko|maa *s.* Maapallon kuivimmat a:maat. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* | A. ylätasanko, alue. A. kuivuus. Seutu on a:sta. **-seutu** *s.* Kuiva a. **-su|si** *s.* sakaali. |- - minä teen Jerusalemin kiviroukkioksi, a:tten asunnoksi VT. **-tuuli** *s.*

aavikoitua[1*] *v.* muuttua aavikoksi.

aavist|aa[2] *v.* hämärästi tuntea t. hengessään nähdä ennakolta (jk asia t. tapahtuma), luulla tajuttomien päätelmien, näynomaisten kuvittelujen, enteiden, unien tms. perusteella; olla hämärästi tietoinen jstak, ounastaa, uumota, vaistota. | A. tulevia tapahtumia. A. myrskyn tulo. A. vaaraa. A. kuolemansa. A. pahaa, pahinta. Astua sisään pahaa a:amatta. Kenenkään a:amatta. Ratkaisu tuli ennen kuin a:ettiinkaan. Tuskin sitä itsekään a:in. Ulkonäöstä ei saattanut a., että hän oli jo vanha mies. Alettiin a., että jotakin oli vinossa. Hartiat antoivat a. suurta voimaa. Keikarimaisen ja pikkuvanhan kuoren alla a:aa uskollisen, vakavan pojansydämen KOSKENN. Ja ujompienkin mielissä liikahtelivat voimakkaimmin eräät siihen asti vain a:etut asiat SILL.

aavistamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *akt.* joka ei aavista. | Mitään a. Vainolainen hyökkäsi pahaa a:toman väestön kimppuun. **2.** *pass.* jota ei ole aavistettu t. ei voi aavistaa, arvaamaton, odottamaton, yllättävä. | A. tapaus. A:tomat mahdollisuudet. Tutkimus on luonut muinaisuuden hämärään ennen a:onta valoa. A:toman runsas saalis. Liikenne on kasvanut a:tomasti.

aaviste[78] *s. harv.* aavistus. | - - sinä täytät mun poveni voimalla, pyhillä a:illa KIVI.

aavistel|la[28] *frekv.v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* < aavistaa. | A. vaaraa. Tästä voi a. jotakin. Herkkä ja a:eva mieli. Katsoi a:evasti lähtijän jälkeen. Suuri runous on kaikkina aikoina a:len tunkeutunut elämän ja jumaluuden lähteille KOSKENN. — *Refl. taiv.* Kevät a:eksen jo hautausmaan puissa ja ilmassa SILL.

aavistelma[13] *s. harv.* aavistus. | Yksi oli Riikalla paha epäilys, kiduttava a. — että jos sen punaisen viivan vetäminen sittenkin on synniksi luettu KIANTO.

aavistukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aavistuksenomainen. | A. heijastus, vilahdus. A:sen hauraasti kuvattu tunnelma.

aavistuksen|omainen *a.* A. tunne. **-tapai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* myös ⌒. | A. levottomuus.

aavistu|s[64] *s.* **1.** hämärä tuntemus t. ennakkotieto, tajuttomiin päätelmiin, kuvitteluihin, enteisiin, uniin tms. perustuva luulo (jstak asiasta t. tapahtumasta), vihi; himmeä, hämärästi tajuttu tieto t. käsitys. | Paha, synkkä, pelottava, salaperäinen, outo a. Onnen, onnettomuuden, kuoleman a. Uskoa a:ksiaan. A. käy toteen. Sydämessä oli salainen pelko ja a. tulevasta murheesta. Muutamilla kaatumatautisilla on tulevasta taudinkohtauksesta jonkin sekunnin kestävä a. - - alkavan päivän a:kset kokonaan täyttivät tajunnan SILL. — Muilla ei ollut asiasta a:stakaan. Käännös, joka antaa vain a:ksen alkuperäisestä runoelmasta. Muinaisajan historiasta useimmilla on vain heikko a. — *Kuv.* Uni jäi sinä yönä a:kseksi. Taivaanrannalla heijastaa koi a:ksena. Aluksen masto oli vain a. siitä, mitä sen olisi pitänyt olla. **2.** *kuv.* hiven, hitunen. | Tummassa tukassa oli a. harmaata. Hänen jalkansa vapisivat a:ksen verran. K. saapui perille a:ksen verran ennemmin kuin N.

aavistus|kyky *s.* **-kykyinen** *a.* **-lähtö** *s. urh.* kilpailussa hivenen ennen määrähetkeä tapahtuva lähtö.

aavistut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | - - ja soinnut aalloilla kulki / niin a:televat MANN. Jostain lahden takaa siinsi kevättä a:televa auer . . . SILL.

aavistutta|a[2*] *kaus.v. 3.pers.* < aavistaa. | A:va pelko. Minua a:a, että jotakin tapahtuu. A:va, säteilevä näky kirkasta tulevaisuutta kohti.

aavuus *omin. ks.* aava.

abandonoi|da[18] *v. mer.* -nti[4*] *teonn.* luovuttaa vakuutettua omaisuutta vakuutuksenantajalle vakuutussumman saamiseksi.

abbasidi[1] *s.* A:t 'Muhammedin sedästä polveutuva arabialainen hallitsijasuku'.

abbedissa[10] *s.* katolisen nunnaluostarin johtajatar; vrt. apotti.

aberraatio[3] *s.* **1.** *täht. fys.* valonsäteen poikkeaminen määräsuunnasta. **2.** *el.* yksittäisinä tapauksina esiintyvä vähäinen (väri)muunnos; *syn.* harhamuunnos.

abessiivi[1] *s. kiel.* eräs sija, vajanto, esim. laki*tta*, sanoma*tta*. **-muoto** *s.*

abiturientti[1*] *s.* yliopistoon johtavan oppikoulun ylimmän luokan oppilas, ylioppilaskokelas. **-aika** *s.* **-kevät** *s.* **-luokka** *s.* **-vuosi** *s.*

abitur|a[10] [-ū-] *s.* naisabiturientti. **-us**[64] *s.* miesabiturientti.

ablaatio[3] *s. geol.* jäätikön sulamisesta johtuva häviö.

ablatiivi[1] *s. kiel.* eräs sija, ulkoeronto, esim. po*jalta*, näkem*ältä*. **-muoto.**

abnormi[1] *a.* -(su)us[65] *omin.* epänormaali, säännönmukaisesta poikkeava; luonnoton; vajaakykyinen; aistiviallinen;)(normaali(nen). |

A. yksilö. A. tila. Kiihkoilussa on jotakin a:a. Hänen olemuksessaan on a:suutta. **-teetti** *s.* = abnormisuus.

abortiivihoito *s. lääk.* hoitotapa, joka koettaa tukahduttaa taudin sen alkuasteeseen, äkkihoito.

abortiivinen[63] *a. lääk.* keskeyttävä. | A. lääke.

abortti[6*] *s. lääk.* keskenmeno; sikiön lähdetys; eläimistä: luominen.

abraasio[3] *s. geol.* tyrskyn kuluttava ja kerrostava toiminta.

abrakadabra[10] *s.* alk. eräs loitsukaava; nyk. *kuv.* tolkuton, käsittämätön puhe, hölynpöly.

absentismi[4] *s. hist.* tilanomistajan säännöllinen poissaolo tilaltaan.

absessi[6] *s. lääk.* märkäpesäke.

absintti[6*] *s.* koiruoholla maustettu likööri. | Keltaisen vihreä a.

abskissa[10] *s. mat.*)(ordinaatta. **1.** etäisyys koordinaatiston pystysuorasta akselista, vaaka-arvo. | Pisteen a. **2.** vaakasuora koordinaattiakseli, x-akseli. **--akseli** *s.* = ed. 2.

absolutismi[4] *s.* **1.** ehdoton raittius. **2.** rajaton yksinvalta, itsevaltius. **3.** *fil.* jnk absoluutin oletukseen perustuva ajatussuunta.

absolutisti[4] *s.* **1.** ehdottoman raitis. **2.** itsevaltiuden kannattaja.

absolutistinen[63] *a.* ehdoton; ehdottomuutta puoltava; itsevaltainen.

absoluutio[3] *s. usk.* synninpäästö.

absoluutti[4*] *s. fil.* ehdoton, riippumaton, täysin itsenäinen olevainen; us. Jumala.

absoluutti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ehdoton, ehdottoman varma; rajoittamaton, täydellinen; todellinen, puhdas; mikä ei ole suhteessa muuhun; ilman vertauskohtaa oleva, riippumaton; irrallinen;)(us. suhteellinen, relatiivinen. | A. mahdottomuus, totuus, tyhjyys. A. eli ehdoton enemmistö (enemmän kuin puolet kaikista äänistä). A:sesti raitis. A:sen kuiva puu. Kehitys ei tunne a:sta saavutusta. Pankin tappioiden sekä a. että suhteellinen määrä on noussut. [Hänen uskonsa] on niin puhdas kuin a. aate vain voi olla AHO. — *Lak.* ehdoton, pakottava;)(dispositiivinen. — *Kiel.* Superlatiivia käytetään myös a:sesti, ilman vertailua. — *Usk. fil.* Jumala on a. substanssi. Jumalan a:suus ja pyhyys ovat sukulaiskäsitteitä. — *Mat.* Luvun a. arvo 'itseisarvo'. — *Fys.* A. kosteus, nollapiste. A. paino;)(ominaispaino. A. liike on kappaleen liike huomioon ottamatta sen asemaa muihin kappaleihin verrattuna. — *Kem.* A. [= puhdas] alkoholi. — *Mus.* A. musiikki;)(kuvaileva, maalaileva, ohjelmamusiikki. A. (sävel)korva 'kyky määrittää sävelten korkeustasot ilman ulkokohtaista (soittimen) tukea'.

absorbo|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* imeä itseensä, pidättää. | Koksi a:i runsaasti kaasuja.

absorboitu|a[1*] *pass.v.* imeytyä. | A:nut valo.

absorptio[3] *s.* pidätys; vrt. absorboida. **1.** *kem.* imeytyminen, liukeneminen. **2.** *fys.* säteilyn imeytyminen väliaineeseen. **-kyky** *s.* imemiskyky; imeytymiskyky. **-spektri** *s.* absorboituneen valon spektri. **-viiva** *s. fys.* Spektrin a:t.

abstrahoi|da[18] *v. fil.* -nti[4*] *teonn.* suorittaa abstraktio, erottaa mielessään jtak olennaista jstak;)(determinoida. | A. jtak jstak. A:malla saadaan yleisiä käsitteitä ja mielikuvia. **-tua**[1*] *pass.v.*

abstrakti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *fil.* abstrahoimalla, ajattelemalla muodostettu, ajatusperäinen, epähavainnollinen, käsitteellinen;)(konkreettinen. | A. tutkimus, käsite, idealismi. Käsittää jk a:sesti. Pitkälle menevä a:suus. Minulla on ihanne, joka on niin yliluonnollisen a., että sille on mahdoton mitään maallisia muotoja löytää AHO. **2.** *kiel.* abstraktista ilmaiseva. | Hyvyys, syöminen, kuolema ovat a:sia substantiiveja. **3.** vaikeatajuinen, hämärä, todellisuudelle vieras, epäkäytännöllinen. | Puhujan esitys oli kovin a:sta. Opetuksen a:suus. **4.** *lak.*)(kausaalinen. | A. oikeustoimi, velkasuhde.

abstraktio[3] *s. fil.* **1.** menettely, jolla erotetaan ajatuksessa esim. mielikuvan jk tunnusmerkki ja täten muodostetaan uusi yleisempi mielikuva t. käsite, esim. käsitteestä "koivu" "puun" käsite t. käsitteestä "kova kivi" "kovuuden" käsite. **2.** abstrahoinnin tulos. | Pirandellon näytelmät ovat a:ita, vailla runollista elämää.

abstraktisana *s. kiel.* abstraktista käsitettä ilmaiseva sana, asiasana.

absurdi[4] *a.* järjetön, järjenvastainen, mieletön, mahdoton. | A. ajatus, väite. Ilmaus, joka on loogillisesti a.

adaptaatio[3] *s. biol. psyk.* eliön t. elimen mukautuminen ympäröiviin oloihin.

adekvaat|ti[4*] *a.* -isti *adv.* täysin vastaava, jnk mukainen. | Ilmaista ajatuksensa mahdollisimman a:isti.

adekvaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. | Suomennos, jonka tyylivaikutus ei ole a. — *Psyk.* Havainto ei vastaa a:sesti [= täsmällisesti] ulkonaista kiihotusta tai ärsytystä.

adepti[4] *s.* alk. muka viisaudenkiven löytänyt alkemisti, nyk. jnk tieteen t. taidon t. suunnan oppilas, seuraaja. — Teosofiassa: mestari.

adessiivi[4] *s. kiel.* eräs sija, ulko-olento, esim. *pojalla, näkemällä.* **-muoto** *s.*

adheesio[3] *s.* **1.** *fys.* voima, jolla kaksi toisiaan koskettavaa kappaletta tarttuu yhteen, tartunta, kiinne. **2.** valtion yhtyminen muiden valtioiden aikaisemmin tekemään sopimukseen, akssessio.

adiafora|-asia *s.* yhdentekevä asia, sivuseikka. **-kysymys** *s.*

adjektiivi[4] *s. kiel.* nomini, joka ilmaisee, millainen jk on, esim. *suuri, kaunis; syn.* laatusana. **-attribuutti** *s.* attribuuttina oleva adjektiivinen ilmaus. **-johdannainen** *s.*

adjektiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* adjektiivina, adjektiivin tavoin esiintyvä. | A. pronomini.

adjunkti[4] *s.* apulainen; vars. apulaispappi. **-opettaja**, toisen arvoasteen opettaja korkeakoulussa, ei kuit. enää Suomen oloista.

adjutantti[4*] *s. sot.* komentajan asemassa olevan sotilashenkilön, valtionpäämiehen t. ruhtinaan välittömästi käytettäväksi määrätty upseeri. | Rykmentin, pataljoonan a. Divisioonan

komentajan a. — Tasavallan presidentin vanhempi a.
administraatio[3] *s.* hallinto. | Maan a.
administratiivinen[63] *a.* hallinnollinen.
Adonis[64] *s.* eräs kreikkalaisen jumalaistaruston haltija, jota ajateltiin ihanaksi nuorukaiseksi; *kuv.* ja us. *leik.* kaunis nuorukainen, naisten hurmaaja. | Hän on oikea A.
adoptio[3] *s.* lapseksi, ottolapseksi ottaminen.
adoptoida[18] *v.* ottaa lapsekseen, ottolapsekseen; ottaa omakseen, omaksua.
adrenaliini[4] *s. lääk.* lisämunuaisen hormoni, jolla on mm. verisuonia supistava vaikutus.
adressaatti[4*] *s.* se, jolle kirje t. muu (posti)lähetys on osoitettu, vastaanottaja.
adress|i[6] *s.* useiden henkilöiden t. jnk yhtymän tav. juhlallinen, taiteellisesti tekstattu, onnittelun, kiitoksen, vetoomuksen tms. sisältävä julkilausuma jklle t. jllek; taiteellinen, tav. kaksitaitteinen painotuote, joita käytetään vars. onnentoivotukseen ja surunvalitteluun ja joiden myynnistä tulot yl. koituvat jhk yleishyödylliseen tarkoitukseen. | Pergamenttinen, nahkakantinen a. A. presidentille. Farmaseuttiliiton Suomen Apteekkariyhdistykselle jättämä a. Kerätä nimiä a:iin. — Eri kukkasrahastojen a:it. Kukkia, lahjoja, a:eja ja sähkösanomia. A:eja ovat lähettäneet seuraavat henkilöt: - -. — *Yhd.* kansalaisa.; hautajais-, kiitos-, onnentoivotus-, onnittelua.
adsorboi|da[18] *v. kem.* tiivistää t. kiinnittää pinnalleen, pidättää. **-tua**[1*] *pass.v.*
adsorptio[3] *s. kem.* nesteissä t. kaasuissa olevien aineiden tiivistyminen kiinteiden kappaleiden pinnalle. **-kyky** *s.*
adusoi|da[18] *v. met.* -nti[4*] *teonn.* kuivana mellottaa. | A:tu rauta.
adventiivinen[63] *a. kasv.* myöhäiskasvuinen.
adventismi[4] *s.* uskonnollinen suunta, joka odottaa Kristuksen pikaista tulemista.
adventisti[4] *s.* adventismin kannattaja.
adventti[6*] *s.* joulun edellä olevat kirkkovuoden ensimmäiset viikot; *puhek.* = adventtisunnuntai. | Ensimmäinen a. eli pikkujoulu. **-aika** *s.* **-kirkko** *s.* ensimmäisenä adventtisunnuntaina pidetty jumalanpalvelus. | Mennä a:on. **-sunnuntai** *s.* A:t ovat neljä sunnuntaita ennen joulua. **-viikko** *s.* Ensimmäinen a. **-virsi** *s.*
adverbi[4] *s. kiel.* partikkeli, joka esiintyy paikkaa, aikaa, tapaa t. muuta seikkaa ilmaisevana määräyksenä, seikkasana.
adverbiaali[4] *s. kiel.* lauseenjäsenenä: jokainen adjektiivin ja adverbin määräys sekä sellainen verbin määräys, jota ei käsitetä objektiksi. **-lause** *s.* adverbiaalina oleva lause. **-määräys** *s.*
adverbiaali|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* adverbiaalina, adverbiaalin tavoin esiintyvä.
adverbi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* adverbina, adverbin tavoin esiintyvä t. käytetty.
adversatiivikonjunktio *s. kiel.* vastakohtaa t. rajoitusta ilmaiseva konjunktio, esim. *mutta, vaan, taas.*
adversatiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vastakohtaa t. rajoitusta ilmaiseva, vastakohtainen. | A. konjunktio.
advokaatti[4*] *s.*, us. *halv.* asianajaja.
advokatyyri[4] *s. halv.* huonon asian puolustelu, saivartelu, verukkeiden esittäminen.
aerobatia[15] *s.* taitolento.
aerobinen[63] *a. biol.* happi-, ilmahakuinen, ilmaeloinen;)(anaerobinen.
aerodynaami|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *fys.* aerodynamiikkaan kuuluva, sen lakien mukainen. | A. tutkimus. A:sesti edullinen rakenne. **2.** ilmaa raskaampi;)(aerostaattinen. | Lentokone on a. ilma-alus.
aero|dynamiikka[10*] *s. fys.* oppi kaasujen liikkeistä. **-logia**[15] *s. metrl.* oppi korkeammista ilmakerroksista l. vapaasta ilmakehästä. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* | A. tutkimus. A:set mittaukset. **-mekaniikka**[10*] *s. fys.* oppi kaasujen liikkeistä ja levosta. **-staatti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *fys.* aerostatiikkaan kuuluva, sen lakien mukainen. **2.** ilmaa kevyempi;)(aerodynaaminen. | Ilmalaiva on a. ilma-alus. **-statiikka**[10*] *s. fys.* oppi kaasumaisten aineiden tasapainosta.
afasia[15] *s. lääk. psyk.* aivosyntyinen kielellinen häiriö, erik. puhekyvyttömyys.
affekti[6] *s.* mielenkiihtymys, -järkytys, tunnevaikutus. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. tila, syy. — *Kiel.* A. johdannainen. A. tekijä sanan merkityksen muuttumisessa.
affektiivinen[63] *a.* affekti-, tunnepitoinen. | A. ilmaus.
affektinomai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* affektinen. | A. tunne.
affektio[3] *s. lääk.* jnk ruumiinosan sairaalloinen muutos, elimen sairaalloinen tila; kiihtymys.
affektipitoi|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* sisällykseltään, merkitykseltään affektinen. | A. mielle, sana.
affektiton[57] *kar.a.*
affiks|i[6] *s. kiel.* epäitsenäinen kielenosa, jolla ainoastaan itsenäisen kielenosan yhteydessä on jk merkitys; liite, liitännäinen. | Sanassa epävarmasti ovat *epä-* ja *-sti* a:eja.
affiniteetti[4*] *s.* **1.** lankous, sukulaisuus. **2.** *kem.* (yhtymis)taipumus.
affrikaatta[10*] *s. kiel.* samaan tavuun kuuluva klusiilin ja homorgaanisen spirantin yhtymä, esim. *tš.*
afišši[6] *s.* irtoilmoitus, -mainos, ilmoite, juliste, plakaatti.
aforismi[4] *s.* tiiviissä, ytimekkäässä muodossa lausuttu ajatus, ajatelma, mietelmä, mietelause. | Siljon, La Bruyèren a:t. Aforismeja rakkaudesta. **-kokoelma** *s.*
aforisti|kko[2*] *s.* aforismien sepittäjä. **-nen**[63] *a.* aforismin luonteinen, sanonnaltaan suppean ytimekäs. | A. sanonta, tyyli.
afrikkalai|nen[63] *a.* ja *s.* A:set heimot. A. norsu. A. mahonki. A. unitauti.
afääri[6] *s. puhek.* kauppa, liiketoimi. | Siitä tulee hyvä a. Huonot a:t 'raha-asiat'. **-mies** *s.*
agaatti[6*] *s.* = akaatti.
agaave[9] *s.* Agave, narsissikasvien heimoon kuuluvia amerikkalaisia kasveja.
agentti[6*] *s.* **1.** asiamies, asioitsija. | Liikkeen a. Tšekan a. — *Yhd.* laivaus-, myynti-, osto-, vaali-, vakuutus-, vientia.; ilmoitus-, puutavara--, viinia. **2.** *kiel.* passiivisen verbinmuodon

yhteydessä esiintyvä adverbiaali, joka ilmoittaa toiminnan suorittajan. **-partisiippi** *s. kiel.* suomen kielen *-ma, -mä* -loppuinen verbin nominaalimuoto, joka agenttiin liittyneenä ilmoittaa päättynyttä t. jatkuvaa tekemistä, esim. puusepän *tekemä* pöytä, kaikkien *ihailema* laulajatar. **-toiminta** *s.*, vars. *sot.* päämajan järjestämä ja johtama, salaisten asiamiesten avulla suoritettava salainen tiedustelu.

agentuuri[4] *s. liik.* asioimistoimi; asioimisto. **-liike** *s.* agentin liike, asioimisliike.

agglomeraatti[4*] *s. geol.* vulkaanisista murskaleista iskostunut kivilaji.

aggregaatiotila *s.* aineen olomuoto. | Jähmeä, kaasumainen, nestemäinen a.

aggregaatti[4*] *s.* kokouma t. yhdistelmä, jossa on toisiinsa ulkonaisessa yhteydessä olevia osia, kasauma. — *Tekn.* koneisto, jonka muodostavat toisiinsa kytketyt koneet, koneikko, kytkelmä. — *Kem.* aineyhtymä. — *Geol.* rykelmä, keräymä.

aggressiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hyökkäävä, päälleкäypä;)(defensiivinen. | Kiukkuisen a. A. politiikka. Toimia a:sesti.

agio[1] [ādžo] *s. liik.* määrä, jolla rahan t. arvopaperin hinta ylittää sen nimellisarvon. **-tappio** *s.*

agitaatio[3] *s.* yllytys, kiihotus. **-kokous** *s.* **-matka** *s.* **-puhe** *s.* **-toiminta** *s.*

agitaattori[6] *s.* yllyttäjä, kiihottaja. — *Yhd.* puolue-, vaalia.

agitatori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kiihottava, kiihotus-. | A. kirja, puhe. Vaikuttaa a:sesti.

agiteera|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* suostutella jnk mielipiteen puolelle, yllyttää, kiihottaa. | A. jnk puolesta, jkta vastaan. A. valitsijoita äänestämään.

agitoida[18] *v.* = ed.

agnaatti[6*] *s.* sukulainen miehen puolelta; vrt. kognaatti. **-nen**[63] *a.* A. kruununperimys.

agnosia[15] *s. psyk.* tietämättömyys, tiedostamattomuus, käsittämättä jääminen. | Optinen a. 'tila, jossa näkevä henkilö ei käsitä näkemäänsä (ns. sielunsokeus)'.

agnosti|kko[2*] *s. psyk.* agnostisismin kannattaja. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. virtaus. **-sismi**[4] *s.* "tietämättömyysoppi", kanta, jonka mukaan ihminen ei voi tietää mitään yliaistillisesta.

agogi|ikka[10*] *s. mus.* oppi aikamitan pienehköistä muunteluista, joiden johdosta musiikkiesitys tulee elävämmäksi. **-|nen**[63] *a.* Esityksen a:set vaihtelut.

agoni[6] *s. fys.* magneettisen deklinaation nollaviiva.

agonia[15] *s. lääk.* kuolinkamppailu.

agorafobia[15] *s. lääk.* avoimen paikan kammo, aukio-, kenttä-, torikauhu.

agraari[6] *s.* maatalousmies. — *Yliopp.* maataloutta opiskeleva ylioppilas.

agraari- maataloutta koskeva, maatalouden, maatalous-. **-historia** *s.* **-komitea** *s.* **-kysymys** *s.* **-lainsäädäntö** *s.* **-liitto** *s.*

agraari|nen[63] *a.* A:set [= agraari-, maatalous-] kysymykset.

agraari|olot *s. mon.* **-poliittinen** *a.* **-politiikka** *s.* maatalouspolitiikka. **-sosialismi** *s.* maasosialismi. | A. vaatii ainoastaan kiinteän maaomaisuuden yksityisomistuksen poistamista. **-uudistus** *s.* **-valtio** *s.* maatalousvaltio.

agraffi[6] *s.* haka(nen), kiinnitin; (puvun) koristesolki. — *Lääk.* haavahakanen.

agremangi[4] *s.* vastaus, jossa maan hallitus suostuu vastaanottamaan määrähenkilön jnk maan edustajaksi. | Saada a.

agressiivinen[63] *a.* par. aggressiivinen.

agro|geologi[4] *s.* maatalousmaan tutkija. **-geologia**[15] *s.* maatalousmaaoppi. | Geologian haaratiede a. on ottanut erikoistehtäväkseen maaperän kasvinravintoaineita sisältävän pintaosan tutkimisen. **-geologinen**[63] *a.* A. tutkimus. **-logi**[4] *s.* maamiesopiston käynyt henkilö, maatalousteknikko. **-logia**[15] *s.* tav. = agrogeologia. **-nomi**[4] *s.* korkeakoulussa maataloudellisen loppututkinnon suorittanut henkilö. **-nomia**[15] *s.* maanviljelys-, maataloustiede.

agronomin|sormus *s.* **-tutkinto** *s.*

ah *interj.*, harv. *puhek.* erilaisten sekä mielihyvän että mielipahan tunteiden välittömänä ilmaisimena. | Ah, mikä riemu! Ah niitä ihania päiviä! Ah, kun saisinkin aina olla luonasi! Moni, ah, niin moni on langennut. Ah, kaikki kaataa kuolema VK. Ah kuinka kiittää voisin / suuresta armostas VK. -- ruusu pisti ryöstäjää, / ah! ja voi! jo voihki tää *MANN.

aha [aha·] ks. seur.

ahaa [ahä·] *interj.* (*rinn.* aha, ahah, ahas) ilmaisemassa yllättynyttä, tyytyväistä t. ivallista oivallusta. | A.! jopas ymmärrän. A., senkin junkkari! | A., a.! — Katsopas peijakasta! — Se taitaa lopultakin laskea [kosken]! LINN.

ahah [aha·h] *interj.* ks. ed. | A., vai tulit sinä!

ahas [aha·s] *interj. harv.* ks. ahaa. | A., sudenpenikka; jouduit nyt satimeen CANTH.

ahava[10] *s.* **1.** kuiva, kylmä kevättuuli. | A:n päivettämät kasvot. A:n purema merimies. A:ssa kuivattu liha. — *Yhd.* keväta. **2.** ahavoituma, rohtuma, rusketus. | Kasvojen a. Tämä on sellaista saippuaa, jolla lähtee a. PAKK.

ahavoida[30] *v.* kuivata ahavassa. | A. lihaa.

ahavoitta|a[2*] *v.* saattaa ahavoitumaan. | Meren a:mat saaristolaiset. Lihaa säilytetään mm. a:malla ulkona.

ahavoitu|a[1*] *v.* tulla ahavan puremaksi, rusketua, sierettyä, rohtua; kuivua ahavassa. | A:nut merimies. A:neet kasvot, posket, kädet. Huulet a:vat. — Liha ripustetaan ulkosalle a:maan.

ahavoituma[13] *s.* ahavoitumisen tulos, ahavan purema, rusketus, rohtuma, ahava.

ahdanta[15*] *teonn.* < ahtaa.

ahdas[66*] *a.* ahtaasti *adv.* ahtaus[65] *omin.* **1.** suppea-alainen, kapea, kaita, soukka, tiukka, liian tiivis;)(laaja, väljä, avara. | A. väylä, tie. A. alue. A. asunto, huone, eteinen. Ahtaat tilat. A. aukko. A. putki, astia, tulppa, kansi. A. kaulus, kenkä, takki. A. lantio, rintakehä. Jk käy ahtaaksi. Huoneessa on a:ta. Ilmiö, joka esiintyy vain ahtaalla alalla. Parven ympärille kierretty nuotta vedetään yhä ahtaammalle. Asua ahtaasti. Ahtaasti rakennettu tontti, kaupunki. Hengitys käy ahtaasti. Tilan ah-

taus. Väylän, huoneen, pihamaan ahtaus. Kurkunpään ahtaus. Tähän ahtauteen [= vuoren komeroon] vanki ainiaksi tuomittiin KIVI. Menkää ahtaasta portista sisälle UT. — *Fon.* A. vokaali 'tavallista suppeammalla (korkeammalla) artikulaatiolla äännetty vokaali'. **2.** *kuv.* läheinen, likeinen, suppea. | A. omaisten piiri. Hyöty koitui vain ahtaiden piirien hyväksi. — *Maat.* A. eli läheinen sukusiitos. — *Mus.* A. asettelu 'soinnun muoto, jossa sävelet ovat mahdollisimman lähekkäin';)(hajallinen asettelu. **3.** rajoittunut, rajallinen, suppea, yksipuolinen. | A. asteikko, ohjelma. A. mielikuvitus. Ahtaat mahdollisuudet. Rajoittaa ahtaalle. Pikkukaupungin a. ilmapiiri. Liikkua ahtaalla alalla. Nousta arkisesta ahtaudesta runouden piiriin. Arvot vaihtelevat ahtaiden rajojen sisällä. — A. näkökanta, -piiri. Ymmärtää ahtaasti ja yksipuolisesti. Tulkita kirjaimellisen ahtaasti. Ahtaammassa merkityksessä. — *Fil.* Tajunnan ahtaus. **4.** vaikea, tukala, tiukka. | Ahtaat ajat. A. aika on ohi. Elää ahtaissa oloissa. Taloudellinen ahtaus. Toimeentulo käy yhä ahtaammaksi. — *ahtaalla* lujilla, tiukalla, puutteessa. | Asiat ovat ahtaalla. Pitää palvelijoitaan ahtaalla. Joutua, tulla ahtaalle. Ruoan saanti kävi ahtaalle. Panna, saattaa, ottaa jku ahtaalle. Ahtaalle ottaa 'tekee tiukkaa, tuottaa vaikeuksia'. **5.** suvaitsematon, jyrkkä, pikkumaisen rajoittava. | Henkisesti a. A. määräys, sääntö. A. oppi. A. maailmanparantaja.

ahdas|alainen *a.* -alaisuus *omin.* A. alue, murre. A. näköpiiri. **-henki|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* A:syys eli huohotus voi aiheutua keuhkojen tai sydämen sairauksista. — *Kuv.* henkisesti rajoittunut; us. = ahdasmielinen. | A:syys ja typeryys. A. lahkolainen. A:sen puhdasoppisuuden edustaja. A. arvostelu. **-kantai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ahdasmielinen. | A. katsomus, kiihkoilu. **-katsei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ahdasnäköinen, ahdasmielinen. | A. poroporvari. A. nurkkakuntaisuus. Ajattelun a:suus. **-kavio** *s. eläinlääk.* kavion sarveiskotelon eri osien, vars. kantaosien kutistuma. **-kavioi|nen** *a.* -suus *omin.* A. hevonen. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* rajoittunut, suvaitsematon, jyrkkä, tuomitseva, ahdashenkinen, -katseinen, -näköinen. | A. uskonkiihkoilija. A. kirkollisuus. Kasvaa a:sessä ympäristössä. Suhtautua a:sesti uudistuksiin. Puolueenjohtajien lyhytnäköisyys ja a:syys. **-näköi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* jolla on ahtaat henkiset näköalat, lyhytnäköinen, ahdaskatseinen, ahdasmielinen. | A. ihminen. A. vanhoillisuus. Tutkijan a:syys. **-päinen** *a. harv. kuv.* ahdasmielinen. | A. usko ja hengellinen ylpeys KIVI. **-rajai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ahdasalainen, suppea. | A. alue. A. liikkuma-ala. — *Kuv.* A. elämä, käsitys. Sanan a. merkitys. A. lain tulkinta. **-rintai|nen** *a.* -suus *omin.* A. hevonen. **-sui|nen** *a.* -suus *omin.* A. astia, pullo. A. lahdenpoukama. **-sydämi|nen** *a.* -syys *omin.* itsekäs tms. | A. ihminen.

ahdata[35*] *v. mer.* sijoittaa tavara laivaan lastatessa. | Puutavaran ahtaaminen.

ahde[78*] *s.* rinne, törmä, mäki. | Tien, joen a. Nousta, laskea jyrkkää a:tta. Vesi nousee joessa yli ahteiden. — *Yhd.* joki-, ranta-a.

ahdin[56*] *s.* **1.** *tekn.* kompressori. **2.** *mer.* köysi, jolla järjestellään raa'an asentoa, ohjain. **3.** *mon. kal.* verkonkuivaustelineet.

ahdin|ko[2*] *s.* ahdistus. **1.** tilanahtaus, tungos. | A:gossa kasvanut puu. Huone on a:koon asti täynnä. **2.** puute, pula, tukala tila, (sielun)hätä. | Taloudellinen a. A:gon aika. Olla a:gossa, a:gon alaisena. Joutua a:koon. Päästä a:gosta. A:goissa on turvanasi Herra.

ahdinkoaika *s.* Taloudellinen a.

ahdinkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* A. asema. A. sieluntila.

ahdinkotila *s.* = ahdinko 2. | Joutua a:an. Yleisen pulan aiheuttama a.

ahdin|lauta *s.* siirrettävä lauta, jolla riihen ahtaja seisoo. **-puut** *s. mon. kal.* = ahdin 3. **-taavetti, -varsi** *s. mer.* tanko, johon ahtimien väkipyörät kiinnitetään.

ahdist|aa[2] *v.* -avasti *adv.* **1.** varsin. merk:ssä. **a.** tehdä ahtaaksi. | Pienen vajan tiloja a:ava vinotuki. Kalliot a:avat jokea. — *Yksipers.* Henkeä a:aa. Sydänalassa a:aa. **b.** olla ahdas, kiristää, likistää, puristaa. | A:ava kaulus. Kenkä a:aa jalkaa. — A:ava tungos. **2.** ajaa tavoittaakseen, vainota, hätyyttää; hätistää, hoputtaa, patistaa. | A. otusta. A:ettu peto. Kissa a:aa hiirtä. A. vastustajaansa. A. tunkeilijat loitolle. Paeta vihollisen a:amana. — A. hevosta juoksuun. **3.** ed. ryhmiin liittyvää kuv. käyttöä; us. = painostaa, tiukata, vaivata, kiusata. | A. jkta tekemään jtak. A. kyselyillä, alituisilla pyynnöillä. Mutta tottakai uskot päätotuuksiin? a:i isärovasti KIANTO. — Toukka a:aa oraita. Tulva a:aa kaupunkia. Rakennuksen perustuksia a:ava routa. Rajuilma rupesi a:amaan. — Kylmä, nälkä, puute a:aa. A:ava rahapula. Kiire, työttömyys a:aa. A:avat määräykset, rajoitukset. A:ava yksinäisyys. A:ava olo, tunne, ikävä, pelko, tuska. Pettymys a:aa rintaa. Henkeä a:ava hätä. [Näytelmä] vaikuttaa a:avalta. Oli jotakin a:avaa ja tukahduttavaa yön hiljaisuudessa LEINO. - - itken ääneti ja a:vasti AHO. — *Yksipers.* Mieltä, sydäntä, rintaa a:aa. Minua a:i ja hävetti. A:ettu sydän, rinta, sielu. Murheelliset ja a:etut. Auttaa a:ettuja.

ahdistaja[16] *tek.* Käydä a:nsa kimppuun.

ahdistelija[14] *tek.* < seur. | Innokas jänisten a. Kissa on ahkera hiirien a.

ahdistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ahdistaa. | A. vihollista. Sudet a:evat poroja. A. kadulla naisia. Nälkä, puute a:ee. A. k[illegible]yksillään jkta.

ahdistu|a[1] *pass.v.* käydä a[illegible]; joutua ahdistukseen, ahdinkoon. | Pora[illegible]eikä a:u. Joki a:u kapeaan uomaan. Kärkeen päin a:va putki. Saapas a:i kivien väliin. Jumalan henkäyksestä syntyy jää, ja aavat vedet a:vat VT. — *Kuv.* häätyä; joutua hätään, vaivaan. | A. pyytämään armoa. — *ahdistu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) ankea, apea, masentunut. | A:nut mieli, ääni. Olla a:neena jnk asian tähden. Tuntea olonsa a:neeksi. Huokaista a:neesti.

ahdistu|s[64] *s.* ahdinko. **1.** puristustila, likistys,

kiristys. | Reiän ja akselin välinen a. — Ruumiillisesta tunteesta. | Hengen, sydämen a. (myös ⌣). 2. epämääräinen pelonsekainen painostava tunnetila: tuska, vaiva, huoli, murhe. | -- pelkoa tunnetaan yksityisen, selvästi tajuttavan vaaran uhatessa, a. taas liittyy epämääräiseen vaaraan, jonka aavistamme tuntemattomana kohtalona meitä odottavan AK. Mielen, hengen a. Sisäinen a. A:ksen tunne. Tuntea a:sta. A:ksen ja murheen painama ihminen. Joutua a:ksen valtaan. Tuskallinen a. valtaa sydämen. Olla a:ksissaan. 3. vaikeus, hätätila. | Olla a:ksessa. Olkaa toivossa iloisia, a:ksessa kärsivällisiä, rukouksessa kestäviä UT. -- ja kun tulee a. tai vaino sanan tähden, niin hän heti loukkaantuu UT.

ahdo|s[64] *s.* riihen parsille kuivamaan ahdetut elot. | Tuoksuva a. risahtelee hiljaa parsilla. Mennä a:kselle 'puimaan'. — *Yhd.* kaura--, ohra--, ruisa.

ahentausta *s. murt.* kiukaan ja peräseinän välinen lattian osa riihessä t. pirtissä, karsina. | A. vaimoväen askartelupaikkana.

aherrella[28*] *frekv.v.* < ahertaa. | A. työnsä ääressä.

aherru|s[64*] *s.* 1. *harv.* hiilistö, (palaneen) raunio. | Uunin a. Tuollahan kytee ja savuaa entisen armaan saunamme a. KIVI. 2. ahertaminen. | Arkinen a. Sukupolvien a. on nostanut talon vaurauteen. Aika kului hiljaisessa a:kessa.

aher|taa[6] *v.* työskennellä uutterasti, ahkeroida, uurastaa, puurtaa, ponnistella. | A. pellollaan. A. aamusta iltaan. Lapsi a:taa äidin apuna. [Naiset] a:sivat ja uhersivat salaa miehiltä [kahvin juonnissa] SILL. — *Tr.* A. markka markan päälle. Olen kauan a:tanut tätä työtä. -- metsäperäläisten a:tamia pieniä peltoja PAULAH.

ahertaja[16] *tek.* Hiljainen a.

ahertelu[2] *teonn.* < aherrella. | Jokapäiväinen a. A:n tulos.

ahhah [a·hha·h] *interj.* vars. helpotuksen huokaisuna. | A.! sanoi akka, kun hautaan laskettiin SP.

ahingas[66*] *s. kal.* ahrain, tuulas; väkäkärkinen keihäs, harppuuna.

ahjo[1] *s.* 1. *harv.* hehkuva hiilusta. | Pesässä oli vielä vähän a:a. 2. avoin tulisija, jossa taottava rauta kuumennetaan hehkuvaksi ja johon tätä varten puhalletaan ilmaa joko palkeilla tai erityisellä puhalluskoneella. | Pajan a. Siirrettävä a. Hehkuu kuin hiilet a:ssa. Työnti kullat kuumentol[illegible] ajoi a:hon hopeat KAL. — *Yhd.* kenttä-, [illegible]a. 3. *kuv.* Opin, tutkimuksen a. Maataloudellisen edistyksen a. Innostuksen, uusien aatteiden a. Wittenberg, uskonpuhdistuksen a. Runoilijan luomistyön a. Saada tulta a:onsa 'yllykettä'. — *Yhd.* opin-, tiedon-, valona.; sivistysa.

ahjo|hitsaus *s. met.* raudan ja teräksen hitsaus ahjossa kuumentamalla ja sen jälkeen yhteen takomalla. **-mellotus** *s. met.* takkiraudan muuttaminen taottavaksi ahjossa mellottamalla. **-rauta** *s. met.* = keittorauta.

ahker|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[35] *omin.* 1. uuttera, uuras, työteliäs, toimelias; innokas, vireä, ripeä, riuska;)(laiska. | A. työmies, metsästäjä, kynänkäyttäjä. A. ryyppymies. A. tekemään jtak. Talossa on a:aa väkeä. Olla a:assa työssä, puuhassa. N:n a:asta kynästä on lähtenyt uusi teos. Oppilaan a:uus ja tarkkaavaisuus. A:uus kovankin onnen voittaa SL. A:uus on ilomme. Hän on itse a:uus. Työskennellä a:asti t. a:aan. 2. usein, vähän väliä tapahtuva. | A. kysyntä. A. kylpeminen. A:ista yrityksistä huolimatta. Kirjoitella a:sti lehtiin. Käydä a:an kirkossa. Juhlia pidettiin a:asti. A:asti kierteli ympäri miehestä mieheen vaahtoova kiulu KIVI. 3. *kans.* halukas, hanakka, perso, ahnas. | A. kahville, viinalle. Pitäjän lukkari ja läänin kuppari aikovat a:asti avioliittoon KIVI.

ahkeraliisa[13] *s. kans.* Impatiens sultani, eräs huonekasvina yleinen häpykannuslaji. | Akkunalla kukkiva a.

ahkero|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* työskennellä ahkerasti, ahertaa, uurastaa, ponnistella. | A. työn ääressä. A. aamusta iltaan. A:i saadakseen työn valmiiksi. Keskiajan kirkonmiehet a:ivat myös kaupan alalla. Hiljaisesta vuosikausien a:imisesta ja hiestä -- kertoi Honkavaara JÄRN. — Vars. *heng.tr.* uutterasti koettaa tehdä jtak, pyrkiä jhk, hartaasti tavoitella jtak. | A. hyvien tekojen harjoittamista. Vilpittömästi a. pyhää ja vanhurskasta elämää. -- tuomari, joka harrastaa oikeutta ja vanhurskautta a:itsee VT. A. päästä rauhaan. A:i rehellisellä työllä toteuttaa Luojasi ajatuksia.

ahkio[3] *s.* 1. ihmisen vedettävä venemäinen, tav. tasaperäinen talvikuljetusneuvo. | Muinaisten metsämiesten a:t. Vetää a:ta. — *Sot.* Konekiväärien kuljetus talvella a:issa. 2. ed:n kaltainen poron vedettävä kuljetusneuvo; vrt. pulkka. — *Yhd.* ajo-, kuorma--, raitoa. 3. *kuv. halv.* iso, kömpelö rumilus, löntys, laiskuri. | Miehen, hevosen a. Appi haukkuvi havuiksi, / anoppisi a:ksi KAL.

ahkio|jono *s.* **-karavaani** *s.*

ahkiollinen[63] *s.* ahkion täysi, ahkioon sopiva määrä. | A. lintuja.

ahku[1] *s. harv.* kylmä tuuli.

ahma[10] *s.* 1. Gulo gulo, näätäeläinten heimoon kuuluva, pohjoisissa tunturi- ja metsäseuduissa elävä petoeläin. | A. tehnyt tuhoa porolaumassa. 2. *kuv.* hotkija, ahnuri, ahmatti. | A:han lientä lakkii, ei luule lihasta täytyvänsä SL.

ahmais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* (< ahmia) hotkaista, hotaista, nielaista. | A. suuhunsa. A. aamiaisensa. — *Kuv.* Lukea lehti a:emalla. Liekit a:ivat koko huoneen. Kuivuus ja kuumuus a:evat lumiveden, samoin tuonela ne, jotka syntiä tekevät VT.

ahman|ajo *s.* **-jälki** *s.* Seurata a:ä. **-nahka** *s.*

ahma|ta[35] *v.* ahmaista. | A. vatsansa täyteen. A. parhaat palat. — *Kuv.* Pimeys a:a kaiken. -- meidät aalto nostaa / ja a:a aalto MANN.

ahmat|ti[6*] *s.* (harv. *a.*) ahnas olento, ahmija, ahnehtija, suursyömäri. | Hauki on oikea a. A. viinaan. -- peikot a:it asuivat / rotkoissa, lomissa louhten LEINO.

ahmatti|mainen[63] *kalt.a.* -maisesti *adv.* -mai-

suus[65] *omin.* Syödä a:maisesti. **-us**[65] *omin.* ahnaus. | -- iloinen elämän uteliaisuus, oikea a. KALLAS.
ahmi|a[17] *v.* nauttia t. syödä t. juoda ahnaasti, appaa, hotkia. | Syödä a:malla. Lapset ihan a:vat kakkua. Varikset a:vat matoja. — *Kuv.* A. ilmaa, tuoksua. A. jtak silmillään. A:va katse. Lukea a:en. A. romaaneja, sanomalehtiä. A. tietoja. A. jokainen sana jkn huulilta. Kuunnella a:malla, mitä jku puhuu. A. iloja. A. uusia vaikutelmia, aatteita.
ahmija[14] *tek.* ahmatti.
ahmuri[5] *s. harv.* ahmatti, ahmija.
ahmuta[39] *v. harv.* ahmata, ahmaista. | A. kaikki yhdellä kertaa.
ahnail|la[29] *v. harv.* -u[2] *teonn.* ahnehtia.
ahna|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* ahne, himokas, hillitön, hanakka, kärkäs, perso, vars. syömisestä ja juomisesta puhuen. | A. peto, suursyömäri. A. makealle, viinalle. A. korttipeliin. A. väkevien nauttija. Olla a. tekemään jtak. Katsoa a:in silmin. Nielaista a:aseen kitaansa. Juoda a:in kulauksin. Syödä, nauttia a:asti. Siepata a:asti jtak. Oravia pyydystettiin a:asti. A:udeltaan Eeva ei voinut olla ottamatta kiellettyä omenaa. — *Kuv.* A:at liekit. Kukkanen kurottuu a:asti valoa kohden. Maa imee sadeveden a:asti. — *Yhd.* rahan-, vallana.
ahnastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* ahnehtia. | A. rahaa.
ahne[78] *a.* -esti *adv.* -us[65] *omin.* kärkkäästi, kyltymättä, ylettömästi ravintoa, omaisuutta tms. haluava, himokas, perso, us. nimenomaan rahan-, voiton- tms. himoinen; vrt. ahnas. | A. peto. A. kauppias, saituri. Rahan, kunnian a. A. rahalle t. rahaan. A. työlle, kahville, herkuille, olueen. Syödä a:esti. Tehdä a:esti työtä. Kiskoa a:udessaan suurta voittoa. A:uden synti. A:uden paholaisen riivaama ihminen. Roukku on a. ottamaan toiselta, oikea peto HEPOR. — *Kuv.* A. tuli poltti talon. Vihne on a. tunkeutumaan ihoon. Huu! tuolla näen pimeän luolan, joka a:esti ammottaa tänne KIVI. — *Yhd.* kunnian-, rahana.
ahnehti|a[17*] *v.* ahneesti haluta jtak ravinnokseen t. omakseen, ahneesti tavoitella. | A. ruokaa, tavaraa, voittoa. A. toisen omaa. Linnut a:vat nälissään pihlajanmarjoja. Varallisuuden a:minen. A:va mieli.
ahnehtija[14] *tek.* Pääoman a. — *Yhd.* rahana.
ahnuri[5] *s.* ahnehtija, ahne ihminen. | A. panee hevoselleen liian suuren kuorman.
aho[1] *s.* aukea, viljelemätön (rinne)maa, tav. viljelyn jäljeltä nurmettunut, niittynä t. laitumena oleva entinen kaskimaa. | Aukea, kuiva, päivänpaisteinen a. A:ksi jäänyt kaski. Poimi mansikoita a:n laidasta. - - pois juoksin heistä että a. tömisi KIVI. Siihen olivat vanhukset jääneet yksinään lahoamaan kuin kaksi kantoa a:lle KARHUM. — *Mon. runok.* maat, tanteret. | Tuonen autiot a:t KIVI. - - noilla Väinölän a:illa, / Kalevalan kankahilla KAL. — *Yhd.* kaski-, kivikko-, marja-a.
ahoi|nen[63] *poss.a.* A. maisema. Tie kulkee a:sia maita.
aho|maa *s.*, us. *mon.* aho. | Kasvoit kukkana kujilla, / a:mailla mansikkana KAL. **-mainen**[63] *kalt.a.* A. rinne. **-mansikka** *s.* Fragaria vesca, maassamme yleisesti luonnonvaraisena kasvava mansikkakasvi; sen hedelmä 1. "marja"; *syn.* metsämansikka. **-niitty** *s.* kaskesta syntynyt niitty. **-rinne** *s.* Vehmas a.
ahot|a[38] *v.* jättää viljelyn jäljeltä ahoksi. | A:tu rinne. **-tu|a**[1*] *pass.v.* A:vat niityt.
ahovier|i *s.* ahon syrjä t. reuna. | Astua a:tä. - - lehdot laajat leipämaiksi, / a:et vehnämaiksi KAL.
ahrain[56] *s. kal.* (*murt.* atrain) väkäpiikkinen iskuase, jolla öisin tuohuksen valossa pyydystetään kaloja, ahingas, tuulas.
ahta|a[9*] *v.* **1.** sulloa, ajaa, tunkea ahtaaseen. | A. täyteen, kokoon. A. tavaraa rattaille. A. evästä laukkuun. A. puita pesään. Vaunu on a:en täynnä. Täyteen ahdettu kuorma, aitta, pöytä, astia. Tungokseen asti ahdettu kirkko, katu. Olla ahdettuna kuin sillit tynnyrissä. Talot on ahdettu pienelle alalle. Kalliot a:vat veden kapeaksi salmeksi. — A. ruokaa suuhunsa. A. itsensä täyteen. — A. sivu täyteen kirjoitusta. Tekijä on a:nut teokseensa liian paljon asioita. Kirkon seinät on ahdettu täyteen maalauksia. Kuva vaikuttaa ahdetulta. — *Kuv.* A. tietoja, oppia päähänsä. Pikku asioiden mieleensä a:minen. **2.** *maat.* asettaa elot riiheen kuivumaan. | Riihen a:minen. Täyteen ahdettu riihi. **3.** *kal.* A. [= asettaa, ripustaa] nuotta ahtimille kuivumaan. **4.** *mer.* muuttaa ahtimien avulla raakojen asentoa, prassata; vrt. ahdata. | A. purjeet tuuleen. A. raa'at neliöön [kunnianosoitusta varten]. A. raa'at ristiin [surussa].
ahtaahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < ahdas. | Rajoittua a:lle alalle.
ahtaaja[10] *tek. mer.* < ahdata.
ahtaan|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* ahtaahko. | A. aukko, komero, käytävä. A. takki. **-puoleinen** *a.* = ed. | A. kuja, karsina, reikä.
ahtaasti *adv.* ks. ahdas.
ahtaja[10] *tek.* Riihen a.
ahtauma[13] *s. lääk.* putkimaisen elimen ahtaus t. supistuma, ahtautuma. | Ruokatorven a.
1. **ahtaus**[64] *omin.* ks. ahdas. — *Yhd.* asumis-, tilana.
2. **ahtaus**[65] *teonn. mer.* < ahdata. | Laivan, vaunun a. Puutavaran a. **-kustannukset** *s. mon.* Suorittaa a. **-liike** *s.* **-pätkä** *s. puut.* = jalkalauta 1. **-toimi** *s.* **-|työ** *s.* Miehiä otetaan a:töihin.
ahtauttaa[29] *fakt.v. mer.* < ahdata. | A. laiva.
ahtautu|a[44] *v.* **1.** käydä ahtaaksi, kaveta, souketa. | Perällä käytävä a:u. A:va polku. **2.** tunkeutua ahtaalle, sulloutua, pakkautua, puristautua. | A. pieneen tilaan, pienelle alalle. Ihmisten a:minen kaupunkeihin. Tiheään a:nut lauma. Talot a:vat lähelle toisiaan. Jäät a:vat korkeiksi röykkiöiksi. Tie a:u kapeaan solaan.
ahtautuma[13] *s. lääk.* = ahtauma.
ahtees|sa, -een *adv.* Riihi on a. 'ahdettuna'.
ahteeton[57] *kar.a.* < ahde. | A. tie.
ahtei|nen[63] *poss.a.* < ahde. | - - heidän tiensä kulki a:sen tienoon yli KIVI.
ahtera[12] *a.* (*harv.* ahteri[5]) lehmästä: maho, hedelmätön.

ahteri[5] *s.* 1. *mer.* → (aluksen) perä. 2. *leik.* takapuoli, pylly.

ahti[1*] *s. usk.* Ahdit '6 jaksoa, joihin evankeliumikirjassa oleva Kristuksen kärsimyshistoria jakaantuu ja joiden johdolla paaston ajan jumalanpalveluksissa saarnataan'. Viides ja kuudes a. ovat teksteinä pitkänäperjantaina, edellinen päivä-, jälkimmäinen iltasaarnassa.

Ahti[1*] *s.* veden haltija. | Ahdin valtakunta 'vesi, järvi, meri'.

ahtimet *s. mon.* ks. ahdin 3.

ahtisaarna *s. usk.* ahtiin perustuva paastonaikainen saarna.

ahto[1*] *s.* 1. ahtaminen, ahdanta. | Riihen a. 2. *mus.* teeman esiintyminen fuugan eri äänissä niin tiheään, että seuraava alkaa ennen kuin edellinen on päättynyt.

ahtojää *s.*, us. *mon.* tuulen ja vesivirtausten ahtamista jäälohkareista muodostunut röykkiöinen jääkerros. **-lautta** *s.* **-röykkiö** *s.* **-vyöhyke** *s.* ahtojäiden peittämä osa merta.

ahto|kerros *s.* vrt. seur. **-kiveys** *s.* kivistä ladottu tienpohjan kantava kerros. **-kivi** *s.* ahtokiveykseen käytetty suippokärkinen kivi. **-kivikerros** *s.* = ahtokiveys. **-kulku** *s. mus.* vrt. ahto 2.

Ahtola[14] *s.* (myös: ahtola) Ahdin valtakunta, vesi. | A:n aarteet. Pyydystää A:n karjaa 'kalastaa'. Joutua a:n saaliiksi 'hukkua'.

ahtoutu|a[44] *v.* jäistä: ahtautua, patoutua. | Jäät rikkoutuvat ja a:vat rannikolle. Saaristossa on a:nutta jääsohjoa.

ahva[10] *s.* = ahava 1.

ahven[55] *s.* Perca fluviatilis, yleisimpiä kalojamme. | Kyrmyniska a. Onkia a:ia. A:ten valtakunta 'vesi, meri, järvi'. Uhrata a:ille, ruokkia a:ia [meritautisesta]. Hiljaa, vaiti kuin a. 'hiiren hiljaa, hiiskumatta'. — *Yhd.* meri-, onki-, paistia.

ahvena[17] *s. murt.* = ed. | Minä olen vait kuin a. kivellä KIVI.

ahvenanmaalainen *a.* ja *s.*

ahven|apaja *s.* **-heinä** *s. kans.* eri vesikasveista, esim. ahvenen vita, järvisätkin. **-kari** *s.* **-koukku** *s. kal.* **-onki** *s.* **-ruoho** *s.* = ahvenheinä.

ahvettua[1*] *v. murt.* ahavoitua.

ahvääri[6] *s. kans.* afääri.

ai *interj.* ilmaisee: 1. kivun tunnetta. | Ai! sormeni. Ai! ai! ai! valittaa sairas. 2. myötätuntoa. | Ai ai, kuinka jalkasi on ajettunut. Ai, sehän on ikävää. Ai, sepä harmi! 3. havahtumista, älyämistä, oivaltamista (us. säikähdykseen liittyvää). | Ai niin! Ai! tikapuut kaatuvat. Ai, kuulkaas, isäntä! | Lähdetään nyt. Ai, mutta eväät! | Milläs se sekin [tekee afäärejä]? Ai, siltähän kuoli vanha täti AHO. Ai ei, se olikin Antti. 4. ihastusta. | Ai, kuinka kaunis. Ai ihmettä! Ai sitä nuorisoa, sitä uljasta nuorisoa SILL. 5. leikillistä torumista. | Ai ai tuota itserakkautta.

aidake[78*] *s.* aitaus, vars. toimistohuoneisiin, portaisiin, parvekkeihin yms. kuuluva, us. = kaide. — *Yhd.* pilari-, puu-, rauta-a.

aidaksinen[63] *ain.* ja *poss. a.* < aidas. — *Yhd.* vaakasuora--, 5-a.

aidan|harja *s.* **-nurkka(us)** *s.* **-panija** *s.* **-pano** *s.* aidan teko, pystyttäminen. | Olla a:ssa. Aikanansa a., hetkenänsä heinänlyönti SL. **-patsas** *s.* aidan vahvahko, pystysuora tukipatsas. **-pylväs** *s.* = ed. **-rako** *s.* **-seiväs** *s.* aitaa tukeva (pysty)seiväs. **-selkä** *s.* **-takuinen** *a.* ja *s. kans.* lyhytkasvuinen. | Kitas kiinni, sinä vaivainen a. KIVI. **-teko** *s.* **-vier|i** *s.* myös: aitovieri. | Kulkea a:tä. **-vitsa(s)** *s.* väännetty oksa t. vesa, jollaisilla aidanseipäät sidotaan yhteen.

aidas[64] *s.* tav. halkaistu puu, jollaisia käytetään lape- t. pisteaitojen pääaineksena. **-aita** *s.* **-puu** *s.*

aidastaa[2] *v. harv.* varustaa aidaksilla. | Aita on rautainen rakettu, / - - / maan maoilla aiastettu KAL.

aidastu|a[1] *v. harv.* puusta: tulla aidaksen väriseksi, harmaantua, ilmoittua. | Lahonneet ja a:neet seinät.

aidat *s. mon. urh.* ks. aita 2.

aidat|a[35*] *v.* varustaa t. ympäröidä aidalla, aidoittaa. | A. umpeen. A. laitumeksi. A:tu haka. — *Kuv.* A. itselleen oma aihepiiri.

aidaton[57] *kar.a.* < aita. | A. niitty. — *Kuv.* rajaton, esteetön. | A. vapaus.

aidoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* aidata. | A. pelto, puutarha.

aidosti *adv.* ks. aito.

aie[78*] *s.* aikomus, tuuma, hanke, suunnitelma, pyrkimys. | Ylevä a. Olla pahoissa, hyvissä aikeissa. Olla aikeessa, aikeissa tehdä jtak. Toteuttaa a. Tehdä tyhjäksi jkn aikeet. Ain' on laiska aikehessa SL. [Herra on] tuova ilmi sydänten aikeet UT. — *Yhd.*, us. *mon.* avioliitto-, hyökkäys-, itsemurha--, kosinta--, lähtöä.

aiemmin *komp.adv.* aikaisemmin, varhemmin, ennemmin. | Se tapahtui paljon a. Erimielisyys on suurempi kuin koskaan a.

aiem|pi[22] *komp.a.* -muus[65] *omin.* aikaisempi, varhaisempi. | Aiomme matkustaa a:massa junassa.

aih *interj.* ilmaisee äkillistä kivuntunnetta t. säikähdystä; vrt. ai. | Aih! leikkasin sormeeni.

aihe[78] *s.* "alku", "lähtökohta", "siemen". 1. syy, peruste; seikka, joka aiheuttaa tuloksen, seurauksen. | Sisäinen, ulkonainen a. Ilon, tyytymättömyyden, riidan a. Antaa, saada a:tta jhk, tehdä jtak. Tapaus, joka antaa ajattelemisen a:tta. Minulla ei ole a:tta valittamiseen t. valittaa. Ei tuosta ole riidan a:eksi. Hän sai a:en laskea leikkiä. A:en ilmaantuessa. A:etta enempään N.N. [kirjeen lopussa]. - - niin se vain on, jos tämä asia a:itaan myöten tutkitaan KOJO. — *Yhd.* alkua.; ajattelun-, ilon-, naurun-, riidana. 2. puheen, taideteoksen, tutkimuksen tms. kohde, aine, lähtökohta, perus-, pääajatus, johtava aate; teema, motiivi; malli. | Vanha, kulunut, klassillinen a. Kirjallinen a. A:iden runsaus, tuoreus. Ottaa jku taulun, novellin a:eksi. Luonnossa on taiteilijalle loputon määrä a:ita. Keskustelun a. on minulle vieras. Rakkaus on romaanien yleisimpiä a:ita. Seiniä koristavat eloisat a:et. — *Mus.* pienin itsenäinen sävelrakenteen jäsen; sävelmän pääajatus. — *Kut.* Kankaan a. on kuvio, jonka mukaiseksi kangas muodostetaan.

— *Yhd.* eläin-, johto-, kasvi-, koriste-, kuva--, lempi-, maisema--, runo-, satu-, sävel-, tutkimusa.; keskustelun-, puheen-, väitöskirjana. **3.** *biol.* alku, itu, siemen; taipumus. | Jalan, silmän, sydämen a. Lehden, kukan a. Valaiden alkiolla on neljä raajan a:tta. Taution a:et ovat periytyviä. Ihmisen sielulliset ja ruumiilliset a:et ovat peräisin sikiämishetkestä. — *Yhd.* perintöa.; hammas-, kasvi-, lehti-, siemena.; hännän-, jyvän-, siiven-, silmän-, taudina.

aiheala *s.* ala, mistä aiheet ovat peräisin; vrt. aihe 2.

aiheelli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* johon on aihetta, perusteltavissa oleva, motivoitu, oikeutettu, pätevä. | A. tyytymättömyys. Väitteen a. lähtökohta. Valituksen a:suus on ilmeinen. Siperiaa on a:sesti [= syystä] verrattu Kanadaan.

aiheen- vrt. aihe 2. **-hallinta** *s.* **-kehittely** *s.* **-käsittely** *s.* **-pitely** *s.* Humoristinen a. TARK. **-valin|ta** *s.* Romaanin menekki riippuu hyvin paljon a:nasta. Kuvat ovat a:naltaan onnistuneita.

aiheet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* perusteeton, tarpeeton, asiaton, turha. | A. kysymys, juoru, pelko. A. viivytys. Hänet pidätettiin a:tomasti.

-aihei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < aihe 2. | Eläin-, joulu-, kasvi-, kotiseutu-, kukka--, satu-, tarua.; historiallis-, isänmaallis-, maalais-, raamatullis-, suomalaisa.; kalevalan-, lapin-, raamatuna.; muun-, saman-, sena.; kaunis-, vakava-a.

aiheisto[2] *koll.s.* < vars. aihe 2. | Kansanrunouden a.

aihekuvio *s. kut.* kuviomalli, -aihe; vrt. aihe 2.

aihel|la[28] *v. kansanr.* anoa, pyytää, rukoilla. | Kellen kylpyä kyselet, / kellen a:et apua? KAL.

aihelma[13] *s.* **1.** taideteoksen aihe, motiivi. | Sadunomainen, romanttinen a. Tekijä on lainannut a:n kansanrunoudesta. **2.** alku; luonnos; vrt. aihe 3. | Jään, saaren a. Kartan a. — *Yhd.* alkua.

aihe|maailma *s.* **-piireittäin** *adv.* Teoksen sisällys on jaettu a. **-piiri** *s.* Uusi, tutunomainen, sivistyshistoriallinen a. Kalevalan, Raamatun a. [Teos] on a:ltään kansanomainen. **-todiste** *s. lak.* tieto t. seikka, jonka nojalla tehdään johtopäätöksiä itse todistettavasta asiasta, indiisi. **-todistus** *s. lak.* todistus, joka kohdistuu tietoon t. seikkaan, joka ei välittömästi koske todistettavaa asiaa, mutta jonka nojalla siitä voidaan tehdä johtopäätöksiä, indiisitodistus.

aiheut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* olla aiheena, saada aikaan, tuottaa, synnyttää. | A. jklle kärsimystä. Kuoleman a:taminen. Tapaturman a:tama heikkohermoisuus. Tahallisesti a:ettu vahinko. Eräät loiskasvit eivät a:a isännilleen mitään haittaa. Toivomme tarjouksemme a:tavan runsaasti tilauksia. Työttömyysvaara ei aina ole riippumaton vakuutetun omasta a:uksesta.

aiheutta|ja[10] *tek.* Hyvinvoinnin, riidan a. Murhan, tulipalon a. Taudin a. — *Yhd.* taudin-, vahingona. **-mat|on**[57] *kiell.a.* Tauteja a:tomat bakteerit.

aiheutu|a[1] *v.* saada alkunsa, johtua, juontua, syntyä. | Matkasta a:vat kustannukset. Kertomus on a:nut luonnontapahtumasta. Varomattomuudesta voi a. onnettomuus.

aihe|valinta *s.* → aiheenvalinta. **-varasto** *s.*

aihio[3] *s.* = aunio.

aihki[4] *s. murt.* jättipetäjä, aarnihonka.

aijai *interj.* (myös: ai ai) ks. ai. | A., mitä minä nyt teen? A., ei saa sillä tavalla. A. sitä huutoa!

aije *s.* → aie.

aijempi *a.* → aiempi.

1. **aika**[10*] *s.* (heikko vartalo aja-, *runok.* myös aia-).

1. tasajatkuiseksi, rajattomaksi käsitettynä. | A. kuluu, rientää, kiitää. Ajan patina. Kestää ajan kulutusta. Linnan muurit uhmaavat a:a. Siirtykäämme 100 vuotta ajassa taaksepäin. A. jättää jksta 'elinpäivät päättyvät'. — *Kiel.* Preesens ilmoittaa menemätöntä, imperfekti mennyttä a:a. Tuleva a. Menneen ajan muoto. — *Kuv.* Ajan aallot, hammas, pyörä, virta. Aikojen aamu, yö. Aikojen alku, loppu. Kadota aikojen hämärään. A. parantaa haavat.

2. rajallinen t. määräpituinen erä t. jakso aikaa. **a.** Jnk ajan kuluttua, päästä, jälkeen. Kaikkina aikoina. Ikuisiksi ajoiksi. Sodan edellinen a. Maallemme koitti uusi a. Ne ajat ovat olleet ja menneet. Ajat muuttuvat. N. oli kaikkien aikojen suurimpia henkiä. **b.** pitkä aika. | Tämä tapahtui vasta aikojen perästä. Siitä on a:a. Talo on ollut suvulla ylimuistoisen ajan. Aikoja myöhemmin. Aikojen takaa. Kyllä siihen on vielä a:a. **c.** sovittu t. säädetty ajanjakso, määräkausi. | Palvella a:nsa täyteen. A. a:a kutakin SP. A. on täytetty UT. Hinta suoritetaan 10 vuoden a:na. Tämän kuun a:na. Palkka maksetaan koko ajalta. **d.** aika, jolla on joitakin erityisiä, erikoisia piirteitä. | Kesäinen, päiväinen, valoisa a. Vuoden pimein a. Kevään a. Lumen, hangen a. Runsaan veden a. Hedelmien a. on jo ohi. — Meidän aikoihimme asti. Esihistoriallinen eli historiantakainen a. Kansainvaellusten, ristiretkien a. Vanha, uusi a. Ruotsin vallan a. Valistuksen a. Porthanin, Aleksis Kiven a. — Hyvä, huono, kallis, ahdas a. Kultainen, onnellinen, hiljainen, levoton a. Rauhan, puutteen, sodan, onnen a. Vapauden a. Ajat paranevat. Tulee paremmat ajat. Voi aikoja, voi tapoja! Onpa aikoihin eletty! Ne ajat ovat olleet ja menneet. **e.** nykyaika t. kulloinkin kulumassa oleva ajankohta. | Ajan henki. Ajan merkit, tunnukset. Ajan suuri kysymys. Ajan vapaamielinen katsantokanta. Vastata ajan vaatimuksia. Pysyä ajan tasalla. Seurata a:ansa. Olla a:ansa edellä. Jäädä ajastaan jälkeen. A:nsa lapsi. Tapaus, joka kuvastaa a:ansa. Ajan tavan mukaan. Vaistota, mitä ajassa liikkuu. **f.** *heng.* maallinen aika, ajallisuus;)(iäisyys. | Tässä ajassa. Siirtyä ajasta iankaikkisuuteen. Astua ajan rajan toiselle puolelle.

3. ajankohta, hetki. **a.** A. ja paikka edellä mainitut. Ajan, paikan ja toiminnan yhteys. Päivällisen a. Juhannuksen, joulun a. Kaikkina vuorokauden aikoina. Kristuksen syntymän

a. Nousta ihmisten a:an. Se on sen ajan murhe. **b.** sopiva t. oikea hetki, määrähetki. | On a. lähteä. Tulee lähdön a. A. lähestyy, joutuu. Maatapanon a. Muutettu a. Jo oli a:kin. Tietää a:nsa. Se odottaa a:ansa. Ajallansa aidanpano, hetkellänsä heinänteko SL. Saapua sovittuun a:an. Sopia ajasta. Ajan tullen käymme työhön. Sillä hetkellä katsoimme ajan tulleen. Sattui sopiva a. Kreivin a:aan 'sopivalla, otollisella hetkellä'. A:pa [= liian myöhäistä] nyt enää hätäillä! Kaikella on määrä-a., ja a:nsa on joka asialla taivaan alla VT. ÷ On korkea a. [par. on jo aika t. syytä, pitäisi jo] lähteä. **c.** lopun, kuoleman hetki. | Hänen a:nsa oli tullut. Tuntee a:nsa lähestyvän. - - ei ihminen tiedä a:ansa, niin kuin eivät kalatkaan, jotka tarttuvat pahaan verkkoon VT.

4. käytettävissä oleva aika; jnk tehtävän suoritukseen tarvittava t. kuluva aika. | Säästää, voittaa, kuluttaa, viettää, hukata, tuhlata, tappaa a:a. Ajan ja työn hukka. Panna paljon a:a jhk. Työ ottaa runsaasti a:a. Kukin tehtävä vie a:nsa. Tarvita a:a jhk. Minulla ei ole a:a. Onko sinulla hyvää a:a? A. on kallista. A. on rahaa. A. loppuu kesken. A. käy pitkäksi. Elää ohi, yli a:nsa. Käyttää a:nsa hyödyllisesti. Armon a. Antaa miettimisen a:a. Pidennetty a. Tehdä jtak a:nsa kuluksi. Olla sama luonteeltaan koko elämänsä a. Elää viimeisiä aikojaan. — *Erik.* **a.** elinikä. | Kyllä se minun a:ni kestää. A:nsa elänyt. On lyhyt a. ihmisen VK. Niin olkoon hänen [= ihmisen] a:nsa sata kaksikymmentä vuotta VT. **b.** *urh.* Juosta hyvä a. Tämä on hänen paras a:nsa. Hiihtää matka erinomaisessa ajassa. Saavutettiin huonoja aikoja. Ottaa a. 'mitata aika (tarkkuus)-kellolla'.

5. ajanlaskuun liittyvä t. siitä riippuva aika, kelloaika, kellonmäärä. | Porvarillinen aika 'käytännöllisessä elämässä noudatettu aika';)(esim. tähtitieteellinen aika. Paikallinen a. 'paikan porvarillinen aika'. Eri maantieteellisillä pituuksilla sijaitsevilla paikoilla vallitsee samana hetkenä eri paikallinen a. Itä-Euroopan a. Kansainvälinen a. Klo 12 Helsingin a:a. Oikea, tarkka a. Kello käy ajassa. Tiedustaa a:a.

6. enimmiten ed. merk.-ryhmiin liittyviä käyttötapoja. — *joka a i k a* aina, alati. | Ajattelen häntä joka a. Pääsy vapaa joka a. — *aika ajalta* jatkuvasti. | Talo vaurastui a. ajalta. — *aika ajasta* (harv.), *aika ajoin, aika ajoittain* silloin tällöin. | Seura kokoontuu a. ajoin. Metsää hakataan a. ajoin. Käydä a. ajoittain uimassa. — *aikansa* jonkin t. pitkähkön aikaa. | Perille tulee, kun a:nsa kävelee. A:ni odotettuani lähdin. — *aika päiviä (sitten)* aikaa, kauan (aikaa) sitten. | Hän oli lähtenyt jo a. päiviä. Se on jo a. päiviä unohdettu. — *a i k a a, aikaa sitten* kauan sitten. | Hän on jo a:a kuollut. Onko se jo a:akin tapahtunut? Kyllä minä hänenä olisin a:a sitten lähtenyt. — *monta aikaa* kauan. | Sai katua monta a:a. Odottaa monta a:a. Monta a:a sitten. — *joksikin, isoksi, kauaksi, lyhyeksi, pitkäksi, vähäksi, siksi* jne. *aikaa.* Jään joksikin a:a. Antaa laina lyhyeksi a:a. Ei jouda kauaksi a:a lepäilemään. Istu nyt siksi a:a, kun keitetään kahvit. — *isosta, monesta, pitkästä aikaa* pitkän väliajan perästä. | Terveeksi monesta a:a! Tämä tapahtui pitkästä a:a. — *hyvällä, pahalla aikaa.* Sepä sattui pahalla a:a. — *sillä aikaa* t. *sill'aikaa, tällä aikaa* t. *täll'aikaa* sillä välin, saman ajan kuluessa kuin se t. tämä (toinen) asia. | Sillä a:a kun. Odota vähän, minä sill'a:a pistäydyn ulkona. Viivyin hetken, ja täll'a:a hän lähti. — *jonkin, hetken, ison, kaiken, kotvan, lyhyen, pitkän, vähän, sen* jne. *aikaa.* Istua hetken a:a. Joutua odottamaan hyvän a:a. Se kestää vain jonkin a:a. Vilutti kaiken a:a. Sairastaa kauan a:a. Olimme perillä vain pienen a:a. Istu sen a:a! Viipyä vähän a:a. — *pitkin aikaa* koko kysymyksessä olevan ajan kuluessa. | Talonpoikaissäädyn edustajista oli pitkin a:a runsas määrä lautamiehiä. — *paraikaa, parasta aikaa, parastaikaa* parhaillaan, samalla hetkellä. | Riihtä puitiin para:a. Hän on parasta a:a kaivolla. — *yhtä aikaa, yhtaikaa, samalla aikaa.* Molemmilla käsillä yhta:a. Nousta yhtä a:a auringon kanssa. — *aikaa myöten* ajan mittaan. | Väri on a:a myöten tummentunut. Kehittyä a:a myöten. — *aikaa voittaen* ajan mittaan, aikaa myöten. | Paras tulee a:a voittaen halvimmaksi. — *ei aikaakaan (kun, niin)* vähän päästä, ennen pitkää. | Eikä a:akaan, kun jo kuului ääntä. Ei a:akaan, niin ollaan perillä. — *pian aikaa* (myös ◡) ehkä, kenties, mahdollisesti. | Hän oli pian a:a oikeassa. Lähdemme pian a:a huomenna. Siitä voi pian a:a koitua ikävyyksiä. — *ennen aikaa(nsa)* liian aikaisin. | Älä iloitse ennen a:asi. Kärsimys oli vanhentanut hänet ennen a:ansa. — *kesken aikaa(nsa)* = ed. | Lapsi syntyi kesken a:ansa. — *a i k a a n* (postp.). Kello neljän a:an. Viime vuonna helluntain a:an. Se tapahtui talvisodan a:an. — *ennen, entiseen aikaan* ennen muinoin, vanhoina aikoina, ennen maailmassa. | Ennen a:an, kun kunnollisia teitä ei vielä ollut. Sellainen oli tapa entiseen a:an. — *hyvään, oikeaan, pahaan, sopivaan, vanhaan, samaan, siihen, tähän* jne. *aikaan.* Saavuittepa hyvään a:an! Hyvä neuvo oikeaan a:an. Se sattui juuri parhaaseen a:an. Siihen a:an kun isä lampun osti AHO. Tapahtua toiseen a:an. Vanhaan hyvään a:an. — *erääseen, yhteen aikaan* välillä, eräänä ajankohtana (kesken jtak muuta tilaa t. toimintaa). | Hän oli yhteen a:an hyvin heikkona. Yhteen a:an näytti sää erittäin uhkaavalta. — *ei hyvään, isoon, moneen, muutamaan, pitkään, vähään aikaan.* Eivät hyvään a:an puhuneet mitään. En ole saanut nukutuksi moneen a:an. Häntä ei ole täällä näkynyt muutamaan a:an. Pitkään a:an ei ole kuulunut mitään. Emme vähään a:an tavanneet toisiamme. — *mihin aikaan* milloin, millä kellonlyömällä. | Mihin a:an palaat? En tiedä, mihin a:an juna lähtee. — *tähän* (t. *tämän*) *maailman aikaan* nykyisin, näinä aikoina. | Lumen tulo ennen joulua on harvinaista tähän maailman a:an. — *saada aikaan* (myös: aikaansaada) aiheuttaa, saada tehdyksi, kyetä suorittamaan. | Saada

a:an vahinkoa. Saada a:an sovinto, parannus. En ole saanut paljon a:an. Vähilläkin voimilla saadaan suuria a:an. — *tulla aikaan.* a) tulla toimeen, selviytyä onnellisesti. | Tulla omillaan a:an. Talo ei tule emännättä a:an. A:an tuleva mies. Uusi isäntä tuli hyvin a:an naapuriensa kanssa. b) toteutua, täyttyä. | Oikeustoimi ei tule a:an, ennen kuin ehto on täyttynyt. — *aikana* (postp.). Klo 6:n a:na. Jaakon päivän a:na. Kahden viikon a:na. Menneiden sukupolvien a:na. Tämän isännän a:na. Se tapahtui kirkon a:na. Juuri puheen, esityksen a:na. Nykyisen kurssin a:na. Juuri parhaan sateen a:na. Hyvän sään a:na, us. *kuv.* 'ennen kuin käy huonosti; oikealla hetkellä'. — *Erik.* 'jkn läsnä ollessa, kuullen'. | Ihmisten, vierasten a:na. Sellaista ei sovi puhua lasten a:na. — *sillä aikana* sillä aikaa. — *aikana(an)* (suff. ei aina noudata subj:n persoonaa). a) oikeaan aikaan, tarpeeksi aikaisin. | Työ on a:naan suoritettava. Saavutko a:naan perille? Mennä a:nansa lääkäriin. Se oli sana a:naan. b) omana aikanaan, aikoinaan, kerran. | Hän oli a:naan maamme parhaita hiihtäjiä. Kaikki loppuu a:naan. — *ei aikoihin* ei pitkään aikaan. | En ole aikoihin nähnyt häntä. — *ei moniin, ei pitkiin aikoihin.* He eivät pitkiin aikoihin olleet tavanneet toisiaan. — *niihin, näihin, samoihin, yksiin aikoihin* suunnilleen siihen, tähän, samaan aikaan. | Näihin aikoihin hän lupasi tulla. Olemme syntyneet samoihin aikoihin. — *saada aikoihin* tav:mmin saada aikaan. — *tulla aikoihin* tulla toimeen. | Tulla vähällä aikoihin. Rahojen puolesta ei tahdo tulla aikoihin. — *aikoina(an* (suff. ei aina noudata subj:n persoonaa). a) ajoissa, oikeaan aikaan. | Uudistaa tilauksensa aikoinaan. On parasta, että aikoinasi vaikenet. Aikoinaan tehty leikkaus. b) omana aikanaan, kerran. | Hän oli aikoinaan vahva mies. Majava eli aikoinaan Suomessa luonnonvaraisena. Olimme aikoinamme [t. aikoinaan] koulutovereita. — *aikoja, aikoja sitten* kauan sitten. | Sade on jo aikoja lakannut. Kaikki paikat oli aikoja varattu. Hän on lähtenyt aikoja sitten. — *aikoja myöten* tav:mmin aikaa myöten. — *ennen aikoja(an* liian aikaisin, ennen säännöllistä aikaa. | Juna lähti ennen aikojaan. Harrastus herpaantui ennen aikojaan. — *ilman aikoja(an* tarkoituksetta, muuten vain. | Makailla ilman aikojaan. Pistäydyin ilman aikojani ulkona. — *kesken aikoja(an* liian aikaisin, kesken kaiken. | Lähteä kesken aikojaan. Into sammui kesken aikojaan. — *omia aikoja(an.* a) päämäärättä, itsekseen, muuten vain. | Istuskella, elellä omia aikojaan. Hevonen sai kävellä omia aikojansa. b) itsestään. | Lapsi nukkui lopuksi omia aikojaan. Veden tulo lakkaa omia aikojaan. — *suotta aikoja(an* ilman aikojaan, turhan päiten. | En tullut suotta aikojani. Ihmiset suotta aikojaan tuhlaavat rahojansa. Rettelöidä suotta aikojaan. — *kautta aikojen* aina, jatkuvasti, jo kaukaa menneisyydestä lähtien. | Niin on kerrottu jo kautta aikojen. — *aikojen kuluessa* ajan mittaan. | Kyllä kaikki aikojen kuluessa tarvitaan. — *ajaksi* joksikin aikaa (us. par. esim. joksikin ajaksi). | Hintoja alennettiin ajaksi. Määräys on ajaksi kumottu. Ajaksi tai iäksi. — *ajalla* a) (postp.) Kuukauden ajalla 'kuluessa'. b) Tehdä jtak omalla ajallaan, ei virka-ajalla. Sopivalla ja sopimattomalla ajalla. Ajattomalla ajalla 'sopimattomaan, väärään aikaan'. — *ajalla(an* oikeana hetkenä, aikana. | Sanoa sana ajallaan. Kukin ajallansa. — *ajalle(en* oikeaan aikaan, määrähetkenä. | Sattua tarkasti ajallensa. Juna saapui ajalleen. — *ajan kaiken* (runok.), *koko ajan.* Istuin koko ajan. — *ajan mittaan, ajan ollen, ajan oloon, ajan pitkään* aikaa myöten. | Ajan mittaan asia korjaantui. Into alkaa ajan ollen laimeta. Uusi polvi alkoi kasvaa ajan o.oon. Työ käy ajan pitkään liian rasittavaksi. — *ajassa(an.* Juna on ajassaan 'ei myöhässä'. — *ajasta* aikoja, kauan sitten. | - - jo ajasta ovat pojat ja tytöt niillä vanhuksilla Amerikassa KIANTO. — *monesta, pitkästä ajasta* pitkän väliajan jälkeen. | Aurinko paistaa monesta ajasta. Pitkästä ajasta sinuakin näkee. — *ajasta aikaan* (ylät.) ainaisesti. | Palakoon tämä soihtu kirkkaana ajasta aikaan! — *ammoisista ajoin* harv.; *hyvissä ajoin* kyllin aikaisin; *(ei) kaikin ajoin* (ei) aina. | Lähteä hyvissä ajoin. Hyvissä ajoin ennen joulua. Sairas ei kaikin ajoin enää tuntenut omaisiaan. — *niillä, niiltä, näillä, näiltä, samoilta ajoin.* Näillä ajoin hänen on tapana tulla. Samoilta ajoin on tapa peräisin. — *toisin ajoin* toisinaan, ajoittain. | Toisin ajoin ilma oli hyvinkin lämmin. Kuume nousi toisin ajoin. — *yksin ajoin* samaan aikaan. | Saapua perille yksin ajoin. Teos ilmestyi yksin ajoin kahdella kielellä. — *ajoissa* hyvissä ajoissa, tarpeeksi aikaisin. | Korjata vika ajoissa. Saapukaa ajoissa! Kaikki olivat paikalla hyvissä ajoissa ennen alkua. — *ammoisista ajoista* vanhoista ajoista alkaen. | Aurajoen suulla on ammoisista ajoista ollut kauppapaikka. — *monista, pitkistä ajoista* pitkän väliajan jälkeen. | Istua pitkistä ajoista yhdessä.

7. *ark.* päivittelyä, hämmästystä, yllättymistä jms. osoittavissa ilmauksissa *herranen aika, hyvänen aika.* | Herranen a., mitä nyt teemme! Mutta voi herranen a.! Hyvänen a., miten paljon väkeä! Voi hyvänen a. tuota lasta! Hyvänen a., totta kai saat tulla!

8. *yhd.* Joulu-, kesä-, päivä-, talvia.; joulun-, kesän-, päivän-, vuoden-, vuorokaudena. (myös ⌒); alokas-, poika--, ritari-, ylioppilas-a.; lapsuus- t. lapsuuden-, miehuus- t. miehuuden-, nuoruus- t. nuoruudena. (gen.-alkuiset myös ⌒); armon-, aterian-, nousun-, paaston-, rauhan-, sodan-, suuruudena. (myös ⌒); aamiais-, kahvi-, päivällis-, ruoka--, teea.; heinä-, marja--, rapua.; asevelvollisuus-, koulu-, lyseo-, oppi-, partio-, sairaala--, toimisto-, virasto-, virka-a.; aukiolo-, elin-, haku-, harjoittelu-, havainto-, ilmoittautumis-, irtisanomis-, kasvu-, kilpailu-, kukoistus-, kylvö-, käyttö-, leikkuu-, lähtö-, maatapano-, maksu-, metsästys-, miettimis-, odotus-, opiskelu-, rakennus-, rauhoitus-, suoritus-, syntymä-, tapahtuma--,

toimitus-, tulo-, työ-, valitus-, valmistusa.; jouto-, hengähdys-, lepo-, loma--, vapaa-a.; etsikko-, hätä-, kulta--, loisto-, pula-a.; murros-, siirtymä-, vaihdea.; alku-, entis-, keski-, loppu-, lähi-, määrä-, nyky-, puoli-, välia.; aurinko-, kello-, paikallis-, tähtia.
2. **aika** käyt. vain myönt. yhteyksissä. **1.** *a. taipum.* **a.** aimo, aikamoinen, eri, koko. | A. talo, kuorma, lohkare. Tuli a. sade. Aineksia on koossa a. määrät. Hän olikin a. mies! Poika on a. lurjus. Saada a. löyly. Lapset pitävät a. elämää. A. tavalla, lailla. A. kyytiä. **b.** aikuinen, täysi-ikäinen. | Hän on jo a. mies. A. ihmisetkin innostuivat asiaan. — Näissä tapauksissa tav. ⌣, esim. a:mies, a:ihminen, a:lehmä. **2.** *adv.* melko, koko, kelpo. | A. hyvä, vaikea. A. monta. A. paljon, usein, varhain, pahasti. A. pahankurinen poika. Kimauta tuosta, veli Tuomas, ja oikein a. mekosta [= kelpo tavalla] KIVI.
aika-|aisti *s. psyk.* tajunnan ominaisuus välittömästi ajallisesti arvioida ja mitata elämyksiä, verrata toisiinsa niiden kestoa t. väliaikaa. **-ajoin, -ajoittain** *adv.* par. ⌢; ks. 1. aika 6. **-ajoittai|nen** *a.* -sesti *adv.* silloin tällöin tapahtuva, ajoittainen. | A. toimeliaisuus. Kustannusten a. nousu.
aikaa|kuluttava, -kysyvä *a.* par. ⌢.
aika-ammunta *s. sot.* niin järjestetty ammunta, että ammukset kohtaavat maalin määrähetkellä.
aikaan|saada *v.* (myös: saada aikaan, joka järjestys finiittimuodoissa tavallisempi) -saanti *teonn.* aiheuttaa, saada tehdyksi, toimeen, kyetä suorittamaan. | A. ratkaisu, järjestys. A. tuhoa, pahennusta. Pyörähdys a:saadaan käsivoimin. Puuhata muutosten a:saamiseksi. Langettavan tuomion a:saaminen. Uuden rakennuksen a:saanti. Sopimuksen a:saanti. **-saaja** *tek.* Pahennuksen, hauskuuden a. Yrityksen a:t. **-saamat|on** *kielt.a.* -tomuus *omin.* kykenemätön, pystymätön. | A. nahjus. Viivytys oli paljasta a:tomuutta. **-saanno|s** *s.* työn, toiminnan tulos, saavutus, suoritus, teko, työ, tuote. | Työntekijän a:kset. Monen päivän a. Tekniikan ihmeteltävät a:kset. Veistotaiteen a:ksia. Olla tyytymätön a:ksiinsa. Kulttuuri on henkisen työn a. **-saapa** *a.* (*rinn.* aikaansaava) kykenevä, pystyvä, toimeksi saava. | Käsistään a. A. mies. **-saatta|a** *v.* (myös: saattaa aikaan) aiheuttaa, saada aikaan. | A. vahinkoa. Teon a:minen.
aikaantulo *s. harv.* **1.** toimeentulo. **2.** *lak.* toteutuminen. | Oikeustoimen a.
aika-|arvo *s.* **1.** jnk kestoajan laskemalla saatu pituus. | Yhtälöstä saatu a. Maapallon iän a. **2.** *mus.* Sävelten a. eli kesto. **-asteikko** *s.* Aurinkokellon a.
aikaa|säästävä, -vaativa, -viepä (*rinn.* -vievä) *a.* par. ⌢.
aika|ennätys *s.* Purjelennon a. Saavuttaa a. **-ero** *s.* aikojen t. ajankohtien, eri kellonmäärien t. eri kestoaikojen erotus. | 100 vuoden a. Salaman ja jyrinän välinen a. Helsingin ja Lontoon a. Ajanlaskussa syntyvä a. tasoitetaan karkauspäivällä. Juoksijain a:a oli 10 sek. **-erotus** *s.* = ed. **-havainto** *s.* jnk kestoajan suhteen tehty havainto.
aikahevo|nen *s.* täysikasvuinen hevonen. | Varsat ja a:set.
aika|hinta *s. liik.* luottohinta, joka on suoritettava määräajan kuluttua. **-historia** *s.* jnk ajankohdan t. -jakson oloja kuvaava historia. | Vapaudenajan a. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. ed. | Henkilön, tapahtuman a. tausta. A:sia tietoja. A:sesti mielenkiintoinen teos. **-huomen** *s. kansanr.* varhainen huomen | Nousta a:essa. Varsin aamulla varahin, / aivan a:essa KAL. **-häviö** *s.* ajan menetys t. hukka. | Häiriön aiheuttama a.
aika|ihminen *s.* aikuinen, täysikasvuinen ihminen. | Lapset ja a:ihmiset. Nuoret kehittyvät a:ihmisiksi. Käyttäytyä a:ihmisten tavoin. — *Harv. a:sesti.* - - kaksi a:ihmistä vaimonpuolta KIANTO. **-ihmisittäin** *adv.* aikaihmisten tapaan. | Puhua, pukeutua a. **-ihmismäi|nen** *kalt.a.* -sesti *adv.* A. käytös. Esiintyä a:sesti. **-ihmistyä** *v.* tulla aikaihmismäiseksi.
aikailemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (<seur.) joutuisa, ripeä, reipas, rivakka. | Käydä työhön a:tomin ottein.
aikail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* viivytellä, oleilla, hidastella, vitkastella, siekailla, kuhnustella, vätystellä. | Työskennellä, toimia a:ematta. Hetken a:tuaan vieras lähti. Kauan ei a:tu, kun oli tosi kysymyksessä. Asia ei siedä a:emista.
aikailmoitu|s *s.* **1.** jnk kellonmäärän ilmoitus. | Antaa a. joka päivä. **2.** jnk historiallisen ajankohdan ilmoitus. | Kronikoitsijain a:kset. Kirjoitus ei sisällä a:sta.
aikai|nen[63] *a.* vrt. aikuinen. **1.** gen:n ohella: jnk aikaan kuuluva, jltak ajalta asti jatkuva. | Kustaa Vaasan a. Ruotsin vallan a. Pakanuuden a. tapa. Lapsuutemme a:set leikkipaikat. Maailmansodan a. murroskausi. Koko elämän a. ystävyys. Käännös on a:sekseen hyvä. Muutamia minun a:siani oppilaita. — *Yhd:ojen* jälkiosana aika-sanan eri merk.-ryhmiin liittyvissä tehtävissä (us. *rinn.* -aikuinen; tav. myös -sesti *adv.* ja -suus[65] *omin.*): ennen-, entis-, joka--, kesken-, lyhyt-, muinais-, määrä-, nyky-, oikea--, pitkä-, täysi-, viime-, välia.; gen:iin liittyvänä tav. ⌣, mikäli ed. osa ei ole yhd. t. sillä ei ole määräystä: joulun-, lapsuuden-, paaston-, pakanuuden-, rauhan-, sodan-, uuden-, vanhana.; saman-, sen-, tämäna.; eräissä aika-sanasta etääntyneissä yhd:oissa: hullun-, ilman-, turhana. **2.** (-suus[65] *omin.*) varhainen;)(myöhäinen. **a.** aikaisin, tavallista aikaisemmin ilmenevä t. tapahtuva, joskus myös ennenaikainen. | A. kevät, talvi. A. aamu 'varhainen aamuhetki'. A. vuosi 'vuosi, jolloin viljat yms. kypsyvät aikaisin'. A. aste, nuoruus, kypsyminen, kuolema. A. [= aikaisin kypsyvä t. valmistuva] ohra, peruna. A:simmat hedelmät. Vehnälajikkeen a:suus. Moottorin a. sytytys. — Liian a:sella iällä. Siitä on liian a:sta puhua. A:sta taisi olla sekin ilo. **b.** aamuvarhainen, aamuvirkku. | Maaseudulla ollaan a:sia. Oli niin a:sta, että talossa vielä nukuttiin. **c.** *komp:ssa* ja *sup:ssa* aiempi, edellinen; entinen. | A:semmat tapahtumat. N:n

a:sempi avioliitto. Palata a:semmalle toimialalleen. Viittaus teoksen a:sempaan lukuun. Sanan a:sin esiintymä. 3. *vanh.* aikuinen, täysikasvuinen. | A. mies. A. poro. Pojat kasvavat a:siksi. A. hänkin oli, kun oppi kirjoittamaan PAKK. 4. *saada aikaiseksi* (murt.) saada aikaan, pystyä tekemään. | Työ saatiin lopultakin a:-seksi.

aikaiseen *adv.* aikaisin, varhain. | Hyvin a. keväällä. Nousta a.

aikaisehko[1] *mod.a.* < aikainen 2. | On vielä a. nousta. — *aikaisehkoon* jokseenkin aikaisin. | Sinä iltana Kustaa lähti a:on korpimaahan SILL.

aikaisemi|nen *a. kasv.* -syys *omin.* A. eli protogyyninen on sellainen kaksineuvoinen kukka, jonka emiön luotit kehittyvät ennen kuin siitepöly karisee heteiden ponsista. A:syys eli protogynia.

aikaishetei|nen *a. kasv.* -syys *omin.* A. eli protandrinen on sellainen kaksineuvoinen kukka, jonka siitepöly karisee heteistä ennen kuin luotit pystyvät ottamaan sitä vastaan. A:syys eli protandria.

aikais|in *adv.* varhain, aikaiseen;)(myöhään. | Aamulla a. A. kehittynyt. Lähteä liian a. Jo a. pojassa ilmeni lahjakkuutta. Päivää a:emmin. A:emmin mainittu. Teoksen a:emmin ilmestynyt osa. A:emmin kansanopetus oli kirkon huolena. A:immin lähteneet olivat jo perillä.

aikaisintaan *adv.* aikaisimmassa mahdollisessa tapauksessa, varhaisintaan;)(viimeistään. | Työ valmistuu a. tiistaina. Tulemme a. kello kuudelta.

aikaistu|a[1] *v.* 1. varttua t. kehittyä täysi-ikäiseksi. | Lapset olivat kasvoiltaan a:neet PAKK. - - vuosi vuodelta a:mme ja kehitymme LINN. Hyönteisen toukan a:minen. 2. joutua liian aikaisin;)(myöhästyä. | Jupiterin kuiden säännölliset pimennykset myöhästyvät tai a:vat riippuen maan suhteellisesta etäisyydestä siitä.

aika|jako *s.* → ajanjako. **-jakso** *s.* = ajanjakso. | Vuoden a. Työhön käytetty a. A. 1914—18. **-jaksoittain** *adv.* Tiedot saatiin a. **-jaotus** *s.* Historian tavanomainen a. **-järjesty|s** *s.* A:ksessä ensimmäinen. Luetella a:ksessä. A:stä noudattava esitys. Puolimatkasta saatiin tietää hiihtäjäin a. **-kauppa** *s. liik.* kauppa, jossa tavara sitoudutaan toimittamaan määräajan kuluessa, hankinta-, toimituskauppa. **-kau|si** *s.* pitkähkö aika, vars. tiettyjä piirteitä edustava (historiallinen) aika t. ajanjakso. | Historiallinen a. Hyödyn, koneiden, höyryn, sähkön, valistuksen a. Porthanin a. A:tensa lapsi. Merisodan historia jaetaan neljään a:teen. Elämme merkillistä a:tta. — Geologinen a. **-kausittain** *adv.* Historiallinen museo esittelee esineet a. **-kausittainen** *a.* Taudin a. esiintyminen.

aikakaus|julkaisu *s.* jaksoittainen vihkoina t. nidoksina ilmestyvä julkaisu, aikakautisjulkaisu. **-kirja** *s.* laajahko, verrattain harvoin (esim. kerran kuussa t. vuodessa) ilmestyvä aikakausjulkaisu, jonka sisällys tav. keskittyy jllek määräalalle. | Historiallinen a. Suomalaisten lääkärien a. Duodecim. **-kirjallisuus** *s.* **-lehdistö** *koll.s.* < seur. | Maataloudellinen a. Sanoma- ja aikakauslehdistö.

aikakauslehti *s.* suppeahko, tav. säännöllisin väliajoin (esim. kerran viikossa t. kuussa, neljännesvuosittain) ilmestyvä aikakausjulkaisu. | Yleissivistyksellinen a. Virittäjä, Kotikielen seuran a. **-artikkeli** *s.* **-kirjoitu|s** *s.* Julkaista a:ksia. **-osasto** *s.* Kustannusliikkeen a.

aikakauti|nen *a.* -suus *omin.* A. julkaisu, kirjallisuus. Metsän a. lisäkasvu. Liikkeen a. kannattavuus.

aikakautis|julkaisu *s.* aikakausjulkaisu. **-työ** *s.* aikakausia varten tehty, tuleviin aikakausiin ulottuva työ. | Uuden raamatunkäännöksen tekijät ovat suorittaneet a:n.

aika|kello *s.* aikaa osoittava kello;)(esim. soittokello. **-kirj|a** *s.*, us. *mon.* 1. aikajärjestykseen sovitettu esitys historiallisista tapauksista, kronikka. | Suomen kansan a:at. Raamatun toinen a. A:at kertovat tästä ajasta perin niukasti. 2. *mon.* historia, asiakirja- ja perimätiedot. | Luther on lähtemättömästi piirtänyt nimensä a:ain lehdille. Renessanssin a:oissa Medici-nimellä on kirkas loisto. Teko, joka jää elämään kansamme a:oissa. A:oihin merkittävä työ. **-kone** *s. tekn.* tavallista taajempaan tuokiokuvia ottava elokuvauskone. **-kortti** *s.* 1. rautatien matkalippu, joka oikeuttaa määräajassa tekemään määräluvun matkoja, tilauslippu. 2. työntekijän kortti, johon työrupeamat merkitään, työkortti. **-kranaatti** *s. sot.* kranaatti, jossa on aikasytytin. **-kuva** *s. valok.* aikavalotusta käyttäen otettu kuva;)(silmänräpäyskuva. **-kysymys** *s.* aikaa, ajankohtaa tms. koskeva kysymys; vrt. ajankysymys. | Uuden radan rakentaminen on enää vain a.

aikalailla *adv.* par. ⌒; ks. 2. aika 1. a.

aikalai|nen[63] *s.*, harv. *a.* 1. samaan aikaan elävä (t. elänyt), samanaikainen henkilö, aikakumppani. | Snellmanin a:set. N.N. a:stensa kuvaamana. Suuret henkilöt jäävät usein a:silleen vieraiksi. — Aleksis Kiven a:set suomen kielen viljelijät. — Pakinatyylissä toisesta sanomalehdestä. | A:semme Ludviginkadulla on närkästynyt äskeisestä kirjoituksestamme. 2. vain myönt. yhteyksissä: aikamoinen. | Syntyi a. pauke. Rysästä saatiin a. hauki.

aikalaiskirja *s.* tunnettujen ja huomattavien elossa olevien kansalaisten henkilötietoja sisältävä hakuteos.

aika|laskelma *s.* jhk suoritukseen tarvittavaa aikaa koskeva laskelma. **-lasku** *s.* aikaa koskeva lasku(tehtävä). | A:issa merkitään kuukauteen 30 päivää.

aikalehmä *s.* täysikasvuinen lehmä.

aika|leima *s.* päiväyksen t. muun ajanmerkinnän sisältävä leima. **-lippu** *s.* rautatien matkalippu, joka oikeuttaa määräajassa tekemään rajoittamattoman luvun matkoja määräasemien välillä. **-lukko** *s.* varmuuslukko, jonka avautumisaika säädetään kellolla. **-luokka** *s. kiel.* verbin taivutuksessa esiintyvä muotoryhmä, jonka jäsenillä on sama ajanmerkitys; *syn.* aikamuoto, tempus. **-merkintä** *s.* 24-tuntinen a. Taulun nimi ja a. **-merkki** *s.* määrähetkenä

esim. radioitse tapahtuva ajan tiedotus. | A. ja säätiedotus. Puhelimitse annettu a.

aikamie's *s.* täysikasvuinen mies. | Päästä a:hen kirjoihin. Puhua a:sten asioista. - - nuori poikanen, yllään paita ja väljät a:hen housut PAKK. — *A:sesti.* Lesken a. poika.

aikamit'ta *s.* **1.** (*rinn.* ajanmitta) ajan mittauksessa mittana käytetty aika. | Sekunti, minuutti, kuukausi ym. a:at. **2.** *mus.* sävellyksen esittämisen nopeus(aste), tempo.

aikamoi'nen[63] *a.* -sesti *adv.* vain myönt. yhteyksissä: aika, aimo, melkoinen, iso. | A. valhe. A. lohkare. Syntyi a. melu. Veto vaatii a:sia voimia. Ravistella a:sesti.

aika|muoto *s. kiel.* aikaluokka. — *Kuv.* [Tartossa ihminen vaipuu] menneisyyden a:muotoihin ja unohtaa nykyisen almanakan T. VAASKIVI. **-määr|ä** *s.* **1.** jk erä aikaa. | Työhön tarpeellinen a. Vuorokausi ilmoitetaan 24-tuntisina a:inä. **2.** ajankohta. | Kellon osoittama a. Juhlan a. on muutettu. Mainita tarkoin tapahtumat ja a:ät. **-määräi'nen** *a.* -sesti *adv.* aikamäärien mukainen. | Esittää a:sessä järjestyksessä. **-määräys** *s.* **1.** → ajanmääräys. **2.** *lak.* aikaa koskeva määräys laissa t. sopimuksessa. | Jos tehdään lykkäävä a., ei oikeustoimi toteudu, ennen kuin aika on tullut.

aikansaelänyt *a.* par. ⌒; ks. 1. aika 4. a.

aika'palkka *s.* määräajalta suoritettava palkka, esim. tuntipalkka; vrt. kappale-, suoritus-, urakkapalkka. **-palkkalainen** *s.* **-palkkaus** *s.* **-panos** *s. sot.* määräajan perästä syttyvä panos. **-peräi'nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* aikajärjestyksen mukainen, kronologinen.

aikapo'ka *s. par.* ⌒; ks. 2. aika 1.

aika'puhelu *s.* määrähetkeksi tilattu puhelinpuhelu. **-pula** *s.* käytettävissä olevan ajan loppuminen kesken. | Šakinpelaajat yllätti a. A. pakottaa supistamaan ohjelmaa. **-päiviä** *adv.* par. ⌒; ks. 1. aika 6. **-rahtaus** *s. liik.* rahtaus, johon omistaja määräajaksi luovuttaa aluksensa sovituin ehdoin käytettäväksi. **-rahti** *s. liik.* vrt. ed. **-raja** *s.* raja-aika. | Kolmen vuoden a. Eri ikäkausien väliset a:t ovat epämääräiset. Taulukko esittää a:t, joiden välissä lumisateita yleensä sattuu. **-rajoitu's** *s.* Noudattaa a:ksia. Oikeus on voimassa ilman a:sta. **-rauhoitus** *s.* riistanpyynnin rajoitus määräajaksi: vrt. aluerauhoitus. **-suhde** *s.* Saduissa ei kiinnitetä huomiota aika- ja paikkasuhteisiin. Teonsanan taivutusmuodot ilmaisevat persoonaa, lukua, tekemisen tapaa, aikaa ja a:tta. **-sytytin** *s. tekn.* sytytin, joka sytyttää panoksen (esim. räjäyttää ammuksen) määräajan kuluttua; vrt. iskusytytin. **-sytytys** *s. tekn.* A:tä käyttäen panos saadaan räjähtämään sopivalla hetkellä. **-tappio** *s.* Yhteyksien pituudesta johtuva a. **-tasoitus** *s. urh.* etu, joka tasoituskilpailussa annetaan heikommille kilpailijoille vähennyksenä heidän saavuttamastaan ajasta. **-taulu** *s.* **1.** junien, autojen, laivojen tms. lähtö- ja tuloajat t. jotkin muut määräajat ilmoittava taulukko. **2.** ennakolta tehty suoritus- t. ajankäyttösuunnitelma. | Maihinnousun a. Laati itselleen kilpailua varten a:n. **3.** tapahtuma-aikojen kronologinen luetelma. | Israelin kansan historian a. **-taulukko** *s.* = ed. | Lentäjän a. Teoksen lopussa on nimiluettelo ja a.

aikatavalla *adv.* par. ⌒; ks. 2. aika 1. a.

aika'tieto *s.* Elämäkerran a:tiedot. **-tilaus** *s.* → ajantilaus. **-tulilanka** *s.* hitaasti, määrämitan (tav. 1 cm) sekunnissa palava tulilanka. **-työ** *s.* työ, johon jku sitoutuu määräajaksi; vrt. kappaletyö. **-urakka** *s.* työurakka, johon kuuluu joko määräerä työnsuoritusta esim. päivässä (loppu päivää on vapaata) taikka sovittu kokonaistyöaika päivää kohti.

aikaut|taa[2*] *v. sot.* -us[64] *teonn.* asettaa aikasytyttimeen lukema. | A:uksen taulukkoarvo.

aikautua[44] *v. harv.* joutua, päätyä. | A. yöksi taloon.

aikava[13] *a.* -sti *adv.* **1.** aikaihmisten tapainen, aikaihmismäinen. | Ruveta a:ksi ja jättää turhat lapsellisuudet. **2.** verkkainen, hidas, hidasteleva. | A. puheessaan. Astua a:sti. Hörpimme lasimme a:sti loppuun PÄLSI.

aika'valotus *s. valok.* yl. useita sekunteja ja kauemminkin kestävä valotus; vrt. pikavalotus. **-vyöhyke** *s.* maantieteellinen vyöhyke, jolla käytetään samaa aikaa. **-väl|i** *s.* kahden määrähetken rajoittama ajanjakso. | Lämpötilan kohoaminen tasaisin a:ein. Kahden toisiaan seuraavan vaunun a. -- näin a:in [= pitkähkön ajan] päästä tarkasteltuna M. RAPOLA. **-yksik|kö** *s.* yksikkönä käytetty erä aikaa. | Tekniikassa käytetyn mittajärjestelmän a. on sekunti. Liikkeen nopeus on a:össä kuljettu matka. Koneen a:össä suorittamaa työtä sanotaan sen tehoksi.

aikeelli'nen[63] *a.* -sesti *adv.* tahallinen. | Tehdä a:sesti ja harkinnan jälkeen.

aikeet'on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* tahaton. | A. teko.

-aikeinen[63] *poss.a.* < aie. | Hyvä-, kavala-, paha-a.

aiko'a[1*] *v.* **1.** suunnitella t. tuumia jhk ryhtymistä, menemistä, jksik rupeamista, hankkia, ajatella, tarkoittaa. | A. tehdä, sanoa, lukea. A. verkoille 'verkkoja kokemaan'. A. iltamiin. Aion kotiin jouluksi. Aiottu matka. Rukiille aiottu maa. A. papiksi, tuomariksi. Myytäväksi, syötäväksi aiottu vilja. Avioliittoon, kouluun a:va. — [Naima-asioista:] Sitähän se Kaisa Karhutarta kuuluu a:neen alkuaan LASSILA. **2.** olla vähällä tehdä, tekemäisillään jtak (vars. kieltolauseissa). | En a:nut ensin uskoa, mutta kun näin. Sinä ojennat kätesi, en aio uskaltaa tarttua siihen AHO.

aikoil'la[29] *frekv.v.* < ed. | Hän a:i Amerikkaan. - - olihan muotonsa, puheensa ja käytöksensä kuoloon a:evan miehen KIVI.

aikomuksellinen[63] *a.* tahallinen.

aikomu's[64] *s.* tuuma, aie, hanke, ajatus, tarkoitus. | A. tulla, lähteä. Luja, vakaa a. Jäädä a:kseksi. Pahoissa a:ksissa. Tappo surmaamisen a:ksessa. Pojalla on a. kauppiaaksi. Helvetin tie on kivetty hyvillä a:ksilla SP.

aikui'nen[63] *a.* vrt. aikainen. **1.** täysikasvuinen, -muotoinen, -ikäinen, iso. | Talon a. väki. A. mies. Viisi a:sta lehmää. Karitsat ja a:set lampaat. — *S:sesti* vars. aikaihminen. | Lapset

ja a:set. Pääsy sallittu vain a:sille. Toukat ja a:set [perhosista]. 2. jhk (tav. menneeseen) aikaan kuuluva t. liittyvä, jnak aikana tapahtunut (tässä merk:ssä harv:mpi kuin 'aikainen'). | Pakanuuden, Ruotsin vallan a. Turkin sodan a. Isonjaon a. sukuriita. — Vars. *leik.* Aatamin, Nooan, vedenpaisumuksen, isoäidin a. 'vanhanaikainen, ikivanha'. — *Yhd.* (vanh.) entis-, nyky(is)-, viimea.; rauhan-, sodana.; saman-, vanhana. 3. *vanh.* varhainen. | A. aamu. A:sin tiedonlähde. A:siapa pojat nyt ovatkin ALKIO. 4. *saada aikuiseksi* (murt.) saada aikaiseksi, aikaan.

aikuis|aste *s. el.* täysikasvuisuusaste. | Perhosten muna-, toukka-, kotelo- ja a. **-ikä** *s.*

aikuisin *adv.* → aikaisin.

aikuiskaste *s.*)(lapsikaste. | A. suoritetaan joko upottamalla tai valamalla.

aikuistua[1] *v.* kehittyä t. tulla aikuiseksi.

ailah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < ailahtaa. | Virran a:televa pinta. - - ilmassa a:teli leikatun yrtin lemua SILL. Aaltojen a:telu. — Tunteista, mielialoista. | Mieli ilosta a:telee. A:televia tunteita ja ajatuksia. - - mutta mielessä a:telivat syntinen maailma ja tanssin humu TOPPILA.

ailahdutt|aa[2*] *kaus.v.* < seur. | Mieltä a:i. Sua aalto a:aa, määrästänsä / mi tietoisena kotirantaan lyö LEINO.

ailah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* 1. hytkähtää, vavahtaa, sävähtää, säpsähtää. | Uittomiehen asento huojahti, keksi a:ti. Valon a:dus. Tytön ääni värähti niin kummasti, että nuori mies tahtomattaan a:ti LINN. 2. tuulahtaa, lehahtaa, häilähtää, sykähtää. | Vastaan a:ti raikas ilma. - - hänestä a:ti vastalypsetyn maidon tuoksu SILL. — Hellyys a:taa mielessä. Sydämessä a:taa. Sielussa a:ti lämpimästi. Tunteen, ilon a:dus. Rinnassa a:ti tuskallisesti.

ailakki[6*] *s.* Melandrium, kohokkikasvien heimoon kuuluvia kasveja. — *Yhd.* puna--, valkoa.

ailako|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* ilakoida, läikehtiä iloa t. riemua. | A:iva kisaväki. Lintujen a:inti aidan harjalla. Ilo a:i sydämissä. Tunne a:i. Suo suvinen, suuri taivas / iloita inehmon mielen, / ajatusten a. LEINO.

ailu|t[73] *s. runok. harv.* pistos, äkillinen kipu t. tuska. | - - en tieä vesun vikoja, / umpiputken a:hia KAL. Tunsi polttavan povensa, / - - / vaivasta sanattomasta, / a:esta ankarasta LEINO.

aimo[1] *a.* kunnon, hyvä, mainio, oiva, kelpo, aika(moinen), iso, runsas. 1. *taipum.* A. mies, uros, poika. A. talo. A. ateria. A. taival. A. tavalla, lailla. Sai a. selkäsaunan. Menee a. askelen eteenpäin. 2. *taip.*, etup. *runok.* - - hiihtää koston urhot a:t LEINO. - - suur' istui Fjalar a:na linnassaan *MANN.

aimoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* melkoinen, suurehko. | Väkeä kertyi a. joukko.

aimolli|nen[63] *a.* = aimo (harv:mpi kuin tämä). | A. pyöreä kivi. A. matkaraha. Pidettiin a:set hautajaiset.

1. **ain|a**[10] *s. kal.* verkon t. nuotan paula; *tilap.* purjeen reunusköysi. | Panna a:oille 'pauloittaa verkkoa'. — *Yhd.* ala--, yläa.

2. **aina** *adv.; runok.* myös: ain. **I.** ajan merk:ssä. **1.** joka aika, kaikkina aikoina, joka hetki, yhtä mittaa, herkeämättä, alituisesti, alinomaa, alati, ikuisesti, iäti. | Niin on ollut a. Kuten a. ennenkin. Häntä muistelen a. Olisi a. pyhä ja a. pouta! Varjele minua a. saduseusten saastaisuudesta KIVI. Ain asu, Jeesus, luonani VK. — Lasten ollessa pieniä oli hätä a. Kotona hän on a. huonolla tuulella. — Tehostaen: Puhuu samaa a. ja a. A. ja alati. Tänään ja a. Nyt ja a. ja iankaikkisesti. **2.** yhä, jatkuvasti, ohi odotetun hetken. | A. vain hän viipyy. Kuljemme ja kuljemme, mutta pimeää jatkuu a. No mutta — a:ko se poika vain on tallissa? Ajat eellehen menevät, / - - / a. uipi veen emonen KAL. **3.** yhä uudelleen, toistuen, joka kerta. | Asia tuli a. mieleeni. Hänellä on a. paljon puhumista. Tuli a. uusia ja uusia kirjoja. Voikaat hyvin ja tervetuloa pirttiimme a.! KIVI. Alku a. hankala SL.

II. ajan merk. hämärtynyt t. häipynyt; etup. vahvistuspart:na. **1.** toistumista merkitsevän ilmauksen vahvistajana. | A. vähän päästä. A. tuon tuostakin. A. silloin tällöin. A. joskus. Ja niin a. pitkin matkaa. A. tapasi hyviäkin ihmisiä. A. vain aukeaa uusia näköaloja. — A. syksyllä. A. aamuisin. A. riihiaikana. **2.** jtak rajaa, rajakohtaa osoittavan ilmauksen vahvistajana, tehostajana: jopa, hamasta, hamaan. **a.** ajasta, iästä. | A. maailman alusta. A. tammikuusta lähtien. A. siitä alkaen. A. jouluun asti. A. nuoruusvuosiin saakka. Porsas vaatii hyvää maitoa a. 4-viikkoiseksi. **b.** paikasta, tilasta, olotilasta. | A. Hämeeseen saakka. Niemen kärjestä a. siihen, missä metsä loppuu. Tuli väkeä kadun täydeltä, a. seinävieriä myöten. — Taistella a. viimeiseen veripisaraan. **c.** henkilöistä. | Renkipojasta a. professoriin asti. A. pormestarista alkaen. **d.** (luku)määristä. | Vene, johon mahtuu a. 70 henkeä. A. 30 % kustannuksista. Saadaan a. 100 jyvää. A. 2500 kg sisältävä upokas. **3.** jnk varmuutta, ehdottomuutta, poikkeuksettomuutta ilmaisemassa. | Jumalan sana tuottaa a. jotakin hedelmää. A. tässä jokin keino keksitään. Kyllä hinnasta a. sovitaan. Kyllä Jouko a. tulee. - - a. minä yhden kanssa suoriudun, a. yhden penikan laudalta lyön! AHO. A. lahjat laupiaalla, a. sillä, joka säästää SL. — Asetetaan a. 3 rinnan. Poikia asuu a. kaksi yhdessä. Otetaan yksi a. kerrallaan. **4.** a:n ja adv:n komp:n sekä muuttumista merkitsevän v:n vahvistajana. | A. parempi. Sopu tuli a. huonommaksi. A. alemmaksi. A. kauemmaksi ja kauemmaksi. - - nuori emäntäkin on tullut a. vain tyllyräisemmäksi LINN. — A. vähenevä. Jumalan a. enenevä armo. **5.** tilanteen vaihtelua merkitsevän ilmauksen yhteydessä. | A. sitä mukaa kuin. A. tarpeen mukaan. A. tarvittaessa. A. kuinka aika myöntää. Siellä hän istukoon päivän tai kaksi, a. kuinka asiat ja asian haarat vaativat KIVI. **6.** toteamista, varmistamista, ihmettelyä yms. ilmaisevana. | Niin a. On a. 'aivan niin, niinpä niin, niin juuri'. Jopa a. 'vai niin, kas vain'. | "Parannan isäntä sitten kanssa kuoli", sanoi Riik-

ka. — "Niin a.", vastasi Eino-Ilman TALVIO. Niin a., se lapsiparka menetti äitinsä SILL. | No jopa a. Täällähän on tehty miehen töitä KARHUM.

ainai|nen[63] *a.* (*runok.* myös ainahinen) -sesti *adv.* alituinen, alinomainen, ikuinen, iäinen, yhtä mittaa jatkuva, loputon, lakkaamaton, keskeytymätön. | A. sota. A. aherrus. A:sta vaivaa. A. pelko. Hänessä on a. nuha. — Hän on a:seksi poistunut. A:siksi ajoiksi. Erottaa a:seksi. Määräajaksi tai a:seksi. On ja pysyy a:sesti. — *Liik.* A. [=aina voimassa oleva] vakuutus. Päätetään sekä vuotuisia että a:sia vakuutuksia. — *Erik.* yhtä mittaa toistuva, yhä uudistuva. | Vihollisen a:set hyökkäykset. A:set sotamiestenotot. Oli melkein a. jäniskeitto padassa. — Ed:iin liittyen: A. veitikka. Sinä se olet a. vilukissa. Pöllytteli a:sta tupakaansa. Istui a:sessa keinutuolissaan. Ei mitään suussa ja mielessä kuin se a. ja iankaikkinen "Anna-Marja"! AK.

ainaisvakuutus *s. liik.* aina voimassa oleva vakuutus; vrt. vuotuisvakuutus.

ainajähmeä *a.* Maapallolla on eräitä a:n veden alueita.

aina|kin *adv.* **1.** (kielt. yhteyksissä -kaan) joka tapauksessa, vähintään, edes, kumminkin, kuitenkin. | A. joskus. A. naapuripitäjissä Nurmijärvellä ja Siuntiossa. Suuri tai a. ennen kuulumaton asia on tapahtunut. Saada a. osa tuloista. Nopeus on a. 4 m sekunnissa. Kellotapuli rakennettiin a. jo v. 1730. Harjoituksia ei pidetä, jollei a. 10 osanottajaa ilmoittaudu. Minä a:kaan en tule. A:kaan aitat eivät ole Akselin rakentamia. **2.** vertauksissa: kuten a., (niin) kuin a. 'ikään, yleensä'. | Leikkivät kuten lapset a. Löi kuin mies a. Tyttö oli ujo niin kuin salomökin lapset a. Hän katsoi oikeutta silmiin kuten a. todistaja, joka tietää pysyvänsä totuudessa. Ruoka tarjotaan kuten hyytelöt a. **3.** muita harvinaisempia käyttötapoja. **a.** *murt.* sittenkin. | "Tosiko siitä sitten a. tulee?" oli Mikko olevinaan KATAJA. **b.** *runok.* yhä, yhäkin. | Lauloi nuoren Joukahaisen, / lauloi a. alemma KAL.

aina|sula *a.* Maapallolla on a:sulan ja ainajähmeän veden alueita. **-vihan|ta** *a.* kasveista, joiden lehdet pysyvät elävinä vuotta kauemmin; *syn.* ainavihreä, alati-, iki-, talvivihanta, -vihreä. | A:nat lehtipuut. **-vihreä** *a.* = ed.

aine[78] *s.* **1.** tilaa ottava, aistimin havaittava olevainen, materia; *fys.* erik. punnittavissa oleva, vetovoimaa aiheuttava olevaisen ilmenemismuoto, substanssi; *fil.* = sisällys;)(muoto. Eri tieteiden alalla monia eri määritelmiä. | Elimellinen a. Kemiallinen a. Radioaktiiviset a:et. Alkoholipitoiset a:et. Kova, pehmeä a. Kiteytyvä a. Myrkyllinen a. Virkistävää a:tta. A:en rakenne. A:en häviämättömyys. Hampaat ovat a:eltaan pääasiallisesti hiilihappoista ja fosforihappoista kalkkia. — Painopisteeseen voi myös ajatella kappaleen kaiken a:en eli massan kerääntyneen. — Sielullisessa tajuamisessamme erotamme sen "a:en" l. miellesisällyksen ja sen "muodon". — *Erik.* hengen, aatteiden yms. vastakohtana: maailmallisuus, mammona, liha, aistillisuus tms. | A:en palvelija, orja. Olla a:en kahleissa. Hengen voitto a:esta. - - valo on hän illankin himmenevän, / tulenpatsas yön, / jota seuraavat joukot hengen ja a:hen työn LEINO. — *Yhd.* juusto-, kuona--, lääke-, mauste-, myrkky-, ravinto-, ruoka--, valkuais-, veria.; eristys-, huumaus-, kate-, kiihotus-, kuoletus-, käyte-, lannoitus-, lämmitys-, nautinto-, nukutus-, pesu-, poltto-, puhdistus-, rakennus-, räjähdys-, side-, sytytys-, tartunta--, tarvea.; alku-, lisä-, raaka--, välia. **2.** aines, materiaali. | Palttoon a:et. Puku teettäjän omista a:ista. Tuokkosen a:et. Kirkko revittiin nykyisen a:iksi. Keiton, kakun a:et. Väitöskirjan a:et. Leivän a:tta saatiin, eikä se ollut pieni asia tuona kesänä SILL. - - tunki a:het tulehen, / takehensa alle ahjon KAL. **3.** *vanh.* käsiteltävänä oleva aihe, teema. | Esitelmän, keskustelun, puheen a. Jumaluusopillisesta a:esta laadittu kirjoitelma. A:eltaan vähäarvoisia tutkimuksia. Palatkaamme takaisin a:eseemme. Se oli ilon a. koko naapuristolle. **4.** opiskelu-, opetusaine. | Esteettiset a:et. Muodollinen a. Opettaa jtak ainetta. Ylin arvosana kaikissa a:issa. Veisto vapaaehtoisena a:ena. Koulun kaikki a:et ovat pätevien opettajien käsissä. — *Yhd.* ammatti-, harjoitus-, luku-, mieli-, oppi-, pää-, sivua. **5.** kirjallisen esitystaidon harjoitelma (koulussa, yliopistossa). | Kirjoittaa, laatia a. Hyvin jäsennetty a. A:en pääosat. A:ita aletaan kirjoittaa jo alaluokilla. — *Yhd.* koe-, koti-, koulu-, vapaa--, ylioppilasa. **6.** *kiert.* viinasta ym. väkijuomista. | Päähän menevät a:et. Vähän a:tta pullossa. Muutamat lähiseudun isännät, jotka - - eivät uskaltaneet ryypätä kaupungin a:ita kotonansa SILL.

aineelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ainetta oleva, aistein tajuttava, materiaalinen, ruumiillinen, todellinen;)(aineeton, immateriaalinen, henkinen, sielullinen. | A. kappale. A:set ominaisuudet. Organismin a. kokoomus. A. arvonmitta. A:sen todellisuuden tavoittelu [kuvaamataiteessa]. Hänen hintelä a. olemuksensa. Raivasi a:sta ja henkistä suota. Spiritismin mukaan vainajat voivat vaikuttaa a:seen maailmaan. A:sella tarkoitetaan ulottuvaisuuden, painon yms. aistilaatuja. — *Tal.* A. tavara, hyödyke;)(aineeton tavara. **2.** ainetta, aineellisia olioita koskeva t. käsittelevä. **a.** yleensä. | A. kulttuuri. A. tekniikka. A. kansatiede tutkii uskonnon ja elinkeinojen harjoittamiseen kuuluvia esineitä, pukuja, asuntoja yms. **b.** (etup. *sot.*) materiamäärää koskeva. | Laivastojen a. voimaero. Saada sekä a. että moraalinen yliote. A. tasaväkisyys vastustajan kanssa. Keisarin armeijojen a:sena perustana oli pakko-otto. **3.** taloudellinen, käytännöllisiä arvoja, etuja koskeva. | A. etu, hyöty, hyvinvointi. A. huoli, hätä, köyhyys, kurjuus. A. tila, asema. A:set mahdollisuudet. Vankka a. pohja. Saada a:sta tukea. Ajan a:sessa ja henkisessä puserruksessa. - - kaikkien sielut oli vallannut ainainen, a. leipähuoli KIANTO. **4.** ihanteeton, aatteeton, poroporvarillinen, maallinen, aistillinen. | A. mielenlaatu.

A:suuden kahleet. A:suuden orja. On ratkaistava, kallistaako elämänkäsityksensä ihanteellisuuden vai a:suuden puolelle. Kaipuumme tähän [aatteiden] yhteyteen pitää meitä henkisesti vireillä ja estää meitä vaipumasta jokapäiväisyyden ja a:suuden helmaan AHO. **5.** (vars. *lak.*) asiaa, sisällystä koskeva;)(muodollinen. | A. oikeus. Muodollinen ja a. konkurssioikeus. A. todistus. A:set säännökset. Uskonpuhdistuksen a. ja muodollinen periaate. Oikeuden a. keino on valta tai pakko. Roomalaisen oikeuden todistusjärjestelmä oli a. Kirkon ja sakramenttien a:sina perusteina ovat armo ja usko. A:sen sisällyksensä puolesta kirja on uusittu.

aineellisoikeudelli|nen *a. lak.* oikeuden sisällyksellistä puolta koskeva;)(muodollisoikeudellinen. | Sovintoon ei voi hakea muutosta a:silla syillä, ts. sillä perusteella, että sovinto on sisällykseltään epäoikeutettu tai kohtuuton.

aineellista|a[2] *v.* tehdä t. muuttaa aineelliseksi (aistimin havaittavaksi) t. ihanteettomaksi. | Tämä käsitys a:a sielun. Beethovenin pastoraalisinfonian esittämisessä on tärkeää niiden mielentilojen jäljentäminen, jotka säveltäjä on a:nut sävelissä. Tekniikan a:va vaikutus.

aineellistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Kuvitella sielu a:neeksi. — Yleisen ajatustavan a:minen. Tänä a:neena aikakautena.

aineellistuma[13] *s.* aineellistumisen tulos, jk aineellistunut asia. | Jumalan armon katolilaisuus käsittää yliluonnolliseksi a:ksi, joka sakramenttien avulla vuodatetaan ihmiseen.

aineen|hankinta *s.* **-hukka** *s.* aineen häviäminen t. haaskautuminen, tav. jtak valmistettaessa; vrt. seur. | A. lankarullateollisuudessa on suuri. Takomalla voidaan esineitä valmistaa ilman mainittavaa a:a. **-häviö** *s.* aineen tav. itsestään tapahtuva häviäminen; vrt. ed. | Orgaanisia aineita kuivataan niiden suojelemiseksi a:ltä. **-jäsennys** *s.* harjoituskirjoitelman l. aineen suunnitellun sisällyksen jäsennys. **-kirjoittaja** *s.* Hyvä, huono a. **-koetus** *s. tekn.* rakennus- ja tarvikeaineiden kokeellinen tutkiminen. **-koetuslaitos** *s.* **-kulutus** *s.* **-menekki** *s.* **-mukai|nen** *s.* -sesti *adv.* -suus *omin.* aineen, sisällyksen mukaan järjestetty. | Aakkosellinen ja a. luettelo. Järjestää a:sesti. **-opettaja** *s.* oppilaitoksen eri asteilla jssak aineessa opetusta antava henkilö. **-säästö** *s.*

aineenvaihdun|ta *s. fysiol.* eläinten ja kasvien hengityksessä, ravinnonotossa ja -käytössä sekä kasvien yhteyttämisessä tapahtuvat kem. ja fys. ilmiöt. | Ruumiissamme on koko ajan käynnissä hiljainen palaminen eli, kuten sanomme, a. A:nalla tarkoitetaan sitä ruumiin toimintaa, jonka avulla se erittää itsestään käytettyjen aineiden jätteitä ja ottaa uusia aineita sijaan. Vilkas, huono a. Edistää, kiihottaa a:taa.

aineenvaihdunta|elin *s.*, tav. *mon.* **-häiriö** *s.* **-tauti** *s.*

aineen|vaihto *s.* par. aineenvaihdunta. **-valinta** *s.* Ylioppilaiden vapaata a:a rajoittavat eräät aineyhdistelmiä koskevat määräykset.

aineet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* immateriaalinen;)(aineellinen. | A. lämpölähde 'sähkö'. Kansanrunoudessa tapaamme a:toman henkilöllistämistä. Sielun a:tomuus. "Papin tyttären" juoni on yksinkertainen harvaviivainen ja a. — *Tal.* A. tavara, hyödyke. A:tomista hyödykkeistä ovat tärkeimmät palvelukset, työsuoritukset ja oikeudet.

ainehisto[1] *s.* par. aineisto.

ainehiukkanen *s.* Atomi on a., joka ei hajaudu kemiallisissa muutoksissa.

-ainei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Hieno-, eri-, kiinteä-, seka--, tasa-a.; kalkki-, kitiini-, puu-, sarveisa.

aineisto[2] *koll.s.* **1.** ainekset, materiaali (ei KUIT. raaka-aine, tarvikkeet). | Koota, hankkia a:a. A:n järjestäminen. A., jonka nojalla järjestelmällisen esityksen laatiminen käy mahdolliseksi. — *Yhd.* asiakirja--, havainto-, lähde-, kuva--, perus-, todistus-, tutkimus-, vertailua. **2.** *vanh.* (teoksen) sisällysluettelo, rekisteri.

aineittain *adv.* aineiden mukaan. | A. koulussa annettavat arvosanat.

aine|jako *s.* **1.** aineen mukaan järjestetty työnjako;)(luokka-, piirijako. | Koulun opettajien välinen a. Seurakuntatyössä voidaan noudattaa joko piiri- tai a:jakoa. **2.** sisällyksen jaottelu, ryhmittely. | Kirjan a:jaon suunnittelu. **-jouk|ko** *s.* Maailmankaikkeuden a:ot. **-kirjoitu|s** *s.* kirjallisen esityksen harjoitus t. harjoitelma (koulussa, yliopistossa); vastaava oppiaine. | Vapaa a. Tarkastaa a:ksia. — Ylin arvosana latinassa ja a:ksessa. **-kokoomus** *s.* Virallisen paperin a. on tarkalleen määrätty.

aineksenkeruu *s.* Suorittaa a:ta.

-aineksi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < aines. | Moni-, niukka--, runsasa.

aine|kustannukset *s. mon.* Työ- ja a. **-määrä** *s.* Pieni a. Kappaleen a. eli massa. **-opettaja** *s.* = aineenopettaja. **-osa|(nen)** *s.* elementti, yhdysosa, rakennusosa. | Ilmakehän, veden a:t. Hiili on a:na kaikissa orgaanisissa yhdisteissä. Aivojen a:set. Kielen, kirjoituksen a:t. Hajottaa, jakaa aineosiin. **-paljous** *s.* ainemäärä. **-pitoisuu|s** *s.* eri aineiden määrä yhdisteissä, seoksissa yms. | Lannan a. Työkaluteräksen laatu riippuu sen a:desta. **-ryhm|ä** *s.* Kemiallisia a:iä. Nimi alkoholi edustaa kokonaista a:ää.

aine|s[64] *s.* **1.** aineista, tuotteista t. esim. muistiinpanoista, joista jtak tehdään, materiaali. | Leivän a:sta. Nuotan a:kset. Valmisteen kemialliset a:kset. Sanakirjan, väitöskirjan a:kset. Koota a:ksia. A:ksen laatu ratkaisee. Hänessä olisi ollut a:sta ylioppilastomieheksi. **2.** aineosa(nen), elementti. | Maalajin hienot a:kset. Vereen kulkeutuneet vieraat a:kset. — Yhteiskunnan kumoukselliset a:kset. Epäluotettava a. Seurakunnan valveutunut a. — Draaman sankarillinen, traagillinen a. Kielemme germaaniset a:kset. Onko pelko ylevän vaikutelman olennainen a.? — *Yhd.* juusto-, kasvi-, kasvis-, kuona--, parkki-, rehu-, ruoka--, turkisa.; esimerkki-, todistea.; arkisto-, tarve-, työ-, tutkimusa.; tunnea.; liikemies-, oppilas-, sotilasa.;

päällystöa.; irtolais-, kaupunkilais-, vasemmistoa.; lisä-, pääa.
aine|sana *s. kiel.* substantiivi, joka nimittää aineen, esim. *vesi, vilja.* **-selitys** *s. rak.* Työ- ja a. asuinrakennusta varten. **-seo|s** *s.* Tervamainen a. A:ksia ja -yhdisteitä.
aines|julkaisu *s.* **-kokoelma** *s.* **-luettelo** *s.* **1.** rakennus-, tarveaineksien luettelo. **2.** lähdeluettelo. **-metalli** *s.* **-määrä** *s.* **-os|a(nen)** *s.* = aineosa. | Perustava a. Purkaa a:iinsa. **-pu|u** *s.* Suksen a. Etsiä a:ita. — *Kuv.* A:ita [= aiheita] tavalliseen arkiseen lehtikirjoitteluun.
ainesten|hankinta *s.* **-keruu** *s.* Järjestää a.
aine|vahvuus *s. tekn.* jnk rakenteen t. sen osan ainekerroksen paksuus. | Seinän a. 'paksuus ilmavälit pois luettuina'. Laivan rungon a. A:vahvuuden epätasaisuus. **-vihko** *s.* Kouluaikainen a. **-vika** *s.* Valmisteen a. Tangon katkeamisen syynä oli a. **-virsi** *s. usk.* = graduaalivirsi. **-yhdiste** *s. kem.* Alkuaineet ja a:et. Elimellinen a. **-yhdistelmä** *s.* tutkintoon, opintokurssiin tms. kuuluvien aineiden yhdistelmä (vars. fil. kandidaatin tutkinnossa). **-yhdistys** *s. kem.* tav:mmin aineyhdiste. **-yhtymä** *s. kem.*
ainiaaksi *adv.* (*rinn.* ainiaksi) ikuisiksi ajoiksi, iäksi, ainaiseksi. | Erota, mennä, kadota a. Jättää jk a. Kadottaa jk a. Erottaa, karkottaa a. Lakkauttaa a. Jäi mieleen a. Ummistaa silmänsä a. Tuomittiin menettämään kansalaisluottamuksensa a.
ainiaan *adv.*, tav. *ylät.* (*rinn.* ainian) aina, alati, alituisesti. | Niin kuin alusta on ollut, on nyt ja vasta a. on. | Tyyni olla tahdon. - - A. tyyni! KIVI.
ainiai|nen[63] *a. runok. harv.* ainainen, ikuinen. | Tuost' on siemenen sikiö, / alku onnen a:sen KAL.
ainiaksi *adv.* = ainiaaksi. | Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidin kasvot olivat a. painuneet hänen sydämensä syvyyteen KIVI. - - nyt se oli siis a. kielletty AHO.
ainian *adv.* = ainiaan. | - - niin kauan asusti a. hienoinen epäluulo suomalaisessa sydänalassa KIANTO. Tuonne Sampo saatetahan, / - - / siellä onnen ollaksensa, / a. asuaksensa KAL.
aino *a. taipum. runok. harv.* ainoa, ainokainen. | - - olenhan a. armahasi! MANN.
ainoa[10] *a.* (*murt.* ja *runok.* myös ainoo; *rinn.* ainut). **1.** absoluuttisesti yksi, yksi lajiaan, yksinomainen, ainokainen. | Yksi a. Ei (yksi) a:kaan. Ei yhtä a:ta(kaan). A:t kerrat. A. tapaus. Vanhempainsa a. lapsi. Jumalan a. poika. A. mahdollinen, tarpeellinen. A. lajiaan, laatuaan. A. autuaaksi tekevä (asia). Se yksi ja a. A., mitä seurakunta sai laulaa, oli "Kyrie eleison". A., mitä tiedämme tämän taudin syistä, on, että - -. Saaren ainoina asukkaina oli kaksi myrskyjen karaisemaa kalastajaa. — Us. merk.-vivahdus 'kallis, rakas'. | A. iloni. A. ystäväni. Hän oli a. minulle. Hänet oli Pekka a:kseen valinnut. Menettää a:nsa. Ihmisen täytyy olla valmis kadottamaan kalleimpansa, ainoimpansa KIANTO. Ovat lumotut silmät, milloin / kera A:n valvoivat VILJANEN. — *Lak.* A. esiinhuuto (oikeudessa). A. käsittely (eduskunnassa). A. perillinen. — *Liik.* A. vekseli 'vekseli, jota on laadittu vain yksi kappale'. **2.** vars. *yksi ainoa* yhtenäinen, keskeytyksetön, pelkkä; silkka, ainainen, alituinen. | Kenttä oli yhtä a:ta lippumerta. Koski on yhtenä a:na vaahtona. | Sillä lailla kului koko kouluaika. A:ssa pitkässä onnessa TALVIO. **3.** *joka ainoa* (myös: jok'ainoa) ehdottomasti jokainen, joka ikinen, jok'ikinen. | Joka a. mies, talo. Kuulin joka a:n sanan. — *joku,* (harvemmin) *jokin ainoa* jokunen, muutama, harva. | Koulussa oli vain joku a. kreikanuskoinen oppilas. Itikoita ei ollut kuin jokin a. siellä täällä. - - niistä, jotka Ahma oli ottanut johtoonsa, ei palannut takaisin kuin joku a. IVALO.
ainoalaatui|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (*rinn.* ainutlaatuinen) ainoa laatuansa, uniikki; erittäin huomattava, erikoinen, verraton, voittamaton. | A. elämys. A. huvi. A. merkitys, asema. A:set tieteelliset kokoelmat. A. tapaus urheilun historiassa. Tämä a. kunnia. Kalevalan sivistyshistoriallinen merkitys on a. Aivan a:sesti.
ainoasta|an, -nsa *adv.* vain, yksinomaan, pelkästään. | A. yksi, muutama. A. sinä. A. näin menetellen. Ihminen ei elä a. leivästä. Otan vastaan a. kotona. — *ei ainoastaan - -, vaan myös(kin)* adversatiivisena rinnastuskonj:na. | Ei a. kaunis, vaan myös rikas. Tehtäviin ei kuulu a. ilmianto-oikeus, vaan myöskin -velvollisuus. Eivät a. juopotelleet, vaan useasti myös tappelivat. Tällaiset ilmiöt ovat, eivät a. haitallisia, vaan suorastaan turmiollisiakin.
ainoi|nen[63] *a. ylät.* = ainokainen. | Jonkun a:sen kerran. Miettiä asioita a:sia. A. armas. Miesty [= mielly], metsä, kostu, korpi, / taivu, a. Tapio! KAL. — *S:sesti* vars. ainoa lapsi. | Voi a:seni, Annikkini, lempilapseni AHO.
ainoit'taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa ainoilla, pauloittaa (kalanpyydys).
ainokai|nen[63] *a.* ainoa; kallis, rakas. | Laatuaan, lajissaan a. Yhden a:sen kerran. Nämä a:set tiedot. Yksi a. esimerkki. A. ystävä. Oma a. tyttäreni. Jumalan a. poika. — *S:sesti* vars. ainoa lapsi. | Äidin a. - - vihdoinkin oli löytynyt nukke, joka miellytti Lauraa, hänen a:staan PAKK.
ainoo[10] *a.* ks. ainoa.
ainopuku *s.* Karjalan rautakautisten kalmistolöytöjen perusteella sommiteltu, kansallispukuna käytetty naisenpuku.
ainosyntyi|nen *a. heng.* Jumalan a. Poika. — *Harv.* muussa yhteydessä. | - - jota kaikki puhuttelivat ja kohtelivat jokseenkin samaan tapaan kuin Kustaata oli kohdeltu hänen a:senä lapsena liikkuessaan SILL.
ainut[73] *a.* = ainoa (harv:mpi kuin tämä); paradigmassa esiintyvät vain yks. nom. ja partit., harv. monikon sijat. | Yksi a. Joka a. kerta. A. keino. A. saavutus alallaan. Ei (yhtä) a:ta. Ei a:takaan kertaa. Ei a:ta sielua (ark.). Ne olivat ainuita pakkaspäiviä. Lepo hänelle suo, / jota ei uni häiritse a:kaan WALTARI. **-laatui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = ainoalaatuinen. | A. tapaus, ilmiö. Sillanpään luonnonrunouden a:suus.
aioni[6] *s. harv.* **1.** ajanjakso, maailmankausi. | - -

kautta jo a:en vailla sa kilpailijaa / hallinnut istuimeltasi jäisellä oot olevaista KOSKENN. 2. persoonattomasta alkuolennosta (= jumalasta) virtaavien valo-olentojen nimitys gnostilaisuudessa.

airo[1] s. soutuväline, soudin. | A:t ja mela. A:n pyyry, varsi ja lapa. Kahdella a:lla soudettava vene. Asettaa a:t hankoihin. Asettua, tarttua a:ihin. Asettua, istua a:ille. Olla a:illa, a:issa. Hoitaa a:ja. Kiskoa a:ja. Lepuuttaa a:ja. Soutaa a:t poikki. Kuuluu a:jen kolketta, kitinää. — *Yhd.* keski-, perä-, vara-a.

airoi|lla[29] *v. harv.* hiljakseen soudella. | Joseppi siinä veltosti a:ee pitkin aavan hohtavaa järvenselkää KIANTO.

-airoinen[63] *poss.a.* Kaksi-, nelia.

1. **airok|as**[66*] *s., etup. kal.* soutaja, airollinen, airomies. | Pyyntiin ottaa osaa kolme miestä: kaksi verkkomiehinä ja yksi a:kaana.

2. **airokas**[66*] *s. harv.* ankerias.

airokerta *s.* veneen airot, kerralla tarvittavat airot.

airolli|nen[63] 1. *poss.a.* 2. *s., etup. kal.* soutaja, airokas, airomies. | Perämiehet lappavat nuottaa järveen a:sten soutaessa. - - vaka vanha Väinämöinen / itse on perän piossa, / Ilmarinen a:sna KAL.

airo|mainen[63] *kalt.a.* **-mies** *s.* soutaja.

airon|hanka *s.* **-lapa** *s.* airon litteä ulkopää. **-lehti** *s.* = ed. **-loiske** *s.* **-pyyry** *s.* airon kädensija. **-tyvi** *s.* airon veneenpuoleinen (paksuhko) osa. **-varsi** *s.* airon lavan ja tyven välinen osa. **-ve|to** *s.* Vene läheni nopein a:doin.

airopari *s.* Viidellä a:lla soudettava vene.

airoton[57] *kar.a.* A. vene.

airue[78] *s.* → seur.

airu|t[73] *s.* 1. *etup. hist.* ylhäisen henkilön sanansaattaja, lähetti, edelläkävijä. | Tuomas-piispan a. Keisarin a. Ruotsista oli juuri saapunut a:ita, jotka olivat jättäneet valtionhoitajalle kirjeen. — *Kuv.* Uuden ajan a. Aamun, kevään a. Rauhan a. Tulevaisuuden a. 2. juhlamenojen ohjaaja, yleisöä opastava juhlan toimihenkilö, marsalkka. | Tarvitaan kaksi a:tta. Yliopiston a:et astuivat sisään juhlakulkueen etupäässä. A:et ohjasivat kutsuvieraita paikoilleen. — *Yhd.* juhla--, ylia.

ais[7] *s. mus.* korotettu a.

ais|a[10] *s.* 1. ajoneuvojen tms. puinen vedin, joita tav. on kaksi. | Rattaiden, auran a:at. Valjastaa, panna (hevonen) a:oihin. Riisua a:oista. Hevonen on a:oissa. Ruuna kuoli a:oihinsa. — *Kuv.* Pysyä, pitää a:oissa 'kurissa, siivolla'. Tyttö oli vaikeasti a:oissa pysyvä villikko. Koetti pitää hurjan luontonsa a:oissa. — Olla a:oissa, astua a:oihin 'kantaa, ottaa kannettavakseen työn rasitus, vastuu'. Velvollisuudet vaativat olemaan aina a:oissa. Isän kuoltua oli pojan astuttava a:oihin. — *Kans.* Potkaista a:aansa, a:ansa yli 'saada avioton lapsi'. Tappurarukin takana nyykötti - - piika, sellainen a:aansa potkaissut keski-iän ihminen WILKUNA. 2. ajoneuvojen aisan kaltainen osa eri esineissä. | Paarien a:at. Keinun, nojapuiden a:at. Merran a:at 'korvakot'. Nuotan a:at. Silmälasien a:at.

aisa|hevonen *s.* Jonovaljakossa: aisa-, keski- ja etuhevoset. **-hihna** *s.* aisojen tukemiseen luokkivaljaissa tarvittava hihna.

-aisainen[63] *poss.a.* Yksia.; lyhyt-, pitkäa.

aisa|keinu *s.* keinu, jossa istuinta yhdistää vaakasuoraan akseliin kaksi t. neljä aisaa. **-kello** *s.* Ajettiin kirkkoon kalkattavin a:in. **-koukku** *s.* yhden hevosen vedettävä alkeellinen auran tapainen maanmuokkauskalu.

aisan|kannatin *s.* selustimeen kiinnitettävä valjaiden osa. **-kannattaj|a** *s. kuv.* aviomies, jota hänen vaimonsa pettää. | Elähtäneitä markiiseja ja kyynillisiä a:ia A.KIVIMAA.

aisa|patti *s. eläinlääk.* kinteren ulkosivulla oleva patti. **-puu** *s.* aisan paksuinen, aisaksi kelpaava puu. | A:n vahvuinen koivu.

aisa|ta[35] *v.* 1. kuoria puu osaksi pitkittäisviilloin. | Propsien tulee olla puolikuorittuja tai neljällä juovalla a:ttuja. Vitsas a:taan kahdelta puolen. 2. *harv.* hillitä, pitää aisoissa. | "Mikä sinä luulet olevasi, joka tulet minua a:amaan?" sanoi mies raivoissaan PÄIVÄR.

aistella[28] *v. harv.* aistia. | A. yön ääniä, kevään tuoksuja.

aist|i[4] *s.* 1. tietynlaisten aistimusten vastaanottamiskyky. | Terve, tylsä a. Kehittynyt a. Ihmisen a:eista ovat näkö ja kuulo tärkeimmät. Ihon a:eja ovat mm. kosketus- ja lämpöa. — *Yhd.* haju-, kosketus-, kuulo-, lihas-, lämpö-, maku-, näkö-, tunto-, väria. 2. välitön, vaistomainen t. tunteenomainen tajuamis- ja arvostelukyky, "maku". | Moraalinen, esteettinen a. Runoilijan a. Hänen a:iinsa voi luottaa. — *Yhd.* järjestys-, kauneus-, kieli-, muoto-, pukeutumis-, rytmi-, suhde-, tahti-, taidea. 3. *vanh.* vihi, vainu, vaisto. | Mutta näkyi hän saaneen vaarasta a:in KIVI.

aisti|a[17] *v.* saada t. vastaanottaa aistimuksia. | A:va elin. A. jtak. Suun limakalvo a:i makua. Sokea voi tunnustelemalla tarkasti a. esineiden muodon. - - me a:mme yössä apilan tuoksun / ja sateen lempeän laulun ELVI SINERVO.

aisti|elämä *s.* aistimusten, vars. aistinautintojen muodostama elämänsisällys. | A:elämän tulee totella "järkeä". **-hairahdus** *s. psyk.* = illuusio. **-harha** *s. psyk.* = hallusinaatio. **-havainnolli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **-havainto** *s.* aistien välittämä havainto. **-hurma, -hurmio** *s.* aistillinen hurmio. | Pakanallinen elämänilo ja a. **-huuma** *s.* Sokea a. **--ihmi|nen** *s.* aistillinen ihminen; ihmisolemuksen aistillinen puoli;)(henki-ihminen. | Henki-ihmisen vapautuminen a:sen kahleista. **--ilo** *s.* Riehakas a. Hänellä ei ollut enää maallisia a:ja. **--iloinen** *a.* A. taulu. Hänen a. kauneutensa. A. taiteilija.

aistik|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* hyvää aistia osoittava, tyylikäs, hieno, elegantti. | A. puku, hattu. A:kaat huonekalut. A. koriste. Pukeutua a:kaasti.

aistikas|asuinen *a.* **-pukuinen** *a.* A. herrasmies.

aisti|keskus *s. fysiol.* sellainen aivojen kohta, jossa varsinainen tajunnalle tietoinen aistimus syntyy. **-kiihotus** *s.* Alhainen a. Väsyneet hermot kaipaavat voimakasta a:ta. **-laatu** *s.* Kosketushavainnoissa esiintyy kovuuden a. Ai-

neellinen tarkoittaa ulottuvaisuuden, painon yms. a:ja.
aistilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ruumiillisiin, vars. sukupuolihaluihin vetoava; us.: irstas, rietas, himokas, hekumallinen, siveetön, säädytön. | Tekopyhä ja a. A:set huulet. A. nautinto. A. rakkaus. Karkea a:suus. A:sten viettien tyydyttäminen. **2.** *psyk.* aistittavissa, aistein tajuttavissa oleva; par. aistimellinen;)(henkinen, aatteellinen, ajatuksellinen. | A. maailma, havainto. A. kauneus. Ulkonaisten aistien avulla saamme tiedon a:sesta ulkomaailmasta. Aatteilta puuttuu a:sta elävyyttä. Käsittää vertaus a:sesti. Kant erottaa tietokyvyssä a:suuden ja ymmärryksen. — *Yhd.* ylia.
aistimaailma *s.* aistein havaittava maailma, olevaisuus.
aistimelli|nen[63] *a. psyk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aistimin tajuttavissa oleva, aistien t. aistimusten piiriin kuuluva, aistillinen (2). | A. havainnollisuus, kuvaus. A:sen todellinen. Taide pukee tuotteensa a:sesti tajuttavaan muotoon.
aistimuksellinen[63] *a.* vrt. seur. | A. tunne.
aistimu|s[64] *s. psyk.* yksinkertainen, alkeellinen havainto; aistimen kiihotuksen synnyttämä tajunnan tila. | Aistimiin vaikuttavien kiihotusten johdosta syntyy a:ksia. A:kset ovat koko mielle-elämämme edellytyksenä. Värien synnyttämät a:kset. — *Yhd.* haju-, harha--, kosketus-, kuulo-, maku-, näkö-, valo-, väri-, äänia.
aistimus|peräinen *a. psyk.* -peräisyys *omin.* alkuperältään, synnyltään aistimusten piiriin kuuluva, aistimellinen. **-tunne** *s. psyk.* aistimellinen, aistimuksiin liittyvä tunne; vrt. mielikuvatunne. **-voimainen** *a. psyk.* voimaltaan ja selvyydeltään täysin aistimuksen kaltainen, eideettinen. | A. mielikuva.
aisti|n[56] *s.* elin, joka vastaanottaa ärsytyksiä ulkomaailmasta. | A:met välittävät aistimuksia. — *Yhd.* haju-, kuulo-, maku-, tuntoa.
aistinautinto *s.* Hyvän viinin tarjoama a.
aistinelin *s.* aistiva elin, aistin. | A:ten avulla hermostomme vastaanottaa tietoja ulkomaailmasta ja ruumiimme tilasta.
-aistinen[63] *poss.a.* Herkkä-, huono-, tarkka--, voimakasa.
aistin|epiteeli *s. anat.* aistimeen liittyvä epiteelisolukko. **-fysiologia** *s.* oppi aistielämän ilmiöistä. **-hermo** *s. anat.* aistimesta keskushermostoon johtava hermo. **-solu** *s. biol.* ärsytyksiä vastaanottava solu.
aistinta[15*] *teonn.* < aistia.
aisti|olento *s.*)(järkiolento. **-toiminta** *s.*
aistit|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* mauton, tyylitön, tökerö;)(aistikas. | A. vaatetus. A:tomasti sijoitetut huonekalut.
aisti|vaikutelma *s.* aistin synnyttämä vaikutelma. | Niiltä ajoilta jäi pikku Jussin sieluun vain a:vaikutelmia: auringon tai kuun läikkiä lattialla, tiuskaisuja, palavan päreen ratinaa SILL. **-vialli|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* kuuro, mykkä t. sokea. **-vialliskoulu** *s.*
aisto|illa[29] *frekv.v. harv.* < seur. | -- mietteliäs kraatari a:ilee ja uumoilee kaikenlaisia asioita SILL. -|**ta**[38] *v. harv.* aistia. | -- ei se mitään tiennyt eikä a:nnut, oli vain SILL.
aita[10*] *s.* **1.** vars. jtak maa-aluetta rajoittava, sen ympäristöstä erottava matalahko reuna-, suojarakenne. | Matala, tiheä a. Elävä a. 'elävistä pensaista t. puista muodostettu'. Pellon, talon a. Hautaa ympäröi a. Panna [= pystyttää] a:a. Panna pelto a:an 'aidata'. Pitää niitty aidassa 'aidattuna'. Kylän pellot ovat yhteisessä aidassa. Viedä hevoset a:an 'aitaukseen, hakaan'. — *Kuv.* Ennakkoluulon a. | Hoo, vieläkö vedätte ahtaammat aidat? Pois pitääkö kristityn-uskokin panna? *MANN. | Siitä yli mennään, mistä a. matalin on SL. — *Kal.* vrt. aitaverkko. | Rysän, katiskan a. A. johtaa kalan pyydyksen pesään. — *Yhd.* aidas-, hirsi-, kivi-, kuusi-, lanka--, pensas-, piikkilanka--, rima--, risu-, riuku-, säle-, verkkoa.; huvila(n)-, karsina(n)-, kirkko- t. kirkon-, maantie(n)-, pellon-, piha(n)a.; juoksu-, lape-, orsi-, piste-, pysty-, sorkka--, vinoa.; johde-, koriste-, lumi-, piiri-, poro-, raja--, sulku-, suoja--, tulli-, välia. **2.** *urh.* aitajuoksussa käytetty este; *mon.* aitajuoksu. | Lähtöviivalta ensimmäiselle aidalle on 13,72 m. Aidoissa oli V. ylivoimaisesti paras.
aitaamaton[57] *kielt.a.* < aidata. | A. piha, alue.
aitaamis|pakko *s.* = aitauspakko. **-velvollisuus** *s.* = aitausvelvollisuus.
aitaantua[1*] *v.* = aitautua.
aita|este *s. sot.* piikkilangasta yhden t. useamman paalurivin varaan rakennettu esteenä toimiva aita. **-hyppy** *s. voim.*
-aitainen[63] *poss.a.* Kaksi-, korkea--, riukua.
aita|jako *s. maanm.* aitauksen jako, aidan rakentamis- ja kunnossapitovelvollisuuden jako siihen velvollisten kesken. **-juoksija** *s.* vrt. seur. **-juoksu** *s. urh.* kilpajuoksu, jossa kilpailijoiden on juostessaan ylitettävä radalle tasaisin välimatkoin asetettuja, helposti kaatuvia aitoja. **-juoksukilpailu** *s.* **-kasv|i** *s.* elävän aidan muodostamiseen käytetty kasvi. | Kuusi ja orapihlaja ovat yleisiä a:eja. **-kuusi** *s.* **-lanka** *s.* aidanpanoon, aitaamiseen käytetty (rauta)lanka.
aitallinen[63] *s.* aitan täysi. | A. eloa, jyviä.
aita|mainen[63] *kalt.a.* **-muoto** *s.*
aitan|avain *s.* **-ovi** *s.* **-parvi** *s.* aitan yläkerta l. ullakko. **-sola** *s.* **1.** aittojen välinen sola. **2.** luhtiaitan yläkerran eteiskäytävä.
aita|osuus *s.* Aitausvelvollisen a. **-pensas** *s.* vrt. aitakasvi. **-pisto** *s. käs.* eräs koristepistolaji. | A:t ommellaan edestä taaksepäin, vuoroin pisto oikealle, vuoroin vasemmalle. **-tyyppi** *s.*
aitau|s[64] *s.* vrt. aituus. **1.** aidattu alue, esim. tarha, karsina. | Talvisin porot kootaan a:kseen. Todistajain a. — *Kuv.* Yhteiskunnalliset a:kset. — *Yhd.* erotus-, hevos-, pelto-, poroa. **2.** aita, aidake. | A. erottaa kuorin muusta kirkosta. — *Yhd.* kuori-, piikkilanka--, suoja-a. **3.** aitaaminen.
aitaus|kustannukset *s. mon.* Laitumen a:kustannukset. **-lanka** *s.* aitaamiseen käytetty (rauta)lanka. **-pakko** *s.* aitausvelvollisuuden täyttämispakko. **-puu** *s.,* tav. *mon.* aitaamisessa tarveaineena käytetty puu. **-rasitus** *s.* aitausvelvollisuuden aiheuttama rasitus. **-velvolli|nen** *a.* ja *s.* vrt. seur. **-velvollisuus** *s.* aidan raken-

tamis- ja kunnossapitovelvollisuus. **-verkko** *s.* aitaamiseen käytetty (rautalanka)verkko.
aitauttaa[2*] *fakt.v.* < aidata.
aitautua[44] *refl.* ja *pass.v. kuv.* (*rinn.* aitaantua) eristäytyä, sulkeutua erilleen, karsinoitua. | A. omiin oloihinsa.
aitaverkko *s.* **1.** *kal.* rysän johdeverkko. **2.** verkkoaidan pääaines.
aitimus[64] *s.* ja *a. harv.* aitomus.
aitio[3] *s.* katsomon t. julkisen kokoushuoneen erillinen istuimellinen osasto, johon on oma sisäänkäytävä. | Teatterin, ravintolan a. Presidentin, sanomalehtimiesten a. **-paikka** *s.*
aito[(1*)] **1.** *a.* aidosti *adv.* -us[65] *omin.* **a.** *taip.* ja *taipum.* oikea, väärentämätön, todellinen, täysipitoinen, puhdas. | A. jalokivi, setripuu. A. [= itämainen] matto. A:ja [tai a.] viinejä. Mahtoikohan hänen surunsa olla ihan a:a? Se tuntui hyvin aidolta. Esitys huokui a:a tunnetta. Se ei ole a. [t. aidon] talonpojan makuun. Aidosti soiva ääni. Runoteoksen tuore a:us. **b.** *taipum.* (s:sen -inen-loppuisen a:n määräyksenä) tunnusomainen, tyypillinen. | A. amerikkalainen, itämainen. He ovat a. helsinkiläisiä. **2.** *adv.* (tav. -inen-loppuisen a:n t. sen adv.-johdannaisen määräyksenä) puhtaasti, täysin, väärentämättömän, tyypillisen. | A. kansanomainen. A. taiteilijamaisesti. A. suomalainen sanonta. A. hämäläiseen tapaan. Myytävänä a. itämaisia mattoja.
aito- -inen-loppuisia yhdysa:eja sekä niiden -sti -loppuisia adv.-johdannaisia (myös ⌒). Kansallisuuden t. heimon tms. nimistä johdetuilla us. -uus-johdannainen. Esim. a:englantilainen, -hopeinen, -kansallinen, -runollinen, -savolainen.
aito|a[1*] *v. urh.* juosta aitajuoksua. | A:i 110 m 16 sekunnissa.
aitoja[16] *tek. urh.* aitajuoksija.
aitomus[64] *s.* ja *a.* aitauksessa pysymätön (eläin), aituri, aitimus; *kuv.* myös ihmisestä (harv:mpi kuin aituri). | Talon hevosissa on pari a:ta. A. varsa. — Hän on a., ei häntä mikään pidätä.
aitoperäi|nen *a.* -syys *omin.* alkuperältään, synnyltään aito, autenttinen;)(epäperäinen. | A. käsikirjoitus. Hän edustaa vanhaa, a:stä kristillisyyttä. Sikermänmuotoisten kansanlaulujen a:syys on kysymyksenalaista.
aitopisto *s. käs.* → aitapisto.
aito|suomalainen *a.* **1.** (myös ⌒) läpikotaisin, tunnusomaisen suomalainen, peri-, supisuomalainen. | A. sisu. A. sanontatapa. **2.** myös *s.* aitosuomalaisuuden kannalla oleva t. sille ominainen; aitosuomalaisuuden kannattaja. | A:suomalaiset ylioppilaat. **-suomalaisuus** *s.* **1.** *omin.* < ed. 1. **2.** suomalaisuuden tinkimätöntä toteuttamista vaativa aatesuunta.
aito|varsi *s.* = seur. | Tie kulkee pitkin a:vartta. **-vier|i** *s.* aidan vierusta, aitovierus, aitovarsi. | Renki kuorsasi perunamaan a:essä. Hevoset sidottiin a:ille. **-vierus** *s.* = ed.
ait|ta[10*] *s.* **1.** tav. erilleen rakennettu viljan, vaatteiden tms. säilytyshuone t. -rakennus maalaistalossa; *syn. murt.* puoti, kammio; vrt. vaja, makasiini, varasto. | Patsaiden varaan rakennettu a. Kaksikerroksisen a:an yläosa l. luhti. A:an avain. Talli, navetta ja neljä a:taa. A. pullollaan vaatteita. Säilyttää jtak a:assa. Viedä jtak a:an orrelle. Noutaa leipiä a:asta. — Kesäisin [vaate]a:taa käytetään myös makuuhuoneena. Tytöt nukkuvat a:assaan. Pyrkiä piikojen a:taan. — *Kuv.* Tapion a. 'metsä (riistaa ajatellen)'. Tiedon a. on täynnä aarteita. — *Yhd.* hirsi-, jalka--, patsasa.; metsä-, ranta-a.; aarre-, elo-, jauho-, jyvä-, kala--, liha--, maito-, ruoka--, ruumen-, vaate-, verkko-, vilja-a.; makuua. **2.** eril. liikkeiden nimissä: kauppa, (tukku)liike. — *Yhd.* hedelmä-, paperi-, tupakka-a.
aitta|huone *s.* **-muoto** *s.*
aitta|nen[63] *dem.s.* - - astut a:sehen, / lähet jauhon nouantahan KAL.
aitta|polku *s.* **-rivi** *s.* **-ryhmä** *s.* **-tie** *s.* **-tyyppi** *s.*
aituri[5] *s.* ja *a.* **1.** = aitomus. | A. lehmä, hevonen. Varsa oppii a:ksi. | Jokos ne [lehmät] sinne taas! Ne a:t... LEHT. — *Kuv.* siveysyms. säännöistä piittaamaton. | Varkaat ja a:t aviomiehet LEINONEN. **2.** *urh.* aitajuoksija.
aituu[25] *teonn.* aitaaminen.
aituu|s[64] *s.* = aitaus 1. | Härkä on a:ksessa. Vuoren laki oli - - kivisen a:ksen ympäröimä AHO. — *Kuv.* Ennakkoluulojen a.
aivan *adv.* vallan, ihan; merk. riippuu jonkin verran sävystä ja painollisuudesta. **1.** erittäin, perin, hyvin; juuri, tarkalleen, täysin, kokonaan. **a.** liittyen a:iin t. adverbiaali-ilmaukseen, joka merkitsee absoluuttiseen asteeseen huipennettavissa olevaa ominaisuutta t. suhdetta. | A. pieni (ei: a. suuri). A. kevyt (ei: a. raskas). A. helppo, mahdollinen, mahdoton, nuori, punainen, pähkähullu, tavallinen, tavaton, tuntematon, tuttu. A. sama. A. ehdottomasti, epävarmasti, varmasti, lyhyesti. A. noin, oikein, väärin, varhain, yksin, äsken, turhaan. A. lähellä, muualla, rauhassa, häiritsemättä, suunniltaan, ymmällä. A. ilman apua. A. pappilan kohdalla. A. akkunan eteen. A. äitinsä näköinen, äitiinsä. Vain a. ensimmäisinä vuosina. Vain a. alkuvaiheissa. Kaikki meni a. myttyyn. Näyttää a. siltä, että asiasta ei tule mitään. Hän oli jo a. valveilla. Poika tunnusti a. avoimesti tekonsa. Hän oli a. hullaantunut tyttöön. — Vahvistavana vastauksena: "Ja sinä matkustat toukokuussa?" — "A." | Hän on vähän sekapäinen." — "A." — Painottomana eräissä ilmauksissa: A. niin! A. oikein! A. varmaan. — *aivan (niin) kuin.* Sehän on a. kuin satua. Hän makasi hiljaa, a. niin kuin kuollut. **b.** kielteisissä t. kielteissävyisissä t. ehtoa ilmaisevissa lauseissa muunkinlaista käsitettä merkitseviin a:eihin t. adverbiaali-ilmauksiin liittyen. | Ei a. pitkä, raskas, suuri, vaikea. Ei a. etäällä, pitkälti, kovasti, paljon. Tuskin tätä a. kauan kestää. Jos työ käy a. vaikeaksi, saat jättää kesken. Veljeni, älkööt a. monet teistä pyrkikö opettajiksi UT. **c.** eräisiin vars. tekemättä t. tapahtumatta jäämistä, väärää t. epävarmaa käsitystä merkitseviin v:eihin liittyen. | Hän jätti a. huomioon ottamatta, että - -. Unohdit a., että - -. Olemme a. laiminlyöneet tämän. Epäonnistua, erehtyä a. Ja minä kun a. luulin, että olit maalla! Minä a.

uskoin, käsitin, että - -. Minä uskon sen a. 2. suorastaan, kerrassaan. | On a. ihme, että hän selvisi rytäkästä ehjin nahoin. Olen a. huutavassa hukassa. Siellä a. vilisee ihmisiä. Hän a. kalpeni. Minä a. hämmästyin. Minua a. kiukuttaa tämä röyhkeys. Rautabetoni on saavuttanut a. erikoisaseman rakennusaineena. Se koskee a. kansamme elinehtoja. **3.** *harv.* pelkästään, ainoastaan, yksinomaan. | Meillä ei ole yhtään talikynttilöitä, meillä on a. teatterikynttilöitä PÄIVÄR. - - tämä uusi polvi oppii a. ruotsinkieltä KATAJA. Miehet - - olivat ruvenneet polttamaan a. paperossia ALKIO.

aivankuin *konj.* par. ⌒; ks. ed. 1. a.

aivast|aa[2] *v.* nenän limakalvon kiihotuksen aiheuttamasta kouristuksenomaisesta, äkillisestä ja äänekkäästä uloshengityspurkauksesta. | A. pärskäyttää. A. käteensä. Aurinkoon katsominen panee a:amaan. Kissa haisteli tärpättiä ja a:i voimakkaasti.

aivastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Oletko vilustunut, kun noin a:et? — *Kuv.* Mäen päälle päästyämme auton moottori rupesi a:elemaan.

aivastus[64] *teonn.* < aivastaa. | Voimakas a. Jklta tulee, pääsee a. **-kohtaus** *s.* **-pulveri** *s.* eräs aivastuttava jauhe.

aivastutta|a[2*] *kaus.v., 3. pers.* < aivastaa. | Jkta a:a. Tomu kutittaa nenää ja a:a.

aivia[17] *v. käs.* ommella aivipistoin.

aivina[14] *s.* **1.** *mon.* pellava- t. hamppukuidut, joista tappurat ja rohtimet on erotettu, sydänpellavat, ihot, työt. | Hienot a:t. **2.** ed. kohdassa mainituista aineista kudottu kangas.

aivinai|nen[63] **1.** *ain.a.* A. lanka, kangas, paita. **2.** *s.* A:seksi nimitettiin neliniitistä kangasta, joka oli kudottu puhtaista pellava- tai hamppulangoista. **3.** *s.* (aivina)paita. | Täytynee - - muuttaa puhdas a. päälle KARHUM. — *aivinai|sillа(an, -s:ssa(an* paitasillaan, alusvaatteisillaan. | Isäntä tuli saunasta aivan a:ssaan. - -/ syöpi, juopi suurten lailla / päässä pöyän paioillansa, / aivan a:sillansa KAL.

aivina|kangas *s.* **-lanka** *s.* **-paita** *s.*

aivi|pisto *s. käs.* A:pistot ovat tiheitä, matalia yliluomispistoja. **-sauma** *s. käs.* aivipistoin ommeltu sauma, joka yhdistää hulpioita t. kaksi päärmättyä kankaanreunaa toisiinsa.

aivo[1] *s. yks. vanh.* aivot. | - - näivettyy se viisaankin a. KIANTO. Moninaisia uusia mielialoja nousi tyttöjen a:on A.OKSANEN. - - elikko, jonka a. on puhkaistu, kaatuu vilauksessa KIVI. **-aine** *s.* kudos, josta aivot ovat muodostuneet. **-halvaus** *s. lääk.* aivoissa tapahtuneen verenvuodon t. suonen tukkeutumisen aiheuttama halvaantuminen. **-hermo** *s. anat.* aivoista lähtevä hermo. **-houre** *s.* sairaalloinen kuvitelma, houre. | [Hänen] alempien kehityskausiensa hä-peiltäviä a:ita LEINO. **-häiriö** *s.* häiriö aivojen toiminnassa. **-ihminen** *s.* älyihminen. | Tulevaisuuden ihminen on a. **-invalidi** *s.* invalidi, jonka aivot ovat vioittuneet, aivovammainen.

aivoit|ella[28*] *v. harv.* -telu[2] *teonn.* ajatella, pohtia; suunnitella. | Istuu ja a:telee omia aikojaan. Ajanratokseen a:ellut Antti Eräs. Ihmisen ovat mielen a:telut, mutta Herralta tulee kielen vastaus VT.

aivoitu|s[64] *s. vanh.* aie, suunnitelma, ajatus. | Syvällinen a. Jumalan iankaikkinen a. - - ihmisen sydämen a:kset ovat pahat nuoruudesta saakka VT. - - kyllä minä olisin koettanut sinusta puristaa pahat a:ksesi KATAJA.

aivojenpehmennys *s. lääk.* par. aivojen pehmeneminen.

aivo|kalvo *s. anat.* aivoja ympäröivä kalvo. | A:kalvon tulehdus. **-kamar|i** *s. leik.* vrt. seur. | Jo kulkivat ensimmäiset kirkkaat ajatukset hänen unenpöpperöisissä a:eissaan LEINO. **-kammio** *s.* **1.** *anat.* A:t 'aivojen muodostamat neljä onteloa'. **2.** pääkoppa, pää; vrt. aivokamari. | - - turha vaiva tutkia, mitä ajatuksia liikkui tuon naaman takana, a:ssa KAUPPISH. **-kasvain** *s. lääk.* sairaalloinen kasvain aivo-ontelossa. **-keskus** *s. fysiol.* aivojen kuoressa sijaitseva jnk sieluntoiminnan keskus, esim. näkö-, kuulokeskus. **-kirurgi** *s.* **-komero** *s. ark.* vrt. aivokammio. | Loistava ajatus tunkeutui esille hänen a:istaan. N. säilytti näkemänsä visusti a:ssaan. **-koneisto** *s.* **-kop|pa** *s.* **1.** *anat.* aivoja suojaava osa pääkalloa, pääkoppa. | A:an luut. **2.** *ark.* pää, aivot. | Hänellä on äly tallella a:assaan. Kenenkähän a:assa moinen aate on syntynyt! Kaikkea sinunkin a:paasi pälkähtää! **-kummitus** *s.* (pelottava) mielikuvituksen tuote, aivohoure. | Litteräärinen a. **-kuori** *s. anat.* aivojen ulkokerros. **-kurkiainen** *s. anat.* isojen aivojen puoliskoja yhdistävä valkoisen aivoaineen muodostama levy. **-kuume** *s.* aivotulehdus. **-leikkaus** *s. lääk.* **-lisäke** *s. anat.* aivojen alapinnassa sijaitseva umpirauhanen. **-muhennos** *s. ruok.* **--ontelo** *s. anat.* **1.** se pääkallon ontelo, jossa aivot sijaitsevat. **2.** aivokammio. **-paine** *s. lääk.* aivoissa vallitseva paine. **-poimu** *s. anat.* A:t 'isojen aivojen pinnassa olevat poimut'. **-ponnistus** *s.* henkinen ponnistus. **-puolisko** *s. anat.; syn.* hemisfääri. | Vasen a. **-ra|ta** *s. anat.* Keskushermoston valkoisessa aineessa kulkevat syyt yhtyvät useissa kohdin a:doiksi. **-runko** *s. anat.* väli- ja keskiaivojen sekä ydinjatkoksen yhteisnimi. **-sairaus** *s.* **-silta** *s. anat.* ydinjatkoksen yläpäässä sijaitseva poikittainen valli, joka yhdistää sen muihin aivojen osiin. **-sirppi** *s. anat.* aivopuoliskojen väliin työntyvä kovan aivokalvon poimu.

aivosto[2] *koll.s.* aivojen eri osien (isojen ja pienten aivojen jne.) yhteisnimitys.

aivo|t[1] *s. mon. (yks. vanh.)* päässä oleva keskushermoston osa, henkisten kykyjen keskus. | A:jen pääosat ovat isot ja pienet a. A:jen pehmeneminen, verenvähyys. Luoti lävisti a. Ajatus iskee, näky painuu a:ihin. Se ei mahdu a:ihini 'en saata uskoa, en jaksa käsittää sitä'. A:issa on semmoinen tuntu, että - -. Hänen a:issaan kypsyi loistava ajatus. Vaivata a:jaan. A:ja rasittava työ. Suru oli sumentaa hänen a:nsa. Ajattelee omin a:in 'on henkisesti itsenäinen'. — *Kuv.* Yrityksen a. 'johto'. Euroop-pa, maapallon a. KOSKENN. — *Yhd.* ihmis-, keski-, välia.

aivo|tauti *s. lääk.* aivojen t. aivokalvojen tauti. **-teltta** *s. anat.* kovan aivokalvon poimu, joka erottaa isot ja pienet aivot toisistaan. **-toimin|-**

ta *s.* A:nan häiriö. Kaikki ruumiinharjoitukset eivät vaadi yhtä voimakasta a:taa.
aivoton[57] *kar.a.* — *Kuv.* tyhmä, typerä. | A. narri. Hän on a. kananpää.
aivo|trusti *s.* henkisesti huomattavien yksilöiden muodostama määräämisvaltainen ryhmä. **-tulehdus** *s. lääk.* tartunnan aiheuttama aivojen tulehdus. **-tuote** *s.* Runoelma, joka on pelkkä a., vailla mielikuvituksen lentoa. **-työ** *s.* henkinen työ;)(ruumiillinen työ. | Raskasta a:tä. **-tärähdys** *s. lääk.* päähän sattuneen iskun tms. aiheuttama aivohäiriö. **-usko** *s. usk.* yksinomaan järkeen perustuva usko, järkeisusko. **-vamma** *s.* **-vammainen** *a.* ja *s.* aivoinvalidi. **-verenvuoto** *s. lääk.* verenvuoto aivoissa. **-voimistelu** *s.* ajatusvoimistelu. | Ristisanatehtävien tarjoama a.
aja|a[9] *v.* **1.** *tr.* pakottaa menemään pois, eteenpäin, ahdistaa. **a.** saattaa pakosalle, poistumaan jstak, karkottaa, häätää. | A. ulos, pois, tiehensä. A. pakoon. A. kaupungista, pesästään. Perhe ajettiin maantielle. - - paras konsti oli a. se hunsvotti tunkiolle KIANTO. — A. riivaaja ulos. Miehet ajoivat vilun jäsenistään. Laulaen usmat erämaista a:mme AHO. — A. jku jalkeille 'herättää'. Ajoi piiat sängystä. — *Lääk.* lähdettää. **b.** seurata kintereillä; hätyyttää, vainota; tavoitella riistaa. | A. jäljestä, takaa. Poliisi a:a varasta. A. hirveä, karhua. Väsyksiin ajettu susi. Koira ajoi jäniksen lankaan. — *Kuv.* Vihollinen on ajettu ansaan. Minut ajettiin umpikujaan. Ajatus ajoi toistaan LEINONEN. - - uudet runoaiheet a:vat toisiaan takaa KOSKENN. — *ajaa takaa* (ark.) tavoitella, tarkoittaa. | Emme aja suosiota takaa. Tiedän hyvin, mitä a:t takaa. Hän ajoi takaa uusia arvoja KOSKENN. **c.** patistaa, hätistää; työntää t. kuljettaa edellään. | A. lehmiä, karjaa. Porot ajetaan tuntureille. Tuuli a:a pilviä. Virta ajoi veneen rannalle. Tuuli purtta tuuittavi, / aalto laivoa a:vi KAL. **d.** saattaa t. pakottaa jku (jk) jhk t. tekemään jtak, kannustaa, kiihottaa, yllyttää. | Pelko ajoi minut liikkeelle. Opinhalun a:mana H. lähti Turkuun. Puute on a:nut kansan epätoivon partaalle. Se [ikävä] - - ajoi itkulle PAKK. - - voimakkaan halunsa a:mana Kustaa lähestyi vaimoaan SILL. **e.** pyrkiä edistämään t. toteuttamaan jtak, toimia jnk hyväksi, (koettaa) panna toimeen. | A. aatetta, raittiutta, jtak asiaa. Syytteen a:minen. Ajoi omia etujaan. Ostajat a:vat hintojen alentamista. A. tahtonsa läpi, toteen. Vaatimus ajettiin perille. Laki on ajettava päätökseen. Koettaa a. jtak asiaa valheeksi. Asia on niin kuin se ajetaan SP. — *Ark.* Vanha moottori a:a saman asian kuin uusikin. Seulakin saa a. astian asian silloin, kun parempaa ei ole KILPI.
2. *tr.* ja *intr.* ajokkaalla, ajoneuvolla ajamisesta. **a.** ohjata ajokasta, kulkuneuvoa t. vedettävää työvälinettä. | A. hevosta. A. autoa, traktoria, äestä. A. ilman valoja. A. kumoon, yhteen. A. aisat poikki. Ajoi autonsa seinään. Laiva ajettiin matalikolle. A. palkintoja moottorillaan. Hevonen on ajettu hikeen, loppuun, märäksi, vaahtoon. — *Kuv.* Toisinaan hänestä oli sula riemu a. itsensä milteipä loppuun KARHUM. — Eräitä ed:een liittyviä, eri ammattialojen slangiin kuuluvia käytäntöjä. | Tilojen välille on ajettu [= merkitty, käyty] selvät rajat. Mittalinjat ajetaan kohtisuoraan selkälinjaa vastaan. — Koko kasetin sisältämä elokuvafilmi ajettiin yhtä mittaa läpi. — Paperikonetta ajetaan [= käytetään] uutena varovasti. **b.** kulkea jllak t. jssak (kulkuneuvossa), matkata. | A. hevosella, rattailla, autolla, moottoriveneellä. A. vaunuissa, junassa. Ukko a:a hevosen selässä. Vieraat ajoivat asemalle. A. käyden. A. hölkkää, kävelyä, laukkaa. A. kilpaa, lystiä, tapania. Pojat a:vat komeasti. Kirkkoon ajettiin kulkusissa. — A. metsätietä, jäätä. A. mäkeä alas. Laivalla ajetaan entistä väylää. Tie on ajettu kovaksi. Ajoi rannat raksutellen, / hiekkanummet herskytellen KAL. — A. huristaa, karauttaa, kitkuttaa, köröttää, suhauttaa. Ajoa hyryttelevi, / matkoansa mittelevi KAL. **c.** kulkea jkn ohjaamana, liikkua, edetä. | Auto a:a hitaasti, täyttä vauhtia. Rattaat a:vat nummea. Pyörä ajoi pojan yli. Laiva on a:nut karille. — *Kuv.* Loppusuoralla [juoksukilpailussa] K. kuitenkin ajoi leikiten O:n ohi. Hallitus on pyrkimyksissään a:nut pahasti karille. **d.** kuljettaa ajoneuvoilla, ajattaa, vedättää. | Vieraat ajettiin autolla asemalle. A. heiniä, soraa. A. maitoa kaupunkiin. Tunkio ajetaan pellolle. Muta ajetaan kasoihin. Halot on ajettava taivasalle kuivumaan.
3. *tr.* *(intr.)* ed. ryhmiin liittyvää erikoiskäyttöä. **a.** kyntää, äestää, aurata; leikata niittokoneella, kaataa kaskeksi. | A. sänkeä. Vakojen a:minen. Harjoihin ajettu maa. Nurmen pinta ajetaan rikki rullaäkeellä. A. tiet auki. A. heinää. Vielä muistan muunki päivän, / - - / kun ajoit Kalevan kasken KAL. **b.** leikata (hiuksia t. partaa) koneella t. veitsellä kaapien. | A. hiukset, parta. Sileäksi ajettu leuka. Papit ajoivat päänsä paljaaksi. A. karvat sääristään. **c.** syytää, mättää, sulloa, ahtaa. | A. vesi veneestä. A. puuroa lautaselleen. Seppä ajoi kahvit sisäänsä. Saven a:minen saaviin. Uuni, joka a:a savua tupaan. A. vaatetta ylleen. — Tyttö suuttui ja ajoi kaiken syyn äidin niskoille ALKIO. **d.** lyödä, hakata sisään, upottaa. | Kiila ajetaan kantoon. Juntta a:a paalun maahan. Suutari ajoi nauloja anturaan. — *Kuv.* Onnettomuus ajoi arveluttavan kiilan toverusten väliin. **e.** työntää sisästäpäin, luoda. | Maa a:a ruohoa. - - meri oli a:nut jäänsä PAULAH. Käärme a:a nahkansa. **f.** *yksipers.* Sormea a:a märille. — *Met.* laajentua jähmetessään. | Valettaessa sinkki täyttää muotin tarkasti, sillä se a:a paljon jähmetessään.
4. *refl. taiv.* ajautua, työntyä; ruveta jhk. | Tuska ilmoille ajoihe LEINO. Mistäpä savunen saapi, / auer ilmahan a:ikse? KAL. Tule tänne tarvittaissa, / a:ite anottaessa KAL. En tieä poloinen poika / - - / kunne luome luotu lapsi, / kunne aiottu a:me KANT.
ajaantua[1*] *pass.v.* = ajautua.
ajaj|a[16] *tek.* vrt. ajomies, ajuri. | Aasi on usein a:aansa viisaampi. Tieltä kuuluu a:ien hoilausta. Koira oli hyvä a., mutta huono löytäjä.

[Kirjailija] oli naisasian ensimmäisiä a:ia maassamme. — *Yhd.* ammatti-, kilpa-a.; auton-, valjakon-, kuorman-, tukina.; hevosella--, vaunulla-a.; hirven-, ketun-, sudena.; asiana.

ajajainen[63] *s.* **1.** *myt.* kotieläimiä öisin ahdisteleva olento, painajainen. **2.** us. *mon.* ajopalkkio.

ajajanistui|n *s.* Nousta a:melle.

ajakka[15*] *s. myt.* — Hyppää, menee kuin a. 'nopeasti'. - - hän teki työtä kuin "a." ja oli joutuisa ja kunnollinen PÄIVÄR.

ajalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1. a.** ajan perusteella mitattava t. arvioitava; joskus: aika-, ajan-; vrt. paikallinen. | Liikkeiden a. pituus. Maailma a:sena kokonaisuutena. A:sesti läheiset tapahtumat. Ilmiöt, jotka kuuluvat a:sesti yhteen. Romaanin a. tausta. **b.** ajan mukaista järjestystä noudattava, kronologinen. | Tapahtumien a. järjestys. Löytöjen a. asema. Keksinnöt seurasivat a:sesti toisiaan. **2.** vars. *heng.* maallinen, katoava;)(iankaikkinen. | A:set kärsimykset, rangaistukset. A. hätä. Nauttia a:sta hyvää. Päättää a. vaelluksensa. Miettiä a:sia. - - näkyväiset ovat a:sia, mutta näkymättömät iankaikkisia UT. Miks suret, sielu, maailmaa, / miks a:sta tavaraa? VK.

ajallisuu|s[65] *s.*, vars. *heng.*)(iankaikkisuus. | Lähtömme a:desta on Jumalan huomassa.

ajamat|on[57] *kielt.a.* A. varsa. A:tomat hiukset. A. leuka. Tie on a. tuiskun jäljiltä.

ajan|haaskaus *s.* Turhaa a:haaskausta. **-hen|ki** *s.* Turmeltunut, suvaitsematon a. A:gen muutos. Nuoriso on a:gen kasvatti. **-hetki** *s.* Valita yritykseen oikea a. **-hukka** *s.* Kallista, turhaa a:a. Tarpeetonta a:a olisi vältettävä. **-ilmiö** *s.* Arvostella purevasti a:itä. **-jakaja** *s.* Itämainen sota oli jyrkkä a. Suomen historiassa. **-jako** *s.* Järkevä a. lisää työn tuloksia. **-jakso** *s.* Säännölliset a:t. Oksasen runot aloittivat uuden a:n suomalaisessa lyriikassa. Maapallon historiassa erotetaan neljä suurta a:a eli maailmankautta. - - a. armaan lapsuuden AK. **-juoksu** *s.* Historia on a:n tarkastelua. **-koh|ta** *s.* (määrä)aika, hetki. | Nykyinen a. A., jolloin runo on syntynyt. Epäsuotuisasta a:dasta huolimatta. Varainhoitovuosi lasketaan usein eri a:dasta kuin kalenterivuosi. **-kohtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* päivän tapahtumia koskeva, nykytärkeä, päivänpolttava, aktuaalinen. | A:set kirjoitukset. Kysymyksen a:suus. Menettää a. merkityksensä. Koulualalla on tehty a:sia uudistuksia. **-kul|ku** *s.* Tiimalasi näytti a:un. Nukkujalta hämmentyi a. aivan kokonaan. **-kulu** *s.* ajanviete, ajankulutus. | Kirjoittaa a:kseen. Politikointi oli N:stä turhaa a:a. **-kuluke** *s.* ajanviete. | Köykäistä a:tta. **-kulutus** *s.* **-kuva** *s.* Sattuva, surkea a. [Näytelmä] on mielenkiintoinen a. vuosisadan alkupuolelta. **-kuvau|s** *s.* Objektiivinen a. Kulttuurihistoriallisia a:ksia. **-kysymy|s** *s.* **1.** nykytärkeä, päivänpolttava asia. | Yhteiskunnalliset a:kset. Pohtia a:ksiä. **2.** par. aikakysymys. **-käänne** *s.* oloissa tapahtuva käänne. | Alussaan oleva a. kuvastuu [runoilijan] tuotannossa. **-lasku** *s.* Kansanomainen a. Kristillinen, intialainen a. Paljon ennen a:mme alkua. **-luku** *s.* = ed. **-merkitsijä** *s.* **1.** Toimia kilpailussa a:nä. **2.** vars. tähtitieteessä käytetty, aikaerotuksia graafisesti merkitsevä koje. **-merkki** *s.* aikakauden oloja kuvastava, oireellinen ilmiö. | Ilahduttava a. **-mitta** *s.* = aikamitta 1. | Vuorokausi a:na. Kuoli ihmisten a:in mukaan liian varhain. **-mittaan** *adv.* par. ⌒; ks. 1. aika 6. **-mittari, -mittaus** *s.* **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** ko. ajalle ominainen; nyky-, uudenaikainen, muodikas, moderni. | A. keittiö, uimapuku. Järjestää a:selle kannalle. Huone on a:sesti kalustettu. **2.** aikajärjestystä noudattava, kronologinen. | Tapahtumat luetellaan a:sessa järjestyksessä. **-mukaist|aa** *v.* tehdä ajanmukaiseksi. | Sääntöjen a:ettu painos. Tehdas on a:anut koneistonsa. **-määritys, -määräys** *s.* Täsmällinen, epätarkka a. Kauppasopimuksessa esiintyvä a.

ajannai|nen[63] *s. kans.* ajos, paise, pöhö. | Karhun kämmentä käytettiin a:sia parannettaessa.

ajan|näyttäjä *s.* Hyvä kello palvelee a:näyttäjänä vuosikymmenestä vuosikymmeneen. **-oloon** *adv.* par. ⌒; ks. 1. aika 6. **-ottaja** *s.*, vars. *urh.* Toimia a:na kilpailuissa. **-otto** *s.*, vars. *urh.* **-piir|re** *s.* Kuvaavana a:teenä oli usko paholaisen valtaan. **-pidennys** *s.* määräajan jatkaminen. **-pitkään** *adv.* par. ⌒; ks. 1. aika 6. **-puut|e** *s.* Työ jäi a:teen vuoksi kesken. **-rat|to** *s.* Lukea runoja a:okseen. **-runo** *s.* aikansa ilmiöitä tulkitseva runo. **-suunta** *s.* Taistella materialistista a:a vastaan. **-säästö** *s.* Lentoliikenne tuottaa runsaasti a:ä matkustaville.

ajan|ta[15*] *teonn.* ajo. | Peuran a. Asian a.

ajan|tasaus *s.* käytännössä olevan ja todellisen aurinkoajan välinen erotus. **-tie|to** *s.* **1.** historia, sanomalehti tms. | A:dot kertovat. - - tuhoisa ja unhoittumaton ajastaika Liivinmaan a:dossa KALLAS. Lukea päivän a:toa. Vanha a. sanoo: kuu kiurusta kesään. **2.** ajannäyttäjä. | Kello a:tona. Taivaan kiero vei a:don [= kukon] vainion voiteen päältä? ARV. | Aamuisin hän nousi täsmälleen kello kuusi. Toista näin tarkkaa a:toa ei majassa ollutkaan KARHUM. **-tilaus** *s.* A. [lääkäriltä] puhelimitse. **-tuhlaus** *s.* **-uhraus** *s.* **-vaihe** *s.* Tärkeimpiä a:ita, mitä kansamme on kokenut.

ajanviete *s.* joutoajan viihdyke, hupi, huvitus, ratto, ajankulu(ke), -vietto. | Hyvää, huonoa a:ttä. Kuvalehti tarjoaa a:ttä koko vuodeksi. **--elokuva** *s.* **-kirj|a** *s.* Ahmia a:oja. **-kirjallisuus** *s.* **-konsertti** *s.* **-lehti** *s.* **-lukemi|nen** *s.* Oivallista a:sta. **-lukemisto** *s.* **-musiikki** *s.* Iskelmät ym. a. **-näytelmä** *s.* **-ohjelma** *s.* Radion a. **-peli** *s.* **-romaani** *s.* **-tehtäv|ä** *s.* Lehdessä on myös a:iä lapsia varten.

ajan|vietto *s.* **1.** ajan viettäminen. | Onkia a:vietokseen. Vieraskäynnit ovat mieluisaa a:viettoa vanhuksille. **2.** ajanviete. | - - rakkaus oli ollut vain a., lelu LEHT. **-virtau|s** *s.* Uudet a:kset. **-voit|to** *s.* Kanava tuottaa laivoille huomattavan a:on. **-väri** *s.* Romaanin historiallinen a.

ajast|aika *s. vanh.* (*runok.* aastaika) vuosi. | Toistakymmentä a:aikaa. Ollaan vuosi orjanakin, a. armon alla SL. Sataviisikymmentäviisi a:aikaa sitten tässä äkseerasi urhokas ratsu-

rintama SILL. Kuka oli mitannut - - luojan a:-ajat ja luomispäivien pituudet? KARHUM.

-ajastaikainen *a. vanh.* -vuotias. | - - syntyneekö sadan-ajastaikaiselle poika? VTV.

ajatar[54*] *s. runok.* ajan hengetär. | Rotkohon Rutimon mennös, / missä ankara A. / liehtoo liekkiä sinistä LEINO.

ajat|ella[28*] *v.* (*ark.* ja *runok.* aatella) -televasti *adv.* **1.** yhdistää käsitteitä ja mielteitä tietoisesti toisiinsa; harkita, pohtia, punnita, miettiä, tuumia, järkeillä, aprikoida. | A. itsenäisesti, terävästi. En tullut sitä lainkaan a:elleeksi. Kukaan ei voi a. häntä pahalla. Vaatimus tuntui ensi a:telemalta täysin mahdottomalta. Täytyy a. asiaa. Kysymystä a:eltiin joka puolelta. Olen a:ellut pääni puhki. Ehdotus on a:eltava loppuun. A:tele ensin, puhu sitten SL. Jo on pitkään a:televa mies KATAJA. Arvelee, a:televi, / miten olla, kuin eleä KAL. Kun minä olin lapsi, - - minä a:telin kuin lapsi UT. — *ajattelematta* harkitsematta, umpimähkään, summamutikassa. | Toimia a:telematta. **2.** arvella, otaksua; edustaa jtak mielipidettä. | Mitä a:telet tuumasta? V. a:teli sodan päättyneen. Porvarillisesti a:televat kansalaiset. Ole hienotunteinen toisin a:televia kohtaan! **3.** aikoa, suunnitella, hankkia. | A:telin poistua. A:teli antautua näyttelijäksi. Tyttö a:telee matkaa. H. a:teli karjan lisäämistä. Äiti a:teli pojastaan pappia. Veljeni a:telee kauppiaaksi. - - hänkin a:teli kirkkoon KILPI. - - hän oli a:ellut erästä korpitien kohtaa lepopaikakseen SILL. Mieleni minun tekevi, / aivoni a:televi / lähteäni laulamahan KAL. **4.** kuvitella, pitää mahdollisena. | Suoran a:eltu jatke. Paras a:eltavissa oleva tulos. Maa kiertää a:ellun akselinsa ympäri. Voiko enää mitään hullumpaa a.! En osannut a. työtä niin helpoksi. Maisema on kauneimpia, mitä a. saattaa. **5.** ottaa huomioon, pitää silmällä. | Älä a:tele voittoa! Meidän on a:eltava isänmaan parasta. Sinua a:ellen ryhdyin toimeen. Mahdollista sotaa a:ellen. Näin, että Sasu a:teli kukkaroaan AHO. **6.** havitella jtak omistaakseen t. saadakseen, toivoa, kärkkyä. | Hän oli a:ellut Kyllikkiä monta vuotta. Yhtiö a:teli pappilan metsää. — Miina a:teli Almaansa Alakylän Vihtorille KILPI. **7.** imperatiivissa (t. I inf:ssä) ollessaan huomion suuntaamista t. jnk erikoisuuden tehostamista tarkoittavana huudahduksena. | A:teles: pääsen maalle. Ja a:elkaa, kuinka tyhmä olen ollut. A:ellapa, miten hauskaa! Mutta a., että poika osaa jo kävellä.

ajatelm|a[13] *s.; runok.* aatelma. **1.** mietelause, mietelmä, aforismi. | A:ia naisesta. Vanha klassillinen a. sanoo: terve sielu terveessä ruumiissa. **2.** *harv.* ajatus. | - - eikä hänen a:iensa lentoa suinkaan ahtaus vaivannut SILL. Ukko rakentelee a:issaan tuulimoottoria KARHUM.

ajatelmakokoelma *s.* Julkaista a.

ajat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < aika. **1.** ajan ulkopuolella oleva t. tapahtuva, ajallisesti sitomaton. | Pohtia a:tomia asioita. Elää a:onta aikaa. Kesä oli kuin a. uni. Ulkona - - on a:toman ja aineettoman kevään yö SILL. Meri a:tomuuden / jo sun puoliksi sulkee SARKIA. - - runoilijamme mieltä [on] kiinnittänyt vain a:tomasti inhimillinen VILJANEN. **2.** erittäin pitkäaikainen. | Odotettiin a. aika. Työtunteja ei saa a:tomasti käyttää turhiin keskusteluihin. - - eikä tarvitse a:tomia vartoilla, ennen kuin lähdetään KILPI. **3.** ajan puolesta väärä t. sopimaton, esim. liian varhainen. | Tehdä jtak a:tomalla ajalla. Tulinko a:tomaan aikaan? - - raskaana taakkana painoi Liisan a. kuolema sydäntä PÄIVÄR. Läksin surren pois a:onta ma karttaen riitaa *MANN.

ajat|taa[53*] *fakt.v.* < ajaa. | Perhe a:ettiin torpasta. Karhun a:taminen koiralla. Elämän epävarmuus a:ti [= ajoi] ukkoja yhä tiheämpään kapakalle SEPPÄNEN. Kokous kieltäytyi a:-tamasta kannetta. Nuorten sarja a:etaan kilpailuissa erikseen. A. lunta. Vouti a:ti tunkion pellolle. Tie on a:ettu auki. A. partansa.

ajattaja[10] *tek.* Puutavaran a. Koko ikänsä metsiä hiihdellyt ja a:na ollut KATAJA.

ajattar|a[12] *s. myt.* (*rinn.* ajattaro[2]) pahansuopa mytologinen olento, hattara. | Ja älkööt he enää uhratko uhrejansa a:ille, joiden perässä he haureudessa kulkevat VTV.

ajattelemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* harkitsematon, umpimähkäinen, kevytmielinen. **1.** *akt.* A. ihminen, nuoriso. Minua a:onta! Puhua a:tomasti. Hävitin a:tomuudessa koko todistuksen. Onnen ehto on a:tomuus, eräänlainen sokeus SILL. **2.** *pass.* A. teko, päätös. Miettiä ennen a:tomia HAARLA.

ajattelemis|aika *s.* **-kyky** *s.*

ajattelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* harkitsevainen, kaukokatseinen, malttavainen. | A:set lukijat. Olla a:sen näköinen. Olkaamme a:sia toimissamme!

ajattelija[11] *s.* syvällisesti ajatteleva henkilö; filosofi. | Terävä a. Valtiollinen, uskonnollinen a. Kreikkalaiset a:t.

ajattelu[2] *s.* ajatteleminen; vars. syvällinen ajatteleminen. | Luova, intuitiivinen a. Tieteellinen, yhteiskunnallinen a. A:n ketju. Suunnitelma vaati paljon a:a. Tein ratkaisun puhtaasti a:n tietä. — *Yhd.* toivea. **-aika** *s.* Pyydän a:a huomiseen. **-kyky** *s.* Teknillinen, nopea a. Harjoittaa a:ään. **-n|aihe** *s.* Teos antaa a:aihetta monelle lukijalle. **-suunta** *s.* Ilmiö, joka kuvastaa havainnollisesti meidän päiviemme a:a. **-tapa** *s.* Selvänäköinen a. Kansallinen, valtiollinen a. Kapina vaikutti mullistavasti a:an.

ajattelutt|aa[29*] *kaus.v., 3. pers.* **1.** panna t. saattaa ajattelemaan. | Kysymys, joka a:aa nuorisoa. Ja kovin häntä a:i se kumma laitos AHO. - - pyrki yhä a:amaan, että olivat sittenkin onnellisempia ne, jotka perheellisinä retustelivat JOTUNI. **2.** arveluttaa, huolestuttaa. | Minua a:aa lähteä matkaan. Poikia vähän a:i, miten pelissä olisi käyvä.

ajattelutyö *s.* Pitkän a:n tulos.

ajatuksek|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* ajatuspitoinen, rikasajatuksinen.

ajatukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ajatusta koskeva, ajatuksen mukainen; us. par. ajatus-, ajatuksen tms. | Lauseen a. subjekti. Toisiaan a:sesti vastaavat ilmaisut. Tarut, jotka kuuluvat a:sesti yhteen. — Puheen a.

[ajatuksen] selkeys. A:sesti [ajatukseltaan] virheellinen käännös. Esitys on a:sesti [ajatukseltaan] hämärä. **2.** ajatusten ohjaama, ajatellen suoritettu. | Tehtävän a. ratkaisu. Lukea a:sesti. Suorittaa a:sesti työnsä. **3.** vain ajateltavissa oleva, yliaistillinen, abstraktinen, teoreettinen. | A. olevaisuus, maailma. A:set arvot.

ajatuksen|juoksu *s.* ajatusten eteneminen t. niiden kehittely; ajattelukyky, järjenjuoksu. | Hidas, selvä a. Epäilen a:juoksuasi. **-kulku** *s.* = ed. | N:n a:a on vaikea seurata. **-käänne** *s.* Aivan säpsähdin tätä a:ttä. **-lento** *s.* ajatusten nopea t. tavallista rohkeampi eteneminen t. kehittely. | Hillitä a:aan. **-luku** *s.* toisen henkilön ajatusten arvaaminen. **-siirto** *s.* mielikuvan välitön siirtyminen toisen ihmisen tajunnasta toisen tajuntaan, telepatia. **-vaih|to** *s.* Olimme a:dossa keskenämme. Tapaus herätti a:toa kaikissa piireissä. **-vapau|s** *s.* oikeus ajatella oman mielensä mukaan. | A:den sortaminen. Taistella a:den puolesta.

ajatukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < ajatus. | A. lapsi. A:tomat silmät. A. uhma. Olla a:tomassa tilassa. Loikoa, tuijottaa a:tomasti. Päntätä a:tomasti läksyjään. Luisua a:tomuuteen. Onni on hänelle - - täysin a:onta, muistotonta LEHT. - - kasvoilla tuo a. autuaallisuus SILL.

-ajatuksinen[63] *poss.a.* < seur. | Nopea--, selkeä-, syvä-, terävä-, vilkas-, yleväa.

ajatu|s[64] *s.; runok.* aatos. **1.** ajattelun tuote, yksityinen mielle t. mielleyhtymä, tuuma, miete, aivoitus. | Kaunis, rohkea, valoisa a. Eron, kuoleman a. A:kset harhailevat, lentävät, leikkivät. A:ksia polttaa. Kiitää a:ksen nopeudella. Koota a:ksensa. Suunnata a:kset jhk. Panna a. paperille. Antaa a:ksille selvä muoto. Vaipua, jäädä a:ksiin. Olla a:ksissaan. Sain a:ksen lähteä kylään. Pojassa heräsi a., että työ oli turhaa. — *Yhd.* lempi-, perus-, pää-, sivu-, syrjä-, ydina.; hyökkäys-, itsemurha--, lakko-, matka--, peli-, taistelu-, väitöskirja-a. **2.** aate; jnk asian ydin. | Ylevä a. Vapauden, kansansivistyksen a. Kone, joka on a:kseltaan verraton. Aikamme perusa:kset. Rousseaun kasvatusa:kset. **3.** mielipide, käsitys, kanta. | Vaihtaa a:ksia. Olen samaa a:sta kuin isäni. Pojalla on suuret a:kset itsestään. On esitetty a., että taide jalostaa meitä. Enhän voi elää siinä a:ksessa, että kaikki epäilevät minua. **4.** aikomus, suunnitelma, tarkoitus. | Ryhtyä a:ksista tekoihin. Hänellä ei ole pienintäkään a:sta lähteä. Harjoituksen perusa:ksena on kestävyyden lisääminen. | Metsäänkö Antti lähtee? — Niin olisi tässä a. KATAJA. **5.** järjellisyys, mieli, järki. | Asiassa on a:sta. Mikä tuossakin on a:ksena! Tässä järjestelmässä oli a:sta siinäkin SILL. **6.** ajattelutoiminta, ajatteleminen. | Hidas, terävä a. A. juoksee, luistaa, askartelee. Vaivata a:staan. Toimia a:ksetta. Pitää a:ksensa selvänä. - - ennen kuin a. kokonaan pimeni NUOLIV. **7.** *harv.* mieliala, mieli. | Niin on mieli miekkoisien, /autuaallisten a. / kuin keväinen päivännousu KAL.

ajatus|aika *s.* Sai tunnin a:aikaa. **-elämä** *s.* Sairaalloinen a. A:n hallinta. Asia on vieras a:lleni. **-harha** *s.* Eksyä a:an. **-hyppäy|s** *s.* Vallaton a. Tehdä a:ksiä. **-häiriö** *s.* **-jakso** *s.* Yhtenäinen a. **-juoksu** *s.* → ajatuksenjuoksu. **-järjestelmä** *s.* Idealistinen a. **-kanta** *s.* ajatustapa, käsitys-, näkö-, katsantokanta, näkökulma. | Itsenäinen, järkiperäinen a. Raittiustyölle vihamielinen a. A:ni on muuttunut. **-katkelma** *s.* Irralliset a:t. **-ketju** *s.* joukko toisiinsa yhtenäisesti liittyviä ajatuksia, ajatussarja. | Melu katkaisi a:n. **-koe** *s.* Tehkäämme pieni a.: olettakaamme, että Suomi keväällä 1940 olisi hyväksynyt länsivaltain tarjouksen. **-koneisto** *s. kuv.* A. lakkoilee. **-kul|ku** *s.* tav:mmin ajatuksenkulku. | Samat a:ut kertautuvat tässäkin runossa. **-kuri** *s.* ajatusten johdonmukainen ohjaus. | Osoittaa a:n puutetta. **-kuv|a** *s.* Muistiin palautuu a:ia entisiltä ajoilta. **-kyky** *s.* Selvä, terävä a. Kehittää, jännittää a:ään. Vanhuksen a. on herpaantunut. **-kykyi|nen** *a.* A:set kansalaiset. **-kyvytön** *a.* Oli surusta aivan a. **-kään|ne** *s.* Yllättävä a. Omituiset a:teet. **-lak|i** *s.* ajattelemisen perussääntö. | Identtisyyden a. Noudattaa a:eja. **-leikki** *s.* Sanani olivat pelkkää a:ä. **-maailma** *s.* Lapsen a. A:n salaisuudet. Sulkeutua omaan a:ansa. **-mahdollisuus** *s.* **-mahdottomuus** *s.* On ilmeinen a., että suhde olisi summa. **-merkki** *s. harv.* ajatusviiva. **-muoto** *s.*, vars. *fil.* Käsite on tietoisesti sepitetty a., joka sisältää jonkin mielleryhmän olennaiset tunnusmerkit. **-opilli|nen** *a.* vrt. seur. | A:set käsitteet. **-oppi** *s.* logiikka. **-peräi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ajatuksellinen; ajatusten ohjaama; abstraktinen. | A. toiminta. A:set asiat. **-piiri** *s.* se piiri, jossa ajatukset liikkuvat; ajatukset. | Suppea a. Laajentaa a:ään. Mukautua uuteen a:in. Pekan a:in on ilmestynyt nainen. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* ajatuksekas. | A. puhe, runous. Näytelmän a:suus. **-pohja** *s.* Samalle a:lle perustuvat kokeet. [Runo] on a:ltaan sangen vaatimaton. **-ponnistelu** *s.* Teos, joka vaatii lukijaltaan liikaa a:a. **-rakenne** *s.* **-rakennelma** *s.* Eheä, loistava a. Abstraktinen, teoreettinen a. Ihmisen velvollisuus on seurata omaa a:ansa JOTUNI. **-rik|as** *a.* → ajatuksekas, ajatuspitoinen. **-runo** *s.* ajatuspitoinen runo. **-runous** *s.* Goethen a. **-sarja** *s.* Laaja a. Aikaihmisen a:t. Kehitellä repaleista a:a SILL. **-sikermä** *s.* **-sisäl|lys, -sisäl|tö** *s.* Kirjan a. Ko. runot liittyvät a:löltään toisiinsa. **-solmu** *s.* Siksi ei harkinta voinut myöskään kiteytyä a:ksi, päätökseksi HEPOR. **-suun|ta** *s.* Materialistinen, vapaamielinen a. A:nan muutos. Erilaisten a:tien välinen kamppailu. **-tapa** *s.* Isänmaallinen, kristillinen a. Alkuasukkaiden a. Teko on a:ni mukaan sopimaton. **-tauko** *s.* **-teelmä** *s.* - - pelkkä a., fiktio, jolla ei ole vastaavaisuutta todellisuudessa A.J.PIETILÄ.

ajatusten|lukeminen *s.* toisen henkilön ajatusten arvaaminen, ajatuksenluku. **-lukija** *s.* vrt. ed. **-vaihto** *s.* keskustelu, väittely, kirjeenvaihto. | Tieteellinen a. Herättää a:a.

ajatus|toiminta *s.* Kiihkeä a. A:toiminnan häiriö. Virkistää a:toimintaa. **-tottumus** *s.* omaksuttu tapa ajatella määrätavalla. **-tuote** *s.* **-työ** *s.* A:n tulokset. Ankaran a:n aiheuttama

väsymys. **-vaikeu|s** *s.* Tuottaa a:ksia. **-vapaus** *s.* par. ajatuksenvapaus. **-viiva** *s.* välimerkki (—), jota käytetään kirjoituksessa mm. silloin, kun jtak odottamattomaksi esitettyä seuraa. **-virhe** *s.* **-virtau|s** *s.* Nykypäivien a:kset. **-vivahdu|s** *s.* Hienot a:kset. **-voima** *s.* Luova a. Käytti koko a:nsa työhön. **-voimistelu** *s.* Kilpatehtävät tarjoavat a:a varttuneillekin lukijoille. **-välttämättömyys** *s.* asiantila, jota ei voi ajatella toisenlaiseksi. | Maan kiertäminen auringon ympäri ei ole a., mutta kylläkin tosiasia. **-välähdys** *s.* Nerokas a. **-yhtey|s** *s.* Säilyttää a. puheessa. Sanan merkitys ilmenee a:destä. **-yhtym|ä** *s.* Rohkeat a:ät. Herättää a:iä.

ajau|tua[44] *pass.v.* (*rinn.* ajaantua) < ajaa. **1.** kulkeutua jonnekin jnk mukana t. viemänä. | Lunta a:tuu pihalle. Hiekka on a:tunut särkiksi. A. karille, maihin. Vene a:tui rantaan. Lapset ovat a:tuneet maailmalle. Mutta pianpa a:si joku kulkumies Kreetan huonekumppaniksi LEINONEN. — *Kuv.* Parlamentarismi a:tui suohon. Asiat ovat a:tuneet vaaralliseen suuntaan. **2.** joutua t. päätyä jhk tahtomattaan. | Kokouksessa a:duttiin politikointiin. Puhuja a:tui pian umpikujaan. Vain siitä syystä, ettei nuori ihminen saa todella toimia, hän a:tuu haaveisiin *HOLLO. **3.** puhjeta, purkautua. | Tuska a:tuu ilmoille. Tumma puna a:tuu Runarin kasvoille L.ONERVA.

ajeera|ta[35] *v. ark.* touhuta; teeskennellä. | Yksin se siellä a:si KIANTO. Eikös lempo a:a vielä armainta ystävääni! LEINO.

ajeleht|aa[2*] *frekv.v.* = seur. | A. kaduilla. Kertomuksessa mainittu kauppias -- a:aa nykyään jätkänä ympäri maan PÄIVÄR. Aatos a:aa -- / lemmon lentohiiri EINARI VUORELA.

ajeleht|ia[17*] *v.* **1.** olla virran ja tuulen vapaasti kuljeteltavana, tuuliajolla. | Vedessä a:i kaikenlaista törkyä. Laiva a:ii myrskyn kourissa. Taivaalla a:ii pilviä. — *Kuv.* Ajatukset a:ivat siellä täällä. **2.** kuljeksia ilman selvää suuntaa, maleksia, vetelehtiä; olla heitteillä. | Kansaa a:ii torilla. Orvot a:ivat kylällä. [Ylioppilas] jäi a:imaan pääsemättä lukuihin käsiksi. **3.** esineistä: olla sikin sokin, milloin missäkin, viereksiä, lojua. | Pöydällä a:ii papereita. Tuolit a:ivat pitkin huonetta. Pyssy a:i eteisessä. -- porrasten edustat ja pihat a:ivat ruumiita KIANTO.

ajelija[14] *tek.* < seur. | Aaltojen a. LEINO.

ajel|la[28] *frekv.v.* < ajaa. | Kukko a:i käärmeet pihasta. A. riistaa. Pilvet a:evat toisiaan. Tuuli purjetta punovi, / aalto laivoa a:i KAL. — Intohimo a:ee nuorukaista. Mikä sinua nyt a:ee, kun yösydämellä olet kuhnamassa MERIL. — A. varsallaan, autolla. A. lystiä. Rosvot a:evat merta. A. hevosta. Valjakot a:ivat jäällä. -- hän a:i kirkossa niin kuin muutkin SILL. Karjalan kaiken hän a:ee LEINO. — A. heiniä. A. muuraimia pulloihin. Tuon seppo tulehen tunki, / alle ahjonsa a:i KAL. — A. sänkeä äkeellä. A:en partaani. Munkin päälaki a:tiin paljaaksi. — *Harv.* ajelehtia. | Silmälasit a:ivat pöydällä. Savu a:ee ilmassa. Tuli ahjona a:i, / valkea värähtelihe KAL.

ajelu[2] *teonn.* < ed. | Lähteä a:lle. Parran a. — *Yhd.* auto-, huvi-, ilta--, kiertoa. **-hevonen** *s.*

ajeluksi|ssa, -in *adv. harv.* kulkeilla, heitteillä. | Lapset ovat joutuneet a:in, vanhin poika on renkinä LEINONEN.

ajelu|rattaat *s. mon.*)(työrattaat. | Kevyet a. **-reki** *s.*)(työreki. | Koristeellinen a. **-tie** *s.*

ajelut|taa[2*] *fakt.v.* < ajella. | T. a:taa tyttöä autollaan. Vieraita a:ettiin kaupungilla. A. partaansa.

ajem|pi *komp.a.* -min *adv.* → aiempi, aiemmin.

ajeskella[28] *frekv.v. harv.* ajella hiljakseen. | Härkäparillansa peltosarall' / a. poudan pahtehessa KIVI.

ajettu|a[1*] *pass.v.* **1.** turvota loukkaantumisen, tulehduksen tms. johdosta, pöhöttyä, paisua, turvota. | A:nut nenä. Jalat a:ivat kävellessä. -- poski a:neena simpulaksi KIVI. **2.** *harv.* ajautua. | Puun rojua a:i -- maalle E.ELENIUS.

ajettuma[13] *s.* ajettunut kohta; vrt. ajos. | A. polvessa.

ajetu|s[64] *s.* ajettuminen; ajettuma. | Limakalvon a. — *ajetuksissa* (adv.) ajettuneena, turvoksissa. | Poski, sormi a:ksissa. Jalat ovat a:ksissa niin kuin tukit.

ajetuttaa[2*] *kaus.v.* < ajettua.

ajo[1] *teonn.* < ajaa. **1.** hätyyttäminen, ahdistaminen; riistan tavoittaminen vainoamalla. | Varkaan a. oli turhaa. Koira on päässyt a:n makuun. Lähetkö ilveksen a:hon / vaiko hirven hiihäntähän KAL. — *Yhd.* jäniksen-, karhun-, ketun-, sudena.; uuvutus-, yhteisa. — *Urh.* pesäpallopelissä kaikkien pesien ollessa miehitettyinä tapahtuva pakollinen pesien vaihto. | A:n purkautuminen. Saada juoksu a:sta. **2.** ajokkaalla t. ajoneuvolla tapahtuva kulku t. liikkuminen. | Autolla, hevosella a. Lähteä a:on. Mies oli a:ssa joka päivä. — *Yhd.* huvi-, työ-, vuokra-a.; arki-, päivä-, talvia.; kaupunki-, maantiea.; kuoleman-, nurin-, ojaana. — Us. *mon.* ajokilpailut. | Pyynikin a:t. — *Yhd.* ennätys-, kilpa--, mestaruus-, nopeus-, tasoitus-, totalisaattoria.; joukkue-, ryhmää. **3.** kuljetustyö, veto, vedätys. | Talon a:t. Hänen a:onsa minä kyllä pyrin KATAJA. — *Yhd.* heinän-, hirren-, metsän-, lumen-, saven-, tukina.; mylly-, tori-, viljelysa. **4.** kyntö, äestys, (kasken) kaato, niitto. | Kesannon a:t. Multausvakojen a. Äes vaatii ensimmäisellä a:lla runsaasti voimaa. Suorihe kasken a:hon / korkealle korpimaalle KAL. **5.** koneella t. veitsellä tapahtuva (hiusten t. parran) leikkaaminen. | Suorittaa kolme a:a yhdellä terällä. — *Yhd.* parran-, tukana. **6.** edistäminen, toimeenpano. — *Yhd.* asiana. **7.** *harv.* (gen:n ohessa) sinne tänne ajelehtiva esine t. henkilö. | Syysmyrskyllä tänne hän saapui / yön a:na, yksinään LEINO. -- nähdä sinut -- meren a:na aalloilla E.ELENIUS.

ajo|ahkio *s.* pulkka. **-aika** *s.* **-ankkuri** *s. mer.* kehykseen t. ristiin kiinnitetty purje, joka painolla veteen upotettuna pitää ajelehtivan aluksen keulaa aallokossa tuulta vasten, laahus-, tuuliajoankkuri. **-harjoitus** *s.* **-haukka** *s.* metsästykseen käytetty haukka, jahti-, metsäs-

tyshaukka. **-hevonen** *s.* Rivakka a. **-hiekka** *s.* tuulen kuljettama hiekka, kulku-, lentohiekka. | Tuuli tupruttaa a:a silmiin. **-hihna** *s.* Poron a. **-härkä** *s.* **1.** vetojuhtana käytetty härkä. **2.** ajokkaana käytetty urosporo.

ajoissa *adv.* ks. 1. aika 6.

ajoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** määrittää jnk esineen t. ilmiön synty-, käyttö- t. esiintymisaika, dateerata. | Löydöt a:ettiin rautakaudelle. Tapahtuma voidaan a. 1850-luvulle. **2.** *urh.* laskelmoida ennakolta aikansa esim. kilpajuoksua varten. | Nurmi osasi a. hyvin juoksunsa. **3.** *sot.* par. aikauttaa.

ajoittain *adv.* välistä, toisinaan, aika ajoin, silloin tällöin, hetkittäin. | Ääni a. käheä. Poika oli a. hyvinkin vilkas. Hoitaa vain a. virkaansa. — *aika ajoittain.* Puvut on aika a. tuuletettava. — *ajoittain — ajoittain* milloin — milloin. | Asua a. maalla, a. kaupungissa.

ajoittai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ajoittain, toisinaan esiintyvä t. tapahtuva, vaihteleva, satunnainen. | A:set työt. A. sairaus, tarkastus. Liikenteen a:suus. Hintojen a. vaihtelu. Trier oli keisarien a. hallituskaupunki. Käpylintu esiintyy a:sesti eri seuduilla.

ajoittaisin *adv.* = ajoittain. | A. sairas. Konetta on a. syötettävä.

ajoittaisloisto *s. mer.* kiinteä valo, jonka keskeyttävät lyhyet pimennykset.

ajoittu|a[1*] *pass.v.* < ajoittaa 1. | Löytö a:u kansainvaellusajan lopulle.

ajo|jahti *s.* **1.** ajometsästys. **2.** *kuv.* jhk henkilöön, (puolue)ryhmään tms. kohdistettu jatkuva painostus t. vaino. | Poliittinen a. Poliisin toimeenpanema a. Sanomalehdistössä alkoi kiihkeä a. ministeriä vastaan. **-juhta** *s.* Lappalaiset käyttävät poroa a:naan. **-jää** *s.*)(kiintojää. | Meri on a:n peittämä. **-kalastus** *s.* ajelehtivaan alukseen kiinnitetyllä verkkojadalla harjoitettava avomerikalastus, ajopyynti, ajoverkkokalastus. **-kalusto** *s.*

ajokalu|t *s. mon.* valjaat ja ajoneuvot. **-teollisuus** *s.* **-tehdas** *s.* **-vaja** *s.*

ajok|as[66*] *s.* **1.** ajoon käytetty eläin, ajokki, ajohevonen, -juhta tms., vars. jklle ajossa käytettäväksi uskottu eläin. | Karjua a:kaalle. Viedä a. talliin. A:kaani tutut hirnahdukset. Uusi renki sai mustan tamman a:kaakseen. **2.** *kasv.* Zostera marina, vitakasvien heimoon kuuluva heinämäinen merikasvi, meriajokas.

ajo|katu *s.* **-kau|si** *s.* se osa vuotta, jona ajoa harjoitetaan. | Auton koneisto on tarkastettava a:den kuluessa kylliksi usein. Propsit kuoritaan a:den päätyttyä. **-keli** *s.* Mainio, välttävä a. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* ajoon kelpaava. | A:set tiet. **-keppi** *s.* **1.** ajokkaan hätistämiseen käytetty keppi. **2.** salaojan tms. syvyyden määrittämiseen käytetty mittakeppi. **-ketju** *s.* metsästäjien t. heidän apumiestensä riistaa tavoitellessaan muodostama rivi t. piiri; vrt. ampumaketju. **-kilometri** *s.* Bentsiinin hinta a:ä kohti. **-kilpailut** *s. mon.* kilpa-ajot.

ajokki[5*] *s.* = ajokas 1. | - - hyvä hevosmies taputtaa a:ansa hakiessaan sitä niityltä HEPOR. — *Leik.* Naiset käyttävät polkupyörää a:naan melkein yhtä paljon kuin miehet.

ajo|koe *s.* **1.** Hevosille, koirille järjestetyt a:kokeet. **2.** moottoriajoneuvojen kuljettamiseen oikeuttavaan tutkintoon kuuluva näyteajo.

ajokoira *s.* riistan ajoon käytetty koira, jahtikoira; vrt. lintu-, luola-, vainukoira. | Suomen l. suomalainen a. Sveitsin l. sveitsiläinen a. — *Kuv.* Tsaarinvallan a:t. **-kilpailu** *s.* **-ko|e** *s.*, tav. *mon.* Kennelliiton a:keet. **-metsästys** *s.* ajokoirien avulla tapahtuva metsästys. **-rotu** *s.*

ajo|kortti *s.* poliisiviranomaisen antama kortti, joka oikeuttaa ao. henkilön ajamaan moottoriajoneuvoa. | Menettää a:korttinsa. — *Yhd.* ammatti-, yksityisa. **-koulutus** *s.* **-kulttuuri** *s.* Suomen a:ssa on paljon kohentamisen varaa. **-kun|to** *s.* Saada tie a:toon. Auto on täydessä a:nossa. **-kuntoi|nen** *a.* A:set tiet. **-kustannukset** *s. mon.* Rakennustarvikkeiden a. **-kärryt** *s. mon.* **-käytävä** *s.* **-lau|ta** *s.* ajopenkki. | Torkkua a:dalla. **-liiken|ne** *s.* Vilkas a. Silta avataan a:teelle. **-lupa** *s.* **1.** Junalle ei voi antaa a:a, ennen kuin kaikki vaihteet ja lukitsemislaitteet ovat oikeissa asennoissa. **2.** poliisiviranomaisen antama lupa ajaa moottoriajoneuvoa. **-lähtö** *s. urh.* par. ajo. **-maksu** *s.* Autojen a:t. **-matka** *s.* Asemalle on 8 km:n a. N. hukkui a:lla jäihin. **-metsästy|s** *s.* metsästystapa, jossa ajomiehet ajavat riistan ampujia kohti, ajopyynti; *harv.* ajokoirametsästys. | Torvilla annettavat merkit lisäävät a:ksen värikkyyttä. — *Kuv.* He harjoittivat oikeata a:stä saadakseen tarvittavan rahasumman kokoon. **-miehistö** *s.* **-mie|s** *s.* **1.** ajokkaan, kulkuneuvon t. vedettävän työvälineen ohjaaja. | Olla peltotöissä a:henä. Tieltä kuuluu a:sten huutoja. **2.** riistan ajaja. | Hirviä pyydetään a:sten avulla. **3.** *täht.* eräs pohjoisen taivaan tähdistö, Auriga. **-miina** *s. sot.* ajelehtiva miina, irtomiina. **-määräy|s** *s.* **1.** [Autoilija] oli rikkonut a:ksiä. **2.** määräys suorittaa jk ajo.

ajoneuvo *s.* **1.** (maa)kulkuväline, jolla ajetaan; vars. auto t. hevosajopeli, mutta ei esim. juna t. polkupyörä. | Asemalla ei ollut saatavissa yhtään a:a. - - vain harvoin eksyy joku uudenaikaisempi a. säikyttämään - - idyllistä tunnelmaa KOSKENN. — *Yhd.* hevos-, moottori-, työa.; (sot.) ammus-, elintarvike-, joukkue-, keittiö-, lääkintä-, patruuna--, puhelin-, rehu-, rintama-a. **2.** *mon.* ajokkaan vetämä kulkuväline, ajopelit. | Poron a:t. Kuninkaan a:t saapuvat tiellä. **-jono** *s.*, vars. *sot.* **-rivi** *s.*, vars. *sot.* **-rivistö** *s.*, vars. *sot.* **-tehdas** *s.* **-tie** *s.*, vars. *sot.* Maantieltä rakennetaan a:t huoltokeskuksiin.

ajo|nopeus *s.* Suurin sallittu a. 50 km/t. **--ominaisuu|s** *s.* Auton a:det. **--opetus** *s.* **-palkka** *s.* Paperipuiden a. **-palsta** *s. metsät.* metsäalue, jolta jk puumäärä on ajettava määräpaikkaan. **-pel|i** *s.*, tav. *mon.* ajoneuvot. | Komeat a:it. Nousta a:eihin. **-penk|ki** *s.* reessä t. rattaissa oleva ajajan istuin, ajolauta, -pukki. | Istua a:illä. **-piir|i** *s.* Pitäjät oli sudenpyyntiä varten jaettu a:eihin. **-pinta** *s.* Tien a. on 6 m leveä. **-po|ika** *s.* vrt. ajomies. | Jussi pääsi a:jaksi kartanoon. **-poro** *s.* **-portti** *s.* Pihaan johtava a. **-puk|ki** *s.* ajopenkki. | Värjötellä a:illa. **-purje** *s. mer.* uloin halkaisija, jaakari.

-pulu *s.* **1.** veden mukana kulkeutuva t. kulkeutunut puu. | Kerätä a:ita polttoaineeksi. Päästäiset kulkevat a:illa pitkiäkin matkoja. **2.** valkoisella suojuksella varustettu suksen muotoinen jalas, jolla maaten hylkeenpyytäjä lähestyy saalistaan, raila. **-pyynti** *s.* ajokalastus; ajometsästys. **-pyörä** *s.* Kylvökoneen a:t. **-päivä** *s.* Jo ensimmäisenä a:nä suoritimme neljänneksen matkasta. **-rata** *s.* **1.** ajoneuvojen kuljettavaksi tarkoitettu tien t. sillan osa. **2.** *urh.* A. kulkee pitkin harjun selkää [pyöräilykilpailussa]. **-rattaat** *s. mon.* **-reki** *s.* **-retk|i** *s.* Lähteä a:elle.

ajo|s[64] *s.* ihonalaisen kudoksen äkillinen tulehtuma, paise, äkämä, furunkkeli. | A:ksen sydän. — *Yhd.* iho-, kurkku-, lapa--, poski-, sormia.

ajosilta *s.* **1.** Viisi a:a vie joen yli. **2.** tallin tms. ylisille johtava silta. | Heinät ajetaan parveen a:a pitkin.

ajos|pahka *s. lääk.* ihonalaisessa kudoksessa oleva kiinteä tulehduspesäke, iso ajos, karbunkkeli. **-tulehdus** *s. lääk.*

ajo|suunta *s.* Kielletty a. Auto viskautui a:suunnastaan. **-sääntö** *s.* ajoliikenteessä noudatettava sääntö. **-taito** *s.* **-taksa** *s.* Auton a:t. **-ta|pa** *s.* - -isännän a:vassa oli kyllä suurta'ollinen sävy SILL. **-tie** *s.* Leveä a. Pellolle johtava a. **-tottumus** *s.* Syynä onnettomuuteen oli ohjaajan vähäinen a. **-tukki** *s.* veden mukana kulkeutuva t. kulkeutunut tukki. **-tulehdus** *s. lääk.* löyhässä sidekudoksessa esiintyvä, helposti verenmyrkytyksen aiheuttava märkivä tulehdus, flegmoni. **-|työ** *s.* Olla a:töissä. **-varmuus** *s.* Autonkuljettajan a. **-verkko** *s. kal.* **1.** ajokalastuksessa käytetty, kohojen varassa uiva verkko. **2.** myötävirtaan uitettava poveton jokinuotta. **-verkkokalastus** *s.* = ajokalastus. **-virta** *s.* tuulen merellä synnyttämä pintavirtaus. **-vitsa** *s.* eläimiä hätistettäessä käytetty vitsa. **-vä|ki** *s.* Ilvestä ahdistetaan a:en avulla.

1. **aju**[1] *s. vanh.* t. *kans.* tajunta, ymmärrys, aivot. | - - hänen a:nsa on nytkin selvä ja kirkas LINN. - - jo välähtääkin a:un: tuohan on Kahrapään matami LEINONEN. - - silmät näkivät, mutta a. ei uskonut KILPI. - - kun kiel' ei taivu puhumaan, / ei a. ajattelemaan VK[V].

2. **aju**[1] *s. murt.* ajo. | Oravan a. KAUPPISH. - - olen arvellut lähteä lystin a:un AHO.

ajue[78] *s.* joukko riistan ajoon käytettyjä koiria; koppeli. — *Yhd.* jäniskoira-a.

ajukop|pa *s. kans.* pääkoppa. | Hautoa turhia a:assaan. Mutta ei ollut vielä hänen a:assaan siinnyt ajatuksia VALENTIN.

ajuri[5] *s.* ajomies, ajaja; vars. vuokra-ajoa harjoittava henkilö, šoföööri. | A:n hevonen. Auton a. Vihelsi a:n. — *Yhd.* hevos-, kuorma--, pika--, pirssi-, vuokra-a. **-asema** *s.* pirssi.

ajurin|hevonen *s.* **-liike** *s.* Hoitaa a:ttä. **-ratta|at** *s. mon.* Nousta a:ille. **-vaunu** *s.*, us. *mon.*

ajuruoho *s.* Thymus, matalia, huulikukkaiskasveihin kuuluvia varpuja. | Eteläeurooppalaista tarha-a:a, timjamia, viljellään mausteeksi ja lääkkeisiin käytettäväksi.

ajutantti[6*] *s.* → adjutantti.

akaasia[15] *s.* Acacia, lämpimissä maissa kasvavia pienikukkaisia puita ja pensaita. — *Yhd.* kumi-, valkoa. **-lehto** *s.* **-pensas** *s.* **-puu** *s.*

akaatti[6*] *s.* (*rinn.* agaatti) koruesineiden ja astioiden valmistukseen käytetty hienokutouksinen kvartsimuunnos. — *Yhd.* juova--, koralli-, sammala.

akademia[15] *s.* → akatemia.

akalli|nen[63] *poss.a. urk.* miehestä: naimisissa oleva. | Kyllä se on niiden a:sten miesten niin ja näin ... ALKIO. - - olinpa jo a. mies, kun ensimmäisen ryypyn kallistin K.KAJANDER.

akan|a[12] *s.*, tav. *mon.* **1.** jyvästä viljaa puitaessa irtautuvien suomujen (helpeiden ja kaleiden) nimitys; vrt. kauna, siikanen, vihne, ruumen. | Pistävä a. Erottaa a:at viljasta. Hävitä, hajaantua kuin a:at tuuleen. - - he ovat kuin aamupilvi, - - kuin a:at, jotka puimatantereelta lentävät VT. Moni on kakku päältä kaunis, / - - / vaan on silkkoa sisässä, / a:oita alla kuoren KAL. **2.** *kuv.* kelvoton, mitätön aines. | Erottaa jyvät a:oista. Kirjailija, jonka tuotannossa on a:ain ohella paljon pysyvää ja arvokasta.

akana|inen[63] *poss.a.* A:iset jyvät. **-kukkai|nen** *s. kasv.* A:set 'Glumiflorae, heinät ja sarat käsittävä yksisirkkaisten kasvien lahko'. **-leipä** *s.* Mehuton a. Turvautua a:än.

akan|hapset *s. mon. kans.* vedessä kasvavan kelluspalpakon pitkät, kelluvat lehdet. **-kaali** *s.* Ajuga, matalia huulikukkaisia kasveja. **-mies** *s. leik.* naimisissa oleva mies. | Hän oli nyt sitten a.! Perheen isä ja päämies KARHUM. **-otto** *s. leik.* vaimon ottaminen, naiminen. | Puuhailla a:a. Lähteä a:on. **-pyör|re** *s.* akanvirran pyörre. | Ellei hän olisi ollut niin hyvissä voimissa - -, olisivat viimeiset kahden vuosikymmenen kymiuinnit ja a:teet jääneet kokeilematta KARHUM. **-solmu** *s.* väärin tehty merimiessolmu, ämmänsolmu.

akant|inlehti *s.* ks. seur.

akantti[6*] *s.* Acanthus, eteläeurooppalaisia kasveja, joitten lehteä käytetään mm. korinttilaisessa pylväässä koristeaiheena.

akanvirta *s.* voimakkaamman vesivirran rinnalla vastakkaiseen suuntaan kulkeva reunavirtaus, vastavirta, koste. | Vene kelluu kaislikkorinnassa, missä a. sitä pidättää AHO.

akatalektinen[63] *a. run.* täysipolvinen. | A. säe 'jonka viimeinen polvi on täydellinen'.

akateemik|ko[2*] *s.* **1.** tiede- t. taideakatemian jäsen; akatemiassa vallitsevan suunnan kannattaja; us. sovinnainen, kaavoihin kangistunut tieteen t. taiteen edustaja. | Oppineiden a:oiden tyypillinen edustaja. **2.** Platonin perustaman filosofisen koulukunnan kannattaja. **3.** korkeakoulun opettaja t. oppilas; korkeakoulussa opiskellut henkilö. | Kilpailuihin osaa ottavat a:ot voivat ilmoittautua osakuntiinsa.

akateemi|nen[63] *a.* **-sesti** *adv.* **-suus**[65] *omin.* **1.** korkeakouluun kuuluva t. sille ominainen, yliopistollinen, ylioppilaita koskeva. | A. oppiarvo, tutkinto. A:sesti sivistynyt. A. kansalainen, nuoriso. A. vapaus. A:set juhlat, kilpailut. A. neljännes 'neljännestunti määrähetken jälkeen'. **2.** tiede- t. taideakatemiaan kuuluva t. sille ominainen; us. sovinnainen, kaavoihin

kangistunut. | A:sta klassillisuutta edustavat koristelut. Taistella a:suutta vastaan. Näyttämön suurimpia vaaroja on a. arvokkuus ja kankeus. **3.** vrt. akatemia 3. | Platonin a. oppikunta.

akatemia[15] *s.* **1.** alansa ylin oppilaitos, korkeakoulu, yliopisto. | Turun a. Työväen a. — *Yhd.* insinööri-, ritaria.; maatalous-, sota--, vuoria.; musiikki-, taidea. **2.** tieteiden t. taiteiden edistämiseksi perustettu, alansa korkeimpia saavutuksia edustava seura t. yhtymä. | Suomen, Ranskan a. Suomalainen Tiedea. **3.** Platonin perustama filosofinen koulukunta.

akatemialli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* → akateeminen.

akatemiatalo *s.* Turun a.

akat|on[57] *kar.a. ark.* -tomuus[65] *omin.* < akka. | A. mies on kuin hännätön susi SL. A:tomuuden karvaiset kirot! KIANTO.

akileija[10] *s.* Aquilegia, leinikkikasvien heimoon kuuluvia koristekasveja.

akilleenkantapää *s. kuv.* helposti haavoittuva, arka kohta. | Punainen tukka oli Pekan a. Pilkka sattui a:häni.

akillesjänne *s. par.* Akhilleuksen jänne, ks. jänne 1.a.

akita[31] *v. murt.* = akkiloida 1. | A. lapsia.

akka[10*] *s.*, us. *halv.* vrt. eukko, muija, muori, ämmä. **1.** nainen, tav. vanhanpuoleinen. | Kylän akat. Vanha, lihava a. Hepsakka a. SILL. Akkojen lorut, uikuttelu. Lyhyt a. lylleröinen [= jauhosäkki] ARV. Jaloissa jäniksen voitto, akan kehnon kielessänsä SL. — *Yhd.* juoru-, kerjäläis-, leski-, lois-, luuta--, mustalais-, noita--, pesu-, povari-, toria. **2.** *kans.* t. *halv.* vaimo, emäntä. | Merimiehen, Järvisen a. Ottaa itselleen a. Joko sinä nyt a:a katselet? Mutta kiltti kuppari on hänen a:nsa, Kaisa KIVI. Anna-emäntä, tahi a. se oikeastaan on tällaisissa asumuksissa HAANPÄÄ. — Louhi, Pohjolan emäntä, / Pohjan a. harvahammas KAL. **3.** vanhaksi naiseksi kuviteltu haltija. | Metsän a. Kivun a. A. manteren-alainen, / mannun eukko, maan emäntä KAL. **4.** *kuv.* raukka, pelkuri. | A. tieltä kääntyköhön SP. -- mies on a. ja nahjus akaksikin IVALO. | Akkoja, aika miehet! Pelkäätte pölkkyä! LEINONEN. **5.** kaatuminen t. kuperkeikka hiihtomäessä. | Tulee se a. hyvällekin laskijalle.

akka|ihminen *s.* Tulla töllersi a. Alimokylän Anttilasta KIANTO. **-i|nen**[63] *a. kans.* naispuolinen. | Ei a:sta lukkaria eikä miehistä kupparia SP. **-lauma** *s.* Päivittelevä a. **-mai|nen**[63] *kalt.a. halv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epämiehekäs, raukkamainen. | A. mies. A:set puheet. Hänessä oli jotakin a:sta ja pehmeää. -- hyvyys ja sääli ovat a:sia, vahingollisia ominaisuuksia KOJO. **-metsä** *s. kans.* No mutta, Jussi, koska me lähdemme a:än [= vaimoa etsimään, akanottoon]? ALKIO.

akka|nen[63] *dem.s.* Huivipää a:sia TOPPILA. Oi on armas a:seni! KAL. Siitä jo ukkonen kuolee, ja a. jää yksin mökissään elämään KS.

akka|parvi *s.* -- koko a. räkättää ja kikattaa yhteen ääneen KARHUM. **-val|ta** *s.* vaimon käsiin perheessä keskittynyt valta, naisvalta t. -valtikka, hamevalta. | Talossa vallitsi täydellinen a. Olla a:lan alainen. Joutua a:lan alle. **-vä|ki** *s. leik. halv.* Mikku oli tuvassa a:elle alituisena kiusankappaleena ALKIO. No jo on nyt koko kaupungin a. liikkeessä! IITTUS.

akkiloi|da[30] *v. murt.* **1.** suojella, vartioida; hallita, hillitä, hoitaa. | A:kaa hampaitanne! Pikku poju -- oli pellolla mukana, mutta sitä oli siellä hankala a. KOJO. Raasutovi puuhaili Pietarissa a:massa tavaroitansa SEPPÄNEN. **2.** pohtia, suunnitella. | Syntyjä syviä a:tiin. Nyt on kuitenkin -- Johnson tullut asiaa tarpeeksi a:tuaan siihen tulokseen IITTUS. Ethän minulle tuhoa a:ne, ruotsin soma tytär? AK.

akklimatisoi|da[18] *v.* mukauttaa eliöitä niille outoihin luonnonsuhteisiin, luonnuttaa. **-tu|a**[1*] *pass.v.* Soijapavun a:minen. Kasvi, joka huonosti a:u vieraaseen maaperään.

akkommodaatio[3] *s.* sovittaminen t. sopeutuminen olosuhteiden mukaan, mukauttaminen, mukautuminen; *erik.* silmän mukautuminen eripituisia välimatkoja varten. **-kyky** *s.* Silmän a.

akkommodoi|da[18] *v.* sovittaa olosuhteiden mukaan, mukauttaa. **-tua**[1*] *pass.v.*

akkreditiivi[1] *s.* pankille annettu määräys asettaa jk mainittu rahamäärä nimetyn henkilön t. toiminimen käytettäväksi vaadittaessa, luottokirje; diplomaattiedustajan virkavaltakirja.

akkreditoi|da[18] *v.* **1.** valtuuttaa esim. lähettiläs virkaansa. | T. on a:tuna Budapestissa. **2.** *liik.* valtuuttaa jku nostamaan rahaa vieraalla paikkakunnalla t. jkn kolmannen tililtä.

akku[1*] *s. sähk.* akkumulaattori. | A:ja ladataan.

akkumulaatio[3] *s.* kasaantuminen, kasaantuma. | Kuvailevan tyylin suosituimpia lausemuotoja on a., samanlaisten lauseenosien kasaava luetteleminen. — *Geol.* veden, jään t. tuulen aineita kasaava vaikutus.

akkumulaatio|teoria *s.* se marxilaisuuden teoria, että pääoma kasaantuu vähitellen yhä harvempiin käsiin, kasaantumisteoria; vrt. kurjistumisteoria. **-turve** *s. geol.* orgaanisista aineksista kasaantumalla syntynyt turve, kasaantumisturve.

akkumulaattori[5] *s. tekn.* energian, vars. sähkön varaamiseen käytettävä laite, akku. | A:n lataus. — *Kuv.* Huumori on se itsensä lataava a., josta aina riittää virtaa AK. — *Yhd.* höyry-, ilma--, kaasu-, lyijy-, lämpö-, sähkö-, vesia.; auton-, radiona. **-happo** *s.* lyijyakkumulaattorissa elektrolyyttina käytetty rikkihappo. **-kenno** *s.* yksityinen sähköakkumulaattori. **-paristo, -patteri** *s.* **-sytytys** *s.* akkumulaattorivirtaa käyttävä moottorin sytytys. **-vaunu** *s.* akkumulaattorivirran kuljettama vaunu. **-virta** *s.* akkumulaattorista purkautuva sähkövirta.

akkumuloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kasata; *tekn.* varata (energiaa). | Sähköä a:va kappale. **-tu|a**[1*] *pass.v.* A:nut hiekka. A:nut lämpömäärä.

akkuna[17] *s.* = ikkuna. | -- sinä päivänä puhkesivat kaikki suuren syvyyden lähteet ja taivaan a:t aukenivat VT.

akkusatiivi[1] *s. kiel.* vars. objektina käytetty sija, kohdanto. **-muoto** *s.* **-objekti** *s.* akkusatiivissa oleva objekti.

akkusatori|nen[63] *a. lak.* vrt. inkvisitorinen. | Sellaista oikeudenkäyntimenetelmää, jossa syyttämistä, puolustusta ja tuomitsemista varten on asetettu omat elimensä, sanotaan a:seksi eli syyttöprosessiksi.

akleija[15] *s.* par. akileija.

akoit|tua[1*] *v. kans.* **1.** ottaa vaimo, mennä naimisiin. | Minä tässä a:un uskoni mukaan: nain rahaa! KOJO. Mutta kun pojat sitten a:tuivat, luopui vaari kummankin talon isännyydestä TOPPILA. **2.** *harv.* tulla akkamaiseksi. | Sinä olet kuin pahainen tyttö vielä, sanoi Viion leski. — No, kerkiäähän sitä a. vielä! PAKK.

akord|i[4] *s.* **1.** *liik.* velallisen yhdessä velkojiensa kanssa konkurssimenettelyn lopettamiseksi t. välttämiseksi tekemä sopimus. **2.** *hist.* viranosto. **3.** *mus.* kolmen t. useamman sävelen yhteissoimisesta syntyvä kokonaisvaikutus, sointu. | Lyödä a:eja. — *Kuv.* Tähän tummaan, vavahduttavan traagilliseen a:iin päättyy N. N:n kirjekokoelma. - - Goethen Leipzigin-aikaisissa tuotteissa - - kuulemme goetheläisen runouden ensi a:it, tosin vielä hapuilevina ja epävarmoina KOSKENN.

akordi|ehdotus *s. liik.* Velallinen on tehnyt a:ehdotuksen velkojilleen. **-menettely** *s. liik.* **-sopimus** *s. liik.*

akreditoida[18] *v.* → akkreditoida.

akrobaatti[1*] *s.* **1.** voimistelutaituri, taito-, sirkusvoimistelija. **2.** *kuv.* taituri. — *Yhd.* hiihto-, saksofonia.

akrobaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. akrobatia. | A. taide. Tanssin a:suus. **-seurue** *s.* **-tanssi** *s.* par. akrobatiatanssi. **-temppu** *s.* par. akrobatiatemppu.

akrobatia[15] *s.* **1.** taituruusvoimistelu. **2.** *kuv.* taituruus, taitoesitys. — *Yhd.* auto-, lentoa. **-tanssi** *s.* **-temp|pu** *s.* Huimaavat a:ut.

akromaatti|nen[63] *a. fys.* -suus[65] *omin.* linssistä, prismasta tms.: jonka läpi kulkevat valonsäteet muodostavat esineestä värittömän kuvan. | A. objektiivi.

akrostikon[7] *s.* runo, jossa säkeiden alku- t. loppukirjaimista muodostuu jk sana (vars. nimi) t. lause.

akseleraatio[3] *s. fys.* kiihtyvyys;)(retardaatio, hidastuvuus.

akseli[5] *s.* **1.** tav. pitkähkö koneen tms. osa, jonka tarkoituksena on välittää pyörimisliikettä t. kannattaa pyörivää t. heilahtelevaa kappaletta. | Pyörän, moottorin a. — *Yhd.* puu-, teräsa.; etu-, keski-, sivu-, taka--, välia.; pysty-, vaaka-a.; jarru-, kannatus-, kierto-, käyttö-, ohjaus-, syöttö-, veto-, vääntöa. **2.** *fys.* ajateltu suora, jonka ympäri jk kappale liikkuu. | Maan, taivaan a. — *Kuv.* Äiti oli a:na pojan maailmassa. Kunnallisverot ovat olleet se mahtava a., jonka ympäri koko kunnallistalous on pyörinyt. **3.** todellinen t. ajateltu suora, jonka suhteen jnk kappaleen t. kuvion osat sijaitsevat määrätavoin, us. symmetrisesti. **a.** Kiteen a:t. Puunrungon a. eli keskiviiva. Lehdet kiertyvät kourulle a:nsa ympäri. Kirkon pääosana on a:ltaan lännestä itään suuntautuva runkohuone. — *Yhd.* keski-, pituus-, poikki-, symmetria--, tasapainoa. **b.** *mat.* Ellipsin, paraabelin a. Kartion a. Abskissa eli x-akseli. Ordinaatta eli y-akseli. **c.** *fys.* linssin optisen keskipisteen kautta t. käyräpintaisen peilin jnk pisteen ja kaarevuuskeskipisteen kautta kulkeva suora. | Kiikarin a. eli näköviiva. — *Yhd.* pää-, sivua. **4.** Hitlerin Saksan ja Mussolinin Italian, myöhemmin myös Japanin ym. liitosta; näistä valtioista. | Rooman—Berliinin a. Yhtyä a:in.

akseli|hevosvoima *s. tekn.* koneen akselista saatavan työtehon yksikkö, tehollinen l. hyödyllinen hevosvoima;)(indikoitu hevosvoima. **-johto** *s. tekn.* voimakoneen välittömästi t. välillisesti käyttämä, osista koottu tehonsiirtoakseli, jollaista käytetään us. jaettaessa tehoa hihnavälityksellä useihin työkoneisiin. **-kilometri** *s. raut.* akselin kulkema kilometri. **-kulma** *s.* kahden akselin muodostama kulma; *mat.* koordinaattien rajoittama tason osa, neljännes, kvadrantti. **-leikkaus** *s. mat.* akselin kautta kulkeva tasoleikkaus. **-luku** *s. raut.* junan kaikkien vaunujen pyöräkertojen lukumäärä.

-akselinen[63] *poss.a.* Yksi-, kaksi-, nelia.; pysty-, putki-, teräsa.

akselin|kaula *s. tekn.* keskellä akselia sijaitseva akselintappi, kaulatappi. **-laakeri** *s. tekn.* laakeri, jonka varassa akseli pyörii. **-reikä** *s. tekn.* pyörässä tms. akselia varten oleva reikä. **-suuntainen** *a.* par. ⌒; ks. aksiaalinen. | A. paine. **-tappi** *s. tekn.* tav. ohennettu, lieriömäinen akselin osa, jolla akseli nojaa laakeriin, akselinkaula, laakeritappi. **-väli** *s. tekn.* = akseliväli.

akseli|paine *s. tekn.* se paine, jolla samaan akseliin kiinnitetty pyöräpari rasittaa tietä t. kiskoja; vrt. pyöräpaine. **-pesä** *s. raut.* rautatievaunuissa käytetty laakerirakenne, jossa pyöriin kiinnitetyn akselin pää pyörii, laakeripesä. **-politiik|ka** *s.* vrt. akseli 4. | Lähi-Itä a:an kohteena. **-ristikko** *s.* akselien muodostama ristikko.

akselisto[1] *koll.s.* — *Mat.* järjestelmä, jossa geometrisen kuvion asema ilmaistaan koordinaattien avulla, koordinaatisto.

akseli|säätäjä *s. tekn.* polttomoottorin t. höyrykoneen akseliin yhdistetty, käyntiä säätävä keskipakolaite. **-tappi** *s. tekn.* par. akselintappi. **-teräs** *s. tekn.* akselien valmistukseen käytetty teräs. **-tunneli** *s. mer.* laivan sisäpuolella oleva, potkurinakselia ympäröivä tunneli. **-val|t|a** *s.* vrt. akseli 4. | A:ojen päämiehet. **-väli** *s. tekn.* akselien väli, pyöräväli. | Auton a:ä on pidennetty.

aksentti[6*] *s.* **1.** *fon.* äännökselle (vars. tavulle) pantava paino t. korko. | Dynaaminen, fysikaalinen, musikaalinen a. **2.** eräiden vokaalinmerkin lisämerkkien (akuutti, gravis, sirkumfleksi, esim. é, è, ê) nimitys; *syn.* korkomerkki. **3.** *mus.* = isku.

aksentti|kirjain *s.* ks. ed. 2. **-ladelma** *s. kirj.* sellainen ladelma, jossa on aksentti- ym. lisämerkillä varustettuja kirjasimia.

aksepta|aja[10], **-ntti**[1*] *s. liik.* vekselin tunnustaja l. hyväksyjä. **-ta**[35] *v. liik.* (*rinn.* akseptoida) sitoutua lunastamaan jk maksuosoitus määräajan kuluttua; tunnustaa l. hyväksyä vekseli.

aksepti[6] *s. liik.* maksuosoituksen lunastamiseksi

tehty sitoumus; vekselin tunnustaminen l. hyväksyminen; tunnustettu l. hyväksytty vekseli, vekselitunnuste.

akseptoida[18] *v.* = akseptata.

aksessio[3] *s.* = adheesio 2.

aksessori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* lisänä, liitteenä oleva, satunnainen. | Kivessä on a:sia mineraaleja.

aksiaali|nen[63] *a. tekn.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* akselin suuntainen, päittäinen, pitkittäinen, sivuittainen. | A:set laakerit. Liikkua a:sesti. Turbiinia tms. sanotaan a:seksi, jos neste, höyry tai kaasu virtaa sen läpi (ainakin pääasiallisesti) pyörijän akselin suunnassa.

aksidenssi[4] *s.* **1.** *fil.* satunnainen t. muuttuvainen ominaisuus; *syn. ehd.* lise, määre;)(substanssi. **2.** *kirj.* tilapäinen kirjapainotyö; ladelmanmuotoilultaan tavallista vaativampi kirjapainotyö, kaunoladelma. **-kirjain** *s.* aksidenssitöissä käytetty kirjain(laji). **-latoja** *s.* aksidenssitöitä suorittava latoja. **-paino** *s.* pääasiallisesti erikois- ja liikelomaketyön alalla toimiva kirjapaino. **-työ** *s.* **-väri** *s.* tilapäistöissä käytetty kirjapainoväri; tavallista parempi kirjapainoväri.

aksiisi[6] *s.* kotimaassa tapahtuvasta tavaran valmistuksesta t. myynnistä suoritettava välillinen vero, valmiste- t. kulutusvero. **-konttori** *s.* Tullihallituksen a. **-maksu** *s.* **-vero** *s.*

aksiomaattinen[63] *a.* itsestään selvä.

aksiomi[4] *s. fil. mat.* itsestään selvänä pidetty totuus t. peruslauselma, jota käytetään perustana muita asioita todistettaessa, selviö.

aksiooma[11] *s.* = ed.

aksolotli[4] *s.* Amblystoma tigrinum, toukka-asteellaan lisääntyvä, Keski-Amerikassa elävä pyrstösammakko.

akti[4] *s.* **1.** juhlatoimitus, esim. promootion varsinainen vihkimistilaisuus. **2.** asiakirja. | Habeas corpus a. hyväksyttiin v. 1679. **3.** *fil.* toiminta, tapahtuminen.

aktiivat[15] *s. mon. liik.* henkilön t. toiminimen varat;)(passiivat, velat.

aktiiva|puoli *s. liik.* Akseptit ovat a:puolella pankin bilanssissa. **-saldo** *s. liik.*

aktiiv|i[6] **1.** *s. kiel.* verbin tekijällinen l. monipersoonainen pääluokka;)(passiivi. **2.** *a. harv.* = aktiivinen. | A:it toimenpiteet. — *Puhek. s:-sesti* aktiiviupseeri, -urheilija tms. | Liitto esti parhaita a:ejaan ottamasta osaa kilpailuihin.

aktiivi|armeija *s. sot.* **-divisioona** *s. sot.* **-hiihtäjä** *s. urh.* **-jouk|ko** *s.* Puolustusvoimien a:ot. **-jäsen** *s.* Seuran a:et. **-lause** *s. kiel.* **-lentäjä** *s.* **-luutnantti** *s.* vrt. aktiiviupseeri. **-merkitys** *s. kiel.* **-muoto** *s. kiel.*

aktiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.*)(passiivinen. **1.** toimiva, oma-aloitteinen, tehokas. | A. urheilija. A:set puolustusvoimat. Ruumiin a:set liikkeet. A:set metsästysvälineet. A. kauppa, politiikka. A. ilmatorjunta. Harrastaa a:sesti taiteita. Ottaa a:sesti osaa taisteluihin. — Aikuisen henkilön a. [= oma käyttämä] sanavarasto käsittää useita tuhansia sanoja. **2.** *kem.* tehokas, vaikutuskykyinen, vaikuttava. | A. massa. Optisesti a:set aineet. Veden sterilisointiin käytetään a:sta klooria. — Puusta, kookospähkinän kuorista tms. valmistettu a. hiili imee höyryä huokosiinsa. **3.** *kiel.* vrt. aktiivi 1. | A. merkitys. A:set muodot. **4.** *tal.* vientivoittoinen. | A. kauppatase. Venäjän ulkomaankaupan a:suus on kasvanut.

aktiivi|palvelus *s. sot.* vakinainen sotapalvelus. | A:palveluksessa oleva kenraali. **-pelaaja** *s. urh.* **-uimari** *s. urh.* **-upseeri** *s.* vakinaisissa puolustusvoimissa palveleva, Suomessa tav. maa- t. merisotakoulun (kadettikoulun) käynyt upseeri; vrt. reserviupseeri. **-urheilija** *s. urh.* **-vänrikki** *s.* vrt. aktiiviupseeri.

aktinium[7] *s.* eräs alkuaine, jolla on radioaktiivisia ominaisuuksia.

aktino|metri[4] *s. fys. valok.* säteilyn t. valotuksen mittaamiseen käytetty laite. **-mykoosi**[6] *s. lääk.* sädesienitauti.

aktio[3] *s.* toiminta; *fys.* vaikutus; vrt. reaktio. **-turbiini** *s. tekn.* sellainen turbiini, jonka kehävoiman aiheuttaa johtosiivistä t. -laitteesta purkautuvan veden, höyryn t. palokaasun välitön virtauspaine, (tasa)paine-, suihkuturbiini.

aktivismi[4] *s.* välittömän toiminnan politiikka; vars. sortovuosien ajoilta maaliskuun vallankumoukseen asti maassamme esiintynyt valtiollinen ajatussuunta, joka tahtoi saada kansan omaksumaan vaatimuksen, että Suomi on tehtävä itsenäiseksi valtakunnaksi.

aktivisti[4] *s.* aktivismin kannattaja; aktivismin hyväksi työskennellyt henkilö. **-liike** *s.* aktivismi.

aktiviteetti[4*] *s.* aktiivisuus. | Taloudellinen a. Opettajan tulee kehittää oppilaassaan a:a. Uhman a. on muuttunut hänessä intohimoksi TARK.

aktivo|ida[18] *v.* tehdä aktiiviseksi. | A:itu hiili, liete. Jumalan armo a:i sielunkyvyt. **-itu|a**[1*] *pass. v.* A:nut happi. Paha on a:nut näkymättömäksi viettelijäksi, verenviaksi TARK.

aktuaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ajankohtainen, nykytärkeä, päivänpolttava. | A:set kysymykset, tapahtumat. Teos on menettänyt a:suutensa. **2.** kulloinkin, nykyhetkellä esiintyvä t. olemassa oleva, todellinen. | Liuoksen a. happamuus. Rahtauksessa on käytettävä a:sia mittoja. — *Fil.*)(potentiaalinen, mahdollinen. | Sielunelämän a. sisällys.

aktuaalist|aa[2] *v.* tehdä aktuaaliseksi. | Poliittinen tilanne oli omiansa a:amaan maanpuolustustoimintaa. **-u|a**[1] *pass.v.* Kielen saattaa sanoa a:van, kun siihen liittyy tunne- ja tahtoainesta.

aktuaari[4] *s.* arkiston hoidosta t. tilastojen laatimisesta virastossa huolehtiva henkilö; vakuutusyhtiön matemaatikko.

aktualisoi|da[18], **-tua**[1*] *v.* par. aktuaalistaa, aktualistua.

aktualiteetti[4*] *s.* aktuaalisuus.

aktuelli[4] *a.* par. aktuaalinen.

akumentti[4*], **-tila** *s. hist.* = augmentti(tila).

akustiikka[10*] *s.* **1.** äänioppi. **2.** kaikusuhteet, kaikuvuus, kuuluvuus. | Juhlasalissa on hyvä a. Huoneen a. riippuu mm. sen muodosta.

akusti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** kuultava, kuulo-; ääntä t. ääniopPia koskeva. | A:set signaalit. A:set värähtelyt. Kielen a.

puoli. Sävelen syntyä tutkitaan a:sella sireenillä. Diftongit, jotka ovat a:sesti toisiaan lähellä. 2. kaikusuhteita koskeva. | Huoneen a:set ominaisuudet. Kirkko on a:sesti epäedullinen.

akutaattor|i[5] *s. kans. leik.* agitaattori. | Jos saisin jonkun niitä pääa:eita tuohon vasarani alle, niin opettaisin sille vanhaa testamenttia WILKUNA. - - eipähän ollut isäntä säikähtänyt, vaikka ovat a:it ahkerasti nurkkia kierrelleet RAILO.

akut|in[56*] *s. murt.*, tav. *mon.* ikkunaverho. | - - tuvanikkunan a:timet heilahtelivat ALKIO. - - hiljainen tuuli leyhyttelee a:timia ja tuopi sisään vienoa pihlajankukan tuoksua KIANTO.

akuut|ti[6*] **1.** *a. lääk.* -isti *adv.* -tius[65] *omin.* = akuuttinen. | A. tulehdus. Kuume on a:tia laatua. **2.** *s. kiel.* vokaalin yläpuolella käytetty, pääpainoa t. muita seikkoja ilmaiseva merkki ' (esim. é); vrt. gravis.

akuutti|nen[63] *a. lääk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* nopeasti kehittyvä, äkillinen;)(krooni(lli)-nen. | A:set taudit.

akvaario[3] *s.* lasiseinäinen vesisäiliö, jossa pidetään eläviä vesieläimiä ja -kasveja. **-kala** *s.*

akvamariini[4] *s.* **1.** sinisen vihreä väri. **2.** vedensinervä jaloberylli. | Itämainen a.

akvarelli[4] *s.* akvarelliväreillä tav. valkoiselle pohjalle (paperille) tehty maalaus, akvarelli-, vesivärimaalaus. — *Kuv.* Koskenniemen oma, hiukan epäkohtelias runoa. "Syysaamu pikkukaupungissa" VILJANEN. **-maalari** *s.* **-maalaus** *s.* **-sti**[4] *s.* akvarelleja harrastava taiteilija, akvarelli-, vesivärimaalari. **-väri** *s.* vedessä liukeneva, läpinäkyvä (taiteilijan)väri, jossa kiinnitysaineena käytetään etup. arabikumia, us. = vesiväri.

akvatintta[10*] *s.* tuššista tms. laveerausta varten tehty vesiliuos; laveerausvaikutelmaa jäljittelevä graafinen menetelmä, täten tehty työ, pintasyövytys.

akvaviitti[4*] *s.* sokeria ja eräitä mausteita käyttäen valmistettu paloviina.

akvedukti[4] *s.* sillan tapaan rakennettu avonainen vesijohto, siltakanava. | Roomalaisten a:t.

1. **ala**[10] *s.* **1.** alue; jnk pinnan kohta t. osa. | Pieni a. Tyhjä, aukea a. Laveat a:t. Silmän kantamien a:t. Yhtenäinen a. Maantieteellinen a. Asua ahtaalla a:lla. Valkoinen, varjostettu a. Rakennettuja merimerkkejä ovat mm. maalatut a:t. Kuorin katto on jaettu kuuteen a:an. — *Yhd.* asuma--, järvi-, koe-, kylvö-, laidun-, maa--, niitty-, piha--, viljelysa.; etu-, taka-a.; ampuma--, kuva--, maali-, osumisa.

2. jnk peittämä t. tarvitsema sija, tila, kohta. | Rakennuksen a. Ottaa, viedä a:a. Koneet eivät vie paljon a:a. Talossa on annettu a:a rukiillekin. - - ei tunne tuvan aloa, / seinän seisontasijoa KAL. — *olla, pysyä alallaan, aloillaan, jäädä alalleen, aloilleen* paikallaan, sijallaan; hiljaa, rauhassa, muuttumatta; paikalleen jne. | Pysy a:llasi! Jääkää aloillenne! Poika seisoi hiljaa a:llaan. Ei annettu minkään olla a:llaan. Pakanain annettiin olla aloillaan. Talojen luku on pysynyt a:llaan. — *pitää jkta alallaan, aloillaan* vars. hillitä, pitää kurissa, aisoissa. | Lapsia ei mikään pitänyt a:llaan.

3. jnk hallussa oleva alue, valta-, vaikutus-, toimintapiiri. | Voittaa, vallata a:a. Meri alkoi devonikauden lopulla voittaa a:a. Joukot valtasivat uutta a:a. Sosialismi ja anarkismi voittivat a:a. Vanhentunut jarrulaite, joka vuosi vuodelta on menettänyt a:a. Viennille ilmaantuu uusia aloja. Uusia aloja aukova. Sisälähetys on raivaustyötä, joka valmistaa a:a kirkon ja valtion työlle. - - minä en ole äitisi pampun a:a KIVI. — *Yhd.* liikkuma--, menekki-, toiminta--, vaikutus-, valta-a.

4. pinta-ala, määräsuuruinen ala muotoon ja asemaan katsomatta. | Kolmion, ympyrän a. Muunnettu a. [maiden jyvityksessä]. Laskea, määrittää jnk a. Männän a. on 700 cm². Jokainen kämmenen a. multaa oli verellä kostutettu. Niittyä raivattiin neljän häkin a. — *Yhd.* määrä-, pinta-a.; häkin-, kapan-, tynnyrina.

5. jnk käsitteen piiri. | Kansa-käsitteen a. Rikoslain a. Kielentutkimuksen a:t. Koskettella arkoja aloja. Liikkua novellin ja romaanin a:lla. Maanviljelyksen a:lle kuuluvia sanoja. Työpalkkojen a:lla on ollut nousua. Näin on laita tunteiden a:lla. Tiedon a. on vain ilmiöiden maailma. — *Yhd.* aihe-, tutkimus-, työa.; elämän-, hengen-, opina.

6. ammatti-, erikoisala. | Sanomalehtimiehen a. Hallita a:nsa. Muuttaa a:a. Ainoa a:llaan. Toimia käytännön a:lla. Olla omalla a:llaan. Olla mestari a:llaan. Asia ei kuulu minun a:ani. Kehittää itseään tulevaa a:a varten. Suorittaa kaikkia a:an kuuluvia töitä. Lisäedustuksia sopivalta a:lta halutaan. Saatavana kaikista a:n liikkeistä. Et ole huono sinäkään, kun a:llesi pääset JOTUNI. — *Yhd.* ammatti-, erikois-, harrastus-, jalkine-, kirjapaino-, kone-, konttori-, liike-, luku-, lähetys-, metalli-, pappis-, rakennus-, siviili-, sotilas-, talous-, teollisuus-, vaatetusa.; arkkitehti- → arkkitehtuuri-, opettaja-- → koulu-, virkamies- → virka-a.

7. *harv.* tulos, jälki. | Tämä on hänen kättensä aloja. - - matalan majan mies aitaa vasten nojaten työnsä aloja tarkastelee AHO. — *Yhd.* käsia.

8. *harv.* jälkeläiset, rotu, laji. | Varsa on kartanon oriin a:a. - - toinen [sonni] oli iso ja ruskeankirjava, ja sen sanottiin olevan ulkomaan a:a KATAJA. Lienet suurtaki sukua, / isoa isän aloa KAL.

9. *mus.* ääniasteikon osa. | Harjoituksia viisi säveltä käsittävällä a:lla. Alton matala a. oli erikoisen komea. Ääni liikkuu yksinomaan tenoriäänen ylimmässä a:ssa. — *Yhd.* sävel-, tenori-, äänia.

2. **ala** [ala'] *postp. vanh.* ja *murt.* alle. | Ihminen on synnin a. myyty KIANTO. Herra, en ole minä mahdollinen, että sinä tulet minun kattoni a. UT[V].

ala- yhd:ojen alkuosana ilmaisemassa vars. **1.** paikallisesti alempana olevaa;)(ylä-; esim. a:hammas, -hylly, -kärki, -pelti, -pää, -reuna; erik. paikannimissä, että asianomainen paikka sijaitsee lähempänä joen suuta, järven rantaa, alempana rinteellä kuin vertauskohta; esim.

Ala-Egypti, Ala-Kainuu, Ala-Veteli, Ala-Mattila. **2.** jaotuksessa alempaa;)(ylä-, pää-; esim. a:aste, -jakso, -komitea, -luokka; vars. eräillä erikoisaloilla: *geol.* a:kivihiilikausi, -moreeni, -trias, *mus.* a:johtosävel, -kvintti, -priimi. — Vrt. ali-.

ala-|agentti *s.* **-aina** *s. kal.* = alapaula. **-alkeiskoulu** *s. hist.* alimmat luokat vanhan koulujärjestyksen mukaisissa poikaoppikouluissa; vrt. yläalkeiskoulu. **-arvoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* mittoja vastaamaton, täysin kelpaamaton, kelvoton, arvoton, huono. | A:sta maitoa. A:sia sipuleja. A. kone, teos. A. vastustaja. A. käytös. Keskimittaa a:sempi. Oli lunastettava a:sesta hinnasta. Häntä pidettiin toisia a:sempana. A:suuden tunne. **-asema** *s. sähk.* sähkölaitos, jossa voima-asemalta tuleva suurjännitteinen sähkövirta muunnetaan jakelutarkoituksiin sopivaksi. **-asen|to** *s.* Kampi a:nossa. Toisen männän tullessa yläasentoon toinen joutuu a:toon. **-asiamie|s** *s.* Kirjakauppiaat ovat kustantajan asiamiehiä, joilla puolestaan on a:hinä kiertäviä myyjiä. **-aste** *s.*, us. *mon.* tav. kouluasioista. | Kieliopin opetus koulun a:ella, a:illa. **-aula** *s.* Lyseon a.

alabasteri[5] *s.* hienorakeinen, läpikuultava, valkoinen t. heikosti värillinen, koruteoksiin käytetty kipsikivi. **-kupu** *s.* alabasterinen lampun tms. kupu. **-lasi** *s.* hienoja, sulamattomia lasiosasia sisältävä himmeä, alabasterimainen lasi, opaalilasi. **-n|valkoinen** *a.* ja *s.* **-malja** *s.* **-paperi** *s.* = jääpaperi. **-pullo** *s.*

aladobi[4] *s. ruok.* vuoassa hyytelöaineeseen jähmetettyjä, kylmänä tarjottavia liha- t. kalapalasia t. myös kasviksia, hyytelö.

ala|dominantti *s. mus.* perussäveltä puhtaan kvintin alempana t. kvartin ylempänä oleva sävel, leposävel. **-eteinen** *s.*

alaetu|teitse, -tietä *adv. voim.* Kätten heilautus a. ylös.

alahal|la, -ta, -le *adv. murt.* ja *runok.* alhaalla jne. | - - ylähällä päivä paistoi, / a. aallot välkkyi KAL.

ala|halli *s.* **-ham|mas** *s.* Ylä- ja a:paat. **-han|ka** *s.* **1.** tav. *mon.* veneen peräpuolen soutuhangat l. hankaimet. | Istua a:goille soutamaan. Olla a:goissa. **2.** *mer.* tuulen alapuolella oleva aluksen sivu, suojanpuoli. | A:gan ahtimet. Käännös a:kaan! **3.** *mer. vanh.* aluksen vasen puoli perästä katsottaessa, paapuuri. **-heimo** *s. kasv.* heimoa pienempi systemaattinen ryhmä. | Ruusukasvien heimo jakaantuu kolmeen a:on. **-hele** *s. mus.* säveltä edeltävä nopea korukuvio, jonka muodostaa runkosävel ja sitä alempi sivusävel; *syn.* mordentti. **-huomautus** *s.* = alaviite. **-huone** *s.* Englannin parlamentin toinen, valittujen edustajien kamari; joskus myös vastaavasti muissa eduskunnissa. **-huuli** *s.* A. lerpallaan. Hyönteisten a. — *Kasv.* Huulimaisen teriön a. **-hylly** *s.* **-ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* täysi-ikäisyyttä edeltävässä iässä oleva; Suomen lain mukaan useimmissa tapauksissa 21 vuotta nuorempi. — *Kuv.* Sivistyksen a:syys. Kansa vapautui valtiollisen a:syyden kahleista.

alai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **I.** jnk alan käsittävä, laajuinen. | Muutaman hehtaarin a. maa. Tehtyä peltoa pisti jo parin tynnyrin a. lahdelma korven sisään AHO. — *Yhd.* ahdas-, avara--, laaja--, pieni-, suppea--, suuria. **II. 1.** etup. *kansanr.* ala-, alimmainen;)(ylä-, ylinen. | Munasen a. puoli / [muuttui] a:seksi maaemäksi KAL. [Oli] katsottava, ettei tuulenpuoli päässyt palamaan hopummasti kuin a:nenkaan puoli PAULAH. — *S:sesti.* Soutaa a:silla 'veneen peräairoilla'. Paidan a:set 'helmus, lieve'. **2.** gen:n t. poss.-suff:n ohella. **a.** jnk alla t. alapuolella oleva. | Tulvan a. niitty. Lumen a. oras. Saman katon a:sia huoneita. Ikeen a. härkä. Iho ja sen a. kudos. Viivan a. kirjoitus. Tulee mies meren takainen, ei tule turpehen a. SL. — *Kuv.* Vasaran a. [= huutokaupattavana oleva] talo. — *S:sesti.* Katon a:set 'vuoliaiset, niskat'. — *Yhd.* ihon-, jään-, lattian-, lumen-, maan-, meren-, nahana.; (kasv.) kehän-, sikiäisa.; s:sesti: pääna., vedena. **b.** jnk valta-, käsky-, vaikutuspiiriin kuuluva. | Isännyyden, yliherruuden a. Akkavallan a. Hovioikeuden, kouluhallituksen, ulkoministeriön, yleisesikunnan a. Novgorodin a:set Laatokan seudut. Kurin a:suus. Joutua, kuulua jnk a:suuteen. — *S:sesti.* Isäntä ja a. Palvella, olla jnk a:sena. Kohdella hyvin a:siaan. **c.** yleisen säädöksen, säännöksen piiriin kuuluva. | Lain, asetuksen, säädöksen, säännön a. Toimiluvan a. Veron a. Sensuurin a. Työkyvyttömyysvakuutuksen a. Tullin a. Ase-, työ-, verovelvollisuuden a. Kutsunnan a:set ikäluokat. Yksityisen omistusoikeuden a. Ruotujaon a:set tilat. — *Yhd.* lain-, kutsunnan-, tullin-, verona. **d.** toiminnan, suhtautumisen kohteena oleva. | Järjestelyn, keskustelun, kokeilun, kuulustelun, käsittelyn, pohdinnan, säännöstelyn, tutkimuksen, vaikutuksen, valituksen, äänestyksen a. Hoidon, mittauksen, työn a. Sorron, uhan, vainon a. Joutua epäluulon, halveksimisen, yleisen huomion, naurun a:seksi. Ankaran arvostelun a. Kovan kohtelun a. - - ettekö voisi asettaa suota viljelyksen a:seksi AHO. — *Yhd.* epäilyksen-, naurun-, riidan-, sorron-, tahdon-, valituksen-, valvonnana. **e.** jnk tunteen vallassa, jssak tilassa oleva. | Huolen, kärsimyksen, pelon, surujen a. Heikkouden, kehityksen, orjuuden, rappion, syyllisyyden, taudin, vaarojen a. Kovan kohtalon a. Me olemme kaikki kuoleman a:sia. — *Yhd.* huolen-, hädän-, kivun-, kiron-, pelon-, puutteen-, vaivana.

alaitse *postp. harv.* alitse. | Mennä ikkunan a. Jäälle kääntyy, pappilan a. ajaa AHO.

ala|jako *s.* **-jakso** *s.* Myöhempi rautakausi jaetaan kahteen a:on. Oppikoulun a. Työn suorituksen a:t eli työotteet. **-jaosto** *s.* Seuran, järjestön a:t. **-jaotus** *s.* **-juoksu** *s.* joen suupuoli. | Joki on a:ltaan virtava. **-kaari** *s.* S-kirjaimen a. — Joskus kasvisystematiikassa: 1. Alakaari Angiospermae (Hedelmäkasvit). **-kanava** *s. tekn.* vesivoimalaitoksen voima-asemalta johtava kanava, menokanava; sulun alapuolinen kanava.

alakansakoulu *s.* kansakoulun kahdesta t. kolmesta alimmasta luokasta käytetty nimitys. **-ikä** *s.* **-n|opettaja** *s.* **-seminaari** *s.* seminaari,

jonka käynyt saa pätevyyden vain alakansakoulun opettajan virkoihin.
ala|kansi *s.* Astian, palkeiden a. Laivan a. **-kasvillisuu|s** *s. metsät.* aluskasvillisuus. | A:tena on ruohoa ja pensaita. **-kasvos** *s. metsät.* päämetsän alla kasvava, tav. toista puulajia oleva puujakso. alametsä, juurimetsä. **-kaupunki** *s.* jnk kaupungin maantieteellisesti alempi osa. **-kautta** *adv.* alatietä, alateitse. **-kenttä** *s.* heraldiikassa: tyviö. **-kerros** *s.* = seur. 1. **-ker|ta** *s.* **1.** rakennuksen ensimmäinen kerros; alempi kerros; kaapin tms. alalokero. | A:rasta kuuluu melua. Kaapin a:rassa oli iso hylly öljyastiaa varten. **2.** sanomalehden alareunassa oleva monipalstainen kirjoitus, viivanalainen, "kivijalka". | A:ran kirjoittaja. Matkakuvaus, joka täyttää kahdeksan pitkää a:taa. **-kerturi** *s.* alakertapakinoiden (vrt. ed. 2) vakinainen kirjoittaja, pakinoitsija, pakina-, petiittinikkari. **-kierre** *s. urh.* vrt. seur. **-kierrelyönti** *s. urh.* (vars. verkko- ja pesäpallossa) pallon alaosaan sattunut lyönti, joka panee sen pyörivään liikkeeseen;)(yläkierrelyönti. **-kierteinen** *a. urh.* vrt. ed. **-kippi** *s. voim.* eräs nojapuilla suoritettava kippi. **-kirkko** *s.* kaksikerroksisen kirkon alakerta. **-kiv|i** *s.* **1.** maaperässä kiinteästi oleva kivi, maakivi. | Siitä vanha Väinämöinen / istuiksen a:elle, / paatiselle portahalle KAL. **2.** alempi myllynkivi, aluskivi.
alakkain *adv.* toinen toisensa alla t. alle, alatusten, allekkain, alletusten. | A. olevat kuvat. Asettaa a. Kirjoittaa luvut a.
alakkai|nen[63] *a.* A:set [= alakkain olevat] kerrokset.
ala|komitea *s.* jnk komitean keskuudestaan valitsema pienempi komitea. **-koski** *s.* kosken alajuoksu. **-koukku** *s. urh.* nyrkkeilyssä alhaalta isketty koukku.
alakoulu *s.* alakansakoulu. **-aste** *s.* Olla a:ella. **-lainen** *s.* alakansakoulun oppilas. **-n|opettaja** *s.* **-seminaari** *s.*
alaksittain *adv. harv.* matalana, maata myöten painautuneena. | Kissa nyt tulla lutmii, lutmii a. karhua vastaan KS.
ala|kulma *s.* Purjeen, liinan, lipun a. — Ampua a:kulmalla 'niin että lähtökulma on pienempi kuin 45°'. **-kulminaatio** *s. täht.* Taivaankappale on a:ssa, kun se kulkee puolipäiväpiirin poikki taivaannavan pohjoispuolelta.
alakuloi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* apea, ankea, murheellinen, surumielinen, haikea, ikävä, synkkä, melankolinen. | A. ilme. A. mieli, tunnelma. A:set mietteet. A. sävel. Tehdä, saada a:seksi. Puhua a:sella äänellä, a:sesti. A. seutu. Takassa paloi a. tuli vesipadan alla. - - kuolonhiljaisiin metsiin paistoi marraskuun aurinko a:sen kylmästi KATAJA. **-suus**[65] *omin.* **1.** A:suuden tunne. A:suuden painama. **2.** *lääk.* sairaalloinen masennustila, depressio.
ala|kunto *s.* (tilapäinen) huonokuntoisuus, huonovireisyys. | Joutua a:kuntoon. N. oli koko turnauksen ajan a:kunnossa. Armeija oli kaikin puolin a:kunnossa. **-kuntoi|nen** *poss.a.* -suus *omin.* Terveydeltään a. lapsi. Ehkäistä henkisesti a:sten yksilöiden lisääntymistä. Kevätlukukaudella ilmenevän a:suuden syitä on paljon tutkittu. **-kurkunpää** *s. el.* linnun henkitorven ja keuhkoputkien haarauksessa oleva äänielin. **-kuu** *s.* vähenevä kuu, kuun kaksi viimeistä neljännestä;)(yläkuu. | A:n aika. Puut oli hakattava a:ssa. **-kylk|luu** *s.* **-kyn|nessä, -teen** *adv.* häviön, tappion puolella. | Olla a. Joutua, jäädä a:teen. Tieteellisissä riidoissa N. joutui aina a:teen. Hän selitteli, kuinka köyhä tässä maailmassa on aina a. **-kärki** *s.* **-kärsä** *a.* ja *s.* sian t. suden kertonimi kansanrunoudessa; *halv.* ihmisestä, vars. humalaisesta. | Sen minä siaksi laulan, / a:ksi asetan KAL. Parempi minun olisi / - - / hukan hurskavan jälillä, / a:n askelilla KAL. — Ettei vain, lallus, ryyppäisi itseään a:ksi toheloksi? HAARLA. **-käsite** *s.* Teollisuus on tuotanto-käsitteen a. **-käteen** *adv.* Puiden alle on onkiperho parempi heittää a. kuin olan yli. **-laakeri** *s. tekn.* Kiertokangen a. **-laita** *s.* Oven, ikkunan a. Paperin, kuvan a. Pihan, kaskimaan a. **-laj|i** *s.* Tiaisten a:it. Koivun a:it. Liiketalouden alat jaetaan useihin a:eihin. **-lakana** *s.* aluslakana. **-lanka** *s.* ompelukoneessa sukkulalta paininjalan alapuolelta juokseva lanka. **-lause** *s. fil.* päätelmän toinen premissilause. **-lehti** *s.*, us. *mon.* kasvin alaosissa olevat, us. suomumaiset pienet lehdet. **-leuanluu** *s.* **-leuka** *s.* **-lie|ve** *s.* Hameen, takin a. — Mäen a. Siellä tulla tohotti toinen vene juuri [kosken] a:peessä PAKK. **-lohko** *s.* Keuhkon a. Kilven a. — Meripuolustuksen päällikön alaiset rannikkolohkot voidaan jakaa a:ihin. **-luok|ka** *s.* **1.** alaosasto, -jakso systemaattisessa jaottelussa. | Kukin pääluokka voidaan jakaa a:kiin. Yksisirkkaisten a. **2.** koulun ala-asteen luokka. | Opettaa a:illa. **3.** yhteiskunnan alempi kansanosa. | A:an nainen. **-luokkalainen** *s.* koulun alaluokilla oleva oppilas. **-luomi** *s.* alempi silmäluomi. **-ma|a** *s.* **1.** myötämaa, -mäki, alamäki. | Hyvä a. Ajettiin lujaa vauhtia a:ata. **2.** alanko. | Tasaisia a:ita. Keski-Ruotsin a. **3.** maantieteellisesti alempana oleva seutu, rantaseutu; Lapissa yl. etelänseutu, lannanmaa, lanta;)(ylämaa. | Mutta kittiläläiset - - ennättivät toisinaan ylimaiden liima-apajille ennen a:an miehiä PAULAH. **-maailma** *s.* yhteiskunnan alimmat kerrokset, vars. rikollispiirit. | Suurkaupungin a. A:n nainen. **-maalai|nen** *a.* ja *s.* alamaista oleva, alamaiden (us. etelän, lannanmaan) asukas, lantalainen. | Sveitsiläisiä ja a:sia joukkoja. Germaanistyyppinen Skotlannin a. Lopulta kumminkin - - tulivat tavarat vaihdetuiksi a:sten ja Pohjanperän miesten kesken PAULAH.
alamai|nen[63] **1.** *s.* hallitsijan, hallitusvallan alainen; *vanh.* ylhäisen yksityishenkilön alainen. | Teidän Keisarillisen Majesteettinne nöyrin ja uskollisin a. - - erinomainen, a:stensa onnesta erityisesti huolta pitävä hallitus AHO. — [Paroni Markus:] "Tee talonpojalle oikein, vaan älä hyvin", se on vakuutukseni a:siani kohdellessa KIVI. — *Erik.* (tav. monarkkisen) maan kansalainen. | Ruotsin a. Suomen kansalaisiksi on otettu ent. Venäjän a:set - -. Juutalaiset olivat Saksassa a:sia, eivät kansa-

laisia. 2. *a.* -sesti *adv.* alamaissuhteessa oleva, nöyrä, kuuliainen. | Olla esivallalle, isännälleen a. Vaimon tulee olla miehelleen a. Teidän kunnianarvoisuutenne a:sin palvelija. A. anomus, esitys hallitukselle. A. valitus. Kaikkein a:sin armonpyyntö. A. onnentoivotus. Hän piti [hallitsijalle] a:simman puheen, joka armollisimmasti vastaan otettiin. Kaikkiin hänen kysymyksiinsä annoin minä a:set ja tarkat vastaukset WILKUNA. Olkaa hedelmälliset ja lisääntykää ja täyttäkää maa ja tehkää se itsellenne a:seksi VT. — Nöyrästi ja a:sesti. Hän saa siitä a:sesti valittaa. — *alamaisimmin, alamaisimmasti* anomuksissa, kirjeissä ym. | Ilmoittaa a:simmin. Teidän Kuninkaallisen Majesteettinne huolenpitoon kaikkein a:simmasti luottaen.

alamaisuu|s[65] *s.* 1. alamaisena olo, alamaisen asema. | Pitää a:dessa. Saattaa, pakottaa a:teen. Osoittaa a:ttansa. Komitea ehdottaa suurimmassa a:dessa, että - -. 2. (vars. monarkian) kansalaisuus.

alamaisuussuh|de *s.* Tapahtui muutoksia poliittisissa a:teissa.

ala|masto *s. mer.* kahdesta t. useammasta osasta kootun maston alin osa. **-metsä** *s. metsät.* alakasvos. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* nöyrä, alistuvainen. | Hänen vaimonsa - - oli luonteeltaan peräti siivo ja a. KATAJA. Ja herra vuorineuvos on pelkkää a:syyttä ja höyliyttä AK. **-mittai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* par. ali-, vajaamittainen.

alammainen[63] *s.* → alamainen.

ala|muistutus *s.* = alaviite. **-mur|re** *s.* Äidinkielemme jakautuu moniin pää- ja a:teisiin. **-muunnos** *s. kasv.* **-mä|ki** *s.* 1. myötämäki, alamaa. | Tässä alkaa paha a. Rientää, lasketella a:keä. Lisäsi vauhtia a:essä. — *Kuv.* Laiva kulki aallokossa hurjia ylä- ja a:kiä. — Nautintojen a. Asiat menevät a:keen. - - toiset leveätä a:keä tanssivat kadotukseen AHO. | Ja oli Keivaara ollut huomaavinaan hänen alkaneen maistella. Siitä alkoi selvä a. HEPOR. 2. hyppyrin alapuolella oleva hiihtomäen osa. **-märssypurje** *s. mer.* alamärssyraakaan kiinnitetty purje. **-märssyraaka** *s. mer.* märssytangon alempi raakapuu. **-nimiö** *s.* kirjan tms. selventävä lisänimi.

alan|ko[2*] *s.* alava maa, alanne, alamaa. 1. ympäristöään matalammalla oleva maa-alue, notko, alho, laakso. | Vesi virtaa a:koon. A:gosta nousee usvaa. Niin retkeili matkue alas, katosi hetkeksi Ojaniitun a:koon KIVI. [Selänteeltä] näkyi metsäinen maisema, joka katkeamattomana - - a:kona ulottui mäkikyliin saakka AHO. 2. *maant.* 0—200 (t. 300) m:n korkeudella merenpinnasta oleva alue. | Tasainen, mäkinen a. Suomea on pidettävä a:kona.

alanko|alue *s.* **-maa** *s. maant.* **-maalai|nen** *a.* ja *s.* hollantilainen. | A. laiva. A:set pitsit. Puukenkäiset a:set. **-mainen** *a.* = ed. | A. koulukunta. **-seutu** *s.*

alanlasku *s. maanm.* pinta-alan laskeminen kartasta jnk kojeen avulla. **-koje** *s. maanm.* planimetri; vrt. ed.

alan|ne[78*] *s.* alanko, alava maa. | Metsän takana aukeaa pieni a. Tunturien välinen vehmas a. [Kontio] päästää ilon vihellyksen a:teesta vaaroille LEHT. — Kongon, Panaman a. Wienin a. on tärkeä teollisuuskeskus. — *Runok.* Manalan a:teet.

alan|tuntemus *s. liik.* (työ)alan tunteminen, ammattitaito. **-tunteva** *a. liik.* par ⌒.

ala|nurkka *s.* Oven a. Kuvan, sivun a. Kirjekuoren vasen a. **-oksa** *s.* Koivun a:t. **-osa** *s.* Varren a. **-osasto** *s.* **-otsake, -otsikko** *s.* Kirjoituksen a. Sillanpään "Hiltun ja Ragnarin" a.: "Kertomus kahdesta ihmislapsesta". **-ovi** *s.* **-paula** *s. kal.* verkon t. nuotan alareunan vahvikepunos, ala-aina. — *Kuv. murt.* Joutua a:lle 'vaikeampaan, raskaampaan työhön, tappiolle, häviölle'. **-pelti** *s.* Uunin a. **-perä** *s. el.* lintujen pyrstön tyven alapuoli. **-pesä** *s. met.* rautasulaton uunin pohjaosa. **-piha** *s.* **-pinta** *s.* **-pisto** *s. käs.* ensimmäinen pisto kaksiosaisessa koristepistossa, jossa langat käyvät ristiin toistensa ylitse. **-pohja** *s.* Tynnyrin a. Palkeiden a. **-portti** *s.* Sulun a. **-prammipurje** *s. mer.* prammitangon alempaan raakaan kiinnitetty purje. **-puol|i** *s.* 1. jnk alaosa, alapuolisko. | Kiven, munan a. Vanan a. kalju. 2. alamaa, jostakin katsoen alempana oleva seutu. | Pojankin jo oli valmiiksi pyöräyttänyt jollekin a:en retkujätkälle KIANTO. — *jnk alapuol|ella,* -elta, -elle alempana kuin jk. | Katon, oksien a:ella. Maanpinnan a:ella. Louhoksen pohja on 18 m merenpinnan a:ella. Hame, joka tuskin ulottuu a:elle polvien. Lämpö oli laskenut nollan a:elle. Kosken a:elta. Otusta on lähestyttävä tuulen a:elta. Keveästi he lensivät yläpuolla metsien ja a:la pilvien LEHT. — A:ella kaiken arvostelun. Säädetyn ikärajan a:ella. **-puoli|nen** *a.* A. osa. Viivan a. luku. Kosken a:set kalavedet. **-puolisko** *s.* **-puolitse** *adv.* ja *postp.* Ylä- tai a. **-purje** *s. mer.* maston alaraakaan kiinnitetty purje. **-putous** *s.* Tammerkosken a. **-päin** [-pp-] *adv.* → alaspäin. **-päi|nen** [-pp-] *a.* -syys *omin.* kumarapäinen;)(pystypäinen. | A. hevonen. - - a:senä vain kukin ohjia huiski / jouduttain hepoansa *MANN. **-pää** *s.* Köyden, varren a. Portaiden a. Pellon, vesistön a. Pitäjän a. Istua pöydän a:ssä, a:ssä pöytää 'siinä pöydän päässä, jossa on vähemmän arvokkaiden henkilöiden paikka'. — *Kuv.* Se on niitä a:n miehiä 'huonoimpia'. **-päällikkö** *s.* → alipäällikkö. **-raaja** *s.,* us. *mon.* Ihmisen a:t 'jalat'. **-raaka** *s. mer.* maston alin raakapuu. **-raja** *s.* Lumialueiden, pellon a. Hintojen a. **-rakennus** *s.* **-reuna** *s.* **-rin|ne** *s.* Mäen, vaaran a. A:teen havumetsät. **-rivi** *s.* Hampaiden a. Sivun a. **-rotu** *s.* Eräs neekerien a. Suomen kotimainen karja jakaantuu kolmeen a:un. **-ruumis** *s.* ruumiin alaosa. **-ruutu** *s.* Ikkunan a. **-ryhm|ä** *s.* Jakaa a:iin.

alas *adv.* ilmaisemassa suuntaa ylhäältä alemmalle paikalle t. alempaan paikkaan, alhaalle, pois jstak korkealta, us. maahan, lattiaan; ks. myös alemma(s), alemmaksi, alimmas, alimmaksi;)(ylös. 1. *konkr.* Hypätä, laskeutua a. Syöstä a. Puhuja huudettiin a. A. pöydältä, kiveltä. Tule heti a. tikapuilta! Auttaa jku a. vaunuista. A. kellariin, syvyyteen. Joutua a.

helvettiin. Portaita a., a. portaita. Pojat hurahtivat rinnettä a. Painaa päänsä a. Käsi valahti a. Laskea housunsa a. Vetää lippu, kaihdin a. Lyödä kuumemittari [= kuumemittarin elohopeapatsas] a. Ampua lentokone a. Ukkonen iskee a. Liikkua, lainehtia ylös ja a. Hiki virtaa kasvoja a., a. kasvoja. Ei saa a. [= niellyksi] ruokaa. Huuhdella leipä oluella a. Pylväs tuli a. [= kaatui, meni nurin] niin että jymähti. — Eräiden v:ien yhteydessä vars. vanh. tarpeettomasti, vierasvoittoisesti. | Istua, pudota a. Sataa a. Astua a. suksilta. Niellä a. Laskea aseet a. — *Erik.* **a.** kulkemista merkitsevien v:ien yhteydessä: ylävämmältä paikalta alavammalle, viettävää tietä; nimenomainen "alas" laskeutumisen merk. us. hälvennyt. | Katua ylös ja a. Kulkea a. jokivartta. A. järvelle, meren rantaan. Lähti a. kirkolle. Eräs mies vaelsi Jerusalemista a. Jerikoon UT. — Tavaroiden kuljetus jokea a. **b.** etelään. | Purjehtia a. Australiaan. [Siskoni] on määrä laskeutua a. Oulusta [Helsinkiin] — noutamaan ylioppilaslakkinsa KIANTO. Pitäisi mennä "a.", etelään, jouluksi AK. **c.** *puhek.* pesäpallo- tms. peleissä pelikentän alapuolesta, -osasta. | Tamperelaiset joutuivat ensin a. 'pelaamaan ulkopeliä, ulos'. Tukimies ei saa jättäytyä liian a. [jalkapallossa] 'liian lähelle omaa maalia'. **d.** yhteyksissä, joissa ei ole kysymys liikkeestä. | Ylhäältä a. asti. Runko a. asti oksainen. Ulottua a. asti. Leikata jk a. viistoon. Katsella a. Äiti huusi a. mäeltä ja odotti vastausta TALVIO. **2.** *abstr.* ja *kuv.* **a.** Laulaa duuriasteikko ylös ja sitten a. **b.** numeromääristä; asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla. | Painaa, polkea hinnat a. Hinnat laskevat, painuvat a. Rahan arvo on painunut mitättömän a. Öljyn menekki on saatu pienentymään, jopa niin a., että --. Luisteluennätykset putoavat a. **c.** varsinaista kuv. käyttöä. | A. herrat! A. hallitus! A. taantumuksellinen pakkovalta! On aina helpompi repiä vanhaa a. kuin rakentaa uutta sijalle. A. lyökää koko vanha maailma, / ja voitto meidän viimein on AK. — Painaa jkn yhteiskunnallista asemaa a. Luomiskykyä on kannustettava eikä missään tapauksessa painettava a. Pettymykset painavat a. Mieliala on painunut a. -- Herra painaa a. hänen ylpeytensä ynnä hänen kättensä rimpuilut VT. A. arvonne mennyt on monta vuotta *MANN.

alas- vars. vanhemmassa kielessä useitten yhdysv:ien määräysosana, esim. a:astua, -juosta, -tulla (ks. näitä perusosien kohdalta). Nyk. normaalisesti: painaa a., painan a., olen painanut a. Vain verbaalis:eissa ja partis:eissa alas käy edellä; s:t kirjoitetaan us. ◡, partis:t par. ⌒ (a. astunut, heitetty, laskettu, lyöty).

ala|saksa *s.* saksan kielen pohjoinen murre. **-saksalai|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* Pommerin väestö kuuluu a:seen heimoon. A:sia kirjoituksia. **-sarana** *s.* oven alempi (t. alin) sarana. **-sarja** *s.* **-sauma** *s.* **-seinä(mä)** *s.*

alas|heitto *s.* Lentolehtisten a. lentokoneesta. **--huu|to** *s.* Voimakkaat a:dot keskeyttivät puhujan. **-hyppy** *s.*

ala|side *s.* kiväärinpiipun taempi siderengas. **-siipi** *s.* Lentokoneen a. 'alemman tason siipi'.

alasi|n[56] *s.* **1.** määrämuotoinen metallinen takoma-alusta. | Sepän a. A:men sarvi 'alasimen kärjeksi suippeneva pää'. Vasara ja a. Nostaa a:melle. Takoa a:mella. — *Kuv.* Olla vasaran ja a:men välissä 'olla kahtaalta uhattuna, kahden tulen välissä'. **2.** *anat.* eräs keskikorvan kuuloluu.

alasin|pölkky *s.* alasimen puinen, rautainen t. betoninen aluspölkky. **-taltta** *s.* alasimeen terä ylöspäin kiinnitetty metallinkatkaisutaltta.

ala|sitous *s. kut.* kangaspuissa alempiin niisivarsiin kulkevat nuorat. **-sivu** *s.* **-sivuteitse, -sivutietä** *adv. voim.* Kätten heilautus a. ylös.

alas|kaareva *a.* Käen nokka on hiukan a. **-kulku** *s.* **-käsin** *adv.* alaspäin. **-kääntei|nen** *a.* alaspäin kääntyvä. | Lehtien reunat a:set. **-laskettava** *a. (partis.)* par. ⌒. | Pöydässä on a:t levyt. **-lasku** *s.* par. laske(utu)minen, lasku. | Mäen a. Lipun a. **-lyönti** *s. kirj.* → alenne. **-meno** *s.* **-mäki** *s.* → alamäki. **-otto** *s.* **1.** alas ottaminen. | Lipun a. **2.** *rad.* → alastulojohto. **-painettu** *a. (partis.)* par. ⌒. | A. poljin. — *Kuv.* masennettu, sorrettu. | Löin lyötyä ja a:a A.ORAVALA. Ei ole ketään niin a:a, jota [Jumala] ei tahtoisi ja voisi auttaa AK. **-painun|ut** *a. (partis.)* par. ⌒. | A. pää. — *Kuv.* masentunut. | Rohkaista a:eita. **-päin** *adv.* vrt. alas. | Liikkua, kulkea a. Rinnettä a. Kulki pää a., hartiat kumarassa. Kuovilla on a. kaareva nokka. Summa pyöristetään a. täysiksi markoiksi. Sain -- satakunnan ahventa, yksikiloisista a. AHO. Kehitys, liike, ihminen menee a. 'huononee, rappeutuu, taantuu'. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* alaspäin suuntautunut t. kulkeva. | A. asento, kaari, ilmavirta. Kasvin varsi a:sesti karvainen. — *Mus.* A. asteikko, säveljakso. **-päinmeno** *s.*, tav. *kuv.* (myös ⌒) huononeminen, rappeutuminen. | Potilaan tilassa tapahtunut a. **-repivä** *a. (partis.) kuv.* -sti *adv.* → repivä;)(rakentava, kohottava. | A. arvostelu. **-suin** *adv.* suu, yläpuoli alaspäin. | Pullo, pata on a. Kääntää a. Ylössuin tyhjä, a. täynnä [= hattu] ARV. **-suinen** *a.* alassuin oleva.

alasti *adv.* vaatteitta, paljaana, vaatteettomaksi, paljaaksi. | Ilki, ilkosen, apposen, aivan a. Olla, riisuutua a. Lapset leikkivät a.

alastomuus|kultti *s.* alastomuuden palvonta. **-kulttuuri** *s.* nudismi.

alasto|n[57] *a.* -masti *adv.* -muus[65] *omin.* paljas. **1.** vaatteitta oleva, verhoamaton, riisuutunut, riisuttu. | Apposen, ilki, ilkosen a. A. ihminen. Pojat temmeltävät a:mina aurinkoisella rannalla. Piirtää a:man mallin mukaan. Peittää, hävetä a:muuttaan. -- minä olin a., ja te vaatetitte minut UT. **2.** eläimistä: karvaton, höyhenetön. | Oravan poikaset syntyvät a:mina. A:mat linnunpoikaset. **3.** lehdetön, puuton, rakennukseton tms., autio, tyhjä, kolkko. | A:mat puut, pensaat. A. koivikko. Lehtimetsän syksyinen a:muus. A. luoto, kallio, ranta, suo, tasanko. A. maisema. Iso, a. pinta. A. seinä. Huone tuntuu a:malta. A:malta vaikuttava kuva. — *Leik.* A:mat kahvit 'kahvit ilman leipää'. **4.** *kuv.* kaunistelematon, peittelemätön. | A. puhe

iva. -- a. toivottomuus ammotti kaikkialta LINN. Henkinen a:muus. Hänen tekonsa paljastui koko a:muudessaan 'kaunistelemattomana'. A. totuus. -- jos me nyt kohta sanoisimme a:man totuuden, niin tiedä, että paukkuu KIVI. Täytyi, täytyihän kerrankin katsoa a:nta totuutta! KIANTO.

alastonkuva *s. kuvat.*

alastulo *s.* **1.** A. tuntureilta, yläkerrasta, voimistelutelineeltä. Hypyn osat ovat vauhti, ponnistus, lento ja a. Kilpailija iski polvensa aitaan ja horjahti a:ssaan pahasti. **2.** *rad.* → seur.

alastulo|johto *s. rad.* antennista vastaanottimeen t. lähettimeen kulkeva johto. **-paikka** *s.* Korkeushypyn a.

ala|suku *s. kasv. eл.* Tammen a. Kanahaukan suku jaetaan kahteen a:sukuun. **-suu** *s.* Suppilon, imutorven, kourun a. Kalaportaan, kanavan a. Aivan virran a:ssa. **-suvanto** *s.* kosken alapuolella oleva suvanto. | Patokosken a. -- rappusilta oli vapaa näköala yli koko kosken, niskasta a:on AHO.

alas|veto *s.* Tukkien a. vuorelta. Jousen a. viulunsoitossa. **-vienti** *s.,* tav. *voim.* Kätten a.

ala|syrjä *s.* Verkon a. Kirjeen a. Pilven a. **-sänky** *s.* kaksikerroksisen sängyn alempi osa. **-tajuinen** *a.* → alitajuinen. **-tajunta** *s.* → alitajunta. **-takila** *s. mer.* alamastot laitteineen; erityisesti alamastoja tukeva köysistö. **-tasanko** *s. maant.* enintään 300 m merenpinnan yläpuolella oleva tasankomaa. **-taso** *s.* **-teitse** *adv.,* vars. *voim.* Kädet a. ylös!

alati *adv.* aina, alinomaa, lakkaamatta, pysähtymättä, joka hetki. | A. palava tuli. Hän marisee a. Tuotanto kasvaa a. Vastoinkäymisiä on meille a. tarjona.

ala|tie *s.* Kävellä pitkin a:tietä. — *Voim.* Kätten vienti a:tietä ylös. — *Heng.* A:tien vaeltaja.

alati|vihanta, -vihreä *a.* = ainavihanta.

alatse *postp.* par. alitse, alaitse.

alatusten *adv.* = alakkain.

ala|tuulessa, -tuuleen *s. vaill.* tuulen alla, alapuolella. | Virta painoi venettä a:tuuleen. **-tyyli** *s.* hyvin arkinen, karkea kielellinen ilmaisutyyli. **-tyylinen** *a.* vrt. ed. **-urakoitsija** *s.*

alaus[64] *s. murt.* riihen t. luuvan permannolle ladottu kerros puitavia lyhteitä.

alav|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* **1.** maastosta: ympäristöään alempana oleva, matala, alhainen. | A. niitty, kangas, suo, jokivarsi. Hollanti on Euroopan a:in maa. Sateen jälkeen olivat a:ammat maat veden vallassa. Maan a:uuden vuoksi joet virtaavat hitaasti. **2.** *harv.* nöyrä, alamainen, alistuvainen. | A. alamaisilleen KIANTO. Parempi a:ana nöyrien parissa kuin jakamassa saalista ylpeitten kanssa VT.

alavahko[1] *mod.a.* A. maa, seutu.

ala|valssi *s. tekn.* Koneen a. **-vantti** *s. mer.,* tav. *mon.* maston alaosan tukiköydet. **-vasalli** *s. hist.* välittömän vasallin (kruununvasallin) alainen vasalli. **-ve|si** *s.* **1.** us. *mon.* putouksen, kosken alapuolinen vesi t. vesistöt;)(ylävesi. | Kosken a. Vesi virtaa turbiinin kautta a:teen. -- niin laskee koko heimo kesän tullen koskia alas tänne a:siin kalastelemaan AHO. **2.** = alivesi. **3.** *tekn. harv.* alhaalta vesirattaaseen juokseva vesi. | Vesiratas käy joko ylä- tai a:dellä. **-vesiratas** *s. tekn.* vesiratas, jota alapuolisiin siipiin kohdistuva veden liike-energiasta johtuva virtauspaine pyörittää;)(ylävesiratas. **-viist|ossa,** -oon *adv.* vinossa alaspäin. | Miekan kärki pidetään a. -- alimmat [oksat] soluvat a:oon, ylimmät yläviistoon SILL. **-viite** *s.* sivun alareunaan sijoitettu viite, alahuomautus, nootti. **-viitta** *s.* par. ed. **-vire** *s. kut.* syöstävän kulkuaukon alapuolella oleva loimilankojen taso. **-vir|ta** *s.* kosken, putouksen alapuolinen virran osa. | Vallinkosken a. — Soutaa a:taan 'myötävirtaan'. Kulkeutua a:taan. Nuotta painuu a:taan. A:ran puolelta. **-voltti** *s. voim.* eräs nojapuilla suoritettava voltti. **-vouti** *s. hist.* = alivouti. **-väistö** *s. urh.* miekkailussa ruumiin alaosan suojaamiseksi miekalla suoritettu torjumisliike, priimiväistö. **-yhdistys** *s.*

1\. **alayksikkö** *s.* pinta-alayksikkö. | Satomäärä a:ä kohti.

2\. **alayksik|kö** *s.,* vars. *sot.* jnk yksikön määräsuuruinen, -vahvuinen alaryhmä. | Joukko-osastojen a:öt. Lentolaivueen a:öitä nimitetään lentueiksi.

aläääni *s. mus.* matalasävelinen ääni;)(yläääni.

albaani[5] *s.* A:t 'eräs Balkanin niemimaalla elävä, dinaariseen rotuun kuuluva kansa'.

albanialainen[63] *a.* ja *s.*

albatrossi[4] *s.* Diomedea exulans, myrskylintujen lahkon suurin lintu.

albigenssi[4] *s. hist.* A:t 'alkuaan eräs Etelä-Ranskan keskiaikainen uskonlahko; myöhemmin sikäläisten keskiaikaisten lahkojen yhteisnimitys'. **-sota** *s.,* tav. *mon.* albigensseja vastaan 1209—29 käyty sota.

albiino[1] *s.* eläin t. ihminen (t. kasvi), jonka ihosta (kehälehdistä) kokonaan t. osaksi puuttuu normaalisen värin antava väriaine eli pigmentti, valkomuunnos.

albiitti[4*] *s.* natronmaasälpä.

albinismi[4] *s. biol.* pigmentin täydellinen t. osittainen puuttuminen.

albumi[5] *s.* **1.** kirja t. lehtiö, johon kerätään valokuvia, postimerkkejä, muistorunoja tms., kansio. — *Yhd.* amatööri-, muisto-, postikortti-, postimerkki-, valokuva-a. **2.** tilapäisjulkaisu, joka sisältää kaunokirjallisia t. tieteellisiä kirjoituksia, kuvia tms. | "Nuori Suomi", v:sta 1891 ilmestynyt kirjallis-taiteellinen a. — *Yhd.* kotiseutu-, ylioppilasa.

albumiini[4] *s. kem.* A:t 'eräs valkuaisaineiden ryhmä'. **-paperi** *s. valok.* paperi, jonka valonherkän aineen sitojana on valkuaisaine.

albumirunoilija *s.* albumeissa (ks. albumi 2) tuotteitaan julkaissut runoilija.

aldehydi[4] *s. kem.* yhdisteitä, joita saadaan mm. hapettamalla (vetyä poistamalla) primäärisistä alkoholeista.

alekkain *adv.* → alakkain, allekkain.

aleksandriini[4] *s. run.* vars. Ranskassa viljelty kuusinousuinen, loppusoinnullinen jambimitta, jossa on tahtilepo 6:nnen tavun jäljessä; tähän runomittaan kirjoitettu säe. **-säe** *s.*

aleksandriitti[4*] *s.* vihreä (keinotekoisessa valossa punainen) jalo krysoberylli.
aleksia[15] *s. psyk.* sanasokeus.
alemanni[4] *s.* A:t 'Reinin keskijuoksun varrella asunut muinaisgermaaninen heimoryhmä'.
alemma [-a'] *komp.adv.* = seur. | Laskeutua a. Katso a. [kirjallisessa esityksessä].
alemmaksi *komp.adv.* ks. alempana.
alemmanasteinen *a.* jssak jaotuksessa alempaan asteeseen kuuluva, alempiasteinen. | Valtiota a. yhdyskunta. A. hallinnollinen lainkäyttö.
alemmas *komp.adv.* = alemmaksi. | Pintatasoa a. Leuka loksahti a. Hinnat painuvat yhä a.
alemmuuden|tunne *s.* huonommuuden tunne. | Hänet valtasi ahdistava a. A. vaikuttaa lannistavasti. **-tunto** *s.* (us. sairaalloinen) huonommuuden tunto t. tunteminen; vrt. alemmuuskompleksi. | Potee parantumatonta a:a. A. kannusti häntä äärimmäisiin ponnistuksiin. **-tuntoinen** *a.*
alemmuus[65] *komp.omin.* < alempi. | Kulttuurin a. Tuntea alemmuutensa. **-kompleksi** *s. psyk.* huonommuuskompleksi. | Olla a:n vallassa. Kärsiä a:sta. - - henkisesti vaivainen, a:n rasittama narri WALTARI. Kansamme on vapautumassa siitä a:sta, joka sitä tässäkin suhteessa on sitonut AK.
alem|pana, -paa, -maksi *komp.adv.* enemmän alhaalla, alemmalla paikalla tms., matalammalla;)(ylempänä. **1.** paikallisesti. | A. vuoren rinteellä. Asua kerrosta a. Jostakin a:paa kuului huutoa. Laskeutua a:maksi laaksoon. Soudettiin jokea yhä a:maksi 'lähemmäksi joen suuta'. Veti huivia a:maksi otsalleen. — Kirjallisesta esityksestä. | Tästä tulee puhe a. 'jäljempänä, tuonnempana, myöhemmin'. - - kuten a. oleva taulukko osoittaa. **2.** *abstr.* ja *kuv.* Tasoltaan muita a. N. on ikäisiään luokkaa a. Luisua yhä a:maksi paheiden tiellä. — Numeromääristä ja asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla. | Hinnat ovat a. kuin koskaan ennen. Painaa hintoja a:maksi. Kulutusta ei voi saada enää a:maksi.
alem|pi[22] *komp.a.* varsin. posit:nen aste puuttuu; vastaa käytöltään osaksi alhainen-sanaa; us. = matalampi; vrt. alin;)(ylempi, korkeampi. **1.** paikasta: enemmän alhaalla, matalammalla oleva. | A. kerros. A:mat seudut, ilmakerrokset. [Polku] painautui a:mille maille viileihin viidakkoihin AHO. A. onttolaskimo. Puun a:mat oksat. **2.** (arvo)asteikossa alempi, systemaattisessa järjestelmässä alempana oleva, vähäisempi, alkeellisempi tms. | A. aateli, keskiluokka, porvaristo. A. virka, virkamies. A. oikeustutkinto. A:man oikeuden tuomiosta voi vedota ylempään. A. palkkausluokka. A:malla asteella. A:mat eläimet, kasvit, ihmisrodut. A. kulttuuri, taso, kehitysaste. A:piin aistimiin kuuluvat tunto-, maku- ja hajuelimet. A:mat vaistot. — *S:sesti.* Suhtautua ylpeästi a:piinsa. Lukea a:paa [nim. oikeustutkintoa]. **3.** (numero)määrästä t. asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla: pienempi, vähempi, halvempi (nämä tav. par.). | A. hinta, palkka. A. ravintoarvo.
alempi|arvoinen *a.* -arvoisuus *omin.* arvoltaan alempana oleva, alemman, vähemmän arvoinen. | A. polttoaine, tavara, raha. A. olento. A. virkamies. A:arvoisessa asemassa oleva henkilö. Hävetä a:arvoisuuttaan. **-asteinen** *a.* = alemmanasteinen. | A. toimi. A. [= ala-] kansakoulu. **-korkoinen** *a. liik.* par. halvempikorkoinen, halpakorkoisempi. | A. laina. **-luokkainen** *a.* alempaa luokkaa oleva. | A. tie, maito. **-palkkainen** *a.* par. pienempipalkkainen. | A. henkilökunta, työvoima. **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* alempaa säätyä oleva. | A. henkilö. — *S:sesti.* Naida a. Ylempi- ja a:sten välinen suhde kiristyi. **-tasoi|nen** *a.* -suus *omin.*
aleneva *partis.* ks. aleta.
alenne[78*] *s. kirj.* tyhjä tila, joka jätetään kirjan sivun yläosaan aloitettaessa lukua uudelta sivulta.
alennella[28*] *frekv.v.* < alentaa. | A. hintoja. A. toisten ansioita.
alennu|s[64] *teonn.* < alentaa. Ei käytetä alkuperäisessä konkr. merk:ssä. **1.** päämerk.;)(korotus, ylennys. **a.** alentaminen. | Palkan, hinnan a. Koron a. 5 prosentista 4 1/2 prosenttiin. Munien painorajan a. Virka-arvon a. Saada käytöksen [= käytöstä osoittavan kouluarvosanan] a. — *Mus.* Sävelen korotus ja a. osoitetaan korotus- ja alennusmerkillä. **b.** se, mitä jstak alennetaan, vars. *liik.* maksajalle suorituksen vähennyksenä myönnettävä hyvitys, rabatti. | 50 mk:n, 5 %:n a. Edullinen, huomattava, pieni a. Myöntää, saada, vaatia a:sta. Tavara myydään 25 %:n a:ksella. **c.** *yhd.* Erikois-, kassa--, kirjakauppa--, käteis-, vuosia.; arvon-, hinnan-, koron-, palkan-, veron-, vuokrana.; maksu-, matka--, rahti-, rautatie-, tullia. **2.** aleneminen, alentuminen; joskus myös siitä, miten paljon jk alenee, alentuu. | Väkiluvun a. Lämpötilan a. kutistaa kappaletta. Tulipesässä syntyy ilmanpaineen a., joka puolestaan aiheuttaa vedon. — Muutaman asteen a. lämpötilassa. Hapon ominaispainon a. on 0,02—0,05. **3.** *kuv.* sorrettuna olo, alentava ahdinkotila, häväistys, nöyryytys, siveellinen rappio, turmelus. | Syvä a., a:ksen tila. Köyhyyden a. Kansallinen a. - - suomalaisuuden a:ksen aika, jonka kuluessa - - sivistynyt säätyluokka vieraantui kansan pääosasta kieleltään sekä mieleltään TARK. Tuntea siveellinen a:ksensa. Nousta, kohota a:ksestaan. - - se käsi, joka oli Marian temmannut syvästä a:ksesta, lepäsi tarmotonna haudassa AK.
alennus|hinta *s. liik.* alennettu hinta. | Jäännösvarastomme myydään a:hinnoin. **-kau|si** *s.* vrt. alennus 3. | Kulttuurin, kaupan a. Hän voitti a:tensa. **-kirja** *s.* alennuksella myytävä kirja. **-kortti** *s.* **1.** kortti, joka oikeuttaa saamaan tietyn alennuksen jtak ostettaessa. **2.** kortti, joka oikeuttaa matkustamaan alennuksella saman matkan määräkertoja. **-kupon|ki** *s.* **1.** määräalennukseen oikeuttava kuponki. | Lukijamme saavat teoksen alla olevalla a:gilla puoleen hintaan. **2.** = alennuslippu. | Ruokalan a. **-lasku** *s. mat.* hinnan tms. alennusta käsittelevä laskutoimitus. **-lip|pu** *s.* pääsy-, osto- tms. lippu, jonka hinta on säännönmukaista halvempi. | Ravintolan, elokuvateatte-

rin, raitiotien a:ut. Koululaisten a:ut. **-luettelo** *s. liik.* alennushintain luettelo. **-merkki** *s. mus.* etumerkki, joka alentaa sävelen puoli askelta. **-myynti** *s. liik.* alennuksella myyminen. | Kirjojen a. **-prosentti** *s. liik.* alennuksen suuruutta osoittava prosenttiluku. **-tila** *s.* vrt. alennus 3. | Taloudellinen, valtiollinen a. Teollisuuden, teatterin, kirkon, tieteiden, kielen a. Siveellinen a. Syvä a. Joutua, vajota a:an. Nousta, kohota a:staan. Nostaa jku a:sta.

alen|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* saattaa alemmaksi, alhaisemmaksi;)(korottaa, kohottaa, ylentää. **1.** vähentää jnk korkeutta, tehdä matalammaksi, madaltaa. | Veden, tien pinnan a:taminen. A. mäkeä. Tornia a:nettiin useita metrejä. Pyhät a:sivat roimasti leipäpinoja. Haude a:taa turvotusta. - - tanssi a:takoon vatsan KIVI. **2.** saattaa jk matalammalle, paikallisesti matalampaan asemaan. | A. orsia. A. tuolin istuinta. Kivääri a:taa 'ampuu liian alas'. — *Kuv.* A. elin-, oppilastasoa. **3.** saattaa jku (jk) alempaan arvoasemaan. | A. jku käskijästä käskettäväksi. Ylimmänkin upseeriston jäsenet voitiin a. tavallisiksi sotamiehiksi. Jumalan poika a:si itsensä ja tuli ihmiseksi. — Erään aatelismiehen vanhat vaunut, jotka oli a:nettu matkavankkureiksi. - - tiede luopuu korkeasta tehtävästään, jos se a:netaan vain taloudellisen hyödyn palvelukseen AK. **4.** ed:een liittyen: vähentää siveellisesti jkn (jnk) arvoa, olla jklle (jllek) pahaksi, tuottaa jklle (jllek) häpeää; nöyryyttää, masentaa. | Itsekkyys a:taa ihmistä. - - joka itsensä ylentää, se a:netaan; ja joka itsensä a:taa, se ylennetään UT. - - niin komea talontytär, ettei a:na itseään valehtelemaan ja kieroilemaan NUOLIV. Tapaus a:taa N:n arvonantoa. — *alentava* (a.) nöyryyttävä, häpeällinen, sopimaton. | A:tavat teot, puheet. Pitää jtak arvolleen a:tavana. On a:tavaa naiselle, että - -. Siinähän ei pitäisi olla mitään a:tavaa. Iidan avioliitto Alvarin kanssa oli ollut a:tavaa jos kenen JOTUNI. **5.** pienentää, vähentää, supistaa; nimenomaan b-ryhmässä nämä us. par. **a.** lukumäärästä ja asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla, suureista. | A. lukumäärää. Yhtälön asteluvun a:taminen. Kierrosluvun a:taminen. A. lämpöä, verenpainetta. Vaikuttaa kuumetta a:tavasti. Muuntajan a:tama sähkövirta. Tina a:taa kirjasinmetallin sulamispistettä. Puheluaikayksikkö a:nettiin 3 minuuttiin. Paavo Nurmi a:si 5000 m:n ennätystä usealla sekunnilla. Oppilas, jolla kahdessa todistuksessa perätysten on käytös [= käytöksen arvosana] a:nettu. **b.** muuta käyttöä. | A. vaatimuksia. A. työkykyä. Lääkeaineet, jotka a:tavat keskushermoston liian herkkiä toimintoja. Vähäisetkin sairaalloiset verkkokalvonmuutokset a:tavat nopeasti näköä AK. **6.** vars. ed. ryhmään liittyvää erik. käyttöä. **a.** äänestä: vaimentaa, hiljentää. | A. äänensä kuiskaukseksi. Sanoa jtak ääntään a:taen. **b.** *mus.* säveltasosta. | Jokaista kantasäveltä voidaan korottaa tai a. puoli sävelaskelta. Nimitys b tarkoittaa a:nettua h:ta. **c.** hinnasta tms.: pienentää, halventaa, huojentaa, helpottaa. | A. palkkoja, osakepääomaa. Koron a:taminen. A. jnk kirjanpitoarvoa. Kustannuksia pyritään a:tamaan. Munien hintaa on a:nettu.

alentaja[10] *tek.* Vapaa kilpailu on tehokas hintojen a.

alentamat|on[57] *kielt.a.* Palkka maksetaan a:tomana. Alennus lasketaan a:tomasta määrästä. A. sävel, nuotti.

alentamis|ehdotus *s.* Verojen a. **-yritys** *s.* Veden pinnan, tupakan tullin a.

alentautua[44] *refl.v.* (< alentaa 4) = alentua II; vars. henkilösubj:n ohella. | A. toisen orjaksi. A. panettelemaan ystäviään, pyytämään anteeksi.

alentu|a[1*] *v.* < alentaa. **I.** *pass.* aleta; ks. sen merk.-ryhmiä. (*1.*) Kinokset alkavat a. Vedenpinta on a:nut. Hänen muhkea tukkansa on kuihtunut ja rinnat a:neet SILL. (*2.*) Elintason a:minen. Toiveikas mieliala alkoi a. (*4.*) A. arvossa, arvoltaan. Entinen pääkaupunki oli a:nut merkityksettömäksi kyläksi. Yleisessä käsityksessä hylje on hyötyeläimen asemasta a:nut vahinkoeläinten luokkaan. Terveydenhoidossa oli alennuttu keskiaikaiselle tasolle. Ammattitaidon a:minen. (*5.*) Tilaajamäärän, asukasluvun a:minen. A:nut paine. Jännitteen, verenpaineen a:minen. Rahan arvon a:minen. Hinta a:nut puoleen entisestä. — Näkö, työkyky a:u. Yleinen hyvinvointi a:i. — Ääni a:i tuskin kuultavaksi. **II.** *refl.* saattaa itsensä (siveellisesti, yhteiskunnallisesti tms.) alempaan asemaan, alentautua, nöyrtyä, taipua. | A. toisen orjaksi. A. valehtelemaan, ottamaan lahjuksia. A. seurustelemaan alempien kanssa. Niin ylpeä, että ei tervehtimään a:nut. En ikinä alennu ajamaan tuollaisessa autorämässä. — *alentu|va* (a.) -vasti (adv.) vars. ylemmän suhtautumisesta alempaan: ylemmyydentuntoisen kohtelias, armollisen suopea t. ystävällinen, alentuvainen. | Arvokkaan a:va käytös. Kätteli a:vasti vahtimestaria. A:van kohtelias.

alentuvai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* alentuva. | Ylhäisen a. käytöksessään. Höyli ja a. oli maaherra kaikkia kohtaan. Avustustyöntekijän ei tule esiintyä a:sena johtajana. Hän kuunteli ystävällisen a:sesti halveksimiensa puoluepomojen väittelyä.

aleponmänty *s.* Pinus halepensis, eräs Välimeren maissa kasvava mäntylaji.

ales *adv. murt.* alas.

ale|ta[34] *v.* -nevasti *adv.* laskea; vrt. alentua. **1.** tulla matalammaksi, madaltua, laskeutua, painua. | Hanget sulivat ja a:nivat. Tulva, vedenpinta a:nee. Lämpömittari [= lämpömittarin elohopea- tms. patsas] a:nee. Liekki vuoroin leimahti korkealle, vuoroin a:ni melkein sammuksiin. Väki söi ja kukkuraiset astiat a:nivat. Aallot a:nevat. Myrskyävä meri alkoi a. 'tyyntyä'. — Vuoristo a:nee länttä kohti. Maasto a:ni notkoksi. - - maantiet, jotka itse a:nevat vaarain harjoilta alas mäntymetsän viileään pimentoon LEHT. **2.** *harv.* tulla alempaan paikkaan, siirtyä alaspäin, laskeutua, painua. | Kuu oli jo a:nemassa. - - aurinko a:nee keskitaivaalta ja alkaa lähetä lasku-

jaan AHO. — Tähän liittyen: Päivä a:nee [= kallistuu] iltaan. — *Kuv.* Elintason a:neminen; vrt. 4.b, 5.b. **3.** eräitä ed:iin liittyviä käyttötapoja. **a.** A:nevaa polvea oleva sukulainen 'jälkeläinen, desendentti'. Arvo, joka periytyy suoraan a:nevassa polvessa. **b.** *run.* A:neva [= nousulla alkava] runojalka. A:neva rytmi. **c.** *mus. harv.* tulla säveltasoltaan matalammaksi. | A:neva molliasteikko. **d.** *fon.* Korkean vokaalin a:neminen. **4. a.** joutua alempaan arvoasemaan. | A. upseerista sotamieheksi. Sinä a:nit silloin minun silmissäni E.ELENIUS. **b.** laskea laadulliselta tms. tasoltaan, tulla laadultaan huonommaksi, huonompitasoiseksi, heiketä, huonota. | Tapojen höltyessä a:ni armeijankin henki. Taito a:ni vuosi vuodelta. Taide ei saa a. pelkäksi huvittamiseksi. Suunnilleen samalle tasolle hänen [Kiven] kielenkäyttönsä a:nee viimeisessä tuotteessa Margareta-näytelmässä E.A.SAARIMAA. **5.** tulla määrältään, teholtaan tms. alhaisemmaksi, vähäisemmäksi, vähetä, pienetä, supistua, heiketä; vars. b-ryhmässä nämä us. par. **a.** lukumäärästä ja asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla, suureista. | Lukumäärä a:nee. Alkoholin kulutus saatava a:nemaan. Lämpötilan, jännitteen a:neminen. Syntyvyys osoittaa jatkuvaa a:nemista. Sokerin tuotanto a:ni puolet. — A:neva asteikko. Termit järjestetään pääkirjaimen a:nevan potenssin mukaan. — *Erik.* hinnoista yms.: pienetä, halveta, huojistua, helpottua. | Yleinen hintojen a:neminen. Rahan arvon a:neminen. Dollari [= dollarin kurssi] a:ni 45:65:een. A:neva suunta pörssissä, markkinoilla. A:neva eli degressiivinen verotus(asteikko). **b.** Näön, työkyvyn a:neminen. Rikollisuus on saatava a:nemaan. Johtajan arvovallan a:neminen. Into, rohkeus a:nee. Tuli ilta, tuuli a:ni ALKIO. **c.** äänestä: hiljetä, vaimeta. | Ääni a:ni kuiskaukseksi.

aletusten *adv.* → alatusten.

alfa[10] *s.* kreikkalaisen kirjaimiston ensimmäinen aakkonen (α). — *Kuv.* alku. | Puhtaus on ruumiinhoidon alfa ja omega 'a ja o, alku ja loppu, kaikki kaikessa'. **-beetti**[4*] *s. harv.* kirjaimisto. **-heinä** *s.* = espartoheinä.

alfalfa[10] *s.* sinimailanen, luserni.

alfasäde *s. fys.*, tav. *mon.* eräänlaisia radioaktiivisia säteitä.

alfenidi[1] *s.* hopeoitu uushopea, kiinanhopea.

algebra[12] *s. mat.* Aikaisemmin, ja yleisessä kielenkäytössä vieläkin, käsitettiin a:lla lukuja osoittavien kirjainten käytöllä yleistettyä aritmetiikkaa, kirjainlaskua; nykyään se lähinnä tarkoittaa algebrallista analyysia, jonka päätehtäviä on yhtälöiden ratkaiseminen. **-lli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* A. luku, suure. A. laskutoimitus. A:sesti ratkaistava yhtälö.

alhaal|la, -ta, -le *adv.* jtak vertauskohtaa t. tavallista alemmalla paikalla, alemmassa asemassa tms., tav. = matalalla (tätä sanaa ei kuit. käytetä konkr. ryhmän erikoistuneissa merk.-tehtävissä); vrt. alas, alempana;)(ylhäällä, korkealla. **1.** *konkr.* A. kellarissa, kadulla. A. vuoren juurella. Aurinko oli jo a. Ikkunat ovat niin a., että kaikki kulkijat näkevät sisälle. Kiinnittää taulut liian a:le. Vesi on tänä kesänä a. Pitää housujaan a. Kädet a. Leuka loksahti a:le. Ohimoilta a:le kammattu tukka. Oksat ulottuvat a:le. Miilu sytytetään a:ta tai ylhäältä. A:ta ylös asti. Kuori repäistään a:ta ylöspäin. Ikkuna oli a:ta huurteessa. — *Erik.* **a.** alavalla paikalla t. paikalla, paikassa, minne jk (maasto, kulkutie tms.) viettää; nimenomainen "alhaalla" sijaitsemisen merk. us. hälvennyt. | A. järven rannalla. A:ta mereltä puhaltava tuuli. Kesät pohjoisessa tai vuorilla, talvet etelässä tai a. LEHT. Ojien kaivu tapahtuu a:ta ylöspäin. **b.** etelässä, eteläisillä seuduilla. | A. Italiassa. Rukiin siemen, etelän vilja, piti taas hankkia a:ta, ei kuitenkaan Kemiä etelämpää PAULAH. **c.** *heng.* maailmassa, maan päällä, ajassa, katoavaisuudessa;)(taivaassa. | Täällä a., missä kaikki on vajavaista. N.N. on päättänyt vaelluksensa täällä a. | - - kaikki he [= Brahma, Budha ja Zoroaster] ovat a:ta. Yksi vain on taivaasta tullut, Jeesus Kristus G.JOHANSSON. **d.** *puhek.* jalkapallo- tms. peleissä: omaa maalia lähellä. | A. "Toverien" puolustus pelasi hyvin. **2.** *abstr.* ja *kuv.* **a.** Ateriasta päästyä yritti Maija veisata virttä, mutta ääni kulki a. eivätkä toiset osanneet yhtyä SILL. **b.** numeromääristä; asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla. | Hinnat ovat a. Kustannukset pidetään a. Palkkojen tuli painua mahdollisimman a:le. Lämpömäärä pysyy liian a. — A. [par. alhaisessa lämpötilassa] kiehuva hiilivety. **c.** tavallisen kansan, oppimattomien, köyhien tms. keskuudessa. | A:le rahvaan pariin. Uudistusten ajaminen a:ta käsin, so. kansan toimesta. | - - hän kyllä haki apua sekä ylhäältä että a:ta. Kaupungissa hän puhutteli lääkäriä ja maalla lyöttäytyi läheiseksi pyykkimuijan kanssa SILL. **d.** lamassa, rappiolla, masennuksissa, maassa. | Elinkeinot ovat a. Aikana, jolloin suomen kielen käyttö kirjallisuudessa oli vielä verraten a. Sotilaskuri oli a. Mieliala on a. Tosiasiassa ei Salmeluksen Kustaa elämäntaistelussaan koskaan ollut niin a. kuin noiden kahden lapsen syntymien välissä ja sen jälkeen SILL.

alhaalta|käsin *adv.* (myös ⁀) = seur. **-päin** *adv.* Ruuvin kiinnitys a. Jostakin a. kuuluva meteli. [Bismarck] käsitti, että valtakuntaa a. uhkaava vaara johtui sosiaalisista epäkohdista AK.

alhai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* us. alhaalla oleva, matala. **1.** paikallisesti. | Jokin a. tähti. Vedenpinnan a:suus. A. paikka mäenrinteen alapuolella. A:sta [= alavaa] seutua. A:set [= alavat], vesiperäiset laidunmaat. — *Harv.* - - ovi oli niin ahdas ja a., että täytyi kumarruksissa ollen seisahtua oven kohdalle AK. **2.** numeromääristä; asioista, ominaisuuksista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla: pieni, vähäinen, vähäpätöinen, mitätön, (hinnoista yms.) huokea, halpa. | A. lähtönumero. A:sin arvosana oli 5. A. kierrosluku, tuntimäärä, ikäraja. A:set [peli]kortit. Karjakannan a:suus. A. kulutus, tuotanto, vuosilypsy. A. lämpö, ilmanpaine, sulamispiste, tuhkapitoi-

suus, kuormitus, syöttönopeus. A. hinta, palkka, vuokra. Kustannusten a:suus. Mahdollisimman a. menoarvio. A:sesti palkattu. 3. alkeellinen, alkukantainen, primitiivinen, kehittymätön, yksinkertainen. | A:set levät, hyönteiset, selkärankaiset. Paviaanit ovat a:simmat vanhan maailman apinoista. A:set vaistot. A. rotu. A. kulttuuri, taide, uskonto. Olla a:sella sivistystasolla. Yleensä luonnonkansojen papisto on a:sella asteella. 4. arvoasemaltaan, arvoasteikossa alhainen: vähä-, halpa-arvoinen, halpa, halveksittu; us. sivistymätön, vähäväkinen, köyhä, kurja tms.; harv. arkinen, jokapäiväinen, karkea, mauton;)(ylhäinen. | Arvoltaan a. A. virka-arvo. Koulun a:silla [= ala-] luokilla. — A:sta kansaa. A:semmat ihmiset. Olla a:sta sukua, säätyä. A:sessa asemassa oleva henkiiö. Naisen asema oli a. Vedenkanto, halonhakkuu ynnä muu a. palvelus aatelislinnassa. - - kun olen tällainen a. piiankossikka, enkä ole edes herroissa sivistystä saanut JOTUNI. — A. sanomalehtityyli. — *S:sesti.* Köyhät ja a:set. Niin ylhäiset kuin a:set. A:sten majoissa. Kuink' usein juuri valitset / aseikses pienet, a:set SUONIO. 5. siveellisesti halpa-arvoinen, halpa(mainen), matalamielinen, katala, kurja, rietas. | Halpamainen ja a. ihminen. A. vehkeilijä. A:set sielut. A. puoluemieli. A:set tunteet, himot. Ahneuden a. vietti. A:set vaikuttimet. A. ajatus-, käytöstapa. Menetellä a:sesti. A:set ilot. Kaikki ruma ja a. - - niin kuultaa tuostakin innokkaasta puheesta varsin a., melkeinpä rivo ajatuksen vivahdus SILL. 6. *kans.* henkilöstä, joka ei viero alempiaan: höyli. | A. ja toverillinen ALKIO. - - lisäksi niin a. — niin nahkojaan myöten kansanmies KIANTO. - - voi, miten se on pysynyt a:sena, vaikka on jo pastori! H. JARTTI.

alhais|aateli *s.* alempi aateli;)(ylhäisaateli. **-arvoi|nen** *a.* A. henkilö. [Herra P.] tervehti tuttavallisesti kaikkia a:sia ja köyhiä ihmisiä KIANTO. — A. metalli. **-korkoinen** *a.* par. halpa-, huokeakorkoinen. | A. laina.

alhaiso[1] *koll.s.* alhaissäätyinen kansa, rahvas; roskaväki;)(ylhäisö, ylimystö. | Kaupungin a. ryhtyi väkivallantekoihin. Ylimys pyrkii päämäärään, a. tyytyy saavutettuaan välineitä SILL. **-ihminen** *s.* **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* *harv.* alhaisoon kuuluva, alhaisolle ominainen. | A:set mielipiteet. Kurja a.

alhaisonvalta *s.* eräs valtiomuoto, oklokratia; vrt. kansan-, ylhäisön-, tasavalta yms.

alhais|sukuinen *a.* **-syntyinen** *a.* **-säätyi|nen** *a.* A. kauppiassuku. Prinssi menetti kruununperimisoikeutensa naituaan a:sen naisen.

alhaist|aa[2] *v.* *harv.* tehdä alhaisemmaksi, madaltaa. | - - myytin pyhyys rikottaisiin ja a:ettaisiin, jos - - kuka tahansa sen heti voisi ratkaista E.N.SETÄLÄ. **-u|a**[1] *pass.v.* *harv.* < ed. | Maku a:u. Yhteiskunnan a:minen.

alho[1] *s.* notkelma, notko, noro, orko, syvänne. | Järvi syvällä a:ssaan. Aholta laskeutuu polku hämärään a:on. — Tav. *kuv.* Masennuksen, kyynelten, surun, tuskan a. Syntien syvä a. Tuonelan, kadotuksen a. - - tämä musta luulos on kotoisin pimeyden a:sta KIVI.

ali *adv.* ja *postp.*, *runok.* *prep.* (gen:n t. poss.-suff:n kera) alitse. | Yli tai a. Lanka on pujotettu toisen lankasarjan a. - - soi sävelhyrsky / yli yön valosaarten, / a. taivahan kaarten LEINO.

ali- yhd:ojen alkuosana osaksi samassa tehtävässä kuin *ala-*, mutta enimmiten se osoittaa, että asianomainen on virka-asemaltaan toisen yhdysosan ilmoittamaa alempana (esim. upseeri, a:upseeri) t. että toisen yhdysosan ilmoittama on jtak normaalisuhdetta, säädettyä t. sovittua vähäisempi (emäksinen, a:emäksinen; paino, a:paino).

ali|arvioida *v.* -arviointi *teonn.* arvioida liian pieneksi, merkityksettömäksi, vähäpätöiseksi, väheksyä, halveksia. | A. vaaran suuruus. Tekijä a:arvioi Shakespearen merkityksen. Vihollisen taistelukunnon a:arvioiminen. Toiset valuutat ovat yliarvioituja, toiset ilmeisesti a:-arvioituja. **-arvo** *s.* normaalivaatimuksia, normaalisuhdetta, -tasoa pienempi arvo;)(yliarvo. | Jos a. on suurempi kuin 5 %, voi välityslautakunta myöntää ostajalle oikeuden olla tavaraa vastaanottamatta. Paperiraha sai heti melkoisen a:n. **-arvoinen** *a.* → ala-arvoinen.

alias *adv.* toisella nimellä, eli. | Agapetus a. Yrjö Soini.

alibi[6] *s.* *lak.* muualla olo. | Näyttää, osoittaa a:nsa 'osoittaa olleensa rikoksen tapahtuessa muualla'. Jklla on a. Hankkia a.

alidiakoni *s.* diakonikoulutuksen saanut alempi seurakuntatyön tekijä.

alifaatti|nen[63] *a.* *kem.* A:set yhdisteet 'eräs orgaanisten yhdisteiden pääryhmä'.

ali|faktori *s.* kirjapainon teknillisen johtajan apulainen. **-hanka** *s.* *mer.* → alahanka. **-hinta** *s.* taloudellisia arvosuhteita vastaamaton hinta. | Myydä, ostaa a:an. **-hintainen** *a.* A. myynti. **-hoitaja** *s.* osaston- t. muun ylemmän hoitajan alainen sairaanhoitaja. **-johtaja** *s.* **-johto** *s.* *sot.* rykmentin (vastaavan) ja sitä pienempien joukkojen johto. **-jäähtyminen** *s.* aineen lämpötilan aleneminen sen lämpötilan alapuolelle, jossa asianomainen aine tavallisesti muuttuu (esim. kiteytyy), tämän muutoksen kuitenkaan tapahtumatta. **-jäämä** *s.* *liik.* kirjanpidon näyttämä tappio;)(ylijäämä. **-jäämäinen** *a.* *liik.* vrt. ed. | A. tilinpäätös. **-kapteeni** *s.* arvoltaan meikäläistä kapteenia vastaava upseeri Venäjän vanhassa armeijassa. **-kasvos** *s.* *metsät.* = alakasvos. **-kersantti** *s.* (*lyh.* alikers.) arvoltaan alin aliupseeri mm. Suomen puolustusvoimissa. — *Yhd.* kirjuri-, lääkintää.; suojeluskunta-a. **-kirjastonhoitaja** *s.* **-konemestari** *s.* **-kulku** *s.* Siltaan jätetään a:a varten aukko. **-kulutus** *s.* *tal.* tarjontaan ja totuttuun kulutustasoon verrattuna liian vähäinen kulutus. **-kunto** *s.* tav:mmin alakunto. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* tav:mmin alakuntoinen. **-käytävä** *s.* tien, tav. rautatien alitse johtava kulkuväylä. **-luutnantti** *s.* (*lyh.* aliluutn.) arvoltaan alin upseeri Suomen laivastossa ja useiden maiden armei-

joissa. **-lääkäri** *s.* Lääninsairaalan I a. **-metsä** *s. metsät.* → alametsä. **-mittai|nen** *a.* -suus *omin.* mitan täyttämätön, vajaamittainen. | A:sia rapuja.

alimma [-a'] *sup.adv.* vrt. alemma.

alimmai|nen[63] *sup.a.* alimpana oleva; vrt. alin. | A. porras, kerros. A:set lehdet. A:set seinähirret. Joutua a:seen kadotukseen. Tuomita a:seen helvettiin, pimeyteen. [Olivat] lähteneet jylmäämään kohti a:sia suvantovesiä HAARLA.

alimmas *sup.adv.* vrt. alemmas.

alim|pana, -paa, -maksi *sup.adv.* vrt. alempana. | Sijaita a. Joutua a:maksi.

ali|n[50] *sup.a.* varsin. posit:nen aste puuttuu; vastaa käytöltään osaksi alhainen-sanaa; us. = matalin; vrt. alempi;)(ylin, korkein. **1.** paikallisesti, asemansa puolesta alimpana oleva. | A. hylly. A. oksa. A. kortti pakassa. Männän a. asento. Pitäjän a:mmat tienoot. Soutaa a:mmilla [= perimmäisillä] airoilla. A:nna on liejua ja savea. — Joutua a:mpaan helvettiin. - - suuttui tuomiten ivaelmani hornan a:mpaan tuuttiin KIANTO. **2.** (arvo)asteikossa, systemaattisessa järjestelmässä alimpana oleva. | A. poliisimies. Rautatieläiset ylimmästä a:mpaan. A:mman asteen näyttelijät. A:mmat yhteiskuntakerrokset. Koulun a. luokka. A. virkatutkinto. A:mmat kasvit. A:mmat onteloeläimet. **3.** (numero)määrästä t. asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla: pienin, vähin, halvin, minimi- (nämä us. par.). | A. lämpötila. A. sallittu läpimitta. A. määrä. A. ikä. A. hinta, tuntipalkka. Tavaralle määrätty ylin ja a. tulli. Rakennuskustannukset olivat a:mmillaan. A:mmillaan vienti oli 1930.

ali|nen[63] *a.* jnk alapuolella oleva, ala-, alhaalla, alempana oleva. | Levyn a. puoli. Nuotan a:set ja yliset paulat. Hän tuli Malkamäkeen, a:seen rakennukseen SILL. — Arina ja sen a. tuhkapesä. [Vesi] kaatuu sitten vähäisenä putouksena ja sen a:sina hyrskypäinä pieneen suvantoon AHO. — Alemmasta osasta: Joen a. juoksu. A. Tonava 'Tonavan alajuoksu'. A. Satakunta 'Ala-Satakunta'. — *S:sesti mon.* Kurkisti [rakennuksen] ylisille ja vilkaisi a:sille. Tallit on toisinaan sijoitettu luhtirakennuksen a:siin.

alinomaa *adv.* yhtä mittaa, ehtimiseen, myötäänsä, aina, alati, herkeämättä, lakkaamatta. | Hän puhuu a. Meillä käy a. vieraita. Isäntä liikuskeli a. maillaan. Kattilaa täytyy a. pitää tulella. Käsi nousi a. lakin reunaan. Oli a. henkensä kaupalla. - - pidä hänen määräyksensä, ohjeensa, säännöksensä ja käskynsä a. VT[V].

alinomai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ainainen, alituinen. | A. nurkuminen. A:set hullutukset. Oli nälkä a:sena vieraana. - - puhelun lakkaamaton porina ja astiain a. kalina AHO. - - meret selkeät sinerti / autuutta a:sta, / laupeutta luonnon laajan LEINO. Olkaat a:sesti rukouksissa UT[V].

alio[3] *s.* **1.** *lak.* pykälän osa, momentti. | 1. §:n 2. a:n 3. kohdassa sanotaan - -. **2.** *harv. kansanr.* jnk alapuolella oleva. | Veen isäntä, vuon a. KAL.

ali|oikeus *s.* alimpana ja yleensä ensimmäisenä oikeusasteena toimiva tuomioistuin (meillä kihlakunnanoikeus ja raastuvanoikeus). **-paine** *s.* **-paino** *s.* sovittua t. säädettyä t. normaalia vähäisempi paino, vajaa paino. **-painoi|nen** *a.* -suus *omin.* vajaapainoinen. | A. lapsi. **-palkka** *s.* normaalisuhteita vastaamaton palkka, liian niukka palkka. **-palkkai|nen** *a.* -suus *omin.* **-palkkaus** *s.* Työvoiman puutteeseen oli syynä a. **-perämies** *s. mer.* säädetyn tutkinnon suorittanut kansipäällystöön kuuluva henkilö. **-pisto** *s. käs.* → alapisto. **-pitkä** *a. fon.* A. eli vajaapitkä vokaali 'pitkää vähän lyhyempi, mutta intensiteetin kulun puolesta miltei samanlainen vokaali'. **-puoli** *s.* → alapuoli. **-pää** *s.* → alapää. **-päällik|kö** *s.* A:öt ja sotamiehet. Wallensteinin a. Laivan a. Tukkimiesten a. **-päällystö** *s.* **1.** *sot.* aliupseerikunta ja sotilasalivirkamiehet. **2.** alempi päällikkökunta eräillä siviilitoiminnan aloilla. | Laivan a. Palokunnan a. **-raja** *s.* → alaraja. **-ratsumestari** *s.* meikäläistä ratsumestaria vastaava upseeri Venäjän vanhassa armeijassa. **-ravitsemus** *s.* liian niukka ravitsemus, vajaaravitsemus. **-ravit|tu** *a.* liian niukasti ravittu. | A:ut sotamiehet. **-sotilasohjaaja** *s.*

alist|aa[2] *v.* **1.** saattaa jkn alaisuuteen, tehdä jkn määräyksestä, tahdosta, tarkoitusperistä riippuvaiseksi; kukistaa, nujertaa. | A. valtaansa. A. jkn valvontaan. A. välikappaleekseen. Heimolaisten a:ettu asema. A. luonto ihmisten palvelukseen. Ruotsi pyrki a:amaan Itämeren herruuteensa. Hän a:i taiteensa kansallisten aatteiden palvelukseen. — *Erik.* esittää harkittavaksi, hyväksyttäväksi; oikeuden toimenpiteestä, jolla se omasta aloitteestaan jättää asian ja siitä antamansa tuomion ylemmän oikeusasteen tarkastettavaksi. | A:etut asiat. Säännöt a:ettiin kokouksen hyväksyttäväksi. Kihlakunnanoikeus a:i päätöksen hovioikeuden tutkittavaksi. — *Sot.* asettaa osa taisteluvoimaa tilapäisesti jkn alaiseksi t. käytettäväksi. | A:ettu johtaja. A:ettu konekivääri. Jaos tai yksityinen tykkikin voidaan a. jalkaväen etumaisten osien johtajan alaiseksi. — *Kiel.* A:vat konjunktiot 'alistuskonjunktiot'. A:ettu lause, par. alisteinen lause. — *Fil.* A:ava käsite 'suku-, yläkäsite'; a:ettu käsite 'laji-, alakäsite' (esim. puu: havupuu). **2.** *kirj.* asettaa paperi painokoneeseen, asettaa painoarkit, paperilehdet jhk koneelliseen sidonta- t. muuhun käsittelyyn sitomossa. | A. kansi painettavaksi. A. paperi lävistettäväksi. Vedos otetaan ohuelle, liimatulle postipaperille, joka a:etaan hyvin tarkasti.

alistaja[16] *tek.* — *Amm.* paperia painokoneeseen syöttävä kirjapainotyöläinen.

alistei|nen[63] *a. kiel.* -suus[65] *omin.* alistussuhteessa oleva, hypotaktinen;)(rinnasteinen. | A. sivulause. Lauseiden a:suus eli hypotaksis.

alistu|a[1] *pass.v.* -vasti *adv.* **1.** taipua, antaa myöten, nöyrtyä, mukautua, sopeutua, vastarinnatta kärsiä. | A. vastarinnatta. A. osaansa, kohtaloonsa. A. kuulusteltavaksi, tarkastettavaksi.

Pakon edessä on a:ttava. A:va ja nöyrä rakkaus. Ei tässä auta ruveta ilmeisen vääryyden alle a:maan AHO. — *alistu|nut* (a.) -neesti (adv.) nöyrä, kohtaloonsa tyytyväinen, alistuvainen, resignoitunut. | Silmissä a:nut ilme. 2. *biol. vanh.* A:va ominaisuus 'väistyvä, resessiivinen ominaisuus'.

alistumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* taipumaton, nöyrtymätön, jäykkä-, uppiniskainen, itsepintainen. | Kapinallinen ja a. ihminen.

alistumus[64] *s. harv.* alistuminen.

alistuneisuus[65] *omin.* nöyryys, tyytyväisyys, alistuvaisuus, resignaatio. | Vanhuuden a. -- sen jäähyvästelyssä soi syvä kohtaloon a. TARK. -- silmissä hänelle niin vieras raukea a. PEKKANEN.

alistu|s[64] *teonn.* < alistaa. **1.** Veroriita päättyi talonpoikien täydelliseen a:kseen. — *Lak.* Senaatti teki asiasta hallitsijalle a:ksen. — *Sot.* Kranaatinheittimen a. komppanialle. — *Kiel.* Lauseen a. **2.** *kirj.* A. suoritetaan joko käsin tai koneellisesti.

alistus|asia *s. lak.* alistuksen alainen asia. **-kone** *s. kirj.* arkit painokoneeseen syöttävä kone. **-konjunktio** *s. kiel.* sivulauseen sitä hallitsevaan lauseeseen liittävä konjunktio; vrt. rinnastuskonjunktio. **-laite** *s. kirj.* koneeseen yhdistetty paperinsyöttölaite. **-pöytä** *s. kirj.* pöytä, jolta arkkien alistus koneeseen tapahtuu. **-suh|de** *s.* riippuvaisuussuhde, subordinaatiosuhde. | Joukko-osastossa vallitsevat a:teet. A:teessa toisiinsa. Paikallishallinto on a:teessa keskushallintoon. — *Kiel.* alisteisuus, hypotaksi. | A:teessa oleva 'alisteinen, hypotaktinen'. **-teitse, -tietä** *adv. lak.* Asia lähetettiin hovioikeuteen a.

alistuvai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* alistuva, alistunut, altis alistumaan, mukautuvainen, kuuliainen, nöyrä, kohtaloonsa tyytyväinen, talttunut, resignoitunut. | Kuriin a. A. ja tyytyväinen kansa. Tyyni a:suus. Kristillinen a:suus ja nöyryys. Syvälle naisen luonteeseen juurtunut a:suuden vaisto. Suhtautui elämään a:sesti. Muuan matruusi seisoo kädet ristissä siivona ja a:sena AHO.

alisykli|nen[63] *a. kem.* A:set yhdisteet 'eräs orgaanisten yhdisteiden pääryhmä'.

ali|tajuinen *a. psyk.* -tajuisesti *adv.* piilotajuinen, salatajuinen. | A. sielunelämä. **-tajunta** *s. psyk.* tajuton sielunelämä, piilotajunta, salatajunta. **-tilittäjä** *s.* jnk itsenäisen tilinpitäjän alainen tilittäjä.

alitsariini[4] *s.* värimataran juuresta saatu t. kemiallisesti valmistettu orgaaninen väriaine, jolla värjätään vars. punaista. **-väri** *s.* väri, jonka valmistukseen on käytetty alitsariinia.

alitse *adv.* ja *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera) ali, alapuolitse. | Mennä ylitse tai a. Ikkunan a. Sillan a. Ihan nenän a. Tie käy talon a. Luostarin a. vie holvikäytävä ylemmäksi linnaan LEHT.

alit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** mennä t. laskea jnk määrän, mitan alapuolelle;)(ylittää. | A. normaalipaino, -mitta. A. rajahinta. Työpalkat a:tavat toimeentulominimin. Entinen ennätys a:ettiin 5 sekunnilla. **2.** *harv.* kulkea t. johtaa jk jnk alitse. | Ellei tien ylittäminen [viestilinjoja vedettäessä] ole mahdollista, se on a:ettava. Vesistön a:us kenttäkaapelilla.

alitui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ainainen, alinomainen, loppumaton, taukoamaton, iäinen, (iän)ikuinen. | A. kiusankappale. A. varasto sahatavaraa. A. melu. Olla a:sessa vuorovaikutuksessa. A:sten sumujen verhoama Beringin meri. Aina ja a:sesti. Muuttua a:sesti. Laiva huutelee a:sesti torvellaan. Puhua a:seen. Santtu oli sitten tämän hyväntyönsä nojalla ollut a:simpia vieraita PAKK.

ali|tuomari *s. lak.* alioikeuden jäsen. **-tuotanto** *s.* liian niukka, kysyntää vastaamaton tuotanto. **-tuotantoalue** *s.*

alitusten *adv.* → alatusten.

aliupseeri *s.* (*lyh.* au.) upseeria alempi, miehistöön kuulumaton esimies. | Asevelvollinen a. Korottaa a:ksi. — *Yhd.* kanta--, reservia.; ase-, eläinlääkintä-, huolto-, kaasu-, koulutus-, lippu-, lääkintä-, majoitus-, rehu-, rintama--, toimitus-, vartio-, varus-, viestia. **-kerho** *s.* **-koulu** *s.* **-kunta** *s.* **-kurssi** *s.* **-n|arvo** *s.* **-n|nauhat** *s. mon.* aliupseerin arvonmerkkinä olevat nauhat.

aliupseeristo *koll.s.*

aliupseerivartio *s.* vartio, jonka päällikkönä on aliupseeri, poikkeuksellisesti korpraali.

ali|urakoitsija *s.* par. alaurakoitsija. **-vakuutus** *s. liik.* vakuutettavan omaisuuden reaaliarvoa vastaamaton vakuutus. **-valotettu** *a. valok.* A. levy. **-valotus** *s. valok.* riittämätön valotus. **-valtiosihteeri** *s.* joko pysyvä tai ministerin mukana vaihtuva tärkeä ministeriön virkamies (Englannissa, Ranskassa). **-vasalli** *s.* par. alavasalli. **-ve|si** *s.* matalavesi. | A:den aikana. **-vouti** *s. hist.* linnanisännän t. voudin käskynalainen virkamies, tav. veronkantaja. **-vuokralai|nen** *s.* vuokralaisen vuokralainen. | Asua a:sena jssak perheessä. Vuokralautakunta määräsi N.N:n huoneistoon kolme a:sta.

alje[78*] *s.* ks. alkeet.

aljo[1] *a.* ja *s.* kesy, hoito-; hoitoeläin (t. -puu), elätti, kasvatti. | A. harakka, orava, kettu, puu. -- on kokonaan unohtanut noiden a:jen [=talitiaisten] ruokinnan SILL. **-pu|u** *s.* (myös ⌢) hoito-, elätti-, pitämyspuu. | A:ita käytettiin muinoin uhripuina. Kartanon puut ovat isännän istuttamia a:ita.

alk|aa[9*] *v.* **I.** ruveta, ryhtyä, aloittaa, panna alulle;)(lopettaa, päättää. **1.** ilman obj:a. | Joko sinä taas alat! Kerran alettuaan ei malttanut lopettaa. A. alusta, tyhjästä. Opettaja a:oi alkeista. Eri puulajeista puhuessamme alamme kuusesta. Puhuja a:oi hiljaa, mutta korotti pian äänensä. Joka kauhalla a:aa, se lusikalla lopettaa SL. Johtaja P. a:oi [nim. uransa] sanomalehtipoikana. -- on saarnattava -- kaikille kansoille, a:aen Jerusalemista UT. — A:ava [= aloitteleva] liike, teollisuusyritys. A:ava taiteilija. Monet a:aneista uudisasukkaista palasivat kotiseudulleen. **2.** obj:na s. (tällöin käyt. mieluummin aloittaa-verbiä). | A. työnsä. Liike a:a toimintansa ensi viikolla. Jatkaa toimintaa alettuun suuntaan. A:oi uransa juoksupoikana. A:oivat aterian. A. virsi. Rastas a:oi konserttinsa. A. sota jtak vastaan. Leo III a:oi

uuden hallitsijasuvun. Pino on päästä alettava SL. [Jumala] on a:anut teissä hyvän työn UT. **3.** obj:na I inf. | A:aa lukea, itkeä, juosta. A:oivat tapella. Eikö heitä ala kuulua? Minäkin aloin innostua. Aloimme ymmärtää, mistä oli kysymys. Vaari oli a:anut käydä kivulloiseksi. Tavara a:aa olla lopussa. Tutkijat a:avat olla asiasta yksimielisiä. Ala joutua! Alahan laputtaa! — *Yksipers.* A:aa sataa, tuulla. Minua a:aa janottaa, nukuttaa, pelottaa. A:aa olla kylmä. **4.** *murt.* III inf:n ill:n kera: alkaa tekemään, yleisk. → alkaa tehdä, rupeaa t. ryhtyy tekemään. | -- nyt a:oivat ne opettamaan PÄIVÄR. [Mikko] a:oi ihmissukua kartuttamaan ALKIO.

II. saada alkunsa, lähteä, päästä alkuun, puhjeta, syntyä, sukeutua;)(päättyä, loppua. **1.** paikasta. | Tie a:aa lahden pohjukasta. Alempaa a:avat laajat pellot. **2.** ajasta. | Uusi kuu a:aa. Kesä a:aa kesäkuussa. Päivä a:oi sateisena. Uusi aika on a:amassa. Pyyntikausi ei vielä ole a:anut. Kultakin a:avalta kuukaudelta maksetaan sakkoa 5 mk. **3.** muuta käyttöä. | Konsonantilla a:ava sana. Raamattu a:aa luomiskertomuksella. Maamme-laulu a:aa: "Oi maamme, Suomi, synnyinmaa". Tauti, joka a:aa ankarilla kivuilla. Hinnat a:oivat alempaa kuin koskaan. Pörssi a:oi laimeasti. Koulu, leikki a:aa. Siitä a:oivat vastoinkäymiset. Sanasodasta a:oi tuima tappelu. Selkkausten a:aminen johti ennen pitkää ilmisotaan.

III. adv:sia käyttötapoja. — *jstak alkaen* jstak lähtien, pitäen, asti. | Alusta a:aen. Ihan perustuksista a:aen. Lapsesta a:aen. Aamusta a:aen. Siitä, tästä a:aen. Suomi on ollut itsenäinen vuodesta 1917 a:aen. Huoneita matkustaville a:aen 250 markasta. Sieltä saa vaikka mitä nuppineulasta a:aen aina lentokoneisiin asti. — *alun alkaen* alusta lähtien, heti alussa. | Oli jo alun a:aen ilmeistä, ettei yritys onnistu. — *asian alkaen* varta vasten, nimenomaisesti. | Minun pitää asian a:aen lähteä katsomaan, miten siellä voidaan. Kun olisin -- tietänyt, -- olisin lähettänyt asian a:aen noutamaan AHO. — *alkaa päälle* (ark.) heti aluksi, heti kärkeen. | -- paikkaa hakevalta nuorelta naiselta on jo heti a. päälle vaadittu erikoistumista AGAPETUS. Mr Dahlberg ilmoitti minulle, a. päälle, että minua odotti jokseenkin kova kohtalo TATU VALKONEN.

alkaali[6] *s.* → alkali.

alkain *adv.* par. alkaen, ks. alkaa III.

alkaja[16] *tek.* **1.** aloittaja, alkuunpanija. | Riidan, liikkeen, uuden suunnan, novellikirjallisuuden a. Suvun a. Nyt se [elämä] vasta oikein alkaneekin -- jos olisi minussa a:a AHO. **2.** aloittelija, ensikertalainen. | Hänellä on a:n otteet.

alkajais|et[63] *s. mon.* alkajais-, alkujuhlallisuudet, -menot;)(lopettajaiset. | Lukukauden a. Kilpailujen a. ovat ensi sunnuntaina. Muinaissuomalaiset viettivät vuoden a:ia syksyllä. — *alkajaisiksi* (heti) aluksi. | Juhlan a:iksi puhui herra N. A:iksi tarvitaan ainakin pari tuhatta. Pyydän a:iksi huomauttaa, että --

alkajais|juhla *s.* Lukukauden, syystoiminnan a. Adventti on joulun a. **-luento** *s.* **-ottelu** *s.* **-puhe** *s.* Yliopiston rehtorin a. **-päivä** *s.* Kylvön, koulun a. **-tilaisuus** *s.*

alkali[6] *s. kem.* emäksinen aine, emäs. **-kivilaji** *s. geol.* **-lipeä** *s.* **-liuos** *s.* **-maa** *s. maat.* natriumkarbonaattia ym. veteen liukenevia suoloja sisältävä kasvillisuudelle epäedullinen maalaji. **-metall|i** *s.* A:eja ovat litium, natrium, kalium, rubidium ja cesium.

alkali|nen[63] *a. kem.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* emäksinen. | A. liuos, saippua, maalaji. Reagoida a:sesti.

alkali|sini(nen) *s.* eräs natriumsuola, jota käytetään vars. villan värjäykseen. **-suola** *s.* alkalimetallin suola.

alkaliton[57] *kar.a.* A. lasi.

alkaloidi[4] *s. kem.* kasveissa (t. eläimissä) esiintyvä typellinen, emäksinen, orgaaninen yhdiste, kasviemäs.

alkamat|on[57] *kielt.a.* **1.** *pass.* aloittamaton. | A. työ, ruoka. **2.** *akt.* A. toiminta 'joka ei ole alkanut'.

alkamis|aika *s.* Kokouksen, työn, sodan a. Sairauden a. **-hetki** *s.* Hyökkäyksen, voimisteluliikkeen a. **-päivä** *s.* Metsästyksen a.

alkeelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** alkukantainen, kehittymätön, primitiivinen. | A. kansa. A. kulttuuri, taide(teos). A:set olot. A:sella sivistystasolla. Pyyntineuvojen a:suus. Ihmisen nautinnonhimoa pidetään turhamaisuutta a:sempana taipumuksena. **2.** vähäinen, alhainen, yksinkertainen, vaatimaton. | Hänellä on perin a:set tiedot kemiasta. Teos ei kestä a:sintakaan arvostelua. A:sesti kalustettu huone. Miljoonilta ihmisiltä puuttuu a:simmatkin elämänehdot: ravinto ja asunto. **3.** *vanh.* alkeita koskeva, alkeisiin kuuluva, alku-, elementaarinen. | Jnk opin a. esitys. -- oli suoritettava a. tutkinto teologiassa LEINO.

alkeeni[6] *s. kem.* A:t 'etyleenisarjan hiilivedyt'.

alke|et[78*] *s. mon.* **1.** perusainekset, -tiedot, alku-, pohjatiedot, "aakkoset". | Opin, tiedon, taidon, taiteiden, karjanhoidon a. Kemian a:iden oppikirja. Opetella lukemisen, keittotaidon a:ita. N:llä ei näy olevan aavistustakaan käyttäytymisen a:ista. — *Yhd.* opina. **2.** itu, alku, aihe. | Sikiön päässä on jo selvästi huomattavissa silmien a. Kulttuurin a:ita tavataan jo luonnonkansoilla. — *alke|illa*, -issa (adv.) alulla. | A:illa oleva tutkimus. -- [minua] pyydettiin rupeamaan uuden, a:issa olevan kirjallisen viikkolehden perustajaksi LEINO.

alkeis- alkeita koskeva, alkeisiin kuuluva; alku-; *harv.* alkukantais-. **-aste** *s.* Kehityksen, kulttuurin, musiikin a:et. A:ella tulee opetuksen olla mahdollisimman havainnollista. A:ella oleva kansa. **-asteinen** *a.* A. opetusmenetelmä. A. kehityskanta, rotu, sävel. **-eliö** *s. biol.* = alkueliö. **-harjoitu|s** *s.* Soiton, kirjanpidon a:kset. **-kirja** *s.* jnk alan alkeiden oppikirja. | Kasviopin a. **-koulu** *s.* koulu, jossa annetaan alkeisopetusta; *hist.* keskikoulu. **-koulutus** *s.* **-kurssi** *s.* Kirjanpidon a. **-lukukirja** *s.* ala-asteilla käytettävä lukukirja. **-opetus** *s.* Käytännöllinen a. **-opinto** *s.*, tav. *mon.* **-opisto** *s. vanh.* yliopistoon johtava oppikoulu. **-oppi** *s.*

Äidinkielen, musiikin a. **-oppilaitos** *s.* oppilaitos, jossa annetaan alkeisopetusta; *vanh.* oppikoulu. **-rihma** *s. kasv.* sammalen rihmamainen t. levymäinen nuoruusaste. **-rihmasto** *s. kasv.* lyhyt sienirihmasto, josta kuroutuu alkuitiöitä. **-sivistys** *s.* Liikemiehen a:tä antavat mm. kauppakoulut. **-solu** *s. kasv.* kukkakasvien solu, josta jakautumalla muodostuu uusi solukko. **-tie|to** *s.*, tav. *mon.* alkeita koskeva tieto, alku-, pohjatieto. | A:toja jakava luostarikoulu. Hänellä on heikot a:dot matematiikasta. **-varsikko** *s. kasv.* sanikkaisten suvullinen polvi, joka kehittyy itiöistä, protallio.

alkemi|a[15] *s.* taito tehdä (ns. viisasten kiven avulla) epäjaloista metalleista kultaa (ja hopeaa), kullantekotaito.

alkemisti[1] *s.* alkemian harjoittaja. **-|nen**[63] *a.* alkemiaan kuuluva, sitä koskeva t. sille ominainen. | A. kirja, laboratorio. A:set ajatukset, kokeilut.

alkio[3] *s.* **1.** *biol.* eläimen (tav. varhaisasteinen) sikiö l. embryo; hedelmöityneestä munasolusta kehittynyt kasvin nuoruusaste, kasviaihe. — *Kuv.* Kirjurikoulu oli reaalikoulun a. **2.** *mat. fys.* elementti. — *Täht.* Planeetan radan muoto. suuruus ja asema ja planeetan asema tässä radassa riippuvat kuudesta suureesta, joita sanotaan radan a:iksi. — *Yhd.* pinta-a. **-aste** *s.* Eliö on a:ellaan. **-juuri** *s.* kasvinaiheen juuri, sirkkajuuri, juurukka. **-lehti** *s.* **1.** monisoluisten eläinten gastrula-asteen solukerros, itukalvo. **2.** kasviaiheen lehti, sirkkalehti. **-levy** *s.* munan ruskuaisen pinnassa oleva valkoinen solukkolevy, josta sikiön kehitys alkaa, itulevy. **-rakko** *s.* siemenaiheessa oleva muita isompi solu, jossa alkio muodostuu, iturakko. **-rakkula** *s.* munasolun tuma, iturakkula. **-ripustin** *s.* alkiorakkoon syntyvä solurihma, jonka kärjestä alkio kehittyy. **-silmu** *s.* kasvinaiheen silmu, josta syntyy kasvin verso, sirkkasilmu. **-varsi** *s.* kasvinaiheen varsi, sirkkavarsi.

alkoholi[4] *s.* **1. a.** väritön neste, jota on päihdyttävänä aineksena käyneissä juomissa, vedetön sprii, etyylialkoholi. **b.** (vahvasti) alkoholipitoinen juoma, väkijuoma. | Nauttia a:a. Sortua a:in. A:n väärinkäyttö. -- ajoittain pyrki jo a:kin olemaan jonkinlainen kysymys SILL. — *Kuv.* Kuningas A. **2.** *kem.* orgaaninen yhdiste, joka sisältää yhden t. useampia hydroksyyliryhmiä sitoutuneena hiiliatomiin. — *Yhd.* amyyli-, etyyli-, metyylia.

alkoholi|eetteri *s. kem.* **-humala** *s.* alkoholin aiheuttama humala. **-höyry** *s.* — *Kuv.* A:t alkoivat haihtua hänen päästään. **-juoma** *s.* alkoholipitoinen juoma, väkijuoma. **-kielto** *s.* alkoholin käyttöä rajoittava kielto.

alkoholikko[2*] *s.* alkoholisti.

alkoholi|kysymys *s.* kysymys alkoholin väärinkäytön aiheuttamien (lähinnä yhteiskunnallisten) epäkohtien korjaamisesta. **-käyminen** *s. kem.* hiivasienten eräissä sokerilajeissa aikaansaama hajoaminen alkoholiksi ja hiilihapoksi. **-lainsäädäntö** *s.* alkoholipitoisia aineita koskeva lainsäädäntö, väkijuomalainsäädäntö. **-lakka** *s. tekn.* haihtuva lakka, joka on valmistettu liuottamalla hartseja, tav. šellakkaa ja kolofoniakin, etyylialkoholiin. **-liik|e** *s.* **1.** Suomessa valtion kontrolloima väkijuomaliikettä harjoittava monopoliliike; tämän yhtiön myymälä. **2.** *harv.* väkijuomain kauppa. | Laiton a. Sodan jälkeen on a. huomattavasti kasvanut. **-liuos** *s. kem.* liuos, jonka liuottimena on alkoholi. **-lämpömittari** *s.* lämpömittari, jossa lämpötilan osoittajana on värjätty alkoholi. **-mittari** *s.* areometri, jonka avulla todetaan jnk nesteen alkoholipitoisuus. **-monopoli** *s.* väkijuomien myynnin yksinoikeus. **-myrkytys** *s.* **-määrä** *s.* Verikokeen avulla voidaan todeta nautittu a. — Kaljan a. on pienempi kuin oluen.

alkoholinen[63] *poss.a.* alkoholipitoinen.

alkoholin|kulutus *s.* -käyttö *s.* A. on yhä lisääntynyt. **-valmistus** *s.*

alkoholi|pitoinen *a.* -pitoisuus *omin.* (etyyli)-alkoholia sisältävä;)(alkoholiton. | A. aine, juoma, lääke. Viinien a:pitoisuus. **-politiikka** *s.* **-prosentti** *s.* prosentteina ilmaistu alkoholipitoisuus. **-reaktio** *s.* A. on huono sillä, joka päihtyneenä käy riitaiseksi. **-rikollinen** *s.* juopuneena rikoksen tehnyt; väkijuomia käyttävä rikollinen.

alkoholismi[4] *s.* **1.** sairaalloinen taipumus väkijuomien nauttimiseen, juoppous; alkoholin aiheuttama elimistön sairaalloinen tila, alkoholimyrkytys. | Äkillinen, krooninen, pitkällinen a. **2.** *harv.* väkijuomien väärinkäytöstä aiheutuvat yhteiskunnalliset epäkohdat.

alkoholisti[1] *s.* alkoholismiin vajonnut henkilö, juoppo. **-huolto** *s.* alkoholistien huolto, alkoholistien parantamista tarkoittavat yhteiskunnan toimenpiteet. **-huoltola** *s.* alkoholistien huoltola. **-parantola** *s.*

alkoholitavara *s.* alkoholipitoinen (kauppa)tavara; väkijuomat.

alkoholiton[57] *kar.a.* A. viini, virkistysjuoma. — A. [= väkijuomien käyttöä kaihtava] kulttuuri.

alkoholi|valmiste *s.* alkoholia sisältävä valmiste. **-vero** *s.* väkijuomista määrätty vero.

alkovi[6] *s.* (huoneesta ulkoneva) vuode-, makuukomero. **-huone** *s.* huone, jossa on alkovi.

alku[1*] *s.*)(tav. loppu; merk.-ryhmät eivät selvästi eroa toisistaan.

1. se, millä jk alkaa. **a.** paikallisesti: alkamiskohta, alkupää. | Maantien, lankavyyhden, rivin a. Ympyrällä ei ole a:a eikä loppua. **b.** ajasta, aikajärjestyksestä: alkamisaika, -ilmiö, alkutapahtuma, synty. | Kesän a. Ensi vuoden a:un mennessä. Ennen ajanlaskumme a:a. Aikojen alussa. Ruotsin vallan a. Suomessa. Kapina kukistettiin a:unsa. Hän on toiminut koulun johtajana sen alusta. On parasta kertoa kaikki alusta. A. aina hankala, lopussa kiitos seisoo SL. **c.** muuta, ed. ryhmiin liittyvää käyttöä. | Sanan a. Tämä väite on perätön alusta loppuun asti.

2. alkamishetkeä edeltävä ilmiö, teko t. tila. **a.** syy, alkusysäys, aiheuttaja, aihe, alkuunpanija. | Tulipalon a:na oli palava savuke. Sarajevon murha oli a:na maailmansotaan. Onnettomuus antoi alun näihin varotoimenpiteisiin. Kaiken pahan a. ja juuri. -- hän kaiken tämän [onnettomuuden] syy ja a. KIVI.

b. siemen, aines. | Markassa tuhannen a. SL. Kätkevi tulikipunan / - - / uuen auringon aluksi KAL. — Miehen a. 'poika'. Emännän, kirjailijan, papin, tiedemiehen a. Antaa hampaan a:ja 'hammasrahaa'. — *Yhd.* ihmisen-, kasvin-, kuninkaan-, runoilijana. **c.** alku-, syntyperä. | Suku juontaa a:nsa rajan takaa. Kylän asujaimisto on hämäläistä a:a, mutta nyttemmin täysin savolaistunutta.

3. alkamishetkeä t. lähtökohtaa seuraava jakso, teko t. tila. **a.** alkuvaihe, -taival, -osa, -muoto. | Kuukauden, elokuun alussa. Alussa vuotta 1900. Esine on peräisin rautakauden alulta, ajanlaskumme alusta. Talven a. oli lauhkea. Isäni on alulla viidettäkymmentä. Matkan alussa tapahtui onnettomuus. Onkohan tämä keuhkokuumeen a:a? Tämä on lopun a:a. Puheen a. ei ennustanut hyvää. Kirjeen a:un kirjoitetaan päiväys. Hän ei ole päässyt työssään a:a pitemmälle. **b.** itu, taimi; rahtu, mitätön, vaatimaton aste (liittyy ryhmään 2.b). | Halla pani ohran alut. Hänellä on a:a kaksoisleukaan. Ei siinä puheessa ole totuuden a:akaan.

4. erityisiä, enimmäkseen ed. ryhmiin liittyviä esiintymiä. — *alku ja loppu* kaikki kaikessa, a ja o. | Hänen valitusvirtensä a. ja loppu on kova onni. Minä olen A ja O, ensimmäinen ja viimeinen, a. ja loppu UT. — *ei alkua eikä loppua.* Ajalla ei ole a:a eikä loppua. N:n puheissa ei ole a:a eikä loppua. — *antaa alku* aiheuttaa, synnyttää. | Tapahtuma antoi alun monenlaisiin arvailuihin. — *panna alku* (harv.) Agricola pani alun suomalaiselle kirjallisuudelle. — *saada alkunsa* alkaa; aiheutua, syntyä. | Rein-virta saa a:nsa Alpeilta. Tappelu sai a:nsa solvauksesta. Monet onnettomuudet ovat saaneet a:nsa huolimattomuudesta. — *panna alkuun, alulle* aloittaa. | Työ, keräys pantiin a:un. Uudistukset on pantu alulle. — *saada alkuun, alulle* aloittaa. | Saada työnsä a:un. - - kirjoittaa Soldan olevansa täydessä puuhassa saadakseen rakennuksen alulle AHO. — *päästä alkuun, alulle* päästä alkamaan, vauhtiin, liikkeelle. | Keskustelu pääsi a:un, alulle. Kesä on jo päässyt hyvälle alulle. Päästä siunattuun a:un. Jyvät ovat päässeet itämisen a:un. — *lähteä alkuun* alkaa. | Tästä kertomus lähtee a:un. — *olla alulla(an), alussa(an)* olla alkuvaiheessa. | Yritys on vasta alulla(nsa). Kesä on jo alussaan. Ravintoaineiden keinotekoinen valmistus on vasta alussansa. Oras on hyvällä alulla. — *aluksi* ensin(nä), ensiksi, ensimmältä; alkajaisiksi. | Syödä aluksi. Aluksi on tehtävä suunnitelma. Aluksi puhuja käsitteli päivän tapahtumia. Ensi aluksi hän ei saanut sanaakaan suustaan. — *alussa* aluksi, ensin. | Järjestys oli alussa aivan sekaisin. Alussa loi Jumala taivaan ja maan VT. — *alusta* alussa, ensimmältä. | Konetta ei saa heti alusta panna täyteen vauhtiin. Ja tämä riita loppui niin kuin jo alusta tahdoinkin KIVI. — *alkuun* ensi aluksi, alussa. | Varsinkin ensi a:un sattui erehdyksiä. Minun on heti a:un mainittava, että - -. — *ei alkuunkaan, ei alunkaan* ei vähääkään, ei lainkaan, ei yhtään. | En käsitä a:unkaan tarkoitustasi. Koko jutussa ei ole alunkaan perää. — *alkua(an), alkuja(an)* ensimmältä, ensi alussa; synty-, alkuperältään. | Tuomiovaltaa harjoitti a:aan käräjille kokoontunut kansa. Kuinka tuo a:jaan kunnon mies oli syyllistynyt moiseen tekoon? Kylän asukkaat ovat a:ansa hämäläisiä. — *alun* järjestysluvun partit:n edessä: hiukan, vähän, jonkin verran. | Alun kolmatta kymmentä henkeä. A. toista viikkoa. — *alun perin, alkaen, pitäen* ensi alussa, ensi hetkestä, alusta (lähtien). | Alun perin oli aikomuksemme - -. Olen alun alkaen ollut toista mieltä. Alun pitäenkään ei ollut toiveita asian onnistumisesta. — *alusta alkaen, pitäen, lähtien* = ed. | Hän otti alusta pitäen ohjakset käsiinsä.

alku- yhd:t merkitsevät mm.: **1.** ajan, paikan t. muun järjestyksen suhteen alussa olevaa, alkuun kuuluvaa; esim. a:jakso, -kirjain, -metri, -osa, -ottelu, -säe; a:hermostus, -huomautus, -kankeus, -käsittely, -lause, -merkki, -potku, -rukous, -tervehdys, -virsi; a:koulu, -opetus, -sivistys. **2.** perusosan ilmaiseman käsitteen alkuosaa; esim. a:ilta, -matka, -syksy. **3.** jtak alkuperäistä, lähtökohtaa, kehityssarjan alkuastetta; us. = kanta-; esim. a:apostoli, -kansa, -kieli, -kirkko, -koti, -merkitys, -teos, -tuli, -väestö; a:eläin, -nisäkäs, -lima.

alkuaan *adv.* ks. alku 4.

alku|aihe *s.* Kateus riidan a:aiheena. Vilustuminen on usein a:aiheena keuhkokuumeeseen. — Keksinnön a. Yksinkertaisestakin a:aiheesta saattaa punoutua mitä kaunein taiteellisen mielikuvituksen tuote. **-|aika** *s.* Kristinuskon, sodan, hallituskauden a. A:ajan kristillisyys, seurakunta. A:ajan vaikeudet on voitettu. A:aikoina hänen opintonsa sujuivat hyvin. Esine on peräisin kivikauden a:ajoilta. **-aikai|nen** *a.* alkuaikaan kuuluva, alkuajan. | Seuran a. toiminta. A. tapa, piirre. Kivi on a:sta, elotonta ainetta. **-aine** *s.* **1.** *kem.* aine, joka kemiallisissa muutoksissa ei jakaudu yksinkertaisempiin aineosiin, elementti, yksinkertainen aine. **2.** *fil.* aine, josta olevaisen katsottiin muodostuneen, perusaine, elementti. | Empedokles piti a:ina tulta, ilmaa, vettä ja maata. **3.** aines. | Vanhimpina aikoina näyttää vuohen ja lampaan maito olleen juuston a:ena. [Laastin] haju, joka kyllä väkevyydessä voitti a:ittensa: saven, sannan ja jokiveden hajun SILL. **-aine|s** *s.* lähtökohtana, perustana oleva aines, kanta-aines; raaka-aine. | Väestön a:kset. Kulttuurin a:ksia tavataan jo luonnonkansoilla. Kuusi on Suomen puunjalostusteollisuuden tärkeimpiä a:ksia. **-akordi** *s. mus.* **-apostoli** *s.* Paavalia ei lueta kahdentoista a:n joukkoon. **-arvo** *s.* Korkoa lasketaan pääoman a:lle. Nousun jälkeen lämpötila laski a:onsa. **-asema** *s.* Liikkuvan kappaleen a. Šakkipelin a. — *Raut.* junan lähtöasema. **-asento** *s.* Voimisteluliikkeen a. Vapautunut jousi palauttaa salvan a:onsa. **-askel** *s.,* tav. *mon. kuv.* Tutkimustyön a:et. **-aste** *s.* Pellavan valmistuksen a:et. Kehitys, tauti on a:ellaan. Opetuksen tulee a:ella olla havainnollista. **-asteinen** *a.* **1.** ensiasteinen, tiedon, taidon tms. alkeita koskeva. | A. opetus. **2.** alkukantainen, alkeellinen, primitii-

vinen. | A. sivistystaso, taideluoma, esitystapa.

alkuasuk|as *s.* **1.** *mon.* (maan) ensimmäiset asukkaat, alkuväestö. | Mitä rotua Suomen a:kaat ovat olleet, sitä ei tutkimus ole toistaiseksi pystynyt selvittämään. **2.** alku-, kantaväestöön kuuluva, kanta-asukas, maakalainen; us.)(kulttuurikansan jäsen, valkoihoinen. | Afrikan a:kaat. Intiaanit, Amerikan a:kaat. A:kaat suhtautuivat vihamielisesti löytöretkeilijöihin. **3.** *leik.* jllak seudulla syntynyt; seudun vakinainen asukas. | Kysyimme tietä kylän a:kailta.

alkuasukas|heimo *s.* **-jouk|ko** *s.* Ranskan armeijan a:ot. **-kylä** *s.* **-palvelija** *s.* **-ruhtinas** *s.* **-sotilas** *s.* **-valtio** *s.* **-väestö** *s.*

alku|asutus *s.* Seutu on saanut a:asutuksensa etelästä. **-eliö** *s. biol.* (*rinn.* alkeiseliö) yksisoluinen eläin t. kasvi t. niiden välimuoto, protisti. **-eläi|n** *s.* A:met 'Protozoa, eläinkunnan alhaisin pääjakso, yksisoluisia eläimiä'. **-elämys** *s.* Voimakas taiteellinen a. **-erä** *s. urh.* karsintaerä t. -ottelu, jonka parhaat pääsevät välierään t. loppuotteluun. **-hankaluu|s** *s.* Työn a:det. **-harjoitu|s** *s.* Teknillisiä a:ksia. Käsityön a. A:sta pikajuoksuihin. Poikasten painiskelu on hyvää a:sta tuleville mestareille. **-hermostuneisuus, -hermostus** *s.* Näyttelijöitä, kilpailijoita vaivasi a. **-hetki** *s.* Heilahdusliikkeen, kilpailun a. Hän on ollut yhtiön johtokunnassa sen a:stä. **-historia** *s.* Maailman, suvun, yrityksen, kirjoitustaidon a. **-huomautus** *s.* alustava huomautus kirjallisen t. suullisen esityksen alussa. **-hämär|ä** *s. kuv.* Valoa historian a:ään. Se tapahtui keskiajan a:issä. **-härkä** *s.* Bos primigenius, sukupuuttoon kuollut nautalaji, josta useat lehmärodut polveutuvat. **-ihmi|nen** *s.* **1.** esi-ihminen, ihmissuvun paleontologinen edeltäjä. **2.** ihmiskunnan kantaisä, -äiti. | Raamatun mukaan a:set elivät ensin viattomuuden tilassa. Manikealaiset sanovat a:sen saapuneen pohjantähden maailmasta. **3.** *harv.* luonnonihminen. | A. pitää luonnollistakin kuolemaa usein noitumistaitoisen vihollisen aiheuttamana. **-ilmiö** *s.* ilmiö, jota ei voi johtaa toisesta, perustotuus. | Elämän a:t. Valon a. - - näköaloja, jotka kantavat huimaavan syvälle siihen salaperäiseen a:ön, joka on kulttuurien ja uskontojen pohjalla KOSKENN. **-il|ta** *s.* illan alkupuoli. | A:lasta esitettiin yhteislaulua. **-imettäväinen** *s. el.* alkunisäkäs.

alkui|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** *poss.* yhd:ojen jälkiosana. | Germaanis-, hämäläis-, karjalaisa.; kirjallisa.; hämärä-, selkeäa.; (kiel.) affrikaatta-, konsonantti-, vokaalia., *h*-, *s*-a., genetiivi-, nominatiivia. **2.** *harv.* alku-; alkukantainen. | Aivan a:sina aikoina E.JUTIKKALA. - - elinkeinot pysyvät vielä sangen a:sella kannalla V.VOIONMAA.

alkuinnostu|s *s.* A:ksen haihduttua yritys näytti menevän myttyyn.

alkuisin *adv.* **1.** lähtöisin, peräisin. | Hamppu on a. Aasiasta. Ilmauksia, jotka ovat a. Raamatusta. Näistä autuaista hetkistä on a. tuo kauhea taistelu rinnassani AHO. **2.** alun perin, alkujaan. | Johtaja N. oli a. juoksupoika. *Raha*-sana on a. merkinnyt turkisnahkaa.

alku|iskuinen *a. mus.* A. säe 'säe, jossa on iskullinen alkusävel'. **-is|ä** *s.* kanta-, esi-isä; patriarkka. | Suvun, heimon a. Australiassa palvotaan a:ää ikivanhoin salamenoin. - - aina a:ien ajoista Jeesukseen asti A.J.PIETILÄ. **-itu** *s.* Kulttuurin, yhteiskunnan a. Teoksen a.

alkujaan *adv.* ks. alku 4.

alku|jakso *s.* Sodan, rautakauden a. Teos on a:jaksoltaan varsin omalaatuinen. — *Mat.* Funktion primitiivinen eli a. **-juoksu** *s.* yläjuoksu. | Joki on a:ssaan runsaskoskinen. **-juur|i** *s. kuv.* alku-, syntyperä, kantajuuri; lähtökohta. | A:eltaan ruotsalainen väestö. Nimi on suomalaista a:ta. Kansatiede koettaa ensi sijassa tutkia inhimillisen kulttuurin a:ta. Suvun a:ia on voitu seurata kauas keskiajalle. Näillä ilmiöillä on yhteinen a. Teoksen kirjalliset a:et. Vesiliikenteellä on ikivanhat a:et. [Esko] on tyhmää a:ta KIVI. — Pahan, riidan a. 'syy'. **-kallio** *s.* **1.** aikojen alusta olemassa ollut, jnk perustaksi ajateltu kallio. | Sammon on kuviteltu olevan kiinni a:ssa. — *Kuv.* Ajan, elämän a. **2.** *geol. vanh.* peruskallio. **-kankeu|s** *s.* Verrytysliike poistaa a:tta. A:den hävittyä keskustelu luisti vaivattomasti. **-kansa** *s.* kanta-, esikansa. | Suomalais-ugrilainen a. tunsi vasken. **-kantai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** primitiivinen, alkeellinen, kehittymätön. | Tulimaalaiset ovat a:simpia kansoja. A. kulttuuri, kehitystaso, viljelys. A:set olot. Maa on a:sesti viljeltyä. Elinkeinojen a:suus. **2.** alkuperäistä kantaa edustava, alkuperäinen; ensiasteinen, primäärinen. | A. helkajuhla TARK. *Raha*-sanan a. merkitys on ollut 'turkis'. **-kantoni** *s.* A:t 'ne kolme kantonia, joista Sveitsin valaliitto on saanut alkunsa, Schwyz, Uri ja Unterwalden, metsäkantonit'. **-kappale** *s.* **1.** ensimmäinen kappale, vars. kirjallisessa esityksessä. | Kirjeen a. Oppikirjan a:et. **2.** alkuperäiskappale, originaali. | Teoksen a. on kadonnut. **-karsin|ta** *s. urh.* jnk kilpailun alussa suoritettu karsinta, josta parhaat pääsevät jatkamaan; vrt. alkuerä. | Pojat jaettiin a:nassa kuuteen erään. **-kau|si** *s.* Talven a. Tutkimuksen, kansainvaelluksen a. Taiteilijan a:den tuotanto on epäitsenäistä. **-kehto** *s. kuv.* syntymäseutu, alkukoti. | Kasvin, opin, kansanrunouden a. Suomen suvun a:a on etsitty Itä-Venäjältä. **-kerake** *s. kiel.* alkukonsonantti. **-kesä** *s.* kesän alkupuoli. | Jään a:ksi kaupunkiin. Joskus a:llä. A:stä oli kylmähköä. **-kesäi|nen** *a.* A. tapahtuma. A:set hinnat. **-keväinen** *a.* A. kasvillisuus. Luonnon a. tuoreus. **-kevä|t** *s.* kevään alkupuoli. | Kaunis a. A:ästä yöt ovat vielä kylmiä. **-kiel|i** *s.* **1.** *kiel.* = kantakieli. | Suomalais-ugrilainen a. **2.** teoksen alkuperäinen kieli käännöskiel(t)en vastakohtana. | Raamatun a:et ovat heprea ja kreikka. Käännös on tehty a:estä. **-kieli|nen** *a.* < ed. 2. | A. teksti. Runoa ei ole julkaistu a:senä. **-kierro|s** *s.* N. keskeytti juoksunsa jo a:ksilla. **-kilpailu** *s. urh.* karsintakilpailu, jonka parhaat pääsevät loppukilpailuun; vrt. alkuerä. **-kirjai|n** *s.* ensimmäinen kirjain. **1.** tavua, sanaa, lausetta tms. aloittava kirjain. | Iso, pieni a. Sukunimen a. **2.** muita silmäänpistävämpi nimen, virkkeen, kappaleen tms. alussa oleva

kirjain, initiaali. | Keskiaikaisissa käsikirjoituksissa a:met täyttävät usein melkein kokonaisen sivun. **3.** tav. *mon.* nimikirjain. **4.** *mon.* aakkoston alussa oleva kirjain. | Kirjaimiston a:met a, b, c. **-kirjoitu|s** *s.* **1.** alkuperäinen kirjoitus. | Jäljennökset verrataan uudelleen a:ksiin. **2.** alussa oleva, ensimmäinen kirjoitus. | Lehden johtava a. **-kirkko** *s.* alkukristillinen seurakunta 1 kirkko; sen ajan kristikunta. **-kohta** *s.* Tien, radan a. Maanjäristyksen a. Joen a:a nimitetään lähteeksi. Palatkaamme puheen a:an. Pahan a. **-konsonantti** *s. kiel.* sanaa t. tavua aloittava konsonantti. **-koti** *s.* syntymäseutu, alkukehto. | Suomalais-ugrilainen a. Mustalaisten a. on tuntematon. Runon a:a on etsittävä lännestä. **-koulu** *s.* alakansakoulu; kiertokoulu. **-koulutu|s** *s.* Huono a. Saanut a:ksensa taitavien opettajien johdolla. **-kristillinen** *a.* kristinuskon varhaisimpaan kehityskauteen kuuluva t. sille ominainen. | A. seurakunta, kirjallisuus. A. kastamistapa. **-kristillisyy|s** *s.* kristillisyyden alkuvaihe. | A:den aikainen. **-kuu** *s.* **1.** (kalenteri- t. lunaari)-kuukauden alkupuoli, yläkuu. | A:lla tapahtui huomattava hintojen nousu. A:sta kala kuuluu syövän hyvin. **2.** *harv.* - - jostain Hatanpään takaa nousi kaareva a. SILL. **-kuukau|si** *s.* **1.** tav. *mon.* jnk ajanjakson, toiminnan tms. ensimmäinen, alkupään kuukausi. | Vuoden, sodan a:det. Myynnin a:sina oli tavaran menekki kohtalainen. **2.** tav:mmin alkukuu. | A:desta oli luja pakkanen. **-kuva** *s.* **1.** kirjan, runon tms. alussa oleva kuva, somistekuvio, alkuvinjetti. | Koru-Kalevala on somistettu alku- ja loppukuvin. **2.** perikuva, alkuperäinen esikuva. | Runoilija säilyttää povessaan rakkauden ja kauneuden a:a 'puhdasta, ihanteellista rakkautta ja kauneutta'. [Castrén] luopui kuvittelustaan, että sammon a:na oli jumalan temppeli E.N.SETÄLÄ. **-kymmen** *s.*, tav. *mon.* Vuosisatamme a:et. 1800-luvun a:inä, a:ille saakka. **-käsittely** *s.* Raaka-aineen, turkisnahkojen a. Jutun a. oli julkinen. **-laakso** *s. geol.* jäätikön sulavesivirtojen kulutuksesta syntynyt erittäin iso eroosiolaakso. **-lause** *s.* johdanto, esipuhe. | Teoksen, kirjeen a. Suomennokseen on lisätty laaja a. **-leh|ti** *s.* Kirjan a. — *Kuv.* Otamme esimerkin historian a:diltä. **-liite** *s. kiel.* esiliite, prefiksi, esim. *epä-* sanassa epäonnistua. **-lima** *s. biol.* solun hyytelömäinen perusaines, johon kaikki elintoiminnot pohjautuvat, protoplasma. **-lu|ku** *s.* **1.** Kirjan, tutkimuksen a. A:vuissa kirjoittaja esittää eräitä vertailuja. **2.** *mat.* jaoton luku. **-luonnos** *s.* Teoksen, runon, muistomerkin a. "Nummisuutarien" a. oli ruotsinkielinen "Bröllopsdansen" (Häätanssi). **-luot|e** *s. kansanr.* syntysana. | - - noita syntyjä syviä / ajan a:tehia KAL. **-läh|de** *s.* joen tms. lähtökohta. | Joki tulvii lumen sulaessa sen a:teillä. — *Kuv.* Aurinko, valon ja lämmön a. Elämän, pahan a. Kirjallisen esityksen a. Tutkimuksen a:teet on mainittava. - - olen kuullut niiltä, jotka seisovat tapahtumain a:teitä lähempänä AHO. **-lyhennys** *s.* pikakirjoituksessa: lyhennys, jossa on merkitty vain sanan alku. **-lämmitys** *s.* *tekn.* höyrykattilan tms. lämmittäminen työtehoon. | Keinotekoinen veto edistää veturin a:tä. **-matka** *s.* A:sta vallitsi hilpeä mieliala. **-menestys** *s.* Hyökkääjän a. muuttui pian tappioksi. **-merkity|s** *s.* *Sankari*-sanan a. lienee 'laulaja'. *Käsittää*-sanalla on konkreettinen a. Nimi, joka on a:kseltään hämärä. **-merk|ki** *s.* **1.** alkamista, aloittamista osoittava merkki. | Orkesterin johtaja antoi a:in. A. .—.—.— osoittaa radioliikenteessä tiedotuksen alkamista. Lehden lakkauttaminen oli a:kinä uuteen sortokauteen. **2.** alussa esiintyvä merkki. | A:eistä päättäen tämä istuntokausi muodostuu edellistä vilkkaammaksi. **-minuut|ti** *s.* Ensimmäinen maali syntyi heti pelin a:eilla. **-munuainen** *s. el.* selkärankaisten sikiön varhaisimmilla asteilla tavattava munuainen. **-muo|to** *s.* kantamuoto. | Koiran a. Esineen, sanan, kielen a. Perhe on ihmisten yhteiskuntaelämän a. Tutkija koettaa saada selville runon a:don.

alkunai|nen[63] *a. harv.* **1.** alkukantainen. | A. maanviljelys, talouskanta. - - varsinainen maatalous pysyi a:sella kannalla V.VOIONMAA. **2.** alkuperäinen. | - - pysyköön - - [kiinnityksen omistajalla] se etuoikeus, jonka hän a:sen kiinnityksen nojassa on saanut LK.

alku|nisäkäs *s. el.*, tav. *mon.* A:nisäkkäät 'Promammalia, eläimet, joista korkeampien nisäkkäiden katsotaan polveutuvan'. **-nopeus** *s.* Auton, painokoneen, putoavan kappaleen a. Luodin a. tarkoittaa sitä nopeutta, joka luodilla on piipusta lähtiessään. **-numero** *s.* Luvun, lukusarjan a. Äänestyksen a:t viittaavat keskustan voittoon. — Lehden a. Konsertin a. **-näytös** *s.* Näytelmän a. 'prologi'. — *Kuv.* Sodan a. **-oire** *s.* Tavallinen keuhkotaudin a. on pitkällinen yskä. **-olento** *s.* olento, josta kaiken oletetaan saaneen alkunsa; jumaluus. **-olevainen** *s. fil.* alkuolento. **-olio** *s.* **1.** *fil.* (Platonin), idea; (Leibnizin ym.) monadi, alkuosanen. **2.** *biol.* par. alkueliö. **-opetu|s** *s.* alkeisopetus. | Matematiikan a. Hän sai a:ksen isältään. **-opinno|t** *s. mon.* Teos on tarkoitettu lainopin ylioppilaille a:issa käytettäväksi. **-os|a** *s.* **1.** alun muodostava osa. | Maantien, matkan, runon a. Romaanisarjan a:at ovat jo ilmestyneet. **2.** jakautumaton osa, perusosa. | Kemiallisen yhdisteen a:t. Laite, joka voidaan käden käänteessä hajottaa a:iinsa. **-osa|nen** *s.* **1.** Ruumiin kudoksissa on pienen pieniä a:sia, soluja. **2.** *fil.* monadi. **-ot|e** *s.* Voimisteluliikkeen a. — Jo uuden puolueen a:teissa ilmeni vallankumouksellisia piirteitä. **-ottelu** *s. urh.* **1.** karsintaottelu, jonka voittaja pääsee jatkamaan kilpailuja;)(loppuottelu, finaali. | Jalkapallosarjan a:t. **2.** esi-, täyteottelu, jonka vähäpätöisemmat kilpailijat suorittavat ennen kilpailujen pääottelua (vars. ammattinyrkkeilyssä). **-painoinen** *a. kiel.* A. sana, diftongi. **-paino|s** *s.* teoksen ensimmäinen painos. | Teoksen kolmas painos eroaa huomattavasti a:ksesta. **-pala** *s.*, tav. *mon.* (aterian aluksi tarjoiltava) päällystetty pikkuvoileipä; vrt. sandwich. | Kylmät, lämpimät a:t. **-palkka** *s.* **-panos** *s. sot. tekn.* **1.** panossarjan ensimmäinen panos, joka räjähtäessään sytyttää seuraavan panoksen. **2.**

helposti räjähtävä panos, joka välittää räjähdyksen nallista varsinaiseen panokseen, detonaattori.

alkuperin *adv.* alkuaan, alun perin (harv:mpi kuin nämä). | A. lienee katsottu vuoden alkavan syksystä. - - a. on tämmöisissä sanoissa ollut vaihtelua E.N.SETÄLÄ.

alku|peruste *s. fil.* äärimmäinen, ensimmäinen peruste, prinsiippi. | Olemisen, tiedon a:perusteet. Monismi nojautuu yhteen ainoaan a:perusteeseen. **2.** *mon. harv.* alkeet, pohjatiedot. | Opin a:perusteet. **-perä** *s.* se, mistä jk on syntyisin t. peräisin, synty, syntyperä. | Ihmisen, kasvien a. Höyrykoneen a. Taudin a. Sanojen, runon a. Olla vanhaa a:ä. Suku on a:ltään hämäläinen, hämäläistä a:ä. Kotimaista, kansainvälistä a:ä. Ilta- ja aamutaivaan kauniin värityksen aiheuttava tomu ei liene kosmillista a:ä.

alkuperäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** alun perin jllek kuuluva t. jssak oleva, synnynnäinen; oikea, aito, originaalinen;)(myöhäisempi, jäljennetty, käännetty, muunneltu jne. | Yhdistyksen a. jäsenmäärä. Sanan a. merkitys. A. todistus;)(jäljennös. A. teos;)(käännös, jäljennös. Vaihtanut a:sen suomalaisen nimensä uuteen. Täytyi luopua a:sestä suunnitelmasta. Jäljennös ei pysty antamaan oikeaa kuvaa a:sestä. Taulun a:syys on epävarma. — *Lak.* A. l. originäärinen saanto 'saanto, jossa saantohetkellä ei ole aikaisempaa omistusoikeutta olemassa';)(johdannainen l. derivatiivinen saanto. — *alkuperäisesti* alun perin, alkuaan. | Sanaan a:sesti kuulunut vokaali. Moni a:sesti suomalainen nimi on merkitty vanhoihin asiakirjoihin muukalaisasuisena. Lonkkaluu on a:sesti muodostunut kolmesta eri luusta. **2.** omintakeinen, itsenäinen (vars. taiteilijan lahjoista). | A., luova kyky. Runoja elävöittää väkevä ja a. mielikuvitus TARK. **3.** *vanh.* par. alkukantainen, alkeellinen, kehittymätön. | A. sivistystaso, elinkeino. Paikkakunta oli mitä a:simmällä kannalla PÄIVÄR.

alkuperäisin *adv. harv.* **1.** alkuaan, alun perin. | A. kreikkalainen sana. A. oli perfektillä aivan ominaiset päätteensä. **2.** → peräisin. | - - hyökkäys ei siis ole a. omasta tahdostamme AK.

alkuperäis|kappale *s.* alkuperäinen kappale, originaali. | Sopimuksen a. **-kuva** *s.* **-muoto** *s.* **-pakkau|s** *s.* Tavara myydään tehtaan a:ksissa. **-teo|s** *s.* alkuteos, originaali. | A. ja sen käännös. A:ksen veroinen.

alkuperä|maa *s. liik.* tuotantomaa; vrt. kulutusmaa. | Tavaran a. **-merkintä** *s. liik.* tavaran tuotantopaikkaa osoittava merkintä. **-n|merkki** *s. liik.* tavaraan pantava merkki, joka osoittaa sen tuotantopaikan. **-todistus** *s. liik.* todistus, joka ilmaisee tavaran tuotantopaikan; vrt. sertifikaatti.

alku|piste *s.* alku-, lähtökohta. | Viivan, radan, maantien a. Koordinaatiston a. 'origo'. Minna Canth merkitsee - - uuden kirjallisen aikakauden - - a:pistettä LEINO. **-pitkä** *a.* **1.** *run.* (myös *s:sesti*) daktyyli(nen). **2.** *kiel.* alkuaan pitkä. | A. vokaali, joka on lyhentynyt. **3.** *mus.* (*s:sesti*) = alkusupiste. **-pituu|s** *s.* Hihna on venynyt n. 10 % a:destaan. **-potku** *s. urh.* jalkapallopelissä. | Peli oli a:sta loppuvihellykseen saakka erittäin kireää. **-puhe** *s.* Juhlien, kokouksen a. **-puol|i** *s.* Matkan a. A. kirjaa. Työn, sodan a. Vuosisadan a. Ensi kuun a:ella. A:ella vuotta. **-puolisko** *s.* Matkan a. juostiin kovaa. Esine on peräisin 1600-luvun a:lta. **-pysty(paini)** *s. urh.* painiottelun alussa tapahtuva pystypaini. **-päiv|ä** *s.* **1.** jnk ajanjakson, tapahtuman ensimmäinen, alussa oleva päivä. | Vuokra-ajan a. Vallankumouksen a:ät. Lehti ilmestyy joka kuukauden a:inä. **2.** päivän alkupuoli. | A:ästä satoi. **-pää** *s.* Langan, polun, rivin, luettelon a. Junan a:ssä olevat vaunut. Joutua a:hän. Vuosisadan, opiskelun a. — *Kuv.* Suomi on kahvinjuonnissa a:n maita. **-raja** *s.* **1.** raja, josta jk lähtee, lähtöraja. | Aikakauden, verotuksen, kiehumapisteen a. **2.** rajan alkuosa. | A. kulkee soiden halki. **-rukous** *s.* Saarnan a. **-runo** *s.* **-san|a** *s.*, tav. *mon.* **1.** ensimmäinen, alussa oleva sana. | Laulujen a:ojen mukainen sisällysluettelo. A:oikseen puhuja lausui ilonsa siitä, että--. Jo kirjeen a:oista näki, kenelle kirje oli tarkoitettu. **2.** johdanto(sanat), esipuhe, alkulause. | Esitelmän, teoksen, toisen painoksen a. A:oissaan tekijä kiittää avustajiaan. **-sananen** *s.* (kirjan) esipuhe, alkulause. | Uuden painoksen a. **-seurakunta** *s.* alkukristillinen seurakunta, nimenomaan Jerusalemissa ensimmäisenä muodostunut. **-siirto** *s.* šakkipelin ensimmäinen siirto. **-sivisty|s** *s.* **1.** alkeis-, pohjasivistys. | Hyvä, huono a. **2.** Ihmiskunnan a:ksen historiaa. **-sivu** *s.* Teoksen, asiakirjan, luvun a. Siitä on jo puhuttu kirjan a:illa. **-soinnulli|nen** *poss.a.* -suus *omin.* < alkusointu. | A. runo. **-soinnut|on** *kar.a.* -tomuus *omin.* < seur. **-sointu** *s.* kahden t. useamman sanan alkuäänteiden yhtäläisyys, esim. *ma*ita ja *ma*ntereita; *syn.* allitteraatio. | Vanha suomalainen runomitta käyttää runsaasti a:a. **-soit|to** *s.* preludi; uvertyyri; juhlatilaisuuden alussa esitetty soitinsävellys. | Koraalin, oopperan a. Juhlan, konsertin a. — *Kuv.* Uusien vaalien a:toja. Välikohtaus, joka saattaa olla a:tona kansainvälisiin selkkauksiin. Lakko muodostui kapinan a:oksi. - - lyhyt a. yhdyselämämme pitkään sävellykseen AHO. **-solu** *s.* **1.** *biol.* **a.** solu, josta kaikkien elollisten olentojen otaksutaan polveutuvan. **b.** ketoton, paljas solu. **2.** *kuv.* alkumuoto, -aihe. | Perhe on inhimillisen yhteiskunnan a. Yksinkertaista vertausta on pidettävä sananlaskun a:na. **-somiste** *s.* koristeellinen alkukuva t. -kuvio, -vinjetti. **-sukulai|nen** *s.*, vars. *kiel.* -suus *omin.* yhteisestä kantakielestä, muodosta polveutuva. | Suomi ja vepsä ovat a:sia. Eri kielten sanaston yhtäläisyys saattaa johtua a:suudesta tai myöhemmästä vaikutuksesta. **-sumu** *s.* otaksuttu alkutila, josta maailmat ovat syntyneet. | Taivaalla on useita tähtisumuja, joiden voidaan ajatella olevan a:ja. **-suoli** *s. biol.* gastrulan ontelo. **-suomalai|nen** *a.* ja *s. kiel.* -suus *omin.* = kantasuomalainen. **-suomi** *s. kiel.* = kantasuomi. **-supiste** *s. mus.* iskuala, jonka iskusävel on 3 kertaa niin pitkä kuin iskuton; *syn.* alkupitkä. **-suu** *s. biol.* gastrulan ontelon

suu. **-suvi** *s.* = alkukesä. **-syksy** *s.* syksyn alkupuoli. | A:llä vallitsee vielä kesäinen sää. Hän oli a:stä sairaana. **-syksyinen** *a.* A. luonto. **-synty** *s.* oletettu elollisten olioiden syntyminen elottomista aineista. | Eläinkunnan, elämän a. Usko a:yn ei ole vieläkään kuollut. **-sysäy|s** *s.* Kuorma tarvitsee a:ksen päästäkseen liikkeelle. Ammus ei saa syttyä laukauksen aiheuttamasta a:ksestä. — *Kuv.* heräte, kiihoke, impulssi. | Uudistusten a. Mellakka antoi a:ksen kapinaan, kapinalle. A. [runon] kirjoittamiseen on saatu kirjallista tietä. **-sy|y** *s.* Pahan, onnettomuuden, tappelun a. Sairauden a:ynä on usein ajattelematon elämäntapa. Palon a:ytä ei ole saatu selville. Materialistit koettavat etsiä kaikille ilmiöille vain aineellisia a:itä. **-sä|e** *s.* Runon a., a:keet. **-säie** *s.* *anat.* orgaanisen kudoksen hienoin säie, fibrilli. **-sävel** *s.* Sävelmän, säkeen, tahdin a.

alku|tahti *s.* **1.** *run.* säkeen varsinaisia runojalkoja edeltävä painoton tavu, joita voi olla useampiakin, esi-, nousutahti, anakruusi. **2.** alussa oleva, ensimmäinen tahti. | Soitan laulun 6 a:tahtia. **3.** *kuv.* Taistelun a:tahdit. Näiden - - oodien realismi ja kriitillinen uhma ovat - - a. "myrskyyn ja kiihkoon" KOSKENN. **-tai|pale, -tai|val** *s.* Tien a:val. Heti a:paleella kohtasi retkeilijöitä ankara lumipyry. — *Kuv.* Kehityksen a. Vuosisadan a:paleella. Kuvailla elämänsä a:valta. Tutkimus on vasta a:paleellaan. **-talv|i** *s.* talven alkupuoli. | A. kului valmisteluihin. Koko a:en vallitsi leuto sää. **-talvi|nen** *a.* A. pakkassää. A:set metsänhakkuut. **-tapahtuma** *s.* Sodan a:t. **-tavu** *s.* Sanan a. A:n vokaali. **-tekij|ä** *s.* tekijöistä, joista jk viime kädessä muodostuu t. joihin jk perustuu: perustekijä, perusosa, -yksikkö. | Perheen a:ät, mies ja vaimo. Tuotantoelämän a:öinä ovat luonto ja ihminen. Tapahtuman psykologinen a. — *Mat.* kokonaisluvun tekijä, jota ei voi jakaa yksinkertaisempiin. | 12:n a:t ovat 2×2×3. Jakaa, hajottaa luku, polynomi a:öihinsä. — *Leik.* Hajottaa, hajota a:öihinsä 'pienimpiin osiinsa, hajalle, pirstoiksi'. Autorämä uhkasi joka hetki hajota a:öihinsä. Pojat hajottivat tynnyrin a:öihinsä. **-teksti** *s.* alkuperäinen teksti; vrt. jäljennös-, käännösteksti. | Raamatun heprealainen a. Teos julkaistaan uudelleen tarkasti a:n mukaisena. Käännöksellä harvoin on a:n tuoreutta. **-teo|s** *s.* alkuperäinen teos, originaali; vrt. käännös, jäljennös. | Saksankielinen a. Käännös ei ole a:ksen veroinen. [Taulun] jäljennös antaa heikon käsityksen a:ksesta. **-tervehdys** *s.* vars. kirkollisessa kielenkäytössä. | Saarnan, messun a. Jumalanpalveluksen alkuvirttä seuraa a. — Kirjeen a. **-tie|to** *s.*, tav. *mon.* **1.** alkeis-, pohjatieto. | Antaa a:toja algebrasta. Kouluun pyrkiviltä vaaditaan määrätyt a:dot. **2.** ensimmäinen tieto, kokonaisesityksen pohjana oleva tieto. | Näihin a:toihin saattaa vielä tulla muutoksia. A:dot tähän tutkimukseen on saatu seur. lähteistä. **-tila** *s.* Maailman, ihmissuvun a. **-tilanne** *s.* Taistelun a. **-toimitu|s** *s.* **1.** Kilpailujen juhlallinen a. Jumalanpalveluksen a:kset. Virallisten a:sten jälkeen astui puhujan paikalle herra N. **2.** *mat.* peruslaskutapa. | Laskennon a:ksia ovat yhteen-, vähennys-, kerto- ja jakolasku. **-tul|i** *s.* Maailmankaikkeuden alkuna pitää Herakleitos tulta: a:esta on kaikki syntynyt. - - tok' enin Päivää lemmit, a:ta LEINO. **-tuotan|to** *s.* **1.** Kirjailijan a. **2.** *tal.* raaka-aineiden hankkiminen. | A:non alaan kuuluu mm. maa- ja metsätalous. **-tutkin|to** *s.* varsinaisia opintoja t. suurempaa tutkintoa edeltävä tutkinto. | A:non suorittanut lentokoneen ohjaaja. Kesäyliopistoissa voidaan suorittaa eräiden aineiden a:toja. Lääketieteellinen a. oli pääsyehtona lääketieteelliseen tiedekuntaan. **-tyyppi** *s.* alku-, lähtömuoto, (ensimmäinen) esikuva. | Reen, runon, seikkailuromaanin a. Näytelmän päähenkilön a. **-|työ** *s.* alustava työ, esityö. | Kankaan kudonnan a:työt. A. vaikuttaa ratkaisevasti lopputulokseen. Uudisrakennuksen a:töihin on jo ryhdytty. — A:töikseni [= heti aluksi] kirjoitin pitkän kirjeen kotiin.

alkuun|lähtö *s.* liikkeellelähtö. | Koneen, vaunun, hevosen a. **-panija** *s.* alullepanija, aloittaja, alkaja, aloitteen tekijä. | Tappelun a. Huhun, neuvottelujen a. - - silmät luotuina uskon a:an UT[v]. **-pan|na** *v.* tav:mmin panna alkuun (ks. alku 4). | On tarkoitus a. kansalaiskeräys. A:eva voima. Yhdistystä a:taessa. Kustantajan a:ema teossarja. **-pano** *s.* alullepano. | Keräyksen, työn a. — Subjektiivisen gen:n ohessa 'aloite' tav:mpi. | Kenen a:a tämä hullutus on? Seuran a:sta on suoritettu laajoja tutkimuksia. **-pääsy** *s.* A:yn tarvittavat varat. Suomalaisen kertomakirjallisuuden a. oli - - hidasta ja vaivalloista TARK.

alku|vaihe *s.* Sodan, pelin, voimisteluliikkeen a. Taudin a:vaiheet. 1800-luvun a:vaiheilla. Kertomus luostarin a:vaiheista. Tutkimukset ovat vasta a:vaiheissaan. Tajuttomuus esiintyy yleisesti kuoleman a:vaiheena. **-vaikeu|s** *s.* Opiskelijan kielelliset a:det. Voittaa a:det. **-vaisto** *s.* alkukantainen, animaalinen, eläimellinen vaisto. | Ihmisen a:t. A:jen maailma. Taistella raakoja a:ja vastaan. **-vaistoi|nen** *a.* -suus *omin.* A. ihminen, kirjailija. A:set tunteet. - - sielun täyttää raskas, a. ikävä NUOLIV. **-valmennus** *s.* *urh.* Kilpailijain a. **-valmistelu** *s.*, tav. *mon.* Juhlan a:t. Ryhtyä a:ihin. Vuoden a:jen jälkeen yhtiö aloitti toimintansa. Valtuusto myönsi kysymyksen a:a varten 10.000 mk. **-valmistu|s** *s.*, tav. *mon.* Kokouksen a:kset. Tehdä a:ksia. **-vauh|ti** *s.* Juoksijain a. Pienen a:din saatuaan vaunut lähtivät vierimään mäkeä alas. — *Kuv.* Yritykselle antoi a:din eräs suurehko lahjoitus. **-ve|si** *s.* **1.** *mon.* Laajoki saa a:tensä Yläneen ja Honkilahden järvistä. **2.** vesi, josta maan kuvitellaan syntyneen. | Kun maata kannattava jättiläiskilpikonna kerran liikahti, alkoi a. tulvia yli maan UNO HARVA. **-viik|ko** *s.* **1.** viikon alku. | A:olla oli tilanne ennallaan. Ei ehtinytkään perille a:osta. **2.** jnk ajanjakson, toiminnan tms. ensimmäinen, alkupään viikko. | Vuoden, sodan a:koina. Kekriä vietettiin marraskuun a:olla. **-vinjetti** *s.* Alku- ja loppuvinjetein somistettu teos. **-vir|si** *s.* Helkavirsien a. Jumalanpalvelus alkaa a:rellä. **-voima** *s.* **1.** kaikkien

voimien alkulähde. | Aikojen alussa toimimaan ryhtynyt a. Brahma käsitettiin persoonattomaksi a:ksi. 2. jalostamaton, raaka voima; raju intohimo. | Luonnon, ihmissuvun a. A:n rajuudella purkautuva viha. N:n juoksu ei ollut kaunista, mutta se uhkui ehtymätöntä a:a. **-voimai'nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* < ed. 2. | A. luonto, kansa, mies. A. luomiskyky. Aleksis Kiven a. nerokkuus. Tahdon a:suus. **-vuori** *s.* peruskallio. **-vuo'si** *s.* **1.** vuoden alkupuoli. | Sateinen a. Hintataso oli a:desta melko alhainen. **2.** tav. *mon.* jnk ajanjakson, toiminnan tms. ensimmäinen, alkupään vuosi. | Sodan a:nna. Itsenäisyytemme a:sina. 1900-luvun a:siin saakka. On a:sista lähtien ollut mukana yhdistyksen toiminnassa. **-vuosikymmen** *s.* vrt. ed. 2. | Koulun a:et. Uuden ajan a:iltä. **-vuosisat|a** *s.* vrt. alkuvuosi 2. | Ajanlaskumme a:oina. **-väestö** *s.* ensimmäinen väestö, kantaväestö. | Seudun a. on ollut suomalaista. Uudet tulokkaat tunkivat tieltänsä maan a:n. **-yhtey's** *s.* Kielten, sanojen a. Runot, jotka edellyttävät ikivanhaa a:ttä. **-ykseys** *s. fil.* olevaisen äärimmäinen peruste, alkuolento, -olevainen, jumaluus. **-yö** *s.* **1.** yön alkupuoli. | Valvoi koko a:n. Uni on syvin a:stä. **2.** tuntematon, synkkä aikojen alku, kaaos. | Taas karjuu Kaos ikivanha. Kauhu / titaanit valtaa, yltyy a. LEINO. - - ja valkeni niin näköpiiri / kuin a:st' esiaamu T.LYY. **-ään|i** *s.* Laulajat hymisivät hiljaa a:en. **-ään|ne** *s.* Sanan a:teet.

alkyyli[6] *s. kem.* A:t 'eräs hiiltä ja vetyä sisältävä atomiryhmä'.

alla varsin. merk:ssä)(päällä, yllä. **I.** *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera), *runok.* myös *prep.* (gen:n kera).

1. paikasta. **a.** jnk alapuolella, peittämänä, suojassa, kätkössä. | Penkin, pöydän a. Katon, lattian, huoneen a. Lavan a. Pään a. Tyynyn a. Kiven a. Kuorman, painon a. Leuan a. Puun a. Lehvien a. Hatun a. Takin a. Kannen, pinnan a. Nahan a. Veden, jään, hangen a. Hiekan a. Maan a. Kirjeen a. [= lopussa] oli hänen nimensä. Olla suihkun a. Olla taakan a. Pää siiven a. Tuli paloi padan a. Lumi narisi jalan a. Aallot loiskivat a:mme. Juotiin tulokahvit koivun a. Kantaa lasta sydämensä a. A:mme multa ja juuria, / yllämme kuilut KAILAS. - - vaan on silkkoa sisällä, / akanoita a. kuoren KAL. — *Abstr.* Sanojen a. piili salainen piikki. Näennäisen puolueettomuuden a. oli tarkoituksellista yksipuolisuutta. Huhuilijan ääni muuttui huudoksi, jonka a. on hätää HAARLA. — *Kuv.* ks. sanontojen selityksiä yl. vastaavien s:ien kohdalta. | Porsaat ovat emän a. 'ruokittavina'. Nukkua nurmen a. Taistella, purjehtia Suomen lipun a. On jalat oman pöydän a. Oman orren a. Kotoisen kurkihirren a. Talo on vasaran a. Ei hänen kielensä a. pysy mikään. Juosta kieli vyön a. Juosta kuin palava taula hännän a. Olla tohvelin a. Olla kiven a. 'vaikeasti saatavissa, tiukalla'. - - luokka oli täynnä sähköä — maan a. kyti KIANTO. **b.** avaruustiloista, enimmiten *runok.* ja *ylät.* | Ilman a. Paljaan taivaan a. Pilvien a. Etelän auringon a. Täällä Pohjantähden a. Iltatähden a. Kaikkea avaruuden a. Ei ole mitään uutta auringon a. VT. Tämän ilman kannen a. KAL. Sinä ihanaisin taivaan a. KIVI. Vain lännen a. ja luoteissessa aukenee rannaton aapa PAULAH. — *Kuv.* Näiden johtotähtien a. Syntyä onnellisten tähtien a. Romantiikan tunnusmerkkien a. **c.** jtak alempana, jstak katsoen alempana. | Mäen, rinteen, a. Kylän a. Kosken a. Rantatöyrään a. Ikkunan a. on iso pihamaa. Vuoren a. vihersi metsä. Lähde kallion a. Virran a. niemessä. Juuri kirkon a. on valkama. Syvällä a:mme vilahti meri. Auta miestä mäessä, älä mäen a. SL. - - alkoi veisteä venettä, / a. korven kolkutella KAL. Kaiken talvea oli jänislanka ollut pellon a. aidan raossa AHO. - - meri aaltos vaaran a., / päivä paistoi päällä veen LEINO. — Olla, seisoa tuulen a. 'sillä puolella, jonne tuuli puhaltaa, alatuulessa'. Sattui surma kuulemahan, / a. tuulen seisomahan KANT. Hylkyalus a. tuulen! [*]MANN. — *Kuv.* Löi nyrkkiä pöytään konstaapelin nenän a. Vanhempiensa katseen a. Esivallan silmien a. - - eessä julkisen Jumalan, / a. kasvon kaikkivallan KAL.

2. ajasta: vähän ennen jtak juhlaa, tapahtumaa. | Joulun, vapun a. Juuri juhlan a. Näin vaalien a. Älä juokse juhlan a. tietämässä tyttölöitä SL. - - ne kun ovat teeret ja mehtäkset syönnöksellään näin kekrin a. HAARLA.

3. jnk kohteena, jssak (tav. vaikeassa) tilassa olemisesta; etup. vain *runok.* ja *ylät.* | Tuulten virin a. Ruoskan iskujen a. Maa kumahteli askelten a. Puu kutistui talven tuiskujen a. - - purjenuorat ratisivat vihurin a. AHO. - - honganlatva huojuu kirveen a. TALVIO. Niin kaikki meidän päivämme kuluvat sinun vihasi a. VT. - - lie kolme taloa kunnahalla / ja sadat saatavat ryöstön a. LARINK. — *Normaalityyl.* tav. par. muuten. | Vieraan vallan a. Hänen valtansa a. 'alaisena, hänen vallassaan'. Mielivallan a. 'alaisena'. Orjuuden a. 'orjana, orjuudessa'. Jumalan vihan a. 'alaisena'. Raskaan kurin a. 'alaisena, raskaassa kurissa'. Olla kiusausten a. 'kiusauksissa, kiusausten ahdistamana'. Suuren surun, tuskan, murheen a. 'vallassa'. Lakien varjon a. 'lakien varjolla'. — † Työn a. 'alaisena, tekeillä'. Rakennuksen, korjauksen, maalauksen, viimeistelyn a. 'rakenteilla, korjattavana, maalattavana, viimeisteltävänä'. Tarkastuksen a. 'tarkastettavana'. Holhouksen a. 'holhottavana, holhouksen alaisena'. Hoidon a. 'hoidossa, hoidettavana'. Valvonnan a. 'valvonnassa, valvottavana'. Kiivaan tykkitulen a. 'kohteena, alaisena, kiivaassa tykkitulessa'. Johtajan a. 'alaisena'. Voittajan a. 'vallassa, vallan alaisena'. Esimiehyyden, päällikkyyden a. 'alaisena'. Komennon a. 'komennossa'. Taloudellisten vaikeuksien a. 'taloudellisissa vaikeuksissa'. Kuolla epäuskon a. 'epäuskoisena, epäuskon tilassa'. Olla kuoleman pelon a. 'vallassa'.

II. *adv.* paikasta; vrt. I.1. a. Pojat painivat toinen a., toinen päällä. Nurmet a., pellot päällä KAL. Yö musta yllä, a. MANN. - - herkullinen kotivoileipä, a. rouhea ruis, päällä Mansiken oman mäen kukkasista kokooma kel-

tainen kesävoi SILL. Olla a. päin, a. mielin. — *Yhd.* katos-, kynnys-, taivasa. **b.** kirjallisesta esityksestä. | Täysi nimi a. 'kirjeen, asiakirjan tms. lopussa'. Esitämme a. [= jäljempänä, seuraavassa] selostuksen. A. esitetty, mainittu, kuvattu. - - a. on isäs nimi ja puumerkki KIVI.

allak|ka[15*] *s. kans.* almanakka. | On kuin myrskyn merkki a:an kulmassa [= vihainen] SP.

alla|kuvattu, -mainittu *a.* par. ⌒. **-mielin** *adv.* par. ⌒.

allantois[7] *s. biol.* ravitsemiskalvo. **-kalvo** *s.* = ed.

alla|oleva *a.* par. ⌒. **-olo** *s.* Etevät painijat eivät lainkaan pelkää a:a. **-päin** *adv.* **1.** paikallisesti. | Linnun sulan leveämpi höyty on a. **2.** mielialasta, par. ⌒; ks. alla II. **-päinen** *a.* alakuloinen, masentunut. | - - miel' on ange, a., / kunnes aika luonnon puree *MANN.

allas[96*] *s.* **1.** isohko, suhteellisen matala astia t. avoastian tapainen kiinteä säiliö, kaukalo, purtilo. | Pesupöydän a. Pöytäkalusto oli vaatimatonta: altaita, puukuppeja ja pahkavateja. — *Kuv.* - - kerran sydänveri kuohuu altahastaan *JYLHÄ. — *Yhd.* huuhtelu-, pesu-, sikoa.; munuaisa. **2.** keinotekoinen säiliö(syvennys), veden täyttämän avarahkon tilan osaksi t. kokonaan eristetty osa. | Suihkukaivon a. Uimahallin isompi a. Sulkutelakan a. — *Yhd.* betoni-, marmoria.; haihdutus-, kylpy-, laskeutumis-, satama--, uima--, uittoa.; vesia. **3.** *geol. maant.* alaspäin taipunut poimu vuorijonossa, luonnon muodostama syvänne, synkliini. | Itämeren a. Keiteleen a. on syntynyt useiden luoteesta kaakkoon kulkevien halkeamalaaksojen yhtymisestä. — *Yhd.* järvia.; kallio-, patoutuma-a.

allas|alue *s.* **-kylpy** *s.* Lämpimiä amme- t. a:jä. **-maa** *s. maant.* tasankomaa, jolle ovat ominaisia enemmän t. vähemmän umpinaiset, us. laajahkot altaat. **-pesä** *s.* ylhäältäpäin avattava, sisärakenteeltaan purtilomainen mehiläispesä. **-poimu** *s. geol.* = allas 3. **-telakka** *s.* laivanrakennukseen ja telakoimiseen käytettävä, merestä sulkuporteilla erotettu allas, joka tarvittaessa voidaan pumputa kuivaksi, kuivatelakka.

allatiivi[1] *s. kiel.* eräs sija, ulkotulento, esim. piha*lle*.

alle varsin. merk:ssä)(päälle, ylle. **I.** *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera), harv. *prep.* (gen:n kera).

1. paikasta. **a.** jnk alapuolelle, peittoon, suojaan. | Tuolin, kaapin a. Seinän, lattian a. Ladon a. Puun a. Räystään a. Jään, tulvan a. Peiton, vaipan a. Ihon, kuoren a. Leuan a. Mahan a. Kainalon a. Korjata heinät katon a. Panna tynnyri torven a. Mennä pöydän a. häpeämään. Mennä emon siipien a. Painua veden a. Lintu koetti saada ilmaa siipiensä a. Jäädä auton a. Murskata kaikki a:en. Pani kirveen vyön a. Pannaan ykköset ykkösten a. Teksti kuvan a. Minä en voi ymmärtää, kuinka hän sai minut a:nsa KIVI. - - hän pyyhkäisi vaalean kiharan huivinsa a. KATAJA. - - ottavat omaksi Hiiden, / a. hangen hautoavat LEINO. - - a. kuulun kurkihirren, / a. kaunihin katoksen KAL. — *Abstr.* Ystävällinen hymy kätki a:en vihaa. - - vanhempien katse ja kuviteltu lausahdus työnsivät asian sinne tajunnan a. painamaan SILL. — *Kuv.* ks. sanontojen selityksiä yl. vastaavien s:ien kohdalta. | Pistää tuli nurkan a. Turnipsit uhkasivat jäädä talven a. Jtak hampaan a. pantavaa 'syötävää'. Panna jalkansa oman pöydän a. Joutua vasaran a. Taipua ikeen a. Koota joukot lippujen a. Jäädä velkataakan a. Joutua valtikan a. Panna tohvelin a. Asia jää, hautautuu vihreän veran a. Mennä penkin a. Juoda jku pöydän a. Panna kynttilänsä vakan a. Ottaa, saada jalat a:en. Saada siivet a:en. Katosi kuin maan a. Vieraat naiset tunkivat hänen ortensa a. emännöimään AHO. Hyvät anturat se sai talon a. ALKIO. - - kaikki hän on alistanut jalkojensa a. UT. **b.** avaruustiloista; enimmiten *runok.* ja *ylät.* | A. auringon. Yöpyä talvisen taivaan a. Laiva häipyi idän a. - - käski jo kokohon kansan, / a. taivon tähtikirjan LEINO. - - jokin tuttu talvitähti oli jo uponnut lännen a. näkymättömiin SILL. - - loi silmänsä luotehelle, / käänti päätä päivän a. KAL. **c.** jtak alemmaksi, jstak katsoen alemmaksi. | Mäen, vuoren a. Rantaäyrään a. Kosken a. Suolle pellon a. Ikkunan a. oli asetettu pöytä. - - vesilinnut istahtivat koskeen kuohujen a. AHO. - - läksin marjahan metsälle, / a. vuoren vaapukkahan KAL. — Joutua tuulen a. 'sille puolelle, jonne tuuli puhaltaa, alatuuleen'. Hirvet kerääntyivät savun a. [Höyrylaivan] tohiseva puksutus kuului kovaäänisenä a. tuulen PAKK. — *Kuv.* Tie vei aivan vihollisen nenän a. Jouduttiin vahdin silmien a.

2. vars. *liik.* määrästä, paljoudesta: vaille jstak määrärajasta, luvusta tms. | Jk, jku on, jää a. normaalipainon. Vähän a. keskikoon. A. tarkkuusrajan. A. sovitun määrän. Myynti a. käyvän hinnan. A. tuotantokustannusten. Sato jäi a. 2.000 kg:n. — Us. par. muuten. | Hinnat laskettiin a. kaiken kilpailun 'kaikkia kilpailuhintoja halvemmaksi'. Joukkue pelasi a. odotusten 'odotettua huonommin'. A. 100 mk:n [vähemmällä kuin 100 mk:lla] en lähde kyytiin.

3. jnk kohteeksi, jhk (tav. vaikeaan) tilaan joutumisesta, tulemisesta; enimmäkseen vain *runok.* ja *ylät.* | Heinät jäivät sateen a. Nöyrtyä kohtalonsa a. Me olemme kaikki vain lapsia ja murrumme murheen a. LEINO. Nöyrtykää siis Jumalan väkevän käden a. UT. — *Normaalityyl.* tav. par. muuten. | Miehet eivät kuulu minun valtani a. 'käskettäviini'. Joutua vieraan vallan a. 'alaiseksi'. Torppa kuului kartanon a. 'alaisuuteen' t. 'oli k:n alaisia'. Menehtyä kärsimysten a. 'kärsimyksiin'. Alistua isänsä tahdon a. 'tahtoon'. Mukautua elämän lakien a. 'lakeihin'. Joutua vainon, sorron a. 'vainotuksi, sorretuksi'. Asettua Jumalan tuomion a. 'tuomittavaksi'. — † Panna työn a. 'alaiseksi; panna tekeille'. Asettaa holhouksen a. 'holhottavaksi, holhoukseen'. Joutua vihollisen tulen a. 'alaiseksi, kohteeksi, vihollisen tuleen'. Joutua tutkinnon a. 'tutkittavaksi'. Laskea a:en maa 'ottaa valtaansa, vallata, val-

loittaa'. Virastolla, jonka a. hän kuuluu 'jonka alainen hän on'.

II. *adv.* **1.** paikasta; vrt. I.1. **a.** Joutua painissa a. Pane kätesi, kourasi a.! Älä jää a.! Sairas, jolta kaikki tulee a. — Haukkasi suolakalaa a. ja ryyppäsi piimää päälle. — Suotta oli hän niin antautunut a. mielin [= alakuloiseksi] ennen aikojaan PAKK. — *Yhd.* katos-, kynnys-, taivasa. **b.** kirjallisesta esityksestä. | Pistää nimensä a. 'kirjeen, asiakirjan tms. loppuun'. Lyötiin leima a. Kirjoittakaa sopimus a. A. merkitty. A. kirjoitettu nimi. **2.** osoittamassa määrän, paljouden pienemmyyttä jhk verrattuna; tav. par. muuten; vrt. I.2. | Palkkio on 1.500 mk tai siitä a., par.: - - tai vähemmän; - - enintään 1.500 mk. Myydään samasta hinnasta kuin on ostettu ja usein siitä a:kin, par.: - - ja usein vähemmälläkin. — † A. [→ vähemmän kuin] 100 tynnyriä. Peltoalue on a. [→ pienempi kuin] 2 ha. A. 15 jalkaa pitkiä [→ 15:tä jalkaa lyhyempiä] puita. A. [→ vähemmän kuin] 1.000 tonnin vetoinen. Vain yksi heitoista oli a. 50 metriä '50:tä metriä lyhyempi'. Pääsy a. 12-vuotiailta [→ 12:ta vuotta nuoremmilta] kielletty.

alle|goria[15] *s.* runoudessa ja kuvaamataiteissa esiintyvä vertauksellinen esitystapa, jossa kuvattava käsite korvataan toisella, vars. eloton elollisella; sisällykseltään vertauskuvallinen runouden tuote. **-gori|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vertauskuvallinen, kuvaannollinen. | Näytelmän a. henkilö. A. runoelma. A. selitys 'kuvaannollinen selitys, joka esitettävän sanojen takaa etsii salaista, syvempää merkitystä'.

allegro[2] [tav. -e'-] *mus.* **1.** *adv.* nopeasti, hilpeästi. **2.** *s.* nopeatempoinen sarjasävellyksen osa.

alle|kirjoittaa *v.* vars. vahvistaa nimikirjoituksella jk asiakirja, kirje tms. | A. kauppakirja. Sopimus a:kirjoitettiin. — *Kuv.* hyväksyä jk mielipide, yhtyä jhk käsitykseen. | - - en tahtoisi a. hänen väitettään, että suuri taiteilija voi olla pieni ihminen KOSKENN. **-kirjoittaja** *tek.* Sopimuksen a:t. — *Erik.* kirjallisissa esityksissä esittäjän itsestään käyttämä nimitys. | Tätä asiaa a. on jo aikaisemmin käsitellyt. **-kirjoittajaval|ta** *s.* kansainvälisissä sopimuksissa yhtenä sopimuspuolena esiintyvä valtio. | Ahvenanmaan sopimuksen a:lat. **-kirjoittamaton** *kielt.a.* A. nootti. **-kirjoittamistilaisuus** *s.* **-kirjoittanut** *a.* ja *s.* allekirjoittaja. | Minä a. A. Mäkelä. — A. mainitsi asiasta. **-kirjoitus** *s.* **1.** sopimuksen tms. allekirjoittaminen. **2.** asiakirjan tms. vahvistukseksi merkitty nimikirjoitus; kuvan tms. alla oleva selitys. **-kirjoituttaa** *fakt.v.*

allekkain *adv.* = alakkain.

alle|pano *s.* Asia vahvistettiin nimien ja puumerkkien a:panolla. **-päin** *adv.* Joutua kasassa a. — Mielia!asta. | Humanistia hopeahasta / ei a. elon ankeus saa MANN.

allergi|a *s. lääk.* elimistön herkkyys tiettyihin tartuntoihin ja tautitiloihin, esim. astmaan, heinänuhaan, herkistymä. **-|nen** *a.* Pölylle a. ihminen. A:set sairaudet.

alletusten *adv.* = alakkain.

alle|viivailla *frekv.v.* **-viiva|ta** *v.* -us *teonn.* vetää kirjalliseen esitykseen viiva jnk (sanan, sanajakson) alle. | Tärkeimmät sanat on a:ttava. A:ttu rivi. — *Kuv.* tähdentää, painottaa, korostaa (nämä yleisk. par.). | Puhuja tahtoi a. [par. tähdentää] omaa kantaansa. Tätä asiaa on erikoisesti a:ttava [par. korostettava, painotettava]. Hän halusi a. [par. korostaa] kalpeuttaan.

alli[4] *s.* Clangula hyemalis, valkoisen ja tumman kirjava, pohjoisilla seuduilla pesivä sorsalintu. — *Kuv.*, vars. *kansanr.* kovaosainen, poloinen, onneton, orpo. | Mitenpä poloisten mieli, / kuten a:en ajatus? KAL. Aa aa a:n lasta, / pientä linnun poikaa, / ei ole isää, ei ole äitiä, / joka lasta hoitaa KL. — *Kansanr.* myös neitosen kertosanana: - - tämän neitosen soreutta, / tämän a:n armautta KAL.

allianssi[4] *s.* yhdistys, vars. valtioiden välinen liitto t. sopimus yhteisestä esiintymisestä. | Evankelinen a. — Napoleonin kukistuttua perustivat Euroopan hallitsijat ns. pyhän a:n.

alligaattori[5] *s.* eräiden Pohjois-Amerikan ja Kiinan vesissä elävien krokotiilien nimitys. **-n|-nahka** *s.* A. on nykyään haluttua naisten kenkiin ja käsilaukkuihin.

allikko[2*] *s.* luonnollinen t. kaivettu vesihauta, lammikko; harv. muurattu allas. | Sateen muodostama a. — *Kuv.* Joutua ojasta a:on 'joutua pulasta, vaikeasta asemasta vielä pahempaan'.

allitteraatio[3] *s. run.* alkusointu.

allodiaali-, allodisäteri *s. hist.* = rälssisäteri.

allodiumi[4] *s.* vapaa, perinnöllinen maaomaisuus muinaisgermaaneilla.

alloktoni|nen[63] *a. geol.* muualla muodostunut, siirrynnäinen. | Suomaalajit ovat joko autoktonisia, paikalleen kerrostuneita, tai a:sia, veden kuljettamia muodostumia.

allotrooppi|nen[63] *a. kem.* muunteinen. | Saman alkuaineen erilaisia esiintymismuotoja kutsutaan a:siksi muodoiksi. Timantti ja grafiitti ovat hiilen a:sia muunnoksia.

alluusio[3] *s.* jhk tuttuun viittaava vihje puheessa t. kirjallisessa esityksessä, viittaus. | Tyylillinen a. on esim. "pistin lihassa", joka viittaa Paavalin sanontaan "on minulle annettu lihaani pistin".

alluviaali|hieta *s. geol.* tulvahieta. **-maa** *s. geol.* tulvamaa. **-nen**[63] *a. geol.* jääkauden jälkeinen, postglasiaalinen.

alluvium[7], **alluuvi**[4] *s. geol.* jääkautisia nuoremmat, pääasiallisesti virtaavan veden aikaansaamat muodostumat.

almanak|ka[15*] *s.* (*kans.* allakka, annakka) kalenterin, tähtitieteellisiä tietoja ym. sisältävä kirjanen t. lehtiö. | A. Helsingin horisontin mukaan. A. vuodeksi 1940 (t. vuoden 1940 a.). — *Kuv.* [Tartossa ihminen] unohtaa nykyisen a:an monine kiireellisine merkintöineen T. VAASKIVI. — *Yhd.* pöytä-, seinä-, taskua.

almandiitti[4*] *s.* jalo l. itämainen granaatti.

almu[1] *s.* köyhille, hätää kärsiville annettu vähäinen avustus, ropo, armo-, armeliaisuuslahja. | Anoa, pyytää a:a. Koota a:ja. Antaa a:ja. Elää jkn a:illa. Vaan kun sinä a:a annat, älköön vasen kätesi tietäkö, mitä oikea kätesi

tekee UT. — *Kuv.* Elon a:na riemun tilkka / oli ärsytys vain SILJO.
almun|anoja *s.* -antaja *s.* -pyytäjä *s.* -saaja *s.*
aloe[3] *s.* myös: aaloe. **1.** *kasv.* Aloë, etup. eteläafrikkalaisia liljakasveja, joista useita lajeja pidetään myös ansarikasveina. **2.** *farm.* eräiden aloelajien lehtien kappaleiksi kovettunut, kuiviin haihdutettu mehu. **3.** *raam.* kallisarvoinen tuoksu- ja suitsutusaine. | Mirhaa, a:ta ja kassiaa tuoksuvat kaikki sinun vaatteesi VT. **--ekstrakti** *s.* = aloeuute. **-hamppu** *s.* useiden aloelajien lehtisyistä käytetty nimitys. **-uute** *s.* aloemehusta (ks. aloe 2) veteen uuttaen valmistettu ulostava rohdos, aloe-ekstrakti.
aloit|e[78*] *s.* **1.** alkuun-, vireillepano, initiatiivi. | Ripeä a. Tehdä a. asiasta. Ottaa a. käsiinsä. Tuli omasta a:teestaan. Asia otettiin käsiteltäväksi yksityisten a:teesta. — Vars. *sot.* mahdollisuus toimia ensimmäisenä. | Kohtaamistaistelussa kumpikin puoli a:teen ja toimintavapauden säilyttämiseksi pyrkii hyökkäämään. — *Lak. hall.* eduskunnan jäsenen t. hallituksen toimenpide jnk asian vireille panemiseksi eduskunnassa. | Presidentin a:teita sanotaan hallituksen esityksiksi, edustajain a:teita lakialoitteiksi. — *Yhd.* laki-, raha-asia--, toivomusa. **2.** *harv.* keskeneräinen, alulleen jäänyt työ, aloitelma. | Hänen kootut teoksensa sisältävät joukoittain katkelmia, a:teita, joita ei koskaan ole kehitetty.
aloite|kyky *s.* Toimi, joka vaatii yritteliäisyyttä ja a:kykyä. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* Reipas ja a. henkilö. **-kyvyt|ön** *a.* -tömyys *omin.* Saamattomuutta ja a:tömyyttä.
aloit|ella[28*] *v.* vähitellen alkaa, olla jnk toiminnan, teon, suorituksen tms. alkuasteella, astua ensi askelia jllak toiminnan alalla. | A. heinäntekoa. A. koulunkäyntiään. A:televa kirjailija. Elämäänsä a:televa lapsukainen. Naimisiin joutuvat tyttäret tavallisimmin kolmattakymmentään a:ellessaan PAULAH. Niinpä he [Aho ja Järnefelt] a:telivat molemmat samana päivänä julkisina puhujina TARK. — *Refl. taiv.* Suomessa a:telihen näihin aikoihin kirjallisuudenhistorian tutkimus.
aloitelma[13] *s.* alullaan oleva, keskeneräinen työ, teelmys, teelmä. | Suoila oli ojan a. Romaanin, saarnan a.
aloite|oikeus *s. lak.* oikeus tehdä aloite, etenkin lainsäädäntöä tarkoittava ehdotus. **-rik|as** *a.* -kaus *omin.* → monialoitteinen, aloitteikas, aloittelias. **-räjähdysaine** *s. tekn.* herkästi syttyvä, varsinaisen räjähdyspanoksen virikkeenä käytetty räjähdysaine, initiaaliräjähdysaine. **-toiminta** *s.* se järjestelmä, että työnantaja ottaa tutkiakseen ja toteuttaakseen työntekijäin tekemiä teknillisiä parannusehdotuksia. **-vaate** *s. kut.* kangastukkiin kuuluva vaate, jonka reunassa olevaan varpaan loimien päät solmitaan kudontaa aloitettaessa. **-valta** *s.* **-vapaus** *s.*
aloit|taa[2*] *v.* panna alkuun, alulle, alkaa; obj:na s., milloin se on ilmaistu. | A. työ, toiminta. A. saarna, puhe, esitelmä. A. virsi. A. keskustelu. A. juhla. A. painatus. A. koulunkäyntinsä. Hunnit a:tivat kansainvaelluksen. A:ti riidan. A:ti voittokulkunsa. — A:ettu leipä. Verkon a:taminen. Kangas a:ettiin. Vihollinen a:ti tulen. Reippaasti a:ettu on puoliksi tehty. — A. tyhjästä, alusta. N. a:ti maakauppiaana. A:ti kirjallisen toimintansa lyyrikkona. 1890-luvulla a:taneet kirjailijat. "Jäin purkamaan markkinaterveiseni pois painamasta", a:ti Taavetti KARHUM. — A. [→ alkaa] puhua, luennoida. Linnaa a:ettiin [→ alettiin] rakentaa. Hän a:ti säveltämään → alkoi säveltää.
aloittaja[16] *tek.* Varsinaisen taidekirjallisuutemme a. Toisen sukuhaaran a. oli rovasti S.
aloittajai|set[63] *s. mon.* alkajaiset. | Lukukauden a. Pursiseuralla oli eilen kevätkauden a. — Eikä tappelun a:siksi enempää tarvittukaan.
aloittamaton[57] *kielt.a.* us. alkamaton. | A. työ. A. pullo.
aloittamis|käsky *s.* Antaa a. **-merkki** *s.*
aloitteelli|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* alkuun paneva, aloitteikas. | Valtiopäivillä hän oli työteliäs, a. tekijä. Älköön ihminen antako a:suuden itsessään kuoleutua.
aloitteen|tekijä *s.* A. ei itse ollut mukana asian loppuvaiheessa. **-teko** *s.*
aloitteik|as[69*] *a.* -kuus[65] *omin.* innokas tekemään aloitteita, monialoitteinen, aloittelias, aloitteellinen, aloitekykyinen. | Tarmokas ja a. nuori mies.
-aloittei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Moni-, oma-a.
aloittelevai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* aloitteleva. | A. taiteilija.
aloittelia|s[66] *a.* -isuus[65] *omin.* = aloitteikas. | Osoittaa a:isuutta.
aloittelija[14] *tek.* vasta-alkaja. | Tutkijana hän oli vielä a.
aloittelu[2] *teonn.* < aloitella.
aloitus[64] *teonn.* < aloittaa. | Pelin a. Tulen a. hyökkääjää vastaan. **-komento** *s.* **-merkki** *s.*
alok|as[66*] *s.* **1.** vasta-alkaja, aloittelija, harjoittelija, ensikertalainen, uusikko. | Olen palloilun alalla täysi a. — *Yhd.* liikemiesa.; munkki-, nunna--, partioa. **2.** *sot.* asevelvollinen ensimmäisinä palveluskuukausinaan, rekryytti, "nahkapoika", "monni". | Valkoisen Kaartin a:kaat. Uudet a:kaat saapuivat joukko-osastoonsa. — *Yhd.* lentäjäa.
alokas|aika *s.*, etup. *sot.* **-aines** *s.*, etup. *sot.* Hyvää a:ta. **-aste** *s.* N. oli kilpailijana vielä a:ella. **-kilpailu** *s. urh.* vasta-alkajille järjestetty urheilukilpailu. **-komppania** *s. sot.* alokkaista muodostettu komppania. | Ilmavoimien a. **-koulutus** *s.*, etup. *sot.* **-ottelu** *s.*, etup. *urh.* **-tarkastus** *s. sot.* alokasajan alussa suoritettu alokkaiden terveystarkastus.
aloke[78*] *s.* **1.** *harv.* alullaan oleva työ, aloitelma. | Verkon a. Tuvan räystään alla - - kaksi uudesta tehtävää pesän a:tta KAUPPISH. **2.** runosäkeen alussa oleva äänteellisesti maalaileva, merkityksetön tavu; esim. "*aa* lullan lasta", "*la* laulan". **3.** *mus.* laulu- t. soitinäänen alkusävel, insatsi.
alopekuuri[1] *s.* nurmipuntarpää. | A:a ja timoteita. A:n siementä.
alpakka[15*] *s.* **1.** Lama pacos, kesy, hienovillainen

laamaeläin. **2.** puolivillaisista lumpuista valmistettu villa, josta kasvikuidut on kemiallisesti poistettu, alpakkavilla. **3.** eräistä kangaslajeista. **4.** uushopealaji, jota käytetään vars. lusikoiden ym. pöytäkalujen valmistukseen.

alpakka|teos *s.* **-villa** *s.* alpakan villa; alpakka 2.

alpi[5*] *s.* Lysimachia, esikkokasvien heimoon kuuluvia keltakukkaisia kasveja. — *Yhd.* ranta--, terttua.

alpiininen[63] *a.* alpeille, alppiseudulle, alppien korkeusasteelle ominainen, alpeilla esiintyvä. | A. kasvi, vyöhyke, par. alppikasvi, -vyöhyke. A. puuraja, par. alppien puuraja. — A. rotu → alppirotu.

alpi|nismi[1] *s.* vars. vuoristokiipeilyn, -retkeilyn harrastus. **-nisti**[1] *s.* vuoristokiipeilijä, -retkeilijä.

alp|pi[1*] *s.*, tav. *mon.* **1.** Alppien, Euroopan mahtavimman vuoriston, eri osista ja harjanteista. | Itävallan a:it. Lähti Sveitsin a:eille. Kulkea a:pien yli Italiaan. - - minun on puhallettava merkki, jonka toistaa toinen torvimies toisella a:illa AHO. **2.** Alppien tapainen korkea, jyrkkäharjanteinen, paljaslakinen vuori yleensä.

alppi|aurinko *s.* ultraviolettisäteitä sisältävää valoa synnyttävä elohopeakvartsilamppu, jota käytetään valohoidossa. **-eläin** *s.* **-hattu** *s.* **-hehku** *s.* = alppihohde. **-hiih|to** *s.* *urh.* syöksy- t. pujotteluhiihto. | Yhdistetyn a:don pujottelukilpailu. **-hohde** *s.* alppien huipulla auringon nousun edellä ja laskun jälkeen näkyvä valopunerrus. **--ilma** *s.* Hengittää a:a. **--ilmasto** *s.* Oleskella a:ssa. **-jono** *s.* **-joukot** *s.* *mon.* *sot.* alppi-ilmastoa ja -maastoa silmällä pitäen varustetut ja koulutetut joukot. **-järvi** *s.* **-jääkäri** *s.* *sot.* alppijoukkoihin kuuluva jääkärisotilas. **-jäätikkö** *s.* *maant.* **-karja** *s.* alppiseuduille ominainen karja(rotu). **-kasvi** *s.* **-kasvillisuus** *s.* alppiseutujen yläosille ominainen kasvillisuus. **-kauris** *s.* Capra ibex, alppivuoristoissa elävä luonnonvarainen vuohi. **-kiipeilijä** *s.* **-kiipeily** *s.* **-kylä** *s.* **-laakso** *s.* **-laidun** *s.* **-maa** *s.* korkea vuoristomaa. | Tiibetin a. Abessinia on mahtavaa a:ta. **-maasto** *s.* Hiihtää vaikeassa a:ssa. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Vuonojen lähistöllä kohoavat vuoret ovat korkeita, a:sia. **-maisem|a** *s.* Romanttiset a:at. Maalata a:ia. **-maja** *s.*

alppinen[63] *a.* = alpiininen.

alppi|niitty *s.* Metsärajan yläpuolella ovat runsaskukkaiset a:niityt. **-orvokki** *s.* Cyclamen, esikkokasvien heimoon kuuluvia Keski-Euroopan ja Välimeren maiden vuoristoissa tavattavia kasveja, joista eräitä lajeja pidetään huonekasveina; *syn.* syklaami. **-paimen** *s.* **-puro** *s.* **-rata** *s.* alppiseudussa kulkeva rautatie t. jllek huipulle johtava sähkö- t. muu rata. **-rotu** *s.* pääasiassa Keski-Euroopan alppiseudussa asuva ihmisrotu. **-ruusu** *s.* Rhododendron, kanervakasvien heimoon kuuluvia, myös koristekasveina viljeltyjä vuoristoseutujen kasveja. **-sauva** *s.* vuoristokiipeilijän sauva. **-seutu** *s.* **-sola** *s.* **-torvi** *s.* Sveitsin alppipaimenten käyttämä puinen puhallussoitin. **-vuoristo** *s.* korkea, jyrkkäharjainen vuoristo, ylävuoristo. **-vyöhyke** *s.* puurajan yläpuolella oleva kasvillisuusvyöhyke alppivuoristoissa.

alsikeapila *s.* Trifolium hybridum, eräs apilalaji, jossa on punertavan valkoiset kukat.

alta varsin. merk:ssä)(päältä, yltä. **I.** *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera), harv. *prep.* (gen:n kera). **1.** paikasta. **a.** jnk alapuolelta, peitosta, suojasta, kätköstä. | Katon, lattian a. Kiven a. Lumen, mullan, tuhkan a. Kaarnan, pinnan a. Räystään a. Leuan a. Polven a. Veti tuolin hänen a:an. Hevonen ammuttiin hänen a:nsa. Veri kihosi kynnen a. Sivalsi käden poikki kyynärpään a. Tuppi näkyy takin a. - - oven suusta, orren a. KAL. — *Abstr.* Vanhojen nimien a. paljastuu uusia asioita. - - sovinnaisen kuvakielen a. kuultaa todellinen lyyrillinen luonnonnäkemys KOSKENN. — *Kuv.* Pelastaa talo vasaran a. Pelastua pyövelin kirveen a. Päästä pois ruoskan a. Juoda jalat a:an. Juoksi jalat a:nsa. Nousi kuin maan a. Haastavi tumman / Tuonelan herra, / turpehen a. / ankara mies LEINO. **b.** avaruustiloista, enimmiten *runok.* ja *ylät.* | Ilman a. Vapaan taivaan a. Aurinko katsahti pilven a. - - laiva kohti Suomen saarta laski lännen a. LEINO. - - ei ollut muuta neuvoa kuin mennä lopultakin pirttiin, pois syttyvien tähtien a. SILL. Käännä päätä päivän a., / luo'os silmät luotehesen KAL. — - - Herra pyyhkii pois hänen nimensä taivaan a. VT[V]. **c.** jnk juurelta, jstak katsoen alempaa, alapuolitse. | Vaaran, mäen a. Metsän a. Kylän a. Pellon a. Kosken a. - - paksu usvapilvi nousi mustan metsänrinnan a. AHO. Aivan harjun a. helähteli kulkunen KATAJA. Me hiihdämme a. ikkunan LEINO. Karjapiha alkoi melkein heti tuvan oven a. TALVIO. — Lähestyä jtak tuulen a. 'siltä puolelta, jonne tuuli puhaltaa, vastatuuleen'. Kaski sytytettiin aina a. tuulen. — *Kuv.* Päästä pois jkn katseen a. Hän pujahti pois poliisin nenän a. - - vetäisi kalan nenäni a. siitäkin, missä minä juuri ikään olin turhaan heitellyt AHO. [Tyttö] oli nyt ensi kerran ollut poissa hänen silmiensä a. kokonaisen viikon SILL. **2.** jnk (tav. tukalan) tilan välttämisestä, jstak (vaikeasta) tilasta pääsemisestä; enimmiten *runok.* ja *ylät.* | Pääsi pois lumimyrskyn a. Juoksi turvaan nuolisateen a. - - otti mun, pienen pojan huomaansa, kun minä sodan a. sinne pakenin SILL. Minä rientäisin pakopaikkaani rajuilman ja myrskyn a. VT. — - - tämän maan me varjellehet / oomme vainon a. LEINO. Meit' armahda, luoja, vihasi a.! *MANN. — *Normaalityyl.* tav. par. muuten. | Päästä ahdistuksen a. 'ahdistuksen tilasta, ahdistuksesta'. Pelastua vihollisen sorron a. 'sorrosta, sorron alaisuudesta'. Päästä väärien syytösten a. 'vääristä syytöksistä'. Pakenivat uhkaavan kuoleman a. 'uhkaavaa kuolemaa'. Pelastua ihmisten pilkan a. 'ihmisten pilkalta'. — † Päästä holhouksen a. 'holhouksen alaisuudesta, holhouksesta'. Joutui pois hoidon a. 'hoidosta'. Päästä velkojen a. 'veloista, veloistaan'.

II. *adv.* enimmäkseen paikallisuutta, kohtaa osoittavana; vrt. I.1. | Tukea jtak a. Pistää a. Veti tuen a. pois. Päältä tumma, a. valkea. — Aalto löi häneltä jalat a. Juoksi pois a. 'edestä,

tieltä'. Juoksi minkä a. pääsi. Pois a.! Väistykää a.! Ja usein loassa, veressä he ovat yltä, a. LEINO. - - voiti a., voiti päältä, / kerta keskeä sivalti KAL. — *Yhd.* katos-, kynnysa.

altaani[9] *s.* rakennuksen ulkoparveke; kattoparveke.

altailai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* A:set kielet, kansat.

alta|kulmain, -kulmin *adv.* par. ⌒. **-käsin** *adv.* altapäin. | Poika kiipesi ja toinen auttoi häntä a. **-päin** *adv.* Tarttua kiinni a. Temmata a. Kuva samasta esineestä a. **-vastaaja** *s. vanh.* ja *leik.* vastaaja; vrt. päällekantaja.

altee|njuuri *s. farm.* erään malvakasvin (Althaea officinaliksen) juuri. **-siirappi** *s.* alteenjuuresta valmistettu rohdos, jota käytetään vars. yskänlääkkeenä.

alteraatio[3] *s. mus.* soinnun muunnos.

alternatiivi[1] *s.* vaihtoehto. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vaihtoehtoinen.

alt|is[40*] *a.* -tiisti *adv.* -tius[65] *omin.* **1.** halukas, valmis, aulis, taipuvainen; harras, uskollinen, uhrautuvainen, epäitsekäs. | A. auttamaan, kuuntelemaan. Uhrauksiin a. Tohtori oli aina a. tutkimaan. Töihin pystyvä mies, mutta väkijuomille a. Suomalainen luonne on a. ylittämään jokapäiväiset mitat kiihtymyksen hetkinä. Parlamentin jäsenet olivat lahjomisille a:tiita. Sai a:ista apua. — Isänsä a. ihailija. Kuuliaisia ja a:tiita alamaisia. Hän uskoi ihmisen a:tiiseen tahtoon kehittää itseään. - - on sydän a. teillä / ja kädet vahvat soihdunkantajain KAILAS. - - henki tosin on a., mutta liha on heikko UT. — Alistua a:tiisti. Auttaa a:tiisti. Kuunnella a:tiisti. Hengen a:tius. Osoittaa a:tiutta. **2.** vastaanottavainen, herkkä jllek; ei aina selvästi erotettavissa ed. ryhmästä. | A. mieli. A. hyvyydelle, naiselliselle viehätykselle. Kauneusarvoille a. silmä. Lemmelle a. sydän. Runoelmasta henkii a. luonnontunne. — Rutolle a. peruna. A. hypnoosille, syövälle, taudeille. A. sairastumaan. Lasten suuri a:tius tartunnalle. Hän palaa vaellukseltaan, kun toiset juuri ihanasti kiskotellen aukovat silmiään a:teimmillaan kaikelle syvälle ja herttaiselle SILL. Ja säteilylle auringon / ain' a:tiimmaksi avaa / maan poven aura kyntäjän KAILAS. — *Lääk.* A:tius 'taipumus, dispositio'. **3.** jnk vaikutukselle esteetön; suojaton, turvaton jtak vastaan; vaaran, (menettämis)uhan alainen. | Ilman vaikutukselle a. Pohjatuulelta suojassa, mutta aina a:tiina auringonpaisteelle. A. lahoamiselle, kastumiselle. Vaaroille, hyökkäyksille a. A:tiina petoeläimille. Tapaturmille ja taudeille a:tiina. Ammukset on pakattava niin, etteivät ne ole kolauksille a:tiina. Akhilleuksen ainoa haavoille a. paikka oli kantapää. — A:tiiksi antava. Saattaa, asettaa a:tiiksi. Panna henkensä, kaikkensa a:tiiksi. Arvelematta hän jätti a:tiiksi luonnolliset peräytymistiensä. Mä kaikki onneksemme a:tiiks annan KIVI.

altismieli|nen *a.* -sesti *adv.* Vastuuntuntoista, a:stä väkeä.

altist|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* jättää jk alttiiksi jllek; alistaa; saattaa vaaran alaiseksi. | Auringon valolle a:ettuina olevat kasvit. Kuninkaan a:amiseksi tehty uhraus [šakkipelissä].

altistu|a[1] *pass.v.* -neesti *adv.* (< ed.) alistua, nöyrtyä. | Korkeimman edessä hän a:i. A:nut ilme kasvoilla. Torpan vaimo kertoi asiasta a:neesti.

altruismi[4] *s.*, vars. *fil.*)(egoismi. **1.** mielentila t. tahdonsuunta, jolle on ominaista toisten parhaan harrastus; epäitsekkyys, pyyteettömyys, lähimmäisenrakkaus. **2.** tieteellinen katsomus t. siveysopin suunta, jonka perusohjeena on toiminta toisten hyväksi.

altruist|i[4] *s.* henkilö, jonka toiminnassa ilmenee altruismia, epäitsekäs, toisten etua ajatteleva henkilö;)(egoisti. | Toiset ovat häikäilemättömiä oman edun tavoittelijoita, egoisteja, toiset uhrautuvia a:eja. **-i|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* epäitsekäs, pyyteetön, uhrautuvainen. | A. henkilö. A. tunne.

alttar|i[5] *s.* **1.** uhriliesi, uhripöytä. | Pystyttää, rakentaa a. Uhrata a:illa. Kukistaa epäjumalan a. — *Kuv.* Isänmaan, kodin a. Sydämen a. Uhrata ihmisyyden a:ille. Uhrata turhamaisuuden, voitonhimon a:ille. Uhri kulttuurin a:ille. Uhrata henkensä sodan, vallankumouksen a:illa. **2.** kirkossa oleva pöytämäinen koroke, jonka ääressä pappi suorittaa osan julkista jumalanpalvelusta; myös sen lähiympäristö. | Pappi on a:illa, astuu a:ille. Lukea teksti a:ilta. Notkistaa polvensa a:in edessä. Roomalaiskatolisissa kirkoissa on useita a:eita. Agricola sai elatusavukseen Pyhän Lauritsan a:in palkkatulot Turun tuomiokirkosta. — Viedä a:ille, a:in eteen 'vihille'. — *Yhd.* pää-, siipi-, sivua.; messu-, ehtoollisa.

alttari|astia *s.*, tav. *mon.* ehtoollisastia. **-hopeat** *s. mon.* alttarin hopeiset kynttilänjalat ja ehtoollisastiat. **-kaap|pi** *s.* keskiajan kirkoissa käytetty alttarinkoriste, joka voidaan kaapin tavoin avata ja sulkea, siipialttari. | Alankomaalaiset a:it sisälsivät veistossarjan ja runsain maalauksin koristetut ovet, jotka joskus olivat kaksinkertaiset. **-kaide, -kehä** *s.* alttaria ympäröivä aidake, jonka ääressä ehtoollista jaetaan, ehtoollispöytä. **-komero** *s.* = apsis. **-kynttilä** *s.* **-liina** *s.* valkoinen, tav. hapsu- t. pitsireunuksinen alttaripöydän peite. **-palvelus** *s.* papin alttarilta suorittama jumalanpalvelusmenojen osa. | Toimittaa a(:ta). **-pappi** *s.* alttaripalvelusta suorittava pappi. **-pöy|tä** *s.* alttari (2); myös alttarikaiteesta. | A:dällä on kynttilöitä ja valkoisia kukkia. — Päivä oli paistanut kirkkoon, valaisten a:dän ääreen kumartuneita tytönpäitä HEPOR. **-seinä** *s.* alttarin taustaseinä. **-taulu** *s.* kirkon alttariseinää koristava maalaus, jonka aihe tav. on Jeesuksen elämästä. **-teksti** *s.* alttarilta luettu raamatunkohta, tav. = epistolateksti. **-toimitus** *s.* alttaripalvelus. **-vaate** *s.* **1.** alttarin etupuolta verhoava ns. liturgisia värejä noudattava korukudos, esivaate, antependium. **2.** *mon.* alttarin ja alttariesineiden verhoista yleensä.

alttiiksi|antava *a.* par. ⌒. **-antavaisuu|s** *s.* Osoitti uhrautuvaisuutta ja a:tta. **-pano** *s.* Tuo a., uskaltaminen ja uhri tehtiin yhteisen edun vuoksi.

altti|isti *adv.* -us *omin.* ks. altis.
alt|to[1*] *s. mus.* **1.** matala naisen- t. lapsenääni, naisenäänen alin alue; alttoääni; tätä ääntä laulava henkilö. | N:llä on tumma, kaunis a. — Kuoron a:ot ja sopraanot. — *Yhd.* kontra-a. **2.** toinen ääni sekakuorossa (t. kolmas ääni jousikvartetissa); myös *koll.* alttoa laulava kuoronosa. | Laulaa a:toa. Sopraano sointuu kauniisti, mutta a. kaipaisi vahvistusta.
altto|aaria *s.* alttoäänellä laulettava aaria. **-avain** *s.* nuottiviivaston 3. viivalle sijoitettu C-avain. **-klaavi** *s.* = ed. **-laulajatar** *s.* **-soolo** *s.* alttoäänellä laulettava soolo. **-torvi** *s.* eräs vaskipuhallin. **-viulu** *s.* tavallista viulua vähän suurempi, tummaäänisempi ja kvinttiä alemmaksi viritetty jousisoitin. **-ääni** *s.* = altto 1.
alue[78] *s.* **1.** maa-, vesi- tms. ala, joka jssak suhteessa muodostaa oman piirinsä, territorio; jnk pinnan osa, kohta. | Yhtenäinen a. Merentakaiset a:et. Laskujoeton a. Palearktinen, pasaatisateen, syvän meren a. Rauhoitettu a. Linnoitettu a. Puolueeton a. Asumattomat a:et. Torpan, kaupungin, rautatien a. Tehtaan koko a. Tuomiokunnan a. Valtion, Suomen a. Suojeluskuntapiiri jakaantui a:isiin. Olla, sijaita jnk a:ella. — Mustalla merkitty a. Piirroksen varjostettu a. Karvapeitteessä oli suuria valkoisia a:ita. — *Mat.* eräitä yleisiä ehtoja täyttävä äärettömän monen pisteen yhdelmä. — *Yhd.* ala--, lisä-, pää-, raja--, vuokra--, yhteisa.; hallinto-, hoito-, leviämis-, mandaatti-, myynti-, toimi-, valvonta--, äänestysa.; järvi-, maa--, malmi-, metsä-, niitty-, sade-, tulva--, vesia.; kieli-, kulttuuri-, murre-, runo-, tutkimusa.; huvila--, kaivos-, kasarmi-, leiria.; hämäläis-, intiaani-, juutalaisa. **2.** avaruustilan osa, jk kolmiulotteinen piiri, jnk ympärys. | Alhaisen ilmanpaineen a. Korkean paineen a. siirtyy itään. Alaleuan hermon a. Jokin ruumiin a., esim. koko ruumiin toinen puolisko, voi halvaantua. Sitä molekyylin ympärillä olevaa a:tta, jossa molekyylin voimat vaikuttavat, sanotaan vaikutusa:eksi. **3.** jnk immateriaalisen käsitteen piiri, ala. | Kansantalouden a. Suomen kielen a. Taiteen eri a:illa. Yleisen tietämisen a. on laaja. Fysiikan tutkijana N. oikeastaan liikkui vieraalla a:ella. **4.** asteikon, skaalan osa. | Matalien äänten a. Yleisradion pitkien aaltojen a. — *Yhd.* aalto-, sävel-, äänia.
alueammunta *s. sot.* jnk laajahkon alueen tulittaminen.
alueelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* jtak aluetta, piiriä, tilaa koskeva, sen käsittävä, territoriaalinen, alue-, alueen tms. | A. toimintapiiri. A. jako. Maaherran a. pätevyys. A. ja taloudellinen valtataistelu. A:sia ja paikallisia yhdistyksiä. A. [par. alueen] laajuus. A:set valtaukset, par. alueenvaltaukset. Valtion a. koskemattomuus. A:sesti [par. alueeltaan] suppea.
alueen|laajennus *s.* **-lisäys** *s.* **-luovutus** *s.* **-menetys** *s.* **-siirto** *s.* **-valtau|s** *s.* Sodan aikana tapahtunut a. — *Kuv.* Runokokoelmat 'Balladeja' ja 'Korpinäkyjä' olivat huomattavimpina merkkeinä Larin-Kyöstin uusista a:ksista.
alue|-esikunta *s. sot.* **--etu** *s.* Valtio, jolla on a:ja valvottavana. **-hyvitys** *s.* aluekorvaus. **-alueinen**[63] *poss.a.* Laaja-, pienia.
alueittain *adv.* alueitten mukaan, eri alueilla. | Sodan syttyessä kootaan joukot a. Tämä äänteenmuutos on tapahtunut a. lounaismurteissa.
alue|jako *s.* jako alueisiin. | Hallinnollinen, operatiivinen a. Pähkinäsaaren rauhassa määrättiin a. vanhan kihlakuntajaon puitteissa. — Maantieteellinen a. A:jaon pohjana on pääpuulajiemme esiintymisen yleisyys. **-jaotus** *s.* = ed. **-järjestelmä** *s. sot.* sotalaitosmuodosta, jonka olennaisimpana piirteenä on maan jakaminen niin, että kukin joukko-osasto saa täydennyksensä omalta alueeltaan. **-järjestely** *s.* alueellisella pohjalla tapahtuva toiminnan järjestely. | Onnistunut tulos saavutettiin a:yn perustuvalla työnjaolla. **-järjestö** *s.* **1.** järjestön, liiton, yhdistyksen tms. jllak alueella toimiva osasto. **2.** *sot.* sotilasläänit käsittävä Suomen puolustusvoimien osa. **-korvaus** *s.* alueenluovutuksena annettu korvaus t. hyvitys. | Romania ei ottanut osaa Turkin sotaan, mutta vaati puolueettomuutensa palkaksi a:ta Bulgarialta. **-kysymy|s** *s.* kysymys jnk alueen omistus-, hallitsemis- tms. oikeudesta. | Tarton rauhanneuvotteluissa muodostuivat a:kset vaikeimmin ratkaistaviksi. **-laajennus** *s.* = alueenlaajennus. **-lisäys** *s.* = alueenlisäys. **-luovutus** *s.* = alueenluovutus. **-lääkäri** *s.* isojen kaupunkikuntien (eräillä syrjäseuduilla valtion) vähävaraisten hoitoa varten palkkaama lääkäri, jolla on tietty toiminta-alue. **-maali** *s. sot.* Maalit jaetaan tavallisesti piste-, alue- ja sulkumaaleihin. **-maantiede** *s.* jtak tiettyä aluetta käsittelevä maantiede, erikoismaantiede;)(yleismaantiede. **-menetys** *s.* = alueenmenetys. **-metsänhoitaja** *s.* valtion metsänhoitoalueessa toimiva, sen metsätaloutta ja hallintoa johtava virkamies. **-periaate** *s. lak.* periaate, jonka mukaan valtion tulee rangaista vain omalla alueellaan tehdyistä rikoksista. **-piiri** *s.* määräalueen käsittävä seurojen tms. toimintapiiri. — Kaupungin a. 'varsinaisen asemakaava-alueen ulkopuolella oleva kaupunginmaan osa'. **-päällikkö** *s. sot.* suojeluskunta-alueen sotilaallisesta ja urheilullisesta johdosta huolehtinut päällikkö. **-raja** *s.* **-rauhoitus** *s.* riistan alueellinen rauhoitus; vrt. aikarauhoitus. **-sairaala** *s.* vähävaraisilla syrjäseuduilla toimiva valtion sairaala. **-siirto** *s.* = alueensiirto. **-tul|i** *s. sot.* yhdistetty pituus- ja leveystuli. | Ampua a:ta. **-vaatimu|s** *s.* Unkarin a:kset. **-valtaus** *s.* = alueenvaltaus. **-valvoja** *s. sot.* asevelvollisten valvonnasta huolehtiva paikallinen viranomainen. | Maalla on a:na tavallisesti nimismies. **-ve|si** *s.*, tav. *mon.* se meren osa, jolla rannikkovartio käyttää julkista valtaa, rannikkomeri. | A:den laajuus rannasta tai uloimmasta luodosta on yleensä 3 meripeninkulmaa. Olla a:sien ulkopuolella. Joutua vihollisen a:sille. — *Kuv.* Minä vain värjöttelin korvessa enkä osannut liikahtaa kauemmas kotoisia a:siä KIANTO. **-vesiraja** *s.* A:n ulkopuolella.
aluke[78*] *s. fon.* äänihuulten asennosta riippuva

vokaalialkuisen äännejakson ensimmäisen äänteen alkamistapa. | Kova, luja, pehmeä a.
aluksen|katsastaja *s. mer.* vrt. seur. **-katsastus** *s. mer.* aluksen merikelpoisuuden tarkastus. **-mittaaja** *s. mer.* vrt. seur. **-mittaus** *s. mer.* lain määräämä kauppa-aluksen mittojen ja vetoisuuden toteaminen.
alulle|panija *s.* Asian, yrityksen a. Uskonpuhdistuksen a. **-pano** *s.* Työn a. Murteentutkimuksen a.
alumiini[4] *s.*, vars. *tekn.* ja *yleisk.* eräs kevyt, harmaan valkoinen metalli, aluminium. **-astia** *s.* **-esine** *s.* **-jauhe** *s.* A:tta käytetään rautaesineiden päällystämiseen ja lakkaan sekoitettuna maalaamiseen. **-kasari** *s.* **-kattila** *s.* **-kerro|s** *s.* Peittää a:ksella. **-lanka** *s.* **-levy** *s.* **-lusikka** *s.*
alumiini|nen[63] *a̮in.a.* A. astia. A:sia talouskaluja.
alumiini|pronssi *s.* **1.** kuparin ja alumiinin seos, jota käytetään koristetavarain ja vaihtorahan valmistamiseen. **2.** alumiinijauhe, alumiiniväriaine. **-putki** *s.* **-seos** *s.* **-tavara** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tölkki** *s.*
aluminium[7] *s.*, vars. *kem.* = alumiini. **-hydroksidi** *s.* **-oksidi** *s.* **-silikaatti** *s.* **-sulfaatti** *s.*
alumni[6] *s. harv.* turvatti, oppilas.
alum|pana, harvemmin -paa, -ma(ksi), -mas *komp.adv.* enemmän alussa, lähempänä alkua. | A. kirjaa. Kuten jo a. mainitsin. Asia, johon a. viitattiin. [Kiusauksen] alku on tavallisesti a. kuin luulemmekaan HOLLO. — Aloita a:paa! On palattava vieläkin a:maksi.
alun *adv.* ks. alku 4.
aluna[17] *s.* kidevettä sisältävä aluminiumsulfaatin ja kaliumsulfaatin kaksoissuola, kalialuna; kaupassa suurina, värittöminä oktaedrikiteinä t. kidejauheena. — *Yhd.* parta-a. **-kivi** *s.* kosmeettisiin ja lääkintätarkoituksiin käytetty aluna. **-kypsennys** *s. nahk.* **-liuos** *s.* **-liuske** *s.* rikkikiisua ja hiiltä sisältävä lietekivi, jota on käytetty alunan valmistukseen.
alunalkaen *adv.* par. ⌒; ks. alku 4.
aluna|maa *s.* hapan, alunapitoinen suolamaa. **-nahka** *s.* alunakäsittelyllä kypsennetty nahka. **-parkitus** *s. nahk.* alunalla ja keittosuolalla tapahtuva parkitus, valkoparkitus. **-vesi** *s.*
alu|nen[63] *s.* vrt. alus, alusta. **1.** esine, jonka päällä, jota vasten, jonka varassa jk on. | Lautasen, ruukun, pannun a. Vesikourun a:sia. Pään a. (tav. ⌣). Olkipatja a:sena. Katkoi havuja a:sekseen. Vuode vietiin a:sineen pihalle. Taivas on minun valtaistuimeni, ja maa minun jalkojeni a. UT[V]. — *Mon.* us. karjan kuivitteet. | Karjan a:sina käytetään olkipehkuja. Vaikeaksi käy hevosten puhtaanapito, ellei ole kunnollisia a:sia. — *alu|sissa(an, -silla(an* (adv.) alusvaatteisillaan. | - - hän tempaisi oven auki ja astui a:sissaan tupaan JÄRN. - - nousi ylös vuoteestaan ja meni a:sillaan ikkunaan SILL. — *Yhd.* makuu-, silitysa. **2.** jnk alla oleva tila, jnk alapuoli. | Kaapin, penkin, pöydän a. Lavan a. Kynnen, nenän a. (myös ⌣). **3.** jnk vieressä alempana oleva paikka. | Mäen a. On lihavia rinteiden a:sia ja laaksoja.
alun|perin *adv.* par. ⌒; ks. alku 4. **-pitäen** *adv.* par. ⌒; ks. alku 4.
alu|s[64] *s.* **1.** vrt. alunen, alusta. **a.** jnk alla oleva esine, perusta. | Astian, kupin, silitysraudan a. Pään a. (myös ⌣). Vuoteessa oli vain huopa a:ksena. Hakattaessa on a:ksena puupalkki. Kivijalan a. Käytetään sementtilattiaa, jonka a. on kyllin tukevasti rakennettu. — Sorvin a. 'sorvin käsituki'. Etsi ahjollen a:sta, / leveyttä lietsehelle KAL. — *Mon.* us. karjan kuivitteet. | Kuivia a:ksia karjalle. — *Yhd.* kangas-, olki-, villa-a. **b.** jnk alla oleva tila t. sija, jnk alapuoli. | Lauteiden a. Huoneen, ladon a. Portin, sillan a. Uunin a. Vuoteen a. Räystään a. Reen jalaksen a. Kannon, närtteen a. Kivien a:kset. Kainalon, kynnen, leuan, mahan, nenän, siiven a. (myös ⌣). **c.** jnk vieressä alempana, myötäsuuntaan oleva paikka. | Mäen a. Kosken, putouksen a. Könkään a. ryöppysi valkoisena vaahtona. Kynnyksen a. [= edusta] oli rikkoja täynnä. Tuulen a. [= se osa taivasta t. suunta, jonne päin tuuli puhaltaa] selkenee. **d.** muissa, harv:mmissa merk.-tehtävissä. | Taikinan a. 'juuri'. Kerän a. 'pohjallinen'. Joulun a. 'lähinnä edellinen aika, aluspäivät'. **2.** *mer.* vesikulkuneuvon yleisnimitys; vrt. laiva, pursi, vene, lautta. | Avonainen a. Hinattava, konevoimalla kulkeva a. Kaksi-, neli-, tasakantinen a. Satahankainen a. Kevyet a:kset. A. otetaan telakkaan. A. tuhoutui miehineen päivineen. Tule nyt purtehen, Jumala, / a:ksehen armollinen KAL. — *Kuv.* - - elomme a. ei vaipunutkaan haaksirikkoon KIVI. — *Yhd.* höyry-, moottori-, purje-, soutua.; panssari-, puu-, rauta--, teräsa.; joki-, meri-, rannikko-, saaristolais-, sisävesia.; apu-, huvi-, kalastus-, kauppa--, kilpailu-, kuljetus-, lasti-, lippu-, majakka--, matkustaja--, pelastus-, pinta--, pyynti-, rahti-, sotilas-, taistelu-, tiedustelu-, torpedo-, vartio-, vihollisa. **3.** ilmakulkuneuvo. | Sellaisella a:ksella, jolla ei ole Suomen kansallisuutta, saa Suomen alueella ilmailla - - LK. — *Yhd.* ilma-a. **4.** *kiel.* subjekti. | A. ja maine.
alus|astia *s.* sairaan alle vuoteeseen asetettava ulostusastia. **-hame** *s.* **-hameisill|a(an, -e(en** *adv.* Olla a:ansa. Riisuutua a:een. **-hir|si** *s.* **1.** kivijalan t. peruskivien päälle asetettu ensimmäinen, muita tanakampi hirsi salvoksissa, jalka-, perushirsi. **2.** kannatin, alustahirsi puurakennelmissa. | Ikkunain a:ret. Kurkiaiset ja niiden a. Aukon alus- ja päällyshirsi. A:sien päälle ladotaan pyöreitä riukuja. **-housusill|a(an, -e(en** *adv.* Kävellä a. Riisuutui a:ensa. **-housu|t** *s. mon.* Trikoiset a. [Mökin mies] jää siihen sinertävissä a:issaan seippailemaan SILL. — *Yhd.* trikoo-, villa-a. **-kangas** *s.* **1.** jnk alle asetettu kangas. | A. ei saa koskaan kokonaan verhota lasta. **2.** *kut.* kaksinkertaiseksi kudotun kankaan alempi kerros. **-kappale** *s.* Levy, joka on sijoitettu a:en ja päällyskappaleen väliin. **-kasv|i** *s.* Metsien a:eina on ruohoja. **-kasvillisuu|s** *s.* matala pintakasvillisuus metsässä, alakasvillisuus, pohjakasvillisuus. | Metsätyypit voidaan helpoimmin erottaa toisistaan niiden a:den mukaan. **-katto** *s. rak.* tiilikaton alle huovasta tms. tehty tiivis katto. **-kehys** *s.* rautatievaunujen, autojen tms. teräksinen alusta; koneiden tms. alusrakennelma. **-kerros** *s.* **-kivi** *s.* **1.** kivinen alusta, kivituki, -jalusta. |

Rakennuksen a. Patsaan a. **2.** = alakivi 2. **-kude** *s. kut.* vahvistetun kankaan alempi kude, joka näkyy ainoastaan nurjalla puolella;)(päällyskude. **-kunt|a** *s.* jnk alainen, jnk isäntävallasta riippuvainen asutusyhteisö; alustalaiset. | Kartanoa ympäröivä laaja a. Sanotaan Aleksanteri Suuren jaelleen a:ia ja valtion tuloja ystävilleen. — [Juhannuksena] kerääntyy koko a. kalliolle Suurselän hongan alle TALVIO. **-kuntalainen** *s.* alustalainen; vrt. ed. **-laasti** *s.* rapattavan t. maalattavan pinnan pohjalaasti. **-laatta** *s.* Pylväänjalan a. Mutterin a. **-lakana** *s.* Lakanoita on vuoteessa kaksi, a. ja päällyslakana. **-lanka** *s.* **1.** ompelukoneen alempi, puolasta juokseva lanka. **2.** *kut.* vrt. aluskude. **-laudoitus** *s.* seinässä, katossa tms. pintapeitteen alla oleva laudoitus. **-lau|ta** *s.* Katon a:dat. Ikkunan a. Koje kiinnitetään a:taan. Tiilet asetetaan a:doille kuivaamoon vietäviksi. **-lautanen** *s.* ruokailijan alempi, matala lautanen katetussa pöydässä; kupin, ruukun tms. alla oleva lautanen. **-lehti** *s.*, us. *mon.* ruohokasvin alimmista ruusukkeisista lehdistä. **-liivi** *s.*, us. *mon.* kureliivi; eräs merimiesnuttu. **-lämpö** *s.* vars. paistettavaan altapäin vaikuttava uunin lämpö.

alus|maa *s.* **1.** emä- eli päämaasta jotenkin riippuvaisuussuhteessa oleva, us. toisessa maanosassa sijaitseva maa t. hallintoalue; vrt. siirtomaa, kolonia. | Englannin afrikkalaiset a:maat. Grönlanti on Tanskan a. Sortaa a:maitaan. — Baltian maakunnat olivat Ruotsin a:maana, jota ei hallittu Ruotsin perustuslain säädösten, vaan Ruotsin kuningasten määräysten mukaan. — *Kuv.* Suomesta tuli 1880:n tienoilla vuosikymmeneksi Norjan kirjallinen a. **2.** *harv.* kartanon tms. alainen maa-alue. **-maali** *s.* pohjamaali. **-maito** *s.* kuorittu maito. **-massa** *s.* Ennen päällystämistä tasoitetaan lattia a:lla. **-mekko** *s.* **-nuttu** *s.* **-pahvi** *s.* tapetin tms. pahvinen alusta. **-paita** *s.* **-paperi** *s.* **-parru** *s.* **-patja** *s.* alempi vuodepatja. **-piimä** *s.* maidon hapattimena käytetty piimä, pohjapiimä, piimän "siemen". | Pitkää a:ä. **-pinta** *s.* Mutterin a. **-pukine** *s.* **-puku** *s.* **-pu|u** *s.* **1. a.** tela-, niska-, pohja-, kannatinpuu. | Pinon a:ut. Tukit ladotaan vieri viereen a:ille. Hirret vieritetään a:ita myöten salvokselle. Lautojen naulaaminen a:ihin. **b.** vanerilevyn peittämä puu huonekaluissa, sokkopuu. **2.** *mon. mets.* metsän alin latvuskerros. **-päivä** *s.*, us. *mon.* Joulun aluspäivät (myös ⌣) 'joulua lähinnä edeltävät päivät'. **-pöksyt** *s. mon.*, us. *leik.* alushousut. **-pölkky** *s.* **-rakenne** *s. tekn.* tien, sillan, rakennuksen tms. alin rakenneosa.

alusrekisteri *s.* aluksista pidettävä, lain määräämä julkinen rekisteri, laivarekisteri.

alussamainittu *a.* → ⌒.

alust|a[15] *s.* vrt. alunen, alus. **1.** jnk alla oleva esine, perusta, tuki-, kiinnityspohja. | Kova, pehmeä a. Tukeva a. Lampun, pannun a. Jauhosäkin alle asetetaan a. Etsi itselleen a:aa maatakseen. Eläinten a:at on pidettävä puhtaina. Koneen a. Teräslevy on a:na vasaroitaessa. Tapetin a. Tervaleppä kasvaa rannoilla ravintoperäisellä a:alla. — *Kuv.* Asian psykologinen a. Mielitautien a:ana ovat sairaalloiset muutokset aivoissa. — *Yhd.* kivi-, metalli-, olki-, puu-, sora--, teräsa.; junttaus-, kasvu-, kerän-, kirjoitus-, makuu-, (kasvin) ravinto-, silitys-, tukia. **2.** jnk alla oleva tila t. sija; jnk alapuoli, alapinta. | Kaapin, sängyn a. Räystäiden a:at. Saunan lauteiden a. Huoneiden a:at. — Kainalon, kynnen, leuan a. (myös ⌣). Nokan a. märkänä. Pyyhki jalkojensa a:at. — *Yhd.* katosa.; sydäna. **3.** (ed:een läheisesti liittyen) lattianalainen säiliö, vars. puuvaja. | Hakea a:asta puita. Ihmiset kiiruhtavat pakoon kellareihin ja a:oihin. **4.** jnk vieressä alempana, myötäsuuntaan oleva paikka. | Törmän, kallion a. Kosken a. Ikkunain a:at olivat täynnä kuulijoita. - - vuoren a:alla näkivät he hauskan, kantoisen ahon KIVI.

alust|aa[2] *v.* 1., 3. ja 4. merk:ssä = pohjustaa. **1.** tehdä alusta, perusta jhk, jtak varten, pohjata. | Ostjakki a:aa suksensa peurannahalla. Kananpesä a:etaan mullalla. Riihen lattia a:ettiin savella. Maalattava pinta a:etaan 'tasoitetaan pohjalaastilla'. **2.** sotkea, vaivata, vastata (taikinaa), sekoittaa tahtaaksi. | A. taikinaa. Vesi, suola, voi ja jauhot a:etaan notkeaksi taikinaksi. Rakennuksiin käytettävä savi sotketaan ja a:etaan sekaisin akanain ja silppujen kanssa. **3.** suorittaa jnk alkuvalmisteluita, -valmistelut, panna alulle, vireille. | Kankaan a:aminen. A. ruokien tekoa. Jokainen voimisteluliike vaatii a:amista. Papinvaali on a:ettava siinä kirkossa, jossa itse vaali tapahtuu. **4.** esitellä, pohjustaa asia yleistä käsittelyä varten. | A. keskustelukysymys. Kysymyksen a:aminen. Asia a:ettiin jo ensimmäisessä kokouksessa.

-alustai|nen[63] *poss.a.* Kivi-, rauta-a.

alustaja[10] *tek.* Taikinan a. — Keskustelun a.

alustalai|nen[63] *s.* talon (kartanon) alaisen torpan, mäkituvan tms. epäitsenäisen tilan asukas. | Talon palvelijat ja a:set. Keskiajalla joutuivat talonpojat aatelin ja kirkon a:siksi.

alustalais|talonpoika *s.* **-tila** *s.* A:t liitettiin vähitellen kartanon maihin.

alustav|a[10] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* valmistava, pohjustava, edeltävä; vrt. alustaa 3-4. | A. pohdinta, käsittely, neuvottelu, valinta. A. tutkimus. A:ia järjestelytöitä. A:asti arvioida. Tutustua a:asti asiaan. Edustusjoukkue valittiin a:asti.

aluste[78] *s.* **1.** pohjuste, aluslaite. | Penkereen a:ena on soraa. Patjan a. voidaan tehdä pellavakankaasta, metallista tai puusta. **2.** = alustus 1. | Puhua ilman paperia ja a:ita. Esitän a:iksi muutamia omia mietteitäni. — Enpä itse ennättäisi / taikinan a:helta KAL. **3.** *lak.* = alustus 2.

alustel|la[28] *frekv.v.* < alustaa. | A. taikinaa. Hänen suunnittelemansa ja a:emansa teos. **-ma**[10] *s.* alustus, luonnos. | Virkakirjeen a.

alustila *s.* alustalaistila.

alusti|n[56] *s.* alunen, alusta. | Vadin a. Veitsien a:mia. - - rupesi kohta laittamaan vuodetta, pöyhisti a:mia ja löi tyynyjä JÄRN. — *Yhd.* kirjoitusa.

alustu|s[64] *teonn.* < alustaa. **1.** Tärkeintä metallien värjäyksessä on a. — Taikinan a. — Keskustelukysymyksen a. Esitän muutamia sanoja a:kseksi. **2.** *lak.* maarekisterin aukeama(t), jo(i)lle tiettyä maakirjanumeroa koskevat merkinnät tehdään, aluste.

alustuskone *s.* taikinanvaivauskone.

alustyyny *s.* **1.** alempi, alin vuodetyyny. **2.** *met.* lävistimen reikälevy.

alustyyp|pi *s.* Suurten laivastojen monet a:it.

alusvaat|e *s.* **1.** Patjan suojaksi asetetaan a. ja sen päälle lakana. **2.** tav. *mon.* aluspukine(et). | Paita, (alus)housut ym. a:teet. Valkoiset a:teet. Vaihtaa puhtaat a:teet. Olla a:teissaan. Riisua a:teilleen. — *Yks.* Muinaiset kreikkalaiset käyttivät hihatonta a:etta. — *Yhd.* liina--, silkki-, trikoo-, villa-a:teet.

alusvaate|kangas *s.* **-kerta** *s.* **-liike** *s.* **-tehdas** *s.*

alus|vaatetus *s.* Lämmin a. Täydentää a:vaatetustaan. **-vaatteisill|a(an,** -e(en *adv.* Liikkua a:ansa. Jätettiin a:een. **-vaatteisto** *s.* **-vati** *s.* Kukkaruukun a. **-vaunu** *s.* tukeva pieni vaunu, jolla rautatievaunujen ja -veturien runko pystytapin varassa lepää, teli, boggi, trukki. **-viik|ko** *s.* jtak juhlapäivää t. merkkitapahtumaa edeltävä viikko. | Joulun (myös ⌣), pääsiäisen, juhannuksen a. Juhlien a:ot. Markkinain a:olla. Oltiin pyhäinmiesten päivän a:oissa HAARLA. **-väri** *s.* *maal.* pohjaväri.

alut|on[57] *kar.a.* < alku. **1.** Iankaikkisuus on a. ja loputon. **2.** perätön, tuulesta temmattu. | Ei se aivan a:onta puhetta ole. Ei juttua a:onta eikä pukkia parratonta SL. -- sitä [juttua] viitsii kuunnella, vaikka sen tietää a:tomaksikin KILPI.

1. **alvari**[5] *s.* *maant.* karu, puuton nummimaa, jollaisia on Öölannissa, Gotlannissa ja Virossa.

2. **alvari**[5] *a.* *kans.* jatkuvasti, yhtä mittaa oleva t. tekevä; uuttera. | A. renki, mies. Oikein a. piika saattoi samana kevättalvena kutoa kankaita [pitkät mitat] PAULAH. — Vars. *alvari|a, -in(sa)* (adv.) alituisesti, yhtä mittaa. | Kulkea kylää a:insa. Täällä juhlitaan a:a. Mitä sinä siellä a:in juokset? Marjatuokkosta ja voipyttyä sai torpparin akka kantaa kartanoon a:insa HAARLA.

alve[78(*)] *s.* *harv.* **1.** heisimato. | Alpeen pulveria. **2.** kalanpoikanen. | -- sa'an saapi taimenia, / tuhat emon a:hia KAL. **-juur|i** *s.* Dryopteris, sanajalkaisten heimoon kuuluvia kasveja. | Metsän a. Kivikon a. A:esta saadaan tehokasta heisimatolääkettä.

alveolaari[4] *s.* *fon.* äänne, jota muodostettaessa kielen kärki koskettaa hammasvallia, hammasvalliäänne. **-nen**[63] *a.* **1.** *fon.* A. äänne. **2.** *lääk.* rakkulamainen. | A. rauhanen.

alveol|i[4] *s.* **1.** *anat.* syvennys, rakkula; hammaskuoppa. **2.** *mon.* *fon.* hammasvalli. | *t*-äännettä muodostettaessa kieli artikuloi a:eja vastaan.

amalga|ami *s.* elohopean ja jnk muun metallin muodostama seos, elohopeaseos. — *Yhd.* hopea--, kalium-, kupari-, sinkki-, tina-a. **-moi|da**[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* päällystää metalli elohopealla t. amalgaamilla, elohopeoida; liuottaa metalli elohopeaan; erottaa kulta t. hopea malmeista elohopean avulla. | Sinkki on a:tava, jotta se kestäisi mahdollisimman kauan.

amanuenssi[4] *s.* erinäisten vakinaiseen palkkasääntöön sisältyvien virkojen haltija. | Yliopiston kirjaston, valtionarkiston a.

amaranttipuu *s.* punaista t. sinipunervaa ulkomaista puuta.

amaryllis[64] *s.* narsissikasveihin kuuluvia, toisilleen lähisukuisia isokukkaisia koriste- ja huonekasveja.

amatsoni[6] *s.* A:t 'lähellä Mustan meren etelärantaa eläneeksi uskottu sotaisa naiskansa'. A:en kuningatar. — *Kuv.* naissotilas, -urheilija; erittäin ponteva, miesmäinen nainen. | Pesäpallojoukkueen a:t. -- huhu kertoo, että tämä roturohkea a. nykyään on topakkana torpanmuijana KIANTO. **-lilja** *s.* Eucharis amazonica, narsissikasveihin kuuluva valkokukkainen huonekasvi.

amatööri[4] *s.*)(ammattilainen. **1.** henkilö, joka harjoittaa jtak taidetta t. taitoa pitämättä sitä ammattinaan, harrastaja, harrastelija; vrt. diletantti. | A. valokuvauksen alalla. **2.** *urh.* henkilö, joka harrastaa urheilua saamatta siitä taloudellista hyötyä. | Kilpailla a:nä.

amatööri|albumi *s.* albumi, jossa säilytetään amatöörikuvia. **-asema** *s.* *rad.* yksityinen lähetysasema. **-joukkue** *s.* *urh.* **-kansio** *s.* **-kilpailija** *s.* *urh.* **-kilpailu** *s.* *urh.* **-kuva** *s.* amatöörinkameralla otettu valokuva. **-määräys** *s.* *urh.*, tav. *mon.* amatöörisääntö. **-n|kamera** *s.* yksityiskäyttöön tarkoitettu tav. yksinkertainen kamera. **-n|oikeus** *s.* *urh.*, tav. *mon.* oikeus ottaa osaa amatöörien kilpailuihin. | Menettää a:oikeutensa. **-nyrkkeily** *s.* *urh.* **-näyttelijä** *s.* **-näyttämö** *s.* Esiintyä a:llä. **-orkesteri** *s.* **-ottelu** *s.* *urh.* **-sääntö** *s.* *urh.*, tav *mon.* sääntö, jota amatöörin on noudatettava. | Rikkoa a:jä. **-teatteri** *s.* **-urheilija** *s.* **-urheilu** *s.* **-valokuvaaja** *s.* **-valokuvaus** *s.*

amatöörivs[65] *omin.* < amatööri. | [Urheilijan] a. on kyseenalainen.

ambassa|di[4] *s.* ylintä arvoluokkaa oleva diplomaattinen lähetystö, suurlähetystö. **-dööri**[4] *s.* ambassadin päällikkö, suurlähettiläs.

ambitio[3] *s.* kunnian-, omanarvontunto, kunnianarkuus; kunnianhimo. | Kansallinen a. A:mme tähtäävät korkealle. **-kysymys** *s.* **-sy|y** *s.* Peräytyminen oli a:istä täysin mahdotonta.

ambi|valenssi[4] *s.* *psyk.* eräiden elämysten ominaisuus herättää samanaikaisesti vastakkaisia tunteita, esim. vihaa ja rakkautta, kaksiarvoisuus. **-valentti|nen**[63] *a.* *psyk.* -suus[65] *omin.* A:set tunteet.

ambo|kansa *s.* Ambomaan asukkaat. **-neekeri** *s.* **-seurakunta** *s.*

ambra[10] *s.* kaskelotin erittämä hyvänhajuinen, vahamainen aine. — Keltainen a. 'meripihka'.

ambrosia[15] *s.* virkistävä, hyvänhajuinen ihmeaine, jota jumalat kreikkalaisten tarustön mukaan käyttävät ravinnokseen; vrt. nektari. — *Kuv.* Runouden a.

ambulanssi[4] *s.* helposti kuljetettava t. tilapäinen sairaanhoitolaitos, esim. kenttäsairaala; sairaiden kuljetukseen käytettävä ajoneuvo. —

Yhd. kenttä-, lentoa. **-auto** *s.* **-juna** *s.* **-lentokone** *s.* **-vaunu** *s.*
ameeba[15] *s.* Amoeba, juurijalkaisten luokkaan kuuluvia alkueläimiä; *syn.* tumalimaeläin. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* A. ruumiinmuoto. Liikkua a:sesti.
amen ks. aamen.
amerikan- yl. myös Amerikan ~. **-läski, -silava** *s.* Yhdysvalloista tuotu silava. **-suomalainen** *s.* (Pohjois-)Amerikassa asuva suomalainen.
amerikkalai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* A. tiedemies, miljonääri. A:set ja englantilaiset. A. biisoni, russakka. A. lehtikuusi. A. karviaishome. A. lukko. A. kirjanpito. A. kaksintaistelu. Toimia a:sella [= huimalla, tulisella] nopeudella. — A:sta humbugia. Elokuva, joka on täynnä a:sia mauttomuuksia. **-sittain** *adv.* amerikkalaisten tapaan. | Puhua englantia a.
amerikkalais|mainen[63] *kalt.a.* -maisesti *adv.* -maisuus[65] *omin.* Työt edistyvät a:maisella ripeydellä. **-malli|nen** *a.* A:set kengät. A. ryöstö keskellä päivää.
amerikkalaist|aa[2] *v.* tehdä amerikkalaise(mma)ksi. | Siirtolaisten a:aminen. **-u|a**[1] *pass.v.* A:neet tavat.
ametisti[4] *s.* eräs puolijalokivi, sinipunainen kvartsi.
amfibi[6] *s.* **1.** *el.* sammakkoeläin. **2.** lentokone, joka voi laskeutua sekä maalle että veteen; sekä maalla että vedessä kulkeva vaunu.
amfibinen[63] *a.* *biol.* eläimistä, jotka elävät vuoroin maalla ja vedessä; kasveista, joilla on erilaiset maa- ja vesimuodot.
amfiboli[4] *s.* määrätavoin lohkeavia silikaattimineraaleja.
amfiboliitti[4*] *s.* koko Suomessa yleisiä amfibolia ja plagioklaasia sisältäviä kiteisiä liuskeita.
amfigeeni[4] *s.* *kem.* alkuaine, joka voi muodostaa sekä happoja että emäksiä.
amfiktyoni[4], **-liitto** *s.* *hist.* eräänlainen kreikkalaisten heimojen t. paikkakuntien muodostama liitto.
amfiteatteri *s.* roomalaisten eläin- ja gladiaattoritaisteluihin käyttämä, us. soikion muotoinen, katoton rakennus, jossa portaittain kohoava katsomo ympäröi näyttämöä, areenaa. **-mai|nen** *kalt.a.* -sesti *adv.* A:sesti rakennettu katsomo.
amfora[15] *s.* antiikin aikana viinin ja öljyn säilyttämiseen käytetty kaksikorvainen, kapeakaulainen saviastia; *hist.* eräs astiamitta.
amidi[5] *s.* *kem.* typpipitoisia orgaanisia yhdisteitä.
amidoli[4] *s.* *valok.* eräs kehite.
amidopyriini[4] *s.* eräs kuumetta alentavana ja kipuja lieventävänä lääkkeenä käytetty kidejauhe, pyramidoni.
amiini[6] *s.* *kem.* typpipitoisia orgaanisia yhdisteitä.
amino|bentsoli *s.* = aniliini. **-happo** *s.* *kem.* valkuaisaineiden hajaantuessa muodostuvia typpipitoisia yhdisteitä.
amiraali[4] *s.* **1.** korkeimman arvoluokan meriupseeri. — *Yhd.* kenraali-, kontra--, suur-, vara-a. **2.** Pyrameis atalanta, mm. Etelä-Suomessa tavattava erittäin kaunis päiväperhonen.
amiraalin|arvo *s.* **-laiva** *s.* laiva, jolla komentava amiraali toimii, lippulaiva. **-lippu** *s.* amiraalinlaivan merkkinä oleva lippu.
amiraliteetti[4*] *s.* **1.** laivaston kaikki amiraalit. **2.** Englannin laivaston ylin hallintoelin, jota muissa maissa vastaa meriministeriö. **-kollegio** *s.* **-lordi** *s.* Englannin amiraliteetin virkamiehiä. | Ensimmäinen a. vastaa muiden maiden meriministeriä.
1. **ammah|della**[28*] *frekv.v.* < 1. ammahtaa. | - - tuulennuoliaiset a:telivat kotarannassa vaarallisina vasamina HAARLA.
2. **ammah|della**[28*] *frekv.v.* < 2. ammahtaa. | Lehmät a:telivat rauhattomina laitumellaan KARHUM.
1. **ammah|taa**[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (< ampua II.1) syöksähtää, ponnahtaa, singahtaa. | Poika a:taa juoksuun. Pilvistä a:ti mahtava kotka. Vene a:ti ulapalle. - - roiske a:taen lentää / ylös korkuuteen KIVI. Samassa pölkky puskee kuohujen salakiveen ja a:taa tärskähtäen takaisin LINN. Hänen aivoihinsa on a:tanut hämärä ajatus HAARLA.
2. **ammah|taa**[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < ammua. | Lehmät a:tivat iloisesti. Vasikan a:dukset. - - jossain kaukana [kuuluu] a:tavan aasin ääni AHO.
ammateittain *adv.* ammattien mukaan, perusteella. | Väestön jakaantuminen a.
ammatilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ammattiin kuuluva t. sitä koskeva, ammattien mukainen. | A. oppilaitos, yleislehti. A:set luentokurssit. A. työväenliike. Pienviljelijäin a. ryhmittyminen. Työväki on a:sesti järjestäytynyt. — Us. par. ammatti-: A. järjestö, kirjallisuus, koulu, lehti, pätevyys, salaisuus, taito. **2.** ammattimainen. | Kone vaatii a:sta hoitoa. Harjoittaa kalastusta a:sesti.
ammatin|haara *s.* **-harjoittaja** *s.* Vapaa, itsenäinen a. **-neuvonta** *s.* **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ammattimainen. | Harjoittaa a:sta kauppaa. **-tarkastus** *s.* **-valinta** *s.* **-vanhin** *s.* *hist.* ammattikunnan esimies, oltermanni.
ammatiton[57] *kar.a.* < seur. | A. väki, väestönosa.
ammat|ti[6*] *s.* **1.** fyysillisen henkilön vars. päätyönään harjoittama elinkeino. | Henkinen, käytännöllinen a. Maanviljelijän, muusikon a. Vapaat a:it. Harjoittaa jtak a:tia. Oppia, opetella jk a. Kalastaa a:ikseen. N. on a:iltaan kauppias. — *Yhd.* pää-, siviili-, sivu-, sotilasa.; ajurin-, kauppiaan-, leipurin-, lääkärin-, suutarin-, vaatturina. **2.** vakinainen puuha t. tehtävä. | - - ellei hänellä ole kyllin a:tia oman kodin hoidossa SILJO. | Sodassa tapetaan tuhansittain. A:tina on tappaminen vain JOTUNI. — Leino on kyllä herkuttelija, mutta ei a:ikseen, vain sopivan tilaisuuden sattuessa L.ONERVA. **3.** *hist.* par. ammattikunta. | Hattumaakarina:in jäsenet.
ammatti- ammattia koskeva, ammattiin kuuluva (esim. a:asia, -kirja, -opetus, -salaisuus, -taito, -tarvike); ammatikseen jtak tekevä, ammatiksi harjoitettava, us.)(amatööri- (esim. a:armeija, -kirjailija, -poliitikko, -rikol-

linen; a:kalastus, -urheilu); ammattitaitoinen (esim. a:apu, -henkilö).

ammatti|aine *s.* A:aineiden opetus. **-ajokortti** *s.* ammattimaiseen moottoriajoneuvon kuljettamiseen oikeuttava ajokortti. **-ala** *s.* Vaihtaa a:a. Julkaista kirjoituksia a:ltaan. **-apu** *s.* Taudin ilmetessä on turvauduttava a:un. **-armeija** *s.* **-asi|a** *s.* Perehtyä a:oihin. **-autoilija** *s.* **-elämä** *s.* Romaani, joka käsittelee a:ä. **-en|edistämislaitos** *s.* **-en|tarkastaja** *s.* vrt. seur. **-en|tarkastus** *s.* työolojen ja työväen suojelemiseksi säädettyjen lakien noudattamisen valvonta. **-haureus** *s.* **-henkilö** *s.* Toimi julistetaan pätevien a:iden haettavaksi. **--ihmi|nen** *s.* Ymmärrän asian a:senä varsin hyvin. **-jako** *s.* Väestön a. **-julkaisu** *s.* **-juoksija** *s. urh.* **-järjestelmä** *s.* ammattilaitos. **-järjestö** *s.* Lääkärien, opettajien a. Maanviljelijäin a. **-kalastaja** *s.* **-kalastus** *s.* **-kasvattaja** *s.* **-kasvatus** *s.* Työläisten a:ta on parannettu. **-kasvatusneuvosto** *s.* kauppa- ja teollisuusministeriötä ammattikasvatusta koskevissa asioissa avustava elin. **-kateu|s** *s.* ammattiasioiden vuoksi jkhun (kilpailevaan) henkilöön kohdistuva kateus. **-kehity|s** *s.* Palkat nousevat a:ksen mukaan. **-kerjäläinen** *s.* **-kiel|i** *s.* jssak määräammatissa käytetty erikoissanasto ja sanonnat. | Tätä menettelyä sanotaan a:ellä kaapeloimiseksi. **-kirja** *s.* Maalarien a:t. **-kirjailija** *s.* Tyyli, jota moni a. voisi kadehtia. **-kirjallisuus** *s.* **-kirjoitu|s** *s.* Lehdessä on a:ksia usealta alalta. **-koe** *s.*, us. *mon.* koe, jonka ammattioppilas suorittaa taitoansa osoittaakseen. **-kokemus** *s.* Monivuotinen a. takaa työn laadun. **-konsuli** *s.* valtion ulkomaille lähettämä, vakinaista palkkaa nauttiva konsuli, lähetetty konsuli; vrt. kunniakonsuli. **-kortti** *s. puhek.* ammattiajokortti. **-koulu** *s.* oppilaitaan jllek ammattialalle valmistava koulu. | Tyttöjen, poikien a:t. Nykyisin ovat varsinaisesti a:iksi nimitetyt oppilaitokset pääasiallisesti kolmea tyyppiä: valmistavia, yleisiä ja ns. erikoisa:ja. **-koulutus** *s.* **-kunnallinen** *a.* < ammattikunta. | A. talousjärjestelmä. **-kunnittain** *adv.* ammattikuntien mukaan.

ammattikunta *s.* **1.** samaa ammattia harjoittavien henkilöiden (vars. ammattipakon aikana) omien etujensa ajamiseksi muodostama yhdistys. | Kultaseppien, suutarien, tynnyrintekijäin a. — *Yhd.* muurari-, räätäli-, suutaria. **2.** samaa ammattia harjoittavien henkilöiden piiri. | Salakuljettajien a. Lapissa on erityinen metsätyöläisten a., joka kaataa puut ja uittaa ne sahoille. **-järjestys** *s.* ammattikuntalaitosta koskeva säännöskokoelma. **-laitos** *s.* ammattikuntien muodostama yhteiskunnallinen järjestö. **-pakko** *s.* = ammattipakko. **-sääntö** *s.* ammattikuntaa koskeva sääntö, ammattisääntö.

ammatti|kurssi *s.*, tav. *mon.* Olla a:kursseilla. Kunta on järjestänyt työttömille a:kursseja. **-kysymy|s** *s.* A:ksiä käsittelevä kirjoitus. **-kätevyys** *s.* Kauppiaan a. herättää luottamusta ostajassa.

ammattilai|nen[63] *s.* -suus[65] *omin.* **1.** jtak (ruumiillista) työtä ammatikseen tekevä henkilö, vars. käsi- t. tehdastyöläinen. **2.**)(amatööri, harrastelija. | Salapoliisi, olipa hän sitten harrastelija tai a., on sankari WALTARI. — *Urh.* urheilua ansiotarkoituksessa harjoittava henkilö. | Tuomita a:seksi.

ammattilais|kilpailu *s. urh.* **-koulu** *s. vanh.* ammattikoulu. **-mestaruus** *s. urh.* **-nyrkkeilijä** *s. urh.* **-ottelu** *s. urh.*

ammatti|laitos *s. sot.* miehistön värväykseen perustuva sotalaitosmuoto, ammattijärjestelmä; vrt. kaaderi-, miliisilaitos. **-lasken|to** *s.* A:non oppikirja. **-lehdistö** *s.* **-lehti** *s.* Kelloseppien a. **-liike** *s.* Harjoittaa a:ttä. **-liitto** *s.* paikallisten ammattiyhdistysten t. -osastojen muodostama, koko maan käsittävä yhteenliittymä. **-luok|ka** *s.* Talouselämä saattaa eri yhteiskunta- ja a:at toistensa yhteyteen. **-maalari** *s.*

ammattimai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ammatikseen jtak tekevä, ammatiksi harjoitettava. | A. kauppias, varas. A. kalastus, liikenne, keinottelu. Harjoittaa värjäystä a:sesti. Rikollisuuden a:suus.

ammatti|metsästys *s.* **-metsästäjä** *s.* **-mie|s** *s.* jllek henkisen t. ruumiillisen työn alalle erikoistunut henkilö; us. arvostavasti: ammattinsa täysin hallitseva, pätevä erikoistuntija. | Turvautua* a:hen apuun. Työ sujuu a:heltä nopeasti. **-ministeri** *s.* parlamentaarisen hallituksen jäsen, joka ei edusta mitään puoluetta. **-ministeristö** *s.* vrt. ed. **-muusikko** *s.* **-myrkytys** *s.* työssä käytetyn aineen, työkalujen t. itse työn aiheuttama myrkytys. **-nimitys** *s.* Arvotai a. **-nyrkkeilijä** *s. urh.* **-nyrkkeily** *s. urh.* **-näyte** *s.* ammattitaidon osoittamiseksi suoritettava työnäyte. **-näyttelijä** *s.* **-näyttämö** *s.* **-oikeu|s** *s.* **1.** oikeus ammatin harjoittamiseen. | Menettää a:tensa. **2.** *lak.* ammattioloja koskevia oikeusasioita käsittelevä tuomioistuin. **-opettaja** *s.* Koneosaston, sähkötekniikan a. **-opetu|s** *s.* Koulun a:sta on kehitetty. Poika sai a:ksen isänsä liikkeessä. **-opin|not** *s. mon.* Täydentää a:tojaan ulkomailla. **-opisto** *s.* Turun a. **-oppi** *s.* Metallityöläisen a. Pyrkiä a:in. Työ joka ei vaadi erityistä a:a. **-oppilaitos** *s.* **-oppilas** *s.* **-oppilaslautakunta** *s.* oppisopimuslain noudattamista valvova kunnallinen elin. **-osasto** *s.* **1.** Opiston a:t. Lehdessä on erityinen a. ilmoituksia ja ammattitietoja varten. **2.** ammattiliittoon kuuluva ammattiyhdistys. **-painija** *s. urh.* **-pakko** *s.* ammatin harjoituksen pidättäminen ammattikuntaan kuuluvien henkilöiden yksinoikeutena, ammattikuntapakko. **-pelaaja** *s.* **-piir|i** *s.*, tav. *mon.* Keksintö on herättänyt a:eissä suurta huomiota. **-piirustu|s** *s.* A:ksen opetus. **-poliitikko** *s.* A:ja, jotka tavoittelevat vain edullisia virkoja itselleen. **-pätevyys** *s.* Päällystön vähäinen a. vaikeuttaa koulutusta. **-rikollinen** *s.* **-runoilija** *s.* **-ryhmity|s** *s.* A:kseen perustuva korporatiivinen valtio. **-ryhmä** *s.* Työmiehet ovat kaupungin suurin a. **-sairaus** *s.* ammattitauti. **-salaisuu|s** *s.* Kaivosmiesten a:det. A:den kavaltaminen. **-sana** *s.* jnk määräammatin alalla käytetty erikoissana, termi. **-sanasto** *s.* vrt. ed. | Nahkurien a. **-silmä** *s.* Sepän a. huomasi helposti virheet. **-sivistys** *s.* Kehittää a:tään. **-soittaja** *s.* **-sotilas** *s.* **-sääntö** *s.* ammattikuntasääntö.

-taidot|on *a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* A. työväki 'joka ei ole oppinut mitään erityistä ammattia, esim. sekatyömiehet'. Kelojen a. käsittely. **-taiteilija** *s.* **-taito** *s.* Opettaa a:a. Työläisten korkeatasoinen a. **-taitoi|nen** *a.* -sesti *adv.* A. farmaseutti, upseeristo. Koneet vaativat a:sta hoitoa. Korjaukset suoritetaan a:sesti. **-tanssittaja** *s.* gigolo. **-tarkastaja** *s.* → ammattientarkastaja. **-tarkastus** *s.* → ammattientarkastus. **-tarvik|e** *s.* A:keiden hankinta. **-taso** *s.* Sanomalehtimiesten a. Alhainen, korkea a. **-tauti** *s.* ammattityön tekijälleen välillisesti t. vars. välittömästi aiheuttama sairaustila. | Huonokuuloisuus on yleinen pannuseppien a. **-termi** *s.* Kansainväliset a:t. Kirjansitojain a:t. **-terveysoppi** *s.* ammattioloja käsittelevä terveysoppi. **-tie|to** *s.* Tarpeelliset a:dot. **-toimi** *s.* ammatti. **-tottumus** *s.* **-toveri** *s.* Esittää a:en onnittelut. **-tuomioistuin** *s.* = ammattioikeus 2. **-työ** *s.* Harrastaa taiteita a:n lomassa. **-työläinen** *s.* **-työt|ön** *s.* tahallaan vakinaisesti työttömänä elävä henkilö. | A:tömien joukko. **-työväki** *s.* **-ura** *s.* Aloitti a:nsa juoksupoikana. **-urheilija** *s.* ks. ammattilainen 2. **-urheilu** *s.* **-vaara** *s.* ruumiillisen työn tekijää työssä uhkaava vaara. | Suojella a:lta. **-valehtelija** *s. leik.* alinomaa valehteleva henkilö. | Sanomalehtimies — a. SILJO. **-valinta** *s.* → ammatinvalinta. **-valmennus** *s.* Saada a:ta. **-valmistus** *s.* Nuorison a:ta on parannettu. **-vanhin** *s.* → ammatinvanhin. **-varas** *s.* **-vel|i** *s.* Hyvät a:jet! [Kirjailija] eroaa varsin huomattavasti a:jistään. **-viranomai|nen** *s.* Kuultuaan ao. a:sia ministeriö tekee asiassa päätöksen. **-virasto** *s.* Tie- ja vesirakennushallitus antoi a:na lausunnon anomuksen johdosta.

ammattiyhdistys *s.* samaa ammattia harjoittavien palkkatyöntekijäin muodostama (ammattiliittoon kuuluva) paikallinen yhdistys, jonka päätarkoituksena on jäsenten työehtojen parantaminen; vrt. ammattiosasto. **-internationaali** *s.* ammattiyhdistysten kansainvälinen keskusjärjestö. **-liike** *s.* Suomessa a. alkoi 1880-luvulla. **-liitto** *s.* Amsterdamin a. Kansainvälinen a.

ammatti|yhtymä *s.* Kristillismieliset a:yhtymät. **-ylpey|s** *s.* Puhe oli voimakas a:den ilmaus.

amme[78] *s.* säiliönä t. erilaisiin töihin käytettävä iso astia, sammio, tiinu; kylpemiseen käytettävä allas, kylpyamme. | Kolme a:tta lohta. - - kylkiluut koholla kuin a:en vanteet KATAJA. Ottaako herrat a:tta [= ammekylpyä] vai suihkua saunan päälle? AHO. — *Yhd.* emal(j)i-, puua.; juusto-, kala--, maito-, parkki-, vesia.; kylpy-, suolaus-, värjäysa.

ammeellinen[63] **1.** *poss.a.* A. pesuhuone. **2.** *s.* ammeen täysi. | A. vettä.

ammekylpy *s.* Lämmin a. Ottaa a:jä.

ammen|nella[28*] *frekv.v.* < ammentaa. | Äiti vierrettä a:teli loimottavan liekin vaiheilla KIVI.

ammennin[33*] *väl.* < ammentaa.

ammennus[64] *teonn.* < ammentaa. **-astia** *s.* - - eipä sinulla ole a:a, ja kaivo on syvä UT.

ammen|taa[8] *v.* **1.** nostaa (esim. jhk astiaan) vähin erin jtak (juoksevaa) ainetta: äyskäröidä, lusikoida tms. | A. vettä. Äiti a:taa puuroa. Perunoita a:netaan padasta. — A. kaivo tyhjäksi. **2.** *kuv.* **a.** hankkia t. saada jstak esim. jtak hyödykettä t. vaikutteita. | Varat täytyi a. talonpojan aitasta. A. voimia unesta. A. jstak tietoja. [Runoilija] on a:tanut lausetapoja Raamatusta. **b.** *harv.* syytää, valaa. | - - kohentelee uunia, joka a:taa hohtavasta kidastansa tulta ja savua KIVI. Pian ilmain ääret ryskyy, salamoi / ja pilvilaivat a:tavat vettä H.ASUNTA.

ammentamat|on[57] *kielt.a.* josta ei ole ammennettu; ehtymätön, tyhjentymätön. | Kalevalan a:tomat rikkaudet.

amme|parkitus *s. nahk.* ammeessa suoritettava parkitus. **-suolaus** *s.* kalojen tms. suolaus ammeeseen. **-uuni** *s. tekn.* eräänlainen lasin valmistuksessa käytettävä uuni. **-värjäys** *s. tekn.* ammeessa suoritettava värjäys.

ammo|a[1] *v. harv.* ammua. | - - navetassa a:o kuusitoista lypsävätä CANTH. Emoni mahova lehmä, / - - / a. rikottelevi KAL.

ammoin *adv.* muinoin, entisaikaan, ennen vanhaan; aikoja sitten. | Linnassa eli a. rosvoja. Aurinko on jo a. laskenut. Hän - - imeskelee a. sammunutta piippuaan KOJO.

ammoi|nen[63] *a.* entinen, ikivanha, ikimuistoinen, muinainen. | A:sina aikoina. Jo a:sista ajoista. Tuollaista häpeää ei hänelle a:siin [= pitkiin] aikoihin ollut tapahtunut TALVIO. Tytön poskilla palaa a:sen ilon rusotus. Rakennus on a. pyhäkkö. Oltiinhan sentään saman a:sen äitivainajan lapsia SILL.

ammol|la, -le *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) aivan auki, selko selällään. | Suu, silmät a:la(an). Katsoa a. silmin. Ovi, säkki on a:laan. Avata, jäädä a:leen.

ammon *adv. harv.* vrt. ammoin, ammoinen. | Itämailla on käytetty jo a. [= kaukaisista] ajoista pitkiä housuja. Jäniksenpoika oli jo a. aikoja [= kauan] sitten hävinnyt omille poluilleen ALKIO. **-aikai|nen** *a. harv.* muinainen. | He olivat köyhiä ja vapaita, a:sten salojemme nimettömiä asuttajia HAARLA.

ammoniakki[4*] *s.* typen ja vedyn tärkein yhdiste, pistävän hajuinen kaasu t. neste; *yleisk.* us. ammoniakin vesiliuos, ammoniakkiliuos. | Hiili-, rikkihappoinen a. **-höyry** *s.* **-kaasu** *s.* **-kumi** *s.* kittien valmistukseen sekä rohdoksena käytetty, eräästä putkikasvista saatu kumihartsi. **-linimentti** *s.* **-liuos** *s.*

ammoniakkinen[63] *poss.a.* A. vesiliuos.

ammoniakki|sooda *s.* **-suola** *s.* = ammoniumsuola. **-superfosfaatti** *s. maat.* eräs väkilannoite. **-typpi** *s.* **-ve|si** *s.* A:ttä käytetään mm. tahrojen poistamiseen.

ammoniitti[4*] *s.* **1.** sukupuuttoon kuolleita nilviäisiä, joiden kuoria on runsaasti säilynyt kivettyminä, ammoninsarvi. **2.** eräs räjähdysaineryhmä.

ammoninsarvi *s.* = ed. 1.

ammonium[7] *s. kem.* yhden atomin typpeä ja neljä atomia vetyä sisältävä, kaikissa ammoniumsuoloissa tavattava atomiryhmä. **-kloridi** *s.* = salmiakki. **-suola** *s.* ammoniakin ja jnk hapon yhdiste, ammoniakkisuola.

ammosui|nen *a.* vrt. ammolla. | Miesten a:set naamat SILL.
ammo|ta[38] *v. harv.* ammua. | - - illan tullessa lähestyy meitä metsästä a:ova, kirjava karja KIVI.
ammot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. **1.** *intr.* Kalpea karilla istui, / Tyhjä alla a:teli LEINO. Minä avaan suuni ja a:telen, sillä minä halajan sinun käskyjäsi VT[V]. **2.** *tr. harv.* Mutta kirkon porstuassa irvisteli hirveä jalkapuu ja a:teli viittä — kuutta julmaa silmäänsä huonoille lukijoille PAULAH.
ammot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *intr.* **a.** aukoista yms.: olla ammollaan, olla auki; tiloista: aueta tyhjänä (jnk edessä, alla tms.). | A. auki, selällään. Pojan suu a:taa pelosta. Ikkunat a:tivat rikottuina. Uhkaavina a:tavat tykinsuut. Pedon silmät a:tavat pimennosta. Kalliotornin juurella a:ti pyöreä lampi LEHT. — Sali a:ti tyhjänä. Alla a:tava tyhjyys. Edessä a:ti autius. Ikkunasta a:tava pimeys. - - veet autiuttaan a:taa EINARI VUORELA. — *Kuv.* Välillämme a:tava kuilu. — *ammottava* (a.) ammollaan oleva, aivan avoin; aukoista yms. us. = suuri. | A:tava haava, reikä. Jäähän oli repeytynyt a:tava railo. — *Kuv.* N:n tiedoissa oli a:tavia aukkoja. **b.** *harv.* ed:een liittyen: olla avoinna näkyvissä, näkyä paljaana. | - - joka paikassa a:taa täällä raaka puu ja silittämätön kivi AHO. Sitä paitsi a:ti keskellä pöytää rivi samppanjapulloja LEINO. **2.** *tr. harv.* avata, levittää ammolleen, pitää ammollaan. | Kala a:ti leukaluunsa auki. Syvät kallion kuilut a:tivat pohjattomia kitojansa PÄIVÄR.
ammu[1] *s. last.* lehmä. | Pojalla on - - Heluna ja Omena ja Tähikki. Ne ovat a:ja, jotka antavat maitoa KARHUM.
ammu|a[1] *v.* **1.** lehmän ja eräiden muidenkin eläinten äänestä. | Vasikka a:u. Lehmät a:vat lypsäjää. Peuran a:minen. **2.** *kuv.* Tykit a:vat. Ajan myrsky a:kohon! LEINO.
1. **ammunta**[15*] *teonn.* < ampua. | Kiivas, tulinen a. Lähteä jäniksen a:an. Suorittaa ammuntoja. Avunhuuto hukkui ammunnan jylinään. Onp' on mulla kaarta kaksi, / - - / toinen tarkka ammunnalle KAL. — *Yhd.* kilpa--, koulu-, maasto-, taistelu-, urheilua.; lentoona.; konekivääri-, pistoolia.; haku-, kaasu-, kartta--, kovapanos-, saatto-, sulku-, vaikutusa.
2. **ammunta**[15*] *teonn.* < ammua. | Karjan, lehmien a.
ammuntalaj|i *s. sot.* Tykistön a:eja on mm. tulisulku.
ammu|s[64] *s.*, vars. *sot.* tykillä t. siihen verrattavalla aseella ammuttava räjähtävä kappale, projektiili; vars. *mon.* ampumatarvikkeista; vrt. luoti, kuula. | Tykin a. A:kset loppuvat. — *Kuv.* [Puhuja] käyttää raskaita a:ksia kärpäsen tappamiseen. - - lautakunta oli ensi hötäkässä tyhjentänyt a:ksensa loppuun KARHUM. — *Yhd.* kierre-, pyrstöa.; isku-, kaasu-, miina--, palo-, räjähdys-, savu-, sirpale-, sytytys-, valo-, viestia.
ammus|ajoneuvo *s. sot.* **-juna** *s. sot.*
ammuskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ampua. | A. huviksensa. Armoton a:u on tuhonnut linnut sukupuuttoon. - - niin a:i kultasäteitänsä / se [= aurinko] ikkunoihin kunnon porvarein KOSKENN.
ammus|kulutus *s. sot.* par. ammusten kulutus. **-laatikko** *s.* **-lasti** *s.* A:ssa oleva auto. **-lataamo** *s.* **-mies** *s. sot.* ammuksia kuljettava, puhdistava ja panostava sotamies. **-reikä** *s.* kallioon räjäyttämistä varten porattu syvennys. **-tehdas** *s.* **-ten|tarkastaja** *s. sot.* räjähdysaineita varikossa valvova ja tarkastava henkilö. **-täydennys** *s. sot.* **1.** ammusten täydentäminen. | A. on järjestetty hyvin. **2.** täydennykseksi tarkoitetut ammukset. | Jakaa, saada a:tä. **-varasto** *s. sot.* **-vaunut** *s. mon. sot.*
ammuta[39*] *v. murt.* ammua; ampua.
1. **ammutt|aa**[2*] *fakt.v.* < ampua. | Päällikkö a:i vangit. A. sulku.
2. **ammuttaa**[2*] *fakt.v.* < ammua.
ammuu (ammū·] *onom.interj.* lehmän äänestä.
amnesia[15] *s. lääk.* muistin osittainen t. täydellinen puuttuminen t. menetys.
amnestia[15] *s.* määrälaatuisista rikoksista tuomittujen henkilöiden yleinen armahtaminen.
amnion[7] *s. fysiol.* sisin sikiökalvo, vesikalvo.
amoraali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* moraalista täysin riippumaton; vrt. epämoraalinen, immoraalinen. | Eläin on a. Helkavirsien sankarit ovat tavallaan a:sia olentoja: he ovat tuolla puolen porvarillisen hyvän ja pahan.
amorfi|nen[63] *a. geol. kem.* -suus[65] *omin.* jolla on kaikkiin suuntiin samat ominaisuudet, kiteytymätön, muodoton;)(kiteinen. | A. hiili, rikki. Lasi on sulattamalla muodostunut a. kaksoissilikaatti.
amoriini[4] *s.* lapseksi kuvattu, us. siivekäs lemmenjumala, erootti.
ampais|ta[24] *mom.v.* < ampua. **1.** *tr. harv.* A:i karhua sieraimeen. - - Sammu a:ee lihavan hylkeen PAULAH. — *Kuv.* Olin vähällä a., että väite oli valhetta. **2.** *intr.* syöksähtää, pinkaista. | Ukko a:i tuolistaan. Vene a:ee näkyviin. Hevonen a:i täyteen raviin. Puolimatkassa vanha mailerimme a:ee johtoon.
ampaus[64] *s. harv.* laukaus. | Kuuluipa viimein a. Tuomaan pyssystä KIVI.
ampautu|a[44] *refl.v.* syöksähtää, ampaista. | Kala a:u liikkeelle. Poika a:i sisään. A:ivat toistensa kimppuun.
ampeeri[6] *s.* sähkövirran voimakkuuden yksikkö. **-kierros** *s.* sähkömagneetin voimakkuuden yksikkö. **-minuutti** *s.* 60 coulombia l. ampeerisekuntia. **-mittari** *s.* sähkövirran voimakkuuden mittauskoje. **-määrä** *s.* **-sekunti** *s.* = coulombi. **-tunti** *s.* 3.600 coulombia l. ampeerisekuntia.
ampiai|nen[63] *s.* tav. mustia, keltaisten poikittaisjuovien t. täplien koristamia myrkkypistiäisiä, joiden takaruumis liittyy keskiruumiseen hyvin ohuella varrella; vars. Vespa vulgaris. | A:sen pisto. [Tytöllä] on a:sen vartalo 'hyvin hoikkauumainen'. Kiukkuinen kuin a. Pojat häärivät kuin a:set vieraan ympärillä. Eihän ihminen ole mikään a. [= ei voi kiirehtiä liikaa] SP. — *Yhd.* erakko-, kulta--, lois-, metsä-, petoa.
ampiais|parvi *s.* Pieniä kiusanhenkiä, kuin vi-

hainen a., tässä kihelöitsee ympärillämme ehtimiseen KIVI. **-pesä** *s.* Huoneessa on kuhinaa kuin a:ssä. - - hörisee ja pörisee, juuri niinkuin kiukkuinen a. turpeen alla KIVI. **-vyötärö** *s. kuv.* naisen erittäin hoikka vyötärö. | Kireä vyö a:llään. **-yrtti** *s.* Dracocephalum, huulikukkaiskasvien heimoon kuuluvia, tav. siniteriöisiä kasveja.

amplitudi[4] *s.* laajuus, kahden rajapisteen väli, ääriväli. — *Erik.* **1.** *fys.* värähdyksen laajuus, värähdyslaajuus. **2.** *metrl.* jnk ilmastotekijän korkeimman ja alimman arvon välillä määräaikana määräpaikassa todettava ero.

amppeli[5] *s.* **1.** maljamainen riippulamppu. | Himmeä a. valaisee huonetta. **2.** riippuva kukka-astia. **-kasvi** *s.* Lobelia on suosittu a:na.

ampu[(1*)] *s. puhek.* kivitöissä: laukaus, räjähdys. | A. tulee!

ampu|a[1*] *v.* **I.** *tr.* **1.** saattaa jk kappale (ammus, nuoli tms.) jllak mekaanisella laitteella (tav. ampuma-aseella) nopeasti lentämään, kiitämään jhk, tav. tarkoitettua maalia kohti, tarkoitettuun maaliin; osua täten liikkeeseen saatetulla kappaleella jhk; myös toistuvasta t. jatkuvasta toiminnasta; vrt. laukaista, tulittaa, pommittaa yms. | A. kiväärillä, tykillä, konepistoolilla, jousipyssyllä. A. luoti, kranaatti, torpedo. A. raketti, harppuuna. A. harjoituspanoksilla. A. pilkkaan, maaliin. A. harhaan, ohi. A. makuulta, polvelta. Alus a:u täydeltä laidaltaan. Puhuttu puhe, ammuttu nuoli SL. — A:i kolme laukausta. Tykistö a:u sulkutulta. A. pyssynsä kuumaksi. A:i molemmat piiput tyhjiksi. — *Erik.* **a.** obj:na esine t. olio, johon ammus, nuoli tms. osuu, us. merk:ssä 'vahingoittaa, haavoittaa, surmata tms. ampumalla'. | A. jkta rintaan. A. jku, jk hengiltä. A. kettuja haaskalta. Siipirikoksi ammuttu lintu. A. jk rikki, seulaksi. A. lentokone maahan. A. alus tuleen, upoksiin. Tykistö a:u valmistelemansa maalit. **b.** obj. osoittaa toiminnan tuloksen. | A. reikä jhk. Muuriin ammuttu aukko. **c.** subj:na ase, jolla ammutaan. | Uusi luodikko a:u mainiosti. Haulikko, joka a:u [= jonka haulit osuvat] liian alas. **d.** eräitä kuv. sanontoja. | Valokuvaaja osasi a. [= näpätä kuvan] oikealla hetkellä. Häntä ei usein pörriäinen a:nut [= pistänyt] KARHUM. — *kuin ammuttu(na).* Jänis juoksi kuin ammuttu metsään. Vastaus tuli kuin ammuttuna. — *ampua yli maalin* ylittää totuuden t. kohtuuden rajat, osua liioitellen harhaan, mennä liian pitkälle. | Puhuja a:i yli maalin. Ylhäisöä kuvatessaan kirjoittaja a:u pahasti yli maalin. Yli maalin ammuttu väite. — *Alat.* A. [= pyytää ja saada t. ottaa toisen tarjoamatta] tupakka jklta. **2.** särkeä räjäyttämällä. | A. ilmaan, hajalle. Metsässä ammutaan kantoja. Kallioita louhitaan a:malla tai kiilaamalla. **3.** singota, heittää. | A. lentokone katapultilla lentoon. Ilta-auringon loivasti a:mat säteet SEPPÄNEN. — *Urh.* potkaista jalkapallo maalia kohti. | Keskushyökkääjän on kyettävä a:maan tarpeen vaatiessa. **II.** *intr.* **1.** syöksähtää, pinkaista, singahtaa, iskeä. | Hauki a:u uistimeen. Kotka a:i pilvistä. Tyttö a:i lapsen jälkeen. Ikkunasta a:u sihisevä tulenkieleke. - - sieltä a:u se [nälkä] pian tuohon pamppailevaan sydämeen, a:u kuin kissa lihavan hiiren niskaan KIVI. Mikä sinun päähäsi nyt on a:nut, kun pois haluat? PÄIVÄR. — *Kans.* taudin äkillisestä tulosta. | - - jos a:u kipu vatsaan KATAJA. Se oli kova tauti, a:i milloin kyljiltä, milloin sydämen kautta PAULAH. **2.** suuntautua suoraan, ojentua. | Tie a:u suoraan etelään. - - ainoa akkuna a:u suoraan kivisolan seinään KIANTO. Pitkänä ja suorana - - [savupiippu] a:u yli järven sinen SILL.

ampuhaukka *s.* Falco columbarius, pienin maassamme elävistä jalohaukoista, poutahaukka.

ampuil|la[29] *frekv.v.* < ampua. | A. variksia. Hän a:ee vihansa vasamoita ALKIO.

ampuja[10] *tek.* Toisin on hukalla huoli, toisin a:n ajatus SL. — *Yhd.* hiihto-, kilpa--, mestari-, sala--, tarkka-a.; haulikko-, kivääri-, pistoolia.

ampulli[6] *s.* **1.** pullomainen astia, jota käytetään esim. pyhän öljyn säilyttämiseen. **2.** *farm.* umpeen sulatettu lasiputki, jossa säilytetään steriiliä lääkenestettä, umpilo. **3.** *anat.* pullistuma, laajentuma.

ampuma[10] *s. harv.* **1.** laukaus. | Toimia a:n nopeudella. **2.** matka, jonka ammuttu esine lentää, kantomatka. | - - metsä loppui nuolen a:n päässä Panulan talosta AHO.

ampuma|-aika *s.* Sorsien a. alkaa 20. 8. **--ala** *s. sot.* se maaston osa, jota asemassa oleva osasto t. yksityinen ampuja voi tulellaan hallita. | Asemasta on hyvä a. **--arvo** *s. sot.* A:ja ovat ne suureet, joiden avulla määritetään putken asento laukaisuhetkellä sekä aikautus. **--ase** *s.* **--asen|to** *s.* Olla a:nossa. Heittäytyä a:toon. **--auk|ko** *s.* Bunkkerien, konekivääripesäkkeiden a:ot. A:ot linnoituksen muurissa. **-etäisyys** *s.* ampumamatka. | Tykistön a. **-haava** *s.* ammutun luodin tms. aiheuttama haava. | Kuolla saamastaan a:sta. **-halli** *s.* sisäammuntaan käytetty halli. **-harjoitus** *s.* **-hauta** *s. sot. vanh.* taisteluhauta. **-hautalinja** *s. sot.* **-hiihto** *s.* hiihto(kilpailu), johon on yhdistetty ammunta; *syn.* hiihtoammunta. **-holli** *s. kans.* ampumamatka. | Päästä a:lle. **-ketju** *s.* metsästäjien riistaa ampuakseen muodostama rivi t. piiri; vrt. ajoketju; *sot.* ketju. **-kilpailu** *s.* **-koju** *s.* vars. lintuja ammuttaessa käytetty, havuista tms. tehty suoja. **-koulu** *s.* Tykistön a. **-koulutus** *s.* **-kun|to** *s.* Ase on a:nossa. Sotilaspartion a. on verraton. **-kuoppa** *s. sot.* yksityisen miehen itselleen tuliasemaksi kaivama kuoppa, ampumapotero. | A. polvelta → polvelta-a. **-käytävä** *s.* vars. linnan muureja tms. sisäpuolitse kiertävä käytävä, jossa puolustaja voi liikkua hyökkäystä torjuessaan. **-lava** *s.* **1.** riistan ampumista varten esim. puihin rakennettu lava. **2.** tykkiä tms. varten tehty alusta. **-linja** *s.* Metsästäjän tulee varoa, ettei a:lla ole ihmisiä. Vihollisen a. etenee. **-lupa** *s.* Maaherralta hirven kaatamista varten anottava a. **-maja** *s.* ampumaradan maja. **-matka** *s.* etäisyys, jolta ammutaan t. jolta voi tehokkaasti ampua, ampumaetäisyys. | Päästä a:lle. A:n ulkopuolella. Jänis tuli a:n päähän. Tuomaan talosta kaksi, kolme a:a itäänpäin seisoi nummella Laurin uudistalo KIVI. **-merk|ki** *s.* **1.** A:in saatuaan

miehet kohottivat kivääринsä. **2.** määrävaatimukset täyttävälle ampujalle myönnettävä, tav. puvussa pidettävä merkki. **-naamari** *s.* teurastuksessa käytetty, eläimen silmät peittävä naamari, jossa eläimen tainnuttamiseksi on erityinen ampumalaite. **-nopeus** *s.* Pistoolin suurin a. on 16 laukausta minuutissa. **-oppi** *s.* aseiden ja ampumatarvikkeiden ominaisuuksia, ammuksen liikettä ja sen vaikutusta maaliin käsittelevä oppi; vrt. ballistiikka. **-paikka** *s.* **-potero** *s. sot.* ampumakuoppa. **-rata** *s.* erityinen maa-ala t. halli, missä ampumaharjoituksia ja -kilpailuja pidetään. **-sektori** *s. sot.* se sektori, jossa ampuma-ase, esim. tykki t. konekivääri, voi toimia. **-seura** *s.* Oulun metsästys- ja a. **-suun|ta** *s.* Patterin a:nan määrääminen. **-taito** *s.* Kehittää a:aan. **-tarkkuu|s** *s.* Metsästäjänä hän on tunnettu a:destaan. Kiväärin a. on huonontunut. **-tarve** *s.* → seur. **-tarvik|e** *s.*, tav. *mon.* Patruunat ym. a:keet.

ampumatarvike|huolto *s. sot.* **-juna** *s. sot.* **-kolonna** *s. sot.* **-teollisuus** *s.* **-tilanne** *s. sot.* Joukko-osaston ampuma- ja elintarviketilanne. **-täydennys** *s. sot.* A. toimi tyydyttävästi. Saada a:tä. **-varasto** *s. sot.*

ampuma|taso *s.* **1.** tuliaseen putken sisusakselin kautta kulkeva pystysuora taso. **2.** Suomen sotilaspartion a. oli varsin korkea. **-taulu** *s.* (kilpa-)ammunnassa käytetty maalitaulu. **-taulukko** *s. sot.* jnk aseen eri ammuslajien lentoratoja osoittava taulukko.

ampumat|on[57] *kielt.a.* Älä osta a:toman karhun nahkaa!

ampuma|urheilu *s.* **-valmis** *a.* par. valmis ampumaan t. ammuntaan. **-vamma** *s.* **-var|at** *s. mon.* ampumatarvikkeet. | - - Laurin kontissa on a:oja kyllin KIVI. **-väli** *s.* ampumamatka; ampumaopissa: matka, jonka päähän aseen teho (luodin iskuvoima) on vaaditun suuruinen.

ampumis- = ampuma-.

ampuniekka[10*] *s. leik. harv.* ampuja, metsästäjä. | Oli hän aikanansa ollut kunnon a., kaatanut monta karhua ja sutta KIVI.

amputaatio[3] *s. lääk.* amputointi.

amputauti *s. kans.* äkillisesti tappavasta eläintaudista. | Tulkohon Turusta rutto, / a. Aunuksesta KANT.

amputoi|da[18] *v. lääk.* -nti[4*] *teonn.* poistaa raaja t. jk muu ruumiinosa leikkaamalla. | A. jalka, käsi.

amuletti[4*] *s.* tautien, noituuden tms. estämiseksi kannettava taikaesine; vrt. talismani, fetišši.

amygdaliini[4] *s.* karvasmanteleissa ym. hedelmissä tavattava glykosidi.

amyyli|alkoholi *s.* eräs alkoholiryhmä; vars. viinan valmistuksessa sivutuotteena syntyvän sikunaöljyn pääaines. **-asetaatti** *s.* amyylialkoholin etikkahappoesteri.

an kirjanpidossa käytetty merkintä, joka osoittaa, että ao. rahamäärä kuuluu tilin kreditpuolelle;)(per.

anabaptis|mi[4] *s. usk.* suunta, joka vaatii kasteen kertaamista t. uudistamista. **-ti**[4] *s. usk.* kasteenkertaaja t. -uudistaja.

anaerobi|nen[63] *a. biol.* happi-, ilmapakoinen;)(aerobinen. | A:set bakteerit.

anafora[13] *s.* saman sanan t. lausekäänteen painokas toistaminen toisiaan seuraavien virkkeiden t. lauseiden alussa.

anakoluutti[4*] *s. kiel.* virkerakennelman alku- ja loppupuolen välinen epäyhtenäisyys. **-nen**[63] *a. kiel.* A. ilmaus.

anakonda[13] *s.* Eunectes murinus, eräs Etelä-Amerikassa elävä jättiläiskäärme.

anakoreetti[4*] *s. harv.* erakko.

anakronismi[4] *s.* **1.** väärä ajanmääritys; jnk sijoittaminen väärään ajankohtaan. **2.** vanhentunut esine, ilmiö t. katsantotapa. | Kansatieteelliset a:t. Kummijärjestelmä on a., joka on menettänyt alkuperäisen merkityksensä.

anakronisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* anakronismeja sisältävä; vanhentunut, epäajanmukainen.

anakruusi[4] *s. run.* alku-, nousutahti.

analfabeetti[4*] *s.* lukutaidoton t. luku- ja kirjoitustaidoton henkilö. | Täydellinen a.

analogi|a[15] *s.* vars. tieteen kielessä. **1. a.** yhdenmukaisuus, vastaavuus, analogisuus; *biol.* samatoimisuus; vrt. analoginen 3. **b.** vastaava(nlainen), analoginen esine t. asia, vertauskohta. | Etsiä ilmiölle a:oita. Pohjanmaalla tavatun harppuunan a:oita ovat eskimojen luiset harppuunankärjet. **2.** *kiel.* sanan t. tyypin osittain t. täydellisesti yhtäläistävä vaikutus toisen, siihen tajunnassa yhdistyvän sanan t. tyypin äänneasuun. | Nykyinen taivutus *lahden : lahti* (pro *laksi*) on tyypin *tähden : tähti* a:aa.

analogia|muodostus, **-muoto** *s. kiel.* analoginen muodostus, muoto;)(äännelaillinen muodostus, muoto. **-päätelmä** *s. fil.* olioiden eräiden ominaisuuksien samankaltaisuuden t. vastaavuuden perusteella tehty johtopäätös, että ne myös muissa suhteissa ovat yhdenmukaiset. **-vaikutu|s** *s. kiel.* Pääte, joka on muuttunut a:ksen johdosta.

analogi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** yhdenmukainen, vastaava. | Kokoomukseltaan a:set aineet. Erottamalla syntyneitä taloja koskevaa säännöstä voidaan a:sesti soveltaa myös uudistaloihin. **2.** *kiel.* analogian tietä syntynyt;)(äännelaillinen. | A. diftongi. A. tasoitus. **3.** *biol.* samaa tehtävää suorittava, samatoiminen; vrt. homologinen. | A:set elimet.

analysaattori[5] *s.* analysointiväline, vars. *fys.* laite, jolla todetaan säteen polarisoituneisuus. — *Fon.* äänteiden ääniainesta analysoitaessa käytetty koje.

analysoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* suorittaa analyysi, us. eritellä, jäsentää, jäsennellä. | A:tu kaasu. — Runon a:minen. A. tunteitaan. Tapahtuma, jonka a:nti on liian vaikeata.

analyysi[4] *s.* us.)(synteesi. **1.** aineen hajottaminen osiin sen kokoomuksen t. laadun selvitystä varten. **a.** Siemen todettiin a:ssa täysin puhtaaksi. — *Yhd.* liete-, maa--, rehu-, äänia. **b.** *kem.* Kemiallinen a. Kvalitatiivisella a:lla tutkitaan, mitä alkuaineita jk yhdiste sisältää, kvantitatiivisella a:lla määritetään myös niiden paljous. — *Yhd.* elektro-, mitta--, painoa.

2. kirjallisen esityksen, taideteoksen, sielunliikkeiden tms. erittely t. kriitillinen tutkimus, us. jäsennys, jäsentäminen. | Runon, sävelmän a. Tehdä käsialasta a. Tehdä a. jksta henkilöstä. — *Yhd.* lause-, runoa. **3.** tieteellinen menetelmä, joka etenee yksityisseikoista t. havainnollisista ilmiöistä yleisiin käsitteisiin t. lakeihin, analyyttinen metodi. **4.** *mat.* ne matematiikan alat, jotka perustuvat äärettömyyden ja raja-arvon käsitteisiin.

analyysi|menetelmä *s.* **-näyte** *s.* Maidosta otettu a. **-todistus** *s.* lääkkeen, siemenviljan tms. kokoomusta t. laatua koskeva todistus. **-tulos** *s.* Näytteen a. oli odotettua parempi.

analyytik|ko[2*] *s.* analyysien suorittaja; erittelijä. | Tehtaan a. — Tyypillinen a., yksityisseikkojen perinpohjainen tuntija. Tarkastella ihmiskohtaloita a:on silmällä.

analyytti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* analyysia käyttävä, analysoiva, analyysia koskeva t. sille ominainen; vrt. analyysi; us.)(synteettinen. (*1.*) Rehun a. jaottelu. Gallium lähenee a:sesti sinkkiä. Syankaliumia käytetään a:sissa töissä pelkistävänä sulatusaineena. (*2.*) A. romaani, näytelmä. Runon a. tutkimus. Seuloa a:sesti havaintojaan. (*3.*) Analyysi eli a. metodi. — *Fil.* A. arvostelma 'jo ennestään yhteen kuuluvien käsitteiden välisiä suhteita ilmaiseva arvostelma'. (*4.*) A. geometria 'matematiikan osa, jossa sovelletaan analyysia, vars. algebraa, geometristen tehtävien ratkaisemiseen'.

ananas[64] *s.* Ananassa sativa, eräs lämpimien maiden viljelyskasvi; vars. sen kookas, käpyä muistuttava hedelmä t. tästä valmistettu säilyke. **-hamppu** *s.* köysien ja kankaiden valmistukseen käytettyjä ananaksen ja lähisukuisten kasvien lehtikuituja. **-hedelmä** *s.* **-kasvi** *s.* **-mehu** *s.*

anapesti[1] *s.* *run.* ylenevä kolmitavuinen runojalka (⏑ ⏑ —). **-nen**[63] *a.* A. mitta, säe.

anarkia[15] *s.* hallituksettomuus; laittomuus, sekasorto. | Maa joutui a:n valtaan. — *Kuv.* Kaduilla vallitsi juhlien ajan täydellinen liikennea.

anarkismi[4] *s.* yhteiskunnallinen aatesuunta, jonka ihanteena on yksilön täydellinen vapaus ja joka kieltää sosiaalisen oikeus- ja valtiojärjestyksen sekä hallinnan. | Kommunistisen a:n päämääränä on yksilön rajaton vapaus tuotannon ja kulutuksen suhteen.

anarkisti[4] *s.* anarkismin kannattaja. **-johtaja** *s.* **-joukko** *s.* **-kapina** *s.*

anarkisti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* anarkismia kannattava, anarkismin mukainen. | A. suunta. A:set opit.

anast|aa[2] *v.* ottaa t. pidättää (omin luvin) itselleen. **1.** riistää, varastaa, ryöstää, kähveltää, "puhaltaa"; ottaa väkivalloin haltuunsa, vallata. | A. petoksella, vääryydellä. A. liikkeen varoja. Älä a:a toisen omaa! A. kuninkaankruunu. A. valta, kauppa käsiinsä. Helsinkiläiset a:ivat nyrkkeilyssä kaikki mestaruudet. Taivas älköön rangaisko minua a:amalla ainokaista Aliia LEHT. — *Tal.* Metsästys ja kalastus ovat a:avia, maanviljely ja karjanhoito viljeleviä elinkeinoja. **2.** vaatia aikaa, huomiota tms., viedä tilaa. | Koulutyö a:aa koko aikani. A. huomiota, hellyyttä itselleen. A. liiaksi tilaa. Tulisija a:aa suuren osan huonetta.

anastaja[10] *tek.* - - eivät varkaat, ei ahneet, ei juomarit, ei pilkkaajat eivätkä a:t saa periä Jumalan valtakuntaa UT. **-luokka** *s.* *halv.* kapitalistit. **-porvari** *s.* *halv.*

anastigmaatti[4*] *s.* valokuvauskoneessa käytetty linssiyhdistelmä, joka poistaa pallopoikkeaman, astigmaattisuuden ym. kuvavirheet mahdollisimman täydellisesti. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. objektiivi.

anastus[64] *teonn.* < anastaa. | Perinnön a. Salata anastuksensa. **-halu** *s.* Inhimillinen a. **-sota** *s.*

anateema[10] *s.* pannajulistus; kirous. | Julistaa vastustajilleen a.

anatomi[4] *s.* anatomian tuntija t. harjoittaja.

anatomia[15] *s.* eliöiden rakennetta käsittelevä oppi; eliöiden rakenne; tätä käsittelevä oppikirja. | Patologinen a. Mikroskooppinen a. Ihmisa. eli antropotomia. — *Yhd.* aivo-, eläin-, kasvi-, lihasa. **-sali** *s.* oppisali, jossa ruumiita leikkelemällä tutustutaan niiden anatomiaan.

anatomi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* anatomiaan kuuluva, sitä koskeva t. sille ominainen. | A. laitos. A:set valmisteet. Vuodan a. rakenne. Lepän puuaines on a:sesti pähkinäpensaan kaltaista.

ancylus- [ans- t. aŋk-] *geol.* **-aika** *s.* ajanjakso, jolloin ancylusjärvi oli olemassa. **-järvi** *s.* eräs järvivaihe Itämeren kehityksessä. **-savi** *s.* ancylusjärveen laskeutunut savi.

andante[(9)] [-da·-] *mus.* **1.** *adv.* "käyden", tasaisen tyynesti. **2.** *s.* tasaisen tyynesti esitettävä sävellyksen osa. | Sonaatin a. — *Kuv.* Hautajaistunnelman a. vaihtui vilkkaaksi scherzoksi.

ane[78] *s.* **1.** kirkon määräämistä hyvitystöistä t. kiirastulen rangaistuksista myönnetty vapautus, anne, indulgenssi. | Myydä, ostaa a:ita. **2.** *harv.* pyyntö. | Paljon pyyntöjä pahalla, a:hia ahnahalla SL. Tykös tulkoon a:heni, / kelvatkoon tää huokaus VK[v].

aneemi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* anemiaa poteva, vähäverinen. | A. mies. A:set huulet. — *Kuv.* A. pyhäkoulumoraali SILL.

ane|kauppa *s.* katolisen kirkon harjoittama aneiden myynti. **-kauppias** *s.*

anekdootti[4*] *s.* lyhyt, tarinaa muistuttava esitys, joka tav. liittyy jkhun henkilöön, kasku. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A:sia kuvauksia.

anekirja *s.* aneen saamisesta annettu kirjallinen todistus.

anel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < anoa. | Armon, almujen a:eminen. A:ee kylästä ruokaa. "Mutta selitäpäs nyt", a:i Lauri LEHT. - - hän oli Noken a:uista ne tyttöjä varten veistänyt HAARLA.

anemia[15] *s.* veritauti, jossa veri kokonaisuudessaan, verenpuna t. punasolujen määrä on vähentynyt, verenpuute, vähäverisyys.

anemometri[4] *s.* tuulen voimakkuuden mittaamiseen käytetty koje, tuulimittari.

aneroidi[4], **-barometri, --ilmapuntari** *s.* ilma-

puntari, jossa ilmanpaine vaikuttaa ohutseinäisen ilmattoman metallirasian kanteen.
anesteettinen[63] *a. lääk.* anestesiaa aiheuttava, puudutus-, nukutus-. | A. aine.
anestesia[15] *s. lääk.* tunnottomuus, puutuminen, puudutus, nukutus.
ange[(78*)] *a. runok. harv.* ankea, apea, alakuloinen. | - - miel' on a., allapäinen *MANN. Anna kylpyä, emoni, / jossa huono hoivan saisin, / avun a. tarvitseisin KANT.
angelika[15] *s. kasv.* iso-, vars. väinönputki; tämän lääkkeisiin ja mausteeksi käytettävä juuri.
angelus[64] *s.* roomalaiskatolisten rukouskellon soidessa aamulla, keskipäivällä ja illalla esittämä rukous; myös rukouskellon soitto. **-kello|t** *s. mon.* Oli jo ilta, vähää ennen a:jen aikaa AHO. **-soitto** *s.*
angervo[2] *s.* **1. a.** Filipendula, ruusukasvien heimoon kuuluvia ruohoja; vars. F. ulmaria, kosteilla niityillä ym. kasvava isokukintoinen, voimakastuoksuinen mesiangervo. | A:n suloinen tuoksu. - - silmään hohtivat muhkeat a:n kukat SILL. — *Yhd.* mesi-, sikoa. **b.** eräistä koristepensaista. | Pihlajalehtinen a. — *Yhd.* jalo-, pensasa. **2.** *runok.* kovaosainen olento, poloinen, rukka. | - - linnut lennosta ivasi / a:n avuttomuutta, / heimotuutta herjan lapsen LEINO.
angervoi|nen[63] *dem.s. runok.* < ed. **1.** Nukuin nurmikunnahalla, / sinikellojen kesellä, / - - / a:sten auennoilla *A.O.VÄISÄNEN. **2.** Voi, poloisen, päiviäni, / a:sen, aikojani! KAL. Missä viivyt sa sulhoni, / - - / joudu jo luokseni a:sen — / vaiko jo löysit toisen? LEINO.
angiina[13] *s. lääk.* kitarisatulehdus, kurkkutulehdus, kaularöhkä. **-myrkytys** *s.* angiinan aiheuttama yleinen myrkytys.
angleesi[6] *s.* (*kans.* ankeliini, ankelisko, engelska, enkeliska) eräs franseesin tapainen $^2/_4$-tahtinen tanssi.
angli[4] *s.* **1.** A:t 'toinen niistä heimoista, joista anglosaksit muodostuivat'. **2.** *harv.* englantilainen. | 800 m:n juoksu on ollut kauan a:en erikoismatkana.
anglikaani|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* A. kirkko 'Englannin protestanttinen valtionkirkko, piispallinen, episkopaalinen kirkko'.
anglo|saksi[4] *s.* **1.** A:saksit 'kansainvaelluksen aikaan Englantiin siirtyneistä anglien ja saksien heimoista syntynyt kansa'. A:saksin kieli 'muinaisenglanti'. **2.** englantilainen; us. myös amerikkalaisista. | Romaani, joka on a:saksien parhaita tuotteita. **-saksi|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* tav. englantilainen, englantia puhuva. | A. rotu. A. maailma.
angora|kangas *s.* angoravillainen kangas. **-kaniini** *s.* pitkä- ja hienokarvainen, tav. valkoinen kaniini. **-kissa** *s.* pitkä- ja hienokarvainen, us. valkoinen kissa. **-lanka** *s.* angoravillasta kehrätty lanka. **-villa** *s.* angoravuohen t. -kaniinin kevyt, pehmeä villa; ed:n *syn.* mohääri. **-vuohi** *s.* vähäaasialainen pitkävillainen vuohi.
angostuura[11] *s.* eräs kitkerä likööorilaji.
anhit|on[57] *a. murt.* -tomasti *adv.* puhdas, tyhjä jstak, olematon, mitätön, tyhjänpäiväinen. | A. leivästä, täistä. Kalansaalis on ollut aivan a:onta. - - ei mikään poropeukalo eikä a. hommaaja AK. — Hävitä a:tomiin. Santeri oli vähentänyt käyntinsä melkein a:tomiin RAILO.
anhydri|di[4] *s. kem.* yhdiste, jonka voi ajatella syntyneen toisista yhdisteistä veden erottuessa niistä. — *Yhd.* emäs-, happoa. **-itti**[4*] *s. min.* mineraali, joka on vedetöntä kalsiumsulfaattia.
ani *adv.* aivan, erittäin, hyvin, sangen. Yl. vain seur. yhtymissä: A. harva, harvoin. A. harvinainen. A. varhain. A. varhainen. — Harv:mpi muulloin: A. muutama. - - leipää kuluu a. vähän LINN. - - sehän olisi a. armoton kohtalo KIANTO. Vaihoit armahan isosi / appehen a. paha'an KAL. Leivo leivät leppeästi, / vastoa a. visusti KAL.
aniliini[4] *s.* **1.** ilmassa ruskettuva väritön, myrkyllinen neste, jota käytetään mm. väriaineiden valmistukseen, aminobentsoli, fenylamiini. **2.** aniliinipunainen.
aniliini|keltainen **1.** *s.* keltainen aniliiniväri. **2.** *a.* A. seinä. **-kynä** *s.* aniliiniväriä sisältävä kynä, kopio-, kosmoskynä. **-musta** *s.* musta aniliiniväri. **-muste** *s.* aniliiniväreistä valmistettu muste. **-puna** *s.* = seur. **-punainen** **1.** *s.* punainen aniliiniväri, fuksiini. **2.** *a.* (*rinn.* aniliininpunainen) kirkkaahkon, violetille vivahtavan punainen. | A. verenpisara, pusero. **-sininen** **1.** *s.* sininen aniliiniväri. **2.** *a.* A. jauhe. **-suola** *s.* **-väri** *s.* kivihiilitervan sisältämistä orgaanisista yhdisteistä synteettisesti valmistettuja väriaineita. **-väriaine** *s.*
animaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** eläimille ominainen; eläinkunnasta peräisin oleva. | A:set [ )(vegetatiiviset] elimet. A:set [ )(vegetabiiliset] ravintoaineet. **2.** eläimellinen, aistillinen. | Sielun a:set liikkeet. Rubensin kuvaama a. ihmisrotu. Tuntea a:sta ikävää WALTARI.
animis|mi[4] *s.* alkukantainen usko, jonka mukaan kaikilla olioilla on sielu, sielu-usko. **-ti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* animismin asteella oleva, sen mukainen t. siihen kuuluva, sitä koskeva. | A. kansa. A:set käsitykset. Puuta pidetään a:sesti elollisena olentona.
anioni[6] *s. fys.* negatiivisesti varautunut elektrolyytin ioni;)(kationi.
anis[64] *s.* Pimpinella anisum, eräs sarjakukkaisten heimoon kuuluva mauste- ja lääkekasvi; vars. sen mausteena ja lääkkeisiin käytetty hedelmä. **-karamelli** *s.* **-leipä** *s.* **-likööri** *s.*
anisotrooppinen *a. fys.*)(isotrooppinen. | A. aine 'jolla on eri suunnissa erilaiset fysikaaliset ominaisuudet'.
anis|tipat *s. mon.* anisöljyä sisältävä yskänlääke. **-öljy** *s.* aniksen siemenistä tislaamalla saatu öljy.
ani|varhain, -varhainen par. ⌒.
anjovis[64] *s.* **1.** Engraulis encrasicholus, eräs sillin heimoon kuuluva, mm. Välimeressä elävä kala, sardelli. **2.** tav. kilohailista valmistettu säilykekala. **-kastike** *s. ruok.* **-paistos** *s. ruok.* **-rasia** *s.* **-säilyke** *s.* **-tölkki** *s.* **-voileipä** *s.*
ankan|käynti *s.* keinuvasti ontuva käynti. **-mu-**

na *s.* **-poika(nen)** *s.* — *Kuv.* Ruma a. 'tovereitaan, ikäisiään tms. jssak suhteessa heikompi yksilö, joka sitten osoittautuu t. kehittyy muita etevämmäksi'.

ankar|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** vaatimuksissaan luja, rikkomuksen jyrkästi tuomitseva, tiukka, säälimätön, kovakourainen. | A. hallitsija, opettaja. A:at vanhemmat. Olla tuomioissaan a. Kasvattaa, johtaa jtak a:alla kädellä. Lain a:uus. A:at säännöt. A. rangaistus. Käyttää a:aa kieltä. Puhua a:assa äänilajissa. Pääsy a:asti kielletty. **2.** tinkimätön, järkähtämätön. | Kommunismin a. vastustaja. A. naturalisti. A. johdonmukaisuus. Noudattaa a:aa puolueettomuutta. Esitys on a:an tieteellistä. Pysyä a:asti päätöksessään. — *ankarassa mielessä, merkityksessä.* Tutkimus, joka ei ole a:assa mielessä tasapuolinen. Kauppa oli petosta sanan a:immassa merkityksessä. **3.** karu, yksinkertainen, kolkko. | Korven a. luonto. Ilmaston a:uus. Elämän a. todellisuus. Äitiyden pyhyys peittyy -- usein a:an arjen alle SILL. **4.** suuren voimansa takia vaikea vastustaa, kestää, lähes ylivoimainen, vastustamaton, tuima. | A. tuuli, sade. A:at aallot. A. kuumuus. A. tauti, päänkipu. A:at ajat. Rahasta on a. puute. A. verotus. A. kilpailu, taistelu. Herättää a:aa vastustusta. Joutua a:alle koetukselle. Pojan kuolema oli a. isku koko perheelle. -- niin karvasteli haavoissa a. lääke KIVI. **5.** yl. voimakas, kova, luja; innokas. | A:at ponnistukset. Tehdä a:asti työtä. A:aa vauhtia. A. huuto, melu. Ja tulen ryske oli niin a., ettei mitään vaikerrusta saunasta kuulunut KALLAS. — Isäni oli a. metsämies. -- sillä muori mustanaama / vallan a. on lukija KIVI. **6.** *vanh.* vars. Kivellä. **a.** suuri, valtava. | A. linna, sarvi, rahasumma, leikki, onni. -- isännyys minua a:asti huolettaa KIVI. Joi a:an kulauksen haarikan laidasta HAARLA. **b.** tärkeä, arvokas. | A. vieras, lupaus. Olkoon siis naiminen -- elämämme a:in askel KIVI.

ankarahko[1] *mod.a.*

ankara|ilmeinen *a.* A. tuomari. **-kätinen** *a.* Olla a. karsintatyössä. **-n|lainen**[63] *a.* -laisesti *adv.* A. kasvatus. A. tuuli. **-n|puoleinen** *a.* -puoleisesti *adv.* A. sairaus. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* A. julistus. Arvostelun a:suus. **-sävyi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* A. kirjoitus.

ankaroitua[1*] *v. harv.* tulla t. muuttua ankara(mma)ksi. | Antoi itsensä yhä a. ainakin yhteiskunnan huipuilla seisoville LEHT.

anke|a[21] *a.*, vars. *runok.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** surumielinen, apea, masentunut, alakuloinen. | A. mieli, tunnelma. Illan a:us SILL. Ma katson lehdetöntä kirkkohakaa / ja a:oihin vaivun aatoksiin JÄRVENT. -- keskellä ahdistavinta a:utta helähtää narrin kaikuva nauru TARK. **2.** vaikea, raskas, katkera. | A:at ajat. Elämän a:us. Kuolinsanoma tuntui kaikista a:alta. -- olen ihmisistä ma irrallain, / elon a:an löytölapsi vain LEINO. Hän näet lapsuuden hädän a:an alta on noussut *MANN. — En sua [hevosta] pahoin pitäne, / aivan a:'in [= kovasti, tylysti] ajane KAL.

ankeli[5] *s. puut.* rautakappale, jolla kehyssahan terät kiinnitetään liikkuvaan teräkehykseen.

ankeliini[4], **ankelisko**[2] *s. kans.* angleesi.

ankerias[66] *s.* Anguilla vulgaris, täysi-ikäisenä käärmettä muistuttava luukala, jolla on limainen iho ja mikroskooppisen pienet suomut. | Liukas kuin a. Kiemurrella ankeriaan tavoin. — *Yhd.* meria. **-hyytelö** *s. ruok.* **-mainen**[63] *kalt.a.* A. liukkaus. **-merta** *s. kal.* **-pato** *s. kal.*

ankeroinen[63] *s.* Tylenchus t. Heterodera, viljelyskasvien tuholaisina eläviä sukkulamatoja. | Ohran, vehnän a. — *Yhd.* juurikas-, varsi-, äkämää.

ank|ka[10*] *s.* **1.** sinisorsasta polveutuva, kirjava t. puhtaan valkoinen kotilintu. | A:kojen kaakatus. Kävellä kuin a. 'keinahdellen, ontuen'. **2.** perätön (sanomalehti)uutinen. | Mätäkuun a. Se oli lihava a. Syöttää a:koja lukijoille. -- oli koiruuttaan päästänyt tavallista suuremman a:an, joka maitopuodeissa ja pesutuvissa kasvatteli merikotkan siipiä KARHUM. — *Yhd.* sanomalehtia.

ankka|emo *s.* **-kukko** *s.*

ankkala[14] *s.* suoja t. tarha, jossa ankkoja kasvatetaan. | A:sta kuului kovaa kaakatusta.

ankka|lammikko *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Maissi-rouva oli noussut tanssiholviin -- hiukan a:sesti keinahdellen LEHT.

1. **ankkur|i**[5] *s.* **1.** köydellä t. ketjulla varustettu, tav. rautainen väline, jolla alus t. jk muu kelluva esine kiinnitetään pohjaan; vrt. ajoankkuri; ilma-alusta maahan kiinnittävä väline. | Kaksihaarainen a. A:in tukki, kourat, perä. Heittää, laskea, nostaa a. A. myötää, puree. Vene on a:issa 'ankkuroituna'. — *Yhd.* myrsky-, naaraus-, perä-, sieni-, uittoa. **2.** *kuv.* **a.** Lapset äidin a:ina. -- muutaman vuoden palveltuani taitaisin laskea eloni a:in Nurmijärven tanterille KIVI. — *olla, istua ankkurissa* olla jssak pois pääsemättä, esim. ravintolassa pystymättä suorittamaan laskuansa. **b.** sisäistä lujuutta t. varmuutta antavan asian, vars. toivon vertauskuvana. | Uskon kilpi ja toivon a. Vanhuksen toivon a. on taivaassa. -- ja minä olin -- asettanut autuuteni a:in häneen KALLAS. Ristiinnaulittu on ajateltu siksi a:iksi, jonka varaan nuoret aikovat elämänsä perustaa AK. **c.** *urh.* joukkueen paras t. varmin kilpailija, viestijoukkueen viimeinen jäsen, nyrkkeily- t. painijoukkueen raskaimman sarjan edustaja. | Juosta, uida, nyrkkeillä a:ina. **3.** maassa oleva t. siihen kiinnitetty kappale, joka pitää jtak esinettä (köydellä tms.) määräpaikassa t. -asennossa. | Pyydykseen kiinnitetty a. estää eläintä pakenemasta pyyntipaikalta. Sähköpylvästä tukevana a:ina voi olla esim. kivenlohkare. **4.** *rak.* eri rakennusosia t. -aineita yhdistävä, tav. rautainen side, yhdistyskisko. | Uunin kyljet on kiinnitetty toisiinsa a:eilla. Pyörörauta-a:eita käytetään vahvisteena betoniholveissa. **5.** *sähk.* **a.** sähkökoneen osa, jossa sähkömotorinen voima indusoituu, induktori. | Tasavirtakoneessa a. on pyörivä osa, vaihtovirtakoneissa kiinteä. — *Yhd.* lanka--, rengas-, rumpua. **b.** hevosenkenkämag-

neetin napoja yhdistämään asetettava meltorautakappale, joka estää magneetin voiman vähentymisen. **6.** kellon käyntiä tasaava, erityistä hammasratasta vastaan heilahteleva kaksipuolinen haka; *kans.* ankkurikello. | Ville katasti omaa umpikuori-a:iaan ja sanoi sen olevan yhdessä rautatien kellon kanssa AHO.

2. **ankkur|i**[5] *s.* **1.** pieni tynnyri. | Ravintolassa oli a:eita istuimina. Hän hankki kahdeksan kannun a:in paloviinaa itsellensä PÄIVÄR. — *Yhd.* viina-a. **2.** entisaikaan yleinen, n. 40 litraa sisältävä vetomitta.

ankkuri|jiina *s. mer.* = ankkuritalja. **-johto** *s. sähk.* **-kela** *s. mer.* ankkuria pohjasta kelattaessa käytettävä laite, ankkurivintti, -vintturi. **-kello** *s.* kello, jossa on ankkuri. | Pröystäillä a:illaan LARINK. **-ketju, -kettinki** *s.* **-kivi** *s.* **1.** veneessä tms. ankkurina käytetty kivi. **2.** *rak.* kaksinkertaisen kiviseinän läpi ulottuva, rakennetta sitova kivi, sidekivi. **-koneisto** *s.* Kellon a. **-käynti** *s.* kellosta: ankkurin säätämä käynti. **-käämi** *s. sähk.* **-käämitys** *s. sähk.* **-köysi** *s.* **-lyhty** *s. mer.* ankkuroituun alukseen yöksi ripustettava merkkilyhty. **-maksu** *s. mer.* ankkuroimisoikeudesta kannettava maksu. **-mies** *s. urh.* vrt. 1. ankkuri 2. c.

ankkurin- tav. *mer.* **-koura** *s.* pohjaan pureutuva ankkurin haara. **-kynsi** *s.* ankkurinkouran kärkiosa. **-nosturi** *s.* **-perä, -risti** *s.* ankkurinkourien ja -valimen yhtymäkohta. **-tukki** *s.* ankkurin yläpäähän kohtisuorasti valimen ja kourien tasoa vastaan asetettava tukki. **-valin** *s.* ankkurin varsi.

ankkuri|paikka *s.* ankkuroimispaikka. | Suojaisa a. — *Kuv.* Hänellä oli sittenkin a:paikkansa elämän valtameressä, hänellä oli koti ja omaiset ELSA SOINI. **-pohja** *s.* ankkuroimispohja. | Hyvältä satamalta vaaditaan, että sen a. on sopiva. — *Kuv.* Raamattu tarjosi lujan a:n levottomalle nuorukaiselle. Hän on sun toivosi a., / eikä sun purtesi hukkua voi AK. **-poiju** *s. mer.* ankkuriin kiinnitettävä, sen paikkaa osoittava poiju. **-pultti** *s.* pultti, joita käytetään koneen kiinnittämiseen perustaansa; koneen t. painesäiliön (esim. höyrykattilan) rakennetta lujittava pultti. **-rauta** *s. rak.* = 1. ankkuri 4. **-reaktio** *s. sähk.* ankkurivirtojen vaikutus pääkenttään. **-solmu** *s.* solmu, jolla köysi kiinnitetään ankkurin renkaaseen. **-talja** *s. mer.* ankkurin nostamiseen käytettävä talja, ankkurijiina.

ankkurit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* A. laiva.

ankkuri|touvi *s.* **-tuli** *s. mer.* ankkurilyhdyssä palava tuli. **-vahti** *s. mer.* ankkurissa olevan aluksen vahti. **-verkko** *s. kal.* pohjaan kiinnitettävä (silakka)verkko. **-vintti, -vintturi** *s. mer.* = ankkurikela. **-virta** *s. sähk.* sähkökoneen ankkurikäämeissä kulkeva sähkövirta. **-vyyhti** *s. sähk.*

ankkuro|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** *tr.* **a.** kiinnittää alus t. jk muu kelluva esine ankkurilla pohjaan; kiinnittää ilma-alus maahan. | A. laiva rantaan, satamaan. A:itu miina. Verkkojen a:inti. Vesilintuja ammutaan kuvilta, jotka a:idaan näkyvälle paikalle. **b.** kytkeä, kiinnittää lujasti; kiinnittää köydellä tms. määräpaikkaan t. -asentoon. | A. palkki maahan. Kone on a:itu seinään. Kallistunut torni a:itiin kivijalkaan. — *Kuv.* Kaksikielisyys on a:itu yliopistoon. A:itsi toivonsa Jumalaan. Runouden tulkinnalla ei olisi mitään merkitystä, ellei se olisi a:itu elämään VILJANEN. **c.** *rak.* yhdistää eri rakennusosia t. -aineita (tav. rautasiteellä) toisiinsa. | Uuni a:idaan kahdesta kohdasta. Ikkunoiden puitteet on a:itava seiniin. Kivijalan a:inti on jäänyt pois käytännöstä. **d.** *fys.* asettaa voiman vähentymistä estävä meltorautakappale hevosenkenkämagneetin navoille. | A:itu magneetti. **2.** *intr.* **a.** asettua ankkuriin, ankkuroitua. | Laiva a:i Kruunuvuoren selälle. **b.** *urh.* olla esim. painittaessa liian sulkeutuneesti matossa, niin että vastustajan on vaikea saada otetta.

ankkuroimis|masto *s.* maahan pystytetty mastolaite, johon ilmassa oleva ilmalaiva voidaan kiinnittää. **-paikka** *s.* Kalastajalla on vakinainen a:nsa luodon kupeella.

ankkuroitu|a[1*] *v.* **1.** aluksesta: heittää ankkuri(t), asettua ankkuriin, ankkuroida. | Venekunta a:i ulapalle. **2.** *kuv.* kiinnittyä lujasti, kytkeytyä. | Puun juuret ovat a:neet maahan. Karhi a:i liikkumattomaksi. Mielikuva a:i tajuntaani. [Runoilijan] kehitysvaiheet a:vat kokemusperäiseen todellisuuteen.

annaal|it[6] *s. mon.* kronikkaa edeltäneitä, historiallisista tapahtumista aikajärjestyksessä tehtyjä samanaikaisia muistiinpanoja, vuosikirjat. | Tacituksen a. Kirkolliset a. — *Kuv.* Urheilijamme ovat vieneet vuoden kuluessa a:eihin useita voittoisia otteluita.

annak|ka[15*] *s. kans.* almanakka. | Kyllä a:assa päiviä piisaa SP.

annansilmä *s.* huonekasvina yleinen pienikukkainen begonia. | A. ikkunalla. Niiden juureen hän taittoi -- a:n nöyränlempeitä kukkia SEPPÄNEN.

annanta[15*] *teonn.* < antaa.

annapas [-pp-], **annas** ks. antaa.

annat|taa[2*] *fakt.v.* < antaa. | A:in pojille rahaa. Meille a:ettiin selkään. — *Yksipers.* Häntä a:taa ylön SILL.

anne[78*] *s.* **1.** *harv.* annin, anti. | Lehmän anteet. Kihlauksen jälkeen alkoi -- anteiden valmistaminen PAULAH. Siitä seppo Ilmarinen / itse kantoi pään kaloa / anopille antehiksi KAL. **2.** = ane 1.

anneksi[6] *s.* **1.** lisäke, lisäosasto. | Helsingin yliopistoon on tahdottu perustaa ruotsinkielinen a. **2.** *hist.* = seur. **-pitäjä** *s. hist.* = apupitäjä.

annektoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* ottaa väkivaltaisesti (vars. toiselle valtiolle kuuluvaa maata) haltuunsa.

annella[28*] *frekv.v.* < antaa. | Piika antelee lyhteitä parsille. — Hevosta anneltiin kupeisiin ohjasten perillä.

anneskella[28] *frekv.v.* < antaa.

annin[56] *s.*, vars. *mon.* anti. **1.** lahja. | Onnen, armon antimet. Saada antimia. Vainajalle pantiin antimia hautaan. Isä kiitteli a:tani hyväksi. **2.** tarjolla oleva, tav. ravinnoksi käytettävä aine t. tavara; luonnontuote. | Pöy-

dän antimet. Nauttia talon antimista. Karjan, meren, metsän, pellon antimet. Puutarha jakoi antimiaan. -- kesä työntää antimiaan KIANTO.

anniskel|la[28] *v.* myydä väkijuomia myyntipaikalla nautittavaksi. | Lappalaisille kiellettiin a:emasta paloviinaa. — A. tietoja pienin erin.

anniskelu[2] *s.* anniskeleminen; huoneisto t. paikka, jossa anniskellaan väkijuomia, par. anniskelupaikka. | Väkijuomien a. Niitä [poikia] on a:t täynnä AHO. **-hinta** *s.* **-liike** *s.* **-oikeu|s** *s.* Ravintolalla on täydet a:det. **-paikka** *s.* **-ravintola** *s.* **-vero** *s.* väkijuomien anniskelusta kannettava tuottovero. **-yhtiö** *s.*

annoksittain *adv.* annoksina. | Tarjoilla ruokaa a.

anno|s[64] *s.* **1.** yhdellä kertaa nautittava t. käytettävä t. jnk määräajan kuluessa käytettäväksi tarkoitettu erä ravintoa, lääkettä tms. | A. kahvia, puuroa. Ravintolan a:kset. — A. arsenikkia. Maahan kylvettiin a. kalkkia. — *Yhd.* aamu-, ilta--, päivää.; korttia.; leipä-, puuro-, ruoka--, tee-, tupakka--, viina-a.; heinä-, lanta--, rehu-, tuhka-a.; rautais-, tulia. **2.** *kuv.* määrä, erä, panos. | Väitteessä on aimo a. valhetta. Tytössä on a. etelämaista vilkkautta. Johtajalta vaaditaan melkoinen a. nopeaa harkintakykyä. Liian suurin a:ksin luettuna kirja menettää tehonsa.

annos|kala *s.* yhtenä annoksena tarjottava kala. | A:kalojen viljeleminen. **-lista** *s.* Ruokalan a. **-ruokala** *s.* ruokala, jossa tarjoillaan vain annoksia.

annost|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* annostella. | Vesi a:ettiin. Kemikaalien, lääkkeen a:us.

annostelija[14] *tek.*, tav. *amm.* < seur. | Ravintolan a.

annostel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* jakaa t. säännöstellä annoksin jaettavaksi t. käytettäväksi. | Ruoan a:eminen. Viljatuotteet oli puutteen vuoksi a:tava. Sama aine voi vaikuttaa eri tavoin a:tuna lääkkeenä tai myrkkynä. Terva on a:un alaista. — *Kuv.* Luoton a:u. Työmäärän a:u. Tekijä on a:lut kieliopilliset huomautuksensa pienissä erin nautittavaksi.

annuiteetti[4*] *s.* *liik.* velan korkoon ja kuoletukseen vuosittain käytettävä summa, vuotuismaksu.

annuloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä mitättömäksi, mitätöntää.

ano|a[1] *v.* -vasti *adv.* **1.** pyytää nöyrästi. | A. apua, armoa. A. anteeksi. A. puheille pääsyä. Puhua a:valla äänellä. Mies ojensi kätensä a:vasti. Sieltähän, taivaan korkeudesta, a:itte jotakin merkkiä KIVI. **2.** virallisesta pyynnöstä; vrt. hakea 5 ja 6. | A. lomaa, siirtoa, palkankorotusta. Opettaja a:o virkavapautta. A. lupaa hirvenkaatoon. Tulitukea on tarpeen tullen a:ttava joukkueenjohtajalta. Pappis- ja talonpoikaissääty a:ivat, että kaikissa oppilaitoksissa käytettäisiin suomea pääkielenä.

anodi[6] *s.* *fys.* positiivinen elektrodi; vrt. katodi. — *Rad.* Elektroniputken osat ovat hehkulanka, hila ja a. **-häviö** *s.* **-jännite** *s.* **-levy** *s.* **-paristo** *s.* anodijännitteen antava, anodipiiriin kytketty paristo. **-piiri** *s.* anodin virtapiiri. **-virta** *s.* anodipiirissä kulkeva virta.

anoja[10] *tek.* Ketään a:a ei lähetetty tyhjin suin maantielle. — *Yhd.* almun-, armon-, avuna.

anomali|a[15] *s.* poikkeus vallitsevasta säännöstä, säännöttömyys, epäsäännöllinen ilmiö. | Kieliopilliset a:at. Aistimien a:oita ovat mm. värisokeus, likinäköisyys ja kuuromykkyys. — *Metrl.* seudun jnk ilmastotekijän keskiarvon poikkeus laajemman alueen vastaavan ilmastotekijän keskiarvosta.

anomuksentekijä *s.*

anomu|s[64] *s.* **1.** nöyrä pyyntö. | Ja lihansa päivinä hän -- uhrasi rukouksia ja a:ksia sille, joka voi pelastaa hänet kuolemasta UT. **2.** virallinen pyyntö; vrt. hakemus. | Tehdä a. Jättää a. hallitukselle. Hyväksyä, hylätä a. Ryhtyä a:ksen johdosta toimenpiteisiin. — *Yhd.* avustus-, eläke-, ero-, korvaus-, laina--, loma--, lykkäys-, määräraha--, patentti-, stipendi-, työlupa--, vararikkoa.

anomus|asia *s.* **-ehdotus, -esitys** *s.* *hist.* valtiopäivillä tehty ehdotus, että ne esittäisivät jnk asian johdosta hallitukselle anomuksen, toivomusaloite. **-kirja** *s.* Talonpojat pyysivät a:ssaan, että Saimaasta kaivettaisiin kanava. **-kirjelmä** *s.* **-lomake** *s.* **-oikeus** *s.* **-paperi** *s.* Nimenmuuttoa koskevat a:t lähetetään Suomalaisuuden Liitolle. **-rukous** *s.* **-valiokunta** *s.* *hist.* anomusehdotuksia valmistelemaan asetettu valtiopäivävaliokunta.

anonta[15*] *teonn.* < anoa. | Kauas menkäämme metsään Sarovin, / -- / ylijumalalt' avun a:an *MANN.

anonyymi[1] *a.* -suus[65] *omin.* nimeään ilmaisematon, nimetön. | A. pakinoitsija. A. kirjanen, veistos 'jonka tekijää ei ole mainittu'.

anop|pi[6*] *s.* puolison äiti (toiselle puolisolle); vrt. appi. | Tyly, ankara a. Ei a. armaskana vedä vertoa emolle SL. Kohta saat kokea, koito, / -- / a:in kivistä kieltä KAL.

anoppila[14] *s.* anopin koti, puolison vanhempien koti.

anoppimuori *s.* Talon vanha a.

anorgaani|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* epäorgaaninen.

anortiitti[4*] *s.* *min.* kalkkimaasälpä.

anovai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* anova. | Rangaiskoon Zeus heit', a:sien turva *MANN.

ansa[10] *s.* **1.** pyydyksenä käytetty, langasta tms. tehty silmukka, lanka, paula, permi, rihma. | Joutua, mennä a:an. Houkutella a:an. Asettaa, virittää ansoja. Kokea ansoja. Pyydystää ansoilla. Lähteä ansoille 'ansoja kokemaan'. Missä aita, siinä a., missä haara, siinä vipu KS. — *Yhd.* jalka--, kaula--, selkoin-, vipua. **2.** itsestään toimiva pyydys. | Tekee Tapio a:t, karhulle loukkaan, sudelle vipusen RAILO. — *Sot.* räjähdyspanos, joka on asetettu laukeamaan esim. jtak esinettä liikutettaessa, tms. **3.** *kuv.* Kysymykseen kätkeytyi viekas a. Synnin a:t. Tuonelan paulat kietoivat minut, kuoleman a:t yllättivät minut VT. — *joutua, mennä, saada, saattaa ansaan.* Menin suoraa päätä a:an. Pojat saivat Ollin ansoihinsa.

ansainta[15*] *teonn.* < ansaita. **-laito|s** *s.* Kun-

nan sotavuosina perustamat a:kset kannattivat huonosti. **-tulo** *s.* Saadakseen varoja julkinen yhdyskunta voi koota a:ja tai käyttää hyväkseen pakkosaantia.

ansai|ta[31] *v.* **1.** tulojen, elatuksen hankkimisesta, "tienata". | A:tsen hyvin, kohtalaisesti. A. leipänsä opettajana, vieraan työssä. A. leipäänsä maailmalta. Hän on a:nnut suuren omaisuuden. Köyhä taiteilijan alku, joka täällä a:tsi opiskellakseen. Yrjö - - oli a:nnut hyvät vaatteet ylleen KATAJA. **2.** saavuttaa t. saada osakseen jtak omalla työllään t. toiminnallaan. | A. morsian palveluksilla. Hyvin a:ttu ylioppilaslakki. A. mainetta säveltäjänä. Haartman on hyvin a:nnut "Suomen lääketieteen isän" kunnianimen. Minä olen - - rikkonut Sinua ja Sinun pyhiä käskyjäsi vastaan ja tiedän sen tähden a:nneeni iankaikkisen kadotuksen KATEK. — *Kuv.* A. kannuksensa 'saavuttaa ensi maineensa, osoittautua pystyväksi'. **3.** ed:een liittyen: saada oikeutetusti t. kohtuuden mukaan osakseen jtak, olla jnk arvoinen, jhk oikeutettu. | Saada a:ttu palkka, rangaistus. Asia a:tsee huomiota. Herättää a:ttua huomiota. A. kunnioitusta, täysi tunnustus. Arvon mekin a:tsemme J. JUTEINI. Hän ei a:tse rakkautta. Selkääsi a:tsisit! Teos tuskin a:tsee mainintaa. Nämä Snellmanin sanat a:tsevat tulla kaikille tunnetuiksi. - - miekkonen olisi a:nnut jäädä eloon! KIANTO. - - sillä työmies a:tsee saada palkkansa UT[v]. - - enkä enää a:tse, että minua sanotaan pojaksesi UT[v]. — *ansaitusti* (adv.) ansiosta, täydestä syystä. | Voitti pelin a:tusti. **4.** *yksipers.* kannattaa, hyödyttää, maksaa vaivan. | Ehdotusta ei a:tse sen enempää pohtia. Siitä a:tsisi koko maailman antaa tietää. Mainita a:tsee myös, että - -. - - lurjus ja konna, jolta a:tsisi vaikka niskasuonet lyödä poikki KIANTO. | Paljon kiitoksia! — Ei a:tse.

ansaitsemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* < ed. **1.** *pass.* Vielä a:tomat varat. Tapahtui a. vääryys. P. pääsi a:tomasti luokaltaan. Niinkö aiot maksaa a:toman hyvyyden? KIVI. **2.** *akt.* Vielä mitään a. nuorukainen.

ansaitsemis|halu *s.* **-keino** *s.* Ei tiennyt muuta a:a kuin ryhtyä kotiopettajaksi. **-ky|ky** *s.* Yksinomaan a:vystä riippuva toimeentulo. **-mahdollisuu|s** *s.* Hyvät a:det. **-yritys** *s.*

ansa|juoni *s.* = ansapolku. **-lanka** *s.* **-metsästys** *s.* **-pol|ku** *s.* yhdellä kertaa kierrettävä reitti, jonka varrelle jkn omistamat ansat on asetettu, ansatie, -juoni, keino-, virkotie. | Hiihtää a:kuaan. Kiertää joka-aamuiset a:ut. **-pyynti** *s.*

ansari[5] *s.* kasvihuone; lasikattoinen kasvilava. **-kasvi** *s.* — *Kuv.* Ajatus ei ole mikään a., jota täytyy hellien hoitaa. **-kuk|ka** *s.* — *Kuv.* Runouden a:at. **-ruusu** *s.* **-viljely** *s.* Tomaatin a.

1. **ansas**[60] *s. rak.* kahden t. useamman (vino)-tuen vahvistama kannatin. — *Yhd.* puu-, teräsa.; kaide-, riippu-, ponsi-, tukia.

2. **ansa|s**[60] *s.* par. ansa. | He rakentelivat satimia, loukkuja, a:ita ja teerentarhoja surmaksi linnuille ja jäniksille KIVI.

ansasraken|ne *s. rak.* A:teita käytetään kattotuolien ym. kannattamiseen.

ansasta|a[2] *v. mets. harv.* pyydystää ansoilla. | Lintujen a:minen pälviltä.

ansatie *s.* = ansapolku.

ansatsi[1] *s. mus.* = asete.

ansio[3] *s.* **1.** tuloja tuottava, ansaitsemistarkoituksessa tehty työ. | Hänellä on hyvää a:ta. Teollisuus tarjoaa a:ta seudun väestölle. Hankkia toimeentulokseen pientä a:ta. Kalastaa, pestä pyykkiä a:kseen. Käydä a:lla taloissa. Lähteä, päästä a:lle, a:on. Oli riennettävä a:ihin tukkityömaille. — *Mon.* myös 'ansaitsemismahdollisuudet'. | Minkälaiset a:t on kylässä? **2.** työllä hankittu tulo. | Tilapäiset, vuotuiset a:t. Pitää kaikki a:t itse. Säästää, juoda a:nsa. Ostaa a:illaan talo. Myynnin tulee nousta kaksinkertaiseksi, jotta a. pysyisi samana. Ja kun työstä alkoi kasaantua a:ta, niin kiihtyi hän oikein uuraaksi PAKK. — *Yhd.* lisä-, pää-, sivua.; kesä-, päivä-, talvi-, vuosia.; työa. **3.** saavutus, aikaansaannos; edistävältä vaikutukseltaan ratkaiseva, tärkein osuus, joka jklla t. jllak on jhk asiaan t. tapahtumaan, jklle t. jllek jstak kuuluva kunnia. | Pitää jtak jkn a:na. Lukea jk jkn a:ksi. Hyvä käytös oli koulun a:ta. Karjalaisten a:ta on parhaiden kansanrunojemme säilyminen. Palkka maksetaan kullekin a:n mukaan. Pääsi a:ttaan kaikkien suosioon. — *ansiosta.* a) adv:n tavoin: aiheellisesti, täydestä syystä. | Armosta vai a:sta? Saada a:sta kovat nuhteet. Yön kuningatar on a:sta hyvin suosittu huonekasvi. b) postp:n tavoin: jkn toimesta; vuoksi, johdosta. | Pääsi työhön veljensä a:sta. Suomi sai Snellmanin a:sta oman rahansa. — Voittaa nopeutensa a:sta. Seutu on vaurasta etupäässä kauppansa a:sta. N. säilyi kuin ihmeen a:sta pahemmitta vaurioitta. **4.** kiitettävä teko t. sen tuottama maine; kiitettävällä toiminnalla, tutkinnoilla tms. saavutettu etuisuus, meriitti. | Hallituksen a:t. Beckerin a:t suomen kieliopin kirjoittajana. Olla jklle a:ksi. Hänelle luettiin a:ksi, että - -. N:llä on suuret a:t luonnontieteen alalla. Tunnustukseksi a:istaan tehtailija sai kunnallisneuvoksen arvonimen. Hakijoilla on virkaan yhtä suuret a:t. — *Yhd.* kansalais-, tiedemiesa.; sota--, virka-a. **5.** myönteinen, hyvä ominaisuus t. seikka, etu, valo-, etupuoli. | A:t ja rajoitukset. Romaanin a:t ajan kuvauksena. Ehdotuksen a. on siinä, että - -. Kasvisruoan a:ita on mm. sen vitamiinipitoisuus. Puun juovikkuutta ei voi pitää vikana, vaan päinvastoin a:na. Hän tuntee olevansa ihmiskunnan edustaja, a:ineen ja vikoineen KOSKENN. - - tänäpänä a. [= hyve] palkkansa saanut on ja rangaistuksensa pahuus KIVI.

ansioikä *s.* Ehdittyään a:än poika lähti maailmalle. **-inen** *a.* A. väestö.

-ansioi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Suuri-, vähäa.

ansioitta|a[2*] *v.* tehdä ansiokkaaksi. | Opin a:ma mies. Tutkinto a:a ylennykseen.

ansioitu|a[1*] *v.* saavuttaa ansioita, suorittaa ansiokkaita tekoja. | A. isänmaan palveluksessa. A:i erityisesti vapaussodassa. Opettajantoi-

mensa ohella T. on a:nut myös raittiustyössä. — *ansioitu|nut* (a.) -neisuus[65] (omin.) A:nut maanviljelijä, säveltäjä. A:neen pappissuvun jäsen. Hakijat ovat yhtä a:neet. Erkki sai a:neimpana viran. Lehtori N:n a:neisuus latinan kielen opettajana.

ansiok|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* ansiollinen. **1.** ansioita omaava, ansioitunut. | A. tiedemies. Taiteellisesti a. romaani. **2.** ansioita tuottava t. tuottanut, kiitettävä, tehokas. | Kolmen vuoden a. toiminta. Harrastaa a:kaasti taiteita. Edistää teollisuutta a:kaalla tavalla. A:kain hyvistä töistä oli toivioretki Pyhään maahan.

ansio|keino *s.* Rehelliset a:keinot. **-kiinteistö** *s. lak.* ansaittu t. hankittu kiinteistö;)(peritty kiinteistö. **-kyky** *s.* **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* Talossa on neljä a:stä lasta. **-kyvyt|ön** *a.* -tömyys *omin.* A:tömät irtolaiset.

ansiolli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ansiokas. | Yhtä a:set voittoon. Niin ahdas ja puristettu on a:suudestaan kerskaileva sydän, että siihen ei mahdu enempää kuin hän itse AK. — Saada palkinto a:sesta tutkimuksesta. Hallitsijan kukistamista pidettiin a:sena tekona. Hurskaudenharjoitusten a:suus.

ansio|luettelo *s.* virkaa, eläkettä tms. haettaessa esitettävä luettelo, josta ilmenee asianomaisen suorittamat opinnäytteet sekä virka- ym. ansiot. — *Kuv.* Menestys pantiin aina oman puolueen a:luetteloon. - - hän tarkoitti sillä minua, jonka a:luettelossa oli jo yksi tuollainen rentustelemisen sakara KIANTO. **-läh|de** *s.* Maanviljely a:teenä. **-maa** *s. lak.* ansaittu t. hankittu maa;)(perimysmaa. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* A:ksien paraneminen. Työmaalla tarjoutuu a:ksia sadoille henkilöille. **-merkki** *s.* Osakunnan a. Suomen Valkoisen Ruusun a. Kultainen, pronssinen a. **-mitali** *s.* Vapaudenristin a.

ansion|haku *s.* Lähteä a:hakuun. **-halu** *s.* **-halui|nen** *a.* A:set yrittäjät. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Saada a. palkinto.

ansio|-oppi *s. usk.* katolisen kirkon käsitys, että ihminen hyviä töitä tekemällä voi hankkia itselleen ansiota Jumalan edessä. **-puoli** *s.* Asialla on sekä ansio- että varjopuolensa. Runon parhaita a:a on syvästi kristillinen henki. **-pääoma** *s. tal.* tuloa tuottava pääoma. **-risti** *s.* Kultainen urheilun a. **-talous** *s. tal.* tulo-, tuotantotalous; vrt. kulutus-, menotalous. **-tarkoitu|s** *s.* Antaa tunteja a:ksessa. **-tilaisuus** *s.* **-toim|i** *s.* Itsenäinen, vakinainen a. Olla a:essa. **-toiminta** *s.*

ansiot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** ansiota vailla oleva. | A. kiitokseen. Tunnustan a:tomuuteni. Me olemme a:tomia palvelijoita UT. **2.** ansiotta saatu t. tapahtunut. | Voitti a:toman palkinnon. Pääsi a:tomasti luokaltaan. — *Tal.* A. arvonnousu, ks. arvonnousu 1.

ansio|tulo *s.* Miehen a:tulot eivät riittäneet perheelle. — *Tal.* julkisen yhdyskunnan kiinteistöistä, liiketoiminnasta tms. saama yksityisoikeudellinen tulo. **-|työ** *s.* **1.** tuloja tuottava työ. | Olla a:työssä. Lähteä a:töihin. Ommella a:työkseen. A:työllä kootut varat. Opiskella a:työn ohella. **2.** jnk lunastamiseksi t. saavuttamiseksi suoritettava työ. | Kosijan oli suoriuduttava vaikeista a:töistä, ennen kuin hän sai tyttären omakseen. **3.** *harv.* kiitettävä, ansiokas työ. | Lönnrotin a:työt ovat unohtumattomat. **-äiti** *s.* ansiotyötä tekevä äiti. | Nykyaikainen a.

ansoit|taa[2*] *v. sot.* -us[39] *teonn.* varustaa ansoilla. | A. rakennus. Miinoitukset ja a:ukset.

anta|a[9*] *v.*)(saada, ottaa. Eri merk.-ryhmät us. vaikeasti toisistaan erotettavissa.

1. ojentaa t. jättää jkn käsiin, haltuun t. käytettäväksi. | A. hattunsa jklle. A. tulta. A. lyhteitä riihessä. Anna minulle airot! Annapas sitä kuvaa tännekin! Asetta ei saa a. lasten käsiin. Tavaraa ei annettu tullista. Vieraalle annetaan oma huone. Kylä annettiin vihollisille. Hakemus annetaan viranomaisille. A. lähtöpassit palvelijalle 'erottaa palvelija'. — *Erik.* ruokkimisesta, juottamisesta, lääkitsemisestä tms. | A. jklle ruokaa, juomista. A. jklle syödä. Mitä aiot a. päivälliseksi? A. ryypyt, nimipäiväkahvit. Anna minullekin vähän maistiaisia! A. tupakkaa. Vieraille annettiin oikein sikarit. A. yskäntippoja. A. morfiinia lääkkeeksi. — Hehtaarille annetaan 400 kg apulantaa.

2. luovuttaa jklle ilmaiseksi, korvauksetta, lahjoittaa. | A. omaksi, (joulu)lahjaksi. A. hyvästä sydämestä. A. lahja, almuja. A. omaisuutensa köyhille. A:isitko minulle vähän rahaa? Kuningas antoi Matille puolet valtakuntaa. Köyhä a:a kontistansa, rikas ei aitastansakaan SL. Autuaampi on a. kuin ottaa UT. — A. vaimoksi. A. tyttärensä jklle (puolisoksi). A. jklle kätensä 'mennä t. lupautua menemään jkn kanssa naimisiin'. A. sydämensä jklle. Annoin hänelle koko sieluni ja ruumiini. — Jumalan, kohtalon, luonnon lahjoista t. aikaansaannoksista. | Herra antoi heille kolme lasta. Jumala a:koon sinulle terveyttä! - - jos Jumala elonpäiviä a:a. Kohtalo antoi valtit käteeni. Luonto antoi heille yhtä suuret lahjat. Anokaa, niin teille annetaan UT. Herra antoi ja Herra otti, kiitetty olkoon Herran nimi VT. - - viisaus ei ole kaikille annettu KIVI. Hienoa utusadetta antoi lämpenemistään lämpenevä taivas KATAJA. — *Erik.* uhrata. | A. henkensä, kaikkensa jkn puolesta. Kristus on a:nut itsensä meidän tähtemme.

3. suorittaa maksuksi, korvaukseksi, maksaa; luovuttaa maksua vastaan, maksusta. | A. maksuksi, maksuna. A. vähän palkkaa. A. vekseli ostamistaan tavaroista. Antoi kellosta sata markkaa. Paljonko annat väliä? Mitä annat pantiksi? Mitä annat, jos täytän pyyntösi? A. liian vähän takaisin. A. tavaraa velaksi. A. kartano vuokralle. Montako omenaa annatte markalla? A. kuitti jstak. — *Erik.* us. jtak arvostettaessa. | Sellaisista neuvoista en a:isi viittä penniä! A:isin vaikka mitä, jos pääsisin luokalta. Kaiken kunniani, kaikki vanhuuteni rauhalliset päivät minä a:isin, jos saisin yhden ainoan elämänverevän nuoruuteni vuoden takaisin! LINN.

4. sallia, suoda; myöntää, tehdä mahdolliseksi. **a.** obj:na s. | A. mahdollisuus, tilaisuus jhk. A. jklle ajattelunaikaa. A. jklle paikka, tietä, tilaa. A. etusija jllek. A. suojaa, turvaa, tukea. Patentin a:minen. A. jklle vuorineuvoksen arvonimi. A. jllek arvoa, suuri merkitys. Ei anna paljon toiveita. A. armoa. Ajatus, joka ei anna rauhaa edes yöllä. Älä anna valtaa vihallesi! A. ero jklle. A. työtä, siivet mielikuvitukselle. Oppikirja a:a vapaat kädet supistaa kurssia. Auno - - nosti moukarinsa ylös, kuten vain kädet antoivat MERIL. - - niin kauas kuin aatos a:a / olet ollut mun mielessäin LEINO. **b.** obj:na inf.; vrt. 9. | A. lasten leikkiä. A. armon käydä oikeudesta. A. pettää, suudella itseään. Annoin hevosen kävellä. Anna minun olla! Älä anna häiritä itseäsi! A:koon Jumala sinun tulla onnelliseksi. Asian annettiin raueta. Varsa ei anna ottaa itseänsä kiinni. - - paras kai on a. asian mennä vallesmannin kautta SILL. — *Erik.* kausatiivisesti teon, tapahtuman t. toiminnan aiheuttamisesta. | A. tykkien puhua. A:kaa mennä, tulla! Pojat antoivat kivien lentää. Anna kuulua jotakin puuhistasi! A. aavistaa, tietää, tuntea. Pappi antoi ymmärtää olevansa väsynyt. Meidän annettiin huomata, ettemme olleet tervetulleita. Platon a:a Sokrateen lausua nämä sanat 'P. panee S:n suuhun n. s., P. esittää S:n lausumana, ajatuksena n. s.'. Vanha emäntä - - antoi katseensa käydä edestakaisin SILL. — *antaa jkn tehdä jtak* fakt. merk:ssä 'teettää', tav. par. korvattavissa fakt.v:llä. | A. korjata [korjauttaa] kenkänsä. Seuran menneisyydestä annettiin tehdä [teetettiin] tutkimus. Kuningas antoi heittää [heitätti] Danielin jalopeurain luolaan. — *Yksipers.* A:a mennä! A:a koiran haukkua. A:a nyt solua vain! KIANTO. | Mutta jos isä kuulee? — A:a kuulla. **c.** obj:na sivulause; vrt. 9. | - - ja anna, että autuas / ois täältä lähtöni! AK. Annasta kun minä ajan KATAJA. Annas minä autan! Anna minäkin vähän koetan. - - anna haavoihisi kerran / nukun tästä elosta VK[v].

5. saattaa jnk käsittelyn alaiseksi, kohdella jllak tavoin. | A. jklle apua, hoitoa, opetusta 'auttaa, hoitaa, opettaa jkta'. A. hierontaa, yksityistunteja. A. jklle hyvä kasvatus. N:lle pitäisi a. aika ojennus. A. isku, korvapuusti. A. vauhtia kelkkamäessä. Viina antoi vauhtia ajatuksille. — Tehtäväksi jättämisestä. | A. kirja luettavaksi. A. puku korjattavaksi. Asia annettiin oikeuden ratkaistavaksi. Minulle annettiin tehtäväksi tarkastaa kirjoitus. Työt aiotaan a. urakalle. Päällikkö oli a:nut peräsimen hoidon laivamiehelle KAUPPISH. — *antaa kättä* kätellä, tervehtiä. | A. kättä vieraille. Anna kättä köyhän miehen SL. *(Kuv.:)* Talvi antoi kättä 'oli tulossa'. Menneisyys a:a siellä kättä nykyisyydelle. — *antaa rintaa* imettää. | Äiti a:a rintaa lapselle. — *antaa suuta, suukko* suudella. | En anna suuta kaikille lurjuksille. - - kenenkä minä suuta annan, se on, kiinni ottakaat häntä UT[v]. — *antaa palttua jllek* olla välittämättä jstak. | A. palttua määräyksille. Hän antoi palttua kaikelle ulkonaiselle. Minä annan palttua Männistön muorille KIVI. — *antaa itsensä jhk* → antautua jhk. | Ei merille eikä retkille a:isi itseänsä järkimies KILPI. - - tahtoi hän itseänsä a. opetuslasten sekaan UT[v]. — *Erik.* kurituksesta, tappelusta, riitelemisestä. | A. jklle piiskaa, keppiä t. kepistä, ohjaksista, nyrkistänsä. A. jklle kyytiä, nuuskaa. A. jklle t. jkta selkään, vasten naamaa. A. jklle t. jkta korville, ympäri korvia. A. vitsalla kämmenille. A. jkta päihin. Tekisi mieleni a. sinulle oikein isän kädestä. Olisit a:-nut takaisin! Annoin hänelle samalla mitalla. Isä antoi että jytisi. Annoin sanan sanasta ja paremmista kaksi. Akka antoi meille [= sätti] suut ja silmät täyteen.

6. saattaa jkn tietoon suullisesti, kirjallisesti t. jtak merkkiä käyttäen. | A. käsky, lupa, haaste, varotus, neuvoja, selitys. A. tieto jstak, jtak tiedoksi. A. jstak hyvä todistus, musertava arvostelu. A:nette vastauksenne ensi tilassa. A:-kaa lisää esimerkkejä! Kutsu on annettava 4 päivää ennen kokousta. A. ystävällinen sana jklle. Annatko sanasi, ettet puhu asiasta kellekään? - - kiitokset minä annan teille kaikille KATAJA. — A. tietää, ymmärtää jne., ks. 4. b. — *Erik.* **a.** julistaa (päätös, tuomio); julkaista noudatettavaksi. | A. päätös, tuomio. A. laki. V. 1914 annettu asetus. **b.** esittää t. määrätä (jnk tehtävän yhteydessä) toiminnan, käsittelyn pohjaksi. | Kulkea annettuun suuntaan. Pysytellä annetuissa rajoissa. Kuva on suurennettava annettuun mittakaavaan. — *Mat.* Annettu jana, kulma, piste. Luvulle *n* annetaan arvo 3. Määritä kahden annetun ympyrän alojen suhde.

7. tuottaa, saada aikaan, aiheuttaa; vrt. antava 2. | Pelto a:a viljaa. Meri a:a kaloja. Uuhi a:a [= synnyttää] 2—6 karitsaa vuodessa. Matka a:a vaihtelua yksitoikkoisuuteen. Tutkimus on a:nut tyydyttävän tuloksen. A. puhumista, tekemistä, päänvaivaa. Torvi ei anna ääntä. A. jllek leima. A. jllek jk muoto. A. käsitys, väärä kuva jstak. Kivi antoi hiukan suojaa tuulta vastaan. Porkkana a:a makua liemelle. Kukat a:vat väriä pöytään. Esteettisten muotojen a:ma kiihotus. Kokous antoi vilkkaan alun toimintaan. Mikä luku 18:lla lisättynä a:a summaksi 25? — Epäsuomalaista käyttöä; par. tuottaa, saada aikaan, aiheuttaa tms. | Saha a:a lautoja. Osakkeet a:vat 600 mk vuosiosinkoa. Nopea nostatus a:a huokoisen leivän. Tina a:a kauniin juotoksen. Mikroskooppi antoi voimakkaan suurennuksen. Liuos a:a emäksisen reaktion. Sooda ja potaska a:vat sinkkikarbonaattia. — *Erik.* kirjailijan, kirjallisen tuotteen tms. tehosta lukijaan, kuulijaan t. katsojaan. | Parastansa Järnefelt on a:nut psykologina. Näytelmä ei anna juuri mitään. Kilpailut a:vat vähän katsojalle.

8. *absol.* olla jhk päin, suuntautua. | Ikkunat a:vat kadulle, puistoon, järvelle. Niemi a:a pohjoista kohden. Hämäläisten kauppatiet antoivat Uudenmaan rannikolle. - - elottomaksi valahtanut ilme antoi jonnekin poispäin SILL.

9. imperatiivissa malttamista, huomion kiinnittämistä t. ihmetystä ilmaisevissa huudahduksissa; vrt. 4. b ja c. | Annas kun isä näkee!

Mutta a:kaahan kun pääsen alkuun. A:kaa niin minä nostelen! Mutta annapa, että [= auta armias, jos] joku uskalsi sanoa sanankaan vastaan. Ja annahan sitten, [= entä jos] ihminen aikoo naimisiin! PAKK. -- annapa kohtaan vallesmannin! KATAJA. Vaan annas maksaa irtaimesta -- annas maksaa kaksitoista tuhatta LINN. — *anna olla.* Annapa olla, miten käynee. Mutta annas olla, että [= jos] vähän myöhästyn: heti ärähdetään. Annas olla, silloin joutsen siihen / tulla lennähti kuin poutapilvi L.POHJANPÄÄ.

10. erityisiä yhtymiä: *antaa anteeksi* ks. anteeksi. | Anna minulle anteeksi! A. rikos, verorästit anteeksi. -- anna meille meidän velkamme anteeksi UT. — *antaa ilmi* saattaa julkisuuteen, kavaltaa. | A. salaisuus ilmi. Äänesi antoi sinut ilmi. — *antaa myöten, peräksi, perään, † jälkeen, † takaisin* (partis:t myöten jne. a:va, a:vasti, a:vuus myös ◡). a) taipua, höltyä tms., myödätä. | Oksa a:a myöten. Silmukka antoi perään. † Sukset a:vat mäessä takaisin 'lipsuvat'. † Verkko a:a jälkeen kalan siihen tarttuessa. b) luopua, peräytyä jstak; antaa jklle valta, etusija t. voitto. | A. myöten vaatimuksistaan. Emme anna perään, vaikka miten kävisi. A. myöten jkn oikuille. Tyttö ei anna veljelleen taidoissa peräksi. Ratsuväki antoi perään viholliselle. † Älä anna jälkeen juoksussa! c) sallia, kestää, suvaita. | -- mikäli aika ja varat myöten a:vat. Kunniani ei anna myöten sellaista. Pekan sisu ei a:nut periksi jäädä tappiolle. — *antaa sisään* → antaa viranomaisille tms. | Jos velkoja on tyytymätön toimitukseen, a:koon valituskirjansa sisään samassa ajassa LK. — *antaa ulos* (painotuotteita) → julkaista, päästää markkinoille. | A. ulos präntistä. Teos annetaan ulos syksyllä. — *antaa ylen,* (vanh.) *ylön.* a) oksentaa. | Sairas a:a ylen. b) (vanh.) hylätä, jättää vaaralle tms. alttiiksi. | Mutta veli a:aa ylön veljensä kuolemaan UT[v]. Äl' ylön anna tuskassa, / vaan vahvista ain' uskossa VK[v]. — *antaa konsertti, näytös, lausuntailta* par. pitää konsertti jne. | Teatterissa annettiin ilmainen näytäntö. — *Vanh.* ja *murt.* tervehdyksissä; vrt. 2. | "Hyvää huomenta!" — "Jumala a:koon!" | "Hyvää päivää!" — "Jumala anna!" | "Huomenta!" — "A:koon!"

antaantua[1*] *refl.v.* = antautua.

antabus *s.* eräs alkoholismin lääke.

antagonismi[4] *s.* vars. mielipiteiden vastakkaisuus, vastakohtaisuus, ristiriitaisuus. | Eri yhteiskuntaluokkien välinen a.

antagonisti[4] *s.* **1.** vars. henkilöistä, joilla on vastakkaiset mielipiteet: vastustaja. | Kiivaat poliittiset a:t. **2. a.** *anat.* vastakkaisiin suuntiin vaikuttavista lihaksista: vastaanvaikuttaja; vastakkain purevista hampaista. **b.** *kem. lääk.* vastakkaisvaikutuksinen aine. | Pilokarpiini on atropiinin a. **-|nen**[63] *a.* vastakkainen; vrt. ed. | Kilpailu ja ansiohalu ovat a:sia voimia. Nuoremman lyyrikon itsetuntoisen a. asenne vanhempaan VILJANEN.

antaja[10] *tek.* Lahjan a. ei ilmaissut nimeään. Vekselin a. eli asettaja. Lausunnon suunnan a. Kulttuurivaihdossa Eurooppa oli a:na, Amerikka ottajana. Oksyliittia käytetään sukelluslaivoissa hapen a:na. —Jumalasta. | Kiitos kaiken a:lle! -- kuinka hän eespäin luontua mahtaa, / tietää A. vain °MANN. — *Yhd.* avun-, lainan-, merkin-, neuvon-, tiedon-, työn-, vuokrana.

antamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* Mitään a. romaani. — *Yhd.* anteeksi-, peräänä.

antamis|päivä *s.* Matkakortti on voimassa kuusi kuukautta a:päivästä lukien. **-tilaisuus** *s.* Todistusten a.

antarkti|nen[63] *a.*, vars. *maant.* eteläisiin napamaihin kuuluva t. niille ominainen. | A:set alueet. A. manner, ilmasto. A:set metsät. A. eläimistö.

antarktis[64] *s. maant.* eteläiset napamaat.

antaumukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* eläytyvä, eläytynyt, harras, innokas. | A. luonnon kuvailija. A. harjoittelu. A:sesti kirjoitettu elämäkerta.

antaumu|s[64] *s.* antau(tu)minen. **1.** *harv.* Linnan a. **2.** alistuvaisuus, hartaus, innostus. | Silmissä raukea a. Taiteilijan sisäinen a. -- hurmioitunut a. jumaluuden edessä KOSKENN. — *antaumuksella* par. antaumuksellisesti, hartaasti, innostuneena. | Esitti runon a:ksella.

antau|tua[44] *refl.v.; rinn.* antaantua. **1.** (-tuvasti *adv.*) luopua vastustuksesta, alistua; jättäytyä jnk käsittelyn, kohtelun tms. alaiseksi. | Armeija, pelaaja a:tuu. Linnan a:tuminen. Pakottaa a:tumaan. A. vangiksi, jkn käsiin. A. poliisille. Naisen a:tuminen miehelle. A. hyväilyihin, rangaistavaksi, jkn johdettavaksi, häpeälle alttiiksi, toisten armoille. Älä a:du vaaraan! Ei uskalla a. myrskyn valtaan. Ystäväni a:tui [= kertoi huolensa, surunsa tms.] minulle. Maria syleili häntä, arasti, a:tuvasti, kaipaavasti ... WALTARI. — Elämä tuntui viimeinkin a:tuvan siitä entisiin uomiinsa NUOLIV. **2.** omistautua t. syventyä jhk asiaan, jättäytyä jnk tunteen, näyn tms. valtaan, eläytyä. | A. työlleen, opiskeluun, nautintoihin. A. tieteelle, taiteelle. Lapset ovat a:tuneet kuuntelemaan satua. Heikki a:tui ylioppilaselämän pyörteisiin. A. unelmiin, tunteillensa. Vaimo a:si surun valtaan. On a:tunut maiseman lumoihin. Nuorukaisen valoisa mieli a:tuu aurinkoisen kirkon tunnelmaan SILL. **3.** ryhtyä, ruveta jhk t. jksik. | A. työhön, kauppoihin, taisteluun. A. keskusteluun, riitaan. Ukko a:tui juttusille. A. apteekkialalle, oikealle uralle, jkn palvelukseen. A. jklle toveriksi. A. lääkäriksi, vakoojaksi. A. retkeilemään. En a:du sitä arvostelemaan. -- neljä henkeä a:tuu yhden kalalevyn kimppuun LINN. **4.** ilmaantua t. tarjoutua jkn omaksi, käytettäväksi t. havaittavaksi. | Aiheet a:tuvat vaivatta [kirjailijalle]. Johtopäätökset a:tuivat itsestänsä. Sama huomio a:tuu selvänä jokaiselle. **5.** *harv.* olla jhk päin, suuntautua, "antaa". | Ikkunat a:tuvat pihaa kohden. Hän äesteli -- järveen a:tuvalla kotipellon rinteellä LINN. Sieltä hän katseli -- tunturimaailmaa, joka a:tui suven puoleen kohti ihmisten ilmoja PAULAH.

antautumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* A. linnoitus, kaupunki. Vanhurskaudelle a. mieli.

antautumis|ehto *s. (sot.),* tav. *mon.* Sopia a:-ehdoista. **-merkki** *s. (sot.).* **-sopimus** *s. (sot.)* Viaporin a. **-vaatimus** *s. (sot.)* Esittää a.

antav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* **1.** Anteeksi, myöten a. (myös ◡). Leimaa a. Vaikuttaa suuntaa a:asti. On se määrä a:allakin SL. — Vars. **2.** -uus[65] *omin.* hyötyä, nautintoa tms. tarjoava, tuottoisa, riittoisa, antoisa; vrt. antaa 7. | A. pyydys. Kalapaikan a:uus. A. teos, esitys. Erittäin a. matka. Kokous oli a:impia, mitä pitkään aikaan on ollut.

antavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* antava. — Vars. *yhd.* anteeksia.

antedateera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* päivätä aikaisemmaksi, varhentaa.

antediluviaani|nen[63] *a.* ennen vedenpaisumusta esiintynyt. | A:set eläimet. — *Kuv.* erittäin vanhanaikainen, iki-, rutivanha. | A. kulttuuri. A:set rattaat.

anteeksi *adv.* **1.** pyydettäessä toista olemaan huomioon ottamatta esim. jtak rikkomusta t. olemaan siitä loukkaantumatta, mieltään pahoittamatta t. myös meneteltäessä itse täten toisen rikkomuksen tms. suhteen. | Pyydän a. Anna, suo minulle a.! A.! Syntien a. saaminen. Pyydän a. äkkipikaisuuttani. Isä lupasi koko kolttosen a. Anna a., että myöhästyin! Suotakoon meille a., jos voimamme pettävät. Hän ikään kuin pyytää a. koko olemassaoloaan. Luoja itse sinun a. antakoon! KALLAS. — *Ellipt.* A. [= suokaa a.] huomaamattomuuteni, epäilyni! **2.** vapautettaessa toinen jstak välttämättömästä maksusta. | Antaa velka, rästit a. Veroista saatiin 50 prosenttia a. | Mutta harvoin se [isäntä] kuuluu tulevan tiukkaamaan maksamattomia vuokriakaan. Antaa heille ne a., unohtaa LEHT. **3.** kohteliasta kysymystä, pyyntöä, huomautusta tms. aloittavana. | A., onko tämä paikka vapaa? A., saanko vaivata? A., että häiritsen. A., en kuullut. Suokaa a., mutta istutte väärällä paikalla.

anteeksi|annettava *a.* Kaikki se, mikä tulijassa oli nuoren ylioppilaan a:annettavaa itsetietoisuutta, suli pois RAILO. **-antamat|on** *a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* **1.** *akt.* Kova ja a. mies. **2.** *pass.* A. rikos, kevytmielisyys. Menetellä aivan a:tomalla tavalla. On a:onta, että jätit lukusi kesken. **-antamu|s**[61] *s. ylät.* Syntien a. -- huulillasi olisi a:ksen hymy! PAKK. **-antav|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* Vapahtajan a. rakkaus. **-antavai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* -- sinä, Herra, olet hyvä ja a., suuri armossa kaikille VT. **-anto** *s.* Rikkomusten, velan a. **-pyyntö** *s.* Taipua a:ön. **-pyyntökirje** *s.* **-pyytävä** *a.* -sti *adv.* A:t silmät. Hymyillä a:sti. **-saami|nen** *s.* par. ◠. | Minä uskon -- syntien a:sen, ruumiin ylösnousemisen ja iankaikkisen elämän KATEK. **-saan|ti** *s.* A:nin rauha.

anteiksi *adv. murt.* anteeksi. | Suokoon Jumala syntisi a. kerran! KIVI.

antelia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* runsaasti t. mielellään jtak antava, avokätinen, aulis. | A. isäntä, talo. Kansan a:at kädet. Harjoittaa a:isuutta. Jakaa a:asti lahjoja. A. apaja. Luonto on ollut a. tätä paikkakuntaa kohtaan. -- aurinko holvailee pyhäiselle permannolle a:asti hopeaansa KARHUM.

antelija[14] *s. tek.* Lyhteiden a. riihessä. Toimia ruokalassa a:na.

antelu[2] *teonn.* < annella.

antenni[6] *s. rad.* sähkömagneettisten aaltojen lähettämiseen t. vastaanottamiseen käytetty, ilmaan pingotettu johtolanka t. -lankaryhmä. — *Yhd.* huone-, katto-, sisä-, ulkoa.; kehä-, keskus-, rysä-, sateenvarjoa.; lähetys-, vastaanottoa. **-johto** *s.* **-kaapeli** *s.* **-kosketin** *s.* Vastaanottimen a. **-lanka** *s.* **-masto** *s.* **-piiri** *s.* **-teho** *s.* lähettimestä antenniin johdettu teho. **-vastus** *s.* **-virta** *s.*

antependium[7] *s.* alttarin esivaate, alttarivaate.

antepenultima[14] *s. kiel.* sanan kolmas tavu lopusta lukien (vars. latinassa).

anti[4*] *s.* **1.** annin. **a.** lahja. | Taivaan annit. Kerätä anteja. Paremni pieni a. kuin suuri lupaus SL. Hyvät kaikki sun a:si, Elämä, on! U. W. WALAKORPI. Jokainen hyvä a. -- tulee ylhäältä UT. **b.** tarjolla oleva, tav. ravinnoksi käytettävä aine t. tavara; luonnontuote. | Metsän, veden, karjan a. Lehmän a. 'maito'. -- jotakin kesäna:a pitäisi saada jo juhannuksen aikoihin KARHUM. Ota koirasi keralle, / mene tuonne metsämaille / -- / a:a anelemahan! KAL. **2.** antaminen, anto. | Ruoan a. sairaalle. Setelien a. kuuluu valtiolle. — Filateliassa: kerrallaan painettu erä merkkejä. | Vaasan a. Vuoden 1941 a:a. — *Yhd.* erikois-, hyväntekeväisyys-, paikallisa.; osakea.

anti- useissa vierasperäisissä sanoissa, jotka merkitsevät perusosan ilmaiseman käsitteen vastakohtaa, sitä vastustavaa, sille vastakkaisvaikutuksista tms. käsitettä.

antias[66] *a. harv.* antelias. | -- sä armollinen, a., / Jumala kaikkivaltias! VK[V].

anti|biootti|nen[63] *a. biol. lääk.* bakteereja tuhoava ja niiden kasvua ehkäisevä. | A:bioottisista aineista tunnetuimpia on penisilliini. **-fascisti|nen**[63] *a.* fascisminvastainen. | A. puolue. A:set joukot. **-febriini**[6] *s.* eräs kuumetta alentava ja kipuja lieventävä kiteinen lääkeaine. **-foni**[4] *s.* kirkollinen vuorolaulu; psalmin alussa t. lopussa roomalaiskatolisessa jumalanpalveluksessa laulettava kertosäe. **-foni|nen**[63] -sesti *adv.* A:sesti vuorotteleva kirkkolaulu.

antiikin|aikainen *a.* myös ◠. **-ihailu** *s.*

antiik|ki[6*] **1.** *s.* **a.** kreikkalais-roomalainen muinaisaika, vars. sen henkinen kulttuuri; vanha aika. | A:in kansat, maailma. A:in mestarit. Renessanssi sai voimansa a:ista. — *Yhd.* myöhäisa. **b.** vanhanaikainen tyyli; vanhanaikainen esine t. esineistö. | Kaappi on puhdasta a:kia. Talossa on a:kia joka nurkassa. **2.** *a.* antiikkinen. | A:it huonekalut. A:kia käsityötä.

antiikki|esine *s.* **-huonekalu** *s.* **-kauppa** *s.* liike, jossa myydään antiikkiesineitä. **-kauppias** *s.* **-kynttilä** *s.* ylöspäin tasaisesti suippeneva kynttilä. **-lipasto** *s.* **-nahka** *s.* huonekalujen päällystämiseen tms. käytetty epätasainen

nahka, jonka kohoamat on värjätty muuta pintaa tummemmiksi t. vaaleammiksi.

antiikki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** antiikin aikainen, antiikkiin kuuluva, us. = klassillinen; vrt. antiikki 1.a. | A. sivistys. A. veistos, rakennus. A:set tyylit. A. runous. — *Urh.* A. kiekonheitto, vapaapaini. **2.** vanhanaikainen, us. myös arvokas. | A. kattokruunu. Kerätä a:sia aseita. — *Halv.* A:set mielipiteet. Pukeutua a:sesti.

antiikkis|aiheinen *a.* A:aiheiset sommittelut. **-mallinen** *a.* A. taideteos.

antiikkitavar|a *s.* Välittää a:oita.

antiikva[10] *s. kirj.* nykyisin yleisesti käytännössä oleva pysty, pyöreämuotoinen kirjasinlaji; sillä painettu teksti; vrt. fraktuura, kursiivi. **-kirjain** *s.* **-kirjasin** *s.* **-teksti** *s.*

antikatodi[4] *s. fys.* röntgenputkessa oleva metallilevy, johon katodisäteet keskitetään ja jossa röntgensäteet syntyvät.

antikisoi|da[18] *v.* -vasti *adv.* jäljitellä antiikin taiteen saavutuksia t. muotoja. | A:va runous. Ryijyssä on a:va reunaköynnös. Kuvanveistossa oli vallalla a:va suunta.

anti|klerikaali[4] *s.* pappisvallan ja kirkon vastustaja. **-klerikaali|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ed. | A. henki, politiikka. **-kliini**[4] *s. geol.* ylöspäin kohoava kerrospoimu, satula, satulapoimu, poimunharja. **-kloori**[4] *s. kem.* aine, vars. natriumtiosulfaatti, jolla poistetaan paperimassasta, kankaasta tms. siihen valkaistaessa jäänyt kloori. **-kommunisti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kommunisminvastainen. | A. taistelu. **-kristilli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* A. aika, toiminta. Taistella a:syyttä vastaan. **-kristu|s**[64] *s. usk.* "Kristuksen vastustaja", joka on esiintyvä Kristuksen tulemisen edellä. | Uskonpuhdistajat näkivät paavissa a:ksen. Se on a., hän, joka kieltää Isän ja Pojan UT.

antikvaari[4] *s.* **1.** vanhojen esineiden tuntija t. keräilijä. **2.** *puhek.* antikvariaatti. | Ostaa kirjoja a:sta. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* A. [= vanha, käytetty] teos. A. kirjakauppa 'antikvariaatti'. Täydentää kirjastoaan a:sesti 'antikvariaattien välityksellä'.

antikvariaatti[4*] *s.* vanhojen, varsinaisista kirjakaupoista loppuun myytyjen t. yl. käytettyjen teosten kauppa, antikvaarinen kirjakauppa.

antikviteetti[4*] *s.* muinaisesine, muinaismuisto; vanhanaikaiseen tyyliin tehty esine. **-arvo** *s.* **-kauppa** *s.*

antilahja *s.* Ja kun antaja oli itse Herra, niin kyllä Häneltä tätä a:a [=rauhaa ja lepoa] riittäisi ihan — niin, ihan kuolemaan asti NUOLIV.

antilas[66] *s. murt.* morsian.

antilooppi[4*] *s.* onttosarvisia, tav. solakkaruumiisia, hoikkajalkaisia, etup. Afrikassa eläviä märehtijöitä. — *Yhd.* hevos-, hirvi-, lehmäa.; hyppy-, vesia.

antimakassi[4] *s.* sohvan t. tuolin selkänojaa hiusrasvalta suojaava verho.

antimet *s. mon.* ks. annin.

anti|militarismi[4] *s.* sodan ja puolustuslaitoksen vastustaminen. **-militaristi**[4] *s.* **-militaristi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. liike, propaganda.

antimoni[4] *s.* eräs hauras, hopeankiiltoinen metalli. **-happo** *s.* **-happoinen** *a.* A. lyijy. **-hohde** *s.* antimonin ja rikin yhdiste, antimoniitti. **-lyijy** *s.* **-malmi** *s.* **-suola** *s.*

antimuori *s.* metsän emännästä, Mielikistä. | Mimerkki, metsän emäntä, / metsän armas a., / siniviitta viian eukko KAL. - - puristelemme kaikin voimin metsän a:a KIVI.

-anti|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Runsasa.

anti|nomia[15] *s.*, vars. *fil.* kahden ainakin näennäisesti yhtä pätevän arvostelman t. päätelmän, jokapäiväisessä puheessa myös kahden mielipiteen välinen ristiriita. **-nomismi**[4] *s. usk.* siveyslakien halveksiminen; katsantokanta, jonka mukaan siveyslait eivät sido todellista kristittyä. **-nomisti**[4] *s. usk.* antinomismin kannattaja. **-nomisti|nen**[63] *a. usk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A:set mielipiteet. **-paatti|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* vastenmielinen, epämiellyttävä.

antipal|a *s.* anti, almu. | Elää a:oilla. | Mihin sitten lähden ... Armoleivälle ja a:oille KARHUM.

anti|patia[15] *s.* vastenmielisyys;)(sympatia. | Henkilökohtainen a. Tuntea a:patiaa. Minulla on a:patiaa häntä kohtaan. **-pod|i**[4] *s.* 'vastajalkainen'. **1.** vastakkaisilla puolilla maapalloa asuvista henkilöistä. **2.** *kuv.* vastakkaisia mielipiteitä omaavista t. vastakohtaisista henkilöistä. | He ovat a:eja toisilleen [t. toistensa a:eja]. Anarkisti ja kommunisti ovat itse asiassa aatteellisia a:eja. **-pyriini**[4] *s.* eräs kuumetta alentava ja kipuja lievittävä kiteinen lääke. **-pyriinipulveri** *s.* **-semiitti**[4*] *s.* antisemitismin kannattaja, juutalaisvihollinen. **-semiitti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* A. propaganda. **-semitismi**[4] *s.* juutalaisten yhteiskunnallista ja taloudellista vaikutusta vastustava liike. **-septiikka**[15*] *s. lääk.* haavaan pesiytyneiden bakteerien tuhoaminen; vrt. aseptiikka. **-septi|nen**[63] *a. lääk.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* bakteereja tuhoava, mätänemistä ehkäisevä, antiseptiikkaan kuuluva; vrt. aseptinen. | A. liuos. A:set aineet. A. käsittely. **-sipaatio**[3] *s. mus.* = ennakkosävel. **-sosiaali|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* yhteiskunnanvastainen; vrt. asosiaalinen. | A:set yksilöt. **-sykloni**[6] *s. metrl.* korkean ilmanpaineen alue, ilmanpainemaksimi;)(sykloni. **-sykloni|nen**[63] *a. metrl.* -suus[65] *omin.* A:set tuulet. **-teesi**[4] *s.* **1.** vars. *fil.* jnk käsitteen t. väitteen (teesin) vastakohta. **2.** (tyylikeinona) lausemuoto, jossa kaksi vastakkaista käsitettä on asetettu rinnakkain suuremman tehon aikaansaamiseksi. **-toksiini**[4] *s. lääk.* vereen kehittyvä, bakteerien synnyttämiä myrkkyjä l. toksiineja vastustava, seerumihoidossa tärkeä aine.

anto[1*] *teonn.* < antaa. | Almujen a. Ruoan, lääkkeiden a. Setelien a. on kasvanut. Pellon a. oli epävarma. Yleispätevän ohjeen a. on täysin mahdotonta. — *Liik.* kredit;)(saanto. — *Yhd.* käden-, suuna.; lainan-, luoton-, velana.; arvon-, avun-, merkin-, nimen-, tiedon-, tulena.; anteeksi-, tiedoksi-, toimeksia. **-aika** *s.* Tuomion a.

antoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = seur. | -- rakastaa kotoista, a:sta kamaraa AK. — Vars. *yhd.* huono-, hyvä-, niukka--, runsas-, vähää.

antois|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* hyötyä, nautintoa tms. tarjoava, tuottoisa, riittoisa, antava. | A. kaivos, kalavesi. Viljan a:uus. A. savuke. A. väriaine. A. teos. Ohjelman a:in numero. A. kokous, tilaisuus.

anto|kurssi *s. liik.* se hinta, josta arvopaperit liikkeelle laskettaessa myydään yleisölle, emissiokurssi. **-laina** *s. liik.*)(ottolaina. **-lainau|s** *s. liik.*)(ottolainaus. | A:ksella -- tarkoitetaan pankin varain sijoittamista korkoa tuottavasti; sen päämuodot ovat: a) vekselien diskonttaaminen, b) lainain antaminen määräajaksi tai irtisanomisen varaan, c) luoton myöntäminen šekkitileillä IT. Pankin a. on ollut entistä varovaisempaa. **-lainauskorko** *s. liik.* **-lainaustili** *s. liik.*

antologia[15] *s.* kokoelma kaunokirjallisuudesta valittuja näytteitä, vars. runoja; runovalikoima; vrt. krestomatia.

antonovka[11] *s.* eräs omenalajike.

anto|-oikeus *s.* Setelien a. on lailla määrätty. **-paikka** *s.* Rahtitavaran a. **-päivä** *s.* Haasteen, päätöksen a. Muuttokirjan a. **-vuosi** *s.* Lainan a.

antraseeni[1] *s.* kivihiilitervassa esiintyvä, mm. väriaineiden valmistukseen käytetty hiilivety. **-öljy** *s.* antraseenia sisältävä kivihiilitervan osa.

antrasiitti[1*] *s.* runsashiilisin ja lämpöarvoltaan paras kivihiililaji. **-hiili** *s.* **-kaivos** *s.*

antropo- ihmistä koskeva t. käsittelevä, ihmiseen kohdistuva, ihmis-. **-fagi**[1] *s.* ihmissyöjä. **-fagia**[15] *s.* ihmissyönti. **-geografi**[1] *s.* antropogeografian tutkija, ihmismaantieteilijä. **-geografia**[15] *s.* maantieteen haara, joka käsittelee ihmissuvun leviämistä ja sen riippuvaisuutta luonnonsuhteista, ihmismaantiede. **-geografi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* A. tutkimus.

antropoidi[1] *s. el.* ihmisenmuotoinen apina.

antropo|logi[1] *s.* antropologian tutkija, ihmistieteilijä. **-logia**[15] *s.* ihmisen ruumiillisia ominaisuuksia käsittelevä tiede, ihmistiede. — *Yhd.* kriminaalia. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* A:set mittaukset. A. tutkimusmatka. A:sesti kirjava väestö. **-morfi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ihmisen kaltainen. | A. jumala. Taikurin esineissä on a:sia kuvia. **2.** *par.* antropomorfistinen. **-morfismi**[1] *s.* käsitys t. katsantotapa, jonka mukaan jumalat ovat ihmisen kaltaisia olentoja. **-morfisti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ed. | A. katsantotapa. **-sentri|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* ihmistä maailman keskipisteenä, sen kaikkein tärkeimpänä oliona pitävä, ihmiskeskinen; vrt. teo-, kristosentrinen. | A. käsitys. A. teologia. **-sofi**[1] *s.* antroposofian kannattaja t. harrastaja. **-sofia**[15] *s.* eräs teosofiasta haarautunut oppisuunta. **-sofi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. liike. **-tomia**[15] *s.* ihmisanatomia.

Antti[1*] *s.* Anna, A., ahvenia, Pekka, pieniä kaloja! [taikaluku esim. ongittaessa]. — Antin päivästä, marraskuun 30:nnestä. | A. aisoilla ajavi [= Antin päivänä on rekikeli], Simo siltoja tekevi SP.

antur|a[11] *s.* **1.** jalkineen ulkopohja. | Kengän a. Saappaista kului a:at kahdessa viikossa. — *Kuv.* Voittajan rautainen a. murskasi vihollisen. Sodan a:an jättämät jäljet. Suvun heikon hallussa vaipuu / vihan a:an alle maa VILJANEN. **2.** eräiden eläinten, esim. hevosen, harv. ihmisen jalan astumapinta. | Ennen kengittämistä hevosen a. on vuoltava tasaiseksi. Koiran varvasa:at tulevat jäällä aroiksi. Mutta kyhnien tukkaansa -- [veljekset] nostelivat vuoroon jalkainsa a:oita kohden lämmittävää tulta KIVI. **3.** jnk kulku- t. työvälineen alinen osa t. sen kulumispinta; esim. reen jalas. | Suksen, reen a. Kelkan a:at. Auran a:ana on teräskisko. Höylän, vasaran a. Jarrun a. painetaan pyörää vasten. — *Yhd.* reena.

-anturai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Kumi-, nahka-a.; ohut-, paksua.

antura|kenkä *s.* Tälläpä pojall' on a:kengät / ja kello, mi käypi ja kukkuu LEINO. **-laiska** *a. leik.* erittäin laiska, pata-, umpilaiska. | Oikein a. mies. **-maa** *s. geol.* ruosteen iskostamien maarakeiden muodostama, maan pinnan alla oleva kova kerros, palsi, ortmaa. **-nahka** *s.* jalkineiden anturoiksi käytetty luja ja venymätön nahka. **-nahkainen** *a.* — *Kuv.* A. omatunto. **-nasta** *s.* jalkineen pohjaan lyötäviä, kulumiselta suojaavia metallinastoja. **-pohja** *s.* **-raut|a** *s.* Kengissä käytetään jäällä kuljettaessa erityisiä a:oja.

anturat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* A:tomat kengät.

antura|vernissa, -voide *s.* jalkineiden pohjiin käytetty kulumista ehkäisevä vernissa, voide.

anturoi|da[30] *v.* -nti[1*] *teonn.* varustaa anturalla. | Kengät a:daan. A. kelkka.

aoristi[1] *s. kiel.* vars. kreikan verbien eräiden aikamuotojen nimitys.

aortta[10*] *s. anat.* sydämestä lähtevä iso valtimo.

ap. *lyh.* aamupäivällä. | Klo 11 ap.

apaaši[6] *s. par.* apašši.

apaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tunne-elämältään tylsä, välinpitämätön, henkisesti veltto, turta, haluton; vrt. apatia. | A:sen näköinen mies. A. välinpitämättömyys. Tuijottaa a:sesti.

apaja[10] *s. kal.* **1.** nuotanvetopaikka. | Hakata jäähän a. 'tehdä nuotanvetoa varten avannot'. Puhdistaa, perata, raivata a. Heittää nuotta a:lle. Aina kala järvessä, vaan ei aina a:lla SL. — *Kuv.* saalispaikka, saantitilaisuus. | Löytää hyvä a. Olla toisten apajilla. On toimittava ajoissa, ennen kuin muut ehtivät a:lle. — *Yhd.* lohi-, silakka--, talvia. **2.** nuotanveto(kerta), nuotan heittäminen (potkeminen) ja nostaminen; nuottakaarros. | Heittää, vetää, kokea a. Käydä a:lla. Saalista saatiin joskus kymmeniä kuormia yhdestä a:sta. — *Harv.* metsästyksen alalla: petojenpyyntiväijytys. | -- moni susi, moni ilves ja karhu sai heittää henkensä tarkasti johdetussa a:ssa KIVI. — *Kuv.* Joutua a:an 'kiikkiin, pinteeseen'. — *Yhd.* kala--, nuotta-a. **3.** (kalan)saalis. | Hyvä,

huono a. — *Kuv.* Kerääjä sai aimo a:n. Etsintä tuotti poliiseille suuren a:n.
apaja|-avanto s. **-kunta** s. nuottakunta.
apajallinen[63] s. apajan täysi. — *Kuv.* (iso) saalis t. tulos. | Saatiin runsas a. kansantietoutta.
apaja|nveto s. **-paikka** s. Vakinainen a.
apajas[66] s. → apaja.
apajave|si s. Laakeapohjaiset a:det. Muikut ilmaantuivat a:sille.
apajoi|da[30] v. *kal.* -nti[4*] *teonn.* heittää apaja, vetää nuotta-apaja; pyytää apajalla. | A. lohta ja siikaa. A:miseen ottaa osaa kolme henkeä.
apanaaši[4] s. ylläpito, vars. hallitsijasuvun jäsenten ylläpidoksi määrätyt varat t. muu omaisuus.
apanta[15*] *teonn.* < appaa.
aparaat|ti[4*] s. koje, laite, kojeisto; laajemmin: toimintakoneisto. | Foneettiset a:it. Suodattimen puhdistus suoritetaan erityisillä a:eilla. — *Kuv.* Teoksen tieteellinen a. 'jäsentely, lähdeviittaukset jne.' Karkurin kiinnisaamiseksi pantiin poliisin koko a. liikkeelle.
aparat[14] s. *mon. murt.* Antaa, saada a. 'rukkaset'.
apašši[6] s. **1.** A:t 'eräs sukupuuttoon kuolemassa oleva Pohjois-Amerikan intiaaniheimo'. **2.** suurkaupungeissa (Pariisissa) tav. öisin liikkuva sakilainen, katurosvo. **-tanssi** s. Pariisin yökerhojen a:t.
apatia[15] s. välinpitämättömyys, tunne-elämän turtuneisuus, haluttomuus; *psyk.* sairaalloinen tila, jossa ihminen ei tunne mielihyvää eikä -pahaa.
apatiitti[4*] s. yleisin fosforipitoinen mineraali (kalkkifosfaatti), jota esiintyy mm. pieninä kiteinä melkein kaikissa kivilajeissa. **-esiintymä** s. Hiipinän a:t.
apatt|aa[2*] v. syöttää, ruokkia (vars. kotieläimiä appeella), apettaa, apehtia. | A. hevosta, karjaa. -- juotti miehen juoneheksi, / a:i ani hyväksi KAL.
ape[78*] s. tav. silpuista t. ruumenista vedellä kostuttamalla ja jauhoilla höystämällä valmistettu hevosen t. kanan ruoka (ennen myös muun karjan ruokana). | Tehdä a. Antaa a:tta.
ape|a[21] **1.** *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* alakuloinen, ankea, haikea, suruisa, masentunut. | Olla a:alla mielellä, a:alla mielin. Mieli(ala) käy a:aksi. Elettiin a:ita päiviä. Itkeä a:asti. Tuntea a:utta mielessään. Sua lakkaamatta täällä -- / mä kaipauksell' a:alla muistin KIVI. **2.** *s. harv.* alakuloisuus jne., apeus. | Ihmiset poistuivat syvä a. mielessään. Ei ole iltoja ikävä, / ei a. aamujani KAL. — *apeissa(an* (adv.) alakuloisella mielellä, apeuksissa. | Olla, istua a:issaan. — *Yhd.* mielia.
apeahko[1] *mod.a.*
apeamieli|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Arka ja a. lapsi. Olla a:sten tunteiden vallassa. A:syys kalvaa sydäntä.
apeastia s. Hevosen a.
apehtia[17*] v. *harv.* = apattaa. | A. hevosta.
ape|jauhot s. *mon.* **-kaukalo** s. **-koppa** s.
apeksi[4] s. *täht.* se taivaanpallon piste, jota kohden aurinkokuntamme (maa) näyttää liikkuvan.
apellaatio[3] s. → appellaatio.
apellatiivi[4] s. → appellatiivi.
apelli[6] s. **1.** *lak.* = appellaatio. **2.** *sot. harv.* kokoontuminen, esim. tarkastukseen t. käskyä kuulemaan. — Tav. *yhd. leik.* hihna--, remmi-, täia. **3.** *liik.* huomion kiinnittäminen, tunteeseen t. harkintaan vetoava "iskukohta" mainonnassa.
ape|pussi s. Sitoa a. hevosen päähän. **-rehu** s. Oljista silputtu a.
aperiodi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* jaksoton, epäjaksollinen. | A. liike. A. eli määräaallolle virittämätön antenni.
apertuuri[1] s. aukko, aukeama; *fys.* linssin avauskulma t. sen mitta.
ape|ruoka s. Kanojen a. **-ruokinta** s. **-ruuhi** s. **-silppu** s.
apett|aa[2*] v. = apattaa. | Miehet riisuivat ja a:ivat hevoset.
apeuksi|ssa(an), -in(sa) *adv.* Olla a. 'alakuloisella mielellä, apeissaan'. Saattaa jku a:in.
apeutu|a[44] v. tulla apeaksi, alakuloiseksi, masentua. | Mieli, mieliala a:u. Sisar nuoren Joukahaisen / itse itkullen a:i KAL.
aphelium[7] [afe-] s. *täht.* auringosta kauimpana oleva kiertotähden radan piste; vrt. perihelium.
apikaalinen[63] *a. fon.* A. artikulaatio 'kielen kärjellä tapahtuva artikulaatio';)(dorsaalinen artikulaatio. A. tremulantti.
apila[14] s. (*rinn.* apilas) Trifolium, hernekasvien heimoon kuuluvia tav. kaksi- t. monivuotisia ruohoja, joilla on kolmisormiset lehdet ja mykerömäiset kukinnot (myös *koll.*); apilakasvin lehti. | A:n siemen, lehti, kukka. Nelilehtinen a. A. tuoksuu. Viljellä, kylvää a:a. Niittää a:a. Antaa a:a hevosille. Lehmät ovat a:ssa 'apilapellossa'. — *Yhd.* alsike-, musta--, nurmi-, puna--, valkoa.; kolmi-, neli-, onnena.
apilaan- = apilan-.
apila|heinä s. Antaa hevoselle a:heiniä. **-hunaja** s.
apilainen[63] *poss.a.* A. niitty. — *Yhd.* niukka--, runsasa.
apila|kasvi s. **-kärsäkäs** s. = apilanirppu. **-maa** s. **-mainen**[63] *kalt.a.* A. kasvi. A. raate. **-mätä** s. erään loissienen aiheuttama, apilakasvien juuria tuhoava tauti. **-n|hankaaja** s. *maat.* kone t. laite, jolla apilan siemenet irrotetaan paloista. **-n|hankauskone** s. = ed. **-niitty** s. Tuoksuva a. **-nirppu** s. Apion apricans, apilan kukintoja tuhoava kärsäkäskuoriainen.
apilan|kukka s. **-lajittelija** s. kone, jolla apilansiemeniä lajitellaan. **-lehti** s. **-leikkuri** s. kone, jolla silputaan apiloita kanoille. **-nuppu** s. **-odelma** s. **-olki** s. **-puinti** s. **-sekainen** *a.* myös ~. | A. timoteiheinä. **-siemen** s. **-tuoksu** s. Huumaava a.
apila|nurmi s. A. voidaan niittää kahdesti kesässä. **-n|viljely** s. **-n|äpäre** s. **-pelto** s. **-pitoi|nen** *a.* A:set heinät. **-ruoho** s.
apilas[66] s. = apila.
apila|sato s. **-tauti** s. eräs pelkillä apiloilla ruokituissa hevosissa ja naudoissa esiintyvä tauti.
apilaton[57] *kar.a.* A. nurmi.
apila|vainio s. **-valtai|nen** *a.* -suus *omin.* A.

nurmi 'apilaa valtakasvina kasvava nurmi'. **-vieras** *s.* Cuscuta epithymum, apilan loisena kasvava kiertokasvi. **-viljely|s** *s.* Talossa on laajat a:kset. **-väsymys** *s.* kasvitautien, tuhoeläinten t. ravinnonpuutteen aiheuttama "väsymys", joka vaivaa maata, niin ettei apila siinä enää menesty.

apina[11] *s.* A:t 'Simiae, nisäkkäiden korkeimman lahkon, esimyseläinten l. kädellisten (Primates), alalahko, johon kuuluvilla eläimillä on eteenpäin suuntautuvat silmät, tav. litteäkyntiset, tarttumaelimiksi mukautuneet kourakädet ja -jalat sekä suhteellisen suuret isotaivot'. Vanhan maailman, Uuden maailman a:t. Ihmisenmuotoiset a:t. Oranki, simpanssi, gorilla, marakatti, paviaani ym. a:t. — *Yhd.* häntä-, kynsi-, möly-, nenäa.; itä-, länsia:t, puolia:t. — Us. *kuv.* ja *halv.* | Matkia, irvistellä, kiivetä kuin a. Päissään kuin a. Isompiaan jäljittelevä a. Katsokaa tuota a:a! **-häkki** *s.* **-ihminen** *s.* Pithecanthropus, oletettu ihmisenmuotoisten apinain ja ihmisen välimuoto. **-mai|nen**[63] *kalt. a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* | A:set piirteet. A. olento. Lapsen a. matkimisvietti.

apinan|juoksu *s. voim.* käsin ja jaloin tapahtuva juoksu. **-kaltai|nen** *a.* myös ~. | Ihmissuvun a:set esivanhemmat. **-kiipeäminen** *s. voim.* eräänlainen käsin ja jaloin telineissä tapahtuva kiipeäminen. **-kukka** *s.* Mimulus, naamakukkaisten heimon kasveja; *syn.* ilvekukka. **-käynti** *s. voim.* käsin ja jaloin tapahtuva käynti. **-leipäpuu** *s.* Adansonia digitata, Afrikan troopillisissa osissa kasvava puu, jonka hedelmissä on mehevä syötävä malto; *syn.* baobab.

apinoi|da[30] *v.*, tav. *halv.* -nti[4*] *teonn.* matkia jkta, jäljitellä apinan tavoin. | A. herrasväkeä. A. ulkomaisia aatteita. Lapset a:vat t. a:tsevat aikaihmisiä.

apinoitsija[11] *tek. halv.* Naurettava herrojen a.

apis[64] *s.* muinaisegyptiläisten pyhänä palvoma härkä.

aplanaatti[4*] *s. fys.* pallopoikkeamasta vapaa akromaattinen objektiivi. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. linssi kuvaa esineet tasoon.

apliitti[4*] *s. geol.* eräs pienirakeinen pegmatiitti.

apli|kaatio[3] *s.*, **-koida**[18] *v.* → applikaatio, applisoida.

aplodeera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* osoittaa hyväksymistä, suosiota kättentaputuksella, taputtaa käsiään jklle t. jllek. | A. jklle. Yleisö a:si haltioissaan.

aplodi[6] *s.* kättentaputus (suosionosoituksena). | Osoittaa suosiotaan voimakkain a:ein.

apo *vahv.adv.; rinn.* appo. | A. alasti. Ovi on a. auki. Talo jäi a. autioksi.

apodikti|nen[63] *a. fil.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epäilemätön, varma. | A. arvostelma, väite. A. menetelmä. Matemaattisen käsitteen a:suus.

apofyysi[4] *s.* **1.** *geol.* jstak kivilajimassasta oksamaisesti ulkoneva juoni. **2.** *anat.* luun haarake, johon lihas kiinnittyy.

apo|kalypsi[4] *s. usk.* ilmestys; ilmestyskirja. **-kalypti|kka**[10*] *s.* ilmestyskirjallisuus. **-kalyptikko**[2*] *s.* ilmestysten näkijä, ilmestysprofeetta. **-kalypti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* ilmestyskirjallisuutta, tav. Johanneksen ilmestystä, koskeva; ilmestysmäinen. | A. kirjallisuus. A. kuvittelu. A:set ratsastajat 'ruton, sodan, nälän ja kuoleman vertauskuvat Johanneksen ilmestyksessä'.

apokopee[20] *s.* äänteen t. tavun pois jättäminen sanan lopusta, loppuheitto; esim. *Mut* varmaan Ilkan neuvo tää / *viel'* elää kansan suussa (Kramsu).

apokromaatti[4*] *s. fys.* akromaattinen objektiivi, joka ei aiheuta sanottavaa sekundääristä spektriä. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. linssiyhdistelmä.

apokryfi[4], **-kirja** *s. usk.* Raamattuun liittyvä, mutta sen kaanoniin sisältymätön kirja. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *usk.* Raamatun a:set kirjat. **2.** *yl.* hämärä(peräinen), epämääräinen, mystillinen. | A. henkilö, tapaus, tieto, kertomus. Kaikenlaiset a:set patenttilääkkeet.

apollinaris[64] [-ä-] *s.* eräs kivennäisvesi.

Apollo[2] *s.* esiintyy eräissä sanontatavoissa: Hän on oikea a. 'kaunis mies'. A:n pojat 'tieteiden t. taiteiden harrastajat'. Veli A:ssa 'runoilijatoveri'.

apolloni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Apollolle ominainen, Apolloa muistuttava; selkeän rauhallinen, järjestynyt, harmoninen; vrt. dionyysinen. | A. runoilija, olemus, henki. Nuori Leino on etupäässä a., pidättyvä - - artisti L. ONERVA.

apolloperhonen *s.* Parnassius apollo, iso, pohjaväriltään valkoinen päiväperhonen.

apolo|geetta[10*] *s.* (esim. syytetyn) puolustaja, hyökkäysten torjuja; vars. *usk.* kristinuskoa vastaan kohdistuvien hyökkäysten torjuja. **-geettinen**[63] *a.*, tav. *usk.* puolustava, puolustukseen kuuluva. | A. toiminta, tarkoitus. A. kirja, kirjallisuus. **-getiikka**[15*] *s. usk.* jumaluusopin haara, jonka tehtävänä on kristinuskon puolustus ja sen totuuksien todeksi osoittaminen.

apologia[15] *s.* puolustus, puolustuspuhe t. -kirjoitus; vars. *usk.* kristinuskon puolustus ulkopuolelta tulevia hyökkäyksiä vastaan.

apologisti[4] *s. hist.* triviaalikoulun apologistinluokan opettaja. **-n|luokka** *s. hist.* triviaalikoulujen käytännöllinen, ns. kirjuriluokka.

aposen *vahv.adv.* (*rinn.* apposen) vrt. apo. | A. alasti. Ovi on a. auki.

aposporia[15] *s. kasv.* itiökato.

aposteriori|nen[63] *a. fil.* -suus[65] *omin.* kokemukseen t. jhk tunnettuun perustuva;)(apriorinen.

apostoli[5] *s.* **1.** Jeesuksen opetuslapsi; lisäksi Mattiaasta ja Paavalista. | Johannes, rakkauden a. Paavalia sanotaan pakanain a:ksi. A:en teot 'Uuden testamentin 5. kirja'. — *Leik.* A:n hevoset 'jalat'. Kulkea a:n kyydillä 'jalan, jalkapatikassa'. **2.** alkukristillisen ajan lähetyssaarnaaja; kristinuskon ensimmäinen julistaja ja levittäjä jssak maassa t. jnk kansan keskuudessa. | Pyhä Henrik, Suomen a. Pohjolan a. Ansgarius. **3.** *kuv.* jnk asian, opin, aatesuunnan julistaja t. ajaja, tienraivaaja. | Totuuden, siveyden, rauhanaatteen, raittiuden, maahengen a. Linnankoski oli työn a.

apostoli|kirkko *s.* apostolien ajan kirkko. | A:-

kirkon henki. **-n|arvo** *s.* Paavalin a. perustuu Jeesuksen ilmestykseen.

apostoli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** apostoleihin välittömästi liittyvä, heiltä periytyvä, heidän henkeänsä ja oppiansa vastaava. | A. kirkko, seurakunta, aika, uskontunnustus. Uuden testamentin a:set kirjat. A:set isät 'apostolien lähimmät oppilaat ja seuraajat'. A. perimys, suksessio 'apostoleihin saakka ulottuvana pidetty piispaksi vihkimyksen yhtäjaksoisuus'. **2. a.** paavillinen, paavin-. | A. istuin. A. kirje. A. vikaari 'jnk maan järjestysmuodoltaan vakiinnuttamattoman katolisen kirkon työn johtaja'. A. siunaus 'paavin antama siunaus'. **b.** A. kirkko 'katolisen kirkon itsestään käyttämä nimitys'. **3.** apostoleille ominainen, apostoleja muistuttava. | A. into. Elää a:sessa köyhyydessä. - - siinä oli jotain a:sta, jotain esihistoriallista AHO.

apostolin|hevoset *s. mon. leik.* ks. apostoli 1. **-kyyti** *s. leik.* ks. apostoli 1. **-toim|i** *s.* Asettaa, kutsua a:een. A. oli ennen kaikkea lähetystehtävä. **-virka** *s.*

apostrofi[1] *s.* heittomerkki (').

apoteema[10] *s. mat.* säännöllisen monikulmion keskipisteestä sivua vastaan piirretty kohtisuora, pikkusäde; säännöllisen pyramidin huipusta pohjan sivua vastaan piirretty kohtisuora.

apoteoosi[4] *s.* **1.** juhlatoimitus, jolla muinaisajan kansat korottivat jkn ihmisen (us. hallitsijan) jumalien arvoon. **2.** jnk aatteen, asian t. henkilön voimakas ylistys, jumaloiva esitys, palvova korottaminen. | Äidinrakkauden a. Sodan a. Vänrikki Stoolin tarinoita on sanottu Suomen kansan sankarihengen a:ksi.

apotti[6*] *s.* katolisen munkkiluostarin esimies; vrt. abbedissa.

appa|a[9*] *v.* syödä t. juoda ahneesti, hotkia, ahmia, ajaa suuhunsa. | A. suuhunsa. A. juotavaa. - - sentään olet a:nut kuin mustalaisen hevonen lämmintä apetta TOPPILA. Musta mies mäen takana, neuloja nielee, äimiä a:a [= metso] ARV.

apparaatti[4*] *s.* → aparaatti.

appautu|a[1] *pass.v.* työntyä, ahtautua. | Eteinen a:u lunta täyteen.

appela[14] *s.* apen koti, puolison vanhempien koti. | Miniän elämä a:ssa. Käydä vieraisilla a:ssa.

appellaatio[3] *s. lak.* vetoaminen, joka siirtää riitakysymyksen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi ylempään oikeusasteeseen, apelli.

appellatiivi[4] *s. kiel.* yleisnimi;)(erisnimi, propri. | Saksa-sana esiintyy sekä maan nimenä että a:na. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* A. sana, nimi.

appelsiini[4] *s.* **1.** appelsiinipuun mehukas, monilokeroinen, pinnaltaan oranssin värinen hedelmä; *syn. harv.* oranssi. | Omenia, appelsiineja ja banaaneja. Kuoria a:a. — *Yhd.* veria. **2.** appelsiinipuu. **-hillo** *s.* **-juoma** *s.* **-marmelaati** *s.* **-mehu** *s.* **-n|keltainen** *a.* A:keltaiset kengät. **-n|kuori** *s.* **-puu** *s.* Citrus aurantium sinensis, lämpimissä maissa viljelty hedelmäpuu. **-sato** *s.*

apperseptio[3] *s. psyk.* jnk uuden asian omaksuminen, käsittäminen, appersipointi.

appersipoi|da[18] *v. psyk.* -nti[4*] *teonn.* omaksua uutta tietoainesta; vrt. ed.

appi[8*] *s.* puolison isä (toiselle puolisolle); vrt. anoppi. **-ukko** *s.* **-vaari** *s.* **-vanhem|mat** *s. mon.* puolison vanhemmat. | A:pain koti.

applikaatio[3] *s. käs.* kangas- t. nahkapohjalle ompelemalla t. liimaamalla liitetty kankainen t. nahkainen pintakoriste; myös pintakoristelu(työ), päällikeompelu, applisointi. | A:in koristettu sohvatyyny. Harrastaa a:ta. **-koriste** *s.* **--ompelu** *s.* **-työ** *s.*

applisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* koristella applikaatioin. | A:tu esiliina.

appo *vahv.adv.* = apo. | A. auki.

apportoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* koirasta: noutaa (ammuttu otus).

apposen *vahv.adv.* (*rinn.* apposten) = aposen. | A. alasti, auki.

apposet[63] *s. mon. kans.* pannussa ruskistetut ja suolalla maustetut jauhot; niukassa vedessä pehmeiksi keitetyt ja suolalla maustetut nauriit t. herneen t. pavun palot.

appositio[3] *s. kiel.* **1.** substantiivinen, tav. pääsanansa jäljessä oleva attribuutti, joka ilmaisee samaa kuin pääsana t. ryhmää, johon pääsana kuuluu, appositioattribuutti (esim. Ahto, aaltojen *kuningas*). **2.** tav. essiivissä oleva lauseenjäsen, joka liittyy yhteisesti verbiin ja substantiiviin ja edustaa sivulausetta, predikatiivinen lauseenvastike (esim. Jo *poikana* tunsin hänet). **-attribuutti** *s.* = ed. 1.

apposten *vahv.adv.* ks. apposen.

appretoi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* antaa kankaalle, nahalle tms. lopullinen laatuasu, viimeistellä.

appretuuri[4] *s. tekn.* **1.** viimeistely, silitys, kiillotus, (lankojen, kankaiden tms.) jäykistys, appretointi. **2.** = seur. **-aine** *s.* kangas-, -nahka-yms. tavaroiden appretoimiseen käytetty (kiiltoa antava, jäykistävä) aine. **-kone** *s.* **-menetelmä** *s.* **-osasto** *s.*

approbatur[7] [-ā-] *s.* (*lyh.* a.) 'hyväksytään', ylioppilas- t. korkeakoulututkinnon, kokeen tms. alin hyväksyvä arvosana; korkeakouluissa jnk aineen suppein oppikurssi, sitä vastaava tutkinto. | Saada a. Lukea jnk aineen a:ia. **-kurssi** *s.* **-tentti** *s.*

approksimatiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* jtak rajaa lähenevä, likimääräinen.

aprak|ka[15*] *s. hist. murt.* maksu, suoritus, vero, verosaatava. | Pappi käy a:oillaan.

apriko|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* mietiskellä, tuumia, harkita, pohtia. | A. asiaa. A. itsekseen. Ei ollut paljon aikaa a. Tehdä jtak a:imatta, pitkien a:imisien perästä. A:i hetkisen, mutta lähti sitten. Kovin saivat pojat a., mitä isän matkavakka sisälsi ALKIO. "Mitähän se nyt oikein meinaa?" a:itsi Tuomas itsekseen WILKUNA.

aprikoosi[4] *s.* **1.** aprikoosipuun hedelmä, keltamaltoinen luumarja, joita meillä on kaupan yl. vain kuivattuina. **2.** aprikoosipuu. **-keitto** *s.* **-n|värinen** *a.* myös ∼. **-puu** *s.* Prunus armeniaca, Keski-Euroopassa asti viljelty, ruusukasveihin kuuluva hedelmäpuu. **-vanukas** *s. ruok.*

aprilla|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* uskotella (vars. huhtikuun ensimmäisenä päivänä) toiselle jtak perätöntä t. mahdotonta, vetää jkta nenästä; narrata jku tekemään jtak hassunkurista. | Lapset a:sivat opettajaa.

aprilli[6] *s.* huhtikuun ensimmäisen päivän narrauspila; joskus myös muu narraus, pilanteko, nenästäveto. | Se oli vain a:a! Juttu selvisi paljaaksi a:ksi. **-juttu** *s.* **-pila** *s.* **-päivä** *s.*

apriori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *fil.* kokemuksesta riippumaton, ajattelukyvystä, "järjestä" johtuva;)(aposteriorinen. **2.** jokap. kielenkäytössä us. = ennakolta omaksuttu, ennakko-. | A. käsitys.

apsidi[6] *s.* **1.** = apsis. **2.** *täht.*, tav. *mon.* ne kierto- t. pyrstötähden radan 2 pistettä, joista toinen on lähimpänä aurinkoa, toinen kauimpana siitä (perihelium ja aphelium).

apsis[64] *s.* (*rinn.* apsidi) pohjapinnaltaan puolipyöreä komero t. syvennys kirkon alttariseinässä, alttarikomero.

apskeeti[4] *s. kans.* ero, "potkut". | Saada a. — Olin minäkin kerran jäsen raittiuden liitossa, mutta paninpa sisään a:n [= eronpyynnön] KIVI.

apteekin|hoitaja *s.* **-omistaja** *s.*

apteekkari[5] *s.* henkilö, jolla on apteekkioikeus, apteekinomistaja.

apteekkarin|kirja *s. vanh.* = apteekkioikeuskirja. **-tutkinto** *s.* nyttemmin lakkautettu tutkinto, joka apteekkareiksi tulevien oli suoritettava.

apteekki[6*] *s.* erityisen oikeuden turvin toimiva lääkkeiden valmistus- ja myyntiliike; us. myös tilapäisempi lääkeainevarasto ensiapua varten. | Käydä apteekissa. — Rahat tulivat kuin apteekin hyllyltä 'heti, suoraan'. — *Yhd.* haara--, kanta--, kenttä-, koti-, matka--, sotilasa. **-aine** *s.* A:iden kauppa. **-ala** *s.* Antautua a:lle. **-apulainen** *s.* **-en|tarkastaja** *s.* Lääkintöhallituksen a. **-harjoittelija** *s.* **-lainen**[63] *s.* *apteekki*alalla toimiva henkilö, apteekin henkilökunnan jäsen. **-laito|s** *s.* Maan a. A:ksesta annettu laki. **-laki** *s.* **-liike** *s.* Harjoittaa a:ttä. **-lääk|e** *s.* Nauttia a:keitä. **-neiti** *s.* **-neuvos** *s.* lääkintöhallituksen apteekkiosaston päällikkö. **-oikeus** *s.* valtioneuvoston apteekkiliikkeen harjoittamiseen myöntämä oikeus. **-oikeuskirja** *s.* asiakirja, jolla valtioneuvosto antaa apteekkioikeuden. **-oppilas** *s.* farmasianoppilas. **-paino** *s.* lääkkeiden valmistuksessa käytetyistä painoyksiköistä. **-taksa** *s.* apteekkien lääketaksa. **-tavara** *s.* **-vaa|ka** *s.* — *Kuv.* Määrärahoja punnittiin a:'alla 'myönnettiin kitsastellen'. **-valmiste** *s.*

apteera|ta[35] *v. metsät.* -us[64] *teonn.* par. katkoa, pölkyttää.

apu[1*] *s.* **1.** auttaminen, avustaminen; se mikä auttaa. | Pyytää, huutaa, rukoilla a:a. Hakea, hankkia, tarvita, saada a:a. Antaa, luvata, tarjota a:a(nsa). Käyttää jkn a:a. Käyttää sanakirjaa a:na. Huutaa, kutsua jkta a:un, avuksi. Rientää, tulla, ehtiä a:un, avuksi. Turvautua, luottaa jkn a:un. Olla avun tarpeessa. Tehdä jtak omin a:insa, tulla toimeen omin avuin. Suoriutua ilman toisten a:a. Kieltäytyä avusta. Keskinäinen a. Oma a. paras a. Olla avuksi. Kun hätä on suurin, on a:kin lähinnä SL. — *jkn, jnk avulla* jkn auttamana; jtak käyttäen, jollakin. | Kestää koettelemukset Jumalan avulla. Löytää tie lyhdyn avulla. Asiaa selvennetään kokeen avulla. Lapsi pelastui kuin ihmeen avulla. — Lääkärin a., ensi a. 'hoito, auttaminen'. **2.** ed. ryhmään liittyen: auttaja, apulainen. | Olla, toimia jkn a:na. Lapsi on isän a:na. Käyttää asiantuntijaa a:naan. Ei ole ihmisen hyvä olla yksinänsä, minä teen hänelle avun VT. **3.** huojennus, etu, hyöty, tarkoitettu tulos. | Jstak on paljon a:a. Kiellosta ei tullut a:a. Rokotuksesta oli suuri a. Siitä se a. lähti. A. lapsesta: kalan perkaa, kaksi syö SL. — Sellainen, ettei paremmasta a:a 'täysin hyvä, kelpo, oivallinen'. **4.** avustus, jk millä pyytävää t. tarvitsevaa avustetaan. | Pyydellä a:a. Antaa köyhän a:a. Antaa köyhille elämisen a:a. Pyytää leivän, ruoan, vaatteen a:a. Morsian kulki ennen pitäjällä anomassa morsiamen a:a. Vimpari ei ollut saanut mitään avuilla [= kerjuulla] käydessään PAKK. **5.** tav. *mon.* apukeino, jolla ratsastaja vaikuttaa ratsuun, so. ilmaisee tahtonsa sille ja hallitsee sitä. | A:ja ovat pohkeet, kannukset, kädet, painonsiirrot, raippa ja ääni. **6.** *yhd.* Ammatti-, elatus-, hautaus-, hätä-, ihmis-, koti-, köyhä(i)n-, raha--, ruoka--, sairaus-, synnytys-, vaatetusa.; (myös ⌒) ensi-, oma-a.; leivän-, ruoana.; lääkärin-, valtiona.

apu|aine *s.* Tuotannon raaka- ja a:aineet. Painoväreissä käytettävä a. — Pääaineen rinnalla opetetaan eräitä a:aineita. **-alu|s** *s.* Korjaus-, sairaala-, vartio-, kuljetus- ym. a:kset. **-ase** *s.*, us. *sot.* Konekiväärejä käytetään jalkaväen a:ena. **-aseistu|s** *s. sot.* Miinat ja valonheittimet kuuluvat a:kseen. **-aselaji** *s. sot.* pääaselajeja avustavat erikoisaselajit: viestijoukot, panssarivoimat ym. **-asema** *s.* **1.** avunantoasema. | Loukkaantunut viedään a:lle. **2.** apuna toimiva, avustava sivuasema. | Sähkölaitoksen a. Tieteellinen a. **-asteikko** *s.* mittausvälineissä pääasteikon rinnalla oleva lukeman tarkennusasteikko, noonio.

apuatarvitseva *a.* par. ⌒.

apu|elin *s.* Silmän a:elimet. — Järjestön a. **-erä** *s.* Pienetkin a:t ovat tervetulleita. **-generaattori** *s. sähk.* Kuormitusta tasaava a. **-harvennus** *s.* **1.** Kasvimaan a. — *Metsät.* par. harvennushakkaus. **2.** *kuv.*, us. *leik.* karsiminen, jnk poistaminen joukosta, vähentäminen. | Hirvien jokasyksyinen a. Kuumuus teki kilpailijain joukossa runsasta a:ta. **-henkilö** *s.* **-henkilökunta** *s.* Työ vaatii suurta a:a. **-hevo|nen** *s.* A:sen käyttäminen jyrkissä mäissä. **-hoitaja** *s.* lyhyen sairaanhoitokurssin käynyt henkilö, joka toimii sairaanhoitajien apuna ja välittömässä valvonnassa; vrt. apusisar, apulaishoitaja. **-huone** *s.* Toimistosali ja tarpeelliset a:et. **-höyrykone** *s.* **-ihminen** *s.* tilapäisesti vars. taloustöissä auttamaan otettu työntekijä, apuvaimo. | A. oli haettu kylästä ja se oli viipynyt sen viikon SILL.

-apuinen[63] *poss.a.* < apu 1. | Oma-a.

apu|istutus *s. metsät.* par. täydennysistutus.

-jouk|ko *s. sot.*, us. *mon.* A:kojen komentaja. Erikoispalvelukseen määrätyt a:ot. A. saapui paikalle. Saada a:koja. Laskea a:koja maihin. **-juna** *s.* erityinen onnettomuustapauksien varalta avunantoa varten järjestetty juna. **-jäsen** *s.* **1.** monijäsenisen viraston, tuomioistuimen, lautakunnan tms. toimielimen tilapäinen t. vakinainen lisäjäsen; jhk tieteelliseen seuraan vakinaisten jäsenten lisäksi kutsuttu jäsen. **2.** *kiel.* lauseen pääjäsentä, subjektia t. predikaattia, tarkemmin selittävä t. määrittävä jäsen. **-jäsenyy|s** *s.* vrt. ed. 1. | Erota a:destä. **-kaari** *s.* Veneen a. **-kaava** *s.* Matemaattinen a. **-kammio** *s. tekn.* Polttomoottorien a:ita ovat esi-, pyörre- ja ilmakammiot. **-kassa** *s.* keskinäisyyteen perustuva, tav. työntekijäin keskuudessaan perustama yhtymä jäsenten avustamiseksi esim. sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden t. kuolemantapauksen varalta. — *Yhd.* hautaus-, sairaus-, työttömyysa. **-keino** *s.* Teknilliset a:t. Käyttää uudenaikaisia a:ja. Ainoa a. levottomuuksien estämiseksi oli ankara kuri. Tutkimus on suoritettu kaikin käytettävissä olevin a:in. **-kiel|i** *s.* Esperanto, kansainvälinen a. Erikieliset puhuvat Välimeren satamissa a:tä, jossa on sekaisin eri kielten aineksia. **-kirja** *s.* Maantiedon opetuksen a. Tunnettu maamiehen a. — *Erik.* kirjanpidossa varsinaisten tilikirjojen rinnalla käytettävä kirja. **-koje** *s.* Höyrykattilan a:et. **-kone** *s.* Laivan, sähkölaitoksen a. Maatalouden a:et. Korjaamossa on monenlaisia a:ita. **-koneisto** *s.* Jäänmurtajan a. Tehtaan a. **-kosketin** *s. sähk.* pääkosketinta katkaisukipinöiltä suojaava laite. **-koulu** *s.* kansakoulun rinnalla toimiva vähälahjaisten ja hidaskehityksisten lasten koulu. **-kä|si** *s.* Ratsastettaessa toinen käsi pitelee ohjaksia ja toinen on a:tenä.

apulai|nen[63] *s.* **1.** jkn apuna t. jssak työssä auttajana (tilapäisesti t. vakinaisesti) toimiva henkilö; *harv.* apuvälineistä. | Johtajan, päällikön a. Emännän, keittäjän a. Maanmittarin a. Toimia a:sena kauppa-alalla. Lapsi on isän a:sena. Pitää työssä tilapäistä a:sta. — Lihamylly on taloudessa hyvä a. — *Yhd.* kanslia--, kauppa--, keittiö-, kesä-, konttori-, koti-, lasku-, liike-, myymälä-, talous-, toimisto-, varastoa.; mies-, naisa. **2.** apulaisvirkamies. | Poliisimestarin a. Yliopiston suomen kielen a. A:set toimivat yliopistossa professorin apuna. Kirkkoherran, papiston a. (myös ◡). — *Yhd.* pitäjänа.

apulais- alkuiset yhd:t tarkoittavat jkn virka- t. toimihenkilön apulaista t. alemmanasteisessa virka-asemassa olevaa henkilöä. **-esittelijä** *s.* Ministeriön a. **-hoitaja** *s.* esim. sairaalassa osastonhoitajan apulaisena toimiva koulutettu sairaanhoitaja; vrt. apuhoitaja. **-insinööri** *s.* **-johtaja** *s.* Yhtiön, liikkeen, järjestön a. **-konemestari** *s.* **-kunta** *s.* Ammattitaitoinen a. **-lääkäri** *s.* Sairaalan a. Vapaaehtoinen a. **-metsänhoitaja** *s.* Hoitoalueen a. **-ministeri** *s.* Kulkulaitosten ja yleisten töiden a. **-nimismies** *s.* suuritöiseen nimismiespiiriin määrätty virkamies, jonka johdossa on oma alue t. joka hoitaa itsenäisesti osan nimismiehen virkatehtävistä. **-opettaja** *s.* Yliopiston a. **-pappi** *s.* seurakuntaan määrätty ylimääräinen pappi, apupappi. **-professori** *s.* Yliopiston apulaisella on a:n nimi ja arvo. **-päällikkö** *s.* Viraston a. **-tarkastaja** *s.* Hevoshoidon a. **-virkamies** *s.*

apu|laite *s.* Höyrykattilan, moottorin a:laitteet. Laivan a:laitteet. Käyttää koneellisia a:laitteita. **-laiva** *s.* apualus. **-laivasto** *s.* **-lanka** *s.* vars. eril. käsitöissä, neulonnassa, virkkuussa, kirjonnassa yms. apuna käytettävä lanka. **-lannoite** *s.* par. (väki)lannoite. **-lanta** *s.* = lannoite. — *Kuv. kiert.* Pelkkää a:a 'pötyä, roskaa'. **-liike** *s.* **1.** jnk työn suorituksessa tehtävä avustava liike. **2.** jnk liikelaitoksen sivuliike, jonka tehtävänä on pääliikkeen toimintakyvyn ylläpitäminen. **-linja** *s. maanm.* Peruslinja ja a:t. **-luokka** *s.* vähälahjaisia ja hidaskehityksisiä lapsia varten järjestetty kansakoulun luokka. **-läh|de** *s.* **1.** apu-, lähdeteos. | Arvokas a. Käyttää a:teitä. **2.** *mon.* varat. aineelliset apukeinot, resurssit. | Rahalliset, teknilliset, taloudelliset a:teet. Valtion a:teet. Käyttää hyväksi maan luontaisia a:teitä. **-maali** *s. sot.* näkyvä maastoesine, jonka avulla näkymättömän maalin asema määritetään; maastonpiste, johon lentokoneesta pudotettava pommi tähdätään, jotta se osuisi tarkoitettuun maaliin. **-maksu** *s.* **1.** jhk tarkoitukseen annettu raha-avustus. **2.** jstak yhteisestä menoerästä suoritettava osamaksu. | Maanjaon a. Yhteisojitus kustannetaan a:illa. Yhteisen merivahingon korvaamiseksi suoritettava a. **-merk|ki** *s.* Kirjoituksen a:it. **-metalli** *s.* Hitsauksessa tarvittava a. **-miehistö** *s.* **-mie|s** *s.* jssak työssä apuna, apulaisena, avustajana oleva henkilö, apuri (myös nainen). | Sepän, autonkuljettajan a. Metsätöihin tottunut a. Ottaa a. Ottaa jku a:heksi. Hankkia a:hiä. Käyttää jkta a:henään. - - a:henä oli meillä leikkaamassa muuan yksinäinen vaimoihminen AHO. **-moottori** *s.* Purjealuksen, tehtaan, sähkölaitoksen, polkupyörän a. **-muija** *s. kans.* **-nainen** *s.* **-napa** *s. sähk.*; *syn.* kääntönapa. | Tasavirtageneraattorin a. **-neuvo** *s.* apukeino. | Aineelliset a:t. Mainio a. perheenemännille. Hakemisto on lukijalle välttämätön a. Asiaa on selvitetty tieteen a:illa. **-ohjakset** *s. mon.* lisäohjakset, jotka estävät ratsuhevosta viskomasta päätään ylöspäin. **-oja** *s. maat.* avo-ojituksessa tarpeen tullen sarkaojien apuna käytettävä lisäoja. **-opettaja** *s.* Kansakoulun a. Toimia äidinkielen a:na. **-opettajatar** *s.* **-palkki** *s. rak.*)(pää-, valtapalkki. **-pappi** *s.* apulaispappi. **-piirros** *s.* **-piirustus** *s.* **-piste** *s. sot.* suunnanmäärityksissä apuna käytettävä piste. **-pisto** *s. käs.* lisäpisto, jonka avulla nurjan puolen ristipistokuvio saadaan säännölliseksi. **-pitäjä** *s. hist.* toiseen pitäjään yhdistetty pitäjä, jossa ei ollut omaa vakinaista pappia, anneksi(pitäjä), palkkapitäjä. **-poika** *s.* **-purje** *s.* Varustaa vene a:ella. **-päivä** *s.* torpasta päätaloon viikoittaisten päivätöiden lisäksi tehty työpäivä, esim. heinä- ja leikkuuaikana; vrt. seur. **-päivätyö** *s. hist.* kuninkaankartanoihin, linnoituksiin ym. verona tehty päivätyö. **-rah|a** *s.* yksityishenkilölle,

jllek laitokselle t. yhteisölle jhk tarkoitukseen myönnetty raha-avustus; us. *syn.* stipendi. | Maanviljelysseurojen, teatterien a. Anoa a:aa. Saada a. Jakaa a:oja. Matkustaa ulkomaille a:an turvin. — *Yhd.* matka--, opinto-, tutkimus-, vaatetusa. **-raha-anomus** *s.* **-rahasto** *s.* Työntekijäin eläke- ja a. **-raken|ne** *s. tekn.* Sillat, lautat, rummut yms. ovat tien a:teita. **-rehu** *s. maat.* Lehdekset a:na. **-retkikunta** *s.* hädässä olevien auttamiseksi järjestetty retkikunta.

apuri[5] *s.* apumies, apulainen, avustaja. | Muurarin a. Käyttää työssä apureita. Se, jonka laskuun maanmittaustyö tehdään, hankkii tarvittavat a:t. Ihminen on jo varhain kesyttänyt koiran a:kseen. — *Halv.* salainen auttaja. | Ryhtyä jkn a:ksi. Salakuljettajat apureineen joutuivat kiinni. **-mie|s** *s.* Palkata a:hiä. **-n|päivätyö** *s.* **-n|työ** *s.* Olla a:työssä.

apu|risteilijä *s. sot.* sodan aikana sota-alukseksi aseistettu ja sotatoimia suorittava kauppa-alus. **-sana** *s. kiel.* partikkeli. **-sarake** *s.* Tilikirjan a. **-seurakunta** *s.* apupitäjä. **-siemennys** *s. maat.* niityn t. laidunmaan heinänkasvun lisääminen kylvämällä siementä. **-silta** *s.* **1.** kuormauksissa yms. käytetty siirrettävä silta. **2.** *sot.* sotanäyttämöltä saaduista tilapäisistä aineista rakennettu kenttäsilta. **-sisar** *s.* Punaisen Ristin sairaaloissa apuhoitajista käytetty nimitys. **-solu** *s. biol.* kasvien alkiorakossa munasolun rinnalla oleva ketoton sivusolu, synergidisolu. **-suuntaaja** *s. sot.* tykin suuntaajan apumies. **-suure** *s. mat.* laskutoimituksissa apuna käytetty suure. **-säiliö** *s.* **-taulu** *s.* vrt. seur. **-taulukko** *s.* valmiiksi laskettuja lukuarvoja sisältävä taulukko. | Kirjanpidon a. Puutavaran kuutioimisen a. Käyttää a:a keskiarvojen laskemiseen. **-tehdas** *s.* Liikkeen omaa tarvetta palveleva a. **-tehtäv|ä** *s.* Hoitaa pieniä a:iä. **-tekijä** *s.* Pikkuteollisuus on taloudessa huomattavana a:nä. **-teline** *s.* **-teollisuus** *s.* Tuotantoelämän a. **-teo|s** *s.* Sanakirja on tärkeä a. Käyttää hyväkseen a:ksia. **-tie|de** *s.* tieteenhaara, jonka menetelmiä t. tuloksia toinen tiede käyttää apunaan. | Historian a:teet. Perinnöllisyystiede on rotuopin tärkeimpiä a:teitä. Kielitiede käyttää mm. sielutiedettä ja kansatiedettä a:teinään. **-tila** *s. hist.* augmenttitila. **-tili** *s.* kirjanpidossa varsinaisten tilien lisänä käytetty tili. **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.* Ryhtyä a:in. **-toimittaja** *s.* Sanomalehden a. **-tyttö** *s.* Emännöitsijän a. **-|työ** *s.* varsinaisen työn ohella tehty työ, sekalais-, lisätyö; avustava työ. | Järjestää a:töitä. Työnantaja teettää tarvittavan a:työn. Yhteiskunnallinen a. **-työkalu** *s.* **-työläi|nen** *s.* Rakennustyömaalle otetaan a:siä. **-työmies** *s.* **-työntekijä** *s.* Leipomon a. **-työvoima** *s.* Talossa tarvitaan kiireisenä aikana a:a.

apuuntulo *s.* myös ⌒. | Palokunnan a. pelasti kylän. Taistelu ratkesi ennen lisävoimien a:a.

apu|vaimo *s.* Leikkuupellolle haettiin oman väen lisäksi a:vaimoja. **-varuste** *s.* **-varvas** *s.* Sialla on 4 varvasta, niistä 2 pienempää ns. a:ta. **-vauhti** *s. voim.* toisen antama vauhti esim. rengasliikkeissä. **-vaunu** *s.* Veturin a. Hyökkäysvaunun a. **-vekseli** *s. liik.* vekseli, joka ei perustu asianomaisten välisiin velkasuhteisiin t. liiketoimiin, vaan jolla hankitaan luottoa, rahoitusvekseli. **-vene** *s.* Venekunnalla on pääveneen lisäksi kevyt a. **-verbi** *s. kiel.* merkitykseltään vaillinainen verbi, jonka taivutusmuotoja käytetään toisen, ns. pääverbin infiniittimuotojen kera muodostamaan liittomuotoja (suomessa esim. *olen* tehnyt). **-vero** *s. hist.* jhk tarkoitukseen kannettu ylimääräinen vero. **-veturi** *s.* A. työntää junaa ylämäessä. **-viiva** *s.* **1.** piirustuksessa t. kirjoituksessa avuksi piirretty t. apuna käytetty viiva. **2.** *mus.* lyhyt viiva, jolla tarvittaessa laajennetaan nuottiviivaston varsinaista aluetta ylös- t. alaspäin. **-viivasto** *s.* vrt. ed. **-virkailija** *s.* Viraston a. **-virta** *s. sähk.* Sähkölaitos ottaa tarvittaessa a:a naapuripitäjästä. **-voim|a** *s.* Palkata a:ia. Käyttää koneellista a:aa. Taloon otettiin leikkuun ajaksi a:aa. — *Mon.* us. lisä-, apujoukot. | Saada a:ia. A:ien saavuttua ryhdyttiin etenemään. **-voimakone** *s.* Vesivoimalaitoksen a. **-vä|ki** *s.* **1.** tilapäis-, lisätyövoima. | Ottaa a:keä. Kuorman purkamiseen tarpeellinen a. **2.** vaarassa, onnettomuudessa tms. apua antava väki. | Tulipalo saatiin sammumaan a:en ehdittyä paikalle. **-väline** *s.* Koneellinen a. Suurennuslasi on hyödyllinen a. Käyttää tietosanakirjaa a:enään. Raha on kaupan välttämätön a. **-yhtiö** *s.* jnk yhtiön rinnalla toimiva sivuyhtiö.

A-pylväs *s. tekn.* kahdesta pylväästä yhdistetty A:n muotoinen puhelin- t. sähköjohtojen kannatuspylväs; pystyn voimakoneen sylinteriä ja jalustaa yhdistävä A:n muotoinen, tav. valurautainen runkopylväs.

arabeski[1] *s.* arabialaisilta periytyvä, tav. geometrisesti tyyliteltyjä kasviaiheita vapaasti sommitellen tehty kiemurainen viivaornamentti.

arabi[6] *s.* arabialainen.

arabia[15] *s.* arabialaisten puhuma kieli, arabian kieli.

arabialai|nen[63] *a.* ja *s.* A:set heimot. A. hevonen A. sivistys. A:set numerot. Suomestakin on löydetty a:sia rahoja. A. beduiinikylä, hiekka-aavikko. — A:sten hyökkäykset Palestiinaan. A:sten eli maurien valtakausi Espanjassa. — Arabialaisrotuisesta hevosesta. | Täysverinen a.

arabialais|heimo *s.* **-hevonen** *s.* **-jouk|ko** *s.* Aseistetut a:ot. **-kylä** *s.* **-maailma** *s.* Kuohuntaa a:ssa. **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* Arabiasta t. arabialaisilta peräisin oleva. | Almanakka on a. sana. **-rotu** *s.* Arabiasta peräisin oleva hevosrotu. **-rotuinen** *a.* A. hevonen.

arabialaistu|a[1] *v.* muuttua t. tulla arabialaiseksi. | A:nut kansa.

arabialais|valta *s.* Aikoinaan a. ulottui Espanjaan asti. **-väestö** *s.* Palestiinan a.

arabiankielinen *a.* A. teksti.

arabiini[1] *s. kem.* arabi- ym. kasvikumien pääaines.

arabikumi[1] *s.* eräistä akaasiapuista saatu pihka,

jota käytetään mm. liima-aineena; siitä valmistettu liima.

arabinoosi[1] *s. kem.* arabi- ym. kasvikumeissa esiintyvä sokerilaji.

arahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < arka. | A. lapsi. Jalat tuntuvat a:ilta.

araksua[1] *v.* arastella, suhtautua jhk arasti. | A. jkta.

aramea[11] *s.* seemiläinen kieli, joka oli Kristuksen aikana juutalaisten puhekielenä.

arameankielinen *a.* Matteuksen evankeliumin on arveltu alkuaan olleen a.

aran|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* arahko. | Poika on ujo ja a. **-puoleinen** a. = ed.

arapia[11], **arapialainen**[63], **arapikumi**[1] → arabia, arabialainen, arabikumi.

arast|aa[2] *v.* **1.** tav:mmin aristaa. | Hammas t. hammasta a:aa purressa. A:ava haava. Koskettaessa arpi tuntuu a:avalta. — Hevonen a:aa jalkaansa. Sairas käänsi a:aen päätänsä. — *Kuv.* A:ava muisto. **2.** tuntea arkuutta jkta kohtaan, ujostella, pelätä, arkailla. | Lapsi a:aa vierasta. A:ava katse, ilme. — *Yksipers.* arastuttaa. | Miehiä a:i aluksi.

arastelemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* joka ei arastele, siekailematon, rohkea, peloton. | A. lapsi. A. käytös. Puhua a:tomasti.

arastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < arastaa. (*1.*) A. haavaa, kättänsä. A:evat hampaat. (*2.*) Lapsi a:ee vieraita. Tulija a:i vähän aikaa meitä. Väki a:i mennä sisään. Ei a:lut sanoa asiaa suoraan. Oli niin hiljaista, että kulkija a:i omia askeleitaan PAKK. Sanoa jtak a:len. Hiipiä a:len läpi huoneen. Käydä a:ematta toimeen. A:eva katse. Keskustelu oli alussa a:evaa ja hidasta. A:u oli aivan turhaa.

arasti *adv.* ks. arka.

arastu|a[1] *v.* tulla araksi. | Pelotuksesta lapsi a:u. - - näki kansa sen mielellä a:valla LEINO.

arastutt|aa[2*] *kaus.v.* (< arastua) tehdä araksi, saattaa arkailemaan. | Vieraiden läsnäolo a:aa lasta. Paha teko a:i tuntoa. — *Yksipers.* Aluksi tyttöä hiukan a:i, mutta hän tutustui pian. Mitä kauemmas jouduttiin, sitä enemmän a:i mieltä.

araukaaria[15] *s.* Araucaria, havupuita, joista eräitä lajeja viljellään koristekasveina, lehtimänty.

arbitraaši[1] *s. liik.* **1.** välimiehen tekemä arvio t. päätös; välimiesmenettely. **2.** eri pörssipaikoissa vallitsevien hintojen, kurssien yms. selvilleotto ja niiden erotuksen hyväksikäyttö.

arbuusi[6] *s.* Citrullus vulgaris, eräs kurkkukasvien heimoon kuuluva viljelyskasvi; vars. sen punertavamaltoinen hedelmä; *syn.* vesimeloni.

areaali[1] *s.* pinta-ala.

ardennilai|nen[63] *a.* A. hevonen 'ardennilaishevonen'. **-s|hevonen** *s.* vankka ja voimakas belgialainen kuormahevonen.

areena[11] *s.* roomalaisen amfiteatterin t. sirkuksen soikea hiekoitettu kenttä; taistelu-, kilpakenttä. — *Kuv.* julkisuus, näyttämö, kilpakenttä. | Julkisuuden a. Tieteen a. Kirjallinen, poliittinen a. Astua, ilmestyä a:lle 'esiin, taistelutanterelle'. Poistua a:lta. — *Yhd.* härkätaistelu-, jalkapallo-, sirkusa.

areiolai|nen[63] *a.* ja *s. hist.* areiolaisuuteen kuuluva, areiolaisuuden kannattaja. | A. riita. **-suus**[65] *s. hist.* 4. vuosisadalla jKr. syntynyt kirkollinen oppisuunta, joka piti Kristusta luotuna, ei Jumalasta syntyneenä.

areiopagi[1] *s. hist.* Ateenan ylin tuomioistuin. — *Kuv.* tuomioistuin t. muu elin, jolla on ratkaisuvalta. | Kirjallinen a.

areka[10], **-palmu** *s.* Areca catechu, eräs sulkapalmu, betelpalmu.

arenti[4*] *s.* (maan, käyttöoikeuden tms.) vuokra, vuokramaksu. | Antaa talo arennille. Ottaa maata arennille. Torpan a. Maksaa a:a. **-aika** *s.* **-jyvät** *s. mon.* **-lainen**[63] *s.* **-maksu** *s.* **-mies** *s.* **-oikeus** *s.* **-tila** *s.*

areometri[4] *s. fys. tekn.* koje, jolla määritetään nestemäisten ja jähmeiden aineiden ominaispaino, uppovaaka.

areopagi[4] *s.* → areiopagi.

aresti[6] *s.* **1.** *sot.* järjestysrikkomuksesta määrätty vapausrangaistus; *harv.* arestihuone. | Yksinkertainen, kovennettu a. Määrätä, panna a:in. Saada a:a. Istua a:ssa. — *Yhd.* kotia. **2.** koululaiselle rangaistuksena määrätty jälki-istunta. | Poika sai kaksi tuntia a:a. **-huone** *s.* Joukko-osaston a. Pimeä a. **-in|pano** *s.* myös ~. **-koppi** *s.* **-lainen**[63] *s.* arestirangaistusta kärsivä, arestissa olija. **-määräys** *s.* **-rangaistus** *s.* Kovennettu a. Kärsiä a:taan.

argentaani[4] *s.* eräs uushopean laji.

argon[7] *s. kem.* eräs jalokaasuihin kuuluva alkuaine.

argonautti[4*] *s.* kultaisen taljan noutajien nimitys Kreikan tarustossa.

argumentti[4*] *s.* **1.** peruste, todistusperuste, todiste. | Tärkeä a. **2.** *mat.* funktion muuttuja, josta funktion arvo riippuu.

Argu|s[64] *s.* A:ksen silmät 'valppaat, terävät silmät'. A:ksen katse 'terävä, valpas katse'. — *Kuv.* valpas vartija, tähystäjä, tarkkasilmäinen valvoja.

arho[1] *s.* Arenaria, matalia, valkeakukkaisia, suikertavia t. mätästäviä kohokkikasveja. — *Yhd.* lehto-, tunturia.

aridi[6], **-|nen**[63] *a. maant.* -(su)us[65] *omin.* kuiva (tav. ilmanalasta t. maaperästä puhuen);)(humidi(nen), kostea. | A. ilmasto, alue, vyöhyke.

arimo[2] *s. harv.* luonnos, teelmä, konsepti.

arimoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* luonnostella, hahmotella, tehdä alustava suunnitelma, konsepti; tuumailla, mietiskellä. | Urheilumaailmassa a:tiin poikiemme mahdollisuuksia.

arina[14] *s.* **1.** tulipesän, uunin, lieden tms. pohja, us. ilmanvaihdon vuoksi ristikon t. säleikön tapainen, rosti. | Leivinuunin, lieden, höyrykattilan a. Liikkuva a. Paistaa a:lla. — Tie on kuuma kuin a. — *Yhd.* kiinto-, ketju-, paistin-, porras-, rako-, taso-, tiilia. **2.** *rak.* hirsiristikko t. -lava, sorakerros, betonilevy tms. perusrakenteen vahvisteena. — *Yhd.* betoni-, hirsi-, kivi-, paalu-, puu-, sora-a. **3.** pohjana t. alustana oleva säleikkö, ristikko. | Puimakoneen varstasillan a. **4.** *murt.* ahrain.

-arinainen[63] *poss.a.* Kiinto-, rauta--, tiilia.

arina|kivi *s.* **-kääpä** *s.* Fomes igniarius, haapaa

ym. lehtipuita lahottava loissieni. **-laatta** *s.* Metallinen a. **-laite** *s.* Irtonainen a.

arinallinen[63] **1.** *poss.a.* A. uuni. **2.** *s.* (uunin) arinan täysi. | A. leipiä.

arina|pinta *s.* Tulipesän a. **-rakenne** *s.* **-rako** *s.* **-rau|ta** *s.*, tav. *mon.* Arina on tehty vierettäin asetetuista a:doista. **-tanko** *s.* **-tiili** *s.* Neliömäinen a.

arinaton[57] *kar.a.* A. uuni.

arinauuni *s.*

arist|aa[2] *v.* **1. a.** *3. pers.* tuntua aralta, hellältä, arastaa. | Haava a:aa. A:ava arpi. A:avat ikenet. Tulehtunut kohta tuntuu a:avalta. — *Yksipers. tr.* Jalkapohjia, haavaa a:aa. **b.** tuntea arkuutta, varoa arkuuden tähden (kosketusta tms.), aristella. | Potilas a:i selkäänsä. Valoa a:avat silmät. Astua a:amatta. **2.** tav:mmin arastaa. | Hän a:aa ja karttaa ihmisiä. Kuka on kuullut minun milloinkaan a:avan! ALKIO.

aristamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* A. pahka, imurauhanen.

aristelemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Ketään a. mies. A. käytös.

aristel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < aristaa. (*1.*) Jalka a:i loppumatkalla. A:evat hampaat. (*2.*) Sairas a:ee jalkaansa. Varsa a:ee autoja. Monet ihmiset a:evat pimeässä. Hän punasteli ja a:i kuin nuori tyttö. Vastata a:len. Astua a:len sisään. A:eva käynti. Lausua ajatuksensa vapaasti ja a:elematta. Syödä a:elematta. N. ei a:lut tehdä sitä.

aristokraat|ti[1*] *s.* yläluokan jäsen ja sen katsomustavan edustaja, ylimysvallan kannattaja, ylimys; ylimysmielinen, esiintymiseltään, mielipiteiltään joukkojen yläpuolelle asettuva henkilö. | Täysverinen a. A. kiireestä kantapäähän. N:llä on a:in käytös. — *Kuv.* Hengen a.

aristokraatti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** ylimysvaltainen, ylimysvaltaa kannattava. | A. hallitusmuoto, puolue. A:set mielipiteet. **2.** yläluokan piiriin kuuluva, sille ominainen, ylimyksellinen, ylhäisen hienostunut, joukkojen yläpuolelle asettuva. | A. suku, henkilö. A. nuoriso. A. luonne, esiintyminen. A:set elintavat. A:set piirteet. Esittää a:sia ajatuksia. Englantilaisen luonteen a:suus.

aristokratia[15] *s.* **1.** ylimysvaltainen hallitusjärjestelmä, ylimysvalta. **2.** yläluokka, ylimystö. — *Yhd.* raha--, sotilasa.

aristu|a[1] *v.* tulla t. käydä araksi, arastua. | Jäsenet a:vat. Lapsi a:u pimeässä. Metsän eläimet a:vat siellä, missä niitä hätyytetään. A:nut lammaslauma.

aristu|s[64] *s.* aristaminen, arkuus. | Kipu ilmenee a:ksena. Silmissä tuntuu a:sta. Kun a. vähenee, on jäseniä liikuteltava.

aristutta|a[2*] *kaus. v.* (<aristua) tehdä araksi. | Koirat a:vat lampaita.

aritmeetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* aritmetiikkaan kuuluva t. sen mukainen, laskuopillinen. | A. lasku. Lukujen a. keskiarvo on niiden summa jaettuna niiden lukumäärällä. A. sarja 'sarja, jonka kahden perättäisen jäsenen erotus on vakio'. Suorittaa laskutoimitus a:sesti.

aritmetiikka[10*] *s.* *mat.* numeroilla merkittyjä suureita käsittelevä matematiikan osa, laskuoppi.

arjalai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* **1.** muinaiseen Intian ja Iranin indoeurooppalaiseen kansaan t. sen jälkeläisiin kuuluva, sille ominainen t. siltä periytynyt (vars. rotu- ja kielimuodosta), indoiranilainen; vrt. indoeurooppalainen. | A:set kansat, kielet. Suomen kielessäkin on a:sia lainoja. — Intian a:set. **2.** vars. Hitlerin Saksan oloista: indoeurooppalainen, lähinnä erotukseksi juutalaisesta. | A. rotu.

arjalaisperäi|nen *a.* -syys *omin.* A. sana.

arjeton[57] *kar.a.* < arki. | A. aika. Melkein a. viikko.

arka[10*] *a.* arasti *adv.* arkuus[65] *omin.* **1.** kosketettaessa kipua tuottava, hellä. | A. iho, hammas. Kädet tulevat aroiksi. Jalkapohja tuntuu aralta. Nivelien kohdalle ilmestyy arkoja turvottumia. A. lyöty, hellä purtu SL. — *Kuv.* vrt. 3. | Sattua jkn a:an paikkaan. Mylly-Pekan punainen tukka oli hänen a. kohtansa PAKK. **2.** helposti vahingoittuva t. vioittuva, haitallisille vaikutuksille altis. | A. kasvi, oras, elin. Vehnä on ruista arempi viljalaji. Ruumiin arimpien osien suojana on luuranko. A. koneisto. Valkoinen on a. väri. Hyökkäys suuntautui vastustajan a:an kohtaan. Rukiin jyvä on arimmillaan. Pärekatto on hyvin a. syttymään. Kosketukselle, valolle, kylmälle, hallalle a. Lapsi on a. vilustumiselle. Havupuut ovat karsimiselle arempia kuin lehtipuut. — *Yhd.* hallan-, kylmän-, pölyn-, ruton-, tomun-, tulen-, valon-, viluna. **3.** ed. ryhmään liittyen abstr. asioista: helposti pahastuva t. loukkaantuva, ulkopuolista puuttumista sietämätön, herkkä; kipeä. | A. omatunto, sydän. Loukata jkn arimpia tunteita. A. muisto. A. kainous, kiintymys. A. jnk puolesta. Monet ovat arkoja siitä, että heitä tarpeeksi huomataan. A. arvostaan, kunniastaan, maineestaan, vapaudestaan. — *Erik.* varovaisuutta t. hienotunteisuutta vaativa, arkaluonteinen. | A. asia. Asia, johon vierasten on a:a puuttua. Hänen asemansa on erittäin a. A. tehtävä. A. uskonnollinen kysymys. Kirjoittaja koskettelee arkoja seikkoja. Nuorten arimmat kehitysvuodet. **4.** pelokas, säikkyvä, ujo;)(rohkea. | A. lintu, kala. A. kuin jänis, lammas. Lapsi on a. pimeässä. A. ja hiljainen tyttö. Olla a. ja varovainen puheissaan. A. mies ei saa kaunista vaimoa SL. Hän oli a. toimimaan ratkaisevalla hetkellä. A. katse, ilme. A. sydän. Nousevan auringon arat säteet. Puhua, kysyä arasti. Astua arasti sisään. Katsella arasti ympärilleen. Tuntea arkuutta. Voittaa arkuutensa. — *Yhd.* ihmis-, pimeäna.

arkaainen[63] *a.* muinaisaikainen, varhaista kehityskantaa kuvastava, muinaisaikaista sävyä tavoitteleva. | A. aika, taide. Veistoksen a. yksinkertaisuus.

arkadi[6] *s.* *rak.* sarja pylväiden kannattamia holvikaaria, kaarisarja; kaarikäytävä. **-kaar|i** *s.* Kirkon pituussuuntaan kulkevat a:et.

arkadinen[63] *a.* vars. estetiikassa: Arkadiaan kuuluva, (maalaismaisen) idyllinen, ihanteellisen soma. | A. maisema, aika.

arka|hermoinen *a.* herkkä-, heikkohermoinen. **-ihoinen** *a.* A. lapsi.

arkailemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* A. käytös, hyökkäys. A. kansankuvaus. Sanoa totuus a:tomasti julki.

arkail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* arastella, suhtautua arasti jhk, pelätä. | A. ihmisiä. Astua a:len sisään. Hän ei turhia a:e. Olen a:lut puhua teille tästä. [Taiteilija] ei a:lut käydä käsiksi tähän vaativaan tehtävään. Ei a:lut sanojaan. Tottua tekemään työtä a:ematta vaikeuksia. Paljastaa a:ematta epäkohdat. Ottaa a:ematta johto käsiinsä.

arkaism|i[4] *s.*, tav. *kiel.* vanhentunut, varhaisempaan kielen kehityskauteen kuuluva, sävyltään vanhastava sana t. lausetapa; vrt. arkaistinen. | Vanhan virsikirjan a:it. Aleksis Kivi käyttää lukuisasti a:eja.

arkaisoi|da[18] *v.* -vasti *adv.* mukailla t. jäljitellä vanhanaikaisia muotoja, noudattaa vanhan ajan sävyä t. tyylisuuntaa. | A:va kieli, runomitta, tyyli. Käyttää jtak sanaa a:vasti.

arkaisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vanhanaikaissävyinen, vanhanaikaista tyyliä mukaileva, vanhastava. | A. sanonta, piirre. Kielenkäytön a:suus.

arkajalka *a. kuv.* vrt. seur. | - - minä olin "muuten vain etelästä tullut", - - a., kuten London sanoisi E.ILMARI. **-i|nen** *a.* A:sen on vähitellen totuttava paljain jaloin kävelemiseen. — *Kuv.* tottumaton, karaistumaton. | A:sten on paras pysytellä poissa.

arkala[14] *s.* Se mies ei ole a:sta kotoisin 'ei ole arka'.

arka|luonteinen *a.* -luonteisuus *omin.* **1.** vars. ihmisestä, jolla on arka luonne. | A. mies. A:luonteisena hän ei tohtinut esittää eriävää mielipidettään. **2.** asioista, jotka vaativat varovaisuutta, hienotunteisuutta. | A. asia, kysymys. Sielunhoito on sekä vaikeaa että a:luonteista. Asemamme Venäjän valtakunnassa oli monessa suhteessa a. Tilanteen a:luonteisuus. Tehtävämme a:luonteisuudesta johtuu, että - -. **-luontoi|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** vars. ihmisestä, jolla on arka luonto. | A:simmat lähtivät pakoon. Ollin-Mikko, joka oli a., säpsähti heti KATAJA. **2.** asioista par. arkaluonteinen. **-mai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* pelkurimainen, arkaileva. | Epäluuloinen ja a. luonne. Lähteä a:sesti pakoon. Pelonsekainen a:suus. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* A. oppilas. Voittaa a:syytensä. **-nahkainen** *a. kuv.* arka, arkaluontoinen, pelokas. | A. poika. **-pintainen** *a.* **-sanainen** *a.* A. kirja. **-silmäi|nen** *a.* - - hän näki tuon hienon, a:sen sisarensa AHO. **-tekoinen** *a.* hienotekoinen, varovasti pideltävä. **-tuntei|nen** *a.* -suus *omin.* herkkätunteinen, arka. **-tuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** jolla on arka, herkkä tunto. | Herännyt, a. ihminen. Aivot ovat erittäin a. elin. **2.** arkaluonteinen, hienotunteinen. | Vaikea ja a. tehtävä. Rehellinen ja a. nainen. Jättää a:suudesta jtak sanomatta.

arkautua[44] *v.* tulla araksi, arkiintua, aristua.

arkavärinen *a.* A. paperi, kangas.

arkebusoida[18] *v.* teloittaa ampumalla.

arkei|nen[63] *a. geol.* maapallon vanhimpaan geologiseen kauteen kuuluva, siltä peräisin oleva. | A. aika, kausi. A:set muodostumat. A. kivilaji.

arkei|ssa(an, -lla(an *adv.* Olla a. 'olla arkana, peloissaan, arastella'. Lapset olivat yksin kotona ja vähän a. - - hän oli a:llaan Eeron vaimon vuoksi HEPOR.

arkeittain *adv.* arkki kerrallaan, arkkeina, arkkimäärin. | Teos ilmestyi a. Merkit leimataan a. Tuhlasi paperia a.

arkeo|logi[4] *s.* arkeologian tutkija, muinaistutkija. — *Yhd.* valtiona. **-logia**[15] *s.* ihmissuvun muinaisia vaiheita ihmisten säilyneiden aikaansaannosten perusteella tutkiva tiede, muinaistiede. | Esihistoriallinen a. Raamatun a. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* arkeologian alaan kuuluva, muinaistieteellinen. | A. tutkimus, teos. A:set kaivaukset. A:sesti mielenkiintoinen muinaislöytö.

ark|i[8*] *s.* **1.**)(pyhä-, juhlapäivä. | Huomenna on a. Työ aloitetaan ensimmäisenä a:ena. Pyhät ja arjet. **2.** arkinen, juhlaton aika. | Arjen aherrus. Ollaan joulunjälkeisessä arjessa. Kansaan tulee tutustua juhlana ja a:ena. **3.** *kuv.* jokapäiväisyys, tavallisuus, runoton todellisuus, työ. | Palata, siirtyä a:een. Elämän a. Arjen yksitoikkoinen harmaus. Kiitos, sointu sunnuntainen / ajatusten tummaan a:een MANN.

arki|aamu *s.* Talvinen a. Nousta varhain a:aamuina. **-aherrus** *s.* **-aik|a** *s.* Tavallisina a:oina eletään vaatimattomasti. **-ajo** *s.* A:ssa käytettävät valjaat, reet. **-askar|(e)** *s.* Kodin a:e(e)t. Ryhtyä a:eisiin. Hyöriä a:eissa. **-asu** *s.* Esiintyä a:ssa. **-ateria** *s.* Yksinkertainen a. **-elämä** *s.* tavallinen, jokapäiväinen elämä. | Runoton a. A:n askareet. Siirtyä pyhien jälkeen a:än. Se tuo vaihtelua a:än. Kohota a:n yläpuolelle. Höystää puhettaan a:stä otetuilla vertauksilla. **-esine** *s.* Käytännöllinen ja kaunis a. **-harmau|s** *s.* Elämän a. Irtautua jokapäiväisestä a:desta. **-hetki** *s.* Elämässä on usein harmaita a:ä. **-homm|a** *s.* Aherrella a:issaan. **-huoli** *s.* Vapautua a:sta. **-huone** *s.* olohuone, oleskeluhuone. | Kodikas a. Koko perhe kokoontuneena a:eseen. **--ihmi|nen** *s.* epärunollinen, proosallinen, tavallinen ihminen. | Me tavalliset a:set. **--il|ta** *s.* arkipäivän ilta. | Kokous pidetään jonakin a:tana. Työ, joka vie aina yhden a:lan viikossa. **- -iltaisin** *adv.*

arkiinnuttaa[2*] *kaus.v.* < seur.

1. **arkiintu|a**[1*] *v.* (*rinn.* arkiutua) tulla araksi, aristua. | Vanhana kettu a:u. Kalat a:ivat ja kaikkosivat tiehensä. Silmissä a:nut ilme.

2. **arkiintu|a**[1*] *v.* tulla t. muuttua arkiseksi, arkipäiväiseksi. | Mutta sitten sekin tilapäinen elämänsävy vähitellen a:i SILL.

arki|jalkine *s.* **-juoma** *s.* **-kahvi** *s.* Huokea a. **-keitto** *s.* Maitokeitot ovat yleensä a:ja. **-kenkä** *s.* **-keskiviikko** *s.* Kokous oli aina kuukauden ensimmäisenä a:na. **-kiel|i** *s.* jokapäiväiskieli, tavallinen (puhe)kieli; yleiskieltä (kirjakieltä, normaaliproosaa) huolittelemattomampi, alempityylinen kieli. | Käyttää a:en sanoja. A:essä esiintyy runsaasti aineksia, joita yleis-

kieli välttää. **-kun|to** *s.* Huone a:nossa. **-käyt|tö** *s.* Puku, joka on tehty a:töä varten. A:töön soveltuvat jalkineet. Kansallispuvut ovat meillä jo hävinneet a:östä. **-leipä** *s.* Leipoa rukiista a:ä.

arkillinen[63] *s.* arkin täysi. | A. kirjoitusta, nimiä.

arki|maailma *s.* arkinen maailma, arkielämä. | Kohota a:maailmasta juhlan tuntuun. Pohjolan valoisana kesäyönä a. on painunut uneen. **-mielinen** *a.* A. ihminen.

arki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* arkipäiväinen. **1.** arkeen kuuluva, arjelle ominainen, arki-. | A. päivä, aamu. - - alkaa a. viikko töineen, huolineen, ponnistuksineen SILL. A. aherrus. A:set työt. A:set ruoat, ateriat. A:set vaatteet. A:seen kotikäyttöön sopiva puku. **2.** *kuv.* jokapäiväinen, yksinkertainen, tavallinen, karu, lennoton, runoton, proosallinen, banaali. | A. elämä. Tuttu a. ympäristö. Kodin a. harmaus. A:set värit. A:selta vaikuttava rakennus. A:sesti kalustettu. A. todellisuus. A. kielenkäyttö, tyyli. A:sen asiallinen naturalismi. Ikävät, a:set ihmiset. Ei mitään alhaista eikä a:sta. A. ajatus tarvitsee runon siipiä kohotakseen mataluudestaan E.N.SETÄLÄ. Yrjö oli - - tuntenut hämärästi särkeneensä kätensä a:sella kosketuksella jotakin kaunista, joka oli kadonnut ainaiseksi KAILO.

arkinim|i *s.* varsinainen t. puheessa käytetty nimi. | Linnankosken a. oli Peltonen. Kaarlo, a:eltään Kalle.

arkin|laskija *s. kirj.* painokoneeseen yhdistetty laite, joka osoittaa painetun kappaleluvun. **-puolikas, -puolisko** *s.* **-taittokone** *s. kirj.*

arkio[3], **arkio|in**[56] *s. murt.* arki, arkipäivä. | Pyhät ja a:t. A:na, a:imena. Pyhä papin a:in on SL.

arkiolo *s.*, tav. *mon.* Koko viikko oli tasaista a:a. Tottua a:ihin. A:issa käytettävä puku. Näyttelijöitä a:issaan.

arkipelagi[4] *s.* Kreikan ja Vähän-Aasian välinen saaristomeri; laajemmin yl. saaristomeri, monisaarinen saaristo.

arki|puhe *s.* A:puheessa sanotaan valaistusvirtaa tavallisesti valovirraksi. **-pu|in** *s.*, tav. *mon.* Esiintyä a:kimissaan. **-pu|ku** *s.* Vihreä, kulunut a. Teettää uusi a. Herrat ovat a:vussa. **-pukuinen** *a.* A. henkilö, joukko. **-puuh|a** *s.* Olla a:issa. **-päivin, -päivisin** *adv.* Käydä työssä a. **-päiv|ä** *s.* = arki 1;)(pyhä-, juhlapäivä. | Tavallinen a. Juna on kulussa vain a:inä. Lehti ilmestyy jokaisena a:änä. — *Kuv.* Keskellä a:än harmautta. **-päiväi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* = arkinen. | A. asia, puuha. A. luonne. Näyttää a:seltä. Kaikki a. väistyy pyhäisen tunnelman tieltä. Puhua a:sesti. Antaa vaihtelua a:syyteen. Kesken harmaata a:syyttä. **-päiväisty|ä** *v.* tulla arkipäiväise(mmä)ksi. | Elämä a:y tekniikan aikakaudella. Sanan tavallinen, a:nyt merkitys. **-päivälli|nen** *s.* A:seen kuuluu tavallisesti kaksi ruokalajia. **-pöy|tä** *s.* Siististi katettu a. A:dän herkkuja. **-ruoka** *s.* Yksinkertainen a. Kalasta valmistetaan monenlaista a:a. **-ryysy|t** *s. mon. ark.* Pukeutua a:ihin. **-sana** *s.* Kaikkien tuntemat a:t. **-sielu** *s. kuv.* arkipäiväinen ihminen. | A:t ja tunneihmiset.

arkisilla|(an *adv.* arkisissaan. | Olimme vielä a:mme.

arkisin *adv.* arkipäivisin. | Toimisto avoinna vain a. Työt lopetetaan a. klo 17.

arkisissa|(an *adv.* arkivaatteissa, -asussa, arkisillaan. | Emäntä meni a. vieraita vastaan. Noin a:siko tulet juhlaan?

arkisto[2] *s.* **1.** etup. virallista t. tieteellistä käyttöä varten järjestetty säilytettävien asiakirjojen (t. filmien, äänilevyjen tms.) kokoelma; näiden asiakirjojen hoidosta huolehtiva laitos. | Julkinen a. Laitoksen, seuran, viraston, tuomiokunnan a. Turun tuomiokirkon a. Siirtää asiakirjat a:on. Suorittaa tutkimuksia a:ssa. — *Yhd.* kansanrunous-, sota--, valokuva-a.; kansallis-, keskus-, kirkon-, maakunta--, valtion-, yksityisa. **2.** paikka (talo, huone tms.), missä asiakirjoja säilytetään. **3.** jnk tieteenalan tutkimusaineistoa, asiakirjoja yms. sisältävä julkaisusarja. | Historiallinen, kansatieteellinen a.

arkisto|aineisto *s.* Koota a:aineistoa. Saatavissa oleva a. **-aine|s** *s.* Runsas ja arvokas a. A:sten keruu. Esitys, joka perustuu a:ksiin. **-ala** *s.* Työskennellä a:lla. **-asiakirja** *s.* arkistoon kuuluva asiakirja. **-holvi** *s.* **-huone** *s.* Tulenkestävä a. **-hylly** *s.*

arkistoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* panna t. toimittaa t. liittää arkistoon. | Asiakirjat a:daan. Pöytäkirjain a:nti.

arkisto|kaappi *s.* Teräksinen a. **-kan|net** *s. mon.* Kirjeet sijoitetaan a:siin. **-kappale** *s.* arkistoon tuleva t. siellä oleva kappale asiakirjaa, painotuotetta tms. **-kilogramma** *s.* metrijärjestelmän painoyksikön metallinen peruskappale, jota säilytetään Pariisissa. **-kokoelma** *s.* Museon a:t. **-laito|s** *s.* maan t. valtakunnan julkisten arkistojen ja arkistotoimien järjestetty kokonaisuus. | Suomen a:ksen kehitys. Maakunta-arkistojen perustaminen muodostaa a:ksemme historiassa tärkeän vaiheen. **-luettelo** *s.* arkistoaineksien luettelo. **-läh|de** *s.* Perehtyä a:teisiin. A:teeseen perustuva tieto. **-löytö** *s.* arkistosta tehty löytö. **-materiaali** *s.* arkistoaineisto. **-metri** *s.* metrijärjestelmän pituusyksikön metallinen peruskappale, jota säilytetään Pariisissa. **-mies** *s.* arkistoalan työskentelijä t. tuntija, arkistovirkailija.

arkiston|hoitaja *s.* henkilö, jonka tehtävänä on arkiston hoito; suuren arkiston vakinainen virkailija. **-hoito** *s.* **-tutkija** *s.*

arkisto|numero *s.* Asiakirjan a. **-paper|i** *s.* **1.** arkistossa olevista asiakirjoista. | Tutkia a:eita. **2.** erityinen säilytettäessä hyvin kestävä kirjoituspaperi. **-rakennus** *s.* **-suoja** *s.* Tulenkestävä a. **-tiede** *s.* **-tieteellinen** *a.* A. julkaisu. **-tie|to** *s.* A:toihin perustuva esitys. A:dot ovat puutteelliset. **-tutkimu|s** *s.* Suorittaa, harjoittaa a:ksia. A:sten tulos. **-työ** *s.* Tutkimus vaatii paljon a:tä. **-virkailija** *s.*

arki|suoja *s.* arkihuone. **-sävyinen** *a.* A. sävelmä, runo. **-tak|ki** *s.* Esiintyä yksinkertaisessa a:issa. **-tamine** *s.*, tav. *mon.* arkivaate. | Olla a:issaan. A:iksi kudottiin paksua sarkaa.

-**tavara** s. arkikäyttöön kuuluva tavara. -**tehtäv|ä** s. Palasivat a:iinsä. -**til|a** s., tav. *mon.* A:oissa 'arkioloissa, arkiseen aikaan'. -**todellisuus** s. Elämän a. -**toimi** s. Ryhtyä a:in. Hyöriä a:ssaan. -**touhu** s. Vieraiden lähdettyä alkoivat a:t.

arkittain *adv.* par. arkeittain.

arkittaa[2*] *v. kirj.* järjestää kirjan arkit.

arki|tunnelma s. Vallitsi välitön a. -**tyyli** s. A:in kuuluva sanonta. -**tyylinen** *a.* A. sana, ilmaus, kieli. -|**työ** s. Ahertaa a:työssä. Päivät ja viikot kuluivat a:töissä. Tulen, jos a:töiltäni joudan.

arkiutt|aa[2*] *v. harv.* tehdä t. saattaa araksi, arkiinnuttaa. | - - ne [silmäykset] häntä a:ivat ja pelottivat, ja hän kiiruhti pois AHO. — *Yksipers.* Minua a:aa.

arkiutua[44] *v.* = 1. arkiintua.

arki|vaate s., tav. *mon.* Pusero on a. Olla a:vaatteissaan. -**vehnä|nen** s. Leipoa a:stä. -**viik|ko** s. viikko, jossa on 6 arkipäivää, härkäviikko, selkäviikko. | Joulun jälkeen alkavat a:ot. Keskellä a:koa. -**ympäristö** s.

1. **ark|ki**[4*] s. (*lyh.* ark). **1.** nelikulmainen (isohko, tav. määrämittainen) paperikappale, tav. sellaisena, miksi se tehtaassa valmistettaessa on leikattu, taittamattomana t. kaksilehtiseksi taitettuna. | A. kirjepaperia. Virallinen a. Kirjettä oli monta a:kia. Kirja paperia on 25 a:kia. Leimaveroa menee 30 mk a:ilta. — *Yhd.* kasvisto-, koko-, neljännes-, paperi-, piirustusa. **2.** *kirj.* painettu paperilevy, painoarkki, tav. taitettuna määräkokoon (us. 16-sivuiseksi); taittamaton painoarkki postimerkkejä, kiiltokuvia tms. | Kirja, jossa on 10 a:kia. Lehti ilmestyy kahden a:in suuruisina numeroina. — *Yhd.* esi-, korjaus-, näyte-, suojusa. **3.** 4-sivuisen t. laajemman arkin suuruinen painotuote, joka sisältää virsiä, lauluja ajan tapahtumista, ns. arkkiveisuja, opettavia kertomuksia tms.

2. **arkki**[4*] s. **1.** laiva, jonka Nooa (Noak) Raamatun vedenpaisumuskertomuksen mukaan Jumalan käskystä rakensi. — *Leik.* laiva, alus. | - - ja yhdessä me sitten koetimme pitää a:a veden pinnalla HJ.NORTAMO. **2.** Liiton a. (myös ⌣) 'arkku, jota israelilaiset säilyttivät temppelissä ja jossa pidettiin lain tauluja'.

arkkiatri[4] s. ansioituneelle lääkärille Suomessa annettava arvonimi; ko. arvonimen saanut henkilö.

arkki|diakoni s. katolisessa kirkossa tuomiokapitulin korkea virkamies, piispanapulainen, arkkiteini. -**enkel|i** s. pää-, ylienkeli. | A:eitä ovat Mikael, Gabriel ja Rafael. -**herttua** s. entisen Itävallan prinsseistä käytetty arvonimi. -**herttuatar** s. vrt. ed. -**hiippakunta** s. arkkipiispan hiippakunta.

arkki|kirjallisuus s. vrt. 1. arkki 3. -**laulu** s. arkkiveisu, -runo. -**lehti|nen** s. vrt. 1. arkki 3. | Moni virsi on ilmestynyt painettuna a:seen. -**lu|ku** s. Asiakirjoista menee lunastusmaksua a:vun mukaan.

arkkimandriitta[4*] s. kreikkalaiskatolisen suuren luostarin t. useiden luostarien yhteinen esimies, jolla on piispan arvo.

arkkimerkki s. *kirj.* merkki, joka osoittaa arkin paikan kirjassa.

-**arkkinen**[63] *poss.a.* < 1. arkki. | Kaksi-, viisia.

arkki|numero s. *kirj.* painoarkin ensimmäisellä sivulla oleva järjestysnumero. -**paperi** s. arkkeina oleva, arkeittain myytävä paperi.

arkkipiispa s. piispaa ylempi kirkollinen arvohenkilö; nyk. esim. meillä piispa, joka muutamissa suhteissa on piispojen kesken johtavassa asemassa, mutta jolla muutoin on sama virka-asema kuin muillakin piispoilla. | Suomessa a. on kirkolliskokouksen puheenjohtaja. A:n istuin on Turussa. -**kunta** s. Suomessa kreikkalaiskatolisen arkkipiispan johtama kirkkokunta. -**n|istuin** s. -**n|vaali** s. -**n|virka** s.

arkki|piispatar s. arkkipiispan puoliso. -**presbyteeri** s. katolisessa kirkossa aikaisemmin täydet oikeudet omannut kirkkoherra, sittemmin arvoviran haltija tuomiokapitulissa.

arkki|runo s. arkkiveisu, -laulu. -**runous** s. Maallinen a. kukoisti maassamme Ruotsin vallan aikana.

arkkitehdintutkinto s. Suorittaa a.

arkkitehti[4*] s. **1.** rakennustaidon ja -taiteen alalla tieteellisen koulutuksen saanut, meillä teknillisen korkeakoulun arkkitehdintutkinnon suorittanut henkilö. — *Yhd.* asemakaava--, kaupungin-, läänina.; naisa. **2.** vars. eräiden korkeimman taideteollisuuskoulutuksen saaneiden henkilöiden arvonimen jälkiosana. — *Yhd.* huonekalu-, puutarha--, sisustusa. -**ylioppilas** s.

arkkitehtoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* rakennustapaan kuuluva, rakennustaiteellinen, -teknillinen. | A. tehtävä. Rakennuksen, puutarhan a. suunnittelu. Piirustusten a. puoli. A. kauneus. A:sesti eheä kokonaisuus. — *Kuv.* Sinfonia, joka on a:sesti hyvin hallittu.

arkkitehtuuri[4] s. **1.** rakennustaide, -taito. | A:n opettaja. Aikamme a. pyrkii suoriin linjoihin. Goottilainen a. ilmaisee ihmishengen kaipuuta korkeuteen. — *Yhd.* katedraali-, kivi-, puu-, sisä-, talonpoikais-, tiili-, ulkoa. **2.** rakennuksen t. jnk rakenteen arkkitehtoninen muoto. | Rakennuksen, kadun a. Linnan a. on erittäin kaunis. — *Kuv.* Teoksen a. 'rakenne'. -**kilpailu** s. rakennuksen suunnittelu- ja piirustuskilpailu. | Ottaa osaa a:un. -**maalaus** s. **1.** maalaustaiteen haara, joka pääaiheenaan pitää rakennustaiteen tuotteita. **2.** ed:n alaan kuuluva maalaus t. taulu.

arkkitehtuurinen[63] *a.* tav:mmin arkkitehtoninen.

arkkitehtuuri|osasto s. Teknillisen korkeakoulun a. -**taide** s. -**toimisto** s.

arkkiteini s. = arkkidiakoni.

arkkitektoninen[63] *a.* → arkkitehtoninen.

arkkitraavi[4] s. *rak.* antiikkisessa rakennustaiteessa pylväiden yläpäiden varassa oleva rakennuksen yläosaa kannattava, tav. kivinen liitinpalkki.

arkki|veisu s. arkkiin t. pieneen vihkoon painettu virsi t. laulu; vrt. 1. arkki 3. | Vanhimmat a:veisut ovat hengellisiä. Kirkon palosta julkaistiin a. A:veisut levisivät laajalti kulku-

kauppiaiden välityksellä. **-viisu** *s.* = ed. **-virsi** *s.* arkkilehtiseen painettu virsi.

arkkivoltti[4*] *s. rak.* puolipyöreä kaari, kaariaukon reunaa kiertävä lista.

ark|ku[1*] *s.* vrt. kirstu. **1.** suurehko kannellinen, tav. puinen t. metallinen säilytyslaatikko. | Tamminen a. Raudoitettu a. A. oli ennen yleinen myötäjäisesine. Iso a. täynnä hopeita, vaatteita. — *Erik.* rahan, rikkauksien (kuviteltuna) säilytyspaikkana. | Koota rahoja a:un pohjalle. Hänellä on a:un pohjalla enemmän kuin luullaankaan. — *Kuv.*, us. *leik.* Aukaista sanainen a:kunsa 'puhjeta puhumaan (vuolaasti, monisanaisesti)' (alk. KAL.). — *Yhd.* puua.; kapio-, kolehti-, raha--, vaatea.; matka--, merimies-, morsiusa. **2.** ruumisarkku. | Musta, valkoinen a. Maata a:ussa. Höylätä a:un lautoja. Vainajan toverit kantoivat a:un hautaan. **3.** *voim.* arkkumainen hyppyteline, plintti, hyppyarkku. **4.** *rak.* arkkumainen jalallinen t. myös jalaton hirsisalvos; joskus vastaava kivirakenne. | Sillan, laiturin, padon a. Kaivon a. 'kehäsalvos'. Puukirkkojen seiniä lujitettiin hirsisillä a:uilla. — *Yhd.* hirsi-, kivi-, tuki-, uppoa.

arkku|laituri *s.* kivillä täytettyjen puuarkkujen varaan rakennettu laituri. **-mainen**[63] *kalt.a.*

arkkunen[63] *dem.s.* Rautahelainen a.

arkku|pato *s.* kivillä täytettyjen puuarkkujen varaan rakennettu (kalastus)pato. **-penkki** *s.* kiinteä umpialustainen penkki. **-silta** *s.* arkkujen varaan rakennettu silta. | Joen yli rakennettiin kiinteä a.

arko|a[1*] *v. harv.* arkailla, arastaa. | Oli alkanut a. ihmisiä. A. jalkojaan. - - eikä Matti näyttänyt a:van sitä [haavaa] vähääkään PÄIVÄR.

arkontti[6*] *s. hist.* eräiden vanhan Kreikan valtioiden ylin virkamies.

arkoosi[6] *s. geol.* maasälpäpitoinen hiekkakivi.

arktik|ko[2*] *s.* **1.** A:ot 'arktisten seutujen asukkaat'. **2.** arktisten olojen tutkija.

arkti|nen[63] *a.* pohjoiseen napapiiriin kuuluva, sille ominainen. | A. alue, vyöhyke, ilmasto Amerikan a. saaristo. A. kasvillisuus, eläimistö. A:set kansat. A. kulttuuri.

arkuittain *adv.* useita arkullisia, arkkumäärin. | A. aarteita.

arkullinen[63] *s.* arkun täysi. | A. vaatteita, rahoja.

arkun|kansi *s.* **-laut|a** *s.* tav. ruumisarkun lauta. | [Jos meillä olisi ollut aseet,] niin sahattaisiinpa Toukolan kylässä tänäpänä a:oja KIVI. **-muotoinen** *a.* myös ~. **-naula** *s.* Sepältä tilattiin a:t. **-tapainen** *a.* myös ~. | A. kivikehys, jalusta. **-tekijä** *s.* A. oli tapana kutsua hautajaisiin.

arkuri[5] *s. harv.* arkailija, pelkuri.

arkuton[57] *kar.a.* < arkku.

arkuus *omin.* ks. arka.

arkuutt|aa[2*] *v. harv.* arastuttaa. | Häntä a:i pimeässä liikkuminen.

arlekiini[6] *s.* par. harlekiini.

armaasti *adv.* ks. armas.

armada[14] *s.* iso sotalaivasto. **1.** *hist.* vars. Espanjan "voittamaton a.", sotalaivasto, jonka Filip II v. 1588 lähetti Englantia valloittamaan. **2.** nyk. epävirallisesti paitsi varsinaisesta laivastosta myös isosta lentolaivastosta. | Englannin raskaitten merivoimien a. — *Yhd.* ilma--, lento-, pommia.

armahai|nen[63] *a. runok.* (*rinn.* armainen) armas, rakas, kallis, suloinen. | Aamu a. Ystävät a:set. Joulu, joulu tullut on, / juhla a. HLV. Oi kulta-aika riemukas, / suloisin, a:sin *CAJ. — *S:sesti* henkilöstä: kulta, rakas; mielitietty. | Äidin pieni a. Annan a:selleni, / kullalleni, kuululleni A.OKSANEN.

armahasti *adv. runok.* armaasti.

armahdu|s[64] *s.* armahtaminen, anteeksianto. | Rukoilla, anoa a:sta. Täss' on mies tämän sukuinen, / ei anele a:sta LEINO. — *Lak.* vapautus rangaistuksesta, armonanto. | Saada a. Esitys yleisestä a:ksesta eli amnestiasta.

armahdus|anomus *s.* Tehdä a. Suostua a:anomukseen. **-ehdotus** *s.* **-julistus** *s.* **-kirja** *s. lak.* kirjallinen julistus, jolla armahdus määrätään toimeenpantavaksi. **-laki** *s.* **-manifesti** *s.* armahdusjulistus. **-oikeu|s** *s. lak.* **1.** oikeus armahduksen myöntämiseen. | Presidentillä on a. Käyttää a:ttaan. **2.** *harv.* armahdusasioita käsittelevä oikeusistuin. **-päätös** *s.* Tehdä a. **-säännös** *s. lak.* **-valta** *s.* Käyttää a:ansa.

armah|taa[2*] *v.* **1.** antaa armo, vapahtaa, päästää rangaistuksesta t. velvollisuudesta, antaa rikkomus t. rikos anteeksi; lieventää rangaistusta. | Herra, a:da meitä! Laupias ja a:tava isä. A. kuolemantuomiosta, rangaistuksesta. Presidentti a:ti tuomitun. Velasta a:dettiin puolet. **2.** sääliä jkta; lievittää jkn kärsimyksiä, auttaa. | A:tava sydän. A. köyhiä. Ei a:da itseään eikä muita. Laupias samarialainen a:ti rosvojen käsiin joutunutta. A. juhtaansa. **3.** huudahduksissa ja toivotuksissa *(Herra) armahda* ja *armahtakoon*, joko lauseeseen liittyvänä tai irrallisena. | Herra a:da, jos hän suuttuu! Herra a:da, ettei vain tulisi syyshalloja! ALKIO. Jumala a:takoon toiste sellaiseen vaaraan joutumasta! Mutta a:da, jos tulee sade! A:takoon, miten pelästyin! A:da sitä vauhtia!

armahtaja[10] *tek.* Jumala on syntisen tuomari ja a. - - eikä minun rauhanliittoni horju, sanoo Herra, sinun a:si VT.

armahtamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* armoton, säälimätön, heltymätön, tyly, ankara. | A. velkoja. A. mieli, sydän. Julmat ja a:tomat silmät. Kova ja a. puhe paaduttaa mielen. Sade läheni a:tomasti.

armahtamisoikeus *s.* = armahdusoikeus 1.

armahtavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* anteeksiantava, armollinen, armelias, armias, laupias, sääliväinen. | A. sydän. Laupias ja a. on Herra VT. Ole a. köyhille. Kohdella jkta a:sesti. Vedota ihmisten a:suuteen. Silmistä säteili lempeyttä ja a:suutta.

armahuinen[63] *a. runok. harv.* = armahainen. | Tuutios lapseni tuiretuinen, / a., naurusuinen LEINO.

armai|nen[63] *a. runok.* ks. armahainen. | Äiti a. - - ja Roineen a:set aallot / sen rantoja hyväelee *P.J.HANNIKAINEN. Ole huoleti, vaimoni a:sin K.LEINO.

arma|s[66] *a.*, vars. *ylät.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** rakas, kallis; joskus: hellä. | A. äitini. - - kat-

sos tässä, mun a. veljeni KIVI. - - niin kuin rakkaat lapset [rukoilevat] a:sta isäänsä KATEK. A. koti, isänmaa. - - tää a., kallis maa! A.OKSANEN. Siinä he seisoivat, syleillen a:asti toinen toistaan KIVI. Lähdin lempeä hakuhun, / etsimähän a:utta AHO. — *S:sesti* tav. henkilöstä. | Oma a:ani. Katso, kaunis sinä olet, a:ani VT. - - tule a:ani ja kätes anna mulle! KOSKENN. **2.** herttainen, suloinen, ihana. | A. aurinko. A:at siniset silmät. Katselijalle avautuu a. näky. Suvi viipyi etelän a:ammilla mailla. A. päivä. Kesäaamun a:us. Jo joutui a. aika / ja suvi suloinen VK. [Valoa], tuota pohjolan kesäyön a:inta sisällystä SILL. - - hänen suunsa hymäili niin a:asti kuin idän rannalla aamuruskon viiru KIVI. **3.** *harv.* huudahduksissa samalla tavoin kuin esim. "varjelkoon", "(auta) armias". | A. sitä, joka erehtyi! Voi a., kuinka minä huusin! ALKIO.

armast|aa[2] *v.*, melko *harv.* helliä, rakastaa. | Äiti a:aa lastansa. - - sait laulaa Suomen suvessa, / sen aalloill' a. *MANN.

armast|aja[10] *tek.* **-elija**[14] *tek.*

armastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* helliä; lempiä, rakastella. | - - vanha, karheasti naukuva kissa, Juhanin a:tu Matti KIVI. Yön sitten a:tuaan / hän kengän riisui kullaltaan *CAJ. Aallot toistaan a:len / kaulaa rannan kaislikoita K.LEINO.

armatuuri[4] *s. tekn.*, tav. *mon.* (kiinteät) metallivarusteet (helat, kiskot, hanat, soljet jne.), koneeseen, johtoihin tms. kuuluva varustin; sähkövalaistusvarusteet; valaisinlaite, kaluste. — *Yhd.* messinki-, rauta-a.; seinä-, sähkö-, valaistus-, vesijohtoa. **-tehdas** *s.*

armeerata[35] *v. tekn.* vahvistaa suojakerroksella l. suojustaa (letku, kaapeli), jäykistää rautakiskoilla (betonia).

armeij|a[14] *s.*, tav. *sot.* **1.** valtakunnan maasotavoimat. | A. ja laivasto. Suomen a. Valkoinen a. Asevelvollinen, vakinainen a. **2.** suppeammassa merk:ssä: suuri (armeijakunnista muodostettu) sotatoimiyhtymä (jllak rintamalla, jssak määrätehtävässä tms. toimiva sotavoimien osa); yleisemmin: suuri sotajoukko. | 4. a:an komentaja. Kenttäarmeija jaetaan a:oihin. Sotajoukko eteni kolmena a:ana. [Päällikkö] kokosi satatuhantisen a:an. Marssiva a. Lyödä vihollisen a:at. **3.** us. pelastusarmeijasta käytetty nimitys. **4.** *kuv.* suuri joukko, lauma, liuta, legio. | Kokonainen a. pikkupoikia. Työttömien a. Hyttysiä tuli a:oina. **5.** *yhd.* Ammatti-, asevelvollis-, miliisi-, palkkasoturi-, panssari-, puna--, talonpoikais-, vihollisa.; kansana.; kenttä-, kotia.; apu-, hyökkäys-, miehitys-, vallankumous-, valtaus-, vapausa.; pelastusa.; työläisa.

armeija|hevonen *s.* armeijassa käytettäväksi koulutettu hevonen. **-kivääri** *s.* **-kun|ta** *s. sot.* divisioonaa suurempi (armeijaa pienempi) sotatoimiyhtymä. | A:nan komentaja, esikunta.

armeijalainen[63] *s. kans.* pelastusarmeijaan kuuluva.

armeijan|johto *s.* Ylin a. **-joukot** *s. mon.* välittömästi armeijan johdon alaiset eri aselajien itsenäiset joukko-osastot ja huoltomuodostelmat. **-osasto** *s.* **-ratsuväki** *s.* vrt. armeijanjoukot.

armeijaryhmä *s. sot.* armeijoista yhdistetty sotatoimiyhtymä.

armeijoittain *adv.* armeijoina, armeijamäärin. | A. työttömiä.

armeliaisuudentyö *s.* laupeudentyö.

armeliaisuus[65] *omin.* < armelias. **1.** armahtavaisuus, armollisuus. | Jumalan a. ihmisiä kohtaan. **2.** sydämellinen myötätunto puutteenalaisia ja kärsiviä kohtaan; puutteenalaisten ja kärsivien auttaminen, hyväntekeväisyys. **-laitos** *s.* puutteenalaisten, turvattomien t. muiden apua tarvitsevien huoltolaitos, jota tav. pidetään yllä yksityisvaroilla. **-toiminta** *s.* Harjoittaa a:a. **-työ** *s.* = armeliaisuudentyö.

armelia|s[66] *a.* -asti *adv.* armahtavainen, armollinen, armias. | Ole a. köyhille!

armenialainen[63] *a.* ja *s.*

armi[4] *s. murt.* tuulimyllyn siipi.

armia|s[66] *a.* -asti *adv.* **1.** vars. *heng.* armollinen, armahtavainen, armelias. | A. kohtalo siitä varjelkoon. Eteesi, Herra a:in, / nyt tuskani mä toisin VK. Jeesus, anna a:asti / työni alkaa sinussa VK. — Huudahduksissa *auta armias, voi armias* ym. | Auta a. sitä menoa! Auta a. sitä, joka jäi jälkeen. Auta a., jos ei heti toteltu. Voi a., miten satoi. A. taivas, jos joku sanoi vastaan. **2.** *harv.* armas; hellä, lempeä, rakastava. | Suojella, vaalia a:asti. - - ja Sinä, mun isäni a. KIVI.

armo[1] *s.* **1.** vapaaehtoinen hyväntahtoisuus; suosio, jota jku osoittaa hänen vallassaan olevalle, hänestä riippuvaiselle; alentuva suopeus. | Käsky, jonka Hänen Ylhäisyytensä a:ssaan on suvainnut antaa. Päästä jkn a:ihin. Ota tuhlaajapoika a:ihisi! Suojeluspyhänsä a:on oli hän alunpitäen itsensä ja Viipurin pelastuksen uskonut IVALO. Sai viran hallitsijan a:sta. Hän tervehti meitä kuin a:sta. A:sta, mutta ei ansiosta. — *armotta* armoa antamatta, säälittömästi, auttamattomasti, tinkimättömästi. | A:tta ulos! Väärennykset paljastettiin a:tta. Jäi a:tta viimeiseksi.

2. vars. *usk.* Jumalan armo ihmisiä kohtaan, Jumalan osoittama ansaitsematon rakkaus. | Oppi synnistä ja a:sta. Saarnata a:n evankeliumia. Päästä a:n osallisuuteen. Jumala kirkastaa a:nsa ihmiselle. Herra, Herra on - - pitkämielinen ja suuri a:ssa VT. A:sta te olette pelastetut uskon kautta, ette tekojen kautta UT. — Jumala antaa a:nsa auringon paistaa. Oi a:n lähde autuas, / elämän suuri ruhtinas VK. Ja silloin lyö hän kiinni a:nsa oven, ja silloin kuuroille korville kolkutatte AHO. — Kuningas Jumalan a:sta. Puhuja, laulaja Jumalan a:sta 'erinomainen, armoitettu'. — *armon vuonna* (hiukan *leik.*) Herran vuonna, anno Domini. | Lokakuun lopulla a:n vuonna 1938. — *armon valtakunta* Jumalan valtakunta, Jumalan valtakuntaan pyrkivien muodostama yhteisö maan päällä. — *armon välikappaleet* Jumalan sana ja sakramentit, armonvälineet.

3. ansaitsematon suosionosoitus; ansaitsemattomasta suosionosoituksesta johtuva etu. | N:lle oli annettu a. julistaa evankeliumia pakanoille. Minulla on a. alamaisuudessa lähet-

tää kirkon piirustukset Teidän Kuninkaalliselle Majesteetillenne.

4. armahdus; rangaistuksen, tuomion t. kostotoimenpiteen lievennys t. peruutus, anteeksianto. | Rukoilla, pyytää, anoa a:a. Saada a. Antaa a:n käydä oikeudesta. Vasta mestauslavalla ilmoitettiin vangille kuninkaan myöntyneen a:on. Parempi a. kuin kova tuomio SL. On tuomari lahjomaton, laki tunne ei a:a AK. — Antoi vihdoin aika a:n [surevalle] LEINO. — *armon aika* odotusaika jhk (tav. ikävään) tapaukseen; valmistautumisaika; määräajan pidennys (vars. *heng.*). | [Herra lähetti Joonan] ilmoittamaan, että hän oli antanut kaupungille vain neljäkymmentä päivää a:n ajaksi VT. Vielä on a:n aika! Elää a:n ajassa. Minulla on tässä vielä päivä a:n aikaa [ennen kuin ratkaiseva päätös on tehtävä]. Velalliselle annettiin kuukauden a:n aika. — *Lak.* Kun armahdus käsittää nimeltä määrättyjen henkilöiden armahtamisen, puhutaan yksityisarmahduksesta eli a:sta.

5. *murt.* sääli, surku. | Minun on, tulee sinua a(:ni). Sen tahdon, koska on provastimme niin hyvä ja laupias meitä kohtaan, että oikein tulee häntä a. KIVI.

6. mon:n paikallissijoissa, vars. ulkoisissa: ehdoton valta kohdella toista miten haluaa. | Alistua jkn a:ihin. Olla, elää jkn a:illa. Joutua, antautua jkn a:ille. Linnoitus antautui voittajan a:ille. Ennätys on hänen a:illaan. Rajat ovat lentoaseen a:illa.

7. *kuv.* eräissä yhteyksissä hyväksymisestä, käytäntöönotosta. | Becker otti jo vuoden 1821 alusta a:ihinsa *d*-kirjaimen. Uudistusohjelma sai a:n hallituksen edessä. Järjestelmä, joka ei ole päässyt erityisesti a:ihin. Yksikään runo ei ole löytänyt a:a kustantajan silmissä.

8. entisajan aatelisten ja ylhäissäätyisten henkilöiden puhuttelusana. | Teidän a:nne. Hänen a:nsa maaherranrouva. Jalo linnan herra, kreivillinen a. LARINK. — Ilman määräyssanoja tav. aatelisrouvista. | Kartanon a. Laamannitar oli ylpeä ja kutsutti itseään a:ksi AHO. Tuollahan sinun paikkasi on tanssikentällä, a:jen ja patruunain ja nuorten mamsellien parissa! LEINONEN.

armo|aarre *s. heng.* Herra, avaa meille sanasi a:aarteet. **-ateria** *s. heng.* pyhä ehtoollinen, pyhän ehtoollisen vietto. | Astua Herran pöytään ja nauttia Herran a:aa, leipää ja viiniä. **-helma** *s. heng.* Isä, joka - - / uskovilles armahasti / avaat a:si VK[v]. **-ihme** *s. heng.* Herran a:et. Siellä ei tiedetä Ristin a:estä.

armoi|nen[63] *a. heng. runok.* -sesti *adv.* armollinen. | Mua suojaa sä, Isä a.! VK.

armoisa[13] *a. heng. runok.* -sti *adv.* = ed. | - - auta, Herra a., / alta epäilysten vaivan VK.

armoistui|n *s.* **1.** *raam.* liitonarkin kansi. | - - a. puhtaasta kullasta, puolenkolmatta kyynärän pituinen ja puolentoista kyynärän levyinen VT. **2.** *heng.* Astua Jumalan a:men eteen. - - eteen a:men / se kantaa sairaan sydämen S. KORPELA.

armoit|ella[28*] *frekv.v. harv.* (< seur. 2) surkutella, sääliä. | Mutta teitä, Killi ja Kiiski, a:telen kuitenkin enimmin kaikista KIVI.

armoit|taa[2*] *v.* -us[61] *teonn.* **1.** Jumalan suhtautumisesta ihmisiin: tehdä armosta osalliseksi, suoda armolahjoja, siunata. | Hän a:taa meidät anteeksiantamalla kaiken velkamme, pelastamalla elämämme turmiosta AK. Jumalan a:tama saarnaaja. | Terve, a:ettu! Herra olkoon sinun kanssasi UT. — *armoitettu* laajentuneessa merk:ssä: lahjakas, etevä, mainio. | A:ettu puhuja, runoilija, urheilija. N.N. hallitsee aihettaan päämäärästään tietoisen taiteilijan a:etulla selvänäköisyydellä. **2.** *harv.* sääliä, surkutella. | - - löysi hänen a:ettavassa tilassa. Kammottavana haamuna, kädet ristissä, silmät pystyssä, istui hän tuuhean kuusen juurella KIVI.

armo|johdatus *s. heng.* Ota minut, Vapahtaja, a:johdatukseesi. **-kasvo|t** *s. mon. heng.* - - pois käännä meistä vitsasi, / taas näytä a:si VK. **-kutsu** *s. heng.* Omantunnon nuhtelu synneistä ja sanan terän viiltäminen ovat Jumalan a:ja, joilla hän pyytää meitä pysäyttää elämämme polulla AK. **-käsi** *s. heng.* Jumalan a. Sinun a:isi uskomme itsemme ja koko kansamme. **-lahj|a** *s.* **1.** Jumalan armon osoitus, Pyhän Hengen ihmisissä herättämä kyky, luonnon suoma lahja. | Taivaan a. - - Jumalan a. on iankaikkinen elämä UT. Saarnaajan, veisuun a. - - palvelkaa toisianne, kukin sillä a:alla, minkä on saanut UT. **2.** armosta, nöyryyttävästi annettu avustus, almu, armopala. | Saada, antaa a:oja. Elää a:oista. Hän antoi Heikille salaa milloin leivän, milloin puolikkaan, - - joita a:oja Heikki sitten huoneessaan hartaasti nakerteli AK. Luostari tuli niin köyhäksi, että sen täytyi pyytää kuninkaalta a:oja. **-laps|i** *s. heng.* - - Jumala pyyhkii pois Jeesukseen uskovan synnit, ottaen hänet a:eksensa AK. **-lei|pä** *s.* **1.** nöyryyttävänä lahjana annettu elatus. | Elää a:vällä. Hän ei tahtonut syödä veljen a:pää. **2.** *heng.* Siis a:pää nauttikaa / ja elonvirran vettä HLV. **-liitto** *s. heng.* Meidät on pyhässä kasteessa otettu kolmiyhteisen Jumalan a:on.

armolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** alentuvan suopea, hyvänsuopa, -tahtoinen, hyväsydäminen, laupias, lempeä, sääliväinen, armahtavainen, armelias, armias. | Olla a. köyhille, eläimille. Puhutella rahvasta a:sesti. Nyökkäsi a:sesti. A. uni keventää hetkeksi murheittemme taakkaa. Usein aika on a:sempi ja hienotunteisempi kuin ihminen. — Vars. Jumalan ansaitsemattomasta rakkaudesta. | Jumalan a. johdatus, apu. Herra valistakoon kasvonsa sinulle ja olkoon sinulle a. VT. Katso a:sesti heikkouttamme ja tue meitä AK. **2.** puhuttelusanan t. tittelin attr:na: ylhäissäätyinen, korkea-arvoinen, kunnioitettava. | A. kreivi, herra, rouva. Eläköön a. kuninkaamme! A. herra metsästysretkillään ajaa karautteli ratsullaan yli talonpojan viljavainioiden. **3.** hallitsijan antama, hallitsijasta lähtöisin oleva. | A. esitys, asetus. Kuningas on katsonut a:seksi, että - -. — Myös hallitsijan puoleen käännyttäessä. | Anon kaikkein a:simmasti, että Teidän Keisarillinen Majesteettinne - -.

armo|luoja *s. runok.* Jumala. | Aina antoi a., /

lupasi hyvä Jumala KANT. **-lupau|s** *s. heng.* Jumalan a:kset.

armon|aika *s.* myös ⌒; ks. armo 4. **-anomu|s** *s. lak.* rangaistukseen tuomitun valtiovallalle osoittama pyyntö, että hänelle tuomittu rangaistus joko kokonaan anteeksiannettaisiin tai lievennettäisiin. | Jätti a:ksen tasavallan presidentille. **-aurinko** *s.* myös ⌒; ks. armo 2.

armoneuvo *s. heng.* Rippi oikein käytettynä on ihana a. kristitylle. Jumala on kaikkiviisaassa a:ssaan nähnyt hyväksi poiskutsua täältä surun ja murheen laaksosta talon isännän - - AK.

armon|isku *s.* kuolettava isku, joka lopettaa kituvan kärsimykset. | Hän on kuin teloittaja, joka antaa a:iskun kituville. — *Kuv.* Cervantes antoi Don Quijotellaan a:iskun ritariromaaneille. Sellainen yhteiskunta ei tarvitsisi muuta kuin a:iskun. **-järjesty|s** *s. usk.* asteittainen järjestys, jossa Pyhä Henki ihmisessä vaikuttaa. | Oppi pyhityksestä saa hyvin syrjäisen sijan Paavo Ruotsalaisen a:ksessä. **-kerjäläinen** *s. heng.* Vanhasta syntisestä tuli totinen ja vilpitön a. **-liitto** *s.* → armoliitto. **-lähde** *s. heng.* myös ⌒; ks. armo 2. **-murro|s** *s. usk.* Katumuskamppailun jälkeen tulee ihminen metodistien mukaan tietoisuuteen a:ksesta, niin että hän voi mainita kääntymyksensä päivän ja hetkenkin. A:ksesta tuli vakavan pyhityselämän alkaa. **-osoitu|s** *s.* Saada a. Korkeaa ikää pidetään erikoisena Jumalan a:ksena. Hän otti kuninkaalta vastaan a:ksina hovivirkoja. **-pisto** *s.* vrt. armonisku. **-pyyn|tö** *s.* Raukkamaiset a:nöt. **-tila** *s. usk.* - - kasteessa vuodatettiin ihmiseen sisällinen a., joka synnytti rakkautta Jumalaan A.LEHTONEN. A:an joutunut alkaa nyt vaeltaa pyhityksen tietä elämän Herran tykö AHO. **-vaikutus** *s. usk.* Kristinopissa on lueteltu kuusi eri a:ta: kutsuminen, valaiseminen, vanhurskauttaminen, uusi syntyminen, pyhittäminen, kirkastaminen ERKKI KAILA. **-valinta** *s. usk.* ihmisen iankaikkisen kohtalon riippuvaisuus Jumalasta, predestinaatio. **-valintaoppi** *s. usk.* oppi, jonka mukaan Jumala on ennakolta määrännyt toiset ihmiset autuuteen, toiset kadotukseen, predestinaatio-oppi. **-välikappale** *s. usk.* = seur. **-väline** *s. usk.* - - Jumalan sanaa ja sakramentteja sanotaan a:iksi KATEK.

armo|pala *s.* armosta annettu, nöyryyttävä (elatus)avustus, antipala, armoleipä. | Syödä, vastaanottaa a:paloja. Elää a:paloilla. Minä en ole mikään a:palojen pyytäjä. **-palkka** *s. heng.* - - anna hänelle uskollisten palvelijaisi a., iankaikkinen autuus taivaallisessa valtakunnassasi AK. **-päätö|s** *s. heng.* Jumalan iankaikkisen a:ksen mukaan perivät Herran omat iankaikkisen elämän AK. **-pöytä** *s. heng.* ehtoollispöytä. | Käydä Herran a:än. **-rikas** *a. heng.* par. esim. armosta rikas, armahtava(inen). | A. Jumala. [Kaste] on a. elämän vesi KATEK. **-sana** *s. heng.* A:s taivainen / kaikukohon kirkoissamme HLV. **-talou|s** *s. usk.* Jumalan suuret pelastusaikomukset ja pelastusteot, jotka kutoutuvat läpi historian vaikuttavaksi a:deksi A.J.PIETILÄ. **-te|ko** *s. heng.* Jumalan a:ot.

armot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* 1. säälimätön, tyly, kova, ankara. | A. velkoja, tuomari. Olla a. voitettuja kohtaan. A. ryöstöhuutokauppa. Kohdella jkta a:tomasti. A. kohtalo. Elämän a. laki. Tuli tekee a:onta jälkeä. Uusi aika ei enää tarvitse vanhain apua ja heittää ne a:tomasti luotaan AHO. 2. suunnaton, tavaton. | A. nälkä, jano. Miehet olivat a:toman hitaita. Loppukiri oli kerrassaan a. Alkoi a:tomasti sataa. Likka, jota a:tomasti rakastan, on Männistön muorin Venla KIVI. Voi, a:onta, kuinka tytöt silloin parkaisivat CANTH. 3. *harv.* turvaton, kovaosainen, orpo. | Se lapsi jää vain niin a:tomaksi, jos te heti kuolette HEPOR. Vitsa väännetty käessä / - - / lyöä lasta a:onta, / kolkata kovaosaista KANT.

armo|työ *s.*, tav. *heng.* Oi Herra, kuule meitä myös, / tee meissäkin sun a:työs! SUONIO. N. jäi siihen luuloon, että hänelle tehtiin suuri a., kun häntä ei karkotettu paikkakunnalta. **-virta** *s. kuv. heng.* armon virta; ks. armo 2. **-vuo|si** *s.* papinviran haltijan (ennen myös opettajan) kuolinvuotta seuraava virkavuosi, jonka aikana palkkaedut kuuluvat hänen leskelleen ja alaikäisille lapsilleen ehdolla, että he suorittavat viranhoitokustannukset. | A:den saarnaaja. — *Mon. harv.* armon aika. | Tutki elävän Jumalan edessä, näinkö a:tesi kuluvat.

arnikki[6*] *s.* Arnica, mykerökukkaisiin kuuluvia matalia, kellertäväkukkaisia monivuotisia ruohoja. — *Yhd.* tunturia.

aro[1] *s.* luonnonvaraisen heinä- ja ruohokasvillisuuden peittämä kuiva alue; aava, heinää kasvava lauhkean vyöhykkeen tasankomaa, jossa kuivuuden vuoksi viljely ei menesty, steppi; vrt. preeria, pusta, savanni yms.; *murt.* ranta-, tulvaniitty. | Venäjän a:t. Aukea, kuiva a. A:n poika 'kasakka'. — *Yhd.* aavikko-, heinä-, hiekka--, pensas-, suola-a. **-alue** *s.* Laajat, kokonaisille vyöhykkeille leimaa antavat arot muodostavat a:en. **-eläin** *s.* arolla elävä eläin. | Biisoni on a. **-humala** *s.* Prunella vulgaris, eräs huulikukkaiskasvien heimoon kuuluva monivuotinen ruoho. **-ilmasto** *s.* A:ssa talvet ovat kylmät ja tuuliset, kesät kuumat ja kuivat, välivuodenajat lyhyet. **-joki** *s.* toisinaan melkein kuivana, toisinaan tulvillaan aron läpi juokseva joki. **-järvi** *s.* matala, laskujoeton järvi arolla. **-kana** *s.* A:t 'Pteroclidae, lahko kyyhkysen näköisiä, hiekan värisiä arolintuja'. **-kansa** *s.* **-kasvi** *s.* **-kasvillisuus** *s.* **-kettu** *s.* = korsakki. **-kulttuuri** *s.* paimentolaiskulttuuri. **-lammas** *s.* Ovis vignei, Aasian aroilla elävä luonnonvarainen lammas. **-luste** *s.* Brachypodium, korkeahkoja, hoikkia, karvaisia heiniä. **-maa** *s.* aro.

aromaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hyvänhajuinen, voimakastuoksuinen, tuoksuva, arominen. | A. aine. Rusinoiden tuoksu on miellyttävän a. — *Kem.* Ns. a:set yhdisteet orgaanisen kemian piirissä ovat bentseenin ja sen sukulaisaineiden johdannaisia.

aro|mainen[63] *kalt.a.* **-maisema** *s.*

aromi[6] *s.* vars. hienojen ravinto-, mauste- ja nautintoaineiden haju (ja maku). | Mesimarjojen a. Juuston, paistin a. Teen, viinin, tupakan a. Hieno, kiihottava a. Mausteita, jotka antavat juomalle miellyttävän a:n. Kahvi säi-

lyttää a:nsa parhaiten paahtamattomana. — *Kuv.* [Keskustelulla] oli ollut oma erikoinen sävynsä, "a:nsa" — jos niin saa sanoa PEKKANEN.

aromi|nen[63] *a.* yl. = aromaattinen. **-ton**[57] *kar.a.* A. voi.

aro|niitty *s.* **-seu|tu** *s.* Siperian a:dut. Campagna di Roma käsittää Rooman ympäristön puuttoman a:dun. **-susi** *s.* preeriasusi, kojootti. **-tasanko** *s.* **-tuuli** *s.* **-vyöhyk|e** *s.* Siperia jakautuu kolmeen vyöhykkeeseen: tundra-, metsä- ja a:keeseen.

arpa[10*] *s.* **1.** väline (puutikku, noppa, suljettu paperiliuska tms.), jollaisia käytetään arvottaessa, so. kohtaloa tiedusteltaessa t. jtak sattumanvaraisesti valittaessa t. ratkaistaessa; myös arpomisesta, arvanheitosta, -lyönnistä. | Heittää, lyödä, vetää a:a jstak. Nostaa a. Valita, jakaa arvalla. Asia joutuu, menee a:an 'arvalla ratkaistavaksi'. Äänten mennessä tasan ratkaisee a. A. lankeaa, osuu, sattuu jklle. -- kun he heittivät a:a, lankesi a. Joonalle VT. — *Kuv.* Heittää, lyödä a:a kohtalostaan, elämästä ja kuolemasta. | Haa, kuulkaa! Tykkein jyske Juuttahalta! / Siell' a:a lyödään Suomen sotijain *CAJ. A. on heitetty 'päätös on tehty, paluuta ei ole'. Kerronpa siis, miten a. on minulle langennut ja miten olen tullut tähän työhön ryhtyneeksi AK. **2.** arpajaisissa käytettyjä suljettuja paperiliuskoja t. erityisiä seteleitä, joiden kesken voittojen arvonta tapahtuu, arparulla, -lippu, -seteli. | Raha-arpajaisten arvat. Numerollinen, tyhjä a. Myydä, ostaa arpoja. Hänen a:nsa voitti. — *Yhd.* ennakko-, pika--, raha--, voittoa.; kulttuuri-, partio-, rakennusa. **3.** *kuv.*, vars. *ylät.* (1. ryhmään liittyen) kohtalo, osa. | Laakson sileät paadet ovat sinun osasi, siinä se on, sinun a:si VT. | Katso, ehtoolla on oleva kauhu, aamun tullen ei heitä enää ole. Tämä on riistäjäimme osa, ryöstäjäimme a. VT. Autuas elämän a., / kun on onni ottamassa, / taito kättä käyttämässä LEINO. Kuink' a. käykin kohtalon, / maa, synnyinmaa meill' oma on *MANN. Mikä ainiaaksi arvakseni lankee: / yötön päivä tahi loppumaton yö? KIVI. — *ei osaa eikä arpaa* ei mitään osuutta, tekemistä jssak. | Onko meillä vielä osaa ja a:a isämme huoneessa? VT[V]. Sinulla ei ole tähän [t. tässä] osaa eikä a:a. [Ne] joilla syystä tai toisesta ei ole osaa eikä a:a taivaan valtakuntaan MERIL.

arpahein|ä *s. kans.* jouhivihvilä. | Tulevia asioita ennustettiin sitomalla a:iä yhteen.

arpajais|et[63] *s. mon.* tilaisuus t. toimitus, jossa tietyn panoksen sijoittaneiden osanottajien (tav. arpojen ostajien) kesken arvotaan tietyt voittosummat t. -esineet, arpajaisvoitot, ja josta tulot lankeavat sen pitäjälle. | A. kansanopiston hyväksi. Amerikkalaiset a. 'arpajaiset, joissa arpojen hinnat määräytyvät niiden numeroiden mukaan'. Järjestää, pitää, toimeenpanna a. Voitti a:ista 100.000 markkaa. — *Kuv.* Hämäläinen ei leiki a:ia elämällään H.ASUNTA. — *Yhd.* pika--, raha-a.; kulttuuri-, matkailu-, teatteri-, urheilua. **-lupa** *s.* **-onni** *s.* Jklla on hyvä, huono a. **-toimikunta** *s.* **-toimisto** *s.* **-var|at** *s. mon.* A:oilla saatiin sairaalan taloudellinen asema paranemaan. **-voitto** *s.* A:jen periminen.

arpa|jako *s.* arvalla suoritettava jako; *lak.* (perinnön) jako, joka toimitetaan siten, että omaisuus jaetaan ensin samanarvoisiin osiin, minkä jälkeen asianomaiset vetävät niistä arpaa. **-kannus** *s.* muinaissuomalaisten käyttämä seulamainen arpomisesine, arparumpu. **-kapula** *s.* erityinen puusauva, jota ennen kuljetettiin talosta taloon kutsuttaessa kansaa kokoon vihollisen t. muun vaaran uhatessa. | Nykyisin a:n tapaista tiedotusmenetelmää käytetään esim. sammutusväen hankkimiseksi metsäpaloon. **-kuutio** *s.* = arpanoppa. **-lippu** *s.* = arpa 2. **-nappula, -noppa** *s.* pieni arpomiskuutio, jonka sivupinnoissa on silmiä 1—6. **-numero** *s.* arpalipun numero. | Voitot lankesivat seuraaville a:ille: --. **-peli** *s.* — *Kuv.* sattumanvarainen yritys, onnenpeli. | Elämän a. Suuret urheilukilpailut ovat a:ä. **-rulla** *s.* rullaksi kierretty arpalippu. **-rumpu** *s.* = arpakannus. **-seteli** *s.* vars. raha-arpajaisissa käytetty setelimäinen, numeroitu arpa, joiden kesken voitot myynnin jälkeen arvotaan. **-vihko** *s.* vihko arpaseteleitä.

arpeutta|a[2*] *kaus.v.* saattaa arpeutumaan, paranemaan. — *Kuv.* Aika a:a sydämen haavat.

arpeutu|a[1] *v.* kasvaa t. mennä arpeen, arvettua. | Haava a:u. — *Kuv.* Sydänhaavat a:vat. Sodan jälkien a:minen.

arpeutuma[13] *s.* arpeutunut kohta. — *Lääk.* Luua. liittää katkenneen luun päät yhteen.

arpeutumat|on[57] *kielt.a.* Vielä a. palohaava. — *Kuv.* Katkerat kokemukset olivat jättäneet hänen mieleensä a:tomia haavoja.

arpi[8*] *s.* haavan t. muun vioittuman jälki kudoksessa, vars. ihossa. | Pitkä a. vasemmassa poskessa. Rokon arvet. Arpea vihoittelee. Kasvaa, mennä arpeen. — Pihkainen a. kuusen kyljessä. Taatelipalmun rungon pinta on täynnä varisseiden lehtien rengasmaisia a:a. — *Kuv.* Murheen a. Tänne jäävät vajavuudet, / synnin arvet päälle maan VK. Haavat lyödyt, haavat saadut / aika kaikki kutoo arpeen LEINO. — *Yhd.* palo-, rokona. **-kasvoinen** *a.* A. rosvopäällikkö. **-kudos** *s. lääk.* **-mainen**[63] *kalt.a.* **-muodostuma** *s. lääk.* **-naama** *a.* A. sotilas. **-naamainen** *a.*

arpi|nen[63] *poss.a.* A:set kasvot. A. sotaveteraani. — *Yhd.* rokona.

arpitatuointi *s.* A. suoritetaan siten, että malli leikataan tai poltetaan ihoon.

arpo|a[1*] *v.* **1.** ottaa selvä tulevista tapahtumista arpakannuksen, harjan, keritsimien tms. avulla. | Noita a:o katsomalla tuleen. Tytöt a:vat itselleen sulhasta. **2.** ratkaista arvalla jk asia, määrätä arvalla arpajaisten voittoarvat. | Johtokunnan erovuoroiset jäsenet määrättiin a:malla. Ratajärjestys 100 metrin juoksussa on jo arvottu. — [Arpajaisten] voitot arvotaan 31. 10.

arpoja[16] *tek.* henkilö, joka suorittaa arpomisen, vars. arpakannusta tms. käyttävä tietäjä.

arpomis|menetelmä *s.* Rahan heitto, pitkän tikun vetäminen, arpaheinien solmiminen ym.

a:menetelmät. Raha-arpajaisissa on otettu käytäntöön uudenaikainen koneellinen a. **-väline** *s.*

arrakki[6*] *s.* alkuaan itäintialainen melassista, palmunmehusta ja riisistä valmistettu alkoholijuoma. **-punssi** *s.*

arretoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kytkeä herkkien kojeiden liikkuva osa liikkumattomaksi. | Kun vaakaa ei käytetä, se on pidettävä a:tuna. Ratapihalla ovat vaihteet a:dut.

arrowjuuri [arrov- t. ärou-] *s.* Maranta arundinacea, tropiikista kotoisin oleva kasvi, jonka juurakot sisältävät runsaasti tärkkelystä, tällainen tärkkelys kauppatavarana, nuolijuuri.

arseeni[6] *s. kem.* (aik. myös: arsenikki) eräs kiteinen, teräksenharmaa, metallinkiiltoinen, myrkyllinen alkuaine. **-happo** *s.* **-kiisu** *s. min.* arseenin, raudan ja rikin yhdiste, arsenopyriitti.

arsenaali[4] *s.* asesäilö, -varasto. — *Kuv.* Kirjailijan ilmaisukeinojen a.

arsenaatti[4*] *s. min.* arseenihapon suola. — *Yhd.* nikkelia.

arsenidi[4] *s. min.* arseenin ja jnk metallin yhdiste. — *Yhd.* nikkelia.

arsenikki[4*] *s.* **1.** arseenitrioksidi. **2.** vars. ennen: arseeni. **-happo** *s.* **-kiisu** *s.* **-myrkytys** *s.* **-pitoinen** *a.*

arsiini[6] *s. kem.* arseenin ja vedyn kaasumainen yhdiste; eräiden arseenia sisältävien orgaanisten yhdisteiden nimitys.

arsina[14] *s.* venäläinen pituusmitta, n. 71 cm.

arteesinen[63] *a.* A. kaivo 'porakaivo, josta vesi suihkuaa maanpinnan yläpuolelle'.

artikkel|i[5] *s.* **1.** sanoma- t. aikakauslehden t. kokoomateoksen (erillinen) kirjoitelma; hakuteoksessa hakusanaa selittävä kappale. | Johtava a. Huomattava a. maamme taloudellisesta kehityksestä. Kirjoittaa, julkaista a:eita. Ks. a:ia *kirjoitus.* — *Yhd.* erikois-, kierto-, pää-, sana--, sanomalehtia. **2.** *lak.* = artikla. | Anglikaanisen kirkon hyväksymä uskontunnustus käsittää 39 a:ia. Sopimuskirjan 1:sessä a:issa sanotaan: - -. Sotilaat oli tutkittava sota-a:ien 10. luvun 21. §:n mukaan. **3.** kauppatavara(laji). | Tärkeä vaatealan a. Viennissä ovat huomattavimpina a:eina olleet selluloosa, pellava ja voi. — *Yhd.* erikois-, myynti-, tuonti-, vientia. **4.** *kiel.* pikkusana t. pääte, joka liittyy substantiiviseen sanaan osoittaen sen spesieksen. | Ruotsin kielen a:eja: en, ett, den, det, de, -(e)n, -(e)t. — Määräävä, epämääräinen a.

artikkeli|osasto *s.* Lehden a. **-sarja** *s.* Maalaisliiton lehdissä julkaistu moniosainen a. "Sosiaalidemokratia ja kansanvalta".

artikla[15] *s. lak.* lain t. sopimuksen, vars. kansainvälisen sopimuksen osa; vrt. artikkeli. | Brestin rauhansopimuksen kolmas a. — *Yhd.* sota-a:t.

artikulaatio[3] *s. fon.* ihmisen ääntöelimien toiminta hänen käyttämänsä kielen äänteiden ja äänneyhdistelmien aikaansaamiseksi, ääntämys. | Huolimaton a. — *Yhd.* huuli-, kielia. **-aste** *s.* **-elin** *s.* **-tapa** *s.*

artikuloi|da[18] *v. fon.* -nti[4*] *teonn.* suorittaa artikulaatiota, ääntää. **-mat|on**[57] *kielt.a.* Laulu ei saisi muodostua a:tomaksi kirkumiseksi.

artisokka[11*] *s.* **1.** maa-artisokka. **2.** koppiloartisokka.

artisti[5] *s.* taiteilija, taideniekka.

artisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* siron taiteellinen, taiteilijoille ominainen, yksipuolisesti taiteellisuutta tavoitteleva. | Tyylin a:suus. Sanonta a:sen hienostunutta.

artteli[5] *s.*, etup. *kans.* eräistä kalastus- yms. työkunnista. | Hylkeenpyynnissä 2, 3 tai 4 pyyntikuntaa yhtyi a:ksi. Apajakunta jakaantui kahteen tasaväkiseen a:in.

art|ti[4*] *s. kansanr. harv.* riita. | - - toran nosti totkusilta, / a:in ahvenmaimasilta KAL.

arv. *lyh.* arvoisa. | Arv. Herra Rovasti. Arv. kuukausitilaajia pyydetään uudistamaan tilauksensa.

arvaaja[16] *tek.* < arvata. **1.** Arvoituksen a. **2.** *kans. harv.* noidan apulainen, puoltaja.

arvaamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* **1.** odottamaton, aavistamaton, yllättävä, yllätyksellinen. | Ennakolta, edeltäpäin a:tomat vaikeudet, tapahtumat. A:tomien menojen määräraha. Siitä syntyikin a. juttu. Juhla sai a:toman lopun. Hän on a. - - tällaisten pienten paikkojen uunit ovat niin a:tomia TALVIO. — *Yhd.* äkkia. **2.** jonka suuruutta, tärkeyttä tms. ei voi arvioida t. arvostella. | A. etu, hyöty, määrä, tappio. A:toman tärkeä. Suoritetuilla tutkimuksilla on ollut a. merkitys. Kielitiede on tehnyt a:tomia palveluksia historiantakaisen ajan tutkijoille. A:tomasti edistynyt tekniikka.

arvail|la[70] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < arvata. | Vaikea a. sitä tai tätä. Emäntä katsoi ikkunasta ulos säätä eteenpäin a:lakseen. Pelkkää a:ua.

arvan|heitto *s.* Ottelun alussa suoritettava a. Haaman määräsi a:heitolla, minä päivänä persialaiset hyökkäisivät juutalaisten kimppuun. Laillisena jakokeinona a. oli tullut maahamme Ruotsista. **-nosto** *s.* — Vars. *kans.* Venäjän vallan aikaisesta kutsunnasta, jossa asevelvolliset arvalla jaettiin vakinaiseen väkeen ja reserviin. | Mennä a:on. Käydä a:ssa. **-veto** *s.* Voittajain välinen a. antoi rahapalkinnon Kinnuselle.

arva|ta[35] *v.* **1.** sattumalta valita t. keksiä (oikea) ratkaisu, sattumalta (yrittää) osua arvelussaan oikeaan. | Voitko a., mitä tässä on? A:a kuka tuli! Väärin a:sit! Hyvin a:ttu! Tekijää ei ollut vaikea a. En tiedä, mutta yritän a. Hymylään joutui jokainen, joka ei a:nnut oikein. **2.** ennakolta huomata t. ymmärtää t. tietää, aavistaa, osata arvelun, aavistuksen tms. perusteella sanoa t. tehdä jtak (joka osoittautuu oikeaksi, kohdalleen osuneeksi tms.). | Tapaturma, jota edeltäpäin ei voitu a. N. tuli ihan a:amatta. Pääministeri osasi viisaasti a. asiain vastaisen menon. En a:nnut portaita näin raskaiksi. A:a sen, mitä siitä seuraa. Kukaan ei a:a [= osaa] sanoa, milloin tulivuoret ovat olleet täällä toiminnassa. A:sinpas tulla oikeaan aikaan. Emme heti a:nneet poistua. Poliisit eivät olleet a:nneet kaivaa halkopinon alta. **3.** *vanh.* arvostella, arvioida. | Kirjan julkaiseminen on a:ttava erityiseksi ansioksi. Ve-

nekunta purjehti parhaaksi a:amalleen matalikolle. Kaksi lautamiestä kutsuttiin vahinkoa a:amaan. A:a oma tilasi, anna arvo toisellekin SL. **4.** *murt.* uskaltaa. | Vesi on niin kylmää, ettei a:a itseään kastaa. Ei nukkua a:nnut, jos vähänkin pussissa rahaa oli. Kun a:isi pastorille puhua K.KAJANDER.

arvaten|kin (kielt. yhteyksissä -kaan) *adv.* = seur. | A. hän tahtoo talossa levähtää. A. on Inkerin karjalaismurteella ollut vaikutusta vatjaan. A:kaan hän ei ole saanut lupaa, koska ei ole tullut.

arvattavasti *adv.* luultavasti, otaksuttavasti, todennäköisesti, ilmeisesti, arvatenkin. | Hän oli syntynyt Turussa, a. vuosien 1605 ja 1610 välisenä aikana.

arvaus[64] *teonn.* < arvata. — *Lak. vanh.* arviointi. | Uskottujen miesten tulee toimittaa katselmus ja a. **-kilpailu** *s.* **-kyky** *s.*

arvaut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. **1.** | Rupeamatta a:telemaan lukijoita saatan sanoa - -.

arvautt|aa[2*] *fakt.v.* < arvata. **1.** panna arvaamaan, arvuuttaa. | Lapset a:ivat toisillaan jos jonkinlaisia arvoituksia. **2.** *lak. vanh.* arvioituttaa. | Metsänomistaja a:akoon uskotuilla miehillä, mitä puista on maksettava.

arvekas[66*] *poss.a.* arpinen.

arvelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* arveleva, empivä, epäröivä. | Pudistaa a:sesti päätään.

arvel|la[28] *v.* -evasti *adv.* **1.** olettaa, otaksua, luulla. | Ei ehtinyt takaisin niin pian kuin oli a:lut. Mitä a:et tuumasta? Tutkija a:ee, että - -. Vartija a:i jo kaikkien lepäävän linnassa. Joka kerran keksitään, sitä aina a:laan [nim. syylliseksi] SP. **2.** epäröidä, empiä. | Suhtautua jhk a:evasti. Ei a:lut kauempaa, vaan lähti nopeasti hiipimään. Varojen myöntäminen tapahtui hyvin a:len. — *arvelematta.* Aho liittyi 1880-luvun puolimaissa a:ematta realismin kannattajiin. Käärmeen kimppuun siili käy a:ematta. **3.** *harv.* miettiä, pohtia; aikoa. | Lukijat saavat a. asiaa. Olen jo kauan a:lut, mihin työhön ryhtyisin. Siinä laulaa äiti lapsellensa, a:len sen kohtaloa ja elämää AK. Aika menee a:lessa SP. A:tiin sinne, a:tiin tänne, mutta selville ei päästy KATAJA. — Karjansa hän a:i panna markkinoille myytäväksi. **4.** *murt.* lausua t. lausahtaa epäröiden, "tuumia". | Hän ei kuitenkaan sepän puheisiin mitään a:lut. Milläpä täällä muuten eläisikään, a:ee vanhus surumielisesti. Kotvan aikaa kehrättyään hän a:i: - - KAUPPISH.

arvelu[2] *teonn.* < ed. | Lausua a:nsa. A:si on aivan väärä. Tämä seikka on aiheuttanut a:ita hankkeen menestymisestä. — *Yhd.* ennakko-, todennäköisyysa.

arvelunomai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Sellaiset kuvitelmat jäävät perin a:siksi. A:sesti on joidenkin keskiaikamme Friisi-nimien katsottu viittaavan heidän varhaiseen esiintymiseensä J.JAAKKOLA.

arvelu|s[64] *s.*, vars. *runok.* = arvelu. | Hiiteen jääkäät a:ksienne kanssa KIVI. - - vaan mistä virtasi sen valovuo, / siit' eri a. [*]MANN.

arvelutt|aa[2*] *kaus.v.*, *3. pers.* < arvella. **1.** saattaa empimään, herättää epäilyä, epäilyttää, pelottaa, huolestuttaa. | Taloudellinen puoli vain vähän a:aa. Käsityksenne politiikasta a:aa minua. A:i sentään kääntyä tuomarin puoleen. Heitä ei ensinkään a:anut taistella uskonveljiään vastaan. Tullimiehiä alkoi a. Meitä jo vähän a:i, kun jyrinä yltyi yltymistään. **2.** *harv.* ajatteluttaa, askarruttaa. | Vielä kotonakin pojan vastaukset a:ivat kuningasta.

arveluttav|a[15] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* epäilyttävä, kyseenalainen, kriitillinen; huolestuttava, vaarallinen. | Pitää jtak a:ana. A:assa määrässä. Tuntuu a:alta, että varamme riittäisivät. Tuuli yltyi a:asti. Alahuuli kohosi jo a:asti. — A. tauti. Hänen tilansa on a. Luoti lensi a:an läheltä. Riistaeläimet vähentyneet a:asti. — *Erik.* siveellisesti epäilyttävä, hämärä(peräinen). | A:at syrjäkadut. A:aa joukkoa. Silmien alla a:at pussit. Siveellisesti mitä a:immat keinot. Sekaantua a:iin liikeasioihin.

arvettua[1*] *v.* = arpeutua.

arvio[3] *s.* **1.** summittainen laskelma. | Likimääräinen a. Asiantuntijain a:n mukaan. A. nousee tasoitettuna 10.000 markkaan. — *arviolta* noin, suunnilleen; umpimähkään. | A:lta 2,5 milj. markkaa. Olimme ajaneet a:lta peninkulman verran. A:lta vuoden perästä. Alussa se vasta on, pani Martti a:lta NUOLIV. — *arvion mukaan* luulon, otaksuman, käsityksen mukaan. | A:n mukaan työ kestää viikon. A:ni mukaan olemme jo puolimatkassa. — *Yhd.* ennakko-, kannattavuus-, kustannus-, meno-, talous-, tuloa. **2.** *lak.* tuomioistuimen t. muun viranomaisen määräyksestä t. toimesta t. asianosaisten omasta aloitteesta suoritettava toimitus, jossa arvioidaan, minkä mukaan korvausta on maksettava tai mikä arvo jllak tietyllä omaisuudella on. **3.** *harv.* *kansanr.* kunnia, arvo. | Louhi, Pohjolan emäntä, / - - / katsoi valtansa vajuvan, / alenevan a:nsa KAL.

arviohinta *s.* arvioimalla määrätty hinta.

arvio|ida[30] *v.* **1.** suorittaa arvio, laskea summittaisesti. | Omaisuuden a:iminen. A. voimansa väärin. Herodotos on a:inut Kserkseen sotajoukon aivan liian suureksi. Etäisyys a:itiin kilometriksi. Salaojituksen kustannusten a:iminen. **2.** arvostella (2). | Entinen käsityskanta on a:inut olot liian alhaisiksi. Kirjallisuuskritiikki a:i kirjallisuustuotteiden ansioita ja puutteita niiden tekemän esteettisen vaikutuksen kannalta. Onko tämä Kalevalan sampo kansanrunon ja kansankäsityksen mukainen, sitä minä en voi a. E.N. SETÄLÄ. — *Yhd.* ali-, ylia.

arvioija[13] *tek.*

arvioimaton[57] *kielt.a.* A. omaisuus. N.N:n vielä a. elämäntyö.

arvioimis|kulut *s. mon. lak.* arvion aiheuttamat kulut. **-lautakunta** *s.* arviolautakunta. **-osasto** *s.* Metsähallituksen a. **-peruste** *s.* Muuttaa a:tta. A:ena käytetään keskimääräisiä markkinahintoja. **-tapa** *s.*

arviointi[1*] *teonn.* < arvioida. | Matkan, etäisyyden a. Silmämäärällä tehty a. on epäluo-

tettava. Rehun a. suoritetaan syksyllä. Kalevalan esteettinen a. — *Yhd.* ali-, ennakko-, uudesti-, ylia.

arvioitsija[14] *tek.* = arviomies; *harv.* arvostelija.

arvioit|taa[2*] *fakt.v.* -us[31] *teonn.* < arvioida. | Metsänomistaja on a:tanut myytäviksi tulevat puut.

arvioituttaa[2*] *v.* = ed.

arvio|kaupalla, -|**kauppaa** *adv.* arvioimalla, arvaamalla, umpimähkään, summamutikassa. | Puku on leikattava mittojen mukaan eikä a:kaupalla. Kun tiestä ei ollut tietoa, mentiin vain a:kaupalla. Ajoimme a:kauppaa lähimpään paikkaan. **-kauppainen** *a.* **-kirja** *s. lak.* kirjoitettu t. painettu selonteko siitä, mikä arvo arvioitavalle omaisuudelle on pantu t. minkä mukaan jtak korvausta on maksettava. **-laskelm|a** *s.* summittainen laskelma, ennakkolaskelma. | Laatia a. A. liikkeen perustamiskustannuksista. Tilasto perustuu summittaisiin a:iin. Viemärin kaivaminen maksaa a:ien mukaan - -. **-lasku** *s.* vrt. ed. | A:jen mukaan on Aasiassa 800—900 milj. asukasta. **-lautakunta** *s. lak.* jnk arviointia varten asetettu lautakunta. **-luku** *s.* Virallisia a:ja sadon suuruudesta ei ole vielä julkaistu. **-mies** *s. lak.* arviota suorittamaan valittu henkilö, arvioitsija. **-määrä** *s.* Budjetissa ollut a. ylitettiin 255 miljoonalla. **-määräinen** *a.* **-määräraha** *s.* määräraha, joka voidaan vain likimääräisen arvion mukaan ottaa tulo- ja menoarvioon ja joka voidaan ylittää. **-peruste** *s.* = arvioimisperuste. **-pun|ta** *s. hist.* Keskiajalla sanottiin Itä-Suomessa a:naksi yhtä veronahkaa vastaavaa peltoja kaskimaata, johon voitiin kylvää kolme puntaa viljaa. **-rupla** *s. hist.* Itä-Suomessa käytännössä ollut veroluku. **-summa** *s.* arvioitu summa. | A. kansojen nykyisestä väkiluvusta. **-taksoitus** *s.* **-vero** *s.* **-verotus** *s.*

arvo[1] *s.* **1.** merkitys; jkn nauttima kunnioitus, arvovalta. | Jnk historiallinen, runollinen, taloudellinen a. Jnk a. on suuri, pieni, vähäinen. Jllak on pysyvä a., ei ole minkäänlaista a:a. Vain tosiasioilla on tieteellistä a:a. Kertomuksella on vain ajankuvauksen a. Keksintö säilyttänee a:nsa. Tutkimuksen a:a lisää se, että - -. Osaan asettaa työsi oikeaan a:onsa. A:nsa tunteva mies. Olla arka a:staan. Hän katsoo a:nsa vaativan isomman asunnon. Eikö tämä ole alentavaa sinun a:llesi? Se sopii hänen a:llensa. Vieraat saivat a:nsa mukaisen vastaanoton. Loukata jkn a:a. Johtajan a. kärsii vääristä käskyistä. Mihin joudutaan, jos viran a. järkkyy! Viime aikoina on Ranskan a. politiikassa laskenut. Nostaa, kohottaa jk a:onsa. Nousta suureen a:on. Päästä jälleen a:on ja kunniaan. Ruumiillinen työ a:onsa! Norsu on hindujen kesken suuressa a:ssa. Juttu kävi ankarasti hänen esimiehena:lleen. Jk nousee a:ssa, par. jnk a. nousee. Hänen apunsa on minulle suuresta a:sta → suuriarvoinen. — Jättäkäämme hra N:n väitteet omaan a:onsa. — *antaa, panna arvoa, pitää arvossa* pitää arvokkaana t. tärkeänä, kunnioittaa. | Annan hänelle, hänen työlleen a:a, suuren a:n. Arvaa oma tilasi, anna a. toisellekin SL. Hän ei pannut hengelleen suurta [t. paljon] a:a. Palvelusväki panee suuren a:n ystävälliseen kohteluun. Pidän a:ssa ystävyyttäsi. Kristinuskon siveysoppia N.N. piti suuressa a:ssa. Kaikista kirurgian harjoittajista pidettiin keskiaikana sotakirurgeja korkeimmassa a:ssa. A:ssa pidetty maalari. Pyhien asiain a:ssa pitäminen. — *Yhd.* kauneus-, lämmitys-, lämpö-, mainos-, museo-, poltto-, ravinto-, rehu-, siitos-, taide-, todistus-, tunne-, tutkimus-, tyyli-, uutisa.; ihmisa.; emännän-, isäna.

2. us. *mon.* arvokas, merkitsevä asia. | Koneteollisuutemme edustaa nykyään huomattavia a:ja. Sosiaalioikeudessa tulee puheeksi ennen kaikkea henkilökohtaisten a:jen turvaaminen. Tässä ovat kysymyksessä elämän tärkeimmät a:t. Sen mukaan, mitä tarpeita a:t tyydyttävät, ne voivat olla biologisia, aineellisia, älyllisiä, uskonnollisia, yhteiskunnallisia, henkisiä ym. a:ja. Kaikkien a:jen uudelleen arviointi. Kauneus ei ole korurihkamaa, vaan suuri inhimillinen a. HOLLO. — *Yhd.* iäisyys-, kauneus-, kulttuuri-, tunnea.; miljoona-a.; elämäna.

3. arvoaste, arvonimen l. tittelin edellyttämä asema. | Yhteiskunnallinen a. Senaatti julisti Antoniuksen kaikki a:nsa menettäneeksi. Suku korotettiin kreivin a:on v. 1638. N. on saanut filosofian maisterin, lakitieteen tohtorin a:n. Aatelis- ja muita perinnöllisiä a:ja ei Suomessa anneta. Jokainen kirjoitti alle nimensä ja a:nsa. Yliopiston apulaisella on apulaisprofessorin nimi ja a. A:ltaan korkea, alhainen. — Suomi alkoi nousta sivistyskielen a:on. Kreikkalaiskatolisessa kirkossa jalkain pesemisellä on sakramentin a. — *Yhd.* aatelis-, mestaruus-, oppi-, sotilas-, virka-a.; kuninkaan-, ruhtinaan-, maisterin-, tohtorina.

4. *liik.* käypä hinta. | Korun, auton, irtaimiston a. Maatilan a. on noin 800.000 mk. Oli pakko myydä taulu alle todellisen a:nsa. Rahan a. eli ostovoima. Osakkeiden a. nousee, laskee, vaihtelee. Varasto on merkitty täyteen a:onsa, palovakuutettu puolesta a:staan. Korvata vahingon a. Vekselin nykya. l. alennettu diskontattu a. ja tuleva l. nimellisa. A. saatu [merkintä vekselissä]. — *jnk arvosta* jllak summalla, niin ja niin paljon. | Osti 3000 mk:n a:sta osakkeita. Tavara menee huutokaupassa vähästä a:sta. Tulipalossa tuhoutui puutavaraa 1,5 miljoonan a:sta. — *Yhd.* brutto-, cif--, fob-a.; hankinta--, kauppa--, kirjanpito-, markka--, markkina--, myynti-, palovakuutus-, raha--, vaihto-, valmistusa.; kokonais-, nimellis-, nyky-, yhteisa.

5. numeron t. luvun suuruus, numero, luku. | Tarkka a. Mittarin asteikosta luetut a:t merkitään muistiin. Yhtälöön sijoitetaan x:n a. Positiivisen luvun neliöjuurella on kaksi a:a, positiivinen ja negatiivinen. Postimerkkisarja käsittää seuraavat neljä a:a: **5, 10, 15** ja **20** pfennigiä. Rahan painettu a. eli valööri. — *Yhd.* huippu-, inverssi-, liki-, lähi-, maksimi-, minimi-, pohja--, raja-a.

6. erillisiä, ed:een liittyviä merk:iä. — *Mus.* Sävelen, nuotin a. 'suhteellinen kesto', esim.

½-, ¼-nuotti. — Värin a. 'tummuusaste, valööri, paikka valkoisen ja mustan asteikossa'. — *Kiel.* Kirjaimen äännea. 'se äänne, jota kirjaimella tarkoitetaan'. — *Kem.* Kemiallinen a. eli atomia. 'alkuaineen atomin kyky sitoa t. korvata tietty määrä vetyatomeja, valenssi, arvoisuus'. — *Yhd.* aika-a.

7. *arvon.* **a.** *attr:na* arvoisa, kunnioitettava. | A:n rovasti. Hovipoika astui rohkeasti tielle ja kysyi: "A:n rouva, mihin matka?" — Us. *iron.* Lopultakin nämä a:n herrat ilmoittivat suvaitsevansa saapua. **b.** *adv. murt.* onneksi, toki, sentään. | Ei a:n tullut sadetta. On niitä a:n vielä hyviäkin ihmisiä maailmassa.

arvo|aine *s.* arvokas aine. | Mineraaliseoksen a:aineet. Vesi liuottaa lannan a:aineet. **-arvostelma** *s. fil.* jnk arvoa koskeva arvostelma. **-asem|a** *s.* (korkea) virka-asema, yhteiskunnallinen asema; yl. arvokas asema, arvosija. | Tuomiokapitulin jäsenet ja muut a:assa olevat papit. Kohota, nousta, päästä a:aan, a:iin. Säilyttää a:ansa. Hänet tunnettiin nöyräksi mieheksi a:istaan huolimatta. Maailmanuskonnon a:aa itselleen vaativa konfutselaisuus. **-aste** *s.* Esiupseerien a:et ovat eversti, everstiluutnantti ja majuri. Käsityöläisten vanhat a:et mestari, kisälli ja oppipoika. Palvelus eri a:issa. **-asteik|ko** *s.* Jkn paikka yhteiskunnan a:ossa. **-ero** *s.* Heidän välillään oli a.: toinen oli talon tytär, toinen torpan poika. Ei arvo-, vaan aste-ero. **-erotus** *s.* = ed. **-esine** *s.* arvokas esine, vars. kulta- ja hopeaesineistä, koruista yms. | Palossa tuhoutui a:itä. Jätimme varovaisuuden vuoksi rahat ja a:et kotiin. **-henkilö** *s.* arvokas henkilö. | Vieraiden joukossa nähtiin puolustusministeri, puolustusvoimain komentaja, poliisikomentaja ja muita a:itä. **-indeksi** *s. liik.* arvoa osoittava indeksi. | Viennin a. ei ole jaksanut kohota samassa suhteessa kuin määrä.

arvoi|nen[63] *poss.a.* **1.** jnk arvon omaava. | Markan, tuhansien a. Nollan, ei minkään a. Kenraalin, piispan, tohtorin a. Minkä a. tämä raha on? — *Yhd.* (myös -suus[65]) (gen.-alkuiset us. myös ⌒) kullan-, rahana.; monen-, saman-, yhdena.; (kem.) yhden-, kahdena. 'jonka atomiarvo on 1, 2'; ala-, alempi-, ensi-, eri-, halpa--, kallis-, korkea--, pieni-, suuri-, tasa--, tois-, tärkeä-, täysi-, vähää. **2.** jkn t. jnk arvon mukainen, arvoa vastaava. | Hän ei ole sen tytön a. N:n uusin teos ei ole täysin hänen neroutensa a. Hän on vihdoinkin tavannut a:sensa vastustajan. **3.** jnk ansaitseva t. kannattava. | Huomion, mainitsemisen, muistamisen, näkemisen, ottamisen a. Tämä se tekee elämän elämisen a:seksi. Herra, en ole sen a., että tulisit minun kattoni alle UT.

arvoisa[13] *a.* (*lyh.* arv.) **1.** arvonantoa osoittavana puhuttelusanan attr:na. | A:t naiset ja herrat! A. hääpari! Kuten a. lukija tietää. A:lle yleisölle ilmoitetaan, että - -. **2. a.** *iron.* A. poikani kuuluu taas tehneen tyhmyyksiä. **b.** *liik.* Vastaukseksi a:an tiedusteluunne ilmoitamme kunnioittavasti - -. Jään odottamaan a:a tilaustanne.

arvoisuus[65] *s.* **1.** yhd:n jälkiosana ks. arvoinen 1. **2.** *fil.* arvo. | Ihmisen a. **3.** *kem.* ks. arvo 6.

arvoitella[28*] *v. harv.* arvuutella, arvailla. | - - oli vaiti - - antaen Henrikin parhaansa mukaan a., mitä hän ajatteli JÄRN.

arvoitt|aa[2*], **-ua**[1*] *v.* → arvottaa, arvottua.

arvoitukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* arvoituksenomainen, -tapainen, salaperäinen, tutkimaton, selittämätön, ongelmallinen, hämärä. | A. tapaus. Mendelin tutkimusten valossa monet ennen a:set ilmiöt saavat selityksensä. Oraakkelin a:set sanat. Hymyillä a:sesti. Syövän a:suus ja yleisyys on pitänyt tutkijoita jännittyneinä.

arvoituksen|omainen *a.* -omaisesti *adv.* -omaisuus *omin.* = ed. | Lappalaisten varhaisin historia on aivan a. **-tapai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* arvoituksellinen.

arvoitu|s[64] *s.* **1.** ratkaistavaksi asetettu, tav. vertauskuvallinen ajatustehtävä. | Suomen kansan a:kset. Ratkaista, arvata a. Asettaa jklle a. Käydä a:ksille jkn kanssa. Solmia jku a:ksilla. Sananlaskut ja a:kset kuuluvat opetusrunouden alaan. — *Yhd.* kuva--, numero-, ristisana--, sana-a. **2.** selittämätön, ratkaisematon asia, ongelma. | A:kseksi jää, miksi hän näin menetteli. Elämän ikuinen a. Hän on minulle ja muille täydellinen a. Olemme ratkaisemattoman a:ksen edessä. Tämäkö olisi a:ksen avain?

arvoitus|kokoelma *s.* **-leik|ki** *s.* Nuorison a:it.

arvo|järjestelmä *s.* **-järjesty|s** *s.* Sotilashenkilöiden keskinäinen a. Ei, mennään a:ksessä! Noudattaa a:stä. Kiinnitysten, saatavien a. **-kala** *s.* arvokas kala. | Lohi, taimen ja siika ovat jokikalastuksemme a:t.

arvok|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* (-kuus *omin.* ks. erikseen). **1.** jolla on arvoa, suuri- t. kallisarvoinen, tärkeä. | A. matto, taulu, huonekalusto, lasti. Vehnä on a:kain viljalajimme. Teos on kirjallisestikin a. A. ohjelma. Sain sinulta a:asta apua. A. neuvo. Tutkimus tuo a:kaita lisiä Etelä-Pohjanmaan asutushistorian tuntemukseemme. A:kaasti päällystetty sohva. **2.** arvossa pidetty, arvonantoa nauttiva. | Kaupungin a:kaimpia miehiä. Eräs a. sanomalehti. Pöydän a:kain paikka. Villihanhella on a. asema riistamme luettelossa. **3.** arvokkuutta osoittava, juhlallinen, vakava. | A. ilme, käytös, ryhti. Esiintyä a:kaasti. Antaa jllek a. asu. Kirjoituksen a. sävy. Vanhat yksinkertaiset, a:kaat ja totiset kirkkomme. A:kaan asiallinen. **4.** arvollinen, kyllin hyvä. | Sellainen mies ei ole a. kantamaan urheilijan nimeä. Mestarillinen romaani, suuren kirjailijan tuotannon a. päättäjä. Isä kuoli siinä varmassa uskossa, että poika oli a:kaasti jatkava hänen työtänsä.

arvokas|asuinen *a.* Kaunis ja a. adressi. **-ilmeinen** *a.* A. lordi. **-ohjelmainen** *a.* A. tilaisuus, juhla. **-sisältöinen** *a.* A. joululehti. **-tyylinen** *a.* A. kokoussali.

arvo|kasvu *s. metsät.* metsän arvoa lisäävä kasvu. **-kerta** *s. mat. harv.* potenssi. | Luku korotetaan toiseen a:an. **-kilpailu** *s.*, vars. *urh.*, us. *mon.* huomattava kilpailu. | Lippujen myynti näihin kevätkauden a:ihin jatkuu. **-kirja** *s.* **1.**

arvokas kirja. 2. diplomi, kunniakirja. | Saanut Pellervo-Seuran a:n toiminnastaan meijeritalouden hyväksi. -**kirjallisuus** *s.* Klassillinen a. -**kirje** *s.* rahaa, arvopapereita tms. sisältävä kirjattu kirje.

arvokkaisuus[65] *omin.* —› seur.

arvokkuus[65] *omin.* < arvokas 3. | A. on oman ylevyyden tunnon ulkonaiseen esiintymiseen painama hillityn varmuuden, vakavuuden, lujuuden ja levollisuuden leima K.S.LAURILA. Akateeminen a. Hänen koko olemukselleen oli ominaista ylimyksellinen a. Kartanon päärakennuksen koruton yksinkertaisuus ja hillitty a.

arvo|kortti *s.* **1.** A:korteiksi l. honööreiksi lasketaan useissa korttipeleissä kuvakortit ja ässät. **2.** frankeerauskoneeseen pantava maksuväline, jonka hinta maksetaan postilaitokselle. -**kuittaus** *s. liik.* vekselissä oleva kuittaus — "Arvo saatu (tavaroina, rahana, tilissä tms.)" —, joka ilmoittaa, että asettaja on saanut vekselin saajalta jtak, josta vekseli on vastineeksi annettu; joskus laajentuneesti myös hyväksyjän ja asettajan välisestä suhteesta. -**kysymy|s** *s.* kysymys arvosta. | Keskinäiset a:kset ja luulotellut kunnianloukkaukset kuohuttivat alituisesti mieliä. -**laki** *s. tal.* laki, jota arvojen muodostuminen noudattaa. | Kysynnän ja tarjonnan a. -**lause** *s.* arvostelu, vars. todistuksessa annettu; vrt. arvosana. | Arvostelu toimitetaan käyttäen a:ita kiitettävä, kiittäen hyväksytty, hyväksytty ja heikko. Korkea, hyvä, huono a. jstak t. jssak (oppiaineessa). Huonot a:et sai poika emännältä ensimmäisen päivän työstä PÄIVÄR. -**leima** *s.* **1.** kulta- ja hopeatavaroiden jalometallipitoisuutta osoittava leima. **2.** postimerkin sijasta käytetty, suoritettua postimaksua osoittava leima.

arvolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** kyllin arvokas t. hyvä. | Sanat, jotka olisivat a:set kultakirjaimin piirrettäväksi sydämiimme. Suomalaisessa itkuvirressä naisen sielun syvällisimmät tunnot ovat pukeutuneet a:seensa [= arvoiseensa] runovaippaan. Hänen a:suuttaan tähän tehtävään ei kukaan epäile. Hän on se, - - jonka kengän paulaa minä en ole a. päästämään UT. Häät ovat valmistetut, mutta kutsutut eivät olleet a:sia UT. **2.** *harv.* arvokas, arvossa pidetty. | On turha kiistellä siitä, kumpi on a:sempaa, henkinenkö vai aineellinen kulttuuri. Siitä kannusta tarjoiltiin vain kaikkein a:simmille vieraille. Tupakanpolttoa intiaanit pitävät kunnian ja a:suuden korkeimpana merkkinä.

arvo|luku *s.* vrt. arvonumero. **1.** *tal.* Tuonnin alalla ovat sekä määrä- että a:luvut ennätyksellisen suuret. **2.** aineen laatuarvoa osoittava indeksi. | Rehun sulavien ravintoaineiden ravintoarvon ja rehun rehuarvon välistä suhdetta sanotaan a:luvuksi. Juuston suhteellista laatuarvoa vastaava a. -**luokk|a** *s.* ryhmä jssak arvojärjestelmässä. | Maa- ja ilmavoimien upseerit jaetaan seuraaviin a:iin: kenraalit, esiupseerit, kapteenit (ratsumestarit), yliupseerit. Järvilohi kuuluu lohien toiseen a:aan, jossa lihan rasvapitoisuus on 13—15 %. -**lähety|s** *s.* (vars. posti)lähetys, joka sisältää rahaa, arvopapereita tms. | A:ksiin luetaan kirjatut ja vakuutetut lähetykset, postiosoitukset ja postiennakkolähetykset. -**merkintä** *s.* arvoa osoittava merkintä, esim. postimerkissä. -**merkki** *s.* **1.** merkki, jolla on jk tietty arvo. | Raha ei yleensä ole taloudellinen hyödyke, vaan valtion säätämä a. Kirjekuori, johon postilaitoksen puolesta on painettu a. **2.** —› arvonmerkki. -**metalli** *s.* arvokas metalli. -**metsä** *s.* vars. tukkipuita kasvava metsä; vrt. arvopuu. -**mineraali** *s.* arvokas mineraali. -**määr|ä** *s.* Tavaratilissä seurataan a:ien ohella myös paljousmääriä merkitsemällä rahasummain eteen kilomäärät ja yksikköhinnat. Rikkoutunut seteli on lunastettava, jos sen a. voidaan selvästi erottaa.

arvon ks. arvo 7.

arvon|alennus *s.* **1.** *tal.* arvon pieneneminen t. pienentäminen, arvonlasku. | Rakennuksen vuotuinen a. Suomen markan a. Poistoja ja a:alennuksia. **2.** arvoaseman huononeminen. | Siirto merkitsi hänelle epäilemättä a:alennusta. -**an|to** *s.* kunnioitus, respekti. | Liikkeen maine ja a. Saavuttaa jkn a. Saada osakseen, nauttia yleistä a:toa, a:toa jkn puolelta, taholta. Osoittaa jklle suurta a:toa. Suhtautua jkhun a:nolla —› kunnioittavasti, arvonantoisesti. Menettää a. -**antoi|nen** *a.* -sesti *adv.* kunnioittava. | Kirjoituksesta uhkui a:sta ymmärtämystä urheilurientojamme kohtaan. Kaikkialla hänestä puhutaan hyvin a:sesti.

arvo|nimetön *kar.a.* -nimettömyys *omin.* < seur. | Kreivit ja vapaaherrat sekä a. aateli. -**nim|i** *s.* titteli. | Rovastin a. Tasavallan presidentti on suonut N:lle vuorineuvoksen a:en. Käyttää itsestään a:eä kirjailija. — Suomi jäisi silloin jonkinlaiseksi alusmaaksi, joka saisi kantaa raaka-aineen luovuttajan epäilyttävää a:eä. -**nimitys** *s.*

arvon|korotus *s.* = arvonylennys. -**lasku** *s.* **1.** *tal.* = arvonalennus 1. **2.** laskemistoimitus (esim. metsän) arvon selville saamiseksi. -**lisä** *s.* Saada a:ä. -**lisäys** *s. tal.* arvon kohoaminen, arvonnousu. -**menetys** *s. tal.* arvon väheneminen, arvonalennus, arvonlasku. -**merk|ki** *s.* virka-, aatelis- tms. arvoa osoittava merkki. | Upseerin a:it. Kruunu, valtikka ja valtaomena olivat kuninkaan a:kejä. Piispojen vanhat a:it, sormus ja sauva. -**mitta** *s.* arvon määritysperuste. | Kulta a:na. Jyvitys on maanlaadun a. Taiteen olemus ja ylin a. on elämän kohottaminen. -**mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* myös ⁀. | Pyhäin sakramenttien ja muiden kirkollisten toimitusten a. ja oikea hoito. Joulua valmistauduttiin a:sesti vastaanottamaan. -**muuto|s** *s. tal.* Syyt punnan ja muidenkin valuuttojen a:ksiin. -**nousu** *s.* **1.** *tal.* arvon kasvaminen, arvon lisäys. | Maan, metsien a. Sitä maan arvon nousua, joka johtuu väestön lisääntymisestä, tien tai rautatien rakentamisesta, teollisuuden sijoittumisesta paikkakunnalle tai muusta yhteiskunnallisesta kehityksestä, mutta ei maanomistajan omasta toiminnasta, sanotaan ansiottomaksi a:ksi. **2.** arvon kohoaminen, arvonylennys. | Eniten pojan a. ihmetytti hänen omia vanhempiaan. Sai nai-

makaupallaan ansiotonta a:a. **-nousuvero** *s.* ansiottomasta arvonnousista säädetty vero.

arvonta[15*] *teonn.* < arpoa. | Kirkonpaikan a. Asevelvolliset otettiin arvonnalla. Obligaatioiden a. Arpajaisten a. **-luettelo** *s.* Arpajaisten virallinen a.

arvonumero *s.* arvoa osoittava numero; vrt. arvoluku. **1.** *tal.* V. 1913 oli paperipuun tuonnin määrä 1,2 milj. tonnia, ja vastaava a. oli 38 milj. Rmk. **2.** aineen laatuarvoa osoittava numero. | Eri rehuilla on kullakin oma a:nsa, joka osoittaa rehun ruokinta-arvoa. **3.** rahan t. postimerkin arvoa l. valööriä osoittava numero.

arvon|vähennys *s. tal.* arvon väheneminen, arvonalennus, vars. kulumisesta johtuva. | Työvälineiden luonnollisesta kulumisesta aiheutunut a. Vuotuista a:vähennystä nimitetään kuoletukseksi. **-ylennys** *s.* jkn henkilön arvosijan korottaminen t. nouseminen, vars. pääsy ylempään virkaan. | Valtuustoon pääsy oli suurin a., mitä hän saattoi toivoa.

arvo|-oppi *s. fil. tal.* oppi arvoista t. arvon muodostumisesta. **-paik|ka** *s. harv.* kunniapaikka; arvosija, -asema. | - - vakaata kulkua peräsohvan a:kaa kohden KILPI. — Rooman ja Konstantinopolin piispat kiistelivät kirkon korkeimmasta a:asta.

arvopaperi *s. tal. liik.* kirjallinen todiste jstak yksityisoikeudesta, jonka käyttäminen edellyttää tätä todistetta, esim. velkakirja, vekseli, postimerkki, pääsylippu, osakekirja; vars. tällainen asiakirja, joka on pörssikaupan kohteena, kuten obligaatiot ja osakekirjat. **-kaupp|a** *s.* Harjoittaa a:aa. A:oja ei viime viikolla paljon tehty. **-markkinat** *s. mon.* A. ovat lamassa. Alhainen korko houkuttelee keinotteluun arvopaperi- ja tavaramarkkinoilla. **-meklari** *s.* ammattimainen arvopaperien, vars. pörssissä noteerattavien, välittäjä. **-osasto** *s.* Pankkien a:t välittävät osakkeiden ja obligaatioiden ostoja ja myyntejä. **-pörssi** *s.* A:t ovat omistetut rahan, vekselien ja arvopaperien kaupalle. **-salkku** *s. liik.* jnk yhtiön hallussa olevien arvopaperien määrästä. | Saattaakseen runsaat käteisvaransa tuottaviksi suurpankit ovat lisänneet a:aan. A. suurenee, pienenee.

arvo|pari *s. mat.* Määritämme muutamia x:n ja y:n vastaavia arvoja ja merkitsemme saatuja a:pareja vastaavat pisteet. **-piste** *s.* voin laatua osoittava numero; vrt. arvoluku 2, arvonumero 2. | Voi, jonka a. on 10,7 tai suurempi, on ensiluokkaista. **-posti** *s.* arvokas posti, arvolähetykset. | A:n kantaja. **-pu|u** *s. metsät.* arvokas puu. | Tärkeimmän osan metsäpääomasta muodostavat ns. a:ut, jotka ovat vähintään sahapuuksi kelpaavien tukkien pienimmän mitan täyttäviä (20 cm rinnan korkeudelta). Vuotuinen hakkuumäärä on n. 1 milj. m^3 a:uta ja 0,6 milj. m^3 polttopuuta. — Meksikon metsistä saadaan monenlaisia a:ita, kuten mahonkia, setriä ja tammea. **-päivä** *s. liik.* päivä, jolloin velan t. saatavan arvo on yhtä suuri kuin sen määrä (ennemmin korkoa vähennettävä, myöhemmin lisättävä), valuuttapäivä. | Yleensä tilille suoritettujen maksujen a:ksi merkitään ensimmäinen maksupäivän jälkeinen arkipäivä. **-san|a** *s.* **1.** arvostelu, vars. todistuksessa annettu, arvolause. | Antaa, saada hyvä, huono, alhainen, korkea a. jssak (oppiaineessa) t. jstak. Käytöksen, saksan kielen a. Sain parhaan a:an voimistelussa, voimistelusta. A. laudatur. Sai suorituksistaan kehnot a:at. — Kansa on tunnettua uutteruudestaan, mikä a. merkitsee paljon. **2.** erik. yliopiston t. korkeakoulun jnk oppiaineen tietty kurssi; sen vaatima opinnäyte t. tutkinto. | Lisätä, korottaa a:ojaan. Suorittaa, lukea a. kasvatusopissa, kasvatusopin a. **3.** *yhd.* Koulu-, tutkinto-, yliopistoa.; laudatur-a. **-sija** *s.* arvokas sija jssak ryhmässä, jllak alalla (ei korkea virka-asema; vrt. arvoasema). | Johtava a. Saavuttaa entinen a:nsa. Hänen sävellyksistään useat ovat saaneet pysyvän a:n isänmaallisen henkensä voimalla. Courbet'lla on a. viime vuosisadan kaikkein suurimpien maalareiden joukossa.

arvossa|pidetty *a.* par. ⌒; ks. arvo 1. **-pito** *s.* arvossa pitäminen, kunnioitus. | Vanhojen tapojen a. Kun simpukkarahan a. ei rajoitu vain yksityisiin heimoihin, se on samalla muodostunut kaupparahaksi.

arvost|aa[2] *v.* **1.** *harv.* arvostella, arvioida. | A. jk korkealle. Pyrkijäin ammattitaito a:ettiin keskinkertaiseksi. Saatava a:etaan 2.500 mk:ksi. Sin' et kelpaa / a:amaan marskin työtä *CAJ. **2.** pitää arvossa, antaa arvoa. | Yleisö on oppinut yhä paremmin ymmärtämään ja a:amaan Aleksis Kiven kuolemattomia hengenluomia. Ympäristö ei osannut kylliksi a. pojan harrastuksia.

arvostelemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *akt.* joka ei arvostele, arvostelukyvytön, kritiikitön. | A. ja subjektiivinen kielenmestarointi. Sangen a:tomasti koottu kokoelma. **2.** *pass.* jota ei ole arvosteltu. | Vielä a. runokokoelma.

arvostelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* arvosteleva, vikoja etsivä, kriitillinen.

arvostelij|a[14] *tek.* < arvostella. (*1.*) Nämä kapitalismin ankarat a:at. Päätti tarttua kynään a:oitaan vastaan. — Ylimääräiset metsänhoitajat B. ja C. on nimitetty metsäna:oiksi. Valtion vointarkastuslaitoksen voina. (*2.*) kriitikko. | Toimia jssak lehdessä a:ana. A:oiden yksimielisesti tuomitsema konsertti. — *Yhd.* elokuva--, kirjallisuus-, musiikki-, taide-, teatteria.

arvostelijakun|ta *s.* **1.** arvostelulautakunta. | Kirjoituskilpailun a. **2.** arvostelijat. | Romaani saavutti koko a:nan suosion.

arvostelijan kappale *s.* lehden kriitikon saama vapaakappale (kirjaa, julkaisua). **-toiminta** *s.* arvostelutoiminta.

arvostel|la[28] *v.* **1.** arvioida (1), "katsoa" (jonkinlaiseksi). | Harvennushakkuu on toimitettava kesällä, sillä lehdettömien puiden tiheysmäärää on mahdoton tarkoin a. Oikeuden tulee määrätä kaksi uskottua miestä jaettuja osia a:emaan. Vasta tulevat aikakaudet osaavat oikein a. heidän tekojensa täyden merkityksen. Minkähän ikäiseksi mahtaisit minut a.? Papukaijan luonnonlahjoja on a:tu aivan liian suuriksi. A:e kartasta, kuinka monta kertaa Kiina

on Suomea suurempi! Yleiseltä kannalta a:len asia on toisin. Painon a:emiseen vaikuttaa myös lihasaisti. **2.** tarkastella hyviä ja huonoja puolia punniten (ja lausua sen perusteella mielipiteensä), tarkastaa luokitellakseen, kritisoida. | A. jtak ankarasti, lempeästi. En pysty sitä a:emaan. Sinulla ei ole mahdollisuutta a. asiaa tasapuolisesti. Ihmisen tekoja on a:tava hänen vaikuttimiensa mukaan. Oppilaan tietojen ja taitojen a:eminen. Jokainen hyppy a:laan erikseen. Ruhot, joiden silavan paksuus on 3,8 cm tai vähemmän, a:laan I luokkaan. Teos lähetetään a:tavaksi. Kuka nykyään a:ee taidetta Uudessa Suomessa? — Us. nimenomaan moittivasta arvostelusta. | Tätä teoriaa on syystä a:tu. Ainainen a:emisen halu. — *arvostel|eva* (a.) -evasti (adv.) kriitillinen, (us.) puutteita hakeva. | A:eva suhtautuminen, sävy. Kasvoissa a:eva ilme. Silmäillä jkta a:evasti.

arvostelma[13] *s.* **1.** *fil.* ajatustoiminta, joka yhdistää kaksi käsitettä siten, että toinen, subjekti, määritetään toisella, predikaatilla, väite (esim. "Suomi on isänmaamme"). — *Yhd.* arvoa. **2.** lausuttu arvostelu, mielipide. | Sellaisista on rahvaalla vain yksi a.: "alhainen herra" KIANTO. [Aterioitaessa isäntä] myös lausahteli pienet a:nsa ympäristön ihmisistä ja tapahtumista SILL. — *Yhd.* loppua.

arvostelmalause *s.* *kiel.* Sisällyksensä perusteella lauseet jaetaan väitös- eli a:isiin, tahtomuslauseisiin ja kysymyslauseisiin.

arvostelu[2] *s.* **1. a.** arviointi, tarkastelu. | Tilanteen a. on niitten eri mahdollisuuksien harkintaa ja erittelyä, jotka tehtävän suorittamiseksi vallitsevan tilanteen mukaan saattavat tulla kysymykseen SO. Maalin a. Maaston a. Minun a:ni mukaan asian pitäisi pian olla selvä. — Myöskin Goethen oma a. [= arvostelukyky] varmistui ja voimistui uusien, entistä rikkaampien vaikutelmien alaisena KOSKENN. **b.** luokitusta silmällä pitävä tarkastus, mielipiteen muodostaminen (ja ilmaiseminen) punnitsevan harkinnan jälkeen, kritiikki (us. nimenomaan moittiva), arvosteleminen. | Ankara, lempeä, aiheeton, puolueeton, sattuva, terävä a. Tulosten a. Olla arka a:lle. Ei kestä a:a. Ehdotus sai osakseen a:a oikeiston taholta. A. kohdistui ankarimpana romaanin rakenteeseen. A:n suola. Runo on kaiken a:n alapuolella [t. alapuolella a:n] 'ala-arvoinen, kehno'. Kirjallisuuden, musiikin a. Taiteen a:a hoitaa lehdessä maisteri N. Karjan, lihan, voin a. Ennen a:a, tai ainakin ennen joulu- ja kevättodistusta, on oppilaiden piirustukset lajiteltava. A. suhtautui runoihin nuivanlaisesti. Julkinen a. joutui kritiikittömän ihastuksen valtaan. — *Yhd.* ennakko-, jälki-, kevät-, syys-, välia.; pistea.; (voin) laatu-, (karjan) jälkeläis- ja ulkomuotoa.; kirjallisuus-, musiikki-, taide-, teatteria.; kielen-, karjan-, lihan-, voina. **2. a.** yksityinen, lausuttu t. kirjoitettu arvostelu. | Kirja sai suopean, hyvän, huonon, murhaavan a:n, loistavat, musertavat a:t. Lausua, antaa a. Olisipa hauska kuulla hänen a:nsa asiasta. Tänään on jo lehdissä a. konsertista. Kirjoitellut a:ja eri julkaisuihin. — *Yhd.* elokuva--, kirjallisuus-, musiikki-, taide-, teatteria.; sanomalehti-, vasta-a.; loppu-, yleisa. **b.** us. *mon.* koulutodistuksen arvosanat, todistus. | Oppilaat saavat a:t.

arvostelu|asteikko *s.* Jokainen voimisteluliike arvostellaan erikseen käyttäen a:asteikkoa 1—10. Noudattaa, soveltaa ankaraa, lievää, alhaista, korkeaa a:asteikkoa. Tuomita aina saman a:asteikon mukaan. **-halu** *s.* vars. halu moittia, hakea huonoja puolia. **-haluinen** *a.* A. yleisö. **-kokous** *s.* opettajien ennen todistusten antoa pitämä kokous, jossa sovitaan yhteisesti annettavista arvosanoista yms. **-kyky** *s.* kyky arvostella, asettaa asiat toisiinsa katsoen oikeaan suhteeseen, tehdä asioista oikeat johtopäätökset. | Terävä, pettämätön, hyvä, huono, heikko a. Asia vaatii, edellyttää a:ä. N:llä oli enemmän lennokasta mielikuvitusta kuin strategista a:ä. **-kykyi|nen** *a.* -sesti *adv.* Nykyinen itsenäinen ja a. työläistyyppi. **-kyvyt|ön** *a.* -tömästi *adv.* -tömyys *omin.* A. rahvas. Lähteitä on käytetty a:tömästi. **-lautakunta** *s.* henkilöryhmä, jonka tehtävänä on arvostella jhk kilpailuun osaa ottavat, jhk pyrkivät tms. **-menestys** *s.* Kirjalla on ollut sekä arvostelu- että myyntimenestys. **-oikeus** *s.* Vapaassa maassa on kaikilla a. **-peruste** *s.* Objektiivinen, subjektiivinen a. Yleisesti tunnustettu a. Lähteä jstak a:esta. A:et ilmoitetaan ennen kilpailuja jokaiselle. Äännelaillisuus ja analogisuus oikeakielisyysasiaimme a:ena. **-pöytäkirja** *s.* Voimistelukilpailujen, vointarkastustilaisuuden a. **-tapa** *s.* **-toimin|ta** *s.* Laajan päivä- ja aikakauslehdissä suorittamansa a:nan ohella N. on ehtinyt julkaista useita esseekokoelmia.

arvosteluton[57] *kar.a.* arvostelematon, arvostelukyvytön, kritiikitön. | Kaiken uuden a. ihailu.

arvostelu|tuomari *s.* kilpailuissa arvostelun suorittava, pisteet antava tuomari, pistetuomari. **-vapaus** *s.* Säännölliselle poliittiselle kehitykselle välttämätön a.

arvostus[64] *teonn.* < arvostaa. | Homma-sanaan liittyy miedosti väheksyvä a. Tiedon ja tietämisen a. Omaisuuden a. tilissä.

arvosuhde *s.* Kullan ja hopean a. oli 1:15,2, ts. kultarahayksikköä vastasi 15,2 kertaa painavampi hopearahayksikkö. Eri rehulajien keskinäinen a. Kahden sävelen a.

arvot|ar[54*] *s. ehd.* rouva ja neiti -titteleitä korvaamaan; nyk. *harv. leik.* | "Onko rouva ehtinyt lukea Egyptin opasta?" kysäisimme eräänä päivänä edellä kuvatulta a:tarelta AK.

arvo|tavara *s.* arvokas tavara. | Turkikset ovat pysyneet tärkeänä a:tavarana. **-teoria** *s. fil. tal.* **-todistus** *s. liik.* tavara- t. muun lähetyksen arvon vahvistava todistus.

arvot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** vailla arvoa oleva, merkityksetön. | A. rihkama. Malmissa on arvoaineiden ohella a:tomiakin mineraaleja. Joki on liikenteelle a. A. näyte 'vähäarvoinen, malliksi lähetetty tavaranäyte'. Tavaran arvo tai a:tomuus. **2.** (myös -tomasti *adv.*) liian huono jhk t. jklle, joka ei ansaitse jtak, (jkn arvolle) sopimaton, epäarvokas. | Cato puhdisti säälimättä senaattia a:tomista jäsenistä. Suuret kansalaisryhmät asuvat yhä vielä a:tomissa asunnoissa. Tiedot oli saatu

mitä a:tomimmalla vakoilutoiminnalla. Sivistyneelle ihmiselle a. teko. Jollet itse noudata määräyksiä, olet a. sitä muilta vaatimaan. Hän on esiintynyt täysin a:tomasti. Mooses tunsi a:tomuutensa tähän suureen tehtävään. - - koska te - - katsotte itsenne a:tomiksi iankaikkiseen elämään, katso, me käännymme pakanain puoleen UT.

arvot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** vrt. arvostaa. **a.** *harv.* arvostella, arvioida. | Tyylin esteettinen a:taminen. Kaikki arvot a:etaan uudestaan AHO. **b.** *murt.* pitää arvossa, kunnioittaa. | - - luulenpa heidän a:taneen sinussa sitäkin, että olit suvun ainoa "miehinen" jälkeläinen HEPOR. **2.** *tal.* käyttää taloudellisesti hyväkseen, saada tuottavaksi. | Työmies ei voi a. työvoimaansa ilman tuotantovälineitä.

arvottu|a[1*] *pass.v. tal.* < ed. 2. | Pääoma saattaa saada yhä suuremman tuotemäärän a:maan. Kasvinviljelytuotteiden a:minen.

arvotulli *s.* tulli, jota suoritetaan tavaran arvon mukaan; vrt. painotulli. | 40 %:n a.

arvoutta|a[2*] *v. liik. ehd.* rajoittaa tarjontaa tavaran markkinahinnan ennallaan pysyttämiseksi t. kohottamiseksi. | Kahvin a:minen.

arvoval|ta *s.*, vain *yks.* arvoasemaan, ylemmyyteen t. erityiseen pätevyyteen perustuva vaikutusvalta, auktoriteetti. | Isän, vanhempien a. Opettajan, esimiehen, hallituksen, kirkon a. Raamatun a. N.N:n a. kielenkäytön alalla. Jnk a. lujittuu, kasvaa, kohoaa, horjuu, kärsii, vähenee, alenee, laskee. Tukea, vahvistaa, horjuttaa, alentaa jnk a:taa. Nojautua, vedota jkn a:taan. Pani koko a:tansa vaakaan ajaakseen tahtonsa läpi. Kirkkoherralla on pitäjässä suuri a. Valtion a:lan nimessä. Siveyslakien tueksi ei vedota vain inhimilliseen, vaan myös jumalalliseen a:taan.

arvovaltai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* arvovaltaa omaava, vaikutusvaltainen, arvokas, arvossa pidetty, huomattava, tärkeä tms.; auktoritatiivinen. | A. henkilö. A:selta taholta. Niin a. tutkija kuin prof. Setälä. Näyttely avattiin eilen tasavallan presidentin ja a:sen kutsuvierasjoukon läsnä ollessa. Olemme jatkuvassa yhteydessä a:simpien sikäläisten pankkien kanssa. A:sessa asemassa oleva henkilö. Hänen esiintymisensä a:suus.

arvo|vieras *s.* arvokas vieras. **-yksikkö** *s. tal.* arvoluvun yksikkö. | Kun hirvennahka verotuksessa vastasi 5—7 a:ä, niin ahman nahka vastasi 4:ää. **-äyr|i** *s. hist.* A:eiksi sanottiin keskiajalla sellaisia yleisesti käytettyjä hyödykkeitä, joilla oli pysyvä raha-arvo.

arvuut|ella[2*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. **1.** arvautella. | A. jtak jklla. A. ihmisiä. **2.** arvailla. | Heitä jännitti tämä salaisuus - -. Oli hauska a., miten se siitä selviäisi JOTUNI.

arvuut|taa[2*] *fakt.v.* kysyä, jotta toinen arvaisi, panna arvaamaan, arvauttaa. | A:ettaessa "mikä tikka ei seinää tao?" sanottiin ratkaisuksi matikka. [Päivän sarastus] a:ti näkijöillään - - mitä se saattoi ennustaa SILL.

as[7] *s. mus.* alennettu a.

as. *lyh.* mm. (rautatie-, puhelin)asema; asunto.

asbesti[6] *s.* hienokuituinen kivennäinen, jota käytetään mm. lämmön eristeenä. **-jauhe** *s.* **-kangas** *s.* Tulenkestävä a. **-kerros** *s.* Lämpöä eristävä a. **-kivi** *s.* **1.** kivilaji, jossa on pääaineksena asbestimainen sädekivi. **2.** *rak.* = asbestiliuske. **-kuitu** *s.* **-lanka** *s.* **-levy** *s.* **-liuske** *s. rak.* eräs laji asbestisementtiä, asbestikivi, eterniitti. **-liuskelevy** *s. rak.* Seinien ja kattojen rakentaminen a:istä.

asbestinen[63] *ain.a.* A. jarruhihna.

asbesti|pahvi *s.* **-sementti** *s. rak.* asbestista ja jstak sideaineesta, tav. sementistä, valmistettu laasti, jota käytetään eristävään rappaukseen ja erinäisten rakennuslevyjen valmistamiseen. **-tiiviste** *s.* A. sulkee konekiväärin vaipan etupään vedenpitäväksi. **-väri** *s.* asbestia sisältävä väriaine.

ascen- par. asen-.

ase[78] *s.* **1.** us. *sot.* taistelu- t. metsästysväline, jonka tarkoituksena on tappaminen t. haavoittaminen. | Kirves, nuija, miekka, keihäs, jousi ym. a:et. Kivet ja aidanseipäät a:ina. Uudenaikaisimpia a:ita ovat pommikoneet, liekinheittimet yms. Kevyt a. 'jonka yksi mies jaksaa kantaa, esim. kivääri';)(raskas a. Kylmä a.;)(tuliase. Kemiallinen a., kaasu. Salainen a. Kantaa a:tta. Harjoitella a:en, a:iden käyttöä. Nostaa a. jkta vastaan. Taistella a. kädessä. Kyllä lyöpä a:en löytää SP. — *Mon.* us. paitsi (sotavoimien) aseista, aseistuksesta, varusteista myös asevoimasta, sota-, puolustusvoimista. | Tarttua, vedota, kutsua a:isiin. Nostaa, nostattaa kansa a:isiin. A:ihin! Olla a:issa. Luopua a:ista. Riisua kansalta a:et, kansa a:ista. Ranskalaisten oli pakko laskea a:ensa. — A:et ratkaiskoot! Päätettiin antaa a:iden puhua. Viedä voittoon maansa a:et. Alussa oli hallituksen a:illa menestystä. Tuottaa kunniaa Suomen a:ille. — *Kuv.* Taistella, otella puhtain a:in, älyn, hengen, oikeuden a:illa. Puhetaito on voimakas a. aatteiden taistelussa. Käyttää ivaa a:ena. Kohteliaisuudellaan hän riisti a:et vastustajiltaan [t. riisui vastustajansa a:ista]. — *Yhd.* ampuma--, heitto-, hyökkäys-, kauko-, lyömä-, lähi(taistelu)-, metsästys-, murha--, pisto-, sota--, taistelua.; kivi-, metalli-, rauta-a.; kaasu-, lento-, tulia.; käsi-, taskua.; apu-, pääa. **2.** työkalu, -väline. | Lääkärin, puusepän a:et. A:inaan vasara ja taltta kuvanveistäjä muokkaa kovaa graniittia. Hevoset vetivät vinhasti kevytkulkuista a:tta [= äestä] LINN. — *Kuv.* Paavali, Jumalan a. Puolueen johdon tahdoton a. - - häntä, jonka kädessä minä ainoastaan olin välikappale, kehno a. KIVI. — *Yhd.* hakkuu-, muokkaus-, pelto-, syömä-, terä-, työ-, veistoa. **3.** *mon. kans.* valjaat. | Riisua, päästää hevonen a:ista. Panna a:isiin. - - kello kymmenen seisoi Liinu a:issa SILL.

aseelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** aseilla varustettu t. varustautunut, aseistautunut. | A. mies, joukko, järjestö, sotaväenosasto. Palvella a:sena. **2.** aseisiin, aseiden käyttöön perustuva t. turvautuva. | A. apu. A. liikehtiminen, yhteenotto, vastarinta, selkkaus, kapina. A:seen palvelukseen kelpaamaton. Otti a:sesti osaa levottomuuksiin.

aseen|kantaja *s.* asepoika, -palvelija; vrt. asemies. | Ritarin, linnanherran a. Daavid oli Saulin a. — *Kuv.* jkn henkilön t. jnk aatteen uskollinen puolustaja, kannattaja, edistäjä. | Puolueen johtajan uskollinen a. Uusien aatteiden innokas a. **-kanto** *s.* aseen hallussapito. | Luvaton a. **-kantolupa** *s.* viranomaisen antama lupa ampuma-aseen hallussapitoon. **-käyttö** *s.* Harjoitella a:ä. **-taonta** *s.*

aseet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* A. mies, kansa, laiva. - - eikö a:onkin toisinaan / voi uljuutt' osoittaa? *CAJ. — *Sot.* Palvella a:tomana. Asevelvollinen, joka pyrkii a:tomaan palvelukseen. — *Kuv.* Tunsin itseni a:tomaksi hänen ivansa edessä.

ase|harjoitus *s.* Pitää a:harjoituksia. **-huone** *s.* 1. (keskiaikaisen) kirkon eteinen t. lisärakennus, johon miehet jättivät aseensa kirkkoon tullessaan. 2. yl. aseiden säilytyshuone.

aseiden|käyttö *s.* **-riisunta** *s.* aseistariisuminen. | Sotilaallinen a. Moraalinen a.

-asei|nen[63] *poss.a.* Kevyt-, raskasa.; välkkyväa.

aseist|aa[2] *v.* 1. varustaa aseilla. | Kansaa a:etaan taisteluun. — *aseistettu* us. par. muuten. | A:ettu mies 'aseellinen mies'. Kevyesti a:ettu 'kevytaseinen'. A:ettuna [aseissa] hampaisiin saakka. 2. *kans.* valjastaa.

aseistamaton[57] *kielt.a.* jota ei ole aseistettu. | A. lentokone.

aseistariisumi|nen *s.* (myös ⌒) aseiden riisuminen, aseidenriisunta. | Varuskunnan, voitetun vihollisen a. **-s|konferenssi** *s.*

aseistautu|a[44] *refl.v.* < aseistaa. | Hälytyksen kuultuaan sotilaat a:ivat kiireesti. Valtakunnat a:vat.

aseisto[2] *koll.s. harv.* 1. aseet. | Hylkeenpyytäjän a. 2. asehuone, asekokoelma.

aseistu|s[64] *s.* aseet, varusteet, (ase)varustus. | Miehistön, linnan, laivan, armeijan a. Ritarin a:kseen kuului haarniska, kilpi, miekka ja peitsi. Maan a:sta on lujitettava. — *Yhd.* jalkaväena.

ase|järjestö *s.* aseellinen järjestö. **-katselmus** *s. hist.* **-kaup|pa** *s.* Kapinalliset ryöstivät a:at. — Harjoittaa a:paa. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* kelvollinen asetta kantamaan, asekuntoinen. | Kaikki a:set miehet vietiin rintamalle. **-kokoelma** *s.* **-kumppani** *s.* asetoveri, aseveli. **-kumppanuus** *s.* **-kunnia** *s.* Myöskin tappion hetkellä hän piti a:n puhtaana. - - häväisty a., / maanpetos mainitaan *MANN. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* kykenevä t. kelvollinen asetta kantamaan, asekelpoinen. | A. kansa. Kaikki a:set miehet kutsuttiin lippujen luo. **-kätkö** *s.* Kapinallisten a. **-laiva** *s.* A. John Grafton. **-laj|i** *s. sot.* vrt. huoltolaji. | Taistelujoukot jaetaan a:eihin, joita ovat mm. jalkaväki, tykistö ja ratsuväki. A:in komentaja. Ratsastava a. **-lasti** *s.* **-leikki** *s.* Ritarien loistava a., turnajaiset.

aselepo *s. sot.* sodankävijäin keskinäinen sopimus, joka määräajaksi t. toistaiseksi lakkauttaa sotatoimet. | Yleinen, paikallinen a. Tehdä, solmia, saada aikaan a. **-ehdotus** *s.* **-eh|to** *s.*, tav. *mon.* Voitettujen oli pakko hyväksyä säälimättömän ankarat a:dot. **-neuvottelu** *s.*, tav. *mon.* Ryhtyä a:ihin. **-sopimus** *s.* Tehdä, purkaa, allekirjoittaa a.

ase|lähetys *s.* Suuri a. joutui avomerellä vihollisen käsiin. **-löy|tö** *s.* Kansainvaellusajan a:töjä. Runsaat a:döt Meksikossa osoittavat kapinahankkeiden olleen aivan lähellä toteutumistaan.

asem|a[13] *s.* **I.** (itsenäinen) pysähdyspaikka, vars. rautatieasema; paikka, jossa auto, lentokone, laiva tms. viipyy varsinaisen liikenteen väliaikana. | Helsingin a. Juna, raitiovaunu seisoo a:alla. Saapua a:alle. Sivuuttaa a. A:alla on tungosta. Seisoskella a:an portailla. — *Yhd.* auto-, laivasto-, lento-, raitiotie-, rautatiea.; lähtö-, määrä-, raja--, ravintola--, ruokailu-, sotilas-, tulo-, välia.

II. erillisestä virantoimitus- t. työskentelypaikasta; sähkösanomain, sähkövirran, polttoaineen tms. lähetys- t. jakelupaikasta. | Ilmatieteellinen a. Tvärminnen eläintieteellinen a. Lähetysseuran, hengenpelastusseuran a:at. Puhe radioidaan kaikkien a:ien kautta. Liikuteltavia radioa:ia ovat mm. kannettavat ja ratsain kuljetettavat a:at. — *Yhd.* luotsi-, poliisia.; bentsiini-, voima-a.; havainto-, huolto-, kalastus-, kauppa--, koe-, kyyti-, lennätin-, lähetys-, neuvonta--, palo-, posti-, radio-, tarkastus-, tullia.

III. yl. paikka, sija. | 1. paikan merk. **a.** Auringon a. Kiertotähtien keskinäinen a. Maamme pohjoinen a. Alueen maantieteellinen a. Kaupunki on tunnettu luonnonihanasta a:astaan. Laivan a:an määrittäminen. Taulun a. on valaistuksen puolesta huono. Sydämen a. rintaontelossa. Äänteen luonteeseen vaikuttaa kielen ohella huulten a. Pääpainottomassa a:assa on pitkä vokaali lyhentynyt. — *asem|illa(an, -ilta(an, -ille(en, harv. asemalla(an* jne. paikoillaan, sijoillaan, alallaan. | Olla a:illaan. Joutua a:iltaan. Elin, koneen osa on siirtynyt a:iltaan. Pyörä on sovitettava a:illeen. Pysy a:illasi! Painaa jku a:illeen. Keimo käski jokaisen askartelemaan a:allansa KIVI. **b.** *sot.*, us. *mon.* paikka, johon yksityinen mies t. tuliase t. osasto asettuu tulitaistelua käymään; puolustusasema. | Peitteinen, avoin, kiinteä a. Asettua, käydä, kaivautua a:aan, a:iin. Tykistö ajaa a:aan, a:iin. Ryhmä on a:assa, a:issa. Vihollinen on vallannut, murtanut puolustajan a:at. Venäläiset työnsivät a:iaan eteenpäin. Ottaa a:at, par. valita a:at. Mennä a:iin. — *Kuv.* Kansan omasta keskuudesta lähteneet miehet ovat maan asiain johdossa vallanneet a:an toisensa jälkeen. Uusi suunta on karkottanut vanhoilliset melkein kaikista heidän a:istaan. — *Yhd.* alku-, ampuma--, apu-, etu-, puolustus-, rynnäkkö-, suoja--, tuli-, tähystys-, vaihto-, vihollis-, viivytysa. 2. arvo(asema), virka(-asema) tms.; us. vaikeasti erotettavissa IV merk.-ryhmästä. | Johtajan, esimiehen a. Yhteiskunnallinen a. Saavuttaa, luoda itselleen a. yhteiskunnassa. Kapteenin a:assa oleva siviilihenkilö. Olla itsenäisessä, vastuullisessa, huomattavassa, määräävässä a:assa. - - laki ja yleinen mielipide suojaa rikkaampaa ja a:assa olevaa toisinaan

enemmän kuin köyhää ja vähäväkistä TARK. — Maamme a. Euroopan valtakuntien joukossa. Perunalla on tärkeä a. ruokataloudessamme. Äidinkielen a. oppikouluissamme. Teollisuuden haara, joka meillä aina on ollut lapsipuolen a:assa. — *Yhd.* arvo-, erikois-, johto-, kunnia--, mahti-, poikkeus-, valta--, virka-a.; esimiehen-, johtajan-, välittäjänä.

IV. tila; tilanne. | Liikkeen taloudellinen a. on hyvä, vankka. Hallituksen a. on lujittunut. A:ani tässä jutussa on kovin nolo. Karille ajaneen laivan a. pahenee pahenemistaan. Joutua vaikeaan, kiusalliseen a:aan. Olla epäedullisessa a:assa. Selviytyä tukalasta a:asta. Päästä a:an herraksi. Henkisen työn tekijäin a:an parantaminen. Palkan suhteen he ovat samassa a:assa. Asettautua toisen henkilön a:aan. Sinun a:assasi en menettelisi niin. — *Yhd.* suhdanne-, tasapaino-, tilia.

V. *vanh.* asento. | Matti liikahti vähän, korjatakseen huonoa a:aansa PÄIVÄR. Hänen suunsa valahti auki - - ja siihen a:aan se sittemmin jäikin ALKIO.

VI. *geom.* Lieriön, pyramidin a. 'pohja, asemapinta'. — Suunnikkaan, kolmion a. 'kanta'.

asema|-alue *s.* asemarakennukset ja ratapihan käsittävä alue rautateillä. **--aukea, --aukio** *s.* A. oli mustanaan presidenttiä odottavaa yleisöä. **-energia** *s. fys.* potentiaalienergia; vrt. liike-energia. **-halli** *s.* A:ssa on tungosta. **-huone** *s.* pienehkö asematalo. | A:en odotussali.

-asemainen[63] *poss.a.* Huono-, hyvää.

asemajaos *s. sot.* Tulipatterin a.

asemakaava *s.* virallisesti vahvistettu, kartan muotoon laadittu taajaan asuttujen paikkakuntien asutussuunnitelma; vrt. asemakartta, -piirros. | Kaupungin a. A:n toteuttaminen. Porvoo on a:nsa puolesta maamme parhaiten säilynyt keskiaikainen kaupunki. Äskettäin vahvistetun a:n alueelta on purettava muutamia rakennuksia. **--alue** *s.* asemakaavoitettu alue. **--arkkitehti** *s.* **-ehdotus** *s.* **-kartta** *s.* **-laki** *s.* **-op|pi** *s.* A:in professorinvirka. **-suunnitelma** *s.*

asemakaavoit|taa *v.* -us *teonn.* tehdä jstak asemakaava, järjestää asemakaavaan. | Uuden kaupunginosan a:us. A:ettu alue.

asemakartta *s.* **1.** jtak pientä maa-alaa esittävä, suureen mittakaavaan laadittu kartta, asemapiirros. | Kaupungin, kosken, kaivoksen, messujen a. Seurasaaren ulkomuseon a. Juoksi a. kädessä ympäri kaupunkia asuntoa etsimässä. **2.** *sot.* omaa puolustusasemaa suunniteltaessa t. vihollisasemaa tiedusteltaessa laadittu karttaluonnos.

asema|kello *s.* **1.** aseman kello. | A:kellon viisarit osoittivat junan pian saapuvan. **2.** rautatieaseman merkinantokello. **-kirjuri** *s. raut.* **-komendantti** *s. sot.* **-konttori** *s. raut.* **-kortti** *s. mer.* suureen mittakaavaan tehty satama- t. ankkuripaikkaa t. väylää esittävä rannikkomerikartta. **-kuv|a** *s.* asemakartta. | Torpan, tuomiokirkon a. A:ia Turun linnasta ja sen ympäristöstä. **-kylä** *s.* rautatieaseman ympärillä t. läheisyydessä sijaitseva kylä. **-laituri** *s.* = asemasilta. | A:lla seisoskeli joukko toimettomia miehiä. **-linja** *s. maanm.* = asemaviiva. **-maa** *s.* valtio, jossa toisen valtion diplomaatti- t. konsuliedustajalla on pääasiallinen toimialueensa, toimimaa. | Lähettilään, asiainhoitajan a. **-maksu** *s. raut.* maksu, joka meillä v:een 1938 kannettiin rahtimaksun lisäksi painon mukaan rahditetuista rautatielähetyksistä. **-mestar|i** *s. raut.* sellaisen pienen liikennepaikan hoitaja, joka alun perin on tarkoitettu vanhemman alemman virkailijakunnan hoidettavaksi (häviävä nimitys). | Suurin osa a:eista on jo muutettu 2. luokan kirjureiksi. **-mies** *s. raut.* liikennepaikoilla kuormausta, tavarain vastaanottoa, vaihtopalvelusta, siivousta yms. suorittava toimenhaltija.

aseman|hoitaja *s.* **-seutu** *s.* Kuva esittää kauppalan a:a. **-vaihto** *s. sot.* tuliaseen siirtyminen taistelun aikana toiseen asemaan (vaihtoasemaan). **-väli** *s.* Matkaa oli jäljellä enää pari a:ä.

asemapaik|ka *s.* **1.** asema, paikka, jossa linja-auto, lentokone tms. viipyy liikenteen t. toiminnan väliaikoina, laivan ankkuripaikka. | Linja-autojen a. Lentoliikenteen a:koja. Pommituksen jälkeen lentokoneet palasivat a:alleen. Luotsilaivan, laivueen a. Jäänmurtajat ovat jo kaikki a:oillaan. **2.** asuinpaikka, olinpaikka; paikka josta käsin toimitaan. | Konsulin, eläinlääkärin a. Kansainliiton a:kana oli Genève. Liikennepoliisin a. on useimmiten kadun kulmassa. Majakka-alus "Rauma" poistettiin a:altaan talven ajaksi. Vihollinen on karkotettu tärkeimmistä a:oistaan. Patteri sai erinomaisen a:an kylän laidasta. **3.** (sijaitsemis)paikka. | Tehtaan, sairaalan, kylän a. Toimiston a:kana on Helsinki. Englanti on edullinen rautateollisuuden a.

asema|piha *s.* ratapiha. | A:pihalla sattunut yhteentörmäys. **-piirros** *s.* **1.** = asemakartta. | Kaupungin, tehdasalueen, kanavan, tontin, maalaistalon a. — *Maant.* lähiympäristön karttakuva. | Pikkusaaren a. **2.** → asemakaava. **-pinta** *s. geom.* särmiön, lieriön, pyramidin pohja, asema. **-piste** *s. maanm.* kartoitettavalla alueella oleva mittauksen kiintopiste. **-päällikkö** *s.* **1.** rautatieaseman ja sen alaisten liikennepaikkain vastuunalainen päällikkö. | Hämeenlinnan a. **2.** puhelin-, radio- tms. aseman päällikkö. **-päällystö** *s.* asemapäällikkö ja hänen määräyksiään noudattava muu virkamieshistö. **-rakennus** *s.* rautatien asematalo t. muu asemaan kuuluva rakennus; myös lento-, radio-, lähetysaseman (pää)rakennus. | A. täyttyi junaa odottavasta yleisöstä. Lahden yleisradioaseman a. Lähetysseuran ensimmäinen Kiinan a. **-ravintola** *s.* **-ryhm|ä** *s. sot.* Asemajaos jakautuu asema-, mittaus- ja kaasusuojeluryhmään. Viestijaoksen puhelinryhmät ovat rakennus- tai a:iä. **-seutu** *s.* → asemanseutu. **-silta** *s.* rautatieasemalla raiteiden vieressä oleva koroke, asemalaituri. | Juna lähenee jarruttaen a:a. Pian a. täyttyi meluavista matkustajista. **-sivu** *s. geom.* = kanta; vrt. asemapinta. | Kolmion a. **-sota** *s.* sota, jota käydään varustetuissa asemissa;)(liikuntasota.

asemas|sa, -ta *postp.* par. asemessa.

asema|talo *s.* rautatieaseman päärakennus. **-taso** *s.*, vars. *min.* kiteen pääakselia vastaan kohtisuorassa oleva pinta. **-viiva** *s. maanm. tekn.* mittauksen t. piirustuksen runkona oleva viiva, perusviiva, -linja, asemalinja. **-virkailija** *s.* rautatieasemalla toimessa oleva virkailija. **-yhdyskunta** *s.* rautatieaseman ympäristöön muodostunut yhdyskunta.

asemell|a *postp.* tav:mmin seur. | Essiivin päätteen *n*-konsonantin a. on joskus sama konsonantti, joka käy päätteen edellä, esim. miessä nuorempana. — Sijallensa suonet laita, / a:ensa [= kohdalleen, paikalleen] aseta KAL.

asemes|sa, -ta *postp.* sijassa, sijalla, tilalla; sijasta, puolesta, edestä. | Pelti laudan a. Ikkuna-aukossa on lasin a:ta eteen vedettävä luukku. Antaa kiviä leivän a:ta. Armon annettiin käydä oikeuden a:ta. Hoitaa tehtäviä jkn toisen a:ta. Mene sinä minun a:tani!

ase|mestari *s. sot.* joukko-osaston asepajan työnjohtaja ja aseteknikon apulainen; vrt. aseseppä. **-mie|s** *s.* **1.** *hist.* alkuaan ritarin aseenkantaja, myöhemmin ritaria alempi aatelismies. **2.** aseellinen mies, sotilas. | Palkattu a. Linnan päälliköllä oli jäljellä vain kourallinen a:hiä.

asemil|la(an, -ta(an, -le(en *adv.* ks. asema III. 1.

asemo[2] *s. kiel.* asemosana, pronomini. | Vastakohtainen a. — Vars. *yhd.* keskinäis-, omistus-, tekijää.

asemoi|da[18] *v. kirj.* -nti[4*] *teonn.* sijoittaa. | Kehilön, kuvien a:nti. Viime aikoina on kirjekuoria painettaessa alettu a. liikkeen nimi kuoren alareunaan.

asemosana *s. kiel.* pronomini, asemo. | Epämääräinen, itsekohtainen, kysyvä a.

asemuoto *s.* Kiviaseet ovat alkeellisimpia a:ja.

asendentti[4*] **1.** *s.* takenevaa polvea oleva sukulainen, esim. isä, isoisä;)(desendentti. **2.** *a.* = seur. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* takeneva;)(desendenttinen. | A. kielentutkimus siirtyy uudemmasta kielimuodosta aikaisempiin.

asen|ne[78*] *s.* **1.** asennoituminen, suhtautuminen, asennoitumis-, suhtautumistapa, kanta. | Puhujan a. kuulijoihin. Japanin a. Neuvosto-Venäjään. Jyrkkä, myötämielinen, torjuva, suomalaisvastainen, jklle vihamielinen a. Oikeaoppisuuden a. Ottaa, omaksua suopea a. Olla tuomitsevassa a:teessa jhk, jnk suhteen, jtak vastaan. Hänen a:teensa minua kohtaan on muuttunut. Puolueettoman a:teen säilyttäminen. Tyly tuomitseminen on yhtä väärä a. kuin tylsä suvaitseminenkin. Hän on säilyttänyt taiteessa oman a:teensa. Elämän sisäinen a. täytyy saada muutetuksi. — *Yhd.* normaali-, perus-, puolustus-, taistelua.; elämän-, tutkijana. **2.** tarkoituksellisesti tehostettu, teennäinen, suurieleinen, teatraalinen asennoituminen t. asennoitumistapa. | Teennäinen a. Suuriin a:teisiin taipuva luonne. Hänen räikeä realisminsa on vain lainattu kirjallinen a. **3.** *mus.* käden sijoitus jousisoittimen kaulassa. | Ensimmäinen, toinen a.

asenno|ida[18] *v.* **1.** *intr. murt.* asustaa (1); vrt. asento 2. | [Nimismies] a:i -- kaukana kuvernööristään KIANTO. -- kota, jossa kotikuusensa menettäneet miehet voivat a. PAULAH. **2.** *tr.* → asentaa.

asennoi|tua[1*] *refl.v.* ottaa kanta jhk, asettua jllek kannalle, määrätä suhteensa, kantansa jhk. | A. jhk kysymykseen. Yhteiskunnallinen, poliittinen a:tuminen. Puolueessa syntyi erimielisyyttä siitä, miten oli a:duttava uudessa valtataistelussa. Kirjoittaja on määritellyt tehtävänsä niin epäselvästi, että on vaikea a. hänen tutkimukseensa. Tämä teos on tyypillinen kirjailijan uudelle a:tumiselle. [Maaseudun elämä] tarjoaa rajattomat määrät henkisiä virikkeitä otollisesti a:tuneelle mielelle M. RAPOLA. — *Psyk.* A:tuminen on sielullista t. sielullis-ruumiillista virittymistä toimimaan määrätavalla.

asennonmuuto|s *s.* Pitkällisen paikoillaolon jälkeen tuntuu pienikin a. huojennukselta. Meritauti on äkillisten a:sten aiheuttama sairaus. — *Lääk.* A:ksista on tärkein kohdun ja emättimen laskeuma.

asennus[64] *teonn. tekn.* < asentaa. | Koneen, lämpöpatterin, johtojen a. Kaapelin a. katuun. Huolellinen, virheellinen a. **-kustannukset** *s. mon.* **-liike** *s.* asennuksia suorittava liike. **-piirustu|s** *s.*, us. *mon.* Valaistuslaitteiden a:kset. A. seuraa myytävää konetta. **-tapa** *s.* Turbiinin a. näkyy kuvasta. Kallis, tarkoituksenmukainen a. **-tarvikkeet** *s. mon.* **-työ** *s.*, us. *mon.* Sähkölaitteiden, uuden tehdasrakennuksen a:t. Koneiston a. on vasta alullaan.

asensiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = asendenttinen. | A. esitystapa.

asen|taa[8] *v. tekn.* panna koneita, sähkö-, vesijohto- tms. laitteita valmiista osista kokoon t. paikoilleen, koota, montteerata. | A. koneisto. Sähköjohtojen a:taminen. Valmiiksi a:nettuja, mutta tarkistamattomia radiokoneita myytävänä. A. taloon vesi-, sähköjohdot. Kirkkoon a:netaan keskuslämmitys.

asentaja[10] *tek.* ja *amm.*; *syn.* vars. *puhek.* monttööri. | Vesijohtoputkien a. — *Yhd.* auto-, puhelin-, radio-, sähköa.

asentamo[2] *s. harv.* asennusliike, -paja.

asenteelli|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* teennäinen, suurieleinen, teatraalinen; vrt. asenne 2. | A. esiintyminen. Tärkeänaamainen a:suus. A:-suuteen taipuva mielenlaatu. Hänen ei tarvitse yrittää pönkittää arvovaltaansa minkäänlaisella a:suudella.

asen|to[2*] *s.* **1.** ruumiin t. sen elinten t. esineiden hetkellisestä t. jatkuvasta sijaitsemistavasta, vars. niiden osien suhdetta toisiinsa sekä horisontaali- ja vertikaalitasoon ajatellen. **a.** ruumiista ja sen osista; vrt. ryhti. | Vartalon, pään, jalan a. Kielen a. äännettäessä. Heittäytyä huolettomaan a:toon. Jäi seisomaan surulliseen, liikkumattomaan a:toon. Käteni on epämukavassa a:nossa. Kohentaa a:toaan. Hänellä on ruma a. [Maalauksen] henkilöiden a:-not näyttävät teennäisiltä. — *Sot. voim.* us. perusasento. | A.! Ottaa, lyödä a. Seisoa a:nossa. Jäädä a:toon. Ei liikuta a:nossa! **b.** esineistä. | Kalteva, pystysuora a. Auringon a. tai-

vaalla. Taulu on vinossa a:nossa. Alokas ei pidä kivääriä oikeassa a:nossa. Koneen akseli on siirtynyt normaalisesta a:nostaan. Vapautunut jousi palaa entiseen a:toonsa. **c.** *yhd.* Käden-, lehtia.; jalka--, käsi-, polvia.; kyykky-, makuu-, pysty-, riipunta-a.; ampuma--, heitto-, kierto-, kunnianteko-, lepo-, lähtö-, rukous-, tähtäysa.; alku-, nolla--, perus-, sulku-, taka--, valmiusa. **2.** etup. *murt.* oleskelu-, maja(ilu)-, asuinpaikka. | Pitää a:toa puun juurella. [Ostjakkilainen karhunpesän löytäjä] ei myöskään suusanalla ilmoita löydöstään, vaan tuo a:nolle, toveriensa leiripaikalle, mukanaan puun latvan, mistä he arvaavat asian laidan U.T. SIRELIUS. - - että Pekka tulee Savitiehen a:toa [= asumaan] KAUPPISH.

-asentoinen[63] *poss.a.* Hyvä-, pysty-, vinoa.

asento|paikka *s.*, etup. *murt.* oleskelu-, maja(ilu)-, asuinpaikka; vrt. asento 2. | Kalamiehen, erämiehen a. Hyljekelkkoja käytetään etupäässä etempänä ammuttujen hylkeitten kuljettamiseen a:paikalle A.HÄMÄLÄINEN. - - muori vakuutti a:paikkansa käärmettä vastaan kiertäen rautakangella koko mökkivainionsa PAULAH. **-virhe** *s.* Elimen, sikiön a. Työkalun a. Puutteellisen harjoittelun seurauksena useilla voimistelijoilla esiintyi huomattavia a:itä. — *Eläinlääk.* hevosen jalkojen epänormaalinen asento seisoessa.

ase|oppi *s.* oppi, joka käsittelee (ampuma-)aseiden rakennetta, ominaisuuksia ja käyttöä sekä niitä lakeja, joiden mukaan aseet toimivat. **-paja** *s.* **-palvelija** *s.* aseellinen palvelija, aseenkantaja. | Linnanisännän a:t. Porttia vartioi kaksi a:a. **-palvelu|s** *s.* aseellinen sotapalvelus. | Olla a:ksessa. Kansalaisluottamuksensa menettänyt asevelvollinen on kelpaamaton a:kseen. **-poika** *s.* nuori asepalvelija; poika, jonka tehtävänä oli hoitaa ritarin aseita. | A. jäi vartioimaan isäntänsä hevosta. Posse itse kiiruhti arkitupaan, tarkastamaan sotatamineitaan, joita a. siellä nyt kiillotteli IVALO.

aseptiikka[10*] *s. lääk.* haavojen suojaaminen bakteereilta; vrt. antiseptiikka.

asepti|nen[63] *a. lääk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tartunta-aineista vapaa; puhdas; vrt. antiseptinen. | A. haavojen hoito. A:sesti valmistettu lääke.

ase|puku *s.* nyk. sotilaspuku. | Kapteenin a. **-pukuinen** *a.* **-riisunta** *s.* → aseidenriisunta, aseistariisuminen. **-sali** *s.* **1.** keskiaikaisen linnan pääsali, ritarisali. **2.** asehuone. **-seppä** *s.* henkilö, joka valmistaa ja korjaa aseita; vrt. asemestari. **-seppäkoulu** *s.*

asessori[5] *s.* **1.** viraston, vars. kollegisen oikeust. hallintoviraston vakinainen jäsen. | Hovioikeuden, tuomiokapitulin a. **2.** arvonimenä. | Apteekkari N:lle myönnettiin a:n arvonimi.

asest- → aseist-.

asetaali[4] *s.* aine, jota käytetään unilääkkeenä ja puudutusaineena ja jota sekoitetaan myös nuoriin viineihin, jotta niihin tulisi vanhan maku.

asetaatti[4*] *s.* etikkahapon suola. **-silkki** *s.* puuvillasta t. selluloosasta etikka- ja rikkihapon avulla valmistettu tekosilkkilaji.

ase|takki *s.* sotilastakki. | Armeijamme kunniakas a. **-takki|nen** *poss.a.* Joukko a:sia miehiä. **-tanss|i** *s.* tanssi ase kädessä, sotatanssi. | Kreikkalaisten nuorukaisten a. Saadakseen sotaonnea aseilleen luonnonkansat panevat toimeen verisiä a:eja.

asetanta[10*] *teonn. liik.* < asettaa. | Hinnan a. 'määrääminen'.

asetarkastus *s. sot.* Varus- ja a.

asete[78*] *s.* **1.** *liik.* vekseli, jota maksaja ei vielä ole hyväksynyt, tratta; vrt. tunnuste. **2.** *puut.* kehyssahan terien keskinäinen etäisyys. — *Yhd.* teränä. **3. a.** *mus.* huuliote niitä puhaltimia soitettaessa, joiden suukappaletta pidetään huulien edessä, ansatsi. **b.** kitalaen ja kurkun lihasten asento puhe- ja lauluääniä muodostettaessa.

ase|tehdas *s.* **-tehtailija** *s.* **-teitse** *adv.* asetietä. **-tekniik|ka** *s.* Nykyisen a:an perustavana tapauksena on pidettävä mustan ruudin keksimistä. **-teknikko** *s. sot.* henkilö, joka valvoo joukko-osaston taistelu-, kuormasto- ja pioneerivälineiden hoitoa. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* asetekniikkaa koskeva, sen alaan kuuluva. | A. tarkastus. A. korkeakoulu. Pikaliipaisin on a:sesti huonompi laukaisulaite kuin ns. kova liipaisin.

aset|ella[28*] *frekv.v.* < asettaa. **1.** sijoitella, järjestellä, sovitella (jtak jhk) jne. | A. tuoleja paikoilleen, astioita pöydälle. Miehet a:televat metsässä ketunrautoja. Hiihtäjä a:teli suksiaan ja sauvojaan ladon seinää vasten. — Sopisi vähän a. [= valikoida] sanojaan! Kylläpä se muori osaa hyvin a. sanansa! — *Tekn.* asettaa työn vaatimaan määräasentoon t. -muotoon. | A:eltava mitta, pora, upotusterä. Jakoavaimen kita on a:eltavissa. Työmies a:telee porakonetta. — A:eltava keittiötuoli. **2.** hillitä, taltuttaa, rauhoittaa, sovitella. | A. riitapukareita, tappelijoita. Melu yhä yltyi, vaikka maltilliset parhaansa mukaan yrittivät a. kiihtyneitä mieliä.

asetelm|a[13] *s.* **1.** tilastomaisesti järjestetty ryhmä numerotietoja. | Puun käyttö maassamme ilmenee alla olevasta a:asta. Seuraava a. antaa käsityksen siitä, miten kulovalkeat jakaantuvat eri kuukausien osalle. — *Liik.* yksityiskohtainen selvitys jnk kokonaissumman syntymisestä, eri erät alakkain, laskelma. | Saatavamme on 254.000 mk oheisen a:an mukaan. **2. a.** näytelmän t. jnk muun kirjallisen tuotteen juonen t. kohtauksen asettelu, sommittelu. | A:altaan perin teatterimainen romaani. [Eino Leinon näytelmissä] esiintyy outoja ryhmityksiä ja a:ia O.A. KALLIO. | "Maaria matkan pitävi, / tuhat on eessä enkeliä, / sata santtia jälestä, / - -." Tuo a. on ikään kuin otettu jostakin keskiaikaisesta kirkkomaalauksesta TARK. **b.** elottomia esineitä esittävä maalaus, stilleben, nature morte. | Maisemia, a:ia ja henkilökuvia. — *Yhd.* kukka--, kala-a. **c.** esineen t. esineiden (taiteellinen) järjestely, sommittelu. | Huoneen verhoa. ei ole oikein onnistunut.

asetelma|kuva *s.* **-maalaus** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Taululle ominainen jäykkyys ja a. elottomuus.

ase|teollisuus *s.* **-tie** *s. sot.* virkatie silloin, kun jnk erikoisalan asiantuntija lähettää yksiköstään virkatiedotuksen eri johtoportaassa toimivalle saman palvelushaaran edustajalle (esim. rykmentin lääkäri — pataljoonan lääkäri — komppanian lääkintäaliupseeri); vrt. komentotie.

asetin[56*] *s.* väline, jolla jk asetetaan paikoilleen t. määräasentoon. | Rautatien vaihteiden asettimet. Kiväärin tähtäimeen kuuluu jalka, kehys ja a. Hepokatin naaraalla on pitkä munana. **-laite** *s.*, vars. *raut.* laite, jolla asemalta t. erityisestä asetinlaitekojusta käsin asetellaan ratapihalla olevat vaihteet ja opastimet t. opastimet, jotka sijaitsevat radan varressa. **-vasara** *s. tekn.* takomisväline, joka välittää moukarin iskun täsmälleen taottavan esineen tarkoitettuun kohtaan.

asetoni[1] *s.* helposti haihtuva, eetterin hajuinen, nestemäinen hiilen ja vedyn yhdiste.

ase|toveri *s.* asekumppani, -veli, -veikko. | Monet hänen a:tovereistaan olivat kaatuneet taisteluissa. — *Kuv.* Koira, metsästäjän uskollinen a. He ovat vanhoja a:tovereita herätystyössä. **-toveruus** *s.* Uskollinen a.

aset|taa[2*] *v.* **1. a.** panna, sijoittaa, sovittaa t. järjestää jk t. jku jhk paikkaan t. asentoon. | A. esine pöydälle, esille, paikoilleen, liian korkealle, vinoon. A. huonekalut järjestykseen. A. silmälasit nenälleen. Loispistiäiset a:tavat munansa hyönteisten toukkiin. Kylmän kääreen a:taminen kaulalle lievittää tuskaa. Joku oli a:tanut hirren pönkäksi oven eteen. A:ti molemmat kätensä torveksi suullensa. A. kellonsa oikein. Taiteilija a:ti tuotteensa näytteille. Näytelmä, joka ei sovi näyttämölle a:ettavaksi. — *Tekn.* sovittaa (työkalu, kone) työn vaatimaan asentoon t. muotoon, asetella. | Höyläämään ryhdyttäessä on höylä ensin a:ettava. A:ettava akselintuki. — *Kuv.* A. päämääränsä korkealle. A. jku korkealle 'pitää suuressa arvossa'. Minut a:ettiin vaikean kysymyksen eteen. Tämä tehtävä a:taa meille voittamattomia vaikeuksia. Minulle a:ettiin sanat suuhun. Hän a:ti suuren runoilijan ihanteekseen. **b.** ed:een liittyen: panna, sijoittaa, saattaa jku t. jk jhk tilaan, jksik, jtak tekemään jne. | A. jku virkaan, ehdolle, lakkautuspalkalle. A. jku syytteeseen jstak. A. jk harkittavaksi, epäilyn-, naurun-, kyseenalaiseksi. Mies, kunto, muisti a:etaan kovalle koetukselle. Armeija a:ettiin liikekannalle. Pankki on a:ettava suoritustilaan. Rajavartiolaitos on a:ettu vakinaiselle kannalle. Mies a:ettiin vahdiksi. A. silmälläpidon, lääkärin valvonnan, holhouksen alaiseksi. Opetusministeriö on a:tanut käytettäväksemme 30.000 markkaa. A. [=jättää] paikkansa täytettäväksi. — *Liik.* A. [= laatia ja allekirjoittaa] vekseli, šekki; vrt. hyväksyä vekseli. Vekselin a:taa saamamies. Olemme a:taneet trattamme maksettavaksi näytettäessä. Olemme tänään a:taneet maksettavaksenne mk 4.000:— kuluvan kuun 28 pnä.

2. perustaa, muodostaa, määrätä, säätää, esittää, nimetä. | A. toimikunta. A. ehdokkaita, sijainen. A. säännöksiä, ehtoja, vaatimuksia, määräaika. A. itsellensä päämäärä. Jeesus a:ti pyhän ehtoollisen. Deismi opettaa, että maailma kehittyy Jumalan kerran a:tamien lakien mukaan.

3. a. järjestää, sopeuttaa, sovittaa, ohjata, suunnata. | A. menonsa tulojen mukaan. Elämä on a:ettava pienten vaatimusten mukaan. A:ti polkunsa juuri ikkunamme editse metsään. A:in askeleeni vienoon lehtoon. Minähän itse - - olen a:tanut niin, ettei täällä kukaan minua tarvitse! JÄRN. Ja hän a:ti niin, että oli kolmen päivän välimatka hänen ja Jaakobin välillä VT. **b.** sanojen, puheen sovittamisesta, muotoilemisesta. | A. sanansa oikein, väärin. Osasipa hän a. sanansa! Kysymys ei ole oikein a:ettu. **c.** osoittaa jkn osoitteelle, kirjoittaa jkn nimelle. | Koulun johtokunnalle a:etut hakemukset on lähetettävä rehtorille. Osakekirja a:etaan joko määrähenkilölle tai haltijalle.

4. tyynnyttää, rauhoittaa, taltuttaa, hillitä. | A. levotonta sydäntänsä, kalvavaa nälkäänsä. Verenvuodon a:taminen. A:a luontosi! Hänen kieltonsa a:ti riitapukarit. Kapina saatiin vain vaivoin a:etuksi. - - sinä, joka a:at merten pauhinan VT. - - a:a verenvuodatus, / tee loppu vaivoistamme VK.

asettaja[16] *tek.* Miinan a. Kysymyksen a. K:ta pidettiin sopivana toisten riitojen a:na. Ammattitaitoinen a. [= sahanasettaja] saa heti työtä. — *Liik.* Vekselin, šekin a. eli trassentti; vrt. hyväksyjä, tunnustaja. — *Yhd.* sahana.

asettamis|aika *s.* **-paikka** *s.* **-päivä** *s.* Vekselin a. **-laite** *s.*

asettamus[64] *s. mat.* laskutehtävän sisällys ratkaisemista varten suppeassa muodossa näkyviin merkittynä.

asettau|tua[44] *refl.v.* = asettua 1; vars. henkilösubj:n yhteydessä. | A. mukavaan asentoon. A. toisen henkilön asemaan. N. on a:tunut asumaan Pariisiin. Lintu lenteli kauan edestakaisin ja a:tui sitten puun oksalle.

asettelu[2] *teonn.* < asetella, vars. 1. | Valokuvauskoneen a. Työkalun a. työkuntoon. Huonekalujen taiteellinen a. vaatii hyvää aistia. Maalauksen a. on outo. Hän on kuulu sanojensa ovelasta a:sta. Kysymyksen, tehtävän a. on onnistunut. Taitava vastakohta-a. lisää teoksen esteettistä arvoa. — *Mus.* Mahdollisimman lähekkäistä sävelten sijoitusta soinnutuksessa nimitetään ahtaaksi a:ksi. Hajallinen a. **-laite** *s.* Valssin, auran, kärkiharpin a. **-peli** *s.* = palapeli. **-ruuvi** *s.* **-tanko** *s.* Koneauran a.

aset|ti[5*] *s.* eril. tarkoituksiin käytetyistä pienistä lautasista: voi-, leikkelelautanen, (kahvi-, teeastiaston) leipälautanen, teevati. | Leikkeleet ladotaan a:ille. — *Yhd.* lasia.; leikkele-, voia.

aset|tua[1*] *v.* **1. a.** sijoittua t. paneutua jhk paikkaan, jäädä jnnek. | A. paikoilleen. A. ovelle, vuoteelle, pöytään, airoihin, riviin, asemiin. A. väijyksiin. A. asumaan jnnek. S. a:tui lääkäriksi Viipuriin. Arkki a:tui Araratin vuorelle. Sakka a:tuu vesilasin pohjalle. Tulehdus on a:tunut niveliin. — *Kuv.* Outo levottomuus on a:tunut sieluuni. **b.** sijoittua t. paneutua jhk asentoon, käydä. | A. makuulle, pitkäkseen, kyykkysilleen. A. istumaan. Mies a:tui selin tuu-

leen. Rivit a:tuivat vastakkain. Tukka a:tuu kauniille laineille. **c.** ruveta jksik, ruveta t. ryhtyä tekemään jtak. | A. ehdokkaaksi. A. jkn käytettäväksi. A. kosketuksiin, yhteyteen jhk, jnk kanssa. A. jkn puolelle, kannalle. A. jllek kannalle (jnk suhteen, jssak asiassa). A. vastarintaan. A. kannattamaan, vastustamaan jtak. Esivaltaa vastaan a:tuminen on jyrkästi tuomittava teko. **2.** paneutua t. mennä itsestään jhk olotilaan, vars. tyyntyä, lauhtua, talttua, tasaantua, tyrehtyä. | Laimennetun seoksen annetaan a. Ateria on nautittava niin aikaisin, että ruoka ehtii a. ennen kilpailun alkua. — Meri, sade, myrsky, tuuli, helle a:tuu. Verenvuoto a:tuu. Pienokainen väsyi huutamiseensa ja a:tui vähitellen. Kapinalliset pakotettiin pian a:tumaan. Levoton mieli, viha, kipu a:tuu. Sotaisan mielialan a:tuminen. Riita, tappelu a:tuu. Olot a:tuvat.

asetuksenmukai|nen *a.* -sesti *adv.* myös ⌒. | A. henkikirjoitus, hautausapu, virkapuku. A:sesti rakennettu alus.

asetu|s[64] *s.* **1.** asettaminen, sovittaminen; vrt. asettaa 1. | Sahan terien a. Kaukoputken a. Akselin paikoilleen a. Hehkulangan a. lamppuun. Piirustuksessa on otettava huomioon telineiden a. **2. a.** *lak.* vanhemmassa kielenkäytössä = laki; nyk. oikeussäännös t. hallintomääräys, jonka presidentti antaa ilman eduskunnan myötävaikutusta. | A. rangaistusten täytäntöönpanosta. Antaa, julkaista a. Noudattaa a:sta. Vastoin lakia ja a:ksia. — *Yhd.* aitaus-, erikois-, hätä-, kunnallis-, metsästys-, rokotus-, toimeenpano-, tullia. **b.** *vanh.* t. *usk.* (noudatettavaksi asetettu) laki, määräys, sääntö. | -- luonnon suloinen ja salainen a. KIVI. Saata minut ymmärtämään a:stesi tie VT.

asetus|ehdotus *s. lak.* Komitean a. ei saanut kannatusta. **-jousi** *s.* itseampuva jousi, jolla pyydystetään metsänriistaa. | Ostjakit virittävät a:a monenlaiselle riistalle. **-kokoelma** *s. lak.* Kunnallinen, kirkollinen a. Suomen a. on virallinen painettu kokoelma, joka sisältää mm. kaikki maassamme voimaan astuneet lait ja asetukset. **-kulma** *s. tekn.* työkalun t. -koneen terän sivun ja työstöpinnan välinen kulma. **-laite** *s.* Turbiinin siipien a. Auran vipua vedettäessä a. pudottaa auran työasentoon. **-ruuvi** *s.* Jousiharpin, mittauskoneen, polkupyörän satulan a. **-sana** *s.*, tav. *mon.* **1.** *usk.* perustamissana. | Lukea ehtoollisen, sakramentin a:t. **2.** kansantietoudessa: lumous-, hillitsemissana. | Käärmeen, paholaisen a. **-tanko** *s.* **-tapa** *s.* Pyydyksen, tykkipatterin a.

asetyleeni[1] *s.* eräs kaasumainen, helposti räjähtävä hiilivety. | Kaasuhitsauksessa käytetään nykyisin enimmin a:a. **-kaasu** *s.* **-lamppu** *s.* **-liek|ki** *s.* Panssarilevy leikataan a:illä. **-lyhty** *s.*

asetyyli[6] *s. kem.* etikkahapon radikaali. **-selluloosa** *s.* A:a käytetään mm. tekosilkin valmistukseen.

ase|upseeri *s. sot.* sodanaikaisessa joukko-osastossa aseteknikkoa vastaava upseeri. **-varasto** *s.* arsenaali. | Rykmentin a. Salainen a. — *Kuv.* Henkinen a. [Runoilija lainaa] ranskalaisen kirjallisuuden yhteisistä a:ista KOSKENN. **-varikko** *s. sot.* aseiden säilytysrakennus t. -laitos. **-varustus** *s.* Ritarin a. Konferenssissa keskusteltiin a:ten vähentämisestä. **-veikko** *s.* = seur.

aseveli *s.* asetoveri, -kumppani, sota-, rintamatoveri; vrt. aseveliliitto. | Kaikki N.N:n lähimmät aseveljet kaatuivat. Englanti ja Ranska, vanhat aseveljet. — Aseveljien huoltotyö. **-henki** *s.* Sodissa syntynyt voimakas a. **-liitto** *s.* vv. 1940—44 toiminut, Suomen-Venäjän sodissa 1939—44 taistelleiden sotilaiden muodostama liitto. **-yhdisty|s** *s.* Paikalliset a:kset.

aseveljey|s *s.* Jalo, uhrautuva a. Kokoontua a:den merkeissä. Venäjän ja Englannin a. — *Kuv.* On myös työn a:ttä.

asevelvolli|nen *a.* ja *s.* **1.** *sot.* (henkilö, joka on) velvollinen suorittamaan sotapalvelusta. | Isänmaan ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi on jokainen Suomen mies a. Kaikki a:set miehet kutsuttiin palvelukseen. **2.** us. vars. *yleisk.* vakinaista sotapalvelusta suorittava (henkilö), varusmies. | A:sten tarkastus. A:sen päiväraha. Suorittanut laajoja tutkimuksia a:sten nuorukaisten keskuudessa. — A. armeija.

asevelvollisarmeija *s.* vrt. ed. 2.

asevelvollisuu|s *s.* **1.** *sot.* kansalaisen velvollisuus suorittaa sotapalvelusta valtiolle. | Yleinen a. A. suoritetaan yleensä aseellisena palveluksena. **2.** palvelus vakinaisessa väessä. | A:tensa suorittanut mies hakee paikkaa.

asevelvollisuus|aika *s.* **1.** A. kestää Suomessa miehen 17:nnestä 60:nteen ikävuoteen. **2.** Reserviläisiä kertaamassa a:aikansa opetuksia. Yleinen a. oli Suomessa 350 päivää. **-asia** *s.* **-|ikä** *s.* A:iässä oleva mies. **-ikäinen** *a.* **-kutsun|ta** *s.* Venäläisten laittomat a:nat. **-laki** *s.* V:n 1878 a. **-lakko** *s.* Hallituksen vastustajat suunnittelivat a:a.

ase|vero *s. sot.* vero, joka eräissä maissa määrätään niille t. niiden omaisille, jotka eivät rauhan aikana joudu suorittamaan sotapalvelusta. **-voim|a** *s.* Käyttää a:aa. Turvautua a:aan. Puolustaa oikeuksiaan a:alla. Levottomuudet tukahdutettiin a:in. **-väk|i** *s.* aseellinen väki, sotaväki. | Ahdistettujen turvaksi lähetettiin a:eä. Kansallinen a. riisui aseista tuhansia sotilaita. -- a. luopui vangeista ja saaliista VT.

asfaltoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* päällystää asfaltilla. | A. tie, viemäriputki.

asfalt|ti[6*] *s.* **1.** musta, jäykän sitkeä pikimäinen luonnontuote, maa-, vuoripiki. | Keinotekoista a:tia valmistetaan mm. kivihiilitervasta. — *Yhd.* luonnona.; järvi-, maa-a. **2.** asfalttipitoinen aineseos, jota käytetään teiden, pihojen yms. päällysteenä; vrt. asfalttibetoni. | Päällystää, laskea katu a:illa. — — *Kuv.* (asfalttipäällysteisestä) kadusta. | -- hän oli ensimmäiset epävakaiset askeleensa pääkaupungin a:illa ottanut LEINO. — *Yhd.* hiekka--, vesia.; jyrä-, sullo-, valua.

asfaltti|aine *s.* **-betoni** *s.* sorasta, sepelistä, hiekasta ja asfaltista valmistettu tien peiteaine. **-emulsio** *s.* bitumin ja veden sekoite, jota käytetään tietöissä. **-eristys** *s.* A. kosteutta vastaan. **-huopa** *s.* asfaltilla kyllästetty pahvi-

huopa, jota käytetään katon peitteeksi ja eristyskerroksiksi; vrt. tervahuopa. **-järvi** *s.* Trinidadin saaren a. **-kattohuopa** *s.* ks. asfalttihuopa. **-katu** *s.* asfalttipäällysteinen katu. | Astella, harhailla kaupungin a:ja. **-kerro|s** *s.* Peittää, eristää, tiivistää jk, jtak a:ksella. **-kivi** *s.* asfalttipitoinen kalkki- t. hiekkakivi. **-kukk|a** *s. kuv.* kevytkenkäinen kaupunkilaisnainen, katunainen. | Pariisin a:ia. **-käytävä** *s.* **-lakka** *s.* asfaltin yms. mustien hartsimaisten aineiden liuoksia. **-lattia** *s.* **-liik|e** *s.* A:keemme suorittaa kaikkea alaan kuuluvaa työtä. **-mainen**[63] *kalt.a.* A. tuote, aine.

asfalttinen[63] *ain.* ja *poss.a.* A. ajotie, käytävä. A. [= asfalttipitoinen] öljy.

asfaltti|pahvi *s.* asfaltilla kyllästetty pahvi. **-peite** *s.* tien, pihan tms. asfalttipitoinen pintakerros. **-pi|ki** *s.* A:ellä eristetty kivijalka. **-pinta** *s.* A. ei kestä lämmön vaihteluita niin hyvin kuin betonipinta. **-pitoi|nen** *a.* **-suus** *omin.* A. raakaöljy, kalkkikivi. Seoksen a:suus. **-päällyste** *s.* asfalttipeite. | Maantien, lentokentän a. Putken a. on raapiutunut. **-päällysteinen** *a.* A. ajorata. **-terva** *s.* A:a käytetään esim. kosteiden perusmuurien asfaltoimiseen, paperin kyllästämiseen ja kattohuovan valmistukseen. **-tie** *s.* **-tuote** *s.* **-|työ** *s.* A:töitä kohtuullisin hinnoin.

asia[14] *s.* Tav. vain abstr. käsitteistä. Merk.-ryhmien rajat epämääräiset.

1. seikka, juttu, tapaus. | Esineet ja a:t. A. on päätetty, selvä, sovittu. A. ei ole enää autettavissa. On tapahtunut muutamia ikäviä asioita. Kiusallinen, merkillinen, vakava, vähäpätöinen, itsestään selvä a. A. ei ole niin! Se ei ole iso [t. mikään] a., se ei ole a. eikä mikään, se on pieni a., mikä a. se on 'se on helppoa'. Tehdä jstak suuri a. 'nostaa suuri meteli, puhua paljon jstak'. Hän ei koskaan tee omista teoistaan a:a. Tehdä tikusta a. 'kärpäsestä härkänen, paisuttaa pieni asia suureksi' [käyt. myös 6. ryhmän merk:ssä]. Se on eri a., se muuttaa a:n 'se on toista'. Pilvet ja usva ovat oikeastaan sama a. Tämä ei ole leikin [t. naurun] a. Korjauta vene, eihän se ole kuin sadan markan a.! Nykyään se matka ei ole enää kuin kolmen tunnin a. Menestymisesi on hänelle sydämen a. Puhtaus olkoon lastenhoitajalle omantunnon a. Yhteen tai erilleen kirjoittaminen on usein ehdonvallan a. Oli siunattu a., että otin sateenvarjon mukaan! Kotimaan markkinoiden tyydyttäminen on sitten a. erikseen → toinen a., eri kysymys, oma kysymyksensä. A:n luonteeseen kuuluu, että - -. A:n oikea laita on päinvastoin se, että - -. Noudattaa a:n vaatimaa huolellisuutta. Älä koeta enää kaunistella a:a! Se vain pahentaa a:a. Se ei vaikuta a:an. Lopulta meteli paisui sellaiseksi, että rehtorin täytyi puuttua a:an. Päätin tarttua a:an koko innollani ja tarmollani. Palataan a:an 'otetaan tämä asia (myöhemmin) uudelleen puheeksi'. A:sta toiseen [sanoo se, joka vaihtaa puheenaihetta]. — *Yhd.* adiafora--, kunnia--, luottamus-, maku-, muoti- [= muodissa oleva, vrt. 2. a], muoto-, pikku-, puolue-, pää-, sivu-, tosi-, tunne-, velka--, yksityisa.; autuuden-, leikin-, naurun-, omantunnon-, sydämena. [= jklle tärkeä asia, vrt. 2. a]. — Suuri joukko tilapäisiä yhd:oja, vars. sellaisia, joissa määräysosana oleva s:n nom. ilmaisee, mitä asia koskee: - - olisi voinut ottaa sen halkoa:n puheeksi TALVIO. Kelkka-a. sai Villen mielen virkistymään KAUPPISH.

2. *mon.* **a.** us. yleensä olosuhteista, kaikesta siitä, mitä sattuu t. ilmenee. | Luonto säätelee a:t ihmeellisesti. Berliinissä a:t kehittyivät seuraavasti. Pysyä asioitten tasalla. Antaa asioiden mennä menojaan. Se ei vaikuta a:in kulkuun. Se tapahtui a:in pakosta. A:in tila oli nyt sellainen, että - -. Maltilliset miehet pääsivät nyt a:in johtoon. Hän harrastaa yhteiskunnallisia asioita. Ajatella iäisyyden asioita. Hiukan saamaton rakkauden asioissa. Venäjä alkoi sekaantua Ruotsin asioihin. Asioita hyvin tuntevissa piireissä kerrotaan, että - -. Minä hoidan itse a:ni! Plihtarin Iivarin asioitahan ne siinä kääntelivät [= keskustelivat kaikenlaisesta, mitä Iivari oli tehnyt ja sanonut] SILL. Miten ovat a:t [= mitä kuuluu]? Jkn a:t eivät ole hyvin 'on jtak huonosti, vinossa'. — *Kiert.* Siellä kuuluu Eeva-tyttären a:t olevan huonosti [= kuuluu odottavan aviotonta lasta] SILL. — *Yhd.* Suuri joukko yhd:oja, joita käyt. etup. mon:ssa: Puhuttiin vain ammattiasioista. Hän ymmärtää autoasioita. Avioliitto-, hevos-, iäisyys-, keittiö-, kirjanpito-, koti-, koulu-, laki-, metsästys-, muoti- [= muotia koskevat, vrt. 1], naimis-, oikeinkirjoitus-, perhe-, perus-, puku-, rakkaus-, rautatie-, sota--, sulhas-, talous-, tie-, tyttö-, viina-a:t; autuuden-, lemmen-, rakkauden-, sielun-, sydämen- [= rakkausasiat, vrt. 1], uskona:t. **b.** *erik.* raha-asiat, taloudellinen asema, liiketoimet. | Jklla on hyvät, huonot a:t, isot, laajat a:t. Pankki on viime aikoina paljon parantanut asioitaan. Hänen a:nsa ovat aivan hunningolla. Hoitaa hyvin asioitaan. Olla asioissa jkn kanssa 'käydä kauppaa, olla liike- t. velkasuhteessa jkn kanssa'. Pirtuaminen ei ole tällä saarella tapana, mutta jos Pien Kokin löydätte, voi se ruveta asioihin HEPOR. — *Yhd.* liike-, raha-a:t.

3. oikeusjuttu; viranomaisen t. kokouksen käsiteltävä asia. | Jos jonkun täytyy vaatia tuomaria todistajaksi, älkööň sitä kiellettäkö; ja luopukoon tuomari silloin a:sta LK. Joka kruunun a:a ajaa, olkoon vakuuden panemisesta vapaa. Päättäköön oikeus, mitä a:ssa on todeksi katsottava. Antaa päätös a:ssa, par. a:sta. Ne a:t, jotka kuuluvat kuntien itsensä hoidettaviin. A. joutui maaherran ratkaistavaksi. Poliisi tutkii a:a. Toisena a:na esityslistalla. — Laajempaa käytäntöä: A:t riidelkööt älköötkä miehet. Vahingoittaa omaa a:ansa. Ottaa jk omaksi a:kseen 'lämpimästi ajaakseen'. Hän ajaa a:ansa hiukan liian innokkaasti. Ryssäin a:a ne raukat ajavat, luullen ajavansa omaansa AHO. — *Yhd.* Suuri joukko vars. nom.-alkuisia yhd:oja, joiden määräysosa ilmaisee, mitä asia koskee; useita käyt. etup. mon:ssa. Armahdus-, avioero-, eläke-, henkilö-, ilmoitus-, järjestys-, kiinnitys-, koulu-, kunnallis-, käräjä-, köy-

häinhoito-, lainhuudatus-, lunastus-, maanjako-, meriselitys-, metsä-, oikeus-, paino-, patentti-, perintö-, pesäero-, riita--, rikos-, siirtolais-, testamentti-, ulosotto-, valitus-, velkomus-, verotus-, virka-a.; sisä-, ulkoa:t; hengena.; kunnan-, merilain-, valtiona:t.

4. aate t. riento, jonka hyväksi toimitaan. | Ajaa jtak a:a. Kärsiä hyvän a:n vuoksi. Uhrautua kokonaan a:lleen. Olla varma a:staan, a:nsa oikeudesta. Se ei auta meidän a:amme. Sillä tavalla ei rauhan a:a edistetä. Suomalaisuuden a. sai kansallispoliittisen kantavuuden. Nikolai I:n hallitessa puhjennut valtiollinen takatalvi koitui vahingoksi myös herännäisyyden a:lle. Hallituksen a:n uskollinen kannattaja. Mooses ja Elia eivät taistelleet vain omassa nimessään, vaan koko Israelin a:n puolesta. Sinulla on pelko sielusi a:sta. Jumalan valtakunnan a. ei ole ollut meille tärkein. — *Yhd.* apukoulu-, itsenäisyys-, kalastus-, kansallisuus-, kansanopisto-, kasvitarha--, kieli-, laidun-, lento-, metsä-, museo-, nais-, nuorisoseura--, palkka--, pyhäkoulu-, raittius-, rajaseutu-, siveellisyys-, säästäväisyys-, äänioikeusa.; rauhana.

5. olennainen osa jtak; jtak olennaista, asiallista, totta ja vakavaa, ei perätöntä. | Se ei vaikuta mitään itse a:an. Korjaukset ovat olleet etupäässä muodollista laatua, a:an käypiä [t. meneviä] muutoksia on tarvinnut tehdä vain harvoja. Käydä, mennä suoraan a:an. Pysyä a:ssa. Poiketa, eksyä a:sta. A:an! Puhu a:a äläkä lörpöttele! Hänen huomautuksissaan on paljon a:akin. Sanos muuta kuin a:a 'toden sanoit, niin juuri'! Älkööt ne - - silmää iskekö, jotka a:tta [= syyttä] minua vihaavat VT. Ryssät nauroivat — ja olipa a:akin! J.SAULI. Nyt kun eivät ole tytötkään kotona, niin tästä [juustovoileivästä] tulee meille kolmelle a:ksi asti [= melko lailla, tarpeeksi] MERIL. - - sydän lepattaen ja sääret valmiina lennättämään [pakoon], jos a:ksi tulisi [= jos niikseen tulisi, tulisi tarvis] ALKIO. En tiedä, olisinko a:n tullen tosiaan ampunut. A:n paikassa [= kun on tosi kysymyksessä, toden tullen] auta ei horunloru MANN. Syö nyt ja nuku, että huomenna jaksat a:a [= tosityötä] tehdä PÄIVÄR. — *kuulua asiaan* (asiaan kuuluva, kuulumaton myös ◡). Tämä ei kuulu a:an 'ei ole olennaista, paikallaan'. A:an kuului [= oli tapana, pidettiin sopivana ja tarpeellisena], että portin aukaisijalle heitettiin kymmenpenninen. Joko passissasi on kaikki a:an kuuluvat leimat? Kauppa on vielä a:an kuuluvasti vahvistettava. Teki kaikenlaisia a:an kuulumattomia huomautuksia. A:an kuulumattomilta [= sivullisilta] pääsy kielletty. — *itse asiassa* tosiasiallisesti, oikeastaan. | Hän on valtion todellinen päämies, joskaan ei nimellisesti, niin kuitenkin itse a:ssa. Itse a:ssa Italian politiikka oli jo vanhastaan kohdistunut Itävalta-Unkaria vastaan.

6. toimitettava t. esitettävä asia, tehtävä. | Yksi tie, kaksi a:a SL. Tulitko muuten vain, vai oliko sinulla a:akin? Oli minulla vielä muutakin a:a. Minulla on a:a [= puhuttavaa] rovastille. Minulla on a:a kaupunkiin 'jtak tehtävää, jonka vuoksi on mentävä kaupunkiin'. Jkllе tulee a:a jnnek. - - ennen pitkää saivat Salmensivun sisarukset a:a ulos SILL. Minulla on siellä tärkeitä asioita (toimitettavana). Käydä, juosta (jkn) asioita. Käydä, juosta, olla (jkn) a:lla, (jkn) asioilla, omilla asioillaan. Mennä a:lle, asioille(en). Palata a:lta, asioilta(an). Pane lapsi a:lle, mene itse perässä SL. Osanotto julkisiin asioihin. Toimia kunnan asioissa. Matkustaa liikkeen asioissa, par. asioilla. — *Kuv.* Kulkea, juosta jkn a:lla, asioilla 'toimia jkn hyväksi'. Hatut kävivät yleensä Ranskan, myöhemmin Venäjän asioita. — Hänellä ei ole a:a (tulla) [= hänen ei sovi, ole hyvä tulla] meille. Nykyisessä kunnossaan ei jalkapalloilijoillamme ole a:a Itämeren yli. — *Kiert.* Käydä a:lla, asioilla(an) 'tarpeitaan tekemässä'. Sitten joutui Anna viemään kaikkein nuorinta ulos a:lle KARHUM. — *ajaa sama (t. jnk) asia* ks. ajaa 1. e. — *tehdä asiaa jnnek* käydä jssak (muka) jllak asialla. | Ja tekevät a:a kirkonkylään saadakseen puhutella pappeja lukittujen ovien takana KIANTO. — *asiakse(en, asioikse(en* varta vasten; muuten vain, jtak tehdäkseen. | - - tulin aivan a:kseni sanomaan, että tee sinä sellaiset länget KAUPPISH. Ei hän tarkastellutkaan, asioiksensa vain selaili muutamia edessä olevia kirjeitä ALKIO. — *asian alkaen* varta vasten. | Vai on ruustinnakin käynyt a:n alkain katsomassa? AHO. — *Yhd.* pankki-, puotia. — Useita melko tilapäisiä vain mon:ssa: Hoidella aamuasioitaan KARHUM. Ilmestyä yöasioilleen SILL. Juosta lähiasioilleen HELVI HÄMÄLÄINEN.

7. gen:n t. poss.-suff:n kera predikatiivina t. predikatiiviadverbiaalina: jkn tehtävä, jkn huolena, hoidettavana oleva asia. | Jäsenen ottaminen ja erottaminen on yhdistyksen johtokunnan a. Se on minun a:ni 'se ei kuulu toisille'. Omapa on a:nsa! Terveyden- ja sairaanhoito on meillä enemmän kuin ulkomailla ollut valtion a:na. Rahojen keruu annettiin [t. jätettiin, jäi] sinun a:ksesi. En katso a:kseni pitää huolta sinusta. — Syvä-äestys on myöhemmän syksyn a. 'myöhemmin syksyllä hoidettava asia'. — Hän osaa a:nsa 'tuntee tehtävänsä'.

asia-aines *s.* Opetussuunnitelmassa määritellään opetettava a.

asiaan|kuulumaton *kielt.a.* myös ◠; ks. asia 5. **-kuuluva** *a.* -sti *adv.* myös ◠; ks. asia 5.

asia|erehdys *s.* Kirjoittajan a:erehdykset ja tyylikompastukset. **-hakemisto** *s.* Useissa tietoteoksissa on aakkosellinen a., jossa viitataan käsitellyistä asioista asianomaisille sivuille.

asiain|hoitaja *tek.* **1.** alinta luokkaa oleva diplomaattiedustaja, chargé d'affaires. | Suomen lähettiläät ovat joko erikoislähettiläitä ja täysivaltaisia ministereitä tai a:hoitajia. Romanian täkäläinen a. **2.** yleismerk:ssä myös ◠. | Liikkeen, toimiston a. **-hoito** *s.* Yhdistyksen a. vaatii erityisen toimitusjohtajan asettamista. **-tila** *s.* olosuhteet, tilanne, asianlaita. | V. 1928—29 oli a. sellainen, että - -. Saatiin muutos tähän a:an. Se a., että Mäkimatka oli säi-

lynyt, teki, että tästä talosta nyt tuli uuden, alkavan elämän keskipiste TALVIO. **-valvoja** *s.* vars. eräiden virkamiesten nimitys; asiamies. | Metsähallituksen, puolustusministeriön, rautatiehallituksen a. — Toimia liikkeen a:na.

asiajärjesty|s *s.* Tämän tilinpitotavan etuna on, että henkilösuhteet saadaan, paitsi aika-, myös a:kseen.

asiak|as[66*] *s.* henkilö suhteessaan jhk liikkeeseen t. ammatinharjoittajaan, jolta hän ostaa t. jolla hän teettää jtak; vastaavasti myös liikkeistä yms.; ostaja, liike-, asiatuttava, "kundi"; jssak virastossa asioiva, sen puoleen kääntyvä henkilö, asiallinen. | Kauppaliikkeen, ravintolan, pesulan, tehtaan a:kaat. Pankin a:kaat. Räätälin, parturin a. Hyvä a. Superfosfaattiteollisuus on rikkihappoteollisuuden suurimpia a:kaita. — Arkkitehdin a. Tuomari sai ensimmäisen a:kaansa. Virkamiesten oli annettava suomalaisille a:kaille suomenkielisiä asiakirjoja. Kirkkoherranvirastossa oli a. — *Yhd.* kanta--, tilapäisa.; maaseutua.; naisa.

asiakas|kirja *s. liik.* henkilötilien kirja, henkilökirja, reskontra. **-kunta** *s.* asiakkaat. | Tällaiseen liikkeeseen oppii a:kin luottamaan. **-luettelo** *s.* Tukkuliikkeen a. **-piiri** *s.* asiakkaat, asiakaskunta; asiakasryhmä. | Laaja a. Liikkeen a. ulottuu kaikkialle Satakuntaan. Lääkärin a. Tilausneulomo, jolla on hyvä a. Eri a:en vaatimukset ovat erilaiset.

asiakirj|a *s.* kirjallinen todiste, jolla on oikeudellista arvoa t. jota käytetään hist. tutkimuksen lähteenä; dokumentti. | A:oja ovat esim. tuomio-, kirkon- ja maakirjat, henkiluettelot, kiinne-, jako- ja kauppakirjat, testamentit, väli- ja velkakirjat, vekselit, kuitit, tili- ja pöytäkirjat, tavaramerkit, leima- ja postimerkit ja sanan laajimmassa merkityksessä myös esim. rajapyykit ja vedenkorkeusmerkit. Jutussa kertyneet a:at. Valtiollinen, historiallinen a. Tutkimus perustuu alkuperäisiin a:oihin. — *Kuv.* A:at kertovat, että --. Kunnioitus vanhaa tutkijaa kohtaan vaikutti, ettei hänen kimppuunsa hyökätty; hänen esittämänsä liitettiin kaikessa hiljaisuudessa a:oihin 'jätettiin käsittelemättä, annettiin unohtua'. — *Yhd.* kiinteistö-, laiva--, vaali-, valtiopäiväa.

asiakirja|-aineisto *s.* Saattaa vanhaa a:-aineistoa julkisuuteen. Tutkimus pohjautuu laajaan a:-aineistoon. **--aines** *s.* vrt. ed. **-julkaisu** *s.* painettu kokoelma historiallisesti arvokkaita asiakirjoja. **-kannet** *s.* asiapaperien säilyttämiseksi valmistetut (pahvi)kannet, mappi. **-kokoelma** *s.*

asiakirjalli|nen *a.* -sesti *adv.* us. par. muuten. | A. tieto 'asiakirjatieto'. A. [asiakirjojen] paikannimistö. A. [asiakirjoihin perustuva] erioikeus. A:sesti [asiakirjoista] tunnettu. Todistaa a:sesti 'asiakirjoilla'.

asiakirja|luettelo *s.* **-läh|de** *s.* Tiedot perustuvat a:teisiin. Varhaishistoriamme tutkija voi onneksi ammentaa tietoja muistakin kuin vain a:teistä. **-löytö** *s.* **-maininta** *s.* Ensimmäinen a. on 1500-luvulta. **-pinkka** *s.* **-tieto** *s.* A:ja pitäjän opetusoloista on vasta 1700-luvulta. **-tyyli** *s.* Vanhan a:n keinotekoiset korusanonnat. **-vihko** *s. lak.* samaa asiaa käsittelevät asiakirjat virastossa yhteen sidottuina.

asiakkuu|s[65] *s.* asiakkaana olo. | Sopimus vakinaisesta a:desta.

asiakumppani *s. lak.* henkilö suhteessaan toiseen, jolla jssak (esim. oikeus- t. liike)asiassa on samoja etuja valvottavana.

asialli|nen[63] **1.** *a.* -sesti *adv.* **a.** (myös -suus[65] *omin.*) asiassa, asian olennaisissa puolissa johdonmukaisesti pysyvä, sivu-, turhiin seikkoikoihin puuttumaton, järkevä, täsmällinen, vakava; hyvin perusteltu, oikeudenmukainen, objektiivinen; joskus sivumerk.: karu, kuiva, puiseva, virallinen. | Järkevän ja a:sen näköinen vanha herra. Kuivan a. kronikkatyyli. Kylmä ja a. ote elämään. Onko sinulla mitään a:sta esitettävänä puolustukseksesi? Ankara, mutta a. arvostelu. Aikakirjoihin on vain kylmän a:sesti merkitty, että --. Pois tämän vuosisadan a:suudesta siihen aikaan, jolloin osattiin täysin sydämin juhlia ja riemuita! Horjumaton a:suus on aina ollut puolueen tunnus. Funktionalismi eli uusi a:suus. | Olen lopen kyllästynyt kaikkiin "tarinoihin". Kirjoitan siis tähän vain a:sta selostusta SILL. | "Olisiko sitä asiaa?" — "Ei sitä nyt juuri a:sta asiaa ole" KATAJA. **b.** asian vaatima, asianmukainen, oikea, mitan täyttävä. | Huomattiin, ettei ollut a:sta laajentaa varastoja. Nuoret koivikot eivät ole saaneet a:sta hoitoa. Oikea a. talvi. Erittäin a:sta painotyötä. Koneita hoidetaan a:sesti. Soolonumeroista Bachin fuuga oli hyvin a. suoritus. -- sinun isäsi oli jämerä ja a. talon asuja, sinä olet parhaillasikin ollut vain keskinkertainen SILL. **c.** asiaa, sisällystä koskeva, tosiasiallinen;)(muodollinen, alueellinen tms. | Jaolla on sekä a. että muodollinen lainvoima. A:set lisäykset ja muutokset. A. poikkeus alkutekstistä. A:sta eroa tuskin on. Vailla a:sta merkitystä. Taistelun moraalinen, jopa a:nenkin voittaja. Keräilyaineistossa on sekä a:sia että alueellisia aukkoja. Perustelut ovat tendenssimäisiä ja a:sesti kestämättömiä. A:sesti yhteen kuuluva teksti. — Us. par. muuten, esim. a. järjestys, sisällys, virhe, par. asiajärjestys, -sisällys jne. **2.** *s. lak.* asianosainen; henkilö, joka kääntyy viranomaisen puoleen. | Jos a. on tyytymätön oikeuden toimeen laillistus- tahi kiinnitysasiassa, olkoon hänellä lupa siitä hovioikeuteen valittaa LK. — Kirjoitukset ja asiakirjat, jotka a:set jättävät tai esittävät oikeudelle tai muulle virastolle tai viranomaiselle, on leimattava.

asiallistua[1] *v.* tulla asialliseksi(mma)ksi.

asia|luettelo *s.* Teoksessa on tarkat viittaukset ja laaja a. Tutkimus, joka on pelkkä kuivakiskoinen ja hengetön nimi- ja a. **-matka** *s. harv.*)(huvimatka. **-miehyys** *s.*, vars. *lak.* asiamiehenä olo. **-mie|s** *s.* **1.** henkilö, jonka toinen on valtuuttanut puolestaan tekemään t. toimittamaan jtak. — *Erik.* **a.** *lak.* jkn edustaja oikeusjutussa, edustaja toimeksiannon perusteella, valtuutettu. | Joka on rikosasiassa asianomistaja tahi muussa asiassa kantaja tahi vastaaja, hänellä olkoon oikeus panna lailli-

nen a. puolestaan LK. Läsnä olivat A. ja B. henkilökohtaisesti sekä C. a:hensä edustamana. — *Yhd.* kruunun-, oikeudenkäyntia. **b.** eräiden toimistojen, yhdistysten, säätiöiden yms. toimihenkilön ja edustajan nimitys; liikkeen edustaja, asioitsija, agentti. | Helsingin kaupungin a. Kordelinin säätiön a. Tampereen kauppakamarin sihteeri ja a. maisteri N. — Vakuutusyhtiön a:het 'vakuutusten hankkijat'. Ruvetkaa lehtemme a:heksi [= tilausten hankkijaksi]! Suomen kulttuurirahaston a:het. Liikkeellämme on vakinainen a. Lontoossa. — *Yhd.* oikeusa.; ala--, matka--, paikallis-, piiri-, pää-, ylia.; henkivakuutus-, kirja--, puutavara--, tarkkailua. **c.** erinäisistä hallitusten poliittisista, kauppa- ym. edustajista, henkilöistä, jotka erikoistehtävissä palvelevat jtak hallitusta vars. vieraissa valtioissa t. siirtomaissa, komissaari, agentti. | Hallitusta edustivat kenraalikuvernöörin alainen a. ja hänen alaisensa poliittiset a:het. Epäillään, että hän on jonkin ulkovallan salainen a. — *Yhd.* myös = attašea, avustaja. | Ilmailu-, meri-, sanomalehti-, sotilasa. **2.** *murt.* asiakas. | Tuli [postitoimistoon] herraa ja sälliä, ukkoa jos akkaa, kaikenlaista a:stä KIANTO.

asiamies|ehdot *s. mon.* Kääntykää arpajaistoimiston puoleen saadaksenne a. ja arpoja. Pyytäkää lehtemme konttorista tilauslistoja a:ehtoineen. **-kunta** *s.* asiamiehet. | Henkivakuutusyhtiön, sanomalehden, Suomen Matkailijayhdistyksen a. **-palkkio** *s.* Yhtyneiden kuvalehtien a:t v. 1948. **-paperit** *s. mon.* lehden, vakuutusyhtiön tms. asiamiehelleen antama valtuus ja toimintaan kuuluvat paperit. | Pyytäkää meiltä postitse a. ohjeineen ja tilauslistoineen. **-verkko** *s.* Yhtiö, jolla on koko maan käsittävä a.

asianajaja *s.* **1.** henkilö, jonka toimena on antaa lainopillista apua sitä pyytäville, vars. edustaa t. avustaa asianosaisia oikeudenkäynnissä. **2.** edistäjä, puolustaja, esitaistelija. | Kansanvallan, liberalismin, suomalaisuuden a. Katolisen kirkon voimakkaimmat a:t, Itävallan ja Espanjan Habsburgit.

asianajaja|kunta *s.* asianajajat. **-liit|to** *s.* Suomen a:on jäseniksi pääsevät vain henkilöt, jotka ovat suorittaneet tuomarinviran toimittamiseen vaadittavat opinnäytteet ja saavuttaneet tarpeellisen kokemuksen oikeudenkäytössä ja asianajossa. **-pakko** *s. lak.* oikeussäännöstö, jonka mukaan asianajajan käyttäminen erinäisissä oikeusjutuissa on pakollista.

asianajo *s.* laki-, oikeusasioiden ajaminen. | Harjoittaa a:a. Tuomari, jolla on kokemusta a:ssa. — *Harv.* muiden asioiden suorittamisesta. | -- oli ikkunastaan nähnyt emännän toivottoman a:n [hevosen pyytämisen] pientareella NUOLIV.

asianajo|palkkio *s.* asianajajan palkkio. **-temppu** *s.* Hämäysyritys, pelkkä a. **-toi|mi** *s.* Harjoittaa a:nta. — A:mia on annettu henkilöille, jotka eivät ole olleet tähän ammattiin valmistuneita. Pankkien notariaattiosastot eivät avusta varsinaisissa a:missa. **-toimisto** *s.* Avata, perustaa a. **-valtakirja** *s.* Avoin a.

asian|haara *s.* jk puoli t. näkökohta asiassa; seikka. | On otettava huomioon seuraavat a:haarat. Toimia a:haarain mukaan. Aina kuinka a:haarat vaativat. Tämä a. oikeuttaa meidät olettamaan, että --. — *Lak.* Rikos on tehty lieventävien a:haarojen vallitessa. A:haarat ovat erittäin raskauttavat. **-harrastaja** *s.* **1.** Näyttely tarjoaa a:lle paljon mielenkiintoista. **2.** harrastelija; amatööri, dilettantti. | Pelkkä a. **-harrastu|s** *s.* En kysy tätä uteliaisuudesta, vaan a:ksesta. Hänen a:staan on paljon käytetty kunnan luottamustoimissa. **-lai|ta** *s.* (myös ⌒) asiain (todellinen) tila. | A. on se, että --. A. on sama, jos --. Kaarevateräisten saksien kita pysyy saksia avattaessa melkein yhtä isona, mikä ei ole a. suoria teriä käytettäessä. Jos näin on a., niin --. Nimenomainen säännös parlamentaarisesta hallitustavasta otettiin, päinvastoin kuin siihen aikaan yleensä oli a., Suomen perustuslakiin v. 1917. Tämä selvittää meille koko a:dan. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** asian vaatima, asiaan kuuluva, oikea, tarkoituksenmukainen. | On katsottu a:seksi, että kunnat myöntävät oman kodin rakennuttajille luottoa. Ovatko valaistuslaitteenne a:sia? Reumatismin a. hoito. -- jos selville käy, ettei rajaa ole a:sessa järjestyksessä määrätty LK. Hyvin ja a:sesti pukeutunut. Oheisen tilauskortin palauttanette a:sesti täytettynä. Kokous on a:sesti kokoon kutsuttu ja päätösvaltainen. Nykyään tavoitellaan a:suuteen liittyvää kauneutta. **2.** asioiden mukainen, asiajärjestystä noudattava. | Samanluonteiset asiat yhteen koottuna, siis a:sessa järjestyksessä. **-omai|nen** *a.* **1.** kulloinkin kyseessä oleva; se, jota asia koskee t. joka on tekemisissä jnk asian kanssa. | Kuunpimennykset näkyvät kaikkialla, missä kuu on a:sena hetkenä näkyvissä. Pöytäliinan valintaa helpottaa, jos mukana on tilkku a:sen kaluston päällyskangasta. — *S:sesti.* Kapteenin ja luutnantin asemassa oleville siviilihenkilöille ei ritarimerkkiä myönnetä, ennen kuin a. on ollut 15—25 vuotta virkamiehenä tai yhteiskunnallisena toimihenkilönä. Tätä kaikki a:set noudattakoot [hallinnollisten asetusten loppusanat]. — *Harv.* asianosainen. | A:set sisään! kuului siltavoudin ääni oven suusta AHO. **2.** myös -sesti *adv.* **a.** oikea, asian vaatima, asiaankuuluva, asianmukainen. | Kutsujen isäntä tarkastaa, että kaikki sijoitetaan a:seen järjestykseen. Kun panosreikä on a:sesti täytetty ja tiukkaan sullottu, panos on valmiina laukaistavaksi. **b.** *lak.* jolla on oikeus käsitellä asiaa, asian edellyttämä, oikea, pätevä, laillinen. | A. tuomioistuin, virkamies. Ilman a:sta lupaa. Kuka sovittelija tahansa on kuitenkin a. riitaa sovittelemaan, jos riitapuolet siitä sopivat LK. Kauppakirja on täydellisesti valmistettu ja a:sesti allekirjoitettu. — *S:sesti.* -- tehdä kumarruskäyntejä korkeitten a:sten luona AHO.

asianomistaja *s. lak.* se, jota kohtaan rikos on tehty t. joka sen johdosta on joutunut kärsimään vahinkoa. **-rikos** *s.* rikos, josta virallinen syyttäjä ei saa tehdä syytettä, jollei asianomis-

taja ole ilmoittanut sitä syytteeseen pantavaksi.
asianosai|nen *s.* henkilö, jolla jssak asiassa on osa, asiapuoli, osapuoli, kontrahentti. | Sopimusta on tehty kolme yhtäpitävää kappaletta, yksi kullekin a:selle. - - se onnentunne, josta nuori rakastaja puhuu kirjeessään, ei ollut vieras myöskään toiselle a:selle KOSKENN. — *Lak.* vars. henkilö, jolla oikeudenkäynnissä on omintakeinen puhevalta, kantaja t. vastaaja, syyttäjä t. syytetty, riitapuoli. — *Maanm.* henkilö t. yhteisö, jota maanmittaustoimitus siinä määrin koskee, että hänellä on oikeus siitä valittaa.
asian|osallinen *s.* par. ed. **-paik|ka** *s.* Kun tulee a. 'tosi kysymykseen'. - - meri ja kari kasvattavat miehen tällaiseksi, se ei ymmärrä leikkiä a:assa! HEPOR. **-puol|i** *s.* Haluan korostaa erityisesti tätä a:ta 'asian tätä puolta'. **-tila** *s.* = asiaintila. **-tuntemat|on** *kielt.a.* (tav. *s:sesti*) -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* asiaa tuntematon, asiaan perehtymätön. | A:toman on vaikea havaita näiden kahden lajin eroa. A:tomasti suoritettu työ. Arvostelijan valitettava a:tomuus. **-tuntemu|s** *s.* tiedot jltak alalta, perehtyneisyys, alan hallinta. | Vedota jkn a:kseen. Tehtävän vaatima a. Kanavakomitea oikeutettiin käyttämään ulkomaista a:sta avukseen. Suorittaa kaikkea alaan kuuluvaa työtä a:ksella → asiantuntevasti. **-tuntev|a** *a.* -asti *adv.* asiantuntemusta, hyvät tiedot omaava, asianymmärtävä. | A. henkilö. Teosta laadittaessa on voitu käyttää hra N:n a:aa apua. Olemme a:alta taholta saaneet tietää, että - -. A:issa piireissä kerrotaan, että - -. Tekstinäytteet on valittu kriitillisesti ja a:asti. **-tuntij|a** *s.* henkilö, jolla on asiantuntemusta, erikoisia, tavallista perusteellisempia (ammatti)-tietoja jltak alalta, erikoistuntija, ekspertti, vars. kutsuttuna antamaan lausuntonsa jstak alaansa kuuluvasta asiasta. | Olla jnk alan a., a. jllak alalla. Pätevä a. Maan parhaita oikeuslääketieteen a:oita. Toimituksen ulkopoliittinen a. Kutsua jku a:aksi. — *Yhd.* kahvi-, maatalous-, sotilas-, säästöpankkia.
asiantuntija|jäsen *s.* Rakennustoiminnan tarkkailu voidaan jättää maistraatin omalle a:jäsenelle. **-komitea** *s.* Johtokunta asetti erityisen a:n harkitsemaan uudistusta. **-lautakun|ta** *s.* Valtion a:nat tiedettä ja taidetta varten.
asiantuntijan|apu *s.* Laboratorion kemistit ovat velvolliset antamaan a:apua teollisuudelle. **-lausunto** *s.* Prof. M:n a. suomen kielen professorinviran täyttämisestä. **-palkkio** *s.* **-selvitys** *s.* Hankkia a. jstak.
asian|tynkä *s. ark.* Lassilla sattui silloin kirkolle a:tynkää [= vähän asian tapaista] TOPPILA. Tässä periaatteessa on jo sentään hieman a:-tynkääkin AGAPETUS. **-ymmärtäjä** *s.* vrt. asiantuntija. **-ymmärtämät|ön** *kielt.a.* (tav. *s:sesti*) -tömästi *adv.* -tömyys *omin.* A:önkin jo näki, mistä oli kysymys. **-ymmärtäv|ä** *a.* -ästi *adv.* asiantunteva. | Leena-Kaija istui - - pirteän ja a:än näköisenä KIANTO. - - saakoon ulosottomies - - kutsua a:iä miehiä olemaan arviossa apuna LK. - - ystävällinen suitsutus - - näin a:ältä taholta annettuna oli minulle niin suloinen AHO. Jätettäköön ilmoituksen asu latojan a:ästi ratkaistavaksi. — *S:sesti.* - - se, jota valallisesti on kuulustettu todistajana tahi a:änä LK.
asia|opetus *s.* Suomalaisten kansakoulu Länsipohjassa on varsinaisesti kielikoulu, mistä a. suuresti kärsii. **-paper|i** *s.,* tav. *mon.* asiakirja, vars. yksityinen (ei julkinen) t. yksityisen hallussa oleva, häntä koskeva (todistus, sopimus, kauppakirja, kuitti tms.). | Säilytän a:eitani tuossa laatikossa. Arkistosta on löydetty koko joukko Cervantesta ja hänen omaisiaan koskevia a:eita. — *Yhd.* laivaus-, lähetys-, vakuutusa:it. **-paperisalkku** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* jossa on asiaa (5), runsassisältöinen. | Erittäin a. tutkimus, jolla varmaan tulee lähdekirjana olemaan huomattava merkitys. Täytekuvana a. uutiskatsaus. **-poika** *s.* liikkeessä, toimistossa, virastossa tms. pikkutehtäviä, vars. kuljetuksia, hoitava poika, juoksupoika, lähetti(poika). **-puol|i** *s.* **1.** toinen kahdesta, joita asia koskee, asianosainen, osapuoli, riitapuoli. | Kaupat sujuivat kumpaisenkin a:en tyytyväisyydeksi. Kun on kysymyksessä aviorikos, täytyy viattomalle a:elle myöntää oikeus avioeroon. **2.** Sanan tutkimuksessa otetaan, muotoseikkojen ohella, huomioon myös sisällys- eli a. **-selity|s** *s.* "Wilhelm Tell" saksalaisena koulutekstinä, sanastolla ja a:ksillä varustettuna. **-sisällys** *s.* Evankeliumitekstin a. **-sisältö** *s.* = ed. **-tarkkuus** *s.* Muistiinpanojen a. **-tieto** *s.* Historiallinen, elämäkerrallinen a. Opas sisältää a:ja ja kuvauksia matkailupaikoista ja -reiteistä. Vanhin a. on vuodelta 1643. Erehtymättömästi käyttelee hän vuosilukuja, ja hänen a:nsa on varmaa WILKUNA.
asiat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** väärä, asiaan kuulumaton, sopimaton. | On varottava, etteivät ampuma-aseet joudu lasten tai muiden a:tomien henkilöiden käsiin [t. a:tomiin käsiin]. A:tomiin paikkoihin tarttunut väri raaputetaan pois. Kirjoittaa a:tomia. Hän on toiminut varomattomasti ja a:tomasti. — *S:sesti* us. sivullinen. | Pääsy a:tomilta kielletty! **2.** väärä, aiheeton, perusteeton, epäasiallinen. | Puolueen toiminta on ollut a:onta huitomista. Vastustaa a:tomasti sovinnollista selvittelyä. Väitteiden a:tomuus. Koko elämä on kuin mieletöntä, a:onta itkua AHO. **3.** jolla ei ole asiaa, tehtävää, joutilas, viraton. | Liikuskella a:tomasti kadulla. Kuljeskelen siellä a:onna SILL.
asia|tuttava *s.* jolla on yhteisiä (liike-, virka- tm.) asioita jkn kanssa, liiketuttava, asiakas. | Liikkeen a:tuttavat. Helsingin kaupungin Rahatoimisto on taas tervehtinyt kaikkia meitä arv. a:tuttaviaan tavanomaisella rakkaudenkirjeellään TIITUS. **-tyttö** *s.* vrt. asiapoika. **-tyyli** *s.* Jos kirjoittaja tahtoo olla vain asiallinen, jos hän tahtoo vedota lukijan älyyn, niin hän käyttää kirjoituksessaan asia- eli normaalityyliä. **-tyylinen** *a.* **-virhe** *s.*)(muoto-, oikeinkirjoitus-, painovirhe. **-väit|e** *s. lak.* kanteen asiallisen sisällyksen oikeudenmukaisuuden kiistävä väite; vrt. prosessiväite. | A:teen

hyväksyminen johtaa kanteen hylkäämiseen. **-yhtey|s** *s.* Jos raamatunlauseita tempaa a:destänsä, niillä voi todistaa melkein mitä tahansa. Vasta jälkeenpäin olen oivaltanut koko a:den.
asidoosi[4] *s. lääk.* aineenvaihduntahäiriö, jossa elimistö synnyttää liiaksi happamia aineita, happomyrkytys.
asio|ida[30] *v.* hoitaa t. toimittaa asioita. | A. kaupungissa, jssak liikkeessä, pankissa, jkn kanssa. | "Käyt kai sinä pappilassa?" — "Lieneekö häneen a:imista", vastasi Topi KIANTO. - - riisui jalkineensa muurin holviin, a:i seinäkaapissaan, sytytti piippunsa SILL. Jos joku toisen pyynnöstä suostuu a:itsemaan ja toimittamaan jotakin hänen puolestansa - - LK. Se, joka oli saanut viisi leiviskää, meni kohta ja a:itsi niillä ja voitti toiset viisi leiviskää UT.
asioimis|kirjoitus *s.* liike-elämässä, virastoissa yms. tarvittavien asiakirjojen laatiminen (vars. koulun oppiaineena). | A:kirjoituksen opas. **-liike** *s. liik.* **1.** asioimisto. **2.** Harjoittaa a:ttä.
asioimisto[1] *s. liik.* **1.** asiamiehen, asioitsijan l. agentin toimisto, agentuuri. | Yhtiöllämme on pääkonttori Helsingissä ja a:ja kautta maan. Vakuutusyhtiön a. — *Yhd.* höyrylaiva--, kone-, puutavara--, rahtaus-, siirtomaantavara--, vakuutusa.; pääa. **2.** pankin maaseutukonttori, joka on auki vain jonkin tunnin päivässä t. vain määräpäivinä.
asiointi[4*] *teonn.* < asioida. | A. pankissa, postissa. — *Liik.* agentuuri. | A:a - - myymään kelvollista kauppatavaraa - - hakee hyvin liikkeitä tunteva toiminimi [ilmoitus].
asioitsija[14] *tek.* — *Amm. liik.* henkilö, joka tekee kauppoja t. sopimuksia toisen puolesta ja lukuun olematta päämiehensä liikkeen palveluksessa, asiamies, edustaja, agentti. — *Erik.* lainopin tutkintoa suorittamaton asianajaja.
asistentti[4*] *s.* → assistentti.
askar[82], **askar|e** *s.* (mon.-vartalo tav. jälkimmäisestä) tehtävä, työ, toimi, taloustoimi, puuha, homma. | Arkiset, kotoiset a:e(e)t. Toimitella, tehdä, suorittaa a:eita. Mennä, kiirehtiä, joutua a:eilleen. Olla, puuhata a:eissa. On yhtä ja toista pikku a:(et)ta. Emäntä toimitti nopeasti aamuiset a:e(e)nsa. Unohdinpa erään vähäisen a:e(e)n. Se a:e jäi suorittamatta. Hän on ensimmäisiä niin sodan toimissa kuin rauhankin a:eissa. Vaikene, arkinen askar ja vaikene, toivo ja kaipuu KOSKENN. Kuusi päivää tee työtä ja toimita kaikki a:eesi VT. — *Yhd.* aamu-, keittiö-, koti-, maalais-, pikku-, rauhan-, talous-, ulkoa.
askari[6] *s.* vars. Itä-Afrikan alkuasukassotilaista.
askaroi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* = askarrella. | A. taloustehtävissä, mieliharrastustensa parissa. Naiset a:vat navetassa. Isä a:tsee tyttärensä kanssa. Keittiöstä kuuluu emännän a:nti. — *Kuv.* Hänen ajatuksensa a:vat muilla mailla, muissa asioissa.
askaroitt|aa[2*] *kaus.v.* (< ed.) tav:mmin askarruttaa. | Kysymys a:aa ajatusta. Tapaus a:i yleistä mielipidettä. Häntä a:avat enemmän henkiset kuin aineelliset asiat.
askar|rella[28*] *frekv.v.* (< askartaa) olla askareissa, puuhailla, hommata, toimitella. **1.** varsin. merk:ssä; us. nimenomaan joutoajan puuhista: tehdä, näperrellä jtak ajankulukseen. | A. jssak, yksikseen, jnk työn parissa, kimpussa. A. yhtä ja toista aikansa ratoksi. Sairas kykenee jo käsillään vähän a:telemaan. Isäntä a:telee verkkojensa ääressä, emäntä taloustöissään. Mitäkö on muka a:reltava pyhäaamuna? KOJO. **2.** henkisestä toiminnasta. | Ajatus, mielikuvitus a:telee. Hänen sydämensä a:telee taivaallisissa (asioissa). [Kirjailija] on a:rellut romaanin alalla. — *Kuv.* Eilinen tapahtuma a:telee yhä aivoissani.
askarru|s[64] *teonn.* (< askartaa) puuha, työ, toimi. | Käytännöllinen, lomahetkien a. Pyhäksi oli maalliset a:kset keskeytettävä.
askarrutta|a[2*] *kaus.v.* (< seur.) henkisestä askartelusta: ajatteluttaa, askaroittaa. | Kysymys a:a mieltä, ajatuksia. Teko jäi a:amaan hänen omaatuntoaan. Taloudelliset kysymykset a:vat taloustieteilijöitä. Tulevaisuus ei häntä paljonkaan a:nut.
askarta|a[6*] *v.* suorittaa askaretta, askaroida, puuhata. | A. keittiöpuuhissa. A. omissa tunteissaan. [Topi] pouhusi sisällä pirtissä - - tulipesän ääressä a:en KIANTO. — *Kuv.* Ajatuksissa alkaa a. epäluulo.
askartelija[14] *tek.* vars. henkilö (poika), joka vapaa-aikoinaan harrastaa puu- t. metallitöitä tms. | A:n pieni viilapenkki.
askartelu[2] *teonn.* < askarrella. | Kirjallinen, matemaattinen a. Oppilaiden omintakeinen a. Sadepäivien a:a. A. kirjojen parissa, keskellä. Taimitarhan hoito sopii lasten a:ksi. — *Yhd.* ilta--, koti-, mielia. **-kerho** *s.* Lastensuojelujärjestön, raittiusyhdistyksen a. **-op|as** *s.* Myytävänä sekä poikien että tyttöjen a:paita. **-tehtäv|ä** *s.* Lehdessämme on myös a:iä lapsille iltapuhteiksi. **-väline** *s.*
askeesi[6] *s.* (tav. uskonnollisista t. eetillisistä syistä tapahtuva) aistillisten halujen ja himojen kuolettaminen, kieltäytyminen aineellisista nautinnoista, ruumiin luonnollisten tarpeiden tyydyttämisestä, askeettisuus. | Ankara, aviollinen, henkinen a. Hänessä yhtyy munkin a. sotilaan uljuuteen. - - varsinaiset nuoruudentyöt, sisällöllisessä ja piirroksellisessa a:ssaan taiteilijan parhaimpiin luettavat teokset AK.
askeet|ti[6*] *s.* askeesin harjoittaja. | Hindulainen a. Kirkon maallistumisen kasvaessa monet vakavat kristityt antautuivat a:eiksi. Elää kuin ainakin a.
askeetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* askeesia harjoittava, askeesiin taipuvainen; askeesille ominainen; karu, koruton. | A. elämä, elämänihanne, uskonnollisuus. A. maailmanparantaja. Elämäntavoiltaan a. Elää a:sesti. Tapojen a:suus. A. koti, vuode. — A:sen niukkasanainen maisemakuvaus. Linnan a:sen alastomat ulkopinnat.
askel[82], **askel|e** *s.* Yks:ssä nom. ja kons.-vartalo tav. ed:stä, vok.-vartalo jälkimmäisestä, mon.-vartalo molemmista, instr. kuit. tav. ed:stä. **1.** yksi(tyinen) jalan t. jalkojen siirtoliike, -vaihe kävelyssä, juoksussa, tanssissa tms.; kävelijän tms. jalan kosketuksesta alustaan; vrt. harppaus, loikka(us), hyppy. | Pitkä, ke-

vyt, horjuva, joustava a. Hevosella on hyvä, puhdas, voimakas a. Astua, ottaa a. eteen, taaksepäin, sivulle. Kaksi a:ta oikealle, vasempaan! A. vain, ja minä ammun! Varoa a:eitaan. Astua, kulkea, juosta, kiiruhtaa nopein, reippain, varmoin a:in. Ulkoa kuului hiipiviä a:ia. A:et etääntyvät. A:ten töminä, kopina. Lumi narskui a:ten alla. Tytöt harjoittelivat uuden tanssin a:eita. Ei voinut ottaa a:takaan näkemättä käärmettä. Viidakossa vaanii kuolema joka a:eella. Vihollinen työnnettiin a. a:elta takaisin. — *Urh.* [Hyppääjä] ei saanut a:eitaan sopimaan. [Juoksijalla on] pitkä, vetävä a. — Vars. *mon.* käynti, kulku, vaellus, matkanteko. | Vanhus, jonka a. on vielä kevyt ja reipas. Hidastaa, jouduttaa a:eitaan. Suunnata, ohjata a:eensa jhk. A. kävi yhä keveämmäksi, mitä lähemmäksi kotia tultiin. Lapsuuden muistot seurasivat hänen a:eitaan öisellä tiellä. Jumala a:eesi [= tiesi, vaelluksesi, elämäsi] siunatkoon! Pientä kahnausta - - tulee ja varsinkin koturin, loisen, a. tahtoo olla tiellä SILL. Isännän a:eet pellon höystävät SL. — *Kuv.* teosta, toimenpiteestä, tapahtumasta, vaiheesta, asteesta yms. | Astua ratkaiseva a. Ensi a:eet opin tiellä. Ensimmäinen a. päämäärää kohti. Sinun ei tarvitse katua ottamaasi a:ta. Tilanne ei olisi vaatinut niin epätoivoista a:ta kuin itsemurha. Olkoon siis naiminen, niinkuin se olla pitää, elämämme ankarin a. KIVI. Tekniikka on edistynyt valtavin a:in. Odotettu hetki lähestyi pelottavin a:in. Tutkimuksissa on a. a:eelta päästy yhä suurempaan selvyyteen. — *Yhd.* hyppy-, juoksu-, marssi-, sivu-, taka--, tanssi-, vauhti-a.; edistys-, harha-a.; jenkan-, merimiehen-, polkana.; jättiläis-, pikkua. **2.** tav. *mon.* askelen jäljistä, jalanjäljistä. | Taikoja otti maata kolmesta a:eesta. Hevonen lönkyttää kotiin vanhoja tuttuja a:eitaan. Parempi minun olisi, / - - / hukan hurskavan jälillä, / alakärsän a:illa KAL. — *Kuv.* Seurata oppi-isänsä a:eita. Tuo mies kulkee Mestarin a:issa. Eivät ole sinunkaan a:esi puhtaat. **3.** askelen matka, us. epätarkkana pituusmittana; mittayksikkö. | Ei a:takaan kauemmas! On niin pimeä, ettei näe a:takaan eteensä. Kaivo on rakennuksesta n. 60 a:een päässä. — Kymmenyspilkkua on siirrettävä yksi a. [= numero] oikealle. — *Kuv.* Neroudesta mielisairauteen on usein vain a. Tapanina päivä on jo kukon a:ta pitempi SP. **4.** ast(u)in, askelma. | Portaiden a:eet. Kallioon oli hakattu pari a:ta. Työmiehet asettavat a:ta paikoilleen. — *Yhd.* porrasa. **5.** *mus.* = sävelaskel.

askelenlukija *s.* = askelmittari.

-askelinen[63] *poss.a.* Hidas-, joustava--, lyhyt-, nopea--, pitkäa; kaksi-, 4-a.

askelittain *adv.* askel askelelta, askel kerrallaan. | Mittariperhosten toukat liikkuvat a. Täytyi ruveta a. raivaamaan itselleen tietä. A. nouseva mittatulkki.

askel|laji *s.* Hevosen varsinaiset a:lajit ovat käynti, ravi, passijuoksu, laukka ja hypyt. — *Voim.* A.: vaihtoaskel — hyppy. A:lajiksi tähän ohjelmaan otamme masurkanaskelen. **-lauta** *s.* **1.** astinlauta. | Auton, veturin a. Kiukaalle päästiin paria a:a myöten. **2.** portaiden askelmiin käytettävä lauta. | Myytävänä 1,5 tuuman a:a.

askelm|a[13] *s.* portaiden, tikkaiden astin; muurin, rinteen tms. porrasmainen kohoama, porras. | Nousta portaiden a:ia. — Muuri on tehty a:ille. Ojan pohjaan on tehty a:ia. — *Yhd.* kivi-, porrasa.

-askelmainen[63] *poss.a.* Korkea--, leveä-, matala-a.; kaksi-, 6-a.

askel|merkki *s. urh.* Pituus-, seiväshypyn a. Ei saanut askeliaan sopimaan a:merkkeihin. **-mit|ta** *s.* vrt. askel 3. | Mitata a:alla. A:an pituus vaihtelee. Roomalaisten peninkulma oli a.

askelmittain *adv.* askelma askelmalta, portaittain. | Katsomon a. kohoavat penkkirivit. — *Kuv.* asteittain, vähitellen. | Tutkimuksessa siirrytään a. vanhemmasta uudempaan.

askel|mittari *s.* mukana kuljetettava kellon tapainen laite, joka merkitsee astuttujen askelten luvun, askelenlukija. **-par|i** *s.*, vars. *sot.* Mitata välimatka a:eilla. Tästä on rantaan 65 a:ia. **-raut|a** *s.* Puhelinlinjan koepylvääseen lyödään a:oja kiipeämistä helpottamaan.

askelta|a[5] *v.* **1.** *harv.* astella, käydä. | Puolenpäivän maissa he - - jatkoivat patikoimistaan. A:minen oli jo ylen yksitoikkoista HAANPÄÄ. **2.** mitata askelilla. | Linjan mittaus a:malla. Pellon pinta-alaksi saatiin a:malla 800 m^2.

askelväli *s.* Seisoa a:n päässä nojapuista. — Hevosen käyntijäljen tuntee lyhyestä a:stä.

asken|dentti(nen), -siivinen par. asen-.

asketismi[4] *s.* askeesia kannattava maailmankatsomus t. elämäntapa, askeesin harjoittaminen, askeettisuus. | A. on peräisin itämailta. Luostarit saivat alkunsa kristittyjen a:sta.

ask|i[4] *s. ark.* rasia, kotelo, laatikko. | A. savukkeita, makeisia. Kirjekuoret on pakattu a:eihin. — *Yhd.* hattu-, makeis-, matka--, pahvi-, savuke-, vaneri-, voia.

asosiaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epäyhteiskunnallinen, epäsosiaalinen, yhteiskuntaan sopeutumaton. | A. ihminen. A. yksilö. A. taipumus, vietti. A:set teot.

asparagus[64] *s.* = parsa, vars. koristekasvina.

aspekti[6] *s.* **1.** näkökohta, -kanta. **2.** *kiel.* verbin t. verbinmuodon ominaisuus tekemisen jatkuvuuden suhteen. | Verbi on a:ltaan kursiivinen, jos se ilmoittaa tekemisen jatkuvaksi (seisoa, elää), terminatiivinen, jos se ilmoittaa tekemisen rajalliseksi (seisahtua, kuolla). **3.** *täht.* kahden taivaankappaleen keskinäinen asema kolmannesta (tav. Maasta) katsottuna.

aspi[4] *s.* **1.** oven t. kannen sulkemislaite, pitkänomainen salpalevy, jonka toisessa päässä on reikä kiinnityssinkilää varten t. sarana, toisessa rako, johon alustaan isketty sinkilä sopii, salparauta. **2.** ed:n ohella muuta käyttöä: haka, säppi; sinkilä, määrly.

aspiraatio[3] *s. fon.* aspiroituneen klusiilin henkäysloppu; suomessa = loppuaspiraatio, loppuhenkonen, katkio, katko(äänne), jäännösliittymä, tav. kadonneen -k:n jatkaja, esim. kirje', tulem^{m} meille^{k}kin.

aspiraatta[10*] *s. fon.* aspiroitu klusiili, esim. *kh, ph, th.*
aspiraattori[5] *s.* koje, jolla voidaan saada aikaan jatkuva ilmavirta, ilmanimuri.
aspirantti[4*] *s.* jhk virkaan t. asemaan pyrkijä, kokelas.
aspiriini[4] *s.* jauhemainen asetyylisalisyylihappo, jota käytetään mm. särky- ja kuumelääkkeenä. **-pulveri** *s.*
aspiroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** imeä ilmaa; käyttää aspiraattoria. **2.** *kiel.* A:tu äänne 'henkäysloppuiseksi äännetty äänne'. **-tua**[1*] *pass.v.* < ed. 2; *syn.* henkäytyä.
assignaatio[3] *s. liik.* osoitus, maksuosoitus.
assignaatti[4*] *s. hist.* suuren vallankumouksen ajan ranskalainen seteliraha, jonka ostoarvo lopulta oli mitättömän pieni.
assignantti[4*] *s. liik.* maksuosoituksen antaja.
assignatääri[4] *s. liik.* se, jonka nimelle maksuosoitus on kirjoitettu.
assimilaatio[3] *s.* yhtäläistyminen, mukautuminen, sulautuminen;)(dissimilaatio. — *Kiel.* kahden lähekkäisen äänteen muodostuminen samoiksi t. samankaltaisiksi, esim. se*ll*ainen < sen-lainen. — *Fysiol.* yhteyttäminen.
assimiloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* yhtäläistää, samankaltaistaa, mukauttaa; yhteyttää. | Vihreällä kasvilla on luontainen kyky a. hiilihappoa ilmasta. — *Kiel.* Illatiivimuodossa *h*:n edellinen vokaali assimiloi sen jälkeisen vokaalin kaltaisekseen, esim. maah*a*n, puuh*u*n. **-tu|a**[1*] *pass.v.* yhtäläistyä, samankaltaistua, mukautua; yhteytyä. — *Kiel.* Essiivin päätteen *n* on *s*:n jäljessä a:nut *s*:ksi.
assistentti[4*] *s.* apulainen. | Kemian laitoksen a. Hammaslääkärin a. — *Yhd.* kalastus-, tutkimus-, yksityis-, ylia. **-lääkäri** *s.*
assonanssi[4] *s. run.* vaillinainen loppusointu, jossa esim. vain vokaalit sointuvat, puolisointu, esim. *tupa — ruma.*
assosiaatio[3] *s.* **1.** *harv.* yhtymä, liitto, seura. | Kansainvälinen geodeettinen a. — *Yhd.* kasvi-a. **2.** *psyk.* sielullinen toiminta, jossa mielle itsestään tuottaa tajuntaan toisen mielteen, mielleyhtymä, (uud.) kytkeymä. **-laki** *s.* **1.** *psyk.* sääntö, joka osoittaa, millaisten perusteiden mukaan mielteiden yhdistyminen tajunnassa tapahtuu. | Samanaikaisuuden, sarjan, yhtäläisyyden ja vastakkaisuuden a. **2.** *mat.; syn.* liitäntälaki. | Yhteenlaskun a.: summa ei riipu yhteenlaskettavien järjestyksestä. Kertolaskun a.: tulo ei riipu tekijäin kertomisjärjestyksestä.
assosiatiivinen[63] *a. psyk.* assosiaatioon perustuva t. liittyvä, assosiaatiosta johtuva.
assosioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* yhdistää, liittää yhteen; vrt. assosiaatio. — *Psyk.* A. uusia mielikuvia vanhoihin. **-|tua**[1*] *pass.v.* < ed. — *Psyk.* Mielikuva a:tuu toiseen.
assuranssiruisku *s.* pieni paloruisku, sankoruisku.
assyrio|logi[4] *s.* assyriologian tutkija t. harrastaja. **-logia**[15] muinaisen Assyrian ja Babylonian tutkimus.
assyrialai|nen[63] *a.* ja *s. hist.* A:set, vanhan ajan kuuluisin sotilaskansa.
astah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) verkkaan kävellä, käyskennellä, astuskella. | Isäntä a:teli tyhjällä pirtin lattialla kädet selän takana.
astah|taa[2*] *mom.v.* < astua. | A. jtak kohti, jkn eteen. A. lähemmäksi. A. pari kolme askelta. A:ti ojan poikki. Kenraali kun uhkan on kuullut, / taaks' suorana a:taa *CAJ.
astalo[2] *s. harv.* (*rinn.* astala[15]) ase, lyömäkalu. | Hengenvaarallinen a. LK. - - kaluja, kaunisteita takoi vaan, / ei murhan a:ita milloinkaan LEINO.
aste[78] *s.* **1.** jnk ominaisuuden suuruuden t. voimakkuuden määrä; kehittyneisyyden taso, luokka, kehityskulun yksityinen vaihe, jakso. | Värien, aistimusten eri a:et. Heidän suhteensa jäi ystävyyden a:elle. — Taudin ensimmäinen a. Hänen taiteilijankehityksensä viimeinen a. Koulun alimmilla, ylimmillä a:illa. Tutkimuksen tällä a:ella. Tauti, joka on tarttuvalla a:ella. Hän on harrastelijan a:ella. Asia on kehittynyt sille a:elle [siihen a:eseen], että - -. Edistyä a. a:elta. Sitten yö hievahti a:tta pitemmälle SILL. — *Tal.* Ensimmäisen, toisen, kolmannen a:en hyödykkeet. — Väriopissa: Toisen, kolmannen a:en värit. — *Yhd.* ala-, alku-, loppu-, väli-, yläa.; itiö-, kotelo-, sikiö-, toukka-a.; happamuus-, jäätymä-, kovuus-, suuruus-, varallisuusa.; alokas-, koululais-, lukio-, nuoruusa.; arvo-, kehitys-, keräily-, kypsyys-, metsästys-, sivistysa., kokeilu-, neuvottelu-, suunnittelua.; (kiel.) perus-, voitto-, ylia.; (tekn.) vaikutusa. **2.** virasto t. tuomioistuin virkatien t. oikeudenkäyntijärjestelmän osana. | Ensimmäisen a:en alioikeusistuin. Kaupunginarkkitehti hyväksyi piirustukset, mutta ne hylättiin korkeammassa a:essa. Vedota korkeampaan a:eseen. **3.** mittayksiköitä. **a.** lämpöaste (°). | Celsiuksen, Fahrenheitin a. 20 a:tta lämmintä. 30 a:en pakkanen. Lämpötila on laskenut 2 a:tta alapuolelle nollan. Lämpömittari näyttää 6 a:tta kylmää, on noussut 3 a:tta eilisestä. Potilaan lämpö on 40 a:tta, potilaassa on 40 a:en kuume, kuumetta 40 a:tta. — *Yhd.* celsius-, lämpö-, pakkasa. **b.** kulma-, kaariaste (°). | Oikokulma on 180 a:tta. 45 a:en (45°:n) kulma. Maan akseli on n. $23^1/_2$ a:tta vinossa ekliptikaa vastaan. 54 a:en kaari. **c.** *maant.* paikan aseman määrityksessä käytetty yksikkö, maapallon kaariaste (°). | Helsingin tähtitieteellinen observatorio on asemaltaan 60 a:tta 9 minuuttia pohjoista leveyttä ja 24 a:tta 57 minuuttia itäistä pituutta Greenwichistä. — *Yhd.* leveys-, pituusa. **d.** muita yksiköitä. | Tuulen voimaa mitataan Beaufort'in a:illa. Pikakirjoitusjärjestelmässä tarkoittaa a., jolla mitataan merkkien suuruutta, kantarivin ja ylärivin kohtisuoraa väliä. Minkä hyvänsä asteikon jakoväliä voidaan sanoa a:eksi. — *Kirj.* Kirjasimen suuruutta, kokoa sanotaan a:eksi. **4.** *mat.* polynomin, yhtälön tms. matemaattisen laadun osoitin. | Ensimmäisen a:en polynomi. Toisen a:en yhtälö. 3:nnen a:en aritmeettinen sarja. Meridiaanit ovat korkeamman a:en käyriä. **5.** *kiel.* Klusiileista esiintyy yleensä avotavun edessä vahva, umpitavun edessä heikko a., esim. uk-

ko—ukon, salpa—salvassa. **6.** *mus.* sävelasteikon kohta. | Mollin korotetun seitsemännen a:en kohdalla esiintyy usein myös vastaava korottamaton a.

asteenikko[2*] *s.* asteeninen henkilö, leptosomi; vrt. atleetikko, pyknikko.

asteeni|nen[63] *a.* vrt. atleettinen, pykninen. | A. eli leptosominen tyyppi 'yksi Kretschmerin konstituutiotyypeistä'. A:set henkilöt ovat hinteliä, kapea-, pitkä- ja litteärintaisia.

aste-ero *s.* Havainnon ja mielikuvan ero näyttää olevan a., ei laatuero.

asteettai- → asteittai-.

asteik|ko[2*] *s.; syn.* skaala. **1.** mittaukseen, luokitteluun, arviointiin käytetty jaotus; tällainen jaotus mittausvälineeseen merkittynä. | Laskuviivoittimen a. Vaa'an, puntarin a. Lämpömittarin, manometrin a. Beaufort'in a. Celsiuksen a. Logaritminen a. A:olla varustettu mittalasi. Liukuva a. Arvosteluissa on käytetty tavallista kymmenen numeron a:koa. Verotuksessa käytettävä a. — *Kuv.* Yhteiskunnallinen a. He ovat käyneet läpi inhimillisen kurjuuden koko a:on. Hänen tunne-elämystensä a. oli monipuolinen. [Runoilijan] a. on viime kokoelmassa tuntuvasti laajentunut. — *Yhd.* millimetri-, piiru-, pistea.; harmaus-, kulma--, lämpö-, tuuli-, väria.; hinta--, palkka--, veroa.; arvostelu-, rangaistusa.; apua. **2.** *mus.* korkeustason mukaan järjestetty sävellajin sävelsarja, joka alkaa perussävelestä ja päättyy sen oktaaviin. | Diatoninen a. Kromaattinen a. Harmoninen a. — *Yhd.* duuri-, molli-, sävel-, äänia.

asteikkoi|nen[63] *poss.a.* Siirtymisen suuruus nähdään a:sesta levystä. — *Yhd.* pieni-, suuria.

asteikko|levy *s.* **-taulu** *s.* **-ympyrä** *s.* astejaotuksella varustettu ympyrä.

asteikollinen[63] *poss.a.* < asteikko. | A. lasiputki.

-astei|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* Saman-, eri-, monen-, alemman-, ylemmäna.; ensi-, toisa.; kaksi-, kolmi-, monia.; lämpö-, pakkasa.; vahva-, heikkoa.; 0-a.

asteittain *adv.* aste asteelta, vähin erin. | Palkkioita alennettiin a. Harjoituksen tulee edistyä a. Myrsky kiihtyi a. yhä suurempaan voimaan.

asteittai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* asteittain tapahtuva. | Sairauden a. paheneminen. Hintojen a. nousu. A. siirtyminen helpommasta vaikeampaan. Oppilaat tutustetaan aineeseen a:sesti.

aste|jako *s.* = seur. **-jaotus** *s.* Lämpömittarin, kompassin a. **-levy** *s.* astejaotuksella varustettu puoli- t. kokoympyrälevy, jota käytetään kulmien mittaamiseen.

astel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* astua, astuskella, kävellä, käydä, kulkea, tepastella, tallustaa. | A. verkkaan, juhlallisesti. A. jkn perässä. A. yhtä jalkaa. A. aurankurjessa. Harakka liikkuu maassa hyppien tai hitaasti a:len. Tulijan voi tuntea jo a:usta. — *Kuv.* Tuvan suuri könniläiskello a:i harvakseen.

asteluku *s.* Kulman, kaaren a. Lämpötilaa osoittava a. — Polynomin, yhtälön a.

asteluttaa[2*] *fakt.v.* < astella. | A. hevostaan.

aste|mitta *s.* Mitata a:mitalla. **-mittaus** *s.* vars. geodeettinen ja tähtitieteellinen mittaus maan muodon ja koon määrittämiseksi. **-määrä** *s.*

astenia[15] *s. lääk. fysiol.* voimattomuus, heikkous.

asteri[5] *s.* Aster, mykerökukkaisia kasveja, joista useita lajeja viljellään koristekasveina; myös Callistephus chinensis.

asteriski[4] *s.* tähti, tähdenmerkki (*).

asteroidi[4] *s. täht.* eräistä pikku planeetoista käytetty nimitys; *syn.* planetoidi.

astevaihtelu *s. kiel.* Suomen kielessä klusiilit *k, p, t* ovat a:n alaisia, esim. jälki: jäljen; tapa: tavan; katto: katon. Kvalitatiivinen, kvantitatiivinen, radikaalinen, suffiksaalinen a. **-suh|de** *s.* Itäsuomalaiset a:teet jalka: jalan, nälkä: nälän. **-tapaus** *s.* **-teoria** *s.* Setälän a.

astevaihtelut|on *kar.a. kiel.* -tomuus *omin.* A. taivutus lewo: lewon tavataan vanhassa kirjakielessä. Vepsän kielen a:tomuudesta.

aste|verkko *s.* kartan pituus- ja leveyspiirien muodostama verkko. **-väli** *s.* astetta osoittava jako-osa.

asti [-i'] paikan, ajan, määrän rajaa osoittava, postp:ta lähenevä *adv.* (ei aina selvää, kuuluuko pääsanan tarkoittama seikka mukaan vai ei): saakka. **1.** paikkaa osoittavana. **a.** tulosijan t. muun senlaatuisen määräyksen jäljessä. | Suomeen a. Halmetta riittää vaikka Turkuun a. Kaupunkiin a. Maan ääriin a. Tähän, tänne a. Suu levisi korviin a. Tampereelle a. Kymijoen itäpuolelle a. Näille tienoille a. Niitylle a. — Laski uutimen alas a. Ylhäältä hamaan alas a. Puu on ylös a. oksaton. Reikä porataan läpi a. Hän meni luokse a. **b.** erosijan jäljessä. | Saksasta a. Tästä kohdasta a. Olen mitannut matkan seinästä a. Täältä a. Kotiportilta a. Ulkomailta a. **c.** olosijan jäljessä. | Unkarissa a. Tässä a. Missä a. olet matkustellut? Täällä a. Hän kävi rajalla a. **2.** aikaa osoittavana. **a.** tulosijan jäljessä. | Siihen a. Tähän, näihin a. Tuloon, lähtöön a. Viimeiseen silmänräpäykseen a. Loppuun a. Aamusta puolipäivään a. Klo 2:een a. Aina kuolemaansa a., Hautaan a. Olkoon vaikka tuomiopäivään a. Huonoa keliä kestää avoveteen a. — Siksi a. Aina kymmenvuotiaaksi a. **b.** erosijan jäljessä. | Tästä a. Siitä päivästä a. Eilisestä a. Aamusta a. Kello 6:sta a. Kuusivuotiaasta a. Nuoresta a. Pienestä pojasta a. Päivällisistä a. hän on nukkunut. Tunsivat toisensa lapsuudesta a. Aina maailman alusta a. **c.** *harv.* olosijan jäljessä. | Joko lienee päivä missä a. tulossa? AHO. Jokos maisterilla on missä a. kolmaskymmenen? KAUPPISH. **3.** ed:iin liittyen määrää t. astetta osoittavana. **a.** tulosijan t. muun senlaatuisen määräyksen jäljessä. | Laskea kymmeneen a. Määräsummaan a. Uupumukseen a. Väsyksiin a. Väkeä ahdinkoon, tungokseen a. Aseissa hampaisiin a. Päästä jalkoihin a. Sotamiehestä aina kenraaliin a. Valittaa maaherraan a. Ajaa asia loppuun a. Rakastaa hulluuteen a. Heltyä kyyneliin a. Väitellä vihoihin a. Loukata veriin a. Taistella henkeen ja vereen a. Nautti väkeviä juovuksiin a. Taisteltiin viimeiseen mieheen a. Ylistää, kehua pilviin, taivaaseen

a. Oli iloa kattoon a. — Vuoli pilalle a. Ruoskittiin verille a. -- Haitaksi a. Tarpeeksi a. Lunta rekikeliksi a. Ei ole karjaa teuraaksi a. Luki ylioppilaaksi a. — On riittämään, riittämiin a. Jäämään a. ruokaa. Maitoa liikenemään a. Työtä väsyttämään a. Kuumennetaan kiehumaan a. — *Harv.* -- lunta oli kahlata a. HAANPÄÄ. -- ehkä hekin saavat [marjoja] myödä a. PAKK. -- oli taudin tuskaa kestää a. MERIL. **b.** erosijan jäljessä. | Sydämestä a. suuttunut. Lainailevat naapureilta kaikkea aina leivistä a. Jalka upposi lumeen polvesta a. 'polvea myöten'.

asti|a[14] *s.* **1.** erilaisista maljan, suppilon, levyn tms. muotoisista, vars. ruokataloudessa käytetyistä esineistä, joissa pidetään, valmistetaan t. joista nautitaan jtak. | Lautaset, vadit, kulhot, kahvikupit, kaadin ym. posliiniset a:at. Sellaiset metalliset a:at kuin kannut, sangot, kattilat, padat ja pannut. Puinen, alumiininen, lasinen a. Kannellinen a. Tinattu a. Ilmanpitävä a. Ravistunut, vuotava a. Avo-, suppusuinen a. Vanha a:an rottelo. Tehdä, uurtaa a:oita. Panna a. paisumaan. Panna, suolata a:oihin. Kaataa a:aan. Pestä a:oita. Kuivata a:oita. — *Kuv.* Heikko, heikompi a. 'nainen, vaimo'. Samoin te miehet, eläkää taidollisesti yhdessä vaimonne kanssa, niin kuin heikomman a:an kanssa UT. — *Fys.* Yhtyvät a:at. — *Yhd.* alumiini-, kupari-, lasi-, metalli-, pelti-, posliini-, puu-, savi-, tammi-, tina--, tuohia.; avo-, umpi-, uurrea.; ehtoollisa:at; hiili-, kala--, kerma--, marja--, maito-, piimä-, ruoka--, sokeri-, suola--, taikina--, vesi-, voia.; juoma--, keitto-, kuljetus-, lehmän-, lypsin-, mitta--, pesu-, suolaus-, sylkya.; keittiö-, meijeri-, pöytä-, talous:at; alusa. **2.** *erik.* **a.** määräsuuruisista, mittana käytetyistä astioista. | A. [= dritteli] voita. A. [= tynnyri t. nelikko] silakoita. **b.** yöastia. | Istua a:alla. Herättää, nousta a:alle. Viedä lasta a:alle. **3.** *kans.* alus, laiva. | -- prikit ovat liika pieniä a:oita, kuunareista puhumattakaan KILPI. -- aapaan vene painuu, oli millainen a. tahansa PAULAH.

astia|hylly *s.* **-ilmapuntari** *s.* ilmapuntari, jossa elohopeaputki alapäässä päättyy astiamaiseen laajennukseen. **-in|pesu** *s.* **-kaappi** *s.* **-koe** *s. maat.* maalla täytetyssä astiassa tehty viljelykoe;)(kenttäkoe. **-laut|a** *s.* **1.** kimpi. | Uurtaa a:oja. **2.** lauta t. hylly, jolla pidetään astioita.

astialli|nen[63] *s.* astian täysi. | 5 a:sta voita.

astia|mainen[63] *kalt.a.* A. syvennys, laakso. **-mitta** *s.* mitta, jolla mitataan nesteitä t. irtainta tavaraa tilavuuden mukaan, esim. litra, kappa, nelikko, tynnyri; *syn.* vetomitta. | Älkää tehkö vääryyttä -- käyttäessänne pituus-, paino- tai a:a VT.

astian|kruunaaja *s.* eräiden mitta- ja säilytysastioiden virallisen tarkistuksen suorittaja. **-pesijä** *s.* **-pesu** *s.* **-pesupöytä** *s.*

astia|puu *s.* astioiden valmistukseen käytettävä puu. **-pyyhe** *s.*

astiasto[1] *koll.s.* (talous)astiat, vars. yhtenäisen kokonaisuuden muodostavat samanmalliset ruokailuastiat, kahvi- t. teekupit tms. | Kuuden hengen a. Ravintolan a. — *Yhd.* posliini-, lasia.; hedelmä-, juhla--, kahvi-, keittiö-, pöytä-, päivällis-, teea.

astia|teline *s.* **-teollisuus** *s.* Vakkasuomalaisten a.

astigmaatti|nen[63] *a. fys. lääk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hajataittoinen. | A. linssi. A. silmä.

astigmatismi[1] *s.* astigmaattisuus.

astikka *adv. murt.* asti.

asti|n[56] *s.* porras, askelma, astuin, tikkaiden puolapuu. | Vaunujen a. Nousta a:mia. — *Kuv.* N. on elämänsä kiipeilyssä päässyt ylimmälle a:melle.

-astinen[63] *a.* Siihen-, tähänä.

astinlauta *s.* porraslauta, porrasaskelman päällyslevy, astinlevy. | Portaiden, vaunujen, auton a. — *Kuv.* Nykyisyys tulevaisuuden a:na. -- on laaja a:mme, / maailman ranta raikuva LEINO. Taivas on minun valtaistuimeni, ja maa on minun jalkojeni a. VT.

astioi|da[18] *v.* -nti[14*] *teonn.* panna säilytys-, kuljetusastioihin. | A. hedelmiä, kalaa, kasvissäilykkeitä. Suolatun silakan a:minen.

astioittain *adv.* astioissa, astiamäärin. | Myydä jtak a.

astma[10] *s. lääk.* kohtauksittainen hengenahdistus.

astmaattinen[63] *a.* astmaa poteva, astman aiheuttama tms.

astma|kohtaus *s.* Saada a. **-potilas** *s.* **-savuke** *s. lääk.* astmaa lievittävä savuke.

astraali|nen[63] *a.* tähtiä koskeva, tähtiin perustuva, tähti-. | Muinaisten babylonialaisten uskonnolla oli kauttaaltaan a. perustus. **-ruumis** *s.* teosofian ja spiritismin mukaan: ihmisen kirkastunut, eteerinen ruumis. **-taso** *s.* Teosofian ja spiritismin mukaan aineellisen maailman yläpuolella on a., korkeampi olemassaolon muoto.

astrakaani[1] *s.* **1.** eräs kiharavillaisesta karitsannahasta valmistettu turkislaji. **2.** eräs omenalajike. **-n|nahka** *s.* vrt. ed. 1.

astro|fysiikka[15*] *s. täht.* se osa tähtitiedettä, joka käsittelee taivaankappaleiden fysikaalisia ja kemiallisia suhteita sekä fotometrisesti määrittää tähtien valovoiman. **-fysikaali|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* A. tutkimus. **-fyysikko**[2*] *s.* astrofysiikan tutkija. **-logi**[1] *s.* astrologian harjoittaja, tähdistä ennustaja. **-logia**[15] *s.* tähdistäennustamisoppi. **-loginen**[63] *a.* A. kirjanen. A. salaviisaus. **-nomi**[1] *s.* tähtitieteilijä. **-nomia**[15] *s.* tähtitiede. **-nomi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* tähtitieteellinen.

astu|a[1] *v.* **1.** lähinnä yhdestä, yksityisestä jalkojen siirto- t. polkemisliikkeestä. **a.** liikkua yksi askel, siirtyä yhdellä (t. myös useammalla) askelella toiseen paikkaan, us. nimenomaan ovesta tms.; vrt. harpata, hypätä, loikata. | A. askel, pari askelta. A. sisään, ulos, pois, esiin, esille, näkyviin, syrjään, sivuun. A. jkn eteen, sijaan. A. junaan, laivaan, maihin. A. huoneeseen, kirkkoon, lakitupaan. A. saarnatuoliin. A. tanssilattialle, painimatolle. A. näyttämölle, areenalle (myös *kuv.*). A. ohjaksiin (myös *kuv.*). A. ratsaille. A. kynnyksen, rajan yli. [Kuulantyöntäjä] a:i yli toisen työntönsä. **b.** polkea, tallata, painaa jalka jhk. | A. jk

rikki, lyttyyn. A. jnk päälle. A. naulaan, lasiin. A. jkta t. jkn varpaille (myös *kuv*.: 'loukata jkn oikeuksia, ylpeyttä, kunniaa'). Silta ei kestä jalalla a. Karhu a:u koko jalkapohjallaan. **2.** kävellä, käydä, kulkea, matkata jalkaisin. | A. hitaasti, nopeasti. A. rinnan, jäljekkäin. A. samaa tahtia, yhtä jalkaa. A. edelleen. A. jkn jälkiä (myös *kuv*.). Läksi hiljalleen a:maan. Ajaa (hevosella) a:en 'käymäjalkaa'. Portaat olivat kuluneet a:misesta. Korpi on a. annettu / ja suksi on hiihtää suotu LEINO. Läksi siitä a:mahan, / ahon poikki, toisen pitkin KAL. **3.** perusmerk:stä loitontuneita *abstr.* ja *kuv*. käyttötapoja. | A. [= ryhtyä] palvelukseen, toimeen, virkaan. A. jhk arvoon, asemaan, säätyyn. A. avioliittoon. A. elämään, julkisuuteen. A. iäisyyteen, ajan rajan toiselle puolelle. A. aseisiin, sodan tielle. A. tuleen. A. ratkaiseva, arveluttava askel. A. tuomiolle, tilille töistään. A. vastustamaan jtak. A. historian näyttämölle. Vehnä on monin paikoin a:nut rukiin sijaan. Hämärä a:u huoneeseen. Uusi aika a:u korpikyliinkin. Kaiho a:u sieluuni. Sydämeen oli a:nut uhma HEPOR. — A. remmiin. A. jkn housuihin, saappaisiin. Heidän äitinsä oli kuollut ja tuli nyt yhden heistä a. isännyyteen KIVI. — Laki a:u [par. tulee] voimaan. Asia a:u [par. tulee, joutuu] päiväjärjestykseen, uuteen vaiheeseen. **4.** eräistä (koti)eläimistä: polkea, tiineyttää, hedelmöittää. | Lain mukaan on varottava, ettei ori omistajan suostumuksetta pääse laitumella a:maan toisen tammaa. Karju voi a. kymmeniä emakkoja vuodessa. Sonnin a:ma hieho.

astui|n[50] *s.* = astin. | Portaiden, tikapuiden a. Vaunujen a. Seisoa auton a:mella. Uunille johtavaan hirteen on koverrettu a:met. — *Kuv.* - - olipa jo hyvinkin niillä kyöpelin vuoren viimeisimmillä a:milla KARHUM.

astuinlauta *s.* = astinlauta.

astuja[10] *s.* **1.** kulkija, kävelijä. | Reipas, rivakka a. Kotoisten tanhuvien a. — *Yhd.* jalan-, yksina.; (el.) kanta--, varvasa. **2.** *el.* A:t 'Gressores, lintulahko, johon kuuluvat mm. haikarat'. **3.** < astua 4. | Hevosjalostusyhdistys aikoo käyttää tätä oritta a:na.

astuksi|a[17] *frekv.v.* astella. | A:i pois hänen kansaan *MANN.

astuma[13] *s.* astumalla jalkaan syntynyt vamma, polkema. | Naulaan a. **-jalka** *s. el.* lintujen jalka(muoto), jossa on kolme varvasta eteenpäin ja yksi pieni taaksepäin. **-pinta** *s.* Jalan a.

astun|ta[15*] *teonn.* < astua. **1.** astuminen, kävely. | Komea, kepeä, kopea, raskas a. Kuuluu a:nan tahti, a:nan töminää. Tulennasta mies tutahan, a:nasta arvatahan SL. — *Kuv.* - - seuranaan kimalaisen surina ja seinäkellon väsähtänyt a. SILL. **2.** eräistä kotieläimistä; vrt. astua 4. | Sonni on kuljetettava a:taa varten lehmien luo.

astuskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* astella, astuksia. | A. pitkin pihoja. Lähti a:emaan. — Seinäkello a:ee harvakseen.

astut|taa[2*] *fakt.v.* < astua 4. | A. lehmä sonnilla. Viedä tamma a:ettavaksi. A:ettu hieho.

astutus[64] *teonn.* < ed. | Astutuksen aika. Astutukseen kelpaamaton sonni. **-aika** *s.* **-ikä** *s.* **-maksu** *s.* **-päivä** *s.*

astuva[10] *s.* vanhanaikainen risu- t. puukarhi, harv. rautapiikkinen.

asu[1] *s.* **1.** ulkonainen muoto. | Korjauksessa kirkko on kadottanut alkuperäisen tyylikkään a:nsa. Virsi on saanut kokonaan uuden a:n. Jokaisella päätteellä, jossa esiintyy takavokaali, on myös vastaava etuvokaalinen a. Suomenkielinen a. Kirjan kielellinen, tyylillinen a., us. par. kieli-, tyylia. Sitoa rikkinäiset kirjat uuteen a:un. Kahvipöytä seisoi jo valmiiksi katettuna tavanmukaisessa a:ssaan. Voi sinua, rauta raukka, / kun olet kurjassa tilassa, / alahaisessa a:ssa KAL. Yhdellä puolen pihaa seisoi vankka ja uljas pytinki täydessä a:ssa [= kunnossa] PÄIVÄR. — *Yhd.* kauppa--, kide-, kieli-, loisto-, murre-, oikeinkirjoitus-, paino-, tyyli-, ulko-, äännea. **2.** ihmisestä: puku, vaatetus, vaatteet. | Tämä a. on sopiva matkapuvuksikin. Pukeutua täyteen a:un. Vieraat saapuivat parhaassa a:ssaan. Varusmiehen tulee pitää a:nsa siistinä ja moitteettomana. Hänen a:naan oli nyt avara, polviin ulottuva sarkamantteli WILKUNA. — *Yhd.* aamu-, ilta--, kesä-, sunnuntai-, talvi-, yöa.; arki-, hautajais-, hiihto-, hää-, juhla--, konsertti-, retkeily-, teatteri-, työ-, verryttely-, virka-a.

asu|a[1] *v.* **1.** oleskella t. majailla vakinaisesti t. tilapäisesti jssak, pitää kotinaan t. olopaikkanaan, pitää asuntoa, elää. | A. maalla, kaupungissa. A. yksinään, toisen kanssa, vuokralla. A. ahtaasti. Asettua a:maan jhk, jkn luokse. Vanhassa tuvassa a:taan tavallisesti talvella. Naapuritalossa a:u veljeni. Kouluaikaan hän a:i tätinsä luona kaupungissa. Suurperhejärjestelmän vallitessa usein kokonainen suku a:i saman katon alla. Suomalais-ugrilaiset kansat a:vat hajallaan pitkin Itä-Eurooppaa. Huuhkaja a:u synkissä metsissä. — Tännekö jäitte a:maankin [= ettekö aio ollenkaan lähteä]? PAKK. — *asuttu* jossa asutaan, jossa on asutusta. | Lähestyimme a:ttuja seutuja. Tiheään, harvaan a:ttu maa. — *asuttava* jossa voi asua. | Vain kesällä a:ttava rakennus. Huoneet eivät ole a:ttavassa kunnossa. **2.** ed:een liittyen, vars. *ylät.*, muistakin kuin elollisista olennoista: olla jatkuvasti jssak, "piillä", viipyä; olla jatkuvasti jllak lailla t. jssak tilassa, pysyä. | Hänessä a:u pieni paholainen. Jeesus, asu minussa VK. Osuustoiminnassa a:u voima, joka - -. Mökissä a:i alituinen puute. Tyyni rauha a:i hänen sydämessään. Vuorenmaan äijän kasvoilla a:i tiukka vakavuus SILL. - - me odotamme uusia taivaita ja uutta maata, joissa vanhurskaus a:u UT. — Tuuli a:u yhä etelässä. - - suu ja silmät a:vat naurussa AHO. Mieli on sen tähden pappilaisissakin a:nut matalalla KIANTO. - - taivas yhä kaihonpilvissä a:i LINN. **3.** *tr.* asukkaana viljellä t. hoitaa. | A. taloa, maita. Huonosti a:ttu maatila. Ryhtyä a:maan torppaa.

asuin- asumis-, asuma-, asunto-. **-ala, -alue** *s.* asuma-alue. | Kantasuomalaisten a. oli lättiläis-liettualaisten kansain läheisyydessä.

-asuinen[63] *poss.a.* Arvokas-, hieno-, juhla--, kaunis-, komea--, loistava--, siroa.

asuin|huone *s.* Viisi a:huonetta sekä autovajan käsittävä rakennus. **-huoneisto** *s.* Asuin- ja konttorihuoneistoja vuokrattavana piakkoin valmistuvassa talossa. **-kammio** *s.* **-kartano** *s.* **1.** Turun piispalla oli kolme a:a. **2.** Koko karjakartano ja sen edustalla oleva ala on aidalla erotettu a:sta. **-kaupunk|i** *s.* Kuninkaan a. Piispojen a:eihin syntyi kirkon toimesta ns. tuomiokirkko- eli katedraalikouluja. **-keittiö** *s.* keittiö, jota käytetään myös asuinhuoneena. **-kerros** *s.* **-kumppani** *s.* asuin-, huonetoveri. **-linna** *s.* **-luola** *s.* Vanhemman kivikauden a. **-ma|a** *s.* asuinala, -alue. | Heimo on siirtynyt uusille a:ille. **-paik|ka** *s.* koti-, asuntopaikka. | Lääninlääkärin a:kana on R:n kaupunki. Lappalaisten nykyiset a:at. Äsken löydettyjä kivikautisia a:koja tutkitaan parhaillaan. **-paikkakunta** *s.* A:nsa kunnalliselämään hän on ottanut osaa monien vuosien aikana. **-paikkalöy|tö** *s. arkeol.* Kivikautiset a:döt. **-pirtti** *s.* Maalaistalon a. **-rakennus** *s.* Kolmikerroksinen a. **-rivi** *s. murt.* = ed. **-seutu** *s.* **-sija** *s.* asuinpaikka. | Kainulaisten a:t. Vanhemmat esisuomalaiset a:t. — *Ylät.* Vuosikymmeniä kestänyt tauti tuhosi voimakkaan hengen hauraan a:n. Ruumiimme on Pyhän Hengen a. Kuinka ihanat ovat sinun a:si, Herra Sebaot! VT. **-suoj|a** *s.* asunto, asuinrakennus. | Asuin-, eläin- ja ulkosuojat. Pohjoisvenäläisessä talossa eläinsuojat ovat ihmisten a:ien yhteydessä. **-talo** *s.* **-toveri** *s.* huonetoveri, asuinkumppani. **-tupa** *s.* Talonpoikaistalon a.

asuja[16] *tek.* **1.** asukas. | Kylän a:t. Tuvan a. on poissa. **2.** < asua 3. | Tilan myöhemmät a:t. - - sinun isäsi oli jämerä ja asiallinen talon a. SILL.

asujaimisto[1] *s.* jnk seudun t. paikan kaikki asukkaat. | Kaupungin, kylän, talon a. Viipurin läänin a. on Suomen etuvartiona ottanut vastaan idästä tulleet iskut. Metsän, veden a.

asujai|n[33] *s.* asukas, asuja (harv:mpi kuin seur.). | Kaupungissa oli jo 3.000 a:nta. Pirteissä leijaileva savu turmeli a:nten silmät. Metsien a:met.

asuk|as[66*] *s.* se, joka asuu jssak, asujain. | Vakinainen a. Kylässä on a:kaita n. 400. Luostarin ensimmäiset a:kaat tulivat Vadstenasta. Uudet a:kaat ovat jo muuttaneet naapuritaloon. Kurki, soiden a. — *Kuv.* Eeva on ollut minulle kaikki kaikessa, sydämeni ainainen a. PAKK. — *Yhd.* alku-, huvila--, lois-, luola--, saaristolais-, uudisa.

asukas|luettelo *s.* Vuokratalon a. **-lu|ku** *s.* Pääkaupungin a. on kasvanut viime aikoina nopeasti. A:vun mukaan. Karu asuinala voi ravita vain tietyn a:vun. **-määrä** *s.* A:n kasvu. **-oikeus** *s. lak.* pysyvä hallintaoikeus toisen (vars. valtion) maahan, asukkuus. | Kruununtilan a., a. kruununtilaan. **-tiheys** *s.* (keskimääräinen) asukasluku jllak pinta-alan yksiköllä, tav. km²:llä.

asukki[5*] *s.* asunnonhaltijan huoneistossa yhdessä perheen jäsenten kanssa vuokralla asuva henkilö; joskus myös = asukas. **-järjestelmä** *s.*

asukkuus[65] *s. lak.* = asukasoikeus.

asuma[13] *s.* asuttu paikka, asuma-alue, asuinpaikka. | Yksinäinen a. Maamme a:t ovat suurimmaksi osaksi ryhmittyneet vesistöjen mukaan. Mutta kotona opitut tavat seurasivat Heikkiä varjon tavalla uuteen a:an ALKIO. — *Yhd.* kylä-, pää-, suomalaisa. **--ala** *s.* asuinala. | Suomen suvun muinaiset a:t. Karjalaisheimon a:t alkoivat Kymijoen itäpuolelta. Karhun a:t. **--alue** *s.* asuinalue. | Vepsäläisten a. Levittää a:ttaan. **-kartano** *s.*, vars. *hist.* säteritila. **-laitos** *s.* internaatti, sisäoppilaitos. **-tila** *s.* = virkatalo.

asumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* jossa ei asuta t. ei voi asua; autio. | A. erämaa, maa, paikka, saari, seutu. Suuri osa maatamme on melkein kokonaan a:onta. Huone näytti kylmältä ja a:tomalta. Rakennus on täysin a:tomassa kunnossa. — A. [= viljelemätön] maa.

asumis|oikeus *s. lak.* oikeus asua jssak. | Vuokralaisen, eläkeläisen a. **-tapa** *s.* **-taso** *s.* Alhainen a. **-tiheys** *s.* henkilöiden luku huonetta kohti.

asumu|s[61] *s.* asunto; tupa, asuinrakennus ympäristöineen. | Savupirtti oli koko perheen yhteinen a. A:ksinaan ihmiset käyttivät aluksi luolia, havu- ja risumajoja. Siisti a. tien vieressä. Siinä valaistuksessa näkyy - - Mettäläkin, harmaa, laakean läntistynyt a. SILL. - - a:ksestaan, valtaistuimeltaan [Herra] katselee kaikkia maan asukkaita VT. — *Kuv.* Ett' olen synnin a., / mua kovin peljättääpi VK[v]. [Kristuksessa] tekin yhdessä muiden kanssa rakennutte Jumalan a:kseksi Hengessä UT. — *Yhd.* erakko-, ihmis-, kaupunki(lais)-, kesä-, kota--, maalais-, talvi-, turve-, uudisa.

asumus|ero *s. lak.* tuomioistuimen päätöksellä aviopuolisoille myönnetty vapautus yhdessäasumisvelvollisuudesta. — *Hist.* Vuode- ja a. 'tuomioistuimen päätökseen perustuva olotila, jolloin aviopuolisot eivät saa asua yhdessä'. **-ryhmä** *s.* **-rykelmä** *s.*

asunnon|muutos *s.* **-tarkastaja** *s.* vrt. seur. **-tarkastus** *s.* asuntopolitiikkaan kuuluva, etup. terveydenhoidollinen toiminta (t. toimitus), jonka tarkoituksena on asunto-olojen selville saaminen sekä esiintyvien epäkohtien poistaminen. **-tarve** *s.* **-tarvitsija** *s.* **-tuotanto** *s.* **-vuokra** *s.* **-välitys** *s.*

asunnot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < asunto. Perhe joutui a:tomaksi. — Kalastajien täytyi viettää yö a:tomalla luodolla.

asun|ta[15*] *s. harv.* asuminen; asuma-alue, asutus, asuma. | - - vaeltaja, joka vaaran laelta tähyilee, eivätkö etäiset suuret a:nat ala ilmoitella itseään I.K.INHA.

asun|to[2*] *s.* asuinpaikka, -suoja (huoneisto, huone, rakennus). | Mukava, halpa a. Kolme huonetta ja keittiön käsittävä a. Yhden, neljän huoneen a. Vakinainen, tilapäinen a. Vuokrata a. Opettajan a. oli koululla. Mäen rinteessä oli kunnanlääkärin uusi a. Luolat alkeellisina a:toina. Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella a. SL. — Palkkaetuihin kuului vapaa a., valo ja lämpö. Etsiä, muuttaa a:toa. Tyttö saa

a:non toisen toverina. Pitää a:toa [= asua] jssak, pitää jtak a:tonaan. Hän oli ollut meillä a:toa. — Laajentuneesti: olin-, oleskelupaikka. | Talli, hevosen a. Pesäpönttöjä pikkulintujen a:noiksi! Kylän takana oleva järvi oli sorsien mieluinen a. Tiesi, missä kalat milloinkin pitivät a:toaan 'oleskelivat'. Kananpoikanen kuoriutuu ahtaasta a:nostaan. Loiset vahingoittavat sitä isäntäkasvia, jonka ne ovat a:nokseen ottaneet. — *Kuv.*, vars. *ylät.* Muuttaa kirkkauden a:toihin. Ylhäällä autuaiden a:noissa. Manala, vainajien a. Sielu jättää maisen a:tonsa 'ruumiin'. Ah Herrani, mun Jeesuksein, / tee asunnokses sydämein VK. Jumala ottaa Isänä, Poikana ja Henkenä a:tonsa ihmisessä AK. Silloin aate hänet alas lyöpi, / ottaa a:tonsa toiseen LEINO. — *Yhd.* ihmis-, kaupunki-, kesä-, luola--, pien-, talvi-, työväen-, virka--, vuokra--, yksityisa.

asunto|alue *s.* Uusi sivumyymälä on avattu L:n a:alueelle. Työväen a. on tehtaan lähellä. **-etu** *s.* palkkaukseen kuuluva vapaa asunto. | A. kuuluu kansakoulun opettajan palkkaukseen muiden luontoisetujen ohella. **-hygienia** *s.* **-katu** *s.* **-kortteli** *s.* vrt. liike-, tehdaskortteli. | Nykyaikainen a. **-koulu** *s.* internaatti, sisäoppilaitos. **-kulttuuri** *s.* asumistapa, -taso, asuntojen tilavuus, sisustus, laatu yms. | Pohjalainen vaikutus on jättänyt jälkiä seudun a:in. **-kurjuus** *s.* A. on kansakunnille vaarana sekä terveydellisessä että siveellisessä suhteessa. **-kysymys** *s.*

asuntol|a^{14} *s.* huoneisto t. asuinrakennus, jossa jhk laitokseen t. yhtymään kuuluvat henkilöt (tehtaan työväki, sairaalan henkilökunta, jnk oppilaitoksen oppilaat tms.) saavat asua. | Nykyisin a:oita on myös kansakouluissa pitkämatkaisia oppilaita varten. — *Yhd.* kesä-, oppilas-, työläis-, ylioppilasa.

asunto|laina *s.* oman asunnon hankkimiseksi tarkoitettu laina. **-menot** *s. mon.* **-muoto** *s.* Alkeellisimpiin a:ihin kuuluvat luola-asunnot. Eri osissa maata on tultu toisistaan huomattavasti eroaviin a:ihin. **-neliö** *s.* = asuntokortteli. **-oikeus** *s.* = asumisoikeus. **--olo|t** *s. mon.* Alkukantaiset, kehittymättömät a. Maataloustyöväestön a:ja on ryhdytty parantamaan. **--osake** *s.* us. = osakehuoneisto. **--osakeyhtiö** *s.* **--osoite** *s.* **--osuuskunta** *s.* **-paikka** *s.* asuinpaikka. | Vaihtaa a:a. **-palsta** *s.* Asunto- ja puutarhapalstoja. **-politiikka** *s.* määrätietoinen toiminta, jonka tarkoituksena on uusien asuntojen rakentamisen edistäminen ja asunto-olojen parantaminen (asunnontarkastus, huoneenvuokralait yms.). **-pula** *s.* Sodan jälkeinen a. Kuntien on ollut pakko ryhtyä toimenpiteisiin a:n lieventämiseksi. **-rakennus** *s.* asuinrakennus. **-reservi** *s.* vapaina olevat asunnot. **-ryhmä** *s.* Virkamiesten a. järven rannalla. **-talo** *s.* Kunnanlääkärin a. Yhden perheen a:t ovat nykyisin hyvin suosittuja. Vuokralainen saa a:n kuumavesijohdosta 80-asteista vettä. **-tila** *s.* enintään 2 ha:n suuruinen tila, josta omistaja asunnon lisäksi saa osaksi toimeentulonsa. **-tontti** *s.* asuntotarkoituksiin varattu tontti. **-tuotanto** *s.* **-tyyp|pi** *s.* Uudet a:it. **-viljelystila** *s.* 10—20 ha:n suuruinen tila, josta omistaja asunnon lisäksi saa pääasiallisen toimeentulonsa. **-yhtiö** *s.*

asuskel|la^{28} *frekv.v.* < asua 1. | Kalastajat a:ivat saaren pienessä kalapirtissä. Tätä nykyä a:ee karhuja ainoastaan Tornion- ja Luulajan-Lapin syrjäisissä kolkissa.

asust|aa^{2} *v.* **1**. **a.** asua, elää, oleskella, majailla. | A:i vaihtelevan elämänsä aikana myös Viipurissa. Hovi a:i väliaikaisesti suhteellisen vaatimattomissa suojissa. Kalat a:avat rantavesissä. **b.** jatkuvasti olla jssak, jllak lailla, jssak tilassa. | Kasvoilla a:aa ainainen totisuus. Kammo a:i heidän mielessään. Nytkin on tuuli a:anut koko päivän idässä AHO. **2.** varustaa asusteilla.

asuste^{78} *s.* esine, joka kuuluu (vars. miehen) asuun. | Herrojen a:ita — paitoja, hattuja, kaulaliinoja, solmioita ym. — runsas valikoima.

asustel|la^{28} *frekv.v.* < asustaa 1. | Saman puolen miehet a:ivat aina samassa kaupunkikortteerissa PAULAH. Hänen mielestänsä kuolema jo a:i näillä mailla ALKIO.

asutt|aa^{24} *v.* **1.** kansoittaa jk alue asettumalla itse sinne t. lähettämällä muita asukkaiksi, saattaa asutuksi, asutukseen, kolonisoida. | Karjalaiset a:ivat 1600-luvulla autioitunutta Tverin seutua. Maahamme saapuneet heimot a:ivat ensin Lounais-Suomen. Kortteli, joka on juutalaisten a:ama. Autioita seutuja hän a:i muualta tulleilla siirtolaisilla. **2.** sijoittaa jnnek asumaan. | Siirtoväen a:aminen. **3.** *fakt. harv.* Pransi ei siis aikonut a. vaimoaan ja lastaan -- tuossa kerta-aitassa koko heidän loppua ikäänsä SILL.

asuttaja^{10} *tek.* Salojemme nimettömät a:t. Kustaa Fincke oli Suomen käskynhaltijana erämaiden a.

asutukselli|nen^{63} *a.* -sesti *adv.* asutukseen liittyvä, sitä koskeva. | A:set suhteet, eroavaisuudet. Varsinais-Suomen a. asema. A:sesti yhtenäinen alue.

asutus^{64} *s.* **1.** asuttaminen, kolonisaatio. | Savolaisten suorittama erämaiden a. — *Yhd.* pika-a. **2.** jnk seudun väestö ja sen asumukset, viljelykset yms. kokonaisuutena. | Kiinteä, kiertelevä, harva, tiheä, taaja a. A. leviää, laajenee. A. ulottuu jokivarsia myöten kauas sisämaahan. Etelä-Pohjanmaan rannikolla on ruotsalaista a:ta. — *Yhd.* erä-, ihmis-, kiinto-, kylä-, liika--, siirtolais-, suomalais-, uudisa.

asutus|alue *s.* **1.** asuttu t. asutuskelpoinen alue. | Karjalainen a. Kivikautinen a. Vakinaisen a:alueen takana olevat erämaat. Venäjällä on ollut tarjolla oman maan välittömässä yhteydessä arvokkaita a:alueita. **2.** valtion harjoittamaa asuttamista varten ostettu maa-alue, joka jaetaan viljelys- ja asutustiloiksi. **-asia** *s.* **-asiainosasto** *s.* Maatalousministeriön a. **-hallitus** *s.* maatalousministeriön asutusasiainosastoa aikaisemmin vastannut virasto. **-historia** *s.* esitys jnk maan t. seudun vanhimmasta asuttamisesta ja sen asutuksen leviämisestä. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* A. teos, tutkimus, päätelmä. Paikannimillä on a. arvo. **-kartta** *s.* kartta jnk seudun asutuksesta. **-kassa** *s.* asu-

tuslainoja myöntävä kunnan toimielin. **-kausi** *s.* Kivikausi oli maamme ensimmäinen a. **-kerros** *s. arkeol.* maakerros, josta tavataan löytöjä. **-kerrostuma** *s.* Uusi a., kokonaan toista heimoa, levisi aikaisemman väestön rinnalle. **-kesku|s** *s.* Kirkonkylä pitäjän a:ksena. Kaupungit ja muut taajaväkiset a:kset. Kaukana a:ksista. **-laina** *s.* asutustarkoituksiin myönnetty laina. **-lainsäädäntö** *s.* **-laki** *s.* **-lautakunta** *s.* asutustoimintaa varten jokaiseen maalaiskuntaan asetettu lautakunta. **-löytö** *s. arkeol.* kiinteätä asutusta todistava löytö. **-muoto** *s.* Vesistöjen varsilla luonnollinen a. on haja-asutus. **-neuvos** *s.* eräiden maatalousministeriön asutusasiainosaston virkamiesten nimitys. **-olo|t** *s. mon.* Tutkimus Lapin a:ista. Väestön pakkosiirrot rikkoivat alkuperäisiä a:ja. **-paik|ka** *s.* Seudun vanhimmat a:at joen varrella. **-politiikka** *s.* määrätietoinen asuttamis-, asutustoiminta. **-rahasto** *s.* valtion rahasto asutustoiminnan tukemiseksi. **-ryhm|ä** *s.* Erillinen a. Uusia a:iä syntyy suurkaupungin liepeille. **-seutu** *s.* Varsinaisia a:ja ovat lauhkeassa vyöhykkeessä alangot ja laaksot. **-suunnitelma** *s.* jnk alueen osittamiseksi asutustarkoituksia varten tehty suunnitelma. **-tarina** *s.* A:in mukaan näiden seutujen väestö on peräisin Hämeestä. **-tarkastaja** *s.* paikallista asutustoimintaa johtava ja valvova maatalousministeriön asutusasiainosaston alainen virkamies. **-tiheys** *s.* asukastiheys. **-tila** *s.* asutustoiminnan päämääriä silmällä pitäen muodostettu tila, jonka omistusoikeus on rajoitettu asutuslainsäädännön määräämällä tavalla. | A. on joko viljelystila tai asuntotila. **-tilallinen** *s.* asutustilan omistaja. **-toiminta** *s.* sosiaalinen toiminta, joka pyrkii muodostamaan uusia viljelystiloja ja hankkimaan omia asuntopaikkoja vars. maaseudun tilattomalle väestölle. **-työ** *s.* vrt. ed. **-virta** *s.* Jatkuva a. on kulkenut Siperiaan ja Keski-Aasiaan. **-virtaus** *s.* Hämeestä Karjalaan suuntautunut a. **-vyöhyk|e** *s.* Laaksot muodostavat luonnollisen a:keen. Vuoristo suojaa a:että erämaan hietamyrskyjä vastaan. **-yhdyskun|ta** *s.* Rakennustoiminta kaupunkia lähellä olevissa a:nissa. Tuli tuhosi S:n tiheässä a:nassa useita rakennuksia. **-yhtey|s** *s.* Paikannimien yhtäläisyys viittaa näiden seutujen väliseen vanhaan a:teen.

asuuri[6] *s.* eräs sininen väri, ultramariini, taivaansini.

asuvai|nen[63] vars. *ylät.* **1.** *s.* asukas. | Kaikki Jerusalemin a:set UT[V]. -- tulivathan salon a:set sentään perunan kanssa tekemisiin SILL. **2.** *a.* asuva. | Te kaikki maanpiirin asukkaat, te maata a:set VT. Voi, voi, voi maan päällä a:sia UT. -- yhdysmiehet ovat maassa a:sia Suomen kansalaisia LK.

asymmetri|a[15] *s.* epäsymmetrisyys;)(symmetria. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epäsymmetrinen, epämukainen;)(symmetrinen. | A:sta elintä ei voi jakaa kahteen samanlaiseen puoliskoon.

asymptootti[4*] *s. mat.* suora t. käyrä, jota äärettömän käyrän haara rajattomasti lähenee siihen yleensä koskaan yhtymättä.

asynkroni|moottori *s. tekn.* epätahtimoottori. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.*)(synkroninen. | A. moottori.

asyyli[6] *s. harv.* alkuaan turvapaikka, johon takaa-ajettu voi paeta; nyk. eril. hyväntekeväisyyslaitoksista ja hoitoloista. **-oikeus** *s. lak.* vieraan valtion kotimaastaan paenneelle henkilölle myöntämä oikeus oleskella maassa ja nauttia maan lakien suojaa, turvapaikkaoikeus.

aškenasim-juutalainen *s.* etup. Euroopan itäosassa asuvaan juutalaisten alarotuun kuuluva juutalainen, itäjuutalainen; vrt. sefardimjuutalainen.

atakki[5*] *s. sot.* ratsuväen rynnäkkö.

atamaani[4] *s.* kasakkain päämies, kasakkapäällikkö, hetmani. — *Yhd.* kasakka-a.

atavismi[4] *s. biol.* sellainen periytymisilmiö, että jk suvun aikaisempi ominaisuus, jota useiden sukupolvien aikana ei enää ole ilmennyt, taas ilmenee jssak yksilössä; atavistisesti esiintyvä piirre t. ominaisuus.

atavisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | A. piirre, vaisto. A:sesti ilmenevä ominaisuus.

Ateena[14] *s.* — *Kuv.* sivistyskeskuksesta. | Pohjolan A. Jyväskylä, Suomen A. Viedä pöllöjä A:an 'viisautta sinne, missä sitä on ennestään; tehdä jtak tarpeetonta'.

ateena|lainen[63] *a.* ja *s.* A:laiset ja spartalaiset. **-tar**[54*] *s.* ateenalaisnainen.

ateismi[4] *s.* persoonallisen jumalan olemassaolon kiistäminen, jumalankieltäminen.

ateisti[4] *s.* ateismin kannattaja, jumalankieltäjä. **-nen**[63] *a.* A. maailmankatsomus.

ateljee[26] *s.* (*rinn.* ateljeeri[6]) taiteilijan (maalarin, kuvanveistäjän) työhuone; valokuvaamo; muotiliikkeen työhuone, myyntisalonki. | Väinö Aaltosen a. — *Yhd.* elokuva--, hattu-, muoti-, pukua.; ullakkoa. **-huone** *s.* **-kone** *s.* Valokuvaajan a. **-kuvaaja** *s.* **-työ** *s.* Hattuja valmistetaan a:nä.

atentaatti[4*] *s.* par. attentaatti.

ateria[15] *s.* (*harv.* atria) vrt. aamiainen, päivällinen, lounas, illallinen jne. **1.** varta vasten valmistettu, tav. useita lajeja käsittävä ruoka, jonka yksi henkilö yl. määräaikana kerrallaan nauttii. | Ravitseva, maukas, herkullinen, runsas, ylellinen, vaatimaton, niukka a. Nauttia a. Söi keveän a:n. Oppilaat saavat koulussa lämpimän a:n. — Pyhä a. 'Herran ehtoollinen'. **2.** aterioimistilaisuus, ruokailukerta. | Olla a:lla. Kokoontua, istua, käydä a:lle. Kutsua jku a:lle. Myöhästyä a:lta. Nousta a:lta. A:in väliajat. Tavalliset a:t ovat aamiainen, päivällinen ja illallinen. **3.** *yhd.* Kala--, kasvis-, liha-a.; koulu-, ravintola-a.; aamu-, arki-, hää-, ilta--, juhla--, päivällisa.; jäähyväis-, koe-, muisto-, pää-, uhri-, väli-, yhteisa.

aterian|aika *s.* **-jäännö|s** *s.* Kivikautiset a:kset. **-tähde** *s.*

ateria|pöytä *s.* Istua katetun a:pöydän ääressä. **-tilaisuus** *s.* **-tunkio** *s. arkeol.* kivikauden aikaisten aterianjäännöksien (simpukankuorien, luiden yms.) muodostama kasautumakerros. |

Tanskan a:t saattavat olla 3 m:n korkuisia, 300 m:n pituisia ja 150 m:n levyisiä kasoja.
aterioi|da[30] *v.* -nti[1*] *leonn.* (*harv.* atrioida) syödä, nauttia ateria, olla aterialla, ruokailla. | A. jkn kanssa. Istuutua a:maan. Koko perhe a:tsi yhdessä. Lopettaa a:misensa.
aterioimis|aika *s.* **-paikka** *s.*
aterioitsija[14] *tek.*
aterioittain *adv.* aterioina. | Ruokaa tarjoillaan a. ja annoksittain.
atesti[6] *s.* tav. kirjallisesti annettu todistus.
ativoida[30] *v. murt.* vierailla sukulaisissa.
ativoi|ssa, -sta, -hin *adv. murt.* vierailulla sukulaisissa. | Käydä a. Kutsua a:hin.
atlantti[6*] *s. rak.* pylvään tavoin jtak rakennuksen osaa kannattava suurikokoinen miehenkuva, gigantti; vrt. karyatidi.
atlanttinen[63] *a. maant.* Atlantin valtameren piiriin kuuluva. | A. alue, ilmasto. — *Geol.* A. kausi 'eräs jääkauden jälkeinen ilmastokausi'.
atlas[64] *s.* **1.** kartasto, suuri kartta- t. kuvateos. **2.** *anat.* ylin kaulanikama, kannattajanikama. **3.** *kut.* (*rinn.* atlassi) pomsisidoksinen kiiltävä (silkki)kangas, satiini.
atlas|julkaisu *s.* **-kangas** *s.* **-kartta** *s.* **-kudos** *s.* = pomsi. **-leninki** *s.* **-puku** *s.* **-puu** *s.* eräistä kuuman vyöhykkeen puista saatu hieno värillinen puulaji, satiinipuu.
atlassi[6] *s.* = atlas 3.
atlas|sidos *s. kut.* = pomsi(sidos). **-silkki** *s.*
atleetikko[2*] *s.* atleettinen henkilö; vrt. leptosomi, pyknikko.
atleet|ti[6*] *s.* **1.** voimailija, voimamies, voimannäytteiden esittäjä (painija, painonnostaja tms.). | Komeavartaloinen a. A:it esiintyivät sirkuksessa. **2.** = atleetikko.
atleetti|mainen[63] *kalt.a.* -maisuus[65] *omin.* A. vartalo, mies. -|**nen**[63] *a.* vrt. asteeninen 1. leptosominen, pykninen. | A. tyyppi 'yksi Kretschmerin konstituutiotyypeistä'. A:set henkilöt ovat suuriluisia, leveähartiaisia ja voimakaslihaksisia.
atletiikka[10*] *s.* voimaurheilu, voimailu.
atmosfääri[6] *s.* **1.** taivaankappaletta ympäröivä kaasukehä, vars. maapallon ilmakehä. — *Kuv.* tunnelma, ilmapiiri. | Runon persoonallinen a. **2.** *fys.* kaasun paineen mittayksikkö, joka vastaa ilmakehän normaalista painetta merenpinnan tasolla: 1,033 kgf/cm^2, ilmakehä.
atmosfääri|nen[63] *a.* ilmakehään kuuluva; ilmakehän paineeseen perustuva. | A. ilma. A:set häiriöt. A. kone, moottori.
atofaani[6] *s.* eräs kipuja lieventävä ja kuumetta alentava lääkeaine.
atolli[6] *s. maant.* kehäriutta.
atom|i[6] *s. kem. fys.* alkuaineen pienin kemiallisesti jakautumaton hiukkanen. | Molekyylin muodostaa yksi tai useampi a. Saman alkuaineen a:it ovat keskenään samanlaiset, eri alkuaineiden erilaiset. Otaksutaan, että a:issa on positiivisvarauksinen ydin, protoni, jonka ympärillä kiertää planeettain tavoin joukko negatiivisia hiukkasia, elektroneja. — *Kuv.* Hajota, hajottaa a:eiksi 'tomuksi, olemattomiin'. — *Yhd.* happi-, hiili-, typpi-, vetya.
atomi|arvo *s. kem.* luku, joka ilmaisee, kuinka monta vetyatomia jnk alkuaineen atomi kykenee sitomaan (t. korvaamaan), arvoisuus, valenssi. | Hiilen a. on 4, sinkin 2. **-ase** *s. sot.* vrt. atomipommi. | A:en valvonta. **-energia** *s. fys.* atomeihin sitoutunut energia. **-fysiikka** *s.* **-merkki** *s. kem.* alkuaineen latinalaisen (t. kreikkalaisen) nimen alkukirjainten mukaan muodostettu lyhennysmerkki. | Hapen a. on O (sen latinalaisesta oxygenium-nimestä), kullan Au (aurum).
-atominen[63] *poss.a.* Yksi-, kaksi-, kolmia.
atomi|oppi *s.* **1.** *fil.* = atomismi. | Kreikkalaista Demokritosta pidetään a:opin luojana. **2.** *fys. kem.* = atomiteoria. **-paino** *s. kem.* luku, joka ilmaisee jnk atomin suhteellisen painon. | Alkuaineet järjestetään sarjaksi a:jensa mukaan. Tunnetuista aineista uraanilla on suurin a. **-pommi** *s. sot.* pommi, jonka teho perustuu atomien hajoamiseen. **-ryhmä** *s. kem.* Emäkset sisältävät a:n OH.
atomismi[4] *s. fil.* käsitys, jonka mukaan kaikki on muodostunut atomeista, pienistä hiukkasista, perusosasista (joihin jk kokonaisuus siis voidaan hajottaa), atomioppi.
atomisota *s.* sota, jossa käytetään atomiasetta.
atomisti[4] *s.* atomismin kannattaja. **-nen**[63] *a.* A. maailmanselitys.
atomi|teoria *s.* teoria atomien olemassaolosta, rakenteesta ja ominaisuuksista. | A. on koko uudenaikaisen kemian perusta. Rutherfordin a:teorian mukaan atomi on pienoisaurinkokunta, jonka keskuksena on positiivisesti sähköinen ydin. Uusimmassa a:teoriassa ainetta käsitellään atomien aaltoliikkeenä. **-ydin** *s. kem. fys.*
atonaali|nen[63] *a. mus.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kaikkea sävelten keskistä tonaalisuutta välttävä, sävellajiton;)(tonaalinen. | A. sävellys, tyyli. Säveltää a:sesti.
atonali|smi[4] *s. mus.* atonaalisuus, atonaalisuuden harrastus. **-sti**[4] *s.*
atr- (vierasperäisten sanojen alussa) us. → attr-.
atra[10] *s. murt.* aatra.
atrain[56] *s. murt.* ahrain.
atria[15] *s. murt. ylät.* ateria. | Rakentaa a. KIVI. Astui veljet a:lle LEINO.
atrioi|da[30] *v. murt. ylät.* aterioida. | Kauan he a:tsivat sanaakaan lausumatta KIVI.
atrium[7] *s.* muinaisroomalaisen talon suuri keskussali (katossa aukko, lattiassa vesiallas); basilikakirkon pylväspiha.
atrofia[15] *s. lääk.* surkastuminen, kuihtuminen, näivettyminen.
atropiini[4] *s.* eräs lääkeaineena käytetty kasvialkaloidi.
atsalea[15] *s.* Azalea, kanervakasveihin kuuluvia isokukkaisia koristepensaita.
atsimuutti[4*] *s.* taivaanrannalla puolipäiväympyrän ja tähden kautta kulkevan pysty-ympyrän välinen kaari; myös näiden ympyröiden välinen kulma.
atsoväri[4] *s.* eräänlaisia keinotekoisia orgaanisia väriaineita. **-aine** *s.*
atsteek|ki[4*] *s.* A:it 'muinainen Meksikossa elänyt intiaanikansa'. Cortez teki v. 1521 lopun a:kien valtakunnasta.

attašea[15] *s.* lähetystössä palveleva, tav. jtak erikoisalaa varten asetettu virkamies; *syn.* avustaja; (yhd:oissa) asiamies. | N. nimitettiin a:ksi Suomen Berliinin-lähetystöön. — *Yhd.* ilmailu-, kauppa--, kulttuuri-, laivasto-, meri-, sanomalehti-, sotilasa.

attentaatti[1*] *s.* vars. poliittinen murha(yritys) t. tihutyö. | Panna toimeen a. Joutua attentaatin kohteeksi. A. junaa vastaan. — *Yhd.* juna-, pommia. **-suunnitelma** *s.* **-yritys** *s.* A. jkta vastaan.

attika[14] *s. rak.* rakennuksissa ja riemukaarissa kattolistan yläpuolella oleva vaakasuora koristeellinen osa.

attikalai|nen[63] *a.* A. suola [*kuv.* hienoista, älykkäistä sukkeluuksista]. Höystää puhettaan a:sella suolalla.

attitydi[1] *s.* tahallisen ilmeikäs t. taiteellinen ruumiinasento (vars. kuvaelmissa); asenne. | Teatraalinen a.

attraho|ida[18] *v.* vetää puoleensa. | Magneetti a:i rautaesineitä. Tunnepitoinen käsite saattaa a. muitakin tilapäisiä synonyymeja merkityksensä ilmentäjiksi.

attraktio[3] *s.* vetovoima. | Yksityisiä molekyyleja sitoo toisiinsa molekyyliattraktio. — *Kiel.* ilmiö, että jk sana t. muoto vaikuttaa jhk toiseen (tav. lähellä olevaan) niin, että tämä saa kieliopin säännöistä t. tavallisesta poikkeavan asun. **-keskus** *s.*

attributiivi[1] *s. kiel.* tav. = genetiiviattribuutti; us. myös partitiivi-, elatiivi-, adessiivi- yms. attribuuteista.

attribuutt|i[1*] *s.* **1.** *kiel.* substantiivin välitön määräys, lisä(määräys, -määre). — *Yhd.* adjektiivi-, infinitiivi-, substantiivia.; adessiivi-, elatiivi-, genetiivia. **2.** vars. *kuvat.* esine, joka tunnusmerkillisenä kuuluu jklle t. jhk, tunnus(merkki). | Zeuksen a:ina on salama, Heran riikinkukko, apostoli Pietarin avain, Paavalin miekka. Monokkeli alkaa jo kokonaan kadottaa merkityksensä miehisen eleganssin a:ina. **3.** *fil.* olion olennainen perusominaisuus. | Jumalan ominaisuuksia, a:eja, ovat ajattelu ja ulottuvaisuus.

attribuutti|lause *s. kiel.* attribuuttina oleva sivulause. **-määre, -määräys** *s. kiel.*

atulat[14] *s. mon.* pienet, joustavavartiset, tarttumisvälineenä käytetyt pihdit, ottimet, nipistimet, näpistimet, pinsetit. | Kelloseppien, lääkärien a.

au. *lyh.* aliupseeri.

auder[82*] *s.* = auer. | - - yli kukkakenttien häilyi / suven a. KAILAS.

audienssi[1] *s.* jkn korkea-arvoisen henkilön puheille pääsy, puheilla käynti. | Pyytää a:a. Saada a. Käydä a:lla. A. suotiin hiukan vastenmielisesti. **-sali** *s.* vastaanottosali.

auditiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kuuloaistiin vaikuttava, kuuloaistia koskeva, kuuloaistiin perustuva. | Kiinnittää huomiota tyylin a:seen puoleen. A. muisti 'kuulomuisti'.

auditorio[3] *s.* luentosali; kuulijakunta. | Yliopiston a. Luonnontieteen a. — Tarkkaavasti kuunteleva a.

auditööri[4] *s.*, meillä *hist.* sotaoikeuden jäsenenä oleva juristi, sotatuomari. | Tykistörykmentin a.

auer[82*], **autere** *s.* (*rinn.* auder) (nom. ja kons.-vartalo tav. edellisestä, vok.-vartalo jälkimmäisestä) pitkien poutien jälkeen esiintyvä sinisen harmaa ilman samennus (hienoa pölyä), päivänsavu, aurinkousva, terhen. | Päivän, lämpimän a. A. peittää kuin hienoin harso kukkulat, rannat ja vedet. A. tanssii, väikkyy, väräjää. Ja koillisest' aurinko nousee / ja auteret kiirehtii pois KIVI. — *Kuv.* Mielialan, kaihon, humalan a. Hän haaveksii ja katse harhailee / ja sulaa kauas kaihon autereeksi LEINO.

aue|ta[36* 34*] *v.* avautua. **1.** mennä auki sulkeutuneisuuden tilasta. | Ovi, ikkuna, kansi, luukku aukeaa, aukenee. Ulospäin aukeava läppä. Takaa aukeava kamera. Laatikko aukesi. A:nnut pullo. Väliverho aukeni. A:nnut paita. — Suu aukeni nauruun. Silmät aukenivat. Nyrkki aukeni. Kukkien aukeaminen. A:nnut palko, käpy. Aukeavat ja aukeamattomat hedelmät. - - ja haudat aukenivat ja monta nukkuneiden pyhien ruumista nousi ylös UT. — *Kuv.* Pappilan ovet aukenivat nuorelle ylioppilaalle. Kaikkien silmät aukenivat näkemään [= kaikki oivalsivat], mistä oli kysymys. Silloin heidän silmänsä aukenivat [= asia selvisi heille], ja he tunsivat hänet UT. — A. rakkaudelle. Luonne, joka ei hevin aukene muille. Kauneudelle a:nnut mieli. Vieraan mieli aukeni kahvin ääressä. **2.** päästä auki lukituksesta, siteestä, kääreestä, laskoksista tms., irrota, laueta, kirvota, purkautua. | Lukko, salpa, kytkin aukeaa. A:nnut nappi. Solmu, side, kääre aukeaa. A:nnut käärö. Purjeet aukenivat. Päästään a:nnut köysi. Liimaus voi a. kuumuudessa. A:nnut sauma. Ruuvi aukeaa vasemmalle kierrettäessä. **3.** saada aukko, puhjeta, revetä. | A:nnut ajos, rakkula. Hiertymisestä a:nnut iho. Ihon pinnalle a:nnut syöpä. Haavat aukesivat uudelleen. Silmäkulma aukeni tappelussa. Maa aukeni heidän allaan ja nieli heidät. Anna heille kivestä - - anna että pääkuori aukenee KIVI. — Joskus: jakautua kahtia. | Vesi aukeaa keulan edessä. - - väkijoukko aukeaa hänen edessään AHO. **4.** aukosta, kuopasta, halkeamasta yms.: puhjeta, revetä, uurtua, kaivautua, syntyä. | Jäähän a:nnut railo. Maahan oli a:nnut syvä kuoppa. Kananpoika pistää päänsä kuoreen a:nneesta reiästä. Lapio heiluu, oja aukeaa metri metriltä. Vako aukeni vaon perästä. — *Kuv.* - - maailman kaiken tavara / ei kuolemasta vapahda, / kun aukeaapi hauta VK[v]. Merivirran nielevä pyörre / on a:nnut katseeseesi KAILAS. **5.** tulla avoimeksi t. aukeaksi, raivautua, puhdistua; kulkuväylistä: tulla vapaaksi, kulkukelpoiseksi; vesistä: vapautua jäistä, tulla sulaksi. | Metsään a:nnut tie. Korven keskelle oli a:nnut pieni pelto. Oli taasen viime talvena a:nnut yksi latoala uutta niittyä MERIL. Väylien aukeaminen. Väkijoukko väistyi ja tie aukeni. Mustalle aukeni linja a7—g1 [šakkipelissä]. Vesien keväällä a:ttua. A:nnut ulappa. **6. a.** olla avoinna t. aukeana (jnk edessä, näkyvissä), levitä, tarjoutua nähtäväksi. |

Vehmaana aukeava maisema. Tie aukeni viivasuorana hänen edessään. Pitkin matkaa aukeni ihania laaksoja. Tornista aukeava näköala. Edessämme aukeni tyhjyys. — Pojalle aukeni ihmeitten maailma. Tutkimukselle on a:nnut uusia näköaloja. **b.** tarjoutua, tulla saataville; vapautua. | Miehelle aukeni loistava ura. Aukeni tilaisuus ulkomaanmatkaan. Ammattiliikkeelle a:nneet uudet mahdollisuudet. Mikä työala tässä aukeneekaan asiaan innostuneelle! — Tehtaassa aukeni runsaasti työpaikkoja. Heti viran a:ttua 'tultua avoimeksi'. **c.** *kuv.* alkaa, koittaa, valjeta. | Aamu aukeni kuulaana. -- hiljaa aamun a:tessa / laulus herättää mun taas LEINO. -- sitten aukenee äkkiä täysi päivä LEINONEN. **7.** *harv.* virastoista, liikkeistä yms.: tulla yleisön käytettäväksi (tav:mmin avautua). | Heti postikonttorin a:ttua. **8. a.** olla (avattavissa t. auki) jhk päin, "antaa". | Ikkuna aukenee pihalle, länteen 'on pihalle, länteen päin'. Etelään aukeava laakso. Vasemmalle aukeava kulma, paraabeli. Alaspäin aukeava kaari. **b.** kulkuaukoista, johdoista, tiehyistä yms.: johtaa t. viedä jhk t. harv. jstak, päättyä jhk t. harv. alkaa, lähteä jstak. | Ovi, joka aukeaa suoraan pihalle. Keittiöön aukeava käytävä. Parvekkeen alle aukeava venttiili. Kaksi samaan eteiseen aukeavaa huonetta. Kohta, jossa putki aukeaa ammeeseen. Ruokatorvi, mahalaukkuun aukeava tiehyt. Säiliö, josta aukeaa kaksi putkea.

augiitti[4*] *s.* pyrokseeniryhmän silikaattimineraali.

augmentti[4*], **-tila** *s. hist.* (*rinn.* akumentti, -tila) ruotujakolaitoksen voimassa ollessa tila, jonka vuotuisveron luonnossa maksettava osa ja ylimääräinen vero oli määrätty menemään ratsutilalle korvaukseksi tämän tekemästä ratsupalveluksesta, aputila. **-vero** *s.* augmenttitilan ratsutilalle suorittama vero.

augustinolai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* Augustinukseen perustuva, Augustinuksen opin mukainen. | A. teologia.

augustinolais|luostari *s.* ns. Augustinuksen sääntöä noudattava luostari. **-munkki** *s.*

auguuri[6] *s. hist.* muinaisroomalainen pappi, joka ennusti jumalien tahtoa tarkkaamalla salamaa ja ukkosta sekä lintujen lentoa, ääntä yms.

auh|to[1*] *a. harv.* **1.** hiekkainen, karu, laiha, huono. | A. kangas, maa. Kylvi maita, kylvi soita, / kylvi a:toja ahoja KAL. **2.** pehmeä, pehmentynyt; haalistunut, vaalea, laimea. | A. koivu on hyvä halkeamaan. Taivas on a:don sininen. — *Kuv.* Oli puristavan a. olo HEPOR.

aukaisemat|on[57] *kielt.a.* A. solmu. A:tomat kirjeet.

aukaisija[14] *tek.* Oven a:a ei näkynyt. N. oli uran a. [= edelläkävijä] usealla alalla. Tien a. käy heidän edellänsä VT. — Venttiilin a.

aukais|ta[24] *v.* -u[2] *teonn.* vrt. avata. **1.** saattaa auki jk kiinni, suljettuna oleva. | A. ovi, kansi, säppi. Hanan a:u. A. napit, takkinsa. Osaatko a. tämän laatikon? Kirjan a:eminen. Koivu a:ee silmunsa. A. silmänsä, suunsa. — *Kuv.* laulu a:ee sydämet. Tapaus a:i äidin silmät. -- minä olen nyt päättänyt a. teille poveni ja asettaa etehenne salaisuuden KIVI. **2.** päästää laskoksista tms., purkaa, irrottaa. | A:in todistuksen. A:e solmu! Harsimat a:taan. **3.** leikata auki, puhkaista. | A:tu lintu. Pääkopan a:u. Tomaatti on a:tu neljäksi lohkoksi. Kirkkoon a:tiin uusi käytävä. **4.** kaivaa, rikkoa esim. maan pinta. | A. vakoa. Kuopat a:taan kuokalla. -- milloin a:isi aura soiden selkiä ja halkoisi karhi korven lihavaa mätästä! KATAJA. **5.** raivata, puhdistaa, tehdä kulkukelpoiseksi. | A. rajaa. Koko niemi on a:tu viljelykselle. Kosken a:u. Pekka a:i vanhat ojat. Ladun a:eminen. Sissit a:ivat miekalla tietä. — *Kuv.* R. on a:sut uusia väyliä taiteelle. **6.** levittää (eteen), saattaa nähtäville, tarjota. | Luennot a:ivat laajoja näköaloja. Mielikuvitus a:ee meille rajattoman maailman.

auke|a[21] **1.** *a.* aava, lakea, puuton, avoin. | A. niitty, suo, tunturi. A. kenttä, paikka. Meren a. ulappa. Tie kulkee a:ita maita. Talolla on a. edusta. Tultuani a:ammalle istahdin katajamäkeen AHO. — Kaskiauran soukka vako ei tarjoa kyllin a:ata paikkaa nuorille puuntaimille. **2.** *s.* aava paikka, lakeus, aukeama, aukio; vrt. seur. | Tasainen a. Järven a. Härmän a:at. Viima puri a:illa kasvoja. Kaupungintalon a. on liputettu. — *Yhd.* jää-, lumi-, metsä(n)-, niitty-, pelto-, suo-, viljelysa.; kylä(n)-, piha--, toria.

aukeama[13] *s.* **1.** aukea paikka, aukea, aukio; vrt. ed. 2. | Raivata a. metsään. Lahden a:sta näkyy rannaton ulappa. Kirkon, "Hankkijan" a. Suuri a. ympäröi taloa. Mutta ympäri töllin a:a seisoo -- tuuhea korpi LEHT. — *Yhd.* metsä(n)-, pelto-, puisto-, suo-, viljelysa. **2.** avautuma, aukko, rako. | Ovi avautui ja sen a:ssa seisoi talon isäntä. Verhojen a:sta näkyi kadulle. Paidan a. Kurkunpään a. sulkeutuu niellessä. Peräaukko, peräsuolen a. ihon pinnalla. Kulman a. Harpin a. Aukko, jonka a. oli 2 m. — *Erik.* kirjan tms. kaksi (avattua) vierekkäistä sivua. | Kirjan, vihkon a. Merkinnät tehdään a:n oikealle puolelle. Asiakkailla on tilikirjassa oma a:nsa. — *Yhd.* keski-, kuva--, tilia. **3.** *fys.* vapaa (valo)aukko, apertuuri, avauskulma. | Linssin, peilin a.

aukeamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (*rinn.* aukenematon) < aueta. | A. lipas. A. kukka. palko. A. hedelmä. Renkaaseen tehtiin a. liitos. -- maan uumenissa lirisi, sykähteli vielä a. kevätpuro KIANTO.

aukeikko[2*] *s.* aukkopaikka, aukeama, aukio. | Korpi on tehty niityksi a:ja vähitellen suurentamalla.

aukeil|la[28] *frekv.v.* < aueta. | Ovet a:evat. Jäähän on a:lut railoja. Silmieni eteen a:i tuttuja maisemia. -- entisten tunteiden tukkeutuneet väylät a:evat uudelleen AHO.

aukenemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (*rinn.* aukeamaton) < aueta. | A. siemenkota.

aukeutu|a[44] *v. harv.* avautua, aueta. | Haava a:i. Meille a:u useita mahdollisuuksia.

auki *adv.* us. = avoinna, avoimeksi. **1.** sulkematta, kiinnittämättä, solmimatta tms., leväl-

lään, levälleen, irti. | Kansi, lipas on a. Ovi on a. 'avoinna' t. 'lukitsematta'. Ikkuna lensi a. Pellit a.! Hana jäi a. Vääntää radio a. Takki on a. Silmät revähtivät a. Kuuntelin puhetta suu a. Se oli a. silmin haaveksimista AHO. — Paperi on a. pöydällä. A. kuin aapisen kannet. Saumanvarat painetaan a. 'levälleen'. Ruuvi kiertyi a. Lanka kelataan a. Kengännauhat a. — *Kuv.* Ikkunat a. Eurooppaan! Kulje silmät a. [= tarkkaavaisena] maailmassa! Sain todella pitää silmäni a., ettei minua petetty. Miehellä oli korvat a. kylällä liikkuessaan. - - sydämesi on a. minun edessäni KILPI. **2.** puhki, halki, rikki. | Leikata, viiltää a. Repiä haava a. S:n silmäkulma meni a. toisessa [nyrkkeily]-erässä. Laivan pohja on a. Auton kylki ruhjoutui a. Kesanto kynnetään a. Kasvipeite revitään a. kylvöpaikalta. — Vaja on edestä a. 'seinätön, aukollinen'. **3.** raivattuna, kulkukunnossa, selvänä, sulana, raivatuksi jne. | Hakata raja a. Niittää saranpäät a. Oja luodaan a. Polku on a. rantaan asti. Tie a. taivasta myöten! Järvi on a. Satama pidetään koko vuosi a. — *Kuv.* Tiedon tie on a. jokaiselle. **4.** näkyvissä, tarjolla, näkyviin, tarjolle. | Maisema on a. silmiemme edessä. Lehden palstat ovat yleisölle a. - - kumpareelta loimahtaa a. koko iltaauringon alue SILL. **5.** (yleisön) käytettävissä, käytössä, käyttöön. | Museo on a. klo 12—15. Myymälä ei ole tänään a. **6.** ratkaisematta, päättämättä. | Kauppa on a. Asia, kysymys jäi a. **7.** haettavana, täyttämättä. | Stipendi on a. Virka on ollut a. jo toista vuotta. **8.** *alat.* rahatta, varoitta. | Olen, jäin aivan a.

aukiajo *s.* Tien a.

aukile[78] *s. anat.* kallon luitten välissä pienillä lapsilla oleva pehmeän sidekudoksen peittämä aukko, fontanelli. — *Yhd.* lakia.

aukinai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** avoin, avonainen, aukea. | A. ovi, kirja. Vääntää hanaa yhä a:semmaksi. A. koura. Puku on edestä a. A:set haavat. Sylinterin a. yläpää. A. meri. A. lakeus. - - oli kovin sääli jättää taloaan a:seksi tulevalle viholliselle IVALO. **2.** *ark.* rahaton. | Tämä [jätkien] häntäjoukko on tavallisesti aivan a:sta, niin rahatonta kuin eväätöntä PÄLSI.

aukio[3] *s.* **1.** aukea paikka, aukea, aukeama; vars. pienehkö aukea paikka kaupungissa tms. | Raivata metsään a. Eduskuntatalon a. Kaupungin a:t ovat lehmusten reunustamia. — *Yhd.* asema--, kirkko-, ooppera--, pelto-, piha--, toria. **2.** *harv.* aukko, reikä. | - - muurasivat luolan a:n lujasti kiinni KIVI. **-kauhu** *s. lääk.* = agorafobia.

aukiolo *s.* Liikkeen, viraston a. **-aika** *s.* Pankin a:a on supistettu. **-päivä** *s.* Näyttelyn viimeinen a.

aukipito *s.* Ikkunan, luukkujen a. Ottaa talviteiden a. urakalle.

auk|ko[1*] *s.* **1.** tav. suurehko, us. jtak tarkoitusta varten tehty reikä, läpi; suu; jssak oleva kattamaton kohta. | Portin, räppänän a. Aidassa on a. Orava tekee pesäänsä kaksi a:koa. Lattiassa oleva a. johtaa kellariin. Sakaristo yhdistettiin a:olla kirkkosaliin. Tulivuoren a. 'kraatteri'. Paidan a., tav. 'kaula-aukko, pääntie'. Pillin a. Säästölippaassa on kapea a. rahoja varten. — *Yhd.* ikkuna--, ovi-, pato-, venttiilia.; korva--, perä-, sierain-, silmä-, virtsa-a.; hiha(n)-, kaula(n)a.; savu-, valo-, voide-, äänia.; ampuma--, hengitys-, imu-, kulku-, poisto-, syöttö-, tirkistys-, tuuletus-, tyhjennysa. **2.** syvennys, kuoppa; avautuma, kulma. | Kaakkuun tehdyt a:ot täytetään hillolla. Maahan kaivetaan a. jokaista tainta varten. — Harpin a. Pihdin leukojen muodostamaa a:koa sanotaan kidaksi. **3.** tyhjä kohta t. tila, väli. | Jättää kylvökseen a:koja. Pisteet liittyvät a:oitta toisiinsa. Portaissa on a. hissiä varten. Hyökkäys teki a:koja vihollisen rintamaan. — *Kuv.* Muistin a:ot. A. sivistyksessä. Tiedoissa on a:koja. N:n älyssä on suuri a.: häneltä puuttuu elämän ja tosiolojen ymmärrys. Isän kuolema jätti lasten elämään a:on, jota on vaikea täyttää. — *Yhd.* hissi-, porrasa. **4.** aukeama, aukio; *murt.* ja nimissä: merenselkä, ulappa. | Hakata metsään a:koja. Suuri a. erotti taloja. Tarha on tallin ja navetan a:ossa. Imatran voimalinjan a. on 44 m leveä. Tultiin siitä oikein moiselle a:olle, heiluvaan suohon KIVI. Varsin vähäinen oli vielä se a., jonka neljä pientä peltokappaletta - - oli metsältä vallannut KAUPPISH. — Iniön, Jurmon, Mynämäen, Viheriäisten a.

aukkohakkaus *s. metsät.* metsikköä uudistettaessa käytetty hakkaus, jossa metsään tehdään pienehköjä, aika ajoin laajennettavia aukkoja, vyöhyke-, ryhmähakkaus; vrt. uudistushakkaus.

aukkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* A. metsä, taimisto. — *Yhd.* yksi-, kaksi-, monia.; ahdas-, iso-, leveä-, pieni-, pyöreäa.

aukko|kohta *s.* Metsässä kasvaa a:kohdilla rehevää ruohoa. **-paik|ka** *s.* Kylvökseen jäänyt a. Kirjoituksen a:at. Vihollinen käytti rintaman a:koja hyväkseen. — *Kuv.* Suunnitelman, tiedon a:at. **-äänne** *s. fon.* = resonantti.

auko|a[1*] *frekv.v.* vrt. avata, aukaista ja niiden merk.-ryhmiä. **1.** A. ovia. Suntio a:i tapulin luukkuja. A. postia. Säkkejä auotaan. A. puseronsa nappeja. Puut a:vat lehtiään. Auon silmiäni. Kala a:o suutaan. — *Kuv.* Alituinen mellastelu a:i silmät näkemään, että jotakin oli tehtävä. Vielä siinä ilkeätte a. leukojanne [= puolustella itseänne] MERIL. **2.** A. siteitä, postimerkkinippuja. Sivellintä on auottava niin paljon kuin suinkin. Putket on helppo a. ja kiertää jälleen kiinni. **3.** Piika a:o kaloja. - - murran muurit, auon aidat, / ratkon vieraat pakkopaidat! LEINO. **4.** Vakojen a:minen. **5.** Lauri a:o latua. Auottu polku. Aurinko a:o suvantoa. - - hän a:i sarkojen päitä [viikatteellaan] niittokoneen päästäväksi SILL. Uusia sarkojakin he olivat a:neet talojensa piiriin H.ASUNTA. — *Kuv.* Uusia uria a:va teos. Seurata opinnoissaan toisten a:mia teitä. Tule, viivy, auo sumu, / näytä kasvos häikäistyt SAIMA HARMAJA. **6.** Romaani, joka a:o uusia näköaloja. - - ukot tuumivat puheittensa a:mia asioita SEPPÄNEN.

aukoil|la[29] *frekv.v.* aukoa, availla. | A. luukkuja. Ukko a:i konttiaan. Kirjoja a:tiin. Pensaat

a:evat kukkiaan. A. suutansa. A. kankaita. Jussi a:i köysiä. Tietä on a:tu leveämmäksi. Tuomaan ajatukset a:ivat kiivaina umpilatujaan KARHUM.

aukoja[10] *tek.* Tien, uran a.

aukoma[13] *s.* → avanne.

aukolli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < aukko. | A. seinä. A:set rivit. Tietojen a:suus.

aukonpeite *s.* Kanootin a.

aukot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < aukko. | A. seinä, aita. A. maja. A. rintama. Metsän a:tomuus. A. todistelu. Esittämieni näkökohtien a. yhteen liittyminen. Kehitystä voidaan seurata a:tomasti keskiajalta saakka.

auksuuni[6] *s. kans.* huutokauppa, "avisjooni". | Pastorin a:sta huusi sen [kellon] Törmäsen isäntä PAULAH.

auktor|i[5] *s.* (*rinn.* autori) (kirjan) tekijä. | Asia, josta luotettavimmat a:it eivät mainitse mitään. Lukea klassillisia a:eita. Tuntematta maatamme oman näkemänsä mukaan N:n täytyi turvautua a:eihin ja kuulopuheisiin.

auktoritatiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* auktoriteettiin perustuva, arvovaltainen, pätevä, ohjeellinen, määräävä. | Koululaitoksemme a:simpia miehiä. Teos on alansa kaikkein a:simpia. Uskonnonopetus voi helposti saada kylmän, a:sen sävyn. Ajatus suurvaltojen muodostamasta direktoriosta, joka a:sesti johtaisi Euroopan politiikkaa.

auktoriteet|ti[5*] *s.* 1. valta, arvovalta; vaikutusvalta; pätevyys, johon ehdottomasti luotetaan. | Isän a. Jnk laitoksen, teoksen, perinteen a. Kirkon, Raamatun a. Horjuttaa jkn a:tia. Papisto on menettänyt entisen a:tinsa. Veljeily alaisten kanssa vain heikentää a:tia. 2. arvovaltainen, vaikutusvaltainen henkilö. | Fredrik Cygnaeus oli aikansa eittämätön kirjallinen a. Kun upseeriston ammattitiedot olivat vaatimattomat, oli muutamilla Keski-Euroopassa koulutuksensa saaneilla a:eilla täydellinen määräämisvalta.

auktoriteetti|asema *s.* **-kysymys** *s.* Johtajan onnistuminen tehtävässään on a. **-usko** *s.* Sokea, kritiikitön a. Taistella dogmeja ja a:a vastaan.

aula[10] *s.* oppilaitoksen tms. avara eteinen, halli, käytävä; juhlasali. | Koulu on liputettu ja a:t laakeripuilla koristettu. Tapasin hänet ravintolan a:ssa. — *Yhd.* ala--, eteis-, kävely-, oleskelu-, pää-, seurustelu-, vartio-, yläa.

auli|s[69] *a.* -isti *adv.* -us[65] *omin.* 1. antelias, avo-, runsaskätinen, avulias, auttava, palvelevainen. | Hyväsydäminen ja a. köyhille. Tarjota a:isti apuaan. Hän teki sen a:isti. | Topi isä on a:illa mielellä. Hän jakaa kullekin lapselle sokurinokareen KIANTO. 2. valmis, halukas, innokas, harras, myötämielinen. | Vanha luostariveli oli a. näyttelemään tavaroitaan. Olen alati a:ina palvelukseenne. Hän osoitti a:utta asiaa kohtaan.

auma[10] *s.* pyöreä, harv. pitkulainen, tav. ylöspäin keilamaisesti levenevä, huippuun supistuva leikatun viljan, herneen tms. säilytyskeko; myös oljilla ja maalla peitetty juurikasvien säilytyskeko; vrt. närte, suova, pieles. | Tuhatkin lyhdettä pantiin samaan a:an. — *Yhd.* elo-, halko-, heinä-, juurikas-, kaali-, kaski-, kaura--, lehti-, olki-, painorehu-, pellava--, peruna--, ruis-, turnipsi-, turve-, vilja-a.

aumaantu|a[1*] *pass.v.* vrt. aumata 2. | Katot a:vat keskustaa kohden.

aumakatto *s. rak.* päistään viistetty harjallinen katto, satula- ja telttakaton välimuoto, valmikatto, nelilapekatto.

auma|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* 1. panna, latoa aumaan. | Hyvin a:tun pellavan kuitu on parempaa kuin aumaamattoman. Perunoiden a:us on tehtävä kuivalla säällä. 2. vrt. aumakatto. | Kirkoissa on usein korkeat, särmikkäästi a:tut katot.

aumaveitsi *s.* pitkä, painava veitsi, jolla lohkotaan purettavaa aumaa.

aunio[3] *s.* teelmä, puolivalmiste. | Avaimen a.

aunioi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* alustavasti muokata, valmistella. | Tarvittavat kappaleet a:daan ensin esineen kunkin osan muotoa läheneviksi. -- Jumala, kaikki a:ttuansa, kaikki luotuansa ja hedelmälliseksi tehtyänsä AK.

aunukselai|nen[63] *a.* ja *s.* A:set murteet.

aunus[64] *s.* toinen Itä-Karjalan kahdesta päämurreryhmästä.

1. **aura**[10] *s.; murt.* aatra, atra. 1. vedettävä kyntöväline, joka leikkaa ja kääntää maan kapeihin viiluihin samalla myös kuohkeuttaen maata ja jota paitsi varsinaiseen kyntämiseen käytetään perunan istuttamiseen, rikkaruohojen hävittämiseen yms. | Vanhat kansanomaiset a:t voimme jakaa kolmeen päälajiin: aatroihin l. sahroihin, koukkuihin ja kosseleihin. Nykyaikainen a. on kokonaan metallinen. A:n ojas, veitsi, vannas, siipi, kurjet. Kahden hevosen vedettävä a. Kyntää a:lla. Astua a:n perässä. Pidellä a:n sarvista. Maa kääntyy a:n edessä. A:n vako. Huokoinen multa odotti a:n terää SILL. — *Yhd.* metalli-, puu-, rauta-a.; kehys-, koukku-, vipua.; moottori-, traktoria.; kyntö-, kääntö-, multausa.; kaski-, nurmi-, oja--, palo-, piennar-, suo-, turve-a.; peruna-a. 2. *kuv.* a. maanviljelyksen vertauskuvana. | Isän jälkeen tarttui poika a:n kurkeen. Tuli suoraan a:n kurjesta valtion johtoon. Kaikki viljelykelpoinen maa oli jo a:n alla 'viljeltyä'. Suomen kansan a. käänsi / nurin nurmet, korpisuot K.LEINO. — Us. yleensäkin rauhanomaisen elinkeinoelämän, rauhan työn vertauskuvana;)(miekka. | Miekka ja a. Takoa miekat auroiksi. - - kun saimme auroiltamme / me käydä miekkahan KOSKENN. b. Kädet a:na edessään. Kurkien a 'kiilamainen lentoryhmä'. Joskus lähti vettä pitkin keveä vihuria KARHUM. 3. lumiaura; myös muista auran kaltaisista välineistä. | Kruunun a. siellä tiet aukaisee. — *Yhd.* karja--, repijää.

2. **aura**[10] *s.* 1. *lääk.* kaikki ne ennakko-oireet, jotka edeltävät kaatumatauti-, hengenahdistus-, päänsärky- t. hysteeristä kohtausta. 2. Spiritistit ja muut okkultistit nimittävät a:ksi niitä ihmisen astraaliruumiin osia, joiden he väittävät toisinaan tulevan näkyviin aineellisen ruumiin ympärillä IT.

aura|hevonen *s.* **-mies** *s.*

auramiini[4] *s.* eräs keltainen, veteen helposti liukeneva tervaväri.

auran|ala *s.* pinta-alan mitta, vars. roomalaisten jugerum (n. 25 aaria). **-kukka** *s.* Agrostemma githago, kohokkikasveihin kuuluva isokukkainen viljapeltojen rikkaruoho. **-kur|ki** *s.* auran kädensija, ohjauslaite, auransarvi. | Astua a:jessa. — *Kuv.* Tuhansia nuoria miehiä lähetettiin suoraan a:jesta [= maanviljelystöistä] vieraaseen maahan taistelemaan. **-sarvi** *s.* = ed. **-siipi** *s.* auran osa, jonka edestä multa (t. lumi) väistyy sivulle. **-terä** *s.* auran siipi ja vannas. **-vannas** *s.*

aura|ta[35] *v.* kyntää (auralla); avata lumista tietä auralla. | Ensimmäinen syystyö oli a. suvitoukomaat nurin. Maantiet olivat hyvin a:ttuja. — Laskea mäki a:amalla 'suksien kärjet toisiaan kohden miltei suorassa kulmassa'.

aurau|s[64] *s.* 1. auraaminen. | Pellon, talviteiden a. 2. aurattu alue, kynnös. | Toinen sänkipelto oli juuri Penttilän ketoa:ksen vieressä ALKIO.

auraus|kustannukset *s. mon.* **-työ** *s.* Ryhtyä maanteillä a:hön.

aurautta|a[2*] *fakt.v.* < aurata. | Teiden a:minen.

aurautu|a[11] *pass.v.* < aurata. | Tyyneen [veden] peiliin jäi vain kaksi keveästi a:vaa vakoa, ei pienintäkään sivupirskausta KARHUMÄKI.

auraviljely|(s) *s.* Alkuaan maanviljelys oli poltto- ja kuokkaviljelyä, mutta jo varhain on siirrytty a:yn.

aureomysiini[4] *s.* eräs antibioottinen lääkeaine.

auringon|helle *s.* kuuma auringonpaiste. **-juhla** *s.* (uskonnollinen) juhla, jota monet kansat viettävät kokkoja polttaen päivänseisauksen ja -tasauksen aikoina. **-jumala** *s.* aurinkoa hallitseva jumala. | Baabeliin pystytetty a:n temppeli. **-juova** *s.* Kirkas a. tomuisessa kellarissa. **-kehrä** *s.* auringon ympyrä, aurinko. | Sädehtivä a. Uuniin maalattu a. on ikään kuin muistutuksena siitä, että tuli on taivaalta kotoisin. **-kehä** *s.* myös ⌒; ks. aurinko 1. **-kiekko** *s.* vars. muinaisegyptiläisessä rakennustaiteessa esiintyvä auringonjumalan tunnuskuva, joka asetettiin ovien ja porttien yläpuolelle pahaa torjumaan. **-kilo** *s.* auringon kimallus, välke, erityisesti vedessä t. hangessa. | A. sokaisi hänet. Silmiä huikova a. kisaili hangilla LEINONEN. - - kirkkaana kuin a. kesäisellä ulapalla KOJO.

auringonkukka *s.* Helianthus annuus, keltakukkainen, korkeavartinen, mykerökukkaisten heimoon kuuluva koristekasvi, auringonruusu. **-kakku** *s. maat.* auringonkukan siemenistä valmistettu rehukakku, öljykakku. **-öljy** *s.* auringonkukan siemenistä puristettu öljy.

auringon|kylpy *s.* = aurinkokylpy. **-lasku** *s.* päivänlasku. | Purppurainen, veripunainen a. Varhaisesta aamusta a:un asti. Pohjatuuli tyyntyy a:n aikaan. Katso, ne ovat toisella puolen Jordanin, tien perällä, a:un [= länteen] päin kanaanilaisten maassa VT. **-läik|kä** *s.* Kissanpoika oli kääriytynyt keräksi a:älle. Päivän kuluessa a. vaelsi tuvan perälattialta ovelle. **-lämpö** *s.* Elämän välttämättömät edellytykset ovat ravintoaineet, auringonvalo ja a. **-nousu** *s.* päivännousu. | Kirkas, pilvinen a. A:sta asti. Halla on pahimmillaan a:n aikana. - - valloitti Jordanista a:un [= itään] päin koko Gileadin maan VT. **-paahde** *s.* Hehkuva, sietämätön a. Kaktukset ovat karaistuneet kestämään ankaraakin a:tta. **-paahteinen** *a.* A. pelto, porraskivi, rinne. **-paiste** *s.* päivänpaiste. | Kirkas, säteilevä, kuuma a. Suuren pilvisyyden vuoksi on a:tta vähän. Keväinen a. houkutteli kansaa kaduille. — *Kuv.* Elämänilon, itsenäisyyden ja vapauden a. Kirjeesi ovat luoneet a:tta mieleeni. **-paisteinen** *a.* päivänpaisteinen. | A. maisema, mäenrinne, puisto. **-palvoj|a** *s.* vrt. seur. — *Leik.* Hiekkarannat täyttyivät nuorista a:ista. **-palvonta** *s.* auringon palvominen jumalallisena olentona. — *Leik.* innokas aurinkokylpyjen ottaminen. **-pilkku** *s.* myös ⌒; ks. aurinko 1. **-pimennys** *s.* se ilmiö, että kuu joko kokonaan tai osaksi peittää auringon jltak maanpinnan osalta. | Täydellinen, osittainen a. **-pisto** *s. lääk.* hermoston häiriö, joka syntyy auringon saadessa kauan välittömästi vaikuttaa suojaamattomaan ihoon, erityisesti päähän ja niskaan. | Saada a. **-pistos** *s.* = ed. **-ruusu** *s.* = auringonkukka. **-sappi** *s.* myös ⌒; ks. aurinko 1. **-suojus** *s.* auringonpaahteelta varjeleva suojus lakissa, autossa, laivassa tms. **-sä|de** *s.* päivänsäde. | A:teet kohtaavat maanpinnan eri osia eri tavalla. A. sattui vinosti veteen. — *Kuv.* Jumala, tiesitkö, että hän on ainoa a:teeni [= iloni] KIANTO. **-säteily** *s.* auringosta lähtevä valon ja lämmön säteily, insolaatio. | Suora a. A. on hyvin tehokas tuntureilla. **-valo** *s.* päivänvalo. | Häikäisevä, kirkas, tulviva a. A. on elämän välttämättömiä edellytyksiä. **-varjo** *s.* = päivänvarjo. **-varjostin** *s.* auringon paisteelta suojeleva varjostin vars. ikkunassa, us. = markiisi.

auringot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* jolloin t. johon ei aurinko paista, pimeä, pilvinen. | A. aika, tunti, päivä, talvi, vuodenaika. Huone on a. Keittiö sijoitetaan rakennuksen a:tomalle puolelle. A:tomissa ja likaisissa oloissa tauti tarttuu helpommin. — *Kuv.* kolkko, synkkä. | A. elämä. Aika on nyt tuskan tullut, / arki pitkä, a. LEINO.

aurin|ko[2*] *s.* **1.** aurinkokuntamme keskus, etup. päivällä näkyvä, maata valaiseva ja lämmittävä taivaankappale, joka näyttää liikkuvan taivaalla idästä länteen, tav. = päivä (II), jota sanaa ei kuit. käytetä esim. tiet. kielessä; *täht.* muistakin kiintotähdistä. | Kirkas, punainen, tulikuuma, polttava a. A:gon säteet. A:gon lämpö. A:gon valo, kilo. A:gon kulta [sen valosta]. A:gon kehä 'aurinkoa toisinaan ympäröivä värillinen kehä, joka aiheutuu valon taittumisesta pilvissä'. A:gon sappi 'auringon toisella t. molemmilla puolilla toisinaan näkyvä erityisen valoisa kohta, sivu-, vasta-aurinko'. A:gon pilkut 'auringon pinnassa näkyvät tummat täplät'. A:gon kierros. A. nousee. A. on matalalla, korkealla, taivaan laella. A. on pilvien takana, pilvessä. A. alenee, laskee, menee mailleen, häviää metsän taakse. A:gon lasku. A. säteilee, helottaa, hellittää, paistaa,

paahtaa, porottaa. A. valaisee, kultaa seutua. A. valaa kultiaan. A:gon silta 'veteen kuvastuva auringon valo'. Kääntää jtak a:koon päin. Katsella jtak vasten a:koa. Pelata vasten a:koa. — *Erik.* **a.** aurinko jtak määräaluetta valaisevana ja lämmittävänä, aurinko jnak määräaikana näkyvänä. | Etelän, Italian, Aavasaksan a. Tropiikin armoton a. Heinä-, marraskuun, kevättalven, keskipäivän, -yön a. Marraskuinen, keväinen, aamuinen a. A:gon puolella oleva huoneisto. — *Kuv.* Nousevan a:gon maa 'Japani'. — *Yhd.* etelä-, itä-, länsi-a.; tunturia.; kesä-, kevät-, syys-, talvia.; aamu(päivä)-, ehtoo-, ilta(päivä)-, puolipäivä-, päivä-, yöa. **b.** us. henkilöllistettynä. | Emo a. Jumalan, Herran a. Armas, lempeä a. A:gon kasvot, silmä. A. hymyilee, leikkii. A. katsoo taakseen 'pääsee vähän ennen laskuaan pilven alta'. A. suutelee jkn kasvoja, syleilee maata. A. tervehtii, jättää hyvästejä. A. kiipeää taivaanlakea, painuu väsyneenä lännen maille. -- joko a. on uskaltautunut pohjan perille KARHUM. Siellä on -- menossa tapaus, jonka päätöksen vain a. tietää SILL. **c.** *aurinko ja kuu.* A:gon kultaa ja kuun hopeaa. Ei näy kuuta eikä aurinkoa. Ei sinun a:kosi enää laske, eikä kuusi vajene VT. **d.** aurinko ajan osoittajana. | Katsoa ajan kulkua a:gosta. Vuodet, jotka a:gon kiertokulku määrää. A. -- on se "iso kello", jonka viisareita ovat kaikki aidan seipäätkin, kun vain niitten varjo maahan lankeaa SILL. — Tiettyä ajankohtaa ilmaistaessa. | Vähän ennen a:gon nousua. A:gon noususta a:gon laskuun saakka. A:gon noustessa, ollessa korkeimmillaan, laskiessa. A. oli jo kallistumassa iltaan, kun --. **e.** uskomuksissa ja ennustuksissa. | A. tanssii [auringon väreilevästä sädehtimisestä keväisin, vars. helluntai- ja pääsiäisaamuna]. A:gossa oli nähty pahoja enteitä, merkkejä. A. ennustaa huomiseksi kaunista päivää. Poutaa kuun kehä, sadetta a:gon sappi SL. **f.** vertauksissa, vrt. 3. | Loistaa, hohtaa, välkkyä kuin a. Paistaa kuin Naantalin a. [vars. kasvoista] SP. Hälvetä, kadota kuin kaste, usva a:gon paistaessa, a:gon tieltä. Yhtä varmasti kuin a. paistaa. -- onhan se selvää kuin a. IVALO. — Päivänkukkien pienet a:got. Kasvot pelkkänä a:kona. Katseesi a. Sinä, elämäni a. Oma a:koni [rakastetusta]. -- hyvä emäntä on talon kirkas a., joka valaisee ja lämmittää KIVI. **g.** eril. *kuv.* sanonnoissa. | On tuskin nähnyt kymmentä a:gon kierrosta 'tuskin kymmenen päivän ikäinen'. Nousta kilpaa a:gon kanssa. Ei siedä a:gon valoa [jstak epärehellisestä tms. teosta], tav:mmin päivänvaloa. Niin juovuksissa, ettei tiedä kuusta eikä a:gosta. Ei ennen kuin on kaksi a:koa taivaalla [= ei koskaan] KATAJA. -- [Jumala] antaa a:konsa koittaa niin pahoille kuin hyvillekin UT. Äikää antako a:gon laskea vihanne yli UT. — *auringon alla* maailmassa, taivaan t. ilmankannen alla. | Keskustelimme kaikista asioista a:gon alla. Hänen vertaistaan ei ole a:gon alla. Ei ole mitään uutta a:gon alla VT. **h.** *täht.;* meidän aurinkokuntamme keskuksesta *erisn.* | A:gon kokoomus, massa, rata, kiertoliike. — Sammuneet a:got. Maailmankaikkeus tähtineen, a:koineen ja kuineen. **i.** erityisistä säteilylampuista. | Keinotekoinen a. — *Yhd.* alppi-, bioa.

2. auringon paiste, valo t. lämpö, päivänen. | Viileä a. A. siivilöityy lehtien läpi. Kentällä, tuvassa on a:koa. Saada a:koa. Ottaa a:koa 'ottaa aurinkokylpyä, paistattaa päivää'. Taimet tarvitsevat a:koa. Lämpötila a:gossa ja varjossa. Olla, paistatella, loikoa a:gossa. Kuivata jtak, kypsyä, kauhtua a:gossa. Välkkyä, kimmeltää a:gossa. Kukkulat kylpevät a:gossa. Panna vaatteet a:koon. A:gon viirut, läikät lattialla. Suojata a:golta. — *paikka* (t. *sija, tila*) *auringossa* hyvätuloinen, edullinen, arvonantoa tuottava asema muiden keskuudessa, yhteiskunnassa, "elintila". | Hankkia, vallata, saavuttaa itselleen paikka a:gossa. Kilpailla, taistella paikasta a:gossa. — *Yhd.* (paitsi ryhmässä 1. a mainittuja, myös tässä merk:ssä käytettyjä yhd:oja) myötä-, sivu-, vasta-a.

3. *kuv.* vrt. 1.f. **a.** ilosta, huolettomuudesta, onnesta, sisäisestä lämmöstä tms. | A:gon lapset. Hänen elämässään on ollut a:koa, onnea ja iloa. Aikakausi, jolloin a. ei milloinkaan laskenut. -- se a., joka suoraan jumaluudesta paistaa "sisänkautta" ihmissieluun SILL. **b.** gen.-attr:n kera ilmaisemassa runollisesti samaa käsitettä kuin tämä attr.-sana yksinään. | Elämän, ilon, autuuden, toivon, tiedon, maineen a. Huumorin kultainen a. Aatteiden ja ihanteiden a. Sovinnon a. nousee, laskee. Onnen a. säteilee kirkkaana. Paistatella muistojen, suosion a:gossa. Uskon a. pyrki peittymään epäuskon pilviin. Odottaa pelastuksen a:koa. — Vars *armon aurinko.* Jumalan armon a. Antaa armonsa a:gon paistaa jklle t. jkn ylitse.

aurinko|aika *s. täht.* auringon näennäisen liikkeen mukaan laskettu aika; vrt. kello-, tähti-, vyöhykeaika. **-eläi|n** *s.* A:met 'Heliozoa, pallomaisia, juurijalkaisten lahkoon kuuluvia alkueläimiä'. **-hoito** *s. lääk.* auringonsäteiden terveelliseen vaikutukseen perustuva hoito(tapa).

aurinkoi|nen[63] **1.** *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* auringon-, päivänpaisteinen, auringonvaloa täynnä oleva. | A. etelä, huone, ranta, rinne, taivas, päivä. Kuidut kuivataan a:sessa paikassa. A:sena valkeni aamu. — *Kuv.* iloinen, huoleton, onnellinen, herttainen, valoisa. | A. katse, hymy. A. huumori. Hänen elämänsä on a:sta ja huoletonta. Schumannin a. ensimmäinen sinfonia. Hän hymyili meille a:sesti. — *Yhd.* runsas-, vähäa. **2.** *dem.s. runok.* -- heljä a. ehtii / puolipäivän korkuuteen KIVI. Tarun kertoi mulle templin pappi / kerran a:sen alas mennen LEINO.

aurinko|jako *s. hist.* Ruotsi-Suomessa käytännössä ollut maanjakotapa, jonka mukaan kylän viljelykset ja osaksi metsätkin jaettiin sovitussa järjestyksessä taloille eri levyisinä sarkoina, ilmansuunta-, sarkajako, (oikea) ruotsalainen jako. **-kansi** *s.* tav. matkustaja-aluksissa pääkannen yläpuolella oleva keveä suojakansi. **-katos** *s.* vars. purje, joka auringonpaahteessa levitetään suojaksi aluksen ylä-

kannen yläpuolelle, telttakatos, aurinkopurje. **-kello** *s.* laite, jolla auringonpaisteisina päivinä määritetään aika puikon tuntiasteikolla liikkuvan varjon asemasta. **-keski|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* järjestelmästä, jossa aurinko on lähtökohtana t. kaiken olevaisuuden keskipisteenä, heliosentrinen; vrt. maakeskinen. | A. maailmankäsitys. **-kompassi** *s.* ilmansuuntakehällä varustettu rataskellon ja aurinkokellon yhdistelmä, jota käytetään lentoretkillä ilmansuuntien määritykseen. **-kuningas** *s.* Ranskan kuninkaan Ludvig XIV:n liikanimi. **-kun|ta** *s.* aurinko ja sen ympäri kiertävät tähdet. — *Kuv.* Kuin pyrstötähti hän oli tullut, tuoden viestin tuntemattomista a:nista LEINO. **-kylpy** *s.; rinn.* auringonkylpy. | A:jä otettaessa annetaan auringon säteiden vaikuttaa paljaaseen ihoon. **-kypärä** *s.* tropiikkikypärä. **-lasi** *s.* **1.** *täht.* himmentävä lasi, joka asetetaan kaukoputken okulaarin eteen suojelemaan silmää aurinkohavaintoja tehtäessä, himmennyslasi. **2.** *mon.* kirkkaalta auringonvalolta suojaavat värilliset silmälasit. **-mittaus** *s. sot.* toimenpide, jolla auringon avulla määritetään napapohjoinen. **-purje** *s.* = aurinkokatos. **-päivä** *s.* aurinkoinen päivä. | Tämmöisenä tammikuun a:nä SILL. **-usva** *s.* = auer. **-vakio** *s. fys.* auringon lämpösäteilyn määrä maanpinnalla kohtisuoraa pintayksikköä kohti aikayksikössä. **-vuorokausi** *s. täht.* auringon kahden peräkkäisen kulminaation väliaika. — *Yhd.* keskia. **-vuosi** *s. täht.* ajanlaskumme perusta, auringon tarkka kiertoaika kevättasauspisteestä toiseen, troopillinen l. trooppinen vuosi; vrt. tähtivuosi. **-öljy** *s.* rasvapitoinen aine, jolla estetään ihon liiallinen kuivuminen auringonpaisteessa.

auroraperhonen [aurō-] *s.* Euchloë cardamines, Suomessakin yleinen valkoinen päiväperhonen (koiraan etusiivet kärjestään kellanpunaiset).

aurtua[20] *s. hist.* (*rinn.* aurto, äyrityinen) Skandinavian maissa keskiajalla ja 1500-luvulla käytetty paino ja hopearaha, molemmat = $^1/_8$ äyriä eli $^1/_{24}$ markkaa.

auskari[5] *s.* = äyskäri.

auskaroida[30] *v.* = äyskäröidä.

auskultaatio[3] *s.* kuuntelu, auskultointi. | A. normaalilyseossa. — *Lääk.* ruumiin sisäisten äänien (kuten hengitys- ja sydänäänien) kuuntelu.

auskultantti[4*] *s.* auskultoiva henkilö, kuuntelija. | Hovioikeuden a. 'varatuomariksi valmistuva lainopin kandidaatin tutkinnon (aik. ylemmän oikeustutkinnon) suorittanut henkilö'. Olla a:na normaalilyseossa. — *Yhd.* maanmittausa.

auskultoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kuunnella, olla läsnä kuuntelijana; olla auskultanttina mukana oikeudenistunnossa; kuunnella opetusta normaalikoulussa; olla harjoittelijana virastossa, laitoksessa; kuulon avulla tutkia ruumiin terveydentilaa.

australialainen[63] *a.* ja *s.* A. rotu. A. pussikarhu.

autarkia[15] *s.* taloudellinen omavaraisuus. **-pyrkimys** *s.* pyrkimys taloudelliseen omavaraisuuteen.

autarkki|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* omavarainen. | A. maa. A:set pyrkimykset.

autella[28*] *frekv.v.* < auttaa. | Tytär autteli äitiään.

autentti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* oikeaperäinen, varma, väärentämätön, luotettava. | A. todistuskappale, asiakirja, aineisto. Kaikki runot, joita on totuttu pitämään N:n kirjoittamina, eivät ole a:sia. A:siin lähteisiin vedoten voidaan väittää --. Häntä pidetään wieniläisen musiikin a:sena tulkitsijana. — *Mus.* A. [= pääasiallisesti perussävelen ja sen oktaavin välisellä alalla liikkuva] sävelmä. A. [= huippuja perussoinnun sisältävä] lopuke.

autere[82*] *s.* = auer.

auterei|nen[63] *poss.a.* vrt. auer. | A. aamu, avaruus, ilma. Edessä siintävät ulapat, takana a:set rannat. Yhä sinertävämmäksi käy kaukaisuus ja a:semmaksi taivaan kupukansi AHO. — *Kuv.* Hänen esitystapansa on -- lennokkaimmissa kohdissaan taas lyyrillisesti lämpenevää ja a:seksi hunnuttuvaa TARK.

autio[3] **1.** *a.* autius[65] *omin.* asumaton, viljelemätön, tyhjä; hylätty, tyhjänä, käyttämättömänä oleva. | A. aavikko, erämaa, maa, meri, metsä, saari, seutu, talo. Tehdä, joutua, jäädä a:ksi. Isonvihan jälkeen Suomi oli a. ja hävitetty maa. Linnoitus jätettiin a:ksi. Takamaan mökki oli a:na. Maiseman alakuloinen autius. Ja maa oli a. ja tyhjä, ja pimeys oli syvyyden päällä VT. Tupa oli tyhjä tultuansa, / a. avattuansa KAL. — *Kuv.* ikävä, yksitoikkoinen, kolkko. | Elämä on tyhjä ja a. Romaanissa on pitkäveteisiä, a:ita kohtia. Hän tunsi yhtäkkiä siirtyneensä -- kodin onnesta a:on yksinäisyyteen TARK. **2.** *s.* autiomaa; tyhjyys. | Oppaan avulla karavaani pääsi vedettömistä a:ista hyville vesipaikoille. Syyrian a:n beduiinit. -- ilman pitkillä pihoilla / avaroilla a:illa KAL.

autioitta|a[53*] *v.* tehdä autioksi. | Sotien a:ma maa.

autioitu|a[1*] *v.* tulla autioksi. | Sodan takia oli paljon maita a:nut. Elämä a:u hänen ympärillään.

autio|kylä *s. hist.* kylä, joka oli niin rappeutunut, ettei sitä viljelty t. ettei siitä maksettu veroja. **-kämppä** *s. ark.* = autiomaja. **-maa** *s. maant.* alue, jossa ei ole kasvillisuutta t. jossa sitä on hyvin niukalti. **-maja** *s.* asumattomalle taipaleelle rakennettu lepo- ja yöpymismaja, autiotupa, -kämppä. **-rantainen** *a.* A. joki, järvi. **-talo** *s.* **-tila** *s.* omistajan hylkäämä, omistajattomaksi, autioksi joutunut tila. **-tontti** *s.* rakentamaton tontti. **-tupa** *s.* = autiomaja.

auto[1] *s.* polttomoottorilla käyvä maantievaunu, automobiili, voimavaunu. | Hieno, nykyaikainen, vanha, rämisevä a. Ajaa a:a, a:lla, jkn a:ssa. Mennä, tulla a:lla. Noudan sinut a:lla. Nouse a:on! Tilaan a:n autoasemalta. A. odottaa kadulla. A. vilahti ohitsemme. A:ja tulee ja menee. A. ajoi ojaan. A:jen surina, törähdykset. — *Yhd.* avo-, loisto-, panssaria.; henkilö-, kuljetus-, kuorma--,

linja--, palo-, posti-, sairas-, vuokra--, yksityisä.
auto- 1. alkuosana useissa vierasperäisissä sanoissa, us. = itse-, oma-, esim. a:biografia, -didakti. **2.** monien yhd:ojen alkuosana = auto, esim. a:halli, -kauppa, -koulu.
auto|ajelu *s.* autolla ajelu. | Lähteä a:ajelulle. **-ala** *s.* A:n kehitys, tehtaat, teollisuus. **-asema** *s.* linja- t. vars. vuokra-autoasema, "(auto)-pirssi". | Lähimmältä a:lta ei ollut saatavissa autoa. **-asentaja** *amm.* **-bentsiini** *s.*
autob'ografi|a[15] *s.* jkn oma kirjoittama elämäkerta, omaelämäkerta. | Ahon teoksella "Muistatko —?" on osittain a:an luonne. **-|nen** *a.* omaelämäkerrallinen. | Goethe on jättänyt jälkimaailmalle runsaasti a:sia todistuskappaleita kirjeissään ja päiväkirjoissaan.
autobussi[1] *s.* linja-auto.
autodafee[20] *s. hist.* Espanjassa ja Portugalissa käytännössä ollut inkvisition tuomion juhlallinen toimeenpano.
auto|didakti[1] *s.* itseoppinut, henkilö, joka koulua käymättä on omin päin hankkinut tietonsa. | Kuvanveistäjänä hän oli a. **-fyytti**[1*] *s. biol.* kasvi, joka voi elää pelkistä epäorgaanisista aineista, autotrofi;)(heterotrofi. **-gamia**[15] *s. biol.* itsesiitos, itsepölytys. **-giro**[1] *s.* lentokoneen ja helikopterin välimuoto, joka voi sekä nousta että laskea melkein pystysuoraan. **-grafi**[4] *s.* henkilön omakätinen kirjoitus, omakätinen nimikirjoitus. **-grafia**[15] *s.* huokea käsikirjoitusten, piirustusten ym. monistamiskeino.
auto|halli *s.* suoja, johon autonomistaja voi jättää autonsa säilytettäväksi maksua vastaan. **-hiili** *s.*, tav. *mon.* puukaasuauton polttohiili, autosysi. **-hurjastelija** *s.* henkilö, joka ajaa autolla liian nopeasti ja varomattomasti. **-hurjastelu** *s.* vrt. ed.
autoi'lija[14] *tek. amm.* autonajaja. — *Yhd.* ammatti-, kilpa--, vuokra-a.
autoilla[29] *v.* ajella autolla, vars. huvikseen t. urheiluna.
autoilu[2] *teonn.* < ed. — *Yhd.* kilpa-a. **-järjestö** *s.* **-käsine** *s.* **-lakki** *s.*
auto|jono *s.* A. ravintolan edustalla. **-kanta** *s.* jnk alueen t. koko maan autojen määrä ja laatu. | A:mme vähenemisen ja rappeutumisen vuoksi on autojen tuonti alkanut kasvaa. **-karavaani** *s.* Lukuisat a:t antoivat eiliselle katukuvalle erikoisleimansa. **-kartta** *s.* autoilua varten laadittu kartta.
autokatalyysi[4] *s. kem.* reaktio, jossa sen aikana syntynyt tuote vaikuttaa katalysaattorina.
auto|katsastusmies *s.* autojen katsastuksesta huolehtiva viranomainen. **-kaup|pa** *s.* Osti uuden autonsa kaupungin suurimmasta a:asta. Joko a:pasi on päätetty? **-kauppias** *s.* **-kilpailu** *s.*, tav. *mon.* Syksyn ensimmäiset a:t. **-kipeä** *a.* autolla-ajosta (auton tärinästä, heittelehtimisestä) sairastunut, autosairas; vrt. merikipeä, -kipu. | Tuletko helposti a:ksi?
autoklaavi[4] *s.* umpiastia, jossa aineita lämmitetään yhtä ilmakehää suuremmissa paineissa. | A:ssa saadaan syntymään kiehumapistettä korkeampi tasainen lämpötila.
auto|klubi *s.* **-kolari** *s. ark.* **-kolonn|a** *s. sot.* Lentäjät tulittivat vihollisen a:ia. **-komppania** *s. sot.* **-korjaamo** *s.* **-koulu** *s.* moottoriajoneuvon kuljetusta opettava koulu.
auto|kraatti[4*] *s.* itsevaltias. **-kraattinen**[63] *a.* itsevaltainen. **-kratia**[15] *s.* itsevaltius.
autoktoni[4] *s.* maassa syntynyt alkuasukas; eläinmuoto, joka on syntynyt alueella, jossa se elää. **-nen**[63] *a.* **1.** *geol.* A. [= syntymispaikalleen jäänyt] kivilaji, lieju, muta. **2.** *el.* vrt. autoktoni. | A. laji. **3.** *kasv.* A. tärkkelys 'yhteyttämistärkkelys, joka syntyy lehtiviherhiukkasissa niiden yhteyttäessä hiilidioksidia'.
auto|kuljetus *s.* A. talviteillä. **-kuningas** *s.* Henry Ford, maailmankuulu a. **-kuorma** *s.* **-kuormallinen** *s.* **-kuormittain** *adv.* **-kyy|ti** *s.* Kulkea a:dillä, a:dissä. Päästä a:tiin. **-liike** *s.* autokauppa. **-liiken|ne** *s.* Kasvaneen a:teen ansiosta kulkuyhteydet ovat suuresti parantuneet. **-liikennöitsijä** *s.* autoliikenteen harjoittaja. **-liitto** *s.* Yleinen a. **-linja** *s.* Tampereen—Helsingin a.
autolla-ajo *s.* myös ⁀. | Koko päivän kestäneen a:n jälkeen yövyttiin eräässä pikkukaupungissa.
autolyysi[4] *s. biol.* itsestään hajoaminen, solukkojen kuolemanjälkeinen hajoaminen ilman bakteerien vaikutusta.
automaat|ti[4*] *s.* **1.** koje, joka itsestään suorittaa tietyn tehtävän, kun sitä lepotilassa pitävä este on poistettu. — *Yhd.* makeis-, postimerkki-, raha--, tupakka-a. **2.** ruokala, jossa asiakas itse noutaa annoksensa (us. tarkoitusta varten rakennetuista laitteista), automaattiruokala. | Syödä a:issa.
automaatti|ase *s. sot.* A:aseita ovat täysautomaattiset aseet, jotka itsestään latautuvat, laukeavat ja poistavat hylsyn (esim. konekivääri, eräät ilmatorjuntatykit), ja puoliautomaattiset aseet, joissa jokin näistä toiminnoista puuttuu (esim. automaattipistooli, joka latautuu ja poistaa hylsyn, mutta ei laukea itsestään). **-keskus** *s.* puhelinkeskus, jossa puhelu yhdistyy automaattisesti haluttuun numeroon. **-kivääri** *s. sot.* vrt. automaattiase.
automaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* itsetoimiva, itsestään tapahtuva. | A. ase, kivääri, pistooli, puhelin, jäähdytyskaappi. Kamera, joka toimii a:sesti. Hengityksen a:suus johtuu hengityskeskuksesta. — Puutavarain kulutus lisääntyy a:sesti samassa määrin kuin väkiluku kasvaa. — *Psyk.* A. [= tahattomasti tapahtuva] kirjoitus, puhe, liike.
automaatti|pistooli *s. sot.* vrt. automaattiase. **-puhelin** *s.* puhelinkone, joka liitetään automaattiseen puhelinkeskukseen. **-ruokala** *s.* = automaatti 2.
auto|maksu *s.* maksu autolla kuljetulta matkalta t. auton suorittamasta kuljetuksesta. **-markkin|at** *s. mon.* Tämän vuoden a:oille on tullut useita uusia virtaviivaisia vaunuja.
automatisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä automaattiseksi. | A:tu puhelinlaitos.
auto|matka *s.* Tehdä a. Olla a:matkalla. 15 minuutin a:matkan päässä asemalta. **-matkailu** *s.* A. on kasvanut kaikkialla viime vuosina. **-merkk|i** *s.* Tunnettuja a:ejä ovat esim. Ford,

Chevrolet, Buick, Fiat. **-mie|s** *s.* autonajaja; autoilun harrastaja, autoalan asiantuntija. | A:sten lakko. Maan a:het toivovat järjestettävän autoteknillistä erikoisopetusta.
automobiili[1] *s. harv.* auto.
auto|monttööri *s.* autoasentaja. **-moottori** *s.*
auton|ajaja *s.* **-ajo** *s.* A:on tottunut mies saa paikan. **-huolto** *s.* autohallissa t. muualla suoritettava (maksullinen) huolenpito autosta: pesu, voitelu, renkaiden täyttö yms. **-ikkuna** *s.* **-kori** *s.* **-koritehdas** *s.* **-kuljettaja** *s.* henkilö, joka (ammatikseen) harjoittaa autonajoa. **-kumi** *s.* autonrengas. **-myyjä** *s.* **-ohjaaja** *s.* **-ohjaajantutkinto** *s.*
auto|nomia[15] *s.* itsemääräämisoikeus, sisäinen itsenäisyys. — *Fil.* subjektille kuuluva oikeus säätää oma lakinsa. | Kant sanoo siveellisyyttä tahdon a:nomiaksi. — *Lak.* suvereenisuutta vailla olevien yhdyskuntien oikeus säätää lakinsa. | Ahvenanmaalla on laaja valtio-oikeudellinen a. — *Yhd.* kieli-, kulttuuri-, maakunta-a. **-nomi|nen**[63] *a.* autonomiaa nauttiva; itsenäisesti säädetty. | A. valtio. A:sen tullitaksan asianomainen valtio on itsenäisesti säätänyt olematta sidottu kansainvälisissä sopimuksissa määrättyihin rajoituksiin. — *Fil.* ihmisen itsensä ilman ulkoapäin tullutta käskyä t. määräystä säätämä. | A. siveellisyys.
autonomistaja *s.*
autonomisti[4] *s.* autonomiaan pyrkijä, autonomian kannattaja.
auton|ovi *s.* **-pyörä** *s.* **-rengas** *s.* autonpyöriin metallivanteen ympärille pantava (ilmatäytteinen) kumirengas, "kumi". **-runko** *s.* teräskehys, johon auton muut osat on kiinnitetty joko suoraan tai välillisesti. **-torvi** *s.* auton merkinantotorvi.
auto|näyttely *s.* **--onnettomuu|s** *s.* Useita henkilöitä loukkaantunut a:dessa. **-pataljoona** *s. sot.* A. kuuluu maa-armeijan teknillisiin joukkoihin. **-pilkkeet** *s. mon.* puukaasuauton polttopilkkeet. **-pirssi** *s. ark.* vuokra-autoasema. **-radio** *s.* **-raha** *s.* Tässä on 50 mk a:ksi. **-retk|i** *s.* Sanomalehtimiehet tekivät a:en pääkaupungin ympäristöön.
autori[5] *s.* = auktori.
autorikko *s.* autovaurio.
autoritääri|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* auktoriteettiin perustuva, johtajaperiaatteen mukainen. | A:set valtiot 'diktatuurivaltiot'.
auto|ruisku *s.* **-sairas** *a.* autokipeä.
autosuggestio[3] *s. psyk.* itsesuggestio.
auto|sysi *s.* autohiili. **-taksa** *s.* Kyytimaksua on suoritettava tavallisen a:n mukaan. **-talli** *s.* autovaja t. -halli. **-tarvikkeet** *s. mon.* **teh|das** *s.* Maailman suurimmat a:taat ovat Detroitissa. **-tehtailija** *s.* **-tekniikka** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tie** *s.* autolla ajettava tie; autoliikennettä varten rakennettu valtatie.
autotrofi[4] *s. biol.* = autofyytti. **-nen**[63] *a.*
autotypia[15] *s.* eräs valokuvaukseen perustuva menetelmä, jolla esim. valokuvista valmistetaan kuvalaattoja tavallisessa kirjapainokoneessa painamista varten; myös tällaisella laatalla painettu kuva; vrt. fototypia. | Karkearasterinen a. **-jäljennös** *s.* A. valokuvasta. **-kuva** *s.* **-kuvalaatta** *s.*
1. **autotyyppi**[1*] *s.* 1. *kirj.* autotypia. 2. alkuperäpainos.
2. **auto|tyyppi** *s.* Henkilöautot jaetaan autonkorin suuruuden ja ulkomuodon perusteella erinimisiin a:tyyppeihin. **-urheilu** *s.* **-vahinko** *s.* **-vaja** *s.* vrt. autotalli. **-vakuutus** *s.* Ottaa, myöntää a. **-varkaus** *s.* **-vaurio** *s.* **-vero** *s.* moottoriajoneuvon käyttämisestä valtiolle vuosittain suoritettava vero. **-öljy** *s.* autojen voiteluöljy.
aut|taa[102*] *v.; vanh.* ja *murt.* avittaa. **1.** antaa apua t. tukea jklle t. jllek, olla apuna, avustaa; edistää jtak. | A. äitiään. A. haavoittunutta, köyhiä, hädänalaisia. A:a minua! Oli monta a:ettavaa. Kukaan ei a:tanut, ei tahtonut a. Ojentaa, tarjota a:tava kätensä. A. jkta hädässä. A. jkta työssä, opinnoissa, puiden hakkaamisessa, etsimisessä. Englanti a:toi Venäjää sodassa. A:a minua [t. minut] pulasta! A. jkta jaloille, istumaan, astialle. A:oimme vanhuksen veneeseen. A. jkta alkuun, matkaan. A. jkta tekemään jtak, pakenemaan. A:a minut oikeuteeni UT. A. takkia jkn ylle. Pioneerit a:toivat tykistöä ampumahautojen yli. A:a miestä mäessä, älä mäen alla! SL. Kaitse, kaunoinen Jumala, / a:a armokourallasi KAL. Meitä hän on a:tanut, itseään ei voi a. UT. — Asian a:tamiseksi oli ryhdyttävä toimiin. Tehtaan menestystä a:taa suuresti sille myönnetty tulliton vientioikeus. Ei se pitkälle a:a. Altapäin kalvava virta a:toi jäiden heikkenemistä. Hiuspillivoima a:taa ravintonesteen nousemista kasviin. — Heidän toimeentulonsa on a:ettu [= turvattu] seuraavaan kesään asti. Leikkauskaan ei voinut a. [= pelastaa] sairasta elämään. 2. parantaa, korjata. | Epäkohta, joka voidaan helposti a. Liki- ja pitkänäköisyyttä voi a. silmälaseilla. Asia on siten a:ettu. Alkuasteella tauti on helposti a:ettavissa. Kuivuutta voi saada jossakin määrin a:etuksi. 3. tehota, tepsiä, hyödyttää, kannattaa. | Varotukset eivät vähääkään a:taneet. Lääke a:toi nopeasti. Kun minä menen, niin minä menen, eikä siinä a:a mikään 'sitä ei voi estää, sille ei mahda mitään'. Ei a:a itku markkinoilla SP. **4.** *3. pers.*, tav. kielt. (ed:een liittyen). | Ei a:a muu kuin [= ei ole muuta neuvoa kuin, täytyy] mennä. Hänen ei a:tanut muu kuin vaihtaa elämänuraa. Ei a:a [= pidä, sovi] esittää rohkeasti uusia mielipiteitä. Ei niitä entisiä a:a muistella. Ei a:a potkia tutkainta vastaan. Tämä työ ei minua miellytä, mutta ei a:a, kun käsky on. Mikäs tässä muukaan a:taa! Mitä a:ti Untamoisen / tuon pojan katalan kanssa KAL. Ja miehet tietävät kaikki järjestään, että jos voiman koetuksesta oikein vakava kysymys tulisi, niin ei isännän kanssa heistä kenenkään a:taisi [nim. kilpailla] SILL. 5. huudahduksissa: A:a armias! A:a ja varjele! Jumal'auta! Kies'auta! A:a armias, jos hänen määräyksiään ei toteltu! A:a armias sitä elämää! A:a ja varjele niitä aikoja! 6. kelvata, välttää. | Sellaiseen virkaan a:taa huonompikin mies. Kyllä sinne arkipuvussakin a:taa.

auttaj|a[16] *tek.* Ei heistä ole toistensa a:iksi. Hän liikkui suurina nälkävuosina a:ana ja lohduttajana kaupungin laitapuolella. Ota a:aksesi säästäväisyys! — *Heng.* Ainoa a:amme. Kun mulla on niin hyvä a. tiellä / ja huoltenkin tullen mä turvattu oon! S.KORPELA.

auttamat|on[57] *kielt.a.* **1.** *pass.* (myös -tomasti *adv.*) jota ei voi auttaa, parantumaton, korjaamaton; joskus: peruuttamaton, kertakaikkinen, lopullinen, ehdoton, toivoton. | A. hulivili, juoppo, suupaltti. Ukko on a. kitupiikki. A. pula, sekasorto. Teit a:toman virheen. Olettamus, joka on a:tomassa ristiriidassa tosiasioiden kanssa. Hän on a:toman kevytmielinen. — Kaikki on a:tomasti [= kerta kaikkiaan] lopussa. Myöhästyi a:tomasti. Hänen näkönsä oli viime aikoina a:tomasti heikentynyt. **2.** *akt.* joka ei auta. | Isäntä oli tyly ja a. ihminen. Mitään a. neuvo.

auttamatta *adv.* auttamattomasti, varmasti, ehdottomasti. | Sellaisen kankaan ostajaa vedetään a. nenästä. Ominaisuudet periytyvät jälkeläiseen a.

auttamis|keino *s.* **-tahto** *s.*

auttau|tua[44] *refl.v.* < auttaa. | Epäkohta, joka ei itsestään a:du. Tilapäisen saaliin tarjoutuessa oli a:duttava toisilla -- välineillä U. T. SIRELIUS.

auttava[13] *a.* *(part:s.)* -sti *adv.* tyydyttävä, välttävä, mukiinmenevä. | A. tie. Hän on laittanut maansa a:an kuntoon. A. konekirjoitustaito. Toimeen valitulta vaaditaan a. englannin kielen taito. Työt ovat edistyneet a:sti. Hän puhuu jo a:sti suomea.

auttavai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** mielellään apua antava, avulias. | Hän on aina kohtelias ja a. Keskinäinen rakkaus ilmeni innokkaana veljellisenä a:suutena. **2.** *murt. kansanr.* joltinenkin, auttava, sopiva, mukiinmenevä. | Ruuhi on a:sessa kunnossa. Kyllä vahva varreltansa, / avioksi a. KANT.

autuaaksi|tekevä *a.* par. ⌒; ks. autuas 1. **-tekijä** *s. heng.* Vapahtaja. | Meidän lunastajamme ja a:mme. Hän kääntyy Kristuksen, ainoan a:n puoleen.

autuaalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* etup. asioista. **1.** *heng.* = autuas 1. | A. armo, elämä, iankaikkisuus. Auta meitä elämään kristillisesti ja kuolemaan a:sesti. -- että hän viimein -- antaisi meille a:sen lopun KATEK. Mun kuolo viepi iäiseen / elohon a:seen VK. **2.** ylen onnellinen. | A. tunne. Hymyillä a:sesti. Suru ei ollut raskasta, vaan se ikään kuin kirkasti sitä a:sta ajatusta, että -- KAUPPISH. Kissa nuolaisi vähän ryntäitään ja painui syvään ja a:seen uneen SILL. Niin on mieli miekkoisien, / a:sten ajatus KAL.

autuainen[63] *a. runok.* autuas. | Siitä riemu verraton, / ilo a. AK.

autua|s[66] *a.* -asti *adv.* **1.** *(usk.)* us. myös *s:sesti* sellaisesta, joka on saavuttanut t. saavuttaa t. joka tuottaa autuuden, iankaikkisen elämän;)(kadotettu; vrt. autuaallinen. | A. ihminen, vainaja. A:itten kuoro. A:ita ovat hengellisesti köyhät, sillä heidän on taivasten valtakunta UT. A., ken sydämensä / antaa Herran kätehen VK. Tulla a:aksi. Uskollaan kukin tulee a:aksi [= kullakin on oma elämänkäsityksensä tms.] SL. A:ampaa on antaa kuin ottaa UT. A. osa, kohtalo. A. kuolema, lähtö. Kuolla, erota, päästä pois a:asti. A:asti nukkunut 'kuollut'. Päästä a:itten lepoon. -- kunnes Jumala hänet kutsui a:itten lepoon. Päästä, muuttaa a:itten asuntoihin 'kuolla'. — *Erik.* (katolisen kirkon oloista) autuutettu. | Julistaa a:aksi. A. piispa Hemming. — *(ainoa) autuaaksi tekevä.* Ainoa a:aksi tekevä kirkko [roomalaiskatolisen kirkon itsestään käyttämä nimitys]. — *Leik.* (ainoa) oikea. | Esittää mielipiteensä ainoana a:aksi tekevänä. Tyyli, jota pidettiin a:aksi tekevänä. — *muuttaa, päästä autuaammille metsästysmaille* (tms.) kuolla. | N. N. on jo muuttanut a:ammille metsästysmaille. Tapion tanhuvia kierrellessään ukko pääsikin a:ammille riistamaille PAULAH. Muuttaa a:ammille purjehdusvesille, harjoituskentille. **2.** (siirtyneessä merk:ssä) ylen onnellinen, auvoisa, ihana. | A. hymy, tunne, olo, antautuminen. Kivun-a. riemu KAILAS. A:an hurman vallassa. A:at hetket. Niin vietimme lempeäss' laaksoss' / päivämme a:an KIVI. -- a:ana unen helmoissa venyen lepäsi koko pirttiväki TOPPILA. Vaivaisen erä vedessä, toisen vaivaisen kylässä, a:han aitassansa SL.

autuudenjärjestys *s. usk.* = armonjärjestys.

autuu|s[65] *s.* **1.** *usk.* täydellinen onnellisuus, joka saavutetaan Jumalan yhteydessä. | Iankaikkinen, iäinen, hengellinen, taivaallinen a. Sielumme a. Periä, ansaita iankaikkinen a. Päästä osalliseksi a:desta, tulla a:den perilliseksi. [Jumala] pukee minun ylleni a:den vaatteet ja verhoaa minut vanhurskauden viittaan VT. Ja sitten mun sieluni kerran / vie kanssasi a:teen! VK[V]. **2.** ylenpalttinen onni, auvo. | Tämä hetki kangasti heille suurimpana a:tena. Minä odotan, odotan kernaasti tätä a:teni aamuhetkeä KIVI. — *Puhek.* Mikä a. sinulle siitä lähtee [= mitä hyötyä sinulle on siitä]?

autuut|taa[2*] *v.* **1.** *usk.* tehdä autuaaksi. | Jeesus laupias, armoisa, / veres kautta a:a VK[V]. — *Erik.* A:taminen, autuaaksi julistaminen l. beatifikaatio 'katolisen kirkon toimitus, joka on alempi aste pyhimykseksi julistamista l. kanonisointia'. **2.** tehdä onnelliseksi. | Taivaallinen, a:tava ilmestys. — Autojen a:tama elämä. Tulimiehet halusivat päästä selville, mihin paikkaan ne a:tavat leimat oli lyötävä.

autuuttamisjuhla *s.* katolisen kirkon juhla, jossa autuuttaminen suoritetaan. | Piispa Hemmingin a:a vietettiin Turun tuomiokirkossa v. 1514.

auvo[1] *s. runok. ylät.* onni, riemu. | Sitten sulle / kohta aukee a:n ukset LEINO. Koitar, mullekin siis / sinä antaos päiviä a:n! *MANN. Kärsimykset muuttuvat riemuksi ja puute ja alennus sisäiseksi ylennykseksi ja a:ksi TARK. Kuka kukkui: "a:n, a:n!" / se kukkui ikänsä kaiken KAL. Lähe, kuulu, kulkemahan, / metsän a. [= kunnia, kaunistus], astumahan KAL.

auvoi|nen[63] *a.*, vars. *runok.* = seur. | -- sielussas on sulla Paratiisi a:sempi *JYLHÄ.

auvoisa[13] *a.*, vars. *runok.* onnellinen, ihana. |

A. riemu. Unen a:t näköalat. On autuasta ja a:a, / kun heikko Herrahan luottaa S. KORPELA. -- Yrjön sielussa lehahti kirkkaaksi ja a:ksi kaikki se, mitä hän oli tähän saakka isänmaasta kokenut ja ymmärtänyt RAILO.

auvok|as[39*] *a.*, vars. *runok.* = ed. | -- siell' iloss' ainahisess' ovat a:kaat ikivallat *MANN.

auvot|on[57] *kar.a. runok.* onneton. | -- se kukkui ikänsä kaiken / a:tomalle emolle KAL.

avaa[9] *v. vanh. murt.* avata. | Ava nyt aittasi avara KANT. Näin mä siellä komjan portin avettuna KIVI. -- rakkaus, joka avoit taivaan, / voitit mulle autuuden! VK[v].

avaaja[10] *tek.* < avata. | Oven a:na oli nuori tyttö. Ladun a. Kokouksen a. — Avaamisvälineistä, -laitteista. | Terveysikkunan a. Säilykerasian a.

avaamat|on[57] *kielt.a.* < avata. | A. lukko, ikkuna. A. kirja. A. tie. Asutukselle vielä a:tomat maat.

avaamis|aika *s.* Myymälän a. **-koneisto** *s.* **-laite** *s.* Venttiilien a.

avaantua[1*] *v.* par. avautua.

avaari[6] *s.* A:t 'nykyisessä Unkarissa keskiajan alkupuolella asunut, nähtävästi turkkilaistataarilaista sukuperää ollut kansa'.

avail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < avata. | A. rasioita. Miehet a:evat purjeita. A. viljelyksiä. Villiviini -- a:i lehtiviuhkojansa HEPOR.

avaimenrei|kä *s.* Tirkistää a:ästä. Haparoida a:kää pimeässä.

avaimeton[57] *kar.a.* < seur. | A. lukko.

avai|n[56] *s.* **1.** lukon avaamiseen ja sulkemiseen käytettävä väline. | Kamarin, ulko-oven a. Talon a:met. Arkun, kaapin a. A. on suulla. A. kiertyy lukossa. Helistellä a:mia. — *Yhd.* puu-, rauta--, vaskia.; kierre-, vääntöa.; abloy-a. **2.** *kuv.* **a.** Taivaan valtakunnan a:met. Kaupungin a:met. Ota kultaiset a:met, / -- / aukaise Tapion aitta KAL. **b.** esineestä t. seikasta, josta jk ratkaisu, toimenpide, saavutus tms. on riippuvainen. | Välimeren a., Gibraltar. Salakielen a. Tiedon a:met. Linguaphone — käytännöllisen kielitaidon a. Tilanteen a. oli sosialistien käsissä. Leikit tarjoavat a:men lasten sielunelämään. Menestyksen a:mena on lannistumaton uutteruus. Jumalall' on onnen ohjat, Luojalla lykyn a:met SL. **3.** vars. *tekn.* rasioiden avaamiseen, vieterillä käyvien koneistojen virittämiseen, sähkötyksessä, ruuvien t. mutterien kiinnittämiseen ja irrottamiseen tms. käytettävistä välineistä. | Säilykerasian a. Kellon a. Lennättimen a. Magneeton a. Mutteri kierretään a:mella kylliksi kireälle. — *Yhd.* lennätin- l. sähkötysa.; jako-, ruuvi-, vaihtoa. **4.** *mus.* nuottiviivaston alkuun pantu merkki, joka osoittaa sävelen aseman viivastolla ja määrää siten nuottien sävelkorkeuden, klaavi, nuottiavain. | Diskantti- eli g-avain. Basso- eli f-avain.

avain|asema *s.* vrt. ed. 2. b. | Saksalaisten puolustuslinjan a:asemat. Työväenluokan yhteiskunnassa saama a. Ihmisen kehitystä koskevissa tutkimuksissa on gibbonilla a. **-kaappi** *s.* **-ketju** *s.* **-kilpi** *s.* avaimenreikää ympäröivä (metalli)kilpi. **-kimppu** *s.* Raskas a. Helistellä a:a taskussaan. **-nip|pu** *s.* Vetäisi a:un taskustaan. **-rengas** *s.* **-romaani** *s.* romaani, jonka päähenkilöillä ja tapahtumilla on vastineensa todellisuudessa. **-sana** *s.* sana, jonka avulla jk ongelma, salakirjoitus tms. on ratkaistavissa. — *Kuv.* Työ on tämän hetken a. **-teollisuus** *s. tal.* teollisuudenhaara, joka valmistaa muuta tuotantoa t. kulutusta varten korvaamattomia t. vaikeasti saatavia tuotteita. **-valta** *s. usk.* jumalansanan julistajalle kuuluva valta antaa synninpäästö katuvalle t. kieltää se katumattomalta henkilöltä; katolisen kirkon käsityksen mukaan paaville ja yleensä papistolle kuuluva hengellinen tuomiovalta. **-väli** *s. tekn.* mutterin t. ruuvinkannan yhdensuuntaisten tasojen etäisyys t. sitä vastaava avaimen kita-aukon leveys, avaimen kitaväli.

avajaisesitelmä *s.* Liikenneviikon a.

avajais|et[63] *s. mon.* tilaisuus, jossa jk kokous, toimintakausi tms. julistetaan alkaneeksi t. jk laitos avataan yleisesti käytettäväksi. | Kongressin, lukukauden a. Ravintolan, näyttelyn a. — *Harv.* Jumala antoi ensin keväimen ikään kuin suun a:iksi, sitten kesän täydessä runsaudessaan ALKIO.

avajais|istunto *s.* **-juhla** *s.* **-juhlallisuu|s** *s.*, vars. *mon.* Kilpailujen a:det. **-jumalanpalvelus** *s.* Valtiopäivien a. **-kilpailu** *s.*, us. *mon.* Hyppyrimäen a:t. **-kokous** *s.* **-näytäntö** *s.* Suomalaisen Oopperan a. **-ottelu** *s.* Nyrkkeilykauden a. **-puhe** *s.* **-päivä** *s.* Näyttelyssä kävi jo a:nä toista tuhatta katsojaa. **-sanat** *s. mon.* Näyttelyn, kokouksen a. **-tilaisuus** *s.*

avan|ne[78*] *s. lääk.* ruumiin jstak sisäosasta t. -elimestä esim. ulkopintaan johtava luonnoton, putkimainen kanava, jota pitkin luonnollinen t. tautinen erite voi kulkea, fisteli. | Mahalaukun a. Märkivät a:teet. — *Yhd.* hammas-, kavio-, maito-, niska--, sappia.

avansoida[18] *v. harv.* kohota, edistyä (virkauralla).

avan|to[2*] *s.* jäähän tehty (t. syntynyt) aukko. | Hakata a. Onkia a:nosta. Pestä a:nolla pyykkiä. Pudota a:toon. Lampi hengitteiee jo mustasilmäisten a:tojen -- kautta KARHUM. — *Yhd.* laskin-, nostin-, nuotta--, saatin-, uitto-, vetoa.; pyykkia.

avantopyynti *s. kal.* Talvella harjoitetaan a:ä.

avar|a[12] *a.* -asti *adv.* **1.** aava, lakea, laaja. | A. niitty, tasanko. A:ia taipaleita. Talolla on a:at maat. Vuorelta on a. näköala. Ulos a:aan maailmaan. Elämme yksin a:assa maailmassa. **2.** tilava, väljä, iso. | A. pirtti. Kartanon a:at suojat. A. astia. Pedon a. kita. A. hame, viitta. Puvussa on a. kaula-aukko. Pääsin a:ampiin oloihin. -- myös silloin tahdon luottaa / sun armoos a:aan VK. — Lain a. tulkinta. Sana, jolla on a. merkitys. -- Kivi [ei] ollut mikään a. [= laajalla liikkuva, monipuolinen] yleisnero TARK. — *Fon.* Huuliaukeaman suuruusasteita voidaan erottaa kolme päälajia: suppea, puolia. ja a. A. vokaali 'vokaali, jota äännettäessä suuväylä on suhteellisen avoin, esim. a, ä'; *syn.* alasarjan vokaali, alavokaali, avoin, matala vokaali. **3.** eräissä yhteyksissä = suvaitsevainen, anteeksianta-

vainen, ymmärtävä. | Äidillä on a. sydän. Rehtori osoitti a:aa ymmärtämystä poikien suunnitelmia kohtaan. Hänellä on a. maailmankatsomus.

avarahihainen *a.* A. takki.

avarahko[1] *mod.a.* A. suo, pirtti, putki, huuliaukeama.

avarakatsei|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jolla on avarat henkiset näköalat, laajakatseinen, ennakkoluuloton; vrt. kaukonäköinen. | A. tutkija, valtiomies. A. toiminta. Teos on a:sesti hahmoteltu.

avaralti *adv.* avaralla alalla, avarasti, laajalti. | A. kotimaan ulkopuolellakin. Näköalat avautuivat a. luodetta kohden. Metsiä on a. kaikkialla pitäjässä.

avara|mielinen *a.* -mielisesti *adv.* -mielisyys *omin.* A. suvaitsevaisuus. **-sydämi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* suvaitsevainen tms. | A. äiti.

avaroit|taa[2*] *v. harv.* avartaa. | Tuhansien mielet / ankeet a:it MANN. **-u|a**[1*] *v. harv.* avartua. | -- saaret sadat selviää ja aavat a:u LEINO.

avarrin[56*] *väl. tekn.* monihampainen teräskanki, jolla avarretaan työkappaleessa olevia reikiä, avennin.

avar|taa[6] *v.* -tavasti *adv.* -rus[61] *teonn.* tehdä avara(mma)ksi, laajentaa, väljentää. | A. kuoppaa. Peltoja a:retaan. Tietojen a:taminen. A. jkn näköpiiriä. A:tava ja herättävä kirja. Matkat jos mitkään ovat a:tavia. Tutkimus a:si käsitystäni runoudesta. Keskustelu vaikutti a:tavasti monen ajatustapaan.

avartu|a[1*] *pass.v.* < ed. | A:vat viljelykset. Tytön silmät a:ivat ihmetyksestä. Näköala a:u, jos noustaan korkeammalle. Sammio a:u suuhun päin. Mielikuvituksen a:minen. A:neempi ajattelutapa. N:n sielunelämä on a:nut vuosien varrella. Suumme on auennut puhumaan -- sydämemme on a:nut UT. — *Fon.* A:va diftongi 'diftongi, jonka jälkikomponentti on alkukomponenttia avarampi, esim. uo, ie';)(suppeneva diftongi.

avartuma[13] *s.* avartunut paikka t. kohta. | Laakson a:t.

avaruu|s[65] *omin.* < avara. **1.** Maiseman a. Sun armos a:tta / ei sydän käsitä VK. **2.** taivaankappaleiden välissä oleva ja rajattomasti niiden ulkopuolelle jatkuva tila; us. taivas. | Ääretön a. Maailman, taivaan a. Kiertotähdet liikkuvat a:dessa omia ratojansa. Joulukellon ääni kaikuu a:teen. Tunturit piirtyvät sinistä a:tta vasten. Aika vanhin, a. suurin SL. Mutta äkisti valkeni a. Jukolan ympärillä KIVI. Siljan mieli -- ikään kuin purjehti pois, merenään viileä a., jossa väreinä näkyi sinistä ja kultaa SILL. — *Kuv.* Hengen, aatteiden a:det. Irtaimena lähtee aatos nousemaan omiin a:ksiinsa ja tunne löytää uusia teitä AHO.

avaruus|aalto *s. fys.* avaruudessa etenevä radio- tms. aalto;)(pinta-aalto. **-geometria** *s.* avaruuskuvioita käsittelevä geometrian osa;)(tasogeometria. **-hila** *s. fys.* pisteryhmä, jossa pisteiden asemat ovat jaksoittaiset kolmen ulottuvaisuuden suuntaan, kolmiulotteinen hila. | Kide on a. **-koordinaatisto** *s. mat.* kolme toistaan vastaan kohtisuoraa viivaa, joiden suhteen voidaan määrittää pisteen asema avaruudessa. **-koordinaatti** *s. mat.* yhdessä kahden muun luvun kanssa avaruudessa olevan pisteen aseman ilmaiseva luku. **-kulma** *s. mat.* kartiopinnan rajoittama avaruuden osa. **-kuvio** *s. mat.* kuvio, jonka kaikki pisteet eivät ole samassa tasossa, kolmiulotteinen kuvio;)(tasokuvio. **-käyrä** *s. mat.* käyrä, jonka kaikki pisteet eivät kuulu samaan tasoon, esim. kierreviiva. **-suure** *s. mat.*)(lukusuure. **-säteily** *s. fys.* avaruudesta tuleva, etup. sähköllä varautuneita hiukkasia (nopeita elektroneja ja positroneja) sisältävä ja erittäin läpitunkeva säteily, kosminen säteily. **-vaikutus** *s.* Parasta [taiteilijan] tuotannossa on mahtava avaruus- ja tilavaikutus.

ava|ta[40] *v.* vrt. aukaista.

1. saattaa auki jk kiinni, suljettuna oleva. | A. ovi, ikkunat. A. kansi, venttiili, pato. Vankilat a:ttiin. Sivusta a:ttava sänky. A. pullo, rasia. A:ttu kirja. A. kytkin, lukko. A. napit, takkinsa. Kukka a:a teränsä. A:a kätesi! Sairas a:si silmänsä. A. suunsa ammolleen. Rivit a:taan sivuaskelin. Kolkuttakaa, niin teille a:taan UT. — *Kuv.* A. ovet jllek ilmiölle, tapahtumalle. Romaani a:si minulle portin uuteen maailmaan. Sairaala a:a ovensa [= otetaan käytäntöön] syksyllä. -- hän oli a:nnut pakanoille uskon oven UT. Sun porttis, oves a:ja / -- / Jeesusta vastaan ottamaan VK[v]. — A:a auliisti kätesi veljellesi, kurjalle ja köyhälle VT. A. jkn silmät näkemään jtak 'saada jku ymmärtämään, oivaltamaan jtak'. Ei a:nnut suutaan [= virkkanut mitään] koko aikana. Poika ei a:nnut korviaan [= oli kuuro] isän varotuksille. A. sydämensä jklle 'uskoa huolensa, uskoutua jklle'. Rakkaus lievittää ja a:a sydämen, sielun ja mielen KIVI.

2. päästää laskoksista tms., purkaa, irrottaa. | A. purjeet, kangaspakka. A. hiuksensa. A. lanka kierteistä. Lyhteet syötetään a:ttuina puimakoneeseen. A:a solmu! A. esiliinansa. Saumat voidaan a. tarpeen vaatiessa. Mutterin a:aminen.

3. leikata auki, puhkaista. | A. kala, hedelmä. Ruumis a:ttiin. Synnytyskalvojen a:aminen. A. paise, suonensa. A:ttu pähkinä. Pojat a:sivat koivun kyljen mahlaa juodakseen. Huoneeseen a:ttiin uusi ovi. — *Kuv.* Sota a:si vanhat haavat.

4. kaivaa, rikkoa esim. maan pinta. | Hauta a:ttiin pienelle kummulle. Isäntä a:a uusia ojia. Kannaksen haiki a:ttu kanava. Nurmi a:taan sahroilla. Taimet istutettiin kuokalla a:ttuun maahan.

5. raivata, puhdistaa, tehdä sulaksi t. kulkukelpoiseksi. | A. peltoa, kaskea. A. linja metsään. Raja on a:ttu puista. A. tukkoutuneet ojat. Meri on a:nnut selkänsä. A. laivaväylä. A. latua hankeen. A:ttu tie. Ajorata on a:ttava täyteen leveyteensä. Maaliskuu maat a:a SL. — *Kuv.* A. uusia väyliä kirjallisuuden kehitykselle.

6. levittää (eteen), saattaa nähtäville, tarjota. | N. a:si meille kotinsa. Luostari on a:n-

nut suojansa matkailijoille. Esitelmä a:a uusia näköaloja. Lukutaito a:si pääsyn satujen maailmaan. Sopimus a:a viennillemme laajoja mahdollisuuksia. - - pikkujutulla Aapelin ja Eevan nuoruuden päiviltä [Kivi on] a:nnut niin sanoakseni historiallisen näköalan heidän entisyyteensä TARK. - - ollos mun, ja ma a:an / sulle riemujen maailman! *MANN. 7. saattaa yleiseen käyttöön; julistaa alkaneeksi. | A. liikenteelle. Kylpylän, uuden pankin a:aminen. Koulu a:ttiin v. 1921. Myymälä a:taan klo 9. Kustaa Vaasa a:si valtakuntansa satamat hollantilaisille. A. kokous, näyttely. Keisari a:si valtiopäivät. 8. eräissä yhteyksissä: aloittaa (joka tav. par.). | A. säästötili. A. tuli viholliskonetta vastaan. Lääkäri N. a:si praktiikan Helsingissä. Šakkipeli a:taan tavallisesti keskussotilailla. Tämän mielenkiintoisen konsertin a:a Mozartin es-duurisinfonia.

avau|s[64] *teonn.* < ed. | Oven, ikkunan a. Kirjan a. Silmäin, suun a. Yhdessä [oven] a:ksessa syöksähdimme tupaan AHO. — *suun avaus* ruoasta, juomasta. | Tarjota, saada suun a:sta. Kantaa suun a:sta pöytään. - - ensiks suun a:sta ma tahdon haarikan oltta *MANN. — Rivin a. 'hajottaminen'. Jalkain a. 'levittäminen'. Ruumiin, vatsan a. Ladun a. Juhlan, konferenssin a. Tilin a. Šakkipelin a. Novellin a. tapahtuu luontevasti ja vie lukijan heti asioiden keskelle. — Miekkailussa: hyökkäystilaisuuden tarjoaminen vastustajalle. — *Yhd.* ruumiina.; suuna.; pelin-, tilin-, tulena.; kvartti-, kvintti-, priimi-, sekondi-, terssia.

avaus|heitto *s.* Rehtori suoritti [pesäpallokilpailujen] a:heiton. **-hin|ta** *s.* jnk tavaran hinta myyntikauden alussa. | Rukiin a:nat ovat paremmat kuin viime vuonna. **-jäännös** *s. liik.* jäännös tiliä avattaessa. **-kulma** *s.* = aukeama 3. **-kurssi** *s. liik.* ulkomaan rahan tms. kurssi sitä ensi kertaa jnak päivänä noteerattaessa. | Dollarin a. **-laite** *s.* **-merkintä, -merkintö** *s. liik.* merkintä (merkintö), jolla tili avataan. **-puhe** *s.* avajaispuhe. **-sanat** *s. mon.* Näyttelyn, kokouksen a. **-siirto** *s.* Šakkipelin a. **-vienti** *s. liik.* avausmerkintä.

avautt|aa[2*] *fakt.v.* < avata. | A. lukko sepällä. Kaupunki a:i väylän satamaansa.

avautu|a[44] *pass.v.* aueta. **1.** mennä auki sulkeutuneisuuden tilasta. | Ovi, ikkuna, luukku a:u. Pohjasta a:va laatikko. Väliverho a:u. A:nut pusero. — Raolleen a:nut suu. Kukka a:u. Ihohuokoset a:vat hierottaessa. — *Kuv.* Tulokas, jolle kaikki ovet a:ivat. Vihdoinkin silmäni a:ivat näkemään [= oivalsin] tarkoituksesi. Ei hellittänyt, ennen kuin korvat a:ivat uudelle aatteelle 'aatteeseen alettiin kiinnittää huomiota'. Tytön sydän a:i Herralle. Hän a:i [= paljasti sisimpänsä, uskoutui] äidilleen. Luonne, joka a:u vain harvoille. Kaikki eivät voi a. runoilijan sanomalle. **2.** päästä auki lukituksesta, siteestä, kääreestä, laskoksista tms., irrota, laueta, kirvota, purkautua. | Lukko, haka, kytkin a:u. A:neet napit. Solmu, side a:u. Laskuvarjo ei a:nut. Lippu a:u. Säikeet pääsivät a:maan. A:nut sauma. Tärinän johdosta a:nut mutteri. **3.** saada aukko, puhjeta, revetä. | Haavat a:vat. A:nut märkäpesäke. Maa ei itsestään avaudu siemenelle TALVIO. — Joskus: jakautua kahtia. | Väkijoukko a:i vaunujen edessä. **4.** aukosta, kuopasta, halkeamasta yms.: puhjeta, revetä, uurtua, kaivautua, syntyä. | Jäähän a:neet railot. Pihalle on a:nut uusia kuoppia. Linnunpoika työntää nokkansa munan kuoreen a:neesta reiästä. **5.** tulla avoimeksi t. aukeaksi, raivautua, puhdistua; kulkuväylistä: tulla vapaaksi, kulkukelpoiseksi; vesistä: vapautua jäistä, tulla sulaksi. | Metsään on a:nut pieni pellonsarka. Tiet ovat a:neet lumesta. Järvien avauduttua. **6. a.** olla avoinna t. aukeana (jkn edessä, näkyvissä), levitä, tarjoutua nähtäväksi. | Pellot a:vat metsän laidasta. Kosken alla a:u tyyni suvanto. Vuorelta a:va näköala. — Tieteelle on a:nut aivan uusia näköaloja. **b.** tarjoutua, tulla saataville; vapautua. | Tuotteelle a:i laajat markkinat. Hänelle a:i suuri tehtävä. Heti, kun tilaisuutta vähänkään a:u. — A:viin virkoihin oli runsaasti hakijoita. **7.** tulla liikenteen, yleisön tms. käytettäväksi. | Tie a:u keväällä liikenteelle. Luistinradat ovat a:neet tavallista aikaisemmin. Postikonttori a:u kello 9. Soitin lääkärille heti puhelinkeskuksen avauduttua. **8. a.** olla (avattavissa t. auki) jhk päin, "antaa". | Parveke a:i puutarhaan. Ikkunat a:vat [= ovat] pohjoista kohti. Itään a:va laakso. Oikealle a:va kulma. Ylöspäin a:va kaari. **b.** kulkuaukoista, johdoista, tiehyistä yms.: johtaa t. viedä jhk t. harv. jstak, päättyä jhk t. harv. alkaa, lähteä jstak. | Ovi a:u keittiöön. Kirkkoon a:va seurakuntasali. Tunneli, joka a:u Rhônen laaksoon. Sylkirauhaset a:vat suuonteloon. Säiliö, josta a:u kaksi putkea.

avautuma[13] *s.* avautunut, avoin kohta t. paikka. | Puseron a. Laakson a.

avautumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* A. kukka, silmu. - - huulet olivat puristuneet mykäksi, a:tomaksi vihanpiirroksi HAARLA.

avennin[56*] *s. tekn.* = avarrin.

avento[2*] *s. murt.* avanto.

avenue[21] [avny t. aveny] *s.* (leveä) puistokatu. | Kulkea a:ta.

aviis|i[6] *s. vanh. leik.* sanomalehti. | Päivän a:it. Lukea a:eja. - - näkyy se lukukin, joka on jokaisen a:in yläreunassa: Suometar SILL.

avio[3] *s.* **1.** avioliitto. | Onnellinen a. Astua a:on. Olla a:ssa jkn kanssa. Rikkoa a. N:llä oli ensi a:ssaan neljä poikaa. — *Kuv.* - - huumori ja hellyys ovat niissä [runoissa] harvinaisen onnellisessa a:ssa AK. — *Yhd.* kauppa--, osto-, ryöstö-, seka--, syrjää. **2.** aviopuoliso, vars. aviovaimo. | Antaa, mennä a:ksi. Ottaa a:kseen. Arkena a. katso, kosi tyttö työnteossa SL. Miehen oma nuori vaimo, / a:nsa armahin KIVI.

avio- avioliittoa koskeva, avioliittoon kuuluva, avioliitto-.

avio|ehto *s.* **1.** Määräikä a:ehtona. **2.** *lak.* = seur. **-ehtosopimus** *s. lak.* avio- t. kihlaparin keskinäinen sopimus, jolla he muuttavat sitä omaisuusjärjestelmää, joka muutoin lain mukaan heidän välillään vallitsisi, avioehto, pak-

tumi. **-elämä** *s.* Viettää rauhallista a:ä. A:n alkumyrskyt.

avioero *s.* avioliiton purkaminen t. purkautuneena oleminen. | Saada a. Elää a:ssa. **-juttu** *s.* Kreivittären a. herätti tavatonta hälinää. **-kanne** *s. lak.* Nostaa a. **-peruste** *s. lak.* laillinen syy, joka oikeuttaa saamaan avioeron.

avioeste *s. lak.* seikka t. olosuhde, joka estää jkn henkilön menemästä naimisiin jkn tietyn henkilön t. yleensä kenenkään kanssa. | Relatiivinen, absoluuttinen a.

-avioi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *s.* Moni-, yksia.

avioitua[1*] *v.* mennä naimisiin. | Lähisukulaiset eivät saa a. keskenään.

avio|kauppa *s. leik.* avioliiton solmiminen, naimiskauppa. | Kihlat ovat a:kaupan vakuutena. **-kielto** *s.* Roomassa vallitsi a. patriisien ja plebeijien välillä. **-kumppani** *s.* aviopuoliso. **-kunnia** *s.* A:n loukkaaminen. **-kuulutu|s** *s.* seurakunnan kirkkoherran t. jkn muun viranomaisen aiotusta avioliitosta tekemä julkinen ilmoitus, kuulutus, avioliittokuulutus. | Saada a. Lukea a:ksia. **-käsky** *s. vanh.* avioliitto. | A. pitää kunniallisesti kaikkein seassa pidettämän ja aviovuode saastatoinna UT[v]. [Lukkari] muistuttaa heitä lyhykäisellä puheella a:n tärkeistä velvollisuuksista KIVI. **-lapsi** *s.* avioliitossa syntynyt lapsi.

avioliit|to *s.* miehen ja naisen lainmukainen yhdyselämä, avio, naimaliitto. | Solmia a. Mennä, astua a:toon. Vihkiä, kuuluttaa a:toon. Purjehtia a:on satamaan. Elää a:ossa. Purkaa a. A. purkautuu. A:on siteet. A:on proosa. Tästä a:osta syntyi 7 lasta. Erimielisyys nostaa pilviä a:on taivaalle. Mutta Pärtty ei kyennyt vaalimaan a:on puutarhaa HEPOR. — *Yhd.* lapsi-, sukulaisa.; osto-, ryöstö-, siviilia.; järki-, raha--, rakkaus-, toveria.

avioliitto|aie *s.* N:n a:aikeet. **-draama** *s.* avioliittoa käsittelevä draama; *kuv.* vaikuttava, järkyttävä avioliittotapahtuma, avioliittomurhenäytelmä, perhedraama. **-huijari** *s.* vars. henkilö, joka aviolupauksella houkuttelee naisilta rahaa. **-ikä** *s.* laissa säädetty ikä, jonka täytettyään henkilö voi mennä avioliittoon, naimaikä. | Tulla a:än. Naisen a. on 17 vuotta.

avioliittoisuus[65] *s.* päätettyjen avioliittojen luku väkilukuun verrattuna; päätettyjen avioliittojen ja naimakelpoisen väestönosan suhde. | A. 1.000 henkilöä kohti vuodessa.

avioliitto|kielto *s.* = aviokielto. **-kuulutus** *s.* = aviokuulutus. **-laina** *s.* avioliittoon meneville myönnettävä rahalaina. **-laki** *s.* **-lupaus** *s.* = aviolupaus. **-markkin|at** *s. mon. leik.* Rikas nainen on hyvässä kurssissa a:oilla. **-murhenäytelmä** *s. kuv.* Pasilassa tapahtunut a. vielä selvittämättä. **--oikeus** *s.* = avio-oikeus 1. **-romaani** *s.* Nykyaikainen a. **-sopimu|s** *s.* aviosopimus. **1.** avioliiton solmimisesta tehty sopimus. | Tyttö hyväksyi a:ksen vanhempiensa pakotuksesta. **2.** par. avioehtosopimus. **-tarina** *s.* Romanttinen a. **-tarjous** *s.* **-tarkoitu|s** *s.* Sivistynyt nuorimies haluaa tutustua a:ksessa reippaaseen neitoseen. **-todistus** *s. lak.* kuulutusviranomaisen eräissä tapauksissa avioliittoon aikovalta henkilöltä mahdollisen avioesteen varalta vaatima todistus. **-toimisto** *s.* avioliittoja ammattimaisesti välittävä toimisto, naimatoimisto.

avioliittoutu|a *v.*, vars. tilastotieteessä: solmia avioliitto. | A:mista edistävä lainsäädäntö.

aviolli|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** avioliittoa koskeva, avioliittoon kuuluva. | A. kiintymys, yhdys-, yhteiselämä. A. pidättyväisyys. A:set velvollisuudet, ristiriidat. — Us. par. muuten. | A. uskollisuus 'aviouskollisuus'. A. elämä 'avioelämä'. A:set asiat 'avioasiat'. Pilvi a:sella taivaallamme 'avioliittomme taivaalla'. **2.** avioliitossa oleva t. tapahtuva t. syntynyt;)(avioton. | Kaksi äitiä, toinen a., toinen avioton. Väestön a:suus, par. avioliittoisuus. Me olemme jo vanhoja a:sia [= olleet kauan naimisissa] J.FINNE. A. lapsi, par. aviolapsi. Aviottomien lasten suhde a:siin. A. syntyperä.

avio|lupaus *s.* jklle (tav. naiselle) annettu lupaus avioliittoon menemisestä hänen kanssaan, avioliittolupaus. | Syyte a:lupauksen rikkomisesta. **-mies** *s.* nainut mies; puoliso, (vaimon) mies. | Ritarillinen a. **-moraali** *s.* Vaimon a. oli häpeäksi perheelle.

avionrikkoja 1. *s.* aviorikoksen tekijä. **2.** *a. raam.* Tämä paha ja a. sukupolvi UT.

avio|-oikeus *s. lak.* **1.** avioliittoa koskevat oikeussäännökset, avioliitto-oikeus. **2.** se oikeus, joka kumpaisellakin puolisolla on toisen omaisuuteen, ellei tätä oikeutta ole avioehtosopimuksella poistettu t. rajoitettu. **--onn|i** *s.* A:en pääehtoja on keskinäinen ymmärtämys. **--osa** *s. lak.* se osa pesän säästöä, jonka puoliso avioliiton purkautuessa avio-oikeutensa nojalla saa. **-pari** *s.* **1.** aviopuolisot, pariskunta. | Vihkiä a. Riitaisa a. **2.** *harv.* aviopuoliso. | Vieläkö a:si on sairas? **-pariskunta** *s.* **-pelto** *s. vanh.* talon t. kylän lähellä oleva vanha pelto, rintavainio. **-petos** *s. lak.* toisen henkilön vietteleminen avioliittosopimukseen antamalla hänelle vääriä tietoja t. salaamalla avioeste. **-puoliso** *s.* puoliso, (avio)mies t. (avio)vaimo. | Ottaa jku a:kseen. **-rakkau|s** *s.* Elää a:dessa. **-riita** *s.* **-rikos** *s.* avioliiton loukkaaminen huorinteolla t. siten, että aviopuoliso menee naimisiin t. kihloihin toisen kanssa. **-si|de** *s.* Pyhät a:teet. Vapautua a:teistä. A:teiden höltyminen, lujittuminen. **-siip|pa** *s. leik.* vaimo. | - - mikä riippa / on liian viisas ja sielukas a. *MANN. - - ennustanpa kurjat päivät sille tytölle, jonka hän a:aksensa narraa KIVI. **-sopimus** *s.* = avioliittosopimus. **-sopu** *s.* **-suh|de** *s.* Laillistettu, pysyvä, löyhä a. A:teen rikkominen. Se lemmenhurma, joka johtaa a:teeseen, ei ole semmoisenaan pysyväinen SILL. **-syleily** *s.* **-sää|ty** *s. vanh.* ja *ylät.* avioliitosta; avioliitossa olevain siviilisäädystä. | Pyhä a. Astua, ruveta a:tyyn. Täyttää a:dyn käskyt. Sen heistä - - joka ennen a:tyyn joutuu, tulee periä viisi sataa riksiä KIVI.

aviot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* sellainen, joka ei ole avioliitossa; avioliiton ulkopuolella tapahtuva t. syntynyt. | A. äiti. A. syntytys. A:tomat suhteet. Elää a:tomuudessa. A. lapsi. A. syntyperä. Poika on a:tomasti syntynyt.

avio|uskollisuus *s.* **-vaimo** *s.* naimisissa oleva nainen; puoliso, (miehen) vaimo. | Hellä a. **-vuode** *s.* Avioliitto pidettäköön kunniassa - - ja a. saastuttamatonna UT. **-yhdyntä** *s.* **-yhteys** *s.* Pidättyä a:destä.

avis|jooni[4], **-'ooni**[4] *s. kans.* huutokauppa, "auksuuni". | Se oli saanut viinaa eilen a:oonissa... ja minuakin aikoi lyödä ALKIO. - - peräakkunalla oli se Arola-vainaan a:joonista huudettu, mustaksi petsattu tupakkilaatikko SILL.

avista- *liik.* talletusten, vekselien tms. maksamisesta puhuttaessa: vaadittaessa, (vekseliä tms.) näytettäessä, esitettäessä. **-kurssi** *s.* esim. näytettäessä maksettavien vekselien kurssi;)(termiinikurssi. **-talletus** *s.* vaadittaessa, ilman irtisanontaa maksettava talletus. **-varat** *s.* vrt. ed. **-vekseli** *s.* esitettäessä maksettava vekseli, näyttövekseli.

avitaminoosi[4] *s. lääk.* vitamiininpuutetauti.

avit|ella[28*] *frekv.v. vanh.* < seur. | Melkein yhdellä jalalla nilkuttaen a:teli hän itsensä penkin luo LASSILA.

avit|taa[2*] *v. vanh.* auttaa. **1.** Raha ei a:a meitä. Tuuli a:taa soutajia. Eukko nousi tytön a:tamana vaunuun. - - eivät tuossa a:taneet ämmät, / eivät puuhat lukkarein ja pappein KIVI. - - hitaasti te a:atte tämän huoneen rakentamista J. FINNE. Vaan jos se sinua a:taisi, niin riemulla minä valtimoni auki ratkoisin KALLAS. **2.** huudahduksissa. | Jumal'a:a! Kiesus a:a! | Minä en varasta. Jumal'a:a! sitä en tee KIVI. Aut'a:a! olenko minä Pukkila? KILPI.

avo[1] *a.* -us[65] *omin.* **1.** *harv.* avonainen, avoin. | - - luja tahto, sydän suora, / a. silmä, vapaa aate K. LEINO. Ja minne päättyi selkien lakea, kun a:a ja a:a oli jokainen salmen suu KILPI. — *avossa suin* avosuin, suu auki. | Seisoa, töllistellä a:ssa suin. Leijona ryntäsi a:ssa suin sotamiehen kimppuun. **2.** *maat.* avorakenteinen. | A. hevonen, karja. A. luusto. Kupeen a:us. Hevosella on a. runko.

avo- avoin, avonainen.

avo|asento *s.* Kansi suljettuna ja a:asennossa. **-astia** *s.* **-auto** *s.*)(umpiauto. **-haava** *s.* Puukon viiltämä a. Naarmut ja a:t. **-hakkaus** *s. metsät.* maata runsaasti paljastavien hakkausten yhteisnimitys. **-hiekka** *s. met.* Kaavata muotti a:an 'valimon lattialla olevaan hiekkaan'. **-hihna** *s. tekn.* tehonsiirtohihna, joka on pingotettu kahden hihnapyörän välille siten, että niiden pyörimissuunta on sama;)(ristihihna, puoliristihihna. **-huolto** *s.* kotona tapahtuva yhteiskunnallinen huolto;)(laitoshuolto. **-hylly** *s.* Lainakirjastossa on a:t, kun yleisö pääsee itse valikoimaan kirjat. **-ikkuna** *s.*

avoi|n[56] *a.* -mesti *adv.* auki oleva, aukinainen, avonainen.

1. salpaamaton, sulkematon, sulkeutumaton. | A. ovi, portti, luukku. A. laatikko, pullo. A. kirja. Silmät, suu a:nna. A:met huulet. Kylvää a:min kourin. Juoksi takki a:nna. Kirje on jätettävä a:mena tarkastettavaksi. A:met kukat. A. haava. — *Kuv.* Ovi oli hänelle a:nna menestykseen. A:men oven politiikka 'politiikka, joka kannattaa vapaata kauppaa ja yl. taloudellista vapautta'. — Liikkua a:min silmin 'tarkkaavaisena'. Katsoa a:min silmin [= rohkeasti] totuutta. Hänellä on a. silmä kauneudelle 'hän on valpas huomaamaan kauneutta'. Kuunnella korvat a:nna 'tarkkaavaisena'. Johtajalla oli a. korva [= johtaja oli myötämielinen, suopea] apulaisten toivomuksille.

2. siteestä, kääreestä, laskoksista tms. päässyt t. päästetty, sitomaton, kääreetön, laskostamaton, levällään oleva. | A. lyhde. Solmio a:nna. A:meksi purkautunut köydenpää. Paperi a:mena pöydällä. Paketti on vielä a:mena. — A:meksi ponnahtanut vanne.

3. a. peittämätön, kattamaton, peitteetön, katteeton, kanneton, suojaamaton. | A. astia, kori, ruuhi. A:met vaunut. Tuliasema on joko a. tai peitteinen. A:mesti asennettu moottori. Vajassa ei saa käsitellä a:nta tulta. — A:met ja salaojat. A. ojitus. Seistä a:men haudan partaalla. — *Lääk.* A. (luun)murtuma 'avomurtuma'. **b.** aukollinen, seinätön, verhoton. | Edestä a. takka. A:mia ja ovellisia kirjahyllyjä. A. katos, halli. Kuisti on a. etelään. Rinnasta a. kenkä. Selästä hyvin a. iltapuku. — A. ketju, rengas 'ketju, rengas, jonka päät eivät liity yhteen'. Alaspäin a. kaari. **c.** paljas, peittämätön, verhoton. | Rinta a:nna. Selän a:meksi jättävä iltapuku. Lapsi lepäsi äidin a:mella povella. Paikoin näkyi a. kallio. A. johdin.

4. esteetön, raivattu, puhdistettu; kulkuväylistä: kulkukelpoinen, selvä, vapaa; vesistä: jäätön, sula. | Hakata linja, raja a:meksi. Puhdistaa ojat a:miksi. Hiihtää a:nta latua. A:meksi raivattu väylä. Pitää pakotie a:nna. A. d-linja [šakkipelissä]. A. maalintekotilanne. A. meri, vesi. Satama on a:nna 10 kk. vuodesta. — *Kuv.* Tie menestykseen on a:nna.

5. a. avara, väljä;)(ahdas, suppea. | A. suppilo. Puku, jossa on hyvin a. kaula-aukko. A. rakennustapa 'jossa rakennukset ovat väljästi erillään'. — *Fon.* A. vokaali 'avara vokaali'. Laulaa liian a:mesti 'suuväylä liian avoinna'. **b.** aukea, aava, tyhjä; esteetön, vapaa. | A. tori, suo, kenttä. A. tunturimaasto. Sairaala oli aivan a:mella paikalla. Vuorelta on a. näköala joka suuntaan. Jätti kilpakentän a:meksi vastustajalleen. Piha keskeltä a., laidoilla pensasistutuksia. Muikku elää a:milla selkävesillä. Telirannasta metsälle päin on a:nta vainiota SILL. Rovasti käveli hiljalleen edestakaisin a:mella keskilaattialla SILL.

6. a. suojaton (vars. *sot.*); altis jllek. | Rintaman a. [ )(nojaava] sivusta. Olla a:messa tuliasemassa. A. kaupunki 'jota ei puolusteta'. Ketju etenee a:messa maastossa. — A. [= saareton] rannikko. Järvi on a. tuulille. **b.** us. *kuv.* altis, vastaanottavainen jllek (vrt. 1, kuv.). | Vaikutuksille a. mieli. Kaikelle kauniille a. luonne. Raamatusta virtaa voimaa a:meen sydämeen. Tänä päivänä kuuma ja a. / sydän nuori on jokaisen KAILAS.

7. a. sellainen, mihin on esteetön pääsy; käytettävissä t. tarjolla oleva. | Liikenteelle a. tie. Hänen kotinsa on aina taiteilijoille a. Konttori on a:nna klo 4:ään. Koulusivistys on kai-

kille a:nna. Yhdistykseen on kaikilla a. pääsy. Kilpailujen A-sarja on a. kaikille seuran jäsenille. I palkinto a:messa luokassa [koiranäyttelyssä]. Meille on a:nna useita mahdollisuuksia. Katso, minun maani on a:nna edessäsi; asu, missä mielesi tekee! VT. - - Maijan edessä oli se yksi ja ainoa, mikä aina on vaimoihmiselle a:nna: ruveta piiaksi SILL. **b.** virasta, toimesta: täyttämättä t. haettavana oleva, vapaa, vakantti. | Täyttää a. toimi. Hakea a:nna olevaa virkaa. Työnjohtajan paikka julistetaan a:meksi 1. p:stä marraskuuta.

8. a. rehellinen, vilpitön, suora, rehti, reilu, avomielinen. | A. katse. Vilpitön ja a. luonne. Saavutti suosiota a:meila esiintymisellään. Keskustella, myöntää, tunnustaa jtak a:mesti. Kertoi a:mesti kaikki huolensa. Lähestykäämme Jumalaa a:min lapsenmielin! Toverien välillä on a. suhde. Puhui a:men hävyttömästi. Painia a:mesti. **b.** selvä, ilmeinen, ilmi-. | A. vihamielisyys, sota. Tapaus on a:messa ristiriidassa sen kanssa, mitä asiasta tiedetään. Joutui a:meen taisteluun. Puhkesi a. kapina vallanpitäjiä vastaan.

9. julkinen. | A. kirje (vrt. 11. a) 'tav. sanomalehteen painettu, määrähenkilölle, jllek virastolle tms. t. yl. yleisölle osoitettu kirjoitus'. A. äänestys ja koneäänestys. Järjestys määrätään a:men arvonnan perusteella. Kilpailutuomarit arvostelevat hypyt a:mesti erityisiä numerotauluja näyttäen. Suunnitella a:mesti vallankaappausta.

10. ratkaisematon, päättämätön, keskeneräinen. | A. ongelma. Nimitysasia on vielä a. On a. kysymys, milloin laitos voidaan avata. Jäi toistaiseksi a:meksi, mitä talo korjattuna tulee maksamaan. — *Liik.* Ostaa a:mella kaupalla 'niin että kauppa voidaan vielä peruuttaa'. A. eli vahvistamaton, peruutettavissa oleva [ )(vahvistettu, peruuttamaton] remburssi. Tilissänne on vielä a:mena [= maksamatta] 5.000 mk.

11. eräitä termejä. **a.** *lak.* A. kirje (vrt. 9) 'eräs laji valtion viranhaltijain nimittämiskirjoja'. Tasavallan presidentin a. kirje eduskunnan kokoonkutsumisesta ylimääräisille valtiopäiville. A. valtakirja 'valtakirja, jossa ei ole valtuutetun nimeä t. jossa hänen valtuuksiaan ei ole rajoitettu, blankovaltakirja'. Saada a:met valtuudet 'valtuudet toimia harkintansa mukaan'. A. eli ilmoitusvelvollinen elinkeino. **b.** *liik.* A. (kirja)luotto eli blankoluotto; vrt. avoin saatava, velka. A. tili ja konttokurantti ovat a:men luoton lajeja. Ostaa a:meen tiliin. A. saatava, velka 'saatava, velka, joka perustuu vain tilimerkintään ja josta siis ei ole velkakirjaa, vekseliä tms., tilisaatava, -velka'. A. siirto 'vekselin, osakkeen tms. siirto merkitsemällä ainoastaan siirtäjän nimi, mutta ei saajan, blankosiirto, -indossamentti'. A. talletus;)(suljettu (sinetöity t. pankkilokeroon pantu) talletus. A. vekseli 'vekseli, johon asettaja, siirtäjä t. tunnustaja kirjoittaa nimensä ennen kuin vekselin summa, päivämäärä jne. on siihen merkitty, blankovekseli'. A. yhtiö 'yhtiö, jossa kaikki osakkaat vastaavat koko omaisuudellaan yhtiön sitoumuksista, (solidaarinen) kauppayhtiö'. **c.** *Kiel.* A. tavu 'avotavu'. — *Lääk.* A. [= tarttuvalla asteella oleva] keuhkotauti. — *Mer.* A. tuuli 'avotuuli'. Purjehtia a:nta tuulta. — *Sot.* A. järjestys 'avojärjestys'.

avoinna|olo *s.* Viran a. ilmoitetaan kolmesti julkaistavalla kuulutuksella. **-pito** *s.* Sataman a.

avo|jalka *s.* paljas jalka. | - - polku tuntui a:jalkaan sileältä ja viileältä RAILO. **-jalkainen** *a.* paljasjalkainen. | A. kulkuri. **-jaloin** *adv.* paljain jaloin. | Astua, juoksennella a. **-jono** *s.* *sot.* edettäessä käytetty avojärjestyksen muoto, jossa miehet ovat n. 3 metrin etäisyydellä peräkkäin. **-juuri|nen** *a.* *el.* A:set hampaat 'kulumisen mukaan juuresta kasvavat hampaat'. **-järjesty|s** *s.* *sot.*)(sulkeisjärjestys. | Ryhmä on a:ksessä, kun sen yksityiset miehet eivät ole sidotut määrättyihin paikkoihin sekä kun välit ja etäisyydet ovat summittaiset vaihdellen tarkoituksen ja maaston mukaan SO. **-kaivos** *s.* kokonaan maan pinnalla näkyvissä oleva kaivos. **-kallio** *s.* paljas kallio. | Talo on rakennettu a:lle asetettujen nurkkakivien varaan KARHUM. **-kanava** *s.* kahta samalla korkeustasolla olevaa vesistöä yhdistävä suluton kanava; *syn.* kaivanto;)(sulkukanava.

avokas[60*] *s.* *ehd.* avokenkä.

avo|katseinen *a.* -katseisesti *adv.* -katseisuus *omin.* **1.** vilpitön, avomielinen; optimistinen. | Leppoisa, a. humoristi. **2.** tarkka huomiokyvyltään, valpas. | A. reportteri. Johtajan a:katseisuus oli liikkeen pelastus. **-kattila** *s.* **-kaula** *s.* **-kaulai|nen** *a.* -suus *omin.* A. pusero, iltapuku. Esiintyä a:sena. — A. [= väljäkaulainen] pullo. **-kenkä** *s.* päällisetön t. rinnasta avoin kenkä. | Naisten a. **-koht|a** *s.* Jäässä on a:ia. **-koro** *s.* *metsät.* kasvavan puun pintaan vikaantumisen johdosta syntynyt avonainen, tav. terve ja pihkoittunut syvennys. **-kuisti** *s.* Tilava, aurinkoinen a. **-käsin** *adv.* **1.** paljain käsin. | Lipeäkiveen ei saa koskea a. **2.** auliisti, runsaasti. | Rahaa jaettiin a. jokaiselle pyytäjälle. **-käti|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** paljaskätinen. | A. hiihtäjä. — Tav. **2.** antelias, tuhlaileva. | Emäntä on liian a. Räätäli antoi a:sesti luottoa. **-liek|ki** *s.* Munakas paistetaan a:illä. **-lie|si** *s.* Keittäminen a:den kolmijalalla. **-louhos** *s.* vrt. avokaivos. **-luinen** *a.* *maat.* = avorakenteinen 2. **-luomi** *s.* *lääk.* silmä(luomi), jota on mahdoton sulkea jnk siinä olevan vamman t. taudin vuoksi; myös sellainen vamma t. sairaus; *syn.* avo-, jänissilmä, rakoluomi. **-ma|a** *s.* **1.** aukea maa. | Asua a:alla. Paeta a:ilta metsiin. **2.** tavallinen viljelysmaa kasvilavan vastakohtana. | Kasvi, jota viljellään a:alla. A:an kurkku. Krassi on suosittu a:an kukka. **-maasto** *s.*, vars. *sot.*)(peitteinen, metsämaasto. | Taistella a:ssa. **-maisema** *s.* **-merenlaivasto** *s.* *sot.* = aavanmerenlaivasto. **-mer|i** *s.* **1.** aava meri, ulappa. | Satama on a:en rannalla. **2.** jäätön, sula meri. **-merikalastus** *s.* **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* huolensa, ajatuksensa tms. helposti paljastava, avosydäminen; vilpitön, suora. | A. tyttö. A. hymy. Asiasta keskusteltiin a:sesti. **-muoto** *s.*

sot. A:ihin kuuluvat avotuntuman ja avojärjestyksen muoto sekä lähestymismuoto. **-murtuma** *s. lääk.* luunkatkeama l. -murtuma, jossa myös iho on puhjennut; avoin, avonainen (luun)murtuma;)(yksinkertainen l. umpinainen luunmurtuma.

avonai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Merk.-ryhmistä ks. avoin. **1.** A. ovi. A. salpa. A. ketju, rengas. A:set silmät. A. nyrkki. A. murtoviiva, ympyrän kaari. — *Kuv.* Kaikki ovet ovat a:set kaupalle. Hänellä on a:set silmät keksimään mahdollisuuksia. **2.** A. solmu, silmukka. Taikuri peitti sormuksen a:sella nenäliinalla. **3.** A. tavaravaunu. A. liesi, kiuas. A. moottori, pumppu. A. tuli. A:set portaat. A. kuisti, vaja. A. teatteri. A. kaivos, hauta. A:set rinnat. Kaulasta a. pusero. Jätteiden a. säilytys. Tykistö on sijoitettu a:sesti aluksen pääkannelle. **4.** Hakata a:seksi. A. linja, tie. A. meri. Satama pidetään a:sena koko talven. **5.** A. kulma. Linnuilla on a. lantio. Nimi kirjoitetaan a:selle riville. — A. katu, niitty, rannikko. Järven a. ulappa. Huvilasta on a. näköala. Kenttä tekee a:sen vaikutuksen. **6.** Rajojen a:suus. Valtakunta oli a. valloittajille. Kauneudelle hyvin a. mieli PAKK. **7.** Sairaala on kaikille a. Älä lyö laimin a:sta tilaisuutta! Hakea a:sta virkaa. Piispanistuimen ollessa a:sena Agricola toimi kirkkomme johtajana. **8.** Kasvojen a. ilme. Poikamaisen a. hymy. Luonteen a:suus. A. sota, tappelu. Keskustella a:sesti. Pelata a:sin kortein. Lapsilla on a. suhde vanhempiin. **9.** A. vaali. Äänestys tapahtuu a:sesti, ellei vähintään kolme edustajaa toisin vaadi. **10.** A. asia, kysymys. Minulle jäi a:seksi, miten romaani päättyy. — *Liik.* Ostaa a:sella kaupalla. **11.** *Lak.* A. valtakirja. — *Liik.* A. luotto, saatava, siirto, tili, velka. — *Kiel.* A. tavu. — *Lääk.* A. keuhkotauti. — *Tekn.* A. hihna 'avohihna'. — *Mer.* A. tuuli 'avotuuli'.

avo|neliö *s. sot.* yhdeltä sivultaan avoin neliö (paraatiryhmityksessä). | Seistä a:neliössä lipun ympärillä. **--oja** *s.*)(salaoja. | Pelto on a:ssa. **--ojit|taa** *v. maat.* A:ettu maa 'avo-ojassa oleva, avo-ojaan pantu maa'. **--ojitus** *s. maat.* **-paik|ka** *s.* Olla a:alla. Jättää a:koja kylvökseen. **-parijono** *s. sot.* avojärjestyksen muotoja; vrt. avojono. **-peli** *s.* šakkipeli, joka avataan kuninkaan edessä olevaa sotilasta siirtämällä. **-peräinen** *a.* vetinen, vesiperäinen. | A. maa. **-piha** *s.* **-portaat** *s. mon.* Temppeliin johtavat a. **-puhei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* huolensa tms. helposti kertova; puheissaan suora. | Vaimo selvitti a:sesti sukunsa ja syntynsä. **-päin** *adv.* paljain päin. | Olla a. Kulkea a. ulkona. **-päi|nen** *a.* A. tyttö. Kirkosta tulvii a:siä miehiä. **-pä|ä** *a.* Taampana kohosi - - korkea uhrivaara a:ine [= laeltaan paljaine, puuttomine] kallioineen AHO. **-rakenteinen** *a.* **1.** peitteetön, kattamaton. | A. moottori. **2.** *maat.* avo-, väljäluinen, avo. | Lehmä on a., jos sillä on pitkä selkä, avarat kylkiluiden välit ja väljät lavat. **-ran|ta** *s.* Rautakala kutee a:noilla myöhemmin kuin suojaisissa lahdissa. **-ra|ta** *s.* **1.** Tuuli ja sade heikentävät a:dalla ampumakilpailujen tuloksia. **2.** *raut.* liikennepaikkain tulo-opastimien t. (niiden puuttuessa) uloimpien tulovaihteiden välinen rataosa. **-rauhanen** *s. anat.* ruumiin ulkopinnalle t. jhk sen onteloon aukeava rauhanen. **-rengas** *s.* Ketjun jatkamiseen käytetään erityistä a:ta, hahloa. **-rinnoin** *adv.* rinta paljaana. | Poika seisoo tuulessa a. **-rinta** *s.* Aurinko paahtoi a:a täydeltä terältä. Mutta [frakin] a. esiintyy aina paremmin edukseen, kun se saa pullottaa vähän ulospäin AHO. **-rintai|nen** *a.* A. merimies. Miilu sytytetään a:sena, jos se voidaan peittää neljän tunnin kuluessa. Hänellä oli vain a. liivi aivinapaidan päällä LEINONEN. **-rivi** *s. sot.* sulkeisjärjestyksen tarkastusmuoto, jossa ryhmät t. niitä vastaavat ovat järjestyneinä kukin riviin peräkkäin etuojennukseen. **-rivistö** *s. voim.* harva rivistö(muoto), jossa suoritetaan vapaaliikkeitä. | Järjestyä a:ön. **-ruuh|i** *s. tekn.* Vesi johdetaan a:ella turbiiniin. **-satama** *s.* **1.**)(sulkusatama. **2.** jäätön satama. **-sauma** *s.*, vars. *rak.* tiiliseinää muurattaessa käytetty sauma, jonka pintaosa vasta jälkeenpäin täytetään sementinsekaisella laastilla. **-selkä** *s.* Iltapuku, jossa on a. **-selkäinen** *a.* A. iltapuku. — A. järvi.

avosetti[4] *s.* Recurvirostra avocetta, mm. Keski- ja Etelä-Euroopassa pesivä mustan ja valkoisen kirjava kahlaajalintu.

avo|siittoinen *a. kasv.*)(umpisiittoinen. | Kukkia sanotaan a:siittoisiksi, jos ne ovat avoinna siitoksen tapahtuessa. **-silmin** *adv.* **1.** silmät auki. | Minä olin a. — enkä minä nähnyt KAILAS. **2.** *kuv.* valppaasti; rohkeasti. | Äiti seurasi a. lapsensa kehitystä. Miehet uhmasivat a. kuolemaa. **-silmä** *s.* **1.** - - yhtä kiiluvaa a:ä ei näy missään KARHUMI. **2.** *lääk.* = avoluomi. **-silmäi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** Piikkisika synnyttää 2—4 a:stä poikasta. **2.** *kuv.* valpas, rohkea. | Karjalaiset ovat a:stä kansaa. Liikemieheltä vaaditaan a:syyttä ja tarmoa. **-sinkkaus** *s. puut.* lautoja kulmittain toisiinsa yhdistettäessä käytetty nurkkaliitos, jossa lautoihin niiden koko paksuudelta tehdyt pykälät ulottuvat täydelleen toistensa lomitse;)(peitto-, salasinkkaus. **-sointu** *s. mus.* terssitön sointu. **-suin** *adv.* suu auki. **-sui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** A. kala. A. pullo, astia. A. lahdelma. **2.** *kuv.* kielevä, suulas, "paha suustaan". | A. akka. Puhua a:sesti. | Oletko sinä Lauri? Tuommoinen a. riivattu? KIVI. **-suo** *s.* **-suu 1.** *s.* Vesi imeytyy tiileen sillä a:llaan olevasta pullosta. **2.** *a.* avosuinen, vars. *kuv.* | A. piika. **-sydämi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* huolensa tms. helposti paljastava, avomielinen; vilpitön, suora. | A. nainen. Kertoa a:sesti suunnitelmistaan. **-sylin** *adv.*, vars. *kuv.* | Meidät otettiin a. [= sydämellisesti, mielellään] vastaan. **-syli|nen** *a.* — *Kuv.* Järvi näkyi a:senä puiden keskeltä. **-sävyi|nen** *a. mus.* vrt. avosointu;)(sointusävyinen. | Oktaavi, kvintti ja kvartti ovat a:siä tasasointisia intervalleja. **-taistelu** *s.* Antautua a:un. **-taiva|s** *s.* Yöpyä a:an alle. **-takka** *s.* suupellitön takka. | Olohuoneessa ko-

dikas a. **-tavu** s. *kiel.* vokaaliin päättyvä tavu, avoin, avonainen tavu;)(umpitavu. **-tul|i** s. Valmistaa ruokaa a:ella. Tupakanpoltto ja a:en käyttö on kielletty. **-tuuli** s. *mer.* aluksen poikkiviivan peränpuolelta puhaltava tuuli, avoin, avonainen tuuli. **-vaunu** s.)(umpivaunu. **-vene** s. **-veran|ta** s. Lueskella a:nalla. **-ve|si** s. **1.** aava vesi, ulappa. | Silakka on a:sien kala. **2.** jäätön, sula vesi. | A:den aikana. Tavara toimitetaan ensi a:dellä. **-vesi-kau|si** s. Laivaliikenne on päättynyt tältä a:delta. **-viemär|i** s. Salaojat laskevat a:eihin. **-vilpola** s. Huvilan a. **-virei|nen** *a. kut.* Sulkuvireisissä kutomakoneissa vire suljetaan syöstävän jokaisen heiton jälkeen, a:sissä vain osa loimilangoista erältään vaihtaa virettä muiden pysyessä ylä- ja alavireessä. **-äänesty|s** s.)(salainen äänestys. | Vaali toimitetaan a:ksellä.

avu[1] s. (tav. ihmisen) hyvä ominaisuus, edullinen puoli t. piirre, ansio, hyve. | Luonteen lujuus on suuri a. Korvaamaton a. Luontaiset, musikaaliset a:t. Ihminen a:ineen ja heikkouksineen. Kiittää jkn a:ja. Hänen parhaita a:jaan on tunnollisuus. Johtajalta vaaditaan monia henkilökohtaisia a:ja.

avuksi|huutaa *v. heng.* huutaa avuksi, rukoilla (hädässä). | Me a:huudamme Jumalaa ja Vapahtajaamme. **-huuto** s. A. Pyhän Hengen puoleen.

avulia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* auttavainen, aulis auttamaan. | A. kaikkia kohtaan. Turvautua a:iden ihmisten myötämielisyyteen. A:isuuden henki. Käyttää toverien a:isuutta hyväkseen.

avulla ks. apu 1.

avulli|nen[63] *a.* **1.** apuna t. auttamassa oleva, auttava. | Olla a. t. a:sena jssak. Ojentaa a. kätensä AHO. **2.** *murt.* kelpo, kunnollinen, laatuunkäypä, auttava. | A. työmies, a. torppa PÄIVÄR. -- ja siitä tuli aivan a. puolipäivän ateria PAULAH.

avun|anoja s. **-anomus** s. **-antaja** s. yl. merk. auttaja. | Ryhtyä a:ksi. Ranska esiintyi a:na. — *Lak.* vrt. seur. | A. tuomitaan yleensä saman lainkohdan mukaan kuin tekijä, mutta lievemmin.

avunanto s. Keskinäinen, vapaaehtoinen a. A. merihädässä. — *Lak.* osallisuus rikokseen edistämällä toisen rikosta toimella, neuvolla t. kehotuksella; vrt. rikoskumppanuus, yllytys. | A. on tahallisen teon tahallista edistämistä. Tuomita, rangaista avunannosta rikokseen. **-sopimus** s. Valtakuntien välinen a. **-velvollisuus** s.

avun|etsijä s. **-hakij|a** s. Parantajan luona käy a:oita kaukaakin. **-haku** s. **-huu|to** s. Jäältä kuului vihlova a. A:dot kuultuaan poliisi saapui paikalle. Hätä purkautui sydäntä särkeväksi a:doksi. **-keräys** s. **-nauttija** s. Yhteiskunnan huoltoa tarvitsevat a:t. **-pyynti** s. **-pyyntö** s. Lähettää nöyrä a. **-pyytäjä** s. **-saaja** s. Köyhäinhoidon varaan joutunut a. **-saanti** s. **-tarjous** s. Torjua a. **-tar|ve** s. Olla a:peessa. Pakottava a. **-tarvitsija** s. Alaikäiset a:t. **-tuoja** s. A:a ei kuulunut.

avust|aa[2] *v.* auttaa, antaa apua(an), olla apuna. | A. jkta. A. neuvoillaan, rahallisesti. Kunta a:aa varattomia oppilaita. A. järjestysviranomaisia. Tykistö a:aa jalkaväkeä taistelussa. A. julkaisua kirjoituksillaan. Jäänmurtaja a:aa laivaa satamaan. Varatuomari N. a:i vastaajaa oikeudessa. A:ava virkamies, henkilökunta. Taiteen a:aminen. Köyhien a:aminen polttopuilla.

avustaja[16] *tek.* Toimia lehden a:na. Käyttää a:a. Teatterin a. 'statisti'. Lähetystön a. 'attašea'. Kutsua jku a:ksi vaaliin. Nyrkkeilyottelussa kilpailijalla saa olla a. Olla a:na synnytyksessä. Lainoppinut a. Vastaajalla on oikeus ottaa itselleen a. — *Yhd.* kauppa--, lähetystön-, oikeudenkäyntia. **-joukko** s. **-kunta** s. Lehden, julkaisun a. **-luettelo** s. **-lääkäri** s. Sairaalan vapaaehtoinen a. **-piiri** s. Sanomalehden a. **-verkko** s. Vapaaehtoinen a.

avustamis|menot s. *mon.* **-toimikunta** s. **-toiminta** s. Harjoittaa a:a. **-velvollisuus** s. Kunnan a. **-yhdistys** s.

avuste[78] s. lehdelle toimituksen ulkopuolelta annettu kirjoitus; tav:mmin avustus.

avustu|s[64] s. se millä avustetaan; avustaminen. | Kunnan, valtion a. Rahallinen, vapaaehtoinen, vuotuinen a. Pyytää, antaa, suorittaa a:sta. A:sten jako. Tekijä on saanut a:sta suomalaisen kirjallisuuden edistämisvaroista. Toimitus sai runsaasti a:ksia. — Aseellinen a. Jkn a:ksella, par. avustamana. — *Yhd.* hautaus-, hoito-, joulu-, koti-, köyhäin-, matka--, puku-, raha--, ruoka--, sairaus-, synnytys-, työttömyys-, vaate-, valtion-, vuokra--, vuosi-, äitiysa.

avustus|aika s. **-anomus** s. **-asema** s. **-erä** s. Vaatimaton a. **-hakemus** s. **-hank|e** s. Ryhtyä a:keisiin. **-joukko** s. **-järjestelmä** s. **-järjestö** s. **-kassa** s. **-komitea** s. **-laina** s. Valtion a. **-laitos** s. Hautausapukassa on jäsentensä keskinäinen a. **-lista** s. A. onnettomuuden uhrien omaisten hyväksi. **-maksu** s. **-matka** s. Jäänmurtajan a. **-menot** s. *mon.* A. ovat vähentyneet. **-miehistö** s. **-muoto** s. Köyhäinhoidon yleisin a. on kotiavustus. **-määrä** s. Valtion myöntämät a:t. **-määräraha** s. Yksityiskoulujen a. **-palkkio** s. Lehti maksaa hyvät a:t. **-politiikka** s. Valtion, hallituksen a. **-puuha** s. **-rahasto** s. Varattomien oppilaiden a. **-retkikunta** s. Varustaa, lähettää a. **-seura** s. Suomenlahden itäosan rannikon kalastajien a:t. **-summa** s. Vuotuinen a. **-tapa** s. **-toimenpide** s. **-toimi** s. **-toiminta** s. Taloudellinen a. Valtion laajasuuntainen a. **-työ** s. Johtaa a:tä. **-varat** s. *mon.* **-velvollisuus** s. **-yhdistys** s. **-yritys** s.

avuta[30*] *v. murt.* auttaa, olla apuna. | A. kesannon kynnössä ALKIO.

avut|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** turvaton, suojaton, heikko; neuvoton, toimeen tulematon, kykenemätön selviytymään (omin avuin). | A. lapsi, olento. A:tomat linnunpoikaset. Tuntea itsensä a:tomaksi. Tuntui a:tomalta jäädä yksin. Vastustaja oli aivan a. Hän oli a:toman näköinen. A:tomintakaan hän ei hylkää. Jäädä a:tomana odottamaan. Joutua a:tomaan tilaan 'turvattomak-

si, vaaralle alttiiksi'. A:tomuuden tunne. Saattaa jku a:tomuuden tilaan. 2. kömpelö, haparoiva; taitamaton, kehittymätön. | A. tekele, yritys. Kielenkäyttö on a:onta. Esitys muodostui kovin a:tomaksi. Teoksen rakenne on aivan a. A:toman hidas laiva. Käsi haroo a:tomasti ilmaa. Hänen työnsä käy a:tomasti. Peitellä a:tomuuttaan. Suomen kielen silloinen kankeus ja a:tomuus.

ayrshire- [tav. eišīr-] *maat.* (*lyh.* ay-). **-karja** *s.* ayrshirerotuinen karja. **-lehmä** *s.* **-rotu** *s.* Skotlannista Ayrshiren kreivikunnasta peräisin oleva, meilläkin suosittu, tav. valkoisen ja ruskean laikullinen kookas, sarvekas lypsykarjarotu. **-rotuinen** *a.* A. karja, lehmä. **-sonni** *s.*

azalea[15] *s.* → atsalea.

azteekki[1*] *s.* → atsteekki.

azuuri[6] *s.* → asuuri.

B

b [bē] **1.** kirjaimiston toinen aakkonen, *b*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: soinnillinen labiaaliklusiili. **3.** *mus.* **a.** alennettu h-sävel ja sen nuottimerkki. **b.** alennusmerkki (♭).
baalit[4] *s. mon. ark.* (hienot) tanssiaiset.
1. **baari**[4] *s.* alk. väkijuomien tarjoiluhuone, jossa istutaan korkean tarjoilupöydän ääressä; nyk. yl. väkijuomien, virvokkeiden, jäätelön tms. tarjoiluhuoneesta ja esim. jhk (tanssiais)huoneistoon tilapäisesti järjestetystä tarjoilupaikasta. | Istuimme aseman b:ssa lasin ääressä. — *Yhd.* jäätelö-, maito-, olut-, virvokeb.; ylioppilasb.
2. **baari**[4] *s. fys. metrl.* paineyksikkö c.g.s.-järjestelmässä: n. 750 mm korkean elohopeapatsaan paine.
baari|mestari *s.* vrt. hovimestari. **-pöytä** *s.* **-tuoli** *s.* Korkeat b:t. **-tyttö** *s.* Seurustella b:jen ja tarjoilijattarien kanssa.
baasi|s[64] *s.*, tav. *kuv.* (*rinn.* vars. *rak.* baasi) pohja, perustus, kanta, lähtökohta. | Aineellisen kulttuurin yhteiskunnallinen b. Logaritmijärjestelmämme b:ksena on 10. Hänen ääntämyksessään tuntuu vielä vieras b. — *Rak.* pylvään, pilarin t. seinän jalka. — *Yhd.* artikulaatio-, operaatiob.
baby[1] [beibi] *s.* pikkulapsi, vauva.
babylonialai|nen[63] *a.* ja *s. hist.* B. kirjoitus, kirjallisuus, maailmankäsitys. B:set ja assyrialaiset. B:set olivat uranuurtajia tähtitieteen alalla.
baccalaureus[64] *s.* alimman tutkinnon keskiajan sekä nyk. Englannin ja Ranskan yliopistoissa suorittanut henkilö, kandidaatti.
backfisch[7] [bakfiš] *s.* keskenkasvuinen (kaupunkilais)tyttö, joka tahtoo käydä aikaihmisestä, tytön heilakka.
bagatelli[4] *s.* pikku-, sivuseikka, vähäpätöisyys, mitättömyys, joutava t. tyhjänpäiväinen asia. | Tapaushan on pelkkä b. — ei siitä kannata nostaa melua. **-soida**[18] *v.* pitää jtak bagatellina, väheksyä, vähätellä. | B. vihollisen taholta uhkaavaa vaaraa.
baijerilainen[63] *a.* ja *s.*
baisse[9] [bes] *s. liik.* arvopaperien yms. hinnan aleneminen (pörssissä), laskusuunta;)(hausse.
bajadeeri[4] *s.* intialainen (temppeli)tanssijatar.
bakeliitti[4*] *s.* eräiden tekohartsien yhteisnimitys. | B:a käytetään mm. side- ja eristysaineena. **-|nen**[63] *ain.a.* B. rasia, puhelin. B:sia radiotarvikkeita.
bakkanaali[4] *s.*, us. *mon.* hurjat juomingit; orgiat. — *Kuv.* Tulen ja teräksen pirulliset b:t [taistelusta] AK.
bakkantti[6*] *s.* Bacchuksen juhlia viettävä haltioitunut nainen (harv. mies); Bacchuksen papitar; *kuv.* hurjisteleva nainen (harv. mies). **-|nen**[63] *a.* **-suus**[65] *omin.* bakkantille ominainen; haltioitunut, hurmioitunut. | B. elämäninnostus. Heidän b:suutensa saa dityrambisen nousun mehevässä olvilaulussa TARK.
bakteeri[6] *s.* mikroskooppisen pieni yksisoluinen eliö, jakosieni, hitiö; yleisessä kielenkäytössä vars. sellaisista, jotka synnyttävät tauteja ja aikaansaavat mätänemistä ja käymistä; vrt. basilli. | Lavantaudin b. Vaarattomat b:t. — *Yhd.* juuri-, juusto-, maitohappo-, pallo-, sauva-, suoli-, tautib; käymis-, mätänemisb. **-kant|a** *s.* B:ojen elinvoima on vaihteleva. Pellossa on hyvä b. **-myrk|ky** *s.* **1.** bakteerien muodostama myrkky, toksiini. | B:yt tautien aiheuttajina. **2.** bakteereja tappava myrkky. | Sinappiöljy on voimakas b. **-oppi** *s.* = bakteriologia. **-pesäke** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Maidon b:suus. **-sota** *s.* B., tulevaisuuden sodankäyntimuoto?
bakteeristo[1] *koll.s.* Tärkkelystä hajottava b.
bakteeri|tauti *s.* bakteerien aiheuttama tauti. | Virtsaelinten b:taudit. **-tiede** *s.* = bakteriologia.
bakteerit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* B. liha, maito, vesi, maa. Tehdä keittämällä, kuumentamalla b:tomaksi. Jään b:tomuus riippuu siitä, millaisesta vedestä se on syntynyt.
bakteeri|vapaa *a.* → ed. **-viljely|s** *s.* Laboratoriokokeissa käytetyt b:kset.
bakterio|logi[4] *s.* bakteerien tutkija. **-logia**[15] *s.* bakteereja tutkiva tiede, bakteeritiede, -oppi. | Lääketieteellinen, teknillinen b. B:n suurimpia nimiä on Louis Pasteur. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* Yliopiston b. laitos.
balalaikka[10*] *s.* mandoliinia muistuttava kolmikulmainen, pitkäkaulainen soitin, venäläisten kansallissoitin. **-orkesteri** *s.* **-yhtye** *s.*
balansoi|da[18] *v.* **1.** *intr.* pitää tasapainoa, pysytellä tasapainossa. | Käveli pitkin kaidetta taitavasti b:den. — *Kuv.* B. kahden puolueen välillä. **2.** *tr.*, etup. *tekn.* tasapainottaa, tasauttaa. | Huonosti b:tu akseli.
balansoimat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < ed. 2.
balanssi[6] *s.* **1.** *harv.* tasapaino. **2.** *tekn.* **a.** *harv.* vastapaino, tasauspaino. | Kattolamppu, joka saadaan b:n avulla pysymään halutulla korkeudella. **b.** kaksivartinen vipu, jonka välityksellä höyrykoneeseen kiinteästi liitetyt apu-

pumput saavat liikkeensä ristipäästä t. jstak muusta kammen elimistön osasta, vaappuvipu. c. kellon liipotin. 3. *liik.* vaillinki, vajaus.

balata[15] *s.* eräiden Etelä-Amerikan puiden maitiaisnesteestä saatu kautsun tapainen aine. **-hihna** *s. tekn.* puuvillalangasta kudottu konehihna, jonka liimauksessa on käytetty balatapitoista bentsiiniliuosta.

baldakiini[4] *s.* 1. *hist.* eräs kallis itämainen kangaslaji. 2. valtaistuimen, saarnatuolin, vuoteen tms. yläpuolella oleva t. juhlakulkueessa kannettava kateverho l. suojakatos, kunniakatos.

balet|ti[5*] *s.* 1. musiikin säestämä näyttämöllinen taidetanssi; sellaista varten sävelletty musiikki. | Juhlanäytelmän b:it. Klassillinen b. 2. teatterin, oopperan tms. balettia esittävä tanssijajoukkue. | Oopperan b.

baletti|kohtaus *s.* Näytelmän b:kohtaukset. **-koulu** *s.* Oopperan b. Venäläisen b:n edustaja. **-kunta** *s.* = baletti 2. **-mestari** *s.* baletin ohjaaja. **-musiikki** *s.* **-seurue** *s.* **-tanssija(tar)** *s.* **-tossu** *s.* **-tyttö** *s.*

balkongi[6] *s. vanh.* parveke.

balladi[6] *s.* kertova, tav. synkkäsävyinen runo, jossa tunnelmallisuudella on erikoisen huomattava osuus; samanlaatuinen musiikki- t. laulukappale; vrt. romanssi. | Historiallinen b. Ritarib. "Elinan surma". **-mainen**[63] *kalt.a.* Runon b. toiminta, loppu. **-muoto** *s.* **-runoilija** *s.* **-runou|s** *s.* Uudenaikaisen b:den etevä edustaja. **-tyyli** *s.*

ballerina[10] [-ī-] *s.* (baletti)tanssijatar.

ballista[10] *s. hist.* heittokone, jolla ammuttiin vars. kiviä, mutta myös painavia nuolia yms. | B:t vastasivat nykyajan tykkejä, katapultit mörssäreitä.

ballistiikka[10*] *s.* tiede, joka tutkii heitettyjen t. vars. ammuttujen kappaleiden liikettä ja rataa.

ballisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ballistiikkaa koskeva, siihen kuuluva t. sen lakien mukainen. | B. tutkimus. B. käyrä, heiluri, galvanometri. B:sesti edullisia ammuksia. Kiväärin b:set ominaisuudet.

balneologia[15] *s.* oppi kylvyistä ja niiden terveydellisestä merkityksestä, kylpyoppi.

balsa[10], **-puu** *s.* eräs huokoinen, hyvin kevyt puulaji. | B. lennokkien rakennusaineena.

balsami[5] *s.* = palsami.

balsamoida[18] *v.* = palsamoida.

baltt|i[4*] *s.* = balttilainen. | Kuurinmaalla asui jo 13:nnella vuosisadalla b:eja liiviläisten rinnalla.

baltt|lai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* B. kansa, paroni, valtio. B:set kielet. Lainasana, jonka b:suus on epävarma. — B:set, liettualaisten ja lättiläisten esi-isät. Hän on b., kotoisin Vilnasta.

balustradi[4] *s.* penkereen, sillan, parvekkeen tms. reunakaide, rintanoja.

bambu[1] *s.* Bambusa, troopillisia heinäkasveja, vars. B. arundinacea, joka kasvaa lähes 30 m:n korkuiseksi; tästä saatu ruoko, bamburuoko. | B:n nivelikkäitä runkoja käytetään ongenvapoina, huonekaluteollisuudessa ym. Keppi on b:a. **-keppi** *s.* **-kuitu** *s.* Kiinalaiset ovat jo vuosisatoja käyttäneet b:ja silkkipaperin valmistukseen. **-putk|i** *s.* B:esta tehty puhallussoitin. **-ruoko** *s.* = bambu. **-ruokoinen** *s.* B. sauva. **-seiväs** *s.* Seiväshyppääjän b. **-vapa** *s.*

banaali[6] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* arkipäiväinen, tavallinen, kulunut, lattea, sovinnainen, triviaali. | B. huumori, fraasi, vastaväite. -- sinänsä b:lle kuutamoaiheellekin antaa hieno ja rikas värisoinnuttelu runollista hohdetta L. WENNERVIRTA. -|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. | B:suus on hänestä kaukana. **-staa**[2] *v.* tehdä banaaliksi, banalisoida, arkipäiväistää. | B. yleviä aatteita. **-stua**[1] *pass.v.* (< ed.) arkipäiväistyä.

banaani[6] *s.* Musa paradisiaca, eräs troopillinen viljelyskasvi, pisanki; vars. sen pitkulainen, keltainen, pehmeämaltoinen hedelmä. | B. on maailman isoin ruohokasvi. Omenia, banaaneja ja viinirypäleitä. **-kärpänen** *s.* Drosophila melanogaster, pieni kärpänen, jota käytetään kokeilueläimenä perinnöllisyystutkimuksissa. **-n|kuori** *s.* Liukastui kadulle heitettyyn b:kuoreen.

banali|soida[18] *v.* = banaalistaa. **-teetti**[4*] *s.* = banaalisuus.

banderolli[4] *s.* lankavyyhden, sikarin, tupakkalaatikon, ristisiteenä lähetetyn lehden tms. ympärillä (etikettinä, vero- t. tarkastustodisteena, kääreenä) oleva paperivyö, vyöte, leimaside. **-vero** *s.*

bandiitti[5*] *s. harv.* ryöväri, (maantie)rosvo. — *Yhd.* valkob.

bandy[1] [bändi] *s. urh.* jääpallo. | Pelata b:ä.

banjo[1] *s.* vars. Amerikan neekerien käyttämä kitaraa muistuttava soitin, jonka kaikukoppa on rummun tapainen.

1. **banketti**[5*] *s.* (vars. virallisluonteinen) juhla-ateria.

2. **banketti**[5*] *s.* penkereen t. leikkauksen luiskaan tehty vaakasuora välitasanne.

bantu[1] *s.* B:t 'ns. bantukieliä puhuvat Keski- ja Etelä-Afrikan neekerikansat'. **-heimo** *s.* **-kieli** *s.* **-neekeri** *s.*

baobab[7], **-puu** *s.* = apinanleipäpuu.

baptismi[6] *s. usk.* suunta, joka pitää uskoon tulleiden täysikasvuisten kastamista veteen upottamalla ainoana oikeana kasteen muotona; *erik.* eräs Englannissa 1600-luvulla syntynyt kirkkokunta.

baptisterio[3] *s.* kastekirkko, -kappeli.

baptisti[6] *s.* baptistisen kirkkokunnan jäsen. -|nen[63] *a.* baptismin mukainen, baptisti-. | B. kirkko, yliopisto. B. ajatustapa. Herätysliikkeessä on b:sia piirteitä. **-saarnaaja** *s.* **-seurakunta** *s.*

barbaari[6] *s.* 1. *hist.*)(helleeni ja roomalainen. 2. sivistymätön, hioutumaton, tavoista tietämätön henkilö; raakalainen, julmuri. | Täydellinen b. Sydämetön b. Käyttäytyä b:n tavoin.

barbaari|kansa *s.* 1. vrt. ed. 1. 2. sivistymätön, raakalaiskansa;)(sivistys-, kulttuurikansa. **-kieli** *s.*)(sivistys-, kulttuurikieli. **-ma|a** *s.* Rooman kauppa b:iden kanssa. Suomi oli silloin vielä täydellinen b. **-mai|nen**[63] *kalt.a. halv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* sivistymätön, raaka-

(lais)mainen. | B. raakuus, hävitysvimma. B. teko. Rautateiden liikkuvaa kalustoa kohdellaan huonosti, jopa b:sesti. Täytyy paheksua moista b:suutta.

barbaari|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* barbaarille t. barbaarikansalle ominainen, barbaari-; hioutumaton, sivistymätön, karkea, raaka, törkeä, epäinhimillinen. | B. kieli, kansa. B:set ainekset lisääntyivät Rooman sotajoukoissa. Koruissaan komea kuin b. jumala. B. loisto, prameilu. Rahvaanmurteiden b. rikkaus. — On b:sta ottaa neljä voileipää yhdellä kertaa! Frakki ja pehmeä kaulus — mikä b. yhdistelmä! B. huuto, käytös. B:set kirjojen polttamiset. Häntä on kohdeltu suorastaan b:sesti. Olojen b:suus.

barbareski[4] *s. hist.* B:t 'berberit (merirosvoina)'. **-valtio** *s. hist.*, tav. *mon.* Pohjois-Afrikan merirosvovaltioitten nimitys.

barbaria[15] *s.* barbaarisuus, barbaarinen olotila, raakuus, sivistymättömyys, epäinhimillisyys. | Keskiaikainen b.

barbarismi[4] *s.* **1.** murteiden t. vieraiden kielten vaikutuksesta kirjakieleen (alk. klassilliseen kreikkaan t. latinaan) syntynyt kielivirhe, muukalaisuus; oikeakielisyysvirhe. | Huoliteltuun tyyliin tuiki sopimaton b. **2.** = barbaarisuus, barbaria.

bardi[4] *s. hist.* muinaiskelttiläinen runoilija ja runonlaulaja; *harv.* yl. runoilija ja laulaja. **-runous** *s.*

baretti[5*] *s.*, etup. *hist.* lipaton pyöreä t. kulmikas, ylöspäin laajeneva päähine.

baritoni[4] *s. mus.* = barytoni.

barium[7] *s.* valkoinen t. keltaisen valkoinen, pehmeähkö maa-alkalimetalli. **-karbonaatti** *s.* hiilihappoinen barium. **-puuro** *s. lääk.* bariumpitoinen aine, joka läpäisee huonosti röntgensäteitä ja jota käytetään ruoansulatuselinten röntgenkuvauksessa ja läpivalaisussa varjoaineena niiden näkyväksi saattamiseen.

barkaroli[4] *s. mus.* eräs sävellysmuoto, venelaulu.

barkassi[6] *s. mer.* = parkassi.

baro|grafi[4] *s. fys.* itserekisteröivä ilmapuntari. **-grammi**[4] *s.* barografin osoittimen piirtämä viiva.

barok|ki[5*] **1.** *s.* ajallisesti renessanssin ja rokokoon välinen, vars. rakennus- ja kuvanveistotaiteen alalla esiintynyt taidesuunta, jolle on ominaista mahtipontinen tehontavoittelu, myös yl. taide, jolle on ominaista rehevä maalauksellisuus ja voimakasmuotoisuus, barokkityyli; joskus: barokkiaika. | Huonekalut ovat varhaista b:kia. B:in huomattavin runoilija. — *Yhd.* myöhäis-, täys-, varhaisb. **2.** *a.* liian raskas- ja runsasmuotoinen, muhkea, pöyhkeilevä, pompöösi. | Naurettavan b:keja esineitä. [Kirjailijan] sanonnassa on häiritsevän b. piirre.

barokki|aika *s.* B:ajalla kehittyi pukujen koristelu huippuunsa. **-esine** *s.* **-huonekalu** *s.* barokkityylinen huonekalu. **-kaappi** *s.* **-kalusto** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* barokille ominainen, barokkia muistuttava. | B. mahtipontisuus. Tornin b. huippu. B:sen rehevä maalaus. **-palatsi** *s.* **-pitsi** *s. käs.* ommeltu pitsi, jossa koristeaiheena on köynnöksiä, lehtiä, kukkia ja nuppuja. **-rakennus** *s.* **-tuoli** *s.* **-tyyli** *s.* barokki. | Rehevää, upeaa b:ä. B:in rakennettu tuomiokirkko. B:lle ovat ominaisia mutkikkaat ja koristeelliset muodot. **-tyylinen** *a.* B. linna, ruokasali, sisustus, veistos, maalaus.

barometri[4] *s.* = ilmapuntari. **-|nen**[63] *a.* barometriin perustuva. | Suorittaa b:sia mittauksia.

baronet|ti[5*] *s.* paronia lähinnä alempi englantilainen aatelismies. | B:it ja ritarit käyttävät ristimänimensä edessä arvonimeä Sir.

barrikad|i[4] *s.* tilapäinen varustus, joka kadun tms. puolustamiseksi on kyhätty saatavilla olevista esineistä (ajoneuvoista, huonekaluista, puista jne.), katusulku. | Rakentaa b:eja. Tiet on suljettu b:ein. Taistella b:eilla. — *Kuv.* sosiaalisten, poliittisten tms. olojen luoma raja. | Mennä b:in toiselle puolelle. Intomielisenä kiihkoilijana hän ei pysty näkemään b:in yli.

barytoni[4] *s. mus.; rinn.* baritoni. **1.** tenorin ja basson välinen miesääni, ensimmäinen basso; barytoniääninen laulaja. **2.** soittimen nimenä: **a.** eräs puhallussoitin. **b.** *hist.* selloa muistuttava kielisoitin. **-laulaja** *s.* **-soolo** *s.* **-ääni** *s.*

baryytti[6*] *s. min.* raskassälpä.

basaari[6] *s.* **1.** itämailla: (tav. katettu) kauppakatu myymälöineen, kaupungin kauppakeskus. **2.** *harv.* rakennus, jossa on rivi pieniä (ylellisyystavarain) myymälöitä. **3.** *harv.* suuri myymälä, jossa on kaupan erilaisia, etup. halpoja tavaroita. **4.** hyväntekeväisyys- tms. tarkoituksessa järjestetyt myyjäiset. | Lastensuojeluyhdistyksen b.

basaltti[6*] *s.* tumma laavakivi. **-kallio** *s.* **-laava** *s.* B:n muodostama kallioryhmä.

basalttinen[63] *ain.a.* B. laava.

basaltti|patja *s. geol.* basaltista muodostunut laavapatja. **-pylväs** *s.* rakoilleesta basaltista muodostunut pylväs.

baseball[7] [beisbōl] *s. urh.* amerikkalaisten kansallinen pallopeli.

basidio[3] *s. kasv.* itiökanta.

basilika[15] *s.* antiikkinen oikeus- ja kaupparakennus; myös = seur. **-kirkko** *s.* antiikkisen basilikan muotoinen kirkko, jonka keskilaiva on sivulaivoja korkeampi, basilika. **-tyyli** *s.* B:in rakennettu kirkko. **-tyylinen** *a.*

basiliski[4] *s.* **1.** Basiliscus americanus, keskiamerikkalainen leguaanilisko. **2.** *myt.* iso tarueläin, jolla on kuolettava katse ja kauhistuttava ääni. — *Kuv.* ilkeä, kavala ihminen. | B:n katse 'myrkyllistä vihaa ilmaiseva katse'. - - et huomaa b:n katsantoa, jonka takana kiehuu myrkky ja vimmattujen himojen raivo KIVI.

basill|i[6] *s.* sauvamainen, vars. tauteja synnyttävä bakteeri; myös yl. bakteeri. | Paiseruton b. Aurinko tappaa b:eja. — *Yhd.* kurkkumätä-, lavantauti-, peruna-, tuberkkelib.

basilli|kauhu *s.* liiallinen, aiheeton taudin tartunnan pelko. | Tuntea b:kauhua. **-n|kantaja** *s.* henkilö, jossa on jnk taudin bakteereja, joskaan hänessä ei esiinny taudin oireita.

baskeri[7], **-lakki** *s. ark.* baskilaislakki.

baski[4] *s.* B:t 'Länsi-Pyreneitten molemmin puolin asuva kansa'. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.*

baskilaislakki *s.* villakankainen, lieritön ja lipaton pyöreä päähine.

basso[1] *s. mus.* **1.** laulusta, puheesta. **a.** matalin miesääni; sille tarkoitettu kuorolaulun ääni. | Kaunis, syvä b. Nimismiehen römeä b. — Laulaa b:a. Kvartettilaulussa erotetaan korkeampi ensimmäinen b. ja matalampi toinen b.; yksinlaulusta puhuttaessa vastaavat termit ovat barytoni ja b. — *Kuv.* Konekiväärien kimeä rätinä, tykkien kumea b. **b.** bassoääninen t. kuorossa bassoa laulava henkilö; myös *koll.* kuoron bassoa laulava osa. | Hän on b. B:t harjoittelevat. — Koko b. lauloi väärin. **c.** *yhd.* Ensi-, kontrab.; viinab. **2.** soitinmusiikista. **a.** moniäänisen sävellyksen alin ääni t. alaäänet. | Soitinsävellysten b. liikkuu tavallisesti hitaammissa aika-arvoissa kuin ylä-äänet. Soittaa b:a. **b.** pianon, urkujen, harmonikan tms. matala sävelalue, alaäänet; niitä synnyttävä koneiston osa, bassopuoli. | Urkujen mahtava b. Piano, jossa sekä b. että diskantti soivat erittäin kauniisti. **c.** jousisoittimen matalin kieli. **d.** matalinta ääntä esittävä orkesterisoitin, vars. bassoviulu. — *Yhd.* kontrab.

basso|avain *s.* = bassoklaavi. **-kiel|i** *s.* Kanteleen, pianon b:et. **-klaavi** *s.* nuottiviivaston 4:nnellä viivalla sijaitseva klaavi l. nuottiavain, jota käytetään äänialueen bassopuolen merkinnässä, f-, bassoavain. **-klarinetti** *s.* tavallisen klarinetin tavoin soitettava, sitä matalampiääninen puhallussoitin. **-laulaja** *s.* **-nuotti** *s.* **--osa** *s.* **-puol|i** *s.* Huuliäänikerran b:en pillit. **-rumpu** *s.* **-säestys** *s.* **-sävel** *s.* **-torv|i** *s.* B:en soittaja, puhaltaja. **-viivasto** *s.* kaksiviivastoisen nuottipinnan alempi, bassoklaavilla merkitty viivasto;)(diskanttiviivasto. **-viulu** *s.* = kontrabasso 2. **-ään|i** *s.* Laulaa b:tä. Puhua kumealla b:ellä.

bastardi[6] *s.* **1.** us. *halv.* avioton lapsi, vars. kun äiti on alhaista ja isä ylhäistä sukua, äpärä. **2.** *biol.* sekasikiö, sekamuoto, hybridi. | Mulatti on valkoihoisen ja neekerin b. Tavallisin kotieläinb. on muuli, tammahevosen ja oriaasin jälkeläinen. Vehnä on mahdollisesti kahden heinälajin b.

bastioni[4] *s.* linnoituksen vallista ulospistävä nelisivuinen varustus, vallinsarvi.

baškiiri[6] *s.* B:t 'Uralin eteläosan ympärillä asuva turkkilainen kansa'.

bataatti[6*] *s.* Batatis edulis, tärkkelyspitoisten juurimukuloittensa vuoksi vars. troopillisissa maissa viljelty kasvi; sen juurimukula.

batikki[6*] *s.* kankaan värjäysmenetelmä, jossa sulalla vahalla peitetään ne kankaan osat, joita kulloinkin halutaan suojella käytettävältä väriltä; täten värjätty kangas. **-liina** *s.*

batisti[6] *s.* hieno kaksiniitinen pellava- t. harv. puuvillakangas. — *Yhd.* lasib. **-nen**[63] *ain.a.* B. paita, nenäliina. **-nenäliina** *s.* **-palttina** *s.* batistia hiukan karkeammista aineksista kudottu kangas.

batoliitti[6*] *s.* muodoltaan epäsäännöllinen, syvälle ulottuva syväkivilajimassiivi.

battenssi[6] *s. puut.* soiro.

bauksiitti[6*] *s.* = boksiitti.

bautakivi *s.* rautakautinen vainajan muistokivi (vars. Ruotsissa).

beaani[6] *s.*, vars. *hist.* ensimmäisen vuoden ylioppilas, keltanokka, fuksi.

beaufort[7] [bofōr] *s. metrl.* tuulen voiman mittayksikkö, bofori (asteikko 0—12). | Tuuli on 2 b:ia. 5 b:in (voimainen) etelätuuli.

bébé[31] (bebē] *s.* eräänlainen murotaikinaleivos.

beduiini[4] *s.* arabialainen paimentolainen. **-heimo** *s.* **-päällikkö** *s.* **-šeikki** *s.* **-teltta** *s.*

beeta[10] *s.* kreikkalaisen kirjaimiston toinen aakkonen (β). **-säde** *s. fys.*, tav. *mon.* eräänlaisia radioaktiivisia säteitä.

begonia[15] *s.* Begoniaceae-heimoon kuuluvia tropiikin kasveja, joita kukkiensa ja vars. erikoisen muotoisten ja väristen lehtiensä vuoksi pidetään huone- ja puutarhakasveina; vrt. anansilmä, vinolehti.

behaviorismi[4] [tav.: bihei-] *s.* sielutieteen suunta, joka ei kiinnitä huomiotaan ihmisten ja eläinten sielullisiin elämyksiin, vaan ainoastaan heidän ulkoapäin havaittavaan käyttäytymiseensä ja reagoimistapaansa.

behavioristi[4] [tav.: bihei-] *s.* behaviorismin kannattaja. **-|nen**[63] *a.* **-sesti** *adv.* Selittää jtak b:sesti.

bei[27] *s.* turkkilainen arvonimi; Tunisian hallitsijan arvonimi.

beige[9] [bēš] *s.* vaalea, kellertävän harmaa väri. | Hansikkaat, vaaleata b:ä. **--väri** *s.* **--värinen** *a.*

belemniitti[4*] *s.* sukupuuttoon kuolleita mustekaloja; niiden kalkkikuoren kivettymänä säilynyt puikkomainen takaosa.

belga[10] *s.* Belgian rahayksikkö.

belgialainen[63] *a.* ja *s.*

belladonna[11] *s.* Atropa belladonna, eräs Solanaceae-heimoon kuuluva myrkyllinen kasvi; siitä valmistettu rohdos, jolla on mm. kyky laajentaa silmäterää.

bellis[64] *s.* Bellis perennis, meillä koristekasvina viljelty mykerökukkainen kasvi, kaunokainen.

benediktiini[4] *s.* **1.** B:t 'Benedictus Nursialaisen laatimaa luostarisääntöä noudattava munkkikunta'. **2.** = seur. | Pullo b:ä. **-likööri** *s.* likööri, jota alk. valmistettiin Fécampin benediktiiniluostarissa Ranskassa, munkkilikööri. **-luostari** *s.* **-munkki** *s.*

bengaali|tikku *s.* ilotulitukseen käytetty (iso) tulitikku. **-tul|i** *s.* ilotulitukseen, näyttämövalaistukseen, valokuvauksessa yms. käytetty helposti palavan seoksen synnyttämä (tav. värillinen) liekki t. valo; tällaista valoa synnyttävä ilotulitusväline. | Punainen, vihreä b. B:en valaisema kuvaelma. — B:en lataus. **-valo** *s.*

benigni[6] *a. lääk.* hyvänlaatuinen;)(maligni.

bensiini[6] *s.* = bentsiini.

bentseeni[6] *s.* kirkas, nestemäinen hiilivety, jota käytetään räjähdysaineteollisuudessa, moottorien polttoaineena ym.

bentsiini[6] *s.* väritön, helposti haihtuva hiilivetyseos, jota käytetään vars. moottorien polttoaineena. | Kevyt, raskas b. Puhdistaa b:llä. B:n haju, käry. **-asema** *s.* bentsiinin jakelupaikka. | Auto ajaa b:lle. **-kaasu** *s.* B. on ilmaa raskaampaa. **-käyttöinen** *a.* B. auto. **-mit-**

tari *s.* Sähköllä käypä b. **-moottori** *s.* bentsiinillä käypä moottori. **-n|haju** *s.* **-n|kulutus** *s.* **-pullo** *s.* **-pumppu** *s.* **-putki** *s.* Moottorin b. on tukkeutunut. **-sytytin** *s.* bentsiinillä toimiva savukkeensytytin. **-säiliö** *s.* Auton, moottorin b. Satama-alueen suuret b:t. **-tankki** *s.* = ed. **-tynnyri** *s.*

bentsoe[31] *s.* hyvänhajuinen hartsi, jota saadaan eräistä Taka-Intiassa kasvavista Styraceae-heimon puulajeista, bentsoehartsi. **-happo** *s.* happo, jota saadaan mm. bentsoesta ja jota käytetään lääkkeenä ja säilömisaineena sekä väriteollisuudessa. **-happoinen** *a.* B. natrium. **-hartsi** *s.* = bentsoe.

bentsoli[6] *s.* = bentseeni.

bentsyyli[6] *s. kem.* eräs alkyyli.

bentyyli[6] *s.* moottorin polttoaine, joka sisältää 75 % bentsiiniä ja 25 % alkoholia.

1. **berberi**[5] *s.* B:t 'Pohjois-Afrikan pääväestönä oleva haamilainen kansanryhmä'.

2. **berberi**[5] *s.* → burberry.

berber|heimo *s.*

berberiini[4] *s.* lääke- ja väriaineena käytetty morfiinin sukuinen kasvialkaloidi.

bergamotti[4*] *s.* Citrus aurantium bergamia, eräs mm. Etelä-Euroopassa viljelty sitruunapuu; tämän puun hedelmä. **-puu** *s.* **-sitruuna** *s.* **-öljy** *s.* bergamotin kuorista saatu hyvänhajuinen öljy.

beri-beri[4] *s.* B_1-vitamiinin puutteesta aiheutuva (vars. tropiikissa esiintyvä) sairaus; vrt. keripukki.

berliinin|makkara *s.* sian-, vasikan- ja raavaanlihasta sekä silavarakeista valmistettu makkara. **-puna** *s.*, **-punainen** *s.* ja *a.* = englannin-, preussinpunainen. **-sini** *s.* = seur. **-sininen** *s.* ja *a.* eräs tumman sininen väriaine; sen värinen; *syn.* preussin-, pariisinsininen.

berlokki[5*] *s.* kellonperiin tms. ripustettu koriste, kellutin.

bermuda|purje *s. mer.* vrt. seur. **-takila** *s. mer.* takila, jossa iso, kolmiomainen purje vedetään ilman kahvelia taaksepäin kaartuvaan mastoon.

bernhardilainen[63] *a.* B. koira. — *S:sesti* = seur. | B. on suosittu talon vahti.

bernhardilais|koira *s.* Sveitsin vuoristoluostareista peräisin oleva iso, roteva seura- ja vahtikoira. St. Bernhardin koira. **-munkki** *s.* = cistersiläinen.

berylli[6] *s.* eräs silikaattimineraali. | B:n jalokivimuunnoksia ovat mm. smaragdi ja akvamariini. — *Yhd.* jalob.

beryllium[7] *s.* kevyt ja erittäin kova metalli, jota esiintyy etupäässä beryllissä.

besorgaaja[13] *tek. ark.* < seur.

besorga|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* alk. jääkärien kielessä, sitten myös yleisemmin: ottaa luvattomasti, omavaltaisesti, kähveltää, "pihistää"; hankkia t. puuhata jtak salavihkaa, salaa. | Sodan pitkittyessä b:us pääsi yhä suurempaan vauhtiin. Eräs vartija oli b:nnut vangeille tupakkaa. - - hänen sukukartanonsa oli mennyttä: se oli b:ttu niin perinpohjaisesti, että joutui "vasaran alle" LEHT.

bessemer|mellotus *s. met.* H. Bessemerin keksimä menetelmä taottavan raudan valmistamiseksi takkiraudasta. **-menetelmä** *s.* vrt. ed. **-rauta** *s.* **-teräs** *s.* **-uuni** *s.* bessemermellotuksessa käytetty uuni.

betel[7] *s.* betelpippurin lehtiin käärittyjä betelpähkinän palasia, joita hindulaiset ja malaijit käyttävät huumausaineena. | B:in pureksiminen. **-palmu** *s.* = arekapalmu. **-pippuri** *s.* Piper betle, pensas, jonka lehtiä käytetään betelin valmistukseen. **-pähkinä** *s.* areka- l. betelpalmun hedelmä, jota käytetään betelin valmistukseen.

betoni[6] *s.* rakennuksiin yleisesti käytetty sementin, hiekan, kiven ja veden seos, joka kuivuttuaan muodostaa kivikovan massan. | Pehmeä, kuiva, laiha b. B:llä laskettu tie. B:stä valettu kellari. — *Yhd.* alus-, asfaltti-, jää-, rauta-, solu-, säästö-, valub. **-alusta** *s.* Kone asetetaan b:lle. **-arina** *s.* rakennuksen (talon, sillan jne.) perustaksi valettu betonikerros. **-hiekka** *s.* betonin valmistuksessa käytetty hiekka. **-holvi** *s.* **-kakku** *s.* teiden, katujen peitteeksi, alusrakenteeksi tms. valmistettu betonilaatta t. -järkäle. **-katto** *s.* **-kerros** *s.* **-kivijalka** *s.* **-kone** *s.* betonin valmistukseen käytetty kone, betoninsekoituskone. **-laasti** *s.* **-laat|ta** *s.* Tie, penger peitetään b:oilla. **-laituri** *s.* **-lattia** *s.* **-laudoitus** *s.* betonimuotin laudoitus. **-lauta** *s.* betonimuotteihin käytetty lauta. **-massa** *s.* **-muott|i** *s.* betonin valamisessa käytetty, tav. laudoista rakennettu muotti. | Talon b:eihin on käytetty 1.000 m^2 lautaa. **-muuri** *s.*

betoninen[63] *ain.a.* B. perusmuuri, kannatinpylväs, ampumahauta.

betonin|sekoitin *s.* tav. = seur. **-sekoituskone** *s.*

betoni|paalu *s.* **-palkki** *s.* **-peite** *s.* tien, katon tms. betoninen peitekerros. **-permanto** *s.* Konehallin b. **-perust|a**, **-perust|us** *s.* Valaa rakennuksen, muuntajan, tykin b. Eiffelin torni seisoo paksulla b:alla. **-pilari** *s.* **-pinta** *s.* Vedenpitävä b. B. kestää lämmön vaihteluita paremmin kuin asfalttipinta. **-putki** *s.* **-pylväs** *s.* **-päällyste** *s.* Lentokentän, kadun b. **-rakenne** *s.* **-rakennus** *s.* **-rauta** *s.* betonirakenteen jäykisteenä käytetty rauta(tanko), pyörörauta. **-rengas** *s.* **-seinä** *s.* **-seos** *s.* **-silta** *s.* **-sora** *s.* **-teräs** *s.* **-tie** *s.* **-|työ** *s.* B:töihin tottunut mies saa paikan. **-työmies** *s.*

betonoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* valaa betonia t. betonista, laskea t. päällystää betonilla. | B:tu tie, säiliö. Pylväs b:daan lattiaan. Yhtenäinen kappale olisi b:tava keskeytyksettä.

biblia[15] *s. vanh.* (myös: Biblia; *rinn.* piplia) Raamattu.

biblio|fiili[4] *s.* kirjojen ystävä, kirjojen keräilijä. **-filia**[15] *s.* kirjojen keräily. **-grafi**[4] *s.* muinaisajalla: kirjojen kopioija; myöh.: vanhojen käsikirjoitusten lukija ja selittäjä; nyk.: bibliografiain laatija, bibliografian harrastaja. **-grafia**[15] *s.* **1.** systemaattinen kirjaluettelo, jossa on mainittu teoksen kirjoittaja, nimi, painopaikka ja -aika yms. **2.** tiede, jonka tehtävänä on kirjallisten tuotteiden luetteloiminen ja selostaminen, kirjatiede. **-grafi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* bibliografiaa koskeva, siihen kuu-

luva. | B. kirjallisuus, teos. B:sesti arvokas tiedonanto.

biedermeier[7] [bīdermaier] *s.* empirea seurannut, Saksasta lähtöisin oleva tyyli, joka ilmeni vars. kodinsisustuksessa ja huonekaluissa, biedermeier-, porvarityyli. | Kalusto on puhdasta b:ia. **-aika** *s.* vars. Saksassa n. 1820—50 vallinnut aika. **-huonekalu** *s.* **-kalusto** *s.* **-kausi** *s.* Empirea seurasi köyhäsävyinen b. **-taide** *s.* v. Wrightin veljesten b. **-tyyli** *s.* = biedermeier. **-tyyli|nen** *a.* B:set mahonkituolit.

bifilaari[1], **-|nen**[63] *a. fys.* -sesti *adv.* kaksilankainen, -säikeinen. | B:sessa käämityksessä johto käämitään keskeltä kahdenkertaiseksi taivutettuna. B. ripustus 'esineen ripustaminen kahdella yhdensuuntaisella langalla'.

bifurkaatio[3] *s. maant.* kahden eri suuntiin virtaavan joiston luontainen yhteys esim. yhteisen lisäjoen t. järven kautta; joiston haarautuminen; *syn.* kahtaannejuoksu. **-järvi** *s.* järvi, joka laskee vetensä kahteen suuntaan.

bigamia[15] *s.* kaksinnaiminen.

bigarroo[24] *s.* (ill. tav. -hon) eräs makea kirsikkalajike.

biili[1] *s.* → auto.

biisami[5] *s.* = piisami. — *Yhd.* sealb.; selkä-, vatsab. **-myyrä** *s.* **-n|nahka** *s.* **-rotta** *s.* **-turkki** *s.*

biisoni[5] *s.* (myös: piisoni) isoja, nyk. vain luonnonsuojelualueilla eläviä nautaeläimiä, biisonihärkä. | Amerikkalainen b. eli puhveli 'Bos bison'. Eurooppalainen b. eli visentti 'Bos bonasus'. Lauma biisoneja. B:en metsästys. **-härkä** *s.* **1.** = ed. **2.** urosbiisoni. **-lauma** *s.* **-lehmä** *s.*

bikarbonaatti[1*] *s.* hapan hiilihapon suola, vars. natriumbikarbonaatti.

bikonkaavi[1] *a.* kaksoiskovera.

bikonveksi[1] *a.* kaksoiskupera.

bikromaatti[1*] *s.* kromihapon suoloja. — *Yhd.* kaliumb.

bilabiaal|i[1] *s. fon.* huuliäänne, jota muodostettaessa huulet koskettavat toisiaan. | *m, p, b* ja *β* ovat b:eja. **-inen**[63] *a.* B. äänne, nasaali.

bilanssi[6] *s. liik.* tiliasemaa tiettynä ajankohtana osoittava laskelma, (tili)tase. — *Yhd.* kauppa-, kuukausi-, omaisuus-, päätösb. **-kriitillinen** *a.* vrt. seur. | B. hakuteos. **-kritiikki** *s.* suurliikkeiden vuositulosten julkinen selostus. **-op|pi** *s.* B:in oppikirja. **-summa** *s.* **-tili** *s.* tilin muotoon laadittu varojen ja velkojen yhdistelmä, tasetili.

bilateraali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *anat.* = kaksikylkinen. | B. eläin [kasvi, elin] voidaan jakaa kahteen keskenään samanlaiseen puoliskoon. **2.** *fon.* molemmilla laideaukoilla muodostuva;)(unilateraalinen. | B. laideäänne. **3.** molempia sitova, molemminpuolinen. | B. hyökkäämättömyyssopimus.

biljardi[6] *s.* **1.** peli, jossa norsunluu- t. massapalloja tiettyjen sääntöjen mukaan kepeillä sysitään verkapäällysteisellä pelipöydällä. | Pelata b:a. Voittaa jku b:ssa. **2.** biljardipöytä. **3.** huone(isto), jossa biljardia pelataan. | Käydä b:ssa. **-keppi** *s.* **-n|pito** *s.* B:pitoon on hankittava lupa maaherralta. **-pallo** *s.* Norsunluinen b. **-peli** *s.* **-pöytä** *s.* **-sali** *s.*

biljoon|a[18] *s.* miljoona miljoonaa, 1.000.000.000.000. | Tähdet syttyivät tummenevalla taivaalla b:in värisevin ja vilkkuvin valoin AK.

bi|metallinen[63] *a.* kaksimetallinen. | B. levy on tavallisesti valmistettu kuparista ja teräksestä. **-metallismi**[1] *s. tal.* kultaan ja hopeaan perustuva rahajärjestelmä, kaksimetallikanta.

binokulaari|nen[63] *a.* -sesti *adv.* kaksisilmäinen, molempia silmiä käyttävä, molemmille silmille tarkoitettu. | B. [molemmilla silmillä tapahtuva] näkeminen. B. mikroskooppi.

binomi[6] *s. mat.* kaksijäseninen matemaattinen lauseke, jossa jäseniä yhdistää + tai — merkki, esim. a + b. **-sarja** *s.* **-väittämä** *s.*

binäärinen[63] *a.* **1.** *kem.* kahden yksinkertaisen aineen yhtymisestä t. sekoittumisesta syntynyt. | B. neste, alkoholi, yhdiste. — *Fys.* B. elektrolyytti dissosioituu kahdeksi ioniksi. **2.** *mat.* kaksi suuretta sisältävä. | B. muoto. **3.** *kasv. el.* Linnén b. [suvun ja lajin nimen ilmaiseva] nimistö.

bio|geeninen[63] *a. geol.* eliöjätteistä muodostunut, eloperäinen, organogeeninen. | B. maalaji. **-geneettinen**[63] *a. biol.* B. kehitys-, peruslaki 'teoria, jonka mukaan yksilön kehityksessä sikiöasteella toistuvat suvun kehityksen päävaiheet'. **-geografia**[15] *s.* eliömaantiede.

bio|grafi[1] *s.* **1.** elämäkerran kirjoittaja. **2.** elokuvateatteri. **-grafia**[15] *s.* elämäkerta. **-grafi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* elämäkerrallinen. | B. teos, tutkimus, kirjailija.

bio|kemia[14] *s.* tiede, joka tutkii eliöiden kemiallista kokoomusta sekä niissä ilmeneviä ja niiden aiheuttamia kemiallisia reaktioita. **-kemialli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* B. tutkimus. **-kemisti**[6] *s.* biokemian tutkija, biokemian alalla työskentelevä henkilö. **-kenoosi**[1] *s. biol.* eloyhteisö. **-logi**[4] *s.* biologian tutkija t. harrastaja; biologian alalla työskentelevä henkilö. **-logia**[15] *s.* tiede, joka käsittelee eliöiden (fyysillistä) elämää; biologian oppikirja. — *Yhd.* eläin-, kasvi-, kukka-, mikro-, ravinto-, rotub. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* B. tutkimus, museo. B:set olosuhteet, lait. Valkuaisen b. arvo. B. hyönteiskokoelma esittää hyönteisten eri kehitysvaiheita. B:sesti mielenkiintoinen laji. B:sesti puhdistettu viemärivesi.

biotiitti[1*] *s.* eräs yleinen tumma kiillelaji.

biotyyp|pi *s. biol.* elomuoto. | B:in muodostavat kaikki perinnöllisyystekijöiltään identtiset yksilöt.

birgittalais|luostari *s.* Pyhän Birgitan perustamaan luostarikuntaan kuuluva luostari. | Naantalin b. **-munkki** *s.* **-nunna** *s.*

bisarri[6] *a.* -us[65] *omin.* omituinen, kummallinen, omalaatuisen erikoinen. | B. henkilö, päähänpisto, tyyli.

bisketti[5*] *s.* laivakorppu, keksi, keksileivos.

biskvii[27] *s.* **1.** = ed. **2.** (kahdesti poltettu) lasittamaton posliini.

bisteri[5] *s.* eräs ruskea vesiväri.

bi|sulfaatti[1*] *s. kem.* rikkihapon hapan suola, hydrosulfaatti. — *Yhd.* kalium-, natriumb. **-sulfiitti**[1*] *s. kem.* rikkihapokkeen hapan suola, hydrosulfiitti. — *Yhd.* kalium-, natriumb.

bitumi[6] *s.*, vars. *rak.; rinn.* bitumiini. | Bitu-

meja, luonnossa esiintyviä hiilivetyseoksia, ovat esim. maavaha ja asfaltti. Insuliittilevyt tiivistetään kosteuden varalta b:llä. **-huopa** *s.* bitumilla vedenpitäväksi tehty huopa. **-katto** *s.* **-lakka** *s.* B:a katon hoitoon. **-massa** *s.* **-matto** *s.* soratien, sorapeitteisen pihamaan tms. bitumilla käsitelty pinta.

bitumiini[4] *s.* = bitumi.

bitumi|nen[63] *ain.* t. *poss.a.* Vuoriöljy ja muut b:set aineet. B. liuske.

bjarmi[4] *s. hist.* B:t 'norjalais-islantilaisissa tarinoissa mainittu, nähtävästi Vienanmeren seuduilla asunut karjalainen väestö'.

blanketti[5*] *s.* lomake. **-laki** *s. lak.* **1.** laki, jolla vain vahvistetaan jnk (kansainvälisen) sopimuksen sisältö lakina. **2.** laki, jolla jk valtion elin valtuutetaan antamaan hallintoviranomaisille jtak alaa koskevia määräyksiä, jotka muutoin olisi annettava lainsäädäntöjärjestyksessä, valtuutuslaki.

blanko- *liik.* avoin, tyhjä, täyttämätön. **-luotto** *s.* avoin luotto. **-siirto** *s.* avoin siirto. **-valtakirja** *s.* avoin valtakirja. **-vekseli** *s.* avoin vekseli.

blaseerattu[2*] *a.* par. blaseerautunut. | Heistä tuli ainoastaan b:ja, teräväpäisiä epäilijöitä AHO.

blaseerautu|a[44] *v.* tulla elämään väsyneeksi, kyllästyä, veltostua. | Syvä surumielisyys valtaa mielet, toiset b:vat kokonaan, toiset käyvät kylmiksi ja kyynillisiksi LEINO. — *blaseerautunut* (partis.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) kyllästynyt, (ylimielisen, teennäisen) haluton, välinpitämätön. | B:nut keikari. Suun ympärillä b:nut piirre. Näennäinen b:neisuus.

blaska|ta[35] *v. ark.* häväistä t. saattaa naurunalaiseksi sopimattomalla käytöksellään, kommelluksellaan, "munata". | Älä mene b:amaan itseäsi, kun et kumminkaan osaa puhua! Senkin nauta, sinä olet b:nnut meidät!

blaski[4] *s. ark.* hairahdus, kommellus, kömmähdys, "munaus", häpeä; vrt. ed. | Hänelle sattui pieni b. Eikö ole b., että hallitus ei vieläkään ole ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin!

blasonoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kuvata vaakunakilpi tiettyjen sääntöjen mukaan.

blastodermi[4] *s. biol.* blastulan seinän muodostava solukerros.

blastula[15] *s. biol.* monisoluisten eläinten morulaa seuraava alkioaste, rakkula-, palloaste; vrt. gastrula, morula. **--aste** *s.*

blinii[27] *s. ruok.* (*rinn.* linni) tav. tattari- ja vehnäjauhoista valmistettu sulan voin, smetanan, kaviaarin tms. kanssa syötävä ohukas, joita meillä käytetään laskiaisruokana. **-jauhot** *s. mon.* bliniiden valmistukseen tarkoitetut tattarijauhot. **-pannu** *s.* pieni varreton bliniiden paistamispannu.

blokadi[6] *s. harv.* saarto, saartaminen. | Kaupungin, työpaikan b. Hallitusta, työnantajaa vastaan kohdistettu b.

blok|ata[35*] *v. raut.* -kaus[64] *teonn.* → suojastaa.

blokki[4*] *s.* **1.** *harv.*, etup. *yhd.* par. harkko, järkäle, kappale, laatta, möhkäle, pölkky, tukki tms. | Kivi-, puu-, rauta-, sylinterib. **2.** par. lehtiö. — *Yhd.* paperi-, piirustusb. **3.** vähintään kaksi riviä muodostava säännöllinen, esim. 4 t. 6 postimerkin ryhmä, monilo. **4.** puolueiden t. valtioiden liittoutuma, ryhmä(kunta). | Vasemmisto- ja tasavaltalaisryhmien b. Pohjoismainen b. — *Yhd.* kulta-, puntab.; hallitusb.

blokki|kirja *s.* **1.** *kirj. hist.* puulaatoilla painettu kirja. **2.** lehtiö. **-laite, -sulku, -väli** jne. *s. raut.* → suojastus-.

blondiini[6] *s.* vaaleaverikkö.

bluffa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* harhauttaa antamalla vääriä, liioittelevia, kaunistelevia tietoja, hämätä, pimittää. | Hän vain b:a! — Pokerissa: korottaa rohkeasti huonoin kortein.

bluffi[4] *s.* bluffaus, hämäys. | Näennäinen menestys paljastui täydelliseksi b:ksi. — Pokerissa vrt. ed.

boa[11] [boa t. bōa] *s.* **1.** boakäärme. **2.** naisten irrallinen turkis- t. höyhenkaulus, puuhka. **-käärme** *s.* Boa, jättiläiskäärmeitä, vars. Boa constrictor, kuningaskäärme.

bobba|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* leikata (naisen tukka) niskasta jyrkästi tasaiseksi; vrt. šinglata. | B:ttu tukka. **-uttaa**[2*] *fakt.v.* B. tukkansa kampaajalla.

bobiini[6] *s. kut.* (*rinn.* pupiina) puola, käämi.

bobrikovilai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* Bobrikovia kannattava, hänen alaisensa, Bobrikovin kenraalikuvernöörikaudelle ominainen. | B. sanomalehti, virkavalta. B. henki, salakähmäisyys. — Innokas b.

bofori[6] *s.* = beaufort.

boggi[4] *s.* rautatie-, raitiovaunun, veturin yms. runkoa kannattava, siihen pystytapilla niveltyvästi yhdistetty alusvaunu, joka helpottaa liikettä käänteissä, teli, trukki. **-vaunu** *s.*, vars. *raut.*

boheemi[6] *s.* epäsäännöllistä t. epäsovinnaista, kevyen huoletonta elämää viettävä henkilö, vars. taiteilija, kirjailija t. ylioppilas; "mustalaisluonne". | Eino Leino, Suomen suurin b. Kierrellä b:na maita ja mantereita. B. hän on eikä mikään herrasmies. **-elämä** *s.* Viettää b:ä. **-kau|si** *s.* B:tensa elänyt mies. **-kirjailija** *s.* **-vuo|si** *s.* Taiteilijan b:det.

boiji[4] *s.* karkeahko, harvarakenteinen villakangas, jota käytetään huonekaluissa, oviverhoina yms. **-kangas** *s.* = ed.

boikot|ata[35*] *v.* -taus[64] *teonn.* = seur.

boikotoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* harjoittaa boikottia, boikotata. | B. jtak liikettä, työnantajaa, jnk maan tavaroita. Eräät taiteilijat päättivät b. [taide]kilpailuja.

boikot|ti[5*] *s.* yritys (tav. suoranaista väkivaltaa käyttämättä) tehdä yksityisen henkilön, toiminimen tms. taloudellinen toiminta mahdottomaksi esim. syrjimällä, yllyttämällä vieromaan kaupankäyntiä asianomaisen kanssa t. estämällä työvoiman saantia, boikottaus. | Harjoittaa b:tia. Yhtiön tuotteisiin kohdistettu b. Ammattiyhdistys on julistanut työmaan b:in alaiseksi.

boileri[5] *s. tekn.* keskuslämmityslaitteen kuumavesisäiliö.

bojaari[6] *s.* = pajari.

boksarikapina *s.* Kiinassa v. 1900 puhjennut ulkomaalaisia vastaan tähdätty kapina.

bokseri[5] *s.* tiivisrakenteinen, tylppäkuonoinen, sileäkarvainen ja lyhythäntäinen seurakoira.

1. **boksi**[4] *s.*, alk. *yliopp.* (myös: poksi) tav. yksinään elävän henkilön (henkilöiden) tilapäisenä asuntona oleva, isompaan huoneistoon kuuluva vuokrahuone. | Asua b:ssa. Tulkaa minun b:ini! — *Yhd.* ylioppilasb.

2. **boksi**[4] *s.* = boksinahka. — *Yhd.* kipsi-, sänkiäis-, vuotab.; vasikanb.

boksi|elämä *s.*, vars. *yliopp.* B:elämän varjopuolet. **-emäntä** *s.*, vars. *yliopp.* vuokraemäntä.

boksiitti[6*] *s.* eräs tärkeä alumiinimalmi.

boksikaveri *s.*, vars. *yliopp.* boksitoveri.

boksi|nahka *s.* kromilla kypsytetty vasikannahka, jota käytetään kenkien päällisiin, naudikas. **-nahkai|nen** *a.* B:set jalkineet. **-saapas** *s.*

boksitoveri *s.*, vars. *yliopp.* asuin-, huonetoveri, -kumppani, boksikaveri, bolagisti.

bolagisti[4] [myös bu-] *s.*, vars. *yliopp.* huone-, asuintoveri.

bolero[2] [-e- t. -ē-] *s.* **1.** espanjalainen $^3/_4$-tahtinen, kastanjettien ja tav. myös soiton säestyksellä esitettävä tanssi. **2.** vyötäröön ulottumaton, suora, tav. kokopukuun kuuluva (naisten) jakku.

bolgaari[6] *s.* vrt. bulgaari. | B:t 'muinainen turkkilainen kansa Itä-Venäjällä'. **-lai|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* B. heimo. B. lainasana, hautakirjoitus.

bolševikki[4*] *s.* bolševismin edustaja t. kannattaja Venäjällä; yl. neuvostovenäläinen. **-johtaja** *s.* **-joukot** *s. mon.* **-kaappaus** *s.* **-kapina** *s.* **-kumous** *s.* **-sotilas** *s.* **-vallankumous** *s.* **-val|ta** *s.* B:lan aika.

bolše|vismi[4] *s.* vallankumouksellis-sosialistinen poliittinen suunta (Venäjällä). **-visti|nen**[63] *a.* bolševismille ominainen, bolševismin mukainen. | B. henki, suunta, järjestys. B:set aatteet. B. Venäjä.

bolus[64] *s.* rautapitoinen, hieno savilaji, jota käytetään kitin valmistukseen, väriaineisiin ym.

bombardi[6] *s. hist.* keskiaikainen järeä tykki.

bombasti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* mahtipontinen, pöyhkeä.

bonapartisti[4] *s.* Ranskan oloista: henkilö, joka kannattaa Bonaparte-suvun kruununvaatimuksia.

boniteetti[4*] *s.*, vars. *metsät. maat.* hyvyysaste, kasvullisuusluokka. | Maan, suon, metsän b.

bonitoi|da[18] *v. metsät. maat.* -nti[4*] *teonn.* arvioida (tiluksen) hyvyysaste t. arvo, jyvittää.

bonni[4] *s. harv.* lapsenhoitaja, lastenneiti.

bonšuuri[6] [-nš- t. -ŋš-] *s.* aamu- ja aamupäivävierailuilla käytetty pitkä musta takki, diplomaatintakki, redingote.

booli[4] *s.* isosta maljasta tarjoiltava alkoholipitoinen sekoitusjuoma. **-malja** *s.* astia, johon booli valmistetaan ja josta se tarjoillaan.

booraksi[6] *s.* boorihapon natriumsuola, jota käytetään mm. metalleja juotettaessa, lasitukseen ja veden pehmittämiseen. **-järvi** *s.* suolajärvi, jonka suolana on booraksia.

boori[4] *s.* eräs epämetalleihin kuuluva alkuaine. **-happo** *s.* valkoisina, kiiltävinä suomuina esiintyvä happo, jota käytetään mm. desinfioimisaineena. **-happoinen** *poss.a.* B. suola, vanu. **-salva** *s.* eräs antiseptinen salva, jota käytetään haavojen hoidossa. **-vesi** *s.* haavojen pesemiseen, silmien hautomiseen ym. käytetty boorihapon vesiliuos.

boraatti[6*] *s.* boorihapon suola. — *Yhd.* natriumb.

bordeaux[31] [bordō t. bordō·] *s.* bordeauxviini. | Lasillinen punaista b:'ta. **-neste, -seos** *s.* kuparikalkkiseos, jota ruiskutetaan viljelyskasvien pinnalle suojaksi loissieniä vastaan. **-viini** *s.* vars. Bordeaux'n kautta markkinoille joutuva ranskalainen pöytäviini.

bordelli[6] *s.* julkinen haureudenharjoituspaikka, porttola, ilotalo.

boreaalinen[63] *a.* pohjoisten seutujen, pohjoisilla seuduilla esiintyvä, pohjoinen. | B. kasvi, elämä. — *Maant.* B. kausi 'Blytt-Sernanderin ilmastonvaihteluteorian eräs kausi'.

borneoli[4] *s.* eräs hajuaineena käytetty alkoholi.

borniitti[6*] *s.* kirjava kuparikiisu.

borsalino[1] [-ī-] *s. ark.* yl. miesten huopahatusta (tämän nimisen italialaisen hattutehtaan mukaan).

bortti[4*] *s.* epäjalo timantti, jota käytetään teknillisiin tarkoituksiin.

boston|kakku *s.* eräänlainen vuoassa paistettu vehnäkakku. **-valssi** *s.* hidastahtinen, tunteellisesti melodinen amerikkalaisperäinen valssi.

botaanikko[2*] *s.* = botanisti.

botaaninen[63] *a.* kasvitieteellinen, -opillinen. | B. retkikunta, tutkimus.

botaniikka[10*] *s.* kasvitiede, kasvioppi.

botanisti[4] *s.* kasvien tutkija, kasvitieteilijä, botaanikko.

bourgeois[31] [buršuā t. buršuā· (myös -rž-)] *s. kirj.* petiitin ja korpuksen välinen, 9 kirjapainollisen pisteen korkuinen kirjasinlaji. | Ladottu b:'lla.

bourgogne[9] *s.* [burgo·ń] *s.* Bourgognen maakunnassa Ranskassa valmistettu viini, Burgundin viini, burgundi. **-viini** *s.*

bowling[7] [bouliŋ] *s. urh.* amerikkalainen keilailu, Suomessakin tavallisin keilailulaji.

brahma[10] [-hm-] *s.* brahmalaisten uhrirukous; brahmalaisuuden korkein jumaluus.

brahmaani[6] [-hm-] *s.* (*rinn.* bramaani, bramiini) ylimmän intialaisen kastin jäsen.

brahmalainen[63] 1. *a.* brahmalaisuuteen kuuluva, sille ominainen, sen opin mukainen. | B. lahko. B. piirre, viisaus. **2.** *s.* brahmalaisuuden tunnustaja.

brahmalaisuus[65] *s.* niiden Intian uskontojen yhteisnimi, jotka pitävät Vedan tekstejä jumalallisen innoituksen synnyttäminä ja sen vuoksi määräävinä.

brahmanuskoi|nen *a.* ja *s.* B. kansa. Benares, b:sten pyhä kaupunki.

brakteaatti[4*] *s.* **1.** *hist.* rahan muotoinen riipuskoru, jossa on silmukka kantonauhaa varten. **2.** ohut keskiaikainen metalliraha (tav. hopeaa), joka on leimattu vain toiselta puolen.

brakykefaali[4] *s.* henkilö, jonka pääkallon leveys on vähintään 80 % sen pituudesta, ly-

hytkalloinen, leveäpäinen; vrt. dolikokefaali. **-nen**[63] *a.* lyhytkalloinen, leveäpäinen. | B. pää, henkilö.

bramaani[6], **bramiini**[6] *s.* = brahmaani.

bravo *interj.* hyväksymistä ilmaisten: hyvä! erinomaista!

bravuuri[6] *s.* taituruus (esim. taide-esityksen suorituksessa). | Konsertinantajan esityksessä oli todellista b:a. **-laulu** *s.* vrt. seur. **-numero** *s.* musiikki- tms. esityksestä: numero, jossa esittäjällä on tilaisuus loistaa (tekniikallaan tms.) t. jota jku mielellään ja hyvin esittää, loistonumero. | Tämä on minun vanha b:ni.

breksia[15] *s. geol.* toisiinsa iskostuneista teräväsärmäisistä murskaleista muodostunut kivilaji.

bremeninsini(nen) [brē-] *s.* eräs kuparipitoinen vaaleansininen väri.

bresilja[15] *s.* eräiden Intiassa ja Etelä-Amerikassa kasvavien puiden, vars. Caesalpinia echinatan puuaine, jota käytetään väriaineena. **-puu** *s.* vars. Caesalpinia echinata.

bretoni[6] *s.* 1. B:t 'Bretagnen kelttiläinen pääväestö'. 2. bretonien puhuma kelttiläinen kieli.

briaari[6] *s.* erään Etelä-Euroopassa kasvavan kanervan juurivisa, jota käytetään mm. piipunkoppien valmistukseen. **-piippu** *s.*

bridge[9] [-dš t. -dž] *s.* eräs tav. neljän hengen pelattava korttipeli. | Pelata b:ä. **-ilta** *s.* **-n|pelaaja** *s.*

brigadi[6] *s.* → prikaati.

brigadööri[4] *s.* arvoltaan majurin ja everstiluutnantin välillä oleva pelastusarmeijan upseeri.

brigantiini[4] *s. mer.* eräs kuunarityyppi.

briha[10] *s. murt.* nuorukainen. | Karjalan b:t LEINO.

briketoida[18] *v.* puristaa briket(e)iksi.

briketti[5*] *s.* hienorakeisesta aineesta puristamalla t. iskostamalla valmistettu, us. tiilen muotoinen kappale, puriste. — *Yhd.* kivihiili-, malmi-, puu-, turveb. **-puristin** *s.*

briljantiini[4] *s.* glyseriini- t. risiiniöljypitoinen tuoksuva hiusvesi t. -voide.

briljantti[6*] *s.* määrämuotoiseksi hiottu jalokivi, hohtokivi, vars. timantti. **-hionta** *s.* Timantteja hiottaessa käytetään tavallisimmin b:a, jossa perusmuotona on molemmista päistään katkaistu kaksoiskartio. **-sormus** *s.* briljanttikoristeinen sormus.

briljeera|ta[35] *v.* **-us**[64] *teonn.* loistaa (esiintymisellään); osoittaa kerskailevasti taitoaan. | N:lle tarjoutui hyvä tilaisuus b. ranskan taidollaan.

brisanssi[6] *s.* (voimakkaan räjähdysaineen) räjähdysvaikutus, -teho. | Suuri, vähäinen b.

brisantti|nen[63] *a.* **-suus**[65] *omin.* nopeasti ja voimakkaasti räjähtävä. | Nitroglyseriini on erittäin b:sta. Ruudin vähäinen b:suus. Räjähdysaineen b:set [= brisanssia koskevat] ominaisuudet.

brislinki[6*] *s.* kilohaili.

bristolinkartonki *s.* eräänlainen kartonki, jota käytetään vesivärimaalaukseen yms. taiteellisiin tarkoituksiin.

britanniametalli *s.* sinertävän valkoinen, hopean kaltainen, tinaa (n. 90 %) sekä antimonia ja kuparia sisältävä metalliseos, josta valmistetaan talousesineitä.

brit|ti[4*] *s.* 1. *hist.* B:it 'eräs kelttiläinen heimo, nykyisen Englannin vanhimmat tunnetut asukkaat'. 2. Ison-Britannian alamainen, brittiläinen, englantilainen. | Hamlet, suuren b:in syvämielisin näytelmä. B:it olivat lähettäneet kilpailuihin edustavan joukkueen. — B:tein valtakunta 'Englanti'. B:tein saaret 'Iso-Britannia ja Irlanti'.

brittiläinen[63] 1. *a.* Ison-Britannian, englantilainen. | B. maailmanvalta, Intia. B. puutavara. 2. *s.* = britti.

brodeera|ta[35] *v. käs.* **-us**[64] *teonn.* ommella koruompelua, ommellen koristella, kirjoa.

brodyyri[6] *s. käs.* koruompelus; (tav. koneella) kirjottu valkoinen reunus, jota käytetään liinavaatteiden koristeluun, kirjoreunus, kirjous.

brokadi[6] *s.* metalli- (kulta- t. hopea)langalla kirjailtu paksu silkkikangas. — *Yhd.* hopea-, kultab. **-kangas** *s.* = ed. **-kenkä** *s.* **-verho** *s.*

bromi[4] *s.* epämetalleihin kuuluva tumman punaruskea, nestemäinen alkuaine, jonka suoloja ja yhdisteitä käytetään rauhoittavina lääkkeinä; yl. kielenkäytössä us. = bromipitoinen lääkeaine. | B:lla hänet saatiin vähitellen rauhoittumaan.

bromidi[6] *s.* bromivetyhapon suola. — *Yhd.* hopea-, kalium-, natriumb.

bromi|hopea *s. kem. valok.* hopeabromidi. **-kalium** *s.* kaliumbromidi. **-natrium** *s.* natriumbromidi. **-suol|a** *s.* B:ojen käyttö rauhoittavina lääkkeinä. **-vesi** *s.* kyllästetty bromin vesiliuos.

bromuraali[4] *s.* eräs bromipitoinen unilääke.

bronkiaali- yhd:oissa = seur.

bronkiaalinen[63] *s. lääk. anat.* keuhkoputkissa oleva, niitä koskeva.

bronkiitti[6*] *s. lääk.* keuhkoputkien tulehdus, keuhkokatarri.

brontosaurus[64] *s.* jurakaudella Pohjois-Amerikassa eläneitä hirmuliskoja.

brošyyri[6] *s.* nidottu kirjanen, vihko, vars. sellainen, joka käsittelee jotakin ajankohtaista kysymystä, lentokirjanen, -lehtinen; esittely-, mainoslehtinen.

brovninki[6*] *s.* amerikkalaisen J. M. Browningin keksimä pistooli, Browning-pistooli; *puhek.* us. taskuase yleensä.

brusiini[4] *s. kem.* strykniinin sukuinen voimakas myrkky.

brutaali[6] *a.* **-sti** *adv.* **-us**[65] *omin.* raaka, karkea, häikäilemätön. | B. mies. B:t keinot. B. aistillisuus. Käyttäytyä b:sti. **-|nen**[63] *a.* **-sesti** *adv.* **-suus**[65] *omin.* = ed. | Hänessä on aimo annos b:suutta. Munchin maalausten elämän- ja luonnonkuvauksen nerokas b:suus.

brut|to[(1*)] 1. *adv. liik.* vähentämättä (päällystä, kustannuksia yms.), vähennyksettä, alennuksetta, kaikkineen (päällysteineen, astioineen, kuluineen); vrt. netto, taara. | [Tavara] painaa 15 kg b. Nelikon hinta on 40 markkaa b. Tulot olivat b. 50.000:—. 2. *s.* kokonaissumma, -hinta, -paino jne. | Netto saadaan vähentämällä b:osta taara. Juhla tuotti b:toa 5.000 mk.

brutto- us. = kokonais-. **-arvo** *s.* **-budjetti** *s.* talousarvio, joka käsittää sekä tulojen että me-

nojen bruttomäärät. **-hinta** *s.* **-menot** *s. mon.* **-myynti** *s.* **-määrä** *s.* Menojen, luoton b. **-paino** *s.* Tavaran b. Auton b. 'auton ja sen kuorman yhteinen paino'. **-rekisteritonni** *s. mer.* aluksen tilavuuden yksikkö. | 5 000 b:n kuljetusalus. **-tilavuus** *s.* Aluksen b. **-tonni** *s. mer.* = bruttorekisteritonni. **-tulo** *s.*, tav. *mon.* Liikkeen b:t. **-tuotto** *s.* **-vaaka** *s.* vaaka, jossa punnitaan erikseen tavara astioineen ja tyhjä astia. **-vetoisuus, -vetomäärä** *s.* = bruttotilavuus. **-voitto** *s.* voitto, josta kustannuksia ei ole vähennetty. **-ylijäämä** *s.* = ed.

brysselin|kaali *s.* = ruusukaali. **-matto** *s.* paksu, nukkapintainen, runsaskuvioinen matto. **-pitsi** *s.* Brysselistä peräisin oleva hieno pellavalankapitsi; myös sen jäljennöksistä.

budhalai|nen[63] [-dh-] **1.** *a.* budhalaisuuteen kuuluva, sille ominainen, sen opin mukainen. | B. munkki. B. luostari. B. elämänviisaus, siveysoppi, tapa. **2.** *s.* budhalaisuuden tunnustaja. | B:sten pyhä kirja.

budhalaisuus[65] [-dh-] *s.* Budhan 500-luvulla eKr. perustama intialainen uskonto, Budhan oppi.

budhanuskoi|nen [-dh-] *a.* ja *s.* B. väestö. B:sten raamattu.

budjetti[5*] *s.* tulo- ja menoarvio, talousarvio, rahasääntö. | Valtion, kunnan, perheen b. Ylimääräinen b. Budjetin käsittely eduskunnassa. — *Puhek.* B:ni ei kestä sellaisia menoja. — *Yhd.* kotitalous-, lisä-, puolustus-, sota-, vuosib. **-ehdotus** *s.* = seur. **-esity|s** *s.* Hallitus on antanut eduskunnalle b:ksensä. **-kausi** *s.* varainhoitokausi. **-käsittely** *s.* → budjetin käsittely. **-oikeus** *s.* budjettia koskevat oikeussäännökset; eduskunnan oikeus päättää budjetista. **-vajaus** *s.* **-vuosi** *s.* varainhoitovuosi.

budoaari[4] *s.* pieni huone, jossa hienostonaiset ottavat vastaan lähimpiä ystäviään.

bufet|ti[5*] *s.* tav. virvokkeiden tarjoiluhuone, -paikka; myös tarjoilupöytä, -kaappi, pöytäkaluston säilytyskaappi. | Laivan b. Joivat limonaatia palokunnantalon b:issa.

buffa[11] *s. ark.*, us. *halv.* bufetin myyjätär, tarjoilijatar.

bukanieeri[4] *s.* B:t '1600-luvulla kuuluisiksi tulleet Länsi-Intian merirosvot'.

bukolinen[63] *a.* paimenelämään kuuluva. | B. runous 'paimenrunous'.

buldaani[6] *s.* karkea kaksiniitinen pellava-, juutti- t. hamppukangas, jota käytetään purjeisiin, säkkeihin yms.

buldogi[5] *s.* keskikokoinen, lujarakenteinen, tylppäkuonoinen seurakoira. | Englannin, Ranskan b. — Ruma kuin b.

bulevardi[4] *s.* leveä puistokatu. | Pariisin bulevardeilla. **-kahvila** *s.* **-lehti** *s.* kevythenkinen (viikko)lehti, katulehti.

bulgaari[6] *s.* = seur. | B:en asuma-alue.

bulgarialai|nen[63] *a.* ja *s.* B. väestö. B. kirjallisuus. — B:set ovat slaaveja ja suurimmaksi osaksi kreikkalaiskatolilaisia.

buljonki[6*] *s.* → lihaliemi.

bulla[11] *s. hist.* juhlalliseen muotoon laadittu paavin (t. keisarin) asiakirja, virkakirjelmä. | Paavin b. Kaarle IV:n kultainen b. — *Yhd.* pannab.

bulletiini[4] *s.* määräaikainen (terveydentilaa, sotatapahtumia tms. koskeva) virallinen tiedonanto.

bulvaani[6] *s.* **1.** metsästäjän houkutuslintu, -kuva. **2.** salassa pysyttelevän päähenkilön näennäisesti itsenäinen kätyri t. välikappale, hänen puolestaan vastaava henkilö. | Salakauppiaan b. Käyttää jkta b:naan.

bumerangi[4] *s.* australialainen, käyrästä puusta valmistettu heittoase, tav. sellainen, joka heitosta palaa lähtökohtaansa. — *Kuv.* Pelkäämme, että tullinkorotus vaikuttaisi b:n tavoin 'kohdistuisi lopulta toimeenpanijaankin'.

bungalow[31] [baŋgəlou] *s.* tav. Intiassa asuvien eurooppalaisten kevytrakenteinen, yl. yksikerroksinen huvila, myös sikäläinen vaatimaton majatalo. | Asua b:'ssa.

bunkkeri[5] *s. sot.* tulikorsu, betonipesäke tms. | Vihollisen b:t. Saksalaiset ilmoittivat vallanneensa yli 200 b:a.

bunsen|lamppu *s.* Bunsenin keksimä valaisemattomalla, kuumalla liekillä palava säädettävä kaasulamppu. **-liekki** *s.* bunsenlampun liekki. **-poltin** *s.*

burberry[1] [bəəbəri] *s.* eräänlainen sadetakki.

burgundi[6] *s.* **1.** B:t 'vandaalien sukuinen muinaisgermaaninen kansa'. **2.** = bourgogne. **-lai|nen**[63] **1.** *a.* B. suku. B. päähine. B. viini 'bourgogne, burgundi'. **2.** *s.* = burgundi. | B:sten hyökkäys.

burleski[4] *a.* karkean sukkela, (liioitellun) hullunkurinen, riehakka, naurettava, irvokas; vrt. groteski. | B. huumori, farssi, luonteenkuvaus. B:n rehevä maalaus.

burschi[4] [buršši] *s.* **1.** fuksia vanhempi ylioppilas, vars. saksal. korporaatioissa. **2.** sotilaspalvelija, upseerinlähetti.

busheli[5] [-šše- t. -še-] *s.* (myös: buššeli) suuruudeltaan vaihteleva anglosaksinen kuivien tavarain tilavuus- (joskus paino)mitta. | Kolme b:a rukiita.

bussi[4] *s. ark.* linja-auto, linjuri. | Tulen kello kahdeksan b:ssa. — *Yhd.* vesib.

bussoli[6] *s. maanm. sot.* tähtäimellä ja kulma-asteikolla varustettu kompassi, tähtäyskompassi.

bušmanni[6] *s.* B:t 'eräs Etelä-Afrikan tasangoilla asuva alkukantainen kääpiökansa'.

buššeli[5] *s.* = busheli.

butyrometri[4] *s.* koje, jolla mitataan maidon (juuston ym.) rasvapitoisuutta.

buunata[35] *v. ark.* (*rinn.* puunata) kiillottaa vahalla, vahata (lattiaa tms.).

buunaus[64] *teonn. ark.* (*rinn.* puunaus) < ed. **-vaha** *s. ark.* kiillotus-, lattiavaha.

buuri[4] *s.* hollantilaista alkuperää oleva t. hollantilaistunut Etelä-Afrikan valkoinen asukas. **-lainen**[63] *a.* B. kahvi. **-sota** *s.* buurivaltioiden ja Englannin välinen sota (1899—1902). **-valtio** *s.* B:t olivat Oranje ja Transvaal.

bylina[13] *s.* vanha (iso)venäläinen eepillinen kansanlaulu; myös samanlainen uudempi laulu.

byretti[5*] *s.* asteikollinen lasiputki, jonka alapäässä olevasta hanasta saadaan lasketuksi haluttu (pieni) nestemäärä.

byrokraatti[1*] *s.*, us. *halv.* virkavaltainen henkilö, pikkumaisen tarkasti muodoista kiinni pitävä, kopeakäytöksinen virkamies. -**|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* virkavaltainen. | B. despotismi. B. hallitus, järjestelmä. Kangistua b:siin muotoihin.

byrokratia[15] *s.* virkavalta, virkavaltaisuus (vars. huonolta puoleltaan).

byroo[21] *s. harv.* (ill. tav. -hon) toimisto, virasto.

bysanttilai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* entiseen Itä-Rooman valtakuntaan kuuluva, siellä vallinnut tms. | B. kulttuuri, tyyli. B. raha.

byssus[64] *s.* **1.** eräiden simpukoiden erittämä silkimäinen säikeistö, jota käytetään tekstiiliteollisuudessa, simpukka-, merisilkki. **2.** *hist.* hieno, läpikuultava palttinakangas.

byygeli[6] *s.* kaari, sanka. -**torvi** *s. mus.* sankatorvi.

böklinki[6*] *s. ark.* savusilakka, -silli.

böömiläi|nen[63] *a.* ja *s.* B. lasi. B:set veljet 'eräs uskonnollinen yhdyskunta'. — B:sten asuma-alue.

C

c: ks. myös s ja **k**; ch: ks. myös š

c [sē] **1.** kirjaimiston kolmas aakkonen, vars. *k*- ja *s*-äänteiden merkki. | Suomalaisessa kirjoituksessa c esiintyy vain vierasperäisissä sanoissa. **2.** *mus.* nykyisen säveljärjestelmän alkusävel ja sen nuottimerkki. **3.** *lyh.* **C. a.** lämpötilaa ilmaistaessa = Celsius(ta). | + 15° C. **b.** *fys.* = coulombi. **4.** roomalaisena lukumerkkinä (C) = 100.

cabaret[31] [kabarē·] *s.* — kabaree.

caesar[7] [kēs-] *s.*, vars. *hist.* Rooman hallitsija, keisari; apukeisari.

caesarismi[4] [kēs-] *s.* näennäisesti kansanvaltainen, mutta todellisuudessa sotavoimiin nojautuva itsevaltius.

caesura[18] [kēsūra] *s.* = sesuura.

cal. *lyh.* grammakalori.

calmette-rokotus *s. vars.* Lapsille tuberkuloosia vastaan suoritettu rokotus.

calvinilainen[63] *a.* ja *s.* = kalvinilainen.

campanile[9] [kampanīle] *s.* = kampaniili.

camping[7] [kämpiŋ] *s.* leirielämä, leirielämän harjoittaminen (virkistykseksi), ulkoilu, retkeily. | Harrastaa c:iä.

cancan[7] [kãkã·] *s.* eräs Algeriasta peräisin oleva vallaton tanssi.

capriccio[1] [kapri·ttšo] *s. mus.* = kapriisi.

celsius[64] [s-] *s. ellipt.* = seur. | 15 c:ta kylmää. **-aste** *s.* Celsiuksen lämpömittarin aste.

cembalo[2] [tš-] *s.* eräs vanhanaikainen, pianoa edeltänyt kosketinsoitin, klavesiini.

centime[9] [tav.: saŋtīmi] *s.* mm. Ranskan, Belgian ja Sveitsin vaihtoraha (1/100 frangia).

centuria[15] [s- tai k-] *s. hist.* = senturia.

centurio[3] [s- tai k-] *s. hist.* = senturio.

cerium[7] [s- tai k-] *s.* eräs harvinainen maametalli.

ces[7] [ses] *s. mus.* alennettu c.

cg *lyh.* senttigramma.

champagne[9] *s.* → samppanja.

championi[4] [š-] *s.*, vars. *urh.* mestari, mestariurheilija. — Koirista: valio, rotukoiralle annettu ylin arvo.

charmi[4] [š-] *s.* viehkeys, sulo, lumousvoima.

chartreuse[9] [šartrō·z t. šartrōsi] *s.* eräs hieno, aromaattinen liköörilaji.

chateaubriand[7] [šatobriã· t. šatobriaŋŋi] *s.* eräs pihvilaji, häränleike. | Syödä c:ia.

cheviotti[4] *s.* par. ševiotti.

chevreau[31] [šövrō·] *s.* = sauro, vuohikas.

chianti[4] [kja-] *s.* eräs italialainen punaviinilaji.

chic[7] [šik] **1.** *s. harv.* luonteva, tahdikas käytäytyminen, hieno, moitteeton ulkoasu, ylhäinen, hillitty hienous, aistikkuus. | Useissa säädyn nuoremmissa aatelismiehissä on kenties enemmän pariisilaista c:'iä AHO. - - se on hänen omaa amerikkalaissekaista c:'iään LEHT. **2.** *a.* (predikatiivina, *taipum.*) tahdikas, hillityn hieno, aistikas, muodikas. | Puku on c. Tuo tyttö on ihastuttavan c. He ovat aina c.

chilensalpietari [tšī-] *s.* (myös: Chilen s.) eräs väkilannoite, natronsalpietari.

chinchilla[10] [tšintšilla] *s.* (myös: tšintšilla, sinsilla) Chinchilla, Eriomys, kaniinia muistuttavia eteläamerikkalaisia jyrsijöitä, joilla on hopeanhohtoinen, silkinhieno turkki; tällaisen jyrsijän nahka. **-kaniini** *s.* kaniini(rotu), jonka turkki muistuttaa chinchillaa. **-turkki** *s.*

chippendale[9] [tšippendeil] *s.* eräs englantilainen, 1700-luvulla syntynyt huonekalutyyli. **-kalusto** *s.* **-tuoli** *s.* **-tyyli** *s.*

cicero[2] [sis-] *s. kirj.* korpusta suurempi, 12 kirjapainollisen pisteen (n. 4,5 mm:n) korkuinen kirjasinlaji; saman pituinen kirjapainollinen mitta.

cif [sif] *lyh. liik.* rahti ja vakuutus hintaan luettuna; vrt. fob, franko. | Tavara myydään cif. **--eh|to** *s.* Myydä, ostaa c:oin. **--myynti** *s.*

cirrus[64] [s- tai k-], **-pilvi** *s. metrl.* höyhenpilvi.

cis[7] [sis] *s. mus.* korotettu c.

cistersiläi|nen[63] [s-] *a.* ja *s.* C:set '1000-luvulla perustettu munkkikunta, jota Bernhard Clairvauxlaisen mukaan myöhemmin alettiin kutsua myös bernhardilaismunkistoksi'.

city[1] [siti] *s.* tav. kaupungin liikekeskus, kauppakeskus. | Lontoon, Helsingin c.

civis[64] [kī- t. sī-] *s.*, vars. *yliopp.* yliopistossa opiskeleva (vars. fuksia vanhempi) ylioppilas. | Vanha c. C. Pekka Mattila. — *Yhd.* ikäc.

cl *lyh.* **1.** senttilitra. **2.** cum laude (approbatur).

clearing[7] [klīriŋ] *s. liik.* rahalaitosten keskinäisten saatavien (päivittäinen) selvitys l. tasoitus tav. keskuspankissa pääasiallisesti t. kokonaan kirjanpitotietä. **-järjestelmä** *s.* Suomessa c. otettiin käytäntöön Helsingissä 1906. **-laitos** *s.* clearingejä toimittava laitos. **-liike** *s.* Jokapäiväinen c. — C. hakee edustajaa. **-ma|a** *s.* Tuonti c:ista. **-menetelmä** *s.* **-menettely** *s.* **-sopimus** *s.* **-tili** *s.*

clou[31] [klū] *s.* ohjelman jännittävin, "vetävin" numero, huippukohta, vetonumero, vetonaula, valtti. | Näyttelyn c. Nyrkkeilyottelu on viikon c.

cm *lyh.* senttimetri.

cocktail[7] [kokteil] *s.* useista väkijuomalajeista ja

eri karvasaineista sekoitettu, tav. jäähdytettynä tarjoiltava juoma.

coda[11] [kō-] s. *mus.* sävellykseen t. jhk sen osaan liittyvä päätöslisäke.

code[9] [tav. kōde] s. = koodi.

college[9] [kolidž] s. Englannin ja Amerikan korkeampien, us. akateemista opetusta antavien oppilaitosten nimitys; Oxfordin ja Cambridgen yliopistojen yhdyskunnista käytetty nimitys; eräiden englantilaisten oppineiden seurojen nimitys.

copyright[7] [kopirait] s. kirjallinen omistusoikeus, tekijänoikeus.

cortes[7] s. [k-] Espanjan, Portugalin ja muutamien Etelä-Amerikan valtioiden kansaneduskuntien nimitys.

cos *lyh. mat.* kosini.

coulombi[6] [ku-] s. *fys.* (lyh. C) käytännöllisen järjestelmän sähkömäärän yksikkö: sähkömäärä, joka yhdessä sekunnissa kulkee johtimen poikkipinnan läpi, kun virranvoimakkuus on yksi ampeeri.

cowboy[27] [kauboi] s. etup. Pohjois-Amerikan länsivaltioiden ratsastava karjapaimen. | Villin Lännen c:t.

crawl[7] [krōl] s. *urh.* = krooli.

crescendo[1] [kreš(š)e·n-] *mus.*)(decrescendo, diminuendo. **1.** *adv.* (*lyh.* cresc.) enenevällä äänenvoimalla, paisu(tta)en. **2.** s. Sinfonia päättyy valtavaan c:on. — *Kuv.* Tuulen ulvonta paisui rajuksi c:ksi.

croquis[27] [kroki·] s. = krokii. | Piirtää c:'ta.

csárdás[7] [tšārdāš] s. unkarilaisten kansallistanssi. | Tulinen c.

cum laude[9] [k-] s., vars. *puhek.* (*lyh.* cl) = cum laude approbatur 'kiittäen hyväksytään', ylioppilas- t. korkeakoulututkinnon, -kokeen tms. keskimmäinen hyväksyvä arvosana; korkeakouluissa jnk aineen tietty, laajuudeltaan approbaturin ja laudaturin välillä oleva oppikurssi, sitä vastaava tutkinto. | Sai reaalikokeessa cum lauden. Lukea, suorittaa jnk aineen c. l. **--arvosana** s. **--kurssi** s. **--tentti** s.

cumulus[64] [k-], **-pilvi** s. *metrl.* kumpupilvi.

curry[1] [kurry t. kari] s. väkevä maustejauhe, jota käytetään vars. Intiassa ja anglosaksisissa maissa.

cysta[10] s. → kysta.

D

d [dē] **1.** kirjaimiston neljäs aakkonen, *d*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: soinnillinen ylähammas- tai ylähammasvallisulkeumalla muodostuva klusiili. **3.** *mus.* C-duurin toinen sävel ja sen nuottimerkki. **4.** *lyh.* **a.** *geom.* halkaisija, lävistäjä. **b.** *sot.* (D) divisioona. **5.** roomalaisena lukumerkkinä (D) = 500.

daali|a[15] *s.* (myös: dahlia) Dahlia, isohkoja mykerökukkaisia koristekasveja; *syn.* georgiini, joriini, yrjönkukka. | Valkoisia, keltaisia, punaisia d:oita.

daami[4] *s.* **1.** herras-, hienostonainen, suuren maailman nainen. | Kylmä, ylpeä d. — *Yhd.* salonkid. **2.** herran l. kavaljeerin naispuolinen seuralainen tanssiaisissa, illallisilla tms., (naispuolinen) tanssi-, pöytäkumppani. | Olla jkn d:na. **3.** korttipelissä ja šakissa: kuningatar, rouva.

dadaismi[4] *s.* ensimmäisen maailmansodan jälkeinen kumouksellinen, ilmaisutavassaan paradokseja ja äärimmäistä naiivisuutta suosinut kirjallis-taiteellinen suunta.

dadaisti[4] *s.* dadaismin kannattaja. **-|nen**[63] *a.* **-sesti** *adv.* **-suus**[65] *omin.* vrt. dadaismi. | D. ilmaisutapa, teos, kirjailija, maalari. — *Kuv.* mielettömän yhteydetön, lapsellinen. | D. ajatus, todistelu.

daguerrotypia[15] [-ger-] *s.* vanha valokuvausmenetelmä; myös = seur. **-kuva** *s.*

daguerrotyyppi[10*] [-ger-] *s.* = ed.

dahlia[15] [dā-] *s.* = daalia.

daimio[3] *s.* *hist.* Japanin suurvasallien nimitys.

daimoni[6] *s.* = demoni, vars. 2. | Sokrateen d. Kuunnella d:ansa.

daktyloskopia[15] *s.* sormenjälkientutkimus.

daktyyli[6] *s.* **1.** aleneva kolmitavuinen runojalka (— ◡ ◡). **2. mus.** tasasävelinen, jälkiosaltaan kahtia jakautunut iskuala. — *Yhd.* vastad. **-nen**[63] *a.* vrt. ed. 1. | D. runojalka, rytmi.

dalmatika[15] [tav. -mā-] *s.* pitkä, valkoinen, hihallinen päällyspuku. | D:a käytetään liturgisena pukuna.

1. **damaski**[6] *s.* **1.** tav. *mon.* nilkkain; säärys. **2.** *mon.* = damaskihousut.

2. **damaski**[6] *s.* *kut.* → damasti.

damaski|housut *s.* *mon.* nilkkoihin t. us. jalkaterien yli ulottuvat trikoiset t. (villalangasta) kudotut housut, joita käytetään vars. pikkulasten päällysvaatteena ulkosalla, damaskit. | Lasten d. **-piippu** *s.* Haulikon, pistoolin d. 'damaskoitu piippu'. **-teräs** *s.* damaskoimalla tehty teräs, Damaskuksen teräs, kirjoteräs.

damaskoi|da[18] *v.* *met.* **-nti**[4*] *teonn.* hitsaten ja syövyttäen juovittaa terästä t. rautaa, syövyttämällä kuvioida t. koristella pintaa; heraldiikassa: koristella kiemuroin.

damasti[6] *s.* *kut.* eräs pomsisidoksinen kangaslaji, kilpikangas. — *Yhd.* kulta-, pellava-, silkkid. **-kudos** *s.* **-liina** *s.*

damastinen[63] *ain.a.*

damešaani[4] *s.* (myös: dame-jeanne[9]) korin ympäröimä iso lasipullo.

danaolai|nen[63] *a.* ja *s.*, vars. *runok.* D:set 'muinaiskreikkalaiset'.

dandy[1] [dändi] *s.* **1.** keikari, muotinarri, -leijona. **2.** *mer.* pieni, kolmikulmainen mesaanipurje. **-ismi**[4] *s.* keikarimaisuus, narrimaisuus. **-mäinen**[63] *kalt.a.* D. nuorimies.

dareikki[6*] *s.* *hist.* muinaispersialainen kultaraha.

darvinismi[4] *s.* *biol.* Darwinin teorian mukainen käsitys ns. luonnollisesta valinnasta eliöiden kehityksessä, valintaoppi; *yleisk.* käsitys, jonka mukaan eliöt ovat kehittyneet yksinkertaisemmista edeltäneistä muodoista, polveutumis-, kehitysoppi.

darvinisti[4] *s.* darvinismin edustaja t. kannattaja. **-nen**[63] *s.* D. käsitys, selitys.

dasiitti[6*] *s.* eräs laavakivilaji.

dateera|ta[35] *v.* **-us**[64] *teonn.* **1.** päivätä. | Kirje, vekseli on d:ttu jnak päivänä, jllek päivälle. Hävinnyt, kulunut d:us 'päiväys'. **2.** vars. muinaislöydöistä ja vanhoista asiakirjoista: ajoittaa. | D. jk jhk aikaan t. jllek ajalle, jllek vuosisadalle, jnk aikaiseksi. Haudasta löydetyt rahat d:avat muunkin kaluston.

datiivi[6] *s.* *kiel.* eräiden indoeurooppalaisten ym. kielten sijamuoto, jonka merkitystehtävissä suomessa käytetään allatiivia, harv. genetiiviä. **-adverbiaali** *s.* suomessa verbin määräys, joka ilmaisee esineen, jolle jtak tapahtuu, jonka osaksi jtak tulee, objektiivi. **-genetiivi** *s.* genetiivissä oleva datiiviadverbiaali. | D. esiintyy esim. lauseissa "Jumalan kiitos", "minun täytyy", "minun on nälkä". **-määräys** *s.* datiivissa oleva määräys.

debatti[4*] *s.* julkinen väittely; sanomalehtikiista, polemiikki.

debet[7] [dē-] *s.* *liik.* tilinpidossa merkintä, jota käytetään aukeaman tulopuolen otsikossa; henkilötileissä merkintä, joka osoittaa ao. henkilön velkaa tilinpitäjälle; myös = debet-, tulopuoli;)(kredit. **-puol|i** *s.* Tilikirjan d. — *Kuv.* D:elle on merkittävä se haitta, että - -. **-saldo** *s.* **-sarake** *s.* **-vienti** *s.* vienti debetpuolelle.

debiili[6] s. ja a. -syys[64] *omin.* vajaamielisten kehityskykyisimpään ryhmään kuuluva, heikkomielinen; vrt. idiootti, imbesilli. | D. on henkilö, jonka älykkyysikä aikuisena on 9—12 vuotta.
debiliteetti[4*] s. *lääk.* debiilisyys, heikkomielisyys.
debitoi|da[18] v. *liik.* -nti[4*] *teonn.* (myös: debiteerata[35]) merkitä tilin debetpuolelle, veloittaa (jkta, jtak tiliä); vrt. kreditoida.
debytantti[4*] s. debytoiva henkilö, ensiesiintyjä.
debytoi|da[18] v. -nti[4*] *teonn.* esiintyä taiteilijana tms. julkisesti ensimmäistä kertaa. | D. konsertinantajana, näyttämöllä.
debyytti[6*] s. debytointi, ensiesiintyminen. | Nuoren näyttelijän loistava d. Kirjallinen d.
decrescendo[1] [-š(š)e·n-] *adv.* ja s. *mus.* (*lyh.* decresc.) = diminuendo;)(crescendo.
dedikaatio[3] s. kirjan, sävellyksen t. muun teoksen omistaminen jklle; omistus(kirjoitus).
dedisoi|da[18] v. -nti[4*] *teonn.* omistaa jklle; vrt. ed.
deduktiivi|nen[63] a., vars. *fil.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* deduktioon perustuva, yleisestä yksityiseen johtava, laskujohtoinen;)(induktiivinen. | D. ajattelu, johtopäätös, opetusmenetelmä, tutkimustapa. D:sesti saatu tulos.
deduktio[3] s., vars. *fil.* yksityisen väitteen tms. johtaminen yleisistä totuuksista, laskujohtoinen menetelmä;)(induktio. | Kielihistoriallinen d.
dedusoi|da[18] v. *fil.* -nti[4*] *teonn.* päätellä deduktiivisesti;)(indusoida.
deeki|s[64] s. *vaill. ark.* henkilöistä: Olla d:ksellä 'rappiolla'. Joutua, mennä, viedä d:kselle 'rappiolle'.
defaitis|mi[1] [-fet-] s. tappiomieliala. **-ti**[4] s. tappiomielialan vallassa oleva henkilö.
defekt|i[6] **1.** a. vajaa, vajavainen, puutteellinen, epätäydellinen. | Henkisiltä kyvyiltään d. ihminen. **2.** s. *lääk. psyk.* puuttuma, puutos, vajav(ais)uus. | Arven kohdalle syntyy kudospuuttuma eli d. Eräitä sielunelämän d:ejä voidaan kasvatuksella korjata. **3.** s. *kirj.* kirjasinvarasto.
defektiivinen[63] a. = ed. 1. | Sanalla on d. taivutus 'sanan paradigmasta puuttuu yksi t. useampia taivutusmuotoja, jotka muuten ovat sen tyypin sanoissa'.
defensiivi[1] s. *sot.* puolustus;)(offensiivi. | Olla, pysyä d:ssä. Ryhtyä d:iin. **-|nen**[63] a. -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** puolustuskannalla oleva;)(aggressiivinen. | D. luonne, asenne. **2.** *lak.* suojaava, estävä. | D. omankädenoikeus, lainsäädäntö. D:siin rangaistuksiin kuuluu mm. kuolemanrangaistus. D. vesioikeus 'veden tuottamaa vahinkoa koskevat suojelutoimenpiteet'. **3.** *sot.* puolustusluonteinen, puolustava;)(offensiivinen. | D. sodankäynti, taktiikka. D:sesti esiintyvä laivasto.
definiitti|nen[63] a. *kiel.* -sesti *adv.* määräävä, määräinen;)(indefiniittinen. | D. pronomini. D. spesies.
definioi|da[18] v., vars. *fil.* -nti[4*] *teonn.* luetella jnk käsitteen olennaiset tuntomerkit, määritellä.
definitiivi|nen[63] a. -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** lopullinen, ratkaiseva. | D. päätös, toimenpide. Asia on d:sesti selvitetty. **2.** *kiel.* D. genetiivi 'attribuuttina oleva genetiivi, joka lähemmin määrittelee t. rajoittaa pääsanan ilmaiseman yleiskäsitteen'. Ilmauksissa *Helsingin kaupunki* ja *ajan käsite* ovat *Helsingin* ja *ajan* d:siä genetiivejä.
definitio[3] s., vars. *fil.* definiointi, määritelmä, määrittely. | Psykologinen d. Äännelain d.
deflaatio[3] s. **1.** *tal.* raha- ja pankkipoliittisten toimenpiteiden aiheuttama maksuvälineiden väheneminen t. (ja) niiden kiertonopeuden hidastuminen sekä rahan arvon kohoaminen;)(inflaatio. **2.** *geol.* tuulen aiheuttama maanpinnan kuluminen. **-alue** s. *geol.* **-kausi** s. *tal.* **-politiikka** s. *tal.*
deflatori|nen[63] a. *tal.* -sesti *adv.* deflaatiolle ominainen, deflaatiota aiheuttava. | Pulakauden d:set ilmiöt. D. talouspolitiikka.
deformaatio[3] s. **1.** muodon muuttaminen t. muuttuminen ja sen tulos, muutos. | Eräillä kansoilla tavattava lasten päiden d. — *Fys.* Aineen d:ta vastustava ominaisuus. **2.** *biol. lääk.* sairaalloinen epämuotoisuus, muodottomuus; epämuodostuma. | Syövän puun runkoon aiheuttama d. Niveltulehdus synnyttää usein d:ita.
deformoi|da[18] v. -nti[4*] *teonn.* aiheuttaa deformaatio(ita), epämuodostaa, runnella.
degeneraatio[3] s. degeneroituminen. **-ilmiö** s. **-muutos** s.
degeneroitu|a[1*] v. huonontua suvustaan, lajistaan, rappeutua, rappioitua; surkastua. | D:nut ihminen, rotu, eläinlaji. D:nut oksa. Toimeton elin d:u. D:nut metsämaa. Ryijyn naisenkuvat ovat d:neet kolmioiksi. Kansantietouden, muistin d:minen.
degradaatio[3] s. **1.** degradointi. **2.** *geol.* maanpinnan kuluminen t. paljastuminen ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta.
degradoi|da[18] v. -nti[4*] *teonn.* alentaa t. siirtää ylemmästä arvosta t. asemasta alempaan. | D:tu upseeri.
degressiivi|nen[63] a. -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vähenevä, aleneva. — *Tal.* D:sessä verotuksessa ei veroprosentti enää kasva tulojen ylittäessä määrärajan. Kustannusten d:syydelle on kuvaavaa, että ne kohoavat hitaammin kuin toiminnan laajeneminen edellyttää.
deismi[6] s. **1.** maailmankatsomus, jonka mukaan Jumala on luonut maailman, mutta ei ole puuttunut sen jälkeen sen kehityksen kulkuun. **2.** eräs 1600-luvulla Englannissa alkunsa saanut vapaamielinen uskonnollinen oppisuunta.
deisti[6] s. deismin kannattaja. **-|nen**[63] a. -sesti *adv.* deismille ominainen, deismiä kannattava. | D. maailmankatsomus. Eräissä uskonnoissa käsitetään jumaluus d:sesti.
dekaani[6] s. **1.** yliopiston jnk tiedekunnan t. sen osaston puheenjohtaja. **2.** *hist.* mm. eräs tuomiokapitulin ylimmistä jäsenistä.
dekaanus[64] s. *vanh.* = ed.
dekabristi[4] s. *hist.* D:t 'joulukuussa 1825 Pietarissa puhjenneen sotilaskapinan osanottajat'. **-kapina**[14] s. *hist.*
dekadenssi[4] s. liikahienostus, rappio, turmelus. | Kirjallisuuden, taiteen, tyylin d. Rooman keisariajan d. **--ilmiö** s. **-kirjallisuus** s.

dekadentti[4*] 1. *s.* erikoisuuksien ja sairaalloisuuksien esittämistä harrastavan (vars. Ranskassa 1870-luvulla esiintyneen) kirjallisuus- t. taidesuunnan edustaja; vrt. symbolisti. 2. *a.* = seur. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* 1. dekadenttien suuntaa edustava, dekadenteille ominainen. | D. runoilija Verlaine. 2. turmeltunut, rappeutunut, veltostunut, sairaalloinen. | D:sta erotiikkaa.

dekadi[6] *s. hist.* 10-päiväinen viikko, esim. Ranskan vallankumouksen aikaisessa kalenterissa.

deka|gramma *s. harv.* (*lyh.* dkg) painomitta: 10 grammaa. **-litra** *s. harv.* (*lyh.* dkl) vetomitta: 10 litraa. **-metri** *s. harv.* (*lyh.* dkm) pituusmitta: 10 metriä.

dekantoi|da[18] *v. kem.* -nti[4*] *teonn.* erottaa neste saostumasta kaatamalla t. lapolla, seestää.

dekantteri[6], **-lasi** *s. kem.* keitinlasi, kaatolasi.

dekatoi|da[18] *v. kut.* -nti[4*] *teonn.* sikiltää, höyryttää.

deklamaatio[3] *s. harv.* deklamointi.

deklamatori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* lausunnallinen; mahtipontinen, pateettinen. | Liturgian d. puoli. Ikävä, d. näytelmä. Kaavamaisen d. saarna.

deklamo|ida[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* 1. *harv.* esittää lausuntaa, lausua. | D:ituna on runon vaikutus toinen kuin luettuna. 2. esittää mahtipontisesti, pateettisesti. | Ah, jospa se onni pian koittaisi minulle! d:i Pajalan herra käsi sydämellään LEINO. Vapauden aatetta d:iva kirja.

deklaraatio[3] *s.* 1. (vars. valtiollinen) julistus. | Suomen itsenäisyyttä koskeva d. 2. (vars. kansainvälisiä kauppa- ym. suhteita koskeva) kuulutus, tiedonanto. | Radiolähetyksien aallonpituutta koskevat eri maiden d:t. 3. selitys, ilmoitus. | Tullissa vaadittava d. 'tullattaviksi ilmoitettujen tavarain luettelo, tulliselitys'. Pakkauksessa olevan d:n mukaan pastillit sisältävät - -. Veroilmoitusta sanotaan myös d:ksi. **-arvo** *s. liik.* virallisesti ilmoitettu ulkomainen kauppa-arvo. | Rukiin d.

deklaratiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tiedottava, toteava. | Kokouksen päätöslauselmalla oli vain d. luonne. Kiinteistökaupan lainhuudatus kuuluu d:siin toimenpiteisiin.

deklaratori|nen[63] *a.* 1. = ed. 2. *lak.* D. oikeussäännös 'ehdonvaltainen, täydentävä oikeussäännös, sellainen oikeussäännös, josta voi poiketa';)(absoluuttinen oikeussäännös. D. tuomio 'tuomio, jolla todetaan jnk oikeuden t. vaateen olemassaolo';)(suoritustuomio ja konstitutiivinen l. oikeustilan muutoksen sisältävä tuomio.

deklinaatio[3] *s.* 1. *fys. mer.* eranto. 2. *täht.* kulmamittoina ilmaistu taivaankappaleiden kohtisuora etäisyys taivaan ekvaattoritasosta. 3. *kiel.* nominien taivutus, deklinointi, sijoittelu.

deklinoi|da[18] *v. kiel.* -nti[4*] *teonn.* taivuttaa (nominia), sijoitella.

dekokti[6] *s. farm.* keite.

dekolt|eerattu[2*], **-oitu**[1*] *a.* par. avokaulainen, -rintainen. | D. iltapuku.

dekoraatio[3] *s.* 1. esineen, ulko- t. sisäseinien, rakennuksen, juhlapaikan tms. koristelu, somistelu. 2. *mon.* koristeet, vars. (maalatut) näyttämökoristeet. | Seinämaalausten d:t. Loistavat d:t soveltuivat hyvin näytelmän henkeen. 3. = dekorointi (2).

dekoratiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* 1. koristeellinen. | D. rakennus, lavastus, sisustus. D. maisema. D. puhe, tyyli. 2. dekoraatiota koskeva, koriste-. | D. taide, tekniikka. Rakennuksen d. puoli olisi vaatinut enemmän huomiota. Isoa kirjainta voidaan käyttää myös d:siin tarkoituksiin.

dekoroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* 1. koristella, somistella. 2. antaa kunniamerkki, koristaa kunniamerkillä, tähdittää. | Helsingin diplomaattikuntaan kuuluvien henkilöiden d:ntia koskevat määräykset.

dekreetti[6*] *s.* viranomaisten (vars. hallituksen) käskykirje t. määräys, päätös, (virasto)asetus. | Ulkomaankauppaa, tullien korottamista koskeva d. D. viljanhankintojen supistamisesta. D. budjetin tasapainoon saattamiseksi. Karjala muutettiin Neuvosto-Venäjän dekreetillä sosialistiseksi neuvostotasavallaksi. **-laki** *s.* dekreetillä voimaan saatettu laki.

dekretaali[6] *s.* kirkkokuria koskeva paavin selventävä kirjelmä t. määräys.

dekstriini[6] *s. tekn.* eräs liisteriaine, tärkkelyskumi. **-liima** *s.* **-liisteri** *s.*

delaatio[3] *s. lak.* valan tarjoaminen, toisen asianosaisen vaatiminen valalle.

delegaatio[3] *s.* tilapäistarkoitusta varten muodostettu lähetystö, valtuuskunta. — *Yhd.* kauppa-, kulttuuri-, ylioppilasd.

delfiini[6] *s.* Delphinus delphis, eräs hammasvalas; *syn.* juoksiainen.

delikaatti[4*] *a.* 1. herkullinen, nautinnollinen, hieno. | D. ateria. 2. arkaluonteinen. | D. asia, kysymys.

delta[10] *s* 1. kreikkalaisen kirjaimiston neljäs aakkonen (δ). 2. *maant.* suisto, suistomaa. **-lihas** *s. anat.* hartialihas. **-maa** *s.* = delta 2. **-metalli** *s.* eräs koneteollisuuden raaka-aine, etup. kuparin ja sinkin seos.

demagogi[4] *s.* 1. kansankiihottaja, -villitsijä. — *Yhd.* nuoriso-, puolued. 2. *hist.* kansanjohtaja.

demagogi|a[15] *s.* kansankiihotus. | Harjoittaa d:aa. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kansaa kiihottava, villitsevä. | D. puhe, propaganda, kirjallisuus.

demarkaatiolinja *s.* sotatilassa olevien valtakuntien kesken aselevon ajaksi sovittu rajalinja; kilpailevien etupiirien raja.

dementia[15] *s.* 1. *lääk.* heikkomielisyys. 2. dementointi.

dementoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* oikaista t. peruuttaa virallisesti, julkisesti (vars. poliittinen tiedonanto, huhu). | Moskova on d:nut tiedot, joiden mukaan - -.

demilitarisoi|da[18] *v. sot.* -nti[4*] *teonn.* poistaa jltak alueelta sotajoukot ja varustukset, riisua aseet. | D:tu vyöhyke. Ahvenanmaan d:minen.

demimondi[4] *s.* puolimaailman nainen. | Pariisin d:t.

deminutiivi[4] *s. kiel.* (*rinn.* diminutiivi) nominijohdannainen, joka kantasanaansa verrattuna

merkitsee pienempää, vähäisempää ja jolla us. on hyväilevä tunnesävy, vähennyssana, -muoto. | Deminutiiveja ovat esim. päähyt, kukkanen, niemeke. **-johdannainen** *s.* **-johdin** *s.* **-muoto** *s.*

deminutiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ed. | D. muoto, merkitys.

demiurgi[4] *s.* vars. gnostilaisissa järjestelmissä: aistimaailman luonut jumaluuusolento.

demobilisaatio[3] *s. sot.* demobilisointi;)(mobilisaatio.

demobi'isoi|da[18] *v. sot.* -nti[4*] *teonn.* palauttaa (sotavoimat ja talouselämä) sotatilasta rauhan kannalle;)(mobilisoida. | Armeijan d:minen.

demografi|a[15] *s.* väestötilasto-oppi. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* väestötilasto-opillinen.

demokraatti[4*] *s.* kansanvallan kannattaja. — *Yhd.* kansan-, sosiaali-, talonpoikaisd. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kansanvaltaa kannattava, kansanvaltainen. | D. hallitusmuoto, puolue, tasavalta, valtiojärjestys, yhteiskunta. D:set mielipiteet. — *Kuv.* Urheilumaja on d. kesähuvila AK. — *Yhd.* epäd.

demokratia[15] *s.* **1.** kansanvalta. | Maassa vallitsee d. Taistella d:n puolesta. **2.** demokraattinen valtakunta. | Länsi-Euroopan d:t.

demokratisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kansanvaltaistaa. | Koululaitoksen d:minen. **-tu|a**[1*] *pass.v.* kansanvaltaistua. | Yhteiskunnan, tieteen d:minen.

demon|i[6] *s.* vrt. daimoni. **1.** paha haltija t. henki, hornanhenki, riivaaja. | Taistelu sisäisiä d:eja vastaan. Mustasukkaisuuden d. **2.** *harv.* yl. jumaluusolento, haltija; suojelushenki. | Kasvillisuuden, taudin d. Plutarkhoksen mukaan d:it rankaisevat pahaa ja palkitsevat hyvää. Nykyaika on henkien taistelua, mustain ja valkeain d:ien taistelua ihmissielusta.

demoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** pahan hengen riivaama, velhomainen, pirullinen, saatanallinen. | D. olemus, luonne. D. nauru. Kostajan d:suus. Paavalin käsityksen mukaan synti on ymmärrettävä d:seksi voimaksi. **2.** synnillisen, taikavoimaisen kiehtova ja tuhoa tuottava. | D. viettelijätär. Hänessä on jtak d:sta.

demonstraatio[3] *s.* **1.** mielenosoitus. **2.** havainnollinen osoittaminen t. selittäminen, havaintoesineiden, kokeiden tms. avulla tapahtuva esitys. | Määritelmän korvaaminen d:lla. Hammaslääkärien kokouksessa esitettin joukko d:ita. **3.** *mat.* todistus. **4.** *sot.* harhauttamistarkoituksessa suoritettu operaatio, valeliike.

demonstratiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** mielenosoituksellinen. | Julkilausuman d. luonne. Esiintyä d:sesti. **2.** *kiel.* osoittava. | D. pronomini 'demonstratiivipronomini'. D:set adverbit "tänne", "tuonne", "sinne". **-pronomin|i** *s. kiel.* pronomini, joka ilmaisee lähempänä t. kauempana t. puheena olevaa, demonstratiivinen pronomini. | D:eja ovat "tämä", "tuo" ja "se".

demonstroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** osoittaa mieltään. | D:va kansanjoukko. **2.** osoittaa t. selittää havainnollisesti. | Luuston palamisen d:minen. | **3.** *sot.* suorittaa demonstraatio.

demoralisaatio[3] *s.* **1.** siveellinen turmelus, tapainturmelus. **2.** *sot.* kurin höltyminen.

demoralisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** turmella siveellisesti, vaikuttaa tapoihin turmelevasti. | Vallankumouksen d:ma väestö. Rappeutuneen taiteen, poliittisen elämän d:va vaikutus. Vaikuttaa d:vasti. **2.** *sot.* heikentää kuria, tehdä kurittomaksi. | Tappion d:ma, vastarintaan kykenemätön armeija. **-tu|a**[1*] *pass.v.* < ed. | D:nut kaupunkilaisnuoriso.

denaari[6] *s. hist.* eräs roomalainen hopearaha.

denaturoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä (aine) määrätarkoitukseen, tav. nauttimiseen kelpaamattomaksi. | D:tu sprii, suola. Rehuksi d:tu vehnä.

dendrologia[15] *s.* puukasveja selvittelevä kasvisystematiikan osa, puukasvitiede, puulajioppi, -tiede.

denitra|ta[35] *v. kem.* -us[64] *teonn.* poistaa typpi jstak aineesta käsittelemällä sitä joillakin muilla aineilla. | Tekosilkkikuiduista poistetaan syttymisherkkyys d:amalla ne.

denitrifikaatio[3] *s. kem. maat.* nitraattien pelkistyminen siinä määrin, että typpi vapautuu.

denominaali[4] *s. kiel.* nominista johdettu sana, nominijohdannainen. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* nominista johdettu, nominikantainen. | D. verbi, substantiivi.

densimetri *s. fys.* tiheysmittari.

dentaali[6] **1.** *s. fon.* konsonantti, jota muodostettaessa kieli kohoaa ylähampaita, niiden ikeniä t. hammasvallia vastaan, hammasäänne. **2.** *a. lääk.* hampaita koskeva, hammas-. **-klusiili** *s. fon.* D:t *t* ja *d*.

dentaalinen[63] *a. fon.* vrt. dentaali 1. | D. äänne. D. artikulaatio.

dentiini[6] *s.* hammasluu.

denti|labiaali *s. fon.* konsonantti, jota muodostettaessa alahuuli lähenee t. koskettaa ylähammasriviä, labiodentaali, hammashuuliäänne. | D:t *v* ja *f*. **-palataali** *s. fon.* **dentaali,** jota muodostettaessa kieli kohoaa kovaa kitalakea vastaan, muljeerautunut dentaali, hammaslakiäänne.

denudaatio[3] *s. geol.* ennen syvemmällä olleen kallioperän paljastuminen rapautumisen, veden kulutuksen, jäätikköjen tms. vaikutuksesta.

departementti[4*] *s.* **1.** virasto, vars. ministeriö t. sen osasto. | Englannin ulkomaankaupan d. Norjan kirkollisd. **2.** Suomen lääniä vastaava hallintoalue mm. Ranskassa ja Etelä-Amerikassa.

depeššì[6] *s.* vars. virallinen (esim. ulkopoliittinen t. hallitusasioita koskeva) pikasanoma, -kirje, -sähke.

deplasementti[4*] *s. mer.* uppoama.

deponentti[4*] *s.* **1.** tallettaja. **2.** *kiel.* = seur. **-verbi** *s. kiel.* vars. indoeurooppalaisissa kielissä verbi, jolla on passiivinen muoto, mutta aktiivinen merkitys.

deponoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* antaa säilytettäväksi, tallettaa.

depositio[3] *s.* **1.** deponointi. **2.** deponoitu esine. | Taulu on d:na Ateneumin kokoelmissa. **3.** *hist.*

hullunkuriset menot, joilla uusi ylioppilas otettiin vanhempien opiskelijain joukkoon.

depresiaatio[3] *s. tal.* depresiointi.

depresioi|da[18] *v. tal.* -nti[4*] *teonn.* alentaa (valuutan) kurssia, arvoa. | D. valuuttaa.

depressiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* depressioon kuuluva, depressiolle ominainen. | D. melankolia, tunnelma, tila. — *Tal.* Talouselämän d. suunta, vaihe.

depressio[3] *s.* **1. a.** vars. *lääk.* mielenmasennus, alakuloisuus. | Sairastaa d:ta. Joutua d:n valtaan. **b.** *tal.* lamaannus, lamatila. | Sodanjälkeinen yleismaailmallinen d. Puutavaramarkkinoilla vallitseva yleinen d. Ulkomaankaupan supistuminen on suurelta osalta taloudellisen d:n seurausta. **2. a.** *maant.* merenpintaa alempana oleva maa-alue, syvänkö. **b.** *metrl.* matalapaineen alue. | Liikkuva d. 'ilmanpyörre'. **c.** *fys.* nesteen laskeutuminen hiusputkessa alemmas kuin sen ulkopuolella;)(elevaatio. — *Yhd.* kapillaarid. **d.** *täht.* Tähden d. on negatiivinen korkeus l. taivaanrannan alapuolella olevan tähden etäisyys taivaanrannasta.

depressio|alue *s. maant. metrl.* **-kausi** *s. lääk. tal.* **-kulma** *s.* vaakasuorasta alaspäin mitattu kulma, laskukulma. **-tila** *s.,* vars. *lääk.* masennustila.

deputaatio[3] *s.* **1.** lähetystö (1). | Suuren manifestin aikainen d. — *Yhd.* kauppa-, valistusd. **2.** *hist.* Ruotsi-Suomen aikainen valtiopäivävaliokunta. | Valtiopäivien Suomen d. Salainen d.

derivaat|ta[10*] *s.* **1.** *mat.* differentiaalilaskennassa raja-arvo, jota kahden toisistaan riippuvan suureen suhde lähenee, kun suureet lähenevät nollaa, johdos. | Funktion d. Nopeus on yhtä kuin matkan d. ajan suhteen. **2.** johdannainen. — *Biol.* Kantamuoto ja sen d:at. — *Kem.* Hiilivetyjen d:at. — *Kiel.* "Pieksu" on "piestä" verbin d.

derivatiivinen[63] *a. lak.* johdannainen;)(alkuperäinen, originäärinen. | D. saanto.

derivoi|da[18] *v. mat.* -nti[4*] *teonn.* määrittää jnk derivaatta. | D. funktio, yhtälö. D. matka ajan suhteen.

dermato|logi[4] *s.* ihotautilääkäri. **-logia**[15] *s. lääk.* ihotautioppi.

dervišši[6] *s.* eräiden mystillis-uskonnollisten muhamettilaisveljeskuntien jäsenten nimitys. **-laitos** *s.* munkkilaitosta vastaava muhamettilainen järjestelmä. **-luostari** *s.*

des[7] *mus.* alennettu d.

desant|ti[6*] *s. sot.* laskuvarjolla vihollisen puolelle pudotettu valepukuinen sotilas t. vakooja, laskuvarjomies. | Vihollisen d:it.

desendenssi|oppi, -teoria *s. biol.* polveutumisoppi, -teoria.

desendentti[4*] **1.** *s.* alenevaa polvea oleva sukulainen, jälkeläinen;)(asendentti. **2.** *a.* = seur. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.*)(asendenttinen. — *Biol.* ja *lak.* etenevää, alenevaa polvea oleva. | D. sukulaisuus. N:n kaikki d:set perilliset ovat kuolleet. — *Kiel.* aiemmasta kielimuodosta, vanhemmista ilmauksista uudempiin etenevä. | D. tutkimus. Äännehistorian d. esitys.

desentrali|saatio[3] *s.* toiminnan jako t. hajotus useiden laitosten t. henkilöiden kesken, hajasijoitus, hajautus;)(sentralisaatio, keskitys. | Hallinnon d. Toimipaikkojen d. Sotilas-, laivastonjohdon d. **-soi|da**[18] *v.* -vasti *adv.* -nti[4*] *teonn.* jakaa tasaisesti, hajauttaa (vars. hallintovalta, toiminta); vrt. ed.;)(sentralisoida, keskittää. | D. hallinto. D:tu myyntijärjestelmä. Haja- l. d:tuihin liikkeisiin kuuluu useita sivumyymälöitä. Sodanjohdon d:minen. Sotatarvikkeiden sijoituksessa pyritään d:miseen. Vaikuttaa d:vasti.

desigramma *s.* (*lyh.* dg) painomitta: gramman kymmenesosa.

desiimi[5] *s. mus.* intervalli: oktaavi ja terssi yhteensä.

desilitra *s.* (*lyh.* dl) vetomitta: litran kymmenesosa.

desilluusio[3] *s.* illuusion häviäminen.

desimaali[4] *s. mat.* desimaaliluvussa pilkun oikealla puolen olevista numeroista, kymmenys. | Kokonaisluku ja d:t. Ensimmäinen d. Kolmen d:n tarkkuudella laskettu tulos. **-järjestelmä** *s.* kymmenjärjestelmä. **-lasku** *s.* desimaaliluvuilla suoritettava laskutoimitus t. -tehtävä. **-luku** *s.* luku, jossa tav. kokonaisluvun ohella on siitä pilkulla (pisteellä) erotettuja ykkösen kymmenes-, sadas- jne. osia, kymmenysluku, kymmenmurtoluku. **-merkki** *s. mat.* desimaaliluvussa kokonaisosan desimaaleista erottava pilkku (t. piste), kymmenysmerkki.

desimaali|nen[63] *a. mat.* desimaaleja sisältävä. | Muuttaa, tasoittaa murtoluku d:seksi. — *Yhd.* yksid., 4-d.

desimaali|pilkku *s. mat.* desimaalimerkkinä käytetty pilkku, kymmenyspilkku. **-vaaka** *s.* kymmenysvaaka.

desimetri *s.* (*lyh.* dm) pituusmitta: metrin kymmenesosa.

desinfektio[3] *s. lääk.* desinfiointi.

desinfektoida[18] *v.* = seur.

desinfioi|da[18] *v.* -vasti *adv.* puhdistaa taudinbakteereista t. syöpäläisistä. | D. huone lysolilla. D. vaatteet. D. haava, kädet. Ihoa d:va kylpy. Lihan, viljansiementen d:minen. Hedelmäpuita d:daan ruiskutuksilla. D:va aine. Auringon, ilman d:va vaikutus. Vaikuttaa d:vasti. Hävittää syöpäläisiä d:malla.

desinfioimis|aine *s.* **-kone** *s.* Siementen d. **-laitos** *s.* **-ruisku** *s.* D:lla kastellaan hedelmäpuiden rungot ja oksat.

desinfiointi[4*] *teonn.* < desinfioida. | Asunnon d. Suorittaa d. — *Yhd.* formaliini-, vesihöyryd.

desitonni *s.* senttaali.

desjatiina[10] *s.* venäläinen pintamitta: n. 1 ha. | 10 d:a peltoa.

deskriptiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** kuvaileva, esittelevä, toteava; vrt. geneettinen. | D. esitys, tutkimus. D. kielioppi. D. kielentutkimus esittää kieltä sellaisena kuin se jonakin aikana on tai on ollut, vertailematta sitä muihin kieliin tai kielen eri elinkausiin. D. anatomia selittää elinten rakennetta. **2.** *kiel.* äänneasultaan liikkumistapaa tms. kuvaava; vrt. onomatopo(i)eettinen. | D:siä verbejä ovat esim. hölköttää, sipsuttaa, kyyhöttää, töl-

listellä. D. substantiivi, interjektio. **3.** *mat.* kuvioiva. | D. geometria tutkii, miten avaruusgeometrisia tehtäviä voidaan ratkaista tasossa suoritettujen konstruktioiden avulla.

deskriptiiviverbi *s. kiel.* deskriptiivinen verbi.

deskriptio[3] *s.* kuvaus, selostus.

desperaatti[4*] *a.* epätoivoinen, hurjistunut.

despootti[6*] *s.* itsevaltias, hirmuvaltias. | Itämainen d. D. luonteeltaan. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* itsevaltainen, mielivaltainen. | D. hallitsija, hallitus, valtiomuoto. D:sen ankara kuri. Kiivas ja d. luonne. Kohdella alaisiaan d:sesti.

despotia[15] *s.* itsevaltius, vars. sellainen, jolle on olennaista hallitsijan täydellinen mielivalta. | Rajaton, byrokraattinen d. Taloudellinen d.

despotismi[4] *s.* = ed.

destillaat|io[3] *s.* tislaus. **-ti**[4*] *s.* tisle. **-tori**[5] *s.* tislauskoje; (ammatti)tislaaja.

destilloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tislata.

destruktiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tuhoava, hajottava, repivä;)(konstruktiivinen. | Yhteiskunnan d:set voimat. D. kirjoitus. D. eli hajottava lahoaminen.

desääri[6] *s.* → jälkiruoka.

dešifroi|da[18] *v.*, vars. *sot.* -nti[4*] *teonn.* tulkita l. lukea salakirjoitus; muuntaa salakirjoitus selväkieliseksi.

dešuuri[6] *s.* → päivystys; päivystäjä.

detal|i[6] *s.* yksityiskohta, -piirre; pikkuseikka, sivuseikka. | Rakennuksen koristava d. Työn eri d:it. Ahon kuvauksien naturalistiset d:it. Syventyä, upota, vajota d:eihin.

detaljik|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* runsas-, monidetaljinen. | D. esitystapa. Orkesteri soitti harvinaisen d:kaasti ja tunnelmallisesti.

detalji|kuva *s.* Keskiaikaisen kirkon kattomaalauksesta otettu d. **-kysymy|s** *s.* Puuttua d:ksiin. **-matkustaja** *s. liik.* kauppamatkustaja, joka myy suoraan kuluttajille.

detaljinen[63] *a.* yksityiskohtainen, tarkka. | D. erittely. — *Yhd.* hieno-, moni-, rikasd.

detalji|paperi *s. tekn.* paperilaji, jota käytetään koneiden yksityisosia piirrettäessä. **-piirustus** *s.* yksityisosaa esittävä piirustus. erikois-, osapiirustus. | Koneen, rakennuksen d. **-tie|to** *s.* D:doilla höystetty esitys. **-tutkimus** *s.* **-työ** *s.* Tarkkaa d:tä.

detektiivi[4] *s.* etsivä, salapoliisi.

detektori[5] *s. rad.* sähkövärähdysten ilmaisin. — *Yhd.* kide-, putkid. **-piiri** *s.* **-putki** *s.*

determinaatio[3] *s.* **1.** *fil.* determinointi. **2.** *mat.* määrittely, rajoittelu. | Probleeman d. 'niiden ehtojen tutkiminen, joista riippuu, onko probleema mahdollinen ja kuinka monta tulosta saadaan'.

determinantti[4*] *s.* **1.** *mat.* lauseke, jonka muodostavat yhtä moneen pysty- kuin vaakariviin asetetut luvut ja jota käytetään etup. ensimmäisen asteen yhtälöitä ratkaistaessa. **2.** *biol.hist.* ituplasmaan sisältyviksi oletetuista, suunnilleen nykyaikaisen perinnöllisyysopin geenejä vastaavista perintöaiheista.

determinatiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* rajoittava, määräävä. | D. pronomini 'demonstratiivipronomini, joka viittaa sitä seuraavaan määräykseen, tav. (sivu)lauseeseen', esim. *se* mies, joka - -. D. sanayhdistys 'yhdistys, jossa toinen yhdysosa määrittää toista ja rajoittaa sen alaa', esim. *suuri mies.* **-pronomini** *s.* determinatiivinen pronomini.

determinismi[4] *s. fil.* käsityskanta, jonka mukaan kaikki oleva ja tapahtuva on kausaalista, järkähtämättömien lakien mukaista;)(indeterminismi. | D. ei myönnä tahdon vapautta.

deterministi[4] *s.* determinismin kannattaja. **-nen**[63] *a.* determinismiä kannattava, sille ominainen. | D. elämänkäsitys, katsantotapa.

determinoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* (ennakolta) määrätä. — *Fil.* vrt. determinismi. | Jokainen teko, jokainen liike on d:tu. — *Biol.* vrt. determinantti 2. | D:vista tekijöistä johtuva kasvaminen.

detonaatio[3] *s.* **1.** *tekn.* suurella vakionopeudella tapahtuva räjähdysilmiö. **2.** *mus.* (laulajan) joutuminen pois oikeasta säveltasosta.

detonaattori[4] *s.* alku-, vahvistuspanos, sytytin.

devalvaatio[3] *s. tal.* devalvointi.

devalvoi|da[18] *v. tal.* -nti[4*] *teonn.* alentaa rahaa (nimellis)arvoltaan. | D. jk jhk arvoon, jhk osaan entistä arvoaan. Frangin d:nti.

deverbaali[4] *s. kiel.* verbistä johdettu sana, verbijohdannainen. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* verbistä johdettu, verbikantainen. | D. nomini, verbi.

deviaatio[3] *s. fys. mer.* eksymä.

deviis|i[6] *s. liik.* ulkomailla maksettavaksi asetettu šekki, vekseli tms. | D:ejä myönnetään esim. tuontitavarain maksuksi. **2.** *harv.* mietelause, tunnuslause.

devolutiivi|nen[63] *a. lak.* -sesti *adv.* lakkauttava; vrt. seur. | Jos valituksella on ollut d. vaikutus, asia siirtyy sen ylemmän viranomaisen päätettäväksi, jolle valitus on tehty.

devoluutio-oikeus *s. lak.* ylemmän virkamiehen t. -asteen oikeus ottaa ajettavaksi asia, joka varsinaisesti kuuluu alemmalle. | Oikeuskanslerin, ylioikeuden d.

1. **devoni**[6] *s. kal.* potkurin t. siipien avulla pyörivä metallinen uistimen viehe. | Lohi ottaa d:in. — *Yhd.* kulta-, hopead.

2. **devoni**[6] *s. geol.* devonikaudelta peräisin oleva(t) muodostuma(t). | D:a edustaa punainen hiekkakivi. **-kausi** *s.* siluuri- ja kivihiilikauden välinen paleotsooisen maailmankauden ajanjakso. **-kerrostuma** *s.*

devoni|nen[63] *a. geol.* devonikaudelta peräisin oleva. | D. hiekkakivi, liuske, kerros, muodostuma.

dg *lyh.* desigramma.

diaari[6] *s.; rinn.* diaario[3]. **1.** (viraston) päiväkirja, luettelo virastoon tulleista ja sieltä lähetetyistä asiakirjoista. | Ministeriön, opiston, lääkärin d. Pitää d:a. Viedä, merkitä d:in. — *Yhd.* kirje-, rekisterid. **2.** *hist.* vars. luostareissa tehdyt päiväkirjamaiset muistiinpanot ajan tapahtumista. **-kirja** *s.* Saapuvan postin d. **-numero** *s.* diaariin viedyn virka-asian järjestysnumero. **-todistus** *s. lak.* asianomaisen virkamiehen diaarin perusteella jstak asiasta an-

tama todistus. | D. osoitti asiasta määräajan kuluessa valitetun.

diabaasi[4] *s.* eräs tumma magmakivilaji.

diaboli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* pirullinen. | D. luonne. D:set juonet. - - d. hymy, jossa aina oli jotakin voitollista LEINO.

diabolo[2] *s.* eräs lastenpeli, hiidenhyrrä.

diadeemi[4] metallinen otsavanne, -ripa. | Jalokivikoristeinen d. D. oli muinaisajalla ruhtinaiden ja muiden korkeiden henkilöiden arvonmerkkinä.

diafonia[15] *s.* epäsointu.

diafragma[10] *s.* 1. *anat.* pallea. 2. *fys. tekn.* välilevy.

diafyysi[4] *s. anat.* luunvarsi (pitkässä, putkimaisessa luussa); vrt. epifyysi.

diageneesi[4] *s. geol.* irtonaisten rakeiden iskostuessa tapahtuva kivettyminen.

diagnoosi[4] *s.* 1. *lääk.* taudin määritys. | Tehdä d. — *Kuv.* Tehdä d. jkn tunneliikkeistä. Tarkastamalla valuutan asemaa eri maissa voidaan tehdä seuraavanlainen d. — *Yhd.* erotus-, todennäköisyys-, yleisd. 2. *biol.* lajin, suvun määritys. | Eläin-, kasvitieteellinen d.

diagnostiikka[10*] *s. lääk.* taudinmääritysoppi.

diagnosti|nen[63] *a. lääk.* -sesti *adv.* diagnostiikkaan kuuluva, sitä koskeva. | Seerumin d. merkitys. D. tutkimus.

diagonaali[4] *s.* 1. *kut.* = diagonaalikangas. 2. *mat.* lävistäjä. — Šakissa: vinorivi. — *Kuv.* läpileikkaus. | Aineellisen ja henkisen elämän d. AHO. **-järjestelmä** *s. rak.* järjestelmä, jonka mukaan kadut kulkevat viistoon, niin että ne halkaisevat tonttineliöt;)(ruutujärjestelmä. **-kan|gas** *s. kut.* vinotoimikkainen (kampalanka)kangas. | D:kaasta tehdyt saapashousut.

diagonaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* lävistäjän suuntainen, vino. | D. vahvike estää ovilautoja liikkumasta sivusuuntaan. D:sesti vastapäätä oleva.

diagonaali|suunta *s.* vinosti vastapäinen, vinosuunta. **-taso** *s. mat.* lävistäjätaso.

diagrammi[4] *s.* jtak tapahtumaa, ilmiöitä, lukuja, suhteita, harv. esineitä havainnollistava, vertaileva graafinen kaavakuva, käyrä, käyriö, käyrästö. | Koneen toiminnan d. Auringon säteilyn d. Lämpötilan vaihteluita esittävä d. Helsingin liikenned. — *Yhd.* käyrä-, piste-, viiva-, ympyräd.; jännitys- nopeus-, gained.; kuolleisuusd.

diakonaatti- = diakonia-.

diakoni[4] *s.* diakonian palveluksessa oleva (mies)henkilö.

diakonia[15] *s.* kristillisessä seurakunnassa järjestetty laupeudentoiminta, kuten sairaan-, köyhäinhoito. **-ompeluseura** *s.* **-rahasto** *s.*

diakonikoulu *s.* D:un oli jonkin aikaa liitettynä myös lukkari-urkurien koulutus.

diakonissa[10] *s.* diakonian palveluksessa oleva naishenkilö, laupeudensisar. **-koti** *s.* **-laitos** *s.* diakoniaa toteuttava sairaala, jossa samalla koulutetaan diakonissoja.

diakriitti|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* ääntämistä osoittava t. lukemista helpottava. | Tarkekirjoituksen d:set lisämerkit. Väli- ja sulkumerkit ovat d:sia kirjoitusmerkkejä.

dialektiik|ka[10*] *s.* 1. vars. näennäisiä, hämääviä todistuksia viljelevä väittelytaito. | D:an terävät aseet. Todistelu oli pelkkää d:kaa. 2. *harv.* ajatukset, väitteet. | [Teosta] kannattaa syvällinen runouden elämys, joka antaa kirjailijan sanoille hengen ja hänen d:alleen sisäisen vakuuttavuuden KOSKENN. 3. *fil. hist.* tieteellinen käsitteiden selvittäminen, ajatusoppi, myöh. väittelyoppi. | Kantin filosofiassa ja Platonin d:assa on tiettyä sukulaisuutta. Opetuksen pohjana pidettyyn triviumiin kuuluivat grammatiikka, retoriikka ja d.

dialektikko[2*] *s.* väittelytaidon harrastaja, väittelijä, väittelytaituri.

dialekti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* 1. väittelytaitoon kuuluva, sille ominainen, väittely-. | D. joustavuus, valmius, näppäryys. Kehittynyt d. kyky. 2. saivarteleva, viisasteleva, hiuksia halkova, näennäisesti vakuuttava. | Tutkimus on liian d., pää- ja sivuasiat ovat siinä aivan yhdenarvoisia. 3. *usk. fil.* vastakohtaa korostava. | D. teologia 'protestanttisen teologian suunta, joka muodostaa uskonopin järjestelmän ajan ja iankaikkisen vastakohdasta'. Hegelin d. menetelmä selittää eräät peruskäsitteet vastakkaisten momenttien yhteydeksi.

dialogi[4] *s.* 1. keskustelu, kaksinpuhelu, vuoropuhelu; tällaiseen muotoon puettu kirjallisuuden tuote; vrt. monologi. | Platonin d:t. Näytelmän d. oli vähäistä, pääasiana olivat liikkeet ja eleet. Älyllisesti vireä ja notkea d:n käyttäjä. 2. *mus.* vuorolaulu. | Liturginen d. — *Yhd.* konsertti-, kuoro-, soolod.

dialogi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* dialogi-, keskustelumuotoinen. | D. runo, kertomus. Helkavirsien d:set osat. D. opetusmenetelmä.

dialyysi[4] *s. kem.* nesteessä olevien kolloidien erottaminen muista liuenneista aineista diffuusion avulla.

diametraali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* 1. *geom.* D:set [= halkaisijan päinvastaisissa päissä olevat] pisteet. 2. *kuv.* täysin vastakkainen, aivan päinvastainen. | D. vastakohta.

diametri[4] *s. mat.* halkaisija. **-kasvu** *s. metsät.* puun läpimitan suureneminen jällen aiheuttaman kasvun johdosta.

diapositiivi[4] *s. valok.* läpikuultavassa levyssä t. filmissä oleva valokuva, jollaisia käytetään esim. projektiokoneissa, kuultovedos, -kuva.

diarree[20] *s. lääk.* ripuli.

diaskopia[15] *s.* läpivalaiseminen, läpivalaisu.

diaspora[11] *s.* "hajaannus", sellaisten seurakuntien yhteisnimitys, jotka ovat hajallaan toisen uskontokunnan alueella; vieraassa ympäristössä elävä uskonnollinen t. kansallinen vähemmistö. | D:ssa elävät juutalaiset. Amerikansuomalainen d. **-juutalainen** *s.* **-kirkko** *s.* **-seurakunta** *s.*

diastaasi[4] *s. kem.* eräs käyteaine.

diatermaani|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* säteilylämpöä läpäisevä, sitä sisältävä. | D. lasi. D. säteily.

diatermia[15] *s. lääk.* sähkövirran avulla tapahtuva ruumiin lämmön kohottaminen t. läm-

pöhoito. | Käyttää d:a. **-hoito** *s.* **-koje** *s.* **-käsittely** *s.* **-laitos** *s.*

diatoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* samaan sävelalaan kuuluva; vrt. kromaattinen. | D. [= jnk sävelalan 7 kantasäveltä sisältävä] asteikko. D. [= vain d:sen asteikon säveliä sisältävä] sävelkulku. D:sessa musiikissa ovat d:set sävelkulut valta-aineksena. Soinnutuksen d:suus.

didaktiikka[10*] *s.* opetusoppi.

didaktikko[2*] *s.* opetusopin tuntija t. tutkija.

didakti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* opetusopillinen; opettavainen, opetus-. | D. tutkimus. D. runous, saarna.

diedri[6] *s. geom.* kahden samasta suorasta lähtevän puolitason välinen avaruudenosa, kaksitahokas.

dieetti[6*] *s. lääk.* ruokavalio, ruokajärjestys. | Ankara d. Noudattaa d:ä. Olla dieetillä. **-hoito** *s.* **-ruoka** *s.*

dielektri|nen[63] *a. sähk.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* sähkövirraksi purkautumattomia jännite-eroja säilyttävä; eristävä, eriste-. | Massan d. teho.

diesel|auto [dīz-] *s. tekn.* dieselmoottoriauto. **-moottori** *s.* polttomoottori, jossa polttoaine tulee sylinteriin nestesuihkuna ja syttyy siellä olevan puristetun ilman kuumuudesta. **-öljy** *s.* dieselmoottorissa käytetty öljy.

differenssi[4] *s.* (määrän, laadun) ero, erotus. | Aritmeettisen sarjan d. **-kauppa** *s. liik.* erotuskauppa. **-laskenta** *s. mat.* muuttuvaisten suureiden eroja käsittelevä matematiikan osa. **-spekulaatio** *s. liik.* hinnanero-, erotuskeinottelu.

differentiaali|laskenta *s. mat.* funktion derivaatan käsitteeseen perustuva matematiikan osa. **-lasku** *s.* **-pyörästö** *s. tekn.* tasauspyörästö. **-tariffi, -tulli, -tulo, -voitto** *s. tal.* erotustariffi, -tulli, -tulo, -voitto. **-yhtälö** *s. mat.*

differentiaatio[3] *s.* **1.** differentioituminen. | Eri kivilajit ovat voineet syntyä alun perin yhtäläisen magman d:sta. **2.** *mat.* funktion derivaatan muodostuminen.

differentioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** erilaistaa. | Vieraan vaikutuksen d:ma kulttuuri. **2.** *mat.* = derivoida. **-tu|a**[1*] *pass.v.* erilaistua, erikoistua, eriytyä. | Elimet ovat erikoistuneet eli d:neet määrätehtäviin.

differentti[4*] *a.* erilainen, eriävä.

diffuusi[6], **-nen**[63] *a.* hajanainen, epäselvä, jäsentymätön. | D. säteily, valo. Lampipolyypilla on d. hermosto.

diffuusio[3] *s.* **1.** *fys. kem.* molekyylien tasainen sekaantuminen kaasussa t. nesteessä; vrt. osmoosi. | D:sta johtuu mm. tupakansavun leviäminen huoneeseen. **2.** *fys.* valon epäsäännöllinen heijastuminen ja taittuminen.

difteria[15] *s. lääk.* kurkkumätä.

diftongi[6] *s. kiel.* kahden samaan tavuun kuuluvan vokaalin yhtymä, pari-, kaksoisääntiö. | Sanassa *kaunis* on d. *au.* Ensi tavua edempänä suomessa esiintyy yleensä vain *i*-loppuisia diftongeja. — *Yhd.* loppu-, supistumad. **-lli|nen**[63] *poss.a. kiel.* Substantiivit *maa, pää* jne. esiintyvät murteittain d:sina. Sanan d. ääntämys, muoto.

diftongiutu|a[1] *pass.v. kiel.* muuttua diftongiksi. | Pitkien vokaalien d:minen. **-maton**[57] *kielt.a.*

digamia[15] *s.* toiskertainen avioliitto.

digestio[3] *s.* ruoansulatus.

digitalis[64] [-ā-] *s.* sormustinkukka; sen lehdistä valmistettu sydänlääke.

dignitääri[4] *s.* arvohenkilö, ylimys.

diiv|a[10] *s.* **1.** juhlittu, suosittu laulajatar t. näyttelijätär, primadonna, "tähti". — *Yhd.* baletti-, filmi-, operettid. **2.** *kuv.* oikuttelevasti t. teeskentelevästi esiintyvästä henkilöstä. | D:n eleet. Useat joukkueen pelaajista olivat d:oja, jotka ylimielisellä temppuilullaan vaikuttivat ärsyttävästi.

diivamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* D. urheilija, puhuja. D:set eleet.

diktaali[6] *s. mer.* useasta yhteen sidotusta tukista muodostettu pollari, paaluke.

diktaat|ti[6*] *s.* valtiollinen pakkoasetus, -määräys. | Versailles'n d. Suomen perustuslakien kimppuun hyökättiin lukuisin d:ein.

diktaattori[5] *s.* **1.** henkilö, joka jssak valtiossa on ottanut t. saanut rajattoman hallintavallan. | D:t Benito Mussolini (1922—44) ja Adolf Hitler (1933—45). Nousta d:ksi. — *Kuv.* itsevaltaisesti määräilevä henkilö. | Edvard VII oli nuoruudessaan Euroopan muotien d. Poikajoukon johtaja, palokujien ja takapihojen d. **2.** *hist.* Rooman tasavallan virkamies, jolle senaatti valtakunnan vaarassa ollessa luovutti enintään 6 kk:ksi rajattoman vallan.

diktaattorin|valta *s.* Anastaa d. Hallita d:vallalla. **-valtuudet** *s. mon.*

diktatori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* diktaattorinvallalla hallitseva, diktatuuriin kuuluva t. sille ominainen, itsevaltainen, omavaltainen. | D. hallitus, valta, valtio. D:set valtuudet. D. menettely. D. elinkeinoelämän järjestely. Hallita d:sesti.

diktatuuri[4] *s.* **1.** valtiojärjestelmä, jonka vallitessa jkulla yksityisellä henkilöllä (diktaattorilla) t. jllak ryhmällä on valtiossa rajaton valta. | Sullan, Mussolinin d. Yhden miehen d. Köyhälistön d. Fascistinen d. Saksassa 1933—45 vallinnut d. Pitää yllä, voimassa d:a. D:lle on ominaista ao. poliittisen suunnan tai puolueen oppien totaalinen täytäntöönpano yhteiskuntaelämän eri aloilla, ja sen pohjana on yleensä vastaava ideologia. — *Kuv.* Puolueessa vallitseva d. Pariisin muotid. — *Yhd.* oikeisto-, puolue-, sotilas-, vähemmistöd. **2.** valtio, jossa vallitsee diktatuuri. | Euroopan d:t. **-hallitus** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-maa** *s.* **-val|ta** *s.* Fascistit ottivat itselleen d:lan. **-valtio** *s.* Nykyajan d:t.

dikteerata[35] *v.* sanella; määrätä.

diktio[3] *s.* **1.** lausuntatapa, ääntämys. | [Lausujan] äänenmuodostus on hyvä, mutta d. epävarmaa ja selkeytymätöntä. **2.** kirjoitustapa. | Kirjallisuudessa on paljon yritetty jäljitellä Kiven runollista d:ta.

diletantismi[1] *s.* epäpätevä (vars. taiteen t. tieteen) harrastelu; pintapuolisuus.

diletantti[4*] *s.*, us. *halv.* henkilö, joka harrastaa jtak taidetta, tiedettä tms. huvikseen, asiantuntemattomasti, pintapuolisesti, harrastelija;

vrt. amatööri. | - - d., jolle taide ei ole mikään elämänvaatimus, vaan joutohetken huvi LEINO. Kaikkien tieteiden liepeillä tavataan diletantteja. **-mai|nen**[63] *kult.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* D. askartelu, tekele.

diletantti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* harrastelijan asteella oleva, diletantti-, harrastelijamainen. | D:set käsitykset. Hänen taiteessaan on d:suuden leima.

diligenssi[4] *s. hist.* määräajoin kulkeneet, mm. posti- ja matkustajaliikennettä välittäneet postivaunut.

dilli[4] *s. (rinn.* tilli) Anethum graveolens, eräs sarjakukkaisiin kuuluva maustekasvi; sen lehdet ja varsi mausteena. | Kuivattua d:ä. Silliä d:ssä. Tuoksua d:ltä. **-kastike** *s. ruok.* **-liha** *s. ruok.*

diluviaali[4] *s. geol. vanh.* kvartäärinen jääkausi. **-|nen**[63] *a.* D:set kerrostumat, eläinjätteet.

dimensio[3] *s.* **1.** us. *mon.* koko, mitta. | Aikaisemmin kysyntä kohdistui etupäässä järeihin d:ihin, kun nykyään sitä vastoin tarvitaan myös pientä puutavaraa. **2.** ulottuv(ais)uus. | Pinnoilla on kaksi d:ta, pituus ja leveys.

diminuendo[1] *mus.; syn.* decrescendo;)(crescendo. **1.** *adv.* (*lyh.* dim.) vähenevällä äänenvoimalla, hiljeten, heiketen. **2.** *s.* hiljeten, heiketen esitettävä säveljakso. | Sävellyksen d:t. Kuoron hienon hienot d:t.

diminutiivi[4] *s. kiel.* = deminutiivi.

dinaarinen[63] *a.* D. rotu 'etup. Kaakkois-Euroopassa elävä ihmisrotu'.

dingo[1] *s.* Canis dingo, australialainen villikoira.

dinosauri[4] *s.* hirmulisko.

dionysolai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = seur. | Keski-iän Leino on rajat rikkova, d:sesti leiskuva ja myrskyävä L.ONERVA.

dionyysi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** Dionysoksen, kreikkalaisten kasvillisuuden, viinin ja hedelmällisyyden jumalan, palvontaan kuuluva, sille ominainen. | D. kuorolaulu, musiikki. Klassillisen ajan d:set mysteerit. **2.** elämänhurman täyttämä, hurmioitunut, haltioitunut; hurja, hillitön; vrt. apolloninen. | D. huumaus, hurmio, into. **3.** vars. *kiert.* alkoholin käytöstä, juopottelusta. | D:set taipumukset. D:set huvit.

diopsidi[4] *s.* eräs yleinen pyrokseeniryhmän mineraali.

diopteri[5] *s.* tähtäyslaite, jollaista käytetään esim. ampuma-aseissa ja maanmittauskojeissa. **-tähtäin** *s.*

dioriitti[1*] *s. geol.* eräs tumma, graniittia muistuttava kivilaji.

dipl. *lyh.* diplomitutkinnon suorittanut, diplomi-. | Dipl.-insinööri, -arkkitehti.

diploidi[4], **-nen**[63] *a. biol.* jonka kromosomien lukumäärä on kaksinkertainen l. normaali; vrt. haploidi(nen). | D. solu, itiö, sukupolvi.

diplomaatin|takki *s.* redingote. **-ura** *s.*

diplomaat|ti[4*] *s.* **1.** diplomatian alalla toimiva henkilö, diplomaattikunnan jäsen. | Helsingissä toimivat d:it. Taitava, hioutunut d. D:tien korulauseet. Puhe oli d:tien kieltä, verhottua, mitään sanomatonta. **2.** *kuv.* laskelmoivasta, joustavasta, esiintymisessään jyrkkyyttä välttävästä, tarkoituksensa salaavasta henkilöstä. | D. puheissaan, teoissaan.

diplomaatti|ala *s.* **-edustaja** *s.* Valtion ulkomaisena kaupallisena edustajana on konsuliedustaja, poliittinen edustus sitä vastoin on d:n asiana. **-kiel|i** *s.* diplomatian, diplomaattien kieli. | Ranska d:enä. **-koulutus** *s.* **-kunta** *s.* ulkovaltojen jssak valtiossa olevat lähettiläät ja us. myös lähetystöjen ylemmät virkamiehet. | Helsingin d. **-kutsut** *s. mon.*

diplomaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** diplomatian alalla toimiva, diplomatiaan kuuluva t. sille ominainen, diplomaatti-. | D. asiamies. D. kirjeenvaihtaja, kuriiri. D:set piirit. D. tehtävä. D:set neuvottelut. D. taito. D. sanonta. Solmia, katkaista, palauttaa d:set suhteet. Joutua d:siin selkkauksiin. Lähetystö on d:sen koskemattomuuden suojaama. **2.** vars. *kuv.* valtioviisas; arvoituksellinen, tarkoituksensa salaava; varovainen; joustava, ovela. | D. varovaisuus, vaiteliaisuus. D. hymy. D:sesti suoritettu tehtävä. Hänen luonteensa oli verhottu, mieltä kiinnittävä, d. **3.** alkutekstiä ehdottomasti noudattava. | D:sta tarkkuutta käyttäen painettu teos. D:sen tarkasti, alkutekstin virheellisyydetkin mukaan ottaen, jäljennetty asiakirja.

diplomaatti|passi *s.* diplomaatille annettu erikoispassi. **-piir|i** *s.* D:ien edustaja. Helsingin d:eissä liikkuu huhuja suunnitelluista neuvotteluista. **-päivälliset** *s. mon.* **-takki** *s.* = diplomaatintakki.

diplomatia[15] *s.* **1.** kansainvälisten valtiollispoliittisten suhteiden alalla tapahtuva toiminta, sellaisten suhteitten hoitaminen. | Salainen d. Ranskan d:n jyrkkä asenne Saksaa kohtaan. D:n avulla saavutetut ulkopoliittiset päämäärät. Purjehtia d:n ristiaallokossa. **2.** vars. *kuv.* valtioviisaus; laskelmallisuus, ovela taitavuus. | Ei politiikalla, vaan d:lla oli venäläinen virkavalta kukistettava. Liikesuhteiden hoitamisessa vaaditaan d:a.

diplomatiikka[10*] *s.* historiallisia asiakirjoja, niiden tulkitsemista ja aitoutta tutkiva tieteenhaara.

diplom|i[6] *s.* **1.** todistus t. asiakirja, jolla annetaan jk arvo, palkinto tms.; kiitostodistus, kunnia-, arvokirja. | Metsänhoitajan, merikapteenin, räätälin d. (myös ⌣). Suomen Talousseuran ansiomerkki d:eineen. Hyvät lehmät palkittiin d:eilla. — *Yhd.* aatelis-, kunnia-, palkintod. **2.** virallinen keskiaikainen asiakirja. | Ainoatakaan vuotta 1318 vanhempaa d:ia ei ole säilynyt Turun arkistossa.

diplomi|arkkitehti, --insinööri *s.* diplomitutkinnon suorittanut arkkitehti, insinööri. **-tutkinto** *s.* vars. teknillisissä korkeakouluissa suoritettava täydellinen loppututkinto. **-työ** *s.* diplomitutkintoon kuuluva kirjallinen tehtävä.

diplopia[15] *s. lääk.* kaksinnäkö.

dipodia[15] *s.* kahden (kaksitavuisen) runojalan yhtymä, kaksoisrunojalka, kaksoispolvi. | Jambinen d.

direktori[5] *s.* direktorion jäsen.

direktorio[3] *s.* valittujen henkilöiden muodostama johto- t. hallintokunta. | Karjalan vapaustais-

telujen aikainen d. Ajatus suurvaltojen muodostamasta d:sta, joka johtaisi Euroopan politiikkaa. — *Hist.* vars. se 5-miehinen valtiollinen neuvosto, jonka käsissä oli Ranskan ylin valta v. 1795—1799. **-hallitus** *s.*

dis[7] *s. mus.* korotettu d.

disharmonia[15] *s.* epäharmonia;)(harmonia; vrt. dissonanssi. **1.** *mus.* sävelten keskinäinen sopeutumattomuus, epäsointuisuus. **2.** *kuv.* epäsuhde, suhteettomuus, ristiriita; epäsopu, erimielisyys. | Luonnon ja kulttuurin välinen d. Mielipiteiden eroavuuden aiheuttama d. Sielullinen d.

disharmoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epäsointuinen, epäharmoninen;)(harmoninen. **1.** *mus.* D. sävelyhtymä. **2.** *kuv.* epäsuhteinen, ristiriitainen, epäsopuinen. | D. suhde. D. mieliala, sieluntila.

disipliini[4] *s. harv.* **1.** opetus(tapa). **2.** opin-, tieteenhaara. **3.** kuri, järjestys.

disjunktiivikonjunktio *s. kiel.* erottava konjunktio, esim. *eli, tai, joko—tai, vai.*

disjunktiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *fil.* vaihtoehdon sisältävä. | D. arvostelma sisältää kaksi tai useampia vaihtoehtoisia predikaatteja, joista yhden täytyy omistua subjektille. Lause "Taitamattomuus johtuu joko kyvyttömyydestä tai huolimattomuudesta" on d. arvostelma. **2.** *kiel.* D. konjunktio 'disjunktiivikonjunktio'. D. [= disjunktiivikonjunktion avulla muodostettu] lauseyhdistys.

diskant|ti[6*] *s. mus.* **1.** korkein kuoroääni, sopraano; yl. korkea ääni t. sävel. | Laulaa d:tia. Heleä d. Suuttumus nosti äänen kimeään d:tiin. Välistä taas lirisi soitto d:issa niinkuin puro laaksossa AHO. — *Kuv.* Kiven brutaalisuus ei ole mitään esteettistä hienostelua - -, [se on] bassosäestystä lyyrillisten lauseiden d:ille TARK. **2.** moniäänisen soitinsävellyksen (vars. diskanttiviivastolle merkitty) korkea sävelalue, ylä-äänet; pianon, urkujen, harmonikan tms. korkea sävelalue, ylä-äänet; myös niitä synnyttävä koneiston osa, vars. koskettimiston oikean käden puoli. | Soittaa d:tia. 4-kätisen pianokappaleen d.

diskantti|avain *s. mus.* = diskanttiklaavi. **-kieli** *s. mus.* diskanttipuolella oleva soittimen kieli. **-klaavi** *s. mus.* nuottiavain, joka osoittaa 1-viivaisen g:n paikaksi nuottiviivaston toisen viivan, diskanttiavain, g-avain, g-klaavi, viuluklaavi. **-puoli** *s. mus.* vrt. diskantti 2. **-sormio** *s.* diskanttipuolella oleva urkujen koskettimisto. **-viivasto** *s. mus.* kaksiviivastoisen nuottipinnan ylempi, diskanttiklaavilla merkitty viivasto;)(bassoviivasto.

diskont|ata[35*] *v. liik.* ostaa t. myydä (tav. vekseli) vähentämällä diskontto. | Pankki d:taa vekselin. D. vekseli pankkiin. Pankin maksama summa on d:attu arvo l. nykyarvo. Määräpäivänä tapahtuva suoritus on d:attava arvo l. tuleva arvo.

diskonttaus[64] *teonn.* < ed. | Vekselin d. **-liike** *s.* Pankki harjoittaa d:ttä. **-päivä** *s.*

diskontto[2*] *s. liik.* vähennys määräajan kuluttua eräytyvän saatavan nimellismäärästä, vars. vekselistä perittävä ennakkokorko. | Diskonton suuruus riippuu määräajan pituudesta ja korkokannasta. **-alennus** *s.* diskontto. **-korko** *s.* ennakko-, vekselikorko. **-lasku** *s. mat.* diskonttoa käsittelevä lasku. **-luotto** *s.* vekseliluotto. **-pankki** *s.* vekselidiskonttausta harjoittava pankki. **-politiikka** *s. tal.* pankkien määrätietoinen diskonttoa koskeva järjestelytoiminta. | Rahanarvon kohottamiseen tähtäävä d. Suomen Pankin d. on määräävänä muiden pankkien vekselindiskonttaukselle. **-prosentti** *s.* Yleinen, virallinen d.

diskordanssi[4] *s.* yhdenmukaisuuden puute, erimukaisuus; *geol.* aukko kerrossarjassa;)(konkordanssi.

diskos[64] *s. hist.* (*rinn.* diskus) antiikin aikana urheiluvälineenä käytetty kiekko.

diskreet|ti[6*] *a.* -isti *adv.* -tiys[65] *omin.* **1.** rajat, sopivaisuuden huomioon ottava, tahdikas, hellävarainen, hienotunteinen. | D. luonteenlaatu. D. menettely. **2.** hillitty, pehmeäsävyinen. | D. hymy. D. levollisuus. Taiteen räikeyttä välttävät, d:it ilmaisukeinot. Valo siivilöityy sisään d:tinä, kellertävänä.

diskriminaatio[3] *s.* diskriminointi.

diskriminoi|da[18] *v.*, vars. *lak. tal.* -nti[4*] *teonn.* pitää jtak jssak suhteessa erilaisessa (vars. epäedullisemmassa) asemassa t. kohdella toisin (tav. huonommin) kuin muita, syrjiä. | Jnk kansanosan poliittinen d:nti.

diskursiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *fil.* erittelevä, rakenteleva, loogisesti etenevä;)(intuitiivinen. | D. käsittelytapa. Inhimillinen ajattelu liikkuu tavallisesti d:sesti asiasta toiseen. **2.** *harv.* keskustelun muodossa tapahtuva. | D. esitys.

diskus[64] *s.* = diskos.

diskutoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* keskustella, pohtia, kiistellä, väitellä jstak.

diskvalifioi|da[18] *v.*, etup. *urh.* -nti[4*] *teonn.* kieltää kilpailemasta, julistaa kilpailukelvottomaksi. | N. d:tiin kuukauden ajaksi.

dislokaatio[3] *s.* **1.** *geol.* paikaltaan siirtyminen, järkkyminen. | D:ita on kahta päälajia, siirroksia ja poimuttumisia. **2.** *lääk.* paikaltaan siirtyminen (sijoiltaanmenossa, luunmurtumassa).

dispaaši[6] *s. mer.* merivahingon laskeminen merivakuutusta selvitettäessä.

dispanssi[6] *s.* erivapaus. | Myöntää jklle d., saada d. jhk virkaan.

disparaat|ti[4*], **-tinen**[63] *a.* -tius[65], -tisuus[65] *omin.* erilainen, eriluonteinen, eri alaan kuuluva. — *Fil.* D:it käsitteet 'käsitteet, jotka eivät ole rinnastus- eivätkä alistussuhteessa toisiinsa', esim. pilvi ja kuolema.

dispašööri[4] *s. mer.* merivahingon laskija; vrt. dispaaši.

dispersio[3] *s.* hajonta (1), hajaantuminen. — *Fys.* värin hajaantuminen.

disponentti[4*] *s.* (tehtaan, liikelaitoksen, talon) isännöitsijä; vrt. disponoida.

disponibiliteetti[4*] *s.* Määrätä, asettaa, siirtää d:in (diplomaattikielessä) 'vapauttaa virasta ja määrätä olemaan tarpeen tullen käytettävissä'. | Saksan Helsingin-lähettiläs kutsuttiin kotiin ja siirrettiin d:in.

disponoi|da[18] *v.* määrätä, hallita, järjestää; jä-

sentää kirjallinen esitys t. työ loogisten t. taiteellisten näkökohtien mukaan; vrt. disponentti. | D. aikansa jhk tarkoitukseen. Asianosaiset voivat tehdä sovinnon, jos heillä on oikeus d. riidan esineestä. Taudin puhkeamisen d:va tekijä. — D. esitelmä.

dispositiivi|nen[63] *a. lak.* tahdonvaltainen;)(absoluuttinen. | D:sia ovat oikeussäännökset, joiden sisällyksestä voi sopimuksen perusteella poiketa.

dispositio[3] *s.* **1.** looginen jäsentely t. jäsennys, looginen järjestäminen. | Aineen, kirjoituksen, tutkielman, teoksen d. Harjoitustunnin d. oli onnistunut. **2.** etup. *lääk.* taipumus, alttius. | Synnynnäinen, sukupuolinen d. Eri ihmisten d. tauteihin on erilainen. Patologinen d. — *Yhd.* ikä-, rotud. **3.** *mus.* urkujen rakennussuunnitelma kustannuslaskelmineen; urkujen jalkio-, sormio- ja äänikertajärjestelmä.

disputaatio[3] *s.* väittely tieteellisestä aiheesta; akateeminen väitöstilaisuus; väitöskirja.

dispyytti[6*] *s.* väittely, kiista, riita.

dissentteri[5] *s.* valtiokirkkoon kuulumaton henkilö, eriuskolainen.

dissertaatio[3] *s. harv.* väitöskirja, tutkielma; väittely.

dissidentti[4*] *s.* eriuskolainen (vars. Sveitsissä ja Puolassa ei-katolilaisista käytetty nimitys).

dissimilaatio[3] *s.* dissimiloituminen, erilaistuminen;)(assimilaatio. — *Fysiol.* elimellisen aineen hajaantuminen aineenvaihdunnassa yksinkertaisiin osiinsa. — *Kiel.* kahden saman t. samanlaisen äänteen erilaistuminen, esim. rää*täli* < räätäri.

dissimiloi|da[18] *v.*, vars. *kiel.* -nti[4*] *teonn.* tehdä erilaiseksi, erilaistaa; vrt. ed. **-tu|a**[1*] *pass.v.* Sanassa karvari on jälkimmäinen *r* murteittain d:nut *l*:ksi.

dissonanssi[4] *s. mus.* sointumaton sävelyhtymä, epä-, riitasointu;)(konsonanssi; vrt. disharmonia. — *Kuv.* puhdastyylisyyttä, tunnelmaa tms. rikkova seikka. | Holvipintojen siipiaiheisten koristemuotojen keskeltä erottuu räikeänä d:na käärme. -sävel *s.*

dissonoiva[13] *a. (partis.) mus.* dissonanssia aiheuttava, dissonansseja sisältävä. | D. sävel, kolmisointu. D. musiikki.

dissosiaatio[3] *s. kem.* dissosioituminen. | Elektrolyyttinen d.

dissosioitu|a[1*] *v. kem.* hajaantua, jakaantua aineosiin. | Salmiakki d:u lämmön vaikutuksesta ammoniakiksi ja kloorivedyksi. Elektrolyyttinen d:minen.

dissous-kaasu [disū- t. disū·-] *s. tekn.* asetoniin liuotettu asetyleeni, jota metallisylintereihin puristettuna käytetään valaistus- ja kuumennustarkoituksiin.

distaali|nen[63] *a.* ulompi; *anat.* kauempana vartalon keskiviivasta oleva; *geol.* kauempana kerrostuneiden ainesten tulosuunnasta oleva;)(proksimaalinen. **-osa** *s.* Suiston ulapan puoleinen eli d. **-puoli** *s.* **-rinne** *s.* Salpausselän d.

distanssi[6] *s.* väli(matka), etäisyys. **-kauppa** *s. liik.* paikkakunnalta toiselle tapahtuva kauppa.

distikon[7] *s.* ns. elegisessä runomitassa heksametrin ja pentametrin muodostama säepari. | D:eja on meillä viljellyt varsinkin Koskenniemi.

distinkti[1] *a.* tarkka, täsmällinen.

distinktio[3] *s.* asiain, käsitteiden toisistaan erottaminen, eronteko. | Kielioppikomitean esittämä d. käsitteistä *sana* ja *sane.*

distributiivi[1] *s. kiel.* distributiivinen lukusana, eräluku. **-|nen**[63] *a. kiel.* eriin, osiin jakava, jaotteleva. | D:set lukusanat, joita on esim. latinassa, ilmaisevat määrää ja vastaavat kysymykseen: montako erältänsä? D:sia lukuadverbeja ovat esim. "yksitellen", "tusinoittain", "tuhansittain".

distribuutio[3] *s.* jakelu. | Kirjojen d. on huonosti järjestetty.

dityrambi[1] *s.* lennokas, mahtipontinen runoelma, ylistys-, riemulaulu; *hist.* huilusäestyksinen koorilaulu viininjumalan Dionysoksen kunniaksi. | Kreikkalaisten koorilyriikan lajeista oli tärkein d., joka myöhemmin muuttui taiturimaiseksi musiikkidraamaksi. **-|nen** *a.* -suus *omin.* vrt. ed. | D. hymni. Juomalaulun d. nousu.

divaani[6] *s.* **1.** selkä- ja sivunojaton, matala, pehmeä sohva, ottomaani. | Itämainen d. Loikoa d:lla. — *Yhd.* sametti-, silkkid. **2.** (persialainen t. arabialainen) runokokoelma.

diver|genssi[1] *s.* hajaantuminen, mielipiteiden eroavuus;)(konvergenssi. **-gentti**[4*] *a. mat.*)(konvergentti. | D. eli hajaantuva on päättymätön sarja, jolla ei ole tiettyä äärellistä summaa.

divergoida[18] *v.* käydä eri suuntiin, hajaantua (säteistä ja viivoista); olla eri mieltä;)(konvergoida.

diverssikauppa *s.* meillä: käytettyjen tavaroiden osto- ja myyntiliike, sekalaiskauppa.

dividendi[1] *s.* **1.** *mat.* jaettava. **2.** *liik.* osinko.

diviisori[5] *s. mat.* jakaja; *kirj.* käsikirjoituksen pitimen vaakasuora haarukkapihti.

divina|atio[3] *s.* ennustajanlahja, ennustuskyky, -taito. **-tori|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* ennustava, aavisteleva, aavistuksellinen. | Runoilijan mielikuvituksen d. lento. D:sen selvänäköisesti.

divisio[3] *s. mat.* jakolasku.

divisioon|a[11] *s. sot.* (*lyh.* div., numeron yhteydessä D). **1.** armeijakuntaa pienempi, tav. kolme jalkaväkirykmenttiä sekä erikoisaselajeja käsittävä (suurissa armeijoissa myös ratsuväestä, panssari- t. muista erikoisjoukoista muodostettu) sotatoimiyhtymä. | D:an esikunta. D:an huoltojoukot. 2. d:an komentaja. Useita d:ia lyötiin hajalle. — *Yhd.* jalkaväki-, kasakka-, panssari-, ratsu(väki)d.; ilmailud.; isku-, täydennysd. **2.** eskaaderia t. laivuetta pienempi, samaan luokkaan kuuluvien sotalaivojen muodostama yksikkö. — *Yhd.* hävittäjäd.

divisioona|kenraali *s.* kenraaliluutnanttia vastaava upseeri esim. Ranskan armeijassa. **-n|-komentaja** *s.* **-n|tykistö** *s.* divisioonalle kuuluva tykistö.

divisioonittain *adv.* divisioona kerrallaan, divisioonina, useita divisioonia. | Laivaston päävoimat kulkivat rintamassa d.

djonkki[4*] *s.* → džonkki.

dkg *lyh.* dekagramma.

dkl *lyh.* dekalitra.
dkm *lyh.* dekametri.
dl *lyh.* desilitra.
dm *lyh.* desimetri.
do[31] [dō] *s. mus.* **1.** ranskalaisilla ym. = c. **2.** sävelentapailussa käytetty duuriasteikon 1. asteen nimitys.
dobermanni[4] *s.* Dobermannin pinšeri.
dobermannpinšeri[5] *s.* par. Dobermannin pinšeri.
dodekaedri[4] *s. geom.* kaksitoistatahokas.
doge[9] [dōdže] *s. hist.* (*rinn.* dogi[4]) Venetsian ja Genovan tasavaltain päämiehistä käytetty nimitys.
dogi[4] *s.* iso, pitkäjalkainen, lyhytkarvainen seura- ja vartijakoira. | Tanskan d.
dogmaatikko[2*] *s.* dogmatiikan tutkija t. harjoittaja; teoreettisen katsomuksen jyrkästi omaksunut, ahdasmielinen, ennakkomielipiteinen henkilö.
dogmaatti|nen[63] *s.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* dogmatiikkaa koskeva t. siihen kuuluva, dogmien mukainen, dogmeissa pysyvä; jyrkästi teoreettisten käsitysten mukainen, ahdasmielinen, -henkinen. | D. kristinoppi, opinkappale. On d:sta väittää säännön aina pitävän paikkansa. Opetuksesta olisi saatava pois kuolettava d:suus.
dogmatiikka[10*] *s.* oppi dogmeista; vars. *usk.* jnk uskonnon, nimenomaan kristinuskon opinkappaleiden järjestelmällinen esitys, uskonoppi. | Reformoidun kirkon d. Opettaa d:a. — Bolševistinen d.
dogmatismi[4] *s.*, etup. *fil.* ennakolta omaksuttuihin opinkappaleisiin l. dogmeihin kritiikittömästi nojautuva oppisuunta; oppilauseiden kritiikitön omaksuminen, dogmaattisuus, auktoriteettiusko;)(skeptisismi; kritisismi.
dogmi[4] *s.* uskon-, opinkappale, todistamatta päteväksi katsottu oppilause; auktoritatiivinen sääntö. | Kirkolliskokouksissa muodostetut d:t. Usko marxilaisiin dogmeihin. Vanha d., että kysyntä ja tarjonta määräävät markkinahinnat, ei enää pidä paikkaansa. — *Usk.* jumalalliseen ilmoitukseen perustuva kirkollisesti hyväksytty oppilause. **-historia** *s.* kirkollisten dogmien muodostumista ja kehitystä käsittelevä kirkkohistorian haara. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | D. tutkimus, katsaus. D. näkökohta. D:sesti mielenkiintoinen taitekausi. **-usko** *s.* Kirkollinen d.
doksologi|a[15] *s. usk.* palvomis-, ylistyslauselma, vars. Isämeidän-rukouksen loppusanat. **-nen**[63] *a.* D. loppusäkeistö.
doktriini[6] *s.* oppi(järjestelmä), oppilauselma, opinhaara, tiede, teoreettinen katsantokanta. | Taktillinen d. Noudattaa orjallisesti d:a.
doktrinääri[4] *s.* epäkäytännöllinen teoreetikko, ahdasmielinen, yksipuolinen oppisääntöjen noudattaja. | Jos arvostelukyky on paljon jäljessä tietomäärästä, niin henkilö kehittyy haihattelevaksi, periaatteilla ratsastavaksi d:ksi. -|**nen**[63] *a.* -syys[65] *omin.* ahtaan teoreettinen, epäkäytännöllinen, ahdasmielinen. | D. talouspolitiikka. Laajatietoinen, mutta liian d. valtiomies.
dokumentaarielokuva *s.* todellisesta tapahtumasta otettu elokuva.
dokumentoi|da[18] *v.* -nti[*4] *teonn.* asiakirjoilla tms. keinoilla todistaa t. osoittaa oikeaksi.
dokumentti[4*] *s.* asiakirja, -paperi, todistuskappale. | Kallisarvoinen d. Historiallisia dokumentteja. Tämä lausunto on arvostelun pikkumaisuuden parhaana d:na. **-elokuva** *s.* = dokumentaarielokuva.
doliini[6] *s. geol.* maanalaisen onkalon luhistuessa syntynyt suppilokuoppa, -rotko. | D:eja esiintyy kalkkikiviseuduilla.
dolikokefaali[6] *s.* henkilö, jonka pääkallon leveys on enintään 75 % sen pituudesta, pitkäkalloinen; vrt. brakykefaali. | Suomalaisissa on suhteellisesti vähän dolikokefaaleja. **-nen**[63] *a.* pitkäkalloinen.
dollari[5] *s.* (*lyh.* doll. tai $) Yhdysvaltain ja eräiden muidenkin maiden rahayksikkö; *kans.* taala. | Kanadan, Meksikon d. Amerikan d. oli v. 1951 arvoltaan n. 230 mk. — *Yhd.* hopea-, kulta-, paperid. **-kuningas** *s.* amerikkalainen magnaatti, raharuhtinas. **-laina** *s.* Suomen saama d. **-maa** *s.* vars. Yhdysvalloista. **-obligaatio** *s.* **-prinsessa** *s.* rikas amerikkalainen perijätär. **-punta** *s. liik.* punnan arvo dollareiksi laskettuna. **-saatava** *s.*, tav. *mon.* Vaihtaa d:t punniksi. **-velka** *s.*
dolma[11] *s. ruok.* par. (kaali)kääryle.
dolmaani[6] *s.* lyhyt, nauhakoristeinen husaarintakki t. -turkki.
dolomiitti[4*] *s.* eräs karbonaattimineraali. **-kallio** *s.* **-kerros** *s.* **-kivi** *s.* **-nen** *ain.a.* D. kalkkikivi.
domeeni[6] *s.* valtiontila, maakiinteistö, suurtila; valtion koko kiinteä, tuloa tuottava (vars. maa)omaisuus.
domestiikki[4*] *s. kut.* kaksiniitinen, vahva, tiheä, alusvaatteiksi ym. käytetty puuvillakangas.
dominanssi[4] *s. psyk. biol.* vallitsevat ominaisuudet, vallitsevuus.
dominant|ti[4*] **1.** *a. biol.* vallitseva. | Muutamat perintötekijät osoittautuvat d:eiksi, muutamat resessiivisiksi. **2.** *s. mus.* sävelasteikon 5:s sävel ylöspäin lukien, huippusävel. — *Yhd.* alad.
dominantti|sointu *s. mus.* D. käsittää kaikki soinnut, joiden pohjasävel sijaitsee 5:nnellä asteella. **-sävel** *s. mus.* = dominantti 2.
dominikaani[4] *s.* D:t 'Dominicuksen v. 1215 saarnausta ja sielunhoitoa varten perustama kerjäläismunkisto, saarnaajaveljet, mustat veljet'. **-kirkko** *s.* Wienin d. **-luostari** *s.* Turun, Viipurin d. **-munkisto** *s.* **-munkki** *s.* dominikaani. **-vel|i** *s.* Paljaspäisiä, mustakaapuisia d:jiä. **-veljestö** *s.* dominikaanimunkisto.
dominio[3] *s.* Englannin suurista itsehallinnollisista siirtomaista käytetty nimitys: liittoalusmaa. | Esim. Australia, Kanada ja Uusi-Seelanti ovat Englannin d:ita.
domino[2] *s.* **1.** alk. pitkä, hupullinen papinkaapu; nyk. tav. silkkikankaasta valmistettu hupullinen naamiaisviitta; tällaista viittaa käyttävä henkilö. | Pukeutua punaiseen d:on. — Oi, musta d., sun katsees tuikkaa, / kun kuljet nauraen ja naamioin LARINK. **2.** pienillä suorakaiteen muotoisilla, määrälukuisin pistein 1.

"silmin" varustetuilla laatoilla pelattava seurapeli.
domino|ida[18] *v. kuv.* -ivasti *adv.* hallita, vallita, olla voimakkaimpana. | Palatsi d:i koko toria. D:iva väri. — *Biol.* D:iva ominaisuus)(väistyvä, resessiivinen ominaisuus.
domino|laatta *s.* **-peli** *s.*
domisiili[4] *s.* koti-, asuinpaikka. — *Liik.* vekselin maksupaikka, jos se on toinen kuin tunnustajan asuinpaikka.
domisilioi|da[18] *v. liik.* = kodittaa. | D. vekseli 'ilmoittaa vekselissä toinen maksupaikka kuin tunnustajan asuinpaikka'. Ulkomailla maksettavaksi d:tu vekseli.
donaatio[3] *s.* lahjoitus, lahjoitusmaa. | Käkisalmen lääni jaettiin d:ina ylimyksille.
donaattori[5] *s.* lahjoittaja.
donariitti[4*] *s.* eräs pioneeritöissä ja ammuksien täytteenä käytetty räjähdysaine.
donataari[4] *s.* lahjoituksen, vars. maaomaisuuden saaja t. nauttija.
Don Juan[7], **donjuan**[7] [myös: -hu-] *s.* huikenteleva naisten viettelijä (alk. Espanjan kirjallisuudessa), naistenhurmaaja, Lemminkäinen. | Hän oli oikea Don Juan. Andalusia, kauniiden naisten, trubaduurien ja d:ien maa.
donkey[4] [doŋki], **-kone** *s. mer.* alusten pumppuja, vinttureita ym. käyttävä pieni höyrykone. **-mies** *s. mer.* donkeykoneen käyttäjä, pätevin konemiehistä.
donna[11] *s.* (italialainen, espanjalainen tms.) rouva, ylhäisönainen; yl. lemmitty, armas, rakastettu. | Ihana, kuvankaunis, tummasilmäinen d. — Rakas d:ni. Kirjoittaa tunnustuksia sydämen d:lle KOSKENN.
doomi[4] *s.* tav. ulkomaiden oloista: tuomiokirkko, katedraali. | Strassburgin d. - - vanhan katolisen d:n tummanpunainen raunio, jonka murskautuneissa seinäpilareissa naakat pesivät T. VAASKIVI.
doorilai|nen[63] **1.** *hist.* **a.** *s.* D:set 'eräs muinaiskreikkalainen heimo'. | D:sten vaellukset. **b.** *a.* D. siirtokunta. — *Erik.* antiikkisesta rakennustyylistä, jolle ovat tunnusomaisia jykevät, pitkittäisuurteiset, jalustattomat, yksinkertaisella kapiteelilla varustetut pylväät; vrt. joonialainen, korinttilainen. | D. pylväs. D. temppeli ilmaisee voimaa ja vakavaa juhlallisuutta. **2.** *a. mus.* = doorinen.
doorilaistyyli|nen *a.* D:set pylväistöt. Temppeli on d.
doorinen[63] *a. mus.* D. sävellaji 'eräs muinaiskreikkalainen ja kirkkosävellaji'.
dorsaali|nen[63] *a.*, vars. *anat.* -sesti *adv.* selkäpuolella oleva, selkään kuuluva t. sitä koskeva. — *Fon.* D. artikulaatio 'kielen etuselän t. lavan liike kovaa kitalakea, hammasvallia t. etuhampaita kohti';)(apikaalinen artikulaatio. **-osa** *s.* Sydänpussin d. **-puoli** *s.* Jalkaterän d.
1. **doseera|ta**[35] *v.* -us[64] *teonn.* selitellä pitkästi opettavaiseen sävyyn.
2. **doseera|ta**[35] *v. lääk.* -us[64] *teonn.* annostaa, annostella. | Insuliinin d:us.
dosentin|stipendi *s.* **-toimi** *s.*
dosent|ti[6*] *s.* lisensiaatintutkinnon suorittanut tiedemies, joka on saanut oikeuden antaa julkista yliopisto-opetusta. | Filosofian, historian d. Nimittää d:iksi. — *Yhd.* yksityisd.
dosentuuri[4] *s.* dosentintoimi, -asema. | N. on saanut d:n.
douglaskuusi [dagləs-] *s.* eräs pohjoisamerikkalainen mahtava havupuu.
draama[10] *s.* **1.** näytelmä; joskus muustakin näytelmänomaisesta (kirjallisesta) tuotteesta. | Suuri, jännittävä, romanttinen d. Yhteiskunnallinen d. Shakespearen d:t. Murhenäytelmä (tragedia) ja huvinäytelmä (komedia) edustavat d:n päälajeja. — N:n romaaneissa on d:n väkevä tuntu. Novelli, joka on kehitelty kiinteäksi sielulliseksi d:ksi. — *Yhd.* aate-, avioliitto-, kaupunkilais-, kohtalod.; luku-, runo-, säveld. **2.** *kuv.* voimakkaasti vaikuttava tapahtuma, tragedia. | Maailmansodan suuri d. Yöllinen d. Helsingissä: mustasukkainen mies surmasi vaimonsa ja itsensä. — *Yhd.* avio-, perhe-, rakkaus-, rikosd.
draama|kirjailija *s.* Realistinen d. **-kirjallisuu|s** *s.* D:den klassilliset mestarit.
draamalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* näytelmällinen, näytelmän luonteen mukainen, näytelmä-; vauhdikas, toiminnallinen, kiihkeä, dramaattinen. | D. taide. D. romaani. [Kirjailijan] d:set lahjat. D:sta jännitystä. Sanonnan d. iskevyys. D:sen intohimoinen luonne. D:sesti keskitetty juoni. — *Mus.* D. musiikki 'musiikki, joka pyrkii kuvaamaan, selittämään ja valaisemaan näyttämöllistä toimintaa'.
draama|muoto *s.* Romaanin muuttaminen d:muotoon. **-n|kirjoittaja** *s.* **-runoelma** *s.* Kiven "Lea" on lyyrillisvärinen d. **-runoilija** *s.* (vars. runomuotoisten) näytelmien kirjoittaja, draamakirjailija. | Schiller, Saksan suurin d. **-runous** *s.* (vars. runopukuinen) draamakirjallisuus. | D. käyttää mielellään jambista poljentoa. **-tekniikka** *s.* Juonen kehittely todistaa taitavaa d:a. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* D. taituruus. **-tuotanto** *s.* Aleksis Kiven d. **-tuot|e** *s.* Romaaneja, novelleja ja d:teita.
drabantti[6*] *s.* **1.** *hist.* ruhtinaallisen henkilön henkivartija, henkivartiosoturi. **2.** *täht.* kiertotähteä kiertävä pienempi taivaankappale, kuu, seuralainen, satelliitti. **-valtio** *s.* satelliitti-, vasallivaltio.
dragomaani[4] *s.* tulkki, matkaopas (Itämailla).
drakhma[10] *s.* **1.** kreikkalainen rahayksikkö, ennen myös painoyksikkö. **2.** vanha apteekkimitta: 3,75 g.
drakoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ylen ankara, julma. | D:set lait. Ryhtyä d:siin toimenpiteisiin.
dramaatikko[2*] *s.* draama-, näytelmäkirjailija.
dramaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* näytelmällinen, draamallinen; vilkastoimintainen, jännittävä, huomiota herättävä. | D:set opinnot. Nibelungien laulussa on väkevä, d. pohjavirta. D:sesti keskitetty novelli. — Kertoa d:sia juttuja. D. välikohtaus parlamentissa. Neuvottelut saivat d:sen käänteen. Nainen, joka kotioloissakin pyrkii järjestelemään d:sia kohtauksia. D:sesti päättynyt rakkaustarina

dramatiikka[10*] *s.* draama-, näytelmäkirjallisuus. | Kevyt d. Teatterin ohjelmistossa on kotimainen d. kerrankin valtasijalla.

dramatiso|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* sommitella jk kirjallinen aihe näytelmäksi. | D:itu elämäkerta. Numers d:i "Elinan surman". Kiven "Seitsemän veljeksen" d:inti. Kouluopetuksessa on menestyksellisesti käytetty vuorolukua eli lukuharjoitusten d:intia.

dramaturgi[4] *s.* näytelmäntuntija, näytelmäteoreetikko; teatterin kirjallinen neuvonantaja ja ohjelmien ehdottaja; myös näytelmänkirjoittaja. | Kansallisteatterin d.

dramaturgi|a[15] *s.* näytelmäteoria, -oppi. | Vanhan ranskalaisen d:an mukaan näytelmän toiminnan tuli tapahtua samassa paikassa yhden vuorokauden kuluessa. **-nen**[63] *a.* näytelmäopillinen. | D. tutkielma.

drape|e[20] *s. kut.* eräs veran kaltainen, puvuiksi käytetty kangaslaji. | Sileäpintainen d. Kotimaisia d:ita. — *Yhd.* frakki-, kappad.

drapeera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* laskostaa, poimutella; koristaa poimu-, laskosverholla. | D. ikkunaverhot.

draperia[15] *s.* poimuille, laskoksille aistikkaasti asetettu kangas (verho tms.), poimutelma, taiteellisesti järjestetty naisenpuku.

drastilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* *(rinn.* drastinen[63]) voimakkaasti, iskevästi vaikuttava, sattuva, tehokas, repäisevä, riipaiseva, räikeä. | D. huomautus. D. rinnastus: Caesar ja Mussolini. D:sen realistinen esitys. Kiven d. huumori. Kertomus päättyy d:sesti: päähenkilö hukkuu.

dravida[15] *s.* D:t 'eräs Etu-Intian kansaryhmä'. **-kansa** *s.* **-kieli** *s.*

dreadnought[7] [drednɔ̄t] *s. mer.* suurimman luokan panssarialus.

dreeni[4] *s. lääk.* laskuputki, jota pitkin kudoksista valutetaan märkää.

drelli[4] *s. kut.* reivas. | Nelivartinen d.

dreneera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *lääk.* panna dreeni, kuivattaa sen avulla märkäpesäke tms. **2.** *maat.* salaojittaa, kuivattaa salaojilla.

dreseera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* kouluttaa, opettaa (vars. eläimiä). | Hyvin d:ttu sotakoira.

dresiina[15] *s.* par. resiina.

dresyyri[6] *s.* dreseeraus. | Sirkuseläinten d. Lauseenjäsennysd. Kaunokirjoituksen opetus ei saa jäädä pelkästään kuolettavan d:n asteelle.

1. **drilli**[4] *s. mus.* → trilli.

2. **drilli**[4] *s.* muodollinen sotilaskoulutus, totuttaminen kuriin ja järjestykseen.

drillinki[6*] *s. mets.* kolmipiippuinen ase, jollaisessa tav. on kaksi haulipiippua ja yksi luotipiippu; *syn.* kolmipiippu.

dritteli[5] *s.* voin kuljetukseen käytetty, tav. pyökkinen, n. 50 kg:n vetoinen tynnyri; *syn.* astia. | 500 d:ä voita. — *Yhd.* void.

dromedaari[4] *s.* yksikyttyräinen kameli.

droska[11] *s.,* nyk. *harv.* ajurinrattaat, "roskat"; alk. venäläiset avonaiset, nelipyöräiset rattaat.

drotsi[4] *s. hist.* lähinnä oikeuden hoitoa valvova korkea virkamies Ruotsissa ja muissakin pohjoismaissa.

druidi[4] *s. hist.* vanhojen kelttien monitoimisista uhripapeista käytetty nimitys.

drumlin[7] *s. geol.* maajään kulkusuunnan mukainen moreeniselänne.

dryadi[6] *s.* kreikkalaisesta tarustosta peräisin oleva puun haltijattaren, metsänneidon nimitys.

dšonkki[4*] *s.* → džonkki.

duaali[6] *s. kiel.* nominin t. verbin muoto, joka ilmaisee esineitä t. toimivia persoonia olevan kaksi, kaksikko. | D. esiintyy mm. kreikassa ja lapissa.

dualismi[4] *s.,* vars. *usk.* ja *fil.* kahden alkuperusteen (esim. hyvän ja pahan) olettaminen, kaksinaisuusoppi; vrt. monismi, pluralismi. | Polyteismin muotoja on d., jossa jumalina on kaksi vastakkain taistelevaa valtaa. — Itävalta-Unkarissa toteutettiin ns. d., valtakunnan kaksinaisluonne. [Kirjailijan] tuotannolle on ominaista taiteellisten ja eetillisten pyrkimysten aiheuttama d.

dualisti[4] *s.* dualismin kannattaja.

dualisti|nen[63] *a.* dualismiin kuuluva t. sille ominainen; kaksi alkuperustetta sisältävä, kaksinainen, kahtalainen. | D. maailmankatsomus. — Suomen kielen infinitiivien luonne on selvästi d.: ne esiintyvät toisaalta verbien, toisaalta nominien merkitystehtävissä. D:sen sähköteorian mukaan jokaisessa aineessa on yhtä suuri määrä kahta erilaista sähkönestettä, ns. fluidumia.

dublee[20] *s.* kulta-, harv. hopeapäällyste; kulta-, harv. hopeapäällysteinen epäjalo metalli. | Kellonperät ovat d:ta. — *Yhd.* kultad. **-ketju** *s.* **-sormus** *s.*

dubleera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* kahdistaa, kahdentaa, kaksinkertaistaa (terminä mm. eräissä korttipeleissä).

dublet|ti[5*] *s.* vrt. dupletti. **1.** vars. asiakirjoista ja kirja-, raha-, postimerkki- yms. kokoelmien kokoelmakappaleista: kaksoiskappale; joskus myös kaksoiskappaleiden muodostama pari. | Pöytäkirjan, vekselin d. Kirjaston d:it. — *Kiel.* kaksi sanaa t. sananmuotoa, jotka ovat samaa alkuperää, mutta eriasuiset, us. erimerkityksisetkin; esim. *kirveen* ja *kirvehen, saara* 'haara' ja *sahra.* — *Yhd.* sanad. **2.** jalokivi, joka on tehty yhteenliittämällä kahdesta pienemmästä jalokivestä. **3.** kaksio, parihuoneet. | Aurinkoinen d. Halutaan vuokrata d.

duelli[6] *s.* kaksintaistelu.

duetto[2*] *s. mus.* kahden henkilön esitettävä laulusävellys, jossa kumpikin ääni on toisen suhteen itsenäinen, kaksinlaulu. | Esittää, laulaa d:ja. — *Yhd.* laulu-, oopperad. **-esitys** *s.* **-laulu** *s.*

dukaat|ti[6*] *s.* *(rinn.* tukaatti) ennen useissa maissa käytännössä ollut kultaraha. | Ruotsin, Tanskan, Hollannin d. Viiden d:in raha. Ensimmäiset d:it leimattiin Venetsiassa 1284.

dulsiini[6] *s.* eräs keinotekoinen makeuttamisaine.

dumdum|kuula, -luoti *s.* kiväärin t. muun pienikaliberisen aseen särkyvä, pahasti haavoittava luoti.

dump|ata[35*] *s. liik.* -paus[64] *teonn.* myydä dum-

pingilla, polkuhintaan, harjoittaa dumpingia. | Tullimuurien avulla pidettiin kotimaiset hinnat korkeina ja tuotantoylijäämä d:attiin ulkomaille. Japanilaisia teollisuustuotteita on paljon d:attu Suomeenkin.

dumping[7] [dam- t. dum-] *s. liik.* tavaran myynti ulkomaiden markkinoilla huokeampaan hintaan kuin kotimaassa, dumppaus, polkumyynti. | Harjoittaa d:ia. **-hinta** *s.* Myydä d:an. **-myynti** *s.* **-tulli** *s.* polkumyynnin ehkäisemiseksi säädetty tulli.

duo[1] *s. mus.* kahden soittimen esitettävä duetto, kaksinsoitto; vrt. duetto. — *Yhd.* oboe-, viulud.

duodeesi[6] *s. kirj.* (*lyh.* 12:o) kaksitoistataitteinen arkin koko.

duoli[6] *s. mus.* kahtia jaettu sävelyksikkö, joka tilapäisesti esiintyy säännöllisen kolmijakoisuuden ohella, kaksikas.

dupletti[5*] *s.* = dubletti, ei kuit. käytetä 3. merk:ssä.

duplikaatti[4*] *s.* kaksoiskappale, dubletti.

duraabeli[1] *a.* kestävä, luja, pysyvä.

duralumiini[4] *s.* alumiinia ja sen ohella kuparia, mangaania ja magnesiumia sisältävä metalliseos.

duranametalli *s.* erittäin luja, kemiallisia vaikutuksia ja kulumista hyvin kestävä, rautaa, tinaa ja alumiinia sisältävä messinki.

duratiivi|nen[63] *a. kiel.*)(terminatiivinen. | D:set verbit ilmaisevat kestävää, ajan puolesta määrittämätöntä toimintaa tai tilaa; esim. (tuli) lämmittää, (kivi) rapautuu.

durra[11] *s.* Andropogon sorghum, troopillinen maissia muistuttava viljakasvi, Afrikan kansojen pääviljalaji.

duuma[11] *s.* edustajakokous, edus-, neuvoskunta keisariajan Venäjällä. | Venäjän d. Kutsua d. koolle. — *Yhd.* kaupungin-, valtakunnand.

duuri[4] *s. mus.* kirkas, reipas sävellaji, jonka kolmisoinnun muodostavat suuri terssi ja puhdas kvintti;)(molli. | D. on sävyltään kovempi ja miehekkäämpi kuin molli. D:ssa kulkeva reipas sävelmä. — *Kuv.* esim. kirkassävyisestä, duurinomaisesta esitystavasta. | Runo on alusta loppuun pelkkää d:a. — *Yhd.* C--, Fis--, As-d. **-aihe** *s.* **-asteikko** *s.* 7-sävelinen sävelsarja, jossa 3. ja 4. sekä 7. ja 8. sävelen väli on 1/2 sävelaskelta, muut välit koko askelia, duuriskaala. **-kolmisointu** *s.* **-skaala** *s.* duuriasteikko. **-sointu** *s.* **-sävellaji** *s.* **-sävy** *s.* Kantasävelasteen kirkas d. — [Runon] d:yn sekoittuu myös alakuloista melankoliaa.

dynaami|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* itsestään, omalla voimallaan vaikuttava, liikevoimainen, toiminta-, voimaperäinen; dynamiikkaan kuuluva, sen lakien mukainen;)(us. staattinen. | D:set ilmiöt talouselämässä. Goethe ja Nietzsche suurina d:sina mahteina. Jännitystiloissa sielunelämä on aina d:sta, ei staattista. — *Fys.* D. energia 'liike-energia'. D:set [= liikkeen aiheuttamat] rasitukset. Ilmavirran d. [= yhteen suuntaan vaikuttava] paine. Kahta voimaa verrataan toisiinsa d:sesti siten, että tarkastetaan niiden aikaansaamia nopeuden muutoksia. — *Kiel.* D. aksentti, painotus 'se äänen vaihteleva voimakkuus, jolla äänteet, tavut tai sanat lausutaan'. — *Mus.* Sävellyksen d:set [= voiman] vaihtelut. D:set merkit (p, f, sf, dim. jne.). — *Fil.* D. luonnonkäsitys selittää kaiken olemisen ja tapahtumisen voimien perusteella. — *Geol.* D. geologia käsittelee maankuoren muodostumiseen ja kehitykseen vaikuttavia voimia.

dynamiikka[10*] *s.* **1.** dynaamisuus. | Kertomuksen d., sen eepillinen voimalataus, vaikuttaa tehokkaammin kuin täsmälliset muotosuhteet. **2.** *fys.* se mekaniikan osa, joka käsittelee liikettä aiheuttavan voiman ja itse liikkeen välisiä suhteita, liikevoimaoppi;)(statiikka. | Kiinteiden kappaleiden d. — *Yhd.* aero-, hydro-, sähköd. **3.** *mus.* äänivoiman eri asteiden käyttö, sävelvoiman vaihtelu(t). | Sävellyksen, soiton d.

dynamiitti[4*] *s.* vars. kivien louhinnassa käytetty voimakas, tahdasmainen räjähdysaine, jossa pääaineena on nitroglyseriini. **-kauppa** *s.* Ruuti- ja d. **-kellari** *s.* **-mie|s** *s.* dynamiittimurtojen tekijä. | D:het taas liikkeellä — useita kassakaappimurtoja. **-miina** *s.* **-murto** *s.* dynamiittia käyttäen suoritettu murto. **-nalli** *s.* **-pano|s** *s.* Sytyttää d. Silta räjäytettiin voimakkailla d:ksilla. **-patruuna** *s.* Porausreikään asetetaan d. **-pommi** *s.* **-pötky** *s.* **-räjähdys** *s.* **-varasto** *s.*

dynamismi[4] *s.* käsitys, jonka mukaan aineen varsinainen olemus on voimaa, voimaoppi.

dynamo[2] *s.* kone, joka pyörimisliikkeellään ja sähkömagneettisella induktiolla muuttaa mekaanisen energian sähköenergiaksi t. päinvastoin sähköenergian mekaaniseksi energiaksi, generaattori; vrt. sähkömoottori. **-kone** *s.* = ed. **-lanka** *s.* mm. dynamon ankkurin käämitykseen käytetty eristeinen lanka. **-levy** *s.* dynamon ankkurissa ym. käytetty ohut metallilevy. **-metri**[4] *s.* koje, jonka avulla mitataan voimakoneiden kehittämä t. työkoneiden käyttämä teho l. työmäärä t. vain voima; us. *syn.* voimanmittari. — *Yhd.* jarru-, jousid. **-metri|nen**[63] *a.* D:siä mittauksia.

dynastia[15] *s.* hallitsijasuku, sarja (hallitsija)-suvun henkilöitä. | 18:nnen d:n aikainen hautamaalaus Thebasta. Ming-d:n aikainen vaasi. — *Yhd.* kauppa-, pappisd.

dynastinen[63] *a.* dynastiaan kuuluva, hallitsija-, ruhtinassuvun etuja ajava. | Hovin d. edustaja. D. puolue. D. politiikka.

dyne[9] [dyne t. dyne] *s. fys.* voiman yksikkö: se voima, joka antaa 1 g:n massalle kiihtyvyyden 1 cm/sek.

dysenteria[15] *s. lääk.* punatauti. **-basilli** *s.*

dyyni[4] *s. maant.* lentohiekkakasauma, hiekkakinos. — *Yhd.* esi-, kulku-, rannikkod. **-alue** *s.* **-hiekka** *s.* **-rannikko** *s.* **-valli** *s.*

džonkki[4*] *s.* tasapohjainen, korkeakeulainen ja -peräinen, kaksi- t. kolmimastoinen kiinalainen purjealus.

E

e [ē] **1.** kirjaimiston viides aakkonen, *e*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: etuvokaali, jota äännettäessä suuväylä on avarahko ja huuliaukko lavea. **3.** *mus.* C-duurin kolmas sävel ja sen nuottimerkki.

eboniitti[4*] *s.* kautsusta rikillä valmistettu kova, tumma aine, josta kuumennettuna muodostetaan eril. tarve-esineitä, kovakumi. **-nen**[63] *ain.a.* E. eristin, kampa.

ed. *lyh.* **1.** edellinen; edellä. **2.** edustaja (tav. sukunimen edellä, esim. eduskuntaselostuksissa). | Ed. Kukkonen. **3.** edistyspuolue.

edaminjuusto *s.* (myös: edamjuusto) pallon t. tiilikiven muotoinen, pinnalta tav. punaiseksi värjätty kova rasvajuusto.

edelle vrt. edellä, edeltä; eteen. **1.** *adv.* ja *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera), *harv. prep.* (gen:n t. partit:n kera) (*murt.* ja *runok.* myös: eelle) vastaten käytöltään edellä-sanaa liikettä, paikan t. aseman muutosta yms. ilmaisevien v:ien yhteydessä: muita edemmäksi, pitemmälle t. aikaisemmaksi, us. läheten merk:tä 'ohi(tse), sivu';)(jälkeen, perään. **a.** paikasta. | Ajaa, juosta, päästä e. Ei ollut yrittämistäkään e. Paljon se oli jo ehtinyt e. Muut pääsivät pitkän matkan heistä e. — Asettua, juosta, keritä jkn e. Lähetti e:nsä sanansaattajia. — *Kuv.* En tahdo kiiruhtaa lukijan e. **b.** ajasta. | Siirtää kelloaan e. — Itään päin mentäessä on aika laskettava yhä enemmän Greenwichin e. **c.** järjestyksestä, etusijasta, paremmuudesta. | Pian Antti pääsi koulussa tovereistaan e. — Asettaa oma etu toisen edun e. Usein asetetaan väärä kunnia e. isänmaan onnen ja menestyksen. **2.** *adv. kansanr.* edelleen, eteenpäin. | Siitä vanha Väinämöinen / laski eelle laivoansa KAL. Antero ylinen ylkä / -- / läksi eelle kulkemahan KANT.

edelle|en, -nsä *adv.; murt.* ja *runok.* myös: eelleen. **1.** paikasta: eteenpäin, edemmäksi. | Astua, kulkea, ajaa e. Matkustan Tukholmaan ja sieltä e. Hiihti tyynesti e. Kuljettaa, toimittaa a. E. lähetettävä kirje, sähkösanoma. **2.** ajasta: jatkuvasti, yhä, vielä. | Kalastajat e. kadoksissa. Määräys on e. voimassa. Lakko on herättänyt ja herättää e. mielenkiintoa. Johtokunnan jäseniksi valittiin e. erovuorossa olevat. -- aina eellehen eleli KAL. — *yhä edelleen.* Saakoon se minulle yhä e:enkin riittää! Terveydentila on yhä e. häilyvä. **3.** aikaisemman, edellisen lisäksi, aikaisemmin t. edellä mainitun, puheena olleen lisäksi, vielä (lisäksi). | Asiaa on kehitetty e. Vedetään e. suora A-pisteestä B-pisteeseen. Mietinnössä sanotaan e., että --. E. on varottava, ettei --. Laitokseen kuuluvat e. turbiinit, nosturit, taljat ym. — *ja niin edelleen* (lyh. jne.) jätettäessä jtak luettelematta, kertomatta loppuun asti: ja niin edespäin, ja niin poispäin, ynnä (tai) muuta sellaista. | Pöytiä, tuoleja, kaappeja ja niin e.

edelleen|johdannainen *s. kiel.* johdetun sanan l. johdannaisen johdannainen. **-kuljetus** *s.* Tavarain e. **-käsittely** *s.* Oikeusjutun e. **-lähetys** *s.* **-myynti** *s. liik.*

edellepäin *adv.* Mennä, juosta e.

edellimmäi|nen[63] *sup.a.* (*murt.* myös: eellimmäinen) kaikkien edellä oleva, ensimmäinen. | Kun eellimmäiset olivat saavuttaneet kirkon aidan, olivat viimeiset vielä alhaalla puolimatkassa AHO.

edelli|nen[63] *a.* **1.** parhaillaan olemassa t. kysymyksessä, puheena olevaa (lähinnä) aikaisempi, sen edellä oleva t. ollut;)(seuraava. **a.** ajasta; us. = viime, aiempi. | E:senä päivänä. E:sellä kerralla. E:sinä vuosisatoina. E:sissä vaaleissa. Tässä ja e:sessä lukemisessa. Koko hänen e. kirjailijantoimintansa. E. viranhaltija, hallitus. Yhdyn e:seen puhujaan. E. polvi jättää perintönsä seuraavalle. — Gen:ssä olevan adverbiaalin määrittämänä. | Tämän, sen, viimeisen e. Maailmansodan, pulan e. aika. Sodan e. tuotanto. Sen päivän e:senä päivänä, jona eduskunnan on kokoonnuttava. — *Harv.* partit:ssa olevan adverbiaalin määrittämänä. | Tätä e. Viimeistä e. **b.** järjestyksestä. | E:sellä sivulla. E:sessä kohdassa. Lähinnä e:sessä luvussa. Teoksen viimeisen e. osa. **c.** edellä mainittu t. kerrottu t. esitetty, edellä oleva. | Kolmatta vuotta on kulunut e:sestä tapauksesta. — *S:sesti.* Olemme e:sessä yksinkertaisuuden vuoksi otaksuneet, että --. Joku ehkä voisi e:sestä tulla siihen käsitykseen, että --. **2.** ensimmäinen kahdesta;)(jälkimmäinen. | Teoksen e. osa. E:sessä tapauksessa — jälkimmäisessä tapauksessa. — *Mat.* Ensimmäistä ja kolmatta jäsentä sanotaan verrannon e:siksi, toista ja neljättä verrannon jälkimmäisiksi jäseniksi.

edellisen|kaltainen, -laatuinen jne. tav. ⁀.

edellis|ilta *s.* Taistelun e:iltana. **-kert|a** *s.* Kuten e:oinakin. **-päivä** *s.* Lähtöpäivän e:nä. **-päiväinen** *a.* E. maito. **-vuosi** *s.* Maailmansodan e:na. **-vuoti|nen** *a.* Vienti on e:sta pienempi.

edellyttämys[61] *s. harv.* edellytys, olettamus, oletus.
edellyttämätön[57] *kielt.a.* E. tapaus.
edellyt|tää[2*] *v.* **1.** (vars. asiasubj:n kera) vaatia toteutumisensa, omaksutuksi tulemisensa tms. ehtona. | E. jtak jkulta. Teos, joka e:tää lukijaltaan paljon. Kuvat e:tävät selittävää tekstiä. Yhtälö e:tää, että - -. Laissa e:etyt toimenpiteet. Viran e:tämä kielitaito. Tilanne e:ti ratkaisevaa askelta. **2.** (vars. henkilösubj:n kera) pitää jtak jnk edellytyksenä, perusteena, pitää jtak (ennakolta) varmana, todennäköisenä, olettaa, otaksua. | E. tunnetuksi. Hänellä e:etään olevan vaaditut ominaisuudet. E:täen että - -.
edellyty|s[61] *s.* **1.** seikka, jota ilman jtak toista seikkaa ei voi olla olemassa t. ilmetä, ehto, peruste, premissi. | Olla jnk e:ksenä t. e:ksenä jllek t. jhk. Kasvun, toimeentulon, tuotannon e:kset. Taloudelliset, aineelliset e:kset. Parantumisen ensimmäinen e. on puhdas ilma. Puuttui ensimmäinenkin e. Savimaat tarjoavat e:ksiä maanviljelylle. Yksimielisyys on isänmaan menestyksen e:ksenä. Menot ylittävät kukkaron e:kset. **2.** *mon.* (ed. ryhmään liittyen) henkilöistä: mahdollisuudet, tarpeelliset ominaisuudet, taipumukset, "lahjat". | Ulkonaiset, luontaiset e:kset. Fyysilliset ja psyykilliset e:kset. Harvinaiset näyttämötaiteelliset e:kset. N:llä oli onnistumisen e:kset t. e:kset onnistumiseen. Hänellä ei ole minkäänlaisia e:ksiä tehtäväänsä. E:kset ovat heillä samat. **3.** oletus, olettamus, otaksuma; välipuhe, sopimusehto. | Oikea, väärä e. Puutteelliset, virheelliset e:kset. Lähteä vääristä e:ksistä. Pyyntöni perustuu siihen e:kseen, että - -. Suostun sillä e:ksellä, että - -. Määräe:ksin. A. ryhtyi asiaa ajamaan erinäisin e:ksin. — *Lak.* kehittymätön ehto, so. oletettu seikka, jota sopimuspuoli ei kuitenkaan aseta sopimuksen täyttämisen ehdoksi. | Kanteen e. Lailliset e:kset. — *Liik.* Usein huomautetaan hyvityksen tapahtuvan "tavallisella e:ksellä", so. edellyttäen, että tunnuste maksetaan. **4.** *yhd.* Hinta-, käyttö-, markkina-, menekki-, tuotantoe.; erikois-, luontais-, perus-, pääe.
edellä *adv.* ja *postp.* (gen:n, partit:n t. poss.-suff:n kera), *prep.* (gen:n t. partit:n kera) (*murt.* ja *runok.* myös: eellä); vrt. edelle, edeltä, edessä;)(jäljessä, perässä. **1.** paikasta, vars. liikettä ilmaisevien v:ien yhteydessä: muita t. muuta edempänä, kauempana t. pitemmällä. **a.** Astua, juosta e. Äiti e., lapset perässä. Voittanut hevonen oli kilpailijastaan päänmitan e. Sukella pää e.! Viedä jku talosta jalat e. 'kuolleena'. Keula painui e. veden alle. — Astua, kulkea, mennä jkn e. Silmäsi e:än kävelevää miestä. Hätkähti kuin jänis koiran e. "Sappi" on auringon e. - - kun annat almuja, älä soitata torvea e:si UT. **b.** *adv. kirjall.*, harv. *puhek.* esittämis- t. esiintymisjärjestyksestä: ylempänä, aiemmin. | E. on mainittu, kerrottu, että - -. E. jo näimme, että - -. Liikkeen pääpiirteisiin olemme tutustuneet e. Niin kuin e. huomautettiin. — Us. pass. II partis:n ohella. | E. esitetty sääntö. Kuten e. esitetystä käy ilmi. E. kerrotuissa tapauksissa. E. kerrotulla tavalla. E. kosketeltu anomus. E. kuvatut Suomen maisemat. E. mainittu talollinen Sipola. E. mainitussa järjestyksessä. E. mainittuja ohjeita on noudatettava. E. sanottuna [par. edellä mainittuna] päivänä. E. sanotusta selviää, että - -. E. selostettu tapaus. — Myös olla-v:n akt. I partis:n ohella. | E. oleva kuvaus, selostus. Me allekirjoittajat todistamme e. olevat tiedot oikeiksi. E. olevan lisäksi. **2.** ajasta: muita t. muuta aikaisemmin, varhemmin, ennemmin t. ennen. **a.** Kello käy 10 minuuttia e. Keski-Euroopan aika on tunnin e. Greenwichin ajasta. E. oli juuri ollut Kustaan päivä. — Joulun, pääsiäisjuhlan e. Aterian, markkinain, saarnan, sateen, sodan e. Lopun, lähdön e. Pyry pakkasen e. SL. Pienenee kuin pyy maailmanlopun e. SP. Pahan e. se varmaan tapahtui 'se tiesi varmaan pahaa'. — E. puolenpäivän, puolisen. E. joulun. Unelma käy e. ajatuksen, ajatus e. teon LEINO. — Hän, se on (kehityksessään, mielipiteiltään tms.) e. ajastaan, e. aikaansa t. aikansa e. Neron ajatus kulkee vuosisatoja aikalaisten e. Tyyntä myrskyn e. **b.** *adv.* ensiksi, ensinnä. | Opettaja lausuu e., ja oppilaat toistavat sanotun. Tee sinä se e.! Mitä isot e., sitä pienet perässä SL. **3.** arvojärjestyksestä, etusijasta, paremmuudesta: muiden t. muun suhteen arvokkaammassa, paremmassa tms. asemassa, etusijassa, muita t. muuta pitemmällä. | Monet pienetkin maat ovat asukaslukunsa puolesta e. meidän maastamme. Pankin antama kiinnitys on etuoikeusjärjestyksessä e. Hän on moninaisessa e. akateemisista virkaveljistään KOSKENN. — Metsävaroiltaan ei Ruotsi ole sanottavasti Suomen e. Puoltaa yksilön työtä tehdastyön e. Kiinnitys tuottaa velkojalle etuoikeuden kiinnittämättömien lainojen e. Antaa armon käydä oikeuden e. Kunniasija muiden e. — Postp. partit:n kera tuskin suositeltava. | He olivat meitä e. Turku oli Tamperetta e. Kauppasääty oli loisteliaisuudessa muita e. — *Harv.* Oli hurja ja vallaton e. muita ALKIO. Maailman elämä meni eteenpäin, Tuorila e. muita taloja SILL.
edellä- partis:eihin liittyen (edelläesitetty, -kerrottu jne.) us. par. ⌒. **-ajaja** *s.* **-kulkija** *s.* **-kävijä** *s.*, tav. *kuv.* edeltäjä. | Herran e. Suomalaisuuden e. E. maanviljelyn alalla. Minna Canth oli meillä naisliikkeen henkinen johtaja ja e. Myllyn e. oli huhmar. **-kävijämaa** *s.* Suomi on ollut yhteiskunnallisten uudistusten e. **-käyn|yt** *a.* E. aika E. sairaus. Riippumatta e:eestä välipuheesta. Sillä suvinen aamu ei tiedä mitään e:eestä yöstä SILL. **-käyp|ä** *a.; rinn.* edelläkäyvä. | E. aika. E. muistelma, kirjeenvaihto. Taudissa ei ole e:iä oireita. Ilman e:ää varotusta, sodan julistusta. Ilman e:ää keskustelua eduskunta päätti asian. **-mainitunlainen** *a.* E. tapaus. **-menn|yt** *a. harv.* kuollut, edesmennyt. | E:eet rakkaamme. **-olija** *s.* **-päin** *adv.* Astua, kulkea e. Niin kuin tässä laissa on e. säädetty. **-veisaaja** *s.* soolo-osan esittäjä vanhassa kirkkolaulussa, esilaulaja.
edeltä vrt. edellä, edelle; edestä. **1.** *adv.* **a.** vars.

liikettä merkitsevien v:ien yhteydessä: ennen muita, edellä. | Lapset juoksevat e. Herra rovasti menee vain e.! Soutumieheni jäävät venhettä vetämään, ja minä alan e. astua pihaan AHO. **b.** ennakolta, etukäteen. | Maksaa e. Se on e. päätetty, määrätty. Arvasin sen jo e. E. arvaamattomiin tarpeisiin 7,5 milj. markkaa. -- tunnen jo e., että se surmani on *MANN. **2.** *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera) vastaten liikettä ilmaisevien v:ien yhteydessä paikallismerkityksisissä postp.-rakenteissa edellä-sanaa; us. läheten merk:tä 'tieltä, alta'. | Kansa pakeni vihollisen e. Suomalaiset tunkivat e:än maan alkuasukkaat, lappalaiset. Höyry työntää veden pois e:nsä.

edeltäj|ä *tek.* **1.** edelläkulkija. | Saavutti e:änsä tiellä. — *Urh.* kilpailuun itse osaa ottamaton henkilö t. ajoneuvo, joka pyöräily- tms. kilpailussa vauhdin parantamiseksi kulkee kilpailijan edellä. | Moottoripyöräe. Ajo junaa e:änä käyttäen. **2.** ennen toista samassa t. samanlaisessa tehtävässä ollut, toista edeltänyt t. ennakoinut henkilö t. myös esine t. asia, edelläkävijä; uranuurtaja, tienraivaaja. | Lähin e:äni. Nykyisen papin e. Ei tahtonut olla e:iään huonompi. E:ien työ. Ihmisen e., esi-ihminen. Postimaksuleimoja saattaa pitää postimerkkien e:inä. Uusi Kalevala on e:äänsä melkoista laajempi. Jokaisen taudin e:änä on jokin oire.

edeltä|käsin *adv.* paikasta ja ajasta: edeltäpäin. | Mennä e. Huhu oli kulkenut jo e. Määrätä, sopia e. Sen tiesin e. Palkka suoritetaan kuukausittain e. **-kättä** *adv. harv.* = ed. | Ei kukaan saattanut e. arvata E.LAMPÉN. **-kävijä** *s.* = edelläkävijä. **-määräys** *s.*, vars. *usk.* = ennaltamääräys. **-päin** *adv.* edeltä, edeltäkäsin. **1.** paikasta t. paikasta ja ajasta. | Mennä, astua e. Laittoivat hevosen lähtemään e. **2.** ajasta: ennalta, ennakolta, etukäteen. | Aavistaa, kuvitella, luvata, maksaa, tilata jtak e. Iloita jstak e. Tulos oli jo e. selvä. Sanon sinulle jo e., että --. Maksut kannetaan e. E. lupaa hankkimatta. E. laadittu ohjelma. E. arvaamaton seikka. E. ilmoittamattomina aikoina. **-tietämy|s** *s. harv.* Jumalan edeltämäärätyn päätöksen ja e:ksen mukaisesti UT.

edeltä|ä[5] *v.* -västi *adv.* olla t. käydä jnk edellä;)(seurata. **1.** paikasta. | Lipun e:mä juhlakulkue. Prepositio e:ä aina pääsanaansa. **2.** ajasta. | Juhannusta e:neellä viikolla. Ne vuodet, jotka edelsivät kirjailijan suurta luomiskautta. Tuskallisten oireiden e:mä tauti. E:vä tutkinto, us. 'preliminääritutkinto'. E:vä lausunto. Ilman e:vää kehotusta. Tekijä huomauttaa e:västi [= alustavasti, ennakoiden], että --.

edemmyys[65] *komp.s.* edempänä, kauempana olo. | Esineiden likemmyys tai e.

edemmä [-ä'] *komp.adv.* (*rinn.* etemmä) = seur.

edemmäksi *komp.adv.* (*rinn.* etemmäksi) kauemmaksi, loitommalle, pitemmälle, tuonnemmaksi, eteenpäin, edemmä(s), etemmä(s);)(likemmäksi, lähemmäksi, tännemmäksi. **1.** paikasta. | Kulkea, mennä e. Heittää, lähettää jtak e Vähän e. rannasta. Ei askeltakaan e. Tätä e. en tule. Linssiä voi siirtää e. ja lähemmäksi. Mennä merta e. kalaan SP. **2.** ajasta. | Mennä ajassa e. 1500-lukua e. muistomerkit eivät palaudu. **3.** jatkuvasta tapahtumasta, edistymisestä, kehityksestä. | Päästä e. tutkimuksissaan. Silloin täytyy minun valittaa piispalle ja jättää asia hänen e. ajettavakseen AHO. Poroja e. lappalaisen mielenkiinto ei ulotu.

edemmäs *komp.adv.* (*rinn.* etemmäs) = ed.

edem|pi[22] *komp.a. harv.* (*rinn.* etempi) etäisempi, kaukaisempi. | E:mille retkille KILPI.

edempä|nä, -ä *komp.adv.* (*rinn.* etempänä, etempää) kauempana, loitommalla, pitemmällä, tuonnempana, edessäpäin; kauempaa jne.;)(likempänä, lähempänä, tännempänä, likempää jne. **1.** paikasta. | E. järvellä. Hiukan e. pelloista. Tuolla e. virtaa pieni joki. — Tulla, saapua e:ä. Vieraita oli e:äkin odotettavissa. **2.** ajasta, järjestyksestä. | Perilliset e. suvussa. Kysymystä käsitellään e. Sanan ensi tavua e. oleva pitkä vokaali.

eden|tyä[1*] *pass.v.* (< seur.) edetä. | E:nytään käsi kädessä. Kappale on e:tynyt a-pisteestä b-pisteeseen. — *Kuv.* Luominen e:tyy yhä suurempaan täydellisyyteen ja moninaisuuteen.

edentä|ä[8] *v.* siirtää t. saattaa edemmäksi, kauemmaksi, loitontaa; viedä eteenpäin. | Keskipakovoima e:ä kappaletta keskipisteestä. Linssiä voidaan ruuvilla e. tai lähentää. -- on ryhdyttävä tehtyä [keksintöä] e:mään ja laajentamaan E.N.SETÄLÄ.

edes *adv.; murt.* ja *runok.* myös: ees. **I.** painottomana, modaalisena adv:na määrittämässä mitä sanaa tahansa (paitsi konj:ta) sekä lausetta. **1.** myönt., us. toivomuslauseissa: ainakin, kumminkin, vähintään. **a.** painollisen pääsananansa edessä, ei kuit. lausetta aloittavana. | Anna e. leipää! Juodaan nyt e. tervetuliaismaljat! Lainaisitko 100 markkaa tai e. 50? Tekisi mieli e. jotakin nähdä. Se on e. jossakin määrin ymmärrettävää. Asia pitäisi selittää e. pääpiirteittäin. Jos hän e. katuisi. Anna hänen e. yrittää. Onneksi e. oli pouta. Hyvä e., että maitoa riitti. **b.** harvemmin painollisen pääsananansa jäljessä. | Anna markka e.! Ellet voi antaa anteeksi, niin tapa e. LINN. **2.** kielt. t. kielteissävyisissä lauseissa, monesti ilmaisten, että odotettu asiantila ei ole olemassa, toteutunut; yl. painollisen pääsanan edessä. | Siitä ei voi e. puhua 'ei voi puhuakaan'. Ei e. vilkaissut paperiin. Hän ei pyytänyt meitä e. istumaan. Eivät e. lähimmät sukulaiset 'eivät lähimmätkään sukulaiset t. lähimmät sukulaisetkaan'. Ei e. puolia. Ei viitsi vaivautua e. sen vertaa. — Onhan joutavaa, että niitä e. ajattelee. Lieneekö joukossamme e. ainoata sellaista? — Ei e. markkaakaan, par. ei e. markkaa t. ei markkaakaan. **II.** *harv.*, vars. *kans.* ja *runok.* painollisena, paikallisuutta ilmaisevana: eteen, eteenpäin, esiin. | E. käydä käsketähän, e. käydä, ei paeta SL. Pää pystyss', ääneti aivan / e. orhin ohjaelee *CAJ. Iloll' e. astukaa, / "Kiitos Herran!" veisatkaa! VK[V]. — *Kuv.* -- isäntä miten kuten saa lapsensa e. ja veronsa maksuun SILL. — *edes*

(ja) taas, edes (ja) takaisin edestakaisin, edestaas. | Kävellä e. ja taas, e. ja takaisin. Kuinka linnut löytävät tien e. ja takaisin? Kyyro kulkee ees taa, huutaa, kättä huiskii LARINK. Ees taas neuvotonna / silmät vienot vilkkui MANN. — *ei edes ei taakse.* Eikä se liikkunut e. ei taakse CANTH. — *päästä edes* päästä ensi kerran Herran ehtoolliselle, päästä ripille. | Rippilapset pääsevät juhannuksena e. — *Yhd.* täst-, vaste.

edes|auttaa *v.*, vars. *vanh.* edistää, auttaa. | E. nuorten pyrkimyksiä. E. kansansa parasta. E. Jumalan valtakuntaa. Ei katso voivansa tehdä mitään asian e:auttamiseksi. **-auttaja** *s. vanh.* Jumala kaiken hyvän alkulähteenä ja e:na. **-kanta|a** *v.*, vars. *vanh.* "kantaa, tuoda esiin", esittää. | E. rukouksensa Jumalalle. Suvaitkaa minulle lupa tulla luoksenne e:maan sydämeni tunteet! PAKK. **-katso|a** *v. vanh.* pitää huolta, huolehtia; varata. | Teidän tulee ennen kaikkea e:man, että noidat - - pirullisia konstejaan harjoittamasta kielletään AHO. — Että Jumala on jotakin paremmin meille e:nut UT[v]. **-käy|pä** *s.;* joskus *rinn.* edeskäyvä. **1.** *vanh.* pitojen tarjoilija. | Olla e:pänä häissä, hautajaisissa. - - kanttori itse, jota huomaavainen e. kahvitarjottimineen jo ahdisti, kävi istumaan salin perälle AK. — *Raam.* tarjoilun valvoja pidoissa. | - - e. maistoi vettä, joka oli muuttunut viiniksi UT. **2.** ravintolan (mies)tarjoilija, kyyppari. | Ravintolan e:vät. Kohtelias, sulavaliikkeinen e. **-menn|yt** *a. ylät.* **1.** kuollut, manalle mennyt, vainaja. | E:eet esi-isämme, sukupolvet. Autuaasti e. armollinen kansleri. Perunkirjoitus e:een talollisen N.N:n jälkeen. **2.** *harv.* kulunut, mennyt. | Ammoin e:einä aikoina. E. kesä, vuosisata. E. eilispäivä, tämä päivä tähän asti SL. **-ottaminen** *s.*, us. *mon.* tav:mmin seur. **-ottamu|s** *s.*, us. *mon.* hanke, toimenpide, teko, yritys, ryhtymys; us. leik. t. halv. sävyssä. | Hra T:n e:kset. Herättää huomiota e:ksillaan. Olla yhtä taitamaton kaikissa e:ksissaan. **-päin** *adv.; murt.* ja *runok.* myös: eespäin. **1.** vars. *runok.* paikasta: eteenpäin. | Eespäin, miehet uljahat! *CAJ. — *Kuv.* - - lienee niitten neuvosta montakin asiaa e. vietynä. KAUPPISH. — *ja niin edespäin* (lyh. jne.) ja niin edelleen. | Lukkoja, saranoita, nauloja ja niin e. **2.** ajasta: edelleen, vasta. | Olisi tässä ollut työtä ja ruokaa teille vielä e. KATAJA. Oi muista meitä eeskinpäin, / ett' armotyötä alkamaas / niin jatkaa meissä voit! S.KORPELA. - - oisin eeskipäin elellyt / akan ankaran apuna KAL. **-pääsy** *s. kans.* ensimmäinen käynti Herran ehtoollisella, ripille pääsy. | Tämänvuotisten rippilasten e.

edessä *adv.* ja *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera), *prep.* (gen:n kera) (*murt.* ja *runok.* myös: eessä); vrt. edestä, eteen; edellä;)(takana. **1.** paikasta. **a.** (lähinnä) etupuolella, etualalla, edustalla; jtak muuta t. muita lähinnä edempänä (asianomaisen kannalta) t. lähempänä (ulkopuolisen, katsojan tms. kannalta), aivan jnk lähellä t. vieressä; jnk peitteenä t. suojana. | E. aukenee Suomenlahti. Vasemmalla sivuovi ja e. rahi [näyttämöllä]. Ikkunaverhot ovat e. Vaimolla oli e. kotikutoinen esiliina. — Kivääri e. Kädet vapaasti e. E. nöyristelee ja takana puraisee. — Seisoa lieden, pöydän e. Istua peilin e. Kaupungin porttien e. Hevospari äkeen e. Koiralla on ilves e:än. Rintaman e. Varotus luokan e. Maailma musteni silmäini e. Ovi oli pantu säppiin hänen nenänsä e. Aivan on surma suun e'essä KAL. Kumartua jkn jalkojen e. Vaikka maassa e:ni matelisit. — Järjestyksestä. | Prepositio on pääsanansa e. *t* on *k*:n e. assimiloitunut. — *Kuv.* Isänmaan onni kajastaa kirkkaana e:mme. Ylioppilaslakki väikkyi hänen e:än. Pääsiäinen on oven e. **b.** *erik.* tiellä, esteenä. | Älä ole e.! Salpa on e. Ei mikään kestänyt e. E. emoton lapsi / emintimän leipoessa SL. — Kylätiellä oli vähän väliä veräjä e:mme. **2.** vars. *postp.* paikan merk. heikkenee asteittain: tutkittava, opetettava, arvosteltava tutkijansa, opettajansa, arvostelijansa edessä; yl. alempi t. huonompi ylempänsä, parempansa edessä; myös vaikuttavan, ylivoimaisen asian edessä. | Oikeuden, johtokunnan, seurakunnan e. Siviiliavioliitto solmitaan maallisen viranomaisen e. Jumalan kasvojen e. Patruunan e. ei kuulu vale menestyvän. Vaimo tunsi itsensä syylliseksi miehensä e. Häväistä jku koko maailman e. Historian tuomion e. Nöyrtyä jkn e. Taipua väkivallan, välttämättömyyden e. — Lain e. Suomen kansalaiset ovat yhdenvertaiset. Hän tunsi itsensä voimattomaksi suurten tehtävien e. Tämän todisteen e. kaikki vastaväitteet vaikenevat. Olemme, seisomme ihmeen, arvoituksen e. Kovan e. Lannistumattomuus tappioiden e. — *Prep. runok.* - - eessä julkisen Jumalan KAL. Miks'eivät seisseet kuin selvät vuoret / ja eessä kansansa vannoneet LEINO. — *Harv. adv.* - - asianne on e. [= oikeuden edessä, käsiteltävänä, esillä] vasta iltapäivällä KAUPPISH. **3.** ajasta: tulossa, odotettavissa; us. siitä, mikä on uhkaamassa. | Uusi lukuvuosi on e. On e. pitkä matka. Ratkaisu on e. E. oli kova todellisuus. E. on vakava paikka. Mikä nyt on e.? Ei ole enää muuta e. E. oleva aika, elämä. E. olevat vaalit. Ja sitten on taas e. lääkärinhaku ja lääkkeiden kustantamiset KARHUM. — Hänen e:än on varma kuolema. N:llä on loistava tulevaisuus e:än. Sillä vähän on vuosia e:ni enää VT. Olisiko tässä enään muuta keinoa e:mme, kuin maantie, kerjäläisen pitkä ja kova peltosarka? KIVI.

edessä|oleva *a.* par. ⌒. **-päin** *adv.* Kaukana e. Tuolla e. näkyvä sininen juova on Suomen ranta. Kukaan ei uskaltanut vastustaa häntä e. Elämä on nuorella e. Onhan kesäloma vielä e.

edes|taas *adv.* (myös ⌒; *runok.* eestaas) edestakaisin. | Nuora pujotetaan e. yli kuorman. Ihmistuhannet, ah, - - / tuskan viemät eestaas puuskin vinhoin *MANN. **-takai|nen** *a.* edestakaisin tapahtuva. | Männän, heilurin e. liike. E. lento. Matkan e. pituus. E. matkalippu 'meno- ja paluulippu'. **-takaisin** *adv.; murt.* ja *runok.* myös: eestakaisin. **1.** vuorotellen vastakkaisiin suuntiin. | Kävellä, matkustaa, liik-

kua e. Juoksi portaita e. Huojutella ruumistaan e. Astioiden kantelua e. navetassa on vältettävä. 2. *harv.* takaperoisesti. | Valjastaa hevonen e. aisoihin. Voi minua, vaimo valju, / kuinka hamehin hametta, / hame aina eestakaisin KANT. 3. sekaisin, poissa tolaltaan, suunniltaan. | Jo on maailma mullin mallin, elämä e. SL. Kaikki on nyt entistä toisin, kaikki e., nurinniskoin KIVI.

edestakais|liike *s. tekn.* E:liikkeen muuttaa kiertokanki ja kampi pyörimisliikkeeksi. **-pujotu|s** *s. käs.* Malli ommellaan e:ksin, kunnes verkonsilmät l. ruudut täyttyvät. **-sauma** *s. käs.* sauma, jossa on kaksi ommelta: yhdistävä, joka jättää saumanvarat oikealle puolen, ja kattava, joka ommellaan sitten, kun kangas on käännetty; *syn.* ranskalainen sauma.

edestuoda *v. ylät.* tuoda esille, julki. | Suu avaa kaikkein paimenten / - - / niin että tahtos, Jumala, / ain' e:an voimalla VK[v].

edestä *adv.* ja *postp.* (gen:n ja poss.-suff:n kera), *prep.* (gen:n kera) (*murt.* ja *runok.* myös: eestä); vrt. edessä, eteen; edeltä. **1.** paikasta, edessä-sanan 1. merk.-ryhmää vastaten;)(takaa. **a.** Tuuli puhaltaa e. Kuva otettiin suoraan e. E. nähtynä. Korkea vaara alkaa häämöttää e. Takki on e. napitettava. E. ohjattava kone. — Aivan oven, talon e. E:mme järveltä alkoi kuulua laulua. — Heinä kaatuu viikatteen e. Päästää hevonen reen e. E:ni veivät. Pois silmäini e.! Tempasi kalan toisen nenän e. Kain lähti pois Herran kasvojen e. — *Prep. runok.* - - eestä päivän paistavaisen, / tieltä kuun kumottavaisen KAL. — *Kuv.* Mitä taakseen säästää, sen e:än löytää SL. **b.** *erik.* (pois) tieltä. | Pois e.! Kun me vanhat e. kaadumme. — Kaikki sisään, ja ilon e. väistyköön ynseys ja murhe! KIVI. **2.** *postp.* asemesta, sijasta verosta. | Ahersi kolmen e. Minä tappelen kyllä kahden e. Annat torua syytöntä e:si. Ja Olavi iski niin kuin kaikkien niiden vuosien e., joina hän ei ollut kirvestä heiluttanut LINN. **3.** *postp.*, vars. *kans.* ja *ylät.* tarkoitusta t. syytä ilmaisemassa: puolesta, hyväksi; takia. | Raataa, ponnistella lasten, perheensä e. Rukoile minun e:ni. Hyvä paimen panee henkensä lammasten e. UT. Henkirahan maksan minäkin e:ni KIVI. Taistella, uhrautua isänmaan, aatteittensa e. — Kiitoksia kirjeesi e. → kirjeestäsi. — Us. merk:ltään lieventyneenä ilmauksessa *henkensä edestä:* niin paljon kuin jaksaa, henkensä kaupalla, henki kurkussa. | Juosta, ponnistaa henkensä e. — *Prep. runok.* Näin kansan kaikki koittavan / e. kunniansa *CAJ. **4.** *postp.*, vars. *vanh.* ja *kans.* korvausta, vastiketta ilmaisemassa: jstak maksusta, hinnasta t. arvosta, jtak vastaan; -sta, -stä. | Ei edes viiden pennin e. Ei järkeä pennin e. Pronssirahoja oli liikkeellä 5 miljoonan markan e., par. arvosta. Puutavaraa viedään Kotkasta miljoonien markkojen e., par. arvosta. Pitää syödä koko rahan e. Tehdä jtak maksun, ruokansa e. Tekisivät palkkansa e. edes jotakin. Velkoja, jolla on saatavansa e. panttioikeus tavaraan. En minä ilman e. [= ilmaiseksi] anna. — *omasta edestään, itse edestään* (vars. puhek.) hyötyä tuottamatta, hukkaan, turhaan. | Tavara meni aivan omasta e:än. Koko päivä on mennyt itse e:än.

edestä|käsin *adv.* edestäpäin. | Vihollinen saatiin e. näkyviin. **-ladattava** *a.* (ampuma-aseesta) tav:mmin suustaladattava. **-päin** *adv.* E. kuului lehmien ammuntaa. Tuli tuikahti e. E. katsoen puku on hyvä. Edestä- tai takaapäin. Näyteikkuna valaistuu edestä- ja ylhäältäpäin. Parempaa e. [= tulevaisuudelta] odotti KATAJA. **-päinen** *a.* heraldiikassa: edestäpäin kuvattu. | E. karhunpää.

edes|vastaaja *s. heng.* vrt. edesvastuu. | Nyt siell' on e. / ja puolestamme puhuja VK[v]. **-vastau|s** *s. vanh.* edesvastuu. | E:ksen uhalla. Saattaa rikokseen syypää lailliseen e:kseen. — Suuri, raskas e. Minunpa e:ksessani olette nyt kaikki yli summan KIVI. **-vastuu** *s.*, vars. *lak.* rikosoikeudellinen vastuu, vastuunalaisuus t. rangaistus, joilla sanoilla "edesvastuu" nyk. us. korvataan. | Virkamiehen e. Olla e:ssa jstak. Saattaa jku lailliseen e:seen. Päästä, vapautua e:sta. Laillisen e:n uhalla. - - se on e:n päivä, tilinteon päivä IVALO. **-vastuulli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vastuullinen, vastuunalainen. | E. asema, toimi, virka. Tehtävän e:suus. Jokainen, joka ajattelee e:sesti. **-vastuuntunne** *s.* vastuullisuuden, vastuunalaisuuden tunne. | Syvä e. Vailla e:tta. **-vastuut|on** *kar. a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* vastuuton. | E. kasvattaja. E:tomat ainekset. E. lörpöttely, menettely. Se e. tapa, jolla tekijä käsittelee lähteitänsä.

edetä[31*] *v.* **1.** kulkea t. siirtyä eteenpäin;)(taeta, taantua. **a.** paikasta. | E. arvokkain askelin. Retkikunta eteni yhä pitemmälle sisämaahan. Sotajoukko eteni voitokkaana. Aurinko etenee ehtoopäivään. Ääni etenee noin 330 metriä sekunnissa. — Asutus ja viljelys etenee. — *Fys.* Etenevä aaltoliike. Kappale on etenevässä l. translatorisessa liikkeessä. **b.** ajasta. | Aika, päivä etenee. Yön edeten alkoi sataa. **2.** *kuv.* edistyä, mennä eteenpäin, kehittyä, kehkeytyä, sujua. | Asia, työ, tauti etenee. Etenevä sokeus. Ajatus etenee kokonaisuudesta osiin. Draamallisesti etenevä toiminta. Progressiivinen l. etenevä tutkimus- ja esitystapa. — *Biol.* Etenevä l. progressiivinen ja taantuva l. regressiivinen muuntuma, kehityskulku. — *Kiel.* Etenevä ja takeneva assimilaatio (esim. tu*ln*ut > tu*ll*ut ja tule*np*a > tule*mp*a). — *Lak.* Suoraan etenevässä ja takenevassa polvessa. Lankous jakaantuu suoraan etenevään ja takenevaan sekä sivulankouteen. **3.** etääntyä, loitota. | Lopulta hän alkaa e. kotipihalta SILL. Kärryjen etenevä jyrinä. Katselin kauan eteneviä rantoja. — *Kuv.* Kirjasuomi on edennyt kauas siitä murteesta, josta se on lähtöisin.

ediili[6] *s. hist.* eräiden muinaisroomalaisten kaupungin virkamiesten ("poliisimestareiden") nimitys.

edikti[6] *s. hist.* julistus, hallituksen käskykirja. | Preetorin e. Nantes'in e. Tammikuun e.

edimmäi|nen[63] *sup.a. harv.* kaikkien edessä oleva, edellimmäinen. | Nuoret ajelevat nyt e:sinä.

edison[7], **-kytkin** *s. sähk.* lampun istukkaan ruuvattava jakokytkin.
edistykse|llinen[63] *a.* E:lliset pyrkimykset, par. edistyspyrkimykset. **-läinen**[63] *s.* ja *a. tilap.* edistyspuolueeseen lukeutuva henkilö, edistysmielinen.
edistymis|halu *s.* **-mahdollisuu|s** *s.* Oppilas, jolla ei ole e:ksia.
edistyneisyys[65] *s.* saavutettu edistys(taso), edistys. | Paikkakunnan e. Yleinen e. Talouden, tekniikan e.
edisty|s[64] *s.* **1.** *harv.* edistäminen, edistyminen. | Työn e. Maanviljelyksen e. oli hallituksen huolena. **2.** aineellinen t. vars. henkinen, opillinen edistyneisyys, kehitys, valistus. | Yleinen e. Taloudellinen e. Sivistys ja e. E:ksen mies. Kantaa e:ksen lippua. E:ksen keskiarvo [koulutodistuksessa]. **3.** etup. *puhek.* edistyspuolue.
edistys|askel *s.* Suuri, ratkaiseva e. Tekniikan e:askelet. E. maanviljelyksen alalla. On saavutettu uusi e. Otettiin huomattavia e:askelia. Tämä oppikirja merkitsee huomattavaa e:askelta aiempiin verrattuna. **-halu** *s.* E:ssaan valistusaika halveksi arvokastakin vanhaa. **-halui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E:sta työväestöä. **-järjestö** *s.* edistysrientoja ajava järjestö. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* E. rotu. **-liik|e** *s.* E:keet, kuten osuustoiminta-, raittius-, nuorisoseura- ja naisliike, ovat luoneet ihmisille entistä paremmat aineelliset ja henkiset olot. **-mahdollisuu|s** *s.* Maataloudessa on yrittäjällä suuria e:ksia. **-mieli|nen** *a.* ja *s.* -sesti *adv.* -syys *omin.* E. maanviljelijä. E:sesti ajatteleva. E. eli progressistinen puolue;)(vanhoillinen eli konservatiivinen puolue. — E:set 'edistyspuolueeseen lukeutuvat, edistykseläiset'. **-puolue** *s.* Kansallinen e. 'ent. suomalainen keskustapuolue'. **-pyrin|tö** *s.*, us. *mon.* Paikkakunnan e:nöt. Johtaa e:töjä. **-pyrkimy|s** *s.* Uudenaikaiset e:kset ilmenevät mm. työväensuojelu-, maanvuokra- ja väkijuomalainsäädäntönä. **-riento** *s.*, us. *mon.* edistyspyrintö. **-seur|a** *s.* E:oja ovat nuorisoseurat, raittiusseurat, opintokerhot ym. **-työ** *s.*
edistyttä|ä[2*] *kaus.v. harv.* < seur. | Kristinopin taidon e:minen.
edisty|ä[1] *v.* (*murt.* ja *runok.* myös: eistyä, eestyä) mennä eteenpäin. **1.** paikasta. **a.** *harv.* liikkumisesta, kulkemisesta: edetä. | Kilometri kilometriltä e:mme I.HÄRKÖNEN. **b.** joutua, sujua, "taittua". | Matka e:y. Hitaasti kulku e:i. — *Täht.* Planeettain liikettä itäänpäin sanotaan e:väksi l. progressiiviseksi liikkeeksi. **2.** ajasta: edetä, kulua, joutua. | Ikä e:y. Aamun valkeneminen e:y e:mistään. - - riihiin laskeutui se savustuneen viljan tuoksukin, joka syksyn e:essä yhä vahveni PÄLSI. **3.** aineellisesta ja henkisestä tapahtumisesta: kehkeytyä, kehittyä, tehostua, menestyä, tulla valmiimmaksi, korkeampitasoiseksi, paremmaksi;)(taantua. | Lapsi ei rupea e:mään pulloruokinnalla. Paraneminen e:y hitaasti. Lihan sisäosissa e:vä mätäneminen. — Työ on e:nyt. Metsänhoito, teollisuus e:y. Maamme e:neimpiä paikkakuntia. Tutkimukset ovat e:neet. E. matematiikassa, opinnoissaan. E:minen koulussa. Oli e:tty sille asteelle, että - -. E. hyvissä tavoissa. — *Erik.* tekeillä olevan esineen valmistumisesta. | Kangas e:y hyvin. Sitä mukaa kuin katto e:y. — *Lääk.* Nopeasti e:vä eli akuuttinen tauti. E:vä, progressiivinen niveltulehdus.
edistäj|ä[16] *tek.* Harmaaleppä ruohonkasvun e:änä. Talletuspankkien merkitys säästämisen e:inä. Tieteen ja taiteen e.
edistämis|pyrkimys *s.* Kotitalouden e. **-rahasto** *s.* Maataloustuotannon e. **-toiminta, -työ** *s.* Karjanhoidon e. **-varat** *s. mon.* Ulkomaankaupan e. Suomalaisen kirjallisuuden e.
edistämä[13] *s. sähk.* se kierrosluku, jolla sähkökone ylittää synkronisen kierrosluvun;)(jättämä.
edist|ää[2] *v.* -ävästi *adv.* **1.** saattaa etenemään, viedä eteenpäin. | Tasatyönnöt eivät ole hiihdossa tarpeeksi e:äviä. Hevosella on matkaa tekevä ja e:ävä [= joutuisa] askel. **2.** toimia t. vaikuttaa jnk tehostumiseksi, kehittymiseksi t. paranemiseksi, hyödyttää, (edes)auttaa. | E. ruoansulatusta. E. talon viljelyksiä. E. elinkeinoja. E. jkn tarkoitusperiä, kaikkien parasta. E:i rauhaa ja rakentamista. Yliopiston tehtävä on e. vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä. Kumouksellisen toiminnan e:äminen. Elämää e:ävät ja ehkäisevät toiminnat. — *Lak.* E. vangin karkaamista. E. valtiopetokseen tähtäävää toimintaa. **3.** *intr.* kellosta: mennä edelle, jouduttaa;)(jätättää, hidastaa. | Kello on e:änyt 5 minuuttia.
editio[3] *s.* **1.** teoksen painos, vars. tieteellinen, kriitillinen laitos. | Tekstie. Maanlain e. **2.** *lak.* asiakirjan t. jnk muun esineen nähtäväksi antaminen oikeudenkäynnissä.
editse *adv.* ja *postp.* (gen:n t. poss. -suff:n kera) edestä ohi, etupuolitse. | Kädet viedään heilauttamalla e. ylös. - - hiljaa siitä e. sujahtava kärpässieppo SILL. — Tie kiertelee talojen e. Jono koulutyttöjä kulkee e:mme. Vihollisen nenän e. Poikittain aluksen keulan e. — Menneet vuodet soluivat hänen katseensa e. Ja koko Huopanan historia vaeltaa e:ni AHO.
eduk|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* = edullinen. | E. työväline. E. kauppa. E:kaimmalla tavalla. Käytössä e. Valtiolle e. Uunin rakenne vaikuttaa työn e:kuuteen. Viljelyksen e:kuus on eri alueilla erilaista. **-kaammuus**[65] *komp.omin.* = edullisemmuus. | Tämän menettelyn e. on ilmeinen. Osuuskauppamuodon e. osakeyhtiöön verraten.
edulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** etua, hyötyä, voittoa tuottava, edukas, etuisa, hyödyllinen, suotuisa, otollinen. | Maanviljelykselle e. ilmasto. Elimistölle e:set ravintoaineet. E. kauppa, tarjous, toimi, tulolähde. Hinnat ovat mahdollisimman e:set. Tila myydään e:sin ehdoin. Kauppatase on maalle e. Se on työn joutumiselle e:sta. Myydä, hankkia jtak e:sesti. Mitä e:simmin vaikuttava hoitotapa. Muutoksen e:suus. Strategisen aseman e:suus. **2.** (ed. ryhmään läheisesti liittyen) myönteinen, miellyttävä, suopea, suotuisa, hyvä, mainio. | E. ulkomuoto. Hänessä on erittäin e:sia puolia. Esiintyä mahdollisimman e:sesti. E. arvostelu, käsitys, lausunto. Ensi vaikutelma

oli e. Esittää jk asia mahdollisimman e:sessa valossa. Tulvehtiva lyyrillisyys erottaa Eino Leinon runouden e:sesti Kasimir Leinon tuotannosta. **-semmuus**[65] *komp.omin.* suurempi edullisuus. | Hankintakauppojen e. pystymetsäkauppojen rinnalla.

edullista|a[2] *kaus.v.* tehdä edullise(mma)ksi. | Vientiteollisuus e:nut kauppatasettamme.

edun|palautus *s. lak.* epäoikeutetun voiton palautus. **-saaja** *s. lak.* **1.** henkilö, joka on saanut perusteetonta etua toisen kustannuksella. **2.** kolmas henkilö, jolle pääomavakuutuksen määrä on tuleva. **-valvoja** *s. lak.*

edus[64] *s. harv.* edusta. | Portaiden, riihen e. **-kamari** *s.* Saunan e.

eduskunnalli|nen *a.* -suus *omin.* parlamentaarinen. | E. hallitusmuoto, hallitustapa. E:suus saatettiin huonoon valoon.

eduskun|ta *s.* **1.** *hall.* valtioelin, joka valtion kansaa edustaen osallistuu valtiosäännön määräämällä tavalla valtiovallan käyttöön, kansaneduskunta, parlamentti, valtiopäivät; vars. Suomen yksikamarinen eduskunta, johon kuuluu 200 valittua edustajaa. | Yksi-, kaksikamarinen e. E:nan jäsenet l. (kansan)edustajat. E:nan puhemies, sihteeri, oikeusasiamies. E:nan kanslia. E:nan täysistunto. E. kokoontuu valtiopäiville. Kutsua e. koolle. Hajottaa e. Antaa hallituksen esitys e:nalle. E. hyväksyy lakiehdotuksen. Välikysymys e:nassa. — Kirkolliskokous on kirkon e. **2.** *harv.* yl. edustajisto, edustajakunta.

eduskunta|-aloite *s.* toimenpide, jolla edustaja panee asian vireille eduskunnassa. | E. on lakialoite, raha-asia-aloite tai toivomusaloite. Yliopiston suomalaistamista tarkoittava e. **-ehdokas** *s.* edustajaehdokas. **-enemmistö** *s.* enemmistö eduskunnassa. | [Puolueella] on e. **-esitys** *s. vanh.* lakialoite. **-katsau|s** *s.* vrt. eduskuntaselostus. | Yleisradion e:kset. **-keskustelu** *s.*, us. *mon.* myös: eduskunnan keskustelu. **-kysymys** *s.* kysymys, jonka edustaja esittää hallituksen jäsenen vastattavaksi, kysely; vrt. välikysymys. | E. maatalouden edistämisrahaston lainausehtojen helpottamisesta. **-lainsäädäntö** *s.* lainsäädäntö, johon eduskunta osallistuu. **-laitos** *s.* Suomen e. **-laki** *s.* eduskunnan myötävaikutuksella syntynyt laki. **-pakinoitsija** *s.* sanomalehden toimittaja, joka pakinan muodossa käsittelee eduskunnan toimintaa ja sitä koskevia asioita. **-piir|i** *s.*, tav. *mon.* E:eissä ollaan sitä mieltä, että - -. **-puhe** *s.* **-ryhmä** *s.* samaan valtiolliseen puolueeseen kuuluvat kansanedustajat. | Maalaisliiton e. **-selostus** *s.* sanomalehti- t. muu selostus eduskuntatyöstä. **-talo** *s.* eduskunnan toimirakennus. | Kokoontua e:on. Turisteja käynnillä e:ssa. **-teitse** *adv.* eduskunnan kautta, eduskunnan toimesta. | Asia pantiin vireille e. **-tie** *s. vaill.: eduskuntatietä* = ed. **-|työ** *s.* myös: eduskunnan työ. | N. N. estyi saapumasta e:töiden takia. **-vaalit** *s. mon.* eduskunnan jäsenten, edustajain vaalit, valtiolliset vaalit. | E. toimitetaan joka kolmas vuosi. **-valtai|nen** *a.* eduskunnan valtaan perustuva. | E:sessa hallitusmuodossa vallan painopiste on kansaneduskunnalla.

edus|kuva *s.* vertaus-, tunnuskuva, symboli. | Lohikäärme pimeyden hengen e:kuvana. **-kuvalli|nen** *a.* -sesti *adv.* vertaus-, tunnuskuvallinen, symbolinen, tyypillinen. | Täydellinen ihmisruumis on e. esimerkki ihanne-esteettisestä. Sampo oli valmistettu aineksista, jotka e:sesti esittivät ihmiskunnan edistystä E.N. SETÄLÄ.

edus|miehistö *koll.s.* **-miehyy|s** *s.* vars. miehen (aikaisemmin vallinnut) oikeus ja velvollisuus edustaa vaimoansa. | Oikeudellinen, taloudellinen e. E:den alainen.

edusmie|s *s.* edustaja. | Palkkasi e:hen edestään. Kyllä sun opetan, hunsvotti, sinä kaiken sen e., mikä on plebeijiläistä ja alhaista KIVI. — N. oli pappissäädyn e:henä valtiopäivillä. Kirkolliskokouksen jäseniä ovat piispat ja valitut e:het. — *Lak.* vrt. edusmiehyys. | Holhouksen alaisen, holhottavan e. Lapsen vanhemmat tai e. Kauppaliikkeen e. Osakkeenomistajan e. Mies vaimonsa e:henä.

edusmies|ehdokas *s.* **-oikeus** *s. lak.* (myös: edusmiehen oikeus) oikeus toimia toisen edusmiehenä. | Aviomiehen e.

eduspäiv|ä *s.* Joulun e:inä.

edusta[15] *s.* **1.** jnk edessä oleva, tav. aukea paikka. | Uuninsuun, kiukaan e. Kuistin, talon e. Suurkirkon juhlava e. Kauppapuodin e. on mustanaan väkeä. Portaitten eteen kivetty pieni neliömäinen e. Voimistelualueen e., keskusta, tausta. — Ulk. paikallissijoissa postp:ta läheten: edessä, edestä, eteen. | Oven, portaiden e:lla. Turun porttien e:lla. Kaupungin e:lle saapui vihollisarmeija. Kulkue lähtee ylioppilastalon e:lta. — *Yhd.* asfaltti-, hiekka-, kivie. **2.** naisen puvussa kirjailtu t. eri kankaasta tehty rinnus, rekko; miehen paidassa rintakappale, edus, etumus, rintamus, rinnusta, "šemisetti". | Arkipuvun e. on villamusliinia. E:n halkio. Pehmeä, puolikova, poimutettu e. — *Yhd.* irto-, pikee-, röyhelöe. **3.** *murt.* verho, esirippu. | Raanuja käytetään vuoteen e:na.

edust|aa[2] *v.* **1.** henkilöistä: toimia t. hoitaa jtak asiaa t. olla jssak jkn t. jnk sijasta, puolesta, valtuuttamana. | E. perhettä, sukuansa. E. vainajan työtovereita hautajaisissa. Presidenttiä e:i hänen vanhempi adjutanttinsa. E. jtak yhdistystä, liikelaitosta. HKV:tä e:ivat kilpailuissa A. ja B. Eduskunta e:aa Suomen kansaa. — *Lak.* vrt. edustaja 2.b. | E. jkta oikeudessa, viranomaisen luona. Valtuutetun e:ama. — *Liik.* vrt. edustaja 2.c. | E. jtak toiminimeä, liikettä. E:amme tunnettua saksalaista konttorikonetehdasta. Turussa tuotteitamme e:aa N. — *Erik.* elää asemansa edellyttämällä tavalla, vars. pitää kutsuja, juhlia yms. | Täytyyhän meidän e.! **2.** henkilöistä: olla t. esiintyä jnk suunnan, kannan puoltajana; olla jnak. | E. joitakin mielipiteitä. Hänen e:amansa käsitys. Aate, jota e:amme. E. asiantuntemusta [= olla asiantuntijana] jssak toimikunnassa. Asioita valmistava ja esittävä virkamiehistö e:aa laintuntemusta ja hallinnollisteknillistä päte-

vyyttä. **3.** esineistä ja asioista: olla jnak, olla jnk ilmauksena t. osoituksena, esimerkkinä jstak, merkitä, ilmentää. | Metsän e:amat pääoma-arvot. Käyttövoimaa e:avat kosket, tuuli, kivihiili, puu ja muut polttoaineet. Huvipuolta e:i laivamatka. Setelit vain e:avat rahaa. Kansakoulut e:avat suurinta menoerää kunnan taloudessa. Kalusto e:aa empiretyyliä. Keksintö, joka e:aa tekniikan viimeistä sanaa. **4.** henkilöistä, esineistä ja asioista: *olla edustettu(na)* olla olemassa t. tavattavissa, esiintyä; us. par. edustautua, edustua. | Entistä laajemmat yhteiskuntapiirit ovat nyt koulussa e:ettuina. Näyttelyssä ovat e:ettuina seuraavat taiteilijat. Akatemian lainopillisessa tiedekunnassa on e:ettuna kolme oppiainetta. Loitsurunous on Suomessa hyvin runsaasti e:ettuna. Teoksessa on satiiri voimakkaasti e:ettuna. **5.** *lak.* asettaa ehdoksi, vaatia. | E. itselleen aineellista etua. Joka on ottanut tai e:anut itselleen korkeamman koron, kuin laki sallii - -. E:ettakoon valtiolle oikeus määräajan kuluessa lunastaa puhelinlaitos.

edustai|nen[63] *a. harv.* edustalla oleva, etinen. | - - saapuessani rautatieaseman e:selle torille IVALO.

edustaja[10] *tek.* **1.** Lehtemme e. Maan parhaimmiston e:t. Vanhan, uuden suunnan e. Kylmän järjen e. Fonetiikan e. yliopistossa. Napoleon esiintyi vallankumouksen ruumiillistuneena e:na. Ryijy, joka on lajinsa täystyylinen e. — *Yhd.* kilpailu-, olympialaise. **2.** *erik.* **a.** edustajiston, vars. eduskunnan jäsen, kansanedustaja, valtiopäivämies. | Maalaisliiton e:t. E. Lehtinen. — *Yhd.* kansane.; kommunisti-, sosialisti-, talonpoikaise. **b.** *lak.* henkilö, joka toimii toisen henkilön nimessä ja välittömin oikeudellisin vaikutuksin hänen puolestaan, valtuutettu, asiamies. | Lakimääräinen, tahdonvaltainen e. Olla asianosaisen e:na oikeudenkäynnissä. Valtuuttaa e:ksi. **c.** *liik.* liike t. teollisuuslaitoksen osto- t. vars. myyntiasiamies, agentti, asiamies, kauppamatkustaja; haaraliike t. liike, jolle on annettu oikeus myydä t. välittää jnk toisen liikkeen tavaroita, edustajaliike. | Liikkeen, tehtaan e. Nahan, puutavarain e. E:mme pistäytyy kernaasti luoksenne. — *Yhd.* liikkeen-, tehtaane.; kauppa-, myyntie. **d.** *kiel.* Adessiivi instrumentaalin e:na. Loppu-*n*:n e:na murteessa on kato. **e.** *mat.* kuviollinen (graafinen) kuvaaja. | Funktion kuviollinen e.

edustaja|ehdokas *s.* vars. henkilö, jonka valitsijat ovat asettaneet ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa. — Muuta, harv:mpaa käyttöä. | Olympiakisojen e:ehdokkaat. **-huone** *s.* tav:mmin seur. **-kamari** *s.* kaksikamarisessa eduskunnassa valittujen edustajain kamari; alahuone. **-kokous** *s.* edustajain kokous. | Osuuskuntien, säästöpankkien e. **-liike** *s. liik.* E. tarjoaa palveluksiaan tekstiilituotteiden myynnissä. **-luettelo** *s.*

edustajan|oikeus *s.* Tehdä muistutus jkn e:oikeutta vastaan. **-paikka** *s.* **-palkka** *s.* **-palkkio** *s.* **-toim|i** *s.* Edustaja, jonka eduskunta on julistanut e:een oikeudettomaksi tai e:en menettäneeksi. **-vaalit** *s. mon.* tav. = eduskuntavaalit. | E. toimitetaan joka kolmas vuosi. **-valtakirja** *s.* **-valtuus** *s.* Kansanedustajain e.

edustaja|ryhmä *s.* **-verkko** *s.* Suurliikkeen e.

edustajisto[1] *koll.s.* edustajat, edustajakunta. | Diplomaattinen e. Kaupan ja teollisuuden e. Osuuskunnan jäsenten e. Elannon e. Yhtiön hallintoelimiä ovat johtokunta eli hallitus, hallintoneuvosto ja osakkaiden e.

edustautu|a[44] *refl.v.* olla edustettuna. | Näyttelyssä e:vat seuraavat taiteilijat.

edustav|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* edustuskelpoinen, -kykyinen, sopiva edustamaan; us. huomattava, arvokas, hieno, komea tms., lajinsa parhaita. | E. ensi-iltayleisö. Kutsuissa oli useita e:ia henkilöitä. E. asema. Reipas, e. neiti saa työtä. Eino Leino oli uudemman runoutemme e:in kyky. E:an tyylikäs rakennus. Ainoalaatuisen e. kirjasto. E:asti valittu taulukokoelma. E. vientitavara. Syyskauden ohjelmisto tulee e. Runo, jolla on yleisinhimillistä e:uutta. — *Metsät.* Metsikön e. [= tyypillinen, leiman antava] pituus, ikä.

edustavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.

edustu|a[1] *pass.v.* (< edustaa) esiintyä, ilmetä, saada sijansa jssak. | Saman kansan keskuudessa voivat olla e:neina monetkin rodut.

edustu|s[64] *s.* edustaminen; vars. edustajat, edustuselin, -laitos. | Pappissäädyn e. v:n 1906 valtiopäivillä. Poliittinen e:ksemme ulkomailla. Englannin diplomaattisen e:ksen taholta. Ampumaurheilumme e. kilpailuissa. — *Liik.* liikkeen toiselle liikkeelle t. henkilölle antama oikeus myydä t. välittää sen tavaroita t. hoitaa sen asioita. | Välillinen e., jossa toimitsija tekee sopimuksen ja toimii omassa nimessään, mutta päämiehensä laskuun. Tottunut myyjä hakee Heinolan ja sen ympäristön käsittäviä e:ksia. — *Kiel.* *h*-äänteen e. suomen murteissa. Savolaisen e:ksen kannalla olevat murteet. — *Yhd.* kansane.; diplomaatti-, konsuli-, säätye.; ulkomaane.; maaottelu-, olympialais-, urheilue.; kauppa-, myyntie.; lisä-, paikallis-, pää-, yksine.

edustus|elin *s.* Teollisuuskamarit teollisuuden e:eliminä. Eduskunta on valtion e:elinten joukossa ensimmäisellä sijalla. **-joukkue** *s. urh.* **-kelpoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E:suutta kysyvä tehtävä. **-kustannu|s** *s.* Ulkovaltain e:kset Suomessa. **-kyky** *s.* **-kykyi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* E. myyjä, valtiomies, seuramies. **-laitos** *s.* Valtiollinen, kirkollinen, kunnallinen e. Kaksikamarinen e. **-liike** *s.* Jalkinetarvikkeiden edustus- ja tukkuliike. E., jolla on laaja alaedustusverkko, haluaa suomalaisten tuotteiden edustajaksi Ranskassa. **-matka** *s.* **-miehistö** *s.*, vars. *urh.* **-oikeus** *s.* **-raha** *s.*, tav. *mon.* edustustarkoituksiin varattu määräraha. | Presidentin palkkio ja e:t. **-tarkoitu|s** *s.* E:ksiin myönnetty [= aseman, viran tms. edellyttämiä vastaanottoja, kutsuja jne. varten tarkoitettu] määräraha. **-tehtävä** *s.* Kansainvälinen e. **-tilaisuus** *s.*

edustusto[1] *s.* edustuskunta, -elin. | Venäjän kaupallinen e.

edustus|urheilija *s.* **-urheilu** *s.* **-varat** *s. mon.* =

edustusrahat. **-velvollisuu|s** *s.* Holhoojan e. Diplomaatin e:det.
edus|verho *s.* Sängyn e:verhot. **-viik|ko** *s.* Markkinain, heinänteon e:olla.
edut|on[57] *kar.a. vanh.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* epäedullinen, haitallinen. | Kun Martti näki asiansa noin e:tomaksi kääntyvän, vetäysi hän huoneesta pois PÄIVÄR.
eeben|holtsi[4] *s.* = seur. **-puu** *s.* kovia, tummia troopillisia puulajeja, eebenholtsi. | Oikea l. musta e. Ruskea, punainen, vihreä e. Valkoinen kuin lumi, punainen kuin veri ja musta kuin e. [sadun Lumikista].
Eeden[7] *s. usk.* (myös: eeden) paratiisi.
eekkeri[5] *s.* Englannissa ja Amerikassa käytetty pintamitta: 40,47 aaria.
eelle, eellimmäinen, eellis- jne. *murt. runok.* ks. edelle, edellimmäinen, edellis- jne.
eepikko[2*] *s.* eepillinen kirjailija, epiikan harjoittaja, kertomakirjailija.
eepilli|nen[63] *a. run.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* epiikkaan kuuluva, sitä koskeva t. sille ominainen, kertova; us. yksityiskohtainen, yksityiskohdissa viipyvä. | E. runous, kuvaus, maisemamaalaus. Romaanin leveä, e. rakenne. Kertomus vierii e:senä ja tyynenä kuin rauhallinen kymi.
eepillis|luonteinen *a.* Kertomuksen e. aihe. **-lyyrillinen** *a.*
eepo|s[64] *s.* runomittainen, laajahko kertomataiteellinen teos, vars. kansaneepos; nyk. us. myös suurisuuntaisesta (runo- t. proosamuotoisesta) kertomuksesta yleensä; *syn.* epopea. | Historiallinen, uskonnollinen e. E:ksemme Kalevala. Runebergin idylliset e:kset "Hirvenhiihtäjät", "Hanna" ja "Jouluilta". Mika Waltarin helsinkiläise. "Isästä poikaan". — *Yhd.* proosa-, runoe.; kansallis-, kansane.; eläin-, ritari-, sankarie.
eeppi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = eepillinen.
eera[10] *s. geol.* maapallon kehityksen ajanjakso, maailmankausi.
ees- jne. ks. edes- jne.
eesti[4] *s.* viro; *harv.* virolainen. **-läinen**[63] *a.* ja *s.* virolainen. **-tär**[54*] *s.* virolaisnainen, virotar.
eetikko[2*] *s. fil.* etiikan harrastaja t. tutkija.
eetilli|nen[63] *a. fil.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* siveellinen; siveellisyyttä t. etiikkaa koskeva. | Työn e. merkitys. Elämän e:set arvot, ihanteet. E. sivistys, kulttuuri. E. idealismi. E:set tunteet. Kuolemanrangaistuksen oikeutus e:seltä kannalta katsoen.
eeto|s[64] *s. harv. ylät.* sisin siveellinen mielensuunta. | Hän pyrki toteuttamaan syvimmän e:ksensa vaatimuksia.
eetteri[5] *s.* **1.** *fys.* vars. sähkömagneettisen aaltoliikkeen etenemisen selvittämiseksi oletettu näkymätön ja painoton aine, joka täyttää avaruuden ja aineen. — Vars. *runok.* ja *ylät.* yleisemmin korkeampien ilmakerrosten kirkkaasta, puhtaasta, "sinisestä" ilmasta: avaruus, taivaan sini. | Avaruuden e. Sinisessä e:ssä. Hukkua, häipyä e:in. **2.** *kem. farm.* nopeasti haihtuva, väritön, omalaatuisen hajuinen neste, etyylieetteri. | Lääkinnässä e:ä käytetään narkoosin aikaansaamiseen, tekniikassa monien aineiden liuottimena ja uuttamisnesteenä sekä varsinkin savuttoman ruudin valmistukseen.
-aalto *s. fys.* — Vars. *runok.* ja *ylät.*, myös yleisemmin. | E:jen halki. **-alkoholi** *s. farm.* **-höyry** *s. kem.* **-mäi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* E. haju. **-narkoosi** *s. lääk.* **-nen**[63] *a. kem.* = eteerinen. | E. öljy. **-uute** *s. kem. farm.* **-öljy** *s.*
eetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = eetillinen.
Eev|a[10] *s. kuv.*, us. *leik.* (myös: eeva) Raamatun syntiinlankeemuskertomuksen mukaisesti toisaalta alastomasta, toisaalta viekkaasta, petollisesta, epävakaisesta, uteliaasta yms. naisesta. | Täydellisessä E:an puvussa. Molemmat samaa E:an sukua. - - jos vaan taitaisimme uskoa naisen sanaa, viekkaan E:an tyttären puhetta KIVI. — Yleisemmin naisesta. | Nykyaikainen urheileva e. E:at ovat e:oja, aina ne myöhästyvät.
efekt|i[6] *s.* us. par. vaikutus, teho. **1.** yl. merk. | Hänen sanoillaan oli hyvä e. — Vars. esteettinen vaikutus(keino), teho(keino). Näyttämöllisesti vaikuttavia e:ejä. Teos on rakennettu voimakkaiden e:ien varaan. — *Yhd.* jännitys-, valo-, varjo-, vastakohtae.; paukku-, teatterie. **2.** *fys. tekn.* teho, aikayksikössä suoritettu työ. **4.** *mon. liik. harv.* arvopaperi. — *Yhd.* raha-, tavarae:it.
efektiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* tehokas. **1.** vars. esteettisesti vaikuttava. | E. sommitelma. Keltaisen ruskea sammal muodostaa maalauksessa e:sen taustan metallinkiiltoisille linnuille. **2.** *fys. tekn.* tehollinen, hyötyä tuottava. | E. hevosvoima 'koneen akselista saatava, käytettävissä oleva teho';)(indikoitu hevosvoima. E. voima. Työnteon e:syys. Vaihtovirran tehollinen eli e. arvo. E:sellä hiilellä tarkoitetaan hiiltä, joka todella on palanut. **3.** *liik.* todellinen. | Lainan e. arvo;)(nimellisarvo. E. korko, E. inflaatio;)(piilevä inflaatio.
efekti|kuitu *s. kut.* kiiltokuitu. **-lanka** *s. kut.* tehostelanka. **-n|tavoittelu** *s.* E. taiteessa.
effusiivi|nen[63] *a. geol.* E:set kivilajit 'sulasta kivitahtaasta maan pinnalla syntyneet kivilajit'.
Efialte|s[67] *s. kuv.* (myös: efialtes) maansa, kansansa kavaltaja, petturi, luopio. | Katso, kansa, / ettei pimeissä loukoissansa / E:ita vaani KAILAS.
efori[5] *s. hist.* eräs muinaiskreikkalaisen valtion korkea virkamies; valvoja.
egoismi[4] *s.* itsekkyys; *fil.* tahdonsuunta, jonka määrääjänä on oma onni t. hyöty;)(altruismi.
egoisti[4] *s.* oman edun tavoittelija, itsekäs ihminen; *fil.*)(altruisti. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* itsekäs. | E. ihminen. E:set pyyteet, tunteet. E:set menestyspyrkimykset.
egosentri|nen[63] *a.*, vars. *psyk.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* itse-, minä-, omakeskeinen.
egyptiläi|nen[63] *a.* ja *s.* E. rakennus-, veistotaide. Muinaiset e:set. — *Kirj.* E. kirjasinlaji.
egyptinparru *s. puut.* (myös: Egyptin parru) runkomuodon mukaisesti vajaasärmäiseksi veistetty parru.
egypto|logi[4] *s.* egyptologian harjoittaja. **-logia**[15]

s. tiede, jonka tutkimuskohteena on muinaisen Egyptin kieli ja kulttuuri.

eh *interj.* **1.** harmin, kyllästymisen ilmauksena. | Eh, tuo hylky LASSILA. | Meeri luki palstan ja heitti lehden pöydälle. — Eh, ei kannattanut AK. **2.** epämääräisenä huudahduksena: kas, noh, heh. | Eh, mikä mehevä muori! LASSILA. | Naukkaa! ... Eh! LASSILA. | "Sormus sinulla olikin, kihloiksi sanoit sitä minulle ja muillekin", väitti Muttinen. "Eh-eh, leikkiä", vastasi Tommila LEHT.

ehdok|as[66*] *s.* jhk virkaan, toimeen t. tehtävään ehdolla oleva henkilö, kandidaatti; myös esim. palkittavaksi ehdolla oleva henkilö, eläin, teos tms. | Yhteinen, julkinen e. Oikeiston e. Piispan, presidentin e. Asettaa e. Asettua, tarjoutua e:kaaksi. Mainita, nimetä e:kaana. — *Yhd.* edustaja-, jäsen-, ministeri-, valtiopäivämies-, voittajae.; mestaruus-, olympialais-, vasta-, yleise.

ehdokas|lista *s.* ehdokkaiden luettelo, jonka heidän kannattajansa (eduskuntavaaleissa valitsijaryhmä) laativat vaalia varten. **-luettelo** *s.* = ed. **-sija** *s.* Ensimmäinen, toinen, kolmas e. Asetettu ensimmäiselle e:lle piispanvirkaan.

ehdokkuu|s[65] *s.* ehdokkaanaolo, ehdokkaaksitulo. | Ottaa vastaan e. Kieltäytyä e:desta. Kannattaa jkn e:tta. Aatelisto hylkäsi N:n e:den.

ehdollepano *s.* ehdokkaiden asettaminen; tav. kolmen hakijan asettaminen ehdolle jhk virkaan, virkaehdotus. | Toimittaa, laatia, tehdä, muuttaa e. Valittaa e:sta. L. nimitettiin ilman e:a professoriksi.

ehdolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** määräehdoin t. -rajoituksin tapahtuva, ehtoihin sidottu;)(ehdoton. | E. määräraha. Rahtitasoitus myönnettiin osaksi e:sesti, osaksi kiinteästi. Luovuttaa e:sesti. Olevaisen e:suus johtaa sen ehdottomaan alkusyyhyn. — *Fysiol. psyk.* E. refleksi. — *Lak.* E. tuomio 'jonka täytäntöönpano riippuu rangaistavan käytöksestä määrättynä aikana'. E:sesti elatusvelvollinen. E. testamentti. E. eli epävapaa tontti 'kaupunkikunnalle kuuluva, mutta yksityiselle käytettäväksi luovutettu tontti'. Kansanäänestys voi olla joko pakollinen, obligatorinen, tai e., fakultatiivinen. — *Liik.* E. maksu. E:sessa kaupassa osallisten voitto- ja tappiomahdollisuudet ovat tavalla tai toisella rajoitetut. E. tuontikielto. Hyväksyä vekseli e:sesti. — *Mat.* E. yhtälö 'yhtälö, joka ainoastaan määräehdoin toteutuu'. **2.** *vanh.* tahallinen. | E. synti. Sinä yksin tiedät kuinka e. se [rikos] oli, sillä kaikki muut ihmiset luulevat, että minä olin silloin niin juovuksissa, etten voinut muistaa koko asiaa ALKIO.

ehdonalai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ehdollinen, määräehdoista riippuva. | [Uskonto] on ikäänkuin pyrkimys kohti jumaluutta, pois ajallisesta ja paikallisesta e:suudesta *HOLLO. — *Lak.* Päästää e:seen vapauteen t. vapauttaa e:sesti. E. kuritushuonevanki. — *Kiel.* Konditionaali esittää tekemisen e:sena. **-suus|aika** *s. lak.* koeaika, jona ehdonalaiseen vapauteen päästetyn rangaistusvangin vapaus on rajoitettu.

ehdonval|ta *s.* vapaa valta t. tahto, mielivalta. | Omasta e:lasta ja harkinnasta riippuen. Väkijuomain nauttiminen on itsekunkin vapaassa e:lassa. Varojen myöntäminen on kansaneduskunnan e:lan varassa. Tarkkaavaisuus ei ole aivan e:lan alainen. E. ahvenella: ottaa onkeen, jos tahtoo SL. — *ehdonvallan asia.* Monet oikeinkirjoitusseikat ovat e:lan asioita. Evankeliset olivat taipuvaisia pieniin myönnytyksiin ulkonaisissa e:lan asiossa.

ehdonvaltai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tahdon varassa t. määrättävissä oleva;)(ehdoton, pakottava, absoluuttinen. | E. vaatetus. E. tekijä. Olojen e. uudelleenjärjestely. — *Lak.* vapaasta valinnasta riippuva; myös = tahdonvaltainen, dispositiivinen.

ehdot|ella[28*] *frekv.v.* < ehdottaa. | E. jtak jklle. E:televat lääkärin noutamista. E:telimme, että isäntäkin joisi lasin. Toimihenkilöksi e:eltiin N.N:ää. E:ellut keinot.

ehdotelma[13] *s.* **1.** ehdotus, luonnos. | Oppikirjan e. Menosäännön e. Laadittiin pysyvän sovinto-oikeuden ensimmäinen e. **2.** *geom. vanh.* olettamus.

ehdot|on[57] *a.* **1.** kaikista suhteista, ehdoista, rajoituksista vapaa, rajoittamaton, riippumaton, varaukseton, täydellinen, absoluuttinen;)(ehdollinen, suhteellinen, relatiivinen. | E:tomat arvot. Totuuden, kauneuden ja oikeuden e:tomat ihanteet. E. taideteos on ihanne, joka on olemassa vain teoriassa. Taloudellinen laki ei ole yhtä e. kuin luonnonlaki. E. valta-asema, käskyvalta. E. raittius. — *Lak.* E. omistusoikeus. E. vapaus-, vankeusrangaistus. Todistajanjäävit ovat e:tomia, jos todistajalta puuttuu yleinen kelpoisuus todistajaksi. E. eli absoluuttinen [)(tahdonvaltainen, dispositiivinen] oikeussäännös sitoo poikkeuksetta, yksityisen tahdosta riippumatta. E. testamentti. — *Fil.* E. oleva on kaiken äärimmäinen alkuperuste, Jumala. Siveyskäskyjen e. pätevyys. — *Fys.* E. liike, lämpötila, nollapiste. — *Liik.* E:tomassa kaupassa sekä myyjän että ostajan vastuuvaara on rajaton. E. tilivapaus. — *Maat.* nimenomainen, yksinomainen, tyypillinen. | E:onta niittymaata ei voi taloudellisesti kannattavasti käyttää muuhun tarkoitukseen kuin niityksi. E. maankäyttölaji, metsämaa, rehu. — *Mus.* E. eli absoluuttinen sävelkorva. **2.** ed. merk:een läheisesti liittyen: eittämätön, kiistaton, tinkimätön, kategorinen; varma, kertakaikkinen; jyrkkä, sokea. | E:toman varma, tuore. E:toman hyvä laatu. Tulos ei ole e:toman tarkka. E. kielto. Se ei ole e. este. E. kuuliaisuus. Aateli lupasi e:onta uskollisuutta. E. luottamus omiin voimiin. E. välttämättömyys. Tunsin e:onta vastenmielisyyttä. Suomalaisten e. etevämmyys 10.000 m:n juoksussa. E. käsitykseni, vaatimukseni on, että - -. E. enemmistö. **3.** tahaton. | E. huokaus kohoo rinnasta ALKIO. — E. tarkkaavaisuus.

ehdot|taa[2*] *v.* tehdä ehdotus, panna ehdolle, esittää, puoltaa, suosittaa. | E. jkta, jtak (t. jku, jk) jhk, jksik. Komitea e:taa äidinkielen opetuksen uudelleen järjestämistä. E:ettu ylimääräiseksi professoriksi. E:an puheenjohta-

jaksi herra N:ää (t. N:n). E. muutoksia lakiehdotukseen. E:an sanamuodon seuraavaksi. E:etaan 1000 mk:n kirjapalkintoa. E. lähempää tuttavuutta. E:tamasi menettelytapa. E:ettu toimenpide, sanamuoto. Komitea e:taa, että --. E:an päätettäväksi, että --. N. e:ti asian pantavaksi pöydälle. Vuokra-alueet e:etaan itsenäistettäviksi. Valiokunta e:taa miten tarvittavat varat on hankittava. — *Harv.* lausua t. esittää jtak uutena ajatuksena, olettamuksena. | Ehkä asia olisikin toisin käsitettävä, e:ti vieras.

ehdottaja[16] *tek.*

ehdottelu[2] *teonn.* < ehdotella. | Toimenpiteiden e.

ehdottomasti *adv.* **1.** aivan varmasti, taatusti, kiistattomasti, tinkimättä, välttämättä, kerta kaikkiaan, kategorisesti. | E. varma asia. E. oikein. E. raitis. E. kuivia lautoja. Tämä laatu on e. parempaa. E. yleisin puulaji. Huone on e. hyvin kalustettu. Toimi julistetaan e. kykeneväin haettavaksi. Häneen voi e. luottaa. Päällikköään sotamiehet e. tottelevat. Lakia on e. noudatettava. Kaikki on välillämme e., peruuttamattomasti lopussa. — *Lak.* E. esteellinen esiintymään todistajana on se, jolta puuttuu yleinen todistajakelpoisuus. **2.** tahtomatta, tahattomasti. | Kädessä e. syntyvät värähdykset. Kuoliko se? kysyin minä e. AHO.

ehdottomuu|s[65] *omin.* < ehdoton. | Luonteen aitous ja e. — Vars. ehdoton raittius. | Raittiusseurat ottivat e:den ohjelmaansa.

ehdotuksen|laatija *s.* **-tekijä** *s.* **-teko** *s.*

ehdotu|s[64] *s.* ajatus t. suunnitelma t. luonnos, joka esitetään hyväksyttäväksi t. toteutettavaksi; vars. julkisuudessa, kokoukselle, viranomaiselle tehty (suullinen t. kirjallinen) esitys. | Suullinen, kirjallinen e. Perustuslakia koskeva e. Päätöslauselman e. E. laiksi, joka koskee edustajanpalkkiota. E. määrärahan ottamisesta valtion tulo- ja menoarvioon. E., että eduskunta esittäisi hallitukselle toivomuksen --. Hyvin harkittu, perusteltu e. Hyvää tarkoittava e. Mahdoton, kuolleena syntynyt e. Valiokunnan e. Tehdä, laatia, valmistaa, esittää e. Asia jäi pelkäksi e:kseksi. Eduskunta päättää e:sten hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Kannattaa, puoltaa tehtyä e:sta. E. sai yksimielistä kannatusta. Suostua e:kseen. E. jätettiin huomioon ottamatta. E. katsotaan rauenneeksi. Tein sen sinun e:ksestasi. — *Yhd.* jako-, korjaus-, laajennus-, lisäys-, lyhennys-, muutos-, parannus-, sovinto-, toimenpide-, uudistus-, vaihto-, äänestyse.; asetus-, laki-, sääntöe.; finanssi-, menoarvio-, nimi-, virkae.; virsie.; loppu-, ponsi-, vasta-, välityse.

ehdotus|aste *s.* E:asteella oleva suunnitelma. **-luonnos** *s.*

ehdyksi|ssä, -stä, -in *adv.* ehtyneenä. | Lehmä on e. 'maidon tulo vähentynyt t. lakannut'. — *Kuv.* Ainesten saanti kansanpukujen historiaa varten alkaa olla e. Olen kirjoittanut itseni e:in.

ehdyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Hitaasti e. lehmää.

ehdyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < ehtyä. **1.** vähentää t. lakkauttaa maidon tulo. | E. lehmä nälkäruokinnalla. Lehmä kärsii äkillisestä e:yksestä. **2.** tyrehdyttää, saattaa kuivumaan, kitumaan, kärsimään. | Hän nuhtelee merta ja kuivaa sen, ja kaikki virrat hän e:tää VT. Autoliikenne on paikoin e:tänyt laivaliikenteen. Venäläisten retket alkoivat tihetä ja e. maan rikkauksia.

ehdät|tää[2*] *v. harv.* -ys[64] *teonn.* **1.** = ehättää. | -- he elivät kotinurkissaan e:täen jokaiselta ohikulkijalta uutisia tiedustamaan WILKUNA. Kysyn, kysyn, kunhan joudun! e:in minä vastaamaan H.JARTTI. Jo tänäpänä e:ä / autuuttas etsimähän! VK[V]. — Sanansaattaja e:ti [= saavutti] hänet. **2.** ennakolta estää. | Väkiluvun kohoamista pitävät aisoissa -- toiselta puolen e:tävät (preventiiviset) syyt, toiselta puolen tukahduttavat (positiiviset) LEO HARMAJA. E:tävät ja lieventävät toimenpiteet A.E.TUDEER.

ehee [ehē·] *interj.* (*rinn.* ehe, ehhee, ehheh) puheen jatkona, miltei rykäisyn veroisena, us. hyvän mielen ilmaisuna: niinpä vain, kas vain. | -- kahvit tässä vielä — e. — no sitä jotakin JOTUNI. Eläpäs ukkoa, eh-heh JOTUNI. Voi totta mun ehhee ALKIO. Ehe, ota minut avuksi HEPOR.

ehei [ehe·i] *kieltopart. kans.* lujasti torjuvana, us. halveksivana t. yliolkaisena kieltävänä vastauksena. | E., hyvät ystävät KIANTO. E., miekkoinen, ne ajat ovat olleet ja menneet! JÄRN. | "Luuletko kenties minun ikävöivän?" — "E., sitä en usko." | "No, mutta eikö sitten saata panna öljyä?" — "Vai öljyä panna, e-hei!" AHO. — Kieltoverbinä. | Ei, ehen toki, en siitä saakka JOTUNI. E. minua petetä SEPPÄNEN. | "Kuules nyt, tyttö, sinä olet nätti ja hyvän näköinen, varmaankaan sinä et ole oikea punikki." — "-- e. meillä punikkia ole enää navetassakaan, kun se vietiin esikuntaan" SILL.

ehen|nellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* vars. retušoida, korjailla (valokuvaa).

ehe|ntyä[1*], **-ntää**[8], **-tä**[34] *v.* = ehjentyä, ehjentää, ehjetä.

eheyt|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* -ys[61] *teonn.* tehdä eheä(mmä)ksi, ehjentää, ehjistää. — *Kuv.* E. kansaa. E:tävä toiminta. E. rikkoutuneet välit. Vaikuttaa e:tävästi jhk.

eheyt|tyä[44] *pass.v.* tulla eheä(mmä)ksi, ehjetä, ehjistyä. | Särkynyt ei milloinkaan e:dy. — *Kuv.* Kansallinen e:tyminen. A:n elämänusko oli e:tymässä monien pettymysten jälkeen. Heidän avioliittonsa tuskin voi enää e.

eheä[21] *a.* -sti *adv.* eheys[65] *omin.*; *rinn.* ehjä, ehyt. **1.** vahingoittumaton, rikkoutumaton, kokonainen;)(rikkinäinen, särkynyt, hajonnut, viallinen tms. | E. lasi, astia, vaate, kirja. E:ä puuta, kiveä. E. ja puhdas pakkaus. E. pinta. Sementti on e:ä ja halkeilematonta. E. rintama. Selvitä e:nä taistelusta. — *Kuv.* Suoriutua asiasta ehein nahoin. | Ja toiseksi -- täytyy täällä välimmiten ummistaa silmänsä, eikä olla näkevänänsä mitä näkee --. Niinpä täytyy täällä miehen, jos hän tahtoo päästä e:llä turkilla elämän huhmaresta ulos KIVI. **2.** osittamaton, kokonainen, yhtenäinen;)(pienitty, paloiteltu, katkonainen tms. | Paisti tuo-

daan e:nä pöytään. Huoneessa on vähän e:ä seinää. E. rannikko. Maalauksen suuret e:t pinnat. — *Erik.* E. maito 'täysimaito';)(kermottu, kuorittu, separoitu maito. **3.** *kuv.* ed:iin liittyen: jakamaton, yhtenäinen; joskus = tasapainoinen, selvä(piirteinen) tms. | E. kokonaisuus. Taiteellisesti e. rakennus. Sommittelu itämaisissa matoissa on kiinteä ja e. Näytelmä on tekijän eheimpiä. Tyylin eheys. Mutkattomia, eheitä ihmisiä. Hurja mies, ennen kaikkea mies, e. julmuudessaan ja voimassaan. Ole suomalainen e:sti, tinkimättä! E:t välit. Täysinäinen, e. elämä. Kansallinen eheys. E. kokonaiskäsitys kemian alkeista. E. elämän- ja maailmankuva. E. taidenautinto. Hän koki rakkauden e:sti ja syvästi. Raikas, e. nauru ALKIO.

eheähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.* Suunnitelma muodostaa e:n kokonaisuuden. E. yleiskäsitys.

eheä|laitainen *a.* = ehytlaitainen. | E. lehti. **-luonteinen** *a.* **-muotoinen** *a.* **-pintainen** *a.* **-rakenteinen** *a.* **-tunnelmainen** *a.* **-tyylinen** *a.*

ehiö[3] *s.* filateliassa: postikortti t. kirjekuori, johon postimaksumerkki on painettu valmiiksi.

ehjent|yä[1*] *v.* (*harv.* ehentyä) = eheytyä. | Elämän e:yminen. Särkynyt ystävyytemme näyttää e:yvän. **-ä|ä**[8] *v.* (*harv.* ehentää) -västi *adv.* = eheyttää. | Juhlapäivä oli e:vä. Talvisota vaikutti e:västi Suomen kansaan.

ehje|tä[34] *v.* = eheytyä. | Se malja kirposi maahan. / Ei e. voi MANN. Silloin siintää aika uus, / - - / e:nevät entishaavat, / kukat terän täyden saavat HAAHTI.

ehjist|yä[1] *v. harv.* = eheytyä. **-ää**[2] *v. harv.* = eheyttää.

ehjä[11] *a.* -sti *adv.* ehjyys[65] *omin.* = eheä. (*1.*) E. puku. E:t sukat. E. rasia. Vielä täysin e:t hampaat. Mikolla ei ollut ainoatakaan e:ä leikkikalua. — *Kuv.* - - hän pujoo läpi maailman ehjemmällä nahalla kuin jättiläs, joka voimaansa luotti KIVI. Tuli tykinkuulaakin niin ruokottomasti, että aivan sait mutkia juosta, jos raoista ehjin luin luiskahdit LEINONEN. E:n heleä ääni KARHUM. (*2.*) Ruoat tuodaan ehjinä pöytään. Viljanäytteet otetaan kahdesta e:stä [= täydestä] säkistä. E. [= pyhäpäivätön] viikko. (*3.*) E. suhde, antautuminen. E. kokonaisvaikutus. Rikkoo ajatuksen ehjyyden. Tieto aina päätöksessämme pysyneemme antaa ehjyyden tunteen KIVI. - - kotielämä oli ollut e. ja onnellinen LINN. Mutta tytön onni oli vielä e. SILL. Viimeinen täysin e:sti kesäinen sunnuntai SILL. — *Kans.* No tuota... ei taida siitä pappilan reissusta tulla mitään e:ä [= ei taida tulla hyvää] AK. On tullut vallan e:stä paraastaan [= paki paraastaan] katsomaan, ajelemaan tapania K.KAJANDER.

ehken *adv. harv.* = seur. | E. voimme sanoa, että - -. Tätä laatua voidaan pitää e. parempana. Sitä saattaisi udella, menestyksellä e:pä. Jouluun asti, e:pä ylikin.

ehkä (kieltov:n kera: ehkä ei t. ehkei). **1.** *adv.* liittyen painottomana mihin painolliseen sanaan tahansa (paitsi konj:oon); mahdollisuutta ilmaisevana: kenties, kukaties, mahdollisesti. **a.** liittyy pred.-v:iin samalla "lauseadverbina" ilmaisten koko lauseen sisällön epävarmaksi. | E. tulen. Ehken menekään. Ehkei tämä olekaan vielä lopussa. E:pä niin lienee. Olet e. saanut iloisia sanomia? E. emäntä oli vain tyhjän lörpöttelijä, e. ei. E. olin väärässä, e. oikeassa, — mene tiedä. Kasvattaja ei aina tiedä, mitä vastaisi, hätäytyy e. — Kohteliaasti pyydettäessä. | E. selitätte tarkemmin, mitä tarkoitatte. Saanko e. tarjota kahvia? — Varovasti myönteisesti t. kielteisesti vastattaessa, jolloin "ehkä" ellipt. voi edustaa lausetta. | Olinko itserakas? — E. | "Oletko sairas?" — "E. On vähän kuumetta." | "Tuletko takaisin?" — "Ehken koskaan." **b.** liittyy muuhun painolliseen sanaan, toisinaan aloittaen lauseeseen höllästi kuuluvan määräyksen. | Hän ei käynyt talossa muulloin kuin e. juhlapäivinä. Ilme saattoi merkitä peitettyä ivaa, e. itseivaa. Tämä on elämäni ihmeellisin ja e. onnellisin päivä. Kyllästyneenä, e. hiukan katkeranakin, hän pani levolle. Vuosivaihto nousee viiteen, e. kymmeneenkin miljoonaan. Asiaan vaikuttavat erikoiset, e. ennakolta arvaamattomat syyt. — E. kylläkin, hyvinkin. Siitä huolimatta tai e. paremminkin juuri sen takia. He eivät e. sittenkään ole väärässä. En ole muita huonompi, e. pikemminkin parempi. Hän on lukenut paljon, e. liiaksikin. **2.** *konsess.konj.*, etup. *vanh.* vaikka, joskin, jos kohta. | Pimeä isätön pirtti, e. päivä paistakohon SL. Pisin - - on Aapo, e. ei suinkaan hartevin KIVI. Me ymmärrämme toinen toisemme tarkoitukset, e. välisti vähän haastelemmekin esikuvain ja tunnusmerkkien kautta KIVI. Semmoisia hetkiä kokee jokainen joskus, ehkeivät kaikki niitä semmoisiksi huomaa SILL. Jos on olemassa kaikkitietävä olento, hänpä ne siis yksin tuntee, e. ei kenellekään ilmoita KIANTO. — *ehkäkin.* Nukkuvan uni on aina pyhää — e:kin eräänlaisten nukkujain uni saattaa herättää säälиä SILL. Siinä sisäisessä kuohumistilassa - - keksi hän oikeastaan ensi kerran, e:kin vielä tiedottomasti, että runous on enemmän kuin kirjallista ajanvietettä KOSKENN. — *ehkeikään.* Hän soi turvattomalle runoilijalle rauhallisen, ehkeikään aivan huolettoman tyyssijan luonaan J.V.LEHTONEN.

ehkäisemätön[57] *kielt.a.* < ehkäistä. | Mänty vaatii melkein e:tä valoa.

ehkäisijä[14] *tek.* < ehkäistä. | Sammalpeite on veden haihtumisen e.

ehkäisty|ä[1] *pass.v.* < seur. | Kulkutauti e:i alussaan. E. kasvussa, kasvamasta. Ravintonesteiden kulku puun rungossa e:y. Kehitys e:y ja myöhästyy. Ruumiinliikkeet käyvät kömpelöiksi tai e:vät kokonaan. Vihollisen hyökkäys e:i.

ehkäis|tä[24] *v.* -evästi *adv.* pidättää, estää, vaimentaa, tukahduttaa, tyrehdyttää, torjua. | E. jk t. jtak. Tuholaisten ja kasvitautien e:eminen. Kulovalkean, verenvuodon e:eminen. Kohtuuttomien hintojen e:eminen. E. vihollisilta muonansaanti. Kasvullisuutta e:evä kuivuus. E. uhkaava vaara. E. kapina, salahankkeet. E. väärinkäyttö. Työttömyyttä e:evät toimenpiteet. Rikoslaki on e:evän luontei-

nen. E:evä sielunhoito. E:evän köyhäinhoidon pyrkimyksenä on puutteen syiden torjuminen. E:evä palosuojelu. Preventiiviset, hedelmöitymistä e:evät keinot. Vaikuttaa e:evästi kehitykseen, kauppasuhteisiin. — *Lääk.* Profylaktisia, so. e:eviä l. torjuvia toimenpiteitä. — *Liik.* E. tavarain luovutus ostajalle. E:evä tulli = ehkäisytulli.

ehkäisy[2] *teonn.* < ed. | Palon, kasvitautien e. Tuhoisan vaikutuksen e. Sieluntoimintain e. Hedelmöitymisen e. E:n alainen kaupaksipito. — *Lääk.* Taudin e. eli profylaksia. **-hoito** *s. lääk.* Sukupuolitautien e. **-keino** *s.* Hallan tuhojen e. Äänen kuuluvuuden e:t. — Vars. tautia t. hedelmöitymistä ehkäisevä keino, preventiivikeino. **-käämi** *s. sähk.* **-laite** *s.*, vars. *sähk. rad.* Häiriöiden e. **-tarkoitus** *s.* **-toimenpi|de** *s.* Varovaisuus- ja e:teet. **-toiminta** *s.* Tulvatuhojen e. **-tulli** *s. liik.* suojelutulli, joka on niin korkea, että se estää jnk kotimaisen tavaran viennin t. ulkomaisen tavaran tuonnin, este-, prohibitiivinen tulli. **-väline** *s.* vars. hedelmöitymisen ehkäisemiseksi käytettävä väline, preventiiviväline.

eho[1] *a.*, vars. *ylät.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* eheä, terve, kaunis, oiva, mainio, pulska. | E. emäntä. Neiti kasvoi kaunihiksi, / yleni ylen e:ksi KAL. E:mpi elämä, onni. E:ssa kunnossa. - - tulinen innostus, joka pani koko vanhan maailman ylösalaisin, mutta joka samalla rakensi sen päälle uuden, ulkonaisestikin melkein yhtä e:n AHO. Esitysten taiteellinen e:us ja yleisömenestys muodostuivat täydellisiksi. — Yleisk. vars. *entistä ehompi.* Palasi kotiin entistä e:mpana. Entistä e:mmat ystävykset JÄRN. - - kulet kukkana kujilla, / vaapukkaisena vaellat / e:mpana entistäsi, / parempana muinaistasi KAL. Rakentaa sodan hävittämä maa entistä e:mmaksi.

ehostu|a[1] *v. harv.* tulla ehommaksi. | A:n tuotanto on vuosi vuodelta e:nut.

ehoutu|a[44] *v. harv.* = ed. | Ja hän kuvittelee - -, että hänen omat osansa edes jossain määrin e:vat entisestään AHO.

ehta *a.*, vars. *ark.* (yks. partit. ehtaa, muutoin ja us. myös partit:ssa olevan s:n attr:na taipum.) aito, oikea, täysipitoinen, puhdas, väärentämätön. | E. savolainen. - - oikein e. nousukkaan alku PAKK. E:a konjakkia. E. sinistä, punaista. E. tekoa. - - kolme tusinaa välkkyvää kuppiparia e:a Englannin valkoista posliinia riveissä KILPI. E:a sen piti olla KARHUM.

ehtimiseen *adv.* vähän väliä, aina vähän päästä, yhtenään, myötäänsä, alinomaa, alituisesti, lakkaamatta. | Käen kukunta kuuluu e. Muuttavat e. kunnasta toiseen. Sotia käytiin e. Tosin on parempi henki vuosien kuluessa tehnyt toden teolla ja e. Simeonia kohtaan työtä, e. KIVI.

ehtimä[13] *s. vaill. harv.* — *ehtimän takaa* ehtimiseen. | Koska kouluihin e:n takaa koetetaan keksiä uusia oppi- ja harjoitusaineita, niin - - TIITUS.

ehti|ä[17*] *v.* keritä, ennättää. **1.** voida ajan riittävyyden vuoksi t. puolesta tehdä jtak, tehdä jtak (niin paljon kuin mahdollista) jssak ajassa, jhk mennessä; joutaa, joutua. **a.** ilman tarkempaa määräystä. | E:ihän tässä. Tehdään kun ehditään. Tottapa tulee, kun e:i. En ehdi hänen matkassaan. Hän valehteli minkä ehti. Ei ehdi alta pois. **b.** all:n kera. | E. ajoissa perille. En e:nyt junalle. Kuka e:i ensinnä portille? **c.** transl:n kera. | E. avuksi. Antti ehti syöneeksi ennen muita. **d.** ill:n, myös III inf:n ill:n kera, us. nimenomaan saapumisesta paikalle t. tekemään jtak. | E. apuun, hätään, väliin. En ehdi syömään. **e.** I inf:n kera. | Vain Pekka ehti syödä. En ehdi käydä teillä. Asiaa ei ole ehditty käsitellä. — *Ellipt.* Kyllä sen rahan aina e:i. **2.** tulla, päästä, joutua, ehättää; kasvaa, tulla jksik. **a.** ilman tarkempaa määräystä. | Pimeä e:i. Ilta alkaa e. He kotihin rientäkööt toki ennen yön e:mistä KIVI. **b.** all:n kera. | E. ulapalle, aavalle vedelle. Mutta koska he e:vät eräälle solisevalle ojalle pimeässä kuusistossa - - KIVI. Tauti on jo e:nyt pitkälle. Pauhu ja huuto oli e:nyt korkeimmilleen. **c.** transl:n kera. | Hän on jo e:nyt ikämieheksi. Heinä e:i ensin korjattavaksi. Siellä ehti leppä väkisinkin rungoksi SILL. Puolikylmäksi e:nyt puuro. **d.** ill:n kera. | Isäntä ehti juttelemisen alkuun. Uudet säädökset e:vät pian voimaan. **3.** † saavuttaa. | Metsän rannan hän e:i ja katoo KIVI.

ehto[1*] *s.* **1.** seikka, jonka täyttämisestä toinen seikka riippuu; sopimuskohta, määräehto, tarkempi määräys. | Ankarat, kovat, siedettävät, hyvät ehdot. Tinkimätön e. Kauppasumman suorittamisen ehdot ovat raskaat. Määräyksissä on e., että - -. E:na on kuitenkin se, että - -. Kirkon opin noudattaminen oli autuuden saavuttamisen e:na t. e:na autuuden saavuttamiseen. Sillä ehdolla, että - -. Niillä ehdoilla ja siinä järjestyksessä, kuin laissa säädetään. Kauppa, rauha tehtiin edullisilla ehdoilla t. edullisin ehdoin. Entisin ehdoin. Eräin t. erinäisin ehdoin. Niillä ehdoin, että - -. Sitoutua jhk ehdoitta. Asettaa e:ja. Määrätä, sanella ehdot. Tarjota hyvät ehdot. Pantakoon se ehdoksi. Sopia ehdoista. Ei pysty täyttämään e:ja. — *ei millään ehdolla* us. ei missään tapauksessa, ei millään muotoa. | He eivät millään ehdolla uskaltaneet kääntyä takaisin. — *Puhek.* Sai ehdot matematiikassa 'määräyksen suorittaa hyväksytty tutkinto ennen ylemmälle luokalle siirtämistä'. Lukea e:ja. Ei saanut e:jaan suoritetuksi. — *Lak.* oikeustoimeen liitetty lähempi määräys; lisämääräys, joka asettaa oikeustoimen vaikutuksen riippuvaksi epävarmasta tapauksesta; klausuuli; lauseke. | Laillisesti pätevä e. Lykkäävä, purkava e. Ehdon toteutuminen, raukeaminen. Vapauttaa rikoksentekijä hänelle määrätystä ehdosta. — *Liik.* Ostaja hyväksyy tarjouksen ilman e:ja. Tavara tarjotaan ehdolla "jos myymättä". — *Yhd.*, us. *mon.* alennus-, antautumis-, asiamies-, avio-, avustus-, irtisanomis-, kauppa-, kelpoisuus-, kilpailu-, lainaus-, lunastus-, luotto-, maksu-, myynti-, osto-, palkka-, pääsy-, saanti-, sopimus-, toimitus-, tuotanto-, työ-, vaihto-, vakuutus-,

viljelys-, vuokrae.; alku-, käteis-, määrä-, perus-, pää-, välie.

2. us. *mon.* edellytys; merk. ei aina selvästi erotu edellisestä. | Toimeentulon, sovun, onnen ehdot. Riistää jklta elämisen ehdot. Äänioikeuden ehdot ja edellytykset. Polemiikin ensimmäinen e. Hyvän lasipaperin ehdot ovat: sitkeä paperi, hyvin sitova liima ja tasajyväinen jauhe. Oikea taudinmääritys on järkevän hoidon ensimmäinen e. Työnteossa on kansan elämän e. Kaiken edistyksen e:na on, että - -. Tietokykymme ehdot ja rajat. — *Mat.* Päätöslaskussa: e. ja kysymys. Probleeman ehdot. — *Yhd.* elin-, elämän-, toimeentuloehdot.

3. ehdokassija, vaalisija. | Ehdolla oleva. Päästä, tulla ehdolle. Panna, asettaa ehdolle. Patsasta varten toimikunta on valinnut ehdolle kolme eri paikkaa. — *Leik.* A:lla oli ehdolla [avioliittoon] kaksi tyttöä, toinen rikas ja toinen köyhä.

4. erinäisissä, us. adv:sissa ilmauksissa: vapaasta, omasta tahdosta. *ehdoin* (harv.) = seur. | En kerskata mieli: mutt' ehdoin / en syntihin suostunut milloinkaan SILJO. — *ehdoin tahdoin* tahallisesti, tahallaan. | Myöhästyä ehdoin tahdoin. En sitä ehdoin tahdoin tehnyt. — *omin ehdoin* vapaaehtoisesti, omin voimin, kysymättä, uhalla. | Asukkaat olivat omin ehdoin ryhtyneet vastarintaan. Jos pappi omin ehdoin tahtoo pappisvirasta luopua - -. Itku oli kurkussa, vaan se oli kuin salpauksissa, että ei omin e:insa lähtenyt PAKK. — *ehdolla(an)* (harv.) ehdoin tahdoin, tahallaan. | Teinpä pienen, ihan viattoman sommauksen ja sen melkein ehdolla KIVI. Tahdotko sillä sanoa, että ehdollasi, selvällä järjellä ollessasi murtausit isäni huoneeseen ja veit hänen kaapistaan rahat? CANTH. Varjele sieluani, / niin etten ehdollani / Sun mieltäs pahoita VK[v]. — *Lak.* Tehköön valan, ettei ehdollansa ole salannut ketään velkojata. — *omasta ehdosta* (harv.) omin ehdoin. | Omasta ehdostaan, paritta kolmetta kovatta sanatta, häntä ei saanut mihinkään IVALO. — *ehdon valta* par. ᴗ.

5. *kansanr.* mielisuosio, armo. | Yht' en tulle tuntemahan: / e:ja oman emoni, / oman veljen veikkoutta KANT. Piennä jäin minä emosta, / - - / vaimon vierahan varahan, / e:hon [= armoille] emintimäisen KAL.

6. *murt.* muita käyttötapoja. — *ehdolla* rinnalla. | - - en perusta enempi kuin Jumala lehtikerpusta niistä teidän ehdokkaistanne omani ehdolla MERIL. Ei marjat mitänä maksa, / maammon maitojen eholla KANT. — *ehdolta* mielin määrin. | Syö vain, Maija, ja juo sahtia oikein ehdoltasi, hohoh! H.JARTTI. - - kun taskussa setelit kahisee, pääsee ehdoltansa huijailemaan AK.

1. **ehtoi|nen**[63] *a.*, vars. *runok.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ehtoisa. | E. emo. E. emäntä KAL.

2. **ehtoi|nen**[63] *a. kans.* ja *ylät.* iltainen, ehtoo-. | E. taivas, maisema. - - ahot lakeat ja e:set KIVI. E. ateria. Lauantaie. yö SILL.

3. **-ehtoinen**[63] *poss.a.* < ehto. | Ankara-, huokea-, kova-, lieväe.; moni-, oma-, vaihto-, vala-, vapaa-, yksie.

ehtois|a[13] *a.*, vars. *runok.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* suopea, hyväntahtoinen, mieluisa, armas. | E. emäntä. - - metsän e. emäntä KAL. - - alkamassa uusi aikakausi, / elo e:amman [= paremman] ihmisyyden LEINO. Siskonlemmen soreutta, / veikonlemmen vehreyttä, / emonlemmen e:uutta S.NUORMAA.

ehtoisin *adv.* iltaisin.

ehtolainen[63] *s.* jssak koulun oppiaineessa ehdot saanut oppilas.

ehtolais|kurssi *s.*, tav. *mon.* E:kurssit saksassa. **-kuulustelu** *s.* **-tutkinto** *s.*

ehto|lause *s. kiel.* ehtoa ilmaiseva sivulause, konditionaalilause. **-lauseke** *s. liik.* kauppasopimuksessa käytetty ehdon sisältävä lauseke. **-lauselma** *s. mat.* Päätöslaskutehtävässä voidaan erottaa e. ja kysymyslauselma. **-lyhennys** *s.* pikakirjoituksessa harkinnan varassa oleva lyhennys;)(pakkolyhennys, siigeli.

ehtone[78] *s. harv.* = ettone. | Väännin päivät väin nojassa [= kaikin voimin], / en pitänyt e:tta KANT.

ehtoo[21] *s. kans.* ja *ylät.* ilta. | Kuulas, himmenevä, leppoisa e. E. tulee, joutuu. E:n varjot lankeavat. - - e:ksi jo hämärtyy KIVI. Tämä päivä - - nyt e:sen kiirehtii kuin nuoli KIVI. Päivä on ehtinyt e:lle SILL. Ei ole kaikki päivät vielä e:lla SL. Katkaista e:n kaulaa [= viettää iltahetkiä] SP. E:seen saakka. Aamuin ja ehtoin. Eilen e:lla. Myöhään e:lla. Kävin e:lla [= eilisiltana] kaupungissa. Tänä e:na. - - monena kesän raukenevana e:na KIVI. Maanantaie:na. E:lla laiskat virkistyy, lauantaie:lla laiskimmatkin SL. — Tervehdyksenä. | Hyvää e:ta! E:ta! E:ta vain! Tyttö sanoi e:ta. Vastata hyvään e:seen SILL. — *Kuv.* Elämän e. E:seen kallistuva elämä. - - elon kirkas päivä e:ksi käynyt on KIVI. — *ehtoommalla* illemmalla. — *Yhd.* aatto-, kevät-, lauantai-, sunnuntai-, suvie.

ehtoo- ks. myös ilta-, joka yksin on käytännössä monilukuisissa uusissa yhd:oissa. **-askar(e)** *s.* **-hartaus** *s.* **-hetk|i** *s.* — *Kuv.* Elämän e:et. **-hämär|ä** *s.* Kissa liikuskelee e:issä. **-jumalanpalvelus** *s.* **-kirkko** *s.* iltajumalanpalvelus.

ehtoolli|nen[63] 1. *s.*, vars. *vanh.* ilta-ateria, illallinen. | Syödä e:sta. Olla e:sella. Nousta e:selta. Rakennellen e:sta [= pannen illallista] / päähän pöydän honkasen KIVI. 2. *s. usk.* kristillisen kirkon sakramentti, jonka muodostaa leivän ja viinin nauttiminen Jeesuksen viimeisen aterian ja hänen kuolemansa muistoksi sekä uskovaisten yhteyden ilmauksena, alttarin sakramentti, kommuunio. | Pyhä e. Käydä Herran e:sella. Päästä Herran e:selle. Saada, nauttia, viettää e:sta. E:sen jakaminen. Rippi ja Herran pyhä e. 3. *a. harv.* iltainen. | Se on merkki e:sen pirttituokion päättymisestä SILL.

ehtoollis- tav. *usk.* **-aine** *s.* E:et 'leipä ja viini'. E:iden siunaaminen, pyhittäminen. **-astia** *s.*, tav. *mon.* E:t 'ehtoolliskalkki, -lautanen ja ehtoollisleipärasia'. **-ateria** *s.* Herran ehtoollinen. **-ella|käynti** *s.* Valmistuminen e:-

käyntiin. **-en|vietto** *s.* **-juhla** *s.* **-kalkki** *s.* ehtoollisella käytetty viininjakelumalja. **-kielto** *s.* **-kirkko** *s.* jumalanpalvelus, johon liittyy Herran ehtoollinen. **-käynti** *s.* ehtoollisellakäynti. **-lautanen** *s.* lautanen, jolla ehtoollisleipiä pidetään, pateeni. **-leipä** *s.* Herran ehtoollisella käytettyjä leipiä, rippileipä, öylätti, oblaatti, hostia. **-leipärasia** *s.* **-malja** *s.* ehtoolliskalkki. **-messu** *s.* **-op|pi** *s.* oppi Herran ehtoollisesta. | Luterilainen ja reformoitu kirkko eroavat toisistaan e:issa. **-pikari** *s.* pieni pikari, jollaisista viiniä tarjotaan ehtoollisvieraille kullekin erikseen. **-pöy|tä** *s.* **1.** illallispöytä. | Kattaa e. Rakentakaat e. KIVI. **2.** *usk.* alttarikehä, jolta pyhää ehtoollista jaetaan. | Käydä e:dässä. **-vieras** *s.* Herran ehtoollisella kävijä. **-viini** *s.* Herran ehtoollisella käytetty viini. **-virsi** *s.*

ehtoo|messu *s.* iltamessu, vesper. **-puol|i** *s.* iltapuoli, iltapäivä. | Sunnuntain e. E:ella alkoi sataa. Päivä on e:essa. — *Kuv.* Elämän e. **-päivä** *s.* iltapäivä. | E:llä. Kesäisenä e:nä. Hyvää e:ä! **-rukous** *s.* Yhteinen e. Lukea e:ta. **-rusko** *s.* **-tähti** *s.* iltatähti, tav. Venus. **-vir|si** *s.* — *Kuv.* - - ja kyntörastas männyn latvassa / on e:tens alkanut KIVI.

ehtotapa *s.* *kiel.* konditionaali.

ehtymis|aika *s.* Lehmän e. **-ikä** *s.* *fysiol.* Naisen e. **-kausi** *s.*, vars. *fysiol.* naisen ikäkausi, jolloin kuukautiset lakkaavat.

ehtymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* aina antava t. tuottava, tyhjentymätön, loppumaton, antoisa, riittoisa, runsas, rikas, yltäkylläinen. | E:tömät määrät suoloja. Aurinko on e. lämmön lähde. E. runsauden lähde. E:tömät rahavarat. Kalevala on e. aarreaitta. E. satuvarasto. E. puheenaihe. Kumpuaa e:tömästi aiheita ja kauneusarvoja. E:tömällä voimalla. Tutkijalla oli suunnitelmia e:tömiin. Henkinen joustavuus ja e:tömyys.

ehty|ä[14*] *v.* nesteen tuottamisen t. tulemisen vähenemisestä t. loppumisesta: tyrehtyä, tyhjetä; vähetä, heiketä, huveta, laimeta; lakata, loppua, tukahtua, pysähtyä. **1.** subj:na tuottaja, lähde tms. **a.** käydä vähämaitoiseksi t. lakata antamasta maitoa. | Lehmä, vuohi e:y, on e:neenä. Rinnat e:vät. **b.** kuivua. | Lähde on e:nyt. Lopuksi erämaan hiekkaan e:viä virtoja. Auringon paahtaessa sadepurot e:vät. **2.** subj:na neste tms. | Maito, maidontulo e:y. Lähteen vesi e:y. E:nyt vedensaanti. - - on luoti käynyt sydämeen, on veri e:nyt °CAJ. **3.** ed:iin liittyvää kuv. käyttöä. | Hän oli synnyttänyt seitsemän lasta ja sitten e:nyt. Munimiskyky e:y. Satoja otetaan, kunnes maa e:y. Nurmikot e:vät. Rikkaimmat kullanhuuhdontapaikat ovat e:neet. Rahastot, rahan lähteet ovat e:neet. Ruohon kasvu e:y. Lämpö e:y kiukaasta. Kauppa, vienti on e:mässä. Suvun elinvoima on e:mässä. Mielikuvituksen e:minen. Runosuoni e:i. Sanat e:ivät. Verevän pojankin sukkeluudet olivat e:neet LINN.

ehy|t[73] *a.* -esti *adv.* = eheä. | E. vaatetus. Sänky oli huoneen ainoalla e:ellä seinällä. On vain yksi e. viikko pääsiäiseen. E. persoonallisuus. Rakenteeltaan e. näytelmä. E. tunnelma. E. jouluilo. Antautui e:esti ja kokonaan rakkaudelleen. Laulu soi e:enä ALKIO. Ei tule enää e:ttä elämästä AHO. - - oli meidän iltamme varsin e. SILL. Pohjaltaan Runeberg oli e., ihanteinen ja sopusointuinen runoilijaluonne TARK. Ja anna minun pojalleni Salomolle e. sydän noudattamaan sinun käskyjäsi VT.

ehyt|laitainen *a.* E. lehti. **-tunnelmai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. runo. **-tyyli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Ryijyjen e:syys.

ehätty|ä[1*] *v.* *harv.* = seur. | Hoitaja e:i apuun.

ehättäyty|ä[1] *refl.v.* (< seur.) kiiruhtaa, joduttautua. | E. tappelijain väliin. Joku tuntematon mies e:i pelastajaksi.

ehät|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.*; *harv.* ehdättää. **1.** ehtiä, ennättää, keritä, joutua. | E. paikalle, luokse, väliin. E. apuun, hätään. E:in ennen häntä. E:in hänen edelleen. E:imme sentään ajoissa. **2.** kiiruhtaa, rientää. | Poika e:ti jäljessä minkä voi. Kaikki e:tivät ikkunaan. E:än jo tänään toimittamaan asian. Täytyy e. katsomaan, etteivät vie kaikkia puita. Minä koetin e., että saisin tämän loppuun PAKK. **3.** ed:iin liittyen: puuttua nopeasti (puheeseen), kiireesti keskeyttää (puhe), saada sanotuksi, pistää väliin. | E. sanomaan, vastaamaan, puhumaan. Emäntä e:ti neuvoa kysymään. Tämä on sitten se meidän toinen luokkamme, e:ti A. selittämään. Ei, ei, tee sinä vain kuten haluat, e:ti Pekka. | "Niin, silloin minä jumal'-aut"... — "Älä kiroo!" e:ti sisar LINN. **4.** saavuttaa. | Rosvot e:tivät matkustajat. Myrsky e:ti laivan. Taitaapa väsymys jo e. TALVIO. **5.** saattaa (poikki); kuljettaa, siirtää. | Etkö, hyvä mies, läksisi meitä e:tämään poikki joesta? KS. - - kun vieras saapuu salojärven taakse venettä huhuilemaan, ei kukaan uskalla lähteä e:tämään PAULAH. Arkun aittahan e:in KAL. Hän e:ti ajatuksensa kohtauksesta toiseen SILL.

ei *kieltov.* Yl. persoonamuodot: en, et, ei, emme, ette, eivät; imperat. tav. älä, älköön, älkäämme, älkää(tte), älkööt, harvemmin elä, elköön, elkäämme, elkää(tte), elkööt; *runok.*, *murt.* t. *vanh.* imperat. yks. 2. pers. myös: ällös t. ellös, elkösi, 3. pers. älkään t. elkään, mon. 2. pers. elkätte t. elkötte. Kangistuneita muotoja: I partis. epä- etuliitteenä, II inf. instr. *murt.* eten.

1. kieltää pred:iin kuuluvana koko lauseen sisällön. | En uskalla. Te ette tunne häntä. Antti ei totellut. Siitä ei pääse mihinkään. Älä missään nimessä koske! Älköön kukaan olko tuomarina omassa asiassaan. [Äänettömyyttä] elköön hämmentäkö muu kuin huuhkain käheällä huudollansa KIVI. Ellöspä, hyvä Jumala, / elkösi sinä ikänä / luoko lasta luonnotointa KAL. — Huom. erik. seur. tyylikeinot: **a.** kieltosana on kieltoa tehostavana lauseen alussa. | Ei hän sitä tahallansa tehnyt. Ei tämän hevosen reessä ehdi taipaleella vanheta. Ei ole hän ihminen, vaan Hiien henki hänessä ihmishaamussa käy KIVI. **b.** kieltosana toistetaan kiellon tehostamiseksi. | Ei saa kirota, ei. En raski sinusta erota, en.

Se ei liikuta minua, ei vähääkään. Ei ei, istukaa vain! Ei, ei, en minä häntä vihaa. Ei, tuhat kertaa ei. Ei — ei, ei — ei, ensi kertaa katson Bruniusta silmiin, ajatteli Olga SILL. **c.** kieltosana kumoaa (us. kielteisen) ilmauksen esittäen sen vastakohdan todeksi. | Leikkaus ei ollut tuskaton. Hän ei syyttä suotta valitellut. Se ei ole totta. Asia ei ole minulle outo. Ehdotuksesi ei ole niinkään tyhmä. Ei ole pelkoa, ettei asia menestyisi. Ei ole varmaa, ettei huhussa ole perää. **d.** kieltosana edustaa ellipt. yksin pred:a, mutta täydentyy edellä olevasta. | "Tuletko?" — "En." | Sinun on mentävä, tahdoit tai et. | "En lähde." — "Vai et." | No, kun ei ole, niin älköön. Oli tai ei. **e.** kieltosana edustaa (us. vakiintuneissa ilmauksissa) ellipt. pred:a; tav. täydennettävissä olla-v:n, joskus jnk muun v:n muodolla. | Ei siinä kyllin. Ei hätää. Ei kiirettä mitään. No, ei ihmeitä. Ei merkkiäkään katumuksesta. Ei askeltakaan pitemmälle. Ei luotua sanaa. Ei rikkaa ristiin. Kun ei, niin ei. Elä sinä siinä! Älä hiidessä! Ei perhana! — Ellipt. ilmaus *ei kuin* (kans.). Metsä ei kuin vilahteli jäljelle jääden AHO.

2. kielt. vastauksena kysymykseen t. (retorisesti) edellisen ajatusjakson torjuen; ilmaisee joskus yllättymistä, kummastelua. Kieltosana voi tällöin olla part:n luonteinen, mikä ilmenee kangistuneesta yks. 3. persoonan muodosta. | Ei kiitoksia. Ei, sitä en tarkoittanut. Ei, ei, en minä häntä vihaa. | "Pojalta katkesi jalka." — "Ei, mutta sehän on vallan hirveätä!" | "Lääkäri on määrännyt minut kävelemään." — "Ei, mutta ihan totta?" LEINO. | "Tiedätkö, että Anni on kihloissa?" — "Elähän!" | "Pastori sanoi odottavansa." — "Elä, vai sanoi" JOTUNI. | Ei mutta kylläpä! huudahti toverini AHO. — Kieltosanan erikoisasu antaa kielt. vastaukselle eril. vivahduksia. | "Oletko sinä sairas?" — "Een." | Eei, kyllä niitä tulee, mutta eivät ole vielä ehtineet ALKIO. Mutta nyt tarttui Iivana asiaan, epäsi leveästi: E-ei... ei... ei... jei... jei LASSILA. — Ks. myös ehei.

3. kieltää yksityisen lauseenjäsenen, joka voi suhteellisen höllästi liittyä muuhun lauseeseen. | Ei vallan lähellä ihmisasuntoja. Mutta ei kauankaan sen jälkeen syntyi minulle pikku sisar. Taudin synnyttää jokin ei vielä tarkoin määritetty tartunta-aine. - - hän on niitä — ei aivan tavallisia —, jotka ajattelevat omilla aivoillaan KOSKENN. — Olemme tulleet ei [par. emme] vain huvittelemaan, vaan myös päättämään tärkeistä asioista.

4. liitepart:n kera: *eikä* a) painottomasti, kieltosana ynnä kopulatiivinen konj.; ks. myös 5: ei — eikä. | Tähän saakka eikä edemmä! Sietäisit korvillesi, äläkä ole varma, ettet vielä saakin! LINN. Eikä ollakaan, kun tulla suhahtaa käärme JOTUNI. b) vakuuttavasti t. painokkaasti kiellettäessä; -kä ei ilmaise kopulatiivista suhdetta. | Enkä maksa. | "Seiso suorassa!" — "Enkä seiso!" | "Sellaista hevosta ei ole toista." — "Eikä sitä olekaan" ALKIO. | "Kyllä minä nyt otan tulta." — "Etkä otakaan" TALVIO. — *eikö, eikös* (murt. *eiko, eikos, eiköstä*, 2. pers. *eks*). a) kysymyksissä. | Etkö uskalla? Eikö isä ole tullut? Eikö asiaa vielä ole käsitelty? — Disjunktiivisessa kysymyksessä. | Onko voiton mahdollisuuksia vai eikö? En tiedä, tuleeko hän vai eikö. b) vars. kohteliaassa kysymyksessä. | Etkö tule syömään? Enkö saisi sinua auttaa? c) kysymyksessä, johon odotetaan myöntävää vastausta. | Eikös se ole Juha? Eikös niin, tytöt? Eikö totta? Etkö sinäkin ole samaa mieltä? | Se on niin hauskan näköinen. Eikö olekin? d) huudahduksissa, ajatus myönteinen. | Enkös arvannutkin! Enkö sitä sanonut! Eikös lempo! Eikös vain niin ole käynytkin! Eikös alkanutkin ilma jo sädehtiä! SILL. — *eiköhän* (murt. *eiköön*). Enköhän jo lähde. Eiköhän olisi parasta, että - -. | "Taitaapa olla lähtövalmiina kuorma." — "Eiköhän ole" KATAJA. - - eiköön siellä nyt juoksu tule MERIL. - - eiköön vaarin olisi jo aika siirtyä tästä Alaheikkilässäkin käymään IVALO. — *eiköstä*. Eiköstään Pekka ole minua parempi? Mutta eiköstä olekin tuossa meidän veräjä! — *eipä, eipäs*. Eipä oikein. Eipä tietenkään. Eipä silti! | Älkäähän taloa kiertäkö! — Eipä ei. | Tulisi Ilmari edes katsomaan, mutta eipäs KOJO. | Isä se on teitä kaivannut kerran jos toisenkin. — Eläpäs ukkoa, eh-heh JOTUNI. — *eipähän* (murt. *eipään*). "Komiako oli?" — "Eipähän ilman." | "Ja ne olivat tähtiä tai Jumalan silmiä." — "Eipään" JOTUNI.

5. rinnastavaa käyttöä: *ei — ei*. Ei puhunut puoleen ei toiseen. Häntä ei näkynyt ei kuulunut. Sinun kanssasi ei pääse puuhun ei pitkään. Ei mieskupparia, ei naislukkaria SL. — *ei — eikä*. Ei Matti eikä Maija. Ei sitä eikä tätä. Ethän ole mies etkä mikään. Ei keinolla eikä millään. En kiellä enkä käske. — *ei — vaan*. Et sinä, vaan minä. Ei ole surun, vaan ilon syytä. Tästä ei ole hyötyä, vaan vahinkoa. — *ei ainoastaan — vaan -kin, myös(kin), jopa* t. *vielä(pä)* ks. näitä. | Ei ainoastaan äiti, vaan lapsetkin. Eivät ainoastaan ahvenet, vaan myöskin särjet asustavat risukossa. Ei ainoastaan suotavaa, vaan vieläpä välttämätöntä. — Yleiskieleen on päässyt myöskin seuraavanlainen käyttötapa (vrt. 3): Mäki oli ei ainoastaan jyrkkä, vaan myöskin liukas. Juostaan pikkuseikan vuoksi ei ainoastaan yhden lääkärin luo, vaan lääkäristä lääkäriin.

6. vahvistavan t. lieventävän part:n kera. | Ei ensinkään, ei hevin, ei ilmoisna ikänä, ei kuinkaan, ei lainkaan, ei laisin(kaan), ei likikään, ei mar, ei millään, ei mitenkään, ei millään ehdolla, hinnalla, ei millään muotoa, ei missään nimessä, ei mitenkään, ei ollenkaan, ei suinkaan, ei toki, ei totisesti, ei varmaankaan, ei yhtään ym., ks. näitä. Ei edes, ei juuri, ei oikein, ei varsin ym., ks. näitä.

7. *s:sesti*. Tuhatkertainen ei. Vastaukseksi tuli jyrkkä ei. En osannut sanoa siihen jaata enkä eitä. Ei voitu päästä selville jaasta ja eistä [eduskunnan äänestyksessä].

ei- alkuosana yhd:oissa, jotka ilmaisevat perusosan ilmaiseman käsitteen ulkopuolella olevaa:

ei- = muu paitsi, muunlainen kuin, kaikki muut kuin. Vrt. epä-, jolla etuliitteellä muodostetut yhdysnominit tav. ilmaisevat perusosan ilmaiseman käsitteen vastakohtaa: ei-kristillinen — epäkristillinen, ei-taloudellinen — epätaloudellinen. *ei*-sanaa käyt. tilap. erittäin laajalti, joskaan ei kansanomaisesti sekä s:n että a:n edessä. Esim. *ei-ammattimie|s* (s.) Esitys on koetettu saada niin helppotajuinen, että e:het voisivat kirjaa käyttää. *ei-biologi|nen* (a.) Rotu-käsitteen käyttö e:sessa merkityksessä. *ei-dekadi|nen* (a.) E:set mitat)(kymmenmitat. *ei-eurooppalai|nen* (a.) E:set rodut. *ei-huoltovelvolli|nen* (a.) Kaupungin varatöissä olevat nuoret henkilöt eli ns. e:set. *ei-juutalai|nen* (s. ja a.) Evankeliumia ruvettiin julistamaan myöskin e:sille, pakanoille. *ei-jäsen* (s.) Voitto-osuutta jaetaan myös e:ille. *ei-kristilli|nen* (a.) E:set uskonnot. *ei-kukkiva* (a.) E:t [par. kukkimattomat] huonekasvimme. *ei-metallinen* (a.) Kalkkikivi on e. mineraali. *ei-minä* (s. fil.) *ei-protestantti|nen* (a.) E:set maat. *ei-ratsastava* (a.) E:t joukot. *ei-sokeri* (s.) Juurikkaiden mehu sisältää ruokosokeria ynnä erilaisia vieraita aineita, joita nimitetään e:ksi. *ei-suomalainen* (s. ja a.) *ei-valtiolli|nen* (a.) Erotus valtiollisen ja e:sen yhtymän välillä. *ei-venäläi|nen* (s. ja a.) E:set kansallisuudet. *ei-ylioppilas* (s.).

eideet|ikko[2*] *s. psyk.* henkilö, joka kykenee muistissaan uudistamaan mielikuvan niin havainnollisena, että se tuntuu yhtä eloisalta kuin alkuperäinen aistimus. **-ti|nen**[63] *a. psyk.* E:set kuvat ovat aistimusvoimaisia mielikuvia, jotka havainnollisuudessaan lähenevät aistimusta.

eijaa *interj. heng.* ilon, riemun ilmauksena. | E., e., / riemuani, / autuuttani VK. E.! Jo toivoin sielu riemuitseepi VK. | E.! mun isäni on valinnut parhaan osan, on astunut hurskasten tielle. E.! nyt soikoot kanteleet ja huilut KIVI.

eilen *adv.* kuluvan päivän edellispäivänä, eilispäivänä; vrt. huomenna. | E. aamulla, päivällä, illalla. Tulin e. Olin e. sairas. Jeesus Kristus on sama e. ja tänään ja iankaikkisesti UT. **-iltai|nen** *a. harv.* eilisiltainen. | E:sten hyväilyjen muisto SILL.

eilettäin *adv. harv.* eilen. | Tuli e. vähän hummattua KIANTO.

eili|nen[63] **1.** *a.* eilen ollut, tapahtunut tms., eilispäivään kuuluva, eilispäivän, eilispäiväinen. | E. aamu. E. asia, kirkonmeno. E:set puheet. E:set illalliset. E. sanomalehti. Muistan sen kuin e:sen päivän 'selvästi'. Ei ole e:sen teeren poikia [= ei ole aivan nuori, kokematon t. tietämätön] SP. Ei ole e:sestään muuttunut. Kaikki on vielä e:sellään. **2.** *s.* eilinen päivä, eilispäivä. | E:sen vastainen yö. E:sestä asti. E:sestä viikko. Tunnen hänet e:seltä. Mua painaa muistot e:sen ja toivot huomenen KOSKENN.

eilis|aamu *s.* E:aamuna. **-aamuinen** *a.* **-en|päiväinen** *a.* = eilispäiväinen. **-ilta** *s.* E:na. **-iltai|nen** *a.* E:set toverit. E:set kalat ovat vielä perkaamatta.

eilisi|n *adv. harv.* eilen. | He olivat e. saapuneet Saksasta. **-ttäin** *adv. harv.* eilen.

eilis|päivä *s.* eilinen päivä, eilinen. | E:päivänä. E:päivän posti. E:päivän tapahtumat. — *Kuv.* (läheisimmästä) menneisyydestä. | E:päivän maailma. Tuttavuutemme ei ole e:päivältä. Kehrääminen ei ole e:päivän keksintö. Mehän olemme e:päivän lapsia emmekä mitään tiedä VT. **-päiväi|nen** *a.* E:set matkatoverukset. E:stä ruokaa. Ei ole vanhaa, vaan ei aivan e:stäkään. Jousi-sana ei ole e:siä.

eillimmäi|nen[63] *sup.a. murt.* edellimmäinen. | Mutta kaikista e:senä hiihtää Kari AHO.

eine[78] *s.* **1.** ensimmäinen ateria noustua; aamiaispala, joka haukataan ennen kuin lähdetään ulkotyöhön. | Tuoda, toimittaa e:ttä. Syödä, ottaa e:ttä. Haukata jotain e:eksi. Olla e:ellä 'syömässä einettä'. Päästä e:eltä. **2.** ruoka, ravinto. | E:en jatko 'ruoan lisä'. En saanut e:en palaa. - - eikä koko päivänä maistanut e:en muruakaan AHO. Onpa tässä runsaastikin pinottu etehemme e:ttä KIVI. E:en rauha enentää, / sota viljan vähentää VK. **3.** *murt.* hiven, hiukkanen, rahtunen. | E:en verran 'hieman, hiukan'. Ei e:ttäkään. - - eivät olleet veljet vielä maistaneet ruuan e:ttä KIVI. Tuosta on vielä veistettävä e. pois KILPI.

eine|etön[57] *kar.a.* < ed. | - - yöt itki unettomana, / päivät e:hettömänä KAL. — *Lääk.* E. [= (aamuiseltaan) tyhjä] maha.

eineh|tiä[17*] *v.* syödä einettä, aamuateriaa; yl. syödä, aterioida. | Kun on e:ditty, menevät ihmiset töihinsä. Illan suussa poiketaan taloon e:timään. Varis tepasteli niityllä e:timässä. — *Harv.* syöttää. | Mikkokin kävi hevostaan e:timässä KAUPPISH.

einepala *s.* aamiaispala, aamuruoka.

eine|s[64] *s. ruok.* lihakaupoissa myytäviä kylmiä valmiita t. lämmitettäviä puolivalmiita ruokia; vrt. leikkele. | Piirakoita, sillisalaattia ym. e:ksiä. Lämmitettäviä e:ksiä ovat mm. kaalikääryleet ja lihapyörykät. **-keittiö** *s.* **-tuote** *s.*

eis[7] *s. mus.* korotettu e.

eisty|ä[1] *v. murt.* edistyä. | Tuosta e:vi etemmä KANT. Uin ja uin, mutta e:nyt ei matkani AHO. Teinit jälkeen jäi, kun e:i ratsukyyti LARINK.

eittämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* epäämätön, kieltämätön, kiistaton, epäilyksetön, varma, selvä, ilmeinen, ehdoton. | E. tosiasia, etuoikeus, velvollisuus. E. totuus vain on, että - -. Ei voi sanoa tutkimuksen päässeen e:tömään tulokseen. Rautatiekuljetuksen e:tömiä etuja ovat nopeus, täsmällisyys ja halpuus. Kirjanpidon merkitys maataloudessa on e. E. kirjallinen auktoriteetti. Teos, jolla on e:tömästi pysyvä taiteellinen arvo.

eittä|ä[2*] *v.* sanoa ei, sanoa vastaan, kieltää, kiistää. | Huonosti on laitamme, vaikka kuinka koettaisimme sitä e. — *eittämättä* kieltämättä, kiistämättä, epäilemättä, ehdottomasti, selvästi. | Kirjan e:mättä tärkein osa. Olin e:mättä hävinnyt.

ejakulaatio[3] *s. fysiol.* siemennesteen syöksymisestä: siemenheitto, -syöksy.

ejektori[5] *s. tekn.* sysäri. **1.** tyhjennyspumppu,

jonka toiminta perustuu nesteen t. kaasun virtauksella välittömästi aikaansaatuun imuvaikutukseen. 2. laite, joka poistaa tuhkan ja kuonan höyrylaivan kattilahuoneista.
ekinokokkimato s. Taenia echinococcus, koiran heisimato.
ekipaaši[4] s. ajoneuvot, vaunut (hevosineen); varustus; aluksen miehistö.
ekivookki[4*] a. kaksimielinen, rivo.
eklekti|kko[2*] s. henkilö, jonka katsantokanta, ajatusmaailma t. tieteellinen t. taiteellinen tuotanto on eri lähteisiin pohjautuvaa, valikoivaa. -|**nen**[63] a. -sesti adv. -syys[65] omin. valikoiva, sovitteleva; vrt. ed. ja seur. | E. taide. Aikakauden filosofialla oli e. luonne. -**sismi**[4] s. tieteen (vars. filosofian) t. taiteen alalla ilmenevä pyrkimys valikoida ja sovitella yhteen käsityskantoja, taidesuuntia tms.
ekliptika[11] s. *täht.* auringon näennäinen rata taivaanpallolla.
eklogi[5] s. pieni runoelma, paimenlaulu.
ekologi|a[15] s. *biol.* oppi elollisten olentojen mukautumisesta luonnolliseen ympäristöönsä. -**nen**[63] a. *biol.* E. tutkimustapa.
eko|nomi[4] s. talousmies, taloudenhoitaja, varainhoitaja; vars. kauppakorkeakoulun päästötutkinnon suorittanut henkilö. -**nomia**[15] s. **1.** *vanh.* talous, talousoppi. | V. 1747 perustettiin Turkuun e:n professorinvirka. **2.** us. *ark.* taloudenhoito; taloudellinen asema. | Hoitaa hyvin e:nsa. N.N:llä on loistava e. -**nomi|nen**[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. taloudellinen, talous-. | E. tila, ahdinko. -**nomisoida**[18] v. noudattaa säästäväisyyttä. -**nomisti**[4] s. *tal.hist.* fysiokraatti. -**nomistinen**[63] a. E. eli fysiokraattinen koulukunta.
eKr. *lyh.* (myös: e.Kr.) ennen Kristusta.
eksakti[6] a. -sti adv. = seur.
eksakti|nen[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. ehdottoman tarkka, täsmällinen. | E:set havainnot. E:set tieteet 'matemaattisesti ilmiöiden lakeja esittävät tieteet'. E. logiikka. Vaaditaan e:sia tietoja. Esittää huomioitten tuloksia e:sessa muodossa. Määrittää jk e:sesti.
eksaraatio[3] s. *geol.* maajään kulutustyö.
ekseema[13] s. *lääk.* rohtuma.
ekse|geesi[4] s. (tieteellinen) raamatunselitys. -**geetti**[4*] s. raamatunselittäjä. -**geetti|nen**[63] a. -sesti adv. E:set selitykset. E. tiede, koulu. -**getiikka**[10*] s. raamatunselitysoppi, -tiede. | Vanhan testamentin e.
eksekutiivinen[63] a., vars. *lak.* täytäntöönpanoa koskeva t. siihen perustuva. | E. panttioikeus.
eksellenssi[4] s. *harv.* ylhäisyys (arvonimenä).
eksemplaari[4] s. kappale, esim. kirjateosta; kappale, yksilö esim. luonnontieteellistä esinettä. | Painettu e. Harvinainen e. Hyvin säilynyt e. Agricolan Rukouskirjaa. Asiakirja kirjoitettiin kahtena e:na. Tunnetaan vain yksi e.
eksentri|nen[63] a. -sesti adv. -syys[65] omin. **1.** epä-, erikeskinen;)(konsentrinen. | E:set ympyrät. Hyperbelin e:syys. **2.** *kuv.* yltiöpäinen, kiihkeä, tasapainoton. | E. nainen, luonne. E. puku. Lyriikkaamme on sanottu eurooppalaiseksi ja e:seksi. E:set aatteet.
eksentrisiteetti[4*] s., vars. *mat.* eksentrisyys, epä-, erikeskisyys. | Ellipsin, kartioleikkauksen e. Kahden ympyrän e.
eksentteri[6] s. *tekn.* epäkesko.
eksessiivi[4] s. *kiel.* eräs murteellinen suomen kielen sija, esim. luo*nta*, koto*nta*.
eksisteera|ta[35] v. *ark.* oleilla, "vaikuttaa". | Hra P. e:a nykyään Pariisissa.
eksistenssi[4] s. olemassaolo. | Kansan itsenäisen e:n ehdot. -**minimi** s. *tal.* vähin tulojen määrä, jolla voi tulla toimeen, toimeentulominimi.
eksistentia|lismi[4] s. eräs toisen maailmansodan jälkeen Ranskassa syntynyt kirjallinen suunta. -**listi**[4] s. eksistentialismin kannattaja, eksistentialistinen kirjailija. -**listinen**[63] a.
ekskavaattori[6] s. **1.** *lääk.* (hampaan) koverrin. **2.** *tekn.* kaivukone.
eksklusiivi|nen[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. jnk t. kaiken muun pois sulkeva, yksinomainen. | Käsitteet Jumala ja maailma, aika ja iankaikkisuus ovat täysin e:sia ERKKI KAILA.
ekskreett|i[4*] s. *fysiol.* kuonaerite; vrt. sekreetti. | E:ejä ovat hiki, virtsa ym.
ekskrementti[4*] s. *lääk.* uloste; vars. vielä ulostamattomista ravinnonjätteistä puhuen: suolikuona.
ekskursio[3] s. tutkimus- t. huvitarkoituksessa tehty retki, retkeily.
ekskurssi[4] s. poikkeaminen puheena t. kirjoituksessa käsiteltävänä olevasta asiasta. | - - riittää pieni e., muutamat viittaukset asian mahdolliseen ratkaisutapaan HOLLO.
eksogaami|nen[63] a. vrt. seur.;)(endogaaminen. | On olemassa e:sia sääntöjä, jotka kieltävät tietyn ryhmän jäseniä menemästä naimisiin keskenään.
eksogamia[15] s. tapa, ettei saa mennä naimisiin omaan heimoon t. ryhmään kuuluvan kanssa;)(endogamia.
eksogeeni|nen[63] a. ulkosyntyinen, ulkoa aiheutuva, ulkopuolinen;)(endogeeninen. | Maapalloon vaikuttavat e:set voimat. Hermostuneisuuden e:set syyt.
eksootti|nen[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. vierasmainen, vars. eteläisistä, kaukaisista t. troopillisista maista peräisin oleva, niihin kuuluva t. niille ominainen, etelämainen; joka tekee vieraan, kotimaisista oloista jyrkästi poikkeavan vaikutuksen. | E:set maat. Museon e:set kokoelmat. E. loisto. E. tyyli. E:set aiheet taiteessa. E:set kuvitelmat, mielikuvat. — E:sen näköinen. Rouva N:n tumma e. hahmo. Pukeutua e:sesti. E:suuden ihailu.
eksoterminen[63] a. lämpöä kehittävä. | E. reaktio.
ekspansiivinen[63] a. jolla on taipumus t. halu ekspansioon, laajentumishaluinen. | E. politiikka.
ekspansio[3] **1.** vars. valtion alueen t. sen vaikutusvallan laajentaminen. | Venäjän e. Aasiassa. Keskiajan kirkon aatteellinen ja aineellinen e. Taloudellinen e. **2.** *fys.* (kaasun) laajeneminen;)(kompressio.
ekspansio|keskus s. Ranska kulttuurin e:keskuksena. -**pyrkimys** s. Mongolirodulla on voimakas e. — *Fys.* Kaasun e. -**voima** s. *fys.* kaasun paine l. tensio.

ekspedioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* toimittaa, lähettää, selvittää, suorittaa. | E. kirje, lähetys, asiapapereita. E. asiakas 'suorittaa asiakkaan toimeksi antama, pyytämä tehtävä'.
ekspeditio[3] *s.*, us. *vanh.* ekspediointi, lähetys, toimitus; lähetystoimisto; asiakkaiden vastaanotto-osasto; erityisesti varustettu tutkimus- t. kaupparetkikunta.
ekspeditööri[4] *s.* virkailija, joka ekspedici jtak, esim. postia, toimentaja. | Hovioikeuden, vakuutusyhtiön e. — *Yhd.* postie.
eksperimentaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kokeileva, kokeellinen, kokeilu-. | E:sta tietä. E. psykologia.
eksperimentoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kokeilla, tehdä kokeita.
eksperimentti[4*] *s.* koe.
ekspertti[4*] *s.* asiantuntija. | Vaatetusalan e.
ekspiraatio[3] *s.* uloshengitys.
ekspiratori|nen[63] *a. fon.* -sesti *adv.* uloshengitys-;)(inspiratorinen. | E:set äänteet 'ulos hengitettäessä muodostuvat äänteet'. E. eli dynaaminen aksentti 'paino'.
eksplanatiivikonjunktio *s. kiel.* selittävä rinnastuskonjunktio. | E:ita ovat *sillä, näet* ja *nimittäin.*
eksplanatiivinen[63] *a. kiel.* E. konjunktio 'eksplanatiivikonjunktio'.
eksplantaatio[3] *s. lääk.* kudosviljelmä.
eksplementti|kaari *s. mat.* E:kaaret 'kaksi kaarta, joiden summa on 360 astetta'. **-kulma** *s. mat.* E:t 'kaksi kulmaa, joiden summa on täysi kulma eli 360 astetta'.
eksplikatiivikonjunktio *s. kiel.* yleisesti alistava konjunktio. | E. *että.*
eksplikatiivinen[63] *a. kiel.* E. konjunktio 'eksplikatiivikonjunktio'.
eksplisiittinen[63] *a. fil.* selvästi, seikkaperäisesti esitetty, sellainen jonka koko merkitys on täydellisesti ilmaistuna;)(implisiittinen.
eksploatoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* käyttää hyväksi, hyödyntää; riistää, kiskoa kohtuutonta hyötyä. | E. kaivosta, koskivoimaa. Metsät ovat kaukana vuoristossa, joten niiden e:minen on vaikeata.
eksploosio[3] *s. fon.* artikuloivien ääntöelinten irtautuminen kosketuksesta klusiileja muodostettaessa, laukeama;)(imploosio.
eksplosiivi[4] *s. fon.* (*rinn.* eksplosiiva[10]) umpi-, paukeäänne, klusiili.
eksponentt|i[4*] *s.* **1.** *kirjall.* ilmentymä, ilmennys, ilmaus. | Aikakauden koko henkisen kulttuurin e. -- Shakespeare ja Goethe voitaisiin nähdä objektiivisen idealismin suurina taiteellisina e:einä R.KOSKIMIES. **2.** *mat.* luku, joka osoittaa, mihin potenssiin kantaluku on korotettu (esim. n lausekkeessa a^n), korotin. **3.** *kirj.* kirjaimen t. numeron oikeassa ylänurkassa oleva pieni numero t. kirjain.
eksponentti|funktio *s. mat.* **-käyrä** *s. mat.* eksponenttifunktion graafinen käyrä. **-yhtälö** *s. mat.* yhtälö, jossa tuntematon suure esiintyy eksponenttina.
eksportoi|da[18] *v. liik.* -nti[4*] *teonn.* viedä maasta, harjoittaa vientikauppaa;)(importoida.
eksportti[4*] *s. liik.* vienti, vientikauppa;)(importti. **-kauppa** *s.*
ekspositio[3] *s.*, yl. *vanh.* **1.** näytteillepano, näyttely. **2.** estetiikassa: draamallisen toiminnan ensimmäinen aste, aloittelu, johdanto. **3.** *mus.* **a.** sonaattimuodon esittelyjakso. **b.** fuugan ensimmäinen taite.
ekspressi[6] *s.* **1.** pikalähetti. **2.** pikajuna.
ekspressiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* estetiikassa: ilmeikäs, sattuva, elävä. | E. runollinen tulkinta. Maalauksen e. ilmeikkyys.
ekspressi|juna *s.* pikajuna, kaukopikajuna. **-kirje** *s.* pikakirje. **-lähetys** *s.* pikalähetys.
ekspressionismi[4] *s.* taidesuunta, joka objektiivisen luonnonmukaisuuden asemesta panee pääpainon henkilökohtaiseen elämykseen, tunnelmaan perustuvaan näkemykseen; vrt. impressionismi. | E:lle ominaiset räikeät värit. Saksan e:n vaikutusta on havaittavissa mm. eräissä Lauri Haarlan draamoissa.
ekspressionisti[4] *s.* ekspressionismin kannattaja, ekspressionistinen taiteilija. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* ekspressionismia kannattava, siihen kuuluva t. sille ominainen. | E. koulukunta. E. väritaide.
ekstaasi[6] *s.* haltiotila, hurmio, hurmos. | E:n hurma. Olla e:ssa. — *Leik.* A. joutui aivan e:in palkankorotuksen johdosta. **-tila** *s.*
ekstaatikko[2*] *s.* henkilö, jolla on taipumus joutua ekstaasiin.
ekstaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ekstaasiin kuuluva, sille ominainen, ekstaasi-, hurmos-. | E. hurmio, elämys, järkytys. E:set ilmiöt, kokemukset. E:set menot, tanssit. E. liike. Alkukristillinen e:suus.
ekstemporoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* pitää puhe, soittaa tms. "ex tempore", so. valmistautumatta, "kylmiltään"; improvisoida. | E:tu runo.
ekstensiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* ulottuvainen, laajeneva; ulospäin suuntautuva; laajaperäinen;)(intensiivinen. | Sivistyselämässämme on pyritty e:syyteen, kun pitäisi pyrkiä intensiivisyyteen. — *Psyk.* E. ja intensiivinen tarkkaavaisuus. — *Fys.* E. suure 'suure, jolla on avaruudessa havaittavaa ja mitattavaa tilavuutta'. — *Maat.* E. maatalous 'maatalous, jossa käytetään pääomaa ja työtä vähän pinta-alayksikköä kohti, laajaperäinen maatalous'. Metsätalous on työn puolesta e:stä taloutta.
eksteriööri[4] *s.* ulkopuoli, -kuva;)(interiööri. | Rakennuksen e. — *Erik.* (koti)eläimistä. | Lehmän e.
eksterritoriaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vapaa oleskeluvaltion tuomio- ja täytäntöönpanovallasta. | E. lähettiläs. **-oikeu|s** *s.* E:tta nauttiva vieraan vallan edustaja.
eksterritorialiteetti[4*] *s.* eksterritoriaalisuus. | E. ilmenee mm. siten, että lähettiläs on henkilökohtaisesti loukkaamaton.
ekstirpaattori[4] *s.* kynsiäes.
ekstra *puhek. liik.* **1.** *a.* (yks. partit. ekstraa, muutoin ja us. myös partit:ssa olevan s:n attr:na taipum.) ylimääräinen, lisä-; erityinen; epätavallinen, erikoinen, erinomainen. | Saada jstak e. palkkio. — Vars. mainostettaes-

sa. | E. laatua. E. (myös ◡) jauhoja. — *S:sesti.* Ansaita vähän e:a. Hänellä on joka ilta jotakin e:a 'vieraskäyntejä tms.'. Ensi kesäksi Suomen kansalla on odotettavissa jotakin e:a. 2. *adv.* erikoisen, erittäin. | E. priima. E. hyviä omenia. E. lihava kirjasin.

ekstrahoi|da[18] *v.*, vars. *kem. farm.* -nti[4*] *teonn.* uuttaa. | E. hartsia puusta.

ekstrakti[6] *s.*, vars. *kem. farm.* uute, uutos. | Juoksevat, sakeat, kuivat e:t. — *Yhd.* humala-, liha-, mallas-, väripuue. — *Kuv.* - - oli Ollin seura aina kajastanut hänelle parhaana osana pääkaupungista, ikäänkuin sen henkisen elämän tuoksuna ja e:na LEINO.

eksyil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < eksyä.

eksyksi|ssä, -stä, -in *adv.* tiestä t. kulkusuunnasta tietämättömänä, harhassa, harhateillä, eksyneenä. | Olla, harhailla e. Vaelsin kuusi vuorokautta e:ssäni. Päästä e:stä. Joutua, mennä e:in. - - tie on hyvää, eikä se e:inkään kuljeta AHO. — *Kuv.* Me vaelsimme kaikki e. niin kuin lampaat VT. Armon tieltä poikenneita / e:stä ojenna VK.

eksymy|s[64] *s.*, vars. *kuv. ylät.* erehdys, harhaanmeno; hairahdus, lankeemus, rikkomus. | Viekoittaa e:ksiin. - - Herra Jeesus, auta meitä / e:ksen vallasta VK. - - joka palauttaa syntisen hänen e:ksensä tieltä, se pelastaa hänen sielunsa kuolemasta UT.

eksymä[10] *s. fys. mer.* laivan metalliosien aiheuttama kompassineulan poikkeaminen magneettisesta meridiaanista, deviaatio. **-kaarto** *s. mer.* eksymän kuvaannollinen esitys. **-taulu(kko)** *s. mer.* eksymäkaarron avulla tehty taulukko, josta nähdään aluksen pidetyn eksynnäisen suunnan eksymä.

eksymätön[57] *kielt.a.*

eksynnäi|nen[63] *a.* ja *s.* **1.** eksynyt, harhautunut; harhautuma. | Nuo rinnakkaisnimet [Hiisi, Kontu, Saari jne.] - - ovat myöhäe:siä tähän [sampo-]runoon E.N.SETÄLÄ. **2.** *mer.* E. pohjois-eteläviiva on maan magneettisuuden ja aluksen magneettisuuden eri voimien resultantti.

eksyttäj|ä[16] *tek.*, tav. *kuv.* kansan e. Kansani, sinun johtajasi ovat e:iä, he ovat hämmentäneet sinun polkujesi suunnan VT.

eksyttäv|ä[10] *a.* -ästi *adv.* -yys[40] *omin.* harhauttava. | E. polku, tie, metsä. — *Kuv.* erehdyttävä, hairahduttava. | E:än yhtäläinen. Hän on e:ästi veljensä näköinen. E. lause, murteellisuus.

eksyt|tää[2*] *kaus.v.* (< eksyä) harhauttaa. | E. takaa-ajajat. E. oikealta tieltä. E. jäljiltään. — *Kuv.* erehdyttää, hairahduttaa. | N.N. on helposti e:ettävissä. Pahuuden voimain vieteltävä ja e:ettävä. Nyt korskea mieles sun e:tää KIVI.

eksyty|s[64] *s.* **1.** eksyttäminen. | Vihollisen e. **2.** *kuv.*, vars. *heng.* viettelys, kiusaus; harha, eksymys, hairahdus, lankeemus. | Epäuskon e. Sielujen e. E:ksen henki. E:ksen vaara. Taistella syntiä ja e:stä vastaan. Joutua, langeta e:ksiin. Auta, oi Jeesus, kun e. suuri / maata käy voimalla valloittamaan VK.

eksyväinen[63] *a.* eksyvä. | Sun neuvottas en kotoa / mä e. löydä AK.

eksy|ä[1] *v.* **1.** joutua eksyksiin, harhaan, harhateille, harhautua. | E. metsään. Ei kysyvä tieltä eksy SL. Lapsi e:i äidistään. E. omasta joukosta. E:misen vaaraa ei ole. Miehet e:ivät viimein jäljiltä. E:nyt lammas. — *Mer.* E. reitiltä. **2.** *kuv.*, vars. *heng.* erehtyä, hairahtua. | Jumalan e:neet lapset. E. synnin tielle. Hän on e:nyt kauas pois Raamatusta. Te e:tte, kun ette tunne kirjoituksia ettekä Jumalan voimaa UT. Yksi vika Martinlaurilla kuitenkin oli: e:essään viinaksiin hän e:i tavallista pahemmin KOJO. **3.** *erik.* **a.** joutua t. tulla jhk sattumalta t. vahingossa. | Harvoin näille saloille ihmisiä e:y. Ahma ei eksy havumetsäalueen eteläpuolelle. N. e:y joskus kirkkoonkin. Rikka on e:nyt silmään. Kirja oli sattunut hänen käteensä e:mään. Mutta jos mökin seinälle kello e:y, niin pieni pahainen on LEINONEN. Painovirheitä on e:nyt viime numeroon. **b.** ryhtyä t. antautua jhk epähuomiossa, tahtomattaan, erehtyä, hairahtua, "haksahtaa". | E. liiallisuuksiin. Elämäkerran tekijä ei e:nyt kertoilemaan vähäpätöisiä perhekaskuja. "Tuima" e:i laukkaamaan ja keskeytti. Alakuloisuuden tummaan hämärään / Sä e:t enemmin ja enemmin KIVI.

eksähtä|ä[2*] *mom.v.* < ed. | E:nyt lintu. Outo e:isi helposti luulemaan, että - -.

ektodermi[6] *s. biol.* monisoluisten eläinten alkion gastrula-asteen ulompi solukerros; *syn.* ulkolehti; vrt. entodermi.

ekumeeni|nen[63] *a. usk.* -suus[65] *omin.* koko kristikunnan käsittävä t. sitä koskeva, yleiskirkollinen, yleinen. | E. kirkolliskokous. Kolme e:sta tunnustusta. E. liike. — E. patriarkka 'Konstantinopolin patriarkka'.

ekvaatio[3] *s. mat.* yhtälö.

ekvaattori[6] *s.* **1.** *mat.* symmetrisen pyörähdyspinnan akselia vastaan kohtisuora ympyrä, joka jakaa pinnan kahteen yhteneväiseen osaan. **2.** päiväntasaaja. — *Täht.* Taivaanpallon e. 'maapallon ekvaattoritason ja taivaanpallon leikkausviiva'. — *Metrl.* Terminen e. 'niitä meridiaanien pisteitä yhdistävä viiva, joissa vuotuinen keskilämpö on korkein'. — *Sähk.* Magneettinen e.

ekvatoriaali[6] *s.* kaukoputki, jonka toinen akseli on taivaan akselin suuntainen, toinen sitä vastaan kohtisuora.

ekvidistanssi[6] *s. maant.* kahden kartassa esitetyn korkeuskäyrän pystyväli.

ekvivalenssi[6] *s.* vastaav(ais)uus, samanarvoisuus, ekvivalenttisuus. | Rikoksen ja rangaistuksen e.

ekvivalentt|i[5*] *mat. fys. kem.* **1.** *a.* samanarvoinen, vastaava, yhtäpitävä. | Korvautumiskykynsä puolesta samanarvoiset atomit ovat e:eja. Kaksi yhtälöä on yhtäpitäviä l. e:eja, jos kumpainenkin täyttää sen ehdon, että kaikki ne kirjainten arvot, jotka tyydyttävät toisen yhtälön, myös tyydyttävät toisen. **2.** *s.* vastike, vasta-arvo. | Lämmön mekaaninen e. Hopean elektrokemiallinen e.

ekvivalenttisuus[65] *s. mat. fys.* ja *kem.* = ekvivalenssi.

elake[78*] *s. murt.* ravinto, elanto, elatus. | Väsymättä samoilivat he metsäisiä vuoria, soita ja maita - - kiehtoen itsellensä e:tta sekä hetkeksi että tulevaksi tuikeaksi talveksi KIVI.

elanto[2*] *s.* **1.** toimeentulo, ylläpito, elatus. | Saada, hankkia e:nsa teollisuudesta, kaupasta. Hakea e:nsa vierailta mailta. Luonnonkansojen e. on pyynnin varassa. Kaikesta sitä mieheltä viedäänkin e. ja olento AHO. **2.** *konkr.* ravinto, ruoka. | Vapaa asunto ja e. Niukalti oli viljaa ja muuta e:a. Vilja sieltä e:ni olkoon, / juomain kirkas vesi lähteestä KIVI. - - kun sä, Herra, ruumiille / näin annat e:nsa VK. **3.** *harv.*, vars. *kans.* eläminen, elämä. | Muistan muita päiviäni, / entistä e:ani KAL.

elanto- yhd:oissa joskus vanhastava t. harvinaisehko, nyk. tav. elin-.

elanto|aine *s.* ravinto-, elintarvikeaine. **-huoli** *s.* Vapautua e:sta. **-keino** *s.* elämis-, toimeentulokeino; elinkeino. | Lapsia annettiin korvausta vastaan kasvatettaviksi henkilöille, jotka siten hankkivat itselleen e:n. **-kustannukset** *s. mon.* elinkustannukset. | Matka- ja e. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* toimeentulomahdollisuus. | E:ksien huonontuminen. Väestön lisääntyminen yli e:ksien.

elastiini[4] *s. anat.* eläinten kimmoisen sidekudoksen, jänteiden ym. perusaine; *syn.* kimmoaine.

elasti|nen[63] *s.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kimmoisa, kimmoinen, joustava. | Jähmeä, e. aine. E:sten säikeiden muodostama sidekudos. Puun e:suus. — *Kuv.* Nuorekkaat ja e:set työvoimat. Tuotanto ei voi e:sesti mukautua kulutuksen tarpeisiin. — *Fys.* Sitä kappaleen ominaisuutta, että se muotoansa muutettuaan palaa alkuperäiseen muotoonsa, kun muodon muutoksen syy poistetaan, sanotaan kimmoksi l. e:suudeksi.

elastisiteetti[4*] *s.* elastisuus, kimmoisuus.

elateeri[4] *s. kasv.* joustin (2).

elatiivi[4] *s. kiel.* eräs sija, sisäeronto, esim. talo*sta*, kirjoittama*sta*.

elatuksen|antaja *s.* **-saaja** *s.* Elatusvelvollisen palkasta voidaan e:n oikeuden turvaamiseksi pidättää määräosa.

elatu|s[64] *s.* **1.** elanto, toimeentulo, ylläpito; elämän ylläpitämiseen tarvittavat hyödykkeet, vars. ravinto, ruoka. | Perheen e. Hankkia e. ruumiillisella työllä, mereltä. Saada e:ksensa opettajana. Tehdä työtä e:ksekseen. Kustantaa jkn e. Hyvät kalavedet antavat asukkaille paljon e:ksen apua. **2.** *kans.* eläke. | - - oltuani vierasmiehenä Koivulan Kaisa-rukalle, joka etsi e:sta lapsellensa KIVI. Oli saatava tuo hassu e:kselle, syytingille HAANPÄÄ.

elatus|aine *s.* **1.** ravintoaine. | Poron maito ja liha ovat tärkeitä e:aineita. **2.** ravintoaineseos, jossa bakteereja viljellään. **-apu** *s.* jkn elatukseen, ylläpitoon suoritettu avustus. | Aviottoman lapsen e. Asevelvollisten perheille annettu e. Sairauskassan sairauden aikana maksama e. **-huoli** *s.*, us. *mon.* Vapautua e:sta. Olla e:en painamana. **-isä** *s. vanh.* kasvatusisä. **-keino** *s.* elinkeino; elanto-, toimeentulokeino. | Kauppa asukkaiden e:na. Moni nainen pitää avioliittoa vain helppona e:na. **-kulut** *s. mon.* **-kustannukset** *s. mon.* **-menot** *s. mon.* **-muori** *s. vanh.* kasvatusäiti. **-raha** *s.*, vars. *kans.* eläkeraha. **-rehu** *s. maat.* rehumäärä, joka kykenee pitämään täysikasvuisen, mitään tuottamattoman eläimen kaikin puolin ennallaan;)(tuotantorehu. **-tar|ve** *s.* **1.** E:peen ylittävä rehumäärä. **2.** *mon.* par. elintarvikkeet. **-valkuainen** *s. maat.* se valkuaismäärä, joka on eläimen elatustarpeen tyydyttämiseksi välttämätön. **-vanhemmat** *s. mon. vanh.* kasvatusvanhemmat. **-var|at** *s. mon.* Olla e:ain puutteessa. Anella e:oja. **-velvolli|nen** *s. lak.* Kunta on e., ellei työkyvyttömällä ole e:sia sukulaisia. **-velvollisuu|s** *s. lak.* velvollisuus pitää huolta jkn elatuksesta. | Ehdottomalla e:della tarkoitetaan jokaisen miehen ja naisen velvollisuutta huolehtia omasta ja aviopuolisonsa sekä alaikäisten lastensa ja ottolastensa elatuksesta ja hoidosta. **-äi|ti** *s. vanh.* kasvatusäiti.

Eldorado[1] *s.* (myös: eldorado) kultamaa, paratiisi, onnela. | Kasvitieteilijäin E. Oikea eränkävijöiden E. Mikä e. tämä maa olisikaan, jos sen väestö olisi hiukan sivistyneempää!

ele[78] *s.* **1.** us. *mon.* ruumiin eri osien, vars. käsien, kasvojen ja pään liikkeistä mielialan ilmaisijoina; *psyk.* ilmaisuliike; vrt. ilme. | Viittilöiminen, osoittelu, sormikieli, olkapäitten kohauttelu, pään pudistus tai nyökäytys, äänekkäät tai äänettömät puhumisliikkeet yms. ovat kaikki e:itä ja elehtimistä K.S.LAURILA. Kasvojen e:et. Suuren herran e:et. Puhujan e:et ja temput. Karttaa suuria e:itä. Hänen e:ensä olivat arvokkaat, ylevät ja liikuttavat. Ei ilmaissut tuskaansa pienimmälläkään e:ellä. Koira seurasi tarkkaavin e:in isäntänsä liikkeitä. — Viittomakielen merkit, so. e:et eli šestit F.ÄIMÄ. — *Kuv.* Teos, joka ei esiinny vaativin e:in. Kirjailija kuvaa tapahtumia niukkasanaisesti ja vähin e:in. Poliittinen e. Lähettiläään kutsuminen kotimaahan oli e., joka - -. - - kaikista ihmisen e:istä ei voida sulossa verrata ainoatakaan anteliaisuuden kuninkaalliseen e:eseen AK. — *Yhd.* diivan-, diktaattorin-, näyttelijän-, puhujane.; ilmaisue. **2.** *ele|illä*, -ille (adv.) elossa, liikkeellä. | Auringon säteet herättävät toukat e:ille. Himo heräsi e:ille. Vanhat muistot pysyvät itsepäisesti e:illä. Ponnistuksia vaati seuran e:illä pitäminen.

eleelli|nen[63] *a.* miimillinen. | E. tanssi. Näyttelijä osoitti mainiota kekseliäisyyttä puolimykän herraspojan e:sessä ja miimillisessä ilmentämisessä.

eleet|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < ele. | E:tömät kasvot. [Näyttelijä] esitti osan e:tömästi, harmaasti. Sen kuvituksen viehätys perustuu lähinnä e:tömään vaatimattomuuteen AK.

elefantinluu *s. harv.* norsunluu, elfenluu.

elefantti[4*] *s.* norsu. | Afrikan, Intian e. Iso kuin e. **-eläin** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* **-paperi** *s.* eräs paperilaji. **-tauti** *s. lääk.* norsutauti.

eleganssi[4] *s.* aistikkuus, tyylikkyys, loistokkuus. |

Maailmanmiehen e. Ranskalainen e. Äitiemme nuoruuden aikainen e. Ryhdin e. Puvun, jalkineen e. Kaavassa on matemaattista e:a.

elegant|ti[14*] *a.* -isti *adv.* (ulkoasusta, pukeutumisesta, käyttäytymisestä, suorituksesta) aistikas, tyylikäs, hieno, loistokas. | E. nainen. E. puku, ulkonäkö. Huolettoman e. vaatetus. Sorean e:tia taidetta. Kiljanderin vanhanaikaisesti hieno ja miltei e. komiikka LEINO. [Saalis] on otettava taidollisesti, kaikkien taiteen sääntöjen mukaan oikein e:isti AHO.

elegia[15] *s.* **1.** vars. antiikin kirjallisuudessa elegiseen runomittaan laadittu runoelma; valitusruno. | E. Marathonin sankarien kunniaksi. Koskenniemen e:t. **2.** *mus.* sävellys, jonka melodia on kaihomielinen, surunvoittoinen.

elegi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** elegiaa koskeva, siihen kuuluva t. sille ominainen. | Heksametri ja pentametri vuoroittain käytettyinä muodostavat e:sen runomitan. **2.** kaihomielinen, valitteleva, tunteileva. | E. tunnelma. E. maisema. E. runoilijaluonne.

elegikko[2*] *s.* elegisen runouden viljelijä. | Raskasmielinen e.

eleh|tiä[17*] *v.* -dintä[10*] *teonn.* **1.** tehdä eleitä, eleillä, liikehtiä; vrt. ilmehtiä. | Näyttelijän e:timinen. Puheli käsillään e:tien. E:tivä ja viittilöivä venäläinen. Englantilaiset keskustelevat vilkkaasti ja e:timättä. E. pateettisesti. E. kuin mielipuoli. — Salainen jännitys e:ti heidän kasvoillaan. — Liekkien pehmeä e:timinen. **2.** *harv.* näyttää elonmerkkejä. | Sikiön e:timinen. Toivo oli uudestaan alkanut e.

1. **eleill|ä**, -e *adv.* ks. ele 2.

2. **eleil|lä**[28] *v.* -y[2] *teonn.* = elehtiä. | Näyttelijä e:i liiaksi. — *Kuv.* Kokouksessa oli paljon e:emistä, mutta tuloksia vähän.

-eleinen[63] *poss.a.* Juhlallis-, karu-, kuninkaallis-, mahtava-, suuri-, traagillis-, vilkas-, vähä-, vleväe.

elekieli *s.* kieli, joka ajatusten ilmaisuun käyttää eleitä. | Luonnollinen e. kuvaa esitettävää asiaa eleillä, jotka pyrkivät välittömästi herättämään tarkoitetun mielikuvan. Sovinnainen e. on muodostettu kuuromykkiä varten.

eleksi|ä[17] *frekv.v.* (< elää) eleskellä. | Kahden e:vät vanhukset.

elektoraali|lammas *s.* jalostettu merinorotuinen lammas. **-rotu** *s.* **-villa** *s.* elektoraalilampaan villa.

elektrisiteetti[14*] *s.* → sähkö, sähköisyys.

elektro- sähkö-.

elektrodi[4] *s. sähk.* metalli- t. hiilikappale (tav. puikko t. levy), johon ulkopuolinen sähköjohto elektrolyytissa päättyy; (hitsaus)puikko. | Positiivinen e. eli anodi, negatiivinen e. eli katodi.

elektro|fori[4] *s. sähk.* eräs sähkönsynnyttämislaite; sähkönkantaja, sähkönsäilytin. **-kardiografi** *s. lääk.* koje, joka merkitsee sydämen lyönnit paperille käyräksi. **-kardiogrammi** *s. lääk.* elektrokardiografin merkitsemä käyrä. **-lysoida**[18] *v. sähk.* hajottaa elektrolyyttisesti. **-lyysi**[4] *s. fys. tekn.* eräiden yhdisteiden hajaantuminen sähkövirran vaikutuksesta. **-lyytti**[14*] *s. fys. tekn.* sähkövirran vaikutuksesta hajaantuva yhdiste. **-lyytti|nen**[63] *a. fys. tekn.* -sesti *adv.* elektrolyysiin kuuluva t. sitä käyttävä; elektrolyysia käyttäen saatu t. valmistettu; elektrolyytti-. | E. ilmiö, hajaantuminen. E:sesti galvanoitu metallilanka. E. kupari, rauta. **-magneetti** *s. sähk.* sähkömagneetti. **-magneettinen** *a.* sähkömagneettinen. | E. säteily. **-magnetismi** *s. sähk.* sähkömagnetismi. **-metallurgi** *s.* henkilö, jolla sähkömetallurgia on ammattina. **-metallurgia** *s. sähk.* metallien valmistaminen ja jalostaminen elektrolyyttista menetelmää käyttäen, sähkömetallurgia. **-metri** *s. sähk.* asteikollinen elektroskooppi. **-negatiivinen** *a. sähk.* negatiivisesti sähköinen.

elektron[7] *s.* **1.** meripihka. **2.** *met.* kullan ja jnk muun metallin, vars. hopean seos; kevytmetalli, jossa on pääasiallisesti magnesiumia ja alumiinia.

elektroni[4] *s. fys.* negatiivisesti sähköinen hiukkanen, jonka sähkömäärä on 1 varausalkio l. sähkön alkeismäärä. **-putki** *s. sähk.* tarkoin ilmasta tyhjennetty t. matalapaineisella kaasulla täytetty lasi- t. kvartsiputki ("lamppu"), jonka sisällä on kaksi t. useampia elektrodeja, ioni-, tyhjiö-, radioputki.

elektronmetalli *s.* = elektron 2.

elektro|positiivinen *a. sähk.* positiivisesti sähköinen. **-skooppi**[14*] *s. sähk.* koje, jolla sähkövarauksia todetaan ja tutkitaan, sähkönnäytin. **-staattinen** *a. sähk.* sähköstaattinen. **-statiikka** *s. sähk.* oppi tasapainossa olevasta sähköstä, sähköstatiikka. **-tekniikka** *s.* sähkötekniikka. **-teknikko** *s.* par. sähköteknikko. **-terapia** *s. lääk.* sähköterapia.

elel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < elää. | E:i maanviljelijänä Hämeessä. E:emme kuin herrat. E. huvituksissa. - - he e:ivät ja rakentelivat aina kunnon miehinä, kukin sijassansa KIVI. Viipyi siellä vuotta monta, / aina eellehen e:i / saaressa sanattomassa KAL. Miltä mahtaisikaan tuntua e:y lintujen lailla!

elementaari- = alkeis-. **-nen**[63] *a.* alkeellinen, alkeis-, perus-; alkuaine-.

element|ti[14*] *s.* **1.** alkuaine antiikin mielessä, (maa, vesi, ilma t. tuli). | E:tien raivo. Silloin sitä olivat e:it liikkeessä. — *Kuv.* Suuri on oleva se voima, joka syntyy, kun nuo kaksi e:tiä, me täällä ja kansan rivit siellä, kerran pääsevät yhtymään JÄRN. Vastustus, kieltäminen, hävityshalu on se e., jossa Heinen valtiollinen kirjailu elää KOSKENN. — *olla (oikeassa) elementissään* olla varsinaisella alallaan, mielipuuhassaan, "kotonaan", kovin innoissaan. | Koulussa Antti oli oikeassa e:issään. Rouva pääsi käsiksi nyt oikein akkain e:tiin [= juoruamiseen] ja kertoi moniaita hauskoja juttuja ALKIO. **2.** aines, perusaines, ainesosa, alkutekijä, alkio. | Mittausopillisen koristelun yksinkertaisin e. on piste. Parantolan eri osastojen ja kerrosten yhteiset e:it, kuten portaat, hissit ja mukavuuslaitokset. Jokaisessa sielullisessa toiminnassa on kolme e:tiä l. ainesta: tieto-, tunne- ja tahtoaines. Samat e:it, jotka tavataan länsisuomalaisissa aarretaruissa, toistuvat muualla. — *Yhd.* alku-, peruse.;

koriste--, kulttuuri-, sivistys-, tarue.; tahto-, tunne-e. **3.** *kem.* jakamaton yksinkertainen aine, alkuaine. **4.** *fys.* laite sähkövirran synnyttämiseksi, kenno, sähköpari, galvaaninen pari. | Galvaaninen e. Primäärisessä e:issä syntyy sähkövirtaa aineiden omasta kemiallisesta energiasta. Sekundäärinen e. eli akkumulaattori. Märkä, kuiva, puolikuiva e. — *Yhd.* normaali-, sähköe. **5.** *tekn.* putkisto t. muu laite, jota käytetään lämmön säteilyn välineenä. | Höyrylämmityskattila kootaan yksityisistä osista l. e:eistä. — *Yhd.* kattila-, kuivaus-, lämpö-, putkie.

elemi[5] *s. tekn.* keltaisista, pehmeistä hartsilajeista. **-hartsi** *s.*

elenäytelmä *s.* mykkä, liikkein, elein ja ilmein suoritettu näytelmä, pantomiimi.

eleskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< elää) elellä. | Hän e:ee rauhassa omalla pohjallaan. Samojedit e:evät Jäämeren rantavyöhykkeellä. Emme ollenkaan kadehtineet hummaajien leveätä e:yä PÄLSI.

ele|taide *s.* taide, joka pääasiallisena taidekeinonaan käyttää eleitä, pantomimiikki. | Liike-, ele- ja ilmetaiteet. **-tanss|i** *s.* Eräillä heimoilla liittyy vainajien palvontaan e:eja. Klassillinen e.

elevaatio[3] *s.* kohoaminen; kohottaminen, nostaminen; *fys.* hiusputkessa tapahtuva nesteen nousu;)(depressio. **-kulma** *s.* **1.** *fys.* vaakasuoran tason ja heittosuunnan välinen kulma, nousukulma. **2.** *täht.* ylennyskulma.

elevaattori[6] *s.* **1.** viljan, olkien, turpeen tms. nostolaite. — *Yhd.* hihna-, kuppi-, vyöe.; kuormause.; olki-, vehnäe. **2.** hissi.

elfen|luinen *a.* norsunluinen. | E. paperiveitsi. **-luu** *s.* norsunluu. | Hipiä kuulakka kuin e. **-luumassa** *s.* keinotekoinen norsunluun kaltainen aine.

eli [eli' t. eli] *konj.; lyh.* l.; *rinn.* elikkä. **1.** yhdistää kahta sanaa, jotka joko yl. ovat synonyymeja t. joita määräyhteydessä käytetään samaa merkitsevinä; vrt. tai, taikka, tahi. | Väkipyörä e. talja. Lappalainen käyttää taivella karvakenkiä l. nutukkaita. Vaskinen e. kuparinen levy. 1 metri otetaan mitaksi e. yksiköksi. Arpomalla määrätään, mitkä obligaatiot maksetaan e. lunastetaan. **2.** yhdistää kahta ilmausta, joista jälkimmäinen lausuu asian toisin t. selittää sitä: toisin sanoen, tarkemmin sanoen. | 1 maili e. 1609 metriä. Berliinissä on 4 miljoonaa asukasta e. enemmän kuin Suomessa. Eniten e. 450 kappaletta myytiin Yhdyspankin osakkeita. On tarkastettava, onko mäystinreikä oikealla kohdalla e. onko suksi tasapainossa. **3.** *murt.* ja *vanh.* yhdistää kahta sanaa t. ilmausta, jotka eivät ole samaa merkitseviä: tai, tahi, taikka, vai. | - - lähteneekö e. ei AHO. - - vaikka sua nostais kivin e. seipäin ALKIO. He kävelivät e. juoksivat hyvin pitkän matkan LEHT. Sentähden joko me elämme e. kuolemme, niin me Herran omat olemme UT[V]. Monta juopolle tuleepi: e. [= joko] kintahat katoopi, e. [= tai] koira kengät syöpi SL. **4.** *murt.* muuten, tai muussa tapauksessa. | Älä pistele isästä, e. luunippu ajaa pian nenäs päälle kuin kantoon ALKIO. Nousee vain joutuin ylös, e. minä tulen ja väännän WILKUNA.

elidoitu|a[1*] *v.* ääntämisestä t. kirjoittamisesta puhuttaessa: heittyä; vrt. elisio. | Loppuvokaalin e:minen on runokielessä yleistä, esim. "hyv' on", hän huutaa; "se aik' ol' ajoist' ankarin".

eliitti[6*] *s.* valiojoukko, parhaimmisto, parhaisto.

elik|ko[2*] *s. kans.*, joskus *halv.* kotieläin, vars. nautaeläin, lammas, vuohi, sika t. poro, harv. muu kotieläin; vrt. elukka, elävä, eläin, luontokappale. | E. [tulee] emäntäänsä SL. Pienemmät e:ot niin kuin siat ja lampaat. Miksi porahtelee e:koparka [=kukko]? KIVI. Minun mielestäni se [= kissa] taas on aivan sietämätön e. LEINO. — *Harv.* Miksi kannatte kirkkoon e:kojen [= oravain ja kärppäin] nahkoja? LEINONEN.

elikkä *konj.*, us. *vanh.* t. *kans.* = eli. | Kanteletar e. Suomen kansan vanhoja lauluja ja virsiä. Tunteellisuus e. oppineemmin sanottuna sentimentaalisuus SILL. Ja minä olen nyt täällä ajurina e. vosikkana SILL. - - ei ollut enää kyseessä lemmenkuherrus, vaan elämä e. kuolema KALLAS. En minä ole yhdenkään hopiata eli kultaa e. vaatteita pyytänyt UT[V]. — Ei tähkätöntä juhannusta, e. hiljastuu [= myöhästyy] vuodentulo SL.

eliksiiri[4] *s.* **1.** alkemistinen aine, jonka luultiin voivan muuttaa metalleja kullaksi t. hopeaksi t. rajattomasti jatkaa ihmisen elinikää. | Elämän e. — *Kuv.* tenhoaine, ihmeaine. | Nuorennuse. Rakkaus, elämän e. **2.** *farm. vanh.* eräiden uuttamalla valmistettujen nestemäisten lääkkeiden nimitys; *syn.* viinaliko, yleislääke.

elimelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* orgaaninen. **1.** eläin- t. kasvikuntaan kuuluva, elollinen, eloperäinen. | E:set ravintoaineet. E. yhdiste on jokainen hiiltä sisältävä yhdiste. E. kalvo. E. kalkkikivi. E. väri. — *Kuv.* kokonaisuudesta t. joidenkin asioiden keskinäisestä suhteesta, joka on verrattavissa ruumiiseen kokonaisuutena t. sen elinten keskinäiseen yhteenkuuluvaisuuteen: yhtenäinen, kiinteä, luonnollinen, olennainen; joskus: luonnon pakosta johtuva. | Maatalouden eri puolet muodostavat e:sen kokonaisuuden. Teoksen yhtenäinen e. luonne. Kuolema on synnin e. seuraus. Ajatusten e. yhteys. Uusi Vanhan testamentin suomennos liittyy e:sesti vanhaan kirkkoraamattuumme. **2.** *lääk.* elintä koskeva, elimeen kohdistuva t. kuuluva, elin-;)(toiminta-, toiminnallinen; funktionaalinen. | Aivojen e. vikaantuminen, häiriötila. E. sydänvika. E:set hermotaudit edellyttävät anatomisia muutoksia hermosoluissa t. hermosyissä.

elimet|ön[57] *kar.a.* hiiltä sisältämätön, epäorgaaninen; eloton;)(elimellinen, orgaaninen. | E:tömät aineet, esim. kivennäiset, ilma ja vesi. E:tömät suolat, hapot. E. eli epäorgaaninen kemia. Elimellinen ja e. luonto.

eliminaatio[3] *s.* eliminointi, eliminoiminen.

-eliminen[63] *poss.a.* < elin. | Monie.

elimino|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* poistaa, sulkea pois, jättää syrjään, jättää lukuun ottamatta.

1. Kaikkia haittoja ei voida kokonaan e. Edistynyt kuljetus- ja säilytystekniikka e:i ilmasto- ja etäisyyssuhteet. Vuoteet sijoitetaan laivan kulkusuuntaan, jotta merenkäynnin vaikutus e:itaisiin mahdollisimman vähäiseksi. Liike-elämässä on tarpeettomat välikädet saatava e:iduiksi. Venäläiset e:ineet Tonavan itäpuolelta saksalaisten sillanpääaseman. — Kokeita järjestettäessä on e:itu pois epäolennaiset seikat. 2. *mat.* poistaa kahden t. useamman yhtälön ryhmästä niille yhteinen tuntematon suure.

eliminoitu|a[1*] *refl.v.* < ed. | Vertailua haittaavat tekijät e:vat. Aseistuksesta e:vat metsätaistelussa pois pääasiallisesti tykistö ja osittain konekiväärit.

elimisty|ä[1] *v. biol.* kehittyä elimelliseksi, muodostua elimistöksi, orgaanistua. | Hermosto säännöstelee eri elämänilmauksia sitä enemmän, mitä täydellisemmin eläin on e:nyt. Kasvienkin e:misessä tavataan moninaisuutta.

elimistö[1] *koll.s.* (< elin) organismi. 1. *biol.* elinryhmä; elimet. | Useat samaan elintoimintaan (esim. ravitsemiseen, verenkiertoon) osallistuvat elimet muodostavat e:n (ruoansulatuskanavan, verenkiertoelimet). Kasvin, eläimen e. — *Yhd.* ihmise.; hermo-, kidus-, lihas-, siitine.; hengitys-, liikunta-, munimis-, ruoansulatus-, verenkiertoe.; myrkky-, sukupuolie. 2. *biol.* par. eliö; eliöstö. | Sienet ja muut alhaiset e:t. 3. *kuv.* kokonaisuus, jonka osat ruumiin elinten tavoin edellyttävät toisiaan ja ovat keskenään ja kokonaisuuden kanssa vuorovaikutuksessa. | Kulttuurit ovat e:jä, ja niiden elämänkulussa pitävät paikkansa yleiset biologiset lait. Alkuajan kristityt tunsivat olevansa se kuollut ruumis, jonka Herra täyttää ja sitoo yhdeksi eläväksi e:ksi.

elimöi|dä[18] *v. harv.* kiinteästi, pysyvästi omaksua, juurruttaa. | Kasvatettu muisti perustuu e:tyyn assosiaatiojärjestelmään HOLLO. Omatunto on Jumalan lakina e:ty ihmisen olentoon G.JOHANSSON.

elimöity|ä[1*] *pass.v.* 1. par. elimistyä. | Ruumis e:y, muodostaa elimistön. Kehitys vie yhä täydellisemmin e:neisiin muotoihin. 2. elimellisesti liittyä, juurtua. | Ylimaailmallinen valta ja ojentava voima on uskon kautta e:nyt kristityn olentoon G.JOHANSSON.

elin[56] *s.* 1. *(biol. anat.)* eläimen t. kasvin osa, jolla on määrätehtävänsä ja joka yhdessä muiden osien kanssa ylläpitää sen elämää, orgaani. | Elimiä ovat mm. raajat, luusto, lihakset, keuhkot, maksa, hermosto ja aistimet. Vegetatiiviset ja animaaliset elimet. Aivojen kuori on intelligenssin e. Juuret, varsi, lehdet ym. kasvien elimet. — *Yhd.* lantio-, sisus-, sisä-, ulko-, vatsae.; aineenvaihdunta-, aistimis-, eritys-, hengitys-, imu-, lento-, liikunta-, lisääntymis-, parittelu-, puhe-, purenta-, ruoansulatus-, tarttuma-, tunnustelu-, uima-, verenkiertoe.; sukupuoli-, suoja-, tuki-, äänie.; haju-, kuulo-, maku-, näkö-, tuntoe.; keskus-, rinnakkaise. 2. *tekn.* koneen t. muun teknillisen laitteen osa, jolla on sen toiminnalle välttämätön tehtävä. | Moottorin, kameran elimet. Joustavat elimet puristavat terää valssia vastaan. Toimivana elimenä on päätön ketju. — *Yhd.* koneene.; kiinnitys-, kytkin-, ohjaus-, pidätyse.; sulku-, suunnanvaihto-, säätö-, työe. 3. *kuv.* laitos t. henkilöt, jotka yhteisö (valtio, kunta, yhdistys tms.) asettaa jtak määrätehtävää varten. | Valtion e. Kunnallinen e. Kansainväliset elimet. Neuvotteleva e. Asutustoiminnan alimpina eliminä ovat kunnalliset asutuslautakunnat. Kauppapolitiikan elimet ovat: hallituksen kauppaosasto, maan ulkomainen edustus ja kauppajärjestöt. Vastuu elimen toiminnasta. — *Yhd.* hallinto-, hallitus-, johto-, kontrolli-, lainsäädäntö-, markkinoimis-, myynti-, tarkastus-, toimeenpano-, toimi-, tutkinta-, täytäntöönpano-, valvontae.; erikois-, keskus-, pääe. 4. *sot.* tietyissä puitteissa toimiva, määrätehtävää hoitava yksikkö t. sen osa. — *Yhd.* hankinta-, hoito-, huolto-, ilmatorjunta-, komento-, kuljetus-, liikenne--, lääkintä-, merkinanto-, mittaus-, puolustus-, suoritus-, suunnistautumis-, tiedustelu-, tuli-, tähystys-, viesti-, yhteyse.

elin- vrt. elämän-, elon-.

elin|aika *s.* ikä, elinikä, elinkausi. | Meidän e:aikamme on 70 vuotta taikka enintään 80 vuotta VT[V]. Jäljellä oleva e. Hän uhrasi parhaan e:aikansa kansanvalistuksen hyväksi. Kaikkena e:aikanasi pidä Jumala silmäisi edessä! En tee sitä e:ajassani. - - eletähän huoletonna / iällä tämän isännän, / e:ajalla emännän KAL. — *Kuv.* kestämisaika, olemassaoloaika. | Kieltolain e. Kristillisen kirkon e:aikana. **-aikai|nen** *a.* -suus *omin.* elinkautinen, elinikäinen, elämänaikainen; us.)(määräaikainen. | E. vamma. E. avioliitto. E. elinkorko, nautintaoikeus. Ylimmäisen papin e:suus.

elinaines|hoito *s. lääk.* eläinten umpirauhasista saatujen hormonivalmisteiden käyttö lääkkeenä, organoterapia. **-valmiste** *s. farm.* eläimen umpirauhasesta valmistettu lääke.

elin|apu *s.* elämisen apu, ruoan lisä. **-eh|to** *s.* 1. tav. *mon.* toimeentulon edellytys. | Työväen e:tojen parantuminen, turvaaminen. Taloudelliset e:dot. Sitä omaisuuden osaa, mikä on perheen ainoa e., ei saa ulosmitata. 2. välttämätön edellytys, olemisen t. menestymisen ehto. | Sade, maan e. Maanviljelyksen kukoistuksen e:dot. Omakielistä yliopistoa jokainen itsenäistä kulttuurityötä tekevä kansa pitää e:tonaan. **-ehtoi|nen** *a.* -sesti *adv.* ehdottoman välttämätön t. tärkeä, elintärkeä, ensiarvoinen. | Maallemme e. kysymys. Valtakunnan e:simpien asiain hoito. **-e|tu** *s.,* tav. *mon.* tärkein, olennaisin etu; elinehto. | Kansan, maan e:dut. Saattaa valtion e:dut vaaranalaisiksi. **-halu** *s.* elämänhalu. **-hermo** *s. kuv.* elinehto; olemuksen ydin, sisin olemus. | Niilin virta oli Egyptin e. Katkaista kansan e. Kaupan, teollisuuden, maanviljelyksen e:t. Rakkaus isänmaahan on Sibeliuksen taiteen e. Uskonnollisen elämän e. Sisimpään e:onsa haavoittunut mies. **-i|kä** *s.* elinaika, elinkausi. | E:än kestävä. Sinua ikäni kaiken, e:käni suren AHO. — *Kuv.* kestämisaika, kunnossaoloaika. | Koneen e. Valokennoilla on monin kerroin pitempi

e. kuin äänilampuilla. **-ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* koko elämän kestävä, elinaikainen, elinkautinen. | E:set suhteet, siteet. E. vakuutus. E. jäsenyys. Vamman e:syys. Avustuksen e:syys. **-ilmiö** *s. biol.* elonilmiö. | Biologia on oppi elämästä ja e:istä. E:itä ovat palaminen ja käyminen. **-ilta** *s. kuv.* vanhuus, elämänilta. **-intressi** *s.* elinetu. **-jakso** *s.* ikäkausi. | Kouluiässä olevien lasten keskuudessa esiintyy useita tälle e:lle luonteenomaisia tauteja. **-juur|i** *s.*, tav. *mon. kuv.* jnk elinehdoista, elämän perusedellytyksistä yms. | Syöpä jäytää kansojen e:ia. Epätoivo raatelee sielun syvimpiä e:ia. Katkoa e:et. Rakkauden e:ia ovat avomielisyys ja luottamus. **-järjestys** *s.* ruokailussa ym. jokapäiväisessä elämässä noudatettu elintapojen järjestys. **-kan|ta** *s.* elintaso. | Säädynmukainen e. Työväen e. oli alhainen. E. nousee, laskee, alenee. E:nan asteittainen parantaminen. — *Tal.* E:taan ei kuulu yksinomaan kulutus ja varallisuus, vaan myöskin ammattiala ja sen asettamat velvoitukset, ansaintatavan sosiaalinen arvo, vapaa-ajat ja niiden viettäminen jne. AK. **-kau|si** *s.* elin-, elämänaika, elinikä, ikäkausi. | Mennyt e:teni. E:den kestävä. Tuomita e:deksi kuritushuonerangaistukseen. Ryypin otamme ja nauramme ja itkemme yhtaikaa e:temme retkille KIVI. **-kauti|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* elinkauden kestävä, elinaikainen, -ikäinen;)(määräaikainen, määräkautinen. | E. eläke, nautintaoikeus, vuokra, vankeusrangaistus. E. häpeä. E. jäsen, vanki. E. diktaattori — *Puhek. s:sesti.* Joutua e:seksi 'elinkautiseksi vangiksi'. Sai e:sen 'elinkautisen vankeusrangaistuksen'. **-kautisvanki** *s.*

elinkeino *s.* **1.** ansioksi, ammattimaisesti harjoitettu jatkuva toiminta (vars. itsenäisestä yrittäjäntoiminnasta); vrt. ammatti. | Harjoittaa jtak e:a. Maan e:t kukoistavat. Kalastus on metsästyksen sisare. Teollisuus, kauppa, maatalous ym. e:t. — Askarrella sitä ja tätä e:kseen 'elatuksekseen'. — *Yhd.* kansan-, kaupunki-, maalaise.; kalastus-, maatalouse.; kanta-, pää-, sivue. **2.** *lak.* E:lla - - ymmärretään jokaista itsenäistä lain ja hyvän tavan sallimaa jatkuvaa toimintaa, joka tarkoittaa taloudellista ansiota, ei kuitenkaan tieteitä, taiteita eikä maanviljelystä tai tämän sivuelinkeinoja, kuten karjanhoitoa, metsästystä tai kalastusta AK. Vapaat ja ohjesääntöiset e:t.

elinkeino|ala *s.* Uusien e:alojen kehittäminen. **-ammatti** *s.* elinkeinojen piiriin kuuluva ammatti, so. kauppa-, tehdas- t. käsityöliike t. muu ansionsaantia t. elatusta tarkoittava liike t. elinkeino. **-elämä** *s.* Suomen e:n perussääntönä on elinkeinovapauden tunnustaminen. Kukoistava e. **-hakemus** *s.* **-ilmoitus** *s.* Ennen kuin saa ryhtyä harjoittamaan vapaata elinkeinoa, siitä on tehtävä e. viranomaiselle, ellei elinkeinoa harjoiteta vain omaksi elatukseksi. **-järjestö** *s.* saman alan elinkeinonharjoittajien yhteenliittymä esim. säännöstelykysymysten hoitamiseksi; vrt. elinkeinoyhdistys. **-liike** *s.* elinkeinon harjoittamiseksi perustettu yritys. | Harjoittaa, johtaa e:ttä.

elinkeinolli|nen *a.* tav. par. elinkeino-. | E. elämä. E:silla aloilla.

elinkeino|lupa *s. lak.* asianomaisen viranomaisen antama lupa elinkeinon harjoittamiseen. **-n|haara** *s.* **-n|harjoittaja** *s.* henkilö, joka harjoittaa jotakin elinkeinoa t. jonka nimessä ja laskuun sitä tehdään. | Itsenäinen e. **--oikeus** *s. lak.* oikeus harjoittaa elinkeinoa; elinkeinoja koskevien oikeussäännösten kokonaisuus; eräissä maissa elinkeinoasioita käsittelevien erikoistuomioistuinten yleisnimitys. **-pakko** *s.* = ammattipakko;)(elinkeinovapaus. **-poliitti|nen** *a.* E. ohjelma. E:set päämäärät. **-politiikka** *s.* **-ryhmä** *s.* **1.** ryhmä elinkeinoja. | Yhden e:n muodostaa luonnosta saatavien aineiden otto, toisen luonnossa esiintyvien tuotteiden jalostus, kolmannen tarvikkeiden käytettäviksi saatanta (kauppa ja liikenne). **2.** ryhmä elinkeinon harjoittajia. **-suostunta** *s. hist.* vero, jota Suomessa kannettiin elinkeinon harjoittajilta, lähinnä ulkomaalaisilta. **-suostuntavero** *s. hist.* = ed. **-säännöstely** *s.* elinkeinojen säännöstely. | E. loppui meillä pääasiallisesti v. 1788, kun hallitus julisti markkinat valtakunnassa vapaiksi. **-toiminta** *s.* Elpynyt e. **-vapaus** *s.* oikeus vapaasti harjoittaa elinkeinoa;)(elinkeino-, ammattipakko. **-vero** *s.* elinkeinon harjoittamisesta suoritettava vero. **-yhdistys** *s.* elinkeinonharjoittajain v:n 1879 elinkeinoasetuksen mukaan kaupungeissa yhteisten ammattiasiain hoitamista varten perustettava yhdistys; vrt. elinkeinojärjestö.

elin|kelpoinen *a.* -kelpoisesti *adv.* -kelpoisuus *omin.* elämään kykenevä t. kelpaava, elinvoimainen. | Vahvimmat ja e:kelpoisimmat yksilöt jäävät elämään. E. romaani, näytelmä. E. aate. Muinaisrunoudesta on peräisin kansallinen heräämisemme, oman e:kelpoisuutemme tajuaminen. **-kohta** *s.* heikoin, arin kohta, ydinkohta. | Hyökkäävän armeijan on monesti pakko suunnata iskunsa johonkin vihollisvaltion e:an, esim. hyökkäämällä pääkaupunkia vastaan.

elinkorko *s.* määräajoin maksettava raha- (joskus luontois-) suoritus, jota sen saaja nauttii tav. elämänsä loppuun. | Heti alkava e.;)(lykätty e. Elinaikainen e.;)(määräaikainen 1. lyhennetty e. **-kassa** *s.* **-laitos** *s.* Pääoma- ja e. Turun e. **-vakuutus** *s.* vakuutuksen muoto, jossa vakuutuksen antaja sitoutuu vakuutuksen ottajalle maksamaan määräsuuruisen elinkoron.

elin|koronsaaja *s.* **-kumppani** *s.* elämänkumppani, aviopuoliso. **-kun|to** *s.*, vars. *urh.* sisäelinten ja lihasten kuntoisuus kestää ponnistuksia, kuntoisuus; virkeys. | E:non ja terveyden säilyttäminen joutoaikojen liikuntaharjoituksilla. **-kustannukset** *s. mon.* elannon aiheuttamat kulut, elantokustannukset. | E. nousevat, käyvät kalliiksi.

elinkustannus|indeksi *s.* elinkustannusten kehitystä kuvaava indeksi. | Virallinen e. Kytkeä palkka e:indeksiin. Työpalkkoja korotet-

tiin ²/₃:lla siitä, mitä e. oli noussut. **-minimi** *s.* **-taso** *s.* E. on alhainen. E. kohoaa.
elin|kuukausi *s.* Lapsen ensimmäiset e:kuukaudet. **-kyky** *s.* Jyvän e. Juuret säilyttävät kauan e:nsä. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* E. rotu. Sikiön e:syys. Säilyä e:senä. **-kysymy|s** *s.* jkn t. jnk elinehtoja, olemassaoloa koskeva kysymys t. asia, ylen tärkeä, elintärkeä, ensiarvoinen kysymys t. asia. | Tämän ajan e. on työttömyyden torjuminen. Kaupan, yhdistyksen, tieteellisen työn e. Puutavaranvienti on e. Suomelle. Kristillisyyden e. **-ma|a** *s.*, tav. *mon.* asuintienoot, -sija, olinseutu. | Näillä minun e:illani. He lähtivät takaisin entisille e:illeen. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Paremman ajan suomat e:det. Väestöllä on kohtalaiset e:det. Etsiä uusia e:ksia. **-mehu** *s. kuv.* Valloittaja on imenyt kansasta e:n. **-muoto** *s.* **1.** Kasveilla voi olla erilaisia kasvu- eli e:ja: puukasvit, varvut, ruohot ym. **2.** elämän muoto. | Aikaisempi e. säilyi edelleen ihmisten jäädessä ns. luonnonasteelle. Valtiollinen e. **-neste** *s.* elämisen edellytyksenä ja ylläpitäjänä olevista nesteistä. | Juuriversot käyttävät hyväkseen emäkasville tarkoitetut e:et. E:et virkoavat suonissa. E:et ovat kuivuneet. **-olot** *s. mon.* elinsuhteet, elämänolot. | Paikkakunnan yleiset e. **-omainen** *a. hist. harv.* maaorjan asemassa oleva, "turpeeseen sidottu". | E. väestö. **-oppi** *s.* **1.** *biol.* oppi elimistä. **2.** *mus.* oppi musiikin elimistä (soittimista, ihmisäänistä). **-paikka** *s.* **-piiri** *s. biol.* elämänympäristö, elopiiri. | Lintujen e:t ovat luonnon alueita, missä lintu yleensä elää ja asustaa. **-päiv|ä** *s.* Lapsen ensimmäiset e:ät. Jos Jumala e:iä suo. **-ryhmä** *s. biol.* Useat e:t muodostavat elimistön. Kasvien molemmat tärkeimmät e:t: kasvulliset ja siitoselimet. **-sielu** *s. myt.* sielu, joka primitiivisen käsityksen mukaan on kytkeytyneenä jhk ruumiin elimeen. | - - suomalaisugrilaiset kansat ovat uskoneet sielun, nimenomaan ns. ruumissielun ja e:n asuvan mm. sydämessä Y.H.TOIVONEN. **-sija** *s.* olo-, asuntopaikka, elinpaikka. **-suhteet** *s. mon.* elinolot, elämänolot. | Maantieteelliset ja ilmastolliset e. **-ta|pa** *s.* Raitis, pidättyväinen, epäpuhdas, vegetaarinen e. Lappalaisten liikkuva e. Yläluokan e:vat. Laestadiuksen raittiusharrastus mullisti Peräpohjolan e:vat. Hyönteisten e:vat. **-tarmo** *s.*
elintarve *s.*, tav. *mon.* **1.** elämän tarpeista. | Elintarpeiden tyydyttäminen. **2.** vars. vanh. kielessä ja jokapäiväisesti käytettynä: ruoka-aine, ravintoaine; nyk. elintarvike. **-ministeriö** *s.* Suomessa vv. 1918—1921 toiminut ministeriö; vrt. kansanhuoltoministeriö. **-kortti** *s.* elintarvikekortti. **-lautakunta** *s.* kussakin Suomen kunnassa 1917—1921 toiminut elin, jonka tehtävänä oli elintarvikesäännöstelyä koskevien määräysten toimeenpano ja valvonta; vrt. kansanhuoltolautakunta.
elintarvik|e *s.*, tav. *mon.* ihmisen elatukseensa käyttämistä, ihmisen toimeentulolle välttämättömistä tarvikkeista; laajimmassa merk:ssä myös esim. vaatteista ja ruokataloudessa tarvittavista käyttöesineistä. | Välttämättömät e:keet. E:keiden saanti, hankinta, tuonti, jakelu. E:keiden hinnat jatkuvasti nousseet.
elintarvike|aine *s.*, tav. *mon.* **-analyysi** *s. kem.* **-anno|s** *s.* Kansanhuoltoministeriö supistanut e:ksia. **-hankinta** *s.* par. elintarvikkeiden hankinta. **-huolto** *s. sot.* **-kauppa** *s.* **-keinottelu** *s.* **-kemia** *s.* se osa sovellettua kemiaa, joka tutkii elintarvikkeina käytettyjä aineita. **-kortti** *s.* elintarvikeostokortti; ks. ostokortti 2. **-laki** *s.* **-messut** *s. mon.* **-minimi** *s.* ruumiin vaatima vähimmäisravintomäärä. **-myymälä** *s.* **-näyttely** *s.* **-omavaraisuus** *s.* **-politiikka** *s.* määrätietoinen toiminta elintarvikkeiden turvaamiseksi kansalle. **-pula** *s.* **-säännöstely** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tilanne** *s.* Kärjistynyt e. **-tulli** *s.* **-tuotanto** *s.*
elin|taso *s.* henkilön t. väestöryhmän elintarpeiden tyydyttämisessä l. elintarvikkeiden kulutuksessa saavutettu taso, vars. elämän mukavuuksia silmällä pitäen, elinkanta. | Korkea, matala, vaihteleva e. E. nousee, kohoaa, alenee. **-tehtävä** *s.* elämäntehtävä. | On jkn e:nä. Ottaa e:kseen. **-tila** *s.* **1.** Sukuni e:t Hämeessä. **2.** alue, jonka kansa tarvitsee elääksensä t. johon sen pyyteet kohdistuvat; vars. toisen maailmansodan aikana saksalaisista ja Saksan puolella olleista kansoista. | Saksalaisten e. Italian e. E:n laajentaminen. Varmistaa e:nsa. — *Kuv. leik.* Kirjasto vaatii lisää e:a. **-toiminnalli|nen** *a. biol.* E:set (par. elintoiminnan) häiriöt. **-toimin|ta** *s. biol.* organismeissa tapahtuva eläminen, elontoiminta, elinprosessi; sen yksityiset ilmenemismuodot. | Kasvin, eläimen e. Hengitys, ruoansulatus ym. e:nat. E:tojen häiriintyminen. — *Kuv.* Yhteinen hartaudenharjoitus oli hänen kotinsa e:toja. **-tuberkuloosi** *s. lääk.* elimessä, esim. keuhkoissa, esiintyvä tuberkuloosi;)(yleistuberkuloosi. **-tärke|ä** *a.* elinehtoja koskeva; ylen tärkeä, ensiarvoinen. | E. kysymys. Maallemme e. teollisuudenhaara. **-vaatimu|s** *s.* Kasvin e:ksiin kuuluu tarpeellisen ilman saanti. Työväestön e:kset asunnon suhteen. **-vaihe** *s.*, tav. *mon.* elämänvaihe. | Kirjavat e:et. Hänen viimeiset e:ensa. **-valmiste** *s. farm.* orgaaninen preparaatti. **-viikko** *s.* Lapsen ensimmäisinä e:ina. **-voim|a** *s.* vitaliteetti. | Halki leikattu siemen menettää e:ansa. Aurinko valaa ihmisen ruumiiseen uutta e:aa. Ammentaa, imeä jstak e:aa. Kuohuva e. E:ia jäytävä tauti. Aatteen e. Kaunein todistus keskiaikaisen uskonnollisen kansanrunouden e:asta on legenda Mataleenasta. **-voimai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. siemen, itiö, vesa, muna, sikiö. Virulentit l. e:set basillit. Ihmisruumiin terveys ja e:suus. Runsas oppilasmäärä todistaa koulun e:suutta. Jotunin "Miehen kylkiluu" on nuorekkaimpia ja e:simpia suomalaisia komedioja. **-vuo|si** *s.* elon-, elämän-, elämisvuosi. | Ensimmäisinä, viimeisinä, myöhempinä e:sina. E:sien varrella. E:det ovat vierineet. Iltaan painuvat e:det. Vähät ja pahat ovat olleet minun e:sieni päivät VT.
elisio[3] *s. kiel.* sanan loppuvokaalin heitto seuraavan sanan alkaessa vokaalilla, elidoituminen.

eliö[3] *s. biol.* (pieni) elollinen olio; elävä olio kokonaisuutena. | Yksi-, monisoluiset e:t. Alhaisimmat e:t, bakteerit. Jokainen yksityinen hiivasolu on täydellinen e. Pieniä, vedessä kelluvia e:itä, joita valtameressä elää äärettömän suuret määrät, sanotaan planktoniksi. Karjalan kannas e:iden leviämistienä. - - Kasvattajan tulee lapsessa nähdä omalaatuinen e. monine, usein kasvatuspyrkimyksiä suoraan vastustavine vaistoineen HOLLO. — *Yhd.* alku-, pien-, pienois-, pikkue.; kasvi-, käyte-, meri-, peruna-, plankton-, siima-, syöpäe.

eliö|jäte, -jäännös *s. biol.* = fossiili. **-kun|ta** *s. biol. harv.* eliöt, eliöstö. | - - ihminen ei tee muusta e:nasta siinä suhteessa poikkeusta, että - - AK. **-maailma** *s.* E. jaetaan tavallisesti eläimiin ja kasveihin. Veden e. Fossiilien edustama e. **-maantiede** *s.* eliöiden levinneisyyttä ja jakaantumista maanpinnan eri osien kesken käsittelevä tiede, biogeografia. **-muoto** *s. biol.* E:jen asteittainen kehittyminen. Uusien e:jen syntyminen.

eliöstö[1] *koll.s. biol.* eliöt; joukko yhdessä eläviä kasveja t. eläimiä, jotka muodostavat ympäristöstä eroavan kokonaisuuden; eliökunta. | Ihminen, e:n korkein edustaja. Meren, lähdeveden e. Vedessä kelluva elävä e. eli plankton. — *Yhd.* bakteeri-, kelluja-, plankton-, pohja-, sekae.

elje[78*] *s.*, tav. *mon.* **1.** paha tapa t. aie t. teko, kuje, ilve, juoni, metku, kepponen, konnantyö, konnankoukku, koiruus. | Häijyt, katalat, pahat, rumat elkeet. Vainolaisten elkeet. Konnan, noitien, paholaisen elkeet. Hän on heittänyt entiset elkeensä. - - hänellä oli sen tuhannen ilveet ja elkeet IVALO. He tunsivat raudan tavat sekä teräksen luonnon ja elkeet PAULAH. Pyri vasten koskea kujein ja elkein! *MANN. **2.** → ele. | - - naurahti pilkkailevin elkein ALKIO. - - kotona sitten kysyivät nauravin elkein, että mikäs tuollakaan on vikana SEPPÄNEN.

elki[8*] *s.* erikoinen t. huomiota kiinnittävä tapa t. temppu, vars. pahennusta herättävä, elje. | Emän eljet tyttärellä SL. Oli hällä toki e. pieni, / tapa urohien muiden mukaan: / Pyhäsiltä pesällistä kaksi / poltti lehteä hän venäläistä KIVI. Sinä peijooni! aina valmis koirane:in KIVI. - - mitä ne lapset siellä oppivat — pahuutta toisiltaan ja e:ä, eivät mitään muuta K.KAJANDER. Ei, en tätä / saata kestää; / aion estää / eljet nurjat! MANN. Lienet itse Herra Jeesus, / kun mun elkeni sanelit KANT.

-elkinen[63] *poss.a.* Häijyn-, pahane.

ellei *kond.konj.* ynnä *kieltoverbi* jos ei, jollei, mikäli ei. **1.** ilmaistuun pred:iin liittyen. | Hän sai 10 markkaa, ellen aivan väärin muista. Älä tule, ellet tunnussanaamme tunne! - - elles niitä nyt tarvitse, niin lähetä ne minulle KIVI. **2.** muuhun lauseenjäseneen liittyen. | Kouluun on pyrkijöitä nelisensataa, e. ylikin. Itämeri on maailman saarisimpia, e. kerrassaan saarisin merialue. Monissa tapauksissa, e. aina. **3.** *elleikään* (harv.) joskaan ei, vaikkakaan ei. | - - Kivellä itsellään oli niin sanoaksemme virtuaalinen taipumus uskoon, e:kään hän ollut kirkollinen ja dogmaattinen uskovainen R.KOSKIMIES.

ellipsi[6] *s.* **1.** *geom.* käyrä, jonka jokaisen pisteen etäisyyksien summa kahdesta kiinteästä pisteestä on sama; *syn.* soikio. | E:n muotoinen rata. E:n polttopisteet. **2.** *kiel.* kielelliseen ilmaukseen kuuluvan osan (yhd:n osan, lauseeseen kuuluvan yhden t. useamman sanan) poisjättö merkityksen säilyessä ennallaan, sananheitto.

ellipsi|mäinen[63] *kalt.a.* Holvin sisäkaari on e. **-n|muotoinen** *a.* myös ⌒.

ellipsografi[4] *s. tekn.* ellipsien piirtämiseen käytetty koje, soikioharppi.

ellipsoidi[4] *s. geom.* kaareva pinta, jolle on ominaista, että taso leikkaa sen ellipsin muotoista viivaa myöten. | Maa ei ole pallon, vaan pyörähdyse:n muotoinen.

ellipti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** *mat. geom.* vrt. ellipsi 1. | E. rata, kaari. E. autonjousi, hammaspyörä. Meridiaanien e:syys. **2.** *kiel.* vrt. ellipsi 2. | E. sanonta, lause. Sanasta polkupyörä jää usein e:sesti edellinen osa pois. Kielen taipumus e:syyteen.

ellost|aa[2] *v.* = seur. | E:ava haju. Sydäntä e:ava likaisuus. Äitelä tuoksu hiukan ärsytti, e:i. — Papin poikaa, "nuorta maisteria", "runoilijaa", iljettää, e:aa KIANTO.

ellot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* vastenmielisen (vars. haju- t. maku)aistimuksen t. mielikuvan aiheuttamasta pahoinvoinnin tunteesta: etoa, iljettää, kuvottaa, ällöttää. **1.** *3. pers.* Minua alkoi e. koko homma. — *ellot|tava* (partis., a.) -tavasti (adv.) -tavuus (omin.). E:tava palon käry. Hien, puuterin ja hajuveden e:tava lemu. E:tavan paha haju. Mieltäni käänsi e:tava sääli viisivuotiasta lasta kohtaan SILL. **2.** *yksipers.* Sydäntä e:taa. Laivan kannen alla oli sellainen tunkka ja tungos, että suorastaan e:ti. Häntä e:ti, jos vain ajattelikin lihaa.

elo[1] *s.*, yl. vain *yks.* Abstr:sesti käytettynä = elämä, joka tosin on tällöin yleisempi ja jota käyt. myös lukuisissa muissa abstr., mutta ei lainkaan konkr. merk.-tehtävissä.

I. abstr. käyttöä.

1. a. elämä biologisena ilmiönä, elintoiminta, elinvoima, elinkyky; hengissäolo. | E. ja kuolo. Laho puu, jossa on vielä e:a. Sairaan e. on jo sammunut. E:on kelpaamattomat lapset vietiin erämaahan kuolemaan. - - se tosin musertaa sydäntä, mutta ei katkaise e:n hermoa KIVI. — Harvinaisempaa käyttöä. | - - kun en tuota tuntenunna, / naia nuorella iällä, / etsiä e:n [= hyvän voiman] ajalla KAL. — *elon merkki.* Hän ei ole antanut mitään e:n merkkiä [= tietoa] itsestään. Tulivuori ei ole näyttänyt e:n merkkiä 'ei ole toiminut'. — *olla, pysyä, säilyä, pitää elossa.* Hän ei ole enää e:ssa. Tavat, jotka ovat sitkeästi pysyneet e:ssa. Ainoa e:ssa oleva lapsi. — *elvyttää, herättää eloon; elpyä, herätä, virota* jne. *eloon* us. kuv. | Herättää kuollut e:on. Vanhain kansanomaisten töiden ja mallien e:on elvyttäminen. Lapsuuden muistot virkoavat e:on. — *jättää, ottaa eloon; jäädä eloon.* Lehmävasikat jätetään, otetaan e:on. E:on jää-

neet omaiset. **b.** yksilön elämä yleensä; elinaika, elinikä, elämänjuoksu, elämänkulku. | Hän ei ole koskaan e:nsa päivinä sairastanut. Toivotan Teille monia reippaita e:n vuosia. E:n aamu ja ilta. E:n kevät kestää vain tuokion. Kohdata jku e:nsa tiellä. — *Yhd.* ihmise. **c.** yksilön elämä sen laadun huomioon ottaen: elintapa, elämänlaatu, eläminen. | Rauhallinen, huoleton, raskas e. Siit' on polo Pohjolassa, / e. leivätöin Lapissa KAL. — *elettävä elo* (kans.) siedettävät olot, auttava toimeentulo. | - - lähteä e:lta elettävältä tielle tietymättömälle MERIL. — *elämätön elo* (kans.) sietämättömät olot. | - - rotista on elämätön e.: kaikki syödään, ruoat, vaatteet, mitä vain on KS. — *elo ja olo.* Esivanhempain muinainen e. ja olo. Kuvaus liiviläisten oloista ja e:sta. — *Yhd.* entis-, hiljais-, lapsuus-, varhaise.; koroillae. **d.** vars. *runok.* ympäröivä todellisuus kaikkineen, olevaisuus. | E:n hyörinä, taisto, tuska, turhuus. E. hymyää. Eksyä e:n harhapoluille. Sortua e:n tiellä. Mitä teen minä toivoton venhemies, / e:n aavalla kerran kun oon? K.LEINO. Ja mua huimaa ajatuksen retki / kautt' e:n rannattoman manteren KAILAS. - - anna haavoihisi kerran / nukun tästä e:sta, / katoovasta menosta VK^V. **e.** läheten merk:tä elinsija, olopaikka. | Annapa, anoppiseni, / työnnä toinen tyttäresi / naisen entisen e:ille! KAL. Kuu kulta, kivestä pääsit, / - - / e:llesi entiselle, / matkoillesi muinaisille KAL. **f.** iäinen elämä. | E:n kruunu. E:n ruhtinas. Sä lohduttaja lähetä, / meiss' e:n valo viritä, / Sua että ylistämme! HLV.

2. a. eloisuus, elävyys, pirteys, värikkyys, vireys, vilkkaus; vilinä. | Silmien, kasvojen e. Hymy loi e:a kasvoihin. Koivut antavat metsälle e:a. Tuvassa on e:a ja liikettä. Tuli e:a seuraan. Hei, mikä helle ja helo, / ikkunass' ilo ja elo! *MANN. Draamallista e:a. **b.** melu, metakka. | Tässä ei saa nukkua koko talo, kun sinäkin vangin kanssa semmoista e:a rupeat pitämään SILL.

II. konkr. käyttöä.

1. a. *yks. koll.* tuleentunut vilja; *mon.* viljat, viljalajit. | E. tulee jyvälle. E:n korjuu. Olla e:ssa 'elon leikkuussa'. E:t [= ruis, ohra, kaura ym.] on jo kaikki leikattu. — *elon Herra* Jumala; myös elämän Herrasta. | Rukoilkaa siis e:n Herraa, että hän lähettäisi työmiehiä elonkorjuuseensa UT. E:n Herra, Jumalamme, / katso puoleen kurjan paimenen KIVI. — *Kuv.* Hengen e. Viha niittää e:aan maailmassa. **b.** *yks.* ja *mon.* leikattu vilja jyvineen ja olkineen. | Rukiin e:t. E:t ovat kuivuneet. Riihi on ahdettu e:illa. — *Yhd.* kaura-, ruise:t. **c.** *yks.* ja *mon.* puitu vilja, jyvät. | Hevosia ruokittiin paljailla e:illa. E:issa on ruumenia. - - purnut puitua e:a, / toiset purnut puitavia KAL. — *Kuv.* Herra, minä tiesin sinut kovaksi mieheksi; sinä - - kokoat sieltä, missä et ole e:a viskannut UT.

2. *murt.* karja, vars. iso porolauma. | E. ruohoa jyrsien liikkuu lompolon rannalla PAULAH. - - näillä tuntureilla vaeltaa taas saamemies tuhatpäisine e:ineen JÄRVENT. - - nostan karhun kankahalta, / - - / päälle Väinölän e:jen, / Kalevalan karjan päälle KAL. — *Yhd.* poroe.

3. *harv.* riista, metsän t. veden antama saalis. | Metsän ja veden e. Ei tule e. etsimättä, kala jalan kastumatta SL.

4. *harv.* elanto, elatus, ruoka. | Kerätä e:n apua. Ei niin karua maata, ettei sika e:ansa saa SL. [Elatusvanhemmissasi] toki on ollut tukes ja suojas, heidän kädestänsä e:s ja vaattees saanut olet! KIVI. - - siunaapi ilman linnuille, / maan karjalle / e:nsa, einehensä VK. Kiitän mä, iso, sinua / entisistäni e:ista, / murkinoista muinaisista, / parahimmista paloista KAL.

5. vars. *kansanr.* tavara, omaisuus, varat; vauraus. | E. e:n luokse pyrkii SL. Kyllä on naidessa e:a, kihlatessa killinkiä SL. Ei e:t eläen puutu, / taarit tarjoten vähene LEINO. On e:a, on iloa, / oisi kyllin kystä meillä LEINO. Yks' oli veitsi veikkoutta, / - - / isän saamoa e:a, / vanhemman varustamata KAL. - - e:ni meni merehen, / Sampo särkyi lainehisin! KAL.

6. *kans. kuv.* kahteen ed. merk.-ryhmään liittyen: *elo ja eläminen* toimeentulo, maat ja mannut. | Siitä ovat muinoin minun isoisältäni vihavenäläiset polttaneet e:n ja elämisen MERIL. Tuommoisen [velkakirjan] takia meni mieheltä e. ja eläminen! HAANPÄÄ. — *elo elämä* = ed. | - - nimismies pani takavarikkoon kummaltakin e:n elämän PÄIVÄR.

elo|aitta *s.* jyvä-, vilja-aitta. **-auma** *s.* vilja-auma. **-eläin** *s.* eloon jätetty raavas- t. muu eläin;)(teuraseläin. **-halme** *s.* elohuhta. | Tuleentuva e. **-hanko** *s.* hanko, jolla siirrellään eloja. **-hiir|i** *s.* ihon alainen tahaton nykivä, värähtelevä liike kasvoissa t. ruumiissa, ihohiiri. | Huulissa on e:iä. Hänestä tuntui, niinkuin e:et olisivat äkkiä alkaneet juoksennella pitkin hänen ruumistansa SEPPÄNEN. E:n nykiminen huulessa tietää hyvää. — *Lääk.* silmän ympäristön lihaksissa esiintyvä nyintä, luomikouristus. | E. silmässä. **-hinkalo** *s.* jyvähinkalo.

elohopea *s.* tavallisessa lämpötilassa juoksevana esiintyvä, hopean valkoinen, kiiltävä metalli. — *Kuv.* Vilkas kuin e. Tyttö on kuin e.: ehtii joka paikkaan ja muistaa kaikki. Onnellinen on ihminen ainoastaan silloin, kun hän on nuori, kun elämän e. hänen suonissaan herkkänä juoksee! LINN. — *Yhd.* räjähdyse. **-hoito** *s. lääk.* **-höyry** *s.* **-ilmapuntari** *s.* ilmapuntari, jossa ilmakehän paineen ilmaisee elohopeapatsaan korkeus. **-kaasu** *s.* Myrkylliset e:t. **-kaivos** *s.* **-kuula** *s.* lämpömittarin alapäässä oleva elohopean täyttämä pallomainen säiliö. **-kylpy** *s.* **1.** *tekn.* galvaanisessa hopeoinnissa käytetty elohopeapitoinen kylpy. **2.** *lääk.* **-laastari** *s. lääk.* paiseiden, märkänäppylöiden ja pienten epäpuhtaiden haavojen hoitoon käytetty elohopeapitoinen laastari. **-lejeerinki** *s. kem. tekn.* elohopeaseos, amalgaami. **-lämpömittari** *s.* lämpömittari, jossa lämpötilan ilmaisee elohopeapatsaan korkeus. **-manometri** *s. fys.* elohopeapainemittari. **-myrkytys** *s. lääk.* **-painemittari** *s. fys.* koje, jolla mitataan kaa-

sujen ja nesteiden painetta, elohopeamanometri. **-patsas** *s.* lämpömittarissa, ilmapuntarissa t. muussa pystysuorassa putkessa oleva ohut elohopeatäytös. **-pihdit** *s. mon. fys.* saksimainen koje, jolla elohopeapisaroita kootaan vapaalta pinnalta. **-pisara** *s.* **-pitoi|nen** *a.* E:set hyönteismyrkyt. **-salva** *s. farm.* = elohopeavoide. **-seos** *s. kem.* elohopean ja jnk t. joidenkin muiden metallien seos, elohopealejeerinki, amalgaami. **-suol|a** *s. farm.* E:oja ovat esim. sublimaatti ja kalomeli. **-voide** *s. farm.* elohopeapitoinen, vars. täiden poistamiseen käytetty voide, elohopeasalva, harmaasalva.

elohopeoi|da *v. tekn.* -nti *teonn.* päällystää elohopealla, amalgamoida. | Kupariesineen e:nti.

elohuhta *s.* elohalme.

elois|a[18] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* pirteä, virkeä, vilkas, elävä. **1.** ihmisen ulkonäöstä, ilmeistä, eleistä, liikkeistä; samoin eläimistä. | E:at silmät, kasvot. E. hymy. Vilkas ja e. karjalaisneito. Lapsen e:uus. — Hyvällä kanalla on e. pää. Lintu lentää keveästi ja e:asti. **2.** esineistä, väreistä, kuvista ym. | E. veistos. Maalauksellisen e. kukkakimppu. Järvet ja joet lisäävät maiseman e:uutta. E:at värit. Kaduilla on kiireen aiheuttamaa e:uutta. **3.** esityksestä. | E. kuvaus, kirje. Ukot haastelivat e:asti. Kvartetin e. yhteissoitto. Hän nauroi e:asti. **4.** henkisistä kyvyistä, ominaisuuksista, ilmiöistä. | E. mielikuvitus, äly, toimintahalu, mielenkiinto. E. ja voimakas kansallishenki. Uskonnollinen e:uus.

elojuhla *s.*, us. *mon.* juhla, jota vietetään elonkorjuun päätyttyä, sadonkorjuu-, elonkorjuujuhla. | Melkein kaikki maata viljelevät heimot tuntevat e:n. Israel vietti iloista e:ansa.

elok|as[66*] **1.** *s. harv.* **a.** asukas, eläjä. | Ei ole se e. maailman tämän, vaan haahmo -- kuolleen KIVI. **b.** kotieläin, elukka. | Muuta e:asta ei olekaan kuin tuo koira SEPPÄNEN. **2.** *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* tav:mmin eloisa, elävä. | E:kaat kasvot. Lapsi, joka oli kalpea ja eloton, muuttuu taas punoittavaksi ja e:kaaksi. Itäsuomalaiselle on ominaista herttainen e:kuus ja välittömyys. Ornamenttien tarkoituksena on tehdä pinta e:kaaksi. E. rytmi. E. novelli. Esityksen e:kuus. On edistettävä kielemme e:kuutta.

elo|kaunokki *s.* ruiskaunokki, ruiskukka. **-kausi** *s.*, vars. *maat.* kasvin kylvön (t. istutuksen) ja sen leikkuun (t. noston) välinen kausi, kasvukausi. **-kuhilas** *s.* viljakuhilas. **-kui|nen** *a.* elokuun aikainen, elokuuhun kuuluva. | E. ilta, kuutamo. E. keskipäivän aurinko. E:set kylätanssit. E:set aitat, luhdit. **-kuorma** *s.* vilja-, jyväkuorma.

elokuu *s.* vuoden 8:s kuukausi. | Poutainen e:n päivä. E:n kuutamot. E:n 14 p:nä 1936, 14 p:nä e:ta 1936. Viime, ensi e:lla, e:ssa. **-n|päärynä** *s.* eräs varhain kypsyvä päärynälajike.

elokuv|a *s.* **1.** pitkä, nauhamainen filmi, jossa on sarja liikeilmiöitä esittäviä, valkoiselle pinnalle, "valkokankaalle", projisioitaessa liikkuvilta näyttäviä kuvia; tav:mmin: tällaisessa filminauhassa oleva kuvasarja ynnä siihen tav. liittyvä äänitys (puhe, musiikki jne.) vars. sellaiseksi ajateltuna, miltä se näyttää ja kuuluu esitettäessä, filmiteos, -näytelmä, filmi. **a.** Mykkä [= äänetön], piirretty, värillinen e. Kotimaiset, amerikkalaiset e:at. Historiallinen, tieteellinen, urheiluaiheinen e. E. Aleksis Kivestä. Lapsilta kielletty e. Ainoalaatuinen, epäsiveellinen, hyvä, järkyttävä, pitkäveteinen, vauhdikas e. Nauruhermoja kutkuttava e. E., jossa ei ole ainoatakaan kuollutta kohtaa. Tulevaisuuden e., jolle on ominaista myös syvyysvaikutus. E:an käsikirjoitus, lavastus, musiikki. E:an ohjaaja, tuottaja. Esittää pääosaa e:assa. E:an leikkaus, tarkastus. Esittää e. E:an ensiesitys. Mennä katsomaan e:aa. Oletko nähnyt e:aa "Viidakon tyttö"? Paras näkemistäni e:ista. — *Kuv.* Romaani, jonka lehdillä kulkee silmiemme editse historiallisten tapahtumien värikäs e. **b.** elokuva taide-, tuotantomuotona, elokuvataide, -teollisuus; elokuva-ala. | E:an johtohenkilöitä. Chaplin, e:an tunnetuin koomikko. Kotimaisen e:an matala taso. E:an kehitys. Ensi kerran e:an historiassa. E:aan hyvin sopivat kasvot. Antautua e:an palvelukseen. **c.** *yhd.* Piirros-, väri-, äänie.; ajanviete--, koulu-, kulttuuri-, mainos-, opetus-, propaganda-, tendenssi-, valistuse.; hiihto-, intiaani-, jännitys-, kauhu-, lento-, matkailu-, salapoliisi-, satu-, seikkailu-, sota-, urheilue.; laulu-, musiikki-, operetti-, revyye.; lisä-, lyhyt-, sarja-, täyte-e. **2.** *mon.* (sis. paikallissijoissa) elokuvateatteri, elokuvaesitys, -näytäntö. | Olla, istua e:issa. Käydä ahkerasti e:issa. Mennä e:iin. Pyytää jkta e:iin.

elokuva- yhd:oilla on us. filmi-alkuinen rinnakkaisyhd.

elokuvaaja *tek.* < elokuvata.

elokuvaamo *s.* elokuvain valmistamo, elokuva-ateljee, -studio. | Suomi-Filmin e.

elokuva|-ala *s.* Toimia e:-alalla. **--arvostelu** *s.* **-esity|s** *s.* elokuvanäytäntö. | Lastenjuhla e:ksineen. **-filmi** *s.* **-hullu** *a.* ja *s. leik.* henkilöstä, joka käy erittäin ahkerasti katsomassa elokuvia, harrastaa innokkaasti elokuvataidetta. **-hupailu** *s.* **-ilmoitus** *s.* **-iiveily** *s.* **-julkaisu** *s.* **-kamera** *s.* **-kasvot** *s. mon.* elokuvattavaksi, elokuvanäyttelijälle hyvin sopivat kasvot. **-kaupunki** *s.* Hollywoodin e. **-kertomus** *s.* Jännittävä e. Suomen sortovuosilta. **-komedia** *s.* **-kone** *s.* kone, jolla elokuvia esitetään, kinematografi. | Tottunut e:en käyttäjä. **-käsikirjoitu|s** *s.* skenaario. **-lautakunta** *s.* opetusministeriön alainen kymmenjäseninen lautakunta, johon elokuvatarkastamon päätökseen tyytymätön elokuvanomistaja voi vedota. **-lehti** *s.* **-lip|pu** *s.* elokuvateatterin pääsylippu. | Tilaapa täksi illaksi e:ut! **-maailma** *s.* Suuri tapaus koko e:ssa. **-mai|nen** *kult.a.* E. sarjakuva. E:sen nopea suoritus. **-mainonta** *s.* elokuvien mainonta; elokuvien välityksellä harjoitettu mainonta. **-mainos** *s.* elokuvan mainos; elokuvateatterissa ennen näytäntöä esitettävä mainos. **-markkin|at** *s. mon.* Kiristynyt kilpailu e:oilla. Ulkomaalaiset hallitsevat meikäläisiä e:oita. **-mukaelma** *s.* Kiven "Seitsemän veljeksen" e. **-musiikki** *s.* **-nauha** *s.* elokuvafilmi.

-novelli *s.* elokuvan mukaan kirjoitettu novelli. **-näytelmä** *s.* **-näyttelijä** *s.* Suuret e:t, "tähdet". Pyrkiä e:ksi. **-näyttelijätär** *s.* **-näyttely** *s.* Venetsian e. kesällä 1935. **-näyttämö** *s.* elokuvateatteri. **-näytäntö** *s.* **-ohjaaja** *s.* **-ohjelma** *s.* **-ohjelmisto** *s.* Tämän talven e:a. **-operetti** *s.* **-primadonna** *s.* **-propaganda** *s.* **-sali** *s.* **-sankari** *s.* E:mme Tauno Palo. **-sankaritar** *s.* **-sensuuri** *s.* **-sovitu|s** *s.* "Taistelu Heikkilän talosta" e:ksena. **-studio** *s.*

elokuva|ta *v.* filmata **1.** ottaa filmikuvia, valmistaa elokuva. | Romaani on e:ttu. K. on e:amassa maaseudulla. **2.** † näytellä t. esittää jtak osaa elokuvaa valmistettaessa, elokuvattaessa.

elokuva|taide *s.* Kotimainen e. **-taiteilija** *s.* **-tapaus** *s.* Näytäntökauden suurin e. **-tarina** *s.* Liikuttava e. **-tarkastamo** *s.* opetusministeriön alainen viisijäseninen elin, joka tarkastaa kaikki maassa esitettäväksi aiotut elokuvat ja määrää niiden veroluokan, lapsille sallittavuuden yms. **-teatteri** *s.* **-tekniik|ka** *s.* E:an viimeiset saavutukset. **-teollisuus** *s.* Kotimainen e. **-toimisto** *s.* Adamsin e. **-tuotanto** *s.* par. elokuvain tuotanto. **-tähti** *s.* kuuluisa elokuvanäyttelijä t. -näyttelijätär.

elokuvaus *teonn.* (< elokuvata) filmaus; kinematografia. | Kasvavan kasvin e. E. Helsingin—Hangon matkasta. **-filmi** *s.* **-koje** *s.* **-kone** *s.*

elokuvauttaa *fakt.v.* < elokuvata. | Liikkeet ovat alkaneet e. tehdas-, työ- ja liiketoimintaansa.

elokuva|valmistamo *s.* Euroopan johtava e. Ufa. **-vuokraamo** *s.* Suomen vanhin e. on Adams Filmi Oy. **-yhtiö** *s.* **-yhtymä** *s.* Amerikan tunnetuin e. "United Artists". **-yleisö** *s.*

elokuvissa|kävijä *s.* **-käynti** *s.*

elo|kykyinen *a.* eloon kykenevä, elinkykyinen. | E. sikiö. **-kärryt** *s. mon. maat.* elorattaat. **-lehmä** *s. maat.* pitolehmä;)(teuraslehmä.

elolli|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** elävä. | E:set ja elottomat olennot. E:sten mailla [= elävien mailla] HAARLA. Maatalouden käyttöpääoma jakaantuu elottomaan, johon kuuluu kalustopääoma, ja e:seen, johon kuuluu eläinpääoma, sekä liikepääomaan. Egyptiläiset pitivät Ammonia kaiken e:suuden tuottajana. — *Konkr.* - - yö, joka nielee kaiken e:suuden [= kaiken mikä elää, koko luonnon] *TARK. **2.** elimellinen, orgaaninen; eloperäinen. | E. ja eloton luonto. E. maailma. E:set maalajit. Fosforiitti on e:sta alkuperää. **3.** *harv. kansanr.* varakas. | Olisi minussa ollut / paremman talon miniä, / emäntä e:senki, / rahan alku aitallisen KANT.

elollis|aisti *s. fysiol.* aisti, jolla aistitaan oman ruumiin yleistä, mielihyvän t. mielipahan sävyttämää olotilaa, elämän prosessia, vitaali-, orgaani-, yleisaisti. **-aistimus** *s. fysiol.* elollisaistin välittämä aistimus.

elollist|aa[2] *v.* vrt. elävöittää. **1.** kuvitella t. kuvata elolliseksi; vrt. henkilöidä, olennoida, personoida, personifioida, sieluttaa. | Elottoman luonnon e:aminen. - - puiden yhteinen edustaja on itse metsä, joka myös sellaisenaan e:etaan UNO HARVA. **2.** tehdä eloisaksi, elostuttaa. | Aseita on e:ettu eläinkuvilla. E:avilla piirroksilla koristetaan autioita pintoja.

elollistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Maljakon jalusta on e:nut, kiteytynyt eläimeksi. Vanhassa kansanrunoudessamme esiintyy metsä e:neena ja henkilöityneenä.

elollistun|ne *s. fysiol.* yleinen hyvänolon t. pahanolon tunne, joksi oman ruumiin sisällisistä tiloista saadut aistimukset sulautuvat, yleistunne.

elollistutta|a[2*] *kaus.v.* par. elollistaa.

elo|lyhde *s.* **-ma|a** *s.* **1.** tav. *mon.* asuin-, elinpaikka, -seutu. | Norsuja omilla e:illaan. Pääsisin omille maille, / e:illen entisille! KAL. **2.** viljavainio. — *Kuv.* Hän, Herra, meidät työhönsä / ja e:alleen toi AK. **-multa** *s. maat.* ruokamulta. **-muoto** *s. biol.; syn.* biotyyppi. | Samaan e:on kuuluviksi luetaan kaikki ne yksilöt, jotka perintötekijöiltään, peruasultaan, ovat täydellisesti toistensa kaltaisia.

elon|aihe *s. biol.* E. voi kananmunassa säilyä kolme viikkoa ja kauemminkin. **-aika** *s.* **1.** elonkorjuun aika. **2.** elinaika, elinikä. | Minulla ei ole enää pitkältä e:a. **-ehto** *s. harv.* elinehto, elämän edellytys.

elongaatio[3] *s.* **1.** *fys.* värähdysliikkeessä (heilahdusliikkeessä) olevan pisteen etäisyys keskiasennosta (alkupisteestä). **2.** *täht.* kulma, joka ilmaisee taivaankappaleen ja sen keskuskappaleen (auringon) välisen näennäisen etäisyyden.

elon|hetki *s.* **-ilmau|s** *s.* Eliön e:ksia ovat liikkuminen, ravinnonotto ja lisääntyminen. — *Kuv.* Kansallisen hengen e:ksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäisenä ulkonaisena e:ksena tuli painosta "Kultala". **-ilmiö** *s.* Ihmisruumiin, elimistön e:t. **-ilta** *s. kuv.* vanhuus, viimeiset elinpäivät. **-juoksu** *s.* elämänkulku, elämä. | Ihmisen e. **-kerai|nen** *a. harv.* **1.** elinvoimainen, vitaalinen. | E. mulla on poika, miehistä kaunein ja riemullisin HAARLA. - - hänen [E.N. Setälän] kärialoissaan on mahdikasta ja e:sta tutkijaniloa R.KOSKIMIES. — **2.** *kansanr.* varakas, hyvinvoipa. | Elkätte, pojat poloiset, / - - / ollette e:set / elikkä elottomatki, / - - / naista kullaista kosiko KAL. **-kipinä** *s. kuv.* Heikko e. Sammuttaa viimeinenkin e. Kalevalaan on kätkettynä e., joka voi elvyttää kansan uuteen elämään. **-korjaaja** *s.* elon talteen ottaja, leikkuumies. — *Kuv.* Kuolema tuli syksyisenä e:na kantaakseen aittaansa kypsyneen viljan.

elonkorjuu *s.* tuleentuneen viljan talteen ottaminen. | E:n aika. Vilja tuleentuu, ja e. joutuu. Olla e:ssa. Lähteä e:seen. **-aika** *s.* **-ase** *s.* Sirppi on yleinen e. **-juhla** *s.* = elojuhla. **-kone** *s. maat.* elonleikkuukone. | Itsesitova e. Uudenaikainen e. leikkaa ja pui viljan samalla.

elon|kumppani *s.* elämän-, elinkumppani; aviopuoliso. **-lan|ka** *s. kuv.* elämästä. | E:gat perheessäni katkeilevat. | Kaksi kohtalotarta punoo e:kojamme. Toinen luovia, toinen hävittäviä LEINO. **-leikkaaja** *s.*

elonleikkuu *s.* tuleentuneen viljan talteen leikkaaminen. **-aika** *s.* **-kone** *s. maat.* kone, joka leikkaa elot pellolla ja luovuttaa ne valmiina karheena t. lyhteinä pellolle, elonkorjuukone. | Itseluovuttava, itsesitova, itsepuiva e. **-puima-**

kone *s. maat.* kone, joka sekä leikkaa elot että samalla pui ne.
elon|liekki *s. kuv.* Voimat olivat jo uupuneet, ja e. lepatti viimeisillään. **-läh|de** *s. kuv.* Jeesus ompi e. AK. Uusia e:teitä [= toimeentulolähteitä] piti etsiä PAKK. **-merk|ki** *s.*, us. *kuv.* Huuto on lapsen ensimmäinen e. Hukkuneessa cn vielä vähäisiä e:kejä. Missään ei näkynyt pienintäkään e:kiä. Moneen kuukauteen retkikunta ei antanut e:kejä [= tietoja] itsestään. Jorma toivoi Aunelta e:kiä 'tietoja, kirjettä'. **-neste** *s. harv.* elinneste. | Kasvin e:et. Eläimen e., veri, on juossut kuiviin. **-oma** *a. maat.* Ottaa, jättää e:ksi 'jättää henkiin'. Vasikka, jota ei aiota ottaa e:ksi, on joko aivan ensimmäisinä päivinä tapettava tai sitten jonkin aikaa juotettava. **-polku** *s. kuv.* **-pur|si** *s. kuv.* Sä voithan johtaa e:ren / päin omaa kotirantaa S.KORPELA. **-puu** *s. heng. runok.* elämänpuu. **-pyörä** *s. kuv.* Tosin e:mme alamäkeä jo kiiriskelee [= vanhenemme] KIVI. **-päiv|ä** *s.* elinpäivä. | Jos Jumala e:iä suo. Kunhan e:iä riittää. Vietti viimeiset e:änsä synnyinseudullaan. **-retki** *s. kuv.* Varhain päättynyt e. **-taistelu, -taisto** *s. kuv.* **-tai|val** *s. kuv.* Lyhyt, pitkä e. Lapsi, joka on vasta e:palensa alussa. **-tie** *s. kuv.* Hänellä oli e:nsä aivan selväksi viitoitettuna. Tule, yksin pitkä kulkea on taival e:n KOSKENN. **-toimin|ta** *s. biol.* elintoiminta. | Elollisten olioiden e:nat. Ravinnonotto on tärkeä e. **-täy|si, -täy|teinen** *a. kirjall.* elämää täynnä oleva, elämää uhoava. | E. maalaistyttö. - - ja pakahtuva, e:si on / sun vartesi kuin silmut, kevään multa KAILAS. **-vara** *s. harv.* elintarvikkeet, ruoka-aineet. | E:a - - ei puutu vielä heiltä linnassa KIVI. **-vesi** *s.*, vars. *heng.* elämänvesi. | Virvoituksen runsaimman / tuopi sulle e. HLV. **-vir|ta** *s. kuv.*, vars. *heng.* elämänvirta. | Niin anna, Herra, juosta e:tain / ain alttarilta tämän temppelin! S.KORPELA. **-voima** *s.* elinvoima. | Uhkuva e. Kansan sisäinen e. **-voimainen** *a.* elinvoimainen. | E. kansa. E. seura.
eloon|jättö *s.* Vasikkain e. **-jäänyt** *a.* par. ⌒. | Ainoa e. poika. **-jääpä, -jäävä** *a.* par. ⌒.
elo|paino *s. maat.* elävän eläimen paino;)(teuraspaino. | Uuhien e. on 70—90 kg. Täysimaidolla juotetun vasikan teuraspaino on n. 60 % e:painosta. **-painoi|nen** *a. maat.* 100 kg:n e:sista sioista saadaan 65—80 % teuraspainoa. **-pel|to** *s.* viljapelto; pelto, jossa vilja on tuleentumassa t. tuleentunut. | Kultainen e. — *Kuv.* Lähetyskansa näkee toiveittensa e:loilla kypsyvää viljaa. **-peräi|nen** *a. geol. maat.* kasvi- ja eläinjäännösten hajaantumisesta syntynyt, organogeeninen, biogeeninen;)(elimetön, epäorgaaninen. | Tärkeimmät e:set maalajit ovat suoturve, kangasturve, multa, muta ja lieju. **-piir|i** *s.* elinpiiri, -ympäristö, elämänpiiri. | Euroopan eläimistön e:eistä tärkeimpiä ovat metsä ja aro. Leikin lehtuisa e. on lapsuuden oikea ilmakehä HOLLO. **-rattaat** *s. mon. maat.* tav. matalapyöräiset häkkirattaat, jotka soveltuvat mm. elojen ajoon, elokärryt, rehurattaat. **-riih|i** *s.* Joulun alla, kun kaikki e:et oli puitu.
elo|s[64] *s. kans. harv.* ruokavarat; varat, tavarat, omaisuus. | Aitassa on käynyt rottia e:ksia syömässä. On hyvyyttä, on e:sta.
elo|salama *s.* vars. loppukesällä näkyviä salamoita, jotka purkautuvat niin kaukana, ettei jyrinää kuulu; *syn.* elotuli, -valkea, ohrasalama, -valkea, kalevantuli, -valkea. | E:salamat välähtelevät. Syysyötä valaisevat kirkkaat e:salamat. — *Kuv.* - - hänen mielensä läpi kiitää e:salamoina kevät, auringonpaiste ja vienot kuiskaukset LINN. **-seiväs** *s. maat.* seiväs, jossa eloja kuivatetaan; vrt. heinäseiväs. **-sija** *s.* asuinpaikka, olinsija. | Köyhä kulkuri, vailla vakinaista e:a maailmassa. Siitä lieto Lemminkäinen, / - - / tunsi vanhat valkamansa, / entiset e:nsa KAL. **-sirppi** *s. maat.* **-sitoma** *s. maat.* lyhde, sidoin, jalallinen.
elossa|oleva *a.* ja *s.* tav. par. ⌒. **-olo** *s.* myös ⌒. **-olovakuutus** *s.* määräiässä nostettava vakuutus.
elost|aa[2] *v.* **1.** *intr.*, joskus *halv.* oleskella, eleskellä. | Salopirtissä e:i talvisin joku mies. Ostjakin elämä on laiskottelevaa ja huoletonta e:amista. Liedellä e:ava kissa. Vedenalainen hiekkasärkkä, jonka vierillä kuhat mielellään e:avat. **2.** *tr. harv.* elostuttaa, elävöittää. | Puku e:etaan kirkkaalla ruusukkeella.
elostelija[14] *tek.* < seur. | Rikas e. E. ja naisten viettelijä.
elostel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* **1.** *harv.* elellä, oleksia, asuksia. | Kalliolla e:ee sadoittain myrskylintuja. Pitäisikö tulevakin kesä yksinään e.? AHO. **2.** elää ylellisesti, mässätä, hummata, irstailla, hurjistella. | Hillitön e:u. Rikkaiden nautinnonhalu ja e:u. E. yökerhoissa. E. naisten kanssa. Kasvoissa selvät e:un merkit.
elosto[2] *koll.s. biol.* par. eliöstö. | Plankton eli kellujae.
elostu|a[1] *v.* käydä eloisaksi, virkeäksi, elävöityä, vilkastua. | Hän e:i äkkiä. Kasvot, silmät e:vat. Poskille tuli hitaasti heikko puna, iho e:i. Elottomat esineet ikään kuin e:vat. Harmaa taivas e:u. Illan suussa e:u hetkeksi järven pinta. Markkinapaikat e:vat. Sivistysriennot ovat e:neet.
elostutta|a[28] *kaus.v.* -vasti *adv.* < ed. | Linnut e:vat talvista luontoa. Erilaiset ikkunat, pyöreät ja pitkähköt, e:vat kattokerrosta. Sommittelu e:a näyteikkunaa. Taulu vaikuttaa mieleen e:vasti.
elostuttaja[16] *tek.* Empiretyylissä oli väreistä suosituin valkoinen sekä sen e:na kulta.
elo|suoja *s. maat.* puimattomien elojen säilyttämiseksi rakennettu suoja. **-talko|ot** *s. mon.* Pitää e:ita. Käydä e:issa. Kutsua naapureita e:isiin. **-tanssit** *s. mon.* elotalkoiden yhteydessä pidettävät tanssit.
elot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** sellainen, jossa ei ole elämää, hengetön, kuollut; autio, hiljainen, äänetön, tapahtumaton, nukkuva;)(elollinen, elävä. | E. ruumis. Tehdastyöläisten muuttuminen e:tomiksi koneiksi. Hän lepäsi e:tomana ja kalpeana. Himmeät, e:tomat hiukset. — Hedelmätön ja e. erämaa. E. ranta, asumus. Metsän puut seisovat e:tomina huurteen peitossa. — *Lak.* Elollinen ja e. irtaimisto. **2.** epäelimellinen, epäorgaaninen;

)(elimellinen, elollinen, orgaaninen. | Elollinen ja e. luonto. 3. ilmeetön, liikkumaton, jäykkä, ikävystyttävän tasalaatuinen, yksitoikkoinen, kuiva, puiseva;)(eloisa, elävä. | E:tomat silmät. Kasvojen e:tomuus. [Veistoksessa] on e:onta jäykkyyttä. Galvanoitu peltikatto on e:toman ja kalsean näköinen. E. esitystapa, saarna. Luonteenkuvauksen pintapuolisuus ja e:tomuus. 4. *kans.* varaton, köyhä, puutteenalainen;)(varakas. | - - ollette elonkeraiset / elikkä e:tomatki KAL.

elo|tuli *s.* = elosalama. | E:tulet välähtelevät. **-tupa** *s. kans.* parituparakennuksen asuintupa;)(vierastupa, "parempi puoli", sali. **-vainio** *s. kuv.* Rakas veljeni ja työtoverini Herran e:lla. **-valkea** *s.* = elosalama. **-vasikka** *s. maat.* pito-, elättivasikka;)(juotto-, teurasvasikka. **-viikate** *s. maat.* **-vilja** *s.* Kypsä e. | Riemuin kynnä ja kylvä! Se maast' e:na versoo *MANN. — *Maat.* syömävilja (vars. ruis, ohra);)(rehuvilja, juurikasvit ym. **-virna** *s.* Vicia sativa, vars. kauran seassa viljelty vihantarehukasvi, vikkeri. **-väki** *s.* elonkorjuuväki. **-yhteisö** *s. biol.* ne eläin- ja kasvilajit, jotka elävät toistensa seurassa ympäristössä, missä niillä on kaikki elämisen edellytykset; *syn.* biokenoosi.

elpymis|kausi *s.* Kaupan e. Herätysliikkeen eloisa elpymis- ja syvenemiskausi. **-kykyinen** *a.* E. metsä, taimisto. E. teollisuus. **-oire** *s.* Kauppavaihdon e:ita.

elpymys[64] *s. harv.* elpyminen. | Hengellisen elämän e.

elpy|ä[1*] *v.* saavuttaa entinen elinvoimansa, voimistua uudelleen, toipua, virota; virkistyä t. vilkastua t. vaurastua uudelleen. | E. taudin jäljiltä, väsymyksestä, surusta. Ruumis ja henki e:y uuteen eloon. Oravakantamme e:mässä. Taimet, metsät e:vät. Ruohonkasvu e:y. Entisyyden muistot ja tulevaisuuden toiveet e:vät. Renessanssi ja humanismi syntyivät uudelleen e:neestä antiikista ja kristinuskosta. E:vä nuorisoseuraliike. Talo on e:nyt. Maatalous elää e:misen aikaa. Kauppa e:y e:mistään. Henkisen elämän, taiteen e:minen.

eltaannutta|a[2*] *fakt.v.* < seur. Eräät pikkueliöt e:vat voin.

eltaan|tua[1*] *v.; rinn.* eltautua. 1. rasvasta, joka kemiallisesti hajaantuessaan saa vastenmielisen hajun ja maun: härskiintyä, pilaantua, pahentua. | Voi e:tuu. Rasva haiskahtaa e:tuneelta. E:tunut haju. E:tuneen makuinen silli. Kivennäisöljy ei happane eikä e:nu. 2. tunkkaantua. | Jauhot e:tuvat lämpimässä. Viljaa on riittänyt e:tumiin saakka. E:tuneen heinän tuoksu. E:tuneet nahkavaipat.

eluk|ka[15*] *s.* 1. us. *ark.* eläin; us. kotieläin, nautaeläin; vrt. elikko, eläin, elävä, luontokappale. | Elintarvikkeet loppuivat sekä ihmisiltä että e:oilta. Paarmat ahdistavat e:oita. Susi on tyhmä e. Korkeasaaressa on jos jonkinlaisia e:oita. 2. *halv.* tylsämielisestä, siveettömästä tms. ihmisestä. | Tuollainen siveetön e.! Tunnetko sinä erään miehen, e:an, jolla oli tänä iltana punainen nauha kaulassa ja paksut hopeaperät liivin päällä? LINN.

elukkamai|nen[63] *kalt.a. halv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* E. käytös.

elustel|la[28] *v. murt. halv.* elostella, oleskella. | Kesän kaiken e:evat he [härät] metsissä niin yöt kuin päivät KIVI.

elvyk|e[78*] *s.* virvoke, virike, yllyke, kiihoke, elvytys. | Uudet aloitteet ja e:keet. Usko saa uutta e:että. Ruumis tarvitsee liikunnan antamaa alituista e:että.

elvyntä[15*] *teonn.* < elpyä.

elvyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < elvyttää. | Kuolleen tuhkanikin / e:telisitte, / maasta luuni hauraat / kerran keräisitte! *MANN.

elvyttäjä[10] *tek.* A. oli aloitteikas e. ja uudistaja. Kalevala on tullut kansallistunteen pohjaksi, tueksi ja e:ksi.

elvyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* (< elpyä) toinnuttaa, virvoittaa; virkistää t. vilkastuttaa t. kohottaa uudelleen. | E. eloon. E. elimistöä. Hyvät uutiset e:tivät häntä. E:tävät lääkkeet. Vaikuttaa ruoansulatusta e:tävästi. Silmää e:tävät värit. Hän e:ti puhaltamalla hiilet hehkumaan. — Uudelleen e:etty tuttavuus. Puhuja e:ti menneen nykyisyydeksi. E. uudisviljelystä, yrittämishalua. Vaikuttaa e:tävästi henkisiin rientoihin. Meillä on menneisyytemme, - - jonka kätköistä me voimme puolin sanoin, katsein, jopa vaietenkin e. tuhansia muistoja KOJO.

elvytys[64] *teonn.* < ed. | Sydämen toiminnan e. Teollisuuden, elinkeinoelämän e. **-keino** *s.* **-ohjelma** *s.* Taloudellinen e. **-politiikka** *s.* Valtio on alkanut elinkeinoelämän vilkastuttamiseksi noudattaa suunnitelmallista e:a. **-suunnitelma** *s.*

Elysium[7] *s.* (myös: elysium) antiikin tarustossa: autuaiden asunto; paratiisi, onnela.

elä (*rinn.* älä) ks. ei, eläpäs.

elähdyttäj|ä[10] *tek.* Suurmiehet ovat olleet parhaita kansanhengen e:iä.

elähdytt|ää[2*] *v.* -ävästi *adv.* (*rinn.* elähyttää) tehdä eläväksi, elävöittää. 1. ylläpitää jnk elämää, antaa jllek elinvoimaa; elvyttää, virkistää, piristää. | Ruumista e:ävä henki. E:ävät auringonsäteet. Hieronta e:ää elimistöä. Kahvi vaikuttaa e:ävästi ajatustoimintaan. — Halvat rahtimaksut e:ivät siirtolaisuutta. 2. innoittaa, innostaa, inspiroida, kannustaa, ohjata jkn toimintaa. | Nuorisoa e:ävät aatteet. Toisenlaisen maailmankatsomuksen e:ämä. Äiti, jota e:ää rakkaus lapsiin. Tekijää on e:änyt se vakaumus, että - -. Voitontahdon e:ämä miehistö. 3. tehdä eloisaksi, antaa eloa, väriä, vaihtelevuutta jllek, elostuttaa. | Kasvonpiirteitä e:ävä hymy. Kirjavat puvut e:ävät katukuvaa. Rakennusta e:ää kolme tornia. Ei edes minkäänlaista seinäkelloa ole e:ämässä ilmapiirin kalseutta SILL.

elähty|ä[1*] *v.* elostua, virkistyä, vilkastua. | Hän innostui ja e:i. Vanhat rakkauden tunteet e:ivät jälleen. Liekki e:y, riehahtaa. Seura tuli e:neemmäksi ja virkistyneemmäksi.

elähtän|yt[77] *a.* (*partis.*) -eisyys[65] *omin.* 1. aikansa elänyt, iäkäs. | E:eet neidit 'ikäneidot'. E:eempi väki vielä muistaa tapauksen. 2. vanhuuttaan heikennyt, näivettynyt; huonon elämän kuluttama, "kulunut", veltostunut, kylläs-

tynyt. | E. suku. E:een näköinen mies. Myöhäishellenistinen kulttuuri tuntuu tyhjältä ja e:eeltä. Te tuotte tänne e:eeseen pääkaupunkiin raittiita henkäyksiä suoraan maan sydämestä TALVIO.

eläht|ää[2*] *v.* **1.** *mom. harv.* < elää. | Naimaiän ylitse e:änyt topakka neiti-ihminen KARHUM. — *Kuv.* väikähtää, häivähtää, vilahtaa. | Epäilys e:i heti hänen kasvoillaan. **2.** näivettyä; veltostua, kyllästyä. | Nyt oli Laine viidettä vuottaan ylioppilaana, oli ehtinyt väsyä ja e. TALVIO.

elähän (*rinn.* älähän) ks. ei, eläpäs.

eläimelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** eläimistä t. eläinkunnasta peräisin oleva, animaalinen; eläimille ominainen, eläimille kuuluva; us. par. eläin-. | E:siä tuotteita. E. valkuaisaine. E. magnetismi, sähkö. **2.** eläimen näköinen, tapainen t. kaltainen, eläintä muistuttava; useimmiten halventaen: raaka, villi, aistillinen ym.; harv. arvostaen. | E:set, esihistorialliset sukulaisemme. Mielisairas oli e:sessä tilassa. E:set kasvot. Joku nainen huutaa kauhealla, e:sellä äänellä TALVIO. E. halu, kiima. E:set intohimot, vietit, nautinnot. E. murhaaminen, verenhimo. Mitä suurin julmuus ja e:syys. Vajota e:syyteen. — E. sulo, kauneus, terveys.

eläimellisty|ä[1] *v.* muuttua eläimelliseksi. | Mielisairaan e:nyt sielu. Ihmissuvun rappeutuminen ja e:minen.

eläimen|kuva *s.* E:kuvilla koristettu keihäs. **-lanta** *s.* **-muotoinen** *a.* tav. ⌒. **-pää** *s.* Puulusikka, vartena e. **-rasva** *s.* **-ruoka** *s.* us. karjanruoka.

eläimistö[1] *s.* jllak alueella elävät t. määräryhmään kuuluvat eläimet; eläinmaailma; eläinkunta, fauna. | Maapallon, Intian e. Kelluva e. Suomen kasvisto ja e. — *Yhd.* hirvi-, hämähäkki-, nauta-, nisäkäse.; aro-, maa-, metsä-, pohjae.; koti-, lois-, peto-, riistae. **-alue** *s.* Pohjoismainen e. Antarktinen e. **-piiri** *s.* = ed. **-tiede** *s.* oppi eläimistöstä, faunistiikka.

eläi|n[39] *s.* **1.** varsin. merk.; vrt. elävä, elukka, elikko, luontokappale. | E:met ovat paikasta toiseen siirtyviä, orgaanista ravintoa ottavia eliöitä H.SALOVAARA. Ihminen ja e:met. Kasvit ja e:met. Korkeammat ja alemmat e:met. Monisoluiset, niveljalkaiset e:met. Villit e:met. Metsän, veden e:met. Harvinainen, eksoottinen e. Iso, sarvekas, lyhythäntäinen e. Arka, viisas e. Muinaisegyptiläisten pyhät e:met. Jalopeura, e:nten kuningas. Museon täytetyt e:met. Piirtää, veistää e:miä. — Eläinkunnasta kokonaisuutena. | Ihminen on e:ntä kehittyneempi. — *Koll.* Mi oli metsän e:ntä, / kyykistyivät kynsillehen / kanteloista kuulemahan KAL. — *Yhd.* kavio-, nauta-, ontelo-, siima-, sieni-, sorkka-, vaippae.; emo-, emä-, koiras-, naarase.; haaska-, häkki-, koti-, peto-, villie.; hyöty-, vahinkoe.; liha-, riista-, turkis-, uhrie.; alppi-, aro-, maa-, meri-, metsä(n)-, puu-, vesie.; hämärä-, päivä-, yöe.; alku-, muinais-, tarue. **2.** kotieläin, vars. karjaeläin. | E:men ruoka. E:nten laidunmaa. E:met syövät mielellään tuoreeltaan mallastuja. Vuohi vaivaisen e. SL. — *Yhd.* elo-, pito-, tuotantoe.; liha-, teurase.; kuorma-, ratsu-, työ-, vetoe.; siitose. **3.** vertauksissa ja *kuv.* ihmisestä. | Tarkka vainu kuin e:mellä. Kuin läähättävä e. Orjia kohdeltiin niin kuin e:miä. — Vars. ihmisen eläimellisyyttä, hänen alhaisimpia viettejään tarkoittaen. | He elävät kuin e:met 'riettaasti'. — Ihminen on itsekäs e. Ihmisen sisäinen e. Onko siis ihme, ettemme koskaan opi tuntemaan tänlaista e:ntä [= naista]? KIVI.

eläin|aihe *s.* Tyylitellyistä kasvi- ja e:aiheista muodostettuja koristeita. **-aihei|nen** *a.* E:set koristeet, maalaukset, veistokset. E:set sukunimet kuten Harakka, Peura, Karhu. **-anatomia** *s.* **-eepos** *s.* Allegorinen e. **-faabeli** *s.* opettavainen eläinsatu, eläintarina, -taru. **-fenologia** *s.* luonnontieteen haara, jonka tutkimuskohteena ovat eläinkunnassa tavattavat vuotuisilmiöt, esim. lintujen muuttoajat, kalain kutu ja talvisen horrostilan kestävyys. **-fysiologia** *s.* **-haltija** *s. myt.* E., jota kuvitellaan itse eläimen näköiseksi. **-heimo** *s. el.* **-hiili** *s.* hiili, jota saadaan hiillyttämällä ilmattomassa paikassa eläimellisiä aineita, esim. lihaa, verta, luita. **-hoito** *s.* par. eläimen t. eläinten hoito. **-ihminen** *s.* oletettu ihmisen ja ihmisenmuotoisen apinan välimuoto, apinaihminen. **-jalostus** *s.* par. eläinten jalostus. **-jät|e** *s.*, us. *mon.* **1.** Peltomulta on muodostunut hajonneista kasvi- ja e:teistä. E:teistä saatu eläinrehu. **2.** eläinten uloste. **-jäännös** *s.* = ed. 1. **-kalvo** *s.* myös: eläimen kalvo. **-kan|ta** *s.* jllak alueella asuva eläinlaji kokonaisuudeksi katsottuna. | Kotimaiset e:nat. Elävää riistaa voidaan siirtää seudulta, jossa e. on terve ja runsas. **-karva** *s.* par. eläimen karva. **-kauppa** *s.* **-kivettymä** *s.* eläimen t. sen osan jäännös, joka on muuttunut kivennäisaineeksi. **-ko|e** *s.* eläimillä suoritettu (tieteellinen) koe. | E:keilla on mm. osoitettu, mitä ruoan laatu, väsymys ja vilustuminen vaikuttavat ruoan sulamiseen. **-koriste** *s.* **-koristeinen** *a.* E. hela, solki. **-kudo|s** *s.* E:ksia ovat: epiteeli- l. pintakudos, side- l. tukikudos, lihaskudos ja hermokudos. **-kuitu** *s.* eläinkunnasta saatuja kuituja, joita käytetään mm. kutoma-, paperi- ja harjateollisuudessa. | E:ja ovat villa, karvat, jouhet ja höyhenet sekä silkki. **-kuljetus** *s.* **1.** eläimillä kuljettaminen. | E. sodassa. **2.** par. eläinten kuljetus. **-kunta** *s.* kaikki eläimet yhtenä kokonaisuutena, elollisen luomakunnan toisena valtaryhmänä, eläinmaailma, eläimistö. **-kuva** *s.* eläimen kuva. | Kaiverrettu, leikattu e. **-kuvau|s** *s.* Juhani Ahon e:kset. **-lahko** *s. el.* **-laji** *s.* Suomen e:t. **-lannoitus** *s. maat.* eläimenlannalla lannoittaminen. **-lanta** *s. maat.* myös: eläimenlanta. **-lauma** *s.* **-liima** *s.* eläinkunnasta saatu liima. **-loinen** *s.* loinen, joka elää eläimessä;)(kasviloinen. **-luokka** *s. el.* Nisäkästen e. **-luu** *s.* par. eläimen luu. **-lääke** *s.* eläimille käytetty lääke. **-lääketie|de** *s.* Opiskella e:dettä. E:teen kandidaatti. **-lääketieteellinen** *a.* E. laitos, korkeakoulu.

eläinlääkin|tä *s.* E:nän opettaja. E:nässä käytettävät seerumit.

eläinlääkintä|aliupseeri *s. sot.* **-henkilöstö** *s. sot.* E:ön lasketaan kuuluviksi eläinlääkintäupsee-

rit, puolustuslaitoksen palvelukseen kutsutut eläinlääkärit, eläinlääkintäalipäällystö ja -miehistö, kengityssepät ym. **-huolto** *s. sot.* **-joukko** *s. sot.* **-komppania** *s. sot.* E. huolehtii sairaiden eläinten hoidosta ja evakuoinnista. **-neuvos** *s.* maatalousministeriön eläinlääkintäosaston päällikkö. **-opisto** *s.* **-osasto** *s.* Maatalousministeriön e. — *Sot.* Päämajassa johtaa eläinlääkintähuoltoa ylieläinlääkäri apunaan e. **-palvelus** *s. sot.* E. keskittyy seuraaviin hoitopaikkoihin: hevosten sidontapaikka, sairaiden hevosten kokoamispaikka, sairastalli ja kenttähevossairaala SO. **-taito** *s.* **-toimisto** *s. sot.* Eläinlääkintäosasto jakaantuu e:on ja remonttitoimistoon. **-upseeri** *s. sot.* **-varikko** *s. sot.* **-vääpeli** *s. sot.*

eläinlääkin|tö *s. vanh.* (vars. virallisessa kielessä laitosten nimissä, arvonimissä yms.) eläinlääkintä. | E:nön opettaja.

eläinlääkäri *s.* Kaupungin e. Komppanian e. Suomessa vaaditaan e:ltä, että hän on suorittanut loppututkinnon eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa tai jossakin tietyssä ulkomaisessa eläinlääkärikorkeakoulussa ja sen lisäksi erityisen laillistamistutkinnon. — *Yhd.* apulais-, paikallis-, piiri-, siviili-, sotilase.; kaupungin-, kunnan-, läänine.; *sot.* divisioonan-, prikaatin-, rykmentine. **-korkeakoulu** *s.* **-opisto** *s.* **-tutkinto** *s.* par. eläinlääkärin tutkinto. **-yhdistys** *s.*

eläin|maailma *s.* eläimistö, eläinkunta. | Lapin e. Kertomuksia e:maailmasta. **-maalari** *s.* Wrightin veljekset, tunnetut e:mme. **-maantiede** *s.* tiede, joka tutkii eläinten levinneisyyttä; zoogeografia. **-maantieteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* E:sesti Sahara kuuluu palearktiseen alueeseen. **-markkinat** *s. mon.* E. Tampereella. **-nahka** *s.* par. eläimennahka. **-näyttely** *s.* Kiertävä e. **-op|pi** *s.* eläimistä järjestelmällisesti esitetty tietomäärä; vastaava oppiaine t. oppikirja; zoologia; vrt. eläintiede. | E:in kurssi. Keskikoulun e. **-organismi** *s.* eläimen elimistö. **-ornamentiikka** *s.* **-ornamentti** *s.* **-paleontologia** *s.* muinaismaailman eläimistöä tutkiva tiede, paleozoologia. **-peräinen** *a.* animaalinen, eläimellinen. **-psykologia** *s.* eläinsielutiede. **-pää** *s.* par. eläimenpää. **-rakas** *a.* eläimiä rakastava, eläinystävällinen. **-rakkaus** *s.* **-rasva** *s.* myös: eläimenrasva. | Kasvi- ja e:t. Voi on parhain e. **-ra|ta** *s. täht.* taivaalla molemmin puolin ekliptikaa sijaitseva vyöhyke, jossa aurinko, kuu ja kiertotähdet liikkuvat, zodiakki. | E:dan merkit. **-ratavalo** *s.* vaalea valokeila, joka lämpimissä maissa näkyy iltaisin läntisellä ja aamuisin itäisellä taivaalla, zodiakkivalo. **-ravinto** *s.* **1.** liha, kala yms. ravintona, animaalinen ravinto;)(kasvisravinto. **2.** eläimen t. eläinten ravinto. **-rehu** *s.* eläimen t. eläinten rehu. **-rotu** *s.* **-ruho** *s.* eläimen ruho. **-rutto** *s.* **-ruumis** *s.* eläimen ruumis. **-rääkkäys** *s.* eläimen t. eläinten rääkkäys. **-rääkkääjä** *s.* par. eläimen t. eläinten rääkkääjä. **-sairaala** *s.* **-sa|tu** *s.* Kansanomaiset e:dut. **-sielutiede** *s.* sielutieteen haara, joka käsittelee eläimen sieluntoimintoja, eläinpsykologia. **-suku** *s. el.* **-suoja** *s.* talli, navetta, sikala tms.

eläinsuojelu *s.* toiminta, joka tarkoittaa eläinten suojelemista tarpeettomilta kärsimyksiltä. | E:n tarkastaja, valvoja. **-aate** *s.* **-laki** *s.* **-poliisi** *s.* poliisi, joka toimialueellaan valvoo eläinsuojelulain noudattamista ja yl. eläinten kohtelua. **-yhdistys** *s.* Suomen e.

eläin|systematiikka *s. el.* eläintieteen haara, jonka päätehtävänä on selvitellä eläinmuotojen keskinäistä sukulaisuutta. **-syy** *s.* = eläinkuitu. **-taistelu** *s.* järjestetty eläinten välinen taistelu t. niiden taistelu ihmisiä vastaan. | Amfiteattereissa pidetyt veriset e:t. **-tarha** *s.* **1.** puisto, jossa eläimiä pidetään yleisön nähtävänä. | Korkeasaaren e. **2.** tarha, jossa kasvatetaan turkiseläimiä. **-tarina** *s.* La Fontainen e:t. **-tauti** *s.*

eläinten- us. ⌒. **-hoitaja** *s.* **-hoito** *s.* **-jalostaja** *s.* **-kasvattaja** *s.* **-kesyttäjä** *s.* **-palvelu**, **-palvonta** *s. myt.* **-rehu** *s.* **-rääkkäys** *s.* myös: eläinrääkkäys. **-rääkkääjä** *s.* **-suoja** *s.* myös: eläinsuoja. **-tutkija** *s.* eläintieteilijä, zoologi. **-täyttäjä** *s.* **-ystävä** *s.*

eläin|tiede *s.* eläimiä ja eläinkuntaa tutkiva tiede, zoologia; vrt. eläinoppi. **-tieteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* zoologinen. | E. laitos, museo, julkaisu, seura. **-tieteilijä** *s.* eläintentutkija, zoologi. **-tuberkuloosi** *s.* **-tuholainen** *s.* tuholais-, tuhoeläin. **-tuote** *s.* eläinten tuote, animaalinen tuote. | Maito on tärkeä e. **-uhri** *s.* **-vaha** *s.* Tavallisimmat e:t ovat mehiläisvaha, valaanpäärasva, villarasva ja kiinalainen vaha. **-vakuutus** *s.* **-vakuutusyhtiö** *s.* **-vaunu** *s. raut.* **-veistos** *s.* **-vuota** *s.* eläimen vuota. **-vyöhyke** *s. el.* Arktinen e. **-yhdyskunta**, **-yhteiskunta** *s.* **-yksilö** *s.* Korkeasaaressa oli v. 1936 n. 450 e:ä ja 130 eri lajia. **-ystävä** *s.* par. eläinten ystävä. **-ystävällinen** *a.* eläimille ystävällinen, eläinrakas. **-öljy** *s.* Traani, tärkein e:istä.

eläj|ä[10] *tek.* **1. a.** us. *kans.* Poikasesta ei tule e:ää. Ei ole e:äksi miehestä. Ohhoijaa, kuinka vei kuolema minulta napakan pojan, niin oli varma e. vielä kesällä! SEPPÄNEN. **b.** elävä olento, ihminen t. eläin. | Naispuolinen e. Merenneito halusi saada maanpäällisiä e:iä miehekseen. Entisajan e., jättiläinen. — Muurahaiset, valppaat pikku e:ät. Ahven on jörö e. Ruislintu, kehrääjä ja muut yölliset e:ät AHO. — *Yhd.* naise. **c.** asukas, asujain. | Talon e. Suurkaupungin e. Linnan vakinaiset e:ät. Salojen e:ät. Sellainen on erämaan laki e:älleen. — Veden e:ät. Navetan e:ät. - - kammion e. [= karhu] on käynyt vihaisin hampain häiritsijänsä kantapäähän PAULAH. — *Yhd.* erakko-, maalaise.; erämaan-, meren-, mökin-, salon-, vedene.; kaupunki-, korpi-, maae. **d.** ihmisestä, vars. hänen toimeentuloaan ajatellen. | Pikku e. Seminaarissa on paljon pienten e:äin lapsia. Ja se oli Kustikin varma e. IVALO. — *Yhd.* lois-, pien-, pikku-, suure. **2.** ed. merk.-ryhmiin liittyvänä, mutta v:n luonteisena: elävä. | Orava on puissa e. Talletustensa koroilla e. Yksinään e. Kaikki ryyppäsivät, isännät ja palkan nenästä e:ät TOPPILA. — *Yhd.* armoilla-, itsekseen-, koroilla(an)-, palkasta(an)-, yksine.

eläk|e[78*] *s.* **1.** jatkuva vuotuinen elatusmaksu, jonka valtio, kunta t. muu työnantaja suorit-

taa tav. määräiän, sairauden tms. johdosta eronneelle t. työkyvyttömäksi tulleelle työntekijälleen t. eräissä tapauksissa tämän kuoltua hänen leskelleen ja lapsilleen. | Varsinainen, ylimääräinen e. Täysi e. Saada e. Myöntää e. E:keeseen oikeutettu. Asettua, joutua, mennä, ruveta, siirtyä e:keelle. Olla e:keellä. — *Yhd.* kirjailijan-, lesken-, säveltäjän-, työläise.; valtione.; kansane.; huolto-, työkyvyttömyys-, vanhuus- t. vanhuudene.; perus-, vakuutus-, vuosie. **2.** kiinteistön kaupassa t. luovutuksessa omistajan joko itselleen tai muille pidättämä oikeus jhk määrätuloon t. -etuun, syytinki. **3.** *kans.* = elatusapu. | Lapsen e. **4.** *kans.* elatus, ravinto; elake. | Tehdä työtä henkensä e:keeksi. Henki on e:keen poika SL.

eläke|anomus *s.* = eläkehakemus. **--etu** *s.*, us. *mon.* E:jen turvaaminen. E:a, joka käsittää oikeuden saada kiinteistön omistajalta elannon, asunnon, lämmön tai hoidon, ei voi ulosmitata. **-hakemus** *s.* asiakirja, jolla pyydetään eläkettä, eläkeanomus. **-|ikä** *s.* ikä, jonka saavuttaneena esim. virkamiehellä on oikeus eläkkeen saantiin. | Tulla, joutua e:ikään. Olla e:iässä. **-ikäinen** *a.* eläkeiässä oleva. **-jyvät** *s. mon.* kunnalta t. talo-ta eläkkeenä saatu vilja. **-kassa** *s.* rahasto, jonka osakkaiksi pääsevät määräalalla toimivat henkilöt maksamalla siihen säädetyt maksut ja josta he itse t. heidän perheensä määräehdoin saavat eläkettä. **-kiinnitys** *s. lak.* eläkkeen (syytingin) vakuudeksi kiinteistöön annettu kiinnitys. **-kirja** *s.* asiakirja, jolla eläkkeensaantioikeus myönnetään. **-laitos** *s.* ansiokyvyttömien t. muuten toimestaan pois joutuneiden (esim. virkamiesten) t. heidän leskiensä ja lapsiensa elatuksen turvaamista tarkoittava laitos; vrt. eläkekassa. | Liikeapulaisten e. Iäkkäiden ja turvattomien naisten eläke- ja apurahalaitos.

eläkeläinen[63] *s.* eläkkeellä oleva henkilö, eläkkeelläolija.

eläke|maksu *s.* eläkettä varten t. eläkkeenä suoritettava maksu. **-mies** *s.* (tav. maa)kiinteistöstä suoritettavaa eläkettä nauttiva mieshenkilö, eläkeläinen. **-muori** *s. kans.* vrt. ed. **-oikeu|s** *s.* Laki valtion työläisten e:desta. **-rahasto** *s.* = eläkekassa. **-rasitus** *s.* maksut ym. eläkesuoritukset, jotka vars. maatalouskiinteistön haltijan on eläkesopimuksen mukaan suoritettava. **-sopimu|s** *s.* E:ksessa määrätty asuntoetu. **-suoritu|s** *s.* Vuotuiset e:kset. **-sääntö** *s.* Kaupungin virkailijoille ja työläisille vahvistettu e. **-säätiö** *s.* Suomen Sokeri Oy:n eläke- ja avustussäätiö. **-vaari** *s. kans.* eläkemies. | Elellä, asua jssak e:na. **-vakuutus** *s.* työkyvyttömyys- ja vanhuusvakuutuksen yhteisnimi. **-vanhus** *s.* vrt. eläkemies. **-vuosi** *s.* eläkkeeseen oikeuttava virkavuosi. **-yhdistys** *s.* Suomen liikeapulaisten e.

eläkkeellä|eläjä, -olija *s.* eläkeläinen.

eläkkeen|antaja *s.* **-saaja** *s.* **-saanti** *s.*

eläköön *tav.* kolmesti esitettävä, vars. jkta t. jtak juhlittaessa käytettävä suosionhuuto. **1.** *interj.* E. päivän sankari! E.! E.! E.! **2.** *s.* Pyydän esittää päivän sankarille kolminkertaisen e. Huudettiin eläköötä isänmaalle, vapaudelle. **--huu|to** *s.* Kaikuva e. Raikuva e. saattoi voittajaa. Kohottaa e. N. esitti e:don uudelle satamalle. Kaikki salissa yhtyivät e:toon.

elämi|nen[63] *s.* **1.** yl. *teonn.* ks. esimerkkejä eläääartikkelista. **2.** us. *kans.* toimeentulo; vrt. elämä II.3. | Kova e:sen taistelu. E. on tiukalla. Ei ole e:sen mahdollisuuksia. Päästä e:sen alkuun. - - ei teilläkään kovin iso e. ole PÄIVÄR. Eipä näissä meidän e:sissä ole kehumista MERIL. Ja kun heillä oli ennen niin hyvä e., lehmäkin aivan ja olipa yhteen aikaan hevonenkin... TOPPILA. Velkakirjan takia meni mieheltä elo ja e. **3.** *kans.* konkr:mmin: elämisen apuneuvo, omaisuus, oma. | Reeta haki lehmänsä ja kaiken e:sensä Peltolaan MERIL. Voi minua onnetonta, kun viimeisen e:seni [= lehmäni] veivät! AHO. | Lopussa oli e. Jauhoja ei enää ollut tomuakaan ja leipäkin oli melkein lopussa KATAJA. Rahojaan, parhaita tavaroitaan ja e:siään Raahe koetti ajaa ja piilottaa, minne vain ennätti PAULAH. - - panivat liiastaan, mutta tämä pani puutteestaan kaiken, mitä hänellä oli, koko e:sensä UT.

elämisen- myös ~. **-arvoi|nen** *a.* Elää e:sta elämää. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Uusien e:ksien luominen. **-oikeus** *s.* **-taistelu** *s.* **-taito** *s.*

elämis|kykyinen *a.* **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Kalastajien e:det. Bakteerien e:det. Pienten valtioiden olemi- ja e. Parantaa e:ksiaan. Tehtaat tarjosivat e:ksia yhä uusille ihmisryhmille. **-oikeus** *s.* Kansojen e. **-ta|pa** *s.* Suomalaisten e:vat. Parantaa e:paansa.

elämyksellinen[63] *a.* elämykseen kuuluva t. sitä koskeva, elämyksenä koettu. | Hänen koko e., sisäinen olemassaolonsa R.KOSKIMIES. - - puheena olevan helkavirren keskeisin e. pohja on otaksuttavasti vasta vuodelta 1908, jolloin tapahtui Leinon ensimmäisen avioliiton rikkoutuminen TARK.

elämy|s[64] *s.* voimakkaasti vaikuttava kokemus; tapahtuma tms., joka tekee voimakkaan vaikutuksen; *psyk.* sielullinen kokemus yleensä; vrt. eläymys. | Sielulliset e:kset. Päivän, lapsuusajan, nuoruuden e:kset. Uskonnolliset e:kset. Ihana, harras, harvinainen, suurenmoinen, vavahduttava e. Riemullinen kipu, suuren tuskantunnon autuaallinen e. KARHUM. Saimme kokea vastenmielisen e:ksen. Matka oli lapsille suuri e. Jo joulukuusen etsiminen on e. On ainoalaatuinen e. nähdä, kuinka --. Italiasta tuli Kaspar Goethen suuri e. KOSKENN. - - se iki-ihana pyhäaamu, joka toistaiseksi on kaunein e:kseni tässä kaupungissa SILL. Pelko, jonka lapsuuden järkyttävät e:kset ovat syövyttäneet mieleen. — *Erik.* elämyk-istä, joihin taideteokset perustuvat. | Esteettinen e. Runoilijan omia e:ksiä. Voimakkaaseen lyyrilliseen e:kseen perustuva maalaus. Taide syntyy siten, että taiteilija, so. henkilö, jolla on elävä ja rikas mielikuvitus, monipuolinen ja syvä tunne-elämä, purkaa tunne-e:ksensä antamalla niille havainnollisen hahmon ja tekee ne siten toistenkin tajuttaviksi AK. — *Yhd.* tunne-e.; nuoruudene.; (us. tilap.) joulu-, kilpailu-, koulu-, matka-, pommisuoja-, rakkaus-, sauna-, sota-, sukupuoli-, taide--, urheilue.; myötä-, painajaise.

elämys|maailma *s.* Lapsen e. **-muisto** *s.* - - lapsuuden aikaisiin kirkossakäynteihini [ei] liity mitään syvällisiä e:ja KOSKENN. **-piiri** *s.* Valita ainekirjoituksen aiheet koululaisten oma:ta e:stä. Erkon e. rajoittui vain uskonnolliseen tunne-elämään ja uskonnollisiin tunteisiin M. JUKOLA. **-voima** *s.* Todella syvät taideteokset - - ovat usein tuollaisia "tulivuorenpurkauksia", joiden e. tarttuu helposti lukijaan tai kuulijaan R.KOSKIMIES.

elämä[13] *s.* us. = elo, joka tosin abstr:sesti käytettynä on elämää harv:mpi, mutta jota lisäksi käyt. lukuisissa konkr. merk.-tehtävissä; vrt. eläminen, eläntä.

I. 1. elämä biologisena ilmiönä: elintoiminta; elinkyky, elinvoima. | Sykkivä e. Herkkä ja värähtelevä e. E. kuohuu luonnossa ja sen eläimissä. Solu on yksinkertaisin e:n ilmenemismuoto. E:n syke. E:n ikuinen kiertokulku. Ei pienintäkään e:n merkkiä. Katse kertoi pian sammuvasta e:n liekistä. —)(kuolema. | Taistelu, kamppailu, kilpailu e:n ja kuoleman välillä. Horjua, häilyä, häälyä, vaappua, väikkyä e:n ja kuoleman välillä. Erota e:stä. Kuolema liittää salaa e:n värikkääseen kudelmaan tummat lankansa HOLLO.

2. ed:een liittyen: henki (joka tav. par.). | Uhrata e:nsä. Riistää toiselta e. Poika oli isälle rakkaampi kuin oma e. E. oli jo hiuskarvan varassa. Taistella hengestä ja e:stä.

3. vars. *kans.* eräissä terveydentilaa osoittavissa ilmauksissa. | On niin paha e. [= huono olo], että oksettaa. Ei minullakaan ole oikein hyvä e. - - jospa olisi saanut monta tilkkaa [viinaa] pahaan e:änsä KAUPPISH.

4. jhk sielunelämän alaan kuuluvat ilmiöt kokonaisuutena. | Älyllinen, tiedollinen e. Henkinen e. Ajatuksen e. on toista kuin mielikuvain e.

II. 1. yksilön t. yl. orgaanisen olion elämä: elinaika, elinikä, elämänjuoksu, elämänkulku. | Kiven e. ja teokset. Eletty e. E:n vaiheet. E:n suurin hetki. Läpi e:n. Koko e:n ajan, ajaksi. Aseveljeys pysyi halki e:n. Kautta pitkän e:n. Sattuuhan sitä e:ssä, e:n varrella. Sydänhalvaus katkaisi hänen e:nsä. Sellaista en olisi e:ssäni [= koskaan] hyväksynyt. Ei e:ssä ne uskalla ilmiantaa KIANTO. — *Erik.* **a.** *mon. harv.* Näitä edellisiä elämiä kuvaillaan laajasti Jātaka-kokoelmassa AK. Kaikista oli selvä saatava, kaikkien e:t tutkittava JOTUNI. **b.** eräissä kuv. ilmauksissa. | E:n lanka katkeaa. E:n pitkä matka. Olkoon Herran sana valona e:nne tiellä. - - kulki hymysilmin e:n kaikki polut SILL. E:n aamu, keskipäivä, ilta. E:n-ä keväimessä ja kukoistuksessa oleva ihminen. Kadottaa e:nsä ankkuri. Hänen e:nsä laiva kulki täysin purjein. Kuolema painaa päätösmerkin e:ni kirjaan. **c.** *kuv.* yksilöryhmäin, laitosten tms. olemassaoloajasta. | Suomen kansan e. Yhdistyksen e. Laitos sai johtosääntönsä vasta e:nsä loppuvuosina. **d.** *ark.* On e:nsä kunnossa 'elämänsä parhaassa kunnossa'. Vuonna 1928, "e:nsä talvena", Thunberg pysyi voittamattomana. F. piti illallisten aikana "e:nsä puheen".

2. yksilön t. yhteisön elämä sen laadun kannalta; elintapa, katsottuna siveelliseltä, uskonnolliselta tms. näkökannalta; us. adj.-attr:n kera. | Irstas, paheellinen, säännötön, syntinen e. Siveetön e. pääsi vallalle. Viettää kirjavaa, kuljeksivaa e:ä. Ei hän huonoa e:ä pitänyt. Porvarilliseen e:än sopeutumaton kansanaines. Sillä e:llä he luulevat Jumalalle kelpaavansa. Oppi oli ristiriidassa e:n kanssa. Hän elää omaa, ylhäisen eristäytynyttä e:ä. Vanhan kansan e. Mahdamme kaikki sinun edestäsi rukoilla, sinun, joka nyt käyt sisään uuteen e:än [= avioliittoon] KIVI.

3. ed:een liittyen: elämä kustannusten, toimeentulon kannalta. | Mitä e:si maksaa? E. on täällä kallista. Miten tiukkaa e. kotona oli! E. oli turvattu kotieläinten pitämisellä ja viljan viljelyllä. Väki oli suuri ja e. alituista kitkuttamista. Yksinkertaiset e:n vaatimukset. Elää leveää e:ä. Kun rakennus tulee liian kalliiksi, niin menettää hän siinä elon e:nsä KATAJA.

4. täysinäinen, rikas, tavoittelemisen arvoinen elämä; elämän sisällys, "kaikki kaikessa". | Silloin tuntui elämä e:ltä. Leikki on lapsen e. ja ilo. Rakkaus on e. Poika on isänsä e., niin rakas. Hänelle politiikka on puoli e:ä.

5. *heng.* **a.** Maallinen, ajallinen, katoava e. Tämän e:n huolet. - - kaikki, mikä maailmassa on, lihan himo, silmäin pyyntö ja e:n korskeus UT. **b.** kuoleman jälkeisestä elämästä. | Iankaikkinen e. E:n ruhtinas, herra. E:n kruunu, kirja, sana, leipä, vesi, puu (myös ◡). - - e. on minulle Kristus, ja kuolema on voitto UT. - - se portti on ahdas ja tie kaita, joka vie e:än UT. Ei tässä eikä tulevassa e:ssä.

III. 1. kaikki ne ilmiöt, tapahtumat, joiden keskellä ihminen elää, elämänilmiöt, elämänmeno; ihmistä ympäröivä todellisuus kaikkineen, olevaisuus. | Kirjava, suuri, rikas e. Nykyajan kuumeisesti sykkivä e. Pariisin yöllinen e. E:n karkea todellisuus. Astua ulos e:än. E. [= elämän kokemukset] on häntä korventanut kyynilliseksi. Kyllästynyt e:än ja maailmaan. Opimme e:ä, emme koulua varten SL. Minun Kaiholani on kaukana muusta e:stä ja riemuitsevan e:n karkeloista KATAJA. E:llä on ollut omituinen korkeapaine näinä kuukausina, ihmeen paljon on tapahtunut sitten noitten aikojen SILL. — E:n myrskyävä meri. E:n ulapoilla haaksirikkoutunut. E:n mainingit, hyrskyt käyvät korkeina. E:n virta. E:n valtatiellä. Hän on ikänsä ollut e:n päivänpaisteisella, aurinkoisella, valoisammalla puolella. Poistua e:n näyttämöltä. E:n ankara koulu. Olen juonut e:n kultaisesta maljasta. - - näet e:n kirjan aukeevan, / rivi riviltä kuljet, tavaat ja tavaat SILJO. Näytä minulle kasvosi läheltä, E. KAILAS.

2. ed:een liittyen: olot, olosuhteet, meno. | Lappalaisten e. Olot ja e. rajan tuolla puolen. Karua ja ankaraa oli koulun e. E. palasi jälleen entiseen arkiseen uomaansa. En viihdy tässä ummehtuneessa e:ssä. Hänellä oli maalla mukava e. Komppanian e. ei olisi mitenkään järjestynyt ilman K:ta.

3. riennot, pyrinnöt jllak inhimillisen toiminnan alalla, kokonaisuudeksi katsottuina. | Kaupallinen ja talouse. Valtiollinen, parlamentaarinen e. 1700-luvun henkinen e. Esteettinen, kirjallinen e. Turun soitannollinen e. oli palon jälkeen lamassa. Uskonnollinen ja kirkollinen e. Kirkon sisäinen e. Julkisen e:n eturivin miehet.

IV. eloisuus, pirteä toiminta; *erik.* äänekkyys, melu, pauhu. | On e:ä ja liikettä, e:ä ja hyörinää, e:ä ja iloa. Torilla vallitsee e. ja vilske. Enon mukana tuli pirttiin e:ä. Kuuluu kovaa, aikamoista e:ä. Salissa kävi jo iloinen e. Kyllä siitä nyt toinen e. nousee. Emäntä nosti hirmuisen e:n. Rastaat pitivät sen päiväistä [= kovaa] e:ä. Mikä maailman e. siellä on? Siellä oli joteskin huikea e., siellä Anttilan yli-luhtissa KIVI. Karhulta pääsi paha e. 'mölinä'.

V. *yhd.* Ihmise.: erakko-, kaupunkilais-, kulkuri-, maalais-, mustalais-, sotilas-, taiteilija-, talonpoikais-, ylioppilase.; kansane.; herraskartano-, hovi-, kaupunki-, koti-, kylpylä-, leiri-, luostari-, maa-, meri-, ulko-, ulkoilmae.; avio-, perhe--, yhteis-, yksityise.; kapakka-, katu-, ranta-, ravintolae.; koulu-, kunnallis-, osakunta-, puolue--, seurakunta-, valtio-, yhdistys-, yhteiskuntae.; elinkeino-, kulttuuri-, musiikki-, sivistys-, taide--, talous-, tuotanto-, urheilue.; ajatus-, hengen- t. henki-, sielun-, tunne--, uskon-, vaisto-, viettie.; rakkaus-, sukupuolie.; arki-, talvi-, yöe.; alku-, loppue.; valhe--, varjoe.

elämä|kerrallinen *a.; syn.* biografinen; vrt. elämäkerta. | E. romaani, tutkimus. E:kerralliset tiedot. E:kerrallisessa järjestyksessä. **-kerrasto** *koll.s.* < seur. 1. | Opettajien e. Kansallinen e. **-ker|ta** *s.* **1.** jkn henkilön elämän kuvaus, biografia. | Kiven, Lönnrotin e. Oma e. E:ran kirjoittaja. **2.** elämänvaiheet, elämä. | Tytöllä on kirjava e. Kasvit, jotka e:tansa puolesta muistuttavat toisiaan. **-kertakirjallisuus** *s.* **-kertateos** *s.* **-kerturi** *s. ark.* elämäkerran kirjoittaja.

elämän- us. = elon-; vrt. elin-. Useat s:t kirjoitetaan myös ⌒.

elämän|aamu *s. kuv.* elämän alkupuoli, lapsuus, elämänhuomen. **-|aika** *s.* **1.** koko elämän aika, ikä, elämän-, elinikä. | Ihmisen e. Pitkä, lyhyt e. Kuluttaa e:aikansa turhuudessa. Jäädä e:ajakseen sokeaksi. Koko e:ajan kestävä onni. **2.** elämän eri ajanjaksoista, vaiheista. | Tärkeimpiä e:aikojani oli talvi 1937—38. **-ai-kai|nen** *a.* -suus *omin.* E. ystävyys. E. vamma, tauti. **-al|a** *s.* Käytännöllinen e. Mille e:alle aiot antautua? Kaikilla e:oilla vallitsi laskukausi. **-al|ku** *s.* **1.** *abstr.* Yhdistyksen e. Päästä e:kuun. **2.** *konkr.* sikiö, poikanen, lapsi. | Käenpoika viskaa hennommat e:ut pesästä. Pieni, turvaton e. [= sikiö] on parhain palanen omaa elämää KARHUM. Halla saattoi hipaista e:kua [= lasta], joka tuolla iällä on kuin kevätkukista sommiteltu kysymysmerkki SILL. **-antaja** *s.* vars. Jumalasta ja Kristuksesta. **-arvo** *s.* asia, jolla on arvoa yksityisen ihmisen elämälle t. elämälle yleensä, elämässä arvokas asia. | Kristinuskon e:t. Sisäiset, pysyvät, positiiviset e:t. Taide e:na. Taistelu e:ista. Puolustaa e:jaan. Kaikki entiset e:t olivat hänessä ylösalaisin kääntyneet LEINO. **-arvoitu|s** *s.* = elämänongelma. | Suuri, käsittämätön e. Pohtia e:ksia. **-asema** *s.* jkn t. jnk asema elämässä. | Arvostaa ihmisiä e:sta riippumatta. **-asenne** *s.* suhtautuminen elämään, elämänote, -suhde. | Nuorison e. Kristillinen, teennäinen e. Muuttaa e:ttaan. **-edellyty|s** *s.* Edulliset e:kset. **-eh|to** *a.*, tav. *mon.* tav:mmin elinehto. | Kasviston, bakteerien e:dot. Työläisten e:dot. Niukat e:dot. Mukautua uusiin e:toihin. Teatteri on minulle e. Sinun ainoa e:tosi on siis leipä L.ONERRA. **-ehtoo** *s. kuv.* = elämänilta. | Kiven e. oli täynnä kärsimystä. **-eliksiiri** *s.* = eliksiiri 1. | Alkemistit yrittivät löytää ns. e:ä, joka tuottaisi ihmisille ikuisen nuoruuden. **-filosofi** *s.* **-filosofia** *s.* filosofia, jonka kohteena on elämä kaikkine ilmiöineen; us. myös = elämänviisaus, elämänkatsomus. | Käytännöllinen, omintakeinen e. Perttulan e. ei ollut kovinkaan monimutkainen. **-halu** *s.* Tuntea e:a. Menettää, saada takaisin e:nsa. Silmät loistavat e:a. Voimakas e. heräsi sairaassa. - - semmoinen e. paisutti sydäntä, että lentoon teki mieli KATAJA. Keväistä iloa ja e:a kuohui kaikkialla KARHUM. **-halui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. tyttö, nuoriso. Olen e:sempi kuin koskaan. Naakat kirkuvat tornissa e:sesti. Sara työnsi e:sta korttaan maasta. **-henki** *s.* luontoa ja yksityisiä olioita elävöittäväksi kuviteltu voima; *heng.* vars. Jumalan hengestä. **-hetk|i** *s.* Olin täysin eläytynyt tähän kesäöiseen e:een. Niin putoilevat nuoren kirkasmielisen miehen e:et, niinkuin helmet itse koko-elämän anteliaasta kädestä SILL. **-himo** *s.* Hänen kasvoillaan oli väkevää, tarttuvaa e:a. **-historia** *s.* elämäkerta. | Kirjailijan e. — Lapsen alkava e. Jaakobin e. toistuu yhä maailmassa. **-huol|i** *s.* Unohtaa e:ensa. **-huomen** *s. kuv.* = elämänaamu. | Lapsen aurinkoinen e. **-hurma** *s.* Voimakas e. täyttää ihmisen mielen. **-ihan|ne** *s.* elämässä noudatettava, elämää ohjaava ihanne. | Keskiajan e. Korkeat e:teet. Puolustaa e:teitaan. Hän kulki jo silloin tietämättään uutta e:netta kohti KOSKENN. **-i|kä** *s.* **1.** elinikä, koko elämä. | Vanhuksen e. Lyhyt e. Koko e:än kestävä ystävyys. Olen sinulle e:käni kiitollinen. Sairastua e:äkseen. En ole koko e:ässäni nähnyt kummempaa. — Taidetyylin e. **2.** *harv.* elämänkausi. | Ihmisen e:ät. **-ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* E:set ystävät. E. työ, vaurio. **-ilma** *s. kuv.* Elisabeth Goethe toi - - kotiin uutta, lämmintä e:a miehensä kylmän rationalismin rinnalle KOSKENN. **-ilmau|s** *s.* Ihmisen e:kset. Kansan, seurakunnan e:kset. **-ilmiö** *s.* Alppikasvien e:t. Uskonnollinen e. Tutkia e:itä. **-ilo** *s.* Huoleton, rehevä e. Olla e:n vallassa. Kirkua e:sta. Juoda e:kseen. Kadottaa e:nsa. **-iloi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. ylioppilas, kaupunki. E. huumori. Raikas e:suus. Käki on e:sen kevään kuuluttaja. - - tyttären sydän pysähtyi kesken e:sten lyöntiensä TALVIO. **-ilta** *s. kuv.* vanhuus, viimeiset elinpäivät, elämänehtoo. | Tyy-

ni e. Äidin e. oli sulaa päivänpaistetta. **-into** *s.* E. pursuaa, vaimenee. **-intoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. toipilas.

elämän|jano *s. kuv.* voimakas elämänhalu, elämännälkä. | Hillitön, kiihkeä e. Sammuttamaton e. polttaa suonia. **-janoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. mies. Runoja, joissa on e. sävy. **-juoksu** *s.* = elämänkulku. | Kirjailijan e. Mutkaton, luonnollinen e. E:n säännöttömyys. E. päättyy. Vaikea sairaus lopetti hänen e:nsa. **-juuri** *s. kuv.* elinjuuri. | E:a jäytävä epätoivo. **-järjestys** *s.* tav. elämäntapa. | Alkuasukkaitten e. Nykyaikainen, porvarillinen e. Noudattaa huonoa e:tä. Talon e. oli kokenut suuria järkytyksiä. **-kaari** *s. kuv.* ihmisen elämä syntymästä kuolemaan, vars. miehuusiässä siinä tapahtuvaa "nousua" ajatellen, elämänkulku. | Leinon e. Loistava, maineikas e. E. nousee korkealle. E. katkeaa. **-kaipuu** *s.* Voimakas e. Tuntea e:ta. **-kamppailu** *s.* = elämäntaistelu. | Kova, ainainen e. Sortua e:ssa. Aloitti e:nsa asiapoikana. **-katsomu|s** *s.* perusteltu kokonaiskäsitys ihmiselämän merkityksestä ja päämääristä, elämänkäsitys, -näkemys. | Ihanteellinen, kristillinen e. Synkkä, valoisa e. E:ksen muodostuminen. Omaksua jk e. Avartaa e:staan. **-kau|si** *s.* elämän eri ajanjaksoista, kausista; elämänvaihe. | Menneet e:det. Runoilijan nerokkain e. Tällä e:della. Myöhempinä e:sina. Aloittaa uutta e:tta. **-kehity|s** *s.* Kodin merkitys e:kselle. **-kehä** *s.* elämänympäristö. | Kotoinen, tuttu e. Liikkua omassa e:ssään. **-kelpoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = elinkelpoinen. | Terve ja e. kansa. **-kertoja** *s.* elämäkerran kirjoittaja, biografi. **-kertomu|s** *s. harv.* elämäkerta. | Corneliuksen e:kset. -- ilosteleva e. seittemästä veljestä Hämeen metsissä KIVI. **-kevä|t** *s. kuv.* lapsuus, nuoruus. | Valoisa e. E:än pursuava voima. **-kieltei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* elämää vierova, elämään kielteisesti suhtautuva; vrt. elämänmyönteinen. | E. pessimisti. E. maailmankatsomus. Ynseät puheet kristinuskon e:syydestä. **-kipinä** *s. kuv.* vars. vastasyntyneen, vaikeasti sairastavan t. kuolevan ihmisen elämästä. | Sairaassa hehkuu vielä pieni e. E. sammuu. **-kirja** *s.* **1.** *kuv.* ihmisen elämästä, elämänkulusta, vars. kirjaa ajatellen, johon muka tehdään (hyväksyviä t. tuomitsevia) merkintöjä siitä, miten ihminen on elämänsä elänyt. | -- jonnin joutavia roikaleita, joilla tuskin on puhtaat e:t M.MERENMAA. Kuolema vetää e:an viimeisen viivan. **2.** *heng.* kirja, johon vanhurskasten nimet kuvitellaan kirjoitetuiksi. | Ne, jotka ovat kirjoitetut Karitsan e:an. Älä pyyhi nimeämme pois e:sta, vaan tunnusta meidät omiksesi Isä:si ja hänen enkeliensä edessä AK. **3.** *heng.* vars. Raamatusta. | Raamattu on annettu ihmissuvulle e:ksi. **-kohtalo** *s.* Kova, surullinen e. Vaikeat e:t. Seistä yksin kaikissa e:issa. [Marttaa] odottaa ratkaiseva e. — nuori, voimakas mies KIANTO. **-kokemu|s** *s.* Raskaat e:kset. Todellisiin e:ksiin perustuva romaani. Suoriutua jstak tehtävästä e:ksensa nojalla. **-koreu|s** *s.* (us. ⌒) elämän tarjoama turha, sisäisesti arvoton "koreus", "rihkama", turhuus, elämän korska. | E:den tavoittelu. **-koulu** *s. kuv.* elämä ihmistä opettavana ja kasvattavana. | Ankara, kova e. Käydä e:a. Vanhentua e:ssa ennen aikojaan. **-kruunu** *s. heng.* kristittyä taivaassa odottava palkinto. | Voittaa omakseen e. **-kulku** *s.* ihmisen elämän kuluminen (syntymästä kuolemaan), elämä, elämänjuoksu. | Pojan e. Rauhaton, tasainen e. Onnettomuus ei vaikuttanut e:uni. Rakkaus oli hänelle koko e:a hallitseva voima. **-kumppani** *s.* = elämäntoveri; aviopuoliso. | Koira e:na. E:n valinta. Katsella e:a itsellensä. **-kutsumu|s** *s.* työ t. asia, jonka ihminen tuntee omakseen ja jota tekemään t. edistämään hän koko elämäkseen antautuu, elämäntyö, -tehtävä. | Opetustyö e:ksena. **-kuv|a** *s.* **1.** kuva elämästä. | Järkyttävä e. nykyajan Saksasta. [Kirjailijan] piirtämistä e:ista puuttuu uskottavuus. **2.** elämänkatsomus, -käsitys. | Kristillinen, älyllisvoittoinen e. Väärä e. Laajentaa e:aansa. **-kuvaus** *s.* Romaani, jonka e. liikkuu torpparien piirissä. **-kylläi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* elämää täynnä oleva, elämää uhkuva. | E. huumori. E. kuvaus. **-kysymy|s** *s.* elämänongelma, -arvoitus; elinkysymys. | Suuri, vaikea e. Perisynti e:ksenä. E:sten ratkaisu. — Osuuskauppaliikkeen e. **-käsity|s** *s.* us. = elämänkatsomus. | Pietistinen, tieteellinen e. Renessanssin e:kset. Itsekäs, terve, valoisa e. Opettajan vaikutus oppilaan e:kseen. **-käänne** *s.* elämässä tapahtunut käänne. | Viimesyksyinen e. tuotti Pekalle suuren onnen.

elämän|laatu *s.* Hillitön, siivo e. E:laadultaan huikentelevainen. Mustalaiset ovat tunnettuja vaeltavasta e:laadustaan. **-laiva** *s. kuv.* = elämänpursi. | Nyt täytyi tapahtua väkinäinen leikkaus, e:n täytyi nyt kerrankin kääntyä IVALO. **-la|ki** *s.* elämässä vallitseva, elämää ohjaava laki. | Kasvien e:it. Siveelliset e:it. Rakkaus ihmisten e:kina. Noudattaa e:keja. Toimia säännöllisten e:kien mukaan. **-lanka** *s. kuv.* **1.** ihmisen elämästä vars. sen jatkuvuutta, pituutta t. (äkillistä) päättymistä ajatellen. | Lapsen e. Hauras, pitkä e. E. katkeaa, taittuu. Kuolema katkaisi hänen e:nsa liian varhain. Solmiutuuhan niitä e:an punaisia nauhoja jos mustiakin LEINONEN. **2.** kasveista. **a.** Clematis, seinien ja muurien peitteenä käytettyjä kiipeileviä koristepensaita. **b.** eräiden muiden luonnonvaraisina t. istutettuina elävien köynnöskasvien, esim. ison kierron ja humalavieraan, kans. nimitys. | E. tuvan seinustalla. **c.** vertauksissa. | Hento, solakka kuin e. Sillä e. sinä olet, minun tyttöni — sorea ja vieno kuin e., hellä ja liittyvä kuin e. ikkunanpielessä LINN. **-leipä** *s.*, vars. *heng.* elämän, sielun ravinto. — Muuta käyttöä. | Runebergin teokset kansamme e:nä. Löyly on e:ä työmiehen jäsenille. **-liek|ki** *s. kuv.* vars. vastasyntyneen, vaikeasti sairastavan t. kuolevan ihmisen elämästä. | Heikko, lepattava e. E. sammuu. Riutuvan e:in viimeinen häivähdys. **-liik|e** *s. heng.* **1.** elämänilmaus, -ilmiö; elämä. | Sisäiset e:keet. Uudet e:keet, jotka Jumalan sana sydämissä herättää. **2.** elämässä vallitse-

vista riennoista tms. | Jokainen suuri e., henkinen niinkuin hengellinenkin, langettaa aikanaan itse itsestään tuomion A.ORAVALA. **-läh|de** *s. kuv.* olioista t. asioista, joista jku t. jk saa voimaa elämäänsä, olemassaoloonsa. | Sodan, taiteen e:teet. Renessanssista pulppuavat aineelliset ja henkiset e:teet. Ammentaa voimaa e:teestänsä. — *Heng.* Jumalasta, kristinuskosta, sakramenteista. | Jumala e:teenä. Vapahtaja, e:teemme. Sakramentit, kirkon e:teet. **-lähei|nen** *a.* -syys *omin.* Kirjan raikas ja verevä, e. optimismi. **-lämpö** *s.* Muinaiskreikkalaisen taiteen syvä e. **-lämpöinen** *a.* Kaunis, e. romaani. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* tav. elinmahdollisuus. | Kasviston e:det. Kansan, vähävaraisten e:det. Vailla e:ksia. E:det paranevat. Heillä ei ollut muuta e:tta kuin jatkaa rosvoilua. **-meno** *s.* elämänkulku, elämä. | Merilintujen e. Maalaisten, kaupungin e. Yhteiskunnallinen e. Säännöllinen e. keskeytyi. Liikenneonnettomuudet kuuluvat jokapäiväiseen e:on. **-mer|i** *s. kuv.* elämästä kuohuvana, epävakaana, vaarojen täyttämänä jne. | Olla keskellä e:en hyrskyjä. **-mukavuu|s** *s.*, tav. *mon.* Suurkaupungin e:det. Ulkonaiset e:det. Lisätä e:ttansa. Nauttia e:ksista. **-muo|to** *s.*, tav. *mon.* Totutut, länsimaiset e:dot. Korkeimmat e:dot. Yhteiskunnan e:dot. Sopeutua uusiin e:toihin. - - tunsin vain kaksi e:toa: vanhat, jotka huokaillen kulkivat pieniä polkujaan, ja lapset, joita he toruivat SILL. **-murhe** *s.* Perhettä painoi raskas e. Kun yksi e. jättää, tulee jo toinen... ALKIO. **-muuto|s** *s.* Jyrkkä e. Saarnata e:sta. Mukautua e:kseen. **-myöntei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* elämää arvostava, elämälle myönteinen; vrt. elämänkielteinen. | E. nuoriso. E. maailmankatsomus, runous. Väkevä e:syys. **-nautin|to** *s.* Viattomat, väärät e:not. E:non runoilija. Pidättyä e:noista. **-neste** *s.* elämää ylläpitävä t. tuottava neste, elinneste; vrt. elämänvesi. | Veri, e. Koivun e. on kuivunut. Jussissa virtaili sentään verta ja hikeä, heidän [= suokärpästen ja sääskien] e:itään ALKIO. — *Heng.* Raamattu tarjoaa meille e:ttä. **-näkemys** *s.* elämänkatsomus. | Suppea, iloinen e. Porvarillinen e. Avartaa e:tään. **-nälkä** *s. kuv.* voimakas elämänhalu, elämänjano. | Kiihkeä, polttava e.

elämän|ohje *s.* Kalevalainen, kristillinen e. Buddhan e:ohjeet. Kultainen e. A. omaksui e:ohjeekseen äitinsä sanat. **-ohjelma** *s.* Paavolla on selvä e.: laajentaa tilansa puolta suuremmaksi. **-olo|t** *s. mon.* Meidän päiviemme e. Ulkonaiset e. Levottomat, surkeat e. E:jen kehitys, parantuminen. Missään e:issa ei tulla toimeen ilman johtajia. **-ongelm|a** *s.* ongelma, joka koskee jkn t. jnk elämää, erittäin tärkeä ongelma, elämänarvoitus. | E:an ratkaisu. E:ia pohtiva kirjailija. **-onn|i** *s.* Pysyväinen, todellinen e. Nauttia e:esta. Uhrata e:ensa muiden hyväksi. Löysi e:en valtameren takaa. **-oppi** *s.* elämänviisaus, -filosofia, elämänkatsomus; elämänohje, -totuus. | Sokrateen e. Ihanteellinen e. Julistaa e:ansa. Noudattaa vanhaa e:a: sanasta miestä, sarvesta härkää. **-osa** *s.* (elämän)kohtalo, osa. | Hänen e:naan oli vain katsella muiden iloa. **-ot|e** *s.* us. = elämänasenne. | Luja, yksilöllinen e. Taiteilijain huoleton e. Tarmokas e:teissaan. — E:teen laukeaminen. **-palo** *s. kuv.* vrt. elämänliekki. | - - katseesta loimahtelevat e:n viimeiset riutuvat lieskat SILL. **-parannus** *s.* koko elämäntapaa koskeva parannus. | Tehdä e. **-pel|ko** *s.* Surmata itsensä e:osta. **-peruste** *s.* Taiteen, uskonnon e:et. - - ilkeä, enteilevä häiriö, joka sokeasti loukkasi heidän tiedottomia e:itaan SILL. **-piir|i** *s.* **1.** elämänympäristö. | Kotoinen, vieras e. Kalevalainen e. Joutua, kotiutua uuteen e:iin. Kotikaupunki muodosti Eilan e:in keskipisteen. — *Heng.* Taivaallinen, iankaikkisuuden e. **2.** elämänala. | Esteettinen, uskonnollinen e. Lainsäädännön kaikkiin e:eihin ulottuva vaikutus. **-pohja** *s.* elämän perustus t. edellytykset. | Vankka, terve e. **-poljento** *s.* = elämänrytmi. | Itämaalaisten sisäinen e. Suurkaupungin kiihkeä e. **-pol|ku** *s. kuv.* = elämäntie 1. | E:kumme yhtyivät. Odottamatta hän tuli e:ulla Aaroa vastaan. **-probleemi** *s.* elämänongelma, -arvoitus, elämänkysymys. **-prosessi** *s.* elämänkehitys, -kulku. | Ihmisen, luonnon e. Vain osa e:sta on mekaanisesti käsitettävissä. **-puoli** *s.* Koulun kauneimpia e:a on laulu. **-pur|si** *s. kuv.* elämästä. | Tarttua lujin käsin e:tensa peräsimeen.

elämänpuu *s.* **1.** kuviteltu puu, jonka hedelmillä t. mehulla on elämää antava voima. | Paratiisin e. Syödä e:n hedelmää. E. koristeaiheena. — *Heng.* Kristinuskon e:ssa kukkiva ilo. [Jumalanpelko] on e., kaiken kruunu ja loppu-tarkoitus AK. **2.** kansan, suvun t. yksityisen ihmisen elämästä käytettynä vertauskuvana. | Jokaisella suvun jäsenellä on e:ssa oma oksansa. - - vanhan lehden putoaminen e:sta on ikäänkuin luonnollisempi asia ja joskus suorastaan toivottu helpotus AK. Runoilijan e:n juuret etsiytyivät uusille lähteille. **3.** kartiomaisia, litteäoksaisia, vars. hautausmailla käytettyjä koristepuita, joissa on suomumaiset, limittäin asettuneet lehdet; *syn.* tuija. **4.** *anat.* valkoisen aineen muodostama, oksien tavoin haarautuva kuvio pikkuaivojen läpileikkauspinnassa.

elämän|päivä *s.* **1.** tav. *mon.* Meidän e:päivinämme. En mene e:päivinäni naimisiin. - - pojasta oli kasvanut mies, jonka e:päivät olivat täynnä hyviä tekoja HAARLA. **2.** *kuv.* elämänaika, elämä. | Lapsen e. oli lyhyt. [Kirjailijan] synkkä e. oli muuttumaisillaan yöksi. - - ei e:päivänä ole hän ollut tuntiakaan työntouhussa HAANPÄÄ. **-rata** *s. kuv.* elämänkulku, -juoksu, elämä. | Isäni e. päättyi kesällä. Hänen tuleva e:nsa oli vielä tuntemattomuuden peitossa. **-retk|i** *s. kuv.* elämäntaival, -vaellus, elämä. | E. katkeaa. Pojan e:eä seurattiin suurin toivein. **-riemu** *s.* Huumaava e. Nauraa, hypellä e:ssa. Kasvot loistavat e:sta. Kevät sai e:n valloilleen. **-rikkau|s** *s.* Katoamattomat e:det. Lapsi tuo kotiin e:tta. **-rohkeu|s** *s.* elämänuskallus. | Menettää e:tensa. Usein menestys lisää e:tta. **-rytmi** *s.* jkn t. jnk elämän tapahtumien jäsentyminen, niiden verkkaisuus t. kiihkeys, elämänpoljento, -tahti. | Nuorison e. Kaupungin vilkas e. **-san|a** *s. heng.* Raamatun,

Jumalan elämää antava sana. | Kerääntyä kirkkoon e:oja kuulemaan. Kätkeä Jeesuksen e. sydämeensä. **-satu** *s. kuv.* elämänkulku, -juoksu, elämä, elämäntarina. | Paavon e. päättyi varhain. **-sisäl|lys, -sisäl|tö** *s.* Kristinuskon e. Opiskelu e:tönä. Kirja, joka antoi uutta e:lystä moneen perheeseen. Ja Mirdja oli hänen onnensa, hänen e:tönsä ja kaikkensa L.ONERVA. **-suh|de** *s.* **1.** elämänasenne. | Myönteinen e. Tilittää romaanissa e:dettaan. **2.** vars. *heng.* sisäinen, henkinen suhde. | Pysyä oikeassa e:teessa oppilaisiinsa. Pyrkiä syvempiin e:teisiin Jumalan kanssa. Usko on e. ihmisen ja Jumalan välillä. **3.** *mon.* olosuhteet, elin-, elämänolot. | Hyönteisten e:teet. Edullisten e:teiden vallitessa. **-suoni** *s. kuv.* Kokemäenjoki — Satakunnan e. **-suru** *s.* Suuri, väärä e. **-suun|ta** *s.* E:nan muuttaminen. Määrätä itse e:tansa. **-syke** *s.* Kaupungin e. Aikakauden e. Runoja, joiden voimakas e. vavahduttaa lukijaa. **-sykintä** *s.* Etelän pursuava e. **-sävy** *s.* Äiti tavallisesti määrää kodin e:n. - - tuo mennyt, kaunis maailma — ei se ollut hänen, koko e:ssään ja päämäärissään se oli hänelle vieras WALTARI. **-sään|tö** *s.* Kultainen e. Pyhät, järkkymättömät e:nöt.

elämän|tahti *s.* = elämänrytmi. | Kiihkeä, reipas, tyyni e. Kaupungin e. E. vilkastuu. **-tah|to** *s.* Raju, heikontunut e. Kansallisen e:don julistus. **-taipale** *s.* = elämäntaival. **-taistelu** *s.* taistelu t. kamppailu toimeentulomahdollisuuksista, asemasta elämässä, olemassaolotaistelu, elämänkamppailu. | Ankara, kova e. Valmistautua e:un. Uupua e:ssa. **-taiteilija** *s.* henkilö, joka osaa elää oikealla, mahdollisimman kevyellä tavalla, elämäntaituri. | Maisteri S., e. ja koroillaan eläjä. Paavi Pius II oli e., jolla ei ollut humanistien joukossa vertaista. **-taito** *s.* Oikea, ihailtava e. Kansan e. perustuu miespolvien kokemuksiin. **-taituri** *s.* = elämäntaiteilija. **-tai|val** *s. kuv.* Lyhyt, rikas e. E:palensa alussa. **-ta|pa** *s.* Muurahaisten e:vat. Alkeellinen, vaatimaton e. E:voiltaan yksinkertainen. Mukautua maaseudun e:poihin. **-tapahtuma, -tapaus** *s.* Luonnonmukainen, suuri, tärkeä e. **-tarina** *s. kuv.* elämänkulku, -juoksu, elämä, elämänsatu; elämäkerta. | Surullinen e. Urho oli hänen e:nsa sankari. **-tarkoitu|s** *s.* Olla e:sta vailla. Hänen ainoana e:ksenaan oli huvittelu. **-tarmo** *s.* E:a uhkuvat kasvot. **-taru** *s.* = elämäntarina. | Mehiläisen e. **-tar|ve** *s.*, tav. *mon.* Välttämättömät e:peet. Tyydyttää e:peitaan. U koa ja kieltää, innostua ja epäillä - - on e. hänen rauhattomalle hengelleen KOSKENN. **-taso** *s.* Vanhan Satakunnan korkea sosiaalis-oikeudellinen e. Hän liikkuu aivan toisella e:lla kuin muut. Platon opetti, että viisaan sielu kuoleman jälkeen kohoaa korkeammalle e:lle. **-tehtävä** *s.* us. = elämäntyö. | Kirjailijan e. Hänen e:kseen tuli politikointi. Suorittaa e:nsä tunnollisesti. **-tekijä** *s.* Ulkonaiset e:t. Kristinusko e:nä. **-tie** *s. kuv.* **1.** elämänkulku, -rata, -polku, elämä. | Jyrkkä, ohdakkeinen e. Aloittaa e:tään. E:mme erosivat. Menneisyyden varjo lankeaa Selman e:n ylitse. **2.** *heng.* iäisen elämän tie, Jumalaan uskovan tie. | E:n kirkastuminen. E. alkaa katumuksella. **-til|a** *s.* Sairaalloinen, taloudellisesti turvattu e. Säilyttää malttinsa kaikissa e:oissa **-tili** *s. kuv.* Selvitellä e:ejään. Mies joutui tarkastelemaan e:insä vastattavankin puolta ALKIO. **-toiminta** *s.* elämäntyö; elintoiminta. | Mannerheimin e. Keskitti e:nsa nuorisotyöhön. Kasvin, solujen e. **-toivo** *s.* elämään ja sen suomiin onnen t. menestyksen mahdollisuuksiin kohdistuva toivo. | Saada uutta e:a. Suru riistää e:n ja rohkeuden. **-tottumu|s** *s.* Mustalaisen e:kset. **-totuu|s** *s.* elämää koskeva perustotuus. | Yleisinhimilliset e:det. Pyrkiä e:teen. Katsoa e:tta silmästä silmään. **-toveri** *s.* uskollinen toveri t. ystävä, aviopuoliso, elämänkumppani. | Pyytää, valita jku e:kseen. E:n kaipuu. Kirja, tupakka e:na. **-tragedia** *s.* Järkyttävä e. **-tun|ne** *s.* = elämäntunto. | Syvällinen, voimakas, traagillinen e. Aikakauden e. [Kirjailija] on antanut e:teelleen selvän ilmaisun. **-tunnelma** *s.* Synkkä, persoonallinen e. Runosta puuttuu aitoa e:a. Konstaapelilla oli paras e:nsa silloin, kun hän - - jutteli vangituille juuri kohtuullisen ylimielisesti SILL. **-tunte|mus** *s.* Nuoren naisen e. Syvä e. Lisätä e:taan. **-tun|to** *s.* yleiseen elämänkokemukseen liittyvä tunne, elämäntunne, -tuntu. | Miehinen, raskas, pessimistinen e. E. kuohuu, pursuaa. Voimakkaasta e:nosta kumpuava laulu. Teos, joka tarjoaa ajan e:nosta suorasukaisen kuvan. — *Mon.* Avartuneet, sisäiset, romanttiset e:not. Yksinkertaisten e:tojen laulaja. E:noiltaan Lönnrot oli lähellä kansaa. **-tuntu** *s.* = ed. | Joustava, voimakas e. Juhan e. kohosi sinä iltana korkeimmilleen SILL. **-tuska** *s.* Syvä, epätoivoinen e. E. runojen pohjavirtana. **-tyyli** *s.* Hämäläisten e. Salokylän alkuperäinen e. E:ltään ylimys. **-työ** *s.* työ, jota ihminen on tehnyt koko elämänsä ajan t. jolle hän antautuu koko elämänsä ajaksi, elämäntehtävä; ihmisen koko elämänaikainen toiminta, vars. sen julkisesti huomattavat saavutukset, elämäntoiminta. | Lönnrotin e. Esipolvien e. Suuri e. E:n pirstaleet. Omistaa e:nsä kotikaupungilleen. Valita opettaminen e:ksensä. Veljesten koko e. raukesi tyhjiin. **-tärke|ä** *a.* elämälle tärkeä, erittäin tärkeä, elintärkeä. | E. kysymys. Puolustaa e:itä etujaan. **-täy|si, -täy|teinen** *a. kirjall.* -teys, -teisyys *omin.* elämää täynnä oleva, elämää uhkuva. | E:si koti. E:teinen etelä. Elimistön e:teys. E:teinen kauneus, työ. E:teiset päivät. Näytelmän e:teisyys.

elämän|ura *s.* **1.** elämänala, -tehtävä, ammatti, kutsumus. | E:uran valinta. Vaihtaa e:uraa. Valmistautua jllek e:uralle. Haaveilla tuomarin e:urasta. **2.** *harv.* elämänkulku, -juoksu, -taipale, -vaellus, -rata, elämä. | E:uran päättyminen. **-uskallus** *s.* elämänrohkeus. | Riistää nuorisolta e. **-usko** *s.* usko elämään ja sen suomiin onnen t. menestyksen mahdollisuuksiin | Lamautunut e. Antaa e:a. Menettää, saada takaisin e:nsa. **-vaatimu|s** *s.*, tav. *mon.* vaatimuksista, joita jklla on elämän, toimeentulon suhteen. | Työmiehen e:kset. Kohtuulliset, välttämättömät e:kset. E:kset kasvavat,

laskevat. Supistaa, tyydyttää e:ksiaan. Korkeimpia e:ksia vastaavalla tasolla. **-vaellu|s** *s. kuv.* elämäntaipale, -retki, -kulku, elämä. | Kristityn e. Puhdas, monivaiheinen, raskas e. E. päättyy. **-vaihe** *s.*, tav. *mon.* elämänkausista, elämästä. | Veljesten e:et. Aikakauslehden e:et. Kirjavat, rauhalliset e:et. Joutua uuteen e:eseen. Kaikissa e:issani muistan sinut. **-vaisto** *s.* elämää ohjaava, olemassaoloa turvaava vaisto. | Toimia e:n mukaan. E. pakotti hirveä ponnistelemaan viimeiseen saakka. **-ve|si** *s.* elämää antava, sielua virvoittava (taika)-vesi; *leik.* alkoholi; vrt. elämänneste, -leipä. | E. lääkkeenä. Siellä oli -- Danzigin viinaa, haalistuneen-kellertävää e:ttä neliskulmaisissa pulloissa LEHT. — *Heng.* Tule, Herra Jeesus, meille e:den lähteeksi, josta kumpuaa vettä iäistä elämää varten AK. **-viera|s** *a.* -us *omin.* par. elämää vierova, elämälle vieras. | E. idealismi. Tulkita runoissa e:uttaan. **-vietti** *s.* elämää, elämäntarpeiden tyydyttämistä ohjaava vietti. | Verevä e. Kiihottaa, tyydyttää e:ään. **-viisau|s** *s.* elämää ja sen ilmiöitä, (järkeviä, edullisia) elämäntapoja koskeva viisaus, elämänfilosofia; elämänoppi, -kokemus. | Kiinalaisten e. Käytännöllinen e. Ammentaa e:tta Kalevalasta. Sananlaskujen e:det. **-vir|ta** *s. kuv.* **1.** elämänkulusta, -juoksusta, elämänmenosta, kuohuvasta elämästä. | Nykypäivien vuolas e. N.N:n e. syöksyi yhä eteenpäin. -- hän ei tahdo seistä e:ran rannalla, hän haluaa itse heittäytyä siihen KOSKENN. **2.** elämää antavista t. ylläpitävistä, sielua virvoittavista voimista: elämänvoiman t. elämännesteen, -veden virta. | Uusi e. kohahti hänen suonissaan. — *Heng.* Sakramenteista pulppuaa e:tojen alkulähde. **-voim|a** *s.* **1.** elävälle oliolle ominainen t. sille elämää antava voima, elinvoima. | Täynnä e:aa. Uhkua e:aa. Menettää e:ansa. Sairaus jäytää e:ia. Saada e:aa omista tunteistaan. Juuri imee e:aa kasville. — *Heng.* Taivaalliset e:at. Siunaus e:ana. Raamatusta virtaa e:aa ihmisiin. **2.** elimellisiä olioita synnyttäväksi ja ylläpitäväksi kuviteltu voima. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* tav. elinvoimainen. | E. taimi. E. katse. Kirkon e:suus. **-vuosi** *s.* Viimeisinä e:naan. Aleksis Kiven e:sta meidän päiviimme saakka. **-väsymy|s** *s.* väsymys elämään. | E:ksen uuvuttama. **-yhtey|s** *s. heng.* persoonallinen, vars. Jumalan ja ihmisen välinen suhde. | Olla e:dessä Jumalan kanssa. **-ymmärry|s** *s.* **1.** elämän ja sen ilmiöiden ymmärtämys. | Opettaa e:stä. Ko. ilmiön selittäminen edellyttää e:stä, jota lapsella ei voi olla. **2.** *harv.* elämänkatsomus. | Uuden e:ksen julistaja. Kaksintaistelu on rikos kristillistä e:stä vastaan. -- on niin erilaisia e:ksiä ja monella eri tavalla voi asiata ajatella JOTUNI. **-ympäristö** *s.* elämänpiiri, -kehä, miljöö. | Porvarillinen, jokapäiväinen e. Alempien kansankerrosten e. E:n houkutukset. Joutua uuteen e:ön. **-öljy** *s. harv.* = elämänneste, -vesi. | -- pitää ruveta tuota e:ä [= viinaa] jakamaan ALKIO. -- tulinen nerous on kuudessa lyhyessä vuodessa polttanut hänen e:nsä niin tarkoin, että hän kummittelee elävänä *SILJO.

elämät|ön[57] *kielt.a.* joka ei elä, jota ei ole eletty. | Kirja on täynnä e:öntä elämää. Tallella ikä eletty, e. etsinnässä SL. Joku nousee aatos nuoruudesta, / elämästä e:tömästä LEINO.

elämää|antava *a.* par. ⌒. **-kokenut** *a.* par. ⌒

elämään|kyllästyminen *s.* par. ⌒. **-kyllästynyt** *a.* par. ⌒. **-väsynyt** *a.* par. ⌒.

elämö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** pitää ääntä, meluta, mellastaa, mekastaa, rähistä; telmiä, teutaroida, peuhata, riehua. | Hiiret e:ivät. Koira, härkä e:i. Lasten e:iminen. Kapakasta kuului voimakas e:inti. Sotaväki rupesi e:imään kaupungissa. Vatsa e:i kahvista. Laineet e:ivät rannassa. Karuselli e:i. Taas Suomen karhu e:i, / pudisti kämmentään ja löi *CAJ. | Kevät oli syntynyt. Se alkoi e. vallatonta iloa pitäen ALKIO. **2.** *harv.* elää ylellisesti, elostella, mässätä, hummata. | Miehet e:ivät tukkirahoillaan. -- kelpaa siellä nyt Plihtarin joukon e., — kyllä Tilta osaa SILL.

elän-kuolen-kuk|ka *s. murt.* päivänkakkara. | -- kakara, joka nyppii lehtiä e:asta ja vatvoo vatvomistaan kahta pientä sanaa H.ASUNTA.

eläntä[15*] *teonn. harv.* eläminen, elämä. | Kuin märkä rääsy ikään on tässä olenta ja e. KIANTO.

elä|päs, -s (*rinn.* äläpäs, äläs; myös; elä, elähän, älä, älähän) interj:n luonteisesti kummastelun ilmaisuna, hilpeänä huomautuksena ym. käytetty kieltov:n imperat:n yks. 2. pers:n liitepart:llinen muoto: kas, jopa jotakin. | E:s ihmettä! E:päs ukkoa, eh-heh JOTUNI. -- luulin teidän kuivettuneen kolmeen sykkyrään kangaspuittenne ääressä, mutta e:päs: on entistä pystympi PAKK. Jos vaativat lisää palkkaa, niin — e:s peijakas — se on paha vika AK.

elät|e[78*] *s. vanh.* Antaa, jättää jku t. jk e:teelle 'elätettäväksi, ruokolle'.

elät|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < elättää. | E:telee henkeään kerjäten. Lyhyt akka lylleröinen / -- / kaiken kansan syöttelee, / perehen e:telee [= jauhosäkki] ARV.

elät|ti[5*] *s.* **1.** elätettävänä, huollettavana oleva henkilö t. eläin, harv. kasvi; kasvatti, aljo. | Olla toisten e:tinä. Jäädä e:iksi poikansa tykö. Ottaa varis, kissanpoika e:ikseen. Ei syöttiläs tiedä, mitä e. vinkuu SL. **2.** *vanh.* eläte. | Vaivaishoitolapset jätettiin e:ille yksityisiin taloihin.

elätti|eläin *s.* kasvatti-, aljoeläin. **-käärme** *s.* **-lapsi** *s.* kasvatti(lapsi). **-orava** *s.* **-poika** *s.* kasvattipoika. **-porsas** *s.* (täysikasvuiseksi) elätettävä porsas;)(teurasporsas. **-puu** *s.* kasvatti-, nimikko-, pitämyspuu. | Kullakin talolla oli ennen e:nsa, jonka juurelle vietiin uhreja. **-vanhemmat** *s. mon.* kasvatusvanhemmat. **-vanhus** *s.* eläkevanhus. **-varis** *s.* **-vasikka** *s.* (täysikasvuiseksi) elätettävä vasikka, elo-, pitovasikka;)(juotto-, teurasvasikka.

elättäjä[16] *tek.* Perheen, itsensä e. -- oi emo e:ni! KAL. Lapset jäivät e:ttä. Käki syö e:nsä. Hyvä lehmä on talon e. Musta multa, meidän ikuinen äitimme ja e:mme PÄLSI.

elät|tää[2*] *kaus.v.* (< elää) pitää elossa, antaa t. hankkia elatus, toimeentulo jklle t. jllek,

ruokkia, kasvattaa, ylläpitää, huoltaa, hoitaa, vaalia. **1.** E. itsensä, henkensä. E. perhettä. Kunta e:tää köyhät. Olla toisten e:ettävänä. Kauppa se on, joka e:tää, eikä kalavesi SP. Vaivaa nähden sinun pitää e:tämän itseäsi VT. — Koiran e:täminen. Huonosti e:etty hevonen. Talo e:tää 25 lehmää. Maa e:tää runsaan kasviston. Sodan on e:ettävä itsensä. **2.** *kuv.* E. käärmettä povellaan. E. toivoa, vihaa sydämessään. Toivo köyhän e:tää, pelko rikkaan kuolettaa SL. Minä olen e:tänyt vuosikausia sitä ajatusta itsessäni LINN.

1. **elätys**[64] *s. harv.* = elatus. | Mutta koska meillä on e. ja vaatteet, niin tytykäämme niihin UT[V].

2. **eläty|s**[64] *s. murt.* uveavanto, railo. | Luistelija koetteli e:kset sauvallaan.

elätyttä|ä[2*] *fakt.v.* < elättää. | Mies joka e:ä itseänsä toisilla.

eläviltä *adv.* (vars. poss.-suff:n kera) tav:mmin elävältä. | - - velipuoli taas oli e:än edessä katseltavana KILPI.

eläv|ä[13] **I.** *s.* **1.** elossa oleva ihminen. | E:ät ja kuolleet. Olla e:ien mailla, kirjoissa. Eteenpäin e:än mieli SL. **2.** eläin, elukka, elikko, luontokappale. | Ulkomaan e. Älä tee pahaa e:ille! Lammas on hyvä e., siitä pälsyt, siitä pylsyt SL. Siinä hyppii pientä e:ää mustanaan hangen pinnalla TOPPILA. — Jkssa on e:iä 'syöpäläisiä'. — *Leik.* ihmisistä. | Mikä e. sinä oikeastaan olet? No minnehän tuo pojan e. taas hävisi! LASSILA. — *Yhd.* metsän-, vedene.; siipie. **3.** *mon. ark.* elokuvateatteri, elokuvat. | Mennä e:iin. Istua joka ilta e:issä. **II.** *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* verbinluonne enemmän t. vähemmän ilmeinen; ks. myös elää. **1.** elävän olennon tavoin liikkuva, muuttuva tms. | E. [= juokseva] vesi;)(seisova vesi. E. hopea → elohopea. E. paino = elopaino. E. voima l. energia. E. voima l. sotilaat;)(materiaali. E. valo;)(esim. sähkövalo. Kuusi valaistaan e:in liekein. E. kuva → elokuva. E:ät kuvat → elokuvateatteri, elokuvat. E. sana;)(kirjoitettu sana; vrt. 5. ryhmä. E:ät kielet 'kielet, joita yhä puhutaan'. **2.** elinvoimaa uhoava. **a.** eloisa, pirteä, virkeä, vilkas, värikäs, vaihteleva. | Kuusi e:ää lasta. E. silmäpari. Maiseman e:in kohta. E. maalaus, pakina. E. huumori. Puhua, jutella e:ästi. Vihanneskuormat antavat e:yyttä torikuvalle. — *Mus.* E:ästi 'animato, vivo, vivace'. **b.** *kans.* vauras, hyvinvoipa. | E. mökki. Niin sitä pitää eteenpäin e:ässä talossa KARHUM. **3.** valveutunut, (henkisesti) hereillä oleva, vireä, valpas; tosi, todellinen. | E. koululaitos, kirkko. E. kristitty. E. huomiokyky. E. kansallis-, myötätunto. E. työnilo. Tuntea e:ää mielenkiintoa jhk. Harrastaa jtak e:ästi. Lönnrotilla oli e. kosketus antiikin runouteen. **4.** havainnollinen, kouraantuntuva, selvä; todellinen. | E. todellisuus. Eristäytyä e:ästä elämästä. Teoksesta saa Venäjän oloista e:än kuvan. Havaintojen e:yys. Muistuttaa e:ästi vanhempiaan. Muistan e:ästi, kuinka - -. E. tieto. Entistä e:ämmin tiedän velvollisuuteni. Saimme e:ästi tuntea matkan riemut. **5.** *heng.* Vieraantua e:ästä Jumalasta. Raamattu on Jumalan e:ää sanaa. — *Erik.* henkisesti eläväksi tekevä, sielua elävöittävä. | E. vesi. - - suo leipää e:ätä / mun sydämelleni VK.

elävä|henkinen *a.*, tav. *heng.* valveutunut; (jnk) hengen elähdyttämä. | E. kristitty, opettaja. E. seurakunta. E. uskonnollisuus. **-hopea** *s.* → elohopea.

eläväi|nen[63] *s.* ja *a.*, yleisk. *vanh.* -syys[65] *omin.* elävä. | Ei kuulu e:sen ääntä. Siinä se on minulla e., jumalanluoma KARHUM. — Vars. = elävä II. 2. a. | E. ihminen. E. kylä.

eläväksitekevä *a. heng.* par. ⌒. | Kristuksen e. voima.

eläväkuva *s.* → elokuva.

elävältä *adv.* elävänä. | Haudata, nylkeä e. Mädäntyä e. Joutua pienityksi e:än. - - niin he meidät e. nielisivät, kun heidän vihansa syttyy meitä vastaan VT. Ensimmäisen Toukolaisen, jonka saan kynsiini, syön kitaani e. nahkoineen ja karvoineen KIVI.

elävä|paino[84] *s.* (myös ⌒) = elopaino. **-sieluinen** *a.* valveutunut; tulisieluinen. | Lahjakas ja e. pappi.

elävöidä[18] *v.* par. seur.

elävöit|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* tehdä eläväksi; vrt. elähdyttää. **1.** herättää henkiin; antaa jllek elinvoimaa; elvyttää, virkistää. | Jumala e:ti maan tomusta luomansa ihmisen. Auringon e:tävä valo. Sade e:tää kasvillisuutta. Jaloittelu vaikuttaa e:tävästi elimistöön. — *Erik.* **a.** kuvata t. esittää (taideteoksessa tms.) jtak niin että se vaikuttaa elävältä, luonnolliselta. | Romaanin mestarillisesti e:etyt henkilöt. Uuden ajan leviävä viljelys ja valistus kuvastuvat runoilijan e:täminä silmiemme eteen. Taiteilijan kyky e. miten vähäpätöinen aihe tahansa. [Näyttelijän] keinot eivät riittäneet osan e:tämiseen. **b.** *harv.* elollistaa. | Luonnonhenget, joilla alkukantainen ihminen e:tää metsän, kedon, veden ja ilman. **2.** innoittaa, innostaa, inspiroida, kannustaa, ohjata jkn toimintaa. | E:tävä henki. Vapautusarmeijaa e:tänyt isänmaanrakkaus. Raittiusaatteen e:tämä opettaja. Taiteen e:tävä vaikutus. Vaikuttaa e:tävästi kulttuurielämään, ympäristöönsä. **3.** tehdä eloisaksi, antaa eloa, väriä, vaihtelevuutta jllek, elostuttaa. | Puutarhaa e:tävä suihkukaivo. Värikäs solmio e:tää tummaa pukua. Puheen e:täminen sukkeluuksilla. Aikamuotojen vaihtelu vaikuttaa e:tävästi kuvaukseen. Kartoilla e:etty teos. Puhuja e:ti esitystään äänilevyillä. Kukko e:ti hiljaista aamua kiekauksillansa.

elävöittäj|ä[10] *tek.* Linnut luonnon e:inä. Uskomus, jonka mukaan paholainen on ihmisruumiin luoja ja Jumala sen e. Voittamistahdon tulee olla taistelussa jokaisen e:änä.

elävöity|ä[1*] *v.* elostua, vilkastua. | Kudokset e:vät hierottaessa. Pieni kansakunta on saatava rauhan tultua e:mään joka solullaan AK. Mielikuvituksessa e:neet vaikutelmat. Iltaisin e:vä katu. Teoksen sisältö e:y huomattavasti rikkaan kuvituksen ansiosta.

eläymy|s[64] *s.* eläytyminen. | E:ksellä kirjoitettu romaani. Kirjalliset muistumat ilman sisäis-

tä e:stä ovat merkityksettömiä runollisessa luomisessa TARK.
eläytymiskyky *s.* Joustava, syvä e. Kirjailijalta vaadittava e.
eläytymys[64] *s.* par. eläymys.
eläyty|ä[44*] *v.* -neesti *adv.* -neisyys[65] *omin.* sisäisesti mukautua, sopeutua, totuttautua. | Suurkaupungin kiireeseen e:nyt nuoriso. Vaimo alkoi jälleen e. jokapäiväisiin askareisiin. Kansamme e:i pian sodan henkeen. — *Erik.* syventyä koko sieluineen, itsensä unohtaen jhk asiaan, vars. jnk taideteoksen luomiseen t. esittämiseen. | Esteettinen e:minen. E. musiikkiin, rooliinsa. Kyky e. toisten tunteisiin. Esitti osansa syvällisen e:neesti. Nuori ihminen e:y sankariin tai sankarittareen ja huumaa itseään hänen rakkaudellaan ja kärsimyksillään HOLLO. **2.** *harv.* elpyä, virkistyä. | Uudelleen e:vä laiho.
elä|ä[2] *v.;* ks. myös elävä.
I. *intr.*
1. elämisestä, olemassaolosta biologisena ilmiönä. **a.** ihmisestä. | E. ja olla. Eli ja kuoli. Vieläkö hän e:ä? Lapsista e:vät vain Jukka ja Lauri. Eli 1681—1734. Kristus eli ja vaikutti Herodeksen aikana. Hän eli paljon ennen meitä. Nyt e:vät ja vastaiset polvet. Jos tästä e:vänä suoriutuu. E:vänä haudattu. Hänet on saatava kiinni joko e:vänä tai kuolleena. Ei jaksanut e. Ei kannata e. Jos eletään ja terveinä pysytään. Kaikkea sitä kuulee, kun e:ä. Onpa aikoihin eletty! En ole e:issäni niin säikähtänyt. Hän oli kookkaimpia miehiä, mitä olen siihen elettyyn nähnyt PÄIVÄR. Syö e:äksesi, mutta älä elä syödäksesi SL. — Ei näy e:vää sielua missään. Itse näin omin e:vin silmin. Piikki e:vässä lihassa. E:vä solu, kudos. E:vä maali, malli. — Hyökkäys kilpistyi vihollisen e:vään muuriin. Kustaa Aadolfin sotaväen ryhmitys oli todellinen e:vä linnoitus. Herra X on kuin e:vä tietosanakirja. **b.** eläimistä, kasveista. | E:vä karja;)(teuraskarja. E:vä täky. E:vä eli orgaaninen luonto. Niin kauan härkä e:ä kuin veistä hiotaan SL. — Puu ei elä. E:vä kukka;)(kuollut t. tekokukka. E:vän koivun tuohimista ei ole sallittava. Oksat ryhmitetään: e:vä oksa, kuollut oksa, laho oksa, kuorioksa. E:vä aita.
2. elämisestä paikan, tilan, tavan tms. puolesta määritettynä. **a.** asustaa, oleilla. | Runeberg eli Porvoossa. E. koko ikänsä samalla paikkakunnalla. Kukissa e:vät hyönteiset. Kesällä peltopyy e:ä vilja- ja apilapelloissa. Amfibiot e:vät maalla ja vedessä. Elettiin maaliskuun puolitienoissa. — *Erik.* Sulhanen ja morsian elivät julkisesti yhdessä. Saara eli rengin kanssa. E. erossa puolisostaan. **b.** olla jatkuvasti jssak olotilassa, olla t. käyttäytyä jatkuvasti jllak määrätavalla. | E. laumoissa, yhteiskunnittain. E. sotajalalla, alituisissa rajakahakoissa, sovussa, rauhassa. Nuoriso e:ä iloissa ja huvituksissa. Talonpojat elivät maaorjuudessa. E. ylellisyydessä, puutteessa, jnk armoilla. Suomen lappalaiset elivät 1600-luvulle saakka miltei täydellisessä pakanuudessa. E. omissa ruoissa. — E. ihmisiksi, herroiksi. E:t ruhtinaiksi: maita ryöstät, maita teet onnekkaiksi *MANN. — E. erakkona. Loisina e:vät hyönteiset. Kuink' ihanaa on ystävinä e. KIVI. — E. yksinkertaisesti, tarkasti, nuhteettomasti, komeasti, huolettomasti. Heidän on elettävä kapeasti. E. leveämmin kuin varat sallivat. E. kevytmielisesti ja hurjasti. Sylvi on e:nyt huonosti. Kaiken elinaikani syntisesti e:nyt AK. E. säätynsä, asemansa mukaisesti. Elä maassa maan tavalla! — E. kuin rikkaat herrat. E. kuin vuohi huhdassa. E. kuin herran kukkarossa. Tässä eletään kuin vaa'an kielellä. — Tapa ilmaistaan deskr.-v:llä. | E. kituuttaa. Riika yksin lasten kanssa e. kitkutti kotosalla. E. tuhrustella. **c.** elää rikasta, tavoittelemisen arvoista elämää. | E. koko sielullaan ja ruumiillaan. Mies, joka osaa e. Se ei ole e:nyt, joka ei ole koskaan tuntenut rakkauden tuskaa. Nauti, riemuitse, elä! **d.** *heng.* vanhurskaasta, iankaikkisesta elämästä; vrt. II. 5. | Vanhurskas on e:vä uskosta UT. - - jos te Hengellä kuoletatte ruumiin teot, niin saatte e. UT. - - joka uskoo minuun, se e:ä UT. **e.** olla pysyvästi jnk mielialan, tunnelman, yl. jnk psyykillisen tilan vallassa. | E. omissa ajatuksissaan, muistoissaan. E. lihan himossa. E. toivossa, odotuksessa, jännityksessä. Herrassa e:vä nuori ihminen. Hän e:ä kokonaan runouden lumoissa. **f.** omistautua jllek, antautua jhk; all:ssa olevan t. postp:lla muodostetun adverbiaalin kera. | Nainen, joka e:ä kodillensa ja lapsillensa. He elivät toisilleen. E. aatteilleen. Ensimmäinen suomalainen runoilija, joka eli kokonaan taiteilijankutsumukselleen, oli Aleksis Kivi. Eli hiljaisena erakkona yksinomaan tieteelleen. E. itseänsä varten. Elä kanssaihmistesi hyväksi! E. kansansa, maansa puolesta.
3. saada elatuksensa, ylläpitonsa jstak, tulla toimeen. **a.** fyysillisestä toimeentulosta, adverbiaalina ravintoa tms. merkitsevä sana. | E. kasvisruoalla, marjoilla. Elivät enimmäkseen kaloista ja metsänotuksista. Haaskoista e:vä korppi. **b.** laajemmin; us. adverbiaalina elinkeinoa, elinehtoja, toimeentulon edellytyksiä merkitsevä sana. | E. omin päin. Yksikään ihminen ei voi e. niissä oloissa. Kalastuksen varassa e:vä perhe. E. koroilla, voitoilla, perinnöllä. E. toisten kustannuksella. E. ruumiillisella työllä. E. kalastuksella, metsästyksellä, maanviljelyksellä. Viisas vähällä e:ä SL. Erkko antautui e:mään yksistään kynällään. E. palkasta, satunnaisista ansioista, työ tänsä. Sanomalehdet e:vät ilmoituksista. Hän e:ä kirjoittamisestaan.
4. **a.** osoittaa elonmerkkejä, olla liikkeessä, liikehtiä, joskus myös: äännellä, kohista tms. (myös elottomista olennoista); vrt. elävä II. 2. a. | Tehdas, satama, leiri alkaa e. Aamuvarhaisella kaupunki taas rupesi e:mään. Silloin talo e:ä, kun vieraat käyvät. Metsä alkaa e., se pyörii, liikkuu, hyppii, se piipattelee ja puputtaa LEHT. — Silmät vain elivät. Sieraimet elivät kuin kaniinin. Hoppulaisen kieli e:ä kuin kello vuohen sarvessa CANTH. Taas e:ä Mustin häntä AHO. — *Erik.* Vesi e:ä 'liikkuu'. Purje e:ä 'lepattaa'. Miilu e:ä 'kytee'. Vain lamppu eli [=

paloi, säteili valoa] hiljaisessa kadunkulmassa. b. tehota t. vaikuttaa elävän tavoin, tehota sisäisillä ominaisuuksillaan. | Säkeet, draaman vuorosanat alkavat e. Runo ei elä. Persoonallisesti e:vä proosatyyli. Palestrinan musiikki on yhä e:vä tekijä katolisen kirkon elämässä. Uskonto muuttui e:väksi, koko maailmaa hallitsevaksi voimaksi.

5. olla jatkuvasti olemassa, säilyä, pysyä (muistakin kuin elävistä olioista). | Savupirtti e:ä vieläkin sydänmailla. Kalevala on e:vä vuosisatoja. Shakespearen näytelmät e:vät yhä Suomenkin näyttämöillä. Taikoja ja tarinoita, jotka vielä e:vät. Aate ei e:nyt kauan. Muistosi e:ä. Runoilutaito eli myöhään Vesilahdella. Viel' e:ä Ilkan työt, kentie / kauanki, kansan suussa KRAMSU. Iltavirsistä ihanin / viel' ilmassa eli SAIMA HARMAJA. Toivo e:ä yhä. Itsenäisyyden tunto eli edelleen voitetun kansan keskuudessa.

II. *tr.*

1. obj:na aikaa ilmaiseva s. | E. loisen elämää, kiertolaiselämää. Mutta tänä iltana he kaikki pahaa aavistamatta vain elivät sitä elämää, joka heidän elettäväkseen oli pantu SILL. Eletyt 60 ikävuotta. En eletyssä iässäni 'en koskaan'. Tähän elettyyn ikään. Aikansa e:nyt 'valmis kuolemaan, vanhentunut, hylättäväksi joutava'. E. uudistuksen, innostuksen aikaa. Elettiin historian synkintä aikaa. Taitavat olla viimeiset ajat nyt elettävissä. Elin silloin elämäni suuren hetken. Ole siunattu, että elin tulosi hetken *MANN. Elettiin syysmessun päiviä. E. kuin viimeistä päivää 'hillittömästi, hurjasti, mistään piittaamatta'. Ei e:nyt vuottakaan. Eli hyvinkin kolme miespolvea. E. nousu-, lasku-, pula-, kukoistuskautta. Nuori mies, joka on jo e:nyt loppuun myrsky- ja kiihkokautensa. — Teollisuus eli nopeaa nousua.

2. obj:na paikkaa ilmaiseva s.: asua, viljellä, hoitaa. | Isänmaa, jonka olemme saaneet e:äksemme. Maata on elettävä sovussa. Suku eli taloa satoja vuosia. — Elettävä [= toimeentuleva] talo, mökki.

3. obj:na jk muu s.: (omakohtaisesti) kokea, elää sisimmässään mukana. | Eletty todellisuus. E. jk tapaus voimakkaasti. E. epävakaista laineikkoa. Nyt vasta saimme e. sodan. Samanlaisia tarinoita eletään yhä vieläkin. E. tunteita, mielialoja. Eletyt ilot, surut, kärsimykset. Nuoruusvuosina eletty rakkaus. E. tapahtumat uudelleen mielessänsä. E. sydämessään, koko sydämellään ystävänsä vastoinkäymiset. Kiven syvästi eletty runo "Ikävyys". Persoonallisesti eletty tarina. Kertomuksessa on eletyn tuntua. Näyttelijä, joka osaa e. osansa.

em. (myös: e.m.) *lyh.* edellä mainittu.

emakko[2*] *s.* emäsika, imisä;)(karju. | E. porsaineen. — *Yhd.* maatiais-, rotu-, siitose. **-porsas** *s.*

emalj|i[6] *s.; rinn.* emali. **1.** helposti sulava, väritön t. värjätty lasimassa, jota käytetään mm. keraamisten ja metalliesineiden päällysteenä t. niiden koristamiseen; tästä sulatettu suojus t. koristepäällys, lasite, lasisulate. | Kylmä e. Läpikuultava e. Harmaa, punainen e. Kattila, josta e. on särkynyt. — *Yhd.* pintae.; lyijy-, posliinie. **2.** emaljilla päällystetty käyttöesine; emaljilla koristettu taideteos. | Enemmän e:ia talouteen! Persialaisissa e:eissa kuvataan usein metsästysretkiä. — *Yhd.* kammio-, kohokuva-, kuoppa-, maalaus-, solue. **3.** emaljiväri. — *Yhd.* auto-, lattia-, selluloosae. **4.** hammaskiille.

emalji- yhd:ojen alkuosana useimmiten: emaljilla päällystetty, emaljoitu. **-amme** *s.* **-astia** *s.* **-eriste** *s.* sähköä eristävä emaljipäällys. **-eristeinen** *a.* E. lanka. **-esine** *s.* **-kattila** *s.* **-kerros** *s.* Kovaksi poltettu e. tekee astian pinnan kestäväksi. **-kiil|to** *s.* emaljimainen kiilto t. hohde. | Jalkineet saavat kauniin e:lon, kun niitä hankaa pehmeällä kangastilkulla. **-kilpi** *s.* Ovessa oli e.: Pääsy kielletty! **-koriste** *s.* **-koristeinen** *a.* E. solki. **-kulho** *s.* **-lakka** *s.* *tekn.* **1.** metallitavaroissa käytetty suojalakka. **2.** emaljiväri (2). **-lanka** *s.* *sähk.* esim. magneettien käämitykseen käytettyä johdinlankaa, jossa eristeenä on lakkamainen päällystys. **-lasi** *s.* *tekn.* **1.** emaljimassa, emalji. **2.** eräänlainen läpinäkymätön lasi. **-maalau|s** *s.* **1.** taiteellinen emaljointi, emaljikoristeinen taideteos. **2.** maalaaminen emaljiväreillä, emaljiväreillä tehty maalaus, lasitusmaalaus. | E:ksilla koristettu posliinikalusto. **-maali** *s.* = emaljiväri 2.

emaljimainen[63] *kalt.a.* E. kalvo. E. väriloisto.

emalji|massa *s.* **-muki** *s.*

emalji|nen[63] *ain.a.* emaljista valmistettu; emaljilla päällystetty, emaljoitu. | E. tekosilmä. E. amme, kilpi. E:set ruoka-astiat.

emalji|pinta *s.* emaljoitu t. emaljiväreillä maalattu pinta. | Kattilan e. Huonekaluston e. **-sanko** *s.* **-silmä** *s.* emaljinen tekosilmä. **-tajde** *s.* metalliesineiden päällystäminen emaljilla, taiteellinen emaljointi. **-tavara** *s.* **-teollisuus** *s.* emaljoituja esineitä tuottava teollisuus. **-teos** *s.* **-tuote** *s.* **-työ** *s.* **-täyte** *s.* *lääk.* hampaiden täytteenä käytetty emalji. **-uuni** *s.* *tekn.* pieni uuni, jossa esineitä emaljoitaessa kuumennetaan. **-vati** *s.* **-väri** *s.* **1.** värillinen emalji; ks. emalji 1. **2.** maalattavan pinnan emaljimaisen kovaksi ja kiiltäväksi tekevä öljyväri.

emaljoi|da[18] *v.* -nti[1*] *teonn.* (*rinn.* emaloida) päällystää (keraamisia t. metalliesineitä) emaljilla. | Astioiden e:minen ruostumattomiksi. E:tu amme, kuparijohto.

emanaatio[3] *s.* **1.** *fil.* kaiken olevaisen virtaaminen alkuoliosta. **2.** *fys. kem.* esim. radioaktiivisten aineiden säteily; radioaktiivinen jalokaasu.

emanaatio|kaasu *s.* *fys. kem.* **-oppi** *s.* *fil.* **-teoria** *s.* *fys.* = emissioteoria.

emanno|ida[50] *v.* *harv.* = emännöidä. | Heikkilässä e:i Liisa. - - minä tässä e:itsen täyttä väkeä HEPOR.

emannuu|s[65] *s.* *harv.* = emännyys. | Äijä on työtä orjuudessa, - - e:dessa enempi SL. - - sinulle mielellään e:den antaa, kun sinut näkee AHO.

emansipaatio[3] *s.* emansipointi, emansipoituminen. | Palvelusväen e. Naisen e.

emansipoi|da[18] *v.* -nti[1*] *teonn.* vapauttaa ala-

ikäisyyden, holhouksen t. epäitsenäisyyden tilasta, vars. kohottaa nainen oikeudellisesti ja yhteiskunnallisesti miehen tasalle. **-tu|a**[1e] *pass.v.* Muhamettilaismaailman e:minen, vapautuminen eurooppalaisten vaikutuksesta. E:nut nainen (etup. vanh.) 'naisten emansipaatiota ajava, naisasialiikkeessä toimiva nainen, naisasianainen'.

embargo[2] *s.* satamassa olevan lähtövalmiin laivan takavarikoiminen.

embleemi[6] *s.* vertauskuva, tunnusmerkki, tunnus. | Yhdistyksen lippuun ommeltu e. Vaakuna, jossa on sotilase:en joukossa kolme kirvestä.

embryo[3] *s. biol.* alkio, sikiö. — *Kuv.* Romaanin aihe, joka oli vasta e:na kirjailijan mielikuvituksessa.

embryo|logi[1] *s.* embryologian harjoittaja. **-logia**[15] *s.* sikiön rakennetta ja kehitystä tutkiva tieteenhaara, sikiöoppi. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* E:set tutkimukset.

emfyseema[10] *s. lääk.* ilmapöhö.

emi[1] *s. kasv.* koppisiemenisille kasveille ominainen, yhden t. useamman emilehden muodostama siitoselin, jonka sisässä ovat siemenaiheet;)(hede.

emigrant|ti[4*] *s.* henkilöitä, jotka poliittisista, uskonnollisista tms. syistä (us. ryhminä) poistuvat kotimaastaan, (maan)pakolainen; siirtolainen. | Venäläiset e:it. Espanjan, Itävallan e:it.

emihetei|nen *a. kasv.* jonka heteet ovat yhtyneet emiön luottiin. | E:set kasvit.

emiiri[6] *s.* heimopäällikkö itämailla, Pohjois-Afrikassa; ruhtinas, komentaja. | Afganistanin e.

emi- *kasv.*)(hede-. **-kasvi** *s.* kasviyksilö, jossa on vain emikukkia. **-kukinto** *s.* **-kukka** *s.* emiön sisältävä yksineuvoinen kukka. **-kukkai|nen** *a.* E. hamppu. Hietasaran alimmat tähkylät ovat e:set. **-lehti** *s.* siemenkasveille ominainen siitoslehti, jonka sisässä t. pinnalla ovat siemenaiheet. **-mykerö** *s.* yksineuvoinen mykerö, jossa on vain emikukkia.

-eminen[63] *poss.a. kasv.* Eri-, moni-, yhdise.

eminenssi[4] *s.* alkuaan keisareille, kuninkaille ja piispoille, myöhemmin mm. kardinaaleille annettu arvonimi: ylhäisyys, korkeus.

eminorkko *s. kasv.* tav. velttolapakkoinen, emikukkia sisältävä tähkä, emitähkä.

emintimä[13] *s. kans.* äitipuoli; vrt. isintimä. | Ankara, pahanilkinen e. Edessä emoton lapsi e:n leipoessa SL. - - koko luonto, ennen niin armas, näytti [Timolle] nyt e:n armottoman muodon KIVI.

emi|pohjus *s. kasv.* varren t. kukkaperän latva, jossa emi on kiinni. **-puu** *s. kasv.* puuyksilö, jossa on ainoastaan emikukkia.

emissio[3] *s.* **1.** *liik.* obligaatioiden, osakkeiden t. muiden arvopaperien laskeminen liikkeeseen, arvopaperien anti, emitointi. — *Yhd.* obligaatio-, osake-e. **2.** *fys.* (energian) säteileminen t. erittäminen.

emissioida[18] *v.* → emitoida.

emissio|kurssi *s. liik.* se kurssi, johon arvopaperit emitoitaessa myydään yleisölle, antokurssi. **-liike** *s. liik.* arvopaperien toimittaminen markkinoille sekä niiden oston ja myynnin välittäminen. **-pankki** *s. liik.* etup. emissioliikettä harjoittava pankki. **-spektri** *s. fys.* jnk aineen välittömän säteilyn synnyttämä spektri. **-teoria** *s. fys.* se Newtonin kehittämä teoria, että valo on hienoa ainetta, joka sinkoutuu valaisevasta kappaleesta; *syn.* emanaatioteoria. **-toiminta** *s. liik.* Vilkas e. **-yhtiö** *s. liik.* emissioliikettä harjoittava luottolaitos.

emisuomu *s. kasv.* havupuiden kukille ominainen litteä emilehti, jonka pinnalla ovat siemenaiheet paljaaltansa.

emisä[13] *s. harv.* emäsika, imisä.

emitoi|da[18] *v.* -nti[10] *teonn.* **1.** *liik.* laskea obligaatioita, osakkeita t. muita arvopapereita liikkeeseen. | Uudet osakkeet e:daan yleensä huomattavasti yli nimelliskurssin. **2.** *fys.* säteillä, lähettää, erittää. | Hehkuvan kappaleen e:ma valo.

emitähkä *s. kasv.* emikukkia sisältävä tähkä.

emiö[3] *s. kasv.* yhden t. useamman emin muodostama siitoselinryhmä;)(hetiö.

emmentalinjuusto *s.* (myös: emmentaljuusto) tahkon muotoon valmistettu kova, kellertävä, isoreikäinen juusto, sveitsinjuusto.

emmintä[15*] *teonn.* < empiä. | Voimistelijan on liikuttava ilman e:ä ja hapuilua.

emo[1] *s.* **1.** naaraseläin, jolla on yksi t. useampia poikasia, emä. | Mehiläisyhteiskunnan e. eli kuningatar. Olla e:n suojassa. Mitä e. laulaa, sitä poika visertää SL. — *Yhd.* ankka-, hirvi-, kala-, kana-, karhu-, kissa-, koira-, lintu-, mehiläis-, sorsae.; keino-, siitose. **2.** *runok.* äiti, maammo. | Oi e:ni, kantajani! KAL. - - ison pitkillä pihoilla, / e:n kaunon kartanolla KAL. Aina muistan e:ni sanat KIVI. Ihmeellisellä tavalla e:n elämä siirtyi pojan elämään KARHUM. **3.** kasvista, esineestä, luonnonilmiöstä tms., joka kuvitellaan äidiksi t. josta jk on lähtöisin. | Jalostettavat koekasvit, e:t, risteytetään keskenään. Luonnon e. Tuulella, metsällä yms. on mordvalaisten mielestä e:nsa, joita palvotaan uhrijuhlissa. Ilma on e:ja ensin, / vesi vanhin veljeksiä KAL. — *Kuv.* Yksityistieteiden e:na on filosofia. — *Yhd.* aurinko-, luonto-, maa-, pilvie.

emo- vrt. emä-.

emo|eläin *s.* Jokisimpukan munat kehittyvät e:eläimen kiduksissa. **-juurikas** *s. maat.* istukkaaksi siementen viljelyä varten käytettävä juurikas. **-jänis** *s.* **-kala** *s.* **-kana** *s.* Poikaset ovat e:n siipien alla. **-karhu** *s.* **-kasvi** *s.* Siemenet lentävät kauas e:sta. **-kenno** *s.* iso kenno, jossa mehiläisyhteiskunnan emo l. kuningatar kehittyy munasta täysikasvuiseksi. **-käytävä** *s. el. metsät.* kaarnakuoriaisnaaraan puun jälsikerrokseen kaivertama käytävä, jonka reunoihin se laskee munansa ja josta myös toukkien kaivertamat haarakäytävät alkavat. **-lammas** *s.* **-lin|tu** *s.* Pelastaakseen poikasensa e:nut [= emä ja koiras] houkuttelevat koiran jälkeensä.

emolli|nen[63] *poss.a.* Emoton mehiläisparvi yhdistetään e:seen. E:sta neuvotahan, itse oppiipi emoton SL.

emo|nen[63] *dem.s.* Veen e., ilman impi KAL. Läm-

min on e:sen sauna / ilman löylyn lyömättäki KANT. Pöydän ääres leipoo e. KIVI. Lauha on laulella e:sen / oman kääryn kätkyellä LEINO.
emootio[3] s. mielenliikutus, tunne.
emo|puu s. Nuoret kuusennäreet menehtyvät e:puunsa varjossa. **-solu** s. *biol.* Jakauduttuaan e. jatkaa elämäänsä tytärsoluina.
emotionaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tunne-elämään kuuluva, perustuva t. sitä koskeva, tunneperäinen, -pitoinen, tunteenomainen. | Herkkä, e. sielunelämä. E. lyriikka. Kielen e. aines. Värien e:set ominaisuudet. Tyylin e:suutta tehostaa erikoinen sanajärjestys.
emot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* E. lintupoikue, mehiläispesä. Itkeä e:tomuuttaan. Sokea e. soppi, ehkä kuu kumottakohon SL.
emo|varis s. **-yksilö** s. Samasta e:stä polveutuvat taimet.
empiiri[6] s. = empire.
empiirikko[2*] s. empirismin kannattaja, empiirinen filosofi, empiristi.
empiiri|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* kokemukseen perustuva, kokemusperäinen, omaan kokemukseensa nojautuva. | E. tutkimus. Induktiiviset l. e:set tieteet. Esitys rakentuu e:selle pohjalle. Tutkia e:sesti ajan ilmiöitä. E. filosofi. — *Mat. kem.* E. funktio, käyrä. Alkoholin e. kokoomus.
empimätön[57] *kielt.a.* epäröimätön, tinkimätön, varaukseton, ehdoton, täydellinen. | Käskyjen e. toteuttaja. E. kielto. E:tä kuuliaisuutta edellyttävä kuri.
empire[9] [ãmpi·r t. empire] s. *kuvat.* (*rinn.* empiiri) keisari Napoleon I:n aikana vallinnut, antiikkia jäljittelevä uusklassillinen tyylisuunta; *syn.* keisarityyli. | Yhteisesti e:a ja biedermeieria sanotaan mahonkityyleiksi. — *Yhd.* myöhäise. **-aika** s. **-huonekalu** s. **-kausi** s. **-puku** s. **-sisustus** s. **-tuoli** s. **-tyyli** s. Arvokas e. E:in sisustettu huone. **-tyylinen** *a.* E. huonekalusto, kello. E. talonpoikaistalo.
empirismi[4] s. *fil.* oppi, jonka mukaan tiedon lähteenä on aistihavainto ja siihen perustuva kokemus; kokemusperäisyyden oppi; kaiken tiedon kokemukseen perustava tieteellinen metodi. | Looginen e. 'oppi, joka hylkää metafysiikan ja pitää kokemusta todellisuutta koskevan tiedon pätevyyden ratkaisijana'.
empiristi[4] s. = empiirikko.
empi|ä[17*] *v.* olla kahden vaiheella; epäröidä, epäillä; kursailla, aikailla, vitkastella. **1.** tarkemmin määrittämättä. | Huuto sai pojat e:mään. Empi hetken. Tehdä jtak e:en. Tuokion emmittyään A. astui junaan. Vastata, täyttää käsky e:mättä. Vähääkään e:mättä. Hän empi avioliiton ja vapaan rakkauden - - välillä L.ONERVA. **2.** tarkemmin määritettynä. **a.** obj:n kera. | Empi hintatarjousta. E. askeliaan. - - aloin kuitenkin pian e. taloon menemistä WILKUNA. E:i vastata. Beduiinit eivät emmi leikata poikki muukalaisen kurkkua. - - sillä hänen kätensä e:vät tehdä työtä VT[V]. En vähääkään e:nyt kestäisivätkö voimani. **b.** elat:ssa olevan adverbiaalin kera. | Ei e:nyt astumasta aloittamaansa tietä loppuun asti.
Matkalaiset - - koettivat e. kahvinkeitosta PAKK.
emsin- myös: Emsin ⌢. **-maito** s. kuumaa maitoa, johon on liuotettu emsinsuolaa. **-suola** s. emsinvettä haihdutettaessa saatu t. kokoomukseltaan sen kaltainen keinotekoisesti valmistettu suolaseos. **-vesi** s. etup. keuhko- ja kurkkukatarrin hoidossa käytetty, Emsin terveyslähteistä saatu hiilihappoinen kivennäisvesi.
emu[1] s. Dromaeus, Australiassa eläviä strutseja, Australian strutsi l. kamelikurki.
emulgoi|da[18] *v. kem. tekn.* liettää rasvaa t. sen kaltaista ainetta nesteeseen, vaahdottaa, maidostaa. | Suopavedellä e:tu karbolineumi. **-tu|a**[1*] *pass.v. kem. tekn.* Tärpätti e:u saippualiuokseen.
emulsio[3] s. *kem. tekn.* nesteen ja pieniin osasiin jakautuneen rasvan t. sen kaltaisen aineen muodostama seos, vaahdote, maidos. | Kasvirasvoista ja kuoritusta maidosta tehdyt e:t, joita käytetään kermana. — *Yhd.* asfaltti-, bitumi-, rasva-, saippua-, vesi-, öljye.
emulsioi|da[18] *v.* → emulgoida. **-tua**[1*] *v.* → emulgoitua.
emulsio|päällyste s. asfalttiemulsiota käyttämällä tehty kadun tms. päällyste. **-sepellys** s. asfalttiemulsiota käyttämällä tehty kadun tms. sepellys.
emusta[15] s. *kansat.* paidan vartalo-osa; vakan pääosa (itse vakka); rysän suun ja ensi nielun välinen ontelo.
emä[11] **1.** s. **a.** *harv.* äiti, maammo. | E:n eljet tyttärellä SL. Mennyt [= kuollut] on e. ja erä [= vastasyntynyt lapsi] yhdessä MERIL. **b.** naaraseläin, jolla on yksi t. useampia poikasia, emo. | Karitsan, vasikan e. Varsa seuraa e:änsä. Mitä e. edellä, sitä penikat perässä SL. - - rinnakkain rivissä kuin e:n naskit pahnoilla KIVI. — *Yhd.* kanta-, kasvatuse. **c.** esineestä, paikasta, luonnonilmiöstä tms., joka kuvitellaan äidiksi t. josta jk on lähtöisin. | Niitty on pellon e. SL. Karkun Lielahtea pidetään Tampereen Lielahden e:nä. Ensimmäistä Jukolaa, tuota ikijuurta ja e:ä, hallitsi Juhani KIVI. — *Yhd.* maae. **d.** *harv.* = emäpuu 2. | Tulisiko sinusta, tammi, / emeä erävenehen, / sotapurren pohjapuuta? KAL. Jo maalle laiva se laski, e. piirsi jo pohjahan LEINO. **e.** *anat.* par. kohtu. **2.** *a. taipum.*, vars. *ark.* (tav. ⌣ pääsanan kanssa) oikein iso, suuren suuri, jymy. | E. ahven, ruko. - - siinä olikin sitten oikein e. kahakka TIITUS.
emä-alkuiset yhd:t tarkoittavat vars.: **1.** (kun jälkiosana on eläintä merkitsevä sana) emoa, naarasta t. harvemmin isoa, täysi-ikäistä eläintä: emo-, naaras-;)(isä-, koiras-, uros-; esim. e:eläin, -jänis, -kala, -lintu, -sika. **2.** (kun jälkiosana on kasvia t. asuinpaikkaa, yhdyskuntaa, laitosta tms. merkitsevä sana) kasvia, paikkaa, yhdyskuntaa, laitosta tms., josta jk on syntyisin, peräisin, alkuisin jne.: kanta-;)(tytär-; esim. e:kasvi, -pensas, -runko; e:kansa; e:alue, -kaupunki, -maa, -pitäjä; e:kirkko, -luostari, -seurakunta, -talo, -yhtiö. **3.** etup. *ark.* erittäin isoa, suuren suurta,

valtavaa, huikeaa, tavatonta esinettä t. vars. asiaa; esim. e:aalto, -nauru, -ryyppy, -valhe; myös e:hullu, -valehtelija.

emä|aalto *s.* hyökyaalto. | E:aalloilla läikkyi toinen kerros pienempiä teräviä laineita I.K. INHA. **-aine** *s.* Happo, joka on e:ttaan voimakkaampi. **-alue** *s.* Joen e. Heimojen yhteys e:eseen katkesi. **-eläin** *s.* **-hevonen** *s.* **-hullu** *a.* ja *s. ark.* Oikein e. ihminen. **-jo|ki** *s.* pääjoki. | Koskien pauhu e:elta kantautuu korviini KIANTO. - - purouitto päättyi ja viimeinen tukki lotkahti e:en vuolaaseen kymiin E.ILMARI. **-jänis** *s.* **-kala** *s.* **-kallio** *s. geol.* se kohta kallioperää, josta irtokivi, esim. soramukula t. malmilohkare, on lähtöisin. **-kana** *s.* E. poikasineen. **-kansa** *s.* Suomalais-ugrilainen e. **-karhu** *s.* E., jolta on ammuttu penikat. **-kasv|i** *s.* Pistokkaat otetaan e:eista, jotka talvehtivat ansareissa. **-kaupunki** *s.*)(tytärkaupunki. | Karthagon e. Tyros. **-kieli** *s.* kantakieli;)(tytärkieli. | Suomen ja viron e. **-kirkko** *s.*)(kappelikirkko, tytärkirkko. | Lohtajan, Pirkkalan e. Metodismin suhde vanhaan e:on on ystävällinen. **-kissa** *s.*

emäkki[6a] *s.* unikkokasvien heimoon kuuluvia sinertäviä rikkaruohoja, vars. Fumaria officinalis, rohtoemäkki.

emäksi|nen[63] *poss.a.*, vars. *kem.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* < emäs; *syn.* alkalinen. | E. aluna, suola. Kalkin e:syys. Aminohapon e:set ominaisuudet. Vesiliuos, joka reagoi e:sesti. Tinaesineet kuparoidaan e:sessä kylvyssä. Sen mukaan, montako ionioituvaa vetyatomia happomolekyylissa on ja montako molekyylia yhden arvoista emästä se siis pystyy neutralisoimaan, happoa sanotaan yksi-, kaksi-, kolmi- t. useampie:seksi. — E. kivilaji 'vähiten piihappoa (35—50 %) sisältävä kivilaji'.

emä|kunta *s. hall.*)(tytärkunta. **-kylä** *s.*)(tytär-, siirtokylä. | Siirtokylän muodosti vanhemman lainsäädännön mukaan e:n ulkotiluksille rakennettu uusi kylä. **-käpy(nen)** *s.* märehtijöiden tupsuistukan kans. nimitys. **-laiva** *s.* **1.** pienempien alusten tukena toimiva alus, josta nämä mm. voivat täydentää varastonsa. | Sukellusveneitten e. Kalastuslaivue, johon kuuluu e. ja kolme pyyntialusta. — *Yhd.* kalastus-, spriie. **2.** lentotukialus. **-lammas** *s.* uuhi. | E. karitsoineen. **-lehmä** *s.* **-lintu** *s.* **-lipeä** *s. kem. tekn.* = emäliuos. **-lippu** *s. liik.* obligaatioon t. osakkeeseen kuuluva osoitus, joka oikeuttaa arvopaperin haltijan saamaan uuden korko- t. osinkolippuarkin, kun entinen on loppunut, talonki. **-liuos** *s. kem. tekn.* liuoksesta jäljelle jäävä neste, kun jk aine on siitä kiteytynyt, emälipeä, -neste, -vesi. | Raakasokerin e. eli melassi. **-luostari** *s.*)(tytärluostari. **-maa** *s.* Siirtomaiden kauppasuhteet e:n kanssa. — Saksa, uskonpuhdistuksen e. **-munau|s** *s. ark.*, vars. *koul.* suuri, perusteellinen "munaus", kömmähdys, fiasko, blaski. | Teki kutsuilla oikean e:ksen. **-nauru** *s.* voimakas naurunpuuska, röhönauru. | Harakka päästi - - oikein ilkeän e:n TOPPILA. **-neste** *s. kem. tekn.* = emäliuos.

emännyy|s[65] *s.* (*harv.* emannuus) emäntänäolo, emännöiminen; emännän tehtävät. | Hoitaa, pitää e:ttä. Jättää e. sisarelleen. Muori oli e:den toimissa.

emännäinen[63] *dem.s.* = emäntäinen.

emännän|alku *s.* Nuori, pikkuinen e. **-virka** *s.* Hoitaa, toimittaa e:a.

emännät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < emäntä. | E. koti, talous. E. isännyys on puoletonta ja ontuvaa KIVI.

emännö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* (*harv.* emannoida) olla emäntänä, hoitaa emännän tehtäviä. | E. talo:sa t. taloa. Mummo e:i ruokapöydässä. — Anni tytär e:i meitä vieraita KIANTO.

emännöitsijä[14] *s.* yksityisen henkilön t. yhtymän (ruoka)taloutta palkasta t. liikeyrityksenä hoitava naishenkilö, us. = taloudenhoitaja(tar). | Ravintolan e. Tottunut e. saa paikan.

emän|tä[10*] *s.* vrt. isäntä. **1.** maalaistalossa ruokataloudesta, us. myös karjan- ja puutarhanhoidosta huolehtiva naishenkilö, tav. tilallisen, isännän puoliso. | Heikkilän, Outisen e. Torpan e. E. Amanda Kerttunen. Olla e:tänä. Katsella e:nän paikkaa. Isännällä riihenpuinti, e:nällä lehmänlypsy SL. Talo ilman aitan polulla astelevata e:tää on niinkuin pilvinen päivä KIVI. — *Yhd.* leski-, vanhae.; maalais-, maan-, talonpoikaise. **2.** vaimo, rouva; perheenäiti. | Sepän, papin e. Huvilan e. Hakea e. kotiinsa. Maistetaanpa nyt tätä meidän e:nän kakkua! — *Yhd.* pappilan-, perheene.; helsinkiläis-, kaupunkilaise. **3.** asunnosta, ruokataloudesta, tarjoilusta tms. huolehtiva naishenkilö. | Iltamain, kuoron, osakunnan e. Toimia lepokodin, sairaalan e:tänä. — Koiran e. 'naisomistaja'. — *Yhd.* apulais-, kortteerin-, laivan-, vuokrae. **4.** *myt.* naishaltijasta. | Maan, suon, veden e. Mielikki metsän e., / Tapiolan tarkka vaimo KAL. Tuonetar, hyvä e., / Manalatar, vaimo vanha KAL.

emäntäihmi|nen *s.* Lihava, arvokas e. Isäntämiehet ja e:set.

emäntäinen[63] *dem.s.; rinn.* emännäinen. | Hyvä e. Useinhan tuo e. - - seisoo tulisijan ääressä patansa vaiheilla KIVI. - - tuvass' e. yksin istui, / lasta nukkuvaista liekutellen *MANN.

emäntä|koulu *s.* yksivuotinen oppilaitos, jossa annetaan naisille opetusta etup. maalaistalon hoitoon kuuluvissa tehtävissä. | Ahlmanin, Lapuan e. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* Kädet e:sesti lanteilla. Punakka, e:sen pyöreä piika. **-piika** *s.* emännän tehtäviä hoitava palvelija, emännöitsijä. | Kartanon, piispan e. **-päivät** *s. mon.* Uudenmaan maatalousnaisten e. **-vainaja** *s.* E:n aikana. **-vä|ki** *s.* yl. (maalais)talon naiset. | E. häärii keittopuuhissa. Karjatalous on yksinomaan e:en asiana.

emä|pensas *s.* Taivukkaat irrotetaan e:pensaista. **-pitäjä** *s.* Sääksmäki on Kylmäkosken e. Kappelipitäjän lautamies - - oli lähtenyt pääsiäisenä e:n kirkolle LEINONEN. **-purje** *s. mer.* = isopurje.

emäpu|u *s.* **1.** Siementen e. E:un ympärillä kasvavat vesat. — *Kuv.* Lapset ovat joutuneet kauas e:istaan. **2.** puusta veistetyn aluksen (t. ahkion) keskimmäinen pohjapuu, johon

rungon muut pääosat on liitetty, emä, pohjapuu, talka; vrt. köli. | Laivan, purren, meriveneen e. Ahkion e:una oli petäjän lyly. **3.** erinäisten muiden esineiden puinen runko t. pääosa. **a.** kanteleen kaikupohja, koppa. | Soitto on suruista tehty, / murehista muovaeltu: / koppa päivistä kovista, / e. ikipoloista KANT. **b.** käsiloukun t. -lihdan kolmiharjanteinen runkopuu. | Hamppuja hangataan lihdan kannessa ja e:ussa olevien rautaisten terien välissä. **c.** muuta käyttöä. | Oja-auran e. Räikän e.

emä|rata *s. raut.* päärata. **-run|ko** *s.* Vesat ovat saattaneet e:gon varjoon.

emäs[64] *s., vars. kem.* happojen kanssa suoloja muodostavien aineiden yhteinen nimitys; *syn.* alkali. | Varsinainen, orgaaninen e. — *Yhd.* kasvi-, puriini-, pyridiini-, värie. **-aine** *s.* emäksinen aine, emäs.

emä|sarja *s. kasv.* sarjakukkaisten kasvien kerrannainen sarjakukinto; vrt. pikkusarja. **-seura** *s.*)(tytärseura. **-seurakunta** *s.*)(kappeli-, tytärseurakunta. | Kirkkoherrakuntaan saattaa kuulua paitsi e:a yksi tai useampia kappeleita. **-sika** *s.* emakko, imisä;)(karju. — *Halv.* Senkin juoppo, e.!

emäs|liuos *s. kem.* **-mäi|nen**[63] *kalt.a. kem.* Kaseiini liukenee helposti e:siin aineisiin.

emä|talo *s.*)(tytärtalo. | Uudistorppia viljeltiin e:talon yhteydessä. **-tamma** *s.* **-tie** *s.* päätie. **-tila** *s.*)(palsta-, tytärtila. | Mustialan e.

emätin[56*] *s.* **1.** *anat.* naisen ja nisäkäsnaaraan ulkosynnyttimien ja kohdun välissä oleva putkimainen elin. **2.** *vanh.* emätti.

emätin|huuhtelu *s. lääk.* emättimen huuhtelu. **-katarri** *s. lääk.* emättimen tulehdus.

emätipat *s. mon.* suoliston taudeissa lääkkeenä käytetty hajupihkan alkoholiliuos, hajupihka-, pirunpihkatipat.

emät|ti[6*] *s. harv. kans.* ruokatorvi, kurkku. | -- [luikkasi], minkä e:istä lähti LEINO. Vieläpä hän sinä eilen heläytit täydeltä e:iltä, mikä sen nyt tukki IVALO.

emät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* **1.** E. vuona. **2.** *kans.* aiheeton, perätön. | E. valhe PÄIVÄR. Vieras siivoaa nyt suunsa, ettei tuollaisia e:tömiä laske —! LEINONEN.

emä|vale *s. ark.* = emävalhe. | Se on ikuinen e.! KIANTO. Ohoo, jopa tuli e.! HAANPÄÄ. **-valehtelija** *s. ark.* -- on se Sakari semmoinen e. ... ettei vain syöttänyt pajunköyttä KIANTO. **-valhe** *s. ark.* suuri valhe. | Oikea e. **-valtio** *s.*)(tytärvaltio; alusmaa. **-vesi** *s. kem. tekn.* = emäliuos. **-viiva** *s. geom.* liikkuessaan kartion t. lieriön pinnan muodostava suora, sivuviiva. **-yhtiö** *s.*)(tytäryhtiö.

endeemi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* ainoastaan jllak määräalueella esiintyvä. **1.** *biol.* kotoperäinen. | E:set eläimet. E. kasvisto. Mitä kauemmin alue on ollut eristettynä, sitä enemmän se sisältää e:siä, vain sille ominaisia kasvi- ja eläinlajeja. **2.** *lääk.* paikkakunnallinen, paikallinen;)(epideeminen. | E:set kuumetaudit. Malaria esiintyy usein e:sesti Abessiniassa.

endo|gaaminen[63] *a.* -gaamisesti *adv.* -gaamisuus[65] *omin.* vrt. seur.;)(eksogaaminen. | E. avioliitto. Teloittajien muodostama e. sääty. **-gamia**[15] *s.* tapa mennä naimisiin vain omaan heimoon t. säätyyn kuuluvien henkilöiden kanssa;)(eksogamia. **-geeni|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* sisäisistä syistä t. taipumuksista johtuva, sisäsyntyinen, sisäinen;)(eksogeeninen. **1.** *geol.* E:set prosessit. Maanpinnan e:set ilmiöt. **2.** *lääk.* Taudin e:set syyt. **-termi|nen**[63] *a. fys.* lämpöä sitova t. kuluttava. | E. reaktio. E:set aineet.

enemmin *komp.adv. harv.* = enemmän. | E. tätä lajia, e.! KIVI. -- itki illat, itki aamut, / yöhyet e. itki KAL. — Täällä on luoteja ja kruutia e. kuin tarpeeksi KIVI. — Marttaa e. kuin Topiasta meidän moittia tulee KIVI. Sen [laulun] sointu ei enää kuulu sotamarssilta, se e. kajahtelee -- riemusäveleeltä ALKIO.

enemmistö[1] *s.* määrältään, luvultaan suurempi t. suurin osa t. ryhmä jstak kokonaisuudesta, enempi puoli, enempi t. enin osa, valta-, pääosa, useammat;)(vähemmistö. **1.** Väestön e. Suuri e. järvistämme. Kuvien e. on valioluokkaa. Suomalaiset ovat juhlassa e:nä. — Vars. **2.** vaalissa, äänestyksessä annetuista äänistä t. äänestäjistä; äänten t. äänestäjien enemmyyden perusteella jssak kokouksessa, hallintoelimessä, yhtiössä tms. päätöksiin lähinnä vaikuttavasta, ratkaisevasta, määräävästä ryhmästä: majoriteetti, pluraliteetti. | E. on ehdoton l. absoluuttinen, jos se käsittää enemmän kuin puolet koko kysymykseen tulevasta määrästä, ja suhteellinen l. relatiivinen, kun ehdotus tai vaalissa ehdokas on saanut suuremman äänimäärän kuin mikään tai kukaan muu erikseen. Näiden molempien yksinkertaisten e:jen vastakohtana puhutaan määräe:stä l. kvalifioidusta e:stä, jolla tarkoitetaan määrätyllä tavalla vahvistettua e:ä, esim. $^2/_3$ tai $^3/_4$ annetuista äänistä tai koko äänimäärästä IT. Kokouksen, eduskunnan, valtuuston, valiokunnan, osakkeenomistajien e. Kahden kolmasosan e. Sosiaalidemokraattinen e. Olla e:nä. Päästä e:ksi. [Puolueella] on e., [puolue] sai e:n valtiopäivillä. Saada e. puolelleen, kannattajikseen. Ehdotus hyväksyttiin, hylättiin suurella äänten e:llä, yhden äänen e:llä. Valittiin presidentiksi musertavalla e:llä. Poiketa e:n kannasta. Taipua e:n mielipiteeseen, tahtoon.

enemmistö|diktatuuri *s.* enemmistön harjoittama diktatuuri. **-hallitus** *s.* toiminnassaan (eduskunnan) enemmistön kannatukseen nojautuva hallitus.

-enemmistöinen[63] *poss.a.* Suomalais-, ruotsalais-, vasemmistolaise.

enemmistö|kansallisuus *s.* **-periaate** *s.* vaaleissa, äänestyksissä yms. noudatettava periaate, jonka mukaan se ehdokas, mielipide tms. voittaa, jolla on enemmistön kannatus. **-puolue** *s.* **-päätö|s** *s.* enemmistön mielipiteen mukainen päätös. | Ajan suuria kysymyksiä ei ratkaista puheilla ja e:ksillä, vaan verellä ja raudalla (Bismarck). **-vaali** *s., us. mon.* vaali, jossa suurimman äänimäärän saanut ehdokas tulee valituksi;)(suhteellinen vaali. **-vaalitapa** *s.* **-valta** *s.* enemmistön käsissä oleva valta.

enemmiten *adv. harv.* etupäässä, enimmäkseen. | Nuoret miehet olivat e. merellä.

enemmyys^{65} *omin.* < enempi. | Naisten, äänten e. Syntyneiden e. kuolleisiin verrattuna. Yhden osakkeen e. — *Yhd.* kulutus-, tuonti-, vientie.

enemmä|lti, -ltä *adv.* enemmän, runsaasti, runsaanpuoleisesti; ei kuit. varsinaisissa vertauksissa. | Alankoa on e. rannikolla. Siinä oli jo e:ltikin aihetta iloon. En puutu sen e. asiaan. — Lunttua alettiin käyttää ampuma-aseissa e:ltä 1500-luvun lopulla.

enem|män *komp.adv.* (kielt. yhteyksissä tav. -pää); vastaava posit. paljon;)(vähemmän. Ei aina noudata yleisiä obj:n sijoja (Ota e. — enempi; Älä ota e. — enempää). **1.** suuremmassa määrin, runsaammin, lukuisammin. | Vähän, puolta e. Kaksi kertaa e. Yhä e. E. ja e. E:pää ajattelematta. Kumpi syö e.! Onko niitä e.? Ostaisin e:mänkin paperia. Tavallista, entistä e. En puutu sen e:pää asiaan. E. kuin viisi, tuhat. Ei e:pää kuin ennenkään. Kiloa käytetään mittana e. vähittäis- kuin tukkukaupassa. Mikolla on voimaa e. kuin Pekalla. Tulijoita oli e. kuin laivaan mahtui. Kirja ei maksa e. eikä vähemmän kuin sata markkaa. Kuta e. koiria, sitä e. kirppuja SL. Vaatimukset kasvoivat e. ja e. — Olet minulle e. [= enemmän arvoinen, rakkaampi] kuin ystävä. -- runous on e. kuin kirjallista ajanvietettä KOSKENN. **2.** nominin, partis:n t. adv:n kera komp. sanaliittoa muodostamassa, milloin pääsanaa ei voida t. esim. sen epätavallisuuden vuoksi ei haluta komparoida; muutoin komp. kuit. parempi. | Takki e. ruumiinmukainen kuin viime vuonna. Sivistys jäi vielä e. rempalleen kuin talous. Auringon lämpö on sitä voimakkaampi, mitä e. kohtisuoraan säteet tulevat. -- vasemmalla sivuovi ja e. edessä sivulla rahi KIVI. — Nyrkkeily on Suomessa e. suosittua [= suositumpaa] kuin Ruotsissa. Hän oli nyt tästä asiasta e. epävarma [par. epävarmempi] kuin koskaan ennen. — † Vierasvoittoisesti vertailutta moderatiivisuutta osoittaen. | Elin nuoruuteni e. [melko, jokseenkin] pienissä oloissa. Taivas saa lapsen mielessä e. [melko, verraten] havainnollisen muodon. — *enemmän tai vähemmän* lieventämässä ilmaisua: (ainakin) jossakin määrin, melko, suhteellisen. | E. tai vähemmän välttämätön, säännöllinen. Lehden pinta e. tai vähemmän karvainen. -- pihakunnan e. tai vähemmän pestyt lapsukaiset SILL. Nämä sanat ovat e. tai vähemmän paikallaan myös meidän päivistämme. **3.** komp. ilmauksissa, joissa *enemmän kuin* a:iin, partis:iin t. adv:iin liittyen vain painokkaasti tehostaa muodollisesti verrattavana olevan sanan sisällystä: erittäin, erinomaisen, tavattoman, sanomattoman, ylenpalttisen. | E. kuin vaikea tehtävä. -- neiti oli ollut Rosinalle e. kuin ystävällinen LEHT. Sinä olet e. kuin naurettava. Viimeinen kaukosilmäys -- oli e. kuin uskallettu LEINO. Löydämme e. kuin riittävän selityksen KOSKENN. — Meitä onnisti kaupassa e. kuin hyvin. Piikatyttö oli e. kuin ihmeissään KIANTO. **4.** kielt. disj.-lauseessa *ei (sen) enempää (t. enemmän) — kuin (-kaan, -kään)* 'ei sen paremmin — kuin, yhtä vähän — kuin'. | Mies ei ymmärrä naista e:pää kuin nainenkaan miestä. Minua ei miellytä harmaa sen e. kuin vihreäkään väri. Sieltä ei olisi kuulunut ääni -- e:pää kuin täältäkään sinne SILL. Strassburgin yliopisto -- ei kuulunut e:pää laajuutensa kuin laatunsa puolesta ensimmäisiin KOSKENN. **5.** kahta saman ominaisuuden astetta t. kahta vaihtoehtoina esitettyä ominaisuutta, seikkaa toisiinsa vertaillen rinnastettaessa: pikemmin(kin), ennemmin. | E. lyhyt kuin mittava. Se oli e. kekseliästä kuin rohkeaa. P. isännöi taloa e. katseellaan kuin käskyllä. Kuoli e. uhrina kuin tietoisena rikollisena. -- hän oli e. soittaja ja laulaja kuin tietäjä AHO. Tosin se oli tapahtunut e. kauppiaan kehoituksesta kuin hänen oman vakaumuksensa tähden LEINO.

enem|pi^{22} *komp.;* vastaava posit. paljo. **1.** *a.* suurempi, runsaampi; lisäksi tuleva; (mon:ssa ja lukusanojen yhteydessä) useampi, lukuisampi;)(vähempi. | E. osa, puoli. Menemme -- e:män kalan hakuun RAILO. E:mät toimenpiteet. Hintojen e. nousu. Asioiden e. pohtiminen. Vapautua e:mistä maksuista. Emme kaivanneet sen e:piä esittelyjä. Raamattua on levitetty e:mällä kuin 800 kielellä. Tässä ei ole kysymys e:mästä eikä vähemmästä kuin [= tässä on suorastaan, kerta kaikkiaan kysymys] kahdesta maailmankatsomuksesta. — *S:sesti.* Ei e:mästä väliä. Aiheetta e:pään N.N. [kirjettä tms. lopetettaessa]. Lähdimme sen e:mittä matkaan. — *Erik.* Sinä olet minulle e. [= suuremman arvoinen] kuin maailman kunnia. Eikö henki ole e. kuin ruoka ja ruumis e. kuin vaatteet? UT. **2.** *adv.* Ei aina noudata obj:n sijoja; tav:mmin enemmän (ks. tätä) t. enempää. **a.** E. löylyä! -- mitä vaadit sa e. multa? LEINO. Näistä aikeista e. tuonnempana. Jonkin verran e. on tieteellisiä julkaisuja. Tiesi e. kuin toiset. -- saat e. vielä kuin mennä vuonna AHO. Mitä e. malmia voidaan erottaa karkeana "palamalmina", sitä edullisempi on rikastuksen tulos AK. **b.** E. routaantuvat maat. Suunnitelma, jolla on e. agitatorinen luonne. — † Vierasvoittoisesti vertailutta moderatiivisuutta osoittaen. | E. vähän 'vähänlaisesti, melko vähän'. Maksujen periminen on e. [melko] vaikeata. **c.** A. on e. kuin saamaton. **d.** En minä e. kuin sinäkään. Ei pidä huolta neuvoistaan e. kuin kuollut lehmä silmästään! MERIL. Kierikan isäntä — e. kuin emäntäkään — ei ollut mikään lukemisen harrastaja SILL. **e.** Rapu muistuttaa e. muinais- kuin nykymaailman eläintä. -- päätarkoituksena [metsästyksessä] useinkin on ollut e. kotikartanon ja vilja-aumojen suojelu villieläinten vahingoilta kuin varsinainen elatuksen hankinta AK.

enennys^{64} *s.* lisäys, kasvu. | Väkiluvun e. Maanteiden e. oli viime vuonna 6000 kilometriä.

enenty|ä^{1*} *pass.v.* = enetä. | Varat ovat e:neet. Tietojen e:minen. E:neet murheet. -- olkaa hedelmälliset ja lisääntykää, e:kää maassa ja lisääntykää siinä VT.

enen|tää[8] *v.* lisätä, kartuttaa, suurentaa, kohottaa;)(vähentää. | E. karjaa. Varojen, kokoelman e:täminen. Opettajien lukumäärä e:nettiin kymmeneksi. Kromi e:tää teräksen lujuutta. Koira e:si vauhtiaan. Huhut vain e:sivät N.N:n mainetta. - - siunaamalla minä sinut siunaan, ja e:tämällä minä sinut e:nän UT.

energeetti|nen[63] *a.*, vars. *fys.* -sesti *adv.* energiaan perustuva, energiaa koskeva. | E:set tasapainoehdot.

energetiikka[10*] *s. fys.* oppi energiasta ja sen muutoksista.

energia[15] *s.* **1.** tarmo, pontevuus, voima; luja tahto; sitkeys, kestävyys. | Kohdistaa koko e:nsa opiskeluun. [Kilpailijan] heikentynyt e. ei riittänyt voittoon. Sielun e. Uhrata e:nsa aatteille. Älä kuluta e:asi turhaan! — *Yhd. fysiol.* aivo-, hermo-, ominaise. **2.** vars. *fys. tekn.* kappaleen kyky suorittaa mekaanista työtä, "elävä voima", voimuus, tarmo. | Sitoutunut, vapaa e. Kemiallinen, mekaaninen e. Tuulen, veden, sähkövirran e. Panoksen e. Palamisessa vapautunut e. Lämpö e:n ilmenemismuotona. E:n häviämättömyyden laki. — *Yhd.* lepo-, liike--, paine--, purkaus-, säteilye.; lämpö-, sähkö-, valo-, äänie.; potentiaalie.

energia|laji *s.* **-muoto** *s.* Lämpö e:na. Muuttaa e. toiseksi. **-määrä** *s.* Putouksen e:stä on vain osa käytössä.

energian|hukka *s.* **-häviö** *s.* Pientä kuormitusta käytettäessä turbiinissa syntyvä e. **-kehitys** *s.* Voimalaitoksen vuotuinen e. **-kulutus** *s.* Ihmisen e. Pumpun e. **-läh|de** *s.* Kosket e:teenä. **-muuto|s** *s.* Atomien e:kset. **-siirto** *s.* **-tarve** *s.* Elimistön e. Rautateiden e.

energia|pitoinen *a.* -pitoisuus *omin.* E. esteri. Maidon e:pitoisuus. **-varasto** *s.* Auringon e. on miltei loppumaton.

energi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* tarmokas, ponteva. | E. mies. Hoitaa toimensa e:sesti. Ääntämisen e:syys.

ene|tä[34] *v.* enentyä, lisääntyä, karttua, kasvaa, suureta, voimistua, kohota;)(vähetä. | Viljelykset e:nevät. Sade, tuuli e:nee. Tulot e:nevät. Voima, nopeus e:nee. Lämmön e:neminen. Yhä e:nevässä määrässä. Arvoni pitäjässä e:ni päivä päivältä KIVI. Suo, Herra, meidän ainiaan / e. tunnossasi VK[V].

engelska[15] *s. kans.* **1.** englannin kieli. | Puhua, tolkata e:a. Laulaa e:ksi. **2.** (myös: engelskantauti) riisitauti. **3.** angleesi.

engelsmanni[4] *s. kans.* (*rinn.* enkelsmanni) englantilainen. | Ja se Oolannin sota oli kauhea / - - / kun kolmella sadalla laivalla / seilas e. Suomemme rannoilla KL.

englanninkielinen *a.* E. väestö, kirjallisuus.

englannin- yl. myös Englannin ⌒. **-laastari** *s.* kalaliimalla sivelty, mm. pienten haavojen suojaksi käytetty ohut kangas, mušši. **-nahka** *s.* = molski. **-peninkulma** *s.* 1609 metriä; *syn.* maili. **-puna(inen)** *s.* eräs tumman punainen rautaoksidiväri, italianpuna(inen). **-suola** *s.* = karvassuola. **-tauti** *s. lääk.* = riisitauti. **-torvi** *s. mus.* eräs pehmeäsointinen puupuhallin, altto-oboe.

englannitar[54*] *s.* englantilainen nainen.

englanti[4*] *s.* englantilaisten kieli, jota paitsi Englannissa puhutaan myös muualla Brittiläisen maailmanvallan piirissä sekä Pohjois-Amerikassa. — *Yhd.* muinais-, keski-, uuse.

englantilai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* E. hevonen, setteri. E. pelargonia. E. pelitaktiikka, kylkiuinti. E:set maat. E. kirjallisuus, taide. - - on muuten omituista, kuinka e:suus ja se vanha hyvä suomalaisuus muistuttavat toisiaan SILL. — Vaaleaveriset e:set. E:sten siirtomaapolitiikka.

englantilaisittain *adv.* englantilaisten tapaan. | Pukeutua e.

englantilais|peräinen *a.* Amerikan suomen e:-peräiset lainasanat. **-syntyinen** *a.* E. uudisasukas.

englantilaist|aa[2] *v.* tehdä englantilaiseksi. | Irlannin e:aminen. **-u|a**[1] *pass.v.* Perhe e:i nopeasti.

englantilais|tyylinen *a.* E. puisto 'luonnollista maisemaa jäljittelevä t. maaston muotoja noudattava puisto'. **-vastai|nen** *a.* englantilaisia vastaan suuntautuva. | E:set mielenosoitukset.

engramm|i[4] *s. psyk.* muistijälki.

enharmoni|nen[63] *a. mus.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* nuottikirjoituksessa eri tavoin merkittävistä (esim. fis, ges), mutta tasavireisissä soittimissa samoilla koskettimilla soitettavista sävelistä; *syn.* tasavireinen. | E:set sävelet. Toisiaan e:-sesti vastaavat nuotit. E. vaihdos.

enimmin *sup.adv.* = eniten. (*1.*) Metsää on e. idässä. Vahingoitat e. itseäsi. Kaikkein e. hän on karjamies. (*2.*) Maan e. mannermaiset osat. Talous oli seuran e. laiminlyötyjä puolia. E. suosittu, käytetty 'suosituin, käytetyin'.

enimmistö[1] *s.* määrältään, luvultaan suurin osa t. ryhmä jstak kokonaisuudesta, enin osa, valta-, pääosa, useimmat; vrt. enemmistö. | Asukkaiden e. on maanviljelijöitä.

enimmit|en (*harv.* -täin, *vanh.* -ten) = enimmäkseen. | E. oli pilvistä. Oleskelen e. kaupungissa. Verkot kudotaan e. pellavasta. Opetus annettiin e:täin venäjäksi. Oli siis Juhanin perheen-elämä e:ten lämmintä päivänpaistetta KIVI.

enimmäis- suurin, runsain, ylin, korkein, maksimi-;)(vähimmäis-. **-arvo** *s.* **-hinta** *s.* **-määrä** *s.* Viennin, väkiluvun e. **-raja** *s.* Mittahäviön e. on $1^1/_2$ prosenttia. **-tulli** *s.*

enimmäkseen *adv.* pääasiallisesti, etusijassa, -päässä, suurimmaksi osaksi, parhaastaan, enimmiten, enimmälti. | Rannikot e. eheät. Seuraan kuuluu e. naisia. Rakennuksiin käytettiin e. puuta. Velkasitoumukset tehdään e. lyhyeksi ajaksi.

enimmält|i, -ään *adv.* =̊ ed. | E. satoi. Liikkui hiljaa hetket yötä, / e. yksinään MANN. Esineet ovat e:ään aseita. Ympärilläni häärii monipäinen, e:ään vielä kasvava ihmisperhe SILL.

enimmän *sup.adv.* = eniten. (*1.*) Teoksen alkupuoli antaa e. elämäkerrallisessa suhteessa. [Tulitikut] ovat syttymättä juuri silloin, kun niitä e. tarvitset AHO. (*2.*) - - Veerti oli e. taipuvainen mestari Tarvaisen oppiin KAUPPISH. Seuraavassa saamme tästä vapaasta suuntauksesta e. puhuvan esimerkin. Kirja on e. luet-

tuja [= luetuimpia] maassamme. A. on kuvassa e. oikealla.

enimmäst|i, -ään *adv.* = enimmäkseen. | Mitä te e. maalaatte? PÄIVÄR. Me [= pedot] elämme e. muiden eläinten lihasta AK. Kapteeni se e:ään puheli AHO.

eni|n[50] *sup.; vastaava posit.* paljo. **1.** *a.* runsain, suurin; (mon:ssa) useimmat;)(vähin. | E. vesi on haihtunut. -- renki ja piika joivat e:mpään nälkäänsä piimäharikkoa ALKIO. E:mmäksi osaksi. Seutu on e:mmästä päästä karua. Sai e:mmät äänet. Tyttö vain lepäili e:mmät aikansa. — *S:sesti.* E:mmät olisivat tehneet samoin. Jotakin hän arvaa, e. arvoitukseks jääpi LEINO. — *Erik.* Emäntä piti e:mpänään [= tärkeimpänä velvollisuutenaan] osata esiintyä miehensä tavoin. -- rakastaminen ja laulaminen on e:ntä [= arvokkainta], mitä elämä voi tarjota KOSKENN. **2.** *adv.* par. enimmän, eniten (ks. tätä). **a.** E. kannatusta sai M:n ehdotus. Naisväki -- minua e. ihmetyttää! LINN. Särkilahti -- oli e. äänessä IVALO. -- jääkukkaa tuoksutonta / e. lemmin ma kuitenkin KOSKENN. **b.** -- paikkakunnan e. levinnyt äänenkannattaja SILL.

enintään *adv.* ylittämättä ko. määrää, rajapaikkaa, -aikaa tms.; ei enempää kuin, ei muuta kuin;)(vähintään. | E. kolme. Järvi on e. 40 km:n päässä. Matka kestää e. puoli vuotta. Syyllinen tuomitaan e. neljäksi kuukaudeksi vankeuteen. Kalaa on e. särpimeksi. Isäntä käy e. tallissa. Koulussa e. pidinkin hänen kumarruksensa leikkinä vain KIVI.

eniten *sup.adv.* enimmän, enimmin; vastaava posit. paljon;)(vähiten. **1.** runsaimmin, lukuisimmin. | A. saa e. palkkaa. Asukkaita on Helsingin jälkeen e. Turussa. Pidän e. kovasta leivästä. E. kärsi sateesta vehnä. Suhteellisesti e. kasvoi vientimme Norjaan. Valintaa vaikeuttaa e. ostajan vähävaraisuus. **2.** a:n, partis:n t. adv:n kera sup. sanaliittoa muodostamassa, milloin pääsanaa ei voida t. esim. sen epätavallisuuden vuoksi ei haluta komparoida. | Ihanimmat kukat ovat e. hallanarat. Seistä kuvassa e. oikealla. Rautalammin vesistö on e. lännessä. K. oli heistä e. humalassa. — E. käytetty, haluttu 'käytetyin, halutuin'. Kaupungin e. suosittu [= suosituin] hotelli.

enkel- *runok.* enkeli-.

enkel|i[6] *s.* (*mon. gen. runok.* myös enkelten). **1.** henkiolennoista. **a.** taivaallinen henkiolento, jonka tehtävänä on toimia Jumalan sanansaattajana ja hänen tahtonsa toteuttajana. | Herran e. Valon e:it. E:in tervehdys. Näin on käyvä maailman lopussa: e:it lähtevät ja erottavat pahat vanhurskaista UT. — Ihmistä seuraava ja varjeleva henkiolento. | Maan korvessa kulkevi lapsosen tie. / Hänt' ihana e. kotihin vie IMMI HELLÉN. — Kaunis, hyvä kuin e. Laulaa kuin e. H:lla oli e:in kärsivällisyys. E. taivaasta ei tee parempaa saapasta kuin minä KIVI. — *Yhd.* arkki-, pääe.; joulue.; suojeluse. **b.** perkeleen palveluksessa oleva henkiolento. | Pimeyden e. Mustat e:it. Ja suuri lohikäärme -- hän, koko maanpiirin villitsijä, heitettiin maan päälle ja hänen e:insä heitettiin hänen mukanaan UT. **2.** abstr. käsitteiden symbolina. | Toivon, pelastuksen e. Napoleon saapui kuin koston e. Weimariin. -- Tuonelan e. niittää KIVI. Elämän ja kuoleman e:it siellä ovat tulisessa kaksintaistelussa KIANTO. — *Yhd.* armon-, koston-, kuolon-, murhan-, murheen-, rauhan-, tuomion-, turmane. **3.** henkilöistä. **a.** hyvästä (ja lempeästä) ihmisestä, vars. naisesta t. lapsesta. | Rakas, pieni e:ini. Älä luulekaan minua e:iksi! Tyttö oli todellinen e., ei koskaan hän nurissut. Moni e. edessä, takana tulipunainen SL. Me olemme e:eitä, he ovat perkeleitä AHO. **b.** kauniista naisesta t. lapsesta. | Elokuvan e:it. Eipä tuo Mirjakaan mikään e. ole katsella! — *Yhd.* elokuva-, kahvila-, puotie.

enkeli|joukko *s.* **-kuoro** *s.* **-la|psi** *s.* Maria e:sten ympäröimänä. **-maailma** *s.* Näkymätön e. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* E:set kasvot. E:sen kaunis, hyvä. Hymyillä e:sesti. Osoittaa e:stä kärsivällisyyttä.

enkelin|hiukset *s. mon.* joulukuusen koristeena käytetyt hienot kulta- t. hopealangat. **-kaunis** *a.* E., hiljainen ja lempeä nainen. **-kuv|a** *s.* Kuusi koristettiin e:illä. **-laulu** *s.* **-pä|ä** *s.* Hän seisoi polulla edessäin / alas kumartunein e:in, / jota kehysti valkeus tukan KAILAS. **-sii|pi** *s.* Lumivalkoiset e:vet. **-tekijä** *s.* laitonta sikiönlähdetystä toimittavasta henkilöstä (naisesta) käytetty nimitys; myös naisesta, joka ottaa pikkulapsia hoitoonsa ja antaa niiden kuolla. **-tervehdys** *s.* roomalaiskatolilaisten käyttämä, Neitsyt Marialle osoitettu rukous, Ave Maria.

enkeliska[10] *s. kans.* angleesi.

enkelsmanni[4] *s. kans.* = engelsmanni.

enklaavi[4] *s.* erillisalue.

ennakko[2*] *s.* **1.** edeltäpäin (myöhempää tilintekoa vastaan) suoritettava maksu t. rahamäärä, etuanti, -maksu, ennakkomaksu. | Maksaa e:na. Pyytää, myöntää e:a. Sai e:a 1000 markkaa. — *Yhd.* verone.; matka-, posti-, rahtie. **2.** vars. *sot.* maalipisteen ja ennakkopisteen välinen jana; *syn. vanh.* maalinkorjaus.

ennakko- edeltäpäin olemassa oleva, tapahtuva (tapahtunut) t. suoritettava (suoritettu); ennakollinen.

ennakko|aavistus *s.* Ihmeellinen e. onnettomuudesta. Minulla ei ole edes e:aavistusta S:n uudesta romaanista. **-ajatus** *s.* **-arpa** *s.* ennen varsinaista arvontatilaisuutta myytävä arpa. **-arpajaiset** *s. mon.* arpajaiset, joiden arvat myydään ennen arvontatilaisuutta. **-arvailu** *s.* **-arvelu** *s.* Ylittää e:t. Vastoin e:ita. **-arvio** *s.* Tuonnin määrä jäi e:ta pienemmäksi. **-arvioin|ti** *s.* Julkaisu tulee e:nin mukaan 400-sivuinen. **-arvostelu** *s.* **-ehkäisy** *s.* Tapaturmien e. **-esitys** *s.* Elokuvan e. **-hoito** *s. lääk.; syn.* profylaksi. | Hampaiden e. **-ilmoittautumi|nen** *s.* E:set juhlaan. **-ilmoitu|s** *s.* Kokouksen, teoksen e:kset. **-järjestely** *s.* **-kulma** *s. sot.* ilmatorjunta-ammunnassa: maalipisteen (laukaisupisteen) ja ennakkopisteen suuntaviivojen välinen kulma. **-kuva** *s.* R:stä puhelinkeskustelun perusteella saamani e. piti täysin paikkansa. **-kysymys** *s. lak.* oikeus- t. hallintoasiassa kysymys sellaisesta oikeussuhteesta,

josta suoranaisesti ei tehdä päätöstä, mutta joka vaikuttaa pääasian ratkaisuun, esikysymys. **-käsittely** *s.* **-käsity|s** *s.* E:kseni A:n rehellisyydestä. Antaaksemme lukijoille pienen e:ksen tästä asiasta. **-laskelm|a** *s.* Vastoin e:ia. Työ valmistui e:ien mukaan 2 vuodessa. **-luulo** *s.* etukäteen jstak asiasta olemassa oleva tuomitseva t. torjuva, tav. aiheeton luulo. | E:t Pekkaa kohtaan. Hänellä on kaikenlaisia e:ja tästä asiasta, tämän asian suhteen. Olla, toimia jnk e:n vallassa. E:jen kahlehtima yhteiskunta. Vapautua e:ista. Meidän on jätettävä kotia kaikki e:t, kaikki etukäteen tehdyt otaksumat, kaikki iskusanat KOSKENN. **-luuloi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. viha, häveliäisyys. Karttaa jkta e:sesti. Vapautua e:suudesta. **-luulot|on** *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* E. tiedemies. E:tomat lapsensilmät. Selkeä, e. tutkimus. Toimia e:tomasti. Tarttua e:tomasti epäkohtiin. B. oli tunnettu e:tomuudestaan. **-lähetys** *s.* postilähetys, josta vastaanottajan on suoritettava määräsuuruinen ennakko. **-maine** *s.* Osoittautua e:en veroiseksi. **-maininta** *s.* **-mainonta** *s.* Romaanin e. **-maino|s** *s.* Elokuvan e:kset. **-mainostus** *s.* **-maksu** *s.* ennakko. | Hankinnan e:t. Suorittaa täysihoidosta e:a. **-merkintä** *s.* Avustussitoumusten e. **-mielipide** *s.* **-myynti** *s.* Pääsylippujen e. **-määrä** *s.* ennakkolähetyksistä suoritettava rahamäärä. **-määräys** *s.* — *Usk.* = ennaltamääräys. **--odotu|s** *s.* Näyttely vastasi e:ksia. **--oire** *s.* *lääk.* taudin edellä ilmenevä lievä, epämääräinen oire. **--olettamus** *s.* **--oletus** *s.*

ennakkoon *adv.* (vars. ennakkomaksuista tms.) edeltäpäin, etukäteen, ennakolta. | Maksaa vuokransa e. — *Leik.* muuta käyttöä. | Näin e. ajatellen.

ennakko|-osto *s.* **--otaksuma** *s.* **-perintä** *s.* Tulo- ja omaisuusveron e. **-perintö** *s.* *lak.* isän t. äidin lapselleen elinaikanansa antama lahja. **-piste** *s.* *sot.* liikkuvan maalin oletetun reitin piste, josta vastaavat ampuma-arvot jatkuvasti määritetään. **-puhe** *s.* Kaikista e:ista huolimatta sato tuli mainio. **-päätelm|ä** *s.* Osua e:issään harhaan. **-päätö|s** *s.* **1.** Liikkeen tuottama voitto jaettiin e:ksen mukaan kahtia. **2.** *lak.* tuomioistuimen yksityisessä oikeustapauksessa tekemä päätös, jota samanlaatuisia tapauksia myöhemmin ratkaistaessa tavallisesti pidetään ohjeena; *syn.* prejudikaatti. **-reklaami** *s.* ennakkomainos, -mainonta. **-selostus** *s.* **-selvitys** *s.* **-sensuuri** *s.* viranomaisten toimittama painotuotteiden, puheiden tms. tarkastus ennen niiden julkaisemista t. esittämistä. **-sopimus** *s.* **-suojelu** *s.* *lääk.*; *syn.* profylaksi. **-suoritus** *s.* Myydä e:ta vastaan. **-suunnitelm|a** *s.* Työ sujui e:ien mukaan. **-sytytys** *s.* *tekn.* polttomoottoreissa ennen männän tuloa ylimpään asentoonsa tapahtuva sytytys. **-sävel** *s.* *mus.* iskuttomalle tahtiosalle kuuluvan soinnun sävel, joka ennakoiden ao. sointua esiintyy hajasävelenä jo iskullisella tahtiosalla vielä vallitsevan soinnun aikana, antisipaatio. **-taipumu|s** *s.*; *syn.* predispositio. | Yhteisestä kantakielestä periytyneet e:kset ovat aiheuttaneet eri kielissä samanlaista äänteenkehitystä. **-tapau|s** *s.* **1.** Jo näytelmän nimi — "Stella" — viittaa tunnettuun e:kseen: - - [J. Swiftin] kaksinavioon Stellan ja Vanessan kanssa KOSKENN. **2.** *lak.* aikaisemmin ratkaistu samanlainen tapaus; vrt. ennakkopäätös 2. **-tarkastus** *s.* **1.** Terveydellinen e. Kilpailussa käytettävien keihäiden e. **2.** ennakkosensuuri. | Painotuotteiden e. **-tieto** *s.* Esitys, joka vaatii lukijalta liiaksi e:ja. Elokuvan ulkokuvat on e:jen mukaan filmattu Lohjalla. **-tilaaja** *s.* Julkaisun e:t. **-tilau|s** *s.* Sukututkimuksen e:kset. **-toimenpi|de** *s.* Välttämättömiin e:teisiin on jo ryhdytty. **-torjunta** *s.* Tulipalon e. **-tunne** *s.* - - ehkäpä äidillä on siinä jo salainen e., että tämä on turhaa, turhaa SILL. **-turvaamismenettely** *s.* *lak.* E. tarkoittaa oikeuksien turvaamista ennakolta, so. ennen kuin riitoja on syntynyt ja jotta niitä ei syntyisi. E:yn kuuluu lainhuudatus, kiinnitys, avioehtojen, yhdistysten yms. rekisteröiminen ym. **-uuti|nen** *s.* Sanomalehdissä hallituksen vaihdoksesta julkaistut e:set. **-vaikutelma** *s.* **-valmistelu** *s.* Näytelyn e:t. **-valmistus** *s.* Pitää puhe ilman e:ta. **-varjelu** *s.* *lääk.*; *syn.* profylaksi. **-vuokra** *s.*

ennako|ida[18] *v.* -inti[4] *teonn.* edeltää t. ennustaa toiminnallaan, olemassaolollaan jtak, joka (lopullisesti) toteutuu t. tapahtuu vasta myöhemmin. | Uutta tyyliä e:iva rakennus. Canthin teokset e:ivat työväenliikettä. Levottomuus e:i kapinaa. Lasten leikit ovat vastaisten elämäntehtävien e:imista. Uni yöllinen todellisuudenko e:i *MANN. — *Harv.* aavistaa. | Lukija saattaa helposti e. romaanin sisällön.

ennakolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* edeltäpäin olemassa oleva, tapahtuva t. suoritettava, etukäteinen, ennakko-. | E. sitoumus, varustautuminen. Kysymyksen e. ratkaisu. Tuntea e:sta mielenkiintoa jhk asiaan. On jo e:sesti oletettava, että - -.

ennakolta *adv.* edeltäpäin, etukäteen; vrt. ennakkoon. | Maksaa palkka e. Aavistaa kuolemansa e. Puhe oli e. sensuroitava. Kiitämme Teitä vaivastanne jo e. mitä parhaiten. — *Fil.* Tietoa ei ole empirismin mukaan olemassa a priori, e., kokemuksesta riippumatta. **-määräys** *s.* *usk.* predestinaatio, ennaltamääräys.

ennall|a(an, -e(en *adv.* (*harv.* ennellään) samana t. samanlaisena kuin ennen, muuttumattomana, entisellään. | Olla, säilyä e. Pysyttää e. Lämpötila e. Elämme yhä e:amme. Hinta on pysytellyt e. jo pitkän aikaa. - - yhä kaikki on e:ansa LEINO. — Jäädä e:een. Palauttaa e:een. Parani e:ensa.

ennallistaa[2] *v.* = entistää.

ennalta *adv.* **1.** edeltäpäin, etukäteen, ennakolta. | Ottaa asiasta e. selkoa. Näin jo e. morsiamen. Kaikki on e. määrätty. - - joku erityinen ja e. harkittu mentävä SILL. **2.** us. poss.-suff:n kera: ennestään, entisestään, entuudestaan. | Lattialle e. jääneet roskat. Työ oli e:nsa tuttua. N.N:llä oli jo e:an hyvä kirjasto.

ennalta|laskematon *a.* par. ⌒. | Kaikki se, mitä - - elämässä on e:laskematonta, irrationaalista HOLLO. **-määräys** *s.*, vars. *usk.* predestinaatio, edeltä-, ennakkomääräys.

ennastaa[2] *v.* = entistää.
ennastaan *adv.* = ennestään. | Joutua jo e. väsyneenä kilpailuun. [Kirjailija] viljelee e. outoja sanoja.
enne[78*] *s.* **1.** jtak vastaista ennustava seikka t. ilmiö, ennus, (enne)merkki. | Hyvä, huono, suotuisa e. Kuoleman, turman e. Mustan kissan näkeminen onnettomuuden enteenä. Uskoa enteisiin. Tarkata, kuunnella enteitä. Epäsuotuisien enteiden vallitessa. Kyllä näin unta monta ja e:ttä monta, ennen kuin miesvainaja täältä läksi JOTUNI. **2.** jtak vastaista edeltävä t. siihen viittaava seikka t. ilmiö, oire, ennakkoilmiö, -tapaus. | Taudin e. Ilmassa on hääilon enteitä. Kevään, syksyn enteet. Renessanssin enteitä näkyi jo ristiretkien ajoilla. Hänessä oli jalon ihmisen selvät enteet KIANTO. Nämä teidän nuorten miesten uudet tuumat ja toimet ovat enteitä, ja ne enteet eivät petä AHO. — Pieninkin vesiheinän e. [= taimi] nypittiin taimilavasta.
ennelintu *s.* Ruisrääkkä, e. elokuun LARINK.
ennell|ä(än, -e(en *adv. harv.* = ennallaan. | Saattaa e:een. Näen sinut e., näen taas tutut, lempeät kasvot CAJ. Se [silmä] loisti, kuin ois e. / hän seissyt eessä ruodun *MANN.
ennemerk|ki *s.* = enne 1. | E:kien tiedustelu. Suotuisat e:it pettivät.
ennemmin *komp.adv.* vrt. seur. **1.** aikaisemmin, varhemmin. | Kolme(a) päivää e. Kuukautta e. E. tai myöhemmin. Kirjoitus on jo e. julkaistu. Olisitpa voinut e:kin saapua! Työ valmistui e. kuin oli määrä. **2.** mieluummin, kernaammin, pikemmin. | Kumman ottaisit e.? Haluan e. kuolla kuin erota sinusta. E. Kauko on laiska kuin lahjaton. Nahka ei ole karkeaa, vaan e:kin mosaiikkimaisen ryppyistä.
ennen vrt. ed. **I.** *adv.* **1.** entisinä aikoina, muinoin, kerran, kauan sitten. | Kuin e. Roomassa. Metsästys oli e. tärkeä elinkeino. Oli e. ukko ja akka. Tätä tietä kulkivat isämme e. kolisevilla rattailla. Iloitsin kuten e. pikku poikana. Oli meilläkin e. huvila Pälkäneellä. — *ennen aikaan, muinoin, vanhaan* t. *maailmassa.* Työtä ei e. aikaan pelätty. Rannikolla eli e. muinoin rosvoja. Vaari tämän jutun joskus e. vanhaan kertoi. Ne tappavat nyt - - ihmisiä niinkuin e. maailmassa kirppuja SILL. **2.** aikaisemmin, varhemmin. **a.** Päivää, vuosia e. Jo aikoja e. Ei e. eikä jälkeen. Niin on e:kin tehty. Matkasta on jo e. kerrottu. Kumpi ehtii perille e.? Mikset sitä e. sanonut! En ole nähnyt e. sen vertaista. Kun yötä e. ohraa tehdään, niin yhdeksää e. valmistuu SL. **b.** partis:iin t. kielt. a:iin liittyen. | Se tuntuu e. nähdyltä. Työ uskottiin e. mainitulle sepälle. Työ sujui häneltä kuin e. tehneeltä. - - sull' on e. naitu nainen, / e. juohettu emäntä KAL. — E. kokematon, tuntematon. Lajissaan e. näkemätöntä. E. kuulumaton tapaus. Käyttäytyä e. kuulumattoman röyhkeästi. Maassa puhkesi e. aavistamaton hätä. **c.** komp. kuin-konj:oon liittyen. | A. tuli e. kuin B. Loma alkaa päivää e. kuin viime vuonna. Työ ei valmistu e. kuin viikon kuluttua. Pohjola oli tunnettu jo aikoja e. kuin tietoja siitä eksyi kirjallisuuteen. En mä tästä e. joua, / kuin kiven kuluksi jauhan KAL. — Tempor.-konj:na *ennen kuin* ~ *ennenkuin,* erilleen kirjoittaminen yl. suositeltavampaa. | Älä nuolaise, e. kuin tipahtaa! SP. Kesti kauan, e. kuin tapa vakiintui. Poika oli jo katolla, e. kuin ehdin edes suutani avata. E. kuin menen pitemmälle, selvittelen talouspuolta. E. kuin tavarat saisi lähettää kauppaan, ne olisi tarkastettava. **3.** mieluummin, kernaammin, pikemmin. | Kumman tahtoisit e.? Mennään e. järvelle! Luopui e. perinnöstään kuin sulhasestansa. Luen totisesti paljon e. romaania, kuin lähden tuohon sateeseen. E. taidan kääntää auringon juoksun, kuin saada sinulle kokoon kymmenen riksiä! KIVI.
II. *prep.* t. *postp.* (partit:n, harv. gen:n kera). **1.** aikaisemmin, varhemmin. | E. joulua, puoltapäivää. E. aamiaista, kokousta, häitä, sotaa. E. lähtöäni, sairastumistani. E. jumalanpalveluksen alkamista. Vähän e., viikkoa e. juhlia. Tyyntä e. myrskyä. Ehtiä e. muita. Suurin runoilijamme e. Kiveä. Vuonna - - e. Kristusta [*lyh.* eKr.], e. Kristuksen syntymää t. syntymän [*lyh.* e.Kr.s.]. Sekä e. että jälkeen tapahtuman. 4 kk e. ja 6 kk jälkeen synnytyksen. En tiennyt tätä e. mitään koko asiasta. Sai jo sitä e. kotona opetusta. — *Harv.* liittyen temporaalirakenteeseen. | - - rakentakoon uuden saunan e. voura-ajan loputtua KIVI. Hän - - ei tahtonut sitä tehdä e. käräjien mentyä SILL. - - haastattakoon puoliso velkojan e. kolmen kuukauden kuluttua siihen oikeuteen LK. Ellös tästä e. syökö / karjan mentyä metsälle! KAL. — *ennen aikaa(nsa), aikoja(an)* liian aikaisin, liian varhain. | Vanhentua, kuolla e. aikaansa. Toiminta lamaantui e. aikojaan. Meidän olisi väärin asettua e. aikojamme tuomitsevalle kannalle. Yö saapuu e. aikaa: / on vielä kesken työ KOSKENN. — *ennen pitkää* ennemmin tai myöhemmin, jonkin ajan kuluttua, pian, pikapuoliin. | Laki, joka on e. pitkää kumottava. Sähkövalo tuli e. pitkää yleiseen käyttöön. E. pitkää huomasin, minne olimme menossa. **2.** *harv.* edellä, etupuolella. | E. tekstiä olevat ilmoitukset. **3.** mieluummin, kernaammin, suuremmalla oikeudella, suuremmasta syystä. | En tiedä, mitkä niistä e. toisia ottaisin vastaan AHO. Olisin minä luullut noita neuvottavia olevan muita e. minua LINN. — *ennen kaikkea, muuta* ensi sijassa, etupäässä, pääasiallisesti, varsinkin. | Järjestys e. kaikkea. Isännän on e. kaikkea huolehdittava talonpidosta. R. on e. muuta lyyrikko. Ajattelin e. muuta sinun etuasi. Eräästä asiasta olisi Uutelan e. muita tehnyt mieli saada selvä LINN.
ennen- partis:eihin t. kielt. a:eihin liittyen (esim. e:mainittu, -nähty, -tehty; e:aavistamaton, -julkaisematon, -kuulumaton, -näkemätön) tav. par. ⌢; ks. ennen I.2.b.
ennen|aikaa par. ⌢; ks. ennen II.1. **-aikaan** par. ⌢; ks. ennen I.1. **-aikai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* liian aikainen. | E. ilo, kuolema. Joutua e:seen hautaan. E:set johtopäätökset. On e:sta sanoa, miten yritys onnistuu. Kynä kirposi e:sesti K:n kädestä. **-aikoja(an)** par. ⌢; ks. ennen II.1. **-kaikkea** par. ⌢; ks. ennen II.3.

-**kuin** *konj.* ks. ennen I.2.c. -**muinoin** par. ⌒; ks. ennen I.1. -**muinoi|nen** *a.* entisaikaan, ennen muinoin esiintynyt t. tapahtunut. | E:set sotaherrat. Muuan e. tapaus. E. sillinhaju on hävinnyt myymälästä. -**pitkää** par. ⌒; ks. ennen II.1. -**vanhaan** par. ⌒; ks. ennen I.1.
ennestään *adv.* ennalta(an), entisestä(än), entuudesta(an). | Tunnen hänet e. Keino oli e. koettu. Monet tiesivät e., mitä tavarasta maksettiin. Talossa oli jo e:kin paljon väkeä.
ennus[64] *s.* = enne 1. | Ukonkaaren ennukset. Kuunnella ennuksia. He olivat - - nähneet sen: ennuksen ihmeen, käsittämättömän: juuri kuolemanhetkellä - - lennähti pikkuinen lintu kuolleen povelta ja sinkosi nopeasti näkymättömiin LEINONEN. -**lause** *s.* ennustus. | Jumalien puiden huminassa kuiskaamat e:et. -**lintu** *s.* -**merk|ki** *s.* Pitää silmällä e:kejä. Kaikki e:it viittaavat sotaan.
ennust|aa[2] *v.* vrt. enteillä. **1.** tietoisesta, tarkoituksellisesta toiminnasta. **a.** ilmoittaa yliluonnollisen kyvyn perusteella t. taikoja käyttämällä, mitä vastaisuudessa on tapahtuva, profetoida, arpoa. | E. kädestä, korteista, eläinten luista. Astrologia l. tähdistä e:aminen. E. jtak tulevaisuudesta. E. jkn kuolema. - - profeetat, jotka ovat e:aneet teidän osaksenne tulevasta armosta UT. Onhan e:ettu, että hän meille surman saattaa KIVI. **b.** päätellä olevien olojen perusteella, mitä vastaisuudessa (todennäköisesti) on tapahtuva, arvella, otaksua, olettaa. | E. jllek huonoa loppua. Kirjalle on e:ettu suurta menekkiä. Norjalaisten e:etaan voittavan kilpailun. "Kohta tulukset joutavatkin romukoppaan", e:i Martti. **2.** (myös -avasti *adv.*) viitata toiminnallaan t. olemassaolollaan jhk vastaiseen ilmiöön t. tapahtumaan, "tietää", merkitä. | Tiainen e:aa pakkasta. Taivas e:i myrskyä. Sairautta e:ava väsymys. Katkera puolueviha ei e:a hyvää. Naurahtaa pahaa e:avasti. Katsoi tuhoa e:avasti ympärilleen. Ja kesän tuloa e:i sekin, että ihmisten mielet virkistyivät KATAJA.
ennustaj|a[10] *tek.* Ukrainalainen e. Käydä e:issa. — *Yhd.* ilman-, sääne.; kädestä-, tähdistäe.
ennuste[78] *s.* **1.** *harv.* ennuslause, ennustus. **2.** *lääk.* sairauden todennäköisen kehityksen ilmaisu, prognoosi.
ennustel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ennustaa. | E. tähdistä. Sanomalehdissä alettiin e. sodan puhkeamista. Naapurit e:ivat, ettei siitä hyvä seuraa. Suhtautua varovasti e:uihin. — Aurinko e:ee jo kevättä.
ennustukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ennustava, ennustuksen sisältävä. | Kirjoituksen e:set loppusanat. Goethe nimitti sähköä e:sesti maailmansieluksi.
ennustus[64] *teonn.* < ennustaa. | Sibyllan e. Ennustuksia tulevaisuudesta. Hymähtää ennustuksille. — *Yhd.* ilman-, kevään-, sää(n)-, voitone. -**kirja** *s.* Danielin e. 'eräs Vanhan testamentin kirja, Danielin kirja'. -**kyky** *s.* -**tai|to** *s.* ennustamisen taito, mantiikka; vrt. astrologia, kiromantia. | Olla kuuluisa e:dostaan. Apollon oli e:don jumala.
ennus|tähti *s. ylät.* enne(merkki), ennus. | Syntyä suotuisien e:tähtien alla. [Tapahtuma] oli uusien aikojen e:tähtenä. -**uni** *s.* Faaraon näkemä e. seitsemästä lihavasta ja seitsemästä laihasta lehmästä. -**ääni** *s.* Kuunnella juhannusyönä e:ä.
ennät|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Pohjan piika pikkarainen / - - / itse ennen e:teli, / ennen kuuta, aurinkoa KAL.
ennät|tää[2*] *v.* ehtiä, keritä, joutaa, ehättää. **1.** *tr.* E:ätkö kirjoittaa? E:imme hyvin levätä. Ei e:tänyt edes leivänpalaa haukata. A. e:ti paljon. Keskimäärin e:in [nim. lukea] 50 sivua päivässä. — *Erik.* **a.** saavuttaa, kohdata; yllättää. | E:in äidin matkalla. Sade e:ti meidät. - - kuoleman paulat e:tivät minut VT[v]. Päivä on e:tänyt suurimman pituutensa. - - uuras edut e:tää, / mut laiska ilman jääpi AK. — *Heng.* Jumala aina e:tää / armolla omiansa VK[v]. Anna armosi e. meitä kaikessa, - - että olisimme aina valmiit hyviin töihin AK. **b.** viedä t. saattaa edelleen, edemmäs. | - - sämpyläkori [oli] e:ettävä muillekin vieraille KILPI. Verkot vietihin syville, / e:ettihin etemmä KAL. **2.** *intr.* E:imme mukaan. E:ätkö ulos? Joka paikkaan sinäkin e:ät! Kukaan ei e:tänyt hätään. Ei e:ä kirjoittamaan. En millään e:ä. [Leipomis]puuhaa hallitsi e:tävä tahti ja laskettu täsmällisyys PÄLSI. — Kuusiinkymmeniin e:tänyt kirjailija. — *Erik.* **a.** tulla, saapua; päästä. | Yö, kevät e:tää. Jutut e:tivät korviini. Pakkasen vaikutus ei ole e:tänyt sydänpuuhun. Anteeksi, herra parooni, että e:in tiellenne KIVI. Vaka vanha Väinämöinen, / itse e:ti pihalle KAL. — *Refl. runok.* Ilta e:täy. Vaarat e:täyvät. **b.** kasvaa t. tulla jksik, jonkinlaiseksi. | Täysikasvuiseksi, täyteen kypsyyteen e:tänyt. Pian Heikki jo e:tää isännäksi. Suokoon Jumala, ettei Joas - - olisi e:tänyt Sakeuksen vertaiseksi KIVI.
ennätykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* joka on ennätys alallaan. | E. lukumäärä, saalis. Liikenteen e. vilkkaus. Vauhti on e:sen nopeaa. Myynti kohosi e:sesti.
ennäty|s[64] *s.* **1.** tulos, saavutus. | Koneen päivittäinen e. Kulttuurin e:kset. Edellisen luokan e:sten kertaaminen. [Kirjailijan] realismi on saavuttanut parhaan e:ksensä juuri kansankuvauksissa. — *Yhd.* oppi-, sivistys-, taide--, työe.; kuukausie. **2.** paras saavutus t. tulos alallaan, rekordi. **a.** Sateen voimakkuuden e. E. myynnissä. E:kseni uistimenvedossa on viisi haukea yhtenä iltana. Saavuttaa uusi e. E. paranee, särkyy. — *Yhd.* yleisöe.; huokeus-, korkeus-, lämpö-, nopeus-, pituuse.; myynti-, syönti-, viestie. **b.** *urh.* Keihäänheiton, 100 m:n [juoksun] e. Suomen, maailman e. Kaataa, rikkoa e:ksiä. Juosta, uida e. — *Yhd.* hiihto-, juoksu-, lento-, luistelu-, painonnosto-, uinti-, viestie.; keihäs-, kuula-, moukarie.; joukkuee.; mäki-, olympia-, piiri-, rata-, sisä(rata)e.
ennätys- vars. *urh.* tav.: joka on ennätys alallaan, ennätyksellinen; joka tuottaa ennätyksen. -|**aika** *s.* Parantaa e:aikaa. Suorittaa työ e:ajassa. -**ajo** *s.* -**heit|to** *s.* Matti Järvisen e:on pituus oli 76,10. -**hyppy** *s.* -**juoksu** *s.* 5000 m:n e. -**kilpailu** *s.* -**ko|e** *s.* HKV järjestää e:keet 2

mailin matkalla. **-korkeu|s** *s.* Selviytyi e:destaan ensimmäisellä hypyllä. **-kulma** *s. tekn.* se osa höyrykoneen luistin epäkeskon ja kammen muodostamaa kulmaa, joka jää jäljelle, kun kulmasta vähennetään 90°. **-kun|to** *s.* Juoksijamme e:nossa. **-lento** *s.* **-lippu** *s. urh.* jnk heitto- t. hyppylajin ennätyksen pituutta kilpailuissa osoittava, maahan painettu pieni lippu. **-luettelo** *s.* Nurmi poisti Kolehmaisen nimen e:ista. **-lu|ku** *s.* Kohota e:kuihin. Myynti ylitti entiset e:vut. **-luonteinen** *a.* E. liikenne. **-matka** *s.* [Lentäjä] lähtee uudelle e:lle. **-mies** *s.* vars. ennätyksen omistava urheilija. | 100 m:n e. Owens. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* E. perunasato. E:set mittasuhteet. Kesäkuu oli e:sen lämmin. Kasvaa, vilkastua e:sesti. **-määrä** *s.* Tuotanto on saavuttanut e:nsä. Näyttelyssä oli e. yleisöä. **-nopeus** *s.* **-numero** *s.* Painonnoston e:ita muutetaan melkein joka kilpailussa. **-sato** *s.* **-taulukko** *s.* Viralliseen e:on merkityt tulokset. **-tehtailija** *s. leik.* Vanha e. Paavo Nurmi. **-tulo|s** *s.* Voittaa kilpailu e:ksella. **-urheilu** *s.* Päämääränä e:ssa on yksinomaan uusien ennätysten saavuttaminen. **-vauhti** *s.* Juosta, kehittyä e:a. **-vuosi** *s.* Ulkomaankaupan e. **-yrity|s** *s.* Onnistua e:ksessään.

1. **eno**[1] *s.* äidin veli, harv. äidin sisaren mies. | Mikko-e. Heikin e:t Matti ja Osmo. — *Yhd.* isoe.

2. **eno**[1] *s. harv.* joen vuolle, virta; pääväylä; iso joki. | Vene ulkonee rannasta e:lle. Kuink' ylvähänä, yksinäisnä siellä / se [joutsen] erämaisen e:n selkää soutaa A.V.KOSKIMIES.

enokas[66*] *a. harv.* vuolas. | -- Tuonen pellot näkyy, sen metsät pimeät, sen e. virta KIVI.

enola[14] *s.* enon koti. | Mennä e:an vieraisille. Kotona lapsi e:ssa, tätilässä vieras lapsi SL.

eno|mies *s.* **-puoli** *s.* äitipuolen veli, äidin velipuoli.

ensemble[9] [ãsã·bl] *s.,* vars. *mus.* orkesteri- tms. yhtye; yhteisesitys t. -suoritus. **--kappale** *s.* laulu- t. soittokappale, joka on tarkoitettu useiden solistien yhteisesti esitettäväksi.

ensi *a. taipum.* vrt. viime. **I.** = ensimmäinen I; ks. sen käyttöryhmiä. (*1.a.*) E. aikoina. Loman e. päivät. E. vuoden ylioppilas. Kone toimi heti e. viikkoina moitteettomasti. Työstä ei tullut e. hetkiin mitään. Kysymys on ratkaistava e. tingassa. (*b.*) E. silmäys. Ottaa e. askeleitaan. E. lempi, innostus, vaikutelma. E. esitys. Taudin e. vaiheet. E. apu, hoito. E. vierailu. Aloittaa e. valssi. Vaihtaa e. tervehdykset. Kirosi e. sanoikseen. Puu kaatui jo e. iskusta. Koulu toimi e. tarpeeseen pienessä yksityistalossa. Pyydämme Teitä e. tilassa [= mahdollisimman pian] suorittamaan laskunne. — *ensi kerta.* Näin hänet e. kerran. Emme ole e. kertaa matkassa. Työ onnistui heti e. kerralla. — *ensi alku.* Ujostella e. alussa. Siitä ei tullut e. alkuun mitään. E. aluksi lähetettiin pieni näyte. — *ensi hädässä, hätään.* Soittaa e. hädässä lääkäri. Maija ei osannut e. hätään edes kiittää. — *ensi työksi, töiksi.* Luen e. työkseni kirjeen. E. töiksi oli syötävä. — *ensi näkemällä, näkemältä, lukemalla* jne. Lasta luuli e. näkemällä tytöksi. E. näkemältä tuntuu, että --. Kirjoituksessa tuskin huomaa e. lukemalla mitään epäilyttävää. Pojat eroavat ainakin e. tutustumalta suuresti toisistaan. Järvisen asumus -- näytti e. katsannolta uutistorpalta SILL. (*c.*) E. lumi. Leipoa e. uutinen. Muistan aina e. satakielen äänen. Ens kukkasista kevään / ens seppelen ma tein KOSKENN. Hankkia e. käden [= välittömiä, alkuperäisiä, luotettavia] tietoja. (*2.*) Teoksen e. osa. E. säkeistö, lehdet. Asua e. kerroksessa. Istua e. rivissä. Olla e. rivin [= parhaita, tärkeimpiä] miehiä. Kuulua e. rintamaan [= parhaisiin, tärkeimpiin] alallaan. E. luokka. Voittaa e. palkinto. (*3.a.*) Yhteiskunnan e. piirit. (*b.*) Esittää e. osaa näytelmässä. Menestyksen e. ehtona on ahkeruus. — *Mus.* E. viulu, huilu. E. tenori. — *ensi kädessä, sijassa* pääasiallisesti, lähinnä, ennen kaikkea. | Olen e. kädessä suomalainen. Tilaisuus, joka on e. kädessä tarkoitettu työläisille. Väestö elää e. sijassa kaupalla. Kaikki olivat ymmällään, e. sijassa kuitenkin Liisa. (*c.*) Juosta koulun e. joukkueessa. E. luokan [= I luokkaan kuuluva t. ensiluokkainen] vaunu, ravintola. E. luokan [= ensiluokkaista l. priima] tavaraa. H. on e. luokan insinööri. **II.** tulevaisuudessa lähinnä oleva t. tapahtuva tms., tuleva, seuraava, lähin. | E. tiistaina, kesänä. Lähetä vastauksesi e. postissa! Tavarat toimitetaan e. avovedellä. Asia tulee esille e. kokouksessa. Jään junasta e. asemalla. Laina maksetaan e. sadosta. Kun hänet e. kerran tapaan, silloin on leikki kaukana. Ens kerran kohdatessa matkallansa / he oli kylmää tuhkaa kumpikin KOSKENN.

ensi- alkuiset s:set yhd:t us. par. ⁀.

ensiapu *s.* (myös ⁀) äkillisesti sairastuneelle t. loukkaantuneelle ennen perusteellisempaa käsittelyä t. hoitoa annettava kiireellinen apu. | Antaa, saada e:a. Ensiavun käsikirja. **-asema** *s.* Punaisen ristin e. **-laatikko** *s.* ensiapua annettaessa tarpeellisia välineitä sisältävä laatikko. **-ohje** *s.*

ensi|arvoinen *a.* erittäin tärkeä, huomattava, elintärkeä; mainio, ensiluokkainen. | E. tekijä, tehtävä. E:arvoisia tietoja. Päästä e:arvoisiin tuloksiin. Työllä on e. merkitys. Kysymys on e. koko kansallemme. A:ta pidetään myös e:arvoisena arkkitehtina. — *ensiarvoisen tärkeä* erittäin tärkeä. | Kielitaito on e:arvoisen tärkeä. **-astei|nen** *a.* ensimmäistä astetta oleva. **1.** välitön, suoranainen, primäärinen; alkeellinen. | Puun e. jalostus. E. syöpä. E:set nuotat. — *Mat.* Tuntematonta ei ole e:sessa yhtälössä ensimmäistä korkeammassa potenssissa. **2.** parhaisiin, tärkeimpiin kuuluva. | Tähän e:sten suurmiesten kolminaisuuteen ei ollut mitään lisättävää KOSKENN. **-basso** *s. mus.* (myös ⁀) ensimmäinen basso. **-esiintyj|ä** *s.* vrt. seur.; *syn.* debytantti. | E:iä mikrofonin ääressä. **-esiintyminen** *s.* (myös ⁀) ensimmäinen julkisuudessa tapahtuva esiintyminen, debyytti. | Kirjailijan, laulajattaren e. Nyrkkeilijän e. — Hyökkäysvaunujen e. teki valtavan vaikutuksen. **-esitys** *s.* (myös ⁀) ensimmäinen julkisuudessa tapahtuva esitys, (näytelmän,

oopperan) premiääri. | Komedian, elokuvan e. Maamme-laulun e. Kukan päivänä v. 1848. E. uudessa teatterissa. **--ikäinen** *a.*, vars. *kasv.* alkion kasvusolukosta välittömästi syntynyt; jossa ei vielä ole tapahtunut paksuuskasvua; *syn.* primäärinen;)(toisikäinen. | E. kuori, kasvusolukko. **--ilta** *s.* **1.** par. ⌒. | Näin hänet heti e:na kaupungissa. **2.** näytelmän t. oopperan ensiesitys, premiääri. | Haarlan "Kunnian miehen" e. **--iltalippu** *s.* **-kertai|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** ensi kerran ilmenevä t. suoritettava. | E. hammassärky. E. kokemus, tapaus. E. varkaus. **2.** ensi kerran jssak oleva t. jtak suorittava. | E. rikollinen, varas. Kokouksessa oli kymmenen e:sta edustajaa. **-kertalai|nen 1.** *s.* ensikertainen henkilö. | E:sia Helsingissä. E. hirvenmetsästyksessä. K. oli puuhaan e:sena erittäin kiinnostunut. **2.** *a.* -suus *omin.* = ed. 2. E. matkailija, synnyttäjä. Tämä poika - - istuu tuon e:sen Saiman viereen nurmikolle SILL. Vaivasi jonkinmoinen outo e:suuden tunne ALKIO. **-kesäinen** *a.* tulevana kesänä tapahtuva t. suoritettava. | Suvun e. kokous.

ensikki[5*] *s. liik.* useina kappaleina tehdyn vekselin ensimmäinen kappale; *syn.* priima, priimavekseli. **-vekseli** *s.* = ed.

ensikonsertti *s.* myös ⌒. | Pitää, antaa e.

ensikseen *adv. harv.* ensiksi. | Kartanolta kuului e. porsaan vinkunaa. E. niin kaunis ja pulski, toisekseen ilman sivistystä JOTUNI.

ensiksi *adv.* **I.** ennen muita t. jtak muuta tekoa t. tapahtumaa, ensimmäiseksi, ensin, ensinnä, ensistään. **1.** ajasta, järjestyksestä. **a.** aikaisimmin, varhimmin. | Ennättää e. perille. Asioista käsitellään e. sääntöehdotus. Kaikkein e. haluan syödä. Työ valmistuu e. mainitussa tapauksessa viikon kuluttua. Mitä viimeksi konttiin pannaan, se e. pois otetaan SL. — Luetellessa: *ensiksi|kin*, -kään: Se johtuu e:kin siitä, että - -, ja lisäksi - -. E:kään en ole kuullut asiasta, ja toiseksi - -. **b.** aluksi, (ensi) alkuun, ensimmältä. | Häpesin e. tekoani. Poika oli e. täysin saamaton. Vesi ei tahdo e. sekoittua liuokseen. - - se nyt e. meillekin riittäisi KATAJA. **2.** tärkeydestä, etusijasta: ennen kaikkea, lähinnä, etupäässä. | E. on pidettävä silmällä taloutta. Ole e. ihminen, toiseksi puoluelainen! **II.** *harv.* seuraavan kerran. | - - koska e. hänen kohtaan, vaikka kirkko-mäellä, niin pää-nahkansa nyljen tuppeen KIVI.

ensi|lapsinen *a. lääk.* E. synnyttäjä = ensisynnyttäjä. **-luok|ka** *s.* (myös ⌒) paras (laatu)-luokka. — *ensiluokan* us. myös: ensiluokkainen. | E:an ravintola, vuokra-auto. — E:an tavaraa. E:an taiteilija. Talossa on e:an viljelykset. **-luokkai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** mahdollisimman hyvä laadultaan, priima, ensi luokan. | E:sta vehnää, öljyä. Tuotteiden e:suus. Seinät on e:sesti maalattu. Puhua e:sta kieltä. E. räätäli. **2.** tärkeä, huomattava. | E. kysymys. Joutua e:sen huomion kohteeksi. E:sen [= erittäin] tärkeä tapaus. Kaalikärpänen on aivan e. tuholainen. **-luokkalai|nen** *s.* ensimmäisen luokan oppilas. | Lyseon e:set.

ensimmäi|nen[63] *ord.lukus.* ja *a.* **I.** kaikkein muiden t. kaiken muun edellä oleva, ensi; vrt. viimeinen. Merkitään selvästi numeraalisena ja erinäisissä virallisluonteisissa nimityksissä us. 1. t. I (ilman pistettä). Huom. taivutuksen ilmaiseminen: 1. t. 1:sessä näytöksessä, I t. I:ssä näytöksessä. **1.** ajasta. **a.** aikaa ilmaiseviin s:eihin liittyen. | Syyskuun 1. päivä. 1. adventtisunnuntai, rukouspäivä. Kolme e:stä viikkoa. E. ikävuosi. E:sinä aikoina. E:sillä vuosisadoilla. Heti e:sestä hetkestä. E. yö on hirsipuussakin pahin SL. **b.** muihin abstr. s:eihin liittyen. | E:set alkeet. E. ajatus, rakkaus. Ottaa e:siä askeleitaan. Lapsen e. sana. Kankaan e. pesu. E. (1.) ristiretki. Puolan 1. (I) jako. Sodan e:set laukaukset. Olimme hiljaa kuin hiiret, kunnes e. häläkkä vaimeni. — *ensimmäinen kerta.* Kuuluttaa avioliittoon e:sen kerran. A. kävi meillä tänään e:sen kerran. Olkoon se e. ja viimeinen kerta! — *ensimmäinen alku.* Tieteen e. alku. Työ on vasta e:sessä alussaan. **c.** konkr. s:eihin liittyen. | Kevään e. pääsky. Olla e:senä jalkeilla. Tuolla tallustivat e:set mummot aamukirkkoon SILL. Saada e. hammas. Kylän e. aura. Puida e:stä riihtä. E:set sadepisarat. Vallankumouksen e:set uhrit. **2.** järjestyksestä. **a.** Aleksanteri I. Selkärangan e. nikama. Junan e. vaunu. E. sivu, rivi t. sivu, rivi 1 [lue: yksi]. E (1. tai I) Mooseksen kirja. Komedian I (1.) näytös. Verrannon 1. jäsen. E:sen asteen murha. Matti e:senä pojat lähtivät ladulle. **b.** lähin, ensiksi vastaan sattuva. | Hirttäytyi e:seen puunoksaan. Päätimme yöpyä e:sessä kylässä. Älä suostu heti e:sen miehen ehdotukseen! Veisti tapin e:sestä käteensä sattuneesta puukappaleesta. — Vars. käännöstekstissä *ensimmäinen paras* - - kuka, mikä tahansa. | Valmis menemään naimisiin e:sen parhaan miehen kanssa. **3.** arvoasemasta, etusijasta. **a.** arvokkain, korkein. | E. (1.) kappalainen, perämies. Lähetystön e. sihteeri. Eduskunnan e. kamari. Kirkon e. mies. Kaupungin e:set perheet. — *S:sesti.* Kaupungin, seurapiirin e:set. - - ylipapit, kirjanoppineet sekä kansan e:set UT. **b.** tärkein, huomatuin, merkityksellisin. | E. vertaistensa joukossa. Vetää e:senä vastaköyttä. K. oli aina e. moittimassa. E:siä tuhohyönteisiä maassamme. Suomen e. teollisuuskaupunki. Maanviljely on e. kaikista elinkeinoistamme. Menestyksen e. ehto. E:senä vaatimuksena on - -. Valtion e:siä tehtäviä. — *Mus.* E. [korkeampi] basso, tenori. Orkesterin e:set viulut. — *Kuv.* Soittaa jssak (yhdistyksessä, keskustelussa tms.) e:stä viulua 'esiintyä ensimmäisenä, tärkeimpänä, johtavana tms.' — *ensimmäinen ja viimeinen* kaikkein tärkein. | Puheopin e. ja viimeinen kyymys. Poika oli Katriinan e. ja viimeinen ajatus. Minä olen A ja O, e. ja viimeinen, alku ja loppu UT. **c.** paras, oivallisin, etevin. | Luokan e. oppilas. Aikansa e:siä runoilijoita. Teemu on niitä ensimäisiä viuluniekkoja KIVI. Unkarilaiset ovat e:siä miekan käytössä. Kaupungin e. hotelli. Elokuva kuuluu syksyn e:sten joukkoon. - - hänen eväänsä olivat laatuaan e:siä: lettuja, Karjalan piirakoita, pannurieskoja AHO. **II.** par. ensi. | Heti e:sessä ti-

laisuudessa. Mutta e:sessä, ihan e:sessä tilassa se kostetaan ALKIO.

ensimmäiseksi *adv.* = ensiksi I. | Sai työn e. loppuun. Kaikkein e. teetän puvun. E. perustettiin maahamme oppilaitoksia kirkon toimesta. — Yritys, joka vaatii e. ja viimeiseksi rahaa.

ensimmältä *adv.* aluksi, (ensi) alkuun. | Onni oli e. suopea. Rajoitumme e. eräisiin pääkysymyksiin. Luulin e., etten kestäisi. Kovin suri hän e. miehensä kuolemaa PÄIVÄR.

ensimäinen[63] *ord.lukus.* ja *a.* → ensimmäinen.

ensin *adv.* = ensiksi I. *(1.)* E. mainittu. Saapua e. perille. E. on katsottava, että moottorissa on öljyä. Menen e. Vaasaan ja sitten Ouluun. Joka e. myllyyn tulee, se e. jauhattaa SL. — En saanut e. sanaa suustani. Kukat ovat e. vaalean punaisia. *(2.)* E. kaikistahan kuningas ja isäinmaa! KIVI. Kirjallisen Kuukauslehden miehistä taas on Yrjö-Koskinen e. mainittava LEINO.

ensinajo-oikeus *s.* oikeus ajaa katujen t. teiden risteyksestä ennen toista ajoneuvoa. | E. on tavallisesti oikealta tulevalla.

ensinkä|än *adv.* kielt. yhteyksissä: ollenkaan, lainkaan, yhtään, vähääkään, hiukkaakaan. | Ei e. rahaa. En pidä hänestä e. Se ei käy e. päinsä. Jos e. tulet, tule nopeasti! Se oli sinun syysi, että meitä e. huomattiin. Tuolta lähestyy morsiuspiika, mutta eipä e:n iloisena. KIVI. - - haltiat pahat havaitsi, / ei hyviä e:nä LEINO.

ensinmainittu par. ⌒.

ensinnä *adv.* = ensiksi I. *(1.)* Kumpi saapuu e.? E. asutettiin jokirannat. | Asioista on e:kin mainittava apulaisen palkkaus. Toiseksi - -. *(2.)* Minä olen e., ja sinä olet sitten vasta.

ensi|rakastaja *s.* tärkeimmän miehen osaa rakkausnäytelmässä tms. esittävä henkilö. | Operetin e. **-sijai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ensi sijassa oleva, ensimmäinen. | Taudin e:set oireet. Vekselistä vastaa e:sesti hyväksyjä. — *Erik.* tähdellinen, (mitä) tärkein, huomattavin. | E. tehtävä, velvollisuus. Tapahtuma, jolla on e. merkitys. Huomio kiinnitettiin e:sesti [= pääasiallisesti] maatalouden hyötyyn.

ensistään *adv. harv.* ensiksi, ensin. | Siis, ryyppykö e.? *CAJ.

ensi|sunnuntainen *a.* tulevana sunnuntaina tapahtuva t. suoritettava. | E. jalkapallo-ottelu. **-synnyttäjä** *s. lääk.* ensimmäistä kertaa synnyttävä nainen, ensilapsinen synnyttäjä. **-talvi|nen** *a.* tulevana talvena tapahtuva t. suoritettava. | E:set opinnot. **-tanssija** *s.* baletin johtava tanssija. **-tenori** *s. mus.* (myös ⌒) ensimmäinen tenori. **-tulev|a** *a.*, vars. virall. kielessä, par. ensi, tuleva, seuraava. | Hakuaika päättyy e:an toukokuun 22. päivänä. Oikeus lykkäsi jutun e:iin syyskäräjiin. **-vaikutelma** *s.* myös ⌒. | Mikä on e:nne Suomesta? **-vierailu** *s.* myös ⌒. | Tehdä e. jkn luokse. **-viulu** *s. mus.* (myös ⌒) ensimmäinen viulu. — *Kuv.* Keihäänheitossa soittivat suomalaiset e:a 'olivat parhaita'. **-vuoti|nen** *a.* **1.** ensimmäistä vuotta olemassa, jnak t. jssak oleva, ensimmäisenä vuonna tapahtuva. | E. varsa. E. ylioppilas. Typen e. vaikutus maahan. **2.** tulevana vuonna tapahtuva t. suoritettava. | E:set hiihtokisat.

ensiö- *sähk.* ensiöpuoleen kuuluva t. sen synnyttämä, primääri-;)(toisio-, sekundääri-. **-johto** *s.* virtaa välittömästi voimalaitoksesta siirtävä johto, primäärijohto. **-jännite** *s.* **-käämi** *s.* **-käämitys** *s.* **-paristo** *s. sähk.* galvaaninen paristo. **-puoli** *s.* voimaa siirrettäessä t. toiseen muotoon muunnettaessa sitä ensiksi vastaan ottava laitteisto, primääripuoli;)(toisiopuoli. **-virta** *s.*

enso- Enso-Gutzeit Oy:n tuotteista. **-huopa** *s.* isoina rullina myyty paksuhko pinkopaperi. **-kartonki, -levy** *s.* = ensopahvi. **-liitti**[4*] *s.* rakennusaineena käytetty huokoinen puumassalevy. **-pahvi** *s.* levyinä myyty paksu pahvi, ensokartonki, -levy; myös ensohuovasta. **-tapetti** *s.* sulfaattiselluloosasta valmistettu seinäpaperi.

ensyklika[14] *s.* paavin ajankohtaisten kysymysten johdosta antama julistus.

ensyklope|dia[15] *s.* systemaattinen kaikkien t. jnk erikoisalan kokonaisesitys; aakkosellinen hakuteos, tietosanakirja. | Insinööritieteiden e:dian professori. — Erikoisalojen kotimaisista e:dioista mainittakoon "Raamatun Sanakirja". Kirjekokoelma, jota syystä voidaan pitää ajan kulttuurielämän e:diana. **-di|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* E. teos. - - hänen tietämyksellään oli e. ulottuvaisuus kaikkiin suuntiin KOSKENN. Kirjallisuudenhistoria oppikirjasta luettuna on kaikkein joutavinta siinä e:sessa rihkamassa, jota olisi ryhdyttävä kouluistamme karsimaan E.A.SAARIMAA. **-disti**[4] *s.* ensyklopedian, vars. Ranskassa 1700-luvulla julkaistun laajan Encyclopédie-teoksen kirjoittaja t. toimittaja.

ent. *lyh.* (etup. virkamiehistä) entinen. | Ent. ministeri.

enteelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* jtak ennustava, jhk vastaiseen ilmiöön t. tapahtumaan viittaava, enteikäs. | Runon e:set loppusäkeet. Monessa suhteessa e. taistelutaktiikka. Tapaus, jota pidetään e:senä uuden hallituksen toiminnalle. — *Erik.* pahaa ennustava t. "tietävä", pahaenteinen. | E. hiljaisuus. Sisältä kuului e:stä melua. Oli e., kammottava yö. - - hänen pedonsydäntään leimutti e. kiukku LEHT. Vanhuksen parta värähteli e:sesti.

enteik|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* = ed. | Sanomalehdistön e:käät kirjoitukset. Tuuli suhisee e:käästi.

enteil|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* vrt. ennustaa. **1.** *tr.* **a.** *harv.* päätellä olevien olojen perusteella, mitä vastaisuudessa (todennäköisesti) on tapahtuva; arvella, otaksua, olettaa. | Lehdistössä e:lään määrärahojen pienentämistä. - - sää todettiin kauniiksi, suotuisaa kesää e:tiin WALTARI. **b.** viitata toiminnallaan t. olemassaolollaan jhk vastaiseen ilmiöön t. tapahtumaan, "tietää", merkitä. | E:evä ukkospilvi. Peipponen e:ee kesää. Kuovin pitkäveteinen kuikutus e:ee sadetta. Riitaisuus, joka e:i puolueen rakoilemista. Jusleniuksen harrastukset e:ivät vertailevaa kielentutkimusta. Se oli ilkeä, e:evä häiriö SILL. **2.** *intr.* osoittaa elon t. olemisen merkkejä, olla tulossa. | Kesä, luonto e:ee. Koivikko e:ee vielä paljaana. Hevospuo-

suuksista. Toiset niistä [sanoi :ta] kertoivat suuksista. Toiset niistä [sanoista] kertoivat -- sydämen e:evästä kesästä PEKKANEN.

-entei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* < enne. | Huono-, hyvä-, pahae.

entente[0] [ãtã·t t. entente] *s.* valtioiden välillä ilman muodollista liittosopimusta vallitseva läheinen ystävyyssuhde; vars. tällaisissa suhteissa olevat valtiot. — *Yhd.* pikkue. **-valta** *s.*

enti|nen[63] *a.* **1.** aikaisemmin olemassa, jssak asemassa t. käytössä ollut, tapahtunut t. suoritettu, aikaisempi, varhempi. **a.** E. kauppias, hallitsija. Eräs e. koulutoverini. Me e:set poikaviikarit. Herra Parmela, e. Palin. E. hattuni, puukkoni. Talon e. sauna. E. kotikaupunkimme. E:set rajat. Asettua e:sille paikoilleen. Pelto on e:stä suota. E. pituusmitta. Elää e:sillä säästöillä. E:set teot, harrastukset. E:seen tapaan. Jatkaa e:stä menoaan. Olla e:sissä voimissaan. Saavuttaa e. levollisuutensa. E:sen laatuinen, tapainen. E:stä ehompi, suurempi. Ei e:stä enempää. E:stä paremmin, selvemmin. — *S:sesti.* Muistella e:siä. Kaikki e. on unohdettu. **b.** poss.-suff:n kera, us. s:sesti aikaisemmasta laadusta, tilasta tms.; ks. myös entiselleen, entisellään. | Katu on e:sensä. Rakennus säilytetään e:senään. Miestä ei tunne e:sekseen. Kasvaa, muuttua e:sestään. Olla e:sensä veroinen, kaltainen. Lehti ilmestyy e:sensä suuruisena. Tyttö oli vain e:sensä varjo. -- en nyt siedä e:stäni, / joskin ymmärrän yhäti LEINO. -- elämä jatkuu e:siin:ä palaamatta M.RAPOLA. **2.** ed:een liittyvää erityisluonteista käyttöä. **a.** muinoin olemassa t. käytössä ollut, tapahtunut t. suoritettu, muinainen, entisaikainen. | Suomalaisten e:set esiisät. Työ oli e:sten miesten ilo. E:set hirmueläimet. E:seen aikaan. E:sinä vainon vuosina. **b.** kaskuissa, sananparsissa tms. sellaisen henkilön attr:na, jonka nimeä jstak syystä ei mainita: eräs, muuan, kerrallinen. | Nurinpäin kuin e:sen miehen housut. Tehdä kuin e. akka, joka kopalla vettä kantoi. Meni orjuudesta kurjuuteen, sanoi e. äiti tyttärensä naimakaupasta. | "Kuka sinulle niin on sanonut?" — "E. poikahan se vain."

entis- entinen.

entis|aika *s.* E:aikaan, e:aikoina. E:ajan koulu, ihmiset. Muistella e:ajan tapahtumia. **-aikai|nen** *a.* E:set papit. E. puku, kalastus. Suomalaisten e:set asuinsijat. Mieleen menee monta joulua ja monta e:sta iloa... ALKIO.

entisekseen *adv.* *harv.* entiseen tapaan(sa). | Elämä kulkee e. Mihail -- jatkoi e. äänekästä syöntiänsä SEPPÄNEN.

entiselle|(en *adv.* **1.** entiseen tilaansa, asemaansa tms.; ks. entinen 1.b. | Jättää, saattaa e. Palautua e. Toivuin e:ni. **2.** *harv.* kuten ennen, entiseen tapaan(sa). | Kukko -- alkoi e. laulaa hyrehtiä LEHT. -- hänen unensa ei ollut enää e. sikiä KALLAS.

entisellä|(än *adv.* entisessä tilassaan, asemassaan tms.; ks. entinen 1.b. | Pysyä, säilyä e. En ole e:ni. Hinnat säilytettiin e. Ystävyys jatkui e. talven kuluttua. -- nuorukainen istuu yhä e., paperilippu kädessään ja katselee ulos LINN.

entiseltä|(än *adv.* ennestään, entisestä(än), entuudelta(an), ennakolta. | E:än hyvä maine. Tiedän asian e:kin. A:lla oli e:än vain vähän rahaa.

entisen|laatuinen *a.* myös ⁀. **-lai|nen** *a.* Pysyä e:sena. Malliltaan e. kalusto. **-suuruinen** *a.* myös ⁀. **-sä|lainen** *a.* [Näyttelijätär] on yhä e., kaunis ja tulinen. **-tapainen** *a.* myös ⁀.

entisest|ä(än *adv.* = ennestään, entiseltä(än). | Mies oli meille e:ä tuttu. Hevonen lisäsi jo e:ään kovaa vauhtia.

entis|kansa *s.* E:kansan kulttuuri. **-kestämä** *s.* *kiel.* par. kertoma. **-maailma** *s.* E:n aikaan. **-polvi** *s.* Kunnioittaa e:en muistoa. **-päiv|ä** *s.* E:ien ilot. **-päättymä** *s.* *kiel.* = pluskvamperfekti.

entist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* palauttaa t. korjata entiselleen, panna entiseen kuntoon, enna·taa, ennallistaa, restauroida, rekonstruoida. | E:etty kirkko. Vanhojen kansanlaulusävelmien e:äminen.

entisvuosi *s.* Pellossa kasvoi e:na hyvä vilja.

entisyy|s[65] *s.* mennyt aika t. elämä kaikkine tapahtumineen, menneisyys, muinaisuus. | Tytön, ministerin e. Hämeen e. Valoisa, kirjava e. E:den hämärä. Kieltää e:tensä. Tutkia, muistella e:ttä. Kaukaisesta e:destä saakka. — *Erik.* monivaiheisesta, huonomaineisesta entisyydestä. | Olihan sitä Aukustillakin e:ttä takanaan. Nainen, jolla on e., ei hevin sovi pappilaan emännäksi.

entisöidä[18] *v.* → entistää.

entodermi[4] *s.* *biol.* monisoluisten eläinten alkion gastrula-asteen sisempi solukerros; *syn.* sisälehti; vrt. ektodermi.

entomo|logi[4] *s.* hyönteistieteilijä. **-logia**[15] *s.* hyönteistiede. **-logi|nen**[63] *a.* hyönteistieteellinen. | E. tutkimus, museo. E:set retket.

1. **entra|ta**[35] *v.* *ark.* -us[64] *teonn.* muuttaa, korjata. | Kirjoitusta on e:ttava. Annas kun minä vähän e:an sitä lukkoa!

2. **entra|ta**[35] *v.* *sotahist.* -us[64] *teonn.* kytkeä vihollislaiva erityisillä entraus- l. iskuhaoilla oman laivan kylkeen ja vallata se.

entraushaka *s.* *sotahist.* = iskuhaka.

entropia[15] *s.* *fys.* suure, jonka ilmaisee lämpömäärä jaettuna absoluuttisella lämpötilalla, lämpöenergian varautumistekijä.

entsyymi[6] *s.* *kem.* käyte(aine), fermentti; vars. aineita, jotka eläinten ruumiissa ja kasveissa välittävät toisten aineitten kemiallisia muuttumisia itse näennäisesti reaktioihin osaa ottamatta.

entusias|mi[4] *s.* innostus, into. | Isänmaallinen e. -- minkä e. rakentaa, sen repii fanatismi maahan AHO. **-ti**[4] *s.* intoilija, haaveksija; jnk innokas ihailija. — *Yhd.* taide--, urheilu-, Leino-e. **-tinen**[63] *a.* intomielinen, innokas. | E. kirjailija.

entuude|lta(an), -sta(an) *adv.* ennestään, entiseltä(än), ennakolta. | E:ltaan, e:staan tunnettu, outo. Jo e:staan suuret maksut. Tiesin sen e:ltakin. Talossa oli e:staan kaksi lehmää.

Vanhin tyttäristä asui jo e:sta kaupungissa, jonne koko perhe sitten muutti.

entä, -pä(s), -s *adv.* **1.** yl. kiinnittämässä huomiota jhk uuteen t. aikaisempaa esitystä täydentävään seikkaan, tav. kysymys- t. huudahduslauseen alussa. | E:pä hänen hattunsa! E:s sitten? E. millä luulet eläväsi? No e., onko se kallis? Minä olen valmis, mutta e. sinä? | "Teemu on niitä ensimäisiä viuluniekkoja." — "E:s Oinasmäen Jooseppi meidän kylässä." KIVI. **2.** seurauksiltaan epätietoisesta seikasta: mitä sitten seuraa, jos; mitä sanot, jos. | E:pä hän ei saavukaan! E. minä olisinkin tyly ja ankara? | - - meni minulta akka ryssän rekeen! Vaan e:pä menikin? AHO. | Vai vielä puleerattavaksi. E:pä ei korjata ollenkaan KARHUM. — Konj:oon liittyen, vars. *entä jos.* E. jos olisit väärässä! E:pä jos en herää ajoissa? Mutta e:päs, jos yritys epäonnistuisi! E:pä vaikka niin kävisikin? | "Aina olen metsän väkeä teille lepytellyt!" — "E:s kun aarteensa tyhjensit?" AHO. **3.** ed. käyttötavasta lieventyneenä yl. mahdollisesta seikasta: ehkäpä, mahdollisesti, kenties. | Älä sure, e. se kello ei olekaan hukkunut! | "K:lla ei ole edes partaa." — "E:pä hän on sen juuri ajanut." | E:pä orjatakin kerran kuninkaatar koituu! AHO.

entä|ä[8] *v.*, vars. *runok.* **1.** rientää, kiitää. | Hetket e:vät. Kurjet e:vät kohti etelää. Maine ensi N.N:n edellä. - - ja luokse kansain kaukaisten / tää riemuviesti ennä VK. **2.** *harv.* tulla, saapua, ennättää. | Äänet e:vät korviin.

enäm|min, -män, -pi *komp. vanh.* enemmin, enemmän, enempi.

enä|ntää[12], **-tä**[34] *v. vanh.* enentää, enetä.

enää *adv.* vrt. jo ja vielä, joka tav. vastaa sanaa myönt. yhteydessä. **I.** kielt. yhteydessä. **1.** olotilasta t. teosta, joka ei jatku nykyisyydessä. | En ole e. lapsi. Talo ei ole e. näkyvissä. Sinua ei uskota e. Et häntä e. tuntisikaan. Kukaan ei e. välittänyt kiellosta. Vaatimusta ei e. pidetä kovin vaikeana. — Sisällöltään kielt. lauseessa. | Tuskin hän on kotona e. Ehditkö e. opiskella? Onkohan talokaan e. vanhalla paikallansa? Kuinkapa minä e. jaksaisin uurastaa! — Olotilasta t. toiminnasta, joka ei saisi jatkua. | Älä itke e.! Mitäs siinä e. aikailet! **2.** olotilasta t. teosta, joka ei tule uudistumaan t. jota (aikaisemmin tapahtumattomana) ei tulevaisuudessa(kaan) voi tapahtua. | En ole e. ikinä tottelematon. Älä tee sitä e.! Hänen on e. mahdoton muuttua. Meitä ei e. mikään erota. Suru ei hälvene e. — Sisällöltään kielt. lauseessa. | Tuletko luokseni e.? Voitteko e. antaa anteeksi? Ihme jos maailma e. rauhoittuu. **3.** vastaten II ryhmän myönt. käyttöä. | Ei ole e. kuin viisi markkaa. Keitosta ei ole e. luutakaan jäljellä. Muita tuskin e. tulee. Siihen ei ole kahtakaan päivää e. Vauhtia ei voi e. lisätä. **4.** komp:iin t. komp. käsitteeseen liittyen osoittamassa rajaa, jota ei voi t. ei saa ylittää; ajan merk. us. hälvennyt. | Ei ole e. parempaa keinoa. Hirveämpää ei voi e. nähdä. On mahdotonta juosta e. nopeammin. Ole huutamatta päällemme enään suurempata surmaa KIVI. — Sisällöltään kielt. lauseessa. | Onko e. kauniimpaa kuultu! **II.** myönt. yhteydessä oliosta, ominaisuudesta t. toiminnasta, joka on ainoa t. enin jäljellä oleva, vielä suoritettava. | Talosta on e. kellari jäljellä. Maasta on e. 12 prosenttia vuokralla. Vain Maija käy koulua e. Itsenäisenä on Taka-Intiassa säilynyt e. Siam. Sellaista tapaa e. suhteellisen harvoin. Käyn e. kirjakaupassa. On puututtava e. pariin kohtaan.

enään *adv.* → ed.

eoliitti[4*] *s. arkeol.* ihmisen ennen jääkautta käyttämä; piikivestä särkemällä tehty terävä-särmäinen työase.

eolinen[63] *a. geol.* tuulen kasaama t. kuljettama.

eoseeni[6] *s. geol.* tertiäärikauden vanhin alakausi; tältä kaudelta peräisin olevat muodostumat. **-aika, -kausi** *s.*

eosiini[6] *s.* eräs villan, silkin yms. värjäämiseen käytetty helakan punainen väriaine.

epana[17] *deskr.s.* = ipana. | No e:t! Tulkaa tänne J.FINNE.

epat|to[2*] *a.* (*harv.* epakko[2*], epaton[57]) kunnoton, kykenemätön, kelvoton, epäkelpo, mitätön. | E. mies, lapsi. Tulin vanhaksi varahin, / e:oksi ennen muita KANT. - - suntio oli kokenut laittaa apua tuolle e:olle seinäkellolle PÄIVÄR. — *S:sesti* heittiö, hulttio, hylkiö. | Mokomatkin e:ot! - - samanlainen e. suustaan kuin Huohvanainen Y.KIVIMIES. Emännän e. rupesi tässä isännöimään! NUOLIV. Suvaitsin - - uskoa, ettei mokomaa lainsäädännöllistä e:toa vahvistettaisi AK.

epeli[5] *s.* **1.** vintiö, veijari, vekkuli, hunskeli, hurjimus. | Senkin e.! Aika e. miehekseen. - - tuo etana, nelivuotias e. LEHT. - - eipä tuonlaatuista e:ä vielä tätä ennen KARHUM. Oletko kuullut - - minkäläinen e. tänne nyt saadaan tohtoriksi? AK. — Taitaa [lehmä] olla e. [= hanakka] puskemaan? ALKIO. — *Yhd.* pojane. **2.** keimaileva naishenkilö, keikistelijä. | Kuinkahan kävis, jos - - tällainen e. astuis [silkissä, saaleissa ja pumaatan hajussa] sinua vastaan KIVI. Se mantereen e. — se hento yöperhonen - - on sinun hempukkasi E.ELENIUS.

epideemi|nen[63] *a.* **-sesti** *adv.* **-syys**[65] *omin.* kulkutautina esiintyvä, kulkutaudin luonteinen. | E. tuhkarokko.

epidemia[15] *s.* **1.** kulkutauti; tarttuvan taudin esiintyminen kulkutautina. — *Yhd.* influenssa-, kolera-, kurkkumätä-, lapsihalvaus-, lavantauti-, tulirokkoe. **2.** *kuv.* - - rakkaus on verraten surkea e. KIANTO. — *Yhd.* itsemurha-, varkause.

epidermi[1] *s. kasv. anat.* päällysketto, (ihon) orvaskesi.

epidootti[4*] *s.* eräs tav. vihreä silikaattimineraali.

epifania[15] *s.* Vapahtajan ilmestyminen maailmalle, vars. sen muistoksi vietetty juhla, ilmestysjuhla, loppiainen. **-juhla** *s.*

epifyysi[4] *s. anat.* **1.** luunpää (pitkässä, putkimaisessa luussa); vrt. diafyysi. **2.** käpylisäke.

epifyytti[4*] *s. kasv.* jnk toisen kasvin pinnalla siitä kuitenkaan ravintoa ottamatta elävä kasvi, päällyskasvi; vrt. parasiitti. **-|nen** *a.* E. kasvillisuus. E:set saniaiset.

epigeneettinen[63] *a. geol.* jäljestäpäin syntynyt, esim. ympäröivää kivilajia nuorempi. | E. mineraaliesiintymä.
epiglottis[64] *s. anat.* kurkunkansi.
epigoni[6] *s.* suurten edeltäjien aatteita t. aikaansaannoksia (tieteen, taiteen t. kirjallisuuden alalla) kehittävä t. jäljittelevä henkilö; mukailija, jäljittelijä.
epigrammaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epigrammi-, epigrammimainen.
epigrammi[4] *s.* lyhyt ja naseva, us. pilkallinen, kärkevästi päättyvä runo, kompa-, pilkkaruno. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Vastakohtien e. esitys. E:sesti tiivistetty runo. **-runo** *s.* **-runous** *s.*
epiikka[15*] *s.* kertomarunous; vrt. eepos.
epikurolai|nen[63] [-kū-] **1. a.** *s.* kreikk. filosofin Epikuroksen oppilas t. hänen oppinsa kannattaja. **b.** *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* E. filosofi. E. oppisuunta. **2. a.** *s.* aistillisiin nautintoihin antautunut henkilö, elostelija, nautiskelija, hekumoitsija. | Tässä kyynillisessä, monitaitoisessa, pintapuolisessa - - e:sessa tuli nuoren Goethen elämään ennen tuntematon ihmistyyppi, kappale Mephistoa KOSKENN. **b.** *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aistillinen, elosteleva, nautiskeleva. | E. elämänkatselija. Nauttia e:sesti olotilan mukavuudesta. - - kesken varhaislapsuuteni e:sen onnenajan KOSKENN.
epilep|sia[15] *s. lääk.* kaatumatauti. **-tikko**[2*] *s.* kaatumatautinen henkilö. **-tinen**[63] *a.* kaatumatautinen, kaatumatautiin kuuluva t. sille ominainen, kaatumatauti-. | E. henkilö. E. kohtaus, tylsistyminen.
epilogi[4] *s.* näytelmän, runoelman tms. (erillinen) loppuosa; jälki-, loppunäytös t. -kohtaus; jälki-, loppupuhe t. -lause;)(prologi. — *Kuv.* - - ja hän oli valmis huokaisemaan yhä saman toivomuksen a kuin e:na tälle entiselle ja päättyneelle AK.
episkopaali|nen[63] *a.* piispallinen. **1.** = anglikaaninen. | E. kirkko. **2.** piispalle ominainen. | Piispa N. kaikessa e:sessa arvokkuudessaan.
episod|i[6] *s.* **1.** kertomuksen, runoelman tms. pääjuoneen liittyvä sivutoiminta t. välitapahtuma. | Aino- ja Kullervo-e:it Kalevalassa. **2.** *kuv.* suurempaan tapahtumasarjaan, esim. jkn henkilön elämään, liittyvä toisarvoinen tapaus t. ajanjakso. | Muutamia e:eja kouluvuosiltani. Pieni rakkause. Amerikkalaiset ovatkin - - norjalaisen Hoffin loistoe:ia lukuun ottamatta hallinneet säiväshyppyä M.JUKOLA.
epistol|a[14] *s.* **1.** kirkon vanhimmilta ajoilta periytyvä, Uuteen testamenttiin kuuluva kirje; myös = epistolateksti. | Paavalin e:at. Hebrealais-, roomalaise. Messun laulaminen e:an ja evankeliumin välillä. — *Kuv.* Väkeä kuin helluntain e:assa [paljon, tungokseen asti] SP. **2.** *leik.* **a.** kirje, kirjelmä, kirjoitus. | Kirjoitti pitkän e:an veljelleen. Tällä kertaa käännymme e:allamme porilaisten puoleen. Tapaus antoi pakinanikkareille aihetta moniin e:oihin. **b.** puhetulva, (nuhde)saarna. | Pitkä, valikoitu e. Oli siinä e:aa kerrakseen! Jämijärven äijä alkaa jokailtaisen vale-e:ansa SILL. Isäntä uudisti äskeisen e:ansa, säestäen sanojaan kovennetuilla kepin lyönneillä KAUPPISH. | Vähän myöhemmin seurasi äidin e. "Pidä silmäsi auki, että punnitsevat oikein. Ja muista hiiva ja kartemummat. Ja apteekista tärpätti ja mikstuuratipat!" KARHUM.
epistolateksti *s.* Uuden testamentin kirjeistä t. harvemmin jstak muualta Raamatusta valittu, jumalanpalveluksissa tav. alttarilta luettava tekstikatkelma; vrt. evankeliumiteksti.
epitafi[4] *s.* kirkkoon asetettu vainajan muistotaulu; hautakirjoitus. | Arvid Stålarmin hautamuistomerkki ja e. Tenholan kirkossa. Koskenniemen e:t.
epiteeli[4] *s. anat.* ruumiin pintaa t. sen onteloiden seinämiä peittävä solukko, päällysketto. — *Yhd.* aistin-, alkio-, haju-, iho-, peitto-, rauhase.; levy-, lieriöe. **-kasvain** *s.* Syöpä on pahanlaatuinen e. **-kudos** *s.* **-solu** *s.*
epiteet|ti[4*] *s.* **1.** vars. epiikassa substantiiviin vakituisesti liittyvä määräyssana. | Louhen yleisin e. Kalevalassa on harvahammas. **2.** henkilöön, esineeseen t. asiaan olennaisesti liittyvä, todellinen t. kuviteltu ominaisuus. | Suomalaisille annettu noidan e. Miksi köyhyys ja kurjuus ovat ne e:it, joita useimmin annamme itsellemme? AHO.
epodi[5] *s. run.* ns. jambirunoudessa pitempään säkeeseen liittyvä lyhyt säe; tällaisista säepareista kokoonpantu runoelma. | Horatiuksen e:t.
epoletti[4*] *s.* useissa maissa upseerien, Suomessa vain meriupseerien juhlapukuun kuuluva riipuksin varustettu olkain.
epook|ki[6*] *s.* **1.** aikakausi, ajanjakso. | Kappelipalvelus aiheutti uuden e:in pyhän Eerikin juhlimisessa. **2.** tärkeä ajankohta, josta uusi aikakausi alkaa; lähtö-, käännekohta. | Kristuksen syntymä ajanlaskumme e:kina.
epopea[15] *s.* = eepos.
epp. *lyh.* (myös: e.pp.) ennen puoltapäivää, edellä puolenpäivän. | Klo 9.15 epp.
eppu[1*] *s. ark.* = heppu. | Aika e. Onpa siinä e:a miehekseen TOPPILA.
epuu[25] *s.* epuuttaminen, epäys. | Valtionavun e. Kuvernööristä [= kuvernöörin virastosta] tuli e. AHO.
epuutt|aa[2*] *v.* kumota, peruuttaa, evätä. | En aio e. matkaani. Härkäniemi e:i ja peräytti kaikki äskeiset nupinansa KILPI.
epä-alkuiset yhdysnominit ilmaisevat tav. perusosan ilmaiseman käsitteen vastakohtaa. Merk. us. lievempi kuin toista kantaa olevan, perusosan vastakohtaa merkitsevän sanan, esim. epäaito — väärä, epäpuhdas — likainen t. saastainen, epäpyhä — synnillinen, epäsiisti — siivoton. Vrt. ei-, jolla alkavat yhdysnominit ilmaisevat jtak perusosan ilmaiseman käsitteen ulkopuolella olevaa: epäinhimillinen — ei-inhimillinen, epäkristillinen — ei-kristillinen, epätaloudellinen — ei-taloudellinen. — Seur. a.-esim:eistä on -sti ja -suus -päätteiset johdannaiset jätetty merkitsemättä.
epä|aineellinen *a.* aineeton, immateriaalinen, henkinen. | Sielun e. olemus. **-aistilli|nen** *a.* E. järki. — E:set kasvot. - - Cornelian omalaatuinen, sairaalloisesti e. luonne KOSKENN. **-ai|to** *a.* jäljitelty, väärennetty, väärä; teennäinen, pa-

konomainen. | E. lehtikulta. E:dot korut. — Ilon e:tous. - - toisin kuin eläin on [ihminen] säännöllisesti enemmän taikka vähemmän e. ERKKI KAILA. **-alkuperäi|nen** *a.* Sanan e:set merkitystehtävät. **-asialli|nen** *a.* asiaan kuulumaton, asiaton, epäolennainen, aiheeton, perusteeton. | E:set huomautukset. Hyökätä e:sesti jkn kimppuun. **-demokraatti|nen** *a.* demokratian vastainen, epäkansanvaltainen. | Hallituksen painostaminen e:sin keinoin. **-edulli|nen** *a.* **1.** etua, hyötyä tuottamaton, hyödytön, haitallinen, vahingollinen. | E. yritys. E:set kauppasuhteet. Vaikuttaa e:sesti. **2.** epäsuotuisa, epämiellyttävä, ikävä, huono. | E. ulkomuoto. E. käsitys, vaikutelma. **-elimelli|nen** *a.; syn.* epäorgaaninen. | E:set aineet, ravintosuolat. **-eroottinen** *a.* E. nainen, luonne. **-esteetti|nen** *a.* epätaiteellinen, epämiellyttävä, ruma, mauton. | E. veistos. Sanonnan e:syys. Loikoa e:sessä asennossa. **-etu** *s.* → haitta, varjopuoli, vahinko. **-euklidinen** *a. mat.* E. geometria 'geometrinen järjestelmä, joka kieltää paralleeliaksiomin'. **-harmonia** *s.* epäsointuisuus, disharmonia. **-harmoni|nen** *a.* epäsointuinen, disharmoninen. | Keskenään e:set värit. **-havainnolli|nen** *a.* E. Jumala. — E. esitys. Opetuksen e:suus. **-hedelm|ä** *s. kasv.* sikiäimen yhdessä eräiden muiden kasvinosien, us. kukkapohjuksen kanssa muodostama hedelmä. | Omena ja mansikka ovat tyypillisiä e:iä. **-hieno** *a.* karkea, tahditon, säädytön, sivistymätön, sopimaton, loukkaava. | E. mies. E. käytös, puhetapa. Menetellä e:sti. On kerrassaan e:a hörppiä juodessaan. Sellaisia e:uksia nainen ei voi antaa anteeksi. **-historialli|nen** *a.* historian vastainen t. siitä poikkeava, mielikuvituksellinen. | E. tarina, romaani. Täysin e. väite. E:sesti kirjoitettu elämäkerta. E. henkilö. **-homogeeni|nen** *a.* eriaineksinen, epäyhtenäinen, heterogeeninen. | E. kappale, seos. Kloorikalkin e:suus. Hannibalin e. sotajoukko. **-humaani|(nen)** *a.* epäinhimillinen. | Menetellä e:sesti. **-huomio** *s.* tav. vain yks. iness. ja elat.: *epähuomio|ssa,* -sta 'huomaamatta, erehdyksessä'. | Tehdä jtak e:ssa, e:sta. Se tapahtui aivan e:ssa. **-hygieeni|nen** *a.* us.: epäpuhdas. | E:set leikkikalut. E. keittotapa. Elää e:sissä olois:a. **-ihmi|nen** *s.* luonnottomasti kehittynyt ihminen, epäsikiö, epäluoma; raakalainen, julmuri. | Kummitusta muistuttava e. Olen koettanut hahmotella tällaisesta e:sestä - - muotokuvan, jakaa osiinsa hänen pahejärjestelmänsä täydellisen koneiston *SILJO.

epäilemättä *adv.* epäilyksettä, epäilemättömästi, eittämättä, kieltämättä, ilmeisesti, silminnähtävästi, selvästi. | Aivan e. Olet e. oikeassa. E. olisi viisainta taipua. Riita perustuu e. kateuteen. Teoksessa on e. paljon virheitä.

epäilemät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* epäilyksetön, epäröimätön; vars. epäämätön, kieltämätön, ilmeinen, ehdoton. | E. tieto, tosiasia. Antaa e. vastaus. Tileissä on e:tömiä virheitä. Ovat e:tömässä sukulaisuudessa toisiinsa. Näyttää, tuntua e:tömältä. On e:öntä, että voitamme pelin. Pitää e:tömästi paikkansa. Tapaus osoittaa e:tömästi, että - -.

epäileväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* epäilevä, epäluuloinen, epäuskoinen, skeptillinen. | Arka ja e. mies. Olla e. jnk asian suhteen.

epäilijä[14] *tek.* < seur. | Taivuttaa e:t puolelleen. Yksi synti varkahalla, yhdeksän e:llä SL.

epäil|lä[29] *v.* -evästi *adv.* -y[2] *teonn.* **1.** arvella, luulla, olettaa t. otaksua jksta t. jstak tietoisesti jtak, vars. jtak pahaa, epäedullista, "pelätä". | E. jkta syylliseksi. Korua on e:ty varastetuksi. E. jkta petoksesta. Tytöstä ei voi e. mitään pahaa. Hänen e:tiin sairastuneen. E:en talossa jo nukuttavan. Lääkäri e:i, että apu on myöhäistä. E:y [= epäluulo], ettei pankki olisi varma. **2.** olla uskomatta, luottamatta jhk; pitää jtak epävarmana, kyseenalaisena. | E. ystäviään, voimiaan, jtak uutista. E:ee kaikkea. Suhtautua jhk e:len. e:evästi. Sitä en e:e alkuunkaan. Täytyy e. onko siinä perää. Ei ole e:emistäkään [= on varmaa], että mies on syytön. Lieköhän se totta, e:i Meeri. Pudistaa e:evä:ti päätään. A. sanoi sen äänellä, josta kuulsi e:y. Selostus, joka ei jätä e:yn sijaa. — Huom. erityisesti seur. tyyppitapaukset, joissa epäillä-v:iin liittyy että-lause ja jotka painotuksesta ja äänensävystä riippuen voivat kuulua joko 1. tai 2. merk.-ryhmään. | E:en, että hän tulee 'luulen t. pelkään hänen tulevan' t. 'en ole varma hänen tulostaan, epäilen hänen tuloaan'. E:en, ettei hän tule 'luulen t. pelkään, että hän ei tule'. En e:e, että hän tulee 'en luule hänen tulevan' t. 'olen varma hänen tulostaan, en epäile hänen tuloaan'. En e:e, ettei hän tule 'olen (aivan) varma hänen tulostaan, en (ensinkään) epäile hänen tuloaan'. **3.** *intr.* olla kahden vaiheilla, epätietoinen jstak, horjua puoleen ja toiseen, epäröidä, haparoida. | E:evä ihminen, luonne. Olla e:evällä kannalla. E. jtak tehdessään t. tehdä jtak e:len. Tehdä jtak e:emättä, ilman pienintäkään e:yä. Kuinka monet olivat e:leet ja tunteneet epävarmuutta! JÄRN. Mua [= leskeä], Herra, tue horjuvaa, / ett' e:yyn en vaivu! VK[v].

epäiltäv|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* = epäilyttävä. | E. olento, kapakka. Tapaus on e:ää laatua. Ilmoituksen e:yyttä lisäsi nimimerkin käyttö.

epäilyksenalai|nen *a.* (myös ,) epäluulon alainen, epäilyttävä. | E. henkilö, tapaus. Leimata, saattaa e:seksi. Puhdistaa e. maineensa.

epäilykset|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* = epäilemätön. | E. väite. Sanat "kauppa" ja "markka" on e:tömästi saatu kieleemme jo ennen viikinkiaikoja.

epäily|s[64] *teonn.* < epäillä. **1.** = epäily. | Herättää e:stä. Kaiken e:ksen ulkopuolella. Tehdä jtak e:ksettä. — *Kuv.* E:ksen varjo. E:ksen suo, usvat. **2.** epäilevä ajatus. | Ankarat e:kset. Pieninkin e. hävisi. Entiset e:kseni P:n suhteen ovat vain vahvistuneet.

epäilyttäv|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* epäluuloa herättävä, epäluotettava, epäilyksen-, kyseenalainen, epäiltävä, arveluttava. | E. ääni. Siveellisesti e. romaani. E:än näköinen. Tun-

tua e:ältä. Tapaus haiskahtaa e:ästi kiristykseltä.

epäilytt|ää[2*] *v.*, *3. pers.* saattaa epäilemään, herättää epäilyä, arveluttaa, pelottaa. | Selitys, menettelytapa, joka e:ää. Minua e:ää lähteä. Poikia e:i, onko työstä mitään hyötyä. Sitten vielä e:ää, että N.N. nauraa koko ehdotukselle. — *Harv.* Pimeys e:i purjehtimasta.

epä|inhimillinen *a.* ihmiselle vieras, vars. ihmisen arvolle sopimaton, epähumaaninen, eläimellinen, tunnoton, sydämetön, ynseä, julma, raaka. | E. kohtelu. Tuomion e:inhimillisyys. Vankien e. kidutus. E. ase. **-intelligentti** *a.* tyhmä, hidasjärkinen. **-intresantti** *a.* mielenkiinnoton, kiinnostamaton. | E. ihminen. **-isku** *s. mus.* määrämittaisesta iskutuksesta riippumaton tilapäinen korostus. **-isänmaalli|nen** *a.* E. teko, vaikutin. Syyttää jkta e:suudesta. **-itsek|äs** *a.* pyyteetön, uhrautuvainen, aulis, altis, jalo. | E. pappi. E. toiminta, uhrautuvaisuus. Menetellä e:käästi. Rakkauden olemuksena on e:kyys, oman itsensä kieltäminen. **-itsenäi|nen** *a.* vrt. epävapaa. **1.** alistus- t. riippuvaisuussuhteessa oleva, riippuvainen. | E. valtio. Perheen e:set jäsenet. Naisen e:syys. Tehdä e:stä työtä. **2.** vaikutusten alainen. | E. runo. Ajatella e:sesti. Kaikki sisällinen arkuus ja e:syys oli samalla kuin pois puhallettu hänestä LEINO. **-jakoi|nen** *a. el.* vrt. tasajakoinen. | Kalan pyrstöevää sanotaan e:-seksi, kun sen yläliuska on alaliuskaa pitempi. **-jalo** *a.* **1.** alhainen, halpa(mainen), katala. | E. ihminen, kostonhimo. E:t taisteluvälineet. - - vihan, ilkeyden ja e:uden sappea lähimmäisiämme kohtaan LINN. **2.** E:t puulajit, metallit. Bortti on e. timantti. **-johdonmukai|nen** *a.* E. päätös, kirjoitelma. Menetellä e:sesti. Merkinnässä on e:suutta. **-johtaja** *s. sähk.* → eriste.

epäjumal|a *s.* **1.** pakanain jumala. | Palvella e:ia. Pakanain e:at ovat hopeata ja kultaa, ihmiskätten tekoa VT. **2.** jumaloitu henkilö, esine t. asia, "jumala". | Elokuvan e. Rakkaani, e:ani. Raha ja kunnia ovat meidän aikamme e:ia. Uskollisuus, kunnia - - e:ani ovat KIVI. Varjele minua tekemästä itselleni e:aa maallisista tavaroista ja kiinnittämästä niihin sydäntäni AK.

epäjumalan|kuva *s.* Uhrata e:kuville. **-palvelija** *s.* Pelkurien ja epäuskoisten - - ja e:in ja kaikkien valehtelijain osa on oleva siinä järvessä, joka tulta ja tulikiveä palaa UT. **-palvelus** *s.* **-temppeli** *s.*

epä|jumalinen *a.* jumalaton. | E:jumaliset sanat. Tapain turmelus seuraa e:jumalisuutta. **-jumaloi|da** *v.* -nti *teonn.* pitää epäjumalana, jumaloida, palvoa, ihailla t. rakastaa suuresti. | Seitapatsaiden e:minen korkeilla vuorilla KIANTO. E:va rakkaus. A:ta suorastaan e:daan hänen suoran luonteensa vuoksi. Tieteen, teatterin e:nti. **-järjesty|s** *s.* järjestyksettömyys, sekaannus, sekamelska, sekasotku, kaaos; *harv.* järjestyshäiriö, vallattomuus. | Taiteellinen e. Joutua e:kseen. Hiukset, paperit ovat e:ksessä. — Aiheuttaa e:ksiä. Minä pelkään, että teidän keskuudessanne ehkä on riitaa, kateutta, vihaa, juonia, - - e:ksiä UT. **-kansalli|nen** *a.* E. väestö, politiikka. Toimia e:sesti. Yliopiston e:suus. **-kansallistaa** *v.* tehdä epäkansalliseksi. **-kansallistu|a** *pass.v.* E:nut sivistyneistö. **-kansanomainen** *a.* E. puvusto. **-kansanvaltainen** *a.* kansanvallan vastainen, epädemokraattinen. | E. hallitusmuoto. **-kaun|is** *a.* ruma. | E. ulkomuoto, kieli. E:iit teot. Esiintyä kaikessa e:eudessaan. Ei mikään ole niin e:ista kuin tuollainen puolivillainen kaupunkiyleisö AHO. **-kel|po** *a.* kelvoton, kykenemätön, huono, kehno. | E:vot virkamiehet. E. soitin. Monessa suhteessa e. asetus. — *S:sesti.* Senkin e.! Mene, huima, huolinesi, / e., itkuinesi! KAL. **-kelpoinen** *a.* = ed. **-keski|nen** *a.* keskustan, keskipisteen ulkopuolella oleva, eksentrinen. | Kirkon e. torni. E:sesti sienen lakkiin liittyvä kanta. Puun kasvua sanotaan e:seksi, jos sen vuosilustot ovat toispuolisia. — *Mat.* sellaisista käyristä, joiden keskipisteet t. polttopisteet eivät lankea yhteen;)(konsentrinen. | E:set ympyrät. Ellipsin, paraabelin, hyperbelin e:syys. — *Tekn.* koneen osista tms., joiden akseli ei kulje keskiön kautta t. jotka itse ovat keskiön ulkopuolella kiinni; työnnistä t. painosta, joka ei suuntaudu kappaleen painopisteeseen. | E. pyörä, rulla. E:sesti hihnapyörään kiinnitetty akseli. Epäkeskon ja sen akselin keskipisteiden etäisyyttä sanotaan e:syydeksi. — E. sysäys, paino. Pylväs on e:sesti kuormitettu.

epäkesko *s. tekn.* pyörivään akseliin epäkeskisesti kiinnitetty koneenosa, joka muuttaa pyörimisliikkeen edestakaiseksi, eksentteri. | E:n akseli, rengas, varsi (myös ⌣). **-inen** *a.* par. epäkeskinen. **-kiekko** *s.* epäkeskon pyöreä, akseliin kiinnitetty laattaosa. **-pumppu** *s.* pumppu, jossa epäkesko toimii nesteen liikkeellepanijana; vrt. mäntä-, hammasratas-, siipipumppu. **-puristin** *s.* epäkeskon välityksellä käytettävä puristin.

epä|kiinteä *a.* irrallinen, höllä. | Rakenteeltaan e. näytelmä. **-kiintoisa** *a.* mielenkiinnoton. **-kiitolli|nen** *a.* **1.** kiitollisuutta osoittamaton, kiittämätön. | E. isänmaa. Saada osakseen e:suutta. **2.** vaikea suorittaa, käyttää jhk tarkoitukseen, tukala, hankala; soveltumaton. | E. tehtävä. Joutua e:seen asemaan. Pinaatti on e:sta säilöä. Aihe, joka on e. draaman tarkoituksiin. **-kirjava** *a. kuvat.* par. epäkorea. **-kirkollinen** *a.* kirkon vastainen; vrt. ei-kirkollinen. | E. mieliala. **-kodik|as** *a.* epäviihtyisä. | E. asunto. Ikävä sää lisäsi e:kuuden tunnetta. **-koh|ta** *s.* nurinkurinen, kiero, väärä seikka, puoli t. olotila, vääryys, virhe. | Räikeä, vakava e. Entisten e:tien vallitessa. Korjata, poistaa e:dat. Täten vältetään se e., että - -. **-kohtelia|s** *a.* epäkunnioittava, -ystävällinen, jäykkä, karkea, töykeä, tyly, ynseä. | E. nuorukainen. E. käytös, puhetapa. Esiintyä e:asti. **-kore|a** *a. kuvat.* E:ita värejä ovat valkoinen, harmaa ja musta. **-korrekti** *a.* tahditon, epähieno. | E. käytös. Menetellä e:sti jkta kohtaan. **-kriitilli|nen** *a.* E. kielimies. E. selitys, aineskokoelma. Tutkimuksen e:syys. **-kristilli|nen** *a.* kristitylle ihmiselle sopimaton; vrt. ei-kristillinen. | E. käsitystapa. E:set nautinnot. Sodan e:syys. Kohdella

alempiarvoisia e:sesti. **-kunnia** *s.* par. kunniattomuus, alhaisuus. | Niin on myös kuolleiden ylösnousemus: -- e:ssa kylvetään, kirkkaudessa herätetään UT. **-kunnioittav|a** *a.* epäkohtelias, vars. ylenkatseellinen, väheksyvä, halveksiva. | Käyttää e:ia sanoja. Esiintyä e:asti. **-kunnioitus** *s.* kunnioituksen puute, ylenkatse, halveksinta. | Osoittaa e:ta viranomaisia kohtaan. **-kun|to** *s.* (tav. vain yks. iness. ja ill.) huono t. viallinen kunto, us. epäjärjestyksessä t. rikkinäisenä oleminen. | Puku on e:nossa. Kone joutuu, menee e:toon. Hermoni ovat e:nossa. — *Harv.* Johtojen e. **-kuntoi|nen** *a.* E. elimistö. E:set urut. Onnettomuus johtui jarrujen e:suudesta. **-kurantti** *a. liik.* E:a tavaraa. **-kyps|ä** *a.* kypsymätön. **1.** raaka, puolivalmis. | E:ät herneet. E:ää siementä. Tahmea, e. leipä. **2.** fyysillisesti t. henkisesti kehittymätön. | E., kokematon poika. Oppilaissa on paljon e:ää ainesta. **3.** ennenaikainen, hätiköity, keskeneräinen, viimeistelemätön. | E. hanke. E. ehdotus. E:iä runoja.

epäkäs[60*] *s. mat.* nelikulmio, jonka kaikki sivut ovat erisuuntaiset; vrt. neliö, suunnikas, puolisuunnikas. **-lihas** *s. anat.* selän yläosasta niskaan ulottuva leveä, kolmikulmainen lihas.

epä|käytännöllinen *a.* **1.** käytön t. käytännön kannalta hankala, epämukava, sopimaton, käyttöä vaikeuttava. | E. ase, kone. Huone on e:käytännöllisesti kalustettu. E. työmenetelmä, suunnitelma. **2.** joka ei tajua käytäntöä, käytännöllistä elämää, ei pysty toimimaan olosuhteiden asettamien vaatimusten mukaan; avuton, saamaton; epätaloudellinen. | E. haaveilija. | Opettajan rouva oli e:käytännöllisimpiä ihmisiä, mitä pitäjässä oli nähty. Opettaja raukka sai tuskin yhtä lämmintä ateriaa päivässä TALVIO. **-lailli|nen** *a.* par. laiton. | E:set toimenpiteet. **-lojaali|(nen)** *a.* (yhteiselle asialle) uskoton, epäluotettava, liike-elämässä laittomaan t. kunniattomaan kilpailuun turvautuva, illojaalinen. | E. kilpailu. E. menettelytapa. Toimia, menetellä e:sesti. **-loogilli|nen** *a.* E. ajattelu, lause. Teoksen e. jaotus. Puhua e:sesti. Aito naisellinen e:suus. **-luku** *s. harv.* lukematon määrä. | E. ihmisiä, lintuja. Takista -- roikkui samoin kuin housuistakin e. puolittain ratkenneita, erivärisiä paikkoja WILKUNA. **-lukui|nen** *a.* moni-, runsaslukuinen, lukematon. | E. määrä, joukko. E. hyönteiskokoelma. Talon e:set alustalaiset. Kuului e:siin yhdistyksiin. -- sata neittä, tuhat naista, / lapsia e:sin [= lukemattomasti] KAL. **-luoma** *s.* epäluonnollinen olio t. asia, epämuodostuma, sekasikiö. | Aivoton e. Jospa se odotettu [lapsi] olisikin -- e., sielun tai ruumiin puolesta LINN. Kitkeä e:t kielestä. **-luonnolli|nen** *a.* luonnonvastainen, luonnoton, perverssi. | E:set olosuhteet. Lapsen e. kehitys. Istua e:sen jäykästi. Sanonnan e:suus. E:sesti maalattu muotokuva. **-luotettav|a** *a.* E. pyydys. Poliittisesti e. henkilö. E. selostus, arviointi. Tietojen e:uus. Teos on e:asti käännetty. **-luottamu|s** *s.* luottamuksen puute, luottamattomuus, epäluulo, -usko, epäily. | E:ksen ilmaisu. Osoittaa e:sta jkta kohtaan. **-luottamuslause** *s.* kansaneduskunnan t. jnk muun yhteisön päätös t. lausuma, josta käy ilmi, että hallitus, hallituksen jäsen t. jk muu yhteisön elin ei nauti eduskunnan t. yhteisön luottamusta. **-luulo** *s.* huono, epäedullinen luulo, arvelu t. otaksuma, joka jklla us. aiheettomasti on jksta t. jstak, epäily, epäilys. | Vanha e. papistoa kohtaan. Luokkae. E:n itu, varjo. Herättää e:a. Joutua e:on. Olla e:n alainen. Kaikkien e. lankesi A:n ylitse. — Halpamaiset e:t. Kaikki e:t kohdistuvat sinuun. Mieleen tuli väkisinkin e., että kaikki oli vain mielistelyä. **-luuloi|nen** *poss.a.* epäilevä(inen), epäuskoinen. | E. anoppi. E. ilme, ajatus. E:suus toisia kohtaan. Suhtautua e:sesti uudistuksiin. Hirvi katsoi e:sesti taakseen. **-luulon|alainen** *a.* (myös ⌒) epäiltävä, epäilty. | E. matkustaja. Joukko e:alaisia pidätettiin. **-melodinen** *a.*, vars. *mus.* E. intervalli. **-metall|i** *s. kem.* metalleihin kuulumattomien alkuaineiden yhteisnimitys; us. *syn.* metalloidi. | E:eja ovat esim. happi, rikki, hiili ja kloori. **-metalli|nen** *a. kem.* epämetalleihin kuuluva. **-miehek|äs** *a.* naismainen, akkamainen; pelkuri-, raukkamainen. | E. lavertelija. E. teko, valittelu. Sanonnan e:kyys. **-miellyttäv|ä** *a.* vastenmielinen, epäsympaattinen. | E. henkilö. E. aistimus, työ. E:än imelä. Asennon e:yys. Nahkatakki on kastuttuaan mitä e:in. Uutinen vaikutti e:ästi koko perheeseen. **-mielui|nen, -sa** *a.* E:set vieraat. E:sa tunne, ajatus. E. yllätys. Toimia e:salla tavalla. Teolla oli e. vaikutus. Laiva keinuu e:sasti. Välttyä valheella e:suuksista. **-moraali|nen** *a.* moraaliton, immoraalinen, siveetön, epäsiveellinen; vrt. amoraalinen. | E. ihminen. E:set teokset.

epämukai|nen *a.* **1.** muotopuoli; epäsymmetrinen. | Hiukan e. täysikuu SILL. — *Biol.*)(tasamukainen. | E:set elimet. Sammella on e. pyrstö. Hetekaalin e:sesti liuskoittunut teriö. **2.** yhtäpitämätön, vastakkainen, ristiriitainen, epäjohdonmukainen. **a.** Tutkimuksen e:set tulokset. Yleiskäsitteen ja sen alaisen yksityiskäsitteen välillä äkkiä ilmenevä e:suus, joka aiheuttaa koomillisen vaikutelman. **b.** *kiel.* mukautumaton, inkongruentti. | E. adjektiiviattribuutti. Subjektin ja predikaatin e:suus.

epä|mukava *a.* hankala, sopimaton, työläs, tukala, vaivalloinen. | E:mukavat kengät. Asennon e:mukavuus. E. laskutehtävä. Turvetta on e. käsitellä. E. vieras. Matkustaa, asua e:mukavasti. E:mukavuuden tunne. **-muodikas** *a.* tav. vanhanaikainen. | E. puku. **-muodosta|a** *v.* tehdä epämuotoiseksi, deformoida. | Riisitaudin e:ma lantio. **-muodostu|a** *pass.v.* E:nut lapsi. Luuston e:minen. Puun e:nut latva. **-muodostum|a** *s.* luonnoton, virheellinen, epämuotoinen muodostuma; vrt. epäluoma, epäsikiö. | Lasissa on e:ia. — *Anat.* yksittäisessä elimessä, elinryhmässä t. koko ruumiissa esiintyvä luonnoton muodostuma, monstrositeetti. | Synnynnäinen, hankittu e. — *Kasv.* kasvin jssak osassa esiintyvä, taudeista ja ympäristön vaikutuksesta riippumaton luonnoton muodostuma, monstrositeetti. | Kaikki ns. tyhjät kukat ja muut e:at on poistettava tomaateista. **-muodostu|s** *s.* = ed. | Kavion

e:kset. E:sten parantaminen. **-muotoi|nen** *a.* **1.** luonnollisesta muodosta poikkeava, epämuodostunut, muodoton, muotopuoli. | E. nivel, rintakehä. Jalkaterän e:suus. Luuston e:suudet. E:set hedelmät. **2.** muodoltaan epämääräinen, vaihteleva. | E:set hiukkaset. Sarkojen e:suus haittaa viljelyä. **-murtoluku** *s. mat.* murtoluku, joka on suurempi t. yhtä suuri kuin yksi;)(varsinainen murtoluku. **-musikaalinen** *a.* E. lapsi. E. laulu, ääni. **-määräi|nen** *a.* **1.** tarkemmin rajoittamaton t. määrittämätön, umpimähkäinen, vaihteleva, mielivaltainen. | E. kuvio, kappale. E:set rajat. E. luku. Painoyksikön e:syys. Nauttia e:stä palkkaa. Hallitsijalla oli e. valta. Subjekti on partiaalinen, jos vain e. osa sen alasta on puheena. **2.** vaikeasti havaittava, hämärä, epäselvä; josta ei ole tarkkaa selkoa, epätietoinen, epävarma. | Puun e. hahmo. Näkyä e:senä. E. äännähdys. Puhe kuului vain e:sesti huoneeseen. E. hymy huulilla. E:set tiedot. E. käsitys asioista. Antaa e. vastaus. E. mieliala, tunne. Muistaa jtak e:sesti. Jättää jk e:seen tulevaisuuteen. Kesä oli jotenkin e:sessä vaiheessa SILL. — *Erik.* epäilyttävä, arveluttava. | E. maineeltaan. E:set avustustoimistot. Oven suussa istuu pari e:stä herrasmiestä AHO. **-naiselli|nen** *a.* us. miesmäinen, miesmäisen karkea tms. | E:set liikkeet. Käyttäytyä e:sesti. **-normaali|(nen)** *a.* tavallisuudesta poikkeava, säännötön, luonnoton. | E. henkilö. E. laihuus, puhetapa. E:set olot. E:n suuri, nopeasti. Kehittyä e:sesti. **-oikeudenmukai|nen** *a.* mielivaltainen, puolueellinen, väärä. | E. sopimus. E:suuksien tasoittaminen. **-oikeutet|tu** *a.* jolla ei ole oikeutta jhk; väärä, aiheeton, perusteeton. | Olla e. jhk etuun. E. rangaistus. Joutua e:usti huonoon maineeseen. **-oleellinen** *a.* = seur. **-olennai|nen** *a.* vähämerkityksinen, toisarvoinen, asiaton, mitätön, turha. | Erottaa e. olennaisesta. Kiinnittää huomiota e:siin piirteisiin. Luonnonkuvaus on e:sta A:n tuotannossa. **-onn|i** *s.* huono onni, vastoinkäyminen. | Tuottaa jklle e:ea. Saksalaisilla e:ea itärintamalla. Hävitä e:en vuoksi. **-onnistu|a** *v.* olla onnistumatta, menestyä t. luonnistua huonosti, kärsiä tappio; mennä myttyyn, raueta. | E. valinnassa, jssak työssä. E:i laulajana. Juhlat e:vat. Sadon e:minen. Yritys, joka on tuomittu e:maan. **-onnistun|ut** *a.* E. puku. E:eesti valittu urheilujoukkue. Järjestelyn e:eisuus. E. sukkeluus. **-onnistuma** *s.* epäonnistunut esine t. asia. | Mahdolliset e:t erotetaan onnistuneista valokuvista. **-orgaani|nen** *a.* epäelimellinen. | E. happo. E:set ravinto-, väriaineet. Kalkkikivi on e:sesti saostunut. E. kemia. **-pari** *s.* par. eri pari. | Kengät ovat e:a. **-pari|nen** *a.* E:set sukset 'parina käytetyt erisuuruiset sukset, lyly ja kalhu'. **-parlamentaari|nen** *a.* E. hallitus. Asiaa on ajettu e:silla keinoilla. **-pedagoginen** *a.* Oppikirjan e. laveus. **-persoonalli|nen** *a.* persoonaton. | E:set mielipiteet. Käyttää e:sta kieltä. **-peräi|nen** *a.* epäaito, jäljitelty, väärennetty, väärä. | Raamatun e:set kirjat. E:set tiedot. Tarinan e:syys. **-poliitti|nen** *a.* **1.** = ei-poliittinen. | E. yhdistys, sanomalehti. **2.** poliittisesti epäviisas, harkitsematon. | Olisi tyhmää ja e:sta paljastaa korttinsa jo ennakolta vastustajalleen. **-produktiivinen** *a.* tuottamaton, epätuottelias, hyödytön, hedelmätön. | E. pääoma. [Kirjailija] oli täysin e. viimeisinä elinvuosinaan. **-psykologi|nen** *a.* psykologisesti erheellinen, epäviisas. | E:set käsitykset. Kohdella lasta e:sesti.

epäpuh|das *a.* vrt. likainen, saastainen, siivoton, puhdistamaton. **1.** likaantunut, ryvettynyt, siistimätön; terveydelle vahingollinen, epähygieeninen. | E:taat kädet. Ihon e:taus. E. huone. E. vesi, ilma. Käsitellä ruokatavaroita e:taasti. **2.** muihin aineisiin sekoittunut, muita aineita sisältävä. | E. sokeri, tärpätti. E:taat metallit. Hiilen e:taus. E:taat siemenet, marjat. — *epäpuhtaudet* (vars. kem.) liika- t. sivuaineet. | Kuparissa on 0.5—0.7 % e:tauksia. **3.** väärin muodostettu, virheellinen, viimeistelemätön. | E:taat vokaalit. E. musiikki. Nyrkkeillä e:taasti. Hevonen, joka juoksee e:dasta ravia. Laatan pintaan jää valettaessa e:tauksia. **4.** katala, epärehellinen; siveetön, huono, ruma, sopimaton. | E:taat vaikuttimet, pyyteet. Käyttää e:taita keinoja. E. elämä. E:taat ajatukset. Seurustelun e:taus. **5.** vars. *usk.* saastainen. | E. eläin. Teloittajan e. ammatti. Synnyttäjän kuvitellaan olevan e:tauden tilassa.

epä|pyhä *a.* **1.** jumalaton, syntinen, maallinen. | E. elämä. Ajatusten e:pyhyys. - - pysy erilläsi e:pyhistä ja tyhjistä puheista UT. **2.** pyhittämätön; saastainen. | Pitää lepopäivää e:pyhänä. Itsemurhaajat haudattiin e:pyhään maahan. — Käsitys, että nainen on synnyttäessään e. **-pyöreä** *a.*, vars. *tekn.* par. ei-pyöreä. **-pätev|ä** *a.* kelpaamaton, inkompetentti; pätemätön, paikkansapitämätön. | E. virkaan. Tuomarin e:yys. — Täysin e. väite. **-pä|tö, -töinen** *a. kansanr.* kunnoton, kelvoton, epäkelpo, epatto, mitätön. | Emäntä e:töinen KAL. Äijän seppo tuosta antoi: / kaksi kattilarania / - - / miehestä mitättömästä, / orjasta e:östä KAL. **-raamatulli|nen** *a.* Raamatun vastainen. | E:set opit. Väärä ja e. Marian kunnioittaminen. **-rait|is** *a.*, vars. *kuv.* epäterve, sairaalloinen, nurja, turmiollinen. | E:tiit ajatukset. E. oppi, kilpailu. Lahkolaisten e. toiminta. Herännäisyysliikkeen e:tiit sivuilmiöt. **-reaalinen** *a.* vrt. irreaalinen. | E. kuvaus. E. politiikka. **-rehelli|nen** *a.* vilpillinen, petollinen, kavala, valheellinen. | E. oppilas, velallinen. E. kilpailu. Harjoittaa e:stä ammattia. Rangaista e:syydestä. Toimia, puhua e:sesti. **-ritarilli|nen** *a.* E. kilpailija. Taistelun e:suus. Jätti turvattoman naisen e:sesti keskelle kahakkaa. **-runolli|nen** *a.* runoton. **1.** arkinen, jokapäiväinen, karu, kolkko, proosallinen. | Aseman e. ympäristö. Raitiotievaunun e:suus. [Taiteilija] käsittelee e:sia aiheita. **2.** runoutta ymmärtämätön, runotaidoton. | Kirjailija A:n täysin e. puoliso. Lönnrot piti hämäläisiä e:sina.

epäröi|dä[10] *v.* -ivästi *adv.* -nti[4*] *teonn.* olla kahden vaiheilla, epävarma t. epätietoinen jstak,

horjua puoleen ja toiseen, epäillä, haparoida, hapuilla; empiä, aikailla, siekailla, vitkastella. | Edetä e:iden. E:ivä käytös, puhetapa. Toimia e:ivästi. Tehdä jtak e:imättä, ilman e:imistä. Turhat e:innit. Hetken e:ityäni lupasin täyttää pyynnön. E:i ryhtymästä yritykseen. E:in lähteä. Ei e:inyt rikkoa sanaansa.

epäröijä[13] *tek.* Heikot e:t.

epäröimät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* epäilemätön, haparoimaton; empimätön, aikailematon, siekailematon. | E. ihminen. E. va'taus.

epäselvill|ä, -e *adv.* epätietoisena, epäselvänä. | Olla e. asiasta. Jäin vielä e:e siitä, milloin lähdet. Sanan etymologia on e.

epäselv|ä *a.* us. = hämärä. **1.** samea, sumea, himmeä; vaikea erottaa, epämääräinen; vaikeatajuinen, sotkuinen, sekava. | E. vesi. E. ilma, taivas. E:ät värit. E:iä täpliä, juovia. Ulkohelve on e:ästi 5-suoninen. E. hahmo. Näkyä e:ästi. E:iä muistoja. E:ää mutinaa, sorinaa. Kuului e:iä ääniä. Puhua e:ästi. — E:ät tilit. E. tutkimus. Ajatuksen e:yys. **2.** tietymätön, epätietoinen, epävarma, hämäräperäinen, kyseenalainen. | On e:ää, milloin - -. Mitään e:yyttä kysymyksestä ei ole. Puuhailla e:issä asioissa.

epä|siisti *a.* likainen, siivoton, siistimätön, epäpuhdas; karkea, sopimaton. | E. nainen. E. vaatetus, talo. E:siisteyden tuoksu. E. puhe. **-sikiö** *s.* vrt. epäluoma, -muodostuma, sekasikiö. **1.** säännöttömän t. viallisen sikiönkehityksen johdosta kokonaan t. suureksi osaksi ruumiillisesti epämuodostunut eläin t. ihminen. | Kaksipäinen e. Synnyttää e:itä. Siinä istui e. kallistellen suurta päätään ja huitoen käsiään TOPPILA. — *Kuv.* Kirottu sinä, kelvoton ... e.... isäsi häpäisijä AHO. **2.** luonnoton olio t. asia. | Sairaan mielikuvituksen e:t. Antiikkinen kiekonheitto poistettiin e:nä olympiakisojen ohjelmasta. **-siveelli|nen** *a.* siveetön, säädytön, sopimaton, irstas, rietas, rivo, epäpuhdas. | E. julkaisu, teko. Harjoittaa e:syyttä. **-soin'tu** *s.* dissonanssi, riitasointu. **1.** *mus.* sointumaton sävelyhtymä. | Korvia särkevä e. Iski pianosta pari e:tua. B. käyttelee e:tujaan loogillisesti, tekemättä niistä itsetarkoitusta. **2.** *kuv.* ristiriita(isuus), vastakkaisuus, erimielisyys. | Sisäiset e:nut. Näytelmä päättyy järkyttävään e:tuun. Lapsi sovitti kaikki perheen e:nut. **-sointui|nen** *a.* epä-, disharmoninen. **1.** vars. *mus.* E. musiikki, laulu. Äänten e:suus. **2.** *kuv.* ristiriitainen, epäsopuinen, erimielinen. | E:set värit. Seuraelämän e:suudet. Ruumiin ja sielun e. yhdistelmä. - - vain ihminen sokeudessaan oli e., onneton, särkynyt KOSKENN. **-sopiva** *a.* par. sopimaton. **-so'pu** *s.* eripuraisuus, erimielisyys, (risti)riita, kiista, tora. | Olla e:vussa jkn kanssa. Joutua e:puun. Herättää e:pua naapureitten välillä. Tämä oli törkein e., mitä nuorella parilla vielä oli ollut SILL. **-sopui|nen**, -sa *a.* eripurainen, erimielinen, (risti)riitainen, torainen. | E:set veljekset. E. yhdistys. E:sa perhe-elämä. **-sosiaalinen** *a.* epäyhteiskunnallinen, asosiaalinen. | E. henkilö. **-sotilaalli|nen** *a.* E. talonpoikaisjoukko. Moittia e:sesti päällikköään. **-sovinnai|nen** *a.* (tav. positiivisesti) epätavallinen, omaperäinen, itsenäinen, ennakkoluuloton, rohkea. | Nuori, e. psykologi. E:set ajatukset. Rohkea ja e. kirja. — Kauhistuttaa opettajia e:silla tavoillaan. **-suh|de**, -ta *s.* väärä suhde, suhteettomuus; epäkohta. | Hintojen keskinäinen e. Tuotannon ja kulutuksen e:ta. Räikeä, huutava e. Palkkio, joka on e:teessa suoritettuun työhön. Olisi vaikea ymmärtää sellaista e:detta, että sielu syntyisi aineesta. Tasoittaa e:teet. Karttaa sellaista e:taa, että - -. **-suht|ainen**, -einen *a.* väärässä suhteessa oleva, suhteeton; nurja, nurinkurinen. | E. rakennus. Taistella e:aista ylivoimaa vastaan. Tapahtumat saivat ajatuksissa e:aiset mitat. Omaisuus on e:aisesti jakautunut. Ruumiinosien e:eisuus. Yhteiskunnallinen e:aisuus. **-suomalai|nen** *a.* E:set luonteenpiirteet. E. kulttuurityö. Kielen e:suudet. E. lauserakenne. Sanajärjestys e:sesti käänteinen. **-suope'a** *a.* epäsuotuisa, -edullinen, haitallinen, vahingollinen; nurja, karsas, tyly, töykeä, ynseä. | Neuvotteluille e:at olosuhteet. Esittää asia e:assa valossa. Suhtautua jhk e:asti. Onnetar osoitti e:uttaan meitä kohtaan.

epäsuor'a *a.* **1.** välillinen. | Katosta heijastuva e. valaistus. Taloon on e. puhelinjohto. Lämmitys tapahtuu e:asti vesiputkien välityksellä. Ampua e:alla suuntauksella. Vientipalkkiot saattavat olla myös e:ia, so. veron- ja tullinpeєruutuksia. Uutinen, joka perustuu e:iin tietoihin. — *Kiel.* Sanajärjestys on e. eli käänteinen, kun predikaatti on ennen subjektia. Puhujan lausuman esittämistä johtolauseelle alistettuna sanotaan e:aksi kertomatavaksi. — *Fil. mat.* Väitteen todistaminen e:asti, so. näyttämällä toteen, että sen vastakohta on mahdoton. **2.** kiertäen, "kautta rantain" liikkuva t. esitetty, pääasian vältellen ilmaiseva. | Ironia on e:aa pilkkaa. A:n vastaus oli e. kielto. Tunnusti e:asti tekonsa. Arvostelu, jossa paljastetaan e:asti teoksen heikkoudet. Antoi e:asti tietää, että - -. **3.** valheellinen, vilpillinen, epärehellinen. | Sanomalehtien e. kirjoittelu. Tunnustaa e:uutensa.

epä'suosio *s.* Olla jkn e:suosiossa. Joutua tovereiden e:suosioon. **-suosiollinen** *a.* T. oli e. ihailijoilleen. **-suotui|nen**, -sa *a.* epäsuopea, -edullinen, haitallinen, vahingollinen, huono, paha, ikävä. | E. sää, kesä, enne. Olosuhteiden e:suus. E:sa arvostelu. Saada jstak asiasta e:sia tietoja. Ajan henki oli kirkolle e:sa. Huhut vaikuttivat e:sasti yrityksen onnistumiseen. **-symmetri|nen** *a.* jota ei voi jakaa kahteen samanlaiseen puoliskoon, asymmetrinen; epämukainen. | E. käyrä. Rakennusten e. ryhmittely. Kampelalla on e. ruumis. Kuvioiden e:syys. Paine on e:sesti jakautunut. **-sympaatti|nen** *a.* epämiellyttävä, -mieluinen, vastenmielinen. | E:set naapurit. **-systemaatti|nen** *a.* järjestelmätön, epäjohdonmukainen. | E. tutkimus. E:set opinnot. Esityksen e:suus. **-säädylli|nen** *a.* säädytön, sopimaton, siveetön, irstas. | E:set nautinnot. E:stä puhetta.

Nuoruuden e:syydet ja hurjastelut.
epäsäännölli|nen *a.* säännötön. **1.** tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, epäluonnollinen. | E. vartalo. E. synnytys. E:sesti kasvanut puu. E:set verbit. Tykinputken kierteissä olevat e:syydet. **2.** vaihteleva, muunteleva, satunnainen. **a.** muodoltaan epämääräinen, mielivaltainen. | E:siä juovia, kohoamia. Sieni, jolla on e. lakki. Työhön käytetään e:siä kiviä. Halkeilla e:sesti. Pähkinät ovat e:sesti munan muotoisia. **b.** vakiintumaton, epävakaa, häilyväinen, haihatteleva. | E:set tavat. Viettää e:stä elämää. Vientimme on e:sempää kuin koskaan ennen. **c.** eripituisten aikajaksojen kuluttua uusiutuva. | E:set kuukautiset. Sydän lyö e:sesti. Muikkukannan e. uusiutuminen. Aterioida e:sin väliajoin. Käydä koulua e:sesti. **3.** sekava; hajallaan oleva, järjestyksetön. | Asemakaavan e:syys. Puita on istutettu e:sesti pihamaalle.
epä|säätyinen *a.* avioliitosta: eri säätyihin kuuluvien henkilöiden keskinen. | Mesallianssi eli e. avioliitto. **-tahdissa** *adv.* huonossa t. väärässä tahdissa. | Marssia e. **-tahtimoottori** *s. tekn.* yksi- t. useampivaiheinen vaihtovirtamoottori, jonka roottori pyörii kenttää jonkin verran hitaammin, asynkronimoottori. **-taiteelli|nen** *a.* E. henkilö. E. taulu. Kitaraa pidetään yleisesti e:sena soittimena. **-tajui|nen** *a.* tajuton. | - - tuntoni e:silla alueilla en varmaankaan pitänyt koko juttua minään SILL. **-taloudelli|nen** *a.* epäkäytännöllinen, taloudellisesti epäedullinen, kannattamaton, tappiota tuottava. | E. yritys. Karjan e. ruokinta. Viennin e:suus. Kone toimii e:sesti. **-tapa** *s. par.* huono tms. tapa. **-tark|ka** *a.* **1.** epätäsmällinen. **a.** todellisuudesta jssak määrin poikkeava: summittainen, ylimalkainen; epäluotettava, virheellinen, erheellinen. | E:at numerot. E. tilasto. E. punnitus, mittaus. E:asti lasketut hinnat. Ajankohdan e. määrittely. Havaintojen e:kuus. Käännöksen e:kuudet. E. selostus, kuvaus jstak asiasta. **b.** virheitä tekevä, virheellisesti toimiva. | Olla töissään e. E:at havaintovälineet. **2.** tarkkaamaton. | Aistimet e:koina suunnattomasta ilosta. Koira leikkii e:kana lasten kanssa. **-tarkoituksenmukai|nen** *a.* E. koneisto. E. toiminta. Asetuksen e:suus. Käyttää aikansa e:sesti.
epätasai|nen *a.* **1.** syvennyksiä, kohoamia sisältävä, karhea, karkea, rosoinen, kuoppainen; kivinen, töyryinen, mäkinen, notkelmainen. | E. paperi, lattia. E. jää. Mineraalin e. särkymispinta. E. silaus. Vuoteen e:suus. E. pelto. Maaston e:suudet. **2.** muodoltaan, laadultaan, toiminnaltaan tms. epämääräinen, epäsäännöllinen, vaihteleva(inen), kirjava, epävakaa. | E:set rakeet. E:sta lankaa, kangasta. Väriltään e:set hedelmät. Voin e. laatu. Tuottaa e:sta tavaraa. E. metsikkö. E. esitys, näyttely. Kirjailijan e. tuotanto. Työn e:suus. Yhteiskunnalliset e:suudet E. liike. Koneen e. käynti. Sydämen e:set lyönnit. Valtimon e:suus. Hengittää e:sesti. Kulua e:sesti. Kovin e:sesti lankeevat täällä hengen lahjat KIVI. — *Erik.* häilyvä, huikentelevainen. | Luonteen e:suudet. Mieleltään e. nuorukainen. **3.** voimasuhteiltaan kohtuuton, epäsuhtainen, suhteeton. | Joutua e:seen taisteluun. Hevospari vetää e:sesti. | Se oli e. pari. Poika paksu, ahvenhartiainen savenvääntäjä, tyttö pieni, solakka LINN. **4.** luvuista: pariton t. joihinkin muihin lukuihin kuin täysiin kymmeniin, satoihin jne. t. esim. sadan kokonaiseen neljännekseen päättyvä;)(tasainen, pyöreä. | Pyöristää e:set hinnat. E:selle summalle kirjoitettu vekseli. — *Mus.* Tahti jakautuu e:sissa tahtilajeissa kolmeen samansuuruiseen osaan.
epä|tasaisuusaste *s. tekn.* nopeudeltaan vaihtelevan koneen suurimman ja pienimmän pyörimisnopeuden välisen erotuksen suhde sen keskikierroslukuun. **-tasaluku** *s. par.* pariton luku. **-tavalli|nen** *a.* tavaton, epäsäännöllinen, poikkeuksellinen, erikoinen, harvinainen, kummallinen, omituinen, outo. | E. ihminen. E:set lahjat. E. ase, kulkuväline. E. koko. E. menettelytapa. E:set olosuhteet. E:sen pieni, korkea. E:sen kypsä esikoisteos. **-terve** *a.*, vain *kuv.* sairaalloinen, rappeutunut; nurja, järjetön, turmiollinen, mätä, epäraitis. | E. haaveilu, aistillisuus. E:et kuvitelmat. — E. kilpailu, politiikka. E. kehitys. E:et virtaukset. Käyttää e:itä keinoja. **-terveelli|nen** *a.* E. ilmasto. E:set juomat. Talouselämälle e. maakeinottelu. — *Leik.* vaarallinen. | On e:stä olla paikassa, jota konekiväärin suihku lakaisee. **-tieteelli|nen** *a.* E:set kokeet. Teoksen e:syys. Esittää tutkimuksen tuloksia e:sesti ja helppotajuisesti. **-tie|to** *s.* tietämättömyys, epätietoisuus. | Jäädä e:toon jstak. Ja täälläkö meidän pitää istua e:dossa kaiken aikaa? CANTH. Mutta siinä [virkamiehen elämässä] ei ole - - e:toa päämäärästä ja palkkiosta AHO. — Harv. *a:sesti* tietämätön, tyhmä. | Hullu kiittää vaimoansa, e. lapsiansa SL. **-tietoi|nen** *a.* tietämätön, tietymätön, epävarma, epäselvä. | E. jstak. V. oli e., mihin hän lähtisi. Kukaan ei jäänyt e:suuteen siitä, kenestä oli kysymys. Hapuilla e:suudessa. — E. asia, ratkaisu. E:set kustannukset. Lähteä e:sille teille. Turvautua e:sissa tapauksissa arpaan. On e:sta, kuka tulee presidentiksi. **-tiivi|s** *a.* hohkainen, kuohkea, löysä, hatara, läpäisevä. | E:stä ainetta. E. seinä, korsu. Venttiilin e:ys. Ikkuna on e:isti suljettu. **-todelli|nen** *a.* kuviteltu, mielikuvituksellinen, satumainen, perätön, valheellinen. | E:set unelmat. Mielikuvien e:suus. E. tarina. [Kirjailija] liikkuu e:sessa ihannemaailmassa. Näyttää, tuntua e:selta. Aamuyön e. valaistus JOTUNI. **-todenmukai|nen** *a.* E. olettamus. Kertomuksen e:suus. **-todennäköi|nen** *a.* E. selitys, päätelmä. Ei ole lainkaan e:stä, että yritys onnistuisi.
epätoivo *s.* **1.** toivottomuus (ei aina passiivisen alistuva). | Olla e:n partaalla. Häilyä toivon ja e:n vaiheilla. Olla e:ssa jstak. Joutua, langeta e:on. Tapaus saattoi minut e:on tulevaisuuden suhteen. — *Kuv.* E:n yö, syvyys. - - irvistelevä e. on vienyt minut kuilun partaalle KATAJA. Se [mielenliikutus] paljastaa Yrjölle tytön e:n rotkojen synkät syvyydet KARHUM. **2.** ikävyyksien, vaikeuksien aiheuttama kiihty-

mystila. | Kuninkaan päättämättömyys saattoi hänen neuvonantajansa joskus ihan e:on. Olen siitä e:issani 'tavattoman pahoillani'. Taistella e:n vimmalla. Tyttö lakaisi e:n vimmalla 'vimmatusti'.

epätoivoi|nen *poss.a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** epätoivoon vajonnut, epätoivoa osoittava, lohduton, masentunut, vimmattu; vrt. toivoton. | Emäntä oli jo aivan e., kun vieraita ei alkanut kuulua. E. taistelu, vastarinta. Puolustautua e:sesti. E:set yritykset. Viimeinen e. ponnistus. Purskahtaa e:seen itkuun. Toivottomat olosuhteet aiheuttavat e:sia tekoja. Oi Jumala, Jumala, e:sin käsin kohotan luoksesi kalpeitten aamujeni sanomattoman tuskan WALTARI. **2.** epätoivoa herättävä, toivoton, auttamaton, mahdoton. | E:set raha-asiat. Sellaisten tukkien uittaminen on katsottava e:seksi.

epä|tosi *a.* kuviteltu, valheellinen, väärä, epätodellinen. | E:todet puheet. Uskoa e:totta. E. ihminen. Taivaan tuokion kestävä värileikki - - kuvastuu vesissä vielä itseäänkin e:todempana ja hämärämpänä LEHT. **-toverillinen** *a.* Koulu, jossa vallitsee e. henki. **-tuottelias** *a.* tuottamaton, epäproduktiivinen. **-tyydyttävä** *a.* tyydyttämätön, ala-arvoinen, kelvoton, kehno, huono. | E:t asunto-olot. Messuhalli on konserttisalina akustisesti e. Tieteellisesti e. tutkimus. Venttiilit toimivat e:sti. **-tyydyty|s** *s.* par. tyytymättömyys, tyydyttämättömyys. | E:ksen tunne. **-täsmälli|nen** *a.* tav. = epätarkka. | E. hutilus. E:set mittaukset. Sanonnan e:syys. **-täydelli|nen** *a.* vaillinainen, vajavainen, puutteellinen. | Sikiön e. pääkoppa. E. teos. E. lause, päätelmä. E. palaminen. Koemenetelmän e:syys. Tämä e:syyksien maailma. Puhua jtak kieltä e:sesti. **-urheilijamai|nen** *a.* E. käytös. Heittäytyä e:sesti kilpatovereittensa tielle. **-usko** *s.* luottamattomuus, epäluottamus, epäluulo, epäily, "uskonpuute". | Minussa heräsi e. A:n sanoihin. Tässä rajussa pessimismissä - - ei voi olla näkemättä e:a itse elämän ytimeen KOSKENN. — *Usk.* kristinopin totuuksien epäileminen t. niiden kieltäminen. | Taistelu uskon ja e:n välillä. Kuolla e:ssa. - - niin ettei perkele, maailma ja oma lihamme pettäisi eikä viettelisi meitä e:on, epätoivoon ja muihin suuriin synteihin ja paheisiin KATEK. **-uskoi|nen** *poss.a.* E:set kuulijat. Suhtautua jhk asiaan e:sesti. Mies uteli e:sena puuhiani. — *Usk.* E. sielu, sydän. - - ojenna kätesi ja pistä se kylkeeni, äläkä ole e., vaan uskovainen UT. **-uskottav|a** *a.* Romaanin e. juoni. Uuden opin e:uus. Puhua e:asti. **-vaka|a,** -inen, -va *a.* vaihteleva, muunteleva, vakiintumaton, epävarma, epäluotettava. | E. ilmasto, sää. Seistä e:vana. E:inen vene, teline. E. moottori. Asiakirjojen e. nimistö. E:va terveys. E:at hinnat, markkinat. Olojen e:isuus. Etelä-Amerikan valtioiden e. suhtautuminen silloiseen kansainliittoon. E:inen on onnen ratas SL. — *Fys.* labiili. | Kappaleen tasapainoasema on e., kun sen painopiste on tukipisteen yläpuolella. — *Erik.* huikenteleva, haihatteleva, häilyväinen, oikullinen. | E. ylimystö. - - kaksimielinen mies, e. kaikilla teillään UT. E. käytös, elämä. N.N:n räiskyvään iloisuuteen on tullut jotakin e:ata ja kyynillistä. Kansanjoukot osoittavat suosiotaan e:isesti. **-valmi|s** *a.* keskeneräinen, puolivalmis, -tekoinen. | E. rakennus, kirjelmä. Olla e:uden tilassa. **-vanhurskas** *a.* syntinen. | E. elämä. **-vapa|a** *a.* vrt. epäitsenäinen. **1.** alistus- t. riippuvaisuussuhteessa oleva, riippuvainen. | E:at talonpojat. E. ihmistahto. Tehdä e:ata työtä. Valtiollinen, taloudellinen e:us. Olla e:uden tilassa. — *S:sesti.* Vapaat ja e:at. **2.** vaikutusten alainen; ujosteleva, pingottunut, kömpelö. | E. kirjailija. E. maalaustapa. Runo, joka on e:asti sepitetty. — A. oli aina seurassa e. Käyttäytyä e:asti.

epävarm|a *a.* **1.** tietämätön, tietymätön, epätietoinen, epäselvä, epämääräinen, kyseenalainen, hämärä. | Olla e. jstak asiasta. Jäin e:uuteen, kumpi on oikeassa. E:at rajat. E. asia, käsite. E:at tekijät. Taistelun tulos näyttää e:alta. Siitä ei ole pienintäkään e:uutta. On e:aa, milloin taas tapaamme. **2.** epäröivä, haparoiva, hapuileva; empivä, aikaileva; arka, pelokas. | E. mies, luonne. E. katse. E:at askelet. E:uuden tunne. Empiä e:ana. Olla käytöksessään e. Puhua e:alla äänellä. Katsella e:asti ympärilleen. **3.** vaihteleva, häilyvä, epävakaa; epäilyttävä, epäluotettava. | E:at ajat. Sään e:uus. E. terveys. Lihasten e. toiminta. E. kansansuosio. E. jalostustapa. E:at kohtalon polut. Olla e:alla pohjalla. Aseen hana on e:asti vireessä.

epä|varsinainen *a.* toisarvoinen, -luokkainen, sekundäärinen. | Sanan käyttö e:varsinaisessa merkityksessä. **-vartinen** *a. fys.* E. vipu 'vipu, jonka varret ovat eripituiset'. **-vieraanvarai|nen** *a.* Kohdella matkustajia e:sesti. **-viihtyisä** *a.* E. asunto. **-viihtymys** *s.* viihtymättömyys. | Tuntea e:tä jkn seurassa. **-viisa|s** *a.* ajattelematon, harkitsematon, varomaton, tyhmä. | E. politiikka. E:at hinnankorotukset. Menetellä e:asti. Olisi e:sta ryhtyä sotaan. **-viralli|nen** *a.* E. maailmanennätys. E. vierailu. Valuuttakurssien noteeraus e:sesti. **-vires|sä,** -een *adv.* väärin viritettynä, väärässä virityksessä. | Piano on e. Joutua e:een. — *Kuv.* alakuloisesta tms. mielialasta, tunnelmasta. | Pojat ovat e. häviönsä johdosta. **-virei|nen** *a.* E:set kielet. Soittaa e:sesti. — *Kuv.* E. tunnelma. **-yhdenmukainen** *a.* Maantieteellisesti e. alue. **-yhteiskunnalli|nen** *a.* epäsosiaalinen, asosiaalinen. | E:set aatteet. **-yhtenäi|nen** *a.* eriaineksinen, sekalainen, kirjava, epähomogeeninen, heterogeeninen. | E. vaatetus. E. kasviheimo. E. kehitys. Joukot on e:sesti aseistettu. **-yhtälö** *s. mat.* kaksi erisuuruisiksi merkittyä jäsentä sisältävä lauseke, esim. $a < b$.

epäy|s[64] *teonn.* < evätä. | Saada e. pyyntöönsä. Aloin kyllästyä vaimon e:ksiin ja selityksiin.

epäystävälli|nen *a.* epäsuopea, nurja, karsas, ynseä, tyly, töykeä. | E:set sanat. Emännän e:syys. Suhtautua e:sesti vieraisiin. Kylmä, e. juhannus.

epäämät|ön[57] *kielt.a.* (< evätä 2) kiistämätön, kieltämätön, ilmeinen, selvä, varma, ehdoton. |

E. tosiasia, todistus. E:tömät tiedemiehen lahjat. E:tömän selvää. On e:öntä, että voitamme. E:tömästi paras H:n näytelmistä. Passi, josta passinhaltijan kansalaisuus e:tömästi käy selville.
epäävästi *adv.* eväten, kielteisesti. | Vastata e. Suhtautua e. tarjoukseen.
erak|ko[2*] *s.* **1.** täydellisessä yksinäisyydessä Jumalaa palvellen elävä askeetti, eremiitti, anakoreetti. | Simeon e. Kirkon alkuaikojen e:ot. **2.** muiden seuraa karttaen (omiin harrastuksiinsa antautuneena) elävä henkilö. | Työn, rauhan e. Luonnontutkijae. - - korven e., puoli hassu mies KARHUM. Elää e:kona maailmassa. Nyt etähällä metsätorpassain / ma yksin e:kona elän vain LEINO. **3.** muista eristäytynyt eläin. | Mäyrä on luonteeltaan e. Koirassorsat elävät sulkasadon aikana e:koina tiheissä kaislikoissa.
erakko|ampiainen *s. el.*, tav. *mon.*)(yhteiskunnittain elävät ampiaiset. **-elämä** *s.* Yksinäinen e. Viettää e:ä. A:n e:ä ei häiritse kaupungin melu.
erakkoi|nen[63] *a.* erakolle ominainen, yksinäinen, syrjäinen, hiljainen. | E:set elämäntavat. - - Suomen runouden e. korpi TARK.
erakkola[14] *s.* erakon, erakoiden asunto. | Valamon e:t.
erakko|luonne *s.* Julkista elämää vierova e. Suomalaisten e. **-luostari** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* E. itsensäkidutus. Minkki on luonteeltaan e. Yksinäinen, e. metsä. **-maja** *s.* **-mehiläinen** *s. el.* vrt. erakkoampiainen. **-munkki** *s.* **-rapu** *s. el.* = erakkoäyriäinen. **-siirtola** *s.* **-äyriäinen** *s. el.* kymmenjalkaisia äyriäisiä, jotka käyttävät pehmeän takaruumiinsa suojaksi tyhjiä kotilonkuoria; *syn.* erakkorapu.
erakkuu|s[65] *s.* erakkona olo. | Henkinen e. Omassa e:dessaan elelevä runoilija. Mies kärsii e:destansa yhtä paljon kuin nainen.
erakoitu|a[1*] *v.* tulla erakoksi, erakkomaiseksi. | E:nut taiteilija, luonne.
erannainen[63] *a. mer.* suunnasta: magneettisen meridiaanin mukainen, tosisuunnasta poikkeava. | E. suunta, itä.
eranto[2*] *s. fys. mer.* magneettisen ja tähtitieteellisen meridiaanin välinen kulma, deklinaatio.
erata[34*] *v.* ks. erkanee.
erehdy|s[64] *s.* (*murt.* ja *ylät.* erhetys) vrt. erhe. **1.** virhe, hairahdus, harhaisku, -askel, lapsus. | Muistin e. Poliittinen e. Tehdä e. Laskelmissa tuli e. Matka oli suurin e:kseni moniin vuosiin. Olisi kohtalokas e., jos - -. Korjata e:ksensä. Sattuneet e:kset oikaistaan. — *Yhd.* asia-, kirjoitus-, mitta-, muistie. **2.** väärä havainto t. käsitys, harhaluulo. | Huomasi olleensa e:ksessä pitäjän oloista. On karkea e. olettaa, että minä luovun sanastani. | "Näin teidän ensi kerran!" — "E., isäntäni." KIVI. **3.** epähuomio, huomaamattomuus. | Otti e:ksessä väärän lakin. Happomyrkytyksiä tapahtuu e:ksestä vielä verraten usein. - - hän sai vain silloin tällöin e:ksen kaupalla kaikkein tyhmimpiä ahvenia PAKK.
erehdys|laukaus *s.* erehdyksessä tapahtunut laukaus, harhalaukaus. **-merkki** *s.* sähkötettäessä ja viittoilumerkinannossa käytetty merkki, joka osoittaa, että lähettäjä on tehnyt virheen ja aikoo sen korjata. **-muo|to** *s.* erehdykseen perustuva muoto. | Kielen e:dot.
erehdytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* (< erehtyä) harhauttaa, eksyttää, pettää. | E. viranomaisia. E:ävät tiedot. Vanha latu e:i hiihtäjää. Meitä e:ääkseen mies oli kääntyvinään takaisin. Sisarukset muistuttavat e:ävästi toisiaan. Nimet ovat e:ävästi toistensa kaltaiset. Kovennettua pronssia sanotaan e:ävästi teräspronssiksi.
erehtymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* hairahtumaton, luotettava, tarkka, varma, ehdoton. | Kukaan ei voi olla e. E. silmä. Iskujen e. täsmällisyys. Paavin, Raamatun e:tömyys. Lausua arvostelunsa e:tömästi. Hän ampuu e:tömän tarkasti.
erehtyväi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* erehtyvä, hairahtuvainen, vajavainen. | E. ihminen. Tiedän e:syyteni. E:siä ovat kaikki Eevan lapset SP.
ereh|tyä[1*] *v.* (*murt.* ja *ylät.* erhettyä) hairahtua, hairahtaa. **1.** tehdä erhe, virhe; langeta jhk pahaan, rikkoa. | E. laskussa, mitatessa. E. nollan käytössä. E:dyimme siinä, että - -. Silmäni ovat e:tyneet. Kello, joka ei e:dy koskaan. Pappi nuhteli e:tyneitä. **2.** tehdä väärä valinta t. arviointi; arvioida t. käsittää väärin. | E. paikasta, ajasta. E. toiveissaan. Perämies ei e:tynyt suunnasta. Olet e:tynyt miehestä. Kaikki e:tyivät tyttöä sääliessään. - - te e:dytte itsenne suhteen AHO. **3.** ryhtyä t. antautua jhk epähuomiossa, tahtomattaan, "haksahtaa". | E. paatokseen, naurettavaksi. Tyttö e:tyi hymyilemään. Unta aivan e:tyy pitämään totena. Toivottavasti kukaan ei e:dy niitä ostamaan. E:tyivät tuomi ja pihlaja uudelleen kukkimaan AHO. **4.** *harv.* eksyä, harhautua. | E. polulta. Karhu e:tyy harvoin niille tienoille.
eremiitti[4*] *s. harv.* erakko.
erey|s[64] *s. murt.* erehdys. | Taisi tulla e. AHO. Jopa sinä olet suuressa e:ksessä KAUPPISH.
ergi[4] *s. fys.* tieteellisen absoluuttisen mittajärjestelmän työyksikkö. — *Yhd.* kilo-, megae.
erhe[78] *s.* **1.** = erehdys 1. | Poliittiset e:et. Kirjoitukseen tullut e. jäi korjaamatta. Kompassin tekemää e:ttä sanotaan eksymäksi. — Vars. *ylät.* rikkomus, hairahdus, synti. | Rakkauden e. Ihminen on e:en orja. Sovittaa e:itään. Unohtaa jkn e:et. - - yksin e:es kätket ja yksin kyyneles itket KOSKENN. **2.** = erehdys 2. | Silmien e. — kangastus. Kuuloe. Päätelmä perustuu e:eseen.
erheelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* virheellinen, väärä, paikkansapitämätön. | E. ajatus, käsitys. E:set tiedot. E. teko. Arvostelma on sikäli e., että - -. Oletin e:sesti, että selviydyn työstä. Huomata elämänsä e:syys.
erhe|havainto *s.* erheellinen havainto. **-|tie** *s.* harhatie. | Eksyä e:teille.
erhet|tyä[1*] *v. murt.* ja *ylät.* = erehtyä. | - - puhuessani Nummisuutarien menekistä e:yin joteskin KIVI. - - älä suo mun e., / anna ääntäs seurata! VK[V].

erhety|s[64] *s. murt.* ja *yläť.* = erehdys. | Langeta e:ksiin. Antaa e:kset anteeksi. Estää e:sten tieltä. Hän kaipasi pois täältä, pois tästä e:sten maailmasta JOTUNI. | E:kset kuka ymmärtää? Anna anteeksi minun salaiset syntini VT. — On suuri e. pitää K:ta tyhmänä. | "Viljannin linna vaarassa!" — "Se on e. ja väärä viesti!" KALLAS.

eri I. *a. taipum.* **1.** erillinen, erityinen; joskus: oma, itsenäinen, toinen;)(yksi, sama, yhteinen. a. attr:na. | Kolme e. osaa. E. kappaleet. E. suunnalla, suunnalle. Kaikilta e. puolilta. E. maat, kaupungit. Kappeli erotettiin e. [= omaksi, itsenäiseksi] seurakunnaksi. E. kulttuuripiirit. E. kansat, lahkot, joukkueet, ikäluokat. E. miehet käskevät, ja e. miehet tottelevat. Joka kerralla e. mies. E. sukupuolta. E. aistimet. E. talot, huoneet. Eriväriset e. lokeroihin. Kaikki e. työkalut. Teoksen e. painokset. Kukin anomus e. asiakirjana. E. lähteistä saadut tiedot. E. tekijät. Kirjaimille annetaan e. arvoja. E. ammatit. E. miehillä e. tehtävä. On aivan e. [= toinen] asia opettaa toista ja tehdä itse. E. [= toinen] kysymys on --. E. luvatta. Ilman e. pyyntöä. E. tavat kuin meillä. E. tavoin sidotut. Tekisin e. lailla 'toisella lailla, toisin'. Ovat e. mieltä. E. kerroilla. Kahtena e. aikana. Kellot näyttävät e. aikaa. — Erityisissä sanontatavoissa ja sananlaskuissa. | Lapset ovat e. isää 'saman äidin, mutta eri isän lapsia'. Pojat ovat kuin e. puusta veistetyt 'aivan erilaiset'. Matti onkin e. maata [= erilainen; parempi t. huonompi] kuin me muut. A. oli tapauksen jälkeen kuin e. mies 'kokonaan muuttunut'. Ovat e. leivissä 'pitävät eri taloutta, kuuluvat eri talouksiin'. Vetävät e. köyttä 'toimivat erimielisesti, eri suuntiin, toisiansa vastaan'. E. tupa, e. tapa SL. E. maa e. elämä, e. lintu e. ääni SL. Ne ovat e. miehet, jotka muuraavat, ja e. miehet, jotka ruukkia kantavat SP. **b.** *harv.* predikatiivina. | Kumpikin retki suuntautui itään, mutta matkan pää oli e. Ja e. se on talonpojan sääty ja palvelijan, suuresti e. KOJO. E. niist' on puhua suulla / ja niille päästä e. HELLAAKOSKI. **2.** *ark.* tehostavassa merk:ssä: aika, aikamoinen, aimo, täysi. | E. raukka, epeli. Tuo Pekka on e. otus. E. elämä, metakka, peli, leikki. Siitä tulee e. urakka. Pitivät e. käräjät. No ei se nyt niin e. kumma ole. Joka mies on sotamies, mutta merimies on e. mies SP. — *eri tavalla, eri käskystä* erittäin paljon, viljalti, kovasti. | E. tavalla työtä. S:in vähän e. tavalla. Löisin Mattia, täräyttäisin e. tavalla. Kalaa tuli e. käskystä. Sinua on jymäytetty [= petetty] e. käskystä. **II.** *adv.* **1.**)(yhtä; yhden, saman. | E. korkeat, laajuiset. E. suuri eri aikoina. Teräsnauhat karkaistaan e. koviksi. Kaksi e. kirkasta punaista väriä. E. tiheästi kirjoitetut. Eri suorituksissa on vaiheita e. verran. E. kaukana maasta. Ennättivät e. pitkälle. **2.** *ark.* suurentelevasti, liioittelevasti: erittäin, tavattoman, hurjan. | E. hieno mies. E. upea turkki. Tuntui e. juhlalliselta. E. hassua. E. pontevasti. E. mielelläni menisin. Satoi e. paljon. **3.** *eri poikki* (ark.) aivan poikki, irtopoikki. | Jalka onkin e. poikki. On pitänyt leikata e. poikki.

eri- yhd:ojen alkuosana erillisyyttä, erilaisuutta osoittamassa;)(saman-, yhden-, yhtä. Esim. eripaksuiset)(samanpaksuiset, yhtä paksut; erisuuruiset)(saman-, yhdensuuruiset, yhtä suuret. Kirjoittamistapa: eri pitkä, eri kova, eri kylmä, eri punainen jne., siis ⌢, mutta eripituinen, erikovuinen, erinäköinen jne., siis ⌣.

eri|aiheinen *a.* -aiheisuus *omin.* E:aiheisia kertomuksia. Kaksi e:aiheista juhlapäivää. **-aikai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.**)(samanaikainen, yhdenaikainen. | E:set tapahtumat. Vieraat saapuivat e:sesti. Löytöjen e:suuden perusteella. **2.** *tekn.* → epätahtinen, asynkroninen. **-ainei|nen** *a.* -suus *omin.* Talousesineet ovat e:sia: puisia, metallisia, lasisia jne. — Kolme e:sta kirjoitelmaa. **-arvoi|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia sotilashenkilöitä. E:set nuotit. E:set tehtävät. Näennäinen e:suus. **-astei|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia kulttuurimuotoja. Huonokuuloisuutta esiintyy e:sena. E:set tuomioistuimet. E:set lämpötilat, kulmat, yhtälöt. — *Kiel.* Sanan e:sia muotoja. **-asui|nen** *a.*, vars. *kiel.* -suus *omin.* E:set [= äänneasultaan erilaiset] muodot, jotka palautuvat samaan alkumuotoon. **-avioi|nen** *a.* -suus *omin.* E:set lapset 'aviopuolisoiden aikaisemmasta avioliitosta syntyneet lapset'. **-emi|nen** *a. kasv.* -syys *omin.*)(yhdiseminen. **-heimoi|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia kansoja. E:sta väkeä. **-hetei|nen** *a. kasv.* -syys *omin.*)(yhdisheteinen. **-hintai|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia kankaita. **--ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* E:set henkilöt, talot, valtakunnat. Kerrostumien e:syys. Runokieltä, jossa on vierekkäin e:siä muotoja. — *Metsät.* E. metsikkö 'metsikkö, jossa puut ovat eri-ikäisiä';)(tasaikäinen metsikkö. **-jaksoi|nen** *a. fys. tekn.* -suus *omin.* E:set värähdysliikkeet, sähkövirrat, jännitteet. **-kaliberi|nen** *a.* E:set tykit. **-kaltai|nen** *a.* -suus *omin.* erilainen, erilaatuinen. | E:sia kerrostumia. Mitkä e:set elämykset [on] eletty! AHO. **-keski|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* sellaisista, joilla on eri keskipiste; *syn.* eksentrinen;)(samakeskinen; vrt. epäkeskinen. | E:set ympyränkaaret, pallot. **-kestoi|nen** *a.*, vars. *fon. mus.* -suus *omin.* kestoltaan eripituinen. | E:set äänteet. Iskualat ovat e:set. — *Tal.* E. työ 'työ, jonka suoritusnopeus vaihtelee valmistettavan esineen laadun ja koon mukaan'. **-kieli|nen** *a.* -syys *omin.* E:stä puhetta. Maan asukkaat ovat e:siä. E. vähemmistö. E:syydestään huolimatta sveitsiläiset tuntevat voimakasta valtiollista yhteisyyttä. E:stä kirjallisuutta. Useina e:sinä painoksina ilmestynyt teos. **-kohtai|nen** *a.* -suus *omin.* Useiden e:sten [= eri kohdista suoritettujen] mittausten keskiarvo. — *Lak. vanh.* eritelty, yksityiskohtainen. | Katselmuksessa on tehtävä e. lasku. — *Geom.* Kahden toisensa leikkaavan suoran muodostamista kulmista sanotaan e:siksi niitä, joilla sama suora on erinimisenä kylkenä.

erikoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* (-suus *omin.* ks. erikseen) vrt. erityinen, jota ei ole merk:ltään helppo eikä aina tarpeenkaan erottaa erikoi-

nen-sanasta. **1.** tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, -säännöllinen, poikkeuksellinen, harvinainen, outo, huomattava, omituinen, ihmeellinen, originelli. | Ulkomuodoltaan, tekotavaltaan e. E. siitä, siinä suhteessa t. sikäli, että - -. Hyvin e. ihminen. Haluaa näyttää e:selta. Käyttäytyä vähän e:sesti. Valkoisia ym. e:sia tiiliä. E. puku, taulu, rakennus, jälkisäädös, romaani. E:set tavat, juhlamenot, olot. Kerrassaan e. matka. Ilta oli e., muista poikkeava. E., joskin meillä harvoin käytetty päiväpalkan muoto on nouseva päiväpalkka. Jotakin e:sta, ainoalaatuista. — *erikoisen.* E:sen edullinen, hieno, tarkka, terveellinen, tärkeä, vaarallinen. Aivan e:sen suuret ansiot. E:sen huolellisesti, runsaasti, paljon. — Huom. erikseen sanan käyttö kielt. yhteydessä: *ei erikoinen* t. komp:sena (ark.) *ei erikoisempi* ei mainittava, ei kummempi, so. samanlainen kuin muut, kuin muulloin, tavallinen. | Ei mitenkään e. Ei e:sempaa kiirettä. Veri ei ole e:sempi lämmön johtaja. Ei näytä e:semmalta. | Mitä kuuluu? — Eipä e:sta, ei e:sempaa. | Ei hän ainakaan e:sen lahjakas ole. Ei uskonut talon siitä e:semmin köyhtyvän. **2.** jtak luonnehtiva, jllek luonteenomainen, tunnusomainen, -merkillinen, kuvaava, olennainen, ominainen, omalaatuinen, karakteristinen, spesif(iikk)inen, tyypillinen. | Fennoskandialla on myös oma e. eläimistönsä. Antaa maisemalle e:sen leiman. E:set maakunnalliset tavat. Lampuodit, tälle ajalle e. väestönluokka. N.N:lle e. ryhti, puhetapa. Oireet, jotka ovat e:sia juuri hermoaiaille. Äänen e. sointi. Kullakin on e. kirjoitustapansa l. tyylinsä. Tomaatin e., hapahko maku. E:sta ko. teoksessa on, että - -. **3.** vartavastinen, vasituinen, nimenomainen, eri. oma, omakohtainen, spesiaalinen; tässä merk.-tehtävässä on erityinen tavallisempi. | E:set tuberkuloosihoitajattaret. E:set viljalajit. E. veitsi, jolla voita otetaan. Käyttöpyörässä oleva e. varmuuslaite. Oma, e. huoneensa. E. irtaimistoluettelo. Jokaiselle on lähetettävä e. ilmoitus. E:set määräykset. E:sen sopimuksen perusteella. E:set, rikoslaissa nimenomaan mainitut tapaukset. E:sta huomiota ansaitsee - -. E:sitta kustannuksitta. Vaimon e:sta omaisuutta. Maroniitit eivät muodosta e:sta kansaa. — *erikoisesti* tav. nimenomaan, etenkin, varsinkin, semminkin. | Liittoutuneet, e:sesti englantilaiset. E:sesti G. on käsitellyt asiaa. E:sesti pakkastalvina. Aihe, joka H:ta e:sesti on huvittanut. E:sesti huomattava, mainittava.

erikois- spesiaali-, valio-, laatu-. Yhd:ojen runsaasta määrästä suurin osa liittyy erikoinen-sanan **3.** merk:een.

erikois|aine *s.* Uunit sisustetaan e:aineilla tulenkestäviksi. — E:aineiden ammattiopettajat. [Tutkija] pitää esitelmän e:aineestaan. **-al|a** *s.* spesiaaliala, spesialiteetti. | E:an tuntija, tutkija 'spesialisti'. Antautua jllek e:alle. Julkaisi teoksia omalta e:altaan. Porthanin tieteellinen e. oli historia. Sotilasura oli aateliston e:oja. Kaupan, teollisuuden e:at. Nielun taudit luetaan samaan e:aan kuin korva- ja nenätaudit. **-alennu|s** *s.* Koululaiset saavat 50 %:n e:ksen. **-alue** *s.* Hallinnollinen, sotilaallinen, maakunnallinen e. Saman tieteen piiriin muodostuu e:ita. **-alu|s** *s.* E:ksia meripelastustoimintaa varten. **-ammatti** *s.* Kellosepän, maalarin, suutarin e. **-ammattimies** *s.* E., joka hoitaa jyrsinkonetta. **-ammus** *s. sot.* E:ten ryhmä: kaasuammukset, sytytysammukset, valoammukset. **-anno|s** *s.* Tarjoillaan päivällisiä, illallisia sekä e:ksia. **-artikkel|i** *s.* Tietosanakirjan, sanomalehden e. — Liikkeemme e:eita ovat kirjekuoret ja -paperit. **-arvo** *s.*, vars. *mat.* Kirjainsuureille a ja b annetaan e:t 3 ja 4. **-ase** *s. sot.* Ilmatorjunnan e:et. **-aselaji** *s. sot.*)(jalkaväki. | E:t, kuten tykistö, ratsuväki, ilmavoimat, laivasto. **-asema** *s.* Israelin e. kansojen joukossa. Lapin maantieteellinen e. Sotilaspapit ovat e:ssa. **-ehto** *s.* **-eli n** *s.* Lastensuojelulautakunta toimii köyhäinhoidon e:menä. **-elämä** *s.* Kansallinen e. Kielen, murteen e.

erikoisen|hajuinen, -laatuinen, -muotoinen, -näköinen jne. *a.* tav. par. ⌒.

erikois|esitys *s.* Suomenkielinen e. Unkarin historiasta. **-etu** *s.* Myyjän, ostajan, puolueen, ryhmäkunnan e. Itsepintaisia e:jen ajajia. Uuden laitteen e:na on polttoaineen säästö. Menetelmä, jolla on useita e:ja. **-haar|a** *s.* Lääketieteen e:at. Kalatalouden e:oja ovat kalankauppa ja -kuljetus sekä kalateollisuus. **-harjoitus** *s.* Pikajuoksijoitten e. **-harrastu|s** *s.* Naisten e:kset. Hänen e:ksensa oli kuorolaulu. **-herkku** *s.* Kalakukko, savolaisten e. **-hin|ta** *s.* Loistohyttejä e:toihin. E:nat ovat voimassa vain viikon. **-hoito** *s.* Keuhkotautisten e. **-huomio** *s.* Esitti joukon älykkäitä e:ita. — Merikalastus ansaitsee e:ta, par. erityistä huomiota. **-ilmiö** *s.* Historian, kulttuurin, talousmaantieteen e:t. **-joukko-osasto** *s. sot.* Kaksi jalkaväkirykmenttiä sekä useita e:ja. **-jouk|ot** *s. mon. sot.* Teknillisiä e:koja. Ratsuväki, tykistö ym. e. **-julkaisu** *s.* **-juna** *s.* 300 pakolaista saapunut e:lla Espanjasta. **-järjestelmä** *s.* E. koneellista kirjanpitoa varten. **-järjestely** *s.* **-järjestö** *s.* Ammatinharjoittajain e:t. **-kalusto** *s.* Pioneerien e. **-kan|gas** *s.* E:kaita työja suojapuvuiksi. **-kart|ta** *s.* E:toja: linnoitus-, tykistö-, tie- ja leirikartat. Taloudelliset ja luonnontieteelliset e:at. **-kaup|pa** *s.* Meklarit e:an välittäjinä. — Kahvin, hedelmien e. Tavaratalojen yksityiset osastot vastaavat e:poja. **-kehitys** *s.* Kansan, maakunnan, kielen, maalaustaiteen e. **-keino** *s.* On turvauduttava e:ihin. **-kieli** *s.* eri yhteiskuntaluokkien, ammattien, laitosten, ryhmien tms. piirissä käytetty yleiskielestä poikkeava kielenkäyttö, idiomi; vrt. slangi. | Ylioppilaiden, katupoikien, kalastajien, sotilaiden, turkiskauppiaiden e. **-kilpailu** *s.* Mäenlaskun e. **-kirja** *s.* erikoisteos. **-kirjallisuu|s** *s.* Yksityiskohtaisia esityksiä on e:dessa. **-kirjasto** *s.* **-kirjeenvaihtaja** *s.* Lehden, tietotoimiston e. **-kohta** *s.* **-koje** *s.* Tutkimustyössä tarvittavat e:et. **-koko** *s.* **-kokoelma** *s.* Postimerkkien e. **-komite|a** *s.* Kauppakamari työskentelee e:oihin jakautuneena. **-kone** *s.* E:ita nahka- ja kumitehtaille. **-koneisto** *s.* Kellolaitteen e. **-korjaamo** *s.* Moottorin magneettojen e. **-korvaus** *s.* E. ylityöstä. **-kou-**

lutu|s *s.* E:ksen saanut sähköteknikko. **-kuori** *s.* jhk erikoistarkoitukseen t. jssak erikoistapauksessa käytetty kirjekuori. **-kurssi** *s.* Teollisuuskoulujen e:t. — *Liik.* Saksan matkamarkat myytiin huokeampaan e:in. **-kustannukset** *s. mon.* **-kutsumu|s** *s.* Israelin kansan e. Tunsi saarnaamisen e:ksekseen. **-kysymy|s** *s.* Liikealan e:ksiä. **-kytkentä** *s. tekn.* **-käsittely** *s.* Turkisnahkojen, jousiteräksen e. Paperi, joka e:llä on saatu ilmanpitäväksi. — Asian, kysymyksen, yksityiskohtien e. E. tuo lisävalaistusta kysymykseen. **-käyttö** *s.*

erikois|laatu *s.* Sielullinen, kansallinen e:laatumme. Savolaisten e:laatua vastaava. Radiumin e:laadusta johtuu, että - -. **-laatui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E. alue, esine, kirjoitus, menettely, seuraamus. E:sesti kuvitettu. Kalevalan e:suus. **-lahj|a** *s.* Lahjoitus käsitti kaupunkitalon, maaomaisuutta ja e:an alttarikalkkia varten. — *Mon.* Tehtävässä onnistuminen vaatii opintoja ja e:oja. **-laina** *s. kiel.*)(yleislaina. | E:t, suppeiden piirien käyttämät lainasanat. **-lainsäädän|tö** *s.* Sotaväkeä koskeva e. Säästöpankit ovat e:nön alaisia. Merimiehen asema on järjestetty e:nöllä. **-lait|e** *s.* Painokoneet ja niiden monimutkaiset e:teet. **-laito|s** *s.* E:ksia humanistisia tieteitä varten. Alaikäisten suojelukasvatus tapahtuu e:ksessa. **-laiva** *s.* **-laji** *s.* Huuhkajat, pöllöheimon e. Sahatun puutavaran e:t. Urheilun e:t. Lepokitka on kitkan e. **-la|ki** *s.* Osakelaki, perintölaki, merilaki ym. e:it. Luonnontieteellisiä e:keja. **-lasi** *s.* Ikkunat, jotka ovat e:a. — Lääkärin määräämät e:t 'erikoissilmälasit'. **-lehti** *s.* Rakennusmestarien, palloilun e. Sähköteknillinen e. **-leima** *s.* Passiin hankittava e. Posti leimataan kilpailujen e:lla. Tuotteissa on liikkeen e. — Kasviston, maaston e. Puistot antavat kaupungille e:n. Kansallinen, saksalainen, persoonallinen e. **-liik|e** *s.* Käden, jalan e. E:keet nojapuilla. — Konttori- ja koulutarvikkeiden e. Valokuvausalan, optinen e. Ainoa e. alallaan. **-liima** *s.* **-liitos** *s.* **-liitto** *s.* Osuustoiminnallisia e:ja. Pesäpalloilijain, uimarien e. Ranskan kanssa solmittu e. **-linja** *s.* Vientikaupan e. **-lippu** *s.* E:ja ja viirejä. — Huokeita e:ja työläisten matkoja varten. **-luettelo** *s.* eritelmä. | E. kalustosta tehdyistä poistoista. Ammattikirjojen e:t. **-luku** *s.* Kirjassa on ko. asiasta oma e:nsa. **-luok|ka** *s.* **1.** Sotakoulun e. Järjestetään e:kia heikosti edistyviä varten. **2.** erikoisryhmä, -osasto. | E:an alukset. Kurkku ja kurpitsa muodostavat oman e:kansa. **3.** valio-, laatuluokka, -ryhmä. | Harrastusmerkkejä on viittä luokkaa: erikois-, valio-, I, II ja III luokka. E:an laatuvalmisteita. Juoksijana N. oli aivan e:kaa. **-luonne** *s.* Kansan e. Maiseman, maatalouden, sävellyksen e. Uskonnollinen, ylhäinen e. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* Hän oli ihmisenä hyvin e. E. paikka, maa, museo. E. sisältö, tapaus, tehtävä, määräys. Suomen e:sissa oloissa. Toiminnan e:suudesta seuraa, että - -. **-luontoi|nen** *a.* -suus *omin.* tav. par. ed. **-lu|pa** *s.* Vain e:valla. Ilman lääkärin e:paa. **-lähettilä|s** *s.* Kävi Saksan e:änä Roomassa. — *erikoislähettiläs ja täysivaltainen ministeri* diplomaattisten edustajain toista luokkaa olevan edustajan arvonimi. **-lähetys** *s.* E. ravintoaineita. Yleisradion e. klo 14.30. **-lääk|e** *s.* **1.** Kiniini malarian e:keenä. **2.** lääkeaineita koskevassa lainsäädännössämme: valmiissa, määräkokoisissa pakkauksissa myytävä lääke, joka on tarkoitettu sellaisenaan potilaiden käytettäväksi, patenttilääke. **-lääkäri** *s.* Lastentarhalla on oma e:nsä. — Vars. jllek alalle erikoistunut lääkäri, spesialisti. | Hermotautien e. E:n oikeudet.

erikois|maantiede *s.* = aluemaantiede. **-mainin|ta** *s.* Tapaus, joka ansaitsee e:nan. **-maksu** *s.* Hintaluettelo e:tta. **-mall|i** *s.* Pahvista leikattu e. — Auroja valmistetaan useita e:eja. **-mallinen** *a.* E. kivääri. **-matka** *s.* Laiva lähtee e:lle Englantiin. — *Urh.* 1500 m oli Thunbergin e. **-mekaniikka** *s.* sovellettu mekaniikka. **-menetelm|ä** *s.* E:ällä, e:in valmistettu. **-meno** *s., yl. mon.* Kuolemaan liittyvät e:t. — Vars. erikoiskustannukset. | Matkan aiheuttamat e:t. **-merkity|s** *s.* E., joka rannikkoväestöllä on valtiossa. — *Kiel.* Sanan e. **-merk|ki** *s.* Ampujain e. Sotilashenkilöiden olkaimissa on joukko-osastojen e:it. Tuotteissamme on e:kinä hiihtävä karhu. E:illä varustettu lippu. Vieraat hevoset on varustettava e:illä. Käyttäkää kirjeenvaihdossanne e:kejä 'juhla-, hyväntekeväisyys- yms. postimerkkejä'. Tämän ajan e:kinä on kunnalliselämän suuri uudistus. **-messut** *s. mon. liik.* messut, joilla on vain harvoja tavaralajeja näytteillä;)(yleismessut. **-mestar|i** *s.* Asentamistyön suorittavat alan e:it. — *Sot.* E:eita ovat esim. lento-, miina-, asemestarit. **-metalli** *s.* **-miehistö** *s. sot.* **-mie|s** *s.* E:hiä vaativat työt. Filmiyhtiöllä on omat e:hensä. E:sten koulutus. — *Urh.* Pitkien matkojen e. Saavutti hypyissä e:sten luokkaa olevia tuloksia. **-mitt|a** *s.* **1.** erikoiskäyttöön tarkoitettu mittauskoje. **2.** normaalista poikkeava mitta t. koko. | Koneet valmistetaan e:ojen mukaan. Tilauksesta toimitamme e:oja [sahattua puutavaraa]. **-muo|to** *s.* Paikalliset, kansalliset, yksilölliset e:dot. Esineiden, menettelytapojen e:dot. Henkivakuutuksen e:toja ovat mm. opintovakuutukset. **-muotoi|nen** *a.* -suus *omin.* E. lapio, venttiili, lieskauuni. **-myymälä** *s.* Kalastustarvikkeiden e. **-määräy|s** *s.* E:kset lasten työoloista. Lääkkeiden tuonnista on e:ksiä. E:kset täydentävät toimintakäskyjä. E:ksillä voidaan työrauhaa lisätä. **-nim|i** *s.* Kaupunginosien e:et. **-nimity|s** *s.* Eriasteisista opettajista käytetään e:ksiä yliopettaja, lehtori jne. **-numero** *s.* Lehtemme julkaisee metsäkongressille omistetun e:n. **-näyttely** *s.* Lapsiaiheisten valokuvien e. **-näytäntö** *s.* **-ohje** *s.* Maaherroille annetut e:et. Vartiopalvelusta koskevat e:et. 100 e:tta käsittävä keittokirja. **-ohjelma** *s.* Radion, teatterin, kuoron e. **-oikeu|s** *s.* vrt. etu-, eri-, yksinoikeus. | Aateliston, papiston e:det. Säätyjen oli luovuttava e:ksistaan. Rajaseutuväestön nauttimat e:det. Apteekin e:det. **-olot** *s. mon.* Pohjoismaiden e. **-omaisuu|s** *s.* vrt. yksityisomaisuus. | Heimon, vaimon e:tta. **-ominaisuu|s** *s.* Johtajan on tunnettava miestensä e:det. Yksilölliset, maakun-

nalliset e:det. Tuliaseiden, soramaiden, mallasohran e:det. **-opetus** *s.* Sai e:ta laskennossa. **-opinnot** *s. mon.* Ammatin vaatimat e. **-op|pi** *s.* Uskonlahkojen e:it. **-osa** *s.* Moottorin e:t. **-osasto** *s.* Tiedustelutehtäviin koulutetut armeijan e:t. Sairaalan e:t. Rautatievaunun, vaatekaapin e. Lehdessä on šakkimiesten e.

erikois|paino *s.* Sana, jolla on e. — Maan ainoa e. 'erikoispainatuksia suorittava kirjapaino'. **-painos** *s.* Kirjan numeroitu e. korukantisena. **-pakkau|s** *s.* Lasitavarat vaativat e:ksen. Keksejä 100 g:n e:ksissä. **-palkinto** *s.* Näyttelyn e. Parhaille myyjille annetaan e:ja. E. kauneimmasta suorituksesta. **-palkkio** *s.* Lisäkorvaus ja e:t. **-palvelu** *s.* Työ- ym. e:a. Naisia voidaan sodan aikana käyttää e:un. **-piir|re** *s.* Kasvojen e:teet. Lapin kasvimaailma e:teineen. Keskiajalta polveutuvia e:teitä. Rakenteellinen e. Lättiläinen, pohjalainen e. **-piirustus** *s.* Tyyppivalmisteet ovat huokeampia kuin e:ten mukaan tilatut. **-piste** *s. mat.* piste, jossa käyrän suunta on tavallisuudesta poikkeava, singulaaripiste. | Pinnan, analyyttisen funktion e. **-probleem|i** *s.* Metsäkirjanpidon e:eja on kasvun aiheuttamien muutosten selvittely. **-pyy|de** *s.*, tav. *mon.* Yksilön, kansakunnan e:teet. Luopua e:teistään. **-pätevyys** *s.* Tilintarkastajain e. **-pörss|i** *s.* E:ejä ovat mm. vilja-, kahvi-, villapörssi. **-rahasto** *s.* Osa koroista siirretään e:on. **-rakenne** *s.* Koneen, laitteen e. 1000 kg:n paalutusvintturi, e:tta. **-rakenteinen** *a.* E. vesivaaka, merikaapeli. Kassakaapin ovessa on e. varmuuslukko. **-rauha** *s.* erillisrauha. **-rauta** *s.* E:a arinaraudaksi. Muuntajaan käytetty e. **-ruok|a** *s.* Juustoa, pohjalaisten e:aa. Tarjottiin harvinaisia e:ia. Syö e:ia [= dieettiruokia] terveyssyistä. **-ruokinta** *s.* Vientisikojen e. **-ryhmä** *s.* Oman e:nsä muodostavat lahjoitustilat. Osuuskassat, pankkien e. **-sairaal|a** *s.* E:oita, esim. piirimielisairaalat ja keuhkotautiparantolat. Lastentautien e. **-sanasto** *s.* Tämän murteen e:a. Lääketieteen, sepän e. **-seik|ka** *s.* On otettava huomioon eräitä e:koja. Tärkeät e:at ratkaistavana. **-sekoitus** *s.* Brasilialainen e., jossa on käytetty suuripapuista kahvia. **-selostu|s** *s.* Talouselämää koskevat e:kset. Lähetämme tarjoukset ja e:kset pyydettäessä. **-selvitys** *s.* E. konkurssipesän tilasta. Laaja e. tapojen kehityksestä. Hankittiin e. paikkakunnan oloista. **-seos** *s.* **-seura** *s.* Palloilijain, juoksijain e:t. **-sivistys** *s.* Tieteellinen, teknillinen e. **-sopimu|s** *s.* Ranskan ja Belgian e. Yksityisseikkoja koskevat e:kset. **-sorvi** *s.* **-sovitu|s** *s.* Lauluja e:ksina orkesterille ja kuorolle. **-suojelu** *s.* Naispuolisten työntekijäin e. **-suosio** *s.* Olla jkn e:ssa. Päästä jkn e:on. **-sähkösanoma** *s.* Uuden Suomen julkaisema e. **-sävy** *s.* Koraaleilla on juhlallinen e. Kansallista e:ä vieroksuva. **-sävyi|nen** *a.* E:set muunnokset. **-säädö|s** *s.* Määrätä e:ksellä maatilan käytöstä. **-säännö|s** *s.* Kauppaoikeudelliset e:kset. Terveydenhoitolainsäädäntö sisältää myös e:ksiä taajaväkisiä yhdyskuntia varten. **-sääntö** *s.* Yleisen munkkisäännön lisäksi e:jä.

erikoist|aa[2] *v.* valmistaa t. kehittää t. soveltaa erikoistarkoituksiin, -tehtäviin, -käyttöön t. jllek erikoisalalle, spesialisoida, spesiaalistaa. | Yksinomaan ruoan valmistukseen e:ettu hella. E:etut työtavat ja -välineet. Tehdas on ruvennut e:amaan tuotantoaan. Sotilaslääkintä on e:ettua lääkintätaitoa. Oppikirjat olivat joko liian laajoja tai liian e:ettuja. Vaatimukset opetuksen e:amisesta.

erikois|taipumus *s.* E:taipumuksia musiikkiin, puhujaksi. E:taipumusten kehittäminen. Piirustus edellyttää e:taipumuksia. **-taito** *s.* E:a ja kokemusta vaativat työt. Käytti kaikki e:nsa. **-ta|pa** *s.* E:valla valmistettu. Kehittyy omalla e:vallaan. Tällaiset e:vat saattavat periytyä. **-tapau|s** *s.* E., jota ei voi yleistää. Statiikka on dynamiikan e. Tarkastelemme yhtälöä e:ksessa, jossa x = 0. Kussakin e:ksessa on harkittava erikseen. **-tariffi** *s.* E:en mukaan rahditettavia tavaroita. **-tarjous** *s.* Hintaluettelo ja e. Pyytäkää liikkeestämme e. **-tarkoitu|s** *s.* Tammea käytetään vain e:ksiin. Siinä e:ksessa hän esitti anomuksen. **-tar|ve** *s.* Suurimmat puut on säästettävä e:peisiin. Tyydyttää henkiset e:peet. **-tarvik|e** *s.* Talvikauden välttämättömät e:keet. **-tavara** *s.* Jokapäiväiset kulutustavarat ja e:t. Kahvi on Hampurin kaupan e:a. **-tehdas** *s.* Ovilaitteita valmistava e. Suurin e. alallaan. **-tehtäv|ä** *s.* Kullakin oli oma e:änsä. Kevyen tykistön e. Piirustuksenopetukten e:ät. — Myönsi saapuneensa Tukholmaan e:issä. **-teollisuu|s** *s.* Rullateollisuus on kehittynyt e:deksi. **-teo|s** *s.* E:ksia matematiikan alalta. Yhteenveto laajoista e:ksista. **-termi** *s.* Geologian e:t. **-teräs** *s.* Ruostumaton e. E:tä, johon sekoitettiin nikkeliä ja piitä. **-tie|de** *s.* Etnologiasta haarautuneet e:teet. **-tiedustelu** *s.* Naisten työttömyyttä koskeva e. Vastaamme auliisti e:ihin. — *Sot.* Viestijoukkojen suorittama e. **-tie|to** *s.* Teknilliset, lääkeopilliset e:dot. E:tojen puute. — Kauppalehden saama e. **-tiili** *s.* **-tilaisuu|s** *s.* Juhlissa ja muissa e:ksissa. Näyttelyn yhteyteen on järjestetty e:ksia, mm. elokuvaesityksiä. Ostajat, käyttäkää hyväksenne e:tta [alennusmyyntiä]! **-tilan|ne** *s.* Hyökkäyksessä, takaa-ajossa tai muissa e:teissa. **-tilau|s** *s.* Kaarevia näyteikkunoita toimitamme e:ksesta. **-tili** *s.* Turun köyhäinhoidon e. Maksetaan hänen e:lleen. **-toimenpi|de** *s.* On ryhdytty e:teisiin metsien säästämiseksi. **-toivomu|s** *s.* Jos Teillä on joitakin e:ksia, kääntykää suoraan tehtaamme puoleen.

erikoistu|a[1] *v.* < erikoistaa. **1.** *pass.* kehittyä t. muodostua omaksi erikoisryhmäkseen, erikoislaatuiseksi, jhk erikoistarkoitukseen t. -tehtävään, differentioitua. | Virkamiehet ja soturit e:ivat suljetuksi aatelistoksi. Itämerensuomalaisten ja volgalaisten kansojen yhteyden katkettua näyttävät myöskin tšeremissit e:neen mordvalaisista. Ihmisen tartuntaelimiksi e:neet eturaajat. Jo maksa- ja lehtisammalilla on tarkoin e:nut, lehtiä kannattava varsi. Kielen e:minen. Varsinais-Suomen e:nut kulttuuri. Elämässä vallitseva e:misen l. differentioitumi-en laki. **2.** *refl.* kouluttautua t. valmistautua t. antautua jllek erikoisalalle, valita jk ala erikoisalakseen, "leipälajikseen", spesiali-

soitua, spesialistua. | E. köyhäinhoitoalalle, tehdasvalokuvaukseen, silmälääkäriksi. E:nut koulurakennusten suunnitteluun. Päätti e. seiväshyppyyn. E:neet ammattimiehet, tutkijat, filatelistit. Patentoitujen palosankojen valmistukseen e:tunut tehdas. E:minen lisää työn tehokkuutta.

erikoistull|i *s.* tulli, jota suoritetaan tavaran painon t. määrän mukaan, paljous-, spesifiikkitulli; vrt. arvotulli. | Kappaletulli kuuluu e:eihin.

erikoistuma[13] *s.* erikoistumisen, differentioitumisen tulos. | Piikit, kärhet tai muut lehtien e:t.

erikoistumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Solukko, joka on vielä e:onta. Ammattimieheksi e. Tilapäinen ja e. vihannestenviljely. - - tutkijain tietoala [oli vielä] siksi e., että yksi ainoa professori kuulusteli kaikki aineet yksinään A.ANTTILA. E:tomuudesta johtuva täsmällisyyden puute.

erikoistumis|ilmiö *s.* Sosiaalinen e. **-kehitys** *s.* **-linja** *s.* Pohjakoulutuksen saanut oppilas siirretään e:lle. **-mahdollisuus** *s.*

erikois|tuntemus *s.* Alan e. välttämätön. Lääkäri, jolla on kirurgista e:tuntemusta. **-tuntij|a** *s.* spesialisti. | Jäkälien, antiikin, kirkkomusiikin, kelloalan, pankkitekniikan e. Saksan olojen e. Tutkijat, kukin alansa e:oita. **-tuntomerkki** *s.* E:nä arpi oikeassa poskessa. Ruuvimainen kiertyminen on puuvillakuitujen e. **-tuomioistui|n** *s.* E:mia ovat esim. maanjako-oikeus, sotatuomioistuin, valtakunnanoikeus ja virkaylioikeus. Sotaansyyllisiä tutkinut e. **-tuot|e** *s.* Puuvilla-alan e:teet. Tehdas, jonka e:teita ovat silla ja säteri. Seudun e:teista mainittakoon pellava. **-tutkielm|a** *s.* monografia. | E. perhosista. **-tutkija** *s.* jnk tutkimusalan spesialisti. | Jääkautisten muodostumien e. Arkeologian e. **-tutkimu|s** *s.* **1.** erikoisseikkoihin kohdistuva tutkimus(työ), spesiaalitutkimus. | E. työväen asunto-oloista. Aikaisemmin suoritetut e:kset osoittavat, että - -. **2.** erikoistutkielma, monografia. | Julkaisu, joka sisältää kolme e:sta hyönteisistä. Vuosittain ilmestyy kielitieteen alalta kymmeniä e:ksia. **-tutkin|to** *s.* Suorittanut e:non ranskan ja venäjän kielessä.

erikoistuttaa[2*] *v.* = erikoistaa.

erikois|tyyli *s.* **-tyyli|nen** *a.* E:stä keramiikkaa. E:set kirjaimet. **-tyyppi** *s.* Kehyssahan, rautatievaunujen e. Paikallinen e. Koristeellinen, hieno e. **-tyyppinen** *a.* E. hihnapyörä, alus, veistos, rakenne. **-työ** *s.* Kaappeja valmistamme tilauksesta e:nä. Ammattimiesten suorittamat e:t. Tilasto- ym. e:t. Sai e:kseen jäkäläin keruun. **-uuni** *s.*

erikoisuu|s[65] *s.* omalaatuisuus; erikoinen esine, piirre, tapaus, vaihe tms. | E:den tavoittelu. Rakennustaiteellinen e. Radioalan uusimmatkin e:det. Lentokoneen potkurin e:det. Tutustuimme seudun e:ksiin. Kilpisen käyttämät "venykkeet" jäävät yksinomaan hänen e:ksikseen. Koko aikakauden huomattavin e. oli ammattikuntalaitos. Huomiota herättäviä e:ksia. E:tena mainittakoon, että - -. [Seikkoja,] jotka mainiosti kuvastelevat ikivanhaa käsitystä esikoisuuden e:desta SILL. — *Yhd.* luonnon-, sukue.; hammas.tus-, paperi-, vesileima-, väri-, ääntämise.

erikois|vaatimus *s.* E:vaatimukset eri virkoihin. Puku, joka vastaa tilaajan e:vaatimuksia. Englannin tuottajat ovat varustautuneet täyttämään Suomen markkinain e:vaatimukset. Lastensairaalalle asetetaan omat e:vaatimuksensa. **-vaikutu|s** *s.* Lätin kielen e. viroon. Tutkitaan jonkin vaikuttimen e:sta tai useiden vaikutinten yhteisvaikutusta eri puulajeihin. **-valaistu|s** *s.* Yleisvalaistuksen lisäksi eri työpaikoille järjestetty e. Musiikki, e. ja loisteliaat puvut. — *Kuv.* Kristillinen ydintotuus asetetaan kirjassa e:kseen. **-valikoima** *s.* E. soittimia. **-valiokun|ta** *s.* Eduskunnan e:tia ovat perustuslaki-, laki-, ulkoasiain-, valtiovarainja pankkivaliokunta. Liiton hallitus on asettanut e:nan asiaa käsittelemään. **-valmennus** *s.* Urheilijan e. Ilman e:ta. **-valmistaja** *s.* Puuvillakankaiden, bakeliitin, sähkökojeiden e. **-valmiste** *s.* Tehtaamme tunnetuin e. on ruostumaton teräs. **-valmistu|s** *s.* Monivuotinen e. tehtävään. Ammatillinen e. Lasitusteosten valmistus on usein e:sta. Vahingolliset aineosat on e:ksen avulla saatu vähenemään. **-valtakirja** *s.*)(avoin valtakirja. | E. valtuuttaa yhteen ainoaan tehtävään. **-valtuu|s** *s.*, yl. *mon.* Hallituksen saamat e:det. Virkamies, jolla on e:ksia. Asiamiehellämme on e:det tilausten tekoon. **-valtuutet|tu** *s.* Amerikkaan lähetetty Ranskan e. Tutkimuksen suorittavat puolueettomat e:ut. **-vapau|s** *s.* vrt. erivapaus. | Ottaa itselleen e:ksia. Saa e:ksia, joita muille ei sallittaisi. **-varuste** *s.*, tav. *mon.* Hiihtäjän, moottoripyöräilijän, purjehtijan, sukeltajan e:et. E:issa olevat sotilaat. Auton e:ita: lämmityslaite, suunnanosoitin, valonheitin. **-vaunu** *s.* Säiliö-, jäähdytys-, hiekka- ym. e:t. Kulkutauteja sairastavat siirretään e:illa. **-vero** *s.* Sellaiset entisajan e:t kuin myllytulli. **-verotu|s** *s.* **-viranomai|nen** *s.* Paikalliset e:set, esim. rautatie-, posti-, koulu- ja sairaalaviranomaiset. **-vivahdu|s** *s.* Sinertävä e. Melodinen, merkityksen e. Pienin kansallisin e:ksin. **-voide** *s.* **-väline** *s.* Lentokoneet varustetaan mitä moninaisimmilla e:illä. **-vär|i** *s.* Tiilet, joissa on hopeanharmaa e. E:ejä ja erikoislakkoja. Kumipitoisia e:ejä. — *Kuv.* Ääntäminen paljasti maakunnallisen e:in. **-värinen** *a.* **-väritys** *s.* Puheen melodinen e. **-yhdisty|s** *s.* Maanviljelysseurat ja maataloudelliset e:kset. Osuuskuntien ja e:sten toiminta. **-yhtiö** *s.* **-öljy** *s.* Kaapelipaperi kyllästetään e:llä.

eri|kokoinen *a.* -kokoisuus *omin.* E:kokoisia ja eripainoisia. **-koppinen** *a. kasv.* Vatun e. luumarja. **-korkui|nen** *a.* -suus *omin.* E:set ajoneuvot. Kaksi e:sta säveltä.

erikse|(en *adv.* **1.** yksikseen, itsekseen; erossa, erillään t. eroon, erilleen; eri kerralla, erityisesti, erikoisesti, nimenomaan;)(yhteisesti, yhdessä, yhteen. | Joko e. tai yhteisesti. Puheenjohtaja ja sihteeri joko yhdessä tai e. Kukin e. - - me ollaan nukuttu e:mme V.KOLK-

KALA. Me emme eläneet e:mme, ihmislapset enempi kuin kottaraisetkaan SILL. - - otti Kustaan e:nsä ja puheli hänelle SILL. Heti kun Joonas tuli pelloita, hän kutsui tämän e. AK. — Kukin sai osansa e. Tulosvihko on e. saatavissa. E. ostettuna. Päällystyksestä ei e. veloiteta. Vihannekset tarjotaan e. Pieniä tiluskappaleita ei voinut e. aidata eikä ojittaa. E. rakennettu vierashuone. — Määrätään kutakin vuotta varten e. Älköön olko lupa e. valittaa. Käyttömääräykset annetaan e. E. on säädetty. Katso e. yhdyssanoja. E. huomautettakoon, että - -. Ja kun [Jeesus] istui Öljymäellä - -, kysyivät Pietari ja Jaakob ja Johannes ja Andreas häneltä e:nsä: - - UT. **2.** poikkeavaisuutta, erityislaatuisuutta osoittaen: erikois-, äärimmäislaatua, -luokkaa. | Se onkin vallan e. Sinä nyt olet e. | Porin puolessa on jo vanhastaan oltu vähän e. Ei siellä yhtä hämmästystä häpsähdetä TIITUS. **3.** Jk on asia, kysymys, tapaus e. → eri, toinen asia, kysymys, tapaus.

eri|kummainen *a.* → eriskummainen. **-kylki|nen** *a. tekn.* -syys *omin.* E:set kulmaraudat 'joiden kyljet ovat eripituiset'. **-laajui|nen** *a.* -suus *omin.* E:silla alueilla. **-laatui|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia ihmisiä, väriaineita, tehtäviä. Eri piirien e. suhtautuminen. Lankojen e:suus tehostaa yleisvaikutusta. Äänteiden e:suus. **-lailla** *adv.* par. ⌒.

erilai|nen[63] *a.* (-suus *omin.* ks. erikseen) erikaltainen, laatuinen, -mallinen t. -muotoinen, eroava, eriävä(inen), toisen-, muunlainen. | E:sia marjoja. Olivat hyvin e:sia oppimaan. Kuolleisuus on eri ammateissa e. E. kuin ennen. Mitä e:simpiä kasveja. Toinen toistaan e:sempia.

erilais- vars. *biol.* (*el.* ja *kasv.*) erilainen, hetero-; esim. e:itiö, -kromosomi, -solu, e:lehtinen (-lehtisyys), -nilkkainen, -pintainen, -ruokainen, -sarvinen, -tähkäinen. **-itiöi|nen** *a. kasv.* E:set sanikkaiset. **-niveli|nen** *a.* ja *s. el.* E:set tuntosarvet. — E:set 'Heteromera, kovakuoriaisia, joiden etu- ja keskinilkoissa on 5, takimmaisissa 4 niveltä'. **-siipi|nen** *a.* ja *s. el.; syn.* puolisiipinen. | E:set 'Heteroptera, nivelkärsäisiä hyönteisiä, joiden peitinsiipien tyvipuoli on nahkea, kärkiosa kalvomainen'. Metsäluteet kuuluvat e:siin.

erilaist|aa[2] *v.* -avasti *adv.* tehdä erilaiseksi, differentioida. | Sommitelmien e:aminen. Hakavainion kasvillisuus oli aina miltei sama; eri kesät sitä vain hiukan e:ivat. Ympäristö voi vaikuttaa yksilöön e:avasti ja muuntavasti.

erilaistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Juuri-, varsi- ja lehtimäisiksi osiksi e:nut sekovarsi. Siinä oli ääneti vastatu ten kaksi e:nutta luonnonkohtaa: ikuinen ajaton metsä - - ja ihmislapsi SILL. Yhteiskunnallinen e:minen. Yhtäläistymisen ja e:misen pyrkimys.

erilaistuma[13] *s.*, vars. *biol.* erilaistumisen tulos.

erilaistumat|on[57] *kielt.a.* E:tomat solut. Uusi yksilö muodostuu e:tomasta aiheesta.

erilaistumis|pyrkimys *s.* **-tapahtuma** *s.*

erilaistuttaa[2*] *v.* = erilaistaa.

erilaisuu|s[65] *s.* **1.** Veljesten e. Ilmanpaineen e:den perussyyt. **2.** erilainen seikka, ilmiö, piirre tms., ero, eroavuus. | E:ksia kielessä ja tavoissa. Tämän psalmin eri käännöksissä on melkoisia e:ksia. **3.** *yhd.* Hinta-, ikä-, laatu-, sivistyse.

eri|lajinen *a.* -lajisuus *omin.* Lukuisat aivan e:lajiset soittimet. E:lajisia pankkeja, postitoimistoja. E:lajiset lääkeaineet. **-lehti|nen** *a. kasv.* -syys *omin.* Teriö on joko e. tai yhdislehtinen. E. emiö. **-levyi|nen** *a.* -syys *omin.* Kirkko jakautuu kolmeen e:seen laivaan.

erilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* erillään, erossa oleva, eristetty, eristynyt, erityinen, eri, irrallinen, yksinäinen. | Lyödä vihollisryhmät e:sinä. Apinoiden elämä e:sinä perheryhminä. E. pikku järvi. Alueen maantieteellinen e:syys. E. vaalipiiri. Pääkylästä e:set asumakeskukset. Kirkkoon liittyvä e. kellotapuli. E. huone. Arvopaperipörssi on aivan e. laitos. Huonekalustoja ja e:siä huonekaluja. Parsaa tarjotaan e:senä ruokalajina. E. kuitti, vihkonen. Teos, jossa on eri kirjoittajain e:siä tutkielmia. Kolme e:stä ja selvää äänimerkkiä. E. kysymys, sopimus, tarjous. Annetaan e:stä opetusta. Kaksi täysin e:stä järjestelmää. Ilmiön, kulttuurimuodon e:syys. — *Sot.* E. komennuskunta, osasto, viestikomppania. E:set tukikohdat. — *Erik.* Se [Ollilan pappa] on kiusallisen e. mies, kaikin puolin niin sanomattomasti ylempänä Penjamia ja noita muita SILL.

erillis|alue *s.* vars. hallinnollinen alue, joka on kokonaan yhden t. useamman muun hallinnollisen alueen ympäröimä, enklaavi. | Baijerissa oleva Preussin e. **-koulu** *s.*)(yhteiskoulu. | Lyseot ja tyttökoulut ovat e:ja. **-käsky** *s. sot.*)(yhteiskäsky. | E. koskee yksityisten joukkojen toimintaa. **-osasto** *s. sot.* Hyökkäystä varten muodostettu e. **-rauha** *s.* Englanti ja Neuvostoliitto sitoutuivat olemaan tekemättä e:a Saksan ja sen liittolaisten kanssa.

erillisty|ä[1] *pass.v.* < seur. | E:neet kuidut. E:nyt saarikulttuuri.

erillist|ää[2] *v.* saattaa erilleen, tehdä erilliseksi. | Puun kuidut e:etään. Osa joukko-osastosta e:ettiin muihin tehtäviin. Järjestelyssä pyrittiin e:ämiseen.

erill|ä, -e *adv.* (tav. poss.-suff:llisena, elat:ssa olevan nominin määrittämänä) erossa, erikseen; eri paikassa, toisaalla, muualla kuin jku t. jk toinen t. toiset; yksi yhtäällä, toinen toisaalla; irti, vapaana. | E. muista. Toisistaan e., e:e t. e:ään, e:een toisista. E:ään olevat rakennukset. Lampaat on pidettävä e:ään. Asuvat e:ään. Asua perheestään e. t. e:ään perheestä(nsä). Joudut äidistäsi e:e. Kun vielä kerran pääsisin e:eni teistä, riivatut! Mirja kavahti e:een Markuksesta. Pysy e:äsi! Pitää näppinsä jstak e:ään 'pysyä jstak erossa, olla puuttumatta, kajoamatta jhk'. Pääsimme sentään jääsohjusta e:emme. Pysytellä asiasta e:ään. E:ään, e:een virantoimituksesta. Kielen puolesta e:een kuuluvat heimot. Suomi oli Ruotsista valtiollisesti e:ään. — Huom., että poss.-suff. ei aina noudata subj:n persoonaa. | Elämme e:ään maailmasta. Jumalan kiitos, että pääsit e:een hänestä!

erillä|(än)olo *s.* Pitkä e. Teidän e:olonne. E:olonsa aikana. **-(än)pito** *s.* Eri lähteistä saatujen ainesten e.

eri|luokkainen *a.* -luokkaisuus *omin.* E:luokkaiset tiet. E:luokkaisia virkoja. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* luonteeltaan, sävyltään erilainen; vrt. seur. | Veljekset ovat e:set. Kaksi e:sta ihmistä. — E:set viljelmät, kirjainlajit, kulkuväylät, nimet, tietolähteet, virka-asemat. E:sia määräyksiä, tehtäviä, ilmiöitä. Murteet jakautuvat e:iin alaryhmiin. **-luontoi|nen** *a.* -suus *omin.* luonnoltaan erilainen; vrt. ed. | E:set seudut, veljekset. **-malli|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia pukuja, koneita, suksia. **-merkityksi|nen** *a.* -syys *omin.* E:set sanat. **-merkki|nen** *a.* -syys *omin.* E:siä kyniä, polkupyöriä. — *Mat.* E:set luvut 'toinen +, toinen — -merkkinen'. Tulojen e:syys. — *Fys.* E:set [+ ja — -merkkiset] sähkövaraukset. E:siä ioneja. **-mieli|nen** *a.* eri mieltä oleva, eripurainen, epäsopuinen, riitainen. | E:set sisarukset. Olette liian e:siä. **-mielisyy|s** *s.* epäsopu, eripuraisuus, (risti)riita, kiista, tora. | Veljesten välinen e. Uskonnolliset, poliittiset, periaatteelliset, taloudelliset e:det. E:det eri yhteiskuntaluokkien välillä. Oli e:ttä palkasta. Käsikähmää e:ksien selvittelyssä. — *Yhd.* puolue-, tulkintae. **-mittai|nen** *a.* -suus *omin.* Hyvin e:set toverukset. E:siksi sahatut kappaleet. Raskasta ja e:sta puutavaraa. — *Run.* E:set säkeet, runot. **-mukai|nen** *a.* -suus *omin.*)(yhdenmukainen, samanmukainen. | Muikkukantojen e:suus. — *Mus.* Rytmimuuntelun aiheuttama säeparien e:suus I.KROHN. **-muotoi|nen** *a.* -suus *omin.* E:set kappaleet. Erivärisiä ja e:sia merkkejä. E:set liikeyritykset. Teki uuden e:sen esityksen. **-murtei|nen** *a.* Sanan e:set rinnakkaismuodot.

erin *adv. harv.* kielt. yhteydessä: erittäin, kovin, varsin, ylen, perin, järin. | Ei e. monta. Ei e. hyvä, merkillinen, tyydyttävä. Ei e. kaukana, mutta ei oikein lähelläkään. - - ei ollut oja e. suoraa ja kaunista PÄIVÄR. - - ei tarvittu e. suuria kykyjä PÄLSI. - - en voi kehua, että tuon heiton pituus vaikutti minuun e. innostavasti AK. — *Harv.* juuri, hevin, sanottavasti. | Ei se hänestä e. maistunut LASSILA. Timanttien varkaus — ei olisi ihme se e. *MANN.

erinimi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* E:set lääkkeet ja voiteet. Rahayksiköt ovat eri maissa e:siä. Mitä e:simpiä maitovalmisteita. — *Mat.* Kaksi murtolukua on e:stä, jos niillä on eri nimittäjät. — *Fys.* Magneetin e:set navat 'toinen +, toinen — -varauksinen'. E:set sähkövaraukset. E:sesti sähköiset kappaleet vetävät toisiaan puoleensa.

erin|kaltainen *a.* → erikaltainen. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** erittäin hyvä, erittäin suuri tms., mainio, oivallinen, verraton, ensiluokkainen. | E. mies, opettaja. E. kello, kone, asunto. Ruoka on e:sta. Mieliala oli e. Suunnitelman e:suus. Hän sopii e:sesti papiksi. Tyydyttävät, hyvät tai e:set tiedot. Kunniamerkki, joka annetaan vain e:sten sankaritöiden perusteella. Kehui omaa e:suuttaan. Ja jos te osoitatte ystävällisyyttä ainoastaan veljillene, mitä e:sta te siinä teette? UT. — *Iron.* Oletpa sinä e. mies: tuhlaat koko kuun palkan parissa päivässä. **2.** *vanh.* ja *kans.* erityinen, erikoinen. | Jos e:sia syitä siihen on, vangitkoon poliisipäällikkö vapaaksi päästetyn LK. - - kun heillä on siitä e:sta hyötyä tai vahinkoa odotettavana LK. - - niin Herra panee sinun ja jälkeläistesi kärsittäväksi e:sia vaivoja, suuria ja pitkällisiä vaivoja VT. [Valkon silmä] joka e:sella hohteella katseli häntä vastaan KIVI. | Kuuluuko kylästä mitään e:sia? — Ei sieltä mitään e:sia! ALKIO. | Eihän sitä tännekään mitään e:sempaa [kuulu], suvaitsi kirkkoherra vastata KIANTO. — *erinomaisen* erittäin, sangen, hyvin, kovin. | E:sen kaunis, ahkera. Taloudellisesti e:sen mielenkiintoinen. Suoritti työnsä e:sen huolellisesti. **-omattain** *adv. vanh.* ja *kans.* etenkin, varsinkin. | - - joka kaikkein ihmisten Vapahtaja on, e. uskovaisten UT[v]. Varottava oli e., ettei alemman luokan tytöt saisi siitä vihiä CANTH. E. itki Jakob Suthoff-vainajan tytär TALVIO.

eri|nousuinen *a. tekn.* Kaksi e:nousuista ruuvia. **-numeroi|nen** *a.* E:sia lankoja.

eriny|s[64] *s.* koston hengetär kreikkalaisten tarustossa. | E:kset vainoavat leppymättömästi varsinkin äidinmurhaajaa.

erinäi|nen[63] *a.* **1.** vain *mon.* eräät, muutamat. **a.** (eräät) tietyt, määrä-. | E:set ylemmät virkamiehet. E:set huonekasvit, bakteerit, jalokivet, ruuvit, tervaliuokset. E:siä vaarallisina pidettäviä tavaroita ei saa ottaa matkustajalaivoihin kuljetettavaksi. Ylänkö, jonka e:set osat ovat vielä aivan tuntemattomia. E:set tarttuvat taudit. E:set konttorityöt, luottamustoimet. Asetus e:sten virkojen lakkauttamisesta. E:siä määräyksiä reserviin kuuluville upseereille. E:sin ehdoin, varauksin. E:set seikat. E:sissä tapauksissa, tilaisuuksissa. Runoilijalle sallitaan e:siä vapauksia. Aluksi minun on torjuttava e:set väärinkäsitykset. — Hieman *halv.*, yliolkaisesti. | E:set vasemmistopiirit. E:set "asiantuntijat" ovat väittäneet - -. E:sten metodien mukaan voi kyllä päästä tällaisiinkin tuloksiin. E:set rouvien kahvikutsut. **b.** lukumäärästä: jotkut, joku. | Ylipäänsä Eddan runot ovat vuotta 650 myöhemmältä ajalta, joskin e:set niistä voivat olla vanhempiakin. - - kalatorin varrella hoilottivat vielä e:set käsityöläiset TALVIO. — Vars. *ark.* aika monet, moninaiset, useat, lukuisat, lukemattomat. | E:siä kertoja. E:siä dollareita. Sai pulittaa e:siä tuhansia. E:siä kuppeja kahvia. Kävelimme sentään e:siä kilometrejä. Onpa siitä kulunut e:siä vuosia! — *Harv.* - - sammon verraksi on asetettu mitä e:simpiä asioita sekä idästä että lännestä E.N.SETÄLÄ. **2.** *vanh.* ja *murt.* erityinen, erikoinen. | E. myyntipaikka. - - Jeesus meni e:seen siaan, ja rukoili siellä UT[v]. Teroitettuja oksantynkiä tai e:siä puunauloja. E. rahasto, jonka korot - -. E:stä maksua vastaan. - - saanut e:sen armollisen luvan hankkia ja hallita kiinteätä omaisuutta LK. - - saatavaa, joka perustuu kontrahtiin, e:seen ehtoon, sopimukseen tahi sitoumukseen LK. — Aivan e. merkitys. Herättää e:stä

huomiota. -- kysyin, että oliko sulla jotain e:stä ALKIO. | -- mitäs Matille kuuluu? — Ei tuota mitään e:stä AHO.
erinäköi|nen *a.* -syys *omin.* E:siä kuvioita. Nyt hän on aivan e. kuin poikana.
erinä|(än *adv. vanh. murt.* erillään, erossa. | Pakari sijaitsee e. Alberti kuuluu olevan sinusta e. KIVI. [Jaakko Jaakonpoika oli] pysynyt tarkoin e:nsä -- yhteisistä asioista ALKIO.
eri|oikeus *s.* yksityiselle, yhdyskunnalle t. jllek yhteiskuntaluokalle myönnetty lain turvaama etuus, jota kaikki eivät nauti, privilegi. | Papiston, aateliston e:oikeudet. Ulkomaalaisten e:oikeudet. Tärkeimpiä kaupunkien e:oikeuksia oli "kaupunkirauha". Helsingin yliopistolla on meillä e. almanakkojen julkaisemiseen. **-oikeuskirja** *s.* asiakirja, joka annetaan todistukseksi erioikeuden myöntämisestä. | Juankosken ruukin e. v:lta 1746. **-oikeutet|tu** *a.* jolla on erioikeus t. -oikeuksia. | E:ut kansanluokat. **-oppi|nen** *a.* -suus *omin.* E:set kirkkokunnat. **-paikkai|nen** *a.* -suus *omin.* Kaksi eriaikaista ja e:sta tapahtumaa. **-painoi|nen** *a.* -suus *omin.* E:set punnukset, jauhopussit. — *Kiel.* E:set tavut. **-paino|s** *s.* aikakauskirjan t. jnk muun itsenäisiä kirjoituksia, vars. tieteellisiä artikkeleita sisältävän julkaisun yksityinen kirjoitus samalla latomuksella erilliseksi vihkoksi painettuna, separaatti; vrt. ylipainos. | E. "Virittäjästä". Kirjoittaja saa 50 kpl. e:ksia. **-paksui|nen** *a.* -suus *omin.* **-pari|nen** *a.* -suus *omin.* E:set sukat. — E:set sukset, par. epäpariset (mikäli ei tarkoiteta todella eri pareihin kuuluvia). **-pitui|nen** *a.* -suus *omin.* E:sia kuusentaimia. E:set matkat, työajat. **-purai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* epäsopuinen, riitainen, toraisa. | E:set veljekset. Anopin ja miniän välinen e:suus. Ovat keskenään e:sia. Elävät e:sesti, riidassa ja e:suudessa. E:suuden kyykäärme, ohdakkeet. E:suuden riitaomena. Ensinpä Unto e:suuden siemenen kylvi KIVI. **-rakentei|nen** *a.* -suus *omin.* Kaksi e:sta hehkulamppua. **-rotui|nen** *a.* -suus *omin.* E:set kansat. E:sia lehmiä, kanoja. **-rytmi|nen** *a. run. mus.* -syys *omin.* E:set runot. Kolme eriaiheista ja e:stä fuugaa. **-seura** *s. vanh.* lahko. | -- Natsareusten e:n päämies UT[V]. -- lihan teot ovat ilmeiset, ja ne ovat: -- kateellisuus, vihat, juonet, e:t, lahkot UT. Valtiolliset e:t sen [vihan] synnyttivät KIVI. **-seurai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** syrjään vetäytyvä, erillään pysyttelevä, separatistinen; vain omaa etuansa ajava. | Yhteistyöhön sopeutumattomia ja e:sia. Kaarle herttua kukisti Suomenkin herrojen e:suuden. Ei mitään e:suutta; yhdessä sitä lähdetään, kun lähdetään LINN. E. noudattaa omia pyyteitään; kaikin neuvoin hän riitaa haastaa VT. **2.** *vanh.* lahkolainen. | Kyllähän nyt on vissiin ne maailmanlopun ajat, kun kaikenlaiset villitykset ja e:suudet tulevat ALKIO. **-siinnöksi|nen** *a. biol.* -syys *omin.* heterotsygoottinen. **-sivui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* — *Geom.* Kolmiot ovat joko tasasivuisia, tasakylkisiä tai e:sia 'sellaisia, joiden kaikki sivut ovat eri pitkät'.
eriskummai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* erikoinen, kummallinen, merkillinen, omituinen, outo, omalaatuinen. | E. henkilö. Taipumus e:suuteen ja sairaalloiseen kiihkomielisyyteen. E:sesti kehittynyt lapsi. Vyötiäinen on ulkomuodoltaan e. eläin. E:sia koristeita. E. asia, tapaus. Käännöskin Dufvan taaksepäin ol' e., / peräymään kun käskettiin, hän hyökkäs sillallen *CAJ.
eriskummalli|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = ed. | E. mies, rakennus, käyttäytymistapa. Kerrottiin mitä e:simpia juttuja. Tavoittelee e:suuksia. -- tuntuupa kuin kuulisin e:sen kohinan kuin kaukaisen huokailevan sateen KIVI. -- e. ja huumaava meno SILL.
erisnimi *s. kiel.* substantiivi, joka ilmaisee jnk henkilön, eläimen, paikan t. esineen yksilöllisen nimen, propri; vrt. yleisnimi. | E:ä: Eino, Musti, Helsinki, Kalevala.
erisnimistö *koll.s.*
eriste[78] *s. tekn.* eristävä aine, eristysaine, isolaattori;)(johde. | Timantti johtaa lämpöä, mutta sähkön suhteen se on e. E:enä käytetään lasia. — *Yhd.* asbesti-, bakeliitti-, kiille--, korkki-, kumi-, lakka-, lasi-, pahvi-, posliini-, vesie.; pintae.
eristei|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1.** *harv.* eristetty, eristäytynyt. | E. elämä. **2.** *poss. tekn.* E. johdin, seinä. — *Yhd.* emal(j)i-, ilma-, kumi-, massa-, paperi-, piki-, pumpuli-, vahae.; pinta-, pohjae.
eriste|kerros *s. tekn.* Välissä on kuminen e. **-nauha** *s. tekn.* par. eristysnauha. **-päällys** *s. tekn.* Johdin, jossa on e.
eristi|n[56] *s. tekn.* eristysaineinen valmiste, jota käytetään vars. sähkön eristämiseen, isolaattori. | Sähköpylväiden e:met. E:men rikkoutuma aiheutti puhelinhäiriön. — *Yhd.* bakeliitti-, lasi-, posliinie.; kello-, kiristys-, pienjännite--, riippu-, suurjännite--, tukie.; kellarie.
eristin|ketju *s. tekn.* ketju riippueristimiä. **-koukku** *s.*
eristymispyrkimy|s *s.* Valtiolliset e:kset.
eristyneisyy|s[65] *s.* eristyneenä oleminen, eristystila, isolaatio. | Kansallinen, maantieteellinen, taloudellinen, henkinen e. Luostarimainen e. Ehdoton e. molempien ryhmien välillä. Elää ylhäisessä e:dessä. Englanti oli pysynyt e:dessään.
eristy|s[64] *s.* **1.** eristäminen, eristyminen, eristyneisyys, isolaatio. | Kosteuden, sähkön, äänen e. Lämmön e:kseen voidaan käyttää solubetonia. Sairaan e. Tehokas e. estää kulkutaudin leviämisen. Japanin e. muusta maailmasta. — Elää e:ksissä 'eristyneenä'. **2.** eriste, eristin, isolaattori. | Asfalttihuopa e:ksenä. E:kseksi on pantu kiillettä. Johtimen päästä poistetaan e.
eristys|aine *s. tekn.* Kumi e:aineena. Kattamis- ja e:aineet. **-emal(j)i** *s. tekn.* **-huone** *s.*, vars. *lääk.* E. heikkoja potilaita varten. **-huopa** *s. rak.* Lautaseinissä käytettävä e. **-kappale** *s. tekn.* E:ita, joiden varaan sähköjohdin asetetaan. **-kerro|s** *s. tekn.* Kaapelin, lattian e:kset. **-kestävyys** *s. tekn.* Kytkimien e. **-koppi** *s.* Mie-

lisairaalan, vankilan e. **-korkki** *s. tekn.* **-kumi** *s. tekn.* Kaapelin e. **-kyky** *s. tekn.* Eristimen e. Kuitulevyllä on hyvä äänen ja lämmön e. **-laatta** *s.* **-laitos** *s.* Kriminaalimielisairaiden e. **-lakka** *s. tekn.* **-lasitus** *s., vars. rak.* Betonia suojaava e. **-leiri** *s.* Vangit sijoitettiin e:in. **-levy** *s. rak.* Seinärakenteisiin käytettävät e:t. **-massa** *s. tekn.* E:lla tiivistetty kaapeli. Höyrykattila päällystetään liiallisen säteilyhäviön estämi eksi e:lla. **-mittari** *s. tekn.* Eristeen vastus tutkitaan e:lla. **-nauha** *s. tekn.* kumiliuoksella kyllästetty, tarttuva kangasnauha, jota käytetään vars. sähköjohtojen eristämiseen sekä myös esim. metallitölkkien ilmanpitävään sulkemiseen ja ruokoisten hiihtosauvojen tms. vahvistamiseen. | Mustaa, valkoista e:a. Päällystää, kietoa, vahvistaa e:lla. **-oja** *s. maat.* E., jolla kuivatettava alue ympäröidään. **-osasto** *s.* Kulkutautisairaalan e. E. vaikeasti kasvatettavia poikia varten. **-pahvi** *s.* **-paperi** *s.* Kaapeleissa käytettävä e. **-pi|ki** *s. rak.* Alin hirsikerros sivellään e:ellä. **-politiikka** *s.* **-putki** *s. tekn.* suojaputki, johon sähköjohto rakennuksessa sijoitetaan. **-sairaala** *s.* E. spitaalisia varten. **-tarvik|e** *s. tekn.,* tav. *mon.* Sähköjohtojen asentamisessa käytettävät e:keet. **-terva** *s.* **-tila** *s.* **-|työ** *s.* Pahvin käyttö e:töissä. **-vastus** *s. tekn.* Öljyllä kyllästetyn eristeen e. **-vika** *s. tekn.* Kaapelissa on e. **-vyöhyke** *s.* E. ammusvaraston ympärillä.

eristy|ä[1] *pass.v.* (-neisyys *omin.* ks. erikseen) < eristää. | Maan kohotessa merestä e:nyt lahti. Satakunta e:i Hämeestä. Sienen heltat ovat e:neet kannasta. Toukilla ei ole e:nyttä päätä. Säätyluokat e:ivät toisistaan. E:neemmässä asemassa oli Venetsian taide. - - Ylermi on länsimaisen yksilöllisyyden e:nyt edustaja TARK. - - tajunnasta e:ivät pois kaikki paikallisen ympäristön vaikutelmat SILL.

eristäjä[16] *tek.* **1.** henkilö, joka suorittaa eristystöitä. **2.** *tekn.* eriste, eristin. | Lämmön, sähkön e. Hyvä, huono e. — *Yhd.* lämmön-, sähköne.

eristämis- = eristys-. **-aika** *s.* **-aine** *s.* **-huone** *s.* **-kyky** *s.* **-menetelmä** *s.* **-tapa** *s.* **-työ** *s.*

eristämät|ön[57] *kielt.a. tekn.* E. sähköjohdin. E:tömät lattiat.

eristäv|ä[13] *a.* (*partis.*) -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* E. aine. Massa, joka vaikuttaa kosteutta ja lämpöä e:ästi. Asumattomien metsätaipaleiden e. vaikutus näkyy selvästi murteiden kehityksessä.

eristäytymis|halu *s.* **-halui|nen** *a.* E:set maat. **-liik|e** *s.* Nykyajan hengelliset e:keet. **-politiikka** *s.* Yhdysvaltain, ruotsinkielisten e. Urheiluliittojen e. **-pyrkimy|s** *s.* Ahvenanmaan e:kset.

eristäytyneisyy|s[65] *s.* eristäytyneenä oleminen, eristyneisyys. | Eli mökillään täydellisessä e:dessä. - - nuori runoilija orastavassa itsetunnossa tietoisesti tehostaa syvää e:ttään VILJANEN.

eristäyty|ä[44] *refl.v.* < eristää. | Kiina e:i muun maailman yhteydestä. Yhteiskunnallinen e:minen. E. maailmasta. Omaan piiriinsä e:vä kotoinen elämä. E:viä ja yhteistoimintaa karttavia henkilöitä. Ylhäinen e:minen. - - jotenkuten eristäyt ja pidät heitä välimatkan päässä AHO.

erist|ää[2] *v.* (-ävä *partis.* ks. erikseen) saattaa erilleen, eroon jstak konkr. yhteydestä, muista, erottaa, isoloida. | E. sairas ympäristöstä. Rajan yli saapuvat pidetään e:ettynä karanteenirakennuksissa. Sosiaalisesta yhteydestä e:etyt ihmisyksilöt. Hänet e:ettiin ystävistään ja hengenheimolaisistaan. Tiet suljettiin ja linna e:ettiin. E:etyt alueet. Kilpailupaikka e:ettiin. Jalostettavien kasvien e:äminen. Tutkittavaksi e:etyt mikro-organismit. Atomit e:etään yhdisteistä. Hiljainen, kaikista tapahtumista täysin e:etty oman itsensä tunteminen vain SILL. — *Tekn.* estää vars. lämmön, sähkön, veden t. äänen läpitunkeutumista; varustaa tällaista läpitunkeutumista estävällä aineella t. esineellä, so. eristeellä t. eristimellä. | Kerros, joka e:ää lämpöä, sähköä. E:etyt johtimet. Antennin e:äminen. Seinän e:äminen kosteudelta. Lattiat täytyy e. huolellisesti. Äänen e:äminen.

eri|sukuinen *a.* -sukuisuus *omin.* E:sukuiset ruhtinaat. Kahta e:sukuista kansaa. — *Kiel.* E:sukuiset substantiivit. **-suuntai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* E:set viivat. Silmien e:set näköakselit. — E:set aatteet, hintojen muutokset, tasoitukset. Ajatustapojen e:suus. E:set päivälehdet. — *Geom.* Puolisuunnikkaan e:set sivut. — *Fys.* Kaksi samaan pi teeseen vaikuttavaa e:sta voimaa. E:set sähkövirrat. **-suurui|nen** *a.* -suus *omin.* E:set talot, metsät, arvot. Hintojen e:suus. **-suuruu|s** *s.* erisuuruisuus. | Mittojen e:desta johtuu, että - -. **-syntyi|nen** *a.* -syys *omin.* Kaksi e:stä kansanrunoa. — *Biol.*)(samasyntyinen, homologinen. | Oratuomen oraoksat ja happomarjapensaan oralehdet ovat samatoimintaisia, mutta e:siä. **-sätei|nen** *a.* E:set ympyrät 'joiden säteet ovat eri pitkät'. **-sävyi|nen** *a.* -syys *omin.* E:set värit, äänet, sävelet. - - kuuntelin postia odottavan nuorison e:stä ilonpitoa SILL. **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* E:set ja eri asemissa kasvaneet ihmiset. **-tasoi|nen** *a.* -suus *omin.* E:sten teiden risteys. E:set sävelet. Kielet viritetään e:siksi.

erit|e[78*] *s.* erittämisen tulos, eritystuote, eritty mä. — Vars. **1.** *fysiol.* rauhasten erittämien aineiden yhteisnimitys. | Eläinten e:teitä ovat esim. sylki, sappi, adrenaliini, tyroksiini ja maito (sekreetit) sekä hiki ja virtsa (ekskreetit). Haavan, rauhasen, munuaisten, vatsan e. Haimarauhasen pääe. on haimaneste. Sairaan e:teet. Ihmisten kaasumaiset e:teet. — *Yhd.* haava-, haima-, munuais-, nenä-, rauhas-, sisä-, umpie.; haju-, kuona-, sukupuoli-, tulehdus-, visva-, yskäe. **2.** *kasv.* aineenvaihdunnan sivu- ja lopputuloksia. | Kasvien e:teitä ovat esim. hartsi, pihka, haihtuvat öljyt ja parkkiaineet. Usein sanotaan e:teiksi myös hyönteissyöjäkasvien pyyntilaitteiden sulatusnesteitä, kukkien mettä, nystykarvojen eritystuotteita ym. IT.

erit|ellä[28*] *v.* **1.** yl. jaotella, lajitella, luokitella, ositella, ryhmitellä. | Rikkoutuneet pavut e:ellään lajittelukoneissa. Kuitujen e:teleminen mekaanisesti. Lähetyksen sisältöä ei tarvitse

e. Tulo- ja menoarviossa e:ellään maatalousmenot seuraaviin ryhmiin. E:elty [= spesifioitu] lasku, luettelo. **2.** jaotella kriitillisesti, selvitellä t. tutkia jtak kriitillisesti vars. sen (pää)sisällystä, alkuperää, tarkoitusta tms. silmällä pitäen, analysoida, jäsentää, jäsennellä. | Muinaistieteellisen löydön eri kerrosten e:teleminen. E. kukka viimeistä solua myöten. Vastaaja pyysi syyttäjää e:telemään syytteen. Murhaajan vaikuttimien e:teleminen. H. e:teli taistelun yleiskulun. Jokainen harjoitus on e:eltävä osiin tai vaiheisiin, jotka opetellaan erikseen. Runotuotteen, näytelmän, sävellyksen e:teleminen. Ajatuksen e:televä terävyys. Intuitio toimii hienommalla tavalla kuin e:televä mietintä. Hienosti e:televä tutkielma. E. tunteitaan. Sun sielus e:telen palasiksi / kuin kelloseppä purkaa kehnon kellon LARINK.

eritelmä[13] *s.*, vars. *liik.* erittelyn tulos, eritteleva luettelo, spesifikaatio.

eriteräi|nen *a. kasv.* -syys *omin.* sellainen, jossa terälehdet ovat toisistaan erillään;)(yhdisteräinen. | Kukan teriö e. — *S:sesti.* E:set 'Choripetalae, kaksisirkkaisten alaluokka'.

eritesäiliö *s. kasv.* Mausteneilikan kaikissa osissa on pyöreähköjä e:itä.

eritoimintai|nen *a. biol.* -suus *omin.*)(samatoimintainen. | Kalojen uimarakko ja sammakkoeläinten keuhkot ovat samasyntyisiä, mutta e:sia.

eritoten *adv.* etenkin, varsinkin, semminkin, nimenomaan. | Tietoja kasveista, e. viljelyskasveista. Lahnaa pyydystetään paljon, e. kutuaikana. Varsinkin Pohjois-Suomessa ja e. laakealla Pohjanmaalla on soistumisen ehkäiseminen tärkeä toimenpide. E. alin hirsikerros on huolellisesti tervattava. - - kirjallisuudesta yleensä ja e. sitä elähyttäneistä aatevirtauksista LEINO. - - lainatavaraahan elämä onkin, sotilaan elämä e. LEINONEN.

erittelemät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* < eritellä. | E. lasku, lista. E. ajatussisältö.

erittelijä[14] *tek.* < eritellä. | Syvällinen naisen sielunelämän e. Psykologinen e.

erittely[2] *teonn.* < eritellä. **1.** Siemenherneiden e. — Vars. *liik.* spesifikaatio. | Tarkka e. tavaroista. Tavaramäärän, välityspalkkioiden e. Laivauspapereihin kuuluu e. [par. eritelmä], faktuura ja lisäksi konossementti. **2.** analysointi, analyysi, jäsentely, jäsennys. | Yksityiskohtainen e. Tilastollinen, tieteellinen e. Lauseesta päästään sanoihin e:n tietä. Käsitteen e. Kirjallisten tuotteiden e. Psykologinen e. Vaiheet, jotka aktiivisessa mielteiden käsittelyssä voidaan erottaa, ovat e. (analyysi), vertailu ja yhteenveto (synteesi). Luonteen, sielunelämän e. Itsensäe:n tarve. E:n hienous, terävyys. - - realismin säälimätön todellisuuden e. LEINO. — *Yhd.* mieliala-, runoe. — mielialan (-alojen), runon (runojen) e.

erittely|harjoitus *s.* **-koe** *s.* **-ky|ky** *s.* Terävä itsensätuntemus ja oman sisäisen elämän e. E:vyn puute. Näköelimellä ei ole kuuloelimen e:kyä.

erityi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. eriulosteet ja niiden selkäputkien e:ät. Toukan kehruurauhasten e.

eritty|ä[1*] *pass.v.* < erittää. (*1.*) Tervasta e:y vettä. Hiilihappo e:y nesteen pinnalle. Vaahto lakkaa e:mästä. Happojen vaikutuksesta saattaa saviastian lasituksesta e. myrkyllistä lyijyä. (*2.*) *fysiol.* ja *kasv.* Sylkeä, sappea, maitoa, hikeä, virtsaa e:y. Haavasta e:vät kudosnesteet. — Mesi e:y terälehdistä. Puun nilaosasta e:vä pihka. Runsas kumin e:minen.

1\. **erittäin** *adv.* erä kerrallaan, erinä; vrt. erä 3. | Tavara lähetetään e.

2\. **erittäin** *adv.* **1.** tehostaen voimakkaasti määrittämänsä a:n, partis:n t. adv:n merk:tä: erityisen, erikoisen, erinomaisen, ylen. Vrt. sangen, hyvin, kovin, perin, järin, varsin, oikein, jotka lähinnä ovat sitä lievempiä, sekä tavattoman, sanomattoman, ylenpalttisen ja aivan, ihan, vallan, lopen, tyyten, tyystin, täysin, tykkänään, kerrassaan, jotka ovat sitä voimakkaampia. | E. huono, hyvä, kirkas, korkea, löyhä, paha, punainen, terävä, tärkeä, vihanta. E. kovaa kiveä. Talo on e. suuri. E. herkkä filmi. E. kiireellinen puhelu. Olla e. raskaassa työssä. Ei ollut e. kiitollinen. E. oppinut, onnistunut. Ei e. kehuttavaa. E. laiskasti, nopeasti, suuresti, viisaasti, ylevämielisesti. Laulaa e. kauniisti. E. hyvin onnistunut. E. mielelläni. E. kaukana, syvällä. **2.** varsinkin, etenkin, eritoten, erityisesti, nimenomaan, ennen kaikkea; ks. myös erittäinkin. | Korostan e., että - -. E. on varottava, että - -. Mitä e. kansanrunouteen tulee, on - -. Näin on laita e. Englannissa. Siitä hän meitä e. varotti. - - puiminen talvikylmässä harmitti heitä kaikkiakin, vaan e. Uutelaa LINN. "Enhän minä sitä nyt e. tahdo inttää", sanoi Rantanen laiskasti ALKIO. Setä e. käski sanoa, että hän syksyllä odottaa Ailia Helsinkiin TALVIO. | Joko väsyttää? — Ei e. — *yleensä — erittäin.* Sattuva karakteristiikka suomalaisesta lyriikasta yleensä ja Larin-Kyöstistä e. Lybeck oli voimakkaiden tempausten mies, elämässä yleensä, niin kuin onginnassaan e. AHO. **3.** *vanh.* ja *kans.* ed. merk.-ryhmään läheisesti liittyen. **a.** erillään t. erilleen, erikseen. | Kukin havas kudotaan e. Sitoumus on laadittava e. Tämä kohta tulee e. käsiteltäväksi toisessa yhteydessä. Oppilaiden nimiä e. luettelematta. Päällyksestä on maksettava e. [Olen] kertonut kappaleen kunkin veljen elosta e., vanhimmasta nuorimpaan KIVI. [Lamppu maksaa] seitsemän ja puoli markkaa — öljy e., ja sitä saa markalla kannun! AHO. [Tallissa] oli sijaa kahdellekymmenelle hevoselle, ja e. vielä varsatammoille karsinansa KATAJA. — *Lak.* Siitä julkaistaan kuulutus e. — *erittäin — erittäin.* Tuomittiin rangaistukseen e. varkaudesta ja e. pitkitetystä näpistelystä. Työstä maksetaan palkka e. ja e. vuokrarahat. — *yhteisesti — erittäin.* Kaikkia ihmisiä yhteisesti eikä ketään e. - - kaikkia yhteisesti ja joka miestä e. AHO. **b.** poikkeavaisuutta, erityislaatuisuutta osoittaen: erikseen, aivan omaa luokkaansa, erikoista. | Mutta marja-aika onkin e. Noidat ovat e. Matti onkin e.: hänelle ei kukaan tohdi sanoa mi-

tään. E. se on emälammas kuin kaksi karitsata SL. — Tämä on asia e. — Tämä on aivan eri asia. — *erittäin* — *erittäin.* E. on manttaalimiehet ja e. kulkukissat SP. E. on viisaus, e. viekkaus SL. No ihminen on kuitenkin e. ja elukka e. ja muu älytön luonto HAANPÄÄ.

erittäin|kin (kielt. yhteyksissä -kään) *adv.* varsinkin, etenkin, erityisesti; ks. myös ed. 2. | Tunnettu e. muotokuvamaalarina. Kirjoitti sanomalehtiin, e. "Ilkkaan". Maahan siirtyi ulkomaalaisia, e. hollantilaisia. Hallitusmuoto, joka on vallinnut e. Englannissa ja Ruotsissa. Työ on erikoistettua, tehtaissa e. E. on muistettava, että - -. Tämä on e. sanottava ostjakeista. — E:kään tällä seikalla ei ole vaikutusta pääasiaan. Paavo e:kään ei viitsinyt vaivautua.

erittäisin *adv. harv.* erikseen. | Luettelot on lähetettävä e. kultakin kuukaudelta. - - eipä katsahda hän kehenkään e. isällisellä silmällä, vaan kaikki olemme hänen - - lakiensa vallassa KIVI.

erit|tää[2*] *v.* **1.** kehittää t. synnyttää omasta itsestään erilleen jtak ainetta, emitoida. | Vedessä punainen verisolu rikkoutuu ja e:tää punaisen värinsä veteen. Kuumennettu hehkulanka e:tää negatiivisia elektroneja. — Vars. **2.** vrt. erite. **a.** *fysiol.* rauhasten toiminnasta. | E. sylkeä, tyroksiinia, maitoa. Talirauhaset, jotka e:tävät liian paljon rasvaa. Toukan e:tämä tahmea neste. E. hikeä, virtsaa, kuona-aineita. — Myös: E. lantaa. E. ulosteissaan basilleja. — *Kuv.* Sinä olet niin herkkää sieluainesta, minä sen sijaan olen kerinnyt e. ympärilleni tunteettoman panssarin halveksimisesta, epäilystä ja sellaisesta IRIS UURTO. **b.** *kasv.* erityisissä eritesäiliöissä syntyvistä ja säilyvistä aineenvaihdunnan sivu- ja lopputuloksista. | E. pihkaa, hartsia. **3.** *harv.* yl. erottaa. | Lapasessa on vain peukalo e:etty, kun muut sormet sen sijaan pidetään samassa pussissa. - - tutkimuksen tehtäväksi [on] jäänyt - - e. legendan ja muistitiedon kertomuksista se, mitä niissä voidaan pitää tosioloihin perustuvana AK.

erityi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. erikoinen. **1.** vartavastinen, vasituinen, nimenomainen, eri, oma, omakohtainen, spesiaalinen, spesif(iikk)inen. | E. toimitusmies, laulunopettaja, rippi-isä. Kveekareilla ei ole e:stä papistoa. E. retkikunta, hallintoelin, yhteiskuntaluokka. Koota jnk e:sen maan postimerkkejä. Juutalaisille määrätty e. kaupunginosa. E. kansliahuoneisto, ajokaluvaja. E. sairaala veneeristä tautia sairastavia naisia varten. Lapsen e. omaisuus. E:set vilja-, teräslajit. E. pumppu, ohjauslaite, kiillotusharja. Kuten e:sessä kirjeessä on ilmoitettu. E. vero. Ilman e:stä maksua. E. asetus, laki. E:set säännöt, määräykset. Jnk e:sellä luvalla. Ilman e:stä lupaa. Jtak e:stä asiaa. Osaksi yleiset, osaksi e:set tehtävät. E:set asianhaarat, näkökohdat, menettelytavat. E:sissä tapauksissa, tilaisuuksissa. Jtak e:stä tarkoitusta varten. E:sistä syistä. Milloin e:stä syytä on. Ei kaipaa e:stä perustelua. Vaatii e:stä huomiota, tarkkuutta. Nauttia e:stä kunnioitusta. Päästä jkn e:seen suosioon. Olla e:sen avun tarpeessa. Otettu e:seen hoitoon. Puulla on oma, e. tarinansa. Maantiede jaetaan yleiseen ja e:seen l. aluemaantieteeseen. — *Harv.* eri, erillinen, oma. | - - vähitellen kasvoi siitä e. talo, joka tuli omillaan toimeen AHO. Minulla on hyvä huone ja e. sisäänkäytävä KIANTO. — *erityisesti* tav. nimenomaan, eritoten, erittäinkin, etenkin, varsinkin, semminkin, ennen kaikkea. | Lähimmät sukulaiseni, e:sesti N.N. E:sesti Amerikassa. E:sesti sodan aikana. E:sesti koteja varten. E:sesti määrätyt henkilöt. Kaivosasioihin e:sesti perehtynyt. E:sesti on pidettävä huoli siitä, että - -. E:sesti mainittakoon. Keskustelu kosketteli eläinten viisautta yleensä ja koirien e:sesti. Tämä pitää paikkansa e:sesti uskonnon suhteen. Jätetty e:sesti [erikseen, omana asianaan] mainitsematta. **2.** jllek luonteenomainen, omalaatuinen jne.; tav:mmin erikoinen (2. merk.-ryhmä). | Naiset, joilla monesta asiasta on e. käsityksensä. Osuustoiminta, ruumiillista työtä tekeväin kansanluokkain e. liikemuoto. Hapella on e. taipumus yhtyä muihin aineisiin. E:sen muotoinen on paavinkruunu l. tiaara. Tietoisuus kansallisesta e:syydestään. **3.** tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, harvinainen jne.; tav:mmin erikoinen (1. merk.-ryhmä). | - - Matti oli aina hiukan e:sempi kuin muut SILL. E:seen laihuuteen voi olla syynä esim. suolimadot. E:set elämänvaiheet. Aivan e. merkitys on sillä, että - -. — *erityisen.* E:sen kaunis, kiireellinen, painava, tarkka, valistunut. Ei e:sen vaikea. E:sen huolellisesti. E:sen puutteellisesti varustetut reservimuodostelmat. — Huom. erikseen kielt. käyttö: *ei erityinen* t. (ark.) *ei erityisempi* ei juuri mainittava, ei kummempi. | Ei huomannut mitään e:stä. Olematta e:sempi asiantuntija. Ei e:semmällä tavalla. Ei tee e:sempää vaikutusta. - - niin kuin ei mitään e:sempää olisi ollutkaan SILL. Ei e:sesti välittänyt. - - eikä näyttänyt e:sesti ilostuvan tästä uutisesta KATAJA.

erityis- tav:mmin samassa merk:ssä erikois-. **-ala** *s.* spesiaaliala. | Siipikarjanhoito, Hanneksen e. **-asema** *s.* Suomen e. pohjoisten maiden joukossa. On e:ssa. Joutua e:an.

erityisesti *adv.* ks. erityinen 1.

erityis|julkaisu *s.* E. runousopin alalta. **-jälkisäädös** *s. lak.; syn.* jälkisäädöslahjoitus, legaatti. **-koh|ta** *s.* spesiaalikohta; vrt. yksityiskohta. | Kokonaisuuden e:dat. Idealismia käsittelevät teoksen e:dat. E:tiin perehtyminen. **-kohtai|nen** *a.* Yksityisten tapausten e:set esitykset. **-kustannu|s** *s.*, yl. *mon.* Käsityönopetuksen vuosittaiset e:kset. **-kysymy|s** *s.* E:ksiin perehtymättä. **-laa|tu** *s.* Kuolemantapausten e. **laatui|nen** *a.* -suus *omin.* - - säännökset siitä, että e. omaisuus (perimysmaa) on ehdottomasti periytyvää IT. **-laj|i** *s.* Monismin e:eja ovat materialismi ja spiritualismi. **-luettelo** *s.* spesifikaatio. **-luonne** *s.* Virsien liturginen e. **-luonteinen** *a.* E. ammattiopetus. **-main|ta** *s.* Kirjan kuvitus ansaitsee e:nan. **-määräy|s** *s.* Asetuksella myöhemmin annettavat

selventävät e:kset. **-omaisuu|s** *s.* Vaimon e:tta. **-opetus** *s.* E:ta heikkolahjaisille lapsille. **-piirro|s** *s.* Ovirakennelmien e:ksia. **-sanasto** *s.* Jonkin ammattialan e. **-seikk|a** *s.* Selostaa e:oja, joita oppikirjassa ei mainita. **-säännös** *s.* Lääkeaineiden kauppa on e:ten alainen. **-sääntö** *s.* **-tapau|s** *s.* Kuntien olisi e:ksissa perustettava poliklinikoita. **-tehtävä** *s.* Kullakin oli suoritettavana oma e:nsä. **-teo|s** *s.* Tutkijan käyttämät e:kset. **-tie|de** *s.* Filosofia on yleistiede, joka yhdistää e:teiden tuloksia. **-tie|to** *s.*, yl. *mon.* Henkikirjoituksessa vaadittavat e:dot talon asukkaista. **-tutkimu|s** *s.* Yksityisiä ilmiöitä koskevat e:kset.

erityisty|ä[1] *v. harv.* erikoistua. | Nykyaikaisen yhteiskunnan ilmiöitä on e:minen.

erityisvaatimu|s *s.* Työn suorittajalle asetetut e:kset.

erity|s[64] *s.*, vars. *fysiol. kasv.* **1.** erittäminen, erittämistoiminta. | Syljen, liman, märän, suolahapon e. Hien, virtsan e. Kilpirauhasen e. lisääntynyt. Maidon e:stä kiihdyttävät aineet. Ruoansulatusnesteiden e:ksen häiriöt. Meden, pihkan, kumin, hajun e. — *Fys.* emissio. | Energian e. — *Yhd.* hien-, liman-, maidon-, virtsan- jne. e. (myös ⌒); sisä-, umpie. **2.** erittämisen tulos, erite. | Sairaan yskökset ja e:kset. Limainen e. Korvakäytävä paksun, kiinteän e:ksen täyttämä. Muurahaiset syövät lehtikirvojen makeita e:ksiä. — *Yhd.* hiki-, kuona-, lima-, neste-, vatsahappo-, virtsae.; haihtumae.

eritys|elin *s. fysiol.* aineenvaihdunnan jätteitä erittävä elin. | Selkärankaisten e:eliminä toimivat munuaiset. Ihon toiminta e:elimenä. **-häiriö** *s.*, vars. *fysiol. kasv.* Liian vähäinen suolahapon eritys on melko yleinen mahalaukun e. **-kyky** *s.*, vars. *fysiol. kasv.* Rauhasten e. **-toiminta** *s.*, vars. *fysiol. kasv.* Ihon e. Kilpirauhasten e. on häiriytynyt. **-tuote** *s. fysiol. kasv.* erite.

eri|tyylinen *a.* E:tyylisiä huonekaluja. **-tyyppi|nen** *a.* E:set purjealukset, oppikoulut, sävellykset.

eritä[37] *v.* vrt. erota, erkanee, erkaantua, erottautua, erottua, erittyä. **1.** mennä t. joutua erilleen, eroon jstak, erittyä, erota, irrota, irtautua, lähteä, poistua, *vanh.* kaikota, loitota, etääntyä. | Kulta eriää kuonasta. Ihon pinnalta eriää hilsettä. Puusta erinnyt tärpätti. Maku eriää marjoista liemeen. Savuympyrät - - erisivät useiksi pieniksi ympyröiksi AHO. — E. syleilystä. Eriä minusta! VT[V]. Sinä kumppaneistas erinnyt olet? KIVI. - - en lähe ilolla mielin / enkä riemulla eriä / tästä kullasta ko'ista KAL. — *Erik.* kuolla. | E. elämästä, maailmasta. - - halu minulla on täältä e. UT. Kun joutuu hetki viimeinen / ja henki täältä erii VK[V]. Jo oisi minulla aika / näiltä ilmoilta e., / aikani Manalle mennä KAL. **2.** *vanh.* katkaista suhteensa jhk, sanoutua irti jstak, erota. | - - saako mies e. vaimostansa kaikkinaisen syyn tähden? UT[V]. - - jotka sinusta eriävät, ne hukkuvat VT. - - että he eriäisivät saatanan vallasta Jumalan tykö UT[V]. Jos johtaja sitten pois eriää, älköön tehtaan tointa, saman edesvastauksen haastolla, pitkitettäkö LK. **3.** olla erilainen, poiketa jstak, pistää silmään, erota; ks. myös eriävä. | E. edeltäjästään, toisistaan. Mökki eriää kaikista muista. Sanat eriävät taivutukseltaan. - - tiedon avulla ihminen saattoi e. ympäristöstään ja tavallaan hallita muita, kohota muita etevämmäksi WALTARI.

eriuskoi|nen *a.* -suus *omin.* Riitaisuudet e:sten työmiesten kesken. — Vars. muuhun uskontokuntaan kuin valtionkirkkoon kuuluva, sellaista koskeva t. sellaiselle ominainen, separatistinen. | E:suus l. heterodoksia. — *S:sesti* = seur. | E:sille myönnetty uskonnonvapaus.

eriuskolai|nen *s.* eriuskoinen henkilö, separatisti. | Protestanttiset e:set.

eriuskolais|kirkko *s.* **-laki** *s.* eriuskolaisia varten niissä maissa säädetty laki, joissa on valtionkirkko. | Suomen 1889 säädetty e., joka koski ainoastaan protestanttista uskonoppia tunnustavia, kumoutui uskonnonvapauslailla 1922. **-seurakunta** *s.* Baptistinen e.

eri|uskolaisuus *s.* eriuskoisuus. **-vahvui|nen** *a.* E:sia putkia. E:sia höyry- ja sähköveturelta. E:set ilmanpaineet. Saman aineen e:set liuokset. E:set joukko-osastot, puolueet. **-vaihei|nen** *a.* E:set sähkövirrat.

erivapaus *s. lak.* yksityistapauksissa myönnetty poikkeus lain yleisestä säännöksestä, dispanssi. | Presidentillä tai valtioneuvostolla on oikeus e:vapauden myöntämiseen. Saanut erivapauden kansakoulunopettajan virkoihin. **-anomus** *s. lak.* **-teitse** *adv. lak.* erivapaustietä. | Avioeroa ei myönnetä e., vaan sitä on vaadittava oikeudessa vireelle pantavalla kanteella. **-tie** *s. lak.*, tav. vain yks. part:ssa adv:n tavoin. | Tutkinnoilla tai e:tä saavutettu hakukelpoisuus valtion virkaan.

eri|vapautus *s. lak.* erivapauden myöntäminen t. saaminen, erivapaus. | Saada e. jhk virkaan. N.N:lle on myönnetty e. suomen kielen taidosta. **-vartinen** *a. fys.* jonka varret ovat eri pitkät. | E. vipu, vaaka. **-vivahtei|nen** *a.* E:set punavärit. Sanojen merkitykset ovat e:set. **-väri|nen** *a.* E:set kankaat. — *Kuv.* Ääneltään e:set soittimet. Urkujen e:set äänikerrat. — E:set poliittiset suunnat. E:set sanomalehdet.

eriyty|ä[44] *v.* **1.** mennä t. joutua erilleen, eroon jstak, erittyä. | Sakan e:minen liuoksesta. Haavasta e:nyt neste. — Vars. **2.** muuttua erilaiseksi, kehittyä jhk erikoistarkoitukseen, erilaistua, erikoistua, differentioitua. | Housuista e:neet sukat. Sauna on e:nyt itsenäiseksi rakennukseksi. Yhteiskunnallinen e:minen. Kirkosta e:neet liikkeet. Eri kielten kesken voi huomata e:mistä ja tasoittumista.

eriämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < eritä. | Strategian e. riippuvaisuus taktiikasta. Mustalaiset kuuluvat e:tömästi unkarilaisaiheisiin näytelmiin.

eriävä[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* (< eritä) jstak muusta poikkeava, eroava, erilainen. | Jonkin verran e:t tiedot. E. mielipide. Olla e:llä kannalla. Toimia muista e:sti. Kuulemiansa äänteitä lapset toistavat vähän e:llä tavalla.

eriäväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = ed.

eriö[3] *s. harv.* käymälä, WC.

erje|tä[31*] *v. vanh.* erkaantua, erkautua, erkanee. | Tärpättiöljyn erkeneminen pihkasta. Elo yhden olennonko / kahdeks e:nnyt on noin? *MANN. -- silmäni siellä selkenee, / erheys kaikki erkenee / ja murhe iloks muuttuu VK[V].
erkaan|tua[1*] *v.* (*rinn.* erkautua) vrt. eritä, erota, erottautua, erottua, erittyä. **1.** mennä t. joutua erilleen, eroon jstak, erkanee; vars. kaikota, loitota, etääntyä; lähteä, poiketa. | E. omille teilleen. [Juoksija] e:tuu kilpailijoistaan. Älkäämme e:tuko vihamiehinä! Tiestä e:tuu pieni polku. Sivujoki e:tuu länteen. Sanat ovat merkityksellisesti e:tuneet. — Liman e:tuminen pellavista. Hiili e:tuu grafiitiksi. **2.** *harv.* irtautua, irrota jstak abstr. yhteydestä; katkaista välinsä, suhteensa jhk. | Suomi e:tui Ruotsista. Käsityö on e:tunut itsenäiseksi ammatiksi. Minun on vaikea e. Paavon toveruudesta. A:n oli e:nuttava kaikesta entisestä ja totutusta.
erkale[78] *s. fys. ehd.* kvantti. — *Yhd.* sähkö-, tarmoe.
erkan|ee[34] *v.* (konsonanttivartaloisia muotoja ei käytetä) mennä t. joutua erilleen, eroon jstak, erkaantua, vars. etääntyä, kaikota, loitota; vrt. erota, eritä, erottautua, erottua, erittyä. | Järvelle e:eva polku. Tiemme e:ivat toisistaan. Sähköjohdot, jotka e:evat ryhmäkeskuksissa. Oksat e:evat jyrkästi rungosta. Vene e:i rannasta. Pojat e:evat loitommalle. Äiti e:i liedellä olevista padoistaan TALVIO. -- emme e:e konsana ei LARINK. — Veri e:ee keuhkoista. Vesi ei e:e voista. Iskettäessä laudasta e:ee kolmiomainen pala. — *Erik.* kuolla. | Mies e:i vapaaehtoisesti elämästä. Mä että täältä e:en, / sen katson voitokseni VK.
erkaum|a[13] *s.*, vars. *geol.* mikä jstak on erkaantunut, erkaantumisen tulos. | Kalkkikivi on keskirakeista, vähän ruskeahkoa, ja siinä on ruskeasälpäisiä e:ia P.ESKOLA.
erkau|tua[44] *v.* = erkaantua. | Karjalaiset e:tuivat sukulaisheimoistaan. Massasta e:tuneet malmit. Navetan ja tallin e:tuminen eri rakennuksiksi. Keskisuomalaisten kerho e:tui Hämäläis-Osakunnasta. -- parit e:sivat paikalla ALKIO. -- e:sin heistä ilman keskustelua PÄIVÄR.
erkkeri[5] *s.* rakennuksen seinässä oleva uloke, jolla huonetta on tahdottu suurentaa t. tehdä viihtyisämmäksi.
Erkki[4*] *s.* toukokuun 18:nnesta, Erkin päivästä. | E. einettä [= karjan talvirehua] kysyy SL. E. turjus turkki päällä, Urpaanus paita päällä SL. — *vanha Erkki* (kiert.) paholainen. | Itse vanha E. siihen [tapaukseen] näppinsä pisti KIANTO. -- tällä viikolla, vanh'erkki vie, saa Herrala lyhteensä jyviksi KATAJA.
ero[1] *s.* vrt. erotus. **1.** eroaminen, eriäminen; erillään olo, eronneena t. erotettuna oleminen. | Autuaallinen e. maailmasta. E:n hetki. Vieraat hankkivat e:a. Pitkäaikainen e. tovereista. Parempi hyvä e. kuin huono yhteys SL. — Saada e., hakea e:a puolisostaan. Antaa e. miehelleen, vaimolleen. -- kyllähän te minusta muutenkin e:nne saatte ALKIO. Ottaa, saada e., pyytää e:a virasta. Kappelin e. kirkkoherrakunnasta toteutui v. 1913. — *ero|ssa*, -on (adv.) erillä(än), erille(en). | Olla, asua e:ssa toisistaan. Vesi pysyy seoksesta täysin e:ssa. Pysy e:ssa tupakasta! Pitää sormensa jstak e:ssa. Säilyä e:ssa turmeluksesta. Vilppi pysyy siitä miehestä e:ssa kuin vesi rasvasta KARHUM. Mennä e:on väkijoukosta. Pöytä nostettiin e:on seinästä. Terva juoksee e:on hiiltotuotteista. Suomi joutui e:on Ruotsista. Päästä e:on tehtävistään. En voi päästä e:on siitä ajatuksesta. — *Yhd.* asumus-, avio-, pesä-, virkae. **2.** eroavat ominaisuudet, eroav(ais)uus, erilaisuus. | Yhteiskunnallinen e. Periaatteellinen e. Romaanien välinen e. Kaksoset, joissa on e:a vain pukeutumisessa. E. kuin yöllä ja päivällä. Selvää e:a sanojen käytössä ei voi huomata. On e. talolla ja talolla. Se on e. asiassa KIVI. — *tehdä ero joidenkin välillä* pitää eri asemassa, erillään, erottaa toisistaan. | Tehdä e. rikkaitten ja köyhien välillä. On tehtävä tarkka e. puulajien välillä. Ethän osaa tehdä e:a toden ja kuvitellun välillä. — *Yhd.* laatu-, luokka-, merkitys-, sääty-, tyyli-, vivahdus-, värie. **3.** etäisyys, välimatka; lukumäärien t. joidenkin mitattavien ominaisuuksien välimäärä, differenssi. | Juoksijoiden e. maalissa. Taloilla on e:a 75 metriä. 1 mm:n e:a kartalla vastaa luonnossa 100 metriä. Summien e. Kahden viikon e. syntymäajoissa. Painojen, lämpötilojen e. — *Yhd.* juoksu-, maali-, piste-e.; aika-, aste--, hinta- l. hinnan-, ikä-, kurssi-, matka-, mittae.; korkeus-, laajuus-, leveys-, lämpö-, nopeus-, paino-, pituus-, suuruus-, syvyys-, tiheys-, voimakkuuse.
eroamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuu[40] *omin.* < erota. | Vaatteista e. takiainen. Kasvaa e:tomasti yhteen. E:tomat ystävykset. Sota kuuluu e:tomasti ihmiskunnan historiaan. — Toisistaan e:tomat mielipiteet.
eroamis|ikä *s.* Upseerien, poliisimiesten e. Vapautua virasta e:iän perusteella. **-ilmoitus** *s.* **-vuoro** *s.* Johtokunnan e:ssa olevat jäsenet.
ero|anomus *s.* Hallitus jätti eilen e:anomuksensa tasavallan presidentille.
eroava[13] *a.* (*partis.*) -sti *adv.* (< erota) jstak muusta poikkeava, eriävä, erilainen. | Ympäristöstään e. rakennus. Toisistaan e:t kielimuodot. Sanella pöytäkirjaan e. mielipiteensä. Muista e:sti H:lla oli lapikkaat jalassa.
eroavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* = ed. | Toisistaan e:set. Painoksissa on e:sia kohtia. Häät pidettiin yleisestä tavasta e:sesti.
eroavaisuus[65] *s.* = seur.
eroavuu|s[65] *s.* ero, eroavaisuus, poikkeavuus, erilaisuus. | Mielipiteiden e. Luonteitten, lajien väliset e:det. Yksilölliset e:det. Tärkeimpänä e:tena koneiden toiminnassa on nopeus. Pieninkin uskonkäsitysten e. leimattiin harhaoppisuudeksi. — *Yhd.* laatu-, luokka-, maku-, mielipide--, murre--, rotu-, sukupuoli-, tyylie.; perus-, pääe.
erodoida[18] *v. geol.* juoksevasta vedestä: kuluttaa.
ero|hakemus *s.* Jättää e:hakemuksensa. **-hetk|i** *s.* E. on käsissä. Vannoi e:ellä ikuista uskollisuutta. — *Kuv.* kuolema. | Auta, kun kamppai-

len kuoleman kanssa, / kun e:eni läsnä jo on VK.

eroit- → erot-.

erojais|et[63] *s. mon.* erojaistilaisuus, ero-, erojaisjuhla, läksiäiset. | Päätoimittajan e. Viettää e:ia. Juoda e:ia. — *erojaisiksi* jäähyväisiksi. | Laulaa, soittaa e:iksi. Lyödä kättä e:iksi.

erojais|hetki *s.* Tunnelmallinen e. **-juhla** *s.* erojaiset. | Kirkkoherran e. Viipurilainen Osakunta vietti eilen pitkäaikaisen kuraattorinsa S. H:n e:a. **-kahvit** *s. mon.* Tarjota, juoda e. **-lahja** *s.* **-puhe** *s.* Ministerin e. **-päivällinen** *s.*, tav. *mon.* **-tilaisuus** *s.* erojaiset. | Vaatimaton e.

ero|juhla *s.* erojaiset. | Viettää e:juhlaa. **-kirja** *s.* = **1.** asiakirja, jolla virkamiehelle annetaan ero virasta; tuomiokapitulin entisen avioliittolain mukaan eronneille aviopuolisoille antama asiakirja; jokap. kielenkäytössä us. myös yksityisen palveluksesta eroavalle annetusta työtodistuksesta tms. **2.** *kans.* = seur. | - - e:n kirjoitti / ja antoi kullallensa KL. **-kirje** *s.* Lähettää e. morsiamelleen. **-koh|ta** *s.* eroava, erilainen, jstak poikkeava seikka, eroavuus. | Murteiden e:dat. Ratkaiseva e. tutkimuksissa. **-kyynel|(e)** *s.* - - niin monet e:eet oli vuodatettu rakkaista ja hauskoista vieraista erottaessa AHO. **-käsky** *s.* Avoin e. joukkojen päällikölle.

eron|hetki *s.* E. lyö, on tullut. E:hetken haikeus. — *Kuv.* kuolemasta. | Viimeinen e. **-pyyntö** *s.* Jättää e:nsä. Suostua e:ön. **-teko** *s.* Tarkka e. asioiden välillä.

-eronto[2*] *s. kiel.* Sisä-, ulkoe.

eroosio[3] *s. geol.* juoksevan veden kulutustyö. | Kanjoni on syntynyt e:n vaikutuksesta. — *Yhd.* joki-, pohja-, sivue. **-alue** *s.* **-laakso** *s.* Tonavan e. **-törmä** *s.*

erootti[6*] *s.* = amoriini.

erootti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* erotiikkaa, rakkauselämää, rakkautta koskeva, siihen kuuluva, sille ominainen tms., rakkaus-, lemmen-; joskus erik. aistillista rakkautta koskeva tms., aistillinen, sukupuoli-. | E:set kysymykset. E. tunne-elämä, kiintymys. E. luonne. E:sia suhteita. Herätä e:sesti. - - tanssivat kuun e:sessa valossa TARK.

ero|paperit *s. mon.* erokirja. | E. kourassa. **-passi** *s.*, us. *kuv.* virka- tms. erosta, erottamisesta. | Saada e. toimesta. **-peruste** *s.* **-raha** *s.* Ehdotus laiksi rajavartiolaitoksen kantamiehistölle maksettavasta e:sta. **-rahasto** *s.* Rautatieläisten, kansakouluväen e. **-sija** *s. kiel.* paikallissija, joka ilmaisee eroa jstak (vastaa kysymykseen "mistä"), esim. elatiivi, ablatiivi; vrt. olo-, tulosija.

erossaolo *s.* myös ⌒. | Tavata pitkän e:n jälkeen.

erot|a[38] *v.* (eroava *partis.* ks. erikseen) vrt. eritä, erkaantua, erkanee, erottautua, erottua, erittyä. **1.** mennä t. joutua erilleen, eroon jstak (konkr. yhteydestä), irrota; kaikota, loitota, etääntyä; lähteä, poiketa. | Jyvä eroaa tähästä. Polku eroaa tiestä. Haarat eroavat kaarevasti rungosta. Koira erosi meistä. Älkäämme e:ko vihassa! Viimein K. erosi [= luopui] kengistään. Katseeni ei eroa ukosta. Sydän ei halua e. nautinnoista. Liivi on eronnut [= joutunut kehityksessään] kauimmaksi sukukielistä. — *Erik.* kuolla. | E. autuaasti, uskossa. E. elämästä. 85-vuotiaana A. erosi tästä maailmasta. - - ei raski hän vielä e. näin nuorella iällä IVALO. Viimein e:essansa / hän saa levon Herrassa VK[v]. **2.** sanoutua irti jstak, katkaista välinsä, suhteensa jhk. | E. virasta, koulusta. E. liitosta, puolueesta, kirkosta. Eronnut opettaja. Hallitus eroaa. Upseerien joukkoeroaminen. E. miehestään, vanhemmistaan. Eronnut rouva. Sinun on e:tava sellaisista tovereista! Suomi erosi Venäjästä. **3.** olla erilainen, poiketa jstak, pistää silmään; ks. myös eroava. | E. edukseen muista. E. edeltäjistään. Pojat eroavat toisistaan. Puut eroavat hedelmiltään. Kruununtalot eivät eroa verojensa puolesta perintötaloista. Vihreä pelto eroaa voimakkaasti ympäristöstä. Parsinta ei saa liiaksi e. pöytäliinan kudoksesta. Pyhä ei eronnut arkipäivästä.

erote[78*] *s.* = erotusmerkki 2.

erot|ella[28*] *frekv.v.* < erottaa. | E. roskia marjoista. Kullekin on e:eltu osuutensa. Omaisuuden e:teleminen perillisten kesken. Puita ei tarvitse e. oksaisuuden mukaan eri luokkiin.

erotiik|ka[10*] *s.* rakkauden, sukupuolivietin ulkonaiset, vars. aistilliset ilmenemismuodot, rakkauselämä, eroottisuus; joskus nimenomaan rakkauden sielullisesta puolesta, joskus kevyistä rakkaus-, lemmensuhteista, rakastelusta. | Elokuvan e. S:n rakkaudessa nuorta A:ta kohtaan oli kuumaa e:kaa. - - ei jälkeäkään siitä e:asta, joka melkein aina väräjää ilmassa naisen ympärillä AK.

erot|in[56*] *väl.* < erottaa. **1.** Naisten puvut ovat tärkeitä e:timia heimojen välillä. — *Yhd.* tuhkan-, vedene. — Vars. **2.** *sähk.* vahvavirtapiirin avain, jolla kuormaton virtapiiri voidaan jännitteisenä sulkea t. avata. — *Yhd.* linja-, veitsie.

erotodistus *s.* virasta, koulusta tms. eronneelle t. erotetulle henkilölle annettava todistus. | E. oppikoulun neljänneltä luokalta.

erot|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < erota. **1.** saattaa erilleen, eroon t. pitää erillään, erossa jstak konkr. yhteydestä, irrottaa, eristää, loitontaa. | Tappelijat e:ettiin. E. vuohet lampaista. Kerman e:taminen kuorimalla. Osa viljasta e:etaan siemeneksi. Komero on e:ettu huoneesta. Markat ja pennit e:etaan kaksoispisteellä. Matkani e:taa meidät vuodeksi. Synti e:ti ihmisen onnesta. — Verhon e:tamat vuoteet. Joki e:ti talon peltoja. Pisteviiva e:taa kupongin kortista. Pitkä arki e:taa meidät joulusta. — *Kiel.* Disjunktiivinen l. e:tava konjunktio. **2.** saattaa erilleen t. pitää erillään jstak abstr. yhteydestä; katkaista joidenkin suhteet, poistaa, sanoa irti; estää läheisistä suhteista. | Kappeli e:ettiin seurakunnaksi. Palstatilan e:taminen. E. toimesta, yliopistosta. E. seurasta. Wallenstein e:ettiin ylipäällikkyydestä. Riita e:ti pojat ainiaaksi. Varallisuuden e:tava juopa. Syvä kuilu e:taa meidät toisistamme. Uudet aatteet vaikuttivat e:ta-

vasti vanhoihin ystävyksiin. - - viha niinkuin musta muuri vielä eroittaa Viitalan ja Kuuselan KIVI. **3.** saada aisteillaan havaituksi, havaita, huomata, keksiä, vars. saada näkyviin t. kuuluviin, nähdä, kuulla. | E. silmillään, korvillaan. E:taa kodin, rannan. Esineitä ei e:a pimeässä. E:in sinut jo kaukaa. Juosta niin ettei jalkoja e:a. Oli e:tavinaan jälkiä lumessa. Erämaassa on e:ettu asutuksen merkkejä. Kannosta voi e. vuosilustojen rajat. E. soittoa, askeleita. Sanoja ei e:a sisälle. Vaivoin e:in, mitä sairas kuiskasi. Telttaan e:ti hyvin rajuilman tuimuuden. Sormilla tunnustellen saattaa e. sairaat paikat. **4. a.** tehdä jk erilaiseksi kuin muut, muista poikkeavaksi. | E:tava tuntomerkki. Neekerin e:taa eurooppalaisesta lähinnä ihonväri. Runomuodon käyttötapa e:ti Poppiuksen edukseen aikalaisista. **b.** havaita eri olioiksi, erilaiseksi kuin muut, tuntea. | Kaksoset, joita ei e:a toisistaan. A:n e:taa uljaasta ryhdistä. E:imme tulijat jo kulkusista. Erilevyiset lankut e:taa helposti lattiasta. Ethän e:a edes kirjaimia! Lapsi tuskin e:taa hyvää ja pahaa. **5.** jakaa t. yhdistää eri ryhmiin, jaottaa, ryhmittää, luokittaa; määrittää jnk eri osat. | E. omaksi ryhmäkseen. Tuotteet e:etaan neljään luokkaan. Menetelmiä e:etaan kolme. Tulehdusta on e:ettu kahta lajia. Haroja e:etaan yksi- ja useampirivisiä. Latinassa e:etaan neljä konjugaatiota. — Puheessa on e:ettavissa kolme osaa. Munassa e:etaan munakalvo, keltuainen ja iturakko.

erottaj|a[10] *tek.* Olla riitapukarien e:ana. — Roskien e. Kaasun, tervan, veden e. Murtoluvun e:ana on vaakasuora viiva. Vaatetus, tärkeimpiä heimojen e:ia. — *Yhd. tekn.* keskipakoe.; ilman-, nesteen-, oljen-, tervan-, veden-, öljyne.

erottamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *pass.* sellainen, jota ei voi erottaa. | Elimistön kaksi e:onta puolta. Seurata toista e:tomana varjona. E:tomasti kiinnitetty. — Virkamiesten e:tomuus. Avioliitto on perusluonteeltaan e. E:tomat ystävykset. Kuuluvat e:tomasti toisilleen. Muodostaa e. kulttuuriyhteys. Kiinteä asutus on kehittyneestä maanviljelyksestä e. Laulu kuuluu e:tomasti ylioppilaselämään. J:n nimi liittyy e:tomasti kirkkomme historiaan. — Vaatimus, joka koskee e:tomasti [= erotuksetta] kaikkia ihmisiä. **2.** *akt. harv.* sellainen, joka ei erota. | - - ikuinen, yötä ja päivää e. valo SILL.

erottamis|kyky *s.* Silmän, kuulon e. **-oikeus** *s.* Palstan e. **-päätös** *s.* **-tapa** *s.* Vanhin kullan e. on huuhdonta. **-toimitus** *s.* Vuokra-alueen e.

erottau|tua[1] *refl.v.* (< erottaa) joskus läheten pass. merk:tä; vrt. erottua. **1.** mennä erilleen, eroon jstak konkr. yhteydestä, irrottautua, loitota, etääntyä. | Loppusuoralla N. e:tui kilpailijoistaan. E:dun syrjään. Jyvistä e:tuneet roskat. Vesistöt e:tuivat merestä järviksi. **2.** irrottautua jstak abstr. yhteydestä, vetäytyä erilleen, syrjään, omiin oloihinsa. | Sisilia e:tui Napolista. Lahko, joka on e:tunut kirkosta. E. Jumalalle. Rahvaasta e:tunut herrasluokka. **3.** tulla aisteilla havaittavaksi, vars. näkyviin, kuuluviin; olla havaittavissa. | Otava e:tuu luoteessa. Pirtin sisusta e:tuu tervasten valossa. Kuin usvassa e:tuivat isäni kasvot. Kirveen kalske e:tuu selvästi metsästä. **4.** olla erilainen kuin jk muu t. muut, poiketa jstak, pistää silmään. | Arpi e:tuu ihosta. E. edukseen muista. Snellman e:tuu jykevänä suurmiestemme joukosta. Kaksi toisistaan e:tuvaa jaksoa. Tärkeän asian on puheessa e:duttava vähäarvoisesta. **5.** jakautua t. yhdistyä eri ryhmiin, jaottua, ryhmittyä. | Tasasointiset intervallit e:tuvat sopeutuvaisuutensa mukaan eri ryhmiin.

erottelu[2] *teonn.* < erotella. | Tukkien e. Valmisteiden e. myyntiä varten. Suomaiden e:ssa käytetään suotyyppiluokittelua. — *Metsät.* myös = seur. **-pa·ikka** *s. metsät.* tav. virtavaan paikkaan uittoväylän alapäähän tehdyt laitteet, joissa yhteislauttauksessa uitettu puutavara erotellaan laadun t. omistajien mukaan. **-työ** *s.* Roskien e.

erot|tua[1*] *pass.v.* < erottaa. **1.** mennä t. joutua erilleen, eroon jstak konkr. yhteydestä, erota, eritä, irrota, poistua, loitota, etääntyä. | E. kahteen osaan. Kuona e:tuu raudasta. Vedestä e:tunut suola. Perunat eivät e:tu savesta maan ollessa märkää. — Ruumiin etupuoli on e:tunut pääksi. **2.** irrota jstak abstr. yhteydestä, kehittyä erilleen. | Toisistaan jyrkästi e:tuneet yhteiskuntaluokat. Herran Ehtoollinen e:tui pian erityiseksi Herran kuoleman muistoateriaksi. **3.** tulla aisteilla havaittavaksi, vars. näkyviin, kuuluviin, näkyä, kuulua tms. | E. silmään, korvaan. Heikosti e:tuvat tähdet. Koti lakkasi e:tumasta. Torni e:tuu 50 km:n etäisyyteen. Jäljet eivät e:u. Huudot e:tuivat yhä selvempinä. Paistin tuoksu e:tuu kadulle asti. **4.** olla erilainen kuin jk muu t. muut, poiketa jstak, pistää silmään. | E. väriltään, suuruudeltaan. Joukon loppupäässä e:tuu Salmisen pitkä hahmo. Koru e:tuu selvästi puvusta. Kirjoittajan nimen pitää e. muusta tekstistä. Päätöksestä e:tuva mielipide. Parhaina kokoelmasta e:tuu pari lyhyttä runoa. **5.** jakautua t. yhdistyä eri ryhmiin, jaottua, ryhmittyä; olla jnk osina. | Vedon suunnan mukaan e:tuu useita eri uunilajeja. Sienieläimen ruumiissa e:tuu ulko-, keski- ja sisäkerros.

erotukseton[57] *kar.a.* < erotus. | E. meri. Osoittaa e:ta rakkautta kaikkia kohtaan.

ero|tuomari *s.* **1.** yksityinen henkilö, jonka ratkaistavaksi jk riitakysymys jätetään. **2.** henkilö, joka pelissä t. kilpailussa valvoo sääntöjen noudattamista ja ratkaisee esiintyvät erimielisyydet, peli-, kilpailutuomari. **-tuomio** *s.* esim. tuomio, jolla avioliitto puretaan.

erotu|s[64] *s.* vrt. ero. **1.** erilleen saattaminen, erottaminen. | Roskien e. Porot kootaan e:sta varten. Tappelijoiden e. Viikon e. koulusta. — *Yhd.* poro(n)e. **2.** erillään pitäminen, sekaannuksen estäminen; eri asemassa pitäminen. | Toista tupaa sanottiin e:ksen vuoksi takkatuvaksi. Käyttää e:kseksi äidistään molempia ristimänimiä. — Määräys koskee e:ksetta kaikkia asevelvollisia. Teki työtä ilman e:sta

kesät ja talvet. — *tehdä erotus (joidenkin välillä)* pitää eri asemassa. | Tehdä e. A:n ja B:n välillä. Hyvän ja pahan välillä on tehtävä jyrkkä e. Käytännössä on vaikea tehdä e:sta ko. lahkojen toiminnassa. - - täss' ei tehty e:sta, / veli oli jokainen *CAJ. **3.** eroavat ominaisuudet, ero, eroav(ais)uus, erilaisuus. | Luonteiden, käsitteiden e. Uskonnon ja taikuuden e. Mitään suurempaa e:sta ei koneissa ole. Lapsi ei tuntenut e:sta unen ja kuoleman välillä. Mikä eroitus: jänkkäillä aapistoa lukkarin ovinurkassa tai - - viettää iloista joutomaanantaita iloisten kumppanien kanssa KIVI. — Poika eleli isänsä tapaan, sillä e:ksella vain [→ se vain erona], että oli naimaton: — *Yhd.* arvo-, kieli-, käsite- -, luokka-, rotu-, sääty-, varallisuus-, värie. **4.** etäisyys, välimatka; lukumäärien t. joidenkin mitattavien ominaisuuksien välimäärä, ero, differenssi. | Kilpailijoiden e. maalissa. Tulojen ja menojen e. Hintojen välinen e. Ilmanpaineen e. Metrin e. pituudessa. Kahden suureen e:ksella tarkoitetaan sitä suuretta, joka lisättynä pienempään antaa summaksi suuremman. — *Yhd.* aika-, hinta- l. hinnan-, korko-, kurssie.; jännitys-, korkeus-, lämpö-, paino-, pituuse.

erotus|aita(us) *s.* tarha, jossa porojen erotus tapahtuu, poroaita(us), (murt.) porokaarre, -pelto. | E:aidoilla elävinä ostettujen porojen hinnat. **-astia** *s.* **-hiekka** *s. met.* muotin saumapinnoille ripoteltava kuiva (kvartsi)-hiekka, joka estää sen osia tarttumasta toisiinsa, jakohiekka. **-kauppa** *s. liik.* (pörssi)-kauppa, jossa tavaraa ei vaihdeta, vaan jossa toinen sopimuksentekijä suorittaa sopimuspäivän ja maksupäivän hintojen välisen erotuksen, palkinto-, differenssikauppa. **-kynnys** *s. psyk.* pienin ärsykkeen lisäys, joka on tarpeen, jotta aistimuksen voima kasvaisi. **-merkki** *s.* **1.** Pilkku kokonaisten ja kymmenmurtolukujen e:nä. **2.** viestitettäessä käytetty merkki, jolla lähettäjä erottaa johdannon, osoitteen, tekstin ja allekirjoituksen toisistaan, erote. **-osamäärä** *s. mat.* funktion kahden arvon erotuksen suhde vastaavien argumentin arvojen erotukseen. **-suppilo** *s.* alaosastaan suippeneva, poistoputkella ja hanalla varustettu lasiastia, jota käytetään toisiinsa liukenemattomien nesteiden erottamiseen, pullosuppilo. **-tariffi** *s. tal.* alallaan yleisesti voimassa olevista perusteista poikkeava tariffi, differentiaalitariffi. **-tulli** *s. tal.* samalla tavaralla esim. sen mukaan oleva erilainen tulli, mistä maasta se tuodaan, differentiaalitulli. **-tulo** *s. tal.* yrittäjän sen johdosta saavuttama (lisä)tulo, että hän on kilpailijoitaan edullisemmassa asemassa, erotusvoitto, differentiaalitulo, -voitto. **-voitto** *s. tal.* = ed.

erotutkinto *s.* Jumaluusopillinen e. 'yliopiston teologisessa tiedekunnassa (v:een 1952) suoritettava tutkinto, jonka jälkeen ao. (mies)henkilö voidaan vihkiä papiksi'.

erotutt|aa[2*] *fakt.v.* < erottaa. | Ajaessaan politiikkaansa Clemenceau e:i yhden ja valitutti kolme presidenttiä.

erovuoro *s.* vuoro erota, eroamisvuoro. | Johtokunnan e:ssa olevat jäsenet. Joutua e:on. **-i|nen** *a.* Hallintoneuvoston e:set jäsenet valittiin kaikki uudelleen.

erraattinen[63] *a. geol.* E. lohkare 'siirtolohkare, kulkukivi'.

ersa[10] *s.* (*rinn.* ersä[10]) mordvalaisten toinen pääheimo; sen kieli. **-mordva** *s.* **-mordvalainen** *a.* ja *s.* E. kansanrunous. **-murre** *s.*

eruptiivi|kivi *s. geol.* eruptiivinen kivi(laji), magmakivi. **-|nen** *a. geol.* magmasta syntynyt. | E:set kivi-, vuorilajit.

erä[11] *s.* **1. a.** riista, saalis. | Lähteä e:n ajoon. Olla e:n haussa. Sai e:ksi kolmekymmentä lintua. Vaivaisen e. vedessä, / - - / autuahan aitassansa SL. - - sille kummulle kuleta, / jost' on saalis saatavana, / e:n toimi tuotavana! KAL. — *Harv.* Mitä emät edellä, sitä e:t [= lapset, poikaset] perässä SL. Mennyt on emä ja e. [= äiti ja lapsi] yhdessä! MERIL. **b.** pyyntimatka, metsästysretki. | Olla, kulkea e:ssä. Käydä e:ä koirinensa. Lähteä e:än, e:lle. Palata e:stä. **c.** *hist.* eräalue, -maa, nautintamaa. | Hämäläisten e. oli etäällä rintamaista.

2. *murt.* erillinen osa, pala, kappale. | - - ei ole huonot hyppyset minullakaan, mutta hohtimet pitäisi olla e:ä saadakseen AHO. - - on siinä teräviä puukkoja, saanethan niillä e:n KAUPPISH. Maa oli niin kovaa ja kivistä, ettei siitä saatu e:ksi [= irti, eroon] kuin pieniä muruja KATAJA. Polttivat useasti toisenkin [terva]haudan, joskus kolmannenkin: kun yhden saivat e:ksi [= poltetuksi, pois tieltä], niin toista rupesivat korventamaan PAULAH.

3. määrä, osa jstak määrästä; joukko. | Viimeinen e. mehua. Ateriaan kuuluva e. vihanneksia. - - ruokae:t, joiden niukkuus oli varsin oikeutettu SILL. Puhdistettava kaurae. upotetaan liuokseen. Sora levitetään tielle kahtena e:nä, kahdessa e:ssä. — Vars. *vähin, vähissä, pienissä* jne. *erin;* vrt. 4.a. | Ostaa, valmistaa jtak vähin, vähissä erin. Jauhoja lisätään vähin erin. Sotaväkeä majaili pienissä erin pitkin rannikkoa. — *Erik.* **a.** *liik.* tavaramäärästä: partia. | E. kahvia, lankaa, taskukelloja. Paitoja valmistuu suurehko e. Tilaamanne e. Kalat lähetetään sadan kappaleen eriin pakattuina. — *Yhd.* hiili-, kahvi-, kangas-, naula-, omena-, paperie.; jäännös-, tavara-, täydennys-, vähittäise.; tuonti-, vientie. **b.** rahamäärästä. | Neljään e:än jaettu pääoma. Maksettavaksi langennut e., 500 markkaa. Joku e. lainasta on jo suoritettu. — *Yhd.* avustus-, kustannus-, maksu-, meno-, palkka-, tulo-, veroe.; raha-, tilie.

4. vuoro, jakso, vaihe. **a.** Työ suoritetaan kolmessa e:ssä, jaetaan kolmeen e:än. Olot ovat tulleet e. e:ltä yhä vaikeammiksi. Konsertti on tähän e:än viimeinen. - - Ella oli saanut [selkäänsä] erityisen e:n vielä siitäkin, ettei hän antaisi lapsillensa pahaa esimerkkiä ALKIO. — *vähin erin* vähän kerrallaan, vähitellen, "pikku hiljaa"; vrt. 3. | Siirtyä vähin erin kauemmaksi. Pesähavas kudotaan vähin erin kaventamalla. Tottua jhk vähin erin. Kaikki tapahtui vähin erin. Ajatukset alkoivat vähin erin vilkastua. — *Yhd.* käyttö-, työe. **b.** *urh.* mää-

räajan pituinen t. muutoin määritetty jakso t. vuoro, joissa kilpailu suoritetaan; jakso t. vuoro, joihin esim. juoksukilpailu osanottajien runsaslukuisuuden vuoksi on jaettava. | Jalkapallo-ottelun ensimmäinen e. Pelata e. tennistä. Tyrmättiin toisessa e:ssä. K. juoksi e:nsä 3.52,8. — *Yhd.* kilpailu-, nyrkkeily-, paini-, peli-, šakki-, verkkopalloe.; alku-, koe--, loppu-, välie.
5. kerta. | Tämän e:n vielä autan sinua. Olen käynyt talossa jo monet e:t. Älä tee enää toista e:ä sitä kepposta! Tapaamme useaan e:än. Asiasta on jo pariinkin e:än mainittu. Toisella e:ä palaan kysymykseen. Pojat sattuivat samalla e:ä paikalle. Poikkean yksin erin [= samalla kertaa] Tampereelle. En ole nähnyt sen e:n perästä koko kissaa. Älkää tulko enää tämän e:n jälkeen minua häiritsemään! — *erältä(än,* harv. *erällä(än, erälle(en* kerrallaan, kerrassaan. | Kukin, yksi e:ltään. Käsitellään asia e:ltään. Ukko joi e:ltään viisikin vuorokautta. Tulimme kaksi e:llään. - - sanaa kolme e:llensä / lausui, vaan ne paikallensa *CAJ. Havasta nostetaan vähän e:ltänsä veneeseen. — *tällä, sillä erällä, erää* tällä, sillä kerralla, kertaa. | En nyt tällä e:llä t. e:ä kerkiä. Matka kesti sillä e:ä lähes kuukauden. Jääköön kysymys tältä e:ä!
erä|alue *s. hist.* = erämaa 2. | Pohjoinen, asumaton e. Hämäläisten e:alueet. **-asutus** *s. hist.* erämaan, -alueen asutus, erämaa-asutus. **-elämä** *s.*, vars. *hist.* erätalouden harjoittaminen.
eräi|nen[m] *poss.a.* **1.** *harv.* - - missä on salo saalihisin, missä maa e:sin etsittävä AHO. **2.** yhd:ojen jälkiosana: kolmi-, 10-e.; keskene.
erä|järvi *s.* erämaassa oleva järvi, erämaajärvi. **-kalastus** *s. hist.* erämaassa suoritettu kalastus. **-kau|si** *s.*, vars. *hist.* erätalouden aika, kausi. | E:den muistoja. **-kenkä** *s.* metsällä käytettävä, tav. pitkävartinen kenkä. **-koira** *s.* metsästyskoira. **-korpi** *s.* erämaakorpi. | Synkkä e. **-kulttuuri** *s.* eränkäyntikulttuuri, erätalous. | Pohjois-Satakunnan vanha e. **-kylä** *s.*, vars. *hist.* erämaahan syntynyt uudiskylä, erämaakylä. **-luku** *s. kiel.* distributiivinen lukusana, distributiivi.
erämä|a *s.* **1.** asumaton, metsäinen seutu, salo(maa), korpi, kaukainen takamaa. | Jylhä, synkkä, asumaton e. Lapin tiettömät e:at. E:an rauha, yksinäisyys. Kaukaisten e:itten asukas. Paeta e:an kätköön. — *Erik.* hiekka- t. kiviaavikko, autiomaa. | Polttava e. Saharan e. E:an keltainen hiekka. E:an laiva 'yksikyttyräinen kameli, dromedaari'. Keidas e:assa. — *Yhd.* hiekka-, kallio-, kivi-, louhikko-, lumi-, suoe. **2.** riista-, saalistusmaa; vars. *hist.* kaukana rintamaista sijaitseva metsästys-, kalastus- t. kaskenviljelyalue, erä, eräalue, nautintamaa. | Hämäläisten e:at. E:an omistus. Taistella e:ista. E:iden asuttaminen. Anialla oli melkoisia e:ita mm. Haapamäellä ja Rämingissä. **3.** *kuv.* yksitoikkoisesta, ikävästä paljoudesta, asiasta t. olemisesta, tapahtumasta. | Kokonainen e. koneita. Numeroe. Kieliopin kuiva e. Hengen e. Kahvitauko oli ainoana vaihteluna konttorityön e:assa. Elämäni olisi ilman sinua lohduton e. - - maailma oli alkuaan riidan, sodan ja turmeluksen ja pahennuksen e., mutta sen keskessä oli rauhan ja rakkauden keidas AHO.
erämaa|-alue *s.* Laajat e:-elueet. **--asutus** *s.* eräasutus. | Keskelle e:ta perustettu kirkko. **-eläin** *s.* **-järvi** *s.* eräjärvi. | Käydä e:llä kalassa. **-kasvi** *s.* Taatelipalmu on aito e., joka ei viihdy sateisilla seuduilla. **-kylä** *s.* eräkylä. **-linnoitu|s** *s.* Saharan e:kset. **-matka** *s.*
erämaan|kulkija *s.* **-kävijä** *s.*, vars. *hist.* = eränkävijä. **-käynti** *s.*, vars. *hist.* = eränkäynti. | Harjoittaa e:ä. **-omistaja** *s. hist.* **-tie** *s.* Kesäisin voitiin pitkää e:tä lyhentää vesimatkoilla. — *Erik.* harvaan asuttujen seutujen liikennettä varten rakennettu tie, jota valtion, kunnan t. kylän on pidettävä kunnossa. **-vaellus** *s.* Israelilaisten e. **-vaeltaja** *s.*
erämaa|omistus *s. hist.* eräomistus. | Sääksmäkeläisten e:omistukset. **-pitäjä** *s.* Ilomantsin e. **-seurakunta** *s.* **-seu|tu** *s.* Etäinen, asumaton e. Aasian e:dut. **-tai|val** *s.* Tiettömät, pitkät e:palet. — *Kuv.* Tutkimuksella on ollut vaellettavanaan todellinen e., kunnes se on päässyt nykyisiin tuloksiinsa. **-talo** *s.* - - tuntui aivan kuin olisi käynyt asumattomaan e:on, josta kaikki, mikä elävää henkeä kantaa, on paennut ALKIO. **-talous** *s. hist.* = erätalous.
erämai|nen *a.* -suus *omin.* erämaata oleva, erämaalle ominainen t. sitä muistuttava, erämaa-, harv. erämaassa sijaitseva. | E. luonto, vuoristo. E:set seudut. Maisemien e:suus. Alue on tunnettu e:sesta kauneudestaan. Lappi on e:sempaa kuin muu Suomi. E. rauha. Huvilassa on e:sen yksinäistä. - - kahvin haju täytti pian tuon pienen e:sen töllin KIANTO.
erä|maja *s.* tav. = eräpirtti. **-matka** *s.* = eräretki. **-metsä** *s.* erämaassa oleva metsä, pyynti-, riistametsä. | Koskematon e. E:n hiljaisuus, pimennot. Pyytää e:n petoja. **-mie|s** *s.* metsästäjä, eränkävijä. | Rohkea e. E:hen kokemukset. **-nautinta** *s. hist.* erätalouden harjoittaminen, erätalous.
erän|kävijä *s.* metsästäjä, erämies; *hist.* erätalouden harjoittaja. | Kokenut e. Orivesi on syntynyt e:kävijäin riistamaista. **-käyn|ti** *s.* metsästys; *hist.* erätalouden harjoittaminen, eränautinta. | Elää e:nillä. **-käyntialue** *s. hist.* **-käyntioikeus** *s. hist.* **-omistaja** *s. hist.* Vesilahtelaiset e:t. **-valtaus** *s. hist.* erämaan valtaaminen. **-viljely** *s. hist.* erämaan viljeleminen, eränautinta.
erä|oikeus *s. hist.* oikeus erämaahan, eränautintaan. | Pirkkalaisten perinnäiset e:oikeudet pohjan perillä. **-omistu|s** *s. hist.* erämaaomistus. | Hämäläisten e:kset. Kartuttaa e:ksiaan. **-pallo** *s. urh.* verkkopallopelissä: pallo, joka ratkaisee t. saattaa ratkaista erän joutumisen jommallekummalle pelipuolelle; vrt. ottelupallo. | A:lla oli toisessa erässä e. **-palsta** *s. hist.* **-pirtti** *s.* erämaassa oleva pirtti, erämaja, -sauna, metsä-, salo-, piilopirtti. **-pol|ku** *s.* erämaassa kulkeva polku; metsästys-, riistapolku, ansa-, keino-, virkotie. | Loputtomat e:ut. **-päivä** *s.* par. erääntymispäivä. | Vekselin e. **-reitti** *s. hist.* **-retkeilijä** *s.* eräretkien tekijä, eränkävijä. **-retkeily** *s.* eräretkien teko, erän-

käynti. **-retk|i** *s.* pyynti-, metsästysretki, -matka; *hist.* erämaahan tehty metsästys-, kalastus- t. kaskeamisretki. | Syksyiset e:et. Liikkua e:illä. Rannikolta tehtiin e:iä kauas sisämaahan. Ei parraton e:iä kestä SL. **-romaani** *s.* eräretkiä, eränkäyntiä kuvaava romaani.

eräs[66] *indef.pron.* **1.** oliosta t. asiasta, jonka puhuja (kirjoittaja) tietää, mutta jonka hän jättää tarkemmin määrittämättä, selittämättä, t. johon hän alustavasti kiinnittää huomiota sen sitten heti tarkemmin määrittääksensä: muuan, (joskus) tietty, vissi. Esim.: eräänä päivänä viime viikolla 'päivänä, jonka tiedän, mutta jota en tarkemmin mainitse'. Vrt.: jonakin päivänä ensi viikolla 'joskus, tietymättömänä päivänä'. **a.** *a:sesti.* E. mies, ystäväni. E. toinen tyttö. E. nimeltä hyvin tunnettu henkilö. E. perhonen. E. talo, kaupunki. Krypton on e. alkuaine. Voide, jota käytetään eräissä moottoreissa. Sanat ovat eräästä Kailaan runosta. Eräillä tahoilla. Kerron erään tapauksen. Mieleeni tuli e. asia, joka sietäisi pohdintaa. Ennustus on jo eräällä tavalla toteutunut. Teos on eräässä mielessä varsin onnistunut. - - kirjallinen vakuutus siitä, että eräitä avioesteitä ei ole LK. — Ilmausta lieventämässä t. *halv.* esim. tarkan nimen ohessa. | Kirja oli vain e. "Valkoinen Sulka". Virkaan valittiin e. Pekka Laurila, joka tuskin on keskikoulua käynyt. — Tarkoituksellisesti vihjaisten. | Minulla ei olekaan — kuten eräillä muilla — vaimoa, joka omistaa sahan ja maatilan. — † Talous on e. [→ yksi] puoli yhteiselämää. Asia selvitetään vain eräältä kannalta. Joki oli eräänä pääporttina merelle. Tapaus on eräänä todisteena siitä, että - -. Tämä nykypäivien fysiikan e. tärkein saavutus → Tämä saavutus, joka on n. f. tärkeimpiä. **b.** *s:sesti.* Kaukana maalla oli e., joka odotti Ristoa. [Muistosäkeistön tms. lopussa:] Toivoo e., vaan ei paras. Lapset ovat kasvaneet aikuisiksi, eräillä on jo itsellään lapsia. — Eräällä oli tuliaisiksi vaatetta, eräällä makeisia. Eräät pitivät Sirkkaa kauniimpana, toiset taas Kyllikkiä. — † Höytiäinen on e. [- - yksi] monista järvistämme. Teosta pidetään eräänä vuoden parhaimmista. Kaivos on e. [→ 0] maailman tuottoisimpia. **2.** lukumäärältään epämääräisistä olioista t. asioista: muutama, joku(nen). Merk. aina mon:llinen. **a.** *a:sesti.* Eräitä päiviä, tunteja. Eräitä vuosia sitten. Joimme eräitä kolpakoita. Mennäänpäs sinne [kahvilaan] tekemään e. norrikuppi KOJO. Kävelin erään kilometrin. — *Ark.* Jouduin sitä eräänkin kerran [= monesti] katumaan. **b.** *s:sesti.* "Onko sinulla tauluja?" — "Kyllähän minulla eräitä on."

erä|sauna *s.* = eräpirtti. | Elellä kaukaisella e:saunallaan. **-seu|tu** *s.* erämaa, -alue. | Syrjäiset e:dut.

eräst|ää[2] *v.* *harv.* -ys[64] *teonn.* olla t. kulkea pyyntimatkalla, metsästää. | Villikoira e:ää haukkumatta. Sinä sinne päin e:ä, / minä tänne työnteleime LEINO.

erä|talous *s.* *hist.* metsästys, kalastus ja kaskenviljely erämaassa, eränautinta. **-tie** *s.* erämaassa kulkeva tie, eräpolku; vars. *hist.* erämaille johtava tie. | Lähteä e:lle. Pirkkalan e. **-toveri** *s.* vars. metsästystoveri. | Koira e:na.

erätön[57] *kar.a.* riistaton, saaliiton. | Ikävä e. ilta, pitkä päivä saalihiton SL.

erä|vaisto *s.* Vanhat e:vaistoni heräsivät korvessa. **-valtau|s** *s.* *hist.* Hämäläisten e:kset. **-vene** *s.* eräretkellä käytetty vene. **-ve|si** *s.*, tav. *mon.* *hist.* järvet ym. vedet, joissa eräkalastusta harjoitettiin. | Kyrön e:det.

eräyty|ä[44] *v.* = erääntyä.

erään|laatuinen *a.* = seur. | E. suojus. Laki koskee e:laatuisia asutustiloja. Osoittaa e:-laatuista määrätietoisuutta. **-lai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* *harv.* laadultaan tarkemmin määrittämättömistä, mutta kuit. tietynlaisista olioista t. asioista, eräänlaatuinen; vrt. jonkinlainen. E. höyrykattila. E. rekeä muistuttava jalusta. Leivästä keitetään e:sta velliä. Kartelli on e. yrittäjien yhdistys. Pääsimme e:seen päätökseen. Runoille on ominaista e. jykevyys. Mieleni valtasi e. hauras kaiho. Puolustuslaitos perustui e:seen asevelvollisuuteen. Hän katsoo minua silmiin suu e:sessa naurussa ALKIO. - - puku ja ilmeet olivat e:sesti taiteilijamaiset SILL.

erääntymis|aika *s.* **-päivä** *s.* Vekselin, henkivakuutuksen e.

erääntymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* E. palkkasaatava. E:tömät korot.

erääntyl|ä[1*] *v.*, vars. *liik.* (*rinn.* eräytyä) joutua maksettavaksi. | E. maksettavaksi. Laina, vekseli e:y. E:neet korot. Vakuutusmaksun e:minen.

es[7] *s.* *mus.* alennettu e.

esa[10] *a.* *koul.* paremmuudesta, etevämmyydestä: ensimmäinen. | Olla e. luokallaan. Päästä kilpailuissa e:ksi.

esanssi[6] *s.* ravinto-, nautinto- t. kosmeettisiin aineisiin makua t. hajua antamaan käytetty uutos t. liuos. | Maustaa e:lla. — *Yhd.* ananas-, etikka-, hedelmä-, ruusu-, vaniljae.

escudo[1] [eskū·-] *s.* Portugalin rahayksikkö.

esi- us)(jälki-. **1.** paikasta: edessä, suojana oleva, etu-; esim. e:halli, -kartano, -muuri, -piha, -tupa, -varustus; e:lehti, -liina. **2.** ajasta. **a.** aiemmin, varhemmin esiintyvä t. esiintynyt, jtak edeltävä, alku-, varhais-;)(myöhäis-; esim. e:aika, -kevät; e:aste, -kulttuuri, -muoto, -oire, -vaihe; e:eurooppalainen, -kambrinen, -kapitalistinen, -klassillinen, -kristillinen, -suomalainen. **b.** toisten edellä, us. toisten puolesta jtak suorittava; esim. e:laulaja, -ratsastaja, -rukoilija, -taistelija, -voimistelija. **c.** aiemmin, varhemmin suoritettava t. tehtävä, valmistava, ennakko-; esim. e:harjoitus, -koe, -koulu, -käsittely, -poltto, -puhdistus, -sopimus, -työ, -valmistus. **d.** entuudestaan olemassa oleva, ennakko-, perus-; esim. e:käsite, -maku, -tieto, -tunne. **3.** järjestyksestä, arvo- t. määräysasemasta: muiden edellä, johto- tms. asemassa oleva; esim. e:mies, -pappi, -upseeri, -valta; e:lause, -puhe, -ruoka. **4.** † verbeihin liittyneenä; esim. e:-idättää, -jäähdyttää, -kuivata, -käsitellä, -muo-

kata, -sorvata, -valmistaa → idättää, jäähdyttää jne. ennakolta, etukäteen.

esi|aika *s.* Avioliiton e. Petrolin oletetaan syntyneen e:aikain levistä. **-aine** *s.* Karotiinit ovat A-vitamiinin e:ita. **-aste** *s.* Työkaluston e:et. Kielen, uskonnon e. Lukemistaidon e:ella lapsi hankkii kehitystään jarruttavia tottumuksia. **-halli** *s.* Kirkon e. **-harjoittelu** *s.* Maatalousoppilaitosten edellyttämä e. **-harjoitu|s** *s.* Soiton, uinnin e:kset. **-historia** *s.* **1.** sellaista aikakautta käsittelevä historia, jolta ei ole olemassa samanaikaisia kirjallisia muistomerkkejä. | Suomen e. Unkarilaisten e. **2.** varhaisimmat vaiheet, esi-, alkuvaiheet. | Sodan e. Yhdistyksen, suojeluskuntien e. Romaanin e. on seuraava. **-historialli|nen** *a.* historiantakainen. | E. aika. E:set intiaaniheimot. E:set löydöt. Museon e. osasto. **-huone** *s. vanh.* eteinen. | - - tämä maailma on taivaan e. ja odotussali AK. **--ihminen** *s.* nykyisen ihmisen edeltäjä, vars. Neandertalin ihminen.

esiin *adv.* salasta, kätköstä, aistimin havaittavaksi: näkyviin, kuuluviin, ilmoille; tav. = esille; vrt. ilmi, julki. **1.** varsin. merk. **a.** *konkr.* Tulla e. piilosta. Astua, hyökätä, ryömiä e. Joukko sukelsi e. Oja pilkahtaa e. Luoto pistää e. merestä. E. pistävä [= eteen työntyvä, ulkoneva] leuka. Seinästä e. pistävä hirrenpää. Kupari tulee tinan sulaessa e. Kaivaa e. Vetää aseensa e. Paineen e. puristama neste. Ratkoi teuraan kurkun e. Haavoittunut vedettiin e. sirpaleiden joukosta. — *astua esiin* (kuv.) aloittaa toimintansa, ruveta vaikuttamaan. | Silloin astui e. Elias Lönnrot. — *kutsua, huutaa esiin* (suosionosoituksena) huutaa vars. näytelmän tekijää ensi-illassa näyttäytymään yleisölle. | Tekijä kutsuttiin, huudettiin e. Tekijä e.! — *huutaa esiin* (vars. lak.) kutsua paikalle ko. asian käsittelyä varten. | Vastaaja ei ollut e. huudettaessa läsnä. **b.** *abstr.* En saanut ääntäkään e. Kiduttamalla e. pakotettu tunnustus. E. purkautuva nauru. Puristin e. kaikki voimanrippeetkin. - - Heikistä alkoi tällä hetkellä poreilla e. isän vaistoja SILL. **2.** *erik.* **a.** julkisuuteen, päivänvaloon; (yleisesti) käsiteltäväksi, puheeksi. | Kokemukset e.! Kysymys tuli e. viime vuosisadalla. Asia otetaan kokouksessa e. — *tuoda, kantaa, vetää esiin* us. par. esittää. | Tuoda e. ajatuksensa. Laillisen esteen e. tuominen. Aikaisemmin e. tuodut todisteet. Ehdotuksen puolesta vedettiin e. kolme näkökohtaa. — *Vanh.* Sallikaa minun kantaa Teille e. kiitokseni. Ilmoittakaa ja e. tuokaa - - kuka on tämän julistanut VT. — Us. myös par. paljastaa. | Tarkastuksen e. tuomat epäkohdat. Tutkimus toi e. mullistavia tosiasioita. Keskustelu ei tuo e. mitään uutta. Syntini vedettiin e. kaikkien kuullen. **b.** huomion kohteeksi, korostetuksi, tähdennetyksi. | Varjot saattavat kappaleen muodon selvästi e. Koru pääsee hyvin e. juuri mustassa puvussa. Tuoda e. ansioitaan. - - tällä kertaa tahtoo toimitus, että muiden lomasta astuisi e. erityinen asia AHO. — *pistää esiin* herättää huomiota, pistää silmään. | Liiaksi e. pistävät värit. Tyylistä pistää e. verevä kansanomaisuus. **3.** vierasvoittoisissa ilmauksissa. | E. tulleesta [→ sattuneesta] syystä. Työssä tuli e. [→ ilmeni] useita vaikeuksia. E. käyneiden [→ ilmenneiden] asianhaarain johdosta. Piirustuksesta käy e. [→ ilmenee] - -. Tapaus kutsui äidissä e. [→ herätti äidissä] vilpitöntä iloa. — *esiin* → 0. | Sampo jauhoi e. kaikkea rikkautta. Muistelmista kasvoi e. suuri teos. Muodot kiteytyivät e. vuosisatojen kuluessa. Henkinen elämä ei ole kehittynyt e. hengettömästä luonnonelämästä.

esiin-alkuiset yhdysv:t nominaalimuotoineen yl. par. ⌒; esim. esiinhuutaa par. huutaa esiin, esiinhuudettu par. esiin huudettu.

esiin|huuto *s.* ks. esiin 1.a. | Näytelmä päättyi lukemattomin e:huudoin. — *Lak.* ilmoitus jnk asian käsittelyn alkamisesta; oikeuden istunto, jossa konkurssissa valvottujen saatavien johdosta voidaan tehdä huomautuksia ja esittää todistuksia. **-kant|aa** *v. vanh.*, vain *abstr.* myös kantaa esiin; ks. esiin 2.a. | Tämänkin huolensa rohkenee Talonpoikaissääty Hänen Keisarilliselle Majesteetilleen e. **-luiskahdus** *s. lääk.* jnk ruumiin sisässä olevan elimen pullistuminen ulos luonnollisen aukon t. haavan kautta. | Kohdun, suolen e. **-marssi** *s.* Voimistelijoiden e. — *Kuv.* Uusien miesten e. lääketieteen alalla. **-panolei|pä** *s. raam. vanh.* näkyleipä. | - - pidä aina pöydällä minun edessäni e:vät VT[v]. **-|tuoda** *v. kirjall.*, vain *abstr.* myös: tuoda esiin; ks. esiin 2.a. | Samalla säädyt e:toivat ajatuksen, että - -.

esiintyjä[16] *tek.* Laululava, joka on tehty tuhatta e:ä varten.

esiintymis|aika *s.* Kasvien e:ajat. Kaunoluistelijan e. on 5 minuuttia. **-alue** *s.* Turskan e. ulottuu Porin edustalle. Sanan, äänteen e. **-halu** *s.* Puheenvuoron käyttäminen pelkästä e:stä. Ei voinut vastustaa e:aan. **-haluinen** *a.* Heikkotaitoinen, mutta e. soittaja. **-kuume** *s.* julkisen esiintymisen esiintyjässä aiheuttama hermojännitys, ramppikuume. | Olla e:essa. **-kyky** *s.* Sotilaallinen e. **-kykyinen** *a.* Reipas, e. nuorimies saa paikan. **-matk|a** *s.* Laulajatar A. on tehnyt useita e:oja Eurooppaan. **-muo|to** *s.* Sähkön e:dot. Kansanliikkeen e:dot. **-paik|ka** *s.* Metallin e:at. Kasvin pohjoisin e. Kuoron e. **-pelko** *s.* **-runsaus** *s.* Taudin e. **-tai|to** *s.* Oppilaiden e:don kehittäminen. **-ta|pa** *s.* Hyönteisten e:vat. Tyyni, miellyttävä e. E:voissaan moitteeton. **-tilaisuus** *s.* Voimistelijain e. **-tottumus** *s.* **-varmuu|s** *s.* Kehittää e:ttaan. **-vuoro** *s.*

esiintym|ä[13] *s.* jnk olion, aineen t. asian esiintyminen jssak; jssak esiintyvä olio, aine t. asia. | Kuusen pohjoisin e. on Petsamossa. Aiheen ensimmäinen e. kirjallisuudessa. — *Geol.* vrt. löydös 2. | Antimonin e:iä. Rikas, niukka e. Magnesiitin e:ät Steiermarkissa ovat maailman parhaita. — *Yhd.* hiekka-, kivihiili-, kulta-, lyijy-, mineraali-, nikkeli-, rauta-, rikki-, timanttie.

esiintymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Ennen e. näkökohta. Sanan e:tömyys murteessa.

esiin|tyä[1*] *v.; rinn.* esiytyä. **1.** näyttäytyä t. olla muiden ihmisten parissa; käyttäytyä. | E. pai-

datta, huonoissa vaatteissa. E. joukossa. Ei halua e. ihmisten ilmoilla. Jalkaväen yllättävä e:tyminen. — E. joustavasti, tahdikkaasti, röyhkeästi. Varma e:tymisessään. Yrittää e. eduksensa. Kyllä minä opetan sinut e:tymään ihmisiksi. **2.** toimia jssak asemassa; esittää jtak muiden nähden t. kuullen, julkisesti: pitää puhe, soittaa, näytellä tms. | E. syyttäjänä. Työnantajana e:tyvä valtio. E. laulajana, näyttelijänä. E. elokuvassa, sanomalehdissä. Pianisti, joka nyt ensi kertaa e:tyy Suomessa. Sai luvan e. hovissa. E. sodan puolesta. Puolueen, lahkolaistemme e:tyminen. **3.** olla nähtävissä, näkyä, erottua; tehdä jk vaikutus. | Valossa selvästi e:tyvä tahra. Väritys e:tyy parhaiten vaalealla nahalla. Kaupunki e:tyi edukseen. Kukat, jotka eivät e:ny maljakossa edukseen. **4.** olla olemassa, käytössä; olla jssak olomuodossa, jonkinlaisena; us. par. olla, tavataan. | Veden e:tyminen luonnossa. Kuhaa ei juuri e:ny Pyhäjärvessä. Tällaisia koristeita on e:tynyt jo varhaisina aikoina. Markkinoilla e:tyvä ruotsalainen sokeri. *kr*:n e:tyminen sanan alussa. Työttömyyttä alkaa jo e. Kelloissa e:tyy [→ on] sama vika. Maidossa e:tyvä [→ maidossa oleva, maidolle ominainen, maidon] siniharmaa väri. Kaupungissa ei e:ny [→ ole käytössä] juuri lainkaan hevosia. — Sekapuuna e:tyvä haapa. Timantti e:tyy luonnossa kiteinä. Myrkkyä e:tyy eri muodoissa. Pilkkukuumeen e:tyminen kulkutautina. Härkä e:tyi [→ härkää käytettiin] ennen yleisesti kuormajuhtana. Tina e:tyy kaupassa [→ tina on kaupan, tinaa myydään] kankina. **5.** ed:een liittyen: näyttäytyä, ilmaantua, ilmetä, sattua; osoittautua, paljastua, kuvastua. | Etu- ja syömähampaat e:tyvät samaan aikaan. Oireiden e:tyminen. Kotioloissa e:tyvät askaret. Onko työssäsi e:tynyt vaikeuksia? Mikäli väärinkäytöksiä e:tyy. A:n luonne e:tyi herttaisimmassa valossaan. Kansa ei e:ny N.N:lle ehjänä kokonaisuutena. Ihmisten yhteiskunnallinen hyörinä ja pyörinä e:tyy Aholle useimmiten enemmän tai vähemmän naurettavana LEINO.

esi-is|ä *s.* **1.** mieshenkilö, josta jku t. jotkut polveutuvat; mon. us. esivanhemmat, esipolvet. | Vanhin tunnettu e:äni. E:ien haudat. Jatkaa e:äinsä töitä. Suomalaisten e:ät. **2.** *kuv.* **a.** Koiran e. on susi. Satoja vuosia sitten ovat näitten jyvien e:ät samalla tavalla maan uumenissa maanneet TOPPILA. **b.** edelläkävijä, edeltäjä. | Henkiset e:ämme. Veitsi on suuren aseryhmän e.

esi|jännite *s. sähk. rad.* Hilan negatiivinen e. **-kammio** *s. tekn.* eräiden polttomoottorien palotilan osa, jonne ruiskutetun polttoaineen palaessaan aiheuttama paineennousu vasta syöttää polttoaineen varsinaiseen palotilaan. **-kartano** *s.* Talon, temppelin e. — *Kuv.* Tanger, Marokon e. Opin, tiedon, taiteen e:t. Kuoleman e. Taivaan, autuuden, helvetin e. -- yksi päivä Sinun e:issasi on parempi kuin tuhat muualla VT. **-kasvi** *s. maat.* toisen kasvin edellä jssak maassa viljelty kasvi, etukasvi;)(jälkikasvi. | Syysvilja on hyvä e. sokerijuurikkaalle.

esikaupunki *s.* lähellä kaupunkia sijaitseva, siihen hallinnollisesti kuulumaton taajaväkinen yhdyskunta; epätäsmällisesti myös kaupunkiin kuuluvasta laitaosan asutusryhmästä; vrt. laitakaupunki. | Helsingin esikaupungit. Järjestämätön, rähjäinen e. E:en liittäminen kaupunkiin. — *Yhd.* huvila-, puutarha-, teollisuus-, työläise. **-alue** *s.* **-asutus** *s.* **-liikenne** *s.* **-liitos** *s.* esikaupungin liittäminen kaupunkiin. **-linja** *s.* Raitiotielaitoksen e:t. **-pappi** *s.* Toiminut e:na Tampereella. **-ra|ta** *s.* Liikenne e:doilla. **-talo** *s*

esi|kehräys *s. kut.* esilangan kehrääminen. **-kehräyskone** *s. kut.* = käämikone. **-kevä|t** *s.* E:än tuoksu. Tämä eräänä huhtikuun iltana sattunut mielenliikutus jäi pian Korkeen Lyyliltä kauas taakse, aivan kuin e. unohtuu ihmisiltä vihannuuden varttuessa SILL. **-kirjallinen** *a.* josta ei ole säilynyt kirjallisia muistomerkkejä. | E. aika. E. ranska.

esik|ko[**] *s.* **1.** *harv.* esikoinen. | Kirjailijan e. Saaliista uhrattiin e:ot jumalille. Kaiken teollisuuden e:kona Suomessa on tervanpoltto. -- äkisti kuoli niin kuin kaunis lapsi, / e., pieni, armas sydänlehti LARINK. **2.** *kasv.* Primula, villinä t. viljeltynä eläviä, keväällä kukkivia vanakasveja, joilla on suppilomainen, kirkkaan värinen teriö. | Siperian e. — *Yhd.* kevät-, kulta-, jauhoe.

esikkokasvi *s.* E:t 'Primulaceae, tav. ruohokasveja, joilla on tav. vuoroittaiset, korvakkeettomat lehdet, kukat säteittäiset, teriö yhdislehtinen'.

esiko|e *s.* Kone asetetaan e:keen perusteella koetuskuntoon.

esikoi|nen[63] *s.* **1.** vanhempiensa ensimmäinen lapsi; vrt. kuopus. | Saada e:sensa. Syntyä e:sena. Juhani, Jukolan e. Ruuben, sinä olet minun e:seni, minun voimani ja miehuuteni ensimmäinen, ensi sijalla arvossa, ensi sijalla vallassa VT. — *Vanh.* myös a:sesti. | E:set poikalapset. **2.** merk:ltään ed. ryhmään läheisesti liittyvää käyttöä. **a.** eläimistä ja kasveista. | -- kaikki karjan e:set VT. Hän ahmi [kevään riemua] -- kukkasista, jotka kevään e:sina kohottivat päitään ylös valoon AUK. ORAVALA. — *Erik.* ensimmäisestä saaliista, uutisesta tms. uhratusta osuudesta. | Kalastuksen onnistuessa hyvin tuotiin saaliista e:set Obin ukolle kiitosuhriksi T.I.ITKONEN. **b.** jnk alan t. tekijänsä ensimmäisestä tuotteesta. | Postimerkkien, höyrypumppujen e. Mutta oikeat kärryt, Kittilän e:set, nähtiin pastori Nordbergilla PAULAH. — Vars. kirjallisista tuotteista. | Aapinen, kirjallisuutemme e. Suomalaisen taidelyriikan e. Lauri Haarlan e. "Sophonisbe". Samaten on Eerikin vaimo, nuori, lempeä nainen, jonka otsalla asuu "syvä tyyneys ja vakuus", hänen [= Kiven] lukuisien ihanteellisten äitityyppiensä e. TARK. **3.** *usk.* **a.** Jeesuksesta, juutalaisista. | -- e. monien veljiensä joukossa UT. -- hän, joka on alku, e. kuolleista nousseitten joukossa UT. Ja minä asetan hänet e:seksi, maan kuninkaista korkeimmaksi VT. — Tahtonsa mukaan hän synnytti meidät totuuden sanalla, ollaksemme hänen luotujen-

sa e:set UT. **b.** jyrkimmän lestadiolaissuunnan jäsenistä. | E:sten seurakunta.
esikois|kokoelma *s.* Runoilijan e. **-lahja** *s.*, vars. *usk.* - - myös me, joilla on Hengen e., mekin huokaamme sisimmässämme UT. **-näytelmä** *s.* **-oikeu|s** *s.* vanhimman pojan etuoikeus toisten lapsien suhteen. | Menettää e:tensa. Periä kruunu e:den mukaan. — *Kuv.* Myydä e:tensa hernerokasta 'luopua jnk pienen, hetkellisen edun vuoksi jstak arvokkaammasta'. **-poika** *s.* Joosefin e. Manasse. Näin sanoo Herra: Israel on minun e:ni VT. **-romaani** *s.* **-teos** *s.* Sillanpään e. Käsikirja, joka on e. alallaan. **-uhri** *s.* eräkauden ensimmäisestä saaliista tms. haltijoille annettu uhri.
esikoisuu|s[65] *s.* tav. = esikoisoikeus. | Luopua e:destaan. - - tämä oikeus ja velvollisuus on Juhanin sekä hänen e:tensa että äitimme määräyksen kautta KIVI.
esi|koulu *s.* Musiikkiopiston e. **-kristilli|nen** *a.* E:sellä ajalla. Kolmas e. vuosituhat. Vanha e. tapa. **-kuivaus** *s.* Kalojen e. **-kulttuuri** *s.* Suomalaisten heimojen e.
esikunta *s. sot.* niiden sotilashenkilöiden muodostama kokonaisuus, joiden tehtävänä on toimia komentajan lähimpinä avustajina. | Merivoimien e. Rykmentin, pataljoonan e. Sotilaspiirin e. Kenraali A. ja hänen e:nsa. Esikunnan päällikkö. — *Kuv.* Tehtaan taiteilijae. Johtaja saapui huvilalle koko e. mukanaan. — *Yhd.* ase--, insinööri-, meri-, paikallis-, piiri-, pää-, rintama-, yleise. **-herra** *s.*, joskus hiukan *halv.* Uljaat e:t. **-komppania** *s.* rykmentin t. pataljoonan esikuntaan liitettyjen, johtamiseen ja huoltoon tarvittavien elimien kokonaisuus. **-käsky** *s.* **-lääkäri** *s.* **-päällikkö** *s.* Divisioonan, rannikkotykistön e. **-upseeri** *s.* **-vääpeli** *s.*
esikuv|a *s.* **1.** henkilö, esine, ilmiö tms., jota jäljitellään, seurataan, esimerkki, malli. | Rakennuksen, työtavan e. Antiikkiset e:at. Innostava e. Kelvata jklle e:aksi. Seurata, jäljitellä e:ia. Toimia jnk e:an mukaan. Papin tulisi olla seurakuntalaisilleen e:ana. K. tutustui romaaninsa päähenkilön e:aan kaupungin torilla. - - minä annoin teille e:an, että myös te niin tekisitte, kuin minä olen teille tehnyt UT. **2.** jnk täydellinen, aito, edustava ilmenemismuoto, ihanne, olennoituma, perikuva. | Jalon sankarin e. Siveyden, ahkeruuden e. Saavuttamaton e. T. on kauneuden e. sormenpäitä myöten. Hän oli siis oikea e. "Meurmannin miehestä" AHO. Kukkarovaara [eräs talo] oli minulle nuoruudessani kajastellut kaiken proosan e:ana, nyt - - se muuttui miellyttäväksi ja runolliseksi KIANTO. **3.** *vanh.* vertaus, tunnuskuva, symboli. | Puhua e:in. Ennustaa e:illa. - - ehkä välisti vähän haastelemmekin e:ain ja tunnusmerkkien kautta KIVI. - - hän on perisynnin tunnusmerkki ja e., se sarvipää saatana helvetissä KIVI.
esikuvalli|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* esikuvana oleva t. vars. esikuvaksi kelpaava, esimerkillinen, mallikelpoinen, ensiluokkainen, erinomainen, mainio, oivallinen, verraton; harvemmin: enteellinen, vertauksellinen. | Olla e. toisille. Vaikuttaa e:sesti. — E. ihminen, työmies. Oppilasten e:suus. E. käytös. Täsmällisyydessään e. käsikirja. Täyttää tehtävänsä e:sesti. — Tämä, mikä tapahtui heille, on e:sta ja on kirjoitettu varotukseksi meille UT.
esikuva|tila *s.* mallitila. | Maatalousseuran e. **-viljelmä** *s.* malliviljelmä.
esi|käsite *s.* Teologiset e:käsitteet. **-käsittely** *s.* Malmin e. Siemenet tehdään e:llä myrkyttömiksi. **-käsky** *s. sot.* ennen varsinaista sotatoimikäskyä joukoille annettava valmisteleva tiedotus. **-lanka** *s. kut.* heikosti kiertyväksi, löyhärakenteiseksi nauhaksi ohennettu (puuvilla)-hahtuva, josta varsinainen lanka kehrätään, roovi. **-laulaja** *s.* Seurakunnan e., kanttori. Olla hautajaisissa e:na. Muinaisrunojen e. eli päämies;)(säestäjä, puoltaja. **-lause** *s.* **1.** Kirjeen, puheen, selityksen e. **2.** *erik.* **a.** *harv.* esipuhe. | Teoksen e. **b.** *run.* lause, jonka sisällön toinen lause kertaa;)(kertolause. **c.** *kiel.* päälauseen edellä oleva sivulause; vrt. jälki-, välilause. **-leh|ti** *s.* **1.** *kirj.* kansien ja varsinaisten sivujen välinen, sitomossa kirjaan liimattu, us. värillinen lehti, etulehti. | Romaanin e:delle kirjoitettu omistus. **2.** *kasv.* yksityisestä kukkaperästä lähtevä lehti. **-lehtipaperi** *s. kirj.* **-liina** *s.* **1.** naisten, lasten t. erinäisten ammattimiesten puvun edessä (suojuksena) käyttämä vaatekappale, etunen. | Pellavainen, valkoinen e. E:n tasku, nauhat. Sitoa e. vyötäisilleen. Pyyhki käsiään e:n poimuihin. Kynnyksestä talon tuntee, e:sta emännän SP. — *Yhd.* kumi-, nahka-, pitsi-, silkkie.; keittiö-, lypsy-, suojus-, talous-, tarjoilue. **2.** *kuv.* miesseurassa nuoren naisen "suojelijana" toimiva henkilö, tav. toinen nainen. | Olla e:na. Anni ei päässyt ilman e:a pienimpiinkään juhliin. **-liinainen** *a.* — Vars. *yhd.* Sini- valkoe. **-liite** *s. kiel.* epäitsenäinen äänne t. äänneryhmä, joka sanan eteen liitettynä antaa sille uuden merkityksen, prefiksi;)(jälkiliite. **-linna** *s.* **-linssi** *s. valok.* Negatiivisen e:n käyttö polttovälin pidentämiseen.
esille *adv.* ks. esillä.
esille-alkuiset yhdysv:t nominaalimuotoineen yl. par. ⌒; esim. esillehuutaa par. huutaa esille. esillehuudettu par. esille huudettu.
esille|huuto *s.* tav. esiinhuuto. **-pano** *s.* Tuotteiden e. näyttelyssä. **-tulo** *s.* Asian, kysymyksen e. **-|tuoda** *v. kirjall.*, vain *abstr.* myös: tuoda esille; ks. esillä 3.b. | Tämän epäkohdan e:toivat monet puhujat yhtiökokouksessa. **-tuoja** *s.* Uusien oppien e.
esilliset[63] *s. mon.* viljasta lajiteltaessa erottuvat kevyet, vaillinaisesti kehittyneet jyvät, huleet, hule-, kahujyvät.
esill|ä, -e *adv.* aistimin havaittavana: näkyvissä, näkyvillä, kuuluvissa, kuuluvilla; näkyviin jne. **1.** varsin. merk. **a.** *konkr.* Olla, pysyä e. Varpaat ovat rei'istä e. Oli e. kaikenlaisia hedelmiä. Hypätä e:e. Tulla e:e kuoresta, piilosta. Pulputa, pursuta e:e. Paperi pistää taskusta e:e. Veti e:e revolverin. Kaivaa, ottaa e:e. Haki e:e yhdeksännen psalmin. Tikka pelottaa hyönteiset e:e. Ruoho työntää e:e hentoa päätään. **b.** *abstr.* Tunteiden e:e purkautuminen. Suru puristaa parhaat ominaisuutemme e:e.

Sakramentit pitävät e. kirkon perustotuuksia. Vuoroin e., vuoroin unhossa. Tulla e:e unohduksesta. -- sydämen pohjalla pyrkivät e:e nuoren -- miehen lempeät silmät KATAJA. 2. *erik.* **a.** (julkisesti) nähtävänä, katsottavana, tarkastettavana, näytteillä. | Veroluettelo on e. toimistossa. Ikkunaan e:e asetetut tavarat. **b.** saatavilla, käytettävänä, tarjolla, käsillä. | Pitää työkalut tarpeen varalta e. Otti e:e kirjoitusvälineet. Jätti ruoan e:e myöhäisempiä tulijoita varten. Mökissä oli harvoin e. puhdasta leipää. **c.** *harv.* ajasta: läsnä, käsillä. | Oli e. heinäaika. Arki on taas e. **3. a.** käsiteltävänä, käsillä, tekeillä, puheena, kysymyksessä. | Kokouksessa e. olleet asiat. Juttu tulee maanantaina e:e raastuvanoikeuden 9. osastolla. E. oleva tapaus, työ. E. on varsin omituinen ilmiö. Kysymyksen ottaminen e:e. **b.** huomion kohteena; tähdennettynä, korostettuna. | Pitää itseään e. Kuninkaallisten elämä on aina e. Vetää, tuoda ansioitaan e:e. Pyrkii e:e joka tilaisuudessa. Tytön kauniit käsivarret pääsevät maalauksessa erityisen hyvin e:e. — *tuoda, vetää esille* us. par. esittää, paljastaa. | Tuoda e:e toivomuksiaan. Julkisuudessa e:e tuotu väite. Kustannusarvio on tuotava määräajassa e:e. Menetelmä, joka parhaiten tuo e:e [par. paljastaa] elimistössä tapahtuvat muutokset. — Epäkohtien e:e vetäminen. Seurassa vedettiin e:e sulhasen koko menneisyys. — *pistää esille* käydä ilmi, herättää huomiota. | Teoksessa pistää e:e katkeruus yhteiskuntaa kohtaan. — † Vierasvoittoisissa ilmauksissa. | Koneen käyttö käy e:e [→ ilmenee, selviää] oheisesta vihkosesta. Kosteuden vaikutuksen e:e saamiseksi [→ selvittämiseksi] on ryhdytty tarpeellisiin tutkimuksiin.

esillä|oleva *a.* par. ⌒. **-olo** *s.* **-pito** *s.* Näytteiden e. Luettelon e.

esi|lukija *s.* ks. esi- 2.b. | Luokan e. Naiset tekivät e:lukijan ympärillä käsitöitä. **-luk|ko** *s.* Kahdella e:olla suljettava lipas. **-luulo** *s.* par. ennakkoluulo. **-lämmitin** *s.* *tekn.* separoitavan maidon, höyrykoneeseen johdettavan veden tms. lämmitin. **-lämmitys** *s.* Maidon, polttoaineen e.

esim. *lyh.* esimerkiksi.

esi|maha *s. el.* = etumaha. **-maku** *s. kuv.* ennakkotunne, -tuntu. | Maistaa ilojen, taivaan e:a. Ilmassa on syksyn e:a. Mellakka antoi e:a vallankumouksen pauhusta. Tupakan savun väkevä e. tuntui tajussa SILL. **-merkilli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* = esikuvallinen. | E. opettaja. E. tutkimus, viljelystila. E:sen hyvä järjestys. Elää e:sesti. Osoittaa e:stä päättäväisyyttä. **-merkistö** *s.* Runsas e.

esimerk|ki *s.* **1.** yksityinen seikka, tapaus, ilmiö, olio, esine tms., joka on t. jonka tarkoitus on olla osoituksena jstak laajemmasta t. yleisemmästä t. vastaavasta, näyte, osoitus, todiste. **a.** Kuvaava, klassillinen e. Räikeä e. tapojen turmeluksesta. E:kejä menettelytavasta. Valaista väitettään e:eillä. Luettele e:kejä! E:in vuoksi [= näytteeksi] mainittakoon --. — *esimerkiksi* (lyh. esim.) Suurimmissa kaupungeissa, e:iksi Tampereella. Eihän minulla ole rahaa kuten e:iksi naapurin Pekalla. E:iksi [= muun muassa] sairasten hoitoon pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. — *Yhd.* harjoitus-, kirjanpito-, käsky-, numerointi-, toimintae.; koulu-, lisä-, mallie. **b.** harjoituksen vuoksi vars. koulussa suoritettava lasku- tms. tehtävä. | Opettaja kirjoittaa e:it taululle. — *Yhd.* käännös-, laskue. **2.** henkilö, ilmiö tms., josta otetaan oppia t. jota jäljitellään, esikuva, malli. | Historian e:it. Varottava e. Seurata jkn e:kiä. Ottaa e:kiä toisista. Olla nuoremmille e:kinä. Sirkka kelpaa e:iksi jokaiselle tytölle. Älä toimi huonojen e:kien mukaan! — Estetiikassa: tavallista elämää kuvaava lyhyt kertomus, joka antaa jnk neuvon t. opetuksen.

esimerkki|aineisto *s.* Tutkimuksen e. **-kokoelma** *s.* **-lause** *s.* Kieliopin e:et. **-sana** *s.* **-sarja** *s.*

esi|miehistö *s.* Seuran e. **-miehyy|s** *s.* esimiehenä olo. | K:n e:den aika. Hoitaa e:ttä. Luopua e:destä. Pietari Kalmin e:dellä julkaistut väitöskirjat. **-mie|s** *s.* **1.** toisten suhteen määräävässä asemassa, jnk laitoksen tms. johdossa oleva henkilö, työnantaja, (puheen)johtaja, päällikkö. | Yhdistyksen, seurakunnan e. Museon, konepajan, varikon e. Lähimmät e:heni. Totella e:stään. Jos talonpitoomme toivomme järjestystä ja pysyväisyyttä, niin yksi olkoon e. ja isäntä KIVI. — *Sot.* puolustuslaitoksen palveluksessa oleva henkilö, jolla on toisen suhteen pysyvä t. tilapäinen käskyvalta. | Tuvan e. Suoranaiset e:het. — *Yhd.* piiri-, vara-, ylie. **2.** entisistä yliopisto-oloista: väitöskirjan laatimista ohjaava professori.

esimm. *lyh.* esimerkkejä.

esi|munuainen *s. anat.* munuaisen alkumuotoja;)(jälkimunuainen. **-muokkaus** *s.* Metallin e. **-muo|to** *s.* Suksen e. Polveutua samasta e:dosta.

esimyseläi|n *s. el.* E:met 'kädelliset'.

esinahka *s.* *anat.* ja *raam.* siitintä ympäröivä ihopoimu.

esine[78] *s.* **1.** aineellinen tosiolio; vars. jhk määrätarkoitukseen käytetty valmiste, kalu, kapine, tavara, väline;)(asia, seikka; aine. | Eloton e. Puinen, hopeinen e. Kova e. Kansatieteelliset e:et. Kaikki ruoanlaittoon tarvittavat e:et. Jokin kova ja terävä e. Tasku täynnä kaikenlaisia e:itä. Jos e:en pituus on enemmän kuin 7,8 m, se rahditetaan rautateillä pitkänä e:enä. Roomalaiset pitivät orjiansa e:inä. — *Lääk.* Vieras e. 'metalli-, lasi- tms. sirpale kudoksessa, tikku sormessa, roska silmässä tms.' Poistaa vieras e. korvakäytävästä. — *Yhd.* kulta-, lasi-, metalli-, puu-, rauta-, tuohie.; arvo-, koriste--, mukavuus-, taide--, tarve--, ylellisyyse.; muinais-, muoti-, uutuuse.; lahja-, muisto-, palkinto-, perintöe.; kulutus-, mainos-, näyttely-, ruokailu-, talous-, urheilue.; *liik.* paljous-, yksilöe. **2.** (toiminnan, ajattelun t. havainnon) kohde, objekti;)(toimiva olio, subjekti. | Tutkimuksen, harrastusten e. Rakkauden e. Joutua naurun e:eksi. Kaupan e:enä oleva tavara. Tärkein pyynnin e. oli peura. — *Lak.* aineellinen olio, joka voi olla ihmisen oikeudellisen vallan alainen. | Olla vuok-

rauksen e:enä. Julkisia e:itä ovat esim. erinäiset valtion rakennukset, kadut, yleiset tiet ja kirkot. — *Yhd.* jouto-, omaisuus-, vuokrae.
esineelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1. a.** joka itse on esine t. käsittää esineitä, esine-. | E. löytö, todiste. E:set muinaismuistot. Palvonnan e. kohde. Elinkeinot, puvusto ym. e. kulttuuri. **b.** aineellinen, havainnollinen, konkreettinen, todellinen. | E. avaruus. E. mielikuvitus. Tyylin e:syys. - - hänen sisäinen näkemyksensä on harvinaisen e., etten sanoisi järeä TARK. **2.** esineisiin kohdistuva; esineille ominainen. | E. tutkimus. E. kansatiede eli etnografia. Näkemys vastaa e:stä järjestystä.
esineellist|ää[2] *v.* tehdä esineelliseksi. | Kuolema ja Synti e:ettynä henkilöparina R.KOSKIMIES.
esineet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < esine. | E. kaipaus.
esineistää[2] *v.* = esineellistää.
esineist|ö[1] *koll.s.* < esine. | Kivikautinen e. Kodin välttämättömin e.
esine|kohtainen *a. lak.* esineeseen kohdistuva, esinettä koskeva;)(henkilökohtainen. | E. luotto, oikeus, turvaamistoimenpide. **-kokoelma** *s.* Museon e:t. **-kulttuuri** *s.* **-luettelo** *s.* **-löydös** *s. arkeol.* **-löy|tö** *s. arkeol.* Pronssikauden e:döt. **-muisto** *s.* E:jen kerääminen. **-muo|to** *s.* Kansalliset e:dot. Haudan e:dot viittaavat länteen. **-oikeudelli|nen** *a. lak.* E:set rasitukset. **-oikeu|s** *s. lak.* **1.** välitön oikeudellinen valta jhk esineeseen, esinekohtainen oikeus, esim. omistus- t. panttioikeus. | E:den luovutus. **2.** se osa lakitiedettä, joka käsittelee esinekohtaisia oikeuksia. | E:den oppikirja. **-piirustus** *s.* **-ryhmä** *s.* **-vakuutus** *s.* elottomien esineiden vakuutus niitä mahdollisesti kohtaavien vahinkojen korvaamiseksi.
esinnä *adv. murt.* ensin(nä), ensiksi. | Isännän e. kiitin, / siitä ehtoisan emännän KAL.
esi|näytös *s.* varsinaisen näytelmän johdantona esitettävä lyhyt kuvaelma, prologi;)(jälkinäytös. — *Kuv.* Sodan e:näytöksenä oli vain pieni rajakahakka. Emme osaa edes aavistaa, millaisia e:näytöksiä tapahtumalla on ollut. **-oire** *s.* Taudin e:eet. **-opastin** *s. raut.* tavallisesti jarrutusmatkan päähän ennen pääopastinta asetettu opastin, joka ilmaisee näyttääkö pääopastin seis- vai aja-opastetta. **-opettaja** *s.* opettajanvalmistuslaitoksen yhteydessä olevan harjoituskoulun opettaja. **-paimen** *s. ylät.* kirkkoherra, (arkki)piispa. | Kuoro lauloi seurakunnan rakastetulle e:elle viimeisen jäähyväisvirren. **-pappi** *s.* arvoltaan ensimmäinen pappi. | Tuomiokirkon e. Seurakunnan e:na on tavallisesti kirkkoherra. **-parvi** *s.* mehiläisten parveillessa pesästä ensimmäisenä lähtevä parvi;)(jälkiparvi. **-piha** *s.* Linnan, temppelin, luostarin e. — *Kuv.* Helvetin e. Pelastuksen e:t. **-poltto** *s.* Tiilien e. **-polv|i** *s.*, tav. *mon.* aikaisemmista sukupolvista, esi-isistä, -vanhemmista. | E:en saavutukset. Periytyä e:ilta. Hänen e:issaan on useita pappeja. **-puhdistaja** *s. maat.* viljasta pölyn ja suurehkot roskat erottava kone. **-puhdistus** *s.* Veden, rukiin e. **-puhe** *s.* **1.** Saarnan e. Turhat e:et. Ilman pidempiä e:ita voimmekin käydä asiaan. **2.** kirjallisen tuotteen johdanto, alkulause, alkusanat. | Kalevalan e. Tutkimuksen e. on päivätty v. 1935. **-puu** *s. metsät.* aukeita aloja metsitettäessä käytetty vaatimaton, maaperää valmistava puulaji. **-raivaaja** *s.* Viljelyksen e:t. Uuden taidesuunnan e. **-ratsastaja** *s.* Kulkueen kärjessä oli e. postitorvineen. **-renessanssi** *s.* varsinaista renessanssia 1300-luvulla edeltänyt (taide)virtaus; vrt. varhaisrenessanssi. **-rip|pu** *s.* jnk edessä oleva, vars. näyttämöä katsomosta erottava verho, väliverho. | Vuoteen e. Temppelin e. Huone on jaettu e:ulla kahtia. — E. nousee, laskee. E. on ylhäällä. E. auki! — *Kuv.* Kohottaa tulevaisuuden e:pua. Sodan ratkaisu on läpinäkymättömän e:un takana. Painukoon sadun e. näiden kahden yön yli SILL. **-romantiikka** *s.* varsinaista romantiikkaa 1700-luvulla edeltänyt henkinen virtaus. **-romantik|ko** *s.* esiromantiikan kannattaja t. edustaja. | Tunnetuin Suomen e:oista oli Porthan. **-roomalainen** *a. arkeol.* E. rautakausi 'rautakauden alajakso 400—1 eKr.' **-rukoilija** *s.* vrt. seur. | Äiti lasten e:na. Syntiemme sovittajana ja e:na Kristus on ylimmäinen pappimme KATEK. **-rukou|s** *s.* toisten puolesta pidettävä rukous. | Julkiset e:kset. **-ruoka** *s.* päivällisillä liemen ja paistin välissä toisinaan nautittava ruokalaji. **-sana** *s.* us. esipuhe. | Tekijä lausui e:ssaan kiitokset avustajille. **-seminaari** *s.; syn.* proseminaari. **-soitto** *s.* alkusoitto, introduktio. **-sopimus** *s. lak.* Kihlaus on e. avioliiton päättämisestä.
esissä *adv. harv.* = esillä. **1.** Kello on e. pöydällä. **2.** Hetki on e. Nyt on parhaillaan e. Leena Juhdan asia LEINONEN.
esi|suomalainen *a.* ja *s.* vrt. seur. | E. astevaihtelu. E:suomalaisten asuinsijat. **-suomi** *s. kiel.* esi-isiemme käyttämä, kantasuomea (lähinnä) edeltänyt kielimuoto. **-säe** *s.* (runoudessa t. musiikissa) säeparin edellinen säe, pääsäe;)(kerto-, jälkisäe. **-taat|to** *s. ylät.* esi-isä. | E:tojen työt. - - suuret meit' e:ot / päältä pilvien katselee *MANN. **-tahti** *s. run. mus.* = alkutahti 1. **-taistelija** *s.* us. edelläkävijä, uranuurtaja. | Ihmiskunnan e. Vapauden, suomalaisuuden e.
esit|e[78*] *s.* etiketti. | Kasvikokoelman e:teet.
esit|ellä[28*] *v.* frekventatiivinen merk. us. tuntumaton, vars. 3. ryhmässä; vrt. esittää. **1.** selostaen näytellä; selostaa, kuvailla. | E. huoneistoa. E. kankaita, tuotteita. Ukko e:teli kalavesiä. Liikkeen toimintaa e:televä historiikki. E. aikeitaan. Lähetystö e:teli vaatimuksiamme. Teok·en e:teleminen. Deskriptiivinen eli e:televä kielioppi. — Vars. *hall.* selostaa jk asia valmistettuna ao. viranomaisen t. kokouksen ratkaistavaksi. | Kirjelmä e:eltiin ministerille. Seuran puheenjohtaja e:teli asian kokoukselle. **2.** tutustuttaa jku jkhun toiseen ilmoittamalla hänen t. molempien tutustutettavien nimi ja tav. myös arvo tms. | E. jku perheelleen, tovereilleen. Poika e:teli itsensä opiskelijana. Saanko e.: maisteri Niemi — tohtori Kaukonen. — *Refl. taiv.* Tyttö e:teleikse punastuen. Tuskin ehdimme e:teleidä siinä kiireessä. **3.** ehdottaa, panna ehdolle. | Haluan e.

muuta työtä. Ystävät e:telivät Pirkkoa vaimokseni. Kauppias e:teli, että tilaisimme koneen. Etkö söisi vähän? e:teli hän TALVIO. - - äiti e:teli, että tyttö nyt lukee sen lauseen SILL.
esitelm|ä[13] *s.* julkisesti pidetty yhtenäinen asiallinen esitys jstak kysymyksestä, jnk asian selvittämiseksi; vrt. luento, puhe. | Kansantajuinen, tieteellinen e. E. karjanjalostuksesta, nykyajan taiteesta. E:ien aiheet. Pitää e. Kirjoittaa, lukea e. Kuunnella e:ää. — *Kuv.* Mitäs e:ää sinä täällä pidät, kylän lapsille? Ukko piti sängyssä e:ää naisten paheellisuudesta. — *Yhd.* kotitalous-, raittius-, taide- -, urheilue.; jatko-, sarja-, virkaanastujaise.; radioe.
esitelmä|harjoitus *s.* **-kiertue** *s.* E. maaseudulle. **-matk|a** *s.* Olla e:alla. Teki e:oja Ruotsiin. **-n|pitäjä** *s.* esitelmöitsijä. | Kutsua e:pitäjäksi. **-sarja** *s.* E. Rooman kirjallisuudesta. **-tilaisuu|s** *s.* E:ksia nuorisolle. **-toiminta** *s.* Yhdistyksen e.
esitelmö|idä[30] *v.* -inti[10] *teonn.* pitää esitelmä(ä) t. esitelmiä. | K. e:i betonin tiivistämisestä. — *Kuv.* Kauppias, joka e:itsee kaiket päivät. Savolaisen e:inti sai minut käsittämään, että tässä uitettiin tukkeja järjen ja ymmärryksen avulla PÄLSI.
esitelmöitsijä[11] *tek.* < ed. | Vierailla e:nä.
esityksenalai|nen *a.* myös ⌒. | E:set menetelmät, tapaukset. Tunnetteko e:sta käytäntöä murteestanne?
esi|tiedustelu *s.* Diplomaattinen e. **-tieteellinen** *a.* tieteellistä tutkimusta t. menetelmää edeltävä. | E. ajattelu. Materialismi on ikivanha, e. maailmankäsitys. **-tie|to** *s.* Oppilaan e:dot. Teos ei vaadi e:toja lukijalta. **-toim|i** *s.* Elonkorjuun e:et.
esitteill|ä, -e *adv.* esitettävänä, näytteillä. | E. olevat oppilastyöt.
esittelijä[11] *tek.* < esitellä. | Teoksen e. Taitava e. saa paikan liikkeessämme. Ulkovaltain lähettiläiden e. — Vars. *hall.* valtioneuvostossa tms. virastossa toimiva virkamies, jonka tehtävänä on valmistaa asiat käsittelyä varten ja esitellä ne ratkaistavaksi. | Lääninhallituksen, postinkuljetusasiain e. Korkeimman hallinto-oikeuden esittelijöinä on vanhempia ja nuorempia hallintosihteerejä. **-neuvos** *s.* nykyistä hallitusneuvosta vastannut valtioneuvoston virkamies. **-sihteeri** *s. vanh.* = ed.
esittely[2] *teonn.* < esitellä. | Kalastuspaikan e. Pyytäkää koneen e:ä! Tehtävien, kysymysten e. Sisäministerin e:stä säädetään seuraavaa. Tasavallan presidentti päätti eilisessä e:ssä antaa eduskunnalle esityksen - -. — *Yhd.* avajais-, muotie.; tavarane. — Lähettilään e. presidentille. Juhlien isännän tulee suorittaa e. luontevasti ja kangertelematta. — Omaisten e:stä lähdin matkalle.
esittely|jakso *s. mus.* sonaattimuodon ensimmäinen jakso. **-järjestys** *s.* Asioiden e. **-lehti|(nen)** *s.* näytelehti(nen), prospekti. | Sanakirjan e. Kuvitettu e. Lähetämme ilmaiseksi e:sen. **-lista** *s.*, vars. *hall.* = esityslista. **-tilaisuus** *s.* Kutomakoneiden e. Voimistelijoiden e. **-vihko(nen)** *s.* näytevihko, prospekti. | Hotellin, kurssien e. Kaksivärinen e. Pyytäkää e. lähimmästä kaupasta!
esittäjä[16] *tek.* Vastakirjan e. Raha maksettiin kuitin e:lle. Teorian e. Pääosan e. Runo vaatii e:ltään ahkeraa harjoitusta. Taide moraalin e:nä. Funktion graafinen e. eli kuvaaja.
esittämis|aika *s.* Šekin e. **-kyky** *s.* Suullinen e. Laulajattaren e. **-lupa** *s.* Näytelmän e. on pyydettävä Suomen Näytelmäkirjailijaliitolta. **-oikeus** *s.* Sävelteoksen e. **-paik|ka** *s.* [Runon] e:aksi sopii parhaiten ystäväpiiri. **-taito** *s.* Kirjallinen e. **-tapa** *s.* Kansanlaulujen e. Jäljitellä opettajan e:a.
esittämät|ön[57] *kielt.a.* Lunastettavaksi e:tömät kupongit. Ohjelmassa on mm. ennen e:tömiä Andersenin satuja.
esittämö[2] *s.* vars. yleisradion esityshuone, studio.
esittäy|tyä[44] *refl.v.* (< seur.) vrt. esiintyä. **1.** näyttäytyä, osoittautua, ilmetä. | T. e:tyi kansallispuvussa. Kesän kauneus e:tyi täydessä loistossaan. Saavutukset e:tyivät niukoiksi. Koko asia e:tyy minulle hyvin yksinkertaisena. — Julkisesta esiintymisestä. | E. runokokoelmalla. Kauneuskuningatar e:tyy elokuvassa. **2.** esittää itsensä jklle, esitteleidä. | E:dyin johtajalle. E:dyimme sinuiksi. Hakijan on e:dyttävä aamupäivällä. Uusi hallitus e:tyy eduskunnalle.
esit|tää[2*] *v.* vrt. esitellä. **1.** näyttää, saattaa näkyviin; selostaen näyttää. | E. passinsa. Tarjoilija e:tää laskun. E:ti kirjeen todisteeksi. Lippu on vaadittaessa e:ettävä. — E. kokoelmiaan. Myyjä e:tää kankaita. H. e:ti meille viljelyksiänsä. **2.** (erikoistunutta käyttöä) tutustuttaa jku jkhun toiseen, tav:mmin esitellä. | Heikki e:ti minut Leilalle. Saanko e.: maisteri Ranta. E. itsensä työttömänä. Joutui veljensä e:tämänä keskustelukerhon piiriin. **3.** ilmaista, mainita, lausua; selostaa, (kertomalla) kuvata. | E. ajatuksensa. E. kysymys, pyyntö, vastalause. Neuvostoliiton e:tämät vaatimukset. Kumoan jyrkästi e:etyn väitteen. Numerotietojen e:täminen. E:ä asiasi lyhyesti! Edellä e:etyn nojalla. Myöhemmin e:ettävät näkökohdat. Johtokunnan onnittelut e:ti N.N. Myyjä e:ti, ettei tavaraa voisi vaihtaa. - - äiti koetti heikosti varotella sellaisesta ja e. sitä synnikisi NUOLIV. — Aseen rakenne e:etään oppikirjassa. A:n luonne on e:etty teoksessa liian karkeana. **4.** ed. ryhmään liittyvää erik. käyttöä: ehdottaa, panna ehdolle. | E. puheenjohtajaksi. E. käsiteltäväksi. E. malja jklle, eläköön-huuto isänmaalle. Pastori e:ti lähempää tuttavuutta. Emme voi hyväksyä e:tämäänne kauppaa. Kokouksessa e:ettiin, että palkkoja alennettaisiin. **5.** tehdä jtak muiden nähden t. kuullen, julkisesti: lukea, laulaa, soittaa, näytellä tms. | E. lausuntaa, yksinlaulua, viulunsoittoa, tanssia. E. korttitemppuja. E:än Eino Leinon runon "Lapin kesä". Komedia e:etään tänään viimeisen kerran. Sibelius on aikamme eniten e:ettyjä säveltäjiä. E:tävä taide;)(luova taide. E:tävät taiteilijat;)(luovat taiteilijat. **6.** olla (näennäisesti) jkna t. jnak, jssak asemassa; kuvata (silmin nähtäväksi), havainnollistaa. | Maija e:ti näytelmässä noitaa. Ratkai-

sevaa osaa kilpailussa e:tivät V:n veljekset. — Kuva e:tää koiria. Levinneisyyttä e:tävä kartta. Yhtälö, joka e:tää ellipsiä. Raja on e:etty katkoviivalla. Ammusten räjähdystä e:tämään käytetään palopommeja.

esi|tupa *s.* Linnan, pappilan e. Ulko-ovesta tultiin ensiksi kylmään e:tupaan, jossa oli ikkuna SEPPÄNEN. **-tutkimu|s** *s.* Oikeudelliset e:kset.

esityksellinen[63] *a.* esitykseen kuuluva t. sitä koskeva. | Aarian e. viehätys. E:set keinot, par. esityskeinot.

esity|s[64] *teonn.* < esittää. (*1.*) Passin, vekselin e. Pyytäkää koneen e:stä lähimmästä myymälästä! — *Yhd.* mannekiini-, pukue. (*2.*) Vieraiden e. kävi kankeasti. (*3.*) Kirjallinen, suullinen e. Laaja, suppea, vuolas e. Luonnontieteellinen e. Yhtenäinen e. kirjallisuudestamme. Täydentää e:stään kartoilla. — *Puhek.* Mielestäni S:n romaani on hyvin heikko e. IFK oli tällä kertaa melko heikko e. — *Kiel.* Suora, epäsuora e. — *Yhd.* kokonais-, yleise. (*4.*) Komitean e. määrärahan myöntämiseksi. Kuraattorin e:ksestä osakunta päätti - -. — *Hall.* virastolle, kokoukselle tms. harkittavaksi t. jnk asian ratkaisemiseksi tehtävä, vars. hallituksen eduskunnalle tekemä ehdotus; vrt. aloite. | Presidentin aloitteita eduskunnalle sanotaan hallituksen e:ksiksi. Tasavallan presidentti päätti eilisessä esittelyssä antaa eduskunnalle e:ksen 11.400.000 markan suuruisen lisämäärärahan myöntämisestä - -. — *Yhd.* vastae.: eduskunta-, tullitariffi-, yliopistolakie. (*5.*) Pianistin, lausuntakuoron e. Voimistelijoiden e. Koomillinen e. — *Yhd.* joukko-, kuoro-, kvartetti-, massa-, sooloe.; huilu-, laulu-, lausunta-, musiikki-, piano-, taide--, tanssie.; elokuva-, ooppera-, radio-, teatterie.; juoksu-, pila-, ratsastus-, voimistelue.; ensi-, näyte--, uusintae. (*6.*) Ympäristön e. maalauksessa. Kaavamainen e. verenkierrosta. Graafinen e. eli diagrammi. — *Yhd.* kaavio-, kuvae.

esitys|ehdotus *s.* vars. valtioneuvoston ehdotus eduskunnalle annettavaksi esitykseksi; *vanh.* vielä hyväksymättä oleva eduskuntaesitys. **-kausi** *s.* teatterin tms. sesonki. | Oopperan e. alkaa torstaina. **-keino** *s.* Musiikin e:t. Ulkonaiset e:t. Hyvältä puhujalta vaaditaan e:jen kaikinpuolista hallintaa. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* E. näytelmä. Anomus on muokattava e:seen asuun. **-kert|a** *s.* Elokuvalle voi odottaa lukuisia e:oja. **-ky|ky** *s.* Sulava e. Oppilaan e:vyn kehittäminen. **-lista** *s.* luettelo jssak tilaisuudessa esitettävistä asioista, esittelylista. | Kokouksen e. E:lla on mm. sihteerin vaali. **-merkki** *s. mus.* sävellyksen aikamittaa, tunnelmasävyä tms. ilmaiseva merkki. **-muo|to** *s.* Runopukuinen, suorasanainen e. Eepilliset e:dot. Kertojan e. on runsasta ja maalailevaa. **-oikeus** *s.* Näytelmän e. on pyydettävä tekijältä. — *Lak.* oikeus esittää ehdotuksia sellaisiksi lainsäädäntöpäätöksiksi, joiden tekemiseen vaaditaan sekä hallituksen että eduskunnan myötävaikutus. **-taide** *s.* **-tai|to** *s.* Kirjallinen, suullinen e. Loogillinen e. [Kirjailija] on e:doltaan maamme ensimmäisiä. **-ta|pa** *s.* Puhujan e. Koruton, mahtipontinen, vauhdikas e. E:van reippaus, selvyys. Matemaattiset e:vat. Maalaus, joka on e:valtaan liian koristeellinen. **-taso** *s.* Näytelmän korkea e. valloitti katsojat. **-tilaisuus** *s.* Sävellyksen ensimmäinen e. **-tyyli** *s.* Kirjailijan e. Maltillinen, realistinen e.

esitytt|ää[2*] *fakt.v.* < esittää. | E. sävellyksiään. Tsaari e:i Ehrenskiöldin senaatille.

esi|työ *s.* Tutkimuksen e. Kalevalan e:työt. Pieninkin hutilointi e:töissä kostautuu. **-upseer|i** *s. sot.* Maavoimien e:eita ovat majuri, everstiluutnantti ja eversti. **-vaate** *s.* esirippu; esiliina. | Alttarin, temppelin e. Teltan e. — Nuottamiehen e. Siina oli pian valmis [= pukeissa], e. edessä SILL. Katri seisoi ovella e:ttaan rutistellen NUOLIV. **-vaihe** *s.*, tav. *mon.* Kirjallisuuden e:et. Opetuksen e:et. Yhtiöllä oli 12-vuotinen e. ennen oman tehtaan rakentamista. **-valmennus** *s.* Nuorison, päällystön e. **-valmistelu** *s.* Tiilisaven e. Vaalien, oikeudenkäynnin e:t. Tykistön e. ennen jalkaväen hyökkäystä. Suoriutua e:ista. Tämä työ on ollut vain e:a paljon tärkeämpään tehtävään. **-valmistu|s** *s.* Juuston e. Kylvön, pitojen e:kset. Teknilliset e:kset. Ryhtyä e:ksiin. **-val|ta** *s.* **1.** julkinen (valtio)valta, jonka alaisena yksilö on; hallitukselle kuuluvia oikeuksia käyttävät virkamiehet. | Maallinen, hengellinen e. Kaupungin e. Armollinen e. E:lan käskyt. E:lan palvelija. Kantaa e:lan miekkaa. Olla kuuliainen e:lalle. Yllyttää kansaa e:taa vastaan. Pitkät on e:lan kädet SL. | Sinä? Yksi e:lan pienemmistä, jonka taidan tappaa koska hyvänsä KIVI. **2.** muutoin käskyvallasta. **a.** *leik.* vaimosta. | Odotahan, kun kysyn e:laltani. Ukko tyytyi nurkumatta e:tansa päähänpistoon. **b.** *harv.* esim. vanhemmista. | Vanhempien e. oli - - häntä syvästi katkeroittanut LEINO. Sä [Jeesus] olet turvani, / mun e:tani VK[V]. **-vanhem|mat** *s. mon.* esi-isät, -polvet; kantavanhemmat. | Sibeliuksen e. Suomalaisten e. E:pien saavutukset. Kunnioita e:piesi muistoa! E:pien taulu 'luettelo jkn henkilön esivanhemmista määräpolveen saakka'. **-varustu|s** *s.* Linnan e:kset. Viipuri on ollut vuosisatoja lännen e:ksena itää vastaan. **-veisaaja** *s.* Olla hautajaisissa e:na. **-vihko** *s.* liikkeiden kirjanpidossa käytetty peruskirja, johon kaikki merkinnät ensiksi tehdään, prima nota. **-viljely** *s.* Kaskeaminen e:nä. **-voimistelija** *s.* Kullakin voimisteluryhmällä on e:nsa, jonka johdolla se harjoittelee.

esiy|tyä[11] *v.* = esiintyä.

esiäi|ti *s.* naishenkilö, josta jku t. jotkut polveutuvat, kantaäiti; vrt. esi-isä. | Muuan e:deistäni. Suomalaisten e:dit. E:timme Eeva. Me, nykyinen sukupolvi, emme osaa aavistakaan niitä kärsimyksiä, joita e:timme ovat saaneet kestää.

esiö[3] *s. kirj. ehd.* etupaperi.

eskaaderi[6] *s. sot.* divisioonaa suurempi laivaston aluksista muodostettu joukko-osasto t. yhtymä; lentojoukkojen joukko-osasto, johon kuuluu 2—3 laivuetta. — *Yhd.* lento(kone)-, risteilijäe. **-n|komentaja** *s.*

eskadroona[11] *s. sot.* jalkaväen komppaniaa ratsuväessä vastaava, keskimäärin 150 miestä käsittävä perusyksikkö. | Erillinen e. — *Yhd.*

esikunta-, kanta-, konekivääri-, panssari-, viestie. **-n|päällikkö** *s.* **-rivistö** *s.*
eskatologi|a[17] *s. usk.* oppi viimeisistä ajoista ja tapahtumista sekä kuolemanjälkeisestä elämästä. **-|nen**[63] *a.* E:set kysymykset. E. toivo, odotus.
eskimo[2] *s.* **1.** E:t 'arktisessa Amerikassa elävä alkeellinen kansa'. **2.** *kut.* = eskimokangas.
eskimo|kajakki *s.* **-kieli** *s.* **-kangas** *s. kut.* karstavillasta valmistettu, nurjalta puolen pitkäkarvainen päällysvaatekangas, eskimo. **-koira** *s.* iso ja voimakas, tav. valkoisen kirjava pystykorva, Grönlannin pystykorva.
eskimolainen[63] *a.* E. veitsi, sävelmä.
eskimopyörähdys *s. urh.* kanootilla vedessä pituusakselin ympäri suoritettava pyörähdys.
eskortti[6*] *s.* sotilassaattue.
esoteeri|nen[63] *a.* opista t. esityksestä: vain lähimmille oppilaille, "vihityille", tarkoitettu. | E. oppi, kirjallisuus. Kristinuskon e:set ainekset.
espanja[11] *s.* espanjalaisten kieli, jota paitsi Espanjassa puhutaan myös laajalti Etelä- ja Keski-Amerikassa, Antillien saaristossa ja Filippiineillä.
espanjalai|nen[63] *a.* ja *s.* E. taide. E:set viinit. E. härkätaistelu. — Kuumaveriset e:set. — *Hist.* E. prikaati 'keskiaikainen taisteluriviStö, jossa jalkaväki oli ryhmitetty vahvoihin nelikulmioihin'. — *Sot.* E. ratsu 'siirrettävä, tav. riukupukin varaan tehty piikkilankaeste'. **-s|-tyylinen** *a.* E. maatalo.
espanjan|kieli *s.* tav. ⌒. **-kieli|nen** *a.* E. maailma. E:set julkaisut. **-kärpänen** *s.* Cantharis vesicatoria, Etelä- ja Keski-Euroopassa elävä metallinhohtoinen kovakuoriainen, josta valmistetaan ihoa ja munuaisia ärsyttävää lääkettä. **-kärpäslaastari** *s. farm.* **-kärpässalva** *s. farm.* **-pippuri** *s.* = turkinpippuri, paprika. **-risti** *s. kasv.* = saipporuoho. **-ruoko** *s.* rottinki, vars. siitä tehty kävelykeppi. | Ja Forstelius tuli portistaan, kädessä hopeanuppinen e:nsa TALVIO. **-sipuli** *s.* = madeirasipuli. **-tauti** *s.* kaikkialla maailmassa vuosina 1918—1920 raivonneen influenssaepidemian nimitys; yl. influenssa. **-vihreä** *s.* väriaineena käytetty vihreä kupariasetaatti.
espanjat|ar[54*] *s.* espanjalainen nainen. | Tuliset e:taret.
espanjoletti[4*] *s.* eräs kaksi- t. kolmisalpainen ikkunoiden lukkolaite.
esparto[2] *s.* Stipa tenacissima, Välimeren maissa kasvava heinä, jota käytetään täyte- ja punonta-aineena sekä paperin valmistukseen, alfa-, halfaheinä. **-heinä** *s.* = ed.
esperantisti[4] *s.* esperanton harrastaja, taitaja.
esperanto[1] *s.* sanastoltaan eri kulttuurikieliin pohjautuva, L. L. Zamenhofin luoma kansainvälinen apukieli. **-harrastus** *s.* **-liitto** *s.* Työväen e. **-yhdistys** *s.* Helsingin e.
esplanadi[4] *s.* **1.** kaupungissa kahden samansuuntaisen kadun välissä oleva puisto t. lehtikujaa muistuttava kävelypaikka. | Leveä e. Helsingin e:t. Kulkea e:a, e:lla. **2.** linnoituksen ympärillä oleva avoin alue. — *Yhd.* linnoituse.
essee[20] *s.* lyhyt, tav. yleistajuinen esitys jltak tieteen t. vars. kirjallisuuden, taiteen alalta, tutkielma, kirjoitelma. | Sarja esseitä. Koskenniemen e. J. Siljosta. **-kirjailija** *s.* **-kirjallisuus** *s.* **-kokoelma** *s.*
esseisti[4] *s.* esseiden kirjoittaja, esseekirjailija. **-nen** *a.* Teos, jonka tyyli on enemmän e. kuin ankaran tieteellinen.
esseli[5] *s. mer.* alamaston yläpään märssytankoon sitova, tav. teräksinen vyö, lenkkivyö, kytkysilmä, aasinpää.
essiivi[6] *s. kiel.* eräs sija, olento, esim. pienen*ä* poika*na*.
essu[1] *s. last.* esiliina.
este[78] *s.* **1.** etenemistä vaikeuttava t. sen kokonaan ehkäisevä (maaston) kohta, esim. kohoama, syvennys; harv. jssak esineessä itsessään oleva liikettä ehkäisevä osa, haitta. **a.** Korkea, laaja e. Ylittää e:et. Sulku oli e:enä kalojen leviämiselle. E:iden kohdalla mutkitteleva oja. - - mitä kantoja on e:eksi, tempaisemme juurineen pois KIVI. — Anturassa on poikittaisia e:itä liukumisen ehkäisemiseksi. — *Yhd.* jää-, liikenne--, lumi-, maasto-, sumue. **b.** *sot.* kenttävarustuslaite, jonka tarkoituksena on häiritä ja hidastaa hyökkääjän pääsyä puolustusasemaan; samoin vaikuttava joki tms. luonnonmuodostuma. | Keinotekoiset e:et. Kiinteät, siirrettävät e:et. — Ampumaopillisena käsitteenä e. on asemaan sijoitetun aseen (t. tähystys- t. mittausvälineen) ampumasuunnassa (t. vastaavassa) oleva maastonkohta (laivastossa myös kansirakenne), joka rajoittaa aseen (t. vastaavan) täydellistä käyttöä. — *Yhd.* aita-, ilma-, tie--, vesie.; luonnone.; kompastus-, murros-, piikkilankae.; hyökkäysvaunue. **c.** *urh.* maassa oleva teline, vesihauta tms., jollaisen yli estejuoksussa ja erinäisissä ratsastuskilpailuissa hypätään; vrt. aita 2. | Ottaa e. 'hypätä esteen yli'. — *Mon.* estejuoksusta. | Iso-Hollo voitti e:et Berliinin olympialaisissa. — *Yhd.* pensas-, risue. **2.** henkilö, esine t. vars. seikka, joka haittaa jtak tekoa t. tapahtumaa t. estää sen kokonaan. | Lapsi on e:eksi äidilleen. Rautainen suojus halkeamisen e:enä. — Suunnaton, ylivoimainen e. Laillinen e. E:en sattuessa. Jäi pois e:että. Läheinen sukulaisuus on e:enä avioliittoon. Matkan e:eksi tuli sairaus. Talon puolelta ei ole e:ttä. N. on pannut e:en tervaspuiden hakkuulle. - - ei Siljakaan osannut tehdä mitään e:ttä Oskarille SILL. Yritys oli isän e:en [= esteellisyyden] aikana Matin hoidossa. — *Yhd.* sairaus-, työ-, virkae.; avioliitto-, hengitys-, kehitys-, matkailu-, paino-, synnytys-, tuonti-, vientie.
esteait|a *s.* Lähelle rajaa on tehty e:oja, jotta porot eivät pääsisi kulkemaan sen yli.
esteelli|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* **1.** vars. *lak.* **a.** estynyt tekemästä jtak; jolla on (laillinen) este; sopimaton jhk. | E. saapumasta (t. saapumaan) kokoukseen. - - rippikoulua käymätön ja sen vuoksi avioliittoon e. LK. Esimiehen ollessa e. puhetta johtaa varaesimies. **b.** jäävi(llinen). | E. oikeuden jäsen. E. juttua käsittelemään. Todistajain e:syys. — Pidän sinua e:senä puuttumaan tähän asiaan. **2.** *par.* haitallinen.

esteellisyysperuste *s. lak.; syn. vanh.* jäävi.
esteetik|ko[2*] *s.* estetiikan tutkija t. harrastaja; yl. taiteen tutkija t. tuntija. | Hienostunut e. - - kallellansa pää kuin e:on, / [kurki] siristeli vällin silmiänsä L.POHJANPÄÄ. — *Yhd.* elokuva-, musiikkie.
esteetti[6*] *s.* henkilö, joka panee yksipuolisesti t. liiaksi huomiota esteettisiin asioihin; esteetikko. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** estetiikkaan kuuluva t. sitä koskeva. | E:set kysymykset. E. kulttuuri. Kalevalan e. selittäminen. E. tunne, elämys. E:set nautinnot. **2.** yl. taiteellinen, kaunis, miellyttävä. | E:set muodot. E. asento. Vaakunan e:syys.
esteettömyystodistus *s.* **1.** passia varten poliisiviranomaisilta hankittava todistus, että ao. henkilö on esteetön matkustamaan ulkomaille. **2.** sulhaselta, joka kuului eri seurakuntaan kuin hänen morsiamensa, aiemmin ennen kuulutusta vaadittu todistus, että hän oli esteetön menemään avioliittoon, naimakirja.
esteet|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* us. vapaa, estämätön. **1.** aukea, näkyvä; välitön, keskeytyksetön, yhtenäinen. | Laaja, e. tasanko. Sijaita e:tömällä paikalla. Sillalle on e. tähystys. Mäeltä näkee e:tömästi yli koko kaupungin. — Olla e:tömässä yhteydessä. E. liikenne. Laivojen e. kulku. **2.** häiritsemätön, rajoittamaton, ehkäisemätön. | Viettien e. tyydyttäminen. Viljan e. tuonti. P:llä oli toveripiirissä e. valta. Eri uskontoja saa e:tömästi harjoittaa. — Vars. *lak.* laillista estettä vailla oleva. | Sakottaa e:tömästä poissaolosta. **3.** oikeutettu, kelpoinen jhk t. jtak suorittamaan. | E. avioliittoon. E. matkustamaan Ruotsiin. — *Lak.* jäävitön. | Allekirjoitus on kahden e:tömän henkilön oikeaksi todistama.
estehauta *s. urh.* = vesihauta.
esteikkö[2*] *koll.s.* Vaikeakulkuinen e.
esteinen[63] *a.* = esteellinen.
este|juoksija *s. urh.* Amsterdamin olympialaisissa saavuttivat e:juoksijamme kolmoisvoiton. **-juoksu** *s. urh.* tav. 3000 m:n matkalla kilpailtava kestävyysjuoksu, jossa on hypättävä esteiden ja vesihaudan ylitse. **-kilpailu** *s. urh.* esteratsastus- tms. kilpailu. **-koe** *s.* hevosen kunnon selvittämiseksi siten suoritettava koe, että sen annetaan määräpainoista kuormaa vetäessään pysähtyä pehmitetyllä tiellä ja jatkaa sitten vetoa edelleen. **-linja** *s. sot.* Kaupunkia ympäröivä e.
estel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < estää. **1.** Kansaa e:tiin käyttämästä omaa kieltään. Huonosti viilattu saha e:ee työn vapaata sujumista. Minullakin tässä viime nipukassa rupesi [kangasta kutoessani] e:emään: niidet katkeilivat alinomaa PAKK. **2.** kiellellä jkta jstak teosta; vars. kursailla. | Äiti e:i minua kaupasta. U. e:ee tullakseen. Vieraat e:ivät ja kiittelivät. Enhän minä mitään osaa, e:ee tyttö häpeissään. Jäi e:yistään huolimatta kahville. Poika ei tytön e:yjä kuule, vaan tempaa hänet väkisin lattialle SILL.
este|muistutus *s. lak.* oikeudelle t. muulle viranomaiselle tehty muistutus jkn esteellisyydestä, jäävimuistutus. | Tehdä e. avioliittoa vastaan. **-paalu** *s. sot.* maahan isketty paalu, jollaisten varaan piikkilankaesteet tehdään. **-pallo** *s. sot.* = sulkupallo. **-rata** *s. urh.* vars. esteratsastuksessa käytettävä rata. **-ratsastus** *s. urh.* harjoittelu- t. kilparatsastus, jossa hevosen on hypättävä erilaisten esteiden ylitse. **-ratsastuskilpailu** *s. urh.*
ester|i[5] *s. kem.* hapon ja alkoholin yhdiste. | Rikkihapon e. Kaikki rasvat ovat e:eitä. — *Yhd.* etikka-, metyyli-, selluloosae.
estetiik|ka[10*] *s.* tiede, jonka kohteena on taide ja yl. kaikki taiteellisesti vaikuttava, ns. esteettinen elämänpiiri kokonaisuudessaan, kaunotiede. | E:an säännöt. Värien, rakennustaidon e. Harrastaa, opiskella e:kaa.
estetismi[1] *s.* yksipuolinen esteettinen katsomus. | Pingottunut, liiaksi hienostunut e. Kilpi edustaa meillä sitä e:ä, joka vuosisatojen vaihteessa hallitsi Euroopan kirjallisuutta.
estetisoi|da[18] *v.* harrastaa estetiikkaa, kiinnittää (liikaa) huomiota esteettisiin näkökohtiin. | E:va tyhjäntoimittaja. E:va haaveilu. Kalevalan e:vat tutkimukset.
este|tulli *s. liik.* = ehkäisytulli. **-valo** *s.* lentokentällä t. sen läheisyydessä oleviin rakennuksiin asetettu sähkövalo, joka osoittaa niiden sijainnin lentokoneille.
esto[1] *s.* este, haitta; estäminen. | E:jen haittaama äänenkäyttö. - - olisi ottanut, jos en olisi e:a tehnyt AHO. Et e:a aikone kai väkivaltaista? *MANN. — *Psyk.* = estymä. | Epäterveet e:t. Kaikista e:ista vapaa rakkaus. — *Yhd.* puhe-e.
estofiili[1] *s.* virolaisuuden harrastaja, Viron ystävä.
esto|tapa *s.* Taudin e:tapoja. **-tipat** *s. mon. farm.* par. ehkäisevät tipat.
estot|on[57] *kar.a.,* vars. *psyk.* -tomasti *adv.* Kehittyä e:tomasti.
estradi[6] *s.* asuinhuoneen lattian korotettu osa; vars. koroke, lava, jolta musiikkia tms. esitetään. | Juhlasalin e. Nousta e:lle.
estuaari[4] *s. maant.* suppilomaisesti mereen päin laajeneva joensuu, johon ei muodostu suistoa, suppilosuu.
estym|ä[13] *s.,* vars. *psyk.* psyykillisen tapahtuman luonnollista kulkua estävä seikka, esto. | Vapautua e:istään.
estyneisyys[65] *omin.,* vars. *psyk.* estymien vallassa olo.
estyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) estää, ehkäistä.
esty|ä[1] *pass.v.* < estää. | Matka e:y. Työt e:ivät. Tavaran valmistus e:i kokonaan. Ajatukset e:vät. E. aikeissaan. E. putoamasta, loukkaantumasta. E. virasta. Inspehtori e:i hoitamasta tointaan. Presidentin e:ttyä saapumasta juhlaan hänen tervehdyksensä esitti pääministeri. Esimiehen ollessa e:nyt hoitaa sihteeri seuran asioita.
estäjä[16] *tek.* Kvartsilampulla on riisitaudin e:nä suuri merkitys.
estämiskeino *s.* Taudin e:t. Tärkeänä rikollisuuden e:na pidetään rangaistuksen pelottavaa vaikutusta.
estä|ä[2] *v.* -västi *adv.* pidättää, ehkäistä, torjua jkta t. jtak, tehdä jk seikka, tapahtuma mah-

dottomaksi. | Työ e:ä isää. E. kyynelensä. Vuori e:ä tuulen. Tulipalot pitäisi e. varokeinoilla. Sota ei e:nyt kauppaa. Ahkeruus esti unen. Tauti sai e:mättä jatkua. Avun, vaaran e:minen. Saksalaiset estivät kaikki yhteydet Englantiin. Jäätymistä e:vät aineet. Rengas e:ä varren halkeamisen. Mainittu seikka ei estä sitä, että - -. Tarttui e:västi käteeni. — Karhu estettiin karjasta. - - rakkaasta isänmaastamme / vahingot, vaarat estä VK. Tytöt koettivat e. Pekkaa kolttosista. Sairaus e:ä minua saapumasta. Vihollinen on estettävä käyttämästä siltaa. Valhe e:ä totuuden voittamasta. | Tuletko meille tänään? — Mikäpä e:isi tulemasta. | Niin mutta lypsävätkö lehmät? — Mikäs lemppari e:isi? ALKIO. — *estävä* (erikoiskäytössä) prohibitiivinen, repressiivinen. | E. tulli, ks. ehkäisytulli. Saada e:vää hoitoa tauteja vastaan. Myrkky vaikuttaa e:västi lihasten toimintaa. — *estetty* us. → estynyt, esteellinen. | Olen estetty saapumasta → olen estynyt saapumasta, en voi saapua. Presidentin ollessa estettynä [→ ollessa estyneenä, esteellinen, kun presidentillä on este] hänen tehtäviään hoitaa pääministeri.

etaani[6] *s. kem.* eräs metaanisarjan kaasumainen, helposti syttyvä hiilivety.

etamiini[4] *s. kut.* kerratusta kampa- t. puuvillalangasta kudottu harvahko, mm. ikkunaverhoihin käytetty kangas.

etana[18] *s.* E:t 'Stylommatophora, keuhkokotiloihin kuuluvia, tav. kuorettomia maanilviäisiä, joilla on päässä neljä tuntosarvea'. Kuorettomat e:t. Niljainen, hidas e. E. syö laihon. E., e., näytä sarves: onko huomenna pouta [lasten hokema]. — *Kuv.* Hidas kuin e. Kömpiä, tulla kuin e. Mennä e:n vauhtia. Olla kuin e. kuoressaan. Katsella kuin e. silmät tapillansa. Senkin e., saamaton nahjus! — *Yhd.* harja-, kilpi-, kuori-, silo-, siru-, ukkoe.; lehti-, pelto-, pensas-, siemen-, tarhae.

etanamainen[63] *kalt.a.* E. toukka. E. vauhti.

etanan|kulku *s.*, tav. *kuv.* **-vauhti** *s.*, tav. *kuv.*

etanoli[4] *s. kem.* = etyylialkoholi, alkoholi (1).

etap|pi[6*] *s.* **1.** *sot.* etup. ensimmäisen maailmansodan aikaisista oloista: varasto-, levähdyspaikka. | Salainen e. Paeta e. e:ilta. **2.** *kuv.* Matkan toiseksi e:iksi valitsin Lahden. Päijänteen rannoille syntyi e:peja, joista asutus sitten levisi edelleen. Suunnitelman ensimmäinen e. [= tavoite] on jo saavutettu. Kehityksen seuraava e. [= saavutus, vaihe] oli äänielokuva. — *Yhd.* lähtö-, pää-, välie.; kehityse.

etappi- *sot.* us. huolto-. **-asema** *s.* — *Kuv.* Hämäläisten eränkävijäin e:t. **-esikunta** *s.* Valkoisen armeijan päämajan neljä osastoa: yleisesikunta, ase-esikunta, e. ja ylitarkastajan osasto. **-linja** *s.* Katkaista vihollisen e. **-mie|s** *s.*, us. *kuv.* Joukko kommunistien e:hiä [= yhteysmiehiä] pidätettiin. **-paik|ka** *s.* Jääkärien e. — *Kuv.* Kaupan, asutuksen e:at. **-päällikkö** *s.* Vapaussodan armeijan e. **-si|ka** *s. halv.* rintaman takaisissa esikunnissa, huoltoportaissa tms. toimiva sotilas, esikuntaherra, "huoltoporsas". | Tietäähän ne e:at. Kyllä ne paraatiin tulevat, mutta ei niistä muuhun ole T.HIISIVAARA. **-tie** *s.* **-yhtey|s** *s.* Turvata e:det.

etašääri[4] *s.* pieni, vanhanaikainen hyllypöytä t. hyllykkö, jossa säilytetään esim. koriste-esineitä t. kirjoja.

etee|n (*runok.* myös: etehen) vrt. edessä; edelle, esille, esiin;)(taakse, jälkeen, perään.

I. *adv.* **1.** näkyviin, tielle, vastaan; jnk etupuolelle; peitteeksi, esteeksi. **a.** *konkr.* Äiti ennätti e. Kaikki, jotka e. sattuivat. - - tulit tuhmasti etehen, / vastahan varattomasti KAL. Joki, vuori tulee e. E. aukeneva maisema. Hevonen e.! Lehmille annettiin olkia e. Tuli S e. Riville merkitään e. päiväys. Vetää verhot e. Pane haka e.! **b.** *abstr.* Ensimmäinen työpaikka, mikä e. sattuu. Köyhyys, pula tuli e. Pako tuli e. sillekin miehelle. Petos kiertyy vielä e. Silloin nousi e. kysymys - -. Kun tosi tuli e. Mikä nyt e.? Tulkoon vaikka mikä e., minä en peräänny. **c.** *harv.* esiin, huomion kohteeksi, (yleisesti) käsiteltäväksi. | Toverit vetivät e. kaikki synnit. - - huudettakoon asia uudestansa e. kahdeksan päivää sen jälkeen LK. **2.** suoraan etusuuntaan, edemmäksi, eteenpäin. **a.** paikasta. | Nostaa jalka e. Heiluttaa käsiä e. ja taakse. Kierrellen, kaarrellen, maanitellen e. ja peräytyen taa kiertelivät parit lattiaa AHO. Käy, maamme mies, vaan etehen, / sä suora hämäläinen! A.TUOKKO. — Erik. *sot.* Matkalla e. 'lähemmäs vihollista, etulinjaan'. Vihollisen e. lähettämät osastot. **b.** ajasta. | Etehen elävän mieli, kuollut taakse katsokohon SL.

II. *postp., runok.* myös *prep.* (gen:n t. poss.-suff:n kera). **1.** näkyviin, tielle, vastaan; jnk etupuolelle; peitteeksi, esteeksi. **a.** *konkr.* A. astui e:ni. Ulappa leviää e:mme. Matkailijan e. avautuu rehevä viljelysmaisema. Silmien e. - - koirat saivat jäniksen e:nsä AHO. — Heittää petojen e. Valjastaa rattaiden e. Astua peilin, kaapin, luokan e. Lankesi polvilleen kuvan e. Pilvi meni auringon e. Vetää uutimet ikkunan e. Solmia esiliina e:nsä. — Sano siskolle, että kynttelin / vie e. hän Neitsyen alttarin KOSKENN. - - saata karjani kotihin / etehen hyvän emännän KAL. **b.** *abstr.* Joutua vaikeuksien, kuoleman e. Työ asettaa e:mme ylivoimaisia ongelmia. Pysähdyin sen ajatuksen e., että - -. Kysymys tuli e:ni aivan odottamatta. Elämäntehtävä, joka nyt hahmottui e:ni yhä selvempänä. K. loihtii e:mme mestarillisen luonnekuvan. — *katsoa eteensä* olla varuillaan, varoa, huolehtia itsestään. | E:nsä katsovaa väkeä. Siinä olikin katsottava e:nsä, ettei käynyt vallan hullusti. Olisipa silloin osannut paremmin e:nsä katsoa AHO. | Mitä se meihin koskee? Katso itse e:si! UT. **c.** ed. ryhmiin liittyvää erik. käyttöä: henkilökohtaiseen kosketukseen, puheille jkn kanssa, jllek paikalle t. jkn luokse jtak suoritusta varten, (yleisesti) käsiteltäväksi. | Astua kuninkaan, esimiehensä e. Astua Jumalan e. Kokoontua Herran kasvojen e. - - en minä ole mitään ottanut, vaikka Jumalan e. heti tulisin KATAJA. Jospa vain saisin e:ni sen miehen! — Haastaa kokouksen e. Asia joutuu, vedetään oikeuden e. Keisariin olet vedonnut, keisarin e. olet menevä UT. Viedä alttarin e. 'ottaa vaimokseen'.

Mennä papin e. 'mennä vihittäväksi'. Kantakaa huolenne ja murheenne Jumalan e. 'esittäkää Jumalalle'. 2. suoraan etusuuntaan, edemmäksi, eteenpäin. | Tuijottaa e:nsä. Katsella e:nsä ulapalle. Pimeässä näin e:ni vain pari askelta. Yht'äkkiä se [koira] alkoi -- haukkua e:nsä AHO. Samassa lähti hän ajaa kaaristamaan niin paljon kuin hevonen e:nsä pääsi PÄIVÄR. 3. vanhahtavasti: hyväksi, puolesta, tähden, vuoksi. | Uurastaa toisten, leipänsä e. Uhrata kansansa e. Uhrata voimansa isänmaan e. Vapauden e. kannattaa elää. Minkä e. taistelisin! Asian e. ei ole tehty mitään. -- jos siten saattoi saavuttaa jotain huomispäivän e. SILL. 4. vierasperäisiä ilmauksia. | Panen e:si [→ teen sinulle] kysymyksen. Työssä tarjoutui e:mme [→ meille] monenlaisia mahdollisuuksia. -- luki preivin e:ni [→ minulle] ja pyysi -- KIVI. — *ottaa eteensä* par. ryhtyä jhk. | -- täytyyhän tämän asumuksen suhteenkin jotain uutta e:nsä ottaa, kun ei hevosta ole SILL. -- mitähän tuokin ukkeli ottaa e:nsä, kun jalat eivät enää kanna E. KIVIJÄRVI. Lähellä erohetkeni / ja lähtön' ompi mulla; / sen matkan otan e:ni, / jost' takaisin ei tulla VK[V].

eteen|kallistus *s. voim.* Vartalon e. **-käsin** *adv. harv.* eteenpäin. | Koskesta e. joki alkaa kaveta. -- varmaan hän tulisi niittä toimeen eteenkinkäsin *I.K.INHA. **-marssi** *s.* Jalkaväen e.

eteenpäin *adv.* etusuuntaan, edelleen, edemmäksi, kauemmaksi, loitommalle, pitemmälle; vastedes, yhä, jatkuvasti;)(taakse-, jälkeenpäin. 1. paikasta. | Siirtyä, kulkea, soutaa, hyökätä e. E.! Jatkaa matkaansa e. Pääsin e. vain pari metriä. Veri pusertuu suonissa e. Ajaa, työntää jtak e. Linssiä voi siirtää eteen- ja taaksepäin. — Nojata, kumartua e. Pyörähdys e. Katse e.! Huulet e. työntyvät. 2. ajasta. | Vuodet vierivät e. Työ lykkäytyi e. Pitkäksi aikaa e. En tiedä, millä e. eläisimme. Yhä eteenkinpäin autan teitä. Vielä monet vuodet e. hän muisti seikkailun. On niin omituisen viehkeää -- kuvitella pitkät matkat e. ja rakentaa tuulentupia tulevaisuuteen AHO. 3. jatkuvasta tapahtumasta: edistymisestä, kehityksestä. | Laulakaa e.! Väärentyneen käskyn anto e. on pysäytettävä. Älä vain kerro e., mitä sanon! Lukea e. yksityisesti. — Päästä e. opinnoissaan. Ponnistella e. E. pyrkivä mies. Auttaa ystäväänsä e. Viedä asiaa, kehitystä e. Liike menee e. Tekniikka on mennyt e. jättiläisaskelin. Ei niiden itarain ukkojen kanssa pääse e., jos ei kaunistele asioita KAUPPISH. 4. erosijan yhteydessä: alkaen, lähtien; asti. a. paikasta. | Seuraava suurpitäjä Kokemäeltä e. oli Huittinen. Kynnyksestä e. -- oli allasi havutettu maa KIVI. b. ajasta. | Tavara on kaupasta e. ostajan vastuussa. Sikiö voi 7:nnestä kuukaudesta e. jäädä henkiin. -- elämä on tästä e. paisuvinaan ja kohoovinaan SILL. — Harvemmin. | Kultainen vasikka tuli Jerobeamista e. yleiseksi kulttiesineeksi.

eteenpäi|nen[63] *a.* eteenpäin oleva t. tapahtuva; *harv.* vastainen. | E:set haarat. Kotelon e. lisäke. E. liike. Hän oli kuitenkin järjestyksen mies, joka -- ajatteli e:sen ohella läsnäolevaistakin KILPI.

eteenpäin|kallistuma *s. lääk.* Kohdun e. **-kul|ku** *s.* Laivan e. Haikea illan hetki -- uutteran työn, ainaisen e:un lomassa LEHT. **-käynti** *s.* Koneen e. **-leikkaus** *s. maanm.* kolmiomittauksessa käytetty keino, jonka avulla uuden kiintopisteen paikka määritetään tähtäämällä siihen tunnetuista pisteistä. **-menevä** *a.* par. ~. | E. kehitys. **-meno** *s.* Veneen e. Hidastaa e:a. — Ihmiskunnan, maatalouden e. Viimeiset vuosikymmenet ovat olleet e:n aikaa monella alalla. **-pyrkivä** *a.* par. ~. | E. nuorukainen, valtio. **-pääsy** *s.* **-viejä** *s.* Aatteen e. **-vieminen** *s.* par. ~. | Asian, työn e.

eteensäkatsova *a.* par. ~. | Puuhakas ja e. isäntä.

eteen|taivutus *s. voim.* Vartalon e. **-työnnet|ty** *a. (partis.),* vars. *sot.* myös ~. | E:yt tukikohdat. Yhteys e:tyihin tähystäjiin katkesi.

eteeri|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* 1. erittäin kevyt, hauras tms., aineeton, ilmamainen, autereinen, taivainen. | E. nainen. Silmien e. katse. E. kauneus, kuulakkuus. Tunteiden e:syys. Harhailla e:sissä yläilmoissa. Hän tuntui näinä päivinä jotenkin kutistuneen, jotakin e:stä oli ilmestynyt hänen ohimoittensa seuduille M.RAPOLA. Hänen varhaisimmat runotuotteensa ovat e:sen sielun lapsuudenunelmia TARK. 2. *kem.; rinn.* eetterinen. | E:set 1. haihtuvat öljyt 'eri kasveissa olevia, tav. hyvänhajuisia öljyjä, joista kukat saavat tuoksunsa'.

1. **etei|nen**[63] *s.; rinn.* etehinen. 1. rakennukseen, huoneistoon tms. johtava, us. pienehkö huone t. välikkö, porstua, "tampuuri"; vrt. aula, halli. | Koulun, pirtin, keittiön e. Lutin, tallin e. Kirkon e. eli asehuone. Junanvaunun e. Pimeä, tilava e. Astua e:seen. E:sestä pääsee kaikkiin huoneisiin. — *Kuv.* Kuoleman e. Verona, Italian e. — *Yhd.* hirsi-, lasi-, porras-, sisä-, sivu-, ulko-, vierase. 2. kaksi- t. useampilokeroisen t. -osastoisen esineen t. elimen suu-, etuosa. | Rysän e. Sydämen, emättimen, kurkunpään e.

2. **etei|nen**[63] *a. harv.* 1. edessä oleva, etinen. | Kartanon e:set puut. Vaaralta aukeni koko e. maailma. — *Lääk.* E. istukka. 2. gen:n kera: jnk arvoinen, veroinen. | Kuusi, seitsemän kupillista -- imee yhteen menoon kahvia, rahane:stä tavaraa KARHUM. -- ei sekään [nukke] ollut minkään e., kun ei ollut tilkkuja, joista sille olisi saanut ommella vaatetta NUOLIV.

eteisaula *s.* Hotellin, teatterin e.

eteisetön[57] *kar.a.* < eteinen. | E. savutupa.

eteis|halli *s.* Kirkon, sairaalan e. Säätytalon e. **-huone** *s.* Kanslian e. **-ikkuna** *s. anat.* korvan täryontelon sisäseinämässä oleva soikea aukko; *syn.* soikea ikkuna. **-kamari** *s.* **-kammioaukko** *s. anat.* sydämen eteisen ja kammion välinen aukko. **-kammioläppä** *s. anat.* eteiskammioaukkoa sulkeva läppä. **-käytävä** *s.* Yliopiston e. Pitkään e:än avautuu joukko huoneita. **-matto** *s.* **-palvelija** *s.* Hotellin e. **-pirt|ti** *s. kansat.* Kainuulainen asuinrakennus käsit-

tää asuinpirtin ja e:in eli eteisen, joiden välissä on porstua. **-por|ras** *s.*, tav. *mon.* Kiivetä e:taita. **-rauhanen** *s. anat.* naisen sukupuolielimistöön kuuluva rauhanen, jonka tiehyt aukeaa pienten häpyhuulten sisäpinnalle. **-suoja** *s.* Temppelin e. **-tupa** *s.*, vars. *kansat.* väliaikaisena asuntona ja ruokatavaroiden säilyttämiseen käytetty tupa kaksi porstuan erottamaa tupaa käsittävässä talonpoikaistalossa;)(tupa, asuin-, arki-, perheen-, väentupa. **-tyttö** *s.* Suomea ja ruotsia puhuva e. saa paikan hammaslääkärillä. **-vartija** *s.* Ravintolan, hotellin e.

etelä[12] *s.*)(pohjoinen. **1.** yksi neljästä pääilmansuunnasta, suunta eteläpistettä kohden. | Kääntyä, olla e:än päin. 12 km kirkolta e:än. Pohjoisesta e:än kulkeva rata. Lähteä, matkustaa e:än. Saapua e:stä. E:stä isot sateet SL. Tuuli on e:ssä. Alue rajoittuu e:ssä mereen. Pellot ovat e:n puolella. Siinä tuntui lämpöiseltä, e:n rinnassa KATAJA. **2.** (myös: Etelä) etelämaat, vars. Välimeren seudut; eteläosa jtak aluetta, eteläalue. | Aurinkoinen, ylistetty e. E:n hedelmät, kaupungit. Tulinen E:n tytär. Asua e:n auringon alla. — Venäläistynyt e. eroaa selvästi alueen pohjoisosasta. Niinpä me, e:n pojat, päätimme viettää kesämme Lapissa. Pohjola porolla kynti, / e. emähevolla KAL. **3.** etelätuuli, eteläinen. | E. puhaltaa. Yöllä rupesi e. ankaraksi. Itä lietsoi, lietsoi länsi, / e. enemmän lietsoi KAL. Tulivat pian itä, läntinen ja e., ja ankarasti kaikkui ja kohisi kuusi KIVI. - - pohjatuuli on tyyntynyt, eikä e. vielä ottanut ilmoja valtaansa AHO.

etelä- etelässä oleva t. elävä, etelään suuntautuva, eteläinen; jstak eteläisestä seudusta peräisin oleva, sitä koskeva, tarkoittava jne. **-aasialainen** *a.* ja *s.* **-afrikkalai|nen** *a.* ja *s.* E:set kansat. **-alue** *s.* **-amerikkalai|nen** *a.* ja *s.* E:set valtiot. E. puuvilla. Kapinoivat e:set. **-armeija** *s.* Voittoisa e. lähestyy kaupunkia. **-aurinko** *s.* etelästä paistava aurinko, etelästä tuleva auringonpaiste. | Huoneeseen paistaa e. **-euroop|palai|nen** *a.* ja *s.* E:set kasvit. Rauhattomat e:set.

eteläi|nen[63])(pohjoinen. **1.** *a.* etelässä oleva t. elävä, eteläpuolinen, etelään suuntautuva; etelästä tuleva, etelästä peräisin oleva; etelä-. | Läänin e:set osat. E:simmät maat. E. Jäämeri, Salpausselkä. E. napapiiri, pallonpuolisko. E:set satamat. Tulopaikka oli e:sempi kuin lähtöpaikka. Suomalaisten e:set heimoveljet. E:set eläin-, puulajit. E. murre. — Vuoren e:set rinteet. E. ikkuna. Laivastolla on e. kulkusuunta. — E. Häme 'Hämeen eteläosa, Etelä-Häme'. Samoin: E. Eurooppa, Itämeri. **2.** *s.* etelätuuli, etelä. | Lauhkea, lämmin e. - - äkkiä e. alkaa liehua, päivä paistaa ja lämmittää KATAJA.

etelä|kaakko *s.* etelän ja kaakon välinen ilmansuunta; eteläkaakkoinen tuuli. | Tuuli puhaltaa e:kaakosta. Suursaaresta n. 18 km e:kaakkoon sijaitsee Tytärsaari. **-kaakkoi|nen 1.** *a.* E:sessa suunnassa. **2.** *s.* = eteläkaakko. **-karjalainen** *a.* ja *s.* **-kärki** *s.* Saaren e. Afrikan e. **-laita** *s.* Kaupungin, tasangon e. **-lie|ve** *s.* Vuoriston, kaupungin e:peillä. **-lounainen 1.** *a.* E. tuuli. **2.** *s.* = seur. **-louna|s** *s.* etelän ja lounaisen välinen ilmansuunta; etelälounainen tuuli. | Kulkea e:aseen. **-ma|a** *s.*, us. *mon.* vars. Välimeren maista. | Kaukana e:illa. Kurjet palaavat e:ilta. **-maalainen** *a.* ja *s.* E. vilkkaus. Tulinen e. **-mai|nen** *a.* E. kasvisto, luonto. E:sen hehkuva rakkaus.

eteläm|mässä, -mästä, -pään *komp.adv.* kauempana etelässä. | Metsiä on e. runsaasti. Lähden kesälomalle jonnekin e:pään.

eteläm|pi[22] *komp.a.* eteläisempi. | Tamperetta e:mät alueet. E:millä rannikoilla asutus oli uhattua.

eteläm|pänä, -pää, -mäksi, -mäs *komp.adv.* kauempana etelässä. | Asua, sijaita e. Olla e:pää kotoisin. Purjehtia Tukholmaa e:mäksi. Vähän e:mäs siirryttäessä tapaa jo puutarhoja.

etelä|myrsky *s.* etelästä puhaltava myrsky. **-napa** *s.* **1.** *maant.* maapallon kuvitellun akselin eteläinen päätepiste. **2.** *fys.* magneetin etelään suuntautuva pää. **-naparetkikunta** *s.* Shackletonin e.

etelän|hedelmä *s.* Tärkeimpiä e:hedelmiä ovat appelsiinit ja sitruunat. **-mies** *s.* Lapin korpiin sai e. hautansa. **-palo** *s.* eteläisellä pallonpuoliskolla nähtävät revontulet; vrt. pohjanpalo. **-puolei|nen** *a.* myös ⁀. | E:set ikkunat. Mäen e. rinne. E. tuuli. **-puol|i** *s.* **1.** par. ⁀. | Tuuli on e:ella. **2.** eteläinen alue, etelä. | E:en kaupungit. Sanoi olevansa e:en miehiä KATAJA.

Etelänristi *s. täht.* (myös ⁀) eteläisellä taivaanpallolla oleva pieni, varsin silmäänpistävä tähtikuvio, Crux.

etelä|nurkka *s.* Rakennuksen e. **-osa** *s.* Kirkkomaan e. Itämeren e:t. **-ovi** *s.* **-piste** *s. maant.* se kohta taivaanrannalla, jossa taivaan navan ja paikan zeniitin kautta käyvä puolipäiväpiiri leikkaa taivaanrannan, puolipäiväpiste. **-pohjalainen** *a.* ja *s.* **-pohjalaismurre** *s.* **-portti** *s.* Kirkon e. **-puol|i** *s.* Järven e. Suomenlahden e:ella. Talo rakennettiin mäen e:elle. **-puoli|nen** *a.* Tonavan e:set alueet. **-puolisko** *s.* Suomen e. Tähtitaivaan e. **-puolitse** *adv.* ja *postp.* (gen:n kera). | Toiset soutivat saaren pohjois-, toiset e. Kylän e. virtaava joki. **-pää** *s.* Kadun, salmen e. Rakennuksen e:ssä oleva torni. **-raja** *s.* Läänin e. Kasviston e. Poronhoidon e. kulkee Kemin tienoilla. **-rannikko** *s.* Saaren e. Suomenlahden e. **-ran|ta** *s.* Joen, vuonon e. Laatokan e. — Taivaan e:nalla näkyy pilviä. **-reimari** *s. mer.* = eteläviitta. **-reuna** *s.* Ylängön e. Torin e:ssa oleva talo. **-rin|ne** *s.* Vuoriston e:teet. Lämmin, aurinkoinen e. **-saksalainen** *a.* ja *s.* E. murrealue. **-seinä** *s.* **-siipi** *s.* Linnan e. Ranskalaisten sotavoimien e. **-sivu** *s.* Rakennuksen, sataman e. **-slaavi** *s.* serbeistä, kroaateista ja sloveeneista käytetty nimitys; *syn.* jugoslaavi. **-slaavilainen** *a.* ja *s.* **-suomalainen** *a.* ja *s.* E. osakunta. **-suunta** *s.* Kulkea e:an. **-tuul|i** *s.* etelästä puhaltava tuuli, eteläinen, etelä. | Lauhkea e. Kalastaa e:ella.

etelätär[54*] *s.* etelästä kotoisin oleva nainen. | Tummasilmäinen e. — Suvetar, valio vaimo, / E., luonnon eukko! KAL.

etelä|valtalainen *a.* ja *s.*, vars. *hist.* Pohjois-

Amerikan etelävaltioihin kuuluva t. niitä koskeva; niiden asukas. **-valtio** *s.* Yhdysvaltain e:t. **-viitta** *s.* meriviitta, joka osoittaa, että kari t. matalikko on sen eteläpuolella, eteläreimari.

etem|mä, -mäksi, -mäs, -pi, -pänä, -pää = edemmä jne.

etenemis|liike *s.* Aallon, luodin e. Vihollisen e:liikkeet. **-marssi** *s.*, vars. *sot.* **-muo|to** *s.*, vars. *sot.* Ryhmän e:dot ovat avojono, avoparijono, ketju ja parvi. **-nopeus** *s.* Valon, äänen e. Jalkaväen e. **-suunta** *s.* Joukkojen e. **-tie** *s.*, vars. *sot.* Armeijan, tykistön e. Venäläisten e. Nevalta Viipuriin.

etenevästi *adv.* ks. edetä.

etenkehdaten *adv. murt.* haluttomasti, välinpitämättömästi. | Kun on sitä jorinaa [= vaalikiihotusta] - - joutunut seurailemaan, vaikkapa lopulta varsin etenkehatenkin TIITUS. | Hän oli olevinaan jottamoinen pelimanni itsekin. Siksi hän haasteli e. tavallisista soittajista, vaikka ne ehkä muiden mielestä olivat hyviäkin KOJO.

eten|kin (kielt. yhteyksissä -kään) *adv.* ennen kaikkea, varsinkin, semminkin, erittäinkin, erityisesti, nimenomaan. | E. Mikko. Kaikki sukulaiseni, e. N.N. Pakolaisia lähti e. Ruotsiin. T:lla on e. kielissä hyvät tiedot. Älä kerro siitä, e:kään kotona! On mahdotonta e:kään nyt juuri saapua. Kauppa oli laimeaa, e. kun hinnat vain nousivat.

eternelli[1] *s.* = ikikukka.

eterniitti[4*] *s.* = asbestiliuske.

etev|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** mainio, oiva(llinen), erinomainen, hyvä. **a.** kyvyistä, henkisistä ominaisuuksista: kyvykäs, lahjakas, pystyvä, taitava; hengen tuotteista, kyvykkäästä toiminnasta: nerokas, taidokas, taitava. | Taidoiltaan, tiedoissa e. E. voimistelija, sotilas. E. oppilas. Aikalaisekseen e. maanviljelijä. Suunnan e:in edustaja. Olla muita e:ämpi. Tavata e:ämpänsä. Ruumiillinen e:yys. A:n e:yys ilmenee monella alalla. — E. teos, tutkielma. Taiteilijan e:immät maalaukset. E:iä pelisiirtoja. Toimia e:ästi, e:ällä tavalla. E:ästi ratkaistu kysymys. **b.** kehitystasoltaan ensiluokkaisista välineistä, elinkeinoista tms.; *maat.* myös eläimistä. | E:ät aseet. Entistään e:ämpi valaistuslaite. Ruuhet saivat väistyä e:ämpien alusten tieltä. Laadultaan e:ät tuotteet. E. maanviljelys. Harjoittaa mitä e:intä teollisuutta. — E. karja, siitoseläin. Lampaan e:immät ominaisuudet. **2.** *harv.* huomattava, merkittävä, tärkeä. | Kaupungin e:in katu. Lahti, Suomen e:impiä hiihtourheilupaikkoja. Kansanrunous sai lehdessä e:än sijan. Hän oli mielessään pitänyt itseänsä - - paljon e:ämpänä mummon ystävänä PÄIVÄR. **3.** *puhek.* hauska, mukava, lystikäs. | Eikös pentu olekin e.? Mahtoi siis olla koko e:än näköinen mustalaiskuorma AK.

etevämmyy|s[65] *komp.omin.* suurempi etevyys, etusija, paremmuus. | Laadullinen, opillinen e. Tuntea e:tensä. Kiistellä e:destä. Meriliikenteen e. maaliikenteeseen verrattuna. Romaani, jolla on ehdoton e. H:n muiden teosten rinnalla.

etey|s[64] *s. harv.*, tav. *mon.* niitoksen leveys, etu, lakeinen. | Kovasti kahisi - - lynkäruis Pekankin e:ksillä MERIL. — *Kuv.* vars. sanomalehtikielessä: suunnitelma, aie; saavutus. | Puolueen e:kset. Otti puheessaan leveät e:kset.

etiikka[15*] *s.* siveellisiä arvoja tutkiva tiede, siveysoppi, moraalifilosofia. | Katolinen e. — *Yhd.* seksuaali-, urheilue.; lääkärine.

etiket|ti[4*] *s.* **1.** esineeseen kiinnitettävä lappu t. levy, josta ilmenee esim. sen nimi ja käyttö; *syn.* esite, nimilappu, tehtaanmerkki. | Pullon, tulitikkurasian, laskuvihon e. Kiinnittää e:tejä. — *Kuv.* Ehdottoman totuuden e:illä varustettu tieto. — *Yhd.* kasvi-, saippua-, tulitikkue. **2.** ylempien yhteiskuntaluokkien, vars. hovin ja diplomaattien piirissä noudatettavat seurustelusäännöt ja muodollisuudet. | Jäykkä, orjallinen e. Sotilaallinen e. E:in vaatimukset. Noudattaa e:tiä. Rikkoa hovin e:tiä vastaan. — *Yhd.* hovi-, pukue.

etikettikone *s.* etiketin esim. jhk rasiaan kiinnittävä kone.

etikka[15*] *s.* mausteena ja säilömiseen käytetty pistävän hapan etikkahapon vesiliuos. | Laimennettua e:a. — *Kuv.* Eukko oli aina hapan kuin e. V:n puhe oli e:a sydämelleni. — *Yhd.* jää-, lyijy-, puu-, sprii-, viinie.; pöytä-, ruoka-, säilyke-e.; sabadilli-, täie. **-bakteeri** *s.* bakteeri, jonka vaikutuksesta alkoholi muuttuu etikkahapoksi. **-eetteri** *s.* kirkas, hyvänhajuinen neste, etikkahapon etyyliesteri, etyyliasetaatti, etikkaesteri. **-esanssi** *s.* **-happo** *s.*, vars. *kem.* eräs syövyttävä nestemäinen orgaaninen happo, jääetikka. **-happoinen** *a.* E. kupari, natrium.

etikkainen[63] *poss.a.* E. liemi.

etikka|kurkku *s. ruok.* etikkavettä käyttäen säilötty kurkku. **-käyminen** *s.* alkoholipitoisen aineen muuttuminen etikkabakteerin vaikutuksesta etikaksi. **-liem|i** *s. ruok.* Kurkkujen säilyttäminen maustetussa e:essä. **-pullo** *s.* **-pyyh|e** *s. lääk.* Ihon hoidossa käytettävät e:keet. **-sienet** *s. mon. ruok.* etikkaveteen säilöttyjä sieniä. **-silakat** *s. mon. ruok.* etikkaliemessä tarjoiltavia (paistettuja) silakoita. **-säilyke** *s. ruok.* **-säilytys** *s. ruok.* säilyttäminen etikassa. | Tomaattien e. **-tehdas** *s.* **-ve|si** *s.* etikkahappoa, etikkaa sisältävä vesi. | E:ttä säilöntään. Tahrojen poistaminen e:dellä.

etimmäinen[63] *sup.a. harv.* = edimmäinen.

etinen[63] *a.* **1.** paikaltaan, asemaltaan jnk edessä oleva, eteinen. | Sanan e. tähti. [Aurinko] kimmellyttää ulappaa ja etisiä saaria HAARLA. Selvänä e. ilma, / taakea takainen taivas KAL. — *Fon.* (suhteellisen) edessä ääntyvä. | E. *i*, *r*. Normaalia etisempi *a*. **2.** ajasta. **a.** aikaisempi, varhempi. | Sodan e. aika. Meillä ei ole lainkaan Agricolan etistä kirjallisuutta. **b.** vastainen, tuleva. | Ken ratkoa [= ratkaista] taitaa etisen elämän HAARLA. Elkätte, e. kansa, / kansa vasta kasvavainen, / veikaten venettä tehkö KAL.

etio|logia[15] *s.* selvitys jnk syistä, synnystä; *lääk.* taudin syiden selvittäminen; oppi tautien syistä, syyoppi. | Syfiliksen e. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* etiologiaan kuuluva t. sitä koskeva; *lääk.*

syyopillinen. | E:set kansantarinat. Kulttuurin e. tutkimus. — E. terapia.

etiopialai|nen[63] *a.* ja *s.* E. rotu. E:sten kulttuuri.

etni(lli)|nen[63] *a.* -sesti *adv.* jtak kansanheimoa koskeva, kansallinen. | E. ryhmä, kokoomus.

etno|grafi[4] *s.* etnografian tutkija, kansatieteilijä. **-grafia**[15] *s.* kansatiede, etnologia; vars. aineellinen, esineellinen kansatiede. **-grafi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* etnografiaan kuuluva t. sitä koskeva, kansatieteellinen. | E. museo, tutkimus. E:sesti mielenkiintoinen löytö. **-logi**[4] *s.* etnologian tutkija, kansatieteilijä. **-logia**[15] *s.* kulttuurin syntyä, kehitystä ja lakeja tutkiva tiede, kansatiede, etnografia. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* etnologiaan kuuluva t. sitä koskeva, kansatieteellinen. | E. kartasto. E. seura.

eto *a. taipum.* vähäisestä, mitättömästä: pätö, hyväkin, mokomakin. | E. mies! Saipas vain, e. elävä, tahtonsa perille. Viitsitte riidellä e. asiasta. E. haavasta aikamies kiukuttelee AHO. No, jopa ihan väsyksiin raukaisi, e. laitos JOTUNI.

eto|a[1*] *v., 3. pers.* ellottaa, kuvottaa, tympäistä, inhottaa. | E:va haju. E:va nälkä. Kuivattu liha e:o vatsassani. Eläimestä lehahti makean e:vana lämpöisen maidon ja tervarasvan tuoksu ... SILL. — E:va hellyys, mairittelu. E:vat tunteet. Ihan e:o nähdä tuollaista. Mieltä e:i ajatus, että Veikko olisi petturi. — Mieltä, sieluani e:o. Sydänalassa e:i ilkeästi.

etruski[6] *s.* E:t 'muinaisen Etrurian asukkaat'. **-lai|nen**[63] *a.* E:set kansat. E. kulttuuri.

etsaaja[10] *tek.* < seur. | Gallen-Kallela loi myös e:na sarjan mestariteoksia.

etsata[35] *v.* tehdä metallien, lasin tms. pinnalle kemiallisin keinoin syvennyksiä, vars. paperille painettava kuva, syövyttää, us. myös radeerata.

etsaus[64] *s.* **1.** etsaaminen, syövytys, radeeraus. | Harrastaa e:ta. **2.** syövytetystä levystä paperille painettu kuva, syövytyskuva, radeeraus. | Edelfeltin etsaukset. **-taide** *s.* syövytys-, radeeraustaide.

etsijä[11] *tek.* **1.** Ruokansa e. Suomen suvun juurten e:t. - - lyhyt elämä, pitkä on e:n tie MANN. — *Yhd.* aarteen-, avun-, kullan-, totuudene. **2.** Vesileiman e. 'väline, jolla postimerkistä etsitään vesileimaa'. — *Valok.* kameran tähtäin. — *Yhd.* miinane.

etsijä|luonne *s.* N.N. oli levoton e. **-lyhty** *s.* auton etuosaan kiinnitettävä lyhty, josta valo voidaan suunnata eri tahoille. **-n|sielu** *s.* Hänessä on säen Faustin e:sielua. **-n|tie** *s.* E., joka päättyi itsemurhaan. **-sielu** *s.* Runoilijan uuras e.

etsik|ko[2*] *s.* **1.** *heng.* luona käynti, vierailu; vars. *kuv.* Jumalan tulo jnk luo. | Keskiajalla vietettiin heinäkuun 2. päivää "Marian e:on päivänä" muistoksi Marian vierailusta Elisabetin luona. | Se, mitä lukiessasi et ymmärrä, on selviävä sinulle e:on päivänä. Kahdella tavalla minä etsin valituitani, nimittäin koettelemuksin ja lohdutuksin *ERKKI KAILA. — *Hist.* = etsikkokäräjät. **2.** vars. *ylät.* jnk asian toteuttamiseen tarjoutuva (ainoa t. otollisin) tilaisuus. | Tuntea e:konsa. Pitää vaari e:konsa ajasta. Älkäämme jättäkö käyttämättä kansamme suurta e:on hetkeä! Maapallon ääriin merkkitorvi soittaa / - - / se kutsuu meitä, e:komme koittaa VILJANEN.

etsikko|aika *s.*, vars. *heng.* ja *ylät.* jhk käytettävissä oleva ainoa t. otollisin aika, etsikon aika. | Nuoruuden e. Laiminlyödä, ymmärtää e:aikansa. Käyttää e:aikansa oikein. E. meni minulta ohi. Läheltä sattunut kuolemantapaus on ihmiselle e:aikaa sisälliseksi syventymiseksi. - - ja he kukistavat sinut - - sentähden ettet e:aikaasi tuntenut UT. **-hetk|i** *s.* Peräytyä e:ellä. Isänmaan e. löi. **-käräjät** *s. mon. hist.* vrt. oikaisukäräjät, tutkintakäräjät. | Etsikko- ja oikaisukäräjät 'ylioikeutena Ruotsi-Suomen valtakunnassa hovioikeuksien perustamiseen asti toimineet käräjät, joissa tuomarina oli kuningas t. tav. hänen valtuuttamansa'. Kuningas Kristofferin maanlaki tekee eron etsikko- ja oikaisukäräjien välillä. **-päivä** *s.* Marian e. Vielä kerran saarnauttaa Jumala meille e:nänsä kostoa AK. — Tuntea e:nsä.

etsimät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* E. aihe pakinointiin. Ajatukseni johtuivat e:tömästi koulumuistoihin. — E. [= luonnollinen] ja havainnollinen vertaus.

etsin|tä[15*] *teonn.* < etsiä. (*1.*) Toverin e. Kasvien, malmin e. Virheiden e. Työn, ansion e. Uusien mahdollisuuksien e. Neliöjuuren e. Turha e. Löytyy pitkän e:nän jälkeen. Päätyi e:nässään Jumalan armoon. — *Yhd.* kotie.; aarteen-, avun-, kullan-, malmine. (*2.*) Näytteenä J:n muodone:nästä on hänen viimeisen romaaninsa runsaasti korjailtu käsikirjoitus. — *Yhd.* onnen-, totuudene.

etsintä|kuuluttaa *v.* kuuluttaa etsittäväksi. | E:kuulutettu rikollinen. **-kuulutus** *s.* viranomaisten etsimän henkilön (t. esineen) löytämiseksi julkaistu kuulutus. **-matka** *s.* [Museomies] suuntasi e:nsa syrjäkyliin. **-työ** *s.* E:t malmialueella.

etsin|tö[2*] *s. harv.* etsintä. | Tallella ikä eletty, elämätön e:nössä SL. - - joill' ompi maailman työ / parhaana e:tönä VK[V].

etsiskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < etsiä. (*1.*) E. kadonnutta puukkoaan. E. marjoja. Lähden e:emään matoja. Rikollisten e:eminen. Kapakassa suoritettiin e:yitä harva se ilta. — Dominikaanit e:ivät kerettiläisyyden ilmauksia. Filosofisten arvojen e:y. (*2.*) E. suojaa. E. onnea, rauhaa. Poika vain e:i uusia kujeita. — *Ylät.* koetella, kurittaa, rangaista, kostaa. | Viholliset ja rutto e:ivät kaupunkia. Kurjuus, joka saattaa e. juomarin lapsia. Nälkävuodet olivat ankaraa e:yn aikaa. Jumalan viha e:ee nyt syntistä kansaa ALKIO. Ja tapahtuu Herran teurastuspäivänä, että minä e:en [uudessa käännöksessä: rankaisen] ruhtinaita ja kuninkaan poikia ja kaikkia VT[V].

etsitt|ää[2*] *fakt.v.* < etsiä. | Isä e:i poikaansa. Ulosottomiehellä olkoon oikeus - - e. huoneita ja säilytyspaikkoja LK.

etsivä[13] *s.* poliisilaitoksen rikos- l. etsivän osaston t. sisäministerin alaisen suojelupoliisin (ennen valtiollisen l. etsivän keskuspoliisin) palveluksessa oleva (siviilipuvussa esiintyvä) polii-

si, etsivä poliisi, detektiivi; vrt. salapoliisi. — *Yhd.* rikos-, yksityise.

etsiväi|nen[63] *a. harv.* etsivä. | -- Herraa e:siltä ei mitään hyvää puutu VT.

etsivä|komissaari *s.* **-konstaapeli** *s.* **-toimisto** *s.*

etsiyty|ä[44] *refl.v.* (< seur.) yrittää päästä, pyrkiä jhk, hakeutua. | E. puistoon. Tieni e:i muualle. Yritteliäisyys e:i uusia päämääriä kohti. Runoissa, joissa Sarkia on e:nyt takaisin kadotettuun lapsuusmaailmaan, soi surumielinen sävel.

etsi|ä[17] *v.* -västi *adv.* koettaa löytää, hakea. **1.** yrittää saada jku t. jk näkyviin, käytettäväksi; valita, valikoida. **a.** tav. merk. | E. kadonnutta. E:n Ristoa. Silmäni e:vät sinua. E:vä poliisi. E:ttäväksi kuulutettu rikollinen. E. täitä päästä. Koira e:i jänistä. E. veistä, kelloansa. Kullan, ainespuun e:minen. -- e:vä löytää, ja kolkuttavalle avataan UT. E. keinoja. E. laskusta virhettä. E. aiheita teoksiinsa. Katsella e:västi ympärilleen. Mieleeni tulee e:mättä A:n kuva. E. [esim. sanomalehti-ilmoituksella] kirjeenvaihtotoveria, kotiapulaista. Rahoittajaa e:tään. Keksijäänsä e:vä [= keksimätön] laite. — Laitumeksi on e:ttävä sopiva niitty. Katseeni etsi kiinnekohtaa. Mies, joka ei etsi sanojaan. — *etsiä vertaansa, vertaistaan, vertojaan* olla verraton, ainoalaatuinen. | Vertaansa e:vä työmiehenä. Elokuva, joka e:i vertaistaan. **b.** selvittämisestä, ratkaisemisesta. | E. syitä. E. vastausta kysymykseen. Tähän on e:ttävä selitys. Turhaan e:mme elämän alkuperää. Etsi luvun alkutekijät! Integraalin arvon e:minen. E:vä kristitty. Runoja, jotka todistavat e:vää luonnetta. — *etsitty* us. teennäinen, pakonomainen, väkinäinen, luonnoton, haennainen;)(luonteva. | E:tty tyyli. Tuntua, vaikuttaa e:tyltä. On kovin e:ttyä, että --. **2.** tavoitella, koettaa saavuttaa; yrittää päästä, pyrkiä jhk. **a.** konkr. käyttöä. | E. jstak turvaa. E. tiensä jnnek. E. jkn katsetta. Kätemme e:vät toisiaan. Hiusrajoja e:vä puna TALVIO. — *Intr.* -- oikeaan e:essään täytyi hänen kulkea entisiä jälkiään AHO. Ei enää e:nyt rakkaus Zeun maan impien puoleen KOSKENN. **b.** abstr. käyttöä. | E. onnea, menestystä. E. lohdutusta murheisiinsa. E:käämme oikeutta! Seikkailujen e:minen. Hän oikein e:mällä etsi tappelua. Älä etsi riitaa! Emme ole e:neet sotaa. E. kuolemaansa, jkn henkeä. Meidän on e:ttävä isänmaan parasta. Ihmistenkö suosiota minä nyt e:n vai Jumalan? UT. — *Ylät. harv.* tav:mmin etsiskellä (2.) | Koettelemustenkin kautta Jumala -- e:i meitä AK.

etso[1] *s. harv.* etsiminen, etsintä. | Erän, onnen e. Kierrellä asunnon e:ssa. — Kenen tyttöä ikävä? / -- / Emon e. eellimäisnä, / emon e., emon kaiho KAL.

ett|en, -et, -ei jne. ks. että.

ettone[78] *s.* aterian, vars. päivällisen jälkeinen lepo, päivällislepo. | Nauttia, pitää e:tta. Olla e:ella. Heittäytyä e:elle. Talon rahvas vietti e:tta, lepäillen miten makeimmin kukin osasi IVALO. — *Yhd.* aamiais-, päivällise.

että (kieltov:iin liittyen: ett|en, -et, -ei jne.) *konj.* vrt. jotta.

I. aloittamassa eksplikat. sivulausetta.

1. sivulause subj:na. | On hauskaa e. tulit. Vahinko etten muistanut. Ei ihme, e. --. Vähältä oli, ettei peili särkynyt. Ei sovi, e. aina riitelette. Tuntuu oudolta, e. --. Tapahtuipa kerran, e. --. E. minä -- Snellmania tältä kannalta kiittelen, saattaa teistä kyllä kuulua hyvinkin proosalliselta AHO.

2. sivulause obj:na. **a.** Tiedän e. kestän. Äiti sanoi, e. --. -- toivonpa myös, e:s kuultelet ystäväsi neuvoja KIVI. P. tahtoi näyttää, ettei hän pelännyt. Varo ettet valehtele! Suo anteeksi, e. häiritsen! Täytyy ottaa huomioon, e. --. En epäile, e. onnistut, ettet onnistu. Ei voi kieltää, e. olet oikeassa, ettet ole oikeassa. Jos et halua, e. tulen, jään kyllä mielelläni kotiin. E. Simolla on harvinaisen sujuva kynä, näemme jo hänen kirjeistään. **b.** *kans.* ja myös *yleisk.* erityisissä tyylilajeissa suoraa esitystä johtolauseeseen liitettäessä; vrt. V. | -- ajattelimme, e. "annas, kunhan isä näkee — mitä hän sanoo!" AHO. Ja nyt kuulutaan kiusattavan --, e. jopa annoitte Välimaan vaarin itseänne narrata KATAJA. Kahvia särpiessä ympäri laitain Topi -- kysäisi e.: Mitä kirjaa se Kunilla tässä kuului äsken lueksivan? KIANTO. Väinö haukotteli iloisesti, niin kuin olisi lisännyt e.: "saadaan nähdä" SILL. — *että* + I *inf.* kehotuksissa, toivomuksissa; vrt. VIII.2. | Käski sanoa e. tulla käymään KATAJA. Isävainaja -- sanoi, e. hillitä nyt luontoansa vähän ALKIO. Emäntä minulle jo -- puhui, e. olla ensi vuosi KAUPPISH.

3. sivulause attr:na. **a.** pääsanana s., us. demonstr. pron:n määrittämänä. | Ajatus, e. tulee sota. Tieto, e. olet sairas. Pelko, etteivät voimani kestäkään. S. aivan paloi harmista, ettei --. Hinta antoi aihetta epäilykseen, ettei kauppa ollut rehellistä. On jo aika, e. lähdemme kotiin. Vanha sananlasku, e. "kukin on oman onnensa seppä". Tuulena kulki huhu ympäri kylän, e. Ransi oli palannut KATAJA. Hän oli kuullut moitteita muista kinkeripaikoista, ettei talonväki tule lukemaan KAUPPISH. | -- joku päästeli suustaan varsin oikoisia arveluita vanhalle Vuorenmaallekin. E. kyllä kai nyt Eevakin pian saa vauvallensa sen mitä kuuluu SILL. -- hänen voideltunsa on todistaja tänä päivänä, e. te ette ole löytäneet mitään minun kädestäni VT. — Olen sitä mieltä, e. --. Siinä tapauksessa e. --. Talossa on sellaisia aarteita, ettei missään vertaa. Sain sellaiset terveiset, e. --. Oli minulla ajatus semmoinen, e. pyytäisin teitä ja Almaa sinne KATAJA. **b.** pääsanana demonstr. pron. t. adv. | Onhan se hyvä, e. --. Tuntuu siltä, e. --. Siitä huolimatta e. Ei sen puolesta e. Sen sijaan e. Juhla alkoi siten, e. --. Olet sikäli oikeassa, että --. Tee työsi niin, ettei sinun tarvitse sitä hävetä. Kuulin jotakin sellaista, kuin e. A. aikoisi mennä naimisiin. E. kirjailijan on onnistunut koskettaa "ajan hermoa", sitä todistaa --. Muisto tuo ett' elähyttää vanhanakin minua, / siitä, näet, ylväs olen *CAJ. Ei ollut hän alussa uskaltanut luottaa siihen, mitä emäntä tuli kertomaan, e. Kari oli häntä Panulta kosinut AHO. Kor-

keintaan painoi siinä papin edessä mieltä jokin sellainen, e. jos kaikki se nyt olisi näkyvissä SILL. — † Se on hauskaa [→ on hauskaa] e. viihdyt. Se on nyt päätetty [→ nyt on päätetty], e. - -. c. *ellipt.* Kiitos [sen johdosta, siitä] e. muistit! Olen varma [siitä] e. työ onnistuu. Meidän on huolehdittava [siitä], e. - -. Minusta tuntuu [siltä], e. - -. Saat luottaa [siihen], etten hiisku asiasta kenellekään. Tein suuren virheen [siinä], etten - -. Älä suutu [sen johdosta, siitä], e. minä sinulle kirjoitan... LINN. — *ilman että* ks. ilman. | Laiva ajoi karille, ilman e. se sai [par. saamatta] sen pahempia vaurioita. Oppilaat eivät saa järjestää kilpailuja, ilman e. opettaja on [par. opettajan olematta] niissä mukana. Kokoukseen saa tulla sivullisiakin, ilman e. siitä olisi haittaa asioiden käsittelylle. Kehityksen suunta on toisinaan aivan päinvastainen, ilman e. sitä voidaan pitää säännöttömänä. — *paitsi että* ks. paitsi. | Sopimus tehtiin entisillä ehdoilla, paitsi ettei - -. Paitsi e. Antti on laiska, hän on myös tottelematon. — *mikä ettei* väitettä vahvistamassa, myöntävänä vastauksena. | Tottahan nyt sotamies uskalsi — mikä ettei JÄRVENT. | Jos sinusta hauteen ottajaksi on? — Mikä ettei, ei sen puolesta JOTUNI. — *anna(pa), että* huomiota kiinnittävänä t. malttamaan kehottavana huudahduksena. | Annapa e. tein virheen. Poika oli kuin kala, mutta annahan olla, e. häntä loukattiin. Mutta annapas, e. saan käteni irti! **d.** *syystä että, sen tähden* t. *sen vuoksi että, siksi että* aloittamassa kausaalista t. finaalista sivulausetta. | Jäin kotiin, syystä e. olin väsynyt. N:n täytyi kärsiä sen tähden, e. [t. kärsiä, sen tähden e.] hän oli rehellinen. | Mitä sinä oikein itket? — Siksi e. kelloni särkyi. — Tuli kaupunkiin sen tähden e. näkisi A:n. Sai rahaa siksi, e. [t. rahaa, siksi e.] ostaisi itselleen uuden puvun. E. Herra olisi sinun turvanasi, siksi olen minä nyt neuvonut juuri sinua VT.

II. aloittamassa konsekut. sivulausetta.

1. a. Huusi e. oli pakahtua. Syö e. rouske kuuluu. Juoksee ettei jalkoja juuri erota. Poika lensi permantoon, e. pää halkesi. Mitä pahaa olen tehnyt, e. minua noin kohtelet? — Ei savua ettei tulta SL. Ei päivää ettei vahinkoa SL. Hän on mies, ettei paremmasta apua. Tuli pakkanen, e. varpaat jäätyivät. Houkutus oli liian suuri, e. sitä olisi voinut vastustaa. Ei ole tarpeeksi rahaa, e. voisi maksaa vuokransa. Teemme talkoot, ettei moisia ole ennen kuultu! AHO. - - ei tainnut olla ainoata päivää, ettei olisi vettä pudonnut SILL. - - mikä on ihminen, e. sinä häntä muistat, tai ihmislapsi, e. pidät hänestä huolen? VT. **b.** päälauseessa *sellainen, niin* t. jk muu sivulauseeseen viittaava sana. | Juoksi sellaista vauhtia, e. kaatui. Olisipa minulla sellainen luonto, etten arkailisi mistään! Ei kulu sitä päivää, ettemme oppisi jotakin uutta. Tulot ovat siksi pienet, e. niillä on mahdoton tulla toimeen. Oli niin sairas, ettei voinut lukea. Minä olen niin suuttunut päiviini, e. ... akan minä otan ALKIO. **c.** *niin että* vrt. VI.2. | Saat kepistä niin e. tuntuu. Juon vain yhden lasin, niin e. sinä saat loput.

2. sivulause, us. ellipt., korostaa päälauseen t. jnk sen jäsenen sisällystä. | Virka meni e. paukahti. Jäi luokalleen e. jymähti. — Puskee töitä e. pois tieltä. Kävi huonosti e. voi voi. Sinähän piirrät e. vallan. Sai sellaisen lennon e. oikein. - - oli niin olevinaan e. oikein PAKK. - - lohet hyppiikin kuohun alla niin että... AHO. On se sellainen laulaja-Littu, että... ALKIO. - - hänellä on takanaan sellaisia koukkuja, että... että...! TALVIO.

III. aloittamassa finaalista sivulausetta.

1. Syö pian e. ehdit! Lainaatko vähän rahaa, e. pääsen elokuviin? Vahdi lapsia, etteivät ne putoa. Kankaan tulee olla lujaa, e. se kestää. Ettei vuoraus lahottaisi seinää, on käytettävä eristyshuopaa. - - oli ollut työtä ja tuskaa, e. sai koron maksetuksi... KATAJA. | - - joudu nyt pian, laiva tulee. E:s ehdit kaupunkiin SILL. Kunnioita isääsi ja äitiäsi, e. kauan eläisit VT. - - pidä virastas vaari, jonka Herrassa saanut olet, e:s sen toimittaisit UT[v]. — Mutta e. sen kaiken oikein ymmärtäisin - -, on Jumala varmaankin pannut päälleni tämän koettelemuksen AHO.

2. *ellipt.* Isä katsoi ikkunasta, e. [= todetakseen, e.] lapset olivat kunnolla. Äiti on siinä sairastellut, niin tulin, e. [= pyytämään, e.] jos toinen pappi joutaisi hänen luonaan käymään KAUPPISH. Hendunen heiluttaa - - nenäliinaa, e. [= merkiksi, e.] nyt saapi löysätä KIANTO. — - - katselepa sinäkin sitä parakraahviani, e. [= sanoaksesi] mitä sinä siitä ajattelet? KATAJA. Hän yrittää katsoa Karlssonin naamaan, e. [= nähdäkseen] nauraako se ja nauraako se rehdisti ALKIO. Emäntä silmäili Siljan vaatetusta — noin ikään, e. [= todetakseen] miten niillä hameilla oli yö eletty SILL. Leippari vilkaisi herrojen huoneeseen, kuin e. [= todetakseen] kuulisiko Joonas-herra JÄRVENT. — *että sen tiedät* ilmaisua vahvistamassa; vrt. myös VI.2. | Minä en pelkää, e. sen tiedät. Meillä on kyllä rahaa, e:s sen tiedätte. — *etten sano(isi).* Kovat, etten sanoisi mahdottomat ehdot. Minut valtasi arkuuden, etten sanoisi ujouden tunne. - - senkin jääräpää, etten paremmin sano HAARLA.

IV. *vanh.* aloittamassa kausaalista sivulausetta. | - - murehtien kallistaa päänsä Suomen kansa, e. kärsii kallis synnyinmaa KIVI. | Miksi olette mun vanginnut? — E. olet varas KIVI. | - - niin hän itse elämästä erkani, ettei tahtonut enää elää veljiänsä vailla KALLAS. - - kapaloitsi hänen, ja pani seimeen, ettei heillä ollut siaa majassa UT[v]. Ei salli jalkan' horjuu, / ett' ain' on valpas hän VK[v]. — Vrt. VIII.1. | Voi sinua, Pietari, e:s viivyttelit! AHO.

V. pleonastisesti aloittamassa alisteista kysymyslausetta.

1. *kans.* ja myös *yleisk.* erityisissä tyylilajeissa. | Mieleen tuli väkisin ajatus, e. kuinkahan [tav.: kuinkahan] tuollainen kone mahtaa pysyä ilmassa. Tulinhan minä kysymään, e. saisiko sitä rahaa KAUPPISH. - - ei ole tarvinnut ajatella, e. mitä huomenna pataan pan-

naan... KATAJA. - - emäntä vähän vilkaisi, e. oliko täällä mitään semmoista SILL. Oli siitä pidetty keskustelu, e. kuka rupeaa tien tekoon KS.

2. kielt. virkkeessä *etteikö* → ettei, että. | Ei ole vielä sanottu, etteikö tule hyväkin vuosi. Tuskin on syytä epäillä, ettetkö sinä olisi oikeassa. Eipä senvuoksi, etteikö suurempia ja nopeammin juoksevaisia olisi ollut KARHUM. — En voi kieltää, etteikö tilanne ole vakava.

VI. aloittamassa aiempaan esitykseen läheisesti liittyvää itsenäistä, us. ellipt. lausetta.

1. kysyvästi yhdyttäessä toisen puheeseen t. toistettaessa toisen ajatuksia. | Jaa e. mitä? E. kuinka sanoit? | Missä on tohtori? — E:kö tohtori? | Tahtoisin vähän puhua kanssanne. — Vai e. puhua. | Älä huuda! — Ettenkö muka saisi laulaa! | - - ehkä se tämä neitikin söisi jonkun kipenän. — E:kö? Ja mitäs se täällä syö...? LINN. | Mutta jos hän sittenkin olisi pääasiassa oikeassa? - - Etteikö Suomen kansaa saataisi nostetuksi? E:kö sen asia olisi petetty? AHO.

2. tehtäessä johtopäätöstä. | Jaha, e. kaikki ovat kotona. Vai e. ollaan jo niin pitkällä! | Minä tulinkin metsän läpi ihan yksin. — Ettet yhtään pelännyt? | Juhani Aho nousi ja lähestyi meitä - -. E. tuossa ne nyt siis olivat ne kasvot, joista ne valokuvat oli otettu SILL. | Mutta samana yönä aamupuolella vähän ennen Jukan lähtöä sanoi Santra hänelle: E:s sen tiedät sitten, että sinun on minut otettava. Tää on sillä kaupalla SILL. — *niin että* vrt. II.1.c. | Niin e. sillä lailla se minulle annettiin LINN. Niin e. tyhjää hän äsken Eveliinaa loukkasi JOTUNI. Niin e. on niitä juhlatuntuisia ja tärkeitä tapauksia ollut Niämisenkin elämässä SILL.

3. *ettei vain* epäröivää kond.-luonteista olettamusta, arvelua aloittamassa. | Ettei vain Simo olisi tätä tehnyt. No, nyt saan tutustua nuorimpaan sukulaiseeni, etten vain kummipoikaani M.RAPOLA.

VII. kopulatiivisesti rinnastamassa kahta samanarvoista, us. vastakohtaista t. jnk asian eri puolia ilmaisevaa sanaa t. ilmausta toisiinsa.

1. *harv.* Siitä on hyötyä e. huvia. - - kotona on kiireitä töitä toimitettavana häiden valmistuksessa e. muissa puuhissa AK.

2. *sekä — että* niin — kuin. | Sekä miehet e. naiset. Sekä kesällä e. talvella. Sekä hyviä e. huonoja. Sekä pitkin e. poikin. Tehtävä, joka vaatii sekä puhe- e. kirjoitustaitoa. Joutui kokemaan kenttätyön sekä vaivat e. siunauksen. Lampaita hoidettiin sekä lihaeläiminä e. nahan ja villan vuoksi. Sekä taloudellisesti, yhteiskunnallisesti e. sivistyksellisesti. Teos käsittelee havainnollisesti sekä maata e. kansaa e. myös sen kulttuuria. — *Puhek.* Kumman haluat? — Sekä että 'molemmat'. On parempi olla jalo kuin nero, mutta minun pitää olla sekä että. — *Runok.* - - istui aitan kynnyksellä, / sekä istui e. itki KANT. Tuo päreä Päivän poika / sekä soitti e. lauloi LEINO.

3. *jopa että* saati sitten. | Ovat kehnommatkin talot kiintect saaneet, jopa e. nyt tämä Utuniemi KATAJA. - - menetät kerrassaan salon emännänkin suosion, jopa e. minun AK.

VIII. käytöltään adv:a läheten.

1. huudahduksissa, toivomuksissa. | E. uskallat! E. sinä viitsit! E. kehtaatkin. E. voit olla niin julma! E. elämä saattoi olla niin kurjaa! Etten sitä ennen ajatellut! - - ettei hän jo silloin upottanut puukkoaan sen rintaan! KATAJA. Ettei vain tulisi halla! Oi, e. Israelille tulisi pelastus Siionista! VT. — Etteivät vain olisi huonosti sinun asiasi? LINN. Kerrankos sitä piikatyttöjä hiukan rutistetaan, - - mutta e. nyt tuolla tavalla jatkuvasti SILL. — E:päs elävin silmin / näitä maita matkaelet KAL.

2. † ruotsalaisittain I inf:n kera; vrt. I.2.b. | On hauskaa e. myydä kaloja. E. näin ihmisiä tappaa kuin rottia, se ei sovistu luonnolleni KIVI. Kyllä se on sentään kaunista, e. päästä - - lähtemään semmoiselle matkalle MERIL.

etu[1*] *s.* vrt. etuisuus, etuus. **1.** myönteinen, hyvä ominaisuus t. seikka, valo- t. etupuoli, ansio;)(haitta. | Koneen, järjestelmän edut. Suomen edut retkeilymaana. Liucksella on se e., että - -. Heikillä on kilpailijoihinsa verrattuna se e., että - -. A:lle luettiin eduksi, että hän oli maisteri. — Verkkopallopelissä. | Pelin oltua "tasan" on "etu" sillä, joka saa ensimmäisen niistä kahdesta peräkkäisestä pallosta, jotka pelin voittamiseen tarvitaan. **2.** oikeus jhk, oikeus nauttia, tehdä jtak. | Vapaa asunto ym. edut. Nauttia eräitä e:ja. Myöntää jklle jk e. Armovuoden edun korvaus. Antin torppa olikin paras e:jensa puolesta koko kylässä KATAJA. — *Yhd.*, us. *mon.* asunto-, eläke--, loma-, luontois-, palkkae.; kalastus-, kauppa-, tulli-, vientie. **3.** hyöty, apu, voitto;)(haitta. | Puolustajalla on e:a monista järvistä. Saada e:a perinnöstä. — *eduksi* hyödyksi, hyväksi, menestykseksi. | Olisi eduksi, jos - -. Urheilu on eduksi koko elimistölle. Se oli suureksi eduksi asialle. Riita ratkesi minun edukseni. Aatteen eduksi ei ole juuri mitään tehty. — Esiintyä edukseen 'edullisesti'. Muuttua edukseen 'edulliseen suuntaan'. **4.** oma paras, intressi, valvottava oikeus t. hyötynäkökohta. | Ei ymmärrä omaa e:ansa. Tekisin sen jo oman e:ni vuoksi. Ajaa, valvoa, puolustaa e:jaan. E:jen ristiriita. Säästäjien edut ovat joutuneet vaaraan. Maan e. vaatii pikaista toimintaa. Japanin edut kaakossa. Merten säilyminen vapaina on yleismaailmallinen e. — *Yhd.* elin-, luokka-, puolue--, ryhmä-, yhteis-, yksityise.; kauppae. **5.** konkr. käyttöä; tav. gen:n kera. **a.** edessä oleva esineen osa t. paikka, edus, edusta; vars. paidan tms. rintakappale, etumus, rinnusta; pellon osa, joka työntekijällä on edessään, vars. leikattava laiho, niitoksen leveys, eteys, lakeinen. | Paidan, takin e. Hameen e. on revennyt. Oven e. Puita luettaessa on metsä kuljettava e. edulta, jottei puita jäisi lukematta AK. Sill' ei meillä matka jou'u / eikä meill' e. etene, / kun on vanhat soutamassa KANT. — Isäntä oli jo e:aan leikkaamassa. [Istuttajat] - - koettavat kukin saada ajoissa e:nsa selväksi SILL. **b.** *harv.* jnk edellinen aika. | Joulun

edun lähimmät viikot. - - oli joulun e. käsissä KILPI.

etu- tav. uloinna etupuolella, edessä oleva: etumainen, edellimmäinen, ensimmäinen, esi-;)(taka-; aiemmin, varhemmin suoritettavasta tehtävästä par. esi-.

etu|aasialainen *a.* ja *s.* **-airo** *s.* Asettua e:ihin. **-aivot** *s.* *mon. el.* Kalojen, hyönteisten e. **-ajooikeus** *s.* par. ensinajo-oikeus. **-akseli** *s.* Auton e. **-ala** *s.* **1.** *konkr.* Maiseman, puutarhan e. Tykin e:n naamiointi. Huoneessa on e:lla kirjoituspöytä. **2.** *abstr.* huomattavin sija t. asema. | Kuulua e:n henkilöihin. Puista on e:lla kuusi. Koulussa olivat e:lla vanhat kielet. Kysymys tuli e:lle kaikissa piireissä. Runoilija on tahtonut tuoda e:an saituuden. **-anti** *s.* par. ennakko. **-asem|a** *s.* **1.** *konkr.* Kampi e:assaan. — *Sot.* Peräytyä e:ista pääpuolustuslinjalle. Saksalaiset ovat siirtäneet e:iaan yhä lähemmäksi kaupunkia. **2.** *abstr.* huomattavin sija t. asema, etusija. | Päästä e:aan toverien keskuudessa. **-asen|to** *s.* eteenpäin suuntautuva asento. | Pitää käsiä e:nossa. Jarru päästetään e:toon. **-astia** *s.* *kem. tekn.* se osa tislauslaitteesta, johon nesteeksi tiivistyvä höyry keräytyy, keräysastia. **-auk|ko** *s.* Kotelon e. Ristiluun e:ot. **-haarukka** *s.* Polkupyörän e. **-halkio** *s.* Paidan, housujen e. **-halli** *s.* Kirkon, aseman e. **-ham|mas** *s.* Hampaita on kolmea eri lajia: etu-, kulma- ja poskihampaita. Hohtavat e:paat. **-hanka** *s.* Veneen e. **-harrastu|s** *s.* vrt. etu 4. | Itsekkäät e:kset. **-heilahdus** *s.* *voim.* varta'on ja jalkojen heilauttaminen riipunta- t. noja-asennossa eteenpäin. **-hele** *s.* *mus.* runkosävelen edellä soiva aivan lyhyt hajasävel, jonka aika-arvoa ei nuottimerkinnässä ilmaista toisten sävelten kestosta vähennetyksi, "etulyönti". **-helm|a** *s.* Kulkea hame e:oilta kohotettuna. **-hevonen** *s.* jonovaljakon etumainen hevonen; vrt. aisa-, keski-, tankohevonen. **-huone** *s.* Saunan, tallin e. Kanslian e.

etuilij|a[11] *tek.* < seur. | Itsekäs, häikäilemätön e. Ryhmän johdossa oli kaikkinaisia e:oita.

etuil|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* pyrkiä toisten edelle, koettaa hankkia itselleen oikeudetonta etua toisten kustannuksella. | E. jonossa. E:eva ostaja. Älä siinä e:e! E. esikoisuudellaan. Välittäjät e:ivat karjantuotteilla. Henkilökohtainen e:eminen. Julkea, röyhkeä e:u. Käyttää suosiota e:lakseen. On rumaa e. toisten vaatimattomuudella. Helmi - - rientää katsomaan noita toisia [linnunpoikia]; jotka Saara sill'aikaa on ehtinyt e. omaan syliinsä SILL. Nyt e:tiin [= kilpailtiin], kuka kärsisi tulisimman löylyn TOPPILA.

etui|nen[63] *a.* **1.** *poss.* yhd:oissa. | Huono-, hyvä-, pieni-, suurie. **2.** *harv.* etumainen, etu-. | Jäniseltä katkesi e:set jalat.

etuisa[13] *a.* edullinen, edukas. | E. pelto. E. toimi, tarjous. Päästä e:an asemaan. Puurakennus on sikalana e:mpi kuin kivirakennus.

etuistuin *s.* Auton, vaunujen e.

etuisuu|s[65] *s.* vrt. etu, etuus. **1.** myönteinen, hyvä ominaisuus t. seikka, valo- t. etupuoli, ansio. | Sahan, ruokinnan e:det. Vesikuljetuksen e. Koivun e. suksiaineksena. Pumpun e:det edeltäjiin verrattuna. Järjestelmän suurin e. on, että - -. **2.** oikeus jhk, oikeus nauttia t. tehdä jtak. | Nauttia e:ksia. Menettää e:tensa. Keisari antoi Suomen kansalle vakuutuskirjan sen e:ksien ja oikeuksien säilyttämisestä. — *Yhd.* kauppa-, luontois-, tullie.

etu|jalka *s.* Hevosen e:jalat. Vasen e. Kaivaa maata e:jalallaan. Tuolin, kaapin e:jalat. **-jarru** *s.* Auton e:t. **-jouk|ko** *s.*)(jälkijoukko. | Retkeläisten e. Heimon läntisin e. Olla e:ossa. — *Sot.* etenemismarssilla etumaisena olevan marssiosaston asettama marssivarmistusosasto, johon voi kuulua eri aselajeja sen taisteluvoiman ja nopeuden tehostamiseksi. — *Kuv.* Kuulua kuvanveistäjien e:koon. **-jous|i** *s.* Auton e:et. **-jännite** *s.* *sähk. rad.* = esijännite. | Negatiivinen e. **-kaar|i** *s.* Kieliluun e:et. Kaula-aukon e. **-kaista** *s.* Hameen e. **-kamari** *s.* **1.** Pappilan e. **2.** *anat.* = seur. 2. **-kammio** *s.* **1.** *tekn.* = esikammio. **2.** *anat.* silmässä sarveis- ja kehäkalvon välissä oleva kirkkaan nesteen täyttämä ontelo, etukamari. **-kan|si** *s.* Sylinterin e. Laivan, moottoriveneen e. Matkustaa e:nella. Kultainen vaakuna kirjan e:nessa. **-kapla|s** *s.* Reen e:at. **-kappale** *s.* Kinkun, raavaanruhon e. Hameen e. Paidan etu- ja selkäkappale. **-kasvi** *s.* *maat.* = esikasvi. **-kaupunki** *s.* esikaupunki. **-kautta** *adv.* etutietä, etupuolitse. | Vartalo nostetaan e. oikonojaan. **-kavio** *s.* etujalan kavio. | Hevonen nosti e:nsa korkealle ilmaan. **-kehräys** *s.* *kut.* par. esikehräys. **-kelkka** *s.* = etureki. **-kenossa** *adv.* etunojassa. | Seistä e. Lehmän sarvet ovat e. **-kent|tä** *s.*, us. *urh.* kotipiirin ja poikkipolun välinen pesäpallokentän osa; tällä alueella pelaavat henkilöt. | Syöttäjän ja e:än yhteistyö. **-keula** *s.* Laivan e. Vesi kohisee e:ssa. — *Kuv.* Olla e:ssa [= ensimmäisiä] luokallaan. | Varsinkin oli Heikuraisen Ville e:n michiä. Suurilahjainen hän oli ja verraton sananiekka KATAJA. **-kirjai|n** *s.* vars. nimen ensimmäinen, us. sen asemesta käytetty kirjain, initiaali; vrt. alkukirjain. **-koi|pi** *s.* Vuodan e:vet. **-kok|ka** *s.* etukeula. | Veneen e. Istua selin e:kaan. — *Kuv.* - - kiersi pyhän saaton e:assa [= johdossa] HAARLA. **-kulku** *s.* *mus.* par. ennakointi; vrt. ennakkosävel. **-kulma** *s.* Liepeen e:t ylös käännettyinä. **-kumara** *a.* eteenpäin taipunut, kumara. | E. asento. Hyvällä vuohella on e. vartalo. E. nyrkkeilytyyli. — *etukumara|ssa*, -an (adv.) etunojassa. | Istua, kulkea e:ssa. Lueskella pää e:ssa. Pentti painoi e:ssa minkä suksista lähti IVALO. Kallistaa e:an. **-kumarainen** *a.* = ed. **-kyhmy** *s.* Kaulanikaman e. **-kyn|nessä**, -teen *adv.* muiden edellä, johdossa, etupäässä, etunenässä. **1.** järjestyksestä. | Kulkea, ajella e. Päästä e. perille. - - pirttiin töpösteli e. Musti, sen jäljessä vääntäysi Erkki PAKK. — Johannes on jo vähän e:teen [= aikaisemmin] karhilleen kiiruhtanut AK. **2.** etusijasta, paremmuudesta. | Ryypiskelivät hartaasti, e. sotamies Lusti. Olla e. taiteen alalla. - - Sillanpään emäntä - - oli varakas leski ja aina e. miestenkin keskellä KATAJA. **-kysymy|s** *s.* vrt. etu 4. | Puoluekanta e:ksenä. Eri kansalaisryhmien, maatalouden e:kset. Yksityiset e:kset. **-kädessä** *adv.* ennen kaikkea, etupäässä, ensi-

kädessä, -sijassa, lähinnä, varsinkin, nimenomaan. | Määräys, joka koskee e. ravintoloita. Tilaisuus on tarkoitettu e. kaatuneitten omaisille. Huomiota kiinnitti e. se, että ikkunat oli peitetty. **-käpäl|ä** *s.* Kissan, oravan e:ät. Leijona pitää toisessa e:ässään paljastettua miekkaa. — *Leik.* käsi. | Nostaa e:äänsä tervehdykseen. Vauva ojenteli e:iään. **-käteen** *adv.* aikaisemmin, ennalta, ennakolta, edeltäpäin, edeltäkäsin. | Maksaa palkka e. Kohtaloni on e. selvä. Yritys oli jo e. tuomittu epäonnistumaan. Enhän voinut e. tietää, että sairastuisin. Sanomalehdissä kirjoiteltiin jo kuukausia e. H:n vierailusta. **-kätei|nen** *a.* edeltäpäin tapahtuva t. suoritettava, ennakko-. | E. maksu, palkkio. Saada e:siä tietoja. E. ehkäisy.

etukäteis|haastattelu, -sopimus jne. par. ennakkohaastattelu, -sopimus jne.

etulai|nen[63] *s.*, vars. *kans.* sijainen, etumies. | Palkata itselleen e. Hakea e:sta. - - pyysi Sofiaa e:sekseen illaksi voidakseen käydä kirkolla SILL.

etu|laita *s.* Ruuhen, pöytälaatikon e. Kentän e. **-lanka** *a. kut.* par. esilanka. **-la|pa** *s.* Lampaan e. Karhun e:vat. **-lasi** *s.* Lyhdyn e. Auton e. **-laskelma** *s.* vrt. etu 4. | Taloudelliset e:t. **-latau|s** *s.* Haulikon patruunassa on haulien päällä e:ksena ohut pahvikiekko. **-lau|ta** *s.* Reen e. Laarien e:dat. **-leh|ti** *s.* Kirjan e:det. Kukon kuva aapisen e:dellä. — *Kirj.* = esilehti. **-levy** *s.* **-liite** *s.* tav:mmin esiliite. **-linj|a** *s.*, vars. *sot.* lähimpänä vihollista oleva linja. | Taistella e:assa. Aivan e:oilla. Matkalla e:oille. E:an pataljoonat. E:ojen mies. Saksalaisten e:t lähellä Pariisia. **-linna** *s.* Sisimmän linnasikermän ulkopuolella oli usein e., jonka tarkoituksena oli lisätä linnan puolustuskelpoisuutta. **-linssi** *s. valok.* kaksoisobjektiivin irrotettava etuosa. **-lohko** *s.* Aivolisäkkeen e. **-lonk|ka** *s. el.* Turilaan e:at. **-lukko** *s.* oven tms. eteen kiinnitettävä irrallinen lukko, riippulukko. **-luukku** *s.* **-lyh|ty** *s.* Auton, junan e:dyt. **-lyönti** *s.*, vars. *mus.* par. etuhele. **-lämmitin** *s. tekn.* par. esilämmitin. **-lämmittää** *v. tekn.* → lämmittää etukäteen, ennakolta. **-lämmitys** *s. tekn.* par. esilämmitys. **-maa** *s. geol.* se puoli vuorijonon äärellä, jota kohti paine on puristanut poimuttuneita osia. | Atlaksen, Karpaattien e. **-maasto** *s.*, vars. *sot.* Puolustuslinjan e. Kaupungin e. on vahvasti varustettu. **-maha** *s. el.; syn.* esimaha. | Märehtijällä on kolme e:a: pötsi, verkkomaha ja satakerta. Hyönteisten kupu ja e.

etumai|nen[63] *a.* uloinna etupuolella, edessä oleva: etu-, edellimmäinen, edimmäinen, ensimmäinen, ulommainen;)(taempi, takimmainen, viimeinen. **1.** paikasta, sijainnista. | E. kamari. E:set vuorenharjanteet. Vihollisen e. asema. E. sivu, kappale. E. pyöräpari. E:set hampaat. E. ja taempi kitakaari. Perhosen e:set siivet. **2.** järjestyksestä. | E. rivissä. Joukon e. E. juoksija, kilpavene. Junan e:sin vaunu. Kulkea, hiihtää e:sena. E:sena hääsaatossa talutettiin valkoista hevosta. **3.** tärkeydestä, paremmuudesta, arvokkuudesta. | Laulajana A. ei tosin ole aivan e:sia. Teos, jonka arvostelu kohotti aikansa e:simpien joukkoon. Paikkakunnan e:sin ravintola. Oli e:sena riitaa haastamassa.

etu|maksu *s.* par. ennakko(maksu). **-masto** *s.* keula-, fokkamasto. | Aluksen e. **-matala** *a.* vars. hevosista: edestä matala. | Tamma, jolla on e. runko. **-matka** *s.* se matka t. aika, jonka verran kilpailuissa, takaa-ajossa tms. joku on toista t. toisia edellä. | Pitkä e. Kolmen metrin e. toisista. Tunnin e. Antaa e:a. Pakenija oli saanut liian suuren e:n. Säilyttää e:nsä. Lyhentää, kaventaa e:a. — *Kuv.* Iän suoma e. Kahdeksan pisteen e. kilpailuissa. Latinaa jo koulussa lukeneella opiskelijalla on huomattava e. aloittelijan suhteen. — *Yhd. urh.* juoksu-, piste-e. **-merkintö** *s.*, vars. *mus.* tahti- t. vars. sävelalamerkintö, etumerkit. **-merkki** *s.* **1.** *mat.* matemaattisen termin edessä oleva positiivisuutta t. negatiivisuutta osoittava + t. —-merkki. **2.** *mus.* viivaston alussa t. jnk yksityisen nuotin vasemmalla puolella oleva korotus-, alennus- t. tasoitusmerkki. **-mie|s** *s.* **1.** uloinna edessä t. jkn edessä oleva mies. | Jonon e:het. Juosta e:hen rinnalle. Joukkue pysähtyi e:sten ehdittyä portille. — *Sot.* Katse e:heen! Ottaa e. → ottaa etuojennus. **2.** sijainen, etulainen; pienehkön (työ)ryhmän johtaja; ali(työn)johtaja, alivouti. | Hankkia itselleen e. E:hen paikka. Maataloustöiden e. Olla e:hen silmälläpidon alaisena.

etummainen[63] *a.* → etumainen.

etumus[64] *s.* paidan tms. rintakappale, harv. jk muu edessä oleva esineen osa t. paikka, edusta, edus, etu, rintamus, rinnusta. | Takin, puseron e. Paidan kovitettu e. — *Harv.* Kaulan e. Rakennuksen e. on barokkia.

etumusta[10] *s. murt.* = ed.

etu|muuri *s.* **-nap|pi** *s.* Kauluksen e. Housujen e:it auki. **-neljännes** *s.* Lehmän utare jakautuu kahteen etu- ja kahteen takaneljännekseen.

etunen[63] *s.* **1.** *harv.* esineen etuosa, edessä pidettävä esine; esiliina, ruokalappu. | Liivinetuset. Sitoa e. vyötäisilleen. - - antoi Henrikille kättä Turkuun lähtevän vaunun etuselle [= etusillalle] JÄRN. **2.** (eläimen) etujalka. | Painautua etusilleen maata vasten. Tamman täytyi taas alkaa etusilla juoksua . . . takaset vielä käveli AHO.

etunenä|ssä, -än *adv.* ja *postp.* (gen:n kera) muiden edellä, johdossa, etukynnessä, -päässä, -rinnassa. **1.** pelkästä konkr. järjestyksestä. | Kulkea, marssia e. Seisoa miestensä e. Kulkueen e. oli soittokunta. Hyökätä e. Työntyä e:än. Jonon e:än asettui Salminen. **2.** päällikkyydestä, johtoasemasta, tärkeydestä. | Olla viraston e. Kaupan, sivistyksen e. Puuhan e. oli Kalervo. Kirkkoherra e:ssään pitäjän talolliset anoivat, että - -. Uudistusten e:än tuli joukko tiedemiehiä. Ja David pani hänet henkivartijaväkensä e:än VT[v]. Älä ole mies e. äläkä takapajulla SL. — Harvemmin. | - - aika on panna kaikki halut ja himot järjen ikeen alle ja e. [= etu-, ensikädessä, -sijassa, lähinnä] tehdä se, joka tuo hyötyä KIVI.

etu|nilkka *s.* etujalan nilkka; us. = etupolvi. |

Koiran e:nilkat. Pistiäinen, jonka e:nilkoissa on vahvat kaivinsukaset. **-nim|i** *s.* ristimänimi;)(suku-, liikanimi. | E:eni on Jouko. **-nivel** *s.* **-noja 1.** *s. voim.* asento, jossa vartalo ja sääret ovat suorina ja ruumiin paino käsien ja jalkojen varassa, kasvot lattiaan päin. | E. arkulla, nojapuilla. **2.** *a.* par. seur. **-noj|ainen** *a.* (*rinn.* etunojoinen) eteenpäin nojautuva t. kallistuva, etukumara. | E. asento. Terässä e:oiset hampaat. **-noj|assa,** -aan *adv.* (*rinn.* etunoj|ossa, -oon) eteenpäin nojallaan, kumartuneena t. kallellaan, etukenossa, -kumarassa. | Kulkea, seistä e. Risteistä on joku e., joku takakenossa. Taivuttaa, painautua e:aan. - - hevoset jännittyivät e:oon kuin hyökkäävät vaakunakotkat LINN. **-nok|ka** *s.* Veneen e. — *Kuv.* Kulkueen e:assa 'johdossa, etupäässä'. E:assa [= ensimmäisinä] maatalouskerhoon liittyivät Simo ja Eero. **-nurkka** *s.* Muurin, siiven e. **-näkökoh|ta** *s.* vrt. etu 4. | Yksityiset, poliittiset e:dat. **-oikeaan** *adv.* etuoikealle. | Käännös e. **-oikeal|la,** -ta, -le *adv.* edessä(päin) oikealla. | Kaukana e. E:ta kuuluu ääniä. Heittäytyä, kumartua e:le. Kuljemme e:le. **-oikeudellinen** *a.,* vars. *lak.* etuoikeutettu. | E. osake. **-oikeudet|on** *a.,* vars. *lak.* E:tomat saatavat.

etuoikeu|s *s.* suurempi oikeus, oikeus jhk t. tehdä jtak ensimmäisenä; oikeus, jollaista ei ole muilla; etuus, etusija, privilegi, prioriteetti; vrt. erioikeus. | Vahvemman e. Rikkaitten, hallitsevan luokan e:det. E. omaisuuteen. Syntyperä tuotti e:den valtion virkoihin. Luopua e:ksistaan. — Naisten e. kulkea edellä. Työ ja ponnistus ei ole ainoastaan nuorten velvollisuus, vaan myös suuri e. — *Lak.* vars. velkojan oikeus saada eräistä saamisista maksu ennen muita velkojia, jos velallisen omaisuus ei riitä kaikkien hänen velkojensa suorittamiseen. | E:den haltija. Vaatia e:tta saamiselle. — *Yhd.* kauppa-, luokka-, säätye.

etuoikeus|järjestys *s. lak.* Saatavien, kiinnitysten e. **-kirja** *s.* E:n mukainen oikeus. **-osake** *s. liik.* osake, joka eräissä suhteissa on paremmassa asemassa kuin ns. kantaosakkeet; *syn.* etuoikeutettu osake, prioriteettiosake. **-tulli** *s. tal.* = preferenssitulli. | Englannille kaikkialla imperiumissa myönnetyt e:t.

etu|oikeutettu *a.* etuoikeutta nauttiva, etuoikeudellinen. | E. sääty, kansanluokka. Perintöön e. E. saamaan toimen. E:oikeutetut eli prioriteettiosakkeet. Saada e. asema. **-ojennus** *s.,* vars. *sot.* eteenpäin, syvyyssuunnassa otettu ojennus;)(sivuojennus. **-os|a** *s.* **1.** Talon, uunin e. Auton e:at. Kauluksen, puseron e. Suulaen e. Yhdyssanan e. Joukko on vasta e:illaan ylittänyt virran. **2.** *lak.* se omaisuus, jonka aviopuoliso pesän osituksessa saa erottaa itselleen ennen sen varsinaista jakoa. **-osasto** *s.* Arkun, kanalan e. — *Sot.* pääjoukon marssia varmistavan etujoukon eteensä lähettämä varmistusosasto. **-osto-oikeus** *s. lak.* etuoikeus jhk ostoon. | Kunnille on varattava e. maa- ja metsäalueita myytäessä. **-otto** *s.* par. ennakko. — *Mus.* par. ennakkosävel. **-ovi** *s.* Auton e. **-paik|ka** *s.* Katsomon e:at. Suomalaiset saivat estejuoksussa kolme e:kaa. **-paino** *s.* E. rattailla. — *etupaino|ssa,* -on (adv.) etupainoisena. | Reki on e:ssa. Vartalo ei saa jäädä hypätessä e:on. **-painoi|nen** *a.* -suus *omin.* sellainen, jonka etuosa painaa enemmän kuin takaosa. | E. kuorma. E:set sukset. Koiralla on e. ruumis. Asennon e:suus. **-paju** *s. kans.* reen etukaplaita yhdistävä pajuside, keulapaju. | Istua e:lla. **-panos** *s.* kiveä räjäytettäessä varsinaisen panoksen päälle poranreikään sullottava täyte. **-paperi** *s. kirj.* esilehtenä oleva paperi. **-pari** *s.* Valjakon e. **-penk|ki** *s.* Vaunun, kirkon e. Istua e:issä. E:kiin, maksoi mitä maksoi! SP. **-perin** *adv.* etusuuntaan, eteenpäin. | Kulkea, ajaa e. Suorittaa voltti e. Luin rivit e. [= alusta loppuun] ja takaperin kymmenen kertaa. **-permanto** *s.* Jarrunpolkimen varsi nojaa auton e:on. — Vars. teatterin tms. permannon etuosa. **-piha** *s.* esipiha. | Kirkon, linnan e. Portista tullaan ensin e:an. **-piiri** *s.* intressipiiri; vrt. etu 4. | Taloudelliset, poliittiset e:t. Eri e:en edustajat. Italian e. Afrikassa. **-pin|ta** *s.* Silmän, hampaan e. Uunin e. Lippaan e:nalla on kukkia. **-pisto** *s. käs.* E:t ommellaan takaa eteenpäin suoraan suuntaan siten, että sisään- ja ulospistokohdat ovat samassa rivissä ja seuraavan piston sisäänpistokohta edellisen ulospistokohdan edessä. **-politiikka** *s.* vrt. etu 4. **-polvi** *s.* etujalan polvi, etunilkka. **-potka** *s.* Sian, vasikan e. **-puol|i** *s.* **1.** Vekselin, kortin e. Mitalin e. Liivien e. Istua e:ella tupaa. Metsänemäntä on e:elta kaunis nainen. Onnetar, sua rukoilen, näytä mulle e:es kerran vielä KIVI. — *etupuol|ella,* -elta, -elle (adv. ja postp. gen:n kera) edessä. | Talon, uunin e:ella. Kuun e:ella lipussa oleva tähti. Kerääntyä kirkon e:elle. Letti vierähti olkapään e:elle. Valtimo kulkee kyynärvarren e:elta [= editse] alas käteen. Se [koira] säyhysi tien vieressä, e:ella meitä PÄIVÄR. **2.** vrt. etu 1. | Koneen, menetelmän e:et. Jaon e:ena on, että - -. **-puolinen** *a.* E. ohjauslaite. Laatikon e. seinämä. — Painissa. | E. syliheitto. E. pään ja käsivarren sidonta. **-puolitse** *adv.* ja *postp.* (gen:n kera) edestä ohi, editse. | Kulkea talon e. Jänteet jatkuvat kyynärnivelen etu- ja takapuolitse. **-purje** *s.* **-puskuri** *s.* Auton e. **-pyrkimy|s** *s.,* tav. *mon.* vrt. etu 4. | Kuluttajien, puolueen e:kset. Venäjän e:kset Balkanilla. **-pyy|de** *s.,* tav. *mon.* vrt. etu 4. | Itsekkäät e:teet. Ajaa e:teitään. Kansa oli e:teiden repimää. **-pyörä** *s.* Auton oikea e. **-pyörävetoinen** *a.* autosta, jonka moottori käyttää etupyöriä.

etupää *s.* uloin, etumainen pää, kärki. **1.** esineestä, paikasta. | Kastemadon, langan, sauvan, lautan e. Terä on e:stään hyvin ohut. Kentän e:ssä on suihkukaivo. **2.** järjestyksestä; paremmuudesta, tärkeydestä. | Jonon, kulkueen e. Tavoittaa e:tä metri metriltä. Kilpailla e:n sijoista. Näytteillä on joukko e:n töitä. — *etupää|ssä.* a) myös -hän (adv. ja postp. gen:n kera) johdossa, etunenässä, -kynnessä, -rinnassa. | Kulkea, olla e:ssä. Hyökätä miestensä e:ssä. Asettua kulkueen e:hän. Teollisuutemme e:ssä ovat Helsinki ja Tampere. Päästä e:hän luokallaan. Uuden suunnan e:hän astui meillä Kaarle Krohn. b) (adv.) ennen kaikkea,

pääasiallisesti, enimmiten, enimmäkseen, parhaastaan, lähinnä, nimenomaan. | Kokouksessa oli e:ssä naisia. Anni e:ssä huolehti keskustelusta. Kauppaa käytiin e:ssä turkiksilla. Mainitsen tapauksen e:ssä ajan kuvana.

etu|pääty *s.* Talon e. Höyrykattilan e. **-raaja** *s. anat.* Ihmisen e:t, kädet. **-raha** *s. par.* ennakko. **-raja** *s.* Pelikentän e. **-rattaat** *s. mon.*, vars. *maat.* pienet, kaksipyöräiset rattaat, joita käytetään aurojen, kylvökoneiden tms. edessä helpottamaan niiden ohjausta ja toimintaa. **-rauhanen** *s. anat.* miehellä ja nisäkäskoiraalla virtsarakon alapuolella sijaitseva elin, jonka erite muodostaa yhdessä siittiöiden kanssa siemennesteen; *syn.* prostata. **-ravi** *s. sot.* etujoukon kevyiden joukkojen muodostama, lähinnä vihollista liikkuva varmistuselin. **-reisi** *s.* (taka)reiden etupuolinen osa; etujalan reisi. **-reki** *s.* tav. metsäajoissa käytetyn parireen etuosa, etukelkka. **-rengas** *s.* Auton e. **-reuna** *s.* Askelman, muurin e. Siiven e. Veitsen, viivoittimen e. Takin e. **-rii|ta** *s.* vrt. etu 4. | Eri valtioiden väliset e:dat. **-rinne** *s.* Kukkulan e. **-rin|ta** *s.* Korennoisen e. Vuoren e. N. on e:nan [= ensimmäisiä, huomatuimpia] miehiä. — *eturin|nassa*, -taan (adv. ja postp. gen:n kera) muiden edellä, johdossa, etukynnessä, -nenässä, -päässä. | - - ja kun taas näkyviin tuli urhoni nuo, / e:nassa ryntäilit *CAJ. Pankaa Uuria e:taan, kiivaimpaan taisteluun VT. — Kulkea kehityksen e:nassa. - - sepä toimihin suurihin velvoittaa, / e:tahan, riehusäihin LEINO. **-rintama** *s.* Vihollisen e. Työntyä e:an. — *Kuv.* Kehityksen e. Tunnettuja e:n kansalaisia. Naiset ovat hammaslääkäreinä e:ssä. **-ristirii|ta** *s.* vrt. etu 4. | Taloudelliset e:dat. E:dat kiristyvät. Karjalaiset joutuivat e:taan hämäläisten kanssa. **-riv|i** *s.* Joukkueen e. Taistella e:eissä. Teatterin e:it. — *Kuv.* etusijasta, -asemasta. | E:in maanviljelijöitä, kirjailijoita. Joukko e:in maanviljelystaloja. Kohottaa, nousta e:iin. Suomalainen kansanaines murtautui sivistyksen e:eihin. **-rivinmie|s** *s.*, tav. *kuv.* Talouselämän e:het. **-runko** *s.* vars. hevosesta puhuen. | Vankka e. **-ruoka** *s.* arkiaterian pääruokalaji. **-ruumis** *s.* ruumiin etuosa. | Karhun, hämähäkin e. **-ryhm|ä** *s.* **1.** Juoksijoiden e. **2.** samojen etujen yhdistämä ryhmä ihmisiä. | Taloudelliset e:ät. Politiikka eri e:ien välisenä valtataisteluna. **-sana** *s. kiel.* = prepositio. **-sarake** *s.* kirjanpidossa: yhdistely-, keräilysarake. **-satama** *s.* us. aallonmurtajan suojaama, varsinaista satama-allasta ulompana oleva sataman osa. **-seinä** *s.* Rakennuksen, kaapin e. Luokan e:n peittävä taulu. Aivo-ontelon e:nä on otsa. **-seinämä** *s.* Laatikon, pesän e. Vatsan e. **-selkä** *s.* Sopulin e. ½ kg naudan e:ä. Turilaan e. Kielen e. **-sii|pi** *s.* Perhosen e:vet. Auran e. peittää perunat. **-sija** *s.* **1.** *konkr.* Kirkon e:t kuuluivat aatelisille. **2.** *abstr.* ensimmäinen, arvokkain, huomatuin t. tärkein sija, etuasema, edukkaammuus, paremmuus. | Ehdoton, kieltämätön e. Kiistellä e:sta. Ylioppilailla e. [= ylioppilaat asetetaan muiden edelle] virkaa täytettäessä. Antaa jllek e. t. asettaa jk e:an, e:lle. Voittaa e. Tunkeutua etusijoille. Taiteella on e. harrastuksissani. Tuontitavaroista ovat e:lla vilja ja viljatuotteet. — *etusijassa* (adv.) ennen kaikkea, ensi sijassa, etupäässä, pääasiallisesti, enimmäkseen, parhaastaan, lähinnä, nimenomaan. | Haarla on e:ssa dramaatikko. Apilaa viljellään e:ssa timotein seassa. Ohjelmasta on mainittava e:ssa juhlakantaatti. **-silta** *s.* Raitiovaunun e. **-sivu** *s.* Kirkon, kellokaapin e. Kentän e. Sanomalehden e:t. E:n uutinen. Ketarat ovat e:iltaan kiilamaiset. **-soitto** *s.* tav. par. alkusoitto. **-so-jo|ssa**, -on *adv.* eteenpäin ojennettuna. | [Hevosen] korvat kääntyivät e:on ja huuli höpläsi KARHUM. **-sork|ka** *s.* etujalan sorkka. | Lehmän, porsaan e:at. **-sorm|i** *s.* peukalon viereinen sormi. | E:en kynsi. Nosti e:ensa varottaen pystyyn. **-suoli** *s.* suolen etuosa vars. hyönteisillä. **-suunta** *s.* Poistukaa e:an [raitiovaunusta]! **-syrjä** *s.* Istuimen, laatikon e. **-sytytys** *s. tekn.* par. ennakkosytytys. **-särmä** *s.* **-sävel** *s. mus.* par. ennakkosävel. **-sääri** *s.* etujalan sääri. **-taistelu** *s.* vrt. etu 4. | Taloudellinen e. **-tasku** *s.* Mekon e. **-tassu** *s.* Kissan e:t. **-tavu** *s.* Sanan e. **-teitse** *adv.* = etutietä. | Kädet e. ylös! **-teljo** *s.* Soutaa, istua e:lla. **-tietä** *adv.* etukautta, -suunnassa. | Pyörittää kättä e. ympäri. **-til|a** *s.* **1.** *konkr.* Hallin e. **2.** *abstr.* etuasema, -sija. | Kiistellä e:oista. Päästä kilpailussa e:oille. Me emme saa asettaa e:alle hetken hyötyä. **-tuhto** *s.* Veneen e. **-tu|ki** *s.* Konekiväärin e:et. **-tukka** *s.* otsahiukset. | Sukaista e. silmiltä. - - kumarsi niin että pitkä e. heilahti pois kampauksestaan SILL. **-tukki** *s.* Haulikon, pikakiväärin e.

etuu|s[65] *s.* vrt. etu, etuisuus. **1.** myönteinen, hyvä ominaisuus t. seikka, valo- t. etupuoli, ansio. | Muovin, nahkapuvun e:det. Pronssilla on se e., että se valautuu helposti muotteihin. **2.** oikeus jhk, oikeus nauttia t. tehdä jtak. | Velvollisuudet ja e:det. Maa-alue luovutettiin kaikkine e:ksineen. Taata kaikille kansalaisille samat e:det. Hän on - - tyhjä e:ksista ja maallisesta mammonasta L.ONERVA. Vahingon varalta voidaan vakuuttaa jokainen laillinen e., jonka saattaa arvioida rahassa LK. — *Yhd.* asunto-, tiluse. **3.** vars. *lak. vanh.* etuoikeus, erioikeus. | Aatelistolla oli yhteiskunnassa huomattavia e:ksia. Jos se [omaisuus] on ulosmitattu useampain saamisesta, olkoon e. sillä, jonka saamisesta ulosmittaus ensin toimitettiin LK. — *Yhd.* tullie.

etu|vaaka *s. voim.* rekki-, rengas- tms. liikkeissä: asento, jossa vartalo vaakasuoraan ojennettuna riippuu käsien varassa, selkäpuoli alaspäin. **-valo** *s.* Auton e:t. **-vannas** *s.* Veneen e. **-varsi** *s.* Kangaspuiden etu- eli pohjavarret. **-vartija** *s.*, vars. *kuv.* Suomi länsimaisen sivistyksen e:na itää vastaan. Jäi asutuksen e:ksi synkkään korpeen. Juudan vuoriylängön e:na ovat Sefelan kukkulat. Sinun tielläsi, työssäsi, aika uus, / e:t vasta me liemme KAILAS.

etuvartio *s.* **1.** *sot.* suuruudeltaan vaihteleva elin, jonka päätehtävänä on suojata lepääviä joukkoja vihollisen yllättäviltä hyökkäyksiltä. | Joutua taisteluun e:iden kanssa. — *Yhd.* tais-

telue. 2. *kuv.* Lännen, Pohjolan e. Sivistyksen e. Viipurin lääni Suomen e:na. Viljelyksen e:t tunkeutuivat yhä syvemmälle.

etuvartio|asema *s. sot.* E:asemien valtaus. Hyökätä e:asemiin. — *Kuv.* Sivistyksen e:asemat. **-jouk|ko** *s. sot.* E:on päällikkö. — *Kuv.* Meillä tulisi olla ulkomailla asuvien maanmiesten muodostamia e:koja vientipyrkimyksiämme tukemassa. **-kahakka** *s. sot.* **-komppania** *s. sot.* **-linja** *s. sot.* Vihollisen e:t. — *Kuv.* Asutuksen e. **-paik|ka** *s.*, vars. *kuv.* Hedelmäpuiden pohjoisimmat e:at. Apostoli Ansgar pysyi yksinäisellä e:allaan aina kuolemaansa asti. **-palvelus** *s. sot.*

etu|vartiosto *s.*, vars. *kuv.* Kulttuurin e. **-varustu|s** *s.* Linnan e. Kaupungin e:kset. Maltan saari oli e:ksena turkkilaisia vastaan. — *Kuv.* Sivistyksen e. **-var|vas** *s.* Kanan e:paat. **-vasemmal|la**, -ta, -le *adv.* edessä (päin) vasemmalla. | Pihassa on e. suuri koivu. Kääntyä, suuntautua e:le. **-vasempaan** *adv.* etuvasemmalle. | Käännös e. Käsi ojennetaan e. **-vastakoh|ta** *s.* vrt. etu 4. | Taloudelliset e:dat. E:tien kärjistyminen. **-vastus** *s. sähk.* virran voimakkuutta t. jännitettä vähentävä t. tasoittava vastus, joka kytketään sarjaan jnk sähkökojeen kanssa. **-vaunu** *s.* Junan e:t. Tykin e. **-ve|din** *s.* Lehmän utareen e:timet. **-veto** *s.* liipaisimen painuminen kevyesti taaksepäin siksi, kunnes se jäykistyy ja aiheuttaa laukeamisen. | Kiväärissä on e. **-vetoinen** *a.* E. liipaisin. **-viisto** *a.* -sti *adv.* eteenpäin viisto t. vino. | Uida e:sti laituria kohti. — *etuviisto|ssa*, -on (adv.) eteenpäin viistossa. | Terät ovat e:ssa. Kääntyä e:on. Kulki e:on pihan poikki. **-voima** *s. sot.* Laivaston e:t. Risteilijät kulkivat e:na tiedustelijain edessä. **-vokaali** *s. fon.* vokaali, jota äännettäessä kielen etuselkä kohoaa. | Suomen kielen e:t ovat *i, e, ä, ö* ja *y*. **-vokaali|nen** *a. fon.* E. sana, johdin. Muodon e:suus. **-yhtey|s** *s.* vrt. etu 4. | Lainanottajat ovat taloudellisessa e:dessä toisiinsa.

etydi[6] *s. mus.* sujuvaan sävellysmuotoon laadittu harjoituskappale. — *Yhd.* konsertti-, piano-, viulue.

etyleeni[5] *s.* yksinkertaisin tyydyttämätön hiilivety, makean hajuinen kaasu.

etymo|logi[5] *s.* etymologian harjoittaja t. tutkija. **-logia**[15] *s.* **1.** kielitieteen osa, joka selvittää sanojen alkuperää ja johtoa sekä niiden alkuperäistä muotoa ja merkitystä, sananselitysoppi. **2.** jnk sanan alkuperän ja johdon selitys, sananselitys; jnk sanan alkuperä. | "Sammon" e:sta on esitetty eri mielipiteitä. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | E. sanakirja. E. tutkimus. Sanat, jotka kuuluvat e:sesti yhteen. **-logioi|da**[18] *v.* -nti[5*] *teonn.* tutkia jnk sanan etymologiaa, selvittää etymologisesti. | E:va kielenopas. Harrastaa e:ntia.

etyyli[6] *s. kem.* eräs alkoholissa, eetterissä ym. orgaanisissa yhdisteissä esiintyvä radikaali. **-alkoholi** *s.* = alkoholi 1. **-asetaatti** *s.* = etikkaeetteri. **-eetteri** *s.* = eetteri 2. **-kloridi** *s.* mm. puudutukseen käytetty miellyttävän hajuinen neste, kloorietyyli.

etä- *harv.* etäinen, kauko-, kauka-;)(lähi-, liki-. | E:kylä, -metsä, -vieras; e:sukukieli.

etähäl|lä, -tä, -le *adv. runok.* etäällä. | - - e. pylväsmetsän partahalla KIVI. Nyt e. metsätorpassain / ma yksin erakkona elän vain LEINO. - - kauas jäi jo koito kulta, / e:le tieni ehti *MANN. Kastekortta katsotahan, / e:tä etsitähän — / apilahat aidan alla SL.

etäimpänä *sup.adv. harv.* kauimpana, etäinnä.

etäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* kaukainen;)(likeinen, läheinen. **1.** paikallisesti: kaukana, etäällä, loitolla oleva, loitto; us. syrjäinen. | E. maa, tienoo. E:set kulmakunnat. Aurinko purjehtii e:sellä taivaalla. Ukkonen jyrisee e:sesti. Heinätyöt aloitettiin e:simmältä niityltä. Ampumamatka oli niin e. [= pitkä], että otus vain haavoittui. Edessä on e. kapeneva kaukaisuus AHO. Kirsti katseli - - kuin jotakin e:stä ja saavuttamatonta tavoittaen KARHUM. — Silmissä e. [= kauaksi suuntautunut] katse. - - sanoi Helka, äänessä pehmeä, e. [= kuin kaukaa kuuluva] sointu SILL. **2.** ajallisesti: kauan sitten ollut, ammoinen, muinainen; pitkän ajan perästä tuleva. | E. aika. E. lapsuus, entisyys. Heimon e:sin menneisyys. Sinä e:senä iltana. E. muisto. — E. tulevaisuus. Toimenpiteen e:simmät seuraukset. Hyvin e:senä - - kangasti meille mahdollisuus kerran päästä sinne SILL. **3.** sukulaisuudesta t. muista suhteista; us. vieras. | Olemme e:siä sukulaisia. E:simmät sukukielet. Menettely, joka on puollettavissa vain e:sten sävellajien kesken. E. ystävyys. Miettiä e:siä asioita. Osakuntalaitoksen luonteelle liian e. tehtävä. Koskenniemen tyyli tuo e:sesti mieleen Heidenstamin. Ei tunnu e:seltä ajatus, että - -.

etäinnä *sup.adv. harv.* kauimpana, loitoimmalla, etäimpänä. | E. ulapalla näkyy majakka. Jäätiköitä on vain e. vuoriston pohjois- ja eteläosissa.

etäis- etäinen. **-pesäke** *s. lääk.* = haarapesäke. **-siitos** *s.*)(sukusiitos.

etäisyyden|arviointi *s.* **-mittaus** *s.* **-määritys** *s.*

etäisyy|s[65] *omin.* < etäinen. **1.** varsinaisesti ominaisuutta ilmaisemassa: kaukaisuus;)(likeisyys, läheisyys. | Vuoriston e. Auringon suuri e. Tapahtuma, jonka ajallinen e. vaikeuttaa sen arviointia. Perintö jaetaan sukulaisuussuhteen e:den mukaisesti. **2. a.** kaukainen, syrjäinen paikka, kaukaisuus. | Jossakin e:dessä. Häipyä e:teen. Katsella e:teen. - - metsän sininen väri sulaa autereisiin e:ksiin, kuin sinertävien soitten utuun LEHT. — Ajasta: Tosin kajastelee tytön syntymäaikojen e:destä tapaussarjoja, joissa luonnollinen kohtalo liikkuu jykevämmin ottein SILL. **b.** välimatka, väli. | Voimistelijain e. toisistaan. Pisteen e. suorasta. E. takaa-ajajiin. Askelen, 10 metrin, peninkulman e. Mittaamaton e. E. kasvaa, pienenee. Ampua lyhyeltä e:deltä. Linssin voi siirtää mille e:delle tahansa. Arvioida e:ttä. — *Sot.* perättäisväli miehestä t. osastosta toiseen; vrt. välimatka. — *Yhd.* akseli-, kulma-, laakeri-, napa-, oja-, rivi-, taimie.; ampuma-, harvennus-, jarrutus-, kylvö-, marssi-, tulie.; keski-, lähi-, välie.

etäisyys|asteikko *s.* Valokuvauskoneen e. **-mittari** *s.; syn.* telemetri. | Optinen, stereoskooppinen e. **-vaikutus** *s.* Taulun taustamaiseman e:ta on tehostettu tummilla varjoilla.

etäytyä[11] *v.* = etääntyä.

etää|llä, -ltä, -lle *adv.* kaukana, loitolla. **1.** paikasta. | Siellä e. Lapissa. E. kulttuurikeskuksista. E. näkyy järvi. E:ltä kuului huutoa. Näin jo e:ltä sinut. Koristeet ommellaan e:lle reunasta. E:mmällä rannassa on paja. Laivoja lähetetään e:mmällekin. — *Absol.* välimatkasta. | Toista peninkulmaa e. Viiden askelen e:lle toisistaan. **2.** ajasta. | Kuinka e. ovatkaan ne ajat! E. entiset, muualla muinoiset SL. - - meille jäi pitemmälti sellaista oivallista iltarauhaa, joka ikäänkuin e:ltä muistutteli tämänkin perheen pienoisrunollisia alkuaikoja ... SILL. **3.** muista suhteista. | Ajatuksemme ovat e. toisistaan. Agricolan kieli on niin e. nykysuomesta, että sitä on joskus vaikea ymmärtää. Liian e:ltä etsitty selitys. Ystäväni ja tuttavani asettuvat e:lle vitsauksestani, ja omaiseni seisovat kaukana VT[V].

etäämmyys[65] *s.* etäämpänä olo t. sijaitseminen. | Maantieteellinen e.

etääm|pänä, -pää, -mä(ksi), -mäs *komp.adv.* etäämmällä, kauempana. | Jossakin e. E:pää kuului toitotusta. Mennä e:mä. 1600-lukua e:mäksi ei tutkimuksissa ole päästy.

etäännytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. **1.** Kostea hiekka e:ää ruuhen laidat toisistaan. Hän e:ää kirjettä koko suoran käden mitan ja siristää silmiään KARHUM. **2.** us. vieroittaa. | Uudet harrastukset e:ävät Perttua minusta. Sota e:i kansan turhista riidoista.

etään|tyä[1*] *v.* (*rinn.* etäytyä) mennä t. joutua etää(mmä)lle, kau(emm)aksi, loitota; vrt. edetä. **1.** paikasta. | Lapset e:tyvät niitylle. E. ikkunasta. Joukot eivät saa e. leiristä. Katseli laivasta e:tyvää rakennusryhmää. Jalkojen kopina e:tyy. Metsä on e:tynyt kauas kylästä. Ko. paikannimet eivät e:ny Kyrönjoen uomasta. **2.** *harv.* ajasta. | Olemme e:tyneet jo kauas juhannuksesta. Eevastiinan kuolinpäivän e:tyessä virkistyi Kykyrä-Joope TOPPILA. **3.** muista suhteista; us. vieraantua. | E. ystävistä, Jumalasta. Murre, joka on huomattavasti e:tynyt naapurimurteesta. Tahtoisi e. päivän kiistoista. E:tyi nuoruutensa huveista. Keskiajan kristillisyys oli e:tynyt alkuperäisestä puhtaudestaan. Täytyy varoa, ettei kuvittelu e:ny liian kauas todellisuudesta.

eudaimo|nismi[4] *s. fil.* eetillinen käsityskanta, jonka mukaan ihmisen siveellisen toiminnan tarkoitusperänä on onnellisuus; *syn.* onnellisuusoppi. **-nisti**[4] *s.* eudaimonismin kannattaja. **-nisti|nen**[63] *a.* E. hyötyoppi. Etsiä e:sta onnentilaa.

eudiometri[4] *s. fys. kem.* kaasunmittausputki.

eufemis|mi[4] *s.,* vars. *kiel.* lieventävä, kaunisteleva, kiertävä ilmaisutapa; täten toisen ilmaisun asemesta käytetty sana t. sanaliitto, esim. "totuudenvastainen" pro "valheellinen", "nukkua", "päästä pois" pro "kuolla". | Käyttää e:meja. **-ti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* lieventävä, kaunisteleva, sieväpuheinen. | E. nimi, sanontatapa. Käärmettä sanotaan e:sesti madoksi.

eufoni|a[15] *s.* soinnukkuus, sulosointuisuus; vrt. kakofonia. **-nen**[63] *a.* soinnukas, sulosointuinen.

euge|enikko[2*] *s.* eugeniikan tutkija. **-eni|nen**[63] *a.* rotuhygieeninen. | E:set toimenpiteet. **-niikka**[10*] *s.* rotuhygienia, rodunjalostusoppi.

eugenoli[1] *s. kem. farm.* neilikkaöljyn tärkein aineosa.

eukalyptus[61] *s.* Eucalyptus, myrttikasvien heimoon kuuluvia ainavihantia, etup. Australiassa kasvavia puita. **-karamelli** *s.* eukalyptusöljyä sisältävä yskänkaramelli. **-puu** *s.* **-öljy** *s.* eukalyptuksen lehdistä saatu, vars. lääkeaineena ja yskänkaramelleihin käytetty öljy.

eukko[1*] *s.* vrt. akka, muija, mummo, muori, ämmä. **1.** vanha nainen, tav. alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluva; etup. halv. yläluokkien naisista. | Pyöreä, luiseva, suulas e. Köykkyselkäinen e. paha. - - nuuskanaamainen, tuikea e. KIVI. — *Yhd.* kerjäläis-, lappalais-, maalais-, tietäjäe.; kala-, pyykki-, torie. **2.** vars. *ark.* tuttavallisessa puheessa, us. myös *leik.* vaimo, emäntä. | Sepän, Pohjolan e. Rakas e:ni. Ottaa e., jku eukokseen. Kyllähän sinä jo eukon elätät. Maata e:nsa vieressä. Vie terveisiä eukollesi! — *Kansanr.* äiti. | Kunp' on e:ni eläisi, / oisi vanhin valvehella KANT. Siitä lieto Lemminkäinen / muisti vanhoja sanoja, / ennen eukon neuvomia, / äitinsä opettamia KAL. **3.** vanhaksi naiseksi kuviteltu haltija. | Mannun, veden e. Mimerkki, metsän emäntä, / - - / siniviitta viian e., / punasukka suon emäntä! KAL.

eukko|ihminen *s.* Iäkäs e. **-|nen**[63] *dem.s.* us. vaimosta. | Rakas e:seni! Keitähän, e:seni, meille kahvit! - - lieneeköhän elossa sekään e. enää? SILL. **-vä|ki** *s.* naiset. | E:en hätäilyt. Kun e:etkin tästä pois sattuivat, ryypätkääpäs JOTUNI.

euklidinen[63] *a. mat.* E. geometria 'kreikkalaisen Eukleideen luoma geometrinen järjestelmä'.

eukolli|nen[63] *a.,* vars. *leik.* miehestä: naimisissa oleva. | Joutua, päästä e:seksi.

eukon|käppyrä *s.* Laiha e. **-mies** *s. leik.* naimisissa oleva mies, ukkomies. | Mitäpä sinä, e., enää tyttöjä katselet!

eukot|on[57] *a. ark.,* us. *leik.* miehestä: naimaton. | Jäädä e:tomaksi. Kirkonkylän e:tomat renkimiehet.

eulaani[6] *s.* villakankaisiin imeytettävä neste, joka suojaa ne pysyvästi koilta.

eunukki[6*] *s.* haaremin vartijana toimiva kuohilas. — *Kuv.* Elintyönsä uhri, munkki, — e., kuten ehkä jotkut hymyilevät LEHT. — *Yhd.* hovi-, ylie.

euraasialainen[63] **1.** *a.* E. eläimistö. Ruis on e. viljakasvi. **2.** *s.* (myös *a.*) eurooppalaisen (miehen) ja intialaisen (naisen) jälkeläinen.

eurooppalai|nen[63] *a.* ja *s.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* E. biisoni, lehtikuusi. E:set valtiot. E. kulttuuri. Iso-Britannia on e:sen [par. Euroopan, Euroopassa] juuttiteollisuuden pääpaikka. Syttyi e. [→ koko Euroopan käsittänyt] sota. Pukeutua e:sesti. Saavuttaa e:sesti [→ kaikkialla Euroopassa] tunnettu nimi. — Me e:set.

Afrikan e:set. — *Erik.* arvostaen: mannermainen, kontinentaalinen. | Kohota, päästä e:selle tasolle. Katukuva on tullut e:semmaksi. Täysin e:sesti kalustettu hotelli. — *Yhd.* etelä-, itä-, keski-, länsi-, pohjoise.

eurooppalaisittain *adv.* eurooppalaisten tavoin; mannermaisesti. | Käyttäytyä, ajatella e. Japanin kielen kirjoittaminen e. Todella e. rakennettu talo.

eurooppalais|kortteli *s.* Tunisin e:korttelit. **-malli|nen** *a.* E. rakennus. E:set kengät. **-pukuinen** *a.* E. neekeri.

eurooppalaist|aa[2] *v.* tehdä eurooppalaise(mma)ksi, eurooppalaisen kaltaiseksi. | Keisari Nikolain yritykset e. maansa oloja. **-u|a**[1] *pass.v.* < ed. | E:nut intialainen.

eurytmia[15] *s.* kokonaisuuden osien keskinäinen sopusuhtaisuus, tasapaino; rytmillinen sopusointuisuus. — *Yhd.* sävel-, rytmi-, äänne-e.

eustaattinen[63] *a. geol.* merirajan siirtymisestä: valtameren pinnan noususta t. laskusta johtuva. | E. nousu, nivoonsiirtymä.

eutektinen[63] *a.* E. seos 'aineseos, jolla kaikista joidenkin aineiden (metallien) seoksista on alin sulamispiste'.

evakko[2*] *s.*, vars. *puhek.* toiselle paikkakunnalle evakuoitu henkilö, (sota)siirtolainen. | Karjalan evakot. E:jen huolto. Perhe eli e:ina Orivedellä. **-elämä** *s.* Hankala, vaivalloinen e. **-juna** *s.* E. rytyyttää Kannakselta länteen. **-matka** *s.* **-perhe** *s.* Toisten nurkissa elävä e.

evakuoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** siirtää väestöä t. jk laitos sotanäyttämöltä t. sodan vuoksi t. muuten uhanalaiselta alueelta muualle; siirtää haavoittuneita, vankeja, sotasaalista t. tarpeetonta materiaalia kotiseudulle. | Lapsia e:tiin Ruotsiin. Haavoittuneiden e:minen. Tehtaan e:nti. E:va huolto. Uhkaavan tulvan vuoksi oli koko kaupunki e:tava. — *Leik.* ottaa t. hankkia jstak jtak omin luvin, kähveltää, pihistää, puhaltaa, besorgata. | -- musta kahvi kiehui, ja jostakin e:tu valkoinen silava tirisi suloisesti HAANPÄÄ. **2.** *tekn.* tyhjentää ilma t. jk muu kaasu jstak pumpulla t. vetoa käyttäen. | Kattilan, tislauslaitteen e:nti.

evakuoimis|juna *s.* **-keskus** *s.*

evankeli|nen[63] *a.* evankeliumin mukainen, siihen perustuva; evankeliumin merkitystä, vars. sen ilosanomaa tähdentävä. | E. elämä, totuus. E. siveyslaki. E. kristillisyys;)(lakikristillisyys. Paavo Ruotsalainen oli e:sempi kuin monet myöhemmät herännäisyyden miehet. — E:set kirkot 'luterilainen ja reformoitu kirkko'. E. suunta 'hedbergiläisyys'.

evankelioi|da[18] *v.* julistaa t. levittää evankeliumia, voittaa evankeliumille, kristinuskolle. | E:va toiminta. Pakanoiden e:minen.

evankelioimis|kokous *s.* E. ylioppilaille. **-päivät** *s. mon.* Sisälähetysliiton e. Turussa. **-seura** *s.* Teollisuusseutujen e. **-työ** *s.*

evankelis-luterilainen *a.* luterilaisista, heidän kirkoistaan, opinkappaleistaan tms., vars. erotukseksi reformoiduista. | E. kirkko. E. oppi, tunnustus.

evankelist|a[10] *s.* evankeliumin kirjoittaja; evankeliumin julistaja; kreikkalaiskatolisessa kirkossa diakoni, joka jumalanpalveluksessa lukee kappaleen evankeliumista; *raam.* apostolien apulainen. | E:at Matteus ja Luukas. Metodistikirkon e:at. Tilaisuudessa puhuu e. N.N. Ja hän [= Kristus] antoi muutamat apostoleiksi, toiset profeetoiksi, toiset e:oiksi, toiset paimeniksi ja opettajiksi UT. — *Mus.* passiosävellyksessä tenoriosa, joka Raamatun sanoilla resitoiden esittää tapahtumien kulun.

evankeliumi[5] *s.* **1.** Raamatun, vars. Uuden testamentin ilosanoma Jumalan tahdosta pelastaa ihmiskunta Kristuksen kautta; myös yl. Jumalan sanasta;)(laki. | Kristuksen e. Armon e. E:n lupaus. Julistaa, saarnata e:a. Elää e:n hengessä. Vihdoin pääsi e. voitolle maakunnassa. -- tehkää parannus ja uskokaa e. UT. -- tuosta kirkosta ja pappilasta levisi sitten e. kaukaisimpiinkin korpiin ja ihmissydämien synkimpiin soppiin AHO. Minä N.N. -- vannon Jumalan ja hänen pyhän e:nsa kautta LK. **2.** vars. niistä neljästä Uuden testamentin kirjasta, joissa kerrotaan Jeesuksen elämästä ja opetuksesta; myös = evankeliumiteksti. | Johanneksen e. Synoptiset e:t. Apokryfiset e:t. Seurakunta nousee kuulemaan päivän e:a. — *Yhd.* joulu-, pääsiäise. **3.** *kuv.* onnellistava, pelastuksen tuova sanoma jstak tärkeästä asiasta. | Vapauden, työn, urheilun e. Kansallisen sivistyksen e. Perinnöllisyysoppi e:na. Rousseaun luonnon e. Saarnata lihan e:a. Uuden ajan yhteiskunnallisena e:na on sosialismi. A. ei väsynyt saarnaamaan e:ansa hyökkäyksen taktillisesta painopisteestä. Samaan aikaan kuin Hitler julisti -- pikaisen voiton suloista e:a, Churchill lupasi -- vain "verta, hikeä ja kyyneliä" AK. Se unohduksen e. -- on -- unijuomaa sairaille ja kärsiville mielikuvitusihmisille TARK.

evankeliumi|harmonia *s.* neljän evankeliumin kertomuksista yhteen sommiteltu Jeesuksen historia. **-juhla** *s.* evankeliumin julistamiseksi järjestetty juhla. **-kirja** *s.* kokoelma raamatuntekstejä kirkon jumalanpalvelusta varten. **-teksti** *s.* jstak Uuden testamentin evankeliumista valittu, jumalanpalveluksissa tav. saarnan lähtökohdaksi luettava tekstikatkelma; vrt. epistolateksti. | Rukoussunnuntain e.

evaporaattori[6] *s. tekn.* laite, jolla merivedestä höyryllä tislataan suolatonta syöttövettä alusten kattiloita varten.

evenemangi[4] *s.* tärkeä tapahtuma, merkkitapaus.

eversti[6] *s.* (*lyh.* ev.) korkein, tav. rykmenttiä komentava esiupseeri; vars. epävirallisena puhuttelusanana myös everstiluutnantista. | E. Mikkola. — *Yhd.* kenraali-, insinööri-, lääkintä-, sota-, yleisesikuntae. **-luutnantti** *s.* majuria korkeampi ja everstiä alempi, esim. erillistä pataljoonaa komentava esiupseeri. — *Yhd.* insinööri-, lääkintäe.

everstinna[10] *s.* par. everstinrouva.

everstin|rouva *s.* **-virkatalo** *s. hist.*

evidenssi[4] *s.* jnk asiantilan ilmeinen, ehdoton varmuus, ilmeisyys.

evidentti[4*], **-nen**[63] *a.* kiistämätön, varma, ilmeinen. | Täysin e. selitys.

evolutiivinen[63] *a.* kehitystä koskeva.
evolutio|nismi[4] *s.* evoluutio-oppi. **-nisti**[1] *s.* evoluutio-opin kannattaja. **-nistinen**[63] *a.* E. katsantokanta.
evoluutio[3] *s.* kehitys. **--oppi** *s.* käsityskanta, että kaikki maailmassa tapahtuva on suurta, lainmukaista kehityskulkua.
evoluutta[11*] *s. mat.* käyrän kaarevuusympyröiden keskipisteiden ura, myös sen normaalien verhokäyrä; vrt. seur.
evolventti[1*] *s. mat. tekn.* annetun käyrän tangenttien kohtisuora leikkaaja, siis käyrä, jonka evoluutta annettu käyrä on. **-hammas** *s. tekn.* hammaspyörän hammas, jonka kyljet ovat evolventin muotoiset; vrt. sykloidihammas. **-(hammas)pyörä** *s. tekn.* hammaspyörä, jossa on evolventtihampaat.
evp. *lyh. sot.* erossa vakinaisesta palveluksesta. | Majuri evp.
evä[11] *s.* **1.** tav. levyn t. lehden muotoinen vesieläinten, vars. kalojen uimaelin. | Ahvenen, mateen e:t. Hylkeen e:t. Heiluttaa, väristellä eviään. — *Harv.* On kuin - - yölepakkojen nahkaiset e:t kohisisivat ja räpyttelisivät hänen ympärillään TALVIO. — *Kuv.* liikkumatta olosta. | Ei ehtinyt edes e:änsä liikauttaa. Tyttö ei väräyttänyt e:äkään ottaakseen paperin lattialta. — *Yhd.* perä-, pyrstö-, rinta-, selkä-, taka-, vatsae.; rasvae. **2.** *erik.* **a.** *mer.* kanooteissa ja purjeveneissä käytetty, kalan evää muistuttava köli t. kiinteä suuntalevy, eväköli. — *Yhd.* suuntause. **b.** lentokoneessa: sivuvakain.
-eväinen[63] *poss.a.* Musta-, pehmeä-, punae.; piikkie.
evä|jalkainen *s. el.,* vars. *mon.* **1.** E:jalkaiset 'Pteropoda, eräs kotilolahko'; *syn.* siipikotilot. **2.** = hylje-eläin. **-kalvo** *s. el.* ohut ihopoimu, josta kalan evä on muodostunut. **-köli** *s. mer.* = evä 2.a.
evälli|nen[63] *poss.a.* E:set kalat.
evämäi|nen[63] *kalt.a.* Merilehmällä on e:set eturaajat.
evä|piikki *s.* kova, pistävä eväruoto. | Ahvenen e:piikit. **-poimu** *s. el.* alkeellisilla vesieläimillä ruumista reunustava ihopoimu. **-ruoto** *s. el.* kalan evää tukeva ruoto.
evä|s[64] *s.* **1.** matkalle, työhön tms. mukaan varattu, us. kuiva ruoka. | Niukat, runsaat e:ät. Kuivaa e:stä. Laittaa e:ät kuntoon. Antaa, panna jklle e:stä. Saada e:äkseen leipää ja maitoa. Olla omissa e:issä. — *sika, susi syö eväät* matka-aikeista tms., jotka kuivuvat kokoon, menevät myttyyn. | Sika söi e:ät tältä kesältä minulta LEINO. - - rouvat eivät suvainneet saapua, susi oli niiltä taas e:ät syönyt KIANTO. — *Yhd.* kirkko-, koulu-, matkae.; heinä-, niittye.; kesä-, päivä-, talvi-, viikkoe. **2.** *kuv.* (ed:een liittyen) neuvo, opastus tms.; jkn hoidettavaksi uskottu asia. | Isän opetukset parhaana e:änään. Edustajille annettiin e:iksi useitakin toivomuksia. | Ei saanut hyvästiä sanoa. Niin kylmillä e:illä piti lähteä matkalle suureen maailmaan PAKK. — Otti käännöstyötä maalle e:äkseen. **3.** *harv.* ravinto, ruoka. | 'Talossa olivat e:ät vähissä. - - omin e:in on kummankin avioliitossa elettävä KATAJA. Mutta mies se on sen verran, että e:stä se osaa omilleen hankkia LEHT. Ota koirasi keralle, / mene tuonne metsämaille / - - / e:hiä etsimähän, / antia anelemahan! KAL.
eväs|jäte *s.* Paperi- ja e:jätteiden heittäminen nurmikolle on kiellettyä. **-kontti** *s.* E. selässä. **-koppa** *s.* Pajuvitsaksinen e. **-kori** *s.* **-kukko** *s.* evääksi leivottu kalakukko. **-käärö** *s.* **-laukku** *s.* Varustaa e:unsa voita ja rieskaa. **-leipä** *s.* Haukata, pureskella e:änsä. **-mytty** *s.* E. kainalossaan. **-nyytti** *s.* **-paketti** *s.* **-pullo** *s.* Ryypätä palan päälle maitoa e:sta. **-pussi** *s.* Heittää e. selkäänsä. **-reppu** *s.* **-ruoka** *s.* Piirakat ovat erinomaista e:a. **-säkki** *s.*
evästel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < evästää. | Äiti e:i lapsia marjaan. Eno oli e:lyt poikia, että he tulisivat oikein joukolla. Muistathan käydä Leenan tuvalla - -, e:i täti Lauria KATAJA.
evästys[64] *teonn.* < evästää. | Lasten e. Suosittua evästyksissä oli kuiva juusto. — Koulun, vanhempien evästykset. Antaa evästyksiä virkailijoille. Esitetyt mielipiteet olivat evästyksenä vastaiselle toiminnalle. Näillä evästyksillä aloitin työni. **-keskustelu** *s.* (eduskunnassa) lähete-, remissikeskustelu. | Lakiesityksen e.
evästää[2] *v.* varustaa eväillä. **1.** Pakolaisten e:äminen. E. jku matkaan, rippikouluun. E. rahalla. Liisan oli äitinsä e:änyt kahdella suurella leipäjuuston palasella PAKK. **2.** *kuv.* neuvojen, ohjeiden tms. antamisesta: neuvoa, opastaa. | E. jkta ohjeilla. E. edustajia kokoukseen. Lakiehdotus e:ettiin suureen valiokuntaan. Innostuksella e:ettyinä nuorukaiset lähtivät matkaan. Vie terveisiä Väylänpäähän! e:i Karoliina KATAJA. — *Harv.* - - hän päästi Pollen irti ja e:i [= löi] sitä kepillä lautasille PAKK.
eväs|vakka *s.* **-vara|t** *s. mon.* Vähäiset e. Pian oli e:mme pistetty poskeen. **-vasu** *s.* **-viina** *s.,* tav. *mon.* **-voi** *s.* **-voileipä** *s.*
evät|ä[35*] *v.* **1.** olla antamatta, suomatta; vars. olla suostumatta jhk, kieltää, hylätä, torjua. | E. apu, luotto. E. lupa, hakemus, pyyntö. Palkankorotus e:tiin. Pätevyyden epääminen. Edustajalta e:tiin vastalauseoikeus. Viranomaiset epäsivät A:lta matkakortin. Epäävä lausunto. Sähke oli lennätinsäännön mukaisesti e:tävä. Hallitus epäsi N.N:ltä muistopatsaan. — Elämä epää minulta rauhan. Pohjoinen ilmasto epää kasvilta tarpeellisen lämmön. **2.** väittää valheeksi, osoittaa paikkansa pitämättömäksi, kieltää, kiistää; olla tunnustamatta. | T. epäsi aikalaistensa käsityksen. Otaksuman epääminen. On mahdoton e. silminnäkijän kuvausta. En pyri epäämään, että - -. Löydöt todistavat epäämättä asutuksen varhaisuuden. Minä en ole sanonut . . ., epää Juutas LEHT. - - se on sula mahdottomuus, epäsi Martti NUOLIV. — N.N:ltä e:tiin hänen ansionsa. Seteleiltä on tahdottu e. rahan luonne. **3.** kieltää tekemästä jtak; *harv.* kieltäytyä. | Sairaalakäynnit e:ty toistaiseksi. Snellman epäsi valtiota sekaantumasta rahapulaan. Miksi tavoittelet sitä, mikä on e:tyä? - - emo kielti poikoansa, / nainen miestänsä epäsi:

/ Ellös vainen menkökänä / tuonne kylmähän kylähän KAL. — Totta kyllä, ettei hän evännyt mennä koskaan niihin keveihin toimiin PÄIVÄR. Hän epäsi ja sanoi: Minä en syö VT.

evätön[57] *kar.a.* E. pyrstö.

eväämätön[57] *kielt.a.* → epäämätön.

ex- ks. myös eks-; tekijän- t. arvonimen edessä: entinen.

exercitio[3] [ekserk-] *s. yliopp.* yliopistossa suoritettavasta pro exercitio-kielikokeesta. | Saksan e. Läpäistä e:ssa.

exlibri|s[64] *s.* kirjan etulehteen painettava t. liimattava omistajan merkki, jossa on paitsi hänen nimeään t. nimikirjaimiaan us. myös jk häneen liittyvä vertauskuva. | Kerätä e:ksiä. Gallen-Kallelan piirtämä e.

F

ks. myös v

f [äf t. ef, vartalo äffä-, effä-]. **1.** kirjaimiston kuudes aakkonen, *f*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: soinniton hammashuulisupistumalla muodostuva spirantti. **3.** *mus.* C-duurin neljäs sävel ja sen nuottimerkki. **4.** *lyh. mus.* forte.

fa[21] [fā] *s. mus.* **1.** ranskalaisilla ym. = f. **2.** sävelentapailussa käytetty duuriasteikon 4. asteen nimitys.

faabeli[5] *s.* **1.** (*rinn.* fabula) satu, tarina; vars. opettavainen eläinsatu. | Antiikin f:t. La Fontaine antoi f:lle taiteellisesti pätevän muodon. **2.** *harv.* kirjallisen tuotteen juoni.

faarao[3] *s.* muinais-Egyptin hallitsija. | F. Ramses II. **-muurahainen** *s.* Monomorium (Formica) pharaonis, pieni, kellanharmaa muurahainen, joka syö mm. ruokatavaraa. **-rotta** *s.* Herpestes ichneumon, sivettieläinten heimoon kuuluva afrikkalainen petoeläin, ikneumoni.

faari[4] *s.*, us. *leik.* vaari, ukko. | Jämerä f. Muori imee ja napsuttelee, koska f. pelaa KIVI.

1. **faasi**[4] *s.* **1.** hetki t. tila jaksollisen ilmiön kulussa, vaihe, käänne. | Kiertotähtien f:t. Aaltoliikkeen, lämpötilan f:t. Äänteenmuutoksen eri f:en selvittäminen. **2.** *kem.* aineyhdistelmien toisistaan mekaanisesti erottuvien osien nimitys. | Jos veteen pannaan runsaasti ruokasuolaa, saadaan kolme f:a: kiinteä, liukenematon suola, liuos sekä liuoksesta haihtunut höyry.

2. **faasi**[4] *s. tekn.* työkalun (esim. taltan) teroitussivu.

fabrikaatti[4*] *s.* → (tehtaan) tuote, valmiste.

fabula[15] *s.* = faabeli 1.

fabuloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kertoa jtak mielikuvituksessa sepittämäänsä, kertoilla, tarinoida; vars. kirjailijan luovasta mielikuvitustoiminnasta. | Uusi kirjailija, jonka parhaita puolia on kepeä f:nti.

facsimile[9] *s.* → faksimile.

fading[7] [fei-] *s. rad.* häivyntä.

fagosyytti[4*] *s. fysiol.* valkoinen verisolu, valkosolu, "syöjäsolu".

fagotti[5*] *s. mus.* eräs puupuhallin. — *Yhd.* kontraf. **-soolo** *s.*

fajanssi[6] *s.* poltettu ja lasitettu läpikuultamaton savituote; vrt. posliini, puoliposliini. **-astia** *s.* **-kuppi** *s.* **-lautanen** *s.*

fajanssinen[63] *ain.a.* F. astiasto.

fajanssi|tavara *s.* **-tehdas** *s.* **-teos** *s.* **-tuote** *s.*

fakiiri[6] *s.* itämainen, vars. intialainen kerjäläismunkki, itsensäkiduttaja; yl. taikuri, silmänkääntäjä.

fakki[4*] *s.* **1.** *par.* erikoisala, ammatti. **2.** *par.* (hyllykön, pöydän tms.) lokero. **-mies** *s. par.* asian-, erikoistuntija, ammattimies, spesialisti. **-sana** *s. par.* oppi-, ammattisana, termi.

faksimile[9] *s.* kirjoituksen, piirroksen t. painotuotteen täysin tarkka jäljennös, vars. jälkipainos; *syn.* näköispainos. | F:na julkaistu nimikirjoitus, kirje. **-jäljennös** *s.* **-painos** *s.* Gananderin sanakirjan f.

fakt|at[10] *s. mon.* ks. faktumi. | Historialliset f. Tietoni perustuu f:oihin.

faktiivi[6] *s. kiel.* = faktitiivi. **-nen**[63] *a.* = faktitiivinen.

faktilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* tosiasiallinen, todellinen; tosiasioihin, -oloihin perustuva. | Kehityksen f. kulku. Pirkkalaisten f:set oikeudet lapinkäyntiin.

faktitiivi[1] *s. kiel.* (*rinn.* faktiivi) faktitiiviverbi. **-johdannainen** *s.*

faktitiivinen[63] *a. kiel.; rinn.* faktiivinen; vrt. seur. | F. verbi, johdin.

faktitiiviverbi *s. kiel.* verbijohdannainen, joka osoittaa kantasanan ilmaiseman toiminnan teettämistä, esim. hakkauttaa (< hakata), teetto-, kuratiiviverbi; vrt. kausatiiviverbi.

faktor|i[5] *s.* **1.** kirjapainon teknillinen johtaja. **2.** suurkauppiaan asiamies vieraassa maassa, vars. keskiajalla. **3.** tekijä, vaikutin. | Taudin f. Nykyaikainen tutkimus kannattaa periytymisf:ien muuttumattomuutta. — *Mat.* Kerrottava ja kertoja ovat tulon f:eita eli tekijöitä.

faktotum[7] [-ō-] *s.* tärkein, johtava henkilö esim. jssak yrityksessä; lähin, monitaitoinen apulainen; "kaikki kaikessa", "oikea käsi". | Julkaisun f. Hän on f. eräässä puutavaraliikkeessä. Sinä jäät siis tänne, sinä Bockin f:i ja oikea käsi TALVIO.

faktumi[5] *s.* (*mon.* myös faktat) tosiasia, totuus; todellinen tapahtuma. | Historiallinen f. Kaikille tunnetut f:t.

fakturoi|da[18] *v. liik.* -nti[4*] *teonn.* kirjoittaa lasku, laskuttaa. | Raja-asemalta f:dut paketit. Tavara f:daan painon mukaan.

faktuura[18] *s. liik.* lasku (vars. tukuittain) myydyistä tavaroista, lähetyslasku. — *Yhd.* kauppa-, konsignaatio-, konsulaattif. **--arvo** *s.* **-hinta** *s.* **-lomake** *s.*

fakultatiivi|nen[63] *a.* valinnainen, ehdollinen, ehdonalainen, -valtainen, vapaaehtoinen. | Kansanäänestys voi olla obligatorinen tai f., esim. eduskunnan päätöksestä riippuva. Loiskasveja

sanotaan f:siksi, jos ne voivat tulla toimeen muutoinkin kuin loisina.

fakulteetti[4*] *s.* **1.** par. (yliopiston) tiedekunta. **2.** *mat.* kertoma.

falangi[6] *s.* **1.** *hist.* vanhalla ajalla käytännössä ollut taisteluryhmitys, jossa sotilaat muodostivat yhtenäisen, useasta perättäisrivistä kokoonpannun linjan. | Makedonialaisten f. **2.** *kuv.* Luja veljesf:mme. [Eurooppa,] ihmissuvun valittu iskuf. taistelussa pimeyttä ja kaaosta vastaan KOSKENN. — *Erik.* Espanjan f. 'Espanjan fascistinen puolue'. **3.** *anat.* yksityinen sormen t. varpaan luu.

falangi|järjestelmä *s.* **-sti**[4] *s.* Espanjan fascistisen puolueen jäsen. **-taktiikka** *s.*

falertsi *s.* eräs kokoomukseltaan vaihteleva malmimineraali.

falkonetti[4*] *s.* *hist.* keskiajalla käytetty pienehkö kenttätykki.

falkoni[6] *s.* *hist.* keskiajalla käytetty kenttätykki.

falset|ti[5*] *s.* niiden korkeiden ihmisäänien yhteisnimitys, jotka syntyvät resonanssia rintaontelossa herättämättä ja joille on ominaista ohut, pehmeä sävy;)(rintaääni. | Korkea, kimeä f. Puhua, laulaa f:issa. Vimmastuttaessa ääni voi kohota f:tiin vastoin puhujan tahtoa.

falsetti|rekisteri *s.* *fon.* falsettiäänien muodostama ääniala. **-ään|i** *s.* Käyttää f:tä.

falssa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *kirj.* taittaa paperiarkkeja kirja- t. sanomalehtikokoon. **2.** *met.* huultaa. **3.** *rak. puut.* kynttää, huultaa. **4.** *nahk.* ohentaa.

falssi[4] *s.* **1.** kartonkiin käännöstä t. taittamista varten tehty uurre, taive. **2.** *kirj.* kannen selkään lyöty t. painettu taite, nuuttaus; nidoksen selän molemmille puolille lyöty t. puristettu syvennys, johon kansipahvi sijoitetaan; kirjan ensimmäisen arkin ympäri käännetty esilehden reuna. **3.** *met.* huullos. **4.** *rak. puut.* kynte, huullos.

falssi|sauma *s.* *met.* huultosauma, huullos. **-tiili** *s.* *rak.* kouru-, uurretiili.

familiääri[4], **-|nen**[63] *a.* *ark.* -(se)sti *adv.* -syys[65] *omin.* tuttavallinen, tutunomainen. | F. puhetapa.

fanaatikko[2*] *s.* intoilija, kiihkoilija, yltiöpää. | Liekehtivä f. — *Yhd.* raittius-, urheiluf.

fanaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* intoileva, kiihkomielinen, yltiöpäinen, suvaitsematon. | F. kansanjohtaja. F. kiihko, into. Uskonnollinen f:suus. Ajaa f:sesti aatteitaan. Miehet loivat f:sia silmäyksiä.

fanatismi[4] *s.* fanaattisuus. | Sokea f. - - minkä entusiasmi rakentaa, sen repii f. maahan AHO.

fandango[1] [-da·-] *s.* eräs espanjalainen tanssi.

faneera|ta[35] *v.* *puut.* -us[64] *teonn.* päällystää (faneeri)viilulla, vaneroida, viiluttaa. | Koivunvisalla f:ttu pöytä.

faneeri[6] *s.*; *rinn.* vaneri. **1. a.** hyvin ohut, esim. huonekalujen päällystämiseen käytetty puulevy, viilu. — *Yhd.* koivu-, leppä-, mahonki-, tammi-, visaf. **b.** ristikkäin liimattu monikerroksinen puulevy. — *Yhd.* laatikko-, lentokone-, venef. **2.** *leik.*, vars. *sot.* näkkileipä.

faneeri- ks. vaneri-.

fanerogaami[4] *s.* *kasv.*, tav. *mon.* selvä- l. ilmisiittiö, siemenkasvi.

fanfaar|i[6] *s.* juhlan, puheen tms. alkajaistoitotus, juhla-, kunnia-, merkkitoitotus. | Iltama julistettiin f:ein alkaneeksi. F:in soidessa voittaja astui korokkeelle. — *Kuv.* Kansallisen herätyksen ensimmäisen f:in puhaltaja. Polemiikki oli alkuf:ina pitkään teatterikiistaan. — *Yhd.* avajais-, juhlaf.

fantasi|a[15] *s.* **1.** mielikuvitustoiminta, mielikuvitus; *fil.* kyky muodostaa todellisista havainnoista ja niiden aikajärjestyksestä riippumattomia mielikuvia, vars. "tuottava mielikuvitus". | Vilkas, virkeä f. Taiteellinen f. F:an lento. Satu on vapaan f:an luomus. Naiselle on ominaista lämmintunteinen f., miehelle selvänäköinen ajattelutapa. Erikoisesti vangitsivat f:ani mahtipontiset pylväsrivit KOSKENN. **2.** mielikuvituksen tuote. **a.** mielikuvituksen synnyttämä ajatus; kuvitelma; *mon.* myös haaveet. | Runolliset f:at. Paikannimif:oihin perustuva muinaistutkimus. Elää omissa f:oissaan. **b.** mielikuvitukseen perustuva taideteos; vars. *mus.* vapaamuotoinen sävellys, kansanlaulu- t. oopperasävelmästä tehty muunnelma. | Syysyön f. [runon nimi]. — *Yhd.* orkesteri-, piano-, urkuf.

fantasia|kappale *s.* *mus.* vrt. fantasia 2. b. **-kuv|a** *s.* **1.** mielikuvituksen tuote, mielikuva. **2.** mielikuvituksellinen kuva. | Piirtää f:ia. **-lanka** *s.* *kut.* kaksi- t. useampisäikeinen lanka, jossa pitkin pituutta t. eri välimatkojen päässä on sykkyröitä, silmukoita tms.; vrt. koriste-, tehoste-, efektilanka. **-nahka** *s.* *nahk.* muotinahka, jossa eril. martiokuviointeja on tehostettu värityksellä. **-puku** *s.* mielikuvituksellinen puku. | Värikkäitä f:ja kirjavine turbaaneineen ja vyötteineen.

fantasti[6], **-kko**[2*] *s.* todellisuudesta piittaamaton haaveksija, haaveilija, haihattelija, tuulihattu. | Epäkäytännöllinen f. **-|nen**[63] *s.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* mielikuvituksellinen, eriskummainen. | F. maalaus, romaani. F:sia koristeita. Sadun f:set henkilöt. F:sesti kalustettu huone. F:set mittasuhteet. F. käsitys, kuvitelma. Väitteen f:suus.

fantisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* luoda mielikuvituksen perusteella; kuvitella, haaveilla. | Vapaasti f:tu satu. F. pianolla. Eri aiheista f:tu vaakuna. Olen f:nut sitä asiaa jo kauan aikaa.

fantomi[6] *s.* **1.** haave-, harhakuva, aave, kuvajainen. | Haltiatarten, ruumiittomain f:en, rakkaus on aina tuhoksi LEHT. **2.** *lääk.* opetustarkoitusta varten tehty ruumiinosan t. sikiön jäljitelmä.

faradi[6] *s.* *sähk.* sähköisen varautumiskyvyn eli kapasitanssin yksikkö. — *Yhd.* mikrof.

farao[3] *s.* = faarao.

fariinisokeri *s.* kellahko, kiteinen jätesokeri.

farisealai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* vrt. seur. | F. oppisuunta. F. ylpeys, ulkokultaisuus. F:set ajatukset. Puhe oli pelkkää f:suutta. Tekopyhä f.

fariseu|s[64] *s.* **1.** Kristuksen aikaisen, lakia ja "vanhinten säädöksiä" kirjaimellisesti noudattaneen juutalaispuolueen jäsen. | F:kset ja kirjanoppineet. Varokaa ja kavahtakaa f:sten

ja saddukeusten hapatusta UT. 2. *kuv.* tekopyhä, ulkokultainen henkilö, teeskentelijä. | Omahyväinen f.

farmako|gnosia[15] *s.* rohdosten tuntemista käsittelevä oppi, rohdosoppi. **-kemia** *s.* lääkekemia. **-logia**[15] *s.* lääkkeiden tuntemista, valmistamista ja vars. niiden elimistöön tekemiä vaikutuksia käsittelevä oppi, lääkeaineoppi. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* F. laitos. F:set tutkimukset.

farmakopea[14] *s.* virallinen luettelo lääkkeistä, joita täytyy apteekeissa olla, ja esitys niiden valmistuksesta, ominaisuuksista ja käytöstä.

farmari[5] *s.* farmin viljelijä t. omistaja.

farmaseutti[4*] *s.* määrätutkinnon suorittanut, apteekkialalla toimiva henkilö. **-|nen**[63] *a.* farmasiaa, apteekkialaa koskeva t. siihen kuuluva. | F. kemia. F:set valmisteet. Yliopiston f. laitos.

farmasia[15] *s.* lääkkeenvalmistusoppi, -taito, apteekkiala. **-n|oppilas** *s.* farmaseutiksi valmistuva, lääkintöhallituksen hyväksymä apteekissa palveleva opiskelija, apteekkioppilas. **-n|upseeri** *s. sot.*

farma|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* viljellä farmia, vars. hoitaa (turkis)eläimiä farmissa, tarhata.

farmi[4] *s.* **1.** (anglosaksisissa maissa) maatila. — *Yhd.* lammas-, sokeri-, vehnäf. **2.** siipi- t. turkiseläintarha. — *Yhd.* kana-, kettu-, turkis(eläin)f.

farssi[4] *s.* vallattoman koomillinen huvinäytelmä, ilottelu, ilveily. | Jotunin f. "Miehen kylkiluu". — *Kuv.* Kilpailu muodostui täydelliseksi f:ksi. Oikeusf. — *Yhd.* elokuva-, laulu-, seikkailu-, sotilasf.

farssi|komedia *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* Näytelmän f. loppukohtaus. **-operetti** *s.*

fasaani[6] *s.* Phasianus, kanalintuja, joilla on pitkänomainen ruumis ja tav. myös pitkä pyrstö. — *Yhd.* hopea-, jalo-, kulta-, kuningas-, loisto-, sepelf.; metsästysf. **-kukko** *s.* **-lin|tu** *s.* F:nut 'Phasianidae, eräs kanalintujen heimo'. **-tarha** *s.*

fasadi[6] *s.* **1.** rakennuksen ulkopuoli, vars. julkisivu. | Kirkon f. Koristeltu f. — *Yhd.* etu-, pää-, sivuf.; katu-, pihaf.; etelä-, länsif. **2.** sisustustaiteessa: etupuoli, julkisivu. | Kirjakaapin f. Urkujen f. **3.** *leik.* ihmisen etupuoli, vars. kasvot. | Säilyttää f:nsa nuorteana. Miehen f:a somisti musta parta. Pian näimme myös hänen etuf:nsa, kun hän jo palasi retkeltään SILL. **-kiv|i** *s.* Lapveden graniittia käytetään f:enä. **-kuva** *s.* Rakennuksen f:t. **-tiili** *s. rak.*

fascismi[6] [faši-] *s.* kommunismin- ja marxilaisuudenvastainen, korporatiivista valtiojärjestelmää kannattava kansallismielinen liike Italiassa; myös muualla esiintyvien samansuuntaisten liikkeiden nimitys.

fascisti[6] [faši-] *s.* fascismin kannattaja. **-hallitus** *s.* **-johtaja** *s.* **-järjestö** *s.* **-nen**[63] *a.* F. liike, nuorisojärjestö. F. Italia. **-puolue** *s.* **-valtio** *s.*

faset|ti[5*] *s.* **1.** *min. tekn.* pienehkö, sileä pinta, hiomapinta, tahko. | Jalokiven f:it **2.** stereotyyppilevyjen, kuvalaattojen yms. vino sivu, viiste.

fasis|mi[6], **-ti**[6], **-tinen**[63] = fascismi, fascisti, fascistinen.

fataali[6], **-|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* kohtalokas, harmillinen.

fatabuuri[4] *s.* (keskiaikainen) varastohuone, -aitta. — *Kuv.* Se ajatus on kotoisin hänen omasta f:staan.

fatalismi[4] *s.* ehdoton usko ennalta määrättyyn kohtaloon, sallimus-, kohtalousko.

fatalisti[4] *s.* ennalta määrättyyn kohtaloon ehdottomasti uskova henkilö. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* F:set hindut. F. usko, alistuvaisuus. Tyytyä f:sesti kohtaloonsa.

fatalji[6] *s. lak.* **1.** (myös: fataljiaika) lain määräämä aika, jonka kuluessa jk oikeus- t. virastoasia on suoritettava, määräaika, laillinen aika. **2.** määräpäivään mennessä annettava asiakirja.

fauna[10] *s.* vrt. floora. **1.** eläimistö, vars. jnk määräalueen eläinlajisto. | Entisajan f. Australian f. — *Yhd.* hyönteis-, kala-, vesif. **2.** luettelo, järjestelmällinen esitys t. käsikirja jnk alueen eläimistä. — *Yhd.* retkeilyf.

fauni[4] *s.* muinaisitalialainen hedelmällisyyden jumala; myöh. = metsänhaltija, satyyri. | Lehdossa lempeän illan suussa / nymfit ja f:t viettävät häitä KOSKENN. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* F:set kasvot.

faunistinen[63] *a.* eläimistöä, vars. eläinlajistoa koskeva.

fausti|nen[63] *a.* lakkaamatta eteenpäin pyrkivä, ääretöntä, ikuista tavoitteleva. | F. ihminen, kulttuuri. F:set ajatukset. Tuomiokirkon mittasuhteet ovat ilmauksena f:sesta pyrkimyksestä yli ajan rajojen. - - todellinen f. luonne, etsivä, vaativainen, tyydyttämätön KOSKENN.

favoriitti[4*] *s.* suosikki.

federalismi[4] *s.* järjestelmä, jonka tarkoituksena on eri valtioiden liittäminen yhteisten etujen perusteella yhtenäiseksi valtiolliseksi kokonaisuudeksi; nyk. tav. valtiojärjestelmä, jonka mukaan valtakunnan eri osille on myönnettävä mahdollisimman laaja itsemääräämisoikeus;)(unitarismi.

federalisti[4] *s.* federalismin kannattaja. **-nen**[63] *a.* F. sosialismi. F. valtiojärjestys.

federatiivi|nen[63] *a.* valtioliittoa koskeva, liittovaltainen, liitto-. | F. valtio. Karjala Neuvosto-Venäjän f:sena osana.

feeniks-lintu *s.* kuolemattomuuden vertauskuvana käytetty itämainen tarulintu, joka vanhaksi tultuaan polttaa itsensä ja nuortuneena nousee tuhkasta uudestaan eloon.

felbi[4] *s. kut.* pitkänukkainen, kiiltäväpintainen sametti. **-hattu** *s.* **-kangas** *s.*

feminiini[4] *s.*)(maskuliini. **1.** *kiel.* naispuolinen suku; naispuolista sukua oleva sana. **2.** *puhek. leik.* nainen. | Eräs iäkäs f.

feminiini|muoto *s. kiel.* Adjektiivin f. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.*)(maskuliininen. **1.** *kiel.* naispuolista sukua oleva. | F:set substantiivit. **2.** naispuolinen; naismainen, naisellinen. | Seurassa on f. enemmistö. Miehen f. ulkonäkö. F. tunneherkkyys. Teokselle on ominaista pehmeä, f. piirre. **-suku** *s. kiel.*

fenasetiini[4] *s.* eräs särkyä ja kuumetta lievittävä kiteinen lääkeaine.
fenkoli[6] *s.* Foeniculum officinale, eräs sarjakukkaisiin kuuluva ulkomainen putkikasvi; vars. sen mausteena ja lääkkeiden valmistukseen käytettävistä aniksenmakuisista hedelmän lohkoista, "siemenistä"; *syn.* saksankumina. **-tee** *s.* **-vesi** *s.* **-öljy** *s.*
fennica[15] *s.* Suomessa painettu t. Suomea jllak tavoin koskeva kirjallisuus. | Kerätä f:a. **-kirjasto** *s.* **-kokoelma** *s.* **-osasto** *s.*
fennis|(is)mi[4] *s. kiel.* suomen kielelle erityisesti ominainen sana t. sanontatapa; suomalaisuus (kielessä); vrt. finlandismi. **-tinen**[63] *a.* Sellainen f. ilmaus kuin "lakki päässä".
fenno[1] *s. vanh.* suomenkielinen, -mielinen; vrt. sveesi. **-fiili**[4] *s. hist.* Suomessa 1700-luvulla esiintyneen kansallisen sivistysliikkeen edustajista käytetty nimitys; suomalaisuuden ystävä. | Huomattavimmat f:t olivat Juslenius ja Porthan. **-fiili|nen**[63] *a. hist.* F:set harrastukset. **-maani**[4] *s.,* vars. *hist.* "suomenkiihkoinen", suomenmielinen; vrt. svekomaani, viikinki. | Suomen kielestä oli tehtävä f:en julistuksen mukaan maan valta- ja sivistyskieli. **-maani|nen**[63] *a.,* vars. *hist.* F. kirjailija. F:set mielipiteet. **-mania**[15] *s.,* vars. *hist.* "suomenkiihkoisuus", suomenmielisyys; vrt. svekomania. **-ugristi**[4] *s.* suomalais-ugrilaisten kielten tutkija.
fenol|i[6] *s.* bentsolista t. sen sukulaisaineista muodostuneita happamia, öljymäisiä t. jähmeitä yhdisteitä; *syn.* oksibentsoli. | Yksinkertaisin f:eista on karbolihappo.
fenol|i[6] *s.* bentsolista t. sen sukulaisaineista alana ovat kasvi- ja eläinkunnassa vuodenaikojen mukaan vaihtelevat ilmiöt. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* F. ilmiö. F:set havainnot.
fenomeeni[4] *s.* ilmiö.
fenomenaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** ilmiömäinen, tavaton, suunnaton. | F:set äänivarat. F. muisti. F. kiekonheittotulos. **2.** *fil.* ilmiöitä koskeva t. niihin rajoittuva, ilmiöllinen;)(funktionaalinen. | F. kokemus.
fenotyyppi[4*] *s. biol.* yksilön perintötekijäin (geenien) ja ympäristön vaikutuksesta johtuvien yksilöllisten ominaisuuksien kokonaisuus, ilmiasu; vrt. genotyyppi.
feodaali- *hist.* läänitystä, läänityslaitosta koskeva, läänitys-. **-aatelisto** *s.* **-aika** *s.* **-herra** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-laitos** *s.* **-linna** *s.* **-nen**[63] *a.* F. valtio. F. yhteiskuntajärjestys. **-puolue** *s.* **-valtio** *s.*
feodalismi[4] *s. hist.* läänitys-, feodaalilaitos.
fermaatti[6*] *s. mus.* pysähdys, levähdys; vars. merkki, joka osoittaa, että sitä seuraavien sävelten tulee soida vasta jonkin (esittäjän harkinnasta riippuvan) ajan kuluttua; *syn.* pidäke.
fermentoi|da[18] *v. kem.* -nti[4*] *teonn.* saattaa käymään, käyttää. | Musta, f:tu tee.
fermentti[4*] *s. kem.* käyte(aine), entsyymi.
ferri- *kem.* alkuosana 3:n arvoista rautaa sisältävien yhdisteiden nimityksissä. **-hydroksidi**[4] *s.*
ferriitti[6*] *s.* eräs kemiallisesti puhtaan raudan metallografinen muoto.
ferri|kloridi[6] *s.* **-oksidi**[6] *s.* **-sulfaatti**[6*] *s.* **-suola** *s.* **-yhdiste** *s.*
ferro- *kem.* alkuosana 2:n arvoista rautaa sisältävien yhdisteiden nimityksissä. **-hydroksidi**[4] *s.* **-kloridi**[6] *s.* **-kromi**[4] *s.* **-mangaani**[6] *s.* **-sulfaatti**[6*] *s.* **-suola** *s.* **-yhdiste** *s.*
fertiili[4], **-nen**[63] *a.* hedelmällinen.
fertiliteetti[4*] *s.* hedelmällisyys.
fes[7] *s. mus.* alennettu f.
fetišismi[4] *s.* fetiššien palvonta.
fetišši[6] *s.* eloton esine, jossa kuvitellaan olevan maagillista voimaa ja jota sen vuoksi kunnioitetaan ja palvotaan, taikakalu, -väline; vrt. amuletti, talismani.
fetsi[4] *s.* itämailla, Turkissa ja Balkanilla käytetty katkaistun kartion muotoinen tupsullinen päähine. | Punainen f.
ff *lyh. mus.* fortissimo.
fiaali[6] *s. rak.* goottilaiselle rakennustyylille ominainen pieni, kekokattoinen koristetorni.
fiasko[2] *s.* täydellinen epäonnistuminen, "pannukakku", nolaus; vrt. blaski, skandaali. | Surkea, täydellinen f. Tehdä f. Näytös oli f. Yritys päättyi suoranaiseen f:on.
fibriini[6] *s.* valkuaisaine, joka aiheuttaa veren maksoittumisen, rihma-, syyaine.
fibrilli[6] *s.* alkusäie.
fibrooma[13] *s. lääk.* sidekudoskasvain.
fidei|komissaari[1] *s. lak.* sääntöperinnön saaja; sääntöperintöomaisuuden haltija. **-komissi**[4] *s.* sääntöperintötila t. muu sääntöperintöomaisuus, sääntöperintö.
figurointi[4*] *s. mus.* nopealiikkeisten kuvioiden muodostaminen sävelmässä, kuviointi.
figuuri[5] *s.* **1.** ihmisen ulkonainen olemus, hahmo; vartalo. | Tytöllä on miellyttävä f. — *Ark.* henkilöstä. | Taiteilijakahvilan ihmeelliset f:t. **2.** ihmistä esittävä taideteos. | Marmorinen f. Taulun avuttomat f:t. **3.** kuvio, muoto. **4.** *run. kiel.* lauseopillinen tyylikeino, esim. toisto, antiteesi; vrt. trooppi. **5.** *mus.* sävelkuvio.
fiiberi[5] *s.* kuitu(aine). **1.** patjojen täytteeksi ym. käytettyjä kasviskuituja. | Oikea f. eli metsävilla. **2.** selluloosasta valmistettu nahka- t. sarvimainen tekoaine, jota käytetään mm. eristeeksi ja matkalaukkuihin, vulkaanifiiberi.
fiiberi|harja *s.* **-levy** *s.* **-matkalaukku** *s.* **-patja** *s.*
fiikus[64] *s.* Ficus elastica, eräs isokokoinen huonekasvi, kumipuu. | Salissa palmujen ja f:ten alla.
fiini[4] *a. ark.* -sti *adv.* hieno, sievä, siro; hoikka, ohut. | F:ä herrasväkeä. F. puku. Käyttää f:ä kieltä. Se oli f:sti tehty. — F:mmät jauhot. Lanka on f:ä kuin hämähäkin verkko.
1. **fiirat|a**[35] *v. ark.* viettää jtak. juhlia. | F. joulua, syntymäpäivää. Minua f:tiin tentin johdosta. - - hänelle oli tullut kummallinen halu f., kun Konstantinkin oli matkustanut Helsinkiin LEHT.
2. **fiira|ta**[35] *v. ark.* erehtyä, harhautua. | Arvioni f:si vähän.
fiksatiivi[4] *s.* (tav. šellakka)liuos, jolla hiili- ym. piirustukset kiinnitetään paperiin, kiinnite. **-ruisku** *s.*
fikseera|ta[35] *v.* **1.** kiinnittää, tehdä säilyväksi. | Murtunut luu f:taan luonnolliseen asemaansa.

— F. valokuva. Hiilipiirroksen f:aminen. Hienoksi jauhettu väriseos f:taan spriilakalla. Solut on f:ttava ennen tutkimusta. 2. antaa jllek asialle kiinteä kirjallinen muoto. | F. päätös pöytäkirjaan. — Kustannusarvio f:ttiin 500.000 markaksi.

fikseeraus[4] *teonn.* < ed. | Värin f. **-liuos** *s.* **-suola** *s. valok.* kiinnityssuola.

fikseerautu|a[4] *pass.v.* < fikseerata. | Luuhun f:nut kasvain. — Kirjallisesti f:nut kieli.

fiksu[1] *a. ark.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* nokkela, sukkela, kekseliäs, älykäs. | Eri f. poika. F. keksintö, temppu. Aika f. runo. F:sti vastattu! Pukeutua f:sti. Voi, kuinka f:a!

fiktio[3] *s.* kuvitelma, ajatusteelmä; *fil.* olettamus, jota käytetään tarkoituksenmukaisuuden vuoksi, ikään kuin se pitäisi paikkansa, vaikka se tiedetään todellisuudesta poikkeavaksi; vrt. työhypoteesi.

fil. *lyh.* filosofian; esim. fil.kand., fil.toht.

filantrooppi[4*] *s.* henkilö, joka epäitsekkäästi pyrkii edistämään lähimmäistensä parasta, ihmisystävä.

filantrooppi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ihmisystävällinen. | F. kulttuuri. F:set harrastukset.

filantropia[15] *s.* ihmisystävällinen toiminta, ihmisystävyys, hyväntekeväisyys.

filateeli|nen[63] *a.* vrt. seur. | F. askartelu. F:sesti [= huolellisesti, arvokkaita postimerkkejä käyttäen] merkitetty kirje.

filateli|a[15] *s.* postimerkkien keräily ja järjestely kokoelmiksi. **-sti**[1] *s.* postimerkkien kerääjä t. erikoistuntija.

1. **filee**[20] *s. käs.* ohut, verkkomainen pitsikudos, verkkopitsi.

2. **filee**[20] *s. ruok.* teuraseläimestä pitkin selkärankaa leikattu pehmeä lihasuikale, selkäliha, seläke; kalan puolikas, josta selkäranka on poistettu. — *Yhd.* kinkku-, sisä-, ulkof.; ahvenen-, hauen-, siian-, turskan-, vasikanf.

filee|neula *s. käs.* fileen solmimiseen käytettävä, tav. teräksinen käpy. **-pitsi** *s. käs.*

filetti[6*] *s. kirj.* kultausviivake.

filharmoninen[63] *a.* musiikkiseurojen, orkesterien yms. nimessä. | Berliinin f. orkesteri. F. seura.

filhelleen|i[6] *s.*, vars. *hist.* F:eiksi nimitettiin niitä ulkomaalaisia, jotka tavalla tai toisella auttoivat kreikkalaisia heidän vapaussodassaan 1821—29.

filiaali[4] *s.* jnk laitoksen t. liikkeen haaraosasto, sivuliike, -myymälä.

filigraani[4] *s.* hienoista, taivutetuista kulta- t. hopealangoista tehty, us. soljen, maljan tms. pinnalle juotettu koristeteos. **-koriste** *s.* **-lasi** *s.* lasi, jossa on läpinäkyvä väritön t. värillinen pohjamassa ja siinä valkoisia t. värillisiä lasisäikeitä. **-työ** *s.* Koru on f:tä. Intialaiset f:t.

filisiini[4] *s.* alvejuuresta t. muista saniaisista saatu, heisimatojen poistamiseen käytetty lääkeaine.

filistealai|nen[63] *a.* ja *s.* vars. *raam.* F:set 'juutalaisten naapurina vanhalla ajalla elänyt kansanheimo'.

filisteri[5] *s.*, vars. *halv.* (ahdasmielinen) poroporvari. | - - tuo minulle niin outo lepo tasaisten f:en typerän tyytyväisessä ympäristössä L.ONERVA.

filmaaja[10] *s.* elokuvaaja.

filmaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* elokuvalle ominainen, elokuva-, elokuvamainen. | F. esitystapa, rytmi. F:set keinot. Näytelmän f. luonne. F:sesti vaikuttava kohtaus. Tapahtumat liukuvat f:sen nopeasti katsojan silmäin ohitse.

filma|ta[35] *v.* **1.** elokuvata. | Kilpailu f:ttiin. Romaanin f:aminen. **2.** esiintyä näyttelijänä elokuvattaessa. | Annabella f:a Rivieralla.

filmatisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* muokata esim. jk romaani elokuvaksi. | "Seitsemän veljeksen" f:nti. Näytelmä on f:tu uudelleen.

filmaus[64] *s.* elokuvaus. — *Yhd.* koef. **-kone** *s.* **-oikeus** *s.* **-tekniikka** *s.*

filmi[4] *s.* **1.** valokuvaukseen käytettävä valoherkkä, taipuisa levy. | Väriherkkä, pankromaattinen f. F:n kehittäminen. — *Yhd.* hienorae-, orto-, pan-, röntgen-, tekovalof.; pakka-, rullaf. **2. a.** elokuvafilmi, -nauha. | Ikuistaa f:lle. F:n leikkely. — *Yhd.* kaitaf. **b.** elokuva. | Mykkä f. Hauska, jännittävä f. Chaplinin f:t. Menneisyys palautui f:n tavoin mieleeni. — *Yhd.* lyhyt-, piirros-, väri-, äänif.; mainos-, matkailu-, opetus-, propaganda-, taide-, talousf.; laulu-, operettif. **c.** elokuvaus, elokuva-ala. | Antautua f:n palvelukseen. Kotimaisen f:n saavuttama voitto.

filmi- (-esitys, -kamera, -kaupunki, -lehti, -novelli, -näyttelijä, -studio, -tähti jne.) us. elokuva-. **-kasetti** *s.* valokuvauskoneen filmisäilö. **-kuv|a** *s.* **1.** Pieni f. heijastetaan suurennettuna valkokankaalle. **2.** Teos on varustettu f:illa. **-pakka** *s.* pakkaus irrallisia pakkafilmejä. **-rulla** *s.*

filodendron[7] *s.* Monstera deliciosa, vehkojen heimoon kuuluva huonekasvi, jolla on isot, parijakoiset, us. reikäiset lehdet.

filo|logi[4] *s.* filologian harjoittaja, kielitieteilijä. **-logia**[15] *s.* kielen ja yl. kielellisten tuotteiden tutkimus (vars. niiden kulttuurimerkityksen kannalta); kielentutkimus, kielitiede; vrt. lingvistiikka. | Pohjoismainen, germaaninen f. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* F. metodi. F:set tieteet. Käännös on f:sesti perustelematon.

filosofi[4] *s.* **1.** filosofian harrastaja; ajattelija. | Stoalainen f. Suhtautua f:n tyyneydellä kohtaloonsa. — *Yhd.* ammatti-, kamari-, moraali-, valistusf. **2.** us. *yleisk.* omissa maailmoissaan elävä mietiskelijä. | Poika oli oikea f. jo kouluaikanaan. Onnellinen mies hän on minusta, f., joka on osannut elämänsä sovittaa niin, ettei ole kenestäkään riippuvainen KATAJA.

filosofia[15] *s.* **1.** tiede, joka pyrkii luomaan yhtenäisen maailmankuvan kaikkien tieteiden tulosten perusteella ja tutkii eri tieteiden äärimmäisiä kysymyksiä ja niitä korkeimpia periaatteita, joiden mukaan me arvostamme kaikkea; viisaustiede. | Käytännöllinen, teoreettinen f. — *Yhd.* historian-, luonnon-, uskonnonf.; kulttuuri-, oikeus-, taide-, talous-, valistus-, yhteiskuntaf. **2.** elämänviisaus, -kokemukset. | Kuuntelin ukon suoraviivaista f:a usein aamusta iltaan.

filosofian|kandidaatti *s.* (tav. ⁀; *lyh.* fil.kand. tai FK) filosofisen tiedekunnan alemman loppututkinnon, filosofian kandidaatin tutkinnon, suorittanut henkilö, maisteri. **-kandidaattitutkinto** *s.* par. filosofian kandidaatin tutkinto. **-lisensiaatti** *s.* (tav. ⁀; *lyh.* fil.lis. tai FL) filosofisen tiedekunnan ylemmän loppututkinnon, filosofian lisensiaatin tutkinnon, suorittanut henkilö, tohtori. **-lisensiaattitutkinto** *s.* par. filosofian lisensiaatin tutkinto. **-maisteri** *s.* (tav. ⁀; *lyh.* fil.maist. tai FM) filosofian kandidaatti, jolle yliopisto maisterinvihkiäisissä t. muuten on antanut tämän arvon. **-tohtori** *s.* (tav. ⁀; *lyh.* fil.toht., fil.tri tai FT) filosofian lisensiaatti t. muu ansioitunut henkilö, jolle yliopisto tohtorinvihkiäisissä t. muuten on antanut tämän arvon.

filosofi|koulu *s.* Ateenan f:koulut. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. filosofi. **1.** F. järjestelmä, maailmankatsomus. F. ajattelu. F. tiedekunta. F:sesti perusteltu käsitys. **2.** mietteliäs, syvämietteinen, järkeilevä. | F. luonne. F. hymy, tyyneys. Suhtautua f:sesti elämään.

filosofo|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* ajatella syvällisesti, mietiskellä, tuumia, järkeillä. | F. elämää, elämästä. F:iva romaani. Ei ole aikaa f:intiin. Hän puheli notkeasti - -, f:i pulmat veitikan hymyin LEHT.

filtraatti[6*] *s. kem.* suodos.

filtra|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* suodattaa.

filt|rumi[5], **-teri**[5] *s.* suodatin.

filtti[4*] *s.* par. huopa, huopapeite.

filuuri[6] *s. ark.* veijari, petkuttaja, velikulta, kelmi. | Aika f.! Iso, komea mies - -, mutta vähän f:n viistaa näyttää olevan LEINONEN.

finaali[6] *s.* **1.** *mus.* sarjasävellyksen viimeinen osa, oopperanäytöksen loppukohtaus. | Sinfonian f. **2.** *urh.* loppuerä, -ottelu, loppukilpailu. — *Yhd.* keihäs-, pesäpallof.; mestaruus-, olympialais-, sarjaf. **3.** *kuv.* (ed:ten perusteella) loppu, loppupuoli. | Romaanin, runoelman f. Elämänradan f. Kesän alkava f. Maailmansodan f:n kiihtyvät alkutahdit.

finaali|joukkue *s. urh.* **-konjunktio** *s. kiel.* finaalinen konjunktio. **-lause** *s. kiel.* finaalinen lause. **-|nen**[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tarkoitusta, aikomusta ilmaiseva, finaali-. | F. konjunktio, lause, sivumerkitys. **-ottelu** *s. urh.* loppuottelu. **-rakenne** *s. kiel.* finaalinen lauserakenne (vars. lauseenvastike).

finalisti[4] *s. urh.* loppuerään päässyt kilpailija.

finansioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* rahoittaa.

finanssi- vrt. finanssit. **-asema** *s.* Liikkeen f. **-ehdotus** *s.* Hallituksen f. **-hallinto** *s.* tav. valtiovarain hallinto. | Ranskan f. **-kertomus** *s.* finanssien hoitoa koskeva selonteko. **-kriisi** *s.* Sodanjälkeinen f. **-laitos** *s.* **-laki** *s.* lain muodossa annettu valtion tulo- ja menoarvio. **-mies** *s.* Etevä f. **-ministeri** *s.* valtiovarain, rahaministeri. **-ministeriö** *s.* valtiovarainministeriö, valtiovarain ylin hallintovirasto. **-nero** *s.* **-ohjelma** *s.* **-oikeus** *s.* hallinto-oikeuden osa, joka käsittää julkisten yhdyskuntain taloutta koskevat oikeussäännökset. **-oppi** *s.* julkista taloutta, vars. valtion raha-asioita käsittelevä valtiotieteiden haara, finanssitiede. **-poliitti|nen** *a.* -sesti *adv.* F. ohjelma. F:set kysymykset. **-politiikka** *s.* Ministerin f. **-pula** *s.* **-saarto** *s.* luoton epääminen saarron alaiselta valtiolta. **-suunnitelma** *s.*

finanss|it[6] *s. mon.* **1.** jnk julkisen yhdyskunnan raha-asiat, julkinen talous. | Valtion, kunnan f. Yhtiön f. Saattaa f. järjestykseen. **2.** *puhek.* yl. raha-asiat, varat, talous. | Joulu teki aika loven f:eihini. Konttoristin f. eivät salli suuria matkoja.

finanssi|talous *s.* rahatalous, finanssit. **-tiede** *s.* = finanssioppi. **-toimikunta** *s.* Valtiovarainministeriön kansantalousosaston f. **-tulli** *s.* tulli, jonka yksinomaisena tarkoituksena on tulojen hankkiminen valtiolle, verotulli;)(suojelutulli. **-vuosi** *s.* varainhoito-, talousvuosi.

finess|i[6] *s.* hienon hieno vivahdus t. erikoiskohta, hienous, taidokkuus. | Suomen kielen f:it. Operetin f:it. Politiikan f:eihin perehtynyt.

fingeera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* kuvitella, keksiä, tekaista mielikuvituksessaan. | F:ttu juttu. [Runoilijalla] ei ole ollut selvää mielikuvaa f:tun tunteensa kohteesta.

finiitti|muoto *s. kiel.* verbin muoto, jota käytetään lauseessa vain predikaattina, persoonamuoto;)(infiniitti-, nominaalimuoto. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* finiittimuodossa oleva t. esiintyvä, finiittimuotoinen;)(infiniittinen. | F. verbi. F:set muodot. **-verbi** *s.* finiittinen verbi.

finkkeli[5] *s. kem.* puhdistamaton viina, sikuna. **-öljy** *s.* sikunaöljy.

finlandismi[4] *s. kiel.* Suomen ruotsille erityisesti ominainen sana t. sanontatapa; vrt. fennismi.

finni[4] *s.* märkänäppylä.

firaapelityö *s. ark.* (*rinn.* viraapelityö) varsinaisen työ- t. virka-ajan ulkopuolella suoritettava työ, harrastus-, väliaikais-, sivutyö. | Kirjoitella f:nään sanomalehtiin.

firma[10] *s.* toiminimi; vars. *ark.* liike, yhtiö. | Edustaa f:a. Matkustaa f:n laskuun. — *Yhd.* auto-, kahvi-, metalli-, puutavara-, saippuaf.; miljoona-, suur-, tytärf.

firmamentti[4*] *s.* taivaankansi.

firn[7] *s.* lumijää.

fis[7] *s. mus.* korotettu f.

fiskaali[6] *s. ark.* viskaali.

fiskaali|nen[63] *a.* valtion tuloja, esim. sakkoja koskeva, valtionrahastolle kuuluva; virkasyytettä koskeva. | F:set toimenpiteet. Tulleilla on huomattava f. merkitys.

fiskus[64] *s.* **1.** valtionrahasto; valtio varallisuusoikeuksien subjektina. **2.** Rehtorin f. 'kassa' (Helsingin yliopistossa).

fissio[3] *s. fys.* raskaiden alkuaineiden atomiytimien halkeaminen.

fissuura[18] *s. lääk.* halkeama, rako.

fisteli[5] *s. lääk.* avanne. | Mahalaukun f. — *Yhd.* kaula-, suoli-, sylkif.

FK *lyh.* filosofian kandidaatti.

FL *lyh.* filosofian lisensiaatti.

flaami[4] *s.* flaamilainen; flaamilaisten kieli. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* F:set 'Pohjois-Belgiassa ja vähin myös Ranskassa asuva, germaanista kieltä puhuva kansa'.

flagellaat|ti[4*] *s. el. kasv.*, tav. *mon.* F:it 1. siimaeliöt, suuri ryhmä yksisoluisia eliöitä.
flagellant|ti[4*] *s. hist.* F:it 'uskonnollinen ryhmä, jonka tuntomerkkinä oli oman ruumiin ruoskinta, ruoskijat'.
flageoletti[4*] *s. mus.* **1.** huilua oktaavin verran korkeampi pieni puupuhallin. **2.** vars. jousisoittimen väräjävää kieltä kevyesti kosketettaessa syntyvä huilumainen sävel. **-sävel** *s.* **-ääni** *s.*
flaksi[4] *s. ark.* menestys (vars. toisen sukupuolen keskuudessa), "viuhka". | Tytöllä on hyvä f.
flamingo[2] *s.* Phoenicopterus, suurissa yhdyskunnissa eläviä pitkäsäärisiä ja -kaulaisia, punertavia ulkomaisia kahlaajalintuja.
flamma[10] *s. ark. vanh.* naisesta: mielitietty, heila.
flanelli[6] *s.* heikosti vanutettu, nukkainen, pehmeä villa- t. puuvillakangas. — *Yhd.* pumpuli-, villaf.; alusvaate-, housu-, terveysf. **-housut** *s. mon.* **-kangas** *s.* **-|nen**[63] *ain.a.* F. peite. F:set alusvaatteet. **-paita** *s.* **-puku** *s.* **-tilkku** *s.* **-vaippa** *s.* Vauvan f. **-vuori** *s.*
flegma[10] *s. harv.* mielenmaltti, tyyneys, hidasluonteisuus. | Suomalaisten f. tarvitsee ulkonaista sysäystä.
flegmaat|ikko[2*] *s.* flegmaattinen henkilö. **-ti|-nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hidasluonteinen, tyyni, verkkainen; välinpitämätön; vrt. koleerinen, melankolinen, sangviininen. | F. nuorukainen. Tehdä f:sta vastarintaa. — *Fil.* Luonteenlaatua sanotaan f:seksi, jos sielun toiminnat tapahtuvat hitaasti ja heikonpuoleisesti.
fleksiivi|nen[63] *a. kiel.* taivutuksellinen, taivutus-. | Pojalle-muodossa *-lle* on f:stä ainesta.
fleksio[3] *s. kiel.* taivutus.
flekteera|ta[35] *v. kiel.* taivuttaa. | F:avat eli taivutusmuotoiset kielet.
flik|ka[10*] *s. kans.* (*rinn.* likka) tyttö. | Seppälän f:at. Nätti f.
flirt|ata[35*], **-tailla**[29] *v. ark.* -taus[64], -tailu[2] *teonn.* keimailla, hakkailla, kurtiseerata. | Olla hyvä f:taamaan. Esko f:tailee Irman kanssa.
flirtti[4*] *s. ark.* keimailu, hakkailu, kurtiisi. | Kevyt, pieni f. Silmäf. F:ä hiekkarannalla.
flogiston[7] *s. kem. vanh.* oletettu aine, jonka kuviteltiin kappaleen palaessa poistuvan siitä liekkinä.
flokki[4*] *s.* patjojen tms. täytteeksi käytetty villa- t. puuvillanöyhtä. **-patja** *s.* **-tyyny** *s.* **-täyte** *s.*
floksi[4] *s. puhek.* leimukukka, juovikka.
floora[11] *s.* vrt. fauna. **1.** kasvisto, vars. jnk määräalueen kasvilajisto. | Tropiikin f. — *Yhd.* bakteeri-, leväf. **2.** luettelo, järjestelmällinen esitys t. käsikirja jnk alueen kasveista, kasvio.
floretti[5*] *s.* urheilu- ja harjoitusmiekkailussa käytetty nelisärmäinen, joustava pistomiekka. **-miekkailu** *s.*
floriini[6] *s.* eräissä maissa käytetty rahayksikkö.
floristi[6] *s.* (jnk määräalueen) kasvilajiston tuntija.
floristi|ikka[10*] *s.* kasvi(maan)tieteen haara, joka tutkii vars. kasvilajien levinneisyyttä maapallolla t. jllak määräalueella, kasvistollinen, floristinen kasvimaantiede. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* kasvistoa, vars. kasvilajistoa koskeva, kasviopillinen, kasvistollinen. | F. tutkielma. Kasvistollinen eli f. kasvimaantiede.
fluidumi[5] *s.* **1.** neste. **2.** *fys. vanh.* painoton neste, jonka olemassaoloon eräiden fysikaalisten ominaisuuksien, esim. sähköisyyden, otaksuttiin perustuvan.
flunssa[10] *s. ark.* influenssa. | Sairastaa f:a.
fluores|enssi[4] *s. fys kem.* fluoresoiminen. **-|oida**[18] *v.* -ointi[4*] *teonn.* säteillä toisen väristä valoa kuin mitä ao. aineeseen samanaikaisesti tulee muualta. | Punaiselta f:oiva liuos. Uraanilasi f:oi vihreätä valoa. Öljy, jolla on sininen f:ointi.
fluori[6] *s.* eräs kellanvihreä, kaasumainen, pistävän hajuinen alkuaine.
fluoridi[4] *s. kem.* alkuaineiden fluoriyhdisteiden nimitys. — *Yhd.* aluminium-, kupari-, natriumf.
fluori|itti[4*], **-sälpä** *s.* fluoria sisältävä kivennäinen, luonnossa esiintyvä kalsiumfluoridi. **-vety** *s.* fluorin ja vedyn muodostama väritön kaasu.
flussi[4] *s. kem. tekn.* sulate.
fluvioglasiaalinen[63] *a. geol.* = glasifluviaalinen.
flyygeli[5] *s.* **1.** kolmikulmainen pianosoitin, jonka kielet ovat vaakasuorassa tasossa. — *Yhd.* kabinetti-, konsertti-, salonkif. **2.** par. siipi-, kylkirakennus, siipi.
FM *lyh.* filosofian maisteri.
fob *lyh. liik.* "vapaasti laivassa", so. myyjä toimittaa tavaran omalla kustannuksellaan ja vastuullaan laivaan t. muuhun kuljetusvälineeseen lastauspaikassa ja on sen todistettavasti tehtyään muusta vastuusta vapaa; vrt. cif, franko. | Keskihinta standartilta on 10 puntaa fob Kotkassa. **--arvo** *s.* Kaupan f. on 4 milj. markkaa. **--eh|to** *s.* Myydä f:dolla. **--hinta** *s.*
fobia[15] *s. psyk. lääk.* pelko, kammo, kauhu.
fob-kaup|pa *s.* Laivan hankkiminen ja rahdin suoritus kuuluu f:oissa ostajan velvollisuuksiin.
foinikialai|nen[63] *a.* ja *s.* F:set 'Välimeren itärannikolla vanhalla ajalla elänyt kauppakansa'.
fokat|a[35*] *v. ark.* poistaa, karkottaa. | Hänet on skandaalin jälkeen f:tu kaikista seuroista.
fokka[11*] *s. mer.* keulamaston alin raakapurje; kaljaasin keulamaston kahvelipurje; yksimastoisessa aluksessa maston etupuolella oleva haruspurje. **-masto** *s.* muita lyhempi etumasto, keulamasto.
foksi[4] *s. puhek.* fokstrotti.
foksterrieri[4] *s.* kettuterrieri.
fokstrot|ti[5*] *s.* rytmiltään marssimainen, 4/4- t. 2/2-tahtinen nykyaikainen seuratanssi; tämän tahtiin sävelletty tanssikappale. | Tanssia f:tia. F:in renkutus.
foliant|ti[4*] *s.* **1.** suurikokoinen, tav. vanha kirja. | Penkoa f:teja. Kaliiit kirkkof:it. - - edessään paksuja, pölyisiä f:teja ja papereita KOSKENN. **2.** *kirj.* foliokokoon taitettu kirja.
folio[3] [fō-] *s. kirj.* kahdeksi lehdeksi taitetun arkin koko; *syn.* kaksitaite. **-arkki** *s.* **-koko** *s.* F:a oleva aikakauslehti. **-kokoinen** *a.* F. teos. **-sivu** *s.* Lausunto käsittää 10 f:a.
folklore[6] [-lōre] *s.* **1.** kansantietous (so. kansan-

usko, -tieto ja -runous); sen tutkimus. 2. kansanrunous; sen tutkimus.
folkloristi[4] s. folkloren tutkija.
folkloristi|ikka[10*] s. folkloren tutkimus, folklore. -|**nen**[63] a. -sesti adv. F. aineskokoelma, tutkimus. Kalevalaseuran f. alaosasto.
follikkeli[5] s. anat. yksinkertainen pussimainen rauhanen, rakkula, vars. munarakkula.
foneemi[6] s. kiel. 1. puheen aineksena oleva äänne t. äänteiden yhtymä; vrt. grafeemi. 2. fonologinen yksikkö, jota ao. kielen kannalta ei voi enää jakaa pienempiin peräkkäisiin fonologisiin yksikköihin.
fone|etikko[2*] s. fonetiikan tutkija. -**etti|nen**[63] a. -sesti adv. 1. äänteellinen, äänne-; ääntämistä koskeva; ääntämyksen mukainen. | Kielen f. puoli. Sanojen f:set ominaisuudet. F. kirjaimisto. Puhe merkittiin f:sesti muistiin. 2. fonetiikan. | F:set kokeet. Yliopiston f. laitos. -**tiikka**[10*] s. 1. kielen ääntämistä tutkiva tiede. | Kokeellinen, deskriptiivinen f. 2. kielen äänteellinen puoli. | Hän ei vielä täysin hallitse suomen f:a.
fonografi[4] s. sanomalehtien toimituksissa ns. sanelukoneena, murteentutkimuksessa ym. käytetty koje, joka tallentaa vastaanottamansa äänet erityiseen lieriöön t. levyyn ja toistaa ne haluttaessa. -**levy** s. -**lieriö** s.
fonografoi|da[18] v. fon. -nti[4*] teonn. tallentaa fonografilla. | Sävelmä f:tiin. Murrenäytteiden f:nti.
fonogrammi[4] s. fonografilieriö t. -levy, johon on tallennettu esim. jk kielennäyte.
fonola[15] s. mekaaninen pianonsoittokoneisto.
fonologi|a[15] s. fon. kielen äänneilmiöitä niiden funktioiden kannalta tutkiva tieteenhaara. -|**nen**[63] a. -sesti adv. F. vastakohta 'äänteellinen erotus, joka ao. kielessä saattaa palvella käsitteellisten merkitysten erilaisuutta; esim. *tuli — tuuli*'. F. yksikkö 'fonologisen vastakohdan jäsen'.
fontanelli[4] s. anat. aukile.
foorumi[5] s. = forum.
foot|ti[4*] s. ark. erehdys, hairahdus, kömmähdys, virhe. | Tein kauhean f:in kylässä. Se oli paha f.
forelli[6] s. eri lohilajeista: nuori taimen; purolohi, mullonen, tammukka. -**perho** s. kal. -**vapa** s. kal.
formaali|nen[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. muodollinen. | F:set opetusaineet. Ilmiöiden f. jaotus. F. rikosoikeus.
formaatio[3] s. muodostuma, muodostus. — *Kasv.* laaja-alainen kasviyhdyskunta, suuryhdyskunta. — *Yhd.* jäkälä-, kastanja-, tammif.; niitty-, suo-, tundraf.
formaat|ti[6*] s. (vars. paperin, painotuotteen) koko. | Tavallisimmat f:it ovat folio, kvarto, oktaavo ja duodeesi.
formaldehydi[6] s. desinfioimiseen, viljan peittaukseen, parkitukseen yms. käytetty myrkyllinen, pistävän hajuinen kaasu, metanaali, muurahaishappoaldehydi.
formaliini[4] s formaldehydin 35—40-prosenttinen vesiliuos, formoli. | F. desinfioimisaineena. -**höyry** s. -**liuos** s. -**pesu** s. Kylvösiemenen f.
formalismi[4] s. muodon tähdentäminen, muodollisuuden tarkka noudattaminen, kaavamaisuus, muodollisuus. | Kasvatusopillinen f. Armeijaan juurtunut f. Latinan loogillinen f. Kieliopin opetuksessa on yhä kovin paljon vanhaa, tyhjää f:a.
formalisti[4] s. muotoja yksipuolisesti tähdentävä henkilö, muotojen orja, kaavoihin kangistunut henkilö. -|**nen**[63] a. -sesti adv. -suus[65] omin. muotoja tarkasti noudattava, kaavamainen, (turhan) muodollinen. | F. koulu, taide. F:set opettajat. Edustaa f:sta kantaa.
formantti[6*] s. fon. esim. vokaalin karakteristinen osasävel.
formeli[5] s. kaava.
formoli[6] s. = formaliini.
formulo|ida[18] v. -inti[4*] teonn. antaa jllek ajatukselle, ehdotukselle tms. täsmällinen sanamuoto. | Ytimekkäästi f:itu sääntö. Puheenjohtaja f:i kokouksen päätöksen pöytäkirjaan.
formulääri[4] s. kaava, kaavake.
forseera|ta[35] s. ark. -us[64] pakottaa, voimaperäisesti jouduttaa, hoputtaa, pinnistää. | F:ttu opetus. Älä f:a liikaa!
forst|i[4] s. yliopp. metsänhoidon ylioppilas. -**mestari** s. vanh. ark. metsänhoitaja.
forte[(9)] mus.)(piano. 1. adv. (lyh. f) voimakkaasti, vahvasti. 2. s. voimakkaasti esitettävä ääni, sävel t. säveljakso. | Siirtyä pianosta f:en. — *Kuv.* Myrsky ulvoo täydessä f:ssa.
fortepiano[1] s. vanh. piano.
fortissimo[(1)] [tav. -ti·s-] mus.)(pianissimo. 1. adv. (lyh. ff) erittäin voimakkaasti t. vahvasti. 2. s. erittäin voimakkaasti esitettävä ääni, sävel t. säveljakso. | Räiskyvä f. Kuoro pääsi vasta f:ssa täysin oikeuksiinsa.
fortuna[18] [-tū-], -**peli** s. (seura)peli, jossa kepillä sysätään metalli- t. luukuulia kaltevassa pelipöydässä oleviin syvennyksiin t. aitauksiin.
fortuška[15] s. tuuletusruutu.
forum[7] s.; rinn. foorumi. 1. kaupankäyntiin ja oikeus- ym. julkisten asioiden suorittamiseen varattu tori t. aukio Rooman valtakuntaan kuuluneissa kaupungeissa. 2. lak. oikeuspaikka. 3. tapahtumapaikka, näyttämö, kiistakenttä; katsomo, yleisö. | Julkisuuden f. Poliittinen f. Propagandalle otollinen f. Runoilijan f:ina oli kaupungin sanomalehdistö. Esiintyä suuren f:in edessä.
forumväite s. lak. oikeuspaikkaväite.
fosfaatti[6*] s. kem. maat. vars. väkilannoitteena käytettyjä fosforihapon suoloja. — *Yhd.* kalsium-, kivennäis-, kotka-, raaka-, superf. -**lannoite** s. -**lannoitus** s.
fosfiini[6] s. kem. fosforivety t. orgaaninen yhdiste, joka johtuu fosforivedystä.
fosfores|enssi[4] s. fys. kem. fosforoiminen, fosforihohde, -valo. -**oi|da**[18] v. = fosforoida 2. | F:va hohde.
fosfori[5] s. epämetalleihin kuuluva punainen t. keltainen, helposti syttyvä alkuaine. -**happo** s. kem. -**happolannoite** s. maat. -**hohde** s. = fosforesenssi.
fosforiitti[6*] s. eläinten jäännöksistä syntynyt kalsiumfosfaattimineraali, jota käytetään fos-

forin ja fosforipitoisten väkilannoitteiden raaka-aineena, raakafosfaatti.

fosfori|myrkytys *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* F. valkuaisaine, vesi. Raudan f:suus. **-pronssi** *s.* fosforia sisältävä pronssiseos.

fosforisti[4] *s.* uusromantiikan kannattaja Ruotsissa 1800-luvun alkupuolella.

fosfori|suola *s.* fosforihapon natriumammoniumsuola. **-tikku, -tulitikku** *s.* raapaisutulitikku, jonka sytytysmassa sisältää keltaista fosforia. **-valo** *s.* = fosforesenssi. **-vety** *s. kem.* fosforin ja vedyn yhdiste, fosfiini. **-öljy** *s.* fosforia ja eetteriä sisältävä (parafiini)öljy.

fosforoi|da[18] *v.* -nti[1*] *teonn.* **1.** päällystää fosforilla. | Kellotaulun f:dut numerot. **2.** säteillä valoa pimeässä lämpöä kehittämättä, fosforesoida.

fosgeeni[6] *s.* hiilimonoksidista ja kloorista syntyvä väritön myrkkykaasu, jota käytetään vars. kem. teollisuudessa ja taistelukaasuna.

fossiili[6] *s.* menneinä geologisina kausina eläneen eläimen t. kasvin maakerrostumissa säilynyt jäännös t. jälki, vars. kivettymä; *syn.* eliöjäte. — *Yhd.* eläin-, hyönteis-, ihmis-, kasvif.; johto-, opasf. **-löytö** *s.* **-|nen**[63] *a.* F. eläimistö, polttoaine. F:sia hedelmiä. Meripihka on f:sta hartsia.

foto|geeni[4] *s. vanh.* petroli. **-grafi**[4] *s.* valokuvaaja. **-grafia**[15] *s.* valokuvaus; valokuva. **-grammetria**[15] *s.* valokuvamittaus. **-kemia** *s.* valokemia. **-kenno** *s.* valosähköinen laite, jota käytetään mm. valonmittauksessa ja releissä. **-litografia**[15] *s. kirj.* valolitografia. **-metri**[4] *s. fys.* valonmittari.

fotoni[6] *s. fys.* valokvantti, -hiukkanen.

foto|sfääri[4] *s. täht.* auringon sisin, loistava, hehkuva pilvikerros. **-staatti**[1*] *s.* tekstin ja kuvien jäljentämiseen kirjoista käytetty valokuvauskone. **-staattijäljennös** *s.* **-sähkö** *s. fys.* valosähkö.

fototypia[15] *s. kirj.* valokuvauksellinen menetelmä, jolla tušši- ym. viivapiirroksista valmistetaan kuvalaattoja tavallisessa kirjapainokoneessa painamista varten; täten painettaessa syntyvä kuva; vrt. autotypia. **-kuva** *s.* **-kuvalaatta** *s.*

fototyyppi *s. kirj.* fototypia.

foul[7] [faul] *s.* nyrkkeilyssä: kielletty, luvaton isku. | Hävitä f:illa.

fraasi[4] *s.* **1.** sanontatapa, lauseparsi; vars. korulause, tyhjä, turha lause. | Vanha ja kulunut f. Poliittiset f:t. Tyhjät, juhlalliset f:t. Pyyntö oli vain pelkkä f. — *Yhd.* kohteliaisuus-, sanomalehti-, seurusteluf. **2.** *fon.* taukojen erottama yhdenjaksoinen puheen osa, puhejakso, -tahti. **3.** *mus.* säe.

fraasimai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* F. sanonta.

fragmentaari|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* katkonainen, katkelmallinen, epätäydellinen, vajavainen. | Agricolan aapisen f. kappale. Muodon f:suus on ominaista alkukantaiselle taiteelle.

fragmentti[6*] *s.* **1.** epätäydellinen kappale, palanen; vars. kirjailisen teoksen katkelma. | Päiväkirjan, laulun f. Esiin kaivettu miekan f. **2.** *geol.* murskale, siru.

frak|ki[1*] *s.* miesten nyk. vars. iltaisin käyttämä juhlapuku, johon kuuluu musta, edestä lyhyt, takaa pitkäliepeinen, silkkikäänteinen takki, mustat housut ja valkoiset t. mustat liivit; erik. tämän puvun takki; *syn.* hännystakki. | Esiintyä f:issa. Pukeutua f:kiin. Vetää f. ylleen. — *Kuv. ark.* Aatamin f. [= iho] KIVI. Saada f:kiinsa, f:illeen 'selkäänsä'. Pelkään, että saan f:illeni [= kärsin taloudellista vahinkoa] siinä kaupassa. — [Pääskysiä] upouusissa sinimustissa haarahäntäisissä f:eissaan T.VAASKIVI.

frakki|housut *s. mon.* **-juhla** *s.* juhla, jossa miehet esiintyvät frakissa. **-kokeet** *s. mon. puhek.* normaalilyseossa (vars. aikaisemmin frakkipuvussa) pidettävät opetusnäytteet. **-liivit** *s. mon.* Valkoiset f. **-paita** *s.* Tärkätty f. **-puku** *s.* **-pukuinen** *a.* **-solmuke** *s.* Valkoinen f.

fraktio[3] *s. kem.; syn.* jae; jaos. | Tislattaessa eri f:t erottuvat eri lämpötiloissa.

fraktuura[18] *s. kirj.* pysty, kulmikas, Suomessa vielä joskus esim. virsikirjoissa käytetty kirjasinlaji; sillä painettu teksti; *syn.* goottilainen, saksalainen kirjasinlaji; vrt. antiikva, kursiivi. **-kirjain** *s.* **-kirjake** *s.* **-kirjasin** *s.* **-teksti** *s.*

fral|ialilaa, -ialilei, -lallaa yms. *interj.* kansanym. laulujen kertosäkeissä. | Kun meidän kaivosta vesi loppuu, / niin kallion alla on lähde vaan, / f. ja laulan vaan, / kallion alla on lähde vaan KL.

frangi[4] *s.* Ranskan, Sveitsin ym. maiden rahayksikkö. — *Yhd.* kultaf. **-laina** *s.*

frankeerat|a[35] *v.* varustaa postilähetys postimerkeillä t. arvoleimalla, (posti)merkittää. | Vaillinaisesti f:tu kirje.

frankeeraus[64] *teonn.* < ed. **-kone** *s.* suurten liikelaitosten yms. käyttämä kone, jolla postilähetykset varustetaan arvoleimalla, postituskone.

frankfurtinmakkara *s.* vasikan- ja sianlihasta valmistettu savumakkara.

frankki[1*] *s.* Frankit 'historiassa ensi kerran 200-luvulla jKr. Gallian koillisrajoilla esiintynyt germaaninen kansanheimo'. **-lainen** *a.* ja *s.*

franko[(1)] **1.** *s.* postimaksu, -raha. **2.** *adv. liik.* "vapaasti toimitettuna", so. myyjä toimittaa tavaran omalla kustannuksellaan ja vastuullaan ostajalle; vrt. cif, fob.

frankoseteli *s. liik.* ulkomaille postipaketin ohessa lähetetty postiviranomaisen tiedonanto, jossa lähettäjän ilmoitetaan suorittavan postimaksuihin kuulumattomat kulungit.

franseesi[6] *s.* vanhanaikainen, 2/4- ja 6/8-tahtinen, useavuoroinen seuratanssi; tämän tahtiin sävelletty musiikki.

fransiskaani[4] *s.* F:t 'Franciscus Assisilaisen v. 1209 perustama kerjäläismunkisto, harmaat veljet, minoriitit'. **-luostari** *s.* **-munkki** *s.*

fraseera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* jäsennellä, jaksotella esitystä taukojen ja painotuksen avulla.

fraseologi|a[15] *s.* sanonta-, lausetavat, (jnk alan erikois)lauseparsisto, fraasit; turhat, korulauseet, sanahelinä. | Kalastajien, liikealan f. Yli-

malkainen f. Käyttää komeakaikuista f:aa. -|nen[63] *a.* -sesti *adv.* Murteen f. aines.
freesi[4] *s. tekn.* → jyrsin.
freesia[15] *s.* Etelä-Afrikasta kotoisin oleva, meillä koristekasvina viljelty valko- t. vaaleankeltakukkainen liljakasvi.
fregatti[5*] *s. mer.* vähintään kolmimastoinen merialus, jonka jokaisessa mastossa on raakapurjeet; *sot.* aikaisempia korvetteja suurempi, tutkalla, syvyyspommeilla ym. sukellusveneiden vastustamisaseilla varustettu valtameren saattoalus. — *Yhd.* höyry-, panssari-, puuf.; saaristo-, vartiof. **-kapteeni** *s.* Suomen komentajaa vastaava meriupseeri eräiden maiden laivastoissa.
frekvenssi[6] *s.* **1.** esiintymis- t. toistumistiheys; taajuus, lukumäärä, runsaus. | Valtimon lyöntien f. — *Yhd.* puhelu-, syntyvyysf. **2.** *fys.* värähdys-, jaksoluku.
frekventatiivi[4] *s. kiel.* frekventatiiviverbi. **-johdannainen** *s.* -|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. seur. | F. verbi. F. toiminta. **-verbi** *s.* verbijohdannainen, joka osoittaa kantasanan ilmaiseman tekemisen tapahtuvan usein, vähitellen t. jatkuvasti, useus-, jatkuma-, iteratiiviverbi, esim. hypellä (< hypätä).
freneetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* hurja, raivoisa.
freno|logi[4] *s.* frenologian tutkija t. harrastaja. **-logia**[15] *s.* ihmisen henkisiä ominaisuuksia pääkallon muodon perusteella tutkiva tieteenhaara.
fresko[1] *s.* tuoreeseen rappauspintaan vesiväreillä maalattu kuva; tätä menettelyä käyttävä maalaustapa. | Kansallismuseon f:t. — *Yhd.* seinäf. **-maalari** *s.* **-maalau|s** *s.* Rissasen, Simbergin f:kset. **-mainen**[63] *kalt.a.* Leinon runojen vahvuutena on - - f. kuvaamistapa TARK. **-sarja** *s.*
freudilai|nen[63] [froid-] *a.* ja *s.* vrt. seur. **-suus**[65] *s.* itävaltalaisen Sigmund Freudin perustama psykoanalyyttinen suunta, freudismi.
freudismi[4] [froid-] *s.* = ed.
frigidi[4] *a.* kylmä, kalsea. **-teetti**[4*] *s.* sukupuolinen kylmyys.
friiari[5] *tek. ark.* = riiari.
friia|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* = riiata.
1. **friisi**[4] *s.* **1.** F:t 'ajanlaskumme alkuaikoina Pohjanmeren rannalla asunut, sittemmin myös laajemmalle levinnyt germaaninen kansanheimo'. **2.** friisien kieli.
2. **friisi**[4] *s. kut.* eräs paksu, pitkänukkainen t. silmuspintainen villakangas.
3. **friisi**[4] *s.* **1.** *rak.* a. antiikkisen palkiston tav. veistoksin t. maalauksin koristettu keskiosa. **b.** seinäpintaa tav. vaakasuoraan jaottava koristevyö t. -kaista. — *Yhd.* hammas-, kaarif.; tiilif. **2.** *tilap.* ed. merkityksen perusteella: Uunin, maljakon f. **3.** *kirj.* vaakasuora otsikkokoriste.
friisiläi|nen[63] *a.* ja *s.* vrt. 1. friisi. | F. karjarotu. F:sten kauppatiet.
frikadelli[4] *s. ruok.* lihaliemessä t. vedessä keitetty pieni liha- t. kalapallero, -kokkare; *syn.* pyörykkä.
frikassee[20] *s. ruok.* viilokki.

frikatiivi[4] *s. fon.* konsonantti, joka syntyy ilmavirran hankautuessa jhk ääntöelinten kohtaan muodostuneen kapean raon t. kourun kautta, hankaus-, rakoäänne, spirantti.
friktio[3] *s. fys.* kitka.
friseerata[35] *v. ark.* kähertää, kammata.
frisyyri[6] *s. ark.* tukkalaite, kampaus.
friveliteetti[4*] *s. käs.* kaarteita ja ympyröitä muodostavista kaksoissolmuista käsin solmittu pitsi, sukkulapitsi. **-lanka** *s.* **-pitsi** *s.* **-sukkula** *s.*
frontaali[6] *a.* frontaalinen. **-asento** *s.* **-nen**[63] *a.* otsatason suuntainen; *kuvat.* pystysuoralla leikkaustasolla kahteen symmetriseen osaan jakautuva. | F. kuvapatsas. **-taso** *s.*
frotee[20] *s. kut.* paksuhko nukka- t. silmuspintainen puuvillakangas, jota käytetään mm. pyyhkeisiin ja kylpytakkeihin. **-kangas** *s.* **-pyyhe** *s.*
fruktoosi[6] *s.* hedelmäsokeri, levuloosi.
fryygialai|nen[63] *a.* ja *s.* F:set 'vanhalla ajalla Fryygian maakunnassa elänyt kansanheimo'. — *Erik.* F. lakki 'punainen suippolakki, joka Ranskan vallankumouksen aikoihin oli vapauden symbolina, jakobiinilakki'. — *Mus.* = seur.
fryyginen[63] *a. mus.* F. sävellaji 'eräs muinaiskreikkalainen ja kirkkosävellaji'.
fröök|inä[15], **-ynä**[15] *s. ark.*, us. *halv.* neiti. | Pappilan f. Kunnioitettava f. Kenokaulainen f. — *Yhd.* aatelis-, herras-, kaupunkilaisf.; konttori-, postif.
FT *lyh.* filosofian tohtori.
fugato[1] [-ā·-] *s. mus.* fuugan alkuosan kaltainen ryhmä laajemman sävellyksen kehitys- t. välityskohdassa; kokoonpanoltaan keskeneräistä fuugaa muistuttava itsenäinen sävellys.
fuksi[4] *s. yliopp.* ensimmäistä vuotta korkeakoulussa opiskeleva ylioppilas, keltanokka, beaani. | Nuori, tyhmä f.
fuksia[15] *s.* verenpisara.
fuksiini[6] *s. tekn.* aniliinipunainen.
fuksi|kasvatus *s. yliopp.* **-majuri** *s. yliopp.* fuksien koulutusta osakunnassa johtava henkilö, fuksien ohjaaja. **-vero** *s.* fuksien osakunnalle suorittama tulomaksu.
fulardi[6] *s. kut.* toimikassidoksinen, painamalla värjätty silkkikangas.
fumaroli[4] *s. geol.* vesihöyryä purkava tulivuori t. tulivuoren kohta, höyrylähde; höyryn virtaus jähmettyneestä, mutta vielä kuumasta laavasta t. maasta.
fundamentaalinen[63] *a.* perustava, perustana oleva, perus-, olennainen. | F. tosiasia, eroavaisuus.
fundamentti[4*] *s.* perusta, perustus, alusta, pohja.
fungeerata[35] *v.* par. toimia, olla jnak.
funkis[64] *s.*, vars. *puhek.* funktionalismi, funktionalistinen tyyli. | Salin sisustus on f:ta. **-kalusto** *s.* **-rakennus** *s.* **-talo** *s.* Suoraviivainen f. **-tuoli** *s.* Teräsputkiset f:t. **-tyyli** *s.* **-tyylinen** *a.* F. elokuvateatteri.
funkki[4*] *s.* = funkis.
funktio[3] *s.* **1.** toiminta, toiminto, tehtävä. | Elimen, työkalun f. Väinämöisen monenlaiset f:t kansanrunoissa puhuvat siitä, että hän on ollut mahtava ja taidokas sankari. — *Kiel.* merkitystehtävä. | Johtimen, genetiivin f:t.

Sana on siirtynyt alkuperäisestä f:staan. **2.** muuttuva ilmiö, joka riippuu toisesta muuttuvasta ilmiöstä. | Hinta kulutuksen f:na. Tiede on aikansa henkisten virtausten f. — *Mat.* suureista. | Analyyttinen, trigonometrinen f. F:n graafinen esittäminen. — *Yhd.* käänteis-, logaritmi-, potentiaalif.; sini-, kosinif.

funktionaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* toimintaa koskeva t. siihen kohdistuva, toiminnallinen; us.)(orgaaninen, elimellinen. | Tehtaan f. organisaatio. F. puheäänen heikkous. F:set taudit;)(orgaaniset taudit. — *Fil.*)(fenomenaalinen. | F. käsittäminen.

funktionalismi[4] *s.* rakennus- ja sisustustaiteen alalla esiintyvä, tarkoituksenmukaisuutta korostava nykyaikainen tyylisuunta.

funktionalisti[4] *s.* funktionalismin edustaja t. kannattaja. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* F. rakennus. F:set huonekalut.

funktioteoria *s. mat.* oppi funktioista ja niiden ominaisuuksista.

furunkkeli[5] *s. lääk.* äkämä, paise.

fuska|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* menetellä vilpillisesti, petollisesti, juksata, puijata; hutiloida. | F. pelissä. Älä f:a! Suorittaa työnsä f:amatta.

fusku[1] *s. ark.* vilppi, juksu, puijaus; hutilointi. | Tehdä f:a. Voittaa f:lla. Ei tässä mitään f:a ole. **-työ** *s.* Puku on f:tä.

futurismi[4] *s.* kirjallisuuden ja kuvaamataiteen alalla 1910- ja 1920-luvulla esiintynyt, perinnäistavoista sekä ajan ja paikan rajoituksista piittaamaton tyylisuunta.

futuristi[4] *s.* futurismin edustaja t. kannattaja. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* F. taiteilija. F. taulu, runokokoelma.

futuuri[6] *s. kiel.* tulevaa aikaa ilmoittava verbin aikaluokka. | Muiden kielten f:n asemesta suomessa käytetään tulevastakin ajasta preesensiä.

fuuga[11] *s. mus.* jäljittelevän polyfonisen sävellystyylin korkeimmilleen kehittynyt muoto, jossa eri äänet kautta koko sävellyksen kertaavat saman aiheen. — *Yhd.* kaksois-, loppuf.; urkuf. **-sävellys** *s.* **-teema** *s.* fuugassa kertautuva aihe.

fuuria[15] *s.* **1.** koston hengetär, raivotar roomalaisten mytologiassa. **2.** *kuv.* raivokas nainen. | Vanha, hampaaton f.

fuusio[3] *s. liik.* useiden yritysten täydellinen yhteen sulautuminen; täten syntynyt yritys.

fyi *interj.* tav:mmin hyi. | Fyi olkoon! Fyi, miten saastaista! Fyi, ettet edes häpeä! Fyi, fyi . . . kuka nyt noin! LEHT.

fylli[4] *s. ark.* täyte.

fylliitti[6*] *s.* hienorakeinen kiilleliuske.

fylo|geneettinen[63] *a. biol.* -geneettisesti *adv.* suvun t. ryhmän kehitystä koskeva;)(ontogeneettinen. | Eläinkunnan f. järjestelmä. F:geneettisesti monijohteinen sieniryhmä. **-genia**[15] *biol.* suvun t. ryhmän kehitys; suvun- t. ryhmänkehitysoppi;)(ontogenia.

fysiikalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* = fysikaalinen.

fysiik|ka[15*] *s.* **1.** luonnontiede, joka tutkii elottomassa luonnossa esiintyviä voiman vaikutuksia ja energiasuhteita; sen oppikirja. | Kokeellinen, teoreettinen, sovellettu f. Ilmakehän f. Yliopiston f:an laitos. F:an läksy. — *Yhd.* astro-, atomi-, avaruus-, geo-, kvanttif.; koulu-, maanviljelysf. **2.** ruumiinrakenne, terveys. | Mainio, vankka f. Hänellä on heikko f. F:kani ei kestänyt opintoja. - - ei ota huomioon oman f:kansa vaatimuksia AHO.

fysikaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* fysiikkaa koskeva, fysiikkaan kuuluva, fysiikallinen; vrt. fyysillinen. | F. ilmiö, laki. Puun f:set ominaisuudet. Tavun f. intensiteetti. F. kidetiede, valo-oppi. F. kemia. F:seen sairaanhoitoon kuuluvat mm. vesiparannus, hieronta, lämpö-, sähkö-, röntgen- ja radiumhoito. F:sesti yhtenäinen aine.

fysio|kraatti[4*] *s. hist.* fysiokratian kannattaja. **-kraattinen**[63] *a.* F. järjestelmä. F. kirjailija. **-kratia**[15] *s.* 1700-luvun keskivaiheilla Ranskassa syntynyt, ennen kaikkea maatalouden merkitystä korostava taloustieteellinen järjestelmä. **-logi**[4] *s.* fysiologian tutkija. **-logia**[15] *s.* eliöissä esiintyviä ilmiöitä, esim. ihmisruumiin toimintoja tutkiva tiede, elintoimintaoppi. | Patologinen f. Ihmisen f. — *Yhd.* eläin-, kasvif.; aistin-, hermo-, lihasf.; hengitys-, kuulo-, ravitsemus-, äänif. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* F. anatomia, psykologia. F. laitos. Vastenmielisyys ilmenee f:sesti liikkeinä. Unitilaa ei ole f:sesti vielä selvitetty. **-nomia**[15] *s.* kasvonpiirteet, ulkonäkö, -muoto, kuva. | Pojan f:a korostaa suuri leuka. — *Kuv.* Kaupungin f. ei ole juuri muuttunut. Kansan henkisessä f:ssa on itämaisia piirteitä.

fyto- kasvi-. **-georafia** *s.* **-patologia** *s.* **-steriini** *s.*

fyysikko[2*] *s.* fysiikan tutkija.

fyysilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* (*rinn.* fyysinen) vrt. fysikaalinen. **1.** luontoon kuuluva, luonnonmukainen, aineellinen, aistimin havaittava. | F. kappale. F. maailma. Esineen f. paino. Tämä kirjakimppu - - oli myöskin - - f. puolustusväline, kilpi nyrkki- ja lumisodassa KOSKENN. — F. maantiede 'maanpinnan ja sitä ympäröivien vesi- ja ilmakerrosten rakennetta ja niiden muutoksia tutkiva maantieteen haara'. **2.** ruumiillinen. | F. kauneus, velttous. F. viehätysvoima. F:sesti heikko rotu. Olla f:sesti hyvässä kunnossa. F. kosketus. F. kasvatus, kulttuuri. F. nautinto, tuska. Tuntea f:stä vastenmielisyyttä. — *Lak.* F. henkilö, 'luonnollinen henkilö, ihminen oikeussubjektina'; vrt. juridinen henkilö.

fyysinen[63] *a.* = ed.

fyysis-matemaattinen *a. puhek.* matemaattis-luonnontieteellinen.

färssi[4] *s. ruok.* par. mureke.

följetongi[4] *s.* sivun alaosassa oleva, muusta tekstistä viivalla erotettu, sisällykseltään tav. kaunokirjallinen (sanoma)lehden osasto; tällaisessa osastossa vähin erin julkaistava romaani, novelli t. kirjoitussarja, jatkoromaani, -kertomus tms.

förkkeli[5] *s. ark.* esiliina. | Silkkinen f. — *Kuv.* Äitini oli f:nä kutsuissa.

förmaaki[6] *s. vanh. kans.* vieraskamari t. muu pienehkö, hyvin kalustettu huone. | Salmeluksen vanha f. SILL.

G

g [gē] **1.** kirjaimiston seitsemäs aakkonen; *g*-äänteen merkki, ng-yhtymässä *ŋ*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: soinnillinen kitalakisulkeumalla muodostuva klusiili. **3.** *mus.* C-duurin viides sävel ja sen nuottimerkki. **4.** *lyh.* **a.** gramma. | 100 g voita. **b.** *fys.* painovoiman kiihtyvyys.

gaala[10] *s.* täysi, suuri juhlapuku. | Esiintyä g:ssa.

gabardiini[4] *s. kut.* pukuihin ja päällysvaatteisiin sekä impregnoituna sadetakkeihin käytetty vinotoimikkainen kangas.

gabro[1] *s. min.* graniittia muistuttava, tav. tumma, kiteinen magmakivilaji.

gaeli[4] [gēli] *s.* **1.** G:t 'Irlannissa, Man-saarella ja Skotlannissa (us. nimenomaan Skotlannissa) asuvat keltit'. **2.** gaelien, vars. skottien kieli.

gaeliläinen[63] [gēl-] *a.* ja *s.* vrt. ed. | G. kieliryhmä.

galaktoosi[4] *s. kem.* eräs sokerilaji.

galaliitti[4*] *s.* kaseiinista valmistettu sarveisaine, sarvis. **-nappi** *s.* **-nen**[63] *ain.a.* G. kampa, šakkinappula. **-tuote** *s.*

galanteria[15] *s.* mielistelevä kohteliaisuus; imartelu, mairittelu. | Ritariajan g. **-tavara** *s.* koruesine, ylellisyystavara.

galant|ti[6*] *a.* -isti *adv.* sirostelevan kohtelias, sulava, sirokäytöksinen; naisseikkailuihin halukas, liehakas. | G. nuorukainen. G. aikakausi. Liioittelevan g:illa tavalla. G:teja seikkailuja.

galatalaiskirje *s.* apostoli Paavalin Galatian seurakunnille lähettämä, Uuteen testamenttiin kuuluva kirje.

galeniitti[4*] *s. min.* lyijyhohde.

galilealai|nen[63] *a.* ja *s.*, vars. *raam.* G:set 'Galilean asukkaat'. — *Erik.* Kristus. | Olet voittanut, g. (Julianus Apostata).

galleria[15] *s.* **1. a.** taidehalli, taidekokoelma. | Valtion g. Cygnaeuksen g. — *Yhd.* taide-, taulu-, veistosg. **b.** kokoelma t. sarja (henkilö)kuvia. | Urheilijoiden g. Edustava g. kauppiaita. Hän on kuin poliisin g:sta kotoisin. — *Yhd.* henkilög. **2.** pitkä ja kapea, vars. jnk rakennuksen ulkosivulla oleva käytävä, jota pylväsrivi rajoittaa ulospäin; seinäpintaa koristava kaarisarja; suuri, pitkänomainen, us. taideteoksin koristettu halli t. juhlasali. **3.** katsomon ylin parvi teatterissa; ylimmällä parvella istuva yleisö.

galleriametsä *s. maant.* järven t. joen rantaa savanni-, aro- t. aavikkoalueella reunustava metsä.

gallialai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* **1.** G:set 'Euroopan, vars. muinaisen Gallian kelttiläiset asukkaat'; us. *syn.* keltit. **2.** ranskalaisista ja heidän ominaisuuksistaan. | G. äly, vilkkaus. G:sen hengen läpitunkema taiteilija. G. kulttuuri. Tyylin g. kirkkaus.

gallisismi[4] *s. kiel.* ranskan kielelle ominainen sana t. sanontatapa jssak muussa kielessä, ranskalaisuus.

gallon|a[13], **-i**[5] *s.* anglosaksisia vetomittoja (4—5 l). — *Yhd.* olut-, viinig.

gallushappo *s.* valokuvauskehitteenä sekä väri-, muste- ja lääkeaineteollisuudessa käytetty kiteinen, silkinkiiltoinen happo.

galmeija[15] *s. min.* = kalmeija.

galoppi[5*] *s.* **1.** *vanh.* laukka. **2.** vanhanaikainen, 2/4-tahtinen, nopealiikkeinen tanssi; tämän tahtiin sävelletty musiikki.

galvaani|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** *fys.* kemiallisten muutosten johdosta syntyvän sähkön aiheuttama, tällaiseen sähköön perustuva. | G. virta. G. pari, paristo. G. kytkentä. **2.** *kem. tekn.* galvanoimalla tapahtuva t. tehty; galvanoimiseen kuuluva. | G. kultaus, nikkelöiminen. G. hopeapeite. G. kylpy. Levy päällystetään g:sesti sinkillä.

galvaano[2] *s. kirj.* galvanoplastisesti jäljennetty kuvalaatta. — *Yhd.* kupari-, nikkeli-, teräsg.

galvanismi[4] *s.* kosketussähkö.

galvanoi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* päällystää metallilla sähkövirtaa käyttäen, us. sinkitä. | G:tu astia, levy. Teräslangan g:nti. Rautaosat g:daan ruostumattomiksi.

galvanoimis|kylpy *s. tekn.* liuos, johon galvanoitava esine upotetaan. **-laitos** *s.*

galvano|metri[4] *s. fys.* koje, jolla mitataan (heikkoja) sähkövirtoja; vrt. galvanoskooppi. — *Yhd.* kieli-, neula-, peilig. **-plastiikka**[15*] *s.* metallien, kuvalaattojen yms. jäljentäminen päällystämällä jäljennettävä esine siitä sähkövirtaa käyttäen irrotettavalla metallikerroksella; vrt. galvanostegia. **-plasti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | G. kuvalaatta, menetelmä. G:sesti tehty jäljennös. **-skooppi**[4*] *s. fys.* koje, jolla todetaan (heikkojen) sähkövirtojen olemassaolo ja suunta; vrt. galvanometri. **-stegia**[15] *s.* esineiden pysyvä päällystäminen metallilla sähkövirtaa käyttäen, galvanointi, sähkösilaus; vrt. galvanoplastiikka. **-tekniikka**[15*] *s.* sähkövirran käyttö metallilla päällystämiseen. | G. jakautuu galvanoplastiikkaan ja galvanostegiaan. **-tekni(lli)nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. menetelmä.

gamba[10] *s. mus.* selloa edeltänyt 5-kielinen jousisoitin.

gambiiri[6] *s., vars. nahk.* eräs parkitusaine.
gambiitti[6*] *s.* šakkipelin avaus, jossa toinen pelaajista tarjoaa uhriksi sotilaan kehittääkseen vapaata liikunta-alaa hyökkäystään varten. | Pohjoismainen, sisilialainen g. — *Yhd.* keskus-, kuningas-, kuningatar-, vastag. **-peli** *s.* **-siirto** *s.* **-sotilas** *s.* gambiitissa uhriksi tarjottava sotilas.
gameetti[6*] *s. biol.* sukupuolisolu.
gamma[10] *s.* kreikkalaisen kirjaimiston kolmas aakkonen (γ). **-säde** *s. fys., tav. mon.* lyhytaaltoisia radioaktiivisia säteitä. **-yökkönen** *s.* Plusia gamma, yleinen yökkönen, jonka ruskean harmaissa etusiivissä on gammaa muistuttava valkoinen täplä.
ganglio[3] *s. anat.* hermosolmu. **-solu** *s.* hermosolu.
gangreeni[6] *s. lääk.* eräs kuoliomuoto, "kylmänvihat".
gangsteri[5] *s.* (vars. Amerikan) suurkaupungeissa toimivien rikollisjoukkueiden jäsen. | Häikäilemätön g. G:en kuningas. Kolme g:a ryöstänyt pankin kassan. **-joukkue** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* G. pistoolitaistelu varkaitten ja poliisin välillä.
garaaši[6] *s. par.* autovaja, -talli.
garantia[15] *s. par.* tae, pankkitakaus, vakuus.
garderobi[4] *s. vanh.* vaatesäilö; puvusto.
garnisoni[4] *s. sot. vanh.* varuskunta, -väki. **-kaupunki** *s.*
garnityyri[4] *s.* **1.** (reuna)koriste; ryhmä yhteen kuuluvia koruja, korut. **2.** *kirj.* saman kirjasintyypin kaikki eri asteet käsittävä sarja.
gaselli[6] *s.* Gazella, pieniä, hentorakenteisia antilooppeja. | Intialainen g. — *Kuv.* G:n silmät. G:n sorja juoksu. -- nopeajalkainen kuin g. kedolla VT. Riennä, rakkaani, kuin g., kuin nuori peura balsamivuorille VT.
gasoliini[4] *s.* **1.** petrolieetteri, kaasueetteri. **2.** Amerikassa: bentsiini.
gasometri[4] *s. tekn.* kaasusäiliö, -kello.
gastriitti[6*] *s. lääk.* mahakatarri.
gastro|nomi[4] *s.* herkkujen erikoistuntija; herkkusuu, herkuttelija. **-nomia**[15] *s.* herkkujen tuntemus; herkkujen valmistustaito.
gastrula[15] *s. biol.* monisoluisten eläinten blastulaa seuraava alkioaste, malja-aste; vrt. blastula, morula. **--aste** *s.*
gavotti[5*] *s.* vanhanaikainen, 2/2-tahtinen tanssi; tämän tahtiin sävelletty musiikki.
geeli[4] *s. kem.* hyytelömäinen kolloidinen liuos, hyty; vrt. sooli.
geeni[4] *s. biol.* eliön perinnöllisiä ominaisuuksia aiheuttava solun kromosomin rakenneosanen, perintöaihe, -yksikkö, -tekijä; vrt. determinantti.
Gehenna[15] *s.* (myös: gehenna) helvetti. | G:n yö KIVI. G:n avaimet AHO. Voi g:n uhreja! TOPPILA.
geisir[7] *s.* = geysir.
geiša[10] *s.* japanilainen laulajatar ja tanssijatar. | Mun armaani pieni g. on, / hän on aamunnousun ja Mikadon maasta KOSKENN.
gekko[1*] *s.* gekkoliskojen heimoon kuuluvia liskoja. **-lisko** *s.* G:t 'Geckonidae, iso heimo lämpimissä maissa eläviä yl. pienikokoisia, leveäkuonoisia liskoja'.

gelatiini[4] [š-] *s.* (myös: šelatiini) liivate. — *Yhd.* räjähdysg.
gelee[20] [š-] *s., vars. ruok.* (myös: šelee) *par.* hyytelö.
geminaatallinen[63] *poss.a. kiel.* < geminaatta. | G. abessiivin pääte.
geminaatio[3] *s.* (konsonantin) kahdennus.
geminaatta[10*] *s. kiel.* kahden tavun osalle jakautuva konsonantti, kahdentunut l. kaksoiskerake. **-klusiili** *s.* **-konsonantti** *s.*
geminoi|da[18] *v. kiel.* -nti[4*] *teonn.* kahdentaa (konsonantti). **-tu|a**[1*] *pass.v.* G:nut nasaali.
gemmi[4] *s.* jalokivestä, puolijalokivestä, simpukankuoresta tms. tehty korukivi, johon on leikkaamalla ja hiomalla muovailtu joko koho- tai syvennyskuva t. -kirjaimia; ed. = kamea, kamee, jälk. = intaglio.
gemssi[4] *s. el.* Rupicapra rupicapra, ison lampaan kokoinen, koukkusarvinen, mm. Alpeilla elävä märehtijä.
gemyyt|linen[63], **-tinen**[63] *a. puhek.* hyväntahtoinen, -tuulinen, rattoisa, lupsakka, viihtyisä. | G. rovasti.
genea|logi[4] *s.* sukututkija. **-logia**[15] *s.* sukututkimus, -tiede; sukuluettelo, -taulu, sukuhistoria. | Isäni g. Gaad oli israelilaisten g:n mukaan Jaakobin ja Silpan poika. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** vrt. ed. | G. luettelo. G. näyttely. **2.** = seur. | Kielten g. jaotus.
geneetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** syntyperän mukainen, synty-, alkuperäinen, synnynnäinen. | Maisemamuotojen g:set päätyypit. Tarinain g. yhteys. Kielet, jotka ovat g:sessä suhteessa toisiinsa. **2.** syntyä ja kehitystä selvittävä, historiallinen, historioiva; vrt. deskriptiivinen. | G. kansa-, kasvimaantiede. G. metodi. Kalevalan g. tutkimus.
generaattori[5] *s. tekn.* **1.** mekaanista energiaa sähköksi muuttava kone, dynamo. — *Yhd.* moottori-, sarja-, tasavirtag. **2.** kiinteistä polttoaineista kaasua muodostava laite, kaasuuuni. — *Yhd.* kaasug.
generaattori|jännite *s. sähk.* **-kaasu** *s. tekn.* polttokaasu, jota saadaan kiinteitä polttoaineita kaasuttamalla. **-teho** *s. sähk.* generaattorin kehittämä teho. | Imatran g. on 125.000 kilovattia.
generalissimus[64] *s.* ylipäällikkö; myös arvonimenä. | G. Stalin.
genesi|s[64] *s.* **1.** synty. | Maalaatujen g. Äänteiden g:ksen tutkiminen. **2.** *usk.* ensimmäinen Mooseksen kirja.
genetiikka[10*] *s.* perinnöllisyyden tutkimus, perinnöllisyysoppi, -tiede.
genetiivi[4] *s. kiel.* eräs sija, omanto, esim. kaunii*n* talo*n*. | Datiivinen, objektiivinen, possessiivinen g. **-attribuutti** *s.* us. attributiivi. **-muoto** *s.*
genever[7] [že-] *s.* vars. Belgiassa ja Hollannissa valmistettu katajanmarjaviina; vrt. gini.
geniaali|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* nerokas.
genitaali[4], **-elin** *s. anat.* sukupuolielin.
geniu|s[64] *s.* **1.** suojelushenki, haltija, hengetär. | Historian g. Totuuden g. -- metsän Ihme, g:kseni LEHT. -- hänen runonsa g. on kasva-

nut kuoleman siipien alla KOSKENN. 2. kyky, nero.

genotyyppi *s. biol.* yksilön perintötekijäin (geenien) kokonaisuus, peruasu; vrt. fenotyyppi. **-|nen**[63] *a.* G:set eriaisuudet.

gentlemanni[4] *s.* esiintymisessään mallikelpoinen mies; sivistynyt, hienokäytöksinen, tahdikas, ritarillinen mies; herrasmies. | Täydellinen g. G. kiireestä kantapäähän. Englantilainen g. Käyttäytyä g:n tavoin. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* G. kohtelu. Hänellä on g:suus verissään. **-sopimus** *s.* valtiomiesten, puolueiden, liikemiesten tms. keskinen suullinen sopimus, jota osapuolet pitävät sitovana. **-u|s**[65] *omin.* G:den kirjoittamattomat lait. **-varas** *s.*

genuiini[4] *a.* **1.** synnynnäinen, aito, oikea, todellinen. | -- pari oikeaa g:a hämeenkyröläistä SILL. **2.** *lääk.* itsenäinen, idiopaattinen. | G. kaatumatauti. **-nen**[63] *a.* = ed.

genus[64] *s. kiel.* suku.

geo- maahan kuuluva, maata koskeva, maa-.

geo|deetti[4*] *s.* geodesian harjoittaja. | Valtion g. **-deetti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. käyrä, viiva. G. laitos. **-desia**[15] *s.* maapallon muodon ja koon määrittämistä sekä sen pinnan mittaamista ja kuvaamista käsittelevä tiede. | Korkeampi l. tieteellinen g. Alempi g. eli maanmittausoppi. **-fysiikka**[15*] *s.* maapallon ominaisuuksia ja sen sisässä, pinnalla ja ilmakehässä havaittavia ilmiöitä käsittelevä tiede. **-fysikaali|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. tutkimus. Suomalaisen tiedeakatemian g. observatorio. **-fyysilli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* = ed. | G:set havainnot. **-grafia**[15] *s.* maantiede, maantieto.

geoidi[4] *s.* ajateltu maanpinta, joka kaikkialla on kohtisuorassa maan vetovoiman suuntaa vastaan.

geo|logi[4] *s.* geologian tutkija. — *Yhd.* kallioperä-, maaperä-, malmig.; valtiong. **-logia**[15] *s.* maapallon, vars. maankuoren ja sen osien rakennetta, levinneisyyttä, syntyä ja kehitystä tutkiva tiede. | Dynaaminen, historiallinen g. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. julkaisu, tutkimus. G. tutkimuslaitos. Suomen G. Seura. G:set aikakaudet, muodostumat. Hiilen g. ikä. Suomen kallioperä on g:sesti maailman vanhimpia. **-metria**[15] *s.* pisteitä, viivoja, pintoja ja kappaleita sekä niiden keskinäisiä suhteita tutkiva matematiikan haara, mittausoppi; sen oppikirja. | Analyyttinen, deskriptiivinen g. — *Yhd.* avaruus-, pallo-, tasog.; alkeis-, differentiaalig. **-metri|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. kappale, ura. Monikulmion g. keskipiste. G:sesti yhteneväiset pinnat. — Taiteesta, taidetuotteista, joissa säännölliset viivaornamentit ja mittausopilliset muodot ovat määrääviä. | G. koristelu, ornamentiikka, tyyli. Ryijyjen g:set kuosit. **-morfologia**[15] *s.* maanpinnan muotoja käsittelevä tiede. **-poliitti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. seur. | Suomen g. asema. **-politiikka**[10*] *s.* valtiotieteiden haara, joka tutkii maantieteellisten tekijöiden vaikutusta valtion kehitykseen, poliittinen maantiede.

georgette[9] [šoršetti] *s.* ohut, kaksiniitinen silkki- t. villakangaslaji.

georgiini[4] *s.* (*rinn.* joriini) = daalia. | -- syksyn kultainen g. SARKIA.

geo|sentrinen[63] *a.* -sentrisesti *adv.* -sentrisyys *omin.* maan keskipisteeseen jssak suhteessa oleva; maata kaiken olevaisuuden keskipisteenä pitävä, maakeskinen; vrt. heliosentrinen. | G. maailmankäsitys. **-tekniikka**[10*] *s.* luonnontilassa olevien maalajien lujuutta ym. ominaisuuksia tutkiva tekniikan osa. **-trooppi|nen**[63] *a. kasv.* -sesti *adv.* Kasvien g:set l. maahakuiset liikkeet. **-tropismi**[4] *s.* kasvinosien asettuminen painovoiman suhteen määräasentoihin, maahakuisuus.

gepardi[6] *s.* Cynailurus, kissan sukuisia, pitkäraajaisia, Afrikassa ja Lounais-Aasiassa eläviä petoja.

geriatriikka[10*] *s.* = gerontologia.

germaani[6] *s.* **1.** G:t 'laajalle Pohjois- ja Keski-Eurooppaan levinnyt kansaryhmä'. — *Yhd.* itä-, länsi-, pohjoisg. **2.** vars. *puhek.* saksalainen. | Kotkas voitti g:t kiekonheitossa.

germaanilainen[63] *a.* par. seur.

germaani|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* G. rotu. G:set kielet. G. oikeus 'indoeurooppalaisen oikeuden haara, joka roomalaisen oikeuden rinnalla on vallitsevana perustuksena länsimaisessa sivistyspiirissä'. — *Yhd.* indog. **-päällikkö** *s.* **-s|peräinen** *a.* G. väestö, kulttuuri. G. lainasana.

germaanist|aa[2] *v.* tehdä germaaniseksi. **-u|a**[1] *pass.v.* < ed. | G:nut väestö.

germanismi[4] *s. kiel.* saksan kielelle ominainen sana t. sanontatapa vars. jssak muussa kielessä, saksalaisuus.

germanisti[4] *s.* **1.** germaanisten kielten ja yl. germaanisen kulttuurin tutkija; saksan kielen tutkija. **2.** germaanisen oikeuden tutkija t. puoltaja.

germanistiikka[10*] *s.* germaanisten kielten ja yl. germaanisen kulttuurin tutkimus; saksan kielen tutkimus.

gerontologia[15] *s.* ihmisen vanhenemiseen ja sen ohessa esiintyviin biologisiin muutoksiin ja sairauksiin kohdistuva tutkimus.

gerontti[6*] *s. hist.* vanhinten neuvoston (gerusian) jäsen muinais-Kreikassa.

gerundi[6], **gerundiivi**[4] *s. kiel.* latinassa ym. kielissä esiintyviä verbin nominaalimuotoja.

gerusia[15] [-ū-] *s. hist.* vanhinten neuvosto, tärkein valtionelin muinais-Kreikan ylimysvaltaisissa yhteiskunnissa.

ges[7] *s. mus.* alennettu g.

gešefti[6] *s. ark.*, tav. *halv.* liikeasia, -yritys, kauppa, toimi. | Monimiljoonainen g. Isäntäni g:t luistivat suurenmoisesti.

geysir[7] [gei-] *s. geol. maant.* (myös: geisir) tuliperäisillä alueilla tavattava, ajoittain purkautuva kuuma suihkulähde.

ghetto[1(*)] [ge-] *s.* juutalaisten asuma kaupunginosa, juutalaiskortteli. | Varsovan, New Yorkin g.

gibboni[5] *s.* parvissa eläviä hännättömiä apinoita, joilla on hoikka vartalo, pitkät eturaajat ja ihonpunaiset istuinpakarat.

gigant|ti[6*] *s.* **1.** jumalia vastaan taistelleita jättiläisiä kreikkalaisten tarustossa. **2.** *kuv.* suhteettoman suuri mies t. jk muu lajinsa edus-

taja, jättiläinen. | Amerikan urheilijag:it. **3.** *rak.* atlantti.

gigantti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* jättiläismäinen, -kokoinen, suunnaton, valtava. | G. kivipatsas. G. ilmestys.

gigolo[2] *s.* ammattitanssittaja. | Ravintoloiden g:t.

giljotiini[4] *s.* suuren vallankumouksen aikana Ranskassa käytäntöön tullut mestauskone.

gimppi[10] *s. kal.* hienolla metallilangalla päällystetystä silkistä tehty peruke, paasi.

gingham[7] *s. kut.* oiko- t. ristiraitainen, harv. yksivärinen, keskitiheä t. harvahko puuvillakangas.

gini[4] [gi- t. dži-] *s.* vars. Englannissa valmistettu katajanmarjaviina; vrt. genever.

girlandi[6] *s.* kukka- t. lehväköynnös; köynnösaiheinen koristemuoto.

giro[1] [giro, harv. džīro] *s. liik.* **1.** pankissa asiakkaan antaman määräyksen perusteella suoritettu rahasumman siirto määräyksen antajan tililtä toisen asiakkaan tilille. **2.** postisiirto. **-liike** *s. liik.* girojen välitys; postisiirtoliike.

girondisti[4] [myös ži-] *s. hist.* vrt. jakobiini. | G:t 'suuren vallankumouksen aikoina Ranskassa esiintynyt, jakobiineja maltillisempi tasavaltainen puolue'.

giro|pankki *s. liik.* pääasiassa giroja välittänyt entisaikainen pankki. **-saatava** *s.* **-talletus** *s.* **-tili** *s.* pano- ja ottotili.

gis[7] *s. mus.* korotettu g.

gladiaattori[5] *s. hist.* kansan huviksi Rooman valtakunnassa järjestetyissä näytännöissä esiintynyt miekkataistelija. **-koulu** *s.* miekkailukoulu, jossa gladiaattoreita harjoitettiin. **-leikki** *s.* **-näytäntö** *s.* **-orja** *s.* **-taistelu** *s.* Veriset g:t.

gladiolus[64] *s.* miekkalilja.

glasee[20] *s.* **1.** *nahk.* glaseenahka. **2.** *kut.* silkkikangas, jonka loimi ja kude ovat komplementtiväriset.

glasee|kypsennys *s. nahk.* **-käsine** *s.* glaseenahkainen käsine. **-nahka** *s.* käsineiden ja jalkineiden valmistukseen käytetty hieno karitsannahka, silonahka.

glaseera|ta[35] *v.* -us[61] *teonn.* **1.** *tekn.* lasittaa. **2.** *ruok.* kuorruttaa.

glasiaali|hiekka *s. geol.* maajään sulaessa kerrostunut hiekka. **-|nen**[63] *a.* jääkauden aikainen, jääkautinen. | G. ilmasto, vyöhyke. G:set muodostumat. — *Yhd.* fluvio-, inter-, post-, preg. **-savi** *s.* maajään sulaessa muodostunut savi, kerrallinen savi.

glasi|eeri[4] *s. geol.* jäävirta. **-fluviaalinen** *a.* jäätikön sulavesivirtojen muodostama, fluvioglasiaalinen. | G. kerrostuma, sora.

glassi[4] *s. vanh.* jäätelö.

glasyyri[6] *s.* **1.** *tekn.* lasitus. **2.** *ruok.* kuorrutus.

glaubersuola *s.* (myös: Glauberin suola) rikkihapon kidevesipitoinen natriumsuola, natriumsulfaatti.

gletšeri[5] *s. geol.* vuoristojäätikkö, jäävirta.

glintti[4*] *s. geol.* par. klintti, törmä, kallas.

glissando[(1)] [-a·-] *mus.* **1.** *adv.* liukuen. **2.** *s.* liu'unta, liukuminen.

globo|idi[4] *s.*, vars. *geom.* kaareva pinta, joka syntyy ympyränkaaren pyörähtäessä samassa tasossa ja tav. sen ulkopuolella olevan akselin ympäri. **-skooppi**[4*] *s. tekn.* eräs valokuvia, piirustuksia tms. heijastettaessa käytetty kuvanheitin.

globuliini[4] *s. kem.* veteen liukenemattomia yksinkertaisia valkuaisaineita. — *Yhd.* lihas-, muna-, seerumig.

gloksiinia[15] *s.* tav. Sinningia speciosa, suosittu huonekasvi, jolla on isot, kellomaiset kukat.

glooria[15] *s.* **1.** säde-, valokehä, joka (kristillisessä taiteessa) ympäröi pyhän henkilön päätä. | Kultainen g. — *Yhd.* marttyyrin-, pyhimyksen-, pyhimysg. **2.** *kuv.* us. kunnia, maine. | Uskon, traagillisuuden g. Kirjallinen g. Pitää g:nsa kirkkaana. Hallitsijaa ympäröi g., jonka säteily tuntui vallan huipuilta halvimpaan majaan. Kaunottarella ei ole enää samaa g:a kuin ennen. -- häneltä oli nyt haihtunut g. kokonaan nuoremman neidin silmissä LEHT. **3.** katoliseen messuun kuuluva ylistyslaulu "Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa" t. "Kunnia olkoon Isän". **4.** *kut.* silkkiloimista ja villakuteista tiiviiksi kudottu kiiltokangas.

glossa[11] *s.* outo ja selitystä kaipaava sana t. sanaryhmä (jssak tekstissä); tällaisen selitys, reunamuistutus. **-ario**[3] *s.* kokoelma outojen sanojen t. sanayhtymien selityksiä; sanaluettelo.

glukoosi[6] *s. kem.* = glykoosi.

gluntti[4*] *s.* ruotsalaisen runoilijan Wennerbergin kirjoittama ja säveltämä ylioppilaselämää kuvaava duetto.

gluteeni[6] *s.* sitkoaine.

glutiini[6] *s.* eläinliima.

glykogeeni[4] *s. kem.* eläinten kudoksissa, vars. maksassa esiintyvä tärkkelyksen tapainen aine, eläin-, maksatärkkelys.

glykoosi[6] *s. kem.* (*rinn.* glukoosi) rypälesokeri.

glykosidi[4] *s. kem.* etup. kasveissa esiintyviä yhdisteitä, jotka happojen ja eräiden käyteaineiden vaikutuksesta hajaantuvat (rypäle)sokeriksi ja eräiksi muiksi yhdisteiksi.

glypt|iikka[15*] *s.* kivenmuovailu, kivenkaiverrustaide. **-oteekki**[4*] *s.* veistokuvakokoelma, -museo. | Kööpenhaminan g.

glyseridi[4] *s. kem.* glyseriinin ja orgaanisten happojen muodostama esteri, glyseriiniesteri.

glyseriini[4] *s. kem.* rasvoja hajottamalla saatava öljymäinen, hajuton ja väritön alkoholi. — *Yhd.* nitrog. **-esteri**[5] *s.* = glyseridi. **-saippua** *s.* glyseriiniä sisältävä saippua. **-salva** *s. farm.*

glyseroli *s. kem.* = glyseriini.

glögi[1] *s.* sokerilla ym. mausteilla höystetty, kuumennettu viini, hehkuviini.

gneissi[4] *s.* verraten karkea, liuskeinen kivilaji, joka sisältää samoja aineksia kuin graniitti. — *Yhd.* graniitti-, kiilleg.; silmä-, suonig. **-graniitti** *s.* gneissimäinen graniitti.

gnosti|kko[2*] *s. hist.* gnostilaisuuden kannattaja, gnostilainen. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* G. lahko, opettaja. G:set piirit. **-laisuus**[65] *s.* ensimmäisinä vuosisatoina jKr. Rooman valtakunnassa esiintynyt uskonnollinen suunta, jonka kannattajat yrittivät sulattaa kristinoppia kreikkalaisten filosofiaan ja itämaisiin uskontoihin. **-sismi**[4] *s.* = ed.

gnu[29] [gnū] *s.* Connochaetes, ruumiinrakenteeltaan hevosta muistuttavia, leveäotsaisia, Afrikassa eläviä antilooppeja.

gobeliini[4] *s.* käsin kudottu kuvallinen, us. taulumainen seinävaate, -verho; nyk. yl. taiteellinen seinävaate, kudottu kuvatapetti. **-kangas** *s. kut.* gobeliinin kaltainen kuviollinen (huonekalu)kangas. **-kudonta** *s.* Seinäverho g:a. **-kudos** *s.* **-lanka** *s.* hienosta villasta kehrätty 2-, 3- t. 4-säikeinen kampalanka. **-pisto** *s. käs.* esim. villalangoilla t. niinellä kanavakangasta kirjottaessa käytetty koristepisto.

golf[7] *s. urh.* käyräpäisillä mailoilla (vaihtelevassa maastossa) pelattava, alkuperältään skotlantilainen pallopeli. **-housut** *s. mon.* polvien alapuolelle ulottuvat väljät pussihousut. **-kenttä** *s.* **-maila** *s.* **-pallo** *s.* **-rata** *s.* **-sukka** *s.* golfhousujen kanssa käytettävistä puolipitkistä, tav. kirjavista sukista.

goljatti[5*] *s. kuv.* (*rinn.* koljatti; myös Goljat) suhteettoman iso mies t. jk muu lajinsa edustaja. | Isäntä oli kooltaan oikea g., runsaasti kuuden jalan pituinen.

gondoli[6] *s.* **1.** pitkä ja kapea, tasapohjainen, etup. Venetsiassa käytännössä oleva vene. **2.** ilmapallon t. -laivan kori.

gondolieeri[4] *s.* gondolin kuljettaja.

gonggongi[6] *s.* metallinen, tav. pyöreän, kourulaitaisen levyn muotoinen lyömäsoitin, kumistin. | Soittaa g:a. Laivan g. kutsui päivälliselle.

gonio|metri[4] *s. fys.* kiteen pintojen välisten t. muiden kulmien mittaamiseen käytetty koje, kulmamittari. — *Yhd.* heijastus-, kosketusg. **-metria**[15] *s. mat.* trigonometrian osa, joka käsittelee trigonometristen funktioiden ominaisuuksia ja niiden keskinäisiä suhteita, kulmanmittaus. **-metri|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. funktio, kaava.

gonokokki[4*] *s. lääk.* tippuria aiheuttava bakteeri.

gonorrea[21] *s.* tippuri.

goot|ti[4*] *s.* **1.** G:it eli itägermaanit 'ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina Veikselin suupuolella asunut, sittemmin laajalle eri suuntiin levinnyt germaaninen kansa'. — *Yhd.* itä-, länsig. **2.** goottien kieli.

goottilai|nen[63] **1.** *a.* ja *s.* itägermaaninen. | G. kansaryhmä. G:set lainasanat. **2.** *a.* gotiikan mukainen, gotiikalle ominainen. | G. kirkko. G. lilja, pilari. G. liitos, tyyli. G. kirjasinlaji 'fraktuura'.

goottilais|peräinen *a.* G:peräiset lainasanat. **-tyylinen** *a.* G. katedraali, seinäkello.

gorilla[15] *s.* Gorilla gorilla, iso, tanakka, tumman harmaa, Afrikassa elävä ihmisenmuotoinen apina. | Rinta kuin g:lla.

gotiikka[15*] *s.* keskiajan jälkipuoliskolla Euroopassa vars. rakennustaiteen alalla esiintynyt tyylisuunta, goottilainen l. suippokaarityyli. — *Yhd.* myöhäis-, täys-, varhaisg.; kirkkog.

gr *lyh.* par. g (gramma).

graafikko[2*] *s.* grafiikan harjoittaja.

graafilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* = seur.

graafi|nen[63] *a.* -sesti *adv.*; *rinn.* graafillinen. **1.** tilastoa, numerosarjaa tms. piirroksella t. kartakkeella esittävä, piirroksellinen, kuviollinen, havainnollinen. | G. esitys, laskenta, statiikka. G. taulukko. G. kuvio, käyrä. Funktion g. kuvaaja. Ratkaista yhtälö g:sesti. Käyrä osoittaa g:sesti paineen muuttumisen. **2.** kirjapaino- ja kuvateollisuusalaa koskeva. | G. teollisuus. G. laitos, aikakauslehti. — G. taide 'piirustustaide, vars. monistamismenetelmiä käyttävä, (taide)grafiikka'. Puu-, kupari- ja kivipiirros, linolileikkaus ym. g:sen taiteen alat.

graani[4] *s.* eräs tarkoissa punnituksissa käytetty painomitta.

gradientti[4*] *s.* **1.** *fys.* fysikaalisen suureen muutos pituusyksikköä t. muuta määräväliä kohti siinä suunnassa, missä muutos on suurin. | Potentiaalin, lämpötilan g. **2.** *metrl. yhd.* Ilmanpaineg.

gradu[1] *s. yliopp.* yliopiston filosofisessa ja valtiotieteellisessä tiedekunnassa suoritettavasta pro gradu kirjoituskokeesta.

graduaali[4] *s.* **1.** eräs katolisen messulaulun laji; eräistä messukirjoista. **2.** = seur. **-virsi** *s. usk.* epistolan luvun jälkeen luterilaisessa jumalanpalveluksessa veisattava virsi, ainevirsi.

graduoi|da[18] *v.* antaa jklle akateeminen, vars. filosofian kandidaatin t. lisensiaatin oppiarvo. | G:tu nainen.

grafeemi[6] *s. kiel.* kirjoitetussa kielessä esiintyvä merkki t. merkkiryhmä; vrt. foneemi.

grafiikka[15*] *s.* graafinen taide, piirustustaide. | Harjoittaa g:a. Gallen-Kallelan g. — *Yhd.* taideg.

grafiitti[5*] *s.* luonnossa tavattava kiteinen, mustan harmaa mineraali, joka on kokoomukseltaan hiiltä ja jota käytetään mm. upokkaiksi ja lyijykynien valmistukseen. — *Yhd.* suomug.; moottori-, valu-, voitelug. **-jauhe** *s.* **-liitu** *s.* **-nen**[63] *ain.a.* G. sulatusastia. **-paperi** *s.* grafiitilla päällystetty, kirjoituksen t. piirrosten jäljentämiseen käytetty tartuntaväripaperi. **-suomu** *s.* pieni suomu, jollaisina grafiitti luonnossa esiintyy. **-upokas** *s. met.*

grafo|logi[4] *s.* käsialantuntija, -tutkija. **-logia**[15] *s.* ihmisen luonteen päätteleminen hänen käsialastaan, käsialanselitys, -tutkimus. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* G. tutkimus.

graham|jauho [grā-] *s.*, tav. *mon.* lesemätön vehnäjauho, kokojyvävehnäjauho; myös vehnäjauhoja valmistettaessa sivutuotteena saaduista kuorijauhoista. **-korppu** *s.* **-leipä** *s.* **-puuro** *s.* **-velli** *s.*

gramma[10] *s.* (*lyh.* g) metrijärjestelmän paino- l. massayksikkö, kilogramman tuhannesosa. | 250 g:a sokeria. — *Yhd.* deka-, desi-, hehto-, kilo-, milli-, senttig.

grammaatikko[2*] *s.* vars. antiikin oloista: kielen ja kirjallisuuden tutkija t. opettaja.

grammaatti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* kieliopillinen.

gramma|kalori[5] *s. fys.* (*lyh.* cal.) lämpöyksikkö: kilokalorin tuhannesosa, pieni kalori. **-molekyyli**[4] *s. kem. fys.* se grammamäärä jtak ainetta, joka on tämän aineen molekyylipainon suuruinen; *syn.* mooli.

grammatiikka[10*] *s.* kielioppi, vars. *hist.* esim. triviaalikoulun oppiaineena. | G., retoriikka ja dialektiikka.

grammoittain *adv.* gramma kerrallaan, grammoina, grammamäärin. | Siemeniä myydään g.

gramofoni[4] *s.* vireeseen väännettävällä jousilaitteella t. sähköllä toimiva kone, jolla voidaan toistaa erityiseen levyyn tallennettu ääni. | Soittaa g:a. G:n renkutus. Tyttö lauloi kuin g. samaa kappaletta aamusta iltaan. — *Yhd.* automaatti-, kaappi-, matka-, radiog. **-konsertti** *s.* äänilevykonsertti. | Yleisradion g. **-levy** *s.* kiekkomainen levy, jonka pintaan gramofonilla toistettava ääni on tallennettu aaltomaisena urana, äänilevy. | Radiointi tapahtuu g:istä. — *Kuv.* Puhuja käyttää samaa g:ä kuin kaksi vuotta aikaisemmin. **-musiikki** *s.* äänilevymusiikki. **-neula** *s.* pieni, tav. teräksinen neula, jonka kärki äänilevyn pinnassa olevaa uraa liukuessaan saa gramofonin kiillekalvon värähtelemään ja siten synnyttämään äänen.

granaatti[6*] *s.* punaisia t. ruskeita, pyöreähköjä kiteitä muodostavia silikaattimineraaleja, joiden läpinäkyvät muunnokset ovat korukivinä yleisiä; vrt. kranaatti. | Böömiläinen g. eli pyrooppi. Itämainen jalo g. eli almandiitti.

granaatti|omena *s.* **1.** granaattiomenapuun mehukas marjahedelmä; halkaistua granaattiomenaa muistuttava, vars. kutomataiteessa käytetty itämainen koristeaihe. | Kuin g., kypsyyttään halkeileva, on sinun ohimosi VT. **2.** = seur. **-omenapuu, -puu** *s.* Punica granatum, myrttien kaltainen, punakukkainen, trooppisissa ja subtrooppisissa maissa kasvava hedelmäpuu.

grandi[4] *s.* **1.** ylimpään luokkaan kuuluva espanjalainen aatelismies. | Arvokas g. G:n hymy. **2.** *puhek.* grandissimo.

grandissimo[2] [tav. -di's-] *s.* ilman valttia pelattava bridgen, skruuvin t. muun korttipelin erä.

graniitin|jalostaja *s.* Suomen g:jalostajain vientiliitto. **-jalostamo** *s.* **-louhimo** *s.* **-tuonti** *s.* **-veistämö** *s.* **-vienti** *s.*

graniit|ti[6*] *s.* **1.** magmakivilaji, jonka pääainekset ovat kvartsi, maasälpä ja kiille. | Harmaa, punainen g. Karkearakeinen g. Hangon, Vehmaan g. Eräitä tummia magmakivilajeja sanotaan kiviteollisuudessa "mustaksi g:iksi". — *Kuv.* Kovaa kuin g. Kasvot kuin g:tiin hakatut. — *Yhd.* augiitti-, gneissi-, pegmatiitti-, porfyyri-, rapakivi-, sarvivälkeg.; monumentti-, rakennus-, vientig. **2.** *kut.* ks. kreppi.

graniitti|alue *s.* Keski-Suomen g. **-gneissi** *s.* *geol.* graniittimainen gneissi. **-jalusta** *s.* Kuvapatsaan g. **-juoni** *s.* **-järkäle** *s.* **-kallio** *s.* **-laatta** *s.* Haudalla oleva g. **-lohkare** *s.* **-louhos** *s.* **-magma** *s.* *geol.* magma, josta voi syntyä graniittia. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Kivilajin g:set ominaisuudet. G. jykevyys. **-massa** *s.* *geol.* **-murska** *s.* **-muuri** *s.* Suomenlinnan g:t. Pankin harmaat g:t kohoavat puistosta. **-möhkäle** *s.*

graniittinen[63] *ain.a.* G. kallioperä. G. veistos.

graniitti|palatsi *s.* Eduskunnan jyhkeä g. **-patsas** *s.* **-pegmatiitti** *s.* *geol.* hyvin karkea, epätasainen graniitti. **-perusta** *s.* G:lle rakennettu talo. **-porfyyri** *s.* *geol.* perusmassaltaan hienorakeinen graniitti, jossa on suurempia hajarakeita. **-pylvä|s** *s.* Juhlasalin g:ät. **-rouhe** *s.* Sementtimosaiikin kiviaines on graniitti- tai marmorirouhetta. **-seinä** *s.* Navetan g. **-sepeli** *s.* **-teollisuus** *s.* **-teos** *s.* Nupukiven ym. g:ten vienti. **-tuote** *s.* **-veisto|s** *s.* Eläinaiheiset g:kset.

granulaatio[3], **-kudos** *s.* *lääk.* haavojen parantuessa niihin aluksi syntyvä hienojyväinen, punertava kudos, jyväiskudos, uudissolukko.

granuliitti[4*] *s.* *geol.* kvartsia, maasälpää ja granaattia sisältävä gneissimäinen kivilaji.

granuloi|da[18] *v.* **1.** *tekn.* hajottaa jk aine rakeiksi, jyväsiksi, rakeistaa, pisaroittaa. | G:tu fosfaatti, sinkki. G:tu l. hiekkasokeri. **2.** *lääk.* muodostaa granulaatio. | G:va haava.

grapehedelmä [greip-] *s.* Amerikassa viljellyn appelsiinin sukuisen pompelmuspuun iso, hapahko hedelmä.

grasiöösi[4] *a.* viehkeä, suloinen, siro.

grati|aali[4] *s.* *lak.* rahallinen avustus, leskien ja orpojen lahjaeläke. **-fikaatio**[3] *s.* lahjapalkkio.

grati|ini[6] *s.* *ruok.* (korppujauheella, juustoraasteella t. jllak kastikkeella peitettyjä) uunissa ruskeutettuja liha-, kala- t. vihannesruokia; *syn.* paahdos. — *Yhd.* kala-, porkkanag. **-noi|da**[18] *v.* valmistaa gratiiniksi, ruskeuttaa äkkiä kuumassa uunissa. | G:tua kukkakaalia, vasikankyljystä. Juustovoileivät g:daan ennen tarjoamista.

gratisti[5] *s.* maisterinvihkiäisten käytännöllisestä järjestämisestä huolehtiva henkilö.

gratuleerata[35] *v.* *ark.* onnitella.

graveera|ta[35] *v.* *tekn.* -us[64] *teonn.* kaivertaa.

gravidi[6] *a.* *lääk.* raskaana oleva, raskas. **-teetti**[4*] *s.* raskaudentila, raskaus.

gravis[64] *s.* useiden kielten kirjoituksessa vokaalin yläpuolelle pantava, erilaisia seikkoja ilmaiseva merkki; esim. à, è; vrt. akuutti.

gravitaatio[3] *s.* *fys.* kaikkialla ilmenevä ominaisuus, jonka vaikutuksesta jokainen ainehiukkanen t. kappale (massa), maan läheisyydessä erik. maapallo, vetää jokaista toista puoleensa; vetovoima(ilmiö). **-kenttä** *s.* jokaista kappaletta, erik. maapalloa ympäröivä vetovoiman vaikutusalue, fys. mielessä oikeastaan sen vaikutustavan nimitys, jolla massojen välinen vetovoima vaikuttaa. **-laki** *s.* kappaleiden ja ainehiukkasten vetovoiman laatua määrittelevä luonnonlaki. | Newtonin g. **-vakio** *s.* gravitaatiolakia kuvaavassa yhtälössä oleva vakiokerroin, vetovoimavakio. **-voima** *s.* vetovoima; maan pinnalla painovoima.

gravyyri[6] *s.* kaiverrus.

gredliini[6] *s.* (*ark.* kretliini) sinipunerva, violetti.

gregoriaaninen[63] *a.* **1.** paavi Gregorius XIII:n toimesta suoritettua ajanlaskun uudistusta noudattava; vrt. juliaaninen. | G. kalenteri. G. ajanlasku l. uusi luku. **2.** paavi Gregorius Suuren aikana järjestettyyn katoliseen liturgiaan kuuluva, sille ominainen. | G. hymni, musiikki. G. kuviokoristeellisuus.

grenetti[5*] *s.* keltamarja.

griippi[4*] *s.* tarunomainen eläin, jolla on leijonan ruumis, mutta kotkan pää ja siivet, aarnikotka.

griljeerat|a[35] *v.* *ruok.* **1.** paistaa kalaa, lihaa t. vi-

hanneksia, jotka on kieritelty munassa ja korppujauheessa; vrt. paneerata. **2.** pariloida, paahtaa. | G:tua kanaa, lampaanpäätä. G:ut porsaansorkat.

grisetti[5*] *s.* vars. Ranskan oloista: yläluokkaan kuuluvan miehen kanssa rakkaussuhteessa oleva köyhä tyttö.

grobiaani[4] *s.* iso, kömpelö, karkea ihminen, kolho. | Hän on kuin mikäkin g.

grogi[1] *s.* viskistä, konjakista tms. ja (kylmästä, tav. sooda)vedestä sokeritta sekoitettu juoma; vrt. toti. | Juoda, ottaa, tehdä g. — *Yhd.* jaloviina-, konjakki-, rommi-, viskig. **-lasi** *s.* grogia tarjottaessa käytetty korkea, jalaton juomalasi; lasillinen grogia.

grosessi[6] *s. lääk.* raskaudentila, raskaus.

grossi[4] *s.* = krossi.

grotesk|i[6] **1.** *a.* -isti *adv.* -i(su)us[65] *omin.* luonnottoman muotonsa vuoksi naurettava; suhdaton, liioiteltu, irvokas; kummallinen, hassunkurinen; vrt. burleski. | G. naamio. G. kertomus, henkilökuva. G:it mittasuhteet. G. vakavuus. Kirja on täynnä g:eja tilanteita. **2.** *s.* **a.** kuvaamataiteissa käytettyjä mielikuvituksellisia, kasvi-, eläin- ja ihmisaiheista muodostettuja koristeyhdistelmiä. **b.** *kirj.* jäykkäpiirteinen, tasapaksu antiikvakirjasinlaji.

groteski|kirjain, -kirjake, -kirjasin *s. kirj.* **-koriste** *s.* **-mainen**[63] *kait.a.* G. kuvaus. G. ornamentiikka.

grotte[9], **-|mylly** *s.* skandinaavisissa taruissa esiintyvä mylly, joka jauhaa kultaa, onnea ja rauhaa, hiidenmylly. — *Kuv.* hillittömään voitonhimoon perustuvasta, ihmisvoimaa säälimättä kuluttavasta teollisuudesta t. tällaisista teollisuuslaitoksista. | Suurteollisuuden g. Joutua g:myllyn kitaan.

grundtvigilai|nen[63] *a.* ja *s.* G. kasvatus. **-suus**[65] *s.* tanskalaisen Grundtvigin alullepanema uskonnollis-kirkollinen liike.

grönlantilai|nen[63] [grö-] *a.* ja *s.* G:set 'Grönlannin asukkaat'.

guajakki[4*] *s.* guajakkihartsi; guajakkipuu. **-hartsi** *s. farm. tekn.* guajakkipuusta saatu ruskea t. vihreä hartsi. **-puu** *s. tekn.* mustan ruskeaa, vähän vihertävää, us. keltaviiruista amerikkalaista puuta; *syn.* pyhäpuu, pokholtsi.

guanako[1] *s.* (*rinn.* huanako) Auchenia huanaco, eteläamerikkalainen laamaeläin.

guano[1] *s.* **1.** vähäsateisissa seuduissa merilintujen ulosteista ja raadoista pesimäpaikoille kerrostunut lannoitusaine. **2.** *maat.* animaalisista aineista, vars. kalanjätteistä valmistettu lannoite. — *Yhd.* kala-, silli-, turskag.

guašši[6] *s.* guaššiväreillä tav. värilliselle pohjalle tehty maalaus. **-maalaus** *s.* **-väri** *s.* vedessä liukeneva, läpinäkymätön (taiteilijan)väri; vrt. akvarelliväri.

guinea[14] [ginea t. gini] *s.* laskuyksikkönä Englannissa käytetty entinen kultaraha, 21 šillinkiä.

gulašša|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* keinotella, huijata, trokata, jobbata. | G. aseilla.

gulašši[6] *s.* **1.** keinottelija, huijari; trokari, jobbari; rehentelevä nousukas. | Häikäilemätön g. **2.** *ruok.* paprikalla maustettuja, lievästi ruskeutettuja sian- ja naudanlihakuutioita.

gulden[5] *s.* nykyisin Alankomaissa käytännössä oleva rahayksikkö.

gummi[4] *s.* → kumi.

guttaperkka[10*] *s.* eräiden Itä-Intiassa kasvavien puiden maitiaisnesteestä valmistettu, teollisuudessa moninaisiin tarkoituksiin käytetty nahkamainen aine. **-eriste** *s. sähk.* **-inen**[63] *ain.a.* **-nukke** *s.*

gutturaali[4] *s. fon.* konsonantti, jota äännettäessä kielen taka- t. keskiselkä koskettaa pehmeätä kitalakea t. pehmeän ja kovan kitalaen rajaseutua; *syn.* us. velaari. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* Hyvin g:sesti ääntyvä *l.*

guvernantti[5*] *s. vanh.* kotiopettajatar.

gyneko|logi[4] *s.* naistentautien erikoistuntija, naistenlääkäri. **-logia**[15] *s.* naistentautioppi. **-logi|nen**[63] *a.* G:set taudit. G. hoito, klinikka.

gyro|kompassi *s. fys. mer.* = hyrräkompassi. **-skooppi**[4*] *s. fys. tekn.* hyrräkoje, jonka pyörimisakselin suunta ei muutu kojetta käännettäessä.

H

h [hō] **1.** kirjain, *h*-äänteen merkki. | Iso, pieni h. **2.** kielen äänne: soinniton kurkunpäässä ja suuväylässä muodostuva heikkohälyinen spirantti; soinnillinen kurkunpäässä muodostuva puolivokaali. **3.** *mus.* C-duurin seitsemäs sävel ja sen nuottimerkki. **4.** *lyh.* mm.: **a.** *tekn.* tunti. **b.** *mat. fys.* korkeus, syvyys. **c.** *sot.* (H) hyökkäyshetki.

1. **ha** *interj.; rinn.* hah. **1.** *ark. (murt.)* (myös: hä, häh) ilmaisemassa kysymystä, kun ei ole kuullut toisen sanoja. | "Minun pitäisi lähteä matkalle." — "Ha?" **2.** kirjoitetussa kielessä toistettuna yl. naurua kuvaamassa; vrt. haa, he(h), hi(h), ho(h), hä(h), hö(h). | Ha ha haa! Ha ha, mikä päähänpisto! — Myös ⌣. | Hahaha! Haha, enpä ole ennen nähnyt mokomaa.

2. **ha** *lyh.* hehtaari. | 12 ha peltoa. 5 ha:n ala.

haa *interj.* **1.** ilmaisemassa ihastusta, yllättymistä, suuttumusta, jnk asian oivaltamista t. toteamista. | Haa, loistavaa! Haa, mitä minä näenkään! Haa, sinä puolustat varasta. Haa, vihdoinkin sain teidät kiinni. | Mikä eroitus! Haa! minä linnasta luolaan muutin KIVI. **2.** kirjoitetussa kielessä naurua kuvaavan interj.-sarjan viimeisenä jäsenenä. | Ha ha haa! Hah hah haa, nauroivat miehet. — Myös ⌣. | Hahahaa, kaikkea sitä kuuleekin! — Välinpitämättömyyttä ilmaisemassa: *ha haa* hui hai, vielä mitä. | Ha haa, kyllä minä sinun lupauksesi tunnen.

haahka[10] *s.* Somateria mollissima, Jää- ja Itämeren rannoilla pesivä vesilintu. | H:n untuvilla täytetty tyyny. **-emo** *s.*

haahkan|pesä *s.* **-poikanen** *s.* **-untuv|a** *s.* Nukkua h:illa 'haahkanuntuvapatjalla'.

haahl|a[10] *s.*, tav. *mon.* (*rinn.* hahla) tulisijan yläpuolella oleva keittoastian kannatin, jota toisen puoliskon hampaiden ja toisen puoliskon raksin avulla voidaan pidentää ja lyhentää, toisinaan vain rautavitjat. | Pata riippuu h:assa, h:oissa.

haahm- ks. hahm-.

haahot|taa[2*] *deskr.v. harv.* -us[64] *teonn.* - - harjaa tuntureiden / ajaa h:it kuin haukka *MANN. Näin mä hanhon h:tavan, / siipottelevan sivutse KANT.

haahti[34] *s.* = seur.

haa|ksi[51] *s.*, vars. *runok.* alus, laiva, pursi, vene. | Hauras, turvaton h. Viikinkien h:hdet. Astua h:hteen. H. halkoo merta. Aallot lyövät h:hden ylitse. Vaimo h., vaimo hauta SL. — *Kuv.* Hallituksen h. Kuoleman, kohtalon h. - - kootuin purjein elon hauras h. / saa vihdoin satamaansa viimeiseen KOSKENN. Karille oli h:hteni karskahtanut [opinnoista puhuen] väistäessäni vesipyörrettä KIANTO.

haaksirik|ko[1*] *s. mer.* aluksen vaurioituminen t. tuhoutuminen, vars. ajautumalla karille, pirstoutumalla t. törmäämällä toiseen alukseen. | Hl. "Kurun" h. Tehdä, kärsiä h. Joutua h:koon. Osa miehistöstä hukkui h:ossa. — *Kuv.* (täydellisestä) epäonnistumisesta, (pahasta) onnettomuudesta, myttyyn menemisestä. | Taloudellinen, poliittinen h. Elämäni ensimmäinen h. Tehdä täydellinen h. yrityksissään. Avioliitto, suunnitelma, politiikka kärsi h:on.

haaksirikkoi|nen[63] *a.* ja *s.* haaksirikon tehnyt, haaksirikkoutunut. | H. laiva. H:sta tavaraa. H. merimies. Pelastaa h:set. — *Kuv.* H:set sielut. Hän oli tuntenut olevansa h. palatessaan yliopistokaupungista lapsuutensa kotiin KOSKENN.

haaksirikkoutu|a[44] *v.* tehdä haaksirikko, joutua haaksirikkoon. | H:nut laiva. H:neet pysyttelivät laudankappaleitten varassa. — Lentokone h:i jokeen laskeutuessaan. — *Kuv.* H. elämässä. H:nut kauppias. Yritys, suunnitelma h:u.

haalak|ka[15*] *a.* haalea, hailakka, haljakka, hallakka. **1.** väristä. | H:at silmät. Päivän h:aksi paahtama nuttu. Naaraalla on h:ammat siivet kuin koiraalla. Taivas oli h:an sininen PAKK. **2.** *harv.* lämmöstä t. tunteesta, halusta tms. | Kylmän h. pilvi. - - sydämestä valahtaa lämpimän h. hyvän mielen verivirta läpi ruumiin AHO.

haalari[5] *s. puhek.*, us. *mon.* overall, suojapuku. | Sininen h. Vetää h:t ylleen.

haala|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* **1.** kantaa vaivalloisesti, kuljettaa maata pitkin vetäen, vaivalloisesti; tuoda t. viedä väkisin; hilata, hinata, laahata, raahata, retuuttaa. | Vene h:ttiin kannaksen yli. Väsyneenä poika h:si risuja paikalle. Ruokatavarat oli h:ttava kaupungista saakka. — Minutkin h:ttiin kilpailua seuraamaan. **2.** *harv.* haalia. | Muutamat rikkureista h:sivat sievoisia summia. - - vähänkö h:si se vainaja! ALKIO. **3.** *mer.* par. hilata. | H. ankkuri ylös.

haalautu|a[44] *pass.* t. *refl.v. ark.* < ed. | Eukko h:i tielle.

haale|a[21] *a.* -us[65] *omin.* voimakkuudeltaan jssak suhteessa heikko, hailea; vrt. laimea, lievä, mieto, valju. **1.** lämmöltään heikko, ei lämmin eikä kylmä; vrt. lauha, lauhkea, leuto. | H. vesi, kylpy. H:aa kahvia. H. uuni. H:at suvituulet. Jäähtyä, lämmittää h:aksi. Keitto tarjotaan h:ana. - - h:an kylmiä hattaroita AHO.

2. väriltään heikko, vaalea, haalakka, hailakka, haljakka, hallakka, hallava, kelmeä. | H:an sininen, punainen, harmaa. H. rakennus. H:at silmät. H:ana huhtikuun iltana. Kuunvalon h:us. - - punainen pihlaja ja h. haapa AHO. - - kosteana levittäytyy yön h. kelmeys Niilin ylle KILPI. 3. tunnevoimaltaan, halultaan tms. heikko, välinpitämätön, penseä. | H. rakkaus, tunteellisuus. H:at ajatukset. He olivat h:ita suomalaisuutta kohtaan. Lotte oli - - liian h., jotta ratkaisu olisi voinut - - tulla hänen taholtaan KOSKENN.

haaleahko[1] *mod.a.* H:a vettä. Auringon h. säteily.

haalean- par. ⌒. **-harmaa, -lämmin, -punainen, -sininen** *a.*

haalenta|a[8] *v.* = haalistaa. | H. kahvinsa maidolla. - - pienet, ainaisen pimeän h:mat silmät J.SAULI.

haale|ta[34] *v.* = haalistua. | Savu h:ni. Taivaan h:neva sini. Se kuva ei koskaan h:ne muististani.

haali|a[17] *v.*, etup. *ark.* -nta[15*] *teonn.* kerätä, koota sieltä täältä, hampsia; "värvätä". | H. rahaa, omaisuutta. Ainesten h:minen. Vaivalloisesti h:tut tiedot. Pojat rupesivat h:maan kokoon reppujaan. Hyvin ihmeellisesti kokoon h:tuissa tamineissa - - näin heidän kamppailevan myrskyn kanssa SILL. — H. armeija, kansaa kokoon. H. seuraan jäseniä.

haalist|aa[2] *v.* tehdä haalea(mma)ksi, haalentaa; vars. vaalentaa, kauhduttaa. | Auringon h:amat huonekalunpäälliset. Sateet h:ivat punamullalla maalatun seinän.

haalistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) tulla haalea(mma)ksi, haaleta, haaltua; vars. vaaleta, virttyä, kauhtua. | Värit h:vat. Kesän vehreys alkaa h. H:nut pusero, sadetakki. Suojella h:miselta. Vanhuuttaan h:neet silmät. — Vesi h:u. — *Kuv.* Muistot h:vat. Heimoustunne h:i. Kieli on täynnä h:neita kuvia. - - paimenidyllien toisinaan rokokoomaisen siro, mutta h:va kauneus TARK.

haalistumaton[57] *kieït.a.* H. väri, lanka.

haaltu|a[1*] *v.* = haalistua. | H:nut puku, kirja. H:neet seinäpaperit. Rakennus oli h:neen punainen. — *Kuv.* Vanhan herraskartanon h:va loisto. H:u / hehku nuoruudelta / kuin h:u kelta / syyssairaan puun H.ASUNTA.

haamais|ta[24] *mom.v. harv.* -u[2] *teonn.* (*rinn.* hahmaista) siepata, kahmaista, kouraista, vetäistä. | Isä h:i koivusta rotevan oksan HEPOR. Mies h:ee tussarinsa piippua HAARLA. Jos hän innoissaan h:ee heittosiiman poikki? AHO.

haame[78] *s. harv.* häämötys, häive, haamu. | Oi, jos heidän eteensä voisin maalata yhden h:en, yhden kangastuksen valkeuden maasta KIVI.

haamea[21] *a. harv.* häämöttävä, hämärä. | H. varjo. - - tämä toivo [on] etäinen kuin Uranuksen h. valo KIVI.

haam|ia[17] *v. harv.* (*rinn.* hahmia) hamuta, haparoida, hapuilla. | Sitten hän h:i kuin sulavaa lunta sieltä täältä HEPOR. - - taas hän h:ii uutta saalista kohti HAARLA.

haamilai|nen[63] *a.* ja *s.* H. rotu, kielikunta. H:set 'eräiden Pohjois- ja Itä-Afrikan kansojen yhteisnimitys'.

haamistella[28] *v. harv.* aavistella, ounastella, uumoilla. | Kun huonoin mies meistä noin lyö, niin siitä voitte vähän h., miten paras muksauttelee! PAKK.

haamot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* = häämöttää. | Kuu h:taa pilven takaa. Etäältä h:tava kaupunki. Harmaa tölli h:taa joen rannalla. Taivas h:ti punertavana. Kelmeä h:us. Järvessä h:taa lumpeen varsia. Tytön kasvot h:tivat kynttilän valossa. — *Kuv.* Kuvauksen h:tavat ääriviivat. Tulevaisuus h:taa synkkänä. Menneisyydestä h:taa kauniita muistoja. - - se mitä olen aikaan saanut, se on tuskin kalvea h:us siitä, mitä olen tehdä tahtonut SILL.

haamottu|a[1*] *v. harv.* = hahmottua. | - - hänen tajussaan h:u mielikuva, h:u ja kirkastuu HAANPÄÄ.

haamu[1] *s.* vrt. hahmo. **1.** vainajan henki, varjosielu, aave, kummitus. | Kuolleen, vainajan h. Murhamiehen h. Kalmiston h:t. Kalpea, valkoinen, läpikuultava, veretön h. Nähdä h:ja. Kummitella h:na. Linnassa asui h:ja. H. kiusasi miestä öisin. Näyttää h:lta. Kalvas, äänetön kuin h. Kulkea hiljaa kuin h. Hän käy kuin h. rauhaton / kautt' tuonen niittomaan *CAJ. — *Kuv.* Epätoivon h. **2.** epäselvästi näkyvä, hämärä olento t. esine, varjo(kuva). | Musta tytön h. astui sisään. Hiljaisia h:ja hiiviskelee rannalla. Ohitseni kulki epäilyttävän näköisiä h:ja. Näytelmän henkilöt ovat kalpeita, sovinnaisia h:ja. Sairaasta ei ole kuin h. jäljellä. Vähän h:a näkyy vielä sateenkaaresta. [Kivessä] on kuin jotain vuosiluvun h:a AHO. — *ei haamuakaan* ei jälkeäkään, varjoakaan, ei mitään. | - - tupaan vievästä polusta ei ollut h:akaan jäljellä WILKUNA. Ei ole jäänyt mieleeni h:akaan veljeni asunnosta KIANTO. **3.** *vanh.* ulkomuoto, -piirteet, (ulkoinen) olemus; tav:mmin hahmo. | Muuttaa h:aan. Näyttäytyä käärmeen, ihmisen h:ssa. Älköön milloinkaan - - sydämestäni himmentäkö - - sun lempeää h:as toisen miehen katse KIVI. Mustana kartena näkyivät ne [palavat paperit] enemmän aikaa pysyvän h:llaan ja hajosivat hyvin hitaasti ALKIO.

haamuil|la[29] *v. harv.* liikkua haamuna, haamun tavoin, aaveilla, kummitella. | - - saarien kävijä saa h. pimeässä PAULAH. Kauniina hetkenä h:ee sielu ja ruumis yhtenä KILPI.

haamu|linna *s.* Rakennus näyttää autiolta h:-linnalta, jossa asuu vain joku vanha aatelisnainen. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. olento. **-sielu** *s. myt.* irtonainen henkisielu, jonka uskotaan voivan erota ruumiista milloin hyvänsä, esiintyä esim. lintuna ja suorittaa kaikkinaisia tehtäviä, varjosielu.

haa|pa[10*] *s.* **1.** Populus, pajujen heimoon kuuluvia lehtipuita, vars. Suomessa yleinen P. tremula. | Harmaa, laho h. H:van urvut. Jänis syö h:van kuorta. On niin tyyni, ettei h:vankaan lehti värähdä. — Vertauksissa, sananparsissa. | Vapisee kuin h:van lehti. Kasvot kalpeat kuin h:van lastu. Lähteä kuin jänis h:valta 'ilman valmisteluja, yht'äkkiä'. — *Yhd.*

hopea-, palsami-, samettih. 2. haavan puuaines. | H:paa käytetään yleisesti tulitikkupuuna. Varsi tehtiin h:vasta. — Ei maistu hongalta eikä h:valta 'ei juuri miltään'. — *Yhd.* tulitikku-, vanerih.

haapa|halko *s.* Kuivia h:halkoja. **-i|nen**[63] *ain.a.* H. vene. H:set tulitikut. Katajainen seiväs ja h. aidas kestää miehen elinajan SL. **-lehto** *s.* **-metsä** *s.*

haapana[14] *s.* Anas penelope, sorsan sukuinen, vars. pohjoisosissa maatamme pesivä vesilintu, haapasorsa.

haapa|näätä *s.*, vars. *mets.* vaaleaturkkinen näätä; vrt. mäntynäätä. **-perho(nen)** *s.* Limenitis populi, mustan ruskea, valko- ja keltatäpläinen päiväperhonen. **-puu** *s.* Pehmeä, vaaleahko h. Ostaa h:ta. **-pölkky** *s.* **-rousku** *s.* Lactarius flexuosus, eräs harmahtava, syötävä sieni, haapasieni. **-ruuhi** *s.* haapio. **-sieni** *s.* = haaparousku. **-sorsa** *s.* = haapana. **-tukki** *s.* H:en vienti. **-valtainen** *a.* H. metsä 'metsä, jossa haapa on vallitsevana puulajina'. **-vaneri** *s.*

haapavet|eläinen[63], **-|inen**[63] *a.* ja *s.* — *Erik.* pitkä ja kapea, Haapaveden mallia oleva suksi. | Hiihtää h:(elä)isillä.

haapio[3] *s.* **1.** haavan rungosta kovertamalla tehty palkomainen ruuhi, haaparuuhi. | Kivikautinen h. **2.** yl. ruuhi, vene, vars. pitkä ja kevyt (matka)vene. | H. halkoo vettä. Hän avasi nopeakulkuisen h:nsa purjeet E.ELENIUS. Souit poikki puiset hangat, / - - / koko h:n hajotit! KAL.

haapsott|aa[2*] *deskr.v.* **1.** *harv.* hapsottaa, törröttää, haarottaa. | [Kuusista] h:aa pitkä vaalahtava naava PAKK. Taivaalla kulki harmaita, h:avia pilviä Y.KOKKO. **2.** hätäisestä, us. myös epävarmasta kulkemisesta: kaahottaa, haasottaa, reuhottaa. | Tytöt ja vaimot h:ivat mökistä mökkiin LEINONEN. Untamalan piiat - - mennä h:ivat nevalle PAULAH.

haar|a[10] *s.* us. haarauma, haarautuma, haaraus (merk:issä 1—4); vrt. haaru, haarukka.

1. kahden toisistaan erkanevan oksan tms. muodostama kulma, haarautumiskohta, hanka. | Linnunpesä koivun h:assa. Puu tekee jo juuressaan ahtaan h:an. Kahden valtatien h. Polkujen h:assa on viitta. Lähellä joenh:aa sijaitseva talo. — Vars. *mon.* alaraajojen yhtymäkohta, niiden väli. | Keppihevonen h:oissa. Rämpiä h:oja myöten lumessa. Urheilupaita kiinnitetään h:ain ympäri. — *haaralla(an* (adv.) haara avattuna, levällään, harallaan. | Jalat h:allaan. - - sormet h:allaan se [koura] löi lasiin TOPPILA. — *Yhd.* puun-, tienh.

2. suhteellisen itsenäinen osa, jollaisiin kasvin, vars. puun varsi t. juuri jakautuu, (iso) oksa; tätä muistuttava esineen, elimistön tms. osa. | Tukeva, rihmamainen h. Puun h:at. Varren, kukinnon, juuren h:at. Sarvien h:at. Ankkurin, hangon, kahvelin, putken, saksien h. Harpin toinen h. Nastan h:ojen levittäminen. Avatun köyden h:at. Käyrän, paraabelin h:at. Joen pohjoisin h. Hermon, valtimon, henkitorven h:at. — *Mon.* alaraajat, jalat, housunlahkeet. | Levittää h:ansa. Häntä h:ojen välissä. Ryömiä toisen h:ojen välistä. Poika seisoo h:at hajallaan. Housujen h:oja lyhennettiin. — *Yhd.* etu-, keski-, reuna-, sisä-, taka-, ulko-, yläh.; latva-, suuh.; hermon-, johdon-, juuren-, lehden-, suonenh.

3. samasta henkilöstä polveutuva osa sukua, suku-, sukupuun haara; jnk heimon, kansan tms. samaa alkuperää oleva ryhmä. | Suvun vanhin miespuolinen h. Kristiina Horn oli sukunsa ns. Kankaisten h:aa. Jälkeläisiä asuu jokin h. talonpoikina Messukylässä. — Heimon eri h:at. Mordvalaiset jakautuvat kahteen h:aan: mokšalaisiin ja ersalaisiin. — *Yhd.* sukuh.

4. oman kokonaisuutensa muodostava jnk suuremman toimintapiirin, tieteen, taiteen t. jnk asian osa, ryhmä; ala, erikois-, toimiala, puoli, laji. | Hallinnon, kansanvalistustyön, maanpuolustuksen, teollisuuden h:at. Elinkeinoelämän eri h:at. Sähkötekniikan uusin h. on radiotekniikka. Maatalous käsittää kolme h:aa: maanviljelyn, karjan- ja metsänhoidon. Germaaninen oikeus on indoeurooppalaisen oikeuden h. Kysymyksen kaikkia h:oja käsiteltiin kokouksessa. — *Yhd.* koulutus-, palvelus-, toiminta-, tuotanto-, tutkimush.; ammatin-, hallinnon-, kaupan-, opin-, taiteen-, talouden-, teollisuuden-, tiedon-, tieteen-, toiminnan-, tuotannon-, urheilunh.; asianh.

5. suunta, taho, puoli, ilmansuunta. | Monella h:alla. Toisella h:alla kaupunkia. Hajaantua eri h:oille. Kukin lähti h:alleen. Joka h:alta kuului huutoa. - - kumpikin säästää h:allaan pari vuotta vielä TALVIO. - - saata [riista] tälle saarekselle, / - - / ilman h:alta sa'alta KANT.

6. *jstak ei ole haaraa* (murt.) tietoa, apua, hyötyä. | Kaikilla heillä ei ollut kengistäkään h:aa HAANPÄÄ. Eipä nyt taida olla hyvästä päivästä h:aa? PAKK. Niistä kylän vahdeistakaan ei ole mitään h:aa ALKIO.

7. *yhd.* ryhmiin 2—4 kuuluen: pää-, sivu-, valtah.

haara- tav. haarainen, haarakas, haarautunut (esim. h:kynttilä, -parta, -puu, -sarvi; h:päinen, -sarvinen) t. jstak haarautuva, haarautunut, jnk ala-, sivuosastona tms. oleva, sivu-, syrjä-, tytär- (esim. h:johto, -rata, -virta; h:apteekki, -kirjasto, -konttori, -liike, -yhdistys).

haaraant- = haaraut-.

haara|-apteekki *s.* **--asema** *s.* Kaupungin palokunnalla on kaksi h:a. **--asen|to** *s. voim.* asento, jossa jalat ovat haarallaan ja ruumiin paino tasan kummankin jalan varassa. | Seistä h:nossa. Hyppäys h:toon. **-haukka** *s.* Milvus, ulkomaisia petolintuja. **-heitto** *s. voim.* **1.** pallon heittäminen haara-asennossa jalkojen välistä. | H. eteen-, taaksepäin. **2.** nojapuilla t. tangolla takaheilahduksesta eteenpäin suoritettava heittäytymisliike, jossa jalat ovat levällään ja kädet heittäytymisen aikana irrotettuina. **-hyppely** *s. voim.* perus-, joskus jstak muusta asennosta haaraseisontaan ja takaisin suoritettava hyppely. | Kolmivaiheinen h. H:ä tahdissa. **-hyppy**, **-hyppäys** *s. voim.* hyppy, hyppäys, jossa sääret menevät telineen yli suo-

rina käsien ulkopuolitse. | Pitkittäinen, poikittainen h. arkulla, pukilla.

haarail|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* muodostella haaroja, haaroa. | H:eva vuono.

haarai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* haarakas, haarova, haarautunut. | H. kasvi, puu, oksa. Pellavan h:suus. H:set sarvet. H. joki, järvireitti. Viiniköynnös kiipeilee h:sten kärhien avulla. — *Yhd.* kaksi-, viisi-, kymmen-, tuhath.; harva-, moni-, runsash.; kaareva-, lyhyt-, pitkä-, pysty-, sileä-, suorah.

haara|istunta *s. voim.* istuma-asento, jossa jalat ovat levällään. | H. permannolla, nojapuilla. — *Yhd.* noja-, poikki-, polvih. **-jaloin** *adv. harv.* jalat haarallaan. | Hilleri seisoo h. jäykkänä kuin pölkky PAKK. **-jatko** *s. kasv.* sellainen kasvin haara, joka kehittyy emorankaa voimakkaammaksi ja kasvaa sen näennäiseksi jatkoksi. **-jatkoinen** *a. kasv.; syn.* sympodiaalinen. **-johto** *s.*

haarak|as[66*] **1.** *poss.a.* -kuus[65] *omin.* haarainen, haarova, haarautunut. | H. oksa, sauva. H. kynttilänjalka. Poron h:kaat sarvet. **2.** *s.* Clavaria, syötäviä haarukkasieniä; *syn.* haarasieni. — *Yhd.* kelta-, koralli-, puikko-, punalatvah.

haarakaukoputki *s.* kaksihaarainen kaukoputki, jota käytetään molemmilla silmillä tähystettäessä.

haarak|e[78] *s.* pienehkö haara, haaramainen ulkonema, haarautuma, sakara. | Koivun, putken, polun h. Ankkurin, ristin h:keet. Saaren etäisin h. Vesistön h:keet. — *Anat.* Hermosolun h. eli jatke. Luun, nikaman h:keet. — *Yhd.* lisä-, syrjäh.; hermo-, kylkiluu-, nivel-, oka-, poikki-, pystyh.

haarakirjasto *s.* Kantakirjaston alainen h.

haarakkeinen[63] *poss.a.* < haarake. | H. nikama.

haara|konttori *s.* Pankin h:konttorit. Liikkeen Tampereen h. **-kynttilä** *s.* H. kuului välttämättä joulupöytään. **-käynti** *s. urh.* mäen nouseminen hiihdettäessä joko toisella tai molemmilla suksilla ulkoviistoon astuen. | Toispuolinen h. Täydellinen haara- l. ristikäynti. **-latvai|nen** *a.* -suus *omin.* H. mänty, sukanen. Rungon h:suus alentaa puun arvoa. **-lehti** *s. kasv.* haarasta lähtevä lehti; vrt. varsilehti. **-liike** *s.* Osuuskaupan, rohdosliikkeen h. Toiminimellä on h. Suomessa.

haarallaan *adv.* ks. haara 1.

haara|myymälä *s.* **-nasta** *s.* niittimäinen kaksihaarainen nasta, jollaisia käytetään esim. tavaranäytteitä sisältävien kirjekuorien sulkemiseen, sokka. **-niekka**[10*] *a. kans.* haarainen, haarakas. | H. varsi. Olipa haapa h., / kasvoi pellon pientarella KAL. **-niitti** *s. tekn.*

haaran|ne[78*] *s. harv.* haara, haarake. | Lahden h:teet.

haara|noja *s. voim.* noja-asento, jossa jalat ovat haarallaan molemmin puolin telinettä. **-osasto** *s.* filiaali. | Liikkeen, kirjaston, pankin h. Yhdistyksen Turun h. Toiminimen ulkomaiset h:t. **-parta** *s.* **-partainen** *a.* Vanha, h. soturi. **-pesäke** *s. lääk.* alkuperäisestä sairauspesäkkeestä uuteen paikkaan elimistössä siirtynyt tautipesäke, etäis-, tytärpesäke, metastaasi. **-ponnahdus** *s. voim.* hyppäys telineeltä poikki- t. polvihaaraistunnasta. **-pultti** *s. tekn.* **-pussi** *s.* kahden puolen olkapäätä kannettava (eväs)pussi, haarasäkki. | Aapiskirja kourassa ja h. olalla veljet astelivat perätysten pitkin kirkkotietä KIVI. **-putki** *s.*, vars. *tekn.* **-puu** *s.* **-päinen** *a.* H. uittotanko. **-pää 1.** *s.* Hangon h. **2.** *a.* haarapäinen. **-pääsky(nen)** *s.* Hirundo rustica, asutuilla seuduilla pesivä pääsky, jonka selkäpuoli, siivet ja pitkä, kaksihaarainen pyrstö ovat mustat, vatsapuoli valkoinen ja kurkku ja otsa ruskeat. **-raide** *s.* **-rata** *s.* Lahdesta vie h. Vesijärvelle. **-sarv|i 1.** *s.* Hirven h:et. **2.** *a.* = seur. — *S:sesti.* Metsän villi h. [= peura] PAULAH. **-sarvinen** *a.* H. hirvi. **-seisonta** *s. voim.* seisominen haara-asennossa. | H. hevosella. Hyppäys h:an. **-sieni** *s.* = haarakas 2. **-suoninen** *a.* H. lehti. **-säkki** *s.* = haarapussi. | - - moni vaivainen on saanut apua, monen köyhän h. on leipäkimpaleilla täyttynyt LEHT. **-takki** *s. kans.* hännystakki. | Entä näkö: asunaan / harmaa h. vaan *MANN. **-teh|das** *s.* Yhtiöllä on h:taita Ruotsissa. **-tie** *s.* Pappilaan johtava h.

haarat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H. juuri, korsi, putki. H:tomat sarvet. Varren h. osa.

haaraum|a[13] *s.* = haarautuma. | Joen, tien h. Keuhkoputken hienoimmat h:at. Merjalaiset olivat läntinen h. tšeremissejä. Eräs säveltaiteen h. [Hurma-] sanan h:iin on mahdollisesti luettava myös haltijaolennon nimi Hurus Y.H.TOIVONEN.

haarau|s[64] *s.* = haarautuma. | Poika istui hongan h:ksessa. Ratojen h. Tien h:ksessa oleva kauppa. — Vesistön h:kset. Asutuksen itäisin h. Mainitun kulttuurin h:ksia voidaan todeta Suomessa asti. — Seuran ohjelman tärkein h.

haarau|tua[44] *v.; rinn.* haaraantua. **1.** jakautua kahteen t. useampaan haaraan, tehdä t. saada haaroja, muodostua haaroiksi; jakautua. | H:tunut juurakko. Varsi h:tuu tyvestä. Tie ei h:du ennen kauppalaa. Aortta h:tuu kahdeksi valtimoksi. Sähkövirran h:tuminen. Suvun h:tuminen. Laajalle h:tunut kauppa. Sanalla on kolmia h:tuva merkitys. Ajatus h:tui monelle taholle. Nykyajan elämä on h:tunut mitä erilaisimpiin toimintamuotoihin. **2.** lähteä omalle haaralleen, suunnalleen, muodostua omaksi haarakseen, erota, erkaantua, poiketa jstak, loitota. | Tiestä h:tuu pieni polku. Radat h:tuvat Berliinistä säteittäisesti. Toinen reitti h:tuu Nivajärven päästä. Epäsäännöllisesti h:tuvat viirut. Näköjuoste h:tuu verkkokalvoon. Torilta jokainen h:tui omalle suunnalleen. Me h:simme kukin eri taholle IVALO. Yhteisestä kantaisästä h:tuvat perilliset.

haarautum|a[13] *s.* (*rinn.* haarauma, haaraantuma) = haara 1—4. (*1.*) Oksan h:assa oleva pesä. Viemärin käänteisiin ja h:iin on tehtävä luukku ajoittaista puhdistusta varten. (*2.*) Puun, oksan h:at. Tieverkon h:at. Alppien h:at ulottuvat mereen asti. Välkkyvät joen h:at risteilevät laaksossa. Ilmaputkista lähtee h:ia kaikkialle hyönteisen ruumiiseen. (*3.*) Alppirotua pidetään mongoloidisen suurrodun h:a-

na. Munkkikunnan h:at. Pietismin huomattavin h. — Tiernapojat ovat suomalainen h. keskiaikaisesta mysteerinäytelmästä. Sampo-runon h. — *Kasv.* kaikki yhdestä ainoasta yksilöstä kasvullista tietä polveutuvat jälkeläiset, klooni. (*4.*) Ammatin, metallialan h:at. Sisälähetyksen monet h:at. Sosiaalipolitiikka on kansantaloustieteen h.

haarautumaton[57] *kielt.a.; rinn.* haaraantumaton. | H. putki. Latvaan saakka h. pellavan varsi.

haarautumis|kohta *s.* Johdon h. **-piste** *s.* Virran voimakkuus ei jakaudu h:essä tasan joka haaran osalle.

haara|virta *s. sähk.* **-voltti** *s. voim.* renkailla suoritettava voltti, jossa levällään olevat jalat viedään käsien ulkopuolitse. **-yhdisty|s** *s.* Helsingin NMKY:n h:kset.

haaremi[5] *s.* naisten osasto muhamettilaisessa asunnossa, vaimola; siinä asuvat naiset, vars. puolisot ja jalkavaimot. | Turkkilainen h. Elää h:ssa. H:n ristikoiden takana. Pitää h:a. Sulttaani pakeni h. mukanaan. — *Kuv.* Kukko h:nsa kanssa. Istua suuren h:n [= naisjoukon] keskellä. **-laitos** *s.* **-nainen** *s.* Hunnutettu h.

haarikallinen[63] *s.* haarikan täysi. | H. olutta.

haarik|ka[15*] *s.* **1.** maljan muotoinen, tav. puinen juoma-astia, jossa on kaksi ylöspäin ulkonevaa kädensijaa, kousa, sarkka, tuoppi. | Ryypätä h:asta piimää. H. kulkee miehestä mieheen. Mutta pirtissä jatkettiin iloisesti pauhaavaa elämää, viinaa h:asta keikautettiin KIVI. H. [= haarikan täysi] olutta. Kallistella h:oita. — *Yhd.* juoma-, olut-, piimäh.; hopea-, kataja-, puu-, tinah. **2.** *kansat.* hylkeenpyynnissä käytetty kaksi- t. kolmiväkäinen rauta, johon sidotaan elävä kuutti ja jonka väkiin emähylje tarttuu, hyljerauta.

haarik|ko[2*] *s.* **1.** *murt.* haarikka 1. | Nyt hän - - ryyppää h:osta piimää päälle KIVI. **2.** *murt.* haara, haarukka. | - - istui siellä tumpuri ahma-vetkale kuivan, partaisen männyn h:ossa KIVI. **3.** *kasv.* Sagina, kohokkikasveihin kuuluvia pieniä, kapealehtisiä, us. teriöttömiä ruohoja.

haarniska[15] *s. hist.* sotilaan (ylä)ruumiin tav. metallinen suojus, rauta-, panssaripaita. | Ritarin, ratsuväen h. Kilpi ja h. Pukeutua h:an. H. välkkyi auringossa. Sydämeni on kova kuin h. — *Kuv.* Käärmeen suomuinen h. Pukeutua h:an [= ryhtyä taisteluun] jkn puolesta. Jokainen oli h:ssa [= vastarinnassa] häntä vastaan. - - olkoon pukunamme uskon ja rakkauden h. ja kypärinämme pelastuksen toivo UT. — *Yhd.* nahka-, pelti-, rauta-, vaskih.; rengas-, suomush.; kaula-, rinta-, selkäh.

-haarniskainen[63] *poss.a.* Rauta-, vaskih.

haarniska|pinta *s. geol.* kallioperän siirroksissa hankautunut pinta, jossa on liikkeen suuntaisia uurteita, luisupinta. **-puku** *s.* **-pukui|nen** *a.* H:set miehet.

haarniskat|on[57] *kar.a.* H:tomat joukot.

haarniskoi|da[18] *v.* pukea haarniskaan. | H:tu [par. haarniskapukuinen] ritari. Vaakunan h:tu [haarniska-] käsivarsi. — *Kuv.* H. itsensä välinpitämättömyydellä. - - luultavasti [hän] tahtoi täten h. nuorinta veljeään elämän nuolia vastaan L.ONERVA.

haarniskoi|tua[1*] *pass.* ja *refl.v.* < ed. — *Kuv.* Nyt sitä vastoin vain h:duin ja tein hengessäni vastaväitteitä JÄRVENT.

haaro|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** haaroittua, haarautua, muodostaa haaroja, haarailla. | Tie h:o monelle suunnalle. - - ei ollut muuta kuin yksinäisiä heinä- ja halkomiesten jälkiä, jotka sydänmaalla h:ivat sinne tänne PÄIVÄR. — *haarova* (a., vars. kasv.) haarainen, haarakas. | H:va juuri, korsi, pensas. Tyvestä asti h:va varsi. Hyvin h:va sieni. **2.** *harv.* haaroittaa. | Pääjohto h:taan useaksi työjohdoksi.

haaroil|la[29] *frekv.v.* < ed. | Juuret h:evat maassa.

haaroit|taa[2*] *v.* jakaa haaroihin. | H. johto, kaapeli. Latvapuolestaan kahtia h:etut lyhteet asetetaan riu'ulle. Juuriaan runsaasti h:tamalla kasvi kiinnittyy maahan.

haaroittu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) jakautua (moniin) haaroihin, haaroa. | H. sulkamaisesti, epäsäännöllisesti. Varsi, sieni h:u. H:nut suoni, vesistö. Joki h:u monimutkaiseksi verkoksi. Kustakin pääjohdosta h:u sivuille pienempiä johtoja. Runsaasti h:nut tiedotuslaitos. Lähetystyö h:i vuosi vuodelta.

haaroittuma[13] *s. harv.* = haarautuma. | Keuhkotorvien h. Hermon h:t.

haaroittumaton[57] *kielt.a.* H. juuri.

haaroitu|s[64] *teonn.* **1.** haaroittaminen. | Kaikki johtimien h:kset on tehtävä ruuviliitoksilla. **2.** haaroittuminen, haaroittuneisuus; haara, haaroittumiskohta; myös *koll.* haarat, haarautumat. | Vuoristokuusella on runsaampi h. kuin alangon kuusella. Juuren, oksan h:kset. Sähköjohtojen jatkokset ja h:kset.

haaroitus|kappale *s. tekn.* Putken h. **-pylväs** *s. sähk.* pylväs, josta johto haarautuu. **-rasia** *s. sähk.* = jakorasia.

haarott|aa[2*] *v.* = harottaa. | H:avat sarvet. Tukka h:i joka taholle. Taivas pilkotti sinne tänne h:avien oksien välitse.

haaru[1] *s.* = seur. 1, 2. | Puun, kynttilänjalan h:t. Neptunuksen h. Viisikärkinen h. Lyhteet nostetaan h:lla parsille. - - Toukolan pojat [ovat] perkeleitä, h:t kourissa KIVI. — *Yhd.* hiili-, mittah.

haaruk|ka[15*] *s.* us. = ed. **1.** haara, haarautuma, hanka. | Puun, koivun h. Kolmioksainen h. Koukkuna käytetty oksan h. Sarvien h:at. Kynttelikön, ääniraudan h:at. Ankkurin, keksin, ahraimen h. — *Yhd.* juuri-, latvah.; kuusen-, männyn-, puunh. **2.** kaksi- t. useampihaarainen (varrellinen) työväline t. esine t. sen osa, hanko, kahveli; vars. tällainen ruoanlaitto- ja ruokailuväline. | Veitsi ja h. Hopeinen, ruostumaton h. — Kiertokangen, sorvin, tukilaakerin h. Polkupyörän h:at. Puinen, rautainen, viisipiikkinen h. H:an muotoinen iskuri. Tuliluikkua pidettiin h:an varassa. Kauppias otti saappaat h:allaan alas. — *Mer.* = kahveli. | H:an nostoköysi. Elokuun 15:ntenä alus kohotti h:kansa nokkaan Ruotsin lipun. — *Yhd.* koivu-, luu-, metallilanka-, puu-, rautah.; etu-, taka-, yläh.; asetin-, kiinnitys-, lii-

tos-, ohjaus-, pidätin-, tuki-, yhdysh.; jälkiruoka-, kakku-, kala-, leikkele-, peruna-, pöytä-, silli-, tarjoilu-, voileipäh. **3.** *sot.* (hakuammunnassa) vastakkaismerkkisiä laukauskertoja vastaavien ampuma-arvojen väli. | Lyhyt, pitkä h. Kaventaa h:kaa. Maali oli h:an keskellä. — *Yhd.* nolla-, virheh.

haarukkai|nen[63] *poss.a.* H:set oksat. Käärmeen h. kieli.

haarukka|keppi *s.* Sotilaalla oli h. pyssyn tukemista varten. **-kytkin** *s. tekn.* **-mainen**[63] *kalt.a.* H. käsityökalu. Akselin h. pää. **-mitta** *s.* **1.** kaksihaarainen mitta, jota käytetään puunrunkojen paksuuden yms. mittaukseen. **2.** *sot.* tykistön hakuammunnassa käytettyjen kahden matkan ero, joista toista käytettäessä laukaukset osuvat todennäköisesti maalin eteen, toista käytettäessä sen taakse. | Käytännössä h. on n. 1/50 ampumamatkasta. **-oja** *s. metsät.* haarukan muotoinen oja. **-pal|a** *s.* ruokapala, joka on sopivan kokoinen haarukalla suuhun pantavaksi. | Herkkusilliä h:oina. **-pitsi** *s. käs.* (metallista) haarukkaa käyttäen virkattu pitsi, punontapitsi. **-purje** *s. mer.* = kahvelipurje. **-puu** *s.* Tavarat nostettiin h:lla koukkuihin. **-päinen** *a.* H. keppi, tanko. **-rauta** *s.* **-risti** *s.* taikamerkkinä tms. käytetty Y-kirjaimen muotoinen risti. **-sien|i** *s. kasv.* H:et 'Clavariaceae, pensasmaisesti haaroittuneita sieniä'. **-tanko** *s.* **-tulkki** *s. tekn.* haarukan muotoinen rajatulkki. **-varsi** *s.*

haaruko|ida[18] *v.* **1.** *harv.* astella pitkin askelin, harppoa. | Nyt hän h:i paitahihasillaan pihamaalla LEINONEN. **2.** *sot.* -inti[4*] *teonn.* suorittaa hakuammunta(a) merkkihavaintojen perusteella, ampua haarukkaan. | Maalin h:iminen.

haarupäinen *a.* H. keppi, puu.

haarust|aa[2] *deskr.v.* kulkea kömpelösti, haasottaa, paarustaa, taapertaa. | Poika h:i pörröisissä lammasnahkasääryksissä.

haarustell|a[28] *frekv.v.* < ed. | - - peräs h:en tallustaa / pieni penttu pörrönaama KIVI.

haasi|a[14] *s.* heinän, viljan, turpeiden tms. kuivatukseen käytetty, tav. riu'uista tehty aidan muotoinen teline; tällainen teline siinä olevine kuivatettavineen. | Koota, panna h:aan. Kuivata h:assa, h:oilla. Heinät ovat h:alla. Enin osa peltoja oli jo h:oissa ja kuhilaalla KATAJA. — *Yhd.* nuora-, pylväs-, riuku-, seiväsh.; apila-, heinä-, herne-, kaura-, lehti-, ohra-, pellava-, ruis-, turveh.

haasiakuivatus *s.*

haasioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* panna haasiaan t. haasioihin, kuivata haasialla t. haasioilla. | Turpeen h:minen. Ruista h:daan vain harvoin.

haask|a[10] *s.* **1.** isokokoisen eläimen raato. | Hevosen, poron, koiran h. Suden tappama h. Kiertää kuin kettu h:aa. Kussa h., siinä korpit SL. — *Mets.* petoeläinten pyynnissä syöttinä käytetty raato. | Väijyä, pyytää h:oilta. Ampua karhu h:alta. Lehmän h:alle viritetty pyssy. — Vars. *halv.* ihmisen ruumis. | - - tilatkaa ensin hevonen, jolla viette h:anne [tappelun jälkeen] Messukylään J.FINNE. **2.** *halv.* kelvoton, kunnoton olento t. esine, heittiö, hylkiö, hylky. | Sellainen vanha h. Moraaliton h. Eikö sillä h:alla ole häpyä! Nuhjukset, vätykset, kaiken maailman h:at, ettekö saa kinttujanne vikkelämmin eteenpäin! LEINONEN. — Pahuksen varis, senkin h.! Lakkini, kellastunut h., oli vietävä pestäväksi.

haaskaaja[16] *tek.* < haaskata. — *Yhd.* metsänh.

haaskaantua[1*] *v.* = haaskautua.

haaska|eläin *s.* haaskoja syövä eläin, raadonsyöjä. | Ahma ja muut h:eläimet. **-lintu** *s.* haaskoja syövä lintu. | Ruho jätettiin h:jen ruoaksi. - - silloin niitä [ostajia] kokoontuu kuin h:ja raadon ympärille TALVIO. — *Halv.* Sinä vintiö, sinä h.!

haaska|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** kuluttaa turhaan, ylenmäärin, tuhlata, hävittää. | H. puita, tavaraa. H. omaisuutensa. Elintarvikkeiden h:aminen. Metsän, paperin, rahan (myös ◡) h:us. H:ava metsänkäyttö. Älä h:a paperia! Lantaa ei h:ttu rukiille. Lampaat h:avat heiniä allensa. Bentsiiniauto h:a 5/6 polttoaineen kalorimäärästä. Puut ladottiin tilaa h:amatta. Järjetön voimien h:us. Ei kannata h. aikaa sellaiseen. Isäntä ei h:nnut sanojaan kulkurille. H. ruutia variksiin 'tehdä jtak turhaa, hyödytöntä'. Se oli paljasta voiteen h:usta 'joutavaa, hyödytöntä vaivaa, työtä'. Ilolla h:taan, itkulla takaisin voitetaan SL. **2.** turmella, raiskata, pilata, tärvellä. | Halla h:si nurmikon. Konnat eivät kaihda h. puhdasta ja rehellistä ihmistä. Älä h:a kaunista liinaa turhaan tarkoitukseen! **3.** *vanh.* repiä kuoliaaksi, tappaa raatelemalla. | - - mitä sitten ihmisten lampaat, joita nuo pedot h:avat ja repivät PÄIVÄR. | Peto se oli hukka, täysi peto. Kun pääsi poroeloon, niin h:si kuin rosvo... tappoi minkä kerkesi JÄRVENT.

haaskautu|a[14] *pass.v.* (*rinn.* haaskaantua) < ed. 1—2. | Heiniä, puuta h:u. Ruokatavarat h:ivat lattialle pöydän kaatuessa. Ojiin h:i liiaksi peltomaata. Aikaa vain h:u, kun pitää turhista neuvotella.

haaskio[3] *s.* haaskautuminen, haaskuu, hukkaanmeno, hukka, häviö. | Mennä, joutua h:on, h:lle 'haaskautua'. Säilyä h:lta. - - kenkään ei käynyt niitä [lihoja] korjaamaan, ja näkyi siis tulevan tuosta verraton h. KIVI. — *Kut.* kehruujätteet, veisti. **-silk|ki** *s. kut.* raakasilkin kelauksessa syntyvä haaskio, veistisilkki. | H:in kehruu.

haaskuri[5] *s.* haaskaaja, tuhlaaja. | Ajattelematon h.

haaskuu[25] *s.* haaskaus, haaskaaminen. — *Yhd.* metsänh.

haasotella[28*] *frekv.v.* < seur.

haasott|aa[2*] *deskr.v.* kulkea kömpelösti, huojuen, haarustaa, paarustaa, taapertaa. | Henriika h:i pirttiin tavallista liukkaammin NUOLIV.

haast|aa[10] *v.* **1.** antaa haaste. **a.** kutsua velvoittaen t. vaatien kilpailemaan kanssansa. | H. kilpailuun, kilpasille, kilpailemaan. H. viestinhiihtoon, pesäpallo-otteluun. H. miekkasille, kaksintaisteluun. Puolue h:oi vastustajansa väittelyyn. **b.** vars. *lak.* kutsua vastaajaksi, todistajaksi tms. oikeuteen, manata. | H. käräjiin. H. oikeuteen kunnianloukkauksesta. H. to-

distajaksi. Oikeuden nimessä h:an teidät vastaamaan rikoksesta. Savukylän Jaakkola oli h:anut Pikku-Herralaa murhayrityksestä KATAJA. 2. *murt.* pyytää saapumaan, tulemaan; kutsua. | H. jku häihin, illallisille. Minut h:ettiin ristiäisiin. H:oin miehiä tulemaan meille. 3. koettaa synnyttää riitaa tms., hankkia, rakentaa. | H. riitaa, toraa, tappelua. H. vihamielisyyttä. Aina sinä h:at eripuraisuutta. 4. *kans.* t. *ylät.* puhua, sanoa; vars. kertoa, jutustaa, jaaritella, pakista. | Olla sanaakaan h:amatta. Ukko h:oi verkalleen. Älä h:a mahdottomia! Minä h:an oikeaa asiaa. Ville h:oi asioistaan. Tuvassa h:ettiin väkirehun ostosta. H:anna vain, mitä kylällä olen kuullut. Joka härillä ajaa, se häristä h:aa SL. — Vain kourallinen väestöstä h:aa kahta kieltä. — *Kuv.* Kalmiston ristit h:avat menneistä sukupolvista. Omia asioitaan se [kuusi] h:aa, omia huoliaan humisee AHO.

haastaja[10] *tek.* H. hävisi ottelun. Riidan, tappelun h. Ei ole puheella puolta, jos ei huolta h:lla SL.

haastat|ella[28*] *v.* 1. puhuttaa jkta tav. sanomalehdessä tms. julkaistavien tietojen t. lausunnon hankkimiseksi jstak asiasta. | H. ulkomaista vierasta. H. sanomalehteen. Voittaja joutui h:eltavaksi. H:telimme eilen johtaja N:ää. Aamulehti on h:ellut tästä kysymyksestä huomattavia tamperelaisia. Keväällä aion lähteä Berliiniin, jatkoi h:eltavamme. 2. yl. puhuttaa, jututtaa. | Ruustinnakin tuli Mattia h:telemaan. En voinut vastustaa kiusausta hiukan h. kylän miehiä. - - aloin neittä h., / h., maanitella KANT.

haastat|taa[2*] *v.* 1. *kaus.* puhuttaa, jututtaa. | H:in vieraita. Maaherra h:ti suopeasti jokaista. — Tav:mmin haastatella. | Edustajamme on h:tanut uutta lähettilästä. 2. *fakt.*, vars. *lak.* antaa haastaa oikeuteen, toimituttaa haaste tiedoksi, manuuttaa. | H. jku vastaamaan. H. oikeuteen vekselin väärentämisestä. H. todistajaksi.

haastattelija[11] *tek.* < haastatella 1. | Taiteilija on kertonut eräälle h:lle lähimmistä suunnitelmistaan. Uuden Suomen h.

haastattelu[2] *teonn.* < haastatella 1. | Nopea h. Myöntää h. Joutua h:n uhriksi. Kertoa h:ssa aikeistaan. Lukea jkn h. — *Yhd.* ennakko-, kierto-, pikah.; puhelin-, radio-, (sanoma)lehtih. **-hetki** *s.* **-lausunto** *s.* **-matka** *s.* H:lla siirtoväen parissa. **-sarja** *s.* **-tieto** *s.* H:ja näyttelyn uutuuksista. **-tilaisuus** *s.* Suoda h.

haaste[78] *s.* 1. velvoittava t. vaativa kutsu kilpailemaan. | Antaa h. Hyväksyä, ottaa h. vastaan. — *Yhd.* kilpailu-, taisteluh. 2. vars. *lak.* säädetyssä järjestyksessä toimitettu kutsu saapua vastaajaksi, todistajaksi tms. oikeuteen. | Kirjallinen, suullinen, julkinen h. Antaa, toimittaa h. Noudattaa h:tta. H:en nojalla tehty vaatimus. Velalliselle annetaan h. siihen oikeuteen, jonka piirissä hän asuu. — *Yhd.* vuosih.; lakkautus-, vastah.

haaste|aika *s.* *lak.* määräaika, jonka kuluessa haaste on annettava haastettavalle tiedoksi. | Lain määräämä h. **-anomus** *s.* *lak.* = haastehakemus. **-en|antaja** *s.* **-hakemus** *s.* *lak.* tuomarille t. haasteenantajalle esitetty pyyntö, että tämä kutsuisi jkn saapumaan oikeuteen, haasteanomus, -pyyntö. **-kilpailu** *s.* **-kirja** *s.* *lak.* asiakirja, jolla jku haastetaan oikeuteen.

haastelia|s[66] *a.* *harv.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* puhelias, juttelias, suulas. | H. ukko.

haastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* 1. (< haastaa 4) puhua, puhella, jutella, jutustaa, pakista. | H. joutavia, niitä näitä. H. rakkaudesta, vuodentulosta, matkoistaan. H. keskenään, työmiesten kanssa. Sulava, isoääninen h:u. Mitä lienemme h:leet. Asiat h:tiin pitkin ja poikin. Myöhään yöhön h:imme menneistä ajoista. Sisältä kuului salaperäistä h:ua. Me ymmärrämme toinen toisemme tarkoitukset, ehkä välisti vähän h:emmekin esikuvain ja tunnusmerkkein kautta KIVI. — *Kuv.* Metsien h:u. Laulurastas h:ee puun latvassa. - - järki alkoi h. vasta sitten, kun [he] olivat joutuneet totuuden eteen AK. 2. *harv.* < haastaa 2. 3. | Vauhkonen rupesi tupaan h:emaan: "Eikö maisterilla nyt olisi aikaa tupaan käydä piiputtelemaan?" ALKIO. Ja niin meni sorsanpoikanen ja alkoi h. aivan syyttä riitaa variksen kanssa LARINK.

haaste|mies *s.* *lak.* viranomainen, jonka tehtävänä on mm. haasteiden tiedoksi antaminen. **-ottelu** *s.* Seurojen väliset h:t. **-päivä** *s.* *lak.* päivä, jolloin haaste annetaan tiedoksi haastettavalle. **-todistus** *s.* *lak.* todistus haasteen perille toimittamisesta.

haasto[1] *s.* 1. *vanh.* haaste. | Antaa h. Saada h. käräjiin. 2. *harv.* yl. haastaminen. | Riidan h. En ymmärrä h:a järjen, / en kuuntele tahtoakaan L.ONERVA. 3. *harv.* uhka, uhkaus. | No, mitäs muuta, sinä teet sen, / kuoleman h:lla sen käsken LARINK.

haata[35*] *v.* *harv.* sulkea haalla. | Hakasin ikkunan.

1. **haav|a**[10] *s.* 1. väkivallan aiheuttama ihon ja sen alaisen kudoksen vioittuma; *lääk.* myös taudin synnyttämä ihon t. limakalvon puuttuma; vrt. haavautuma. | Jalan, sisäelinten h:at. Sarveiskalvon h. Kristuksen h:at. Avonainen, syvä, tuore, verinen h. Vaaraton, kuolettava, parantumaton h. Partaveitsen tekemä h. Kengän hankaama h. H:an reuna. Saada h. Tulla h:oille, h:oihin. Lyödä, ruoskia h:oille, h:oihin. H:oille ajetut hevoset. Olla h:oilla, h:oissa. H. märkii, vuotaa, ärtyy. H:asta juoksee verta. H:aa särkee, polttaa. Potea, sairastaa h:aansa. Parannella h:ojansa. Hoitaa, sitoa h:oja. H. arpeutuu, tyrehtyy. H. menee umpeen. Repiä h:at auki. Kuolla h:oihinsa. Kyllä koira h:ansa nuolee SL. Ei haukku h:aa tee SL. Pettymys kirvelee kuin avoin h. — *Yhd.* iho-, lihas-, luu-, maha-, nivel-, otsa-, pinta-, silmä-, suoli-, sääri-, vatsah.; avo-, märkä-, mätäh.; ampuma-, hankaus-, leikkaus-, lyöttymä-, makuu-, palo-, pisto-, poltto-, purema-, repeämä-, rokotus-, ruhje-, syövytysh.; kirveen-, kylmän-, luodin-, miekan-, puukon-, veitsenh. 2. kasvin varteen t. jnk elottoman esineen t. aineen pintaan tehty viilto, naarmu t. halkeama; *kasv.* ulkoisen syyn aiheuttama hal-

keama t. repeämä. | Puuhun isketty h. Juoksuttaa mahlaa koivun h:asta. Mädäntymisen aiheuttava eliö tunkeutuu h:asta perunanmukulan sisäosiin. Löin kirveellä h:an permantoon. Vuodassa on h:oja ja repeämiä. Lasinsiru viilsi h:an polkupyörän kumiin. Ranskanleivässä on h. pitkin pituutta. Kaapeliin leikataan pieni h., josta pihdit työnnetään sisälle. — *Yhd.* juuri-, kuori-, oksa-, pinta-, runkoh.; pihka-, ruoste-, sala-, syöpäh. **3.** *kuv.* onnettomuuden, loukkauksen tms. mieleen jättämä kipeä jälki, järkytys, isku, kolaus, loukkautumus. | Yhteiskuntaelämän h:at. Isonvihan synnyttämä h. Kansa alkoi toipua sodan h:oista. Mennä h:ojaan nuolemaan. Saada h. sydämeensä. En paljasta h:ojani kenellekään. Kaikki vanhat h:at repeytyivät kirjeen johdosta. Ystävyytemme sai h:an, joka ei koskaan arpeutunut. Aika parantaa h:at SL. - - se oli hänen elämänsä kipeä h. JÄRN. — *Yhd.* mätä-, sydänh.

2. **haava**[10] *s. vaill.* eräissä adverbiaalisissa ilmauksissa pron:n määrittämänä. — *tällä haavaa,* harv. *haavalla* tällä kertaa, tällä erää, nyt, nykyään. | Virka on tällä h:a avoinna. En muista tällä h:a hänen nimeään. Katso, tällä h:a minä linkoan pois maan asukkaat VT. Mutta mene tällä h:lla matkaas KIVI. — *sillä haavaa,* harv. *haavalla* sillä kertaa, sillä erää, silloin. | Olin sillä h:a liian väsynyt. Ei ollut sillä h:a muutakaan tekemistä. — *samalla, yhdellä haavaa,* harv. *haavalla* samalla, yhdellä kertaa, samanaikaisesti, yhtaikaa. | Hoitaa samalla h:a useaa tointa. Hissiin sopii samalla h:a 3 henkeä. Tilaan kaikki lehteni yhdellä h:a. — *yhtä haavaa* yhdellä kertaa, yhtaikaa, samanaikaisesti. | Joko yksitellen tai kaikki yhtä h:a. Ponnista yhtä h:a molemmilla jaloilla! - - hän näyttäytyi yhtä h:a enemmälle kuin viidellesadalle veljelle UT.

haava|haka *s. lääk.* syvän haavan avaamiseen käytettävä haarukka. **-hakanen** *s. lääk.* hakanen, jolla haavan reunat liitetään toisiinsa, agraffi. **-harso** *s.*

haavai|nen[63] *poss.a.* H:set jalat, sormenpäät. Toistuva verentulo suusta voi johtua h:sesta kasvannaisesta.

haava|infektio *s.* haavatartunta. **-jauhe** *s. lääk.* haavojen hoitoon käytettävä jauhe. **-kanava** *s. lääk.* syvän pieniaukkoisen haavan putkimainen osa.

haavakas[66*] *poss.a.* tav:mmin haavainen.

haava|korkki *s. kasv.* vahingoittumisen johdosta paljastuneiden solukkojen suojaksi muodostunut korkkikerros. **-kuume** *s.* haavatulehduksen aiheuttama yleiskuume. | Kuolla h:eseen. **-kääre** *s.* **-laastari** *s.* **-loinen** *s. kasv.* taulakääpä tms. loissieni, joka pääsee tunkeutumaan kasveihin vain haavojen kautta. **-lääke** *s.* **-lääkäri** *s.* kirurgi; haavuri, välskäri. | Olla h:nä sotaretkellä. **-muodostuma** *s.* Paha h. silmän pinnassa. **-neste** *s. lääk.* haavasta erittyvä neste. | Ruveksi hyytynyt h. **-neula** *s. lääk.* haavan ompelemisessa käytettävä neula.

haavanhoito *s.*

haavan|kuori *s.* haapapuun kuori. **-lastu** *s.* haapapuun lastu. | Hienoista h:ista tehdään mm. mattoja. **-leh|ti** *s.* H:det havisevat. Tuskin h:tikään liikahti. Vapista, lepattaa kuin h.

haavan|pohja *s. lääk.* **-reuna** *s. lääk.* Epätasainen h. **-vih|at** *s. mon. kans.* haavatulehdus. | Parantaa h:oja.

haava|palsami *s.* **-pin|ta** *s.* Suuret h:nat peitetään toisesta ruumiinpaikasta siirretyllä iholla. **-pulveri** *s.* haavajauhe. **-pumpuli** *s.* **-ruisku** *s.* haavojen puhdistukseen ja huuhteluun käytetty ruisku. **-rupi** *s.* **-ruusu** *s.* haavaan tulleesta bakteeritartunnasta alkunsa saanut ruusu. **-salva** *s.* **-side** *s.* **-sidos** *s.* **-solukko** *s. kasv.* haavan täytteeksi t. katteeksi kasvava solukko. **-tartunta** *s.* haavan kautta tapahtuva bakteeritartunta. **-tauti** *s.* haavatartunnasta johtuva tauti. **-tulehdus** *s.* haavaan päässeiden bakteerien aiheuttama tulehdus.

haavauma[13] *s. lääk.* = haavautuma.

haavautu|a[44] *v. lääk.* tulla haavoille, haavoittua. | H:nut iho.

haavautuma[13] *s. lääk.* (*rinn.* haavauma) tautiperäinen haava, ihon t. limakalvon kudospuuttuma, haavamuodostuma; vrt. haavoittuma.

haava|vamma *s.* **-vanu** *s.* haavapumpuli. **-vesi** *s.* haavojen hoitoon käytetty neste, esim. boorivesi. **-voide** *s.* Kotitekoinen, rasvapitoinen h.

haave[78] *s.* toiveikas, us. selvään muotoon kiteytymätön ajatus jstak tulevasta asiasta t. tapahtumasta, kaunis tulevaisuuden kuvitelma, unelma, pilvilinna, utukuva, utopia. | Hauras, kaukainen, salainen, uinuva h. Vuosien takainen h. Hetken h:et. Nuoruuden, hullun h:et. Menestyksen, voiton h. Alkemistien h:et kullanteosta. Kaunis h. ylioppilaaksi tulosta. H:itten maailma. H. täyttyy, toteutuu. H. haihtuu, särkyy. Tehdä tyhjäksi, murskata h. Haudata h:ensa. Vaipua h:isiin. Olla, istua h:issaan. Antaa h:ittensa lentää. Herätä h:istaan. Itkeä h:itaan. Suuri h:eni oli päästä merille. Asia jäi h:eksi. Se on vain h., joka tuskin koskaan toteutuu. - - h:hen kullat / mieleni murheella maksoin LEINO. - - se antoi yllykettä h:elleni, että minusta ehkä voisi tulla runoilija KOSKENN. — *Yhd.* lapsuus-, nuoruush.; itsenäisyys-, mestaruus-, rakkaus-, sankarih.; koston-, lemmen-, onnen-, vapauden-, voitonh.

haaveelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** haaveissaan elävä, haavemielinen, uneksiva, haaveileva, haaveksiva. | H. tyttö, idealisti, luonne. Surullisen h:set silmät. Puhua h:sesti. Katsella h:sesti ympärilleen. H. tunnelma. H. sävellys, luonnonlyriikka. Renessanssin aikainen h. tieteensuunta. Kaikki h:suus oli koulukunnalle vierasta. **2.** haaveille ominainen, mielikuvituksellinen, epätodellinen, fantastinen, sadun-, haaveenomainen. | H. maisema, rokokoopuku. H. satumaailma. H:set seikkailut. H. käsitys, yritys. Usva muodosti h:sia, leijailevia kuvioita. Suunnitelma on liian h:sella ja heikolla pohjalla. Ajatusta höyrylaivaliikenteestä pidettiin yhtä h:sena kuin matkaa kuuhun. **3.** haaveita herättävä, haaveisiin saattava. | H. hämäryys, kuutamo. Tämä tapahtui h:sena syysiltana. Kynttilä valaisi h:-

sesti huonetta. En niitä [satuja] ole missään niin ymmärtänyt -- kuin nyt tällä autiolla, h:sella järven selällä AHO.

haave-elämä *s.* haaveilu, haaveet, unielämä. | Elää h:ä.

haaveenomai|nen *a.* -sesti *adv.* haaveille ominainen, mielikuvituksellinen, fantastinen, haaveellinen. | H. menneisyyden kuvitelma. -- selitystapaa on käytetty aivan h:sesti E.N.SETÄLÄ.

haaveet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -- nuoren Goethen elämäntunteen ydin on h., leppymätön, sovittamaton pessimismi KOSKENN.

haaveherkk|ä *s.* -yys *omin.* herkkä haaveiluun; haaveita herkästi synnyttävä. | H. lehto, hiljaisuus. Romantiikan h:yys ja kauneuden ikävä.

haaveikas[66*] *a. harv.* haaveellinen, haaveksiva. | H. nuorukainen.

haaveilij|a[14] *tek.* haaveksija, uneksija, fantasti, utopisti; intoilija. | Epäkäytännöllinen, tulisieluinen h. Parantumaton h. ja unien näkijä. Uskonnollinen h. Olet h., joka et koskaan näe asioita oikeassa valossa. -- maailmassa eli ja oli aina elänyt eräitä h:oita, idealisteja ja utopisteja, jotka puhuivat ihmiskunnan onnesta, kansojen vapaudesta AHO. — *Yhd.* kuutamoh.

haaveil|la[28] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* olla haaveissaan, haaveiden vallassa, ajatella t. kaivata jtak (hämärän) toiveikkaasti, rakentaa pilvilinnoja, tuulentupia, uneksia, unelmoida, haaveksia. | H:eva koululainen, tutkija. Luonteeltaan h:eva. H:evat silmät. H:eva herkkätunteisuus. H. yksinäisyydessä. Istua h:len. Puhua h:evasti tulevaisuudestaan. Lapselliset h:ut. Kesken h:ujeni alkoi puhelin soida. H. matkaa, suurta, turhia. Tällaista teosta on kauan h:tu. Seurassa h:tiin Karjalan vapauttamisesta. Äiti h:ee pojastaan pappia. Monesti olen h:lut, että olen oikeastaan syntynyt taiteilijaksi. Ajatteles, h:i Terttu, miten ihana tulee matkastamme!

haaveilo[2] *s. runok. harv.* haaveilu. | -- ja vaipuen vienohon h:on / vain katsellut Luojan työtä A.V.KOSKIMIES.

haavei|nen[63] *a. harv.* haaveellinen.

haaveksi|a[17] *v.* -vasti *adv.* -nta[15*] *teonn.* haaveilla. | H:va luonne, mieli. Olla h:van näköinen. Suuret, h:vat silmät. Tunteikas h:nta. Soittaa h:vasti. Tuijottaa h:en taivaalle. H. kiitosta. H. tulevaisuudesta, kesästä. Kaikkea sinäkin h:t — piispaksi!

haaveksija[14] *tek.* haaveilija. | Todellisuudelle vieras h.

haaveksivai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* haaveksiva. | Ujo, h. tyttö.

haaveksu|a[1] *v. harv.* -nta[15*] *teonn.* haaveilla, haaveksia. | Vain turhat h:ntasi / ne suista sukkelaan MANN.

haave|kuva *s.* haave, kuvitelma, uni-, utukuva. | Aineeton h. Onnen h:kuvat. H. suomalaisesta Suomesta. Idättää mielessään h:kuvia. H. särkyy. **-linna** *s.*, vars. *ylät.* haave, kuvitelma, pilvilinna, tuulentupa. | Pilventakainen h. Tulevaisuuden h:t.

haavelm|a[13] *s. harv.* haave, kuvitelma. | Keväinen h. Sydämen h:ia, sielun siinnelmiä KIANTO.

haave|maailma *s.* haaveiden maailma, haaveet. | Kaukainen h. Lapsen h. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* H. olento, kertomus. **-miel|i** *s.* haaveellinen, haaveileva mieli. | [Aleksis Kivessä] yhtyy realistin tarkka näkemys mitä herkimpään h:een TARK. **-mielinen** *a.* H. nuorukainen. **-olento** *s.* Mielikuvituksellinen h.

haaver|i[5] *s. ark.* haaksirikko. | Pääsimme ilman h:ia satamaan. — *Kuv.* onnettomuudesta. | Kärsiä h. kilpailussa. Vaatteille tuli iso h. Koulussa sattui pieniä h:eita melkein joka päivä.

haavi[4] *s.* pussi- t. suppilomainen, tav. varrellinen ja suuvanteellinen väline, jota käytetään vars. kaloja vedestä nostettaessa ja esim. hyönteisiä pyydystettäessä ja kolehtirahoja kirkossa kerättäessä; lippo. | Kalastajan, kirkon h. Pitkävartinen h. H:n pesä, suu, vanteet, varsi. Siepata h:in. Pyydystää kärpäsiä h:lla. H:lla kannettu kolehti. Joku oli pannut h:in sata markkaa. — *Yhd.* harso-, varsih.; hyönteis-, kala-, kärpäs-, perhos-, rapu-, täkyh.; kenttä-, vesih.; kirkon-, kolehtih.

haav|ia[17] *v.* -inta[15*] *teonn.* (*rinn.* haavita) nostaa t. pyydystää t. kerätä haavilla, lipota. | H. kärpäsiä, hyönteisiä. Kalat h:ittiin veneeseen. Roska h:itaan veden pinnalta. — *Kuv.* Valas h:ii miljoonittain pikku eläimiä ravinnokseen. Tiukassa ottelussa palloseura h:i tililleen kaksi pistettä.

haavi|kalastus *s.* Saartokalastus jakaantuu kahteen lajiin: haavi- ja nuottakalastukseen. **-kangas** *s.* Tiheä h.

haavik|ko[2*] *koll.s.* (< haapa) haapametsikkö, haavisto. | Torppa on kauniin h:on keskellä. | -- terve, kuusikot kumeat, / terve, h:ot haleat KAL.

haavi|llinen[63] *s.* haavin täysi. | H. kaloja. **-mainen**[63] *kalt.a.* **-n|varsi** *s.* **-pyynti** *s.* haavikalastus. **-rahat** *s. mon.* kolehtihaaviin kertyneet rahat, kolehti.

haavisto[2] *s.* = haavikko.

haavita[31] *v.* = haavia.

haavoit|taa[2*] *v.* tehdä t. tuottaa haava t. haavoja, saattaa haavoille, vahingoittaa, teloa. **1.** H. leikkaamalla, pistämällä, ampumalla. H. vastustajaansa. H:ettu peto. H. kätensä, jalkansa. H. sormiaan sirpillä. H. toista niskaan. Kuivuuden ja kuumuuden h:tamat huulet. — *Urh.* vrt. haavoittua 1. urh. | Koppi h:taa kaikki juoksijat. **2.** Puun kuoren, jyvän h:taminen. Kasvista tihkuu sitä h:ettaessa valkoista maitiaisnestettä. Terävät kivet, lasinpalaset yms. voivat h. sitkeintäkin autonkumia. **3.** *kuv.* aiheuttaa sielullinen vamma, järkyttää, loukata. | H. jkn sydäntä, mieltä. H:etut tunteet. Sanasi h:tivat minua. Loukkaus voi h. kipeämmin kuin piiskan isku. Saada virvoitusta h:etulle sielulleen. | Elämä oli vaikeata. Se oli h:tanut hänen lastansa JOTUNI. -- teette syntiä veljiä vastaan ja h:atte heidän heikkoa omaatuntoaan UT.

haavoittautu|a[44] *refl.v.*, vars. *urh.* (< ed.) haa-

voittua tahallaan. | A. h:i päästääkseen B:n lyömään.

haavoit|tua[1*] *pass.v.* (< haavoittaa) saada haava t. haavoja, tulla haavoille, haavoitetuksi, vahingoittua. **1.** H:tunut sotilas, lintu. H. kasvoihin. H. kranaatin sirpaleesta, räjähdyksessä. H. lievästi, pahasti, vaarallisesti, kuolettavasti. H. työkyvyttömäksi. — *haavoittunut* (a. ja s., vars. sot.) Kuolleet ja h:tuneet. Pahasti h:tunut. Korjata h:tuneet taistelukentältä. Olemme menettäneet kaatuneina ja h:tuneina 156 miestä. — *Urh.* pesäpallopelissä: tulla kelvottomaksi sisäpeliin seuraavaan lyöntivuoroonsa saakka, mikä tapahtuu sisämiehelle, vars. kun hän juoksee koppilyönnin aikana; vrt. kuolla 1.c. | H. kopista. **2.** H:tuneet kasvin solukot. Perunat h:tuvat helposti pyöritettävän lajitteluseulan säleitä vasten. — *Sot.* (ammunnan, pommituksen kohteista) saada vammoja, vaurioitua. | Kaikki maan tärkeimmät ja h:tuvimmat kohdat ovat alttiina murhaaville iskuille. **3.** *kuv.* saada sielullinen vamma, isku, järkyttyä, loukkaantua. | H:tunut ilme. Hän oli helposti h:tuva erakko. | Sinä olet niin herkkää sieluainesta - -. Sinä alinomaa h:ut ja kolhiudut minun lähelläni IRIS UURTO.

haavoittuma[13] *s.* haavoittunut kohta, haava; *lääk.* vars. syövyttävän aineen aiheuttama haava; vrt. haavautuma. | Kaulan, sisäelinten h:t. Tuberkuloottinen h. Pihkaa tihkuu puun rungon h:sta. — *Kuv.* Jokaisessa lauseessa piilee salainen oas, joka voi aiheuttaa h:n U.KARRI.

haavoittumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Siegfried tuli h:tomaksi kylpiessään lohikäärmeen veressä. — *Kuv.* H:tomana säilynyt sydän.

haavoittumismerkki *s. sot.* asepukuun kiinnitettävä merkki, joka osoittaa sen kantajan haavoittuneen.

haavoittuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* haavoittuva. — *Kuv.* - - yksinäinen, ylpeä, helposti h. luonne KOSKENN.

haavuri[5] *s.* entisaikaan vars. sotajoukoissa haavoja hoitanut ja myös muita vähäisiä kirurgisia tehtäviä suorittanut henkilö, välskäri, haavalääkäri. | Olla h:na sotaretkellä. Hoitaa h:n ammattia. Haapaniemen vaari oli taitava h., joka lääkitsi, neuloi ja sitoi tappelupukarit.

hacienda[10] [hasi-] *s.* espanjankielisissä maissa: maatila.

hadromi[6] *s. kasv.* johtojänteen putkilo-osa; vrt. leptomi.

haeksi|a[17] *frekv.v.* (< hakea) tav:mmin haeskella. | Katukoirat h:vat niukkaa ruokaansa.

haennai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* "etsitty", teennäinen, väkinäinen. | Hyvin h. selitys. Runo on vapaa kaikesta h:suudesta.

haen|ta[15*] *teonn.* < hakea. | Neula löytyi pitkän h:nan jälkeen. Virheiden h.

haeskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hakea. | H. syötävää, kasveja. H:in papereita tuntikausia. Kissa h:ee poikasiaan. Polttopuiden h:u. H:i kaikki raot ja kolot. H. talon paikkaa. M:lle h:tiin seuraajaa. Suuri osa joutui h:emaan elämän mahdollisuuksia muilla aloilla. Aatami Eerikinpoikaa puistatti ja hän h:i muististaan merihätään joutuneitten rukousta TALVIO.

haet|taa[2*] *fakt.v.* < hakea. | H. itselleen lääkettä. H:tavat ostoksensa hevosella. Kuningas h:ti Kasperin. Sairaan luo h:ettiin pappi. Herodes oli h:tanut häntä eikä löytänyt UT.

haetuttaa[2*] *fakt.v.* par. ed.

haffi[4] *s. maant.* kapean maakaistaleen t. saarijonon merestä erottama, tav. matala rannikkolahti t. -järvi Saksan Itämeren-rannikolla.

haggada[15] [-gā-] *s.* Vanhan testamentin kirjojen muinaisjuutalainen selitys.

hagio|grafi[4] *s.* **1.** pyhimyselämäkertojen kirjoittaja. **2.** H:grafit 'Vanhan testamentin heprealaisen kaanonin kolmas osa, so. lakiin ja profeettoihin kuulumattomat kirjat'. **-grafia**[15] *s.* pyhimyselämäkertojen kirjoitus, hagiologia. **-grafinen**[63] *a.* H. tutkimus. Vinoristi on apostoli Andreaksen h. tunnus. **-logia**[15] *s.* = hagiografia.

hah *interj.* **1.** = ha 1. | Etkö sinä tottele, hah? | Mitähän kello on? — Hah? — Mitä kello on? **2.** kuvastamassa ivaa ja pilkallisuutta, joskus kummastusta. | Hah! Onhan se mukava oppi! AHO. **3.** = ha 2. | Hah hah haa! Hah hah, olipa sekin näky! — Myös ⌣. | Hahhahhah! Hahhahhaa! Hahhaa, miten lystikästä! Aivanhan minä — hahhahhah — halkean naurusta.

haha, hahahaa jne. *interj.* ks. ha 2. — *hahaa* (myös: hahhaa) kuvaamassa naurahdusta, johon us. liittyy ivallinen sävy. | Hahaa — anteeksi raaka nauruni! | Tuumikaamme. — Hahaa! kaikki on turha KIVI. | Se on välttämätöntä, että elämä säilyisi, sanot. Elämä, hahaa PEKKANEN.

hahat|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* nauraa äänekkäästi, leveästi; vrt. hohottaa, hihittää. | Nauraa h. Naurun h:us. Teennäinen h:us. Jussi h:ti suu selällään. Vieras h:taa, että vatsa hytkyy. Mitä h:tamista siinä on!

hahhah, hahhahhaa jne. *interj.* ks. hah 3. — *hahhaa* ks. haha. | Hah-haa, niin te uskotte, te tyhmyrit L.ONERVA. | Hahhaa. Miten hullua, naurettavaa PEKKANEN.

hahl|a[10] *s.*, tav. *mon.* = haahla. | H:an koukut. Riippua h:oissa.

hahlo[1] *s.* **1.** rengas, vars. ketjun jatkamiseen käytetty avorengas. | Kettingin h:t. **2.** *tekn.* siirreltävä kiinnitin t. sen kaltainen laite. | Tankoharpin h. Laskuviivaimen yläpinnalla liikkuva h. on tavallisesti lasia ja varustettu metallikehyksellä. — *Erik.* ampuma-aseen tähtäimen kolo, jossa jyvä tähdättäessä näkyy. — *Yhd.* tähtäinh.

hahm- us. *rinn.* haahm-.

hahmais|ta[24] *mom.v.* -u[1] *teonn.* = haamaista. | -- minkä Mansikki h:ee askeleensa ohelta, sitä poikkee Mustikki siepaisemaan KILPI.

hahmia[17] *v.* = haamia. | H. omaisuutta.

hahmo[1] *s.* vrt. haamu, muoto.

1. olio ulkonaisesti (piirteitä tarkemmin erittelemättä), oliosta näkyvä kokonaiskuva; olemus, olento, persoona. | Huomasin tutun h:n vieressäni. Poliisin h. erottui joukosta. Aukealla sain hänen h:nsa jälleen näkyviin. Pelottava h. ilmestyi ovelle. Merkuriuksen pronssinen h.

koristaa rakennusta. - - minun pääni ulottuu pilviin ja minun h:ni varjostaa kaikki kansat L.ONERVA. — Puitten h:t. Tornin, kirkon h. Eduskuntatalon jyhkeä h. Kirjainten h:t on leikattu puulaatan pintaan.

2. esiintymis-, ilmenemismuoto, ulkomuoto, -näkö, piirteet, asu. | Aineellinen, näkyväinen h. Naurettava, eriskummallinen h. Muuttaa h:aan. [Näyttelijä] A:n h. on liian kukoistava tuhlaajapojaksi. Nukessa ei juuri ollut ihmisen h:a. Piru ihmisen h:ssa. Näyttäytyä oikeassa h:ssaan. Onnettomuus tuli matkamiehen h:ssa kotiimme. Muistuttaa h:ltaan setäänsä. Kirsti jäi ulkonaiselta h:ltaan varjoon Irjan rinnalla. — Vars. kasvoja, piirteitä, ilmettä ajatellen. | Surullisen h:n ritari. Hänellä on valju ja veretön h. Miksi olet vihastunut, ja miksi h:si synkistyy? VT. — Kirkon vanha h. on vielä selvästi todettavissa. Postivaunut ovat postilaitoksen linja-autoissa saaneet uuden h:n. Vasta nyt sai tämä käsite oikean h:n mielessäni. Rikkauden ja köyhyyden kysymys tuli eteeni monessa h:ssa, mutta varsinkin kerjäläisten ilmestyessä keittiöön. — *hahmo|lla(an,* -lle(en (adv.) suurin piirtein täydellisessä t. valmiissa muodossa, hahmoteltuna; lähes ennallaan. | Säilyä h:llaan. Kaplaspuut veisteltiin jo metsässä h:lleen. Rakennus oli vielä h:llaan. Asia oli selvitetty h:lleen 'suurin piirtein, pääpiirteittäin'.

3. epäselvästi, hämärästi näkyvä olento t. esine, varjo(kuva); tav:mmin haamu. | Salaperäinen, hämärä, äänetön h. Pimeässä seisoi musta h. lyhty kädessä. Ampumahaudoista syöksyi kymmenisen h:a. — Talon alkuperäisestä muodosta on vain h. [= rippeet] jäljellä.

4. ajatuksissa muovailtu t. luonnehdittu henkilökuva, kirjallinen kuva jksta henkilöstä. | Tuomas-piispan komea h. Aikakauden keskeinen h. Kulttuurihistoriamme kaksi suurta h:a, Agricola ja Porthan. Isoisäni h. kirkastui minulle vanhuksen kertomuksesta. Ulkomaiset vaikutteet antoivat Kuoleman h:lle romanttista salaperäisyyttä. — Vänrikki Stoolin h:t. Eskon valtaiseksi tyylitelty h. Monumentaalinen, traagillinen h. - - kuvauksen jäsentely antaa Ukrin h:lle tilaisuuden kasvaa johdonmukaisesti yhä valtavampiin mittasuhteisiin TARK. — *Psyk.* elämyskokonaisuus, joka on muuta ja enemmän kuin osiensa summa; vrt. struktuuri.

5. *yhd.* etup. ryhmiin 2 ja 4 liittyen: henkilö-, ihmis-, jättiläis-, mies-, naish.; hallitsija-, näyttelijä-, runoilija-, sankari-, tutkijah.; Lucifer--, Väinämöis-h.; elokuva-, näyttämöh.; marmori-, valeh.

hahmoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* gen:n määrittämänä t. yhd:n jälkiosana. | Vääräsäärisen kääpiön h. haltija. Linnunkaulan h. soitin. — *Yhd.* eläin- t. eläimen-, ihmis- t. ihmisen-, linnunh.; selvä-, varmah.

hahmo|kuva *s.* Muutamin sanoin esitetty h. vanhasta Viipurista. **-piir|re** *s.* ääriviiva, pääpiirre. | Kirkon vankat h:teet. Isänmaan historialliset h:teet. Kauniin Lucrezian h:teet esiintyvät selvinä Lorenzon runoissa. **-psykologia** *s.* eräs psykologian oppi- ja tutkimussuunta.

hahmost|aa[2] *v. harv.* -us[64] *teonn.* hahmotella. | Leino antaa personoidulle Kuolemalle erilaisia h:uksia kansanomaisten kuvitelmien pohjalta.

hahmostel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Lopullisesti h:tu kipsiluonnos.

hahmot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* antaa jllek hahmo, (pääpiirteittäinen) ilmenemismuoto, ulkonäkö; esittää perus-, pääpiirteissään, piirtää jnk ääriviivat; tehdä t. esittää jstak luonnos, alustava suunnitelma; luonnehtia, luonnostella, kaavailla. | H. likimäärin, pääpiirteittäin, ylimalkaisesti. H:telemani rakennus. Kankaalle h:eltu maisema. Uuno Laakson h:telema Tartuffe. Romanttisesti h:ellut henkilökuvat. Teorian h:telu. Pääpiirtein h:eltu ehdotus. H. tehtäviä. Teoksen taiteellinen h:telu. Lyhyesti h:telemani menetelmä. Koetan h. muutamin vedoin S:n elämää. Edellä olen h:ellut Suomen maanviljelyksen luonnetta. Puheessaan johtaja M. h:teli mahdollisuuksia 25 milj. mk:n vuosimyyntiin. Näkemäni perusteella saatoin jo h., millaista työ tulisi olemaan. Lukija ei Kalevalasta saa tietää, mikä sampo on, sen kuvan h:telu jää hänen mielikuvituksensa varaan E.N.SETÄLÄ.

hahmotelma[13] *s.* hahmottelun tuote, hahmokuva, luonnos. | Historiallinen h. muinaisesta Ateenasta.

hahmoteoria *s. psyk.* oppi tapahtumisen kokonaisvaltaisuudesta.

hahmoton[57] *kar.a.* Maailman h. alkuperustus.

hahmot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** tav:mmin hahmotella. | Kielen kantamuodon h:taminen. Kirjoituksissaan hän h:ti sisäpolitiikkamme suuntaviivoja. Näytelmän henkilöiden ulkonainen h:us. **2.** *psyk.* elää t. kokea jtak hahmona, kokonaisuutena. | Aikuisen käsitys lapsesta ei - - h:a vain lapsen "kuvaa", vaan myös lasta itseään *HOLLO. - - puhuminen on luovaa h:usta *HOLLO. Näin voivat eri yksilöt - - h. sen, mikä on annettu, toisistaan huomattavasti eroavilla tavoilla AARNI PENTTILÄ.

hahmottelija[11] *tek.* Hän oli toiminnan varsinainen h.

hahmottu|a[1*] *pass.v.* (< ed.; *rinn.* hahmoutua[1*]) saada hahmo, (pääpiirteittäinen) ilmenemismuoto, ulkonäkö; saada pääpiirteet, ääriviivat; tulla luonnehdituksi, kaavailluksi. | H. kokonaisuudeksi. Ääriviivat h:vat. Ratsastaja h:u usvasta. Laudoista h:i vähitellen vene. Paperille alkoi h. Tammerkosken silta. Mieleeni h:i kuva pellon raivaajista. Uuden tyylin h:minen. Ohjelma h:i valmiiksi. Eteeni h:va elämäntyö. Teoksen h:minen. Käsitys ei ollut vielä h:nut nykyiseen muotoonsa.

hahmoviiv|a *s.* ääriviiva, pääpiirre. | Vartalon, kappaleen h:at. Näiden yleisten h:ojen sisäpuolelle mahtuu lukematon joukko tapahtumia.

hahtuv|a[13] *s.* **1.** kehräämistä varten villasta t. muista kuituaineista karstattu möyheä tukko, leve, lepere. | Se on komea näky, kun h. koko pituudeltaan kiertyy langaksi SILL. — *Yhd.* kampa-, karsta-, kuitu-, pumpuli-, roh-

din-, villah. **2.** pienehkö muodostuma t. kasautuma jtak hienoa ja kevyttä ainetta, haituva, hiude, hiutale, höyde, höytyvä, höytäle. | Voikukan, niittyvillan h:at. Pilven h:at. Lunta putoilee suurina h:ina maahan. Keinuimme kuin h:at ilmassa. -- haapojen kukkanorkot riippuivat villavina h:ina SILL. Kaunis hän oli vieläkin, kun hiukset noin h:ina olivat pään ympärillä TALVIO. — *Yhd.* höyhen-, lumi-, pilvi-, pölyh.

hahtuva|kone *s. kut.* hahtuvia kertaava ja venyttävä kone. **-koppa** *s.* H. rukin vieressä. **-nauha** *s. kut.* nauhamainen hahtuva.

1. **hai**[27] *s.* **1.** haikala (jolla sanalla korvataan vars. yks:n kaltaiset mon:n sijat). — *Yhd.* harmaa-, jättiläis-, jää-, kissa-, koira-, sinih.; piikki-, saha-, vasarah. **2.** *ark.* kyky, mestari, "tekijä". | Perttu on aika h. matematiikassa.

2. **hai** *interj.* — Mustalaisten suomessa: Hai emäntä, antakaa ruokaa! — Päivittelyssä. | Kas sitä nenäkästä tyttöä. Hai djai! KIVI. — Yl. huudahduksissa. | Hei, hai, Korpivaaran kopeat miehet! AHO. — *hui hai* ks. erikseen.

haihat|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** liikkua omissa maailmoissaan, haaveilla; häälyä, haparoida sinne tänne ajatuksissaan t. teoissaan, puuhissaan, huikennella. | H:televa haaveilija. H. ilman päämäärää. Romanttinen, nuoruuden h:telu. Poliittiset h:telut. Hetken h:televat mielialat. Älä h:tele turhia! Tuhlata elämänsä h:teluihin. **2.** vrt. seur. 1. | Suon rantamilla h:telee noitia öisin. -- lintu lentäen tulevi, / hanhilintu h:ellen KANT.

haihat|taa[2*] *v. harv.* -us[61] *teonn.* **1.** kulkea t. lentää kevyesti, liitää. | Äiti kävellä h:ti tyttöjen luo MERIL. Näin mä hanhon h:tavan, / sivutseni siipottavan KANT. **2.** tav:mmin haihatella (1). | Vanhan kansan h:usta kaikki! KALLAS.

haihattelija[14] *tek.* < haihatella 1. | Valtiolliset h:t. En välitä sellaisen h:n puheesta.

haihduksi|ssa, -in *adv.* haihtuneena. | Joutua h:in. -- hän [oli] kuin omasta itsestään h., vieras sekä itselleen että muille AHO.

haihdunta[15*] *teonn.* < haihtua 1. | Veden h.

haihdut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. ikäväänsä.

haihdut|taa[2*] *kaus.v.* < haihtua. **1.** H. kuiviin. Nesteen h:taminen. Auringon h:tava vaikutus. Vesi h:etaan turpeesta. Oopiumi h:etaan siirapin paksuiseksi. Suolaa saadaan mm. merivedestä h:tamalla. Kasvin lehdet h:tavat ilmaan kosteutta. **2.** häivyttää, hälventää, hävittää, karkottaa, poistaa. **a.** H. ikäväänsä. Ennakkoluulojen h:taminen. Laulu h:taa huolet. Älä h:a iloani! Daavid h:ti soitollaan Saulin synkkyyden. Mikään ei h:a uskoani häneen. — Kävely h:taa humalan. Mikään ei h:tanut kirousta. Karvaan maun h:tamiseksi kasvia liotettiin vedessä. **b.** H:taakseen jälkensä varas pakeni laivassa. -- sen silmien lämmin katse herkytti koko Ainon olennon, h:ti kaiken muun ympäriltä JOTUNI. — H:ti [= eksytti] viholliset korpeen.

haihdutus[64] *teonn.* < ed. | Meriveden h. Rikkihapon h. — *Yhd.* paine-, tyhjiö-, vakuumih. **-kattila** *s.* **-kone** *s.* **-malja** *s.* **-pinta** *s.* Mitä suurempi ja karkeampi kappaleen h. on, sitä helpommin se kuivuu.

haihtu|a[1*] *v.* **1.** vars. nesteistä: muuttua höyryksi, höyryyntyä pinnaltaan, kuivua t. hävitä pinnaltaan höyryyntymällä. | H. usvaksi, kuiviin. Kosteus h:u. Hanget h:vat. Tärpätti h:u helposti. H:vat eli eteeriset öljyt. Mahla h:u auringonpaisteessa. Fosgeeni on lämpimässä h:va myrkky. Veden h:mista kasvin pinnalta sanotaan transspiraatioksi. Monet jähmeätkin aineet, esim. jää, kamferi ja jodi, h:vat jo tavallisessa lämpötilassa. Odottaa sumun h:mista 'hälvenemistä'. **2.** hajaantua t. huveta olemattomiin, näkymättömiin, haipua, häipyä, hälvetä, hävitä, kaikota, karkota, poistua. **a.** asioista, vars. tunteista ym. sieluntiloista. | Pelko, rakkaus, viha h:u. Nuoruuden h:vat riemut. Väsymys h:u. Epäilykset h:vat. Väärinkäsitysten h:minen. Se ei haihdu koskaan mielestäni. Ihanteet h:vat. — Lämmön, kylmyyden h:minen. Uni h:u. Onni h:u. Ääni h:i olemattomiin. H:va hetki. Yö, talvi on h:nut. Elämä h:u unten lailla. H:vi nuoruus / niin kuin vierivä virta LEINO. **b.** ihmisistä, olioista, esineistä; käyttö ed:tä harvinaisempaa. | Pojat h:ivat portaikkoon. Palokärjen poikaset h:ivat maailmalle. Panu oli h:nut kuin aave näkymättömiin AHO. Aukeaa vain laajat, jäiset näköpiirit, jossa ihminen h:u pieneksi pilkuksi JOTUNI. — Revontulet h:vat. Jäljet h:ivat. Latu h:u metsään. Ja tämä summa on vuosi vuodelta, markka markalta h:nut ilmojen kautta, lintujen teitä ALKIO. — *Erik.* eksyä, harhautua. | Koira h:u jäljiltä. Kohta h:i Ilpo isännästään pimeässä AHO. Haihduimme kauaksi varsinaisesta aiheestamme.

haihtuma[13] *s. harv.* se, mikä on haihtunut. | Ihon h:t.

haihtumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H:onta ainetta. Jähmeä, h. rasvahappo. — H. rakkaus, ystävyys. Hänet valtasi h. epäluulo. Kuvasi painui h:tomasti mieleeni. Konekirjoitus on yhtä kestävää ja h:onta kuin mustekirjoitus.

haihtumis|häviö *s.* Kaasuuntuvan bentsiinin h:häviöt. **-ilmiö** *s.* Jäähdytyslaitteiden toiminta perustuu h:ön. **-lämpö** *s. fys.* haihtumisessa massayksikköä (grammaa) kohti tarvittava lämpömäärä, höyrystymislämpö. **-mittari** *s. metrl.* koje, jolla mitataan vesimäärä, joka määräaikana haihtuu ilmaan. **-mittaus** *s.*, vars. *metrl.* **-määrä** *s.* **-nopeus** *s.* Veden h. **-pinta** *s.* Kattilan h. Kasvin lehdet ovat surkastuneet piikeiksi, joten niiden h. on hyvin pieni. **-virtau|s** *s. kasv.* Puun imemä vesi liikkuu ns. h:ksena puuosaa myöten ylöspäin.

haihtuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* haihtuva. | H:sta ainetta. Ammoniakin h:suus. — H. riemu, unelma. Vaahtokuplat h:set / meille ei saa määrää antaa AK.

haihtuvuus[65] *s.* haihtuvaisuus.

haikail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* **1.** valitella, vaikeroida, ruikuttaa, voihkia; päivitellä (valitellen, moittien), kummastella. | Huokailla ja h. H. kohtalonsa kovuutta. Monet h:ivat hävitettyä kotiaan. Kosija ei h:lut rukkasten tähden. Rou-

va tuntui h:evan, mihin se tyttö katosi. Että minä toinkin ne sateeseen ja unohdin pihalle, h:i äiti HEPOR. 2. kaihota, kaivata, kaipailla, ikävöidä. | H:emamme ihanneaika. Nuoruuden hentomieliset h:ut. Siinä on mies, jota olemme h:leet aatteemme ajajaksi. Joskus nuorempana oli Mantakin h:lut vähin miehiin AK. 3. empiä, epäröidä, kursailla, aikailla, vitkastella. | Luonteeltaan h:eva. Ryhtyä h:len työhön. Hetkisen h:tuani koputin oveen. Miehet eivät turhia h:leet, sillä auto odotti jo kadulla.

haikais|ta[24] *v., 3. pers., harv.* aiheuttaa haikea, tuskainen tuntu, tuottaa tuskaa, ahdistaa, vihloa. | Tämä outo ajatus se luultavasti pahimmin h:ikin Vihtorin mieltä SILL.

haikala *s.; syn.* hai. | H:t 'Selachii, suolaisten merien rustokaloja, jotka syövät kaloja, äyriäisiä yms. ja ahdistavat joskus ihmisiäkin'. — *Kuv.* ahneesta henkilöstä. | Senkin nälkäinen h.!

haikara[15] *s.; syn. harv.* tuonenkurki. | H:t 'Ardeidae, isokokoisia, pitkäkaulaisia ja -koipisia astujain lahkoon kuuluvia lintuja'. Valkoinen h. Seistä yhdellä jalalla kuin h. — Lasten tuojaksi kuviteltuna. | Uskoa h:an. H. vierailee perheessä. H. toi Maijalle pienen veljen. — *Yhd.* harmaa-, jalo-, kapusta-, katto-, kaulus-, lehmä-, musta-, silkki-, valko-, yöh.

haike|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** surumielinen, alakuloinen, apea, ankea, kaihoisa. | H. tunnelma. H:an onnellinen. H. ikävä, kaipuu, muisto. H. ilme, katse. H. jäähyväishetki. H. sävel, kirje. Katseli h:ana merelle. Huoata, itkeä h:asti. Muisteli h:in mielin lapsuuttaan. Tuntuu niin h:alta lähteä. Rintani paisuu h:asta onnesta. Syvä h:us ailahtaa mieleen. Huokaukseni sun ylitses on h:an suloinen SILL. Hämyinen, haalea ja h. oli syyskesän ilta HAANPÄÄ. — *Harv.* s:sesti apeus, kaiho, suru. | -- h. puree sydäntä kuin suden hammas KILPI. Oisin kuollut, kurja raukka, / -- / nämät kummat kuulematta, / h:at havaitsematta KAL. — *haikeissa(an, haikeilla(an* (adv.) haikealla mielellä, haikeana. | Katseli h:issaan lähtijöiden jälkeen. **2.** katkera, tuskainen, vaikea, raskas. | H. tuska. H. haava, rangaistus. Kirota h:asti. Pettymyksen lohduton h:us. Villin sydän on haljeta h:asta harmista LEHT. Poistin päältäni häpeän, / huolet h:at emolta KANT.

haikeahko[1] *mod.a.* H:t jäähyväiset.

haikeamieli|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H:stä laulua. Aurinko oli laskullaan, ja h:sesti punersivat petäjät WILKUNA.

haikeroi|da[30] *v. harv.* -nti[1*] *teonn.* vaikeroida, valittaa, haikertaa. | Siinä itki puinen pursi, / hanka rauta h:tsi KAL.

haiker|taa[8] *v. harv.* -rus[64] *teonn.* = ed. | -- en olisi h:tanut, jos kuolema olisi tullut HAAHTI. -- on jälleen alkanut hiljainen h:rus asustaa useimpain sydänalla LEINONEN.

haiku[1*] *s.* savu, vars. tupakan. | Piipun, sikarin h. Harmaita h:ja. Vedellä h:ja. Vetäistä haiut. Pölläytellä, tuprutella h:ja. Imaista pitkä h. Huonojen savukkeiden h. leijui ilmassa. — Kasken h. Mökeistä nousee h:a. Laskea h. [= kitku] saunasta. Kaasusta ei palaessa muodostu h:a. — *Kuv.* -- ei ollut h:akaan [= aavistustakaan] taiteellisesta käsityksestä AHO. -|nen[63] *dem.s.* Hän antaa piipun kiertää, kuka vetää h:set, kuka ei LEINONEN. **-pilv|i** *s.* Tervahautojen h:et. **-pirtti** *s.* savupirtti.

hailak|ka[15*] *a.* -kuus[65] *omin.* (*rinn.* hailakas[66*]) = haljakka 1. | H:an sininen, punainen. H:at silmät. — *Kuv.* H. muisto, vaikutelma.

hailea[21] *a.* = haalea. | H:t silmät. Taivaan h. sini. Kylmän h:a vettä. — Tieteellisessä elämässä vallitsi h. turtumus.

haili[4] *s.* = silakka. | H:n pyynti. Savustettua h:a. Tynnyri haileja. — *Yhd.* jättiläis-, kilo-, suurh.; kevät-, syysh.; kutu-, nuotta-, verkkoh. **-n|pyynti** *s.* **-nuotta** *s.* **-parvi** *s.* **-verkko** *s.*

haima[10] *s. anat.* pohjukaissuolen ympäröimä ruoansulatusrauhanen, mahasylkirauhanen. **-neste** *s.* haiman erite, mahasylki. **-tiehyt** *s.* haiman sisässä oleva, pohjukaissuoleen laskeva tiehyt.

haimen|taa[8] *v. harv.* siintää, häämöttää. | Etäisyydessä h:si matalia kukkuloita. Mut "jäljet Väinämön laivan" / halk' aaltojen h:taa A.JÄNNES.

haippu[1*] *s. harv.* hento korsi, karva tms., haiven, haituva. | Lehmät -- nyppivät heinänh:ja aidan välitse KARHUM. Isä -- siveli leukansa alla viihtyviä parranh:jaan SILL.

haipu|a[1*] *v.*, vars. *ylät.* kadota t. hävitä vähitellen, haihtua, häipyä, hälvetä, huveta, kaikota. **1.** asioista, us. tunteista ym. sieluntiloista. | Murhe, riemu, usko h:u. Haaveet, muistot h:vat. Tuska h:i mielestä. H:va hetki. Elämä h:u tietymättömiin. Ääni h:i myrskyn ulvontaan. **2.** ihmisistä, olioista, esineistä; käyttö ed:tä harvinaisempaa. | Saattue h:i näkymättömiin. Pilvet, hanget h:vat. Laineet h:vat hiekkaan. Aurinko h:i metsän taakse. Kaukaiset vastarannat h:vat sinisyyteen, joka tummenee hiljaa LEHT. — *Erik.* eksyä, harhautua. | Sua ilman synnin korpehen / mä harhateille haivun HLV.

hairah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < hairahtaa. | Pitäessään puhetta K. h:teli yhtä mittaa.

hairahdu|s[64] *s.* erehdys, erhe, harha, harha-askel, virhe. | Aistien h:kset. Puolenkin askelen h. vuoristotiellä voi olla kuolemaksi. Älä ole vihainen, sehän oli h.! Sattui tilapäinen h. — *Erik.* siveellinen erhe, väärä, paha teko, rikkomus, lankeemus, synti. | Nuoruuden h:kset. H:sten rankaiseminen. Sovittaa h:ksiaan. Salata h:ksensa. Anna anteeksi h:kseni! — *Yhd.* kuulo-, näkö-, ääntämish.

hairahdutt|aa[2*] *kaus.v.* < hairahtua. | H:avat ehdot, laskuperusteet. Tuttu ääni h:i minua. Äkillinen suuttumus h:i miehen tarttumaan aseeseen.

hairah|taa[2*] *v.* tav:mmin seur. | H:tanut nainen. Pyrkiä h:tamatta päämääräänsä. H. oikealta polulta. -- kuinka avuton olin, kun h:din sellaista puhumaan? JOTUNI. Jos tämä kana katoisi, / tämä hanhi h:taisi, / -- / kaikkipa käet katoisi KAL.

hairah|tua[1*] *v.* us. erehtyä. **1.** tehdä virhe, harha-

askel, tehdä jstak väärä valinta t. arviointi. | H. mitassa. H. tuomarinviran harjoittamisessa. H. ilmansuunnista. Voihan se laskumieskin h. **2.** ryhtyä t. antautua jhk epähuomiossa, tarkoittamattaan, harhautua, "haksahtaa". | H. tappeluun. Runoilija h:tuu usein hempeämielisyyteen. Seurassa h:duttiin parjaamaan papistoa. Mitä pidetään suotavana, h:dutaan helposti pitämään totena. **3.** erehtyä siveellisesti, tehdä syntiä, langeta, eksyä, rikkoa. | Kunpa et h:tuisi elämässä! Isä ajoi h:tuneen tyttärensä kotoa. Saarnaaja opasti h:tuneita ymmärtämään lakia. H. viinaan. Jos joku ei h:du puheessa, niin hän - - kykenee hillitsemään koko ruumiinsakin UT.

hairahtu|maton[57] *kielt.a.* -mattomuus[65] *omin.* **-vai|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* hairahtuva. | H. ihmislapsi.

haira|ta[35] *v.*, enimmiten *murt.* siepata, kouraista, kahmaista, tarttua. | Mies h:si puukon käteensä. H. jkta tukasta. Karhu h:si ketun keskeltä suuhunsa KS.

1. **hairaus**[64] *teonn.* < ed. | - - jokainen h. rinnuksiin tai käsivarteen lennätti miehen maantien ojaan K.HALME.

2. **hairau|s**[64] *s. vanh.* ja *murt.* hairahdus. | Arvostelijalle sattui h:ksia. Jokaista h:sta seuraa katumus.

hairauttaa[2*] *v.* par. hairahduttaa.

haire[78] *s. harv.* hairahdus, erehdys, harha-askel. | Rakkauden h:et. - - ei majurinna menneitä h:itaan tahdo ollenkaan tunnustaa LEHT.

haisemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < haista. | H:onta öljyä.

haiskah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | - - miehiä, jotka h:telivat viinalta KATAJA. - - metsä meelle h:teli, / ahovieret viertehelle KANT.

haiskah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* hajahtaa, tuoksahtaa. **1.** haista lievästi; aiheuttaa äkkiä voimakas haju; lemahtaa, löyhkähtää, lehahtaa. | H. tuoreelta, pahalta. H. oudolle. Äitelä h:dus. Viinalta h:tavia miehiä. Korianterin hedelmät h:tavat vähän luteelta. Nenään h:ti hapankaalin haju. **2.** *kuv.* tuntua t. vaikuttaa jltak, näyttää, kuulostaa. | H. humpuukilta, kiristykseltä. Tämä h:taa mairittelulle. Uutinen h:taa amerikkalaiselta. Puheesi h:ti siveyssaarnalle. Kaikki vähänkin herrasväeltä h:tavat oli kutsuttu juhlaan.

haiskiainen[63] *s.* Blitophaga, raatokuoriaisia, jotka syövät monien kasvilajien lehtiä. — *Yhd.* ruskoh.

haiskin *adv.* ks. huiskin haiskin.

hais|ta[24] *v.* levittää (vars. epämieluista, pahaa t. voimakasta) hajua ympärilleen, löyhkätä; vrt. hajuta, tuoksua, lemuta, katkuta, kärytä. **1.** Vuohi, rasva, roskasanko, ilma h:ee. Henkesi h:ee! H:eva raato, kaatopaikka. Voimakkaasti h:evaa nestettä. H. hyvältä t. hyvälle, pahalta t. pahalle. H. härskiltä, palaneelta, tallilta. H. mädänneelle, kahville, tupakalle. Lahti h:ee kesäisin. Koko myymälä h:i silliltä ja saapasrasvalta. **2.** *kuv.*, us. *halv.* H:eva yhteiskunta. Ylpeä että h:ee. Oma kiitos h:ee. Puhua h:evia. - - heidän mielestään oli Susson käytöksessä jotain h:evaa ja vastenmielistä PÄIVÄR. — *Alat.* Esittää h:eva [= voimakas] vastalause. — *Harv.* tuntua jltak; tav:mmin haiskahtaa. | Ruijan kieli h:ee ruotsilta. Hänestä h:ee kansankiihottaja pitkän matkan päähän.

haist|aa[10] *v.* **1.** aistia hajuaistimellaan, hengittää jnk hajua t. tuoksua. | H. kukkasta, ruokaa. H. jkn henkeä. Koira h:aa lyhtypylvästä. H:oin heti käryn. — *Kuv.* H. ruutia 'olla sodassa mukana'. [Väkijuomia nauttineelle:] Joko taas olet h:anut pullonkorkkia? — Karkeuksissa, halveksivissa ilmauksissa. | H:a [t. haist'] p-a, hapan! H:a itse! H:akoot viis sellaiset herrat! **2.** saada selville hajun perusteella, vainuta, saada jstak vainua. | Koira h:aa jäljet. Hirvi oli h:anut ihmisen. Korpit h:oivat raadon jo kaukaa. Kyllä täällä h:etaan, mitä naapurissa paistetaan SP. **3.** *kuv.* aavistaa, oivaltaa, älytä, tajuta, käsittää, hoksata, äkätä. | H. asia, jkn aikeet. Koiruuden h:ava mies. Hän oli h:anut vaaran. Kauppiaan tulee h. yleisön maun vaihtelut. Sähkösanomasta saattoi h. palaneen käryä. H:oimme heti, että jotakin oli hullusti.

haistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< ed.) us. nuuskia. | H. keittoa, ilmaa. Koirat h:evat toisiaan. Miksikä mies korkin h:emisesta tulee! KARHUM. Ja jos tykkien luon' edes harjaunut / sotavanhus ois, / joku mies, jok' on ruutia h:lut, / johon luottaa vois *CAJ. — *Kuv.* Lähdin h:emaan tilannetta. Hän on h:lut laajalti maailmaa. Ilmassa h:tiin olevan ukkosta. Olin jo vähän itsekin h:lut petosta.

haisti[4] *s.* hajuaisti, vainu. | Tarkka, hyvä h. Koiralla on kehittynyt h. Karhu vainuaa ihmisen h:nsa avulla jo kaukaa. — *Kuv.* Varkaalla on hyvä h. Hän saa h:llaan pian selvän lurjuksista.

haisti|n[56] *s.*, us. *mon.* hajuaistin; nenä. | Kehittyneet h:met.

haistiton[57] *kar.a.* H. lintukoira.

haisto[1] *s.* haistaminen; *vanh.* haisti. | - - parilla pärskähtävällä, irvistävällä ilman h:lla oli se [karhu] oivaltanut, mihin paikkaan se nyt oli saapunut KIANTO.

haisu[1] *s.* vastenmielinen, paha haju, löyhkä; vrt. tuoksu, lemu, katku, käry. | Likasangon, bentsiinin h. Ällöttävä h. Tehdas levittää ilkeää h:a ympäristöönsä. — Yl. haju, tuoksu. | Paistetun leivän h. - - tuntuupa jo sieraimissani kotonurkkien h., ihanampi neitsytmaarian sänkyruohon tuoksua KIVI. **-kalkki** *s. geol.* elimellisiä hiiliyhdisteitä sisältävä kalkkikivi, josta iskettäessä lähtee väkevä löyhkä. **-nenä** *s. lääk.* nenätauti, jossa erittyy erittäin pahan hajuista visvaa, haju-, mätänenä. **-noki** *s. kasv.* Tilletia, nokisieniä, jotka turmelevat vehnää. **-nää|tä** *s.* Mephitis mephitica, Keski- ja Pohjois-Amerikassa elävä näätäeläin, joka vaaran uhatessa ruiskuttaa ympärilleen inhottavan hajuista nestettä, skunkki. — *Kuv.* haukkumasanana. | Senkin h.! N. vannoi ampuvansa sen likaisen h:dän, joka oli vietellyt hänen vaimonsa.

haitale[78] *s. harv.* vars. pilvistä: suikale, haituva.

| -- hiilakas ja puhdas oli taivas, ei nähty yhtään pilven h:tta kaarevan kannen alla KIVI.

haitalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* haitaksi oleva, haittaa aiheuttava, haittaava, vahingollinen, turmiollinen, tuhoisa, häiritsevä, epäedullinen. | Terveydelle h. H. kasvannainen. H. keskeytys. Ruuhkautumisen h:set seuraukset. Vaikuttaa h:sesti. Ylioppilastulvan h:suus. Äkilliset lämmönvaihtelut ovat h:sia kattilan kestävyydelle. Liuoksessa on h:sen paljon suolaa. Järjestelmän h:simpia puolia on sen monimutkaisuus. — *Tekn.* Sylinterin h. eli tehoton tila 'etuasennossa olevan männän ja kannen välinen tila'.

haitari[5] *s. ark.* harmonikka. | Viisirivinen h. Vedellä, venyttää h:a. H:n soitto. H. rämisee, puhisee. H. lurittelee valssia. -**n|soittaja** *s.*

hait|ata[35*] *v.* -taavasti *adv.* **1.** *tr.* tehdä t. aiheuttaa haittaa. **a.** asioista, tapahtumista: vaikeuttaa, hankaloittaa, häiritä, ehkäistä. | Kehitystä h:taavat epäkohdat. Polvivamma h:taa kävelyä. Välineiden puute h:tasi sammutustyötä. Veden mataluus h:taa laivaliikennettä. Vanhuus ei vielä pahasti h:annut hänen toimiaan. Vaikuttaa h:taavasti. Tyttöjä [= tyttöjen esiintymistä] h:tasi ujous. H:taako sinua, jos panen ikkunan auki? Ei se tahtia h:taa [= ei sillä väliä] SP. On nälkä että näköä h:taa [= on kova nälkä] SP. **b.** olioista, asioista: vaivata; arvosta tms.: alentaa, vähentää. | Ei sitä mikään h:taa 'ei siinä ole vikaa'. Talliin edestä tuleva valo h:taa hevosten silmiä. Monet viat h:taavat puun käyttöarvoa. Nämä opetusaineet on kirjassa yhdistetty, koska se on voitu tehdä h:taamatta kirjan tarkoitusperää. **2.** *intr.* olla haitaksi, pahaksi t. vahingoksi. | Pitkät saappaat h:taavat kiipeilyssä. Pieni leikinlasku ei h:taa. Leipä on lopussa, mutta mitäs se h:taisi. Ei liika h:taa muuta kuin selkäsaunassa SL. — *ei haittaa* käy laatuun t. päinsä, menettelee, ei ole pahitteeksi. | Ei kai pieni ryyppy h:taisi? Eipä h:taisi, vaikka kävisit meillä joka päivä.

haitat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < seur. | H. kulku, liikenne. H. tulvavesi. Aivan h. pikku asia.

hait|ta[10*] *s.* **1.** kielteinen, huono ominaisuus t. seikka, varjo-, haittapuoli, epäkohta;)(etu. | Diktatuurin h:at. Sähkövirran epätasaisuuden h:at. H:tojen poistaminen. Kärsiä syrjäisen aseman h:oista. Suunnitelmalla on h:tansa. Rikkaruohoisuus on pahana h:tana hyvillä suomailla. Räjähdysmoottorilla on muihin voimakoneisiin verrattuna se h., että se mukautuu huonosti kuormituksen vaihteluihin. **2.** vahinko, vaurio, tappio; häiriö, kiusa, hankaluus, este, vastus;)(etu, hyöty. **a.** *abstr.* Tehdä, tuottaa h:taa. Ei se tee h:taa. Tuuli tekee h:taa ampujille. Särkät tuottivat h:taa liikenteelle. Kärsiä h:taa. Sanottavaa h:taa epävakaisuudesta ei ollut. Uudistuksista oli enemmän h:taa kuin hyötyä. Tarpeeton kohentaminen on h:aksi palamiselle. Voit h:atta jäädä luokseni. Terve ihminen voi h:atta muutella ruokajärjestystään. — *haitaksi* t. *haitalle asti* liiallisesti, liian, liiaksi. | Väliin katketa rapsahti lanka, vaan niin harvoin, ettei h:aksi asti PAKK. -- kun [puku] sattui olemaan h:alle asti pieni, sai isä viedä sen Santralle TOPPILA. — *ei ole haitaksi* ei ole pahitteeksi, "pois tieltä"; kannattaa, sietää, maksaa vaivan. | Pieni kävely ei ole koskaan h:aksi. Ei sinullekaan olisi h:aksi perehtyä asiaan. **b.** *konkr.* Olla h:tana muille. Tiellä köyhä rikkahille, h:tana hako vesillä SL. Pikku sisko oli lapsista ikävä h., joka vei äidin HEPOR. **3.** aukeamista, liukumista tms. estävä laite, esteenä t. vastuksena oleva laite, sakara; joskus: salpa. | Lukon, avaimen h:at. Hyljeharppuunan h. Poikittaiskaralla eli h:alla varustettu keihäs. Pyörivän kirnun sisässä on h:toja, jotka aiheuttavat kerman muokkautumisen.

hait|taa[9*] *v. vanh.* ja *murt.* = haitata. | Vaikka polku pitkä on, / -- / ei se mitään h:a KL.

haittaamaton[57] *kielt.a.* < haitata.

haitta|lista *s. tekn.* haittana oleva lista. | Kirnutynnyrin h:listat. -**puol|i** *s.* haitta, epäkohta, varjopuoli. | Menetelmän, opetuksen h:et. Kaikella on h:ensa. Kamiinalla on se h., että se vaatii huolellista hoitoa.

ha|tuv|a[13] *s.* **1.** hieno karva, haiven; iho-, partakarva, hius. | Sulan h:at. Voikukan, siemenen h:at. H:at hävitetään kiiltolangasta polttamalla. -- minua [ei] saa höyhenen h:allakaan sekoittaa [asiaan] KIANTO. — Parran h:at. Onhan hänellä vähän vaaleita h:ia ylähuulessa. Isällä oli vain pari h:aa päälaella. **2.** höytyvä, hahtuva. | Pilven h:at. Kevyitä lumih:ia leijailee ilmassa. -- rapisten raukenivat [paperit] hienoiksi h:iksi, lopuksi lennähtäen huimaa vauhtia ylös savutorvesta KIANTO.

hai|uta[39*] *v.* savuta, sauhuta. | Tervahauta h:kuaa. Savupiiput h:kusivat.

haiut|ella[28*] *v.* vedellä haikuja (tupakasta), poltella, tuprutella. | Ukko h:telee piippuaan.

haiven[55] *s.* **1.** (vars. ohut t. harvassa kasvava) karva, haituva. **a.** iho-, partakarva, hius. | Harmaat, punertavat h:et. Harvat h:et. Ylähuulen h:et. Raapia h:iaan. Ajaa, kammata h:ensa. Ukolla on vain kolme h:ta päässä. H:eni nousivat kauhusta pystyyn. — *Koll.* Ohuen h:en varjostama ylähuuli. Lapsen pää on ruskean h:en peitossa. — *Yhd.*, vars. *mon.* leuka-, niska-, poskih.; parta- l. parran-, viiksi- l. viiksenh. **b.** vars. kasveissa. | Horsman, pajun, voikukan h:et. Siemenissä olevat h:et edistävät niiden lentoa. Liuos, joka estää sammalten ja h:ien muodostumisen kattoon. — *Koll.* Samettiin on tarttunut tomun h:ta. — *Yhd.* juuri-, siemenh.; hapsi-, lento-, sulkah. **2.** *kuv.* hitunen, hiven, hiukkanen, rahtu. | Tuvassa ei ole savun h:takaan. Painajaisesta ei ollut h:takaan jäljellä.

haivene *s.* määrätyyppinen kilpa- ja huvipursi.

haivenellinen[63] *poss.a.* H. pähkylä, siemen.

haiveneton[57] *kar.a.* H. hedelmä, pähkylä. Pojalla on vielä h. leuka.

haiveni|nen[63] *poss.a.* Kuidun pää on revenneen ja h:sen näköinen. — *Yhd.* hieno-, lyhyt-, valkoh.

haiven|karva *s.* Sikiön, siemenen h:karvat. -**par-**

tainen *a.* H. nuorukainen. **-pilvi** *s. metrl. vanh.* untuvapilvi.

haiven|taa[8] *v.* **1.** *tekn.* tehdä t. muokata haiveniksi. | Kuitujen h:taminen. **2.** *harv.* tukistaa. | Silloin Aliina hyppäsi Henriikan tukkaan kiinni, h:si mahdottomilla voimillaan tukasta NUOLIV.

haiventu|a[1*] *pass.v. tekn.* < ed. 1. | Selluloosa-aineen h:minen.

haiver|taa[6] *v. harv.* tukistaa, haiventaa. | Isä h:si poikaa tukasta. — *Kansanr.* kahmaista, kouraista. | Siitä kokko kouraisevi, / havulintu h:tavi: / iski parvesta parahan KAL.

haivuttaa[2*] *kaus.v.* (< haipua) häivyttää, haihduttaa, hälventää. | Koetin h. mielettömiä ajatuksiani.

haja- hajallaan oleva, hajotettu, hajallinen, hajanainen.

hajaannu|s[64] *s.* hajaantuneisuus, hajaantuminen. **1.** hajallaan olo, hajallisuus; hajalleen joutuminen. | Voimien h. Juutalais†en h. eli diaspora. Perääntyä h:ksessa. Poliisi joutui h:ksiin barrikadin edessä. — Osuustoimintaliikkeen h. vuonna 1916. Seurassa tapahtui h. Kieltämme uhkasi h. Gottlundin taholta. **2.** rikkinäisyys, sekaannus, hämminki, erimielisyys, (risti)riitaisuus, epäsopu. | Valtiollinen, uskonnollinen h. Sisäinen h. Ranskassa. H:sta kapinallisissa. Erimielisyyksien aiheuttama h. Eripuraisuus ja h. sai vallan.

hajaannustila *s.* Joutua h:an. Armeija oli h:ssa.

hajaannutt|aa[2*] *kaus.v.* (< hajaantua) tav:mmin hajottaa. | Tuuli h:i jäät. - - merkillinen tyhjyys, irrallisuus h:i ajatukseni lepattaviksi kuviksi KALLAS.

hajaant- *rinn.* hajaut-.

hajaanto[2*] *s.* par. hajonta.

hajaan|tua[1*] *v.* vrt. hajota, hajottua. **1.** mennä erilleen, eri suuntiin, loitota toisistaan; subj. mon:ssa. | Sotilaat h:tuvat. H:tukaa! H. koteihin, askareisiinsa, eri tahoille. Vieraat h:tuivat sisähuoneisiin. H:nuimme ympäri kaupunkia. Pilvet h:tuvat h:tumistaan. Jotkut laivoista h:tuivat erilleen päävoimista. Säteet h:tuvat eri suuntiin. Laukaukset h:tuvat epäsäännöllisesti maaliin. Sinne tänne h:tuneet [= sirottuneet] saaret. — *Abstr.* Äänet h:tuivat vaalissa. Mielipiteet h:tuvat eri suuntiin. Kun se loppui, h:tuivat ajatukseni pitkin maailmaa PÄIVÄR. — *Erik.* vrt. seur. | Valitsijamiehet h:tuvat. **2.** jakautua, muodostua erillisiksi, toisistaan loitolla oleviksi yksilöiksi, itsenäisiksi osiksi, kappaleiksi. | Joukko, parvi, väki h:tuu. Nuoriso h:tui ryhmiksi. Seurue h:tuu istumaan. Laajalle h:tunut asutus. Karja h:tuu metsään. H:tuva tuliviuhka. Joki h:tuu kolmeen väylään. — *Erik.* kokouksesta, yhdistyksestä tms.: päättää istuntonsa, lopettaa toimintansa. | Eduskunta, kokous h:tuu. Kansalliskonventti antoi ennen h:tumistaan Ranskalle uuden valtiosäännön. Yhtiö h:tui v. 1894. **3.** vars. *kem.* jakautua aineksiinsa, eri yhdisteiksi t. alkuaineiksi. | Suolan h:tuminen. Kemiallinen h:tuminen. Helposti h:tuvaa ainetta. Eläinjätteet h:tuvat nopeasti. Kivi h:tuu rapautumalla. Elohopeaoksidi h:tuu elohopeaksi ja hapeksi. Nafteeniöljyt eivät h:nu korkeissakaan lämpötiloissa. **4.** mennä rikki, rikkua, särkyä, pirstoutua. | Pilvet h:tuvat riekaleiksi. Aleksanterin maailmanvallan h:nuttua syntyneet valtiot. Alkukieli on h:tunut murteisiin. — *Abstr.* Sisäisesti h:tunut puolue. Heränneiden keskuudessa tapahtunut h:tuminen. Toiminta h:tui eri muotoihin. Huomio h:tuu monelle suunnalle. Sitten taas tuli [Leinolle] noita tuskallisia h:tumisen kausia E.PALOLA.

hajaantumat|on[57] *kielt.a.* H. rasva, valo. H:tomat kasvinjäännökset.

hajaantumis|ilmiö *s.* Kemiallinen h. Bakteerien aiheuttamat h:ilmiöt. **-käsky** *s.* **-prosessi** *s.* **-tila** *s.* Joutua h:an. H:ssa oleva valtakunta. **-tulo|s** *s.* Tärpätin h:kset. **-tuot|e** *s.* Puun h:teet.

hajaantuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* hajaantuva. | Helposti h:set aineet.

haja|-asutus *s.* Muutamia taloja käsittävien ryhmien h. on yleistä koko Suomessa. **-esiintym|ä** *s.* Malmi, jota on tava†tu h:inä sieltä täältä. **-haaroin** *adv.* haarat levällään, hajareisin. | - - hän asettuu seisomaan h., nyrkit lujasti kupeilla LEINONEN. **-hapsin** *adv.* hapset hajallaan. **-havainto** *s.* H:ja kilpailuista. **-heijastus** *s. fys.* moneen suuntaan tapahtuva heijastuminen, valon heijastuminen muista kuin peilipinnoista. **-hiuksin** *adv.* hiukset hajallaan.

hajah|taa[2*] *v.* -dus[64] *leonn.* = haiskahtaa. | H:tavaa rasvaa. Voimakkaasti h:tava pensas. Kevään h:dus. H. hyvältä, pahalta. H. ruusulta. H. tervalle, viinalle. Saippualta ja hedelmiltä h:tava myymälä. Ilma h:ti kuivalle heinälle. Nenään h:taa makea löyly. - - tuulen leyhäys tuo suolaisen h:duksen ulapalta AHO. — *Kuv.* Kaupungin syysilta h:ti koululle. Tiedemiehen ura h:ti minusta omituisen äitelältä KIANTO.

hajahuomio *s.* H:ita laivan kannelta. Muutama h. oikeinkirjoituksesta.

hajai|nen[63] *a. harv.* hajallinen, hajanainen. | - - ei kokou h:set heimot LINN.

haja|jaloin *adv. harv.* jalat levällään. | Seistä h. **-jalkainen** *a.* vrt. suppujalkainen. | H. hevonen 'hevonen, jonka etujalat loittonevat alaosassaan toisistansa'. **-kenttä** *s. sähk.* sähkömagneettisesta pääkentästä hajaantuva sivukenttä. **-kinttuinen** *a.; syn.* lenko-, länkikinttuinen; vrt. pihtikinttuinen. | H. hevonen 'hevonen, jonka kintereet ovat hyvin erillään toisistansa'. **-kuv|a** *s.* hajanaisista kuvauksista. | H:ia jääkärien retkeltä. **-kylvö** *s. maat. metsät.* Siemenet sirotellaan h:ssä hajalleen maan pinnalle. **-kylvökone** *s. maat.* **-kylä** *s.* kylä, jossa talot sijaitsevat hajallaan. **-laukau|s** *s.* Kuului muutamia h:ksia. **-levityskone** *s. maat.* väkilannoitteiden hajottamiseen käytetty kone.

hajall|a, -e, *harv.* hajalta (us. poss.-suff:llisena) *adv.* hajanaisena, hajotettuna, hajaantuneena, hajan;)(us. koossa, yhdessä. **1.** toisistaan erillään, loitolla; yksi yhtäällä, toinen toisaalla; siellä täällä, hujan hajan. | H:aan asuvat sukulaiset. Rintama on h:aan. Lyödä joukot h:e. Kylvää siemen h:een. Peltoja on h:aan pitkin laaksoa. Työkaluja valmistetaan h:aan koko

läänissä. Tykit sijoitettiin h:een linnakkeeseen. Lehdet ovat h:aan varressa. Siiven alapinnassa on h:aan valkoisia täpliä. Tarinoita on h:aan eri julkaisuissa. Ostettavat puut oli kerättävä hajalta [= sieltä täältä], milloin suuremmalta, milloin pienemmältä alueelta. — *Abstr.* Ajatukseni olivat h:aan. Mielipiteet menivät h:e. Oikeiston äänet joutuivat h:een. — *Erik.* vrt. hajota ja hajaantua 2 sekä hajottaa 2.b. | Eduskunta on h.;)(koolla. Säädyt laskettiin h:e. Kansalliskongressin ollessa h. ylin valtiovalta on pääneuvostolla. **2.** levitettynä, levällään, auki, avattuna, harallaan, valtoimenaan. | Haarukat taivutetaan hiukan h:een. Kangas levitettiin h:e. Pidin kortteja h:aan kädessäni. Nuotan reidet vedetään h:een rantaa pitkin kahlaamalla. — Sormet h:aan. Seistä h. säärin. Seisahtua jalat h:een. Lintu naulattiin seinään siivet h:een. Tukka, hiukset h:aan. H. hapsin. Tuuli puhalsi tukan h:een. Oikeastaan ei hän mitään erityisesti tarkannut, koska silmäterät näyttivät olevan h:aan ALKIO. — *Erik.* heinästä, viljasta: niitettynä, mutta (vielä) seipäisiin, lyhteisiin tms. panematta. | Kuivata heinät h:aan. Viljat ovat vielä h:aan. Metsänpuoleinen sarka jäi kokonaan h:e ja kahdesta viereisestä rippeet KARHUM. **3.** osina, osiinsa purettuna, osat irrallaan. | Kone on h. Rakennus purettiin h:e. Kellot lähetetään h:aan Suomeen. Voimapyörä on h:aan korjauksen vuoksi. **4.** (särkymisen vuoksi) kappaleina, palasina, murskana, pirstaleina, rikki;)(ehjänä. | Kirja on h:aan. Ampua, iskeä, repiä h:e. Lyön h:e koko roskan. Monarkia lyötiin h:e. Mennä, särkyä h:e. Vankkurit rasahtivat h:e. Marjat saavat kiehua h:e. Kengät, housut ovat h. 'rikki'. Takki oli vähän h:aan hartioista. — *Abstr.* Kansa on sisäisesti h. Toveruutemme on h. Rauha meni h:e. Olen aivan h. koko ihminen. Olin silloin liian h. -- voidakseni kokea sellaista [= rakastua] M.RAPOLA. Raskaalta tuntui matka, mieli meni h:een, tuli mutkia matkaan AHO.

hajalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hajalla(an) oleva, hajaantunut, hajonnut, hajotettu; käyt. yl. konkr:sesti; vrt. hajanainen. **1.** mon:llisista t. merk:ltään koll:sista s:eista: loitolle levinnyt, etäälle toisistaan sirottunut; us.)(yhtenäinen. | H:sia jäänkappaleita, löytöjä. H:set pellot. H. joukko, poikue, rintama. Rakennusten h. sijoitus. Taistelujärjestyksen h:suus. Siivissä on h:sia täplärivejä. Sieni, joka kasvaa h:sena metsissä. Amerikassa asui ennen h:sia intiaaniheimoja. Seutu on h:sesti asutettu. — *Mus.* H. asettelu;)(ahdas asettelu. **2.** levällään oleva, levitetty, avattu; osiinsa purettu. | H:set hiukset. Kasvin h. röyhy. Heinät vietiin h:sina [= paalaamatta] kauppaan. Elo kuivuu paremmin h:sena kuin seipäillä. Jos tuon [kellosepän] kanssa riitaan rupeaa, niin jättää pian kellon h:sena pöydälle ALKIO. **3.** (rikkouduttuaan) kappaleina, palasina oleva; särkynyt, pirstoutunut, rikkinäinen;)(ehyt. | H. katto. Aivan h. nuttu. Kalle sytytteli h:sta sikarinpäätä, josta lehtiä irtausi suuhun ALKIO. — *Abstr.* Kansallisesti h. valtio. Puolueen leirissä on nykyään h:sta. Elämäni on h:sempaa kuin koskaan ennen. **4.** *harv.* epäyhtenäinen, epäjohdonmukainen, keskittymätön, järjestymätön. | Pirstoa voimansa h:siin töihin. Kalakauppa on h:sta.

haja|löytö *s.* Rautakautisia h:löytöjä. **-mielin** *adv. harv.* hajamielisesti. | -- hän huomaa h. katselevansa pihamaata SILL. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* joka (yhteen mielikuvapiiriin keskittyneenä) ei kiinnitä huomiotaan (muihin) esiintyviin ilmiöihin. | H. professori, työntekijä. H:set silmät. H. ilme, katse. Olla h:sen näköinen. Kulkea, toimia, vastata h:sesti. Näppäillä h:sesti pianoa. Lausua h:siä kohteliaisuuksia. Selailin h:sesti kirjan lehtiä. Isä unohti paketin h:syydessään parturiin. Revin kirjeen h:syyttäni palasiksi. **-miet|e** *s.* H:teitä kapinaviikoilta. Asiasta on esitetty vain muutamia h:teitä sanomalehdissä. **-muistelm|a** *s.* H:ia pakolaiselämästä. **-muoto** *s.*, vars. *sot.* Yleensä avomaasto vaikeuttaa hyökkäysliikettä ja pakottaa h:ihin.

hajan *adv.* hajalla(an), hajalle(en). | Ystävyytemme on h. -- ja Suomen joukko, h., pirstaleina, / on valmis kuolohon, vaan voittoon ei *CAJ. -- h. hapsensa heitti hän harteilleen LEINO. — *hujan hajan* ks. erikseen.

hajanai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hajalla(an) oleva, hajaantunut, hajonnut, hajotettu; käyt. yleisimmin 3. merk:ssä; vrt. hajallinen. **1.** mon:llisista t. merk:ltään koll:sista s:eista: siellä täällä, yksitellen oleva t. esiintyvä. loitolle levinnyt, etäälle toisistaan sirottunut; us.)(yhtenäinen. | H:set pellot. H:sia kasoja. Heimojen, tilusten h:suus. Muutamia h:sia esimerkkejä. Kuului h:sia huutoja. H. ryhmä. Talojen h. asema. Olla h:sessa tilassa. Seutu on h:sesti asutettu. Pilvipeite on kesällä h:sempi kuin talvella. **2.** (rikkouduttuaan) kappaleina, palasina oleva; särkynyt, pirstoutunut, rikkinäinen;)(ehyt. | H. kiuas. H:set kenkärajat. Temppelistä on vain h:sia raunioita jäljellä. — *Abstr.* H. perhe-, kotielämä. Kansallinen h:suus. Tänä h:suuden aikakautena. Koko olennossa vallitsi siten kummallinen h:suus; ei mihinkään hauskaan asiaan saanut ajatuksiansa niin kiinnitetyksi, että se olisi tuottanut huvia ALKIO. **3.** epäyhtenäinen, epäjohdonmukainen, keskittymätön, järjestymätön. | H. yritys, opetustyö, hyökkäys. H:set sotatoimet. H:set ohjeet, piirteet. Sisäisesti h. valtio. Teoksen h. rakenne. Kauttaaltaan h. esitys. Sommittelun h:suus. Kirja tekee h:sen vaikutuksen. Sairaan h:sista puheista ei saanut selvää. Haluan esittää muutamia h:sia ajatuksia seuran toiminnasta. Rodullisesti h. alue. Tykistö ampuu h:sesti. HPS pelasi h:semmin kuin pitkiin aikoihin.

haja|piirto *s.* H:piirtoja [= hajanaisia kuvauksia] merenkulusta. **-pilvi** *s.* Muutamia h:ä kiitää taivaalla. **-poimin|to** *s.* Tekemistäni h:noista ilmenee sanan nykyinen käyttö. **-purkautuminen** *s. fys.* Sähkövirran h. **-ra|e** *s. min.*, tav. *mon.* kiven perusmassassa olevia suuria yksinäiskiteitä; *syn.* silmä. | Porfyyreissa on h:keina kvartsia tai maasälpää. **-reisin** *adv.* reidet, ja-

lat levällään, hajahaaroin, harareisin. **1.** seisomisesta, kävelemisestä: hajasäärin. | Seisoa h. Astuskella h. niin kuin karhu. **2.** istumisesta: kahdareisin. | Istua h. pukilla, hevosen selässä, katon harjalla. Asetuin h. tuolille. **-rintama** *s. sot.* Eskadroona on h:ssa. **-ryhmitys** *s.* Jalkaväki käyttää h:tä vihollista kohti edetessään. **-sarvinen** *a.* H. puhveli. **-sijoitus** *s.* desentralisaatio. **-sointu** *s. mus.* hajasävelien muodostama sointu. **-sormin** *adv.* sormet hajallaan, harallaan. | Tyttö kurottaa h. palloa. Painoi kätensä h. otsaa vasten. **-säteily** *s. fys.* lainmukaisesta t. toivotusta säteilysuunnasta poikkeava säteily; vrt. hajavalo. **-sävel** *s. mus.* melodisen sävelkulun tonaaliseen runkoon vain tilapäisenä kaunistuksena liittyvä sävel. | H:iä ovat loma-, sivu-, vaihto- ja ennakkosävelet, pidätykset sekä pysyvät sävelet eli urkupisteet. **-säärin** *adv.* = hajareisin 1. | Seistä h. Asettua, pysähtyä h. jkn eteen. **-sääri|nen** *a.* H. asento. Seistä h:senä. **-taittei|nen** *a.* -suus *omin.* = seur. — *Kuv.* 'Miehen tie' on kaikessa näennäisessä karuudessaan ja h:-suudessaan virtuoosin työtä VILJANEN. **-taittoi|nen** *a. fys. lääk.* -suus *omin.* joka ei taita valonsäteitä yhteen pisteeseen, astigmaattinen. | H. linssi. Silmän h:suus eli astigmatismi. **-tapaus** *s.* Tautia on todettu vain jokunen h. **-tieto** *s.* H:ja Kreetan valtauksesta. Lehdistössä olleitten h:jen mukaan työt on jo aloitettu. **-tila** *s.* **1.** tav. *mon.* hajallaan olevista maatiloista. **2.** *lak.* sivutila, -tilus, ympäristötila. **-tukkainen** *a.* Avopäinen, h. nainen.

hajaut- = hajaant-.

hajaut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* desentralisoida.

haja|uutinen *s.* Lehden palstoilla on h:uutisia kaikilta aloilta. **-valaistus** *s.* Valkoiseksi maalatusta katosta heijastuva h. **-valo** *s. fys.* pilvistä, ilman pölyhiukkasista, esineistä tms. heijastuva valo, joka ei synnytä varjoja; vrt. hajasäteily. **-varpai|nen** *a.* -suus *omin.* vars. hevosesta, jonka varpaat ovat hajallaan, ulospäin suuntautuneet; vrt. suppuvarpainen. | H:set takajalat. Hevosen h:suus. **-väestö** *s.* Puolalaisia asuu h:nä liettualaisten keskuudessa. **-ääni** *s.* Toisella vaalisijalla ollut H. sai vain muutamia h:ä.

hajoamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H. kokonaisuus. H:tomia aineita. Liittyä h:tomasti yhteen.

hajoamis|ilmiö *s.* Kemiallinen h. **-prosessi** *s.* **-tila** *s.* Rakennus, valtakunta on h:ssa. Joutua h:an. Hän on henkisessä h:ssa. Täydellisessä h:ssa armeijan täytyi perääntyä. **-tulo|s** *s.* Hapon. metallin h:kset. **-tuot|e** *s.* Valkuaisaineiden h:teet.

hajoil|la[29] *frekv.v* < hajota. | H:leet kivivallit. Pilvet h:evat hattaroiksi. Joukot ovat h:leet monelle taholle.

hajonta[15*] *s.* **1.** *mat.; syn.* dispersio. | Lukujoukon h. saadaan määrittämällä lukujen poikkeukset keskiarvosta ja ottamalla neliöjuuri poikkeusten neliöiden keskiarvosta. **2.** *sot.* satunnaisten virheiden aiheuttama iskemien t. räjähdyspisteiden poikkeaminen iskemä- t. räjähdyskeskipisteestä. | Suomalaisten tarkkuusaseiden h. 300 m:n matkalla on 4 cm. — *Yhd.* korkeus-, leveys-, pituus-, sivu-, syvyysh.; kokonaish. **--alue** *s.* Aseen h.

hajo|ta[38] *v.* vrt. hajaantua, hajottua, joista ed:tä käyt. kaikkein yleisimmin, jälk:tä tuskin ollenkaan 1. merk:ssä.

1. mennä erilleen, eri suuntiin, loitota toisistaan; subj. mon:ssa. | H. maailmalle. H. pakoon. He ovat h:nneet kukin omalle suunnalleen. Kaikki h:sivat kuin höyhenet tuuleen. Räiskien h:avat kipunat avaruuteen. Hermosyyt h:avat silmän verkkokalvoon. Nämä ovat kolme Nooan poikaa, ja heistä h:sivat asukkaat kaikkeen maahan VT. — *Abstr.* Mielipiteet h:sivat jyrkästi. Ajatukset h:avat ja mieli käy levottomaksi.

2. jakautua, muodostua erillisiksi, toisistaan loitolla oleviksi yksilöiksi, itsenäisiksi osiksi, kappaleiksi. | H:nnut joukko. Heimo h:aa. Seurue h:si puutarhaan. Perhe on h:nnut kesälomalle. Koko armeija h:si taistelun jälkeen. H:nnut taidekokoelma. H:nneet hapset. Puu h:aa lämmössä kuiduiksi. Harju h:aa hietikoiksi. Siiven juovat ovat h:nneet täpliksi. — *Abstr.* Seurakunnan h:aminen kahtia. Budhalaisuus h:si varhain eri lahkoihin. Pääkertomus h:aa useihin episodeihin. Mutta äkkiä hänen katseensa ikäänkuin h:si, hän nousi seisaalleen, mutta jäi käsillään nojaamaan päin pöydän laitaa SILL. — *Erik.* kokouksesta, yhdistyksestä tms.: päättää istuntonsa, lopettaa toimintansa. | Kieltäytyä h:amasta. Kokous h:si. Varat lahjoitettiin seuran h:ttua valtiolle. — *Kans.* Kovin oli paisunut tyttöparka, ei mene pitkää aikaa ennen kuin h:aa [= saa lapsen] TOPPILA.

3. vars. *kem.* jakautua aineksiinsa, eri yhdisteiksi t. alkuaineiksi. | Tomuksi h:nnut aine. H:avia eläinten jäännöksiä. Kudosten h:-tessa syntyy myrkkyjä. H. alkuaineisiin. Elektrolyyttien h:aminen l. dissosioituminen. Ammoniakki h:aa typeksi ja vedyksi. Yhdiste h:aa räjähtäen 210°:ssa.

4. mennä rikki, rikkoutua, rikkua, särkyä, pirstoutua. | H. kappaleiksi, mäsäksi, pirstaleiksi. H. liimauksistaan. H:nnut tuoli, rakennus. H:avat jäälautat. Uuni on h:amaisillaan. Vaatteet h:sivat hänen yltään. Sehän aivan h:aa käteen. Marjat h:avat keitettäessä. Laatikko h:si matkalla. Kaupunki on h:nnut maan tasalle. Koko maailma tuntui h:avan liitoksistaan. — *Abstr.* Valtiossa ilmenee h:amisen merkkejä. Avioliitto h:aa rakkauden puutteesta. Vanhempien elämä h:si lapsen kuoltua. Kuvitelmani h:si kuin saippuakupla.

5. läheisesti 3. ja 4. merk:een liittyen: huveta olemattomiin, haipua, haihtua, hälvetä. | Hiljalleen h:ava savupilvi. Kaste h:si sumuna ilmaan. Korpeen h:ava polku. Huuto h:si myrskyyn. Ihana tuoksu h:aa olemattomiin. Unelmani ovat h:nneet vuosien varrella.

hajot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < hajottaa. | H. heiniä. Tuulen h:telema savu. Koetti h. ajatuksiaan toisaalle.

hajotin[56*] *väl.* < seur. | Veden h.

hajot|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* (< hajota)

tehdä hajalliseksi, hajanaiseksi, saattaa hajalle, hajaannuttaa.

1. saattaa erilleen, sinne tänne, erottaa t. loitontaa toisistaan, jakaa erillään oleviin yksilöihin t. ryhmiin, sirottaa, ripottaa. | H. mielenosoittajat. Sota h:ti Karjalan heimon. Myrsky h:taa laivat. Pulpetit h:ettiin koetta varten. Tykkien h:taminen maastoon. Kovera linssi h:taa valonsäteet. Kalvo heijastaa säteet h:tavasti tai kokoavasti. Metsänhakkuun liikanaista h:tamista olisi kartettava. — *Abstr.* H:tavasti vaikuttavat harrastukset. Älä h:a itseäsi liikaa! Sivuseikat eivät saa h. mielenkiintoa.

2. ed:een liittyvää erikoistunutta käyttöä. **a.** pakottaa t. karkottaa sotajoukko tms. hajalle, pakoon, lyödä. | H. vihollisosasto. Lentoase h:ti kapinalliset. Rintaman vasen sivusta h:ettiin pakosalle. Sudet olivat h:taneet koko porolauman. **b.** määrätä jk kokous, yhdistys tms. lopettamaan istuntonsa t. toimintansa, laskea hajalleen; lakkauttaa. | Julistaa h:etuksi. Kokous, hallitus, puolue h:etaan. Eduskunta h:ettiin ennen istuntokauden loppua. Pataljoona h:ettiin. Pulavuosina yhtiö h:ettiin konkurssilla. **c.** levittää tasaisesti jllek alueelle t. pinnalle. | Heinät h:etaan kuivumaan. Ukko h:ti ojamultaa saralle. Siemeniä on h:ettava koko alalle. Laajalle pinnalle h:ettuna väri näyttää harmaalta.

3. päästää siteistä, laskoksista tms., avata levälleen. | H. lyhteitä. Käärön h:taminen. Katri h:ti palmikkonsa. Tuulen h:tamat hiukset. H. jalkansa. Kaikkia kaksisorkkaisia eläimiä, jotka sorkkansa kokonansa h:tavat ja märehtivät, saatte te syödä VT. Sahan hampaat h:etaan vuoroin toiselle, vuoroin toiselle puolelle.

4. irrottaa t. purkaa osiinsa, jaottaa. | H:ettava sotilaspolkupyörä. H:ettuna kannettava konekivääri. Laakeri voidaan helposti h. voideltavaksi. Rakennus h:ettiin muuttoa varten. — H:a luku 27 alkutekijöihinsä! — *Erik.* jakaa (kemiallisesti) eri yhdisteiksi t. alkuaineiksi. | Veden h:taminen sähköllä. Syljen sisältämä käyteaine h:taa tärkkelyksen. Hiivasienet h:tavat sokeria alkoholiksi.

5. särkeä, rikkoa, pirstoa, murskata; tuhota, hävittää. | Salaman h:tama talo. Älä h:a venettä! Kaasu h:ti räjähtäessään koko säiliön. Kaupungin muurit h:ettiin maan tasalle. — *Abstr.* Ajan h:tavien voimien tuhoama koti. Riita uhkasi h. koko osuuskunnan. Saksa yritti diplomatiallaan h. sitä saartavien valtojen liiton. Huolet eivät pysty h:tamaan onneani. - - älä päästä luoksesi h:tavaa jokapäiväisyyttä JÄRN. — *Harv.* haihduttaa, hälventää. | Aurinko h:ti sumun.

hajottaja[10] *tek.* Kansan, sotaväen h. H:t on pidettävä kurissa ja puolue koossa. Ojamullat odottavat h:ansa. Korttipeli ajatusten h:na. Valonsäteiden h. Lannoitteiden h. — *Erik.* ruiskun tms. hajottava suukappale, hajotin, suutin. | Kastelukannun h. Lantavesi on levitettävä hyvää h:a käyttämällä. — *Yhd.* ilman-, lannan-, veden-, virtsan-, äänenh.

-linssi *s. fys.* kovera linssi, hajotuslinssi;)(kokoojalinssi.

hajottamat|on[57] *kielt.a.* jota ei ole hajotettu t. ei voi hajottaa. | Vielä h:tomat heinät. Atomi on kemiallisesti h. alkuaineen hiukkanen.

hajottamis|kyky *s.* Linssin h. **-laite** *s.* **-menetelmä** *s.* **-työ** *s.*

hajottautu|a[44] *refl. v.* < hajottaa. | Armeija h:i puolustusasemaan.

hajottu|a[1*] *pass.v.* < hajottaa 1, 2.c, 4; vrt. hajaantua, hajota, joiden käyttö on paljon yleisempää. **1.** mennä erilleen, loitota toisistaan; jakautua erillään oleviin yksilöihin, itsenäisiin osiin; levittyä tasaisesti jllek alueelle. | Retkeläiset h:ivat ympäri kaupunkia. H. pieniksi pisaroiksi. Siementen h:minen. Lannan tulee h. tasaisesti sarkojen yli. — *Abstr.* Tarkkaavaisuuden h:minen. Kaikkiin suuntiin h:nut, pirstoutunut elämä. **2.** vars. *kem.* jakautua aineksiinsa, eri yhdisteiksi t. alkuaineiksi. | H. käyteaineen vaikutuksesta. Typpihappoisten suolojen h:minen.

hajotus[64] *teonn.* < hajottaa. | Armeijan, eduskunnan h. Kohtalokas voimien h. Lannan, heinien h. Sahan hampaiden h., haritus. Höyrykoneen h. ja kokoonpano. Veden h. sähkövirralla. — *Sot.* = hajonta 2. **-astia** *s. kem.* **-kone** *s.* Lannan h. **-kyky** *s.*, vars. *fys.* Linssin h. **-levy** *s.* Maitosiivilän h. **-linssi** *s. fys.* hajottajalinssi. **-menetelmä** *s.* **-oikeus** *s.* H. parlamentaarisessa hallitustavassa. **-työ** *s.*

hajotutt|aa[2*] *fakt.v.* < hajottaa. | Valtiopäivien h:aminen. Timoleon h:i tyrannin linnan.

hajou|tua[44] *v. harv.* hajaantua, hajota. | Viikkokausia oli satanut, maat olivat h:tumaisillaan, tiet paksuna liejuna TALVIO. Karja h:si heti ympäri korpea FÄIVÄR.

haju[1] *s.* **1.** haistilla tunnettava esineen t. aineen ominaisuus, hajuaistilla saatu aistimus; vrt. tuoksu, lemu, löyhkä, haisu, katku, käry. | Kaalin, kahvin, paistin, ruoan, sillin, sipulin, viinan h. Mädän munan, paistetun leivän h. Hien, lääkkeiden, pihkan, ruudin, tervan, tärpätin h. Heinän, kukkien, vihdan h. Lehmän h. Navetan, apteekin h. Sataman, kaupungin h:t. Meren, metsän h. Kevään h. Palaneen, pilaantuneen h. Kalman h. Heikko, voimakas h. Hyvä, miellyttävä, paha, vastenmielinen h. Imelä, kitkerä, raikas, tympeä, ummehtunut, äitelä h. Huumaava, ellottava, inhottava, pistävä h. Synnyttää, levittää h:a. Sieltä lemahtaa kauhea h. Keittiöstä lähtee hyvät h:t. Tuttu h. löyhkäsi vastaani. Lanttulaatikon h. kantautui pihalle saakka. Tunsin saunan h:n jo kauas. Puun tuntee h:sta. Rikin h:a on vieläkin nenässä. Menehtyä h:un. — *Yhd.* kaalin-, kahvin-, paistin- jne. h.; ihmis-, kukkash.; koti-, markkinah.; ominaish. **2.** *kuv.* tuntu, vaikutelma. | Älä tuo pörssin h:a seuraamme! Kauppias tunsi epäilyksen h:a ilmassa. Jossa vähänkin oli herran h:a, sai pojilta kohta selkäänsä. - - niissä oli oma h:nsa, Sunperin Annastiinan rahoissa, oluen h., synnin h. TALVIO. — *ei hajuakaan* (ark.) ei hiukkastakaan, rahtuakaan. | Talvesta ei ole h:akaan jäljellä. En tiedä h:akaan asiasta. **3.** *harv.* ha-

juaisti, haisti. | Ihmisen aistit ovat: näkö, kuulo, maku, h. ja tunto. **4.** *ark.* vainu, vihi; melkein yksinomaan *kuv.:* aavistus, hämärä käsitys. | Saada h:a aikeista. Minulla ei ole h:akaan kirjanpidosta. Päästä h:lle jstak asiasta. Tuskin olin h:lla siitä, mitä koulussa oli luettu.

haju|aine *s.* hajuste, hajuke, parfyymi. | H:aineiden tuonti. **-aisti** *s.* haisti, (eläimillä) vainu. | Herkkä, terävä, huono h. Koiralla on kehittynyt h. Useat eläimet hakevat ravintonsa h:n avulla. **-aistimu|s** *s.* Maku- ja h:kset ovat useasti yhdistyneet toisiinsa. **-aisti|n** *s.* Ihmisen h:mena toimii nenäontelon yläosan kostea limakalvo.

hajuamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H:tomat lämmityslaitteet.

haju|elin *s.* = hajuaistin. **-hein|ä** *s.* useiden hyvänhajuisten heinien ja ruohojen, vars. tuoksusimakkeen, hyvänhajuisen maarianheinän ja lehtotesman kans. nimitys, tuoksuheinä. | Panna h:iä seinänrakoihin. Ja mikä omituinen viehätys tuossa -- vanhanaikaiselta kuuluvassa kielessä, niinkuin kuivuneessa h:ässä, joka vanhan kirjan sisästä sattumalta käteen putoaa! AHO. — *Kasv.* Cinna latifolia, korkea, hyvänhajuinen heinä. **-heinäpalmikko** *s.* Tytöt pitivät h:a vaatearkussaan. **-hermo** *s.* Paistin tuoksu kutkutti h:ja. **-herne** *s.* Lathyrus odoratus, koristekasvina viljelty hyvänhajuinen nätkelmä, tuoksuherne. | H:en tuoksu. Maljakossa on kimppu h:itä.

hajui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.;* kirjoitetaan us. yhteen lyhyen, attr:ttoman pääsanansa kanssa. | Bentsiinin, kalman, neilikan, pihkan, saippuan, tärpätin, vaniljan (myös ◡) h. Hyvän tupakan, härskiintyneen voin, karvasmantelin h. Hyvän, inhottavan, miellyttävän, oudon, pahan, palaneen, pistävän, väkevän (myös ◡) h. Paras lääke ei ole parhaan h. Kaikissa ruokaloissa oli saman h:sta ja saman makuista ruokaa. — *Yhd.* edellä mainittujen lisäksi: heikko-, hieno-, voimakas-, väkeväh.

hajujauhe *s.* Naiset tuoksuivat h:elta.

hajuke[78*] *s.* hajuaine, hajuste, parfyymi. **-saippua** *s.* Hieno h.

haju|kuoppa *s. el.* hyönteisten tms. hajuaistimena toimiva tuntosarven tms. kuoppa. **-lohko** *s. anat.* aivojen etuosassa oleva lohko, jossa hajuaistimusten tajuaminen tapahtuu. **-lokero** *s. anat.* nenäontelon yläosa. **-lukko** *s.* mutkikas viemäriputken t. -torven osa, jossa vesi tms. painollaan estää kaasuja nousemasta, vesilukko. **-nenä** *s. lääk.* = haisunenä. **-pihka** *s.* eräiden länsiaasialaisten kasvien lääke- ja suitsutusaineena käytetty maitiaisneste, pirunpihka. | -- heidän kamelinsa kuljettivat kumihartsia, balsamia ja h:a VT. **-pilleri** *s.* hengityksen epämiellyttäviä hajuja lieventämään käytettyjä hyvänhajuisia pillereitä. **-pommi** *s.* inhottavan hajuista kaasua synnyttävä pommi. | Heittää h. kokoussaliin. **-pullo** *s.* hajuavaa ainetta, vars. hajusuolaa sisältävä pullo. | Sinä päivänä Herra poistaa -- jalkakäädyt, koruvyöt, h:t, taikahelyt, sormukset VT. **-rasia** *s.* hajuainetta sisältävä rasia. **-rauhanen** *s.* Mehiläisten h. **-saippua** *s.* hyvänhajuinen saippua, hieno-, kasvosaippua. **-solu** *s. anat.* hajuaistin pääte-elimen solu.

hajust|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä hajuaineella hyvänhajuiseksi, parfymoida; vrt. hajuttaa. | H:ettua puuteria, rasvaa. Huoneiden h:aminen. Lattiavaha on syytä h. pienellä määrällä männynhavuöljyä.

hajustamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H:tomat voiteet.

hajuste[78] *s.* hajustamiseen käytetty aine, hajuaine, hajuke, parfyymi. | Kosmeettisten aineiden h:et.

hajusuola *s.* kalkin ja eräiden suolojen seos, josta haihtuu ammoniakkia. | Virvoittaa pyörtynyttä h:lla. Naiset eivät uskaltaneet ennen lähteä ulos ilman h:a. **-pullo** *s.*

haju|ta[39] *v.* levittää hajua ympärilleen, tuoksua, haista, lemuta, löyhkätä. | Kasvi, lääke, kaivo h:aa. Palaa h:amatta. H. hyvältä t. hyvälle, pahalta t. pahalle. H. omituiselta, vastenmieliseltä. H. hieltä, lamppuöljyltä, tallilta, viinalta. H. kamferille, ruoalle. Vaatteet h:avat puhtaalta vedeltä. Juoma h:aa kiihottavasti. Pihlajan tuoksu h:aa nenään.

hajut|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H. rasva, öljy, kaasu. H:onta liimaa. Juomaveden h:tomuus. Mahdollisimman h. käymälä. Palaa h:tomasti. Maito on säilytettävä h:tomassa huoneessa. Sähkölieden etuja ovat siisteys ja h:tomuus.

hajutt|aa[2*] *v.* tehdä hajuavaksi, saattaa hajuamaan; vrt. hajustaa. | Saippuoiden h:aminen. Mehiläisiä ei tarvitse mitenkään h. niitä takaisin emäpesään ajettaessa.

hajuvesi *s.* hajuaineena vaatteissa ym. käytetty eteeristen öljyjen alkoholi- t. joskus vesiliuos. | Hajuveden tuoksu, lemu. Tuoksua hajuvedeltä. Pirskottaa hajuvettä. **-kauppa** *s.* **-myymälä** *s.* **-pullo** *s.* **-ruisku** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

haju|virhe *s.* Juuston, voin h:virheet. **-voide** *s.* hyvänhajuinen voide, pomada. | Hieroa ihoonsa h:tta. Alabasteripullo täynnä h:tta UT. **-yrtti** *s.* hyvänhajuinen yrtti. **-öljy** *s.* hyvänhajuinen öljy. | Panna h:ä tukkaansa.

1. **haka**[10*] *s.* **I.** koukkumainen, tav. suorakulmainen, tarttuva t. salpaava laite; jk tämän muotoinen esine. **1.** Kirvesmiehen, rapparin haat. Vetojousen h. Kellon ankkurin h. Haoilla kiinnitetty vipu. Luistimen haat puristuvat anturaan. Lauta kiinnitetään höyläpenkkiin hakojen väliin. Ilmakaapeli ripustetaan haoilla teräksiseen kannatusköyteen. Sementtiseinää tukemaan käytetään jäykisterautoja eli hakoja. Säppiratas ja h. estävät vetoakselia pyörimästä takaisin. Vipuun kiinnitetty h. pyöräyttää ylöspäin tullessaan makasiinia yhden hampaan eteenpäin. — *Kirj.* = latomahaka. — *Hist.* = hakapyssy. — *Yhd.* metalli-, rauta-, teräsh.; jousi-, kaksois-, karbiini-, kulma-, linkku-, pari-, vastah.; isku-, kannatus-, kiinnitys-, kytkin-, lukitsemis-, lyömä-, pidäke-, vanne-, yhdysh.; haava-, hirsih. **2.** *erik.* **a.** ovessa, ikkunassa tms.; säppi. | Ikkunan, veräjän, kaapin h. Pane h. kiinni! Panna h:an 'sulkea haal-

la'. Avata, päästää haasta. Tuliko ovi h:an? Ikkuna on sisäpuolelta haassa. — *Yhd.* sulku-, tuulih. **b.** pukimissa, vanhanaikaisissa kirjoissa; tav. = hakanen. | Kengän, puseron haat. Vyön h. eli solki. Ursula - - pisti hakoihin kauluksensa HEPOR. — Raamatun messinkiset haat ovat muuttuneet vihreiksi. Lukkarilla oli kädessä suuri virsikirja, jonka hakoja hän aukoi. **c.** keksi. | Yleisin työväline uittotöissä on h. eli keksi. — *Yhd.* isku-, palo-, tukki-, uitto-, valtaush. **II.** *ark.* kyky t. mestari jllak alalla, hai, hokki, tekijä. | Hän on h. alallaan. Aika h. kiekonheitossa.

2\. **haka**[10*] *s.* aidattu, us. pensaita ja (nuoria) lehtipuita harvakseen kasvava laidunmaa, haka-aitaus, -laidun, -maa. | Pensaikkoinen h. Ala-Paavolan h. Lehmät ovat haassa. Vie hevonen h:an! Tie johtaa haan läpi rantaan. — *Yhd.* koti-, rantah.; kivikko-, koivu-, lepikkoh.; laidun-, syöttöh.; hevos-, lehmi-, vasikkah. **--aitaus** *s.*

haka-atulat *s. mon. lääk.* koukkukärkiset atulat.

-hakainen[63] *poss.a.* < 1. haka. | Kaksi-, kolmi-, messinkih.

haka|jousi *s.* **-ketju** *s. tekn.* ketju, jonka nivelet on liitetty haan tavoin toisiinsa. **-kuvio** *s.* Snellenin h. 'näkökyvyn tutkimisessa käytetty sakarakuvio'.

hakalaidun *s.*

haka|laite *s. tekn.* **-lappu** *s.* eräs kellon käyntiä säätävä laite. **-liitos** *s. rak. puut.* liitos, jossa toisessa liitettävässä kappaleessa oleva suorakulmainen ulkonema uppoaa toisessa vastaavasti olevaan loveen, hammasliitos, hakaus.

hakal|lella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. puheessaan.

hakal|taa[5] *v.* -lus[64] *teonn.* panna vastaan, kangertaa, takertaa, takaltaa; vars. puheesta: häkeltää, tankata, änkätä. | Soittaa h:tamatta. Käsitimme jo, että tuossa [soutupalkassa] se onkin se, joka h:taa IVALO. — H:tava puhe. Oppilaat h:sivat vaikeaa nimeä.

haka|lukko *s.* lukko, jossa salpalaitteena on haka. **-luu** *s. anat.* eräs ranneluu.

hakamaa *s.* Kivikkoinen, hedelmätön h. Pinta-alasta on h:ta 600 ha. **-laidun** *s.*

hakamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* < 1. haka. | H. kytkin. Tangon h:set päät. Nokan kärki on h:sesti taipunut.

hakametsä *s.* Harva h.

hakamie|s *s. ark.* vrt. 1. haka II. | Yhteiskunnan, kilpailujen h:het. Minkälainen h. sinä oikein oletkaan!

haka|nen[63] *dem.s.* **1.** < 1. haka (vars. I.2.b). | Hopeinen, messinkinen h. Liivin, kauluksen h:set. Kiinnittää h:silla. Panna h:siin. Avata, päästää h:sista. Puhelimen h:sessa riippuva kuulotorvi. Lippunuoran päät on varustettu h:silla. — *Yhd.* metalli-, rautah.; haava-, kaulus-, paperih.; karbiini-, pidäke-, säppih. **2.** tav. *mon.* hakamainen sulkumerkki [ ], hakasulku(merkki), -sulje. | Sitaatteihin tehdyt selitykset on pantu h:siin. Kunkin nimen kohdalla on mainittu h:sissa sen mahdolliset rinnakkaismuodot. — *Kuv.* Näin h:sissa [= sivumennen] sanoen N. menee kesällä naimisiin. — *Yhd.* puolih.

hakaneul|a *s.* vaatteiden kiinnittämiseen tms. käytetty, metallilangasta valmistettu lukollinen neula, lukkoneula. | Tusina h:oja. Panna housunsa h:alla kiinni.

hakaniitty *s.*

haka|nurkka *s. rak.* nurkkasalvoksen muoto, jossa toisessa hirressä olevat yksi t. kaksi ulkonemaa sijoitetaan toiseen puuhun vastaavasti tehtyihin loviin, haka-, hammassalvos, hammassalvain, hammasnurkka. **-oja** *s.* kaltevalla maalla tienpenkereen alle kaivettu, tien pituussuuntaan kulkeva ojakouru. **-oksastus** *s.* oksastustapa, jossa jalostusoksaan tehdyt sakarat painetaan perusrunkoon vastaavasti tehtyihin loviin. **-pihdit** *s. mon. lääk.* pihdit, joiden toisessa leuassa on suorakulmaisesti toisen leuan päähän liittyvä haka. **-pinsetit** *s. mon.* = haka-atulat. **-pultti** *s. tekn.* pultti, jonka toinen pää on haan muotoinen. **-pyssy** *s. sot. hist.* keskiajan lopulla käytäntöön tullut pitkäpiippuinen ja sytytinlukkoinen tuliase, jota rekyylin vaimentamiseksi voitiin tukea alustaan piipun alla olevalla haalla; vrt. musketti. **-pyörä** *s. tekn.* hammaspyörä, jota hampaisiin tarttuva pidätyshaka estää pyörimästä takaisin, telkiratas, säppipyörä. **-ratas** *s. tekn.* vars. kellon hammasratas, jonka käyntiä heiluriin t. liipottimeen yhdistetty kaksoishaka säätää, hillike-, käymä-, käyntiratas. **-rau|ta** *s.* **1.** Aisat irtosivat jalasten h:doista. **2.** *rak.* puu- ja kivirakenteiden lujittamiseen käytettyjä, tav. molemmista päistä koukuksi taivutettuja rautatankoja; *syn.* rautahaka. **3.** *kirj.* kirjan sidenauhojen tupsuttamiseen käytetty metallilevy, jonka toisessa päässä on poikittain kulkevia kapeita rakoja.

hakaristi *s.* taikamerkkinä, koristeaiheena yms. käytetty risti, jossa on yhtä pitkät, suorakulmaisesti samanne päin taittuvat haarat. | Yksinkertainen, monihaarainen h. H:n muotoinen solki. H. ilmavoimiemme entisenä tunnusmerkkinä. Lechlerin mukaan h. oli alkuaan auringon vertauskuva. — *Erik.* hakaristilippu. | H:n merkeissä. H. kohotettu Akropoliin huipulle. **-aiheinen** *a.* H. koristus. **-lippu** *s.* vars. kansallissosialistisen Saksan valtakunnanlippu, jossa oli punaisella pohjalla musta hakaristi valkoisessa ympyrässä.

hakar|rella[28*] *v. harv.* -telu[2] *teonn.* takerrella, kangerrella, pistellä, kirvellä, karvastella. | Ruoto h:telee kurkussa. Mutta päätin, että ei h:tele minun tupakkini savu kenenkään henkireikiä MERIL. Lukea h:telematta.

haka|salvos *s. rak.* = hakanurkka. **-sauma** *s. puut.* kahden vierekkäisen laudan liitoskohta, joista toisen ylä- ja toisen alareunasta on höylätty yhtä leveälti puoli paksuutta, niin että laudat tarkoin liittyvät toisiinsa. **-saumattu** *a. puut.* reunasta hakasaumaa varten höylätty. **-sul|je, -sul|ku** *s.*, tav. *mon.* = hakanen 2. | H:keiden välinen ääntämisohje. H:uissa oleva lauseke. **-sulkumerkk|i** *s.* = hakanen 2. | Selitykset on pantu h:eihin.

hakat|a[35*] *v.* — *Tr.* Obj. ilmaisee a) toiminnan

kohdetta. | H. mattoja, lihaa. H. nauloja seinään. H. masto poikki. b) toiminnan tulosta. | H. halkoja. H. metsään rajalinja. Marmoriin h:tu hahmo. H. avanto. c) välinettä. | H. käsiään yhteen. — *Absol.* t. *intr.* H. ympärilleen. Sydän hakkaa. Ullakon luukku hakkaa tuulessa.

I. terävällä esineellä jatkuvasti suoritettavasta lyömisestä. **1.** H. kirveellä, rautakangella. H. lautaa taltalla. H. itselleen miekalla tietä. Voi ja jauhot h:aan veitsellä sekaisin. Tikka hakkaa puussa. Kukko hakkaa kovakuoriaista nokallaan. Hakkaa päälle, Pohjan poika! A.OKSANEN. **2.** kaataa puita, metsää katkaisemalla, lyödä kumoon, nurin. **a.** Vasta h:tu koivu. Pensaat olisi h:tava maahan. H. aukeaksi, paljaaksi. Puuttomaksi h:tu saari. Metsä on h:tu pilalle. Nykälän miehet olivat hakkaamassa pihansa lähimetsässä KAUPPISH. — Viholliset h:tiin maahan. **b.** raivata maata puita, metsää kaatamalla. | H. halmetta, kaskea. Hongikosta h:tu huhta. Yhteismaa h:tiin lähelle kylää. Linjat h:aan 5 m:n levyisiksi. **3.** katkaista, irrottaa t. poistaa jatkuvasti lyömällä. | H. masto poikki. Alaoksat h:aan puista. Poikki h:tuja tiiliä. H. jklta pää. Ja jos sinun oikea kätesi viettelee sinua, hakkaa se poikki ja heitä luotasi UT. — Rimoista h:tua lastua. H. jäät pihalta. Lintu hakkasi rasvaa vuodista. **4.** saattaa rikki, kappaleiksi jatkuvasti lyömällä, pirstoa, paloitella, pilkkoa, hienontaa. | H. hajalle, rikki, sirpaleiksi. H. moneen osaan. H. havuja, puita, tupakkaa. H. koivu haloiksi. Hienoksi h:tua sipulia. Ruuhi on h:tu kappaleiksi. — En kiellä kirjailijalta oikeutta h. lauseitansa palasiksi *TARK. — *Kans.* eläimistä: pureskella, jyrsiä, nakerrella, raiskata. | Koin hakkaama puku. Hiiret pyrkivät hakkaamaan viljaa. - - menin vielä muurahaispesään ja annoin luontokappalten h. ruumistani JOTUNI.

II. tasapohjaisella työvälineellä, kepillä, kädellä tms. jatkuvasti suoritettavasta lyömisestä. **1.** H. nuijalla, vasaralla. H. kurikoita vastakkain. H. mattoja. H. villaa kepeillä. Mureaksi h:tua lihaa. Pippurit h:aan huhmaressa hienoksi. H. kattila kuhmuille. H. lunta kengistään. Kuidut irrotetaan hakkaamalla pellavasta. Kansi on h:tava tiukasti kiinni. Väri h:aan nahkaan harjalla. H. käsiään yhteen. — *Kuv.* Elä huoli siitä, mitä mieron hampaat hakkaa, tiedäthän Ilpottaren AHO. **2.** piestä toista ihmistä t. eläintä, mukiloida, peitota, antaa selkään. | H. verille, tiedottomaksi, kuoliaaksi. Älä hakkaa heikompaasi! Mies hakkasi koiraansa. Muodottomiksi h:ut kasvot. Pelkällä kyynärkepillä hän hakkasi kolmekymmentä pohjalaista. Toukolan pojat meitä hakkasivat kuin nuumea vaan, selkäämme saimme kuin jouluporsaat KIVI. — *Kuv.* Sitä paitsi suututtaa minua, kun se [professori] aina - - sitä Snellmania hakkaa ja kalvaa AHO. — *Ark.* voittaa vars. kilpailussa, pelissä. | N. hakkasi J:n keihäänheitossa. Minua et vain hakkaa šakissa. Puolan armeija h:tiin muutamassa viikossa. **3.** saattaa jk (terävä) esine jatkuvilla iskuilla jhk kiinni, jnk sisään. | H. nauloja, koukku seinään. Hirren päähän h:tu tappi. Taltta h:aan kohtisuorasti puuhun.

III. jatkuvilla lyönneillä tapahtuvasta aineen t. esineiden käsittelystä, valmistamisesta; muokata. **1.** H. pyöreäksi, sileäksi, tasaiseksi. H. valmiiksi. H:tua nupukiveä. Karkeaksi h:tu graniitti. Tie on h:tu kallioon. Teräväksi h:tu hirrenpää. Pölkystä h:tiin kaukalo sialle. **2.** taiteikkaasta veistotyöstä, vars. kuvanveistosta: veistää. | Yhdestä kivestä h:tu monumentti. H. hautapatsaita. H. jkn piirteet marmoriin. Koko temppeli on h:tu kallioon. **3.** rakennuksen salvomisesta. | H. salvokselle. Hongista h:ut seinät. Rakennus on h:tu katonrajaan asti. - - hirsistä koirankaulalle h:tu [lato] kyyrötti metsänlaidassa KARHUM. **4.** tehdä jhk jatkuvilla iskuilla syvennys t. aukko. | Kiveen h:tu uurre. Kivijalkaan h:tu vuosiluku. Tikka hakkaa puuhun koloja. Hirren päähän h:aan syvennys, johon toinen hirsi liitetään. — H. avanto. Pohjaan h:tu reikä. Tupaan h:aan lisää yksi ikkuna. Ladon ovi h:tiin korkeammaksi.

IV. jatkuvaa lyömistä käsittävästä t. sitä muistuttavasta toiminnasta. **1.** *tr.* H. pianoa. Hakkasin kirjeen koneella puhtaaksi. Oksat hakkaavat toisiaan. Kala hakkaa pyrstöllään vettä. Autojen kuopille hakkaama tie. Aallot hakkasivat alusta. Sade hakkaa ikkunaruutuja. — *Abstr.* H. läksyjä, sääntöjä päähänsä. Olen sokeudessani vain hakannut ilmaa 'tehnyt turhaa työtä, hosunut tyhjää'. **2.** *intr.* Ankkuri hakkaa kiviin. Laivan keula hakkaa ja räiskyttää. Ullakon luukku hakkaa tuulessa. Vaatteet - - hankaavat ja hakkaavat alituisesti kiinni johonkin paikkaan TALVIO. — Äänestä. | Kello hakkaa. Sydän hakkaa 'sykkii voimakkaasti'. Metsot hiovat ja hakkaavat [näppäilyääniä tarkoittaen] soitimella. — Rytmistä. | Hakkaava puhe, laulutapa. Hakkaava rytmi. Lausujan esitys on liiaksi hakkaavaa. Tanssia hakkaavan soiton tahdissa.

hakau|s[64] *s.* **1.** hakaaminen. | Oven h. **2.** *ark.*, vars. *urh.* Panna, pistää h:kseen 'panna vastaan, tarjota luja vastus'. Pistin väliin h:kseen hyvillekin miehille. Asiat pannaan sellaiseen h:kseen, ettei niistä helpolla selvitä. **3.** *rak.* = hakaliitos. **4.** *urh. voim.* painissa käytetty käsiote, jossa käsien sormet koukistetaan toisiinsa.

hakautu|a[44] *pass.v.* < haata. **1.** mennä hakaan, tarttua haalla kiinni. | Lukon h:minen. Säppi h:u seuraavaan hammasväliin. **2.** liittyä tarkasti, kiinteästi yhteen. | Villakuitujen suomut avautuvat ja h:vat kiinni toisiinsa. Nämä neljä ongelmaryhmää h:vat toisiinsa mitä kiinteimmin. — *Lääk.* Kaksosten h:minen [= takertuminen toisiinsa kohdun suussa] synnytyksessä.

hakavarsi *s.* keksin varsi.

hakaveräjä *s.* haan aidassa oleva veräjä.

haka|viivain, -viivoitin *s.* T-kirjaimen muotoinen viivoitin, jota koholla olevalla poikkilistalla tuetaan esim. piirustuslaudan reunaan.

hak|e[78*] *s.*, us. *mon. puut.* koneellisesti valmis-

tetut puulastut, joita käytetään joko polttoaineeksi tai selluloosan keittoon, hakepuru, rouhe. — *Yhd.* kuusi-, lastu-, puu-, rimah.; poltto(aine)-, selluloosa-, sulfaattih.

hake|a[1l*] *v.* -vasti *adv.*; 2., 3. ja 4. merk:ssä = etsiä, koettaa löytää. 1. merk:ssä v. ilmaisee aina täyttyvää tekemistä, muissa se sitä vastoin voi ilmaista joko täyttymätöntä tai täyttyvää tekemistä.

1. ottaa esille; tuoda (paikalle), noutaa. | Elina haki maljakon kukille. Käypäs h:massa lapio Osmolta! H. puita, maitoa, sanomalehti. H. pelastusrengas. — H. lääkäri, poliisi, palokunta. H. apua. H. jku kotiin, tekemään jtak, kävelylle, tanssiin. Kyllä minä tulen h:mattakin. H. lehmät metsästä. Haepas nopeasti auto!

2. yrittää saada jkta t. jtak näkymättömissä, kateissa t. käyttämättömissä olevaa t. jtak puuttuvaa, tarvittavaa näkyviin, esille t. käytettäväksi. | Katsella h:vasti ympärilleen. H. naaraamalla, pimeässä kopeloimalla. Ketä haet? H. hattuaan, varastettua hevosta, aarretta. H. matoja, ainespuuta. Koira h:e [riistaa] huonosti. H. yösijaa, suojaa, talonpaikkaa. H. numero puhelinluettelosta. H. radioasema. Vikojen h:minen toisesta. H. jk esille, käsille, näkyviinsä. H. piilosta, joka paikasta. Hain koko laatikon pohjia myöten. H. h:malla. Löytää jtak, jku pitkän h:misen jälkeen. Haen sinut vaikka maan alta. En ehdi sitä nyt h:maan. Vikaa ei löydetty h:mallakaan. — *Erik.* Kyllä siinäkin on kivääri kantajansa h:nut 'kiväärillä on (hyvä, huono, pieni tms.) kantaja'. Tässä on paikka, ettei enää h:misesta parane 'että on turha hakea parempaa, ettei parempaa enää ole'. — *hakea vertaansa, vertaistaan, vertojaan* olla verraton, ainoalaatuinen. | Vertaansa h:va näköala, romaani. Rohkeana tutkimusmatkailijana hän h:e vertojaan löytöretkien historiassa. — *jtak saa hakea* on harvassa, tuskin on olemassa. | Parempaa leipää saa h. Saa h. liikettä, joka täyttäisi nämä vaatimukset. Laskuista saa tikulla h. virhettä.

3. pyrkiä jhk, yrittää saavuttaa t. saada aikaan jtak, tapailla, hapuilla, tavoitella. **a.** paikallista t. sitä lähenevää käyttöä. | H. suuntaa, tiensä jnnek. H. varjoa, turvaa, yksinäisyyttä. H. jkn seuraa, katsetta. Heidän huulensa hakivat toisiaan. Lento-osasto määrättiin h:maan yhteys 3. armeijaan. — *Refl.* hakeutua. | Tie h:e lopulta korpikuusikkoon. Hänen katseensa haki avuttomana minuun. Piilopirttihin h:vi LEHT. **b.** muuta käyttöä. | H. sopiva ajankohta. H. tilaisuutta jhk. H. seikkailuja. H. mainetta, jkn suosiota, onnea, riitaa, taistelua. H. tyydytystä tunteilleen. H. lievitystä vaivaansa. Kuningas haki tukea porvaristosta. Tilanteeseen yritettiin h. nopeaa ratkaisua. Turhaan h:e Laatokkaa kulkiessa sitä vaikutusta, joka - - AHO. — *haettu* us. par. haennainen, teennäinen, pakonomainen, väkinäinen, luonnoton;)(luonteva. | Haettu selitys. Tuntua, vaikuttaa haetulta. Ei mitään tehtyä, ei mitään haettua ja keikailevaa AHO.

4. yrittää selvittää t. ratkaista tutkimalla, ajattelemalla. | H. lukujen keskiarvo, jnk aineen ominaislämpö. Hae neliöjuuri 216:sta! H. nimiä kasveille. H. jhk syitä. Rakennuksen muotoon pitää h. mahdollisimman käytännöllinen ratkaisu.

5. ilmoittaa olevansa halukas, tarjoutua jtak saamaan, tekemään, ottamaan jku palvelukseensa tms., us. pyytää, anoa. | H. apurahaa, lainaa, vakuutusta, maisterin arvoa. Stipendi julistetaan sellaisten tiedemiesten haettavaksi, jotka - -. H. ostolupa, rautatiealennus. H. jtak tointa, iltatyötä. Julistaa virka haettavaksi. H. ero virasta. — H. agenttia, konekirjoittajaa. Toiminimi h:e yhteyksiä kalanvientiliikkeisiin. Autovajaksi sopivaa rakennusta haetaan esikaupungeista. — *Intr.* H. harjoittelijaksi, viransijaiseksi. H. pankkiin, seminaariin.

6. vars. *lak.* koettaa saavuttaa t. saada aikaan t. periä jtak oikeuden t. muun viranomaisen kautta, ryhtyä oikeudelliseen toimenpiteeseen jtak aikaansaadakseen, kohdistaa vaatimus jhk tuomioistuimessa t. muun viranomaisen luona. | H. lupa. H. oikeutta, avioeroa, saataviaan. Korvauksen h:minen. H. palstaansa itsenäiseksi. H. jku konkurssiin, holhouksen alaiseksi. Saamista on haettava vuoden kuluessa. Muutosta päätökseen haetaan valituksella.

hakemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* us.: itsestään tarjoutuva, luonnostaan lankeava, luonteva. | Tapaus antaa h:toman aiheen pakinointiin. H:tomana tuli mieleeni ajatus, että - -.

hakemisto[1] *s.* järjestelmällinen luettelo t. luettelomainen teos, josta asiat t. viittaukset niihin ovat helposti löydettävissä, hakuluettelo, -teos. | Lainopillinen h. Uuden testamentin h. "Oma Maa" h:ineen. — *Yhd.* kuva-, nimi-, osoite-, sanah.; kauppa-, teollisuush. **-teos** *s.*

hakemu|s[64] *s.*, vars. *lak.* julkiselle viranomaiselle tehty pyyntö, että tämä ryhtyisi jhk virkatoimenpiteeseen pyytäjän hyväksi; ilmoittautuminen halukkaaksi jhk virkaan t. toimeen t. jnk edun saantiin; tällaisen pyynnön t. ilmoittautumisen sisältävä asiakirja. | Kirjallinen h. Kirjoittaa h. H. stipendin saamiseksi. H:kset jhk toimeen. Jättää, peruuttaa h:ksensa. Kiinteät professorinvirat täytetään h:ksen perusteella. Maaherra voi h:ksesta määrätä veron maksettavaksi takaisin. - - Ville on pannut h:kseen velkasi ALKIO. — *Yhd.* ero-, korvaus-, laina-, nimenmuutto-, patentti-, stipendi-, vararikko-, virkah.

hakemus|aika *s.* hakuaika. | Apurahojen h. päättyy tänään. **-asia** *s.* **-kirja** *s.* jnk hakemuksen sisältävä kirjelmä. **-maksu** *s.* Patenttia haettaessa hakemukseen on liitettävä 150 markkaa h:ksi. **-paperit** *s. mon.* hakemuskirja, hakemus (liitteineen).

hakepuru *s.* = hake.

hakeutu|a[44] *refl.v.* (< hakea) pyrkiä, yrittää päästä jhk, etsiytyä. **1.** paikallista t. sitä lähenevää käyttöä. | H. talveksi kaupunkiin,

rannikolle. H. jkn luokse. Syvälle h:nut juuristo. Vesi h:u rei'istä ulos. Pitkin rannikkoamme h:ivat länsimaiset miekat ja koristeet Hämeen rinta- ja erämaihin. Kansansielun syvyyksiin h:va taide. 2. muuta käyttöä. | H. hevosmieheksi. Saarimaan Kielenopas on h:nut varsin laajaan käytäntöön. H. pois kaavamaisuudesta. Mielikuvitukseni h:i niihin aikoihin, jolloin me istuimme rinnakkain koulussa.

hakija[14] *tek.* < hakea, vars. 5. | Viran, paikan, työn h. (myös ⌣). Korvauksen h. Toimeen valittiin 14 h:sta maisteri N.N. — Muuta käyttöä. | Maidon h. Kipinäinduktori johdon katkeaman h:na.

hakkaaja[16] *tek.* < hakata. | Puiden, koristekivien h. — *Yhd.* halon-, kiven-, metsän-, puunh.

hakkaamat|on[57] *kielt.a.* < hakata. | H. puu, metsä. H:tomista kivistä tehty muuri.

hakkaamo[2] *s.* työpaja tms., jossa jtak valmistetaan hakkaamalla. — *Yhd.* kivenh.

hakkai'ija[14] *tek.* < seur.

hakkail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hakata. **1.** varsin. merk:ssä. | H. puita, havuja. Kun eivät vain hiiret h:isi viljaa! — Soitto on kaiutonta ja h:evaa. 2. vars. miehen suhteesta naiseen: pyrkiä vaikuttamaan toiseen eroottisesti, kosiskella. | Erkki h:ee kauppiaan tytärtä. H:eva pari. Se oli vain viatonta h:ua.

hakkapeliitta[10*] *s.* Kustaa II Aadolfin aikaisista suomalaisista ratsumiehistä käytetty nimitys. | H:in jälkeläiset. — *Kuv.* Snellman suomalaisen hengen h:na.

hakkau|s[64] *teonn.* < hakata; vrt. hakkuu. **1.** hakkaaminen. | Puiden, halkojen, metsän, kasken h. Katukivien h. Viilojen h:ksessa käytettävät taltat. — *Voim.* vartalon taivutus eteen ja ojennus pystyyn hakkausasennossa (ks. tätä). — *Yhd.* kasken-, kiven-, metsänh.; (metsät.) aukko-, harvennus-, kaistale-, kasvatus-, puhdistus-, uudistus-, väljennysh.; kotitarve-, myyntih. 2. hakattu paikka, hakkio, hakkuus; hakkaamisen tulos. | Rajalinja kulkee leveänä h:ksena etelää kohti.

hakkaus|ala *s.* **-asento** *s. voim.* asento, jossa jalat ovat haara-asennossa ja kädet ylhäällä peräkkäin, oikea käsi vasemman peukalon ympäri puristettuna. **-työ** *s.*

hakkautt|aa[2*] *fakt.v.* (*rinn.* hakkuuttaa) < hakata. | H. halkoja, metsää. H. pää jklta poikki. Nämä sanat Ehrensvärd h:i Suomenlinnan Kuninkaanportin päälle.

hakkautu|a[44] *pass.v.* < hakata. | H. tärinästä rikki. Muikunpoikaset h:vat rantakiviä vasten kuoliaiksi.

hakkelus[64] *s.* hienoksi hakattu aine, vars. ruoka. | Piipun h. — *Yhd.* hakoh.; kasvis-, keuhko-, liha-, muna-, peruna-, sieni-, sillih.

hakkilauta *s. mer.* = peräparras.

hakkinen[63] *s. kans.* naakka. — *Yhd.* pähkinäh.

hakkio[3] *s.* hakattu paikka metsässä, hakkaus, hakkuus. | Tuhansien runkojen h.

1. **hakku**[1*] *s.* vars. kaivos- ja tientekotöissä käytetty tav. kaksipuolinen, kapeateräinen, kuokan tapainen käsiase. — *Yhd.* lapa-, piikkih.; kivi-, maa-, muuri-, turveh.

2. **hakku**[1*] *s. ark.* = hantti 1.

hakkuri[5] *s.* **1.** kaukalo, jossa vars. ruokatavaraa hakataan hienoksi, hakkuukaukalo. — *Yhd.* liha-, tupakkah. **2.** hakkuuase; *puut.* kone, jolla valmistetaan haketta. — *Yhd.* lastu-, rimah. 3. hakkaaja. | Olla h:na hakotarhaa tehtäessä. 4 h:a otetaan työhön louhimolle.

hakkuu[23] *teonn.* < hakata; vrt. hakkaus. | Hirsien, ojaturpeiden h. Lähteä aidasten h:seen. Enimmät metsän h:t suoritetaan talvella. Tultuamme h:lle [= hakkiolle] teimme ensi töiksi tulen. — *Yhd.* halon-, kasken-, kiven-, metsän-, tupakanh.; talvih.; (metsät.) harvennus-, nuorennus-, puhdistus-, uudistush.; kotitarve-, myyntih.

hakkuu- tav. = hakkaus-.

hakkuu|aika *s.* Polttopuun h. **-ala** *s.* **-arvo** *s. metsät.* metsikön myyntiarvo, jos se heti hakattaisiin. **-ase** *s.* **-ikä** *s. metsät.* ikä, jossa metsikkö hakataan. | Normaali, epänormaali h. **-jätteet** *s. mon. metsät.* kaadetuista puista talteen ottamatta jäänyt osa hakkuumäärästä. **-kaukalo** *s.* = hakkuri 1. **-kausi** *s. metsät.* H. 1943—44. **-kelpoi|nen** *a. metsät.* -suus *omin.* H. metsikkö. H:set puut. **-kielto** *s. metsät.* viranomaisen antama metsänhakkuukielto. **-kirves** *s.* **-kone** *s.* **-laskelma** *s. metsät.* laskelma, joka osoittaa, kuinka suuri puumäärä metsästä aikakausittain voidaan hakata. **-lauta** *s.* lauta, jolla ruokatavaraa hakataan hienoksi. **-mies** *s.* **-määrä** *s.* **-oikeus** *s. lak.* oikeus kaataa ja ottaa puita toisen metsästä. **-paikka** *s.* H. metsässä. **-pölkky** *s.* pölkky, jonka päällä esim. polttopuita pilkotaan, hakkuutukki. **-rauta** *s.* petkele.

hakkuus[64] *s.* hakkio, hakkauspaikka.

hakkuutavoite *s. metsät.* puumäärä, joka tietyltä alueelta tiettynä aikana päätetään hakata.

hakkuuttaa[2*] *fakt.v.* = hakkauttaa.

hakkuu|tukki *s.* = hakkuupölkky. **-työ** *s.* **-tähteet** *s. mon. metsät.* varsinaisessa myyntihakkuussa kaadetuista puista metsään jäänyt osa. **-veitsi** *s.*

hako[1*] *s.* **1.** katkaistu havupuun oksa; vrt. havu. | Kuusen, männyn (myös ⌣) h. Pienentää h:ja tarhaan. Noutaa tuoreita h:ja portaiden eteen. Nukkua haoilla. 2. *murt.* suossa t. veden pohjassa oleva puu, lieko. | Nukkua kuin h. 'sikeästi'. Ei ole veno kivellä, / ei kivellä, ei haolla: / vene on hauin hartioilla KAL.

hako|kirves *s.* pitkäteräinen, lyhytvartinen kirves, jolla pienennetään hakoja eläinten kuivikkeiksi ja tarhaa varten, havukirves, kassara. **-maja** *s.* tav:mmin havumaja. **-puu** *s.* **-rauta** *s.* tav:mmin hakokirves. **-tarha** *s.* **-teill|ä**, -e *adv. kuv.* harhateillä, väärässä. | Joutua, harhautua h:e. Asiassa näkyy oltavan pahasti h. **-tukki** *s.* pölkky, jonka päällä hakoja pienennetään, havutukki.

haksah|taa[2*] *v. ark.* -dus[64] *teonn.* tehdä virhe, erehtyä, hairahtua, kömmähtää; ryhtyä jhk epähuomiossa, vastoin parempaa tietoaan t. tahtomattaan, horjahtaa. | H. arviossaan. H. pois ladulta. H. tekemään jtak. H. liialliseen myöntyväisyyteen. Paha h:dus.

haku[1*] *teonn.* < hakea. | Tavaran h. rautatieasemalta. Tulla viinan hausta. Olla ruoan, työn haussa. Mennä riistan h:un. Korvauksen, patentin, viran h. - - Tapiolan tarkka vaimo / läksi hammasta h:hun KAL. — *Mets.* tapa miten koira menettelee lintuja hakiessaan. — *Yhd.* maidon-, paikan-, riistan-, ruoan-, työn- jne. h.; lain-, muutoksenh.
haku|aika *s.* Viran h. **-ammunta** *s. sot.* ampuma-arvojen määrääminen haarukoimisen ja tarkkuutusammunnan avulla.
-hakuinen[63] *a.* Happi-, ilma-, maah.; keskih.; kärki-, tyvih.
haku|kelpoinen *a.* -kelpoisuus *omin.* kelvollinen hakemaan jtak tointa, pätevä, kompetentti. | Julistaa virka h:kelpoisten henkilöiden haettavaksi. **-kirja** *s.* hakemuskirja; hakuteos.
hakuli[5] *s. hist.* maahan taajaan lyödyistä, vitsaksilla yhdistetyistä paaluista tehty aita, palisadi, paaluaita.
haku|liikenne *s. mer.* rahtiliikenne, jota harjoittaessaan alukset eivät ole sidottuja säännöllisiin kulkuvuoroihin t. linjoihin, vaan ottavat rahtia mistä sitä kulloinkin saavat. **-luettelo** *s.* hakemisto. | Aakkosellinen h. **-matka** *s.* **-mies** *s.* Pian saapuikin h. meitä junalta noutamaan. **-paperit** *s. mon.* hakemuksen sisältävä kirjelmä liitteineen, hakemus.
hakusalla *adv.* haettavana. | Leipä oli useimmilla h. Sanat olivat kuin h. ja ajatukset omilla maillaan.
haku|sana *s.* sanoja, joiden mukaan aakkosjärjestystä noudattava hakemisto, sanakirja, kortisto tms. on laadittu. **-sanasto** *s.* **-sanoit|taa** *v.* -us *teonn.* merkitä hakusana(t) jhk. | Asiakortiston h:us. **-teos** *s.* sanakirjan tapaan hakusanoitettu t. jllak muulla tavoin systemaattisesti järjestetty teos, josta asioista on helppo löytää tarvittavia tietoja; vrt. ensyklopedia, tietosanakirja, hakemisto.
halaatti[6*] *s.* → halatti.
halail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < 1. halata. | H. vaimoaan. H. toisiansa. Poika h:ee hevostaan kaulasta. — *Kuv.* - - lehmisavu h:i peltoa AHO.
halaispuolikas *s.* = haljispuolikas.
halaist|a[24] *v.* = halkaista; sanasta käyt. vain kons.-vartaloisia muotoja. | H:u lauta, vuota. H:u siemen. Kala h:aan. Kone on kuvassa esitetty h:una. Talon maat h:iin veljesten kesken. — *ei halaistua sanaa* ei ainuttakaan sanaa, ei hiiskahdustakaan. | En puhunut, vastannut h:ua sanaa. Älä hiisku h:ua sanaa isälle! Ei h:ua sanaa kuulunut huoneesta.
halajoi|da[30] *v. ylät.* = 2. halata. | - - minä menehdyn sydämeni h:misen alle KILPI.
1. **hala|ta**[35] *v.* -us[64] *teonn.* hyväillä koko käsivarsillaan t. käsivarrellaan, kaulata, syleillä. | H. äitiään. Hanakka tyttöjä h:amaan. H. jkta kaulasta, vyötäröltä. H. jkn polvia. Lämmin, veljellinen h:us. Tytöt h:sivat toisiaan pelkästä ilosta. Vanhan äijän h:us: tyhjän kannun kalaus SL. — *Kuv.* Olavi - - antoi katseensa h. näköpiiriä kaikille tahoille AHO.
2. **hala|ta**[40] *v. ylät.* haluta (hartaasti), toivoa, kaivata, ikävöidä, halajoida. | H. valtaa, kunniaa, rahaa. H. kotiin, maailmalle. - - kuolon sylihin mä h:an päästä! KIVI. Jaakon oli aina mieli h:nnut kirjallista tietoa PÄIVÄR. Sinne kuulun, sinne h:an / kuuraisien kuusten alle LEINO. - - minä h:jaisin elämästä pois KILPI. - - silmissä h:java, surumielinen ilme TALVIO. Mitä hänen sydämensä h:si, sen sinä hänelle annoit VT. Kiä h:ja lähimmäisesi huonetta VT. Minun sieluni ikävöitsee ja h:jaa Herran esikartanoihin VT. Minä olen h:jamalla h:nnut syödä tämän pääsiäislampaan teidän kanssanne UT.
halatti[1*] *s.* pitkä, väljä (hihaton) kauhtana; väljä yönuttu. | Itämainen h.
halava[10] *s.* Salix pentandra, kosteilla niityillä ja rannoilla yleinen, tav. puuksi kasvava kiiltävälehtinen paju. | - - lepokammioin / on h:n himmeän alla! KIVI.
halavoi|da[30] *v. ylät. harv.* = 2. halata. | - - jo h:sin / majoihin toisiin VK[V].
halea[21] *a. harv.* haalea, haljakka. | H. taivas. H:t silmät. - - terve, kuusikot kumeat. / terve, haavikot h:t KAL. — *Kuv.* - - synnyntärakkaus oli jo muuttunut h:ksi muistoksi HAARLA.
haleta[36*] *v.* → haljeta.
halfa[10], **-heinä** *s.* = esparto(heinä).
hali|a[17] *v. last.* halata. | Hali vähän äitiä!
haliitti[1*] *s.* vuorisuola.
halikka[15*] *s.* Mertensia, karkealehtisiin kuuluva merenrannoilla kasvava ruoho.
halituli, -tii yms. *interj.* vars. hanurin soitosta.
haljak|ka[15*] 1. *a.* -kuus[65] *omin.* väriltään heikko, vars. vaalean harmaa t. vaalean sininen, harmahtava, vaalea, haalea, hailea, hallava, haalakka, hailakka. | H:an ruskea, sininen. H:at silmät. H. leukaparta. H. liina, pusero. 2. *s.*, vars. *kansanr.* vaalean harmaa t. vaalean sininen sarka t. verka; tästä tehty nuttu, alustakki. | Kaikk' on kansa h:assa KAL. Pane nyt metsät palttinoihin, / - - / haavat kaikki h:koihin, / lepät lempivaattehisin! KAL.
haljas[41] *s. nahk.* tasosuuntaan halkaistun vuodan t. nahkan lihanpuoleinen osa t. välikerros, mareeton nahka, spaltti. **-nahka** *s.*
haljastu|a[1] *v. harv.* haalistua, virttyä. | H:neet seinäpaperit. — *Kuv.* H:nut herrasmies.
hal|jeta[36*] *v.* 1. mennä halki, revetä, puhjeta. | Ilmapallo h:keaa. Housut h:kesivat. H:jennut astia. Kärjestä h:jennut suksi. Pääkallo h:kesi iskusta. H:jennut jää. Korvat ovat h. melusta. 2. jakautua t. erottua osiin pituussuuntaan, lohjeta. | Helposti h:keavia puita ovat mm. kuusi ja lehmus. Itiöpesäke h:keaa neljäksi liuskaksi. Kovasinkiven tulee h. viivasuorasti. Lanka h:keaa säikeisiin. 3. työntyä jnk pakottamana sivuille, kahdelle puolelle. | Vesi h:kesi keulan alla. Väkijoukko h:keaa kulkueelle. - - savuna h:kesi lumi heidän edellänsä KIVI. Tie h:kesi kuin umpi lumiauran edestä LEINO. 4. *kuv.* läkähtyä, pakahtua, tikahtua. | H. kiukusta, kiukkuun. H. riemusta, harmista. Huutaa h:jetakseen. Sydän lyö h:jetakseen. Rintani on h. tuskasta. Pojat kadehtivat ihan h:jetakseen Erkkiä. Suurkau-

punki oli h. mahtavuuteensa. Sappeni h:keaa, kun sitä ajattelen TALVIO.

haljispuolik|as *s.* halkaistun puunrungon puolikas, halaispuolikas. | H:kaista tehty permanto.

halju[1] *a. ark.* -sti *adv.* kehno, kelju. | H:in puoli asiassa. Hänelle kävi h:sti. Olisi h:a lukea ehtoja. Olet sinäkin h. kaveri! — *S:sesti.* En minä lähdekään kaikkien h:jen seuraan.

haljuil|la[29] *v. ark.* -u[2] *teonn.* **1.** kuljeskella joutilaana, vetelehtiä, maleksia. | Missä sinä olet h:lut? Siellä he h:evat päiväkaudet kapakassa. **2.** käyttäytyä t. menetellä haljusti, epätoverillisesti. | Älä h:e!

halkaisemat|on[57] *kielt.a.* < halkaista. | H. nahka, kala. H:tomat halot.

halkaisija[14] *tek.* < halkaista. **1.** Linnun ruumis ilman h:na. Tottunut kuivan tavaran h. saa työtä sahallamme. — *Yhd.* hiuksen-, puun-, tuulenh. **2.** *erik.* **a.** ympyrän, sylinterin tms. muotoisen kappaleen läpimitta, diametri. | Renkaan ulompi h. Akselin h. Kuopan h. Maan h. Juusto on h:ltaan korttelin mittainen. — *Mat.* taso- t. avaruuskuvion jänne, joka kulkee kuvion keskipisteen kautta. | Ympyrän, pallon h. — *Yhd.* keski-, pituus-, poikittais-, pysty-, sisä-, ulkoh. **b.** šakkilaudan vino, tav. kulmasta kulmaan kulkeva ruuturivi. | Musta sai haltuunsa h:n a1—h8. **c.** *mer.* kolmion muotoinen kokkapurje, halkaisijapurje, liivari(purje), halkosin. — *Yhd.* sisä-, ulkoh.

halkaisija|puomi *s. mer.* kiinteän kokkapuun jatkeena oleva puomi, johon halkaisija kiinnitetään. **-purje** *s. mer.* = halkaisija 2.c. **-taso** *s.* Rungon h.

halkais|ta[24] *v.; rinn.* halaista. **1.** saattaa halki, kahtia pituus- t. tasosuuntaan; leikata t. viiltää t. lyödä t. repäistä halki. | H. kahtia, kolmeen osaan. H. pölkky. Lankkujen h:eminen. Rimat tehdään h:emalla. H. nahka, pahvi. H. omena, leipä, kala. Pyörykät h:taan korpuiksi. H:eva isku. Mies h:i pöydän nyrkillään. H. puoliväliin, kokonaan. H. pitkin pituuttaan. Lanka h:taan päistään 4 cm:n pituudelta. Oli h. itsensä syömisellä. Miekanisku voi h. kallon. [Huutavalle:] Älä h:e korviani! Eivät suuret sanat suuta h:e SL. — Obj. ilmaisee toiminnan tuloksen. | H. [= kiskoa] päreitä pölkystä. Kalliosta h:taan iso lohkare. — Heraldiikassa: jakaa pystysuoraan suuntaan. — *Kuv.* Hiuksen h:eminen 'turhantarkkuus, saivartelu'. Ei h:tua sanaa, tav:mmin ei halaistua sanaa. H:eva [= terävä] äly. - - puhetapa h:eva, koristelematon, kansanomainen ALKIO. **2.** sijainnista: kulkea t. ulottua jnk halki, jakaa, lävistää. | Joen h:ema laakso. Uusi raja h:i pitäjän. Poskea h:ee ruma arpi. Pirtti on h:tu laudoituksella kahtia. **3.** liikkeestä: mennä (nopeasti) jnk halki, us. työntäen vettä, ilmaa tms. sivuille, kyntää, leikata. | Laiva h:ee aaltoja. Kala h:ee helposti vettä. Keihäs h:ee ilmaa. Kimeä huuto h:i ilman. Kukaan voittajaehdokkaista ei halunnut mennä tuulta h:emaan 'juoksemaan ensimmäisenä'. Nykyaikaisessa junassa me h:emme Euroopan parissa päivässä. Se [jänis] h:i lumista korpea ALKIO. **4.** *kuv.* pakahduttaa, tukahduttaa. | Tuntui siltä kuin riemu h:isi sydämen. — *Yksipers. kans.* pakottaa, ahdistaa. | - - millä h:ee hartioita, millä on hammastauti MERIL. - - hänen rintaansa niin h:i JOTUNI.

halkaisu[1] *teonn.* < ed. | Nahkojen, sahatavaran h. Pääkallon h. Tilan h. **-kiila** *s.* **-kirves** *s.* kiilamainen, paksuteräinen kirves. **-kone** *s.* Halkojen, nahkan h. **-pin|ta** *s.* Kalan, puun h. H:naltaan tasainen. **-saha** *s. puut.* halkaisuun käytetty (käsi- t. pyörö)saha. **-sahuri** *s. puut.* **-sirkkeli** *s. puut.* **-terä** *s.* **-veitsi** *s.*

halkeam|a[13] *s.* halkein, halkio. **1.** haljennut kohta, ratkeama, repeämä, puhkeama. | Hirren, muurin, paidan h. Kallion, maankuoren h:at. Railo, jään h. H. juuston kuoressa. Ammottava, syvä h. Puussa oleva avoin, pinnanmyötäinen h. Veneen pohja on täynnä h:ia. Olla h:issa, h:illa. — *Lääk.* Kavion, silmäkalvon h. Synnynnäinen kitalaen h. — *Yhd.* kaksois-, pitkittäish.; kallionh.; pinta-, pohja-, reunah.; kutistus-, murtuma-, takomah.; (lääk.) kitalakih.; (metsät.) lieriö-, rengas-, sydänh.; kuivumis-, pakkas-, tuulih. **2.** työvälineeseen, kankaaseen tms. tehty syvä lovi; *käs.* tav:mmin halkio. | Syöstävän päässä oleva h. Teräskynän h. Sideharsoon leikataan h. sitomista varten.

halkeama|pinta *s.* Jään, kiven h. **-rotko** *s. geol.*

halkeamaton[57] *kielt.a.* < haljeta. | H. vaneri, tiili.

halkeamis|suunta *s.* Kiven h. Ihon h. **-vaara** *s.* Lautaan porataan h:n vuoksi nauloja varten pienet reiät.

halkeavai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* halkeava. | Liian h:sta puuta. Kallion luontainen h:suus.

halkeema[13] *s.* par. halkeama.

halkeilema[13] *s.* halkeillut kohta; pykimä. | Kavion h:t.

halkeilemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < halkeilla. | H. pinta. H. posliini, puutavara.

halkeilevai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* halkeileva. | Puun h:suus.

halkei|la[28] *frekv.v.* < haljeta. (*1.*) Laudoitus, seinäpaperi h:ee. H:lut hedelmä. H:lut maali. Puu h:ee kuivuessaan. Jää h:i paukkuen. Savi h:i harmaaksi hilseeksi. — Nahasta, ihosta: pykiä, sierettyä, rohtua. | H:lut kenkä. Iho h:ee. H:leet huulet. Sormenpäät h:ivat kylmästä. (*2.*) Hiekkakivellä on taipumus h. ohuiksi paasiksi. Itiön suojuskerros h:ee tähtimäisesti liuskoihin.

halkeilu[2] *teonn.* < ed. | Kuoren, puutavaran, maan h. — *Yhd.* pinta-, pohja-, pystyh. **-suunta** *s.*, vars. *geol.* Kiven h.

halkei|n[56] *s.* = halkeama. (*1.*) Kavion, puun h:met. Olla h:missa, h:milla. Leivässä on h:mia. Kivessä on niin suuri h., että siihen sopii panna kattila tulelle. — *Yhd.* pinta-, [puussa] sydänh. (*2.*) Hännystakin, turkin h. Kivi kiinnitetään sauvan h:meen.

halki I. *adv.* kahtia pituus- t. tasosuuntaan, -suunnassa; sillä tavoin, että syntyy t. on (suuri) repeämä, pitkittäinen puhkeama t. syvä lovi. | Lyödä, iskeä, sahata h. Viiltää

keskeltä h. Leikata h. pitkin pituuttaan. Mennä, tärähtää h. Lauta paukahti h. kuivuttuaan. Peili, kattila on h. Lyödä päänsä h. Jäniksen suu on ristiin h. Hame on sivuilta h. 'hameessa on sivuilla halkiot'. — *Kuv.* Miettiä päänsä h. Kertoa, puhua asiat h. 'suoraan, siekailematta'. Lapset lausuvat tosia, h. haastavat asian SL. — Vars. *murt.* elat:n oheila pre- t. postp:ta läheten. | - - ainoastaan h. järvestä jäi virtainen juova MERIL. - - nuolen vinkuvan lähetti / - - / h. veljen hartioista LEINO. **II.** *postp.* ja *prep.* (gen:n kera); postp:lla yl. havainnollisempi, kiinteästi paikan merk:een liittyvä sävy; prep. esiintyy paikan merk:ssä etup. juhlavassa tyylissä. **1.** paikasta: poikittain, pitkittäin jnk (alueen) kautta, poikki, läpi. **a.** *postp.* Kylän, torin h. Salin h. Ilmojen h. Kulkea erämaan h. Matka Siperian h. Niityn h. kiemurteleva polku. Tunkeutua ihmisjoukon h. Tulimme laaksoon, jonka h. virtaa kapea joki. Katsomon h. kävi myötätunnon kohaus. **b.** *prep.* H. kaupungin, Suomen. H. tiettömän tienoon. H. aaltojen, avaruuden, taivaan. Taivaltaa h. maiden ja mantereiden. Rata kulkee h. niemimaan. Katseeni suuntautui h. kirkon. - - h. sumujen ja pilvein KIVI. - - ristiin rastiin h. salojen sinisten AHO. - - läpi noian olkapäien, / h. hartialihojen KAL. **2.** olioista, tilasta tms.; paikan merk. heikko, joskus aikaa lähenevä. **a.** *prep.* Hymyillä h. kyynelten. H. murheen. H. tuulen, lumipyryn. Nauru helähti h. äänettömyyden. — H. luomakunnan 'koko luomakunnassa'. Sanontaa on täsmällistetty h. koko esityksen 'kauttaaltaan koko esityksessä'. **b.** *postp.* Hämärän, hiljaisuuden h. Ahdinkojen h. Ponnistella myrskyn h. - - murtautua sovinnaisten puolitotuuksien ja kaavamaisten käsitysten h. - - tapahtumien lähteille KOSKENN. — Runoelman h. [= kautta runoelman] soi surumielinen sävel. **3.** ajasta: jnk ajan alusta loppuun, kautta, läpi. **a.** *prep.* H. yön. H. koko keskiajan. H. elämän, vuosisatojen. **b.** *postp.* Aikain, vuosituhansien h. Elämänsä h. Lapsuuteni vuosien h.

halki- v:eihin liittyneenä (esim. h:lyödä, -repäistä, -sahata) tav:mmin lyödä, repäistä, sahata halki ja partis:t halki lyöty, repäisty jne.

halki|huulinen *a.* H. jäniksenpoika. **-juoksu** *s.* *urh.* juoksukilpailu jnk paikkakunnan halki. | Helsingin h. **-leik|ata** *v.* (tav. leikata halki) halkaista. | H:attu peruna, kudos. Peltojen alla on niittu, apilaäyräinen, h:kaama monipolvisen ojan KIVI. **-leikkau|s** *s.* halkaiseminen; vars. halkaistun esineen (kuvana esitetty) leikkauspinta. | Jyvän, munuaisen h. Uunin, puimakoneen, tehtaan h. H. siemenaiheesta. — *Kuv.* Ranskan kirjallisuutta hän on luennoinut useina pitkinä h:ksina Corneillesta Voltaireen VILJANEN.

halkimai|nen^{63} *a.* *harv.* maan, jnk alueen halki kulkeva. | H. rautatie. H:set pääkaupunkimatkat KIANTO.

halkinai|nen^{63} *a.* -suus^{65} *omin.* **1.** halki oleva, haljennut, halkaistu, halkonainen. | H. astia, kirkonkello, saapasvarsi. H:set housut. Päästä h. varsi. Huulen h:suus. - - eläimet, joilla on kokonansa h:set, kaksivarpaiset sorkat VT. **2.** *murt.* reilu, suorasukainen. | H. mies, tyttö. Sanoa naapurilleen pari h:sta sanaa. Hänellä on suora, h. luonne.

halkio^{3} *s.* = halkeama. (*1.*) Muurin h. — *Lääk.* Ylähuulen, kita- t. suulaen h. — *Yhd.* huuli-, laki-, leuka-, suuh. (*2.*) vars. *käs.* Hihan, housujen, paidan h. H:n reunat, napitus. — *Yhd.* etu-, kaula-, sivu-, takah.

halkioin^{56} *s.* *harv.*, vars. *käs.* halkio, halkeama.

halkiokiila *s.* *käs.* halkioon ommeltu kangaskiila.

halki|päinen *a.* H. keppi. **-sahau|s** *s.* Pöydän h. Viisto h. H:ksen jälki. — *Puut.* sahaus(tapa), jossa tukit viedään vain yhden kehyksen halki, läpisahaus; vrt. pelkkasahaus. **-sanova** *a.* (par. ⁀) suorasuinen, -sukainen. | Kun ihmisellä on sellainen h. luonne ... ALKIO.

halko^{1*} *s.* **1.** us. *mon.* määrämittaiseksi katkaistu, tav. myös halottu, poittoaineena käytettävä puu; *murt.* pieneksi pilkottu polttopuu, pilke. | Koivuisia h:ja. Metrinen h. Kuivat ½ metrin halot. Syli h:ja. Hakata, pilkkoa, sahata h:ja. H:jen teko. Ostaa, välittää h:ja. Metsä hakataan haloiksi. Iskeä toista halolla. — *halossa* halkoja tekemässä, halkometsässä. | Käydä, olla halossa. Lähteä h:on. Sitten on ollut kerta päivässä halolla, toisen heinässä AHO. — *Yhd.* haapa-, havu(puu)-, koivu-, kuusi-, lehtipuu-, leppä-, oksa-, sekah.; kalikka-, rimah.; keittiö-, sauna-, talous-, teollisuus-, veturih.; päre-, sytytysh. **2.** *harv.* halkio, halkeama. | Lapion etureunaan leikattu h. - - helmat olivat takaapäin kolmesta kohti halolle leikatut AHO.

halko|a^{1*} *frekv.v.* vrt. halkaista, jonka merk.-ryhmiä v. käytöltään vastaa. **1.** H. palasiin. H. aidaksia, halkoja. Valmiiksi halottuja puita. Tikun pää halotaan suikaleiksi. H. siemenperunoita. Pakkasen h:ma muuri. Kuitujen, metallin h:minen. Kiillettä saattaa h. hyvin ohuiksi suomuiksi. — Obj. ilmaisee toiminnan tulosta. | Aidakset halotaan kuusesta. Perustusta varten veljekset h:ivat kivet kallion laidasta. — *Kuv.* H. käsillään tietä ihmisjoukkoon. Hiusten h:minen 'turhantarkkuus, saivartelu'. Mitä siinä on paljonkaan pään h:mista [= miettimistä] KOSKENN. **2.** Vuorten h:ma seutu. Joki h:o haaroinensa tasangon moneen osaan. Puiden varjot h:vat nurmikkoa. Ryppyjen h:ma otsa. Liekit h:ivat savupilviä. Kansaa h:i luokkavastakohtien kuilu. — *Maanm.* jakaa tila osuuslukujen perusteella eri tiloiksi; vrt. lohkoa. | H. tila. H:malla voi talosta jakaa erilleen vain määräosan, ei määräalaa. **3.** H. aaltoja, tuulta. Laivamme h:o Atlanttia. Lentokoneet h:vat ilmaa. Kimakka vihellys h:i ilmaa. Linja-autot h:vat Suomea ristiin rastiin.

halko|alus *s.* Lastata h:alusta. **-auma** *s.* *metsät.* pohjapinnaltaan ympyrän muotoinen pino, jossa lyhyitä halkoja säilytetään. **-hakkuri** *s.* *kans.* halonhakkuupölkky. | - - kutsui kuppeloperäksi, / haukkui h:ksi KAL. **-helma(inen)**

a. helmasta halkinainen. | H. paita, hame.
halkoil|la[29] *frekv.v.* halkoa. (*1.*) Puksipuuta on vaikea h. Sinä järkytit maan ja h:it sen VTV. (*2.*) Vuoret ja järvet - - / Kalevan kansoa h:evat LEINO. (*3.*) Laiva h:ee aaltoja.
halkoi|n[56] *s.*, vars. *käs.* halkio, halkeama. | Paidan h:met.
1. **halkoi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* halkiolla, syvällä lovella oleva, halkaistu, haarapäinen. | Syvään h. H. piispanhiippa, vuori. H. kiristysholkki. — *Kasv. el.* Liuskaista lehteä sanotaan sen mukaan, miten syvälle liuskojen väliset lovet ulottuvat, h:seksi, jakoiseksi tai osaiseksi. Naarasteeren pyrstö on vain heikosti h. — Heraldiikassa: Kilpi on h., kun se on halkaistu pystysuorasti erivärisiin kenttiin. — *Yhd.* kaksi-, kolmi-, pari-, monih.; sormi-, suorah.
2. **halkoi|nen**[63] *ain.a.* < halko 1. | - - seisomme Jukolan tuvassa, h:sen pystyvalkean hauteessa KIVI.
halkoisjalkai|nen *a. el.* H:set äyriäiset. — *S:sesti.* H:set 'Schizopoda, kilpiäyriäisiin kuuluvia, meressä eläviä, yl. pieniä kuoriäyriäisiä, joilla on uimajaloissa vahvat sisä- ja ulkohaarat'.
halkoja[16] *tek.* Aidasten h. Valtameren h. 'alus, laiva'. — *Yhd.* hiuksenh.
halkojen- tav. ⌢. **-hakkuu** *s.* **-hankinta** *s.* **-vienti** *s.*
halko|katos *s.* **-kaup|pa** *s.* Helsingin h:at. Harjoittaa h:paa. **-kauppias** *s.* **-kellari** *s.* **-kirves** *s.* **-kuorm|a** *s.* Istua h:alla. Ajaa h:ia kaupunkiin. **-kuutio (metri)** *s.* **-laatikko** *s.* Keittiön h. **-laituri** *s.* **-laiva** *s.* **-lasti** *s.* **-lava, -lavetti** *s.* halonajossa käytetty ajoneuvojen lava. **-liike** *s.* **-liiteri** *s.* **-lotja** *s.* **-lämmitys** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Raakarauta valetaan h:siksi harkoiksi. **-markkinat** *s. mon.* Vilkkaat h.
halkomat|on[57] *kielt.a.* H:tomia puita.
halko|metsä *s.* metsä, jossa on haloiksi kelpaavaa puuta; metsä, jossa parhaillaan hakataan halkoja. | Olla h:metsässä 'tekemässä t. noutamassa halkoja'. **-mie|s** *s.* halonhakkaaja, -vetäjä. | Joukko h:hiä kirveineen ja sahoineen.
halkomis|kone *s.* Kivien, puiden h. **-oikeus** *s. lak.* oikeus osittaa tila halkomalla. **-toimitus** *s. maanm.*
halko|mitta *s.* halkomäärän tilavuuden mittaamiseen käytetty mittayksikkö; tätä vastaava mittausväline, jona tav. on neliön muotoinen, sisäsivuiltaan 2 m:n suuruinen puukehys. | Virallinen h. on metrinen syli. **-motti** *s.*
halkonainen[63] *a.* halkinainen. | H. päähine. Kamelin h. ylähuuli.
halko|nen[63] *dem.s. harv.* - - lämmitä kyly metinen, / saustuta simainen sauna / hienoisilla h:silla, / pienillä pirastehilla KAL.
halko|niitti *s. tekn.* niitti, jonka varsiosa on halkinainen. **-nuija** *s.* nuija, jolla lyödään kiilaa halkoja halkaistaessa. | - - nyt aapiskirja kouraan ja sanaa päähän vaikka h:lla KIVI. **--orsi** *s.* lähellä ovea maalaistuvassa olevia orsia, joilla kuivataan halkoja ja tarvepuita. **-paarit** *s. mon.* **-piha** *s.* Aseman h. **-pino** *s.* **-proomu** *s.*
-puu *s.* haloiksi tehtävä puu. | Kaataa, käyttää h:ksi. Metsästä ei riitä h:ta hakattavaksi. **-pyrstöinen** *a.* pyrstöstään halkinainen, kaksihaarainen. | H. pääskynen. **-päinen** *a.* päästään halkinainen, kaksihaarainen. | H. seiväs, tappi. H. pyrstö. **-pölkky** *s.* halkoja pilkottaessa alustana käytetty pölkky, hakkuupölkky. **-rant|e** *s. murt.* halkojen hakkuupaikka metsässä t. asumuksen luona. | Keväinen h. Olla h:teella. **-reki** *s.* **-saha** *s.* **1.** halkojen sahaukseen käytetty yhden miehen saha, tav. jännesaha; halkojen sahaukseen käytetty kone. | Amerikkalainen, teräskaarinen h. **2.** halkojen sahausta harjoittava liikelaitos. **-sahuri** *s.* **-satama** *s.* Turun h.
halkosin[56] *s. mer.* = halkaisija 2.c.
halko|sirkkeli *s.* **-suoja** *s.* **-syli** *s.* **1.** halkomäärän mittayksikkö. | Metrinen h. on 2 m pitkä ja 2 m korkea. **2.** syli halkoja. **-säiliö** *s.* **-tarha** *s.* (aidattu) halkojen varastoalue; halkoja välittävä, joskus myös niiden pilkkomista suorittava liike. | Rautatien h:t. Pelastusarmeijan h. **-tavara** *s.* halot. **-tie** *s.* halkojen ajoon käytetty tie. **-toimisto** *s.* Kaupungin, kauppalan h. **-työ** *s.* halkojen hakkuu. | Ansaita leipänsä h:llä.
halkoutu|a[44] *pass.v. harv.* (< halkoa) haljeta, halkeilla. | Peilityven järvenpinta h:i aallokoksi.
halko|vaja *s.* **-varasto** *s.* **-vaunu** *s.*
halla[10] *s.* **1.** lämpimänä vuodenaikana yöllä sattunut (paikallinen) pakkanen, vars. sen turmeleva vaikutus (viljelys)kasveihin. **a.** Toukokuun h:t. Laurin, Pertun [päivän] h. H:n vaara, tuhot. H:n t. h:lle arka maa. H:a huokuva suo. H. uhkaa. H. kävi yöllä. H. panee, vie viljan. H:n purema puolukka. H:n vikuuttamat jyvät. H. ei koskenut kukkasiin. Näyttää tekevän h:n yöksi. Sompioniitun pohjassa makasi h., teroitellen korviansa KIVI. — *Yhd.* juhannus-, kesä-, kevät-, syys-, yöh.; sirppi-, tuppih. **b.** *kuv.*, vars. *ylät.* Idän, Aasian h. Toivehemme h. kylmä / kyllä kuolettanut on KRAMSU. Harmaa on taivas, h. mielihin hiipii LEINO. **2.** *harv.* kuura; huurre. | H:a oli maassa, ilma sumuinen ALKIO. - - hyyssä sukka, jäässä kenkä, / h:ssa hamehen helmat KAL. **3.** *kuv.* haitta, vahinko; vrt. 1.b. | Tuottaa h:a viholliselle. Sade tekee oraille h:a. Suurta h:a erehdys ei saanut aikaan.
halla|-aamu *s.* hallayön jälkeinen aamu. **-harjanne** *s. metrl.* kesällä lämpötilan laskun ja us. myös hallan aiheuttava korkean ilmanpaineen harjanne. **-hattu** *s.* hallanaran kasvin paperi- t. pahvisuojus.
hallahtava[13] *a. harv.* hallava, harmahtava. | H:t pilvenhattarat. H:n vaalea parransänki.
hallai|n[56] *s. murt.* vadelma. | H:men kukat.
hallai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* H. suo. Viljelysmaan h:suus. H. kesä, yö. - - vaihtelee täällä h:set ja hallattomat vuodet KIVI. — *Kuv.* H. mieli. Aika, sa ankara, h., nurja LEINO. — *hallaisuus* hallan esiintymistiheys. | H:suus Suomen eri osissa. Soiden ojittaminen vähentää h:suutta.

halla|kamiina *s.* hallantorjuntaan käytetty metallinen polttoastia. **-kausi** *s.* **-kesä** *s.*
hallak|ka[15*] *a.* = haljakka 1. | H:an punainen, sininen. Perhosen siivessä on h:oita täpliä.
hallakko[2*] *s.* (ja *a.*) vaalean ruskeahko hevonen, jolla on tummat jouhet ja selässä tumma juova.
halla|korpi *s.* **-miilu** *s.* = hallarovio. **-mittari** *s.* Cheimatobia brumata, eräs hedelmäpuita vahingoittava mittariperhonen.
hallan|arka *a.* -arkuus *omin.* hallalle altis, hallalle arka. | H. kasvi, taimi. Oraitten h:arkuus. Laakson h:arkuus. **-kestäv|ä** *a.* -yys *omin.* H:iä perunoita. Jalosteiden h:yys. **-panema** *a.* tav. ⌒. **-pesä** *s.* suo tms. alue, joka levittää hallaa ympäristöönsä. **-purem|a** *a.* tav. ⌒. **-torjunta** *s.* hallan torjuminen erityisillä torjuntakeinoilla. **-vaara** *s.* **-vahinko** *s.*, tav. *mon.* **-vika** *s.* Perunassa on h:a.
halla|peräinen *a.* H. suo. **-rovio** *s. maat.* hallantorjuntaan käytetty savua kehittävä rovio. **-savu** *s.* hallantorjuntalaitteen muodostama savu(kerros). **-soihtu** *s. maat.* hallantorjuntaan käytetty, turpeesta putken muotoon puristettu, vahvasti savuava soihtulaite. **-suo** *s.*
hallatar[54*] *s.* hallan hengetär. | - - hävitän pesät h:ten ERKKO.
hallat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* | H:tomat seudut, rinnemaat. Maamme h:tomin osa on Ahvenanmaa. - - vaihtelee täällä hallaiset ja h:tomat vuodet KIVI.
halla|tuuli *s.* - - h:tuulen hammas luihin puree LEINO. **-usva** *s.* Turmiollinen h.
hallava[13] *a.* vaalean harmaa, harmahtava, haljakka, halJakka; vaalistunut, haaltunut. | Mustan, valkoisen h. H:n harmaa, ruskea, vihertävä. H:t pilvet. H. parta, tukka. H. hevonen 'hallakko'. - - te korven h:t, päähännuijittavat sudenpenikat KIVI. — *Kuv.* Kauneinkin pianonsoitto kuuluu gramofonissa h:na ja soinnuttomana.
halla|vahinko *s.*, tav. *mon.* hallan aiheuttama kasvituoton vähennys. | H:vahinkojen korvaus. **-vakuutus** *s.* hallan tuhojen varalta otettu vakuutus.
hallavan- par. ⌒. **-punainen** *a.* **-ruskea** *a.*
hallava|partainen *a.* H. vaari. **-silmäinen** *a.* Mitä mököttelee Timo, se Jukolan h. vuohipukki? KIVI.
halla|vuosi *s.* H:vuodet 1696 ja 1867. — *Kuv.* Ensimmäinen h. osuuskauppaliikkeen elämässä. **-yö** *s.* Kova, ankara h. Yksi ainoa h. voi tehdä tyhjiksi maamiehen toiveet. — *Kuv.* - - yli Suomen lepää synkkä Nuijasodan h. KRAMSU.
halleluja[11] myös: hallelujaa, halleluija. **1.** *interj.* hepreasta peräisin oleva kiitos- ja ylistyshuuto: "kiittäkää Herraa!" | H.! Ylistä, minun sieluni, Herraa VT. | Jumalan olkoon kiitos ja kunnia! H.! | H., h., / kaikk' kansa maan / käy laulamaan! HLV. — *Ark.* yl. ilon, riemun huudahduksena. | - - totisesti on uusi aika koittanut korpimaille — h:a! KIANTO. — *S:sesti.* Naiset siunasivat ja huutelivat h:ansa. **2.** *s.* liturginen ylistyslaulu; yl. ylistyslaulu. | Korkeuteen kohoava h. Laulaa h:a. - - hartaalla mielellä nyt / soikohon h:mme! VK. — *Kuv.* ylistys, kiitos. | Kylläpä hänelle vuodatettiin h:a!
halleluja|laulu *s.* **-messu** *s.* **-sävelmä** *s.*
1. **halli**[4] *s.* **1.** yhdeltä t. useammalta sivulta avonainen (etu)rakennus t. käytävä, jonka katto tav. on pylväiden kannattama, galleria, portiikki, pylväskäytävä. | Temppelin h. Keuhkotautiparantolan h. Maata h:a 'olla hallipotilaana keuhkotautiparantolassa'. — *Yhd.* avo-, etu-, käytävä-, pylväsh.; jaloittelu-, makuuh. **2.** suurelle yleisö- t. työntekijäjoukolle tarkoitettu t. jhk käytännölliseen tarpeeseen käytetty tilava sali, vars. näyttelyhuone t. tavaratalon keskusaukea; useita käytävien varsilla olevia, etuosastaan avonaisia erillisiä myymälöitä käsittävä myyntitalo. | Aseman h. Tehtaan, lentokentän h:t. Hakaniemen h:n voikauppiaat. — *Yhd.* asemah.; ampuma-, ratsastus-, tennis-, uimah.; musiikki-, taideh.; kokoonpano-, teurastush.; kala-, kangas-, kauppa-, liha-, messu-, myyntih. **3.** tilava eteis- t. odotushuone, vestibyyli; eteiseen liittyvä, tav. ikkunaton läpikulkuhuone. | Hotellin, alakerran h. Avotakkainen h. 2 huonetta, h. ja keittiö. H:n kalusto. — *Yhd.* eteis-, porrash.; odotus-, seurusteluh.
2. **hall|i**[4] *s.* hallava, harmahtava eläin. — *Erik.* **a.** hallava koira. | H. heiluttaa mielihyvissään häntäänsä. - - haukkuva h., kiekuva kukko ja naukuva kissa KIVI. **b.** Halichoerus grypus, maamme rannikoilla yleinen hylje(laji), harmaahylje. | Pyytää h:eja.
3. **halli**[4] *s. murt.* = 2. halssi. | Kannu oli 4 h:a, h. 2 korttelia.
halliais|et[63] *s. mon. murt.* hallan panema vilja. | Keittää viinaa h:ista.
halli|harjoitus *s.* Urheilijoiden h:harjoitukset. **-järjestys** *s. hist.* tehtaista ja teollisuuslaitoksista annettu asetus, joka sisälsi niille oman erityisen elinkeinolainsäädännön, hallisääntö. | Vuoden 1722 h. **-kaup|pa** *s.* Ostaa h:asta. Harjoittaa h:paa. **-kauppias** *s.* **-kau|si** *s. urh.* aika syysmyöhästä kevääseen (luistelusta puhuen keväästä syystalveen), jolloin urheilukilpailut ja -harjoitukset pidetään halleissa, sisäurheilukausi. | Helsingin Uimarien h:den avajaiskilpailut. **-kilpailu** *s. urh.*, tav. *mon.* **-kirkko** *s. rak.* keskiaikainen kirkko, jonka kaikki laivat ovat (suunnilleen) yhtä korkeita.
hallikoira *s.* - - mitä haukkui h., / luppakorva luikutteli KAL.
hallimainen[63] *kalt.a.* H. käytävä.
halli|makuu *s. lääk.* makuu hallissa ulkoilmassa. | H. keuhkotautiparantolassa. **-mestaruus** *s. urh.* hallikilpailun mestaruus. | Voittaa kaunoluistelun h. **-myyjätär** *s.* **-myymälä** *s.*
hallinnolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* administratiivinen. **1.** hallintoon kuuluva t. sitä koskeva, hallinnon, hallinto-. | H. alue 'hallintoalue'. H:set rajat. Intian h. kartta. H. jako, toimenpide. H. lainsäädäntö. Esikaupunkien h. liitos Tampereeseen. Karjaan kauppala on h:sesti kaksikielinen. H. elin, viranomainen. Omata h:sta kykyä. **2.** *lak.* ilman eduskunnan myötävai-

kutusta tapahtuva, siten noudatettavaksi vahvistettu. | H. aloite, asetus. Ratkaista asia h:sesti. Ohjesääntö on annettu h:sessa järjestyksessä.

hallinnon|alainen *a. lak.* -alaisuus *omin.* vieraan hoidon alainen. | H. liike. **-haar|a** *s.* Eri h:ojen menot.

hallin|ta[15*] *teonn.* < hallita. (*1.*) Luovutti valtakunnan h:nan pojalleen. Maa joutui venäläisten h:taan. (*2.*) Kauppaliikkeen, talon h. Ottaa h:taansa. Valtion h:nassa oleva tehdasyhtymä. — *Lak.* esineen tosiasiallinen hallussa pitäminen t. ainakin mahdollisuus siihen, tosiasiallinen välitön määräämisvalta esineeseen. | Tavarain fyysillinen h. H:nan luovutus, siirto. Luovutus on esineen h:nan tai omistusoikeuden antamista toiselle. — *Yhd.* omistus-, vuokra-, yhteis-, yksityish. (*3.*) Hermojen, lihasten h. Jalkojen h. voimisteluliikkeissä. Ohjaaja menetti kokonaan auton h:nan. — *Yhd.* hermoston-, ruumiin-, vartalonh.; pallonh. (*4.*) Tekniikan, tyylin h. Ranskan kielen tyydyttävä h. Runomitan liian helppo h. tuli hänen kompastuskivekseen.

hallinta|-aika *s.* Vuokralaisen tilalle h:-aikanaan tekemät rakennukset. **-kausi** *s.* **-kyky** *s.* Hermojen h. Äidinkielen täydellinen h. **-oikeu|s** *s.*, vars. *lak.* oikeus pitää hallussaan ja käyttää jtak esinettä sekä nauttia sen tuottoa; vrt. käyttö-, nautintaoikeus. | Irtaimen tavaran h. Osuuskunnan h. suohon. Viljelijällä oli taloon vain hallinta-, mutta ei omistusoikeutta. **-pantti** *s. lak.* pantti, johon sen saajalla on hallintaoikeus, käteispantti;)(hypoteekkipantti. **-val|ta** *s.* määräämisvalta. | H:lan alainen. Osuuskaupan h. uhkasi jäädä kirkonkyläläisten käsiin.

hallin|to[2*] *s.* administraatio; vrt. hallinta, hallitus. **1.** omaisuuden hoitaminen t. huoltaminen. | Maatilan, liikeyrityksen h. Olla jkn h:nossa. Siirtyä, joutua jkn h:toon. Seuran h:toa johtaa 8-henkinen johtokunta. — *Sot.* talousasioiden, varastojen yms. hoito. | Komppanian, rykmentin h. **2.** valtion, kunnan tms. itsehallintoyhdyskunnan toiminta tehtäväinsä ja tarkoitustensa toteuttamiseksi oikeusjärjestyksen rajoissa, toimeenpanovallan käyttäminen. | Kaupungin, läänin, kirkon h. Raha-asiain h. Kirkollinen, paikallinen h. H:non haarat. H:non eri aloilla. Johtaa, valvoa h:toa. Huolehtia h:nosta. Lait ja asetukset maalaiskuntain h:nosta. Suomen ylin h. oli kenraalikuvernöörillä. — *Yhd.* läänin-, ulkoasiain-, valtionh.; itse-, kirkollis-, kunnallis-, paikallis-, siviili-, sotilash.; finanssi-, merenkulku-, metsä-, satamah. **3.** ne viranomaiset, joilla valtiossa, kunnassa tms. on toimeenpanovalta; yhtiöiden tms. hallintoelimet. | Suomella oli Venäjän yhteydessä ollessaan oma h. Tangerin alueelle asetettiin kansainvälinen h. [Kaupunki] tuli hovin, h:non ja ylimystön tyyssijaksi. — Säästöpankin h.

hallinto|aika *s.* Bobrikovin h. **-alue** *s.* Maaherran lausunto h:ensa oloista. **-asetus** *s. lak.* hallinnossa noudatettavia sääntöjä sisältävä asetus; yleismääräys; vrt. hallintomääräys, oikeusasetus. **-asia** *s.* Tärkeimmät h:t kuuluvat presidentille. **-eli|n** *s.* Kaupungin, koulun, teollisuuslaitosten h:met. Kirkon ylin h. Valtiolla on monenlaisia hallinto- ja toimeenpanoelimiä sekä oikeuselimiä. **-historia** *s.* Viron h. Keskiajan h. **-järjestelmä** *s.* Perustuslaillinen h. Japanin h. Valtion rautateitten uusi h. **-kaupunki** *s.* Läänin h. **-kau|si** *s.* Maaherra N:n h:tena. **-keskus** *s.* Tasavallan h. **-kieli** *s.* Helsingin yliopiston h. on suomi. **-koneisto** *s. kuv.* Valtakunnan h. **-kulut** *s. mon.* **-kunta** *s.* Tuomiokirkon, yhdistyksen h. Monijäseninen h. **-kustannukset** *s. mon.* Rautateiden vuotuiset h. **-laito|s** *s.* H:ksen uudistaminen. — Kaupungin h:sten toiminta. **-lautakunta** *s.* Ylä-Sleesian h. — *Erik.* taajaväkisen yhdyskunnan täytäntöönpaneva elin. | Pakilan h. **-menot** *s. mon.* Yhdistyksen h. **-mie|s** *s.* Kirkollinen h. Osuuskaupan h:het 'hallintoelinten jäsenet'. Läänin ylintä h:stä nimitetään maaherraksi. — *Liik.* henkilö, jonka velkojat konkurssin estämiseksi asettavat valvomaan velallisen liiketoimintaa. **-määräys** *s. lak.* vrt. hallintoasetus, -päätös. **1.** hallintovaltaa käytettäessä annettava määräys. **2.** yksityistapausta koskeva hallintotoimi, esim. käsky t. kielto, joka ei ole ainoastaan oikeussäännön sidottua soveltamista. **-neuvos** *s.* korkeimman hallinto-oikeuden jäsen. **-neuvosto** *s.* — *Erik.* yhdistyksen, yhtiön, osuuskunnan tms. yhtymän toimeenpano- ja valvontaelin, joka tav. valitsee yhtymän hallituksen t. johtokunnan ja päättää tärkeimmistä periaatteellisista asioista. | Osuuskassan h. Kansallis-Osake-Pankin h:n puheenjohtaja. **--oikeudelli|nen** *a.* vrt. seur. | H. säännös, valitusasia. H. lainkäyttö. H:set olot. **--oikeu|s** *s.* **1.** *lak.* hallintoa koskevat oikeussäännöt; niitä tutkiva tiede, hallinto-oikeustiede. | Skandinavian maiden h. H:den professori. **2.** *lak.* hallintoasioita käsittelevä tuomioistuin. | Korkein h. **--olot** *s. mon.* Keskiajan h. **--op|pi** *s.* hallinnon periaatteita ja eri hallintolaitoksia käsittelevä valtiotieteiden haara. | H:in kandidaatti 'Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan alemman tutkinnon suorittanut henkilö'. **--osasto** *s.* Tullihallituksen h. **-piiri** *s.* Kalanti mainitaan v. 1347 erityisenä h:nä. — Kaupungin h:t ovat innostuneita asiaan. **-pitäjä** *s. hist.* lähinnä nykyisiä käräjäkuntia vastannut hallinto- ja oikeudenkäyttöpiiri, nimismiespitäjä; vrt. kirkkopitäjä. | Rautalammin vanha h. **-rakennu|s** *s.* Sairaalan, tehtaan h. Kaupungin h:kset. **-sihteeri** *s.* korkeimman hallinto-oikeuden virkamies, jonka tehtävänä on asiain valmistelu ja esittely. | Nuorempi, vanhempi h. **-tehtävä** *s.* **-teitse** *adv.* hallintotoimenpiteellä, hallinnollista tietä. | Sanomalehtien lakkauttaminen h. **-toimenpide** *s.* **-toim|i** *s.* Ryhtyä h:iin. Olla h:en johdossa. **-toiminta** *s.* Valtion, kunnan h. **-tutkinto** *s.* yliopiston lainopillisessa tiedekunnassa suoritettu, v. 1921 lakkautettu virkatutkinto. | Alempi, ylempi h. **-valta** *s.* Hallinto- ja tuomiovalta. H. alustalaisten suhteen. Käyttää korkeinta h:a. **-viranomai|nen** *s.* Kaupungin, yliopiston h:set.

Ylin h. H:sten toimivalta. **-virasto** *s.* **-vir|ka** *s.* Olla h:oissa. **-virkamies** *s.*

hallioikeus *s. hist.* v. 1859 Suomessa lakkautettu teollisuuslaitoksia valvonut virasto. | Helsingin, Turun h.

halliparta *a.* hallava-, harmaapartainen. | Hän on jo melkein h. Metsän ukko h. KAL. — *S:-sesti.* Ukko uunilta urahti, / h. paukutteli KAL.

hallipotilas *s.* tuberkuloosisairaalan potilas, jolle on määrätty hallimakuuta.

hallistua[1] *v.* = haalistua.

hallisääntö *s. hist.* = hallijärjestys.

hallit|a[31] *v.* -sevasti *adv.* vrt. vallita. **1.** käyttää ylintä valtaa jssak valtiossa tms., olla hallitsijana, hallitsijana johtaa jtak valtiota, sen asioita. | Kuningas, enemmistö h:see. H:seva elin. H:sevat virkamiehet. H. valtakuntaa diktaattorina. H. aseilla. H. vapaamielisessä hengessä. Parlamentaarisesti h:tu valtio. Kaarle XII:n h:essa. Ludvig XI h:si v. 1461—1483. Turusta h:tiin koko Suomea. — Laajentuneessa merk:ssä. | H. tovereitaan. H:seva katse, luonne. Esiintyä h:sevasti. Talossa h:si emäntä. Rosvot h:sivat seutua. **2.** pitää hallussaan, hallinnassaan t. hoidossaan, omistaa, isännöidä, vallita; vrt. hallinta (2). | H. kiinteistöä, virkataloa. Ulkomaalaisten h:semat tehtaat. Talo oli Kustaan h:essa parhaassa kunnossa. Velkoja h:see panttina velallisen irtaimistoa. Vaimoa verotetaan erikseen hänen h:tavanaan olevasta tulosta. **3.** pitää tahtonsa alaisena, kurissa, ohjata (tahtonsa mukaan), määrätä jstak, olla jnk herrana. | Hevosta h:aan suitsista. Vartalon h:seminen. H:tu käynti, äänenkäyttö. H:se itsesi! H. ajatuksiaan, ajatuksensa. H. ilonsa, himonsa, vihansa. Tajuntaa hallinnut mielikuva. Tilanteen h:seminen. H. pelin kulkua. Puolustaja h:si konekivääreillään taistelukenttää. Kartellit h:sevat hintoja. Taiteellisesti h:tu teos. Adam Smith h:si kauan aikaa taloustieteellistä ajattelua. Tornista voi h. [= katsella, tarkkailla] koko tienoota. - - ei kukaan h:se kuoleman päivää VT. — *Kiel.*)(alistussuhteessa oleva, alisteinen. | H:seva lause, verbi. — *Urh. voim.* H. liike, vauhti. H. palloa. — *Harv.* pidellä kiinni, paikallaan. | Ja siinäpä nyt veljeksistä mikä nylki, mikä h:si jalkaa KIVI. - - vaikeata niitä [sämpylää ja rinkeliä] oli h. saman käden viiden hyppysen välissä KILPI. **4.** pystyä käsittelemään t. käyttämään jtak, olla perehtynyt jhk, osata, taitaa. | H. useita soittimia. H. eri tyylilajeja. Ilmaisukeinojen h:seminen. Hän h:see piirustuksen tekniikan. H. ruotsia, historiaa. H. oppikurssi. [Näyttelijä] ei hallinnut osaansa. Hyvän pituushyppääjän tulee h. hypyn kaikki neljä vaihetta. Kangasalaa h:seva myyjä saa paikan. **5.** olla etualalla, vallitsevassa asemassa, pistää silmään, saattaa ympäristönsä varjoon, antaa leimansa jllek. | Kirkko h:see maisemaa. — Vars. *hallitseva* (a.) H:seva koristeaihe, huonekalu. Rakennus on h:sevalla paikalla. Sininen on puvussa h:sevana värinä. H:sevat tuulet. H:seva luonteenpiirre. H:sevat käsitykset. **6.** huudahduksissa, päivittelyissä. | Herra h:koon! Voi juteri h:koon, en minä uskalla ALKIO. | H:koon! Onpas viisastunut tyttö! LEINONEN.

hallitsemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H. alue. Petojen raaka, h. voima. Oman ruumiin h:tomuuden tunne.

hallitsemis|halu *s.* **-kyky** *s.* Runoelma, joka vaatii suurta h:ä esittäjältään.

hallitsevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hallitseva; vrt. hallita, vars. 5. | Duurisävellajin h:suus sävelmistössä. - - ylensyöminen ja juopumus ovat maailmassa h:set synnit KATAJA.

hallitsija[14] *tek.* < hallita; vrt. haltija. **1.** ylimmän valtiovallan haltija monarkkisessa valtiossa. | Englannin, Rooman, frankkien h. Laillinen, perinnöllinen, itsevaltainen h. Etevä, heikko h. H:n valta. Pyrkiä h:ksi. Valita h:ksi. Tunnustaa h:kseen. H:n vaihdos. Ranskan todellinen h. Ludvig XIII:n aikana oli kardinaali Richelieu. — *Yhd.* nais-, prinssi-, sotilas-, vasallih.; hirmu-, sijais-, yksinh. **2.** muuta käyttöä. | Kartanon h:t. Ilmojen h. Maailman, korkeuden h. 'Jumala'. Etevä pallon h. Taiteilija muodon h:na. - - niiden molempain [torppien] h:t möyrivät kerran maansa raa'asta, kolkosta korvesta KIVI.

hallitsija|ehdokas *s.* Unkarin h. **-huone** *s.* hallitsijasuku, us. vain sen elossa olevat jäsenet. | Romanovin h. Italian h. **-kumppani** *s.* **-luonne** *s.* Caesar oli h., jollaisia syntyy vain ani harvoin.

hallitsijan|arvo *s.* **-asema** *s.* Korkein h. Valkoisen rodun h.

hallitsijanim|i *s.* Prinssi Puji otti keisarina h:ekseen Kangteh.

hallitsijan|lahjat *s. mon.* Kustaa II Aadolfin monipuoliset h. **-sana** *s.* hallitsijan antama lupaus. | Horjumaton h. **-sauva** *s. raam.* valtikka. | Ei siirry valtikka pois Juudalta eikä h. hänen polviensa välistä VT. **-tehtävä** *s.*, tav. *mon.* **-vaihdos** *s.* **-vakuutus** *s.* juhlallinen vakuutus, jossa hallitsija valtaistuimelle noustessaan sitoutuu noudattamaan hallituksessaan valtakunnan oikeusjärjestystä. **-val|ta** *s.* Käyttää h:taansa. H:lan rajoittaminen, heikkeneminen. **-velvollisuu|s** *s.* Kuninkaat pitivät kristillisenä h:tenaan huolehtia lappalaisten käännyttämisestä. **-vierailu** *s.*

hallitsija|pari *s.* Englannin h. 'kuningas puolisoineen'. Nuori h. Pietari ja Iivana. **-prinssi** *s.* hallitseva prinssi, prinssihallitsija. **-suku** *s.* hallitseva suku, dynastia, hallitsijahuone. | Karolingien, Vaasan h. Ranskan h.

hallitsija|tar[54*] *s.* naispuolinen hallitsija; hallitsijan puoliso. | Itävallan h. Maria Teresia. Nousta h:tareksi. — *Kuv.* Sydänten h.

hallitsijat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* Vallankumousta seurasi h. aikakausi.

hallitsija|valta *s.* järjestelmä, jossa korkein valta on hallitsijalla, yksinvalta, monarkia; valtio, jossa on tällainen järjestelmä;)(tasavalta. **-valtainen** *a.* yksinvaltainen, monarkkinen. | H. järjestelmä, valtio.

hallituksen|hoito *s. lak.* valtion päämiehelle kuuluvan vallan käyttäminen hänen esteellisyytensä aikana. **-jäsen** *s.* par. ⌒. **-vaihdos**

s. H. Ranskassa. **-vastainen** *a.* myös ⌢. | H. kiihotus.

hallitu|s[64] *s.* vrt. hallinta, hallinto. **1.** valtion ylimmän toimeenpanovallan käyttö, hallitseminen, hallinnon hoitaminen. | Suomen yleinen h. Elisabetin h:ksen loppupuolella. Lyhyt, omavaltainen h. Hoitaa, johtaa h:sta. Luopua h:ksesta. H:ksen suunnassa tapahtui käänne. Kaikelle esivallallen / - - / Sä h. suo rauhainen! VK[v]. **2.** ne viranomaiset, joille ylin toimeenpanovalta valtiossa kuuluu; us. vain ministeristö, valtioneuvosto. | Ruotsin h. Kivimäen h. Laillinen, väliaikainen h. Porvarillinen, vapaamielinen h. H:ksen jäsenet, päämies. H:ksen ohjelmajulistus. Nimittää, muodostaa, kaataa h. H:ksen kukistuminen. H. eroaa, vaihtuu. H. siirtyi Vaasaan. Juonitella h:sta vastaan. H. ei nauti eduskunnan luottamusta. — *Yhd.* fascisti-, oikeisto-, vasemmisto-, virkamiesh.; enemmistö-, kokoomush.; holhooja-, sijais-, vallankumoush.; keskus-, liittoh. **3.** ylimmän toimeenpanovallan alainen hallinnollinen keskusvirasto. | Kauppalan, yliopiston h. Yleisten töiden h. Helsingin kaupungin teknillisten laitosten h. — *Yhd.* asutus-, köyhäinhoito-, lääkintö-, maanmittaus-, maatalous-, merenkulku-, rakennush.; koulu-, metsä-, rautatie-, sairaala-, tullih.; kauppa- ja teollisuush., posti- ja lennätinh.; kauppalan-, kaupungin-, lääninh. **4.** yhdistyksen, osuuskunnan tms. yhtymän t. laitoksen toimeenpaneva elin; vrt. johtokunta. | Yhtiön, osuuskunnan, vakuutuslaitoksen h. Puolueen h. Lisätty h. Seuran h:ksena on 12-jäseninen johtokunta. — *Yhd.* keskus-, liitto-, paikallis-, piirih. **5.** isäntävallan käyttö; isäntäväki. | Nykyisen isännän h. - - jonka pellon viljely ja huoneen h. aina ovat järjestyksessä SILL. - - vaikka muu väki talon h:sta myöten oli vaihtunutkin KILPI.

hallitus|aika *s.* Aleksanteri II:n h. Pietari Brahen h:aikana. **-alue** *s.* Piispan h. **-asi|a** *s.* Hoitaa h:oita. - - etteivät töllin h:at olleet oikealla paikallaan SILL. **-blokki** *s.* hallitusryhmä. **-eli|n** *s.* Valtakunnan korkein h. Kunnan h:met. Ehdotusta on käsitelty yhdistyksen h:missä. **-herr|a** *s.*, tav. *leik.* t. *halv.* Mahtavat h:at. Hän ei vaihtaisi työalaansa - - h:ojenkaan monin verroin tulokkaampiin toimiin KARHUM. **-huoli** *s.* H:en rasittama kuningas. **-istui|n** *s.* valtaistuin. | Venäjän h. Syöstä h:melta. **-järjestelmä** *s.* Italian h. Nikolai I:n h. Itsevaltainen, parlamentaarinen h. **-kaupunki** *s.* hallituksen toimipaikkana oleva kaupunki, tav. pääkaupunki. | Läänin h. Hollannin h:na on Haag, pääkaupunkina Amsterdam. **-kau|si** *s.* **1.** Folkungien h. Kaarle XII:n, Bobrikovin h:della. Ministeristön h. **2.** par. hallintokausi. | Hoitokunta esitti tilit h:deltaan. **-kokoomu|s** *s.* ryhmä puolueita, jotka muodostavat hallituksen ja tukevat sitä. | Maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien h. Löytää pohja h:kselle. **-komissio** *s.* kolleginen toimielin, jonka tehtävänä on jnk kansainvälisen valvonnan alaiseksi asetetun alueen hallinnon hoitaminen; hallituksen nimessä valvontaa suorittava toimielin. | Saarin alueen h. **-koneisto** *s. kuv.* Valtion h. **-konselji** *s. hist.* ylintä hallitusta Suomessa v. 1809—16 hoitanut, sitten senaatiksi muutettu virasto. **-kumppani** *s.* hallitsijakumppani; ministeritoveri. **-kun|ta** *s.* Valtion johto on vastuunalaisen h:nan käsissä. **-kysymy|s** *s.* Kannunvalantaa h:ksen ratkaisusta. **-laito|s** *s.* Varsinaisia h:ksia ovat Suomessa valtioneuvosto ja oikeuskanslerin virasto. **-laiva** *s. kuv.* hallitus. | Olla h:n peräsimessä. Ajaa h. karille. **-leiri** *s. kuv.* ministeristö ja sitä lähellä olevat piirit, hallituspuolue(et), hallituskokoomus. | Hajaannus h:ssä. **-lista** *s.* ministerilista. **-mahti** *s.* hallitusvalta. **-mielinen** *a.* hallitusta kannattava. **-mie|s** *s.* Englannin h:het. Kunnan, läänin h:het. Korkeat, mahtavat h:het. Talon h. Yliopiston ylin h. on kansleri. **-muo|to** *s.* **1.** valtion yleinen rakenne, valtiomuoto. | Perustuslaillinen h. Monarkkinen, tasavaltainen, korporatiivinen h. **2.** tärkeimmät valtio-oikeudelliset säännökset sisältävä perustuslaki, valtiosääntö. | Suomen tasavallan h. H:don 10. pykälä. Säätää, vahvistaa h. Muuttaa h:toa. Suomi on h:don mukaan täysivaltainen, suvereeninen tasavalta. **-neuvos** *s.* ylintä palkkaluokkaa oleva esittelijä valtioneuvostossa; myös arvonimi. **-neuvosto** *s.* hallituksen ylimmän ohjaajan apuna ja neuvonantajana toimiva ja hallintoa johtava virkakunta, esim. ministeristö, hovineuvosto. **-neuvottelut** *s. mon.* neuvottelut hallituksen muodostamisesta. **-ohja|(kse)t** *s. mon. kuv.* hallitusvallasta. | Valtakunnan, läänin h. Hoitaa, pitää h:ksia. Olla h:ksissa. Ottaa h:t käsiinsä. Kallio jätti h:t Tannerille. **-ohjelma** *s.* **-oikeu|s** *s.* oikeus hallita. | Kruununtilan h. Keisari käytti kirkollisia h:ksiaan Suomen senaatin kautta. **-paik|ka** *s.* **1.** hallituksen sijaintipaikka, hallituskaupunki. | Helsinki h:kana. **2.** hallituksen jäsenyys, ministerinpaikka, -salkku. | Kilpailla h:oista. H:kojen jakaantuminen. **-palatsi** *s.* Sulttaanin h. Pietari Brahe käytti Turun linnaa h:naan. **-periaat|e** *s.* H:teiltaan perustuslaillinen kuningas. Roomalaisilla oli h:teena: hajottamalla hallitse! **-piir|i** *s.* Saksan johtavat h:it. H:eissä ollaan vaiteliaita. **-pohja** *s.* ne perusteet, joille ministerien yhteistyö hallituksessa rakentuu; myös hallituspuolueista. | Puolueiden kesken ei ole päästy sopimukseen yhteisestä h:sta. H:n laajentaminen. **-politiik|ka** *s.* hallituksen noudattama politiikka. | H:an epävarmuus lyö leimansa koko poliittiseen elämään. **-presidentti** *s.* eräiden maiden pääministeri. **-pula** *s.* parlamentaarisesti hallitussa maassa muodostuva tila, kun hallitus kokonaan t. osaksi eroaa eikä uusia ministereitä vielä ole nimitetty, ministeripula. | H. Ranskassa. Osittainen h. Jo pitkäksi venynyt h. **-puolue** *s.* puolue, jonka jäseniä sen suostumuksella on ministereinä;)(vastustus-, oppositiopuolue. **-puoluelainen** *s.* **-rakennus** *s.* **-rintama** *s. kuv.* hallituspiirit, -puolue(et), -ryhmä. | Opposition ja h:n välinen vaalitaistelu. **-ryhmä** *s.* hallitusta kannattava puolueryhmä. **-sihteeri** *s.* valtioneuvoston virkamies, jonka tehtävä-

nä on asiain valmistelu ja esittely. | Nuorempi, vanhempi h. -**suun|ta** *s.* Taantumuksellinen h. H:nan muutos. -**systeemi** *s.* hallitusjärjestelmä. -**talo** *s.* Kaupungin, kuvernöörin h. -**tapa** *s.* Itsevaltainen, parlamentaarinen h. -**tehtä-v|ä** *s.* Hoitaa h:iä.

hallitusti *adv.* itsensä t. ruumiinsa, harv. esim. jtak tiedon alaa täydellisesti halliten. | Varmasti ja h. Kulkea, hypätä h. Puikkelehtia h. merkkilippujen lomitse. H. pidetty luento.

hallitus|toimenpide *s.* Kuninkaan ensimmäiset h:toimenpiteet. -**toim|i** *s.* Napoleonin h:et. Hoitaa, johtaa h:ia. Vetäytyä syrjään h:ista. -**tuoli** *s. kuv.* hallituksen jäsenyydestä: ministerin-, hallituspaikka. | Päästä, kiivetä h:lle. -**vaihdos** *s.* par. hallituksen vaihdos. -**val|ta** *s.* **1.** hallituselimille kuuluva osa julkista valtaa. | Rajaton, ylin h. Käyttää, tavoitella h:taa. Kiistellä h:lasta. H:lan keskittäminen, heikkeneminen. Esivallalla ei ole mitään h:taa kirkkoon. **2.** hallitus, esivalta. | Taantumuksellinen h. H:lan toimenpiteet. Tähän asiaan on h:lan taholta kiinnitetty huomiota. -**vastainen** *a.* → hallituksenvastainen. -**vastuu** *s.* vastuunalaisuus hallituksen toiminnasta, vars. osallisuudesta hallitukseen. | Ottaa, kantaa h. Osallistua h:seen. Puolue on neljättä vuotta h:ssa. -**viranomai|nen** *s.* Ylimmät h:set. -**virasto** *s.* -**virkamies** *s.* -**vuosi** *s.* Tiberiuksen viidestoista h. Viimeisinä h:naan. -**väk|i** *s.* isäntäväki. | Talon, torpan h. - - ettemme halveksi emmekä vihoita vanhempiamme tahi h:eämme KATEK. -**yhtymä** *s.* hallituskokoomus. -**ystävällinen** *a.* → hallitukselle ystävällinen, hallitusta kannattava, hallitusmielinen.

halli|uimari *s. urh.* -**uinti** *s.* uinti(kilpailu) uimahallissa.

halloo[24] myös: haloo (s:na yks. ill. tav. -hon). **1.** [ha·llō· t. hallō·] *interj.* huomion herättämiseen välimatkan päästä ja vars. puhelimessa käytetty huudahdus. | H., pojat! H. te siellä, pitäkää varanne! | Missä on emäntä? H., minä maksaisin ateriani! — H., onko Vuorisella? — *S:sesti.* Huutaa h:ta. **2.** *s. ark. harv.* melu, meteli. | Pani toimeen kovan h:n ravintolassa. Nousi aikamoinen h.

hallusinaatio[3] *s. psyk.* havaintona pidetty elämys, jolla ei ole ärsykevastinetta todellisuudessa, aistiharha; vrt. illuusio. | Joukkopsykologiset, negatiiviset h:t. — *Yhd.* kuulo-, näkö-, äänih.

hallus|sa, -ta, haltuun *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n kera) us. käsissä, vallassa; vrt. hoivassa, hoivissa, huomassa, huostassa. Merk.-ryhmien rajat epämääräiset. **1.** omistuksessa, jnk omana; hallinnassa, käytössä. | Olla valtion, yksityisten h. Pitää h:saan kiinteistöä. Anastaa, saada haltuunsa. Tila oli 300 vuotta suvun h. Memel oli Ruotsin h. vuosina 1629—35. Vekseli on h:sani. Osakkeista on 60 % ulkomaalaisten h. — Vieraiden h. oleva huone. Antaa talo vuokraajan haltuun. Seuran rahat ovat pankin h. Kalle sai haltuunsa huoneiston avaimet. - - joka luvattomasti on viljellyt, luovuttakoon h:tansa mitä on aidannut LK. **2.** hoidossa, valvonnassa, huolehdittavana, suoritettavana; täysin jnk (mieli)vallassa, alaisuudessa. | Lapsi jätettiin sukulaisten haltuun. Luovuttaa konkurssipesä jkn haltuun. Ottaa isännyys haltuunsa. Kauppa oli juutalaisten h. Mussolini piti h:saan viittä ministerinsalkkua. Jätin asian veljeni haltuun. Toiminnan ohjaus joutui valtion haltuun. — Puhuja sai yleisön haltuunsa. Olla myrskyn h. 'kourissa'. Viskasin muruset tuulten haltuun. Olla pelon h. 'vallassa'. H:sani olevat tiedot. Hänellä on h:saan vuolas proosatyyli. Jättää asiansa Jumalan haltuun. Sun haltuus, rakas Isäni, / mä aina annan itseni VK. — Hyvästelyissä. | Herran, Jumalan haltuun! Jääkää Herran haltuun! Hyvästi vain - - ja haltuun! TALVIO. Testamentin jälkisäädökset on hän aikapäiviä heittänyt jo haltuun ja huomaan KARHUM. **3.** peitossa, jnk täyttämänä, asumana, miehittämänä. | Lattia on heinien h. Metsän h. olevat rannat. Ottaa maata viljelyksen haltuun. - - rikkaruohot olivat ottaneet haltuunsa kukkalavat TALVIO. Huone on torakoiden h. Asutus otti haltuunsa autiot rannikot. Vihollisen h. oleva kukkula. Koko kirkonkylä on markkinamiesten h.

hallussapito *s.* Tavaran, väkijuomien h. Ampuma-aseen luvaton h. Vallatun alueen h. -**lupa** *s.* Samaan aseeseen voidaan antaa h. useammallekin henkilölle. --**oikeus** *s.* -**todistus** *s.* hallussapitoon oikeuttava todistus.

hallussapitäminen *s.* par. ⌒.

halma[10], -**peli** *s.* eräs šakkilaudan tapaisella ruudukolla pelattava kahden t. neljän hengen seurapeli.

halme[78] *s.* **1.** kasvava t. tuleentuva (kaskimaan) vilja, laiho. | Kypsyvä, lainehtiva h. Karja on h:essa. Rukiita oli saatu ensimmäisestä h:esta kokonaista kaksi tynnyrillistä PÄIVÄR. — *Yhd.* herne-, kaura-, nauris-, ohra-, ruish.; kaski-, koti-, metsäh. **2.** kaski, huhta, palo, työsiö; *murt.* myös yl. viljelys, vainio. | Kantoinen h. Hakata, tehdä h., h:tta. H:en raadanta. Polttaa metsä h:eksi. Kyntää, kylvää h:tta. Kaikki köyhän h:essa itää SL. — *Yhd.* (ed. ryhmässä mainittujen lisäksi) palo-, vierto-, yhteish. **3.** monikollisena eril. sanontatavoissa. | Näillä h:illa 'seuduilla, tienoilla'. Jahka taas palaamme kotih:ille [= kotinurkille, kotiin], on kesä jo tullut. - - kyllä riitti h:tta [= aluetta, lääniä] vaikka Turkuun asti SILL. — *mailla (ja) halmeilla* lähimailla, -seuduilla, -tienoilla, lähistöllä, lähettyvillä; (kielt. lauseessa myös:) ei missään. | Milloin vain tiedettiin mailla ja h:illa olevan karhuja, hätyyttelivät koirat niitä ennen pitkää ampumapaikoille. Lähteä pois, ajaa jku mailta h:ilta. Häntä ei näkynyt mailla h:illa. Parempaa kukkoa ei ole mailla h:illa. - - emmekä päästä vierasta mailiemme, emme h:illemme AHO. Taikuriämmää haettiin sitten maat ja h:et [= kaikki mahdolliset paikat], mutta ei peijuunia missään kuulunut TOPPILA.

halme|-elot *s. mon.* -**en|polttaja** *s.* -**maa** *s.* Entiset h:t jäivät laitumiksi. -**riihi** *s.* halmeen luona sijaitseva riihi. -**ruis** *s.* -**viljelys** *s.*

halo|fiili[4], -**fyytti**[4*] *s. biol.* suolakko-, suolakasvi.

-geen|i[4] s. *kem.* Fluoria, klooria, bromia ja jodia sanotaan yhteisesti h:eiksi, suolanmuodostajiksi.

halon- myös: halkojen ⌒. **-ajo** s. **-hakkaaja** s. **-hakku|u** s. Olla h:ussa. Metsän hävittäminen h:illa. **-hankinta** s. **-kulutus** s. **-sahaus** s. **-tekijä** s. Tottunut h. saa työtä. **-teko** s. **-vetäjä** s. Metsässä tuli h. vastaani.

haloo = halloo.

hal|pa[10*] *a.* -vasti *adv.* -puus[65] *omin.* **I.** huokea;)(kallis. **1.** vähän maksava, huokea-, vähähintainen, helppo. | Erittäin, tosi h. H. kirja, ateria, huoneisto. H:paa rihkamaa. H:vimmat kangaslaadut. H. matka, sairaalahoito, työ. Kuljetuksen h:puus. Päivän h:vimmat hinnat. H. vuokra, pääsymaksu. H:vat kustannukset. Se on h. valmistaa. Myydä, tehdä jtak h:valla, h:vasta. Kesä tuli minulle h:vaksi. Vanhaan h:paan aikaan. Korkokannan ollessa alhainen puhutaan h:vasta rahasta. — *Erik.* (vars. kielt. yhteyksissä) pienellä vaivalla t. pienin uhrauksin saavutettava, helppo. | Se olisi liian h. voitto. Ei anna korpi h:valla [satoa], ei anna notkot, kunnaat KOSKENN. **2.** vähän maksua, työpalkkaa ottava. | H. ompelija. H:paa työvoimaa. H. hotelli, kirjapaino. Kaupungin h:vin ostopaikka. **II.** alhainen, kurja, viheliäinen, us. arvoton;)(arvokas, korkea, ylhäinen. **1.** mitätön, vähäarvoinen, vaatimaton, yksinkertainen, triviaali, vaivainen. | Vain h. sotamies. H. maan mato. Yhteiskunnan h:vimmat luokat. Syntyperän h:puus. Otti vaimokseen h:van palvelijan. Munkin h. puku. H. mökki. H. ammatti. Saanen esittää h:van mielipiteeni. Esau piti h:pana esikoisuuttaan. Poikani, älä pidä Herran kuritusta h:pana VT. Minä olen liian h. kaikkeen siihen armoon - -, jota sinä olet palvelijallesi osoittanut VT. — *Alat.* Tykätä h:paa 'panna pahakseen'. **2.** halpamainen, katala, kehno, raukkamainen. | Vihollisen h. kätyri. H. mieli. Luonteen h:puus. H:vat ajatukset, puheet. H. teko. Ajatella toisista h:vasti. Käyttää h:poja aseita. - - irstaan mielensä h. orja! KATAJA.

halpaan|nuttaa[2*] *v.* = halvata. | Yön kauhut h:nuttivat minut. **-tua**[1*] *v.* = halvautua.

halpa|-arvoinen *a.* --arvoisuus *omin.* **1.** (*komp.* h:-arvoisempi, halvempiarvoinen) vähän maksava, huokea, taloudellisesti vähämerkityksinen. | H. tavara. H:-arvoiset helmet. Turska ja silli ovat halvempiarvoisia kaloja. **2.** (*komp.* h:-arvoisempi) alhainen, mitätön, vähäarvoinen. | H. kansannainen. Miehelle liian h:-arvoiset tehtävät. Pitää maailman nautintoja h:-arvoisina. - - h:-arvoisia keskimitan miehiä! L.ONERVA. **-hintai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. halpa. **1.** (*komp.* h:sempi, halvempihintainen) huokea. | H. täytekynä, huone. H:set pitsit. Teoksen h. painos. H. näytäntö. H:sta tusinatyötä. — H. myymälä. **2.** (*komp.* h:sempi) triviaali, alhainen, us. arvoton. | H:set iskulauseet, taidekeinot. Antautua h:siin huvituksiin. — H. urkkija. H:set menetelmät.

halpai|nen[63] *a.* *harv.* halpa. | - - kalliit kultavaattehet / Sun arvolles ois h:set VK[V]. - - näin halvasta kodista lähtenyt ja aivan h:sista vanhemmista PAKK.

halpa|korkoinen *a.* -korkoisuus *omin.* H. laina, obligaatio. H. luotto. **-käyttöi|nen** *a.* -syys *omin.* H. moottori. **-mai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* mieleltään, tarkoitukseltaan, moraaliltaan alhainen, halpa-, matalamielinen, katala, raukkamainen. | H. olento. Että voit olla niin h.! Ihmisten h:suus. H. menettely, teko. H:set ajatukset. Käyttäytyä h:sesti. Kohdella voitettuja h:sesti. Olisi h:sta kavaltaa ystäviään. Pelkkää h:suutta! Olen saanut jo kyllin kokea h:suuksia hänen taholtaan. **-makkara**[54] s. eril. ruokiin käytetty huokeahintainen makkara, "hampuusinmakkara". **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H. itsekkyys, kosto. H:set epäluulot. Oletko todella niin h., että käytät hyväksesi toisen hätää! **-palkkainen** *a.* H. työväki. **-sukui|nen** *a.* -suus *omin.* - - mikä maailmassa on h:sta ja halveksittua, sen Jumala valitsi UT. **-syntyi|nen** *a.* -syys *omin.* H. palvelija. **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* Eerik XIV meni naimisiin h:sen Kaarina Maununtyttären kanssa.

halpau|s[64] s. tav:mmin halvaus. | - - oli sinne nykertynyt - - ankaran h:ksen kohtaamana SILL.

halpaut|taa[2*] *v.* = halvata. | Hermotauti on h:tanut äänijänteet. **-ua**[1*] *v.* = halvautua.

halpeneminen[63] *teonn.* ks. halveta.

halpuus[65] *omin.* ks. halpa. **-myynti** s. → myynti halvalla, huokealla; alennusmyynti. **-tavara** s. → halpa, huokea tavara; alennusmyyntitavara.

halssata[35] *v. mer.* kiinnittää halssikulmasta t. halssiköydellä, halssilla. | Fokka h:an pollareihin.

1. **halssi**[4] s. **1.** kellarin, kuopan eteinen. | Kellarin h. Hän varmisti tynnyrin tapit, väänsi h:n oven lukkoon SILL. — *Erik.* tervahaudan sivuun kaivettu kuoppa, johon tervakuurna päättyy ja jossa tervatynnyrit täytetään. **2.** uunin kupeessa oleva syvennys. | Kirnu oli uunin h:ssa lämpenemässä.

2. **halssi**[4] s. *murt.* puoli tuoppia, puolen tuopin astia (tav. pullo), halli, halstooppi. | H. viinaa. H:n pullo.

3. **halssi**[4] s. *mer.* purjealuksen alimmaisten raakapurjeiden alakulmaa keulaan päin kiinnittävä köysi, niiden tuulen puoleinen kulma; harus-, halkaisija-, puomi- t. kahvelipurjeen keulan puoleinen alakulma, sitä kiinni pitävä köysi. | Isonpurjeen h. Alus purjehtii vasemman puolen halsseilla [tuulen puhaltaessa vasemmalta puolelta]. **-kulma** s. **-talja** s.

halstari[5] *s.; rinn.* halsteri. **1.** vars. *ark.* parila (1). | Paistaa h:ssa. Kärytät minua - - kuin silakkaa h:lla KILPI. — *Yhd.* kala-, liha-, silakkah.; paistin-, rautah. **2.** entisaikaan kuolemantuomioita täytäntöön pantaessa käytetty korvennusteline. | Polttaa h:ssa. — Helvetin h.

halstaroi|da[18] *v.,* vars. *ark.* pariloida. | H:tuja silakoita. Leivän h:minen.

halsteri[5] s. = halstari.

halstoop|pi[4*] s. *murt.* (*rinn.* halstuoppi[4*]) = 2. halssi. | H. punssia. H:in pullo.

halstrata[35] *v. ark.* pariloida.
haltia[14] *s.* = haltija 2. **-tar**[54*] *s.* = haltijatar 2.
haltij|a[14] *s.* **1.** henkilö, jonka hallinnassa jk on; vrt. hallitsija. **a.** omistaja; hallussapitäjä, käyttäjä, hoitaja, vaalija. | Talon, auton h. Sellaisen rikkauden h.! Esineen, tilin, pääoman h. N. tuli naimiskaupan perusteella ison karjalauman h:aksi. — Virkatalon, pantin, kuolinpesän h. Velkakirjan, obligaation h. Läänityksen h. Nautintaoikeuden h. Šakkimestaruuden h. Toimen vt. h., proviisori N. Omistajan tai h:an vaihdos. Šekki voidaan asettaa maksettavaksi nimetylle henkilölle tai h:alle. Korkeimman valtiovallan h:ana on eduskunta. - - ja huoneen h:aksi jätettiin Simeoni taas KIVI. Vähässä sinä olet ollut uskollinen, minä panen sinut paljon h:aksi UT. — *Yhd.* kiinnityksen-, pantin-, patentin-, tavaran-, tilan-, vekselinh.; lasten-, lääninh.; käskyn-, toimen-, viranh. **b.** valtias, herra, isäntä. | Koko Egyptin h. Perheen h. Kukko on kanaparven h. Minä olen itseni h. Sydämeni h. 'rakastettuni'. Ilmojen h. ei suosinut juhlaa 'oli huono sää'. — *haltijat* isäntäväki. | Mattilan h:at. Talon h:ain huone. **2.** *myt.* luonnossa, asumuksessa tms. vallitsevaksi kuviteltu yliluonnollinen olento, suojelushenki; saduissa ym. yleisemminkin: henki, keijukainen tms. | Metsän, lähteen, aarteen, tulen h. Karjan, viljan h. Kasvillisuuden h:at. Haudan, kodin, pajan h. Mies- ja naispuoliset h:at. Hyvä, paha h. Usko h:oihin. Palvoa h:oita. Uhrata h:alle. Käydä h:oissa 'haltijain luona'. H. näyttäytyi lintuna. — *Kuv.* Turhamaisuuden musta h. Eeva oli aina hyvänä h:ana veljensä rinnalla. Sun kehtoas kierteli h:at onnen, / ja maailma tarjosi aarteitaan LEINO. — *Yhd.* nais-, pääh.; ilman-, kodin-, kosken-, laivan-, luonnon-, maan-, metsän-, myllyn-, pellon-, rajan-, riihen-, saunan-, tulen-, veden-, vuorenh.
haltija|henki *s.* haltija; suojelushenki, genius. | Manalan h:henget. Berlichingen on - - omalle h:hengelleen uskollinen, sts. hän seuraa sitä, mikä hänen omassa povessaan on alkuperäisintä, parasta, luonnollisinta KOSKENN. **-kala** *s.* haltijaksi kuviteltu kala. | H:a ei saa tappaa. **-konossementti** *s. liik.* konossementti, jossa tavara määrätään luovutettavaksi nimeämättömälle konossementin haltijalle. **-käärme** *s.* haltijaksi kuviteltu käärme. **-lanka** *s. kut.* pasmojen ympäri ristikkoon pujotettu, vyyhteä koossa pitävä lanka, pasmalanka. **-lintu** *s.* haltijaksi kuviteltu lintu. **-n|kuva** *s.* Uhrata h:kuville. **-n|palvonta** *s.* **-olen|to** *s.* H:noksi muuttunut vainajan henki. **-osake** *s. liik.* nimeämättömälle haltijalle asetettu osake;)(nimiosake. **-paperi** *s. liik.* velkakirja, jonka sisällys on asetettu nimeämättömälle haltijalle maksettavaksi;)(nimipaperi. **-parru** *s. rak.* keskellä lattiaa t. kattoa rakennuksen pituussuuntaan kulkeva parru, joka kannattaa lattianniskoja t. vuoliaisia. **-satu** *s.* **-sitoumus** *s. liik.* kirjallinen maksusitoumus, jonka velallinen luovuttaa toiselle siinä velkojaa nimeämättä;)(määrännäissitoumus. **-šekki** *s. liik.* nimeämättömälle haltijalle asetettu šekki. **-talletus** *s. liik.* kerralla maksettava ja kerralla nostettava pankkitalletus, jonka talletustodistus on asetettu nimeämättömälle haltijalle.
haltijat|ar[54*] *s.* naispuolinen haltija. **1.** Kartanon, linnan h. Kodin h. Kapteeni ei voinut missään asiassa vastustaa pikku h:tarensa vaateliaita määräyksiä PÄIVÄR. **2.** *myt.* Pellon, länsituulen h. Kevään h. Floora. Karkeloivat h:taret. — Lemmen, tieteen h. Hyvien h:tarien kumminlahja. Elämän oikukas h. oli äkkiä riistänyt minut sieltä irti K.LEINO.
haltijatarina *s.*
haltijat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H. kulovalkea. Hevonen juoksee h:tomana. - - minä olen kuin h. koira LEINO.
haltija|tonttu *s.* **-usko** *s.* usko haltijoihin. **-velkakirja** *s. liik.* nimeämättömälle haltijalle maksettavaksi asetettu velkakirja. **-väk|i** *s. tav.* isäntäväki. | Talon h. Kuuliaisuus h:eä kohtaan.
haltio[3] *s. harv.* hurmio, hurmostila, innostus, innoitus; ks. myös haltioissa. | - - niinä harvoina kertoina, jolloin h. otti hänet HEPOR.
haltioi|da[30] *v.* **1.** vars. *ylät.* = haltioittaa. | Yliluonnollisen voiman h:ma. Aatteensa h:ma. **2.** *harv.* hoitaa, huoltaa, hallita, isännöidä. | Tyttöset joutuivat h:maan nuorempia sisariansa. Taloa h:tsee nyt Kustaa.
haltioi|ssa, -hin *adv.* tav. poss.-suff:n kera. **1.** hurmostilassa, hurmoksissa, ekstaasissa. | Somnambuulisessa tilassa olevan šamaanin sanotaan "olevan h:ssaan", so. suojelushenkensä luona, ja itse tapahtumaa nimitetään loveen lankeamiseksi. - - hän joutui toisinaan h:hin ja sai omituisia sisäisiä ilmestyksiä AK. **2.** hurmaantuneena, kiihdyksissä(än, innoissa(an, ihastuksissa(an, täynnä kiihkoa, innostusta. | Huutaa, riehua h:ssaan. Pojat olivat h:ssaan näystä. Suomessa oltiin h. Nurmen voiton johdosta. Joutua h:hinsa. Taulu sai katsojat h:hinsa. Tulen aivan h:hin, kun sitä ajattelen.
haltioitt|aa[2*] *v.* saattaa haltioihinsa, hurmata, lumota, innoittaa, inspiroida, haltioida. | H:ava merimaisema. Kalevalan h:ama taideteos. Näyn h:amana rupesin kirjoittamaan. Jäniksen jäljet h:ivat poikia lähtemään metsälle. Hiljainen riemu hykähteli h:avana Aaltosen mielessä WALTARI.
haltioi|tua[1*] *v.* joutua haltioihinsa, hurmautua, lumoutua, innoittua, inspiroitua; ks. myös haltioitunut. | Ennustaja h:tuu. H. musiikista, näkemästään. Luonto sai minut h:tumaan. Syvä, taiteellinen h:tuminen. H:tumisen hetkinä. H:duin puhumaan. Meidän on h:duttava vain siitä, mikä on suurta.
haltioitumis|kyky *s.* **-kykyinen** *a.* H. noita. **-tila** *s.* Joutua h:an.
haltioitumus[64] *s.* haltioissaan oleminen, haltiotila. | Eroottinen, taiteellinen h.
haltioitun|ut[77] *a.* *(partis.)* -eesti *adv.* -eisuus[66] *omin.* H. ennustaja. H. näyttelijä, saarnaaja. H. Kiven ihailija. H. ilme, mieliala, kuvaus. Kertoa, elehtiä h:eesti. Osoittaa h:eesti suo-

siotaan. Hymyn, esityksen h:eisuus. Hän on sokea, hillitön, h., autuas rakkaudesta LEHT.

haltiok|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* haltioitunut, antaumuksellinen, henkistä voimaa uhoava. | H. esitystapa. Tunteen h:kuus. [Leinon "Helkavirsien"] Ukri on äärettömän h:kaan mielen synnyttämä romanttinen henkilöhahmo TARK.

haltiotila *s.* haltioissaan oleminen, haltioituminen, haltioitumus. | Olla h:ssa. Vaipua h:an.

halt|ussa, -tuun *postp. murt.* hallussa. | -- rikkaus hänen h:ussansa ei vähene KIVI. -- ennen kuin [ruumiit] haudan h:tuun uskotaan AHO.

haltuun *postp.* ks. hallussa. **-otto** *s.* Kiinteistön, arvopaperien h.

halu[1] *s.* **1.** sisäinen pyrkimys jnk tarpeen tyydyttämiseen, jnk toiveen toteuttamiseen, mieli(teko), kaipaus, pyrkimys, pyyde; vrt. vietti ja tahto, joista ed:stä halu eroaa siinä, että halussa pyrkimyksen määrä on tajunnalle selvä, so. siihen liittyy mielikuva sen kohteena olevasta asiasta, ja jälk:stä siinä, että halu ei perustu mihinkään ennakkoharkintaan, vaan herää itsestään. | Harras, kiihkeä, kova, vastustamaton h. Sydämen, silmäin h. Huvittelun, palvelemisen, riidan, h. H. työhön, sotilasuralle, merille. H. naisiin, viinaan. H. papiksi. Tuntea h:a. Noudattaa h:ansa. Tyydyttää, hillitä, voittaa h:nsa. H:a häneltä ei puutu. Joko meni h.? Suksen katkeaminen vei h:n hiihtoon. Minut valtasi h. tavata sinut. Tyttö oli pakahtua laulamisen h:sta. Tein sen omasta h:stani. On ikävää joutua vastoin h:ansa riitaan. -- oletko niin kovassa luvun h:ssa? KAUPPISH. Rikkautta keräämään ei h:ni ole moneen vuoteen ollut LEHT. -- tänne on minun h:ni ollut VT. -- sinun puolestas elää ja kuolla / on h:mme korkehin KOSKENN. — Paloa, kuumuutta tms. merkitsevien sanojen yhteydessä. | Hehkuva, polttava, sammumaton h. H. syttyy. Hänen h:nsa paloi merille. Palaa h:sta. Tyttö hehkui h:sta päästä näkemään kaupunkia. -- yhä enemmän kuljeksimaan h:ni palaa LEHT. — Elottomista esineistä: taipumus, aktiivinen ominaisuus. | Magnesiumin h. yhtyä happeen. Liiman kuivuessa arkki saa kovan h:n käpristyä. — *Yhd.* elämän-, opin-, puhtauden-, riidan-, tiedon-, vallan-, vapaudenh.; juoma-, luku-, meno-, naima-, osto-, ruokah.; kirjoittamis-, tutkimis-, yrittämish.; järjestys- t. järjestyksen-, seikkailu(n)-, tappelu(n)-, tanssi(n)h.

2. voimakkaana (myös *mon.*): kiihko, himo, intohimo, vars. sukupuolihimo. | Eläimellinen, rietas h. Villit h:t. Veren, lihan h. H:t ja himot. H:nsa orja. Olla h:jen vallassa. Noudattaa metsämiehen h:jaan. Älä herätä h:ja minussa! Siemaisin viinaa oikein h:n takaa. -- poikain sydämissä hehkuivat h:t, kun naisten vierellä kiistasivat LEHT. -- mutta mieheesi on sinun h:si oleva VT. H:t ne on hiirelläkin SP.

3. adv:n tavoin *halusta, halulla* (ed. yksinään tavallisempi, a:n määrittämänä käyt. vain jälk:tä) mielellä(än, mielihyvin, kernaasti. | Lähden h:sta mukaan. Olisin h:sta antanut hänelle selkään. Siipiorava pesii h:sta haavan koloihin. Katajaa käytetään h:sta puuastioiden tekoon. Suurella h:lla. Syödä h:lla. Muistelen h:lla menneitä. Poika olisi hartaalla h:lla tahtonut katsella miesten puuhia. Kustaa on myös hyvällä h:lla maistellut oivallista juomaa SILL. — *Harv. komp.* Kuta kauemmin soutelimme selkää, sitä h:mmasta olisin sinne jäänyt I.K.INHA.

4. *kansanr.* suru, huoli. | -- haastele h:si mulle, / ikäväsi ilmoittele KANT.

halua|maton[57] *kielt.a.* < haluta. | Mitään h. **-vai|nen**[63] *a.* haluava. | Hoitoa annettiin sitä h:sille.

halui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** haluava, halukas, halullinen. **a.** gen:n ohella, yhd:n jälkiosana. | Mukavuuden, puhumisen, valistuksen h. Etanat ovat kostean h:sia. — *Yhd.* elämän-, koston-, opin-, riidan-, saaliin-, seuran-, tiedon-, työn-, voitonh.; juoma-, luku-, naima-, osto-, pelih.; auttamis-, piirtämish.; arvostelu(n)-, edistys- t. edistyksen-, koreilu(n)-, tanssi(n)-, toiminta- t. toiminnan-, vastustus- t. vastustuksenh. **b.** muutoin *harv.* | Naapuripitäjässä oltiin h:sempia suon perkaukseen. Kirjaa luettiin h:sesti koko maassa. Armon lapset, / riemuitkaa, / h:sesti veisatkaa VK. **2.** *harv.* haluttu, mieluinen. | Poikasista oli kalastaminen h:sta työtä KAUPPISH. -- hautovi h:sen vastan / h:sille hartioille KANT. **3.** *kansanr.* huolissaan oleva, surullinen. | -- ei sula sydän suruinen, / hautou h. rinta SL.

haluis|a[13] *a. harv.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* halukas. | Kuunnella h:asti saarnaa. -- korret härkä h:asti syö *MANN.

haluk|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* tav. verbaalisluonteisen sanan ill:iin, *kans.* muidenkin sanojen ill:iin ja all:iin liittyen: jolla on halu jhk, haluava, halullinen. **1.** innokas, innostunut, hanakka, kernas, kärkäs; perso. | H. kiusantekoon, uusiin aloitteisiin. H:kuus työhön. H. arvostelemaan, palvelemaan. H. tupakkaan, kahville, makealle. H. ostaja. Kaikki h:kaat voivat tulla mukaan. -- tytöstä tuli Heikille h. kumppani lukemisessa PÄIVÄR. -- kolme köyhää veljestä, jotka olivat h:kaita metsämiehiä LEHT. Isäntä puhui h:kaasti [= mielellään] karjastaan. Päiväläiseksi hän ei mielellään ruvennut, mutta sitä h:kaammin hän teki urakkatöitä. — Maa on h. ruohottumaan. Rikkihappo yhtyy h:kaasti veteen. **2.** lieventyneesti: taipuvainen, suostuvainen, myöntyväinen, valmis. | Kolme ilmoittautui h:kaaksi. Olisin h. lukemaan ne kertomukset merimiesjuttujen piiriin. Se vasta sai Kiinan h:kaaksi rauhaan. — Vars. kielt. ja kysymyslauseissa. | Tuskin hän on siihen h. Rohkenemme kysyä, olisitteko h. antamaan meille koneittenne täkäläisen edustuksen. **3.** voimakkaana: himokas, kiihkoinen. | Luoda h:kaita silmäyksiä. H:kain silmin katselivat lapset ruokahommaa PAKK. -- silloin kuohah-

taa Alissa tuskallisen h:kaasti ja hänen silmänsä palavat liiankin kiihkeästi LEHT.

halulli|nen[38] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tav. tarkemmin määrittämättömänä: jolla on halu jhk, haluava, halukas. | Kokoelma on h:sten tutkijain käytettävänä. Katsella h:sin silmin. Hän puuhaa villat ja pellavat ja h:sin käsin askartelee VT. Jeesus, ruokit sanallasi / h:sta sieluani VK. -- ota h:sesti vastaan tämä pyhä innoitus AK. Kaikki h:suus, joka kohdistui Iidaan, kuoleutui M.MERENMAA. — *S:sesti.* Annamme h:sille tarkempia tietoja. Puhelin on h:sten käytettävissä. Suo h:sten hallita, / maan valituiden vallita MANN. — *Harv.* Ilmoitan olevani h. ottamaan vastaan tarjouksenne. Vain harvat olivat h:sia tähän toimeen.

halunalai|nen *a. kansanr.* **1.** haluava, halukas. | Pane ruoka ruttoisesti / syöä miehen nälkähisen, / haukata h:sen! KAL. **2.** huolissaan oleva, surullinen. | Eipä se uni use'in / -- / haukota h:sta SL.

halunkki[6*] *s. ark. halv.* lurjus, hamppari, renttu. | Kaksi juopunutta h:a. Hän on suuri h., ei muuta, petkuttaja, laiskuri.

halu|pala *s.* makupala. **-ruoka** *s.* mieli-, himoruoka. | -- sika on talvella Häntä-Heikin [= suden] h:a KIVI.

halusti *adv. harv.* halusta, mielellään. | Lähden h. matkalle.

halu|ta[39] *v.* tuntea halua, olla halukas jhk; merk:ltään yl. enemmän toteuttamista vaativa kuin toivoa, mutta ei niin pakottava kuin tahtoa; vrt. 2. halata.

1. pyrkiä tyydyttämään jtak tarvetta, toteuttamaan jtak toivetta, tavoitella itselleen, mieliä; jkn tekee mieli. **a.** obj:na nomini. | H:an ruokaa. H. rikkautta, valtaa. H:an kuvasta suurennuksen. Lapsi h:si äidin rintaa. H:amani tiedot. Työpaikkaa h:taan. Liike h:aa edustuksia. Lampuoti h:si lyhempää vuokraaikaa. En h:a riitaa. H. jtak omakseen, lainaksi. H. jku puolisokseen. Toimeen h:taan maisteri. Määräpaikalle h:tuista ilmoituksista lasketaan korotusta. Mitä h:at? H:atko lisää? Saat niin paljon kuin vain h:at. **b.** obj:na inf., lauseenvastike t. sivulause. | H:an nukkua. Vuokrata h:taan. H:aisin puhua kanssasi. En h:nnut loukata sinua. H:amatta sen enempää puuttua asiaan --. H:aisin hänen jo lähtevän. Isä h:aa asian järjestettäväksi toisella tapaa. He h:sivat, että vuokraisin huvilan. **c.** ilman obj:a. | H. kauppiaaksi. H. kaupunkiin, vieraisille. H. tehdasalalle, naimisiin. -- enkä edes h:nnut selvyyteen AHO. -- sisarukset h:sivat pois ennen lumen tuloa TALVIO. — Ole miten h:at! Teen kuten itse h:an. Tervetuloa milloin vain h:at! Jos h:atte, näytän teille kokoelmiani. Kaikki h:avat voivat tulla mukaan. Kirjoituskoneeseen saa h:ttaessa uusia merkkejä.

2. pitää jtak suotavana t. tarpeellisena; olla taipuvainen, valmis jhk, tehdä jtak mielellään. | Terät valmistetaan ostajan h:amien mittojen mukaan. Tarkkoja arvoja h:ttaessa kokeet on suoritettava perusteellisemmin. Kun penkere h:taan jyrkkä, sen eteen tehdään tukimuuri. — Tämän selityksen tilalle h:aisin asettaa toisen. Jo itse aiheen valinnassa h:aisi nähdä jotakin persoonallista KOSKENN. — Kielt. ja kysymyslauseissa. | Asiasta ei h:ttu antaa tietoja julkisuuteen. H:aisitko tehdä minulle pienen palveluksen? — *haluttu* suosittu, mieluinen, kysytty, toivottu. | H:ttu vieras. H:ttu vierailupaikka. H:ttua tavaraa. H:tuin väri. H:tun pituinen, paksuinen. Kohota h:ttuun määrään. Koivu on h:ttua polttopuuksi.

3. vars. sukupuolisuhteista: himoita. | Moni mies h:si häntä. -- enkä ole ennen ketään h:nnut JOTUNI. Hän virnautti huulensa pitkälle kuin h:ava [= kiimainen] hevonen HEPOR.

halut|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* innoton, harrastukseton, välinpitämätön, vastahakoinen, vastenmielinen. | Väsynyt ja muutenkin h. H:tomuuden tunne. H. juoksuun, matkustamaan. H:tomuus kauppaan. Hallituksen h:tomuus uudistuksiin. Kykenemättömyys ja h:tomuus tulkita tunteitaan. Lukea h:tomasti. Pörssin suunta on laimea ja h.

halut|taa[2*] *v.* **I.** *kaus.v., yks. 3. pers.* (< haluta) miellyttää, huvittaa, tehdä mieli; jk on jklle mieleen. **1.** mieliteon subj. (kieliopillinen obj.) ilmaistu partit:lla. **a.** mieliteon obj. (kieliopillinen subj.) ilmaistu I inf:llä. | Minua h:taa jo lähteä. Ei minua h:a juoruta. Pekkaa h:taisi tutustua sisareeni. Eikö sinua h:a panna tupakaksi? — Partit., inf. t. molemmat ilmi panematta, mutta lauseeseen lisättävissä. | Ei sen kanssa h:a riidellä. Olisi todella h:tanut puhua suunsa puhtaaksi. Tapelkoot, jos heitä h:taa! Teen kuinka h:taa. Ole tulematta, ellei h:a! **b.** mieliteon obj. (kieliopillinen subj.) ilmaistu nominilla. | Leikkiminen ei h:a minua. Ota mikä vain sinua h:taa! Jos keittoa rupesi h:tamaan, ajatteli hän aina, että -- JOTUNI. **c.** mieliteko ilmaistu adverbiaalilla. | Minua h:ti [ruveta] papiksi. Poikia h:taa [lähteä] maalle. Keskikaupungille ei h:tanut. — *Harv.* Sinulle, siskoseni, h:taa taaskin haastelemaan KIANTO. **2.** *murt.* mieliteon subj. ilmaistu gen:llä t. adess:lla; määrittäminen muutoin samanlainen kuin ed. ryhmässä. | -- minun olisi h:tanut itkeä KILPI. Olisiko Marilla h:tanut aamukirkkoon? KIANTO. **II.** *monipers.* → haluta. | -- navetassa en h:tanut olla KAUPPISH.

halutun|kokoinen, -laatuinen, -muotoinen, -suuruinen, -värinen *a.* tav. ⌒.

halu|työ *s. vanh. harv.* mielityö. | Taisimme nyt taasen vapaasti h:työtämme harjoitella KIVI. **-ve|det** *s. mon. kansanr.* kyynelet. | Itke kourin kyynelesi, / kahmaloin h:tesi KAL.

halva[10] *s.* jauhetuista seesamin siemenistä valmistettu, ulkonäöltään painohiivaa muistuttava turkkilaisperäinen makeistuote, turkinhunaja.

halvaan|nus[64] *s.* = halvaus. | Tuhoisa h. **-nutta|a**[2*] *v.* -vasti *adv.* = halvata, halvauttaa. | Atropiini h:a silmän mukautumislihakset. **-tua**[1*] *v.* = halvautua.

halvasti *adv.* ks. halpa.

halva|ta[35(*)] *v.* -avasti t. halpaavasti *adv.* (prees. yks. 1. pers. h:an t. halpaan) saattaa elimistö t. jk sen osa hervottomaksi, liikuntakyvyttömäksi, herpaannuttaa, lamauttaa. | Tauti, joka halpaa raajat. Selkään ammuttu nuoli oli h:nnut koko alaruumiin. Syfiliksen jälkitauteja on h:ava tylsistyminen. Säikähdys halpasi jäsenet. -- hänet valtasi silmänräpäyksessä halpaava epävarmuus ALKIO. — Vanhus h:ttiin → halvautui, halpautui.

halvat|tu[1*] *a.* *(partis.)* **1.** par. halvautunut, halpautunut. | H. potilas. H. käsi, alaruumis. **2.** *ark.* kiro- ja vahvistussanana. | Voi h.! Senkin h:un hölmö! Ettekö te h:ut ole hiljaa! Millä h:ulla minä tästä selviäisin!

halvau|s[64] *teonn.* < halvata. | Saada h. Kuolla h:kseen. Häntä kohtasi ankara h. Olin saada h:ksen kauhusta. Mies oli kuin h:ksen saanut. — *Lääk. syn.* paralyysi. | Kitalaen, alaruumiin h. Hysteerinen, toispuolinen, täydellinen h. — *Yhd.* aivo-, hermo-, keuhko-, lihas-, sydänh.; lapsi-, poikima-, varsa-, vasikkah.; kuumuus-, lyijy-, lämpöh.

halvaus|kohtaus *s.* **-oire** *s.* **-tapaus** *s.* **-tila** *s.* **-vesi** *s.* erilaisissa taudinkohtauksissa, esim. päänsäryssä ja ruhjevammoissa käytetty kansanomainen hieromaneste.

halvautt|aa[2*] *kaus.v.* -avasti *adv.* = halvata. | Isku h:i hermon. Kloroformi vaikuttaa h:avasti keskushermoston toimintaan.

halvautu|a[44] *v.* (*rinn.* halvaantua, halpaantua, halpautua) tulla hervottomaksi, liikuntakyvyttömäksi, saada halvaus, herpautua, lamautua. | Jalka, kieli, huuli h:u. Lievästi h:nut lihas. Kasvohermojen, rakon h:minen. Osittainen, paikallinen, perifeerinen h:minen. N. on h:nut työkyvyttömäksi. — *Kuv.* Hänen tarmonsa h:i. Kotimaiset puulajimme kuoleutuvat eli h:vat jonkin ajan kuluttua, ts. menettävät kimmoisuutensa.

halveera|ta[35] *v.* *alat.* -us[64] *teonn.* pitää vähäarvoisena, väheksyä, halveksia, halventaa. | H. vastustajiaan, hallitusta. Toisen voiton h:us.

halveks|ia[17] *v.* -ivasti *adv.* -inta[15*] *teonn.* (*rinn.* halveksua) pitää mitättömänä, vähäarvoisena, merkityksettömänä, väheksyä, hyljeksiä, ylenkatsoa. **1.** arvostaa vähäiseksi. | H. vastustajaansa, porvareita. Naisten h:iminen. H:ittu sääty. H:ittava lurjus. Kuolla h:ittuna. Älä h:i ketään köyhyyden tähden! H. itseänsä. H. ahneutta, isien tapoja. Suomen kielen h:inta. H:iva hymy. Puhua h:ivassa äänilajissa. Suhtautua naapureihinsa h:ien. Nauraa h:ivasti. Kohauttaa h:ivasti olkapäitään. **2.** olla välittämättä jstak, jättää t. olla huomioon ottamatta. | H. kuolemaa, vastuksia. Kidutusten h:iminen, h:inta. Ei saa h. pikku asioita. Ukko h:i kunnan apua. Varis ei h:i mitään kurkkuun sopivaa. Koneen teho ei ole h:ittava.

halveksi|ja[14] *tek.* Uskonnon, moraalin h:jat. Ei hän koskaan h:jan lailla pisteliäästi Juholle puhunut PÄIVÄR. **-vai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* halveksiva. | H. silmäys. Lausua h:sia sanoja.

halveksu|a[1] *v.* -vasti *adv.* -nta[15*] *teonn.* = halveksia.

halveksu|mus[64] *s.* *harv.* halveksinta. | Lausun syvän h:mukseni sen johdosta, että --. **-vai|nen**[63] *a.* *harv.* -sesti *adv.* halveksuva.

halvemmuu|s[65] *komp.omin.* < halpa. | Hintojen h. Lysoliliuosta käytetään sen h:den tähden yleisesti kaikenlaisiin puhdistuksiin. -- talonpojan salainen oman h:den tunne LEHT.

halvempi- (komp. yhdysadjektiivien alkuosana; esim. -arvoinen, -hintainen, -korkoinen) ks. halpa-.

halven|nella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Hintojen h:telu. Auta -- / etten vikojani peitä, / h:nellen, kullaten VK[v].

halven|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* -nus[64] *teonn.* tehdä halv(emm)aksi, us. alentaa. **1.** tehdä huokeammaksi, huojistaa, helpottaa. | H. hintoja. Kanava h:taa kuljetusta. Tutkimusten h:tamiseksi olisi palkattava mittausapulaisia. Toiminnan keskitys vaikuttaa h:tavasti kustannuksiin. **2.** tehdä vähempiarvoiseksi, vähentää, pienentää, huonontaa. | Tapaus h:si hänen arvoaan silmissäni. Älä h:na toisen ansioita! Koneen merkitystä koetettiin h. väittämällä, että se toimii liian hitaasti. **3.** saattaa häpeään, halveksinnan alaiseksi, herjata, häpäistä, loukata. | H. kilpailijaansa, jkn mainetta. H:tava kirjoitus, teko. H:tavia letkauksia. Tarkoitukseni ei ollut h. johtokuntaa. Lauluissa kerrottiin h:tavasti Makedonian kuninkaasta. Sanalla on h:tava tunnesävy. Tuollainen menettely on h:nukseksi sinulle itsellesi.

halve|ntua[1*], **-ta**[34*] *v.* tulla hinnaltaan halvemmaksi, huojistua. | H:ntuneet hinnat. Voi h:ntuu. Hopea, vilja halpeni. Kustannusten, työn h:ntuminen, halpeneminen. Noteeraus halpeni 5 markkaa.

1. ham|a[10] *s.* *murt.* erehdys, virhe, kommellus, vahinko. | Tehdä h. Hänelle tuli h. Työ sujui ilman erityisiä h:oja.

2. ham|a[10] *a.* *murt.* (hyvin) pitkä; vrt. hamassa. | Eihän se niin h. matka ole Laukaaseen. Tuskin se puukko missään h:oissa [= kaukana] voi olla. Eipä [muoria] ole h:aan [= pitkään aikaan] täällä näkynyt MERIL.

hamaan *adv.* ks. hamassa.

hamal|la, -ta, -le *adv.* *harv.* = hamassa. | Jo h. kivikaudella. H:ta kirkolta saakka.

hamara[18] *s.* **1.** terän vastainen puoli jssak työaseessa, selkä(puoli). | Miekan, viikatteen, vesurin h. Vasaran h. eli harja. H:ltaan leveä puukko. Lyödä kirveen h:lla. Kirves upposi h:ansa myöten tukkiin. — *Kuv.* Olipa se elämä jo h:n varassa [= tiukalla]! KARHUM. — *Yhd.* kirveen-, puukon-, sirpin-, veitsenh. **2.** *harv.* harja, harjanne. | Ratakiskon h. Hän käveli rantapolkua pitkin, joka törmänh:a myöten johti kylältä KATAJA.

-hamarainen[63] *poss.a.* Ohut-, pallo-, suippo-, suorah.

hamara|kala *s.* = kolkkakala. **-puol|i** *s.* Kirveen, sahanterän h. Lyödä vasaran h:ella.

hamari[5] *s. ark.* t. *vanh.* vasara, vars. vipuvasara.
hamarjako *s. hist.* Ruotsi-Suomen vanhin maanjakotapa, vasarajako.
hamaro|ida[18] *v. harv.* vasaroida, lyödä. | Muokata h:imalla. Kurikkamies h:i lohet kuoliaiksi.
hama|ssa, -sta, -an *adv.*, vars. *ylät.* ilmaisemassa nominin, harv. adv:n kera rajakäsitettä t. -kohtaa, jossa t. josta alkaen t. johon asti jtak esiintyy, on olemassa t. suoritetaan, tehdään: jssak kaukana, jstak alkaen, lähtien, jhk asti, saakka; aina. **1.** ajasta. | H. muinaisuudessa. H. nuoruudessani. H:sta siitä asti. H:sta lapsuudesta, pakanuuden ajoista (alkaen, saakka). H:sta ylioppilaaksi tulostani. Kirjailijamme h:sta Agricolasta nykypäiviin saakka. -- sinä olet minun Jumalani h:sta äitini kohdusta VT. H:an tähän saakka. H:an kuolemaansa asti. Sortovuosista alkaen h:an vapaussodan puhkeamiseen. Traditio juontaa juurensa h:an roomalaisiin komedioihin. -- suoraan aleneva ikäsarja h:an alkusyntyyn asti SILL. -- auringon noususta h:an sen laskuun on minun nimeni oleva suuri VT. **2.** paikasta. | H:sta Vienan meren rannalta. H:an Oulun tienoille saakka. Idästä h:an länteen. H:an kattoon. Terä viilsi h:an luihin asti. Sadekuurot -- kastelevat kulkijan h:an nahkaan asti KOJO. -- sinun vanhurskautesi ulottuu h:an korkeuksiin VT. -- temppelin esivaate repesi kahtia ylhäältä h:an alas VT[v]. **3.** muista seikoista. | Alusta h:an loppuun asti. H:sta A:sta alkaen. Tavarat vaihtuivat h:sta kirveestä ja keksinterästä asti. Mä henkeen ja vereen h:an / niin useasti taistelen AK.
hame[78] *s.* **1.** (joskus *mon.* yks:n merk:ssä) vartalon alaosaa ympäröivä erillinen naisten, harv. miesten käyttämä vaatekappale; yhtenäisen naisenpuvun alaosa; *kans.* myös naisen puku. | Villainen h. Musta, kirjava h. Kellomainen, puolipitkä h. Kansallispuvun h. H:en helma, laskokset, vyötärö. Pukea h. ylleen. Riisua h:ensa. Kohottaa h:ttaan. H:iden kahina. H. lakaisee maata. H. hulmuaa tuulessa. Hyöriä h:et korvissa. Muori kokosi h:ensa ja lähti. — Mandariinin, skotlantilaissoittajan h. — *Kuv.* puun havu-, lehtivaippa. | Kuusen havuh. Pihlaja varistaa h:ensa. -- tuuli vie vihannan turkin, / halla kaunihin h:hen [koivulta] KAL. — *Yhd.* musliini-, pumpuli-, silkki-, villah.; housu-, kello-, laskos-, liivi-, pusero-, vanne-, vyötäröh.; kukka-, pitsih.; alus-, päällysh.; arki-, sunnuntaih.; hiihto-, kirkko-, kävely-, morsius-, suru-, urheiluh. **2.** *kuv.* Riippua jkn h:issa 'olla alinomaa jkn naishenkilön kintereillä'. Hän elää vielä äitinsä h:en liepeissä 'on äidistään riippuvainen, äitinsä huolenpidossa'. Jo on taitanut Hämeen päämies hypätä h:isiin [= tulla akkamaiseksi, ruveta pelkäämään] HAARLA. — Naisesta. | Juoksee joka h:en perässä. Kyllä h. aina miehen kurissa pitää SL. Ei räntännyt [= kannattanut] -- jäädä yhden h:en jäljessä haikailemaan LEINO.
hameellinen[63] *poss.a.* H. ratsastuspuku. H. mies.
hameen|helma *s.* H:helmat heiluvat, liehuvat. Juosta h:helmat korkealla. Nostaa h:helmojaan. **-kaulus** *s.* hameen vyötärö. **-lie|ve** *s.* H:peet vilahtavat. Pyyhkiä silmiään h:peeseen. Vätystellä äitinsä h:peissä. **-tasku** *s.*
hameet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < hame.
hamehousut *s. mon.* hametta muistuttavat, hyvin leveälahkeiset naisten päällyshousut, housuhame.
-hameinen[63] *poss.a.* Silkki-, villah.; leveä-, lyhyt-, pitkäh.; kirjava-, sini-, valkoh.
hameisill|aan, -een *adv.* (vain) hame yllään, ilman puseroa, päällystakkia tms. | He olivat paljain päin ja h., kädet jauhoissa TALVIO.
hame|kangas *s.* Villaista h:kangasta. Saada h. lahjaksi. **-kansa** *s. leik.* naisväki, naiset. | Hakkailla h:a. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. housupuku. **-niekka** *a.* ja *s.* hametta käyttävä, hameellinen; naispuolinen. | H. tuomari. -- perheen h. kuoponen SILL. **-puku** *s.* **-pukui|nen** *a.* H:set skotlantilaiset. **-val|ta** *s.* akka-, naisvalta, naisvaltikka. | Olla h:lan alla. **-verkko** *s.* naisten polkupyörän takapyörän yläosaa verhoava verkko, joka estää hametta sotkeutumasta pyörän puoliin. **-vä|ki** *s.*, us. *halv.* nais-, akkaväki, naiset. | H:en hommat. Juoksennella h:en jäljessä. Ei minua h. pelota.
hamiko|ida[30] *v. harv.* hapuilla, hamuta itselleen, tavoitella. | -- ellei [nainen] eteensä katso ja aikanansa h:i, ei ikinä miestä saa JOTUNI.
hamilat[15] *s. mon. kansat.* (*rinn.* hamilaat[66]) kaksi lyhyttä, us. vitsa- t. muulla köydellä toisiinsa liitettyä riukua, joilla kannetaan heiniä, sapila(a)t.
1. **hamina**[14] *s. murt.* satama. | Kalastajakylän h. Olla h:ssa. -- laiva [ei] saata ajaa joka h:an, sen täytyy laskea ohitse vain PAULAH. — *Kuv.* Avioliiton h:t KILPI.
2. **hamina**[14] *onom.s. harv.* havina, kahina. | Siipien, puheen h. Loitos kuului airon loiske, / kauas hankojen h. KAL.
ham|mas[66*] *s.* **1.** ihmisen ja useimpien muidenkin selkärankaisten suuontelossa olevia luumuodostumia, joiden päätarkoituksena on ruoan hienontaminen.
a. Ihmisen, karhun, lohen h:paat. Yläleuan h:paat. Terveet, isot, vaikoiset h:paat. H:paan terä, kaula, juuret, pinta. H:paan kolo. H. puhkeaa [= tulee esiin], katkeaa, lähtee. Saada h:paita. H:paiden hoito. Vetää h. suusta. H:paat hohtavat, välkkyvät. H:paat kalisevat, lyövät loukkua kylmästä. H:masten rouske. H:masta kolottaa, pakottaa, särkee. Loksuttaa, narskuttaa h:paitaan. Kiristää, purra [kiukusta tms.] h:paitaan. H:masta purren. Näyttää h:paitaan. Irvissä h:pain t. h:paat irvellään, irvissä. Pidellä h:paissaan. Tupakka, veitsi h:paissa. Tarttua h:paillaan. Ahma iski h:paansa poron niskaan. Revin kynsin h:pain vaatetta. Ella mutisi jotain h:paisiinsa [= suutaan tuskin avaten] ALKIO. Ei lahjahevosen h:masta katsota SL. Älä sääli: -- silmä silmästä, h. h:paasta, käsi kädestä VT. — *Yhd.* elefantin-, karhun-, koiran-, käärmeen-, mursun-, sudenh.; ala-, etu-, kulma-,

poski-, yläh.; maito-, myrkky-, nystermä-, torah.; jyrsin-, raatelu-, syömäh.; irto-, kruunu-, kulta-, nasta-, posliini-, ruuvi-, tekoh.; (a:sesti) harva-, irvi-, kolmi-, pitkäh.

b. *kuv.* lukuisissa eril. sanontatavoissa. — *hammas karkenee* lapsen varttumisesta. | Älä ole milläsikään, mies sinusta paisuu, jahka h. karkenee KIANTO. — *pitkin hampain* vastenmielisesti, vastahakoisesti. | Lapset söivät kaalikeittoa pitkin h:pain. Pitkin h:pain yhdyin muiden mielipiteeseen. — *kynsin (ja) hampain* kaikin voimin t. keinoin, vimmatusti. | Pitää kynsin h:pain puoliaan. Tarttua työhön kynsin h:pain. - - kynsineen ja h:paineen täytyy tässä köyhän elon syrjässä kinnustella KIVI. — *ilman sarvia ja hampaita* (puheesta:) suoraan, rehellisesti, kiertelemättä. | Sanoa mielipiteensä ilman sarvia ja h:paita. - - minä annan sitten vastauksen, jossa ei ole sarvia eikä h:paita [Luther Wormsissa] AK. — *hampaisiin asti* (aseistautumisesta:) mahdollisimman täydellisesti. | Aseistautua, varustautua h:paisiin asti. H:paisiin asti aseissa. — *hampaitten takana* salattuna, salassa; valmiiksi ajateltuna, mielessä. | Elsa - - piti tuon salaisuuden tarkasti h:mastensa takana PÄIVÄR. Pikku Taunon h:paitten takana olivat sanat tiukassa HEPOR. — Mutta tuntui siltä kuin hänellä h:paiden takana jo olisi ollut Sampalle valmiit päästökirjat ALKIO. — *hampaitten lomitse, raosta, takaa, välistä* (puheesta:) tuohtuneena, ärtyneenä, äkeissään, suutuksissaan. | Mutista jtak h:paittensa lomitse. Kirota h:mastensa välistä. Varo kieltäsi! tuli Mikolta h:paiden raosta. Vaikka miten, kähisi Annastiina h:paittensa takaa KAUPPISH. — *hampaiden ulkopuolelta* (puheesta:) mitään enempää tarkoittamatta, muodon vuoksi; us.)(sydämellisesti. | Kutsu tuli vain h:paiden ulkopuolelta. — *henki hampaissa* henki kurkussa, kiireen vilkkaa. | Pojat saivat - - kymmenpenniset ja nyt he henki h:paissa laukkasivat Pylkkölätä kohti KAUPPISH. — *purra hammasta* karkaista luonto(a)nsa, niellä kiukku(a)nsa. | Noudatti h:masta purren käskyä. Kuunnella herjauksia h:masta purren. — *näyttää, kiristellä* jklle *hampaita(an)* esiintyä uhkaavasti, uhitella, ärhennellä. | Sosialistit näyttivät keskustapuolueille h:paitaan. Englanti ja Saksa kiristelivät h:paita toisilleen. Jumalaton miettii vanhurskaalle pahaa ja kiristelee hänelle h:paitansa VT. — *hioa hammasta(an), hampaita(an)* valmistautua kostoon, hyökkäykseen tms. | Vihollinen hioo h:paitaan. Koko kylä hioi h:masta pahantekijän varalle. Mutta alasängyn puolella hiottiin h:masta ja puitiin nyrkkiä KARHUM. — *olla* jkn *hampaissa, joutua* jkn *hampaisiin* parjattavana, moitittavana, nälvittävänä, parjattavaksi jne. | Joko minä taas olen teidän h:paissanne? Joutua koko kylän h:paisiin. - - mitä jos senkin naittaisi siitä pois ihmisten h:paista! TALVIO. — *olla hampaan kolossa, panna* t. *pistää hampaan koloon* (myös ◡) mielessä, mieleen kostoa tms. varten. | Hänellä on jotakin h:paan kolossa minua vastaan. Pannaanpa h:paan koloon! Noh, minä en ole se, joka pistää jotain h:paan koloon ja kävelee kuin lautapää härkä KIVI. — *panna, ripustaa hampaat naulaan* ruveta näkemään nälkää. | Kohta tässä saa jokainen panna h:paansa naulaan. — *Yhd.* kahvi-, tupakka-, viinah.

2. teräväsärmäinen, terävähkö ulkonema; sakara, väkä, pii; harkko, poimu, polveke. | Puuliitoksen, salvaimen h. Ruuvipenkin h:paat. Hammaspyörän h:paat. Ankkurin, kaivinkauhan h. Haravan, jyrän, äkeen h:paat. Sahan h:paat ovat tylstyneet. Haahlojen pituutta voidaan säätää niissä olevien h:paiden ja raksin avulla. Lehden, postimerkin h:paat. Verhiön h:paat pituuttaan leveämpiä. H:paina mutkitteleva poikkiviiva. Vuoren h:paiden lomitse näkyy viljava laakso. Könkään jyrkästä h:paasta eivät lohet pääse ylös. — *Kuv.* hammaspyörän hampaita ajatellen. | Puuvillatehdas oli ainoastaan h. yhteisessä suuressa teollisuuden rattaassa. - - hänestä oli tänään pitkin päivää tuntunut kuin jotain olisi lotkahtanut oikeilta h:pailtansa pois LEINONEN. — *Yhd.* sahan-, viilanh.; puu-, teräsh.; siipi-, sykloidi-, viistoh.; kärki-, laita-, tyvih.; halkaisu-, jyrsin-, kytkin-, pidättäjä-, rouhinh.

3. *kuv.* eril. ilmiöistä, seikoista purevana, kuluttavana tekijänä. | Talven, hallan h. Tulen h. Tuulen h. puree luihin asti. Selvitä taudin h:paista. - - ajatuksen h. ei saanut niistä kiinni KILPI. — *ajan hammas.* Uhmata ajan h:masta. Portaista on ajan h. jo kuluttanut useita lankkuja.

hammas|aihe *s. anat.* hampaan aihe. **-aukko** *s. tekn.* **-harja** *s.* hampaiden puhdistamiseen käytetty harja. **-hermo** *s. anat.* hampaaseen menevä hermo. **-hoito** *s.* hampaiden hoito, hampaanhoito. **-höylä** *s. puut.* pieni höylä, jossa on hammastettu, melkein pystysuoraan asetettu terä. **-iskos** *s. lääk.* guttaperkasta valmistettu väliaikainen hampaantäyte, hammaskitti. **-jako** *s. tekn.* vierekkäisten hampaiden (niiden keskiviivojen) keskinäinen etäisyys hammaspyörässä. | Harva, pieni h. Jyrsimen h. on 4 mm. **-jatkos** *s. puut.* päittäinen hakaliitos. **-jauhe** *s.* hampaiden puhdistamiseen käytetty liitujauhe, hammaspulveri. **-jousi** *s. lääk.* hampaan asennon oikaisemiseen käytetty jousi. **-juuri** *s.* **1.** par. hampaanjuuri. **2.** Dentaria, Suomessa harvinaisia ristikukkaisia kasveja. **-jyrsin** *s. tekn.* hampaallinen jyrsinkone. **-kaari** *s.* **1.** *anat.* leukaluun osa, jossa hampaat ovat kiinni. **2.** *tekn.* hammastettu kaari, jollaiseen esim. vipu voidaan kytkeä haluttuun asentoon. | Syöstävän, säätövivun h. **-kaava** *s. el.* ihmisen t. jnk nisäkäseläimen eri hampaiden lukumäärän ilmaiseva kaava. **-karsina** *s. leik.* hampaat, suu, hammastarha. | - - miehet vetivät h:nsa levälleen HAARLA. **-kehrääjä** *s. el.* H:t 'Notodontidae, kehrääjiin kuuluva suurperhosheimo'. **-kehä** *s. tekn.* hammastettu kehä. | Hammaspyörän h. **-ketju** *s. tekn.* hampaallinen käyttöketju. **-kiekko** *s. tekn.* hammastettu kiekko. **-kiille** *s.* hammasta peittävä kova posliinimai-

nen aines, (hammas)emal(j)i. **-kipu** *s.* **-kirurgia** *s. lääk.* **-kisko** *s. tekn.* hammastettu kisko. | Vuoristojuna kulkee h:ja myöten. **-kitti** *s.* hammassäryn lievittämiseen käytetty lääke; hammasiskos. | Juokseva, nestemäinen h. **-kivi** *s. lääk.* syljessä olevien suolojen hampaan pinnalle muodostama kovanpuoleinen, hampaille turmiollinen aine; vrt. hammasruoste. | Vaalea, musta h. **-klinikka** *s.* Yliopiston h. **-kosketu|s** *s. tekn.* hammaspyörän hammastuminen toiseen hammaspyörään t. -tankoon. | Moitteeton h. Pyörä A on h:ksessa pyörään B. **-kulta** *s.* hampaiden paikkaukseen ja tekohampaisiin käytetty kulta. **-kuop|pa** *s. anat.* leukaluussa oleva syvennys, johon hammas on kiinnittynyt. | H:an tulehdus. **-kytkin** *s. tekn.* = kynsikytkin. **-kärki** *s. tekn.* par. hampaan kärki. **-laita** *s.* hampaallinen laita. **-laitai|nen** *a.* -suus *omin.* H. levy, postimerkki. Harvaan h. Matalasti h:set lehdet. Verhiön h:suus. **-lapa** *s. puut.* hammastettu lapaliitos. | Suora, vino, ranskalainen h. Kiiloilla vahvistettu h. **-lasi** *s.* hampaiden pesussa käytetty lasi; lasi, jossa tekohampaita pidetään öisin. **-latvai|nen** *a. kasv.* latvastaan hampaallinen. | Lehdykät, terät h:sia. **-lauta** *s.* hammastettu, vars. katonreunan koristeena käytetty lauta. **-levy** *s. tekn.* hammasreunainen t. -pintainen levy. | Hevosharavan, rouhemyllyn h. Hylkeenrautojen h:t. **-liha** *s. anat.* ien, ikenet. **-liitos** *s. puut.* = hakaliitos. **-liitu** *s.* hammasjauheena ja hammastahnojen valmistukseen käytetty hieno liitu. **-lin|tu** *s. el.* H:nut 'Odontornithes, liitukaudella eläneitä lintuja, joiden leuoissa oli hyvin kehittyneet hampaat'. **-lista** *s. rak.* kattolistan riippulaattaa kannattavien parrujen päitä jäljittelevä koristerivi. **-loma** *s.* **1.** *el.* eräillä eläimillä hammasrivissä, tav. etu- ja poskihampaiden välissä oleva hampaaton kohta. | Hevosen, oravan h. **2.** *tekn.* Viilan h:t. **-lov|i** *s.* kahden vierekkäisen hampaan väli; vrt. hammasjako, -loma, -väli. | Hammaspyörän h:en pohja. H:illa koristettu katonreunus. **-luku** *s.*, vars. *tekn.* hampaiden lukumäärä. | Sahan, hammaspyörän h. **-luomai|nen** *a. kasv.* -sesti *adv.* (kotahedelmästä:) seinän hammasmaisesti revetessä kärjestään avautuva. | H. kota. Aueta h:sesti. **-luu** *s.* **1.** hampaan pääosan muodostava kova luuaines, dentiini. | H:n kanava. **2.** (luinen) imuke. | Ukko raaputtelee piipun h:lla päätään KARHUM. **-lääke** *s.* **-lääketie|de** *s.* odontologia. | H:teen tohtori. **-lääketieteellinen** *a.* H. näkökohta, tutkimustyö. **-lääkin|tä** *s.* H:nän opetus.

hammaslääkäri *s.* Tehtaan, kunnan h. H:n työaseet, tuoli, kalusto. Toimia h:nä. Käydä h:llä t. h:ssä. Mennä h:lle t. h:iin. — *Yhd.* mies-, naish.; koulu-, piirih. **-kandidaatti** *s.* odontologian kandidaatti. **-luettelo** *s.* **-seura** *s.* **-tutkinto** *s.* par. hammaslääkärin tutkinto.

hammasmai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. kyhmy, ulkonema, vuorenhuippu. Kolme h:sta liuskaa. Renkaat on leikattu h:sesti poikki.

hammas|mato *s. kans.* hammassäryn aiheuttajaksi kuviteltu mato. | H. jäytää. **-muoto** *s. tekn.* Etunojoinen, tasakylkinen, teräväkulmainen h. Puukkosahan h. on suorakulmainen. **-mä|tä** *s.* yleinen hammastauti, joka syövyttää hampaan koloille ja tekee sen mustan ruskeaksi, karies. | H:dän turmelemat hampaat. **-nasta** *s. lääk.* tekohampaan kiinnitysnasta. **-nuotta** *s. harv. kuv.* riitely, kiista, tukkanuotta. | Vetää h:a. -- tämä [painiminen] katkaiskoon h:mme KIVI. **-nurkka** *s. rak.* = hakanurkka. **-ontelo** *s. anat.* hampaan sisässä oleva ontelo, jossa hammasydin sijaitsee. **-paine** *s. tekn.* hammaspyörän hampaan paine toisen hammaspyörän t. -tangon hammasta vastaan. **-palkki** *s. rak.* kestävyyden enentämiseksi kahdesta t. useammasta päällekkäin asetetusta, toisiinsa hammastuksella liittyvästä parrusta tehty kannatin. **-peili** *s. lääk.* hammaslääkärin työvälineisiin kuuluva pieni peili. **-pihdit** *s. mon. lääk.* hampaiden poistamiseen käytetyt pihdit. **-pora** *s. lääk.* **-pulveri** *s.* hammasjauhe. **-puoli** *s.* Sahan h. **-puu** *s. puut.* pykälöity puu, jonka hammasmaisten kohoamien väliin tekeillä oleva (liimattava) puuesine kiilojen avulla kiinnitetään, leukapuu, hevonen, hepo.

hammaspyörä *s. tekn.* hammastettu pyörä, joka siirtää akselin pyörintäliikkeen toiseen akseliin t. hammastankoon; vrt. hammasratas. | Teräksinen, puinen h. Kampiakselin, öljypumpun, polkupyörän h. — *Yhd.* kartio-, ketju-, lieriö-, välih.; käyttö-, ohjaus-, vaihtoh. **-koneisto** *s.* **-käyttö** *s.* hammaspyörien avulla tapahtuva koneen käyttäminen. **-pari** *s.* **-pumppu** *s.* pumppu, jossa kahden hammaspyörän hampaat panevat veden liikkeelle.

hammaspyörästö *koll.s. tekn.* Jyrsimen, kylvökoneen h.

hammaspyörä|vaihde *s.* ne koneen elimet, joilla pyörintäliike johdetaan hammaspyörien avulla akselista toiseen muuttamalla samalla sen nopeutta ja yl. myös suuntaa, hammasvaihde. **-välitys** *s.* hammaspyörien avulla tapahtuva liikkeen välitys, hammasvälitys.

hammas|raha *s. kans.* vastasyntyneelle lapselle ensimmäistä kertaa nähtäessä annettava rahalahja. **-rakenne** *s.* Kissan h. Jyrsimen h. **-raspi** *s. eläinlääk.* eläinten, vars. hevosen hampaiden viilaamiseen käytetty raspi. **-rata** *s. raut.* vuoristoissa käytetty rata, jossa tavallisten kannatuskiskojen välissä on hammastanko, johon veturin hammaspyörä tarttuu. **-rat|as** *s. tekn.* = hammaspyörä, vars. pienikokoinen. | Kellon h:taat. **-rataveturi** *s. raut.* **-rattaisto** *koll.s. tekn.* < hammasratas. | Niittokoneen h. **-reuna** *s.* hampaallinen reuna. | Hameen h. **-reunainen** *a.* H. siipi, postimerkki. H. teräsvanne. **-rivi** *s.* **1.** Koiran, pääkallon h. Valkoinen, tasainen, pelottava h. H:n sisäkaari. Paljastaa h:nsä. Irvistää koko h:llään. — *Kuv.* Pianon h. 'koskettimet'. **2.** vars. *tekn.* Sahan h. Hammastangon h. Rakennuksen päätyä koristaa tiilien muodostama h. — *Käs.* vierekkäisten pienten pylväiden muodostama yksinkertainen reikäompelu. **-ruoste** *s. lääk.* hampaan pinnalle muo-

dostuva ruskea, hammaskiven tapainen aine. **-saippua** *s.* **-sakset** *s. mon. eläinlääk.* eläinten, vars. hevosen hampaiden katkaisemiseen käytetyt sakset. **-salvain, -salvos** *s. rak.* = hakanurkka. **-sa|to** *s.* maitohampaiden lähteminen ja pysyvien hampaiden kasvaminen niiden tilalle. | Olla h:dolla. **-segmentti** *s. tekn.* hammastettu metallinen segmentti, hammaskaari. **-sementti** *s.* **1.** *anat.* = hammastahdas. **2.** *lääk.* hampaiden täyteaine. **-suoja** *s. urh.* nyrkkeilijän hampaiden suojus. **-suolat** *s. mon. kansat.* hammassärkyä vastaan käytetty taikalääke. **-sär|ky** *s.* Jklla on h. Potea h:kyä. H:yn parantaminen, lieventäminen.

hammast|aa[2] *v.* **1.** vars. *tekn.* varustaa hampailla. | H:ettu postimerkki. H:ettu saumaliitos, nurkka. Sisäkehästään h:ettu rengas. Sahanterä h:etaan ennen karkaisua. **2.** *harv.* purra, haukata. | -- jotkut h:ivat pöydältä lihakimpaleesta palasen PAULAH. **3.** *kuv.* tav:mmin hammastella (3). | -- minua h:avat lakkaamatta KIVI. Siitähän olisi ollut -- ihmisillä ikuinen h:amisen aihe KARHUM.

hammas|tahdas *s. anat.* luumainen aines, joka muodostaa tupen hampaan juuren ympärille, (hammas)sementti. **-tahna** *s.* hampaiden puhdistukseen käytetty, liitua sisältävä tahna. **-tahnaputki** *s.*

hammastamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H. postimerkki. Pihtien leuat ovat h:tomat.

hammas|tanko *s. tekn.* hammaspyörän yhteydessä toimiva, kokonaan t. osaksi hammastettu tanko. | Kaksipuolinen h. Pumppu, joka saa liikkeensä hammaspyörän ja h:tangon välityksellä. **-tarha** *s. leik.* hampaat, suu, hammaskarsina. | Valkoinen h. Miehen h:sta pääsi voimakas kirous. Hänelle oli rasitus -- hallita h:ansa, ettei sieltä pääsisi luiskahtamaan jotakin sopimatonta pilaa TALVIO. **-tau|ti** *s.* Potea h:tia. H:tien hoito. Sai karamelleista h:din. **-tauti|nen** *a.* (ja *s.*) H. akka. H:sten joukkokäsittely.

-hammastei|nen[63] *a.* (postimerkeistä) = -hammastuksinen. | Hieno-, rosoh.

hammas|tekniikka *s.* hammaslääketieteen teknillinen puoli, vars. tekohampaiden valmistus. **-teknikko** *s.* hammaslääkäreille heidän tilauksestaan tekohampaita yms. valmistava henkilö. **-teknikkokoulu** *s.* **-teknilli|nen** *a.* H:set työt, tarvikkeet. H. laboratorio.

hammastelija[14] *tek.* < seur. | Senkin h.!

hammastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hammastaa. **1.** *harv.* varustaa hampailla. | Rannat oli h:tu jäätä nostettaessa sahanterän muotoisiksi. **2.** *harv.* pureskella, haukkailla. | Pyöreäksi h:tu leivänpala. Mutta vallaton ori -- hyppi vain ja h:i toveriansa PAULAH. **3.** *kuv.* moittia, morkata, haukkua, nälviä, piikitellä, pistellä. | H. naapureitaan. Joutua toisten h:tavaksi. Isäntää h:tiin hänen naimakaupastaan. Ei siinä ole mitään h:emista.

hammas|tikku *s.* tikku, jolla kaivellaan ruoanjätteitä hampaista. **-tipat** *s. mon.* nestemäistä hammaslääkettä. **-tohtori** *s.*, vars. *kans.*

hammastu|a[1] *v. tekn.* (hammaspyörien t. -kiskon hampaista:) sopia t. tarttua toisiinsa. | Hammaspyörä h:u hammaskiskoon. — *Kuv.* Ilmaisun eri osat h:vat tiiviisti toisiinsa.

-hammastuksinen[63] *poss.a.* < seur. | Harva-, hienoh.

hammastu|s[64] *teonn.* < hammastaa. **1.** *abstr.* Sahanterän h. on vielä kesken. **2.** vars. *tekn.* hampaat, hampaisto. | Muurin, nurkkasalvaimen h. Hammaspyörän h. Sahan, viilan h. Postimerkin h. Karkea, tiheä, vino, sisäpuolinen h. — *Harv.* Hauella on tehokas, pelottava h. — *Yhd.* reuna-, sivuh.; kaksois-, kampa-, kierre-, seka-, sykloidi-, vinoh.

hammastus|kone *s.* Sahanterien h. Postimerkkien h. **-mittain** *s.* postimerkkien hammastuksen mittaamiseen käytetty väline. **-rei|kä** *s.* Postimerkkiarkin h:ät.

hammas|täyte *s. lääk.* = hampaantäyte, plombi. **-vaarna** *s. rak.* = pituusvaarna. **-vaihde** *s. tekn.* = hammaspyörävaihde. **-vala|s** *s. el.* hampaallisia valaita (Odontoceti); vrt. hetulavalas. | H:ita ovat mm. kaskelotti, miekkaja sarvivalas. **-valli** *s.*, vars. *fon.* hammaskaari sitä peittävine ikenineen. | Yläleuan h. Kieli painuu h:a vastaan. **-valliäänne** *s. fon.* = alveolaari. **-vesi** *s.* hampaiden puhdistukseen käytetty vesi t. erityinen liuos. **-viiva** *s.* hampaita muistuttava murtoviiva. **-vik|a** *s.* Hevosen h:ojen korjaaminen. **-väli** *s.* kahden vierekkäisen hampaan väli, hammasten väli. | Puhdista h:si huolellisesti! — Hammaspyörän h. on 8 mm. **-välikkö** *s. fon.* ylä- ja alaetuhampaiden väliin jäävä rako. **-välikköäänne** *s. fon.* = interdentaali. **-välitys** *s. tekn.* = hammaspyörävälitys. **-|ydin** *s. anat.* hammasontelon täyttävä, verisuonia ja hermoja sisältävä pehmeä sidekudosmuodostuma, pulpa. | H:ytimen tulehdus. **-äänne** *s. fon.* = dentaali.

hammerlokki[4*] *s. urh.* painiote, jossa alla olevan vastustajan käsivarsi väännetään olkapään kohdalta ylös selkäpuolelle.

hamo[1], **-|nen**[63] *dem.s.* hame. | Äiti ompelee h:sen Maijalle.

hampaalli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* (< hammas) vrt. hampainen. | H. ihminen, lintu. H:set leuat. H. jyrä, kisko, salvain, reuna. Vuorenharjanteet ovat h:sia kuin sahanterät.

hampaan|hoito *s.* Koululasten h. **-juur|i** *s. anat.* H:en tulehdus. **-jäl|ki** *s.* H:jet juustossa. **-kaula** *s. anat.* ikenen rajan kohta hampaassa. **-kolo** *s.* — *Kuv.* Olla h:ssa, panna, pistää h:on ks. hammas 1.b. **-kolotus** *s.* **-kuoppa** *s. anat.* = hammaskuoppa. **-oikominen** *s. lääk.* virheelliseen asentoon puhjenneen hampaan t. hampaiden siirtäminen oikealla paikalleen hammaskaaressa. **-oikomisoppi** *s. lääk.; syn.* ortodontia. **-otto** *s.* **-pakotus** *s.* **-syrjä** *s.* Terävät h:t. **-särky** *s.* tav:mmin hammassärky. **-terä** *s. anat.* hampaan näkyvä osa, kruunu. **-tynkä** *s.* **-täyte** *s. lääk.* hampaankolojen emaljista, kullasta tms. valmistettu täyte, plombi. **-täyttämisoppi** *s. lääk.* **-vaihdunta** *s.* hampaiden vaihtuminen. **-väli** *s.* hammasten väli, hammasväli. **-ydin** *s. anat.* = hammasydin.

hampaat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < hammas. | H. vanhus, eläin. H:tomat ikenet. Mutistella h:onta suutaan. — H:tomuus haittaa puhetta.

Puuro on h:toman ruokaa SP. — H. sahanterä. Lehden h. reuna. — *Kuv.* H. [= heikko, vaaraton] vastustaja.

hampahtava[13] *a. harv.* Hevosella on h:t [= väriltään hamppua muistuttavat, keltaisen harmaat] jouhet.

hampail|la[29] *v. kuv. harv.* hammastella. | Älä h:e toisen erehdystä!

hampai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* (< hammas) hampaallinen, etup. kuit. vain yhd:oissa. | H:set leuat. Siiven loivasti h:set reunat. Lehden h:suus. — *Yhd.* huono-, iso-, suora-, terävä-, valko-, vinoh.; harva-, tiheä-, täysi-, vajaah.; kolmi-, moni-, 10-h.

hampaisto[2] *koll.s.* < hammas. | Tasainen h. Krokotiilin h. Sahan h. — *Yhd.* etu-, maitoh.; laine-, porras-, saksi-, tasah.; jänish.; hauenh.

hamp|ata[35*], **-|paista**[24] *deskr.v.* touhuisasta, voimakkaasta ja rennosta kulkemisesta. | Juosta h. - - isäntä jo lähti mennä h:paisemaan, pyssy olalla, pellon taakse KAUPPISH.

hamppari[5] *s. ark.* vetelehtivä, rähjäinen mieshenkilö, hampuusi, huligaani, jätkä, renttu, sakilainen. | Rähisevä, varasteleva h. Laitakaupungin h:t. — Haukkumasana: Senkin h.! **-n|makkara** *s. ark.* halpamakkara.

1. **hamp|pu**[1*] *s.* vrt. liina. **1.** kehruukasveja, vars. Cannabis sativa, nokkosille lähisukuinen yksivuotinen ruohokasvi, jota Suomessakin viljellään. | Hedekukkainen h. H:un kuidut, siemenet. H:un viljely. Kylvää maa h:ulle. — *Yhd.* emi-, hede-, koirash.; kesä-, talvih.; jättiläis-, manilla-, sisalh. **2.** jalostettavasta t. jalostetusta hampusta. **a.** (tav. *mon.*) hampun maasta nyhdetyt, käsiteltävänä olevat varret. | Loukuttaa, harjata h:puja. H:pujen liottaminen. **b.** (vain *yks.*) hampun varsista erotettu kehruuaines. | Häkilöidä, lihdata, vitoa h:pua. Kehrätä h:pua. Palmikoitu h. Köysi on h:pua. Raot on tukittu h:ulla. — *Yhd.* kehruu-, tervah.; manilla-, sisalh.

2. **hamppu** *s. vaill.* (vain yks. partit:ssa adj.-attr:n määrittämänä) kävelemistä, juoksemista, harv. muuta etenemisliikettä kuvaamassa: nopeaan, kiireesti, lujaa vauhtia. | Mennä, juosta aika h:a. Painelin perässä sellaista h:a, että olin päälleni lentää. [Tuuli] vei [venettä] semmoista h:a, jotta sydäntä mieli viiltelemään PAKK.

hamppu|harja *s.* **1.** hampusta tehty harja. **2.** hampun värinen harja hevosella; *a:sesti* raudikosta hevosesta, jolla on tällainen harja. **-häkilä** *s. maat.*

hamppui|nen[63] *a.* **1.** *ain.* H. köysi, paita. **2.** hamppua muistuttava, hampun värinen. | - - h:set hiukset pörröllään KIANTO.

hamppu|jouhi *s.*, tav. *mon.* hampun väriset jouhet; *a:sesti* raudikosta hevosesta, jolla on tällaiset harja- ja häntäjouhet. **-kangas** *s.* hamppulangasta kudottu palttinasidoksinen, luja ja raskas kangas, hamppupalttina. **-kudos** *s.* **-kuitu** *s.* **-köy|si** *s.* Tervattu h. — *Erik.* hirttonuorasta. | Joutua h:teen. H:dessä päättyi hänen elämänsä. **-lanka** *s.* **-lihta** *s. maat.* **-loukku** *s. maat.* — *Kuv.* Hevonen oli laiha ja luiseva kuin h. **-maa** *s.* hampulla oleva maa. **-mainen**[63] *kalt.a.* Ruskehtava, h. tukka. **-nuora** *s.* Verkko kudotaan h:sta. — *Erik.* hirttonuorasta. | Mutta kun minä annan laittaa h:n kaulaasi, niin etpä liiaksi kieltäsi lipsuttele LEINONEN. **-palttina** *s.* = hamppukangas. **-pelto** *s.* **-pivo** *s.* kourallinen nyhdettyjä t. käsittelyn alaisia hamppuja, hamppuroivas. | Loukutetut h:t. **-purje** *s.* hamppukankainen purje. **-rihma** *s.* **-rohtimet** *s. mon.* **-roivas** *s.* = hamppupivo. **-sato** *s.* **-sormaus** *s.* sykerölle kietaistu kourallinen kehruukuntoon valmistettua hamppua. **-sydän** *s.* Teräsköyden muodostaa h. ja kuusi sen ympärille punottua säiettä. **-tappura** *s.*, tav. *mon.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tiiviste** *s. tekn.* **-tukka** *s. harv.* hampun värinen t. hamppumaisen karhea tukka. **-vaate** *s.* hamppukankainen vaate. **-valmiste** *s.* **-varpunen** *s.* = hemppo. **-öljy** *s. kem.* hampun siemenistä puserrettu kuiva rasvaöljy.

hamps|ia[17] *deskr.v.* **1.** tehdä jtak huolimattomasti, vars. siepata, ottaa sieltä täältä, hapsia. | Ukko h:ii sirpillä enimpiä heiniä. Kirjoitus sisältää vain muutamia h:ittuja piirteitä ministerin puheesta. [Lehmä] kääntyi elatuspuuhiinsa, ruohon latvoja h:imaan, siirtyen mättään väliltä toiselle KAUPPISH. **2.** kulkea touhukkaasti, pitkin askelin, lampsia. | Mennä h. Vaka vanha Väinämöinen / tuonne kengättä kepitti, / ilman h:i hattaratta KAL.

hampun|karvainen *a.* hampun värinen. | Kankea, h. tukka KIVI. **-kehruu** *s.* **-kuitu** *s.* **-rohtimet** *s. mon.* **-siemen** *s.* **-siemenkakku** *s. maat.* hampunsiementen puristusjätteistä valmistettu rehukakku. **-varsi** *s.* **-viljely** *s.* **-värinen** *a.* myös ⌒. | Tanakka, h. palmikko.

hampuri[5] *s.* eräs kansantanhu ja sen sävelmä, Hollolan polska. | Tanssia, soittaa h:a.

hampurin- (myös Hampurin ⌒). **-pihvi** *s. ruok.* pihvi, jonka päällä on paistettu muna. **-rinta** *s. ruok.* savustettu häränrinta. **-valkoinen** *s.* saksalainen lyijyvalkoinen (väri).

hampuusi[6] *s.* = hamppari. | Sataman h:t. Puoleksi herra, puoleksi h. — Haukkumasanana: Senkin h.! **-n|makkara** *s.* = halpamakkara.

hamssia[17] *deskr.v.* par. hampsia.

hamsteri[5] *s.* **1.** Cricetus frumentarius, rotan sukuinen keskieurooppalainen turkiseläin, joka syksyisin varastoi viljaa yms. maan alle kaivamiinsa kammioihin. **2.** *kuv.* hamstraava henkilö, hamstraaja, rohmu(ri). | Itsekkäät h:t. — *Yhd.* kahvi-, kangas-, sokeri-, viljah.

hamsteroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* hamstrata.

hamstraaja[10] *tek.* hamsteri (2), rohmuri. | Sokerin, pukujen h.

hamstra|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* pula-ajan oloista: hankkia itselleen varastoon ruoka-, vaate- tms. tavaraa, rohmuta; vrt. hamsteri. | H. kahvia. Joutua kiinni h:uksesta. — *Leik.* yl. hankkimisesta. | H:tkaa itsellenne terveyttä!

hamuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | Lammas h:ee ruohoa. Sormet h:evat rahaa lompakosta. H:in turkkia ylleni. Kerttu h:i Olavia miehekseen. [Puolue] h:ee työläisten ääniä. — Sokko h:ee tuoleja kohti. Kuin aaveet he

h:evat salaperäisissä askareissa. Ajatukset h:ivat sinne tänne

hamu|ta[30] *v.* vrt. haparoida, hapuilla, haamia. **1.** tavoitella umpimähkään jtak, kopeloida, ottaa sieltä täältä. | H. suuhunsa, kouriinsa. Verenhimoisina h:avat sormet. Hevonen h:aa kauroja. Lapsi h:aa äidin rintoja. H:si tavaransa laukkuun. Jokainen h:si itselleen onnea. Ihminen -- riistää minkä ehtii, h:aa latoihin ja aittoihin LEINONEN. **2.** pyrkiä jnnek epävarmasti, tav. käsillä tunnustellen; kulkea epävarmasti, umpimähkäisesti, harhailla. | H. pitkin seinänviertä. Poika h:si omissa mietteissään metsiä. Siinä jo syksyn ovilla h:tessa [= ollessa tulemaisillaan] sattui sitten omituinen tapaus TOPPILA.

hamutsa[15], **hamutta**[15*] *s.* länkien pehmike, paatsa, mallo, kaulapaita.

-han *liitepart.* (etuvok. sanoissa -hän). Liittyy tav. päälauseessa, harvemmin sivulauseessa ensimmäisenä olevan lauseenjäsenen viimeiseen sanaan, mikäli jllak toisella lauseenjäsenen sanalla ei ole erityistä painoa; ei siis yl. a:n t. adv:n edessä olevaan adverbiaaliin (vrt. Kovinhan sinä olet vielä nuori) eikä pääsanansa edessä olevaan attr:iin (vrt. Millähän keinolla tästä selvitään?), mutta kyllä jäljessä olevaan. Postpositiorakenteessa -han (-hän) liittyy yl. postp:oon eikä pääsanaan (vrt. Kenenkähän kanssa Raili seurustelee?) ja rinnasteisista lauseenjäsenistä viimeiseen, mutta liittotempuksissa ensimmäisenä olevaan jäseneen. Us. toisen liitepart:n yhteydessä (esim. jokohan, onkohan, mitenkähän, tulinpahan, eipähän, tottapahan, hevosetkinhan), harv. konj:n yhteydessä, paitsi sanoissa joshan, kunhan, tokkohan.

1. kuulijaan vetoavasti osoittamassa, että kyseessä oleva asia on ilmeinen t. tunnettu; ennen sanotusta, tapahtuneesta tms. muistuttamassa; sävy milloin toteava t. vetoava, milloin selittelevä. **a.** subj:iin, obj:iin t. predikatiiviin, harv. attr:iin liittyneenä. | Aikahan parantaa haavat. Niitähän on paljon. Älä syytä minua, sillä Jussihan sen rikkoi! Mainittu korotushan on vain 10 prosenttia. Tämä kysymys virkamiesten palkoistahan juuri nykyään on polttava. Isä ja äitihän ovat jo lähteneet. — Tienhän sinä tunnet. Juodahan minä haluaisin. Kahdeksan tuhattahan hevosesta tarjottiin. — Mieshän minäkin olen. Kovin huonoahan siitä tuli. Tunnettu asiahan on, että --. Hämäläisten perusominaisuuksiahan on vähäpuheisuus. — *Harv.* [Kuka niin?] Sepähän herra LEINO. Juuri samahan seikka vaivaa suomenkielisiä J.FINNE. **b.** pred:iin liittyneenä. | Arvaahan sen. Sattuuhan sitä. Olethan sinä nuori. Onhan hänellä hyvä koti. Ethän sinä osaa uida. Olenhan sen jo sanonut. Olisihan sinun pitänyt se huomata. Kestitys olikin mainio, sillä saimmehan oikein kahvia ja likööriä. **c.** adverbiaaliin liittyneenä. | Tuollahan Liisa jo tulee. Paremmassa tallessahan rahasi ovat pankissa. Johan sen sanoin. Niinhän se kävi. Aivan helpostihan voisit. Puhuenhan asiat selvenevät. Kovinhan sinä olet vielä nuori. Ennen seitsemäähän minä jo heräsin. **d.** postp:oon t. konj:oon liittyneenä. | Sinua vartenhan se on tehty. Hautalöytöjen mukaanhan naiset käyttivät olkahametta. — *Harv.* -- eikö tehne rakkauden kirjettä, koskapahan oli ostanut eilen punaista paperia? AHO.

2. merk:ltään eksplanatiivikonj:ta läheten. | Mitäs minä uudella puvulla, välttäähän tämäkin vielä. Käy jo yksitoikkoiseksi tällainen elämä; onhan tätä kestänyt jo kohta kaksi viikkoa AHO. Ei oltu masentuneita, vaikkei rosvoja saatukaan, olihan toinen ajopäivä edessä TOPPILA. Hän varmaan kruunua kantaa kerta, / hän onhan kuningas Davidin verta! KOSKENN. — *Harv.* Emme voi ajatella, että "sampo" olisi pilvi, jotahan ei voi takoa E.N.SETÄLÄ.

3. ilmaisemassa jtak vasta havaittua t. mieleen tullutta; vastaväitteissä. | Sehän on Antti! Johan nyt jotakin! Eihän toki! Saatpahan nähdä vielä! -- mutta kas, panihan muori ainakin kaksi kertaa paksummalta voita leivälle KIVI. Itsekseen hän ajatteli, että tulipahan kerran puulaakiin semmoinen työnjohtaja, joka näkee KATAJA. | "Hän ei ole kotona." — "Onpahan!" | "Sano minulle nimesi!" — "Enhän sano." | "Isäsikö kastoi?" — "Pappipahan!" AHO.

4. lieventämässä ilmaisua. **a.** mahdollisuutta, olettamusta t. epäilyä ilmaisevassa lauseessa. | Sopiihan se. Käyhän se päinsä. Voithan yrittää. Olisihan se hyvä. Kunhan et vain erehtyisi. Tokkohan he enää ovat kotona. Kuinkahan tästä selvitään! Onkohan siinä perää. Eiköhän olisi parasta jo lähteä. Olinkohan [= taisin olla] silloin kymmenen vuoden vanha. **b.** ilmaisemassa vaatimattomuutta t. välinpitämättömyyttä; kyseessä olevan teon, tapahtuman merkitystä vähentämässä. | Käynpähän vähän kaupungilla. Olinhan siellä minäkin. Ilman aikojanihan minä tässä kuljeskelen. Lehti ei puuttunut enemmälti asiaan, mainitsihan vain, että sellainenkin kahakka oli ollut. — Vastauksissa. | Mitäs ostit? — Ostinpahan vain pari kirjaa. Mihinkä päin ollaan menossa? — Markkinoillehan minä TALVIO. | Kuinka se on mahdollista? — Onpahan vaan ... SILL. — *kuin mikähän* kuin mikäkin, mokomakin. | -- nakerrat hämilläsi niin nätisti kuin mikähän pieni hiiri LINN. -- heittelivät päällystakkeja lattialle kuin mitkähän ... KIANTO. **c.** kohteliaassa, vaatimattomassa, ei aina edes vastausta edellyttävässä arvelun luonteisessa kysymyslauseessa (vrt. 4.a); aina sen sijaan (ajatuksellisesti) myönteistä vastausta edellyttäen, mikäli varsinainen kysymyssana puuttuu. | Mitähän sinä ajattelet? Kenenkähän kanssa Raili seurustelee? Minkähänlainen se uusi karjakko lienee? Paljonkohan kello on? Jokohan isä tulee? Voikohan täältä soittaa? Täytyyköhän meidän pyytää kotoa lupa? — Muistathan hänet? Teethän sen palveluksen? Saanhan minä tulla mukaan? Ethän ole enää vihainen? Tehän tunnette jo toisenne? **d.** kohte-

liaassa, ystävällisessä kehotuksessa: -pa, -pä, -s. | Panehan tupakaksi! Puhuhan asiasta isälle! Kuulkaahan! Nouskaahan jo! Istutaanhan nyt hiukan! Mietitäänhän toki ensin minne lähdemme! Älähän nyt suutu! Annahan olla! Maltahan, kun isä tulee! Odottakaahan, kun pääsen alkuun. **e.** merk:ltään konsessiivikonj:ta läheten. | Harmittihan se vähän, mutta mikäs auttoi. Kävihän miten kävikään, kylvöt ovat meidän kylvettävät AHO.

hana[10] *s.* **1.** neste- ja kaasuputkissa, säiliöissä yms. käytetty sulkulaite; vrt. venttiili. | Vesijohdon, samovaarin, kaljatynnyrin h. Avata, sulkea h. Vääntää h. auki, kiinni. H. vuotaa. H:sta lasketaan maitoa. — *Yhd.* bentsiini-, höyry-, kaasu-, vesih.; pohja-, yläh.; lasku-, ryyppy-, sulku-, säätö-, tyhjennysh. **2.** ampuma-aseen lukon vasaramainen osa, joka iskullaan aiheuttaa nallin syttymisen. | Haulikon, revolverin h. H. lyö. Vetäistä h. vireeseen. Kuului jo h:n napsaus.

hanak|ka[15*] *a.* -asti *adv.* -kuus[65] *omin.* halukas, innokas, innostunut, kernas, kärkäs; joskus lisämerk:nä: ponteva, tarmokas. | H. arvostelemaan, pitämään puoliaan. H. tappeluun, uudistuksiin. Olla h. rahoihin. Lapsen h. syönti. Pojat olivat h:alla pelituulella. Ryhtyä h:asti työhön. Minua ihmetyttää h:kuutesi ainaisiin kiistoihin. — Sammal imee h:asti kosteutta.

hanallinen[63] *poss.a.* H. astia, vesisäiliö. H. kivääri.

hanat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H. pumppu, tynnyri. Haulikon h:tomuus.

handicap[7] [handikap, harv. händikäp] *s.*, vars. *urh.* par. tasoitus; tasoituskilpailu.

haneli[5] *s.*, tav. *halv.* mitättömästä, tyhmähköstä miehestä. | Siellä oli h:a kaikenkarvaista KOJO.

hangaari[6] *s.* lentokonesuoja. **-laiva** *s. sot.* lentotukialus.

hangas[66*] *s. mets.* hirvien ja peurojen pyyntiin käytetty johdeaita. **-aita** *s.* **1.** = ed. **2.** seiväsparien varaan tehty kolmiaidaksinen tilapäinen aita.

hanga|ta[35*] *v.* hankaavasti *adv.* **1.** subj:na tav. ihminen t. eläin: hieroa t. sivellä voimakkaasti painaen, hinkata, kahnata, kihnuttaa. | H. rievulla, harjalla, hiekalla. H. kiiltäväksi, puhtaaksi, sileäksi. H. rikki, naarmuille. H. kasvojaan, lattiaa. Jalkojen hankaaminen permantoon. Paleltuneita korvia h:taan lumella. Hirvi hankaa nahkan sarvistaan. H. tahra pöydästä. Synnyttää tulta hankaamalla. Tuuli hankaa puita vastakkain. Ihoon h:ttu voide. — *Maat.* Apilan hankaaminen 'apilan siementen irrottaminen paloista'. — *Kuv.* Hankaava ääni. Paljon h:ttu [= soitettu] soittokappale. Liikettä oli h:ttava moneen kertaan harjoituksissa. Ruvettiin hankaamaan [= hieromaan] vaihtokauppaa PAKK. **2.** subj:na tav. esine: kuluttaa hivuttamalla, kalvaa, hiertää. | Särmä hankasi nuoran poikki. Saappaat hankaavat. Kenkä hankaa jalkaa. Köyden ranteisiin hankaamat uurteet. Pyörä hankaa akselia. **3.** vars. *tekn.* painua jhk kiinni liikettä hidastaen; takeltaa, jarruttaa. | Käynnistimen pyörä hankaa magneettikenkien pintaan. Epäkeskot ovat hankaavassa liikkeessä toisiaan vastaan. Piikit tarttuvat hankaavasti kankaaseen ehkäisten sen kutistumista. — *Kuv.* Kaikki muu meni [koulussa] sentään jotenkuten, saksa vain hankasi WALTARI. — *hangata vastaan* panna t. hangoitella vastaan, vastustaa, olla vastahakoinen. | En tahdo h. vastaan. Vastaan hankaamisesta ei olisi mitään hyötyä.

hangaton[57] *kar.a.* < hanka. | H. vene.

hangen|pinta *s.* **-selkä** *s.* - - aamukylmin kantoi h. hevosta LEINONEN.

hangertaa[6] *v. harv.* hangata, kangertaa, takeltaa. | - - en käsitä, mistä tämä asia h:taa KARHUM.

hangittu|a[1*] *v.* = hankeutua. | H:nut lumi.

hangoit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** panna vastaan, vastustella, niskoitella, rimpuilla, olla vastahakoinen. | Jos vähänkin h:telet, saat selkääsi. Ei auttanut h:telu eikä rimpuilu. Yhtyä h:ellen ehdotukseen. Yritin panna h:televaa lankaa neulansilmään. — *hangoitella vastaan.* Lainkaan vastaan h:telematta annoin sitoa käteni. H. uutta järjestelyä vastaan. Vastaan h:televa ovi äännähti viimein ilkeästi voihkaisten SEPPÄNEN. **2.** *harv.* yrittää kovasti tehdä jtak, haastaa (esim. riitaa), ponnistella. | H. riitaa, tappelua. Poika h:teli isompiensa seuraan. Kuja h:teli [= kiemurteli] kapeana kylän läpi. - - tuli hauki hangotellen, / ve'en koira vengotellen KANT.

hangoittelij|a[16] *tek.* < ed. | Ei puuttunut epäilijöitä eikä h:oita. — - - hän on h:ani [= kilpakosijani] KIVI. — *Yhd.* vastaanh.

hangollinen[63] *s.* hangolla kerrallaan nostettava määrä. | H. heiniä, pehkua.

hangonvarsi *s.*

hangota[38*] *v.* nostaa t. nostella hangolla. | H. heiniä, olkia. Mies hankosi heinäkuorman latoon.

hanhen|hoito *s.* **-jalk|a** *s.* **1.** hanhen jalka. — *Kuv.* - - painelet oikein h:oja paperisi täyteen KIVI. **2.** *kasv.* = hanhikki. **3.** *maat.* = hanhenjalkaterä. **4.** *kirj.* = hanhensilmä.

hanhenjalka|terä *s. maat.* hanhen jalan muotoinen äkeen terä. **-äes** *s. maat.* äes, jossa on hanhenjalkaterät.

hanhenkaula *s.* **1.** hanhen kaula. — *Kuv.* Hevosen kaulaa sanotaan h:ksi, jos sen ala- ja ylä-ääriviivat tekevät huomattavan kaaren ylöspäin. Hänen pitkä h:nsa — hänen mustat, tulta tuiskivat silmänsä, hm, hm! *SILJO. **2.** *kuv.* hanhen kaulaa muistuttava putki, viikatteen varsi tms. esine. **3.** *el.* Lepas, alustaansa kiinnittyneenä eläviä suolaisten merien siimajalkaisäyriäisiä.

hanhen|kynä *s.* **1.** hanhen siipisulan kynäosa. | H:kynän paksuinen. H. ongenkohon napana. **2.** = hanhensulka (2). | Teroittaa h:kynää. Kirjoittaa h:kynällä. H:kynän rapina. **-maksa** *s. ruok.* **-maksapasteija** *s. ruok.* **-marssi** *s. kuv.* peräkkäin kulkemisesta. | Astua, kulkea h:ssa. Tulimme h:a kotiin. **-muna** *s.* **-paisti** *s.* **-paju** *s.* Salix repens, hopealehtinen, pieni, melkein varpumainen paju. **-poika(nen)** *s.* **-rasva** *s.*,

vars. *ruok.* **-rinta** *s. ruok.* **-silmä** *s.* **1.** hanhen silmä. **2.** *kut. käs.* hanhen silmää muistuttava kirjonta-aihe; tämänaiheinen pitsi. **3.** *kirj.* tavallisin lainausmerkkityyppi («); *syn.* hanhenjalka. **-sul|ka** *s.* **1.** hanhen sulka. | H:illa koristettu päähine. **2.** hanhen siipisulasta valmistettu, ennen teräskyniä käytetty mustekynä, hanhenkynä. | Kirjoittaa h:alla. Vaihtaa h. miekkaan.

hanh|i[8] *s.* Anser, sälönokkaisten lahkoon kuuluvia verraten tanakoita vesilintuja, jotka oleskelevat etup. maalla; vars. kesy hanhi. **1.** Harmaa h. Kesy h. Italian. Toulousen h. H:en untuvia. H:ien kaakatus. Paimentaa h:ia. Halla h:en siiven alla, talvi joutsenen takana [näiden lintujen lähdöstä talven enteenä] SL. — *Yhd.* kilju-, lyhytnokka-, sepelh.; koti-, meri-, metsä-, villih.; kukko-, syöttöh. **2.** *ruok.* Martin h. Paistettua h:ea. — *Yhd.* maksa-, mureke-, uuni-, vale-, varrash. **3.** vertauksissa ja sananparsissa. | Tyhmä kuin h. Astua h:en askelilla. Niinhän te tulette kuin h:et rivissä. Turha on kaataa vettä h:en niskaan. Harvoin löytyy h:en muna korpin pesästä SL. — Naisesta, hanhen kaakatusta ja tyhmyyttä ajatellen. | Typerä h.! Olet sinäkin aika h. En minä vain sellaista h:ea naisi. Seurapiirien salonkih:et. — *Kansanr.* naisesta, vars. kiittävään sävyyn. | -- ei osaja mieliminjä, / tuo emon haluttu h., / pirran kaietta piellä KANT. Me yhen emosen lapset, / -- / yhen h:en hautelemat KAL.

hanhi|emo *s.* **-karja** *s.*

hanhikki[5*] *s.* Potentilla, ruoho- t. pensasmaisia, tav. keltakukkaisia ruusukasveja, hanhenjalka. | Harmaa, suikertava h. Norjan h. — *Yhd.* hopea-, lumi-, verih.; keto-, keväth.

hanhikko[2*] *s.* yhdestä puusta veistetty juoma-, joskus ruoka-astia, jossa on kaksi sivulle ulkonevaa, us. linnun päätä ja pyrstöä muistuttavaa kädensijaa, hanho, lintumalja.

hanhi|kukko *s.* uroshanhi. **-paimen** *s.* **-paisti** *s.* **-parvi** *s.* **-tarha** *s.*

hanho[1], **-|nen**[63] *dem.s.* < hanhi. **1.** vars. *kansanr.* -- pääsky lauloi [hevosen] päälaella, / hanho harjalla pesivi KANT. Halu kauraan h:sen on, / halu sorsan soutelemaan *MANN. — Morsiamesta, nuorikosta. | -- näitkö minun h:stani, / minun mielilintustani? KANT. **2.** = hanhikko.

hanhut[73] *dem s.*, vars. *kansanr.* < hanhi.

hanik|ka[15*] *s. kans.* hana. | Tynnyrissä oli entisaikaan puuputki, h., johon pantiin tappi tulpaksi. Nenästä tulee verta kuin h:asta.

han|ka[10*] *s.* vrt. hankain. **1.** oksan ja rungon, peukalon ja etusormen tms. välinen kulma, haarukka. | Koivun h. Lehden h:gasta lähtevä kukinto. Pesä oksan h:gassa. Ja hän pani ponnekkaasti kintaat käteensä pusertaen peukalohankojaan yhteen SILL. — *Yhd.* kukka-, lehti- t. lehden-, oksa(n)-, pelkalo(n)h. **2.** veneen partaassa oleva laite (alk. oksa), johon airo soudettaessa t. perää pidettäessä tuetaan, hankatappi, tulla. **a.** Rautaiset h:gat. Perimmäisten h:kojen airot. Asettua h:koihin 'soutamaan'. Nostaa airot h:goistaan. -- soutajat kiskoivat kolmessa h:gassa [= hankaparissa], ja vene kiiti hyvää vauhtia IVALO. Lyllyivät melat lylyiset, / h:gat piukki pihlajaiset KAL. — *Yhd.* koivu-, puu-, rautah.; ala-, etu-, kokka-, sisä-, taka-, ulkoh. **b.** *kuv.* Vetää yhtä h:kaa 'olla samaa mieltä, puolta, vetää yhtä köyttä'. — *Yhd.* myötä-, vastah:kaan. **3.** aluksen laita, kylki. | Vene kääntyi oikealle h:galle. — *Yhd.* ala-, yläh.; peräh. **4.** vain yhd:na veneestä t. purresta, jonka hankojen laatua, tav. hankaparien lukumäärän, alkuosa tarkemmin määrittää. | Tilava yksi-, kolmih. Soutaa kaksihangalla. Jo tulevi Pohjan pursi, / satah. hakkoavi! KAL. Siinä itki puinen pursi, / h. rauta haikeroitsi KAL. **5.** poron korvaan omistajanmerkiksi leikattu matala, pitkä lovi.

hankaaja[10] *tek.* < hangata. — *Tekn.* hankausta suorittava kone, laite t. koneen osa. | Kammatun villan h. Vetonallissa on liikkuva h. — *Yhd.* apilanh.

hankaamaton[57] *kielt.a.* < hangata. | H:ta siementä.

hankaantua[1*] *pass.v.* = hankautua.

hankahaarai|nen *a. el. kasv.* -sesti *adv.* -suus *omin.* joka haarautuu samassa kohdassa kahdeksi t. useammaksi suunnilleen samanvahvuiseksi haaraksi. | H:set sarvet. Hyönteisten h:set suuosat. H. ruoho. Mykeröt h:sessa huiskilossa. Lehdet h:sesti liuskoittuneita.

hankahaarautuminen *s. kasv.* sellainen haarautuminen, jossa vanhan kasvupisteen toiminnan lakattua sen sivuille tulee kaksi t. useampia kasvupisteitä, jotka kehittävät suunnilleen yhtä vahvoja haaroja, hankahaaraisuus.

hankail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hangata. | H. ihoaan, silmiänsä. Hopean h:u säämiskällä. Miehet h:ivat saappaitaan. — *Kuv.* H. kellokauppaa PAKK.

hankai|n[56] *s.* = hanka; vars. 2., ei 3. eikä 4. merk:ssä. | Kiinteät, irrotettavat h:met. H:mien natina. Panna airot h:miin. Sissit kiskoivat minkä h:met kestivät. — *Harv.* Peukalon h. Poroille oli viilletty syvät h:met molempiin korviin. — *Yhd.* haarukka-, metalli-, tappih.; ala-, peräh.

-hankai|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Kaksi-, kahdeksan-, satah.; 13-h.; (veneestä) rauta-, vankka-, ulkoh.; (kasv.) lehti-, vuoroh.; (mer. ja kuv.) myötä-, vastah.

hanka|jakoinen *a. el. kasv.* -jakoisesti *adv.* (toistuvasti) kahtia haarautuva. | H:jakoiset raajat. Tyvestä asti h. varsi. Lehdet h:jakoisesti hienoliuskaisia. **-jalka** *s. el.* eräitten äyriäisten jalka, jonka ruumiiseen niveltyvässä tyviosassa on kaksi nivelikästä haaraa. **-jalkai|nen** *a. el.* H:set äyriäiset. — *S:sesti.* H:set 'Copepoda, eräs kalvoäyriäislahko'. **-korvake** *s. kasv.* lehtihangassa oleva korvake.

hankal|a[12] *a.* -asti *adv.* (-uus *omin.* ks. erikseen) tukala, työläs, vaikea;)(mukava. **1.** käyttöön t. käsittelyyn huonosti sopiva, vaikeasti käytettävä t. käsiteltävä, epämukava;)(kätevä, käytännöllinen. | H. ase. H:at ajopelit. Käytännössä h. keksintö. Pitkä aura on käänteissä h. Kello, joka on h:asti käsiteltävissä. H. mittaustapa. H:at syrjätiet. — H. asiakas,

toveri. Hänellä on h. luonne. **2.** vaikeasti tehtävä, suoritettava t. toteutettava, vaivalloinen, rasittava;)(helppo, kevyt, mutkaton, huokea. | H. tehdä, toteuttaa. H. työ, matka. Laitoksen h. hoito. Opiskelu oli h:aa. Puheesta oli h. saada tolkkua. Uinti tuntui h:alta. Työ käy h:asti. Paperia oli h:asti saatavissa. Alku aina h:aa SP. **3.** kiusallinen, ikävä, epämukava;)(helppo, miellyttävä, hauska. | H:at olot. Välttyä h:ilta kyselyiltä. Jouduin h:aan asemaan. Pellot ovat h:assa järjestyksessä. Elämä kotona oli h:aa, kun jokainen ajatteli vain itseään.

hankalahko[1] *mod.a.* Taivutukseltaan h:t lukusanat. H. matka, työ.

hankala|kulkuinen *a.* H. seutu, kylätie. **-käyttöi|nen** *a.* -syys *omin.* H. aineskokoelma. **-n|lainen**[63] *a.* H. asia, tehtävä. Mökille on h. pääsy näin kesäisin. **-pääsyi|nen** *a.* Vuoriston h:set seudut. **-tekoinen** *a.* **-töinen** *a.* H. aita, puuliitos.

hankaloitt|aa[2*] *v.* -avasti *adv.* tehdä hankala(mma)ksi, vaikeuttaa. | Kauppaa h:avat valuuttavaikeudet. Alinomaiset veräjät h:ivat matkan tekoa. Asiat käsitellään h:avan monessa elimessä.

hankaloitu|a[1*] *v.* tulla hankala(mma)ksi. | Työ h:i viivästyessään.

hankaluu *s. el.* lintujen solisluista yhteen kasvanut V:n muotoinen luu.

hankaluu|s[65] *omin.* < hankala. **1.** Nuottienladonta on h:tensa vuoksi tullut harvinaiseksi. **2.** se mikä on hankalaa, hankala seikka, tapahtuma tms. | Aiheuttaa, tuottaa h:tta. Suomen kielessä on se h., että - -. Joutua h:ksiin. Matka sujui h:ksitta. Sarkajaosta oli h:ksia viljelyssä. — *Yhd.* (tav. mon.) kuljetus-, lauttaus-, uitto-, ääntämish:det; (vain mon.) alku-, valuuttah:det.

hankaluuttaa[2*] *v. harv.* hankaloittaa.

hankamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. haarukka. Varsi h:sesti haarautunut.

hankamyötäi|nen *a.* tuulesta: laita-, sivumyötäinen;)(hankavastainen. — *S:sesti.* Purjehtia h:seen.

hanka|nen[63] *s.* = hanka 1, 2. | Oksan h. Veneen h:set. H:sien kitinä. Kun hän - - käveli työmaallensa, oli hänellä toisessa h:sessa [= kourassa] leivän puolisko ja toisessa silakoita PÄIVÄR.

hanka|pari *s.* Veneen h. **-purjetuuli** *s. mer.* sivumyötäinen tuuli. **-putki** *s.* veneen partaassa irtohankainta varten oleva putki. **-puu** *s.* puu, jossa on hanka; puinen hankain. **-päinen** *a.* H. keppi.

hankari[5] *s. mer.* alaraakaa kannattava ketjuraksi; kannatin, tukiraksi. **-talja** *s.*

hanka|silmu *s. kasv.* lehtihangassa oleva silmu; vrt. päätesilmu. **-tappi** *s.* tappimainen veneen hanka. | H:en kitkahtelu. **-tuul|i** *s. mer.* sivuvastainen tuuli. | Purjehtia h:een, h:ta.

hankaukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < hankaus. | Koneen h. käynti. H. kehitys, yhteistoiminta. Siirtyä h:tomasti uuteen järjestelmään.

hankauma[13] *s.* = hankautuma. | Saapas teki h:n jalkaan.

hankau|s[64] *teonn.* < hangata. **1.** hankaaminen; *fys.* kitka. | Kasvojen, lattian h. Jalaksen h. lumeen. Laakerien h. Kosketuspintojen välinen h. Kehittää lämpöä h:ksella. Valjaiden h:ksesta aiheutunut tulehdus. Köysi on vahvistettu h:ksen varalta. Laivan ulkopinta on kiillotettu, joten veden h. sitä vastaan on mahdollisimman pieni. — *Yhd.* laakeri-, pintah.; kierto-, lepo-, liike-, liuku(mis)-, vierimish. **2.** *kuv.* erimielisyys, ristiriitaisuus, rettelö, kahnaus. | Aseelliset, yhteiskunnalliset h:kset. Puolueiden välinen h. H:kset naapurusten kesken. Aiheuttaa h:ksia. Joutua h:ksiin viranomaisten kanssa. Asiasta on ollut h:sta pitkän aikaa. Yhteistyö sujui h:ksetta.

hankaus- *tekn.* ja *fys.* ks. myös kitka-.

hankaus|haava *s.* Kengän aiheuttama h. **-häly** *s. fon.* häly, joka aiheutuu ilmavirran hankauksesta supistuman reunoja vastaan. **-jauhe** *s.* Tehokas h. kattiloiden puhdistamiseen. **-kestävyys** *s.* kestävyys hankausta vastaan. **-koh|ta** *s.* Kirkkaiksi kuluneet h:dat. — *Kuv.* Yhteiskunnalliset h:dat. **-kone** *s.*, vars. *maat.* hankaaja, riipimiskone. | Apilansiementen h. **-lämpö** *s. fys.* **-mylly** *s. tekn.* ontto lieriö, jota pyörittäen sen sisällä olevaa tavaraa kiillotetaan t. muuten hangataan, hankausrumpu. **-pin|ta** *s.* Jalaksen h. Jarrujen h:nat. **-pyörä** *s. tekn.* kitkapyörä. **-rauta** *s.* kirjansidonnassa ym. hankaamiseen käytetty rauta. **-rumpu** *s. tekn.* = hankausmylly. **-sähkö** *s.* hankauksesta syntyvä sähkö, kitkasähkö. **-vastus, -voima** *s. fys.* kitka. **-ääni** *s.* ilmavirran hankauksen aiheuttama ääni. | Sydänpussin h. — *Fon.* H. on *j*:ssä ja *v*:ssä hyvin pieni. **-äänne** *s. fon.* = frikatiivi.

hankautu|a[44] *pass.v.* (*rinn.* hankaantua; < hangata, vars. 2) hieroutua, hinkkautua, kulua hivuttumalla, hiertyä. | H. poikki, rikki. H. hienoksi, kiiltäväksi, sileäksi. H. rakkuloille, verille. H. vastakkain, toisiaan vastaan. Köysi h:u. H:vat pinnat. Hihojen h:minen. Suojata h:miselta. Nahka h:i kyynärpäistä. Väri on h:nut pois. Ilmavirta h:u ääniraon reunoihin.

hankautum|a[13] *s.* hankautunut kohta, hankauma, hiertymä, lyöttymä. | Pieni h. valjaissa. Jalkani ovat täynnä h:ia. — *Yhd.* niska-, pintah.

hankav|a[13] *a. runok.* vankkahankainen. | Haaksien h:ien tykö teltalleen nyt Akhilleus / lähti *MANN. Mitä itket, puinen pursi, / vene h. valitat! KAL.

hanka|vastainen *a.* tuulesta: vinosti aluksen kulkusuuntaa vastaan puhaltava, sivuvastainen, vastalaitainen;)(hankamyötäinen. | H. tuuli. — *S:sesti.* Purjehtia h:vastaista, h:vastaiseen. **-vits|a** *s.* veneen hangan ympäri väännetty vitsavaulo, jossa airoa soudettaessa pidetään. | H:ojen kitinä, narahtelu. Työntää airot h:oihin. H:at väännetään usein koivun vesoista.

hank|e[78*] *s.* **1.** aie, aikomus, tuuma, yritys, suunnitelma, aloite. | Sotaiset h:keet. Kansankielen

sanakirjan h. H:keet anastaa valta. Gottlundin suurisuuntainen h. suomalaisen kirjallisuuden kohottamiseksi. Ryhtyä h:keeseen. Panna h. alkuun. H:keen toteuttaminen. Onnistua h:keissaan. Luopua h:keesta. H:keet raukeavat. Koko h. meni myttyyn. Sota teki h:keen tyhjäksi. Olemme kaikin h:keen takana. Työ pantiin minun h:keestani vauhtiin. H:kehessa laiskan aika SL. Kylässä kaiken nuorison / on h. karhunajohon ERKKO. Heillä on kavalat h:keet sinun kansaasi vastaan VT. — *olla hankkeilla, hankkeessa, hankkeissa.* H:keilla olevat arpajaiset. Kaupunkiin on h:keilla oma orkesteri. Jklla on h:keissa matka. Asia on ollut h:keessa jo 10 vuotta. Olen h:keissa perustaa kodin. — *Yhd.* kauppala-, kirjasto-, muistopatsas-, tehdas-, yhteiskouluh.; avioliitto-, laina-, matka-, salaliitto-, sotah.; jako-, kosinta-, lähtö-, painatus-, valloitus-, venäläistämish.; sala-, suur-, yhteish. **2.** toimi, puuha. | Olen yksissä h:keissa veljeni kanssa. Mitäs h:keita sinulla on kaupungissa? Asunnon h. 'hankkimispuuha'. - - siinä h:keessa tarvittiin passit ja papinkirjat KIVI. **3.** *murt.* ansio(työ). | Räätäleillä oli hyvää h:etta niihin aikoihin. Kaikenmoista pientä h:etta. Mökin pojat olivat jo kaikki h:keessa.

hankeutu|a[44] *v.* tulla hankikantoiseksi, hangittua, hankiintua. | Lumi h:u.

han|ki[8*] *s.* **1.** maata peittävä paksu lumivaippa; *mon.* myös kinokset, nietokset. | Valkoinen h. Silmänkantamattomat h:get. H. hohtaa, kimmeltää. H:get sulavat. Rämpiä h:gessa. Kaatua, uupua, peittyä h:keen. Kukat nukkuvat h:gen alla. Heinikko on sakeaa kuin h. Meill' on h. ja jää, meill' on halla ja yö KOSKENN. — *Kuv.* - - on kaikki, kaikki muistot h:gen alla CAJ. - - mitä tiedätte meistä, / elon hellavan h:kiin eksyneistä? LEINO. — *Yhd.* lumi-, umpi-, valkoh. **2.** = hankiainen. | Kova, puolikantoinen h. Hyvä, huono h. Keväällä h:kien aikaan. H. kantaa, upottaa. Ajaa h:kea pitkin. Lumi koveni h:geksi. - - sukset kiitivät männikön halki, jotta h. tuntui helisevän KATAJA. Mutta sää käy jo keväiseksi, keskipäivisin h. huovettaa pahasti KARHUM. — *Yhd.* aamu-, ilta-, keväth.; kantoh.; hevos-, poroh.

hankiaamu *s.* hankikantoinen aamu, hankiaisaamu. | Keväinen, huhtikuun h. Kulkea h:ina metsällä.

hankiai|nen[63] *s.* kantavaksi jäätynyt lumivaipan pinta, hanki, hankikanto. | Kova, hyvä h. Hiihtää h:sta myöten. H:selta kaadettiin kaksi karhua. Terävä h. leikkasi hevosen jalat verille. Talvi kului, ja tulivat h:set, rapsavan kantavat lumet, auringon ja hangen kilotus HAANPÄÄ. — *Yhd.* keväth.

hankiais|aamu *s.* Huhtikuun h:aamut. **-paiste** *s.* Häikäisevä h. **-päivä** *s.* **-talvi** *s.* H:na porot turvautuvat naavaan.

hankiintua[1*] *v.* = hankeutua.

hanki|kanne, -|kanto *s.* hangen kantavuus; hankiainen. | Hyvä h. H:kannon aika. Lähteä h:kanteella matkaan. **-kantoinen** *a.* H. kevätaamu. **-keli** *s.* hankiaisen aikainen, hankikantoinen keli. | Keväinen, kova h. H:n (suksi)-voide. Hiihtää h:llä. H:en aikaan. **-kuu** *s. kans. (vanh.)* maalis- t. huhtikuu. | H. kurjet hakee, vaahtokuu varikset tuopi SL. **-kylvö** *s. metsät.* kevättalvella hangelle suoritettava puunsiementen hajakylvö. **-liotus** *s. maat.* pellavan liottaminen maan jäädyttyä nurmella t. kevättalvella hangella, talviliotus.

hankinen[63] *poss.a. harv.* H. maa, kaupunki.

hankin|ta[15*] *teonn.* < hankkia. **1.** hankkiminen. | Vaimon, työvoiman h. Halkojen, kirjallisuuden, rehun, tavarain h. Oman kodin h. Luoton h. Ilmoitusten, tilausten, tietojen, uutisten h. — *Yhd.* joukko-, lisä-, täydennys-, yhteish.; asiamies-, puhelinh.; halkojen- t. halon-, jäsenten-, lihan-, maan-, rehun-, tavaran-, tilausten-, uutisten-, veden-, viljanh. **2.** *liik.* tehtävä hankkia jtak tavaraa, hankintasopimus, -kauppa, toimitus, leveranssi. | 3.000 sotilaspaidan h. Valtion, rautateiden h:nat. H:nan suorittaminen, täyttäminen. Armeijan h:nat annettiin kotimaisille tehtaille. Metsähallitus myy metsää myös h:toina. — *Yhd.* perus-, täydennysh.; asiamiesh.; ase-, elintarvike-, hiili-, kone-, liha-, rehu-, sotatarvike-, vilja-, öljyh.

hankinta- us. *liik.* **--aika** *s.* aika, jonka kuluessa hankintasopimus on täytettävä, toimitus-, leveranssiaika. | 6 viikon h. H. kestää helmikuun loppuun. **--alue** *s.* Lihan, raaka-aineen h. **--arvo** *s.* Koneen, kiinteistön h. **-ehto** *s.* **-erä** *s.* Ensimmäinen h. **-hin|ta** *s.* Paperipuiden h:nat. **-huutokauppa** *s.* huutokauppa, jossa tarjotaan tehtäväksi hankintasopimuksia. | Halkojen h. **-järjestö** *s.* Maanviljelijäin omat h:t. **-kauppa** *s.* kauppa, jossa tavara sitoudutaan toimittamaan määräajassa tilaajalle, aika-, toimitus-, leveranssikauppa. **-kulut** *s. mon.* Teuraskarjan h. Henkivakuutusyhtiön h. **-kustannukset** *s. mon.* Uusien koneiden, sähkön h. **-kyky** *s.* Tuottajan, sähkölaitoksen h. **-kykyinen** *a.* H. vakuutusmies. H. liike. **-luettelo** *s.* Kirjaston h. **-menot** *s. mon.* Puolustuslaitoksen, vakuutusyhtiön h. **-mie|s** *s.* Toimia h:henä vakuutusyhtiössä. **-myyn|ti** *s.; syn.* leveranssimyynti. | Puutavaran h:nit. **-määrä** *s.* **-ohjelma** *s.* Tehtaan h. **-osasto** *s.* Tukkuliikkeen, vakuutusyhtiön h. **-paikka** *s.* Raaka-aineitten h. **-palkkio** *s.* Asiamiesten h:t. **-piiri** *s.* Tukkien h. **-puu** *s. metsät.* myyjän metsästänsä hankintasopimuksen mukaan hakkauttama ja määräpaikkaan toimittama puu. **-päällikkö** *s.* tavaroiden, vakuutusten tms. hankintaa jssak liikkeessä johtava toimihenkilö. **-sopimus** *s.* sopimus, jossa tavara sitoudutaan toimittamaan sovitusta hinnasta määräajassa tilaajalle, toimitus-, leveranssisopimus. **-tapa** *s.* **-tarjous** *s.* Halkojen, elintarvikkeiden h. **-toiminta** *s.* **-toimisto** *s.* Merivoimien, metsähallituksen h. **-työ** *s.* **-vaikeu|s** *s.* Aseiden h:det. **-verkko** *s.* Osuusteurastamon h.

hanki|peite *s.* Tunturien valkoinen h. **-poika** *s.* maalis—huhtikuussa syntynyt jäniksen poika; vrt. kesä-, sänkipoika.

hankiskel|la[28] *frekv.v. harv.* < hankkia. | Lähdön h:eminen kesti iltaan asti.
hankit|a[31] *v. vanh.* vrt. hankkia. **1.** valmistella, puuhata, aikoa, suunnitella. | Laulajatar h:see suurta vierailuretkeä. H:essa aika menee SL. Hyvä herra, herttu Kaarle / -- / h:sevi haaksiansa KANT. -- hän h:see juoniansa VT. -- h:kaa teitänne ajallansa; sillä aika on paha UT[V]. — *Intr.* valmistautua, hankkiutua, pyrkiä. | Ja sitte -- h:simme me kohta Makedoniaan menemään UT[V]. Mä varhain tykös h:sen, / nöyrästi sua rukoilen VK[V]. **2.** pukea, vaatettaa. | Ruumiin h:seminen. -- kun on varaa, niin h:see itsensä ja kävelee kirkkoonkin KILPI. — *Intr.* pukeutua. | Sä uhrivalmisna uljahasti / sotisopahan h:sit HAAHTI. **3.** *harv.* huolehtia jnk saamisesta. | H:sen tavaraa, ruokatarvikkeita.
hankitsija[14] *tek.* < ed. | Morsiamen h. Lääkkeiden h. Tavaran h.
hankituks|et[64] *s. mon. murt.* pukimet, vaatetus; vrt. hankita 2. | Kylläpä sinulla on kummat h. ylläsi! Tiura seisoi ja katsoi ruumista, joka h:issaan makasi arkussa PAKK.
hankitutt|aa[2*] *fakt.v.* < hankkia. | Seppä h:i vierailla tarvekalunsa. Oikeuden tulee h. asiasta tarpeellinen selvitys.
hank|ki[4*] *s.* **1.** kannatussilmukka, raksi, verkilö. | Puvun h. Puntarin h. 'kädensija'. Vioittunut käsi kaulassa kannettavassa h:issa. Lääkepullo riippui h:ista hänen peukalossaan PÄIVÄR. **2.** veneen hanka. | Ei he itke purjepuuta, / rautah:kia haloa: / itki purjepuun alaista KAL.
hank|kia[17*] *v.* vrt. hankita. **1.** toimia jnk saamiseksi t. tuottamiseksi, huolehtia jnk saamisesta, toimittaa. **a.** obj:na henkilö. | H. apulainen, todistajia, työväkeä. H. vaimo itselleen. H. orkesteri juhlaan. Sairaan luo h:ittiin lääkäri. Värväämällä oli h:ittava 500 miestä. Älä h:i kaikkia ystäviksesi! Tekijä on h:kinut itselleen laajan lukijapiirin. **b.** obj:na esine t. aine. | H. ostamalla. H. aseita, huoneisto, koneita, rahaa. Vääryydellä h:ittu omaisuus. H. leipänsä työllä. Maan h:kiminen siirtoväelle. H. kirjallisuutta luettavakseen. Passin h:kiminen. Voitko h. minulle auton? — *Liik.* toimittaa ostajalle jtak tavaraa ennakolta tehdyn sopimuksen mukaan, leveroida. | H. hevosia armeijalle. Mattila sitoutuu h:kimaan 300 syltä halkoja. — *Murt.* ansaita. | Kyllä moni mies h:kii, muttei osaa hallita SL. He elävät hyvin, molemmat aina työssä ja h:kimassa AHO. **c.** obj:na asia. | H. oppia, tietoja, sivistystä, työtä. Kielitaidon h:kiminen. H. kunniaa, vaikutusvaltaa. H. seuraa, suhteita. H. lupa, selvyys jstak, vahvistus. Tilausten, uutisten h:kiminen. Hän on h:kinut itselleen nimen lausujana. Juttu lykättiin lisäselvityksen h:kimista varten. Herra -- h:kii oikeuden kaikille sorretuille VT. Ei oikeutta maassa saa, / ken itse sit' ei h:i KRAMSU. **d.** *hankittu* (a. biol. lääk.) ympäristön vaikutuksesta t. yksilön omasta toiminnasta johtunut;)(synnynnäinen, peritty. | H:itut ominaisuudet. H:ittu kumpurajalka. H:ittu neuroosi.

2. toimia jnk aikaansaamiseksi t. tekemiseksi, huolehtia jnk aikaansaamisesta. | H. lapsia maailmaan. Liisa h:ki asiaa keittiöön. Oli ensin ajatellut kostamalla h. kaikki hyväksi ALKIO.
3. a. *tr.* valmistella, puuhata (us. matkalle lähtöä); aikoa, suunnitella. | H. lähtöä, muuttoa, matkaa. H. näyttelyä, tanssiaisia. Avioeron, riidan, tappelun h:kiminen. Ruvettiin h:kimaan nukkumista. Kaupungissa huhuiltiin h:ittavan mielenosoitusta. Englanti h:ki liittoa Venäjän kanssa. Jos tahdot rauhaa, h:i sotaa! Viikon häitä h:ittihin, / valmistettihin varoja KAL. — *Yksipers.* H:kii sadetta, tuiskua. — *Refl. taiv.* H:kihe vastaamaan *MANN. **b.** *intr.* valmistautua, sonnustautua, hankkiutua, varustautua (vars. matkalle), pyrkiä, aikoa. | H. kirkkoon, lähtöön, paluumatkalle. Renki rupesi h:kimaan talosta pois. Olen kovasti h:kinut sinua katsomaan. Kuningas h:ki sotaan. Koko päivän h:ittuaan sade puhkesi illalla.
4. *harv.* pukea, vaatettaa. | H. morsian, vainaja. Ja kuinkas on räähkä -- taas h:kinut itsensä: vaatteet roikkumassa yllä KILPI.
5. *kans.* I inf:n yhteydessä: *jk hankkii tehdä jtak* jk on tekemäisillään, (vähällä) tehdä jtak; vähältä on, ettei jk tee jtak. | Mies h:ki jo selviytyä jutusta. Ei h:ittu [= tahdottu] saada maitoa. -- en h:kinut osata polkua pitkin kulkea KATAJA. -- Siljalta h:ki tulla itku SILL.
hankkija[14] *tek.* < ed., vars. 1. | Elatuksen, asunnon, varojen h. Jäsenten, uutisten, vakuutusten h. Oman kodin h:t. Tarjouduin luoton h:ksi. Suomi on tärkeä puutavaran h. — *Liik.* (tavaran) toimittaja, leverantööri. | Rakennuksen sisustuksen h:t. H:n on sopimuksen mukaan huolehdittava tavaran kuljetuksesta. — *Yhd.* ammatti-, hovi-, pää-, suurh.; muonan-, paperin-, selluloosan-, tavaran-, tervanh.; asunnon-; luoton-, työnh.; ilmoitusten-, jäsenten-, tilausten-, uutistenh.
hankkilu|s[64] *s.* miekan kantohihna, miekankannike. | Hylkeennahkainen h. Miekka riippuu h:ksessa.
hankkimis- us. *liik.* = hankinta-. **-alue** *s.* **-kulut** *s. mon.* **-kustannukset** *s. mon.* Koneiden h. **-palkkio** *s.* **-tapa** *s.*
hankkiu|tua[14] *refl.v.* sonnustautua; vrt. hankkia. **1.** valmistautua jhk toimenpiteeseen, vars. matkalle, panna varusteitaan tms. kuntoon jtak toimenpidettä varten. | H. lähtöön, retkelle. H. kouluun, Helsinkiin, pitoihin. Perhe h:tuu valokuvaajalle. H. kapinaan, levolle, parranajoon. Muikut h:tuvat kudulle. H. kyntämään, nukkumaan. Vieraat h:tuivat jättämään hyvästejä. -- me h:duimme ja menimme ylös Jerusalemiin UT. -- minä h:sin tavalliseen päivätyöhöni WILKUNA. **2.** huolehtia menostaan t. pääsystään jhk, joutumisestaan jhk asemaan. | H. rekeen. H:du nyt jo veneeseen! H. valtaan, loppukilpailuun. Nurmi h:tui pian johtoon. Ruhtinas oli h:tunut kaanin suosioon. H. jkn tuttavaksi. Minäkö se tässä nyt sotamieheksi h:sin, minäkö — ? KIANTO. **3.** *harv.* pukeutua, hankita. | Talonpoika oli h:tunut harmaaseen sarkaan.

hankmo[1] *s. maat.* Suomessa nykyisin eniten käytetty lapioäes(malli), hankmoäes.

hankmota[38] *v.* äestää hankmolla.

hankmoäes *s.* = hankmo.

han|ko[1*] *s.* **1.** kaksi-, joskus useampihaarainen (varrellinen) työväline t. sen osa, haaru(kka), kahveli. | Kaksi-, kolmihaarainen h. Heinämiesten h:got. Tarttua h:gon varteen. Nostaa h:golla heiniä. Sahran h. eli perät. — *Yhd.* puu-, rautah.; heinä-, hiili-, lanta-, nuottah.; kohennus-, nosto-, uittoh. **2.** sian kaulaan pantava puukehikko, joka estää sitä menemästä aidan läpi, sianlänget.

hanko|aura *s. maat.* = aatra. **-liitos** *s. puut.* jatko- t. kulmaliitos, jossa toisen liitettävän kappaleen koko leveydeltään ohennettu pää upotetaan toisen päähän tehtyyn loveen. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H:set tuntosarvet. Järvi on h:sesti haarautunut. **-mie|s** *s.* H:het tulevat heinäpellolta. **-niekka** *a.* hangollinen. | H. piru. **-side** *s. anat.* hevosen jalassa oleva vahva jänne, joka estää vuohista painumasta liiaksi taaksepäin.

hankur|a[14] *s. harv.* hanka, haarukka; vars. ihmisruumiin kohta, mistä jalat alkavat, haarat. | Oksan h. Peukalon ja etusormen välinen h. — Kahlata lumessa h:oita myöten. - - piika tarttui joskus isäntäänsä niskaan ja peräh:aan, roiskaisten hänet portailta kentälle PAULAH.

hannunvaakuna *s. kansat.* nelilehdykkäinen koriste- ja taikamerkki.

hansa[10] *s. hist.* pohjoissaksalaisten kauppiaiden keskiajalla (alkuaan ulkomaisissa kaupungeissa) muodostama yhtymä; tällaisten yhtymien keskeinen liitto l. järjestö, hansaliitto; joskus myös hansakauppias. | Visbyn h. Norjan kauppa oli h:n hallussa. **-kaup|pa** *s.* Turku h:an keskuspaikkana. **-kauppia|s** *s.* kesti, saksa. | Saksalaiset h:at. Kustaa Vaasa myönsi h:ille suuria etuoikeuksia. **-kaupun|ki** *s.* Vanhat h:git Lyypekki, Bremen ja Hampuri. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* hansaan kuuluva t. liittyvä, hansa-; hansakauppias. | H. kauppias, tapulikaupunki. H:sten alukset. **-laiva** *s.* **-liitto** *s.* ks. hansa. **-päivät** *s. mon.* hansaliiton kokous, jossa sen yhteiset asiat ratkaistiin.

hansik|as[66*] *s.* sormellinen (vars. nahka)käsine, (vars. nahkainen) sormikas. | Siannahkaiset, mustat, keltaiset h:kaat. Frakki ja valkoiset h:kaat. H:kaat kädessä. Vetää h:kaat käteensä. — *Kuv.* Heittää jklle h. 'haastaa jku taisteluun'. Nostaa h. maasta 'suostua haasteeseen'. Lyödä h:kaat pöytään 'lopettaa maksunsa, tehdä vararikko'. — *Yhd.* kumi-, liina-, mokka-, pumpuli-, rauta-, siannahka-, säämiskäh.; autoilu-, nyrkkeily-, pesäpallo-, ratsastus-, sotilas-, talvih.; (kuv.) taisteluh.

hansikas|kauppa *s.* **-käsi** *s.* **-kätinen** *a.* H. herrasmies. **-liike** *s.* **-nahka** *s.* Hienoa h:a. **-pari** *s.* **-tehdas** *s.*

hansikka[15*] *s.* → hansikas.

hansikka|allinen[63] *poss.a.* < hansikas. | H. käsi. **-at|on**[57] *kar.a.* < hansikas. | H:tomin käsin. **-inen**[63] *poss.a.* < hansikas. — *Yhd.* musta-, valkoh.; rautah.

hansikoi|da[18] *v.* par. vetää hansikas (käteen), panna (käsi) hansikkaaseen. | H:tu käsi, par. hansikkaallinen käsi, hansikaskäsi.

hansk|a[10] *s. ark.* hansikas. | Hienot, valkoiset h:at. — *Kuv.* Hän on lyönyt h:ansa tiskiin 'tehnyt vararikon'. Taisinko kiristää kruunun h:oilla [= käsiraudoilla] häntä KIVI.

hanssat|a[35] *v. ark.* (*rinn.* hanskata[35]) käsitellä; vars. pidellä pahoin. | - - eipä olis minua näin surkeasti h:tu KIVI. Niin siinä selitettiin paalussa h:tua miestä toinnutellessa TOPPILA.

hantlankari[5] *s. ark.* apumies, apulainen. | Muurarin h. Päästä h:ksi rakennustyömaalle.

hanttapuli[4] *s. halv.* mitätön mies.

hantteera|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* käsitellä. | Työkalujen h:aminen.

hant|ti[5*] *s. ark.* **1.** korttipelissä: alhainen kortti, tav. kakkosesta viitoseen, joskus kuutoseen; hakku. | Pelata h:eilla. Sain pelkkiä h:teja. **2.** kelpoisuudeltaan heikko henkilö, kolmannen luokan kyky. | Lähtöviivalle asettui vain kaksi tekijää, muut olivat h:teja.

hantti|mies *s. ark.* **1.** = ed. 2. | Peltonen oli vain h. kilpailussa. **2.** apumies, apuri. | Konemestarin h. Saada tilapäisansioita h:miehenä. **-tavara** *s. ark.* vähäarvoinen tavara. **-työ** *s. ark.* vähäarvoinen työ, aputyö.

hantuuki[6] *s. ark.* pyyhe(liina).

hantvärkk|i[5*] *s. vanh.* t. *ark.* käsityö. | - - mitä työtä tahi h:iä hän osaa tehdä LK. **-äri**[5] *s. vanh.* t. *ark.* käsityöläinen. | Suutarit ja muut h:t. - - tuvassa on tilaa taksvärkkärien ja h:en ja kulkevaisten nukkua KILPI.

hanumaani[4] *s.* = hulmaani.

hanuri[5] *s. ark.* harmonikka. | H:n sävelet, juoksutukset, räikkinä. Soittaa h:a. H. räikyy, valittaa. H. parkaisi täydellä äänellä. - - pelimannin sormet tekivät vikahyppyjä, h:n painimet lapisivat kuuluvammin SILL. Annapa sirmakan siristä ja h:n hullutella! HEPOR. **-musiikki** *s.* **-n|soittaja** *s.* **-n|soitto** *s.* **-orkesteri** *s.*

hanuristi[4] *s. ark.* hanurin soittaja. | Laulutaitoinen h. saa paikan.

haot|taa[53*] *v.* peittää haoilla, havuttaa. | H:ettu tie.

hapahko[2] *mod.a.* < hapan. | H. omena, kirsikka, hedelmä. H. juoma, maito, viini. H. maku, haju.

-hapainen[63] *poss.a.* < havas. | Yksi-, viisih.

hapan[56*] *a.* (vok.-vartalo myös happama-) happamesti t. happamasti *adv.* happamuus[65] *omin.* **I.** mausta t. harv. hajusta. | Perusmakuaistimuksia on neljä: makea, suolainen, karvas ja h. H. maku. Happamen makuinen. Raikkaan, makean, muikean, pistävän, kitkerän h. H:ta kuin etikka. H. mehu, viini, kirsikka. Happamet ja makeat omenalajikkeet. Sitruunan raikas happamuus. "Happamia", sanoi kettu pihlajanmarjoja SP. Mahakatarripotilaalla esiintyy usein närästystä ja happamia röyhtäyksiä. Pistävän happamelta haisevaa pilaantunutta traania. — *Erik.* **1.** käymisen tms. aiheuttamasta mausta. **a.** hapanneesta maidosta, piimästä yms. | H:ta maitoa. Vanhaa, h:ta kermaa. Hyvin h:ta piimää. H. [= happamesta kermasta tehty] voi. **b.** leivästä: ha-

pattamalla kohotettu. | H. leipä; vrt. hiivaleipä. Kovin h. leipä on epäterveellistä. H:ta taikinaa käyttämällä opittiin saamaan leipä kuohkeaksi. **c.** hapattamalla säilytetystä suolaamattomasta t. vähän suolatusta lihasta t. kalasta. | H:ta kalaa. Astia happamia silakoita. **2.**)(emäksinen. — *Kem.* H. liuos. H. suola eli hydrosuola. Happamat oksidit. Kaliumbisulfaatti, h. kaliumsulfaatti. H. reaktio. Happamesti reagoivat aineet muuttavat sinisen lakmuspaperin punaiseksi. Aminohapoilla on sekä emäksisiä että happamia ominaisuuksia. — *Tekn.* H. [= piihappopitoisessa uunissa tapahtuva] mellotus. — *Maat.* H. maa, suo. H:ta kangasturvetta. Maaperän happamuuden toteaminen. — *Geol.* Happamet kivilajit 'eniten piihappoa (65—80 %) sisältävät kivilajit'. **II.** *murt.* laho, mätä. | - - vanha lata oli niin h. ja vettynyt, että - - AK. **III.** *kuv.* pahantuulinen, nyrpeä, myrtynyt. | H. luonne. H. naama, ilme, hymy. Happamen näköinen. Näytät kovin happamelta. Myyjätär vastasi jotakin happamella äänellä. Hymyillä happamesti. Liisan ainainen happamuus pistää jo vihaksi.

hapanimelä[83] *a. ruok.* H. leipä 'ensin imelletty ja sitten hapatettu leipä, varikoinen'. H. kastike 'etikalla ja sokerilla maustettu kastike'.

hapankaali[83] *s.* (vars. Venäjällä suosittu) ruokalaji: hienoksi hakattua, käyttämällä hapatettua, suolattua ja maustettua keräkaalia. | H. säilytetään puserrettuna puuastioihin. H:n haju. **-keitto** *s.* **-vanukas** *s.*

hapankala[83] *s.* hapattamalla, suolatta säilytetty kala.

hapankerma[83] *s.* tav. ⌒. **-kakku** *s.* **-vanukas** *s.*

hapanleipä[83] *s.* (myös ⌒) hapattamalla nostatettu leipä; vrt. hiivaleipä. | Syödä h:ä. **-taikina** *s.* **-vanukas** *s.* **-viipale** *s.*

hapannuttaa[2*] *v.* hapattaa.

hapan|paisti[83] *s.* joitakin päiviä erityisessä happamessa liemessä liotetusta lihasta valmistettu paisti. **-rehu**[83] *s.* = käyterehu. **-suola**[83] *s.* hapan kaliumoksalaatti, valkoinen, kiteinen suola, jota käytetään mm. ruoste- ja mustetahrojen poistamiseen. **-taikina**[83] *s.* **1.** vanha, hapannut taikina, jolla uuden juuri hapatetaan, hapatus. **2.** hapanleipätaikina.

hapantu|a[1*] *v.* = hapata. | Kesäkuumalla maito pyrkii h:maan.

hapanviini[83] *s.* - - otti sienen, täytti sen h:llä, pani sen ruovon päähän ja antoi hänelle juoda UT.

haparo|ida[30] *v.* hapuilla, hamuilla. **1. a.** epävarmasti etsiä t. kopeloida jtak. | Käsi h:i puukkoa tupesta. Mummo h:i käsiinsä virsikirjan pöydältä. **b.** pyrkiä jhk tav. käsillä tunnustellen; kulkea epävarmasti, umpimähkäisesti. | Hän nousi vuoteestaan ja h:i pimeässä ikkunan luo. Hämärässä h:itsimme ovea kohti. Sinä h:it keskellä päivää niinkuin sokea h:i pimeässä VT. **2.** *kuv.* Voimistelijoiden suoritukset olivat h:ivia ja kankeita. Ajatukseni h:ivat ja olen kuin eksynyt. Tuleva realisti h:i - - hakien omaa suuntaansa TARK.

haparointi[4*] *teonn.* < ed. — *Yhd.* alku-, tyylih.

hapa|ta[34*] *v.* **1.** tulla happameksi, hapantua; vrt. myrtyä. | Maito, kerma happanee. Kala, liha happanee. H:nneet nauriit. Taikina on happanemassa. Siit' otti olut h. [= käydä], / siitä nousi nuori juoma KAL. **2.** yl. mädätä, lahota. | H:nnut kanto, juurakko. Haudassa h:nneet riekaleet. Liima happanee. H:nnut järvenpohja. Noissa suurissa so'issa / moni mies, moni hevonen / - - / haavistossa happaneepi, / mätäneepi männistössä KR. **3.** *kuv.* yksitoikkoisesta olosta, pitkästä viipymisestä. | Panna jku tyrmään happanemaan. Ihanhan täällä happanee! - - kauan ei joutanut laiva kotisatamassa happanemaan IVALO.

hapatin[56*] *väl.* (< hapattaa) maito- ja aromihappoviljelyllä saatu aine, jolla kirnuttava kerma hapatetaan. — *Yhd.* alku-, emä-, käyttöh. **-astia** *s.*

hapat|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < hapata. | Kirnuttava kerma h:etaan. Hapanleipä h:etaan tekemällä jauhoista ja hapatuksesta tai hiivasta juuri ja antamalla taikinan seistä lämpimässä. Nämä bakteerit h:tavat oluen ja kaljan. Viinihapolla h:ettu hedelmämehu. Kalan säilytys suolaamatta, h:tamalla. — Ne väkilannoitteet, jotka vaikuttavat h:tavasti, h:tavat helpoimmin hiekkamaan. — *Kuv.* vars. läpikäyvästä, perinpohjaisesta muutoksesta, jonka jk jssak aiheuttaa. | Ruotsin kielen h:tamat rannikkomurteet. Tätä tietä kristinusko h:taa inhimillisen yhteiselämän. [Kansallisuusasia] oli nyt uutta, joka h:ti - - pitäjänmiesten mielipidettä ALKIO. — Vaan elä, hyvä ystävä, noin sydäntäsi h:a AHO.

hapatu|s[64] *s.* **1.** hapattaminen. | Taikinan h. Jo muutaman vuoden h:ksen jälkeen maa oli sopivaa kauralle. **2.** hapattava aine. | H. eli hapantaikina. Pesemättömään taikinatiinuun jää h:sta edellisestä leipomuksesta. Appeen hapattamiseen käytetään vedestä ja jauhoista valmistettua h:sta. — *Kuv.* sekä myönteisistä että vars. kielteisistä, kartettavista asioista. | Evankeliumin h. poistaa kyllä aikanaan ulkoiset epäkohdat. Eurooppalaisuuden piti terveellisenä h:ksena tunkeutua kirjallisuuteemme. — Paavillinen h. Fascismin h. Synnin, pahuuden h. Fariseusten ja saddukeusten h. UT. Peratkaa pois vanha h., että teistä tulisi uusi taikina UT. Kyllä täällä eletään vielä vanhassa h:ksessa [= vanhan, piintyneen ajatustavan vallassa] KAUPPISH. — (Erik.) *vanha hapatus* kauna, närä, "kalavelat". | Heillä, heidän välillään oli nuoruuden ajoilta jotakin vanhaa h:sta. Heitetään pois nyt nuot vanhat h:kset ja lyödään sovinnon kättä! PÄIVÄR.

hapatus|aika *s.* **-amme** *s.* Kerman h. **-huone** *s.* Meijerin h.

hapeasti *adv. harv.* haluisasti, ahneesti. | Petu ja Ville söivät h., mutta isää ei oikein maittanut CANTH. H. harjattihin, / - - / joutui kohta kuontalolle KAL.

hapek|as[66*] *poss.a.* < happi. | Ilma pysyy puhtaana ja h:kaana. Järven h. vesi.

hapene[82] *s.* ks. haven.

hapen|kulutus *s.* Talviunta viettävät eläimet vähentävät h:kulutustaan. **-puute** *s.* H. voi olla

syynä tukehtumiseen. **-tar|ve** *s.* Hengästyminen on merkkinä palamisen vaatimasta lisääntyneestä h:peesta.
haper|a[12] *a.* -uus[65] *omin.* (*rinn.* hapero) hauras, mureneva. | Vesi oli syönyt jään h:aksi. Vähän ennen sulamistaan lyijy on h:aa, niin että se lyötäessä murenee kappaleiksi. Paperi muuttuu palaessaan h:aksi, käsissä murenevaksi. — *Abstr:mm:n.* -- hänen pienissä silmissään oli omituinen, h:an tuikea ilme SILL.
hapero[2] **1.** *a.* = ed. **2.** *s.* Russula, helttasieniin kuuluvia hauraita, yl. syötäviä sieniä.
hapertu|a[1*] *v. harv.* tulla haperaksi, mureta. | -- hän paistoi niitäkin [pannukakkuja], ohuita ja rasvaisia, niin että ne melkein kädessä h:ivat SILL.
hapetin[56*] *väl. kem.* (< hapettaa) aine, joka kykenee hapettamaan muita aineita, hapetusaine.
hapet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < happi. | H. ilma, vesi, neste, maa.
hapet|taa[2*] *v. kem.* -tavasti *adv.* reaktiosta, joka lisää aineen positiivisten t. vähentää sen negatiivisten varausten lukumäärää; ahtaammassa merk:ssä: tehdä happipitoise(mma)ksi, saattaa yhtymään happeen, vähentää vetypitoisuutta; jokapäiväisessä puheessa vars. metallin pinnan hapettamisesta; *syn.* oksidoida, happeuttaa;)(pelkistää. | Vesi h:taa sulfidit sulfaateiksi. Ilman h:tava vaikutus. H:tava aine. Akvaariovettä h:etaan esim. käyttämällä pientä suihkukaivoa. Kattokruunu ruskeaksi h:ettua messinkiä.
hapettu|a[1*] *pass.v. kem.* < ed.; *syn.* oksidoitua, happeutua;)(pelkistyä. | Ferroioni on yhtymällä lisäksi yhteen positiiviseen varaukseen h:nut ferri-ioniksi. H:minen eli oksidaatio. Palaminen on h:mista. Veri h:u keuhkoissa. Öljyjä, joilla on se paha puoli, että ne helposti h:vat ja tahmaantuvat. Kupari h:u nopeasti ulkoilmassa.
hapettuma[13] *s. kem.* hapettumisen tulos, happeuma, oksidi; vars. metallin pintaan muodostunut oksidikerros. | Ruoste. raudan h. — *Yhd.* lyijy-, metalli-, rauta-, sinkkih. **-kerros** *s.*
hapettumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* joka ei hapetu t. ole hapettunut. | Kulta on h:onta. Kupari on h:tomana kellertävän punaista.
hapettumis|ilmiö *s.* **-reaktio** *s.* **-tulos** *s.*
hapetus[64] *teonn.* < hapettaa. **-aine** *s.* hapetin. **-liekki** *s.*
haploidi[4], **-nen**[63] *a. biol.* jonka kromosomien lukumäärä on yksinkertainen l. puolet normaalista lukumäärästä; vrt. diploidi(nen). | H. solu, itiö, sukupolvi.
haplologi|a[15] *s. kiel.* ilmiö, että kahdesta kokonaan t. osaksi samaääntöisestä tavusta toinen katoaa, esim. Kaislalahti > Kaislahti; *syn.* tavuheitto. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* H. lyhentymä, muoto. H:sesti lyhentynyt.
hapoke[78*] *s. kem.* happo, joka sisältää vähemmän happea kuin varsinainen happo. — *Yhd.* arseeni-, fosfori-, kloori-, rikki-, typpih.
hapon|herätin *s.* maitohappo- ja aromibakteerien viljelys, josta meijerit valmistavat hapatinta. **-kestävä** *a.* myös ⌒. | H. kivi, putki, teräs, tiili.
hapot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < happo. | H. juoksutin, jäte, öljy. Potilas, jota vaivaa täydellinen [maha]h:tomuus.
hapot|taa[2*] *v. kem. tekn.* -us[64] *teonn.* tehdä happoiseksi, käsitellä hapolla; vrt. hapettaa. | Etikkahapolla h:ettu liuos. Vanhoja huonekaluja h:etaan toukkien hävittämiseksi. Puuvillan valkaisuun kuuluu mm. keittäminen alkalisessa liuoksessa ja h:us.
hapottu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Maan h:minen.
happamahko[1] *mod.a.* < hapan.
happamasti *adv.* ks. hapan.
happamat|on[57] *a.* -tomuus[65] *omin.* jota ei ole hapatettu. | H. leipä 'hiivaleipä'. Imelä voi on kirnuttu h:tomasta kermasta.
happamenimelä *a.* (myös ⌒) vrt. hapanimelä. | Omenien h. haju. — *Kuv.* H. irvistys.
happamesti *adv.* ks. hapan.
happamuus *omin.* ks. hapan. **-aste** *s.* Maidon, maaperän h.
happanemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* joka ei ole hapannut t. ei happane. | H. kerma. Kuorittu maito tahdotaan käyttää h:tomana.
happeuma[13] *s. kem.* = hapettuma.
happeuttaa[2*] *v. harv.* = hapettaa.
happeutua[44] *v.* hapettua.
happi[8*] *s.* eräs alkuaine, tavallisessa lämpötilassa kaasu, ilman tärkein aines. | H. on väritöntä ja hajutonta. Aineen yhtyessä happeen tapahtuu palaminen. Tukehtua hapen puutteeseen. **-atomi** *s.* **-hakuinen** *a. biol.* ilmahakuinen. -eloinen, aerobinen;)(happipakoinen. | H. on eliö, joka ei voi elää hapetta. **-happo** *s. kem.* happea sisältävä happo. **-kaasu** *s.* **-köyhä** *a.* par. niukka-, vähähappinen. **-laite** *s.* happisäiliöllä varustettu laite, joka mahdollistaa hengityksen myös ilmattomassa tilassa. **-molekyyli** *s.* **-määrä** *s.* **-naamari** *s.* vrt. happilaite.
-happi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Runsas-, vähäh.
happi|pakoinen *a. biol.* ilmapakoinen, anaerobinen;)(happihakuinen. | H:pakoiselle eliölle happi on myrkkyä. **-|pitoinen** *a.* -pitoisuus *omin.* **-rikas** *a.* par. hapekas, runsashappinen. **-säiliö** *s.* **-varasto** *s.* **-yhdiste** *s. kem.*
happo[1*] *s. kem.* vetyä sisältävä yhdiste, jolla on hapan maku ja joka vaihtaessaan kem. reaktiossa vetynsä metalliin muodostaa suoloja. | Epäorgaaniset, orgaaniset hapot. Syövyttävä h. — *Yhd.* boori-, etikka-, fosfori-, hiili-, humus-, kivennäis-, maito-, oksaali-, parkki-, rasva-, rikki-, sini-, sitruuna-, suola-, syaani-, typpi-, viinih.; maha-, vatsah.; nitraus-, syövytysh. **-höyry** *s.* H:jen himmentämä metalli.
happoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Liha saattaa pilaantua myös h:sen käymisen johdosta, jolloin happoja muodostavat bakteerit synnyttävät h:sia käymistuotteita.
happo|jäännös *s. kem.* se mitä haposta jää jäljelle, jos siitä poistetaan vety; *syn.* happotähde. **-kylpy** *s. lääk. tekn.* **-käsittely** *s. tekn.* **-liuos** *s.* **-luku** *s. kem.* luku, joka ilmoittaa,

montako mg kaliumhydroksidia kuluu 1 g:ssa tutkittavaa ainetta olevien happojen neutralisoimiseen. **-marjapensas** *s.* Berberis vulgaris, monirunkoinen, piikkinen koristepensas. **-myrkytys** *s.* hapon aiheuttama myrkytys. — *Lääk.* myös aineenvaihduntahäiriö, jossa elimistö synnyttää liian paljon happamia aineenvaihdunnan tuloksia, asidoosi. **-määrä** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* **-seos** *s.* **-säiliö** *s.* **-torni** *s.* Selluloosatehtaan h. **-tähde** *s. kem.* = happojäännös. **-vapaa** *s.* → hapoton.

hapras[66] *a. murt.* hauras.

hapro[1] *s.* Oxyria, matala, monivuotinen tatarkasvi. — *Yhd.* tunturih.

hapsenkakkiai|nen[63] *s.; syn.* sarvijäärä. | H:set 'Cerambycidae, kovakuoriaisia, joilla on pitkät tuntosarvet'. H:sten toukat ovat pahoja metsän tuholaisia. — *Yhd.* haapa-, kukkas-, tammih.; isoleuka-, katkosiipi-, kiilto-, lehtisääri-, myski-, paloittelija-, pätkäh.

haps|i[18] *s.* **1.** us. *ylät.* hius, *mon.* tukka. | Harmaat, valkoiset h:et. H:et ovat jo harmenneet. Hopea peittää h:emme. H:et hajalla t. hajalla h:in. Vanhemmat surivat h:ensa harmaiksi. - - te saatte minun harmaat h:eni vaipumaan murheella tuonelaan VT. — *Yhd.* (us. a:sesti) harmaa-, hopea-, kelta-, kiehkura-, kulta-, liina-, tummah. **2.** *kasv.* hento, hapsimainen elin t. muodostuma, ohut karva. | Juuret imevät h:illaan ravintoa maasta. Jäkälän lehtimäinen sekovarsi on kiinnittynyt maahan karvamaisilla h:illa. Lehden pinnalla on tiheässä h:ia. — *Yhd.* juuri-, juurtumah.

haps|ia[17] *deskr.v.* sieltä täältä siepata, tehdä jtak hätiköiden, hampsia. | Lehmät kävelevät edestakaisin ja h:ivat ruohoa vain parhaista paikoista. Niittää h:i tylsällä viikatteella.

hapsi|haiven *s. kasv.* Lennon helpottamiseksi on voikukan pähkylöissä varrellinen h. **-haiveninen** *a. kasv.* **-juuri** *s. kasv.* juurtumahapsi. **-karv|a** *s. kasv.; vrt.* hapsi 2. | Sekovarren alapinnalla on lyhyitä h:oja. Keltanon kehdossa on sekä hapsi- että nystykarvoja. **-karvainen** *a. kasv.* **-liuskai|nen** *a. kasv.* hyvin hienoliuskainen. | H:set lehdet. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H:set lehdet. H. juuri. H:sesti liuskoittunut lehti.

hapsi|nen[63] *poss.a.* Eräiden keltanoiden lehdet ovat h:sia. — Tav. *yhd.* harva-, harmaa-, hopea-, lumi-, lyhyt-, musta-, pehmeä-, valkoh.

hapsott|aa[2*] *v.* olla pörröllään, hassallaan, harallaan t. sekaisin, törröttää, haarottaa sinne tänne. | Tukka h:aa silmillä. H:ava poskiparta. Puiden h:avat oksat. Hänen laihat sormensa h:ivat haarallaan lautasen alla JÄRVENT.

hapsu[1] *s.*, tav. *mon.* ripsu, rimpsu, hetale, hepsu, tupsu. | Pöytäliina koristetaan h:illa, jotka voivat olla joko erillisistä langoista tai saman kankaan loimilankojen päistä solmittuja. Hartialiinan, kaulahuivin h:t. Verhon päässä on h:t. — *Yhd.* pellava-, silkki-, villalankah:t. **-nauha** *s.* Pöytäliinan reunaan ommellaan valmis h.

haptinen[63] *a. psyk.* H. aistimus 'kosketusaistimus'.

haptotropismi[4] *s. kasv.* kosketusherkkyys. | Kärhien kietoutuminen tuen ympärille on h:a.

hapuil|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* haparoida, hamuilla. **1. a.** umpimähkäisesti tavoitella t. kopeloida. | H:in kepin käteeni. H:i puukkoa tupesta. - - ahkerasti keikkuivat [jänisten] leuat, kun vihantaa orasta suihinsa h:ivat AK. **b.** pyrkiä jnnek käsillä tunnustellen; kulkea epävarmasti, umpimähkäisesti, harhailla. | H:imme pitkän aikaa pimeässä, ennen kuin löysimme oven. H:ivat tuntikausia sakeassa lumipyryssä. Lähti h:emaan kaupunkia kohti. **2.** *kuv.* H:evat yritykset. Kirjoitus, jonka sanonta on kankeaa ja h:evaa. Opetuksen avuton h:eminen. Pitkien h:ujen jälkeen päästiin vihdoin tuloksiin. Oikeinkirjoitus on muutamissa kohdin häiritsevän h:evalla kannalla. H. [= tapailla] sanoja. Puhua h:len.

hapuroi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* = haparoida.

har|a[10] *s.* **1.** *maat.* maanpinnan möyhentämiseen, multaukseen ja rikkaruohojen irrottamiseen käytetty piikikäs väline; *murt.* myös = karhi. | Yksinkertaisin h. oli tiheäoksaisesta kuusesta valmistettu kuokkamainen väline, jolla pöyhittiin kaskessa olevien kivien ja kantojen lähimmät ympäristöt. Nykyisin käytetyissä h:oissa on alaspäin suuntautuvia piikkimäisiä tai veitsimäisiä teriä, jotka kuohkeuttavat maanpinnan, irrottavat rikkaruohot, multaavat juurikasvit jne. — *Yhd.* kynsi-, oksa-, risuh.; hevos-, käsi-, moottorih.; juurikasvi-, kaski-, multaus-, palo-, puutarha-, rikkaruohoh.; syväh. **2.** muista ed:n tapaisista välineistä, joissa on piikkejä t. haaroja. | Pyörivät h:at sekoittavat saven. H:at lajittelevat kivensirut koon mukaan. — *Erik.* = naara. | Malmi nostettiin h:alla järven pohjasta. Pitkäsiima irrotetaan pohjasta h:alla. Hukkunut saatiin vedestä h:an avulla. — *Kuv.* - - siirsi h:ansa [= sormensa] niskaan palmikon alle ja sieltä sitten rahmusteli PAKK. — *Yhd.* muta-, pohja-, turveh.; **rautah.**; **varsih.**

haraamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < harata. | M. maa, pelto.

haraamis|kone *s.* **-syvyys** *s.* **-työ** *s.*

hara-aura *s. maat.* auran mallinen hevoshara.

harail|la[29] *frekv.v.* < harata. | H:ee seipäällä suon silmäkettä. - - silmät h:ivat [= harhaillen katselivat] ympäristöä ALKIO.

harais|ta[24] *mom.v.* (< harata) kouraista, siepata, kahmaista; sormet haralla sukaista. | Hän h:ee kiven maasta. Ukko h:ee puukkoa kupeeltaan. Kala h:ee koukun suuhunsa. Mies h:i otsalle valahtanutta tukkaansa.

harajuuri *s.* Coralliorrhiza, kämmekkäkasveihin kuuluvia mädänsyöjiä, joiden juurakko on korallimaisesti haaroittunut.

harakan|hattu *s.* = harakankello. | Niitty kirjavanaan h:hattuja. — *Kuv.* naisesta: tuulihattu, hepsankeikka. | Tuhlaa vain, sellainen h. JOTUNI. **-hyppely** *s. voim.* = kyykkyhyppely. **-kello** *s.* Campanula patula, yleisimpiä kellokasvejamme, harakanhattu. **-kiv|i** *s.* valkoinen, kova, pieni vierinkivi. | - - olkoon miehen sydän aina kova kuin valkoinen h.

KIVI. - - silmämunat päässä kuin pyörivät h:et pienessä koskessa HAARLA. **-kuk|ka** *s.* useiden kukallisten kasvien, vars. valkoisen päivänkakkaran, niittyleinikin ja niityn kurjenpolven kans. nimitys. | Lilly neiti otti käteensä h:an ja rupesi nyppimään sen valkeita, kaitaisia terälehtiä TALVIO. **-pelät|in, -ti** *s.* Pellolla oli iso, vanhaan takkiin puettu h. Sellaiset kenraalittaret ovat kuin h:timiä KIANTO. **-pesä** *s.* — *Kuv.* hatara, kehno, kurja huone t. rakennus. | Ei kukaan tällaisessa h:ssä voi asua! - - varahuone tuossa seisoi rakettuna harvaksi kuin h. KIVI. **-tanssi** *s.* Hyppeli jonkinlaista h:a huoneen ympäri. **-var|vas** *s.* **1.** *kuv.* koukero, kiemura, vars. kömpelösti tehty kirjain, jk merkki tms. | Sinun h:paistasi ei saa kukaan selvää. Töhertää ihmeellisiä h:paita paperille. Pikakirjoituksen h:paat. Taisi tulla h. [= paha merkki] papinkirjaan. Risti, h. ja viiva, lukukinkerien arvolauseet. Joku meistä vieläkin harrasti kreikankielen h:paita KIANTO. — *Käs.* koristepistoista, jotka ommellaan takaa eteenpäin, pisto vuoroin vasemmalle, vuoroin oikealle. **2.** *murt.* katinlieko.

harakiri[4] *s.* japanilainen rituaalin mukainen itsemurhan muoto, joka suoritetaan viiltämällä vatsa auki. — *Kuv.* Rikollisten ja kumouksellisten ainesten suojaaminen merkitsee koko yhteiskunnan h:a.

1. **harak|ka**[15*] *s.* **1.** Pica pica, pitkäpyrstöinen, mustan, vihreän ja valkoisen kirjava varislintu. | H:an pesä. Ampua h:oita. H:kain halu kiiltävien esineiden anastamiseen. Ei h. hyvän edellä naura SL. Kaunis on h:kakin, kun harvoin näkee SL. — Eril. sanonnoissa. | Hyppii kuin h. Nauraa kikattaa, räkättää kuin h. Johan sille h:atkin nauravat. Meidän nuoret remuavat, niin etteivät h:atkaan uskalla olla katolla MERIL. Tuhlata ruutia h:koihin 'uhrata aikaa, voimia tms. turhanpäiväiseen yritykseen'. Lämpö menee h:oille 'hukkaan, kun peltiä ei suljeta ajoissa'. Hyppiä h:kaa 'kyykkysillään, kuin harakka'. — *Yhd.* meri-, rantah.; lapinh. **2.** *kuv.* vars. nauraa kikattelevasta, nuoresta, vallattomasta tytöstä: hepsankeikka, heiskale, huiskale, hatikka. | Kyllä tuo Maija on koko h.! Renkipoika tuikkaisi sen piikatytön korvaan, joka pitkät ajat h:ana kikatteli KARHUM. Tulitkos sisään kanssamme, sinä h. [= Eero], sinä variksen poikanen? KIVI. — *Yhd.* pyryh.

2. **harakka**[15*] *s. kansat.* Karjalan kreikanuskoisten vaimojen käyttämä venäläisperäinen päähine, sorokka.

harakkamylly *s.* tuulimylly, jonka erillinen yläosa kiertyy kiinteän, myllynkivet sisältävän alaosan päällä.

harakoi|da[30] *v. harv.* **1.** *intr.* hyppiä, teutaroida, hullutella. | Emmehän tässä h:tse kuin mätäkuun houkot KIVI. **2.** *tr. kans.* häväistä jkta kulkemalla hajareisin hänen ylitseen.

hara|kone *s. maat.* haraamiskone, hevoshara. **-kuokka** *s. maat.* harauskuokka.

harall|a, -e *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) (*rinn.* harralla) eri suuntiin t. sinne tänne sojottaen, siirottaen t. törröttäen, hajalla, pörröllä, hassallaan, harilla, harrilla, sekaisin. | Tukka h:aan. Harmaat viikset h:aan. Levittää sormet h:een. Seisoo jalat h:aan 'haarallaan, hajareisin'. Katselee silmät h:aan 'silmät selällään seisoen t. katse oikein mihinkään suuntautumattomana'. Kanat juoksentelivat siivet h:aan sinne tänne. H. käsin, sormin, säärin, hapsin t. sormet, kädet, hapset h. Tuijotti h. silmin tielle päin.

hara|reisin *adv.* hajareisin. | Seisoa h. Istui h. kuorman päällä KATAJA. **-silmäi|nen** *a.* jolla on silmät harallaan. | Hajatukkainen, h. nainen AHO. **-sorminen** *a.* vrt. ed.

hara|ta[35] *v.* **1.** vetää haraa tms. pitkin jtak pintaa. **a.** *maat.* haralla, haravalla tms. möyhentää t. sekoittaa; karhita. | Maan pintakerros h:taan kuohkeaksi. Rikkaruohot hävitetään h:amalla. Juurikasvien h:aminen. Siemen mullataan h:amalla. H. risukarhilla. **b.** haroa, sorkkia; tarttua, hairata. | H. sormillaan tukkaansa. Ei ylettynyt, kädet h:sivat tyhjää. Taputti hevostaan lautasille, korjasi länkiä, h:si harjan alta. — H. jhk kiinni. Käsi oli kärkäs h:amaan miekkaan. **c.** tavoitella t. etsiä t. puhdistaa haraamalla, naarata. | Siikoja h:taan koskipaikoista pitkävartisella haavilla. Hukkunutta h:ttiin pitkä aika. Nuottaapajan pohja h:taan köydellä puhtaaksi risuista. — *Kuv.* = haravoida. | Ketjun tarkoitus on h. välimaasto, niin että sinne ei jää vihollisia. **2.** (*rinn.* harrata) laahata vastaan hangaten. | Reestä riippuvat oksat h:avat lunta. — Vars. *harata vastaan* panna vastaan, rimpuilla, vastustella, estellä. | Pojat h:sivat jalallaan vastaan hiljentääkseen kelkan vauhtia. Äiti koettaa saada vastaan h:avan pojan tervehtimään. Martti tahtoi mennä heti kihloihin, mutta minä h:sin vastaan.

haraus[64] *teonn.* < ed. | Juurikasvimaan h. Rikkaruohojen h. — H:ta jatkettiin myöhään yöhön, mutta hukkunutta ei löydetty. — *Yhd.* hevos-, käsih.; pinta-, syvä-, vakoh.; vastaanh. **-kuokka** *s. maat.* **-väline** *s.* Maataloudessa käytetyt h:et. Pelastusmiehistön h:et.

harav|a[12] *s.* **1.** vars. heinien kokoamiseen, pöyhimiseen ym. ja puutarhanhoidossa mullan hienontamiseen, tasoittelemiseen ja rikkaruohojen poistamiseen käytetty työväline, jonka muodostaa varsi ja sen päähän kiinnitetty piillinen poikkikappale (lapa); myös = haravakone. | H:an varsi, lapa, piit. Puinen, rautainen h. Panna uusi pii h:aan, piittää h. H:alla juovitetut käytävät. — Ajaa h:aa 'haravakonetta'. — *Kuv.* Maailman h. 'joka paikan koluaja, maailmanmatti'. Koko varasjoukko joutui etsintöjä suorittavan poliisin h:aan 'käsiin'. Saada h:iinsa 'saada tietoonsa, kuulla'. — *Yhd.* heinäh.; rautah.; hevos-, kone-, käsi-, pyöräh.; käytävä-, nurmikko-, puutarhah.; kylvöh. **2.** muista ed:n kaltaisista välineistä. | Leikkuukoneessa h:ain tehtävänä on lyhteiden luovuttaminen. — *Yhd.* kalah.

harava|kone *s. maat.* hevos-, koneharava. **-mie|s** *s.* haravoitsija (myös naisesta). | H:sten tehtävänä on seuloa maantielle levitetystä sorasta

suurimmat kivet pois. Joutuisa h. H:hiksi saatiin lähiseudun mökkiläisvaimoja.

haravan|lapa *s.* **-pii** *s.* **-varsi** *s.* Haapainen h.

haravo|ida[30] *v.* haravalla koota, pöyhiä, hienontaa t. tasoitella. | Naisväki h:i luo'on karheelle. Ennen iltakasteen aikaa h:idaan heinät kasoihin ja kannetaan latoon. H:iminen suoritetaan nykyään haravakoneella. Perunan varret h:itiin pois pelloilta. Tasaiseksi h:itu maantie. — H:i partaansa, hiuksiaan sormillansa. — *Kuv.* Puolue on h:inut hyvin äänestäjänsä vaaliuurnille. Poliisi h:itsi käsiinsä salaliittolaiset. Marjat on h:itu tarkkaan näistäkin metsistä. — *Sot.* Maasto h:idaan viholIisista puhtaaksi.

haravoimat|on[57] *kielt.a.* H:tomat heinänrippeet.

haravointi[4*] *teonn.* < haravoida. | H., elonleikkuu ja riihenpuinti olivat naisten tehtäviä. — *Kuv.* Keräilijöiden suorittama runojen h. — *Yhd.* jälki-, koneh.

hardanger|kirjonta, -ompelu *s. käs.* eräs norjalaisperäinen valkokirjonnan laji. **-viulu** *s. mus.* norjalainen viulusoitin, jossa neljän soitettavan kielen lisäksi on neljä ns. resonanssikieltä.

hare|a[21] *a. harv.* (*rinn.* harrea) harittava, törröttävä, harrillaan oleva. | H:at silmät KIVI. Maija puuhun pitkimpähän, / haapahan h:impahan KANT. — *hareilla(an* harrillaan, levällään, hajallaan. | - - miksi seisoo Juhani, silmät h:illaan, totisena kuin tuomiolla? KIVI.

harh|a[10] *s.* **1.** hairahdus, erehdys, eksymys, harhaannus; eksytys. | Vuoden 1918 tapahtumat olivat meille suuri kansallinen h. Sukupolvi toisensa jälkeen on havainnut h:aksi edellisen omaksuman onnen ihanteen. Omattunnot vapautuivat paavin h:asta. Sillä koko heidän elämänsä on h:aa ja pimeässä hapuilemista KILPI. - - ma että tieni h:at tietäisin KOSKENN. — *olla harhassa* olla väärässä, erehtyä. | Siinä asiassa olet pahasti h:assa. Kirkko on h:assa käyttäessään rangaistuksia uskonnollisten päämääräin palveluksessa. — *harhaan* (adv.) eksyksiin, väärään, ohi, harhateille. | Joutua, kulkea, astua, hiihtää h:aan. Johtaa, saattaa h:aan. Ampua, iskeä, osua h:aan. Sumussa purjehdimme h:aan. Rantasipi houkuttelee ihmiset viekkaasti h:aan, kauas pois pesänsä lähettyviltä. Kompassi osoittaa h:aan. Suurin osa tutkimuksen tuloksista on h:aan osuneita. Antaa h:aan johtavia tietoja jnk toiminnasta. Muutamat ovat antaneet poliittisten kiihottajien johtaa itsensä h:aan. H:aan johtava t. viepä väite, mielipide, käsitys. — *harhalle* (adv. harv.) väärään, eksyksiin. | Juosta, viedä h:alle S KORPELA. **2.** harhakuva, harhanäky. | Haaveeni jäivät pelkäksi h:aksi. Houreelta ja h:alta tuntuivat äskeiset ajatukseni. | Ei, lapseni — tuo kaikki oli vain h:aa. Kuvitelma KAILAS. Oletko, elämäni kauneus, / siis valhe vain ja virvaliekki h:in SARKIA. Ja jos heikot ja hennot lumota voi / kesä katoova h:allansa KOSKENN. — *Psyk. lääk.* sairaalloinen, mielitaudeissa esiintyvä harhakuvitelma, harhaluulo, harha-aistimus. | Kun varsinainen mielisairaus puhkeaa, on potilaalla monenlaisia h:oja. Parantua h:oista. Hetken h:at. Optiset h:at. Elää h:ojen ja harha-aistimusten vallassa. — *Yhd.* aistin-, kuulo-, muisti-, näköh.; suhteuttamis-, suuruus-, vainoh.

harha- ilmaisee jtak virheellistä, väärää t. harhautunutta. **--aistimu|s** *s. psyk.* = hallusinaatio t. illuusio. | Mielisairaiden h:kset. Parantua h:ksista. **--ajatu|s** *s.* Vapautua h:ksestaan. Älä antaudu tuollaisen h:ksen valtaan! **--ammus** *s.* **--analogia** *s. kiel.* virheellinen analogia.

harhaan|johtaa *v.* par. johtaa harhaan; ks. harha 1. **-johtava** *a.* (*partis.*) -sti *adv.* myös ~.

harhaannu|s[64] *s.* harhautuminen. | Voitti hiihtokilpailun pienestä h:ksesta huolimatta. Elämän h.

harhaannutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* (< seur.) = harhauttaa.

harhaantua[1*] *v.* = harhautua.

harhaan|viepä, -vievä *a.* (*partis.*) myös ~.

harha-|arviointi *s.* **-arvostelma** *s.* **-askel** *s.* Yksikin h., niin putoamme syvyyteen. — Tav. *kuv.* hairahdus, erehdys. | Paljasti kaikki h:eensa. Katua katkerasti tekemäänsä h:ta. Siveelliset h:et.

harhailija[14] *tek.* < seur. | Päämäärätön h. Perhoslaji, jota meillä on tavattu vain joku satunnainen h.

harhail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* kuljeskella t. yl. liikkua sinne tänne eksyksissä t. päämäärättä. | H. metsässä, oudossa kaupungissa, pitkin katuja. Päämäärätön h:u. Pitkällisen h:un jälkeen retkikunta saapui asutuille seuduille. H. maailmalla. Eksyksissä h:eva. Taivaalla h:eva yksinäinen pilven hattara. Laiva h:i tuulen mukana. Hänen katseensa h:i rauhattomana sinne tänne. Silmissä on h:eva ilme. Ajatukset lähtivät h:emaan omia teitään. - - ja nuorukaisen sormet h:ivat hänen kiharissaan KIVI. — *Kuv.* Kirjailija on h:lut [= hapuillut] eri tyylisuuntien välillä. Monen tieteen alalla on h:ujen jälkeen päästy erinomaisiin tuloksiin.

harha|isku *s.* — Us. *kuv.* erehdys. | Arvostelijan h. on ilmeinen. Koko yritys oli täydellinen h. **-kuula** *s.* **-kuv|a** *s.* erheellinen kuvitelma t. käsitys, hourekuva. | Kaunis h. ikuisesta rauhasta. H:ien särkyminen. Hermostosta johtuvat sairaalloiset h:at. — Haastattelusta saa sen h:an [= harhaan johtavan käsityksen], että - -. **-kuvitelm|a** *s.* Olla h:ien lumoissa, vallassa. Kaikki on petosta, h:ia. **-kuvittelu** *s.* Todellisuudelle vierasta h:a. **-käsity|s** *s.* Keskiajalle ominaiset ennakkoluulot ja h:kset. Kielten keskinäisistä suhteista on ollut vallalla monenlaisia h:ksiä. Tällainen ajattelutapa perustuu ilmeiseen h:kseen. **-laskelm|a** *s.* Työn edistymisestä tehtiin h:ia. **-laukaus** *s.* Kysymyksessä voi olla joko murha taikka metsästäjän h. — *Kuv.* Uusi kuulantyönnön maailmanennätys ei ollut satunnainen h., vaan - -. **-lento** *s.* Sumun aiheuttama h. **-liik|e** *s.* **1.** *voim.* Harjoituksissa sattuvat pienet kommellukset ja h:keet. **2.** Arveluttavat uskonnolliset h:keet. **-lopuke** *s. mus.* lopuke, jossa on perussoinnun sijasta jk muu sointu. **-luoti** *s.* H. surmannut ihmisen. **-luulo** *s.* Olla h:n val-

lassa. Kuuluisat noitavainot olivat taikauskoisten h:jen aiheuttamia. — *Psyk.* sairaalloinen kuvitelma, johon ei ole mitään järjellistä syytä. **-lyönti** *s.* Nyrkkeilijän, konekirjoittajan, pianonsoittajan h.

harhama[13] *s. biol.* eräänlainen kasvien yhteenkasvettuma; *syn.* kimaira. — *Yhd.* lohko-, vaippah.

harha|matka *s.* Kolmen kilometrin h. **-mielisyys** *s. lääk.* vainoharhaluuloisuus; paranoia. **-miel|le** *s.* H:teet ovat alkavan mielisairauden oireita. **-muodostuma** *s.* **-muoto** *s.* erehdysmuoto. | H:na on kielen kannalta pidettävä esim. sanaa *myymälä*, koska *-lä* johdin liittyy yleensä nominivartaloon. **-muunnos** *s. el.* = aberraatio. **-näky** *s.* näköaistimus, jolla ei ole vastinetta todellisuudessa, näköharha. | Sairas, jolla on varsinkin öisin h:jä ja vainoamisajatuksia. Se oli erehdys, h. **-opettaj|a** *s. usk.* Paavali vastusti kolossalaisten keskuudessa ilmaantuneita h:ia. **-op|pi** *s. usk.* hyväksytystä kirkonopista poikkeava opinkäsitys, väärä oppi, kerettiläisyys, heterodoksia;)(puhdas oppi. | Areiolaisuus ja pelagiolaisuus ovat tunnetuimmat kristinuskon historiassa esiintyneistä h:eista. Syyttää h:ista. Taistelu h:peja vastaan. — *Yl.* väärä oppi. | Tällaisia käsityksiä talouselämän rakenteesta on pidettävä h:peina. **-oppi|nen** *a.* ja *s. usk.* -suus *omin.* vääräoppinen, kerettiläinen. | Lutherin mielipiteet julistettiin h:siksi. H. lahko, saarnaaja. Syyttää h:suudesta. H:sten vainoaminen. — *Yl.* Esittää h:sia ajatuksia. **-osuma** *s.* — *Kuv.* erehdys. | Värinvalinta on huolellisesti ja harkiten suoritettava — h. pilaa hienoimmankin puvun edullisen vaikutuksen AK. **-ot|e** *s.*, us. *kuv.* erehdys, hairahdus. | Tehdä h:teita. Sattui ikävä h. **-pol|ku** *s.*, tav. *kuv.* Elämän h:ut. Eksyä, joutua, vietellä jku h:uille. **-päätelm|ä** *s.* Metodista horjahtaminen johtaa h:iin. Skolastiikan h:ät. **-retk|i** *s.*, tav. *mon.* eksyksissä kuljeskelu, päämäärätön harhailu. | Odysseuksen h:et. — *Kuv.* Olen Jopulta päässyt päämäärään kaikkien h:ieni jälkeen. **-rikos** *s. lak.* teko, joka olisi rikos, jos se olisi tekijänsä käsityksen mukainen, putatiivirikos. **-suunta** *s.*, vars. *usk.* Gnostilainen, manikealainen h.

harha|ta[35] *v.*, tav. *runok.* harhailla. | H. pimeydessä. Yksin hän h:si kotiin sydänyöllä, etsien syrjäpolkuja LEHT. Sydän täällä kodittonna nyyhkyttää ja aatos tuskaisena h:a JOTUNI. -- ma seuraan katsein h:avin KOSKENN.

harha|tie *s.*, tav. *kuv.* Elämän pettävät h:tiet. Yksipuolinen individualismi -- on kristillisyydessä h. AK. -- se meille kuolon polku lie, / mut milloinkaan ei h. LEINO. — *harha|teillä*, *-teille* (esineistä:) kadoksissa, tietymättömissä; (henkilöistä:) eksyksissä. | Arkisto on joutunut h:teille. Oltuaan muutaman päivän h:teillä poika palasi ehjin nahoin tovereittensa joukkoon. — *Kuv.* Houkutella h:teille. H:teillä vaeltava tuhlaajapoika. Tällaista tutkimusmenetelmää käyttäen joudutaan h:teille. -- hänellä oli äidin sydän langennutta ja h:teillä olevaa poikaansa kohtaan PÄIVÄR. **-tun|ne** *s.* -- olleet koko ajan sellaisen h:teen vallassa, että heidän elämänsä on tuona aikana ollut tavallista sisältörikkaampaakin SILL.

harhauma[13] *s.* = harhautuma.

harhau|s[64] *s.*, vars. *heng.* harha, erehdys, hairahdus. | Tällaisen ajatuksen esittäminen osoittaa, millaisiin h:ksiin voidaan joutua. Oli julkisesti seurakunnan edessä pyydettävä anteeksi h:ksensa.

harhausko *s.* Minulla on ollut sellainen h., että --. — *Usk.* harhaoppi. **-i|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* Muhamettilaiset pitivät meitä h:sina. H:sten vainoaminen.

harhautt|aa[2*] *v.* -avasti *adv.* (*rinn.* harhaannuttaa) viedä t. johdattaa harhaan, eksyttää, erehdyttää, hairahduttaa. | Metsän h:avat polut. Myrskyn h:amat merimiehet. — Asiasta on esitetty h:avia tietoja. H:ava sanonta, nimitys. Puhujan ylen kauniit lupaukset h:ivat yksinkertaisen kuulijan. On h:avaa luulla, että --. Satunnaiset äänteelliset yhtäläisyydet ovat h:aneet tekemään vääriä johtopäätöksiä. — *Urh.* esim. jalkapallossa, nyrkkeilyssä, miekkailussa. | Vastustajan h:aminen. — *Sot.* H:aminen 'harkittu, aktiivinen toiminta vihollisen huomion ja voimien vetämiseksi omien tarkoitusperien kannalta edullisiin suuntiin ja sen saattamiseksi väärään käsitykseen omien joukkojen vahvuudesta, sijoituksesta ja aikomuksesta'.

harhauttamis|hyökkäys *s.* **-keino** *s.* **-liike** *s.* **-tarkoitus** *s.* **-toimenpide** *s.*

harhautu|a[44] *v.* (*rinn.* harhaantua) joutua harhaan, eksyä, erehtyä, hairahtua. | Tuntemattomia lentäjiä h:nut Suomen puolelle. Sai surmansa h:neesta luodista. Pimeässä olimme h:neet omien miesten joukosta. Sukupuolivietin h:minen. Hän on h:nut tekoihin, joita saa kauan katua. Mielikuvitus h:u. Ajatukset h:vat. H. liiallisuuksiin harrastuksissaan. Siveellisesti h:nut nainen.

harhautum|a[13] *s.* (*rinn.* harhauma) harhautunut muoto, ilmiö tms. | Sukupuolielämän h:at l. perversiot. Saituruus ja tuhlaavaisuus ovat taloudellisen vietin h:ia.

harha|vietti *s.* luonnoton (tav. sukupuoli)vietti. **-vietti|nen** *a.* -syys *omin.* **-virta** *s. sähk.* sähkövoimalaitosten maatettujen kohtien välille syntyvä, maassa hajateitä kulkeva sähkövirta. **-ään|i** *s.* Lukuisien h:ten pilaama viuluesitys. Mielisairaan kuulemat h:et.

haria[17] *v. harv.* (*rinn.* harria) haroa. | H. tyhjää käsillään.

harikko[2*] *s.* piimästä (t. maidosta) ja vedestä tehty kansanomainen juoma, sintu. — *Yhd.* piimä-, vesih.

harill|a, -e *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) (*rinn.* haralla). | Hiukset h:aan. Eräät kalat levittävät evänsä h:een. Tarttuu kiinni kynnet h:ansa. Kädet, sormet h. Tuijottaa silmät h:aan.

harist|aa[2] *v.* (*rinn.* harristaa) saattaa haralleen, harittaa. | Jurttaa kannattavat tangot sidotaan yläpäästään yhteen ja h:etaan sitten 4—5 m:n etäisyydelle toisistaan. — *Harv. yksipers.* Veljen silmiä taitaa jo vähän h. KARHUM.

haristel|la[28] *frekv.v.* < ed. | - - polviensa päällä h:i sormiaan MERIL. H:i ällistyneenä silmiään. Hän katsella h:i [= katseli silmät harillaan] ympärilleen JÄRVENT.
haristu|a[1] *pass.v.* (< haristaa) us. ravistua, aueta saumoistaan. | Vene h:u auringonpaisteessa. H:nut käpy 'jonka suomut ovat auenneet'.
haritella[28*] *frekv.v.* < seur.
haritt|aa[2*] *v.; rinn.* harrittaa. **1.** *tr.* levittää t. vääntää haralleen, harilleen, haristaa. | Ahven h:aa selkäevänsä pystyyn. Varpaiden välissä oleva uimaräpylä pingotetaan varpaita h:amalla. Sahan h:amisella tarkoitetaan sitä, että terän hampaat vuorotellen taivutetaan hiukan oikeaan ja vasempaan. — Tav. **2.** *intr.* olla harallaan, harillaan, törröttää, harottaa. | Luudan varvut h:avat sivuille. Siilin piikit h:avat joka suuntaan. Lakin alta h:avat hiukset. H:ava kukinto. H:avat käpysuomut. Sormet h:ivat luisina ja jäykkinä. — Silmät h:avat kuin humalaisella. H:ava katse.
harittamaton[57] *kielt.a.* H. saha.
harittu|a[1*] *pass.v.* < harittaa. | - - äärimmäiset ohimohiukset olivat hienosti h:neet SILL.
haritus[64] *teonn.* < harittaa. | Sahan h. eli jaotus 'hampaiden taivutus t. taipuneisuus ulospäin'. Sitkeitä tukkeja sahattaessa käytetään 0,6 mm:n h:ta. — *Yhd.* kierto-, piikki-, ristih. **-kone** *s.* **-pihdit** *s. mon.* **-rauta** *s.*
harj|a[10] *s.* **1.** korkein, ylin kohta jssak, yläpinta, selkä; jnk luonnonmuodostuman huippu, laki. | Aidan, kiukaan, padon, pinon, kuorman, tunkion h. Suomen vaakunan h:alta on poistettu suuriruhtinaan kruunu. Vasaran h. eli hamara. — Mäen, kukkulan h. Aurinko laskee vuoren h:an taakse. Porolaumat kuljeskelevat tunturin h:alla. Päivä kultaa metsän h:an. Kinoksen h. Vene kiitää aallon h:alta toiselle. — *Yhd.* aallon-, kallion-, mäen-, vuorenh.; lumi-, vaahto-, valkoh. — *Erik.* **a.** *maant.* Poimuvuorien h:at eli antikliinit. Pohjamoreenin, dyynin h. — *Yhd.* kerros-, satula-, sirppi-, suippo-, särmä-, teräh. **b.** *fys.* Aaltoliikkeen h:at ja laaksot. **c.** *metrl.* Lämpöaallon h. Korkeapaineen h. on mennyt ohi. **d.** *kuv.* Saavutti liiketoimintansa h:an. Tuli vielä h:aksi kaikelle tälle [= kaiken huipuksi, kukkuraksi], että pitäjän uusi rovasti oli - - ankara mies KIVI. Talven h., tav:mmin selkä.
2. a. vesikaton vaakasuora yläosa, jossa katon lappeet yhtyvät. | Rakennuksen korkeus h:an kohdalta. Ristikatossa on kaksi h:aa ristissä. Kävellä katon h:alla. Silloin otti perkele hänen kanssansa pyhään kaupunkiin ja asetti hänen temppelin h:alle UT[V]. — *Kuv.* Joutua temppelin h:alle 'kiusaukselle alttiiksi; vaikean ratkaisun eteen'. Voi, nyt h. majastani murtui [= menetin tukeni ja turvani] *CAJ. — *Yhd.* keski-, risti-, sakarah.; katon-, kirkonh. **b.** pitkä, kapeahko kohoama, harjanne. | Lintujen rintalastassa on korkea h. lentolihasten kiinnittymistä varten. Tykin putken ja kiväärin piipun kahden kierteen välistä koroketta sanotaan h:aksi. Kypärän h. Hirren yläpuoli veistetään h:alle. Saumatuissa laudoissa on toisessa uurre, toisessa sitä vastaava h. Pelto aurataan h:oihin ja vakoihin. Maantie on keskeltä h:alla.
3. a. eräiden eläinten niskassa (joskus selässä, kaulassa t. rinnassa) olevat pitkät karvat t. jouhet. | Oriin, leijonan, paviaanin h. Tuuhea h. H. hulmuaa. Nostaa, ravistaa h:aansa. Hevosen h. kaartuu toiselle puolen kaulaa. Villisian harjakset kohoavat selässä h:ana pystyyn. Koiralla oli h. [= niskakarvat] pörhössä. Harjalinnuilla on päälaella viuhkamainen, ruosteenruskea h. Kaulan alla peuralla on pitkä h. Ahven h. [= selkäevä] pystyssä. — *Kuv.* Mies pudistaa mahtavaa h:aansa 'tukkaansa'. Tulipatsas leiskauttaa hulmuavan h:ansa taivaalle. Kylläpähän kaikki uskotte ja h:anne pystyyn nousee, kun selitän [= hämmästytte niin, että tukka pystyyn nousee] NUOLIV. H. aina pystyssä [= äkäisenä, sotajalalla] porvareita vastaan AHO. — *Yhd.* niska-, otsa-, selkäh.; kulo-, liina-, liinakko-, mustah. **b.** ed:een liittyen: kanalintujen heltta. | Kukon, kanan, kalkkunan h. Sahalaitainen, yksinkertainen, kaksijakoinen h. Kallistuva h. — *Yhd.* haara-, heltta-, pysty-, ruusu-, sarvih.
4. a. puualustaan tms. pystyasentoon kiinnitetyistä harjaksista, karvoista, jouhista, juurista, metallilangoista tms. valmistettu puhdistus- t. hankausväline; vrt. suka. | H:an varsi ja harjakset. Kankea, kova, pehmeä h. Siveltimen h. Pyörivällä h:alla kiillotetaan metallipintoja. Lehmiä puhdistettaessa on käytettävä h:aa eikä rautasukaa. Tukka, jota ei saa h:allakaan jakaukselle. — Karvaiseen ruumiiseensa tarttuneen siitepölyn mehiläinen poistaa takajaloissa olevalla h:alla. — *Yhd.* harjas-, jouhi-, juuri-, messinki-, sametti-, teräsh.; kiillotus-, kylpy-, pesu-, puhdistush.; hammas-, hevos-, hius-, kenkä-, kynsi-, lattia-, pata-, pää-, vaateh.; kiekko-, varsih. **b.** *sähk.* liukuva kosketusosa, joka vastaanottaa sähköä eräiden koneiden liikkuvista osista t. johtaa sitä niihin. | Generaattorin, magneeton h. Tasavirtadynamossa on h:oja aina pareittain. — *Yhd.* hiili-, hopea-, metallih.; kosketin-, liuku-, magnetoimis-, negatiivih.
harjaamat|on[57] *kielt.a.* < harjata. | H. hattu, takki. H:tomat hampaat. H:onta pellavaa.
harjaannus[64] *s.* harjaantuminen, harjaantumus, harjaantuneisuus, tottumus, perehtyneisyys. | Saavuttaa kokemusta ja h:ta ammatissaan. Tehtävän suorittaminen vaatii h:ta.
harjaannutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. | H. kättä piirtämään. H. miehet aseiden käyttöön. Jokainen voi h. silmänsä arvioimaan etäisyyksiä. Havaitsemiskyvyn h:minen 'kehittäminen'.
harjaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* harjautua) saada tottumusta, tottua, perehtyä, oppia, kehittyä. | H. suullisesti esittämään ajatuksiansa. H. aseiden käyttöön. Poika sai h. tehtävään isänsä johdolla. Työ vaatii taitoa ja h:mista. Hänen henkinen huomiokykynsä on huomattavasti h:nut. — *harjaantu|nut* (a.) -neisuus[40] (omin.) H:nut palosotilas, miekkailija, lentokoneen ohjaaja. H:nut työmies. Kokenut ja h:nut laki-

mies. Taiteellisesti h:nut silmä. H:nut väriaisti. Miehistön h:neisuus. Silmän h:neisuus etäisyyden arviointiin.

harjaantumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H. uimari. Huonosti aseistetut ja h:tomat talonpoikaisjoukot. H. kirjoittaja. H. sävelkorva. Maanviljelystöihin h. H:tomuudesta johtuva taidon puute.

harjaantumus[64] *s.* = harjaannus.

harja|heltta *s.*)(leukaheltta. | Kukon h. **-hiili** *s.* *sähk.* vrt. harja 4.b. **-hir'si** *s.* vesikaton harjaa kannattava vaakasuora hirsi, harjaorsi, harjavuoli(ainen); vrt. kurkihirsi. | H:ren nostaminen. [Sanat] vapisuttivat koko taloa h:restä kivijalkaan saakka LEINONEN. — *Kuv.* Ois noussut h. / sydänten pyhättöön MANN.

harjail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < harjata.

-harjainen[63] *poss.a.* Jyrkkä-, korkea-, loiva-, matala-, piikki-, pyöreä-, sakara-, suippo-, suora-, teräväh.; lumi-, kuohu-, vaahto-, valkoh.; jouhi-, liina-, pitkä-, pysty-, tuuhea-, vaaleah.

harjaiset[63] *s. mon.* = harjakaiset.

harjajouh|i *s.* Hevosen h:et.

harjakais|et[63] *s. mon.* tehdyn kaupan t. vaihdon johdosta annettu kestitys, harjakannut, harjaiset, harjalliset, harjakkaat; myyjän antama lahja, kaupantekiäiset. | Juoda, tarjota h:ia. Se h. pitää, joka rahat saa SP. — Vielä kaksi omenaa h:iksi.

harjakais|ryyppy *s.* **-viina** *s.*

harja|kannu *s., us. mon.* harjakaiset. | Kun hevoskaupat oli tehty, mentiin h:kannuja juomaan. **-karva** *s.* Hevosen h:t. Koira h:t pystyssä.

harjakas[66*] *poss.a.* H. katto. — H. leijona. Siikalaji, jonka selkäevän ja pyrstön välinen osa on h.

harjakatto *s.* Kattoja on kahta päätyyppiä: yksipuolisia ja kaksipuolisia eli h:ja. Jyrkkälappeinen h. **-inen** *a.* H. rakennus, kota, heinälato.

harjak|e[78*] *s.* pieni kohoama, harja. | Kypärän h. Kannen keskelle on jätetty pieni h. Perunamaa kynnetään h:keille. — *Yhd.* keski-, poikki-, reuna-, syrjäh.

harjakiekko *s. tekn.* par. kiekkoharja.

harjakkaat[66*] *s. mon.* = harjakaiset.

harja|kone *s.* = harjauskone. **-koriste** *s.* Temppelin h. Vaakunan h. **-korkeus** *s.* rakennuksen korkeus harjan kohdalta; vuorenharjanteen keskikorkeus. **-kota** *s.* harjallinen kota.

harjakset|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < harjas.

harjaksi|nen[63] *a.* < harjas. **1.** *poss.* Lapsen luultiin syntyvän h:sena, jos äiti raskauden aikana potkaisi sikaa. — *Yhd.* harmaa-, karhea-, lyhyt-, musta-, pehmeä-, vaalea-, tiheäh. **2.** *ain.* Karvapeite karkea, h. H. tukka.

harja|kulma *s.* Katto, jonka h. on 90°. — Tav. *tekn.* kierteen harjan poikkileikkauskulma. | Turbiinin h. **-kuusi** *s. metsät.* kuusi(muoto), jonka vaakasuorat keskioksat runsaine pikkuhaaroineen näyttävät harjamaisilta. **-kyntö** *s. maat.* keskeltä sarkaa aloitettu kyntö, jossa kyntöviilut käännetään keskelle päin;)(vakokyntö. **-lammas** *s.* Ammotragus lervia, Pohjois-Afrikan vuorilla elävä luonnonvarainen lammas. **-lastai|nen** *a. el.* linnuista, joiden rintalastassa on harja;)(sileälastainen. — *S:sesti.* H:set 'Carinatae, lintujen ryhmä, johon kuuluvat kaikki muut linnut paitsi strutsit'. **-lauta** *s.* **1.** (päre)katon harjalle kiinnitetty lauta, harjalista. | Katon harjalle asetetaan kaksi h:a, joista toinen peittää toisen särmän. **2.** lauta, jossa on harja. | H., johon suksi kiinnitetään sen yläpintaa höylättäessä, on tehty siten, että sen harjana on suksen kuurnan muotoinen kohoama. **-lintu** *s.* Upupa epops, eräs ulkomainen, meillä joskus satunnaisesti tavattu lintu, jonka päässä on komea harjamainen töyhtö. **-lista** *s.* = harjalauta 1.

harjalli|nen[63] *poss.a.* H. katto, kohoama, vasara. Keihään kärki on sivuilta h. — *Kuv.* kukkurainen, ylenpalttinen. | - - valmiina seisoo nyt h. hääpöytä vieraitten tulemaksi KIVI. - - rauhassapa tahdon nauttia uutta, h:sta onneani KIVI.

harjalliset[63] *s. mon.* = harjakaiset.

harjamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. valli. Sorvin h:set johteet. Tien pinta h:sesti koholla. — H. töyhtö. Pitkä, h. tukka. — H:set tuntosarvet, kulmakarvat.

harja|mestari *s.* harjantekijä. **-mies** *s. kans.* kiertelevä kauppias, joka myi pientä rihkamaa, osteli sianharjaksia yms., reppuri, harjukas, harjuri. **-naulakko** *s.* naulakko, jossa pidetään harjoja. **-neilikka** *s.* Dianthus barbatus, koristekasvina viljelty, runsaskukkainen neilikkalaji. **-niskainen** *a.* H. urosleijona.

harjan|ne[78*] *s.* **1.** *maant.* vuoren t. vuorijonon ylin, pitkänomainen osa rinteineen; vars. terävä- ja kapeaharjainen, loiva kohoama; *yleisk.* myös = harju, selänne; vrt. harja 1. | Karakorum on maapallon korkein yhtäjaksoinen h., keskimäärin 7.000 m korkea. Syvät rotkot ovat särkeneet ylätasangon säteittäisiksi h:teiksi. Vaaran h. Maanselän h:teet. Saaren halki kulkee n. 400 m:n korkuinen h. Honkanummien h:teet KIVI. — *Yhd.* kallio-, metsä-, moreeni-, pitkittäis-, pää-, ranta-, sorah.; kallion-, kukkulan-, vuorenh. **2.** pitkänomainen, kapeahko kohoama, harja. | Uurteiden välinen h. Lapaluun h. Multa kasataan h:teelle. Tien pinta on jäätynyt teräviksi h:teiksi. Aaltojen h:teet. Sahan terässä oleva kireä kohta eli h. — *Metrl.* ks. myös harja 1. | Ilmanpaineen, korkeapaineen h. — *Yhd.* lapa-, luu-, poskih.; vakoh.; vaahtoh.

harjanne|jakso *s. maant.* Lännestä itään suuntautuva h. **-jono** *s.* = ed. **-lihas** *s. anat.* eräs reiden lihas. **-vedenjakaja** *s. maant.*

harjannostajais|et *s. mon.* uuden rakennuksen harjahirren (t. kattotuolien) paikoilleen asettamisen johdosta pidettävä juhlatilaisuus. | H:issa annettiin kahvit koko työväelle.

harjan|pidin *s. sähk.* Sähkökoneitten hiiliharjat kiinnitetään h:pitimiin. **-sitoja** *s.* harjantekijä. | Tottuneet h:t saavat työtä tehtaassamme [ilm.]. **-sitomo** *s.*

harjantei|nen[63] *poss.a.* < harjanne. | H:sta, mäkistä maata. — *Yhd.* kaksi-, kolmih.

harjan|tekijä *s.* **-varsi** *s.*

harja|orsi *s.* = harjahirsi. **-osa** *s.* Vaateharjan

h. Vuoren h. **-puoli** *s.* Harjat pannaan kuivumaan h. alaspäin. **-pussi** *s.* H. vedetään pitkävartisen harjan päälle seiniä, kattoja ym. tomutettaessa. **-puu** *s.* harjana oleva puu; harjahirsi. | Havumajan, teltan h. Leveissä rakennuksissa pitäisi olla kaksi h:ta, jotta katto olisi kyllin vahva. **-päivä** *s.* Suomessa on Heikin päivää pidetty talven h:nä 'taite-, keskikohtana'. **-pä|ä** *s.* Aallot särkyivät kuohuviksi h:iksi. **-rupi** *s. eläinlääk.* Harja- ja häntärupi 'jouhikutka'.

harja|s[64] *s.*, vars. *mon.* **1.** pitkä, kankea karva, vars. sian. | Villisian h:kset. Kansanuskon mukaan vastasyntyneen lapsen selässä oli h:kset. Hiukset kankeat kuin sian h:kset. — *Kuv.* Kun tapaan sen pojan, tartun h:ksista [= tukasta] kiinni. Miehellä on muutama kankea h. nenänsä alla. Riehua h:kset pystyssä 'äkäisenä, kiukkuisena'. No, eihän siinä muu auttanut kuin laskea h:kset kiltisti alas [= leppyä] WILKUNA. — *Yhd.* niska-, selkäh.; viiksih.; sianh. **2.** harjan, siveltimen yms. karvoista, sukasista, jotka paitsi eläinten karvoja voivat olla esim. juuria, messinkiä t. muovia. | Pesuharjan, siveltimen h:kset. — *Yhd.* nylon-, tekoh:kset.

harjasauma *s. rak.* H. peitetään harjalaudoilla.

harjasharja *s.* harjaksista valmistettu harja.

harjasilta *s. sähk.* sähkökoneen osa, johon harjat on kiinnitetty.

harjas|kimppu *s.* H:kimput kiinnitetään harjan alustassa oleviin reikiin. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. tukka. Karheat, h:set karvat. Niskakarvat kohoavat h:sesti pystyyn. **-niska** *a.* ja *s.* = seur. | - - siaksi, vieläpä alhaisemmaksikin röhkielevää h:a saattaa se [viina] aina miehensä lopulta KIVI. **-niskainen** *a.* H. maatiaissika. H. peikko.

harjast|aa[2] *v.* läksyttää, löylyttää, höyhentää. | Puhuja h:i oikein olan takaa vastapuoluelaisia.

harjastukka *s.* - - tuuli pöyryytti hänen pellavanvalkoista pitkää h:ansa PÄIVÄR. — *A:sesti* = seur. | Toinen poika, h., / Matti nimen kantaa KIVI. **-inen** *a.* H. maalaispoika.

harja|ta[35] *v.* harjalla puhdistaa, hangata, suoria t. kiillottaa; sukia. | H. hampaitansa. Sileiksi h:tut hiukset. Tukka on h:ttu jakaukselle. H. tahrat kankaasta, pöly vaatteista. H. saappaansa. H. muruset pöytäliinalta. Hevosen, pellavien h:aminen. Lapset tulivat, pestyinä ja h:tuina. - - hongan oksat pääni h:a LEINO.

harja|tehdas *s.* Harja- ja sivellintehdas. **-teollisuus** *s.* **-terä|s** *s. rak.* H:ksellä tarkoitetaan teräsbetonia varten kuumana valssattua, poikkileikkaukseltaan joko pyöreätä tai soikeata terästä, joka tartuntalujuuden lisäämiseksi valssattaessa on varustettu poikittaisilla ns. harjoilla. **-tiili** *s.* Katon harja peitetään erityisillä h:llä. **-torni** *s. rak.* katon harjalle rakennettu pieni torni, kattoratsastaja. **-|työ** *s.* Sokeat suorittavat monenlaisia kori- ja h:töitä.

harjaus[64] *teonn.* < harjata. | Hiusten h. **-kone** *s.* Jyvät kiillotetaan h:essa. Lankojen h. Verkatehtaan h.

harjautua[44] *v.* = harjaantua.

harjav|a[12] *a.* -uus[65] *omin.* keskeltä koholla, harjalla oleva, harjallinen, kupera, mykevä. | Suksen päällyspuoli on vähän h. H. katto. Heinäpieles tehdään h. Tien h:uus.

harja|vako *s. maat.* Pelto kynnetään h:vaoille, kun aina kaksi viilua käännetään vastakkain. **-viiva** *s.* Kirkon h. — *Maat.* Harjun, vuoren, antikliinin h. **-vuoli(ainen)** *s.* = harjahirsi.

harjoit|ella[28*] *frekv.v.* (-telu *teonn.* ks. erikseen). **1.** < harjoittaa 2.b. | H. juoksua, laulua, soittoa. H. ampumaan, tavaamaan. H:teli taitavaksi puusepäksi. Näytelmää h:ellaan. H. valokuvaamossa. Isä pani poikansa tehtaaseen h:telemaan. Juoksijat ovat maastossa h:telemassa. **2.** *harv.* < harjoittaa 1. | Pääskyset h:televat poikasiaan lentämään. H. sotaväkeä. H:telee ruumistaan joka päivä. **3.** *harv.* < harjoittaa 3. | H. kavaluutta retkillänsä KIVI.

harjoitelm|a[10] *s.* työ, joka tehdään harjaantumisen, entistä paremman taidon saavuttamiseksi, vars. taideteoksen puolivalmis esityö; vrt. luonnos. | Ensimmäisinä h:ina valmistetut työkalut saattavat jo olla käyttökelpoisia. Opiskelijain tutkimuksia on pidettävä tieteellisinä h:ina. R. on säveltänyt sekä soitinmusiikkia että h:ia laulupedagogisia tarkoituksia varten. Kirjalliset h:at. Holmberg maalasi lopulliset työnsä luonnosten ja h:ien pohjalla. — *Yhd.* maisema-, malli-, runo-, sommittelu-, tekstaus-, öljyvärih.; konsertti-, kontrapunktih.

harjoit|taa[2*] *v.* **1.** opettaa, totuttaa, perehdyttää jkta. | H. miehistöä. Hyvin h:ettu armeija. Kuoroa on h:ettu ahkerasti. H. tyttöjä käsitöihin. H:tivat poikia huonoille tavoille. Jumala h:taa meitä uskoon, toivoon ja rukoukseen. — H:etut kirjekyyhkyset. Hevonen on h:ettu suorittamaan taitotemppuja.

2. omalla, lyhyemmän t. pitemmän aikaa kestävällä toiminnallaan kehittää jtak omakohtaista. **a.** kehittää lihaksiaan, jtak kykyään t. taitoaan. | H. käsivarsi-, vatsalihaksiaan. Voimakas, h:ettu vartalo. Piirustustehtävät, joissa h:etaan kättä kevyeksi. H. sorminäppäryyttä. H. lauluääntään, väriaistiaan. Muistin h:taminen. Kykyjä on ahkerasti h:ettava. **b.** melko *harv.* totuttautua, opetella tekemään, suorittamaan jtak. | Pojat h:tavat ampumista. Voimistelijat h:tavat jättiläistä. Pyörähdystä on h:ettava niin kauan, että se menee sulavasti. Näytelmä on h:ettu liian kiireesti.

3. useiden s:ien yhteydessä muodostamassa jatkuvaa toimintaa ilmaisevia sanaliittoja. **a.** toiminnasta jllak elinkeinoelämän alalla, ammatissa, mielipuuhassa yms.; harrastaa, suorittaa. | H. teollisuutta, maanviljelystä. H. pörssikeinottelua, pankkiliikettä. Erikoislääkäreiden h:tama praktiikka. H. vientiä. H. opintoja, tutkimuksia, runoutta. H. vakoilua, povausta. H. pyöräilyä, purjehdusta. **b.** yhteiskunnallisesta yms. toiminnasta: huolehtia jstak, hoitaa, käyttää. | H. tuomiovaltaa, kirkkokuria. H. kontrollia, sensuuria, tullivalvontaa. H. itsehallintoa. Yhteiskunnan h:tama oikeudenhoito. **c.** eetillisen t. uskonnollisen

elämän piiriin kuuluvasta toiminnasta: harrastaa, käyttää, viljellä. | H. hyvettä, vilppiä, haureutta. H. katumusta, askeesia. H. taikuutta. Laittomuuden h:taminen. Tuomittiin väkivallan h:tamisesta. Puolue h:taa painostusta vastustajiaan kohtaan. Liike on h:tanut huijausta. Puukkojunkkarien h:tama terrori. - - joka laupeutta h:taa, tehköön sitä ilomielin UT. **d.** muuta käyttöä: harrastaa, käyttää, viljellä. | H. arvostelua, kritiikkiä. H. jumalansanaa. Yliopistossa ruvettiin vasta myöhään h:tamaan suomen kieltä. - - eiväthän körttiläisetkään erikoisemmin polvirukouksia h:a RAILO.

harjoittaj|a[10] *tek.* Armeijan h:iksi palkattiin ulkomaalaisia upseereita. Kuoron, voimistelijain h. — Telineliikkeet totuttavat h:ansa säästeliääseen voiman käyttöön. — Vapaiden ammattien h:at. Räätälinliikkeen h. Tieteen, taiteen, kirjallisuuden h. Musiikin h. Urheilun, pesäpallon, hiihdon h. Oikeuden h. Valvonnan h:aksi on määrätty kansainvälinen komissio. Haureuden, hartauden, väkivallan h. — *Yhd.* ammatin-, kaupan-, liikkeen-, teollisuuden-, tieteen-, vienninh.

harjoittamaton[57] *kielt.a.* < harjoittaa 1. | H. joukko, armeija. H. hevonen.

harjoittamis|lupa *s.* Ravintolaliikkeen, tuontikaupan h. **-muo|to** *s.* Kaupan, boikotin, haureuden h:dot. **-oikeus** *s.* Elinkeinon, ammatin, laivaliikenteen h.

harjoittau|tua[44] *refl.v.* (< harjoittaa) harjoittelemalla valmistua, valmentua, opetella, totuttautua. | H. opettajaksi, puhujaksi. On h:duttava torjumaan vastustajan hyökkäykset. Menetelmään h:tuneet tutkijat. Siihen tarvitaan käytännöllistä h:tumista. Kristityn velvollisuutena on ahkerasti h. rukouksessa.

harjoittelemat|on[57] *kielt.a.*, vars. *urh.* -tomuus[65] *omin.* < harjoitella. | H. maaottelujoukkue. Häviö saadaan panna h:tomuuden tiliin.

harjoittelij|a[14] *tek.* henkilö, joka on harjoittelemassa käytännöllisen taidon ja kokemuksen saavuttamiseksi tulevaa ammattiansa t. virkaansa varten. | Hän on h:ana rautateillä, pankissa. Keskikoulun käynyt neiti haluaa päästä h:aksi liikealalle. Kirjapainoon otetaan muutamia nuoria h:oita. — *Yhd.* karjanhoito-, konttori-, lastenhoito-, maanmittaus-, meijeri-, myymälä-, posti-, puutarha-, toimisto-, tullih.; kesäh.; mies-, ylioppilash.

harjoittelu[2] *teonn.* < harjoitella, vars. 1. **1.** Uuden laulun, näytelmän h. Jokapäiväinen h. Tehtävä on niin helppo, ettei se vaadi mitään h:a. Telinevoimistelun, painiotteiden h. Urheilussa h:lla on suuri merkitys. Sulkeisjärjestyksen h. Jalkaväen h. — *Yhd.* (useimmat urh.) kuntoutumis-, nopeus-, tähtäys-, valmennus-, viimeistelyh.; tekniikka-, tyylih.; kenttä-, leiri-, sisä-, ulkoh. — *Erik.* **2.** määräajan kestävä osanotto käytännöllisiin töihin, joka vaaditaan eräille toimialoille valmistuvilta. | Tietopuolisiin karjanhoitokouluihin pyrkivien on suoritettava vuoden kestävä h. Kursseille pääsemiseksi vaaditaan sekä koulutietoja että käytännöllistä h:a. Opetuksen h. tapahtuu yläkansakoulusemi-naareissa oppiajan viimeisenä lukuvuotena. — *Yhd.* karjanhoito-, konepaja-, kotitalous-, maanviljelys-, maatalous-, meijeri-, opetus-, puutarhah.; ennakko-, esi-, jälki-, välih.

harjoittelu|aika *s.* Urheilijat sopivat yhteisistä h:ajoista. Pääsyvaatimuksiin kuuluu myös vuoden h. **-kausi** *s.* **-kenttä** *s.* **-koti** *s.* kotitalouden harjoittelupaikaksi hyväksytty talous. **-laitos** *s.* H. ammattihenkilöiden valmistamiseksi. Karjanhoidon h. Opettajien harjoittelu- ja valmistuslaitos. **-mahdollisuu|s** *s.* Paikkakunnan urheilijoilla on erinomaiset h:det. **-matka** *s.* Juoksijan h:t. **-paik|ka** *s.* L:n osuusmeijerin sikala hyväksyttiin sianhoitokoulun h:aksi. Sotaväen h. **-talo** *s.* harjoittelukoti t. -tila. **-tila** *s.* **1.** maatalousharjoittelijain harjoittelupaikaksi hyväksytty maatila. **2.** Laivassa oli varattu urheilijoille hyvät h:t. **-todistus** *s.* **-työ** *s.* Käytännölliset h:t. **-vuosi** *s.*

harjoitu|s[64] *teonn.* **1.** < harjoittaa 1. 2. **a.** harjoittaminen, totuttaminen, kehittäminen. | Oppilaiden tulee saada henkilökohtaista h:sta. Lihasten h. Muistin h. Tyyliaistin h. Sisäluvun, pikajuoksun h. Se on samalla hyvää saksan kielen h:sta. H. kehittää taitoa. Tehdään se h:ksen vuoksi vielä kerran! **b.** harjoittelutilaisuus, -kerta (us. mon. myös yhtä tarkoittaessaan). | Kuoron, voimisteluseuran h. Näytelmän h. Merivoimien h:kset. Tänään meillä on h., h:kset. Käytännöllinen puoli opitaan h:ksissa. H:ksiin otti osaa 400 miestä. H:kset sujuvat hyvin. H:ksissa saavutettu tulos. H:kset pidetään huomenna. Lähteä h:ksiin. Olla poissa, myöhästyä h:ksista. — *Yhd.* ampuma-, hiihto-, juoksu-, kiipeämis-, käynti-, laulu-, marssi-, miekkailu-, nyrkkeily-, paini-, purjehdus-, soitto-, sota-, taistelu-, tanssih.; halli-, kenttä-, maasto-, ulkoilmah.; aamu-, kevät-, talvi-, yöh.; ase-, kartta-, kiväärih.; kertaus-, pää-, yhteish. **c.** harjoitustehtävä. | Matematiikan h:kset. Kirjalliset h:kset. Kielioppin h:kset eivät ole onnistuneita. Sangen tehokkaina h:ksina on pidettävä telineliikkeitä. Varsinaisten h:sten lisäksi soitto-oppilaalle on annettava kotitehtäviksi myös sopivia pikkukappaleita. — *Yhd.* käännös-, oikeinkirjoitush.; sormih. **2.** < harjoittaa 3. | Elinkeinojen, talouden, tuotannon h. Musiikin h. Haureuden, synnin, katumuksen, hurskauden h. Uskonnon h. Kristityt saivat uutta rohkeutta jumalansanan h:kseen. Luvattomain keinoin h. KIVI. — Uskonnolliset, hurskaat, mystilliset, askeettiset h:kset. — *Yhd.* ammatin-, elinkeinon-, tieteenh.; hartauden-, uskonnonh.; katumush.

harjoitus|aika *s.* Alokkaiden, reservin h. Uimarien h:ajat. Lyhyestä h:ajasta huolimatta konsertti onnistui hyvin. — H:aikojen [= harjoituksissa saavutettujen aikojen] perusteella voimme odottaa juoksijoilta hyviä tuloksia. — Vuoden h. [= harjoitteluaika] konepajassa. **-aine** *s.* **1.**)(lukuaine. | Koulun h:ia ovat voimistelu, kotitalous, laulu, kaunokirjoitus, piirustus ja käsityöt. **2.** harjoituksen vuoksi (yliopistossa) kirjoitettu aine. | H:et ja laudaturtyö. **-ajo** *s.* Kilpa-autojen h. **-alue** *s.* Komp-

panian h. Kurun metsäkoulun h. **-ammun|ta** *s.* Laivaston h. H:noissa maaottelujoukkue saavutti hyviä tuloksia. **-esimerkk|i** *s.* harjoitustehtävä. | Algebran h:ejä. **-heit|to** *s.* Keihäs- ja moukarimiestemme h:ot. **-huone** *s.* Orkesterin, voimisteluseuran h. **-huoneisto** *s.* **-il|ta** *s.* Voimistelijoiden h:lat ovat tiistaisin ja perjantaisin. **-kappale** *s.* Soittaa h:ita. Lukukirjan, kieliopin h:et. **-kausi** *s.* H. kesän kilpailuja varten alkaa jo talvella. Kuoron h. **-kenttä** *s.* Sotaväen, jalkapalloilijoiden h. — *Kuv.* Tuleville kansakoulunopettajille sopivana h:nä pidettiin tyttölyseon ensimmäisiä luokkia. **-ker|ta** *s.* Käynti ja juoksu kuuluvat jokaisen h:ran ohjelmaan. **-keskus** *s. sot.* kertausharjoitusten keskuspaikka. | Kankaanpään h. **-kilpailu** *s.* 100 m:n h:jen paras aika oli 11 sek. **-kirja** *s.* Matematiikan, kieliopin h. **-kokou|s** *s.* Pyhäkoulunopettajien h. — *Sot. vanh.* kertausharjoitus. | Upseeri, joka ei ole määräaikana saapunut reservin h:kseen, rangaistaan niin kuin sotaväen rikoslaissa sanotaan AK. **-kone** *s.* harjoituksissa käytetty (lento)kone. | Reservilentäjien h. Uusia h:ita tilattu ilmavoimille. **-koulu** *s.* Käytännöllisen opetuksen harjoittelua varten on jokaisessa seminaarissa h. Maamies- ja karjanhoitokoulu ovat maatalousnormaalikoulun h:ja. **-kurssi** *s.*, us. *mon.* Prof. K. pitää unkarin kielen h:t suomen opiskelijoille. Voimistelijain h:t. **-kuuri** *s. urh. ark.* Ankara, kova, luja h.

harjoitus|leiri *s.* Reserviläisten, armeijan h. Jalkapalloilijoiden, nyrkkeilijäin h. — Sparta oli h., jossa kansalainen eli yksinomaan valtiolle pyhitettyä elämäänsä. **-lenk|ki** *s. urh. ark.* Käydä, olla h:illä. **-len|to** *s.* Uudet hävittäjäkoneet h:nolla. **-maasto** *s.* Hiihtäjille sopiva h. **-mahdollisuus** *s.* harjoittelumahdollisuus. **-marssi** *s.* Komppania on lähdössä h:lle. **-matka** *s.* harjoittelumatka. **-menetelm|ä** *s.* Urheilijan, pianistin h:ät. — Kuorolaiset ovat tottuneet johtajansa h:iin. **-mestari** *s.* harjoittaja, opettaja. | Musiikin, piirustustaidon h. Alokkaiden, painijoiden h. **-ohje** *s.* Valmentajien h:et. **-ohjelma** *s.* Urheilijain h. **-ohjesääntö** *s. sot.* Ratsuväen h. **-ottelu** *s.* **-paik|ka** *s.* Sotilaiden, urheilijain h. Laivaston h. Jumalansanan h. Avioliitto käsitettiin kristillisen rakkauden h:aksi. **-patruuna** *s. sot.* lataus- yms. harjoituksissa käytettävä ruuditon ja nalliton patruuna. **-peli** *s.* **-puku** *s.* **-päivä** *s.* **-rata** *s.* Juoksijain h. **-sali** *s.* **-sarja** *s.* Voimistelun, kirjanpidon h. **-tehtäv|ä** *s.* Fysiikan h:iä. Karjanhoidon h:ät. Kirjallinen h. **-tilaisuus** *s.* **-tulo|s** *s. urh.* Erinomaisia h:ksia saavutettiin eilen Eläintarhassa. **-tun|ti** *s.* Verkkopalloseuran, torvisoittokunnan h:nit. — *Erik.* auskultantin normaalilyseossa, seminaarin harjoituskoulussa tms. harjoituksekseen pitämä opetustunti. **-työ** *s.* Fysiikan h:t. Käytännölliset h:t. Silta on valmistunut pioneerien h:nä. **-urakka** *s. urh.* **-vihko** *s.* Oppilaat kirjoittavat ensin lyijykynällä h:on. **-vuoro** *s.* Urheilukentän h:t. **-vuosi** *s.* Pikajuoksijan kolmas h. Tietopuolisen oppikurssin lisäksi tuli yksi h. **-väline** *s.*

harjoituttaa[2*] *fakt.v.* < harjoittaa. | Kenraalikuvernöörin käskettiin h. rahvasta aseiden käyttöön.

harju[1] *s.* **1.** (*maant.* jääkaudella maajään sulavesivirtojen kuljettamasta sorasta ja hiekasta syntynyt) pitkänomainen maanpinnan kohoama; vrt. selänne, harjanne. | Pyynikin h. Kangasalan h:t. Jyrkkärinteinen, kapea h. Talo sijaitsee h:lla. Tie kulkee h:n lakea. Hiihdimme pitkin h:n selkää. — *Yhd.* hiekka-, louhikko-, sora-, vierinkivih.; kangas-, kumpu-, selkä-, selänneh.; pitkittäis-, rinnakkaish.; honka-, kirkko-, kylä-, linna-, männikköh. **2.** *vanh.* laki, huippu, harja. | Niin hän astelee ja ehtii viimein kanervaisen kummun h:lle KIVI. He rakensivat majansa vain vähän ylemmäs mäkien h:ille IVALO. **3.** korkea puutarhapenkki, harjupenkki. | Kurkkuja viljellään lämpimissä h:issa. — *Yhd.* kurkku-, vakoh. **4.** kapeahko kohoama, harjanne, harja. | Kumijalkineen pohjassa olevat h:t. Lehti, jonka alapinnassa on keskisuonen kohdalla selvästi havaittava h. — Vars. *anat.* Pikkupistiäisen otsassa oleva terävä h. Tarhakäärmeen selkäpuolen suomuissa on pitkittäiset h:t. Lapaluun yläpinnassa on korkea h. — *Yhd.* kylki-, otsa-, selkäh.; pitkittäis-, poikittais-, verkkoh.

harju|aines *s.* vrt. somero, harjusora. | Jääkautiset h:ainekset. **-hauta** *s. maant.* harjun laella oleva pitkänomainen kuoppa. **-i|nen**[63] *poss.a.* H. maasto, maisema. H:sta metsämaata. — *Kasv.* Lehden alapinta on h. — *Yhd.* kapea-, koho-, matala-, selvä-, tiheä-, tylppäh. **-jakso, -jono, -juotti** *s. maant.* Hämeenkankaan h. **-järvi** *s. maant.* harjun patoama järvi, salpausjärvi. **-kangas** *s.* Hietainen h.

1\. **harjuk|as**[66*] *s. kans.* = harjamies. | - - koko perhe kokoontui katsomaan h:kaan rihkamia AK.

2\. **harjuk|as**[66*] *poss.a.* jossa on harju t. harja. | Paalun yläpää veistetään h:kaaksi.

harju|kukkula *s.* Yksinäinen h. **-kumpu** *s.* Harjujonossa kohoaa perättäisiä h:ja 150—200 m:n päässä toisistaan. **-kuoppa** *s. maant.* jääkauden aikaisille muodostumille luonteenomainen, pitkänomainen t. pyöreä umpilaskeuma. **-leikkaus** *s.* Rautatietä rakennettaessa tehty h. **-linna** *s.* harjulla oleva muinaislinna. | Rapolan h. Sääksmäellä.

-harjullinen[63] *poss.a.* < harju 4. — *Yhd.* kaksois-, selkäh.

harju|maa *s.* H. mataline selänteineen. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* H. saari. H. kohoama. Lehden pinnalla on h:sia paksunnoksia. H:sesti kupera. **-maisema** *s.* Hämäläinen h. **-muodostum|a** *s.* Pohjankankaaksi nimitetään Pohjois-Satakunnassa olevia laajoja h:ia.

harjun|rinne *s.* **-selkä** *s.*

harjupenkki *s.* = harju 3.

1\. **harjuri**[5] *s. kans.* = harjamies. | Vienankarjalaiset h:t.

2\. **harjuri**[5] *s. leik.* (maatalous- tms.) harjoittelija.

harju|rinta *s. lääk.* riisitaudin aiheuttama epä-

muodostuma, jossa rintalasta on harjun tavoin työntynyt eteenpäin, kananrinta.
harjus[34] *s.* Thymallus vulgaris, vars. Pohjois-Suomessa yleinen lohikala, harri. | H., jonka helposti tuntee pitkästä ja korkeasta, pyöristyneestä selkäevästä, on urheilukalastajien suosikki. — *Yhd.* merih.
harju|saari *s.* Pulkkilanharju, Päijänteen poikki Asikkalassa kulkeva luonnonihana h. **-selkäi|nen** *a.* H:set lehdet. H. linnunnokka. **-selänne** *s.* **-seutu** *s.*
harjus|koukku *s. kal.* harjuksen pyyntiin käytetty perhokoukku. **-lauta** *s. kal.* = kalaharava.
harjusora *s.* jääkaudella syntynyt maalaji, josta hienot ainekset ovat huuhtoutuneet pois, somero, vierinkivisora; vrt. moreenisora. | H:a käytetään yleisesti tientekoaineena.
harjustin[56] *s.* länkien yläpäitä yhdistävä nahkahihna.
harjusto[2] *koll.s.* Pari kolme kilometriä leveä h. korkeine kumpuineen.
harjutie *s.* - - ihanalla h:llä, jonne silloin tällöin mäntyjen välistä tuikahti yösininen ulappa kummaltakin puolelta SILL.
harjut|on[57] *kar.a.* Peitinsiivet sileät, h:tomat. Lehdet ovat h:tomia ja uurteettomia.
harjuvyöhyke *s.* Halki maisemien jatkuva h.
harkinnanvarai|nen *a.* -sesti *adv.* myös ~. | H. asia.
harkin|ta[15*] *teonn.* < harkita. | Tehdä päätöksensä h:nan pohjalla, tarkan h:nan jälkeen. Menetellä oman h:tansa mukaan. Jätän asian vapaan h:tasi varaan. Se jääköön sinun h:taasi. Pitkäaikaisen h:nan tulos. Vakavaa ja kylmää h:taa vaativa kysymys. — *Yhd.* ennakkoh.
harkinta|-aika *s.* **-kyky** *s.* Menettää h:nsä. Monipuolinen h. Tehtävän suorittaminen vaatii luontaista h:ä. **-kyvytön** *a.* **-oikeu|s** *s.* Järjestelmä, joka ei myönnä tuomarille minkäänlaista h:tta. **-taksoitus** *s.* vrt. harkintaverotus. **-valta** *s.* Tuomioistuimelle on annettu vapaa h. riitajutun ratkaisemiseksi. **-vapau|s** *s.* Lautakunnan anomaa h:tta ei ole voitu myöntää. **-verotus** *s.* veron määrääminen verotusviranomaisen harkinnan mukaan.
harkit|a[31] *v.* **1.** perin pohjin miettiä, pohtia, punnita, ajatella, arvioida; ottaa huomioon kaikki asianhaarat, eri mahdollisuudet. | H. kysymystä, tilannetta, eri mahdollisuuksia. H. keinoja valtakunnan puolustamiseksi. Puuvillateollisuus h:see tuotannon supistamista. Tuomarilla on oikeus h. kirjoituksen todistusvoimaa. H. jtak vakavasti, tyynesti, kylmäverisesti, puoleen ja toiseen, yksityiskohtaisesti. Asiaa on h:tava. Uudistusta tehtäessä on tarkoin h:tava, mikä - -. Esittää, jättää, ottaa asia h:tavaksi. Ehdotus on h:tavana. Asiaa enemmän h:tuani muutin mieltäni. Työ on tehtävä h:en. H:en käytettävät väkilannoitteet. Eihän ole vahinko h. asiaa vielä kypsemmäksi KIVI. — *harkit|seva* (a.) -sevasti (adv.) -sevuus[65] (omin.) Luonteeltaan h:seva ja varovainen. H:sevasti ja viisaasti tehty. Tarmokkaasti ja h:sevasti toteutettu suunnitelma. — *harkit|tu* (a.) -usti (adv.) etukäteen suunniteltu t. ajateltu. | H:tu murhayritys. Hyvin h:ut sanat. Taitavasti ja h:usti suoritettu työ. Kaikilla huonekaluilla on tarkoin h:tu paikkansa. H:usti ja kylmäverisesti johdettu kumousliike. **2.** perusteellisen, yksityiskohtaisen ajattelun nojalla katsoa, arvostella, arvella jksik. | H. kohtuulliseksi, edullisimmaksi. H:sin parhaaksi vaieta. Korkein oikeus on harkinnut oikeaksi kumota hovioikeuden päätöksen. Äiti h:si tämän menettelyn varsin järkeväksi. Olen asian niin harkinnut, ettei tässä muu auta kuin - -.
harkitsemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < harkita. | **1.** *akt.* Vielä nuori ja h. **2.** *pass.* H. määräys. H:tomat sanat. Menetellä h:tomasti. Toimenpiteen h:tomuus.
harkitsemis|kyky *s.* **-taito** *s.*
harkitsevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* harkitseva. | Kylmäverisyys, rauhallisuus ja h:suus.
harkka[10*] **1.** *s. harv.* riita, tora. | Ei sanan h:a ollut koskaan. — Tav. *yhd.* sanah. **2.** *a. murt.* riitainen. riitaisa. | Ei meillä ole ollut h:a sanaa välillämme. | Minkä minä hänelle voin. H. ja härkäpäinen tolvana... KATAJA.
harkkasana *s.* Ei h:a sattunut, ei riidan hitustakaan TOPPILA.
harkki[4*] *s.* **1.** haarukka, hara. **a.** oksaisesta puusta tehty alkeellinen harausväline. **b.** naara, naara-ankkuri. — *Yhd.* rautah. **c.** verkonkudontateline. | Kaksi-, monihaarainen h. — *Yhd.* istuma-, jalka-, pöytäh. **d.** rukkiin liitettävä monihaarainen puu, johon kehruuaines, esim. pellavakuontalo, kiinnitettään. **2.** *harv.* syvä lovi, uurros. | Verkkokävyn sakarapäähän koverretaan h. Hirren päähän uurretaan h.
harkki|a[17*] *v.* harata, naarata. | Poika h:i lakkiaan järvestä.
hark|ko[1*] *s.* **1.** pitkänomainen, tasapaksu, tav. särmäinen möhkäle, vars. metallia. | Rautaa, kuparia ja lyijyä myydään h:koina. Kullankeräyksessä saadut sormukset on sulatettu h:oiksi. Valaa h:koja. Suuri h. puoleksi sulanutta pihkaa. H. saippuaa. Kirkko on rakennettu suurista graniittih:oista. — *Yhd.* hopea-, kulta-, kupari-, lyijy-, marmori-, metalli-, rauta-, tina-, vaskih.; jää-, kivi-, lumi-, saippua-, sokeri-, suolah. **2.** hammas, sakara. | Postimerkin h:ot. Kukon harjassa on viisi h:koa.
harkkohytti *s. hist.* = harkkouuni.
harkkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* pykälikäs, hampaallinen; epätasainen, rosoinen. | Kukkakaali ei ole enää täysiarvoista, jos sen pinta on tullut h:seksi. — *Yhd.* iso-, pitkä-, suuri-, viisih.
harkko|kivi *s. rak.* suurehko, suuntaissärmiön muotoiseksi hakattu (us. etusivultaan rosoinen t. hiukan mykevä) rakennuskivi, neljäkäskivi. **-kulta** *s.* harkkoina oleva kulta. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. metallikappale. **-muuri** *s. rak.* harkkokivistä rakennettu (t. sellaista jäljittelevä) muuri, rustiikkamuuri. **-rau|ta** *s.* malmista masuunissa sulattamalla saatu valurauta, takki-, raakarauta. | Harmaa h. eli valurauta. Valkoisesta h:dasta valmistetaan mellottamalla terästä. **-reunainen** *a.* hammasreunainen. | H. metallikiekko, piparkakku. **-uun|i**

s. met.; syn. harkkohytti. | Aikaisemmin valmistettiin harkkorautaa alkeellisissa h:eissa, jotka olivat matalia, puusalvoksen sisään rakennettuja kivisiä purnu-uuneja. **-valss|i** *s. met.* Suuret teräsharkot valssataan ensin karkeissa h:eissa ohuemmiksi ja katkaistaan sopiviksi paloiksi.

harkolli|nen[63] *poss.a.* harkkoinen. | H. muurinreuna. Riekkojen silmäheltat ovat h:set.

harkot|taa[2*] *v.* **1.** tehdä harkkoiseksi, leikata jhk harkkoja. | H:ettu esiliinan helma. **2.** *rak.* H:ettu muuri 'harkko-, rustiikkamuuri'.

harkotus[64] *s. rak.* harkkokivien käyttö muurin pinnassa; harkkokivinen (t. sellaista jäljittelevä) muurinpinta; *syn.* rustiikka. — *Yhd.* ikkuna-, kulmah.

harlekiini[4] *s.* alkuaan koomillinen henkilö ital. kansanomaisessa huvinäytelmässä; ilveilijä, narri. | H:lla oli puolinaamio kasvoilla ja moniväriset, ruudulliset trikoohousut jalassa. H:n temput. H:n asu. **-näytelmä** *s.* Karkea h.

harma|a[23] *a.* -us[65] *omin.* (*kans.* ja *runok.* harmaja). **1.** väriltään valkoisen ja mustan t. valaistukseltaan valoisan ja pimeän välimailla oleva. | Sekoittamalla mustaa ja valkoista saadaan h:ata. Likaisen, mustan, puhtaan, tumman, vaalean, vihertävän h. (myös ◡). H:an himmeä, kalpea, keltainen, ruskea, sininen, vihreä (myös ◡). H:aksi maalattu seinä. Vanha, h. hirsirakennus. H. kivikirkko. H:ata kuin tuhka. H. kivi, graniitti. H. puku, hattu. H:at käsineet. Vaatteet h:ina pölystä. H. pahvi. H. huuru, savu. H:at pilvet. H., sarkatakkinen armeijamme. H. hevonen. H:at veljet 'fransiskaanit'. H:at silmät. H. parta, tukka. Ohimohiusten h:us. Ehdit tulla h:aksi [= harmaapäiseksi], ennen kuin saat työsi valmiiksi. Voimallinen tahto vie miehen läpi h:an kiven KIVI. — *S:sesti* harmaasta hevosesta. | Sälytti kuorman h:ansa selkään. Kävi taputtelemassa h:ata, joka mielihyvästä höristen tervehti ALKIO. — *harma|issa,* -isiin (adv.) H:issaan oleva [= harmaapäinen, harmaantunut] mies. Tulla h:isiin. Pyhä hongikko harras jo h:issaan [= naavaisena] AK. — *Yhd.* helmen-, hiiren-, hopean-, jään-, kellan-, kiven-, lian-, lyijyn-, maan-, raudan-, sateen-, saven-, savun-, sumun-, teräksen-, tuhkanh.; arki-, kenttä-, körtti-, sinih. **2.** ed:een liittyvää *kuv.* käyttöä. | En tullut selityksestä mustaa h:ammaksi 'en viisastunut siitä lainkaan'. Saada h:at paperit kouraan 'ero, potkut'. Minulla ei ole h:ata aavistusta asiasta 'en tiedä asiasta mitään'. Kauas h:aseen [= hämärään, kaukaiseen] muinaisuuteen. H:an menneisyyden päivinä. **3.** *kuv.* yksitoikkoinen, iloton, väritön, kalpea, eloton, ikävä, lohduton, alakuloinen, apea, synkkä. | H. arki, arkielämä, jokapäiväisyys, yksitoikkoisuus. H. vaellus murheen alhossa. Sadepäivien yksitoikkoisuus ja h:us. H:an ikävä elämä. Lamakauden h:at vuodet. H. mieliala. Maailma oli h., mieleni musta. H:iksi ja värittömiksi kuluneet aatteet. Puhua h:alla äänellä. - - kertoili heistä yksinkertaisia tarinoita, h:ita ja kiillottomia, kuten hautakivetkin KALLAS.

harmaa- 1. useita -inen-loppuisia poss. yhdysa:eja: h:pukuinen, -seinäinen, -viiksinen jne. **2.** yhdyss:eissa horjuntaa yhteen ja erilleen kirjoittamisen, kongruenssin ja inkongruenssin välillä: harmaakarhun, harmaankarhun, harmaan karhun jne.; yhteen kirjoittaminen ja alkuosan taivuttamatta jättäminen on suositeltavaa, jos kysymyksessä on oppi- t. ammattisana, eläimen nimi tms. **-haikara**[85] *s.* (myös ⌒) Ardea cinerea, meillä harvinainen haikaralaji. **-haiveninen** *a.* harmaahapsinen. **-hanhi**[85] *s.* (myös ⌒) = merihanhi. **-haps|i**[83] *a.* ja *s.* harmaahapsinen (ihminen); harmaapää. | H. ukko, vanhus. H:elle on ennen muita tarjottava istuinta. **-hapsinen** *a.* H. mummo, vanhus. **-hiuksinen** *a.*

harmaahko[2] *mod.a.* Maa näyttää h:lta jäkälien takia. Vesihöyry antaa ilmakehälle h:n värin.

harmaa|hylje[85] *s.* (myös ⌒) = halli. **-ihoinen** *a.* H. kana. **-kaihi**[85] *s. lääk.* (myös ⌒) tauti, jossa silmän mykiö samentuu. **-kalkki**[85] *s.* (myös ⌒) lehtipuusta hiiltämällä saatu etikkahapon kalsiumsuola. **-karhu**[85] *s.* (myös ⌒) Ursus horribilis, Pohjois-Amerikassa elävä karhulaji. **-karvainen** *a.* H. orava. Lehtien h. alapinta. **-kattoinen** *a.* H. mökki. **-kiilto**[85] *s.* eräs ruusukasveissa esiintyvä tauti. **-kiv|i**[85] *s.* (myös ⌒) harmaasta graniitista. | H:estä rakennettu kirkko. Malmisuoni on h:en peittämä.

harmaakivi|kirkko *s.* Keskiaikainen h. **-linna** *s.* **-nen** *poss.a.* H. kirkko, uuni. **-rakennus** *s.*

harmaa|lehtinen *a.* H. pensas. **-leppä**[85] *s.* Alnus incana, maamme yleisin leppälaji, hikiäis-, valkoleppä. **-lokki**[85] *s.* Larus argentatus, kalalokin näköinen, mutta sitä isompi, etup. merenrannoilla pesivä lokki.

harmaan- runsaasti väriä merkitseviä yhdysa:eja, esim. h:himmeä, -keltainen, -musta, -ruskea, -valkoinen, -vihertävä jne.; tav. par. ⌒.

harmaannutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. | Suru ja murhe ovat h:neet hänen hiuksensa. Vanhuuden h:ma ukko. Sateiden ja auringon h:ma vanha lato.

harmaantu|a[1*] *v.* tulla harmaa(mma)ksi, harmeta. | Vanha, h:nut talo. Mustan värin h:minen. Pää h:u. Huolista h:neet hiukset. Lähetystyössä h:nut pappi.

harmaa|paperi[85] *s.* (myös ⌒) harmaa imupaperi, jota käytetään mm. kasvien kuivaamiseen. **-par|ta**[(83)] *a.*, tav. *taipum.* = seur. | Mustan isoisän vanhana h. ukkona. — *S:sesti.* Vanhat h:rat. **-partainen** *a.* H. ukko. H. suu. H. [= naavainen] petäjä. **-pukuinen** *a.* Lottien h. joukko. **-päinen** *a.* harmaahapsinen. **-pää**[83] *a.* = ed. | H:t ukot. Miehet h:t. Surra itsensä h:ksi. — *S:sesti.* Nouse h:n edessä ja kunnioita vanhusta VT. **-raitai|nen** *a.* H. ryijy. H:set lounaspuvun housut. **-salva**[85] *s. farm.* (myös ⌒) = elohopeasalva, -voide. **-sarja**[83] *s.* harmausasteikko. **-sieppo**[85] *s.* Muscicapa striata, maassamme tavallinen sieppo, harmaa paarmalintu. **-silmäinen** *a.* **-sirkku**[85] *s.* Emberiza calandra, maassamme harvinainen sirkkulintu. **-takk|i**[83] *a.* = seur. | Vanha, h. mies. — *S:sesti.* - - murtuupa kuitenkin yksi ja toinen

sydän ikävyydestä h:ien [= sotilaiden] perään KIVI. Osa h:ejamme [= variksia] muuttaa talveksi muihin maihin. **-takki|nen** *a.* Talonpoikaissäädyn h:set miehet. H. varis. **-tauti**[85] *s.* erään loissienen aiheuttama kuusen ja männyn neulasissa esiintyvä tauti. **-tikka**[85] *s.* Picus canus, maassamme verraten harvinainen tikkalaji. **-tukkainen** *a.* **-turk|ki**[83] *a.* = seur. | H. rotta, varis. H. joulupukki. — *S:sesti.* -- pois ovat h:in [= suden] ajaneet PAULAH. **-turkkinen** *a.* H. susi, yöeläin. **-täpläinen** *a.* H. muna, hanhi. **-vanukkei|nen** *a.* kasvista: harmaan karvan peittämä. | H:set lehdet. **-vel|i**[85] *s.* myös ⌢. | Fransiskaanimunkit käyttivät harmaata viittaa, jonka mukaan heitä sanottiin myös h:jiksi.

harmahtaa[2*] *v.* vivahtaa harmaaseen. | Tukka alkaa jo h.

harmahtav|a[13] *a.* *(partis.)* harmaaseen vivahtava. | Hopean, keltaisen, ruskean, sinisen, tumman, vaalean, vihreän h. H:an kalpea. keltainen, musta, ruskea, samea, sininen, valkoinen, vihreä. Hiukset näyttävät ohimoilta jo h:ilta. H. parta. H:at silmät. Iho on käynyt h:aksi. H. taivas. Ensimmäinen h. kajastus ennusti aamua.

harmaja[10] *a.*, us. *kans.* ja *runok.* = harmaa. | Polun päässä tupa h. haamoittaa LEINO.

harmaus *omin.* ks. harmaa. **-asteikko** *s.* sarjan tummenemistaan tummenevia harmaita pintoja sisältävä asteikko, jolla mitataan harmaita värejä. **-kiila** *s.* asteikko, jolla mitataan valonherkkyyttä.

harme[78] *s. geol.* malmin yhteydessä oleva malmiton mineraali- t. kivilaji.

harmenta|a[8] *v.* tehdä harmaa(mma)ksi, vars. harmaahiuksiseksi, harmaannuttaa. | Yksi vuosi murheessa ja huolessa riittää -- h:maan hiuksesi TALVIO.

harmentua[1*] *pass.v.* < ed.

harme|ta[34] *v.* tulla harmaa(mma)ksi, vars. harmaahiuksiseksi, harmaantua, harmentua. | Hiukset, hapset ovat h:nneet. H:nee surussa ja murheessa. Hänkin näyttää ohimoilta jo h:nevan. -- syksy saapuu, niitty h:nee LEHT. -- pimeä hieman h:ni ALKIO.

1. **harmi**[4] *s.* epäonnen, vastuksen, sopimattoman t. väärän teon tms. aiheuttama kiukun sekainen mielipaha, närkästys, äkä, suuttumus; harmittava, kiusallinen, vastuksellinen seikka, kiusa. | Jkn pistää, käy h:ksi. Jouduin h:n valtaan. Puhista, pakahtua h:sta. Niellä, kätkeä, peittää, purkaa h:nsa. H:ni lauhtui. H:n puna kasvoilla. Suureksi h:ksemme meidän oli luovuttava yrityksestä. H:n kappale 'kiusan kappale'. H:n paikka, kun sattui sade. H:llakaan [= kiusallakaan] en lähde pois. H., että kirjoitin nimeni vekseliin. — Siitä koitui ajanhukkaa, rahanmenoa ja muutakin h:a. Elämän monet pikku h:t. Lumi on aiheuttanut paljon h:a liikenteelle. Sinusta ei ole muuta kuin pelkkää h:a toisille. — *harmissa(an* (adv.) Olin kovin h:ssani asiasta. — *Yhd.* mielih.

2. **harmi**[4] *s. harv.* = harmo. | Oli h. hankittuna, / satuloituna savikko KANT.

harmia[15] *s.* Berteroa incana, isohko, harmahtavan valkoinen ristikukkaiskasvi.

harmilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* harmittava, kiusallinen, vastuksellinen. | Hänellä on h. tapa sekaantua muiden asioihin. On perin h:sta, jos yrityksemme epäonnistuu. H. juttu. Ohdake on h. rikkaruoho.

harmio[3] *s. harv.* harmaa eläin. | Hiijan haukkui linnan hiisi, / harvoin h. mureksi KAL.

harmistu|a[1] *v.* joutua harmin valtaan, närkästyä, suuttua, kimmastua. | H:i saman asian alituisesta vatvomisesta. H. omaa saamattomuuttaan. Jokainen h:u tuollaisesta puheesta. — *harmistu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) H:neen näköinen. H. kasvojen ilme, äänen sävy. Naurahtaa, huomauttaa h:neesti. Mutristi suutaan h:neesti. Koetti salata h:neisuuttaan.

harmit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* olla harmissaan, pahoitella, tuskitella. | H:teli hukkaan menneitä vaivojaan. H:teli, ettei oppinut neulomaan. Ei asia h:telusta parane.

harmit|on[57] *a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* leppoisa, sovinnollinen, sävyisä, viaton, kenellekään harmia tuottamaton. | Laskea h:onta leikkiä. H. huumori. Näytelmän h. aurinkoisuus. Nauraa h:tomasti. H. pakina, parodia, juttu. H:onta ilonpitoa jatkui myöhään yöhön. Hyvänahkainen, h. ihminen.

harmitt|aa[24] *v.*, *3. pers.* -avasti *adv.* pistää harmiksi, närkästyttää, kiukuttaa, kismittää, sapettaa. | Minua h:aa huono järjestys. ainainen epäonneni. Tyttöä h:i, että oli itkuun purskahtaa. H:aa, kun kävi niin hullusti. Kaikki asiat häntä h:avatkin! H:avan suuret tappiot.

harmo[1] *s.* harmaa hevonen. | Isäntä valjasti h:nsa reen eteen.

harmoni[6] *s.* urkujen sävyinen, metallikielinen, palkeellinen kosketinsoitin; tav. = urkuharmoni. | H:n koskettimet. Soittaa h:a. H. on tavallisin soitin kouluissa, kokous- ja rukoushuoneissa. — *Yhd.* urkuh.

harmonia[15] *s.*)(disharmonia. **1.** *mus.* sävelten keskinäinen sopeutuvuus, sointuisuus, yhteissointi; vrt. konsonanssi. | Musiikin elementit ovat rytmi, melodia ja h. Kun kaksi tai useampia säveliä soi yhtaikaa, se tuntuu korvasta joko miellyttävältä (h.) tai vastenmieliseltä (disharmonia). **2.** *yl.* (kokonaisuuden) eri osien välillä vallitseva tasapaino t. oikea suhde, sopusointu, sopusuhtaisuus. | Maalaus, jossa on harvinainen värien h. Runon loppusointujen h. ei jätä toivomisen varaa. Kokonaisuuden h. On vaikea päästä yksilön ja yhteiskunnan etujen välillä vallitsevaan täydelliseen h:an. "Kullervosta" puuttuu tragediana sitä tarkoitusten ja saavutusten h:a, joka on taiteellisen kypsyyden tunnusmerkki KOSKENN. — *Yhd.* vokaalih.; värih.; evankeliumih.

harmoniaoppi *s. mus.* oppi soinnuista ja niiden yhdistämisestä, sointuoppi.

harmoniikka[15*] *s. mus.* **1.** = ed. **2.** tapa käsitellä harmonioja 1. soinnutusta.

harmonikan|soittaja *s.* **-soitto** *s.*

harmonikka[15*] *s.* käsin soitettava näppäimis-

töllinen paljesoitin, "hanuri", "haitari", "sirmakka". | Soittaa, vedellä h:a. | On talkootanssit. Pirtin palkit kolkkaa, / ja harmonikat soivat riivattuina H.ASUNTA. — *Yhd.* käsi-, piano-, vetoh.; lasih.; suuh. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* H. poimutus. H:sesti kokoon taitettava kuvasarja. **-musiikki** *s.* **-orkesteri** *s.* **-soolo** *s.* **-sänky** *s.* sänky, joka harmonikan tavoin voidaan työntää kokoon. **-yhtye** *s.*

harmoni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.*)(disharmoninen. **1.** *yl.* harmoniaa sisältävä, sopusointuinen, sopu-, tasasuhtainen, ristiriidaton. | H. kauneus. Antiikin taiteen jalo. h. suuruus. Värit sulautuvat h:seksi kokonaisuudeksi. Nousujen ja laskujen h. vaihtelu. H. luonne. **H. sisäinen rauha. 2.** vars. *mus. fys.* Säveleksi sanotaan ääntä, jonka aiheuttajana on jaksollinen värähdysliike eli ns. h. aalto. H. asteikko. Perussävelen h:set yliäänet. H. värähdysliike. H. heilahdusliike. H. voima. — *Mat.* H. sarja 'tav. $1+1/2+1/3+1/4+\ldots$' H. jako, funktio, suhde. — *Biol.* H:sessa optimissa kasvin elintoiminta on sillä vilkkausasteella, joka on kasville kokonaisuudessaan edullisin.

harmonistiikka[10*] *s.* tutkimus, joka pyrkii saattamaan Raamatun kirjat, vars. neljä evankeliumia, keskinäiseen sopusointuun.

haro|a[1] *frekv.v.* käsin harata t. ruopia jtak; käsillä t. jllak esineellä sohien, hapuillen etsiä jtak. | H:i neuvottoman näköisenä partaansa. H:o pimeässä ovea. H:o lumesta avaintaan. H:i hiilihangolla kenkiä sängyn alta. Ruumista h:ttiin [= naarattiin] pitkän aikaa. — Lapsi h:o [= huitoo, hapuilee] avuttomana käsillään. H:o lujaa otetta vastustajastaan. H. vastaan 'harata, hangoitella, panna vastaan'. -- sai yksin hiihtää h. [= harhailla] Kontojärveä kohti AHO.

haro|juuri *s. kasv.* lähelle maanpintaa haaroittunut puun juuri(st*o);)(paalujuuri. | Kuusen juuristo on monihaarainen h., joka ei tunkeudu syvälle maahan. **-juuristo** *s.* Kuusen, raidan h.

harotta|a[2*] *v.* (*rinn.* haarottaa, harrottaa) olla har(r)allaan, törröttää eri suuntiin, siirottaa, sojottaa, harittaa, harrittaa. | Pystyssä h:vat hiukset. Pyrstösulat h:vat hajallaan. Oksat h:vat. Savupiippu h:a taivasta kohti. Laihan hevosen kylkiluut h:vat korkealla. Silmät h:vat kaukana toisistaan. H. vastaan 'harata, hangoitella vastaan'.

harp|ata[35*] *v.* **1. a.** astua yhdellä pitkällä askelella; loikata, ponkaista. | H. kuin kukko. H:pasi kynnyksen yli huoneeseen. H:pasi alas hevosen selästä. **b.** harppoa, loikkia. | H:pasi portaat ylös pari askelmaa kerrallaan. Mies h:paa tiellä pitkin askelin. Lähti astua h:paamaan. **2.** *kuv.* siirtyä nopeasti, hypätä paikasta, asemasta, ajasta, tilasta t. asiasta toiseen. | Kehitys on h:annut huimaavin askelin eteenpäin. H:pasi esihistoriallisesta ajasta kaikkein uusimpaan aikaan. H:paamme näiden sivujen yli. Sävelkulku h:paa pitkissä intervalleissa. — *Fon.* H:paava äänteenmuutos. — *Kansat. kal.* Verkko kiinnitetään h:paamalla paulaan 'yhdistetään määräsilmien päästä paulaan'.

harpik|ko[2*] *s.* Piirtäjän hienoimpia työvälineitä säilytetään pehmustetussa laatikossa, jota sisällyksineen nimitetään h:oksi l. harppilaatikoksi.

harpisti[6] *s.* harpputaiteilija.

harppa[10*] *s.* harppaus. | Kivi kiveltä, kanto kannolta ja mätäs mättäältä otti Juho semmoisia harppoja, että -- PÄIVÄR. [Pojan] oli kerjettävä kaksi h:a siinä kun äiti hameissansa humisti yhden KILPI.

harppail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< harpata) harppoa, harppia. | H. pitkin askelin. Pojat h:ivat ratapölkyltä toiselle. H:ivat pitkin kaupungin katuja. Juosta h. — *Kuv.* Päivät ja viikot h:ivat edelleen.

harppais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < harpata. | Poika h:ee ojan ylitse. Astui portaat muutamalla h:ulla.

harppamitta, harppari[6] *s.* A:n muotoinen maamatkojen mittaamisväline, mittahaaru.

harppauksittain *adv.* harppaus kerrallaan, harppaus harppaukselta. | N. otaksui elollisen luonnon kehittyneen h. eikä vähitellen.

harppau|s[64] *s.* pitkä askel; loikkaus, hyppäys. | Astua, loikkia pitkin h:ksin. Ojan yli on liian pitkä h. Hyppäsi aimo h:ksen taaksepäin. Muutamalla h:ksella hän kiipesi portaat ylös. -- mutta pelastunut oli jänis hirvittävän pitkiä h:ksia tehtyään AHO. Kellon osoitin teki kaksi h:sta sekunnissa. — *Kuv.* Asia on edistynyt aimo h:ksen, useita h:ksia. Varsinaisesta porvaristosta oli pitkä h. pikkuporvareihin. Aika tekee välistä takaperoisia h:ksia. — *Yhd.* jätin-, kukonh.; jättiläis-, syrjäh.

harppaus|askel *s.*, us. *voim.* Neljän juoksuaskelen perästä otetaan aina pitkä h. — *Kuv.* Teollisuutemme on mennyt h:askelin eteenpäin. **-hyppely** *s. voim.* **-hyppy** *s. voim.* **-kerros** *s.* lämpimän pintaveden ja kylmän pohjaveden rajalla oleva kerros, jossa veden lämpötila jyrkästi muuttuu. **-käynti** *s. voim.*

harp|pi[1*] *s.* koje, jolla piirretään ympyränkaaria, toimitetaan mittauksia ym.; *syn. puhek.* passari. | H:in aukeama, aukko, haara, kylki, sääri, kärki. Tavallisimmin käytetään metallista h:pia, jonka haarat päättyvät terävään kärkeen ja yläpäistään yhtyvät sarananiveleen. Yhdistetty h. — *Yhd.* jako-, jalka-, jousi-, kaari-, kynä-, kärki-, käyrä-. mittaus-, nolla-, oja-, piirto-, rauta-, sorvi-, tanko-, teräsh.

harppia[17*] *frekv.v.* = harppoa.

harppilaatikko *s.* harpikko.

harppo|a[1*] *frekv.v.* (< harpata) harppailla. | H. portaita ylös. Lähti nopeasti h:maan tietä pitkin. N. syöksähtää johtoon komein, h:vin askelin. Retkeilijät h:ivat mättäältä mättäälle yli suon silmäkkeiden. H:va juoksutapa. — *Kuv.* Unen ja valveen rajamailla mietteet h:vat pitkin askelin M.RAPOLA.

harp|pu[1*] *s.* **1.** ikivanhaa perua oleva näppäilemällä soitettava, vars. orkestereissa käytetty kielisoitin. | H:pua, jonka kielet on pingotettu kolmikulmaiseen jalustalla seisovaan kehykseen, soitetaan molempien käsien sormilla.

H:un heläjävä ääni. - - lyö h:un kieliä Ossian / ja laulaa sankaritöistä T.LYY. Kiitos Jumalallemme / soikoon sydämestämme / virsin, lauluin, psalttarein, / h:uin, huiluin, kantelein VKV. — *Kansanr.* Veivät h:un hauinluisen, / kantelon kalaneväisen KAL. — *Yhd.* kaari-, konsertti-, kulma-, olka-, pedaalih.; huuli-, käsih. **2.** *kuv. halv.* vanha, vastenmielinen, ruma naishenkilö. | Sellainen h. äitinä — hyi siivottomuutta! JOTUNI.

harppu|esitys *s.* **-kvartetti** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H:set soittimet. H:sesti helähtelevä ääni. Soinnin h:suus.

harppunoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* pyydystää harppuunalla, iskeä harppuunalla. | H. valaita, hylkeitä, kilpikonnia.

harppu|soolo *s.* **-säestys** *s.* **-taiteilija** *s.*

harppuuna[18] *s.* varrestaan pitkään köyteen t. hihnaan kiinnitetty, väkäsillään saaliseläimeen tarttuva pisto- t. heittoase, ahingas. | H:lla pyydystetään suuria merieläimiä. Kuusiväkäinen, luinen h. Ammuttava h. — *Yhd.* luu-, sarvih.; valash. **-mies** *s.* harppuunan heittäjä t. ampuja. **-tykki** *s.* harppuunoita ampuva tykki.

harpun|soittaja *s.* **-soitto** *s.*

harpyija[15] *s.* **1.** kreikkal. tarustossa esiintyviä, käyräkyntisiksi naisiksi t. naisenpäisiksi linnuiksi kuvattuja kuoleman haltijattaria. **2.** *el.* Harpyia destructor, eräs eteläamerikkalainen kotkalaji.

harrall|a, -e *adv.* = haralla.

har|ras[66*] *a.* -taasti *adv.* (-taus *omin.* ks. erikseen). **1.** sydämestään, sisimmästään jhk antautunut, innokas, uuttera. | H. taiteilija, tutkija, ystävä. H. kristitty, sosialisti. H. kirkossa, elokuvissa kävijä. H. [= ahkera, kova] tupakkamies. H. kalastukseen. H. jumalansanaan, jumalansanaa kuulemaan. Tehdä h:taasti työtä. Katseli lapsen h:taita puuhia. Käydä h:taasti kokouksissa. Kuului h:rasta tanssin rytkettä. Mieli h. työn tekeepi, ei voima väkevänkänä SL. **2.** sydämestä, sisimmästä lähtevä, sydämellinen, antaumuksellinen. | H. pyyntö, rukous, odotus, toive, huokaus, katse. H. kiitollisuus. H. [= lämmin, syvä] ihailu, kunnioitus. H. [= vahva, horjumaton] luottamus, usko, vakaumus. Kiroilla h:taasti. Toivomme h:taasti, että - -. Rukoilla yhä h:taammin. Harvaan, mutta h:taasti. - - jo vuosia on aatokseni tytössä h:taasti askaroinut KIVI. Minun sieluni odottaa Herraa h:taammin kuin vartijat aamua VT. — Pistää niin h:taasti [= vietävästi] vihaksoni. **3.** ed:iin liittyen: hartauden vallassa oleva, hartautta huokuva. | H. kirkkokansa. H:rasta virrenveisuuta. H:taat värit. V:n **h. taide.** H. isänmaallinen romaani. Kuunnella h:taana, h:taasti, h:tain mielin. Veistos oli kömpelöä, mutta h:rasta tekoa. Yö oli ehtinyt siihen pyhimpään ja h:taimpaan kohtaansa, jolloin kaikki äänet vaikenevat SILL. - - tunsi sisaren asunnossa omituista, h:rasta vanhan ajan kodikkuutta KIANTO.

harras|henkinen *a.* -henkisesti *adv.* -henkisyys *omin.* H. virsi. H. pappi. **-ilmeinen** *a.* H. kirkkokansa. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H:set kuulijat. H. kokous. H. hurskaus. H:sesti ihannoiva taide. **-sävyinen** *a.* H. virsi. H. kuvaus.

harrast|aa[2] *v.* jatkuvasti suunnata toimintansa mieltymystä t. pyrkimystä ylläpitävään kohteeseen, ahkerasti harjoittaa t. "viljellä", ahkeroida jtak, osoittaa harrasta halua jhk, olla kiinnostunut jstak. | H. kieliä, taidetta, valokuvausta. H. Kalevalaa, Leinoa. H. jkn parasta. H. oikeutta. H. [= säännöllisesti, ahkerasti käyttää] alkoholia. H. seuraelämää. H. [= käyttää; kerätä, tutkia] lasiastioita. Asiaa h:ava [= asiasta kiinnostunut] yleisö. Hätapuvuissa h:etaan [= käytetään mielellään] edelleen taftia runsaasti. Itsenäisyysmiehet h:ivat Suomen irrottamista Ruotsista. Teeri h:aa sekametsiä 'viihtyy, oleilee mielellään sekametsissä'. - - on työmme tyhjiin raukeeva, / me turhaan h:amme VK.

harrastaja[16] *tek.* **1.** Suomalaisuuden, uudistusten h. Ahkera kirjallisuuden h. Tähtitieteen h:in yhdistys. Intohimoinen saunan h. **2.** amatööri, harrastelija. | Entisestä h:sta oli kehittynyt taitava ammattimies. **3.** *yhd.* Asian-, historian-, kirjallisuuden-, musiikin-, taiteen-, tieteen-, urheiluh.

harrastaja|merkki *s.* → harrastusmerkki. **-piiri** *s.* Laaja h. Retkeilyn h. on kasvamassa.

harrastautu|a[44] *refl.v.* (< harrastaa) harrastuksesta omistautua; vrt. harrastua. | H. erikoiskysymyksiin. Usealle alalle h:nut tutkija.

harrastavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* harrastuksen valtaama. | Hän on hyvin h. nuorukainen. Osoittaa tunnustuksen arvoista h:suutta.

-harrastei|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* -harrastuksinen. | Laaja-, monih.

harrastelija[14] *tek.* henkilö, joka vain huvikseen harjoittaa taidetta, tiedettä, urheilua, jtak askartelua tms., diletantti, amatööri. | Valokuvauksen h. H:n käsikirja. Myös musiikki ja runous saivat hänestä h:n. Hän ei kohonnut varsinaiseksi tutkijaksi, vaan pysyi koko ikänsä h:n asteella. — *Yhd.* radioh. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Työ vaikuttaa h:selta. Hänen laulussaan on h:sia piirteitä. **-näyttämö** *s.* näyttämö, jonka esittäjät ovat harrastelijoita, amatöörinäyttämö. **-teatteri** *s.* Nähtiin todella hyvää h:a. **-voim|a** *s.*, tav. *mon.* Ooppera esitettiin h:in 'harrastelijat esittivät sen'.

harrastel|la[28] *frekv.v.* < harrastaa. | H. vähän piirustusta. Hän h:i yhtä ja toista tieteenhaaraa, mutta ei erityisesti syventynyt mihinkään.

harrastelu[2] *teonn.* < ed. | Sosiaalinen h. Kansainvälisyyden h. Nämä pyrinnöt ovat kokonaan h:n varassa. Teos ei kohoa h:n tasoa korkeammalle. Hänen tuotannossaan on h:n leima. Asia sivuaa omia h:itani. — *Yhd.* mielih. **-ala** *s.* **-työ** *s.* H:nä valmistettu radio.

harrastu|a[1] *pass.v.* (< harrastaa) viehättyä, kiinnostua, harrastuksesta antautua; vrt. harrastautua. | H. käsityöhön, tieteeseen. Kansamme muinaisuuteen sydämestään h:nut taitei-

lija. Asiaan h:neita pyydetään ilmoittamaan nimensä ja osoitteensa.

harrastukselli|nen[5] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* < harrastus. | H. [= harrastavainen] oppilas. H. työ väsyttää vähemmän kuin harrastukseton.

harrastukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < harrastus. | H. ja pedanttinen opettaja. H. työ. Nuorison h:tomuus.

-harrastuksinen[63] *poss.a.* < harrastus. | Elävä-, monih.

harrastunnelmai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. puhe, runoelma, surujuhla.

harrastu|s[64] *s.* harrastaminen, jatkuva harjoittaminen; mielenkiinto, kiinnostus; harrastamisen kohde, pyrintö, *mon.* riennot. | Elävä h. Kirjallisuuden, maantieteen, urheilun h. H. vähenee. Olla vilkkaan h:ksen kohteena. Osoittaa h:sta. Tehdä jtak omasta h:ksestaan. Tappaa jkn h. Minussa heräsi h. sitä kohtaan. Lapsella on h:sta käsitöihin. Tehtävä, joka vaatii suurta h:sta. — Henkiset, kirjalliset, poliittiset, vapaat, yhteiset h:kset. Huonot h:kset. Esperanto kuuluu hänen h:ksiinsa. — *Yhd.* erikois-, mieli-, pää-, sivuh.; heimo-, itsenäisyys-, kulttuuri-, laulu-, matkailu-, näytelmä-, näyttämö-, taide-, teatteri-, urheiluh.; asian-, historian-, luonnon-, rauhan-, taiteenh.

harrastus|ala *s.* Liikkua eri h:aloilla. Se kuuluu jhk t. jkn h:alaan. **-maailma** *s.* Lasten h:ssa kuvastuu mitä moninaisimpia piirteitä aikuisten toiminnasta. **-merkki** *s.* merkki, joka annetaan jllak alalla osoitetusta harrastuksesta. | Hiihdon, voimistelun h. Suojeluskuntain toisen luokan h. **-näyt|e** *s.* Kerhoon pääsemiseksi vaaditaan h:teitä. **-piir|i** *s.* **1.** harrastusten kokonaisuus, harrastusala, harrastusmaailma. | Henkinen h. Ahdas, laaja h. Asia kuuluu jkn t. jhk h:iin. Asia on kaukana h:istäni. **2.** samaa harrastavien henkilöiden yhtymä t. ryhmä. | Postimerkkeilijäin h. Nuoren Voiman Liiton kirjallinen h. Seura jakautuu eri h:eihin. **-suunta** *s.* **-toveri** *s.* vrt. työtoveri. **-|työ** *s.* Tehdä jtak h:työnään. Näyttelyssä oli myös erilaisia oppilaiden tekemiä h:töitä.

harrastutta|a[2*] *kaus.v.* (< harrastaa) herättää harrastusta jkssa jhk, saada harrastamaan; kiinnos(tut)taa. | Lapsia tulee h. kehittäviin leikkeihin. — Tämä kysymys on h:nut minua jo pitkän aikaa.

harra|ta[35] *v. harv.* = harata 2. | Kuormassa olevien hirsien päät h:sivat maata pitkin. - - muut kun hartein vastaan h:a LARINK.

harre|a[21] *a. harv.* harittava, harea. | Hän hikoili, puuskutti ja uhosta ja vimmasta tuijottelivat ristiin hänen h:at silmänsä KIVI. — *harreilla(an* (adv.) harallaan, harrillaan. | - - hiukset h:illaan pystyssä kuin kahiseva kahila KIVI.

1. **harri**[4] *s.* = harjus.

2. **harri**[4] *s. maat.* pitkäpiikkinen, haravan muotoinen laite, joka kiinnitetään viikatteeseen, jotta heinä niitettäessä paremmin menisi luo'olle.

harri|a[17] *v. harv.* = haria. | Lapsi - - alkoi käsillään h:en häksättää pitelijälleen KAUPPISH.

harrilauta *s. kal.* = kalaharava.

harrill|a, -e *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) haralla, harilla. | Käpälät h:aan. Metso siivet ja pyrstö h. Tukka nousi h:een. Katsoa, tuijottaa, ihmetellä silmät h:aan.

harrista|a[2] *v.* = haristaa. | Ylös muuria hän kiipee, / hansikkansa h:a KIVI.

harristu|a[1] *pass.v.* (< ed.) = haristua. | H:neita kuusenkäpyjä. Silmät h:ivat kysyviksi.

harritta|a[2*] *v.*, tav. *intr.* = harittaa. | Kissan selkäkarvat h:vat pystyssä. Tylsästi h:vat silmät.

harrotta|a[2*] *v.* = harottaa, harrittaa. | Kalliolla h:va kitukasvuinen petäjä.

harsea[21] *a. harv.* harva, läpinäkyvä. | H. kangas.

harsi|a[17] *v.* **1.** (pitkin, harvoin pistoin) ommella tav. tilapäistä tarkoitusta varten, kursia. | H. kiinni. Hiha h:taan paikoilleen. Vanhalla langalla h:ttiin housuihin häthätää tukevat paikat. Kirjan irtonaiset taitetut arkit h:taan yhteen. — *Kuv.* Kirjoittaja oli h:nut kokoon puutteellisen kuvauksen Suomesta. **2.** *metsät.* hakata metsää uudistaen pienin aloin, tuloksena eri-ikäinen metsikkö. | H:ttu metsä. H:en toimitettu hakkaus.

harsija[14] *tek.* Tottunut h. — *Yhd.* hihan-, vuorinh.

harsima[13] *s.* harsimisen tulos, harsittu kohta. **-lanka** *s.* **-pisto** *s.* H:t ovat pitkiä etupistoja.

harsin|lanka *s.* = harsimalanka. **-pisto** *s.* = harsimapisto.

harsinta[15*] *teonn.* < harsia. *(1.)* Sauman h. Purkaa h. 'poistaa harsimalangat'. (2.) Metsän h. — *Yhd.* lohko-, poimintah.

harsinta|hakkaus *s. metsät.* vrt. poimintahakkaus. | Toimittaa h. **-metsä** *s. metsät.* harsien hakattu metsä.

harsistu|a[1] *v. harv.* har(r)istua. | Kuiva, h:nut käpy.

harso[1] *s.* **1.** harsokangas t. siitä tehty valmiste, esim. sideharso, huntu. | H:a käytetään mm. erilaisiin koristelutarkoituksiin. Hatun h. Musta h. kasvoilla. Haavan siteenä on käytettävä sterilisoitua h:a. — *Yhd.* haava-, hyttys-, side-, suruh. **2.** harsomainen kerros t. verho. | Pilvien h. Autereinen h. peittää tienoot. Hämärän tiheä h. Sumu levisi h:na koko seudun ylle. Lumisieni kattaa keväällä syysviljan harmaana h:na. — *Yhd.* pilvi-, sade-, utuh. **3.** *kuv.* Näen kaiken kuin h:n läpi. K. on verhonnut historialliset tosiasiat runouden h:on. - - silloin tällöin verhosi niitä [silmiä] ohikiitävä alakuloisuuden h. AHO.

harso|haavi *s.* haavi, jonka pussi on harsoa, tav. tällainen kärpäs-, hyönteishaavi. **-hame** *s.* Keväisen keveä h. **-huivi** *s.*

harsoi|nen[63] *a.* **1.** *ain.* H:set irtohihat. **2.** *kalt.* H. auer, pilvi. H. hämy laskee yli meren ja maan. **3.** *yhd.* Valko-, tiheäh.

harso|kangas *s.* ohut, tav. kaksiniitinen, harvarakenteinen kangas. **-kankainen** *a.* H. verho. **-koren|to** *s.* H:not 'Chrysopidae, verkkosiipisten lahkoon kuuluvia hyönteisiä'. **-kukka** *s.* raunik-

kien sukuun kuuluvia koristekasveja. **-liina** *s.* Ohut h. pään ympärillä. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. kangas. H. sidekudoskalvo. H. pilvi. Toukan h. kotelo. H:sen kevyt. **-pilv|i** *s.* = höyhenpilvi. | Keveät h:et ajelivat toisiaan sinisen taivaan laella KARHUM. **-puku** *s.* Kevyt h. **-side** *s.* **-silkki** *s. kut.* kokongin ulkopinnasta saatu silkki.

harso|ta[38] *v.* = seur. — *Kuv.* H:ttu ääni. - - tihkusade [oli] h:nnut bulevardien jylhiä onkaloita LEHT.

harsot|taa[2*] *v.* -us[61] *teonn.* peittää t. verhota harsolla. | H:ettu lapsenvuode. — *Kuv.* Sateen ja sumun h:tama maisema. Romaani on varhaisvanhan surumielen h:tama.

harsotukko *s.* Kotiapteekissa tulisi olla steriilejä sidetarvikkeita: siteitä, harso- ja vanutukkoja.

harsoutu|a[44] *pass.v.* < harsota. | Lakeuden puut ja pensaat h:vat sumuun ja sateeseen.

harsu[1] *a.*, vars. *kasv.* -sti *adv.* harva;)(tiheä, tiivis. | H. kukinto, terttu, latvus, käpy. **-hko**[2] *mod.a.* **-kukkainen** *a.* H. tähkä. H. sara.

hartaasti *adv.* ks. harras.

hartaudelli|nen[63] *a.* hartaus-, hartautta herättävä t. huokuva. | H. teos, par. hartausteos. H:set näkökohdat, par. hartausnäkökohdat. H. ilmapiiri, tyyli.

hartaudenharjoitu|s *s.* uskonnollisen hartauden harjoittaminen. | Yksityinen, ankara, öinen h. Ottaa osaa h:ksiin.

hartau|s[65] *omin.* < harras. — *Erik.* **1.** harras, lämmin mielenkiinto, antaumus. | Osoittaa suurta h:tta kirjallisuutta kohtaan. Hänen toiminnassaan on kiitettävää h:tta. - - h:desta järisi hänen [lukemista opettelevan Juhanin] leukansa KIVI. Peruna on vilja, joka vaatii ja ansaitsee vallan erikoista h:tta SILL. — Tehdä jtak h:della, par. hartaasti. **2.** vars. *usk.* ja *psyk.* jnk tavallista ja äärellistä korkeamman, jalomman asian synnyttämä ylevä tunne, mielenylennys. | Uskonnollinen, esteettinen, intellektuaalinen h. Kasvoilla tyyni h. Häneen tarttui kuulijain h. Lukea h:dekseen hengellistä kirjallisuutta. Kuunnella saarnaa syvän h:den vallassa. — *Kuv.* Suomen luonnon vaitelias h. — *Yhd.* tunneh.; lepoh.; mielenh.; uskonh. **3.** uskonnollinen hartaustilaisuus, yl. ei kuit. virallinen jumalanpalvelus; hartaudenharjoitus. | Yksityinen, yhteinen h. Häiritä jkn h:tta. Kirkko on avoinna hiljaista h:tta varten. Harjoittaa h:tta. Muhamettilainen toimittaa h:tensa rukousmatolle polvistuneena. — *Yhd.* aamu-, ilta-, joulu-, sunnuntaih.; kenttä-, kirkko-, kotih.; laulu-, sävelh.

hartaus|hetki *s.* lyhyt hartaus-, rukoustilaisuus. | Hiljainen, yksityinen h. Pitää h. — *Kuv.* Koko luonto vietti hiljaista h:hetkeä. **-kirj|a** *s.* Rukous- ja h. Nuorten h. "Kristityn vaellus" on suosituimpia h:oja. **-kirjailija** *s.* H:na ja virsirunoilijana on Abraham Achrenius jättänyt syvät jäljet kirkkomme historiaan. **-kirjallisuus** *s.* **-kokou|s** *s.* hengellinen, uskonnonharjoituskokous, ei kuit. virallinen jumalanpalvelus. | Pitää, järjestää h. Heränneiden h:ksia nimitetään seuroiksi. **-kuva** *s.* B:n maalaamat h:t ovat miltei yksinomaan alttaritauluja. **-lukemi|nen** *s.* [Kirja] sisältää h:sta vuoden joka päivälle. **-puhe** *s.* Saarnan asemesta pappi piti lyhyen h:en. **-seur|a** *s.*, tav. *mon.* | Yksityinen h. Panna toimeen, järjestää, pitää h:a(t). Mennä h:aan, h:oihin. **-tilaisuus** *s.* hartauden-, uskonnonharjoitustilaisuus, vars. hartauskokous.

harte|et[21] *s. mon.* tav. vain obliikvisijoissa (hartei-): hartiat. | Kohauttaa h:itaan. Lyödä jkta h:ihin. Säkki h:illa. [Painija] joutuu h:illeen. - - nuoret jalat jäykistyi ja h. vääntyi LARINK. — *Kuv.* Taakka putoaa h:ilta. Hänen h:illaan on suuri vastuu. Ukon h:illa on jo seitsemänkymmentä vuotta. Panna rasitus jkn h:ille. Meri luo jäät h:iltaan. Tämän kunnahan kukuilla, / tämän harjun h:hilla KANT.

harteik|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* (*rinn.* hartehikas) hartiakas, harteva. | H. hämäläinen. Tavallista h:kaampi mies.

-harteinen[63] *poss.a.* < harteet. | Kapea-, kumara-, leveäh.

harteus[64] *s.* = hartius.

hartev|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* hartiakas, harteikas. | H. mies. Näyttää h:alta. Ruumiin vartalo heillä on tukeva ja h. KIVI.

hartevalai|nen[63] *a.* ja *s.* H:set 'Jehovan todistajat -nimisen uskonnollisen liikkeen Suomessa toimivat kannattajat'.

harti|a[15] *s.; rinn.* hartio; ks. myös harteet. **1.** se (tav. ihmisen) vartalon osa, johon eturaaja kiinnittyy, lavan seutu (toisinaan olkapää mukaan luettuna). | Vasen h. H:an lihakset. H:aa kolottaa. Takki on ahdas h:an kohdalta. Isku osui h:aan. H:ain leveys. Kapeat, kumarat, tukevat h:at. H:at painuvat kumaraan. Pää h:ain välissä. Nauroi että h:at hytkyivät. Kohauttaa neuvottomana h:oitaan. Hänellä on huivi h:oillaan. H:oille ulottuva tukka. Laukku painaa h:oita. Nostaa säkki h:oilleen. Hän on minua h:oihin 'niin pitkä, että ulottuu hartioideni tasalle'. [Painija] kellistyi h:oilleen. H:at matossa. — Takin, paidan h:at. — Vene on hauin h:oilla, / ve'en koiran konkkaluilla! KAL. — *Kuv.* yhteyksissä, jotka ilmaisevat, että jku t. jk on jkn taakkana, rasituksena, vaivana, vastuksena, huolena yms.: niskoilla. | Velvollisuus, huoli, taakka on jkn h:oilla. Siirtää vastuu toisten h:oille. Syntikuorma painaa h:oita. Jättäytyä yhteiskunnan h:oille. Karistaa ies, taakka h:oiltaan. Hänellä on ikää h:oillaan. - - poika on meille annettu, jonka h:oilla on herraus VT. **2.** *kuv.* esineistä ja paikoista. | Pullon, astian h:at. Vuoren h:at 'laki, ylin osa'. Vene nousi laineen h:oille. Oksain h:oilla on lumitaakat.

hartia|huivi *s.* hartioilla pidettävä huivi. | Villainen h. Kirjailtu kolmikulmainen h. **-höyhen** *s.* Linnun h:et.

-hartiainen[63] *poss.a.* Kapea-, kumara-, leveä-, tukeva-, vankkah.

hartiainkohautu|s *s.* tav. ⌒. | Halveksiva h. Kuittasi h:ksella koko asian.

hartiakappale *s.* Sian ruhon h. — Paidan, takin h.

hartiak|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* leveä-, vankkahartiainen, harteikas, harteva. | H. mies. H. hä-

mäläispoika. H. varreltaan ja suora ryhdiltään. Miehen h:kuus herätti huomiota.

hartia|koriste *s.* H:koristeena punainen kettu. **-lih|a** *s.* Ammu kautta kainaloien, / halki h:ojen KAL. **-liha|s** *s. anat.* solis- ja lapaluusta lähtevä lihas, joka peittää olkanivelen ja kiinnittyy kyynärvarteen, deltalihas. — *Mon.* hartian seudun lihaksisto. | Voimakkaat käsi- ja h:kset. **-liina** *s.* = hartiahuivi. | Sirosti sidottu h. pehmentää liian suoraviivaisen puvun vaikutusta.

hartianvääntö *s. leik.* paini(minen).

hartia|punos *s. anat.* yläraajaa hermottava hermopunos. **-saali** *s.* **-taso** *s. voim. sot.* hartioita sivuavaksi ajateltu pystytaso. | Asennossa olevan rivimiehen h:n on oltava rintaman suuntainen. **-työ** *s.* hartiavoimin tehtävä (raskas) työ. | Kivien vääntö on oikeata h:tä. **-vaippa** *s.* **-viitta** *s.* hartioilla pidettävä hihaton puin, peleriini. | Irrallinen, virkattu h. **-voim|a** *s.* Työ vaatii h:ia. Miehellä on jättiläisen h:at. Vetää täysillä h:illaan. — *hartiavoimalla, hartiavoimin* kaikin voimin, voimiaan ponnistaen, olan takaa. | Soutaa h:alla. Käydä työhön h:alla. Vääntää, vetää h:in. Taloa ruvettiin asumaan oikein h:in. **-voitto** *s.* painissa: selkävoitto.

hartio[3] *s.*, vars. *runok.* = hartia. | - - vuoren harmaat h:t LEINO. - - laulan halki h:nsa, / puhki leukansa puhelen KAL.

hartiu|s[64] *s.*, tav. *mon. kansat.; rinn.* harteus. **1.** hartioita peittävä pukimen osa. | Lappalaistakin h:kset. **2.** hameen kiintonainen, liivimäinen yläosa; olkamus. | Hame ei ollut vyötärölle kiinnitettävä, vaan siinä oli h:kset.

harto[1*] *a. harv.* pörröllään oleva, pörröinen, hajallinen. | Tukka h:na KAUPPISH.

hartsaantu|a[1*] *pass.v.* (*rinn.* hartsautua) (< seur.) hartsiintua, hartsittua, hartsiutua. | Pullon suu h:u. Huonosti h:nut viulunjousi. — *Kem.* H:nut öljy.

hartsa|ta[35] *v.* **-us**[64] *teonn.* hartsittaa. **1. a.** peittää t. sivellä hartsilla sulkemis- t. tiivistämistarkoituksessa. | H. pullon tulppa kiinni. H. tynnyri. Mehupullojen h:us. **b.** hangata hartsilla, tehdä hartsiseksi. | H. viulunjousta. H:ttu lanka. **2.** *kem.* muuttaa hartsiksi, hartsipitoiseksi, hartsimaiseksi. | Osa raakatärpätin aineista h:taan rikkihapolla.

hartsautua[44] *v.* = hartsaantua.

harts|i[4] *s.* eräiden amorfisten, lämmössä sulavien aineiden nimitys, joita saadaan vars. havupuiden pihkasta ja joita käytetään lakkojen, vernissojen ym. valmistukseen. | Kuusen h. Tavallisimpia h:eja ovat kolofoni, mastiksi, kopaali ja kumilakka. Palsamit ovat juoksevia h:eja. Meripihka on fossiilista h:ia. — *Yhd.* bentsoe-, kolofoni-, kumih.; kuusen-, männyn-, luonnonh.; jousi-, pulloh.; tekoh.

hartsi|aine *s. kem.* **-happo** *s. kem.* vars. havupuiden hartseissa esiintyvä happo. **-happoinen** *a.* H. savi, suola.

hartsiintu|a[1*] *v.* (*rinn.* hartsiutua) hartsaantua. | Ilmassa maaöljyt hitaasti h:vat. Painovärin h:minen.

hartsikas[66*] *a.* hartsipitoinen, (runsas)hartsinen. | H. pihka, puu.

hartsi|kerros *s.* **-kitti** *s.* kitti, jonka sideaineena on hartsi. **-lakka** *s.* hartsia tärpättiin t. alkoholiin liuottamalla saatu lakka. **-liima** *s.* hartsisaippuan vesiliuos, jota käytetään mm. paperin liimaukseen. **-liimaus** *s.* Paperin h. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* H:set aineet. Muuttua h:seksi.

hartsinen[63] *a.* hartsia sisältävä, hartsilla sivelty. | H. seos. H. viulunjousi. — *Yhd.* runsas-, vähäh.

hartsi|pitoinen *a.* -pitoisuus *omin.* H. aine, massa. Puuaineksen h:pitoisuus. **-rikas** *a.* → hartsikas. **-saippua** *s. kem.* hartsihappojen ja emäksien suolamainen yhdiste, vars. hartsihappoinen natrium, hartsisuopa, resinaatti. **-seos** *s.* **-suopa** *s.* = hartsisaippua. **-tanko** *s.* **-tehdas** *s.*

hartsiton[57] *kar.a.* Haapa on h. puulaji.

hartsittaa[2*] *v.* hartsata. | H. pulloja.

hartsittua[1*] *pass.v.* (< ed.) hartsaantua.

hartsiutua[44] *v.* = hartsiintua.

hartsi|väri *s.* hartsisaippuaa sisältävä väriaine. **-öljy** *s. kem.* hartsien kuivatislauksessa syntyvä öljymäinen aine, pihkaöljy.

hartsu[1] *s. murt.* muona, ruokatavara, "sapuska" (vars. tukkityömailla). | Hankkia h:(j)a. - - työmies ansaitsee vahvemmat h:t, koska kerran kovaa työtä tekee KIANTO.

harus[64] *s. mer.* köysi, joka tukee mastoja aluksen pituussuuntaan sekä keulapuomia ja puskuria alapuolelta, taaki; *tekn.* yl. tukiköysi. — *Yhd.* iso-, keula-, perä-, vesi-, välih. **-fokka, -keulapurje** *s. mer.* tav. pienissä aluksissa käytetty kolmikulmainen purje, joka kiinnitetään keulaharukseen. **-köysi** *s.* = harus; myös pylvään, salon tms. tukiköysi.

haruspeksi[4] *s.* muinaisroomalainen ennustajapappi, joka mm. eläinten sisälmyksistä tutki jumalien tahtoa.

haruspurje *s. mer.* kolmikulmainen, harukseen kiinnitettävä purje.

harust|aa[2] *v.*, vars. *mer.* tukea haruksilla. | H:ettu masto, pylväs.

harv|a[10] **I.** *indef.pron.* ei moni, muutama, joku(nen);)(moni, usea. **1.** *a:sesti.* Elämän h:at ilonpäivät. H:oilla ihmisillä on omintakeisia ajatuksia. Vain jotkut h:at tapaukset voi ottaa huomioon. Muutamin h:oin vedoin tehty kuva. Ani h. yksilö. H:oja poikkeuksia lukuun ottamatta. Sen h:an kerran, minkä hän meillä kävi, hän puhui tästä asiasta. H:at kerrat. H. se päivä, jona hän ei tullut. Näen hänet h. se viikko 'melkein joka viikko'. **2.** *s:sesti.* H. siihen pystyy. Vain joku h. saapui ajoissa. H. käsittää, mitä vaikeuksia tässä työssä on. Valta on h:ain käsissä. Ani h. uusista lainasanoista on levinnyt niin laajalle. Sillä monet ovat kutsutut, mutta h:at valitut UT.

II. *a.* (-asti *adv.* ja -uus *omin.* ks. erikseen). **1.** jonka osat ovat (suhteellisen) kaukana toisistaan, ei tiheä, harsea, hatara;)(tiheä, tiuha, taaja, tiivis, hieno. | H. latva. H. pensaikko. Metsikkö on h:aa, jos puiden latvat eivät kokonaan varjosta maata. H. tukka. H:at hampaat. H. kylvö. Asutus on h:aa. Taivas on

h:assa tähdessä. Osasto eteni h:assa ketjussa. Ommella h:oin pistoin. H. kampa. H. ladonta. Puun h:at syyt. H. seula, verkko. Kutoa h:aa. H. aita, laatikko. Mökki oli h. kuin lato. - - annahan, että toinen tarjoaa, niin suu on h. kuin sarkapirta KOJO. — H. [= leveä t. hatara] sauma. Ilma käy sitä h:emmaksi [= ohuemmaksi], mitä korkeammalle noustaan. **2.** suhteellisen pitkien väliaikojen jälkeen toistuva, silloin tällöin tapahtuva, hidas(tahtinen);)(taaja, tiheä, nopea. | H. soutu, ammunta. H. tahti. Nukkuvan hengitys on h:empi kuin valveilla olevan. Kellon h. naksahtelu. **3.** adv:sia käyttötapoja: *harvassa* kaukana toisistaan, pitkien välimatkojen päässä toisistaan, siellä täällä, paikka paikoin. | H:assa kasvavia puita. Talot olivat h:assa. Sellaisia miehiä on h:assa. Suuri pää ja h:assa korvia SP. — *harvaan, harvakseen, harvalleen* a) paikallisesti: kauas t. kaukana toisistaan, pitkien välimatkojen päähän t. päässä toisistaan, siellä täällä, sinne tänne, paikka paikoin. | Koukut asetetaan h:aan. Kylvä h:empaan! Ommella h:aan 'pitkin pistoin'. H:aan asuttu alue. H:aan sahalaitainen lehti. Taloja h:akseen siellä täällä. Suolla on h:akseen puita. Rimat naulataan h:akseen. Seudulla on h:alleen matalia mäkiä. b) ajallisesti tapaa osoittaen: pitkin väliajoin, silloin tällöin, aika ajoin; hitaasti, verkalleen; vrt. harvoin. | Astua h:aan. Puhua h:aan. H:aan, mutta hartaasti. Junia lähtee h:aan. Koira haukkuu h:empaan kuin tavallisesti. Vastaili h:akseen toisen kysymyksiin. Kuuluu h:akseen ukkosen jymähtelyä. Pakista h:alleen. — *harvoin* ks. erikseen.

III. *a. kuv.* ed. ryhmään liittyen: vähälukuinen, vähäinen, niukka. | Terve tuloa h:aan joukkoomme! Hän lujittaa huomattavasti h:aa luistelijarintamaamme.

IV. *s. kal.* nuotan reidessä l. siulassa oleva harvasilmäinen verkko. | Sisämaassa ovat särykset ja ns. h:at (lahnaverkot) tavallisimmat.

harvaanasuttu *a.* par. ⁓. | H. seutu.

harva|hammas *a.* = seur. | Pohjan akka h. KAL. — *S:sesti.* Tuletkos ulos, h.! TALVIO. **-hampai|nen** *a.* -suus *omin.* H. vanhus. H. lehti, saha. Hevosen h:suus.

harvahko[2] *mod.a.* H:t ihmiset tietävät, että - -. Munan kuoressa on h:ja täpliä. H. oras, latva. Kudonta on h:a. Maan rautatieverkko on h. H. postinkulku. Peruna kylvetään h:on. Asemia on h:ssa.

harvai|nen[63] *a. harv.* harvanlainen. | Kuului h:sta pauketta.

harvain|tajuinen *a.* jota vain harvat pystyvät tajuamaan;)(kansan-, yleistajuinen. | H. kirjoitustapa. **-valta** *s.* hallitusjärjestelmä, jossa valtiovalta on harvalukuisen ryhmän käsissä, oligarkia. **-valtainen** *a.* vrt. ed.; *syn.* oligarkkinen. | H. valtiomuoto, tasavalta, hallitus.

harva|juonteinen *a.* [Kramsun runous] on karua ja h:juonteista TARK. **-kantaan** *adv. harv.* harvakseen, silloin tällöin. | Puhua, vastata h. **-karvai|nen** *a.* H. häntä. Lehdet ovat h:set. **-kasvuinen** *a.* H. metsä.

harvakseen *adv.* ks. harva II.3.

harvakseltaan *adv.* **1.** harvaan, siellä täällä, sieltä täältä. | Puita kasvaa h. Laudat ladotaan h. Lehti on h. hienojen karvojen peitossa. **2.** verkalleen, hitaasti, harvaan, silloin tällöin. | Puhua h. Hyppiä h. tahdissa. Kuuluu h. koputusta. H. tipahti pisara.

harvaksestaan *adv.* = ed.

harva|kudontainen *a.* H. kangas. **-kukkainen** *a.* H. kasvi, terttu. **-lajinen** *a.* H. eläimistö. **-latvainen** *a.* H. puu. **-lehtinen** *a.* H. kasvi.

harvalisto[1] *s. harv.* harvalukuinen (etuoikeutettu) ihmisryhmä. | - - varsinaiset koulut olivat olemassa h:a varten V.VOIONMAA.

harvalt|a, -i *adv. harv.* harvakseen, harvassa.

harva|lukuinen *a.* -lukuisuus *omin.* lukumäärältään vähäinen, vähälukuinen, niukka. | H. heimo, seurakunta, yleisö. H:lukuiseksi supistunut joukko. Peura elää h:lukuisena syrjäisimmillä seuduilla. Osanottajien h:lukuisuuden vuoksi retki peruutettiin. Muistiinpanojen h:-lukuisuus. **-metsäinen** *a.* H. kangasmaa.

harvanlai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* harvahko. | H:set oraat. Heinä on h:sta. H. laatikko. Sitä käytetään vain h:sesti. — Kokouksia on ollut h:seen 'melko harvoin'.

harvanpuolei|nen *a.* -sesti *adv.* = ed. | H. kampa. H. metsä. H:sesti ladottu pino. Pysäkkejä on h:sesti. H:sesti sattuu, että - -.

harva|oksainen *a.* H. puu. **-piikkinen** *a.* H. harava. H. pensas. **-piirtei|nen** *a.* Lähteet antavat tuosta ajasta h:sen, mutta havainnollisen kuvan. **-pohjainen** *a.* H. seula, laatikko. **-puhei|nen** *a.* -suus *omin.* vähäpuheinen. | H. mies. Hänen h:suudestaan ymmärsimme asian laidan. **-puinen** *a.* H. metsä. **-sahainen** *a. kasv.* par. harvaan sahalaitainen, harvahampainen. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** muutamin sanoin esitetty, niukkasanainen. | H. esitys. Asiakirjoissa on tästä tapauksesta vain pari h:sta mainintaa. **2.** harvapuheinen, vähäsanainen. | H. ja totinen mies. Esiintyä h:-sesti. Pojan h:suus pantiin merkille. **-seinäinen** *a.* H. lato. **-silmäinen** *a.* H. verkko.

harvasteeseen *adv. murt.* harvakseen. | Soipi [kello] milloin h., milloin nopeasti laidasta laitaan AHO.

harvastellen *adv. harv.* harvakseen. | Mäkiä ja vuoria on tällä alueella h. Käämi täyttyi, täyttyi toinenkin, h., mutta kuitenkin PAKK.

harvasti *adv.* **1.** harvaan, harvakseen. | Pinota h. H. viivoitettu pinta. H. asuttu seutu. **2.** harvoin. | H. esiintyvä tapaus. Kottarainen, se murhelintu, / jota h. mainitaan ERKKO.

harva|suoninen *a.* H. lehti. **-syi|nen** *a.* -syys *omin.* H. puu, liha. — *Kuv.* Runollisessa suhteessa köyhä ja h. sepitelmä. Juonen h:syys. **-tahti|nen** *a.* -sesti *adv.* H. soutu. H. sävelmä. Kello lyö h:sesti. **-viivai|nen** *a.*, tav. *kuv.* -suus *omin.* harvapiirteinen. | H. kuvaus, juoni. Selkeä, voimakas ja h. ajatusmaailma.

harvemmuus[65] *komp.omin.* < harva. | Rysän silmien h.

harven|nella[28*] *frekv.v.* < harventaa. | H. taimia. Kuolema h:telee vanhusten rivejä.
harvennu|s[64] *s.* **1.** harventaminen. | H. eli liian taajassa kasvavien taimien poistaminen on kasvitarhakylvöksille välttämätön. Toimittaa metsän h. Painotekstin h:ksella voidaan kiinnittää huomio tärkeihin sanoihin. Käyttää h:sta ja alleviivausta. — *Yhd.* ala-, apu-, jälki-, ryhmä-, yläh. **2.** harventuminen. | Metsässä tapahtuu puiden keskeisen kilpailun takia luonnollinen h. **3.** harvennettu t. harventunut kohta, harventuma. | Tukassa näkyy jo iän aiheuttamaa h:sta. Painetussa tekstissä oleva h. kiinnittää huomiota.
harvennus|hakkaus *s. metsät.* metsikön varttumiskautena aika ajoin suoritettava hakkaus, jonka tarkoituksena on ohjata metsikön kehitystä. **-kuokka** *s.* taimien harventamiseen käytetty kuokka. **-leikkaus** *s.* liian tiheiden hedelmäpuun latvuksien harventamiseksi suoritettu leikkaaminen. **-pumppu** *s.* kaasujen harventamiseen (tyhjiön aikaansaamiseen) käytetty pumppu; vrt. tiivistyspumppu. **-puu** *s.*, vars. *metsät.* harvennuksessa kaadettava t. kaadettu puu. **-rauta** *s.* rautainen taimien harventamisväline. **-viljely** *s.* sellainen hedelmäpuiden kasvatustapa, että varsinaisten puiden väliin istutetaan varrennettuja puita, jotka myöhemmin poistetaan.
harven|taa[8] *v.* **1.** tehdä harv(emm)aksi, muuttaa jnk kokoonpanoa niin, että osien etäisyydet suurenevat. **a.** paikallisesti. | H. riviä. H. välejä. Talvi h:taa oraat. — Vars. *maat.* ja *metsät.* väljentää poistamalla taajassa kasvavia yksilöitä t. oksia. | Juurikasvien, taimien h:taminen. H. latvus. H:nettu metsä. Hakata metsää h:taen. — *Kirj.* Sanat h:netaan. H:netussa ladoksessa on kirjakkeiden välissä täytekappale, suluke. — *Fys.* ohentaa;)(tiivistää. | H:nettu kaasu. **b.** ajallisesti: saattaa harvemmin t. hitaammin tapahtuvaksi. | H. käyntejään, ruokinta-aikoja. H. tahtia, soutua. **2.** supistaa lukumäärän puolesta, vähentää, huventaa; liittyy kuv. merk -ryhmään 1.a. | H. vihollisen rivejä. Sotien ja tautien h:tama väestö.
harventaja[10] *tek.*
harventamaton[57] *kielt.a.* H. metsä. H. lados.
harventu|a[1*] *pass.v.* (< harventaa) = harveta. *(1.)* Tukka h:u. Oraat ovat h:neet. Metsän luontainen h:minen. Vuoristoseutujen kuiva ja h:nut ilma. — Lääkettä käyttämällä saadaan kohtaukset h:maan. *(2.)* Yhä pienemmäksi h:u joukkomme. Rivit ovat h:neet entisestään.
harventuma[13] *s.*, vars. *fys.* = harvennus **3.** | Aaltoliikkeessä syntyy vuoroittain h. ja tiivistymä.
harve|ta[34] *v.* harventua. **1.** tulla harv(emm)aksi, muuttua kokoonpanoltaan niin, että osien etäisyydet suurenevat. **a.** paikallisesti. | Hiukset, hampaat h:nevat. Metsämme ovat vähitellen h:nneet. Asutus h:nemistaan h:nee. Sumu, pilvikerros h:nee. H:neva ilma. Jää aiheuttaa oraiden h:nemista. **b.** ajallisesti. | Puheensorina h:nee. Sairaan hengitys alkoi h. H:neva tahti. Ammunta h:ni. **2.** lukumäärän puolesta supistua, vähentyä, huveta. | Rivit h:nevat. H:nnut joukko. Käynnit ovat yhä h:nneet. Kauppa ei menestynyt, ostajat h:nivat.
harvinai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* jota on hyvin vähän, niukalti; jota tavataan t. joka esiintyy t. tapahtuu vain harvoin (us. mielenkiintoisuuden t. arvokkuuden lisämerk.);)(tavallinen, yleinen. | H. laji, kasvi, perhonen, teos. Tämä sana on sangen h. Ani h. ilmiö. H:set maametallit. H. vieras. H. kyky, taito. Tämä on h. piirre. Metsiemme h:sin puu on marjakuusi. Hänellä on aivan h:set lahjat. On h:sta, että - -. — *harvinaisen* erittäin, perin. | H:sen suuri, kaunis, etevä. Ukko on vielä h:sen pirteä. H:sen taitavasti.
harvinaislaatui|nen *a.* H. vierailu, sattuma. H:set kirjailijanlahjat.
harvinaistu|a[1] *v.* muuttua harvinaise(mma)ksi. | Hevonen on Helsingissä h:nut.
harvinaisuu|s[65] *omin.* < harvinainen. | Ilmiön h. — *Erik.* harvinainen seikka t. esine, rariteetti. | Keski-Suomessa —40°:n pakkanen on h. Kuulua h:ksiin. Tämä kirja on arvokas h. Kerätä h:ksia. — *Yhd.* kasvi-, kirja-, postimerkkih.
harvista|a[2] *v. harv.* tehdä harvaksi. | Poudan h:ma vene.
harvistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Tilkkeet tippuvat h:neista seinänraoista.
harv|oin *adv.* ei useasti, ei monesti, ei tavallisesti, vain silloin tällöin; vrt. harva I. | H. ja hartaasti. H. sinua näkee. Ani h. He tapasivat toisensa h:emmin kuin ennen. Kaunis on harakkakin, kun sen h. näkee SL.
harvui|nen[63] *a.* (gen:ssä olevan nominin määrittämänä) niin harva kuin (määrittävä sana osoittaa). | Lain määräämän h. nuotta. Harson h. kudonta. Eri h:sia verkon liinoja.
harvuu|s[65] *omin.* < harva. | Asutuksen, metsän h. Tavallisesti rysä tehdään kolmea eri h:tta. Verkon h. vaihtelee jonkin verran pyydettävän kalan koon mukaan.
hasardi[6] *s.* uhkapeli, onnenkauppa. — *Kuv.* Koko elämä on h:a. Tuollainen kauppa on puhdasta h:a. **-peli** *s.* uhkapeli; uhkarohkea yritys. | Jännittävää h:ä, jossa sekä voiton että tappion mahdollisuudet ovat suunnattomat. — HPS:n puolustus oli sokean h:n varassa.
hassahta|a[2*] *v.* olla (hieman) hassu t. tulla hassuksi; rakastua, pihkaantua, hullaantua. | On ruvennut vanhuuden takia hieman h:maan. — Eetu on häneen vallan h:nut. Ihmekös tuo, vaikka sellaiseen tyttöön h:akin. — Tav. *hassahta|va, -nut* (a.) H:va vanhapiika. Niin h:va, että puhuu itsekseen. Näyttää vähän h:neelta.
hassall|a, -e *adv. harv.* (tav. poss.-suff:llisena) hajalla, haralla, pörröllä. | H. hapsin. Pörröttää hiuksensa h:een.
hassa|ta[35] *v. ark.* -us[39] *teonn.* **1.** tuhlata; ostaa jtak liian kallista t. tarpeetonta. | H. rahaa. H:sin kirjoihin toista tuhatta markkaa. En h:a postimerkkejä tuollaiseen tarkoitukseen. H:si itselleen ylen hienon puvun. **2.** tehdä jtak uhkapelin luonteisesti, onnenkaupal-

la, huolimattomasti. | Pelata tennistä h:amalla.

hassott|aa[2*] *deskr.v. murt.* H:ava [= hajallaan, pörröllään oleva] tukka. Pieniä pilven hapeneita h:i taivaalla. — Itsekin hän h:i harava kädessä KAUPPISH.

hassu[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** henkilöstä (us. s:sesti): hupsu, houkka, höperö, typerä; naurettava. | Olla h:na ilosta. Ukko on tullut jo aivan h:ksi. Kyllä täti on h., kun tuollaisia uskoo. Olet h:sti suorittanut valintasi. Onko tuo akka ihan h., kun väkisin tuppautuu auton alle. Tyttö nauraa kikattaa kuin h. H:n ylpeä mies. - - eivätkö ihmiset huomaa, kuinka h:ilta he näyttävät pikkumaisessa uteliaisuudessaan AHO. Pitää jkta h:naan 'narrinaan, pilkkanaan'. **2.** esineistä t. asioista: hassunkurinen, hullunkurinen, kummallinen, omituinen, naurettava. | H. päähine. H:n näköinen. On aivan h:a, että - -. Et usko, kuinka h:a siellä oli. Tapaus näytti perin h:lta. H. ajatus, sattuma. Meille kävi h:sti. Puhua h:ja 'hulluja, hassutuksia'. Kaikki menee h:lle päin 'päin mäntyä, hullusti'. — *Puhek.* Joku h. [= vain muutama] peruna, männynkäkkyrä.

hassumai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. 2. | H:sia ilveitä. H. ajatus.

hassun|aikainen *a.* = seur. **-kuri|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* hullunkurinen, naurettava, koomillinen, hassu. | H. tilanne, kohtaus. Kertoa h:sia juttuja. H:sesti pukeutunut. Hiukset h:sesti pystyssä. Tilanteen h:suus. Hän on h:sen näköinen. **-puoleinen** *a.* Olipa se h. erehdys.

hassupäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* = hassu 1. | Tehdä jtak h:syydessään.

hassut|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* esiintyä hassun tavoin, puhua hassuja, hupsutella, hullutella. | Älä h:tele! Iso mies ja viitsit h.! Heidän keskustelunsa muuttui vallattomaksi h:teluksi. Amerikkalaisten lehtien h:televa tyhjänpäiväisyys. Monet ihmiset pitävät eläintensuojeluaatetta joutavana h:telemisena.

hassutt|aa[2*] *v.* **1.** pitää narrinaan, vetää nenästä, puijata. | Varo, ettei hän saa sinua h. | Luuletko saavasi sitäkään vääränokkaa [sulhaseksesi]? H:aa vain sinua! PAKK. **2.** *harv. yksipers.* Meitä h:i [= meidän teki mieli hassutella] aika lailla. Kylläpä sinua h:aa, vanhaa miestä!

hassutu|s[64] *s.* hassunkurinen teko t. puhe, hullutus. | Mitä h:ksia nyt on päähäsi pälkähtänyt? Pelkkää h:sta. Matki elokuvissa näkemiään h:ksia. Älä puhu h:ksia! Nauraa toisen h:ksille.

hašiš[7] *s.* Itämailla käytetty hampusta valmistettu huumausaine. **-humala** *s.* **-juoma** *s.* **-myrkky** *s.*

hatar|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** *konkr.* rakenteeltaan harva t. löyhä, aukkoinen, reikäinen, rakoinen;)(tiivis, kiinteä. | H. katto. H:at seinät. H. sauma, liitoskohta. Saunan ovi on niin h., että siitä tuulee sisään. Pirtti on h. kuin lato. H:at uuninpellit. H:asti rakennettu talo. Huoneen kylmyys johtuu nurkkasalvosten h:uudesta. Korvo on niin h., ettei pidä vettä. H. pullon korkki. Keväisessä auringonpaisteessa jäät rupeavat näyttämään h:ilta 'löyhiltä, haurailta'. **2.** *abstr.* epätäydellinen, vajavainen, puutteellinen, pintapuolinen; hajanainen, epävarma, horjuva. | H. käsitys asiasta. H:at tiedot. H. pohjasivistys. Opintojen h:uus. Perusteli liian h:asti vaatimuksensa. H. kuvaus. N:n runojen muotoasun h:uus. "Kullervon" ensimmäinen laitos oli draamallisesti h. teos: löyhä liitteiltään, epätarkka henkilökuvaukseltaan TARK. — Työ on h:alla pohjalla. HS:n peli oli summittaista ja h:aa. H:at toimenpiteet. H. [= huono, epäluotettava] muisti.

hatara|kattoinen *a.* **-läppäisyys** *s. lääk.* läppävika, jossa sydämen läppä ei sulkulaitteidensa kutistumisen takia pääse täydelleen sulkeutumaan, läpän vuoto. **-ottei|nen** *a.* hajanainen, summittainen. | Esittää h:sta peliä. **-päinen** *a.* huono-oppinen, -muistinen, huonopäinen. | H. oppilas. Niin h., ettei opi mitään. **-saumainen** *a.* **-seinäinen** *a.*

hataroitu|a[1*] *v.* tulla hatara(mma)ksi, ravistua. | Astia on h:nut auringon paisteessa. Vene on halkeillut ja h:nut. Muisti h:u 'huononee'. Loppupuolella peli h:i huomattavasti.

hatasarv|i **1.** *s.*, tav. *mon.* harallaan sojottavat sarvet. | Lehmä työnsi suuret h:ensa aidan rakoon. **2.** *a.* = seur. — *S:sesti.* Lasken lehmäni leholle, / - - / h:et haavikolle KAL.

hatasarvi|nen *a.* hajasarvinen. | H. lehmä, poro, hirvi. — Astelee h:sen auran perässä. Vääntää h:sen kannon maasta.

hatikka[15*] *s.* **1.** *kasv.* Spergula, kapealehtisiä, valkokukkaisia kohokkikasveja. — *Yhd.* kevät-, peltoh. **2.** *deskr.* häiläkkä, heilakka. | Nuori tytön h. | Mutta neiti Tiirikka ei nyt ollutkaan mikään tavallinen h. Hän oli vähän parempi ja vakavaluontoisempi SILL.

hatist|aa[2] *v. murt.* **1.** hätistää. | Vartija h:i pojat pois rautatieltä. **2.** *deskr.* nopeasta, kiireisestä tekemisestä. | Mennä h:ivat juoksujalkaa. Tapella h.

hatistel|la[28] *frekv.v.* < ed. (*1.*) H:ee kanat pois ohrapellosta. Naapurit h:ivat [= ahdistelivat] toisiaan. (*2.*) Tapella h:evat aivan tosissaan.

hatka[10] *s. ark.*, tav. *mon.* Saada, antaa h:t 'matkapassit, lähtöpassit, liukas lähtö, potkut'.

hatru[1] *s. murt.* haura.

hatsale[78] *s.* ja *a. murt.* hupakko, hassahtava. | Onpa se neuvo kotoisin miehen kallosta, vaan ei h:en ämmän pääkkösestä KIVI.

hatsis, hatšii yms. *onom. interj.*, aivastusta kuvaillen. | Hirmuinen nuha! H.!

hattar|a[17] *s.* **1.** irrallinen, ohut, kevyen näköinen pilven hahtuva, höyty; myös pieni savu- t. usvapilvi. | Pilven h:at. Taivaalla ei ole pienintäkään h:aa. Aurinko jäi hetkeksi valkoisten h:oiden taakse. Kaskisavujen siniset h:at. Ilmatorjuntakranaattien h:at. Ukko, pilvien pitäjä, / h:ojen hallitsija KAL. — *Yhd.* pouta-, puna-, valkoh.; savu-, sumu-, usvah.; pilvenh. **2.** kirkkautta t. selvyyttä himmentävä pilkku t. läiskä. | Jalokivissä olevilla h:oilla tarkoitetaan valkoisia tai harmaita pilkkuja, jotka eivät loista yhtä kirkkaasti kuin kiven muut

osat. Valoa vasten katsottaessa paperissa näkyi tummia h:oita, jotka himmensivät vesiviivoja. **3.** *kansat.* sukkien sijasta käytetty jalkariepu. | Jalat käärittiin h:oihin ja niiden päälle vedettiin tuohivirsut. **4.** ilkeästi naurava tarunomainen olento, ajattara; ilkeä henkilö, vars. nainen; yl. vallaton, nuori tytön heitukka, heilakka. | Laestadiuksen saarnoissa h:at mainitaan yhdessä metsänperkeleitten ja pissihaukkain kanssa. — [Kirsti on] kumma h. ja riitojen laittaja PÄIVÄR. Lemmon h. [haukkumasanana] HAARLA. — Nuori tytön h. Sitä kun minä olen - - paha h. ja viisastunenko milloinkaan! PAKK.

hattarainen[63] **1.** *dem.s.* pieni pilvenhattara. | Nosta pilvi pikkarainen, / h. harvukkainen AK. **2.** *poss.a.* H. taivas. H. kesäpäivä.

hattarapilvi *s.* = hattara 1.

hat|tu[1*] *s.* **1.** tav. jäykästä aineesta tehty päähine, jonka pääosat ovat kupu (koppa l. pesä) ja lieri (naisten hatut us. lierittömiäkin); vrt. lakki, myssy. | Leveälierinen, korkeakupuinen h. Musta, harmaa, ruskea h. Muodinmukainen h. Pehmeä h. H:un päällinen, vuori, nauha. Naiset käyttävät usein sangen ihmeellisiltä näyttäviä h:tuja. Pienokaisten h:ussa on tavallisesti nauhat, joilla se sidotaan leuan alle. Talonpojan lakki, herran h., kuninkaan kypäri SP. Pää on h:un naula SP. Panna h. päähänsä. Työnsi h:tunsa takaraivolle. Nostaa h:tua [tervehdykseksi]. Huiskutti h:tuaan. Tuli sisään h. päässä. H:utta päin. Ottaa h. päästään. H. kallellaan. Heitti rahan kerjäläisen h:tuun. Karjapiika koreilee uudessa h:ussaan. — *Yhd.* huopa-, kangas-, olki-, paperi-, sametti-, silkkih.; baskilais-, kaarlelais-, panama-, pariisilais-, tyrolilaish.; aamupäivä-, helle-, juhla-, kesä-, kevät-, kirkko-, matka-, metsästys-, ranta-, ratsastus-, retkeily-, suru-, syys-, talvi-, tropiikki-, urheilu-, vierailuh.; muotih.; kolmikolkka-, lieri-, lippa-, silinteri-, sulka-, torni-, töyhtöh.; kardinaalin-, papin-, tohtorinh.; partiolaish.

2. ed:een liittyviä *kuv.* sanontatapoja. | Nostaa h:tuaan jklle, jllek 'ilmaista kunnioituksensa t. tunnustuksensa'. Hallituksen tarmokkaalle esiintymiselle on kohotettava h:tua. On otettava h. päästä sellaisten miesten edessä. Huhtoa hiki h:ussa 'hikeen asti ponnistellen'. Sulloo hiki h:ussa [= kiireesti] tavaroitaan matkalaukkuun. Olla h:ussa 'juovuksissa'. Hänellä on jo niin paljon h:ussa, että kieli sammaltaa. Viina nousee h:tuun. Hiivaa h:un alla. Hänellä on nyt se h. 'tuuli, mieli'. - - eipä taida hänellä h:tua haitata [= ei puutu rohkeutta] tappeluunkin ryhtyä! PAKK.

3. jnk yläosaa peittävästä, hattua muistuttavasta kannesta tms. | Savutorven, kattolampun, urkupillin h. Panssariammuksen kärki päällystetään pehmeästä aineesta tehdyllä h:ulla. Lääkepullon korkkia ja suuta peittävä paperinen h. Pergamentista tehdyillä h:uilla suojellaan taimia kylmältä. Ruiskuhilaan h. 'kuhilaan päälle suojaksi taivutettu lyhde'. Lumi on tarttunut pylvään päähän korkeaksi h:uksi. Hän kaataa hongan, katkaisee siitä ryhevän h:un [= latvuksen] KIVI. — *Yhd.* lumi-, metalli-, paperi-, peltih.; peite-, sulku-, suoja-, suojush.; imu-, paino-, paineh.; halla-, savu-, tuuli-, vesih.

4. *hist.* H:ut 'Ruotsi-Suomessa vapauden aikakaudella esiintynyt puolue, joka syntyi Arvid Hornin vastustajista'. | H:ut ja myssyt.

hattu|aski *s. ark.* hatturasia, -kotelo. **-hallitus** *s. hist.* hattupuolueen muodostama hallitus. **-harja** *s.* **-huopa** *s.* **-hylly** *s.*

-hattuinen[63] *poss.a.* < hattu 1 ja 3. | Komea-, korkea-, leveä-, pieni-, puna-, sulka-, suurih.

hattu|kauppa *s.* **-kauppias** *s.* **-kotelo** *s.* **-kukka** *s.* hatun koristekukka. **-kulu** *s.* Vanha herra heitti rahan kerjäläisukon h:un. **-laatikko** *s.* **-liike** *s.* **-lyh|de** *s.* Kuhilaiden h:teet. **-maakari** *s. vanh.* hattumestari, hatuntekijä. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. päällys. — *Alat. kiert.* harmittava, vastuksellinen, kelju. | H. kaveri. H. asia, tilanne. **-mutteri** *s. tekn.* mutteri, jonka reikä ei ole porattu läpi asti. **-nauha** *s.* **-neula** *s.* pitkä nupillinen neula, jolla naisten hattu kiinnitetään hiuksiin. **-palmikko** *s.* punos, josta valmistetaan hattuja. **-puolue** *s. hist.* hattujen muodostama puolue; ks. hattu 4. **-päinen** *a.* H. rouva, herrasmies. H. s-kirjain [= š]. **-pä|ä** *a.* = ed. | Maalaistytötkin kävelevät h:inä ja silkkisukat jalassa. H. kuhilas. H. s [= š]. **-rasia** *s.* **-reuhka** *s.* **-rähjä** *s.* **-sieni** *s.* = lakkisieni. **-sul|ka** *s.* Husaarien komeat h:at. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tukki** *s.* pyöreälakinen puukappale, jonka päällä hatun kupu muovaillaan. **-töyhtö** *s.* **--uutuu|s** *s.* Kevään h:det. **-val|ta** *s. hist.* hattupuolueen valta. | H:lan kukistuminen.

hatulli|nen[63] **1.** *s.* hattuun mahtuva määrä, hatun täysi. | Kuningas antoi h:sen kultaa köyhälle Mikko-pojalle. **2.** *poss.a.* H. ruiskuhilas.

hatun|kehä *s.* **-koppa** *s.* = seur. **-kupu** *s.* hatun varsinainen, päätä peittävä osa. **-lieri** *s.* **-nauha** *s.* Leveä, silkkinen h. **-nosto** *s.* H. tuli yleiseksi tervehtimistavaksi vasta 1600-luvulla. **-reuna** *s.* **-sulka** *s.* **-tekijä** *s.* H:in ammattikunta. **-töyhtö** *s.* **-vuori** *s.*

hatut|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < hattu. | H:tomin [= avo]päin. Seisoo h:tomana pihalla. H. ruiskuhilas. H. kattolamppu.

hatut|taa[2*] *v.* **1.** varustaa hatulla. | H. kuhilas, auma. **2.** *alat. kiert., 3. pers.* sapettaa, harmittaa. | Kyllä minua h:ti.

hau *interj.* koiran haukahdusta jäljitellen.

haudan|avauskellot *s. mon.* H:avauskelloja soitettiin niin kauan kuin hauta oli auki. **-harmaa** *a.* Meri aaltoaa edessäni h:na ja uhkaavana. **-hiljai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Oli h:sta. Vallitsee h:suus. **-häpäisijä** *s.* **-häpäisy** *s.* **-kaivaja** *s.* **1.** kirkonpalvelija, jonka tehtävänä on hautojen kaivaminen. **2.** *el.* = turkkilo. **-kolk|ko** *a.* -osti *adv.* H. huone. H. ääni. **-palvon|ta** *s.* H:nalle on ominaista hautapaikkojen pyhinä pitäminen. **-ryöstäjä** *s.* **-ryöstö** *s.* **-takai|nen** *a.* -suus *s.* kuolemanjälkeinen; *heng.*)(maallinen, ajallinen. | H. elämä, maailma. Ole millainen tahansa, tuntematon h:suus *SILJO. — Puhua h:sella [= kolkolla] äänellä. **-vakav|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* H. ilme.

haudat|a[35*] *v.* **1.** peittää t. upottaa maahan t. jnk sisään, alle. | Koira hautaa luun maahan. Talvi hautaa aidat paksuun lumeen. Paistettavat nauriit h:tiin tuhkaan. H. päänsä pieluksiin. — Siinä on koira h:tuna 'jotakin epäilyttävää'. **2.** toimittaa vainajan ruumis viimeiseen lepopaikkaan; vars. maahan kaivettuun hautaan panemisesta, mutta myös muista hautaustavoista. | Vainaja h:aan Tampereelle. Hänet h:tiin tuomiokirkon pääkuoriin. Hän on matkalla isäänsä hautaamaan. Hautausmaa kirkon ympärillä ja alapuolella on jo h:tu neljään kertaan, hauta haudan päälle TALVIO. — H. polttamalla. H. mereen, onttoon puuhun, kallioluolaan. — H. elävältä, elävänä. **3.** *kuv.* Elää h:tuna pikkukaupunkiin. H. ajatus, anomus, asia. Aloite h:tiin komiteaan. Asiakirjoihin h:ut tiedot. H. haaveensa. H. huolensa viiniin. Olin jo aikoja sitten kauniisti haudannut sen ajan, ne unelmat KOJO.

haude[78*] *s.* **1.** hautova lämpö, hohde. | Istua rakovalkean hauteessa. - - on ollut niin hiostavaa ja painostavaa koko päivän, ihan kuin ukkosen h:tta E.ELENIUS. **2. a.** *lääk.* kääre t. muu väline, jolla haudotaan kipeää kohtaa. | Hauteina käytetään kylmään tai kuumaan veteen tai lääkenesteisiin kasteltuja riepuja, kuumavesipulloja, savea, kuumaa puuroa, jääpusseja yms. Asettaa hauteet. Lääkäri määräsi kuumia hauteita. — Paiseen kypsyttämiseksi pantiin sen päälle happamen leivän purua hauteeksi. — *Yhd.* boorivesi-, suola-, vesih.; hiekka-, jää-, lumi-, pellavansiemen-, puuroh.; silmäh. **b.** *farm.* hautomalla valmistettu kasvirohdosten vesiuute, infuusio; kans. lääketaidossa nimenomaan kipeän kohdan huuhteluun t. hautomiseen valmistettu lääkekeitos. | H. valmistetaan siten, että hienonnetuille kasvinosille kaadetaan kiehuvaa vettä. — Otetaan lepänlehtiä yhdeksältä kannolta ja muurahaisia pehkuineen kolmesta pesästä ja valmistetaan h., jolla haavaa pestään AK. **3.** *maat.* (vars. ennen käytetty) karjanrehu, jota valmistetaan hautomalla kuumassa vedessä heiniä, ruumenia, olkia, lehdeksiä, naatteja, perunanvarsia, jäkäliä tms., vieläpä hevosenlantaakin, hauderehu; myös karjanjuomana käytetty haudevesi, josta hauderehu on poistettu. — *Yhd.* olki-, ruumen-, silppuh.; karjan-, lehmänh. **4.** muista ed:n tapaisesti tehdyistä, eri tarkoituksiin käytetyistä valmisteista. | Puuastioita voidaan raikastaa pesemällä ne katajahauteella. — *Yhd.* kalilipeä-, värih. **5.** *kem. tekn.* = haudin. **6.** *kuv.* kauan harkittu aie, ajatus, tuuma. — Vars. *yhd.* ajatus-, mieli-, salah.

haude|hoito *s. lääk.* **-korvo** *s.* **-kääre** *s. lääk.*

haudella[28*] *frekv.v.* < hautoa; ks. sen ryhmiä. (*1.*) Hauteleepa päivä, panee se Könöliinin istahtamaan kivelle LEHT. Ahkeraan he kylpeilivät, hautelivat jäseniänsä pehmeillä vihdoilla KIVI. Lempeästi hiveli tuoksuva, hauteleva löyly miehen kontistuneita, jäykkiä jäseniä AHO. — *Erik.* (*a.*) H. vitsasta tulessa. - - hauteli haluiset vastat, / satalatvat lauhutteli KAL. (*b.*) Palopunoittumaa on hyvä h. spriillä tai kölninvedellä. Hautelin muutaman päivän kipeytyneitä lihojani. — *Leik.* Ei lie selkä sen pahempi, jos halolla haudellahan [= piestään] SL. (*c.*) Me yhen emosen lapset, / - - / yhen hanhen hautelemat KAL. (*2.*) *kuv.* Jotain mietit, lato, jotain hautelet mielessäsi AHO. No niin, koko juttu heitä! / Älä hautele harminas! *MANN.

haude|neste *s.* Kamomillateetä voidaan käyttää suuvetenä ja myös h:nesteenä. — *Tekn.* Elektrolyyttisessä kultauksessa käytetään h:nesteenä kalsiumtetrasyanidia. **-pata** *s.* **-rehu** *s. maat.* **-ruokinta** *s. maat.* hauderehulla ruokkiminen. **-sammio** *s.* Navetan eteisessä on h. **-ve|si** *s.* Emäntä valmistelee lehmille h:ttä. Lämmitettyyn h:teen (esim. booriveteen) kostutettu pumpulitukko asetetaan kipeälle silmäluomelle.

haudik|as[96*] *s.* uunissa, kuumassa tuhassa tms. haudutamalla kokonaisena kypsytetty peruna, nauris t. muu juures, paistikas; *kans.* joskus muustakin hauduttamalla valmistetusta ruokalajista. | Perunannostossa oltaessa paistetaan pellolla usein maukkaita h:kaita. — *Yhd.* nauris-, perunah.

haudikas|nauris *s.* **-peruna** *s.*

haudin[50*] *väl. kem. tekn.* (< hautoa) laite, jota käytetään tasaisen ja halutun suuruisen hautomiskuumuuden aikaansaamiseen laboratoriossa, teollisuudessa t. kotitaloudessa, haude. — *Yhd.* hiekka-, höyry-, ilma-, neste-, vesih.

haudon|ta[15*] *teonn.* < hautoa. | Kylpyvihdan h. H:nan viimeisinä päivinä pysyttelevät emot visusti pesässä. Edellisistä h:noista saadut poikaset. Koneellinen h. Kalanmädin h. — *Kuv.* - - omien huolieni h. ja pettymysten paisutus AHO. — *Yhd.* kone-, talvih.

haudonta|-aika *s.* Kanan h. on 21 päivää. **-kau|si** *s.* Mitä huolellisempia olemme olleet kanojen valinnassa, sitä turvallisemmin voimme jäädä odottamaan kevään h:tta. H:den aikana kuolee lohenmädistä 2—10 %. **-ko|e** *s.* Kalansiitoslaitosten toimesta on suoritettu istutus- ja h:keita. **-laatikko** *s.* Kuhanmädin h.

haudoskel|la[28] *frekv.v.* (< hautoa) vrt. haudella. | - - h:len ajettunutta päätään ja silmiänsä kylmillä kääreillä PÄIVÄR. — Mokomia muisteloita h:ee Jooseppi Kenkkunen KIANTO.

haudot|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < hautoa 1.c. | H. munat poikasiksi. Mätimunien h:us.

haudut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < hautua. | Puuro kypsennetään h:tamalla uunissa. H:ettua kaalia. Hienoja vaatteita ei pidä keittää, vaan h. tiinussa.

hauen|filee *s. ruok.* **-hammas** *s. eläinlääk.* = hauenpurenta. **-hyppy** *s. voim.* hyppy vaakanojaan vastaanottajan olkapäille. | H. arkun yli. **-kalastus** *s.* **-kita** *s.* — *Tekn.* kiinteäleukaiset putkipihdit, toinen leuka sileä, toinen hammastettu. **-koukku** *s. kal.* hauenpyynnissä käytetty kookas koukku; (hauelle viritetty) polakoukku. **-kukk|a** *s. kans.* rentukka, joskus myös (valko)lumme, tädyke. | - - [joessa] kasvaa limakkoa, lumpeita, h:ia ja ahvenheinää AHO. **-kuono** *s.*, tav. *kuv.* Niemekkeen uhkaava h. — *Erik.* eräs hevosen pään muoto, hauenpää.

-ku|tu *s.* Olla h:dussa. Yhtä ihania ovat sitten muistot keväisistä h:dulla käynneistä SILL. **-kyljys** *s. ruok.* **-mäti** *s.* **-poikanen** *s.* **-purenta** *s. eläinlääk.* vrt. ylipurenta. | Jos hevosen alaleuka on yläleukaa pitempi, muodostuu ns. h. (hauenhammas). **-pyynti** *s.* **-päinen** *a.* H. hevonen. **-pää** *s.* **1.** Uunissa haudutetut h:t ovat erinomaista herkkua. **2.** = hauenkuono. **-viljely** *s.* vrt. kalanviljely.

hauin- *murt.* = hauen-. **-luinen** *a.* - - soitto suuri h., / kantelo kalaneväinen KAL. **-ruotai|nen** *a.* - - alkoi soittoa somasti / h:sta romua, / kalanluista kanteletta KAL.

hauislihas *s. anat.* käsivarren koukistajalihas.

haukah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Koira hyppeli iloisesti h:dellen. — - - tykitkin h:telivat lyhemmin väliajoin LEINONEN. — - - emäntä toisinaan h:dellen ja pilkaten taivasteli, että kun sellaiset kelvottomat yhteen menevät ALKIO.

haukah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < haukkua. | Koira h:taa. [Ketun suusta pääsi] ulvahduksen tapainen h:dus AHO. — H. jklle. [Humalassa olevaa] Niämistä hän noin niinkuin tavan vuoksi hiukan h:ti SILL.

haukan|ikkuna *s. kans.* räystään alainen matala ikkuna, räystäsikkuna. **-kasvot** *s. mon. kuv.* Hatun reunan alta tähyilivät tuimat h. **-katse** *s.*, tav. *kuv.* tuikeasta katseesta. | Tuijottaa h:in. Hänen h:ensa pani jokaisen sävähtämään. **-kyn|si** *s.*, tav. *kuv.* Luisevat h:net. **-päinen** *a.* H. jumalolento. **-raudat** *s. mon. mets.* **-rinta** *s.* terävä ja esiinpistävä hevosenrinta. **-silmä** *s.*, tav. *mon. kuv.* tarkkanäköisyydestä, tuikeakatseisuudesta. | On sinulla h:t, kun noin tarkkaan näet. Hän iski h:nsä poikaan. **-sulka** *s.*

hauk|ata[35*] *v.* **1. a.** yhdellä puremalla irrottaa jstak pala suuhunsa, puraista; kaapata t. siepata suuhunsa, ahmaista, hotkaista. | H. omenaa. H:kasin palan leivästä. Hevonen h:kasi lunta janoonsa. Koira h:kaa kärpäsen lennosta suuhunsa. Lohen purstoon se [kiiski] h:kasi kiinni hampaan MANN. **b.** nauttia ravinnokseen muutamia suupaloja, syödä (vars. häthätää). | Pekka h:kaa nisua minkä ehtii. H. aamiaista. H. voileipää nälkäänsä. Lähdetäänpä vähän h:kaamaan! H:atkoon hevonenkin välillä! Eino Ilmari yhä h:kasi kyökin pöydän ääressä TALVIO. — *haukattava* (s.) syöminen, (kevyt) ruoka. | Kunpa olisi h:attavaa! Pöydässä oli hyvät h:attavat. Tarjottiin teetä ja h:attavaakin. **c.** hengittämisestä: henkäistä, vetäistä (ilmaa sisäänsä, vars. suun kautta). | Mennä (raitista) ilmaa h:kaamaan, olla (raitista) ilmaa h:kaamassa. Sammakko kömpi lumpeen lehdelle ilmaa h:kaamaan. Juoksin niin, että täytyy hetki henkeä h., ennen kuin voin puhua. **2.** *kuv.* Italia luuli voivansa h. Kreikan yhtenä suupalana. Saha h:kaa puuta. Vene kallistui ja h:kasi vettä. Komeasti h:kaavat purjeet tuulta. Hän pudotteli portaat h:kaavin harppoaskelin KARHUM. [Tykillä] kun olisi posauttanut ryssää vasten naamaa, olisi tämä varmasti jäänyt lunta h:kaamaan JÄRVENT.

hauki[8*] [(4*)] *s.* (taipuu tav. hauen, haukea jne., *murt.* ja *kansanr.* myös hauin, haukia jne.). **1.** Esox lucius, tavallisimpia petokalojamme; *el.* myös suvusta Esox, *mon.* heimosta Esocides. | Kaikki isot hauet ovat naaraita. Aikamoinen hauen venkale, vonkale. Keitettyä, suolattua haukea. Hauen suussa kalan hauta, hauen hauta kattilassa SL. — Laiho on jo ehtinyt hauen hampaalle 'on jo vähän näkyvissä'. Kettukin oli nukkuvinaan, mutta nukkuikin hauin unta AK. — *Yhd.* jättiläis-, koiras-, naaras-, sukkulaish.; katiska-, uistinh.; kapa-, mureke-, piparjuuri-, suolah. **2.** tav. vain yhd:ojen jälkiosana eräiden ulkomaisten kalalajien nimissä, esim. luu-, makrilli-, nahka-, nokkah.; niilinh.

hauki|hauta *s.* [Niemen] vieressä oleva syvänne on hyvä ahvenapaja ja h. AHO. **-kala** *s.* hauki. | - - nostin ahinkaallani tosin monta h:a ja ankeriasta KALLAS. — *El.* H:t 'parvi Esociformes (joskus myös heimosta Esocides)'. **-kan|ta** *s.* H. vähenee. H:nan uudistaminen.

hauki|nen[63] **1.** *poss.a.* H:set kalavedet. **2.** *s.* **a.** *dem.* - - haleahka h:seksi, / evätön emäkalaksi KAL. **b.** *murt.* hauislihas. | - - käsien ranteet kuin tavallisen miehen h:set KATAJA.

hauki|onki *s.* **-rastas** *s. kans.* laulurastas. **-rutto** *s.* eräs haukia hävittävä tauti. **-rysä** *s.* **-uistin** *s.* **-vapa** *s.* haukiongen vapa. **-verkko** *s.* **-ve|si** *s.*, tav. *mon.* Sielläpäin on hyvät h:det.

1. **hauk|ka**[10*] (*murt.* ja *runok.* havukka) kotkaa pienempien päiväpetolintujen yleisnimitys. | Taivaalla kaarteleva h. Saalista vaaniva h. H:an kirkuna. H. vei kananpojan. H:alla pyynti on ikivanha metsästysmuoto. — Nopea kuin h. Tarkat silmät kuin h:alla. Katse tuikea kuin h:an. Sieppasi kirjeen käsistäni kuin h. saaliinsa. Partio iski vihollisen kimppuun kuin h. kanaparveen. Hallitus valvoo kehitystä h:an silmin 'valppaasti'. — *El.* H:kojen heimoon (Falconidae) luetaan Suomen linnustosta jalo- eli muutto-, tunturi-, nuoli-, ampu- eli pouta-, punajalka- ja tuuli- eli tornih., kotkien heimoon kuuluvat hiiri-, suo-, kana- ja haarah:an suvut. — *Yhd.* (edellä mainittujen lisäksi) kotka-, laulu-, mehiläis-, piekana-, sini-, varpush.; ajo-, jahti-, metsästysh.

2. **haukka**[10*] *s.* **1.** = kalkku 1. **2.** *kal.* = kalahaukka, kalakoukku.

haukkahäkki *s.* petolinnun loukku, jossa syöttinä käytetään esim. elävää kyyhkystä t. täytettyä lintua.

haukkail|la[29] *frekv.v.* < haukata. | Hait h:ivat suuria kimpaleita valaan kyljestä. Joka puu puri minua, / - - / joka haapa haukkaeli KAL.

haukkais|ta[24] *mom.v.* < haukata. | H:i kerralla puolet omenasta. H:ehan [= syö] nyt vähän ennen lähtöäsi. — Kirveen terä oli päässyt h:emaan liian pahasti valtimoon KARHUM.

haukka|jahti *s.* haukkametsästys. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. katse. H:set silmät. Lentää h:sesti leijaillen. **-metsästys** *s.* metsästäminen opetettujen haukkojen avulla. | Suomessa on h:tä harjoitettu mm. Karjalassa. **-metsästäjä** *s.* **-pöllö** *s. murt.* hiiripöllö.

haukkari[5] *s. tekn.* kaivinkoneen kaksiosainen, avautuva ja sulkeutuva kauha.
haukkasill|a, -e *s. vaill.* Olla h. 'leikkiä erästä juoksuleikkiä'. Ruveta h:e.
haukkau|s[64] *teonn.* < haukata 1.a. | Pekka söi omenan muutamalla h:ksella.
haukkina[14] *s. harv.* haukunta. | Koirat heitä saattelevat / kiivaall' h:lla KIVI.
haukko|a[1*] *frekv.v.* < haukata. (*1. a, b.*) -- heitteli sokerimuruja, joita h:i omista paloistaan KIANTO. Olisi tässä h:mista [= syömistä] sinullekin. Ahma oli h:nut poikki poron kaulasuonet. — Tav. (*c.*) H. henkeä, (raitista) ilmaa keuhkoihinsa. Hengittää h:malla. Huohottaa henkeään h:en. Sain vatsaani sellaisen iskun, että täytyi hetkinen h. ilmaa. Jäädä hämmästyksestä ilmaa h:maan. Uutinen sai jokaisen h:maan henkeä. — H. viimeisiä hengenvetojaan 'olla kuolemaisillaan'. Yhdistys on alkanut h. ilmaa 'lamaantunut toiminnassaan'. (*2.*) *kuv.* Tuli h:i ahneesti kuivaa honkapölkkyä.
1. **hauk|ku**[1*] *s.* **1.** koiran (us. nimenomaan ajokoiran) haukunta. | Kiihkeä, kirkas, raikuva, riemukas, räiskähtelevä, lyhyt ja ärhäkkä h. Koira alkoi laiskan h:un, päästi kimeän h:un. Yksitoikkoinen ja räkättävä h. on huono, kaksisointuinen ja heleä hyvä. Hiipiä h:ulle 'paikkaan, mistä voi ampua koiran haukkuman linnun'. Ampua, pudottaa koiran h:usta lintuja. H. kajahtaa, lähenee, harvenee, häipyy metsään. — *Yhd.* ajo-, seisonta-, varotus-, yhteish. **2.** tav. *last.* ja *leik.* koira, hauva. | Varo h:kua, se vielä puree! Sule, hiisi, h:un suuta, / lempo, koiran leukaluuta KAL. Skandinaaviset h:ut olivat näyttelyssä hyvin edustavia. **3.** *kuv.*, us. *mon.* sättiminen, moite. | Saada h:ut vaivainsa palkaksi. Sanomalehdissä on asiasta pidetty turhaa h:kua. Antanen tai saanen paukut, — / yhtäkaikki tulee h:ut *MANN. Ei h. haavaa tee SP. — *Yhd.* jälkih.
2. **haukku**[1*] *s. mer.* partaaseen kiinnitettävä, keskeltä avoin metallikita, johon köysi sovitetaan.
hauk|kua[1*] *v.* **1.** eläimestä. **a.** koiran tavallisesta ääntelemisestä. | H. luskuttaa, nalkuttaa, rähistä, räkyttää. Koira rähähti h:kumaan. Koira h:kuu puuhun. Suomalainen pystykorva eli h:kuva lintukoira. Toiset koirat ajavat koko ajan h:kuen, toiset h:kuvat vain otuksen pysähtyessä. — Koira h:kuu kulkijoita, otusta. -- neljäkymmentä [lintua] on jo h:kunut eräksi KATAJA. Koira minulle oravan h:kui KANT. — *Kuv.* H. hintansa 'tuottaa mitä on maksanut'. Vaikka mitä tekisi, ei koira perään h:u 'kukaan ei kysy, vaadi tilille'. **b.** muiden eläinten ed:n tapaisesta ääntelemisestä. | Naali, kettu h:kuu. Eräiden hanhilajien ääntely on h:kuvaa. **2.** ihmisestä: sättiä, parjata, moittia, herjata. | H. suut ja silmät täyteen. H. motkottaa. H. ja panetella. H. jokainen osaa, kiittää harva. H. huonoa ruokaa, toisen työntekoa. H. tavaraa huonoksi. Sätti ja h:kui poikia pienimmästäkin. H:kui minut kiireestä kantapäähän. Sai h:kumiset osakseen. Sanomalehdessä teos h:uttiin pahanpäiväiseksi. — *Leik.* "Iidako se on tämän Variksen akan nimi?" — "Iidaksihan ne tätä papin mukaan h:kuvat" LASSILA.
-haukkui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Heikko-, herkkä-, kova-, tiukkah.
haukkuja[16] *tek.* Penu pieni koiraseni, / aivan harras h:ni AK. — Rääväsuinen h.
haukkuma|kirje *s.* Hävytön, tökerö h. **-kirjelmä** *s.* **-nim|i** *s.* Nimitellä toisiaan h:illä. Sijaisena oli eräs maisteri — h:eltä Lootus. Vetisen maitokeitoksen h:enä on Uudellamaalla holipomppa. — *Leik.* Heittää pois h:et 'heittää pois tittelit, tehdä sinunkaupat'. **-nimitys** *s.* Kananvaras on yleinen lakittoman h. **-saarna** *s.* Kotona odottivat taas eukon h:t. **-san|a** *s.* Törkeä h. Heitellä h:oja. H:ojen tulva. Ehtymätön varasto h:oja. Akka sätti minua kaiken maailman h:oilla.
haukkuna[14] *s. harv.* haukunta. | -- ja hyyrteinen kuusisto soi / jo h:st' Killin ja Leijun KIVI.
haukkuuttaa[2*] *fakt.v. harv.* < haukata. | Ei ehditty hevosellakaan muuta kuin vähän leipää h. AK.
haukkuvainen[63] *a.* haukkuva. | Paha vaimo toruvainen, / hyvä koira h. SL.
haukot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* unettamisen, väsymyksen tms. aiheuttamasta tahdottomasta syvästä sisään- ja uloshengityksestä, tav. suu avoinna ja kasvolihakset kouristusmaisessa liikkeessä. | H. väsymyksestä, kyllästymisestä. H. kerta, kahdesti. H:teli niin, että leuat olivat mennä sijoiltaan. H:teli leveästi, suurella suulla. H:televa kuulijakunta. — *Refl. taiv.* Hän h:telihe, venyttelihe ja pudisti pois väsymystään AHO. — *Kuv.* Kylä h:teli auringonpaisteessa. Ihmisten toiminta oli hidasta ja h:televaa AHO. Aika hiiren h., kun on puoliksi kissan suussa SL.
haukotta|a[2*] *kaus.v., 3. pers.* haukotuttaa. | Minua h:a makeasti. H:va hämäryys / pirtin pienen täyttää J.MUSTAKALLIO.
haukotu|s[64] *s.* vrt. haukotella. | Suu avautuu, vääntyy h:kseen. Tukahdutin h:ksen. Anna kätki salaa h:ksen kouraansa AHO.
haukotut|taa[2*] *kaus.v., 3. pers.* panna haukottelemaan, haukottaa. | Hohhoijaa, kuinka väsyttää ja h:taa. Tässä työssä ei ketään h:a. Puhe h:ti yleisöä. H:tavan yksitoikkoinen.
haukuksi|a[17] *frekv.v.* < haukkua. | -- herroja muka h:i se lörppähuuli KIANTO.
haukun|ta[15*] *teonn.* < haukkua. (*1. a.*) Koira päästi kumean, ärhäkän, äkäisen h:nan. Pian oli pihalla aikamoinen h:nan rähäkkä. — *Mets.* Kun koiralta ei pitkiin aikoihin ollut ammuttu mitään, se alkoi vieraantua h:nasta 'otusten haukkumisesta'. (*b.*) Kiima-aikana saattaa öisin kuulla koiraskettujen heikkoa h:taa. (*2.*) *harv.* Eukkojen jutustelu oli entisenlaista toisten ihmisten h:taa.
haukunta|kyky *s.* Metsästyskoiran ajo- ja h. **-nimi** *s.* Pojat olivat äijälle keksineet jos jonkinlaisia h:ä.
haukuskel|la[28] *frekv.v.* < haukkua. (*1.*) Pihalla koira h:i harvakseen kuuta. (*2.*) H. hintaa kalliiksi.

haukut|ella[28*] *v. vanh.* houkutella, viekoitella. | - - he h:televat tykönsä horjuvat sielut UT[V].
haukutta|a[2*] *v.* < haukkua. **1.** *kaus., 3. pers.* Mikäs koiria h:a? — Kylläpä Mustia nyt h:a. **2.** *fakt.* H. koiraa.
haul|i[1] *s.* pieni metallipallo. | Haulikon patruuna ladataan h:eilla. Hienot, karkeat h:it. Järeitä h:eja. — Keitto oli likaisen harmaata ja herneet kovia kuin h:it. — *Yhd.* lasi-, lyijy-, teräs-, tinah.; raeh.; hirvi-, susi-, sudenh.; varpush.
hauli|annos *s.* Haulikonpanoksen h. **-kivääri** *s.* = seur.
haulikko[2*] *s.* suurikaliberinen rihlaton metsästysase, jolla ammutaan hauleja, haulipyssy, haulikivääri; vrt. drillinki, kolmipiippu. | Suusta, takaa ladattava h. Kaksipiippuinen h. Itselataava, hanaton h. Haulikon panos, patruuna. **-ammun|ta** *s. urh.* H:nan Suomen mestari. **-ampuja** *s. urh.* **-kilpailu** *s. urh.* **-mies** *s.* haulikkoampuja. | H:temme luultiin pääsevän palkintosijoille. **-rata** *s. urh.* **-rihla** *s.* pyssy, jossa on sekä hauli- että luotipiippu.
haulikon|panos *s.* tav. = seur. **-patruuna** *s.* H:an kuuluu kotelo eli hylsy nalleineen, ruuti, välipanos, hauliannos ja etupanos. **-perä** *s.*
hauli|kukkaro *s.* Haulit vyöllä riippuvassa h:kukkarossa. **-kuuro** *s.* Tykit sylkäisivät äkäisen h:n merirosvoalusta kohti. **-lyijy** *s.* H:ssä oleva arsenikki aikaansaa sen, että haulit helpommin muodostuvat pyöreiksi. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* **-malmi** *s.* haulimaisina pallosina esiintyvä järvimalmi. **-metalli** *s.* H. sisältää lyijyä ja 0,5—1 % arsenikkia. **-panos** *s.* Ase, jossa käytetään h:ta. **-patruuna** *s.* hauleilla ladattu patruuna. **-piip|pu** *s.* rihlaton piippu haulipanosta varten. | Haulikkorihla on luotipiipun ja h:un yhdistelmä. **-pussi** *s.* **-pyssy** *s.* haulikko. | [Kylän räätälillä] oli yksipiippuinen, suusta pantava h. AHO. **-ryöp|py** *s.* Sorsaparvi sai äkkiä metsästäjien h:yn niskaansa. **-tehdas** *s.* Tampereen h. **-teollisuus** *s.* **-torni** *s. tekn.* Hauleja valmistetaan tiputtamalla sulatettua lyijyä n. 30—35 m korkean h:n huipussa olevasta tasapohjaisesta kattilasta, jonka pohjassa on reikiä.
haunalai|nen *a.*, vars. *lak.* -suus *omin.* (myös ⌒) (oikeudellista tietä) haettavana t. perittävänä oleva; myös se, jolta oikeudellista tietä on jtak haettavana t. perittävänä. | H. vekseli, velka. H:set saatavat. — Jos h. kieltää käsialansa ja kirjansa - - LK.
haupitsi[6] *s. sot.* kaariammuntaan soveltuva tykki, putkensa pituudelta kanuunan ja mörssärin välillä. — *Kuv.* Amerikan uusin raskaskaliberinen h. [= kuulantyöntäjä] paransi maailmanennätystä AK. — *Yhd.* kanuuna-, kenttä-, vuoristoh. **-kanuuna** *s.* **-patteri** *s.*
haura[10] *s.* tav. Zannichellia palustris, hento, kalju, monivuotinen, meressä kasvava vitakasveihin kuuluva uposruoho; *kans.* myös eräiden muiden vesikasvien, vars. rakkolevän nimityksenä. — *Yhd.* meri-, ahvenh.
haura|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** kappaleesta, esineestä, aineesta: helposti mureneva t. murtuva, hapera, rapea, murea;)(sitkeä, kimmoisa. | Metalli, joka ei murtumatta kestä takomista tai puristusta, on h:sta. H:sta, taivutettaessa helposti murtuvaa tai taittuvaa puuta. Kovat aineet ovat varsin h:ita. H:sta kuin lasi. H. verisuoni. Liian kovaksi parkitun nahan h:us. H:at ja lohkeilevat kaviot. Hienoa ja h:sta lankaa. Rikin h:aksi syövyttämä säkki. Kylmässä iho käy karkeaksi ja h:aksi. Hitaasti kuivattamalla saadaan korpuista läpeensä h:ita. - - astelevat sieltä [vuorelta] h:ita hankisiltoja myöten AHO. — *Fys.* Aineen, kappaleen h. konsistenssi. — *Kasv.* H. hapero, rahkasammal. **2.** etup. *kirjall.* valosta, väristä: heikko, valju, vaalea. | Puiden lomitse kajasti h:sta valoa. Iltarusko punasi taivaanrannan omituisen h:alla hehkullaan. Taulun värityksen h:us korostaa alakuloisuuden tuntua. **3.** äänestä: heikko, vieno, vaisu. | Vanhus lauloi h:alla äänellään. - - polvella kantele, josta juoksuttelee h:ita säveliään, hämyhetken herättämiä AHO. Silloin helähti ylhäältä - - heleitä, ikään kuin lasisen h:ita lyöntejä KOSKENN. **4.** *kuv.* Valheen h. verkko. Lapsen sielun h:at kielet. Juonen h:an ohuet säikeet. — H:at, kalpeat kasvot. Tyttömäisen hento, h. olento. Suru musersi hänen h:an olemuksensa. H. sydän oli pakahtua tuskasta. Hymähti h:asti, melkeinpä huomaamattomasti. — H. haave. H. tunnelma. Kesäyön h. kauneus. Henkilökuvat ovat h:ita ja ylimalkaisia. Vuoropuhelu on h:sta ja ponnetonta. Runoilijan h:immatkin näkemykset ovat saaneet hienon ilmauksen. Romaanin eri jaksot liittyvät varsin h:asti toisiinsa. **5.** *yhd.*, etup. *tilap.* Lasinh.; (met.) kuuma-, kylmä-, punah.
hauras|kavioinen *a.* -kavioisuus *omin.* H. hevonen. **-kiille**[48] *s. geol.* eräitä silikaattimineraaleja. **-pintai|nen** *a.* -suus *omin.* H. nahka. **-rakenteinen** *a.* H. jäkälä. **-sointuinen** *a.* H. sävel.
haurastu|a[1] *v.* tulla hauraa(mma)ksi. | Paperi h:u auringossa. Kudosten, luuston, verisuonten h:minen.
haurastutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* < ed. | Liiallinen lämpö on h:nut nahan pinnan. Maali on kuumuuden h:maa. Pitkäaikainen alkoholinkäyttö h:a sydämen ja verisuonet. Suola vaikuttaa juustoon h:vasti.
haureelli|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* haureutta oleva t. sille ominainen, haureutta harjoittava. | H. ajatus, teko, yhteys. H. ihminen, nainen. Harjoittaa h:suutta. Vietellä h:suuteen. - - he saastuttivat itsensä töillään ja olivat h:set teoissaan VT. — *Raam. kuv.* epäjumalanpalveluksesta ym. | - - minä särjen heidän h:sen sydämensä, joka poikkesi minusta pois, ja heidän silmänsä, jotka h:sina kulkivat heidän kivijumalainsa jäljessä VT.
haureudenhuone *s.* julkinen haureudenharjoituspaikka, porttola, bordelli.
haureu|s[65] *s.*, vars. *lak.* teko t. toiminta, joka käsittää sukupuolivietin luvattoman t. luonnottoman tyydyttämisen t. loukkaa sukupuolikuria t. säädyllisyyttä, siveellisyysrikos; haureellisuus, siveettömyys; vrt. huoruus. | H:den edistäminen ja välittäminen, esim. huoneen pitäminen h:den harjoittamista varten, on rangaistava teko. Nainen, - - joka antautuu h:den vä-

likappaleeksi, rangaistakoon - - LK. Ohjesääntöinen h. 'prostituutio'. - - lihan teot ovat - -: h., saastaisuus, irstaisuus UT. - - heidän silmänsä ovat täynnä h:tta, eivätkä he saa kylläänsä synnistä UT. — *Raam. kuv.* epäjumalanpalveluksesta ym. | Mutta he eivät totelleet tuomareitansakaan, vaan kulkivat h:dessa muiden jumalien jäljessä ja kumarsivat niitä VT. — *Yhd.* ammatti-, pyhäkkö-, salah.

hausk|a[10] *a.* -asti *adv.* (-uus *omin.* ks. erikseen). **1.** mieltä ilahduttava, miellyttävä. **a.** etualalla merk.: rattoisa, hupainen, huvittava, mukava. | H. päivä, talvi. H. juttu, kirja, leikki, tapaus, tilaisuus, yllätys. H. ja valoisa luonne. H. vanha tapa. H. tutkimustehtävä. H:aa joulua! Nämä pikkujutut antavat h:an kuvan hänen luonteestaan. H. tutustua! H. kuulla, että - -. Minun on h. olla. Sattui h. välikohtaus. Aika kului h:asti. Jopa kävi h:asti. Hymyillä, puhua h:asti. Viettää h:aa elämää [joskus liian ilottelevasta, hurjistelevasta elämästä]. Olla h:alla tuulella [us. 'humalassa']. Tulla h:alle päälle [us. 'päihtyä']. — H. seuramies. **b.** etualalla merk.: viehättävä, soma, kaunis. | H. ulkomuoto. H:at kasvot. H:an näköinen tyttö. H:an juovikas kangas. Suu h:an ivallisessa hymyssä. Liina liehui h:asti tuulessa. H:an sointuva ääni. H. sävel aivan hiveli korvaa. Silkki kahisi h:asti. Kesä oli h:immillaan. **c.** *s:sesti,* us. *mon.* Puhua h:oja. Pitää h:aa, us. 'ilotella, huvitella, lystäillä'. Sinulle on tarjona monet h:at. Tiedätkös vielä muutakin h:aa? Etkö liene ajan h:aksi [= ratoksi] kylässä, niin kuin muutkin KAUPPISH. **2.** *murt.* tuhlaavainen, hupa. | Rahalle olet h. KAUPPISH. H:oin menee h:oin saatu SL.

hauskailla[29] *v. harv.* pitää hauskaa, laskea leikkiä, iloita. | - - ei sitä saa tässä autuuden asiassa omia teitään kulkea, ei hupailla, ei h. AHO.

hauskannäköi|nen *a.* -sesti *adv.* tav. ~. | H. tyttö. Siisti ja h. vaateparsi. Kaikki oli pirtissä puhdasta ja h:stä.

hauska|piirteinen *a.* H:piirteiset kasvot. **-tyylinen** *a.* **-ääni|nen** *a.* - - kuului h:stä viikatteiden hiontaa KATAJA.

hauske[78] *s. harv.* ilon aihe, hauskuus. | Siitä kukosta on meille paljon h:tta täällä erämaassa KIVI.

hauskenta|a[8] *v.* tehdä hausk(emm)aksi. | Ikävien iltojeni h:miseksi. Seinällä oleva ryijy h:a huonetta.

hauske|ta[34] *v. harv.* tulla hausk(emm)aksi. | Vähin erin olo täälläkin h:nee.

hauskistaa[2] *v.* = hauskentaa.

hauskistua[1] *pass.v.* < ed.

hauskut|ella[28*] *frekv.v.* (*rinn.* hauskuutella) < seur. **1.** *tr.* pitää iloisella mielellä, ilahduttaa. | H:teli kaikkia jutuillaan. **2.** *intr.* pitää hauskaa, huvitella, hupailla. | Olimme juhannuksena saaressa h:telemassa. Viihtyä ja h. käskee Bacchus ihmisten *WILKUNA.

hauskuttaa[2*] *v.* (*rinn.* hauskuuttaa) huvittaa, ilahduttaa. | H. yleisöä sukkeluuksilla. Yritin kaikin tavoin h. masentunutta toveriani.

hauskutu|s[64] *s.* (*rinn.* hauskuutus) huvitus, ilo. | Vieraiden h:kseksi esitettiin näytelmä. Potilaille oli tarjona kaikenlaista h:sta. - - vankilan ilot ja h:kset ALKIO. — *Yhd.* mielenh.

hauskuu|s[65] *omin.* < hauska. **1.** Leikin h. ja jännitys. Elämä oli tyyten kadottanut h:tensa. Vihamiehemme muisto - - meiltä riistää päivän h:den ja yön unen KIVI. **2.** us. *mon.* hauska asia, seikka, puoli tms. | Tämän elämän ilot ja h:det. Erikoisena h:tena mainittakoon, että - -. Saat nähdä kaikki kaupungin h:det. H:dekseen tätä katselee.

hauskuut- = hauskut-.

hausse[9] [ōs] *s. liik.* arvopaperien yms. hinnan nouseminen (pörssissä), noususuunta;)(baisse. **--kausi** *s.* nousukausi. **--keinottelu** *s.* **--tunnelma** *s.* Pörssissä vallitsi h.

hausta[10] *s.* väkevän hajuinen voidemainen aine, jota erittyy majavan sukupuolitiehyihin avautuvista rauhasista, majanvanhajuke. — Tav. *yhd.* majavanh.

haustorio[3] *s. kasv.* imuelin, imunystyrä.

hauta[10*] *s.* **1.** iso kuoppa, syvänne. **a.** jnk maa-aineen saamiseksi kaivettu t. sen otosta syntynyt kuoppa. — *Yhd.* hiekka-, kalkki-, multa-, muta-, savi-, turveh. **b.** kuoppa, jossa hautomalla, kuumentamalla t. polttamalla valmistetaan jtak (vars. tervahaudasta). | Tervan polttaminen haudoissa. Latoa h. Panna h. palamaan. — *Yhd.* keitto-, paistinh.; naurish.; sysi-, terva-, tiilih. **c.** *mets.* pyydyskuoppa. | Peuroja ovat lappalaiset pyytäneet haudoilla. — *Yhd.* polku-, syöttih.; karhun-, linnun-, sudenh. **d.** *sot. urh.* Panssarivaunuesteenä käytetään mm. jyrkkäreunaisia hautoja. Vihollinen pääsi etumaisiin hautoihin. Esteratsastuksessa eivät kaikki kilpailijat kunnolla selviytyneet haudoista. — *Yhd.* ampuma-, este-, näyttö-, suoja-, taistelu-, valli-, vesi-, yhdysh. **e.** muista, eri tarkoituksiin kaivetuista kuopista t. syvänteistä. | Kaapelia, rakennuksen perustusta varten kaivettu h. — *Yhd.* aarni-, istutus-, kaapeli-, kalansäilytys-, lika-, perustush. **f.** luonnonvoimien vaikutuksesta syntyneestä kuopasta t. syvänteestä; *geol.* = hautavajoama. | Pohjan pettäessä syntyi kentälle pahoja hautoja. Lammen pohjan syvät haudat. — Pitkää ja kapeaa laskeumaa sanotaan haudaksi. Syvin mitattu valtamerensyvänne, Filippiinien h., on 10.793 m. — *Yhd.* hauki-, kala-, muikkuh.

Erik. **2.** kuolleen viimeinen leposija, myös muunlainen kuin maahan kaivettu. **a.** Avoin h. Kaivaa h. jklle. Kätkeä, laskea, peittää, saattaa h:an. Hänen h:nsa on Uudella hautausmaalla. Siunata vainaja haudan lepoon. Seisoa haudan ääressä. Laskea seppeleitä haudalle. Saattoväki palasi haudalta. Haudalle pystytetty muistomerkki. Hän käy joka päivä vaimonsa haudalla. Kallioon hakattu h. Jotkut luonnonkansat käyttävät vainajiensa hautoina onttoja puita. Lukea h. 'siunata hautaan'. Avata h. 'kaivaa auki umpeen luotu h.' Häpäistä, ryöstää hautoja. Pyhä h. 'Kristuksen hauta'. **b.** eril. sanontatapoja ja kuv. käyttöä. | Kalpea kuin haudassa maannut, haudasta noussut. Hiljaista, kolkkoa, kylmää kuin haudassa. Ääni tuli kuin haudasta 'kumeasti'. Hän kääntyisi haudassaan, jos tietäisi tämän.

— Vars. kuolemasta, lopusta, häviöstä. | H:an kallistuva vanhus. Toinen jalka haudassa, toinen haudan partaalla. Mitä on haudan tuolla puolen? Tauti vei hänet ennenaikaiseen h:an. Kehdosta h:an 'läpi koko elämän'. H:an asti uskollinen. Saada h:nsa aalloissa. Hauen suussa kalan h., hauen h. kattilassa SL. Vei salaisuuden mukanaan h:an. — H:an vaipunut [= päättynyt, vanha] vuosi. Haaveitteni, onneni h. Entinen politiikka nousi haudastaan uudessa muodossa. Kaivaa jnk h:a t. h:a jllek 'jouduttaa jnk loppua, häviötä'. **c.** *yhd.* Ilma-, kallio-, katakombi-, kumpu-, linja-, luola-, maa-, rivi-, uurna-, veneh.; joukko-, kuningas-, perhe-, ruhtinas-, ryhmä-, sankari-, sotilas-, suku-, veljesh.; yhteis-, yksityish.

3. *murt.* (kuopassa) hautomalla (nauriista, perunasta tms.) valmistetusta ruokalajista, haudikkaista; vrt. 1.b. | H:a voidaan tehdä uunissa, kannellisessa padassa. — *Yhd.* lanttu-, nauris-, perunah.

hautaamaton[57] *kielt.a.* < haudata. | H. ruumis.

hautaamis|kustannukset *s. mon.* **-meno|t** *s. mon.* **1.** Lappalaisten h:issa ilmenee selvästi ihmisen luontainen kuoleman kammo. **2.** = hautaamiskustannukset. **-tapa** *s.*

hautaanpano *s.* Vainajan h. tapahtuu Vanhalla hautuumaalla.

hautaantua[1*] *v.* = hautautua.

hauta|-arkku *s.* vars. taiteellisesti valmistettu ruumisarkku, sarkofagi. | Torsten Stålhandsken h. Turun tuomiokirkossa. **-holvi** *s.*

hautajais|ateria *s.* **-avustus** *s.*

hautajais|et[63] *s. mon.* vainajan saattaminen viimeiseen leposijaan ja siihen liittyvät menot; joskus nimenomaan varsinaisen hautaanpanon jälkeisestä muistotilaisuudesta. | Isot, yksinkertaiset h. Olla jkn h:issa. Kutsua h:iin. Vainajalle pidettiin komeat h. On hiljaista kuin h:issa. — *Kuv.* Lakiesitys sai eilisessä eduskunnan istunnossa kunnialliset h. — *Yhd.* joukko-, kirkko-, sankarih.

hautajais|hymni *s.* **-juhla** *s.* **-juhlallisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Kuningas Yrjö V:n h:det. **-kekkerit** *s. mon.* **-kello** *s.*, tav. *mon.* hautauskello. **-kemut** *s. mon.* **-konveht|i** *s.* Entisaikaan tarjottiin juhlissa erityisiä hää-, ristiäis- ja h:eja, joissa oli tilaisuuteen sopiva koriste ja runosäe. **-kulkue** *s.* **-kulut, -kustannukset** *s. mon.* **-kutsu** *s.* **-laulu** *s.* Sisällykseltään useat uudempien kansanrunoilijaimme runot ovat hää- tai h:ja. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. sävy, tunnelma. **-meno|t** *s. mon.* **1.** Katoliset h. Monien luonnonkansojen h:ihin kuuluu itkuvirsien tapaisia lauluja. **2.** Hautausapukassa maksoi pienen summan h:jen peittämiseksi. **-musiikki** *s.* **-pidot** *s. mon.* **-puhe** *s.* **-puku** *s.* **-päivä** *s.* H:ksi valittiin pyhäpäivä. Ensimmäinen, toinen h. **-päivällinen** *s.*, us. *mon.* **-ruoka** *s.* Maaseudulla on yleisenä h:na ollut hernerokka. **-|saatto, -|saattue** *s.* H:saatossa kulkevat ensimmäisenä heti arkun jäljessä vainajan lähimmät omaiset. **-seurat** *s. mon.* Surutalossa pidettiin h. **-ta|pa** *s.* Kreikkalaiskatoliset h:vat. **-tilaisuu|s** *s.* H:dessa pidetty muistopuhe. H:teen sepitetty runo. **-toimitus** *s.* **-tunnelma** *s.*, vars. *kuv.* Vallitsi täydellinen h. **-vieras** *s.* **-virsi** *s.* **-väki** *s.* Kirkkomaalta h. siirtyi surutaloon.

hauta|jakso *s. geol.* hautavajoamajakso. | Afrikan murtumavyöhyke jakautuu etelämpänä kahteen osaan: Keski-Afrikan ja Itä-Afrikan h:jaksoon. **-jono** *s.* Kirkkomaan suorat h:t. — *Geol.* = ed. **-kalusto** *s.* Esihistoriallisissa haudoissa on yleensä h:a: ruoka- ja juoma-astioita, aseita, työkapineita ja koristeita. **-kammio** *s.* Maanalainen h. **-kappeli** *s.* Mannerheim-suvun h. Askaisten hautuumaalla. Kirkon yhteyteen rakennetut h:t eli hautakuorit muodostavat usein kirkon ympärille erityisen kappelivyön. **-kasv|i** *s.* Kauan kukkivat koristekasvit ovat sopivimpia h:eja. **-kaupunki** *s.* Tarquinian lähellä on kalliohaudoistaan kuuluisa etruskien h. **-kello** *s.*, tav. *mon.* hautauskello. | Vanha kirkkolaki määräsi h:ista [= niiden soitosta] maksettavaksi 4 äyriä. **-kent|tä** *s.* kenttä, jolla on (muinaisaikaisia) hautoja, kenttäkalmisto. | Kaikki kiinteät muinaisjäännökset, niin kuin - - hautakummut, h:ät, kiviroukkiot - - otetaan tämän kautta lain suojelukseen LK. **-kirjoitus** *s.* hautakiveen, -ristiin t. muuten hautapaikalle näkyviin pantu kirjoitus; epitafi. **-kirkko** *s.* Keskuskirkkotyyppiä käytettiin aluksi vain kaste- ja h:na. Tanskan kuninkaitten h.

hautakiven|hakkaamo *s.* **-veistämö** *s.*

hautakivi *s.* Pystyttää jklle h. Aleksis Kiven h. Tuusulan kirkkomaalla. **-liike** *s.* **-teollisuus** *s.*

hauta|kukka *s.* Sopivia h:kukkia ovat esim. aikaisin keväällä kukkivat sipulikasvit. **-kultti** *s.* haudanpalvonta. **-kum|pu** *s.* Laskea kukkia, seppele vainajan h:mulle. **-kuori** *s.* kirkon yhteyteen rakennettu hautakappeli. | Arvid Horn on haudattu Turun tuomiokirkkoon Stålhandsken h:in. **-laakso** *s. geol.* vajoamalla syntynyt jyrkkärinteinen, tasapohjainen laakso; vrt. poimulaakso. **-laatta** *s.* Marmorinen h., johon on hakattu vainajan nimi. **-laskeuma** *s. geol.* = hautavajoama. **-laulu** *s.* Puhdasoppisuuden ajan hää- ja h:jen esikuvina olivat usein virret. **-leh|to** *s.* Suomalaisten muinaiset h:dot. **-löydö|s** *s. arkeol.* Koristeet ovat tavallisimpia h:ksiä. **-löytö** *s. arkeol.* Pronssikautinen h., josta on saatu talteen paljon pronssikoristeita. **-maalau|s** *s.* Etruskien h:kset. **-mestari** *s.* Kokenut tervanpolttaja, seudun paras h. **-monumentti** *s.* Flemingien h. Mynämäen kirkossa. **-muistomerkki** *s.* Augustin Ehrensvärdin h. Suomenlinnassa. **-multa** *s.* H:a on käytetty moniin taikoihin. **-muoto** *s.* Kalliohauta on ollut hyvin suosittu h. Välimeren maissa. Tervanpoltossa yleisimmin käytettu h. **-nauris** *s.* naurishaudikas. **-paalu** *s.* Yksinkertaisimpia muistomerkkejä oli hautaussaatossa mukana tuotu h., joka pystytettiin haudalle ja joka on kehittynyt ruumislaudasta. **-paasi** *s.* Upea graniittinen h. **-paik|ka** *s.* **1.** haudan paikka, hautauspaikka. | Ostaa h. Kirkkoa on käytetty vainajien h:kana. **2.** kuoppapaikka, syvänne tms. | Järven h:oista saadaan varsinkin lahnaa. **-paisto** *s.* maahan kaivetussa kuopassa hautomalla paistaminen. | H. on nauriiden ja perunain kypsyttämistapa-

na säilynyt nykypäiviin asti. **-paju** *s.* eräiden vars. haudoille surun vertauskuvaksi istutettavien hento- ja riippuvaoksaisten pajulajien nimitys; *syn.* itkupaju, kyynelpaju. | Alkuperäinen h. on Etu-Aasiasta polveutuva Salix babylonica.

hautapatsas *s.* Mustasta graniitista veistetty h. Pystyttää h. jklle. Hautapatsaan paljastamistilaisuus. **-hanke** *s.* **-keräys** *s.* **-rahasto** *s.*

hauta|peruna *s.* perunahaudikas. **-poltto** *s.* vrt. uunipoltto. | Tervan h. **-puhe** *s.* **-rakennu|s** *s.* H. eli mausoleumi. Pyramidit ovat faaraoitten h:ksia. Pieni hirsinen h. **-rauha** *s. lak.* vainajan viimeisen leposijan nauttima rikosoikeudellinen lainsuoja. | H:n rikkominen. **-raunio** *s. arkeol.* hautaroukkio, -röykkiö, hiidenkiuas, (hiiden)vare. | Pronssikauden, pronssikautinen h. **-risti** *s.* Puinen, valurautainen, marmorinen h. **-rituaali** *s.* **-roukkio** *s. arkeol.* = hautaraunio. **-runo** *s.* **-röykkiö** *s. arkeol.* = hautaraunio. **-saatto** *s.* **-seppel(e)** *s.* **-temppeli** *s.* **-terva** *s.* tervahaudassa poltettu puuterva.

hautau|s[64] *teonn.* (< haudata) vars. vainajan toimittaminen viimeiseen leposijaansa. | H. tapahtuu Uudella hautausmaalla. H:ksessa luettavia raamatunlauseita. Merellä toimitetaan h. siten, että ruumis sopivasti verhottuna tai arkkuun pantuna pudotetaan mereen. Hän sai tavallista juhlallisemman h:ksen. Maanpäälliseen h:kseen on usein yhtynyt muumioiminen. Löytö sisältää ainakin kolme eri h:sta. — *Kuv.* Asia sai hiljaisen h:ksen 'jäi huomioon ottamatta, unohdettiin'. — *Yhd.* joukko-, sankari-, yhteish.; ilma-, maa-, vesih.; poltto h.; veneh.

hautausapu *s.* hautauskustannuksiin annettava apuraha. **-kassa** *s.* tav. vakinaisten jäsenmaksujen varassa toimiva kassa, joka jäsenensä kuoltua maksaa hänen oikeudenomistajilleen raha-avustuksen hautauskustannusten peittämiseksi. | Sairaus- ja h. **-maksu** *s.* hautauskustannuksiin tarkoitettu maksu, joka tav. etukäteen suoritetaan jhk rahastoon. **-rahasto** *s.* **-rengas** *s.* pienehkö yhtymä, joka osakkaansa kuoltua antaa hänen oikeudenomistajilleen hautausavustusta, joka kerätään kullakin kerralla osakkaita verottamalla.

hautaus|avustus *s.* Liiton hautausapurahasto suorittaa 3.000 mk:n suuruisia h:avustuksia. **-hymni** *s.* **-itku** *s. kansat.* Lähdettäessä viemään ruumista hautaan itketään h:ja. **-juhlallisuus** *s.*, tav. *mon.* **-jumalanpalvelus** *s.* Jos erityinen h. kirkossa pidetään, se voidaan toimittaa joko pyhänä, jumalanpalveluksen päätyttyä, tai myös arkena. **-kaava** *s.* V:n 1614 kirkkokäsikirjassa h. sai olennaisesti sen muodon, joka sillä kirkossamme edelleen on. **-kappeli** *s.* Vastavalmistuneessa h:ssa on yleisön osaston lisäksi pieni sakaristo, omaistenhuone ja ruumiskellari. **-kello** *s.*, tav. *mon.* hauta(jais)kello(t), saattokello(t). | Ruumiskellot ovat joko sanomakelloja tai h:ja. Haudalle vietäessä soitettiin h:ja. Soi, kello, mun h:ni soi! KIVI. **-konttori** *s.* vars. hautapaikkoja koskevia asioita hoitava seurakunnan virasto. **-kulut, -kustannukset** *s. mon.* **-laulu** *s.* **-liturgia** *s.* **-luku** *s.* Vainaja peitettiin multaan ilman tavanmukaisia h:ja. **-lupa** *s.* Mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman kuolemasta on ilmoitettava siviiliviranomaiselle, jolta myös on saatava h. **-maa** *s.* vainajain leposijaksi erotettu ja pyhitetty alue, hautuumaa, kirkkomaa, kirkkotarha, kalmisto. | Hautaus tapahtuu vainajan kotikaupungin h:lla. Pakanuuden aikainen h. Autio, äänetön kuin h. Palaneiden rakennusten piiput törröttivät kuin ristit unohtuneella h:lla. — *Kuv.* Autojen h. 'paikka, minne romutettavat autot kootaan'. Olinhan jo suloisin kukin koristanut hänen muistonsa sydämeni viileässä h:ssa M.RAPOLA. **-marssi** *s. harv.* surumarssi. **-meno|t** *s. mon.* **1.** Kristilliset, pakanalliset h. Ruumiin siunaamisessa on lupa pitää seurakunnassa tavallisia h:ja surusaattoineen, kellonsoittoineen jne. asianomaisten tahdon mukaan KIRKKOLAKI. H. päättyivät yhteiseen virrenveisuuseen. **2.** *harv.* hautaamiskustannukset. **-messu** *s.* sielumessu. | Mozartin kuuluisa h. **-paikka** *s.* Kivikauden aikainen h. Roskilde on v:sta 1536 ollut Tanskan kuninkaiden h. **-puhe** *s.* H:essaan pastori palautti mieliin vainajan jalon ja uhrautuvaisen luonteen. **-päivä** *s.* Seurakunnan kuolleiden kirjassa on merkittynä mm. kuolin- ja h:t. **-rituaali** *s.* **-rukous** *s.* Suomen evankelisluterilaisen kirkon hautausrituaalissa luetaan varsinainen h. heti ruumiin siunaamisen jälkeen. **-saarna** *s.* Hautausjumalanpalveluksessa seuraa alkuvirren jälkeen joko saarnatuolista pidettävä h. tai ruumisarkun vieressä pidettävä hautauspuhe. **-|saatto, -|saattue** *s.* H:saaton kulkiessa ohi paljastavat miehet päänsä. **-sanat** *s. mon.* sanat, jotka pappi lausuu ruumista siunatessaan. | Pappi heitti kolme lapiollista hiekkaa ja luki h. **-tapa** *s.* **-tilaisuus** *s.* **-toimisto** *s.* hautauksen käytännöllisistä järjestelyistä maksua vastaan huolehtiva toimisto. **-toimitus** *s.* **-vakuutu|s** *s.* hautausavun takaava vakuutus. | Osuusliikkeet ovat yleensä ottaneet h:ksen jäsenilleen. **-virsi** *s.* **-väk|i** *s.* Mustapukuista h:eä.

hautautu|a[44] *v.; rinn.* hautaantua. **1.** *refl.* peittäytyä, kätkeytyä, uppoutua. | H. kylmän vuoksi heiniin, turkkeihin. — *Kuv.* H. maaseudun hiljaisuuteen. H. kirjoiensa pariin, työhönsä. **2.** *pass.* peittyä. | Talo h:u lumeen. Mies h:i elävältä sorakuoppaan. Kuivunut puron uoma h:i sammalten peittoon. Kirjat h:ivat toinen toisensa alle. Kivihiilikerrokset ovat h:neita rämemetsiä. — *Kuv.* unohtua, häipyä. | Teos h:i kirjastojen pölyyn. Asia h:u valiokuntaan, viraston papereihin. Aloitteen hiljainen h:minen.

hauta|uurna *s.* poltetun ruumiin tuhkan säiliö, tuhkauurna. **-vaakuna** *s. hist.* pienehköjä vaakunakilpiä, jotka edustivat aatelismiehen eri sukujuuria ja joita hänen ruumissaatossaan kannettiin sukuvaakunan ohella. **-vajoama** *s. geol.* joka puolelta siirrosten ympäröimä pitkänomainen maankuoren vajoama, hautalaskeuma, hauta;)(horsti. | Reinin, Punaisen meren h. **-veistos** *s.* **-virsi** *s.* = hautausvirsi.

hautei|nen[63] *a. harv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.*

hautovan kuuma, hautova. | H:sesti paistoi läntinen aurinko MERIL.
hautelu[2] *teonn.* < haudella.
hauto|a[1*] *v.* **1.** pitää lämmön t. kosteuden vaikutuksen alaisena, lämmittää, kuumentaa (us. liiallisesti, haitallisesti). | H. jäseniään saunan lämmössä. Lämmin hiillos h:i herttaisesti jalkapohjia. Paksut villasukat h:vat liiaksi säärtä. Kevätaurinko h:o hankia. Päivänsäteet h:ivat rantakalliot polttavan kuumiksi. H:van helteinen kesäpäivä. Yöt olivat lämpimän h:via. Lumi h:o [= turmelee, tuhoaa] laihon. — *Erik.* **a.** jnk norjentamisesta, muokkaamisesta, puhdistamisesta, kypsyttämisestä: hauduttaa. | Ennen painimeen panoa haudotaan jalaspuuta uunissa tai lantatunkiossa. Tuohi haudotaan pehmeäksi ja taipuisaksi tulen paahteessa tai kuumassa vedessä. Hyvin haudottu vihta. Puiset maitoyytyt haudotaan raikkaiksi katajavedellä. Tuhkassa haudotut nauriit. — *Kem.* pitää jtak jähmeätä ainetta sopivan lämpöisessä nesteessä tiettyjen liukoisten aineiden eristämiseksi siitä. **b.** kivun, vamman lievittämisestä t. parantamisesta. | H. jalkaansa jääpussilla. H. silmiään boorivedellä. Isäntä lähti saunaan kohmeloaan h:maan. — *Leik.* Aina hauo hartioita, / pehmitä perälihoja KAL. **c.** munien, mädin lämpimänä pitämisestä, jotta niissä tapahtuu sikiönkehitys. | Lintu h:o muniaan. Munat voidaan h. poikasiksi myös hautomakoneessa. Lämmin rantavesi h:o hedelmöityneen mädin. Kalansiitoslaitoksissa haudotaan etupäässä lohia, forelleja, siikoja ja muita arvokkaita kaloja. — *Kuv.* Äänetön kuin h:va kana. Vain vapaus h:o esiin suuria miehiä, ei koskaan orjuus. **2.** *kuv.* perin pohjin pohtia, harkita, tuumailla, suunnitella jtak; alinomaa ajatella yhtä ja samaa. | H. (aivoissaan, mielessään, päässään) pahoja aikeita, surujaan, kostoa, matkaa, itsemurhaa. Lähetettiin vakooja ottamaan selville, mitä vihollisen puolella haudottiin. Aina vain kyräilee ja vihaansa h:o. Suunnitelma, jota hän oli vuosikausia h:nut. Turhaan sinä samaa ajatusta alati haudot.
hautoil|la[29] *frekv.v.* < ed. | H. saunassa kangistuneita jäseniään. - - tuuma, jota hän jo monta päivää oli hiljakseen h:lut IVALO.
hautoja[16] *tek.* Ankka on huono h.
hautoma|-aika *a.* Joutsenen h. on 35—42 päivää. Toukokuu on kanan parasta h:-aikaa. **--allas** *s.* Kalanviljelylaitoksen h. **-halu** *s.* **-halui|nen** *a.* -suus *omin.* Liian h:set kanat tuottavat kanalassa suurta tappiota. **-halut|on** *a.* -tomuus *omin.* **-kan|a** *s.* Leghorn-kanat ovat hyviä munijoita, mutta huonoja h:oja. **-kaukalo** *s.* allas, jossa haudotaan kalanmätiä. **-kausi** *s.* **-koje** *s.*, tav. = seur. **-kone** *s.* Kotilintujen munien h:et jaetaan kuumailma- ja vesilämmityskoneisiin. Kalanmädin h. **-laatikko** *s.* puinen laatikko, johon hedelmöitetty mäti lasketaan kehittymään. **-lait|e** *s.* Erilaiset mädin h:teet. **-laito|s** *s.* **1.** hautomalaite, -kone. **2.** kalanviljelylaitos, hautomo. **-lämpö** *s.* Lämpötila, joka tarkoin vastaa kanan h:ä. **-mun|a** *s.* H:iksi kelpaavat vain hedelmöitetyt munat. **-pilkku** *s.* = hautomatäplä. **-suppilo** *s.* kalanmädin hautomisessa käytetty lasisuppilo.
hautomaton[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* H. kana. **2.** *pass.* H. jalaspuu, muna.
hautoma|tulos *s.* **-täplä** *s.* hautovan linnun vatsapuolelle hautomisaikana muodostuva höyhenetön, us. untuvatonkin, kuumeen tapaisesti lämminnyt kohta, hautomapilkku. **-uun|i** *s.* Jo muinaisegyptiläiset hautoivat munia erityisissä h:eissa.
hautomis- = hautoma-.
hautomo[2] *s.* **1.** kalanviljelylaitos t. sen osa, jossa mäti haudotaan poikasiksi. — *Yhd.* kalan-, mädinh. **2.** laitos, jossa kanan ja muidenkin hyötylintujen munia haudotaan poikasiksi.
hautoutu|a[44] *v.* = seur.; tav. vain tilanmuutosta merkitsemässä. | Lantut h:vat höyryssä pehmeiksi. Munat h:vat pian poikasiksi. Munista h:u eläviä täitä 8 päivässä. Käen poikanen h:u varsin nopeasti.
hautu|a[1*] *v.* vrt. ed. ja hautoa. **1.** olla lämmön t. kosteuden vaikutuksen alaisena, olla haudottavana, pehmetä, kypsyä t. kehittyä hautomisen vaikutuksesta; haitallisesti, kiusallisesti lämmetä, hiota, lämmön t. kosteuden vuoksi turmeltua. | H. kypsäksi. Kypsyä h:malla. Nauriit pantiin tuhkaan h:maan. Vihta h:u kiukaalla pehmeäksi. Kuumassa vedessä h:nut tuohi on sitkeätä ja taipuisaa. Kaski jätetään h:maan seuraavaan vuoteen. Nahkamunista ei poikasia haudu. Selkä h:u suloisesti saunan löylyssä. — Tupakanlehtikimppuja on säilytettävä hajallaan kylmässä paikassa, jotteivät ne pääsisi hiostumaan, so. h:maan kuumiksi. Ruispellot h:ivat hangen alla paljaiksi. Jalat h:vat kumijalkineissa. **2.** *kuv.* Suunnitelma h:u mielessä. Kauan h:neet ajatukset. Annetaan asian rauhassa h. - - suomalaisen korvenraivaajan erakkuus ja h:nut sisu R.KOSKIMIES.
hautum|a[13] *s.* hautunut kohta. | Sinkkipastaa käytetään ihottumien, hankautumien, h:ien yms. hoitoon.
hautur|a[15] *s.* hautamainen pienehkö kuoppa; *arkeol.* us. vanhoista hauta- t. asunnonpohjakuopanteista. | Vallikehän sisällä olevat lukuisat maatuneet h:at lienevät asunnon- tai tulensijoja. Rinteestä on löydetty pronssikauden h:oita.
hauturi[5] *s. kans.* haudankaivaja. | - - helteisen taivaan alla uuvuttavassa kuumuudessa lapioi h. soraa arkun päälle HAANPÄÄ.
hautuu[25] *s. harv.* hautaus. **-maa** *s.* Seurakunnan vanha h. **-paikka** *s.*
hauva[10] *s. last.* koira.
havahdutt|aa[2*] *kaus.v.* -avasti *adv.* (*rinn.* havauttaa) < havahtua. | H. jku unesta. H. unelmista. Kukonlaulu h:i minut. H. jku huomaamaan jtak. Puhe vaikutti h:avasti kansaan.
havahtaa[2*] *v.* = seur.
havah|tua[1*] *v.* herätä, havahtaa, havata. **1.** selvitä unesta tms., tulla valvetilaan. | H. unesta, horroksista. H. hereille, tajuihinsa. Kesken uniani h:duin heidän huudoistaan. H:duin aamulla samoihin ajatuksiin, joihin illalla nukahdin. Säpsähti kuin unesta h:tuen.

— *Kuv.* Taas h:tuivat vanhat muistot. Luonto h:tuu talviunestaan. **2.** selvitä jstak muusta kuin unitilasta, vars. vapautua koko tarkkaavaisuuden vaatineista ajatuksistaan, tunnelmistaan tms., "palata todellisuuteen"; valveutua, päästä äkkiä selville jstak, oivaltaa jtak. | H. ajatuksistaan, muistoistaan. H. haaveista todellisuuteen. H. liiallisesta optimismista. "Niinhän se taisikin olla", h:tui Pekka. Koko maa h:tui hänen puheistaan. Liian myöhään h:duttiin näkemään tämä laiminlyönti.

havaijilainen[63] *a.* ja *s.*

havainnoi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä havaintoja, huomioida, tarkata. | H. kasvistoa, luonnonilmiöitä, tähtiä. H. vuokrien nousua ja laskua. H. tunnelmiaan ja tunteitaan. Tiedot perustuvat perinpohjaiseen olojen ja ihmisten h:miseen.

havainnoitsija[14] *tek.* < ed. | Tarkka h. Poliittinen h.

havainnolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aistimin havaittava, konkreettinen, silminnähtävä, selväpiirteinen, kuvaava, valaiseva, elävä. | Taulussa "Viimeinen tuomio" on Jumalallekin annettu h. muoto. H. esitystapa. Puheen, opetuksen h:suus. Teos antaa h:sen kuvan ylioppilaselämästä. Graafinen käyrä osoittaa h:sesti väestön kuolleisuutta eri ikävuosina.

havainnollist|aa[2] *v.* tehdä havainnollise(mma)ksi, selv(emm)äksi, tajuttavammaksi; elävöittää; kuvata. | H. esitelmää kuvilla. Väitettä h:ivat lukuisat esimerkit. Kuvat h:avat suuresti tekstiä. Näyttelijä h:i suurenmoisesti päähenkilön luonteen. Elokuvattaessa riittää usein hiekkakuoppa h:amaan Saharan erämaata.

havainnollistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Maan väkiluvun kasvu h:u parhaiten graafisesta esityksestä. Runojen valinnassa suomentaja on pitänyt silmällä runoilijan kuvan mahdollisimman suurta h:mista. Lapsuuteni muistoista h:i eläväksi todellisuudeksi vain äiti ja koti.

havainnollistuma[13] *s.* havainnollistumisen tulos. | Taideteos on tunnevaikutelmien h.

havainnollistuttaa[2*] *v.* par. havainnollistaa.

havainnon|tekijä *s.* Ellei h:tekijällä ole tuuliviiriä, hän voi määrittää tuulen suunnan tuulipussien tai savun avulla. **-te|ko** *s.* H:ossa voi käyttää apuna myös kiikaria.

havain|to[2*] *s.* **1.** ulkomaailmasta t. myös omasta sielunelämästä (us. tutkimustarkoituksessa) tehty huomio. | Tehdä h:toja jstak. Tiedustelijan h:not. H:toja maamme murteista. Ilmatieteelliset, foneettiset h:not. Satunnainen, kokeisiin perustuva h. Tieteen ensimmäisenä alkuna on johtopäätösten teko h:tojen nojalla. H:toni käyvät yksiin hänen tutkimustensa tulosten kanssa. On tultu siihen h:toon, että - -. Tein sen surkean h:non, että kenkäni pohja oli puhki. — *Yhd.* aisti-, kuulo-, näköh.: aika-, ilma-, ilmanpaine-, itse-, kasvi(llisuus)-, kieli-, leija-, lintu-, lämpö-, matka-, pilvi-, sade-, sää-, tähystys-, vedenkorkeush.; haja-, lisäh. **2.** *harv.* havaitsemiskyky. | Aiheiden käsittelyssä ilmenee selkeä maalauksellinen h. Tarkka oli myös hänen h:tonsa ja silmänsä KIVI.

havainto|aika *s.* havainnonteon ajankohta, havaintohetki; havainnontekoon kuluva aika. **-aineisto** *s.* Mitä suurempi on tutkijan h., sitä varmempia ovat johtopäätökset. **-aine|s** *s.* Kuvaus perustuu liian niukkaan h:kseen. **-alue** *s.* H. käsittää koko Etelä-Hämeen. **-arvo** *s.* havainnonteolla saatu arvo; mittarin tms. lukema. | Laskutoimitusten suorittaminen h:illa. **-asema** *s.* Ilmatieteellinen, sotilaallinen h. **-esimerk|ki** *s.* havainnollinen, selvä esimerkki. | Kirjan tekijä, joka renkipojasta kohosi yliopistonopettajaksi, tarjoaa hyvän h:in suomalaisen sitkeydestä. **-esine** *s.* esine, jolla jtak havainnollistetaan, havaintoväline. | Ala-asteiden laskennonopetuksessa voidaan h:inä käyttää kiviä, nappeja ja tikkuja. **-esitys** *s.* Sähkökeittimen käyttöä valaiseva h. **-harha** *s.* *psyk.* = hallusinaatio. **-hetki** *s.* **-kausi** *s.* ajanjakso, jonka kuluessa havaintoja tehdään. **-ker|ta** *s.* Kullakin h:ralla merkittiin mittarin lukemat muistiin. **-kirja** *s.* Kaikki havainnot merkitään h:an. **-kuva** *s.* kuva, joka antaa jstak havainnollisen käsityksen. | Kasvi- ja eläinopin opetuksessa käytetyt h:t. Oppilaat kirjoittavat aineen h:in mukaan. **-kyky** *s.* Nopea, terävä, huono h. Kotiseutuopetus kehittää oppilaiden h:ä. **-kykyinen** *a.* **-maailma** *s.* se maailma, josta havaintoja tehdään. **-malli** *s.* havaintovälineeksi tarkoitettu jnk esineen malli. **-menetelmä** *s.* **1.** menetelmä, jota noudatetaan havaintoja tehtäessä. **2.** opetus- t. tutkimusmenetelmä, jossa asetetaan pohjaksi havainto. | Noudattaa opetuksessa h:ä. Foneettiset tutkimusmenetelmät jaetaan usein h:än ja koemenetelmään. **-metodi** *s.* = ed. **-muoto** *s.* *fil.* Paikka ja aika ovat (Kantin mukaan) inhimillisen tietokyvyn apriorisia, kokemuksesta johtumattomia h:ja. **--opetus** *s.* opetus, jossa opetettavia asioita havainnollistetaan havaintovälineiden ja konkreettisten esimerkkien avulla. | Kouluopetuksessa vaaditaan yhä enemmän h:ta pelkän "sanaopetuksen" vastapainoksi. Maatalousnormaalikouluihin kuuluu h:ta varten koulutila. — Jäihin putoaminen oli tyhmänrohkealle pojalle hyvää h:ta tottelemattomuuden seurauksista. **-paikka** *s.* **-piiri** *s.* Kaiken opetuksen tulee lähteä oppilaan h:stä. **-piste** *s.* Suoritetuissa magneettisissa mittauksissa h:iden normaaliväli on ollut n. 20 km. **-päivä** *s.* havainnontekopäivä. **-päiväkirja** *s.* **-sarja** *s.* Ilmatieteellinen h. Vedenpinnan korkeudesta on yhtenäiset h:t vuodesta 1807 alkaen. **-taito** *s.* Hyvä, tarkka h. **-taulu** *s.* havaintovälineenä käytettävä kuvataulu. | Luonnontieteellinen h. **-tila** *s.* Maamieskoulun h. **-torni** *s.* Geodeettinen näköja h. **-tulos** *s.* **-tunti** *s.* **1.** Kunkin havainnon kohdalle merkitään h. ja -päivä. **2.** Maksuton ruoanlaiton h. **-työ** *s.* Tutkimusohjelma sisältää mm. laajan aerologisen h:n. **-verkko** *s.* Magneettisten ilmiöiden tutkimiseksi on järjestetty tiheä h. **-virhe** *s.* havaintojen nojalla määritetyn arvon ja todellisen arvon erotus. **-väline** *s.* **1.** väline, jolla jtak havainnollistetaan. | Kuvataulut ja kartat ovat maantieteen opetuksessa välttämättömiä h:itä. **2.** vä-

line, jonka avulla havaintoja tehdään. | Säähavaintoaseman h:et. **-välineistö** *s.*

havai|ta[31] *v.* -ttavasti *adv.* **1.** aistien, vars. näön välityksellä huomata, tajuta, panna merkille, erottaa, keksiä, äkätä. | Etäältä saattoi h. heikkoa valoa. Hän hätkähti minut h:tessaan. Maastoutuneen vihollisen h:tseminen. Mikroskoopilla h:ttavissa oleva eliö. — Taudin alku h:taan ihoon ilmestyvistä punaisista täplistä. Lehdestä h:tsin, että olet mennyt kihloihin. N:n h:ttiin saapuneen. — Tuskin h:ttava, kitkerä makuvivahdus. Hiilimonoksidi on hajutonta, sitä ei haistamalla voi h. Laskimosuhinan saattaa kuulotorvella kuunnellen h. H. tuntonsa avulla. Paine lisääntyy yhä selvemmin h:ttavasti. **2.** enemmän ajatteluun, arviointiin, älyyn yms. perustuvasta havaitsemisesta: huomata, nähdä, tuntea, oivaltaa, todeta. | Ciceron filosofiassa h:taan paljon kristinuskolle ominaisia piirteitä. Asiain hoidossa en ole h:nnut pienintäkään parannusta. Hänen on h:ttu tehneen virkavirheen. Kokeellisesti on h:ttu, että - -. Lääkärit h:tsivat lapsessa riisitaudin oireita. H. jk kohtuulliseksi. Hyväksi h:ttu tapa. - - sinut on vaa'alla punnittu ja köykäiseksi h:ttu VT. En ole h:nnut hänessä mitään, mistä hän ansaitsisi kuoleman UT. — Hienosti h:ttu lapsen muotokuva. Herkästi h:tut novellit kiveliön karusta elämästä. **3.** tav. vain tieteen kielessä, par. tehdä havaintoja, havainnoida, huomioida. | H. sääsuhteita, taivaankappaleita. Ilmassa oli vielä aamupuolen tuntua, kun rupesin niitä [pikkulintuja] h:tsemaan SILL. **4.** *vanh. harv.* = havata.

havaitsemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < ed. **1.** *pass.* Silmin h. ilmiö. **2.** *akt.* Mitään h. unissakävijä.

havaitsemis- ks. myös havainto-. **-harjoitus** *s.* H:ten tarkoituksena on opettaa miehet nopeasti erottamaan luonnossa olevia esineitä SO. **-ky|ky** *s.* Hyvä, tarkka, terävä h. H:vyn kehittäminen. **-väline** *s.*

havaitsija[14] *tek.* < havaita.

havanna[14] *s.* havannasikari. | Suupielessä sauhusi paksu h. Poltella aitoa h:a. **-n|ruskea** *a.* ja *s.* **-sikari** *s.* Aito kuubalainen h. **-tupakka** *s.*

havar|taa[6] *v. murt.* tarttua, siepata, iskeä (kiinni). | - - luuli h:taneensa kiinni aarteen reunasta ALKIO. [Ukko] h:si miestä niskasta PAULAH.

havas[66*] *s.* langasta valmistettu lävekäs kudos, jota käytetään vars. kalanpyydysten tekoon, verkkokudos, verkko. | Haavin, merran h. Tiheää, harvaa h:ta. Hapaan silmät. Kutoa h:ta. Pato seinitettiin hapailla. Kun rysä on vannehdittu, sen h. jamotaan umpinaiseksi. Verkon pituus ja korkeus hapaana 'pauloittamattomana'. Nuotan hapaat 'verkkopalat, joista nuotta on jamottu kokoon'. — *Yhd.* lippo-, merta-, nielu-, nuotta-, pato-, pesä-, povi-, reisi-, rinta-, rysä-, verkkoh. **-lanka** *s.* Kuusisäikeinen h. **-neula** *s.* puu- t. metallineula, jota käytetään kävyn asemesta kudottaessa t. paikattaessa tiheäsilmäistä havasta. **-pyydy|s** *s.* H:ksiä ovat mm. nuotta, verkko, rysä, merta ja haavi. **-rihma** *s.* Ohutta h:a. **-seinä** *s.* Padon h. **-seinäi|nen** *a.* -syys *omin.* H. pato. **-solmu** *s.*

hava|ta[40] *v.*, vars. *runok.* herätä, havahtua. | H. unesta, haaveistaan. Katso kuinka h:jaa / koko luomakunta LEINO. Vaan h:a jo vihdoinkin harhastasi KALLAS. - - nousi kuu, yleni päivä, / armas aurinko h:si KANT. Jo herää, aikasi on h., / nyt vielä laupias on Jumala VK.

havauttaa[2*] *v.* = havahduttaa.

haven[82(*)], harv. **hapene**[82] *s.* **1.** vars. *kansanr.* hapsi, hius- t. partakarva; joskus muukin karva. | - - pyhi kasvoiltasi hapenet KIVI. [Elämän] raskas paino on saanut hapeneni harmaiksi PÄIVÄR. Ei ollut koiran suu veressä, / haukkujan haven [= kuonokarva] punainen KANT. — *murtaa haventa* olla pahoilla mielin, närkästyksissä. | - - murti suuta, väänti päätä, / murti mustoa haventa KAL. **2.** *harv.* eräistä kivellä t. puussa kasvavista jäkälistä, naavasta. | Värjäykseen kelpaavat hapenet saa parhaiten irrotetuksi sateen jälkeen AK.

haveri[5] *s.* par. merivahinko; vrt. haaveri. — *Kuv.* onnettomuus, vahinko. | Voittajaehdokkaalle sattui h., suksi katkesi.

havertaa[6] *v. murt.* siepata, kaapata; uurastaa, puurtaa; vrt. havartaa. | - - sieppaisee itselleen kullan! Ei toki tullut mieleenikään että noin voi h. LEINONEN. — H. yöt ja päivät KAUPPISH.

havi|sta[24] *onom.v.* -na[14] *teonn.* kahista, suhista, humista. | Puu h:see. Lehtien, siipien h:na. - - kurkien palajaa parvet / yli kattojen h:sten EINARI VUORELA.

havista|a[2] *v. harv.* havisten lentää. | [Kajavien] h:essa aavalle merelle HEPOR.

havisuttaa[2*] *kaus.v.* < havista. | H. siipiään.

havit|ella[28*] *v.* **1.** tavoitella, yritellä t. suunnitella, vars. jtak vaikeasti toteutettavaa; pyrkiä. | H. kunniaa, valtaa, virkaa, loistavaa tulevaisuutta. H. tyttöä omakseen. H. taloon kotivävyksi. H. teatterin palkeille. H. mielessään papiksi tulemista. - - oli siitä saatu niin tarpeeksensa, ettei h:eltukaan sitä uudistamaan ALKIO. **2.** *liik.* keinotella, spekuloida. | Liike-elämässä sanotaan h:telemiseksi tulevien markkinasuhdanteiden edeltäpäin arvioimista sekä siihen perustuvaa voittoa tavoittelevaa taloustoimintaa. H:televa eli spekulatiivinen arviointi.

havittelija[14] *tek.* < ed. **1.** Johtajanpaikan h. Tyttö hylkäsi monen h:nsa kosinnan. **2.** keinottelija, spekulantti. | H. odottaa hintojen nousua ja pidättyy myymästä voittaakseen myöhemmistä hinnoista.

havittelu[2] *teonn.* < havitella. **1.** Suosion, suuruuden h. Tuo on tyhjää h:a. **2.** *liik.* keinottelu, spekulaatio. — *Yhd.* arvopaperi-, pörssi-, tonttih.

havu[1] *s.*, tav. *mon.* **1.** havupuun oksa neulasineen, vars. katkaistuna; vrt. hako. | Kattaa, peittää, koristaa h:illa. Taittaa kuusesta h:ja vuoteekseen. H:illa vahvistettu ampumahauta. Portaiden eteen oli pantu h:ja. Tuoreiden h:jen tuoksu täytti ilman. — *Maat.* kuivikkeeksi t. rehuksi käytetyistä havuista. | Hakata, pienentää h:ja. H:jen rehuarvo on huonon sula-

vuuden takia melko vähäinen. Ajaa h:ja tunkioon. — *Yhd.* katajan-, kuusen-, männynh.; jalka-, kate-, lattia-, porras-, suojah.; kutuh. **2.** *harv.* havupuun neulanen. | Maahan on varissut h:ja. -- käpöset keolle vieri, / h:t juurelle hajosi KAL.

havu|aita *s.* havuista tehty aita esim. katiskassa t. padossa. **-halko** *s.* havupuinen halko. | Kaupassa tarjotaan erikseen koivu-, havu- ja sekahalkoja. **-hattu 1.** *s.* Metsänhaltijalla on h. ja naavaparta. Petäjän leveä h. 'latva'. **2.** *a.* Metsän ukko halliparta, / h., naavaturkki! KAL.

havui|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* [Lehmät] vaipuivat alas h:sille vuoteillensa KIVI. H. metsä tuoksahteli jo sulalle AHO. Hautasaatto kulkee h:sta tietä. — *Yhd.* rehevä-, tumma-, vihreäh.

havu|kasa *s.* **-kat|e** *s.* Kutusärkiä pyydettäessä merta varustetaan h:teella. Pieleksen h. **-kato|s** *s.* **1.** havuilla katettu suoja; havumaja. | Heittäytyi h:kseen makaamaan. **2.** havupuun t. havumetsän oksistosta. | Aurinko paistaa läpi vihreän h:ksen. **-kat|to** *s.* = ed. 2. | Metsän h:on alla. **-kerro|s** *s.* Teltan pohja peitetään paksulla h:ksella. **-kirva** *s.* Chermes, havupuissa, vars. kuusessa eläviä (tuho)hyönteisiä. **-kirves** *s.* = hakokirves.

havukka[15*] *s.* *murt. runok.* = haukka.

havu|kota *s.* havuilla katettu kota. **-kuivik|e** *s.* *maat.* H:keet eivät juuri lainkaan sido nestemäisiä lanta-aineita. **-kuorma** *s.* **-kylpy** *s.* *lääk.* Havuöljyjä käytetään mm. h:jen valmistukseen. **-köynnö|s** *s.* Lehti- ja h:ksillä koristettu portti. **-laavu** *s.* *sot.* **-lanta** *s.* *maat.* havukuivikkeita käytettäessä syntynyt lanta. **-linna** *s.*, vars. *kansanr.* metsola. | -- sinipiikojen pihalle, / h:n liepehille KAL. **-luuta** *s.* **-maj|a** *s.* Joukot majoitettiin h:oihin.

havumetsä *s.* havupuiden muodostama metsä, havupuumetsä; vrt. lehtimetsä. — Isäpuoli touhusi miehiä h:än [= metsään havuja hakemaan] KARHUM. **-alue** *s.* Pohjois-Euroopan laajat h:et.

havumetsäinen *poss.a.*

havumetsä|nraja *s.* Perhonen, joka on levinnyt Jäämeren rannikolta h:nrajalle saakka. **-seu|tu** *s.* Maamme pohjoiset h:dut. **-vyöhyk|e** *s.* *maant.* Fennoskandiassa on h:keen yläpuolella erityinen koivuvyöhyke.

havuneula(nen) *s.* = havunneula(nen).

havun|lehvä *s.* havupuun oksa neulasineen, havu. **-neula** *s.* havupuun neulamainen jäykkä lehti, neulanen. **-neulainen** *a.* H. polku. **-neulanen** *s.* = havunneula. **-oks|a** *s.* Tuoreita h:ia. **-tuoksu** *s.* Joulukuusi täyttää huoneen raikkaalla h:lla. **-tuoksuinen** *a.*

havu|nunna *s.* eräs nunnaperhonen. **-peite** *s.* Kodan pohjan h. **-pui|nen** *a.* H. sahatavara. H:set halot.

havupuu *s.* vrt. lehtipuu. **1.** puu (t. pensas), jossa on neulamaiset, tav. jäykät lehdet, neulaset. | Mänty, kuusi ja kataja, Suomen yleisimmät h:t. — *Kasv.* H:t 'luokka Coniferae, johon havupuut kuuluvat'. **2.** havupuun puuaines. | Hyvällä maaperällä kasvanut h. on löyhää ja heikkoa. Sekahaloissa saa olla sekä lehti- että h:ta. Sahaamattoman h:n vienti.

havupuu|alue *s.* Suomen pohjoinen h. **-halko** *s.* = havuhalko. **-hiili** *s.* **-laji** *s.* **-metsä** *s.* = havumetsä. **-propsi** *s.* **-tavara** *s.* Sahattua, höylättyä h:a. **-tukki** *s.* **-valtai|nen** *a.* -suus *omin.* Metsiemme h:suus. **-vyöhyke** *s.* Pohjois-Suomen h.

havuseppel(e) *s.*

havusto[2] *s.* havupuun oksisto; havukerros. | Harvan h:nsa vuoksi mänty on varsin valoisa puu. Tiheä, pistävä h. Hakotarhan h.

havusuojus *s.* havuista tehty t. havuilla katettu suojus, maja tms.; suojaava havukerros.

havut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa t. peittää t. koristaa havuilla. | H. lehmäin aluset. H:ettu tie. Merran nielun h:us. -- porstua ja portaat [oli] h:ettu ja pirtin lattia lehditetty KATAJA.

havu|tukki *s.* **1.** = hakotukki. | -- mies kookas ja jykevä kuin h. KIVI. **2.** havupuutukki. | Koivu- ja h:tukkien tariffinmukaiset kuljetusmaksut. **-vuo|de** *s.* Teki itselleen kuusen alle pehmeän h:teen. **-öljy** *s.* havupuiden neulasista valmistettu eteerinen öljy. | H:jä käytetään mm. havukylpyjen valmistukseen.

1. **he** *pron.* ks. 1. hän.

2. **he** *interj.* **1.** kirjoitetussa kielessä tav. toistettuna hörähtävää naurahdusta, nauruääntä kuvaamassa; vrt. ha, hi, ho, hä, hö. | "He he he", nauroi äijä. Minua kehuivat [sieväksi] kaikki nuo herranpuolet, he, hee JOTUNI. **2.** yllättävän vastauksen t. kummastusta t. innostusta sisältävän kysymyksen, toteamuksen t. huudahduksen yhteydessä: no, kas, kappas; ei aina selvästi eroa ed. ryhmästä. | He! Mitä sanot? | He! Sinä täällä! | -- niin aivan ukko ällistyi, kun poika aukaisi / leveän suunsa, vastaten: "He, sotamieheksi!" *CAJ. "Kylvöt kai jo itää?" — "He, itää ne!" LARINK. **3.** *kans.* (*mon.* ja teititeltäessä joskus: hekää) ottamis-, tarjoamiskehotuksena: kas tässä, ota; vrt. se, sekää. | Tästä saat markan, he! Hekää, mummo, tämä kirja! He, tuoss' on vaatetta päälles lisää E.ELENIUS.

hedbergiläi|nen[63] *a.* ja *s.* -syys[65] *s.* F. G. Hedbergiä kannatti varsinkin nuorempi papisto, jonka johdolla uusi, ns. "evankelinen" eli "h." liike levisi laajalti.

hede[78*] *s.* *kasv.* siemenkasvien siitepölyä kehittävä kukkalehti; vrt. emi. | Heteessä on rihmamainen palho ja nuppimainen ponsi. Heteet muodostavat yhdessä hetiön.

hedebo[30] [hēdebū] *s.* *käs.* (yks. ill. -hun) eräs Tanskasta peräisin oleva valkokirjonnan laji. | Ommella h:ta. **-kirjonta** *s.* **--ompelu** *s.* **-pitsi** *s.*

hede|hamppu *s.* hampun hedekasvi. | Parhaat kuidut saadaan h:hampusta. **-kasvi** *s.* kasvi, jossa on vain hedekukkia. **-kukinto** *s.* vain hedekukkia sisältävä kukinto. **-kukka** *s.* hetiön sisältävä yksineuvoinen kukka. **-kukkainen** *a.* H. hamppu. **-leh|ti** *s.* heteeksi kehittynyt lehti, hede. | Emi- ja h:det ovat muuttuneita lehtiä.

hedelmistö[1] *koll.s.* < hedelmä. **1.** -- niittämättä jääneitten korsien h:t SILL. **2.** *kasv.* kokonaisesta kukinnosta syntynyt hedelmäryhmä, joka ulkonaisesti muistuttaa hedelmää.

hedelmys[34] *s. kasv.* osiksi lohkeavan hedelmän yksisiemeninen lohko.

hedelm|ä[13] *s.; runok.* myös heelmä. **1.** isohko, mehukas, syötävä marja, luumarja, epähedelmä t. hedelmistö (vars. omena, päärynä, appelsiini, sitruuna, banaani, ananas, luumu, kirsikka, viinirypäle jne., mutta myös esim. meloni, kurpitsa, tomaatti). | Raaka, kypsä, tuore, pahentunut h. Kuivatut, hillotut, säilötyt h:ät. Puu antaa, kasvaa, tekee, tuottaa hyviä, huonoja h:iä. H:ien korjuu. H:iä maljakossa. Tori on kirjavanaan h:iä ja vihanneksia. Syödä, käyttää ravinnokseen h:iä. Tarjota vieraille h:iä. — *Kuv.* Kielletyn puun h., kielletty h. 'luvaton nautinto t. mieliteko'. Jokainen puu, joka ei tee hyvää h:ää, hakataan pois ja heitetään tuleen UT. H:ästä puu tunnetaan UT. H. ei putoa kauas puusta [= lapsi tulee vanhempiinsa] SP. — *Yhd.* ananas-, grapeh.; kesä-, syys-, talvih.; kakku-, pöytä-, seka-, säilyke-, taloush. **2.** *kasv.* hedelmöityneestä emistä t. sikiäimestä (joskus osittain muistakin elimistä) kehittyvä kasvinosa, joka suojelee kypsyviä siemeniä ja edistää niiden leviämistä. | Kuivaseinäisiä h:iä ovat aukeavat l. kimmoish:ät (tuppilo, palko, litu, kota), aukeamattomat h:ät (pähkinä, pähkylä, jyvä) ja lohkoh:ät. Marjoissa ja luumarjoissa h:än seinä on ainakin osaksi mehevä. Tehdä h:ää. Kasvi joutuu, tulee h:älle, on h:ällä. — *Yhd.* epä-, kota-, lohko-, marja-, palkoh. **3.** vars. *raam.* kaikista ravinnoksi kelpaavista maan tuotteista: kasvu; myös joskus eläinkunnan antimista. | Pellon h:iä. Omenapuut punoittivat, riihiä puitiin, maan h:iä korjattiin aittoihin, kuoppiin ja kellareihin KIANTO. - - niin ota uutiset kaikista maasi h:istä VT. - - ja taivas antoi sateen, ja maa kasvoi h:änsä UT. — Sillä mettinen on pieni lintu, ja antaa kuitenki kaikkein makeimman h:än VT[V]. **4.** lapsi, jälkeläinen. | Ruumiin h. Siunattu on sinun kohtusi h. VT. — *Halv.* On se siinäkin ihmisen h. KAUPPISH. **5.** *kuv.* tulos, palkka, seuraus, vaikutus, jälki. | Voiton, ponnistuksen, vaivannäön h. Ahkeruuden, säästäväisyyden h. Uskon h. Hengen h:ät. Huonon kasvatuksen h:ät. Menetti keksintönsä h:ät. Nauttia työnsä h:istä. Hänen uurastuksensa alkoi kantaa kaunista h:ää. - - sillä kaikkinainen hyvyys ja vanhurskaus ja totuus on valkeuden h. UT. — Rakkauden h. [us. lapsesta]. Tuo lapsi sylissäsi on synnin h. [= avioliiton ulkopuolella syntynyt] LEINONEN.

hedelmä|asetelma *s.* Maalata h:asetelmia. **-astiasto** *s.* H. käsittää hedelmämaljan ja hedelmälautaset. **-esanssi** *s.* hyvätuoksuisten kasvinosien uuttamalla t. tislaamalla valmistettuja alkoholiliuoksia t. niiden jäljitelmiä. **-etikka** *s.* hedelmistä valmistettu etikka. **-haarukka** *s.* hedelmiä syötäessä käytetty haarukka. **-hap|po** *s.* hedelmissä ja marjoissa oleva happo. | H:otko terveellisiä hampaille? **-hillo, -hilloke** *s. ruok.* **-home** *s. kasv.* eräs hedelmien ja hedelmäpuiden tauti. **-huone** *s.* vars. hedelmien viljelyyn tarkoitettu kasvihuone. **-hyytelö** *s. ruok.*

-hedelmäinen[63] *poss.a.* Hapan-, huono-, imelä-, karvas-, makea-, pieni-, pitkäh.; kelta-, musta-, puna-, valkoh.

hedelmä|istutus *s.* **-juoma** *s.* hedelmistä valmistettu juoma. **-kakku** *s.* **-kannus** *s.* hedelmäpuun kukkasilmuja ja hedelmiä seuraavaksi vuodeksi kehittävä kääpiöverso, hedelmäverso. **-kasvi** *s.*, vars. *kasv.* H:t eli koppisiemeniset 'Angiospermae, kukka- l. siemenkasvien alakaari, johon kuuluvien kasvien siemenet piilevät emilehtien muodostamassa hedelmässä'. **-ka|to** *s.* Kylmä talvi aiheutti miltei täydellisen h:don. **-kauppa** *s.* Harjoittaa h:a. — Hedelmä- ja herkkutavarakauppa. **-kauppias** *s.* **-kehto** *s. kasv.* hedelmää osittain t. kokonaan ympäröivä, turvonneen kukkapohjuksen ja yhteen kasvaneiden ylälehtien muodostama suojus. **-keitto** *s. ruok.* **-kioski** *s.* Hedelmä- ja makeiskioski. **-kori** *s.* **-kuitu** *s.*, tav. *mon.* kehruuteollisuudessa raaka-aineena käytettyjä kookospähkinän kuituja. **-köynnö|s** *s.* Lehti- ja h:kset. **-laatik|ko** *s.* Valmiiksi pakattuja h:oita. **-laatu** *s.* Hyvä, huono h. **-lahna** *s.* kookas lahna, jonka sanotaan kutevan rukiin hedelmöidessä, ukonlahna; vrt. kirsi- l. särki- ja lehti- l. tähkälahna. **-laji** *s.* **-lajike** *s.* **-lautanen** *s.* **-liha** *s.* = hedelmämalto. **-liike** *s.* Vihannes- ja h.

hedelmälli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** runsasta kasvua synnyttävä, hyväkasvuinen, kasvuisa, satoisa, viljava. | H. laakso. H. luonto. H. maaperä, multa. Maan h:syys 'kasvukyky, viljavuus'. Tulva peitti maan h:sellä liejulla. - - antaen teille taivaasta sateita ja h:siä aikoja UT. **2.** runsaasti lisääntyvä, sikiävä, jälkeläisiä tuottava. | H. nainen. H. suku, kansa. Avioliiton h:syys. Olkaa h:set ja lisääntykää ja täyttäkää maa VT. — *Biol.* lisääntymiskykyinen, fertiili(nen). | Kasvit ja eläimet ovat yleensä sitä h:sempiä, mitä moninaisempia ovat niiden tuhoutumismahdollisuudet. Kasvien, eläinten h:syys eli fertiliteetti. **3.** *kuv.* runsastuloksinen, tuloksekas, tuottoisa, siunauksellinen. | H. ajatus, keksintö. H. toiminta. H:stä politiikkaa. Kirjailijan h:simmät vuodet. H. mielipiteiden vaihto. Vaikuttaa h:sesti jhk. Joutua h:seen vuorovaikutukseen jkn kanssa.

hedelmällisyyden|jumala, -jumalatar *s.* tav. ⌒.

hedelmällisyys|juhla *s.* **-kultti** *s.* **-luku** *s.* luku, joka osoittaa syntyneiden luvun verrattuna synnytyskelpoisten naisten lukuun. **-taika** *s.*

hedelmä|lohko *s.* **1.** Appelsiinin h:lohkot. **2.** *kasv.* lohkohedelmän lohko. **-malja(kko)** *s.* **-mal|to** *s.* hedelmän mehevä syötävä osa, hedelmäliha. | Omenan, puolukan h. Päärynän h:lossa on kivisoluja. **-marmelaati** *s.* **-mehu** *s.* Marja- ja h:t. **-mehutehdas** *s.* **-mylly** *s.* hedelmien ja marjojen murskaamiseen käytetty mylly, marjamylly. **-myymälä** *s.* **-mätä** *s.* eräs hedelmätauti.

hedelmän|alku *s.* Omenapuissa oli pieniä ryppyisiä h:alkuja. **-kanta** *s.* hedelmää puuhun t. pensaaseen kiinnittävä varsi t. ruoti, hedelmäperä. **-kivi** *s.* eräiden meheväseinäisten hedelmien (luumun, kirsikan, taatelin tms.) kova

sisäkerros t. siemen, hedelmänluu. **-korjuu** *s.* **-kuori** *s.* **-kuorin** *s.* laite, jolla hedelmiä kuoritaan ja leikataan viipaleiksi. **-luu** *s.* = hedelmänkivi.

hedelmänork|ko *s. kasv.* Rauduskoivun h. Humalan h:ot ovat käpymäisiä.

hedelmän|poimin *s.* pitkävartinen väline, jolla poimitaan hedelmiä korkealla olevista oksista. **-puristin, -puserrin** *s.* koje, jolla puserretaan mehu hedelmistä. **-raakila** *s.* **-seinä(mä)** *s.* sikiäimen seinästä hedelmöitymisen jälkeen muodostunut hedelmän osa. | H:n laadun mukaan voidaan erottaa kuiva- ja meheväseinäisiä hedelmiä. **-syöjä** *s.* Lämpimän vyöhykkeen h:t nauttivat jokapäiväisenä ruokanaan hedelmiä ja vihanneksia. — *El. a:sesti.* H:t lepakot. **-tuonti** *s.* **-tuontiliike** *s.* **-verhiö** *s. kasv.* hedelmää suojaava varisematta jäänyt verhiö. **-vienti** *s.* **-viljelijä** *s.* **-viljely** *s.* arvokkaita hedelmiä tuottavien puu-, pensas- ja ruohokasvien viljeleminen; vrt. hedelmäviljelys. | Avomaan h. Lasinalainen h.

hedelmä|pensas *s.* **-perä** *s. kasv.* = hedelmänkanta. **-pohjus** *s. kasv.* hedelmänkannan päätekohta, jossa hedelmä on kiinni. **-puisto** *s.* hedelmä(puu)tarha. **-pu|u** *s.* **1.** ravinnoksi kelpaavia hedelmiä kasvava puu, esim. omena-, päärynä-, kirsikkapuu. | Jalostettu, jalostamaton h. H:iden leikkaus. **2.** *hist.* arvokas, harvinainen puu, jalopuu. | Kustaa Vaasa kielsi kaskeamasta h:ita, joihin luettiin mm. tammi, pyökki, pihlaja ja tuomi. **-puuro** *s. ruok.* hedelmistä valmistettu, jauho- t. ryynisuurusteinen puuro. **-puutarha** *s.* = hedelmätarha. **-ruok|a** *s.* Marja- ja h:ia. **-rupi** *s.* eräs hedelmäpuissa esiintyvä kasvitauti. | Omenan, päärynän h. **-ryhmä** *s.* ryhmä hedelmiä, rypäle. — *Kasv.* hedelmistö t. sitä muistuttava epähedelmä. | Ananaksen, kastanjan, takiaisen h. **-salaatti** *s. ruok.* **-salakka** *s.* salakka, jonka sanotaan kutevan heinäkuussa; vrt. kirsisalakka. **-sato** *s.* Hyvä h. **-siirappi** *s.* runsaasti sokeria sisältävä hedelmämehu. **-sokeri** *s.* vars. makeissa hedelmissä, marjoissa ja hunajassa esiintyvä yksinkertainen sokerilaji, fruktoosi, levuloosi. **-sose** *s. ruok.* **-suola** *s.* viini- t. sitruunahapon ja puhdistetun soodan vedettömiä jauheseoksia, joista veteen sekoittaen saadaan raikas juoma. **-suomu** *s. kasv.* hedelmän suojussuomu. | Koivun h. 'norkkosuomu'. **-säilyk|e** *s. ruok.* Happamet, sokeroidut h:keet. **-tarha** *s.* hedelmäpuille varattu puutarha(n osa), hedelmäpuutarha. **-terttu** *s.* Tomaatin h. Taatelipalmun h. **-tiede** *s.* hedelmänviljelyoppi, pomologia. **-tuholainen** *s.* **-tähkä** *s.* hedelmistöksi kehittynyt tähkä. | Lepän h.

hedelmät|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** niukasti kasvua tuottava, huonokasvuinen, mitään kasvamaton, karu, köyhä. | H. aro, hiekkanummi. H. kallion laki. Maaperä oli raaka ja h. **2.** siitos-, lisääntymiskyvytön, marto, maho, steriili. | H. emikukka. Naisen, miehen h:tömyys l. steriliteetti. - - hänen vaimonsa oli h. eikä ollut synnyttänyt VT. Työmuurahaiset ovat h:tömiä naaraita. **3.** tulosta tuottamaton, tulokseton, hyödytön, mihinkään johtamaton. | H. neuvottelu, väittely. H:tömiä tietoja. Lukukausi jäi opintojen kannalta täysin h:tömäksi. H. kiukku poreilee yön hetkinä emännän unentahmeassa tajussa SILL.

hedelmä|vanukas *s. ruok.* **-varasto** *s.* **-varsi** *s. kasv.* hedelmää t. hedelmiä kannattava varsi. **-veits|i** *s.* Hopeiset h:et. **-verso** *s.* = hedelmäkannus. **-viini** *s.* hedelmä- t. marjamehusta valmistettu viini. **-viljelmä** *s.* ala, jolla viljellään hedelmiä. **-viljelys** *s.* = ed.; vrt. hedelmänviljely. **-voi** *s. ruok.* tav. toisarvoisista hedelmistä ja marjoista valmistettu sose, jota voin tavoin voi levittää leivälle, marmelaati. **-vuosi** *s.* Hyvä h.

hedelmö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** tulla hedelmälle, tehdä hedelmää. | H:ivä puu. Myrkkylilja kukkii syksyllä ja h:i aikaisin keväällä. Kasvitarha rupesi taasen h:imään. **2.** kukkia, heilimöidä, heitiä (vars. rukiista). | H:ivät viljapellot. H:imisen aikana ruis on arkaa. **3.** *kuv.* tuottaa tulosta t. hyötyä, kukoistaa. | Uskonnollisen elämämme kasvaminen ja h:iminen. - - kansa kaikkin lahjoineen / on h:ivä Suomelleen ERKKO.

hedelmöittyä[1*] *v.* par. hedelmöityä.

hedelmöit|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* **1.** tehdä hedelmälliseksi, hyväkasvuiseksi, viljavoittaa. | Tulvillaan Niili h:tää Egyptiä. Metsä h:tää maaperää. Vaikeaksi käy karun hiekkakankaan h:täminen. **2.** *biol.* saattaa hedelmöityksen alaiseksi, saattaa yhteen siite- ja munasolu. | H:etty munasolu. Keinotekoisesti h:ettyä kalanmätiä. Eräät kasvit h:tävät siemenaiheensa saman kukan siitepölyllä. **3.** *kuv.* tehdä tulokselliseksi, edistää, hyödyttää, viedä eteenpäin. | H:tävä vaikutus, toiminta. Tutkimusta h:tävä teoria. Vaikuttaa h:tävästi jhk. H. jkn mielikuvitusta. Kalevala on suuresti h:tänyt kansallista taidettamme.

hedelmöitymätön[57] *kielt.a.* H. muna, munasolu. H. mehiläiskuningatar.

hedelmöity|s[64] *s.* kahden sukupuolisolun ja niiden tumien yhtyminen, mistä uusi yksilö saa alkunsa, hedelmöityminen, hedelmöittäminen. | H. tapahtuu silloin, kun siitepölyhiukkasen sisällys yhtyy sikiäimen sisässä olevan siemenaiheen alkiorakon soluihin. H:ksessä koiraan siittiön ja naaraan munasolun tumat yhtyvät. H:ksen suorittavat liikkuvat siittiöt. Keinollinen h.

hedelmöity|ä[1*] *v.* **1.** tulla hedelmöitetyksi. | H:nyt munasolu, naaras. H:misen ehkäiseminen. Kukinta-aika oli ohi, ja kukat olivat hyvin h:neet. **2.** *kuv.* tulla hedelmälliseksi, tulokselliseksi. | Vain sivistyskielen avulla luovan työn aikaansaannokset voivat levitä ja h.

hede|mykerö *s. kasv.* yksineuvoinen, hedekukkainen mykerö. **-norkko** *s. kasv.* puuvartisten kasvien hedekukkainen, tav. velttolapakkoinen tähkä. **-oksa** *s. kasv.* hedekukkia kasvava oksa. **-puu** *s. kasv.* hedekukkainen puuyksilö. **-tähkä** *s. kasv.* hedekukkainen tähkä.

hedonismi[4] *s. fil.* siveysopin suunta, jonka mukaan siveellisenkin toiminnan varsinainen tar-

koitusperä on mielihyvän t. nautinnon saavuttaminen; *syn.* nautinto-oppi.

hedonisti[4] *s.* hedonismin kannattaja. **-nen**[63] *a.* H. käsitystapa, periaate. H. koulukunta.

hee *interj.* käyt. jokseenkin samoissa merk:issä kuin interj:a he (1—2). | Sepä oli hauska juttu, heh heh hee. Minua kehuivat kaikki nuo herranpuolet, he, hee JOTUNI. — Hee, pojat, hee! Hee, mitä kuuluu? KATAJA.

heelmä[13] *s. runok.* = hedelmä.

heeros[64] *s.* (myös: heros) sankari, tarusankari, puolijumala.

heetti[4*] *s.* = seur. | H:en kieli.

heettiläi|nen[63] *a.* ja *s. hist.* H:set eli hittiitit 'eräs Etu-Aasian valtiollisessa ja sivistyshistoriassa tärkeä kansa'. H. kuvakirjoitus.

hefnerkynttilä *s. fys.* (*lyh.* HK) valolähteen voimakkuuden yksikkö, Hefnerin kynttilä. | Yksi h. on 0,901 normaalikynttilää.

hefta[10] *s. puhek.* kiinnelaastari.

hegeliläinen[63] *s.* Hegelin opin, filosofian kannattaja.

hegemonia[15] *s.*, alk. *hist.* **1.** jnk valtion johtoasema l. ylivalta muiden valtioiden suhteen. | Spartalla oli sotilaallinen h. Kreikassa. Japani pyrki Itä-Aasian h:an. **2.** muusta johtoasemasta. | Merien h. siirtyi purjelaivoilta höyryaluksille. Henkinen h. Vasta 10. olympialaisissa suomalaiset menettivät h:nsa painissa. — *Yhd.* jääpallo-, kulttuuri-, meri-, paini-, uintih.

heh *interj.* käyt. samaan tapaan kuin interj:ta he. (*1.*) Heh heh hee, nauroi poika. (*2.*) Heh! mitäs tämä on? Heh, on siinäkin kysymys! (*3.*) Tästä saat markan, heh! | Täss' on laukku, heh, syö kyllin *MANN.

hehdoittain *adv.* = hehtolitroittain. | Myydä h.

hehe *interj.* ks. 2. he 1.

hehee [hehē·] *interj.* käyt. samaan tapaan kuin interj:a he (1—2). | H., nauroi äiti. H., olipas siinä aivastus.

hehei [-e·i] *interj.* hei. | H., pojat, nyt mennään! | Näin sitä rikkaaksi tullaan! H.! nauroi Pontus LEHT.

heheijaa [-e·i-] *interj.* riemun ilmauksena. | H. kuinka elämä on lystiä TALVIO.

hehet|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Nauraa h. Ukko h:teli ja hohotteli. **-t|ää**[2*] *onom.v.* nauramisesta. | Nauraa h. Hehheh! h:i suutarimestari.

hehhee, hehheh *interj.* ks. heh 1—2 ja hee. | Hehhee, nauroi hän. Hehheh! minullapa on onnea!

hehke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* rehevä, kukoistava, kukkea, uhkea, nuortea; heleä, helottava, kirkas. | H. heinä, kukka(nen), koivu, pihlaja. Nuori ja h. neito. Nuoruuden h:ys. H. iho. H. väri. Poskien h. puna. H:än punainen. H:ästi rusottava. H. auringonnousu, kuutamo, kesäpäivä. Kevään elpyvä h:ys. Luonto oli tulossa h:immilleen. Sitten hän kiipee parvelle ja oikaisee h:ään, vielä hiukan hiostavaan lämpöön SILL.

hehko[1], **-|nen**[63] *s.*, vars. *murt.* ja *vanh.* hieho. | [Vetäköön sakkoa] h:sesta, vuohesta tahi lampaasta kaksitoista äyriä LK.

hehku[1] *s.* **1.** itsenäistä valonsäteilyä synnyttävä lämpötila, liekitön palo, sen aiheuttama kuumuus, kuumotus, paahde, hohde. | Kuumentaa rauta h:un. Puhaltaa, lietsoa h:un. — Hiiloksen voimakas h. Auringon h. Pani kahvipannun hiilustan h:un. Huonetta valaisi hiukan uunissa palavien hiilien h. — *Yhd.* puna-, kelta-, valkoh.; sulamish. **2.** vars. ihmisestä puhuen: liekehtivä puna, palo, säihky, hohde; yl. hehkuva valo, loiste, väriloisto. | Ihon, kasvojen h. Huulien etelämainen h. Hänen poskillaan paloi kuumeen h. Tytön silmiin syttyi lämmin h. — Kiiltomatojen h. Värien tulinen h. Iltaruskon punerva h. — *Yhd.* purppura-, värih. **3.** *kuv.* into, kiihko, intohimo, vimma, palo, poltto, lämpö, tuli, tulisuus. | Tunteen, intohimon, rakkauden, vihan h. Hengen, veren h. Nuoruuden h:a. Näissä sanoissa väreilee itämainen h. Koko nuoren olemuksensa h:lla. Tehdä itak sydämensä h:sta. Taistelun tulinen h. Kiista virisi uuteen h:un.

hehku|a[1] *v.* -vasti *adv.* **1.** voimakkaan kuumuuden johdosta hohtaa (esim. punaisena, valkoisena), säteillä valoa, lämpöä, hohkaa, kuumottaa; vrt. kyteä. | Kun metallikappaletta vahvasti kuumennetaan, se alkaa h. eli synnyttää valoa. Rauta h:u punaisena. Sähkölamppu h:u. H:va aurinko. H:va laava. Miilun h:va sisusta. H:va hiillos, kekäle. Savuke h:i pitkällä karrella. **2.** (ei aina selvästi eroa ed. ryhmästä) loistaa kirkkaana, heleänä, hohtaa, helottaa, punoittaa, säihkyä, kiilua; uhota lämpöä tms. | H:va pilvi, taivas. H:va aamu. H:vat värit. H:van punainen, lämmin. Taivaanranta h:u punaisena. Ilma aivan h:i lämmintä. Aavikko h:u kuumuutta. Keto h:u kukkasloistoa. Puutarhassa h:vat kypsät viinimarjat. Kiiltomadot h:ivat pimeässä. H. kuumeesta, elämänhalusta. Katsoa h:vin silmin. Posket h:vat kuin ruusut. -- pulski ja h:va Hämeen tyttö KIVI. **3.** *kuv.* uhota t. uhkua (tunnetta, halua tms.), huokua, palaa, leimuta, kuohua. | Viha, rakkaus, halu h:u jkn rinnassa, sydämessä, mielessä. H:va sydän, henki. Kaikelle jalolle h:va mieli. Innostusta h:va mies. H:va ja tulisieluinen runoilija. Sotaista henkeä h:vat sanat. H:va lemmenruno. H:van kaunopuheisesti. Rakasti h:vasti isänmaataan. H. intoa, myötätuntoa, vihaa. He h:ivat toisilleen 'paloivat rakkaudesta'.

hehkui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hehkuva(inen), hehkuisa. | Etelän uhkean rypäleen h:sta nestettä. -- [aatteelle] sielunsa vihkinyt / innolla h:sella HAAHTI. — *Yhd.* kullan-, lemmen-, taudinh.; kuume-, puna-, valkoh.

hehkuisa[13] *a. harv.* -sti *adv.* hehkuva. | Herttainen ja h. kesäkuu.

hehku|kappale *s. tekn.* eräiden valaisinten hehkuvana valaiseva osa, hehkute. **-katodi** *s. sähk.* elektroniputken hehkulanka. **-kupu** *s. tekn.* ontto, kuulan muotoinen koneenosa, joka eräissä polttomoottoreissa sytyttää polttoaineenaoksen, hehkukuula. **-kupusytytys** *s. tekn.* **-kuula** *s. tekn.* = hehkukupu. **-kuumuu|s** *s.* Lämmittää rauta h:teen.

hehkulamppu *s.* lamppu, jonka valaisevana osa-

na on hehkukappale, hehkulanka t. -sukka. — *Yhd.* hiililanka-, kaasu-, sähköh. **-teollisuus** *s.* **-valaistus** *s.*

hehkulanka *s. sähk.* kovaa kuumuutta kestävä lanka, joka valaisutarkoituksessa pannaan sähkövirralla hehkumaan. | Sähkölamppujen h:na käytetään esim. hiilestä tai wolframmetallista valmistettua lankaa.

hehkumat|on[57] *kielt.a.* H:tomia tulitikkuja.

hehkumieli *s.*, vars. *ylät.* palava, hehkuva mieli, intomieli. | Taistella h:n. **-nen** *a.* H. ihminen. H. runo.

hehkumistila *s.* Olla h:ssa. Joutua h:an.

hehku|mittari *s. tekn.* mittari, jolla mitataan korkeita lämpötiloja tutkimalla kappaleiden lähettämää valonsäteilyä, säteilypyrometri. **-nalli** *s. sähk.* hehkusytyttimen nalli.

hehkunta[15*] *teonn.* < hehkua. | Raudan, hiilen h. — - - h. hetkien kiirehtivien LEINO. — *Yhd.* punah.

hehku|piirustus *s.* puun, kankaan tms. koristekirjonta hehkuvaksi kuumennetulla metallikärjellä, polttopiirustus. **-poltin** *s. lääk.* kudoksen polttamiseen käytetty koje, jossa on tav. sähköllä kuumennettava metallikärki. **-putki** *s. tekn.* eräiden polttomoottorien sytytyslaitteen osa. **-putkisytytys** *s. tekn.* **-sukka** *s. tekn.* (kaasu)hehkulampun pussin muotoinen, verkkomainen hehkukappale. **-sytytin** *s. sähk.* laite, jossa hehkulanka toimittaa sytytyksen. **-sytytys** *s. tekn.* hehkukupu- t. hehkuputkisytytys.

hehkute[78*] *s. tekn.* = hehkukappale.

hehkut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | - - auringon ruskotus h:teli sänkyseinää KARHUM.

hehkut|taa[2*] *v.* **1.** saattaa hehkumaan, pitää hehkuvan kuumuuden tilassa. | Sähköllä h:ettu hehkulanka. H:tamalla mellotettu messinkilanka. H. rauta valkoiseksi. Hieno kulta ei hapetu h:ettaessa. H:ettu ametisti. H. tuhaksi. Sterilisoida h:tamalla. H. tiiliä uunissa. **2.** panna kirkkaana loistamaan, hohtamaan, kirkastaa, punata, kullata. | Auringon h:tama maisema. Nuotio h:ti punaisiksi ympärillä seisovain kasvot. - - on korpimaan / taas suvi h:tanut kukkasin A.KIVIMAA. **3.** uhota kuumuutta t. valoa, hohkaa, säteillä. | Ahjo h:ti kuumuutta. Tuhannet sähkölamput h:tivat valoaan kaduille. **4.** *kuv.* innoittaa, elähdyttää, elävöittää, lämmittää. | Väkevän tunteen h:tama puhe. Opetusta h:ti persoonallinen eläytyminen. Oi, henkeni jos h:tais / sisäinen luomisvalta! *MANN.

hehkuttamaton[57] *kielt.a.* H. metallilanka.

hehkuttu|a[1*] *pass.v.* (*rinn.* hehkuuntua) < hehkuttaa. | Ilman puutteessa tapahtuu palamisen sijasta vain h:mista. Päivännousun edellä pilvet h:ivat punaisiksi. — *Kuv.* tunteesta, halusta tms. | Helposti h:va ihminen. Mielen hetkellinen h:minen. Kirjallisesti h:nut mielikuvitus. Hänen tunteensa h:i väkeväksi intohimon paloksi.

hehkutu|s[64] *teonn.*, vars. *tekn.* < hehkuttaa. | Metallin, langan h. H:kseen käytetään sähkövirtaa. Rauta jäähdytettiin h:ksen jälkeen kylmässä vedessä. — *Kuv.* Hän tuntee tytön silmien salaperäisen h:ksen.

hehkutus|hilse *s. tekn.* raudan pinnalle kuumennettaessa muodostuva oksidikerros, pajahilse. **-häviö** *s. tekn.* **-jännite** *s. sähk.* (vars. ioniputken) hehkulankaa syöttävä jännite. **-lämpö** *s. tekn.* lämpötila, jossa kappale saadaan hehkumaan. **-paristo** *s. rad.* radiokojeen elektroniputkien hehkulankaa syöttävä paristo. **-pata** *s. met.* metallilankojen ym. hehkuttamiseen käytetty kannellinen, patamainen astia. **-pullo** *s. tekn.* = retortti. **-upokas** *s. tekn.* **-uuni** *s. tekn.* **-virta** *s. sähk.* ioniputken hehkulankaa syöttävä virta.

hehkuuntua[1*] *v.* = hehkuttua.

hehkuva *a.* (*partis.*) -sti *adv.* ks. hehkua. **-henki|nen** *a.* -sesti *adv.* H. runo.

hehkuvai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hehkuva. | H. hiili, kipinä, tuli. H. rusko. H. katse, poski. H. henki, sydän, rakkaus.

hehkuvakatsei|nen *a.* -sesti *adv.* Puhuja oli laiha, h. mies.

hehku|valaistus *s.* hehkuvalolla aikaansaatu valaistus. **-valo** *s.* erityisellä hehkuvalla osalla, hehkukappaleella l. hehkutteella, varustetun valaisimen synnyttämä valo. — *Yhd.* kaasu-, petroli-, sähköh.

hehkuva|mielinen *a.* -mielisesti *adv.* -mielisyys *omin.* H. isänmaanystävä. **-poskinen** *a.* Nuori, h. tyttö. **-rintainen** *a.* = hehku(va)mielinen. | H. nuorukainen. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Ylistää jkta h:sesti. **-sieluinen** *a.* = hehku(va)mielinen. | Lämmin, h. taiteilija. **-silmäinen** *a.* H., temperamentikas etelän lapsi.

hehkuvastus *s. sähk.* hehkulangan vastus.

hehkuvatuntei|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. taistelija. H. runoelma.

hehku|viini *s.* kuumennettu, sokerilla ym. maustettu viini, glögi. **-väri** *s. tekn.* punaisesta keltaiseen ja valkoiseen vaihteleva hehkuvan metallin väri, jonka perusteella voidaan arvioida kuumennetun kappaleen lämpötila.

hehtaari[6] *s.* (*lyh.* ha) pinta-alayksikkö: neliö, jonka sivu on 100 m; 100 aaria. | H. peltoa. Tilan kokonaispinta-ala 260 ha. Tuotto h:lta. — *Yhd.* hyöty-, metsä-, peltoh. **-hinta** *s.* maa-alan, -tilan hehtaaria kohti laskettu hinta. **-n|ala** *s.* tav. ⌒. | Kaksi h:alaa uutta peltoa.

-hehtaarinen[63] *poss.a.* Moni-, kymmen-, satah.

hehtaarisato *s. maat.* hehtaaria kohti saatava sato.

hehto[1*] *s.* = hehtolitra. | Puoli h:a perunoita. Hehdon säkki selässä. — *Yhd.* peruna-, ruis-, viljah. **-litra** *s.* (*lyh.* hl) vetomitta: 100 litraa. **-litrapaino** *s.* Ensimmäisen luokan vehnän h. on keskimäärin 82 kg. **-litroittain** *adv.* hehto(litra) kerrallaan, hehtomäärin, hehdoittain. **-metri** *s. harv.* (*lyh.* hm) pituusmitta: 100 m.

hei *interj.* **1.** kehotuksissa, varotuksissa, kysymyksissä, yllättävissä toteamuksissa ym. kiinnittämässä kuulijan huomiota: kuule(s), kuulkaa(s), kas, hoi, halloo, haloo, huomio! | H. kuule, minulla on asiaa. H. ajuri, tänne! H. ruuna, annapa mennä! H. h., odottakaa! H., täällähän sinä jo oletkin! H., maljat pohjaan! **2.** ilmaisemassa riemua, ihastusta, innostusta. |

Hih h.! H. hulinaa! H. heipparallaa! H., tämäpä lystiä! H. vain, kevät on tullut! Hip h., nyt saan tehdä mitä itse tahdon! Voittajalle huudettiin "h., h., h." Veteli järvestä kaloja, että h. vain! — Us. erityisesti vauhdin hurmaa ilmaisemassa. | H. sitä menoa! H. vain, näin sitä lujaa mennään! H., kulkuset ne helisee, / ja jalas alla kolkkaa MANN. | Hihhei ja h.! Ei pelkää hän, / vaikk' onkin vauhti huima *LEINO. 3. tervehdys- ja hyvästelysanana: terve, hyvästi, näkemiin. | H., Kalle! | No h. h.! Näkeepä vielä sinuakin! | H. vain! Heipä h.! H. vain, syksyllä tavataan! No h. sitten! — *Puhek.* Olla hiukan h. h. 'hiukan päästään vialla, humalassa'.

hei|de[78*] *s.* heinäkasvin kukinta t. kukka, hede; vrt. heitiä. | Rukiin h:teen aikana. H:teen makea tuoksu SILL. Ruis on h:teellä. Tulla, ehtiä h:teelle. — *Kuv.* Usein tähkäpää ei joudu / edes täyteen h:teeseen [= ihminen täyteen miehuusikään] CAJ.

heidytt|ää[2*] *v. harv.* heikottaa, huimata. | Oi, moni siimeksestäs suojaa etsii, / kun päivän helle h:ävä polttaa A.V.KOSKIMIES. Vilu kouristi vanhoja sääriä, nälkä h:i SILL.

hei-huu|to *s.* Tervehtiä h:doin. Kohottaa jkllle kolminkertainen h.

heija[10] *s.*, vars. *last.* kehto, kätkyt, tuutu. | Panna lapsi h:an. Maa mitä antoi, maa mitä veikin, / nukkua saat sinä tähtien h:an SARKIA.

heijaa *interj.* **1.** ilon, riemun, innostuksen ilmauksena. | Hii h.! H., pojat, elämää! H., heleijaa — eläköön Suomi! Eipä sitten muuta kuin vesille vain! H.! KARHUM. **2.** lasta tuuditettaessa. | H., h., pientä lasta.

heijahta|a[2*] *mom.v. harv.* ajasta: vierähtää, keikahtaa, pyörähtää. | Kyllä hetki h:a [= kestää kauan], ennen kuin - -.

heijail|la[29] *frekv.v.* < heijata. **1.** *tr.* H. kehtoa. - - yhdessä riemu ja murhe / mun henkeni tuutua h:ee LEINO. **2.** *intr.* Verkkokeinu h:i kahden koivun välissä. Savu h:ee laipion rajassa. Revontulten h:evat aallot. — *Kuv.* Oli asioita, joista ei puhuttu, vaan jotka h:ivat hengessä KIANTO.

heijais|ta[24] *v. murt.* häikäistä, sokaista. | H:eva loistokkuus. [Auringon] jumalallinen paiste ihmisen silmää h:ee KIVI.

heijari[5] *s. tekn.* juntta- t. takomalaite, jonka paino l. järkäle kohotetaan käsi- t. konevoimin ja sitten pudotetaan juntattavaan t. taottavaan kohtaan, pudotusvasara.

heijast|aa[2] *v.* **1.** *tr.*, vars. *fys.* panna säteilemään takaisin t. muuhun suuntaan, muuttaa koskettuksesta aalto- t. muun liikkeen suuntaan, reflektoida; kuvastaa, kajastaa. | H. valoa, valonsäteitä, ääntä. H. hajalle. Peili h:aa kuvan. Esim. punainen pinta imee itseensä kaikki muut valonsäteet paitsi punaiset, joita se h:aa. Maan kyky imeä ja h. lämpöä. — Valkokankaalle h:ettu [par. säteitetty, heitetty] filmikuva. **2.** *intr. harv.* paistaa, hohtaa, kuultaa. | Kesä on nyt taaskin tullut: maa ja taivas h:aa A.OKSANEN. [Valo] h:i sisään taivaalta ja hangilta AHO. - - kauravainiot aidan toisella puolella h:ivat vaaleammilta TALVIO. **3.** *kuv.* **a.** *tr.* ilmentää, ilmaista, kuvastaa, peilata. | Silmät h:avat myötätuntoa, sääliä. Katse h:i pelkoa. Teossarja, joka h:aa vuosisatamme kirjallisia valtavirtauksia. [Romaani] h:aa kokonaista aikakautta. **b.** *intr.* kuvastua, säteillä, väikkyä. | Sinisistä silmistä h:i sisäinen ilontunnon herkkä viri ALKIO. [Silmien] ilmeessä h:i uhmaa KATAJA.

heijaste[78] *s.* **1.** valosta jhk lankeava välke, kajastus, kajo; heijastus. | Iltaruskon h. Luoda, heittää jhk h. Mustalla yötaivaalla punersi tulipalon h. Kelmeän kuunvalon h:essa näytti koko seutu aavemaiselta. - - sähkötulten h:et sinkoavat peiliseinästä toiseen LEHT. **2.** *fysiol.* = heijastus 3. **3.** *kuv.* Tunnelmain h:ita. Hänen kasvoillaan säteili ilon h. [Kohtalontunne] luo h:ita hänen muihinkin runoihinsa TARK.

heijastei|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* heijastunut, heijastuksellinen. | - - näkee hän edessään lampun valossa h:set - - miehen kasvot KARHUM. — Hieronta vaikuttaa ihoon sekä mekaanista että h:sta tietä.

heijastel|la[28] *frekv.v.* -u[5] *teonn.* < heijastaa. | H. valoa, ääntä. Jää h:i auringon kimmeltä. Veet h:ee avaruutta SILJO. Hiillos h:ee lämmintä. Auringon h:u veden pinnassa. Ikkunasta h:ee yöhön punertava valo. Kaikkialla h:ee kesäyön ihmeellinen kirkkaus. Suurina h:ivat ikuiset tähdet meren mustanvälkkyvästä pinnasta LEHT. — *Kuv.* Itseään h:eva runoilija. Tytön silmistä h:i pelko ja jännitys. Suomen luonnontunnelmia h:evat, hopealle helkkyvät laulut TARK. - - subjektiivisen tunne-elämän kyllästämää iäisyyden h:ua LEINO.

heijasti|n[33] *s.* **1.** *fys. tekn.* valon, lämmön tms. heijastamisväline, reflektori. | Lampun h. Kiertokaukoputken h. H:mella varustettu säteilykamiina. Sähkömagneettisia aaltoja voidaan suunnata h:milla. — *Yhd.* avo-, ikkuna-, lasi-, levy-, metalli-, opaali-, peilih.; lämmönh. **2.** *kuv.* Silmä on sielun peili, älyn h. Kielelliset ilmaisukeinot, mielikuviemme h:met.

heijastin|kaukoputki *s.* = peilikaukoputki, reflektori.

heijastu|a[1] *pass.v.* < heijastaa. | H:va valo. H:nut kaiku. H:minen l. refleksi. Valonsäde h:u peilistä. Epätasaisesta pinnasta aaltoliike h:u eri tahoille. — Ilta-aurinko h:u vedestä. Tulipalon kaje h:i taivaalle. Ikkunasta h:u huoneeseen vain hiukan kelmeätä valoa. — *Kuv.* Ilo, tuska h:u jkn katseesta. Kirkon rakennusmuodoista h:u äärettömyyden kaipuu. Länsimurteissa tavataan kielellisiä piirteitä, joissa h:u vanhaa karjalaisuutta.

heijastukselli|nen[63] *a. fysiol.* -sesti *adv.* heijastusliikkeeseen kuuluva t. sille ominainen, heijasteinen. | Lihasten h. supistuminen. H. liike 'heijastusliike'. Vaikuttaa h:sesti.

heijastum|a[13] *s.* se mikä jstak heijastuu, vars. heijastunut valoläikkä, -juova. | Valonheittimien h:at. — *Kuv.* Kielessä on säilynyt h:ia kaukaisista ajoista.

heijastu|s[64] *s.* **1.** vars. *fys.* heijastuminen, refleksi. | Valon, äänen h. Tasaisesta pinnasta tapahtuva h. Auringon h. veden kalvosta. — *Yhd.* kokonais-, peili-, valonh. **2.** jhk lankeava

hohde, kaje, paiste. | Taivaalla näkyi punainen h. Laskeva aurinko heitti värikkään h:ksen metsän reunan. Tytön kasvoilla väikkyi takkatulen h. **3.** *fysiol.* yksinkertaisin hermoston toimintamuoto, jossa aistimen ärsytys johtuu keskihakuisia hermoja pitkin keskushermostoon ja sieltä taas keskipakoisia ratoja myöten lihakseen t. rauhaseen, heijaste, refleksi. — *Yhd.* iho-, jänne-, pelvih. **4.** *kuv.* Jk t. jku on heikko h. entisestään. Tytön katseesta kuvastui haaveksiva h. Myöhempi kansankulttuuri on suuressa määrin säätyläiskulttuurin h:sta. Oli kuin h. lapsuudenajoista olisi langennut taloon TALVIO.

heijastus|häviö *s. fys.* heijastumatta jäänyt energian osa. **-ilmiö** *s.* **-keskus** *s. fysiol.* keskushermoston osa, jossa heijastustoiminta tapahtuu. **-koje** *s.* koje, jota käytetään kuvien, valon tms. heijastamiseen, projektiokoje. **-kulma** *s. fys.* heijastuneen säteen ja normaalin välinen kulma. | H. on yhtä suuri kuin tulokulma. **-kuv|a** *s.* heijastuskojeella heijastettu kuva, heitto-, projektio-, skioptikonkuva. | H:in valaistu esitelmä. **-kyky** *s.* Posliinivarjostinten h. **-lasi** *s.* Polkupyörässä tulee pimeän aikana olla edessä valkovaloinen lyhty ja takana punainen h., ns. kissansilmä. **-liike** *s. fysiol.* tahdosta riippumaton liike, joka vasta suorituksen jälkeen tulee tietoiseksi, refleksiliike. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* refleksimäinen. | Hengityksen h. salpautuminen. Silmän kehäkalvon liike tapahtuu h:sesti. **-peili** *s.* **1.** Öljylampun, valonheittimen, mikroskoopin h. **2.** katu-, juorupeili. **-pin|ta** *s.* heijastava pinta. | Valonlähde ja sen h. Kohdattuaan h:nan ääniaalto heijastuu siitä takaisin. **-vaikutus** *s.* Hermojen h. **-valo** *s.* epäsuora l. välillinen valo.

heija|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *tr.* tuudittaa, liekuttaa, kiikuttaa, keinuttaa. | H. lasta. Kätkyen h:us. Vanhus h:si itseään kiikkutuolissa. — *Kuv.* Me olemme lapsia oman maan / - - / se meitä on h:nnut helmassaan LEINO. **2.** *intr.* tuutia, keinua, kiikkua, leijua, heijua. | Lapsi h:a tuutussaan. Kiikkulauta h:si komeasti tehden yhä korkeampia kaaria. Suvituulessa h:avat ritvaiset koivut. - - kesäyön auteret h:avat avaruudessa KIANTO. — *Kuv.* - - mieli h:a sinne tänne AHO.

heiju|a[1] *v.* keinua, heilua, häilyä, leijua. | Haavan urvut ne h:u, ne h:u *MANN. - - kesäyön valo h:i aivan ihmeellisenä KIANTO.

heijuu [he·ijū·] *interj.* ilmaisemassa innostusta, vauhdin hurmaa ym.; vrt. hei 2. | H.! Se vasta oli vauhtia.

heijuvei [he·ijuve·i] *interj.* = heijuu.

heikale[78] *deskr.s.* = heiskale.

heikenne[78*] *s. valok.* liuos, jolla negatiiveja ja positiiveja heikennetään.

heikenny|s[64] *s.* **1.** heikentäminen. | Tiheän negatiivin h. **2.** heikentyminen. | Näkökyvyn h. Taistelu aiheutti vihollisille tuntuvan voimien h:ksen. **3.** heikentymä. | Vetosauvan haitalliset h:kset, esim. oksat. **4.** *kiel.* keston lyheneminen; puheäänen kato; sisä- t. loppuheitto. | Latinassa esiintyy *rr*:n h:stä, esim. *ācerr* > *ācer.* Vokaalin h. — *Vanh.* astevaihtelun alaisista konsonanteista: vaihtuminen heikon asteen äänneasuun. | Konsonantin h.

heikentymä[13] *s.* heikentymisen tulos, heikentynyt kohta jssak.

heikentymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. työtarmo. Taloudellinen nousu jatkui h:tömänä. Hyökkäystä jatkettiin h:tömällä voimalla. Myrskyn raivo jatkui h:tömästi.

heikenty|ä[1*] *pass.v.* (< heikentää) heiketä, heikontua, heikota. (*1.*) H:neet perustukset. Jää on jo h:nyt. Sairas h:i viikossa aivan silminnähtävästi. Vanha suku, jonka veri on polvi polvelta h:nyt. (*2.*) Induktorin magneetit h:vät käytössä. H:nein voimin. H:nyt reaktiokyky. Vastarinta h:y. Tuuli, pakkanen h:y. Polte rinnassa on h:nyt. Pulakauden h:essä myynti on alkanut kohota. (*3.*) H:neet tulokset. H:nyt muisti. Isänmaallinen henki on kansassa h:nyt. Kuri, lain kunnioitus h:y. (*4.*) Yhä h:vä lohikanta. H:neet satotoiveet. Sianlihan kysyntä h:i. Keskinäiset yhteydet ovat h:neet. (*5.*) H:neet hinnat. Ranskan frangi on h:nyt. Osakkeiden myynti h:neeseen kurssiin.

heikentäjä[10] *tek.* Kateus on yhteistyön yleinen h.

heikentämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. liuos.

heiken|tää[8] *v.* -tävästi *adv.* tehdä t. saattaa heiko(mma)ksi, heikontaa; vrt. heikko. Eri ryhmien välillä ei aina selvää rajaa. **1.** vähentää jnk lujuutta, kestävyyttä; us.)(lujittaa, vahvistaa. | Halkeamat h:tävät hihnaa. Vesi vaikuttaa h:tävästi maalaamattomaan puuhun. Apilavaltaiselle nurmelle, jota talvi on h:tänyt, annetaan varhain keväällä salpietaria. Pitkäaikaisen sairauden h:tämä. Alituiset vastoinkäymiset h:sivät uskoa. Sota h:si maan tilaa. **2.** vähentää jnk voimaa, tehoa, vaikutusta; us.)(voimistaa, vahvistaa. | Rokotteena käytetään taudin h:nettyä tartunta-ainetta. Pato h:tää virtaa. Iskujen, tärähdysten h:täminen. Tärpätti h:tää värin kestävyyttä. Aikainen aamu h:tää kaikki jyrkät rajaviivat utuharsollaan. **3.** vähentää t. madaltaa jnk tasoa, laatua; us.)(parantaa, lujittaa, vahvistaa. | Myrsky h:si kilpailujen tuloksia. Se olisi vain omiansa h:tämään työntekijäin vastuunalaisuutta. Seikka, joka h:tää päätelmäämme. **4.** vähentää jnk paljoutta, määrää, pienentää; us.)(lisätä, enentää. | H. karjan ruokintaa. Tukkien uitto h:tää kalakantaa. Kuivuus on vaikuttanut satoon h:tävästi. **5.** *liik.* alentaa t. huonontaa rahalliselta arvoltaan, kurssiltaan. | H:tävänä tekijänä markkinoilla on se, että - -. **6.** *valok.* korjajata liian tiheää negatiivia t. liian tummaa positiivia erityisellä liuoksella, heikenteellä.

heiketä[34*] *v.* = heikentyä.

heikeä[21] *a. harv.* -sti *adv.* heikko, vaisu, vaimea. | H. tuuli. Valo näkyy h:nä. Hymyillä h:sti. - - hän lausui h:llä äänellä KIVI. Kuin helkettä viulujen pienten / humu h. koivun ja seljan soi *MANN.

heikin|markkinat *s. mon. hist.* keskiajalla syntyneet, heikinmessujen yhteydessä pidetyt suu-

ret markkinat. **-messu** *s. hist.*, us. *mon.* Pyhän Henrikin muistojuhlat.

heikkari[5] *s.* -sti *adv.* lievä voimasana: helkkari, hemmetti, hitto, hiisi, saakuri, saamari. | H. soikoon! Voi h:ssa! H:n sievä tyttö! H:ako siinä toljotat! H:ko siinä on, ettei kala syö! Siellä oli väkeä niin h:sti. Kaikki menee päin h:a!

heikkarinmoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vahvistus- ja paheksumissanana: erittäin iso, suuri, kova t. harmillinen, viheliäinen tms., helkkarinmoinen, hitonmoinen jne. | H. vale. Onpa sinulla h. kiire. Sain h:sen ahvenen. — H:set pojat, kun eivät anna olla rauhassa.

Heikki[4*] *s.* myös: heikki. | H. [= Heikin päivä, tammikuun 19. päivä] talven selän taittaa SL. — *Leik.* Ford-autosta. — *Yhd.* nelppoh.; häntäh.

heik|ko[1*] *a.* -osti *adv.* (-kous *omin.* ks. erikseen). Eri ryhmien välillä ei aina ole selvää rajaa.

1. lujuudeltaan, kestävyydeltään, rakenteeltaan helposti pettävä, huono, hento, hauras, hatara; us.)(luja, vahva. | H. jää. H. kangas, lasi. H. kohta, liitos, rakenne. H. teline. H. astia. Perustukseltaan, rakenteeltaan, pinnaltaan h. Rullalanka on kovin h:koa ongensiimaksi. Laiva on liian h. kestämään [t. kestääkseen] jäiden puristusta. H. taimi. H:osti rakennettu talo. Olla h:osti kiinni. H:ompi astia, sukupuoli (leik.) 'nainen, vaimo, naisväki'. — *heikossa* höllässä. | Siinä on henki hyvin h:ossa. — *Erik.* **a.** terveydeltään huono, fysiologisesti vastustuskyvytön. | H:kojen vanhempien lapsi. H. rinta, sydän, vatsa. H:ot hermot, keuhkot. H. terveys. H. pää [kestämään esim. kovaa vauhtia, korkeutta, löylyä]. Sairas oli h:ossa tilassa. Terveyteni on käynyt vuosi vuodelta h:ommaksi. — *Yhd.* vanhuudenh. **b.** moraalisesti vastustuskyvytön, luonteeltaan häilyvä, horjuva. | H. ihminen. H. luonne, tahto. H. ruokiin, naisiin. Aivan liian h. tytärtään kohtaan. H. usko. Hän on liian h. uskossa. H:koina hetkinään hän jo suunnitteli itsemurhaa. Henki tosin on altis, mutta liha on h. UT.

2. voimaltaan, teholtaan, vaikutukseltaan vähäinen t. huono: voimaton, ponneton, jhk riittämätön t. pätemätön; us.)(väkevä, voimakas. | H. työntekijä. Kiusata h:ompaansa. H. lihas. H. jousi. H. linssi. H. aseistus. H. [= ravitsematon] ruoka. H. lannoitus, ojitus. — H. tuuli (metrl. = 2 beaufortia). H. virta. H. valaistus. Keittää h:olla [= hiljaisella] tulella. H. isku, vaikutus. H. vastarinta. H. [= laiha] lohdutus. Osoittaa liian h:koa harrastusta. Tehdä h:koja vastaväitteitä. H:osti varustettu. Puolustautua h:osti. — *Erik.* **a.** nesteistä: mieto, laimea, laiha. | H. kahvi, tee. H:ot mallasjuomat, viinit. — *Kem.* H:ot emäkset, hapot. H. liuos. H:osti alkalinen, hapan. **b.** huonosti, voimattomasti näkyvä (t. mieleen muistuva), kuuluva, tuntuva, maistuva t. tuoksuva: kalpea, hiljainen, vieno, vaisu, lievä, mieto, hieno. | H. puna, valo, väri. H:osti sininen. H. negatiivi. H. [= kalpea, hämärä] muisto. H. jyminä, kaiku, ääni. H. kipu, kosketus, värinä. H. maku, haju. H:osti suolainen. Näkyä, kuulua h:osti.

3. tasoltaan, laadultaan huono: kyvytön, kehno, matala; us.)(hyvä, oivallinen. | H. hallitsija, pelaaja. H. kielissä. Työn johto on h:oissa käsissä. H. kyky, muisti, taito, ymmärrys. H:ompien laatujen pääsy markkinoille. H. esitys, teoria. H:ot perustelut. [Romaanin] rakenne on h. Kieleltään h. teos. H:ot arvosanat. H:koa tasoa oleva tulos. Asiat olivat h:olla kannalla. Urheilijoilla oli h. päivä. Menestyä h:osti. H:osti kehittynyt. H:osti itänyt siemen. — *Ark.* eräitä sanontoja. | Tehdä h:koa 'heikottaa, tuntua heikolta'. Pyrkii h:koa tietämään 'on pula edessä, on vaikea selvitä'. Minun kävi h:osti 'huonosti, hullusti'.

4. niukka, vähäinen, pieni; us.)(runsas. | H. saalis, sato. Hirvikanta on ollut h. H:ot hinnat, palkat. H. toimeentulo. H. tukankasvu. Tavaraa karttui keräyksessä h:osti. Maksaa jstak h:osti.

5. vars. *liik.* rahalliselta asemaltaan huono, kurssiltaan aleneva; us.)(vakaa, vankka, kiinteä. | H. liike, yhtiö. H. nimi [luoton puolesta]. H:ot osakkeet. Dollari jälleen h:ompi.

6. *kiel.*)(vahva. **a.** Vahvan asteen vaihtelua h:on asteen kanssa nimitämme astevaihteluksi. *t*:n h. vastine on *d*. H. vartalo. **b.** H. deklinaatio, konjugaatio. H. maskuliini, verbi. H:osti taipuva verbi.

heikko|aistinen *a.* H:aistisia ovat mm. heikkonäköiset ja huonokuuloiset. **-astei|nen** *a. kiel.* -suus *omin.* vars. astevaihteluseikoista puhuen;)(vahva-asteinen. | H. muoto, vartalo. **-henki|nen** *a.* -syys *omin.*)(sitkeähenkinen. **-hermoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. potilas. H. säikähtää helposti. Hysteria on neurastenian ohella hyvin yleinen h:suuden ilmenemismuoto. **-jalkai|nen** *a.* -suus *omin.* H. vanhus. H. hevonen. H. tuoli. **-järki|nen** *a.* -syys *omin.* **-kasvui|nen** *a.* -suus *omin.* H. nurmi, metsä, maa. H. parta. **-keuhkoi|nen** *a.* -suus *omin.* vars. keuhkotautiin taipuva. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. maatila. Fyysillinen h:suus. **-kuuloi|nen** *a.* -suus *omin.* H. lapsi. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* H. urheilija. H:sten lasten opetuksen järjestely. **-laatui|nen** *a.* -suus *omin.* H. juusto. H. paperi. H:sempia vuotia. **-lahjai|nen** *a.* -suus *omin.* = heikkokykyinen. | H. lapsi. H:sille järjestettiin erikoisopetusta. — *Psyk.* älykkyydeltään normaalia heikommasta yksilöstä, joka ei kuitenkaan ole varsinaisesti vajaamielinen. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* luonteeltaan heikko. | H. ihminen. **-luontoi|nen** *a.* -suus *omin.* luonnoltaan heikko. | H. ei kestä kauan löylyn ankaraa kuumuutta. **-lypsyi|nen** *a.* -syys *omin.* H. lehmä. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* henkisiltä kyvyiltään vajavainen; *lääk.* lievästi vajaamielinen, debiili; vrt. tylsä-, vähämielinen. | H:set ovat vajaamielisiä, jotka jo omintakeisesti voivat tehdä yksinkertaista työtä. H:syys l. debiliteetti. **-näköi|nen** *a.* -syys *omin.* näkökyvyltään heikko. | H. ihminen. H. silmä. Synnynnäinen h:syys. **-painoi|nen** *a. fon.* -suus *omin.* Tavut ovat joko vahvapainoisia (painollisia) tai h:sia (painottomia).

-päi|nen *a.* -syys *omin.* **1.** mielenvikainen, hullu. | Pietari Suuren h. velipuoli Iivana. Tehdä jtak kuin h. Tulla h:seksi. **2.** huono sietämään keinumista, lujaa vauhtia tms. | H:set eivät kelpaa lentäjiksi. Sellainen vauhti, että h:stä hirvittää. **-rakentei|nen** *a.* -suus *omin.* H. silta, alus. H. ihminen. **-rintai|nen** *a.* -suus *omin.* Tuhkarokko aiheuttaa helposti h:sille lapsille keuhkovikoja. **-satoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. viljelyskasvi. Seurasi useita h:sia vuosia. **-sydämi|nen** *a.* -syys *omin.* H:sten on syytä varoa ruumiillisia ponnistuksia. **-tahtoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. ihminen, luonne. **-taitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. soittoniekka. H:sia sai lukkari opettaa lukemaan. **-tasoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. kilpailu. **-tehoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. kone. **-tuottoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. liikeyritys. Maan h:suus. **-tuulinen** *a.* H. kevätpäivä.

heikkouden|tila *s.* Yleinen h. Ruumiillinen h. Hetkellinen h. Valtakunta joutui h:tilaan. **-tunne** *s.* Häntä herpaisi yhtäkkiä kummallinen h.

heikkou|s[65] *omin.* **1.** Rakenteen h. Ruumiin t. ruumiillinen h. Yleinen h. Luonteen h. Lihan h. 'huono halujen hillitsemiskyky'. Potea vanhuuden h:tta. Tuulen h. Vuodentulon h. Menetelmän h. Sotilaallinen h. Auttamaton h. H:den tila. Havaita h:tta jssak. — *Yhd.* kevät-, lihas-, sukupuolih.; luonteen-, sydämenh. **2.** heikko kohta t. puoli. | Kullakin on omat h:tensa. Viina oli Kallen suurin h. Vanhat hopeaesineet ovat hänen h:tensa 'kerää niitä innokkaasti'. Lemminkäisellä oli parantumaton h. naisiin. Taloudenhoidon pahimpana h:tena oli se, että - -. Paljastaa suunnitelman h:det. — *Yhd.* perus-, pääh.

heikko|uskoinen *a.*, vars. *heng.* -uskoisuus *omin.* Taivaallisen isän h:uskoiset lapset. - - te h:uskoiset, miksi te olette pelkurit? UT[v]. Lue, h., lue, Tuomas, mitä "Saima" kirjoittaa! AHO. **-valoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. lamppu, tähti. **-varai|nen** *a.* -suus *omin.* vähävarainen, köyhä. | H:sta väkeä. H. yhdistys, kunta. **-vartaloinen** *a. kiel.* H. muoto. **-vatsai|nen** *a.* -suus *omin.* huonovatsainen. | H:sten tulisi syödä vain paahdettua leipää. **-veri|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** vähäverinen. | Kalpea ihminen ei aina ole h. H:syys eli vähäverisyys, anemia. **2.** *kans.* vähästä säikähtävä, huonohermoinen, pelokas. | [Karhu] karjaiseekin, niin että kangas kumahtaa, ja silloin h:set helposti menevät sekaisin PAULAH.

heikkovirta *s. sähk.* (vars. yhd:oissa) sähkövirta, jossa virranvoimakkuus (ampeerimäärä) on pieni; käyt. viestitys- ja merkinantolaitteista puhuen virran todellisesta voimakkuudesta riippumatta;)(vahvavirta, voimavirta. **-johdin** *s.* **-kaapeli** *s.* **-lait|e** *s.* Radiovastaanottimet, sähkölennättimet, puhelimet ym. h:teet. **-muuntaja** *s.* **-tekniikka** *s.* sähkötekniikan osa, jonka piiriin kuuluvat merkinanto- ja viestitysvälineet, viestitekniikka. **-teollisuus** *s.*

heikko|voimainen *a.* -voimaisuus *omin.* H. ihminen, kone, maa. Järjestysvallan h:voimaisuus. **-ääni|nen** *a.* -syys *omin.* H. laulaja. Soittimen h:syys.

heikohko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < heikko. | H. arvostelukyky. Maa oli h:a. H:sti kehittynyt.

heikommuus[65] *komp.omin.* < heikko. | Puolan armeijan h. Saksan armeijaan verrattuna.

heikonlai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* heikohko. | H:set silmät. H. tuuli [metrl. = 3 beaufortia]. Lukuharrastus oli h:sta. Tavara kävi h:sesti kaupan.

heikonnus[64] *s. harv.* = heikennys.

heikonpuolei|nen *a.* -sesti *adv.* heikohko. | H. varallisuus. H. sato. Tyttö oli matematiikassa h.

heikonta|a[8] *v.* -vasti *adv.* = heikentää.

heikontua[1*] *v.* = heikentyä.

heik|ota[34*] *v.* = heiketä, heikentyä. | Vanhus h:konee h:konemistaan. Maan kasvuvoima h:koni.

heikot|taa[2*] *v.*, *3. pers.* -us[61] *teonn.* tuntua pahalta, tehdä huonoa, saattaa voimilta heikoksi. | Äkillinen h:us. Polvia, sydänalaa h:taa. Ihan nälästä h:ti. Raskas marssi h:ti minua niin, että olin pyörtyä.

heikun keikun *interj. ark.* vars. tervehdittäessä ja hyvästeltäessä. | No h. k., nyt sitä taas lähdetään.

heikäläi|nen[63] *a.* ja *s.* heille [puheena oleville] kuuluva t. ominainen, heidän puoltaan oleva; heidän miehensä, puoluelaisensa. | Anglosaksien katkeruutta kuvaa vanha h. kansanlaulu. Ei tuntenut Marja tyttöä, ei ollut se tästä kylästä, ei vaatteenparsi h:stä AHO. — En ole nähnyt h:siä pitkään aikaan. Kapinallisilla oli hallussaan se osa maata, jossa h:sillä oli suurin kannatus.

heila[10] *s. ark.* mielitietty, lemmitty, kulta, heili, henttu (nais- t. miespuolinen). | Oma, vakituinen h. Meripojalla on h. joka satamassa. H:ni on kuin helluntai / ja oraspellon kukka LARINK. Tammerkosken sillalla / näin h:n ensi kerran KL. — *Yhd.* juhannus-, kesä-, vappuh.

heilah|della[28*] *frekv.v.* < heilahtaa. | H. edestakaisin, puolelta toiselle. H:televa liike. H:televa vaunu. Astua h:dellen. Haravat ja heinähangot h:telivat kiivaasti niityllä. Turkin helmat h:telivat kävelyn tahdissa. — *Kuv.* Rahan arvo alkoi pahasti h. Äärimmäisyydestä toiseen h:televa luonne.

heilahduksittain *adv.* heilahdus kerrallaan, heilahduksina. | H. tapahtuva liike.

heilahdu|s[64] *teonn.* < heilahtaa. **1.** Hännän, käden, kepin h. Takin liepeiden tahdikkaat h:kset. — *Erik.* **a.** *voim.* liike, jolla voimistelija riipunta- t. noja-asennossa heilauttaa vartalonsa ja jalkansa eteen, taakse t. sivulle. | H. käsinseisontaan. Mennä h:ksella jhk asentoon. Haarahyppäys h:ksesta. — *Yhd.* etu-, juoksu-, lento-, noja-, oiko-, takah. **b.** *fys.* Heilurin liike toisesta ääriasemasta toiseen on yksinkertainen h. Kaksi toisiaan seuraavaa yksinkertaista h:sta muodostaa täydellisen eli koko h:ksen. H:ksiksi sanotaan myös hitaita mekaanisia värähdyksiä, joskus muitakin värähdyksiä. Magneettineulan osoittimen h. **2.** *kuv.* Hintatason, politiikan h:kset. Tilanteen odottamattomat h:kset. H. tunnelajista toiseen. Hänen elämänsä oli kulkenut tasaisesti

iltaa kohden, ilman suuria h:ksia. — *Yhd.* pörssih.; kurssin-, onnenh.
heilahdus|aika *s. fys.* **-jännitys** *s. voim.* riipunnasta heilahduksella nojaan suoritettu liike. **-kaari** *s. fys.* Heilurin h. **-kulma** *s. fys.* heilurin ääriasentojen välinen kulma. **-laajuus** *s.* **-liike** *s.*, vars. *fys.* vrt. heilahdus 1.b. **-luku** *s. fys.* heilahdusten luku sekunnissa t. jssak muussa aikayksikössä. **-lyönti** *s. urh.* H. (swing) suoritetaan [nyrkkeilyssä] yläkoukun tapaan, mutta juuri osumishetkellä käsi jännittyy ja käsivarsi kiertyy siten, että kyynärpää joutuu ulospäin. **-taso** *s. fys.* Heilurin h. **-vauhti** *s. voim.* heilahduksella tapahtuva vauhdinotto. **-väli** *s.* **1.** *fys.* Suoraviivaisen heilahduksen h. **2.** *kuv.* Hänen tunneasteikkonsa h:t ovat laveat: korkeasta onnentunteesta syvään epätoivoon, ilon kukkuloilta murheen alhoon.
heilahduttaa[2*] *kaus.v.* = heilauttaa.
heilah|taa[2*] *mom.v.* < heilua. **1.** liikahtaa kerran heilurin tavoin, häilähtää, keinahtaa, kiikahtaa, horjahtaa. | Heiluri h:taa. Keinu h:ti korkealle. Vaaka ei edes h:da. Pyörähti niin että tukka h:ti. Kissan hännänpää h:ti. Saa siinä kirves monta kertaa h., ennen kuin puut ovat halkoina. Keveästi h:taa [= nousee] tytön jalka. H:ti [= hypähti] hevosen selkään. Vene karahti kiveen ja ukko h:ti [= kuukahti, putosi] mereen. Lakki oli h:tamaisillaan päästä. **2.** *kuv.* äkillisestä muutoksesta, käänteestä t. vaihtumisesta. | Hän h:ti epätoivostaan varmaan päättäväisyyteen. Mielet voidaan vielä viime hetkellä saada h:tamaan toisapäin AHO. Kyllä siinä hetki h:taa [kuluu, vierähtää pitkä aika] ennen kuin - -. — *Leik.* Vähän h:tanut 'hassahtava'.
heilahtelu[2] *teonn.* < heilahdella. | Heilurin h. Hännän, hameenhelmojen h. Kävelykepin h. Laivan h. aallokossa. Tuulen suunnan h:t. — *Kuv.* Onnen h. Hintojen h:t. Kurssin, markan h:t. Maun h. Kannalta toiselle h. — *Yhd.*, tav. *mon.* sesonki-, suhdanne-, vuodenaikaish:t.
heilahuttaa[2*] *v.* par. heilauttaa.
heilahäntä *a.* ja *s. harv.* = heiluhäntä. | - - varova kuin kettu, pensaston tulisilmäinen h. KIVI.
heilake[78*] *s.* = seur. 1. | Mikä h. se tuo [tyttö] on? LINN.
heilakka[15*] **1.** *deskr.s.*, us. *halv.* hepsankeikka, heitukka, häiläkkä. | Tytön h. Kevytmielinen h. Senkin h. Korea ruskeasilmäinen h. KIVI. — *Yhd.* nais-, tyttö- t. tytönh. **2.** *a. murt.* veneestä: vaappuva, kiikkerä. | [Laineet] viskelivät h:a venettä IVALO.
heilaus[64] *s.* = heilahdus.
heilaut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Niittomiehet h:telivat rytmillisesti viikatteitaan.
heilaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* heilahduttaa) < heilahtaa. | H. päätään, kättään. Tervehtiä käden h:uksella. H. kirvestä, miekkaansa. H. hattuaan hyvästiksi. H:ahan säkki selkääsi. Koira h:ti ystävällisesti häntäänsä. Tuuli h:ti mustien puiden latvoja. Poika h:ti itsensä yli aidan. — *Voim.* Jalan, vartalon h:us. Käsien h:us etuteitse ylös! — *Kuv.* Sattuma h:ti hänet hyvään asemaan.
heili[4] *s.* = heila; vars. uudemmassa kansanr:ssa ja sitä jäljittelevässä tyylissä. | Minä vain istun ja lauleskelen / h:ni kamarissa KL. Heleämmän näitkö h:n, / kaunihimman kassapäisen? LEINO.
heilikko[2*] *s. mus.* = helikon (2).
heilimo[2] *s. harv.* = heilimä. | - - puhallettuna kuin tähkästä h:n helve AHO.
heilimoida[30] *v. harv.* = heilimöidä.
heilimä[15] *s.* heinäkasvien, vars. rukiin hede t. kukinto, siitepöly; heilimöinti, heitiminen. | - - kauniit vainiot lainehtivat kartanon ympärillä, tuoksutellen mieluista h:n hajuaan MERIL. - - h:t rukiin tähissä eivät värähtäneet TALVIO.
heilimöi|dä[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* heinäkasveista, vars. rukiista: kukkia, heitiä; vrt. hedelmöidä. | H:vä ruis. H:vä vainio. - - tuoksuen h:tsi pelto KIVI. — *Kuv.*, vars. *runok.* - - jotta nousis nuori vilja, / - - / Suomen henki h:si! LEINO.
heilimöimisaika *s.* Rukiin h.
heili|ä[17] *v.*, vars. *runok.* -ntä[15*] *teonn.* heilimöidä, hedelmöidä. | [Heinäkasvien] tähkäröyhyt ovat leveimmillään, useat h:vät, toiset ovat jo h:neet SILL. — *Kuv.* - - h:nyt ei hengen laiho A.KOUTA.
heilu|a[1] *v.* -vasti *adv.* **1.** riippuen liikkua edestakaisin (ympyränkaaren muodostamaa rataa pitkin), liikkua heilurin l. pendelin tavoin, kiikkua, keikkua, vaappua. | Olla h:vassa liikkeessä. Huimasti h:va keinu. Hämähäkki h:u langassaan. Kiivetä h:vaa köyttä. Korvissa h:vat kultaiset renkaat. Tekee työtä sen verran, että juuri [puukon] tuppi h:u. Kyllä siinä saa tuppi h. 'on lujasti tehtävä työtä'. **2.** muusta edestakaisesta, puolelta toiselle tapahtuvasta liikkeestä: huojua, häilyä, liehua, hulmuta, keinua, keikkua, liekkua, vaappua, viippua, huljua, hyllyä. | Heinä h:u tuulessa. Kypärän h:va töyhtö. Hameenhelmat h:ivat. Valehtelee niin että korvat h:vat. Laiva h:u aallokossa. Kätkyt h:i pirtin lattialla. Poika h:u kuskipukilla. Humalaisia h:i [= käveli huojuen] siellä täällä. - - h:vassa hettehessä, / läikkyvässä lähtehessä KAL. — Vrt. 3. | Panna hihat h:maan 'ryhtyä riuskasti työhön'. Työmaalla alkoivat hakut ja lapiot h. **3.** riuskasta, kovasta, innokkaasta (ruumiillisesta) työnteosta: ahertaa, raataa, rehkiä, huhkia, hosua, puskea töitä. | H. tukkimetsässä, viikatteen varressa. H. kuin heinämies. H. hiki hatussa. Tässä on h:ttava ja lujasti. H:i eri puolilla maata esitelmiä pitäen. Kaikkeni annoin, hetken ma h. jaksoin LEINO. Henki ei elä h:matta SL. **4.** *kuv.* [Kuningas tunsi] valtaistuimen h:van allaan IVALO. — Valuuttakurssit h:vat edestakaisin. Koko suunnitelma tuntuu h:van ilmassa.
heiluhäntä *a.* ja *s.* ketusta, sudesta, oravasta ym. | Siellä torkkuu h. [= orava] / akkunalla pienoisella KIVI.
heilunta[15*] *teonn.* < heilua. | Oksien h. — On touhua ja h:a. — *Voim.* useista peräkkäisistä heilahduksista. | H. renkailla, nojapuilla, rekillä. — *Yhd.* kainalo-, koho-, koukku-, kyy-

när-, kääntö-, lento-, noja-, nosto-, oiko-, vuoroh. **-liike** *s. voim.*

heiluri[5] *s.; syn.* pendeli. **1.** seinäkelloissa käytetty varrellinen, edestakaisin heilahteleva käynninsäätölaite, perpendikkeli; vrt. liipotin. | Seinäkellon h. nakutti tuttuun tapaansa. **2.** *fys. mat.* Fyysillinen h. on vaakasuoran akselin ympäri heilahteleva kappale. Matemaattinen h. on pystysuorassa tasossa ympyrän kaarta pitkin heilahteleva massapiste. H:n varsi. H:n levy. — *Yhd.* arina-, horisontaali-, kartio-, kääntö-, riippu-, sähkö-, tasoh. **3.** *kuv.* Kritiikin h.

heiluri|juna *s. raut.* vaihteetonta rataosaa edestakaisin kulkeva juna. **-kello** *s.* **-ko|e** *s.* Painovoiman kiihtyvyyden määrittämiseksi suoritettiin h:keita. **-laite** *s.* **-lautta** *s. sot.* = luopalautta. **-liik|e** *s. fys.* heilurin heilahdusliike. — *Kuv.* Hänen mielensä on kuin alituisessa h:keessä paradoksaalisen uskomisen ja kokemusperäisen tieteen välillä KOSKENN. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* H. liike. Toimia h:sesti. **-mittari** *s.* eräs sähkönmittauskoje.

heilurin|jousi *s. tekn.* heilurin vartta painava jousi. **-kuula** *s. tekn.* vars. heilurisäätäjän kuula. **-pallo** *s.* heilurin varren päässä oleva pallo. **-varsi** *s.*

heiluri|ovi *s.* kahteen suuntaan kääntyvä ovi, heitto-, tuuliovi. **-punos** *s. sähk.* lampun kannatinlangan sisältävä punos. **-saha** *s. tekn.* pystysuorassa tasossa heiluvaan varteen kiinnitetty pyörösaha. **-säätäjä** *s. tekn.* vars. höyrykoneen käyntiä säätävä laite, jonka toiminta perustuu vauhdin kasvaessa keskipakovoiman vaikutuksesta kohoaviin heilurinkuuliin. **-vasara** *s. tekn.* lyöntikoje, jonka järkäle iskunkestävyyttä tutkittaessa määräkorkeudelta pudotetaan koekappaleelle.

heiluskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < heilua.

heilut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. puheenjohtajan nuijaa 'toimia puheenjohtajana'. H. helapäätä 'tapella puukolla'. Kävelykepin, miekan, tahtipuikon h:telu.

heilut|taa[2*] *kaus.v.* < heilua. | H. käsiään, jalkojaan. H. hattuaan. H. hyvästiä jklle. H. kirvestä, kuokkaa, viikatetta [us. = työskennellä kirvestä jne. käyttäen]. H. ruoskaa 'ruoskia'. Koira h:ti häntäänsä. Tuuli h:taa puita. — *Kuv.* H. häntää jklle 'liehitellä jkta'. Ei hätä meitä h:a SP.

heiluttaja[10] *tek.* Tahtipuikon h. Hansikkaan h. 'nyrkkeilijä'. Ketunhännän h. 'liehittelijä, viekastelija'. — *Yhd.* mailan-, miekan-, ruoskan-, vasaranh.

heilutus[64] *teonn.* < heiluttaa. **1.** Kävelykepin, lipun, miekan h. Kätkyen h. **2.** *voim.* sarja peräkkäisiä heilautuksia. | Kätten h. Säären h:ta eteen ja taakse. — *Yhd.* pyöritys-, sahaus-, vauhtih. **3.** *raam.* heilutusmenoihin kuuluva uhrin heiluttaminen.

heilutus|leipä *s. raam.* heilutusmenoin uhrattu leipä. **-liike** *s. voim.* **-meno|t** *s. mon. raam.* H:in uhrattaessa pappi pani uhrin uhraajan käteen, asetti kätensä uhraajan käden alle ja liikutti sitä edestakaisin. **-uhri** *s. raam.* heilutusmenoin suoritettu uhri.

heiluvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* heiluva.

heiluvee [he·iluvē·], **heiluvei** *interj.* = heijuu, heijuvei. | - - heiluvee! nyt sitä mennään! AHO.

heimo[1] *s.* **1.** laveammin: yhteisistä esivanhemmista polveutuvien sukujen muodostama yhteisö, sukukunta; rotuominaisuuksien, tapojen, murteen ym. puolesta läheisesti yhteen kuuluva kansanosa; sukulaiskansojen yhteisö. | H:n muodostavat ne ihmiset, jotka samassa osassa maata asuen puhuvat samaa murretta ja noudattavat samanlaisia tapoja. Maan väestö jakautuu useihin h:ihin. Suomen eri h:t. Karjalan, Hämeen h. Juutalaisten 12 sukukuntaa eli h:a. Suomen h. 'suomensukuiset kansat'. — *Yhd.* kansanh.; alkuasukas-, hämäläis-, ihmis-, intiaani-, karjalais-, kääpiö-, metsästäjä-, neekeri-, pakana-, raakalais-, villih.; naapuri-, sukulais-, vihollish.; kanta-, vuoristoh. **2.** suppeammin: suku, sukuperä. | - - siell' lepää h:ni nurmen alla A.JÄNNES. Aleksis Kivi oli talonpoikien - - ja käsityöläisten h:a KOSKENN. Ja Aabraham vaipui kuolemaan - - ja tuli otetuksi h:nsa tykö VT. **3.** *biol.* ryhmä sukuja, joita yhteisten tuntomerkkien perusteella voidaan pitää toistensa sukulaisina. | Läheiset suvut yhdistetään eläin- ja kasvisystematiikassa h:ksi, h:t lahkoksi. Hauen, rottien, tiaisten h. Mykerökukkaisten h. H. Graminaceae. — *Yhd.* kala-, kovakuoriais-, matelija-, märehtijä-, petolintu-, sudenkorennoish.; kasvi-, sammal-, saniais-, yksisirkkaish. **4.** eräistä muista ryhmistä t. luokista. | [Novelli] kuuluu espanjalaisten veijarikertomusten rikkaaseen h:on TARK. — *Yhd.* kielih.; luku-, värih.

heimo|aate *s.* heimo-, sukukansojen yhteenkuuluvuuden aate, tav. Suomen heimoa koskevana. **-aika** *s.* Historiantakainen h:mme 'aika, jolloin suomalaiset eivät vielä muodostaneet yhtenäistä kansaa, vaan suurimpina yhteiskunnallisina kokonaisuuksina olivat heimot'. **-alue** *s.* Hämäläisten vanha h. Pohjanmaan h. **-asia** *s.* vrt. heimoaate. | Suomalaisuus- ja h:n lämmin harrastaja. **-harrastus** *s.* heimoaatteen t. -asiain harrastus. **-henk|i** *s.* Suomalainen h. Lujittaa h:eä.

heimoi|nen[63] *a.* (gen:n ohessa) jtak heimoa, sukua oleva. | Hänen h:sensa. — *Yhd.* eri-, muun-, saman-, seka-, vierash.; turkkilaish.; kissanh.

heimoittain *adv.* heimo kerrallaan, heimoina, heimo heimolta. | Eräät kansat elävät vieläkin h. — Kasvit on järjestetty h.

heimo|juhla *s.*, us. *mon.* heimon yhteinen juhla; heimoaatteen merkeissä vietetty juhla. | Olympian kisoja vietettiin alun perin paikallisena h:juhlana. Karjalaisten h:juhlat. Kalevalan päivänä pidetty h. **-jumala** *s.* jnk heimon erityisesti palvelema jumala. **-järjestys** *s.* heimoihin perustuvasta yhteiskuntajärjestyksestä. **-järjestö** *s.* heimotyötä tekevä järjestö. **-kahakka** *s.* eri heimojen välinen kahakka. **-kansa** *s.* = suku(lais)kansa. | Suomenlahden eteläpuolella asuu h:mme virolaiset. Voguulit, kaukainen h:mme. **-kau|si** *s.* vrt. heimoaika. | H:della, pakanuuden aikana, elivät

maamme heimot alituisessa sotatilassa. **-kieli** *s.* = sukukieli. **-kunin|gas** *s.*, vars. *hist.* Frankkien h:kaat. **-kunnittain** *adv.* = heimoittain. | Elää h. **-kunt|a** *s.* = heimo. | H:iin hajaantunut Hellaan kansa. - - tahi muu sukuni suuri, / h:ani heleä KAL. **-kuntai|nen** *a.* -suus *omin.* Yhteiskunta oli vielä puhtaasti h. H:suuden aika 'heimoaika'. **-käräj|ät** *s. mon. hist.* heimon yhteiset käräjät. | Yhteiset asiat ratkaistiin h:illä.

heimolai|nen[63] *s.* -suus[65] *omin.* saman heimon t. myös suvun jäsen, sukulainen. **1.** ihmisistä. | Kaukaiset h:semme unkarilaiset. Sulhasen h:set. — *Yhd.* verih. **2.** *biol.* Oravan h:set. Viljelty kaura ja sen villeinä kasvavat h:set. **3.** *kuv.* Kahden aatesuunnan välinen h:suus. — *Yhd.* hengen-, kieli-, uskonh.

heimolais|kansa *s.* **-kieli** *s.*

heimo|laitos *s.* heimoihin perustuva yhteiskuntajärjestelmä. **-ma|a** *s.* **1.** heimokansan maa t. valtakunta. | H:iden edustajat. **2.** jnk kansanheimon hallussa oleva maa-alue. | Muinainen Hämeen h. **-murre** *s.* jnk heimon puhuma murre.

heimon|johtaja *s.* **-nimi** *s.* **-päällikkö** *s.* tav:mmin heimopäällikkö. **-vanhin** *s.*

heimo|-oikeus *s.* Intiaanit säilyttivät h:-oikeutensa ja itsehallintonsa. **-perintö** *s.* N:n verkkainen käytös oli hämäläistä h:ä. **-päivä** *s.* heimoaatteelle omistettu juhlapäivä. **-pääl|lik|kö** *s.* Neekerikansa, joka on jakautunut useihin h:öiden hallitsemiin pikkuheimoihin. **-raja** *s.* Hämeen ja Karjalan vanha h. kulki pitkin Kymijokea. **-rakkaus** *s.* **-riita** *s.* **-ruhtina|s** *s.* Mahtava h. H:iden kokous. **-si|de** *s.* H:teet lujittuvat, katkeavat. **-sil|ta** *s. kuv.* H:lan rakentaminen Suomenlahden yli. **-sisar** *s.* vrt. heimoveli. **-sot|a** *s.* **1.** vars. *hist.* heimojen välinen sota. | "Juho Vesainen" kuvailee h:ien aikaa pohjan perillä. **2.** Karjalan, Aunuksen ja Viron vapaussodista käytetty nimitys. **-soturi** *s.* heimosotiin (2. merk:ssä) osaa ottanut suomalainen. **-suh|de** *s.*, tav. *mon.* Suomen ja Unkarin väliset h:teet. **-tap|a** *s.* Vanhoja h:oja. **-tun|ne** *s.* Voimakas h. H:teen vaatima kosto. **-työ** *s.* työskentely heimoaatteen hyväksi.

heimou|s[65] *s.* heimosuhde, sukulaisuus, sukuperä, läheinen yhteenkuuluvuus. | Vähän tunnettu kansa, jonka alkuperäisestä h:desta ei olla selvillä. Kansojen h. H:den siteet. Naapuruksia yhdisti läheinen h. Lättiläisen ja suomalaisen säveltyypin h. - - mun veressäni on jotain h:tta tuon lekkerin sisällyksen kanssa KIVI. — *Yhd.* verih.

heimous|henki *s.* - - ei viel' ois aikas ilta, / jos h:henkeä ois A.JÄNNES. **-si|de** *s.* H:teet yhdistävät meidät virolaisiin. **-tunne** *s.* Yhdistävä h.

heimo|valtio *s.* kansanheimon muodostama valtio. **-vel|i** *s.* Unkarilaiset ja virolaiset h:jemme. **-viha** *s.* heimojen kesken vallitseva viha. | Vanhat h:t unohtuivat. **-yhteiskun|ta** *s.* Hajanaiset perheet liittyivät h:naksi.

heini- yhd:oissa = heinä-.

heinik|ko[20] *s.* kasvava heinä (2), nurmikko, ruohikko. | Joen rantamaa peitti rehevä h. Verkko laskettiin h:on rintaan. Meni niin että h. lakoili.

heinikko|inen[63] *poss.a.* H. piennar. H. salmi. **-ranta** *s.*

heinikkö[2*], **heinistö**[2] *s.* = heinikkö.

heinittyä[1*] *pass.v.* < seur. 1. | Maa sai h.

heinittä|ä[2*] *v.* **1.** kasvattaa t. antaa kasvaa heinäiseksi, heinän peittoon. | Löyhän suomaan h:minen. **2.** panna jalkineihin tms. pehmikkeeksi ja lämmikkeeksi heiniä.

hein|ä[11] *s.* **1.** heinäkasvien heimoon (Graminaceae) kuuluvia kasveja; *yleisk.* muistakin saman näköisistä kasveista. | Röllit ovat hentoja, pienitähkyläisiä h:iä. Bambu on iso puumainen h. — Taittoi h:än tien vierestä. Varsi oli notkea ja sorja kuin h. — *Yhd.* haju-, maarian-, mesi-, panta-, sinih.; kirki-, piirto-, ruoste-, solmu-, suolah. **2.** *koll.* luonnonvaraisten t. viljeltyjen ruohomaisten kasvien, vars. heinä- ja saralajien (mutta us. myös apilain) muodostama, karjanrehuksi käytettävä kasvusto. | Hyvä, huono, pitkä, sankka, vahva, rehevä h. H. kuin seinä. Niitty kasvoi uhkean h:än. Suomaa työntää mehevää h:ää. Kylvää, panna pelto h:älle t. h:äksi. Maata pidetään vuoroin h:ällä, vuoroin viljalla. Kaataa, niittää, katkaista h:ää. Miestä kaatui kuin h:ää. Tehdä h:ää 'korjata heinää rehuksi'. — *Yhd.* luonnon-, pelto-, piennar-, vesih.; apila-, haude-, kaste-, kulo-, kylvö-, rehu-, sekah. **3.** tav. *mon.* ed:een liittyen: katkaistu, tav. jo kuivatettu, rehuksi tms. käytettävä ruohokasvisto. | Kuorma h:iä. Hajottaa, pöyhiä h:iä. Haravoida, korjata h:iä. Haasioida h:iä. Ajaa h:iä latoon. Niitystä saatiin viiden lehmän h:ät. Tuli hyviä h:iä. Hautautua h:iin. Keittää h:issä. Vaihtaa kenkiinsä uudet h:ät. Vihantina niitetyt palkokasvit voidaan kuivattaa h:äksi. - - isäntä lähti kauas peräniitylle h:än hakuun SILL. — *Leik.* Oli h:iä [= kasvisruokaa] ateriaksi. — *Yhd.* (ed. ryhmässä mainittujen yhd:ojen lisäksi) herutush:ät; kenkäh:ät. **4.** adverbista käyttöä. **a.** heinänteosta. | Mennä, ruveta h:ään. Hermannista [12. VII.] h:ään SL. Olla h:ässä. Tulla, palata, päästä h:ästä. **b.** *harv.* heinien noutamisesta. | Käydä h:ässä. Rengit ovat [jouluaattona] palanneet - - h:ästä tai halolta AHO. **5.** Jutella, puhua jne. puuta (ja) h:ää t. puita (ja) h:iä 'hölynpölyä, perättömiä, joutavia'. — *Ark.* Se on minun h:iäni 'se kuuluu minulle, minun tehtäviini; muilla kuin minulla ei ole siihen mitään sanomista'. Keihäs ja kuulantyöntö olivat Suomen h:iä 'Suomi sai voiton näissä lajeissa'.

heinä|aavikko *s. maant.* Puuton h. Savannit l. puita kasvavat h:aavikot. **-|aika** *s.* heinänteon aika. | Kiireinen h. H:ajan jälkeen. **-aro** *s. maant.* Pääosa Unkarin tasankoa oli ennen laajana h:na, pustana. **-auma** *s.* **-haasia** *s.* **-hanko** *s.* heinä- ja olkitavaran käsittelyssä käytetty pitkävartinen, tav. kaksipiikkinen hanko. **-harava** *s.* **-helle** *s.* heinäntekoon sovelias helle. | Oli oikea h. **-huutokauppa** *s.* **-häkki** *s.* **1.** ajoneuvoihin heinien kuljetusta varten asetettava häkkilaite. **2.** seinään kiin-

nitetty t. muunlainen säleikköhäkki, josta kotieläimille syötetään heiniä. **-ilma** *s.* heinäntekoilma. | Hyvä h. Nyt on oikea h.

heinäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* heinistä runsas, heinäkäs, heinävä. **a.** heinää kasvava. | H. haka, ranta, puisto. H. lahdenpohjukka. — *Yhd.* harva-, korkea-, matala-, pitkä-, runsash. **b.** muuta käyttöä. | [Syksyllä syötettiin lehmille olkia,] mutta kevätpuoleen tulivat h:semmät ateriat PAULAH. - - Hännilässä oli useita taloja, leipäisiä ja h:siä KARHUM. — H. hevonen, olkinen härkä [hevonen on ruokittava heinillä, härkä oljilla] SP.

heinä|jauho *s. maat.*, tav. *mon.* eläinten ruokinnassa käytetyt, kuivista heinistä valmistetut jauhot. **-karhe** *s.* **-kasa** *s.* **-kasv|i** *s. kasv.* H:ien heimo, Graminaceae. H:eiksi sanotaan kaikkia niitä kasveja, joilla on korsivarsi. **-kasvillisuus** *s.* **-kato** *s.* Uhkaava h. **-kauppa** *s.* Harjoittaa h:a. **-kaura** *s.* Arrhenatherum, monivuotisia heinäkasveja. **-keko** *s.* pyöreäpohjainen, pystyyn lyödyn napapuun ympärille tehty heinäsuova. **-ken|kä 1.** *s.* **a.** heinänteossa käytetty kenkä, erik. tuohivirsu. | Heitä poies h:gät, / kaskivirsusi karista KAL. **b.** lapinkenkä, jossa sukkien asemesta pidetään heiniä. **2.** *a.* ja *s.* heinä- l. lapinkenkiä käyttävä. | Laulavat Lapinki lapset, / heläjävät h:gät KAL. **-kenkäinen** *a.* H. lappalainen. **-kiire** *s.*, tav. *mon.* Keskellä h:itä. Tulivat h:et. **-korpi** *s. metsät.* Ruohoja h. 'runsaan ruoho- ja heinäkasvillisuuden luonnehtima korpi'. **-kui|nen** *a.* H. helle, luonto, taivas. H:sen lämmin sää. Oli h. lauantailta. H:sen ruispellon tähkämeri SILL. Pääkaupungin h:set suurkisat. **-kuorma** *s.* **-kurppa** *s.* Capella media, kosteilla niityillä asustava pitkänokkainen kahlaajalintu. **-kuu** *s.* vuoden seitsemäs kuukausi. | H:n helle. Ihana h:n ilta. H:n viides päivä. H:n vallankumous v. 1830. **-kuume** *s.* = heinänuha.

heinäk|äs[66*] *poss.a.* -kyys[65] *omin.* heinäinen, heinävä. | H. korpi, suo, ranta.

heinä|laatikko *s. ruok.* = keittolaatikko. **-laj|i** *s.* Useita h:eja. **-lato** *s.* **-läjä** *s.* **-ma|a** *s.* Järvien laskemisella on hankittu uusia h:ita. **-mies** *s.* **1.** heinäntekijä. | Heiluu, hosuu, häärää kuin h. SP. Ukko, kartanon jokavuotinen h., oli vielä kova niittäjä. **2.** heinien noutaja t. ajaja. | Jäällä tuli h. vastaan AHO. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* H:sistä suokasveista ovat tärkeimmät sarat. — Vihertävää h:stä ainetta. **-mätäs** *s.* Rehevä h.

heinän|haku *s.* Lähteä h:hakuun. **-hel|ve** *s.*, vars. *kasv.* heinäkasvien kukan kalvomainen suojuslehti; *yleisk.* tav. *mon.* heinästä irtautuneista suikaleista, karikkeista. | H:peitä tukassa. H:peet kutisevat märkää ihoa vasten.

heinäniit|ty *s.* Talon h:yt.

heinän|kamara *s.* heinänjuurien täyttämä maanpinta. **-karike** *s.* heinänripe, -variste. **-kasvu** *s.* Hyvä, huono h. — Raesade tuhosi h:n. Panna pellot h:un 'heinälle'. **-korjuu** *s.* **-korsi** *s.* Tuuli lennätti h:a. Muutama h. törrötti hangen alta. — *Koll.* H. oli jo pitkää. **-kuivatus** *s.* **-kuormaaja** *s. maat.* heinävankkurien perään kiinnitettävä kuormauslaite. **-kääntäjä** *s. maat.* = heinänpöyhijä. **-niitto** *s.* Kauppa kävi kuin h. **-oras** *s.* **-puristin** *s.* kone, jolla heinät puristetaan paaleiksi. **-pä|ä** *s.* Kuin sirkka h:ässä *MANN. - - anna maito Mairikille / - - / hele'istä h:istä KAL. **-pöyhijä** *s. maat.* kone, jolla kuivatettavia heiniä käännellään ja pöyhitään, heinänkääntäjä. **-ripe** *s.*, tav. *mon.* heinän jätteet, karikkeet, varisteet, pehut. **-siemen** *s. maat.* Kylvää h:tä. **-sänki** *s.* **-tekijä** *s.* heinänteossa olija, heinämies. | Hyvä, ahkera h. **-te|ko** *s.* heinän korjaaminen rehuksi, heinänkorjuu. | Aloittaa, lopettaa h. Ryhtyä h:koon. Olla h:ossa. Ennen h:koa. Keskellä kiireintä h:koa. Ajallansa aidanpano, hetkellänsä h. SL.

heinänteko|aika *s.* heinäaika. | Paras h. käsillä. **-ilma** *s.* Hyvä h.

heinän|terä *s.* heinänpää. **-tulo** *s.* H. luonnonniityistä väheni. **-tuoksu** *s.* **-tuoksuinen** *a.*

heinä|nuha *s.* heinäkasvien siitepölyn aiheuttama allergiasairaus, jolle on ominaista ankara nuha, kuume ja eräiden limakalvojen tulehdus; *syn.* heinäkuume. **-nurm|i** *s.* Toisvuotiset h:et. Pelto pidettiin monta vuotta h:ena.

heinän|variste *s.* heinänkarike, -ripe. **-viljely** *s.* nurmikasvien viljeleminen rehuksi.

heinä|parvi *s.* tallin, navetan parvi l. ullakko, jossa säilytetään heiniä. **-pelto** *s.* **-perho|nen** *s.* H:set 'Satyridae, päiväperhosheimo, johon kuuluvat mm. nokiperhoset, kylmänperhoset, papurikot ja nurmiperhoset'. **-pieles** *s.* **-pou|ta** *s.* heinäntekoon sovelias pouta. | Kaunis, heleä h. Tuli hyvät h:dat. **-punkki** *s.* Tarsonemus, heinäkasveja tuhoava hämähäkkieläin. **-päivä** *s.* heinäntekopäivä. | Pitkä ja raskas h. Heleä, mainio h. **-ranta** *s.* Metsäinen kiviranta loppuu, alkaa matala h. **-rantainen** *a.* H. järvi, lahti, poukama. **-rattaat** *s. mon.* heinien ja elojen kuljetukseen käytetyt, ojien ylittämiseen hyvin soveltuvat pienipyöräiset rattaat, rehurattaat. **-reki** *s.* **-ruko** *s.* Kantaa sapilailla h:ja. Pullea kuin h. **-ruokinta** *s. maat.* heinillä ruokkiminen. **-sato** *s.* Hyvä, huono **h.** **-seiväs** *s.* heinien kuivatusta varten kulloinkin maahan pystytettävä, yhdellä t. useammalla poikkitapilla varustettava teräväkärkinen seiväs, kärväs. **-sirk|ka** *s.* H:at 'Acridiidae, suorasiipisiä hyönteisiä, jotka hyppivät voimakkailla takakoivillaan ja joiden koiraat soittavat hieromalla hampaallisia takareisiään peitinsiipien suonia vastaan'; vrt. sirkka, hepokatti. H. soittaa, sirittää. Hyppii kuin h. Egyptin h:at. - - he tulivat monilukuisina kuin h:at VT. — *Yhd.* kulku-, kummitus-, rukous-, vaellush.

heinäsirkka|lauma *s.* **-parvi** *s.*

heinäsorsa *s.* Anas platyrhynchos, maassamme yleinen, riistalintuna tärkeä sorsa, jolla on teräksensininen siipipeili, sinisorsa; *kans.* myös haapanasta ja jouhisorsasta.

heinästö[2] *koll.s.* Matala, tiheä h. — *Yhd.* sarah.

heinä|suoja *s.* **-suola** *s.* heinien suolaukseen käytetty suola. **-suova** *s.* Nähtiin suon rannalla tuolla valtainen, sirpillä niitetty ja sileäksi harjattu h., kylliksi riittävä talven kestäessä KIVI. **-sylys** *s.* **-säkki** *s.* **-sää** *s.* heinäntekosää. |

Hyvä, huono, helteinen h. **-taakka, -takka** *s.* **-talko|ot** *s. mon.* Pitää h:ita. Olla h:issa. **-talli** *s. kans.* heinälato. **-tavi** *s.* Anas querquedula, meillä harvinainen tavi. **-tie** *s.* heinänajajain käyttämä (talvi)tie. | Hiihtää vähän ajettua h:tä. **-tori** *s.* Kaupungin h.

heinättä|ä[2*] *v. murt.* tehdä heinää. | Väki on ulkotiloilla h:mässä.

heinä|tukko *s.* H. kainalossa. Antaa lehmälle h. Pyyhki saappaansa h:tukolla. **-tup|as** *s.* Hetteiden välissä kasvoi yksinäisiä h:paita. **-tupsu** *s.* Niittäessä ei saa jättää pystyyn h:ja. **-tur|ve** *s.* heinää kasvavasta maankamarasta irrotettu kappale. | Peittää h:peilla.

heinätys[64] *teonn. murt.* < heinättää. **-oikeus** *s.* H. myydään huutokaupalla.

heinä|työ *s.* Ryhtyä h:töihin. H:työt on jo tehty. **-vaja** *s.* **-vihko** *s.* Lehmille annettiin aamusella h. **-viik|ko** *s.* heinäntekoviikko. | Oli kaunis h. — *Erik.* viikko heinätyötä (verona). | - - viidenkymmenen markan ja h:on verotorppa KARHUM. **-viljelmä** *s.* **-viljelys** *s.* **1.** = ed. **2.** → heinänviljely. **-vuo|de** *s.* Nukuimme aitassa pehmeillä h:teilla. **-vuoroinen** *a. maat.* H. viljelysjärjestelmä 'vuoroviljelys, jossa monivuotinen heinä seuraa muita viljelyskasveja'. **-vuosi** *s.* Huono h.

heinäv|ä[13] *a.* -yys[65] *omin.* heinäinen, heinäkäs. | H. aho, saari. H:ät laidunmaat. H:iä joenrantoja.

heinäväki *s.* heinätöissä olijat, heinämiehet.

heippais|ta[24] *v.* kävellä heiluen, keikkuen, touhuten, heilahdella. | Astua h. Suutarimestari Sakari - - tulla h:i englantilaismallisessa punaisessa ratsuhännystakissa KIANTO. On siinä [nuorakiikussa] tänäkin päivänä mahdettu h. AHO.

heippana[14] *deskr.s.* hepsankeikka, heitukka. | Tytön h:t.

heippa|ralla, -rallaa *interj.* iloa, hilpeyttä, huolettomuutta yms. ilmaisemassa. | On niin hauska, h.! Hei, h:rallaa!

heippua[1*] *v. harv.* hoippua, heilua, huojua. | H. humalassa.

heisaa *interj.* iloa, reippautta ym. ilmaisemassa: hei vain. | H.! terve, sinä ennenmainittu rykmentti KIVI. Sen Guttormin viulu on poikaa, h.! *MANN.

heisi[40] *s.,* yl. vain *kasv.* Viburnum, ulkomaisia puu- ja pensaskasveja, vars. Suomessakin koristepensaana yleinen valkokukkainen, punamarjainen V. opulus, koiran heisi; yleisk. tav:mmin heisipuu. | Kunnes suuren heiden alle / nukahdamme kaikki kolme LEHT. — *Yhd.* musta-, terttuh.; saksanh. **-ma|to** *s.* H:dot 'Cestodes, suolistossa loisina eläviä laakamatoja'. Leveä h. 'lapamato'. **-pensas** *s.* **-puu** *s.* heisi. | Koiran h.

heiska|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < heiskua. | Pään h:hdus. Palmikko h:hti sivulle. Keinu h:hti ylhäältä alas. H:hti nurin liukkaalla tiellä.

heiskale[78] *deskr.s.* epävakainen henkilö; tav. nuoresta, vallattomasta t. keimailevasta tytöstä: heikale, heilakka, heitukka, letukka. | Tytön h. Semmoinen hengetön, tylsä h. Sillä hän on korea, pulski, marjaposkinen h. KIVI.

heiska|ta[35] *v.* heiskua. | Hameen helmat h:avat. — - - täällä ylpeä hymy huulilla h:taan [= ylpeillen esiinnytään] LINN.

heiskautt|aa[2*] *v.* huiskauttaa, keikauttaa, lennättää. | H. häntäänsä, pyrstöään. H:i itsensä yli aidan. Hän h:i tytön korkealle ilmaan.

heisku|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* heilua, huiskua, hulmuta, leiskua, keikkua. | Häntä, palmikko, harja h:u. Juosta h:vin helmoin. Luuta alkoi h. tytön kädessä. Katsella västäräkin h:ntaa kynnöksellä.

heit|e[78*] *s.* **1.** *harv.* pois heitettävä t. heitetty kappale. | Koirat kärkkyivät h:teitä. **2.** adverbisena ulkopaikallissijoissa: *heit|teellä* t. -teillä, -teeltä jne. 'hylättynä, oman onnensa nojassa'. | Tyttö oli täysin h:teellä. Jättää, asettaa lapsensa h:teelle, h:teille. Tavara on joutunut h:teille. H:teelle jäänyt viljelysmaa. Korjata h:teeltä, h:teiltä. **3.** (vars. tiessä oleva) hyppyrimäinen kuoppa, heitänne. | Tukkitien pahimmat h:teet täytettiin lumella ja oksilla. **4.** *kansanr.* - - oman hengen h:teheksi [= tuhoksi, menoksi]. / itsemme ikimenoksi KAL.

heit|ellä[28*] *frekv.v.* < heittää, 1.—5. ja 7. merk:ssä. (*1. a* ja *b.*) H. kiviä. H. palloa. Tuli h:telee kipunoita. H. oravaa kävyillä. Kirjat oli h:elty sikin sokin. Portin pieleen oli h:elty vesiä. Tuuli h:telee ulko-ovea. Olla myrskyn h:eltävänä. — *Yksipers.* Alkoi h. lunta. Pilvistä h:teli jo raskaita pisaroita. — *Kuv.* Olla hetken yllykkeitten h:eltävänä. Hän oli joutunut politiikan tuulien h:eltäväksi. (*c.*) H. löylyä. Keihäsmiehet ovat h:elleet uusia ennätyksiä. H. seinärahaa, nappikuoppaa. H. voileipiä. H. kuperkeikkaa, häränpyllyä. (*2.*) H. heiniä karjalle. Rakennuksen seinustalle oli h:elty kylmän torjumiseksi turpeita. Onkija h:teli siimaansa virtaan. — *Ark.* Ukko h:teli useita naukkuja. (*3.*) H. niskojaan, päätään. Lehmä h:teli häntäänsä. Tie oli kuoppaista ja h:televää. — *Intr.* Auto h:teli käänteissä. (*4.*) Päivä h:telee kultiaan. H. helliä silmäyksiä, vihaisia katseita. (*5.*) H. sutkauksia, leikkipuheita. Pojat h:televät tytöille kompiansa. — H. hyvästejä, hyvästit. (*7. a.*) Hän h:teli kuin painajaisen kourissa. Sairas rupesi h:telemään vuoteessa TALVIO. Lompsis, molskis! h:telivät lohet koskessa KARHUM. (*b.*) Koivu h:telee helposti kuivuessaan. (*c.*) Pyöriessään h:televä pyörä. (*d.*) Tuuli oli h:televää ja oikullista. Arviointien tulokset ovat h:elleet kovasti.

heiteskellä[28] *frekv.v. harv.* < heittää.

heit|in[56*] *s.* vrt. heittoase, heittäjä. **1.** väline, jolla lisätään käden heittokykyä. | H:timiä ovat lingot, heitinpuut sekä heitinhihnat ja -silmukat. **2.** vars. *sot.* väline, jolla singotaan kranaatteja, kaasua, valoa tms. | Raskas h. Tykistö ja h:timet. — *Yhd.* kaasun-, kranaatin-, liekin-, miinan-, valonh. **3.** optinen kuvanesittämisväline, projektori. — *Yhd.* elokuvan-, kuvanh.

heitinmies *s. sot.* Kranaatinheitinryhmään kuuluu ryhmänjohtaja, 7 h:tä ja 2 ajajaa.

heitit|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* vrt. teititellä. | Kansan kielessä esiintyy kohteliaassa puhuttelussa joskus h:telyä, jolloin asianomaista puhutellaan te-sanan asemesta he-sanalla.
heit|iä[17*] *v.* heilimöidä. | -- ruis h:i, kataja pölysi SILL.
heitoke[78*] *s. rak.* rantapengermien tms. suojaamiseksi ja vahvistamiseksi eri suurista kivilohkareista tehty epäsäännöllinen kerros. — *Yhd.* kivih.
heitot|on[57] *kar.a. tekn.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* joka ei "heitä" (ks. heittää 7. c). | H. akseli. Tahko pyörii h:tomasti.
heitteille *adv.* ks. heite 2. **-jättö** *s.*, vars. *lak.* (myös ⌢) toisen henkilön jättäminen avuttomaan tilaan, hoidotta jättäminen. | Lasten h. **-pano** *s. lak.* (myös ⌢) vrt. ed.
heittele[78] *s. geol.* tulivuoresta purkautunut irtain aines.
heitteleh|tiä[17*], -|tää[2*] *v.* **1.** heitellä l. viskellä itseään, viskelehtiä, nakkelehtia. | H. vuoteessa unettomana, levottomasti. Sairas h:ti kuumeen kourissa. — Reki h:tii ylös, alas. Vene h:tii aallokossa. — *Kuv.* Kaikkea tällaista h:tii Niisiuksen aivoissa LEINONEN. **2.** muutella suuntaansa, vaihtuilla, vaihdella, heilahdella. | H:tivä tuuli. Tuotantokäyrä h:tii jyrkästi.
heittelij|ä[14] *tek.* < heitellä. | Perunain h:ät [= istuttajat] oikaisivat selkäänsä. He olivat ylpeitä niskojensa h:öitä.
heittely[2] *teonn.* < heitellä. | Kivien h. Pilkkasanojen h.
heittelytt|ää[2*] *kaus.v.* < heitellä. | [Tuskaisuus] h:i häntä vuoteella SEPPÄNEN.
heittimenjohtaja *s. sot.*
heittiö[3] **1.** *s.* **a.** kelvoton, kunnoton ihminen, vars. mies t. poika (harv. eläin), lurjus, kelmi, rakkari, hunsvotti. | Jumalaton h. Pahankurinen pojan h. Mies oli juoppo h. Äkäinen h. se koira. — *Yhd.* mies-, poikah. **b.** *harv.* hylätty ihminen, hylky, hylkiö. | Alastonna, kaikilta hylättynä, ihmiskunnan h:nä, seisoin nyt yksin maailmassa PÄIVÄR. **2.** *a.* kelvoton, kunnoton, lurjusmainen. | H. poika. Kolme pahaa: vuotava vene, h. hevonen ja äkäinen akka SP. -- kunnollisen isän ja h:n äidin poika TALVIO.
heittiömäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. ihminen, teko. Käyttäytyä h:sesti.
heit|to[1*] *s.* **I.** heittäminen; vrt. heittää. (*1* ja *2.*) Kiven, arpanopan h. Seinärahan, voileipien h. Syöstävän h. Osui heti ensi h:olla. Kiväärin h. olalle. Säkin h. selkään. Verkkojen h. 'lasku'. Nuotan h. 'potkeminen'. Takin h. 'riisuminen'. Veden, virtsan h. 'virtsaaminen'. Yhdestä h:osta [= yhdellä nuotanvetokerralla] saatiin venelasti kaloja. Kumosi lasin kurkkuunsa yhdellä h:olla. — *Urh.* H:toihin kuuluvat kuulantyöntö, keihään-, kiekon-, moukarin-, painon- ja pallonh. sekä käsikranaatin ja linkopallon h. Suomalaiset h:oissa ylivoimaisia. — *Raut.* vaihtoliike, joka suoritetaan siten, että veturi työntää siitä t. vaunujonosta irrallaan olevaa vaunua t. vaunujonoa nopeasti kiihtyvällä vauhdilla, niin että se veturin pysähdyttyä jatkaa matkaansa halutuille raiteille. — *Kuv.* Reservin h. tuleen. Tyrmään, vankilaan h. Kohtalon, sattuman h. — *Yhd.* arvan-, keilan-, nuolen-, pommin-, rahanh.; alku-, ennätys-, harjoitus-, kilpa-, korkeus-, kulma-, pituus-, raja-, vapaa-, voittoh.; alas-, paikalta-, pilkkaan-, ylih. (*3.*) Jokaisella lapion h:olla nousi iso kasa mutaa. Kävelykepin h. Ylpeä niskojen h. Tyttö viskasi pään h:olla palmikon olan yli. Kuperkeikan h. Laskija sai hyppyrissä komean h:on. -- meren h:ot ja äkkijuonet oppinut merimies KILPI. — *Voim. urh.* (painissa). Jalan, polven, säären, kätten h. Jättiläisen, voltin h. Ristiotteella h. Painisääntöjen sallimat otteet ja h:ot. Tehdä h:toja. — *Yhd.* säärenh.; alta-, eteen-, haara-, pyöritys-, vauhti-, vuoro-, ylih.; lanne-, lonkka-, niska-, paini-, pysty-, vyöh. (*4* ja *5.*) Kompasanojen, sukkeluuksien h. Hyvästien h. — *Yhd.* hymyn-, silmänh. (*6.*) Aseiden h. Työn kesken h. — Pikakirjoituksessa. | Päätteiden, sanan, vartalon h. 'merkitsemättä jättäminen'. — *Kiel.* Loppuvokaalin h. eli elisio. — *Yhd.* keski-, loppu-, sisäh. (*7. b* ja *c.*) Jos muotti antaa myöten, voi ohuihin osiin syntyä kieroutumia eli h:toja. — H:otta pyörivä jyrsin. — *Yhd.* poikittais-, sivulleh. **II.** konkr. käyttöä. **1.** *kal.* eräs lohen jokipyynnissä käytetty poveton nuotta, isokulle. **2.** matkasta, etäisyydestä. | Tästä on sinne vielä hyvä h. Ei sinne ole matkaa kuin kivenh. **3.** heittiö, hylky, hylkiö. | Sinä hornan h.! *MANN. Hurja-Riku, meripoika -- maailman h. KILPI. Lähe tästä, hiien h. KAL.
heitto|aika *s. fys.* heitetyn kappaleen lentoaika. **-ase** *s.* Keihästä käytetään pisto- ja h:ena. — Katapultit ja muut h:et. **-asen|to** *s.*, vars. *urh. voim.* Moukarinheittäjä asettuu h:toon. Pitää keihästä h:nossa. **-askel** *s. urh.* Keihäänheittäjän vauhti- ja h:et. **-etäisyys** *s.* Käsikranaattien h. **-harjoitus** *s.*, vars. *urh.* **-häkki** *s. urh.* aitaus t. häkki, josta moukarinheitto katsojien turvallisuuden vuoksi suoritetaan. **-ilmoitus** *s. sot.* lentokoneesta määräpaikkaan pudotettava ilmoitus. **-kalastus** *s.* heitolla l. isollakulteella kalastaminen; heitto-ongella t. -uistimella kalastaminen. **-kehä** *s. urh.* kehä, jollaisista eräät heitot suoritetaan, heittorengas, -ympyrä. **-keihäs** *s.* **-kilpailu** *s.* **-kirves** *s.* Intiaanien h. eli tomahaukki. **-kivi** *s.* Pojat etsivät litteitä h:ä. Linnavuorien laelle kasattiin suuret määrät h:ä. **-kivääri** *s.* kivääri, jolla pelastusnuora ammutaan merihädässä oleville, pelastus-, rakettikivääri. **-kone** *s. sot.*, vars. *hist.* kiviä, ammuksia ym. sinkoava kone. **-korkeus** *s. fys.* heitetyn kappaleen lentoradan korkeus. **-koukku** *s. kal.* passiivinen koukkupyydys, joka painokiven avulla rannalta heitetään veteen. **-kulma** *s. fys.* heittosuunnan ja vaakasuoran välinen kulma, elevaatio-, noususukulma. **-kuva** *s.* heijastus-, projektio-, skioptikonkuva. **-käsi** *s.*, vars. *urh. voim.* käsi, jolla heitto suoritetaan. | Alkuvauhdin aikana h. koukistetaan. **-käyrä** *s. fys.* heitetyn esineen rata l. ballistinen käyrä. **-köysi** *s.*
heitto|laite *s.* Polttoaineen h. Sukkulan h. **-laukaus** *s. sot. mets.* nopeasti (lyhyen ajan nä-

kyvissä olevaan maaliin) tähdätty laukaus. **-leikki** *s.* leikki, jossa käytetään jtak heitettävää välinettä, tav. palloa. **-liik|e** *s.* **1.** *urh. voim.* heittämisliike. | Käsien, raajojen h. Lihaksien toiminta h:keissä. **2.** *fys.* heitetyn kappaleen liike. | Pystysuora, vino h. **3.** *harv.* muuta käyttöä; vrt. heitto (7). | Pyörän, rattaan h. **-luha** *s. kut.* syöstävän heittolaitteella varustettu luha. **-matka** *s.* Pitkä h. Olla käsikranaatin h:n ulkopuolella. **-merk|ki** *s.* **1.** *urh.* heiton pituutta t. heittämispaikkaa osoittava merkki. | Kilpailijoiden h:it. Käsipalloa pelattaessa rangaistusheiton suorittaja ei saa astua h:in yli. **2.** *kiel.* merkki ('), jota suomessa käytetään osoittamaan loppuvokaalin heittoa (esim. täss', tuoll'), tavunrajaa kahden samanlaisen vokaalinmerkin välillä (esim. vaa'an, luo'on) sekä vieraiden nimien nominatiivimuotoa sanan päättyessä mykkään konsonanttiin (esim. Shaw'n, Dumas'n, Bordeaux'ssa), apostrofi. **-moukari** *s. urh.* **-nopeus** *s. fys.* heitetyn kappaleen alkunopeus. **-nuoli** *s.* käsivoimin heitettävä nuoli. **-nuor|a** *s.* Suopunki on silmukallinen h. Pelastusveneen varusteisiin kuuluu h:ia. **--onginta** *s. kal.* vrt. seur. **--onki** *s. kal.* vars. lohenpyynnissä käytetty vapaan kiinnitetyllä siimarullalla varustettu onki, jolla syötti voidaan singota tavallista etäämmälle, virveli. **--ovi** *s.* = heiluriovi. **-paik|ka** *s.*, vars. *urh.* Hyvä, pehmeä h. Kilpailijat saapuivat h:alle. **-paino** *s.* **1.** köyden päässä oleva paino, joka tekee mahdolliseksi köyden heittämisen. **2.** *urh.* kolmiomaisella kädensijalla varustettu metallinen heittokuula. **-pallo** *s.* — *Voim.* isokokoinen pallo, jota käytetään eräissä heittoleikeissä. **-paula** *s.* suopunki, lasso. | Äkkiä lensi notkea h. Hannun kaulaan LEINONEN. **-peli** *s.* peli, jossa välineenä käytetään jtak heitettävää esinettä (esim. nappikuoppa, noppapeli). **-pussi** *s. ark. leik.* henkilö, jota heitellään paikasta toiseen; helposti voitettava, toisarvoinen kilpailija. | Saapui painiotteluun h:ksi. Italia ja Irlanti saivat tyytyä šakkikilpailussa h:n osaan. **-puu** *s.* Bumerangi on Australian neekerien käyttämä kaareva h. **-pyörä** *s. tekn.* Lumiauran, perunannostokoneen, keskipakopumpun h.

heitto|raja *s. urh. voim.* raja, jolta jtak heitetään ja jonka yli heittäjä ei saa astua, heittoviiva. **-rata** *s.* **1.** *fys.* heittoliikkeessä olevan kappaleen rata, lentorata. **2.** rata, jota käytetään heittoja suoritettaessa; keilarata. **-rauta** *s.* eräänlainen alkeellisten kansojen käyttämä rautainen heittoase. **-rengas** *s. urh.* = heittokehä. **-sarja** *s. urh.* peräkkäin suoritettujen heittojen sarja; sarja heittolaukauksia. | [Keihäänheittäjän] tasainen h. Komea h. — Viiden laukauksen h. **-siima** *s. kal.* vars. heittoongessa käytetty, 1—3 m:n pituinen, suonesta t. hienosta teräslangasta tehty siima, joka kiinnitetään muun siiman ja syötin väliin. **-suunta** *s.* **-taivutus** *s. voim.* vartalon ripeä taivutus (ja sen ohella tapahtuva samansuuntainen käsien heitto). **-tappara** *s.* = heittokirves. **-terä** *s. puut.* akseliin kaltevaan asentoon kiinnitetty pyöröterä, joka leikkaa leveän aukon. **-tulos** *s. urh.* **-tuomari** *s. urh.* **-uinti** *s. urh.* eräs lähinnä kroolia muistuttava uintilaji, trudgen. **-uistin** *s. kal.* uistin, joka vavalla t. vavatta heitetään veteen ja heti vedetään takaisin. **-urheilu** *s. urh.* Kiekonheitto, h:ista klassillisin. **-valo** *s.* jstak jhk heittyvä valo. | Nuotion punaiset h:t [maalauksessa]. [Kirjailija] luo hänen sisäiseen olemukseensa nopeita ja kirkkaita h:ja TARK. **-vapa** *s. kal.* siimarenkailla varustettu vapa, jolla syötti singotaan etäälle. **-varjo** *s.*, vars. *kuvat.* kappaleen itsensä ulkopuolelle aiheuttama varjo, luomavarjo;)(oma varjo. **-varsi** *s.* Käsikranaatin pyöreä h. **-vauhti** *s.* **1.** vars. *urh.* heiton suorittamiseksi otettu vauhti. **2.** *voim.* eräissä nojapuilla (ja muillakin telineillä) suoritettavissa liikkeissä vauhdin ottamiseksi suoritettu jalan t. jalkojen heittoliike. **-veits|i** *s.* Keski-Afrikan neekerien h:et. **-verkko** *s. kal.* eräitä heitettäviä verkkopyydyksiä. **-viesti** *s. sot.* ilma-aluksesta pudotettava viesti. **-viiva** *s. fys.* = heittorata; *urh.* = heittoraja. **-voima** *s.* **-vuoro** *s.*, vars. *urh.* Kolmas h. Olla h:ssa. Odotella h:aan. **-väli** *s. fys.* kappaleen heittoradallaan vaakasuoraan suuntaan kulkema matka. **-väline** *s.*, vars. *urh.* esine t. kappale, joka heitetään; *harv.* väline, jolla jk heitetään, heittolaite. **-ympyrä** *s.* **1.** *sot.* ympyrä, jonka säteenä on torpedon kantomatka ja keskipisteenä maali (osumishetkellä). **2.** *urh.* = heittokehä.

heit|tyä[1*] *v.* **1.** *pass.* **a.** sinkoutua, paiskautua. | Meren rannalle h:tynyt simpukka. — *Erik.* katseesta, valosta yms.: langeta, osua. | Katse h:tyy jhk. Pirttiin h:tyvä auringon punerrus. Veen pintaan vihertävät varjot h:tyy KOSKENN. — *Kuv.* - - äärimmäisainesten menettelystä [on] h:tynyt varjo koko kirjailijakuntaan AK. **b.** erkaantua, poistua, jäädä pois; tauota, lakata, herjetä. | Hengen h:tyessä. - - niin ettei kiehuminen hetkeksikään h:tynyt PAULAH. — *Kiel.* Sanan loppuvokaalin h:tyminen l. loppuheitto, apokopee. **c.** heittelehtiä, heitellä, heilahdella. | - - hänen päänsä pyörähtelee ja h:tyy vilkkaasti kuin iloisen penikan LEHT. - - miten haahdet h:tyvät hyrskyssä LEINO. **d.** kieroutua, heittää, heitellä (puusta ym.). | Puutavara h:tyy lämmön ja kosteuden vaikutuksesta. **2.** *refl.* **a.** vars. *runok.* = heittäytyä I.1. | H. makuulle, vatsalleen. H. ylpeästi selkäkenoon. Ma h:yn herrani jalkojen juureen *MANN. - - jo h:tyi orhin selkähän LEINO. **b.** = heittäytyä I.4. | [Tytöt] olivat matkalla hyviksi h:tyneet, vaikka lähtiessä joku olisi hieman ollutkin niska mutkalla LEINONEN. Repo h:tyi kuoliaaksi KS.

heittäjä[16] *tek.* **1.** varsinaisessa merk:ssä; erik. heittourheilun harrastaja. | Ankkurin h. Löylyn h. Nuottaveneessä on soutaja ja h. N:llä on h:n lihakset. Henkensä h. tai elon antaja syntymämaalle LEINO. — *Yhd.* harppuunan-, perhon-, pommin-, varjonh.; keihään-, kiekon-, moukarinh.; ulosh. **2.** *sot.* → heitin. **3.** *tekn.* koneen, laitteen osana. | Kylvökoneen h. — *Yhd.* ulos-, veden-, ylih.

heittämä[13] *s.* heittämiskerta, heitto, heittomat-

ka. | -- tästä hotellista ei lähdetäkään ensimmäisellä ulosh:llä! KARHUM. — Kivenh:n päässä.

heittämätön[57] *kielt.a.*

heittäy|tyä[44] *v.* **I.** *refl.* **1.** heittää itsensä, viskautua, nakkautua, paiskautua, syöksyä jhk (paikkaan, asentoon tms.) t. jstak. | H. pitkälleen, kasvoilleen, polvilleen. H. vuoteelle. H. maahan jkn eteen. H. jkn helmaan, kaulaan, jalkoihin. H. satulaan. H. suksilleen. H:tyi jyrkänteeltä alas. — Vrt. I.4. | H. tavoittamaan palloa. Hevonen h:tyi laukkaan. Lintu h:tyy siivilleen. Jalkaväki h:tyi rynnäkköön. **2. a.** *vanh.* luopua vastustuksesta, antautua, alistua. | -- jollei Viapori olisi h:tynyt, eivät venäläiset olisi pystyneet maata valloittamaan JÄRVENT. -- h:ivät / veristymättä miehet Suomenmaan *CAJ. **b.** *kuv.* jättäytyä t. omistautua jhk, jnk valtaan, antautua, eläytyä. | H. jkn armoille, niskoille. H. jkn elätettäväksi. H. seuraelämän pyörteisiin, irstailuun, kaikenlaisiin yrityksiin. H. epätoivoon, huolettomuuteen. H. pelihimon valtaan. Vai on Sillantaustan isäntä niin h:tynyt viinaan TALVIO. **3.** H. alasti, alastomaksi 'riisuutua'. H. paitahihasilleen, sukkasilleen. **4.** ruveta t. tekeytyä jksik, jnklaiseksi t. jhk tilaan, herjetä, paneutua, ryhtyä jtak tekemään. | H. tyhmäksi, kuuroksi, hurskaaksi. H. herraksi. Hyönteiset h:tyvät vaaran uhatessa kuolleeksi. H. nöyräksi jkn edessä. H. veltoksi ja toimettomaksi. H. iloiselle mielelle. H. kilpasille, juttusille. H. taloksi. H. tutkimaan jtak. -- en aio minäkään miestä huonommaksi h. IVALO. **II.** merk. *pass.* t. sitä lähenevä. **1.** Hihna h:tyy pois pyörältä. Tuli h:tyi puiden latvoihin. Osoitin h:tyi äkkiä vasemmalle. -- tytöt panivat merkille Yrjön parille kolmelle aallolle h:tyvän tukan RAILO. **2.** kieroutua, vinoutua, heittää. | Tiili voi h. kieroksi. Haapa ei ole helposti h:tyvää.

heit|tää[2*] *v.* **1.** *tr.* panna jk esine kiitämään, lentämään (ilman läpi) toiseen paikkaan antamalla sille (kädellä, käsillä t. jllak välineellä) tarpeellinen liikevoima, alkuvauhti: singota, nakata, viskata, paiskata. **a.** obj. ilmaisee liikkeeseen pannun esineen. | H. jk pois, sivuun, ilmaan, veteen, tuleen, menemään jne. H. keihästä, kiekkoa, palloa. H. lakkinsa korkealle. H. kivi ikkunaan. Sukkulalla h:etään kudetta viriöön. Palava puu h:tää poukkia. H. jku nurin, satulasta. H. laukaus 'ampua heittolaukaus'. H. vettä l. virtsaa 'virtsata'. — *Kuv.* H. hiiteen. H. yli laidan. Hukkaan h:ettyä aikaa. Kaivoon h:ettyjä rahoja. H. syy jkn niskoille. Sota h:ti talouselämän ylösalaisin. — Eril. sanontatapoja. | H. ensimmäinen kivi jkta vastaan [alk. UT]. H. sumua jkn silmiin t. silmille. H. hansikas 'antaa taisteluhaaste'. H. lapsi pesuveden mukana. H. helmiä, päärlyjä sioille t. sikojen eteen [alk. UT]. Arpa on h:etty 'ratkaisu on tehty'. — *Yksipers.* Alkoi h. lunta. Tuostapa nyt kiusan h:ti. -- on käynyt tohtorin luona, kun sille h:ti sen kasvin SILL. H:tää tuosta tuulen pohjoiseen KARHUM. **b.** obj., milloin se on ilmi pantu, ilmaisee satutetun esineen; heitetty esine ilmaistaan adverbiaalilla (tav. adess:lla). | H. lumipallolla jkta. H:ti ikkunan kivellä rikki, säpäleiksi. H. poroja (suopungilla). — *Ark.* H:ä minua kympillä 'anna (lainaa) minulle kymppi'. **c.** obj. ilmaisee tuloksen; obj. t. sen sukuinen määräys ilmaisee leikin, tempun tms. | H. löylyä. H. uusi ennätys. Pojat h:tivät tarkkuutta puun kylkeen. — H. voileipiä. H. nappikuoppaa, seinärahaa. H. kruunua ja klaavaa. H. arpaa. H. kuperkeikkaa, volttia. H. jättiläistä rekillä. H. sylipainia. — Juopuneen jalat h:tävät viittätoista 'hoippuvat'.

2. *tr.* paiskaten, viskaten, heittäen sijoittaa t. panna jhk t. poistaa jstak; ei aina selvästi eroa ed. ryhmästä. | H. hattu naulaan, kontti selkäänsä, pyssy poskelle. H. lehmille heiniä. H:ti kirjat nurkkaan 'lopetti lukupuuhat'. H. onki järveen. Nuotta h:ettiin [= potkettiin] kosken alle. H. [= laskea] verkkoja. H. takki ylleen. H. vaatteensa pois. Jokainen puu, joka ei tee hyvää hedelmää, hakataan pois ja h:etään tuleen UT. — *Raut.* suorittaa heitto; ks. heitto I (1). — *Kuv.* panna hyökkäämään, nopeasti siirtää, "lennättää" paikasta toiseen; panna vankeuteen tms. | H. joukot, reservi tuleen, hyökkäykseen. H. vihollinen takaisin. H. jnnek lisää konekivääreitä. Mikä sinut tänne h:ti? Eikö kukaan teistä kerkiäisi h:tämään minua salmen yli. — H. vankilaan, torniin. H. vankeuteen, orjuuteen. — *Ark.* syömisestä ja juomisesta. | H:imme aterian suihimme. H:etäänpä lasit pohjaan! — *Intr.* H. paitahihasilleen.

3. *tr.* äkillisesti heilauttaa, hyppäyttää, liikauttaa. | H. keinua. H. säärtä sivulle. H. jalkansa ilmaan. H. päänsä taaksepäin, takakenoon. H. niskojaan. Tyttö h:ti ylenkatseellisesti nenäänsä. Häntä h:tää paha 'potee kaatumatautia'. — *Yksipers.* Töyryn kohdalla h:ti rekeä.

4. *tr.* luoda (katse, valoa, varjoa tms.), kohdistaa, singota, valaa. | H. silmäys jhk. H. kajastus jhk. Majakka h:ti valokeilan kauas merelle. Rakennus h:ti pihamaalle kulmikkaan varjon.

5. *tr.*, lähinnä *kuv.* yksityisen sanan, huomautuksen, lyhyen (ja painokkaan) kysymyksen t. väitteen tms. lausumisesta, esittämisestä: singota, lingota, nakata, paiskata, viskata. | H. kompasana, kysymys jklle. H. syytöksiä vasten silmiä. H:ti sen ajatuksen, että --. Tulija h:ti "hyvän päivän". "No, kah --", h:ti Tapo HAARLA. — *Erik.* hyvästelystä. | H. jklle hyvästi(t). H. jku hyvästi. -- illan tuuli h:tää hyvää yötä AHO.

6. vars. itäsuom. kielenkäytössä; eräät lauseparret (esim. "h. henkensä") tulleet aivan yleisiksi. **a.** *tr.* jättää jäljelle, jhk, jhk tilaan t. vaiheeseen, tehtäväksi t. tekemättä. | Söi itse kaikki eikä h:tänyt muille mitään. H:in rahani kotiin. H:ä huolet huomiseksi. H:ti lampun palamaan. H:ä minut rauhaan. H. autioksi. H. (asia) leikiksi. H:ti laukun toveriensa kannettavaksi. H. kaikki sikseen, silleen. H. talo kylmille. H. vähemmälle. H. työ kesken. H.

asia hoidotta. H. oman onnensa nojaan. -- muun on kutsuit kaiken kansan / — minun h:it kutsumatta! KAL. **b.** *tr.* jättää pois, hylätä, luovuttaa jk, luopua jstak; lopettaa, poistaa. | H. aseensa 'antautua'. H. kotinsa, toimensa, vanhempansa. H. tittelit pois. H. jku unhoon. H. jk laskuistaan. H:ti kaiken toivon. H:ä asia mielestäsi. H:ä itkusi. H:ä murheesi Herran huomaan VT. H:ti kokonaan väkeväin nauttimisen. H. henkensä 'kuolla'. Sitten ei suru mua h:täisi, / ennen kuin multa mun peittäisi KL. **c.** *intr.* lakata, herjetä, tauota. | Tuskin malttavat tanssijat siksi h., että --. Takinliepeet h:tivät lepattamasta. Katrikin h:ti soutamasta PAKK. **d.** *tr.* ja *intr.* päästää t. laskea (irti), hellittää. | Pidä lujasti kiinni, älä h:ä irti! H:äpäs irti ohjasta! Älä h:ä otettasi! Tyttö h:ti [= irrottautui] pojan kaulasta.

7. a. *refl.* ja *pass.* heittäytyä, viskautua, nakkautua ym. | H. pitkäkseen. H. makuulle, maata. Elon vimmahan h:imme hurjaan A.OKSANEN. — Tuuli h:ti itään KARHUM. **b.** *pass.* heittyä, kieroutua, kupristua. | Puulevy h:tää kosteudesta. Eräät teräslaadut h:tävät helposti. **c.** *pass.* akselissa pyörivistä kappaleista: epäkeskisyyden vuoksi heilahdella, vipata. | Tahko h:tää pyöriessään. Akseli alkoi h. Työkappale ei saa h. sorvissa. **d.** *pass. ark.* vaihdella, heilahdella. | Ampumatulokset h:tivät tuulen takia aika lailla.

8. *refl. taiv.* H:äksen maahan pitkälleen. H:tihe [= tekeytyi] sairaaksi. H:tihe hepo sivulle, / karkasi kahdelle jalalle LEINO. Kumpikin h:tihen äänettömäksi KIANTO.

1. **heituk|ka**[15*] *s.* **1.** vars. *hist.* eräänlainen unkarilainen sotamies; vieraan maan palveluksessa oleva (unkarilainen) palkkasoturi. **2.** palvelija, käskyläinen, lakeija; *halv.* halpamaiseen t. rikolliseen työhön palkattu henkilö, kätyri. | Suuret herrat olivat kirkossa ja h:at puhuivat ulkopuolella TALVIO.

2. **heitukka**[15*] *s.* (tytön) heilakka, hepsankeikka. | Tytön h. Vallaton h. Palvelustyttö, valkotukkainen h.

heitäl|tää[5] *mom.v. harv.* < heittää. **1.** *tr.* Mies h:si toisen säärensä polven päälle M.MERENMAA. -- voimakkain käsin h:ti hän vieraansa ulos J.REIJONEN. **2.** *intr.* Tapon ajatukset h:tivät välittömästi toissatalvisiin tapauksiin HAARLA.

heitänne[78*] *s.* = heite 3.

heitän|tä[15*] *s.* heittäminen, heittely. | Tulennasta tuiman tunnen, / jalon jalan h:nästä KANT.

heität|tää[2*] *v.* **1.** *fakt.* H. jku vankilaan, ulos. Kuningas h:ti Danielin jalopeurain luolaan. — *Yksipers.* Eihän toki isoa miestä parista ryypystä h:ä! Olikin h:tänyt reippaasti upeata Lofotenia [laivaa] M.RAPOLA. **2.** *harv.* heittää, viskata. | [Ruuna] h:ti takapuoltaan RAILO.

heiva|ta[35] *v. ark.* **1.** *tr.* nostamisesta, siirtämisestä yms. | H:apa saappaani tänne! **2.** *intr.*, vars. *urh.* hellittää. | N. kiristi alussa, mutta alkoi viimeisellä kierroksella pikku hiljaa h.

heiverö[2] *a. harv.* = seur. | -- mutta pätkiä ja h:itäkin oli joukossa AK.

heiveröi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* hintelä, hento, heikko. | H. lapsi, ihminen. H:set jäsenet. H. taimi, oksa. Pitkä ja h. kuin humalasalko. Poika vaikuttaa h:seltä. Kynttilän h. valo. Tutkimus rakentui liian h:selle perustalle. [Kirjallisuutemme] omaperäinen runovoima ilmeni vain h:sissä tuotteissa TARK.

hekatomb|i[4] *s. hist.* suuri teurasuhri (100 härkää) muin. Kreikassa. — *Kuv.* Oli sodan h:eihin / he kantaneet lihaansa kumpikin KOSKENN. — *Yhd.* ihmish.

hekatta|a[2*] *onom.v. harv.* (nauraa) hekottaa, kikattaa. | -- ehätti emäntä väliin nauraa h:en PAKK.

hekkuma[12] *s.* par. hekuma.

hekkumoida[30] *v.* par. hekumoida.

hekot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. -|**taa**[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *onom.* nauraa "he he he", nauraa äänekkäästi, hekattaa, hehettää, kikattaa. | Nauraa h. Räjähti h:tavaan nauruun. Kiljumista ja h:usta. **2.** *deskr.* helakkana paistaa, loistaa, helottaa. | Pojan naama h:ti punaisena. -- h:tavana kesäkuun iltana KARHUM.

heksa|edri[4] *s.*, vars. *geom.* kuuden tasokuvion rajoittama monitahokas. | Säännöllinen h. eli kuutio. **-goni**[4] *s. geom.* kuusikulmio **-goninen**[63] *a. geom.* H. kide, kidejärjestelmä. **-kordi**[4] *s. mus.* kuusisävelinen asteikko, kuusisävelikkö.

heksametri[4] *s. run.* daktyyleista t. spondeista muodostuva kuusipolvisäe, jonka viidennessä polvessa on aina daktyyli ja viimeisessä spondee; tällaisia säkeitä käyttävä runomitta; *syn.* kuusimitta(säe). | H. oli muinaiskreikkalaisten tärkeimpiä runomittoja. **-runo** *s.* **-runous** *s.* **-säe** *s.*

heksoosi[6] *s. kem.* kuusi hiiliatomia sisältävien yksinkertaisten sokerilajien nimitys.

hektinen[63] *a. lääk.* riuduttavalle taudille (vars. keuhkotaudille) ominainen t. oireellinen. | H. puna. H. kuume.

hektografi[4] *s. tav.* liiman ja glyseriinin seoksesta valettu kirjoituksen monistamiseen käytetty laatta. **-massa** *s.* **-muste** *s.*

hektografoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* monistaa hektografilla.

hekuma[12] *s.* **1.** nautinnon huuma, huume, hurmio. | Lemmen h. Koston h. Kiemurrella h:ssa. -- hämäräsalaisesta h:sta poveni hehkuu ja voimallisesti kohoo KIVI. -- täydellä h:lla upottaa puukkonsa toisen lavan juureen SILL. **2.** (hekumalliset) nautinnot, ilot, hekumointi, elostelu, irstaus. | Tämän maailman h. Tuhlasi omaisuutensa turhuuteen ja h:an. Elää h:ssa. O taivaan h:a, / jonk' autuahat saa! VK[V].

hekumalli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aistillinen, hemaiseva, viettelevä, kiihottava, himokas, irstas, rietas. | H. katse. Punaiset, h:set huulet. Hänen ruumiinsa viekoitteleva h:suus. Nähdä h:sia unia. H. tuoksu, sävel. H:set nautinnot. H. elämä. H. mies, nainen. Epikuroksen h. oppi. Astarten h:set palvontamenot. Elää h:sesti. — *Kuv.* -- painuvan päivän luomi oli h:sesti raollaan SILL.

hekumoi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* hekumallisesti, hillittömästi nauttia, nautiskella, intohimoi-

sesti herkutella, elostella, mässätä. | H. lemmen antimilla. H. veritöissä. H. koston mielikuvilla. H. rakkaissa muistoissa. H:iva ilo. Huvituksissa h:iva nuoriso. [Taiteilija] suorastaan h:i värien yltäkylläisyydellä. - - rannan valkoinen hietikko näytti ikään kuin h:iden kylpevän päivän kuumentavassa paahteessa IVALO.

hekumoitsija[14] *tek.* < ed.

hekää *interj. kans.* ks. 2. he 3.

hela[10] *s.* tav. metallinen, rengasmainen t. holkkimainen kappale, jollaisia käytetään lujittamis-, kiinnittämis- ja koristamistarkoituksiin; levymäisistä ja kulmikkaista kappaleista, lyötteistä yms. us. par. helake. | Puukon, tupen, piipun, kepin h. — *Yhd.* kärki-, päätesuuh.; hopea-, metalli-, vaskih. **-hoito** *s. kans.* heloitettu puukko tuppineen, tuppipuukko. | Härmäläinen h. Vyöllä heilahteli komea h.

helaht|aa[2*] *v. harv.* muuttua helakaksi, välkähtää, pilkahtaa. | Kukkainen rinne h:i hohtavan valkoiseksi. Aurinko h:i sumupilven alta KARHUM. — *Kuv.* [Nuoruuden] toiveet, jotka etäältä h:avat sieluun nukkuvan unina LEHT.

helainen[63] *poss.a.*, tav. *yhd.* Hopea-, kultah.; kiiltäväh.; monih.

helakan|keltainen, -punainen, -sininen, -vihreä *a.* tav. ⌒. **-värinen** *a.* myös ⌒.

helak|e[78*] *s.* lujittamis-, kiinnittämis- ja koristamistarkoituksiin käytetty, tav. metallista tehty levymäinen t. kulmikas kappale, lyöte, soljike, lappa; vrt. hela. | Ikkunan kehysten kulmarautoja, hakoja ja salpoja sanotaan h:keiksi. Valjaiden, vyön h:keet. Valokuvauskoneen objektiivin h. Lukonreiän suulla oli luinen h. — *Yhd.* puristin-, rakennus-, riipush.; metalli-, rautah.

helak|ka[15*] *a.* -asti *adv.* -kuus[65] *omin.* = heleä. (*1.*) H. väri, puna. H. valtimoveri. H. ihonväri. Poskien tuore h:kuus. H. taivas. H. heinäpouta. Aamun h. kauneus. Tuli lämmin, h. kesä. Päivä paistoi h:asti. H:asti punoittava. H:an sininen, ruskea, kellervä. (*2.*) H. ääni. Päästi h:an naurun. Laulaa h:asti. Tavun h:kuus l. sonoriteetti.

helako|ida[18] *v.* **1.** *tr.* tehdä helakaksi. | Puna h:i jkn poskia. **2.** *intr.* hohtaa t. loistaa helakkana. | Rakennuksen seinä h:i laskevan auringon säteissä. - - työnkuumeen punerrus h:i kumpaisenkin poskilla ALKIO.

helallinen[63] *poss.a.* H. korkki.

hela|piippu *s.* H. hampaissa. **-päinen** *a.* H. puukko. **-pää** *a.* **1.** = ed. | H. puukko, tuppi. — Us. *s:sesti* puukosta. | Heilutella h:tä. Tarttua h:hänsä. **2.** *kuv.* naurusta: helakka, raikuva. | Päästi h. [t. h:n] naurun. - - helähti nauruun, ihan ilmettyyn h:hän LEINONEN. **-pääpuukko** *s.* myös ⌒. | H. heilahti.

helast|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* = seur.

hela|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa heloilla, helakkeilla, heloittaa. | Hopealla h:ttu piippu.

helaton[57] *kar.a.* H. keppi, puukko.

helatorstai *s.* kirkollinen juhlapäivä, jota vietetään 40:ntenä päivänä pääsiäisen jälkeen Kristuksen taivaaseen astumisen muistoksi.

helavalkea *s.* (*rinn.* helkavalkea) juhlallinen kokko l. valkea, jollaisia poltetaan keväällä (tav:immin helatorstaina t. helluntaina) jllak korkealla t. aukealla paikalla.

helavyö *s.* heloilla l. helakkeilla (t. helyillä) koristettu vyö. | Pohjalaiset h:t.

hele[78] *s. mus.* lyhyt "helähtävä" hajasävel runkosävelen edellä, ohessa t. jäljessä. — *Yhd.* ala-, etu-, jälki-, kaksois-, yläh.

helei [hele·i] *interj.* iloa, riemua ilmaisemassa: heijaa, huhhei. | H.! Sortui valta hankien AK. - - valkeat vaahtopäät, / ne rannasta rantaan lyö — h.! *MANN.

heleijaa [-le·i-] *interj.* = ed. | H. pojat! | Heijaa, h. — eläköön Suomi!

hele|tä[34] *v. harv.* heleytyä. | H:nevä, herkentyvä / hymyilys sen [kuoleman eron] kirkastaa SAIMA HARMAJA.

helevä[13] *a. harv.* heleä. | - - h:ssä heinän päässä, / kukan kultaisen nenässä KAL.

heleyty|ä[44] *v.* tulla heleäksi. | Taiteilijan väriasteikko on huomattavasti h:nyt.

hele|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* (*runok.* myös heljä) helakka, kirkas. **1.** väriltään t. valaistukseltaan kirkas, helottava, hehkeä, hohtava, loistava. | H. väri, puna, sini. H. veri. H. iho. Valkoisen h:ät hampaat. H. sää, pouta. H. heinäkuu. H:än keltainen, punainen, kirkas. Aurinko paistaa h:ästi. Kesä oli h:immillään. Kevätpäivän koko sinikirkas h:ys SEPPÄNEN. **2.** ääneltään, soinniltaan kirkas, helisevä, kilakka, raikas;)(tumma, kumea ym. | H. ääni, nauru. H. lapsen itku. H. soitto. H. kaiku. Sävelten h:ys. H:ästi soiva. — *Fon.* H:itä vokaaleja ovat *ä, ö, y, e, i,* tummia *u, o, a.* **3.** *kuv.* puhdas, sees, seesteinen. | H. ilo. H. rauha. H. tunnelma. Kreikan kulttuurin h:in kukoistus.

heleähkö[1] *mod.a.* H. *l*-äänne.

heleä|ihoinen *a.* H. maalaistyttö. **-kukkai|nen** *a.* H:sia koristekasveja.

heleän|keltainen, -kirkas, -punainen, -sininen, -valkoinen, -vihreä *a.* par. ⌒. **-värinen** *a.* myös ⌒.

heleä|poskinen *a.* **-silmäinen** *a.* H. tyttö. **-sointuinen** *a.* H. ääni. H. lyyrillinen runo. **-värinen** *a.* H. syksy. H. luonnonkuvaus. **--ääninen** *a.* H. kulkunen. H. laulajatyttö.

helikon[7] *s. mus.* **1.** eräs muinaiskreikkalainen kielisoitin. **2.** isokokoisin vaskisoitin sotilassoittokunnissa.

helikopteri[5] *s.* pystysuoraan nouseva ja laskeva lentokone, jossa kantotasojen asemesta on pystyakselissa pyörivät siivet.

helinä[14] *teonn.* (< helistä) helke, helkyntä, kilinä. | Kulkusten, kannusten h. Kahleiden h. Särkyvien ikkunaruutujen h. Jäähileiden h. Äänen, laulun, naurun h. Sävel soi kuin h. harppujen KAILAS. — *Yhd.* sanah.

heliografi[4] *s.* **1.** *täht.* auringon valokuvaamiseen käytetty kaukoputki. **2.** = heliotrooppi 2.

heliogravyyri[6] *s. kirj.* kuparivalopaino; heliogravyyrijäljennös. **-jäljennös** *s.* **-menetelmä** *s.* **-painatus** *s.* **-paino** *s.*

helio|metri[1] *s. täht.* eräänlainen vanhentunut, pienten kulmaetäisyyksien mittaamiseen käytetty kaukoputki. **-sentri|nen**[63] *a. täht.* -sesti

adv. -syys[65] *omin.* aurinkokeskinen; vrt. geosentrinen. **-staatti**[4*] *s. täht.* koje, joka heijastaa auringon säteet jatkuvasti samaan suuntaan auringon näennäisestä liikkeestä huolimatta. **-trooppi**[4*] *s.* **1.** *kasv.* Heliotropium, ulkomaisia kasveja, jotka kääntävät kukkansa (ja lehtensä) aina auringonvaloa kohti, vars. koristekasvina yleinen voimakastuoksuinen H. peruvianum. **2.** *maanm.* koje, jolla heijastetaan auringonvaloa, heliografi. **-trooppi|nen**[63] *a. kasv.* -suus[65] *omin.* auringonvaloon pyrkivä. | Kasvien varret ovat h:sia. **-tropiini**[6] *s.* parfyymiteollisuudessa käytetty heliotroopin tuoksuinen aine. **-tropismi**[1] *s. kasv.* kasvien pyrkimys auringonvaloon.

helistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < helistää. | Tiukujen h:y. H:tiin kannuksia ja kalisteltiin miekkoja. — Käki kukkua h:i.

helisti|n[56] *s.* **1.** yl. helistysväline, kilistin, kilkutin. | Lapsen h. [lelu]. Noitarummun h:met. Sudenajossa käytettiin rämistimiä, kalistimia ja h:miä. **2.** *mus.* eräiden soitinten nimenä. | H. eli triangeli. Sistrum oli muinaisegyptiläinen h.

helis|tä[41] *onom.v.* vrt. helätä. **1.** pitää heleää ääntä, soida heleästi, helkkyä, helskyä, kilistä. | H. kauniisti, suloisesti. Sävel, soitto, nauru h:ee, heläjää. H:evä laulu. Heläjävä ääni. H:eviä loppusointuja. Ajaa h:evin kulkusin. Ikkunanlasit h:evät. H:evän kova hanki. Puu oli h:evän kuivaa. Käen kukunta h:i metsässä. Nauroivat että ilma h:i. Hänellä on h:eviä [= kiliseviä rahoja] taskussaan. Kyllä mies on mies, vaikka raudoissa h:köön KARHUM. Laulavat Lapinki lapset, / heläjävät heinäkengät KAL. Hepo juoksi, tie heläji KANT. — Ed:een liittyen, lähinnä *kuv.* | H:evä pouta. Tyven, h:evä ilma. Heläjävä tammipakkanen. Mennä, tehdä että h:ee 'reippaasti, lujasti'. **2.** Olla h:emässä 'olla tukalassa tilanteessa, pulassa, pinteessä'. Joutua h:emään. Oltiin h:evässä hukassa 'huutavassa hukassa, kiipelissä'.

helist|ää[2] *kaus.v.* (< ed.) helisyttää. | H. kelloa, tiukua. H. kannelta. H. kellolla. - - kitaralla säestystä h:äen LEHT. — Laulaa, nauraa h. Ajaa h. Sadekuuro h:i selän yli 'kulki helistäen'. - - kerttuset h:ivät katajapensaissa LEINONEN. — *Harv.* äänen merk. hälvennyt, yl. vain ravistamisesta, pudistamisesta. | - - sellaisia omenapuita, joita h:etään vain ja makeat omenat satavat HEPOR.

helisyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. **-|tää**[2*] *kaus.v.* (< helistä) helistää. | H. kelloa. H. rahoja. Hevonen h:ti kulkusia. Nuori upseeri h:ti kannuksiaan. Ikkunoita h:tävä jyrähdys. — *Harv.* Puhua h:tää. Nauraa h:ti.

helium[7] *s.* eräs jalokaasuihin kuuluva alkuaine. | H:ia käytetään sen keveyden vuoksi ilmalaivojen kantokaasuna. **-putki** *s. sähk.* ohennetulla heliumilla täytetty lasiputki.

heljetä[34] *v.* tulla helj(emm)äksi.

heljä[11] *a. runok.* = heleä. | - - kilahtelee ilonaurun h. kello KIVI. - - vierin maalle vierahalle, / heitin h:t heinärannat LEINO.

helka[10*] *s.* **1.** helka-, helavalkea. | Polttaa h:a. **2.** = seur. **-juhla** *s.* vars. Sääksmäen Ritvalassa helatorstaina ja helluntaina vietetty neitojen juhla. **-kulkue** *s.* helkajuhlan neitokulkue. **-laulu** *s.* helkajuhlan laulanta; helkavirsi.

helkat|ti[5*] *s.* -isti *adv.* lievähkö kirosana. | Hyi h.! Älä h:issa! Mene, painu h:tiin!

helka|tuli, -valkea *s.* = helavalkea. **-virsi** *s.* **1.** helkajuhlassa laulettu virsi. **2.** Eino Leinon "Helkavirsiä"-kokoelman runo. **-vuori** *s.* vuori, jolla poltetaan helkaa, helkavalkeaa.

helke[78*] *onom.s.* helinä, helkyntä, hilke. | Harpun, huilun h. Tiukujen h. Sävelten h. Laulun, äänen h. Aaltojen h. Viikatteiden hionnan h.

helkehti|ä[17*] *onom.v.* helkkyä. | Lehto h:i lintujen laulusta.

helkkari[5] *s.* -sti *adv.* lievähkö kirosana: heikkari, hitto jne. | Voi h.! Mitä h:a! Painu h:in! Älä h:ssa! H:n kallis. Minua suututti niin h:sti. Se meni vallan huut-h:in.

helkkarinmoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. heikkarinmoinen. | H. kiire. Se nyt on h:sta!

helkkeinen[63] *a. harv.* helkkyvä. | Kirkas ja h. ääni.

helkk|iä[17*] *onom.v.* -inä[14] *teonn.* helkkyä, helistä. | Rahat h:ivät taskussa. Somer soitti, hiekka h:i KAL.

helkkuna[14] *s.* -sti *adv.* lievä kirosana. | Voi h.! Älä h:ssa! H:n hyvä.

helkky[1*] *onom.s.*, vars. *runok.* helke, helkähdys. | Täällä käki heittelee h:nsä LEINONEN.

helkky|illä[29] *frekv.v.* < helkkyä. | Soi, kannel kaunis, soi, / h:ellös kielin kirkkahin! SIIONIN KANNEL.

helkkyväi|nen[63] *a.*, vars. *runok.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* helkkyvä.

helk|kyä[1*] *v.* -yntä[15*] *teonn.* **1.** soida heleästi, helistä, helskyä. | Kannel h:kyy. H:kyvä sävel. Kulkusten h:yntä. Laulu, soitto h:kyy. H:kyvät rytmit. H:kyvän iloinen nauru. Hänen huuliltaan h:kyi puhdas karjalan kieli. Metsä h:kyi lintujen liverrystä. - - laulut mun h:kyvät rinnassain LEINO. **2.** loistaa t. paistaa heleänä, helottaa, hohtaa. | Taas hongat ne h:kyvi hopeissaan / ja kullassa kuultavi salo LEINO. Mattojen punaiset raidat h:kyvät maalaamattomalta permannolta TALVIO.

helkkä|ä[2*] *v.* = ed. (*1.*) H:vä laulu, nauru, sävel. Yhä leivonen h:ä lauluaan. (*2.*) *harv.* Päivä siellä h:ä ja helottaa JÄRN.

helkutinmoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. heikkarinmoinen. | H. kiire.

helkut|ti[5*] *s.* -isti *adv.* lievähkö kirosana. | Voi h. sentään! Meni päin h:tia! H:in tyhmä mies. Mitä h:in peliä tämä on! Juoksimme niin h:isti.

helkyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | H. kannelta. H. alasinta 'takoa kilkutella'. Satakieli h:teli yötä päivää. Kukkua, laulaa h. Kutoa h. — Astua, juosta h.

helkyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[91] *teonn.* (< helkkyä) helskyttää. | H. kanteletta, soittimen kieliä. Satakielen h:ys. Linnut h:tivät suven säveliä. — Takoa h. H. kangasta 'kutoa helkyttää'.

helkäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < helkähtää. | Laulu, sävel, ääni h:telee. Lyyrillisten runojen vieno h:tely.

helkähdelmä[13] *s. harv.* sointuisasta sävelmästä, runosta yms. | Leinon "Yökehrääjä"-kokoelman soreat h:t.
helkäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < helkkyä. | Kanteleenkieli h:tää. Laulu, nauru, ääni h:tää. H:ti nauramaan. Kellon h:dys.
helkäntä[15*] *teonn.* < helkkää.
hella[10] *s.*, vars. *ark.* keittämiseen ja paistamiseen käytetty liesilaite, jossa on kuumennettavia talousastioita kannattava tasolaatta; vrt. liesi. | Takan yhteyteen tehty h. Panna tuli h:an. H:lla höyrysi kahvipannu. Kuohua h:lle. Seisoa h:n ääressä. — *Yhd.* kaasu-, puu-, sähköh.; rauta-, tiilih.; kamiina-, kehys-, säästö-, taloush.; keittiö(n)-, ravintola(n)h. **-harja** *s.* hellanpuhdistusharja. **-huone** *s.* hellallinen asuinhuone. | Vuokrata h. **-kamari** *s.* = ed. **-kamiina** *s.* kamiina, joka samalla toimii hellana. **-koukku** *s.* hellanrenkaiden nostamiskoukku. **-laatta, -levy** *s.* keittoreiällinen hellan päällyslevy. | Kaksireikäinen h.
hellanletta(s) [tav.: he·llalle·tta(s)] *interj. last.* hellittely-, hyväilysanana. | Voi h. sinua, pikku Leena!
hellan|pesä *s.* **-rei|kä** *s.* Pannu porisi h:ässä. **-ren|gas** *s.* Kalistella h:kaita.
hellan|telttu, -|tettu *s.* ja *interj. last.* = herranterttu. | - - sinä h:telttu, nyt minä nostan sinut TALVIO. — Voi h:telttu sitä pikkuista! H:tettu, kuinka sievä hauva!
hellanuuni *s.* Paistaa h:ssa.
hella|puu *s.* Pilkkoa h:puita. **-uuni** *s.* hellallinen uuni.
hel|le[78*] *s.* **1.** auringonpaahde, paahteinen sää; *metrl.* sää, kun päivän keskilämpö ylittää +20° C. | Heinäkuun h., h:teet. Auringon, päivän, ukkosen h. (myös ◡). Hiottava, hehkuva h. Puro oli h:teessä kuivunut. Aurinko valoi polttavaa h:lettään. — *Harv. a:sesti* kuuma, polttava. | Tänä suurena suvena, / Herran h:lennä kesänä! KAL. — *Yhd.* heinä-, kesä-, tuho-, ukkosh. **2.** *harv.* kuuma ja hikinen olo, kuuma, palava, vari. | Juostessa tuli h. Olla h:teissään 'palavissaan'. Kirkkoherra lepää tässä, h. tuleekin kävellessä IVALO. **3.** *kuv.* ankara rasitus, taakka, tiukka työ, työ ja tuska. | Elämän, taistelun h. Kiusauksen, huolten, murheen h. Kantaa päivän kuorma ja h. [raskaasta, vastuunalaisesta työstä; alk. UT]. - - suo, että tahtoos tyytyisin / h:teessä koetustenkin VK.
helle|aalto *s.* Juhannuksen tienoissa maahamme tuli uusi h. **-aika** *s.* Kesän pahin h.
helleen|i[6] *s.* muinaisajan (joskus myös nykypäivien) kreikkalainen. | Alkuaan h:eillä tarkoitettiin Hellaan heimon jäseniä, sittemmin kaikkia kreikkalaisia. Ei kukaan h. sitten Perikleen päivien - -.
helleeniläinen[63] *a.* ja *s.* par. helleeni(nen).
helleeni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] muinaiskreikkalainen, muinais-Kreikan kulttuurille ominainen, klassillinen; vrt. hellenistinen. | H:set heimot. H. henki. H. leima. Runebergin h:syys.
helle|hattu *s.* kevyt, vilpoisa hellesään hattu. **-housut** *s. mon.* Valkoiset h. **-ilma** *s.* **-kaih|din** *s.* Ikkunoiden ulkopuolelle pantiin h:timet. **-kausi** *s.* Pitkällinen h. **-kes|ä** *s.* Koleita kesiä ja h:iä. **-kypärä** *s.* Tropiikin h. **-lakki** *s.* Kevyt h.
hellenismi[4] *s. hist.* n. 330—30 eKr. vallinnut, itämaista väriä saanut kreikkalaisen kulttuurin muoto, hellenistinen kulttuuri.
hellenisti[4] *s.* **1.** *hist.* Kreikan kielen ja sivistyksen omaksunut muukalainen; *erik.* kreikkaa puhuva juutalainen. **2.** muinais-Kreikan kielen ja kirjallisuuden tuntija.
hellenisti|nen[63] *a. hist.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. aika. H. eli aleksandrialainen kirjallisuuskausi. H. sivistys.
helle|puku *s.* Valkoinen, väljä h. **-päivä** *s.* Sydänkesän h:t.
hellerei [he·llere·i] *interj. ark.* ilmaisemassa iloa, riemua, remseyttä: hei, hei vain. | Hei h.! Suksilla kalliojyrkännettä alas, h.!
helleri[5] *s.* alk. Saksassa, sittemmin mm. Itävallassa ja Tšekkoslovakiassa käytetty vaihtoraha.
helle|sää *s.* **-takki** *s.* Vaalea h.
helletä[34] *v. harv.* tulla hell(emm)äksi, heltyä.
hellintä[15*] *teonn.* < helliä.
hellit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hellittää. **1.** löyhdytellä, irrotella, päästellä. | H. siteitä. Laivan lähtöaika läheni, köysiä h:eltiin. [Kuontalo] h:teli hienoa pellavakuitua ALKIO. — H:teli savuja piipustaan. - - h:teli useinkin suustaan pisteleviä kompasanoja KIVI. **2.** paistella, porotella, hohtaa, huokua, uhota. | Päivä paistaa h:teli. Aurinko h:teli lämpimästi. — Kirkon korkea tunnelma h:teli - - selittämätöntä jännitystä SILL. **3.** hemmotella, hemmotellen hyväillä, lellitellä. | Hyväillä ja h. H. ja lellitellä. Vanhemmat h:telivät tyttöä liiaksi. — *Harv.* säälitellä, surkutella. | - - aho armahin valitti, / nuoret heinät h:teli, / - - / tuota piian pillamusta KAL.
hellittely|nimi, -sana *s.* hyväilynimi, -sana.
hellittämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* lannistumaton, herpaantumaton, väsymätön, luja, voimakas, jäntevä, sitkeä, sisukas. | H. työntekijä. H. into, tahto, tarmo, voima. H. tuuli. H. kamppailu, uurastus. H:tömän raju. Tiukka h:tömyys. Pyrkiä jhk h:tömästi.
hellit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *tr.* **a.** päästää löyh(emm)älle, höll(emm)älle, löyhdyttää, höllentää;)(kiristää, tiukentaa. | H. jousta, ruuvia, sidettä, ohjaksia. H. purjetta. H. [= päästää, löysätä, juoksuttaa] köyttä. Vyön h:ys. H:ti otettaan. — *Kuv.* H. kukkaronsa nauhoja. H. kielen(sä) kantimia. **b.** laskea, päästää irti, irralleen, erilleen; irrottaa, kirvoittaa. | H. kyntensä, kätensä, otteensa. H. ohjaksista. H:in köydestä. Kahleet h:ettiin jaloista. Ei h:tänyt piippua hampaistaan. - - h:ti pian hartioiltaan taakan IVALO. — *Abstr.* ja *kuv.* H. katseensa, silmänsä, ajatuksensa jstak. Ei h:tänyt [= antanut, luovuttanut] markkaakaan. Ukko ei h:tänyt [= ilmaissut] tietojaan. [Sonni] h:ti vihoissaan kidastansa hirmuisen, kiljuvan laulun KIVI. **2.** *abstr.* **a.** *tr.* herpaannuttaa, lieventää, höllentää. | H. [= hidastaa] menoaan, soutuaan, vauhtiaan. H. kuria, valvontaa. H. ehtoja. H. sopimusta. - - muut h:tivät

rähinäänsä ALKIO. **b.** *tr.* lopettaa, jättää kesken, sikseen, heittää. | Kun työn alkuun pääsi, ei huomannut sitä h:tääkään. - - vaikka paita päältäni menisi, niin asiaa ei h:etä KATAJA. **c.** *intr.* lakata ponnistelemasta, herpaantua, antaa myöten; lieventyä, laantua, helpottua. | Puske eteenpäin, älä h:ä! Pakkanen, sade, tuuli h:ti. Kuume, särky, tauti, tuska h:tää. Ahdinko, huono aika h:tää. — *hellittämättä* hellittämättömästi, herkeämättä, lakkaamatta, taukoamatta, yhtä mittaa. | Satoi h:tämättä. Tehdä työtä h:tämättä. **3.** *intr.* paistaa t. paahtaa helteisesti, lämpimästi, porottaa. | Aurinko h:tää täydeltä terältä. Päivä h:tää kuumasti, raukaisevasti, lempeästi. Aurinko h:ti h:tämällä JOTUNI. Paistaos, armahin aurinko, / h:ä, hempeä huomen! LEINO. — *Tr.* Päivä h:tää paljaita selkiämme. **4.** *tr. harv.*, etup. *vanh.* hellyttää, herättää myötätuntoa, sääliä. | Erittäin h:tävissä tapauksissa. - - ja koiran mieltä / vain ulvonta haikea h:tää SILJO. **5.** *intr. harv.* helistää, helskyttää. | Laulaa, kutoa h. | Mutta laula, Eero, koska Poika-Jussi tanssii. H:äppäs! KIVI. - - seinäkellot, / joissa tiuku tiiman päästä / heleästi h:tääpi AK.

hel|litä[37*] *v.* **1.** mennä löyh(emm)älle, löyhtyä, heltyä;)(kiristyä, tiukentua. | Liitoksistaan h:linnyt astia. Side rupesi h:tiämään. Kone alkoi h. perustuksistaan. **2.** päästä irti, irrota, kirvota. | Koura, ote h:tiää jstak. Sormet, kynnet h:tiävät. Hiukset h:tiävät [= lähtevät] päästä. Keppi h:tisi miehen kourasta. Ei häneltä leipäpalaa köyhälle h:linnyt. Vihollisilta h:tisivät aseet. — *Abstr.* ja *kuv.* Tytöltä h:tisi nauru. N:ltä h:tisi [kerääjälle] joukko loitsuja. Soikeana h:tiää markka äijän kourasta 'äijä on kitsas antamaan rahaa'. Mistään ei h:tiä [= ole saatavissa] työtä. Niin paljon kuin Pollen kavioista h:tiää. **3.** herpaantua, lieventyä, lientyä, helpottua. | Lopussa alkoi vauhti jo h. Hänen luonteensa jäykkyys h:tisi hiukan. - - vähitellen h:tiää näin tuo rintasi raskas ahdistus IVALO.

hell|iä[17] *v.* hellästi rakastaa, hoivata, hyväillä, hemmotellen rakastaa, hartaasti suosia, palvoa mielessään. | H. kuin silmäteräänsä. H. jkta kuin lastaan. Kohdella jkta h:ien. Martta ei liikaa h:i poikiaan. H. vanhoja muistoja, harhakuvitelmia. Minä rakastan rauhallista merta, h:in tyyntä, onnellista ulappaa AHO. Päivyt, paistaos h:ien / Pohjan kylmälle hangellen! HAAHTI. — *hellitty* rakastettu, lemmitty.

hellu[1] *s. ark.* heila, henttu, kulta.

hellu|a[1] *v.* hyllyä, lyllyä, hetkua. | H:va hete, mätäs, suo. - - ja kiulussa h:u rieskan sohiseva, vahtoinen harja KIVI. Teltass' istuimia, pehmeästi h:in, / verhoin purppuraisin *MANN.

helluntai[27] *s.* kristillisen kirkon vuotuisjuhla, jota vietetään 50:ntenä päivänä pääsiäisestä Pyhän Hengen vuodattamisen muistoksi. | - - nyt on h., / suvisunnuntai LARINK. — Väkeä kuin h:n epistolassa [= paljon] SP. **-aatto** *s.* **-aika** *s.* myös = helluntaipiiri. **-herätys** *s.* uskonnollinen herätysliike, jonka tunnusomaisena uskonkappaleena on alkuseurakunnan armolahjat antava henkikaste. **--ilta** *s.* **-juhla** *s.* **-kertomus** *s.* Uuden testamentin h. **-kirkko** *s.* Mennä h:on.

helluntailai|nen[63] *s.* helluntailiikkeeseen lukeutuva. **-suus**[65] *s.* helluntailiike.

helluntai|lauantai *s.* helluntaita edeltävä lauantai. **-liike** *s.* = helluntaiherätys.

helluntai|nen[63] *a.* helluntain aikainen, helluntai-. | H. päivä, aurinko. - - kuin puhkeis kevätliljat h:set HAAHTI.

helluntainpyhä *s.*, tav. *mon.*

helluntai|piiri *s.* kirkkovuoden kolmas juhlakausi, johon kuuluvat rukoussunnuntai, helatorstai ja helluntai; helluntaiaika. **-pyh|ä** *s.*, tav. *mon.* Odotettiin h:iä. **-päivä** *s.* Ensimmäinen, toinen h. **-saarna** *s.* Pietarin h. **-tapahtuma** *s. usk.* Pyhän Hengen vuodatus helluntaina. **-virsi** *s.* **-yö** *s.* H:n helavalkeat.

hellurei [he·llure·i] *interj.* = hellerei.

helluvainen[63] *s.* naudan riippuva kaulanahka.

hellyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur.

hellytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* < heltyä, vars. 1. | H. mielensä, sydämensä. H. jku rukouksillaan. H. jku itkuun, itkemään. H:ävä tapaus, asianhaara. Kuvata jtak h:ävin sanoin, h:ävästi. Poikanen h:i soitollaan kovaluontoisen emännän.

hellyyden|jano *s.* **-kaipuu** *s.* **-kipeä** *a.* hellyyttä kaipaava. **-osoitus** *s.* **-puuska** *s.* Äkillinen h. **-tunne** *s.*

hell|ä[11] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** herkästi kipua tunteva, kosketukselle arka, aristeleva, kipeä. | H. iho. H. kohta. Jalat kävelystä h:inä. Päänahka on niin h., ettei siedä kampaamista. Kyljessä tuntuu koskettaessa kipua ja h:yyttä. H:ät työttömän kädet SL. **2.** lempeyttä, myötätuntoa, sääliä osoittava, hellivä, lempeä, hempeä, lämmin, pehmeä, hyvä. | Hyvä ja h. H. perheenisä, ystävä. H. mieli, sydän. H. katse, hymy, kädenkosketus. H:ät jäähyväiset. Nuhdella jkta h:in sanoin. Pitää jksta h:ää huolta. H. kirje. Katkaisi kaikki h:ät siteet ja lähti. Rakastaa, hyväillä h:ästi. Puhua h:ästi. H:yyden aalto. Kodin h:yys. Äidillinen h:yys. Janota, kaivata, tuntea h:yyttä. [Hänen ei] tiedetä osoittaneen mitään h:empiä tunteita runoilijaa kohtaan TARK. H:ästi säteili suvinen aurinko. [Kukkanen] keinui h:ässä tuulessa KILPI. **3.** *harv.* löyhä, höllä. | Kädet h:ästi nyrkissä. Ruuvia kiristetään h:ästi. Hammas on h:ässä. Pitää ohjaksia h:ällä.

hellä|kätinen *a.* -kätisesti *adv.* -kätisyys *omin.* hellästi, lempeästi käsittelevä. | H. hieroja, hammaslääkäri. H. ote. Lypsää h:kätisesti. — *Kuv.* lempeä, suopea, hyväntahtoinen, myötämielinen. | H. arvostelija. H. kohtelu, toiminta. Menetellä liian h:kätisesti. Kasvatustyössä ei aina auta h:kätisyys. **-luontei|nen, -luontoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* luonteeltaan, luonnoltaan hellä. **-mielin** *adv.* - - ja h. hoimii / maailmaa tuolta taivaastaan A.V.KOSKIMIES. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H. ihminen. H. tunteellisuus. Liiallinen h:syys. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. kirje. Nuh-

della h:sesti. **-sui|nen** *a.* -suus *omin.*)(kovasuinen. | H. hevonen. **-sydämi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* hellä, lempeä, laupias, lämminsydäminen, hyvä. | H. ihminen. Vanha, h. täti. **-tuntei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Hyväsydäminen ja h. ihminen.

hellä|tä[35] *v. ark.* **1.** päästää löyh(emm)älle, hellittää, höllentää. | H. köyttä. **2.** antaa myöten, laimentua, hellittää. | Pakkanen, tuuli h:ä. Sade näyttää h:ävän. Tauti h:ä. H:si juoksunsa lönköttelyksi.

hellävarai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* hellästi, hellävaroin käsittelevä t. tapahtuva, helläkätinen, hienotunteinen, hienovarainen, lempeä. | H. arvostelija. H. kohtelu, käsittely. H:sia keinoja. H:sen herkkä maalaustekniikka. Hänen huumorinsa hieno h:suus. Aho paljastaa inhimillisiä heikkouksia hymyillen ja h:sesti TARK.

hellävaroen *adv.* → seur.

hellävaroin *adv.* hellävaraisesti. | Kohdella, pidellä jkta h. Ohjata jkta h. Tyttö herätettiin h.

helm|a[10] *s.* **1.** *yks.* t. *mon.* hameen, takin, paidan tms. vaatekappaleen alareuna t. alaosa, lieve, helmus. | Paidan, esiliinan h. Takki on h:asta halki. Punaiset sukat vilahtelivat h:an alta. Juosta niin, että h:at hulmuavat. Kääriä hameensa h:at. Laskea alas h:ansa. Pyyhkäisi kädet kuivaksi hameensa h:aan. Tarttua kiinni jkn h:aan. Lapsi, lapsiparvi häärii, pyörii äitinsä h:oissa. Hätistellä jku, jkta h:oistaan. — *Yhd.* hameen-, mekon-, nutun-, paidan-, takin-, turkinh.; hienoh. **2.** *yks.*, harv. *mon.* **a.** hameen tms. vaatekappaleen etuosa kantamisvälineenä. | H:an täysi. Kantaa jtak h:assaan. **b.** syli. | Istua kädet h:assa. Heijata lasta h:assaan. Ottaa, sulkea jku h:aansa. Riistää lapsi äitinsä h:asta. Uinahti äitinsä h:oihin. — *Kuv.* Siell' on lapsen lysti olla, / - - / h:assa Tuonelan immen KIVI. - - uupui hän unettaren h:oihin PAKK. Levätä Aabrahamin h:assa, päästä Aabrahamin h:aan [taivaasta, kuoleman jälkeisestä autuuden tilasta; alk. UT]. **c.** *harv. kiert.* kohtu; suku. | Neitsyt Maria, jonka h:asta syntyi maailman Vapahtaja. — Se vuori se heimoa hiisien on, / on jättien juurta ja h:aa LEINO. **3.** *kuv., yks.* t. *mon.* yl. vain sisäpaikallissijoissa. | Luonnon h:assa 'vapaassa luonnossa'. Kaukana korven h:assa t. h:oissa 'korvessa, korven kätkössä, sydämessä'. Vaipua synnyinmaan h:aan [kuolemasta]. Kirkon h:assa 'piirissä, hoivissa'. Kodin h:assa 'suojissa, hoivissa'. Yön, pimeyden h:assa. Tuulien h:assa. Rakkauden h:assa. Vajota unen h:oihin. Suomi kohoaa hitaasti meren h:asta. Aurinko painuu meren h:aan. - - nuori väkesi nousee eteesi, niin kuin kaste aamuruskon h:asta VT. - - rynkäsi hän liekkien h:aan KIVI. - - muistojen muinaisten h:ahan vaivun LEINO.

-helmainen[63] *poss.a.* Halki-, kahiseva-, kello-, leveä-, lyhyt-, pitkä-, ripsuh.; hursti-, turkish.

helma|koriste *s.* Esiliinan h. **-käänne** *s. käs.* **-laps|i** *s.* suosikki, lempilapsi. | Onnen h. Kirkon h. Luostari oli hänen erityinen h:ensa.

helmalli|nen[63] *s.* **1.** helman täysi. | Parempi kunniata kourallinen kuin häpeätä h. SL. **2.** *harv.* naisesta: helmaniekka. | [Tuntuu] ikään kuin pakenisi aittaansa joku h:sista HAARLA.

helma|niekka *a.* ja *s. harv. leik.* naisihminen. | [Hän ei] ymmärrä naisista mitään eikä päästä h:niekkaa puolta virstaa lähemmäksi itseään AK. **-palle** *s.*, vars. *käs.* Hameen h. **-pitsi** *s.* Esiliinan h.

helmari[5] *s. murt.* ruorinvarsi, -kampi, peräsimenvarsi. | Jaalan h. H. oli köytetty kiinni ja aluksen annettiin mennä omia menojaan E.ELENIUS.

helma|synti *s.* jkn (jnk) tavallisin, usein toistuva synti, jkn (jnk) erityinen paheellinen taipumus. | Juoppous, riitaisuus ja väkivaltaisuus olivat ajan h:syntejä. **-vika** *s. harv.* = ed. | - - joku rakastetun pieni, herttainen h. SILL. **-vä|ki** *s.*, vars. *leik.* hame-, naisväki. | Joutua h:en pauloihin.

helmeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* **1.** välkehtiä helm(i)en tavoin, läikkyä, välkkyä, hohtaa. | Viini h:ee lasissa. Erämaan sylissä h:evä järvi. - - valahti permannolle uljaan miehen h:evä hurme LEHT. **2.** muodostaa "helmiä", kuplia, pisaroita. **a.** poreilla, kuplia, kuohua. | Kiehumaisillaan oleva vesi h:ee. H:ee kuin soodavesi. H:evä aallonharja. **b.** pisaroida, pisaroina kiiltää. | Hiki h:ee jkn otsalla t. otsalta. Pyyhkiä hikeä h:evää otsaansa. Rasvaisesta pinnasta vesi kierii h:len pois. **c.** *kirj.* Värin sanotaan h:evän, kun se painamisen jälkeen vetäytyy pallosiksi. **3.** *kuv.* H:evä silmäpari. H:evä nauru. Laulu h:ee. Olla h:evällä [= loistavalla, hilpeällä] tuulella. H:evä luonnonlyriikka. - - aina h:ee viisautta hänen huuliltaan AHO.

helmelli|nen[63] *poss.a.* < helmi. | H:set kaulakäädyt. - - kultakangasta kutovi, / h:stä helskyttävi LEINO.

helmen|harmaa *a.* vaalean harmaasta väristä. | H:harmaat käsineet. **-hohtoi|nen** *a.* H:set hampaat. **-kalastaja, -kalastus** *s.* par. helmenpyytäjä, -pyynti. **-kirk|as** *a.* H:kaat silmät. H. kyynel. **-ompelij|a** *s.* helmikirjonnan ompelija. | Keskiajalla sanottiin kaikkia ammattikoruompelijoita h:oiksi. **-pyynti** *s.* simpukoiden (t. merikotiloiden) keruu ja helmien etsiminen niistä, helmestys. | Harjoittaa h:ä. H. on Vienan Karjalassa vanha elinkeino. **-pyytäjä** *s.* vrt. ed. **-valkoi|nen** *a.* H:set hampaat.

helmest|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* pyytää helmiä, harjoittaa helmenpyyntiä. | H. jssak. Harjoittaa h:ämistä. Rajantakaiset karjalaiset h:ivät ennen kaikki Suomen joet.

helm|i[8] *s.* vrt. päärly. **1.** pieni helmiäispallo, jollaisia muodostuu simpukoissa ja eräissä merikotiloissa vieraiden esineiden ympärille; sitä muistuttava lasinen, puinen, luinen tms., tav. koristeena käytetty pallonen. | Simpukan vaippa erittää h:en vieraan ainehiukkasen ympärille. Oikea, aito, keinotekoinen, japanilainen h. Pyöreä, päärynän muotoinen h. Kallis h. Pyytää h:iä [ks. helmenpyynti]. — Helmitaulun h:et. — *Yhd.* lasi-, luu-, muovi-, puuh.; aito-, jalo-, puoli-, tekoh.; joki-, meri-, simpukkah. — *Erik.* **a.** *mon.* helminauha, -ketju, -käädyt,

kaulanauha. | Panna h:et kaulaan. **b.** *kuv.* Hampaat hohtavat kuin h:et. Järvi kimaltelee kuin h:issä. Heittää h:iä sioille, sikojen eteen 'antaa t. uhrata t. tehdä jklle jtak arvokasta, tärkeätä, jonka arvoa tämä ei ymmärrä' [alk. UT]. **2.** helmeä muistuttava pisara, "herne", "karpalo". | Sairaan otsalle kihosi tuskan h:iä. Kirkas h. vierähti silmäkulmasta. Jäiset h:et helisevät parrassa. — *Yhd.* hiki-, jää-, kaste-, kyynel-, vesih. **3.** *kuv.* erityisen kauniista, arvokkaasta, jalosta yksilöstä, esineestä tms. | Valamo, Laatokan h. Lyriikan, virsirunouden h. Hänen runoissaan on monta todellista h:eä. - - olen kadottanut h:eni parhaan, — / jaloh:en: / sydämeni rauhan LEHT. — *Yhd.* runoh. **4.** *erik.* **a.** *käs.* koukkuamis- ja sukankudontatekniikassa esiintyvä koristussilmukka; *kut.* kankaan pinnalla oleva kudelankasilmukka. **b.** *kirj.* pieni kirjasinlaji, jonka keilinmitta on 5 pistettä; *syn.* päärly.

helmi|esanssi *s.* salakan ym. kalojen suomuista saatu tekohelmien valmistusaine. **--itiö** *s. kasv.* H:t ovat [ruostesienten] sienirihmojen sisässä jonoissa kehittyneitä kätköitiöitä IT. **-joki** *s.* joki, josta saadaan helmisimpukoita. **-kahvi** *s.* kahvi, jota saadaan sellaisista kahvipensaan hedelmistä, joihin on muodostunut vain yksi, pyöreä siemen. **-kana** *s.* lämpimien maiden kanalintuja, vars. fasaanien läheinen sukulainen Numida meleagris. **-kaulanauha** *s.* **-ketju** *s.* Kaulassa monenkertaiset h:t. **-kirjonta** *s. käs.* helmillä tapahtuva kirjonta, helmiompelu. | H. on aikanaan ollut hyvin suosittu käsityölaji. **-kirjontainen** *a.* H. laukku.

helmikkä[15*] *s.* Melica, heinäkasveja, joista meillä tavataan vain M. nutans, nuokkuh., jonka tähkylät ovat harvassa yksipuolisessa nuokkuvassa tertussa.

helmi|koriste *s.* Puvun h:koristeet. **-koristeinen** *a.* H. vyö, tyyny. **-kudonta** *s.* kudonta, jossa kankaan pinnalle muodostetaan helmiä (ks. helmi 4.a); helmillä kutominen. **-kudos** *s.* helmiä sisältävä kangaskudos (ks. ed.). **-kui|nen** *a.* H. pakkaspäivä. H:set hanget. **-kukkaro** *s.* helmikirjontainen kukkaro. **-kuu** *s.* vuoden toinen kuukausi. | Purevan kylmä h:n päivä. H:n 10. päivänä 1950. H:n suoja on puutteen tuoja SL. H:n julistuskirja l. manifesti v. 1899 merkitsi Suomelle routavuosien alkua. H:n vallankumous 'Pariisissa v. 1848 tapahtunut vallankumous'. **-käädyt** *s. mon.* = helminauha. **-käärme** *s.* harsosääsken toukkien kulkue, litomato, ketjukäärme. **-lanka** *s.* erityisesti kiillotettu ja paksuista säikeistä kerrattu puuvillainen kirjailulanka. **-laukku** *s.* helmikirjontainen laukku. **-lilja** *s.* Muscari, koristekasveina viljeltyjä liljakasveja, joilla on tertuksi ryhmittyneet pallomaiset kukat. **-mäinen**[63] *kalt.a.* H. jyvä. Tasaisesti h. salpietari. **-nauha** *s.* helmistä tehdyt kaulakäädyt, helmiketju, -käädyt, helmet. | Pujoteltu h. Kaulassa komea h. - - lukien rukoustaan ja sormien h:ansa [= rukousnauhaansa] AHO. — *Kuv.* Hampaiden h. 'hohtava hammasrivi'. Katulyhdyt loistavat pitkänä h:na. — *Lääk.* riisitaudissa kylkiluiden päihin syntyvät turpoamat. **-nauhamai|nen** *kalt.a.* -sesti *adv.*

helmi|nen[63] *a.* **1.** *poss.* H:set vedet [joissa on helmiä] KOSKENN. **2.** *ain.* — *Kuv.* H:set hampaat.

helmi|oksa *s. metsät.* puuhun umpeen kasvanut pieni oksa. **-ompelu** *s.* = helmikirjonta. **-pisto** *s. käs.* puolinainen ristipisto, joka kulkee yhden ainoan vaakasuoran kankaanlangan yli. **-port|ti** *s. heng. kuv.* Taivaan h:it. **-pöllö** *s.* Aegolius funereus, selkäpuolelta täplikäs pöllö, tarhapöllö. **-rihma** *s.* = helminauha. | Kaulaa koristaa kimalteleva h. **-ripsu** *s.* helmistä pujoteltu ripsu. | Lampunvarjostimen h:t. **-ruoska** *s.* ruoska, jonka siimassa on helmimäisiä pyörylöitä. | - - vihellellen ja h:a heilutellen KIANTO. **-ryyni** *s.* = helmisuurimo. **-sauva** *s. rak.* helminauhaa muistuttava koriste(aihe). **-simpuk|ka** *s.* H:at 'niiden simpukoiden yhteisnimitys, jotka voivat sisältää helmiä'. — *Kuv.* Sun pienet korvalehtes nuo / on h:at KAILAS. — *Yhd.* jalo-, jokih. **-suurimo** *s.*, tav. *mon.* pyöristetty ja kiillotettu (tav. ohra)-suurimo.

helmisvyö *s. kansanr.* = helmivyö 2. | Laski virkkua vitsalla, / helähytti h:llä KAL.

helmi|taulu *s.* tav. luvunlaskuun käytetty kehys, jossa on juoksevilla helmillä varustetut puikot, laskulauta. | Laskea jtak h:taululla. **-tauti** *s. eläinlääk.* karjatuberkuloosi, jossa rinta- ja vatsaonteloa verhoaviin kalvoihin syntyy helmimäisiä nystyröitä.

helmit|tää[2*] *v.* koristaa t. kirjoa helmillä. | Taidokkaasti h:etyt kengät. — *Kuv.* Yökaste h:tää ruohon.

helmi|valkoinen *s.* eräänlaisia väriaineita, vars. heikosti siniseksi värjätty lyijyvalkoinen. **-ven(h)e** *s.* Nautilus pompilius, Intian meressä elävä nilviäinen, jonka spiraalikierteistä kuorta käytetään koristeena. **-vyö** *s.* **1.** helmikirjontainen vyö. | Korea h. — *Kuv.* Unten herttainen h. Kuuhut halki usva-yön / kutoo kumman h:n LEINO. **2.** = helmiruoska. | Simo Hurtta koppoi korjan, / hevon neuvoi h:llä LEINO.

helmi|ä[17] *v.* = helmeillä. | H:vä hiki. - - jo h:i salmen suulla sula KILPI.

helmiäi|nen[63] *s.* simpukkojen (ja eräiden kotiloiden) kuorten sisin, kauniisti välkehtivä kerros; tämä aine. | H. esiintyy kaupassa ohuina levyinä. Koristaa h:sellä. H:sestä tehty nappi.

helmiäis|aine *s.* **-hohtoi|nen** *a.* H:set hampaat. **-kiilto** *s.* **-kiiltoinen** *a.* **-nappi** *s.* Paidan h. **-päällysteinen** *a.* H. puuterirasia.

helmu|s[64] *s.* helma, lieve. | Nutun, paidan, takin h., h:kset. Puseron h. Hameen h:kset viistävät maata. Lapset pyörivät äitinsä h:ksissa. — *Kuv.* Puolueen h:ksissa 'liepeillä'. — *Yhd.* hameen-, takinh.; röyhelö-, verkah.

helmusta[15] *s.* = ed. | Hameen h.

helmy|t[73] *dem.s. runok.* < helmi. | - - kauas kuulti kullan välke, / loitos h:et helisi LEINO.

helo[1] **1.** *s.* helotus, kilo, kimallus. | Auringon, kesäpäivän h. Kuun h. Nukahti auringon suloiseen h:on. Hopean, jalokiven h. - - kuin

kiven kalliin h. / kiehtokoon sua olentoni *MANN. 2. *a. runok.* heloisa, kirkas. | - - ja Drufvasta harvoin nähty / h. kyynel herkähtää *CAJ. Noin vieri virsi Hellaan hengen h:n LEINO.
helois|a[13] *a.* -asti *adv.* helottava, helakka, heleä, kirkas, hohtava. | H. päivä. H:illa hangilla. Päivä paistaa h:asti.
heloit|taa[2*] *v.* varustaa helalla, heloilla, heloituksella, helastaa, helata. | H:ettu kirstu. Tupen h:taminen.
heloitu|s[64] *s.* **1.** heloittaminen. | Huonekalujen, ikkunoiden, rattaiden h. **2.** helake, helakkeet, hela(t), lyöte, lyötteet. | Ovien h:ksiin kuuluvat saranat, lukot, salvat, säpit, haat, helat ym. — *Yhd.* metallih.; oven- t. ovih.
helokki[5*] *s.* Oenothera, us. koristekasveina viljeltyjä horsmakasveja.
heloot|ti[6*] *s. hist.* H:it 'muinaisen Lakonian alkuasukkaiden jälkeläiset, jotka doorilaiset olivat orjuuttaneet'.
helo|poski *s.* ja *a.* H. tyttö. **-poskinen** *a.* H. neito.
helot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. (*1.*) Aurinko h:telee lämpimästi, täydeltä terältä. — *Kuv.* Morsiamena h:teli nuori Eeva. (*2.*) *harv.* [Kerikansa] lyöden iloleikkii, h:ellen laulaa KIVI.
helot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** helakasti loistaa, hohtaa, hehkua, paistaa, välkkyä. | Aurinko h:taa kuumasti, täydeltä terältään. Punaisena h:tava iltarusko. H:tava kesäpäivä. H:tavat hanget. Puiden latvat h:tavat ilta-auringossa. Sormus h:taa sormessa. Poskien h:us. H:tava puna kohosi hänen kasvoilleen. H:tavan kuuma, punainen. Mäenrinne h:taa punaisenaan puolukoita. - - koivikko ylempänä törmällä h:ti jo vihannalta isolla hiirenkorvalla IVALO. — *Kuv.* - - joku elämysten sikermä h:taa muita tiheämpänä HELLAAKOSKI. **2.** *harv.* heleästä äänestä. | - - äänel h:taval huuhelee KIVI.
help|ata[35*] *v. ark.* helpottaa, hellittää, irrottaa; auttaa. | Hengenahdistus rupesi h:paamaan. Juoksijan veto oli jo hieman h:annut 'talttunut, asettunut'. — Voitkos vähän h. minua?
helpeetön[57] *kar.a.* < helve. | H. siemen. - - puut puri lehettömäksi, / heinät helpehettömäksi KAL.
helpei|nen[63] *poss.a.* < helve. | H. heinä. H:set siemenet, kauranpahnat.
helpi[8*] *s.* Phalaris arundinacea, korkea, leveälehtinen rantaheinä.
helpohko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < helppo. | H. tehtävä. H. hiihtorata.
helpoi(mmi)ten *sup.adv.* = helpoimmin. | H. tämä tehdään siten, että - -.
helpommuu|s[65] *komp.omin.* < helppo. | Tavoitella ääntämisen h:tta.
helpompi- *komp.* ks. helppo-.
helponlai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* helpohko. | H. kulkuväylä. H:sesti liukeneva aine.
helpon|taa[8] *v.* = helpottaa. | H. vaatimuksia. Vaikeiden voimisteluliikkeiden h:taminen. **-tua**[1*] *pass.v.* helpottua, helpota.
helposti *adv.* ks. helppo. **-juokseva, -sulava** *a.* par. ⌒.

help|ota[34*] *v.* (kons.-vartaloiset muodot *harv.*) = helpottua, helpontua. | Vaatimukset h:ponivat. Olemassaolon taistelun h:poneminen. Mieli h:poni. - - sisäinen syytöspatoutuma hiukan h:poni HEPOR. — Hinta h:ponee. Rahamarkkinat h:ponevat. — *Harv.* Nivelet tuntuivat h:ponevan [= höltyvän] AHO.
helpot|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* **I.** *tr.* **1.** tehdä helpo(mma)ksi, vaivattoma(mma)ksi, keventää, edistää. | H. jkn asemaa, toimintaa. H. asian ymmärtämistä. Sopimus h:ti tilannetta. Tehtävää h:ti se, että - -. Tiet ja sillat h:tavat yhdysliikennettä. Lääke, joka vaikuttaa h:tavasti sydämen toimintaan. — H. jkta, par. auttaa. — *Liik.* H. rahamarkkinoita 'tehdä rahan tarjonnalta runsaammaksi';)(kiristää. **2. a.** lieventää, laimentaa, keventää, huojentaa. | H. [= hidastaa, hillitä] vauhtiaan. H. vaatimuksia, rangaistusta. Vetää esiin h:tavia asianhaaroja. H. ahdinkoa, puutetta, vaivoja, tuskaa. Lääke h:ti. Huuda, huuda, se h:taa! H:taa, kun saa olla pitkällään. Oikein tuntui sydäntäni h:tavan. Oli ollut - - tunnolle h:tavaa, kun huoliansa sai Leenalle jutella KATAJA. **b.** halventaa, huojentaa, huojistaa, alentaa. | H. tavaran hintaa. En h:a (hinnasta) penniäkään. H:ti hinnan puoleen. **3.** höllentää, hellittää, löysentää. | H. sidettä. H. otettaan, otteensa. Söin niin, että täytyy vyötä h. **II.** *intr.* lieventyä, laimeta, vaimeta, heiketä, antaa myöten, hellittää. | Tuuli, pakkanen h:taa. Kuume, kipu, jano h:taa. Koti-ikävä h:taa. Kohtaus tuntuu jo h:tavan. Pulakausi rupesi h:tamaan. H. väitteestään. Toinen ei h:tanut, vaan kävi uudestaan kimppuun. H:tamatta 'hellittämättä'.
helpottaja[10] *tek.* Suhdannerahasto valtion taloudenhoidon h:na. Käyttää lääkkeitä tuskansa h:na.
helpottu|a[1*] *pass.v.* -neesti *adv.* (< helpottaa) helpontua, helpota. | Kaupankäynti h:u. Koneen avulla työ h:u tuntuvasti. Tilanne h:u. Hengitys h:i. Tuska h:i. Kohtaukset ovat h:neet. Huokaisi h:neesti. Pakkanen näyttää h:van. — Hinta h:u. Rahamarkkinain sanotaan h:van, kun rahan tarjonta on runsas ja diskontto alenee.
helpotu|s[64] *teonn.* **1.** < helpottaa. | Myöntää, suoda h:sta, h:ksia jklle jstak. Sain velanmaksun h:sta. Saada h:sta sairauteensa, sairaudelleen. — *Yhd.* maksu(n)-, rahti- t. rahdin-, tulli(n)-, vero(n)h. **2.** < helpottua. | Tilanteessa ei ole tapahtunut h:sta. Olisi minulle suuri h., jos - -. Tuntea h:sta. Hengähtää, huokaista h:ksesta. Tehdä jtak h:ksen tuntein. Tuntui h:kselta päästä maalle.
help|po[1*] *a.* -osti *adv.* (-pous *omin.* ks. erikseen). **1.** vähän taitoa, työtä t. vaivaa vaativa, vaivaton, kevyt, huokea, mukava;)(vaikea, työläs, ankara, kova. **a.** abstr:sista, tekemistä, olotilaa tms. ilmaisevista s:eista. | H. tehtävä, toimenpide, synnytys. H. esteratsastus. Liesi, jonka puhtaanapito on h:poa. Sinne on h. pääsy. Puiden säilytys on järjestettävä h:oksi. Sorsa tarjosi tilaisuuden h:poon osumaan. Hävittäminen on h:poa, rakentaminen vai-

keata. — H. ammatti. H. asia. H:ot keinot. H:ommat ehdot. Yskä on jo muuttunut h:ommaksi. H. tilanne. H:ot olot, oltavat. Päästä h:ommille päiville. H. talvi. Se vasta oli h:poa aikaa. — On h. huomata, että - -. Ei ole h:poa noudattaa kaikkien mieltä. Hänen oli jo h:ompi hengittää. Minun oli h. olla(kseni), elää(kseni). Liisan oli h:ompi [olla, toimia] kuin kenenkään muun. H:poa ei ole kenelläkään. Ei ole h:poa ihmislapselle, kun kaikki häntä sortavat. — *Erik.* henkilöistä ym. niiden vaativaisuutta tms. ajatellen; vrt. seur. | H. tentaattori. H:oksi olikin ruvennut vanha pappi - - vain ystävällisesti päällään noikkasi ALKIO. Ensi alkuun uusi talo tuntui piiasta hyvinkin h:olta. **b.** konkr:sista s:eista: vaivattomasti saavutettava, tehtävä t. käsiteltävä (t. saavutettu jne.). | H. saalis, uhri. Työ, joka tuottaa h:on leivän. H:poja ruokalajeja. H. polkuauto, jonka jokainen poika voi itse valmistaa. HPS [jalkapallojoukkue] sai vastustajansa verkkoon kaksi h:poa palloa. H:poa luontimaata. Väylällä on vain h:poa jäätä, joka ei tuota haittaa höyryaluksille. H:ot jäkälämaat 'maat, joista porot vaivatta saavat jäkälää'. - - suomalaisen runon sankareille ilman kulkuneuvot ovat yhtä h:ot kuin maan ja veden E.N.SETÄLÄ. — Halpa ja h. rakentaa. H. uudistaa, kuljettaa. Vitsakset pannaan kovaan kuumuuteen, jolloin ne käyvät h:oiksi vääntää. **c.** *helpolla, helposti* vähällä vaivalla, vaivattomasti, kevyesti, mukavasti. | Voitti h:olla. Ansaitsi h:olla suuria summia. Mistä vain h:oimmalla pääsee. Ei se olekaan niin h:olla suoritettavissa. Tehdä työnsä, suoriutua jstak h:osti. Synnytys tapahtui h:osti. Viinaa oli h:osti saatavissa. **2.** altis t. herkkä jhk, valmis, kärkäs, hanakka. | H. särkymään, likaantumaan. — Vars. adv. *helposti.* H:osti halkeava, liukeneva, syttyvä. Menee h:osti poikki. Puna nousi h:osti hänen kasvoilleen. Tapahtui h:osti onnettomuuksia. H:osti voi käydä niin, että - -. Hän loukkaantuu h:ommin kuin luuletkaan. Käykäämme - - tutkimaan tuota seutua, jonka syksyllä liian h:osti heitimme KIVI. — *ei helpolla* ei hevin, ei vähällä. | Ei h:olla luovu aikeistaan. - - markkinaväki ei häntä niin h:olla heittänyt AHO. **3.** (hinnaltaan, arvoltaan) halpa, huokea;)(kallis. | H:ot hinnat. H. korko. H:ot kustannukset. Hedelmät olivat h:poja. Laitakaupungilla tavara on h:ompaa kuin keskuksessa. Ostaa h:olla. H:osta meni talo. Tulee h:ommaksi ostaa koko ainesmäärä yhdellä kertaa. — H:ot rahamarkkinat;)(kireät rahamarkkinat. — *Kuv.* pintapuolinen, vähäarvoinen, helppohintainen. | H. paatos. [Kirjailijan] draamat eivät ole kirjoitetut suurta yleisöä varten, eikä hän näyttämöllä olekaan saavuttanut h:ointa kansansuosiota IT. **4.** *murt.* löyhä, höllä. | H. köysi, side. Jänne on liian h:olla. Korkki on h:ossa. - - minä näytän, kuka pitelee kovemmin, kuka h:ommin KAUPPISH. — *Kuv.* Lupaus oli h:ossa 'annettiin t. tuli auliisti'. - - yhtä h:ossa [= yhtä helppoa, tuskatonta] oli lähtö kuin jääminenkin LEINONEN.

helppo|heikki *s.* leikkisästi tavaroitaan mainostava markkina-, torikaupustelija. | Joku h. huuteli tavaroitaan markkinayleisölle. — *Kuv.* Isänmaallisuuden h:heikit. **-hintai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** halpa, huokea(hintainen). | Kalevalan h. painos. H. kansankonsertti. — Tav. **2.** *kuv.* pintapuolinen, vähäarvoinen, arvoton. | H. taide, sanahelinä. Lausua h:sia sukkeluuksia. Turvautua h:siin keinoihin. H. turhamaisuus. **-hoitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. kotieläin. Yksinkertainen ja h. kone. H. tilikirja. Viljelyksen h:suus. **-juoksui|nen** *a.* -suus *omin.* H. öljy. Sulana h. metalli. **-kulkuinen** *a.* -suus *omin.* H. alus. H:set ajokalut. — H. joki, maasto, seutu. **-käyttöi|nen** *a.* -syys *omin.* H. kone. H. tietokirja. **-liukoi|nen** *a.* -suus *omin.* helposti, nopeasti liukeneva. | H. suola, typpi, lannoite. [Aine] esiintyy h:sessa muodossa. **-lukui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. käsikirjoitus, teksti. Teoksen laajuus häiritsee sen h:suutta. Tuskin on toista sivistyskieltä, jota kirjoitetaan niin h:sesti kuin suomea. **-pääsyi|nen** *a.* -syys *omin.* H. paikka, rannikko. **-tajui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* helposti, vaivatta tajuttavissa oleva, helppoymmärteinen, yleis-, kansantajuinen. | H. teos, konsertti. H. esitys(tapa). Lausua ajatuksensa h:sessa muodossa, h:sesti. **-tekoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. lelu, käsityö. — H. selitystapa. **-töi|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** helppotekoinen. | H. pitsi, ruokalaji. **2.** helppohoitoinen. | H. kirjanpito, virka.

helppou|s[65] *omin.* < helppo. | Työn, liikkeiden h. H., jolla näytelmä on kirjoitettu. Tuntee sanomatonta h:tta ruumiissaan. Kilpailevat keskenään hintojen h:della. — *Yhd.* hoitamis-, käyttö-, liikunta-, muuttoh.

helppoymmärtei|nen *a.* -syys *omin.* helppotajuinen. | H. kielenkäyttö.

helsingit|är[54*] *s.* helsinkiläisnainen, -neito. | Nykyaikaiset h:täret.

helsin|ki[6*] *s.* lievänä kirosanana: helkatti, helkkari. | Voi h.! Älä h:gissä! Mene h:kiin!

helsinkiitti[4*] *s. geol.* eräs harvinainen, mm. Helsingistä tavattava graniittimuunnos.

helsinkiläi|nen[63] *a.* ja *s.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. herrasmies, ompelijatar. Liiton h:set ja maaseutujäsenet. H. sanomalehti. Elää h:sesti. Se on sitä h:syyttä. Sinä olet aina ollut - - herrahtavampi, h:sempi LEINO. — Hänestä on tullut täysverinen h. H:sten suosikki.

helsinkiläis|aiheinen *a.* H. romaani. **-asunto** *s.* **-elämä** *s.* **-neito(nen)** *s.* **-nuoriso** *s.* H:n huvitukset. **-romaani** *s.*

helsinkiläisty|ä[1] *v.* muuttua helsinkiläiseksi. | Tyttö h:i parissa viikossa.

helske[78] *onom.s.* helke, helinä, kalske. | Kettinkien h. Miekan h. Kutoi että h. kävi. Naurun h. Kanteleen h.

helski|ä[17] *onom.v.* = helskyä. | Hopeasoljet, tiu'ut h:vät.

helskut|ti[5*] *s.* lievä kirosana: helkatti, helkkari. | H.! Mitä h:tia! Älä h:issa. Missä h:issa se on? H:in paljon.

helskyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | H. kannelta. H. kangaspuita. Kutoa, laulaa h. H. laulua. Käki (kukkua) h:telee puun latvassa.

helskyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (< seur.) hel-

kyttää. | H. soittokellolla. H. kannelta. H. kangaspuita 'kutoa'. Kutoa h. kangasta. (Laulaa) h. säveliään. Kuuluu pikkulinnun somaa h:ystä.

helsky|ä[1] *onom.v.* -västi *adv.* -ntä[15*] *teonn.* pitää helskettä, helkkyä, helistä. | Harppu h:y. Helyt, kulkuset h:vät. Kangaspuut h:vät. Lauloi h:vin sävelin. Naurahti kirkkaan h:västi. Runossa on h:vä poljento.

helskäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Pullot h:televät kantajan korissa.

helskäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < seur. | Pirran h:dys. Helyt h:tivät tytön hypähtäessä. Lasimalja h:ti rikki.

helskä|ä[2] *onom.v.* = helskyä. | Kangaspuut h:vät.

helssa|ta[35] *v. ark.* tervehtiä. | H. jkta. Pojat käyvät tyttöjä h:amassa.

heltei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* < helle. **1.** (auringon)paahteinen, kuuma. | H. kesä, päivä. Hautovan h. sää. Aurinko paistaa h:sesti. H. etelän maa. — Polttavan h. löylytys [saunassa] KIVI. **2.** *kuv.* rasitusten, työn täyttämä, hikinen, kuuma, ankara, luja, tiukka. | H. työviikko. H. elämä, olo. Olipa siinä h:set paikat! Maaottelusta muodostuu pojillemme h. kamppailu.

heltiyty|ä[44] *v. harv.* hellitä. | -- korkealla ilmassa sinkoilivat härkien h:neet sarvet KIVI. -- tunsi h:neensä kokonaan irti elämästä SEPPÄNEN.

hel|tiä[17*] *v. murt.* hellitä. | Nuorukaisen kädet olivat h:tineet [tytöstä] LINN. -- leipää ei h:li siitä kylliksi KIVI.

heltiämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < hellitä. | H. tappi. H:tömästi lyöty naula. H. ahkeruus, tiedonhalu. H. pakotus. He ovat liitetyt toisiinsa h:tömin sitein.

heltta[10*] *s.* **1.** vars. kanalintujen päästä ulkonevia lihakkaita poimuja. | Kukon, kanan, metson h. Kalkkunan yläleuan tyvestä riippuu keilamainen h. — Lehahti punaiseksi kuin kukon h. — *Yhd.* harja-, kaula-, leukah. **2.** *kasv.* vars. helttasienten lakin alapinnassa olevia lehti- t. jännemäisiä levyjä, joiden pinnalle itiöt kehittyvät. **-kerros** *s.* Sienen, käävän h. **-niekka** *a.* ja *s.* vars. kukosta. | Kanalan komein h. **-sien|i** *s.* H:et 'Agaricaceae, kantaitiöisten lahkon suurin sieniheimo'. Monet h:et ovat arvokkaita ruokasieniä.

heltymy|s[64] *s.* mielen, sydämen heltyneisyys, hellyydentunne, liikutus. | H. valtaa jkn, mielen. Tuntea h:stä. H:ksen puuska. Olla h:ksen vallassa. Hävetä, salata h:stään.

heltymä[13] *s.* heltynyt, kosketukselle arka kohta. | Kiusallinen h. reidessä.

heltymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < seur. 2. | H. voima, tarmo. Kova ja h. luonne. H. viha.

helty|ä[1*] *v.* **1.** tulla araksi, aristavaksi, aristua, kipeytyä. | H:nyt ihon kohta. Jalat h:vät runsaasta kävelystä. Hieronnasta h:neet lihakset. **2.** tulla mieleltään, sydämeltään hell(emm)äksi, herkistyä, leppyä, liikuttua, pehmetä, lauhtua, sulaa. | Mieli, luonto h:y. H. toisen rukouksista. H. kyyneliin. Hänen sydämensä h:i minua kohtaan. Äiti h:i lapselleen. H:y pyytämään anteeksi. H:nyt ilme. Koko onnemme kalpamme kärjessä on, / ei rintamme h. saata H.NURMIO. **3.** hellitä, höltyä, irrota. | Kiila, liitos h:y. H:neet hampaat. Painijan ote h:i. Ei sieltä rahaa niin vain hellykään. [Juomarin hyvä] päätös h:i h:mistään PÄIVÄR.

helu[1] *s.* **1.** *murt.* hely. | Hän tunsi heti h:jen äänestä, että pihaan tulijat olivat hevosmiehiä KATAJA. **2.** *mon.* **a.** *leik.* kahleet, hilut. | Ei ole hyvä mennä pistämään h:ja Matin ranteisiin! KARHUM. **b.** kivitöissä: (nosto)ketjut.

hel|ve[78*] *s.* **1.** kalvo- t. ripsumainen palanen, suikale, hilse, höytäle. | Tuohen h:peitä. Selkä oli kuin tulessa pistelevistä heinän h:peistä. Auringon paahtama seinä oli täynnä kuivuneita maalin h:peitä. **2.** *kasv.* heinäkasvien kukan kalvomainen suojeluslehti; vrt. kale. — *Yhd.* sisä-, ulkoh.

helvellahappo *s.* korvasienten sisältämä myrkky.

helvetialainen[63] *a.* ja *s.*, vars. *hist.* Sveitsin varhaisemmista kelttiläisistä asukkaista.

helvetilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** tavattoman ankara t. kova, helvetin-, pirunmoinen, pirullinen, saatanallinen, infernaalinen. | H. melu, vauhti. H. tuska. H. nauru. H. ase. Vihollisen tykistö aloitti h:sen konsertin. Monen voitti hänen [= peikon] katsantonsa h. ihanuus KIVI. **2.** *usk.* helvettiin kuuluva, helvetin;)(taivaallinen. | H:set ja taivaalliset henkivallat. [Saatana hallitsee] pahojen henkien h:sessä maailmassa AK.

helvetin|kattila *s.* = hiidenkattila. | Koko rintama oli kuin kiehuva h. **-kivi** *s. lääk.* laapis(kivi). **-kone** *s.* määräajan kuluttua räjähtävä tuholaite. | Lähettilään asuntoon sijoitettu h. **-moi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* hiton-, pirunmoinen, helvetillinen. | H. metakka, kiire, tuska. H:sen iso. **-pel|ko** *s.* Kirkko ylläpiti moraalia h:on voimalla.

helvetisti *adv. alat.* helvetillisesti, pirusti. | Kirosi h. Sataa niin h.

helvet|ti[5*] *s.* **1.** kadotukseen tuomittujen olinpaikka, iankaikkinen kadotus; vrt. horna, manala, tuonela. | H:in tuli. H:in portit, pätsi, kita, kuilu. H:in piina, vaiva. H:in tuskat. Joutua, syöksyä h:tiin. Kirota, sättiä jku alimmaiseen h:tiin. -- parempi on sinulle, että yksi jäsenistäsi joutuu hukkaan, kuin että koko ruumiisi heitetään h:tiin UT. Tie h:tiin on kivetty hyvillä päätöksillä SL. Kylmä kuin ryssän h:issä SP. **2.** *kuv.* paikka, jossa on ankarat, tukalat oltavat; tuskallinen olo t. tila, sietämätön piina. | Solovetski, Vienanmeren h. Rumputulen h. Suurtaistelun tappava h. Miehen renttumainen elämä muutti kodin h:iksi. — Elämäni on oikeata h:tiä. Avioliitto muuttui hänelle todelliseksi h:iksi. Omantunnon vaivojen h. — *Yhd.* tulih.; pelih. **3.** kirosanana. | H.! Voi h:in h.! Sepä nyt on h., ettet usko! Mitä h:tiä se sinulle kuuluu? Kaikki menee päin h:tiä! Painu h:tiin! Älä h:issä! H:istäkö minä sen tiedän. H:in hyvä, äkkiä. Se on h:in vale!

helvettioppi *s.* kirkon oppi helvetistä, iankaikkisesta kadotuksesta.

hely[1] *s.* **1.** vars. kovasta aineesta tehty, tav.

metallinen koru, koriste. | H:t ja hepenet. Naisten h:t kimaltelevat juhlavalaistuksessa. Ostella arvottomia h:jä. Esiintyä kaikissa h:issään. Joulukuusen h:t. — *Kuv.* Kuu väläyttelee h:jään. — *Yhd.* korva-, rintah.; hopea-, lasi-, metallih.; riipush.; joulu-, markkinah. **2.** kulkusista, tiu'uista, aisakelloista yms. | Kuuluu h:jen kilinää. Tapanina ajettiin h:issä kirkkoon. **3.** *harv.* helinä, helke. | Soittokellon h. Hänen äänessään on oikea tenorin h.

-helyinen[63] *poss.a.* Kirkas-, lasih.

hely|messinki *s.* hyvin ohuiksi, heliseviksi levyiksi taottu messinki. **-valja|at** *s. mon.* Ajella h:issa.

heläh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teon.* < helähtää. | Kulkuset h:televät. Metsässä h:telivät kirveen iskut. Laulu h:telee. Hilpeästi h:televä nauru. — Yöksi tuli h:televä pakkanen KATAJA.

helähdyttää[2*] *v.* = heläyttää.

heläh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< helistä) helkähtää. | Kello h:ti. Löi oven kiinni että lasit h:tivät. Pudotin [veräjästä] alas pari puuta, jotka h:tivät kuivuuttaan AHO. Metallilta h:tävä ääni. Ilmoille h:ti raikuva nauru. -- miesten äänessä h:ti riemua KATAJA. — *Kuv.* Sydämessä h:ti outo sävel. Tämä h:tää [= kuulostaa] taas melkoisen itsetietoiselta KOSKENN. — *Erik.* osoittamassa, että jk tapahtuu käden käänteessä, leikittelevän helposti. | Rukkaset tuli että h:ti. -- kyllä hän myy tämänkin talon ja pistää kymmenen tuhatta markkaa taskuunsa, että h:tää TALVIO.

heläjää *prees.* ks. helistä.

heläjöi|dä[18] *onom.v. harv.* helistä. | Nuoret lauloivat h:vin äänin.

helä|tä[35] *onom.v. runok.* helistä, hel(k)ähdellä. | -- neiti oli itse jauhamassa, / -- / kivi helmenä h:si KAL. Mut laulaja kulkee ja kuuntelee / ja sen korvissa kantelet h:ä LEINO. Vaan uusin soinnuin, suloin kauas h:ä / se syntylaulu, jossa Suomi elää MANN. Uus, outo kieli ympärilläin h:ä KOSKENN.

heläys[64] *s.* par. helähdys.

heläyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | H. avainnippua. Soittaja h:teli harpun kieliä. Lapset nauraa h:telivät. Tuon tuostakin h:eltiin reippaita lauluja.

heläyt|tää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* heläh(d)yttää) < helähtää. | H. kelloa. Kello h:ti kolme lyöntiä. Kukko h:ti komean kiekunan. Nauraa h. Löi h:ti poikaa korvalle. Minä laulan kuin mies, h:än kuin klaneetista vaan KIVI. Kari -- h:tää hevosta selkään AHO.

hemais|ta[24] *v.* herättää aistillista mielihyvää, tenhota, ihastuttaa, hurmata, saada lumoihinsa. | Uusi makusuunta h:ee. Koreus h:ee. Joopea h:i notkea Rauha TOPPILA. — *hemais|eva* (a.) -evasti (adv.) aistillista mielihyvää herättävä, tenhoava, hurmaava, kiihottava, hekumallinen, aistillinen. | H:eva tyttö. H:evan pyöreät muodot. H:eva puku. H:eva ääni, sävel. Tästä tupakasta saa h:evat savut. H:eva tunne. -- aurinko on jo noustessaankin h:evan lämmin IVALO.

hemateiini[1] *s.* ruskean punainen väriaine, jota käytetään mm. tekstiiliteollisuudessa.

hematiitti[4*] *s.* punainen, magnetiitin rinnalla tärkein rautamalmi, punainen rautamalmi, punakivi, rautahohde, rautakiille. **-malmi** *s.*

hemi- kreikkalaisperäisissä yhd:oissa = puoli-. **-parasiitti** *s. el. kasv.* puoliloinen. **-selluloosa** *s.* eräiden selluloosan ja tärkkelyksen välillä olevien veteen liukenemattomien hiilihydraattien yhteisnimitys, puoliselluloosa. **-sfääri**[4] *s.* puolipallo; *anat.* aivopuolisko.

hemmah|della[28*] *v. harv.* liikahdella. | -- eipä ilman ettei h:tele ihmislapsen sydän ["liehakoitsevan luntun" edessä] KIVI.

hemme[78(*)] *a. harv.* suloinen. | -- soria sotahan kuolta, / h. miekan helskehesen KANT. -- soi ei kannel eikä taru, / eipä kaiu h. helske / rantamilla rahkasoiden LEINO.

hemmetinmoi|nen[63] *s. alat.* vrt. heikkarinmoinen. | H. valehtelija. H:sta sekasotkua.

hemmet|ti[5*] *s.* -isti *adv.* lievähkö kirosana: heikkari, hitto jne. | Voi h.! Mitä h:tiä? Totta h:issä minä saan puhua suuni puhtaaksi. Kaikki menee päin h:tiä. H:in hauska juttu.

hemmot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* helliä ylettömästi, liikaa, pilata hempeällä kohtelulla, helläkätisyydellä, hellitellä, lellitellä. | H. jkta jllak. H. jku piloille. Äiti h:telee lastansa. H:ellen kasvatettu poika. H:eltuja kaupunkilaisia. Pilata lapsensa h:telulla. — Näky h:telee silmää.

hemo|filia[15] *s. lääk.* verenvuototauti. **-globiini**[4] *s. fysiol.* veren punainen väriaine, verenpuna.

hemorroidi[4] *s. lääk.* peräpukama.

hempeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* vaalia hempeitä ajatuksia t. tunteita, tunteilla. | Mitä turhia h:et, ryhdy töihin! Ei tässä h:y auta. Aati -- karkotti h:eviä ajatuksiaan KARHUM.

hempe|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** pehmeän, lempeän kaunis, viehkeä, vieno, suloinen (joskus lievän moittivasti: liian kaunis jne., äitelä). | Hento ja h. tyttö. H:än solakka neito. Tytön huone, h. ja kodikas. H. kevätilta. Lapsuuden h. aika. Kesä on h:immillään. H:ästi punasteleva tyttö. **2.** lempeä, hellä, höllä, pehmeä, hento-, hellämielinen (us. moittivasti: liian lempeä jne., naismainen). | H. mies. Olla h:ällä tuulella. H. kasvatus, kohtelu. H:ät elämäntavat. Hänen runoudessaan vallitsee h. sävy. Naisellista h:yttä. Osoittaa vihollista kohtaan h:yttä. Kohdella jkta h:ästi. Äiti kasvattaa lastaan h:ästi.

hempeämieli|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* hentomielinen. | H. tyttö. H:stä haaveilua. Tulla h:seksi. Sepittää h:siä runoja. Kohdella jkta h:sesti. H:syys on hänestä kaukana.

hem|pi[8*] *s. runok.* hempeys, sulo, viehkeys, hellyys. | Liljojen h. LEINO. Vait on toivokin nyt, vait / kesken kevään h:men MANN.

hemppais|ta[24] *deskr.v.* = hamppaista. | [Janne] h:i jo alamäkeä pää kolmantena jalkana KARHUM.

hemppo[1*], **hempponen**[63] *s.* Carduelis cannabina, meilläkin yleinen peipposlintu, hamppuvarpunen.

hemp|pu[1*] *s.* (myös: hempu) kulta, kullannup-

pu, rakastettu, lemmitty; *halv.* hempukka. | Äidin pikku h. Jos nain kaupungist', ei nuo / h:ut tunne töitä *MANN.
hemppu|a[1*] *v.* heilua, liikkua edestakaisin. | H:va tuoli.
hempu[1*] *s.* **1.** koriste, kaunistus. | Sormuksia ja muita h:ja. Et sä, maito [= veri], maahan joua, / nurmehen, veri viatoin, / miesten h., heinikkohon KAL. **2.** = hemppu. | Äiti hyväilee h:ansa. - - ja pelvosta jos piilen, naisten hemmuks / mua silloin hauku *CAJ.
hempuk|ka[15*] *s.*, tav. *halv.* hemppu, heila; heitukka, hepsankeikka, kevytkenkä, naikkonen. | H. armaasti kainalossaan. - - Marjan hän kohta oli h:akseen anastanut IVALO. — Tytön h. Pariisin h:at. H:an sokerinmakea hymy.
hempulai|nen[63] *s. harv.* kaunokainen, hemppu. | Kukahan tuonkin h:sen polvelleen istuttaa? PAKK.
hempunen[63] *dem.s. runok.*
hemput|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Juosta h. Työ oli jotain helppoa h:telua SILL. -|**taa**[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* edestakaisesta nykimisestä. | Koettaa h:tamalla irrottaa maahan juuttunutta seivästä. Kantaa h. Orkesteri vingutti jotakin iänikuista h:usta 'renkutusta'.
hengelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. henkinen. **1.** kirkollinen, papillinen;)(maallinen. | H. sääty, ritarikunta, rälssi. H. ruhtinas, viranomainen. H:sen tuomiovallan edustaja. Hoitaa h:stä virkaa. — *S:sesti* par. hengenmies, pappi(smies). | Neuvottelukuntaan kuuluvan h:sen valinta. **2.** uskonnollinen, kristillinen;)(maallinen. | H. laulukirja. H:siä lauluja ja virsiä. H. herätys, suunta. H. hätä, nälkä. H. pimeys, sokeus, ylpeys. Elää köyhää h:stä elämää. **3.** hurskas, jumalaapelkäävä, Hengen johdossa elävä;)(maailmallinen, lihallinen. | H. mies, pappi, sielunpaimen. Tosi h:syys. - - ojentakaa te, h:set, häntä [rikkonutta] sävyisyyden hengessä UT.
hengellismielinen *a.* uskonnollismielinen. | H. henkilö. Maamme h. kansanaines.
hengen|ahdistus *s. lääk.* eräiden tautien yhteydessä esiintyvä hengityksen vaikeutuneisuus. | Astma, kohtauksittainen h. Jkta vaivaa h. Potea h:ahdistusta. **-ase** *s.* henkinen ase. | - - ne h:et, joita [opettaja] tarvitsee ylevässä kutsumuksessaan E.A.SAARIMAA. **-asia** *s. lak.* = hengenrikos. | H:ssa älköön puhdistusvalalle tuomittako LK. **-elämä** *s.* kehittynyt sielunelämä, henkinen elämä. | Suomalainen h. Keskiajan ahdas h. Kehittää h:änsä. Teos, joka osoittaa tekijänsä h:n omalaatuisuutta. — Pyhitetty h. **-haistaja** *s. ark.*, us. *halv.* raittiudenvalvoja, raittiuspoliisi. **-heimolai|nen** *s.* -suus *omin.* saman katsomuksen omaavista henkilöistä; aatetoveri. | He ovat poliittisia, filosofisia h:sia. Hän on h:seni. Meitä yhdistävät toisiimme lujat h:suuden siteet. **-heitto** **1.** *s. harv.* hengenlähtö, kuolema. | - - on kysymyksessä h. vihollisrintaman edessä TALVIO. **2.** *a.* = henkiheitto. **-historia** *s.* hengenelämän historia, kulttuurihistoria. | Euroopan h. **-historiallinen** *a.* H. kuvaus. **-hä|tä** *s.* **1.** kuoleman hätä. | Joutua h:tään. Juosta kuin h:dässä. Tappoi h:dässään ahdistajansa. **2.** kova, tulinen kiire. | No, onpas sinulla h.! Ei sillä mitään h:tää ole. Niin kuin sen kaupan olisi mikään h. ollut! LINN. **-kehity|s** *s.* hengenelämän kehitys. | Animismi, ihmisen uskomuksellisen h:ksen alkukohta? Lapsen h:ksen herkin kausi. **-kipinä** *s.* elämänkipinä. | Sairas vanhus koettaa vielä säilyttää h:änsä. **-kul|ku** *s.* hengityksestä. | Löylyssä alkoi h:kua ahdistaa. Isäntä kuuli - - rintansa läähättävän h:un TALVIO. **-laa|tu** *s.* henkinen omalaatuisuus, mentaliteetti. | H:dultaan jalo mies. Schaineen on suomalaiselle h:dulle täysin vierasta. **-lahj|a** *s.* **1.** tav. *mon.* henkinen avu, lahja, kyky; lahjakkuus, kyvykkyys. | Loistavat, harvinaiset, heikot h:at. H:oiltansa muita päätään pitempi. Mitään erikoisempaa h:aa ei hänessä [Kiven isoisässä] tiedetä mainita TARK. **2.** *usk* armolahja. | Profetoimisen h. **-lento** *s.* mielikuvituksen, ajatusten lento, (lennokas) mielikuvitus, korkealentoisuus, lennokkuus. | En jaksa seurata h:asi. [Fredrik Cygnaeuksessa] oli h:a, suurta luovaa kritiikkiä TARK. **-luom|a** *s.* hengen tuote. | Kuolematon h. Kalevala ja Kanteletar ovat Suomen kansan h:ia. **-läh|tö** *s.* kuolema. | Tuskallinen h. Olla h:dössä, tehdä h:töä 'olla kuolemaisillaan'. Juuri ennen h:töä. **-maailma** *s.* Kalevalainen h. **-meno** *s.* kuolema, hengenlähtö. | H:n aiheuttanut tapaturma. Tauti on pahimmillaan, ehkä tulee h. **-mie|s** *s.* pappi, saarnamies tms.; yl. huomattava henkisen elämän edustaja. | Hurskas h. Munkkeja, pappeja ja muita h:hiä. — Ateenan suuret h:het. - - runoilijan, ajattelijan — h:hen yleensä — tulee - - kulkea aikansa edellä SILJO. **-pelastaja** *s.* Koira h:na.
hengenpelastus *s.* ihmisen pelastaminen kuoleman aiheuttavasta onnettomuudesta, vedestä tms., ihmishengen pelastus. | Harjoitella h:ta. **-asema** *s.* Harmajan h. **-mitali** *s.* neuvokkuutta t. rohkeutta vaatineesta hengenpelastustyöstä annettava mitali. **-näytäntö** *s.* Uimarien h. **-välineet** *s. mon.*
hengen|pide *s.*, tav. *mon.* = seur. | Harjoittaa kalastusta h:piteiksi. **-pi|din** *s.*, tav. *mon.* ravinnosta yms.: hengenpide. | Syödä pettua h:timikseen 'hengissä pysyäkseen'. Harjoittaa kalastusta h:timikseen. Ruokaa on juuri h:timeksi. Ansaita h:timensä myymällä kirjoja. Mökki vaivoin tuottaa asukkailleen h:timet. **-rauha** *s.* En saa häneltä, hän ei anna minulle h:a 'hetkenkään rauhaa'. **-ravin|to** *s. kuv.* kirjallisuudesta, taidenautinnoista yms. | Ala-arvoinen h. Saada h:toa Raamatusta. Ostaa h:nokseen kaunokirjallisuutta. **-riko|s** *s. lak.* rikos, josta lain mukaan saattaa seurata kuolemanrangaistus, hengenasia; vrt. henkirikos. | Syyttää jkta h:ksesta. **-ruoka** *s. kuv.* = hengenravinto. | Viikkolehden kevyttä h:a. **-sakko** *s. lak.* hengenrikoksesta suoritettava sakko. **-suun|ta** *s.* hengenelämän suunta. | Nykyinen, vallitseva h. H:naltaan maltillinen hallitsija. **-tiede** *s.* = henkitiede. **-tieteellinen** *a.* = henkitieteellinen. **-toimin|ta** *s.* henkinen toiminta. | Mietiskely mystiikkaan kuuluvana h:tana. Uskonnollisuus on kulttuuri-ihmisen h:nan olen-

nainen osa. **-tuot|e** *s.* henkinen tuote, vars. kirjallinen teos. | Kirjailijan, kansan h. Aleksis Kiven h:teista on tunnetuin "Seitsemän veljestä". **-työ** *s.* henkinen työ t. toiminta. | Ahertaa h:ssä. Mun vaikk' on yksinäiset päivät, yöni, / mun kuuluu ihmiskuntaan h:ni LEINO. **-tärkeä** *a.* tuiki tärkeä, elintärkeä. | H. asia. Pitää jtak h:nä. **-uskonto** *s.*)(luonnonuskonto. | Kristinusko on puhdas h. **-vaara** *s.* kuolemanvaara. | Suuri, ilmeinen h. Olla h:ssa. Antautua h:an. Pelastaa jku h:sta. Potilaalla ei ole välitöntä h:a. **-vaaralli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. ase, aine. H. puukotus. H. yritys. On h:sta mennä sinne. Haavoittua h:sesti. Hän on h:sesti sairaana. **-ve|to** *s.* **1.** hengityksestä. | Syvät, harvat h:dot. H:tojen lukumäärä minuutissa. Nauttia täysin h:doin raikkaasta ilmasta. Puolustautua viimeiseen h:toon (saakka). Kuuluu juovan puolen tuoppia olutta yhdeltä h:dolta TALVIO. **2.** lyhyt aika, hetki, tuokio, silmänräpäys. | Tehdä jtak yhdessä h:dossa. Seuraavassa h:dossa kaduin sanojani. "Joko puoti-Heikki on mennyt?" kysyi hän samaan h:toon KATAJA. **-viljely|(s)** *s.* henkinen kulttuuri, sivistys, valistus. | Yliopisto, korkeimman h:(kse)n ahjo. Työskennellä uskonnollisen h:ksen vainioilla. Rikastuttaa suomenkielistä h:ä. -- suomalainen h:s on saava tunnustetun sijan kansakuntien keskuudessa E.N.SETÄLÄ. **-voima** *s.* henkinen voima. | Alkukantaista, persoonallista h:a. Hänen h:nsa ovat sammumaisillaan. **-vuodatus** *s. usk.* Pyhän Hengen vuodattaminen. | Helluntain h. **-yhtey|s** *s.* hengenheimolaisuus, samanmielisyys, aateveljeys. | Kansallinen, yleisinhimillinen h. Protestanttien h. Tuntea h:ttä jhk. Heidän välillensä on syntymässä voimakas h.

hengeti *adv.* hengiltä, hengettömäksi. | Lyödä jku h. [Karhu] raukeni jalkani luo sekä h. jäi körinällä *A.JÄNNES.

henget|är[54*] *s.* haltijatar, suojelushenki, henki, genius. | Hyvä h. Luonnon, yön h. Historian, taiteen, kielen h. Sovinnon h. Uuden ajan h:täret. Nälän h. -- vilahutti mustaa siipeään yli koko himmenevän pirtin KIANTO. — *Kuv.* Äiti, kodin hyvä h. Palveleva h. 'palvelijatar'. -- ne neidit -- nuo pikku huvilan h:täret LEHT. — *Yhd.* koti-, palvelush.

henget|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < henki. **1.** eloton, kuollut. | H. ruumis. H. luonto. Lintu putosi h:tömänä maahan. Ampua jku h:tömäksi. Joka lainaa toiselta jotakin, h:öntä tahi elävätä, antakoon sen takaisin yhtä hyvänä kuin sai LK. Sinä, joka poikana jo meitä naurottelit aina h:tömyyteen KIVI. **2.** *kuv.* henkeä, elämää, lämpöä puuttuva, kylmä, kuiva, kaavoihin kangistunut, kaavamainen. | H. puhuja. H. oppi, saarna, romaani. Kuivan h. elämäkerta. H. saivartelu. Se on h:öntä ulkonaisten velvollisuuksien täyttämistä. H:tömästi piirretty muotokuva. Maailmantapahtumisen h:tömyys pusertaa uudet sanat miettijän huulilta VILJANEN.

hengille|kirjoitettu *a.* myös ⌒; ks. henki 7. lak. **-kirjoittaa** *v.* par. kirjoittaa hengille; ks. henki 7. lak. **-kirjoitus, -pano** *s.* = henkikirjoitus. **-pantu** *a.* myös ⌒; ks. henki 7. lak.

hengiltä ks. henki 3. **-ot|to** *s.* tappaminen, tappo. | Eläimen h. H:on yritys.

hengistyä[1] *v.* → henkistyä.

hengit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hengittää. | Sairas h:telee harvakseen. H. pirtin hajuja. Pysähtyä h:telemään. — *Kuv.* Hiljainen yöllinen tuuli oli alkanut h. AHO. Oli kuin jokin odotuksen h:tely olisi kohonnut sen [mullan] povesta TALVIO.

hengit|in[56*] *s.,* tav. *mon.* hengityselin. | H:timien taudit.

hengit|tää[2*] *v.* **1.** ihmiselle ja korkeammille eläimille ominaisesta toiminnasta, jolloin ne happea saadakseen jaksoittaisesti vuoroin ottavat (vetävät) ilmaa keuhkoihinsa, vuoroin päästävät (puhaltavat) sitä ulos. | H. nenän kautta. H. syvään, raskaasti. Koira h:tää läähättäen. Haavoittunut tuskin h:tääkään. Olla h:tämättä. On niin hiljaista, ettei uskalla oikein h:tääkään. — *Fysiol.* laajemmin yl. eliön hapen otosta ja hiilihapon poistamisesta. | Kala h:tää kiduksilla. Eräät madot h:tävät vain ihon kautta. Ihon h:täminen. Kasvit h:tävät eri kehitysvaiheessaan eri voimakkaasti. — *Kuv.* Öljytakki on kuumalla epämiellyttävä pitää, kun se ei lainkaan h:ä 'laske ilmaa lävitseen'. — *Erik.* **a.** sisäänhengityksestä. | H. raikasta ilmaa (keuhkoihinsa). H. kuppilan ruokahöyryjä. H. vettä sukeltaessaan. — *Kuv.* H. kodin rauhaisaa ilmaa. **b.** uloshengityksestä: puhaltaa, henkiä, huokua. | Lapsi h:tää ikkunaruutuun. — *Kuv.* Kukat h:tävät ilmaan vienoa tuoksuansa. H:ä, halla, kohtalon halla, / h:ä orponi onneton pois! LEINO. **2.** *kuv.* elää, olla elossa. | Vielähän sinäkin h:ät! Sortajamme h:tävät yhä. Niin kauvan kuin [Kalervo ja hänen vaimonsa] h:tivät, ei ollut meillä rauhaa KIVI. **3.** *kuv.* helpotuksen, vapautuksen tms. tunteesta; vrt. hengähtää, huoahtaa. | Matkustaa maalle h:tämään. Vieraiden lähdettyä h:ettiin helpommin. Kapinan tultua kukistetuksi alettiin maassa h. vapaammin. Johan tässä pääsee vähän h:tämäänkin, kun palkat nousevat.

hengityksselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* us. par. hengityksen, hengitys-.

hengity|s[64] *s.* **1.** hengittäminen. | Raskas, tasainen h. H. käy ahtaaksi, hidastuu. Pidättää h:stä. Lääkäri tarkkaa sairaan h:stä. Ankara ponnistus salpasi h:stä. — *Fysiol.* Sisäinen eli kudosh. Kasvien h. H. on hidasta palamista. H:kseen tarvittava happi saadaan ilmasta tai vedestä. — *Kuv.* Tuuli edistää maanpinnan h:stä. Koko luonto -- pidätti h:stään odottaessaan KIANTO. Kuink' onkaan meren h. öin täynnä unhoitusta KOSKENN. — *Yhd.* sisään-, ulosh.; pallea-, puhe-, tekoh.; höyrynh.; iho-, kudosh. **2.** ulos hengitetty ilma, henki. | Kuuma, vastenmielinen h. H. haisee tupakalta. On niin kylmä, että h. höyryää. — *Kuv.* Asutuissa paikoissa sekoittuu ilmaan aina jotakin, jota voisi sanoa viljelyksen h:kseksi AHO.

hengitys|aika *s.* **1.** hengitykseen, hengenvetoon tarvittava aika. | Lyhyt h. H:ajan pituus. **2.** hengähdysaika. | Saada työltä h:aikaa. Maa

sai pari vuosikymmentä h:aikaa, ennen kuin vihollinen uudestaan hyökkäsi. **-auk|ko** *s.* hengitysilman kuljettava aukko, hengitysreikä. **1.** hengityselimistöön kuuluvana. | Hyönteisten h. Kurkun limakalvon turpoaminen tekee h:on ahtaaksi. **2.** muuta käyttöä. | Kaasunaamarin h. Hylkeen h. jäässä. Vankikopin seinässä on vain pieni h. Äiti järjestää h:on huopiin kääritylle lapselleen. **-avan|to** *s.* Väijyä hylkeen h:nolla. **-elimistö** *s.* **-eli|n** *s.*, tav. *mon.* Ihmisen tärkeimmät h:met, keuhkot ja ilmatiet. Kalan h:met. H:nten tauteihin luetaan keuhkojen tautien lisäksi myös hengitystiehyiden taudit. **-elintauti** *s.* **-halvaus** *s.* **-harjoitu|s** *s.* Laulajan h:kset. **-ilma** *s.* (sisään t. ulos) hengitettävä, hengitetty ilma. | H:n suodatin kaasunaamarissa. Tukehtua h:n puutteessa. Hengitettäessä joutuu osa h:sta kulkemaan edestakaisin. Lääke, joka antaa h:lle vastenmielisen hajun. **-juuri** *s. kasv.*, tav. *mon.* lämpimien maiden eräiden suokasvien juurista, jotka kohoavat mudasta ilmaan ja johtavat kasviin hengitysilmaa, pneumatofori. **-keskus** *s. fysiol.* hengitystä säännöstelevä hermokeskus. **-letku** *s.* Kaasunaamarin h. **-lihas** *s.* Pallea on tärkeä h. **-liik|e** *s.* **1.** tav. *mon.* Kalan h:keet. Hukkunut saattaa jatkaa h:keitä vielä tajunnan kadottuakin. **2.** *voim.* voimisteluliike, jonka tarkoituksena on ensi sijassa hengitystoiminnan edistäminen. **-myrk|ky** *s.* **1.** myrkky, joka hengitysilman mukana tunkeutuu elimistöön. | Useat tukahduttavat taisteluikaasut ovat h:kyjä. **2.** *harv.* hengityksen mukana erittyvä myrkky. | H:yt pilaavat ilman. **-nopeus** *s.* Hevosen h. on 8—16 hengähdystä minuutissa. **-pinta** *s. fysiol.* Keuhkojen, kidusten h. **-putki** *s. el.* Toukan h. **-reik|ä** *s.* hengitysilman kulkureikä, hengitysaukko. **1.** hengityselimistöön kuuluvana. | Etanan h. **2.** muuta käyttöä. | Hylkeet tekevät h:iä jäähän. Hangessa näkyy karhun h. **-tah|ti** *s.* Rauhallinen h. Liike suoritetaan h:dissa eli 15—20 kertaa minuutissa. **-tappio** *s. maat.* kasvupaikastaan irrotetun kasvin, hedelmän tms. hengittäessä syntyvä aineenhäviö. | Mitä hitaammin heinän kuoleminen tapahtuu, sitä suuremmaksi käy h. **-tau|ko** *s.* Laulaja pitää h:on. Hinkuyskä ei suo lapselle edes rauhallisia h:koja. — *Kuv.* hengähdystauko, lepohetki. **-|tie** *s.* tie, jota pitkin elimistön ulkopuolella oleva ilma kulkee keuhkoihin ja niistä ulos. | H:teiden limakalvot. H. tulehtuu, tukkeutuu. **-tiehy|t** *s. fysiol.* H:et 'keuhkoputken hienot haarat, joista keuhkorakkulatiehyet saavat alkunsa'. **-toimin|ta** *s.* H:nan häiriö. Kiihdyttää h:taa. **-vaikeu|s** *s.* Lapsella on h:ksia. Tauti, joka ilmenee h:tena. **-vastus** *s.* Kaasunaamarin h. on pieni. **-vesi** *s.* Kalojen h. huuhtoutuu kidusrakojen välitse. **-voimistelu** *s.* hengitystoiminnan kehittämistä tarkoittava voimistelu. **-ääni** *s.* Nenän tukkeutumisen vuoksi kuuluu vinkuva h. — *Lääk.* ääni, joka syntyy hengitysilman kulkiessa keuhkoissa.

hengäh|dellä[28*] *frekv.v.* < hengähtää. | Sairas h:telee levottomasti. Tuuli h:telee. - - takana istui mustaviittainen viikatemies h:dellen surmaa LEINONEN.

hengähdy|s[64] *s.* henkäys. **1.** hengähtäminen. **a.** hengenveto. | Sairas veti viimeisen h:ksensä. Keuhkot saavat jokaisessa h:ksessä uutta happea. — *hengähdy|ksissä(än)*, -ksiin(sä) (adv. harv.) hengästyksissä. | Juosta itsensä h:ksiin. **b.** tuulahdus. | Aamutuulen h. Kesäillan vieno h. Kotoinen h. Kertomuksesta huokuu romanttinen h. Kuoleman jäinen h. tuntui talossa. **2.** ulos hengitetty ilma, hengitysilma. | Lämmin h. - - tuo laiton, jonka Herra Jeesus on tappava suunsa h:ksellä UT.

hengähdys|aika *s.*, tav. *kuv.* hengähdystauko. | Pieni, kuukauden h. Saada, ottaa h:aikaa. - - jos antaa lohelle hetkenkään h:aikaa, se menee AHO. **-hetk|i** *s. kuv.* hengähdystauko. | Taistelun tauottua seurasi pieni h. Pakolaisille ei suotu lyhyttäkään h:eä. **-koh|ta** *s.* Romaanin h:dissa tyyli vaihtuu rauhalliseksi ja tyyneksi. **-tauko** *s.* Puhuja ei malttanut pitää edes kunnollisia h:ja. — *Kuv.* lepohetki, hengähdyshetki, -aika. | Pitkä h. Henkinen h. Saada, ottaa h. Suoda h. Liike-elämässä vallitsee h.

hengähtely[2] *teonn.* < hengähdellä.

hengähtämä[10] *s. kuv.* hetki, tuokio. | Tänä h:n aikana. - - en viipynyt ylhäällä kuin h:n verran JÄRVENT.

hengähtämät|ön[57] *kielt.a.* joka ei edes hengähdä; täysin hiiskumaton, äänetön. | H. hiljaisuus. Notburga hiipii selän taakse, nostaa h:tömänä kätensä miehen olkapäille HAARLA.

hengäh|tää[2*] *v.* henkäistä. **1.** hengitystoiminnan yksityisestä (us. tavallista kuuluvammasta) vaiheesta. | Kuunnella h:tämättä 'henkeään pidätellen, hiirenhiljaa'. Sairas h:tää raskaasti. H. viimeinen hengähdyksensä 'kuolla'. H. [= puhaltaa] puhdistettavaan lasiin, ikkunaan. — *Kuv.* Älä h:dä [= hiiskahda] tästä kenellekään! - - h:tämättä [= aivan hiljaa] kuultelivat heidän sanojansa metsät ja vuoret KIVI. — *Erik.* **a.** huoahtaa, huokaista (jännityksen lauettua). | H. helpotuksesta. Astui jo tuvasta Tuoni, / painoi kiinni pirtin uksen; / h:ti isäntä itse, / h:tivät vierahatkin LEINO. **b.** levähtää. | H. työn lomassa. Taistelijat h:tävät kiivaan yhteenoton jälkeen. Pian seisoivat he vuoren harjanteella ja antoivat hevosensa h. KIVI. - - lepää seitsemäs päivä, että härkäsi ja aasisi saisivat h. VT. **2.** tuulahtaa, leyhähtää, lehahtaa, hulvahtaa. | Vieno aamutuuli h:ti yli järven. Tuvasta h:ti vastaan savun tuntu. Ja on kuin ilma uusi / taas h:täis yli maan CAJ.

hengästy|s[64] *s.* hengästyneisyys. | Ankara ponnistus aiheuttaa h:stä. Olin menehtymäisilläni h:ksestä. - - [täytyi] juosta kunnes sortuisi h:kseen JÄRN. — *hengästyksi|ssä(än)*, -in(sä) (adv.) hengästyneenä, läkähdyksissä. | Olla h:ksissä. Läähättää h:ksissään. Huutaa, juosta itsensä h:ksiin. Raataa h:ksiin asti.

hengästytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. | Juoksu, huutaminen h:ää. H:i itsensä kovalla työllä. Levätään, minua h:ää.

hengästy|ä[1] *v.* ponnistuksen aiheuttamasta hengitystoiminnan häiriintymisestä, kiihtymisestä: ruveta huohottamaan, joutua hengästyksiin. | H. juoksusta, hyppelystä. H. portaita noustessaan. Puhuja h:i, ettei ollut ääntä

saada. — *hengästy|nyt* (a.) -neesti (adv.) -neisyys[65] (omin.) H:nyt koira. Juoksi h:neenä kotiin. [Tytöt] kertoivat kiireesti ja h:neesti AHO. — *Kuv.* Veturi huokaili matkasta h:neenä.

hen|gätä[35*] *v. runok.* henkäistä, hengittää; henkiä, tuulla. | Painaa seppo täysin palkein, / -- / h:kää hehkun sydämees [hiilestä puhuen] MANN. -- huomentuulet tuntureilta h:kää LEINO. -- tuuli jo sieraimiini h:kää VILJANEN.

henkev|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -vys[65] *omin.* älykäs, sielukas; sukkela, spirituelli. | H. seuramies. Kasvojen h. ilme. H. kirjoitus. Keskustella h:ästi. H:ästi piirretty kuva. Kylmä, ranskalainen h:yys. Huumorintaju on h:yyden puntari.

henkevöidä[18] *v.* = seur.

henkevöittä|ä[2*] *v.* tehdä henkeväksi, elävöittää. | Psykologisen näkemyksen h:mä teos. Puhujan onnistui h. kuivahko aiheensa.

henkevöity|ä[1*] *v.* tulla henkevä(mmä)ksi, elävöityä. | H:neet kasvot. Tunne, esitystapa h:y. H:nyt kauneus, uskonnollisuus. Äidinrakkaus -- kaunistuu, h:y hapsien hopeoituessa HEPOR.

henkeäsalpaava *a.* -sti *adv.* par. ~.

hen|ki[8*] *s.* **1.** ilmasta. **a.** hengitysilma, hengitys. | On niin kylmä, että h. näkyy. H. haisee tupakalta, viinalta. Vetää h:keä syvään (keuhkoihinsa). Haukkoa h:keä. Puhalsi h:keä pussiin ja löi sen halki. H. ei oikein kulje piipun varressa. Herra Jumala teki maan tomusta ihmisen ja puhalsi hänen sieraimiinsa elämän h:gen VT. — *Kuv.* Vedetäänpä vähän h:keä [= levähdetään, huoataan], ennen kuin jatketaan. En ole h:keä vetänyt [= en ole hiiskahtanutkaan] koko jutusta. **b.** (vars. vieno) tuuli, tuulahdus, lehahdus. | Vieno tuulen h. Ilman h. kantaa [purjehtijan] selälle AHO. Siitä tuuli tuuitteli, / ve'en h. heilutteli KAL. — *Yhd.* ilman-, tuulenh. **c.** jnk esineen, aineen, ilmiön tms. luoma, sitä ympäröivä ilmapiiri, tuoksu, uho, tuntu. | Huoneen ummehtunut h. Veden vilpoisa h. Kesäyön viileä h. Ilmassa tuntuu kevään h:keä. Elää metsän h:gessä. Sopi kiiruhtaa päästäkseen pois varsinaisen kylän h:gestä SILL. Imaisen keuhkoihini kukkivan vadelmikon herkullista h:keä M.RAPOLA.

2. (läheisesti 1.a-ryhmään liittyen) hengitystoiminnasta. | H. kulkee raskaasti. Kuolevan h. korisee. Pidättää h:keä(nsä). Saada h:kensä takaisin 'kyetä jälleen hengittämään'. Savu käy h:keen 'ärsyttää hengityselimiä'. Vetää tupakkaa h:keensä. Vetää h:keensä vettä. — *Kuv.* H:keä salpaava 'jännittävä'. Juosta h. kurkussa 'nopeasti, hädissään'. Seurata kohtausta h. kurkussa. — *Ark.* Vielähän sinussakin h. pihisee 'sinäkin elät'.

3. elämästä, elossa olosta. | Kalassa on vielä h. H. lähtee, pakenee [kuollessa]. Lähden, vaikka h. menisi. H. on vaarassa. Olla h:gen vaarassa. Huutaa kuin h:gen hädässä, kuin h. olisi kysymyksessä. Tehdä työtä h:kensä pitimiksi. Tehdä jtak h:kensä uhalla, kaupalla, hinnalla. Pakene h:kesi edestä! Säilyttää, menettää, heittää h:kensä. Ottaa, riistää h. jklta. Vainota jkn h:keä. Rahat tai h.! Antaa h:kensä jkn edestä. Panna h:kensä alttiiksi. Piiritetyt päättivät myydä h:kensä kalliista. Huolimattomuus maksoi hänen h:kensä. Sai maksaa sen h:gellään. Päästä h:gestään. Ei siellä ole kukaan varma h:gestään. Hän on suomalainen h:keen ja vereen asti. H:gen asioissa ja muissa suurissa rikosasioissa LK. -- ampui [hirven] kuoliaaksi, erehtymättä h:gen paikoille osuen, etulapojen kohdalle HAANPÄÄ. — Mies pelastettiin vähissä h:gin. — *Kuv.* Siinä opissa on h:keä ja elämää. [Taiteilija] ei ole kyennyt valamaan h:keä teokseensa. -- taide sai uusia muotoja ja uutta h:keä AHO. — *hen|gissä,* -kiin (adv.) elävänä, elossa. | Olla, pysyä, säilyä h:gissä. Selvitä rytäkästä h:gissä. Kyllä tämäkin työ h:gissä pitää. Jäädä, jättää h:kiin. Herättää, virota h:kiin. — *hengiltä* (adv.) hengettömäksi, kuoliaaksi tms. | Tuomita, ottaa, saada, saattaa h:giltä. Vai ei ole [Panu] Annikkia h:giltä pannut? AHO. — *Yhd.* ihmish.

4. henkisistä ominaisuuksista. **a.** ihmisen henkinen elämä, sielunelämä, vars. sen älyllinen puoli;)(ruumis. | Hänen rikas, levoton, etsivä h:kensä. H:gen jättiläinen. H:gen tuote, aarteet. H. janoaa tietoa. Ravita h:keänsä. Taistella h:gen asein. H:gen vainio. Ansioitua h:gen viljelyksen alalla. Seitsemän veljestä, Kiven h:gen mahtavin tuote. Täysissä ruumiin ja h:gen voimissa. Näen sen h:keni silmillä. Hänen teoksilleen on ominaista h:gen selkeys. Suomen kansa on painanut satuihin oman h:kensä leiman. Olla h:gessä [= ajatuksissa] mukana. Palatkaamme h:gessä vuoteen 1918. — *Yhd.* ihmis-, kansanh.; etsijä(n)-, runoilija(n)h. **b.** *heng.* ihmisolemuksen korkein puoli, uskonelämän kannattaja;)(liha. | -- säilyköön koko teidän h:kenne ja sielunne ja ruumiinne nuhteettomana UT. Eikä enää viillä viha: / h. voittaa eikä liha LEINO. **c.**)(aine. | H:gen läpitunkema aine. Julistaa h:gen voittoa aineesta. -- h:gen saanut aine ponnistelee loppukirkkauteen SILL. — *Fil.* aineeton substanssi. | Useat filosofit pitävät ainetta ja h:keä saman olevaisen eri ilmenemismuotona. **d.** persoonallisuus, jnk laitoksen, puolueen tms. tärkein, keskeisin henkilö, "sielu". | Yksinäinen, luova h. Vallankumouksen johtava h. Ihmiskunnan jaloimmat h:get. Aikamme suurimpia, itsenäisimpiä h:kiä. Hän oli yhdistyksen keskeisenä h:kenä. — *Yhd.* sankari-, taiteilijah.

5. mielialasta, tunnelmasta yms. **a.** mielenlaatu, -suunta, yhteinen ajatustapa, luonne, sisin olemus. | Kodin, koulun, armeijan h. Ajan h. Vapaamielisyyden, orjuuden, koston, epätoivon h. Kumouksellinen h. on päässyt vallalle. Keskiaikaa hallitsi taikauskoinen h. Runosta huokuu karun miehekäs h. Jkta vaivaa ylpeyden h. Sotaisan h:gen ilmaus. Hyvän h:gen elähdyttämä miehistö. Lain h. on toista kuin sen kirjain. Minkä h:gen lapsia te olette? H:geltään rohkea teos. Toimia opettajansa, uskonpuhdistuksen, kokonaisuuden h:gessä. Sosiaaliseen h:keen kirjoitettu tutkielma. Hallita perustuslaillisessa h:gessä. — *Yhd.* arvostelu-, kapina-, keinottelu-, kilpailu-, tais-

telu-, urheiluh.; heimo-, joukko-, lauma-, luokka-, puolueh.; rusthollari-, sotilas-, toveri-, viikinkih.; kansallis-, yhteish. **b.** innostus, innoitus. | Uhkuu sotaista h:keä. On täynnä pyhää h:keä asiansa puolesta. Esimerkillään hän valoi reipasta h:keä tovereihinsa. Oletpa sinä nyt h:gessäsi 'innoissasi'. Päästä h:keen 'innostua'. - - voinhan sentään panna vapani kuntoon siltä varalta, että j o s tulisi h. päälle AHO.

6. yliluonnollinen persoonallinen olento, henkiolento. **a.** kuolleen sielu, aave, haamu, kummitus. | H:get liikkuvat kirkkomaalla. H:kien manaaja. Palvoa vainajien h:kiä. [Jeesuksen nähdessään] he luulivat näkevänsä h:gen UT. — Meit' urhoollisten isäin h:get seuraavat *CAJ. **b.** haltija. | Metsän, järven, talon h. Kullakin puulla uskottiin olevan h:kensä. On luonnon sydänloitsut ilmi luotu, / on herätetty h:get veen ja maan LEINO. Ja hän herjasi pellon h:gen hyvän, / joka vaalii ja ruokkii kallihin jyvän KOSKENN. — *Kuv.* Hän on kotinsa hyvä h. Talon palveleva h. 'palvelija(tar)'. — *Yhd.* luonnon-, metsänh.; suojelush. **c.** demoni, enkeli. | Paha, rietas h. [us. = paholainen]. Sairauden, noituuden, pimeyden, eksytyksen h:get. H:gen riivaama. - - kaikkialta karkasivat hänen päällensä kauhistuksen h:get KIVI. Näkymättömän maailman asujaimina ovat enkelit eli h:get ERKKI KAILA. Eivätkö [enkelit] kaikki ole palvelevia h:kiä UT. — *Yhd.* kiusanh. **d.** Jumala, Pyhä Henki. | Jumala on h. Totuuden, kirkkauden h. Odottaa H:gen johdatusta. Isän, Pojan ja Pyhän H:gen nimeen. H:gen mies 'sanan palvelija, pappi'. - - he valitsivat Stefanuksen, miehen, joka oli täynnä uskoa ja Pyhää H:keä UT. — *Kuv.* H:gen miekka 'sana, vars. Jumalan'. Käyttää, heiluttaa h:gen miekkaa. - - ottakaa vastaan - - H:gen miekka, joka on Jumalan sana UT.

7. lukumäärästä: henkilö. | Meitä oli pari h:keä, muutama h. Työtä tehtiin monen h:gen voimalla. Ette te sitä kahdessa h:gin jaksa tehdä. Viiden h:gen auto. Pääsymaksu on 10 mk h:geltä. Sokeria jaetaan puoli kiloa h:keä kohti. — *Lak.* Kirjoittaa, panna h:gille 'merkitä henkikirjaan'. H:gille kirjoitettu väestö. Missä olet h:gillä?

henkielämä *s.*, vars. *heng.* = hengenelämä.

henkien- tav. ⌒. **-manaaja** *s.* Luonnonkansojen h:t. **-näkijä** *s.* H. Emanuel Swedenborg. **-palvonta** *s.* vrt. animismi. | Eräät tutkijat pitävät h:a uskonnon alkumuotona.

henki|heitto *a. kans.* kuoleva, henkihieverissä oleva. | Sairas makaa h:heittona. Juosta itsensä h:heitoksi. **-herra** *s. kans.* henkikirjuri. **-hieveri|ssä** (harv. -nä), -in *adv.*, hiukan *ark.* kuolemaisillaan, kuoleman kielissä, ylen heikkona, henkiheittona, henkitoreissa. | Olla h. Hukkuva saatiin ylös h. Pääsi h. vainolaistensa käsistä. Lyödä, säikäyttää jku h:in. Juosta, nauraa itsensä h:in. - - söi niin rajusti, että joutui h:in TALVIO. - - nukkui jo koko pirttiväki h:nä [= hyvin sikeästi] TOPPILA. **-huovi** *s. hist.* henkivartija. | Ruhtinaan h. **--ihmi|nen** *s.*, vars. *heng.* hengen ihminen, uudesti syntynyt ihminen; ihmisolemuksen henkinen puoli;)(aisti-ihminen. | Kristityt tunsivat itsensä maailmasta erotetuiksi h:siksi A.J.PIETILÄ. H:sen vapautuminen aisti-ihmisen kahleista.

henkiin|herättäjä *s.*, tav. *kuv.* myös ⌒. | Pietismin, olympialaisten h. Jnk kysymyksen h. **-herättäminen**, **-herääminen**, **-jääminen** *s.* tav. par. ⌒. **-jäänyt** *a.* tav. par. ⌒. | H. haaksirikon uhri.

henki|jääkäri *s.* henkikaartiin kuuluva jääkäri. | Kuninkaan h. **-kaarti** *s.* ruhtinaan henkivartiosto; kaarti, jonka persoonallisena päällikkönä on hallitsija. | Keisarin, paavin h. **-kaste** *s. usk.* Pyhän Hengen kaste; vrt. vesikaste. | Saada h. H. on helluntailaisten pääopinkappaleita. **-kirja** *s.* virallinen luettelo kaikista henkikirjoituspiiriin kuuluvista henkilöistä, henkiluettelo. | Kaupungin, kihlakunnan h. **-kirjoittaa** *v. lak.* kirjoittaa hengille. **-kirjoittaja** *s.* lääninhallituksen alainen virkamies, jonka tehtäviin kuuluu mm. henkikirjan pito. **-kirjoitus** *s.* vuotuinen virallinen väestönlaskenta, joka on eräiden kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien soveltamisen perusteena. **-kirjoituspaikka** *s.* kunta, jossa henkilö on hengille kirjoitettava. **-kirjuri** *s.* = henkikirjoittaja. **-komppania** *s. hist.* joukko-osaston ensimmäinen komppania. **-kulta** *s.*, vars. *leik.* Rakas h. H. yksin säästyi. H. ensin, sitten vasta mukavuudet. **-laatikko** *s. mus.* ilmalaatikko. **-lahj|a** *s. heng.* hengen lahja. | - - koska tavoittelette h:oja, niin pyrkikää - - saamaan niitä runsaasti UT. **-luettelo** *s.* = henkikirja. **-lääkäri** *s.* hallitsijan t. ruhtinaallisen henkilön (hovi)lääkäri; myös yksityishenkilön vakinaisesta lääkäristä.

henkilö[2] *s.* **1.** ihminen yksilönä, yksityinen ihminen, persoona; vrt. henki 7. | Huomattava, vaikutusvaltainen, epäilyksen alainen h. Tuntematon h. tavattu kuolleena. Mellakan johdosta on pidätetty viisi h:ä. Teos esittelee sodan johtavia h:itä. Väinämöistä pidetään historiallisena h:nä. — *Lak.* Juridinen h. 'oikeush.';)(fyysillinen, luonnollinen h. Nuori h. on rikoslain mukaan h., joka on täyttänyt 15, mutta ei 18 vuotta. — *Yhd.* mies-, rouvas-, sotilash.; ammatti-, johto-, kulttuuri-, toimih.; koe-, merkki-, määrä-, yksityish.; oikeush. **2.** ihmistä kuvaavasta taideluomasta. | Romaanin, näytelmän h:t. H:t on onnistuneesti piirretty. Kirkon julkisivua koristavat apostolit ja muut Raamatun h:t. — *Yhd.* keskus-, pää-, sivuh.; nimih.; romaani-, taruh. (ks. myös 1. kohdan yhd:oja). **3.** ihmisen yksilöllinen olemus t. laatu, henkilöllisyys, persoona, persoonallisuus. | H:ön [= ihmiseen itseensä] kohdistuva rikos. H:ön käypä tarkastus 'ruumiintarkastus'. Kuningas yhdisti h:önsä ylimmän tuomarin ja ylimmän hallintomiehen. Tuomita h:ön katsomatta. Minun h:ni vähäpätöisyys. Hänen h:nsä on harvinaisen puoleensavetävä. Tuntea mielenkiintoa jkn h:ä kohtaan.

henkilö|ajo *s.* Auton käyttö h:ajoon. **-ajoneuvo** *s.*, tav. *mon.* henkilökuljetuksiin käytetty ajoneuvo. | Hevosen vetämät h:t. **-asema** *s. raut.* vrt. tavara-asema. **-asetelma** *s.* Taulun h. Luonnollinen, teennäinen h. ["Selman juonet"-

näytelmän] h. vivahtaa hyvin läheisesti "Karkureissa" tavattavaan TARK. -asi|a s. Ulkoasiainministeriön henkilö- ja hallintoasiain jaosto. Päiväkäsky sisältää h:oita, tiedotuksia lomista yms. **-auto** s. henkilökuljetuksiin tarkoitettu pienehkö auto, yksityis- t. vuokra-auto, *lak.* sellainen auto, jossa on paikkoja enintään kahdeksalle henkilölle; vrt. linja-, sairasa. **-autoliikenne** s. **-galleria** s. tav. kirjailijan t. näyttelijän työstä: henkilökokoelma, henkilöluomain kokoelma. | Komedian hupaisa h. [Näyttelijä] on viime esiintymisellään luonut arvokkaan lisän h:ansa. **-hahmo** s. **1.** ihmisestä taiteellisena luomana, henkilöluoma, henkilökuva. | Shakespearen traagilliset h:t. Teoksen h:t on elävästi piirretty. Seiniä koristavat puuhun veistetyt h:t. **2.** persoonasta, henkilöllisyydestä. | Kirjallisuutemme klassilliset h:t Kivi ja Runeberg. Hän on aikamme mahtavimpia h:ja. Sankarin h. on kätkeytynyt tarujen verhoon. **-hakemisto** s. Teoksen lopussa on h. **-hissi** s. **-historia** s. Goethen h:n tutkija. Sukutieto ja elämäkerta muodostavat yhdessä h:n. **-historiallinen** a. H. teos, tutkielma, kirjasto.

henkilöi|dä[18] v. kuvitella t. kuvata jtak (luonnonvoimia, esineitä, käsitteitä ym.) elolliseksi olennoksi, personoida, olennoida, sielullistaa, henkilöittää. | H. luonnonilmiöitä, kiviä, rakennuksia. Vihan h:minen. Rakkaus on h:ty poikaseksi. — *Harv.* itse elollisena t. elolliseksi kuviteltuna olentona esittää jtak (luonnonvoimia, käsitteitä ym.). | Kansansa tahtoa h:vä hallitsija.

henkilöit|tää[2*] v. = ed. | Erittäinkin on suomalaisessa runoudessa h:etty iloa ja surua E.N. SETÄLÄ.

henkilöitymä[13] s. jk luonnonvoima, käsite tms. henkilöitynä t. henkilöityneenä, personoituma, olennoituma, ruumiillistuma. | Viikatemies on yleinen kuoleman h. Juhani, hurskaan yksinkertaisuuden ja uskollisuuden h. Lalli on alkusuomalaisen rotuhengen voimakas h.

henkilöity|ä[1*] *pass.v.* (< henkilöidä) personoitua, olennoitua. | H:nyt Jumala. Hänhän on itse h:nyt pahuus. N:ssä on isänmaanrakkaus h:neenä. [Sampo] kadotti pian alkuperäisen merkityksensä ja h:i E.N.SETÄLÄ.

henkilö|juna s. matkustajia kuljettava juna, joka pysähtyy yl. kaikilla liikennepaikoilla; vrt. pika-, tavarajuna. **-jäsen** s. Yhdistyksessä on 63 jäsentä, joista 61 on h:tä ja 2 yhtymää. **-kilometri** s., vars. *raut.* matkustajaliikenteen liikenneyksikkö: kilometrin matka yhden henkilön kulkemana; vrt. tonnikilometri. | Valtionrautateiden matkustajaliikenne käsitti v. 1930 n. 22 milj. matkaa, jotka vastasivat 1.035 milj:aa h:ä. **-kirja** s. *liik.* henkilötilien kirja, asiakaskirja, reskontra. **-kohtai|nen** a. -sesti *adv.* -suus *omin.* mies-, omakohtainen, yksityinen, yksilöllinen, persoonallinen. **1.** asianomaiselle henkilölle nimenomaisesti kuuluva t. ominainen, henkilöllinen. | H. omaisuus. H:set varat, velat. H. kirje. Kivääri on sotamiehen h. ase. H. mielipiteeni. Asettaa h:set edut yhteisedun edelle. Tehdä jtak h:sista syistä. H. vapaus, koskemattomuus. Ilmoittautua h:sesti 'itse, ei toisen välityksellä'. Kuningas johti h:sesti sotatoimia. Olla h:sesti vastuussa jstak. H:sesti hän on toista mieltä (kuin viran t. aseman puolesta). — H. virka;)(kiinteä virka. Ylimääräinen h. professorinvirka. — *Lak.* H. oikeus;)(esinekohtainen oikeus. H. rasite. H. vero 'henkilövero'. — *Liik.* H. luotto;)(reaaliluotto. **2.** asianomaiseen henkilöön nimenomaisesti kohdistuva. | H. opetus, terveydenhoito. H. loukkaus, syytös. Olla jkhun h:sessa kosketuksessa. H. tuttavuus. Tunnen hänet h:sesti 'keskinäisen kanssakäymisen, tuttavuuden perusteella'. Puhuja hairahtui sopimattomiin h:suuksiin. **-kort|ti** s. **1.** kaavan mukainen kortti (virastossa, liikkeessä tms.), joka sisältää tietoja jksta henkilöstä. | Vakuutusyhtiön h:it. Avustuksen hakijan on täytettävä h. **2.** = henkilöllisyyskortti. **-kuljetu|s** s. Rautateiden, linja-autojen h:kset. Tavarahississä on h. kielletty. **-kun|ta** s. jnk laitoksen, liikkeen tms. palveluksessa olevat henkilöt, henkilöstö, palveluskunta. | Hotellin, liikkeen, toimiston, teatterin, yliopiston, laivan, rautatien h. Koulutettu, ammattitaitoinen h. H:nan täydennys. Yhtiö ottaa uutta h:taa. — [Mikko Vilkastus] edustaa vilkasta ja neuvokasta irvileukaa näytelmän h:nassa TARK. — *Yhd.* hotelli-, konttori-, ravintolah.; apu-, hoito-, koulutus-, lääkintä-, tarjoiluh.; ammatti-, kanta-, siviilih. **-kuva** s. henkilöä esittävä kuva, muotokuva, henkilöhahmo. | Eloisa, havainnollinen h. Muistopatsaan h:t ovat vaskea. [Kirjailijan] h:t ovat herkästi piirrettyjä. Näytelmän riemastuttavan koomilliset h:t. Puhuja esitti vainajasta elävän h:n. Hänen h:ansa kuuluvat yhteiskunnalliset harrastukset erottamattomana osana. **-kuvau|s** s. **1.** henkilöiden kuvaaminen. | Realistisen h:ksen edustaja. Hänen varsinainen alansa on h. Näytelmän h. on hatara. **2.** henkilö(i)stä annettu, tehty kuva(us), henkilökuva. | Tarkka h. rikollisesta. Muutamat taiteilijan h:ksista syöpyvät lähtemättömästi mieleen. **-kysymys** s. Viran täyttäminen on nyt vain h.; puolueväri on jo selvillä. **-liiken|ne** s. vrt. tavaraliikenne. | Rautatien h. Maantiellä on vilkas h. H:teestä poistettu vaunu.

henkilölli|nen[63] a. -sesti *adv.* henkilökohtainen, persoonallinen. | H. vapaus. H:set ominaisuudet, näkökohdat. Tehdä jtak h:sistä syistä. Minun h. käsitykseni tästä asiasta on toinen. Runoilijan tuotanto on erittäin h:stä. Talonpojat pääsivät h:sesti vapaiksi maanomistajista.

henkilöllisty|ä[1] v. = henkilöityä. | Hänessä h:y ajan levottomuus.

henkilöllisyy|s[65] s. **1.** ihmisen yksilöllinen olemus t. laatu, luonne, persoonallisuus, persoona, henkilö. | Jkn ehyt, syvä h. Tuntea arvonantoa jkn h:ttä kohtaan. Taiteilijan h:den tunteminen auttaa ymmärtämään hänen tuotteitaan. Goethen h:ttä on tutkittu kaikilta mahdollisilta puolin. Teos esittelee aikamme suurimpia h:ksiä. — Mennä h:ksiin 'henkilö-

kohtaisuuksiin'. 2. identtisyys, sam(ais)uus. | Todistaa h:tensä 'olevansa se, joksi väittää itseään'. Hukkuneen h. on selvittämättä.

henkilöllisyys|kortti *s.* vrt. henkilöllisyystodistus. | Valokuvalla varustettu h. Matkustajain h:kortit tarkastettiin. **-paperi** *s.*, tav. *mon.* vrt. seur. | Pidätetyllä oli väärennetyt h:t. **-todistus** *s.* tav. viranomaisen antama kirjallinen todistus, josta käy ilmi sen haltijan henkilöllisyys. | Poliisilaitoksen antama h. Hakemuksiin on liitettävä h.

henkilö|luettelo *s.* Aakkosellinen h. Kirkonkirjat ym. h:luettelot. Teoksen lopussa on yksityiskohtainen h. **-lu|ku** *s.* Tehtaan h. Maata jaettiin kullekin talolle h:vun mukaan. **-luoma** *s.* taideteosten henkilöistä. | Kirjallinen, humoristinen h. Näytelmän h:t. Kuvanveistäjän h:t. [Teoksen] päähenkilö on mahtava h. **-luotto** *s. liik.* henkilökohtainen luotto;)(reaaliluotto. | H. perustuu siihen luottamukseen, jota luotonsaajaa kohtaan henkilöllisesti tunnetaan. **-maalau|s** *s.* Futuristinen suuntaus h:ksen alalla. Seinällä on muutamia h:ksia. **-maksu** *s.* henkilökohtainen, henkilöltä suoritettava määrämaksu, henkimaksu. | Kirkon h. Yhdistys suorittaa liitolle 20 mk h:a kultakin jäseneltä. **-mitali** *s.* jkn henkilön kunniaksi, muistoksi lyötetty mitali. **-määr|ä** *s.* Suurten h:ien kuljettaminen. **-nimi** *s.* par. henkilönnimi.

henkilön|kuva *s.* = henkilökuva. **-kuvaus** *s.* = henkilökuvaus. **-muutos** *s.* Johtokunnassa on tapahtunut h. **-nimi** *s.* **1.** henkilöä tarkoittava erisnimi. | Anni ja Kauko ovat vanhoja suomalaisia h:ä. H:in luetaan ristimä- ja sukunimet. **2.** *kiel. harv.* henkilöä osoittava substantiivi, esim. onkija, poika, varas. **-nimistö** *s.* < ed. 1. | Seudun h. on vanhaa suomalaista alkuperää. **-vaihdo|s** *s.* Hallituksessa tapahtunut h. Erimielisyydet johtivat huomattaviin h:ksiin. **-valin|ta** *s.* Toimittaa, suorittaa h. Onnistua h:nassa.

henkilö|oikeudellinen *a. lak.* henkilöoikeuteen kuuluva, sen mukainen t. sitä koskeva. | H. kysymys, sopimus. H:oikeudelliset suhteet. **-oikeus** *s. lak.* se oikeusjärjestyksen osa, joka järjestää henkilölliset suhteet sekä henkilöiden oikeusaseman ja oikeuskelpoisuuden yhteydessä olevat kysymykset. **-paperi** *s.*, tav. *mon.* = henkilöllisyyspaperi. | Matkustajan h:t olivat kunnossa. **-puhelu** *s.* kaukopuhelu, joka tilauksesta yhdistetään määrähenkilölle. **-ryhmä** *s.* **-sommitelm|a** *s.* Maalata h:ia.

henkilöstö[1] *koll.s.* henkilökunta, palveluskunta. | Tehtaan, ravintolan, liikkeen, laivan h. Tilapäinen, vapaaehtoinen h. H:n valinta. Runoelman h. 'henkilöt'. — *Yhd.* huolto-, koulutus-, lääkintäh.; kanslia-, radio-, viestih.; ammatti-, erikois-, kanta-, täydennysh.

henkilö|suhde *s.* Työnantajan ja työntekijän välinen h. H:suhteita järjestävä oikeusjärjestyksen osa on nimeltään henkilöoikeus. **-takau|s** *s. lak.* takaus, jossa takaaja menee vastuuseen velanottajan henkilöstä; vrt. omaisuustakaus. | H:ksessa takaaja maksaa velallisen velan, ellei voi toimittaa häntä esille. **-tieto** *s.* Hakemukset h:ineen toimitettava johtokunnan puheenjohtajalle. "Kuka kukin on" sisältää h:ja nykyisin elävistä tunnetuista kansalaisistamme. **-tili** *s. liik.* avonaisten saatavien ja velkojen tili. **-todistus** *s.* = henkilöllisyystodistus. **-tuntemus** *s.* ihmistuntemus. | Myyjä, jolla on laaja h. **-tyyp|pi** *s.* Kuvata kansanomaisia h:pejä. Teoksen elävästi piirretyt h:it. Ajan h:it ovat hänen taiteessaan saaneet erinomaisen tulkinnan. **-vaaka** *s.* vrt. kirje-, tavaravaaka. **-vakuus** *s. liik.* henkilökohtainen vakuus, personaalivakuus;)(reaalivakuus. **-vakuutus** *s.* vakuutus, jonka kohteena on ihminen; vrt. esinevakuutus. **-vaunu** *s.* **1.** *raut.* H:ihin luetaan tavallisesti varsinaiset matkustajavaunut sekä ravintola-, salonki-, posti-, sairas- ja vankivaunut. **2.** henkilöauto. | H:n kuljettaja. H. kumoon Porvoon maantiellä. **-vero** *s.* henkilökohtainen vero, joka kannetaan verovelvollisilta sillä perusteella, että he henkilöinä ovat olemassa, heidän taloudelliseen asemaansa katsomatta; vrt. henkivero; laajemmassa merk:ssä myös verovelvollisen henkilökohtainen tulo- ja omaisuusvero;)(reaalivero. **-yhteisö** *s. lak.* vrt. seur. **-yhtymä** *s. lak.* yhtymä, jossa pääpaino pannaan sen jäsenten henkilöllisyyteen; vrt. pääomayhtymä.

henkilöys[65] *s.* = henkilöllisyys 2.

henkimaailm|a *s.* **1.** henkien maailma, henget. | Paha, pimeyden h. H:an salaisuudet, ilmestykset. Uskoa h:aan. Olla yhteydessä h:aan, h:an kanssa. Saada sanomia h:asta. Tuomion tulos on ihmis- ja h:an kahtiajako A.J. PIETILÄ. **2.** *harv.* hengen maailma. | Elää h:oissa. N.N. on h:an jättiläisiä.

henki|maksu *s.* = henkilömaksu; vrt. henkivero. **-meneissä** *adv. murt.* = henkimenossa. | Kuin h. juoksi hän tietämättä mitään PAKK. **-meno** *s. murt.* tav. vain iness:ssä: *henkimenossa* menettämäisillään henkensä, henkiheittona, henkihieverissä. | Olla h:ssa. Vallesmanni nauroi h:ssa KATAJA. [Lapinakka sai] miltei h:ikseen kiskoa raskasta kuormaa PAULAH.

henki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** epäaineellinen, immateriaalinen, abstraktinen;)(aineellinen, esineellinen, konkreettinen. | Sana on saanut yhä h:semmän merkityksen. H. kulttuuri. H:sen kansatieteen kohteena ovat kansojen tavat ja menot, yhteiskuntaelämä, kansanusko, kansanrunous jne. **2.** ihmisen sieluun, henkeen, hengenelämään kuuluva, sille ominainen t. sitä koskeva, sisäinen, sielullinen, psyykillinen; us. nimenomaan korkeammasta hengen-, sielunelämästä;)(ruumiillinen, fyysillinen. | Ihmisen h. puoli. H. olemus. H:set ominaisuudet, lahjat. H. perintö. Lapsen h. kehitys. H. kypsyys. H. kärsimys, lepo. H:sesti sairas, kuollut. Hän on h:sesti aivan repaleinen. H. työ. H:sen alan työntekijät. H:set harrastukset. H:set tuotteet. Yliopisto on maan h:sen elämän keskuksia. H. ravinto 'hengenravinto'. Hankkia h:stä pääomaa. H:sesti valveutunut, takapajuinen. Kohottaa kansan, kodin h:stä tasoa. Menettää h. ryhtinsä. H. kulkutauti. H. vararikko, itsemurha.

H. pimeys, takatalvi. Aatesuunnan, kapinan h. johtaja. H. sukulaisuus. He ovat h:sessä vuorovaikutuksessa keskenään. Sielun kohoaminen aineellisuuden orjuudesta puhtaaseen h:syyteen. **3.** yhd:ojen jälkiosana: -mielinen, -luonteinen; vrt. henki 5. | Harras-, kansallis-, kristillis-, lämmin-, raitis-, rohkea-, saksalais-, voimakas-, ylpeäh.; eri-, saman-, tämänh. **4.** lukumäärää osoittavien yhd:ojen jälkiosana; vrt. henki 7. | Kaksi-, kolmi-, seitsen-, kymmenh.; moni-, useampih.

henki|näky *s.* henkien näkemisestä: näky; henki, aave. | Hänellä on h:näkyjä. Ah, eihän ollut tämä unelma, vaan pyhä, ihmeellinen h. KIVI. **-olento** *s.* yliluonnollinen ruumiiton olento, henki. | Taivaallinen, paha h. Pimeyden h. Enkelit ovat h:ja. Seurustella h:jen kanssa. **-par|ka** *s.*, vars. *leik.* Säilyttää h:kansa. - - jokainen päivä on ollut pelkästään oman h:an pelastelemista HAARLA. **-pat|to** *a.* ja *s. hist.* -tous *omin.* lainsuojaton. | H. mies. Älä suojele h:toa murhaajaa! Julistaa, tuomita h:oksi. Jokainen sai rangaistuksetta tappaa h:on. H:touteen en toki sua kehoittaa tahdo KIVI. — *Kuv.* Yksilön vapaus on julistettu h:oksi. Rakkaus h. / kahleitta tietään kulkee SARKIA. **-pi|din** *s. murt.* hengenpidin. | [Teen] minkä vähän h:timikseni [tarvitsen] AHO. **-raha** *s. vanh.* = henkivero. | H:n maksan minäkin edestäni KIVI. **-rakuun|a** *s.* henkikaartin rakuuna. | Palvella h:oissa 'henkirakuunarykmentissä'. **-rakuunarykmentti** *s.* vrt. henkikaarti. **-reikä** *s.* (hengitys)ilman kulkureikä, ilmareikä. | Mursun, hylkeen h. jäässä. Tynnyrin h. Uunin h. edistää tasaista vetoa. — *Alat.* kurkku. | Tuki h:si! **-rie|pu** *s.*, vars. *leik.* Säilyttää h:punsa. H. on rakas jokaiselle. - - alituista taistelua kurjasta h:vusta PAULAH. **-rikolli|nen** *s.* -suus *s.* vrt. seur. **-rikos** *s. lak.* ihmishenkeen kohdistuva rikos; vrt. hengenrikos. **-ruumiilli|nen** *a.* sekä henkinen että ruumiillinen. | Ihminen on h. olento. H. elämä, yhteys. — *Leik.* [Räätäli, parturi, kirjakauppias ym. pitävät] huolta minun h:sesta hyvinvoinnistani LEINO. **-rykmentti** *s.* vrt. henkikaarti. **-sauhu** *s.* = seur. | Vetäisi kelpo h:t piipustaan. **-savu** *s.* Vedellä h:ja 'tupakoida savua keuhkoihin vetäen'. Pölläytellä valtavia h:ja. Käydä h:(i)lla. **-sielu** *s. myt.* hengitykseen sidottu, hengityksessä ilmenevä sielu; vrt. ruumissielu. | H:n kuvitellaan viimeisessä hengenvedossa lähtevän ruumiista.

henkisty|ä[1] *pass.v.* < seur. | Viettielämän h:minen. Kristinusko on h:nein maailman uskonnoista. Sanojen merkityksen kehityksessä on havaittavissa h:mistä.

henkistä|ä[2] *v.* tehdä henkise(mmä)ksi, antaa jllek henkinen merkitys, sisällys. | H. tunne-elämäänsä. Tapojen h:minen. Runoilija h:ä aistillisuuden.

henkisyys[65] *omin.* ks. henkinen.

henki|tiede *s.* tieteistä, joiden tutkimuksen kohteena ovat ihmishengen ilmentymät, kuten tiede, taide ja oikeus; vrt. luonnontiede. **-tieteellinen** *a.* H. tutkimus. Psykologian h. suunta. **-tore** *s.* tav. vain adv:sesti: *henkitore|issa(an)*, -ihin(sa) = henkihieverissä. | Olla, maata h:issa(an). Eläin potkii h:issaan. Puukotettu vietiin h:issa sairaalaan. [Hirvi] on peninkulmia uinut ja h:ihin asti väsynyt JÄRN. - - viimeinen h. [= hengen kipinä] ruumiissa KIANTO. **-torv|i** *s. anat.* korkeammilla selkärankaisilla kurkunpäästä keuhkoihin johtava torvi; vrt. ilmatorvi. | Ahdas h. H:en tulehdus. Saada vettä h:eensa. **-usko** *s.* usko henkiin. | Luonnonkansain h. **-vaikutu|s** *s. usk.* hengen vaikutus. | Kristus vaikuttaa - - h:ksen kautta pyhityksen A.J.PIETILÄ. Jokainen kirjoitus, Jumalan h:ksesta syntynyt, on - - hyödyllinen opetukseksi UT. **-vakuut|taa**[2*] *v.* hankkia t. myöntää henkivakuutus. | Aikoo h. itsensä 'vakuuttaa henkensä, hankkia henkivakuutuksen'. Olen h:ettu 500.000 mk:sta 'minulla on 500.000 mk:n henkivakuutus'.

henkivakuutus *s.* ihmisen hengen vakuutus, jonka tarkoituksena tav. on taloudellisen tuen varaaminen kuolemantapauksissa jälkeenjääneiden käytettäväksi; vrt. sairaus-, työkyvyttömyys-, tapaturma-, elinkorkovakuutus. | 500.000 mk:n h. Ottaa, myöntää, päättää h. **-ala** *s.* Toimia h:lla. **-asiamies** *s.* **-hankinta** *s.* par. henkivakuutusten hankinta. **-kirja** *s.* Lainata rahaa h:ansa vastaan. **-laitos** *s.* Maan suurin h. **-liike** *s.* Harjoittaa h:ttä. **-maksu** *s.* **-mies** *s.* Tarmokas h. saa hankintatyötä. **-sopimus** *s.* **-turva** *s.* **-yhtiö** *s.*

henki|valta *s.*, tav. *mon.* henki(olento). | Pimeyden h:vallat. Häntä hallitsee pahuuden h. Nuo uhkarohkeat - - eivät kammo herjata h:valtoja UT. **-vartija** *s.* jkn henkilön turvallisuutta valvova vartija. | Kuninkaan h:t.

henkivartio *s.* = henkivartiosto. **-kaarti** *s.* **-komppania** *s.* **-rykmentti** *s.* **-soturi** *s.* drabantti.

henki|vartiosto *s.* henkivartijoiden muodostama vartiosto. | Keisarin h. **-vartioväl|ki** *s.* Palvella kuninkaan h:essä. **-vero** *s. hist.* tulon ja omaisuuden suuruudesta riippumaton, henkilökohtainen vuotuinen vero, jonka jokainen määräikäinen kansalainen mm. Suomessa oli velvollinen valtiolle maksamaan, henkiraha; vrt. henkilövero. | H., joka viimeksi oli 5 mk hengeltä, lakkautettiin v. 1925. **-voim|a** *s.* **1.** henkiolento, henkivalta; siitä lähtevä voima. | Pahat h:at. Jumalallisen h:an täyttämä ihminen. Suojautua taikakeinoin h:ia vastaan. **2.** → hengen voima, henkinen voima. | Rikkaat h:at. Häneltä puuttuu h:aa kiusauksen kestämiseksi. **-ystävyys** *s.* vrt. seur. **-ystävä** *s.* hyvin läheinen ystävä; hengenheimolainen, aatetoveri. | Älä kerro tätä h:llesikään. Ystävällinen ja puhelias ukko oli Mooses ollut... ja isän kanssa h. KATAJA. — Eino Leino, Anatole Francen suomalainen h.

henk|iä[17*] *v.* vrt. hengittää. **1.** vars. *runok.* hengitystoiminnasta. | Sua katson ma hiljaa h:ien / kuin kuvaa äitini armaan LEINO. - - ääretön ihmispaljous keväisen illan kauneutta ja raittiutta h:imässä PAKK. **2.** huokua, uhkua, uhota; puhaltaa. a. *tr.* Koski, kellari h:ii kylmää. Luonto h:ii jo kevättä. - - alhaalla h:i maa ilmoille tuoksuja TALVIO. — Syvää rauhaa h:ivä runo. Puhe h:i palavaa innostusta. - - maa ja

taivas h:ivät alkavaan iltahämyyn lauhkeata turvallisuuden tunnetta SILL. **b.** *intr.* Tuuli h:ii ulapalla. Suolta h:ii halla. — Kansan tavoissa h:ivä pakanallinen usko. Hänen katseestaan h:i jäätävä kylmyys. Vieno, merkillinen rauha h:i hiljaisessa laaksossa LEHT.

henko|nen[63] *s.* **1.** *fon.* = loppuhenkonen. **2.** *leik.* henkikulta. | Pitää huolta h:sestaan. **3.** *mon. ark.* henkisavut, -sauhut. | Vetäistä h:set.

henkseli[5] *s.* **1.** *mon. ark.* housunkannattimet, viilekkeet, olkaimet. | H:t katkesivat. — *Kuv.* Vetää h:t kirjoituksen yli 'pyyhkiä pois vetämällä viivat ristiin yli'. **2.** *tekn.* par. kannatin, kannike.

henkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < henkiä. | Kuoleva h:ee raskaasti. — Kaikkialla h:i kevät. Kesäinen yö h:ee lauhana. Tuuli h:ee ulapalta. Tuntuu hallan kylmää h:yä. Hiljaisen aamutuulen h:y.

henkäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* = hengähtää. | H. työn lomassa. H. helpotuksesta. Puhetta seurasi arvokas h:y. En ehtinyt h:täkään, kun hän jälleen kävi kimppuuni. Sairas h:i viimeisen henkäyksensä. Älä h:e [= hiiskahda] tästä kenellekään! Kylmä viima h:i ovesta.

henkäy|s[64] *s.* hengähdys. **1.** hengähtäminen. **a.** hengenveto. | Kuului vaimennettu h. Lapsi veti ensimmäisiä h:ksiään. Melkein yhdessä h:ksessä tyhjensi hän - - sydämensä AHO. **b.** tuulahdus. | Vieno tuulen h. Hallan jäinen h. Etelästä käy lämmin h. Hänen teoksissaan on kotoinen h. - - pojan ympärillä [on kuin] näkymätön h. äidin hellää kiintymystä SILL. — Hän on heikko kuin h. — *Yhd.* lämmön-, tuulenh. **2.** ulos hengitetty ilma, hengitysilma. | Koiran lämmin h. sattui käteeni. Herran sanalla ovat taivaat tehdyt, ja hänen suunsa h:ksellä kaikki niiden joukot UT.

henkäys|aluke *s. fon.* henkäyshälyn muodostama aluke. | Suomen sananalkuinen *h* on h. **-häly** *s. fon.* häly, joka muodostuu ilmavirran hankautumisesta ääniraon reunoihin. **-lopuke** *s. fon.* henkäyshälyn muodostama lopuke. **-painallu|s** *s. fon.* Tavu on äänne tai äännejakso, joka muodostetaan yhdellä h:ksella. **-sointi** *s. fon.* henkäyshälypitoinen sointi, joka syntyy, kun äänihuulet eivät loittone rintaääni- t. falsettiasennosta niin paljon, että ne lakkaisivat kokonaan värähtelemästä. **-supistuma** *s. fon.* sellainen äänihuulten artikulaatioasento, jossa ne ovat juuri niin kaukana toisistaan, etteivät ne ilmavirran vaikutuksesta ala värähdellä, vaan aiheuttavat pelkän henkäyshälyn.

henkäytyä[44] *v. fon.* = aspiroitua.

henna[10] *s.* hennapensaasta (Lawsonia inermis) saatu (tukan)värjäysaine.

henn|oa[1] *v.* raskia, raatsia; us. muodoltaan t. ainakin ajatukseltaan kielt. lauseessa. **1.** saada sääliltään, hienotunteisuudeltaan tehdyksi. | H. tehdä jtak. En h:o sanoa sitä. Äiti ei h:o kieltää meluavia lapsiaan. H:otko ottaa viimeisen markkani? Kuinka h:oisit lyödä uskollista koiraasi. Kyllä minä hänet h:on jättääkin. Ilta oli niin ihana, ettei h:onut mennä nukkumaan. **2.** saada säästäväisyydeltään, saituudeltaan tehdyksi. | Ei h:o luopua rahoistaan. Hän ei h:onut edes kunnolla syödä.

hennohko[2] *mod.a.* < hento. | H. lapsi. Lehmällä on h:t jalat. H. puu.

hennonlainen[63] *a.* = ed. | Rakenteeltaan h. kasvi.

henno|ta[38*] *v. murt.* hennoa. | En h:nnut häiritä heitä.

henskeli[5] *s. ark.*, tav. *mon.* = henkseli.

hen|to[1*] *a.* -nosti *adv.* -tous[65] *omin.* **1.** lujuudeltaan, rakenteeltaan heikko, hieno, hoikka, ohut, hintelä, heiveröinen, hauras. | H. lapsi, nainen. H:not kädet. Iso laukku h:noilla hartioillaan. Hän on kovin h. kestämään rasituksia. H. taimi, oras, oksa. Juurien h:tous. Sudenkorennon h:not siivet. H:toja kudonnaisia pestään kemiallisesti. Naisen käsiala on usein h:nompaa kuin miehen. — Kasvien nimissä: H. katkero, korte, kiurunkannus. — *Kuv.* Todellisuus murskasi hänen h:not unelmansa. **2.** voimaltaan, teholtaan heikko, voimaton, hellä, herkkä, hauras, vieno, vaisu, pehmeä. | Herkkä, h. haaveilija. Hänessä on jotakin arkaa ja h:toa. H. ote, kosketus. Mieli kävi h:noksi ja kaipaavaksi. Kasvattajan on vältettävä h:toa tunteilemista. Karistaa h:tous mielestään. H. tunnelma. Lyyrillisen h. novelli. — H. ääni. Maiseman h. kauneus. Kirsikkapuut alkavat h:nosti punoittaa.

hentoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hento. **1.** hintelä, hoikka, hieno. | Lapsen h. vartalo. On tyyni, ei liikahda h:sin heinä. Poika on kovin h. ikäisekseen. Pesä särkyi ja h:set munat putosivat maahan. Tyttönen ojensi h:set kätensä äitiä kohti. **2.** vieno. | Miellyttävä, hiukan h. haikeus. Soi kiitokseksi Luojan, / sä laulu h. A.V.KOSKIMIES.

hento|jäseninen *a.* H. koiranpentu. H:jäsenisempää [t. hennompijäsenistä] tyttöä en ole ennen nähnyt. **-kasvuinen** *a.* H. poika. H. ruoho. **-luinen** *a.* **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* moittivasti: hempeä, hempeämielinen, sentimentaalinen. | H. haaveilija. H. eläinten ystävä. H. runo. H:sen romanttinen novelli. H:sesti kuvattu kohtaus. Joutua h:syyden valtaan. Pois h:syys! **-rakenteinen** *a.* H. eläin, kasvi. H. vartalo, luusto. H. soittokone.

henttu[1*] *s. kans.* heila, hempukka (myös miehestä). | Meripojan h. Ei tämä poika tuommoista tytön h:a sure. Mitäs nyt tuumit, kun Teerelän Johanna sinun h:si vei? ALKIO.

hentunen[63] *s. ruok.* eräs leivoslaji. — *Yhd.* herkku-, hiekkah.

hep *interj.* **1.** teon, toiminnan alkamis- t. lopettamismerkkinä. | Hep, saatte alkaa. [Kilpailijoita juoksuun lähetettäessä:] Paikoillenne — valmiit — hep! Hep hep, älä kiristä enää! **2.** muuta, ed:een enemmän t. vähemmän läheisesti liittyvää käyttöä; vars. huomion herättämiseksi lausuttuna. | Hep, pois tieltä! Joka haluaa lisää, sanokoon hep! | Saatte kympin mieheen. — Hep! sittenhän emme turhaan hosuneetkaan.

hepen|e[82*] *s.*, tav. *mon.* (*harv.* heven; heikkoasteisia muotoja ei juuri käytetä) naisten (hienoista, kevyistä) vaatteista ja koruista, tav.

koreilevaisuutta paheksuen. | Hienoissa h:issä koreileva hepsankeikka. Esiintyä avokaulaisissa h:issä. Koristella itseänsä arvottomilla h:eillä. Tuhlata rahansa hattuihin ja muihin h:iin. On sillä tytöllä h:että jos jonkinlaista. — *Yhd.* herrash:et.

hepo[1*] *s.* **1.** vars. *ylät.* hevonen. | Jo näkyy kotitalo, h:kin panee parastansa. Mies hoputtaa h:ansa. - - h. juoksi, matka joutui KAL. Jo aura pelloll' odottaa / ja h. eessä soimen LEINO. — *Yhd.* (kuv.) höyry-, teräsh.; runoh. **2.** *mus.* kielisilta, talla. | Viulun, kanteleen h. **3.** *kal.* talvella vars. kuoreenonginnassa käytetyn ongen vapa, myös koko onki. **4.** *puut.* = hevonen 4.

hepoasteet *s. mon. maant.* valtamerien kohdalla n. 35° pohjoista ja eteläistä leveyttä sijaitsevat tyynet ja sateettomat vyöhykkeet.

hepokat|ti *s.* H:it 'Locustidae, heinäsirkkojen kaltaisia isoja hyppyjalkaisia, suorasiipisiä hyönteisiä'.

heponen[63] *s.*, vars. *kansanr.* = hepo 1. | Matka pitkä, maa kivinen, h. vähäväkinen SL.

hepotatti *s.* Boletus scaber, eräs syötävä tatti.

heppa[10*] *s.*, vars. *last.* hevonen, polle, humma. | Äiti, katso — iso h.! No h.! nyt lähdetään.

heppu[1*] *s. ark.* pojasta, (nuoresta) miehestä. | Reilu h. Joku tuntematon h. löi minua. Kyllä tuon tempun osaa h. kuin h.

heppulei [he·ppule·i] *interj. ark.* tervehdyksenä tms.: hei, hei vain. | H., pojat!

heppuli[5] *s. leik.* miekkonen, veijari, velikulta, heppu. | Hauska ja huoleton h. Joku päissään oleva h.

heprea[15] *s.* israelilaisten käyttämä, seemiläiseen kielikuntaan kuuluva kieli. | Suurin osa Vanhaa testamenttia on kirjoitettu h:n kielellä. — *Kuv.* käsittämättömästä puheesta, asiasta. | Todistelu oli useimmille kuulijoille paljasta h:a.

heprealai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* israelilainen, juutalainen. | H. nainen, väestö. H. kirjaimisto. Uudessa testamentissa h:silla tarkoitetaan myös Palestiinan juutalaiskristittyjä erotukseksi hellenisteistä.

heprealaiskirje *s.* tuntemattoman tekijän kirjoittama, juutalaiskristityille osoitettu Uuden testamentin kirje.

hepreankielinen *a.* H. väestö. H. Raamattu.

hepsaht|aa[2*] *mom.v.* **1.** *deskr.* herkän kepeästä liikkeestä: hupsahtaa, kupsahtaa; hulmahtaa. | Pojan pallero pudota h:i istualleen. Tytöt niiata nytkäyttivät, niin että hameen helmat h:ivat. **2.** *harv.* tulla hupsuksi t. olla hupsu, hassahtaa, hullaantua. | Hiukan h:anut, h:ava. - - liian herkkä toiseen sukupuoleen h:amaan TOPPILA.

hepsak|ka[15*] **1.** *a.* turhamaisesta, huikentelevaisesta t. hiukan hassahtavasta henkilöstä. | Tyttö on h. luonteeltaan. H. vanhapiika. **2.** *s.* = seur. | Kevytmielinen h. Se on vähän h:an kirjoissa koko mies.

hepsankeikka[10*] *s.* iloinen, huoleton tyttö t. nuori nainen, epävakainen, turhamainen henkilö, hepsakka, heilakka, huitukka. | Tyttö on semmoinen ajattelematon h. Räikeästi maalattu h. Tuolla tulla sipsuttelee joku helsinkiläinen h.

hepsautt|aa[2*] *kaus.v.* < hepsahtaa 1. | Tyttöset niiata h:ivat somasti.

1. **hepsu**[1] *s.* hapsu, ripsu, tupsu, hetale. | Pitsin, pöytäliinan h:t. Tuuli leyhytteli huivin h:ja.

2. **hepsu**[1] *a.* ja *s. ark.* hupsu.

heptaani[6] *s. kem.* eräs metaanisarjaan kuuluva, mm. bentsiinissä esiintyvä hiilivety.

heptaedri[4] *s. geom.* seitsemän tasokuvion rajoittama monitahokas.

hera[10] *s.* **1.** maidosta sen juoksettuessa eroava vetinen neste. | H:a käytetään taikinan nesteenä ja sikojen ruokana. Maito tulee h:lle. — *Kuv.* - - silloinpa h:ksi heltyi mielet, / sulipa hymyhyn partasuut LEINO. — *Yhd.* juusto(n)h. **2.** *fysiol.* seerumi. | Haavasta tihkuu h:a. — *Yhd.* verenh.

herah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Otsalle h:teli tämän tästä suuria hikikarpaloita. Silmistä h:telee kyyneliä.

herah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < herua (2—3). **1.** kihahtaa, valahtaa, vierähtää. | Kyynel h:taa silmään, silmäkulmaan, silmästä, poskelle. Ihan vesi kielelle h:ti. Naarmusta h:taa veripisara. — *Kuv.* Pyytäjällekin h:ti litra maitoa. Sanat h:tivat aivan huomaamatta huuliltani. Pojan kasvoille h:taa onnellinen hymy. Hyvänolon tunne h:ti mieleen. **2.** puhjeta, hyrähtää, hyrskähtää, ratketa. | Silmät h:tavat kyyneliin. Lapsi h:ti itkuun. Itkun h:dus. H. nauramaan. Mieli h:taa hyväksi, lämpimäksi, runolliseksi. Tyttöä katsellessaan isä h:ti helläksi.

herai|nen[63] *poss.a.* **1.** Ternimaito tulee keitettäessä helposti h:seksi. — *Kuv. kansanr.* Kivet koskesta kohosi, / - - / ve'et lemmen lähtehestä, / h:sesta [= tyynestä ja kirkkaasta] hettehestä KAL. **2.** *fysiol.* seröösi(nen). | H. solu, neste. H. niveltulehdus.

hera|juusto *s.* herasta keittämällä valmistettu juusto. **-kalvo** *s. fysiol.* umpinaisia onteloita (kuten keuhkopussia, vatsaonteloa, nivelpussia) ympäröivä kalvo, seroosa.

herakliit|ti[4*] *s. rak.* puurouheesta, höylänlastuista tms. puristettuja rakennuslevyjä, joita käytetään mm. lämmöneristykseen. | Seinät on verhottu h:illa.

heraldiik|ka[15*] *s.* vaakunaoppi, -tiede. | H:an tutkija. Palkki merkitsee h:assa kilven yli ylhäältä oikealta alas vasemmalle kulkevaa leveähköä nauhaa.

heraldikko[2*] *s.* heraldiikan tuntija t. tutkija.

heraldi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vaakunaopillinen, -tieteellinen. | H. lilja, ruusu, kotka, leijona. H. kilpi. H:set värit ovat kulta, hopea, punainen, sininen, musta, vihreä ja purppura. H:sesti epäonnistunut vaakuna.

heramai|nen[63] *kalt.a.*, tav. *lääk.* Keuhkopussiin on ilmestynyt h:sta nestettä.

hera|maito *s.* vasta synnyttäneen äidin ensimmäinen maito; vrt. pihkamaito, ternimaito. | H. sisältää runsaasti rasvaa ja valkuaista. **-silm|ä** *a.* ja *s.* hevosesta (harv. jstak muusta eläimestä), jonka toisen t. molempien silmien värikalvo on valkoinen. | Varsinkin valkoisissa hevosissa on h:iä. H. koira. — Palokärki - - kuulosteli odottava ilme muuten ajatukset-

tomissa h:issään Y.KOKKO. — *Halv.* huomattavan vaaleasilmäisestä henkilöstä. | Sinä h. vintiö! **-silmäi|nen** *a.* -syys *omin.* H. hevonen. — *Halv.* Vääräsäärinen ja h. miehen rumilus.

heras|syötinki[6*], **-söötinki**[6*] *s. kans.* = herrassyötinki. **-tuomari** *s.* **1.** *hist.* henkilö, jonka kihlakunnantuomari asetti sijastaan harjoittamaan tuomarintointa, lainlukija. **2.** *nyk.* arvonimi, joka annetaan kauan nuhteettomasti toimineelle lautamiehelle; tämän arvonimen saanut henkilö.

herautt|aa[2*] *kaus.v.* < herahtaa. | Vanha muisto h:i kyynelen silmäkulmaan.

herautu|a[44] *v.* jakautua heraksi ja jksik muuksi aineeksi. | Maidon h:minen. Vatkattaessa munaseos h:u helposti.

heravoi *s.* herasta valmistettu voi. | Huolellisesti valmistettu h. on ensiluokkaista vientitavaraa.

herbaario[3] *s.* kasvisto 1. kasvikokoelma, jossa puristimessa kuivatut kasvit säilytetään tav. erityiseen kasvistopaperiin kiinnitettyinä ja systemaattisesti järjestettyinä. **-paperi** *s.* kasvistopaperi.

hereill|ä, -e *adv.* us. poss.-suff:llisena. **1.** heränneenä, ei vielä nukahtaneena, valveilla;)(unessa, nukuksissa. | Oletko jo h.? Poika ei ole vielä täysin h., vaan siristelee unisena silmiään. Ravistaa jku h:e. Häntä oli vaikea saada h:e. [Elsa] vavahti h:een, kun oli putoavinaan jostakin PAKK. — *Kuv.* Maalaisväki h:e! Omatunto on saatava h:e. Mielenkiinto asiaa kohtaan on jo h. - - taas sodan henget on h:ään LEINO. **2.** *harv.* (korvista) = höröllä; vrt. hereä 2. | [Väinö] jäi edelleen korvat h:ään seuraamaan, mitä peränurkassa tapahtui SILL.

hereilläolo *s.* myös ~.

heresia[15] *s. usk.* harhaoppi, lahko; vrt. skisma. | H:n syynä ovat opilliset erimielisyydet.

heretä[36*] *v.* → herjetä.

here|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.*; *harv.* herevä. **1.** hersyvä, vuolas, runsas, viljava. | H. sade. Vuodattaa h:itä kyyneleitä. Otsalle valahti h:itä hikihelmiä. H. itku, nauru. H:änä virtaava runosuoni. Hänellä on h. kieli. H. kieleltään. H:ästi juoksevat sanat kertojan huulilta. Kyyhyt Pakkasen imetti, / - - / h:'illä hettehillä KAL. **2.** herkkä, altis, vastaanottavainen. | Olla h:än tunnelman vallassa. Kirkkotiellä kulkevan mieli on h. Kuunnella h:ästi. - - suurin silmin ja h:in korvin imin tajuuni olemisen ihmettä SILL. Mutta minä annoin hänelle h:ästä sydämestä anteeksi HEPOR.

herhiläi|nen[63] *s.* yl. (iso) ampiainen; *el.* Vespa crabro, isoin, Suomessa harvinainen ampiaislaji. | H. pisti käteeni. Iso h. pörisee ikkunassa. H., Hiien lintu KAL. Pojat häärivät kuin h:set tytön ympärillä.

herhiläis|parvi *s.* **-pesä** *s.*

heristel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < heristää. (*1.*) H. sormeaan. H:i kerjäläisen pois kepillään. Tyttö h:ee veitikkamaisesti pojalle. (*2.*) Hevonen rupesi h:emään korviaan.

heristymä[13] *s. harv.* kehkey(ty)mä. | Raamattu ja Kalevala — siinä kaksi ihmishengen valtavinta h:ä A.V.KOSKIMIES.

heristy|ä[1] *pass.v.* **1.** < heristää 1. | - - h:i [häiriintyneen onkimiehen] nyrkki ja kuului manaus AHO. **2.** < heristää 2. | Koiran korvat h:ivät, se vainusi jotakin. Metsämies h:y [= herkistyy] kuuntelemaan kivääri valmiina. - - kaikki hänen nuoret aistinsa h:ivät tätä prameutta vastaanottamaan KALLAS. **3.** vars. *kansanr.* kehkeytyä, puhjeta. | - - jo oli [kyynelet] muiksi muuttunehet, / - - / helmiksi h:nehet KAL. - - jos ei ennen niin kesällä, / heinien h:essä KANT.

herist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** heiluttaa uhaten sormea, nyrkkiä, keppiä tms., puida nyrkkiä; yl. pudistaa, ravistaa. | Nyrkin h:ys. H. keppiä jklle. Äiti h:i nauraen sormea lapselle. Emäntä h:ää vasikoita menemään. — H. jku hereille. - - hän otti kukkaron ja h:i siitä - - hirmuisen kasan hopeaa pöydälle LEHT. **2.** höristää (korviaan), herkistää (kuuloaan; harv. muista aisteista). | Hevonen, koira h:ää korviaan. Oven takaa kuului liikettä, joka sai sisälläolijat h:ämään korviaan. - - ja jos tällöin h:it korvasi sinne päin, niin kuulit helposti juurisaatujen lintulasten parkumista SILL. H. kuuloaan. — *Kuv.* Pikkukaupunki h:i korviaan uuden ajan äänille.

herja[10] **1. a.** *s.* häijyläinen, ilkimys, riiviö, hylkiö. | Ei rohjennut, h., töistänsä vastata, vaan pakeni. Antaa sen h:n päästä hengissä, eipähän toiste tule. Pyhä Martti, mahtava piispa, / pään h:lta [ryöväriltä] halkaisi jo LEINO. Akatp' on epäelköhöt, / h:t kesken heittäköhöt KAL. — Munter - - / koppaa h:n [= pommin], täyttä jalkaa / pihamaalle matka alkaa *MANN. **b.** *a.* häijy, ilkeä, kelvoton, kurja. | Yön h:t henget. H:t kielet eivät lakkaa juoruamasta. Vastustaja heitti h:n syytöksen. Kun nyt lasket lainehisin, / heität [= säästät] vielä h:n hengen, / enpä toiste tullekana KAL. **2.** *s.* herjasana, herjaus, häväistys. | Heitellä herjoja jklle. Hän sinkosi röyhkeän h:n vasten silmiäni. Heitän h:t helmoiltani, / - - / sanat kehnot kengiltäni KANT. [Jumala salli] hänen tulla poikineen suureen h:an ja häpeään LEINO.

herjaaj|a[10] *tek.* < herjata. | Vainajan h. Jumalan hengen h. Vaientaa h:ien suut.

herjai|nen[63] *a. harv.* herjaava. | H:set huulet. Rienaaja kohotti h:sen kätensä Kaikkivaltiasta kohti.

herjasan|a *s.* herjaus(sana), häväistys(sana). | Heitellä vastustajalle h:oja.

herja|ta[35] *v.* -avasti *adv.* soimata (vars. perättömästi) jstak häpeällisestä, pilkata, häpäistä, rienata; vrt. solvata. | H. jkta. H. Jumalan nimeä. Lehti h:a maanpetoksesta nimeltä mainittuja henkilöitä. H. jkta alhaisesta syntyperästä. Huudella h:avia sanoja. Puhua h:avasti pyhistä asioista. Me uskoimme, että ois eessä kuolema varmaan, / jos pirstattu perhe, h:ttu ois kotiliesi LEINO. — *Harv.* haukkumanimellä nimittämisestä. | Lyhyttä, paksua ja hidasliikkeistä eukkoa h:taan joskus ruutanaksi.

herjau|s[64] *s.* herjaaminen; herjaava puhe t. sa-

na, herja(us)sana, häväistys; vrt. solvaus. | Häneen ei h. pysty. H:sten tulva sateli puhujan ylle. Vastata h:kseen h:ksella. — *Lak.* H. tapahtuu, kun joku tahallaan ja perättömästi väittää toisen syypääksi sellaiseen tekoon, joka voi saattaa hänet halveksimisen alaiseksi tai haitata hänen elinkeinoaan tai menestystään tai kun joku sellaisesta teosta levittää valheen tai perättömän kulkupuheen AK.

herjaus|kirjoitus *s.* **-laulu** *s.* **-nimi** *s.* herjaava nimi, pilkkanimi. | Moukka on usein maalaisesta käytetty h. **-san|a** *s.* herja(sana), häväistyssana. | Huudella, syytää h:oja. Raa'at h:at keskeyttivät puhujan.

her|jetä[36] ([34*]) *v.* **1.** lakata, tauota. | H:keä jo itkemästä! Äänet h:kesivät kuulumasta. H:kesi tuulemasta. Väki h:kesi ruoalta. Kirjoittaja h:kesi työstään ja jäi kuuntelemaan. — H:keä jo äläkä puhu joutavia. Vilkas keskustelu h:keni vähäksi aikaa, kun sisään astui uusi vieras. Sade on jo h:jennyt. -- jo taiston viime liekki h:kes *MANN. — *Harv.* H:keä vihasta ja heitä kiukku VT. — *herkeämättä* herkeämättömästi, hellittämättä, lakkaamatta, taukoamatta, yhtä mittaa. | Työskennellä h:keämättä. Silmät tähyilivät h:keämättä pimeyteen. **2.** ruveta jksik, käydä, tulla; ruveta, ryhtyä tekemään jtak. | Lapset h:keävät vallattomiksi. Hän h:kesi vähäpuheiseksi. Kettu h:kesi kurjen ystäväksi. Hevonen h:kesi juoksutuulelle. [Mies] oli niin tähän tavaraan [viinaan] mielistynyt, että h:kesi tykkänään juopoksi JÄRN. Isäntä h:kesi ääneti KAUPPISH. — Tyttö oli h:jennyt itkemään. Mies h:kesi juomaan.

herjä[11] *s.* ja *a. harv.* = herja. | Isäni sen h:n kerran kuolon kidasta osti vapaaksi KIVI. -- ulos heitän h:t ryysyt, / arkivaattehet alennan KANT.

herkenty|ä[1*] *pass.v.* herketä, herkistyä. | H:nyt mieli. Hänen tunne-elämänsä h:y h:mistään. [Maailmankatsomus oli] tulos -- taiteilijan ja kirjailijan h:neestä omastatunnosta AHO.

herken|tää[8] *v.* tehdä herk(emm)äksi, herkistää. | Kaunis musiikki h:tää mielialaa. Ihana maisema h:si katsojan sielua. Aistielämän h:täminen.

herk|etä[34*] *v.* tulla herk(emm)äksi, herkistyä, herkentyä. | Mieli, omatunto, taideaisti h:kenee. H. jllek aatteelle. Syödessä h:keni kulkijan sydän lämpimään kiitollisuuteen talonväkeä kohtaan. Tuttavuus oli h:ennyt lämpimäksi ystävyyden tunteeksi. Ilta h:keni yötä kohden SILL.

herke|ä[21] *a. harv.* **-ästi** *adv.* **-ys**[65] *omin.* herkkä, hereä, kerkeä. | Iltataivaan h. puna. H:ästi ryhtyi vanhus pyydettäessä muistelemaan menneitä. Tippui tilkat silmistänsä, / -- / karkeammat karpaloita, / h:ämmät hernehiä KAL.

herkeämät|ön[57] *kielt.a.* **-tömästi** *adv.* **-tömyys**[65] *omin.* (< herjetä) lakkaamaton, taukoamaton, yhtämittainen, ainainen. | H. ihmisvirta. H. tuska hampaissa. Mieltä kalvaa h. epäluulo. Luonnossa vallitsee h. kiertokulku. Käydä h:öntä taistelua olemassaolonsa puolesta. Työskennellä h:tömästi, h:tömän uutterasti. Melun h:tömyys kävi hermoille.

herkistin[56] *väl.* < herkistää. | Kuulon h. on tietynlaista kuuroutta potevien kuulokyvyn parantamiseksi tarkoitettu koje. Valokuvaus h:tä käyttäen.

herkistymä[13] *s. lääk.* allergia.

herkistyttää[2*] *kaus.v.* par. herkistää.

herkisty|ä[1] *v.* tulla herk(emm)äksi, herketä, herkentyä. | Kuulo h:y. Silmä h:y pimeässä. Tunteen h:minen. Sydän h:i menneitä muistellessa. H. kyyneliin (asti). Tyylin h:minen. Hänen kauneudentajunsa h:y h:mistään. H. kuuntelemaan. On havaittavissa mielenkiinnon h:mistä. — Hiljaisuus syveni ja h:i. — *herkisty|nyt* (a.) **-neesti** (adv.) **-neisyys**[65] (omin.) H:nyt mielikuvitus. Sanonnan h:neisyys. Lyyrillisesti h:nyt runo. H:neet hermot tekevät itsehillinnän vaikeaksi.

herkistäyty|ä[44] *refl.v.* < seur. | Kulkija pysähtyi ja h:i kuuntelemaan. Kuulijakunta h:i silmäksi ja korvaksi.

herkist|ää[2] *v.* tehdä herk(emm)äksi, herkentää. | Harjoitus h:ää aisteja. H. kuuloaan. Pimeys h:ää näkökykyä. Vartiomies h:i tarkkaavaisuutensa äärimmilleen. H. mielikuvitustansa, arvostelukykyänsä. H. kieli-, sävelkorvaansa. H. korvansa viisaudelle VT. [Runoilija] on h:änyt katseemme näkemään luonnon kauneuksia. Omatunto kaipaa jatkuvaa h:ämistä. Jokainen tunsi itsensä hetken vakavuuden h:ämäksi. — Rientokävely h:ää koko ruumiin liikuntakoneistoa. Mittari on h:ettävä. — *Valok.* Syaniinivärit h:ävät hopeabromidikalvon myös ultrapunaisille valonsäteille.

herkku[1*] *s.* erikoisen maukkaana pidetystä ruoasta, juomasta tms.: mieliruoka, makupala. | Kala on kissan h:a. Viinirypäleet ovat terveellistä h:a. Kalakukko on savolaisten h:a. Pöytä notkuu h:jen alla. Maistella kahvipöydän h:ja. Kiinalaiset syövät sammakoita mitä parhaana h:na. Herrain h., kuningasten ruoka, ei syö siat eikä koske koirat [= suola] ARV. — *Kuv.* Työ on hänestä h:a. Näyttelyssä on runsaasti silmän h:a. — *Yhd.* joulu-, kansallis-, maalais-, pöytäh. **-ateria** *s.* **-hedelmä** *s.* Hedelmät ryhmitellään mm. herkku-, pöytä- ja taloushedelmiin.

herkkuill|a[29] *v. harv.* herkutella. | Sandels hän istuvi h:en, / tuost' ei ole ollakseen *CAJ.

herkkui|nen[63], **-|sa**[13] *a. harv.* herkullinen. | H. ruoka. Meiltä saatte h:simmat kotileivät!

herkku|juusto *s.* **-kauppa** *s.* Herkku- ja hedelmäkauppa. **-leipä** *s.* **-pal|a** *s.* makupala. | Maistella h:oja. Pellolla asteli touhukas västäräkki etsiskellen h:oja. — *Kuv.* Heidän seurustelustaan muodostui kylän juoruakoille oikea h. **-päivällinen** *s.* **-pöytä** *s.* Hääsalin h. — Runsas on sun [Jeesuksen] h:s, / vuotaa aittas armoa SIIONIN KANNEL. **-ruok|a** *s.* vrt. mieliruoka. | H:ien ystävä. Maksalaatikko on minun h:aani. **-sieni** *s.* Psalliota, helttasieniä, joista useat lajit ovat herkullisia ruokasieniä; vars. P. campestris, oikea herkkusieni, šampinjoni. **-silava** *s.* erityisellä tavalla valmistet-

tu ja suolattu silava, kylkisilava, pekoni. **-silli** *s.* **-sui|nen** *a.* -suus *omin.* herkuista, hyvästä ruoasta pitävä, herkutteleva. | Hänen h:suudellaan ei ole rajoja. **-su|u** *a.* = ed. | H. ranskalainen. Meitä oli siinä kaksi vanhaa h:uta kalamiestä kieltämme lipomassa AHO. — *S:-sesti* herkuttelija, gastronomi. | Voileipäpöytämme tyydyttää vaativimmankin h:un. Marja-aika on h:ille kesän mieluisinta aikaa. **-tatti** *s.* Tubiporus edulis, suurin tattimme, parhaita ruokasieniä, kivitatti. **-tavara** *s.* Hedelmiä, makeisia ym. h:a. H:in kauppa. **-voileipä** *s.*

herkkyys[65] *omin.* < herkkä. | Kompassin, vastaanottimen h. Elimistön h. myrkyn vaikutuksille. Kuulon h. Tunne-elämän h. Naisellinen h. — *Yhd.* haavoittumis-, ilmaisu-, liikunta-, lähtö-, nauru-, pyörimis-, räjähdys-, syttymish.; kosketus-, suggestio-, viritysh.; kelta-, puna-, sini-, valon-, värinh.; liika-, ylih.

herkky|ä[1*] *v. ylät.* hersyä, sulaa, heltyä. | - - uudestaan ja uudestaan h:y minun mieleni, niin että minä poskilleni kyyneliä vuodatan KILPI. - - mistä kyynel lie, / mi h:y alta luomen *MANN.

herk|kä[11*] *a.* -ästi *adv.* **1.** altis vaikutuksille, nopeasti reagoiva. **a.** esineistä (koneista, kojeista t. aineista): ulkonaisista voimista, vaikutteista helposti liikkuva t. toimiva t. myös muuttuva, hereä, kevyt, vaivaton. | Vene on h. liikkeissään. H. pyörä, vaaka, lämpömittari, kompassi. H:ällä sytyttimellä varustettu kranaatti. H:ästi laukeava pistooli. Koneen käynti on h. — Myös: Juoksijan h. juoksu. — H. filmi. Fosfori syttyy h:ästi. Haapa on h:kää vetäytymään lengoksi. Väreiltään h:ät [= helposti muuttuvat, kauhtuvat] tapetit. **b.** fyysillisistä ominaisuuksista: arka (ärsykkeille), taipuvainen jhk; (aisteista ym.) tarkka, terävä. | H. iho, hermosto. Aivot ovat hyvin h. elin. H. vedolle, tartunnalle, taudeille. Reumaattinen henkilö on h. ilmaston vaihteluille. Hänellä on kyynelet, itku h:ässä. — H:ät tuntosarvet. H. kuulo, hajuaisti. H. vaisto. **c.** psyykillisistä, henkisistä ominaisuuksista: vastaanottavainen, taipuvainen jhk, herkkätunteinen, tunteikas, hellä, lempeä. | H. henkilö, luonne. Naisen h. olemus. Lapsen h. mieli. H. tunteellisuus. Omatunto on h:immillään. Innostua, syttyä, haavoittua h:ästi. Mieli käy muistoista yhä h:emmäksi. Hänen h. myötätuntonsa on sorrettujen puolella. — Uskonnollisesti h. H. [= vastaanottavainen, altis] kaikelle kauniille. H. arvostelulle 'arvostelusta helposti loukkaantuva'. H. nauruun, itkemään. — Vrt. 1.b. | Kuunnella jtak h:in korvin 'halukkaasti'. Tapaus sai hänen h:än verensä kuohahtamaan. **d.** *yhd.* Liika-, tasah.; elohopean-, hahtuvan-, hiuksen-, höyhen(en)-, lapsenh. — Vierasvoittoisia yhd:oja: kyynelh.; itku(n)h., par. herkkäitkuinen, h. itkemään; aisti-, hermo-, puhe-, tunne-, tunto-, vaisto-, vireh., par. herkkäaistinen jne.; isku-, kosketus-, laho-, mätänemis-, räjähdys-, taide-, ärtymys-, äänih., par. h. iskuille, lahoamaan jne.; muoti-, suhdanneh., par. h. muodin, suhdanteiden vaihteluille, suhdanteille; (valok.) kelta-, puna-, sini-, valon-, värinh. 'keltaiselle [jne.] h.' **2.** muuta, ed. ryhmiin läheisesti liittyvää käyttöä. **a.** vars. taiteellisesta esityksestä: tarkasti, sielukkaasti jtak ilmentävä, ilmeikäs, hieno(varainen), hienostunut. | Uusien aatevirtausten h. ilmentäjä. H. muotokuvamaalari. H. suomen kielen taitaja. Piirtää, veistää, kuvata jtak h:ällä kädellä. Taiteilijan h. tyyli. H:ästi piirretty luonnekuva. Hieno ja h. kohtaus. Maalannut h:kiä lapsiryhmiä. **b.** tunnelmaltaan välitön, tunteikas, hauras, vieno. | H. tunnelma. H. iltahetki. Kesäpäivän h. suloisuus. Värissä on h. keltaisen vivahdus. Maisema kuvastuu h:känä järven pintaan.

herkkä|hermoinen *a.* -hermoisuus *omin.* H. henkilö. H:hermoista haihattelua. **-ilmei|nen** *a.* -syys *omin.* H:set kasvot. — *Kuv.* H. maisemamaalari. [Kirjailijan] teokset ovat harvinaisen h:siä. **-itkui|nen** *a.* -suus *omin.* herkkä itkemään. | H. nainen. Pois h. tunteilu! **-juoksui|nen** *a.* -suus *omin.* helposti juokseva. | H. öljy. Hunaja saadaan lämmittämällä h:seksi. **-korvai|nen** *a.* -suus *omin.* Koira on h. eläin. — *Kuv.* H. suomen kielen taitaja. **-kuuloi|nen** *a.* -suus *omin.* H. henkilö. H:set korvat. — *Kuv.* Hallitus on osoittautunut h:seksi uuden ajan vaatimuksille. **-lihaksi|nen** *a.* -suus *omin.* H. juoksija. H:set jäsenet. **-liikkei|nen** *a.* -syys *omin.* H. vaaka. H. magneettineula. H:set rattaat. Nesteen h:syys. Joustava käynti edellyttää h:stä lantiota. — Hänellä on h. sielunelämä. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H. runoilija, henkilö. Uskoa h:sesti jk todeksi. **-piirtei|nen** *a.* -syys *omin.* H. suu, käsi. Kasvojen h:syys. **-sielui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. tyttö, taiteilija, kansa. Hänen harvinaisen h. olemuksensa kärsi ympäristön kylmyydestä. H:sesti piirretty kuvaus. **-sytytin**[83] *s. sot.* sytytin, joka sytyttää ammuksen heti esteen kohdattuaan. **-tunnelmai|nen** *a.* -suus *omin.* H. laulu. H:set muistojuhlat. **-tuntei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Naisellisen h. mies. H. sielunelämä. H. ikä. Hänelle on ominaista haaveellinen h:suus. **-tuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* H:set hermot. Kieli on h. elin. Linnun nokkaa peittää h. nahka. Sokean sormien h:suus. **-uni|nen** *a.* -suus *omin.* H. henkilö. Hylje on h. **-uskoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. kuulijakunta. H:sta on helppo vetää nenästä. Menetellä h:sesti. Rajaton h:suus. **-vaistoi|nen** *a.* -suus *omin.* Rakkaus tekee h:seksi. H:sena äiti tajusi syyn lapsensa apeuteen. **-veri|nen** *a.* -syys *omin.* vilkasluonteinen. | H. henkilö. **-virei|nen** *a.* -syys *omin.* herkässä vireessä oleva, herkkä, tunteikas. | H. runoniekka. H. kertomus. Luonnonkuvauksissa on lyyrillistä h:syyttä.

herkules|mainen[63] *kalt.a.* -maisuus[65] *omin.* (ihmisestä:) tavattoman suuri t. vankka, jättimäinen. | H. painonnostaja. H:maiset voimat. **-nauha** *s.* eräänlainen (naisten) pukujen reunuksena ja koristeena käytetty nauha.

herkulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ruoasta, juomasta: erittäin maukas. | H. ateria.

paisti, kahvi. H:sia viinirypäleitä. H:selta maistuva, h:sen makuinen kakku. Hedelmät riippuvat puissa h:sen punaisina. Tuvasta tulee h. tuoreen leivän tuoksu. H:suudessaan voittamaton marja. H:sen pöydän ääressä. Olen illastanut niin h:sesti kuin voi AHO. **2.** yl. suurta nautintoa tarjoava, nautittava, viehättävä, houkutteleva, mainio. | H. maalaus. Värien h:suus. H. tyyli. H:sesti kuvitettu kirja. H:sen humoristinen ihmiskuvaus. Hänen kielensä on h:sen mehevää. Ihailla luonnon h:sta suloa. Ei tule enää toista niin h:sta tilaisuutta.

herkut|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* syödä herkkuja, nauttia (ravinnosta); joskus: nautiskella, mässätä. | H. mansikoilla. Lapset h:televat joulupöydän antimilla. Lähdetään vähän h:telemaan! Yletön h:telu pilaa terveyden. Te olette h:elleet maan päällä ja hekumoineet UT. — *Kuv.* H. kauniilla ajatuksilla. Tunteissa h:televa uskonnollisuus. Esteettiseen h:teluun taipuva luonne.

herkuttelija[14] *tek.* (< ed.) herkkusuu. | Nautiskeleva h. — *Kuv.* Esteettinen, kirjallinen h.

herkytt|ää[2*] *kaus.v. ylät.* (< herkkyä) hellyttää, liikuttaa, sulattaa. | Ja taas hymyili kuva hänelle, sen silmien lämmin katse h:i koko Ainan olennon JOTUNI. Hänen itkunsa on välitön ja h:ää meitä TALVIO. [Runoilijan mielikuvitus on] h:änyt siitä [omasta tuskastaan] esille raskasmielisen, mutta samalla viihdyttävän laulun TARK.

herkäht|ää[2*] *mom.v. ylät.* herahtaa, valahtaa. | - - ja Drufvasta harvoin nähty / helo kyynel h:ää *CAJ. - - sinun katseesi h:ää minun päälleni kuin armon tulva KILPI. Mieli h:i apeaksi. Sydämessä h:ää säälin tunne.

hermafro|diitti[1*] *s. biol.* kaksineuvoinen, -sukuinen eliö. | Kukkakasvit ovat enimmäkseen h:diitteja. Etana on h. Todellisia h:diitteja ei ihmisissä ole tavattu. **-diittinen**[63] *a.* kaksineuvoinen, -sukuinen. | H. kasvi, eläin.

hermeetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ilmanpitävä. | H. tulipesän luukku. H. astia. H:sesti suljettu rasia. Marjojen h. keittäminen eli umpioiminen. — *Kuv.* Rajat on suljettu h:sesti, eikä mitään tietoja ole saatu ulkomaille.

hermeliini[4] *s.* kärpännahka. | Hohtavan valkoiseen h:in pukeutunut nainen. **-turkki** *s.* **-viitta** *s.*

herm|i[4] *s. rak.* tav. alaspäin suippeneva, ylhäältä ihmispäähän t. rintakuvaan päättyvä patsas. | H:ejä käytetään rakennuksissa koristeellisina tukimuotoina.

hermo[1] **I.** *s.* **1.** vrt. hermosto. **a.** *anat. fysiol.*, us. *mon.* yksityinen hermokeskuksen ja elimen välinen hermosyykimppu. | H:t lähtevät aivoista ja selkäytimestä pareittain. H:jen tehtävänä on aistinärsytysten johtaminen ulkomaailmasta keskukseen (tuovat, keskihakuiset eli tuntoh:t), käskyjen vieminen sieltä elimiin ja lihaksiin (vievät, keskipakoiset eli liikeh:t) sekä sisäelinten toiminnan ja tahdosta riippumattomien lihasliikkeiden säätely (sisälmysh:t ja kiertävät h:t). Ärsytys etenee h:a pitkin vain määräsuuntaan. **b.** yleisemmin, us. *mon.* (ihmisen) koko hermojärjestelmää, sen laatua, toimintaa t. tilaa merkitsevissä ilmauksissa. | Hyvät, heikot, terveet h:t. H:t rauhoittuvat, pettävät, värisevät. Jkn h:t ovat kunnossa, lopussa, pilalla, kireällä. Jklla ei ole ollenkaan h:ja 'on lujat hermot; hermot hyvässä kunnossa'. Olla h:jensa herra, hallita h:nsa. Hoitaa, lepuuttaa h:jaan. Jk käy h:ille 'hermostuttaa'. H:ille käypä. H:ja järkyttävä, kuluttava, kysyvä, raastava, viiltävä. Loma on terveellistä h:ille. Rauhaton elämä vie h:t. — *Kuv.* Suuttumus pihisi joka h:n päässä. Tunsi tuoksun joka h:nsa päällä. Elää joka h:llaan 'syvällisesti, hartaasti, herkästi'. **c.** *yhd.* Aistin-, haju-, johto-, kipu-, kuulo-, liike-, maku-, näkö-, tuntoh.; aivo-, iho-, pinta-, selkäydin-, sisälmys-, ääreish.; hammas-, kasvo-, kaula-, kieli-, lonkka-, ohimo-, pallea-, polvi-, rinta-, silmä-, vatsah.; eteis-, keski-, kolmois-, lisä-, pääte-, seka-, sivu-, välih. **2.** *kuv.* Liikenteen h. 'pää-, valtaväylä'. Kaiken hyvän voimistelun punaisena lankana, h:na, on poljento. Sähköjohdot ovat konesalien h:t. Satuttaa ajan h:on. - - se tosin musertaa sydäntä, mutta ei katkaise elon h:a KIVI. [Sillanpään] teoksissa tunnemme elävän, luovan h:n KOSKENN. — *Yhd.* elin-, elämän-, pää-, valta-, ydinh. **II.** *a. alat.* Olla h:na 'hermostunut'.

hermo|aine *s. anat.* harmaa t. valkoinen aine, josta hermosto rakentuu. **-elämä** *s.* hermoston toiminta t. toimintatapa kokonaisuutena. | Hyönteisten h. on itsenäistä. Hahmotus - - perustuu biologista tarkoituksenmukaisuutta noudattavan hermo- ja sielunelämän luontaiseen rakenteeseen IT. **-haara** *s. anat.* Sisäkorvasta tulee kaksi lyhyttä h:a ja yhtyy korvahermoksi. **-halvaus** *s. lääk.* jnk ruumiinosan hermoihin kohdistuva halvaus. | Lamaantumiseen oli syynä h. **-heijaste** *s. fysiol.* = hermoheijastus. **-heijasteinen** *a.* **-heijastu|s** *s. fysiol.* selkäytimen aivoista riippumatta lihakseen lähettämä ärsytys, joka aiheuttaa tahdottoman liikkeen, hermorefleksi, -heijaste. | Yksinkertaisin hermostontoiminta esiintyy h:ksena. **-heikko** *a.* → heikkohermoinen. **-heikkous** *s.* hermojen heikkous. **-herkkyys** *s.* hermojen herkkyys. **-herkkä** *a.* → herkkähermoinen. **-hieronta** *s.* hermoihin vaikuttava hieronta. **-hoito** *s.* par. hermojen hoito. **-häiriö** *s.* hermoston häiriö. | Toiminnallinen h. Vaikutukset osoittautuivat h:inä. Yltyvä h. esti häntä enää rupeamasta ehdokkaaksi.

hermoil|la[28] *v. ark.* -u[2] *teonn.* olla hermostunut. | Ei kannata turhasta h.

hermoillekäypä *a.* par. ⌒.

-hermoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Arka-, heikko-, herkkä-, huono-, hyvä-, kiihkeä-, kova-, kylmä-, luja-, terve-, teräs-, vahvah.; moni-, runsash.

hermojenhallinta *s.* tav. ⌒. | Suuri autokilpailu vaatii h:a jos mikään.

hermo|jännitys *s.* Suuri osa voimistelusta on ollut tiukkaa lihas- ja h:jännitystä. Valvottujen öiden h. Pääsytutkinnon aiheuttama h. Seikkailun h. Elää alituisessa h:jännityksessä. H. laukeaa. **-järjestelmä** *s.* Hyönteisten h.

-järkyty|s *s.* Voimakkaat äänet voivat aiheuttaa lapselle h:ksiä. **-kalvo** *s.* = verkkokalvo.

hermok|as[66*] *a. harv.* -kaasti *adv.* 1. vahvahermoinen, jäntevä, tarmokas;)(hervoton. | H. luonteenlaatu. 2. herkkä. | Västäräkki sujahtaa siihen, pyrstö jää vielä herkän h:kaasti heijastamaan tulolennon ponnahduksia SILL.

hermoke[78*] *s. anat.* hermosolu jatkeineen eli syineen, neuroni.

hermo|keskus *s. fysiol.* keskushermoston osa, joka säätelee jnk elimen t. lihaksen toimintaa (esim. näkö-, puhe-, liikekeskus); joskus: keskushermoston pääosa, aivot t. selkäydin. | Isoissa aivoissa sijaitsevat tunnon ja tajunnan h:keskukset. — *Kuv.* johtava, tärkeä keskus. | Tiedotustoiminnan kehitys maailmankaupan h:keskuksissa on ollut valtava. Teollisuuden h:keskukset. **-kidutus** *s.* par. hermojen kidutus. **-|kiihoke, -|kiihotin** *s.* Väitetään ihmisen tarvitsevan sellaisia h:kiihokkeita, joita nautintoaineet tarjoavat. **-kiihotu|s** *s.* 1. *fysiol.* ärsytys. | Näkeminen perustuu h:kseen, jonka valonsäteet aiheuttavat silmän verkkokalvolla. 2. hermojen kiihtymys t. kiihottaminen. | Väkivallan aikaansaama h. Välttää h:sta. Äärimmäisen h:ksen vallassa. **-kilpailu** *s. urh.* hermoja vaativa, kova kilpailu. **-kimppu** *s. anat.* — *Kuv.* herkkähermoisesta t. hermostuneesta ihmisestä. | Hän on elävä h. **-kipu** *s.* H:ja lievittävä vaikutus. Hermotulehdus aiheuttaa h:ja. **-ko|e** *s.* hermoja koetteleva suoritus, us. urheiluottelu. | Loppukilpailu oli kova h. Erotuomari suoriutui h:keestaan hyvin. **-koht|a** *s. kuv.* tärkeä, häiriölle altis (solmu)kohta. | Liikenteen h. Sivistyselämän arka h. Tuhoamisvaikutus kohdistetaan kotialueen h:iin. **-kohtau|s** *s.* Järkytyksen aiheuttama h. Mies sai h:ksen ja houraili. **-kouristus** *s.* hermojärkytyksen aiheuttama kouristus. **-kudos** *s. anat.* hermosolujen ja niiden jatkesyiden muodostama hermoainesolukko, hermosolukko. **-kuume** *s. vanh.* lavantauti. **-kysymys** *s.* Julkinen esiintyminen on myös h. Lentoennätyksen saavuttaminen on etupäässä hermo- ja kestävyyskysymys. **-leini** *s. lääk.* useiden hermojen tulehdus, polyneuriitti. **-lepo** *s.* Toipilas tarvitsee h:a. Terveellistä h:a ankarien järkytysten jälkeen. Harmiton romaani, joka tarjoaa lukijalleen todellista h:a. **-lääke** *s.* **-lääkäri** *s.* Oli turvauduttava h:in. **-myrkky** *s.* hermostoon vaikuttava myrkky, hermostomyrkky. | Alkoholi on voimakasta h:ä. **-nautin|to** *s.* Kauhu, joka voimakkuudessaan muuttui melkein h:noksi.

hermon|juuri *s. anat.* selkäytimestä lähtevän hermon tyviosa. **-pää** *s. anat.* Tuntoaisti sijaitsee ihossa olevissa pisteissä, joissa kussakin on oma h.

hermo|parantola *s.* Jos saamme h:parantoloita, tarvitaan aikaa myöten vähemmän mielisairaaloita. **-peli** *s.* 500 m:n luistelu on pahinta h:ä. **-peräinen** *a.* hermoista johtuva, hermoihin pohjautuva, hermosyntyinen. | H. sydämen toiminnan epäsäännöllisyys. H. tauti. **-potilas** *s.* **-puno|s** *s. anat.* Neljän ylemmän kaulahermon etuhaarat yhtyvät toisiinsa ja muodostavat kaulan h:ksen. **-putki** *s. biol.* selkärankaisten eräällä alkioasteella selkäpuolelta ihon solukosta kuroutuva putki, joka aluksi toimii keskushermostona, medullaariputki. **-rasitus** *s.* Paljon valvomisen aiheuttama h. **-rat|a** *s. fysiol.* ärsytyksen kulkutie hermostossa. | Ärsytysten etenemisnopeus h:oja pitkin on n. 70 m sekunnissa. **-refleksi** *s.* hermoheijastus. **-runko** *s. anat.* 1. selkärangan sivulla kulkeva sisäelinten toimintaa säätelevän ns. sympaattisen hermoston keskus. 2. keskushermostosta tuleva t. hermopunoksesta haarautuva paksu hermokimppu. | Hartiapunos jatkuu kolmena vahvana h:na olkavarteen. **-sairaala** *s.* Mieli- ja h:t. **-sairas** *a.* ja *s.* hermotautia poteva. **-sairaus** *s.* = hermotauti. **-solmu** *s. anat.* hermoston hermosoluryhmä, ganglio. | Sympaattisen hermoston keskuksena on hermorunko, joka rakentuu h:ista ja niitä yhdistävistä hermoista. — *Yhd.* selkäydin-, silmäh. **-solu** *s. anat.* hermokudoksen perusosanen, solu, jossa on yksi t. useampia jatkeita eli hermosyitä, gangliosolu. | H:t ovat kaiken hermotoiminnan perustana. Ajatus on monimutkaisen h:jen ja -säikeiden yhteistoiminnan tulos. — *Kuv.* Joka h. vapisee jännityksestä. **-solukko** *s. anat.* = hermokudos. **-sota** *s.* poliittinen kamppailu t. sota, jossa koetetaan vaikuttaa vastustajan mielialaan. **-spesialisti** *s.* hermoston ja sen tautien erikoistuntija, hermolääkäri.

hermosto[2] *s. anat. fysiol.* ruumiin elintoimintoja säätelevä elimistö, hermojärjestelmä. | Korkeammilla eläinmuodoilla erotetaan keskush., jonka muodostavat aivot ja selkäydin, ja ääreish., jonka muodostavat keskush:a ja pintaosia yhdistävät hermot, sekä selkärankaisilla lisäksi verraten itsenäinen sisälmys- eli sympaattinen h., joka hermottaa sisäelimiä. — Yleisemmässä merk:ssä. | Isän kuolema mursi pojan heikon h:n. H:n hallinta. Silmät ja korvat auki ja h. jännittyneenä. - - jonkun itkun jälkihuokauksen suloisesti riuduttaessa h:a SILL. — *Kuv.* Työväen kiihtyneeseen h:on eivät rauhoittavat puheet tehonneet. — *Yhd.* iho-, keskus-, pinta-, sisälmys-, tikapuu-, vatsa-, verisuoni-, ääreish. **-häiriö** *s.* hermoston häiriö.

hermostolli|nen[63] *a. lääk.* -sesti *adv.* hermostosta johtuva, hermostoa ja sen toimintaa koskeva, hermoston, hermosto-. | H. oire, sairaus, vaikutus, ärtyisyys. Puhehäiriö johtuu jostakin h:sesta tekijästä. H:sesti [= hermostoltaan] sairas lapsi.

hermosto|myrkky *s. lääk.* = hermomyrkky. **-oire** *s. lääk.* **-peräi|nen** *a. lääk.* hermostollinen, hermoperäinen. | H. vika, tauti. H. kiihtyvyys. Katarri voi syntyä h:sestäkin vaikutuksesta. **-tauti** *s.*

hermostu|a[1] *v.* (-nut *a.* -neisuus *omin.* ks. erikseen) joutua hermoston kiihtyneisyyden valtaan; us.: tulla levottomaksi, ärtyä, menettää malttinsa. | Herkkähermoiset h:vat helposti vastoinkäymisistä. Teidän kanssanne aivan h:u. Opettaja h:i poikaan. Ihminen, älä hermostu! Nukkui pois h:misensa. Nainen osoitti selvää h:mista.

hermostumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Vähästä h. mies.
hermostuneisuu|s[65] *s.* hermoston väsymys t. kiihtymystila, hermostus; sairaalloinen hermohäiriötila, neurastenia, heikkohermoisuus. | Väsyneen hermoston liikaväsyttämistä seuraa ärtyinen h. Hänen eleissään on huomattavaa h:tta. — *Kuv.* Poliittinen h.
hermostun|ut[77] *a.* *(partis.)* -eesti *adv.* **1.** hermostuneisuuden vallassa oleva; heikko-, herkkähermoinen, neurasteeninen. | Niin h., että kädet vapisevat. H. henkilö, potilas, mielenlaatu, sydän. Kuvaavaa ns. h:eille lapsille on tahdonvoiman heikkous. H. ja vauhko hevonen. **2.** hermostuneisuutta ilmaiseva, hermostuneisuudesta johtuva; levoton, rauhaton. | H. tila, levottomuus, kiire, ärähdys, ääni, nauru, vatsahäiriö. Puhua, vastata, liikkua, esiintyä, työskennellä h:eesti. Käveli h:eesti edestakaisin. Sieraimissa kävi h:eita väreitä KATAJA. — Pilvien h. kiito. Sokerimarkkinat ovat kääntyneet h:eiksi.
hermostu|s[64] *s.* hermostuminen, hermostuneisuus, levottomuus. | H:ksesta vapisevin käsin. Asia sai aikaan h:sta vastapuolueen leirissä. — *hermostuksissa(an.* Olimme joka mies h:ksissamme. Juoksijat vaihtoivat viestin h:ksissaan väärin. — *Yhd.* alku-, ennakko-, esiintymish.
hermostut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < hermostua. | Häntä ei mikään h:tanut. Minua h:ti torvien räminä. Vihollista pyrittiin kaikin tavoin h:tamaan. H:anko sinua? Uupunut, suurten kaupunkien h:tama nuoriso. H:tava kiire. H:tavan vaativainen ostaja. Jatkuva kuulokiihotus vaikuttaa h:tavasti. — *Yksipers.* H:taako sinua?
hermo|syntyinen *a.* hermoista johtuva, hermoperäinen. | H. ruoansulatushäiriö. **-systeemi** *s.* hermojärjestelmä, hermosto. **-sy|y** *s.* **1.** *anat.* hermosolun jatke. | Pintahermoissa on kahdenlaisia h:itä, keskihakuisia ja keskipakoisia. **2.** hermostoon pohjautuva syy. | Epäonnistuminen johtui kokonaan h:istä. **-säi|e** *s.* **1.** *anat.* hermosolun ja hermosyyn säiemäinen rakenneosanen, neurofibrilli. **2.** yleisemmin joskus = hermo, hermosyy (1). — *Kuv.* Väristä joka h:keeltään. Katsoo jokainen h. jännittyneenä. **-särky** *s.* *lääk.* kipu, joka esiintyy jnk hermon alueella, neuralgia. | Reumaattinen h. Iskias on tavallinen h. **-tauti** *s.* *lääk.* hermoston sairaus t. häiriötila (mielitauteja lukuun ottamatta), hermosairaus; vrt. hermohäiriö. | Elimellinen, toiminnallinen h. Sairastua h:in. Päänsärky on h:en tavallisimpia oireita. **-tautilääkäri** *s.* hermolääkäri. **-tautinen** *a.* ja *s.*
hermotauti|oppi *s.* *lääk.* neurologia. **-osasto** *s.* Sairaalan h. **-potilas** *s.* **-sairaala** *s.* **-tapaus** *s.*
hermo|teitse *adv.* hermotietä. | Lihas vastaa h. saapuvaan ärsytykseen supistumalla. **-|tie** *s.* *anat.* *fysiol.* = hermorata. | Hermosolun jatkeet muodostavat toisiinsa liittymällä h:teitä ja hermoja. — *hermotietä* (adv:sesti) hermoa t. hermoja pitkin, hermon t. hermojen kautta. **-tipat** *s.* *mon.* *kans.* kamferitipat. **-toiminta** *s.* *fysiol.* Keskushermostossa tapahtuu kahdenlaista järjestävää h:a, herättävää ja ehkäisevää. Juopuvan ihmisen h. näyttää aluksi kiihtyvän. **-toiminto** *s.* *fysiol.* Puheen ilmaisuliike palautuu tiettyyn h:on.
hermot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** varsin. merk:ssä. | Hermon katkeaminen aiheuttaa h:tomien lihasten herpaantumisen. Aikoinaan yritettiin eläinkunta ryhmitellä h:tomiin, yksinkertais- ja kaksoishermoisiin. **2.** *par.* hervoton. | H. kuin lankavyyhti. Jäsenet käyvät h:tomiksi. - - hän raukesi ihan h:tomuuteen PÄIVÄR.
hermotta|a[2*] *v.* *fysiol.* lähettää t. välittää hermoteitse käskyjä lihakseen t. elimeen. | Elin joutuu toimimaan, kun sitä h:vaa liikehermoa myöten etenevä ärsytys tapaa sen. Lonkkahermo h:a suurimman osan jalkavarren lihaksia.
hermottu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Hengitysliikkeet h:vat aivoista käsin.
hermo|tukiaine *s.* *anat.* hermokudoksessa hermosolujen välit täyttävä aine. **-tulehdu|s** *s.* *lääk.* ääreishermoston tulehdusperäinen muutos t. tämän aiheuttama sairaustila, neuriitti. | H:ksen lääke. Hermosärky ja h. ovat toisiaan melko lähellä olevia tauteja. H:ksen aiheuttama halvaus. **-tuppi** *s.* *anat.* hermoa ympäröivä tuppi.
hermotus[64] *s.* *fysiol.* hermottaminen, hermottuminen, innervaatio. | Kasvolihasten toiminta ja h.
hermo|työ *s.* hermojen suorittama työ; hermoille käypä työ(skentely). **-tärähdys** *s.* äkillisen vaikutuksen (pelästymisen, onnettomuuden tms.) aiheuttama hermoston häiriö. | H. voi hermostoltaan heikoissa saada aikaan mielenhäiriön. **-vaikutu|s** *s.* *fysiol.* Alkoholin vahingolliset h:kset. Nämä elimet ovat h:ksessa keskenään lepotilassa ollessaankin. **-vamma** *s.* Sodassa saatu h. **-vi|ka** *s.* N. on ollut pahan h:an tähden vuosikausia työhön kykenemätön. Vasemmassa kädessä oli h. **-virt|a** *s.* *fysiol.* hermoratoja kulkevien vaikutusten kokonaisuus. | Ärsykkeiden fyysillinen voima aikaansaa voimakkaita h:oja, jotka tahdostamme riippumatta raivaavat itsellensä tien hermoratoja pitkin. **-voim|a** *s.* hermoteitse kulkeva vaikutusvoima; hermoissa oleva voima. | Liikesolut tuottavat h:aa, joka panee lihakset toimimaan. Pelko kuluttaa h:ia. Voimakas toiminta vaatii kehittyneitä h:ia. **-väre** *s.* Hänen kasvoillaan liikkui h:itä. **-väristys** *s.* Tuntea h:tä. Sairaalloinen h. kulki läpi ruumiin. **-väsymy|s** *s.* Influenssa jättää useasti jälkeensä pitkällisen h:ksen. **-ärsytys** *s.* *fysiol.* hermoa pitkin etenevä vaikutus eli kiihotus, joka välittää ääreisosien ja keskushermoston väliset tiedot ja käskyt.
herne[78] *s.* **1.** Pisum, viljeltyjä hernekasveja, joiden pyöreitä siemeniä ja palkoja käytetään ravinnoksi. | Valkokukkainen, vaaleasiemeninen h. H:en palko. — *Koll.* Viljellä h:ttä. Pellossa kasvaa h:ttä. **2.** hernekasvien siemenistä. | Ruskeat, valkoiset, vihreät h:et. H:iden kuivaaminen. Keittää h:itä. — Joskus myös *koll.* | Kun pääsisi rouvaksi, niin keittäisi h:ttä! PAKK.

H. kun oli laivakansan tärkeimpänä syötävänä, niin vanha laivanasukas käydessään ottamaan pestiä - - sanoi vain ottavansa "h:ttä" PAULAH. — Vertauksissa ja *kuv.* | H:en kokoinen. Vuodatti kyyneliä kuin h:itä. — *Murt.* tilkka, pisara; ryyppy, naukku. | - - otti pienoisen taskumatin povestaan ja maistoi h:en. Ei paljoa KATAJA. - - liekö [hänen] kotonaan rasvan h:ttä moneen vuoteen ollut ALKIO. **3.** *yhd.* Hieta-, kivi-, pelto-, rehu-, silpo-, sokeri-, tarhah.; haju-, tuoksuh.; hiiren-, kurjen-, linnunh.; vesih.; pullo-, ruoka-, siemen-, säilyke-, talous-h:et; (kuv.) hiki-, kyynelh.

herneaari *s. kansanr.* ks. 2. aari.

herneen|home *s.* eräs hernekasveissa esiintyvä tauti. **-kokoinen** *a.* myös ⌒. | H. nystyrä, murunen, täplä. **-kukka** *s.* **-kylvö** *s.* H:n aika. **-lisko** *s.* (puolikypsä) herneenpalko. **-ol|ki** *s.* Kuivista rehuaineista, kuten ruumenista, silpuista ja h:jista, valmistetaan käyterehua. **-pal|ko** *s.* H:koja keitetään 3—4 min. hiukan suolaisessa vedessä. Järvialueella on syntynyt h:on muotoinen venemuoto. Pullea kuin h. **-ruoste** *s.* eräs hernekasveissa esiintyvä tauti. **-siemen** *s.* **-silpijä** *s.* herneiden palosta irrottaja. **-taimi** *s.* **-varsi** *s.* H:a kuivataan haasialla. **-vihreä** *a.* **-viljely** *s.*

herne|haasia *s.* **-halme** *s.* = seur. | H:en kautta tie suorin on SL. **-huh|ta** *s.* herneviljelys (vars. kaskimaalla). | Muistakaamme kuinka olemme heidän naurismaissaan ja h:dissaan peuhailleet KIVI. **-jaloste** *s. maat.* **-jauho** *s.*, tav. *mon.* H:t ovat arvokas ravintoaine. H:jen kokoomus on sama kuin herneiden. **-kasvi** *s.* H:t 'Papilionaceae, kaksisirkkaisia kasveja, joilla on pari- t. sormilehtiset lehdet, perhomainen teriö ja palkohedelmä, hernekukkaiset'. Maapähkinä on yksivuotinen h. **-kaura** *s. maat.* herneen ja kauran sekuli (sekä rehuna että viljana). **-keitto** *s.* keittoruoka, jonka pääaineksena ovat herneet, hernerokka, -soppa. **-keppi** *s.* rentojen herneenvarsien tukikeppi. **-kesanto** *s. maat.* syysviljan edellä herneelle kylvetty puolikesanto. **-kilo** *s.* **-kivi** *s. geol.* hernemäisistä palleroista muodostunut kalkkikivikerrostuma, pisoliitti. **-kukkai|nen** *a.* H. [= hernekasveihin kuuluva] kasvi. — *S:sesti.* H:set 'hernekasvit'. **-kylvös** *s.* **-kärsäkäs** *s.* Sitona, hernekasveissa eläviä kärsäkkäitä. **-kääriäinen** *s.* Grapholitha nigricana, kääriäinen, jonka toukka, "hernemato", tuhoaa herneenpalkoja. **-laji** *s.* Sokeriherne on aikaisin h. **-lajike** *s.* Myöhäinen h. **-lumi** *s. metrl.* = raelumi. **-luu** *s. anat.* eräs ihmisen ranteen ja nelijalkaisten etupolven herneenmuotoinen luu. **-maa** *s.* Erittäin edullista on antaa h:lle jo syksyllä kalkkia ja tuhkaa. **-mato** *s.* hernekääriäisen toukka. **-muhennos** *s. ruok.* **-mäinen**[63] *kalt.a.* H. palkokasvi. H. nystyrä. **-pelto** *s.* **-penkki** *s.* Kasvitarhan h. **-pensas** *s.* = hernepuu. **-pussi** *s.* Monissa voimisteluleikeissä käytetään välineenä pientä kankaista h:a. **-puu** *s.* Caracana, hernekasveihin kuuluvia, Suomessa koriste- ja aitakasvina viljeltyjä isoja pensaita. | Siperian h. **-pyssy** *s.* leikkipyssy, jolla ammutaan herneitä. **-rok|ka** *s.* hernekeitto. — *Kuv.* Myydä esikoisoikeutensa h:asta 'luopua jnk pienen, hetkellisen edun vuoksi jstak arvokkaammasta'. **-rouhe** *s. maat.* murskatut herneet. **-ruoka** *s.* herneistä valmistettu ruokalaji, tav. = hernekeitto. **-sato** *s.* **-soppa** *s.* hernekeitto. **-sosekeitto** *s. ruok.* siivilöity hernekeitto; hernejauhoista keitetty keitto. **-säilyke** *s.*, tav. *mon.* **-var|si** *a. kansanr.* = seur. | - - orihilla olkisella, / h:rella hevolla KAL. **-varti|nen** *a. kansanr.* hevosesta: herneenvarren värinen t. herneenvarsilla syötetty. | Otti olkisen orihin, / h:sen hevosen KAL. **-velli** *s. ruok.* hernekeitto, johon ei käytetä lihaa. **-viljely|s** *s.* Iso h. Tuholaiset vahingoittivat h:ksiä. **-yökkö(nen)** *s.* Mamestra pisi, yökkönen, jonka toukka syö enimmäkseen hernekasvien lehtiä ja varsia.

heroiini[4] *s.* eräs morfiinin sukuinen huumaava lääkeaine.

heroinis|mi[4] *s.* heroiinin väärinkäyttö huumausaineena. **-ti**[4] *s.* heroiinia huumausaineena väärin käyttävä henkilö.

heroismi[4] *s.* sankarillisuus, urheus; sankarimieli, -henki. | Antiikin h.

heroittu|a[1*] *v.* muuttua heraiseksi. | Maito h:u.

herooi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* sankarillinen, sankarihenkinen. | Taiteen h:set ilmiöt. H. taiteilija.

heros[61] *s.* = heeros.

herostraattinen[63] *a.* H. [= rikoksella, hävityksellä, tuhotyöllä tms. hankittu] kuuluisuus.

herpaannu|s[64] *s.* herpaantuminen, herpaantuneisuus, herpaantumistila. | Tuntea h:sta jäsenissään. Mielen h. — *herpaannu|ksissa,* -ksiin (adv.) herpaantuneena. | Koko olemus on ikään kuin h:ksissa.

herpaannutt|aa[2*] *kaus.v.* -avasti *adv.* (< seur.) saattaa herpaantumaan, lamauttaa, herpauttaa, herpaista. | Vilu h:i hermot. H:ava isku, myrkky. Mies taisteli mielessään h:avaa tylsyyttä vastaan.

herpaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* herpautua) joutua lamaannustilaan, menettää tarmonsa, hervahtaa, hervota, lamaantua, lannistua, veltostua, uupua, väsähtää, raueta. | H. väsymyksestä, tärähdyksestä. Ruumis, jalka h:u. Kissan kynnet h:ivat, ja se putosi maahan. Tarmo, voima h:u. Työskennellä h:matta. Työntekijäin toimintakyvyn h:minen. Mielet eivät uutisesta lainkaan h:neet. Hermojen h:minen. — Alulle pannun työn ei saa antaa h. Kauppa oli h:nut. Kasvonpiirteet h:vat. Ollessaan jatkuvasti kantopuristuksessa valurauta vähitellen h:u. Väestön kasvun h:minen. Näkyi h:misen merkkejä. Jännitys kestää h:matta kirjan loppuun asti.

herpaantumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* hellittämätön, lannistumaton, väsymätön, luja, voimakas, jäntevä, sitkeä, sisukas. | H. tahto, voima. H:toman innokkaasti. Uurastaa, ponnistella h:tomasti.

herpais|ta[24] *v.* -evasti *adv.* (*rinn.* hervaista) saattaa herpaantumaan, lamauttaa, uuvuttaa. | Isku, väsymys, ujous, pelko h:ee. H:eva uupumus. Halvaus h:i liikuntakyvyn. Ilma oli h:evan lämmin. Tärisyttävä tykkien jyske vai-

kuttaa h:evasti. — Sota h:i teollisuuden. Rajuilmat h:ivat liikennettä. — *Yksipers.* Kohta unesta herättyä h:ee ruumista. Jäseniä h:ee.

herpau|s[64] *s.* herpaantuminen, lamaannustila, uupumus. | Puistattava h. Olla h:ksissa, h:ksen vallassa.

herpautta|a[2*] *v.* -vasti *adv.* = herpaannuttaa.

herpautua[44] *v.* = herpaantua.

herpo[1(*)] *a. runok. harv.* herpaantunut, hervoton. | Riennon rikkahan elämälleen / sai h. henkeni, nuutunut A.V.KOSKIMIES.

herpoutu|a[44] *v.* herpaantua, hervota. | Polvet h:vat. Hänen voimansa h:ivat niin, että hän ei jaksanut enää kävellä. Tarmon, itsehillinnän h:minen.

herr|a[10] *s.* **I.** mieshenkilö, vars. sivistynyt. **1.** yl.; us.)(nainen. | Eräs vieras h. Hieno vanha h. Koolla oli kahdeksan h:aa. Isäntä ilmoittaa kullekin h:alle, kuka hänen pöytänaisensa on. Eläkkeellä oleva majuri, karski h. Talon nuori h. 'täysi- t. puolikasvuinen poika'. Naisilla ja h:oilla on omat osastonsa. H:ain muoti. H:ain syyshattuja. — *Yhd.* helsinkiläis-, kaupunkilais-, keppi-, maalais-, puotih. **2.** tittelinä ja puhuttelusanana sekä varsinaisen tittelin edessä että yksinään (*lyh.* hra). | H. kapteeni! K. Hra Professori N.N. [osoite]. Hrat A ja B kannattivat ehdotusta, mutta hrojen C:n ja D:n kielteinen kanta voitti. H. Koskelalla on puheenvuoro. Tuletteko mukaan, h. Latva? Niinkö, h. vallesmanni, ajattelette? Mutta hyvä h., tuohan on mieletöntä. Arvoisat naiset ja h:at! Hallituksen h. puheenjohtaja. Herra Tasavallan Presidentti! H:at upseerit! — *Leik.* H. veljeni oli lähtenyt metsälle. Emäntä katseli h. puolisoonsa. — *Halv.* henkilöstä, josta tav. käytetään muuta titteliä. | Hra N.N:n [ministeri N.N:n] väitteet. — Etunimen yhteydessä: *hist.* papeista ja aatelismiehistä, *nyk.* esim. palvelusväen puhutellessa herraspoikia t. -nuorukaisia. | H. Martin maanlainsuomennos. Jokos siitä Matti-h:asta pian tulee ylioppilas? Vie Pentti-h:alle aamukahvi. — *Yhd.* nuori-, pikkuh. **3. a.** nimenomaan yläluokan mies, sivistynyt mies; *mon.* herrasväki, herras-, yläluokka, sivistyneistö, virkamiehet;)(työväki, talonpojat. | H. ja rouva. Meidän h. Ennen kokoontuivat aatelin ja papiston edustajat ns. h:ain päiville. Kustaa Vaasa kehotti muita Suomen h:oja hillitsemään Kivennavan voutia. Näyttää h:alta, käydä h:asta. Olla h:aa 'esiintyä suurellisesti'. Hänellä on h:an päivät 'hyvät olot'. Elää, matkustaa h:ojen tavalla, h:oiksi. Asua h:oiksi. Ei ole h:oihin luottamista. H:at ja narrit. Hitaita h:ain kiireet SL. Jos työ herkkua olisi, h:at sen olisivat aikoja tehneet SP. — *herroissa* herrasväen, -luokan parissa, keskuudessa. | Elää, vaihtaa pukua kuin h:oissa. Ruokarauha h:oissakin [= herrasluokankin palvelusväellä] SP. Kuolisi pois taikka naitaisiin h:oihin, että näkisi ilon lapsistaan SP. — *Murt.* a:sesti komp:ssa merkitsemässä 'komeata, herraista, mahtavaa'. | Toisten mielestä oli h:empaa olla kuuluisa varas, toisten mielestä mestarisalapoliisi ALKIO. Se on h:empi, joka on parempi SL. **b.** mahtimies. | Komentaa kuin suurikin h. Mahtava, korkea, iso h. Sinä olet vielä hyvin pieni h. c. *yhd.* Aatelis-, hallitus-, hovi-, laki-, metsä-, neuvos-, pankki-, sota-, teollisuus-, valta-, virkah.; kamari-, vapaah.; kirkko-, maah.; temppelih.; pikku-, puolih.

II. valtias, isäntä, omistaja. **1.** Faarao oli alamaistensa hengen ja omaisuuden h. Kapteeni on h. laivassaan. Olla h. talossa. Linnan h. Pipin, Heristalin h. Kustaa Aadolf, Jumalan armosta Ruotsin kuningas, Suomen suuriruhtinas - -, Inkerinmaan h. Laukon h. — *Leik.* Koivuniemen h. 'vitsa, raipat'. **2.**)(palvelija, alamainen, orja. | Me olemme teidän oikea h:anne ja esivaltanne. H:ani ja mestarini. Aseenkantaja seurasi h:aansa sotaretkillä. Ratsu totteli nöyrästi h:aansa. Maaorjat olivat sidotut maahan, jota heidän piti h:ojensa hyväksi viljellä. Palvella kahta h:aa. H. on h:allakin SP. Poika kunnioittakoon isäänsä ja palvelija h:aansa VT. — *Yhd.* hovin-, linnan-, lääni(n)-, läänitysh.; ylih. **3.** eril. *kuv.* ilmauksissa. | Päästä taistelukentän h:aksi. Palokunta pääsi tulen h:aksi. Päästä pulan, tilanteen h:aksi. Ruotsi-Suomen laivasto oli Itämeren h:ana. Ihminen, luomakunnan h. Hallituksen joukot ovat h:oina maassa. Olla tilanteen h:ana. Olla hermojensa, ajatustensa, himojensa h. Olla oma h:ansa 'määrätä itse asioistaan'.

III. isolla alkukirjaimella, mikäli sanonnassa on usk. merkitystuntua: Jumala, Kaikkivaltias, Luoja, Isä, Korkein; us. myös Jeesus. **1.** vars. *heng.* | Minä olen H., sinun Jumalasi. H. Sebaot. Elämän ja kuoleman H. H:an enkeli. H:an henki, armo, sana. H:an kansa. H:an voideltu. H:an ehtoollinen, pöytä. H:an temppeli, huone, seurakunta, palvelija. H:an rukous, siunaus. H:amme Jeesus Kristus. Ja H. Jumala teki ihmisen maan tomusta VT. H:an pelko on viisauden alku VT. Lapset ovat H:an lahja. Jätä asiasi H:an haltuun. Riemuitkaa H:assa, te vanhurskaat. - - sillä ilo H:assa on teidän väkevyytenne VT. **2.** eril. vakiintuneissa yhteyksissä. | Mennä H:an rauhaan, toivottaa H:an rauhaa. Nukkua H:assa 'kuolla uskossa Jumalaan'. Siunata H:an nimeen. H:an kiitos 'Herralle kiitos'. H:an vuonna 1597. Kuulua H:an pienimpiin. Kaunis kuin H:an enkeli. Elää kuin h:an kukkarossa 'turvassa, huoletta'. H:an ilma 'paha sää'. H:an voima 'ukkonen'. H:an aurinko paistaa. Palkat hupenivat h:an tuuliin 'menivät menojaan'. Kurissa ja h:an nuhteessa. — Ei moneen h:an vuoteen 'ei vuosikausiin'. H:an ajat sitten 'kauan, aikoja sitten'. Joka h:an [= jok'ikinen] päivä hän käy täällä. Tässä h:an helteessä. **3.** huudahduksissa, siunauksissa, päivittelyissä yms. | Voi h. jumala! H. siunaa! H. varjele tuota poikaa! H. nähköön, varjelkoon, paratkoon, siunatkoon, hallitkoon. Miksi h:an nimessä? Älkää h:an tähden tehkö sitä! Oli lähdettävä h. ties kuinka kauaksi. H:an terttu, miten sievä! H. jee, h. jestas. — Useita 2. ja 3. ryhmän sanaliittoja käyt. myös yhd:oina.

herrahtav|a[13] *a.* -asti *adv.* herralta näyttämään

pyrkivä, herrastapoja tavoitteleva, herraskainen. | Hieman h. mies. H. taipumus, tyyli. Pukeutua h:asti. Harkituin, h:in askelin hän kulki pihasta pihaan AK.

herrai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** herrasväkeen kuuluva, herrasväelle ominainen, hieno, herrasmainen, herraskainen. | H:sia vieraita. Hänen h. ruumiinsa ei sietänyt vetoa. Kuului myös h:sen sirkeitä naisääniä SILL. **2.** helppo, vaivaton, huoleton. | H:set päivät kuin maaherran kissalla SP.

herrain- vars. vaatetusalan sanoista us. = miesten: käyt. vars. *mon.*; us. ⌒. **-hattu** *s.* miestenhattu. **-huone** *s.* **1.** *hist.* Preussin ja Itävallan maapäivien ensimmäinen kamari. **2.** erityisesti miehiä varten varattu ja sisustettu huone. | Englantilaiseen tapaan kalustettu h. **-kangas** *s.* (hyvälajinen) miesten pukukangas. **-kaulus** *s.* miestenkaulus. **-kokous** *s. hist.* = herrainpäivät. **-kutsut** *s. mon.* kutsut, joilla on vieraina vain miehiä, herrakutsut. **-luokka** *s. hist.* Ruotsin ja Suomen aateliston ylin luokka, johon kuuluivat kreivit ja vapaaherrat. **-muoti** *s.* miestenmuoti. **-paita** *s.* miestenpaita. **-pukimo** *s.* miesten vaatetusliike. **-puku** *s.* miestenpuku; varhemmin erik. säätyläisten puku. **-päivät** *s. mon. hist.* Ruotsi-Suomen kuninkaan valtaneuvoston lisäksi neuvotteluihin kutsumien mahtimiesten kokous; myöh. valtiopäivät. **-tavara** *s.* H:in erikoisliike. **-vaatteet** *s. mon.* **-valta** *s.* yläluokan valta, herravalta.

herra|jee, -jes, -jesta, -jestas [us. -a(j)je·, -a(j)je·s-] *interj.* (myös ⌒; *rinn.* herranjee jne. t. ⌒) päivittelyissä ja hämmästystä, pelästystä ilmaisemassa. | Voi herrajee! | Herrajesta! Pääni käy pyörään, koska aattelen, että ilman petoskauppaa, kaikki tämä onni olis langennut minulle KIVI. Herrajestas sentään!

herrakas[60*] *a. harv.* herrainen, herrasmainen. | H. elämä. H. mies.

herra|kerho *s.* **-kutsut** *s. mon.* = herrainkutsut. **-luokka** *s.* = herrainluokka. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* herrain t. herrasväen tapainen, herrastapoja noudattava, herraskainen. | H:set tavat. Talonpoikaiset vanhemmat ja lapset pitävät näkyviä hellyydenosoituksia h:sina. [Eeva on] niin h. KIVI. Kallella oli jo kauan ollut muiden h:suuksiensa ohessa taskukello AHO. **-moraali** *s.*)(orjamoraali. | Nietzschen julistama yli-ihmisen h.

herranehtoolli|nen *s. usk.* (myös: Herran ehtoollinen) = ehtoollinen 2. | Mennä h:selle. Nauttia h:sta. H:sen vietto.

herra|nen[63] **1.** *s.* — *herraseni* leik. t. iron. puhuttelusanana. | Tämä asia ei selviä kujeilemalla, h:seni. Seis, h:seni! Näin siis sinulle, h:seni [kottaraisen pojalle], maailma alkaa SILL. **2.** *a.* — *herranen aika* päivittelevänä t. pelästystä ilmaisevana huudahduksena. | H. aika, joko sinä taas olet siinä! Totta kai, h. aika! H. aika, nyt se putoaa!

herran|huone *s.* **1.** (myös: Herran huone) kirkko, temppeli. | Auran vanha h. 'Turun tuomiokirkko'. **2.** perheen isännän huone (herrasoloissa). **-ilma** *s.* (myös ⌒ t. Herran ilma) myrsky, rajuilma, ukkossää. | Kyllähän siellä pihisee ja puhisee, ryskää ja räiskää ja on olevinaan helkkarinmoinen h. AHO. **-jee, -jes, -jesta, -jestas** *interj.* myös ⌒; = herrajee jne. **-|kies, -|kiesus** *interj. harv.* H:kies! / Nyt luines, nahkoines piru otti sun *MANN. "No h:kiesus, eikö tuolla pojalla ole jousikin vielä selässä" WILKUNA. **-lahj|a** *s.* myös: Herran lahja. | Laiskuus on hyvä h., kun sen oikein käyttää SP. — Vars. lapsista. | Hyvää puolisoa ja kuuliaisia lapsia ei saa rahalla. Ne ovat h:oja PAKK. **-puol|i** *s.* herra, miehenpuoli. | Minua kehuivat kaikki nuo h:et JOTUNI. **-päiväi|nen** *a. harv.* muhkea, ylellinen. | Nyt syömme oikein kuninkaallisen atrian. - - Oikein h:sen KIVI. **-päiv|ät** *s. mon.* hyvät, huolettomat olot, herraiset päivät. | Hänellä on siellä h. Ei näitä h:iä kauan kestä. **-siunau|s** *s. usk.* (myös: Herran siunaus) rukous, joka alkaa sanoilla "Herra siunatkoon meitä". | Hätään joutunut luki isämeidän ja h:ksen. Ei osannut edes h:sta. **-tert|tu** hellittelysanana rakastetusta t. pienestä lapsesta. **1.** *s.* Voi sinua, h:tua! Lelua toki pitää hankkia lapselle, h:ulle KARHUM. **2.** *interj.* H. tuota lasta! - - voi h. sentään noita poskia EINARI VUORELA. **-voima** *s. harv.* (myös: Herran voima) ukkonen. | - - ukkonen pauhaa, h. korkeudessa jylisee KIVI. H. käy ja rajusade alkaa LINN.

herra|päivälliset *s. mon.* päivälliskutsut, joilla on vieraina vain miehiä.

herras- herrasväkeen t. -väelle kuuluva, herrasväen, säätyläis-, herraskainen yms. **-ateria** *s.* **-elämä** *s.* Viettää h:ä. [Eeva] ei muuta toivonut kuin päästä jonkinlaiseen h:än ALKIO.

herraseura *s.* Sellaiset kuvaukset sopivat paremmin h:an.

herras|hattu *s.* **-hepen|et** *s. mon.* Niinpä h:issä / käy hän kaupungissa Metsolan KIVI. **-hynttе|et** *s. mon. ark.* Pukeutua h:isiin. **-ihmi|nen** *s.* Kaikki hienoa kuin h:sissä 'herrasväissä'.

herraskai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* herrasväkeen vivahtava, herrastapoja tavoitteleva, herramainen, herrahtava, hienosteleva, hieno. | H. puku, esiintymistapa. H:set tavat. H. olemus. H. avioliitto. H. ruokalaji. Kuinka olet käynyt h:seksi! H:sesti käyttäytyvä. Pukeutua h:sesti. Se pää taloa, jossa on h:semmin kalustetut huoneet, on majataloa. H:suuden tavoittelu. - - siinä kaikessa oli jotain h:selta vivahtavaa LINN. — *S:sesti mon.* herrat, herrasväet, herrahtavat ihmiset, hienosto. | Viha h:sia vastaan. Ennen ainoastaan h:set polttivat juhannuksena valkeita.

herraskaisittain *adv.* herraskaisesti. | Hänet oli kirkonkirjaan merkitty h. Serafiinaksi.

herraskaistu|a[1] *v.* muuttua herraskaise(mma)ksi, herrastua. | Nuoret palaavat kotipuoleen h:neina. Eeva Matintytär Helander, palvellut kaupungissa jonkin aikaa ja siellä h:nut TARK.

herraskartano *s.* (tav. suuri) maatila, jonka omistaja kuuluu aateliin t. varakkaaseen virkamies- t. herrasluokkaan; us. suuren kartanon päärakennus; *syn.* hovi (Itä-Suomessa). | Talot kuin h:ita. Etelä-Suomen h:t. Siitä oli

näköala yli - - vanhan keltaisen h:n AHO. **-kulttuuri** *s.* Maaseudun talonpoikais- ja h. **-romaani** *s.* H:ssaan "Yölintu" Maila Talvio kuvaa romanttisesti maalaisaatelistomme elämää. **-tyyli** *s.* Päärakennus vanhaa h:ä.

herras|kaunis *a.* korea. **-keppi** *s. leik.* t. *halv.* kävelykeppi. | Kovat kaulassa, h. kainalossa. **-ko|ti** *s.* Sivistynyt h. H:dista lähtöisin. **-kuosi** *s.* Vaatteet olivat hänellä h:a AHO. **-kuosinen** *a.* **-la|psi** *s.* H:sten tapaan. Koulu, jossa valmistettiin h:psia oppikouluun. **-luok|ka** *s.* H:an ja rahvaan välinen juopa. Ruotsinkielinen h. **-lähtö** *s.* vain yks. partit:ssa: Onpa niitäkin, jotka ovat isänsä puolelta oikein h:ä. **-mai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* herrastapaan kuuluva, herramainen, herraskainen, herrahtava, hieno. | H:set varusteet. H. puku. Esiintyä, kävellä h:sesti. Hänen käytöksensä oli h:sta. **-mamselli** *s.* H:t käyvät monta vuotta koulua, että oppisivat soittamaan PÄIVÄR. **-mie|s** *s.* yläluokkaan t. varakkaisiin t. oppineisiin kuuluva mies, herra; hienosti käyttäytyvä ja pukeutuva mies, gentlemanni. | Hieno h. Muuan h. vaivautui opastamaan meitä. Keski-ikäinen h. Puolivillainen h. Käyttäytyä kuin h. ainakin. H. tietää, miten hänen on esiinnyttävä. **-nai|nen** *s.* Olisi luullut h:seksi, jos olisi hattu ollut PAKK. Hänen äitinsä: siitä ei kansa paljon tiedä, mutta luulee hänen olevan h:sen LEHT. **-neiti** *s.* **-neito** *s.* Puolittain kuin maalaistyttö, puolittain kuin h. **-neito|nen** *s.* Kohta hän on muutamien h:sten ympäröimä SILL. **-nulikka** *s. halv.* **-nuorukainen** *s.* vrt. herraspoika. **-olo|t** *s. mon.* - - hänen vaimonsa on vain maalaistyttö, siis h:ihin vielä vähän soveltumaton LEHT. **-paik|ka** *s.* Tomaattia jo viljeltiin kirkonkylän h:oissa. **-perhe** *s.* Kaupungin h:et. Kahvi alkoi 1780-luvulla olla yleinen juoma h:issä. **-peru** *s.* vain yks. partit:ssa: Olla (syntyään) h:a. **-pidot** *s. mon.* Hienot h. **-po|ika** *s.* herrasväkeen kuuluva, herraspukuinen poika t. nuorukainen. | Kaupungin h:jat. Tappelut h:ikien ja katupoikien kesken. Hän näki itsensä h:ikana, sievissä vaatteissa ja kirjoja kainalossa PAKK. **-puku** *s.* **-pukuinen** *a.* H. poika. **-puol|i** *s.* herrasväen puoli (linnassa, kartanossa tms.). | Kuninkaan tyttäret menivät h:elle KS. **-päiv|ät** *s. mon.* mukavat, helpot olot, herranpäivät. | Päästä helpoille h:ille. Pitää h:iä. **-rouva** *s.* säätyläisrouva, vallasnainen, varakkaan luokan rouvashenkilö. | Kirkonkylän h:t. **-ruok|a** *s.* Laittaa h:ia. **-sali** *s.* **-seur|a** *s.* Päästä h:aan. Tottumaton h:oihin. **-sivistys** *s.* **-sosialisti** *s.* **-su|ku** *s.* Olla h:kua. Pojantytär muutti sukunsa h:vuksi menemällä naimisiin aatelismiehen kanssa. **-syötinki** *s. kans.* (*rinn.* her(r)assöötinki) tuomari. | H. on vielä nuori eikä tunne kansan tapoja AHO. **-sää|ty** *s.* kaikki muut (ylemmät) säädyt rahvaan vastakohtana; vrt. herrasluokka. | Kuulua h:tyyn, olla h:tyä. H:dyn elämä. H:dyn lapsi. Meikäläinen h. Herras- ja kauppiassääty käytti alun perin suomea jokapäiväisenä puhekielenään. **-säätyi|nen** *a.* ja *s.* H:set perheet. H. vieras. H:set katsoivat heitä [herrastelevia talonpoikia] myös ylön PÄIVÄR. **-söötinki** *s. kans.* = herrassyötinki.

herrast|aa[2] *v.* tav:mmin herrastella. | H. lainavaatteilla. H:amisen halu. Veljet lähtivät maailmalle h:amaan. — Akkaväkihän täällä nyt h:aa. — *herrastava* (a.) herrahtava. | Ostajina on sekä h:avaa että yksinkertaista väkeä.

herras|talo *s.* Talonpoikaistalot ja h:talot. Sinunko tähtes nyt olis koko talo pitänyt h:taloksi mullistaa? ALKIO. **-tamine|et** *s. mon.* Olla h:issa. **-ta|pa** *s.* Oppia h:poihin, omaksua h:poja. Aterioida h:valla. Opettaa jku h:voille. Elää h:paan.

herrastelija[14] *tek.* < seur. | Turhanpäiväinen h.

herrastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* **1.** esiintyä t. elää herrana, herrastapaan, hienostella. | H:eva elämä, esiintyminen. H:emisen henki. H:un halu. H. uusissa vaatteissa, keppi kädessä. H. vaatteillaan, kultakellollaan. "Sekö sen h:emisen loppu olikin?" PÄIVÄR. [Kelpaa tämän pojan] sunnuntaina h. kirkolla TALVIO. **2.** esiintyä herrana, isäntänä. | H. isäntänä.

herrastila *s.* herraskartano. | Monet h:t ovat joutuneet talonpoikaisten käsiin.

herrastu|a[1] *v.* tulla herramaiseksi, herraskaistua, hienostua. | Vähävaraisen isän h:nut poika. He ovat hiukan h:nutta ja sivistynyttä talollissäätyä SILL. H:i ja ylpistyi ... meni pilalle JÄRVENT.

herrastuomari *s.* → herastuomari.

herras|tupa *s. hist.* Olohuone eli h., jossa linnanherra perheineen asusti. **-tyttö** *s.* Hieno h. **-vaatte|et** *s. mon.* Olla h:issa. **-valta** *s.* Käsityöläisten puolue taisteli h:a vastaan. **-ver|i** *s.* Hänen suonissaan virtasi h:ta. **-vesa** *s. kuv.* herrasväen lapsi. | [Setälä] suoritti kaikki tutkintonsa ja opinnäytteensä yhtä nuorena kuin nuorimmatkaan h:t SILL. **-viera|s** *s.* Tulee h:ita.

herrasvä|ki *s.* **1.** kaikki herrasluokkaan kuuluvat, säätyläiset. | Kirkonkylän h. H:en kestit. Kuulua h:keen, olla h:keä. Puolivillaista h:keä menee kahdeksantoista tusinaan SP. — Vars. *kans.* myös *mon.*; ei eroa selvästi seur. ryhmästä. | - - koreasti h:et siellä puhelivat KIANTO. Ei sitä talonpojan aina tarvitse olla niin kuin h:issä ollaan TALVIO. **2. a.** herras-, säätyläisperhe. | Palvella h:essä. Tosin palveli hän vuoden Helsingissä ja joteskin isoista h:keä KIVI. — Us. *mon.* Paikkakunnan h:kien tekemät seuraretket. **b.** (vars. säätyläisperheen) isäntäväki (us. palvelusväen t. alustalaisten kannalta t. vastakohtana). | H. ja palvelijat. Meidän h. H:en puoli ja pirtti. Onko h. kotona? — Harv. *mon.* Haapasten palvelija Maali oli hyvissä väleissä vuokralaisen kanssa ja kehui häntä h:illeen TALVIO. **c.** (us. tittelin tavoin) yl. perheestä t. avioparista. | Lahtisen h. Naapurin h. kuuluu muuttavan. Saanko esittää: h. Mattila! **3.** vars. puhuteltaessa toistensa seurassa olevaa miestä ja naista t. sekä miehiä että naisia käsittävää seuruetta t. seuraa. | Mihin h. on matkalla? Hyvä h., saanko pyytää illalliselle!

herratar[34*] *s.* valtiatar; rouva. | Egyptin maan h. Palvelusneito seuraa h:tansa.

herrat|on[57] *kar.a.* omistajaton, isännätön. | H. koira. H:tomat metsät. H. pääoma. H. maa 'rintamien välinen alue'.

herratuttava *s.* Minulla ei ole täällä ainoatakaan h:a. Kutsua h:t luokseen.

herrau|s[65] *s.* vrt. herruus. **1.** *heng.* Jumalan valtius, herruus. | - - sinun h:tesi pysyy polvesta polveen VT. Täydet ovat taivaat ja maa Sinun h:ttasi KIRKKOKÄSIKIRJA. Suuri h:tensa / maassa on ja taivaassa VK. - - hänessä luotiin kaikki - - olkoot ne valtaistuimia tai h:ksia UT. **2.** *vanh.* **a.** ihanuus. | Taivaan h. Miksi synnyin / tätä h:tta perimään? KIVI. **b.** ylivoima, valta-asema, herruus.

herra|valta *s.* **1.** herrainvalta. | Nyt se [siltavouti] taas rehenteli tuossa h:vallan kurkkutorvena kansaa vastaan ALKIO. Kukistaa h. **2.** *harv.* herruus, ylivalta. | Jo suomalaisuus h:vallan sai LEHT. **-viera|s** *s.* En ole tottunut h:isiin. **-viha** *s.* Vuosisatainen h. - - sielunelämän pohjamudissa poltteli sammumaton, leppymätön h. KIANTO.

herresta *interj. kans.* = herrajesta. | H. varjele!

herrnhutilainen[63] *a.* ja *s.* herrnhutilaisuuteen t. sen piiriin kuuluva.

herrnhutilais|kristitty *s.* **-liike** *s.*

herrnhutilaisuus[65] *s.* Saksassa 1700-luvulla syntynyt evankelinen suunta.

herroit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** sanoa t. puhutella herraksi. | Hän rupesi minua h:telemaan. **2.** *harv.* herrastella. | Puutetta oli yhä, vanhetessa kun ruvettiin vähän h:telemaankin ALKIO.

herruu|s[65] *s.* vrt. herraus. **1.** valtius, ylivalta, hallitusvalta, ylivoima, valta-asema. **a.** Maallinen valta ja h. Hengellinen h. Siirtolaiset saivat h:den alkuväestöön. Irtaimen suhteen omistus ilmenee yleensä täydellisenä h:tena. Alistaa jk h:teensa. **b.** subj.-gen:n ohella. | Ihmisen h. Pirkkalaisten h. Turkin h. Välimerellä. Arktiset kansat ovat alistuneet valkoisten h:teen. Suomi irtautui Venäjän h:desta. Koleran h. murtui vähitellen. **c.** obj.-gen:n ohella. | Merien, ilman h. Kaupan h. valtamerillä. Kamppailu Välimeren maiden h:desta. Sivistyneen maailman h. Säilyttää hermojensa h. — *Yhd.* ilman-, kaupan-, luonnon-, maailman-, merenh.; vero-, ylih. **2.** herramaisuus, (turha) hienous. | - - kelpo poika, jota ei joutava h. vaivannut KATAJA. Ei h. konttia kanna SL.

herska|(a)pi[4] *s. ark.*, us. *leik.* herrasväki. | Porvarillinen h. Olla palveluksessa h:pissa. Ei semmoista syö muut kuin h:pit! KIANTO. H:apille tuli lystiä KARHUM.

hersku|a[1] *onom.v. harv.* **1.** narskua. | Hampaat h:vat. **2.** kahisuttaa, kävellä keveästi. | Heinillä h:u, / nurmella nurskuu KANT.

herskutta|a[2*] *kaus.v.* < ed. | Kusta kultani tulisi, / herttaseni h:isi KANT.

hersryyni *s.*, tav. *mon.*, *kans.* H:t ovat kuorittuja hirssin jyviä.

hersyil|lä[29] *frekv.v.* < hersyä. | Kyynelet h:ivät poskille. H:evä mieli. Kirjoitettu h:evällä kielellä.

hersyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Jokainen tuore oksantynkä - - h:telee pisaroitaan esiin KARHUM.

hersyttä|ä[2*] *kaus.v.* < seur. | Rakkaus on runosuonta herkimmin h:vä tunne.

hersy|ä[1] *v.* -västi *adv.* **1.** uhkua esiin runsaana, kihota, tihkua, herua, vuotaa hereästi; vrt. herua. | Pihka h:y. Vesi h:y lähteestä. Puro vei niityiltä h:vät vedet jokeen. Vanhan vaimon silmiin h:ivät hiljaiset vedet LINN. [Kevät] h:mään sai kyynelhettehet LEINO. — *Kuv.* H:vä huumori, nauru. Nuoruuden h:vä voima. Runosuonen h:vä vuolaus. H:vät värit, loppusoinnut. Sävellys h:y hienoa tunnelmaa. Runon h:vät hetteet. Ursulassa h:i hyvämieli HEPOR. **2.** herkistyä, tulla hereäksi. | H. kyyneliin. Mieli h:y helläksi ja kiitolliseksi SILL. **3.** *kansanr.* liehua, koreilla. | Kun olin miessä nuorempana, / h:in heinänkarvaisena KANT.

hert|as[66*] *a. harv.*, vars. *runok.* herttainen, suloinen, lempeä. | Opettajan h. ääni. Tuli määkien h. valkee vuona HAAHTI. - - kuni lapsonen, / mi onnen untaan uinuu h:tahinta LEINO.

hertsi[4] *s. fys.* värähdystaajuuden yksikkö. | 52 h:ä '52 värähdystä sekunnissa'.

hert|ta[10*] *s.* **1.** sydämen muotoinen kuvio, sydämenkuva. | Kaiverretuilla h:oilla koristettu lusikka. **2.** korttipelin maa, jonka tunnus on punainen sydämenkuva; tähän maahan kuuluva kortti: herttaässä, -rouva, -kuutonen jne. | H. on valttia. Lyödä h:taa. Pelata h:taa t. h:toja. **3.** sellaisen lehmän nimi, jolla on isohko (sydämen muotoinen) valkoinen läikkä otsassa. **4.** *kansanr.* lemmikki, kulta. | Saksa kullaksi saneli, / pienet herrat h:aksensa KANT.

herttai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** sydämellinen, sydämestä tuleva, hellä, hyvä; miellyttävä, suloinen, viehättävä, soma, sievä. | H. hyvyys, nauru. H. huumori. H:set jäähyväiset. H. sanontatapa. H. perheenisä. H. luonne. H. vanha rovasti. Olla h:simmalla tuulellaan. Hymyillä h:sesti. Isäntä otti vieraat h:sesti vastaan. Johtaja oli itse h:suus. — H. olemus. H. lapsuudenaika. Mitä h:sin sää. H. hetki, tunnelma. Lumikello on pieni h. sipulikasvi. Kasvoilla oli h. puna. Lapsi tepasteli lattialla h:sesti. Aurinko lämmittää h:sesti. Kesän h:suus kukkeudessaan. Suvinen ilta oli h:simmillaan. Karjalan kansa on säilyttänyt h:sen naiivin välittömyytensä. Onpa se h:sta, kun on kaksi pyhää perätysten näin keskellä kesää SILL. — *Iron.* H. sekamelska, epäjärjestys. **2.** tav. adverbisena vahvisteena eril. ilmauksissa, jotka merkitsevät välinpitämättömyyttä, väheksymistä tms. | Se on minusta h:sen yhdentekevää. On h:sen samantekevää, tapahtuuko lievä virhe vai ei. Siitä minä välitän h:sen vähän. Tunteileva lähimmäisenrakkaus oli hänelle h:sen vierasta. **3.** *s. kansanr.* kulta, lemmitty. | Kuu paistaa heliästi, kuollut ajaa keviästi — hirvittääkös h:stani? KR. Oma kultani kutovi, / h:seni helskyttävi KAL.

herttaisa[13] *a.* = ed. 1. | - - ja hyvin on h. se Jutta näin vanhaksi ihmiseksi JOTUNI.

hertta|kantainen *a. kasv.* herttamaisesti lovi-

tyvinen, herttatyvinen. | H. lehti. **-kiemura** *s.* herttamaisen viivan muodostava koristekuvio. **-kuningas** *s.* ks. hertta 2. **-lehtinen** *a. kasv.* **-mai|nen**[63] *kalt. a.* sydämenkuvan muotoinen. | H. lehti, kuvio. Ketjusta riippuu h:sia levyjä. Rintanikamain solmu on leveän h.

herttanen[63] *dem.s.* 1. sydämen muotoinen koriste (levy t. kirjontakuvio). **2.** kulta, sydänkäpy; vrt. hertta, herttainen. | No tule, tule, h., kanssani livertelemään! KIVI. **3.** *a.* huudahduksissa ja päivittelyissä; vrt. herranen 2. | Voi h.! H. aika sentään!

hertta|puikea *a. kasv.* lehden muodosta: puikea ja samalla lovityvinen. **-rouva** *s.* ks. hertta 2. **-sotamies** *s.* ks. hertta 2. **-tyvinen** *a. kasv.* = herttakantainen. **-verinen** *a.* vaaleasta ihmisestä vars. povausterminä. **-ässä** *s.* ks. hertta 2.

herttua[20] *s.* **1.** *hist.* johtaja, (heimo-, sota)päällikkö. | H:t olivat alkuansa olleet heimokuntien itsenäisyyden edustajia. Tuop' oli Ukri tuhma ukko, / h. väkevän heimon LEINO. **2.** eräissä maissa korkeimman aatelisarvon omaava ylimys, herttuakunnan päämies (us. prinssi). | Kaarle-h. Hänen kuninkaallinen korkeutensa Windsorin h. Suomen h. Ruotsin kruununprinssi Kustaa Aadolf, Skoonen h. — *Yhd.* arkki-, suurh.

herttuakunta *s.* hallintoalue t. valtio, jonka päämiehenä oli herttua. | Suomen h. perustettiin 1556.

herttualli|nen[63] *a.* herttuanarvoon liittyvä, herttuanasemaan kuuluva, us. par. herttuan, herttua-. | Suvun h. haara. H. Suomen vaakuna. H. palatsi, hovi. H. seurue, suku.

herttuan|arvo *s.* **-kruunu** *s.* Vaakunan h.

herttuapari *s.* herttua puolisoineen. | Kentin h. Turun koulun teinit esittivät näytelmiä h:n huviksi.

herttuatar[54*] *s.* herttuan puoliso; naishenkilö, jolla on herttuan arvo. | Katariina-h. Suomen h.

heru|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** tulla maitoonsa, tulla runsasmaitoisemmaksi;)(ehtyä. | H:va lehmä. Tarkka ja huolellinen lypsäminen saa lehmät h:maan. Äidin rinta h:u. — *Kuv.* Heinä h:u [= venyy] yhä pitemmäksi. **2.** nesteistä: tihkua, valua, kihota, pusertua esiin, norua, juosta, lähteä. | Rinnoista voi h. maitoa usein vuosikausia. Maito h:u utareihin. Lampaasta h:i maitoa vain kahvikupillinen kerralla. — Vieläkö pannusta h:u? Metsistä h:u kuivina aikoina vettä jokiin ja järviin. Vedet alkoivat h. silmistä. **3.** ed. käyttötapoihin liittyen lukuisissa *kuv.* ilmauksissa. | Tietoja h:i sangen niukasti. Tuotteista h:u rahaa. Vähän näistä töistä h:u elämisen apua. Keväällä tuotantoa alkaa h. runsaammasti. N:n kynästä h:i pieniä huvinäytelmiä. - - taka-kontoni, näettekö, ei ole juuri niin tyhjä kuin luulis, sieltä h:u koska h:man pitää KIVI.

herukka[15*] *s.* viinimarja(pensas); sen marja. — *Yhd.* kelta-, musta-, puna-, valko-, verih. **-pensas** *s.*

heruma-aika *s.* Lehmän paras h. sattui alkukesään.

herut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Lypsäjä kyyristyy h:telemaan Mansikkia. H:telemisella tarkoitetaan sitä rauhoittavaa utaren esikäsittelyä, joka saa maidon painumaan kammioihin ja paisuttamaan vetimiä. — *Kuv.* H. unta. - - alkaen h. ajatuksiinsa mahdollisimman hauskoja muistikuvia KARHUM.

herutta|a[2*] *kaus.v.* (< herua) saattaa herumaan; hoitaa hyvään lypsykuntoon;)(ehdyttää. | H. rintaa. Hyvä lypsäminen h:a lehmät, huono ehdyttää. H. hyvillä rehuilla. Hän tahtoi h. kyyttönsä hyvään maitoon. Lyhmistihe lypsämähän, / heittihe h:mahan KAL. — *Kuv.* H. kyyneliä 'pusertaa itkua'. H. tietoja jklta. Lönnrot koetti h. kultakin laulajalta mahdollisimman paljon runoja.

herutus[64] *teonn.* < ed. **-aika** *s.* **-heinät** *s. mon.* Kesannon pientareista tehtiin parhaat h. **-kyky** *s.* Laidunrehun h. **-rehu** *s.* Ohramaltaita käytetään h:na. **-ruokinta** *s.* poikimisen jälkeinen hyvillä rehuilla ruokkiminen.

hervah|della[28*] *frekv.v.* < hervahtaa. | H:televat jalat, askelet. Jalkansa h:telivat, kohmettuneet pieksukengät liukastivat PAKK.

hervahdutt|aa[2*] *kaus.v.* < seur. | Se tieto h:i mielet.

hervah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* lamaantua, uuvahtaa, lysähtää, retkahtaa, käydä voimattomaksi, raueta, hervahtua; (otteen raukeamisen vuoksi) irrota; vrt. hervota. | Jalat, polvet h:tavat. Käsi h:taa. Koivun h:taneet ritvat. H. polvilleen. Sydän h:ti oudosti. H:tanut ilme. H. uneen. H. alakuloiseksi. - - pienet jäsenet h:tivat ikuiseen lepoon SILL. - - sauva h:ti kädestä IVALO.

hervahtu|a[1*] *v.* = ed. | Ruumis h:i maahan. Istahtaa h:neena. - - veri virtanaan jo vuoti; / käsi h:i *CAJ. Lehdet h:vat. Mielikuvitus tympeytyy ja h:u.

hervais|ta[24] *v. harv.* = herpaista. | - - se melkein h:ee sielun ja ruumiin AHO. Koko ruumiin läpi näytti virtaavan hermoja h:eva tunne ALKIO.

hervak|ka[15*] *a.* -kuus[65] *omin.* hervoton, rento. | Lyödä h:aksi. Jalat tuntuvat h:oilta. Pois unteluus / ja h:kuus! *A.NOPONEN. - - vähän väliä jäi hän mietteisiinsä, katse h:kana PAKK.

her|vata[35(*)] *v. harv.* herpaista, herpa(ann)uttaa. | H:paava tunne. Miehet matka h:paa LEHT. - - hän pystyyn karkas, / vaikka vaivain, haavain h:vaamana *CAJ.

hervoksi|ssa, -in *adv.* herpaantuneena, hervottomana. | Jäsenet pelosta h. - - löin käteni kalvosimesta h:in AHO.

her|vota[38*] *v.* vrt. hervahtaa. **1.** tulla voimattomaksi, herpaantua, lamaantua, laueta, raueta. | Lihakset h:poavat. Voima, tarmo, tahto h:poaa. Mielenjännitys h:posi. Tarkkaavaisuus h:poaa. Vienan karjalaisten runosuoni näyttää h:vonneen. H:poamatta jatkunut elämäntyö. - - purjeet h:poavat ja asettuvat pitkin venhettä AHO. - - keskiyön helmaan jo inehmot h:poo *MANN. **2.** irrota otteen raukeamisen vuoksi, hervahtaa. | Kynä h:poaa. Sivellin on iäksi h:vonnut mestarin kädestä. Saalis h:posi kotkan kynsistä. Ote h:poaa.

hervot|on[57] *a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* tar-

moton, voimaton, veltto, rento, hervakka. | Olla h. pelosta. Nosti h:toman tytön käsivarsilleen. Jalkani tulivat ihan h:tomiksi. H. [= hyvin taipuisa] köysi. Huulet vapisivat h:tomasti. Vaipua h:tomuuteen. - - hän niin luottavasti, niin melkein h:tomasti antautuu vietäväkseni AHO.

hervot|taa[2*] *v.*, tav. *yksipers.* -us[64] *teonn.* lamauttaa, väsyttää, heikottaa, raukaista. | Raskas h:us valtasi jäsenet. Ruumista h:taa. Väsymys, h:tava tunne ja huimaus johtuvat heikkoudesta. H:ti oikein, mutta ei uskaltanut levätä HEPOR.

hervottu|a[1*] *v. harv.* herpaantua, hervota. | Kädet h:vat. Ja usko h:u ja toivo nääntyy / ja sielu uupuu epäilyksehen S.KORPELA.

1. **heräht|ää**[2*] *mom.v.* < herätä. | H. unesta, horroksista. Silloin kuuli hän ääniä aholta ja h:i haaveistaan AHO. Ja sydämet h:ivät vastaan ottamaan [puheen vaikutusta] ALKIO.

2. **heräht|ää**[2*] *v.* = herahtaa. | Kyynelet h:ivät silmiin. Vesi h:i kielelle jo katsellessa. — H. iloiseen nauruun.

heräil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < herätä. | Kylällä ihmiset alkoivat h. Jo h:i siitä Jussikin PAKK. Ympärillä h:i suuri kaupunki *TARK. — *Kuv.* Luonto h:ee. Kansan h:evä itsetunto. Maaseutu alkaa h.

heränn|yt[77] *partis.* < herätä 1.b. **1.** *a.* ja *s. usk.* herätykseen tullut; herännäishenkinen, vars. herännäisyyteen, pietistiseen herännäisliikkeeseen kuuluva; vrt. körttiläinen, pietisti. | H:yttä kansaa on Etelä-Pohjanmaalla kymmenessä pitäjässä. Kuulua h:eisiin. H:eiden kokous. Kirkon vieressä on h:eillä seuratupa. Satakunnan h:eitä sanotaan rukoilevaisiksi. Herännäisliikkeen keskuudessa vedetään jyrkkä raja h:eiden ja suruttomien välille. **2.** *a.* aatteellisen herätyksen saanut, valveutunut. | Kansallisesti h. väestö. Ja he seisoivat sankareina meidän h:een kansamme edessä JÄRN. **3.** *a. harv.* valpas. | Silmien älykäs ja h. katse KALLAS.

herännäi|nen[63] tav. *s. usk.* = ed. 1. | Liittyä h:siin. Pohjanmaan h:siä sanotaan körttiläisiksi.

herännäis- ks. myös herännäisyys-. **-aines** *s.* Seurakunnan h. 'herännäiset'. **-alue** *s.* Suomessa on kolme huomattavaa h:tta: Etelä- ja Keski-Pohjanmaa sekä Savo. **-hen|ki** *s.* Kirkollinen h. Opettaa h:gen mukaisesti. **-henki|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H. pappi, koti, kirjallisuus, kansanopisto. **-johtaja** *s.* Pohjanmaan h:t. H. Niilo Kustaa Malmberg. **-juhla** *s.* **-kansa** *s.* heränneet, körttikansa. **-kirjailija** *s.* **-kirjallisuu|s** *s.* Achreniuksen hartauskirjat muodostavat arvokkaan osan h:destamme. **-ko|ti** *s.* H:din lapsi. **-liik|e** *s.* uskonnollista herätystä aiheuttava liike, tav. pietistinen suunta, herännäisyys, herännäisyysliike. | H:keen hartaimpia miehiä Savossa oli koulumies J. I. Bergh. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* H:sten pappien veljeskokous. H. kirjallisuus. **-mies** *s.* herännyt, körttiläinen, pietisti. **-nuoriso** *s.* **-papisto** *s.* **-pappi** *s.* **-piiri** *s.* Pääkaupungin akateeminen h. H:en johtava henkilö. **-pitäjä** *s.* Lapua ja Ylistaro ovat Etelä-Pohjanmaan huomattavimmat h:t. **-puhuja** *s.* Tunnettu talonpoikainen h. **-puku** *s.* körttipuku. **-saarna** *s.* **-saarnaaja** *s.* **-seurat** *s. mon.* heränneiden hartaustilaisuus, seurat. **-seutu** *s.* **-suunta** *s.* Epäkirkollinen h. Rukoilevaisten h. Kuulua jhk h:an. **-talo** *s.* **-virsi** *s.* **-väki** *s.*

herännäisyy|s[65] *s.* vars. *usk.* uskonnollinen liike, joka Suomessa 1600-luvun lopulta saakka on vaikuttanut uskonnolliseen ja kirkolliseen elämään ja joka pyrkii luomaan sisäisessä kilvoituksessa persoonallisesti omaksuttua, Kristuksen sovitustyöhön perustuvaa uskonelämää, pietistinen suunta, herätysliike, körttiläisyys; vrt. herännyt 1. | Suomen varhaisempi h. (n. 1688—1800). Myöhäisempi h. Saksalainen h. H:den henki. Etelä-Pohjanmaa oli 1840-luvulla h:den huomattavin seutu. — Muuta käyttöä. | Siveellinen h.

herännäisyys- ks. myös herännäis-. **-liik|e** *s.* H:keen johtomies. **-mies** *s.* Tunnettu h. Henrik Renqvist.

herät|e[78*] *s.* alkusysäys, virike, kiihotin; aloite, impulssi; vrt. herättää 2. | Kirjan tarkoituksena on olla h:teiden antajana nuorisolle. Pyrittiin sovittamaan Norjan kirjallisuudesta saatuja h:teitä omiin kotoisiin oloihin. Lönnrot sai Elinan surma -runosta h:teen Kalevalan ainesten keräilyyn. Kirjalliset h:teet. Puheenjohtajan h:teestä asiaa on pohdittu yhdistyksen hallituksessa. — *Yhd.* alku-, hermo-, toiminta-h.

herät|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < herättää. | Menimme Toivoa h:telemään. Sinä aamuna Siljaa ei todellakaan tarvinnut h. SILL. — *Kuv.* H. mieliä, omaatuntoa. H. nukkuvia hartauteen. Yleisön mielenkiintoa h:ellään seinäjulisteilla. - - älkää h:elkö, älkää häiritkö rakkautta, ennen kuin se itse haluaa VT.

herätin[56*] *väl.* < herättää. **1.** herätyslaite. | Kellon h. **2.** *sähk.* (< herättää 4) (sähkögeneraattorin) magnetointikone. **3.** Hapon h., ks. ◡.

herättäj|ä[16] *tek.* **1.** *yl.* < herättää 1. | Tänä varhaiskesän aamuna olivat h:inä Kierikan lehmät SILL. **2.** *kuv.* nostattaja, alkuunpanija, sysäyksen t. herätteen aiheuttaja t. antaja, herätykseen saattaja. | Keskustelukysymyksen h. Sivistysharrastuksen h. Kansallinen h. Lapin suuri h. Laestadius.

herättäjä|juhla *s.*, tav. *mon.* heränneiden tav. heinäkuussa viettämät suuret hengelliset kokousjuhlat. | Nurmon h:juhlat. **-seurat** *s. mon.* herättäjäjuhlien yhteydessä pidetyt seurat.

herättämätön[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* joka ei herätä. | Huomiota h. väri, paikka, tapa, ihminen. **2.** *pass.* jota ei ole herätetty.

herät|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* < herätä. **1.** ihmisistä (t. eläimistä): havahduttaa. **a.** unesta. | H. jku unesta, kesken uniaan. H. jku työhön, kahville. H:täminen suoritetaan torvella. **b.** muusta tilasta. | H. kuolleista, henkiin. H. jku sukupuolisesti. H. jku mietteistään. H. todellisuuteen. H. jku huomaamaan, tajuamaan jtak. — *Raam.* Kun Israelin lapset huusivat Herran puoleen, Herra h:ti heille tuomareita. - - Jumala voi näistä kivistä h. lapsia Aabrahamille UT. — *Erik.* saattaa uskonnolliseen herä-

tykseen; valveuttaa, nostaa aatteellisesti. | Laestadiuksen saarna heidät viimein h:ti. Snellman ryhtyi h:tämään Suomen kansaa. Monella tavalla on kansaamme h:etty: kouluilla, puheilla ja esitelmillä. H:tävä kirjoitus. 2. *kuv.* **a.** Seura h:ettiin jälleen eloon. Vanhan ajan kirjallisuutta ja taidetta ruvettiin h:tämään uudelleen henkiin. Tässä on ankara kaiku, h:täkääs se äänellänne, kanttoori KIVI. **b.** asioista: aiheuttaa, synnyttää, nostattaa. | H. jk aistimus, tunne. H. jkussa pahaa verta 'paheksumista, närkästystä'. H. mielihyvää, rakkautta, kaipausta, sääliä, surua, pelkoa, vihaa. Ruokahalua h:tävä pöytä. H. jk ajatus. H. kysymys jstak, keskustelua. H. harrastusta, mielenkiintoa, ihmetystä, kunnioitusta, arvostelua, pahennusta, vastustusta. Pukeutua huomiota h:tävästi. Isänmaanrakkauden tulisi h. ihmisissä uhrimieltä. **3.** *sähk.* aiheuttaa magneettisuutta, tehdä magneettiseksi, magnetoida.

heräty|s[64] *s.* **1. a.** herättäminen, hereille saattaminen, havahduttaminen (unesta). | H. on kello 6. Suorittaa h. Lemminkäisen surma ja h. [henkiin]. — *Sot.* H:sten lukumäärä ilmaisee varusmiehille jäljellä olevan palvelusajan pituuden. — *Yhd.* aamu-, nimipäiväh.; puhelinh. **b.** uskonnollinen herääminen, murrostila, jolloin sielun pelastus tulee ihmiselle elinkysymykseksi, kääntymys; herätysliike; aatteellinen valveutuminen. | Tulla h:kseen. saada h. Hengellinen h. Lounais-Suomen h. H. levisi ihmeellisellä voimalla kautta maan. Saarnata h:stä. — Monet ovat saaneet ensimmäisen h:ksensä musiikkiin jo varhaisimmassa iässä. Kansallisen h:ksen aate. Henkinen ja taloudellinen h. — *Yhd.* alkuh.; raittius-, urheiluh.; helluntaih. **2.** *sähk.* magneettisuuden herättäminen, magnetointi; vrt. herättää 3.

herätys|aika *s.* **1.** ajankohta, jona herättäminen tapahtuu, herätyshetki. | H. on kesällä tuntia varhaisempi. **2.** herätyksen (1.b), herätyksien aikakausi. | Kansallinen h. viime vuosisadan puolivälissä. **-hetk|i** *s.* Aamusoitto puhalletaan varuskunnan h:ellä. **-huuto** *s.* Jossakin kiekahtaa kukko h:nsa. — *Kuv.* Vuonna 1844 kajahti Kallaveden rannoilta Snellmanin voimakas h. H. kuului yli maan. **-juhla** *s.* Kansallinen h. **-julistu|s** *s.* Säälivä rakkaus oli hänen h:ksensa peruspiirre. **-jännite** *s.* *sähk.* magnetointijännite. **-kausi** *s.* Työväenliikkeen herätys- eli varhaiskausi. Uskonnollinen h. **-kello** *s.* pöytäkello, jossa on halutttuna hetkenä unesta herättämiseksi soimaan asetettava hälytys- t. soimalaite. | Tasku-, seinä- ja h:ja. **-kirja** *s.* Teos on ankara h. **-kirjanen** *s.* Uskonnollinen h. **-kirjoitus** *s.* **-kokous** *s.* **-koneisto** *s.* herätyskellon herätyslaitteen koneisto. **-kristillisyys** *s.* kristillisyys, joka on jyrkän äkkikääntymyksen kannalla. **-laite** *s.* Kellon h. **-liike** *s.* Hengellinen, kansallinen h. **-puhe** *s.* Kuultiin vakava h. **-puhuja** *s.* **-saarna** *s.* **-saarnaaja** *s.* **-san|a** *s.* H:oja nuorisolle. **-soitto** *s.* H. helähti jo kello 5. — *Kuv.* Oksasen "Sotamarssi" oli h. uhkaavaksi käyvää panslavismia vastaan. **-suunt|a** *s.* Pietismin ja muiden h:ien vaikutus. **-tila** *s.* Olla h:ssa. **-tilaisuu|s** *s.* Jumalanpalveluksesta tuli herätys- ja käännytystilaisuus. Näissä h:ksissa selviteltiin suomalaisuuden asiaa. **-toimi** *s.* **-toiminta** *s.* Valtiollinen herätys- ja valistustoiminta. **-työ** *s.* Kansallinen h. Snellmanin h. kantoi hedelmiä ensiksi ylioppilasnuorisossa. Herätys- ja valistustyö. **-viikko** *s. usk.* viikon kestävä herätystilaisuuksien sarja. **-virsi** *s.* **-virta** *s. sähk.* virta, joka saa generaattorin magneettiseksi, magnetointivirta.

herätyttää[2*] *fakt.v.* < herättää. | Ei hennonut h. vaimoaan.

herä|tä[40] *v.* **1.** ihmisistä (t. eläimistä) **a.** havahtua unesta. | H. huutoon, koputukseen. H. unesta, kesken uniaan. H. töihin, kahville. H:äminen oli vaikeaa. - - ennen kuin h:jäisi Odysseus *MANN. **b.** havahtua, selvitä muusta tilasta. | H. kuolleista. Sukupuolisesti h:nnyt. H. mietteistään, ajatuksistaan. H. huumauksesta, hämmästyksestään. H. todellisuuteen. H. huomaamaan, näkemään jtak. Tällöin Ahossa tapahtui ratkaiseva h:äminen realistiksi. — *Erik.* tulla uskonnolliseen herätykseen, kääntyä; havahtua aatteellisesti, valveutua; vrt. herännyt. | H. uskoon 'tulla uskovaiseksi'. H:nnyt omatunto. Syntiset h:sivät ja tekivät parannuksen. | Ah h:ä, h:ä! Aik' on havata VK[v]. — Kansallinen h:äminen. Kansallisesti h:nnyt ylioppilasnuoriso. Työväki h:si vaatimaan asemaansa korjausta. H:ä, Suomi, niin loppuu yö A.JÄNNES. **2.** *kuv.* **a.** Luonto h:ä. Päivä, aamu h:ä. Viri h:si järven pinnalla. Tuuli h:ä. Kaiku h:ä. H:ävä nuoruus. Lapsen h:ävä elämä. H:ävä pietismi. Toiminta h:ä. Uusi virkeys h:ä kaikilla aloilla. Karhussa voi petoeläimen luonto h. H:ävä sukupuolivietti. H:ävä rakkaus. Tunne-elämän h:äminen. H:nnyt omatunto. Lapsuudenmuistot h:sivät eloon. Tapa, joka on h:nnyt uudelleen eloon. H. toimintaan. Soittokunta h:si uudelleen muutamaksi vuodeksi. - - silloin h:ä [aamun] ensiviulu vienoon korkeaan säveleeseen SILL. **b.** päästä alulle. puhjeta, viritä, syntyä, nousta. | Epäilys, harrastus h:ä. On h:nnyt kysymys oman talon rakentamisesta. Äsken h:nnyt urheiluhalu. Uteliaisuus, mielenkiinto, tarkkaavaisuus h:ä. Hänessä h:si katkera viha.

heräy|s[64] *teonn.* < ed. **1.** *harv.* Lähenee luonnon h:ksen aika TALVIO. — *heräyksissä* (adv. harv.) hereillä. | Mutta h:ksissä seison tässä KIVI. — Tav. **2.** = herätys 1.b. | Uskonnollinen, lestadiolainen h. Tulla h:kseen. H. oli hänessä tapahtunut kuin ihmeen kautta. Kansallinen h. Viime vuosisadan luonnontieteellinen h.

heräy|tyä[1] *v.* herätä, valveutua, herähtää. | Mutta h:ypä Timo juuri tarinamme päättyessä KIVI. - - hän on säpsähtäen h:tynyt pahoihin uniin KARHUM. — *Kuv.* H. todellisuuteen. H. muistoistaan. H:tyneen suomalaisuuden ensimmäinen voitto.

heräämis|aika *s.* Oppilaiden nukkumaanmenoja h:aikoja valaisevia tutkimuksia. — *Kuv.* Kansallisen h:ajan taistelu. **-hetk|i** *s.* H:ellä aurinko oli jo korkealla. **-kausi** *s.* Erkon runouden h. Kansallinen, taloudellinen h. **-tila** *s.* Olla h:ssa.

heräämy|s[41] *s. harv.* herääminen, havahtuminen. | H:ksen hetki. — *Kuv.* Tunteen h. Ikävä h. todellisuuteen.
heräämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* < herätä. | -- he joko säikähtyen heräsivät tai jäivät -- muka h:tömiksi PÄIVÄR. H. kristillisyytemme. H., uskomaton mies. Omantunnon h:tömyys. Kansan h:tömyys.
hesseli[5] *a.* ja *s. ark.* hupsu, hassahtava, höperö. | Vanha Heikki-h. Poikaa pidettiin hiukan h:nä.
hessu[1] *s. ark. leik.* miekkonen, epämääräinen henkilö, kuoma, kaveri, heppu. | Kaikenlaiset h:t käärivät rahaa. Hän on mukava h.
hetaira[10] *s.* muinais-Kreikassa: (us. sivistynyt) naimaton nainen, joka seurusteli vapaasti miesten kanssa perhe-elämän ulkopuolella; nainen, jolla on rakastajia; portto.
hetale[78] *s.* **1.** hapsu, ripsu, (kankaan) suikale; liehus, liehuva nauha, koristelisä tms. (puvussa). | H:et riippuvat. Keimailla h:issa. Suuret napit ja kirjavat h:et. Hatussa oli monenlaisia h:ita. Silkkihuivi, jonka laidoissa oli pitkät h:et. **2.** *halv.* ed:een liittyen: kevyt, koristeltu, värillinen vaate, liehuva vaatekappale, hepene. | Koreat h:et yllä. Pukeutua hienoimpiin h:isiinsa. H:isiin hän pani rahansa. — *Yhd.* hameen-, herras-, muoti-, silkki-, vaateh. **3.** tytön heilakka; hepsankeikka, kevytluonteinen nainen. | Tytön h. Muutama naisihminen, mikähän lienee ollut h. — *Yhd.* tytön-, tyttöh.
hetalei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* H. hame, koriste. Kukan h. luotti.
heta|s[66] *a.*, melko *harv.* -asti *adv.* **1.** ahne, kärkäs, kernas, hanakka. | H. rahalle, työhön. Ei pitäisi olla kovin h. tuomitsemaan. Eikä hän enää ollut oikein h. ruokaa laittamaan KAUPPISH. Omenat ovat h:ita putoamaan. **2.** ystävällinen, aulis. | Isäntä ja emäntä kysyivät h:asti kuulumisia. Eikä hän ollut -- vihaista sanaa hänen kanssaan vaihtanut, jos ei h:stakaan AK.
het|e[78*] *s.* **1.** upottava suo(silmäke); rimpi, hyllyvä lähteenympärys, vetelä rantaniitty. | Hyllyvä h. Upota h:teeseen. H:teen rahkasammal. Tällä retkellä tulemme kylläkin tallustamaan rämeitä ja helluvia h:teitä KIVI. **2.** *runok. ylät.* lähde. | -- sorjien kuusten alla / h. puhtahin pulppuaa LEINO. Here'istä h:tehistä, / läikkyvistä lähtehistä KAL. — *Yhd.* kaivo-, ranta-, tunturih. — *Kuv.*, us. *mon.* lähde, alkulähde, uumen, syvyys. | Hengen h:teet. Halki syvimpäinkin tuskan h:teiden. Sielun syvät h:teet. Synnin h:teet. Kansanmurteiden ehtymättömät h:teet. Kirkas huumori kumpuaa usein tummista h:teistä. — *Yhd.* alku-, pohjah:teet.
heteet|ön[57] *kar.a. kasv.* -tömyys[65] *omin.* < hede. | Itiökasvit ovat h:tömiä ja emittömiä.
-heteinen[63] *poss.a.* < hede. | Emi-, eri-, vajaa-, yhdish.; yksi-, kolmi-, 10-h.
heteka[14] *s. ark.* laidaton, useimmiten teräsputkikehyksinen, metalliverkkopohjainen, päivisin istuimena käytetty, yöksi tav. kahdeksi vuoteeksi muodostettava sohvasänky. | H:n ala-, yläosa.
hete|niitty *s.* märkä, suomainen, sammaleinen (ranta)niitty. **-paikka** *s.* Pyytäjä laittoi raudat h:an, mistä saukko pudottautui jokeen.
hetero- useissa oppisanoissa: toisin, tois-, eri-, erilais-; us.)(homo-. **-doksia**[15] *s. usk.* harhaoppi(suus), eriuskoisuus. **-geeni|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* seka-aineksinen, erilaisista aineksista rakentunut, epätasalaatuinen, epäyhtenäinen;)(homogeeninen. | H. aines, aineisto. H. kansa. H. seos. **-nomia**[15] *s. fil.* riippuvaisuus toisen vallasta, toisen säätämästä laista;)(autonomia. **-trofi**[1] *s. biol.* kasvi, joka saa ravintonsa orgaanisista aineista, toisenvarainen;)(autotrofi, autofyytti. **-tsygootti**[4*] *s. biol.* kahden sellaisen yksilön jälkeläinen, joiden perimä on kulloinkin kysymyksessä olevan ominaisuuden puolesta erilainen;)(homotsygootti. **-tsygoottinen**[63] *a. biol.* erisiinnöksinen.
hete|sammal *s.* **-vesi** *s.*
heti *adv.* **1.** ajasta: viipymättä, kohta, paikalla, oitis. | Lähden h. Tuli sammui h. Kirjoita h.! H. juhannuksen jälkeen. Koe onnistui h. ensimmäisellä yrityksellä. Palkka maksettiin h. käteen. Laiva jatkoi h. matkaansa. H. kun asia huomattiin, syyllinen joutui kiinni. Epäsäännöllisyyksistä pyydetään h. ilmoittamaan konttoriin. Eikä minua h. tavallinen suksimies saavutakaan KATAJA. — Voimakkaammin: *heti kohta, heti paikalla* aivan heti. | H. kohta ensi silmäyksellä. He ovat h. kohta perillä. Tule h. paikalla tänne! Tunsin hänet h. paikalla. — Eril. ilmauksissa: Tämä tapahtuu h. [= jo] ensi viikolla. H. huomenna ostetaan uusi uistin. H. alussa työ epäonnistui. Jäsentely jakaa lauseen h. [= suoraan] sen pienimpiin osiin. Rahaa ei h. [= ensi aluksi] tarvittu. — *ei hetikään* ei kohtakaan, ei vielä pitkään aikaan. | Joulu ei tule vielä h:kään. — *Liik.* Hankinnan toimitus h. 'samana päivänä t. lyhyen määräajan kuluessa sopimuspäivästä'. Maksun suoritus h. käteisellä 'tav. 8 päivän kuluessa toimituspäivästä'. **2.** paikallisuudesta: aivan t. välittömästi, vieressä, lähellä. | Metsä alkaa h. riihen takaa. H. pitäjän rajasta alkaen tie parani. Kalojen sydän on h. kidusten alla. Sitoja kulkee h. niittäjän jäljessä. H. rannasta avautuu saareton selkä. **3.** määrää, astetta, laatua ym. ilmaisevissa kielt. yhteyksissä: *ei hetikään* ei läheskään, ei likimainkaan. | Astia ei ollut h:kään täynnä. Oma vilja ei riitä h:kään koko vuodeksi. Yhtäläisyys ei ole h:kään täydellinen. **4.** *murt.* vahvisteena vakuuttavassa esityksessä: H. kerrassaan.
heti- vars. *liik.*; vrt. ed. 1. **-kohta** *adv.* par. ⌒; ks heti 1. **-kohtainen** *a. harv.* heti tapahtuva. | H. toimitus. **-käteinen** *a.* hankinnan suorituksen jälkeen lyhyen määräajan (tav. 8 päivän) kuluessa maksettava. | H. suoritus, maksu. **-käteismaksu** *s.* **-laivau|s** *s.* kaupan jälkeen viivytyksettä tapahtuva laivaus. | Hiilen saanti h:kseen on helpottunut. **-lastaus** *s.* vrt. ed. **-lähety|s** *s.* Tavaraa saatavissa h:kseen varastosta.
hetimmiten *adv.* heti, viipymättä; pikimmiten, piakkoin, pikapuoliin. | Lähdemme h. Myrky-

tyksen saanut sairas on h. toimitettava raikkaaseen ulkoilmaan.

heti|paikalla *adv.* par. ⌒; ks. heti 1. **-puoleen** *adv.* aivan pian, piakkoin. | H. kävin tervehtimässä setää. Postiauto lähtee h. **-suoritus** *s. liik.* viipymättä tapahtuva maksu. **-toimitu|s** *s. liik.* Huutokaupassa tavaran h. on luonnollinen. Kuparin h:ksen noteeraus.

hetiö[3] *s. kasv.* kukan hedelehdistö.

hetkah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < hetkahtaa. | Suuri lahna h:teli kalamiehen kourissa. Niitty pehmeästi h:telee jalan alla. Vartalon h:telu.

hetka|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* (< hetkua) notkahtaa, keinahtaa. | Lattia h:hti allani. Silmät painuvat kiinni ja pää h:htaa. - - kumisee alla ruunun maantie ja rummuissa vieterit h:htavat LEINONEN. Joustimien h:hdukset.

hetkall|a, -e *adv. harv.* (tav. poss.-suff:n kera) rentonaan, riipuksissa, retkallaan, löyhällä, jännittämättömänä. | Ajaja päästää ohjat h:een, kuin lepuuttaakseen.

hetkaut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. ruumistaan. Salakat h:telivat pyrstöjään. - - mies, joka kävellessäänkin pyrki h:telemaan sääriään ja vartaloaan SILL.

hetkaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < hetkahtaa. **1.** notkauttaa, keinauttaa, heilauttaa. | - - kumartaa h:ti veitikan tavoin SILL. Siihen täytyy tottua myöskin, niiden [miesten] pälymisen jälkeen itseään h:tamaan LEINONEN. **2.** *yksipers.* vavahduttaa, hykähdyttää. | Niin huusi komsarjus, ja silloinpa vähän h:ti pojan sydänketoissa KIVI. Oikein somasti sydänalasta h:taa KARHUM.

hetkeisarvo *s. liik. harv.* nykyarvo, kulloisellakin ajankohdalla oleva arvo. | Saatavien ja vekselien h.

hetkelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** jnak hetkenä vallitseva, (vain) hetken kestävä, lyhytaikainen, ohimenevä, tilapäinen;)(jatkuva, pysyvä, kestävä. | H. ilmiö. H. tarve. H. huojennus. H. etu. H. ja haihtuva ilo. H. katumus. Pienten lasten mielenkiinto on h:stä. Matka voi parantaa h:sesti sairaan tilaa. Nautintomme tekee rikkaaksi sen h:syys M.RAPOLA. — *Fys.* H. nopeus. Heilahdusliikkeen h. tila. H. ja pysyvä kierrosluku. H. virranvoimakkuus. **2.** mielialoiltaan vaihteleva, epävakainen, häilähtelevä; pintapuolinen. | H. luonne. H., pintapuolinen kuulijakunta. Karjalaisen luonteen h:syydestä mainitaan usein.

hetk|i[8] *s.* **1. a.** kestoltaan epätäsmällinen, tav. lyhyt aika, tuokio. | Viivyn vain h:en. Kynttilä paloi vain jonkun h:en. Joka h. on kallis. Ei ole monta h:eä junan tuloon. Tee se h:eäkään hukkaamatta. Menen h:eksi ulos. Yön h:et vierivät hitaasti. H:en kuluttua. Vielä h. sitten. Hän tulee h:en perästä. Tämä tapahtui h:eä myöhemmin. Joka h. vie lähemmä ratkaisua. H:en hiljaisuus. Vain h:en työ. Ei suonut itselleen edes h:en lepoa. Ei epäröinyt h:eäkään. Ensimmäisestä h:estä lähtien. Luulin viimeisen h:eni tulleen. Viimeiset h:et ovat käsissä. Muutamia lyhyitä onnen h:iä. Oli puhumatta pitkän h:en. Kului muutamia jännittäviä h:iä. Aamu valkenee h. h:eltä. Vain h., ja kaikki on ohi. Muutamaan h:een väsymys ei muistunut mieleen. H:een ei kuulunut mitään. Kaikki tapahtui h:essä. H:essä oli tori täynnä väkeä. Mistäpä otit rahat siinä h:essä! Miehet tulevat tuossa h:essä 'aivan heti, tuossa paikassa'. H:en loistava tähdenlento. H:en verran hän viipyi täällä. Kaloihin pannaan suolaa ja ne saavat olla sillään h:en. Pysähdyimme h:eksi. Naiset heittivät h:eksi kotoiset askareensa. En saa h:eksikään rauhaa. Kiitos kumminkin h:istä, Herra, - - kaikista, jotka olen maasi päällä elänyt SILL. — Eräitä sanontoja: Siunaaman h. 'lyhyt tuokio'. H:et ovat luetut 'loppu t. ratkaisu on lähellä'. — *Yhd.* (ks. myös 4) hengähdys-, jouto-, kahvi-, lepo-, levon-, loma-, rukous-, vapaa-, välih. **b.** juuri (nykyään t. kulloinkin) kulumassa t. käsillä oleva aika t. ajankohta. | H:en kysymys. Tyypillinen h:en kirja. H:en kuva. H:en hinnat. H:en aatevirtaukset, surut. Aineisto ei tyydytä h:en vaatimuksia. Tämä työ tähtää yli h:en pyyteiden. H:en [= tilapäinen] tuttava. H:en lapsi 'mielialoiltaan vaihteleva, luonteeltaan epävakainen ihminen'. — *Yhd.* nykyh. **c.** vars. yhd:oissa: lyhyt tilaisuus (kokous, juhla tms.); kreikkalaiskatolisen kirkon määrähetkenä pidettävä jumalanpalvelus (vrt. 3). — *Yhd.* hartaus-, muistoh. **d.** eräissä sanonnoissa aika ja matka -sanojen ohella. | H:en [= lyhyen, vähän] aikaa. Ei h:een aikaan puhunut mitään. Lapsi jäi h:eksi aikaa yksin. — Kuljimme h:en [= vähän, kappaleen] matkaa. **e.** *murt.* pitkä(hkö) aika. | Ei se sieltä nyt h:een tule. Kyllä h. heilahtaa [= kuluu kauan, menee pitkä aika], ennen kuin - -. En ole h:iin unohtava tuota - - päivää YRJÖ KOSKINEN.

2. tietty ajankohta. | Liike-elämässä vallitsee tällä h:ellä suuri vireys. Lypsy suoritetaan samoina h:inä joka päivä. Samalla h:ellä koko luokka purskahti nauruun. Odotamme häntä joka h. Sade voi puhjeta millä h:ellä tahansa. Eräinä h:inä tilanne jo näytti toivottomalta. Pelastus tuli viime h:ellä t. h:essä. Elämäni onnellisin h. Eräänä heikkona h:enä tehty päätös. Oikea sana oikealla h:ellä. Kriitillinen, otollinen h. Vaaran, kuoleman, voiton, vapautuksen, tilinteon, ratkaisun, lähdön, koston h. On h:iä ihmiselämässä - -. Arvioida aika h:elleen 'täsmälleen'. Ajallansa aidan pano, h:ellänsä heinän teko SL. — Us. = tärkeä t. ratkaiseva ajankohta. | Aikaa ja h:eä ei kukaan voi määrätä, ei itselleen eikä muille. H. lähestyy, koittaa, lyö, tulee. H:en lähestyessä vallitsi kireä jännitys. Jopa h. se löi, / jota vartosi hän *CAJ. Mies katsoi nyt h:ensä [= toiminnan hetken] tulleen. Hänen h:ensä [= kuolinhetkensä] ei vielä ollut tullut. Soiden hetteissä lymyää halla h:eään vaanien. — *Fys.* ym.: ajankohta, jolla ei ole mitään kestoa. | Millä h:ellä ylöspäin heitetty kappale saavuttaa ylimmän asemansa? Keskiyön h. — *Yhd.* (ks. myös 4) alkamis-, ero-, hyökkäys-, kuolin-, kääntymis-, lähtö-, synnyin-, syntymä-, tapahtumah.; eron-, kohtalon-, kuoleman-, voitonh.; määräh.

3. *raam.* ja *hist.* tunti. | Päivän kaksitoista h:eä. - - kuudennella h:ellä tuli pimeys yli kaiken maan UT. — Kreikkalaiskatolisen kirkon aamujumalanpalveluksen jälkeen pidetty ensimmäisen h:en jumalanpalvelus sisältää kolme määrättyä psalmia ja rukouksia. — *Kuv.* Yhdestoista (harv. kahdestoista) h. 'viimeinen tilaisuus t. mahdollisuus'. Yhdennellätoista h:ellä 'viime tingassa'.

4. *yhd.* ryhmiin 1 ja 2 liittyen: Aamu-, alku-, ilta-, juhla-, päivällish.; elämän-, ilo(n)-, onnen-, suru(n)h.; varhaish.

hetkin *adv.* = hetkittäin. | Kalevalan sankarit tuntuvat h. vähäpätöisiltä Louhen vastustajina. Sa h. olet kirkas ja h. sumuinen, / ja joskus loistos kokonaan sa peität *CAJ.

hetki|nen[63] *dem.s.* H.! 'odota t. odottakaa hetkinen, tuokio' (elliptinen pyyntö, vars. puhelimessa). Viipyä h. Asia voidaan järjestää h:sessä. H:sen kuluttua kaikki on ohi. H:stä myöhemmin hän lähti. Aikaa oli jäljellä vielä h. Äl' yli päästä perhanaa. niin, vielä h.! *CAJ.

-hetkinen[63] *a.* Joka-, saman-, sen-, tämänh.

hetkipalvelus *s.* kreikkalaiskatolisen kirkon määrätuntina pidettävä jumalanpalvelustilaisuus.

hetkitellen *adv. harv.* = seur.

hetkittäin *adv.* tuokioittain, ajoittain, silloin tällöin, toisinaan, aina joskus, aika ajoin. | Tuulen voima voi h. olla hyvin suuri. Taistelu riehui h. kiivaana. Tuntui h. siltä kuin - -.

hetkittäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* hetkittäin esiintyvä, ajoittainen, aika ajoin t. aina hetken kuluttua toistuva. | Vaipua h:seen uneen. H. rukouksen tarve. Soitto hiljeni h:sesti. Nousee esiin kysymys uskonnollisen turvallisuustilan h:syydestä ja pysyvyydestä.

hetkittäisin *adv.* = hetkittäin.

hetkotella[28*] *frekv.v.* < seur. | Nauraa h.

hetkot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* nauraa leveästi, hytkyen, hekottaa. | Puhjeta naurun h:ukseen. Ukko h:taa jälleen vedet silmissä LEINONEN.

hetku|a[1] *v.* notkua, hyllyä, hytkyä, hetkahdella. | Rattaiden joustimet h:vat. H:vat sillat. Vatsa h:u. Polvet h:vat ja päätä pyörryttää. Lapset leikkelivät paperista joulukuuseen somasti h:via verkkoja.

hetkut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. jalkojaan. Juosta h. - - virnuileva, lanteitaan h:televa piian pahus KARHUM. Ajoi aikoa vähäsen, / hyvän hetken h:teli KAL.

hetkut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < hetkua. | Hierontaliike, joka tapahtuu kättä pyörittämällä h:taen. [Kissa] h:ti ruumistaan, saadakseen pohtia, vielä h:ti — ja nyt se oli esineen kimpussa taas PAKK.

hetmani[5] *s. hist.* 1. Puolan värvättyjen sotavoimien ylipäällikkö. 2. kasakkain ylin päällikkö, kasakkapäällikkö, atamaani.

hetteensilmä *s.* Päilyvä h.

hetteik|kö[2*] *s.* hetepaikka, vesiperäinen maa, lähdepaikka, rimpi, rimmikkö. | Upota h:köön. - - minä muutan erämaan vesilammikoiksi ja hietikon h:öksi VT.

hettei|nen[63] *poss.a.* < hete. | H. puronuoma, rantakorpi. Yli h:sten nevain. H:sillä mailla heinäruot kannetaan hamiloilla kokoon.

hetto[1*] *s. murt.* hete, rimpi. | - - painua h:on, josta ei pohjaa löydy KARHUM.

hetul|a[15] *s.* 1. hetale, rimpsu, (liehuva) suikale. | Näkyy nauhoja ja h:oita. - - siinä kolmet, neljät rimpsut, h:at, / päässä poltetut on poskikiharat *MANN. — *Yhd.* paperih. 2. isohammasteisen postimerkin hampaista 1. harkoista. 3. *el.* a. eräiden kalalajien kuonossa oleva viiksisäie. b. hetulavalaiden suulaessa oleva ripsireunainen sarveislevy, josta saadaan ns. kalanluuta.

hetula|merkki *s.* hetulareunainen postimerkki. **-reunai|nen** *a.* vrt. hetula 2. | H:set eli isoharkkoiset postimerkkimme vuosilta 1860—1874. **-vala|s** *s. el.* vrt. hammasvalas. | H:at 'Mystacoceti, valaita, joilla on hetulat'.

hetvah|taa[2*] *v. harv.* -dus[31] *teonn.* hetkahtaa, hervahtaa. | H:tanut mieli. Salmeluksen asema oli - - ikäänkuin h:tanut askelta alemmaksi SILL.

heuristi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* etsimään ja keksimään johtava. | H. [= oppilaan omintakeiseen toimintaan ja omiin tuloksiin pyrkivä] opetusmenetelmä. Esittää h:sesti. Opetuksen h:suus.

heveli[5] *a. kans.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* höyli, ystävällinen, suopea, kohtelias. | H. herra, patruuna. Puhua h:sti. Olla h:llä päällä. Herrojen h:ys.

hevel|lellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Eihän nyt ole niin ihmeellistä, jos jalat joskus pettäisikin, h:teli Korsun akka AHO. — Jyrki h:teli yhtä mittaa kirveellänsä SEPPÄNEN.

hevel|tää[5] *v.* -lys[64] *teonn.* 1. *deskr.* puhua, nopeasti t. liukkaasti, lepertää, livertää. | Akka puhua h:si yhä liukkaammasti. Siellähän se [västäräkki] vain ilakoitsi ja h:si tukin hännällä RAILO. 2. iskeä, sivaltaa. | Puotirotta h:si ajokkiansa pölyisille lautasille SEPPÄNEN.

hevelä[12] *a. kans.* = heveli.

hevillä *adv.* = seur. | En sitä h. usko. Se ei ole h. tehtävissä. Vaaditaan enemmän kuin ammattimiehetkään h. voivat suorittaa. — Hän ei h. ottanut neuvoja toisilta.

hevin *adv.* kielt. yhteyksissä. 1. (ei) helposti, (ei) vähällä. | Tästä tavasta ei h. sallita poikkeusta. En h. tule hentomieliseksi. Hiekkakankaita ei h. saada viljelykseen. Ei h. voi ajatella parempaa palvelusta yhteiskunnalle. Sitä ei h. unohdeta. Hän ei ottanut h. lähteäkseen. 2. (ei) kernaasti, (ei) juuri, tuskin. | Toisin ei h. voi ollakaan. Raskaaseen työhön hän ei h. ryhdy. Ei ole kahvia, eikä ole h. leipääkään.

hevo|nen[63] *s.* 1. Equus caballus, vetoeläimenä ja ratsuna yleinen kotieläin; tav. täysikasvuisesta yksilöstä; *el.* joskus muistakin hevoseläimistä; vrt.: hepo(nen); ori, tamma, ruuna, valakka; varsa, sälkö; ratsu, juhta; musta, valko, voikko, kimo, rautias, raudikko, hallakko, ruunikko, liinakko, hiirakko, papurikko, päistärikkö, laukki; humma, heppa; polle; kaakki, koni, kopukka, luuska. | Suomalainen, arabialainen h. Ruskea h. Kivikauden h. Pil-

lastunut h. Valjastaa, satuloida, kengittää h. H. on valjaissa. H:sen ruokinta. H:sen vuota. Ajaa h:sta. Ajaa minkä h:sesta lähtee. Ratsastaa h:sella. Kannustaa h:sta. Nousta h:sen selkään. Kahden h:sen rattaat. Enimmät maataloustyöt suoritetaan h:silla. [Hailuodossa] käytiin - - joutsenen ammunnassa oikein h:sissa ja miehissä PAULAH. Hullu h:stansa kiittää SL. Erehtyy sitä h:nenkin neljältä jalalta, saati ihminen kahdelta SL. Rahalla saa ja h:sella pääsee SP. — Eril. sanontoja: Käy kuin mustalaisen h:sen 'kuolee nälkään'. H:setkin sitä nauraisivat. Suuri, vankka kuin h. Iloinen kuin kolmen markan h. Juoda kuin h. Tehdä työtä kuin h. Muisti kuin h:sella, h:sen muisti 'hyvä muisti'. Puhuu suomea kuin h. 'mainiosti'. — *Erik.* valjastettu hevonen ja ajoneuvot yhdessä. | Ottaa, vuokrata h. Tilata h. kyytiin. Saattaa jkta h:sella. Ajaa, tulla h:sella. Jäällä oli menossa toistakymmentä h:sta. Tulkaa jo, h. odottaa! Päästä, lähteä jkn h:sessa 'hevoskyydissä'. Tavarat ovat toisessa h:sessa 'toisen hevosen ajoneuvoissa'. Toiset tulivat jalan, toiset h:silla. — *Kuv.* H:sen nauru 'kova, äänekäs nauru'. Kulkea apostolin h:silla 'jalan'. — *Yhd.* ajo-, apu-, armeija-, juoksija-, kilpa-, kuorma-, kuormasto-, kyyti-, käyttö-, markkina-, posti-, rahti-, ratsu-, rotu-, siitos-, sirkus-, sota-, tykki-, työ-, vaunu-, veto-, vuokrah.; ori-, poni-, tamma-, varsa-, villih.; keinu-, keppi-, leikki-, puu-, teräsh.; merih. **2.** *voim.* nelijalkainen nojateline, jonka rungon keskellä on puu- t. nahkapäällysteiset poikkikaaret. **3.** šakissa = ratsu. — *Yhd.* kuningas-, kuningatarh. **4.** *puut.* hammas-, leukapuu, hepo. **5.** *mon. käs.* vivut, joilla kangaspuissa ylemmät niisivarvat yhdistetään toisiinsa.

hevon- us. *murt.* ja *runok.* = hevosen-.

hevos|aines *s.* Hyvä h. Jalostajan on tunnettava käsittelemänsä h. **-ajo** *s.* Tie on tarpeeksi leveä h:on. H:on tottunut mies saa paikan. Toimia h:issa. — *Erik. mon.* = kilpa-ajot. **-ajoneuvo** *s.*, tav. *mon.* H:t tehdään miltei kokonaan puusta. Lauttaa käytetään myös h:jen kuljetukseen. Raudoitetut h:jen pyörät. **-ajopeli** *s.*, tav. *mon.* = ed. **-asia** *s.* Hevoshoidon tarkastaja on maamme h:in ylin valvoja ja huoltaja. **-aura** *s.* hevosen vedettävä kyntö- t. lumiaura. **-auraus** *s.* hevosauralla suoritettava lumen auraus. **-eläi|n** *s.* *el.* hevosen sukuinen eläin; *mon.* Equidae, kavioeläinten heimo. | Hevonen, aasi, seepra ym. h:met. Etiopialaisen alueen h:met ovat kaikki juovikkaita.

hevosen- ks. myös hevos-. **-ajaj|a** *s.* Toiset ovat h:ina, toiset kirvesmiehinä. **-haku** *s.* **-harja** *s.* **-hoitaja** *s.* **-hoito** *s.* **1.** hevosen hoitaminen (ruokinta, puhdistus jne.). | H:on tottunut tallimies. **2.** hevosten pito, hevoshoito, -talous. | Harjoittaa h:a. **-häntä** *s.* **-häntäsolmu** *s.* kahden t. useamman yhdensuuntaisen langan tms. vapaina olevia päitä yhdistävä solmu. **-jouhi** *s.* Pehmustaa h:lla. **-kakkara** *s.* **-kasvattaja** *s.* **-kavio** *s.* **-kengittäjä** *s.* **-kengitys** *s.* **-ken|kä** *s.* hevosen kavion alle lyötävä kaareva suojarauta; sen muotoinen esine. | Hevosen sanotaan sota-aikana kuluttavan kuukaudessa kenkäsarjan, 4 h:kää. Väkevät miehet taittoivat ennen paljain käsin h:gän. — Kultainen h. rintaneulana. H:gän muoto. H:gän muotoinen kaari, solki. Tie tekee h:gän.

hevosenkenkä|hokki *s.* **-kaari** *s.* *rak.* hevosenkengän muotoa muistuttava (holvi)kaari, maurilainen kaari. **-magneetti** *s.* *sähk.* hevosenkengän muotoinen magneetti. **-naula** *s.* **-solki** *s.* hevosenkengän muotoinen solki.

hevosen|käyttö *s.* **-lanta** *s.* H. soveltuu hyvin kasvitarhan lannoittamiseen. **-leikki** *s.* raju, liian vallaton leikki; karkea, sopimaton leikinteko t. pila, koninleikki. | Sehän oli vain sellaista h:ä. **-leipä** *s.* hevosia varten leivottu karkea ruisleipä. **-liha** *s.* Savustettua h:a. **-loimi** *s.* = hevosloimi. **-mit|ta** *s.* Upseerit ratsastivat h:an joukkueensa edessä. Toiseksi tullut ratsu oli voittajasta 5 h:taa jäljessä. **-nahka** *s.* **-nahkai|nen** *a.* H:set kengät. **-nylkijä, -nylkyri** *s.* (halveksittu) henkilö, joka suoritti hevosen tappamisen ja nyljennän. **-omistaja** *s.* Valtakunnan h:t ovat velvolliset korvausta vastaan kyyditsemään maan sotaväkeä. **-ostaj|a** *s.* Markkinoilla oli paljon h:ia. **-osto** *s.* vars. yhden hevosen ostosta; vrt. hevososto. **-pito** *s.* **-pituus** *s.* hevosenmitta. **-pää** *s.* **-raato** *s.* **-rehu** *s.* **-ruho** *s.* **-ruoka** *s.* **-rääkkäys** *s.* **-säästäjä** *s.* *maat.* valjaisiin (joskus vetolaitteisiin) sovitettu jousi, joka tasoittaa vetoa ja lieventää tärähdyksiä. **-turpa** *s.* **-työ** *s.* *leik.* raskas työ(osuus), raadanta. **-vaihtaja** *s.* **-vaihto** *s.* **1.** kyytihevosen vaihtaminen matkalla. **2.** hevosten vaihtokauppa. **-valjaat** *s.* *mon.* **-varkaus** *s.* **-vuota** *s.*

hevoset|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < hevonen. | H. mies, kylä, viljelmä. H. reki. Isännät kyyditsivät h:tomia vaalipaikalle. Aikoinaan talollisia sakotettiin h:tomuudesta, kun hevosia tarvittiin yleiseen kyyditykseen.

hevos|haka *s.* **-hankin|ta** *s.* *sot.* hevosten hankinta. | Divisioonan remonttiupseeri huolehtii h:noista. **-hara** *s.* *maat.* Moniteräinen, yksirivinen h. **-haraus** *s.* *maat.* hevosharalla suoritettava haraus. **-harava** *s.* *maat.* hevosen vedettävä haravakone. | Itseluovuttava h. **-harja** *s.* hevosen harjaukseen käytetty kankea harja. **-hoi|to** *s.*, vars. *maat.* = hevosenhoito, vars. 2: hevosten pitäminen, hevostalous. | Olla innostunut h:toon. H:don edistäminen. Jo vanhoista ajoista h. on meillä ollut tärkeä maatalouden haara. H:don opetus. H:don neuvoja, tarkastaja.

hevoshoito|konsulentti *s.* hevoshoidon neuvoja. **-koulu** *s.* **-kurssi** *s.* **--oppi** *s.*

hevos|huijari *s.* Markkinoilta markkinoille kulkeva h. **-huolto** *s.* *sot.* (armeijan) hevostalous ja hevosten hankinta. **-hyppy** *s.* *voim.* hevosella suoritettava hyppy. **-höylä** *s.* hevosen vedettävä tiehöylä.

-hevosinen *poss.a.* < hevonen. | Huono-, kolmi-, monih.

hevosinfluenssa *s.* *eläinlääk.* eräs äkillinen tarttuva hevosen kuumetauti.

hevosjalostus *s.* *maat.* Maassamme harjoitettu h. **-liitto** *s.* **-toiminta** *s.* **-työ** *s.* **-yhdistys** *s.*

hevos|jono *s.* Rahdinajajien h. **-jyrä** *s.* **-kaakki** *s. halv.* **-kaarti** *s. sot.* ratsuväkikaarti. | Osasto kuninkaan h:a. H:n luutnantti. **-kaartilainen** *s.* **-kalut** *s. mon.* hevosajossa tarpeelliset varusteet: ajoneuvot, hevostyövälineet, valjaat yms. **-kanta** *s.* hevosaines määrältään t. laadultaan. | H. lisääntyy. H:mme parantuessa voidaan käyttää isompia auroja. **-karavaani** *s.* **-kastanja** *s.* Aesculus hippocastanum, Suomessa koristepuuna käytetty lehtipuu. **-kasvatu|s** *s.*, vars. *maat.* Järkevä h. Valtion toimenpiteet h:ksen edistämiseksi. H:ksen uranuurtaja. **-katos** *s.* **-katu** *s.* kadun ajokäytävä. **-kaup|-pa** *s.* Harjoittaa h:paa. Tehdä, hieroa h:paa. Tehdä h:at. Ryhtyä h:poihin. Rikastua h:alla. Voittaa h:assa. **-kauppias** *s.* **-kier|to** *s.* hevosvoimalla pyöritettävä laite, josta hammaspyörävälitys t. köysi siirtää voiman työkoneeseen. | H:rolla käyvä puimakone. **-kilpailut** *s. mon.* **-koni** *s.* **-kopukka** *s.* **-kuljetus** *s.* H. on kelirikon aikana korvaamaton. Puutavaran h. tapahtuu enimmäkseen talvella. **-kulkuneuvo** *s.* **-kuorma** *s.* H. halkoja. H. vieraita. **-kuormallinen** *s.* H. mustalaisia. **-kuormittain** *adv.* hevoskuormamäärin, -kaupalla. | H. tavaraa. Päreitä kiskottiin ennen h. H. väkeä saapui paikalle. **-kuur|i** *s. ark.* **1.** ankara hoitojakso. | Lääkärin hoitotavat olivat usein h:eja. **2.** *urh.* äkillinen kova harjoittelu(kausi). **-kyntö** *s. maat.* **-kyy|ti** *s.* Ottaa h. Tavarat lähetettiin h:dillä t. h:dissä kaupunkiin. Jatkaa matkaansa h:dillä. **-kärpänen** *s.* Hippobosca equina, hevosten ja nautojen iholla loisena elävä litteä kärpänen. **-kärryt** *s. mon.* hevosen vedettävät kärryt. **-käyt|tö** *s.* H:öllä pyörivä mylly. **-käyttöinen** *a.* H. puimakone. **-laidun** *s.* **-laji** *s.* **-lana** *s.* hevosen vedettävä lana, tiehöylä. **-lanko** *s. kans.* henkilö, jonka kanssa jku on tehnyt hevoskaupan, hevoskauppatuttava. | Kaupungissa käydessään Siira tapasi vanhan h:nsa KOJO. **-lan|ta** *s.* Taimilavan pohja tehdään lämmittävästä h:nasta. **-lauma** *s.* **-lautta** *s.* **1.** hevosten vetämä lautta. **2.** hevosia kuljettava lautta. **-liike** *s. voim.* hevosella suoritettava liike. **-liikenne** *s.* H:ttä varten rakennettu silta. **-linimentti** *s. eläinlääk.* eräs ulkonaisesti käytettävä hevosenlääke. **-loim|i** *s.* H:et kudotaan tavallisesti karvalangoista. **-luuska** *s. halv.* **-makkara** *s.* hevosenlihasta valmistettu makkara. **-markkinat** *s. mon.* Tampereen h. **-materiaali** *s.* hevosaines. **-matk|a** *s.* Rasittava h. Kylpylästä tehtiin h:oja ympäristöön. Peninkulman pituinen h. **-mie|s** *s.* **1.** hevosen hoitaja t. ajaja; kuorma-ajuri, ajomies; hevosella kulkija; kyyditsijä. | Sairaalan h. Tykistön h:het. Olla h:henä rakennuksella. Portista ajoi pihaan joku h. Isäntä itse lähti vieraille h:heksi. **2.** hevoskasvatuksen, kilpa-ajojen, ratsastuksen, hevoskaupan ym. hevosasioiden harrastaja t. harjoittaja. | Taitava h. Katsoa h:hen silmällä. Takala on maakunnan innokkain h. **-muurahainen** *s.* Camponotus herculeanus, isokokoinen muurahainen, rautamuurahainen. **-mylly** *s.* hevoskäyttöinen polkumylly. **-naamari** *s. sot.* hevosen kaasunaamari. **-näyttely** *s.* **-osto** *s.*, vars. *mon.* vrt. hevosenosto. | Armeijan h:t. **-otto** *s. sot.* liikekannallepanon sattuessa tapahtuva hevosten ottaminen puolustusvoimien käytettäväksi.

hevos|paimen *s.* Uljain Unkarin paimenista on pustan h. — Olla h:paimenessa 'hevosten paimenena'. **-palvelija** *s.* hevosista huolehtiva (vars. sotilashenkilön) palvelija. **-papu** *s.* = härkäpapu. **-pari** *s.* Talossa kynnettiin kahdella h:lla. **-peli** *s. kans.* hevosajoneuvot, hevonen ajoneuvoineen; myös hevosella kulkemisesta t. kuljettamisesta. | Hevoset ja h:t. Kolme h:ä käsittävä mustalaisjoukko. Jää kantaa h:t. Ajaa, kuljettaa tavaroita h:llä, h:ssä. Turvautua h:in. **-piiska** *s.* **-poika** *s.* hevostyössä apuna (ajajana) oleva poika, pikkurenki. **-ponttoni, -ponttoo, -ponttuu** *s.* hinausponttoni, jolla on hevoskierto. **-puomi** *s.* puomi, johon odottavat hevoset sidotaan. **-päi-v|ä** *s.* **1.** hevostyöpäivä, *erik.* torpparin taloon sopimuksen mukaan suoritettava miehen ja hevosen työpäivä. | Tehdä taloon h:iä. **2.** *mon.* hevosnäyttely, kilpa-ajot, hevosmarkkinat tms. **-päivä|työ** *s.* miehen ja hevosen päivätyö, hevospäivä. | Talonpoikia vaadittiin suorittamaan h:töitä. Kustannukset h:työtä kohti. **-rah|ti** *s.* Raaka-aineet oli kuljetettava h:dilla. H:tia otettiin 15 mk. **-raitiotie** *s.* raitiotie, jolla vaunuja kuljetetaan hevosvoimalla. **-rata** *s.* = hevosrautatie. **-ratta|at** *s. mon.* hevosen vedettävät rattaat. | H:ille sijoitettu paloruisku. **-rautatie** *s.* rautatie, jolla vaunuja kuljetetaan hevosvoimalla, hevosrata. **-renki** *s.* **-rokko** *s. eläinlääk.* lievä tarttuva rakkulaihottuma hevosen vuohistaipeessa; vrt. vuohisrohtuma. **-rosvo** *s.* Siperialainen h. **-rotu** *s.* Itämainen, suomalainen h. Hankkia hyvää h:a. **-rääkkäys** *s.* **-sairaala** *s. sot.* sairaiden ja haavoittuneiden hevosten hoitoa varten järjestetty talli. — *Yhd.* kenttä-, keskush. **-siitos** *s.* = hevosjalostus. **-siittola** *s.* laitos, joka pitää siitoshevosia ja harjoittaa hevosjalostusta. **-silmä** *s.* Hänellä on hyvä h. 'pystyy jo ulkonäön perusteella arvostelemaan hevosia'. **-sonta** *s.* hevosenlanta. **-suka** *s.* hevosen puhdistamiseen käytetty suka. **-suoja** *s.* talli; hevosia varten rakennettu tilapäinen suoja t. vaja. **-talli** *s.* **-talou|s** *s.* Maamme h. H:den järjestäminen kannattavaksi. **-tarve** *s.* hevosten tarve. **-tarvik|e** *s.* Valjaat kuuluvat h:keisiin. **-tau|ti** *s.* Pääntauti on yleisin maassamme esiintyvistä tarttuvista h:deista. **-tie** *s.* H. Lapista Jäämeren rannikolle. H. oikaisee talvella järven yli. **-tohtori** *s. leik.* eläinlääkäri. **-tori** *s.* etup. hevoskauppaa varten varattu tori(alue). **-tuntemus** *s.* hevosten tuntemus, perehtyneisyys hevoseen ja sen hoitoon. **-tunti** *s.* hevostyötunti. **-tyyppi** *s.* Kevytmuotoinen h. **-|työ** *s.* vrt. ihmistyö, konetyö. | Toukokuu on maataloudessa h:töiden kiireisin aika. Renki lähti h:töihin. Jäykkien maiden muokkaus vaatii h:työtä runsaammin kuin kevyiden. **-työpäivä** *s.* miehen ja hevosen työpäivä. **-työtunti** *s.* **-työvoima** *s.* Pientiloilla on käytettävissä suhteellisen suuri h. **-täydennys** *s. sot.* **-uhri** *s. myt.* hevosen uhraaminen. **-upseeri** *s. sot.* Joukko-osaston h. **-urhei-**

lu *s.* ravi- ja ratsastusurheilu. **-vahvuus** *s. sot.* Pataljoonan h. **-vaja** *s.* (tilapäinen) hevossuoja. **-vakuutu|s** *s.* Panna h:kseen. Ottaa h. **-valjaat** *s. mon.* **-varas** *s.* **-varikko** *s. sot.* — *Yhd.* keskush. **-varkau|s** *s.* Rangaista h:desta. **-vaunu** *s.* **1.** hevos(t)en vetämä vaunu. | Raitioteitä liikennöitiin aluksi h:illa. **2.** hevostenkuljetusvaunu. | Tampereella kuormattiin 50 h:a. **-ve|to** *s.* H:dolla toimiva kone. Kaivostyössä on vaunujen siirrossa luovuttu h:dosta. **-vetoinen** *a.* H. aura, patteri.

hevosvoim|a *s.* **1.** hevosen voima; vrt. ihmis-, konevoima. | H:alla käypä puimakone. Traktoreilla pyritään korvaamaan kallis h. Puutavaran lähikuljetus h:in. **2.** *fys. tekn.* (*lyh.* hv) tehon eli työkyvyn mittayksikkö: 75 kgfm/s eli kyky suorittaa sekunnissa 75 voimakilogrammametrin suuruinen työ. | Voimakkaimmankaan hevosen keskimääräinen työkyky ei ole kuin kaksi kolmannesta teknillisestä h:asta. Indikoitu h. — *Yhd.* lämpö-, teollisuus-, vesih.

hevosvoima|inen *a.* **1.** hevosvoimalla käypä, hevosvoimaa käyttävä. | H. kone, meijeri. H. liikenne. **2.** *tekn.* yhd:ojen alkuosana. | 8--, tuhath. **-määrä** *s.* **-tunti** *s. tekn.* (*lyh.* hvt) työn mittayksikkö: 1 tunnissa 1 hevosvoiman teholla työskennellen suoritettu työmäärä (= 270.000 kgfm).

hevos|vorokki *s.* hevoskäyttöinen vorokki. **-väki** *s.* **1.** hevosella kulkevat ihmiset. | Kirkosta palaava h. **2.** *sot. vanh.* ratsuväki. **-yskä** *s. eläinlääk.* Tarttuva h. — *Ark. leik.* erittäin kovasta yskästä. | Vilustuin ja sain oikein h:n. **-äes** *s. maat.*

hg *lyh.* hehtogramma.

hi *interj.* kirjoitetussa kielessä toistettuna hihittävää naurua osoittamassa. | Hi hi hi! poika kiusoitteli sisartaan. Hi, hi, hi! sinä veitikka! KIVI. - - nyt on tullut vähän eri ruhtinaita vieraiksi, hi, hi ... TIITUS.

hia[10] *s. murt.* hiha.

hiaisin[56] *s.* vars. partaveitsen hiomalaite, -hihna.

hiais|ta[2] *mom.v.* < hioa (vars. terää). | H. partaveitsi. H. viikatetta. — Lintu h:ee nokkaansa.

hiatus[64] [-ā-] *s.* **1.** vars. antiikin runoudessa kahden eri sanoihin kuuluvan vokaalin esiintyminen perättäin ilman elisiota. **2.** aukko, puuttuma. | 1490-luvun alusta alkava h. on Mustassa kirjassa ainoa lajiaan.

hickory[2] [hikkori] *s.* = hikkori.

hidalgo[2] *s.* (alemmanarvoinen) espanjalainen t. portugalilainen aatelismies. | Mielevä h. Don Quijote.

hidas[66*] *a.* hitaasti *adv.* (hitaus *omin.* ks. erikseen) nopeudeltaan vähäinen, aikaa viepä, verkkainen, vitkallinen, hiljainen, joutumaton, aikava;)(nopea, joutuisa, vilkas, kiivas. **1.** asioista. **a.** liikkeestä, toiminnasta. | H. meno, liikenne, suoritus, tanssi. H. valssi. H. vauhti. H. [= harva] tahti, poljento. H. työ. Asiain käsittely oli h:ta. H. kidutus. Hitaita ovat herrojen kiireet SP. - - h. puhe ja kankea kieli VT. Hitain askelin. Kävellä hitaasti. Kiiruhda hitaasti! Lukea hitaasti. Vartaloa taivutetaan hitaasti sivulle. Työ joutui hitaammin kuin oli laskettu. H. laivavuoro, postinkulku. Aika kului toivottoman hitaasti. Hitaasti, mutta varmasti. **b.** tapahtumisesta, ilmiöistä yms. | H. kasvu, muutos, kehitys. H. aineenvaihdunta, ruoansulatus. H. palaminen, esim. ruostuminen ja lahoaminen. H. toipuminen. Edistyä hitaasti. Roudan lähtö on pohjoisessa hitaampaa kuin etelässä. Hintojen lasku käy tavallisesti hitaammin kuin nousu. **2.** henkilöistä, eläimistä, esineistä yms.: hitaasti liikkuva t. toimiva yms. | H. kulkija, työntekijä. H. hämäläinen, suomalainen. H. oppilas. H. ja roteva kuormahevonen. H. ja saamaton työssään. H. ajatuksiltaan. Liikkeiltään h. siili. H. moottori, juna. Lunta putoili suurin, hitain [= hitaasti leijailevin] hiutalein. — H. äly, ymmärrys. H. luonne. Pohjoismaalaisen h. veri. Järki juoksee hitaasti. H. vatsa. H. suoni 'harva valtimonsyke'. — H. leppymään, lähtemään, oppimaan, uskomaan, ymmärtämään. H. [= haluton] antamaan, myöntämään. — H. vihaan. Eihän ollut Juhanikaan h. sovintoon KIVI. **3.** erikoistunutta käyttöä, esineistä ja asioista. | H. [= hitaasti reagoiva] räjähdysaine, valokuvauspaperi. Ajaa hitailla [= hidasta vauhtia edellyttävillä] vaihteilla. — H. ja vaivalloinen menetelmä. Hän näytti, minkälaisia verkonsolmuja naiset tekevät pöytäliinoja kutoessaan, mutta ne ukon mielestä olivat paljon konstikkaampia ja hitaampia CANTH. H. juoksurata 'jolla ei voi saavuttaa hyviä tuloksia'. Tämä tie on liian jyrkkä ja h. Juoksi hitaan ajan. — *Fys.* Kappaleen h. [= jäyhä] massa.

hidas|ajatuksinen *a.* Kömpelö ja h. henkilö. **-juoksui|nen** *a.* H. joki. Lämmitettynä asfaltti on h:sta, vellimäistä massaa. H. järki. **-järki|nen** *a.* -syys *omin.* **-kasvui|nen** *a.* -suus *omin.* H. oksa. H. kuusikko. Merinolammas on h. H. kaupunki. Puun h:suus. Havupuu on sitä raskaampaa, mitä hitaampikasvuista [t. hidaskasvuisempaa] se on. **-keittoi|nen** *a.* joka keitettäessä kypsyy hitaasti. | Eräät hernelajit ovat maultaan huonoja ja h:sia. **-kulkui|nen** *a.* H. joukko. H. laiva, liikenne. H. joki. Ooppera on h:sempi kuin näytelmä. **-käyntinen** *a.* H. moottori, ratas. **-käänteinen** *a.* liikkeissään hidas. | Huonopäinen ja h. oppilas. **-liikkei|nen** *a.* H. kala. Lihava, h. mies. Poutakauden lähin syy on h. ilmanpainemaksimi. — *Kuv.* - - sanat ovat liian h:siä tulkitsemaan tätä asiaa SILL. **-lukuinen** *a.* H. oppilas. — H. kirja, kirjoitus. **-luonteinen, -luontoinen** *a.*)(vilkas, eloisa. | H. henkilö, tyyppi. **-nousuinen** *a.* H. lentokone. **-oppinen** *a.* joka oppii hitaasti. **-puheinen** *a.* **-rytminen** *a.* H. laulu, kulku.

hidast|aa[2] *v.* -avasti *adv.* hidastuttaa. **1.** tehdä hitaa(mma)ksi, vitkastuttaa;)(jouduttaa, kiihdyttää, edistää. | H. askeliaan, juoksuaan. H. nopeutta, etenemistä. Metsä h:aa lumen sulamista. Teiden puute h:aa puutavaran kuljetusta. Vuorinen maasto vaikuttaa h:avana seikkana kaukoliikenteeseen. Lukutaidon leviämistä h:i kirjojen vähyys. Kehitystä h:avat tekijät. Köyhyys h:aa edistystä. Vihollisen hyökkäyksen h:aminen. Lumipyry vaikutti h:avasti joukkojen etenemiseen. H:ettu elo-

kuva 'yksityiskohtien havainnollistamiseksi ottonopeutta hitaammin esitetty'. — *Mus.* Soittaa h:aen 'viivytellen, tempoa harventaen; ritardando'. **2.** viivyttää, myöhästyttää. | H:ava vaikutus. H:ava sytytin. Pitkälliset sateet h:avat sadonkorjuuta. Heitä [vihollisia] on h:ettava millä hinnalla tahansa IVALO. **3.** *intr.* kellosta: käydä hitaammin, jäädä jälkeen, jätättää. | Kun kellon heiluria pitennetään, niin se alkaa h.

hidastahtinen *a.* H. käynti, hengitys. H. sävelmä.

hidasteinen[63] *a.* hidastettu. | H. sytytys. H. elokuva.

hidastekoinen *a.* joka on hidas tehdä. | H. valmiste. H., mutta tiukka solmu.

hidastelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hidasteleva. | Tulipalon sattuessa ilmeni anteeksiantamatonta h:suutta.

hidastelij|a[14] *tek.* < seur. | Isäntä hätyytteli h:oita.

hidastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* **1.** *intr.* viivytellä, aikailla, vitkastella, kuhnustella. | H. muiden jäljessä. H. työssään. Tahallinen h:u. Se on ottanut osaa -- kirjallisten ajansuuntien vaihteluun, alussa tosin h:len TARK. Olga hiukan h:i, mutta ei kieltäytynyt SILL. **2.** *tr. harv* H. askeliaan.

hidastempoinen *a.* H. tahti, marssi, laulu.

hidastin[56] *s. sot.* tykin potkaisuliikkeen hidastamislaite.

hidastu|a[1] *pass.v.* -vasti *adv.* (< hidastaa) tulla hitaa(mma)ksi; jäädä jälkeen. | Nopeus h:u. Vauhti vuoroin kiihtyy, vuoroin h:u. H:va liike. Väestönlisäyksen h:minen. Toiminnan h:misen syyt. Kasvussaan h:nut puu. — *Fys.* Nopeuden h:minen, ks. hidastuvuus. — *Mus.* H:en 'siten, että tempo hidastuu; ritardando'.

hidastus[64] *s.* hidastaminen, hidastuminen. | Elokuvan h. Ammuksen h. **-kamera, -kone** *s.* filmauskone, jolla otetaan hidasteisia kuvasarjoja. **-kuva** *s.* hidastuskoneella otettu kuva.

hidastuttaa[2*] *v.* = hidastaa.

hidastuumainen *a.* hidasajatuksinen. | Peltolan Janne, h. mies WILKUNA.

hidastuv(ais)uus[65] *s. fys.* nopeuden vähenemінen aikayksikössä, hidastuminen, retardaatio;)(kiihtyv(äis)yys.

hidas|vauhtinen *a.* H. peli. **-veri|nen** *a.* luonteenlaadultaan hidas. | H. hämäläisluonne. H:set urheilijamme. **-älyinen** *a.*

hide[78*] *s.* hiukkanen, hiude, hiutale. | Kaikkein hienoin pöly, ns. päivän hiteet, on niin kevyttä, ettei se edes liikkumattomassa ilmassa asetu maahan.

hie[78] *s.* **1.** Terä on hyvässä h:essä 'hyvin hiottuna'. **2.** mikroskooppitutkimusta varten hiottu kivi- t. metallilevy. — *Yhd.* ohut-, pintah.

hiedan- vrt. hiekan-. **-ajo** *s.* **-otto** *s.* **-sekainen** *a.* myös ⌒. | H. savi, liete. **-vedätys** *s.* **-ve|to** *s.* Hevoset ovat h:dossa.

hiedoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* sirottaa hietaa, peittää hietakerroksella; vrt. hiekoittaa. | H:ettu piha, tie.

hieho[1] *s.* vähintään vuoden vanha poikimaton naarasnauta (joskus -hirvi). **-navetta** *s.* **-vasikka** *s.* lehmävasikka.

hiekan- vrt. hiedan-. **-ajo** *s.* **-jyvä** *s.* H:n kokoinen. **-jyvänen** *s.* **-keltainen** *a.* Aavikkoeläinten h. väri. H. täplä. **-otto** *s.* **-ottopaikka** *s.* **-puhallus** *s.* hiekan koneellinen suihkuttaminen. **-ruskea** *a.* H:t vaatteet. **-sekainen** *a.* myös ⌒. | H. vesi, savi. H. maa on sopivin perunain viljelyyn. **-sitoj|a** *s.* Eräitä heinäkasveja ja sammalia käytetään h:ina. **-vedätys** *s.* **-veto** *s.*

hiekaton[57] *kar.a.* < hiekka. | H. kattohuopa.

hiekiv|i [-kk-] *s.* kivinen hiaisin, kovasin. | Teräaseiden teroittamista varten tarvitaan hienosyistä h:eä.

hiek|ka[10*] *s.* **1.** yl. pienistä kivennäisrakeista muodostunut irtain maalaji, santa; *erik.* kivennäismaalaji, jonka raesuuruus on 2—0,2 mm; vrt. hiesu, hieta, sora, somero. | Karkea h. Tuulen kuljettama h. Luoda, ajaa h:kaa. H. ratisee pyörän alla. H:an värinen. Tie on h:alla 'sulana, hiekka näkyvissä'. -- väkeä oli niin paljon kuin h:kaa meren rannalla VT. Se pieni ihminen, jota varten maito oli tarkoitettu, makasi jo silloin h:an alla [= haudassa] SILL. — *Kuv.* Valua, kuivua, juosta h:kaan 'mennä hukkaan, hävitä jäljettömiin'. Koko työ valui h:kaan. Aloite kuivui h:kaan. Heittää h:kaa silmiin 'hämätä, pettää, valehdella'. Heittää h:kaa yhteiskunnan herkkään koneistoon. — *Yhd.* joki-, järvi-, lento-, meri-, moreeni-, pohja-, ranta-, savih.; betoni-, kaavaus-, laasti-, maantie-, muuraus-, muuri-, rakennus-, tiili-, valuh.; kulta-, kvartsih. **2.** hiekkamaa; hiekkaranta. | Kuuleilla kevätyön h:oilla helähti puhe -- tavallista kirkkaammin SEPPÄNEN. — *Kuv.* Rakentaa, perustaa h:alle 'kestämättömälle perustalle'.

hiekka- vrt. hieta-. **--aavikko** *s.* Saharan h. Vedetön h. **--aine** *s.* Veden kuljettamat h:et. Betoni on lujinta silloin, kun kiviainetta on 50 prosenttia enemmän kuin h:tta. **--aines** *s.* = ed. | Hiekaksi luetaan kaikki hiekka-, sora- ja kiviainekset, jotka läpäisevät 7 mm:n pyöreäreikäisen seulan. **--alue** *s.* **--alusta** *s.* Jäkälä, joka kasvaa h:lla teiden varsilla. Isojen metallipintojen pakotus suoritetaan h:lla. **--asfaltti** *s.* ajotien päällysteenä käytetty asfaltin ja hiekan seos. **--astia** *s.* **-betoni** *s.* **-dyyni** *s. maant.* **-eriste** *s.* **-erämaa** *s.* **-este** *s.* hiekoitettu tienkohta vetokokeissa. **-harjanne** *s.* **-harju** *s.* Korkea h. Tie kulkee h:n selkää. **-haude** *s. lääk.* kipeän paikan hautomiseen käytetty kuuma hiekkapussi; *kem.* = seur. **-haudin** *s. kem.* lämmittämiseen käytetty kuumaa hiekkaa sisältävä astia. **-hauta** *s.* hiekkakuoppa, hiekanotosta syntynyt syvennys t. kaivanto. **-hentunen** *s. ruok.* eräs leivoslaji. **-hiili** *s.* hiekkamainen jäännöskivihiili. **-hiukkanen** *s.*

hiekkai|nen[63] *poss.* ja *ain.a.* | H. tie, ranta. H:set rantavedet. H. kangas, kumpu. Liian h. tiili antaa kahisevan äänen sitä lyötäessä. — *Yhd.* kelta-, pehmeä, puna-, runsas-, valkoh.

hiekka|jaala *s.* **-jankko** *s. maat.* **-juna** *s.* **-jyvä** *s.* Tuntilasin h:t. **-jyvä|nen** *s.* Kultajyväset ovat h:siä raskaammat ja painuvat huuhdottaessa

pohjalle. Tiiviissä betonissa sementti täyttää h:sten väliin jäävät tilat. **-kaava** *s. met.* = hiekkamuotti. **-kaavaus** *s. met.* **-kak|ku** *s.* **1.** Leikkivien lasten savi- ja h:ut. **2.** *ruok.* eräs kakku'laji. **-kan|gas** *s.* hiekkainen kangas(maa). | Kumiseva h. H:kaalla kasvanut honka. **-kannas** *s.* Järviä erottaa kapea h. **-kas|a** *s.* Lapset leikkivät h:assa. Maantien varressa on talvella ajettuja h:oja. **-kello** *s.* kahden kärjet vastakkain olevan suppilomaisen osan muodostama lasiastia, jonka sisällä hiekka määräajassa valuu ylemmästä puoliskosta alempaan, tiimalasi, tuntilasi. **-kenttä** *s.* **-kerro|s** *s.* Saven sekainen h. Vesi suodatetaan h:ksen läpi. Eristämiseen voidaan käyttää h:sta. **-kerrostuma** *s. geol.* **-kinos** *s.* lentohiekan muodostama kinos, dyyni.

hiekkakivi *s.* hiekasta kovettumalla syntynyt kivilaji, jota käytetään rakennuksiin, myllynkiviin, tahkoihin ym. | Valkoinen, kirjava h. Satakunnan h. **-alue** *s.* Ala-Satakunta on yhtenäinen h. **-kallio** *s.* **-kerrostuma** *s. geol.* **-louhos** *s.*

hiekka|kokkare *s.* **-kontti** *s.* — *Kuv.* Joutua, jäädä kantamaan h:a 'jäädä naimattomaksi nuoremman sisaren t. veljen naimisiinmenon jälkeen'. **-kum|pu** *s.* Perunakuoppa kaivettiin h:mun rinteeseen. **-kuoppa** *s.* vars. paikka, mistä hiekkaa otetaan, hiekanottopaikka. | Iso h. Mies hautautunut h:an. **-kuorma** *s.* **-kylpy** *s.* **1.** vars. lintujen puhdistautuminen hiekassa. **2.** *lääk.* ruumiin t. jnk ruumiinosan pitäminen kuumalla hiekalla peitettynä. **-käytävä** *s.* Puiston h:t. **-laatik|ko** *s.* Kanalan h. Lapset leikkivät h:ossa. H:koa käytetään sotapeleihin. **-leivos** *s. ruok.* eräs murotaikinasta valmistettu leivos, muroleivos. **-liete** *s.* **-läjä** *s.* Lapset leikkivät h:ssä. **-maa** *s.* hiekkainen, hiekkapitoinen maa(laji). | Mullan sekainen h. H. läpäisee helposti sadeveden. Talon viljelyksistä 20 ha on h:lla. H:n peruna. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* H. aines. Jos koksi sisältää runsaasti tuhkaa, se on kiillotonta ja h:sta. **-matalik|ko** *s.* Laiva ajoi h:olle. **-meri** *s. kuv.* Aavikon laaja h. **-multa** *s.* hiekan sekainen multa. **-muodostuma** *s.* **-muotti** *s. met.* hiekkainen valumuotti, hiekkakaava. | H:in voi valaa vain kerran. **-mylly** *s.* karkean ja epätasaisen hiekan hienontamiseen käytetty kone. **-myrsky** *s.* Saharan h:t. **-mäk|i** *s.* Maakuopat tehdään tavallisesti h:een. **-nummi** *s.* Kanervikkoinen h. **-paperi** *s.* vars. puunpinnan silottamiseen käytetty paperi, johon on liimalla kiinnitetty ohut hiekka- t. lasijauhekerros, santapaperi. **-penger** *s.* **-perusta** *s.* **-peräi|nen** *a.* hiekkainen, hiekkapitoinen. | H. paikka. Rahkasoiden pohja on tavallisesti h. Pellot alkavat harjun juurella h:sinä. H:set ainekset. **-pilvi** *s.* Ilmanpyörteen nostattama h. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. savi, turve, multa. H. vesi. **-pohja** *s.* Rakentaa h:lle. Talon perusta on h:lla. — Järvessä, rannassa on h. Auringon valo leikki h:ssa. **-pohjainen** *a.* H. maa, alue. H. järvi, ranta, lahti. **-puhallin** *s. tekn.* paineilman t. höyryn avulla hiekkaa suihkuna puhaltava kone, jonka hiekkasuihkulla mm. puhdistetaan pintoja, himmennetään lasia ja uurretaan kiveen kirjaimia ja kuvioita. **-pumppu** *s.* pumppulaite, jolla veden mukana nostetaan ja siirretään hiekkaa. | Ruoppauslaivan h. Uimarantojen hiekoittamiseen käytetään h:ja. **-puss|i** *s.* Hyppynuoran päissä olevat h:it. Ryöstön tekijä tainnutti uhrinsa h:illa. — *Lääk.* Kipeätä niveltä haudotaan kuumilla h:eilla. **-pyör|re** *s.* H:teet kulkevat patsaan muotoisina hyvin nopeasti hiekka-aavikoilla. **-päällyste** *s.* **-päällysteinen** *a.* Pajan edustan tulee olla h. tai kivetty.

hiekka|rae *s.* **-ran|ta** *s.* Kylpyrannaksi sopiva h. Loikoa h:nalla. Vene laski kirkonkylän h:taan. **-rantainen** *a.* H. järvi, lahti, saari. **-rin|ne** *s.* Rakennus on kuivalla h:teellä. **-savi** *s.* **-sekoitteinen** *a.* H. asfaltti. **-seos** *s.* seos, jossa hiekka on tärkeänä osana. **-seula** *s.* **1.** hiekanlajitteluseula. **2.** *maat.* viljanpuhdistuskoneen seula, joka kokoaa hiekan yms. roskat. **-sokeri** *s.* karkeahko kidesokeri. **-suihku** *s.* Hiekkapuhaltimen lennättämä h. Valukappaleiden kova valupinta poistetaan h:lla. **-suodat|in** *s. tekn.* Veden puhdistaminen h:timella. **-suoni** *s.* Leikkauksessa tuli esiin vettä kuljettava h. **-säiliö** *s.* **-säk|ki** *s.* Painolastina ilmapallon gondolissa on h:kejä. Suojata rakennusta h:eillä. **-särk|kä** *s.* H:ät tekevät joen laivakulkuun sopimattomaksi. Alus ajautui h:älle. **-tahko** *s.* hiekkakivinen tahko. **-tasanko** *s.* Oulun seudun h. **-tie** *s.* hiekkainen t. hiekoitettu tie. **-tiili** *s.* Pohjanmeren saarilla valmistetaan rantahiekasta h:ä. **-torttu** *s. ruok.* eräs murotaikinasta tehty leivoslaji. **-tyyny** *s.* alustana esim. metallinpakotustöissä käytetty hiekkapussi. **-täyt|e** *s.* Uunin arinan alusta eristetään h:teellä. **-törmä** *s.* Törmäpääskynen tekee pesänsä h:än. **-töyry, -töyräs** *s.* = ed. **-valanta** *s.* = hiekkavalu. **-vall|i** *s.* Harjut ovat pitkiä h:eja. Linnoitukset varustettiin paksuilla h:eilla. Radan h. **-valtai|nen** *a.* -suus *omin.* jossa hiekka on pääaineksena. | H. multa, maa. **-valu** *s. met.* hiekkamuottiin valaminen. **-vaunu** *s.*, vars. *raut.* **-äyräs** *s.* Rannan h.

hiekkuri[5] *s. tekn.* paperikoneessa ruuhi, jonka pohjan poikittaispienojen väliin hiekka yms. vieraat ainekset painuvat hitaasti juoksevasta kuitumassasta, santalaatikko.

hiekoitin[56*] *s. raut.* laite, jolla veturista, raitiotievaunusta tms. lasketaan kiskoille hiekkaa kitkan lisäämiseksi, hiekoituslaite.

hiekoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* sirottaa hiekkaa, peittää hiekkakerroksella; panna hiekkaa jhk. | H. tietä. Vasta h:ettu piha. Pestäessä lattia h:ettiin. Jalkakäytävien h:us. Musta, h:ettu kattohuopa. — Suomaan saveaminen ja h:taminen parantaa sen laatua.

hiekoittamaton[57] *kielt.a.* H. katukäytävä. H. kattohuopa.

hiekoittu|a[1*] *pass.v.* (< hiekoittaa) peittyä hiekkaan, joutua hiekan valtaan, tulla hiekkaiseksi. | Autio, h:nut aro. Satama h:u umpeen. H:misen ehkäisemiseksi rakennettiin pato.

hiekoituslaite *s.* = hiekoitin.

1. **hiema**[10] *s. harv.* hiha, irtohiha. | - - olin olkihuonehessa, / pyyhin h:lla hikeä KANT.

2. **hiema**[10] *s. harv.* rahtu, hiukka. | H:n verran. Totuuden suustani sanoa tahdon enkä h:akaan salassa pitää KIVI. — Tav. *hieman* (adv.) vähän, hiukan, jonkin verran. | Odota h.! Minun on h. jano. Sekaan ripotellaan h. suolaa. Seuraavana vuonna tuotanto h. väheni. H. suolainen vesi. H. sentimentaalinen romaani. Toinen on h. isompi kuin toinen. — Erik. us. Kivellä: Aapeli on vähän, h. vähän yksinkertainen --. Hyvä että läksit, suoden mulle h. aikaa hengähtää. Saanko h. vettä, kylmää vettä?

hiemu|a[1] *v. runok. harv.* hedelmöidä. | -- äsken putkelle rupesi, / heristihen h:mahan KANT.

hieneä[21] *a. murt.* hieno, ohut. | H. iho. H:t hiukset.

hieno[1] *a.* -sti *adv.* (-us *omin.* ks. erikseen). Merk.-ryhmien raja ei aina ole selvä.

I. 1. ohut, hoikka, hento, kaita:)(paksu. **a.** H. viiva, juova. H. puu, oksa, tanko. H. putki, johto. Käyttää h:a neulaa ja h:a lankaa. Pintaan tuli h:ja säröjä. Kirjoitus on niin h:a, että sitä on vaikea lukea. H. suihku. Sarastusta näkyi h. viiru taivaan rannassa. — H. reikä, aukko. H. kanava, käytävä. Tähdätä h:lla jyvällä 'siten, että jyvää vain hiukan näkyy hahlon pohjasta'. **b.** H. kalvo. H. kerros jauhoja. Leikata h. viipale. Höylä ottaa h:n lastun. **2.** pienirakeinen, pieniksi osiksi jaettu, pienisyinen;)(karkea. | H. hieta, savi. H. suola, sokeri. H:t haulit. Jauhaa, hieroa, survoa, muokata, leikata, hakata h:ksi. Ruoka on purtava h:ksi. Ruokalusikallinen h:ja vehnäjauhoja. H. pöly. Siell' on h. hietakehto KIVI. — H. sumu, pilvi. Tuli' h. tihkusade. — H. pellava. Linnun liha on h:a. **3.** sileä, pehmeä;)(karkea, karhea. | H. pinta. Hipiä on h. kuin silkki. Pehmeä kuin h:in untuva. H. karva, turkki, tukka. H. kangas, sametti. Saipa nyt moni vikkeläjalkainen Mikko maksaa h:lla nahallansa muutaman makean palan KIVI. **4.** tiheä, rakenteeltaan t. asteikoltaan tiuha;)(harva, karkea. | H. verkko, seula. H. viila, harja, kampa. Postimerkin h. hammastus. Ruuvin h:t kierteet. Koko asteikko h:immasta karkeimpaan. **5.** tarkkarakenteinen, tarkka, herkkä, tarkkuus-, täsmä-. | H. rakenne, koneisto. Silmä on h:in aistimemme. H. tekotapa. H. työ vaatii hyvän valaistuksen. H. säätö, jako, sovitus. Käyttää h:a äännekirjoitusta. **6.** ed. ryhmiin liittyvää erikoistunutta käyttöä. **a.** nesteestä: juokseva, vetelä;)(sakea, paksu. | H. seos. H. tärpätti. Paras terva on h:a. **b.** metalleista: puhdas, sekoittamaton. | H. rauta. Esine, jossa on 750 tuhannesosaa h:a kultaa. **7.** vähäinen, hienoinen, lievä. | H. myötätuuli, sade. Kuuluu h:a ääntä, kohinaa. H. pakkanen. Paistaa h:lla tulella. Poskilla h. puna. Suu h:ssa hymyssä. Taivas kävi h:on pilveen. H. henkäys. Korva erotti h:immatkin vivahdukset. H. hipaisu. Erotus on erittäin h. H:impia yksityiskohtia myöten viimeistelty teos. H. aavistus, halu, nälkä, väsymys. Jäljellä oli h. toivo. Mieleen hiipii h. epäily. Oli h. aikomus lähteä. Äänessä soi h:a ivaa. Tapaus aiheutti h:n jännityksen heidän välilleen. Olla h:ssa humalassa. — Johtaa h:sti. Viitata h:sti asiaan. Alkoi h:sti hämärtää. H:sti sahalaitainen lehti.

II. 1. laadultaan aito, oivallinen, arvokas (parhaista aineksista, kallis, harvinainen tms.); oiva, erinomainen, loistava;)(karkea, yksinkertainen, vaatimaton, arkinen. **a.** H. lasi, posliini. H. tupakka, h:t juomat. H:in tee saadaan teepensaan kukista. Laittaa h:ja juhlaruokia. H. kakku, kastike, sose. H:t liinavaatteet. **b.** hiukan *ark.* H. kilpailu, tulos, saavutus. Tuli h. ilma. Teimme h:n suunnitelman. Sepä oli h. ajatus. H. juttu että tulit. Kilpailija oli h:ssa kunnossa. Kone käy h:sti. Sattuipa h:sti! H:sti veistetty kuva. Suoriutua h:sti. Se oli h:sti tehty. **2.** runsaasti erilaisia positiivista laatua osoittavia merkitysvivahduksia, jotka liittyvät useihin ed. ryhmiin ja joita luonnehtivat esim. seuraavat sanat: hyvä, suloinen, miellyttävä, siro, jalopiirteinen, arvokas, muhkea, juhlava, elegantti; herkistynyt, kehittynyt, sivistynyt, ylevä. | H:n [= erittäin] h. H. tuoksu, maku. H. laatu. H:t piirteet. Tämä on h. vaunu. H. juhla, tilaisuus. H. käytös, h:t tavat. H. ihminen, luonne, persoonallisuus. Osoittaa h:a aistia. Hän on monipuolinen, h. runoilija. Teos on h:a runoutta. Mitä h:mmaksi kehittynyt taidelaji on, sitä vaikeampaa sen tulkitseminen on. H:t värit. Tekijällä on h. psykologinen vaisto. Laulu sai sydämen h:immat kielet soimaan. Sannassa ei ollut mitään h:a, hillitsevää, hän oli komea, kiihotteleva ALKIO. Moni luulee, että vieras on h:mpaa kuin kotoinen. H:sti sivistynyt mies. Kohdella jkta h:sti. — Herkkä, suloa sisältävä. | H. tunnelma, haave. H. ja hillitty naisellisuus. Unosen h. helma KIVI. -- kiintymyksellä, joka on arka ja h. kuin harvinaisten kevätkukkien tuoksu SILL. **3.** tav. ulkonaisista seikoista: ylempiin, varakkaisiin yhteiskuntapiireihin kuuluva t. niitä mukaileva, loistelias, uhkea, siisti, sirosteleva, aistikas, muodinmukainen, herraskainen. | H. herra, väki. H:n maailman muoti, h. muoti. Olla h:na. Hänellä on h. nimi. Näytellä h:a naista. Liian h:t kädet. H. puku, hattu. Käydä h:issa ravintoloissa. Kylläpä täällä on h:a! Asua h:ssa kaupunginosassa. Päästä h:on seuraan. Pukeutua, esiintyä, elää h:sti. H:sti lausuttu imartelu. H:ja oltiin ja velkaa tehtiin NUOLIV.

III. *yhd.* Epä-, puoli-, tekoh.; harson-, hiuksen-, langan-, neulan-, pölyn-, sametin-, tomun-, tuhkanh.

hieno|aineinen *a.* H. paperilaji. **-aines**[39] *s.* hiekan, lietteen tms. hienoin aines. **-aistinen** *a.* H. taiteilija, säveltäjä. **-arominen** *a.* H. juoma. **-asuinen** *a.* H. teos, julkaisu. H. kello, viulu. **-betoni**[5] *s. rak.* runsaasti sementtipitoinen, tav. hienorakeinen betoni. **-haarainen** *a.* H. oksa. H. suonisto. **-hakkaus**[39] *s.* kiven pinnan hienoksi hakkaus. **-hampainen** *a.* H. saha, viila, jyrsin. H. postimerkki. H. lehti. **-helm|a**[10] *a.*, tav. *s:sesti* impi, neitonen, kaupunkilaisnainen; hempukka. | [Väinämöinen] / näki neitosen lehossa, / h:an heinikössä KAL. Lieh-

tarina miehen tiellä / h. hyppelee KIVI. Siellä Annikki ylinnä, / h. heilumassa AHO. Huvitella h:ojen karkeloissa. Kaupungin h:at. **-henki|nen** *a.* -syys *omin.* jolle tavallinen ei kelpaa, hienosteleva. | Kauniit rakennukset ja niissä asuvat h:set -- asukkaat PÄIVÄR. -- oli saanut niin h:sen rouvan, ettei se itse tomujakaan iljennyt pyyhkiä AK. Korkeakirkollinen h:syys. **-hiekkainen** *a.* H. harju, ranta. H. pinta. **-hietainen** *a.* H. alue, maa. **-hionta**[33] *s.* hienolla aineella hiominen, (kiven) hienopintaiseksi hiominen;)(karkeishionta. | Epätasaisten pintojen h:an käytetään pyöriviä laikkoja. **-hipiä**[33] *a.* = seur. | -- hellä kaunotar, lempeäsilmäinen ja h. AHO. **-hipiäi|nen** *a.* H:set kasvot. H. poski. H. neitonen, lapsi.

hienohko[2] *mod.a.* -sti *adv.* H. siima. H. kangas. H. leivos. — Ruokaöljyä kohtaan meillä on h. epäluulo.

hieno|hopea[33] *s.* (myös ⌒) puhdas hopea. **-hope(a)inen** *a.* **-huokoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. pesusieni. H. leipä. H. maa. **-ihoi|nen** *a.* -suus *omin.* Poski punersi h:sena.

hienoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1. a.** hieno, ohut, hento. | H. puu. H. iho. H. hiekka. H:set hiutaleet. H. pilvi. H:set vaatteet. -- käärittynä avaraan, h:seen huiviinsa KIVI. -- tukkasi löyhki kuin h. liinatuppu tuulessa HEPOR. Satoi siitä uutta lunta, / hiukan h:sta vitiä KAL. -- ruuhet on rannalla pienoiset, / kultani sormet on h:set KANT. — *Kuv.* Elo särmäkäs, karkeasyinen / vei haavehet h:set K.LEINO. Unen h:set hahtuvat KOSKENN. **b.** (gen:ssä olevan nominin määrittämänä) niin hieno kuin (määrittävä sana osoittaa). | Sametin h. Seitin h. pitsi. Hiuksenh. — Tav. **2.** vähäinen, lievä, heikko. | Ohjaaja sai koko ajan olla h:sessa työssä. Koko päivä oli kuin h:sta sotaa. H. sade, pouta. H. sumu. H. viri. Kävi h. tuulen henki. Suu vetäytyi h:selle kureelle. H. puna poskilla. Työmaalle joutuessaan on hänellä h. hiki KARHUM. H. hohde. H. hymy. Kuului h. surina. Puhua h. ivan väre äänessään. H. tuoksu, lemu. — H. jano, huumaus, levottomuus, pelko, aavistus, toivo, jännitys. heikkous, epäluulo, jäykkyys. H:sessa kilpailun hengessä. Olla h:sessa johdossa 'hiukan, hivenen johdossa'. H. nolaus. Heräsi h. lakkoajatus. Tuntea h:sta voitonmakua. Olla h:sessa humalassa. — Käsivarsi heiluu vain h:sesti. Ääni kuulosti h:sesti pelokkaalta. Väristä h:sesti. Olla h:sesti rakastunut. — *hienoi|seltaan,* -sestaan (adv.) hienoisesti, lievästi, hieman, hienokseen. | -- avaisimme ne [kalat] selästä, suolaisimme h:seltaan J.SAULI. Huomisin sateli h:sestaan.

hieno|jakoinen *a.* -jakoisuus *omin.* hienoihin osiin jakautunut t. jakautuva. | H. lehti. H. [= pieniasteinen] asteikko. H. säätö, vastus. — *Erik.* seoksen, aineksen, aineen rakenteesta. | Pulverimaisen h. aine. H. maa, savi, multa, turve. H. hiili, puu, kalkki, tuhka, jauhe, pöly. H. sakka, saostuma. H. malmi, metalli, kulta. H. kolloidi, rasva. voi. Lannoitteen h:jakoisuus edistää sen vaikutusta. **-jauhanta**[33] *s.* hienoksi jauhaminen. | H. tapahtuu kuulamyllyissä. **-jauheinen** *a.* H. kalkki, rikki, hiili, tahna. **-jauho**[33] *s.*, us. *mon.* paras, kuoreton osa viljajauhoa; tiettyä tiheysastetta olevan seulan läpi menevä jauho. **-juontei|nen** *a.* H:set kasvot. **-juovainen** *a.* H. iho. H. paperi. **-jyväi|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** H. ruis. **2.** seoksesta, aineesta: hienorakeinen; vrt. hienojakoinen. | H. maa, hieta, jauhe, hiili. H. kivi, tahko, posliini, teräs. H. murtopinta. **-kalkki**[33] *s. rak.* hienojakoinen puhdas kalkki. **-karvai|nen** *a.* -suus *omin.* H. turkislakki. H. kaniininnahka. H. kissa, myyrä. H. kasvi, lehti, hedelmä, sieni. H. toukka, perhonen. **-kehräys**[39] *s. kut.* langaksi kehrääminen. **-keraami|nen** *a.* hienoihin saviteollisuuden tuotteisiin kuuluva; vrt. seur. | Keraamiset tuotteet jaetaan kahteen pääryhmään: h:siin ja karkeakeraamisiin. Posliini ja fajanssi ovat tärkeimmät h:set valmisteet. **-keramiikka**[33] *s.* hienokeraaminen teollisuus ja sen tuotteet. **-kierre**[33] *s.* hienojakoinen ruuvikierre. **-kiertei|nen** *a.* -syys *omin.* H. ruuvi. **-kitei|nen** *a.* -syys *omin.* H. jauhe. H. metalli, rauta. Teräs on h:sempää kuin rauta. **-koneteollisuu|s** *s.* H:den vaatima tarkkuus.

hienokseen *adv.* hieman, jonkin verran; hiljakseen, lievästi, vaisusti; hienokseltaan, hienoksittain, hienosittain, hienostaan. | Sataa h. Vihellellä h. Olla h. tyytymätön. Sääliä, halveksia h. Huomauttaa h. Aloin h. epäillä. Kaikki asiat ovat h. sekaisin SILL.

hienokseltaan *adv.* = ed. | Tuiskutti h. Tuotanto on h. noussut. Norjalainen johti h. koko ajan. Suututtaa, harmittaa h. Rohkenemme sitä h. epäillä.

hienoksijauhettu *a.* par. ⌒.

hienoksittain *adv. harv.* hienokseen. | Epäillä, pelätä h. H. arvostelemaan pyrkivä IVALO.

hieno|kudoksinen *a.* H. vaate. **-kuituinen** *a.* H. villa. H. asbesti, paperi. **-kulta**[33] *s.* (myös ⌒) puhdas kulta. **-kultainen** *a.* H. koru. **-kuorinen** *a.* **-kuvioinen** *a.* H. kangas. **-käytöksinen** *a.* H. mies. **-laasti**[33] *s. rak.* hienorakeinen laasti. **-laatuinen** *a.* H. paperi, metalli, kangas, öljy. **-lihainen** *a.* H. lintu, kala. — Hedelmistä: hienomaltoinen.

hienolisto[1] *s. harv.* hieno väki, hienosto. | H:n naiset. H:n kaupunginosa.

hieno|liuskainen *a.* hienoihin liuskoihin jakautunut. | H. lehti. **-liuskeinen** *a. geol.* H. kivilaji. **-lui|nen** *a.* H. henkilö. Itä-Suomen karja on h:sta. H. jalka, leuka. — H. pellava. **-luonteinen** *a.* H. ihminen, persoonallisuus. H. runoilija, papinrouva. **-luontoinen** *a.* Kortteerin emäntä oli h. sydämentuntija SILL. **-lustoi|nen** *a. metsät.* hitaasti paksuutta kasvava. | H. mänty. Kataja on h:sta ja kestävää. **-maailma**[34] *s.* (tav. ⌒) hienot piirit, hienosto. | Hienonmaailman tavat, huvitukset. Hienonmaailman lääkäri. **-makuinen** *a.* H. mehu, juoma, viini, juusto, liha, hedelmä, makeinen. **-maltoinen** *a.* H. omena, porkkana. **-mekaanikko**[33] *amm.* hienomekaniikkaa harjoittava henkilö. **-mekaaninen** *a.* hienomekaniikan alaan kuuluva. | H. työ, valmistus. H. korjauspaja, tehdas. H. tuote, laite. **-mekaniikka**[33] *s. met.* mekaaninen tarkkuustyö(ala) (kellojen, lukkojen,

aseiden, optisten ja mittauskojeiden yms. valmistus ja korjaus). **-muotoinen** *a.* H. kivi, kirjasinlaji.
hienon- vrt. hieno-.
hieno|nahka[83] *s.* laadultaan hieno jalostettu nahka. | H:nahasta tehdään käsineitä, käsilaukkuja, nahkapukuja ym. **-nahkai|nen** *a.* **1.** *poss.* H. kaniini. **2.** *ain.* H. turkki, laukku. H:set kengät. **-nahkatehdas** *s.* **-nahkateollisuus** *s.* **-neulainen** *a.* H. havupuu. **-n|hieno** *a.* par. ⌒. **-niminen** *a.* H. perhe.
hienon|lainen[63] *a.* hienohko. | H. lanka. H. päre. Tuli h:laisia vieraita. **-makuinen** *a.* tav. ⌒.
hienonnella[28*] *frekv.v.* < hienontaa.
hienon|nin[56*] *väl.* < hienontaa. | H:timena oli kuula tai kivi U.T.SIRELIUS.
hienonnus[64] *teonn.* < hienontaa. | Turpeen h. kuivitteeksi. Kasvitarhamaan kääntö ja h. Ruoan h. tapahtuu hampain. **-astia** *s.* **-kiv|i** *s.* Kollerimyllyn tahkonmuotoiset h:et hienontavat pyöriessään hiekan tasarakeiseksi. **-kone** *s.* **-kulho** *s.* **-kyky** *s.* Koneen h. **-sylinteri** *s.* Pyörivä h.
hienon|näköinen *a.* tav. ⌒. | H. posliinikannu. H. kaupunkilaisherra. **-puolei|nen** *a.* hienohko, hienonlainen. | H. hiekkapaperi. H. viiva. H:set kahvikestit, kutsut.
hienon|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* tehdä hieno(mma)ksi. **1.** *harv.* ohentaa; vrt. hieno I.1. | Lankaa täytyy vielä h. **2.** jauhaa, leikata, survoa, rouhia tm. hienoksi, pilkkoa, pienentää; vrt. hieno I.2. | H. leikaten, survoen, jauhaen, puristaen. H. suolaa, lihaa. H:nettu manteli, juusto. Porkkanat h:netaan raastimella. H:nettuja munankuoria annetaan kanoille. Linnut eivät ollenkaan h:na ruokaa suussaan. Lata h:taa ja tasoittaa maata kuten jyräkin. Viljan h:taminen on kehittynyt tärkeäksi teollisuudeksi. Paineilma h:taa petrolin öljysumuksi. **3.** *harv.* hienostaa; vrt. hieno II.2. | H. puhettansa. Nuorisoseurat ovat h:taneet maalaisnuorison tapoja. Kulttuurin h:tamat piirteet. Konsertit vaikuttavat tunne-elämää h:tavasti.
hienontaja[16] *tek.* us. hienonnuslaite, hienonnin. | Juurikasvien h. Puuvanukkeen h. Polttoaineen puristaminen h:n läpi.
hienontamaton[57] *kielt.a.* jota ei ole hienonnettu. | H. turve.
hienontamiskone *s.* Tärkkelysperunain h.
hienontu|a[1*] *pass.v.* (< hienontaa) hienota. *(1.)* *harv.* Kalvo on h:nut liian ohueksi. *(2.)* Ruoka h:u hampaissa. Myllyn kivien välissä jyvät h:vat jauhoiksi. Kasvien h:neet jäännökset ovat aineksena liejussa. Jo vanhalla ajalla höyryä pidettiin tulen vaikutuksesta h:neena vetenä. *(3.)* *harv.* H:neet tavat. Tunne-elämä h:u. Ilta h:i sitä myöten kuin ilma hämärtyi SILL.
hieno|-oksainen *a.* H. pensas, mänty. **-paperi**[83] *s.* H:n aineksena käytetään etupäässä lumppuja. **-pesu**[83] *s.* **-piikkinen** *a.* Reunoiltaan h. lehti. H. karstauskone. **-piinen** *a.* H. kampa. **-piirtei|nen** *a.* -syys *omin.* H:set kasvot, muodot. H. otsa, profiili, hahmo. Tyttö oli tummatukkainen ja h. Siro ja h. ratsu. H. kuva, kuvio, kirjasinlaji. **-pilkkui|nen** *a.* jossa on pieniä pilkkuja. | H. linnunmuna. Puolukan lehdet ovat alapinnaltaan h:sia. H. ihottuma. **-pintai|nen** *a.* silopintainen. | H. paperi, kangas. H. rappaus. H:set kasvot, kädet. **-pitoisuus** *s.* jalometalliseoksen suhteellinen puhtaus. | Kaupassa olevien hopea- ja kultaseosten h. on lailla säädetty. Tavallinen hopean h. on 813 tuhannesosaa. **-poimuinen** *a.* H. kaalinlehti. H. viitta. **-pukui|nen** *a.* H. nainen. Sali on täynnä h:sta yleisöä. **-raefilmi** *s.* *valok.* filmi, jonka kalvossa on erittäin pienikiteistä hopeaa. **-raekehite** *s.* *valok.* kehite, joka estää isojen rakeiden muodostumisen. **-raitainen** *a.* H. kudos, kangas. **-rakei|nen** *a.* -suus *omin.* vrt. hienojakoinen, hienojyväinen 2. | H. jauhe, hiekka, malmi, suola. H. rauta, teräs. Valssattu alumiini on h:sta ja murtopinnaltaan silkkiválkkyistä. Alabasteriksi nimitetään h:sta ja keveätä kipsiä. H. filmi, kuvas. H. seos, laasti. Kiven h:suudella on suuri merkitys sen raaka-aineeksi kelpaamisen kannalta. **-rakenne**[83] *s.* mikroskooppinen rakenne. | Hermoston h. Spektrin viivojen h. **-rakentei|nen** *a.* -suus *omin.* H. kasvi, eläin. Jalava on h. lehtipuu. Keuhkot ovat sangen h. elin. Äänifilmi on h:sempaa ainesta kuin tavallinen kuvafilmi. H. kone. Metallin h:suus. — *Kuv.* Melodia on paljoa h:sempi aines kuin harmonia I.KROHN. H:sella sielulla on hienompi oikeuden vaisto L.ONERVA. **-reikäinen** *a.* H. pyssy, putki, suukappale. **-rihmainen** *a.* H. verkko. **-ryppyinen** *a.* H. poski. H. siemenenkuori. **-saippua**[83] *s.* laadultaan hyvä, hieno ihosaippua; vrt. pesusaippua. **-seinäinen** *a.* H. putki. **-seppä**[83] *s.* hienomekaanikko. **-sieluinen** *a.* H. taiteilija. **-siipinen** *a.* H. päivänkorento. — *Kuv.* Mutta veljeksiä turvemajassa ei mielinyt käydä tervehtimään h. Unonen KIVI. **-silmäinen** *a.* H. verkko, seula.
hienosittain *adv.* *harv.* hienosti, hienokseen. | -- sateen h. vihmoessa IVALO.
hieno|sointuinen *a.* H. väriyhdistelmä, kuva, maalaus. **-sokeri**[83] *s.* (myös ⌒) jauhesokeri. **-sorminen** *a.* H. käsi.
hienost|aa[2] *v.* -avasti *adv.* tehdä hieno(mma)ksi (vrt. hieno II), kehittää, jalostaa. | Kreikkalaiset h:ivat idän tavukirjoituksen kirjainkirjoitukseksi. Äärimmäisyyteen asti h:ettu tekotapa. H:ava vaikutus. Tunne-elämän h:aminen. Sivistys h:aa ihmisten tapoja. Vaikuttaa h:avasti. — *Tekn.* hienomekaanisessa työssä: viimeistellä hienoksi. | H:ettu kellon liipottimen akseli.
hienostaan *adv.* = hienokseen. | Epäillä h. Rypistää h. silmäkulmiansa. Sataa h.
hienostelija[14] *tek.* hienosteleva henkilö, keikari.
hienostel|la[28] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* **1.** esiintyä hienoutta tavoitellen, sievistellä, sirostella, keikaroida, olla olevinaan hieno. | H. kaupunkilaisvaatteissa. H:eva herrasmies. H:eva kohteliaisuus. H:evat hovitavat. Liiallinen h:eminen vaikuttaa epämiellyttävästi. Puhua h:len. Teennäinen, vierasmainen h:u. Taipumus h:uun. H:un halu. Pukeutua h:evasti. **2.** *harv.* mairitella, liehitellä, hakkailla. | Hän ei hyvi-

tellyt ketään erikseen, vaan h:i yhdellä lailla kaikkia IVALO.

hienosto[2] *koll.s.* herrasväki, hienot piirit, ylhäisö, "kerma". | Kaupungin h. H:n tanssiaiset. Tuskin missään varakkaan h:n elämä on loisteliaampaa kuin Pariisissa. 1700-luvun h:n naisten vaatetuksesta Richardsonin Pamela-romaani antaa hauskan kuvan. **-maailma** *s.* H:n muotokuvamaalari. **-nainen** *s.* **-piirit** *s. mon.* Mannermaan h. **-romaani** *s.*

hienostu|a[1] *pass.v.* < hienostaa. | Käsityötekniikan kehittyessä mallit samalla h:vat. Sivistyksen mukana tavat h:vat. Hermoston h:essa sielunelämäkin h:u ja herkistyy. Johtavilla taiteilijoilla on suuri vaikutus kielen kehittymiseen ja h:miseen. — *hienostu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[40] (omin.) H:nut huumori. H:nut henki, äly, aisti, maku. H:nut taiteilija. Kirjallisesti h:nut henkilö. Sisäinen h:neisuus. Luonteen h:neisuus. Arvokas h:neisuuden leima.

hienostumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[40] *omin.* H. nousukas. Tapojen h:tomuus.

hienostu|s[64] *s.* hienostuneisuus. | Käytöstavan h. Aito talonpoikainen h. Taiteellinen h. Pääkaupunki on yleensä maan h:ksen keskipiste.

hienostuttaa[28*] *v.* = hienostaa.

hieno|suinen *a.* ahdas-, kapeasuinen. | H. ruisku, putki. H. kiväärinpiippu. **-suomui|nen** *a.* H. kala. Fylliitti on h:sta liuskakiveä. **-syi|nen** *a.* -syys *omin.* H. mäntylauta. Viulun pohja on h:stä vaahteraa. Puun h:syys. H. pellava on arvokas hyötykasvi. Poronliha on h:sempää kuin naudanliha. Teräaseiden teroitukseen tarvitaan h:stä hiontakiveä. — *Kuv.* hienostunut, hieno, herkkä. | H. rakkaustarina. H. luonne, persoonallisuus, kansa. Oppimattomien hengenelämä voi olla yhtä h:stä kuin oppineidenkin. **-säikei|nen** *a.* -syys *omin.* H. lanka, kaapeli. Asbesti on h. mineraali. Pohjoismaiden havupuun maine on sen rakenteen tasaisuuden, h:syyden ansiota. Lintujen lihakset ovat erittäin h:set. — *Kuv.* hienostunut, hieno, herkkä. | Herkkä ja h. ihminen. H. runoelma. **-sävyi|nen** *a.* Syväpainolla saadaan h:siä, pehmeitä kuvia. **-sää|tö**[33] *s. tekn.* tarkesäätö, -viritys. | Kondensaattorin h. H:döllä radio viritetään halutun aseman kohdalle. Turbiinin kierrosluvun h. **-säätöinen** *a.* H. viritys.

hieno|ta[34] *v.* hienontua. **1.** oheta. | Seiväs h:nee yläpäästään. **2.** jauhautua, pirstoutua, mureta tms. hienoksi. | Naudan hampaiden kiillepoimut edistävät ruoan h:nemista. Mausteet h:nevat huhmaressa. Sorautuessaan kivilajit rikkoutuvat ja h:nevat alkuperäisen kokoomuksen muuttumatta. Vaivaamalla saadaan teräksen kiteet h:nemaan. **3.** *harv.* hienostua. | [Hänen taiteensa] h:ni joka kerta, kun hän pani jotain näytteille AHO.

hienotae[33] *s. met.* hienolaatuinen rauta- t. terästae, jonka pinta on puhdistettu kiiltäväksi (esim. veitset ja sakset);)(mustatae. **-paja** *s.* **-seppä** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-teos** *s.*

hieno|tahkonta[33] *s. tekn.* tarkkuustahkonta. **-takeinen** *a.* hienosti taottu t. jossa on hienot taotut koristeosat. | H. lipas. — *Kuv.* hieno, hienostunut. | H. lyriikka, musiikki. **-takomo**[33] *s.* hienotaetahdas. **-taonta**[33] *s.* hienotakeiden valmistus. **-taos** *s.* = hienotae. **-tapainen** *a.*

hienot|ar[54*] *s.* hieno nainen, hienohelma. | Niin kuin h:taren lemulippaasta tulvii sen [bulevardin puun] tuoksu kaduille AHO.

hieno|tekniikka[33] *s.* tarkkuustekniikka. **-tekoi|nen** *a.* H. kreikkalainen maljakko. H. vaskipiirros, puuveistos, koriste. H. kone, ase. H. kudos, matto. H. luusto. Jo kivikaudella verkko oli kehittynyt niin h:seksi, että siihen kala tarttui. **-tela**[33] *s. tekn.* hienoasteinen valssaustela. **-telasto**[33] *s. tekn.* Tiilisaven muokkauskoneessa on ensin kiviä erottava ja sitten h. **-teräinen** *a.* H. veitsi, raastin. H. kynä. H. sahalaitos. **-tunnelmainen** *a.* H. ilta, runo. **-tuntei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jonka tuntematapa on hieno; tahdikas, tunkeilematon, ritarillinen, hienosti suhtautuva. | H. ihminen, ritari, naapuri. - - kasvavana oli hän h., ei sanallakaan loukannut toisia JOTUNI. Käyttäytyä, esiintyä h:sesti. Arvostella, huomauttaa, neuvoa h:sesti. Vetäytyä h:sesti syrjään. Olla h:sesti kajoamatta asian ikäviin puoliin. Vaieta h:sesti. H:suuden puute. Yhteiselämässä tarvitaan paljon h:suutta. Kasvattajan työ kysyy kieltämättä suurta sympaattista kykyä, h:suutta HOLLO. **-tunteisuussy|y** *s.* Jättää nimi h:istä mainitsematta. **-tuntoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** jossa on hieno tunto, herkkä(tuntoinen). | Kuvanveistäjän h:set sormet. **2.** = hienotunteinen. | H. mies. Itse saavat hävetä, etteivät osaa h:semmin sairasta kohdella ALKIO. [Aurinko] on h. eikä vielä herätä... SILL. **-tuoksui|nen** *a.* H. kukka. Karvaat kaakaopavut saadaan hapattamalla miedoiksi ja h:siksi. **-tyylinen** *a.* H. juhlasali.

hienou|s[65] *omin.* < hieno. **1.** Langan, tukan, villan h. Jauhojen h. Metallin h. Värien, piirteiden h. Tunteen h. ja aitous. Ulkonainen tapojen h. Kodikas paikka kaupungin h:den keskellä. **2.** jllek erityisen ominainen seikka t. vivahdus, erikoisuus, finessi; valiokappale; hieno taito, "niksi", temppu. | Kielen h:det. Syventyä teknillisiin h:ksiin. Emme puutu alan h:ksiin. Emme halua h:ksia, vaan hyvää tavaraa. Keräilijä ei saa keskittyä pelkkiin h:ksiin. Jalkapallopelin h:det. Opetella autonajon h:ksia. Tämä h. jää valokuvaajalta usein huomaamatta. — *Yhd.* peli-, rakenne-, ääntämish.

hienous|aste *s.* Maalajin, hiekan h. Villojen, langan h. H:asteen määrittäminen. Pellavien häkilöimistä ja harjaamista jatketaan, kunnes saadaan riittävä h. **-asteikko** *s.* asteikko, jonka avulla jnk hienousaste määritetään. **-numero** *s.* Langan h. osoittaa, miten monta pituusyksikköä sitä menee painoyksikköön.

hieno|uurteinen *a.* H. pinta. **-vaatteinen** *a.* **-vaistoi|nen** *a.* -sesti *adv.* H. hyönteinen. H. liikemies. **-vakoinen** *a.* **-valssi**[33] *s.* = hienotela. **-valu**[33] *s. tekn.* tarkkuusvalu. **-vanukkeinen** *a.* **-varai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (käytöksessä, menettelyssä) hieno, hienotunteinen, hillitty, herkkä, ilmeikäs; hellävarainen, varovainen. | H. luonne. H. hellyys, vaatimatto-

muus. Taiteilijan h. näkemys, vaisto. H. rakenne, kuvaus, tutkielma, teos. Suorittaa h:sta karsintaa. Suhtautua h:sesti alaisiinsa. Lausuja aloitti esityksensä koruttomasti ja h:sesti. **-vartinen** *a.* H. kasvi. **-verkkoinen** *a.* H. kuvalaatta, kudos. **-viiksinen** *a.* **-viivainen** *a.* H. piirros, kirjoitus. H. profiili. **-villai|nen** *a.* -suus *omin.* H. turkislammas. **-viritys**[63] *s. rad.* = hienosäätö. **-vivahtei|nen** *a.* -suus *omin.* H. sävelkulku. Värityksen h:suus. **-ääninen** *a.* H. soitin, kulkunen.

hieprukka[15*] *s. kansanr. harv.* impi, neito. | Anna, impi, hapsiasi, / h., hivuksiasi KAL.

hiepsi|ä[17] *v. harv.* -ntä[15*] *teonn.* hipaisten koskettella. | [Ei tunnu] hangella hamosen toimi, / helman h:ntä lumella KAL.

hiepsut|ella[28*] *v. kans.* tehdä jtak t. liikkua hiljakseen hissutellen. | Siellä se on äijä tehtaalla, asuu tehtaan huoneissa ja jotain h:telee leipänsä eteen SILL.

hieraantua[1*] *v.* = hierautua.

hieraattinen[63] *a.* papillinen, kirkollinen. | Keskiajan kirkon h. loisto.

hierais|ta[24] *mom.v.* < hieroa. | H. silmiään. H:in unet silmistäni. H. voi leivälleen. H. kämmeniään yhteen.

hierakka[15*] *s.* Rumex, tav. isokokoisia tatarkasveja. — *Yhd.* hieta-, koti-, meri-, poimu-, ranta-, suola-, vesih.

hieral|taa[5] *mom.v.* (< hieroa) hieraista. | Koira h:si kuonoaan isäntänsä sääreen.

hierarkia[15] *s.* papillinen virka-asteikko, pappisvalta; laajentuneesti: ankara arvoasteikko, -järjestys. | Kirkollinen h. Katolinen kirkko asettuu h:nsa kautta välittäjäksi Jumalan ja ihmisten välille. Maunu II Tavast oli Suomen h:n loistavin edustaja. — Upseeriston h. Virkakoneiston h.

hierarkki[4*] *s.* kirkollinen mahtimies t. valtias.

hierarkki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* kirkon virka-asteikkoon, hierarkiaan kuuluva, pappisvaltainen; ankaraa arvojärjestystä noudattava. | H. järjestelmä. Kirkon h. mahtiasema. Anglikaanisen kirkon järjestys on h. H. valtio.

hierautu|a[44] *v.* (*rinn.* hieraantua) hiertyä, hieroutua. | H. vereslihalle. Lumi h:u jalkojen alla. Malmi jauhautuu hienoksi h:malla kuulien välissä. H:nut kirja. — *Kuv.* H. jkn suosioon.

hierejauhot [-ejjau-] *s. mon. harv.* taikinan alustamisessa tarvittavat jauhot.

hierel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* hiero(skell)a, hierrellä. | Turkisnahkojen muokkaaminen ja h:y. H:evi, hautelevi: / teki miehen terveheksi KAL. - - laineen h:emiä kivenmukuloita I.K.INHA. — *Kuv.* H. kauppaa.

hieri|n[56] *s.; syn.* härkin; vrt. hierrin. **1.** männynlatvasta tyvipuoleen jätetyt säteittäiset oksat samanpituisiksi katkaisemalla tehty puuron, taikinan tms. hämmentämisväline; *syn. murt.* mäntä. | Hämmentää puuroa h:mellä. — *Kuv.* Pistää h:mensä toisten pataan 'sekaantua toisten asioihin'. **2.** hierin- eli jalkamyllyn siipirattaallinen jalka; joskus itse mylly.

hierin|kivi *s.* jyvien, mausteiden, maaliaineksien tms. hienontamiseen t. kiviesineiden pinnan hiomiseen käytetty kivi. **-kulho** *s.* kivi-, posliini- t. metalliastia, jossa pieniä ainemääriä hierotaan hienoksi, huhmar. **-mylly** *s. kansat.* = jalkamylly.

hieriä[17] *v. murt.* hiertää, vatkata.

hiero|a[1] *v.* yl. merk. eril. käyttötavoissa: edestakais- t. kiertoliikkein hangata, painaen t. pusertaen hiertää. | H. iho kuivaksi, lämpimäksi. Paleltunutta kohtaa h:taan lumella. H. unisena silmiään. H. käsiään tyytyväisyydestä. Poro h:o sarviaan puihin poistaakseen niitä peittävän nahan. Kissa hiipi Matin luo ja h:i hiljaa naukuen kylkiään Matin saappaihin AHO. — H. seteliä hyppysissään. Lämmin leivinpelti puhdistetaan paperilla h:malla. Muinaisajan ihminen teki tulen kahta puupalikkaa h:malla. Villakangasta ei saa pestessä h., ainoastaan puristella. Kenkä h:o jalkaa. Länget olivat h:neet hevosen lavan verille. — H. voide ihoon. H. saippuaa jhk. H. lika, tahra pois. H. jyviä tähkästä. H. unet silmistään. — *Erik.* **1.** *lääk.* hoitaa hieromalla, suorittaa hierontahoitoa. | H:misen tarkoituksena on jonkin ruumiinosan verenkierron ja aineenvaihdunnan lisääminen. H. terveeksi. H. jalkaa, hartioita. H. kuiviltaan, vaatteen läpi. H. henkiin paleltunut, hukkunut.

2. tav. *ruok.* vatkata, vatkaamalla sekoittaa, vaivata, vanuttaa; pusertaa, hiertää, hangata. | Pesty ja vaahdoksi h:ttu voi. Keltuaiset h:taan sokerin kera kuohkeaksi. H. kokkareet pieniksi. Kypsät mansikat puserretaan siivilän läpi ja h:taan sokerin kera puulusikalla. H. taikinaa. Soseitten h:minen jouhisihdin läpi on hidasta työtä. Paisti h:taan suolalla ja valkopippurilla.

3. *kuv.* Siitä paikasta kenkä h:o 'siinä on syy, vika, arka kohta'. - - minua h:taan tänään tulisissa tauloissa [= kiusataan, vaivataan, piinataan] KIVI. - - niitä [poikia] olisi pitänyt jo äsken h. [= antaa selkään, kurittaa] ALKIO. H. älynystyröitään 'miettiä, ponnistella aivojaan, jännittää älyään'. — H. kauppaa 'teeskellä kauppaa, olla kaupoissa, neuvotella hinnasta'. H. poliittisia lehmänkauppoja. H. tuttavuutta, liittoa, sopimusta. H. [= koettaa saada aikaan] sovintoa, riitaa, tappelua. Agricola kuoli palatessaan Moskovasta, missä oli h:ttu rauhaa [= neuvoteltu rauhasta] Venäjän kanssa.

hieroglyf|i[4] *s.* muinaisegyptiläinen kuvakirjoitusmerkki; joskus muidenkin alkeellisten kirjoitusjärjestelmien merkeistä. | Egyptiläiset, heettiläiset h:it. H:ien tulkitseminen. — *Kuv.* epäselvä merkki, koukero, harakanvarvas. | Monien ihmisten nimikirjoitus on joukko käsittämättömiä h:ejä. Näistä h:eistä ei kukaan ota selvää.

hieroglyfi|kirjoitus *s.* Egyptiläinen h. **-merkki** *s.* **-teksti** *s.*

hieroja[16] *tek.*, tav. *amm.* henkilö, joka suorittaa terveyshierontaa. — *Kuv.* Kaupan, sopimuksen, sovinnon h. — *Yhd.* ammatti-, mies-, nais-, urheilu-, valmennush. **--akka** *s.* **-eukko** *s.* **-muori** *s.*

hierojan|ammatti *s.* H. on yhä enemmän siirtynyt koulutettujen voimien hoitoon. **-toimi** *s.*

hierojatar[54*] *s.* naishieroja.

hieroma|hoidollinen *a.* H. käsittely. **-hoi|to** *s.* Antaa h:toa. H:don harrastus. **-hoitola** *s.* **-koje, -kone** *s.* sähkölaite, joka koneellisesti suorittaa (täristys)hierontaa. **-kurssi** *s.*, us. *mon.* **-käsittely** *s.* H:ssä esiintyvät liikkeet jakautuvat täristäviin, puristeleviin ja hierteleviin. **-laitos** *s.* Sokeain h. **-liik|e** *s.* hierojan työssään käyttämä kädenliike. | Hivuttelut ovat yleisimpiä h:keitä. **-opisto** *s.* **-oppi** *s.* **-oppilas** *s.* **-salva** *s.* **-sauna** *s.* hierontaa varten lämmitetty sauna. | Olla h:ssa. **-tai|to** *s.* Kansanomaisen h:don kohottaminen. **-taitoinen** *a.* H. kylvettäjä. **-tapa** *s.* Suomen kansanhierojien noudattama h. **-voide** *s.* tav. rasvapitoinen voide, jota sivellään hierottavaan kohtaan joko ihon sisään imeytymistä tai hieronnan helpottamista varten.

hieronnalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* terveyshierontaa koskeva, siihen kuuluva; us. par. hieroma-, hieronta- yms. | H. kokemus, hoito. H. voimisteluliike. Ruumiin h. muokkaaminen. Käsitellä potilasta h:sesti.

hieron|ta[15*] *teonn.* < hieroa. | Tulen h. H:nalle altis räjähdysaine. Värin h. painokoneen teloissa. — Satulan h. aiheuttaa hevoseen säkäpahkan. — *Lääk.* H. on terveydenhoidollisessa tarkoituksessa annettua käsittelyä, joka suoritetaan käsin silittämällä, painamalla, pusertamalla tai taputtamalla ja täristämällä ruumiin kudoksia. Kuiva h. tapahtuu ilman iholle siveltävää voidetta. H. on tärkeä tekijä urheilijain valmentumisessa. — *Ruok.* Taikinan h. Suolan h. huhmaressa. — *Kuv.* Kaupan, tappelun h. — *Yhd.* ihon-, kaulan-, vatsanh.; hankaus-, kuiva-, laihdutus-, paikallis-, pinta-, puserrus-, rasva-, savi-, terveys-, urheilu-, voide-, voimistelu-, yleish.; kaupan-, sovinnonh.

hieronta- = hieroma-. **-hoito** *s.* **-kurssi** *s.* **-käsittely** *s.* **-laitos** *s.* **-liike** *s.* **-taito** *s.* **-voide** *s.*

hieroontua[1*] *v.* = hieroutua.

hieroskel|la[28] *frekv.v* -u[2] *teonn.* < hieroa. | H. pää̂tänsä, silmiänsä. Vuohi saadaan herutetuksi utareita h:emalla. Veripahkaa ei saa puristella eikä h. H. lehteä kämmentensä välissä. H. tyytyväisenä käsiänsä. Istuupa hän myös usein kuin rääkkä kylän ruispelloissa, h:len tähkäpäistä jyviä naamaansa KIVI. — *Kuv.* Ei tarvinnut silloin lasten käydä h:emassa ihmisten ovenpieliä [= kerjuulla] PAKK. H. kauppaa, sovintoa, tuttavuutta. H. älynystyröitään 'miettiä, aprikoida'.

hierotta|a[2*] *fakt.v.* < hieroa. | H. itseään. H. reumatismi ruumiistaan. Painijat h:vat vähemmän kuin ennen.

hieroutu|a[44] *pass.* ja *refl.v.* (*rinn.* hieroontua) (< hieroa) hankautua, hankauksesta kulua, jauhautua, hierautua, hiertyä. | Varvas h:u. H. irti. Hyvässä turkiksessa ei saa olla h:neita kohtia. Kun koneen hankauskohtien epätasaisuudet h:vat toisiaan vasten, syntyy kitkaa. H. jauhoksi, tomuksi. Maantien pinta-ainekset h:vat hienoksi. — *Kuv.* H. jkn tuttavuuteen, naapuriksi.

hieroutum|a[13] *s.* hiertymä. | Kantapään h. Jalkineen tulee uutenakin sopia niin, etteivät jalat joudu kärsimään h:ista. Boorisalva on hyvää h:iin.

hier|re[78*] *s.* jnk pinnasta hiertämisen t. kaapimisen johdosta irtautunut osanen. | Metalliesineen pintaa täsmennetään irrottamalla siitä hienoja h:teitä. Kostea paperin pinta lähtee hangattaessa matomaisina h:teinä. Ihosta lähtevät h:teet.

hier|rellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hiertää. | H:telyllä tarkoitetaan kansanomaisessa hieronnassa käsittelyä, jossa käsi liukuu ihoa pitkin sitä hangaten. Kenkä h:telee jalkaa.

hier|rin[56*] *s.* **1.** hiertämisväline; vrt. hierin. | Metallinen h. Käyttää pulloa h:timenä maaliainesten jauhannassa. — *Yhd.* lasi-, puuh. **2.** *kansanr. harv.* hieroutunut istuma- t. makuusija, nuotionympärys. | - - viikon, utra, uinaelin / nokisilla nuotioilla, / hiilisillä h:timillä KANT.

hierrin- = hierto-.

hierto[1*] *teonn.* < hiertää. — *Rak.* sementti- t. rappauspinnan tasaiseksi hiertäminen. | Märkä, kuiva h. — *Yhd.* puu-, teräs-, vesih. **-jauhe** *s. tekn.* hiertävä, sileäksi kalvava jauhe. | H. sekoitetaan yleensä öljyyn tahtaaksi. **-kone** *s. tekn.* kone, jolla esineen pinta silotetaan sileämmäksi kuin tavallisella hiomakoneella. **-laikka** *s. tekn.* hienohiontaan käytettävä kehrä. **-lauta** *s.* maali-, sementti- t. laastikerroksen silottamiseen käytettävä laudankappale. **-tela** *s. kirj.* tela, joka hiertää ja tasoittaa painoväriä.

hiertym|ä[13] *s.* hiertynyt, hankautunut kohta, hieroutuma, hankautuma, lyöttymä. | Kengän hankaama verestävä h. Jalassa on h. Lapsen ihon ollessa märkä syntyy taipeisiin helposti h:iä.

hierty|ä[1*] *pass.v.* (< hiertää) hankautua, lyöttyä, hieroutua. | Sopimattomassa kengässä jalka h:y. Iho h:y haavoille. Pellavainen sotilaan kesäpuku kovettuu märkänä ja aiheuttaa h:mistä. Sammalkerros h:y rikki.

hiertämis|kone *s. tekn.* hiertokone. **-|työ** *s.* Hieno hiekka soveltuu rappaus- ja h:töihin.

hier|tää[6] *v.* -räntä[15*] *teonn.* hieroen hangata, hioa; vrt. hieroa. | H. hyppysissään. H. maalijauhetta. H. rappaus-, sementtipinta sileäksi. Pinta h:retään puulastalla. H. rasva nahan sisään. H. ainekset seokseksi. H. hienoksi. Pinta silotetaan hiekkapaperilla h:täen. H. jyviä tähkäpäistä. Kissa - - pujahti oven avautuessa sisään hänen säärivarttansa h:täen KARHUM. Kenkä h:tää kantapäätä. — *Intr.* tuhertaa, hangaten vääntelehtiä. | Ne [peikot] sängyn alla hiipii, ne takassa h:tää! *MANN. H:tämälläkään hän ei löytänyt ruumiilleen sopivaa asentoa KARHUM. — *Kuv.* H. tanssia. - - hiljaista riutumista, joka vähitellen h:ti voimat IVALO.

hierua[20] *s. maant. murt.* **1.** nousu- ja laskuveden rajojen välinen merenrantakaistale. | Kala-aitat ovat h:n laidassa. **2.** luode, laskuvesi. | Petsamossa ulli ja h. vuorottelevat 6 tunnin väliajoin.

hierust|aa[2] *v.* hieroskella, hiertää. | H. silmiään.

Poika kiipesi äidin polvelle ja h:i -- päällään pitelijänsä rintaa KARHUM. -- parhaana työnä [hänellä on] kylän penkkien h:aminen KOJO.
hierustel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | H:i hiljalleen kipeää reittään.
hies|koivu *s.* Betula odorata, puuksi kehittyvän koivun toinen meikäläinen päälaji, jolle ovat ominaisia puikean soikeat, lyhytsuippuiset, us. molemmin puolin karvaiset lehdet; vrt. rauduskoivu. **-maa** *s.* hikevä maa.
hiestata[35] *v. harv.* = 2. hiestää.
hieste[78] *s.* hikierite; kihoamisesta t. tiivistymisestä syntynyt kosteus. | Häiritsevä h. H:iden pilaama ilma. — Voin pinnalle oli kihonnut vettä ohueksi h:eksi. Ikkunaruutuun muodostuu h:ttä.
hiestyt|tää[2*] *kaus.v.* < seur. | Huntu h:ti päänahkan ja hiukset. Kuiva ilma ei h:ä.
hiesty|ä[1] *pass.v.* -s[64] *teonn.* (< seur.) tulla hikeen, hikiseksi, hiostua, hikeentyä; huurtua. | H. ponnistuksesta. H:nyt hiihtäjä, hevonen. H:nyt käsi, ruumis. H:neet kasvot. Pojan täytyi kaapaista usein h:vää naamaansa puseron hihaan KARHUM. Nuorukainen kuivasi hattuaan, joka äskeisellä kävelyllä oli h:nyt IVALO. Porolauman ympärille leviää ruumiiden h:ksestä kylmään ilmaan syntynyt usva. -- sydän tykytti, ja kaulalla tuntui tuskallisen kuuma h:s. SILL. — Ikkunat h:vät sisäpuolelta, kun huoneessa on kostea ilma. Kylmästä lämpimään tuodun metalliesineen pinta h:y.
1. **hiestä|ä**[2] *v.* saattaa hikeen, hiestymään, hiostaa, hiestyttää. | H. itsensä. H:vä auringonpaiste. H:vä pyörämatka. Janottava, h:vä helle raukaisi mieltä I.K.INHA.
2. **hiestä|ä**[2] *v. harv.* hieroen hangata, hiertää, hiestata. | H. nahan pintaa. Työaseet oli hiottava h:vällä öljykivellä KARHUM.
hiesu[1] *s.* kivennäishiukkasista muodostunut irtain maalaji, jonka vallitsevan osan raesuuruus on 0,02—0,002 mm; vrt. hiekka, hieta. | H. on kuivana jauhomaista, kosteana juoksee helposti. Kuusi viihtyy hyvin rinnemailla, joiden maaperä on savensekaista h:a tai hienoa hiekkaa. — *Yhd.* moreeni-, savi-, sorah.
hiesuinen[63] *poss.a.* H. maa. — *Yhd.* niukka-, runsash.
hiesukko[2*] *s.* hiesuinen paikka t. maa.
hiesu|lieju *s.* **-maa** *s.* hiesua sisältävä hieno maa(laji). | Kosteassa h:ssa ruis ei menesty. **-multa** *s.* **-n|sekainen** *a.* myös ⌒. | H. lieju, savi. **-pitoinen** *a.* H. maakerros. **-pohjainen** *a.* H. maaperä. **-savi** *s.* Tiivis h.
hie|ta[10*] *s.* yl. merk:ssä = hiekka; terminä: kivennäishiukkasista muodostunut irtain maalaji, jonka raesuuruus on 0.2—0,02 mm; vrt. hiesu, hiekka, sora. | Savipitoinen h. Erämaan h. Lumettomilla paikoilla reen jalas ottaa h:taan. — *Kuv.* Rakentaa h:dalle 'kestämättömälle pohjalle'. Jkn elämä, työ, yritys juoksee, valuu h:taan 'kuluu hukkaan, häipyy jäljettömiin'. Heittää h:taa silmiin 'hämätä, harhauttaa'. — *Yhd.* aro-, juoksu-, kangas-, kirjoitus-, ranta-, tulva-, valuh.
hieta- vrt. hiekka-. **--aalto** *s. kuv.* Aavikon h. **--aavik|ko** *s.* Arabian h:ot. **--aine|s** *s.* Moreenissa on yleensä runsaasti h:ksia. **--ampiainen** *s.* = petopistiäinen. **-harjanne** *s.* **-harju** *s.* **-herne** *s.* vihantarehuksi viljelty satoisa hernelajike, peluski.
hietai|nen[63] *poss.* ja *ain.a.* -suus[65] *omin.* H. männikkökangas. H. tie, maa. Ylös h:selle rannalle ne [kirkkoveneet] olivat vedetyt AHO.
hieta|jyvä *s.* **-jyvänen** *s.* **-kampela** *s.* Pleuronectes limanda, Jäämeressä elävä kampela. **-kana** *s.* Syrrhaptes paradoxus, eräs arokana. **-kangas** *s.* Mäntymetsää ja kanervaa kasvava h. **-kehto** *s. runok.* haudasta. | Siell' on hieno h., / sinnepä lapseni saatan KIVI. **-kerro|s** *s.* Peittää paksulla h:ksella. **-kerrostuma** *s. geol.* Savipitoinen h. **-kiitäjä|inen** *s.* H:set 'Cicindelidae, eräs kovakuoriaisheimo'. **-kumpu** *s.* **-kylpy** *s.* Lintujen h. **-lakeu|s** *s.* Arabian valtavat h:det. **-lasi** *s.* = hiekkakello. **-liete** *s.* **-läjä** *s.* **-maa** *s.* pääasiallisesti hieta- ja hiesuaineksista muodostunut maa(laji). | H:t ovat usein laajoina hietikkokenttinä muinaisten jääkaudenjälkeisten virtojen suistopaikoilla. **-maalaji** *s.* Hienot h:t ovat herkkiä liettymään ja juoksemaan. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* H:set ainekset. Jos uuni on liian kuuma, kokkelipiimä tulee h:sta. **-matalikko** *s.* **-mato** *s.* Arenicola marina, eräs merenrannikon pohjahiekassa elävä monisukaisiin kuuluva nivelmato, jota käytetään turskansyöttinä. **-multa** *s.* **-multamaa** *s.* mullansekainen hietamaa. **-muotti** *s.* = hiekkamuotti. **-mäki** *s.* Korkea h. **-numm|i** *s.* Kuivaan h:een tehty perunakuoppa. **-pelto** *s.* Tuore h. kuivuu pian. En halaja aumojasi, / herjä, h:jasi! KAL. **-penger** *s.* **-pistiäinen** *s.* = petopistiäinen; sukuna: Ammophila. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. savi. **-pöly** *s.* Kuiva h. lentää pilvenä. **-sav|i** *s.* hietapitoinen savi. | Sisä-Suomen savimaat ovat enimmäkseen h:ea. Kevyet h:et ovat helpoimmin muokattavia. **-savimaa** *s.* **-sinappi** *s.* Diplotaxis, Keski- ja Etelä-Euroopassa kasvavia ristikukkaiskasveja. | Kapea-, leveäliuskainen h. **-sirriäinen** *s.* Crocethia alba, eräs rantakahlaajiin kuuluva lintu. **-sisilisko** *s.* Lacerta agilis, eräs sisilisko. **-sora** *s.* hieta-aineksia sisältävä sora. **-särkkä** *s.* **-tomu** *s.* **-täyte** *s.*
hietava[13] *a.* hietaa sisältävä, hietapitoinen. | H. maa.
hietavaltainen *a.* jossa hieta on pääaineksena. | H. maaperä, sora.
hietik|ko[2*] *s.* hietaperäinen maa, hietakenttä, hietasärkkä, hietainen paikka, hiedoitettu alue. | Harjun liepeellä oleva h. Kasviton h. Pihamaa on h:koa. H:on kasvisto. Lapset leikkivät h:olla. — *Yhd.* lento-, rantah.
hietikkoinen[63] *a.* H. ranta, seutu.
hietikko|kangas *s.* **-kasvi** *s.* **-maa** *s.* H:t kasvavat useimmiten mäntymetsää. **-ranta** *s.* Paras lasten uimapaikka on matala h.
hiettyä[1*] *pass.v.* < seur.
hiet|tää[2*] *v. tekn.* -ys[64] *teonn.* saattaa hikoamaan. | Tiilien h:ys eli esipoltto tarkoittaa ilmakuivain tiilien sisältämän veden poistamista.
hiet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < hiki.
hievahduttaa[2*] *v.* = hievauttaa.

hievah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* tav. kielt. yhteyksissä: liikahtaa, siirrähtää. | H. paikaltaan. Kivi ei h:tanutkaan. Heikko tuuli ei saanut myllyä h:tamaankaan. Seisoa, kuunnella h:tamatta. Ei h:tanutkaan eikä huutoa suusta päästänyt AHO. Ei h:dusta tuolilta, aina kirja edessä auki LEHT. — *Kuv.* - - Salmeluksen elämä nyt ensi kerran hänen nähtensä oli pahasti h:tanut SILL. Tällaiseen tilaan Eliaksen mieli h:ti tuona iltana SILL.

hievahtamat|on[57] *kielt.a.* Seisoa h:tomana. Hänen ilmeensä oli jäykkä ja h. Huoneessa oli h:toman hiljaista. H. yö. H. pouta.

hievauttaa[2*] *kaus.v.* (*rinn.* hievahduttaa) < hievahtaa. | Ei uskaltanut jäsentäkään h.

hieveri|ssä, -in. *harv.* -nä *adv.* henki-sanan yhteydessä: Nukkua henki h:nä 'sikeästi'. - - pakolaiset saapuivat hengen h:ssä [= vähissä hengin] soitten halki KALLAS. — *Yhd.* henkih.

hieverö[2], **-inen**[63] *a. harv.* heiveröinen, hento, hintelä. | Pitkä, h. nuorukainen.

hih *interj.* **1.** ilon, riemun ilmauksena, riehakkana hihkaisuna. | Älä mitään sano, vaan laula koska minä tanssin jussia. Hih! KIVI. Hih, maailmassa, vaikkei olisi paitaakaan! PAKK. Hih, peura sais kilpaan tulla! *MANN. **2.** kirjoitetussa kielessä toistettuna hihittävää naurua osoittamassa; vrt. hi. hihi.

hiha[10] *s.* käsivartta ympäröivä vaatekappaleen osa. | Puseron, takin h. Nostaa, kääriä h:nsa. Pistää kätensä h:an. Alas käännettävä kaulus ja pitkät h:t. Nykäistä jkta h:sta. — *Kuv.* Panna h:t heilumaan 'ryhtyä reippaasti työhön'. Tulee kuin turkin h:sta 'runsaasti, aimo tavalla'. Päivä menee h:an 'rupeaa laiskottamaan, raukaisee'. Pudistaa h:staan jtak 'tuottaa helposti, nopeasti'. Antaa (selkään) oikein isän h:sta 'roimasti, kelpo lailla'. Aina pitää olla vähän h:ssa 'varalla, varastossa'. Puheessa ei ole h:a eikä helmaa [= ei pontta eikä perää] MERIL. — *Yhd.* irto-, kimono-, pitsi-, pussi-, pöhö-, turkish.; nutun-, paidan-, takinh.

-hihainen[63] *poss.a.* Kapea-, leveä-, lyhyt-, pitkä-, puna-, pöhöh.

hiha|kangas *s.* **-kappale** *s.*

hiha|lappu *s.* hihan juureen kainaloon kiinnitettävä, vaatteen hikeentymistä estävä kankaanpalanen. **-lauta** *s.* hihansilityslauta.

hihallinen[63] *poss.a.* H. paita, esiliina.

hiha|merkki *s.* hihaan kiinnitettävä arvon- t. muu merkki. | Upseerin, partiolaisen h:merkit. **-nappi** *s.* **-nauha** *s.* hihaan kiinnitettävä tunnus- t. merkkinauha, us. käsivarsinauha. | Valkoinen h. Sokeat käyttävät kaupungeissa keltaista h:a.

hihan|aukko *s.* aukko, johon hiha tyvestään kiinnitetään; hihattoman vaatekappaleen (liivin, paidan, puvun) kädenaukko; *syn.* hihanreikä. **-kaari, -kaarre** *s.* hihanaukkoa muodostava kaareva leikkaus vaatekappaleen osassa. **-kaava** *s.* **-kannatin** *s.* lukollinen t. rengasmainen venyvä nauha, joka käsivartta puristaen estää paidanhihan suupuolta luisumasta liian alas. **-käänne** *s.* käännettävä hihansuu t. (virkapuvun) hihansuussa oleva käänne. **-pidin** *s.* = hihankannatin. **-reikä** *s.* = hihanaukko. **-sauma** *s.* **-silityslauta** *s.* hihojen silityksessä käytettävä (pehmustettu) lauta. **-suu** *s.* Kääntää h:t. **-tyvi** *s.* **-vuori** *s.*

hiha|paita *s.* hihallinen (naisen)paita. **-puol|i** **1.** *s.* Tarttua jkta h:een 'hihaan, käsivarteen'. Taluttaa h:esta. **2.** *a.* jonka toinen hiha on poissa, toishihainen. | H. nuttu.

hihas[64] *s.* hihan aines, hihakappale.

hihasill|a(an, -e(en *adv.* takitta, paidanhihat paljaana, paitahihasillaan. | Olla h. Talkoissa miehet niittivät h.

hihat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H. paita, nuttu, pusero. H. viitta. H. puku. H:tomat käsivarret.

hihhei *interj.* iloa, riemua, purkautuvaa onnentunnetta ilmaisevana huudahduksena. | H., sen tuuli vei! H. vaan — surut saivat jäädä kaupunkien pölypilviin KIANTO. Ja eespäin vaan, h. ja hei! / tuo vauhti tuima heidät vei *LEINO. H.. olen onnen kukko! *MANN.

hihhuli[5] *s. usk. kans.* (jyrkimpään) lestadiolaissuuntaan kuuluva henkilö. — *Kuv.* Poliittinen h.

hihhulilai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *s.* vrt. ed. | H:sten seurat. H:suus on levinnyt etupäässä Pohjois-Suomeen.

hihi. hihihi *interj.* kirjoitetussa kielessä hihittävää naurua kuvaamassa. | Ei hän aikonut karvarin oppiin, hi-hi-hi! JÄRVENT. Hihihihihi — Hiljan hyväolo purkautui vastustamattomasti esiin SILL. Kyllä nyt tulee saippua-aineksia. hihihihihihii! TALVIO.

hihii [-hii·] *interj.* kirjoitetussa kielessä naurun hihitystä. ilon purkautumista osoittamassa. | H.! Mutta mitähän tuo tuomari siihen —? LEHT. H. — miten ihanaa, pääsi Marjatalta AK.

hihit|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Mies nauraa h:teli kertoessaan. Sanaakaan sanomatta rupesi mies h:telemään AHO. Muori h:telee hullunkurisille mietteilleen KARHUM.

hihit|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* nauraa hiljaa, pidättyvästi, hykertäen t. kimakasti. | H:tävä ääni. Hi hi hi! h:ti tyttö. Nauraa h. Naurun h:ys. Kuului äänekästä h:ystä. Matti nauroi hilpoisesti h:täen KARHUM. - - äskeinen h:ys muuttuu kimittäväksi iloksi HAARLA.

hihkail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* huudahdella, huikkailla. | H. hilpeästi. Emäntä kuuli sieltä pimeästä Joosepin kimakan h:un KIANTO. - - sotamiehetkin h:ivat ihmetyksestä ja inhosta TALVIO. Hei, hei! h:tiin kaikkialta tuvasta EINARI VUORELA.

hihkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* huudahtaa (kimakalla äänellä), päästää äkillinen huudahdus, huikata. | H. ilosta, säikähdyksestä. H. voimiensa takaa. H. kolminkertainen hei-huuto. H. jku hereille. H. väkeä ruoalle. Veturin pillin h:u. Kuului villi h:u. Juna h:i pitkän vihellyksen. Nyt ne tulee! h:tiin erään ikkunan alla AHO.

hihkau|s[64] *s.* hihkaisu. | Ilon h:ksia kuului sieltä täältä.

hihku[1] *s.* hihkuminen, huudahtelu. | - - kirje

tyrehdytti hypyt ja h:t alkuunsa HILJA VALTONEN.

hihku|a[1] *v.* -na[17], -nta[15*] *teonn.* huudella kimakasti t. kirkuen, huikkailla, päästellä äkillisiä huudahduksia. | H. äänensä käheäksi. H. ihastuksesta, ilosta. Juna tuli h:en ja puhkuen asemalle. Humalainen h:i kylän tiellä. Pojat h:ivat ja pitivät pahaa menoa.

hihkuil|la[29] *frekv.v.* < ed. | - - toiset hoilasivat ja h:ivat kotain ulkopuolella IVALO.

hihkuja[10] *tek.*

hihkuri[5] *s. murt.* hihhuli.

hihn|a[10] *s.* yl. merk.: kapeahko, tasalevyinen nahka-, tuohi-, kumi- tms. nauha, -raina, -viileke, remmi, siisna. | Leikata nahasta h. Pieksun, laukun h. Luistimien h:at. Valjaiden, suitsien h:at. Poro vetää ahkiota h:asta ja sitä ohjataan toisesta. Kantaa pyssyä h:assa. Viedä kivääri h:asta olalle. Kantaa kivääriä h:asta olalla. Päästää hevonen h:oista. Maamme itäosissa lapsenkätkyt ripustetaan h:aan. Teroittaa partaveistä h:aan. Antaa h:aa t. h:asta 'lyödä, kurittaa (nahka)remmillä'. — *Tekn.* tav. nahkainen t. kudoskerroksista kumilla yhdistetty hihna, jota käytetään voiman siirtämiseen akselilta toiselle t. lyhyeen kuljetukseen. | Avonainen h. 'avohihna'. Päätön h. Siirrettävä h. Ristiin menevä h. pyörittää akseleja vastakkaisiin suuntiin. Liian höllä h. ei vedä. H:an leveys riippuu suuresti siirrettävästä voimamäärästä ja kulkunopeudesta. — *Yhd.* kangas-, kumi-, nahka-, puuvilla-, teräs-, tuohih.; käsi-, leuka-, olka-, polvi-, rinta-, vatsa-, vyöh.; kiväärin-, poronh.; ohjas-, valjash.; koneh.; jarru-, kannatin-, kiristys-, kuljetus-, käyttö-, liuku-, nosto-, siirto-, talutus-, tehonsiirto-, teroitus-, vetoh.; avo-, ristih.

hihna|-aine *s.* H:aineena käytetään useimmiten nahkaa ja puuvillakudosta. **-elevaattori** *s. tekn.* hihnanosturi. **-haaruk|ka** *s. tekn.* haarukan muotoinen hihnansiirrin. | Kun kone tahdotaan pysäyttää, siirretään hihna h:alla sivuittain irtopyörälle. **-haka** *s.* metallilevystä t. -langasta valmistettu hihnanliitin, jonka väät lyödään hihnan läpi. **-hankausvasara** *s. tekn.* par. hihnakitkavasara. **-hukka** *s. tekn.* hihnan aiheuttama voimanhukka.

-hihnainen[63] *poss.a.* Kaksi-, leveä-, ohuth.

hihna|johto *s. tekn.* hihna-voimansiirrin. | Vaakasuora h. H:johdoissa on se sovitus paras, jossa yhdensuuntaiset akselit ovat yhtä korkealla. **-järjestelmä** *s.* **-kangas** *s.*

hihnakas[66*] *s.* = seur.

hihna|kenkä *s.* hihnalla jalkaan sidottava kenkä. **-kitkavasara** *s. tekn.* vasaralaite, jossa iskevä järkäle hihnan avulla kohotetaan määräkorkeuteen alasimesta. **-kitti** *s.* hihnan liittämiseen käytettävä kitti. **-koukku** *s. tekn.* sakarapäinen t. pykälöity tanko, jonka avulla hihna asetetaan pyörälle. **-kuljetin** *s. tekn.* kuljetuslaite, jonka kuljettavana osana on liikkuva hihna. **-kuljetus** *s.* hihnan avulla kuljettaminen. **-käynnistys** *s. tekn.* käynnistys hihnan avulla. | Moottorin h. **-käyttö** *s. tekn.* hihnan avulla käyttäminen. | Ompelukoneen h. **-käyttöinen** *a.* jota käytetään hihnan avulla. | H. moottori, pumppu. **-nahka** *s.*

hihnanen[63] *dem.s.*

hihnaneula *s.* hihnaa ommeltaessa reiän tekoon käytetty naskalin kaltainen neula.

hihnan|jakaja *s. arkeol. kansat.* levy t. rengas, josta lähtee useita hihnoja. | Vyöstä riippuva h. **-jatkos** *s.* **-kiristin** *s. tekn.* = hihnapihti; myös hihnanpingottimesta. **-kulutus** *s.* **-leveys** *s.* **-liitin** *s. tekn.* hihnan päiden liittämislaite. **-liitos** *s.* **-lukko** *s. tekn.* us. niittaamalla kiinnitettävä nivelikäs, metallinen hihnanliitin. | H:a käyttämällä saadaan varsin taipuisa liitos. **-lävistin** *s.* **-nopeus** *s.* Tavallisin h. on 12—15 m/s. **-ohjain** *s. tekn.* hihnan kulkua ohjaava laite.

hihna|nostin *s.* = seur. **-nosturi** *s. tekn.* nostolaite, jonka kuljettavana osana on liikkuva päätön hihna, hihnaelevaattori.

hihnan|paksuus *s.* **-pingotin** *s. tekn.* laite, joka pingottaa käyttöhihnaa; vrt. hihnankiristin, hihnapihti. **-pituus** *s.* **-pää** *s.* **-päähela** *s.* hihnanpäätä suojaava hela. **-pääte** *s.* = ed. **-sauma** *s.* hihnan jatkossauma. **-siirrin** *s.* laite, jolla hihna siirretään pyörältä toiselle. **-siirto** *s.*

hihna|pihti *s.* laite, jolla liitettävät hihnanpäät vedetään vastakkain, hihnankiristin. **-pyör|ä** *s. tekn.* hihnaa käyttävä t. sen käyttämä pyörä. | Puinen h. Voiman siirtoon voimakoneesta työstökoneeseen käytetään yleisesti h:iä ja hihnaa. — *Yhd.* käyttö-, porrash.

hihnapyörä|akseli *s. tekn.* **-käyttöinen** *a. tekn.* H. pumppu.

hihna|rasva *s.* **-ristikko** *s.* H. tuolin istuimena. **-ruuvi** *s. tekn.* hihnanliittimenä käytetty ruuvi. **-siirrin** *s.* = hihnakuljetin. **-siirto** *s. tekn.* hihnan avulla tapahtuva siirtäminen. **-silityskone** *s. puut.* kone, joka hihnan avulla silittää höyläysjäljen. **-silmukka** *s.* Saappaanvarren h. **-sovitus** *s. tekn.* hihnan t. hihnojen asettelu. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

hihnaton[57] *kar.a.* H. pyssy, luistin.

hihna|vaha *s. tekn.* hihnavoiteena käytetty vaha. **-valjaat** *s. mon.* Koiran h. **-vasara** *s.* = hihnakitkavasara. **-veto** *s. tekn.* tehon siirto hihnalla t. hihnoilla maakulkuneuvon vetopyörän akselille. **-voi|de** *s.* H:teita käytetään hihnojen joustavina säilyttämiseen. **-voima** *s. tekn.* hihnan siirtämä voima. **-välity|s** *s. tekn.* hihnan avulla akselilta (hihnapyörältä) toiselle tapahtuva voimanvälitys; tällaiseen välitykseen tarvittavat välineet, hihna ja hihnapyörät. | Kaksinkertainen h. Luonnollisin h:ksen asento on vaakasuora.

hihnoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa hihnalla t. hihnoilla, kiinnittää hihnalla. | H:ettu sauva. H. porotokka.

hii *interj.* kirjoitetussa kielessä voimakkaan naurun t. huudahduksen ilmauksena. | Ja kivi kilisee ja tanssii! Hii, haa! KIVI. Hii — heijaa! huudahti Panu AHO. Ja ma kuljen ja laulelen hii ja ohoi! HJ.NORTAMO.

hiia|ta[35] *v. murt.* kuljettaa laahaamalla, hinata, raahata. | Lahonneet hirret h:ttiin pois.

hiiden|kattila *s.* myllerrys, sekamelska, helve-

tin-, hornankattila. | Idän h. Suurkaupungin h. Näiden kahden vyöhykkeen välissä oli ukkosilmojen ja tyynen h. — Lievähkönä voimasanana: Mene h:kattilaan! **-kirnu** *s. geol. maant.* virtaavan veden pyörittämän soran ja kiven kalliopohjaan kovertama patamainen ontelo. | H:ja syntyi jääkaudella, kun vesivirrat panivat uoman pohjalla kiven pyörimään. **-kiu|as** *s. arkeol.* esihistoriallinen hautakiviröykkiö, hautaraunio, -roukkio, -röykkiö, (hiiden)vare. | Merenrannikoillamme Viipurin tienoilta Kokkolaan saakka esiintyy h:kaita kapealla vyöhykkeellä. **-kivi** *s.* Kansa nimittää monin paikoin tavattavia isoja yksinäisiä jääkautisia kiviä h:ksi. **-moi|nen**[63] *a.* voimakassävyisenä ilmauksena: hitonmoinen, ankara, kova, suuri jne. | H. nälkä, pulma. H. homma. Juosta h:sta vauhtia. H. kivi. **-vare** *s.* = hiidenkiuas. **-väki** *s. myt.* tav. kääpiön kaltaisia taruolentoja, joiden uskotaan näyttäytyvän suurina joukkoina; us. = kirkonväki, metsänväki.

hiih|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hiihtää. **1.** hiihtää hiljakseen t. kierrätellen; tehdä hiihtomatkoja. | H. keväthangilla. H. ketunpyynnissä. H. vanhoja latujaan. Lähteä h:telemään, olla h:telemässä. He kyllä retkeilivät metsässä nytkin, h:dellen ympäri KIVI. Minä h:telen hankia hiljakseen LEINO. — *Kuv.* H. valmiita latuja 'noudattaa entisiä tapoja t. kaavoja'. Ajatukset h:televät samaa latuaan. **2.** kävellä laahustaen, hiljakseen, hiipsiä. | H:teli pehmeissä, lämpöisissä tohveleissaan ikkunan ääreen. - - jalat alkavat h. edelleen, toinen aina toisen eteen SILL.

hiih|din[56*] *väl.* (< hiihtää) suksi. | Kiintositeiset h:timet. Lyly on aikoinaan merkinnyt myös lylypuusta tehtyä h:dintä.

hiihdon|neuvoja *s.* **-neuvonta** *s.* **-opetus** *s.*

hiihdän|tä[15*] *teonn.* (< hiihtää) hiihtäminen, hiihto. | Huoahtaa h:nästä. Hiljentää h:täänsä. Hiiden hirven h.

hiihdät|ellä[28*] *v.* = hiihdellä 2. | H:televä käynti. H:televät askelet. H:telen kaitaista siltapuuta myöten maihin AHO.

hiihdätt|ää[2*] *fakt.v.* < hiihtää. | Opettaja h:ää oppilaitaan. - - silloin saalis toisenlainen, / veikot, meitä h:ää SUONIO. [Hukka] olikin niin peijakkaan pahus h:ämään JÄRVENT. — Ajaa hiihtämällä. | Miehet h:ivät sutta kiivaasti.

hiihtaa[2*] *v. murt.* hiihtää.

hiihtelijä[14] *tek.* < hiihdellä. | H:ä heti kuus asetettiin siin' ajotoimeen *MANN.

hiih|to[1*] *teonn.* (< hiihtää) hiihtäminen, hiihtourheilu. | Jouduttaa h:toaan. Palata h:dolta. Harrastaa, harjoittaa h:toa. H:don edistäminen. Suomen h:don kehitys. H. on Suomen kansallisin urheilumuoto. Yhdistettyyn h:toon kuuluu h. ja mäenlasku. H:don maailmanmestaruuskilpailut. — Us. *mon.* hiihtokilpailu(t), -kisat. | 50 km:n h. Oulun h. Salpausselän h:dot. — Karhun, suden h. 'ajo hiihtämällä'. — *Yhd.* alppi-, ampuma-, harjoitus-, joukkue-, kilpa-, maakunta-, massa-, murtomaa-, pika-, prosentti-, pujottelu-, retkeily-, sarja-, sotilas-, syöksy-, tasamaa-, tiedustelu-, tunturi-, työntö-, urheilu-, viestinh.; ilveksen-, karhun-, sudenh.

hiihto|ahkio *s.* hiihtämällä vedettävä ahkio. **-aika** *s. urh.* Saavuttaa hyvä h. **-ammunta** *s. sot. urh.* hiihto, johon on yhdistetty määräpaikassa suoritettava ampuminen; *syn.* ampumahiihto. **-ammuntakilpailu** *s.* = hiihtoampumakilpailu. **-ampuja** *s.* hiihtoampumakilpailun osanottaja, hiihtoammunnan harrastaja. **-ampumakilpailu** *s. sot. urh.* vrt. hiihtoammunta. **-askel** *s.* Vartalon liikkeiden tulee hiihdossa yhtyä raajojen liikkeisiin tehostamaan h:en pituutta. **-asu** *s.* Asiallinen h. **-asui|nen** *a.* H:sta nuorisoa oli latujen varsilla sankoin joukoin. **-hame** *s.* **-han|ki** *s.* Maaliskuussa on parhaat h:get. **-harjoitu|s** *s. urh.* Pitää h:ksia. Ottaa osaa h:ksiin. **-harrastus** *s.* H. on lisääntynyt valtavasti. **-housut** *s. mon.* **-ilma** *s.* **-jalkine** *s.* **-jouk|ko** *s.*, vars. *sot.* H:ot katkaisivat vihollisen yhteydet. **-joukkue** *s. urh.* joukkuehiihdon (kilpailu)yksikkö, jtak maata, aluetta, järjestöä tms. edustava hiihtäjäryhmä. | Suomen h. valitaan ensi sunnuntaina. **-järjestys** *s.* Kilpahiihtäjien h. **-järjestö** *s.* **-kau|si** *s.* Kulunut h. Tulevaa h:tta varten on alettava valmistautua jo syksyllä. On hyvä tervata sukset heti h:den päätyttyä. **-keli** *s.* Hyvä, huono h. H. on lopussa. Lämmin auringonpaiste pilasi h:n. **-kenkä** *s.* Paksuanturainen h. **-kesku|s** *s. urh.* **1.** seutu, jolla hiihtoharrastus on voimakas. | Haapavesi ja Kymenlaakso on kauan tunnettu huomattavina h:ksina. **2.** maastoltaan ja sijainniltaan sopiva paikka, jossa pidetään suuria hiihtokilpailuja t. johon hiihtäjät suurin joukoin kokoontuvat (esim. kaupungeista sunnuntaisin). **-kierro|s** *s.* Jokapäiväinen h. Käydä h:ksellaan. **-kilpailu** *s. urh.*, us. *mon.* Koululaisten h. Kansainvälinen h. Oulun hiihto oli vuosikymmeniä Suomen merkittävin h. Yleiset h:t. Pohjoismaisten kisojen h:t. H:jen toimihenkilöt. **-kinnas** *s.* **-kisat** *s. mon. urh.* suuret hiihtokilpailut. | Salpausselän h. Kansainväliset h. **-komppania** *s. sot.* **-koulutus** *s.* Armeijan h. **-kunin|gas** *s. kuv. urh.* Tunnetuimpia h:kaitamme ovat olleet Niku ja Saarinen. **-kuninkuus** *s.* vrt. ed. | Suomen h. **-kunto** *s.* Päästä hyvään h:on. **-kuntoi|nen** *a.* H:set miehet. **-kurss|i** *s. urh.*, us. *mon.* Vierumäen h:it. Olla h:eilla. **-käsine** *s.*

hiihto|lakki *s.* Tuulikankainen lippalakki sopii hyvin h:lakiksi. **-lapanen** *s.* **-la|tu** *s.* Kevättalven sunnuntait vetävät tuhansia ihmisiä h:dulle. **-leiri** *s. urh.* Poikain h. Yliopiston voimistelulaitoksen h. **-liike** *s. voim.* **-liit|to** *s.* hiihtojärjestöjen keskusliitto. | Suomen h. H:on johtomiehet. Kansainvälinen hiihto- ja luistinliitto. **-lip|pu** *s. raut.* alennusmatkalippu hiihtokeskukseen. | Kullakin h:ulla kuljetetaan suksipari sauvoineen maksutta. **-loma** *s.* kevättalvella koulujen oppilaille, liikkeiden henkilökunnille ym. annettava virkistysloma, urheiluloma. **-lumi** *s.* **-maa** *s.* **1.** Täällä on hyvät h:t. **2.** Pohjoismaat ovat maailman etevimmät h:t. **-maasto** *s.* **-mahdollisuus** *s.* **-maine** *s.* Suomen h. Olla h:ensa huipulla. **-maja** *s.* hiihtäjien levähdys-, majoitus- tms. paikaksi

tarkoitettu maja. | Kilpisjärven h. Yöpyä h:lla. **-marssi** *s. sot.* joukko-osaston kulku hiihtäen. **-matk|a** *s.* hiihtäen suoritettava matka; hiihtoretki. | Kahden päivän h. Peninkulman h. Tehdä h:oja. **-merkki** *s. urh.* sääntöjen mukaisesta hiihtosuorituksesta annettava rintamerkki. | I luokan h. Poikien h. **-merkkisuoritus** *s.* **-merkkivaatimukset** *s. mon.* **-mestari** *s. urh.* Suomen h. Pataljoonan h. **-mestaruus** *s. urh.* Piirin, seuran h. Armeijan h. Saavuttaa h. **-mestaruuskilpailu** *s.*, us. *mon.* Keski-Suomen piirin h:t. **-mie|s** *s.* **1.** hiihdon harrastaja, hiihtäjä, hiihtelijä, suksimies. | Yksinäinen h. Paikkakunnan h:het. Kolme h:hen päivämatkaa. Laduilla oli satoja h:hiä. Vuorokausimäärin joutuivat h:het väliin peuraa ajamaan PAULAH. **2.** *metsät.* hiihtäen liikkuva hakkuiden valvoja, metsänhiihtäjä. **-muoto** *s.* Uusia h:ja ovat syöksy- ja pujotteluhiihto. **-mäki** *s. (urh.)* suksimäki; hyppyrimäki. **-mökki** *s.* = hiihtomaja. **-neuvot** *s. mon.* hiihtovälineet, sukset ja sauvat. **--osasto** *s. sot.* hiihtävä sotaväenosasto.

hiihto|partio *s. sot.* hiihtäen liikkuva partio. **-pataljoona** *s. sot.* **-pieksu** *s.* Poronnahkaiset h:t. **-pukimet** *s. mon.* **-puku** *s.* Tuulikankainen urheilupuku on mainio h. **-pukui|nen** *a.* H:sten neitosten joukko. **-pusero** *s.* **-päivä** *s.* **-päähine** *s.* **-rata** *s. urh.* (kilpailussa) hiihdettävä reitti, joka on asianmukaisesti merkitty t. määrätty. **-ratsain** *adv.* vrt. seur. | Kulkea h. **-ratsastus** *s.* urheilu, jossa ratsu vetää hihnasta pitelevää hiihtäjää. **-reitti** *s. urh.* = hiihtorata. **-retkeily** *s.* **-retki** *s.* Tehdä h. Kahden päivän h. **-seura** *s. urh.* **-sotilas** *s. sot.* suksilla liikkuva sotilas. **-stadion** *s.* Salpausselän h. **-suksi** *s.* hiihtoon käytettävä suksi; vrt. mäkisuksi. **-sunnuntai** *s.* Helsinkiläisten h. **-suoritu|s** *s.* Urheilumerkkivaatimusten h:kset. **-syöksy** *s. sot.* H:yn valmistautuessaan mies ripustaa aseen selkään tai kaulaan ja kiinnittää sukset jalkaansa. **-sää** *s.* Kauniit h:t jatkuvat. **-taidoton** *a.* **-taito** *s.* Harjoittaa h:aan. H. on tällä vuosisadalla huomattavasti elpynyt maamme eteläosassa. **-taitoi|nen** *a.* H:sta väestöä. **-taipale, -taival** *s.* Seitsemän peninkulman h. **-talvi** *s.* Hyvä h. **-tamineet** *s. mon.* hiihtovarusteet. **-tapa** *s.* Pujotteluhiihto on jännittävä h. **-tekniik|ka** *s. urh.* Mäkien nousemistapa on h:an ratkaisevimpia osia. **-tulos** *s. urh.* Saavuttaa hyvä h. **-tyyli** *s.* Norjalainen h. **-ura** *s.* Lupaavasti alkanut h. **-urheilija** *s.* **-urheilu** *s.* Suomen h. Harjoittaa h:a. Havaintoja h:stamme. **-valmentaj|a** *s. urh.* (vars. kilpahiihtäjien) hiihdonneuvojana toimiva henkilö. | Suomalaisia on ollut monessa maassa h:ina. **-varusteet** *s. mon.* hiihtopuku ja -välineet. **-voimistelu** *s.* **1.** suksilla maastossa tapahtuva voimistelu. **2.** hiihtoliikkeitä jäljittelevä sisävoimistelu. **-väline** *s.* Hiihdon muututtua urheiluksi h:et ovat kehittyneet ja lisääntyneet.

hiihtäjä[10] *tek.* Nopea h. Ladun h. H:t palaavat kierrokseltaan. Suomen h:t ovat murtomaallakin suoriutuneet kunniakkaasti. Ilveksen, hirven h. — *Kuv.* Ladun h:nä [= uranaukaisijana, edelläkävijänä] tämä oppilaitos on ollut esikuvaa antamassa. — *Yhd.* ampuma-, edellä-, edustus-, huvi-, ikämies-, kilpa-, luokka-, murtomaa-, nopeus-, pika-, retkeily-, sotilas-, sunnuntai-, suur-, tunturi-, valioh.; hirven-, ilveksenh. **-joukko** *s.* Kymmenpäinen h. **-joukkue** *s. urh.* Suomen h. piti puolensa kisojen pääkilpailuissa.

hiihtäjät|är[54*] *s.* Kirjavapukuisia h:täriä keväthangilla.

hiihtämis- = hiihto-.

hiiht|ää[2*] *v.* **1.** liikkua suksilla. | Lähteä h:ämään. H. kilpaa. Hiihdimme metsän läpi naapuriin. H. joukkueessa. H. itsensä hikeen. Kilpailijat h:ivät hyvän ajan. H. ennätys. — H. otusta 'ajaa takaa hiihtämällä'. Ilvestä ajetaan h:ämällä uuvuksiin. — *Kuv.* H. latu 'olla uranuurtajana, edelläkävijänä'. Käyttää hyväkseen toisten h:ämää latua. Agricola on h:änyt ladun, jota muut ovat seuranneet. - - la'un hiihin laulajoille KAL. **2.** *kuv.* liikkua laahaavin askelin, kävellä hiljakseen; vrt. hiihdellä 2. | H. tohveleissa. H. yli lattian. Astua h:ävin askelin. Kissa hiipii kuulumattomin askelin, matalana h:äen TOPPILA.

hiilak|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* kirkas, hohtava. | - - ja h. ja puhdas oli taivas KIVI. Kuin h. tuli hän nummella hohtaa KIVI. Ilman h:kuus. Harmaan sinisissä silmissä on tavallista h:kaampaa sineä HAARLA.

hiilak|ka[15*] *a.* -kuus[65] *omin.* = ed. | H:an sininen taivas. Hämeen h:an autereiset kesäpäivät AK.

hiilek|äs[66*] *poss.a. met.* -kyys[65] *omin.* < hiili. | Mitä h:käämpää teräs on, sitä arempaa se on.

hiilen|hankinta *s.* **-kantaja** *s.* Laivan h. **-kappale** *s.* **-kuljetus** *s.* **-kulutu|s** *s.* Rautateiden, laivan h. H. kilovattituntia kohti. Päästä vähällä h:ksella. **-käyt|tö** *s.* Siirtyä h:östä öljynkäyttöön. **-louhinta** *s.* Harjoittaa h:a. Maan elinkeinoelämän tärkein tekijä on h. **-menekki** *s.* **-musta** *a.* H. tukka. H:t silmät. H. savu. **-myynti** *s.* Harjoittaa h:ä. **-osto** *s.* **-otto** *s. mer.* hiilestys. | Laivaston h. **-ottopaikka** *s.* Valtamerilaivojen h. **-pala** *s.* **-pala|nen** *s.* Piirtää h:sella. **-pidin** *s.* **1.** *sähk.* kaarilampun hiilikärkien istukka. **2.** piirustushiilen varsilaite. **-polttaja** *s.* sydenpolttaja. **-poltto** *s.* sydenpoltto. | Harjoittaa h:a. H:on sopivia metsiä. **-pöly** *s.* Ilma oli täynnä savua ja h:ä. **-siru** *s.* **-sitomiskyky** *s. met.* Raudan h. **-tarve** *s.* Teollisuutemme h. **-tuoja** *s.* hiilentuonnin harjoittaja. **-tuonti** *s.* hiilen tuominen maahan. **-tuotanto** *s.* Maapallon h. Saksan h. oli maailmassa kolmannella sijalla. **-tuottaja** *s.* Englanti on maailman suurin h. **-viejä** *s.* hiilenviennin harjoittaja. **-vienti** *s.* hiilen vieminen maasta.

hiilest|ää[2] *v. mer.* -ys[64] *teonn.* ottaa t. noutaa t. hankkia hiiliä laivaan sen omaa käyttöä varten. | Laiva on h:ämässä.

hiiletty|ä[1*] *pass.v. met.* < seur. | Raudan pintakerros h:y. H:nyt teräs. Masuunissa tapahtuu raudan h:minen siten, että sula rauta ottaa itseensä jonkin verran hiiltä.

hiilet|tää[2*] *v. met.* -ys[64] *teonn.* tehdä hiilipitoiseksi, lisätä hiilipitoisuutta. | Raudan h:tämi-

nen. Levyjen h:ys tapahtuu mm. valo- tai asetyleenikaasulla.

hiilet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < hiili. | H. rauta. Suomi ja Baltian maat ovat h:tömiä.

hiil|i[32] *s.* **1.** kiinteän aineen (vars. puun) palamisesta syntynyt huokoinen, jäähtyneenä musta kappale t. aine; vrt. kekäle, tuhka, noki. | Puut palavat h:iksi. Uunin pesässä on hehkuvia h:iä. Pannu pannaan h:ille. Paistaa jtak h:illä 'hiilloksella'. Noeta kasvonsa h:ellä. Piirtää h:ellä. Pylvään pää poltetaan h:elle. Uuni on h:illään 'palanut hiillokselle'. — *Tekn.* kappale t. puikko hiiltä. | Kaarilampun, sähköpariston h. Negatiivinen h. — *Kuv.* Musta kuin h. Silmät palavat kuin h:et. Olla t. istua kuin tulisilla h:illä 'kärsimättömänä, jännittyneenä, rauhattomana, peläten jnk tapahtuvan, tulevan ilmi tms.' Hääriä kuin tulisilla h:illä 'kiivaasti, joutuisasti'. Koota, kerätä tulisia h:iä jkn pään päälle 'saattaa esim. jnk rikkomuksen tehnyt, kiittämätön t. vihamielinen henkilö katumaan t. omantunnonvaivoihin tekemällä hänelle hyvää t. osoittamalla ystävyyttä'. Puhaltaa samaan h:een 'olla yhteistoiminnassa, toimia yhdessä, pyrkiä samaan päämäärään'. **2.** tav. *mon.* hiilen muodossa oleva polttoaine; kivihiili, sysi. | Polttaa h:iä, lämmittää h:illä. Laiva ottaa h:iä. H:ien käyttö ahjossa. H:en tuonti maahan. Koksi on kuivatislauksella jalostettua h:tä. H:iä eli sysiä poltetaan [= valmistetaan polttamalla] miilussa. **3.** eräs alkuaine. | H. on elimellisen luonnon tärkein alkuaine. H:en kiertokulku luonnossa. Timantti on kiteistä, noki amorfista h:tä. Aktiivinen h. 'erikoismenetelmin valmistettu hyvin hienohuokoinen hiili'. Kasvit ottavat h:ensä ilman hiilidioksidista. **4.** *yhd.* Eläin-, koivu-, luu-, puu-, verih.; antrasiitti-, kivi-, ruskoh.; höyry-, kaasu-, karkaisu-, lääke-, miilu-, paja-, piirustus-, poltto-, retortti-, talous-, varastoh.; rikkih.

hiili|aines *s.* Sydet ovat erinomaista h:ainesta. H:aineksen tunkeutuessa rautaan syntyy terästä. **-ala** *s. liik.* Työskennellä h:lla. **-alue** *s.* Belgian h:et. Euroopan rikkaimmat h:et omistaa Englanti. **-alus** *s. mer.* hiilenkuljetusalus. **-asem|a** *s.* hiilenottopaikka, tav. satama, jossa on hiilivarasto. | Gibraltar on tärkeä h. Suurilla merivalloilla on h:ia kaikilla merillä, missä niiden laivasto liikkuu. **-astia** *s.* astia jossa pidetään t. poltetaan hiiliä; vrt. hiilipannu. **-atomi** *s. kem.* **-briketti** *s.* hiilimurskasta puristettu briketti, hiilipuriste. **-dioksidi** *s. kem.* eräs hiilen ja hapen yhdiste; vrt. hiilimonoksidi. | H:a syntyy eläinten ja kasvien hengittäessä, mätänemisessä ja useissa käymisilmiöissä. **-esiintymä** *s.* **-han|ko** *s.* metallinen (hankopäinen) tulenkohennin; vrt. hiilikoukku. — R. oli kuin h. 'hyvin laiha'. Istua kuin olisi h:gon niellyt 'jäykkäryhtisenä'.

hiilihappo *s.* hiilidioksidin vesiliuoksessa muodostuvaksi otaksuttu happo; jokapäiväisessä puheessa myös = hiilidioksidi. **-inen** *a.* H. kalkki. Hirvensarvensuolassa on pääaineksena h. ammoniakki. H. lähde. — *Yhd.* niukka-, runsash. **-kaasu** *s.* **-kalkki** *s.* **-kone** *s. tekn.* jäähdytyskone, jossa jäähtyminen saadaan aikaan hiilihapolla. **-kylpy** *s. lääk.* kylpy hiilihappopitoisessa vedessä. **-lannoitus** *s.* ilman hiilihappopitoisuuden keinollinen lisääminen kasvien kasvun edistämiseksi. **-lumi** *s. kem. lääk.* nestemäistä hiilihappoa haihduttamalla saatu lumen kaltainen hiilihappo. **-myrkytys** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. neste. H. lähde. Kostea, h. ilma. Kaasun h:suus. **-ruisku** *s.* sammutuskoje, jossa paineen aiheuttajana on hiilihappo. **-säiliö** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-varasto** *s.* Ilman h. **-vesi** *s.* vesi, johon on puristettu hiilihappoa (ns. virvoitusjuomat). **-yhdiste** *s. kem.*

hiili|harja *s.* sähkökoneen virrankokoojassa oleva, liukurengasta hankaava hiilikappale. **-hauta** *s.* sysimiilu. **-hinkalo** *s.* vars. aluksen hiilisäiliö, -purnu. **-hiukkanen** *s.* **-huone** *s.* hiilensäilytyshuone; *kansanr.* paja. | Kuuluvi pajasta pauke, / hilke h:hesta KAL.

hiilihydraatti *s. kem.* Hiilihydraatit 'eräs ryhmä vars. kasveissa esiintyviä orgaanisia aineita'. Ruokamme sisältämistä ravintoaineksista tärkeimmät ovat hiilihydraatit, rasvat ja valkuaisaineet. Sokeri on luonnossa yleisesti esiintyvä h. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. ruoka-aine. **-ravinto** *s.* **-valmiste** *s. lääk.* **-yksikkö** *s. maat.* ravintoarvo, joka on 1 kg:lla sulavia hiilihydraatteja.

hiilijauhe *s.* pölynhienoksi jauhettu hiili(massa). | Lämmittää h:ella. Sinkin kiillotukseen käytetään liitu- ja h:tta. Hiiltä hienontamalla tai savuavia aineita polttamalla saadaan h:tta, kimröökiä. **-mikrofoni** *s.* Edisonin keksimä puhelimen h.

hiili|juna *s.* hiiliä kuljettava juna. **-juonne** *s. geol.* **-jyvä(nen)** *s.* hiilensiru, hiilirae. **-kaarilamppu** *s.* sähkölamppu, jossa valo syntyy ilmassa avoimena olevien hiilikärkien välisestä sähkövirran purkauksesta. **-kaarivalo** *s.* **-kaasu** *s.* palavasta hiilestä muodostuva kaasu.

hiilikaivos *s.* kaivos, josta louhitaan hiiltä. **-alue** *s.* **-kenttä** *s.* **-mies** *s.* **-seutu** *s.* **-teollisuus** *s.* **-työmies** *s.*

hiili|kala *s. ruok.* hiilillä paistettu kala. **-kalvo** *s. tekn.* hiilinen kalvo. | Mikrofonin h. **-kammio** *s.* **1.** *tekn.* Mikrofonin h. **2.** hiilensäilytyskomero, hiilihuone, -purnu. **-kauppa** *s.* Puu- ja h. **-kauppias** *s.* **-kellari** *s.* **-kent|tä** *s.* hiilialue. | Englannin h:ät. Amerikkalainen h. **-kerros** *s.* Palava h. Puupylväiden tyveä hiilletään, niin että pinnalle syntyy ohut h. **-keuhko** *s.* keuhko, johon on kerääntynyt hengitysilman mukana kulkeutuneita hiilihiukkasia; vrt. noki-, pölykeuhko. **-kilo** *s.*

hiilik|ko[2*] *s.* **1.** hiillos. | -- pieni kipuna mustassa h:ossa PAKK. Niin monet illat istuinhan liki mökkini liettä, / h:on hiipyvän näin *MANN. **2.** *ruok.* nostattamattomana hiilillä paistettu leipä, kakkara; pohjalainen leipäjuusto.

hiili|koukku *s.* koukkupäinen tanko, jota käytetään hiilloksen kohentamiseen ja kuonan poistamiseen; vrt. hiilihanko. **-kuitu** *s.* Hehkulampun h. **-kuorma** *s.* **-kurki** *s.* vrt. (nosto)kurki. **-kynä** *s.* **-kärki** *s. sähk.* kaarilampun hiilipuikko. **-laituri** *s. mer.* hiilenlastaus- t. pur-

kamislaituri. **-laiva** *s. mer.* hiilialus. **-lakko** *s.* hiilityöläisten lakko. | Englannin h. **-lamppu** *s.* = hiililankalamppu. **-lanka** *s. sähk.* hehkulampun valaiseva hiilikuitu; myös muista, esim. sähköisen virtapiirin vastuksena käytetyistä hiilikuiduista. **-lankalamppu** *s.* sähkölamppu, jonka hehkulanka on hiiltä. **-lapio** *s.* **-lasti** *s. mer.* Laiva on h:ssa. **-liike** *s.* Harjoittaa h:ttä. **-luukku** *s.* Laivan h. **-lämmitys** *s.* Halko- tai h. **-löytö** *s.* **-markkinat** *s. mon.* Englannin h. H. ovat lamassa. **-massa** *s.* Hiilijauheesta puristettu h. **-mie|s** *s.* hiilityöläinen. | H:sten lakko. Laivan h:het. **-miilu** *s.* sysimiilu. **-mikrofoni** *s. sähk.* Puhelimen h. **-mit|ta** *s.* Asetus h:oista. **-monoksidi** *s. kem.* eräs hiilen ja hapen yhdiste, häkä; vrt. hiilidioksidi. **-muodostuma** *s. geol.* Tertiäärikauden h. **-murska** *s.* **1.** murentunut t. rouhimalla murskattu hiili. | Kerros hienoa h:a. Peittää h:lla. Polttoteräkseksi valmistettavat takorautakappaleet kuumennetaan h:an sullottuina. **2.** *urh.* hiilen kuonasta murskaamalla saatu rouhe, jota käytetään urheilukentän juoksuradan päällystämiseen. | H:lla päällystetty rata. — Hiilimurskapäällysteisestä juoksuradasta. | H:n sankari. Kiertää h:a. Juosta stadionin h:lla. **-murskapäällyste** *s.* Radan h. **-murskarata** *s. urh.* **-musta 1.** *a.* musta kuin hiili, hiilenmusta. | H:t silmät. H. ori. **2.** *s.* kasviaineksista hiillyttämällä saatu hienojakoinen väriaine, nokimusta, kimrööki. **3.** *s.* mustajuurinen retikkalaji. **-määrä** *s.* Koneen kuluttama h. Matkaa varten tarvittava h.

-hiilinen[03] *poss.a.* < hiili. | Runsas-, vähä-, 5-h.

hiili|oksidi *s. kem.* hiilen ja hapen yhdiste; us. = hiilimonoksidi. **-paino** *s. tekn.* eräs valokuvanvedostusmenetelmä, pigmenttipaino. **-pannu** *s.* astia, jossa (etelämaissa) lämmitystarkoituksessa poltetaan hiiliä, hiilipata. | Tulisijana on keskellä lattiaa seisova h. Ja hän ottakoon h:n täyteen tulisia hiiliä alttarilta VT. **-paperi** *s.* toiselta puoleltaan hiilipitoisella väriaineella päällystetty jäljennöspaperi. | Konekirjoituksessa käytettävä h. **-paperijäljennös** *s.* Kirjoituskoneella on helppo ottaa kirjoituksesta h. **-pata** *s.* hiilipannu. **-pihdit** *s. mon.* pihdit, joilla nostellaan tulisia hiiliä. **-piirros** *s.* hiilellä tehty piirros. **-piirustus** *s.* **1.** hiilellä piirtäminen. **2.** hiilipiirros. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. teräs. Kivikauden asuinpaikan kaivauksessa löytyi h. maakerros. Raudan h:suus. Antrasiitin h:suus on 95 %. **-prosentti** *s.* Turpeen h. **-puikko** *s.* Kaarilampun h. **-pula** *s.* Sodan aiheuttama h. **-puriste** *s.* hiilibriketti. **-purnu** *s. mer.* hiilisäiliö, -hinkalo. **-puss|i** *s. geol.* Muinaisesta savikivestä on löydetty h:eja, jotka lienevät elimellisiä jäännöksiä. **-puu** *s. metsät.* sysiksi hiillettävä puu, sysipuu. **-pöly** *s.* **1.** hiilihiukkasia sisältävä pöly. | Tehtaanpiippujen h. Kaivoksen h. takertuu louhijain keuhkoihin. **2.** *tekn.* = hiilijauhe. **-ra|e** *s.* Kerros h:keita. **-rata** *s.* **1.** hiilenkuljetusrautatie. **2.** *urh.* hiilimurskarata. **-rautatie** *s.* = hiilirata 1. **-rikkau|s** *s.* Kiinan suunnattomat h:det. **-ruuma** *s. mer.* **-satama** *s. mer.* satama(nosa), jossa on hiilivarastoja ja jossa hiiliä lastataan t. puretaan. | Helsingin h. Englannin sotalaivaston h. **-silakka** *s. ruok.* hiilillä paistettu silakka. **-sopimus** *s.* hiilen kauppaa, hankintaa, hintoja tms. koskeva sopimus.

hiilistö[2] *s.* hiillos. | Himmeä, hehkuva, punainen h. Paistaa kaloja h:ssä. Kohentaa h:ä. - - lämmin h. hautoi herttaisesti hänen jalkainsa anturoita KIVI.

hiili|suodatin *s. tekn.* suodatin, jossa suodatusmassana on hiiltä. **-suoja** *s.* **1.** hiilihuone, -kammio. **2.** vrt. hiilivaroke. **-suon|i** *s.* Skotlannin hiilialueiden h:et eivät ole vaakasuoria ja tasaisia kuten Englannin. **-suppilo** *s.* suppilomainen hiilisäiliö. **-säil(i)ö** *s.* hiilensäilytyssuoja, -hinkalo. **-säkki** *s.* **1.** säkki, jossa on t. pidetään hiiliä. **2.** *täht.* linnunradan valon ympäröimä tumma kohta Etelänristin tähtikuviossa. **-tablett|i** *s.* H:eja käytetään suoliston ilmavaivoihin. **-tanko** *s. sähk.* hiilipuikko. | Sähköparin h. Kun kahta virtapiiriin kytkettyä h:a erotetaan toisistaan, syntyy niiden kärkien välille voimakas valokaari. **-tarha** *s.* hiilivarastoalue. **-teollisuus** *s.* Englannin h. **-terva** *s.* kivihiiliterva. **-teräs** *s.* teräs, joka ei sisällä muita metalleja;)(seosteräs. **-tetrakloridi** *s. kem.* eräs hiilen ja kloorin yhdiste. | H:a käytetään liuottimena ja tulensammutusaineena. **-tomu** *s.* hiilipöly. **-tonnisto** *s. mer.* hiilenkuljetukseen käytettävä tonnisto. **-tul|i** *s.* Kuumentaa h:ella. Pietari istuutui palvelijain joukkoon h:en ääreen. **-työläinen** *s.* **-upokas** *s. met.* hiilinen upokas. **-uuni** *s. metsät.* hiiltouuni. **-vaja** *s.* **-valkea** *s.* hiilituli. | Istua h:n ääressä. Sa Galilean mies, sun kanssas ken / ei seissyt h:lla kerta KOSKENN. **-varasto** *s.* Laivan h. Täydentää h:aan. Euroopan h:t. **-var|at** *s. mon.* Maapallolla on vielä valtavia h:oja koskemattomina. Saksa pyrkii tulemaan toimeen kotimaisin h:oin. **-varoke** *s. sähk.* hiilinen varoke. **-vastus** *s. sähk.* vastuslaite, jossa vastusaineena on hiiltä. **-vaunu** *s.* **-vety** *s. kem.* hiilen ja vedyn yhdiste. **-yhdiste** *s. kem.* H:iden kemiaa sanotaan orgaaniseksi kemiaksi. Kaasumainen h. **-yhtiö** *s. liik.*

hiillo|s[64] *s.* tulisijan (hehkuvat) hiilet, hiilusta, hiilistö, hiilikko. | Lieden h. Punaisena hehkuva h. Sammunut h. Nuotio paloi h:kselle. H. hiipuu, raukeaa, riutuu. Ottaa tulta h:ksesta. Paistaa perunoita h:ksessa. Puhaltaa h:kseen.

hiilloskala *s.* hiilillä paistettu kala.

hiillost|aa[2] *v.* **1.** paistaa hiilloksella. | H. lihaa. H:ettu kala. **2.** *harv.* hehkua. | - - silmissä h:i kiihko ja viha AHO.

hiillostul|i *s.* Nahkiaiset paistetaan voimakkaan h:en yläpuolella.

hiillyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* < hiiltyä. | Pylvään tyven maahan joutuva osa h:etään pinnalta. Korkkijätteistä saadaan h:tämällä mustaa väriainetta. Hiililankalampun hehkulanka on h:ettyä selluloosakuitua. Rikkihappo vaikuttaa h:tävästi puuhun.

hiilos[64] *s.* par. hiillos.

hiilto[1*] *teonn. tekn. metsät.* (< hiiltää) puun kuivatislaus (sysiksi). — *Yhd.* hauta-, miilu-, uunih.; puunh. **-kaasu** *s.* hiillossa syntyvä kaa-

su. **-kammio** s. Hiiltämön h. **-laitos** s. hiiltämö. **-lämpö** s. **-menetelmä** s. **-puu** s. *tekn.* hiillettävä puu. | Osa h:ta palaa hiillon yhteydessä, ja tästä syntynyt lämpö hiiltää muun puuaineen. **-teollisuu|s** s. H:den päätuotteet ovat hiilet, terva ja tärpätti. **-tislaus** s. *kem.* orgaanisten aineiden hajottaminen lämmön avulla ilman vaikutukselta suojatussa tilassa, kuivatislaus. **-tulo|s** s. Miilusta saadaan h:ksena tavallisesti vain sysiä. **-tärpätti** s. puun kuivatislauksessa syntyvä tärpätti. **-uuni** s. hiiltolaitoksen muurattu hiiltokammio.

hiiltymistulos s. Ruskohiili on nuorempi h. kuin kivihiili.

hiiltymätön[57] *kielt.a.* H. puuaines.

hiilty|ä[1*] v. palaa hiileksi, hiilelle, karrelle. | Kivihiili on kivettymällä h:nyttä muinaisajan puu- ja turveainesta. Miilussa puut h:vät sysiksi. Mustaksi h:nyt puunrunko. H:neet jäännökset. Hiilillä paistettavan lihan pinta h:y helposti. Paperit h:ivät tulessa. — *Erik.* sammua loppuun palaen, hiipua. | H:vä nuotio. - - ja kauan vielä lämmitti heitä loimottava valkea, kunnes se riutui ja h:i KIVI. Niin oli koko yön se [soihtu] loimunnut / ja h:i aamun nousten hiljallensa KOSKENN.

hiiltämätön[57] *kielt.a.* H. puu.

hiiltämö[2] s. *tekn.* laitos, jossa suoritetaan puun hiiltoa.

hiiltäväi|nen[63] a. *runok.* polttava. | Voi h:stä tuskaa rumuuden! KAILAS.

hiil|tää[5] v. polttaa hiileksi, hiilelle, hiillyttää; vrt. hiilto. | H:letty polttoaine. Kivihiiltä h:tämällä saadaan koksia. Rimoja h:letään useimmiten pystymiilussa. Lahoamisen estämiseksi seipään tyveä h:letään. — *Kuv. runok.* Miesten, naisten mielialaa / h:tää outo himmeys LEINO. Liian kallista hinnaksi elon / hetki näin h:tävän tuskan ja pelon *MANN.

hiilu[1] s. himmeä loiste, valon kiilu, kajastus. | Virran sininen h. ELINA VAARA. Sammuu hiljaa viime h. LEINO. Kultainen h. levisi yhdelle taivaan ääriosalle SILL.

hiilu|a[1] v. hehkua, loistaa, kiilua, välkehtiä. | Hiilet h:vat. Tuli h:u takassa. Tähdet h:vat taivaalla. H:vat silmät. Pehmeää punaa h:va puku L.ONERVA. Idän puolella päivännousu h:u SARKIA.

hiilus[64] s. *harv.* = seur. | Hehkuva h.

hiilusta[15] s. hiillos, tulisija (n hiilistö). | Takan, nuotion h. Paistaa kalaa h:lla. Kahvipannu on h:lla. Kaivettaessa tuli esiin muinaisajan h.

hiimosti[6] s. *murt. myt.* taikavoima, väki; tartunnainen. | - - siinä on jäniksen kuussa [= rasvassa] semmoinen h., että se ajaa tuskan pois MERIL. Vedestä tarttuu h.

hiiop [hī·o·p] *interj.* kehotushuutona nostamistyössä. | Kuului huuto: hiiop! Ankkuri hiiop!

hiipail|la[29] v. hiiviskellä. | H:eva salaperäisyys.

hiipais|ta[24] v. **1.** hipaista. | H. kädellä otsaansa. — *Kuv.* Suloinen tunne h:i mieltä. Sydäntä h:ee. Liki hiipasikin Manan siipi A.OKSANEN. Mutta häneen ne [murheet] olivat koskeneet vain h:emalla TALVIO. **2.** hiipiä nopeasti, sujahtaa, livahtaa. | Muuan olento h:i hämärässä ohitse.

hiipankantaja s. piispasta.

hiip|ata[35*] v. *ark.* **1.** hipaista, sivuta. **2.** hiipiä, livistää, luikkia. | [Tytöt] h:pasivat pakoon, minkä ennättivät CANTH.

hiipiel|lä[28] v. hiiviskellä. | Kissa h:ee heinikossa. Päiväkauden oli hän h:lyt Panun kintereillä AHO.

hiipijä[14] *tek.*

hiipistel|lä[28] v. *murt.* hiipiä, hiiviskellä. | Lymytä ja h. - - koska minä teitä lähenin noin h:len hiljaa KIVI.

hiipi|ä[17*] v. **-västi** *adv.* edetä äänettömästi, varoen, piillen t. väijyen, kulkea salaa, varkain, kenenkään huomaamatta. | H. varpaillaan. H:vä kulku. Kulkea h:vin askelin. H. kuin kissa aitassa. Varas h:i. Verenhimoinen ahma lähestyi vaanien ja h:en. - - ukko h:i rantaan heilimoivan ruispellon piennarta AHO. Vihollinen koetti h. pienillä veneillä maihin NUOLIV. — *Mets.* Pyytää h:mällä. Lähestyä lintua h:en. H. peuraa. — *Kuv.* Polku h:i ruohikossa. Valkeat usvat h:vät suolta. H:vä tauti, sairaus, väsymys. Keuhkotauti alkaa usein h:västi. Ja tunnit h:vät niin verkalleen KAILAS. H:vä juoru, huhu. Ja h:vä nurku on hiljennyt *MANN. Taistella h:vää unta vastaan. Hämärä h:i kartanolle. Talvinen yö hiipi hiljalleen tupaan. Aikamme hermostuneisuus h:i maahamme. Ajatus, pelko, epäilys, kateus h:i mieleen. Mies tunsi häpeän h:vän kasvoilleen.

hiipo|a[1*] v. **1.** hipoa. | Taivasta h:vat vuorenhuiput. Hongikon latvat h:vat pilviä. Raskaat pilvet h:ivat lumisia kuusia. Hevosella oli maata h:va häntä. — *Kuv.* Vaarin ikä h:o sataa vuotta. Nykyaikainen elämän meno h:o jo kaukaisenkin salomökin elämää. Kärsimys saattaa h. inhimillisen tuskan rajaa. **2.** silittää, sukia. | Sisarekset sotkottaret, / rannan ruokoiset kälykset, / h:ivat hivuksiansa KAL.

hiipot|ella[28*] v. kulkea kevyesti, hiiviskellä, hiipsiä, sipsutella, hissutella. | Vaari h:teli yli lattian. Tontun kuviteltiin h:televan hämärissä.

hiippa[10*] s. **1. a.** piispan juhla-asuun kuuluva korkea, suippo, tav. sivuilta halkinainen päähine, mitra; us. piispanviran symbolina. | Silloin, kun Maunu Tavast kantoi Suomen h:a 'oli Suomen piispana'. — *Yhd.* piispan-, paavinh. **b.** suippo-, hiippalakki, huppu. | Tontun h. — *Kuv.* Tunturin h. 'laki, huippu'. — *Yhd.* lappalais-, narrin-, turkish. **2.** = hippa 2.

hiippahattu s. korkea, suippo hattu.

hiippailija[14] *tek.* < seur.

hiippail|la[29] *frekv.v. ark.* -u[2] *teonn.* < hiipata 2. | Lähteä h:emaan pakoon.

hiippakunnan|hallinto s. **-hallitus** s.

hiippakunnittain *adv.* Papisto kokoontuu h. Äänestys toimitetaan h.

hiippakunta s. piispan johtama kirkollinen hallintoalue. | Tampereen h. Keskiajalla Suomi oli yhtenä h:na. — *Yhd.* arkkih. **--apulainen** s. ylimääräinen pappismies, joka toimii hiippakunnassa tuomiokapitulin määräämässä tehtävässä. **-ja|ko** s. Uuden h:on mukaan maassamme on kuusi piispanistuinta. **-kaupunki** s.

kaupunki, jossa on piispanistuin. **-kokous** *s.* **-lai|nen** *s.* hiippakuntaan kuuluvan seurakunnan jäsen. | Piispa Konrad Bitzin julkinen taistelu h:siaan vastaan. **-päivät** *s. mon.* = hiippakuntakokous.

hiippa|lakki *s.* Tonttujen punaiset h:lakit. **-leikki** *s.* = hippa 2. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* H. päähine.

hiippari[5] *tek. ark.* (< hiipata 2) vars. sotilaskarkurista.

hiippasilla[63] *s. vaill.* = hippasilla.

hiippo|a[1*] *v. harv.* = hiipoa. | Kaukaisella maan äärellä maa ja taivas h:vat toisiaan. Vain varpaat h:ivat maata.

hiipsi|ä[17] *v. ark.* hiipiä, hipsutella, sipsutella. | Kissa lähti h:mään.

hiipu|a[1*] *v.* (*rinn.* hiipyä) olla sammumaisillaan, riutua, raueta. | Tuli, nuotio h:u. Revontulet h:vat. H:va hiillos. Saunan pesä on jo h:nut. Aurinko heitti viimeiset, h:vat säteensä. — *Kuv.* Päivä h:u mailleen. Ja silmät h:vat, h:vat liedessään KAILAS. H. yksikseen tuntehes polttavin saa KOSKENN. Voima, innostus h:u. Suku suvun perästä h:u hautaan.

hiipustaa[2] *v. harv.* hiipiä, hivuttautua. | Matts alkoi h. ovea kohti HEPOR.

hiipy|ä[1*] *v.* = hiipua. | Hiillos h:y. Auringon h:vä lämpö.

hiirak|ko[2*] *s.* ja *a.* hevosesta, jolla mustassa perusvärissä on harmaat peitinkarvat. | Ratsastaa h:olla. H. hevonen.

hiiren|harmaa *a.* H. kangas, puku. H. hevonen. **-herne** *s.* = hiirenvirna. **-hiiskaus** *s. tav.* ⌒. | Ei kuulunut h:takaan 'ei äännähdystäkään, risahdustakaan'. **-hiljaa** *adv.* (myös ⌒) hiljaa kuin hiiri, ääneti. | Olla, hiipiä h. **-hiljai|nen** *a.* -suus *omin.* hiiskumaton, äänetön. | Yleisö seurasi esitystä h:sena. Vallitsee h:suus. **-häntä** *s.* **1.** Pieni palmikko kuin h. Latva kuin vasta, keskus kuin kerä, juuri kuin h. [= nauris] ARV. **2.** hevosenhäntä, jonka hevonen on häntäruven takia hangannut karvattomaksi. **3.** *kasv.* Myosurus, matalia leinikkikasveja. **-karvainen** *a.* hiirenharmaa. | H. hevonen, ori. H. yölepakko. **-korva** *s.* vasta puhjennut pieni lehti, vars. koivun. | Keväiset tuoksuvat h:t. H:t puhkesivat päivän mittaan ihan silmissä. — *hiirenkorva|lla*, -lle (adv.). | Puut, koivunlehdet ovat h:lla. Käydä h:lle. **-loukku** *s.* — *Kuv.* Joutua, mennä h:un 'satimeen, kiikkiin'. Houkutella jku h:un. **-pesä** *s.* Aumassa oli h. Mökki kuin h. — *Kuv.* pieni t. köyhä asumus. | En voi asua mokomassa h:ssä. **-po|lka** *s.* Kissa sai h:jan kiinni. Sinä olit kuin pikkunen h. LEINO. **-porras** *s.* Athyrium, isoja saniaisia. **-pyydys** *s.* **-ruis** *s.* ruiskattara. **-virna** *s.* Vicia cracca, eräs hernekasvi, hiirenherne.

hiirestä|ä[2] *v.* pyydystää hiiriä. | Kissa käy öisin h:mässä.

hiir|i[22] *s.* rotan sukuun kuuluvien pienten jyrsijäeläinten yhteisnimitys, tav:immin Mus musculus, kotihiiri. | Talossa oli h:iä ja rottia. Valkoinen h. H:en poikanen. H:en pesä, kolo, reikä. H. nakertaa. H:en jyrsimä leipä. Kissa vaanii h:tä. — Eril. vertauksissa, sanontatavoissa yms. | Olla hiljaa t. vaiti kuin h. Olla kuin h:et loukossa. Olla h:en hiljaa 'aivan ääneti'. Ei kuulu h:en hiiskausta 'ei äännähdystäkään, risahdustakaan'. Leikkiä kissaa ja h:tä. Leikkiä kuin kissa h:ellä. Kun kissa on poissa, h:et hyppivät pöydällä SL. Keittää h:elle puurovettä 'itkeä tillittää'. Aika h:en haukotella, kun on jo puoleksi kissan suussa [= on jo myöhäistä] SL. Ota h. hännästä kiinni! [mahdottomasta t. tilaisuuden ohi menemisestä]. Nuoripari käy h:iä päästämässä 'ensimmäisellä vierailulla vaimon kotona'. — *Yhd.* koivu-, koti-, metsä-, pelto-, tammi-, vaivaish.; (kuv.) elo-, nivelh.

hiiri|haukka *s.* Buteo buteo, kotkiin kuuluva yleisväriltään ruskea päiväpetolintu; *kans.* myös eräistä muista haukka- ja pöllölajeista. **-lauta** *s.* jalka-aitan alaosassa oleva lauta, joka estää hiiriä kiipeämästä aittaan. **-pöllö** *s.* Surnia ulula, mustanruskean ja valkoisen kirjava pöllö, maamme yleisin, haukka-, hiiriäispöllö.

hiirisill|ä[63] *s. vaill.* Olla, leikkiä h. 'leikkiä kissaa ja hiirtä'. Ruveta h:e.

hiiriäispöllö *s.* = hiiripöllö.

hiiro[1] *s. murt.* hiirakko.

hiirok|as[66*] *s. harv.* = ed. | [Lotta sai vaivoin korjuuseen] telttansa, kärryn lekkerineen / sekä ontuvan h:kaan *CAJ.

hiironen[63] *dem.s.* < hiiri. | Hiiri, kuules, h., / tule tänne leikkiin AK.

hiirulainen[63] *dem.s.* = ed.

hiisi[40] *s.* **1.** alkuaan pakanuudenajan pyhä metsikkö, uhrilehto, kalmisto; myöh. paha paikka, horna, helvetti. | -- luettelo kivi- ja multakalmistoista, h:stä ja muista uhripaikoista A.M.TALLGREN. Himmene nyt, Hiien hurtta, / raukea, Manalan rakki KAL. **2. a.** metsän, veden tm. paha haltija: peikko; vrt. hiidenväki. | Hiiden hirvi. Hiiet hirveä rakenti, / juuttahat poroa laati KAL. — *Yhd.* metsä-, vesih. **b.** tarunomainen kookas olento, jättiläinen. | H. yritti kivellä viskaten hävittää kirkon. Hiidet ja kalevanpojat. **c.** paha olento, paholainen, lempo, hitto. | H. pontta pyörähytti, / Lempo tempasi tereä KAL. **3.** lievähkönä voimasanana lukuisissa eril. sanontatavoissa. | Mene hiiteen! Manata jku hiiden kattilaan, hiiden pisaan. Älä hiidessä! Hiidestäkö minä sen tiedän! Ajaa oikein hiiden kyytiä. Mikä h. sitä vaivaa? H. vieköön. Tuo hiis ei karta miehen naamaakaan! *CAJ. Mitä h:ä hän sillä Helsingissä tekisi! KARHUM. **4.** *murt.* hyhmäpatouma, hyytö; vrt. suppo. | Koskessa on h.

hiiskah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | -- metsässä kuiskahtelee ja h:telee, niin kuin haltijat haastelisivat AHO.

hiiska|htaa[2*] *v.* -(hd)us[64] *teonn.* tav. kielt. yhteyksissä. **1.** äännähtää, risahtaa, hisahtaa; sanoa, vihjaista. | Metsässä h:hti jokin. Kaikki istuivat h:htamatta. Ei h:hdettu sanaakaan. Kukaan ei uskaltanut h. vastaan. Ei kuulunut h:hdustakaan, hiiren h:ustakaan. -- mutta enpä h:hdakkaan enemmin nyt KIVI. **2.** liikahtaa, hievahtaa. | En uskaltanut paikaltani h. Värin h:hdus painettaessa.

hiiskahtamaton[57] *kielt.a.* H. hiljaisuus.

hiiske[78] *s.* hiljainen äännähtely, rapse, kuiskina. | Kuului hiljaista h:ttä.

hiisk|ua[1] *v.* tav. kielt. yhteyksissä: äännähtää, sanoa, virkkaa (hiljaa). | Olla h:umatta. Älä h:u tästä sanaakaan! En h:unut mitään koko asiasta. Ei laverra tietojaan... ei sanallakaan h:u... KATAJA.

hiiskumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Vallitsee h. hiljaisuus. Jouko makasi h:onna kahden kiven välissä AHO. Suviyön h:tomuus.

hiissa|ta[35] *v. murt.* hissata. | Läähättäen poika h:si kantamuksen perille. H. lippu mastoon.

hiiva[10] *s.* **1.** hiivasienisolujen muodostama aine, joka aiheuttaa esim. taikinan nousemisen ja nesteiden käymisen, käyte, noste. — *Kuv.* Heittää h(:a) uuniin [esim. myöhästyneestä toimenpiteestä]. Olla h:na taikinassa 'liikkeelle panevana voimana'. — *Yhd.* leipomo-, olut-, paino-, panimo-, pinta-, pohja-, rehu-, viinih. **2.** *leik.* lievästä päihtymyksestä. | Olla h:ssa. Saada h:a päähänsä. Hänellä on hiukan h:a hatussa.

hiiva|-aine *s.* Mehu sisältää h:ainetta ja alkaa käydä. **--annos** *s.* Kaksinkertainen h. **-jauhe** *s.* = leivinjauhe. **-käyminen** *s.* hiivan aiheuttama käyminen. **-leipä** *s.* happamaton, hiivalla nostatettu ruokaleipä; vrt. hapanleipä. **-myrkky** *s.* hiivasieniä tappava aine. **-nuutti** *s.* alkuaan loppiaisen jälkeinen, myöh. tammik. 13. päivä, jolloin on vietetty joulunpyhien lopettajaisia mm. juomalla sahtitynnyrit tyhjiksi. **-paketti** *s.* **-pulveri** *s.* = leivinjauhe. **-sakka** *s.* **-sieni** *s.* käymistä aiheuttava (tav. Saccharomyces-sukuun kuuluva) yksisoluinen mikroskooppinen sieni.

1. **hiiva|ta**[35] *v. tekn.* -us[64] *teonn.* Hiivan sekoitus vierteeseen eli h:us.

2. **hiiva|ta**[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *mer.* nostaa t. laskea (vintturilla); vetää (köyttä, kettinkiä). | H. ankkuri mereen. **2.** *ark.* heittää, viskata. | -- kun minä h:sin sen [hanhen] mereen, niin lähti menemään kuin moottori AHO. Joku poikaviikareista oli -- h:nnut sen [naapukan] törmältä jokeen IVALO.

hiiva|taikina *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

hiivatinmoinen[63] *a.* vrt. helkkarinmoinen. | H. kiire. H. työ.

hiivatisti *adv.* hitosti, kovasti tms. | -- saalista saatu niin h., että kouralla jaeltiin kultarahoja LEINONEN.

hiivat|on[57] *kar.a.* H. taikina. Tutkituista näytteistä enin osa oli h:tomia.

hiivat|ti[5*] *s.* lievä voimasana: hemmetti, hiisi, hitto, lempo tms. | H:in äkkiä. Mistä h:ista minä sen tiedän! Hyi h.! Älähän h:issa! Mene h:tiin! Mitäs h:in peliä täällä pidetään? Tämä on h:in valhe!

hiivintä[15*] *teonn.* < hiipiä. | Korva erotti hiljaista h:ä. — *Mets.* eräs koiratta suoritettava metsästystapa. | Hirven h.

hiiviskelijä[14] *tek.* < seur. | Lyhdyn valo paljasti h:n.

hiiviskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< hiipiä) kulkea hiipien, kyyristellen t. äänettömästi. | Lähestyä h:len. Urkkijat h:evät. Tuvasta kuului h:yä ja supatusta. Elias h:i sisälle tupaan SILL. — *Kuv.* Tauti kulki h:len talosta taloon. Hämärä h:ee jo tienoilla. Hiljaisuus h:i kaikkialla.

hiivistell|ä[28] *v. harv.* = ed. | Timo -- läksi kaartaen ja h:en käymään kohden äkeätä vihollista KIVI.

hiivitell|ä[28*] *v.* = hiiviskellä. | Juosta h:en.

hiivittäyty|ä[44] *refl.v.* (< seur.) vetäytyä hiljaa, hivuttautua. | H. sisään, ulos. Poika h:i lähemmäksi. Sulaan pudonnut onnistui h:mään kestävälle jäälle. Hänen kätensä h:i varovaisesti ulos tytön käsivarren alta PEKKANEN.

hiivitt|ää[2*] *v. harv.* tuoda salaa. | -- pilkisti ensin varovaisesti, nokkansa ja toisen silmänsä vain aluksi sisään h:i TIITUS.

hiivi|ä[17] *v. vanh.* hiipiä. | Aukealle tultua h:vät he kyyrysissään pensaiden suojassa PÄIVÄR. Sitten läksi hukka h:mään KS.

hiivut|taa[2*] *kaus.v.* < hiipua. | Saunan kiuas on huolellisesti h:ettu.

hik *interj.* kirjoitetussa kielessä ilmaisemassa juopuneen puhetta katkaisevaa nikottelevaa ääntelyä. | Ja se oli tamma — hik! mustanpruuni tamma — hik! JÄRVENT.

hikeenty|ä[1*] *v.* (*rinn.* hikeytyä) tulla hikiseksi, käydä hikeen, hiestyä, hiostua. | Vaate h:y. Hevonen h:y raskaassa ajossa. Elot h:vät kostean lämpimässä riihessä. H:nyt tukka, otsa.

hiker|rellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Nauraa h. **-|tää**[6] *onom.v.* hykertää, kihertää. | Nauraa h. itsekseen. Kati -- nauroi h:si sydämessään LEINONEN.

hikev|ä[13] *a.* -yys[65] *omin.* **1.** maaperästä: tuore, kostea. | H. metsä, lehto, niitty, multa. Kasvitarhan h. ruokamultakerros. Kuusi kaipaa h:ää maata. Hiekkamaan h:yys ja multapitoisuus. — *Kuv.* Suuret ajat ja suuret tapahtumat -- ovat hyvien juttujen, oikeiden ja väärien, h. maaperä AK. **2.** ilmasta yms.: lämpimän kostea, hiostava. | H. ukkostuntuinen ilma. Kesähelteen h. lämpö. Kiukaasta nousi h. höyry. **3.** hikinen. | Mies -- hääräilee kynnösmaillaan h:änä ja punoittavana KARHUM. Kotilampaan h. villa.

hikevähkö[1] *mod.a.* H. metsämaa.

hikevä|multainen *a.* **-pohjainen** *a.* H. juurikasvimaa.

hikeytyä[44] *v.* = hikeentyä.

hiki[8*] *s.* **1. a.** ihmisen ja eräiden eläinten iholle lämmöstä, ponnistuksesta, kivusta tms. kihoava nestemäinen, hiukan suolainen erite. | Otsalle kihonnut h. H. tihkuu, valuu, vuotaa, virtaa. Hien haju, lemu. Työn, tuskan, kauhun h. Pyyhkiä, kuivata hikeä. Pestä pois matkan hiet. Otsa hiessä, hiestä märkänä. Työskennellä hiessä päin, tukka hiessä. Raataa otsansa hiessä. Puuhata, hääriä h. hatussa, tukassa 'ahkerasti, ankarasti'. Kylpeä, uida hiessä 'olla yltä päältä hikinen'. Kylmä h. pisaroitsi vaarin vaalealla otsalla ALKIO. — *Yhd.* jalka-, kainalo-, kasvo-, käsi-, otsah.; kylmän-, tuskanh.; verih. **b.** hikoamisesta, hiestyneisyydestä. | H. tuli juostessani. Minun on h. 'olen hikinen'. Käydä, tulla, päästä hikeen. On niin lämmin, että lyö hikeen. Ajaa hevo-

nen hikeen. H. laiskan syödessänsä, vilu työtä tehdessänsä SL. c. *kuv.* vaivasta, vaivannäöstä, ponnistuksesta. | Hikeä, verta ja kyyneliä. Hiellä ja vaivalla. Saada palkkio otsansa hiestä. Hiljaisesta vuosikausien ahkeroimisesta ja hiestä - - kertoi Honkavaara JÄRN. - - pettäjiä, jotka käyttivät rehellisen miehen hikeä hyväkseen KATAJA. Otsasi hiessä sinun pitää syömän leipäsi VT. **2.** ilmasta jnk kylmän esineen pintaan tiivistynyt kosteus, huuru; aineesta pinnalle kihonnut neste. | Ikkunan h. Silmälasit ovat hiessä. Kylmän metallin pinta käy lämpimässä huoneessa hikeen. Poltettavien tiilien kuivauksessa kosteus ensin nousee hikenä pinnalle. — *Yhd.* ikkunanh. **3.** pesemättömissä villoissa oleva rasvainen erite, ihvi; piipunvarteen muodostuva öljymäinen aine. — *Yhd.* lampaan-, villanh.; piipunh.

hiki|erite *s.* **-hana** *s. tekn.* hana, josta esim. höyrykoneen sylinteriin kyllästynyt lauhdevesi lasketaan pois. **-helm|i** *s.* hikipisara. | - - ja kylmiä h:iä kiirahtelee hänen otsaltansa KIVI. - - h:et otsalla todistivat, että tuska oli kova ALKIO. Kaunis on ihminen, / koska työn h:et häll' on kulmaluilla LEINO. **-herne** *s.* hikipisara. | Isot h:et. **-huokonen** *s. anat.* ihon hikirauhasen aukko. **-karpalo** *s.* hikipisara. | Vuodattaa h:ita. H:t valuvat poskia pitkin. Juha - - istahti penkille, soudusta uupuneena, h:ita otsaltaan pyyhkien AHO. **-kerros** *s.* Kylmän esineen pinnalle tiivistyy lämpimässä h. **-keränen** *s. anat.* hikirauhasen kerämäiseksi kiertynyt juuriosa. **-lappu** *s.* tiivistä kangasta oleva tilkku, jota käytetään naisen puvussa kainalon kohdalla. **-liina** *s.* **1.** *raam.* liina, joka käärittiin pään ympäri suojaksi kuumuudelta; vainajan kasvojen peitteeksi kääritty liina. **2.** hienpyyhintäliina. **-löyly** *s.* hiottava löyly. | Ottaa h. **-märk|ä** *a.* hiestä märkä. | - - hevoset laukkasivat h:inä ja vaahdossa suin ... KIANTO. Kun minä sitten h:änä astelin kotiin LINN. **-nauha** *s.* päähineen sisäreunassa oleva nauha, joka estää hien tahraamasta päähinettä.

hiki|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1.** hikeentynyt, hiessä oleva; lämmintä kosteutta sisältävä. | H. iho. H:set vaatteet, sukat. Käsien h:syys. Hevonen on ajettu h:seksi. Miehet palasivat h:sinä ja hengästyneinä. — H. [= huuruinen] ikkuna. Lämmitettäessä elot ensin käyvät riihen parsilla h:siksi. H. ilma, sää. H. uuni, riihi. **2.** joka panee hikoamaan, hiostava. | H. helle, lämmin. — *Kuv.* vaivalloinen, ponnistusta kysyvä, raskas. | H. työpäivä, h:set päivät. H. vaellus, olo. Alkoi tulla h:set paikat. H. työ, puuha, urakka.

hiki|otsin *adv.* otsa hikisenä. | Häärätä h. — Pyrkiä h. [= kovasti ponnistaen, uurastaen] päämääräänsä. **-pisar|a** *s.* Otsalla helmeilee h:oita. Kuumuus panee h:at putoilemaan. — Ponnistaa viimeiseen h:aan saakka 'äärimmilleen'. Vuodattaa h:oita 'ponnistella, raataa'. Työ vaatii monta h:aa. **-päin** *adv.* hiessä päin, otsa hiessä. | Tehdä työtä, puuhata, rehkiä h. Hiihtää h. H. he mäikyttelivät, edestakaisin lenteli kiekko heidän välillänsä KIVI. **-päissä(än)** *adv.* = ed. | Raataa h. Lapset jyskäävät h. **-rauha|nen** *s. anat.* ihossa oleva, hikeä erittävä putkirauhanen. **-reikä** *s.* hikihuokonen. **-tahr|a** *s.* H:ojen poistaminen. **-veitsi** *s.* kaavin, jolla hiki ym. märkyys poistetaan hevosen karvapeitteestä. **-ve|si** *s.* **1.** hien sisältämä vesi. | H:den mukana erittyy vähäisiä määriä jähmeitä aineita. **2.** = hiki 2. | Lasiin muodostuu h:ttä. H. vaikuttaa turmelevasti metalleihin. Tiilien h. **-villa** *s.* pesemätön lampaanvilla. **-virta** *s.* H. vuotaa.

hikiäisleppä *s.* = harmaaleppä.

hikka[10*] *s.* nikka, nikotus. | Saada h.

hikkori[5] *s.* myös: hickory. **1.** Carya, amerikkalaisia lehtipuita. — *Yhd.* valko-, siko-, vesih. **2.** vars. valkohikkorin puuaines, josta tehdään mm. suksia. **-puu** *s.* H. on raskasta, tiivistä ja sitkeää. **-suksi** *s.*

hikoil|la[29] *v.* **1.** hiota, erittää hikeä jatkuvasti. | H. löylyssä. Koko ruumis h:ee. H:evat kädet. Liiallinen h:eminen. Eräissä taudeissa kuume loppuu äkkiä kovaan h:emiseen. Päivä häärittiin ja h:tiin niityllä. [Kurkelan Juho saarnatessaan] pohti, h:i ja pohti ja puhalteli innossansa KIVI. — H. verta. — *Kuv.* ahertaa, ponnistella, rehkiä. | H. kirjojensa kimpussa. H. työnsä ääressä. - - vaan tulee laki semmoinen, että pitää rikkaidenkin ruveta h:emaan KATAJA. - - monet heistä vielä h:evat ensimmäisen miljoonansa kokoamisessa PÄLSI. **2.** saada ilman kosteudesta tiivistynyt vesikerros pinnalleen t. erittää sisästäpäin nestettä pinnalle. | Navetan kiviseinä h:ee sisältä helposti. Rautaesineiden h:eminen jouduttaa niiden ruostumista. — Kuivuessaan elot h:evat riihessä. Polton alkupuolella sysimiilu h:ee. Helteessä männyt h:evat pihkaa. H:emisen alkaessa kahvipavut ovat tarpeeksi paahtuneet. Ennen varastoon panoa hedelmien annetaan h. lämpimässä.

hikoilu[2] *teonn.* < ed. (*1.*) Kainaloiden h. Päänahan runsas h. H:n jälkeen on sairaan ruumis nopeasti kuivattava. Vaikuttaa h:a edistävästi. — *Kuv.* aherrus, ponnistelu, rehkintä. | Kova h. oli, ennen kuin työ oli valmis. Monen vaivan ja h:n jälkeen tervanpolttaja sai tynnyrinsä kulkureitin varteen. — *Yhd.* jalka-, kainaloh.; jälki-, yöh. (*2.*) Tupakan lehtien h. kasassa. Auman harja pidetään avoinna kasviksien h:n vuoksi.

hikoilu|hoito *s. lääk.* **-huone** *s.* Uimahallin h. **-kylpy** *s.* Voimakas h. **-lämpö** *s.*

hikoilutta|a[2*] *kaus.v.* < hikoilla. | H:va aine. — *Yksipers.* Potilasta h:a öisin.

hikot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* nikotella; nauraa katkonaisesti. | [Juopunut lähti] aamukylmässä h:ellen kulkemaan kaupunkiin päin AHO. Pikkari h:teli, nauroi niin että vatsa hytki LEHT.

hila[10] *s.* **1.** riukuveräjä. | - - h., josta kylätie käypi LK. **2.** ristikko, säleikkö, ritilä. | Veneen pohjan h. Pata asetetaan h:lle. — *Yhd.* lattia-, porrash. **3.** *tekn.* säleikkö, jota käytetään siivilöimään kiinteitä kappaleita virtaavasta nesteestä; vrt. välppä. **4.** *fys.* eril. optisissa mittauksissa käytettyjä läpinäkyviä t. heijastavia levyjä, joissa on hienoja, tasavälisiä rakoja t. viivoja t. ruudutus. — Kolmiulotteinen h.

'avaruushila'. — *Yhd.* heijastus-, taipumish. **5.** *rad.* elektroniputken anodin ja katodin (hehkulangan) välissä oleva metallielektrodi. — *Yhd.* apu-, katodi-, ohjaus-, suoja-, työh.

hila-|aisat *s. mon. maat.* (jäykkäperäiset) kakkula-aisat. **-aita** *s.* säleaita. **-arina** *s.* säle- t. ristikkoarina.

hilaelektrodi *s. rad.*

hilah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Pullon pohjassa h:teli tilkka. Sielläpä huojui, h:teli morsiamen ruunu LEHT.

hilahtaa[2*] *mom.v.* < hilistä.

-hilainen[63] *poss.a.* 3--, monih.

hila|johto *s. rad.* hilaan menevä johto. **-jännit|e** *s. rad.* hilan ja katodin välinen jännite. | H:teen vaihtelut aiheuttavat suuria anodivirran vaihteluja. **-kela** *s. rad.* hilajohdon kela. **-kondensaattori** *s. rad.* hilapiiriin yhdistetty kondensaattori. **-ohjaus** *s. rad.* elektroniputken anodivirran vaihtelujen ohjaus hilapiirillä. **-paristo** *s. rad.* pienjännitteinen paristo, josta hila saa esijännitteen. **-piiri** *s. rad.* hilan, hilapariston ja johtojen muodostama virtapiiri. **-reki** *s. maat.* kakkuloilla vedettävä työreki.

hila|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* kuljettaa (vetää, kantaa tms.) vaivalloisesti, raahata, hinata. | H. puita kelkalla. H. vene vesille. H. lauttaa. H. itseänsä eteenpäin. — *Kuv.* H:si [= toi] taloon kaikenlaisia vieraita. Sinne aikovat he h. [= viedä, kuljettaa] Antin WILKUNA. — *Mer.* hissata, vetää, lappaa (köyttä, kettinkiä), hinata (köydestä). | H. köysi laivaan. H. ankkuri ylös. Iloisesti laulaen h:simme ankkurikettinkiä sisälle HJ.NORTAMO.

hilat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.*

hilau|tua[44] *refl.v.* (< hilata) hinautua, raahautua, hivuttautua. | H. eteenpäin. Jäihin pudonneen on vähitellen h:duttava lujalle jäälle. - - hän sai muutamasta kivensyrjästä kiinni ja siitä pääsi h:tumaan kalliolle IVALO. Laituriin h:duttiin hitaasti ja varovasti PÄLSI.

hila|vastus *s. rad.* hila- ja hehkupiirin väliin kytketty vastus. **-virta** *s. rad.* hilapiirin virta. **-vuoto** *s. rad.* = hilavastus.

hile[78] *s.* **1. a.** jääneulanen, -kide, -siru. | Järven pinta käy h:isiin. H:iden helinä. Hangen pinta on välkkyvillä h:illä. Jäät murenevat koskessa pieniksi h:iksi. Välkkyy kuudan virran vyössä, / helkkää hiljaa h:et jäiset LEINO. **b.** ohut, säröilevä jääkuori, riite. | Ranta oli hienossa h:essä. Kuuraa ohuena h:enä. **c.** *yhd.* Jää(n)h. **2.** hilpa, hilse, rahtunen. | Männyn kuoren h. Joulukuusen hopeaiset h:et. Taottaessa raudasta irtoaa h:ttä. — *Yhd.* kupari-, pajah.

hileinen[63] *poss.a.* H. hanki.

hili|stä[41] *onom.v.* -nä[11] *s.* helistä, hilahdella, ritistä. | Jäähileet h:sevät. H:sevä hiilikasa. Kuuluu hiljainen h:sevä ritinä.

hilj|a[10] *a. harv.;* hiljaa, hiljakseen, hiljalleen, hiljan jne. ks. erikseen. **1.** äänestä: hiljainen, äänetön. | - - tääll' on tyyntä, tääll' on h:aa! S.NUORMAA. — Tav. komp. *hiljempi* hiljaisempi, kuulumattomampi. | Vääntää radio h:emmalle. Haastaa h:emmällä äänellä KIVI. - - kyselmä ujo, kaihtava ja äänetön on tää, / h:empi huokaustakin *CAJ. **2.** liikkeestä: joutumaton, verkkainen. | H. hiihtämään KR.

hiljaa *adv.* **1.** äänestä, ääntämisestä: ääneti; vähin äänin, melutta; vienosti. | Olla, pysyä h. Liikkua h. kuin varas yöllä. Olla h. kuin myyrä. Hiipiä h. kuin varjo. H. kuin veden kala. Odottaa hiiren h. H. kuin hiiret loukossa. H. kuin kirkossa. Koko luokka istuu h. Olkaa hiljempaa [t. hiljempää]! Kuiskata, puhella h. Lukea h. Kirkonkellojen ääni kuuluu h. Urut soivat h. Koski kohisee h. Ovelle koputettiin h. H. lapset lehterillä, taikka pappi saarnaa koko päivän! SP. **2.** liikkeestä, ajan kulusta, tapahtumasta: hitaasti, verkkaan, vitkaan. | Liikkua, kävellä, juosta h. Ajakaa h. sillan yli! Vene lipuu h. myötävirtaan. H. juokseva virta. H. kauas päästään SL. Päivä kului h. iltaan. Hetket vierivät h. ohi. Työ jatkuu h. Ilta pimenee h. H. hyvä tulee SL. Puuro saa h. kiehua 40 min. Luonnon voimat yhä muovaavat h. maanpinnan muotoa. — Istua h. 'hievahtamatta'. **3.** eril. ilmauksissa, joissa merk:een us. liittyy jompikumpi (t. molemmat) edellisten ryhmien merkitysvivahteista. | Hiipiä h. ja huomaamatta. H. kytevä nuotio. Tuli sammuu h. Kaikki tapahtui h. ja vähin erin. Toivoa h. mielessään, että - -. Odottaa h. Silmät sädehtivät h. Halvauskohtaus lopetti h. hänen elämänsä. Tie alkoi h. [= vähitellen, loivasti] nousta. — Tulla toimeen pikku h. 'keskinkertaisesti, jotenkuten, vähitellen'.

hiljai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* (-suus *omin.* ks. erikseen). **1.** äänestä, ääntämisestä: äänetön, vaiti oleva; heikosti kuuluva, meluton, vähä-ääninen. | Istua h:sena. Hän oli lapsena muita h:sempi. H. kuin kala. H. humalainen, väkijoukko. H. sopukka, huone. Talo on h. kuin kirkko. On hiiskumattoman h:sta. Metsä seisoo h:sena. Ympärillä oli h:sta kuin haudassa. On niin h:sta, että kuulisi neulan putoamisen. Yön h:set hetket. Omistaa h. hetki vainajan muistolle. Viettää h:sta hetkeä. H. ajo, liikenne. H. hälytys. H. hautaus poistettiin asetuksella v. 1910. Asia sai h:sen hautauksen. Aloite haudattiin h:sesti. H. hartaus, rukous. H. viikko 'pääsiäisen edellinen viikko, piinaviikko'. Puhua h:sella äänellä. H. huiske, suhina, kohina. H. itku, voihkina. Kuului h. veisuun hyminä. Puhua, kuiskata, soittaa h:sesti. H. työ, lukeminen tunnilla. H. kirjoitusharjoitus. — *Yhd.* haudan-, hiiren-, kuolemanh. — *Erik.* **a.** tyyni, rauhallinen, vaatimaton, hillitty. | Äiti häärii h:sissa askareissaan. Tämä on erikoista meidän h:sissa oloissamme. Viettää h:sta yksityiselämää. H. draama. N:n h. taide. Hänessä on h:sta huumoria. Hän on maan h:sia. H. ja tasainen luonne. H. kristitty, sankari. Äiti oli lempeä ja h. nainen. Siivo ja h. mies. Viedään h:sena miehenä [= vainajana] hevosella, jota - - hänen poikansa ajaa SILL. Viettää juhlaa h:sesti. Huomauttaa jtak h:sesti. **b.** sanaton, sanoin ilmaisematon. | H. toivo, odotus, arvelu, epäily, viha. Vanhemmilla on monta h:sta toivetta poikansa suhteen. Tehdä jtak h:sesta sopimuksesta. H. hyväksyminen.

Päättää jtak h:sessa mielessään. H. ilo, murhe. H. unohdus, kuolema. Asia raukesi h:sesti. — *Lak.* H. panttioikeus 'lakimääräinen';)(sopimukseen perustuva. **c.** pieni, vähäinen, heikko, hienoinen, vaisu. | H. haikeus, alakuloisuus. Herättää h:sta ihmetystä. H. vastarinta. Hymyillä h:sesti. **d.** luonnosta: tyyni, tasainen, äänetön. | H. pouta. Vieno h. kesäsade. H:set hanget, laineet. Taivas helottaa h:sena.

2. liikkeestä, tapahtumisesta ym.: hidas, verkkainen, vitkallinen, vähittäinen, vähäinen. | H. virta, tuuli. H. liike, vauhti, nopeus, tahti. Kulkea h:sin juoksuaskelin. H. käynti, meno, eteneminen. Luukusta käy h. veto. Ampua h:sta tulta. H. vuoto, kaasunkehitys. Kielirajan h. siirtyminen merta kohti. Toiminnan h. nousu. H. ponnistus, lyönti. Alituinen h. painostus. H:sen edistyksen merkkejä. H. kulttuurivaikutus. Päivä kului h:sesti. Keittää h:sella [= heikolla, vaisulla] tulella. — Vars. *liik.*)(vilkas. | H. aika, myynti-, konserttikausi. Pörssissä on h:sta. H:set työajat, markkinat. Liike-elämä oli h:simmillaan.

3. *murt.* myöhäinen, myöhästynyt. | Ei vielä olisi h:sta — minä maksan kaikki PÄIVÄR. - - ja h:sta nyt on kaikki turhat aprikoimiset... PAKK. H:sta on hiiren haukotella, kun on jo kissan suussa SL.

hiljaisa[13] *a. runok.* hiljainen. | On valkeaa, on h:a, / kiteissä kiiltää metsä, maa LEINO. Kuka nukkui nurmella kalpeana, / niin h:na, niin valkeana? KOSKENN.

hiljaiselo *s.* **1.** (tunnelmallinen) hiljainen olotila, idylli. | Maaseudun h. Viettää h:a. Uneliaan pikkukaupungin h. Kesäpäivän raukaiseva h. **2.** *kuvat.* par. asetelma. | Kaktuksia esittävä h.

hiljaisuu|s[65] *omin.* < hiljainen 1 ja 2. | Äänen h. Joulun pyhien h. ja rauhallisuus. Luonteen h. Alkuvauhdin h. huononsi juoksijan saavuttamaa aikaa. — *Erik.* äänettömyys, tyyneys, rauhallisuus, liikahtamattomuus. | Metsän syvä h. Yön h. Hiiskumaton h. Keskeyttää, katkaista, rikkoa, särkeä h. Pahaa ennustava h. Kodin h. Vetäytyä h:teen. Kunnioittaa vainajien muistoa hetken h:della. Pyytää, vaatia h:tta. Kolmen minuutin h. H:desta saavuimme, h:tehen käymme KOSKENN. Tuttu jumiseva h. SILL. — Haudan h. Kuolon h. vallitsi väkijoukossa. — *hiljaisuudessa* hiljaa, hiljakseen, melutta, vaatimattomasti, huomaamatta, ei julkisesti. | Elellä h:dessa. Häät vietettiin h:dessa. Auttaa h:dessa. Äiti kylvi h:dessa iäisyyden siemeniä lapsensa sydämeen. Tehdä jtak kaikessa h:dessa. — *Kuv.* Maailmansodan aikana vallitsi syvä h. urheilumme alalla. Hän on jo vuosia asustanut h:den mailla 'ollut vainajana'. — *Yhd.* haudan-, hiiren-, kuoleman-, kuolonh.

hiljakkoin *adv.* jokin aika sitten, äskettäin, hiljattain, hiljan. | H. ilmestynyt teos. Perheen nuorin on h. nähnyt päivänvalon. En ole siellä h. käynyt. Liike on h. perustettu.

hiljakse|(en *adv.* (poss.-suff. ei aina noudata subj:n persoonaa) hiljaa, hiljalleen, hiljoikseen. **1.** äänestä, ääntämisestä. | Puhella h. Koetin olla hyvin h. Kevätiltoina sammakot h. kurnuttivat lammikossa. Kun molemmilla [torvilla] h:nsa soitetaan, silloin koko seurakunta kokoontukoon ilmestysmajan oven eteen VT[V]. **2.** liikkeestä, ajan kulusta, tapahtumasta. | Edetä, hiipiä h. Vetää, liikuttaa h. Pilvien kuvat liikkuivat h. veden kalvossa. Riisuuduimme h:mme. Minä hiihtelen hankia h. LEINO. — Aika kuluu h. Vuodet vierivät h. — Hehkua h. H. kehittyvä nuori kaupunki. Asia jäi h. kypsymään. Kaikki kävi h. ja huomaamatta. **3.** vähitellen, vähän kerrassaan. | Suksen kärki nousee kaartuen h. Laajentaa h. toimintaansa. Tuulen voima talttui h. Jäsenmäärä lisääntyy h. — *Erik.* hieman, vähäsen, hienokseen. | Epäillä h. Suunnitella h. lähtöä. Näin lausuin Herra hymyi h. LEINO.

hiljaksel|le(en, -ta(an *adv. harv.* = ed.

hiljaksiin *adv.* = hiljakseen. | Hyräillä h. Soudella h. Kyllä minä täältä h. tulen KIVI. — Innostus laimeni h. Myönnellä h.

hiljalle|en, -nsa *adv.* hiljaa, hiljakseen, hiljoilleen. **1.** liikkeestä, ajan kulusta, tapahtumasta. | Liikkua, kulkea, hiihtää h. Ajaa, ratsastaa h. Pukeutua h. Lumi putoilee h. maahan. Vastustaja rupesi h. jäämään jälkeen. Illat kuluivat h. Joulu lähestyy h. Yö muuttuu h. hämäräksi aamuksi. Kehittyä, parantua, kasvaa h. Kalan annetaan h. kiehua kattilassa. **2.** vähitellen, vähin erin. | Herätä h. Tie nousee h. Tottua jhk h. Tulla h. toimeen. Tunnustella h. maaperää. - - paitsi jos hän jostain lainaksi saisi [rahoja] ja sitten h. työllänsä maksaisi SILL.

hiljan *adv.* **1.** hiljakkoin. | H. ilmestynyt teos. Hän meni h. tästä ohi. H. kieleemme kotiutunut lainasana. H. rippikoulunsa käynyt neitonen. H. - - kävi kirkon kuulutus sen suuren varkaan perään KIVI. Onko muori ollut nyt h. pastorin puheilla? ALKIO. **2.** *murt. vanh.* myöhään;)(varhain. | Aamusta varhain ja illasta h. PÄIVÄR. Varahin kirkkoon, h. käräjään SL. **3.** *hiljankin* (murt. vanh.) kuitenkin, sittenkin; vihdoinkin, lopultakin. | Mies siitä havaitsi, jotta "jopa se repo petti h:kin minut" KS. - - mitähän jos h:kin lähden setäukon luo kylään MERIL.

hiljastu|a[1] *v.* **1.** *harv.* hiljentyä, hiljetä. | Kauppa on h:massa. Verenkäynti alkaa h. **2.** *murt. vanh.* myöhästyä. | Parempi odottaa kuin h. PÄIVÄR.

hiljattain *adv.* hiljakkoin. | Olin h. matkalla. Neuvottelut ovat h. päättyneet. H. saapunut lähetys. Hän on vasta h. toipunut vammoistaan.

hiljaus[65] *s. runok.* hiljaisuus. | Salissa vallitseepi kuin haudan h. CAJ. - - vaan autius katsovi, h. haastaa HAAHTI.

hiljemmin *komp.adv.*, joka vastaa posit:a hiljaa. | Puhukaa h.! Ääni kuului yhä h. Aja h.!

hiljennin[50*] *väl.* < hiljentää. — *Mus.* sordiini. | B-kornetin h.

hiljentaa[8] *v. harv.* hiljentää.

hiljentymät|ön[57] *kielt.a.* Melu jatkui h:tömänä. H. nopeus.

hiljen|tyä[1*] *pass.v.* (< seur.) tulla hiljaise(m-

ma)ksi, hiljetä. **1.** äänestä: heiketä, vaimeta. | Sorina h:tyi. Viereisessä huoneessa h:nyttiin. Talon väki h:tyi uneen. Metsä on h:tynyt. — *Mus.* H:tyen 'heiketen, diminuendo'. **2.** tyyntyä ja rauhoittua ulkonaisesti ja sisäisesti. | H. omiin ajatuksiinsa. H. kuuntelemaan. H. suuren kysymyksen edessä. H. ristin juurelle, rukoukseen. Hänen mielialansa on tasainen ja h:tynyt. Kaikkien h:nyttyä pappi lausuu siunauksen. H. tutkimaan itseään. Sisäisen h:tymisen aika. **3.** liikkeestä, tapahtumasta: heiketä, vähetä. | Merenkäynti, myrsky h:tyy. Tuuli oli h:tynyt. Aallot solisevat h:tyen rantaan. Verenvuodon h:tyminen. Kehitys h:tyy. — *Kuv.* Markkinat h:tyvät.

hiljen|tää[8] *v.* **1.** äänestä: tehdä hiljaise(mma)ksi, heikentää, vaimentaa. | H. ääntänsä, lauluansa. H. radion ääntä. — Joskus: vaientaa. | Vihollisen patterien h:täminen. Minä sinun h:nän, iskenpä lukkoon tuon kirotun kitas, peikko! KIVI. **2.** vars. *heng.* saattaa hiljentymään sisäisesti. | H. itsensä Herran eteen. Kirkko ja kirkkomaa h:sivät mielen. **3.** liikkeestä, tapahtumasta: heikentää, hidastaa, vaimentaa. | H. vauhtiaan, nopeuttaan, kulkuaan, askeliaan. -- vähitellen h:si Rusko juoksuansa KIVI. Välillä Pinta-Pekko jättää minua, mutta sitten taas h:tää E.ELENIUS. — *Kuv.* Ikä h:tää sydämen myrskyt.

hilje|tä[34] *v.* = hiljentyä. (*1.*) Ääni h:nee. Kellon kumina h:nee vähitellen. Melske h:ni. H:nevä huokaus. Riemukas ilonpito h:nee. Ilta tulee, h:nee, mennään nukkumaan SILL. Sali h:ni äänettömäksi. Koko leiri h:nee. Patteri h:ni taistelun kestäessä. Yö h:nee. — *Kuv.* H:nneet [= manalle menneet, aiemmat] sukupolvet. Vastaväitteet h:nivät. (*2.*) H. kuuntelemaan, rukoukseen. Ja kaikki kun h:ni rauhaan, / jonk' ilta jo maille toi *MANN. On sullakin, sieluni, rauha, / sa h:net nöyryyteen V.E.TÖRMÄNEN. (*3.*) Kulku, vauhti h:nee. Koskien alapuolella virta h:nee. Myrsky, tuuli h:nee. Sade on hiukan h:nnyt. Kaupanteko h:ni h:nemistään. Rautatiekuljetusten h:neminen. Tuotanto osoittaa h:nemistä. Auringonlaskun edellä jokapäiväinen elämä h:nee. Liike ja hyörinä h:ni. Väenkasvu h:ni vanhoilla rintamailla. — *Kuv.* Vanhuuden h:nevät päivät. Sydän h:nee 'lakkaa sykkimästä'.

hiljoikseen *adv. harv.* = hiljakseen. | Alkoi h. sataa räntää.

hiljoille|en, -nsa *adv.* = hiljalleen. | Laulaa h. Kävellä, ajaa h. Seurata h:nsa toisten jäljessä. Palata h. kotiin. H. nouseva savupilvi. Pohjanlahden rantamaat kohoavat h. Kiehuttaa h. — Lisääntyä h. Teos valmistui h. Liike rupesi h. kehittymään. Mielessä h. versonut ajatus.

hilkallinen[63] *poss.a.* < hilkka 2. | H. talviviitta.

hilke[78*] *onom.s.* helähtely, helinä, hilinä. | Jääneulasten h. -- helke saralla ja h. hilpeässä joukossa KILPI. Hei, kuin kipunat kirpoaa / ja kaikuu kaunis h.! LEINO. Kuuluvi pajasta pauke, / h. hiilihuonehesta KAL.

hilk|ka[10*] *s.* **1.** myssymäisestä naisen päähineestä. | Kevyt h. hiusten suojana. Lappalaisnaisen punainen h. — Myös: Pikkulapsen h. — *Erik.* sairaanhoitajan, tarjoilijan tms. asuun kuuluva päähine. | Sairaanhoitajan, diakonissan, keittäjän, tarjoilijan h. — *Yhd.* sametti-, tarjoiluh. **2.** hartioille asti ulottuva, us. viitassa kiinni oleva pussimainen päähine, huppu. | H:alla varustettu kaapu. **3.** *geol.* malmin pinnalle esim. hapettumisesta syntynyt kuori. — *Yhd.* rautah.

hilkka|a[2*] *onom.v.* helistä, kilkkaa. | Kulkuset h:vat.

-hilkkainen[63] *poss.a.* Puna-, valkoh.

hilkkais|ta[24] *deskr.v. harv.* **1.** nopeasta kepeästä liikkeestä (tav. liikettä merkitsevän v:n yhteydessä); vrt. hilpaista. | Kello käydä h:ee. Juosta h. **2.** äänestä: hilistä, hilkkaa. | Vielä -- h:ee putellin pohjassa PAKK. Täällä rautiot takovat, / sepät hiitten hilkkasevat [= kilkuttavat] KANT.

hilkkamainen[63] *kalt.a.* < hilkka 1. | H. lapsen päähine.

hilkki[4*] *s. murt.* tilkka.

hilk|ku[1*] *s.* **1.** *murt.* huivi. | Panna h. päähänsä. Ja tyttö istuskelee vain lutintikoilla punaruutuista h:kuaan hypistellen PAULAH. **2.** *kans.* 25 pennin raha, "piikki", "suutarin markka". | Ostaa h:ulla. -- pari h:kua ja yhtä monta kymmenen pennin kolikkoa WILKUNA. **3.** *kans.* eräissä sanontatavoissa. | [Korkeushyppääjä] oli h:ulla [= vähällä] päästä 180:stä. Oli sillä h:ulla [= vähää vailla, "tipalla"], ettei henki mennyt. Jaa se on sillä h:ulla [= sillä tavoin, siinä vaiheessa], että huomisaamuna tämä poika lähtee! KARHUM.

hilkku|a[1*] *v.* kimaltaa, välkkyä. | -- että kaulahelmet ne h:i V.JUVA.

hilkut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. (*1.*) Mennä h. -- lähtivät juosta h:telemaan PAKK. (*2.*) -- pieniäänisemmät talitintit ja tilitantit h:telivat [= tiukuttaen, yksitoikkoisesti ääntelivät] siellä ja täällä KARHUM. Jussi h:teli taas pulloa [= heilutti niin että sisällä oleva neste hilisi] LASSILA.

hilkutta|a[2*] *deskr.v.* **1.** keveästä liikkeestä. | Ajaa, juosta h. **2.** äänestä. | Mitäs rautiot takovat, / sepät hiitten h:vat? KANT.

hilkutti[5*] *s.* lievä voimasana; vrt. helkutti. | Voi h. sentään!

hill|a[10] *s.* suomuurain, vars. sen kypsä hedelmä. | Poimia h:oja. Käydä h:assa 'hilloja poimimassa'.

hilla|nkukka *s.* **-vuosi** *s.* Hyvä h. H. hallavuosi SL.

hillebardi[4] *s. hist.* = hilpari.

hilleri[5] *s.* **1.** Mustela putorius, näätien heimoon kuuluva petoeläin, lahokas. **2.** *kans.* alkuaan hillerinnahkainen, myöhemmin eräänlainen muustakin nahasta valmistettu miesten talvipäähine.

hilliinty|ä[1*] *v.* (*rinn.* hilliytyä) rauhoittua, tasaantua, pidättyä. | Myrsky h:y. Himojen h:minen. Kahdeksannellatoista vuosisadalla merkantilismin hyökkäävä luonne jo hiukan h:i V.VOIONMAA. — *hilliinty|nyt* (a.) -neesti (adv.) -neisyys[65] (omin.) Aloittaa varovasti ja h:neesti. Käytöksen h:neisyys.

hillik|e[78*] *s.* **1.** hillitsevä, pidättävä seikka t. syy,

pidäke. | Eränkäynnin h. Uskonnolliset h:keet. Laki on hyville turvaksi ja pahoille h:keeksi. 2. *tekn.* laite, joka määräajoin pysäyttää kellon koneiston liikkeen estäen siten sen käynnin kiihtymisen. — *Yhd.* ankkuri-, sylinterih. **-e|ratas** *s. tekn.* = hakaratas.

hillimät|ön[57] *kielt.a. vanh.* -tömyys[65] *omin.* hilli(tsemä)tön, raju. | Hyristä h:tömässä itkussa KIVI. -- ettei saatana teitä kiusaisi teidän himonne h:tömyyden puolesta UT[v].

hillintä[15*] *teonn.* < hillitä. | Tyylin h. Kauko itki -- leuka loukkua lyöden, h:ä tottelematta AHO. — *Yhd.* itse-, itsensäh.

hillitsemiskyky *s.* Menettää h:nsä.

hillitsemät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < hillitä. 1. *pass.* H. itku. Voimakas, h. kyynelten virta. Heittäytyä h:tömän ilon valtaan. Päästää kyynelensä h:tömästi valumaan. Himojen h:tömyys. 2. *akt.* -- pääsi silloin kostonpyyntö tuota kielensä h:öntä Kuuselan ukkoa vastaan minussa valloilleen PÄIVÄR.

hillitsijä[14] *tek.* < hillitä. | Toimia riitelevien h:nä. Vakauttamistoimenpiteet inflaation h:nä.

hillitty|sanainen *a.* H. kirje. **-sävyinen** *a.* H. esiintyminen. **-värinen** *a.* H. kudos, huone. H. maalaus.

hillit|ä[31] *v.* -sevästi *adv.* pidättää, rauhoittaa, estää pääsemästä valloilleen, pitää aisoissa, kurissa, vaimentaa, tyynnyttää, lauhduttaa. | H. hevosta. H. tappelua. H. lasten telmintää. H. tulta. H. myrsky. H. liikkeitään, juoksuansa. H. luontonsa. H. itsensä. H. itkuaan, hengitystään. H. kielensä. Saada nälkänsä h:yksi. H. vihansa, halunsa, surunsa, himonsa. H. jtak toimintaa, kehitystä. H:sevä tekijä. Vaikuttaa h:sevästi. H:se mieles, Tuomas, oi h:se mieles! KIVI. -- itse en sydäntäni h. taida, / riemusta soikohon raikas suu YRJÖ KOSKINEN. — *Fysiol.* H:sevät hermot. — *hillit|ty* (a.) -ysti (adv.) rauhallinen, maltillinen, kohtuullinen, pidättyvä; huomiota herättämätön tms.;)(hillitön, kiivas, räikeä, huomiota herättävä tms. | Puhua h:yllä [= matalalla ja rauhallisella] äänellä. Keskustella h:ysti. H:ty käytös, sävy. Arvostelu oli kauttaaltaan h:tyä. Kirjoitus, josta kuultaa h:ty ironia. Kaikki tapahtui arvokkaasti ja h:ysti. [Mies] rauhoittui vähitellen syömään h:ymmin AHO. Maalauksen h:yt [)(räikeät] värit. H. valaistus. Maalata, soittaa h:ysti. H:ty kuosi.

hillit|ön[57] *a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* hillitsemätön, pidättämätön, pidäkkeetön, kohtuuton, ohjaksettomasti kuohuva, raju, väkivaltainen, riehakka. | H. luonne, henkilö. H. huuto, melu. H. myrsky. H. itku. Puhjeta h:tömään nauruun. Tunteiden h. kuohunta. Lähteä h:tömään pakoon. H. väkijuomien käyttö, siveettömyys, himo. H. elämä, elämäntapa. H. riemu, nautinto. H. epätoivo, suru, raivo. H. keinottelu. H:tömän mielikuvituksen tuote. Itkeä, nauraa h:tömästi. Raivota h:tömästi. Nautintojen h:tömyys.

hilliytyä[44] *v.* = hilliintyä.

hillo[1] *s.* 1. *ruok.* tav. marjoista t. hedelmistä, joskus muistakin kasviksista niiden omassa mehussa runsaan sokerimäärän kera keittämällä valmistettu säilyke; vrt. hilloke, sose, mehu. — *Yhd.* karpalo-, mansikka-, marja-, mustikka-, muurain-, omena-, porkkana-, puolukka-, vadelma-, viinimarjah. 2. *murt.* survotuista marjoista ja jauhoista tehty puuromainen tahdas. — *Kuv.* rikki t. hienoksi survotusta t. survoutuneesta massasta. | Jalka jäi tukin alle ja meni h:ksi. 3. *murt.* hilla.

hilloa[1] *v. harv.* syödä ahmien, jauhaa. | -- imeä verta, h. lihaa kuin hyttyset ja Lapin noidat KIVI.

hillo|astia *s.* **-kattila** *s.* Messinkinen h.

hilloke[78*] *s. ruok.* marjoista t. hedelmistä, joskus muistakin kasviksista lyhyen aikaa vähäisen sokerimäärän kera keittämällä t. vain hämmentämällä saatu säilyke, kompotti; vrt. hillo, sose, mehu. | Paistia, salaattia ja h:tta. — *Yhd.* mansikka-, marja-, mustikka-, muurain-, omena-, puolukka-, raparperi-, viinimarjah.

hillo|lautanen *s.* **-lusikka** *s.* **-marja** *s.* Erinomainen h. **-piirakka** *s.* **-purnukka** *s.* Lasinen h. **-sipuli** *s.* **-sokeri** *s.*

hillo|ta[38] *v.* 1. valmistaa hilloksi. | H. marjoja. H:ttavien hedelmien tulee olla tuoreita. H:tut appelsiininkuoret. 2. *harv.* = hilloa.

hillo|tehdas *s.* **-torttu** *s.* **-täyte** *s.* **-täytteinen** *a.* H. piirakka. **-tölkki** *s.* hillopurnukka.

hilloutua[44] *v.* särkyä hilloksi.

hilpa[10*] *s. harv.* hiutale, hiude, hilse, silpa. | Petäjän kuoren h.

hilpais|ta[24] *v.* nopeasta kevyestä liikkeestä. 1. liikettä merkitsevän v:n yhteydessä. | Juosta h. Hiihtää h:tiin pitkin maantien oilinkia KIANTO. 2. sipaista, kiskaista, vetäistä tms. | H. tukka pois silmiltä. Yrjö h:ee paidan hartioiltaan KARHUM.

hilpar|i[5] *s. hist.* (*rinn.* hilpori, hilpuri) tapparakeihäs, sotakirves, hillebardi. | -- knihdit huitelevat h:eillaan pahimpia tungeksijoita LEINONEN.

hilp|as[66*] *a. harv.* -paasti *adv.* -paus[65] *omin.* hilpeä, vilkas. | H. luonne.

hilp|ata[35*] *v. harv.* 1. juosta keveästi; vrt. hilpaista 1. | -- miehet lähtevät h:paamaan kirkolle päin HAARLA. 2. sipaista, hipaista; vrt. hilpaista 2. | Puun oksa h:pasi hattuun.

hilpen|ee[34] *v.* (akt. ind. prees. yks. 3. pers.; heikkoasteisia muotoja ei käytetä) tulla hilpeä(mmä)ksi. | Mieliala h:i h:emistään AHO.

hilpe|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *s.* 1. hyväntuulinen, iloinen, iloluontoinen, leikkisä, vilkas, eloisa. | H. mieli. H. leikinlaskija. H. laulu, näytelmä. H. juhla, tanssi. H. ääni. H. nauru. H. huvittelu. Esittää ajatuksensa h:ään sävyyn. Häillä on yleensä h. leima. Käen h. kukunta. H. [= iloisuutta herättävä, hupaisa] näky. Kertoa, jutella, laulaa h:ästi. H:ästi soliseva puro. Sydämellinen h:ys. H:yttä herättävä. Tein minä pajusta h:än huilun LARINK. 2. ed:een liittyvää erikoiskäyttöä. a. vilkas, kepeä. | H. orava. H. juoksu, karkelo, hyppely. H. etelätuuli. Laukata h:ästi. Laineet löivät h:ästi veneen laitaan. H:ästi räiskähtelevä valkea. — *Kuv.* Mutta ulkona paukahteli h. pakkanen

KIANTO. H. ja oikullinen rokokootyyli. **b.** kirkas, helakka. | H:ät värit. Kynttilän h. valo.
hilpeä|katseinen *a.* H. nuorukainen. **-luontei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. henkilö. Sävellyksen h:suus. **-luontoinen** *a.* H. koira. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Tiellä kuhisi h:siä ajomiehiä.
hilpi[8*] *s.* ks. tunturi-, vesihilpi.
hilpoi|nen[63] *a. harv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hilpeä, iloinen. | Tulla h:selle mielelle KARHUM. Nauraa h:sesti.
hilpori[5] *s.* = hilpari.
hilppais|ta[24] *deskr.v.* keveästä, nopeasta liikkeestä; vrt. seur. | Mutta Topias -- lähti kävellä h:emaan kotiaan KATAJA.
hilppo|a[1*] *deskr.v.* keveästä, nopeasta liikkeestä. | Lähteä h:maan 'juoksemaan'. H. pakoon. Mennä, juosta h.
hilpuri[5] *s.* = hilpari.
hilse[78] *s.* **1. a.** (pinnasta irtautuva) ohut hiutale, hile, hilpa. | Männyn kaarnan h. Tuohesta irtautuva h. Metallin pinnasta lähtee taottaessa h:ttä. Kultauksesta irtoaa h:itä. Maali, ruoste lohkeilee h:inä. — *Yhd.* tuohenh.; kulta-, kuona-, kupari-, pajah. — *Erik.* **b.** ihosta, vars. päänahasta irtautuva kuiva pintasolukko, köhnä. | Päässä, tukassa on h:ttä. H:en harjaaminen. Hangata ihosta päivän polttamaa h:ttä. — *Yhd.* iho-, pääh. **2.** *harv.* jääneulanen, hile. | Hangen h. -- rantakoivuissa kuuran h:et tuhansina tähtinä kiiluivat MERIL. -- järven jäät murenivat ja hajosivat h:inä pitkin rantoja KATAJA. — *Yhd.* jääh.
hilseenty|ä[1*] *v.* = hilsettyä. | H:mistä estävä aine.
hilsehti|ä[17*] *v.* = seur. | H:vä iho, näppylä. H:minen on tämän taudin oireita.
hilseil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* muodostaa hilsettä, lohkeilla hilseenä irti (pinnasta), suomuilla. | H:evä metalli. Maali, ruoste h:ee. Päällyskerros h:ee ohuina hiutaleina. Koivun tuohi on vanhemmissa osissa h:evää. — Vars. ihon kesimisestä. | Iho h:ee. H:evä ihottuma, päänahka. Pään h:y.
hilseinen[63] *poss.a.* H. tukka. — *Yhd.* hopea-, isoh.
hilse|kerros *s.* Tuohen ohut h. **-kuori** *s.* Männyn h. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. aine. Iho kesii h:sesti. **-pensas** *s. kasv.* = hopeapensas. **-pintainen** *a.* H. rauta. **-rohtuma** *s. lääk.*
hilsetty|ä[1*] *v.* käydä hilseeseen, tulla hilseiseksi. | Tukka h:y.
hilsetys[64] *s.* hilsettyminen. **-tauti** *s. lääk.* eräs pitkällinen ihotauti.
hilseytyä[44] *v.* = hilsettyä.
hilska|ta[35] *v. harv.* telmiä, peuhata. | Vanhemman väen poissa ollessa nuori väki h:a. Enkö minä varottanut tullessa, ettei saa mennä h:amaan? KAUPPISH.
hilske[78] *s.* **1.** äänekäs meno, huiske, vilske. | Oli huutoa, naurua ja h:ttä. Kuului aikamoinen h. ja vilske. -- sitä vesihyrrän h:ttä saattoi katsoa vaikka päivän KIANTO. **2.** *onom.* helske. | Pajasta kuuluu taonnan h.
hilsu[1] *s. alat.* kulta, heila.
hilty|ä[1*] *v. runok.* hiljetä, tasaantua. | -- jo h:y vauhti Suomen urhojen *CAJ. Kolmenkertaisesti ihana on mies kun hän näin vaieta, h. taitaa LINN.
hilu[1] *s.* **1.** hilinä, hilke. | Pullossa on juotavaa sen verran, että h. käy. **2.** hilske, huiske, äänekäs meno. | Iloinen h. Pitää h:a. -- ja hiljakseen alkoi h. käydä kartanolla LEINONEN. **3.** *mon. ark.* riemuisa juhla, kekkerit, "hipat". | Panna toimeen iloiset h:t. — *Yhd.* laskiais-, syntymäpäivä-, uudenvuodenh:t. **4.** *mon.* helyt, hepenet. | Meni markkinat. Kamasaksain / h:t koreat jäivät vain H.ASUNTA. **5.** *mon. kans.* kahleet, raudat. | Saada, panna h:t kinttuihin.
hil|ve[78*] *s. harv.* helve, hilse, hitu, hilpa. | Sienen h:peet. Tuuli heilutteli puiden h:peitä.
hilvetä[34*] *v.* ks. hilpenee.
himar|taa[6] *v. harv.* -rus[64] *teonn.* = seur.
himer|tää[6] *v.*, vars. *runok.* -rys[64] *teonn.* himmeästi hohtaa, kuultaa, kajastaa. | H:tävä valo. Hiusten h:rys. Silloin korkeat portit minun silmissäni h:sivät KILPI. Ylhäällä h:si hiilakan sininen taivas KOJO. -- kun puhki pilvien harmajain / jo h:si päivän kajo HELLAAKOSKI. Kerran, maan päällä, / illassa h:tävässä / soi rakas, tuttu ääni KAILAS. -- h:rys kuin suruharso leijui LARINK.
himerä[12] *a. harv.* himmeä, hämärä. | -- tämä syyspäivän h. valo SILL.
hime|ä[21] *a. harv.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* himmeä, hämärä. | Pilvet päivän h:äksi tekivät KIVI. H:ys lempee mun vaiheellain väikkyi KIVI.
himi|stä[41] *onom.v. harv.* -nä[14] *teonn.* kuulua etäältä vienosti, hiljaa; soida hymisten. | Kaukaa h:si kosken ääni. Kulkusen h:nä. Kello h:si jossakin etäisyydessä.
himmeli[5] *s.* **1. a.** oljista tehty, katosta riippuva joulukoriste, olkikruunu. | Maaseudullakin joulukuusi on syrjäyttänyt kauniit h:t ja haarakynttilät. — *Yhd.* joulu-, katto-, olkih. **b.** koristeltu lyhtymäinen valaisin (esim. puistojuhlissa). **2.** morsiamen kruunu, jossa oli runsaasti helyjä, värillisiä suikaleita yms. **3.** lieden yläpuolella oleva savukupu. **4.** korukatos (saarnastuolin, vuoteen, häissä morsiusparin yläpuolella).
himmennin[56*] *väl.* < himmentää. **1.** valokuvauskoneissa, kaukoputkissa, mikroskoopeissa yms. oleva laite, jolla säädetään valoaukon suuruutta. — *Yhd.* iirish. **2.** *mus.* sordiini.
himmenny|s[64] *teonn.* (< himmentää) himmentäminen; himmentämisen tulos. | Kemiallinen h. Puun pinnan h. Lietsoimella aikaansaatu h. Filmauskoneen h:ksen säätö. — *Yhd.* sisä-, sinih.
himmennys|aine *s.* **-aukko** *s. valok.* **-happo** *s.* **-lasi** *s.* tav. = aurinkolasi. **-poltto** *s.* pinnan himmentäminen polttamalla.
himmentymä[13] *s.* himmentynyt kohta.
himmentymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. valo, kiilto, loisto. H. lasi. — *Kuv.* H. muisto, maine. H. johtotähti.
himmenty|ä[1*] *pass.v.* (< himmentää) tulla himmeä(mmä)ksi, himmetä, hämärtyä;)(kirkastua. | Valo h:y. Aurinko, päivä h:y. Silmät h:vät. Kiilto, loiste h:y. H:neet silmälasit. H:-

nyt [= heikentynyt] näkö. — *Kuv.* Järjen valo, tajunta h:y. Tapauksen muisto on h:nyt. Tarinan todellisuuspohja h:y. Sanan merkitys on h:nyt. H:nyt kansallistunne leimahti eloon.

himmentäjä[16] *tek.; fys.* par. himmennin.

himmentämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. valaistus. H. hehkulanka. — *Kuv.* Tuntea h:öntä iloa. Ennätys säilyi kauan h:tömässä loistossaan.

himmen|tää[8] *v.* -tävästi *adv.* tehdä himmeä(mmä)ksi t. hämärä(mmä)ksi. | H. valoa. Savu h:tää auringon paisteen. Pilvi h:si kuun loistoa. H:netty huone. Kyynelet h:tävät näköä, silmiä. — H. lasia. H:netty lasi, sähkölamppu. H. pintaa hapoilla, hiekalla, polttamalla, hankaamalla. Hopean h:täminen. — Tämä aine ei h:nä kankaan väriä. Väri h:netään sekoittamalla siihen harmaata. — H. ääntä. Sirkatkin h:sivät soittonsa NUOLIV. — *Valok.* pienentää valoaukkoa. | Yksinkertaisen linssin kuvausvirheet pienenevät h:nettäessä. — *Kuv.* Suru h:si kirkkaan onnemme. Arvottomat teot h:tävät hänen mainettaan. Aika ei pysty h:tämään tämän työn arvoa. Uusi aika h:tää monen vanhan sanan merkityksen. Kauhu h:tää ajatukset. Länsimaiden vaikutus h:tää vähitellen itämaiden erikoispiirteitä. Vaikuttaa luokkarajoja h:tävästi. — *Yksipers.* Hänen ajatustansa h:si KOSKENN.

himmerk|ki[1*] *s. kansanr.* taivaan valtakunta. | Vaimo haaksi, vaimo hauta, vaimo h:in ilo, vaimo helvetin tuli SL.

himmer|tää[8] *v. harv.* -rys[64] *teonn.* **1.** himertää. | Väri h:tää silmään. H:tävä alppihehku. - - pyökit, joiden kyljet h:tävät kuin vanha hopea LEHT. Tuijotan huoneen ilmaa, johon ulkoa katulampusta leviää heikko h:rys SILL. **2.** himmentää, hämärtää. — *Yksipers.* Silmää h:si pian sinne [= järvelle] katsoessa SILL.

himme|tä[34] *v.* tulla himmeä(mmä)ksi, himmentyä, hämärtyä;)(kirkastua. | Valo h:nee. Päivä h:nee illaksi. Viipyessään hiukan h:nevä ehtoo SILL. - - päivä pääsee h:nemättä paistamaan sisään AHO. Hiillos h:nee. Päivä alkoi tuntua, tähdet h:nivät. Silmät h:nevät. Silmien loiste h:ni. Näkökyky h:nee. Kaikki alkoi h. hänen silmissään. Talot h:nevät hämärään. Silmälasien h:neminen. H:nnyt kirjoitus, kuva. — H:nnyt pinta. Väri h:nee. — Käheys saattaa ilmetä vähäisenä äänen h:nemisenä. — *Kuv.* Järki, tajunta, muisti h:nee. Arvostelukyvyn h:neminen. Mieliala h:nee. Ajatukset h:nevät. Muisto, entisyys h:nee. Sanontatavan alkuperäinen merkitys on h:nnyt. Tämän sävellyksen kauneus ei ole vuosisadassa hiukkaakaan h:nnyt. Nimen loisto h:nee.

himme|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1. a.** valosta: heikko(valoinen), hämärä;)(kirkas. | H. valo, loiste, hohto, kajastus. H:ästi hehkuva hiillos. Tähtien h. tuike sumuisena iltana. H. liekki, lyhty. H. valaistus, kuutamo. H. huone. H. hämäryys. H. heinäkuun ilta. H. yö. Vallitsi h:ys kaunis KIVI. **b.** näkyvyydestä: heikosti näkyvä, hämärä, samea, epäselvä;)(selvä, kirkas. | H. kuva. H:äksi kulunut kirjoitus. Näkyä h:ästi. Kaukaa häämöttää h:ästi taloryhmä. Silmiin nousi vähäinen h:ys. — H. [= läpikuultava] lasi, kalvo. **2. a.** kiilloton, loisteeton;)(kiiltävä, kirkas. | H. pinta. Hioa, polttaa h:äksi. H. paperi, kangas, lasi, maali, lakka. H. hiili, savi. H. kultaus. H:ät lehdet, hedelmät. Elottomat, h:ät hiukset. Vanhuksen h:ät silmät. Hohtaa h:ästi. - - että lepokammioin / on halavan h:än alla KIVI. - - vieraan maan vihreän h:ät metsät AHO. **b.**väristä: hillitty;)(kirkas, voimakas, räikeä. | H. väri. H:än vihreä seinä. **c.** äänenväristä: hillitty, pehmeä, vaimea;)(kirkas, räikeä. | Kontrafagotin h. ääni. - - kuuluu vain virren veisuu ja urkujen h. soitto AHO. **3.** *kuv.* lähinnä **1.** kohtaan liittyen: hämärä, epäselvä. | H. muistikuva. On mulla siitä jokin h. tieto KIVI. Sairaustila, jossa tajunta on h. Mutta miksi käy aatokseni piiri niin h:äksi? KIVI. Unien h. maailma. Runon h. sävy. Raamattu on monelle lukittu ja h. kirja. Tulevaisuus näyttää h:ältä. Tajuta, aavistaa, muistaa h:ästi.

himmeähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.* H. valaistus. Taivas oli h. Sinkki tekee pronssin värin h:ksi. H. kiilto.

himmeä|kiiltoinen *a.* H. pinta. H. silkki, turkisnahka. **-lakka**[9] *s. maal.* myös ⌒. **-lasi**[9] *s.* myös ⌒. **-pintai|nen** *a.* H. vahakangas. H. metalliesine. Maali, joka käy kuivuessaan h:seksi. **-silmäinen** *a.* **-valoinen** *a.* H. lamppu. **-väri|nen** *a.* Hyönteisen h:set siivet. H. huonekalu.

himmi[4] **1.** *a. harv.* himmeä, hämärä. | H. valo. [Soihdun] sydän hiiltyvä / h:ä hohdetta valaa HAAHTI. Jos ei hullu, niin on h. [= ajattelematon, lyhytnäköinen] KANT. **2.** *s. met.* ohut happeumakerros metallin pinnalla. — *Yhd.* ruosteh.

himmisty|ä[1] *v.* himmetä. | Kuumennettaessa kupari h:y. H:nyt hopea. H:neet hampaat.

himo[1] *s.* voimakas, us. aistillinen (pysyvä) halu t. vietti; vrt. intohimo. | H. tehdä jtak. Rahan, viinan, tavaran h. Polttava, aistillinen h. Halu yltyy h:ksi. H:t heräävät. Tyydyttää, noudattaa h:jaan. Joutua h:jensa valtaan. H:n orja. Tukahduttaa halunsa ja h:nsa. - - lihan h., silmäin pyyntö ja elämän korskeus UT. - - elä koskaan h:illesi valtaa anna KIVI. Kun sinun h. tulevi / - - / ison saamia kaloja KAL. — *Yhd.* huvittelu-, juoma-, keräily-, sukupuoli-, tappamish.; kahvin-, koston-, kullan-, kunnian-, murhan-, nautinnon-, peli(n)-, rahan-, ryöstön-, saaliin-, tavaran-, työn-, vallan-, veren-, viinan-, voitonh.

himoilla[29] *v. harv.* himoita. | H. ihmisten tavaroita KIVI.

-himoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Hävitys-, koston-, kullan-, kunnian-, murhan-, nautinnon-, rahan-, ryöstön-, saaliin-, vallan-, veren-, viinan-, voitonh.

himoit|a[31] *v.* -sevasti *adv.* tuntea himoa jtak kohtaan, haluta kiihkeästi. | H. jkta omakseen. H. omaisuutta, kauniita vaatteita. Toisen oman h:seminen. Kettu h:si pihlajanmarjoja. Älä h:se lähimmäisesi huonetta KATEK. H. mainetta, ennätystä, valloituksia. H. merten taakse. H:sevat silmät. Heidänkin silmänsä h:sevat nähdä oikeaa elämää.

himojuoma *s.* mieli- t. halujuoma.
himok|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* **1.** aistillista himoa tunteva t. osoittava, himon vallassa oleva, himoitseva. | H. olemus. H. suu, ilme. H:kaat silmät. Luoda h:kaita katseita. Suudella h:kaasti. Aistillinen h:kuus. **2.** ahnas, saaliinhaluinen. | Olla h. viinaan. Syödä h:kaasti. Silmät pälyivät h:kaasti kultakolikkoihin. Maahamme kohdistuvat h:kaat pyyteet. **3.** kiihkeä, voimakas, palava. | H. kaipaus, tunne. H. kiihko tehdä jtak. A. jatkoi h:kaasti edellä menevän takaa-ajoa [juoksijasta].
himo|murha *s.* luonnottoman (sukupuoli)vietin tyydytykseksi tehty murha. **-murhaaja** *s.* himomurhan tekijä. **-ruo|ka** *s.* mieli- t. haluruoka, herkkuruoka. | Maksalaatikko, h:kani. Jaakob valmisti isällensä h:an. Jänikset ovat ilveksen h:kaa.
himo|ta[38] *v.* tav:mmin himoita. | H. seikkailuja, rakkautta. H. kunniaa. Huimaavat määrät h:ttua kultaa ja hopeaa. Pian kirmaisee hän takaisin taas, h:ten katsella Venlan kuvaa KIVI. Aut' etten h:a / tavaraa lähimmäisen VK.
himot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H. rakkaus. Kirkas, h. katse.
himott|aa[2*] *v.* *yksipers.* haluttaa kiihkeästi, kovasti. | Minua h:aa lähteä. Jokaista h:i päästä ampumaan. Sudella rupesi kovasti h:amaan varista KS.
himphamp|pu[1*] *s. ark.* **1.** joutavuus, sekasotku, hölynpöly. | Puhua h:pua. Tämä sepustus on paljasta h:pua. Hommasta tuli h. Koko tilaisuus vaikutti h:ulta. | No sinä naisen luonto! - - sinä h.! KIVI. **2.** *himphamppua* kiireen vilkkaa, aika kyytiä. | Paeta h:pua. - - Amanda läksi h:pua lyllertämään takaisin KIANTO.
himpun *adv. ark.* hiukan, vähän. | Myöhästyi h. Kala painoi h. yli 6 kilon. — Vars. *himpun verran* hieman, jonkin verran. | Odota h. verran! Kello on h. verran edellä. Lehden taso on h. verran noussut.
hina[10] *s.* Triodia decumbens, eräs heinäkasvi.
hinaaja[10] *tek.* < hinata. — *Erik.* alus, joka vetää toista alusta, lauttaa tms. — *Yhd.* höyry-, moottori-, satamah. **--alus** *s.* **-höyry(laiva)** *s.* **-laiva** *s.* **-moottori(vene)** *s.* **-vene** *s.*
hina|ta[35] *v.* lappaa ylös, nostaa (t. laskea) köydestä tms., hissata; vetää ponnistellen, vaivalloisesti perässään, laahata, raahata, retuuttaa; vrt. hilata. | H. köyttä, kettinkiä. H. ankkuri ylös. H. lippua salkoon. H. raskasta rekeä. H. hirsiä, kiviä. - - toiset h:sivat siellä jykeitä piiritystykkejä IVALO. Näitä tuumiessaan h:si hän itsensä lattialle ja yritti nousemaan seisallensa PÄIVÄR. — *Kuv.* H. palkkoja ylöspäin. H. jku valtaan. — *Mer.* kuljettaa hinaajan avulla, vetää perässään. | H. laivaa, lotjaa. H. lauttaa yli järven. Alusta käytetään h:amiseen.
hinaus[64] *teonn.* < ed. | Laiva suorittaa h:ta. — *Yhd.* lautan-, meri-, satamah. **-auto** *s.* epäkuntoon joutuneiden autojen kuljetusauto. **-jono** *s.* hinattavien alusten jono. **-kone** *s.* hinausta suorittava kone; hinauslentokone. **-köysi** *s.* Laivan, lautan, auton h. **-lautta** *s.* **-lentokone** *s.* Liitolentokoneen lähtö tapahtuu tavallisesti h:en avulla. **-maksu** *s.* Jäänmurtajalle menevä h. **-vaijeri** *s.* Purjelentokoneen h. **-veturi** *s.* **-välineistö** *s.*
hinauttaa[2*] *fakt.v.* < hinata. | H. auto korjaamoon. H. venettä, lauttaa.
hinautu|a[44] *v.*, tav. *refl.* < hinata. | H. eteenpäin. H. toisten perässä. Vihollinen h:u lähemmäksi. Mato kulkee h:malla. — *Kuv.* Tänne h:u [= kokoontuu, kulkeutuu] kaiken maailman väkeä. — *Mer.* olla hinattavana, edetä jnk hinaamana. | H. laivan perässä.
hindu[1] *s.* H:t 'Etu-Intian brahmalaisuskoinen väestö'.
hindulai|nen[63] *a.* ja *s.* H. sivistys, musiikki. H. temppeli. — H:set asuvat etupäässä Intian pohjois- ja länsiosassa.
hindulaisuus[65] *s. usk.* hindujen uskonto, nykyisbrahmalaisuus.
hindustani[4] *s.* eräs intialainen murre; Intian tärkein yleiskieli, urdu.
-hinen[63] johdin, joka yleisk. esiintyy vain muutamissa sanoissa ja jota tav. vastaa -inen: hirtehinen, maahinen, pannahinen, vetehinen; *harv.* etehinen; *runok.* hurmehinen, taivahinen.
hinkais|ta[24] *mom.v.* < hinkua. | H:eva hengitys.
hinkalo[2] *s.* **1.** seinämin erotettu (aitan, kellarin) osasto, laari, purnu. | Kuiva vilja säilytetään h:issa. Tyhjentää säkki h:on. Olla hiljaa kuin hiiri h:ssa. — *Yhd.* hiili-, jauho-, jyvä-, perunah. **2.** lehmän paikka (navetassa), parsi; hevosen paikka (tallissa), pilttuu. | Lehmäin h:ita oli ennen yleisesti erottamassa väliaita. - - kahdenpuolen [Valkoa oli] h:issaan kaksi luiskeata varsaa KIVI.
hink|ata[35*] *v. ark.* hangata, kihnuttaa. | H. kirkkaaksi. H. lattiaa rievulla. Hevonen h:kaa harjaansa ja häntäänsä. — Eeva h:kasi [= hivutti] taas itsensä likemmäksi ALKIO.
hinkautu|a[44] *v. myt.* taudista t. vammasta: tarttua, tulla. | Maahinen [= eräs ihotauti] h:i maasta. Kalma h:u.
hinkkail|la[29] *frekv.v. ark.* < hinkata. | Kissa rupesi h:emaan kylkeänsä isännän sääreen. — H. eteenpäin 'kulkea vaivalloisesti'.
hinkkautu|a[44] *pass.v. ark.* < hinkata. | Siloiseksi h:nut lapionvarsi.
hink|ki[1*] *s.* (maito)kannu, vars. sangallinen kantoastia. | Kaataa maitoa h:kiin, h:istä. — *Yhd.* maito-, piimäh.
hin|ku[1*] *s.* **1. a.** vinkuva (hengitys)ääni. | Yskimistä seuraa pitkä h. **b.** etup. *puhek.* hinkuyskä. | Potea h:kua. Lapset ovat h:gussa. **2.** *ark.* kova halu, himo. | Kova h. viinaan. Lapsille tuli h. lähteä kaupunkiin. — *Yhd.* kahvinh.
hinku|a[1*] *v.* **1.** hengittää t. ääntää vinkuen. | Hinkuyskässä lapsi h:u ja on menehtymäisillään. Hengitys muuttui h:vaksi. Härkä kiljuu ja h:u kimeällä kurkulla LEHT. **2.** *ark.* kovasti haluta, kärttää.
hinku|kohtaus *s.* hinkuyskäkohtaus. **-kurkku** *s.* *eläinlääk.* eräs kotieläinten hengityselinten tauti.
hinkuyskä *s.* tukehtumiskouristuksien seuraama

pitkällinen (lasten) yskä. **-inen** *poss.a.* H. poika. H:sen ravinto. **-kohtaus** *s.* **-potilas** *s.*
hinnan|alennus *s.*, tav. *liik.* 25 %:n h. H:alennuksia valtionrautateillä. Vaatia, myöntää h:alennusta. H. tuli heti voimaan. **-ero** *s.* kahden hinnan (esim. eri tuotteiden hintojen, osto- ja myyntihinnan) välinen ero. | Kahden markan h. metriltä. Isomman ja pienemmän koneen välinen h. Kun kauppias vähentää h:sta liikekustannukset, jäännös on voittoa. **-erotus** *s.* = ed. **-kehity|s** *s.* tav. hintojen kehitys. | Yleinen h. Maatalouden h. Rahanrunsaus vaikuttaa h:kseen. **-korotus** *s.* 10 %:n h. Elintarvikkeiden h. Panna toimeen h. Vaatia h:ta. On odotettavissa h. **-lasku** *s.* 2 mk:n h. Yleinen h. Äkillinen h. Viljelijät joutuivat kärsimään tappiota h:sta. **-lisä** *s.* Kuljetuskustannusten aiheuttama h. **-lisäys** *s.* H. värjäyksestä 10 %. **-muodostus** *s. tal.* hintojen muodostuminen taloudellisten tekijäin vaikutuksesta. | Puutavaran, maatilojen, maataloustuotteiden h. Edullinen h. Vapaa h. **-muuto|s** *s.* Oikeus h:ksiin pidätetään. Tuotannon vaihtelu aiheuttaa h:ksia. **-määräys** *s.* **-noteeraus** *s.* Pörssin h. Maailmanmarkkinoiden h. Sokerin h. **-nousu** *s.* Puutavaran jatkuva h. Raaka-aineiden h. Tulossa oleva h. Jyrkkä h. Yleinen h. aiheutuu rahan ostovoiman vähentymisestä. **-takuu** *s.* maksuehto, jonka mukaan myyjä sitoutuu tuottajan mahdollisesti alentaessa hintansa laskuttamaan jäljellä olevasta toimittamattomasta tavaraerästä vastaavasti alennetun hinnan. **-tarkistus** *s.* **-vaihtelu** *s.* Teollisuustuotteiden h. Estää, seurata, tasoittaa h:ja. Palkat riippuvat h:ista. **-vertailu** *s.* hintojen vertailu. | Polttoaineiden h. **-ylennys** *s.* = hinnankorotus.
hinnasto[2] *s.* hinnat yhtenä ryhmänä; hintaluettelo. | Kelloseppien yhteisesti sopima h. Tehtaan h. Kangastavarain h. H:a on kauttaaltaan alennettu. — Kuvallinen h. Lähetämme maksutta h:mme. — *Yhd.* auto-, ilmoitus-, lanka-, lääke-, radio-, postimerkki-, siemen-, työh.: osto-, myynti-, vaihtoh.; pää-, sarja-, tukku-, vähittäish. **-hinta** *s.* hinnastossa ilmoitettu hinta. **-numero** *s.* jnk tavaralajin numero hinnastossa.
hinnaton[57] *kar.a.* < hinta.
hinnoit|ella[28*] *frekv.v. liik.* < hinnoittaa. | Tuotteiden h:teleminen. Paperi h:ellaan joko painon mukaan tai riiseittäin. Vaikeasti h:eltava työ.
hinnoitelma[13] *s.* hintalaskelma. | Painatustöistä tehdään h. useimmiten pitäen perusteena painoarkkia.
hinnoit|taa[2*] *v. liik.* määrätä t. laskemalla arvioida hinta, kalkyloida. | Tavaran h:taminen. H. puutavaraa, metsää. H. huokeaksi, kalliiksi. H. kappaleittain. Tehtaan tuotteet h:etaan kirjanpidon perusteella. Kaupassa köydet ovat tavallisesti h:etut painonsa mukaan. Pesäluettelossa h:etaan pesän koko omaisuus.
hinnoittaja[10] *tek.* = seur.
hinnoittelija[14] *tek.* < hinnoitella. | Kirjapainon h.
hinnoittelu[2] *teonn. liik.* < hinnoitella. | Tavaroiden h. Lääkeaineiden, painotöiden h. Kuolinpesän omaisuuden h. Metsän h. Myyntihinta on määrättävä järkiperäisen h:n avulla. — *Yhd.* myynti-, palkka-, sopimus-, työ-, valmistus-, yhteish. **-asteikko** *s.* **-kirja** *s.* kirja, johon hinnoittelut merkitään, kalkyylikirja. **-oppi** *s.* oppi hinnoittelusta ja sen suorittamisesta. **-osasto** *s.* Liikkeen h. **-periaate** *s.* **-peruste** *s.* Kohtuullinen h. Erilaisten h:iden soveltaminen. **-tapa** *s.* Prosenttilaskuun perustuva h. **-taulukko** *s.* **-työ** *s.* Metsäin h:t.
hinnoitus[61] *s. liik.* hinnoittaminen, hinnoittelu. | Tavaran h. Töiden h. **-periaate** *s.* Osuusliikkeen h. **-tapa** *s.* **-taulukko** *s.* Töiden h. **-työ** *s.*
hin|ta[10*] *s.* jstak maksuksi vaadittu t. saatu rahamäärä; *tal.* hyödykkeen (esim. tavaran, työn) arvo mitattuna toisella hyödykkeellä. | Kirjan, puvun, kaluston, kullan, sokerin, maatilan h. Hevosten h:nat. Pääsylipun h. Ulkomaisen valuutan h. Kallis, huokea, halpa, sopiva h. Oma hinta 'tuotantokustannukset t. ostohinta'. Kiinteä h. Käypä h. Määrätä h. Sopia h:noista. Pitää suurta h:taa. Ottaa, vaatia liikaa h:taa. Alennettu h. H:nan korotus. H:nat nousevat, halpenevat, paranevat. Nostaa, laskea h:toja. H. 20 mk kappaleesta. Saada hyvä h. Ostaa, myydä puolella h:nalla t. h:taa, puolesta h:nasta. Myydä päivän h:toihin. Hankkia tavara tehtaan h:taan. Kellon ostaja saa vitjat samaan h:taan. Mihin h:taan tahansa. Olla hyvissä h:noissa. Tavara tulee h:toihinsa. Jk ei ole h:nalla pilattu 'on kohtalaisen huokea'. — Veroäyrin h. — Eril. sanontatavoissa ja *kuv.* | Tehdä, suorittaa jtak h:nalla millä hyvänsä 'mistään uhrauksista t. esteistä huolimatta'. Esteet on raivattava tieltä mihin h:taan tahansa. En millään h:nalla t. mistään h:nasta suostu lähtemään. Kamppailla henkensä h:nalla. Vihollinen saavuttanut paikallista menestystä raskaiden tappioiden h:nalla. Mut en ostanut unteni h:taan / ole iloja taivahan KOSKENN. Vapauden, voiton, rauhan, onnen h. — *Yhd.* kahvin-, maidon-, metsän-, sähkön-, tavaran-, tontinh.; brutto-, kanto-, kilo-, kuutio-, netto-, yksikköh.; kirjakauppa-, sarja-, tori-, tukku-, vähittäish.; alennus-, avaus-, hankinta-, kauppa-, kilpailu-, kulutus-, käteis-, lunastus-, luovutus-, markkina-, myynti-, osto-, tarjonta-, tilaus-, tilitys-, tuonti-, tuotanto-, valmistus-, vientih.; enimmäis-, maksimi-, minimi-, vähimmäish.; ali-, huippu-, keski-, kohtuus-, normaali-, pila-, pilkka-, raja-, sopu-, ylih.
hinta- tav. *liik.* **--arvio** *s.* Uusien koneistojen h. **--asteikko** *s.* **-eh|to** *s.* Tilaukseen merkityt h:dot. **-erä** *s.* osina suoritettavan hinnan maksuerä. | Viimeinen h. **-ilmoitu|s** *s.* H:kset lähetetään pyydettäessä. Tarjoukset h:ksineen. H:kset sisältävä selostusvihkonen. **-indeks|i** *s.* Hintaliikkeen kehitystä ilmoitetaan yleisesti h:eillä. Maataloustuotteiden, elinkustannusten, raaka-aineiden h. Helmikuun h:it. H. laskee, nousee.
hintai|nen[63] *a.* Minkä h.? 100 mk:n h. Merkkejä on kolmen h:sia. — *Yhd.* brutto-, eri-, halpa-,

helppo-, huokea-, kallis-, keski-, nettoh.; samanh.
hintain- tav. ⌒; vrt. myös hinnan-. **-lasku** *s.* **-nousu** *s.* Voimakas h. Yleinen h. **-romahdus** *s.* **-säännöstely** *s.* **-tarkkailu** *s.*
hinta|järjestelmä *s.* Kiinteä, liukuva h. **-kartelli** *s.* yhteisistä hinnoista sopineiden myyjäin liittymä t. sopimus. **-keinottelu** *s.* **-kilpailu** *s.* Kustantajien välinen h. Terveellinen, vapaa h. H:n alettua myyntihinnat laskevat. **-kirja** *s.* kirja, johon tavarain tms. hinnat on merkitty. **-kiskonta** *s.* **-kysymys** *s.* Maataloustuotteiden h. **-käyrä** *s.* hinnan vaihtelua osoittava tilastollinen käyrä. **-lappu** *s.* tavaran yhteydessä oleva sen hinnan osoittava lappu. **-laskelma** *s.* **-liik|e** *s. tal.* hintojen nousu- ja laskuliike. | H:keen kehitystä ilmaistaan yleisesti ns. indekseillä. Jyrkät h:keet. **-lippu** *s.* = hintalappu. **-lista** *s.* listamainen hintaluettelo. **-luettelo** *s.* hinnasto. | Kuvallinen h. Kangastavarain h. H. lähetetään pyynnöstä. **-luok|ka** *s.* Kalliimpi h. Polkupyöriä on useita eri h:kia. Paras tuote h:assaan. **-määräys** *s.* hintaa t. hintoja koskeva määräys. | Kansanhuoltoministeriön antama h. **-oppi** *s. tal.* oppi hinnoista, niiden muodostumisesta ja muutoksista. **-peruste** *s.* hinnoituksen peruste. | Nykyiset h:et. Määrätä h. H:ena on tavallisesti jokin paljouserä tavaraa. **-politiik|ka** *s. tal.* Liikkeen, yhtymän, valtion h. Yhtenäinen, kiinteä h. Järkevä h. Noudattaa jtak h:kaa. H:an valvominen. **-raja** *s.* tav. vaihtelevan t. ennakolta määräämättömän hinnan ylä- tai alaraja. | Alin, ylin h. Kun tilauksen summa nousee tiettyyn h:an, tavarat toimitetaan tilaajan kotiin. **-ryhmä** *s.* vrt. hintaluokka. **-sitoumus** *s.* **-sopimus** *s.* Tehtaiden keskinäinen h. Vaatturien h. H. tasoittaa kilpailua. **-suhdan|ne** *s.* Nousevat, epäedulliset h:teet. Puujalosteiden h:teet. **-suh|de** *s.* hintojen suhde niitä toisiinsa verrattaessa. | Mänty- ja kuusipropsien h. — *Mon.* hintojen alalla vallitsevat olosuhteet. | Viljan ja leivän h:teet Suomessa. Ulkomaisilla markkinoilla vallitsevat h:teet. Parantuneet, edulliset h:teet. H:teiden kehitys. **-sulku** *s.* valtiovallan valvoma olotila, että elinkeinon harjoittajat (inflaation estämiseksi) eivät saa korottaa tuotteittensa hintoja. **-suunta** *s.* Aleneva, kohoava h. Kiinteä h. Kuparin h. H. on vahvistumassa. **-säännöstely** *s.* hintojen säännöstely (keinottelun t. inflaation ehkäisemiseksi). **-taistelu** *s.* Osuusliikkeiden ja yksityisliikkeiden h. **-taksa** *s.* virallisesti määrätty hinnasto. **-takuu** *s.* = hinnantakuu. **-tarjous** *s.* Tehdä h. Edullinen h. **-taso** *s.* Paikkakunnan h. Kotimainen h. Voin, kenkien, kullan, raaka-aineiden h. Nykyinen, viime vuoden h. Korkea h. H. nousee, laskee. Alentaa h:a. H:n kehitys, vaihtelu. **-taulukko** *s.* Rautatierahtien h. H. osoittaa hintojen asteittaisen nousun. **-tekijä** *s. tal.* hintaan vaikuttava tekijä. **-teoria** *s. tal.* oppi siitä, miten hinta muodostuu ja mitkä seikat sen määräävät. **-tiedotu|s** *s.* hintoja koskeva tiedotus; noteeraus. | Selitysvihko h:ksineen. Yleiset h:kset. Julkinen, virallinen h. **-tieto** *s.* Puutavaroiden h:ja. Pyytäkää esittelyjä ja h:ja! Eri paikkakunnilta saatujen h:jen mukaan lasketut keskihinnat. **-tilan|ne** *s.* hintojen alalla vallitseva tilanne. | Nykyinen h. Markkinain h. Paikkakunnan h. H:teen kehitys. **-tilasto** *s.* **-tutkimus** *s. tal.*
hintav|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* kallis(hintainen). | Tämä tuntuu liian h:alta. H:uutensa vuoksi traktori voi tulla kysymykseen vain suurilla viljelmillä.
hinta|vaatimus *s.* Ankarat h:vaatimukset. Korottaa, alentaa h:vaatimuksiaan. **-varaus** *s.* (vars. lehden) tilaushinnan mahdollisen korottamisen suhteen tehty varaus. **-yhtymä** *s.* = hintakartelli. **-yksikkö** *s. tal.* **1.** se paljouserä, jonka perusteella hinta ilmaistaan. | Viljan h. on hehtolitra. H:nä vanerikaupoissa on tavallisesti pintamitta. **2.** raha.
hintelo[2] *a. harv.* = seur. | H. nuorukainen.
hintel|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* (*rinn.* hinterä) heikko, hento, heiveröinen. | H. poika, mies. H. vartalo. H:ät sääret, hartiat. Lihasten h:yys.
hintelähkö[1] *mod.a.* H. nainen. Näyttää h:ltä.
hintelä|kasvuinen *a.* H. lapsi. **-rakentei|nen** *a.* -suus *omin.* H. urheilija. H. hevonen, koira. **-säärinen** *a.* H. mies. **-tekoinen** *a.* hinteläräkenteinen. | H. lapsi. H. painija. **-vartaloinen** *a.* H. ukko. H. hevonen.
hinter|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* = hintelä.
hintojen- ks. hintain-.
hint|ti[4*] *s. ark.* hiukka, hiven; vrt. himpun. | H:tiä vaille täynnä. Toinen on h:in mittavampi. — Vars. *hintin verran* hieman, vähäsen. | -- jos yksi on hyvä, niin toinen koettaa olla vielä ainakin h:in verran veiterämpi TIITUS.
hinur|i[5] *s.*, vars. *ark.* hinaaja(-alus). | -- sirmakansoitto etäällä soluvista h:eista, jotka vetävät tukkilauttoja LEHT.
hio|a[1] *v.* **1.** tahkota t. hangata kovasimella teräväksi, teroittaa hankaamalla. | H. veistä, puukkoa, kirvestä, viikatetta. H. aseitaan, miekkaansa. Teroittaa kovasimella h:en. Kahden puolen kirves h:taan SL. **2.** vars. *tekn.* silottaa jtak hankaamalla sitä esineellä t. jauheella, joka irrottaa silotettavan esineen pinnasta pieniä lastusia, hiertää tasaiseksi t. kiiltäväksi. | H. metallia. H. sylinteriä, venttiiliä 'lastuta hiomalla määrämittaiseksi'. H. kiveä, lasia. H. timanttia. H. linssejä. H. puupintaa hiekkapaperilla. H:ttu, kiiltävä pinta. Graniittinen, h:ttu hautapatsas. Parkettilattia h:taan koneella tasaiseksi. Kivikauden aseet viimeisteltiin h:malla sileiksi. — Vesi on aikojen kuluessa h:nut ja pyöristänyt kiviä. Jään h:ma kalliopinta. **3.** *tekn.* hienontaa puuaines(ta) tahkon ja veden avulla mekaanisesti vanukkeeksi l. puumassaksi. **4.** muuta hankaamista, hieromista merkitsevää käyttöä. | H. viilalla. Ruutia h:ttiin metallikuulilla. Helmisuurimoita valmistetaan vehnistä ja ohrista pyöreähköiksi h:malla. Suklaamassan h:minen eli valssaaminen. — H. käsiään, kämmeniään yhteen 'hieroa'. Kissa h:o kynsiään puun kylkeen. Soidinmetson h:minen 'viikatteen hiomista muistuttava ääntely'. **5.** *voim.* Säären h:minen 'jalan vienti nojapuuheilunnassa ai-

san ulkopuolelta, otteestaan irrottautuvan käden alitse eteen t. taakse'. **6.** *kuv.* **a.** H. hammasta t. hampaitaan 'hautoa vihamielisiä aikeita jkta vastaan, hankkiutua (jhk tekoon)'. H. kynsiään 'harjoittautua, varustautua, vaania tilaisuutta (jhk tekoon), tehdä mielessään suunnitelmia'. H. kynsiään jkn pään menoksi. **b.** kehittää, hienostaa, viimeistellä. | H. pelitaitoaan, tekniikkaansa. H. kielenkäyttöään. H. tyyliään, esitystään. Tekijän esitystapa on selvää ja h:ttua. H:ttu käytös, liike. H:ttu kohteliaisuus. Yhteisharjoitusten kiinteäksi kokonaisuudeksi h:ma joukkue. — H. pois erilaisuuksia, virheitä, särmikkyyttä.

hioin[56] *väl.*, vars. *arkeol.* (< ed.) hiomakivi. | Kivikautinen h. — *Yhd.* riipus-, käsih. **-kivi** *s.*

hioja[10] *tek.*, us. *amm.* Ammattitaitoinen h. — *Yhd.* kiven-, lasin-, linssin-, metallin-, timantin-, työkalunh.

hioke[78*] *s. tekn.* hiomalla valmistettu puumassa, mekaaninen puuvanuke; vrt. hioa **3.** — *Yhd.* myynti-, paperi-, puuh.

hiokkeeton[57] *kar.a.* < ed.

hioma- us. = hiomis-, hionta-. **--aine** *s.* Smirgeli on tärkeä h. **-hiekka** *s.* **-hihna** *s.* vars. partaveitsen, parranajoterien teroitukseen käytetty hihna. **-jauhe** *s.* Kiillottaa h:ella. Karkeus poistetaan hankaamalla pintaa yhä hienommalla h:ella. **-kangas** *s. tekn.* hiomiseen käytetty kangas, jonka pintaan on sideaineella kiinnitetty hiomajauhetta. **-kapula** *s.* palikka, jota hiomakankaalla t. -paperilla päällystettynä käytetään sileäksi hiomiseen. **-kiekko** *s. tekn.* koneella hiomiseen käytetty, tav. kivinen t. hiomajauheesta valmistettu (t. sillä päällystetty) kiekko, hiomalaikka. **-kiv|i** *s.* hiomiseen käytetty kivi; kovasin; hioin. | Kvartsiittinen, keinotekoinen h. Hienorakeinen h. Puuhiomon h. Nopeasti pyörivä h. Viikatetta hiotaan h:ellä. Jo muinaisaikoina on kiviaseiden valmistukseen ja teroitukseen käytetty h:iä. **-kone** *s. tekn.* — *Yhd.* kiven-, puhdistus-, pyörö-, tarkkuus-, taso-, yleish. **-laatta** *s.* hiomiseen käytetty laatta. **-laikka** *s. tekn.* hiomakiekko. **-laitos** *s.* hiomo. | Lasitehtaan h. **-massa** *s.* puuhioke. **-paperi** *s.* hiomiseen t. silittämiseen käytetty paperi, jonka pintaan on kiinnitetty teräväsärmäistä jauhetta, hiekka-, lasipaperi. | Karkea h. Silittää, hangata h:lla. **-pinta** *s.* **1.** hiova pinta. | Tahkon, kovasimen h. **2.** hiottavana oleva t. hiottu pinta. | Paperipuun h. Veitsen terän h. Lasitulpan h. **-puu** *s.* (hiokkeeksi) hiottava puu, paperipuu. **-tahna** *s. tekn.* hiontaan käytetty, hioma-ainetta sisältävä tahna. **-teollisuus** *s.* Mekaaninen h.

hiomat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* sellainen, jota ei ole hiottu. | H. terä, kirves. H. marmoritaulu, hautakivi. H. metallipinta. H. sementti. H. vaneri. H. lasi, peili, jalokivi. Vanhemmalla kivikaudella kiviaseet olivat h:tomia. — *Kuv.* kehittymätön, hioutumaton, kömpelö. | H. ihminen, luonne. H:tomat tavat. H. esitystapa, tyyli. H. teos.

hioma|työ *s.* Suorittaa h:töitä. **-viila** *s.* **-väline** *s.* Hioma- ja kiillotusvälineet. H:en täytyy yleensä olla kovempaa kuin hiottava aine.

hiomis- tav. = hioma-. **-menetelmä** *s.* Puumassan h.

hiomo[2] *s. tekn.* laitos t. tehdas, jossa suoritetaan (metallin, lasin, puun jne.) hiontaa, hiomalaitos. — *Yhd.* kiven-, lasin-, marmorin-, puunh.; peili-, sylinterih. **-puu** *s.* hiomapuu, paperipuu. | Kuorittu h. Kuusi on yleisin h.

hionta[15*] *teonn.* < hioa. | Viikatteen h. Kiviaseiden h. Sylinterin h. Lasin, linssin h. Puun h. — Soidinmetson h. — *Yhd.* kiven-, lasin-, puunh.; hohto-, jälki-, karkeis-, kiilto-, kone-, kuiva-, käsi-, märkä-, pinta-, puhdistus-, tarkkuus-, teräsh.

hionta- tav. = hioma-. **-menetelmä** *s.* Uudenaikainen h. **-muo|to** *s.* hiomalla saatu (määrä)-muoto. | Silmälasilinssien h. Jalokivien yleisimmät h:dot ovat briljantti ja ruusukivi. **-pinta** *s.* **-tekniikka** *s.* Kivikauden h.

hioskella[28] *frekv.v.* < hioa. | H. puukkoa. — H. käsikirjoitusta painokuntoon.

hiost|aa[2] *v.* -avasti *adv.* saattaa hikeen, hikoamaan. **1.** *3. pers.* hikeennyttää, hiestää, hiottaa. | H:ava ilma, helle. H:ava kuumuus. Päivä on h:ava ja painostava. H:avat lääkeaineet. Aurinko paistaa h:avasti. — On syytä pelätä kuumetta, jos vuoroin viluttaa ja h:aa. **2.** vrt. hiota 2. | Höyry h:aa ikkunat. — Vars. *tekn.* H. omenia, päärynöitä. H. tupakanlehtiä. H:ettu nahka, vuota. Karvat poistetaan nahasta joko h:amalla tai kalkitsemalla.

hiostamaton[57] *kielt.a.* jota ei ole hiostettu. | Hiostettu ja h. kaakao, tupakka.

hiostu|a[1] *pass.v.* < hiostaa. | H. kovasta kävelystä. H. saunassa. Hääriä tukka h:neena. — Silmälasien h:minen. Navetan katto h:u sisältä helposti. — *Tekn.* Tupakanlehtien annetaan h.

hiostus[64] *s.* hiostaminen, hiostuminen. | Tupakan h. H. [= hiki] levisi yli koko ruumiin. — *Yhd.* alku-, jälki-, tupakanh. **-aine** *s.* **-kylpy** *s.* **-kääre** *s.* **-tee** *s.*

hiostutt|aa[2*] *v.* par. hiostaa. | Löylyn jälkeen h:i. — H:ava ilma. H:ava työ. H:ava lääke.

hiota[38*] *v.* **1.** erittää runsaasti hikeä. | Sairas hikoaa. Herkkä hikoamaan. Hikosin niin että paitani tuli ihan märäksi. Hän hikosi ja vapisi pelosta. Sitten rupesi hän kovin puhkaamaan, hikoomaan ja ruumistansa kiertelemään KIVI. — Kädet hikoavat. Kainaloiden, jalkojen hikoaminen. Kovassa vedossa hevosen kyljet ja selkä alkavat h. — *Tr.* H. verta. **2.** saada ilman kosteudesta tiivistynyt vesikerros pinnalleen, erittää sisästäpäin tuoreutta pinnalle, hiostua, hiestyä. | Metallikatto hikoaa alapuoleltaan talvella. Ikkunat, silmälasit hikoavat. — *Tekn.* tav:mmin hiostua. | Talviomenain annetaan h. viileässä paikassa pari päivää.

1. **hiottaa**[2*] *fakt.v.* < hioa. | H. terä.

2. **hiotta|a**[2*] *kaus.v.* (< hiota) saattaa hikoamaan, hiostaa, hiestää. | Löyly h:a. Ilma on h:va. H:va helle. H:va puuha. H:va juoma. Usein on elokuussa h:van lämmin. — *Tekn.* tav:mmin hiostaa. | Tupakan, nahkojen h:minen.

hiotus[64] *teonn.* < ed. **-hoito** *s. lääk.* **-järjestelmä**

s. *tal.* kotiteollisuusmaisen kappaletyön teettojärjestelmä, jolle on ominaista, että työn teettäjä antaa sen välittäjälle ja tämä teettää sen halvoin palkoin. **-kylpy** *s.*
hioutu|a[44] *pass.v.* < hioa. | Terä h:u paremmin, jos kovasinta kastellaan. Särmät h:vat pois. Pinta h:u kiiltäväksi. Koskien kivet ovat h:neet sileiksi. — *Kuv.* Taito h:u vähitellen. Kieli h:u täyttämään vaativia taiteellisia tehtäviä. Sananlaskujen tyylillisesti h:nut muoto. H:nut säe. — Särmät, erilaisuudet h:vat pois. — *hioutu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) hieno(stunut), kehittynyt. | H:nut herrasmies. Aitajuoksu vaatii h:nutta tekniikkaa. Sanonnan, muodon h:neisuus.
hip *interj.* ilon, riemullisen tunteen purkautumisen ilmaus. | Hip hei! Näin mennään, hip hei! Hei, hip hip hurraa! Mull' on, mulla on yksi salaisuus, / hei hip tula tuulia tei LEINO.
hipais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* (< hipoa) koskettaa nopeasti t. kevyesti t. hiukan. | H. kielellä, huulillaan. Pehmeä h:u. Kevyt kuin höyhenen h:u. Kihara h:i hänen poskeaan. H. kädellä silmiänsä. Tervehdykseksi hän vain h:i lakkiansa sormenpäillään. Hyppääjä h:i rimaa kädellään. Maila h:ee palloa. Pääskysen siipi h:ee veden pintaa. Lautta h:i koskessa kallion kylkeä. — Alueet h:evat toisiansa. Tie h:ee naapuripitäjän rajaa. — Kirves h:i palasen vasemmasta kädestä. H. voita leivälle. — *Kuv.* Katse h:ee jtak. Mieltäni h:i kaipaus. H. jtak asiaa, tapausta 'kosketella etäältä t. ohimennen'. Keskustelu h:i kielikysymystä. Asia h:i minuakin. Kuoleman varjo h:i läheltä.
hipale[78] *s.* hilpa, hiutale, sipale. | Ei ole jäljellä heinän h:tta.
hipat[10*] *s. mon. ark.* iloinen tanssitilaisuus, kekkerit, hilut. | Koulun h. Uudenvuoden h. Pitää pienet h. — *Yhd.* ilta-, laskiais-, päättäjäish.
hip|ata[35*] *deskr.v.* kulkea keveästi ja nopeasti. | H. edestakaisin. Astua h. Emäntä h:pasi paljain jaloin aittaan.
hipe[78*] *s. harv.* rahtu, hiukkanen, hiven. | Ei h:ttäkään.
hipene[82] *s.* ks. hiven.
hip-hei *interj.* ks. hip.
hipi *vahv.adv.* H. hiljaa.
hipiä[14] *s.* iho, ihonpinta; vars. hienosta, pehmeästä ihosta. | Hieno, kuultava h. Valkoinen, tumma, ruskettunut, puhdas h. Arka h. Paljas h. Poskien, kasvojen, kätten h. H:n väri. Kevätpäivä paahtaa h:ä. Tuuli hivelee h:ä. **-hipiäinen**[63] *poss.a.* Hieno-, kalpea-, raikas-, ruskea-, tumma-, valkoh.
hiple|ä[21] *a. harv.* hieno, pehmeä, herkkuisa. | H. pala lapselle. Syöttää hevoselle h:immät heinät.
hipo|a[1*] *v.* -vasti *adv.* olla koskettamaisillaan, koskettaa kevyesti t. hiukan, sivuta, sipoa, viistää; ulottua t. tulla lähelle jtak. | Pää h:o kattoa. Helmat h:vat lattiaa. Hevosen häntä h:i ajajan kasvoja. Sormi h:o liipaisinta. Jalat tuskin maata h:ivat. Veneen parras, raakapuu h:o vettä. Puu, rakennus h:o pilviä. Alueet h:vat toisiansa. Pitäjän raja h:o tässä läänin rajaa. Retki h:i vesistön kaukaisimpia perukoita. — *Kuv.* Katse, silmä h:o vuoren huippua. Auringon säteet jo h:vat maan pintaa. Myynti h:o miljoonaa. Maailmanennätystä h:va tulos. Tämä kysymys h:o työalaani, harrastuksiani. Keskustelu h:i suuria periaatekysymyksiä. Teko, joka h:o rikosta. Asia h:o inhimillisen käsityskyvyn rajoja. H. täydellisyyttä. Äärettömyyksiä h:va runoelman aihe. — Pilviä h:va unelma. Puhua pilviä h:vasti. Taivasta h:va into, aate.
hip|pa[10*] *s.* **1.** *murt.* = hiippa 1. **2.** (*rinn.* hiippa) litta, naatta. **a.** lasten kiinniottoleikkejä, joissa tav. yksi ajaa toisia takaa ja hänen onnistuttuaan lyömään jkta tästä tulee uusi kiinniottaja; vrt. hippasilla. | Juosta, leikkiä h:paa. — *Yhd.* juoksu-, lyönti-, pallo-, ympyräh. **b.** kiinniottaja hippaleikissä. | Olla h:pana. Joutua h:aksi. **3.** *ark.* = hipat. | Pitää pieni h.
hippailla[29] *frekv.v.* (< hipata) vrt. hiippailla. | Juosta, astua h.
hippais|ta[24] *mom.v.* < hipata. | H. avojaloin. H. tiehensä. Iloissaan jänis lähti mennä h:emaan AHO.
hippa|lakki *s.* Punainen h. **-leikki** *s.* = hippa 2.a.
hippas|illa[68] *s. vaill.* Olla h. 'leikkiä hippaa'. Ruveta h:ille. Juosta, leikkiä 'juosta, leikkiä hippaa'.
hippiatri[4] *s.* hevoslääkäri.
hippiäinen[63] *s.* Regulus regulus, varpuslintujen lahkoon kuuluva lintu, meidän pienin lintumme.
hippo|a[1*] *frekv.v.* < hipata. | Lähteä h:maan. Lapset h:ivat rantaan. Jänis mennä h:o puiden lomitse.
hippodromi[4] *s.* avonainen t. katettu kilpa-ajo- ja ratsastusrata; ratsastushalli (talleineen ja hevosineen).
hippoi|nen[63] *a. harv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* pehmeä, ohut, kevyt, hieno. | H. kangas, vaate. H:set kengät. — Juosta h:sesti 'keveästi'. — *Kuv.* Elämä on h:sta 'kevyttä, iloista'. Kun on köyhä ja laiha, niin on h:set olot SP.
hippo|logi[4] *s.* hevosopin ja hevosasiain tuntija. **-logia**[15] *s.* hevosoppi.
hippos|urheilu *s.* hevosurheilu. **-yhdistys** *s.* hevosjalostusyhdistys.
hippu[1*] *s.* hitu; *erik.* sorasta huuhdottu kultahiukkanen. — *Yhd.* kultah.
hippula[15] *s.* Niin että h:t vinkuvat (leik.) 'nopeasti, kiireen vilkkaa, aika kyytiä'. Ajaa niin että h:t vinkuvat. Poika juoksi pakoon niin että h:t vinkuivat.
hiprak|ka[15*] *s. kans.* lievä juopumustila, hutikka, pöhnä. | Pieni, hieno h. Olla h:assa. - - miehet läksivät pienessä viinan h:assa KIANTO. Jukan pienoinen h. oli silloin jo jokseenkin haihtunut SILL.
hipristel|lä[28] *v. harv.* -y[2] *teonn.* kipristellä. | H. suutaan. Pihakivetkin polttivat jalkaan - -, ja h:len niitä myöten täytyi Vahdinkin astua AHO.
hipse[78] *onom.s.* sipse, hipsutus. | Kävi hiljainen h. Askelten h.
hipsi|ä[17] *v.* **1.** hiipiä, hipsutella. | H. äänettömin

askelin. Huoneesta kuului h:mistä. Kettu h:i ruohikossa. **2.** hipoa, sipoa. | Heinänlatvat h:-vät sääriin.
hipsut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. hiljalleen. Tulla h:ellen. H. aamuaskareillaan. Kissa h:teli pihamaalla. -- sieltähän nyt h:-telee esiin kultahöyhenissä oikein aika vekama mamsselli tai röökinä KIVI. Juosta h. Käydä h. varpaillaan.
hipsut|taa[28*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* astua keveästi t. hiljaa, sipsuttaa, hissuttaa. | H. tohveleissaan. Kulkea h:tavin askelin. Juosta, kulkea h. -- oikeaa valssia mennä h:ettiin varpailla niin sievästi PAULAH.
hipu|a[1*] *v.; rinn.* hivua. **1.** lipua, liukua. | Laiva h:u laituriin. Vene h:i hiljaa eteenpäin. Hiussuortuva h:i otsalle. Side h:u vähitellen säärestä nilkkaan. — *Kuv.* Katse h:u esineestä toiseen. Tuuli h:i länteen. Kesä h:i nopeasti ohi. **2.** par. hipoa, hipaista. | Helmat h:vat maata. Linnun siivet ihan h:ivat minua. Sadealue h:i Suomen rannikkoa. Puhe ei juuri ollenkaan h:nut varsinaista asiaa. **3.** hiutua, kulua, kuihtua, raueta. | Kangas h:u. Elinvoimat h:ivat pitkällisessä kuumeessa. Terveys -- oli vähitellen h:nut pois AHO. [Rikkaudet] ovat jollakin kummallisella tavalla aina h:neet tyhjiin HJ.NORTAMO.
hirmu[1] **I.** *s.* kauhu, kauhistu. **1.** ulkonaisten tekijäin, vaarojen aiheuttama voimakas, kuohuttava pelko, kammo. | Levittää h:a ympärilleen. Herättää h:a. H. valtaa mielen. Siinä on vasta-alkavalle työtä ja h:a. H:n yö. Kauhistain / sydäntä väristyttää h. jäinen *CAJ. **2.** kammon aiheuttajista. **a.** tav. *mon.* kammottava, hirvittävä asia, vars. teko, kauhu-, hirmuteko, hirveys, kaameus, kamaluus, hirmuisuus. | Terroristien h:t. Sodan, ruton, isonvihan h:t. Anarkian h:t. Inkvisitio kaikkine h:ineen. Noitauskon h:jen aika. | -- joutukaa apuun! H:ja tekevät AHO. -- mitä h:ja siellä vielä tehdään! ALKIO. Hirveät meriset h:t, / tulen h:t hirveämmät LEINO. Haudan h:t Kristus voitti VK. **b.** kammottava t. myös erittäin iso olento, hirmuolento. | Perheensä h. Turvattomien suoja ja pahantekijäin h. H:n näköinen noita-akka. Hauki on pienten kalojen h. Ruijan pallas saattaa kasvaa viiden metrin mittaiseksi h:ksi. -- koska tuikahtaisi esiin h:n avattu kita KIVI. — Vars. *urh.* pelottavasta vastustajasta, loistaviin tuloksiin pystyvästä kilpailijasta. | Kuulantyöntäjänä oikea h. Omalla kentällään N. on vallan h. — *Harv.* elottomista esineistä t. paikoista. | Jyrkkä ahde oli rahtimiesten h. **3.** päivittelyissä. | Voi h:a! Voi h. miten minun kävi. **II.** *a.* (*taip.* t. *taipum.*, jolloin us. ◡), tav. *ark.* = hirmuinen 2. | Siinä on h. mies. Kantaa h. taakka. Tehtiin h. rovio. Kerrassaan h. tehtävä. -- naapurina rehti ja työmiehenä h. KARHUM. -- hirret h:lta mäeltä KANT. H:n suuri, vaikea, jännittävä. — *Adv.:-sesti.* H. suuri hauki. H. vahva urheilija.
hirmu- yhd:ojen alkuosana. **1.** s:eihin liittyneenä us. = hirmuinen. **a.** kammottava, hirveä, kauhu-, hirmujen; esim. h:aika, -keino, -kuva, -valta. **b.** tav. *ark.* erittäin suuri t. hyvä, tavaton, suunnaton; esim. h:ennätys, -hinta, -kunto, -pakkanen. **2.** *ark.* a:eihin liittyneenä (myös ⌒); esim. h:hauska, -vaikea 'erittäin, ratki, ylen hauska, vaikea'. **-aalto** *s.* hyöky-, jättiläisaalto. | H. syöksyi laivan yli. — *Kuv.* Sodan h. **-|aika** *s.* **1.** kauhujen aika. | Kolmikymmenvuotisen sodan h:ajat. **2.** *urh.* (myös ⌒) kilpailuissa tulokseksi saatu erittäin hyvä aika. | 10 km:llä saavutettiin h:aikoja. Juosta h. **-ennäty|s** *s.* myös ⌒. | H:ksiä nopeuslennon alalla. H., joka pysyi vuosikymmeniä saavuttamattomana. **-hallitsija** *s.* = hirmuvaltias. **-hallitus** *s.* hirmuvaltaa harjoittava hallitus, hirmuvaltainen hallitusjärjestelmä, tyrannius. | Verinen h. Pitää h:ta. Kukistaa h. **-hetk|i** *s.* Onnettomuustapauksen h:et. Elää h:iä. **-hin|ta** *s.* myös ⌒. | Vaatia h:taa. Myydä h:noilla.
hirmui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hirveä, hirvittävä, kamala, kauhea. **1.** hirmua, kauhua herättävä, kauhistuttava, kammottava, pelottava, kaamea, julma, raaka. | H. sortaja, vihollinen. Linnan h. isäntä. Vihassaan h. Hänen muotonsa muuttui h:seksi. Pedon h. kita. H. ase. H. tapaus, verityö. H. tuomio. H. viha, vaino. H. sekasorto, sota. Tuli h. ukonilma. Joutua h:seen piinaan. Loppumatka oli aivan h. Syntisen paatuneen palkka on h. Jotakin h:sta on tekeillä. Vihastua h:sesti. Karjua h:sesti. Häntä ruoskittiin h:sesti. Hädän h:suutta oli vaikea käsittää. "Hänen hirmuisuutensa", senaattori L. G. von Haartman. — Päivittelyissä: Voi h. paikka! Voi h:sta: tiilikivi putosi Viian päähän KIANTO. **2.** tavattoman suuri, voimakas tms., valtava, suunnaton, tavaton, mahdoton (us. liittyen ed. ryhmään: pelottavan suuri tms.). | H. vastamäki, jäävuori, pilvi. H. myrsky, sade. H. pamaus, jyrinä. H. matka. H. kiire, vauhti, nopeus, kuumuus. H. häpeä. H. rähinä, häiriö, huuto, ääni. H. jano, nälkä, himo. Ei ole h:sta hätää. Nosti h:sen elämän. H. huvittelun vimma. Tämä hevonen on h. menijä. H. hinta, palkka, korvaus. H:sesti pölyävä maantie. Väsytti vallan h:sesti. — *hirmuisen* kovin, erittäin, tavattoman. | H:sen suuri käärme. H:sen kova kiire. Tietää h:sen paljon. Tämä on oikeastaan h:sen hullua AHO. Se tietysti on miehistä h:sen hienoa LINN.
hirmu|kausi *s.* Vallankumouksen h. **-keino** *s.* H:in aikaansaatu järjestys. **-kun|to** *s. urh.* myös ⌒. | Moukarinheittäjämme h:nossa. **-kuolema** *s.* kammottava kuolema t. surma. | Onnettomuudessa monet kärsivät h:n. Rapurutto riehui kaikkialla h:na. — *Hist.* 1300-luvulla koko Euroopassa raivonnut rutto, "musta surma". **-kuv|a** *s.* Vastenmielinen h. Yöllinen h. Helvetin h:at. Mielikuvitus rakenteli h:ia. **-lisko** *s.* H:t 'Dinosauria, mesotsooisen ajan jättikokoisia matelijaeläimiä'. **-myrsky** *s.* raivokas myrsky, rajumyrsky; vrt. orkaani, taifuuni, tornado. | 12 beaufortin h. Troopillisten maiden h:t. Tuuli kiihtyi h:ksi. Joutua h:n kouriin. Tunnetuimpia h:jä ovat pyörremyrskyt. — *Kuv.* Tulen ja raudan h. 'taistelu, sota'. Mutta kotomäelle ehdittyä kohtasi heitä h. [= myrskyisä kohtaus, raju vastaanotto] KIVI. **-näky** *s.* Sodan h:yt. Kauhu-unien h:yt. **-näytelmä** *s.*

Härkätaistelun h. **-olento** *s.* kauhua herättävä t. valtavan kookas olento. | Kolmipäinen h. **-pakka|nen** *s.* myös ⁀. | Ankara talvi h:sineen. **-peto** *s.* **-sanoma** *s.* H. keisarin murhasta.

hirmustu|a[1] *v.* **1.** joutua hirmun, kauhun valtaan, kauhistua. | Tuijottaa h:nein silmin. Hän kauhistui ja h:i itsekin tilaansa PÄIVÄR. "Ihmissyöjiä!" h:ivat pojat KAILAS. **2.** julmistua, raivostua. | H:nut vastustaja. Janne tempasi h:neena keksin ALKIO.

hirmu|tapahtuma *s.* Isonvihan h:tapahtumat. **-te|ko** *s.* Kurittomien joukkojen h:ot. Estää h:koja. Rangaista h:oista.

hirmut|on[57] *a. murt.* hirmuinen, tavaton, suunnaton. | H:toman suuri. Sepäs nyt h. paljous kuoria! *MANN.

hirmutt|aa[2*] *v., 3. pers.* hirvittää, kauhist(utt)aa, pelottaa. | Tornin huipussa h:i hiukan. Sataa savinen pilvi, musta muutoin h:aapi SL.

hirmu|työ *s.* Pimeyden vallan h:työt. Tehdä h:töitä. Estää h:töiden tapahtumista. Tahrata maineensa h:töillä. **-val|ta** *s.* kauhua herättävin väkivaltakeinoin ja -teoin ylläpidetty valta, terrori(smi), despotismi, tyrannius. | Vallankumouksen, kapitalismin h. Klaus Flemingin h. Verinen, punainen h. Harjoittaa h:taa. H:lan aika. Joutua h:lan kynsiin. Nousta h:taa vastaan. Kukistaa h. Synnin, kuoleman h. — *Hist.* Ranskan vallankumouksen aikana vuoripuolueen hallituskausi v. **1793—94.** **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* hirmuvaltaa pitävä, harjoittava. | H. hallitus, politiikka. Hallita h:sesti. **-valtia|s** *s.* hirmuvallan pitäjä, hirmuhallitsija, despootti, tyranni. | Nousta h:aksi. Hallita h:ana. — *Kuv.* Muodista on tullut todellinen h. - - sun sydämmesi h. / en olla tahdo KIVI.

hirnah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Tallista kuului Ruskon h:telu. Hevoset h:televat toisilleen. — *Kuv.* ihmisistä: nauraa tyrskien, naurahdella ääneen. | Silloin nainen - - rupeaa h:dellen nauramaan IVALO.

hirnah|taa[2*] *mom v.* -dus[64] *teonn.* < seur. | Hevonen h:taa. Kimeä h:dus. — *Kuv.* Höyryhepo h:taa. Poika h:ti ilosta 'hihkaisi, päästi leveän naurahduksen'. Naiset kirkaisivat, miehet h:tivat KARHUM.

hirnu|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* hevosen tavallisesta ääntelystä. | H:va varsa. Hevonen h:u tallissa. Tamma päästi pitkän h:nnan. - - perimmäisestä [pilttuusta] h. hörhätti meitä vastaan kiiltävän musta ori AHO. — *Kuv.* ihmisistä: nauraa hohottaen, isoon ääneen. | H:va poikajoukko. Yleisö suorastaan h:i nähdessään hänet. - - he h:vat ja kiemurtelevat ilosta PEKKANEN.

hirren|ajo *s.* **-harsinta** *s. metsät.* = tukkipuunharsinta. **-puolikas** *s.* **-pä|ä** *s.* **1.** Ulkoneva h. H:iden liitos. **2.** hirrenpätkä, pölkky. | Teräväkärkinen h. Tehtiin valkea h:istä. **-rako** *s.* hirsiseinän rako. **-selkä** *s.* vaakasuoran hirren yläpuoli. **-syöksy** *s.* eräs vanha urheilulaji. **-veto** *s.* hirrenajo. — *Kuv. leik.* kuorsaus, nukkuminen. | Pian kuului äänekäs h.

hir|si[42] *s.* **1.** oksittu puun runko, jonka latvan läpimitta on vähintään n. 15 cm; *syn.* tukki; vars. *rak.* tav. kahdelta kyljeltään tasaiseksi veistetty t. sahattu, rakennuksen seinään tarkoitettu tukki. | Honkainen h. Pyöreä h. 7-metrinen h. Hakata, kaataa h:siä. Ajaa h:siä. Veistää h:ttä. Rakentaa, salvoa h:sistä. Seinäneliömetriin menee n. 5 m h:ttä. Sopisi alkaa lyödä h:ttä h:ren selkään KATAJA. — *Kuv.* Tuosta on viisi h:ttä poikki! 'tuossa on ovi, lähde tiehesi'. Vetää t. vedellä h:siä 'kuorsata, nukkua sikeästi'. — *Yhd.* honka-, kuusi-, mäntyh.; alus-, harja-, kannatus-, katto-, kurki-, kynnys-, lattia-, multa-, niska-, poikki-, pysty-, päällys-, pääty-, rakennus-, seinä-, selkä-, side-, vuolih.; ladon-, pirtin-, tuvanh. **2.** hirsipuu, hirttopuu. | Vetää h:teen 'hirttää'. Tuomita h:teen. Joutua h:teen. Riippua, roikkua h:ressä. Mennä h:teen 'hirttäytyä'. Ensimmäinen päivä pahin h:ressäkin SL.

hirsi|aita *s.* Rakennuksia yhdisti korkea h. **-alusta** *s.* Kiukaan h. **-arina** *s. rak.* rinnakkain ja ristiin ladotuista hirsistä tehty perusrakenteen vahviste, hirsilautta, -ristikko. **-ark|ku** *s. rak.* hirsinen laiturin t. sillan tukiarkku t. muunlaiseen rakenteeseen kuuluva arkkumainen hirsisalvos. | Laituri rakennetaan h:kujen varaan. H:uilla tuettu puukirkko. **-haka** *s. rak.* veistettävän hirren paikallaan pysyttämiseen käytetty teräväkärkinen rautahaka, kirvesmiehen haka. **-huvila** *s.* Kaksikerroksinen h. **-jalusta** *s.* Tuulimyllyn runko on h:n tukema. **-kaira** *s.* kaksin käsin väännettävä iso kaira, jolla hirsiin tehdään reikiä. **-kasa** *s.* **-kehä** *s. rak.* Kaivon h. Matalan h:n päälle muurattu kiuas. **-kerro|s** *s.* **1.** *rak.* = hirsikerta. | Rakennuksen ensimmäinen h. - - h. kohosi taas nopeasti h:ksen päälle IVALO. **2.** kerros vierettäisiä hirsiä. | Hirsilautta on kantavampi, kun siinä on useampia kuin yksi h. **-kerta** *s. rak.* hirsisalvoksen osa, johon kuuluu yksi hirsi ympäri kehän, hirsikerros. | Rakennus, jossa on 20 h:a. Huoneen alin h.

hirsik|ko[2*], **-|kö**[2*] *s.* tav. hirsimetsikkö. | Taaja h. Hyvän h:ön pilasi, / kaatoi parsikon parahan! KAL.

hirsi|kota *s.* Lappalaisen hirsi- ja turvekota. **-kuorma** *s.* **-kämppä** *s.* **-lattia** *s.* **-lautta** *s.* **1.** hirsinen lautta. **2.** lauttamainen ryhmä uittamista varten yhteen sidottuja hirsiä, tukkilautta. **3.** *rak.* = hirsiarina. **-lava** *s.* **-läjä** *s.* **-maja** *s.* Asua h:ssa. **-metsä** *s.* Talossa on hyvä h. **-mökki** *s.* **-navetta** *s.*

hirsi|nen[63] *a.* hirsistä tehty, hirsi-, hirsipuita kasvava. | H. rakennus. H. seinä, lava. — H. metsä. — *Yhd.* harmaa-, leveä-, pyöreäh.

hirsi|nurkka *s.* hirsirakennuksen nurkka (ulkoapäin). **-paalutus** *s.* Ohjepadon vankka h. **-pato** *s.* **-permanto** *s.* **-perustu|s** *s.* H:kselle rakennettu aitta. **-pirtti** *s.* **-pu|u** *s.* **1.** hirreksi kelpaava puu. | Mäellä kasvaa komeita h:ita. Korjauksia varten on kaadettava muutamia h:ita. **2.** hirttopuu, hirttämislaite; vrt. hirsi 2. | Vetää h:uhun 'hirttää'. Päättää päivänsä h:ussa. - - kauniimpi orjan elämää / on kuolo h:ussa KRAMSU. **-rakenne** *s.* Padon h. **-rakennu|s** *s.* Neliseinäinen h. Laudoitettu h. Asua h:ksessa. **-ristik|ko** *s.* ristikkäisten hirsien muodostama

rakenne. | Tuulimylly seisoo h:olla. — *Rak.* = hirsiarina. **-ruuhi** *s.* yksipuinen vene, haapio. **-saha** *s.* leveäteräinen iso käsisaha, tukkisaha. **-salvos** *s. rak.* hirsistä salvomalla tehty kehikko. | Kolme hirsikertaa korkea h. Padon kivillä täytetty h. Multapenkkejä tukee sisäpuolelta h. Karjalassa tehtiin vainajan haudalle rakennuksen näköinen h. **-seinä** *s.* Veistetty h. Makaavista puista salvottu h. Mustunut h. **-seinäinen** *a.* H. asumus, porstua. H. pato. **-silta** *s.* Joen yli on kapea h. **-talkoot** *s. mon.* hirrenajo- t. -koontitalkoot. **-talo** *s.* **-torni** *s.* Kaksikerroksinen h. Linnoituksen h. **-tupa** *s.* Rannalla kyyhötti pieni h. **-valli** *s. hist.* hirsinen vallivarustus. **-varustus** *s. hist.* hirsinen (linnoituksen) suojarakenne. | Vetäytyä h:ten turviin.

hirssi[4] *s.* **1.** heinäkasveihin kuuluvia viljakasveja. vars. tavallinen h., Panicum miliaceum. — *Yhd.* neekeri-, tela-, verih. **2.** edellisen jyvät (viljana).

hirtehi|nen[63]; *harv.* hirteinen. **1.** *s.* vekkuli, veijari, lurjus, vintiö, rakkari, riiviö. | Katso h:stä, minkä teki! -- ja olisin saanutkin [kalan], jollei se haavipoika h... AHO. Mene matkaasi, senkin h. WILKUNA. Mitä h:sen ilveilyä tämä on? LARINK. **2.** *a.* -syys[65] *omin.* roima, karkea, irvokas, riivattu, villitty. | H. nauru. Olla h:sen hyvällä tuulella. Tehdä h:stä pilaa. Näytelmän h:set kommellukset. H. mielikuvitus. Luonteen, naurun h:syys.

hirtehis|humoristinen *a.* vrt. seur. | H. kuvaus. H. seikkailu. Höystää juttujaan h:humoristisilla käänteillä. **-huumori** *s.* karkea, roima leikinlasku vakavissa olosuhteissa, vaaran paikassa. | Kansanhuumori saa usein h:n mitat. Tuntuu h:lta, kun näissä oloissa puhutaan vapaudesta. Hän jaksoi taas joltisellakin h:lla ajatella heikontuneen terveytensä tilaa LEINO. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* < hirtehinen. | H. ironia. Tämä on h:stä kohtalon ivaa.

hirteinen[63] *s.* ja *a. harv.* = hirtehinen.

hirtto[1*] *teonn.* < hirttää. **-kuolema** *s.* Rikolliselle oli edessään h. **-|köysi, -|nuora** *s.* Riippua h:köydessä. Joutua h:nuoraan. — *Kuv.* Olla h. kaulassa 'uhanalaisessa asemassa, pinteessä'. **-paikka** *s.* **-puu** *s.* **-rangaistus** *s.* **-silmukka** *s.* kiristyvä köydensilmukka.

hirtty|ä[1*] *pass.v.* < hirttää. | Vasikka oli pistänyt päänsä aidan rakoon ja siihen h:nyt. — *Tekn.* Venttiili h:y 'takertuu, juuttuu'.

hirttäjä[10] *tek.* — *Yhd.* sillinh.

hirttämät|ön[57] *kielt.a.*, tav. *kuv.* joka pitäisi hirttää, kehno, kurja, konnamainen, riivattu. | H. lurjus. Te h:tömät roistot! Kuka h. sinut uskalsi päästää tänne!

hirttäyty|ä[44] *refl.v.* < seur. | Tehdä itsemurha h:mällä. Vanki h:i vyöhönsä.

hirt|tää[2*] *v.* tappaa hirteen vetämällä t. kuristamalla silmukkaan. | Rangaista h:tämällä. Tuomita h:ettäväksi 'hirteen'. Rikoksentekijä h:ettiin lähimpään puuhun. H. itsensä. Ei nauriin varasta h:etä SL. — H. [= pyydystää] pieniä haukia heinäsilmukalla. — Us. *leik.* t. voimakkaassa mielenpurkauksessa. | H. saisi sellaiset miehet! Heidät olisi h:ettävä jok'ikinen. Olis se lääkäri [viinanpolton keksijä] tässä, miehen h:täisin kohta! KIVI. Hallitusta yritettiin h. eduskunnassa 'saada kiikkiin, panna ahtaalle'. — *Refl. taiv.* -- tuo saituri Olli, / tuhlaustaan katuen siitä hän h:tihen nyt A.OKSANEN.

hirtyksi|ssä, -in *adv.* hirttyneenä, kuristuksissa. | Joutua h:in. Hevonen oli aamulla piltuussaan h:ssä.

hirtätt|ää[2*] *fakt.v.* < hirttää. | H. vastustajansa. Päällikkö oli h:änyt vangit linnanmuurin edustalle.

hirvas[66] *s.* (kuohitsematon) urosporo t. -peura, sarvas. — *Yhd.* peura-, poroh.

hirveenammunta *s. urh.* kilpa-ammunta liikkuvaan hirvenkuvaan.

hirven|ajo *s.* hirvenmetsästys ajamalla. | Lähteä, ottaa osaa h:ajoon. Joka syksy järjestetään lukuisia h:ajoja. **-ampuja** *s.* H:t yöpyivät nuotiolla. **-hiihto** *s.* hirvenajo hiihtämällä. **-hiihtäjä** *s.* **-juuri** *s.* Inula, mykerökukkaisiin kuuluvia kasveja, vars. I. helenium, jonka juurakosta saadaan kotilääkityksessä käytettyä yskänlääkeöljyä. **-kaato** *s.* hirven kaataminen, hirvenmetsästys. | H. alkaa tänään. **-kaatolupa** *s.* **-kaulainen** *a.* (hevonen) jonka kaula on hirven kaulan muotoinen. **-kieli** *s.* Scolopendrium vulgare, eräs monivuotinen koristekasvi. **-liha** *s.* Karkeasyinen h. **-metsästy|s** *s.* Asetus h:ksestä. H. on sallittua vain erityisellä luvalla. **-metsästyslupa** *s.* Anoa h. **-metsästäjä** *s.* **-nahka** *s.* **-nahkainen** *a.* H. rekipeite, turkki, vyö. **-paisti** *s.* **-pyyn|ti** *s.* Olla h:nissä. **-pää** *s.* Komeasarvinen täytetty h. H:n muotoinen kiviase. **-pääase** *s. arkeol.* hirvenpään muotoinen kivikauden ase.

hirvensarvensuola *s.* ennen hirvensarvesta kuivatislaamalla saatu aine, jonka pääaineksena on ammoniumkarbonaatti ja jota käytetään mm. pikkuleipätaikinan kohottamiseen.

hirvensarvi *s.* **1.** Monisakarainen h. Hirvensarvesta tehty veistos. H:ssa riippui seinällä useita pyssyjä. **2.** *ruok.* hirvensarven muotoinen pikkuleipä. **-suola** *s.* = hirvensarvensuola.

hirven|sukuinen *a.* myös ⁀. | H. eläin. **-talja** *s.* Maata h:lla. **-tappaja** *s.* Kuuluisa karhunkaataja ja h. **-tap|po** *s.* Joutua syytteeseen luvattomasta h:osta. **-vasa, -vasikka** *s.* Tämänkesäinen h. Laukata kuin h.

hirvest|ää[2] *v. harv.* -ys[64] *teonn.* pyytää hirviä. | -- he miesten viettivät oivaa / h:ystä ja lempivien kädenantoa nopsaa *MANN.

hirve|tä[38] *v.* (*rinn.* hirvitä) (pelkäämättä) uskaltaa, rohjeta; (luonnoltaan) voida, iljetä, saattaa, hennoa, raskia. | H. tehdä jtak. Kuka sinne h:ää mennä! En h:ä olla yksin pimeässä huoneessa. Susi säikähti siitä eikä h:nnyt ryöstää jänistä revolta KS. — Kuka kuolleesta h:ää mittoja ottaa! H:äisitkö lyödä heikompaasi? Paikoin oli niin paljon marjoja, ettei astua h:nnyt.

hirve|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* hirmuinen, hirvittävä, kamala, kauhea. **1.** kauhistuttava, kammottava, pelottava, kaamea, julma, raaka. | H. ase, myrkky. H. haava. H. tapaus, räjähdys, rikos, onnettomuus. H. sota, hätä. H. ti-

lanne, hetki. H. viha, aavistus. Nousi h. myrsky. Tehdä h:ää tuhoa. Vääntelehtiä h:issä tuskissa. Purskahtaa h:ään nauruun. Kokea h:itä aikoja. Tuntuu h:ältä ajatella, että - -. Vihastua, raivota h:ästi. H:ästi vääristyneet kasvot. Kärsiä h:ästi. Eläimellinen h:ys. Näyn h:ys oli sanoin kuvaamaton. Sodan h:ydet. — *S:sesti:* hirveä teko, tapahtuma, asia tms. | Tehdä h:itä. Silloin tapahtui h:itä. Saada h:itä aikaan. Puhua, aavistaa h:itä. H:itä kuuluu. — Päivittelyissä: Voi h:ätä! 2. tavattoman suuri, voimakas tms., valtava, suunnaton, tavaton, mahdoton, huikea. | H. mieshukka. Se nielee h:itä summia. H. mahti. Rynnistää h:ällä voimalla. H. jyrinä, meteli. Pitää h:ää ääntä. H:ällä vauhdilla. Juosta h:ätä kyytiä. H. tulos. Ottaa h. hinta. Paukkua h:ästi. Kiukuttaa h:ästi. Se koski häneen h:ästi. Pitää h:ästi jstak. — *Erik.* ruma, tyylitön, vastenmielinen. | H. hohtokivisormus. H:ällä nauhalla koristettu makeisrasia. H. pilkkanimi. — *hirveän* tavattoman, kovin, erittäin. | H:än suuri puu. H:än kiivas luonne. Kaikki oli h:än kallista. Hänessä on jotakin, josta minä pidän h:än paljon PAKK.

hirveän- tav. ~. **-makuinen** *a.* H. juoma. **-näköi|nen** *a.* H:seksi silvottu ruumis. H:set vanhat saappaat.

hirv|i[8] *s.* Alces alces, suurin nykyään elävistä hirvieläimistä. | Kruunupäinen h. Ajaa h:eä. Metsästää h:iä. Kaataa h. H:en rauhoitus. Juosta kuin h., h:en askelin. - - koko Noakin arkki hiirestä h:een asti KIVI. — *Urh.* hirvenkuva, johon sen liikkuessa ammutaan; hirveenammunta. — *Yhd.* emo-, koiras-, naaras-, urosh.; jalo-, jättiläis-, saksanh.

hirvi|ammunta *s. urh.* = hirveenammunta. **-eläi|n** *s.* H:met 'Cervidae, eräs märehtijäin heimo, täyteissarviset'. **-härkä** *s.* uroshirvi. **-kanta** *s.* Maamme h. on viime aikoina lisääntynyt. **-kilpailu** *s. urh.* kilpa-ammunta hirvenkuvaan, hirveenammunta. **-koira** *s. mets.* hirvenajoon opetettu koira. **-kuul|a** *s. mets.* Ampua h:illa. **-lauma** *s.* Kuusipäinen h. **-lehmä** *s.* naarashirvi. | H. vasoineen. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Juosta h:sin askelin. **-pyssy** *s. mets.* hirvenkaatopyssy.

hirvisill|ä[63] *s. vaill.* eräästä kiinniottoleikistä. | Olla h. Ruvettiin h:e.

hirvit|ellä[28*] *v.* **1.** pitää hirveänä (päivitellen). | Asiasta puhuttiin h:ellen. "Se mahtoi olla kauheaa", h:telivät tytöt. **2.** uhkailla, pelotella. | H. lapsia möröillä. Syyspuoleen - - pääsi hallakin h:telemään PAULAH. **3.** *murt.* irvistellä, virnistellä. | Ja sinä et usko, kuinka naurettiin preivillesi. - - naurettiin ja h:eltiin, kun puhuit nälästäsi NUOLIV.

hirvittäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* = hirveä. *(1.)* H. olento. Tykistön h. tuli. H. lumimyrsky. H. hävitys, tappio. Tehdä h:ää tuhoa. Ihmisten itsekkyys on h. mahti. Raakuus pääsi vallalle h:ässä määrässä. H:än näköinen. H:ästi on ennustus käynyt toteen. *(2.)* Määrätä h:ät tullit. H. liikatuotanto. H. päänsärky. H. jylinä. Edetä h:ässä tahdissa. Kuluttaa h:ästi. Kerskua h:ästi. Työttömäin luku kasvaa h:ästi. H:ästi lisääntyvä rikollisuus. — *hirvittävän* = hirveän. | H:än pitkä harppaus. On h:än pimeä. Laulaa h:än virheellisesti.

hirvitt|ää[1*] *v., 3. pers.* kauhist(utt)aa, pelottaa. | Minua alkoi h. Oikein h:ää, kun sitä ajattelee. Jäinen vesi h:i kovasti. Häntä h:i sanoa sellaista. - - tuore, koivuinen ruoska veli Juhanin kourassa h:i Eeron sielua KIVI.

hirvity|s[64] *s.* hirviö. | Meren h:kset.

hirvitä[37] *v.* = hirvetä.

hirviö[3] *s.* hirveä, kauhistava, petomainen olio, hirmu(olento), kauhu, kauhistus; jättiläisolento, -esine. | Unen h:t. Vuoren onkaloissa asuva h. Herakles surmasi ihmisenkaltaiset h:t. Hän oli luonteeltaan todellinen h. - - koska pelastimme hänen [Viertolan herran] härkälaumansa tuolta hirviöltä [= kontiolta] tuossa KIVI. — Uudenaikainen sotalaiva on oikea h. — *Yhd.* ase-, jättiläis-, kone-, meri-, panssari-, rakennus-, taistelu-, vesih. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Synkkien näkyjen h:set olennot. H. kaikkeuden valtias.

his[7] *s. mus.* korotettu h.

hisah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (*rinn.* hisaus) tav. kielt. yhteyksissä: risahtaa, hiiskahtaa, äännähtää; kuiskata. | Ei kuulu hiiren h:dustakaan. Pelkää joka h:dusta. Kukaan ei uskaltanut h:taakaan. Älä h:da sanaakaan tästä asiasta!

hisahtamaton[57] *kielt.a.* H. hiljaisuus.

hissa|illa[29] *frekv.v.* < seur. | H. siimaa veneeseen päin.

hissa|ta[35] *v.*, tav. *ark.* nostaa punnertaen, hinata ylös t. myös alas. | Suuria laatikoita h:ttiin laivan kannelle. H:simme hänet nopeasti alas. — *Mer.* nostaa t. vetää köydestä tms. ylös. | H. purje, lippu. H. ankkuria. H. vene laivaan. — *Kuv.* H. [= nostaa, korottaa] hintoja, palkkoja, vuokria.

hissau|tua[44] *refl.v.*, tav. *ark.* < ed. | Pian oli meidän h:duttava laivaan. Tuomas - - oli tapansa mukaan h:tunut isän ja äidin sänkyyn KARHUM.

hissi[6] *s.* nostolaite, jossa nostolava t. -kori kulkee kiinteitä johteita pitkin. | Astua h:in. Mennään h:llä. H. pysähtyi toisen kerroksen kohdalla. Hoitaa h:ä. — *Yhd.* henkilö-, hiili-, kuorma-, ruoka-, tavarah.; kaivos-, keittiö-, laiva-, varastoh.; pika-, sähköh. **-aukko, -kuilu** *s.* kuilumainen tila, jossa hissinkori liikkuu. **-moottori** *s.*

hissin|huolto *s.* **-koneisto** *s.* **-kori** *s.* **-kuljettaja** *s.* **-ovi** *s.*

hissi|poika, -tyttö *s.* hissinkuljettajana toimiva poika, tyttö. | Hotellin h.

hissit|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* H. talo.

hissukse|en *adv. ark.* (*rinn.* hissuksiin) (poss.-suff. ei aina noudata subj:n persoonaa). **1.** hiljakseen, verkalleen. | Juosta, ajella h. Hiihtelin h. Toimia h. Kehittyä h. Kesä tulee h. Nuotio paloi h. **2.** melutta, kaikessa hiljaisuudessa, vaivihkaa, vähin äänin. | Naureskella h. Lähdimme h. Pujahtaa h. ulos. Koeta olla h:si! H., syvässä salaisuudessa tehtiin valmisteluja.

hissun kissun *adv. ark.* = ed. (*1.*) Pyrkiä h. k. eteenpäin. Laiva lähti h. k. liikkeelle. (*2.*) Olla h. k. Hiipiä h. k. huoneeseen. Vorot veivät tavarat h. k.

hissut|eila[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Hiipiä, hiihtää h. Juosta h:ellen. Lähteä h:telemaan. H. kesät talvet omissa nurkissaan. — Nauraa h. KOJO.

hissut|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* liikkua t. toimia vähin äänin ja kiirehtimättä, hipsuttaa, sipsuttaa. | H. tiehensä. Hiipiä h:taen. Kuului h:tavia askelia.

hissuttelija[14] *tek.* < hissutella. | Hiljainen, hyvänahkainen h.

histfiilari[6] *s. yl'opp.* historiallis-kielitieteellisen osaston aineiden opiskelija (Helsingin yliopistossa); humanistisia aineita opiskellut akateeminen henkilö.

histo'logi[4] *s.* histologian tutkija t. tuntija. **-logia**[15] *s.* eliöiden solukudoksia tutkiva anatomian haara, kudosoppi. **-loginen**[63] *a.* histologiaan kuuluva t. sitä koskeva.

historia[15] *s.* **1.** ihmiskunnan vaiheiden ja tapahtumien peräkkäiskulku, (ahtaammassa merk:ssä) jnk tietyn asiajakson tms. kehitys ja vaiheet; niitä käsittelevä tutkimus, niiden selvitys t. tarkastelu; jnk asian vaiheiden yhtäjaksoinen esitys t. kuvaus, kertomus jnk vaiheista. | Ihmiskunnan h. Yleinen h. H:n kulku. H:n aamu, hämärä. Joutua h:n piiriin. Astua h:n näyttämölle. Hävitä h:sta. H:n lehti kääntyy. Ranskan vallankumous on h:n suuria tapahtumia. H. opettaa, että --. H:n punainen lanka. H:n rautaiset lait. H:n tuomio. H:n isä Herodotos. H:n aputiede. — Keskiajan, oman aikamme h. Isänmaan, pohjoismaiden, Englannin h. Kansamme varhaisin h. Musta lehti Suomen h:ssa. Löytöretkien, vapaussodan h. Suomen asutuksen h. Maanviljelyksen h. Kirkon, koululaitoksen h. Raamatun h., Kirjallisuuden, kielen h. Esittää sanojen h:a. Kristuksen kärsimisen h. Erään yksinäisen sielun h. Tällä esineellä on pitkä h. takanaan. — Tehdä t. luoda h:a 'vaikuttaa käänteentekevästi, suorittaa merkityksellisiä ja vaikuttavia tekoja, olla osallisena suurissa teoissa'. Siirtyä h:an 'joutua pois elävästä elämästä t. käytännöstä, syrjäytyä, menettää merkityksensä, lakata olemasta'. Runoilijana Juteini kuuluu h:an. **2.** historiatiede ja sen tulokset opetus- ja oppiaineena; tutkimus t. teos, joka sisältää esityksen jnk historiasta. | Opettaa h:a. Lukea, opiskella, harrastaa h:a. Luennoida h:sta, h:a. H:n tunti. — Tampereen h:n I osa. Uusi keskiajan h. ilmestynyt. Suomen kirjakielen h. pääpiirteittäin. **3.** *yhd:oja*, jotka liittyvät ed. ryhmiin: alku-, esi-, muinais-, varhaish.; henkilö-, sukuh.; maakunta-, paikallis-, valtio-, yhteiskuntah.; asutus-, kehitys-, rakennus-, synty-, viljelysh.; kulttuuri-, oikeus-, sivistys-, taide-, talous-, uskontoh.; meri-, sotah.; kirkko-, koulu-, teatterih.; kieli-, äänneh. **4.** kertomus, tarina, jutelma, (tekaistu) juttu, kasku; *ark.* asia, tapaus. | H. Susannasta ja Danielista. Äitini sormuksesta on hauska h. Sinusta kerrotaan jos jonkinlaisia historioita. Hän kertoi pitkät h:t. Se oli hauska h. — Hyvin tavallinen h. Aito amerikkalainen h. Mies tunnusti koko h:n. Siitäpä tulisi kaunis h. Se oli kallis h. Aatteles -- mikä h. tämä! KIVI. — *Yhd.* kalastus-, metsästys-, ryövärih.

historia|julkaisu *s.* Suurten h:julkaisujemme sarja. **-kirj|a** *s.* kirja, joka sisältää merkintöjä ja muistiinpanoja historiallisista t. muuten merkittävistä asioista ja tapahtumista, käsin kirjoitettu t. painettu (vanha) historiateos. | Seuran, laitoksen h. Kiinalaiset h:at. Vanhan testamentin h:at 'historialliset kirjat'. Vanhat keskiaikaiset h:at. H:ojen kertomus Viipurin pamauksesta. — Tav. *mon.* eräiden ns. kirkonkirjoihin kuuluvien, seurakunnan jäsenistä erinäisiä luettelo-, joskus muitakin tietoja sisältävien kirjojen yhteisnimitys. | S:n seurakunnan kirkonarkiston h. Tälle tiedolle ei löydy vahvistusta seurakunnan h:oista.

historialli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Eri merk.-ryhmien rajat epämääräiset; vrt. historia. **1.** historian alaan kuuluva t. sitä koskeva, historian esittämä. | H. asiakirja. H:set lähteet. H:set tietomme. H. menneisyys. H:sen Hämeen maakunnan rajat. Teoksella on enää h. merkitys, ei käytännöllistä. Vanhat h:set nimitykset ovat joutuneet syrjään. H:set muistomerkkimme ovat sangen vähälukuiset. H. aika 'aika, jolta on tunnettuihin tosiseikkoihin perustuvaa historiaa'; vrt. esihistoriallinen aika. **2.** jolla itsellään on historiaa; historian kannalta merkittävä, maineikas, muistettava t. arvokas. | H. Turun linna. H. henkilö. H. tapaus, hetki. Tämä on h. tehtävä. Cygnaeuksen h. puhe Kumtähden kentällä v. 1848. **3.** historian tuntema t. todeksi vahvistama, todellinen, tosiperäinen, historiaan perustuva. | H. tosiasia. Onko Väinämöinen h. henkilö? Homeroksen h:suus on epävarma. Ruudin keksijää ei h:sesti tunneta. Teos, jolta puuttuu h. arvo. Sodan syttyminen oli h. välttämättömyys. **4.** historian näkökulmasta katsova, historiaa esittävä t. tutkiva, historiaan kuuluvaa aihetta käsittelevä, historioiva. | H. museo. Kansantaloustieteen h. oppisuunta. H:sten aineiden opetus. H. tutkimus, esitelmä, selitystapa, katsaus. H:sia lisiä seudun menneisyyden valaisemiseksi. H. romaani, näytelmä. H:siksi kirjoiksi nimitetään niitä Vanhan testamentin kirjoja, jotka käsittelevät Israelin historiaa. H. kielioppi esittää kieli-ilmiöiden kehitysvaiheita. Suomen h. seura.

historiallis|aiheinen *a.* H. näytelmä, romaani, maalaus. H koristelu. **--filologinen** *a.* = historiallis-kielitieteellinen. **--geneettinen** *a.* (jnk ilmiön tms.) kehitysvaiheita tutkiva ja niistä johtopäätöksiä tekevä. | H. tutkimus(tapa). **--kielitieteelli|nen** *a.* humanistiset tieteenalat käsittävä, humanististen aineiden piiriin kuuluva, historiallis-filologinen. | Helsingin yliopiston h. osasto. Harjoittaa h:siä opintoja. **--maantieteellinen** *a.* historiaa ja maantiedettä tutkiva t. esittelevä. | H. tutkimus(tapa). H. teos. **-peräi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.*

historiaan, tosiasioihin perustuva, historiallinen. | H:set kansanrunot. Kalevalan sankarien h:syys.

historia|maalari *s.* vrt. seur. **-maalau|s** *s.* **1.** historiallisten aiheiden käsitteleminen maalaustaiteessa, historiallisia aiheita käsittelevä maalaustaide. | Opiskella, harrastaa, harjoittaa h:sta. Ulkonaista tehoa tavoitteleva h. **2.** historiallisaiheinen maalaus. | Järnefeltin tunnetut h:kset.

historian|filosofi *s.* vrt. seur. **-filosofia** *s.* (tav. ⌒) historian kulun ja historiallisen kehityksen yleisiä ominaisuuksia ja lakeja sekä historiatieteen peruskäsitteitä ja menetelmiä tutkiva tieteen haara. **-filosofinen** *a.* vrt. ed. | H. suunta, tutkimus. **-kirja** *s.* historian oppikirja, historiateos. **-kirjoittaja** *s.* historioitsija, historiografi. | Roomalainen h. Tacitus. Asian tarkempi esittäminen kuuluu h:lle. **-kirjoitu|s** *s.* historian kirjoittaminen, historiografia. | Kansallinen h. Porthan on Suomen h:ksen isä. **-käsitys** *s.* Materialistinen eli taloudellinen h. Keskiajan h. Nykyisin vallitseva h. **-mie|s** *s.* historian tutkija t. opettaja. | Monet h:het ovat kirjoittaneet tästä asiasta. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Esittää h:sesti. Maalauksen h:suus. **-opettaj|a** *s.* Toimia h:ana. H:ien luentopäivät. **-opetus** *s.* Oppikoulujen h. **-takai|nen** *a.* esihistoriallinen. | H. aika. H:sista ajoista asti. Maamme h:set olot. H. muinaislinna. — Joskus *leik.* vanhanaikainen, muinainen, kaukainen. | H. muoti. - - enhän edes tuntenut häntä ennen hänen h:sta Amerikkaan lähtöäänkään TIITUS. **-tie|to** *s.* Oppilaiden h:dot. **-tunti** *s.* historian oppitunti. **-tutkija** *s.* Saada mainetta h:na. Jättää asia h:in selvitettäväksi. Tämä kysymys edellyttää varsinaista h:n työtä. **-tutkimu|s** *s.* **1.** historiaan kohdistuva tutkimustyö. | Suomen h. H:ksen menettelytavat. H:ksemme tunnettu edustaja. Suorittaa h:ksia. **2.** historian tutkimisen tulos, historia(teos). **-vastainen** *a.* historiallisten tosiasioiden vastainen, epähistoriallinen. | H. katsantokanta.

historia|teos *s.* historiaa käsittelevä (laaja) teos. | Herodotoksen h. Danielson-Kalmarin suuren h:teoksen ensimmäinen osa. Maailmanhistoriaa esittävä h. Olaus Magnus kertoo h:teoksessaan, että - -. **-tie|de** *s.* H:teen tärkeimpiä tehtäviä on kulttuurikausien tutkiminen ja vertailu. Kirkkohistoria on yleisen h:teen haara. **-tieteellinen** *a.* Kansainvälinen h. toimikunta. **-tieto** *s.* H:jen keruu. Muutamia h:ja sanomalehdistömme vaiheista. **-toimikunta** *s.* jnk historian kirjoittamista varten asetettu toimikunta. | P:n pitäjän h. Etelä-Pohjanmaan h.

historiat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* jolla ei ole tunnettua historiaa; historiasta riippumaton. | H. kansa, kulttuuri. Ajaton, h. aate.

historiikki[4*] *s.* lyhyt esitys jnk laitoksen, yhdistyksen toiminnan tms. historiasta, eri vaiheista, historiallinen yleiskatsaus. | Koulun, säästöpankin, urheiluseuran, avustustoiminnan h. Talon monivaiheinen h. H:a Suomen näyttämötaiteen kehityksestä. — *Yhd.* kehitys-, kartano-, koulu-, rakennus-, synty-, 50-vuotish.

historikko[2*] *s.* historioitsija, historiantutkija, -harrastaja.

historio|grafi[4] *s.* historiankirjoittaja. **-grafia**[15] *s.* historiankirjoitus; historiatieteen historia.

historioi|da[30] *v.* kertoa t. esittää jnk vaiheet, historia, kirjoittaa historiaa. | Teoksen h:va johdanto. H:tsevat tutkimussuunnat. H:va kielioppi. Hän h:tsee heidän automatkastaan KARHUM.

historioitsija[14] *tek.* historiankirjoittaja. | Vanhanajan kuuluisin h. Maailmansodan h. Toimia osakunnan h:na. — *Yhd.* kirjallisuus-, kulttuuri-, sota-, taideh.

historismi[4] *s.* filosofinen aatesuunta, joka katsoo asioita, oloja ja aatteita historiallisesta näkökulmasta ja käsittää ne historiallisen kehityksen tuloksiksi.

hitaahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < hidas. | H. vauhti, puhetapa.

hitaammuus[65] *komp.omin.* < hidas. | Suomalaisten h. etelämaalaisten rinnalla.

hitaan|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* hitaahko, hitaanpuoleinen. | H. vauhti, tahti. Kaupanteko oli h:laista. Työ tapahtuu h:laisesti. Sanella h:laisesti. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* = ed. | H. kulku. Toiminta käy h:seksi. Edistyä h:sesti.

hitaasti *adv.* ks. hidas. **-palava**, **-pyörivä**, **-toimiva** *a.* par. ⌒.

hitai|nen[63] *a.* *harv.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hidas, verkkainen. | H. kävely. H. airon loiske. Kolme h:sta kumahdusta. Laskeutua h:sesti. Matkan h:suus. H:set herrain kiireet SL. Minkäpä hän sille mahtanee, että on h. ja saamaton AHO. — *Fys.* H:suus, par. jatkavuus, jäyhyys.

hitaudet|on[57] *kar.a.* *sähk.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < seur. | Elektronien liikettä voidaan pitää h:tomana. H:tomasti toimiva katodisädeputki.

hitau|s[65] *omin.* < hidas. | Hämäläisten h. Juoksun, toiminnan h. Edistyä etanan h:della. Ajatustoiminnan h. — *Fys.* jatkavuus, jäyhyys, inertia.

hitiö[3] *s.* bakteeri.

hitleriläi|nen[63] *a.*, tav. *halv.* -sesti *adv.* -syys[65] *s.* Saksan kansallissosialistiseen liikkeeseen kuuluva, sitä kannattava t. koskeva, kansallissosialistinen. | H. Saksa. H. sodanjohto.

hitler|nuoriso *s.* kansallissosialistisen Saksan nuorisojärjestö. **-tervehdys** *s.* Saksan kansallissosialistien tervehdys(tapa).

hitonmoinen[63] *a.* *ark.* vrt. helkkarinmoinen. | H. matka. H. hinta. H. nopeus, hälinä, pauhu. H. juttu, tapaus.

hitosti *adv.* hiton paljon tms., helkkaristi, perhanasti. | Minua harmitti h.

hitsaaja[10] *tek.* < hitsata. — *Yhd.* kaasu-, sähköh.

hitsaamaton[57] *kielt.a.* < hitsata.

hitsaamo[2] *s.* hitsauslaitos t. -osasto. — *Yhd.* kaasuh.

hitsaantua[1*] *v.* *met.* = hitsautua.

hitsari[5] *amm.* hitsaaja.

hitsa|ta[35] *v.* *met.* liittää metalliesineitä yhteen

koheesiovoimalla joko kuumentamalla liitoskohdat pehmeiksi ja puristamalla ne toisiinsa tai myös sulattamalla liitoskohtaan samaa metallia, "keittää". | H. kaasuliekillä. H:ttu putki. Levyt liitetään toisiinsa h:amalla. — H. kumia 'vulkanoida, liittää rikittämällä'.

hitsattavuus[65] *s. met.* se metallin ominaisuus, että sitä voi hitsata. | Raudan h. on sitä suurempi, mitä vähemmän siinä on hiiltä.

hitsaus[64] *teonn. met.* < hitsata. | Akselin h. Raudan, teräksen h. Koneellinen h. — *Yhd.* ahjo-, kaasu-, piste-, päittäis-, sähkö-, valokaarih. **-aine** *s.* **-jatkos** *s.* **-jauhe** *s.* hitsattavien pintojen hapettumisen ehkäisemiseksi käytetty jauhe (hiekka, booraksi). **-kohta** *s.* **-kone** *s.* Ratakiskojen h. **-kuumuus** *s.* **-laitos** *s.* hitsaamo, hitsauspaja. **-lanka** *s.* metallilanka, josta metallia sulatetaan hitsattavaan saumaan. **-liekki** *s.* **-menetelmä** *s.* **-paja** *s.* hitsaamo. **-poltin** *s.* koje, jossa hitsausliekki syntyy. **-puikko** *s.* sähköhitsauksessa toisena elektrodina käytetty hiilipuikko. **-sauma** *s.* Tiivis h. Renkaan h. **-tekniikka** *s.* **-työ** *s.* Lentokoneenrakennuksessa esiintyvät h:t.

hitsautu|a[44] *pass.v. met.* (*rinn.* hitsaantua) < hitsata. | Levyjen reunat h:vat toisiinsa. Helposti h:va rauta.

hitsautumiskyky *s.* = seur.

hitsautuvuus[65] *s. met.* se metallin ominaisuus, että se hitsautuu. | Kemiallisesti puhtaalla raudalla on suurin h.

hitsi[4] *s.* **1.** *met.* hitsaus, hitsauksen tulos, hitsaussauma. | Tottuneen sepän tekemä h. Pyöreäpintainen h. — *Yhd.* kiila-, limittäish. **2.** *ark.* kova, hikinen urakka, ponnistus, souvi. | Se oli kova h. Joutua aikamoiseen h:in. En kestä tällaista h:ä.

hitsi- *met.* vrt. hitsaus-. **-hiekka** *s.* hitsauksessa käytetty hiekka. **-kuumennus** *s.* **-kuumuu|s** *s.* Rauta on saavuttanut h:den. **-rauta** *s.* takkiraudasta mellottamalla valmistettu rauta, keittorauta. **-sauma** *s.*

hit|to[1*] *s.* hiisi; lievähkö voimasana; vrt. helkkari, hiisi, hiivatti, lempo jne. | H. soikoon, vieköön! Johan nyt on h., ellei --. Muuten teidät h. perii! En ymmärrä, mikä h. häneen on mennyt. H:tojako se häneen kuuluu! Kävi h:on nolosti. Olipa h:on hauskaa, että --. H:on hienoja herroja.

hitu[1*] *s.* **1.** tav:mmin hitunen. | Ei ole jyvän h:a. -- taivaslaella ei näkynyt pilven h:akaan PÄIVÄR. -- sananen, h. vaakunaa [tupakkaa], / ja taas hän rauhan myöntää *CAJ. **2.** (perunan, nauriin tms.) ohut kuorisuikale. — *Yhd.* lantun-, nauriin-, omenan-, perunanh.

hitu|nen[63] *dem.s.* hiukkanen, hiven, rahtu, kipene, muru(nen). | Kultaa pieninä h:sina. H. sinistä väriä. Suurennuslasin avulla löydetty h. Joka h. on kallis. — *Kuv.* Viimeinen voiman h. H. hyvää tahtoa. H. totuutta. On vielä h. toivoa. Tämä on h:sen parempi. H:sta nopeammin. Ei h:stakaan 'ei vähääkään, ensinkään, lainkaan'. Puheessa ei ollut h:stakaan perää. | "Pelkäätkö?" — "En h:stakaan." — *Yhd.* hieta-, ilma-, kiille-, kulta-, metalli-, paperi-, pöly-, saippua-, sokeri-, tomuh.

hituolio *s.* mikroskooppinen eliö, mikro-organismi, bakteeri.

hituri[5] *s.* hidastelija, kuhnus, nahjus. | H:t jäävät muista. — Us. *a:sesti.* H. hevonen. Tyttö on vähän h.

hituroi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* hidastella, vitkastella, kuhnailla, aikailla. | Työskennellä h:den. Mitä te siellä h:tte! H:va tahti.

hiu|ata[35*] *v. harv.* hiukaista hiukoa. | Sydänalaani h:kaa. H:kaava nälkä.

hiu|de[78*] *s.* hiutale, hitu(nen), höyde. | Hienojen h:teiden muodostama pöly. Lumen h. -- tipahteli taivaalta valkoisia, kotoisia h:teita AHO. — *Yhd.* lumi-, tomuh.

hiudutta|a[2*] *kaus.v.* < hiutua. | H:va tauti, väsymys. H:va kaipaus, ikävä, alakuloisuus. Levoton, h:va odotus.

hiu|eta[34*] [40*] *v.* = hiutua. | Pois h:kee hanki, irti on jo jää A.OKSANEN. Minun silmäni ovat itkusta h:enneet VT. -- hämärissä istuttiin h:kenevin sydämin SAMULI S.

hiuka[10*] *s.* nälkä, kalvava näläntunne. | H. ja jano. Minulla on kova h. Sammuttaa h:ansa.

hiukais|ta[24] *v., 3. pers.* -u[2] *teonn.* nälän tms. aiheuttamasta kalvavasta, jäytävästä tunteesta: hiukoa, huikaista. | Häntä alkoi h. Tuntea h:evaa nälkää. Pitkä ajo alkoi h. metsämiehiä. Sydäntä h:ee. — *Kuv.* kalvaa, hiuduttaa. | H:eva tunne, kaipaus. Juhan täytti sanomaton, h:eva murhe AHO.

hiuk|e[78*] *s.* hitu(nen), hiukka(nen). | Putoilee lumen h:keita. Hiilen h. — *Fys.* molekyyli. — *Yhd.* lumi-, vesih.

hiuki *adv.* Kangas on kulunut h. 'ohueksi, melkein puhki'.

hiuk|ka[10*] *s. vaill.* hiven, hitu(nen), hiukkanen. | Astiassa on h. vettä. Ota nyt edes h.! Ei sumun h:kaa ollut ilmassa. — Tav. vain adv:n tapaan käytettynä: *hiukan* (myönt. yhteyksissä) hieman, vähän, jonkin verran. | H:an aikaa, matkaa. Ansaita h:an rahoja. Poskilla oli h:an punaa. Olin h:an hajamielinen. Tämä on h:an pitempi kuin tuo. Maistaa h:an. Olisi h:an puhumista. Asia lienee h:an toisin. Nyt onnistuttiin h:an paremmin. H:an liian pitkä. — *hiukka* (murt.) = ed. | Vesi on h. suolaista. — *ei hiukkaakaan* ei ensinkään, ollenkaan, vähääkään. | Ei h:kaakaan syötävää. Ei h:kaakaan parempi. En h:kaakaan arastellut. — *Yhd.* pöly-, tomuh.

-hiukkainen[63] *poss.a.* Hieno-, karkeah.

hiukka|nen[63] *dem.s.* hitunen, hiude, hiven, rahtu, kipene, muru(nen); *fys. kem. tekn.* aineosanen, molekyyli, elektroni, kvantti tms. | H. saippuaa. Noen h. Pöly muodostuu hienoista h:sista. Ihminen on vain pieni h. maan pinnalla. Hänessä oli h. todellista runoilijaninnoitusta. — Kulkea h:sen matkaa. En pidä hänestä h:sen vertaa. En välitä siitä h:stakaan 'vähääkään'. Myydä h:sta halvemmalla. — *hiukkasen* (myönt. yhteyksissä) hiukan, hieman, vähä(se)n. | H:sen vaihtelua. Väri on saatava h:sen tummemmaksi. Levätä, maistaa h:sen. Tämä luo h:sen valoa asiaan.

— *Yhd.* aine-, hiili-, kivennäis-, kulta-, lika-, massa-, metalli-, neste-, noki-, pöly-, ravinto-. siitepöly-, sähkö-, tomu-, viher-, väri-, yskösh.
hiukkas|kokoomus *s.* Maalajin h. **-suuruus** *s.* jnk maalajin hiukkasten suuruus. | Hiekkamaan h. **-säteily** *s. fys.* radioaktiivisissa ilmiöissä esiintyvä ja myös keinotekoisesti aikaansaatu ainehiukkasten yl. määräsuuntaan tapahtuva nopea sinkoilu;)(aaltosäteily.
hiukkei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* < hiuke. | H. maalaji. — *Yhd.* hieno-, tasah.
hiuko|a[1*] *v., 3. pers.* = hiukaista. | H:va nälkä. Miehiä rupesi h:maan. H:o jo sisuksia.
hiuksen|halkaisu *s. kuv.* hiuksenhalkominen. | Eksyä h:halkaisuihin. **-halkoja** *s. kuv.* vrt. seur. | Hän on ankara väittelijä ja h. **-halkomi|nen** *s. kuv.* turhantarkka saivartelu, joutava pikkutarkkuus. | Viisasteleva h. Joutavaa h:sta. **-hieno** *a.* -sti *adv.* -us *omin.* hieno (kapea, ohut) kuin hius, erittäin hieno. | H. lanka. H. rako, viiva, piirto. Kellonkoneiston h:t osat. Rukinlapojen h:t leikkaukset. H. tarkkuustyö. H. jäljentäminen. — *Kuv.* us.: ylen vähäinen; ylen täsmällinen. | H. ero(tus), vivahdus. H. tarkkuus. H. sielutieteellinen erittely. Määritellä, selittää h:sti 'erittäin tarkasti'. Hyppääjä astui h:sti [= mitättömän vähän] yli. **-juuri** *s.* **-kärki** *s.* **-latva** *s.* **-tark|ka** *a.* -asti *adv.* -kuus *omin.* erittäin tarkka; vrt. hiuksenhieno. | Kello osoittaa h:an ajan. Osua h:asti.
hiukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < hius. | H. päälaki. H:tomat ohimot. Valkea, h. linja juoksi hänen otsaltansa niskaan alas KIVI.
hiuksi[0] *s.* → hius.
hiuksien- = hiusten-.
hiuksi|nen[63] *ain.* ja *poss.a.* < hius. | H:set kellonperät. — *Yhd.* harmaa-, pitkä-, ruskea-, tumma-, vaalea-, valkoh.
hiulu[1] *s. vanh. murt.* (suurehko puinen) pyörä, ratas. | Rukin, myllyn h. — *Yhd.* rukin-, vesih.
hiu|s[64] *s.* myös: hivus. **1.** tukan karva, hapsi; vrt. suortuva, kihara. | Pitkä, hieno h. Harmaa, vaalea, musta h. Kaksihaarainen h. H:ksen juuri. Saada harmaita h:ksia (harmeista t. suruista). — *Kuv.* H:ksen verran [= aivan vähän] eroa. Asia oli h:ksen varassa 'täpärällä'. Halkoa h:sta; vrt. hiuksenhalkominen. **2.** *mon.* tukka; vrt. hapset, kiharat, kutrit. | Tummat, ruskeat h:kset. Kiharat h:kset. Pehmeät h:kset. H:kset lähtevät. H:sten kasvu. Kammata, suoria h:ksensa. Harjata h:ksiansa. H:ksien t. h:sten leikkuu, hoito, pesu. Repiä, kiskoa jkta h:ksista. Olla h:kset hajallaan, takussa. H:kset hulmuavat tuulessa. Pelästyä niin että h:kset nousevat pystyyn. — Bereniken h:kset 'eräs pohjoisen tähtitaivaan tähtikuvio'. — *Kuv.* Kunnioittaa harmaita h:ksia 'vanhuutta, elämänkokemuksen antamaa arvokkuutta'. Hänellä on jo hopeaa, lunta h:ksissa 'harmaita hiuksia (vanhenemisen merkkinä)'. — *Yhd.* niska-, ohimo-, otsah:kset. **3.** *kuv.* Ohran h., h:kset 'vihne, vihneet'. Ohra on h:ksella, ohra jo h:sta näyttää. Kun ohran h:kset näkyvät, varta silloin viikatteesi [= on heinäaika] SL.
hius|harja *s.* pääharja. | Jäykkä h. **-hoitola** *s.* hiustenhoitolaitos. **-huokoinen** *a. fys.* hiuksenhienoja tiehyitä sisältävä, kapillaarinen. **-huokoisuu|s** *s. fys.* kapillaarisuus, kapillaari-ilmiö. | Vesi nousee kasvin lehtiin h:den vaikutuksesta. Hienorakeisilla maalajeilla on hyvä h. **-huokoisuusilmiö** *s. fys.* **-huokoisvoima** *s. fys.* = hiuspillivoima. **-huokonen** *s. fys.* = hiuspilli. **-hygrometri** *s.* hiuksen venymiseen perustuva ilman suhteellisen kosteuden mittaamiskoje, hiuskosteusmittari. **-jauhe** *s.* hiusten puhdistamiseen käytetty jauhe. **-juuri** *s.* kasvin juuriston hieno säie, juurikarva. **-kampa** *s. tav.* hiuslaitteen tukena t. koristeena käytetty kampa. | Luinen h. Korkea h. **-karv|a** *s.* hius. | Kampaan lähtee h:oja. H:at kärventyivät. | - - te joudutte kaikkien vihattavaksi minun nimeni tähden. Mutta ei h:aakaan teidän päästänne katoa UT. — *Kuv.* H:an tarkkuudella, h:alleen 'erittäin tarkasti'. Tehdä jtak h:an tarkkuudella. - - jokainen näistä osasi lingota kiven h:alleen, hairahtumatta VT. Ei ole h:aakaan, h:ankaan vertaa [= hiukkaakaan] eroa. Henki, ratkaisu, kohtalo on h:an varassa 'äärimmäisen täpärällä'. Riippua h:asta 'olla minä hetkenä tahansa uhkaavan vaaran alaisena, olla täpärällä'. **-kato** *s.* tukanlähtö. **-kelmu** *s. anat.* hiuksen uloin kerros. **-kiehkura** *s.* Musta h. otsalla. **-kieli** *s.* hiuksinen soittimen kieli. **-kihara** *s.* Vaalea h. H:t liehuvat ohimolla. **-koriste, -koru** *s.* hiusten t. hiuslaitteen koriste. **-kosteusmittari** *s.* = hiushygrometri. **-laine** *s.* Käherretyt h:et. **-lait|e** *s.* leikkaamalla, kampaamalla t. kähertämällä aikaansaatu hiusten asu, tukkalaite, kampaus. | Naisten h:teet. Yksinkertainen, taidokas h. **-lääke** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. viiva, viiru. H. karva. **-mar|to** *s.* tukan ja tukattoman ihon raja-alue otsalla ja ohimoilla; hiusten peittämä ihoalue. | Raaputtaa h:toaan. H:ron hieronta. Ajaa tukka h:toa myöten. Punastua h:toa myöten. **-muo|ti** *s.* Uusi h. Naisten h:dit vaihtelevat usein. **-nauha** *s.* hiusten koossa pitämiseen t. koristeena käytetty nauha. **-neula** *s. tav.* U:n muotoon taivutettu metallilanka, jolla kiinnitetään hiuslaitetta. **-palmikko** *s.* Paksu h. heilahteli niskassa. **-piiska** *s. tav.* palmikko.
hiuspilli *s. fys.* tiehyt, jossa esiintyy hiushuokoisuutta, hiushuokonen, kapillaaripilli. **--ilmiö** *s.* hiushuokoisuus, kapillaari-ilmiö. **-putk|i** *s.* hiuksenhieno putki, kapillaariputki. | Lasinen h. Nesteen nousu h:essa. **-tiehyt** *s.* **-vesi** *s.* maahiukkasten hiuspillitiehyissä oleva vesi. **-voima** *s.* hiushuokois-, kapillaarivoima. | Pohjavesi nousee pinnalle h:n vaikutuksesta.
hius|pinne *s.* kapea, puristava hiustenkiinnitin, hiussolki. **-pussi** *s.* **1.** *anat.* pussimainen ihon syvennys, jossa hiuksen tyvi on. **2.** hiusten koossa pitämiseen käytetty verkkomainen pussi. **-putki** *s. fys.* = hiuspilli. **-raja** *s.* tukattoman ja tukkaa kasvavan ihoalueen raja, tukanraja; vrt. hiusmarto. | Otsan h. Hieroa päätä h:sta lähtien. Punastua h:a myöten.

-rasva *s.* **1.** ihon rauhasten hiuksiin erittämä rasva. **2.** hiusten voiteluun käytetty rasva-aine. **-risti(kko)** *s.* optisessa kojeessa tarkan tähtäyssuunnan määrittämiseksi oleva hieno lanka- t. viivaristikko. **-seppele** *s.* hiusten muodostama seppelmäinen kehä. | Kaljua päälakea ympäröivä h. **-sieni** *s. lääk.* eräs hiustauti; *syn.* pälvisilsa. **-sivellin** *s.* hiuksista tehty sivellin. **-solki** *s.* **-suoni** *s. anat.* valtimoiden ja laskimoiden hienoja haaroja yhdistävä suoni, kapillaari. **-suonisto, -suoniverkko** *s. anat.* **-suortuva** *s.* Vaalea h. H. oli kiertynyt otsalle. H:t liehuvat tuulessa. **-sykerö** *s.* sykeröksi kierretyt hiukset, nuttura. **-tauti** *s. lääk.* hiuksia tuhoava tauti.

hiusten- us. ∼. **-halkoja, -halkominen** *s.* hiuksenhalkoja, -halkominen. **-hoito** *s.* **-kasvu** *s.* Hyvä h. Edistää h:a. **-kuivaaja** *s.* **-kuivauskoje** *s.* **-leikkuu** *s.* **-lähtö** *s.* Ehkäistä h:ä. **-pesu** *s.* **-värjäys** *s.*

hius|tukko, -tukku *s.* Kiskoa h. päästään. Pyyhkäistä h. otsaltaan. **-tupsu** *s.* Vaalea h. H. pilkisti päähineen reiästä. Nykäistä jkta h:sta. **-täi** *s.* päätäi. **-töyhtö** *s.* hiustupsu. **-verkko** *s.* hienolankainen verkko, jolla (naisten) hiuksia pidetään koossa. **-vesi** *s.* hiusten hoitoon käytetty hajustettu neste. | Tuoksuva h. Alkoholipitoisia h:ä. **-viiva** *s.* erittäin hieno viiva. | Kirjoituksen hius- ja varjoviivat. Kartan h:t osoittavat maantieteellistä leveyttä ja pituutta. **-voi|de** *s.* Käyttää h:teita. **-väri** *s.* hiusten värjäämiseen käytetty väri(aine). **-öljy** *s.*

hiutale[78] *s.* hitunen, hipale, hiude, höyde, höytäle, hilve, hilse. | Noen h. Hienontaa h:iksi. Lumi putoilee pehmeinä h:ina. Kultaa on Lapin jokien hiekassa pieninä h:ina. Ihosta irtautuu hienoja h:ita. — *Ruok.* Vehnästä valmistetut h:et. — *Yhd.* lumi-, metalli-, noki-, saippua-, tomuh.; kaura-, kookos-, maissi-, ohra-, peruna-, riisi-, ruis-, vehnäh.

hiutalei|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* hiutaleita sisältävä; hiutaleiden muodossa oleva. | H. seos, sakka, saostuma. H. maito. — H. hopea. Epäsäännöllisiä h:sia rakeita. — *Yhd.* hieno-, kevyt-, suurih.

hiutalemai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. aine.

hiu|tu[1*] *s. harv.* hiude, hiutale, hitunen. | Lumen h. - - lentää h:dut piilipuun LEHT.

hiutu|a[1*] *v.* hiueta. **1.** riutua, kuihtua, voipua, hipua, hivua. | H. vanhuudenheikkouteen, nälkään. Sairas h:i hiljaa kuolemaan. Mut tuskavuoteellansa Döbeln h:u *MANN. H. kaihoon, ikävään, huoliin. Muisto, toivo, tajunta, järjen valo h:u. H:va alakuloisuus, tunnelma. Et h. saa, sydän, haikeutees JYLHÄ. **2.** häipyä, haipua, hälvetä. | Lumi h:u loppuun. Jäät h:ivat paikalleen. H:va sävel, valo.

hiutuv|a[13] *s.* hiutale. | Lumi putoili suurina h:ina.

hiva|htaa[2*] *v.* -(hd)us[64] *teonn.* hiiskahtaa. **1.** äännähtää. | Älä h:hda kenellekään! En ehtinyt sanaakaan h. **2.** hievahtaa; puikahtaa, vilahtaa. | Istui h:htamatta. — Joku h:hti ohitseni. Päivä kului, että h:hti KARHUM.

hivahtamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H. hiljaisuus.

hivaist|a[24] *v. harv.* hipaista. | Talvi meni kuin siivellä h:en.

hivautt|aa[2*] *v.* kevyestä, nopeasta kosketuksesta: hipaista, sipaista. | H. huuliaan lasin reunaan. H. kirveellä jalkaansa. H. sormenpäillä lakkiaan. H. maalia pintaan. [Tyttö] h:aa huivin korvan oheen LEINONEN. — *Harv.* nopeasta, nokkelasta vastaamisesta. | Hilpeästi ja surematta vastata h:i kettu AK.

hive[78*] *s.* = hiven. | Jään pintaan kiinnittynyt lumen h. Ei jäänyt h:ttäkään.

hivelev|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* suloinen, viehkeä, kiehtova, hurmaava, ihana. | H. kosketus. H. tuuli. H. lämpö. H. ääni, sävel. Kielen h. soinnukkuus. H. värisointu. H:än kaunis kirjoitus. H. näköala. Tuulahteli h:ästi. Laulaa h:ästi. Tyylin h:yys ja loisto. Pirtissä hänet valtasi h. kaiho SILL.

hivel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* **1.** kevyesti kosketella, sivellä, hyväillen silittää. | H. partaansa. H. jkn otsaa, poskea, hiuksia. H. kangasta sormenpäillään. H. ovea pimeässä. Terää h:lään kovasimeen. Kylmä vesi h:ee kuivunutta suuta. Tunsi tuulen h:yn ohimoillaan. Lämpö, auringonpaiste h:ee ihoa, ruumista. Lempeästi h:i tuoksuva, hauteleva löyly miehen kontistuneita, jäykkiä jäseniä AHO. **2.** aistien t. henkisen olemuksen tunteman mielihyvän aiheuttamisesta: hyväillä; kutkuttaa. | Kahvin lemu h:ee sieraimia. Loistavat värit h:evät silmää. Silmiä h:evä näky, kuva, maisema. Silmää h:evän kaunis. Korvia h:evä sävelmä. Huomautus h:i nauruhermojani. Imartelu h:ee hänen mieltänsä. Tämä huomaavaisuus h:i itserakkauttani. Tuntea hiljaista h:yä rinnassaan. [Pelko] alkoi suloisena, vihlaisevana h:ynä sydänalassa KALLAS.

hivel|tyä[1*] *v. harv.* -lys[39] *teonn.* **1.** niukahtaa, nyrjähtää, venähtää. | H:tynyt jäsen. Leikkaajan ranne h:tyi. H:lyksen sanat. **2.** vuolettua, aristua. | Hampaat h:tyvät runsaasta marjojen syönnistä. **3.** heiketä, hiutua, riutua. | Silmät h:tyvät. - - jos olen saattanut leskien silmät h:tymään VT[v].

hiveltä|ä[5] *v. harv.* hiuduttaa tms. | Nälkä alkoi h. H:vä ikävä, aavistus.

hivelä[16] *a. harv.* -sti *adv.* hivelevä. | - - sinisentumma sametti, h. silmään ja sormeen KILPI.

hiven[82(*)] *s.* (*gen.* hivenen, *harv.* hipenen; *rinn. harv.* hipene, hivene) hiukkanen, hitunen, rahtu, muru, kipene. | Ruoan, leivän h. Mullan h. H. tuhkaa, nöyhtää, tomua. Poskilla ei ollut punan h:täkään. Kaikki meni viimeistä h:tä myöten. — *Kuv.* Epäilyksen, epäluulon, toivon h. Totuuden h. Sanoista kuulsi h. myötätuntoa. Ei ollut surun h:täkään rinnassa. H:tä myöhemmin. — *hivenen* (myönt. yhteyksissä) vähän, hiukan, hieman. | H:en vettä, suolaa. H:en suurempi, h:en verran suurempi. Vaatimuksia helpotettiin h:en. Lämpö kohosi h:en. Hämy antaa kuvalle h:en runollisuutta. Tulija tunsi olonsa juuri h:en noloksi SILL. Henki vain keuhkojen välissä h:en vinkui TOPPILA. — *ei hiventäkään* ei en-

sinkään, ollenkaan, hiukkaakaan. | Siinä ei ole h:täkään perää. En peräydy h:täkään. — *Yhd.* hengen-, järjen-, voiman-, pölyn-, voinh. **-aine** *s.* aineista, joita jssak on vain häviävän pieniä määriä. | Kasvien, maaperän h:et. Yleisimmin tavattavia tuhan h:ita ovat mangaani, boori, kupari, sinkki ja molybdeeni.

hiveni|nen[63] *dem.s. harv.* adv:sissa ilmauksissa = hiven. | H:sen parempi. Join h:sen kahvia. Ei hellitä h:stäkään. Taisin nukkua h:sen välillä? JOTUNI.

hiver|rellä[28*] *v. harv.* -tely[2] *teonn.* hierellä.

hiviä[14] *s. murt.* hipiä.

hivu|a[1] *v.* = hipua. | Katse h:u ulos. Pimeys h:u maille ja vesille. — Portaana oli sileäksi h:nut myllynkivi. H. vuoteen omana. H. surusta.

hivus[64] *s. murt.* ja *runok.* hius.

hivut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. partaansa, ihoansa, sormiansa. H. kädellään kipeää paikkaa. -- sadat peskit -- ovat [kirkonpenkkejä] sadoin vuosin h:elleet PAULAH. H. venettä vastavirtaan. Iso hauki koetetaan h. veneen viereen. — *Intr.* = hivuttautua. | H:elkaa tänne päin. Hiihdetään, hiihdetään h:ellaan vaaraa ylös, toista alas PAULAH.

hivut|taa[2*] *v.* **1.** hangata hiljakseen, kuluttaa hankaamalla, hiertää, hioa. | H. kämmentä sormillaan. H. kahta puukappaletta toisiinsa. H. sivellintä pintaan. Kiiltäväksi h:ettu pinta. Tuulet ja myrskyt h:tavat vuorenseiniä. — *Kuv.* Vastustaja h:ettiin pehmeäksi. **2.** liikuttaa t. siirtää hitaasti, hinata, sujuttaa, saattaa hiljakseen t. ponnistellen liikkeeseen. | H. itseään lähemmäs. Sairas h:ti kätensä peitteen alta vuoteen reunalle. H. lakkiansa toiselle korvalle. H. vatia eteensä. Juotinta h:etaan hitaasti saumaa pitkin. H. venettä vesille. **3.** (myös -tavasti *adv.*) hiuduttaa, riuduttaa, kuihduttaa vähitellen, jäytämällä kuluttaa, kalvaa. | Keväällä nopea virta h:taa jään hohkaiseksi. H:tava tauti, sairaus, tulehdus. Voimia h:tava ponnistelu. H:tava väsymys, raukeus. H:tava nälkä. H:tava ikävä, odotus. H:tavat tunnonvaivat. H:tava suru. — *Kuv.* [Kansanrunon muistinvarainen] säilymistapa on samalla ollut omiansa h:tamaan pois yksilöllisiä ominaisuuksia E.N.SETÄLÄ. **4.** *eläinlääk.* hevosesta puhuen: iskeä juostessaan viereisiä jalkojansa yhteen, syhdätä. | Hevonen h:taa takajaloillaan. — Myös *intr.* iskeä yhteen. | H:tava jalka.

hivuttautu|a[44] *refl.v.* < ed. 2. | H. lähemmäksi, jnk luo, viereen. H. läpi, ulos, alas, ylös. H. hevosen selkään. H. ovelle, ovea kohti. Sairas h:i varovasti jalkeille. H. edellä juosseen rinnalle [kilpailussa]. — *Kuv.* H. jkn ystäväksi. Hidas h:minen normaalisiin oloihin.

hivutus[64] *teonn.* < hivuttaa. | Vastat läiskyivät, ja h. ja ähke kuului lauteilta. — *Ark.* selkäsauna, löylytys. | Antaa jklle h:ta. Saada sakin h:ta. **-haava** *s. eläinlääk.* hivuttamisen aiheuttama hevosen jalan haava. **-kenkä** *s. eläinlääk.* määrätavalla tehty hivuttamista estävä hevosenkenkä. **-liik|e** *s.* Hieroa hitain h:kein. **-rengas** *s. eläinlääk.* hivuttamista estävä kumirengas. **-sota** *s.* uuvutussota. | Taloudellinen h. **-suojus** *s. eläinlääk.* hivuttamista estävä kangas- t. nahkasuojus. **-tauti** *s.* hivuttava tauti, näivetystauti. | Kuolla h:in.

hivuutu|a[1*] *v.* **1.** *pass.* hipua. | Kiiltäväksi h:nut takinhelma. Enimmät poikkeukset kieliyhteisön aikaisemmasta kielenkäytöstä h:vat pois E.N.SETÄLÄ. — *Kuv.* Välit h:vat poikki. **2.** *refl.* hivuttautua. | H. ovelle. Juoksija h:u toisen vierelle. Tyttö h:i hiljaa lattialle LINN.

hjaa *interj.* puheen alkuna t. ajatustuokiota edeltävänä täytesanana, us. myös palattaessa t. viitattaessa aikaisempaan asiaan: jahah, vai niin, no niin. | "Hjaa", sanoi rovasti painavasti ALKIO. Hjaa... taisi olla tyyristä JÄRVENT. | Hjaa. Minkäs me sille mahdamme? AK.

hjuu *interj. ark.* huoahduksissa: juu, niin niin. | Hjuu juu, sanoi hän vielä itsekseen AK.

-hko (etuvok. sanoissa -hkö) adjektiiviin (nenloppuiseen vain harvoin) liittyvä, kantasanan merkitystä lieventävä l. moderatiivinen johdin: tummahko, lihavahko, ohuehko, hitaahko, pitkähkö, pyöreähkö, lyhyehkö, harvinaisehko; *us*-edelleenjohdannaista ei käytetä, mutta *sti*-johdannaista jonkin verran.

H.K.M. *lyh.* hänen kuninkaallinen (t. keisarillinen) majesteettinsa.

hl *lyh.* **1.** (ilman pistettä) hehtolitra. **2.** (pisteellisenä) höyrylaiva.

hl-paino *s.* hehtolitrapaino.

1. **hm** *lyh.* hehtometri.

2. **H.M.** *lyh.* hänen majesteettinsa.

3. **hm, hmh, hmm, hmmh** ym. *interj.* muminaa, niiskausta t. väheksyvää, halveksivaa tms. hymähdystä ilmaisemassa. | Kihlaus! Hm! vai kihlaus KIVI. Ei niillä mitään hevosta osteta — ja sitä paitsi: hevonen, hm SILL. "Hmh, hmh, hmh", pani vaimo eikä ollut kuulevinaan miehen pyyntöä ALKIO. Hmm, miksi muistelen noita, minä itse lapsekas tyttö? KIVI.

ho *interj.* **1.** huoahduksessa *hohoi!, ho hoijaa!;* huhuilussa *ho hooi!;* kirjoitetussa kielessä tav. toistettuna hohottavaa naurua kuvaamassa: *ho ho hoh!* **2.** hämmästystä, yllättymistä ilmaisemassa: kah, no, ohoh, vai niin. | Ho, tuoko siitä nyt tuli!

hobby[1] [-bi] *s.* harrastelun kohde, mieliharrastus, sivuharrastus, "kärpänen". | Postimerkkien keruu h:na.

hockey[27] [tav.: hokkei] *s. urh.* jääkiekko. — *Yhd.* jää-, kenttä-, maah.

hoennai|nen[63] *s.* hoku, hokema(sana), sanarämpsy, us. hupainen, alku- t. loppusointuisella runoasullaan huvittava loru. | Sellaiset h:set kuin "Matti katti karvajalka" ja "Lennä, lennä, leppäkerttu".

hoenta[15*] *teonn.* < hokea.

hoeskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hokea. | Vai niin, vai niin, hän h:i.

hoffmannintipat *s. mon.* (myös: Hoffmannin tipat) eräs virkistävä apteekkilääke, eetterisprii.

hoh *interj.* **1.** huoahduksissa ym. sentapaisissa ilmauksissa: *hoh hoh!, hoh hoijaa!, hoh hoo!* **2.** päivittelyä, ihmetystä, yllättymistä yms.

ilmaisemassa. | Hoh, kun on lämmin! Hoh, mitä kuulenkaan! Oh hoh, mitäs tämä on?
hohah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* **1.** tohahtaa, suhahtaa. | Metsä h:ti hiljaa. Tuulen h:dus pihapuissa. **2.** päästää hohottava ääni t. nauru, puhjeta raikuvaan nauruun. | H. nauramaan. Naurun h:dus. Tapo oli h:tamaisillaan riemusta HAARLA.
hohautt|aa[2*] *v.* naurahtaa hohottaen. | Mies nauraa h:i niin ilkeästi KAUPPISH.
hoh|de[78*] *s.* **1.** hohto, loiste, paiste, välke, läike, säihke, kimallus, himerrys. | Tulen, liekkien h. Istua takkavalkean h:teessa. Aamuauringon h. Kuun kalpea h. Päivä valaa h:dettaan. Kuunvalo luo sinervän h:teen seudun ylle. Aamun, illan h. Aurinko oli jo kadonnut, kylmänsininen h. oli kaduilla IIRIS UURTO. — Hopean h. Harsokorennon siipien vihervä h. Kasvoille levisi kuin kirkastettu h. HEPOR. Hänen melkein mustat silmänsä - - saivat tulisen h:teen SILL. — *Yhd.* ilta-, värih.; hopean-, metallin-, silkin-, tulen-, valkean-, valonh. **2.** *kuv.* ed. ryhmään liittyen: kirkkaus, kirkastus, "kultaus", maine tms. | Kunnian, maineen, rikkauden h. Valaa runouden h:detta elämän arkeen. Romanttinen h. kirkastaa Kiven runoudessa lapsen ja äidin suhdetta. Sankaruuden h. ympäröi häntä. Kansan mielikuvitus kutoo tarun h:detta tapausten ja henkilöiden ylle. Viattoman ilon h. Kaikki oli niin äärettömän kaunista ja paistoi kuin onnen h:teessa PAKK. — *Yhd.* kulta-, purppura-, sankari-, satuh.; hymyn-, onnenh. **3.** *min.* eräiden metallikiiltoisten mineraalien nimitys. — *Yhd.* hopea-, kupari-, lyijy-, rautah.
hohdekukka *s.* Helenium, monivuotisia mykerökukkaisia koristekasveja.
hoh|della[28*] *frekv.v.* < hohtaa. | Aurinko, valo h:telee. Taivas h:teli pilvien välistä. Hanki h:telee kiteissään. Kirkko h:telee valkoisena puiden lomitse.
hohdok|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* hohtava, hohtoisa.
hohdot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* hohteeton.
hohhoh [tav.: ho·hho·h] *interj.* **1.** (myös: hohhoi, hohhoo) huoahdusta t. haukotusta ilmaisemassa. | H., kestääpä sitä odottaa! H. tätä elämää! H. — kylläpä raukaisee! Minä olen kulunut ja vanha jo — h. L.ONERVA. **2.** naurun remahduksesta. | "Hoh-hoh! Siitäpä pojasta tulee pian maanmittari - -", sanoi joku joukosta PÄIVÄR. "H., toimekas Anna", jo nauroi mielevä Pekka *MANN. **3.** ihmetystä t. päivittelyä ilmaisemassa. | H., mitäs tämä on!
hohhoijaa [tav.: ho·hho·ijā] *interj.* = ed. 1. | - - huoahtava "hoh, hoh, h." pääsi ääneen ALKIO. H.! haukotteli hän JÄRVENT.
hohi|sta[41] *onom.v.* -na[15] *teonn.* tohista, suhista. | Myrskytuulen h:na. Metsä h:see. H:seva haavisto. Ei hohda kukkaparvet, / hohaja honkapuut A.OKSANEN. — *Kuv.* kertoa huhuja, perättömiä. | Kylällä ruvettiin asiasta h:semaan.
hohka[11] *s.* **1.** huokoinen, epätiivis, rakenteeltaan hauras aine. | Luun sisäosa on harvempaa sienimäistä h:a. Kivi palaa kiukaassa h:ksi. Jää haurastuu h:ksi. — *Yhd.* luuh. **2.** voimakas ilman, kylmyyden, kuumuuden tms. virtaus, uho. | Tulen h. Uunista käy lämmön h.
hohka|a[2] *v.; rinn.* hohkata. **1.** uhota, huokua. | H:va hiillos, nuotio. Uuni h:a lämmintä. Lämpö h:a nuotiosta. Ikkuna h:a kylmyyttä. Kylmä henki h:a vastaan. — *Kuv.* Elma tunsi - - rakkauden h:van vastaansa AK. **2.** huohottaa, puuskuttaa. | Sydämeni paukuttaa, koko ruhoni h:a SILL. Höyrylaiva Päijänteellä / hohisee ja h:a KL.
hohkaantu|a[1*] *v.* tulla hohkaiseksi. | Nauris h:u kellarissa.
hohkai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* jossa t. joka on hohkaa, huokoinen. | Luun h. sisäosa. H. solukko. H. jää, leipä, tiili. Puun vuosiluston sisempi kerros, kevätpuu, on h:sempaa kuin ulkokerros.
hohkakivi *s. tav.* tulivuoren laavasta muodostunut, silottamiseen ja hiomiseen käytetty huokoinen kivi. | Hioa, hangata, silittää hohkakivellä. **-jauhe** *s.* Hieno h. Hioa, kiillottaa h:ella. **-nen** *ain.a.* H. hiomakiekko. **-pala** *s.* **-saippua** *s.* saippua, joka sisältää hohkakivijauhetta.
hohka|kudos *s.* = hohkasolukko. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. massa. Luiden h:set osat. **-saippua** *s.* = hohkakivisaippua. **-solukko** *s. biol.* kasvin lehtien mallon harva solukko.
hohkata[35] *v.* = hohkaa.
hohkatiili *s. rak.* erityisin menetelmin valmistettu huokoinen tiili.
hohki|a[17] *onom.v.* -na[15] *teonn.* huohottaa, puuskuttaa; hosua. | H:va ääni. Kuului h:naa ja huohotusta.
hohko[1] *a. harv.* hohkainen, hauras. | H. jääteli. — *Kuv.* hupsu, höperö. | Sinä h. KIVI.
hohku|a[1] *v.* hohkaa, uhota, huokua. | Kuumuus h:i sietämättömänä. Kylmä h:u sisään.
hoho, hohoh [ho·ho·(h) t. hoho·(h)] *interj.* = seur. 1. | "Joo, joo ... niin ... niin on, hoho", huokasi rehtorin leski myöntävästi KATAJA.
hohoi [ho·ho·i t. hoho·i] *interj.* **1.** huoahdusta t. haukotusta ilmaisemassa. | H., huokasi leski ja istahti. H., sano, kyllä siinä on ensi talvena köyhän tietämistä SILL. H., niin lipsahti päivä taas! KARHUM. **2.** huhuilua, hoihkaamista ilmaisemassa. | H., onko siellä ketään?
hohoijaa [ho·ho·- t. hoho·-] *interj.* = ed. 1. | H.! Siellä ne kunkin tilit selvitetään KOJO. H.! Heinäaika on ja maanantaiaamu! KARHUM.
hohonauru *s.* remakka nauru. | Päästää h. Purskahtaa h:un.
hohoo [hohō·] *interj.* **1.** hämmästystä t. ihmetystä ilmaisemassa. | H., sit' odotinkin tosiaan *MANN. **2.** = hohoi 1. | H., kovin minua nukuttaa LARINK.
hohot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Nauraa h:teli täyttä kurkkua. - - tahtia poljettiin, h:eltiin, pilvinä sauhu / tuprusi mylläkän yllä *MANN.
hohot|taa[2*] *onom.v.* nauraa ääneen, täyttä kurkkua, remakasti. | Isäntä h:taa, poika hahattaa ja naiset hihittävät. Äkkiä hän alkoi h. suu ammollaan. Koko luokka nauraa h:ti

täyttä kurkkua. H:tava nauru. Korpraali huusi, h:ti, ja h:ti ja huus *MANN.
hohotu|s[64] *teonn.* < ed. | Naurun h. Remahtaa äänekkääseen h:kseen. — *Yhd.* naurunh.
hoht|aa[2*] *v.* **1.** loistaa, paistaa, helottaa, välkkyä, säihkyä, kiiltää, kimmeltää, säteillä (vars. vienosta valosta, heleistä väreistä ja metalleista). | Aurinko, kuu h:aa. Tähdet h:ivat kirkkaina. Valo h:aa ikkunoista. Liesi h:aa punaisena. Hiilet h:avat ahjossa. — Hanki, lumi h:aa. Valkoiset hampaat h:avat. Tuomi h:aa valkoisena. Purjeet h:avat auringonpaisteessa. - - ja somasti h:avat kaikkien yllä puhtaat, valkoiset paidat AHO. — Silmät h:avat. Kasvot h:ivat ilosta. Puna h:aa poskilla. Marjat h:avat punaisina. Koivut h:ivat vehreyttään. Niityt h:avat kukkaloistossaan. Taivas ja meri h:avat sinisinä. — Hopea h:aa. H. hopealta, kuin kulta. Hiuksissa jo h:aa hopeaa. Kattilat h:avat laudakolla. Linnun siivet h:avat metallinvärisinä. **2.** *tr. harv.* hohkaa, uhota, säteillä. | Nuotio h:aa lämpöä. Ikkuna h:aa kylmyyttä.
hohtamaton[57] *kielt.a.* H. kuparipinta.
hohtav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* loistava, helottava jne., kirkas, hohteinen, hohtoinen. | Auringon h. kehrä. H. järvenselkä. H. hanki, lumi. H. helmi. Valkoinen, h. pöytäliina. H:an valkoiset hampaat. H:at hapset. — *Yhd.* hopean-, kullan-, metallin-, valkoisen-, vihreänh.
hohtavai|nen[63] *a.*, vars. *runok.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.
hohtavan|harmaa, -musta, -sininen, -valkoinen *a.* tav. ⌒.
hohtava|siipinen *a.* H. lintu. **-silmäinen** *a.*
hohteet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < hohde. | Kvartsin rakeet ovat h:tomia.
hohtei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hohtava, hohtoinen. | H. aamurusko. — *Kuv.* Maalata h:sin värein 'kaunistella, värittää'. — *Yhd.* helmen-, hopean-, kullan-, metallin-, ruusunh.
hohtimet[56*] *s. mon.* teräväleukaiset puristus- ja katkaisupihdit. | Vasara ja h. — *Leik.* Meni kuin h. kaivoon 'jäljettömiin, hukkaan'. — *Yhd.* kengitysh.
hohto[1*] *s.* = hohde. | Aamun, aamuruskon, valon h. Hangen h. Helmen h. Metallin, hopean h. Jalokiven h. Kirkkaiden silmien h. — *Kuv.* Tarunomainen h. Tapauksen h. on ajan kuluessa himmennyt. — *Yhd.* hopean-, kuparin-, valonh.; satuh.
hohto|helmi *s.* Koristaa h:helmillä. **-hionta** *s.* jalokiven hionta hohtokiveksi.
hohtoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hohtava, hohteinen. | H:set keväthanget. Pohjolan h. kesäyö. — *Yhd.* hopean-, lyijyn-, metallin-, ruusun-, sametin-, silkin-, teräksen-, vihreänh.; puna-, sinih.
hohtois|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* = ed. | H. helminauha. Poskilla oli h. puna.
hohtokivi *s.* hohtava jalokivi; määrätavalla tahkoiseksi hiottu koristejalokivi, briljantti. | Punainen h. Koristaa hohtokivellä. — *Kuv.* - - yö oli pimeä ja taivas valaistu h:llä [= tähdillä] AHO. **-koriste** *s.* Kallisarvoinen h. **-koru** *s.* **-nappi** *s.* **-nen** *a.* H. koru, solki, sormus. **-sormus** *s.* Säihkyvä h.
hohto|lamppu *s. sähk.* ohennettua jalokaasua sisältävä lamppu, jossa kaasu hohtaa valoa. **-purkaus** *s. sähk.* sähkön purkautuminen ohennetussa kaasussa. **-silmäinen** *a.* H. neitonen. **-säteily** *s. sähk.* hohtavan valoilmiön muodossa tapahtuva sähkön purkautuminen ilmajohdoista. **-valo** *s. sähk.* sähkövirran kaasutäytteisessä lasiputkessa synnyttämä hohtava valo.
hohuutta|a[2*] *v. murt.* huohottaa, puuskuttaa. | Maija istui h:en penkille ALKIO.
hoi *interj.* huudahdus, jota käyt. kehotuksena tarkkaamiseen. | Äiti, hoi! Hoi — tulkaa tänne! Bijouni, mun ratsuni, tuokaa, hoi! *CAJ. — Ymmärrys hoi, äly, älä jätä! SP.
hoidanta[15*] *teonn.* < hoitaa. | Asioiden kunnollinen h. Sairaiden h. - - muistan hellää h:as / ja rakkauttasi VK.
hoidattaa[2*] *fakt.v.* < hoitaa. | H. itseään erikoislääkärillä. H. hermojaan, sairauttaan. H. virkaansa sijaisella.
hoi|della[28*] *frekv.v.* < hoitaa. | H. potilasta, lapsia. Olla h:telemassa terveyttään. H. peräsintä, tulta, kahvipannua. H. hevosiansa, puutarhaa. Isäntä h:teli vieraita. H. puheenjohtajan nuijaa. H. asioita, tointansa. H. rahoja. H. ystävyyssuhteitaan. Jalka polki rukkia ja kädet h:telivat langan valmistumista.
hoidok|as[66*] *s.* = seur. | Työlaitoksen, köyhäinkodin, kunnan h. Mehiläisten hoitaja ja hänen h:kaansa. — *Yhd.* laitos-, mies-, nais-, työh.
hoidok|ki[5*] *s.* hoidettavana olija, hoidokas. | Lastenkodin, kunnalliskodin, kunnan h. Oppilasasuntolan h:it. Olla h:kina. Vasikat ovat tyttöjen h:keina. — *Yhd.* kunnan-, laitos-, vuosih.
hoidonalainen *a.* hoidettavana oleva. | H. metsä.
hoidot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < hoito. | H. lapsi. H. ulkoasu. H. hautuumaa. Olla h:tomassa tilassa.
hoihk|aa[2] *v.* = hoihkata. | Älä h:a!
hoihkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | H. kimakalla äänellä. H. järven yli. Kuului pitkä h:u.
hoihka|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* hoikata) huudahtaa, huikata; huutaa "hoi". | H. jkta luokseen. H. kaukaa tervehdykseksi.
hoihkia[17] *frekv.v.* < ed. | H. väkeä syömään.
hoihott|aa[2*] *v.* huudella, hoihkia. | Pojat h:ivat kartanon takana metsässä.
hoijaa [ho·ijā·] *interj.* huoahdusta t. haukotusta ilmaisemassa: hoh hoijaa!
hoijak|ka[15*] *s.* **1.** vanhanaikaiset vieterirattaat. | He ajavat aina kahden matalapyöräisessä, ympäritopatussa h:assaan LEINONEN. **2.** karuselli. | Jo etäälle kuului h:asta posetiivin ja rummun ääni PAKK. - - sitten taas alkaisi entinen elämän karuselli, oikea h., joka kiitäisi vilisten napansa ympäri RAILO. **3.** *kuv.* sekava ja kiireinen hälinä, hyörinä, sekasortoinen kuhina. | Siinä h:assa ei hän joutanut suurin

eteensä katsomaan PÄIVÄR. Mokomassa h:assa ei postitäti ollut ennen ollut KIANTO.
hoija|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** huutaa, hoihkata, hoilata. | Suopunki vingahti... miehen h:us kajahti lumipyryn keskeltä JÄRVENT. **2.** ajella remuten ja päämäärättömästi.
hoikahko[2] *mod.a.* < hoikka. | H. varsi.
hoikale[78] *deskr.s. harv.* huiskale, hoilake. | Pitkä h. Tytön h.
hoikan|lainen[63] *a.* hoikahko, hoikanpuoleinen. | H. puu. H. ihminen. Akseli on h. **-puoleinen** *a.* = ed. | H. puu, seiväs, riuku.
hoik|ata[35*] *v.* **1.** = hoihkata. | Nyt saunaan! h:kasi Ville törmän rinteeltä AHO. **2.** huoata. | "Niin — niin!" h:kasi siis Justiina vain ja voitti itsensä KILPI.
hoiken|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* -nus[64] *teonn.* tehdä hoik(emm)aksi, hoikistaa. | H. kirveenvartta. Seipään tyveä h:netaan. Heikko ruoka h:taa. Tämä liike h:taa vyötäisiä. — *Erik.* tehdä hoikemman näköiseksi. | Tumma väri h:taa. Puvun pitkittäisraidat vaikuttavat h:tavasti.
hoikentu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Taottaessa raudankappale h:u ja pitenee. H:nut kukkaro, eväslaukku. — Pylväs h:u yläpäästään.
hoik|eta[31*] *v.* = ed. | Uutteran voimistelun ansiosta vartalo h:kenee ja norjistuu. — Sarvi h:kenee kärkeään kohti. Toisesta päästään h:keneva tanko.
hoikistaa[2] *v.* = hoikentaa.
hoikistu|a[1] *v.* = hoikentua. | Kovassa ajossa hevonen h:u. Sormet, sääret h:vat.
hoik|ka[11*] *a.* -asti *adv.* -kuus[65] *omin.* pituussuuntaan ohut, hento, hontelo, heiveröinen, solakka, solea, hieno;)(vahva, paksu, vankka. | H. ihminen, vartalo. H:at vyötäiset. H:at raajat. sääret, sormet. H. kaula. H. puu, runko, salko, pylväs. H. torni, huippu. H. puikko, varras, putki. H. kuin humalaseiväs. H. kuin ruoko. Vyötäisiltä h. kuin ampiainen. H. metsä 'jossa kasvaa hoikkia puita'. — *Harv.* yl. ohut, laiha. | H. [= tyhjä, nälkäinen] vatsa. H. [= vähävarainen, köyhä] kukkaro. H:kaa [= vähärasvaista] maitoa SEPPÄNEN. — *Kuv.* H. [= heikko, niukka] toimeentulo. Elää h:asti 'niukissa oloissa, puutteessa'.
hoikkai|nen[63] *a. harv.* = ed. | H. tyttö. H:set sääret. H. puu, runko.
hoikka|jalkainen *a.* H. hirvi. **-juurinen** *a.* H. kasvi, puu. **-jäseninen** *a.* **-kasvuinen** *a.* H. nuorukainen. **-kaulainen** *a.* H. ja isopäinen lapsi. H. pullo. **-koipinen** *a.* H. eläin. **-luinen** *a.* **-oksainen** *a.* H. runko. **-rakenteinen** *a.* H. koira, hevonen. **-runkoinen** *a.* H. puu, taimi. **-ruumiinen** *a.* H. perhonen, kala. **-sorminen** *a.* **-säärinen** *a.* H. poika. Hintelä ja h. lappalainen.
hoikkaus[64] *teonn.* < hoikata. | Iloinen h.
hoikka|uumainen *a.* H. tyttö. **-vartaloinen** *a.* **-vartinen** *a.* H. nuori neito. H. puu, ruohokasvi.
hoikkuusaste *s. tekn.* Määrittää sauvan h.
hoilah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < hoilata. | Paimenet h:tavat toisillensa. -- viimein he h:tivat täyttä kurkkua itkeä lojottamaan PÄIVÄR.
hoilailla[29] *frekv.v.* < hoilata. | H. renkipoikain renkutuksia. H. iloisesti kujalla.
hoilake[78*] *deskr.s.* pitkä ja hoikka olento, huiskale, hoikale. | Pojan h.
hoilakka[15*] *a.* ja *s.* hoikka, pitkä ja hontelo; huiskale, hoilake | H. vartalo, ruumis. H. pojan nahjus. — Pojan h.
hoila|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** huhuilla, huikata, hoihkata; pitää isoäänistä melua, päästellä pitkiä remuavia huudahduksia, remuta, räyhätä. | H. veneentuojaa yli järven. -- miehet hakivat ja h:sivat toisiaan IVALO. "Missä Ranta-Jussi on? Hoi!" kuuli Jussi Hermannin h:avan KATAJA. — Puhua, nauraa h:ten. Juopuneiden h:us. H:ava puhetapa. H:avia ääniä kuuluu kylältä. Hän oli tanssinut, h:nnut ja melunnut niin, että hiki virtoina valui alas selkää TALVIO. **2.** ed:een liittyen: laulaa loilottaen, isoon ääneen, renkuttaa. | Ruveta h:amaan laulua. Tukkipojat h:sivat niin että rannat raikuivat. Etumaisesta reestä alkoi kuulua rallattavaa h:amista. **3.** levittää juttua, hölistä (asiasta) ympäri kylää, lörpöttää, kieliä. | H. asiaa sivullisille. Pilata koko asia h:amisellaan. Ja piruko siitä kysymyksen nostaa, jos et asiasta h:a ALKIO. Mihinkäs joutui se iso [kala], josta koko maailmalle olet ehtinyt h.? KARHUM.
hoilaut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Miehet h:televat toisilleen. Kulkea laulaa h:ellen.
hoilautt|aa[2*] *v.* päästää hoilaus, hoihkaista, huikata. | H. laulu. -- ja äänekkäästi h:i jokainen venekunta aina, kun taas suvannolle sai aluksensa lasketuksi IVALO.
hoilo[1] *s. mer.* = kahvelikuunari.
hoilot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. kuin renkipojat. Siellä täällä -- h:teli joku kotiteko-oluesta juopunut markkinamies AHO.
hoilot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* = hoilata. | Miesjoukossa rähistiin ja h:ettiin. Humalaiset laulaa h:tavat kaiken yötä. Laulun h:us. Kuului huutoa ja h:usta. — H. (asiaa) ympäri kylää. Älkää te nyt sitä vaan ympäri maailmaa h:tako, että -- ALKIO.
hoim|a[11] *s. vaill.* tav. vain sisäpaikallissijoissa, joita käyt. postp:n tapaan: *hoim|assa,* -asta, -aan (t. mon. *hoimissa* jne.) hoivassa, huostassa, huolenpidossa. | Olla jkn h:assa. Olla omissa h:issaan. Ottaa jku h:aansa. Joutua jkn h:iin. — Tehdä jtak omin h:in 'omin avuin, kenestäkään riippumatta'.
hoimei|ssa[78], -sta, -siin *s. vaill.* (postp:n tapaan) = hoimassa, hoimissa. | Koulumme h:sta on lähtenyt monta tunnettua kansalaista. Siitä lähtien koko niitty jäi Topiaksen h:siin KARHUM.
hoim|ia[17] *v. runok.* hoivata, suojata, vaalia. | -- ja hellämielin [Jumala] h:ii / maailmaa tuolta taivaastaan A.V.KOSKIMIES. Käsi lämmin tuo, joka tietäni h:i HAAHTI.
hoip|ata[35*] *v.* kävellä vaappuen, hoippua. | Kulkea h:aten edestakaisin. Mutta hän astua h:pasi keskikatua leipäpinkka olalla PAKK.
hoiper|rella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* kulkea epävarmoin, vaappuvin askelin, horjahdella puoleen ja toiseen, hoippua. | Kävellä h:rellen. H. alas portaita. Vanhus h:telee ulos. Juopuneen h:te-

lu. H:televa käynti. Riikka h:teli kuin liian raskaan kuorman kantaja KIANTO. — *Kuv.* Aatteellinen h:telu 'kannattomuus, luoviminen'.

hoiperrutt|aa[2*] *kaus.v.* < hoipertua. | Ankara vesisuihku h:i miehen.

hoiper|taa[6] *v. harv.* hoiperrella. | H. ulos. Sitte hän h:si ja lysähti lattialle kehdon viereen LARINK.

hoiperteli|ja[14] *tek.*, vars. *kuv.* < hoiperrella. | Poliittiset h:t.

hoiper|tua[1*] *v.* horjahtaa, huojahtaa, tuupertua. | H. veneestä veteen. H. hankeen, vuoteelleen. H. selälleen, pitkälleen. Marja pysähtyi, h:tui taapäin juoksunsa vauhdista AHO. -- mua vaara heti kohtaa, / mä tieltä h:run VK.

hoippail|la[29] *v. harv.* hoippua, hoiperrella. | Humalainen h:ee edestakaisin tiellä.

hoipparo|ida[30] *v.* hoiperrella, teikkaroida. | Paavo h:i lattialla SILL. Eikä hän -- ylettömästi väkevää sisäänsä ahnehtinut eikä milloinkaan tolkuttomana h:inut PÄLSI.

hoippu|a[1*] *v.* horjua, huojua. **1.** heilahdella tasapainostaan, vaappua. | H. puolelta toiselle. Pitkät h:vat jalat. Kulkea h:en. H:va käynti. — *Kuv.* H. haudan partaalla. **2.** kulkea t. liikkua huojuen, epävarmoin askelin, hoiperrella. | H. ulos, vuoteeseen. H. alas lauteilta. Portailla tulla h:u miehiä lakitta päin, käsivarret kaulatusten TALVIO. **3.** *kuv.* häilyä, olla kahden vaiheilla, olla epävarma. | H. kahden vaiheilla. H. unen ja valveillaolon rajalla. Yritys h:u kannattavuuden rajamailla. Kokonaisvaikutus jäi ilmassa h:vaksi 'epämääräiseksi, hataraksi'.

hoippuil|la[29] *frekv.v.* < ed. | Siinä pelissä tietysti kivääri h:i kahta puolta kuin vivussa IVALO. — Tav. = hoiperrella. | Sairas h:ee sänkyynsä.

hoippuro|ida[30] *v.* = hoipparoida. | H:ivia miehiä kulkee tiellä. [Poika] astua h:i pöydän ääreen PAKK.

hoiskale[78] *deskr.s.* huiskale, hoilakka, hoilake. | Pitkä pojan h.

hoi|taa[4] *v.* **1.** huolehtia jkn t. jnk toimeentulosta, paranemisesta, kunnosta, tilasta, olosta tms., huoltaa, hoivata, vaalia. | H. lasta, poikasiaan. H. vanhaa äitiään. H. sairasta, loukkaantunutta. H. itseänsä, terveyttään. H:tava lääkäri. Olla h:dettavana. Hampaiden h:taminen. H. tautia, haavaa. — H. kauneuttaan, tukkaansa, käsiään, pukuaan. H. taloa, metsää. H. tulta, pesää. H. huolellisesti. Hyvin, huonosti h:dettu. H:detun näköinen. H:dettu metsä. **2.** läheisesti ed:een liittyen: pitää huolta siitä, että jk pysyy kunnossa, järjestyksessä t. että jk tulee tehdyksi, kuntoon, järjestykseen, pitää jtak huolenaan, tehtävänään, suorittaa jtak. | H. itse itsensä. H. asiaa, asiansa, liikeasioita. H. tehtävänsä, tehtävää. H. virkaa, tointa, viransijaisuutta. H. kirjanpitoa. H. opetusta, tunteja, valaistusta, liikennettä, postinkuljetusta. H. isännyyttä, esimiehyyttä. H. tavaroitaan, varoja, omaisuutta, kassaa. H. varastoa, kirjastoa. H. airoja, peräsintä, konetta. H. velkojaan, laskunsa. H. osansa, osuutensa jssak. H. leiviskänsä. H. ministerin salkkua. Ottaa jk h:taakseen, antaa jkn h:dettavaksi. Asia tuli ajoissa h:detuksi. Helposti h:dettava. Jättää jk h:tamatta. — H. jku jhk. H. lapsi nukkumaan, vainaja hautaan. H. hevonen talliin. **3.** huoltaa jnk hoitoa, olla johtavassa asemassa jssak. | H. liikettä, myymälää, toimistoa, laitosta, osastoa. H. hallitusta, puolustusta, ohjausta. H. seurakuntaa, tuomiokuntaa, lääkäripiiriä yms. H. lainkäyttöä, oikeutta. — *Kuv.* H. ohjaksia 'olla johtavassa asemassa'. **4.** pitää jtak t. harjoittaa jnk hoitoa ansiokseen, ammatikseen. | H. karjaa, poroja, kanoja, mehiläisiä. Ruveta h:tamaan turkiseläimiä.

hoitaja[16] *tek.* Lapsen, sairaiden h. Kotieläinten h. Suuren kodin h. Talouden h. Rahavarain, varaston h. Kuolinpesän h. Koneen h. Lennätinaseman, puhelinkeskuksen h. Toimia jnk h:na. Agricola tuli v. 1550 piispanviran h:ksi. Päästä postitoimiston h:ksi. Toimi vaatii h:ltaan laajoja tietoja. — *Yhd.* lapsen-, lasten-, sairaanh.; sielunh.; eläinten-, hevosen-, kanan-, karjan-, lehmän-, mehiläisten-, poron-, sianh.; arkiston-, kaluston-, kaupan-, kodin-, koneen-, konttorin-, liikkeen-, majakan-, museon-, myymälän-, osaston-, postin-, sahan-, tilan-, toimiston-, valtion-, varastonh.; kassan-, rahaston-, varainh.; asiain-, toimen-, viranh.; ammatti-, apulais-, mies-, nais-, sijais-, varah.; ali-, pää-, ylih.; kesä-, päivä-, yöh. **-kun|ta** *s.* hoitajisto. | Sairaalan h. H:nnan rakennus.

hoitajat|ar[54*] *s.* naishoitaja. | Sairaalan h. H:taren toimi. Tulevien h:arten ohjaus. Myymälän, varaston h. — *Yhd.* kodin-, lapsen-, osaston-, postin-, sairaan-, taloudenh.; apulais-, huolto-, koulu-, laboratorio-, röntgen-, tuberkuloosi-, ylih.; päivä-, yöh.

hoitajatar|koti *s.* **-kunta** *s.* **-oppilas** *s.*

hoitajisto[1] *koll.s.* < hoitaja.

hoitamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *pass.* H. haava. H. tukka. H:tomat hampaat. H. ulkomuoto. H. ja epäsiisti lapsi. H. hevonen. H. kalusto. H. maatila, metsä, puutarha. H. tie, katu. H. hauta. Olla h:tomassa tilassa. **2.** *akt.* Virkaansa h.

hoitelu[2] *teonn.* < hoidella. | Uunin h. Liikkeen, asioiden h.

hoitilas[66] *s. ehd.* (kylpylässä) hoidettavana olija, kylpyvieras; potilas.

hoi|to[1*] *s.* **1.** hoitaminen, hoidanta. | Lasten, vanhusten h. Sairaan, sairaiden, loukkaantuneen h. Taudin, haavojen h. Hermoston h. Hampaiden, ihon, kasvojen, hiusten h. Hevosen, lehmän, kanojen, karjan h. Kukkien, puutarhan, metsän h. Hautausmaan h. Koneen, peräsimen h. Liikkeen, kassan h. Talon, talouden, kodin h. Toimen h. Asioiden h. Hyvä, oikea, huolellinen, huono h. Kirurginen, ehkäisevä, jatkuva h. Tarvita h:toa. Olla h:don tarpeessa, puutteessa. Olla jkn h:dossa. Ottaa jk h:toonsa. Joutua kunnan h:toon. Antaa jk jkn h:toon. Antaa lapsi h:dolle. Antaa, saada h:toa. Pitää hyvää h:toa. Saada

h. talosta. H:dotta jätetty omaisuus. Käyttää h:tona jtak. Kohdistaa h. jhk. Rappeutua huonossa h:dossa. Lihoa hyvällä h:dolla. Jättää jk omaan h:toonsa 'itsensä varaan, huoltoa vaille'. — *Yhd.* lääkärinh.; köyhäin-, lasten-, mielisairaan-, sairaan-, vankeinh.; ruumiin-, sielunh.; haavan-, hampaan-, hampaiden-, hiusten-, ihon-, kasvojen-, kauneuden-, suun-, terveyden-, tukanh.; hevos-, hevosen-, kanan-, karjan-, lampaan-, lehmän-, mehiläis-, riistan-, sianh.; kasvitarhan-, metsän-, puutarhanh.; kirjaston-, kodin-, koneen-, liikkeen-, rahaston-, talouden-, varainh.; oikeudenh.; hieroma-, ilma-, ilmarinta-, insuliini-, jälki-, koe-, laihdutus-, leikkaus-, lihotus-, luontois-, lääke-, lämpö-, paikallis-, ruokinta-, röntgen-, säde-, sähkö-, valo-, vesih.; koti-, laitos-, parantola-, sairaala-, yksityish.; sisä-, ulkoh.; kesä-, talvih. **2.** *kans.* eräiden kortti- ym. pelien nimitys. **3.** *yhd. kans.* Hela-, tuppih. **4.** *koko hoito* (kans.) kaikki tyynni tms. | Koko h. alkoi natista liitoksistaan. Kilpailussa sattui sievoinen yllätys: Turku voitti koko h:don. Nimittäin koko tämä maailma ja yleensä niin sanoaksemme koko h. TIITUS. - - ja sitten koko h. [= pirtti] tapiseerattu masiinapaperilla SILL.

hoito|aika *s.* **-alue** *s.* Valtionmetsien h:et. Viitasaaren h. **-eli|n** *s.* hoitava elin. | Pankin h:met. **-hakkaus** *s. mets.* par. kasvatushakkaus. **-henkilö** *s.* Ammattitaitoinen h. Laitoksen, sairaalan h:t. **-henkilökun|ta** *s.* Kunnalliskodin h. Laitos vaatii suuren h:nan. **-henkilöstö** *s.* = ed. **-huone** *s.* Sairaalan h.

-hoitoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Helppo-, huono-, vaikeah.

hoito|järjestelmä *s.* **-kau|si** *s.* Sairaan kudoksen hierontakäsittely tuntuu h:den alussa aristavalta. Kirjaston h. Taloussuunnitelma tulevaksi h:deksi. **-keino** *s.* Kansanomainen h. Varma, tehokas h. Suonenisku on ikivanha h. **-kerta** *s.* Potilas on saanut röntgenhoitoa 20 h:a. **-komitea** *s.* Ulkomaalaisten hoidotta jääneen omaisuuden h. **-kot|i** *s.* Sokeain h. Turvattomien lasten sijoittaminen yksityisiin h:eihin. **-kulut** *s. mon.* Laitoksen h. Lainan h. H. ovat lisääntyneet. **-kunta** *s.* jnk hoitamisesta huolehtimaan valittu t. asetettu elin. | Kylätien h. Turun yliopiston h. Rahaston, pankin, kirjaston h. 5-miehinen h. **-kurssi** *s.* Lastenkodin h. Koneosuuskunnan h. **-kustannu|kset** *s. mon.* Sairaan, lapsen h. Tien, radan, kiinteistön h. Pankin, meijerin h. Lainan, vakuutuksen, kuolinpesän h. H:sten korvaaminen, peittäminen. Tuotto ei vastannut ruokinta- ja h:ksia.

hoitola[14] *s.* hoitolaitos, -paikka. | Kaatumatautisten, tylsämielisten h. — *Yhd.* lasten-, mielisairaan-, terveydenh.; hiusten-, kauneudenh.; luontois-, päivä-, työ-, täysi-, yksityish.

hoitolai|nen[63] *s.* hoidokki. | Antaa lapsi h:seksi. Kunnalliskodin h.

hoito|laitos *s.* hoitola, parantola. | Mielisairaiden h. Fysikaalinen h. Kunnallinen h. Kylpy- ja h. **-lapsi** *s.* jkn hoitoon annettu t. hoidossa oleva lapsi. **-lohko** *s. metsät.* metsätaloudellisesti yhtenäinen hoitoalueen osa. **-maksu** *s.* Kylpylän h:t. Kohtuullista h:a vastaan. **-menetelm|ä** *s.* Kirurginen h. Kokeilla erilaisia h:iä. **-meno|t** *s. mon.* Virastojen h. Sekalaisia h:ja. **-määräy|s** *s.* Lääkärin h. Alistua h:ksiin. **--ohje** *s.* Konetta seuraa tarkat h:et. **--opas** *s.* Lämmityslaitteiden h. **--oppi** *s.* Maatilan, osuuskaupan h. Ruokinta- ja h. **--osasto** *s.* Sairaalan h. Metsähallituksen virkatalo- ja yhteisömetsien h. **-paik|ka** *s.* Lapsen h. Yksityinen h. — Vars. parantola, kylpylä; sairaalan t. hoitolan hoidokin sija. | Etsiä apua eri h:oista. Sairaalassa on 100 h:kaa. Muutamia h:koja vapaana. **-palkkio** *s.* Maksaa h:ta. **-päiv|ä** *s.* vuorokauden mittainen yhden hengen saama t. suorittama hoitoaika jssak laitoksessa. | Maksu on 200 mk h:ältä. H:ien luku. **-rahasto** *s.* **-suunnitelma** *s.* Kalaveden, metsän, virkatalon h. **-tapa** *s.* Fysikaalinen, tehokas h. Uudenaikainen h. Mielitautien, haavojen h. Ajoksen puhkaiseminen on sen ainoa oikea h. **-tarvik|e** *s.* Välttämättömät h:keet. **-tekniikka** *s.* **-teknilli|nen** *a.* H:set syyt, seikat. **-toimenpi|de** *s.* Ryhtyä tarpeellisiin h:teisiin. **-toim|i** *s.* H:et on suoritettava vitkastelematta. **-|työ** *s.* Vajaakykyisten h. Harjaantua h:töihin. Neuvonta- ja h. **-valiokunta** *s.* Maanviljelysseuran, yhdistyksen h. **-varat** *s. mon.* Säästöpankin h. 'pankin hoitoon sijoitetut varat'. **-velvolli|nen** *a.* -suus *s.* Apua tarvitsevan omaiset lähinnä ovat h:sia. Täyttää h:suutensa. **-virhe** *s.* Tehdä h. H:istä johtuva vika. **-väline** *s.* Hevosenhoitajan tarpeellisimmat h:et. Hammasharja kuuluu tärkeimpiin h:isiimme. **-välineistö** *s.* **-yhdistys** *s.* Kalaveden h.

hoiv|a[11] *s.* **1.** hoito, vaalinta, huolenpito; suoja, turva. | Tarvita h:aa. Suoda avuttomalle h:aa. Koti antaa meille lapsina h:an. Orpojen isä ja heikkojen h. — Us. adv:n tapaan käytettynä. | Ottaa h:aansa t. h:iinsa. Uskoa jku jkn h:aan t. h:iin. Jäädä, joutua jkn h:aan t. h:iin. Olla jkn h:assa t. h:issa. Elää hyväin ihmisten h:issa. Joutua pois oman äidin h:ista. — Jäädä omiin h:iinsa 'yksikseen huolehtimaan itsestänsä'. **2.** *harv.* lohdutus, huojennus. | Hakea sydämelleen h:aa PÄIVÄR.

hoivaaja[16] *tek.* < hoivata. | Suuren lapsijoukon ainoa h. Perhe tarvitsee h:a.

hoivail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | H. potilasta, lapsia. Äidin lempeä h:u. Koti oli naisen käden h:un tarpeessa.

hoiva|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* hoitaa, vaalia, pitää huolta; suojata, turvata. | H. sairasta, haavoittunutta. H. lasta. Vanhin sisar joutui h:amaan nuorempiaan. H. kukkasia. H. nuorten harrastuksia. — H. [= huoltaa] tavarat perille. H. [= lieventää] jkn huolia.

hoivat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* Jäädä h:tomaksi.

hoivia[17] *v. harv.* hoivata, vaalia; vrt. hoimia.

hojeltu|a[1*] *v. murt.* horjahtaa, hoipertua. | H. ojaan. Tyttö h:i penkkiä vasten.

hojott|aa[2*] *deskr.v.* Mies seisoa h:i lapionsa varassa. Kurki lentää h:i. Hevosmiehet ajaa h:avat kotiinsa. Laulaa h. täyttä kurkkua.

hoke|a[13*] *v.* **1.** jatkuvasti t. usein toistaa samaa sanaa, lausumaa t. asiaa. | Lapsi hoki: "Äiti, äiti, äiti." Akat aina h:vat samaa. Jo keväästä alkaen hoettiin, että tulee sateinen syksy. Ja kun rukoilette, niin älkää tyhjiä h:ko niin kuin pakanat UT. **2.** kertoa jtak tietona, huhupuheena. | Hoettiin ukolla olleen rahoja. Hokivat, että se mies tietää enemmän kuin muut. Ei kannata kaikkea uskoa, mitä kylä h:e. **3.** *kans.* sanoa t. nimittää jksik t. jonkinlaiseksi. | Ihmiset h:vat poikaa Matin-Kalleksi. Honkatornin kyläksi hoettu paikkakunta. Vanhukset hokivat matkaa kahdeksi peninkulmaksi. Pöljäksi nuo kyllä h:vat ja pöljä se onkin KIANTO.

hokem|a[13] *s.* usein toistettu, tav. leikillinen t. ivallinen sanonta, hoku, hoennainen. | Kansanomainen h. Lasten loruja ja h:ia. Merimiesten käyttämä h. H:issaan kansa usein pilkkaa naapureja ja toispaikkakuntalaisia. - - ylänne, jota vanhalta h:alta [= vanhan perityn tavan mukaan] sanottiin Hiisivaaraksi KIANTO.

hokemasana *s.* hoku, hokema.

hokilli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < hokki 1. | H. kenkä.

hokit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < hokki 1. | H. hevosenkenkä.

hokittaa[2*] *v.* varustaa hokeilla. | H. kenkä, pyöränrengas.

hokka[11*] *s.* = hokki 1.

hokkari[5] *s. ark. urh.* jääpalloiluluistin. | Panna h:t jalkaansa.

hok|ki[4*] *s.* **1.** (*rinn.* hokka) hammasmainen t. piikkimäinen sakara. **a.** liukumista estävä hevosenkengän t. jääkengän osa. — *Kuv.* Terästää h:kinsa 'varautua, valmistautua (jhk tehtävään)'. Iskeä h:it jkn selkään 'lyödä, voittaa, lannistaa'. — *Yhd.* rauta-, teräsh.; etu-, kanta-, varvash.; H-, irto-, kiila-, nasta-, ruuvih.; jääh. **b.** muissa esineissä oleva t. niihin kiinnitettävä osa. | Viikatteen terän h. Kiilan h. Telan h:it. Autonrenkaan liukumista ehkäistään h:eilla. **2.** *ark.* (*urh. koul.*) mestari, taitaja, "haka", "kiho", "hai". | N. on aika h. pesäpallossa, matematiikassa.

hokki|kenkä *s.* Lyödä hevonen h:kenkään. **-kiila** *s. tekn.* kiila, jossa on päässä hokki. **-naula** *s.* hevosenkenkänaula, jonka kanta muodostaa hokin.

-hokkinen[63] *poss.a.* < hokki 1. | Kolmi-, korkea-, terävä h.

hokkipahka *s. eläinlääk.* pahkamuodostuma, joka tav. syntyy hevosen etujalan juureen (kyynärpäähän), kun maatessa kengän hokit puristavat sitä, kainalo-, kyynärpahka.

hokkuspokkus[64] *s.* = hokuspokus.

hokmanni[6] *s. kans.* = hoffmannintipat. | Ryypätä h:a.

hoksaamat|on[57] *kielt.a. ark.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H. ihminen.

hoksaav|a[13] *a.* (*partis.*) *ark.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* nopeaälyinen, nokkela, valpas, ymmärtäväinen. | H. ihminen tajuaa sukkeluuden nopeasti. Seppä oli h. mies. Mattikin oli ollut - - h:ampi kuin muina aamuina KATAJA.

hoksaavai|nen[63] *a. ark.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. | H. poika. Arvoitusten ratkaiseminen vaatii h:suutta.

hoksa|ta[35] *v. ark.* äkkiä oivaltaa, keksiä, huomata, älytä, äkätä. | Olla nopea h:amaan. H. puolesta sanasta. H. mistä on kysymys. Poika h:si kiittää kauniisti. Joku oli h:nnut ottaa kirjan mukaansa. H. hyvä keino. Kas kun en tuota heti h:nnut!

hoksottimet[60*] *s. mon. leik.* (nopea) oivalluskyky, äly, järki. | Hyvät h. Kellä on h., hän hoksatkoon.

hoku[1*] *s.* hoennainen, hokema, loru. | Sananlaskumainen h. Lasten h. Toistaa vanhaa h:a.

hokuspokus[64] *s.* noitain ja silmänkääntäjäin salaperäinen "loitsusana"; *kuv.* hölynpöly, käsittämätön t. tyhjä puhe, hämäävä t. uskoa vahvistava temppuilu t. jaarittelu. | Vaalipuheiden h. Puhe kansan tahdosta on monelle silkkaa h:ta.

holaht|aa[2*] *v.* nesteen äkillisestä liikkeestä ja sen äänestä: hulahtaa, hulvahtaa. | Vettä h:aa veneeseen. Astia kaatui ja maito h:i maahan.

holanteri[5] *s. tekn.* paperivanukkeen jauhatuskone.

holarktinen[63] *a. maant.* H. alue käsittää maapallon pohjoisen puoliskon tropiikkiin asti, so. arktisen, palearktisen ja nearktisen alueen.

holautt|aa[2*] *v.* **1.** *kaus.* < holahtaa. | H. vettä lattialle. Mies h:i kupin kerralla suuhunsa. **2.** höläyttää, hoilauttaa. | Vastata h. umpimähkään. Huutaa h. yli joen.

holhoa[1] *v.* par. holhota.

holhok|ki[5*] *s.* = holhotti. | Ottaa h:ikseen. Holhooja edustaa h:kiansa. Lapset pitivät pentua h:kinaan.

holhon|ta[15*] *s.* holhous. | Vapautua h:nasta. Liian pitkälle menevää h:taa.

holhooja[10] *tek.* < holhota. | Saada vanhempi henkilö h:kseen. Vieraspaikkakuntalaisen oppilaan h. — *Lak.* alaikäisen t. holhouksenalaisen edustaja ja asioiden huoltaja. | Vanhemmat ovat lapsen luonnolliset h:t. Määrätä alaikäiselle h. Oikeudellisesti vajaavaltaisten henkilöiden puolesta toimii heidän h:nsa.

holhooja|hallitsija *s.* vrt. seur. **-hallitus** *s.* hallitsijan alaikäisyyden aikana hallitsijan tehtäviä hoitava hallitus.

holhoojan|toimi *s. lak.* Määrätä jku h:toimeen. **-valta** *s.* Harjoittaa h:a. Käyttää h:ansa.

holho|ta[38] *v.* -avasti *adv.* pitää huolta jksta (alaikäisestä, orvosta, puutteenalaisesta tms., ei yl. esim. sairaasta), huoltaa, hoivata, vaalia, suojella, suojelevasti ohjata. | H. pikkuveljeään. Äiti ei juuri ehtinyt h. lapsiaan. Isän h:ava käsi. Koetti h. ja vaalia esikaupungin lapsia. Nuori neito ei saanut mennä julkisiin juhliin ilman h:avaa saattajaa. H. köyhiä. Tilalliset, joita tavan takaa täytyy auttaa ja h. - - rohkaiskaa alakuloisia, h:tkaa heikkoja UT. - - ettemme vahingoita lähimmäistämme - -, vaan autamme ja h:omme häntä kaikissa vaaroissa ja elämän tarpeissa KATEK. — Joskus eläimistä: Emo h:aa poikasiaan. - - kirein ohjaksin h:ttuja hevosia SEPPÄNEN. — *Erik.* **1.** *lak.* olla jkn holhoojana,

huolehtia jkn holhouksesta; vrt. holhottava. | Aviopuolisoiden oikeus h. lapsiaan. **2.** hoivata t. ohjata jkta ikään kuin alaikäistä, tietämätöntä, ohjata jkta hänen itsenäisyytensä t. omatoimisuutensa tukahduttaen, ottaa jkn suhteen ohjaava asenne. | Keskiajan kirkon h:ava valta. Esiintyä h:avasti jkta kohtaan. [Suomenkielisen kritiikkimme] vallitseva sävy [on] kirjallisuuttamme kohtaan yleensä isoisällisen h:ava KOSKENN. Ihmissielu, vuosituhansia vangittu, h:ttu, on täynnä typeriä harhaluuloja KIANTO.

holhottava[13] *a. (partis.)* — *S:sesti:* holhottavana oleva, holhotti. | H:n omaisuus. Lapsen huoltajan velvollisuus on ilmoittaa h:nsa vapaaehtoiseen koulunkäyntiin.

holhot|ti[5*] *s.* holhottavana oleva henkilö (t. muu olento), holhokki, suojatti. | Ottaa h:ikseen. Olla jkn, jklla h:tina. Hän on meidän seurammme h:teja. — *Lak.* holhouksen alainen henkilö. | H:in omaisuuden hoito. Pitää huolta h:in kasvatuksesta.

holhouksenalai|nen *a.* (ja *s.*) -suus *omin.* (myös ⌒) holhottavana oleva; *lak.* joka on alaikäinen t. oikeuden holhottavaksi julistama. | H. henkilö. Asettaa, julistaa, joutua h:seksi. Olla h:sessa asemassa. H:sen tulee saada vanhempiensa tai holhoojan suostumus avioliittoon. Vapautua h:suudesta. Oikeus voi pidentää h:suutta yli määräiän.

holhou|s[64] *s.* holhoaminen, huolenpito, vaalinta; suojeleva johto t. ohjaus. | Olla jkn h:ksessa. Alistua jkn h:kseen. Vapautua vieraan h:ksesta. Valtion h. talousasioissa. Suurvaltojen h:ksen alainen maa. — *Lak.* lain määräämä huolenpito holhouksenalaisesta ja hänen asioistaan. | Panna jku h:ksen alle. Olla h:ksen alaisena.

holhous|aika *s. lak.* **-asia** *s.* **-hallitus** *s.* holhoojahallitus. **-kirja** *s. lak.* Oikeuden alaiset holhoustoimet merkitään vahvistetun kaavan mukaiseen h:an. **-laki** *s.* Maamme h. on v:lta 1898. **-lautakunta** *s.* holhousasioita valvova kunnallinen elin. **-oikeus** *s.* **-tili** *s.* holhoojan holhottinsa omaisuudesta ja sen hoidosta laadittava tili. **-toi|mi** *s.* holhoojantoimi. | Hoitaa h:nta. H:men lakkaaminen. **-val|ta** *s.* Olla jkn h:lan alainen. Käyttää h:taansa. **-viranomainen** *s.* holhousta valvova viranomainen.

holhuu[25] *s.* = holhous.

holhuunalai|nen *a.* (ja *s.*) -suus *omin.* (myös ⌒) = holhouksenalainen.

holipompeli[4] *s. leik. halv.* tav. kehnosta väkijuomasta.

holismi[6] *s. fil.* vrt. holistinen.

holi|sta[41] *onom.v.* -na[41] *teonn.* **1.** verkkaan virtaavan t. pulppuavan veden synnyttämästä äänestä: solista. | Vesi h:see purossa. Vesi tulee h:sten veneeseen. **2.** puhua suurella äänellä, jaaritella, hölistä. | H. turhanpäiväisiä.

holisti|nen[63] *a. fil.* Kokonaisuutta, joka on määräävässä asemassa osiinsa nähden, sanotaan h:seksi. Hahmot ovat h:sia kokonaisuuksia, koska ne ovat muuta kuin osiensa summa. H. ajatustapa.

holk|ata[35*] *v. rak. puut.* -kaus[64] *teonn.* tehdä holkka, uurtaa.

holkeri[5] *s.* = jäähai.

holkka[11*] *s. rak. puut.* listojen, kehysten, suksien yms. koristeellinen pitkittäisura, kouru.

holk|ki[4*] *s.* **1.** tav. metallinen putkimainen t. rengasmainen vahviste t. tuppimainen suojus, hela, hylsy. | Laakerin, männän h. Lyijykynän h. Osista koottavan ongenvavan jatkeet liitetään toisiinsa h:eilla. — Salaojaputkien jatkoksien tiivistämiseen käytetään h:keja eli muhveja. — *Yhd.* messinki-, teräsh.; eristys-, kierre-, kiristys-, liitos-, ohjaus-, tiivistysh. **2.** tav. puinen savukkeen imuke. **3.** *rak. puut.* = holkka. **4.** *hist.* keskikokoinen keskiajan kauppa-alus; *mer.* vanha aluksenrunko, takilastaan riisuttu varasto- t. asuntoalus.

holkkihiha *s.* = kimonohiha.

holkkimai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.*

holkki|putki *s.* salaojaputkien jatkoksien tiivistyskappale. **-savuke** *s.* vrt. seur. **-tupakka** *s.* erillisellä holkilla poltettava savuke; vrt. pillitupakka. | Polttaa h:a.

holkku|a[1*] *v.* hölskyä, hölkkyä. | Maito h:u pullossa. — Pyörä, akseli h:u.

holkkuma[13] *s. tekn.* liikuntavara, välys; hukkaliike.

hollannitar[54*] *s.* hollantilaisnainen, -neitonen.

hollanteri[5] *s. tekn.* par. holanteri.

hollanti[6*] *s.* hollantilaisten l. alankomaalaisten kieli, jota puhutaan paitsi Alankomaissa myös Belgian pohjoisosassa (flaami), Alankomaiden siirtomaissa ja eräissä Etelä-Afrikan valtioissa.

hollantilai|nen[63] *a.* ja *s.* = alankomaalainen. | H. tuulimylly. H. palttina. Puukenkäiset h:set. — Lentävä h. 'tarunomainen harhailevan kummituslaivan kapteeni t. itse tämä laiva'.

hollantilais|mallinen *a.* H:malliset kengät. **-rotuinen** *a.* H. karja. **-tyttö** *s.*

1. **holli**[4] *s. hist.* manttaalinomistajain velvollisuutena ollut matkustajain ja postin kyyditys, jota he vuorollaan hoitivat toimittamalla miehiä ja hevosia määräajaksi kestikievariin. — *Kuv. ark.* Olla h:ssa 'ryyppymatkoilla, juopottelemassa'.

2. **holli**[4] *s. kans.* **1.** etäisyys, välimatka, vars. sopiva etäisyys t. kohta. | Ampua h:lta. Päästä hyvälle h:lle. Sattua h:lle 'sopivasti kohdalle'. - - kohta [lohi] ottaa ... kohta ollaan sillä h:lla AHO. Käykääs pois siitä h:lta KOJO. — *Yhd.* ampumah. **2.** suunta, taho. | Miehiä tulee joka h:lta. Aivan toisella h:lla.

holli|hevonen *s.* hollikyytiä varten varattu hevonen. **-kyyditys** *s.* vrt. seur. **-kyy|ti** *s. hist.* = 1. holli (sekä itse kyyditseminen että järjestelmä). | Tehdä h:tiä. Lähteä h:tiin. Ajaa h:dillä. H. lakkautettiin v. 1883. **-mies** *s.* hollikyyditystä suorittamassa oleva mies. **-renki** *s.* vrt. ed. | Kuka siellä puhuu kuin h.? LEHT. **-tu|pa** *s.* kestikievarin tupa, jossa hollissa olevat kyytimiehet majailivat. — Epäjärjestystä, remuavaa ja karkeaa käyttäytymistä ilmaisevissa vertauksissa. | Siivoton, kylmä kuin h. Kova rähinä kuin h:vassa. Hoilata niin kuin h:vassa. Olla lakki päässä kuin h:vassa.

holmi[1] *s. murt.* uunin suun yläpuolella oleva aukko, savukanava, hormi.
holo[1] *s. murt.* **1.** ontelo, kolo, syvennys. | Hongan h. Kiven h. **2.** suuriääninen holottaja, lörpöttäjä.
holoseeni[4] *s. geol.* kvartäärikauden myöhempi jakso, so. nykyaika.
28 **holotella**[28*] *frekv.v.* < seur.
holot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* kovaäänisesti puhua t. huutaa, paasata; hoilottaa, hölöttää. | Puhua, nauraa, laulaa h. H. asiaa pitkin kylää. Pirtissä kävi kova h:us. Päästää naurun h:us.
holottaja[16] *tek.* Turhan h.
holskah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Vesi h:telee astiassa.
holskaht|aa[2*] *mom.v.* < seur. | Vettä h:i kenkä täyteen.
holsku|a[1] *v.* hölskyä, hölkkyä, holkkua. | Vesi h:u tynnyrissä. H:va puteli HAANPÄÄ. — Suuri kenkä h:u jalassa.
holtit|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* ryhditön, veltto, rento, hervoton. | H. asento, käynti. Käsi meni h:tomaksi. H:tomina riippuvat korvat. Pidellä asetta h:tomasti. Sävelten h. tunteellisuus. — *Kuv.* leväperäinen, piittaamaton, moraaliton, hulttiomainen. | Kansamme h:tomimmat ainekset. Puhua h:tomasti. Käytöksen h:tomuus. H. taloudenhoito.
holtti[4*] *s.*, tav. *ark.* ryhti. | Menettää h:nsa. Jaloissa ei ole h:a. — Hänen puheessaan ei ole mitään h:a.
holvaamaton[57] *kielt.a.* < 1. holvata. | H. kivirakennus.
holvaht|aa[2*] *deskr.v.* holahtaa, hulvahtaa. | Pienen ajan jälkeen h:i suolähteestä valtoimeksi vapautunut vesiryöppy KARHUM.
holvail|la[29] *frekv.v.* < 2. holvata. | H. lattiaa vedellä. Aurinko h:ee valoansa maan päälle.
1. **holva|ta**[35] *v. rak.* muurata holvi, kattaa holvirakenteella, holvittaa. | H. katto. H. kivestä, tiilistä. H:amalla tehty kiuas. H:ttu käytävä, kellari, kupoli, ikkuna-aukko. Kivillä h:ttu maakuoppa.
2. **holva|ta**[35] *deskr.v.* **1.** valaa, läiskyttää, syytää runsaasti (tav. vettä); huuhtoa. | H. vettä kiukaalle, lattialle. Ojat ja purot h:avat vetensä jokeen. — H. lattia vedellä. — *Yksipers.* Vettä h:si taivaan täydeltä. **2.** puhua paasata suurella äänellä, holottaa. | H. kylän juoruja.
holvaus[64] *s.* holvaaminen; holvirakenne. | Käyttää h:ta. Takan otsan h. Kiilamaisia kiviä käyttäen tehty h.
holv|i[4] *s.* **1.** *rak.* kiilamaisista kivistä t. tiilistä (nyk. myös betonista tm.) muodostettu kaartuva kattorakenne. | Uunin h. Kellarin, kirkon h. Sillan h. Tiilinen h. Suippokaarinen, laakea h. Kupoli on puolipallon muotoinen h. H:in laki, kappa, jalka, reisi. - - yht'äkkiä ollaankin [aseman] lasisen h:in alla AHO. — *Yhd.* puu-, tiilih.; kaari-, kappa-, katto-, kupoli-, luostari-, pallo-, portti-, risti-, tynnyri-, tähtih. **2.** holvikattoinen huone t. tila, vars. säilytyspaikkana. | Vankilan h. Pankin tulenkestävä h. Valtio on koonnut nämä miljoonat h:eihinsa. Askelten kaiku kivisissä h:eissa. — Muurin h. 'tulisijan sivussa oleva syvennys' SILL. — *Yhd.* hauta-, kassa-, säilytys-, vankih.; pankinh. **3.** *kuv.* Taivaan h. 'kupu, laki'. Metsän h:it. Hongikon kumiseva h. AHO. — Pääkallon h. 'kupumainen yläosa'. Jalan h. 'jalkapohjan sisäsyrjän kaartuma'. — *Yhd.* juuri-, lehtih.
holvi|hauta *s.* holvattu hautakammio. **-huone** *s.* Maanalainen h. **-järjestelmä** *s. rak.* Goottilaisen kirkon h. **-kaappi** *s.* säilytysholvin kaappi. **-kaar|i** *s.* **1.** holvirakenteen muodostama kaari. | Portin, kivisillan h. Pyöreä h. Pylväiden kannattamat h:et. Kulkea h:en alitse. **2.** *rak.* = holviruode. | Kirkon h:et. H:ten kannattama kupoli. **-kaarinen** *a.* H. ikkuna, käytävä. **-kammio** *s.* Vanhan linnan pimeä h. **-kappa** *s. rak.* = holvivaippa.
holvik|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* holvillinen, runsasholvinen. | H. pylväskäytävä, rakennus. — Hevosen kavion h. antura.
holvi|katos *s.* — *Kuv.* Metsän vihreä h. **-kat|to** *s.* Kirkon h. Pylväiden kannattama h. — *Kuv.* Taivaan h. Lehtipuut muodostavat käytävään h:on. **-kattoinen** *a.* H. huone, kirkko. Linnan korkea, h. asesali. **-kellari** *s.* **-kivi** *s. rak.* holvaukseen käytetty, kiilan tavoin kapeneva kivi; vrt. holvitiili.
holvik|ko[2*] *s.* holvilokeroiden sarja, holvikäytävä. | Pankin h. Hautakammioiden h:ot. — *Kuv.* Lehdon vihreä h.
holvikäytävä *s.* Maanalainen h. Askelet kaikuvat h:ssä. — *Kuv.* Metsän h:t.
holvilli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* H. uuni, kellari.
holvi|lokero *s.* Säilyttää arvopapereja h:lokerossa. **-maalaus** *s.* tav. kirkon holvikattoon tehty maalaus. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. kupu, katto. H. tunneli. Taivaan kansi kohosi h:sena korkeuteen. Kaartua h:sesti. **-muoto** *s.* Vankin h. on korkea tynnyriholvi.
-holvinen[63] *poss.a.* Korkea-, pyöreä-, tiili-, tynnyrih.; kolmih.
holvinovi *s.* Teräksinen h.
holvi|pinta *s.* Ristiholvi jakautuu neljään h:pintaan. Maalauksen peittämä h. **-port|ti** *s.* Luostarin h. **-raken|ne** *s.* Pyörökaarinen h. Sillan h. Tynnyriholvia ja kupolia pidetään vanhimpina h:teina. **-ruode** *s. rak.* ristiholvissa holvivaippojen leikkausviivojen kohdalla kulkeva tukikaari, holvikaari, holvisuoni. **-silta** *s.* holvaamalla rakennettu t. holvin muotoinen (kivi)silta.
holvisto[2] *koll.s.* Kirkon h. Ääni kajahtelee h:ssa. — *Kuv.* Synkän kuusikon h. Taivaan h. — *Yhd.* honka- lehtih.
holvi|suoni *s.* = holviruode. **-tekniik|ka** *s.* H:an mestarinäyte. **-tiili** *s.* kiilamaisesti kapeneva tiili.
holvit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H. kiuas, uuni.
holvit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* = 1. holvata. | H:ettu silta. Kirkon katon h:us.
holvi|tunneli *s.* Rakennuksia yhdistävä h. **-uuni** *s.* Pirtissä oli iso ulos savuava h. PAULAH. **-vaippa** *s. rak.* ristiholvin holvipinta, holvikappa.
home[78] *s.* **1.** erilaisten sieniloisten tav. elimellisten aineiden pinnalle muodostama nukka-

mainen kerros. | Marjatölkin pinnalle muodostuu vihertävää h:tta. Leipä on h:essa. Tulla h:eseen. Kosteassa, lämpimässä paikassa puutavaran pinta käy h:eseen. Olla arka h:elle. H:en maku. — *Kuv.* On niin vanha, että on jo h:essa. **2.** eräiden homesienten aiheuttamien kasvitautien nimitys. — *Yhd.* herneen-, sipulinh.; lehti-, marja-, punah. **3.** metallin (tav. kuparin ja pronssin) pinnalle ilman vaikutuksesta syntynyt vihreä hapettuma, oksidi, patina. — *Yhd.* kuparin-, pronssinh.

homeen|hajuinen *a.* myös ⌒. | Tunkkaantunut ja h. leipä. **-karvai|nen** *a.* (vanhuuttaan) homeen värinen. | Tallin seinät ovat h:set. **-vihreä** *a.* H. rakennus.

homeeri|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Homeroksen aikainen, Homerokseen liittyvä, Homeroksen henkinen. | Kreikan h. aika, runous. H. taito, tapa, henki. H. vertaus 'laajaksi kehitetty vertaus'. H. nauru 'sydämen pohjasta lähtevä, raikas nauru'.

homeet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < home. | H. marjapensas.

homehdutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. | Kosteuden h:ma puutavara.

homehtu|a[1*] *v.* -neisuus[65] *omin.* käydä homeeseen, homettua. | Leipä, hillo h:u. Tuore puutavara h:u. H:nut nahka, vaate. H:nut kupariraha. Estää h:masta. H:neisuus pilaa voin arvoa. — *Kuv.* Hänellä on rahoja h:massa 'varastossa, arkun pohjalla'. Teos, joka ei ehdi h. kustantajan varastossa. Maata niin että korvat h:vat 'maata kauan, pitkään'. Jäädä iäkseen samaan paikkaan h:maan 'vanhenemaan, nuhjottamaan, nuutumaan yksillä sijoilla'. H:nut [= vanhentunut] käsitys.

homehtumat|on[57] *kielt.a.* Hillojen säilytys h:tomina.

homei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* H. leipä. Syöttää karjalle h:sia heiniä. Marjapensaan h:suus. H. metallipinta. | Mitä maksaa elämä ja maailma? Ei yhtään h:sta äyriä KIVI. — *Kuv.* vanhettunut, aikansa elänyt, antiikkinen, ikivanha. | H. ukon rahjus. Kaikki vanha ja h. pyyhkäistiin syrjään.

home|itiö *s.* homesienen itiö. **-juusto** *s.* juusto, jossa on mausteeksi viljeltyä homesientä. **-kerro|s** *s.* Vihreä h. Homesienet muodostavat lihan pinnalle h:ksen. **-korv|a** *a.* ja *s. kuv.* aikansa elänyt, rutivanha. | H. ukko. H:ia ahvenia KARHUM. Minä jauhan vanha vaimo, / h. houhattelen KANT. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* H. sieni, kerros.

homeo|paatti[5*] *s.* homeopatian harjoittaja. **-paatti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vastaavaisvaikutuksinen; homeopatiaan liittyvä t. perustuva. | H. taikuus perustuu ajatukseen: samanlainen vaikuttaa samanlaista. — H. parannustapa. Hoidattaa itseään h:sesti. **-patia**[15] *s.* epätieteellinen lääkitsemisoppi, jonka mukaan taudin uskotaan olevan parannettavissa lääkkeillä, jotka terveessä ruumiissa aiheuttavat potilaan taudin oireita.

home|pilkku *s.* Lihaan ilmestyy h:pilkkuja. **-rihmasto** *s.* homesienen rihmasto.

homesieni *s.* hometta muodostavia loissieniä. | H:ä on lukuisia ryhmiä ja lajeja. **-myrkytys** *s.* eräiden homesienien kotieläimille aiheuttama myrkytys. **-tauti** *s.* homesienien aiheuttama kasvitauti.

home|sinistymä *s.* sahatussa puutavarassa esiintyvä sinistymä. **-tahra** *s.* H:n poistaminen.

homettu|a[1*] *v.* homehtua. | Juusto h:u. H:misen estäminen.

home|täplä *s.* Vihreä h. Marjapensaisiin ilmestyy h:täpliä. **-vika** *s.* Voissa on h:a. H. antaa puulle tummemman värin. **-vikai|nen** *a.* -suus *omin.* H. puutavara.

homile|etti[5*] *s.* saarnaaja, saarnateosten kirjoittaja. **-etti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* homiletiikan mukainen, saarnaopillinen. | H. käsikirja. Evankeliumin h. käsittely. **-tiikka**[10*] *s.* oppi saarnaamisen taidosta, saarnaoppi.

homm|a[11] *s.*, us. *ark.* puuha, puuhailu, touhu, toimi, askare. | Kova, vaarallinen h. Tämä on mielenkiintoista h:aa. Pitää silmällä jkn h:ia. Jätin koko h:an sikseen. Ruveta, ryhtyä h:aan, h:iin. Olla h:assa, h:issa. Poikaset ovat syömisen h:assa. Missä olet nykyään h:issa [= töissä, palveluksessa]? Hän on oikea h:an ihminen 'puuhakas ihminen'. Patsas pystytettiin ylioppilaiden h:asta. Ei se vain tällä h:alla meidän asiamme parane KATAJA. — *Yhd.*, us. *mon.* kahvi-, kalastus-, kauppa-, keitto-, koti-, leipomis-, luku-, lähtö-, muutto-, naima-, pyynti-, sota-, syömä-, tukkih.

hommaavai|nen[63] *a.*, us. *ark.* -suus[65] *omin.* puuhakas, touhukas. | H. ihminen.

hommahenkilö *s. ark.* Yhdistyksen h:t. Olla juhlan h:nä.

hommail|la[29] *frekv.v.*, us. *ark.* -u[2] *teonn.* < hommata. | Lapsi h:ee yksikseen. Emäntä h:ee kotiaskareissa. Renki h:ee kirvesvartta. — Hevosmiehet h:evat markkinoille.

hommak|as[66*] *a.*, us. *ark.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* puuhakas, touhukas, toimelias. | H. tyttö. Käydä h:kaasti työhön. H:kaana -- köpitti hän rantaan AHO.

hommamies *s. ark.* hommaaja, hommahenkilö, puuhakas mies. | Hän on kova h.

homma|ta[35] *v.*, us. *ark.* puuhata, touhuta, askaroida, toimittaa. | H. ahkerasti, tulisella kiireellä. H. emäntänä. H. taloustoimissa. H. aamusta iltaan. Mitä sinä nykyisin h:at? Kylään h:ttiin mylly. H. syötävää. Johtaja h:si pojalle paikan toimistoon. Tyttö h:ttiin kouluun. — H. lähtöä. Vasta seuraavana iltana Simo alkoi h. takaisin kotiaan [= kotiinlähtöä] KATAJA.

hommautua[1] *v.*, us. *ark.* hankkiutua, laittautua, varustautua, valmistautua. | H. kiireesti jhk. H. matkoille. Mutta kun hääpäivä tuli ja piti alkaa h., iski Viion leskellä halu vastaan PAKK.

homo- (useissa oppisanoissa) samoin, sama-, saman-; us.)(hetero-. **-fonia**[15] *s. mus.* sävellystapa, jossa sointusarja säestää yhtä itsenäistä sävelmää;)(polyfonia. **-foni|nen**[63] *a. mus.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ed. | H. tyyli. H:sessa sävellyksessä yksi ainoa ääni on itsenäinen ja toiset säestävät sitä. **-geeni|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* sisärakenteeltaan

tasalaatuinen, tasarakenteinen, yhdenlaatuinen;)(heterogeeninen. | H. valo, aine, massa, kide, seos. H. tienpinta. H. oppilasaines. H. on sellainen aines, jonka kaikki osat ovat samanlaatuiset. — *Mat.* H. eli tasa-asteinen polynomi. **-geenist|aa**[2] *v.* (*rinn.* homogenisoida[18]) tehdä homogeeniseksi, tasalaatuiseksi. | H:ettu voi. Öljyn ja veden h:aminen. H:ettaessa maidon rasvapalloset rikotaan niin pieniksi, etteivät ne kohoa pinnalle kermana. **-log|i**[4] *s. biol.* samasyntyinen. | H:eiksi nimitetään elimiä, joiden muoto, ulkoasu ja tehtävä voi olla erilainen, mutta jotka muoto-opillisesti ja fylogeneettisen alkuperänsä puolesta ovat samanarvoisia. Kalojen uimarakko ja nisäkkäiden keuhkot ovat h:eja. — *Kem.* H:it ovat ominaisuuksiltaan toistensa kaltaisia, mutta kokoomukseltaan tietyssä suhteessa toisistaan eroavia orgaanisia yhdisteitä. **-logia**[15] *s. biol.* vrt. ed. | Elinten h., samankaltaisuus. — *Kem.* Homologisten yhdisteiden keskinäistä suhdetta sanotaan h:ksi. **-logijäsen** *s. mat.* vastinjäsen. | Verrannossa a:b = c:d ovat a ja c (b ja d) toistensa h:iä. **-logi|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* samasyntyinen; vrt. homologi, analoginen. | H. elin. H. hiilivety. **-meeri**[4], **-meerinen**[63] *a. biol.* H:t eli samoinvaikuttavat perintötekijät. **-nyym|i**[4] *s. kiel.* samoin ääntyvä sana; vrt. synonyymi. | H:ejä ovat asultaan samanlaiset tai samoin ääntyvät eri syntyä olevat ja erimerkityksiset sanat, esim. *kuusi* (lukus.) ja *kuusi* (subst.), *voin* (gen.) ja *voin* (prees.).

homorgaani|nen[63] *a. fon.* -suus[65] *omin.* samojen puhe-elinten synnyttämä ja samalla ääntämispaikalla syntynyt. | H. vokaali, klusiili. *t, d* ja *n* ovat h:sia äänteitä.

homo|seksuaalinen[63] *a.* -seksuaalisuus[65] *omin.* H:seksuaalisuus on sukupuolivietin kohdistuminen samaa sukupuolta olevaan henkilöön. H. henkilö. H. teko, rikkomus. **-seksualismi**[4] *s.* homoseksuaalisuus. **-seksualisti**[4] *s.* homoseksuaalinen henkilö. **-tsygootti**[4*] *s. biol.* kahden perusasultaan jssak suhteessa samanlaisen sukupuolisolun yhtymisestä syntynyt yksilö;)(heterotsygootti. **-tsygootti|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* samasiinnöksinen. | H. eläinkanta.

hompot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* **1.** hompsottaa. | Juosta h. ympäri kylää. **2.** (puhua) höpöttää. | Älkää kuulko - - mitä se h.! TALVIO.

hompsa[11], **-kka**[15*] *deskr.s.* hutilus, touhuaja. | Hän on aika h.

hompsotta|a[2*] *deskr.v.* hampsia, löyhöttää. | Kävellä. juosta h. Lähteä h:maan.

hona|ta[35] *v. alat.* hoksata. | Etkö jo h:a, mistä on kysymys?

hongan|juuri *s.* **-kelo** *s.* tav:mmin kelohonka. **-kolistaj|a** *s. leik.* pitkästä (ja laihasta) ihmisestä. | Luiseva miehenköriläs. oikea h. **-latv|a** *s.* Aurinko punaa h:oja. **-puolik|as** *s.* H:kaista tehty lattia. **-runko** *s.*

hongikko[2*] *s.* honkametsikkö, -metsä, hongisto. | Komea, jylhä, synkkä h. H. humisee. — *päin hongikkoa* (kuv.) = päin honkia. | Kaikki meni päin h:a. Vastata päin h:a. — *Yhd.* ikih. **-harju** *s.* **-kangas** *s.*

hongisto[2] *s.* = hongikko. | Jylhä, humiseva h.

hongistu|a[1] *v.* muuttua hongaksi, keloutua. | Vanhuuttaan h:neet puut.

honi|a[17] *v. alat.* varastaa, näpistää, kähveltää, "puhaltaa", "vohkia". | Kuka on h:nut minun kynäni?

honis|ta[41] *v.* puhua nenäänsä, honottaa, mumista. | Puhua h:evalla äänellä.

hon|ka[11*] *s.* **1.** oksistaan korkealle puhdistunut, kookas, suorarunkoinen mänty, jossa alkaa jo olla vanhuuden merkkejä; joskus: kelo; *murt.* yl. kookas, pystyyn kuivunut puu. | Lakkapäinen, satavuotias h. Korven h:gat. H:gan juuri, runko, latva. H:kien humina. Männyt ovat kasvaneet komeiksi h:giksi. H:gista salvottu rakennus. - - pitkät on puut Pisan mäellä, / h:gat Hornan kalliolla KAL. — *Yhd.* iki-, jätti(läis)-, kelo-, vaivaish. — *Erik.* **a.** hongasta tehty rakovalkea, yöpuu. | Viettää yönsä h:galla. — *Yhd.* rako-, yöh. **b.** *kuv.* eräissä sanonnoissa. | Ruoka ei maistunut h:galta eikä haavalta 'ei juuri miltään'. Horista h:kia, h:kiin 'puhua pötyä, perättömiä, höpsiä, lörpötellä'. Vanhahan oli äijä, h:kia horisi, aina sitä Väinöään vatvoi AHO. | Ukko horisi h:kiin! Kaikessa ei häneenkään voinut olla luottamista LEINO. Menköön h:kaan tai haapaan 'käyköön miten tahansa'. - - kaikki muu käy multa h:kaan [= epäonnistuu, menee myttyyn] LARINK. — *päin honkia* aivan harhaan, väärään t. väärin, päin hongikkoa, mäntyä. | Ohjata kelkkansa päin h:kia. Soittaa päin h:kia. Asia näytti menevän päin h:kia. **2.** *ain.* Tuolit ovat maalaamatonta h:kaa. H:gan käyttö vanerin valmistukseen. — *Yhd.* punah.

honka|halko *s.* **-hirsi** *s.* H:stä salvottu pirtti.

honkai|nen[63] *a.* **1.** *ain.* H. permanto, pirtti, vene. - - Jukolan pitkän, h:sen pöydän ääressä KIVI. **2.** honkaa kasvava. | Salpausselän h:set rinteet. — *Yhd.* harvah.

honka|kangas *s.* Kumiseva h. **-lankku** *s.* Punertavaa h:a. **-lauta** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* H. mänty. **-metsä** *s.* Humiseva, punarunkoinen h. **-naula** *s.* puristettu naula, jollaisia käytetään helposti halkeavaan puuhun. **-nummi** *s.* **-palk|ki** *s.* H:eista tehty lattia. **-puinen** *a.* H. arkku, laipio. **-puu** *s.* Huojuvat h:t. Seinähirret ovat jämeää h:ta. **-pöytä** *s.* Pirtin pitkä h. **-tul|i** *s.* Istua roihuavan h:en ääressä.

honkkeli[5] *a.* ja *s. ark.* **1.** yksinkertaisesta, tyhmähköstä ihmisestä: hupakko, koheli, moukka, tollo. | Vain joku puolih. piika päästi [kesken hiljaisuutta] isomman naurun holotuksen SILL. **2.** pitkästä ja hontelosta ihmisestä: huiskale, ruipelo. | - - sellainen liiaksi pitkä h., niin kuin näkyy sinusta venyneen H.JARTTI.

honkkeloi|da[30] *v. ark.* käyttäytyä honkkelin, hupakon tavoin. | Oletkos siinä h:matta, senkin Töyssylän Taava SILL.

honkki[4*] *s. ark.* epämääräisestä mieshenkilöstä, jonka kanssa nainen seurustelee.

honoraari[4] *s.* par. palkkio. | Kirjailijan, opettajan h.

honot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | H:televa ääni, nauru.

honot|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* ääntää nenänsä kautta, puhua nenäänsä. | Puhua h:-

tavalla äänellä. Laulaa, nauraa h. Veisata vähän nenäänsä h:taen. Lukea h:tavasti. Unissa puhujan h:us. — Kuhnurin siivet synnyttävät lentäessä h:tavan äänen.

hontel|o[2] *a.* -osti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** pitkä ja laiha, kokoisekseen heikko, hintelä, hinterä, heiveröinen;)(vankka, vanttera, tukeva. | Luonnottoman pitkä ja h. Keuhkotautinen, h. nuorukainen. H. pojanvartalo. H:ot jäsenet. Tallin karsinassa seisoi h. varsa pitkät kintut hajallaan. Pimeässä kasvanut h. taimi. H. kukkamaljakko. Vanhat, h:ot lapsenvaunut. -- hän alkoi syyttää jalkaa, mikä oli korvon alla, h:oksi ja vaapperaksi PAKK. **2.** voimaton, ponneton, heikko, rento, ryhditön, holtiton. | -- paljosta valvomisesta olin tullut niin h:oksi, ettei unta tahtonut tulla PÄIVÄR. Vetäisin [viikatteella] muutamia kertoja, mutta h:ota hommaa se oli KAUPPISH. Hän nousi h:osti HEPOR. -- sivistyneistömme eräissä piireissä on ilmennyt aivan murheellista siveellistä h:uutta ja ryhdittömyyttä K.S.LAURILA.

honteva[13] *a. murt.* hontelo. | -- pitkän h. laimeakasvoinen renkimies SILL.

honööri[6] *s.* **1.** par. kunnia(nteko). **2.** (korttipelissä) arvokortti.

hoo *interj.* **1.** ilmaisemassa ihastusta, yllättymistä, jnk asian oivaltamista t. toteamista. | Hoo, sinussapa on sisua! Hoo, ei ole talo autio, on ainakin yksi eläjä IVALO. | Oletko jo niin hukassa, ettet tunne enään minuakaan? Ho, hoo! Kas noin, kas noinpa synti ja perkele täällä villitsevät sieluparan KIVI. **2.** jtak väitettä torjuttaessa, jnk asian merkitystä väheksyttäessä. | Tulisin kyllä, mutta minulla ei ole rahaa. — Hoo, älä siitä välitä! **3.** (aina jssak yhtymässä) väsymystä, surua tms. ilmaisemassa; huokauksena. | Oh hoo sentään! Hoh hoo, kun väsyttää. — Myös ⌣. | Hohhoo, huono on aika! Ohhoo, että pitääkin olla näin ikävää. **4.** kirjoitetussa kielessä onttoa, hohottavaa naurua kuvaavan interj.-sarjan *ho ho, hoh hoh* viimeisenä jäsenenä, us. ⌣. | Ho ho hoo, kylläpä olet hassun näköinen!

hooi *interj.* myös: hooii, hoooi jne. **1.** venytetty hoi-huuto. | Saima h., etkö sinä kuule! **2.** huokauksena. | Hoh h., niin ne vuodet menevät!

hoomeri[5] *s.* = sillihai.

hoopo[1] *a.* ja *s. alat.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* tyhmä, hassu, houna, hölmö. | Ihan h. mies. H. järjestelmä. Eiks ole h:a! Puhua h:ja 'tyhmyyksiä, päättömiä'.

hoopoil|la[29] *v. alat.* käyttäytyä hooposti, puhua päättömiä; maleksia, lorvailla. | Ole h:ematta! H:imme tuntikausia kaupungilla.

hoosa|ta[35] *v. murt.* touhuta, hosua. | Hyppää ja h:a, mutta työt mahtuu toosaan SP.

hoosianna[10] **1.** *usk.* **a.** *interj.* hepreasta peräisin oleva Jumalan, vars. Kristuksen tervehdyshuuto. | H. Daavidin pojalle! UT. H. korkeuksissa! UT. H., Sankari! / Terve, Voitonruhtinaamme! VK[V]. — *S:sesti.* Huutaa h:a Herralle. **b.** *s.* ensimmäisen adventtisunnuntain jumalanpalveluksessa esitettävä (kuoro)laulu, joka alkaa sanoilla "Hoosianna, Daavidin poika!" | Laulaa h:a. **2.** *s. kuv.* riemuhuuto, -laulu. | -- ja h. kaikuu / sun kauttas, isänmaa S.NUORMAA. -- soi sinessä ilmain kiurun h. T.LYY.

hop *interj.* vars. lasta hyppyyn, harppaukseen kehotettaessa: hops(is). | Hop, Ritva! Hei hop, laukkaa hopeaista siltaa jään! *MANN.

hopea[21] *s.* **1.** puhtaan valkoinen, kiiltävä jalometalli t. seos, jossa se on valtaosana. | Puhdasta h:a. H. kiiltää, loistaa, välkkyy. Hohtaa kuin h. H:n helinä. Takoa, valaa h:sta. Silata h:lla. Esine on h:a, h:sta. H. arvonmittana. Meksikko on maailman suurin h:n tuottaja. — *Yhd.* uush.; bromi-, kloori-, rikkih.; lehti-, rahah.; eloh. — *Erik.* hopeaesineistä: **a.** pöytäkaluista, ruokailuvälineistä, koruista. | Suvun, kirkon h:t. Saada häälahjaksi h:a. Puhdistaa hopeita. Vakuuttaa, pantata h:nsa. Pani kullat kulmillensa, / h:t hivuksillensa KAL. — *Yhd.* kirkko-, perhe-, sukuh.; pöytäh.; antiikki-, perintöh. **b.** rahoista. | Ei kullalla eikä h:lla. H:t helisevät taskussa. Ei maaten markat tule, istuen isot h:t SL. — 5 ruplaa h:ssa → hopearuplaa. Maksaa h:ssa → hopealla. **c.** *urh.* hopeamitalista. | Keihäässä suomalaiset veivät sekä kullan että h:n. **2.** väristä. **a.** Kyyhkyn siipien h:t. H:n harmaa, valkoinen. Välkkyä h:lle. H. on suosittu heraldinen väri. **b.** tukan harmaudesta. | Ohimoiden h. Viimeiset vuodet olivat varistaneet h:a hänen tukkaansa. Tämä hopeoissaankin harvinaisen pirteä vanhus. **c.** veden välkkeestä ja hohtavasta, kirkkaasta valosta. | Joen, salmien kirkas h. H:ssa uiva merenranta. Aamunkoitteen h. Kuun, kuutamoyön h., h:t. Aurinko valaa permannolle h:ansa. Puut siellä punalle paistoi, / -- / h:lle hongan oksat KAL. **3.** hopeisen tiu'un tms. sointia muistuttavasta heleästä äänestä. | H:lle helähtävä laulu. -- kun Aino Ackté lopuksi sirotti äänensä h:t juhlan esineiden eteen AHO. — *Kuv.* Hän on tavoittanut monenlaatuisia -- tunnelmia keveästi keinuviin ja h:lle helkkyviin säkeisiinsä TARK. **4.** *kuv.* rakkaasta henkilöstä tms.; hopean veroisesta, arvokkaasta asiasta. | Maassa on jo marjaseni, / -- / mustakulmani kulossa, / h:ni heinikossa KAL. — Puhuminen on h:a, vaitiolo kultaa SL. Kallista h:a on hurskaan kieli; mutta jumalattoman ymmärrys on vähäarvoinen VT. — *A:sesti.* Kuulepas, veli h.! Voi sisar h.!

hopea|-aarre *s.* Meksikon h:-aarteet. Maahan kätketty h. **--aika** *s.* **1.** mm. kreikkalaisten taruston olettama, kulta- ja pronssiajan välinen vaihe ihmiskunnan historiassa. **2.** keisari Augustuksen jälkeinen, runsaat sata vuotta kestänyt ajanjakso Rooman kirjallisuuden historiassa. **--arvo** *s.* Rahan h. 'hopearahassa olevan hopean arvo'; vrt. nimellisarvo. **--astia** *s.* Kirkon h:t. **-bromidi** *s. kem. valok.* valokuvauslevyjen ja -filmien valmistukseen käytetty valonherkkä aine, bromihopea. **-dollari** *s.* Yhdysvaltain h. **-esine** *s.* Kodin, museon h:et. H:iden puhdistaminen. **-haapa** *s.* Populus alba, eräs haavan sukuinen puistopuu. **-haarukka** *s.* **-haps|i** **1.** *s.* vrt. hopea 2.b. | Ensimmäiset h:et kiertävät hänen ohimoitaan. **2.** *a.* = seur. | Hän on jo h. — *S:sesti* vanhuksesta. | Muis-

toja lapsen ja h:en AK. **-hapsinen** *a.* H. ukko. **-hark|ko** *s.* Tavallisesti h:ot ovat 31,265 kg:n painoisia. **-harso** *s.*, vars. *kuv.* Yökylmä on peittänyt metsän h:onsa. **-hela** *s.* Piipun, vyön h:t. — *A:sesti.* H. keppi. **-helai|nen** *a.* H. piippu, kävelykeppi. H:set kuolaimet. **-helm|i** *s.* Suuret filigraanikoristeiset h:et. — *Kuv.* Kasteen h:et. **-hely** *s.* Naiset h:issään. **-hiuksinen** *a.* H. vanhus. **-hius** *s.*, tav. *mon.* vrt. hopea 2.b. **-hoh|de** *s.* **1.** *min.* tärkeimpiä hopeamalmeja, hopean ja rikin yhdiste, argentiitti. **2.** hopeanhohde. | Välkkyä h:teessa. **-hohto, -hohtoinen** tav. hopean-. **-hääpari** *s.* hopeahäitään viettävä aviopari, hopeapari. **-hä|ät** *s. mon.* häiden 25:s vuosipäivä. | Viettää h:itään.
hopeai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* = hopeinen.
hopea|jalka *s.* Kynttilän h. **-jauhe** *s.* **-jodidi** *s.* jodin ja hopean yhdiste, jota käytetään valokuvauslevyjen ja -filmien valmistukseen, jodihopea. **-juote** *s. tekn.* hopeapitoinen juote. **-juova** *s.* Vaakunan h:t. — Kanavan h. mutkittelee niittyjen välitse. Kuu loi avoimesta ovesta h:n permannolle. **-kaappi** *s.* hopeaesineiden, hopeiden säilytyskaappi. | Rokokootyylinen h. **-kahva** *s.* Miekan h. **-kaivo|s** *s.* Amerikan h:kset. **-kakku** *s. ruok.* eräs kuiva kahvikakku. **-kala** *s.* hopeanhohtoinen kala; *el.* Argentina sphyraena, Välimeressä ja Atlantissa elävä pieni, lohen sukuinen kala. **-kalkki** *s.* **-kalu** *s.* Vanhat kreikkalaiset h:t. **-kalusto** *s.* **-kaluuna** *s.* **-kangas** *s.* hopealangasta kudottu ohut, läpinäkyvä kangas. **-kanii|n** *s.* hopeanharmaa kaniini(laji). | H. turkiseläimenä. H:eja on kaksi rotua: pieni ja iso h. **-kannu** *s.* **-kanta** *s. tal.* rahajärjestelmä, jossa rahayksikkö on kiinteässä arvosuhteessa hopeaan; vrt. kultakanta. | Siirtyä kultakannasta h:an. **-karva** *s.* Hopeaketun h:t. **-kate** *s. tal.* hopeana oleva setelien kate. **-kauha** *s.* **-kausi** *s.* = hopea-aika. **-kehyksinen** *a.* H. kuvastin. **-kehy|s** *s.* Valokuva on h:ksissä pöydällä. **-kello** *s.* H:n soitto, kaiku. — Harvemmin hopeakuorisesta (tasku)kellosta. **-kenkä** *s.* hopeanvärinen naisten (juhla)kenkä. **-kerro|s** *s.* Silata jk esine h:ksella. Valoa heijastavana pintana peilissä on ohut h. **-ketju** *s.* H. kaulassa. **-ket|tu** *s.* musta (tarha)kettu, jolla karvojen latvukset ovat valkoiset ja hyvin kiiltävät; tämän turkis. | H:tujen kasvattaminen. H:un nahka. — Upea h. olkapäällä. **-kieli** *s.* Tiu'un h. — Linnut lauloivat h:n ihanaa kevätvirttänsä. **-killinki** *s.* **-kilpi** *s.* Ruumisarkkuun kiinnitettävä h., jossa on vainajan nimi, syntymä- ja kuolinpäivä. **-kirjaiminen** *a.* H. raamatunlause. **-kirjai|n** *s.* H:milla tekstattu nimi. **-kloridi** *s.* hopean ja kloorin yhdiste, kloorihopea. **-koe** *s.* koe aineen hopeapitoisuuden määrittämiseksi. **-kolikko** *s.* **-kopeekka** *s.* **-koriste** *s.* Miekan h:et. Puvuston h:et. **-koristeinen** *a.* **-koru** *s.* **-kotelo** *s.* Savukkeita h:ssa. **-kruunu** *s.* **1.** Morsiamen h. **2.** hopeinen kruunun raha. **-kulkunen** *s.* **-kuori** *s.* Taskukellon h. **-kuorinen** *a.* **-kuusi** *s.* kuusia, joiden neulaset ovat hopeanvalkoisia; *kasv.* jalokuusi. **-kylpy** *s.* liuos, jossa metalliesineitä elektrolyyttisesti hopeoidaan. **-kynä** *s.* **-laiva** *s.* hopeaa kuljettava laiva. | Espanjan h:t. **-lan|ka** *s.* hopeinen, hopealla päällystetty t. hopeanhohtoinen lanka. | Luut ommellaan h:galla toisiinsa. Koruompelusten h:gat. Joulukuusen h:gat. **-lautanen** *s.* **-lehtinen** *a.* H. paju, poppeli. **-leima** *s.* hopeanvärinen leima; hopeaesineeseen lyöty tarkastusleima, par. hopean leima. **-lejeerinki** *s.* hopean ja jnk muun metallin seos, hopeaseos. **-levy** *s.* **-lipas** *s.* **-liuos** *s. kem.* hopeasuoloja sisältävä liuos. **-lusik|ka** *s.* Tusina h:oita. H. kumminlahjana. Ei ymmärrä siitä sen enempää kuin sika h:asta SP. **-löy|tö** *s.* Lukuisat h:döt kertovat vilkkaista kauppasuhteista naapurimaitten kanssa. **-malj|a(kko)** *s.* Bysanttilainen h. Kultaomenia h:oissa ovat sanat, sanotut aikanansa VT. **-malmi** *s.* **-mark|ka** *s.* Suomen h. 6 h:an sakko. **-merkki** *s.* Nuoren Voiman Liiton h. Hiihdon ja kävelyn h. **-mitali** *s.* (toisesta) palkinnosta, ansio- tms. merkistä. | Saanut h:n Suomen Messuilla v. 1930. Olympiakisoissa saa ensimmäinen kussakin lajissa kultamitalin, toinen hopea- ja kolmas pronssimitalin. — Eläinsuojeluyhdistyksen h. **-mitalimie|s** *s. urh.* Berliinin olympialaisten h:het. **-morsian** *s.* hopeahäitään viettävä nainen. **-nahka** *s.* hopeanvärinen korunahka. **-nappi** *s.* **-nauha** *s.* Kukkakorien koristamiseen käytettävää h:a. — *Kuv.* Joki kiemurtelee h:na. **-naula** *s.* **1.** hopeinen naula. **2.** naula hopeaa. **-neula** *s.*
hopean|harmaa *a.* H. väri, puku, tukka. **-heleä** *a.* -sti *adv.* H. ääni, nauru. Kellot soivat h:sti **-hohde** *s.* Kuu valoi h:ttaan illan pimeyteen. **-hoht|ava, -hoht|einen** *a.* H. metalli, lentokone, kala. Lehdet alta h:eisia. Tuoll' Längelmänvettä vilkkuu / vyöt h:avat *MANN. **-hohto** *s.* **-hohtoinen** *a.* H. pinta.
hopeanitraatti *s.* hopeaa typpihappoon liuotettaessa syntyvä aine, jota käytetään mm. muiden hopeayhdisteiden valmistukseen ja hopeoimiseen; *lääk.* = laapis.
hopean|karvainen *a.* hopeanvärinen. | H. kuu, joki. Nurmi oli paksussa h:karvaisessa kasteessa TALVIO. **-kiillottaja** *s.* **-kiilto** *s.* Siipien h. **-kiiltoinen, -kiiltävä** *a.* Kemiallisesti puhdas, h. rauta. **-kimalteinen, -kimmelteinen** *a.* H. meri. **-kirkas** *a.* H. teräs, virta, kuutamo. — H. ääni. Kiurun h. liverrys. **-sekainen** *a.* myös ⌒. | H. juote. **-tuotanto** *s.* Amerikan löydön jälkeen h. lisääntyi suunnattomasti. **-valk|ea, -valk|oinen** *a.* H. tina, tukka. Kuhalla on h:eat kyljet. H:oiset kuunsäteet. **-vihreä** *a.* Aavana kuin rannaton, h. ja kimalteleva meri aaltoilivat ruispellot hänen edessänsä JOTUNI. **-välke** *s.* **-välkkeinen, -välkkyvä** *a.* H. meri, metsä. **-väri|nen** *a.* myös ⌒. | H. auto. Siivissä h:siä poikkijuovia.
hopea|paino *s.* hopean punnitsemisessa käytetty paino. **-paju** *s.* Salix alba, koristekasvina viljelty pajupuu, jolla on hopeanhohtavat lehdet. **-paperi** *s.* hopeanvärinen paperi; tinalehti, "tinapaperi". | Arkki h:a. Teepakkauksen h. **-pari** *s.* = hopeahääpari. **-partainen** *a.* harmaa-, valkopartainen. | H. ukko. **-peili** *s.* **1.** käsipeili, jossa on hopeinen t. hopeoitu takakuori (ja varsi). **2.** peili, jonka heijastuspinta

on hopeaa. **-pennin|ki** *s.* Juudaksen h:git. — *Kuv.* Myydä aatteensa h:geistä. **-pensas** *s.* Elaeagnus, yleisiä koristepensaita, joille kasvin kaikkia osia peittävät karvat antavat hopeanhohtoisen kiillon; *syn.* hilse-, kilsepensas. **-piisami** *s.* myskimyyrän nahka turkiksena. **-pikari** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. mineraali, lyijy, tahdas. Metalliseoksen, rahan h:-suus. **-plaketti** *s.* H., messujen korkein palkinto. **-pokaali** *s.* **-politiikka** *s.* hopean tuotantoa, ostoa ja myyntiä koskeva politiikka. | Yhdysvaltain h. **-poppeli** *s.* Populus alba, koristepuuna yleinen poppeli, jonka lehdet ovat alta lumivalkoiset. | Sirojen h:en reunustama ranta. **-pronssi** *s.* hopeasta t. sen värisestä alumiinista valmistettu maalijauhe, hopeaväri. **-punos** *s.* **-päinen** *a.* H. kävelykeppi. **-pää** *s.* ja *a.* - - hapsiansa harjasivat / harjalla h:llä, / sukimella kultaisella KAL. **-päällys(te)** *s.* **-rah|a** *s.* Markan, 50 pennin h. H:ojen helinä. Juudas kavalsi Jeesuksen 30 h:asta. **-rihma** *s.* Joulukuusen h. — Joen h. kiemurtelee laaksossa. **-rikas** *a.* → runsashopeinen, (erittäin) hopeapitoinen. **-rikkau|s** *s.* Inkojen h:det. — Malmialueen h., par. (runsas) hopeapitoisuus. **-riksi** *s.* 500 h:ä. **-risti** *s.* Rinnalla riippuva h. **-rupla** *s.* **-saippua** *s.* hopean ja eräiden muidenkin metallien puhdistukseen käytetty erikoissaippua. **-seos** *s.* **-sep|pä** *s.* **1.** hopeaesineitä valmistava ammattilainen. | H:än ammatti, liike. Malja, joka on Pietarin suomalaisten h:pien työtä. **2.** *el.* Gyrinus, pienehköjä, teräksensinisiä kovakuoriaisia, jotka kauniilla säällä parveilevat veden pinnalla; *syn.* pintapyöriö. **-sepänliike, -sepäntyö** *s.* **-sila** *s.* **-silainen** *a.* H. keihäs, kaukoputki. **-silaus** *s.* **-silta** *s.* Kuun säteiden lahden pinnalle loihtima h. **-sipuli** *s. ruok.* hopeanvalkoinen hillosipuli. **-sol|ki** *s.* Virolaisten h:jet. Kaukasialainen vyö h:kineen. **-sormus** *s.* **-sulatto** *s.* hopean sulatuslaitos. **-sulfidi** *s. kem.* rikkihopea. **-suola** *s. kem.* hopean jhk happoon yhdistyessä syntyvä suola. | Hopeoida h:lla. Valokuvaus perustuu siihen, että eräät h:t tummenevat valossa. **-suolaliuos** *s.* **-syanidi** *s. kem.* galvaanisessa hopeoinnissa käytetty valkoinen, valossa tummeneva aine, syaanihopea.

hopea|ta(a)lari *s.* **-tanko** *s.* **-tarjotin** *s.* Antiikkinen h. Meren pinta lepäsi tyynenä kuin hohtava h. **-tavara** *s.* Ostamme kaikenlaista h:a. **-tee** *s.* juoma, joka valmistetaan kermaa ja sokeria kiehutettuun veteen sekoittamalla. | Kuppi h:tä. **-teollisuus** *s.* **-teo|s** *s.* Vanhoja, itämaisia h:ksia. Kulta- ja h:sten tarkastusleimaus. **-teräs** *s.* kirkkaina, suorina, tav. metrin pituisina tankoina myytävä työkaluteräs. **-tiuku** *s.* Hänen äänensä soi, helisee kuin h. **-tukkainen** *a.* vrt. hopea 2.b. | H. vanhus. **-tuote** *s.* **-|työ** *s.* H:työhön perehtynyt kultaseppä. Kauniita h:töitä. **-työntekijä** *s.* **-täht|i** *s.* Kuusen latvaan kiinnitetty h. - - hänen silmänsä helottivat kuin kaksi kirkasta h:eä kevätiltana *TARK. **-täplä** *s.* Siiven h:t. — *El.* = seur. **-täpläperhonen** *s. el.* Argynnis, mustan ja ruskean kirjavia päiväperhosia, joiden eri lajit erotetaan toisistaan takasiipien täplien perusteella. **-upotu|s** *s.* H:ksin koristettu miekka, arkku. **-vaahtera** *s.* puistopuuna viljeltyjä vaahteroita. **-vaasi** *s.* **-valmiste** *s.* **-valo** *s.* Kuun h:ssa näki Lauri siinä vainionsa KATAJA. **-varasto** *s.* Pankin h. **-vati** *s.* Kaiverruksin koristettu h. **-veitsi** *s.* **-vero** *s.* hopeana suoritettava vero; vars. v. 1571 Ruotsi-Suomen valtakunnassa kannettu ylimääräinen vero. **-virt|a** *s.* Ovesta ja ahtaista ikkunoista juoksi h:oja permantoa pitkin. **-vitjat** *s. mon.* Komeat h. kaulassa. Suitsutusastian h. **-vuor|i** *s.* **1.** vuori, josta louhitaan hopeaa. **2.** hopeanvärinen vuori. | Nuo taivaan h:et / ja kultaiset kunnahat ERKKO. **-vyö** *s.* Koristeltu h. uumilla. — H:nä kiemurteleva vesistö. **-väri** *s.* vrt. hopeapronssi. **-yhdiste** *s.* Orgaaniset h:et. **-äyri** *s.* **-ääni** *s.* vrt. hopea 3. | N:n h. kaikuu kirkkaana ja pehmeänä. **-ääninen** *a.* H. laulajatar.

hopei|nen[38] *a.; rinn.* hopeainen. **1.** *ain.a.* < hopea 1. | H. lusikka, malja, raha, rannerengas, solki, tiuku. H:set kynttilänjalat, pöytäkalut. H. kampa, kello, täytekynä. Ratsastusmerkkiä on kolme astetta: pronssinen, h. ja kultainen. **2.** hopeanvärinen, hopean tavoin hohtava t. kiiltävä, hopeanhohtoinen, -kirkas. | H. tukka, piilipuu, tähti. Sudenkorentojen h:set siivet. Pohjanmaan vaakunassa on 6 h:sta kärppää sinisellä pohjalla. - - reki vieri, tie lyheni, / hope'inen hiekka helkki KAL. — Vars. veden välkkeestä ja hohtavasta, kirkkaasta valosta. | H. virta, ulappa. Aallot kimmeltävät h:sina. Kuun h. valo. **3.** hopeasta tehdyn tiu'un tms. sointia muistuttava, hopeanheleä, -kirkas, hopeaääninen. | H. lauluääni, liverrys. - - puhe on kuin h:sta soittoa LINN. Virran h. helinä. **4.** *harv. kuv.* rakkaasta, arvostetusta henkilöstä tms., arvokkaasta esineestä, asiasta. | Veljeni h.! - - oi Ukko, ylijumala, / ilman kultainen kuningas, / hope'inen hallitsija KAL. Kymmeneen vuoteen en ollut h:sella synnyinseudullani käynyt LEHT.

hopeo|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** päällystää hopealla. | H. galvaanisesti, lehtihopealla. H:itu maljakko, lusikka, pöytäkalusto. Peilin h:itu takapinta. Posliinin h:inti, h:iminen. **2.** tehdä hopeanväriseksi, -hohtoiseksi. | Ajan h:ima [= harmaatukkainen] vanhus. Kuu h:i merta, tasankoa. Nurmi on kastepisaroiden h:ima. Saalis h:i nostetut verkot.

hopeoimaton[57] *kielt.a.* H. uistin.

hopeoitsija[14] *amm.* < hopeoida.

hopeoitt|aa[2*] *v.* **1.** hopeoida. | Tukkaa h:ivat jo harmaat juovat. **2.** *fakt.v.* < hopeoida.

hopeoitu|a[1*] *pass.v.* < hopeoida. | Ohimoilta h:nut tukka.

hopeoitus[64] *s.* hopeoimalla aikaansaatu hopeakerros. | H. on kulunut pois.

hopitella[28*] *frekv.v.* < seur.

hopittaa[2*] *v.* tav:mmin hopottaa, hoputtaa.

hopliitti[6*] *s. hist.* raskasaseinen jalkaväensotilas muinaiskreikkalaisten sotajoukoissa. **-falangi** *s.*

hopot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.

hopot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** = hoputtaa. | H. hevosta. Joutuin nyt, h:ti Juha. **2.** höpöttää,

lörpöttää, jankuttaa. | Älä siinä h:a! Joka kuolemastaan h:taa, se kuolee HEPOR.

hoppa[11*] *s.* **1.** *last.* hevonen, heppa, humma. | Hopu, hopu h:ni, / juoksepas nopsasti AK. **2.** *leik.* Ford-merkkinen auto.

hoppavalssi *s.* eräs vanhanaikainen 2/4-tahtinen tanssi.

hop|pu[1*] *ark.* **1.** *s.* kiire, hätä. | Kova, mahdoton, tulinen h. Hätä ja h. Hänelle tuli h. Eihän sinulla mitään h:pua ole. **2.** *a. harv.* -usti *adv.* kiireinen, hätäinen. | Liian h. meno PAULAH. Ulos ja h:usti sittenkin! - - kuluu minun aikani h:ummin kuin teidän PAKK.

hoppuil|la[29] *v. ark.* -u[2] *teonn.* kiirehtiä tarpeettomasti, hätäillä, hätiköidä, hosua. | Älkää h:ko, pojat! Minne sinä h:et?

hops, -|is *interj.* vrt. hop. | Hops, noin Sinikka nousee. H:is vain, eihän se ollut oja eikä mikään.

hoputa[39*] *v. ark.* = hoppuilla. | - - saamaton olet, vaikka aina hoppuat ja hätiköit AHO.

hoput|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. hevosta, työväkeä. No, Laila, ota nyt, h:teli emäntä vierasta.

hoput|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* hopittaa, hopottaa) koettaa saada jkta, jtak kiiruhtamaan, tekemään jtak nopeammin, joudutttaa, kiirehtiä, hätistää, patistaa. | H. hevosta, hevonen juoksuun. H. jkta tekemään jtak, jhk työhön. Äiti h:ti tyttöä maitokauppaan. Kotelotehdasta oli yhtä mittaa h:ettava tilauksesta.

horaista[24] *mom.v.* < horia. | - - ehtiäkseen tunnin lopulla vielä h. pari kannullista Hirvelän papan sahtia SILL.

horha[11] *s. murt.* syvä rotko; ryteikköinen notkelma metsässä. | Joen h. Syvä rytöinen h. SILL. — *Kuv.* Intohimon h:t TALVIO.

horia[17] *v. murt.* hörppiä, särpiä. | H. kahvia.

horina[14] *teonn.* < horista. | Ulriika emäntä piti tätä puhetta ensin tyhjänä h:na eikä vastannut piialle mitään WALTARI.

horisontaali[4] **1.** *a.* tav:mmin horisontaalinen. **2.** *s. maant.* (kartan) korkeuskäyrä. **-kulma** *s.* vaakasuorassa tasossa oleva kulma. **-leikkaus** *s.*

horisontaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vaakasuora;)(vertikaalinen. | H. asento, suunta, taso. H. akseli, generaattori. Harjun sora on h:sesti kerroksellista. — H., rinnakkainen työnjako.

horisontaali|projektio *s. geom.* projektio vaakasuorassa tasossa. **-suunta** *s.* **-taso** *s.*

horisont|ti[1*] *s.* **1.** taivaan ja maan t. veden (näennäinen) rajaviiva, taivaanranta. | Siintävä h. Erämaan sininen h. Kadota h:tiin. Aurinko on h:issa. — *Täht.* havaintopaikan luotiviivaa vastaan kohtisuorassa olevan tason ja taivaanpallon leikkausviiva. | Luonnollinen, näennäinen, todellinen h. — *Geom. kuvat.* suora, jolla kaikki vaakasuorat viivat perspektiivipiirustuksessa yhtyvät, horisonttiviiva. **2.** maantieteellinen leveysaste. | Helsingin h:in mukaan tehty almanakka. **3.** *kuv.*, us. *leik.* yl. näköpiiri; näkökulma, näkö-, katsantokanta; käsityskyky. | Ilmestyä jkn h:tiin. - - h:issani ei ole kuin kanslistin paikka lääninhallituksessa PAKK. — Pikkukaupunkilaisen h:ista katsoen. Arvostella asiaa omasta h:istaan. — Asia on täydelleen h:tini ulkopuolella. Kielioppi menee lasten h:in yläpuolelle t. yli lasten h:in.

horisonttiviiva *s.*

horis|ta[41] *onom.v.* **1.** korista, köristä, mongertaa, murista. | H:eva ääni. H. unissaan, juovuksissa. Koira rupesi raivoisasti h:emaan ja irvistämään. **2.** puhua pötyä, höpsiä, höpöttää, lörpöttää. | H. vanhuuttaan. H. tyhjää. Älä h:e! Mistä ihmeen aarteesta sinä h:et? — H. honkia, honkiin ks. honka 1.b.

horjah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < horjahtaa. | H. kulkiessaan. Vanhuksen jalat h:televat. Kirjoittaa isoin, h:televin kirjaimin. Alasin ei saa h. — *Kuv.* H:televa usko, moraali, tyylivaisto. H. vakaumuksestaan. Jo samana päivänä hänen päätöksensä tuntui h:televan.

horjahdutt|aa[2*] *kaus.v.* (*rinn.* horja(h)uttaa) < seur. | H. jkta iskullaan. H:i koko telineen kumoon. — *Yksipers.* Päätäsi huimaa ja sinua h:aa hiukan koskea kohti AHO. — *Kuv.* H. jkn uskoa. Välikohtaus h:i pahasti henkistä tasapainoani. - - kulta pian katoaa, / korkeus monta h:aa VK[V].

horjah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < horjua. **1.** heilahtaa tasapainosta palaten tav. heti takaisin entiseen asentoonsa, huojahtaa. | H. seisoaltaan, istualtaan. H:tavat askelet. Ajaja h:ti taapäin hevosen lähtiessä juoksuun. Maljakko h:ti jo uhkaavasti. Muuttokuorma h:ti käänteessä. **2.** kaatua t. pudota tasapainonsa äkkiä menetettyään, lysmähtää, retkahtaa, kuukahtaa, tuupertua. | H. polvilleen, istualleen, kumoon. Humalainen oli h:tanut ojaan. Hän oli h:tamaisillaan lapsen päälle. H. veneen laidan yli. Palikoista rakennettu torni h:ti nurin. **3.** *kuv.* **a.** järkähtää, saada isku, kolaus. | Elämäni on h:tanut tasapainostaan. Usko, luottamus jhk h:taa. Työmies on joutunut masennustilaan, hänen terveytensä on h:tanut, hän käyttää väkijuomia SILL. **b.** ryhtyä t. antautua jhk tahtomattaan, vastoin parempaa tahtoansa t. heikkoutensa johdosta, erehtyä, haksahtaa. | H. liialliseen paatokseen. Esitys ei h:da kertaakaan henkevän kevyestä tyylistä. - - hetkiseksi hän kumminkin h:ti ennenaikaisen kuoleman suunnattomaan hätäännykseen ja tuskaan SILL. - - jos te vain pysytte uskossa - - h:tamatta pois sen evankeliumin toivosta, jonka olette kuulleet UT. **c.** langeta jhk pahaan, hairahtua, eksyä, viekoittua. | H. rikokseen, syntiin. H. väärille, liukkaille poluille. H. oikeudesta. Tehdä tiliä h:duksistaan. - - nielköön mun pimeyden kurimus, jos h:dan KIVI. Ei ihminen elä h:tamatta missään, jos ei hän turvaa etsi Jumalalta PAKK.

horjahtamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H. käynti. — H. johdonmukaisuus. Ajan vaikeuksissa h. vakaumus.

horjahtu|a[1*] *v.* tav:mmin horjahtaa. | Olin vähällä h. kiveltä järveen. — H. syntiin. Josskuspa Simeoni, siivo mies, h:i humalan huimaavalle tielle KIVI.

horjakk|a[15*] *a. harv.* -uus[65] *omin.* horjuva, kiikkerä, epävakainen. | H. teline, vene. Asennon h:uus.
horjauttaa[2*] *kaus.v.* = horjahduttaa.
horjeksia[17] *frekv.v.* < seur.
horju|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* ks. myös horjuva. **1.** heilahdella tahattomasti tasapainostaan, sinne tänne, huojua, hoippua, vaappua. | H. edestakaisin. Kävellä h:en, h:matta. Polvet h:vat. Rakennuksen perustukset h:ivat. **2.** kulkea t. liikkua huojuen, epävarmoin askelin, hoiperrella. | H. sisään, pihalle. Maantiellä h:u vanha ukko. - - kuss' on kurjat kulkemassa, / - - / huolelliset h:massa KANT. — *Kuv.* H. hautaa kohti. **3.** *kuv.* olla epävakainen, epävarma, häilyä, järkkyä. | H. kahden vaiheella. H. päätöksessään, uskossaan, vakaumuksessaan. Pysyä h:matta kannallaan. Rintama h:u. Valtaistuin, jkn asema h:u. Muutamia minuutteja ratkaisu h:i. Usko, luottamus jhk rupeaa h:maan. Lainkäyttö h:u tässä kysymyksessä. H:va terveys. — *Harv.* langeta jhk pahaan, hairahtua, eksyä, viekoittua. | Kuka ei kullalle kumarra, horju ääressä hopean! SL. - - ken on Israelissa kyliksi luja harjoittamaan Sakeuksen virkaa, silloin tällöin h:matta oikeuden tieltä pois? KIVI.
horjuilla[29] *frekv.v.* < ed.
horjumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* H:tomat askelet. H. perustus. Vipu on h:tomasti kiinnitetty. — *Kuv.* järkkymätön, vankka, vakaa, luja, varma, ankaran johdonmukainen. | Kuningasvallan h. kannattaja. H. oikeudentunto, rehellisyys, usko. H. asiallisuus, johdonmukaisuus. Luottaa h:tomasti oikeuden voittoon. H. luonnonjärjestys.
horjut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | H. telineitä. Hilma mennä h:teli pois päin SILL.
horjut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < horjua. | H. venettä. Raju tuuli h:taa koko rakennusta. Koko ruumista h:tava raukeus. — *Kuv.* H. jkn uskoa, luottamusta jhk. Päätöstäni ei voi h. H. jnk asemaa, arvoa. H. lakia. Talouselämän perusteiden h:taminen. Vaikuttaa h:tavasti toiminnan tasapuolisuuteen.
horjuttamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* H. valta-asema.
horjuv|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** huojuva, hoippuva, hoiperteleva. | H. tasapaino. H:at askelet. Nälästä ja väsymyksestä h:ina astuimme mökkiin. **2.** *kuv.* epävakaa, -vakainen, epävarma, häilyvä, vaihteleva, muunteleva. | H. terveys. Luonteeltaan h. Uskon, runoaistin h:uus. H. kielenkäyttö, ääntämys. H. ulkopolitiikka. Talous on h:alla pohjalla. Osakkeiden kurssien h:uus. Kaikki h:immatkin saatiin innostumaan JÄRN.
horjuvai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. | Heikko ja h. kuin korsi tuulessa. Kirjoittaa h:sin kirjaimin. — Vars. *kuv.* ihmisestä. | Politiikassaan h. hallitsija. Hän oli h. taiteessa, politiikassa, kaikissa toimissaan ja kaikissa ajatuksissaan KOSKENN. Vokaalien kvantiteettisuhteiden merkinnässä vallitseva h:suus.
hork|ka[11*] *s.* **1.** lämpimissä maissa tavallinen kuumetauti, joka leviää horkkasääsken välityksellä, malaria, vilutauti, suokuume. | Maata h:an kourissa. Hytistä, vapista, väristä kuin h:assa. **2.** *harv.* vilunväre, puistatus, väristys. | Huu, miten h:at kulkevat pitkin pintaa HEPOR. Ankara on talvi, käy tuulen h. AK.
horkka|plasmodi *s. lääk.* horkkaa aiheuttavia, vuoroin ihmisessä, vuoroin horkkasääskessä eläviä alkueläimiä; *syn.* malariaplasmodi. **-sääski** *s.* Anopheles maculipennis, verta imemällä horkkaa levittävä sääski. **-tauti** *s.* **-tauti|nen** *a.* ja *s.* Kädet vapisivat kuin h:sen.
horma[11] *s.* monivuotinen, iso ruohokasvi, perenna; *murt.* horsma.
hormi[4] *s.* ilma-, savutorvi, -putki, -kanava. | Ahjon, uunin h:t. Savu nousee h:sta. - - tuuli ulvahtaa, ähkäisee uunin h:ssa ja tuprauttaa tulista tuhkaa HAANPÄÄ. — *Yhd.* höyry-, savuh.; ilmanvaihto-, puhallus-, vetoh. **-aukko, -reikä** *s. tekn.* hormin suuaukko.
hormoni[6] *s. fysiol.* umpirauhasten eritteitä, jotka säännöstelevät elimistön toimintoja; *syn.* sisäerite. | Aivolisäkkeen etulohkon, käpylisäkkeen h:t. Toiset h:t, esim. insuliini, adrenaliini ja tyroksiini, vaikuttavat sympaattisten hermojen toimintaan. Koko elimistömme elämä aikaiselta sikiökaudelta aina kuolemaan asti on loppumaton sarja osatapahtumia, joita kaikkia h:t yhdessä hermoston kanssa säännöstelevät IT. — *Yhd.* sukupuolih. **-hoito** *s.* **-valmiste** *s. farm.*
horna[11] *s.* **1.** pahojen henkien asuinpaikka, helvetti, kyöpeli. | H:n kita, kuilu. H:n henget. Noitien kokous h:ssa. — *Kuv.* Pauhata kuin h:n kurimus. Katsomo ulvoo ja kiehuu kuin h:n kattila. Lepakot suhahtivat hänen päänsä ohi kuin h:n linnut ilkeästi nahkasiipiään räpytellen AK. — *Harv.* paholainen, piru. | - - alkaa hänestä tuntua kuin pyörre jo täyttä päätä vetäisi venettä, jonka peräsimessä istuu itse h. KARHUM. 2. etup. *kirjall.* lievähkönä kirouksena, manauksissa t. vahvistussanana, hiisi, hitto; vrt. vars. helvetti. | Hyi h.! H. vieköön! Mene h:n tuuttiin! H:n ryökäle! Mistä h:sta sinä tuollaisia aikeita olet saanut!
horna|hinen[63] *s.* hornanhenki, paholainen. | Hän liikkui pöydän ympärillä kuin h. vain - - raskaasti läähättävin rinnoin SEPPÄNEN. **-lainen**[63] *s. tav.* = ed. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* helvetillinen, pirullinen. | H. meteli, pauhu, riehunta. Joutua h:sen raivon valtaan. Aallot vyöryvät h:sesti myllertäen luolan aukosta sisään.
hornan|henki *s.* paholainen, paha henki. | Rietas, häijy h. Valloilleen päästetyt h:henget. — *Kuv.* Sinä h.! Yön h:henget liikkuivat mykkinä huoneessa. **-kattila** *s.* helvetin-, hiiden-, noidankattila. | Minä kuulen jymyn, / kun h. kiehuu, / piruntanssi käy järjetön, houru SARKIA. — *Kuv.* H:na kiehuva yleisömeri. - - ranskalaisten asemissa kiehuu h. — tulta, rautaa, betonia, puuta, raadeltuja ruumiita, verta AK.
horna|ta[35] *v. murt.* -us[41] *teonn.* kuorsata, "vetää hirsiä". | - - rengit jo täyttä päätä h:sivat ylisängyssä PAULAH.

horoskoop|pi[4*] *s.* kaavakuva, joka piirretään taivaankappaleiden asemasta määrähetkellä, vars. jkn syntyessä, ja jonka perusteella ennustetaan tulevia tapahtumia. | Astrologien h:it. H:in 12 huonetta. Laatia, asettaa jklle h. N:n h. näyttää, että hän tulee pian leskeksi. — *Kuv.* Uuden hallituksen h. Talouselämämme h:in merkit ovat entistä hämärämmät.

hor|re[78*] *s.* = seur. | - - vihdoin kaikki teinit h:teen valtaan vaipui LARINK. Oli hierottava h. silmästä HEPOR. — Tav. vain sisäpaikallissijoissa. | Kevyessä, ajatuksettomassa h:teessa. Maata, levätä h:teessa. Herätä h:teesta. Vaipua väsymyksen, alakuloisuuden h:teeseen. — *Kuv.* Snellman herätti suomalaisen kansallishengen vuosisataisesta h:teesta. H:tehesta synnin nosta nukkuneet HLV. — *Yhd.* unen-, puolih.

horro|s[64] *s.* **1.** herkkä, kevyt uni(tila), jossa nukkujan tajunta on osittain toiminnassa, unen ja valveilla olon välitila, joskus nälän, väsymyksen tms. aiheuttama raukeus, horrostila, horre. | Lievä, veltto h. Suloinen h. valtasi mielen. Näin kaiken kuin keveän h:ksen läpi. — Etup. sisäpaikallissijoissa. | Olla, maata h:ksessa, h:ksissa. Kulkea kuin h:ksissa. Herätä h:ksistaan. Vaipua, mennä h:kseen, h:ksiin. Mutta seuraavassa h:ksessaan Silja näki siniharmaata ja siinä isänsä neuvottomasti, melkein vastenmielisesti hymyillen SILL. — *Kuv.* Seura oli h:ksissa useita vuosia. Teollisuus alkaa vähitellen herätä pula-ajan h:ksesta. Herätä synnin ja epäuskon h:ksesta ne, jotka ovat hyljänneet sanasi AK. — *Yhd.* unen-, puolih. **2.** *erik.* **a.** *el.* säännöllisten elintoimintojen aleneminen kylmyyden, kuivuuden tms. johdosta ja siihen liittyvä tajuttomuuden tila. | Hyönteiset ovat h:ksessa yli talven. — *Yhd.* talvih. **b.** *kasv.* säännöllisten elintoimintojen katoaminen kasvinsolujen alkulimasta kylmyyden, kuivuuden tms. epäedullisten ulkonaisten olosuhteiden johdosta.

horros|aika *s.* Karhun h. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Vaipua h:seen uneen. Yritteliäisyyden h. lepotila. **-puhe** *s.* **-puhuja** *s.* **-saarnaaja** *s.* horrostilassa saarnaava henkilö, unissasaarnaaja. **-tila** *s.* Vaipua, langeta h:an. Olla, saarnata h:ssa. Useat matelijat makaavat h:ssa kuivan vuodenajan. — *Kuv.* Luonnon h. Henkinen h. Herättää kansakunta h:sta. **-uni** *s.*

horsma[11] *s.* Epilobium, ruohokasveja, joilla on 4-lukuiset, tav. punateräiset kukat; vars. E. angustifolium, maitohorsma, jonka kukat ovat jopa 50 cm pitkässä tertussa; *syn. kans.* häränhäntä. | H:t helottavat rauniolla. H:n höytyvät. — *Yhd.* ahde-, mäki-, suo-, tunturih.; maito-, ruusuh. **-kiitäjä** *s.* Deilephila elpenor, ruskean ja punaisen kirjava kiitäjäperhonen.

horsmikko[2*] *koll.s.* < horsma. | Tien varressa rehottava h.

horsti[4] *s. geol.* joka puolelta vajoamien ympäröimä korkeampi paikka maankuoressa;)(laskeuma, hauta(vajoama). | Suursaari on tyypillinen h. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. vuoristo. **-vuoristo** *s.*

hortatiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* kehottava. | H. konjunktiivi, merkitys.

hortei|nen[63] *a.* horteessa, horroksissa oleva. | Hänellä oli h:sessa mielessään vain yksi ajatus.

hortensia[15] *s.* Hydrangea hortensia, yleinen ruukkukasvi, jolla on tiheissä, palleromaisissa kukinnoissa olevat valkoiset, punertavat t. sinertävät kukat; *syn. kans.* vanhanpiian kukka, vanhapiika.

horto[1*] *s. murt.* horros, horre. | Sihveri - - makasi puolitajuista h:a LEINONEN. Mennä h:on.

hortu|a[1*] *v. murt.* mennä horroksiin. | - - h:nut maa nukkui talvikehdossaan MERIL.

hosa[11] *s.* huiska, vars. kulonsammutusvälineenä.

hosais|ta[24] *v.* **1.** lyödä kevyesti, huitaista, hutkaista, hotaista, läimäyttää. | H. melalla ilmaa. Se heiluttaa ohjasperiään ja h:ee hevostaan AHO. **2.** *harv.* kulkea t. tehdä jtak hätäisesti, kiireesti. | Karhu mennä h:i henkensä edestä.

hosianna[10] par. hoosianna.

hosmestari[5] *s. kans.* metsänhoitaja, forstmestari.

hospitaali[6] *s. vanh.* sairaala, sairashuone, lasaretti. **-järjestys** *s. hist.* köyhäinhoitoa ja sairaalalaitosta järjestelevät asetukset. | Vuoden 1763 h. **-kirkko** *s. hist.* sairaalan yhteydessä oleva kirkko. **-talo, -tila** *s. hist.* sairaalan käyttöön sen talouden turvaamiseksi luovutettu maatila.

hospitantti[4*] *s.* satunnainen t. kuuntelijaoppilas jssak koulussa t. laitoksessa. | Seminaarin h. Seurata h:na sairaalatyötä. **-kurssi** *s.* aikaisemmin eräissä seminaareissa ja myös erillisenä kansakoulunopettajiksi valmistautuville ylioppilaille järjestetty yksivuotinen opintokurssi. **-luokka** *s.* vrt. ed. | Jyväskylän seminaarin h.

hospitoida[18] *v.* olla hospitanttina, kokelaana jssak; suorittaa hospitanttikurssi.

hospitsi[6] *s.* kristillinen (jnk kristillisen järjestön) matkailijakoti.

hospo|di, -|ti *interj.* ortodoksisten käyttämänä siunauksena, huudahduksena. | Lampaat kaalimaassa, h., h.! — *S:sesti.* Mumista h:tia.

hossa|ta[35] *v. murt.* hengittää (nukkuessaan) äänekkäästi. | - - äiti nukkuu hiljaa h:ten SILL. Tuomo oli poikkipuolin sängyssään ja tytöt h:sivat nenät vastakkain KARHUM.

hossi[4] *s. murt.* touhu, kova kiire; into. | H. ja hoppu. Mutta Ollin-Mikko - - oli kovasti h:ssa hommasta KATAJA.

hostia[15] *s.* ehtoollis-, rippileipä, öylätti.

hosu|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** *intr.* **a.** hakata t. piestä umpimähkään, sinne tänne, viuhtoa, huitoa, huiskia, sohia. | H. käsillään, siivillään, vihdalla. H. ympärilleen kirveellä. Miekkailu oli pelkkää h:mista. **b.** häärätä, touhuta; tehdä jtak liikaa kiirehtien, huolimattomasti, hätäillä, hätiköidä, hoppuilla. | Häärätä ja h. H. politiikassa, omissa asioissaan. Turhanpäiväinen h:minen. Tehdä työnsä liikaa h:matta. Ei h:en hyvää synny SL. — Harv. *tr.* H. talon töitä. - - lapset vain alkoivat heti h. asiaansa WALTARI. **2.** *tr.* käyttö ed:tä harvinaisempaa. **a.** hakata t. piestä jkta t. jtak, suomia, ruoskia, piiskata. | H. hevosta ruoskalla. Sinä h:t

veljiäsi kuin vihamiehiäsi LEHT. Piiskuri on jo nelisen eppua h:nut, ja vielä on kymmenkunta jäljellä TOPPILA. Hän on haavoitettu meidän pahojen tekojemme tähden, h:ttu meidän syntiemme tähden VT[v]. **b.** hoputtaa, karkottaa lyömällä, patistaa, hätistää, häätää. | H. hevosia juoksuun. H. koiria kimpustaan. Ette tulleet edes kärpäsiä h:maan lypsyaikana! -- nuo houkkioiden ja kunniattomain sikiöt, jotka on h:ttu maasta pois VT.

hosuri[5] *s. vanh.* piiskuri. | -- pataljoona kasakoita, h:t muassa, mulkosilmäiset h:t! KIVI.

hotais|ta[24] *v.* -u[2] *teonn.* äkillisestä, hieman huolimattomasta tekemisestä. **1.** sivaltaa, huitaista, hutkaista, hosaista, läimäyttää. | H. hevosta. H. jkta selkään, kintuille. H. kepillä, ohjaksilla. H. kantoa kirveellään. Lyödä h. ilmaa. **2.** pyyhkäistä, sipaista; temmata, siepata, kahmaista. | H. hiukset silmiltään. H. vähän kuivaa lapsen ympärille. Perillä oli h:tava aseet kouraan. **3.** haukata, hotkaista, ahmaista. | Syödä h. H. vähän leipää ja silakkaa. Hauki h:i uistimen suuhunsa. **4.** puheesta: tokaista, pukahtaa. | Sanoa h. päin silmiä. Menin Tuonelan tupahan, / hyvähuomenta h:in KANT. **5.** muuta käyttöä. | Tehdä työnsä ohimennen h:ten. Hän oli h:sut reiän muuttamalla neulanpistolla umpeen. Lähtökiireessä ehdin vain silmätä h. aamulehteä. -- sikari sysäistään huolettomasti hampaiden väliin, sytyttää h:taan ja heitetään puoleksi poltettuna -- lattialle AHO.

hotakka[15*] *s. harv.* vallaton, huolimaton ihminen. | Vaan mitä huolinki h., / aika piika pelkeänki KANT.

hotei|ssa[78], -sta, -siin (-hin), harvemmin -lla, -lta, -lle *s. vaill.* postp:n tapaan: hallussa, huostassa, suojassa, hoidossa, huollettavana, huolehdittavana, käytössä. | Pitää jtak tavaraa h:ssaan. Elää, kasvaa jkn h. Olla omissa h:ssaan. Korjasin sen h:siini. Ottaa lapsi h:siinsa. — Moottori oli poikien h. Vierasten h:hin jätetty huone. Suuri osa maatöistä jäi naisten h:siin. — Antaa peltojen olla omilla h:llaan. -- kauppias oli ottanut Jaanan jutun omille h:lleen LEINO.

hotelli[6] *s.* **1.** suurehkot vaatimukset täyttävä majoituspaikka, josta vuokrataan kalustettuja huoneita (matkustajille) ja jossa on myös ravintola. | Ensimmäisen luokan h. H. Karelia, Torni. H:n toinen kerros. H:n keittäjä, ovenvartija. Asua, syödä h:ssa. — *Yhd.* kesä-, ranta-, rautatie-, tunturih.; loisto-, suurh.; matkailija-, turistih.; hiihto-, kylpylä-, parantolah.; kaupungin-, valtionh. **2.** ulkomaiden oloista: ylhäisen perheen, korkean virkamiehen asuntopalatsi, vars. lähetystötalo. — *Yhd.* ministerih.

hotelli|asunto *s.* **-elämä** *s.* H:n mukavuudet. **-huone** *s.* Epäkodikas h. Taiteilija otti lehdistön edustajat vastaan h:essaan. **-laitos** *s.* **-lasku** *s.* Jättää h:nsa maksamatta. **-liike** *s.* Ravintola- ja h. Harjoittaa h:ttä. **-majoitus** *s.*

hotellin|isännöitsijä *s.* **-leim|a** *s.* Matkalaukku oli täynnä kirjavia h:oja. **-omistaja** *s.*

hotelli|olot *s. mon.* Maamme h. **-palvelija** *s.* **-poika** *s.* H. kantoi matkatavarat huoneeseen. **-rakennus** *s.* 9-kerroksinen h. **-ravintola** *s.* **-vieras** *s.*

hoti|sta[41] *v.* -na[11] *teonn.* kuiskailla, sopista, supattaa; höpsiä, lörpöttää. | Piiat h:sevat keittiössä. Älä h:se joutavia! Tiedätkö mitä maailma sinusta h:see ja huutaa? KIVI. — *Harv.* Arveluttavasti h:sevat [= hutjuvat] portaat KARHUM.

hotkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | H. suuhunsa. H. kahvia, iso lihankimpale. H. päivällisensä kaikessa kiireessä. Niellä yhdellä h:ulla. Toisinaan harakat h:evatkin hopealusikoita. — *Kuv.* H:in kirjan muutamassa tunnissa. Yhdellä ainoalla h:ulla liekit nielivät rakennuksen.

hotki|a[17] *v.* -nta[15*] *teonn.* syödä t. juoda ahnaasti, isoina paloina t. kulauksina niellen, ahmia. | Syödä h. H. suuhunsa, vatsaansa. H. herkkuja. Sivistymätön h:minen. Koira h:i velliä. — *Kuv.* H. jtak tuoksua. Sanomalehden h:minen. Helsinkiläiset h:vat ahneesti kaikki tiedot N:n katoamisesta.

hoto[1] *murt.* **1.** *a.* **a.** hotto. | H. koivu, puu. Kurkut ovat liian h:ja suolattavaksi. **b.** kylläänsä saamaton, ahnas, perso. | H. leivoksille. H. ja täyttymätön käenpoika. **2.** *s.* (nielevä) kita, kurimus, syöveri. | -- sehän se juutas on sen kiljun h:onsa imenyt TIITUS. | -- rantavedet paisuivat. Ne ahmaisivat h:onsa tulvivat purot jo näiden puolivälistä HAARLA.

hots|ia[17] *v. alat.* viitsiä, välittää. | En minä nyt h:i lähteä. **-it|taa**[2*] *v., 3. pers. alat.* miellyttää, huvittaa. | Minua ei h:a lukea. Nyrkkeily ei enää h:a häntä.

hottentot|ti[4*] *s.* H:it 'Etelä-Afrikassa asuva kääpiökansa'. — Haukkumasanana. | Senkin h.!

1. **hotti**[4*] *s. murt.* pieni kala, vars. pieni muikku.

2. **hotti**[4*] *s.* nopeatempoisena ja -kuvioisena soitettu jatsi.

hotti|(ai)nen[63] *s. murt.* (koti)varpunen. | Siinä he istuivat kuin h:set sontaisella tiellä KIANTO.

hotto[1*] *a.* ontto, onsi; sisältä epäkiinteä t. mätä, hapera, hohkainen, huokoinen. | H. puu, kala. H:a lunta. H. kuin sieni. -- notkelma työntää h:a heinää viimeisten lumilaikkojensa lomitse HAARLA. **-i|nen**[63] *a.* -- hiipiä h:sta lettoa, upota ja kiskoa itseään taas mättäälle HAARLA.

hotu[1*] *s. murt.* tie, väylä. | Eksyä hodusta. Hän on vapaa herra, h. auki itään ja länteen, pohjoiseen ja etelään KOJO.

hou *interj.* koiran haukuntaa kuvaamassa: hau, vou.

houhott|aa[2*] *deskr.v.* touhukkaasta, kiireisestä kulkemisesta: kaahottaa, pyyhältää. | Kaisa muori tulla h:aa täyttä vauhtia TARK. -- varhain aamulla laukata h:i Hula [koira] metsään päin AHO.

houk|ka[11*] (myös: houkko, houkkio) hupsu, hupakko, houna, hölmö, tollo, tomppeli. **1.** *s.* Lapsellinen, suuri h. Senkin vanha h.! -- h. puhuu h:an lailla VT. **2.** *a.* Voi sinua h:kaa

miestä! Olin niin h., että uskoin hänen sanojaan. Sinä puhut niinkuin mikäkin h. nainen VT.

houkkamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. kiihkoilu, itsensä pettäminen. Nauraa h:sesti. Olisi h:sta luopua hyvästä suunnitelmasta.

houkkio[3] *s.* = houkka. | Itserakas h. Pitää jkta h:na. Pois houreet h:n! LEINO.

houk|ko[1*] = houkka. **1.** *s.* Lapsekas h. Lemmen h. Ken huolisi h:on unista? KIVI. **2.** *a.* Naisten h:koa puhetta! Hän oli kylliksi h. kertoakseen asian heti muille.

houkut|e[78*] *s.* = houkutin. | Käyttää makupalaa h:teena.

houkut|ella[28*] *v.* koettaa saada t. saattaa jku t. jk lupauksilla, etuja tarjoamalla tms., us. nimenomaan viekkautta käyttäen jhk, tekemään jtak, maanitella, suostutella, vikitellä, taivuttaa, vietellä, viekoitella; ks. myös houkutteleva. **1.** suostutella t. vietellä tulemaan, menemään jhk; vetää puoleensa. | H. sisälle, tanssiaisiin, järvelle. H. luokseen, mukaansa. Pekkaa ei saa h:telemallakaan ulos. Vedenneito h:telee ohikulkijoita laulullaan. H. karhu pesästä. Haikeat sävelet h:televat ikkunoihin kuuntelijoita. Lumituisku ei pahasti h:ellut retkelle. Metsä h:telee. Ulappa siintää h:ellen. Elämä h:telee tuhansilla mahdollisuuksillaan. **2.** melko *harv.* pyytää t. kärttää itselleen, käyttöönsä. | H. jklta rahaa. Kun ei saada h:ellen, niin otetaan väkisin. Koetettiin h. hänen saamisensa salaisuutta, mutta Juntta ei koskaan sitä ilmaissut AHO. **3.** taivuttaa t. vietellä jku t. jk jhk tilaan t. tekemään jtak. **a.** subj:na henkilö. | H. puolelleen, vaimoksensa. H. leikkiin, hyökkäykseen. H. jkta luopumaan jstak, soittamaan, jäämään yöksi. Torjunta-aseet h:eltiin ilmaisemaan itsensä. No, luepa nyt! h:teli äiti. **b.** subj:na esine, asia. | Kuva h:telee jäljittelyyn. Hinnat eivät juuri h:elleet kauppoihin. Ehdotus h:telee minua. Parempien toimeentulomahdollisuuksien h:telemana. -- teoksen impressionistinen laatu h:telee lukijaa viivähtelemään yksityiskohdissa KOSKENN. Istahdus varjoisalla, sammaltuneella kivellä h:teli LEINONEN. **4.** vietellä, viekoitella jhk pahaan, koettaa saada hairahtumaan. | H. jkta syntiin, tekemään rikos. H. tyttöjä. Yksikään nainen ei ollut häntä vielä h:ellut mihinkään luvattomaan. Joka on h:ellut asevelvollisen jäämään pois kutsunnasta --, rangaistakoon vankeudella LK.

houkut|in[56*] *väl.* < seur. | Hyvä kestitys talkoiden h:timena. Lohen, riistan h. Piisamia pyydettäessä mertaan voi panna h:timeksi porkkanan.

houkut|taa[2*] *v.* tav:mmin houkutella. | H:tava ehdotus. Kulta h:ti siirtolaisia Amerikkaan. Junamatka ei h:a. Älä anna h. itseäsi hätiköityyn päätökseen. Naismaailmaa h:taa jo ajatus kesäpuvun sommittelusta. H. syntiin. Ihmistä on aina h:tanut kielletyn puun hedelmä.

houkuttau|tua[44] *pass.v.* < ed. | Poika h:tui maistamaan hilloja suolta. Siitä pelosta huolimatta h:si muitakin poikia Kallen tovereiksi PAKK.

houkuttelev|a[13] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* viehättävä, viehkeä, kiehtova, viettelevä, viekoitteleva. | H. kuva, ulkonäkö, ruokalaji. Pehmeä, h. sohva. Puhua h:alla äänellä. Iskeä silmää, livertää h:asti. H. tarjous. Elämä hymyilee h:ana. Tuntua h:alta. On tietysti h:aa kirjoittaa harvinaisista asioista.

houkuttelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.

houkuttelija[14] *tek.* < houkutella. | Tyttöjen h.

houkuttelu[2] *teonn.* < houkutella. | Vastustaa h:a. Kaikista h:ista huolimatta päätin jäädä kotiin. **-keino** *s.* Saaliin h:t. **-lintu** *s.* Huuhkainta käytetään h:na variksia ammuttaessa.

houkuttu|a[1*] *pass.v.* = houkuttautua. | Metsästäjät ovat h:neet yhä pohjoisemmas.

houkutu|s[64] *teonn.* < houkuttaa. | Maineen h. Synnin h:kset. H:ksille altis. Kallistaa korvansa h:ksille. Langeta h:kseen. H. rikokseen oli liian suuri. Luistinrata oli lapsille ylivoimainen h. Opettaja on usein h:ksessa antaa liian paljon kotitehtäviä.

houkutus|eläin *s. mets.* riistaa ansaan t. metsästäjän ulottuville houkuteltaessa käytetty kesy t. jhk kytketty villi eläin. **-huuto** *s.* **-keino** *s.* Kauneus h:na. **-lin|tu** *s. mets.* houkutuseläimenä oleva elävä t. täytetty lintu, bulvaani, kutsulintu. | Kyyhkynen h:tuna. — *Kuv.* Tanssiravintolan h:nut. Ryöstö h:tua [= houkuttelevaa naisapulaista] käyttäen. **-pilli** *s. mets.* lintujen äänen matkimiseen niitä houkuteltaessa käytetty pilli. **-syöt|ti** *s. mets.* Kuopassa oli h:tinä mädäntynyttä lihaa. — *Kuv.* Näyteikkunan h:it. **-ääni** *s.* Koiraspeippo kaiuttelee h:ään.

houna[11] *a.* ja *s. ark.* (*rinn.* höynä) houkka, hupsu, hölmö, pöhkö, tollo. | H. uneksija. Ihan h. kaveri. Senkin h.! Se on h:n työtä!

hounail|la[29] *v. ark.* -u[2] *teonn.* käyttäytyä hounan tavoin; puhua päättömiä, höpöttää, lörpöttää. | Akkain h:u. Älä siinä turhia h:e!

houra[11] *s. runok.* houre. | -- jäi vain uskon haave, h. LEINO.

hourailija[14] *tek.* < seur. | Kasvoilla h:n ilme. Hoen sitä itselleni kuin h. AHO.

hourail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* puhua houreessa sekavasti, epäyhtenäisesti, houria. | H. unissaan. H. sairas-, kuolinvuoteellaan. Iltayöstä hänen valituksensa muuttuivat h:uksi. — *Kuv.* puhua päättömiä, höpsiä, höpöttää. | H. vanhuuttaan. -- tyhjiä se emäntä h:ee AHO.

houra|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* tav:mmin hourailla, houria. | Kuoleva h:a hevosistaan. — *Kuv.* Mitäs mamma nyt h:a JÄRVENT. -- hän lausuilevi h:uksess' lemmen -- KIVI.

houre[78] *s.* **1.** sairauden yhteydessä esiintyvä tajunnan häiriötila, jossa ihminen ei ole täysin tietoinen ympäristöstään, vaan on unikuvien ja harha-aistimusten vallassa, hourio. | Kuumeen sekainen h. Joutua h:en valtaan. Olla h:essa, h:issa. Puhua jstak h:issaan. — *Yhd.* kuume-, puoli-, unenh. **2.** houretilassa saatu harha-aistimus t. siinä lausuttu sana t. sekava, epäyhtenäinen puhejakso. | Tauti-

vuoteen h:et. Sairaan h:ista ei saa tolkkua. - - että kuume oli kohottanut aivoihin uudet h:et, että hän näki ja kuuli olemattomia LEINONEN. 3. *kuv.* mieletön ajatus t. päähänpisto, harhaluulo, -kuvitelma; turha haave, unelma, utukuva, pilvilinna. | Hullun, ämmien h:et. Tyhjät h:et ikiliikkujasta. Hänen ikuinen h:ensa Kaarlesta. Hautoa h:itaan. Jätä jo nuo h:esi! — *Yhd.* lemmenh.

hourei|nen[63] *a.* houreelle ominainen. | H:set ajatukset, sanat. H. nauru. Katsella h:sin silmin.

houre|kuva *s.* Sairaan h:kuvat. Kummallisia h:kuvia. **-näky** *s.* Tämä ei ollut enää h:ä, vaan silkkaa totta. **-tila** *s.* houre. **-uni** *s.*

houri[4] *s.* = huuri.

hour|ia[17] *v.* = hourailla. | H. kuumeessa. Hän h:ii lapsestaan. — *Kuv.* Älä h:i! | He sanoivat hänelle: "Sinä h:it". Mutta hän vakuutti puheensa todeksi UT.

hourio[3] *s.* houre, houretila. | H:n puuska. Olla, maata h:ssa. Semmoista päätöntä, perätöntä jutteli äitini siinä h:issaan PAKK.

houru[1] *a.* mielipuoli, vajaamielinen, järjetön, hullu. | H. vaimo. H:t ajatukset. - - silmästä tuijottaa h., itsepäinen, valitukset kieltävä epätoivo LEHT. — *S:sesti.* Synnynnäinen h.

houruin|hoitola, -|hoitolaitos, -|huone *s. vanh.* = seur. | Hänhän on h:huoneen asukkaita eikä sovi viisaitten joukossa elämään TALVIO.

hourula[14] *s. vanh.* mielisairaala, hullujenhuone.

houru|päinen *a.* -päisyys *omin.* H. uneksija. Oletko tullut h:päiseksi! H:päiset puheet. **-pä|ä** *a.* ja *s.* H. ajatus. He ovat h:itä ja haaveksijoita.

housu[1] **1.** *s.* ks. housut. **2.** *a.* ja *s.* yhd:n jälkiosana: -housuinen. | Piikko-, verkah.; lika-, piki-, puna-, risa-, sontah.; *kuv.* hätä-, jänis-, kalja-, vihtah.

housuhame *s.* = hamehousut.

-housuinen[63] *poss.a.* < housut. | Liina-, samettih.; leveä-, luukku-, pitkä-, polvi-, pussi-, tiukkah.; musta-, puna-, valkoh.; paikkah.

housu|jalkainen *a.* H. tyttö. **-kangas** *s.* Skotlantilaista h:ta.

housulli|nen[63] *poss.a.* — *S:sesti* miehestä. | Ei hän Talvitietä pelkää enempää kuin muitakaan h:sia RAILO.

housuniek|ka *a.* ja *s. leik.* miehistä. | Kaikki h:at, yksinpä pikkupojatkin.

housun- us. myös housujen ~. **-kannattimet** *s. mon.* viilekkeet, olkaimet, "henkselit". **-kauluri** *s.* = seur. **-kaulu|s** *s.* housujen yläreuna. | Tarttua jkta h:kseen, h:ksesta. Parahiksi h:ksen päälle ulottuva nahkatakki. - - Matti veti h:ksen alta tupakkikukkaron ja pani piippuun AHO. **-kauluspaini** *s.* kansanomainen paini, jossa vastustajaa tartutaan housunkauluksesta t. vyöstä kiinni, vyöpaini. **-lah|je** *s.* Silittämättömät, lokaiset h:keet. Kääriä h:keet ylös. Koira iski hampaansa varkaan h:keeseen. **-luuk|ku** *s.* (pikkupoikien) housujen napeilla kiinnitettävä, avattavissa oleva etu- t. vars. takaosa, housunpelti. | H:ut auki. **-mitta** *s.* — *Kuv.* Ottaa h:a 'antaa selkään'. **-nap|pi** *s.* Tusina h:peja. H:it auki. **-paikka** *s.* **-pakarat** *s. mon.* housuntakamus. | Monetpa kengänanturat oli länttään astuttu, monetpa h. reikiin kulutettu LEHT. **-pel|ti** *s. ark.*, tav. *mon.* = housunluukku. | Panna h:lit kiinni. **-persuukset** *s. mon. kans.* housuntakamus. **-pitsi** *s.* Isoäidin aikaiset h:t. **-polv|i** *s.* polven kohta housuissa. | Puhkinaiset h:et. **-prässi** *s. ark.*, us. *mon.* Hyvät h:t. **-prässäys** *s. ark.* **-punt|ti** *s. ark.* housunlahje. | Kääriä h:it ylös. H:it vilahtelivat hameitten alta. Kastelin rapakossa toisen h:tini. **-reunus** *s. sot.* housujen sivusaumaa pitkin kulkeva nauha, revääri. **-ripustin** *s.* **-saum|a** *s.* Eri aselajit erotetaan toisistaan mm. h:oissa olevan nauhan väristä. **-takalisto** *s.* = seur. **-takamu|s** *s.*, tav. *mon.* housujen yläosan takapuoli. | Kiiltävät, roikkuvat h:kset. H. riekaleina. Pyyhkäistä käsiänsä h:ksiin. Kuluttaa koulussa h:ksiaan. **-takamusta, -takapuoli** *s.* = ed. **-tasku** *s.* Kädet h:issa. Työntää kätensä h:ihin. Kaivaa rahaa h:staan. Puida nyrkkiä h:ssa (myös *kuv.*). **-tekijä** *s.* Korjaustaitoinen h. saa paikan. **-vuori** *s.* Liinainen h.

housu|pari *s.* (yhdet) housut. | Se kävi kuin räätäliltä h:parin kääntäminen. **-pu|ku** *s.* (naisen t. lapsen) housullinen puku. | Tytöt juoksevat h:vuissaan rannalla. **-räätäli** *s.*

housusilla(an *adv.* vain housut jalassa, ilman takkia ja liivejä. | Miehet ovat h.

housu|t[1] *s. mon.* vartalon alaosaa ja jalkoja verhoava kaksilahkeinen, päällyspukineena etup. miesten, aluspukineena sekä miesten että naisten käyttämä vaatekappale; vrt. kaatiot, nimettömät, pöksyt. **1.** Pojan, merimiehen, naisten h. Kesäpuvun, pyjaman h. Pitkät h.; us.)(polvih. Väljät, kapealahkeiset h. Villaiset, silkkiset h. Kuluneet, likaiset, rikkinäiset, märät h. H:jen lahkeet, napit, takatasku. H:issa on huono prässi. H. jalassa, yllään. Panna, vetää h. jalkaan. Nostaa, kohentaa h:jaan. Avata h:nsa. Laskea h. kinttuihin. H:jen prässääminen, paikkaaminen. Pane paita h:ihisi! Tehdä, laskea h:ihinsa. Jklta pääsee, tulee h:ihin. H. halkesivat, repesivät. Syö niin paljon kuin h. kestävät! Yhtä maata kuin maalarin h. [= täysin samanlaisia] SP. — *Yks.* etup. vain gen.-attr:na, jolloin tav. ⌣. | H:n lahkeet, takapuoli. Paita h:n päällä. Pojalla on vetelät h:ssa. — *Kuv.* eräiden koirarotujen pitkistä jalkakarvoista, lintujen pitkistä säärihöyhenistä. | Spanielin h. Maakotkan h. ovat tumman ruskeat. — *Yhd.* flanelli-, nahka-, piikko-, sametti-, silkki-, trikoo-, villah.; laukku- l. luukku-, polvi-, pussi-, saapas-, vyöh.; hame-, liivi-, paitah.; alus-, päällys-, suojus-, välih.; merimies-, miljonäärin-, sotilash.; kesä-, pyhäh.; golf-, hiihto-, jalkapallo-, ratsastus-, työ-, urheilu-, verryttelyh. **2.** *kuv.* **a.** miehen arvoa, miehekkyyttä osoittamassa. | Tyhjät h. 'heikko, voimaton mies'. Päästä miehen h:ihin. Kaikilla sitä kanssa on h. jalassa! Jos minulla olisi h. jalassa [= olisin mies], niin kyllä minä hänelle näyttäisin. Osaan kai minä h. ja hameet [= miehet ja naiset] erottaa. **b.** mahtavuudesta, suurieleisyydestä tms. puhuen. | Niin tärkeä, ettei

h:ihinsa mahdu. Hän ottaa joskus päälleen isommat h. kuin mitä tarvitsisikaan. Pysyä h:issaan 'pysyä aisoissa, malttaa mielensä'. **c.** arastelusta, pelkäämisestä puhuen. | Rohkeimpienkin h. jo tutisivat. Poikien rupesi vähän tuulemaan h:ihin. Hänelle meni jänis h:ihin, kun leikistä tuli tosi. **d.** istumatyöstä, koulunkäynnistä tms. | Kuluttaa h:jaan kirjastossa. Parta kasvaa, h. kuluvat, mutta poika ei opi mitään. Ei se työ vaadi muuta kuin aikaa ja h:ja. **e.** muita sanontoja. | Enpä tosiaan tahtoisi olla hänen h:issaan 'hänen asemassaan, sijassaan'. Istua jkn h:illa, h:issa tuleen 'selvitä pulmasta, pinteestä jkn toisen kustannuksella'. Saada h:illeen, h:ihinsa 'saada taloudellista vahinkoa, saada frakilleen'. Monet ostajat saivat h:illeen.

housut'on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* H:tomia poikia. Tunsin itseni avuttomaksi kuin h. mies.

housu|työ *s.* H:työhön perehtynyt nainen saa paikan. **-työntekijä** *s.* **-valssit** *s. mon. kut.* valssipari, jossa hahtuvanauhat esikehräyksessä pyöristetään; *syn.* nytkyttimet. **-vero** *s. kans.* Maksaa h:a 'aviottoman lapsen eläkettä, lapsenruokkoa'. **-viik|ko** *s. kans.* aika, jonka morsian ennen häitä oli sulhasen kotona talon tapoihin perehtymässä.

hovi[4] *s.* **1.** hallitsijan asunto ja hänen yksityisessä palveluksessaan oleva virkakunta; *hist.* myös korkeiden aatelisherrojen t. kirkonmiesten asunnosta ja henkilökunnasta. | Kuninkaan, keisarin, tsaarin h. Pitää loistavaa, ylellistä h:a. Elää h:ssa. Kuulua, päästä h:in. Tyttö esite'tiin h:ssa. Kuningas siirsi h:nsa Pariisista Versailles'hin. H:n irstas, paheellinen elämä. — Ruhtinaan, piispan, paavin h. — *Yhd.* aatelis-, feodaali-, renessanssi-, yksityish.; herttuan-, keisarinh. **2.** Itä-Suomessa (Inkerissä): herraskartano. | Touvilan h. Pyhäjärvellä. Käydä h:ssa työssä. Aliina rupeaa johonkin h:in karjakoksi KAUPPISH. — *Yhd.* lahjoitusmaah. **3.** *ellipt.* hovioikeus. | Valittaa, vedota h:in. Juttu oli h:ssa päättynyt K:n tappioksi. - - riiteli neljä kertaa vuokralautakunnassa, kävi kahdesti h:ssa ja kahdesti ylimmäisissä SILL.

hovi'etiketti *s.* **-hankkija** *s.* arvonimi, joka monarkkisissa maissa annetaan kauppiaille t. käsityöläisille, jotka hankkivat tavaroita hallitsijan hoviin; tämän arvonimen saanut henkilö. — *Leik.* N. on minun h:ni vaatetusalalla. **-herra** *s.* hovimies. | Hieno kuin mikäkin h. **-kapellimestari** *s.* monarkkisissa maissa kapellimestareille annettava arvonimi; sen saanut henkilö. **-maalari** *s.* Rubens työskenteli kahdeksan vuotta Mantovan herttuan h:na. **-marsalkka** *s.* virkamies, jonka ylimmän valvonnan alaisena on hallitsijan hovin talous. **-mestari** *s.* **1.** *hist.* eräistä hovin virkamiehistä. **2.** henkilö, joka ravintolassa, ylhäisessä perheessä tms. valvoo tarjoilua ym. **-mies** *s.* hovissa palveleva kavaljeeri. **-nainen** *s.* hovissa palveleva vallasnainen. **-neiti** *s.* vrt. ed. **-neuvos** *s.* eräs entinen arvonimi; sen saanut henkilö.

hovioikeudenneuvos *s.* hovioikeuden vanhempi jäsen.

hovioikeu|s *s. lak.* toisen oikeusasteen yleinen ylioikeus Suomen (ja Ruotsin) nykyisessä tuomioistuinjärjestelmässä. | Turun, Vaasan, Itä-Suomen h. H:den asessori. H:den presidentti.

hovioikeuspiiri *s. lak.* hovioikeuden tuomiopiiri.

hovi|orkesteri *s.* **-parturi** *s. leik.* jkn henkilön vakituinen parturi. **-piir|it** *s. mon.* Ylhäisten tuttaviensa avulla nuori kirjailija pääsi h:eihin. **-poika** *s.* **-puku** *s.* **-räätäli** *s. leik.* jkn henkilön vakituinen räätäli. **-saarnaaja** *s.* **-suru** *s.* ruhtinaallisen henkilön kuoleman johdosta hoveissa määrätty suruaika. **-taide** *s.* jnk hovin piirissä syntynyt, sen vaalima taide t. taidesuunta. **-tanssiaiset** *s. mon.* **-ta|pa** *s.*, tav. *mon.* hovissa noudatettavat muodollisuudet ja seremoniat, hovietiketti. | Kohteliaat, sirot, kankeat, ranskalaiset h:vat. H:vat olivat ankarat ja monimutkaiset. H. vaatii, ettei hallitsijaa puhutella eikä hänelle käännetä selkää. **-teatteri** *s.* **-tila** *s.* = hovi 2. **-virka** *s.* **-virkamies** *s.* **-väki** *s.*

hra *lyh.* herra.

hs, hss, hst *interj.* kehotus olemaan ääneti: hiljaa! hiiskumatta! | Ei saa puhua kovaa, hss! | Hss, hiljaa! Joku tulee. | Hst, poika! Puhutaan hiljemmin.

huanako[1] *s.* = guanako.

hudella[28*] *v.* hutkia, läimäytellä, piestä. | - - tee miekka tuliteräinen, / jolla hurttia hutelen KAL.

hugenotti[4*] *s.*, vars. *hist.* Hugenotit 'Ranskan protestantit'. **-sota** *s. hist.*, tav. *mon.* v. 1562—98 Ranskan hugenottien ja katolisten välillä käyty monivaiheinen sota.

huh *interj.*, us. toistettuna *huh huh* (myös ◡). **1.** väsymyksen, pelon, inhon, kylmyyden tms. tunteen ilmauksena. | Huh, kuinka väsyttää! Huh, miten pimeätä! Huh, kuinka pelästyin! Huh, kuinka kaikki on kylmän näköistä! Huh huh, kun on kuuma! **2.** helpotuksen ilmauksena. | Huh huh! Olipa se aika urakka!

huhaht|aa[24*] *mom.v.* < huhista. | - - silloin tällöin h:i vieno tuulenhenkäys PÄIVÄR.

huhhei [hu·hhe·i t. huhhe·i] *interj.* (myös ⌒) vars. kiivaasta, riemukkaasta menosta. | H., sitä menoa! H., sen tuuli vei!

huhhuh *interj.* ks. huh.

huhis|ta[41] *onom.v.* suhista, kohista. | Hongat h:evat. - - tuuli oudosti h:i kaukaa suurista metsistä LEHT.

huhkai|n[56] *s. murt.* huuhkaja. | - - silmät ympyriäisinä kuin h:men KIVI.

huhkaista[24] *mom.v.* < seur. 2.

huhki|a[17] *deskr.v.* **1.** nopeasta, reippaasta, uut'erasta tekemisestä: ahertaa, uurastaa, rehkiä, heilua, huiskia. | Miehet h:vat töissä yökaudet. Saa siinä h. pitkän aikaa, ennen kuin tie on taas kunnossa. Päästäkseen kuntoon nyrkkeilijät h:vat metsätöissä. Ei sitä sentään hullun tavalla sovi h. **2.** nopeasta liikkeestä: kiitää, pyyhältää, viilettää. | Ajaa h. autolla. Alus h:i nopeasti yli aaltojen. Hevoset valjastettiin rekien eteen ja sitten — anna h.!

huhmar[82], **huhmar|e** *s.* (*rinn.* huhmari, huuhmar) survinastia, jossa on suppilomainen syvennys. | Kivinen, metallinen, puinen h. H. ja

petkele. Survoa, hienontaa jyviä h:essa. Ei ole kiirettä kivelle / eikä huolta h:elle KAL. — *Kuv.* - - päästä eheällä turkilla elämän h:esta ulos KIVI. — *Yhd.* kivi-, posliini-, puuh.; parkki-, vehka-, viljah.

huhta[11*] *s.* (*harv.* huuhta) kaski, vars. järeään havumetsään tehty. | Raataa, polttaa h. Huhdan kylvö. Elää kuin vuohi huhdassa [= yltäkylläisyydessä] SP. — *Yhd.* ohra-, ruis-, yhteish. **-koukku** *s.* kaskiaura. **-maa** *s.* **-ruis** *s.* **-sieni** *s.* Morchella, kotelomaljaisia sieniä, vars. M. esculenta, suosittu ruokasieni. **-viljelys** *s.*

huhtikui|nen *a.* Kirkkaat h:set päivät. H. aurinko. Ariadne käänsi kokkansa kylmälle h:selle merelle.

huhtikuu *s.* vuoden neljäs kuukausi. | Heleä, aurinkoinen h. H:n hohtavat hanget. H:n 27. päivänä. Minkä maaliskuu säästää, sen h. päästää [lumen sulamisesta] SL.

huhto|a[1*] *deskr.v.* huhkia, hosua. | Älä hätäile äläkä huhdo! Johan te - - tarvitsette lepoa, kun koko päivän olette h:nut TALVIO. Mies h:i kuin villitty, ryhtyipä mihin työhön tahansa AK.

huhu[1] *s.* yleisesti puhuttu, suusta suuhun kulkeva asia, jonka todenperäisyydestä ei ole varmuutta, kuulo-, kulkupuhe; vrt. juoru. | Perätön, tyhjänpäiväinen h. H. kulkee, kiertelee, leviää. Hänestä on liikkeellä monenlaisia h:ja. H:na kerrotaan, että - -. Älä levitä valheellista h:a VT. — *Yhd.* antautumis-, aselepo-, avioliitto-, inflaatio-, kapina-, sensaatio-, sotah.; rauhanh.

huhu|a[1] *onom.v.* tuohitorven, eräiden lintujen ym. äänestä; us. myös = huhuta, huhuilla. | Paimen h:i torvellaan. Huuhkaja h:u. - - korpi kohajaa, h:u EINARI VUORELA. - - en usko siihen, vaikka hullut h:u [= huhuavat] LARINK.

huhuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* **1.** *onom.* **a.** ihmisestä: huudella (kaukaa) jklle toiselle kutsuvasti, tav. sanoja venytellen; kutsua karjaa luoksensa. | H. rannalla venettä. Hän huuteli ja h:i, mutta ketään ei näkynyt. Paimenen h:u. Piikatyttö h:i veräjän suulla karjaa kotiin. H:i paimentorvellaan pitkäveteisesti ja surunvoittoisesti. **b.** linnuista. | Kuhankeittäjän h:u. "Huhuu uhuu", h:ivat pöllöt. - - ja h:lessa käen / värittyy lehdykät SAIMA HARMAJA. **2.** tav:mmin huhuta (2). | Heidän h:laan pian menevän kihloihin.

huhupuhe *s.* Hänen kohtalostaan oli monenlaisia h:ita liikkeellä.

huhu|ta[39] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** *onom.* tav:mmin huhuilla (1). | H. lapsia kotiin. H. lehmiä. Niin metsä vastaa kuin siihen h:taan SL. Hänen herätyshuutonsa 1810-luvulla oli ensimmäinen h:nta vielä nukkuvaan suomalaiskorpeen TARK. — Huuhkaja h:aa. Tuuli h:aa. **2.** puhua huhuna. | H:taan, että - -. Viimeiseksi on hänen h:ttu aikovan avioeroa.

huhuu [hu·hū· t. huhū·] *interj.* huhuamisesta t. tuohitorven, huuhkajan tms. äänestä. | H., tuokaa venettä! Paimentorvi kuului: h. h.

hui *interj.* = huh 1; ks. myös hui hai. | Kylmää vettä, hui! Sellaisia kylmiä, kiemurtelevia käärmeitä, hui! Hui, miten pimeää!

huidella[28*] *frekv.v.* huitoa. | H. hevosta piiskalla selkään. H. savua kasvoiltaan. - - sitten jatkoksi rupesi huitelemaan [= niittämään] heinää käyrävartisella viikatteellaan PAULAH. — *Erik.* olla menossa, kulussa, hulmuta. | Missä sinä olet koko pyhäpäivän ollut huitelemassa? Siellä ovat nyt minun omani, siellä koko voittoni, siellä huitelee se iloisena maailmalla JOTUNI.

huie|ta[34*] ([38*]) *v.* häikäistyä, huikaistua. | Silmät huikenevat kirkkaita hankia katsellessa. Silmäterä päästää vain vähän valoa silmään suojellen sitä näin huikenemasta. — *Kuv.* Taju huikeni multa T.LYY. - - minä olen kuin lehti virran vietävänä, - - h:ten pyörtymyksestä hänen vallassaan, voimatta, tahtomatta vastustaa AHO.

huih *interj.* = huh 1.

hui hai *interj.* välinpitämättömyyden, ylimielisyyden ilmauksena, väheksyvänä t. torjuvana huudahduksena: höpsis, johan nyt, kaikkea vielä, joutavia! | H. h. sinun ylistyksiäsi! | Akkain juorut... h. h.! Niistä en piittaa. | Niin kuin tohtori olisi naisista välittänyt. H. h.! JÄRVENT.

huihkais|ta[24] *mom.v.* < seur. | Kuikka h:ee lyhyesti ja läpitunkevasti. Tyttäret ja muu kylän kansa rannoilla pelästyksestä huutaa h:ivat.

huihkata[35] *onom.v.* = huikata. | Huutaa h.

huihkia[17] *frekv.v.* < ed.

huijari[5] *s.* petkuttaja, humpuukimestari, gulašši, trokari. | Ympäri maailmaa kiertänyt h. Poliittinen, valtiollinen h. Ei hän mikään lääkäri ollut, vaan h. Joutua h:en kynittäväksi. — *Yhd.* avioliitto-, hevos-, kortti-, markkina-, talo-, tontti-, tukkih.; suurh.

huija|ta[35] *v.* **1.** keinotella häikäilemättömästi, harjoittaa epärehellistä liiketoimintaa, pettää, petkuttaa, puijata, gulaššata, trokata. | H. hevosilla, taloilla. Pelasi ja h:si taloja. Martti ei ole mikään huijari, häntähän itseään on, raukkaa, h:ttu! AK. **2.** *onom.* huutaa, vars. riemuissaan, huikata, luikata. | Huutaa ja h. Tuskin on päästy hurraamasta ja h:amasta karnevaali-ilossa, kun huomenna jo on paasto AHO. **3.** *harv.* kulkea kylillä, hummata. | Yrjö - - oli myötäänsä h:amassa kylillä, kaupungeissa ja markkinoilla PÄIVÄR.

huijaus[64] *teonn.* < ed. (*1.*) Harjoittaa h:ta metsäkaupoissa. Koko asia on pelkkää h:ta, humpuukia. Poliittista h:ta. — *Yhd.* ilmoitus-, pörssi-, talo-, valuuttah. (*2.*) - - kuuleepa siitä eräänä päivänä tutulta kuuluvan huijauksen kaukaa korvesta AK. (*3.*) Hyvää tekee Villille h. klubilla: kun syömään menee, niin juoduksi tuleekin LEHT. **-ilmoitus** *s.* **-juttu** *s.* **-liik|e** *s.* Ulkomaiset h:keet. **-yrity|s** *s.* Esiintyi kaikenlaisia keinottelu-, jopa suoranaisia h:ksiä.

huikahtaa[2*] *mom.v.* < huikata 1.

huikahut|taa[2*] *v.* = huikauttaa. | Jo huhuta h:ti, / - - / huuti mies nenästä niemen KAL.

huikail|la[29] *v. harv.* siekailla. | "Kimauta tuosta [olutkiulusta], veli Tuomas, ja oikein aika me-

kosta". — "Enhän tuossa kauankaan h:e" KIVI.

huikais|ta[31] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* **1.** häikäistä, sokaista. | Aurinko h:ee silmät. Keväisten hankien h:eva kirkkaus. Taivaan h:eva sini. H:evan kirkas, puhdas. Silmiä h:evasti koristettu. Valo h:i minut. — *Yksipers.* Silmiäni h:ee. — *Kuv.* Se koetti silloin h. häntä niillä ryysyillään ja soljillaan ja sulavilla sanoillaan AHO. **2.** = hiukaista. | H:eva nälkä, heikkous. Tuntea h:evaa ikävää. Se oli ihana, hurmaava, mieltä h:eva hetki AHO. - - jännitys salpasi ja odotus h:i mieltä KILPI. **3.** *onom. harv.* huihkaista. | Huutaa h. KIANTO. Laulaa h. WILKUNA.

huikaistu|a[1] *pass.v.* häikäistyä, sokaistua, huieta. | Jos katselee aurinkoa, niin silmät h:vat eikä vähään aikaan näe mitään. Olet kuin h:nut yökkö! — *Kuv.* [Kummulta] näkee pitkälle lahdelle, ja silloin hämmästyy ja h:u LEHT. - - h:nut muisto lapsuuden "onnellisimmasta päivästä" VILJANEN.

huik|ata[35*] *v.* **1.** *onom.* huutaa, luikata. | H:kasi apulaisensa paikalle. "Kuulkaas", h:kasi mies. Ja lopuksi h:ataan yhteisesti koko kilpailulle ja kilpailun järjestäjälle KARHUM. — Vasikka ammua h:kasi. Juna h:kasi HEPOR. **2.** *ark. harv.* = huikkia. | H. lakkeja jkn kanssa.

huikauttaa[2*] *kaus.v.; rinn.* huikahuttaa. | Huutaa h.

huike|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* ylen suuri, voimakas tms., suunnaton, tavaton, valtava, huima(ava), hirveä, mahdoton. | H. halkopino. H. kimpale lihaa. H. määrä, summa. Saada h:ita voittoja. H. matka. H. korkeus, kuumuus, nopeus. H. nälkä. H. huuto. H. hyppäys. Kurssien h. lasku. H:an pitkä, laaja, likainen, nopea. H:an paljon. Kasvaa, voittaa, hävitä, erehtyä h:asti. Huutaa h:asti. Se nielee h:asti rahaa. - - sitten kaasi Huotari h:at ryypyt KIANTO. Kertoa h:ita [= uskomattomia, pelottavia] juttuja. Mutta mistä saisimme oikein h:an [= reiman, rivakan] pelimiehen KIVI.

huiken|nella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** elää kevytmielisesti, häilyväisesti. | Eli koko elämänsä h:nellen. Eikä se tämä Kaisa h:nellut nuoruudessaankaan LASSILA. - - miksi oli syämmes petollinen! / Miksi h:teli kurja mieles KIVI. — Vars. *huiken|televa* (a.) -televasti (adv.) kevytmielinen, häilyvä(inen), epävakaa, moraaliltaan horjuva. | Kevytmielinen, h:televa ihminen. Viettää h:televaa elämää. Elää h:televasti. Neitsyt Fiia, joka aikoja sitten oli jättänyt h:televat vuodet taakseen JOTUNI. **2.** *murt.* kulkea päämäärättömästi, kuljeksia edestakaisin pitkin kyliä tms., hulkkua.

huikentelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* huikenteleva. | H. nuoriso. Hovin h:suus.

huikentelij|a[14] *tek.* < huikennella. | Sen profeetat ovat h:oita, uskottomia miehiä VT.

huikkail|la[29] *frekv.v.* < huikata 1. | Hän huhuilee ja h:ee, mutta ei kuulu ketään.

huikkais|ta[24] *mom.v.* < huikata 1. | Väliin Janne h:i: Matti, tulepa tänne! KARHUM.

huikkaus[64] *teonn.* < huikata 1. | Silloin tällöin kajahti voimakas h., kun miesjoukko kiskoi hirsiä ylös muureille.

huik|kia[17*] *v. ark.* vaihtaa ilman välisuoritusta l. väliä, huikata. | H:itaan kelloja!

huiko|nen[63] *s. murt.* äänen kantama, pitkä matka. | "- - onko sinne pitkältikin?" — "Rapia neljännes!" — "Ja h. rapian päälle?" KIANTO. - - jouduit tänne Nuortion kiveliöön — h:sten päähän muiden ihmisten hautamailta AK.

huiku|a[1*] *deskr.v.* nopeasta liikkeestä. | Menee niin että h:u. Ja Lappiin, tukkityömaille, tulvaa konjakkia ja viinaa niin että h:u KATAJA.

huila|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < vars. 1. huilata. | Viisitoista vuotta mennä h:hti. Pitkä syljen h:us. - - häilähti olutta maahan, / h:hti humalavettä KANT. — *Onom.* - - h:hti ilmaan kaksijatkoinen vihellyksen hujaus KAUPPISH.

1. **huilail|la**[29] *frekv.v.* < 1. huilata. [Uitettavasta tukista] - - h:e pois vain, tosin hiljaa, mutta sitä varmemmin kohti armotonta kohtaloasi E.ILMARI.

2. **huilail|la**[29] *frekv.v.* < 2. huilata. | H:in koko kesän kaikessa rauhassa.

1. **huila|ta**[35] *deskr.v. kans.* -us[64] *teonn.* liukua, solua, mennä t. ajaa nopeasti, pyyhältää, kiitää. | Vene h:a virtaa alas. Reki h:a nopeasti pitkin mäenrinnettä. Ajaa, mennä h. H:tkaa hiiteen! - - vaimo oli h:nnut maailmalle koskaan enää palaamatta WILKUNA. — Vesi h:si navettaan KATAJA. Mitäs rahoista olisikaan, ellei niiden osaisi antaa h.? HAANPÄÄ. — *Onom.* hoilata, huikata. | Pojat h:avat metsässä.

2. **huila|ta**[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* levätä, olla töistä vapaana. | Tänään ei mennäkään töihin, vaan h:taan. Joope pysäyttää hevosensa, ja renkikin antaa parivaljakon h. TOPPILA.

huilautt|aa[2*] *kaus.v.* < huilahtaa. | H. pyörä pyörimään. Laskea h. kosket. H. viinaa lasiin. — *Onom.* Huutaa h. Miina h:i vastaan, että "kuollut hiiri vain" TIITUS.

1. **huili|a**[17] *v. kans.* = 1. huilata. | **H:kaa nyt hemmettiin!**

2. **huili|a**[17] *v. ark.* = 2. huilata. | Sinun on h:ttava jonkin aikaa, että vähän voimistut. Olen nyt muutaman päivän h:nut täällä lakanain välissä WALTARI.

1. **huilu**[1] *s. mus.* eräs (tav. puu)puhallin. | Soittaa, puhaltaa h:a. Panin h. — *Kuv.* Ei kuulu enää rastaan h. — *Yhd.* metalli-, puuh.; nokka-, poikkih.; altto-, paimen-, pikku- l. pikkolo-, taikah. **-konsertti** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* H. ääni, sointi.

2. **huilu**[1] *s. murt.* huilaus (< 1. huilata). | Laski huimaavassa h:ssa menemään jyrkännettä alaspäin IVALO. Seurasin tukkien h:a joessa JÄRVENT.

huilun|soittaja *s.* **-soitto** *s.*

huilusoolo *s. mus.*

huilutt|aa[2*] *v. murt.* kuljettaa, ajella. | Virta h:i puita eteenpäin. Tuuli h:aa lunta.

huilu|ääni *s.* huilumainen ääni. | Kuhankeittäjän laulussa on kirkkaita h:ääniä. Hänen runoutensa h:äänessä on välitöntä suloa A.KIVIMAA. **-äänikerta** *s. mus.* urkujen huuliäänikertoihin kuuluva huilumainen äänikerta.

huim|a[11] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** hillitön, hurja, raisu, vallaton. | Tulinen, h. nuorukainen. Nuoruuden h:uus. Taitolentäjän h:at esisykset. Se oli h:aa menoa, vauhtia. Linnoitus vallattiin h:alla rynnäköllä. Katsojat puhkesivat h:aan huutoon. En jaksa seurata aatteittesi h:aa lentoa. Kohtalon ratas alkoi pyöriä h:asti. **2.** suunnaton, tavaton, valtava, huikea. | H. määrä. Sata markkaa oli h. raha siihen aikaan. H:at kanjonit halkovat ylätasankoa. Taivaan h. [= korkea] sini. Elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet h:asti. **3.** *murt. kansanr.* mielipuoli, hullu, järjetön. | Pian on h. houkuteltu, / mieletön käsin pidelty SL. Mene, h., huolinesi, / epäkelpo, itkuinesi! KAL.

huimaav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* pyörryttävä, suunnaton, valtava, huima, huikea. | H. korkeus, jyrkänne. Päätä h. lento. Tulot nousivat h:iin summiin. Radiotekniikassa on tapahtunut h. kehitys. Taivaankappaleet ovat h:ien etäisyyksien päässä. Kaupunki on kasvanut h:an nopeasti. Teollisuus on tällä vuosisadalla edistynyt h:asti.

huimais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* **1.** läimäyttää, sivaltaa, huitaista, hutkaista, hotaista. | Poika h:i piiskallaan ilmaa. Sodan päämäärä - - on se, että ennättää h. toista hiukan ennen kuin tuo toinen h:ee LEINONEN. **2.** huimata. | Päätä h:ee.

huima|massa, -momentti, -pyörä *s. tekn.* = vauhti-. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* hurja, raisu, uhkarohkea. | H:siä vuoristosotilaita. Kaarle XII:n h:set leikit. Opettajalla oli täysi työ pitää silmällä h:siä poikaviikareita. Sellaista nuorten h:syyttä! Sodan aikana näimme monta esimerkkiä taistelulentäjiemme h:syydestä. **-pä|ä** *a.* ja *s.* = ed. | H. nuorukainen, seikkailija. — Sai kymmenkunta h:ätä mukaansa partioretkelle. Oksa kutsuu oravaa ja huiput h:itä MANN.

huima|ta[35] *v.* **1.** *3. pers.* (huimaava ks. erikseen) ruumiin hallitsemattomuuden, epävarmuuden tunteesta, joka aiheutuu aivovammasta t. sisäkorvan tasapainoelimen t. hermoston häiriöstä: pyörryttää, heikottaa. | Päätä h:a ja kaikki mustenee silmissä. Minua h:a, kun katson korkealta alas. — *Kuv.* Suunnitelman suuruus suorastaan h:si meitä. Häntä h:si yhä enemmän tämä aate. Ja mua h:a ajatuksen retki / kautt' elon rannattoman manteren KAILAS. **2.** *harv.* huimaista (1).

huimau|s[64] *teonn.* < ed. **1.** huimaava tunne, pyörrytys. | Tuntea h:sta. Myrkytyksen oireita ovat pahoinvointi, päänkipu, h. yms. — Juopumuksesta. | - - jos kannullisen sitä [olutta] nielaiset, tunsitpa hieman h:sta aivossas KIVI. — *Kuv.* Yksinäänolon suloisenkatkeraa h:sta olen harvoin tuntenut niin täydellisesti kuin lumisella merenselällä KOSKENN. **2.** *harv.* sivallus, huimaisu. | Vihdoin sai Levenius vasemmalle sivullensa semmoisen h:ksen, että häneltä katkesi pari kylkiluuta PÄIVÄR.

huimaus|kohtaus *s.* **-tila** *s.*

huimautt|aa[2*] *kaus.v.* < huimata 2. | Renki h:i piiskalla hevosta ja lähti ajamaan pois.

huimen|essa[55], -issa, -een, -iin *s. vaill. harv.* postp:n tapaan: huomassa, hoivissa. | Pitää jkta h:issaan. Moness' oon minäki maannut, / - - / monen huoran h. KANT.

huimenta|a[8] *v. harv.* **1.** = huimata 1. | Päätä h:a AHO. **2.** kiirehtiä, jouduttaa. | H. vauhtia, juoksuaan.

huime|ta[34] *v.* tulla huim(emm)aksi. **1.** kiihtyä, hurjistua. | Soitto kiihtyi ja tanssi h:ni. | Hakalainen h:ni yhä. Sillä olikin niin tuima luonto, ihan pitäjän kuuluisimpia ALKIO. **2.** *murt.* tulla mielipuoleksi. | Hyvin usein ihminen h:ni, tuli vähätaitoiseksi, niin ettei älynnyt mitään, jopa toisinaan raivosikin PAULAH.

huim|ia[17] *v.* läimäytellä, suomia, hosua, huitoa, hutkia. | Lyödä h. H. ruoskalla. "Varo silmiäsi tupelta", sanoi mies, kun akkaansa housuilla h:i SP.

huip|ata[35*] *deskr.v.* **1.** *tr.* heittää, heilauttaa. | Hän sai Jussia vyötäisiltä kiinni ja h:pasi hänet selälleen. | Miten riipaisee mutka? Miten h:paa putous? KARHUM. **2.** *intr.* loikata, hypätä. | Kävellä h. — Markan arvo on jälleen h:annut aika lailla alaspäin. H:pasi puheessaan kansakoulusta apulantoihin.

huipennu|s[64] *s.* huipentaminen; huipentuma, huippu(kohta). | Näytelmän draamalliset h:kset. Ratkaiseva maalilaukaus on jalkapallo-ottelun h. Ja röyhkeytensä h:kseksi hän sylkäisi kengilleni. — *Yhd.* loppuh.

huipen|taa[8] *v.* huipistaa. **1.** suipentaa, soukentaa, kaventaa. | H. huuliaan. **2.** saattaa esim. jk esitys huippukohtaansa, huippuunsa, saattaa äärimmilleen, korkeimmilleen. | H:si esitelmänsä kolmeen loppuponteen. Elinan surman sepittäjä - - h:taa kuvauksen voimakkain ja varmoin vedoin draamalliseen loppuun TARK. Tekniikan kehitys on h:tanut työn tulokset ihmesaavutuksiin. Melodisen laulun h:nettu muoto on koloratuuri.

huipentu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) huipeta, huipistua. (*1.*) Saksan paimenkoiralla on kuiva, kiilamaisesti h:va kuono. (*2.*) Näytelmän tapahtumat h:vat ratkaisuunsa tulipalokohtauksessa. Italian viulutaiteen kehitys 1600-luvulla h:u Corellin taiteessa. Murtojen sarja, joka h:i varasjoukkion ja poliisin väliseen gangsterimaiseen pistoolitaisteluun.

huipentuma[13] *s.* kohokohta, huippu, huipennus, kulminaatio. | Elokuvan draamalliseksi h:ksi muodostuu oopperakohtaus.

huip|eta[34*] *v.* = huipentua, huipistua, vars. **1.** merk:ssä. | Hän katseli taas niitä h:penevia sarkoja KARHUM. Etu-Intia muistuttaa Italiaa hedelmällisine laaksoineen ja h:penevine eteläkärkineen AK.

huipist|aa[2] *v.* = huipentaa. (*1.*) Etupäästä h:ettu lieriö. H. huulensa. (*2.*) Rienaavan sepustuksensa hän h:i väitteeseen, että - -. Käsityksensä talouden olemuksesta N. h:aa suppeaan määritelmään.

huipistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) huipentua, huipeta. (*1.*) Rajavaara on vaarojen keskellä ylöspäin h:neena kuin suuri sokeritoppa. Iskuri on kärkeä kohti h:va. (*2.*) Hänen lausuntonsa h:i väitteeseen, että - -. Tilanne h:u yhä enemmän kohti ratkaisua. Galenokseen h:u ja päättyy

koko vanhan ajan lääketiede. [Näyttelijän] suoritus oli mitä oivallisin näyte h:neesta teknillisestä valmiudesta.

huippaus[64] *s.*, vars. *kuv.* loikkaus, harppaus, matka. | Täältä on kaupunkiin aika h. (matkaa). Maailmanennätykseen on tästä tuloksesta vielä aika h. Ajatuksesta tekoon oli lyhyt h.

huippia[17*] *frekv.v. ark.* (< huipata 2) loikkia.

huip|pu[1*] *s.* **1.** jnk esineen t. luonnonmuodostuman korkein (t. uloin), tav. terävähköksi suippeneva osa, nirkko, kärki, pää, nokka, latva, (vuorista tms.) laki, harja. | Kukkulain h:ut. Nousta vuoren h:ulle. Piikkimäiseen h:puun päättyvä torni. Lippu on aina ensin vedettävä tangon h:puun. Tulta koetetaan kuljettaa miilun juuresta h:puun asti. Pehmoinen piippalakki, jonka h. painuu alas eteenpäin. - - ylös pilviin pyrkii kuusen h. AHO. Viimein tulee hännän h., / Pikku-Eero KIVI. [Catharina] vain vähän maisteli huultensa h:uilla KALLAS. — *Erik.* korkea vuori. | Mount Everest, maailman korkein h. — *Yhd.* graniitti-, lumih.; maston-, pilven-, tangon-, tunturin-, vuorenh.; hännän-, nenänh. **2.** *erik.* **a.** *mat. fys.* Paraabelin h. 'se piste, jossa paraabeli leikkaa akselinsa, vertex'. Kolmion h. 'kärki'. Pallopeilin h. 'pallopeilin geometrinen keskipiste'. **b.** *kirj.* painetussa tekstissä virheellisesti esiintyvä suluke. **3.** *kuv.* **a.** korkein mahdollinen aste t. saavutus, huippukohta, -piste, kulminaatio, maksimi, "kruunu". | Paavius on katolisen hierarkian h. Troian sotaa käsittelevän eepillisen runouden h:puina ovat Ilias ja Odysseia. Hinnat ovat saavuttaneet h:punsa. Lintujen lentoa on pidettävä kaiken lentotaidon h:puna. Hävyttömyyden h. Se on hulluuden h.! - - se päivä oli hänen onnensa korkea h. JOTUNI. Tämä kohtaus [veljekset Hiidenkivellä] on - - Kiven vapaasti luovan mielikuvituksen korkein h. TARK. — *huip|ulla*, -uilla, -ulle, -uille (postp:n tapaan) us. = kukkuloilla. | Olla maineensa h:ulla. Keisarinna oli valtansa h:ulla. Päästä kunniansa, mahtinsa h:uille. — Elää, olla yhteiskunnan h:uilla. — *huip|ussaan*, -puunsa (adv:n tapaan) korkeimmillaan, parhaimmillaan. | Nousta, kohota, kehittyä h:puunsa. Racine kehitti klassillisen murhenäytelmän h:puunsa. Hinnat ovat h:ussaan. Siihen aikaan roomalaisten sodankäynti oli h:ussaan. — *kaiken huipuksi* kaiken kukkuraksi, lisäksi. | Kaiken h:uksi sattui vielä tällainen onnettomuus! Ja kaiken h:uksi he vielä laiskottelevat! **b.** jnk ryhmän, lajin, alan parhain, ensimmäinen edustaja, huippukyky, mestari. | Kaikkien aikojen säveltaiteen h:puihin kuuluva mestari. Valtioneuvoston kutsuissa oli joukko kulttuurielämän h:puja.

huippu- alkuiset yhd:t ilmaisevat us. kantasanan suurinta, korkeinta, parhainta mahdollista määrää, astetta, laatua; tällöin tav. = maksimi-.

huippu|arvo *s.* V. 1929 vienti nousi h:arvoonsa. Virran voimakkuus kasvaa nollasta h:arvoonsa. **-aste** *s.* Taudissa voidaan erottaa eri vaiheita: alkuaste, h. ja toipumisaste. Kulttuurin loistokausi, sen h. **-hin|ta** *s.* Punta on kohonnut uuteen h:taan. Puutavara on jälleen saavuttanut viimevuotiset h:nat.

huippui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* H:sia jäävuoria. - - h., korkea kaivonvintti LEHT. — Vars. *yhd.* jylhä-, lumi-, solakka-, terävä-, tylppä-, valkoh.; kaksi-, monih.

huippu|jännite *s. sähk.* suurin jännite. **-kaari** *s. rak.* vars. gotiikassa käytetty kaari, jonka puoliskot yhtymäkohdassaan leikkaavat toisensa, suippokaari. **-kausi** *s.* V. 1927—29 vallitsi todellinen h. rakennusten tuotannon alalla. [Laulajan] h. kesti n. puoli vuosikymmentä. **-kehity|s** *s.* Saavuttaa h:ksensä. **-koh|ta** *s.* kulminaatiokohta. **1.** vars. jnk liikkeen korkein kohta. | Aurinko on h:dassaan. Raketin saavuttua h:taansa valopanos syttyy. — Katon h. **2.** *kuv.* jnk toiminnan huipentuma, paras saavutus jllak alalla tms., kohokohta. | Juhlan h. Roomalaiskatolisen jumalanpalveluksen h:tana on messu. Tämä R:n maalaus edustaa h:taa kaikkien aikojen muotokuvamaalauksessa. Draaman h:dassa jännitys on korkeimmillaan. **-kohtaus** *s.* Näytelmän h. 'tärkein, ratkaiseva kohtaus'. **-konjunktuuri** *s. tal.* **-korkeu|s** *s.* Saavutettuaan h:tensa ammus alkaa pudota maaliaan kohti. Tulvien, vesistöjen h. **-korko** *s. tal.* Alimpana huomioon otettavana korkona on 6½ % ja h:na 9 %. **-kulma** *s. geom.* tasakylkisen kolmion kannan vastainen kulma, kärkikulma. **-kun|to** *s. urh.* Saavuttaa h. Juoksijamme h:nossa. Menettää h:tonsa. **-kuormitus** *s. tekn.* Voimakoneen, voimalaitoksen h. **-kurssi** *s. tal.*)(pohjakurssi. | Osakkeita on myyty uuteen h:in. Dollarille on noteerattu, merkitty uusi h. **-ky|ky** *s.* henkilöistä: alansa, lajinsa kaikkein parhaita, etevimpiä edustajia, mestari, huippumies. | Erikoisalojen h:vyt ovat usein heikkoja muilla aloilla. Kirurgina hän on h. — Vars. *urh.* Useita h:kyjä ensi sunnuntaina stadionilla. **-lakki** *s.* piippalakki. **-lip|pu** *s. mer.* maston kärkeen nostettu lippu. | Liputus h:uilla l. pieni paraati. **-luku** *s.* 1890-luvun loppupuolella siirtolaisuus kohosi h:ihin. Teollisuuden tuotanto on saavuttanut uusia h:ja. **-luok|ka** *s.* H:an pianisti. H:an öljy. Jännitysromaanina kirja on h:kaa. — Vars. *urh.* H:an luistelija, jalkapalloilija. Tulokset eivät kohonneet h:kaan. **-lyhty** *s. mer.* maston huipussa oleva merkkilyhty. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. torni, katto. **-mie|s** *s.*, vars. *urh.* huippukyky, mestari. | H:het voivat metsätöissä päästä hyvinkin suuriin päiväansioihin. — Keihäänheiton, 10-ottelun h:het. **-mittari** *s.* sähkömittari, joka merkitsee kuluttajan käyttämän sähkötehon suurimman arvon, huipputehomittari. **-määrä** *s.* Viennin h.

huippu|nopeus *s.* Auton, lentokoneen h. **-noteeraus** *s.* Eilen dollarille merkittiin uusi h. **-numero** *s.* Viime vuoden tilasto osoittaa monilla aloilla h:ita. — Ohjelman h. 'tärkein, suosituin, keskeisin ohjelman osa'. **-osa** *s.* ylä-, latvaosa. | Tapulin h. on kupolimainen. Putken, vavan h. **-pelaaja** *s. urh.* huippuluokan pelaaja. **-peli** *s. urh.* huippuluokan peli. **-piste** *s.* **1.** *fys.* kulminaatio-, lakipiste; pystysuoraan

heitetyn kappaleen saavuttama korkein kohta. — *Geom.* Pyramidin h. 'huippu 1. kärki'. — *Mat.* Paraabelin h. eli huippu 'se piste, jossa paraabeli leikkaa akselinsa'. 2. *kuv.* = huippukohta 2. | Nämä juhlat ovat huvikauden h. Pula on Amerikassa saavuttanut h:ensä. Elämän kurjuus oli saavuttanut h:en. Jännitys on h:essään. **-päinen** *poss.a.* Kirkon korkea h. torni. **-saavutu|s** *s.* Tekniikan, teollisuuden h:kset. Maalaustaiteen h:kset. Suomen urheilun h:kset. H:ksiin päästään pitkälle kehitetyn ammattitaidon avulla. Ahon realistisen tuotannon h. on "Papin rouva". **-sointu** *s. mus.* kolmisointu, jonka pohjasävelenä on dominantti; *syn.* dominanttisointu. **-suhdanne** *s. tal.* **-suoritu|s** *s.*, vars. *urh.* Maratoonariemme h:kset. — Taiteilija, jolta tuskin on odotettavissa mitään h:ksia. **-sävel** *s. mus.* = dominantti(sävel). **-tapaus** *s.*, vars. *urh.* Suomi—Ruotsi maaottelusta tulee urheiluelämämme tämänkesäinen h. **-taso** *s.* H:a olevat urheilijat. Maailmankaupan määrä on saavuttanut pulaa edeltäneen h:n. **-teho** *s. tekn.* Höyrykoneen, sähkömoottorin h. **-tekijä** *s.* alansa ensimmäisiä, etevimpiä edustajia, mestari, huippukyky. | Jokainen ammatti vaatii harjaantumista, ennen kuin voi kehittyä h:äksi. — Vars. *urh.* Kilpailuihin on ilmoittautunut useita h:öitämme. **-tulo|s** *s.* Teollisuuden saavuttamat h:kset. — *Urh.* Toistakymmentä miestä on seipäässä ylittänyt 360, mutta h:ksia ei ole yhtään. **-tuot|e** *s.* Kelloteollisuuden h:teet. Myymme ainoastaan h:teita. **--urheilija** *s.* vrt. seur. **--urheilu** *s.* urheilu, jonka tavoitteena on vain huipputulosten, ennätysten saavuttaminen, ennätysurheilu;)(joukko-, massaurheilu. **-valmiste** *s.* Työkaluja, jotka ovat h:ita alallaan. **-valo** *s.*, tav. *mon.* valokuvan kirkkaimmista, us. pistemäisistä kohdista. **-vire** *s. urh.* Suomen ampujat näyttävät olevan jo h:essä. **-vuosi** *s.* Maailman talouden h. oli 1929. **-äänne** *s. fon.* = sonantti.

huipullinen[63] *poss.a.* < huippu. | H. torni. H. pääty.

huiputel|la[28*] *frekv.v.* < huiputtaa. | Ei meitä niin vain saa h:luksi! Kavalasti hän oli osannut h., valehdella vaikka mitä!

huiputon[57] *kar.a.* < huippu. | H., tylppäpäinen torni.

huiput|taa[2*] *v. ark.* -us[64] *teonn.* pettää, petkuttaa, puijata, vetää nenästä. | H. kaupassa. H. korttipelissä juomatovereitaan. H. tulliviranomaisia. H. jklta rahaa. Älä h:a meitä! Joutua h:uksen uhriksi. Oikeudenkäynnissä yritys paljastui täydelliseksi h:ukseksi.

huiputtaja[10] *tek.*

huis *interj.* ajettaessa pois sikaa, joskus myös muuta eläintä t. ihmistä. | H. sika metsään! H. sika, pääsetkö siitä! H. siitä etemmäs, renkijullit! TOPPILA.

huisi|n, -|sti *adv. koul.* H:n [= erittäin, kauhean, hurjan] kaunis, lihava, jännä 'jännittävä'. Minulla on h:n ikävä sinua. Mulla on h:sti [= paljon, kauheasti] hommaa.

huisk|a[11] *s.* tav. luutaa muistuttava, oksista, lehvistä, havuista tms. valmistettu huiskimisväline, us. = huisku. | Lehvistä tai tuoreesta kuusesta tehty h. eli hosa, jolla kulovalkeaa sammutetaan. Mattojen lakaisemiseen käytetään leveää, litteää, juurista sidottua h:aa. Lapset ajoivat lehmistä kärpäsiä lepänoksista tehdyillä h:illansa. Oli vappu, ylioppilaslakit hohtivat ja h:at heiluivat. — *Yhd.* paperi-, vappuh.

huiska|a[2] *v.* huiskia (1.b), huiskahdella. | Hameen helmat tanssissa h:vat. Jo siellä navetassa nyt h:a lähelle viisikymmentä lehmän häntää KAUPPISH.

huiskah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < huiskahtaa. | Silkkiliinat h:telivat tyttöjen hartioilla. Harava heiluu ripeästi, heinäniput h:televat [= lentelevät] KARHUM. — *Kuv.* Ajatukset h:telivat [= harhailivat, kulkivat] kuin pilviriekaleet myrskyssä SEPPÄNEN.

huiska|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* heilahtaa, lennähtää, hulmahtaa, vilahtaa. | Hevosen häntä h:hti. Äkkiä h:hti miehen varjo ohi ikkunan. Käden h:us vain, ja hän oli kadonnut. - - kun sotaretkiä, taistoja kerrot, / hetket h:htaa [= kuluvat nopeasti] *MANN.

huiskahäntä *s.* Männyn oksalla heilahti harmaa h. 'orava'. Huomatkaat, kun viimein maassa makaa joka h. [= härkä], niin kohta heitä nylkemään KIVI. — Hevosesta: = huiskuhäntä.

huiskais|ta[24] *mom.v.* < huiskata. | H. kädellään. Varsa h:ee häntäänsä.

huiskale[78] *deskr.s.* pitkästä, hontelosta nuoresta ihmisestä, joskus myös kasvavasta puusta tms. | Pitkäsäärinen h. Sinähän olet jo aika h. Pitkä kuusen h. — *Yhd.* pojan-, tytönh.

huiska|ta[35] *v.* heiluttaa, huiskuttaa. | Hevonen h:a häntäänsä. Sitten hän h:si kädellään ja antoi lähtömerkin.

huiskaut|taa[2*] *kaus.v.* < huiskahtaa. | H. kättään hyvästiksi. Hevonen h:ti häntäänsä vihaisesti. Hän h:ti toisen kipollisen [vettä kiukaalle] ja kiipesi sankoineen lavoille KARHUM.

huiske[78] *s.* huiskina. **1.** Kuulunut ei hännän h., piiskan paukku LARINK. Nään silmäs, kuulen kuiskeen, / sun tunnen huntus h:en MANN. — Vars. **2.** touhu, tuoksina, hyörinä, hoppu, kiire. | Talossa oli jo aamusta alkaen tavaton h. ja hälinä. Oli siinä menoa ja h:tta. Sellainen h. ja hyörinä!

huiskea[21] *a.* pitkästä, hoikasta nuoresta ihmisestä; vrt. huiskale. | Pitkän h. nuorimies. Maijan otti tanssitoverikseen eräs nuori, h. meripoika.

huiskelo[2] *s.* = huiskale.

huisk|ia[17] *v.* -ina[14] *teonn.* **1.** varsinaista käyttöä. **a.** huitoa, viuhtoa, hosua, kevyesti hutkia, ripsua; harvemmin viskoa, sinkautella. | Hevonen h:ii hännällään, häntäänsä. H. kuusenoksalla ympärilleen. Älä h:i kirveellä! H. (kädellään) savua kasvojensa edestä. H. kärpäsiä. Tarjoilija vain vähän h:i [liinalla] pöytää. H:i lunta lakistaan pitkin seiniä. Riemuissaan katsomo h:i lakkejaan ilmaan. Vene - - h:ii pahaa petrolin katkuaan, hytkii ja sytkii KARHUM. | Kasvoi siinä - - kauran

piippa siellä ja täällä. Itämättömiä kahuja lienee kevätmyöhällä h:ittu kylvövakallinen ohimennen KARHUM. **b.** hulmahdella, heilahdella, huiskua. | Hevosen h:iva harja. Hiukset h:ivat tuulessa. Palmikko vain h:i selässä. Hameenhelmat h:ivat. — *Erik.* vauhdikasta, touhukasta työntekoa kuvaamassa. | Panna hihat h:imaan. Jo h:ivat keksinvarret joella. Sirpit vilahtelivat ja lyhteet h:ivat. **2.** erikoistunutta käyttöä. **a.** häärätä, touhuta; tehdä jtak hätiköiden, huolimattomasti, hosua; vrt. huitoa 2. | H:ittiin ja häärättiin. Oli kiirettä ja h:inaa. H. kuin tulipalossa. H. toukotöissä. H. sinne tänne politiikassa. Niin ne herrat suuressa viisaudessaan h:ivat. Tehdä jtak kevyesti h:ien. H:imalla työn alkupäässä aiheutetaan monien työpäivien hukka työn loppupäässä. — *Kansanr.* Kunis h:it hunnutoinna, / sinis h:it huoletoinna KAL. **b.** vauhdikkaasta, touhukkaasta menemisestä: houhottaa, kaahottaa, pyyhältää, viuhtoa, huitoa. | Hän jo mennä h:ii kaukana tiellä. Eräänä aamuna sydäntalvella h:i Maija-Kreeta jo aamuvarhaisella Herralaan KATAJA.

huiski'o² *s. kasv.* terttumainen kukinto, jonka kaikki kukat ovat jokseenkin samassa vaakasuorassa tasossa, koska kukkaperät ovat sitä pitemmät, mitä alempaa ne lähtevät. | Yksinkertainen, kerrannainen h. — *Yhd.* latva-, marjah. **-mai'nen**⁶³ *kalt.a.* -sesti *adv.* Kukat h:sessa ryhmässä. Kukat ovat ryhmittyneet h:sesti oksien kärkiin.

huiskin haiskin *adv.* epäjärjestyksessä t. epäjärjestykseen, sekaisin, sikin sokin, hujan hajan. | Huoneessa oli kaikki h. h. Pihalla olivat sukset ja kelkat h. h. H. h. heitetyitä papereita. Matkalaukku aukesi ja tavarat lentelivät h. h. hänen ympärilleen.

huiskis *interj.* nopeasta (ja kevyestä) liikkeestä, vars. kaatumisesta ja (ilman halki) kiitämisestä. | H., hän lensi nurin. Köysi kinttuihin ja toinen ranteisiin! - - h. niinkuin ruissäkit venheen pohjaan AHO. H.! yli pöytien ja penkkien siinä harpattiin. H. vain, niin jo olimme kotona. | H.! Toldin vei kuin vinha valtatuuli / raisu ratsu pois *MANN.

huisku¹ *s.* sivellintä muistuttava huiskimis- t. pyyhkimisväline, suti; us. = huiska. | Ajettaessa parta saippuoidaan h:lla. On parempi käyttää kosteaa tomuriepua kuin h:lla lennättää pölyä ilmaan. — *Yhd.* parta-, pata-, puuteri-, pöly-, tomuh.; höyhen-, juuri-, niini-, paperih.

huisku|a¹ *v.* leyhyä, liehua, hulmuta, heilua. | Nenäliinat h:vat laiturilla. Puiden latvukset h:vat. Eikä ne haavan lehdet lakkaa / tuulella h:masta KL. — Te peijoonit! pampusta pitää teidän saaman, että mökkimme h:u [= järkkyy, huojuu] KIVI.

huiskuhäntä *s.* hevosesta, joka juostessaan alituisesti heiluttaa häntäänsä, häntyri.

huiskuri⁵ *s.* = ed.

huiskut'ella²⁸* *frekv.v.* -telu² *teonn.* < seur. | Jäädä laiturille h:telemaan. Vasikka h:telee häntäänsä. Tuuli h:telee pihakoivun lehviä. Ja teitäkin on kerran hellä äiti h:ellut [= tuuditellut, keinutellut] käsivarrellansa KIVI.

huiskut|taa²* *kaus.v.* -us⁶⁴ *teonn.* (< huiskua) leyhyttää, huiskia, viuhtoa, heiluttaa, pudistaa, ravistaa. | Koira h:ti häntäänsä. H. toista jalkaansa toisen polven päällä. Tuuli h:taa puita. Koeputkessa olevat aineet sekoitetaan h:tamalla. - - itse hän intoa hehkuen heiluu eturivissä, h:taa tapparaansa IVALO. — *Erik.* heiluttaa kättä, lakkia, liinaa tms. hyvästiksi, tervehdykseksi, vilkuttaa (us. ilman obj:a). | Saattelijat h:tavat hyvästiksi. Tytöt h:tivat ohi marssiville sotilaille. Tytöt h:tivat huivejaan ja pojat lakkejaan. H. jäähyväisiä. Poika sieppasi lakin päästään ja vastasi h:ukseen.

huitais'ta²⁴ *mom.v.* -u² *teonn.* < huitoa. | H. piiskalla hevostaan. H. jkta korvalle, selkään. Henkilökohtaisia pikku h:uja puoleen ja toiseen. Umpimähkäinen h:u 'toimenpide'. — *Erik.* välinpitämättömyyden, väheksymisen ilmauksena. | H:i kädellään koko asialle. Hän vain h:i kädellään ja sanoi: "Olkoon minun puolestani!" - - tämän olisi tehnyt mieli h. koko elämän roskalle SEPPÄNEN.

huit hait *interj.* = hui hai.

huithapeli⁶ *deskr.s.* ja *a.*, hieman *halv.* epävakaisesta, häilyvästä, kevytmielisestä ihmisestä. | Semmoinen h.! Kirjan sankarina on muuan h. kynäniekka.

huito|a¹* *v.* **1.** heilutella käsiään, jalkojaan tms. (niiden koko pituudelta) t. jtak esinettä voimakkaasti, säännöttömästi ilmassa, harv. vedessä, viuhtoa, huiskia. | H. epätoivoisena käsillään. Lapsi jokeltelee, h:o käsiään ja jalkojaan. Huutavia ja h:via akkoja. H. kepillä, miekalla, riimunvarrella ympärilleen. Koira, hevonen h:o hännällään t. häntäänsä. Kana h:o siivillään vauhtia lisätäkseen. — *Erik.* **a.** viittoma-, vars. kulkuneuvon pysähdyttämismerkkinä: viittoa, viittilöidä. | H. ajuria. Turhaan huidoimme maantien laidassa, kaikki autot olivat täynnä. **b.** piestä, suomia, hakata, hutkia. | H. nyrkillä vastustajiaan. H. vihdalla itseään. H:i hevostaan ruoskalla kuin hullu. H. ilmaa miekallaan. **2.** *kuv.* toimia ponnekkaasti, mutta umpimähkäisesti, tuloksettomasti, esiintyä suurieleisesti, sohia, "piestä tuulta"; vrt. huiskia 2.a, hosua 1.b. | Hänen toimintansa on pelkkää h:mista. H. iskulauseilla. - - h:minen, paisutteleminen, liikasanaisuus, voimakkaat attribuutit eivät tehoa kehenkään WALTARI. — *huitoa ilmaa* t. *ilmaan.* Suurisuiset, ilmaa h:vat poliitikot. **3.** vauhdikkaasta, touhukkaasta menemisestä: pyyhältää, viuhtoa, huiskia. | - - mennä h:i kuin hanhi kirja kainalossa KIANTO.

huitu¹* *s.* **1.** *kans.* veden ja kuoritun maidon sekoitus, sintu, sinukka; kirnupiimä. **2.** *urh.* = huti.

huituk|ka¹⁵* *deskr.s.* huolettomasta, kevytmielisestä nuoresta ihmisestä, hepsankeikka. | Enkä huoli h:oille, / h:oille, haitukoille KAL.

huivi⁴ *s.* us. neliömäinen kangaskappale, jollaisia naiset käyttävät pään, hiusten suojana tav. leuan alle t. niskaan solmittuna t. myös hartioilla, liina; myös = kaulahuivi. | Sitoa h.

päähänsä, leukansa alle. Pane h. päähäsi! Reeta istui h. silmillä. Ota h. hartioillesi, ettet vilustu. Lämmin villainen h. kaulassa. — *Yhd.* hartia-, kaula-, pääh.; musliini-, pumpuli-, satiini-, silkki-, villah.; hää-, kihla-, kirkkoh.
-huivinen[63] *poss.a.* Kirjava-, musta-, puna-, sini-, valkoh.
huivinnurk|ka *s.* H:at siipottavat eukon leuan alla. -- äiti salaa pyyhki h:alla silmiänsä JOTUNI.
huivi|päinen, -pää *a.* Vanhoja h:päisiä mummoja.
huivit|on[57] *kar.a.* H:tomin päin.
hujaht|aa[2*] *deskr.v.* nopeasta, äkillisestä liikkeestä: sujahtaa, puikahtaa, mennä vilahtaa. | Orava h:aa toiseen puuhun. Hevonen tulla h:i metsän takaa. Lyhdyn valo h:aa pari kertaa katossa. Päivä mennä h:ikin hyvin nopeasti. -- ennen kuin Panu ehti uudelleen [iskeä], h:i papin kirves ja katkaisi nuoran AHO.
hujak|ka[15*] *s.* **1.** *kans.* huima meno, kyyti; nujakka. | Lähti juoksemaan aika h:kaa. Hei! mitä h:kaa pulkka lensi mäkien ja kivien yli *TARK. **2.** *kans.* humala, hutikka. | Hän -- näkyi olevan hyvästi h:assa PÄIVÄR. **3.** *hujakoilla* (ark. postp:n tapaan) paikkeilla, tienoilla, vaiheilla. | Viidenkymmenen h:oilla.
hujan hajan *adv.* = huiskin haiskin. | Huonekalut ovat h. h. huoneissa. Paperit heiteltiin h. h. pitkin lattiaa.
hujau|s[64] *teonn.* < hujahtaa. **1.** sivallus, läimäys. | Sai semmoisen h:ksen, että lensi hervottomana nurin. **2.** suhaus, vilahdus, huima meno. | Otimme mäessä kelpo h:ksia. Istuimme rekeen ja samassa h:ksessa olimme kotona. **3.** kirkkaasta äänestä, huudosta, laulusta tms. | Riemuissaan hän heläytti laulun h:ksen. -- huilahti ilmaan kaksijatkoinen vihellyksen h. KAUPPISH.
hujautella[28*] *frekv.v.* < seur.
hujaut|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* **1.** läimäyttää, hutkaista, hotaista; viuhauttaa, lennättää. | H:ti hevosta selkään. Vimmoissaan mies yritti lyödä h. Heitin siiman suoraksi h:tamalla vapaa olan takaa. Pikku kaloja onkija ei viitsinyt ottaa, vaan h:ti ne olkansa yli vesakkoon. **2.** vinhasta, nopeasta menosta: sujauttaa, suhauttaa, vilauttaa. | Kalle ajaa h:ti jään yli, niin että lumi tuprusi. Laskea h:imme [suksilla] vaaran rinnettä alas laaksoon. **3.** päästää kirkas, heleä ääni, huuto, laulu tms., huikata, luikata. | Mitähän jos laulaa h:ettaisiin! Huutaa h:imme ja kysyimme, oliko kylässä ollenkaan miehen vastusta. — Kukkokin puolestaan taas laulaa h:taa ylpeänä.
hujel|taa[5] *v.* -lus[64] *teonn.* **1.** viheltää, ujeltaa. | Laivan pilli h:taa. Kranaattien h:lus. **2.** mennä t. ajaa kovaa vauhtia, kiitää. | Juna mennä h:taa pimeässä.
hujoppi[5*] *deskr.s.* pitkästä, hoikasta ihmisestä: huiskale. | Sinustahan on tullut jo melkoinen h.
huju[1] *s. kans.* humala, hutikka. | Olla h:ssa.
hukanputki *s.* Aethusa cynapium, eräs myrkyllinen, rikkaruohona esiintyvä sarjakukkaiskasvi.
hukari[5] *s.* **1.** väkipuukko, lyömäri. | Hyväteräinen, suuri h. H. heiluu vyöllä. — *Erik.* lyhyt, leveähkö, miekan tapainen lyömäase, jota käytettiin Ruotsi-Suomen armeijassa ja joka vieläkin kuuluu Ruotsin meriväen aseistukseen. **2.** *kal.* hauen pyynnissä käytetty polven muotoiseksi taivutettu koukku, hukarikoukku, polvikoukku.
hukassa *adv.* vrt. hukkaan. **1.** kadoksissa, kateissa, hävinneenä. | Avaimet ovat h. Kirja on ollut h. jo monta päivää. -- oikea tietäjä tiesi, onko karja metsänpeitossa vai muuten vain h. PAULAH. **2.** häviöön, turmioon joutuneena, tuhon omana, perikadossa. | Kaikki on h. Olet auttamattomasti h. 'mennyttä miestä, pahemmassa kuin pulassa'. "Vielä sellainen voitto, ja olen h.!" kerrotaan Pyrrhoksen sanoneen. H. [= turhaan, väärässä paikassa] hyvät humalat pahan akan taikinassa SP.
huk|ata[35*] *v.* **1.** kadottaa vahingossa. | Olen h:annut avaimeni. H:kasi käsineensä. — *Kuv.* -- myrskyssä h:kasin määräni pään K.LEINO. — *Mets.* koirasta: kadottaa jäniksen t. muun otuksen jäljet, eksyä jäljiltä. | Toiset koirat h:kaavat helpommin kuin toiset. **2.** kadottaa t. menettää tuhlaamalla, väärinkäyttämällä, hävittämällä; ajasta: tuhlata, jättää käyttämättä. | Hän ei h:kaa markkaakaan turhaan. H:kasi omaisuutensa viinaan. Lautakunnan jäseniä syytetään yhteisten varojen h:kaamisesta. Monet näistä miehistä ovat h:anneet elämänsä. Nyt ei saa h. silmänräpäystäkään! Eikä auta huokaillen h. poutaista päivää AHO. — *Lak.* Velallinen saattaa velkojiensa vahingoksi h. [= menettää, hävittää, antaa pois] tai kätkeä varojansa. — *Murt.* vars. karjan hävittämisestä myymällä t. tappamalla. | -- oli tarvinnut se edellinen [lehmä] h., kun se tuli mahoksi SILL.
huki|ta[31] *v. harv.* lyödä, rangaista. | Ei Jumala hulluja h:tse SL.
hukk|a[11*] *s.*; hukassa, hukkaan *adv.* ks. erikseen. **1.** menetys, häviö, tappio. | Turhaa rahan h:aa. Viljalajit kärsivät jauhettaessa suurta suolojen ja vitamiinien h:aa. Suunnatonta ihmishengen h:aa maanjäristyksessä. Kesäpäivinä on auringon lähettämän lämmön lisä suurempi kuin maan lämmön h. Energian, voiman h. Pysähdyksistä aiheutui suurta ajan h:aa. — *Mets.* koiran eksyminen otuksen jäljiltä. | Nopealle koiralle saattaa helposti tulla h:ia. Koira selvitti pian h:ansa 'pääsi uudelleen jäljille'. — *Yhd.* lämmön-, nesteen-, valon-, veden-, voimanh.; hakkaus-, kuorimis-, mittaus-, sahaus-, uppoamish. **2.** perikato, turmio, tuho. | Sinut perii (huutava) h. Olla huutavassa hukassa. Siitä koitui hänen h:ansa. Kun Pekka lähtee ketun perään, se on ketun h. Silloin on h. Lemminkäistä, / tuho poikoa pätöistä KAL. **3.** susi (ei terminä). | Harmaa h. H. ulvoo, huutaa. Hukalla on yhdeksän miehen mieli SP. Toisin on hukalla huoli, toisin ampujan ajatus SL. — *Yhd.* pussih.
hukka-|aika *s.* vars. työaikaan kuuluva tehoton

ajanosa, tauko, lepoaika. | Työ koetetaan suorittaa mahdollisimman pienin h:ajoin. Sorvausaikaa määritettäessä on otettava huomioon kappaleen kiinittämiseen yms. kuluvat h:ajat.

hukkaamiskielto *s. lak.* ks. myymiskielto.

hukkaan *adv.* vrt. hukassa. **1.** kadoksiin, kateisiin. | Rahat ovat joutuneet h. Kirje lienee postissa joutunut h. Pelasti korun pääsemästä h. **2.** heitteille, hylätyksi, tuhon omaksi, häviöön, turmioon, perikatoon, hunningolle. | Heittää hyvä tavara h. Kananpojalla oli vaara joutua h. H. vievä tie. Varjella lastaan joutumasta h. Vallan tässä joutuu h. näiden kiireiden keskellä. - - parempi on sinulle, että yksi jäsenistäsi joutuu h., kuin että koko ruumiisi heitetään helvettiin UT. **3.** haaskautuneeksi, haaskioon; hyödyttömään, tuloksettomaan tarkoitukseen, turhaan, tuloksettomasti, (hyödyllisesti) käyttämättä. | Tähteet menevät, jäävät h. Nautitusta ravinnosta joutuu n. 10 % h. Ettei lämpö mene h. — H. menivät rahat. Opiskeluun käytetyt varat eivät ole h. heitettyjä. Vaalissa h. menneet äänet. Koko työni, ponnisteluni meni h. Hyvä tilaisuus pääsi h. Aika kuluu h. Kalliit hetket menivät h. H. eletty elämä. Ei lepo nuoressa h. mene SL. H. meni hyvät humalat [hyvin alkanut työ meni myttyyn tms.] SP. **4.** ed:een liittyen: suotta, tarpeettomasti, turhan tautta, turhaan, tyhjään. | Aivan h. minua vaivasitte. - - täältäpä pöhnää tuliais-kestiksi varrotaan, mutta h. KIVI. Johanna taisi säikähtyä vallan h. CANTH.

hukkaan|eletty, -heitetty, -joutunut, -mennyt *partis.* par. ^.

hukkaantu|a[1*] *pass.v.* (*rinn.* hukkautua) joutua hukkaan; vrt. hukkua. **1.** joutua kadoksiin, kadota. | Lähetys on h:nut postissa. **2.** tuhoutua, haaskaantua, huveta, hävitä, kulua turhaan. | Ihmishenkiä h:i useita tuhansia. Talven aikana h:u korsirehujen ravintoaineista n. 5 %. Koneen suorittamasta työstä osa h:u lämmön syntymisessä. Kokeiluihin h:i liian paljon kallista aikaa.

hukka|liike *s. tekn.* esim. laakerien väljyydestä johtuva koneen haitallinen sivuliike, holkkuma. **-lämpö** *s.* Keittiö pidetään lämpimänä käyttämällä hyväksi lieden h:ä. **-matka** *s.* turha, tulokseton matka; vrt. hukkareisu. | Tuo tullessasi metsästä rankakuorma, niin ei tule aivan h.! Olemme siis tehneet h:n. **-paikka** *s. mets.* paikka, jossa koira on eksynyt otuksen jäljiltä. **-pal|a** *s.* Kangas on leikattava niin, ettei jää h:oja. **-prosent|ti** *s.* Vilja on puitava mahdollisimman tarkkaan, niin että h. olisi pieni. Hukka-aika laskettuna prosentteina työajasta muodostaa h:in. **-päiv|ä** *s.* työnteossa hukkaan mennyt päivä, hyödytön päivä. | H:istä on korvattava lain mukaan. **-reisu** *s. ark.* H.! Emme tavanneet häntä. **-teill|ä, -e** *adv.* Olla h. 'hukassa, teillä tietymättömillä'. Kirja on ollut pitkän aikaa h. Sellaiset pikku esineet joutuvat helposti h:e. — Varo, ettet joudu h:e 'huonoille teille'. **-työ** *s.* Parempi päivä tuumia kuin viikkokausi h:tä tehdä SL. Hankaus, kitka yms. aiheuttavat koneen toiminnassa h:tä.

hukkautua[44] *pass.v.* = hukkaantua.

hukka|vesi *s. tekn.* vesi, joka vesirattaassa, -turbiinissa tms. voimakoneessa joutuu hukkaan esim. virtaamalla turbiinin siipien ohi. **-yritys** *s.* Teki monta h:tä tehtävän ratkaisemiseksi.

hukku|a[1*] *pass.v.* **1.** ihmisistä ja eläimistä: upota veteen ja tukehtua, kuolla veteen uppoamalla. | H. veteen, järveen, kaivoon. Poika oli uimataidoton ja h:i. Nuorukainen h:nut heikkoihin jäihin. H:neen pelastaminen. H:neelle annetaan tekohengitystä. Pelastajan on vapauduttava h:van kouristuksentapaisesta otteesta. — *Kuv.* Hän tarttui tähän ajatukseen kuin h:va oljenkorteen. **2.** *kuv.* hävitä t. menehtyä jhk sellaiseen massaan tm., jota voidaan ajatella veden kaltaiseksi, sulautua t. hävitä jhk paljouteen, runsauteen. | H. pensaikkoon, paperien joukkoon, sumuun. Sanomalehtien ilmoituspaljouteen h:u helposti pieni yksityinen ilmoitus. Huuto h:i aaltojen pauhuun. Brasilia on h:maisillaan kahvisatoonsa. Minulla on työtä niin paljon, että hukun siihen. [Housut] olivat niin mahdottoman leveät, että niihin miltei h:i JÄRVENT. — Paljon on suomalaisia joutunut yksittäin norjalaisten keskuuteen ja h:nut [= sulautunut] heidän joukkoonsa AK. **3** vars. *hengl.* tuhoutua, hävitä, joutua perikatoon. | - - jotka miekkaan tarttuvat, ne miekkaan h:vat UT. Tämä kansa h:u jumalattomuuteen AK. - - maa ja taivas h:upi / ja häviääpi kerran VK. - - maailma h:u ja kaikki sen pahuus LEINONEN. - - jos venäläinen tänä yönä hyökkää, niin koko armeija h:u JÄRVENT. **4.** joutua t. mennä hukkaan, hukkaantua, kadota. | Kauluksennappi on h:nut. Pojalta h:i tappelussa lakki ja kintaat. Avain putosi kädestäni ja h:i ruohoon.

hukkumis|kuolema *s.* **-onnettomuus** *s.* **-tapaus** *s.* Jälleen kaksi h:ta. **-vaara** *s.*

hukku|puu, -tukki *s.* uppopuu, -tukki.

hukuksi|ssa, -in *adv.* hukkuneena. | Ruumis ehti olla h. useita vuorokausia.

hukut|ella[28*] *v.*, vars. *kansanr.* houkutella, vietellä. | Älä h:tele lasta mukaasi! Ei saa hullua h.: se pian uskoo SL. Verat veivät neien mielen, / - - / hopea h:televi, / kulta kuihauttelevi KAL.

hukut|taa[2*] *kaus.v.* < hukkua. (*1.*) Nainen h:tanut vasta syntyneen lapsensa. Kissanpojat h:ettiin järveen. - - ja vedenpaisumus tuli ja h:ti heidät kaikki UT. — Tulva h:taa [= peittää] laajoja alueita veden alle. (*2.*) *kuv.* H:in suruni viinaan. H:ti raskasmielisyytensä hurjiin huveihin. Myrskyn ulvonta h:ti heidän huutonsa. Vallankumous on h:tamaisillaan maan terroriin ja epäjärjestykseen. - - hänen proosansa ja runoutensa - - h:tava [= ylettömän runsas] kuva- ja värikylläisyys TARK. (*3.*) vars. *hengl.* - - yksi on lainsäätäjä ja tuomari, hän, joka voi pelastaa ja h. UT. - - ylenkatsojasi / sä viimein h:at VK. Kenet Jumala tahtoo h., sen hän sokaisee AK.

hukuttautu|a[44] *refl.v.* < ed. | Kaksi rakastavaista h:i koskeen.

hula|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* **1.** vedestä t. muusta juoksevasta aineesta: solahtaa, pulahtaa, loiskahtaa, läiskähtää (yli laidan). | Vene h:hti täyteen vettä. Tuon tuostakin h:hti aalto kannen yli. Vesi h:hti saappaaseen. Heitti aimo h:uksen vettä kiukaalle. Kuului h:hdus: poika oli pudonnut avantoon. — Kirnu kaatui ja kerma h:hti lattialle. **2.** äkillisestä putoamisesta, luiskahtamisesta tms. liikkeestä. | Hevonen h:hti selkää myöten hankeen. Löytäjä pisti lompakon hätäisesti povitaskuunsa, mutta se h:hti heti takinvuorin väliin, helmaan asti ALKIO.

hulahuttaa[2*] *v.* = hulauttaa.

hulaisilla(an *adv.* = huleisillaan.

hula|s[66] *s.* **1.** *murt.* nurkka(salvos). **2.** *puut.* eräistä hulastuksista. — *Yhd.* haka-, lapa-, pyrstö-, rintah.

hulast|aa[2] *v. puut.* liittää hulastuksella. | Lattianniskat h:etaan kiinni.

hulastus[64] *s. puut.* eräänlaisia poikkiliitoksia, joissa puut upotetaan puoliksi toinen toiseensa, samaan tasoon. — *Yhd.* ristih.

hulasvesi *s. kans.* joesta, järvestä tms. yli äyräitten tulvinut vesi, hulevesi; myös muusta jhk hulahtaneesta runsaasta vedestä. | Koivikko punertaa, metsän ranta sinertää, niitty tulvehtii h:llä KARHUM. Lattialla oli h.

hulaut|taa[2*] *kaus.v.* < hulahtaa. | H. vettä jkn päälle. Kaataa h. — [Hämeen miehet] katselivat avuttomina, kuinka yhä useampia heidän heimolaisiaan [kastettaessa] h:ettiin kylmään virtaan IVALO. — *Harv.* (juoda) kulauttaa, siemaista. | Ja silloin oli miekkonen h:tanut jättiläiskulauksen sen Kinkeri-Kaapron isomahaisesta reisuputelista KIANTO. — *Kuv.* -- minä kertoa h:an yhteen menoon kohtauksesta Konttisedän kanssa AHO.

huleet[78] *s. mon.* viljaa lajiteltaessa erottuvat vähäarvoiset kevyet jyvät, esilliset, kahut, hule-, kahujyvät.

huleisilla(an *adv.* tulvillaan, hulaisillaan, hulveisillaan. | Piha on vettä h. sateen jälkeen. Aallon mentyä välikansi oli hetkisen vettä h. AK. — *Kuv.* Saattajia oli laivasilta h.

hule|jyvät *s. mon.* = huleet. **-ve|si** *s.* = hulasvesi. | Suo muuttuu järveksi h:den aikana.

huligaan|i[6] *s.* vetelehtivä, holtiton, röyhkeästi käyttäytyvä sivistymätön nuori mies, joka helposti on valmis ilkitöihin, raaka ilkiö, ilkityöntekijä, hulinoitsija, rähinöitsijä, lurjustelija, sakilainen. | Laitakaupungin h:it. Iltamat, huutokaupat yms. ovat kylän h:eille mieluisia kokoontumistilaisuuksia.

huligaani|aines *s.* Mielenosoittajien joukossa oli paljon h:ainesta. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* H:sia nuoria miehiä, jotka esiintyvät röyhkeästi ja mahtavasti. H. teko, käytös. Viimeaikaisissa katumellakoissa on esiintynyt h:-suutta.

huliganismi[6] *s.* huligaanimaisuus, huligaaneille ominaiset teot, hulinointi. | Rikollisuus, yleinen kurittomuus, epäjärjestys, kaikenlainen h. on yhteiskuntaa häiritsevä, jopa järkyttäväkin ilmiö. Taistelua h:a ja muuta rikollisuutta vastaan on jatkettava.

hulikaani[6] *s.* = huligaani

hulik|ka[14*] *s.* **1.** matala puinen (maito)astia, viilikehlo; pytty. | Kiulut ja h:at. Siivilöidä maito h:kaan. -- annan Aino siskoseni, / -- / sulle pirtin pyyhkijäksi, / -- / h:kojen huuhtojaksi KAL. — *Yhd.* maito-, piimä-, taikinah. **2.** *deskr. murt.* nuoresta pojasta. | Pojan h. Niinhän hänkin oli lapsellinen, -- oli ajattelematon h. PAKK. — *Yhd.* poikah.

hulin|a[14] *s.* vilinä, vilske, vallaton meno, epäjärjestys, kuritoh mellakka, meteli, rähinä. | Pirtissä kävi hurja hyppy ja tanssin h. Mikä h. ja vilske saaren rannassa! Suurkaupungin h. Kommunistien pyrkimykset h:oiden aikaansaamiseksi. Ja Sutelan keväisellä pihalla kävi sellainen h. kuin Kajaanin markkinoilla KIANTO. — *Ark.* Kokous meni h:aksi 'hulinoinniksi, myttyyn'. Panna, pistää h:aksi 'ruveta hulinoimaan, saattaa asiat sekaisin, ylösalaisin'. — *Yhd.* markkina-, vallankumous-, vappuh.

hulinoi|da[50] *v.* -nti[4*] *teonn.* saada aikaan epäjärjestystä, harjoittaa vallattomuutta, kurittomuutta, mellakoida, rähinöidä. | Roskaväki on jälleen h:nut. Linnoituksen h:va varusväki. H:misesta ja mielenosoituksista on tehtävä loppu. [Näytelmän] vuorosanojen kotoinen nokkeluus ja h:va [= ilakoiva, vallaton] leikinlasku AK.

hulinoitsija[14] *tek.* < ed. | Laitakaupungin h:t.

hulis|ta[41] *onom.v.* vedestä: solista, loristа. | Vesi h:ee ojassa, jään alla. -- jäät h:ivat alas paisunutta virtaa KIANTO. — Muuta käyttöä. | -- tähän vuoden aikaan [teeriä] h:i ja pulisi kaikissa metsiköissä KARHUM.

hulivili[6] *s.* ja *a.* iloisesta, vallattomasta, huikentelevasta (nuoresta) henkilöstä; vekkuli, velikulta, hummeri. | Hän oli nuorena huoleton h. Näes, tämä se on sisareni, Maiju, aika h. CANTH. Heilallani oli h. luonto ja mulla oli samanlainen KL. **-poika** *s.* -- hän oli kohta taas entinen h., iloisempi, reippaampi ja elämänhaluisempi kuin koskaan IVALO. -- silloin se mamman h. / sen torpantytön jätti KL. **-tyttö** *s.*

hulja *s.* (*rinn.* hutja) piiska, vitsa, raippa, ruoska. | [Valko] läksi miesten h:n sukimana juoksemaan KIVI. Russo röyhkeä isäntä / huiskautti h:llansa LARINK. — *Kuv.* Lain ja oikeuden h.

huljah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < huljua. | Lämpöaalto h:ti [= tulvahti, hulvahti] sydämeni läpi. Jos [juopunut] vähän käänsi silmiä toisaalle, niin h:ti [= horjahti, heilahti] yläruumis eikä sitä voinut saada enää pidättymäänkään ALKIO. Jos on tuhma ja tokero, niin laki antaa ruoskansa h. [= viuhahtaa, läjähtää] ympäri korvain LEINONEN.

huljaut|taa[2*] *kaus.v.* < ed. | -- kiehuvaan maitopataan h:ettiin [= kaadettiin] piimähulikan sisällys PAULAH. Kun negatiivi on tarpeeksi kehitetty, h:etaan [= huuhtaistaan] siitä kehite pois puhtaassa vedessä AK. H:ti [= juoda kulautti] pullon sisällön sivistymättömällä sihahduksella suuhunsa AK.

hulju|a[1] *v.* läikkyä, hölskyä, aallota; häilyä, hei-

lua, keinua; leyhyä, hulvehtia, väreillä. | Pullossa h:u vielä tilkkanen viinaa. Melkeinpä kammotti soudella aavan selän h:vaa vettä. Lattiapalkit h:vat tanssivien alla. - - lämmin, tuoksuva kesäinen ilma h:i huoneesta huoneeseen AHO. Ilmassa h:i tuoreitten lehtien, kyntökostean mullan ja - - pihkapurojen lemut LEINONEN. Ja leivot kaartaa taivon kantta seestä / ja kunnahilla h:u huomenkoi LEINO. — *Kuv.* Johonkin suuntaan sanoja olisi täsmennettävä, ettei käytön tarvitsisi h. tuolla tavoin AK.

huljut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. jalkojaan rantavedessä. Villaisia vaatteita ei hierota, vaan ainoastaan h:ellaan ja puserrellaan vedessä. Tuuli h:telee hiuksia. — *Kuv.* Tätä ehdotusta on jo ehditty h. julkisenkin sanan palstoilla AK.

huljut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < huljua. | H. vesi ja suolat sekaisin pullossa. Jyviä h:etaan pohtimessa, niin että pöly, oljenkappaleet yms. erkaantuisivat niistä. Tuuli h:taa tyttöjen hameenliepeitä. — *Erik.* huuhtoa, viruttaa. | Pestäviä uutimia h:etaan vedessä edestakaisin. — *Kuv.* Ajan myrskyt alkoivat huiskuttaa ja h. meitä sinne tänne PÄIVÄR.

hulkku|a[1*] *deskr.v. harv.* **1.** hölskyä, huljua, holkkua. | Neste h:u astiassa. **2.** kuljeksia. | Pitkin kyliä h:vat pojat.

hulkut|ella[28*] *deskr.v.* Hukka juosta h:teli 'jolkutteli, hölkytteli'.

hullaannut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < seur. | Vihan h:tama. Pyssyn h:tama koira. Tytön veitikkamainen ilme h:taa poikia. H:tava huumaus, hurma. Tuoksu h:ti aistimme. Suotta h:it pojan lähtemään.

hullaan|tua[1*] *v.; rinn.* hullautua. **1.** hurjistua, villiintyä, tulla mielettömäksi, hulluksi. | Pedot h:tuvat veren hajusta. H:tuneet ja harhaan johdetut kansanjoukot. Siitä tämä suuttui, h:tui ja joutui aivan pois toliltaan ALKIO. Vaan kuulematta ja näkemättä mitään pauhasi h:tunut mies TOPPILA. **2.** ihastua rajattomasti, hurmaantua jhk t. jstak. | Paikan luonnonkauneuteen h:tuneet matkailijat. Pojat ovat h:tuneet seikkailukirjoihin. He olivat aivan h:tuneita uintiin. — *Erik.* rakastua syvästi, korvia myöten. | Minä aivan h:nuin Anna-Liisaan. Oppilaat ovat h:tuneet uuteen opettajaansa. - - minun sydämeni h:tui toisen vaimoon VT. **3.** innostua t. antautua tekemään jtak kykenemättä vastustamaan houkutusta, kiusausta. | Ukko h:tui kertomaan elämänsä tarinaa. Anttikin h:tui juomaan. Toisten lakkaamatta lattialla tanssia jytistäessä h:tui Joope tanssimaan TOPPILA.

hullaantuneisuu|s[65] *s.* hullaantuneena oleminen. | Vallankumouksellisten hurja h. Hänen h:tensa tyttöön on aivan mieletöntä.

hulla|ta[35] *v.* = hullaannuttaa. | Uskonsa h:ama KIANTO. - - kuu varmaan on kaikki h:nnut! KOSKENN.

hullautua[44] *v.* = hullaantua.

hullerin pullerin *adv. ark.* sekaisin, sikin sokin, hujan hajan, huiskis haiskis. | Jätimme kaikki tavarat aivan h. p.

hulliai|nen[63] *a. murt.* vallaton, huima, hullu. | Niin on tuo emäntä kuin h:set tyttäret luonnoltaan KATAJA.

hullita[31] *v. harv.* hullaannuttaa, hullata.

hullu[1] *a.* ja *s.;* -sti *adv.* -us *omin.* ks. erikseen. **1.** ihmisistä, eläimistä (ei terminä). **a.** varsin. merk:ssä (tav. *s.*): järjetön, älytön, mieletön, mielipuoli, mielisairas, tyhmä, hupsu, houkka;)(järkevä, täysjärkinen. | H. mies. Kalle on ollut h:na jo monta vuotta. Tuli h:ksi onnettomasta rakkaudesta. Sakke on itsekin löylynlyömä, mutta vaimo sillä on täysi h. KATAJA. H:n teko, työ, yritys. H:n sairaalloiset kuvitelmat. En tullut h:a hurskaammaksi selityksestä 'en saanut sen parempaa selvää, ymmärrän siitä yhtä vähän kuin ennenkin'. — *Yhd.* puoli-, pähkä-, raivo-, ruti-, täysh.; juoppoh.; suuruudenh. **b.** ed:een liittyen, merk. lievempi; normaalistakin ihmisestä, jos hän toimii tyhmästi, hulluun verrattavalla tavalla: ajattelematon, harkitsematon, epäviisas, tyhmä, lyhytnäköinen. | H., kun läksit keväiselle jäälle. H. olin, kun otin eukon. Ja minä h. uskoin sinua. Kuka h. karhun kanssa painisille lähtee! Ei h:kaan lähde tämmöiseen ilmaan. - - ja läksin, h., iloisista herroistani pois KIVI. H. olet, Markku, jollet myö, kun kerta tuommoisen hinnan saat WILKUNA. H. paljon työtä tekee, viisas elää vähälläkin SL. **c.** *kuv.* tav. kiihtyneisyydestä, villiintyneisyydestä, ei tyhmyydestä. | Hän syöksyi aivan h:na halki lumimyrskyn. Ei sitä sentään h:n tavalla sovi huhkia! Siinä hän hääri kuin h., avopäin, musta tukka kuin peikon päässä, kasvot noen peittäminä KATAJA. — N. on aivan h:na mustasukkaisuudesta. — *olla hullu(na) jkhun* (harv. *jhk*) mielettömästi ihastunut, suunnattoman rakastunut, hullaantunut. | Naiset ovat h:ina Maurice Chevalier'hen. Ylioppilaat ovat h:ja tähän kaunottareen. - - hölmöjä, jotka ovat h:ja viinalle LEHT. **d.** vars. eläimistä: riehaantunut, villiintynyt, villi, vauhko, hurja. | Mies riehuu h:na humalassa. Jos kehrää laskiaisena, niin lampaat tulevat h:iksi sinä vuonna. H:na nousi ori aina kahdelle jalalle. Koiraat tulevat aivan h:iksi joutuessaan keskenään tappeluun. H. [= vesikauhuinen] koira. Mutta ensin pari sanaa, sinä Jukolan kristillinen veliparvi, ja sitten tapelkaamme kuin h:t sudet KIVI.

2. esineistä, asioista: mieletön, hassu, omituinen, kummallinen, hullunkurinen. **a.** Aivan h. laite. H:n näköinen puku. Se on niin h:a, etten kehtaa sanoakaan. Näin h:a unta. Hän katui h:a päähänpistoaan. Toinen toistaan h:mpia juttuja. Ei ole nähty eikä kuultu h:mpaa yritystä. Kyllä teit h:t kaupat. Asiat ovat aivan h:lla mallilla. Se menee ihan h:un [= väärään] suuntaan. - - kerran ma keväästä haaveilin, / mut haavehet nuo oli h:t LEINO. — *hulluin* t. *hullulle päin* hullusti, päin mäntyä, väärin, väärin päin. | Menkööt nyt kaikki lopullisesti h:in päin ja surkeasti! KOJO. Kukin vetää h:lle päin LEHT. **b.** *puhua* jne. *hulluja(nsa)* puhua tyhmiä, hassuja, mielettömiä. | Mitä h:ja te oikein puhutte? - - opettivat

suuta pieksämään ja h:ja jaarittelemaan ALKIO. Jo menit turhanpäiten h:ja lupaamaan! **c.** interj:n luonteisesti: *mitä hullu(j)a* mitä vielä, jopa nyt jotakin, kaikkea sitä kuulee. | Mitä h:ja, kuka peijakas muuttaisi kylästä korpeen kuolemaan! | "Onko täällä kylmä?" — "Mitä h:ja... päinvastoin." IVALO. **d.** *puhek.* Muutama h. [= vain muutama] kappale.

3. komp:sena kielt. lauseessa. | Ei ole h:mpi 'on aika hyvä, mukiinmenevä, joltinenkin'. A:n esikoisromaani ei ole h:mpi kirja. Tyttö ei ole h:mman näköinen. Hänen äänensä ei olekaan h:mpi. Ruoka ei maistunut h:mmalta. Ei olisi h:mmaksi [= ei olisi pahitteeksi, olisi eduksi], jos voisit tulla.

4. yhd:ojen jälkiosana ilmaisemassa jnk harrastuksen, mieltymyksen tms. ylen suurta määrää. | Autoilu-, arpajais-, filmi-, hiihto-, jalkapallo-, kamera-, kilpailu-, matkailu-, musiikki-, naima-, postimerkki-, radio-, sota-, teatteri-, urheiluh.

hulluinhuone *s. vanh.* mielisairaala. | Jo nuorena hän tuli mielenvikaiseksi ja kuoli myöhemmin h:essa.

hullujenhuone *s.* = ed.

hullujussi[5] *s. kans.* (myös: Hullu-Jussi) kaivukone, konelapio.

hullunkuri|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* omituinen, hassu, hassunkurinen, hilpeyttä herättävä. | H. olento, nähtävyys. H:set seikkailut. H. pilapuhe. Pidätkö kysymystäni h:sena? Heilutti h:sesti käsiään ja koetti selittää jotakin. Hänellä on erinomainen taito keksiä toisissa ihmisissä h:suuksia.

hullun|mylly *s. kuv.* sekamelska, kaaos; sekava, epäjärjestyksessä oleva paikka. | Koko juhlapaikka oli yhtenä h:myllynä. Toinen h. oli hänellä edessä maitokamarissa NUOLIV. **-päi|väi|nen** *a.* hullunkurinen. | Hänestä kerrottiin kaikenlaisia h:siä kaskuja. **-rohkea** *a.* uhkarohkea, huimapäinen. | Lentäjien h:t esitykset. On h:a lähteä purjehtimaan tällaisella myrskyllä. **-sekainen** *a.* hullua muistuttava, hieman hullu. | H. ilme silmissään. **-|työ** *s.* Juovuspäissään N. usein tekee h:töitä. - - mutta suvun veri teetti h:töitä SEPPÄNEN.

hullu|päinen *a.* H:päisen juopuneen kanssa ei kannata väitellä. **-pää**[83] *a.* ja *s.* - - ihan pelästyin, kun rupeaa siinä huutamaan kuin h. ja huitomaan puukollaan AK. **-ruoho**[83] *s.* Datura, myrkyllisiä, myös koriste- t. lääkekasveina viljeltyjä koisokasveja.

hullu|sti *adv.* < hullu. (*1.*) Kylläpä sanoit h. 'tyhmästi'. Katso, minä olen tehnyt tyhmästi ja sangen h. VT[v]. Ei tässä sentähden satimeen jäädä, jos ei tätä h:mmin eletä, Eevani! KIVI. (*2.*) Sattuipa h. [= kummallisesti, omituisesti], että yhtaikaa lähdimme toisiamme tapaamaan. Häntä niin h. ihastutti, kun ruvettiin vertailemaan Karhun Esaan ALKIO. — Us. nimenomaan: epäedullisesti, huonosti, ikävästi. | Asiat ovat h. Maan hallinnossa on jotain h. H. on nyt pojan laita! H. sinun käy, jos tulet tänne. Kyllä meille kävi nyt h. Tytön asiat ovat h., tytön on käynyt h. 'odottaa aviotonta lasta'. (*3.*) Ei yhtään h:mmasti tehty!

hullut|ella[28*] *v.* -televasti *adv.* menetellä hullunkurisesti, puhua omituisia, hassuja, pitää raisusti hauskaa, ilveillä, laskea leikkiä. | Älä nyt h:tele! Ole h:telematta! Tänä iltana olen päättänyt oikein h. H:televaa ilonpitoa jatkui myöhään yöhön asti. Esitti runon veikeän h:televasti. Jos nuorempana lienee tullut h:elluksi, niin ei niistä nyt enää mitään JOTUNI.

hullutta|a[2*] *v.* **1.** tehdä hulluksi. | Suuri oppi h:a (alk. UT). **2.** saattaa tekemään hullun tekoja. | Yksinkertaisten ihmisten h:minen. Hulluja on kenen tahansa helppo h. SILL. — Kutakin laillansa h:a SL.

hulluttaja[16] *tek.* - - suuri maailmanmies ja naisten h. SILL.

hullutte|lija[11] *tek.* Sellainen h.!

hullluttelu[2] *teonn.* < hullutella. | Luonteeltaan leikillinen ja h:ihin taipuvainen. Uutta keksintöä pidettiin pelkkänä h:na. Espanjalaisen Goyan taiteessa on kaamean fantastista h:a. — Agapetuksen riehakas h. [= vallaton huvinäytelmä, hupailu, farssi] "Syntipukki". — *Yhd.* muotih.; elokuva-, vappuh.

hullutu|s[64] *s.* **1.** hulluus (1); hullu, hassu menettely. | Olisi h:sta, että - -. Tuohan on sulaa h:sta. Se on sitä raittiuskiihkoilijoiden h:sta. — *Heng.* - - sana rististä on h:sta niille, jotka kadotukseen joutuvat UT. - - tämän maailman viisaus on h:sta Jumalan silmissä UT. **2.** yksityinen hullu, hassu, kummallinen t. naurettava teko, puhe tms.; kuje, kepponen, pila, mahdoton juttu. | Nuoruuden h:kset. Nykyinen maailma kaikkine h:ksineen. Nainen voi saattaa viisaankin miehen jos jonkinlaisiin h:ksiin. Kosijan ajopeleille tehtiin hänen sisällä ollessaan h:ksia. Nyt puhut kerrassaan h:ksia. Lopeta jo nuo h:ksesi! Nuo nyt ovat saaneet päähänsä sen h:ksen, että - - PÄIVÄR.

hulluu|s[65] *omin.* < hullu. **1.** järjettömyys, mielettömyys, mielisairaus (ei terminä); ajattelemattomuus, lyhytnäköisyys;)(viisaus, järkevyys. | Suurin h. ja suurin viisaus ovat usein lähellä toisiaan. Vähitellen hänen h:tensa tuli niin selväksi, että hänet oli lähetettävä lääkärin tutkittavaksi. H:den puuska. On sulaa h:tta uskoa häneen. Nuoruus ja h., vanhuus ja viisaus SL. — *Kuv.* Kaikki ovat häneen aivan h:teen saakka rakastuneet. Pilvet kiitävät taivaalla kuin h:teen asti säikähtyneet. Söin niitä oikein h:den päähän ALKIO. — *Heng.* Niitä [katsomuksia] vastaan on hänen [Lutherin] mielestään vedottava uskon h:teen A.J.PIETILÄ. **2.** hullutus (2). | Eihän tuollaisia h:ksia voi uskoa. Te mielettömät oinaat, mitä h:ksia hankittekin! KIVI. Melkein hän nautti siitä, kun toisinaan sai tehdyksi jonkun h:den, josta eukko rupesi haukuskelemaan ALKIO. | Mitä h:ksia! Sotavoimia pitäjäämme seitsemän miehen tähden? KIVI.

hulm|a[11] *s.*, us. *runok.* hulmunta, hulmahdus, hulme. | - - tuulessa tuka. h. LEINO. Suvituulen h:issa KILPI.

hulmaani[6] *s.* Semnopithecus entellus, pyhänä pidetty intialainen häntäapina, hanumaani.

hulmah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. |

Hevosen h:televa harja. Katolla h:telee siniristilippu. - - kylmä h:teli saliin ovesta LEHT. Mintun ja apilan tuoksut h:televat valtavina jokivarrella LEINONEN. — Lieden h:televa roihu. Savu tupruaa ja h:telee taivasta kohti. — *Kuv.* Elämä h:teli värikkäänä ja kuumana SEPPÄNEN.

hulmah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < hulmuta. (*1.*) Lippu h:taa liehumaan. Hiusten, hameen h:dus. **Tuulen h:dus.** Suloinen lämmin h:taa saunan ovesta vastaamme. Veret h:tavat poskille. — Liekit h:tavat korkealle. Puut h:tavat palamaan. Riutuva hiillos h:taa vielä silloin tällöin ilmi liekkiin. Iltarusko h:taa taivaalle. — *Kuv.* Kaupungin läpi h:ti viimeinen viesti KIANTO. Pitkin rivejä h:taa sama ajatus LEINONEN. Merkillinen helpotuksen tunne h:ti hänen ruumiinsa lävitse AK. (2.) Eteinen oli h:tanut täyteen nuorta väkeä.

hulmautt|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | - - niin kuin joku raivostunut hirviö olisi voitonriemuisesti h:anut tuliharjaansa AK. Emäntä h:aa tulen makuuhuoneen punertavaan ampeliin TALVIO.

hulme[78] *s.* hulmunta, hulmahdus. | - - laulun kuulen / ma kuiskeessa koivun / ja h:essa tuulen SILJO. - - viittasi h:en ma nähnyt oon, mut en sua koskaan KOSKENN.

hulmeht|ia[17*] *frekv.v.* hulmuta, hulmuilla. | - - kevyt puku h:i tuulen leyhytellessä PAKK. [Tähkäpäät] h:ivat niin, että koko pellon yli kävi laine ALKIO. - - uljaat töyhdöt ja tupsut h:ivat L.ONERVA.

hulmi[4] *deskr.s. harv.* vars. koirasta: ahnas, syömäri. | Suuri koiran h.

hulmi|a[17] *v. harv.* eläimistä: syödä ahnaasti, ahmia. | - - sill' ei vaarana niill' ole koskaan h:va hukka *MANN.

1. **hulmu**[1] *s.* hulmunta, hulmuaminen, hulme. | Sinä [siniristilippu] h:llas mie'emme nostat / ja kotimme korotat KOSKENN. Kukaan ei kättään kohota liekkien h:a hillitäkseen LEINONEN.

2. **hulmu** *s. harv.* = hulmi. | Nallen h. [= koira] oli tehnyt Kustille pahaa sillä aikaa, oli syönyt Kustin vehnäset TOPPILA.

hulmu|a[1] *v.*, vars. *runok.* = hulmuta. | Pony juosta kipitti h:vin harjoin yli kumisevan sillan KIANTO. Ihanasti lensit yli maan / siivin h:vin kuin pohjanpalo KAILAS.

hulmuil|la[29] *frekv.v.* < seur. | Kiharat h:evat tuulessa. H:eva takkatuli. — *Kuv.* - - auringoton taivas h:ee niin mustissa pilvissä KIANTO.

hulmu|ta[39] *v.* -nta[15*] *teonn.; rinn.* vars. *runok.* hulmua. **1.** liehua, leyhyä, leiskua, huiskua, heilua, velloa, tulvia, henkiä. **a.** Hevosen harja h:aa. Vapaina h:avat hiukset. Lippu h:aa. Leveä, h:ava hame. Juho astelee takki auki h:ten. Tuulen h:nta. Veden h:ava liike. - - vaahto vain h:si [aaltojen] harjoilla TALVIO. Tuuli h:si kuumana ja hyvänhajuisena sisään ovesta ja ikkunoista TALVIO. **b.** erik. tulesta t. valoilmiöistä. | Tuli h:aa liedessä. Liekit h:avat korkealle. Revontulet h:avat. Koko kaakkoinen taivas oli kuin olisi tulen vallassa h:nnut AHO. Suurilla bulevardeilla, missä sähköt h:sivat LEHT. **c.** *kuv.* - - silmä h:si ihastusta, ujostusta, hyvää mieltä ja häpeämistä AHO. - - ahjopaikasta, jossa elämä h:aa ja kuohuu, he olivat viskatut kauas syrjään CANTH. **2.** *deskr.* nopeasti, kiireisestä liikkeestä: touhuta, hyöriä; porhaltaa. | Pojat h:avat ympäri kylää. - - emännöitsijänä h:si punaposkinen, hieman kierosilmäinen sisar Elsa MERIL. Rouva h:aa maantien poikki Rapsa-Kallen mökille KIANTO. Jussi katseli ikkunastaan, kun Liisa hiihtää h:si Ruotsin puolelle KATAJA. — *Erik.* koirasta. | Eräs iso koira tulla h:si Matin torpan pihalle PÄIVÄR. Ei hän [koira] saanut h. keittiössä eikä ruokapöytäin ympärillä AHO.

hulmut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. **-ta|a**[2*] *kaus.v.* < hulmuta. | Tytöt h:vat tanssissa leveitä hameitaan. - - tuuli h:a pitkää, liankarvaista tukkaa TALVIO. — *Deskr. harv.* - - lähti juosta h:maan MERIL.

hulokki[5*] *s.* Hylobates hulock, Taka-Intiassa elävä gibboni.

hulpilo[2] *s.* = seur. | Laulut heitä lautsan päähän, / - - / huimuus hurstin h:ille KAL.

hulpio[3] *s.* **1.** *kut.* kankaan eheä reuna (jossa loimilanka us. on paksumpaa ja eriväristä kuin itse kankaan loimi). — *Yhd.* keskush. **2.** *geol.* mineraalijuonen reunus, joka tav. laadultaan ja rakenteeltaan poikkeaa juonen sisusosasta. **-lanka** *s.* hulpion kohdalla oleva loimilanka. **-reuna** *s.*

hulttio[3] *s.* ja *a. halv.* (*rinn.* hunttio) miehestä: heittiö, renttu, retus, roikale, tyhjäntoimittaja, vetelehtijä. | Miehen, pojan h. Pojasta tuli täydellinen h. Maija joutui naimisiin joutavanpäiväisen h:n kanssa. Älä siinä enää näljää, sen h. SILL. - - sillä vanhallapiialla on oikein h. sisarenpoika AK. — *Yhd.* mies-, poikah.

hulttioi|n[56] *a.* hulttiomainen, kelvoton, viraton. | H. tavoiltaan. Metsä on h:messa [= huonossa, kelvottomassa] kunnossa. - - pykmestari oli tehnyt h:nta työtä HAARLA.

hulttiomai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Olet h. mies. Käyttäytyä h:sesti. Kehtaatkin tehdä tuollaisia h:suuksia!

hulvah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* hulmahtaa, tulvahtaa, lehahtaa. | Yötuuli h:ti huoneeseen avoimesta ikkunasta. Auringonvalo h:taa pirttiin. Tyttö tunsi tumman punan h:tavan kasvoillensa. Tuomen tuoksua, käen kukuntaa sieltä häntä vastaan h:ti KIANTO. — *Kuv.* Outo hellyyden aalto h:taa hänen ylitseen. Suuri innostuksen ja ilon h:dus käy sieluni läpi.

hulvehti|a[17*] *frekv.v.* hulmuta, hulmehtia. | Valoa h:va kesäyö. Jäistä kylmää h:i ovesta sisään.

hulveisill|a(an, -e(en *adv.* huleisillaan, hulaisillaan, tulvillaan. | Joka paikka on vettä h. Lattia oli h. verta. Silmät h. kyynelissä. Rantapolku on h. kuunvaloa.

humaani[6], **-|nen**[63] *a.* -(se)sti *adv.* -(su)us[65] *omin.* inhimillinen, sivistynyt, säyseä, suvaitsevainen, lempeä. | H., lähimmäisiään ymmärtävä kulttuuri-ihminen. Aikalaisekseen harvinaisen h. lakimies. Kohdella alustalaisiaan h:sesti. Bastilji, aikakautensa h:sin vankila. Rangaistukset ovat muuttuneet h:semmiksi. Opetus

perustuu h:siin metodeihin. Ei kumpikaan puoli ole sodankäynnissään noudattanut lupaamaansa h:suutta. — H:nen eli filosofinen siveysoppi;)(uskonnollinen siveysoppi.

humaanista|a[2] *v.* tehdä humaanise(mma)ksi, inhimillistää. | Kauniit pyrkimykset sodankäynnin h:miseksi ovat epäonnistuneet.

humaanistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Sodankäynnin h:minen.

humah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < humahtaa. | Tuuli h:telee hiljaa puiston puissa. Metsä h:telee Keväiset lumihanget h:televat päivä päivältä matalammiksi. Sortuvat muurit h:televat maahan. - - milloin löivät [kuusiluudillansa] raskaasti maahan, että h:teli santainen mäki KIVI. — Mutta vanha ristirahvas napisi ja huutoja h:teli ilmassa KIANTO. Kellojen juhlallinen h:telu metsän takana KILPI.

huma|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* (< humista) äkillisen tuulenpuuskan puissa yms. synnyttämästä äänestä; nopeasta liikkeestä, jolloin liikkuva esine tav. ilman vastuksesta aiheuttaa samantapaisen äänen kuin tuulenpuuska: kohahtaa, tohahtaa, voimakkaasti suhahtaa. | Tuuli h:htaa puun latvassa. Kuusikko h:htaa raskaasti. Tuli h:hti savukanavassa. H:us vain, ja koko kuusi on liekeissä. — Puu kaatuu h:htaen. Poika h:hti kainaloita myöten pehmeään hankeen. Jää murtui ja hevonen h:hti sulaan. Metsästä kuuluu h:hduksia, kun kinokset laskeutuvat. — Ovi h:hti kiinni. Huone honkainen h:hti LEINO. Urut h:htavat soimaan. Eliaksen nykyinen kuva h:hti siis Lyylin tajuntaan SILL. — *Erik.* **1.** erittäin nopeasta, vauhdikkaasta menosta: kiitää, pyyhältää, porhaltaa, hurahtaa, vilahtaa. | Juna h:htaa asemalle. Auto h:htaa ohitsemme. H:us vain, ja olimme sillan toisella puolella. Kaunis kesä on yhdessä h:uksessa vaihtunut syksyksi. **2.** hämmästyksestä, ihastuksesta, innostuksesta, joka äkkiä valtaa väkijoukon. | N:n astuessa näyttämölle h:hti katsomossa. Läpi salin h:hti ihmettelyn sorina. Kuuntelevan joukon läpi kävi h:hdus, kun A:n nimi mainittiin.

humak|ka[15*] *s.* raisu, vallaton meno, ilonpito, remakka, vilske, hyörinä, humu. | Tanssin, häiden h. Ja siinä kummassa kulun h:assa, johan hän siinä ajatteli ... AHO. Voi, voi, tätä onnen h:kata JOTUNI. — *Yhd.* juhlah.

humala[12] *s.* **1.** Humulus lupulus, karhea, monivuotinen köynnöskasvi, jonka kirpeän makuisia ja hajuisia emitähkiä käytetään mausteena oluenpanossa. | H. kiertää salkoa myöten. H:t kiipeilevät kuistin seinustoilla. Ohrasta oluen synty, / h:sta julkijuoman KAL. **2.** us. *mon.* humalan emitähkistä. | H. on oluen suola SL. — *Kuv.* Hukkaan meni hyvät h:t 'hyvin alkanut työ, yritys epäonnistui, meni myttyyn'. **3.** alkoholin aiheuttama päihtymys, juopumus; myös muiden huumausaineiden aiheuttamasta huumauksesta. | Hieno, tolkuton h. Juoda itsensä, juottaa jku h:an. Tulla h:an. Miehet maistelivat h:an asti. Olla h:ssa. H:ssa kuin käki, sika. Oli herkeämättömässä h:ssa monta päivää. Selvitä h:sta. H. haihtuu päästä. Nukkua h. päästään. Suorittaa rikos h:ssa. — Leikkaussalista tuotaessa potilas oli vielä h:ssa. — *Yhd.* alkoholi-, olut-, viinih.; kokaiini-, morfiini-, oopiumih.; alku-, jälki-, lasku-, nousu-, puoli-, sika-, tukki-, umpih. **4.** *kuv.* ed. merk.-ryhmään liittyen. | Vallankumouksen, voiton h. Hän on aivan mielettömänä onnensa h:ssa. Luomistyön h. Uskonnollinen h. — *Yhd.* synnyin-, syntymäh.

humalahurja *s. kansanr.* humalaisena hurja, humalasta hurjistunut. | Varjele vakainen luoja, / - - / tätä neittä joutumasta, / - - / viinavillin vuotehelle, / hurstille h:n KANT.

humalai|nen[63] *a.* ja *s.* humalassa oleva, päihtynyt, juopunut. | H. sälli, nainen. Tekeytyä h:semmaksi kuin onkaan. Juhanin h:seen päähän pälkähti villi ajatus. H:set silmät harittivat mielettöminä. H:sia hoipertelee kadulla. H. jäänyt auton alle. — *Yhd.* puolih.

humala|maa *s.* humalisto. **-maja** *s.* koristetarkoituksia varten rakennettu säleikkömaja, jonka seiniä pitkin humalat kasvavat.

humalan|käpy *s.* mausteena käytetty humalan emikukinto. **-varsi** *s.* **-viljely** *s.*

humala|perhonen *s.* Hepialus humuli, pieni tuholaisperhonen, jonka toukka vioittaa humalan juuria. **-päi|nen** *a.* (ja *s.*) humalainen, juopunut. | Hän - - istui Jukolan sivupenkillä jotenkin h:senä miehenä KIVI. **-päissä** *adv.*, tav. poss.-suff:llisena: humalaisena, humalassa, juovuksissa, juovuspäissä. | H. tehty tappo. Mies on hurja h:än. H:än monet helposti riitaantuvat. Älähän nyt liikoja äidy, hajotat vielä h:si tupani. **-salko** *s.* tukisalko, jota myöten humala kiertyy, humalaseiväs. | Saunan lähistöllä on useita kymmeniä h:ja. — *Kuv.* hoikasta, pitkästä henkilöstä. | Pitkä ja hoikka kuin h. Seisoopa salskeana h:na... poika! HAARLA. **-seiväs** *s.* = ed. — *Kuv.* Nyt hän ei enää ollutkaan mikään h., vaan harteva ja tukeva kuin kangashonka AK. **-tarha** *s.* = humalisto. **-vieras** *s.* Cuscuta, loisina eläviä lehdettömiä, ohutvartisia kiertokasveja. **-öljy** *s.* humalan emitähkissä esiintyvä öljy, johon humalan käyttö oluen mausteena perustuu.

humalikas[66*] *s. murt.* humalainen.

humalikko[2*] *s.* = seur.

humalisto[1] *s.* tav. kymmeniä, joskus satojakin humalasalkoja käsittävä humalaviljelys, humalatarha.

humallutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* < humaltua. | Viinan h:ma mies. H:va juoma. Ilokaasu vaikuttaa hengitettynä h:vasti. - - kertoivat, miten Lassi oli ne tursaat h:nut [= juottanut humalaan] ja tappanut LEHT. — *Kuv.* Onnen h:ma. Huolettoman nuoruutensa h:ma. - - miksen minä joisi sen [elämän] väkevää taaria - - ja maistaisi sen h:via pohjasakkoja LINN.

humaloi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* keittää yhdessä humalan kanssa. | Vierteen h:nti.

humalta|a[5] *v. harv.* humalluttaa. | Niin voimakas juoma h:a vahvankin miehen.

humaltu|a[1*] *v.* tulla humalaan, päihtyä, juopua. | H:nut markkinamies. Joivat ja h:ivat. Suomalainen ei useastikaan osaa nauttia alkoholia h:matta. — *Kuv.* H. rakkaudesta, voitosta.

Kansa oli imenyt heidän sanoistaan viisautta, rohkeutta, toivoa, h:en vapauden ja onnen näyistä PEKKANEN.

humanismi[4] *s.* **1.** *hist.* keskiajan lopussa ja uuden ajan alussa esiintynyt hengenelämän virtaus, joka vastusti skolastiikkaa ja asketismia sekä halusi antiikin sivistykseen perustuen luoda puhtaasti inhimillisen sivistyksen ja uuden elämänkatsomuksen. | Renessanssia tieteen alalla sanotaan h:ksi. H:n kuuluisimpia edustajia ovat olleet Petrarca, Erasmus Rotterdamilainen ja Reuchlin. — *Yhd.* uush. **2.** maailmankatsomus, joka pohjaa ihmisyyteen. | Goethen avara h.

humanisoi|da[18] *v.* -nti[4*] = humaanistaa. **-tua**[1*] *pass.v.* = humaanistua.

humanist|i[4] *s.* **1.** humanismin kannattaja t. harrastaja. | Erasmus Rotterdamilainen, h:ien kuningas. Useimmat h:it olivat uskonpuhdistuksen kannattajia. Eerik Sorolainen oli meillä laajatietoinen kirkollinen h. **2.** humanististen tieteiden (filosofian, historian, kielten) tutkija t. harrastaja, humanistisen sivistyksen saanut. | Tutkimusretkikuntaan kuuluu sekä h:eja että luonnontieteiden tutkijoita.

humanisti|nen[63] *a.* vrt. ed. **1.** H. aikakausi. Uuden ajan alussa esiintyneet h:set virtaukset. Skolastista jumaluusoppia vieroksuva h. ajatustapa. **2.** H:set tieteet: filosofia, historia, kielitiede;)(luonnontieteet. Harjoittaa h:sia opintoja. Turun yliopistossa oli aluksi kaksi tiedekuntaa: h. ja matemaattis-luonnontieteellinen. Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen h. osasto.

humaniteetti[4*] *s.* humaanisuus, ihmisyys. | Historian loppumäärä on h., ihmisyys; s.o. ihmisolennon kaikinpuolinen kehitys ja jalostus l. ihmisen kaikkien kykyjen toteuttaminen ja kehittäminen elämässä ja toiminnassa A. GROTENFELT.

humanitääri|nen[63] *a.* lähimmäisten, ihmiskunnan parasta tarkoittava, ihmisystävällinen, hyväntekeväisyys-. | H. avustustoiminta köyhien ja sairaiden hyväksi. Suuri rahasumma lahjoitettu h:siin tarkoituksiin. Lastenkodit, parantolat ym. h:set laitokset. H:sistä syistä olisi sodasta kärsimään joutuneita jokaisen autettava.

humaus *teonn.* ks. humahtaa.

humaut|taa[2*] *kaus.v.* (< humahtaa) kumauttaa, kohauttaa, suhauttaa. | H. kirveellä puun kylkeen. R. h:ti kiekkonsa kauas 40 m:n rajaviivan toiselle puolen. Tyttö kaataa h:ti veden astiasta. Ajaa h:imme kotiin.

humbugi[6] *s.* = humpuuki.

humidi[5], **-|nen**[63] *a. maant.* -(su)us[65] *omin.* alueesta, ilmastosta, vyöhykkeestä, jossa maahan tulevan sateen määrä on suurempi kuin maasta haihtuvan kosteuden määrä, kostea;)(aridi(nen), kuiva. | Suomi kuuluu maaperänsä puolesta h:seen alueeseen.

humiini[6] *s. kem.* neutraalinen humusaine. **-aine** *s.* = ed. **-happo** *s.* sellaisia humusaineita, joilla on hapon ominaisuudet.

humino|ida[18] *onom.v.*, vars. *runok.* -inti[4*] *teonn.* humista. | - - onnenunta tuuli h:i KOSKENN. Tutusti tummat metsät nää / ne meille h:i *MANN. On hymnit h:ineet / sen Herran kunniaa S.NUORMAA. - - säveleet, / joit' arat harpun kielet h:ivat *KAILAS.

humi|sta[41] *onom.v.* -na[11] *teonn.* **1. a.** tuulen puissa yms. synnyttämästä tasaisesta, rauhallisesta äänestä sekä sen kaltaisista muista (luonnon)äänistä: suhista, kohista, tohista. | Tuuli h:see puissa, purjeissa. Hongat h:sevat. Metsän hiljainen h:na. Ympärilläni on h:seva salo. Sähkölangat h:sevat. Tulen pelottava h:na. Huoneessa h:si iloinen takkavalkea. Sadekuuro lähenee h:sten järven takaa. Koski h:see. Saunassa kohahti ja h:si parhaillaan löyly LEHT. - - säveleitä salot huokuu, / ikihongat humajaa P.J.HANNIKAINEN. — *Erik.* Päätä pakottaa ja korvat h:sevat. Korvissa h:see. Päässäni h:si, ja puut näyttivät tanssivan silmissäni. - - pää h:si tietojen painoa WALTARI. **b.** kaupungin, ihmisjoukon tms. vaimeasta, us. kaukaa kuuluvasta äänestä: kohista, kuhista. | Näköala yli h:sevan kaupungin. Jo etäältä saattoi kuulla tehtaan koneiden h:sevan. Autojen h:na on vaimentunut. Talo h:si täynnä väkeä. Salista kuului puheen h:naa. **c.** hiljaisista sävelistä: soida vaimeasti, hymistä, hiljaa kumista l. kaikua. | Kirkon holveissa h:sevat sävelet. Urkujen ääni h:see lehteriltä. Soiton, laulun h:na. Kaukainen kirkonkellojen h:na. - - mut saman äänen / humajavan kuuli yössä kulkija KIVI. — *Kuv.* [Helka]virsien sävelmässä h:see entisten sukupolvien ääni TARK. **2.** *harv.* erikoistunutta käyttöä; vrt. humahtaa 1 ja 2. **a.** nopeasta, vauhdikkaasta menosta. | Ohipa se [kiekko] h:see KIVI. - - h:sten kiiti heidän ohitsensa pyryävänä lumipilvenä poroilla ajava matkue AHO. Susiakin siellä juoksi että häntä vain h:si LEINONEN. **b.** hämmästyneesti, ihastuneesti puhua jstak, hälistä, kohuta. | Ihastuksen h:na syntyi hänen astuessaan saliin. Kyllä siitä hiukan h:stiin vähän aikaa, mutta parin viikon kuluttua oli koko seikka melkein unohdettu ALKIO.

humist|aa[2] *v.* mennä niin että humisee. | Tuuli mennä h:aa pitkin pihaa ja peltoja. Ajaa h:ettiin täyttä vauhtia. [Siinä oli tie], jota myöten häntä oli päiväkausi tuoda h:ettu SILL.

humma[11] *s. last. leik.* hevonen, heppa. | Ammut, h:t ja hauvat. Huru, huru h:lla kirkkoon! [Vihtori] antoi h:nsa kävellä SILL.

hummaaja[16] *tek.* < hummata. | Hurjapäinen h.

hummail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < hummata. | H. kaupungissa käydessään. Menettää h:lessaan rahansa. Mieletön, hurja h:u.

hummari[5] *s.* hummaaja, hummeri.

humma|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* huvitella hurjasti, elää humalan humussa, hurjastella, elostella, mässätä, ryypiskellä. | Renkipojat ovat tulleet markkinoille h:amaan. He vain h:avat ja huvittelevat. Seurue h:si koko yön. Yöllinen h:us tuntui päässä. Hukutti surunsa h:ukseen. — *Tr.* H:si perintörahansa muutamassa vuodessa.

1. **hummeri**[5] *s.* Homarus vulgaris, jokiäyriäisen muotoinen, mutta sitä suurempi, Länsi-Euroo-

pan rannikoilla elävä äyriäinen, jonka lihaa syödään herkkuna. — *Yhd.* meri-, rasiah.
2. **hummeri**[5] *s.* hummaaja, hummari. | Sinähän olet aika h. — *Yhd.* kortti-, markkinah.
hummeri|kastike, -majonneesi *s. ruok.*
hummeripoika *s.* hulivilipoika. | - - silloin se hulivili h. / sen torpan tytön jätti KL.
humoresk|i[4] *s.* **1.** leikillinen, huvittava kuvaus t. lyhyt kertomus. | Tšehovin h:it. Viljo Kojon karut h:it. Esittää, lukea h:eja. — *Yhd.* murre-, sotah. **2.** *mus.* leikillinen, hilpeä sävellys. | Dvořákin h. H:in kepeä sävelkulku. — *Yhd.* tanssih.
humoristi[4] *s.* henkilö, joka puheissaan, teoissaan viljelee runsaasti huumoria; leikinlaskija, kaskuilija; *erik.* humoristinen kirjailija t. taiteilija. | Kuiva, rehevä, älykäs h. Omaperäinen h. Hän on verraton h. ja kertoja. Tarkastella elämää h:n silmällä. Aleksis Kivi, kirjallisuutemme loistavin h. H:t ovat tavallisesti koomillisuuden tajulla varustettuja pessimistejä ja melankolikkoja E.AHLMAN.
humoristi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* huumoria omaava t. sisältävä, leikillinen, huvittava, lystikäs. | H. kirjailija. H. romaani, näytelmä, kirjallisuus. Sanomalehden h. osasto. Teoksen h:sin kohta on - -. H. mieliala, katsomustapa. H. tyyli. H:set tyylikeinot. Kiven runoilijannäkemyksen h. suurisuuntaisuus. H. laatukuva. H. sävellys. Aihetta on käsitelty h:sesti. "Kihlauksen" h:sesti kuvatut henkilöt. Harmaa pää on kuin nuoltu, silmät killittävät tietoisen h:sesti SILL. — Par. huvittava, koomillinen. | Hän oli perin h. ilmestys uudessa puvussaan. H. tapaus.
hump|ata[35*] *deskr.v.* kiireisestä liikkeestä: mennä t. astua pitkin askelin, puolijuoksua; houhottaa, kaahottaa. | - - astua h:pasi Paunosen Manta sellaisella kiireellä kirkkorantaan, että hiki valui kasvoilta KAUPPISH. [Leenakaisa] kieppasi hameen helmat ylös ja h:pasi töilleen JOTUNI.
humpsis *interj.* äkillisestä uppoamisesta, putoamisesta: hupsis. | H.! sinne meni syvälle hankeen. | Ja h.! Se [naskali] oli päätänsä myöten uponnut nahkaan JÄRVENT.
humpuuki[6] *s.* (*rinn.* humbugi) (suuren yleisön) pettäminen t. petkutus, joka perustuu siihen, että jtak väitetään toisenlaiseksi, paremmaksi, kuin se itse asiassa on, huijaus, bluffi. | Laihdutuspillerit ovat paljasta h:a. H. on paljastettu. | Hän sanoo olevansa rikas. — H:a! **-lääk|e** *s.* Nopeaa paranemista lupaavat h:keet ovat usein suorastaan vahingollisia. **-mestari** *s.* humpuukin harjoittaja, huijari. | Kaikenlaiset h:t ovat laatineet analyyseja ihmisten käsialoista. **-yritys** *s.*
humu[1] **1.** *s.* humina. | Metsän, korven h. Hongikot humisevat omaa h:aan. Tuulen h. Lähestyvän rajuilman h. Liekkien, tulen h. Kuului kuin siipien h. | Päivä paistaa ikkunaan. Rukin h. unnuttaa SARKIA. **2.** *s.* hälinä, kohina, sorina, iloinen meno; huvitusten, juhlien kohina, pauhu tms. | Tanssin, juhlan h. Kaupunki elää karnevaalien h:ssa. Kaupungin, maailman h. kaikki on yhtä h:a aamusta iltaan TALVIO. Iloinen h. | Hei sitä elämää kartanossa! - - Pienestä alusta tanssi vähitellen kasvaa oikeaksi h:ksi SILL. Olihan Timolla tapana - - kerran vuodessa - - naukkia päänsä humalan h:un KIVI. Elettiin isänmaallisuuden, suomalaisuuden h:ssa AHO. — Elää h:ssa ja sumussa 'hummata, juopotella'. — *Yhd.* hää-, joulu-, juhla-, karnevaali-, laskiais-, markkina-, talkoo-, vappuh. **3.** *s.* ja *a. ark.* (us. *taipum.* ja tällöin us. ◡) hummaaja, hummeri. | Naapurin Kallesta on tullut maailmalla aika h. H. mies. Sillä oli talo Tampereellakin ja sen tiedettiin olevan tuttua "eri h:jen" kanssa SILL.
humukseton[57] *kar.a.* < humus.
humuksinen[63] *poss.a.* humuspitoinen.
humu|mies *s.* (myös ◠) vrt. humu 3. **-pääll|ä,** -e *s. vaill.* humutuulella. | Hän on h.
humus[64] *s. geol. kem.* kasvi- t. eläinkuntaan kuuluvien orgaanisten aineiden maassa tapahtuneen hajaantumisen (lahoamisen, maatumisen) tulos, joka kivennäisaineisiin sekoittuneena muodostaa mullan, mullas. — *Yhd.* lieju-, raakah. **-aine** *s.,* tav. *mon.* orgaanisten aineiden hajoavia osia, mullasaine. | H:ita pidetään välituotteina turpeen, ruskohiilen ja kivihiilen muodostumisprosessissa. **-happo** *s.* humiinihappoihin kuuluva mustan ruskea, veteen huonosti liukeneva happo, mullashappo. **-kerros** *s.* Kasvinjäännöksistä syntynyt h. Paksu h. on ominaista mustan mullan seuduille. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* H. maa, kerros, kerrostuma. Veden h:suus. Betonitöihin käytettävä sora ei saa olla h:sta.
humu|ta[39] *v. harv.* **1.** *onom.* humista. | Tuli h:aa takassa. Moottorivene halkoo h:ten veden tyyntä pintaa. - - soitto ympäriltä seinien takaa h:si KILPI. **2.** hummata. | - - nyt h:si Närhi-Isko kaupunkipaikassa, h:si ja sumusi HAANPÄÄ.
humutuulell|a, -e *s. vaill.* hurjalla, hummaustuulella, humupäällä. | Pojat ovat h. Jo alkuillasta oli päästy aikamoiselle h:e.
humööri[6] *s.* mieli, mieliala, tuuli. | Hurtti h. ja reipas mieli. Surullinen tapaus pilasi seurueen h:n. Oli minusta tässä aamusella niin rennolla h:llä, että ... KATAJA.
hunaja[10] *s.* sakeahko, kellervä, makea, aromaattinen aine, jota vars. työmehiläiset valmistavat kukista keräämästään medestä. | Puhdas, aito, keinotekoinen h. Lingottu h. Makeaa kuin h. — *Kuv.* Huulet kuin h:a. Suu h:akin makeammassa hymyssä. Tyttö on puheissaan pelkkää mettä ja h:a. Rakkauden, lohdutuksen, viisauden h. Tunteeko hän - - saavutetun vallan h:n makua? AHO. H. kielessä, myrkky mielessä SL. — *rieska ja hunaja.* - - viemään heitä siihen maahan, jossa rieskaa ja h:ta vuotaa [= luvattuun maahan] VT[v]. Ihana on siellä asua, ja rieska ja h. siellä vuotaa AHO. — *Yhd.* kanerva-, metsä-, ruusu-, rypäle-, sokerih.; mehiläis-, tekoh.; luonnonh.
hunajai|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* Apilan kukat ovat h:sia. Kanervien h. lemu. — Vars. *kuv.* liian kohtelias, mielistelevä, makea, imelä. | Hän esitti pyyntönsä mitä h:simmalla äänellä. Rouva hymyili h:sesti. Sitten puhuja koh-

disti h:sia sanoja naapurimaallemme. — *Yhd.* runsas-, vähäh.
hunaja|juoma *s.* **-kakku** *s.* **1.** = kennokakku. **2.** *ruok.* kakku, jossa mausteena on käytetty mm. hunajaa. **-kaste** *s.* = mesikaste. — *Kuv.* -- sehän maistuisi vihaiselle mielelleni kuin h. KIVI. **-kasvi** *s.* kasvi, jonka erittämää mettä mehiläiset kokoavat valmistaakseen siitä hunajaa.
hunajakenno *s.* = kenno 1. **-kela, -käämi** *s. rad.* ristikon muotoon määrätavalla kelattu käämi.
hunaja|leipä *s. ruok.* hunajalla maustettuja pikkuleipiä. **-linko** *s.* laite, jolla hunaja irrotetaan kennokakuista keskipakovoiman avulla. **-maha** *s.* mehiläisen ruoansulatuskanavan osa, jossa mesi muuttuu hunajaksi, mesimaha.
hunajan|keltainen *a.* ja *s.* H., siirappimainen neste. Topaasi on väriltään kullankeltaisesta h:keltaiseen vaihteleva jalokivi. **-makea** *a.* -sti *adv.* H. mahla, mesijuoma. — *Kuv.* H. hymy, ääni, puhe. Koston ajatus tuntui h:lta. Puhuja esitti pyyntönsä h:sti.
hunaja|sato *s.* Mehiläispesän antama h. meillä voi nousta 20—30 kg:aan vuodessa. **-siivilä** *s.* siivilä, jolla vahanmuruset yms. erotetaan hunajasta. **-sokeri** *s.* = rypälesokeri. **-taikina** *s.* kovan taikinan kaltainen mehiläisten talviruoka, hunajan ja sokerin sekoitus. **-tölkki** *s.* **-varasto** *s.* Mehiläispesän h. **-ve|si** *s.* Pikkulapselle annetaan yskään kuumaa h:ttä. **-viini** *s.* hunajasta valmistettu viini. **-viskuri** *s.* = hunajalinko.
hundari[5] *s. hist.* muinaisten svealaisten sekä muutamien muiden germaanisten kansojen maakunnan osa, kihlakunta.
hunni[4] *s.* H:t 'sisäaasialainen, raa'aksi ja rumaksi kuvattu paimentolaiskansa, jonka siirtyminen Eurooppaan sai aikaan kansainvaellukset'. Attila, h:en kuningas. — *Kuv.* Kun saksalaiset olivat tunkeutuneet Belgiaan, ryhdyttiin Englannissa lietsomaan vihaa saksalaisia hunneja ja barbaareja vastaan. -- huutaa kuin h. ja karahuttaa rattaansa portin pieleen AHO. **-lauma** *s.* H:t hävittivät Eurooppaa. **-val|ta** *s.* H:lan kukistumisen jälkeen tulee germaanien mahtavin aika.
hunningoll|a, -e *adv.* rappiolla, rempallaan, retuperällä, epäkunnossa, hoitamatta. | Asiat ovat h. Työni ovat olleet jo pitkän aikaa h. Tämä politiikka saattaa maan raha-asiat h:e. Viina vei hänen elämänsä h:e 'turmioon'. H:e joutunut nuorukainen. Jätti talonsa h:e 'hoitamatta, oman onnensa nojaan'.
hunnulli|nen[63] *poss.a.* < huntu. | H:set muhamettilaiset kaunottaret. Äyrämöiset olivat h:sia, savakot hunnuttomia.
hunnut|on[57] *kar.a.* < huntu. | Oikeauskoinen arabialainen nainen ei voi esiintyä h:tomana. Kunis huiskit h:onna [= naimattomana], / sinis huiskit huoletonna KANT.
hunnut|taa[2*] *v.* peittää (kasvot) hunnulla; kiinnittää huntu jkn päähän. | H:etut kasvot. Suruharsolla h:ettu nainen. Haaremin h:etut kaunottaret. Morsian h:etaan. — *Kuv.* Lyhdyt palavat sumun h:tamina. Talvinen hämärä h:ti huoneen. Ei ollut luonnossa sitä h:ettua, siintelevää hempeyttä, mikä silloin AHO. [Romaanin alkupuoli] on viritetty aito romanttiseen, -- lyyrilliseksi h:ettuun sävyyn TARK.
hunnuttautu|a[44] *refl.v.* < ed. | Suruharsoon h:nut nainen.
hunnuttu|a[1*] *pass.v.*, vars. *kuv.* < hunnuttaa. | Hänen esitystapansa on -- lennokkaimmissa kohdissaan taas lyyrillisesti lämpenevää ja autereiseksi h:vaa TARK. — *Valok.* Jos kehitettyä kuvaa peittää tasaisehko harmaa kerros, sen sanotaan h:neen.
hunske|i[5] *s. ark. halv.* huolimattomasta, kelvottomasta henkilöstä, vars. miehestä: hulttio. hunsvotti. | Aika h.
hunsvot|ti[5*] *s. ark. halv.* heittiö, lurjus, roikale, rakkari. | Hän on aika h. Sinä h.! Häpeä vähän. senkin h. | Entäpä Käkriäiset. Ovatkohan ne kaikki kotona --, ne h:it? LEHT.
hunteera|ta[35] *v. kans.* -us[64] *teonn.* miettiä, tuumia, pohtia. | Juu, sitähän minä vielä h:sin, että onkos se Amanta nähnyt sen artiklan Helsingin aviseista? KIANTO.
huntti[1*] *s. murt.* susi, koira; joskus *halv.* ihmisestäkin. | Koiran, piian h.
hunttio[3] *s.* = hulttio.
huntu[1*] *s.* **1.** naisten käyttämä ohut, us. harsomainen kasvojen t. hiusten verho. | Morsiamen, surevan h. Muhamettilaisten naisten on peitettävä hunnulla kasvonsa ulkona liikkuessaan ja vierasten läsnä ollessa. H. on ollut meillä naidun naisen tunnusmerkki. Äsken h. huolta tuopi, / palttina pahoa mieltä KAL. — *Yhd.* morsius-, pää-, suru-, äyrämöish.; emännän-, nunnanh. **2.** *erik.* **a.** lintujen päälaessa oleva selvästi erottuva väriläiskä. | Koiraspalokärjen punainen h. Metsätiaisen musta h. ulottuu selkään saakka. **b.** *kasv.* sammalten itiöpesäkkeen tuppimainen suojus. | H. putoaa pois, kun itiöpesäke on kypsynyt. — Juuren h. 'juurihuntu'. **c.** Kynttilän liekissä erotetaan kolme osaa: sydän, vaippa l. valaiseva osa ja h., jonka muodostavat kynttilän palamistulokset. **d.** poltettaessa tiilen pinnalle syntyvä valkoinen härmä. **e.** *valok.* yli kuvan ulottuva, virheellisesti syntynyt tasainen tummennus. **3.** *kuv.* Hämärä kietoo seudun h:unsa. Ilman siniharmaa h. verhoaa kaukana olevat esineet. Lakeuden yllä on kytösavun hieno h. Nään läpi kyynelten hunnun / taivahan rannan MANN. -- hajosi silloin hänen unelmainsa toivo, jonka ympärille hän oli haaveittensa hunnun kietonut AHO. Suuri työ on tieteellä suoritettavana, ennen kuin se voi nostaa sitä salaperäisyyden h:a, joka verhoaa olevaisen syntyä ja alkuperää E.N.SETÄLÄ. — *Yhd.* hämy-, kukka-, pilvi-, usva-, utu-, varjoh.
huntui|nen[63] *poss.a.* H. pää. H:set kasvot. — *Kuv.* H:sena leviää illan hämärä tienoille.
huntu|kasvoinen *a.* H. nainen. **-päi|nen** *a.* Naidut naiset olivat h:siä. **-pä|ä** *a.* = ed. | H. vaimo. — *S:sesti.* Mitä huolit h:istä, / piät piioista lukua KANT. **-tanssi** *s.* Arabialainen h.
hunööri[3] *s.*, vars. *leik.* kunnia, kunnianteko. | -- kaikesta maailman kunniasta ja h:stä huo-

limatta hänen sukunsa ei juontune kovinkaan kauaksi alkuperäisestä apinapuusta KARHUM. — Tehdä h:ä 'tehdä kunniaa, tervehtiä sotilaallisesti'. Miksi niinkään paljon komentoa ja h:ä [= turhia temppuja]? KIVI.

huoah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) huokailla. | Kova välttämättömyys, ahtaat aineelliset olosuhteet! oli hänen tapansa myös h. alamaisilleen LEINO. — Tuulen väsynyt h:telu. Hiljaa h:televa metsä. Maininki vaan silloin tällöin loiskahtelee kaukaisia kareja vastaan kuin unissaan h:dellen AHO.

huoah|taa[2*] *mom.v.* -dus[39] *teonn.* (< seur.) huokaista. (*1.*) H. helpotuksesta. Vuoteesta kuului raskas h:dus. Koira h:ti nukkuessaan. — Eikö mitään muuta? h:ti toiveissaan pettynyt vaimo. (*2.*) Pysähdyimme mäelle h:tamaan. Hevoset h:tivat hetken. Pääsiäispyhät olivat h:duksen aikaa. (*3.*) Tuuli h:taa metsässä. Meri hiljaa h:taa. Laineet murtuvat h:taen rantahiekkaan. — *Kuv.* Ja toisinaan h:taa heidän leikittelevien vuorosanojensa lomista Kiven oma raskasmielisyys ja onnen kaipuu TARK.

huo|ata[35*] *v.* **1. a.** hengähtää (rasittavan ponnistuksen, väsymyksen, helpotuksen tms. johdosta) raskaasti, kuuluvasti ulospäin, huoahtaa, huokaista. | H. syvään, äänekkäästi. H:kasi raskaasti ja vaipui uneen. H:kasi ankaran ponnistuksen jälkeen. Kaikki h:kasivat helpotuksesta. | Äijä h:kasi haukotellen: Hohoi! Jopa väsyttää! **b.** abstr:semmin: sanoa jtak kaihoten, ikävöiden, ikävöidä; murehtia, surra. | Jospa olisikin tuommoinen, h:kasi Marketta. Niin, nyt en sano muuta, vaan h:kaan sinun tähtes KIVI. H:kaan riemujani rauenneita / enkä autuutta sieluni LEINO. **c.** *kuv.* olla ahdistuksessa, vaivassa t. näännyksissä, kärsiä; vaikeroida, valittaa. | Talonpojat h:kasivat maaorjuudessa. Maa h:kaa vieraan ikeen alla. - - koko luomakunta yhdessä h:kaa ja on synnytystuskissa hamaan tähän asti UT. **2.** levähtää, hengähtää. | H:ataan nyt hetkinen! Kyllä minä jaksan, kunhan ensin vähän h:kaan. Oikaise vähän penkille h:kaamaan! Hevosen pitää saada h. **3.** tuulesta, metsästä tms.: humista, kohista, tohista. | Tuuli h:kaa surullisesti. Tuuhea metsä h:kaa vaaran kupeella. Syysmyrsky h:kaa korvessa. Meri h:kaa raskaasti.

huohot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | - - isä oli kipeä ja h:teli sängyssään SILL.

huohot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* hengittää raskaasti, vaivalloisesti, äänekkäästi, läähättää, puuskuttaa. | H. raskaasti. Hengittää h:taen. Kuolevan h:us. Taistelijoiden läähättävä h:us. Poika tuli kotiin hengästyneenä ja h:tavana. H. kauhusta. Rakastan sinua, tahdon sinut, h:ti mies kiihtyneenä. — *Kuv.* Puheen h:tava rytmi. Sodan jälkivuosien h:tava kiihko. H:tava, epätasainen tyyli. — *Harv.* Palkeiden h:us. Tuuli h:taa täysin palkein.

huoht|aa[2*] *v. murt. kansanr.* hohtaa. | H:iko hopeat neien, / neien kullat sinne kuului KAL.

huohu|a[1] *onom.v.* humista, kohista, tohista, huokua. | Tuuli h:u korvessa. Koivujen lehväiset latvat h:vat korkealla. Kuule, kuinka hongat h:u, / virrat pauhaa, kosket kuohuu *MANN.

huoist|aa[2], **-ua**[1] *v.* par. huojistaa, huojistua.

huojah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Puut h:televat hiljaa. Keltainen viljavainio h:teli tuulessa. Hänen solakka vartalonsa h:telee käynnin mukaan. Istua ja h. junan tahtiin.

huojaht|aa[2*] *mom.v.* < huojua. | Honka h:i kirveen iskusta. Kun tuulahdus tuli, ruis h:i ja sihisi hiljaa AHO.

huojaut|taa[2*] *kaus.v.* < ed. | Hän h:ti merkitsevästi päätään. Älä vain h:a tarjotinta.

huojennu|s[64] *teonn.* < seur. | Saada h:sta velanmaksussa. Uudistusten tuomat h:kset. Lääkkeiden avulla saadaan h:sta sairauksiin. Marssin aikana voidaan miehistölle antaa vaatetusta koskevia h:ksia, esim. lupa avata takin kaulus. Laulu on ollut hänelle raskaan elämän h:ksena. Viimein potilas lähetettiin omaksi ja muiden h:kseksi sairaalaan. — *Yhd.* koron-, tullin-, veronh.

huojen|taa[8] *v.* lieventää, lievittää, helpottaa, pienentää, keventää. | Hallitus koetti h. kansan verotaakkaa. H. rangaistusta. Itku h:taa surua. Koettakaamme h. heidän puutettaan. Lääke h:taa sairaan tuskia. Iloinen sattuma h:si apeaa mieltämme. - - kunnes aika armon tuopi, / vuoet huolen h:tavi KAL. - - Jeesus kun on kanssani, / hän h:taa mun matkani VK[V]. — Konevoima h:taa [= pienentää, huojistaa] työn kustannuksia.

huojentu|a[1*] *pass.v.* -neesti *adv.* < ed. | Tuska h:u. Synkkä mieli h:u. Lähti h:nein sydämin kirkosta. Emäntä katsahti mieheensä ja naurahti h:neesti. Myrsky alkoi h. 'laantua, tyyntyä'. — Hinnat h:vat 'huojistuvat'.

huojeta[34*] *v.* = ed. | Huokenemisesta ei ole tietoa.

huojist|aa[2] *v.* tehdä huokeammaksi, halventaa, alentaa. | Hintaa on h:ettu. Elintarvikkeitten h:aminen. — *Harv.* H. [= vähentää, pienentää] tupakan kulutusta ALKIO. Eikö kävisi näitä ehtoja h:aminen [= lieventäminen]? KAUPPISH.

huojistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Hinnat ovat h:neet tuntuvasti. Arvopaperit ovat h:neet. — *Harv.* Siten hiljalleen h:i [= lientyi, väheni] mielen kaiho, taukosivat itkun purkaukset MERIL.

huoju[1] *s. harv.* huojunta. | Metsän h. LEINO.

huoju|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** heilua tahattomasti (tav. ulkoisen voiman johdosta) sivusuuntaan, leyhyä, vaappua, keinua. | Puut h:vat tuulella. Kaislat h:vat järven rannassa. H:vat tähkäpäät. Laiva keinui ja h:i myrskyssä. Junan h:nta. Sorsan käynti on hyvin h:vaa. Kävellä h:vin askelin. H. silta. Sairaan silmissä näytti koko huone h:van. **2.** kulkea t. liikkua horjuen, hoiperrella. | Juopuneita h:u tiellä. **3.** *kuv.* olla epävakainen, epävarma, horjua, häilyä, järkkyä. | H:va luonne. H. kahden vaiheilla. Ratkaisu h:u usean vaihtoehdon välillä. Taloudellinen asema on sangen h:va. Valtakuntien välinen yhteisymmärrys on jo kauan ollut h:valla pohjalla. Yhteiskunnan perustukset h:vat. — *Mus.* H:va, epätarkka intervalli. Laulajattaren ääni on liian h:va 'vibrato on liian

laaja'. Urkujen h:va vox humana -äänikerta. — *Fys.* H:nta 'kahden melkein yhtä korkean sävelen soidessa kuuluva äänen voimakkuuden säännöllinen vaihtelu'.
huojuil|la[29] *frekv.v.* < ed. | Tuulessa h:eva koivikko. Metsä huokailee ja h:ee edestakaisin. Lähti kävelemään hiljaa h:len.
huojut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.
huojut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < huojua. | Tuuli h:taa tähkäpäitä. Lehdettömät puut h:tavat paljaita oksiaan. H:in kepillä suurta oksaa. Istua ja h. ruumistaan. Maanjäristys h:taa rakennusta. Tanssin jyske h:ti lattiaa. — *Kuv.* Tapaus, joka h:ti hänen henkistä tasapainoaan. Uudet virtaukset ovat h:taneet perhe-elämän perustuksia.
huokailija[14] *tek.* < seur. | Sinä olet parantumaton h.!
huokail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < huoata. | Oletko väsynyt, kun niin h:et? Naiset h:evat maailman pahuutta. - - israelilaiset h:ivat orjuuttansa VT. Kunpa nyt kaikki menisi hyvin, h:i vaimo. — Elämän huolissa h:evia ihmisiä. Väestö h:i raskaan verotaakan alla. — Tuuli h:ee nurkissa. Metsän h:u. Mainingit vyöryvät h:len saaren rantaan. Veturi h:ee kuin matkasta väsyneenä.
huokais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < huoata. | H. helpotuksesta, mielihyvästä. "Sellaisia miehet ovat!" sai Maija itkunsa väliin h:tuksi. Vaimo h:ee kiitoksensa Kaikkivaltiaalle. — Pysähdyimme hetkiseksi h:emaan. Hevostenkin täytyy saada h.
huokau|s[64] *teonn.* < huoata. | Helpotuksen h. Epätoivon, tuskan h. Surumielinen h. Hän päästi syvän h:ksen. Rinnasta nousee raskas h. Jumala kuulee syntisen h:ksen. H. ja valitus. H. ja kyyneleet. — Metsän syvä h. Tuulen h. Meren h. Pumpun koriseva h.
huoke|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** halpa, helppo;)(kallis. **a.** pienihintainen, vähän maksava. | H. kirja, koru, puku, talo. Margariini on h:ampaa kuin voi. H:at kustannukset. H. työ, matka. H:at hinnat. Myydä, ostaa h:aan hintaan, h:alla. Vuokrien h:us. **b.** vähän hintaa, työpalkkaa ottava. | H. ompelija. H. matkustajakoti. **2.** harvemmin: yl. helppo, vaivaton, kevyt;)(vaikea, raskas. | Tehtävä ei ollut aivan h. H:at huolet, kärsimykset. Oli h. olo. Maaten oli h:ampi kuin seisten. Teki h:asti työosuutensa. Kysytään h:asti - -. Herralle h. on aivan / tomusta köyhä korottaa VK.
huokea|hintainen *a.* -hintaisuus *omin.* H. romaanisarja. Raaka-aineiden runsaasta tarjonnasta johtuu niiden h:hintaisuus. **-korkoinen** *a.* H. laina, luotto. **-käyttöinen** *a.* H. voimalaitos. H. lentokone. **-palkkai|nen** *a.* Japanilaiset ovat h:sta työvoimaa.
huokoi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* jossa on huokosia, hohkainen. | H. iho, imupaperi. Flanelli on h:sta kangasta. H. sieni. H. savi, tiili. Kevätjää on h:sta. Luun päät ovat h:sta luuainetta. Metallilevyn h:suus ilmenee siinä, että sen läpi voi pusertaa nestettä kovaa painetta käyttämällä. — *Geol.* H:suus 'tila, joka on esim. hiekkarakeiden välissä, kun ne eivät voi liittyä toisiinsa täysin tiiviisti'. — *Yhd.* hieno-, karkea-, pieni-, runsas-, suurih.
huoko|nen[63] *s.* kaikissa kappaleissa molekyylien t. molekyyliryhmien välissä olevia aukkoja, jotka us. ovat niin pieniä, ettei niitä näe edes mikroskoopilla, mutta joskus paljainkin silmin havaittavia. | Leivän, kankaan h:set. Kiven, sementtipinnan, metallilevyn h:set. Muste imeytyy imupaperin h:siin. Koivuhiilessä on 72 % sen tilavuudesta h:sia. — Elollisten olioiden elimistössä. | Hikirauhasten aukot, h:set. Hyönteisten ilmaputkilosto on ulkoilman yhteydessä pienten h:sten välityksellä. Aineiden kulku solusta toiseen tapahtuu solun seinämässä olevan h:sen kautta. — Hiki tihkui kaikista h:sista. Ruumiini imee aurinkoa jokaisella h:sellaan. Muhkea poika, - - elämänhalua pursumassa joka h:sesta KALLAS. — *Yhd.* hengitys-, iho-, ilma-, korkki-, rengas-, välih.
huokosaukko *s.* Ihon pinnassa näkyy h:ja.
huokoselli|nen[63] *poss.a.* huokoinen. | H:set solun seinämät. H. sokeri, savi.
huokoseläi|n *s. el.*, tav. *mon.* H:met 'Foraminifera, juurijalkaisten luokkaan kuuluva kuorellinen alkueläinryhmä'.
huokoseton[57] *kar.a.* < huokonen. | Soluketto on h. Sellofaani on kiiltäväpintaista, h:ta ainetta.
huokos|putkilo *s. kasv.* kasvien johtojänteissä olevia putkiloita, joiden seinämissä on runsaasti huokosia. **-tiehyt** *s. kasv.* **-tilavuus** *s.* massan huokosten yhteenlaskettu tilavuus; vrt. huokoinen (geol.). | Kuohkean maan h. on suuri, usein 55—56 %.
huoku[1*] *s.* huounta; vrt. seur. | - - kuuntelin tarkasti, vaan ei kuulunut hengen h:a [= hengitystä] PÄIVÄR. — Hiljainen tuulen h. metsässä. Vastaani leyhähti kylmän h. Ja hänen vaatteissansa - - oli niin kuin metsän ja suopursuin - - ja suomudan h. KALLAS.
huoku|a[1*] *v.* **1.** henkiä, (hiljaisesti) hengittää. | Hikisenä h:en saavun perille IVALO. - - niin heikko, että h:i vain HEPOR. Rinta h:i, hiki juoksi *CAJ. - - seurasi jokaista kynänliikettä niin hiljaisella hartaudella, että tuskin h. uskalsi KAUPPISH. — *Tr.* [Ikkunan] jäähän olen saanut huoutuksi sen verran sulaa, että voin nähdä ulos AHO. Ututyttö, neiti terhen, / u'un h:vi merelle KAL. — Vars. **2.** uhkua, uhota, henkiä, leyhyä. **a.** *intr.* Uunista h:u suloinen lämmin. Pohjoisesta h:u jäinen tuulenhenki. Metsä h:u [= henkii, kohisee] tien toisella puolen. Meri h:u raskaasti. — *Kuv.* Runebergin runoista h:u syvä isänmaanrakkaus. Kirjasta h:u lämmin myötätunto sorrettuja kohtaan. **b.** *tr.* Vuoret h:vat kylmää ilmaa. Suot h:vat hallaa. Golf-virta h:u lämmintä. — *Kuv.* Hänen olemuksensa h:u terveyttä ja voimaa. Isänmaallista henkeä h:vat taistelulaulut. "Macbethin" esitys h:i synkkää ja väkevää kauneutta. Koko luonto h:u iloa. - - säveleitä salot h:u, / ikihongat humajaa P.J. HANNIKAINEN.
huokuil|la[29] *frekv.v.* < ed. | Tuuli h:ee. Pyhäaamun rauha / hiljaa h:ee HLV.
huolain[50] *s. kans.* huolema. **-niekka** *a. kansanr.*

puusta, jossa on huolemia. | - - enk' ole hoikka h. / enkä ontelo sisältä KAL.

huolehdin|ta[15*] *teonn.* (< seur. 1) huolenpito. | Hallituksen h:nan kohteiksi ovat joutuneet erityisesti muutamat teollisuuden haarat.

huoleh|tia[17*] *v.* **1.** *intr.* pitää huolta, murhe jstak, hoitaa, huoltaa jtak. | H. monista tehtävistä. Yhdistyksen raha-asioista h:tii taloudenhoitaja. Poika h:tii äitinsä toimeentulosta. Linja-autot h:tivat paikallisliikenteestä. Täytyy h. siitä, että - -. Hän ei h:di ollenkaan ulkoasustaan. Säestyksestä h:ti pianisti K. **2.** *tr.* pitää huolta että jk asia tulee tehdyksi, toimittaa, hankkia. | Muista nyt h. kirje postiin! N. h:ti pojan oppilaaksi seminaariin. Miniä hoitaa ja h:tii nyt nekin asiat, joita minä tein terveenä ollessa KAUPPISH. Miten sinä poloinen tarkenet tukkimetsään, kun ei sinulle kukaan h:di sukkiakaan KATAJA. **3.** *intr.* ja *tr.* olla huolissaan jstak, jkn puolesta, murehtia. | H. jkn takia, puolesta. H:dit aivan turhaan, pian sinun kohtalosi ratkeaa. Tädin ääni on hellä ja hänen katseensa h:tiva. Ei tämä nykyinen kansa enää näy sielunsa autuutta h:tivan [= murehtivan, siitä välittävän] KIANTO. Elä huolelle rupea, / elä huoli h.! KAL.

huolehtivai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* huolehtiva, huolta pitävä, huolellinen. | Lähimmäisistään h. H:set tervaavat ruuhensa joka vuosi. Nuorukainen oli töissään hyvin h. Äidin h:suus.

huolek|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* **1.** huolellinen (1). | Hän on luonteeltaan h., vakava ja täsmällinen. H. hoito on saanut potilaan tervehtymään. Työn h. ja tunnollinen suoritus. Sanasto on h:kaasti toimitettu. Autonkuljettajan on noudatettava h:kuutta ja varovaisuutta. **2.** huolestunut, huolissaan oleva. | Anna kulki miettiväisenä ja h:kaana huoneesta toiseen. Mieliala oli vakava ja h. Hän pudisti h:kaasti päätään. **3.** huolta antava, huolestuttava, vakava. | Talvi on meikäläisen vehnän h:kain kausi. Velat ovat tehneet viime vuodet hyvin h:kaiksi.

huolelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ed. **1.** tunnollinen, säntillinen, tarkka, kunnollinen;)(huolimaton. | H. työnjohtaja. Pitkät ja h:set tutkimukset. Maan h. äestäminen. Tulikuriin kuuluu mm. h. tähtääminen. Antoi pojalleen erittäin h:sen kasvatuksen. H. käsiala. Voi pakataan h:sesti puhtaisiin astioihin. Nuotio on lähdettäessä h:sesti sammutettava. H:suus ja tarkkaavaisuus hyvä 10 [koulutodistuksessa]. **2.** vars. *kansanr.* huolissaan oleva, surullinen, murheellinen;)(huoleton. | Tuosta tunnen h:sen: / h. huokoavi; / huoleton huhuelevi KANT. - - ei sui suruis'a päätä, / h:sta harjaele, / kaihollista kampaele KANT. - - poissa olevan rakastetun muisto saapuu - - kirkastamaan ja keventämään h:sen mieltä TARK.

huolellisuusnumero *s.* H. annetaan oppilaan osoittaman ahkeruuden ja tarkkaavaisuuden perusteella.

huolema[13] *s. metsät.* (*kans.* huolain) vahingoittuneen puun pintaan syntynyt, vaillinaisesti kyljestynyt haava, koro. | H. jää usein avoimeksi, mutta sen päälle voi kasvaa ohut kuorikin. — *Yhd.* paloh.

huolenalai|nen *a.* huolestunut; huolestuttava. | Nyt kuvastui pelästynyt ilme useimmilla kasvoilla, toisilla h. ALKIO. Ainoastaan jokin yksinäinen suru- tai valitusruno ilmaisi maan h:sta tilaa tuona koettelemusten aikana TARK.

huolen|pito *s.* huolehtiminen, vaaliminen, hoito, huolto. | Vanhempien h. lapsistaan. H. oppilaitten ruumiillisesta ja henkisestä kehityksestä. H. teiden auraamisesta. Isällinen h. Omistaa erityistä h:pitoa jllek. Monet köyhät ja sairaat ovat yhteiskunnan h:pidon varassa. Rooman papiston tehtäviin kuului myös h. ajanlaskusta ja kalenterin toimittamisesta. **-pitovelvollisuus** *s.* Holhoojan h. H. lapsista kuuluu molemmille vanhemmille. **-pitäjä** *s.* Äidin ollessa matkalla lapsilla oli h:nään Hilda-täti. **-pitämätön** *a.* huolta pitämätön. **-pitävä** *a.* huolta pitävä, huolehtiva(inen). | Asioistaan h. mies. **-pitäväinen** *a.* = ed. | Olet erittäin h. ja ystävällinen.

huolenta|a[8] *v. harv.* huoltaa jtak, pitää huolta, huolehtia jstak. | Alaikäisten lasten h:minen. Kun ostetaan tavaroita, jotka ovat punnittavat, mitattavat tahi luettavat, h:koon niitä myyjä LK. Toisinaan välittäjä myös h:a kaupan rahoittamisen AK.

huoles[64] *a. kansanr.* surullinen, huolissaan oleva. | Huokaellen h. käypi, / laulellen halunalainen KANT.

huolest|aa[2] *v. harv.* huolehtia, pitää huolta. | Heikki lupasi - - hänen lehteään vähän h. LEINO. - - kuinka paljon siinä [varsan kasvattamisessa] on muuta h:amista ja hoitamista KAUPPISH. Ei nyt Lundqvist vaivaannu eikä h:a liikaa minun tähteni JOTUNI.

huolestu|a[1] *v.* joutua huolen valtaan, tulla levottomaksi, rauhattomaksi jstak, hätääntyä. | H. jkn sairauden takia. Mökin mies alkoi h., miten kykenee hankkimaan leivän perheelleen. Hintojen nousu on herättänyt vakavaa h:mista. Ei ole syytä, se ei anna aihetta h:miseen. Ilmaisemme syvän h:misemme. — *huolestu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) Joukko h:neita kansalaisia. Maria ja Joosef etsivät h:neina poikaansa. Olemme olleet kovin h:neita kohtalostasi. "Se on onnetonta joukkoa se Seppälän väki", pääsee Emma-rouvalta h:neesti. Väestön syvä h:neisuus uuden lain johdosta. Hänen kasvoillaan oli h:nut ilme.

huolestumus[64] *s. harv.* huolestus, huolestuneisuus.

huolestu|s[64] *s.* huolestuneisuus, huoli, levottomuus, rauhattomuus, hätäännys. | Asia herättää h:sta. Uusi tilanne on omiaan antamaan aihetta h:kseen. Tunnen syvää h:sta matkasi johdosta. Ei voi olla ilmaisematta h:staan. Kalle istuu miettiväisenä h:ksen rypyt kasvoillaan.

huolestut|taa[2*] *kaus.v.* (< huolestua) herättää huolestusta jkssa, huolettaa. | N:n kohtalo ei h:tanut meitä ensinkään. Teon seuraukset h:tivat häntä. Turhaan h:at sekä minut että

muut tuollaisilla puheillasi! — *huolestut|tava* (a.) -tavasti (adv.) arveluttava, kriitillinen, vakava. | Sairaan tila on h:tava. Tulevaisuus näyttää kovin h:tavalta. Taloudellinen asemamme on h:tavasti heikentynyt.

huoleti *adv.* huoletta, rauhassa. | Voit olla aivan h., kyllä minä hoidan asiani. Hänen hoiviinsa saattoi h. jättää lapset. — *Erik.* Hän sai h. [= rauhassa, estämättä] liikkua tehtaan eri osissa. Runon kaksi viimeistä säkeistöä olisi h. [= aivan hyvin] voinut jättää pois. Telttaan mahtuu h. [= helposti] kolmisenkymmentä miestä.

huolet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** varsin. merk.: huolia vailla oleva; jonka ei tarvitse surra t. olla huolissaan; suruton, rauhallinen, tyyni, onnellinen, iloinen. | Älä sure, ole h.! Näyttää iloiselta ja h:tomalta. H. hevoton poika, aivan h. akaton SL. H. toimeentulo. Lapsuuden h:tomat ajat. H. ylioppilasaika. Viettää h:tomia päiviä. Iloinen h:tomuus. Säästöjensä turvin N. saattoi elää h:tomasti. Sairaalla jalalla eläin ei astu yhtä h:tomasti kuin terveellä. Mikäpähän hätä linnassa oli kelletellessä, h:tomissa kruunun leivissä KARHUM. Kunis huiskit hunnutoinna [= naimattomana], / sinis huiskit h:oinna KAL. **2.** välinpitämätön, ylimielinen, yliolkainen, rento. | Nostaa huiskautti lakkiaan h:toman näköisenä. Teki kädellään h:toman liikkeen. Kaulahuivin hän on h:tomasti kietaissut kaulaansa. Savuke h:tomasti suupielessä. Toisen luokan vaunussa lojui h:tomassa asennossa nuori, komea herrasmies KATAJA. **3.** leväperäinen, huolimaton, varomaton. | Palon syynä oli h. tulen käsittely. H:tomassa puhekielessä tehdään usein virheitä. Suomentaja on suhtautunut liian h:tomasti tehtäväänsä. H:tomasti hoidettu kirjanpito. Olipa Maija h., kun piti [pontikka]-pulloja pöytäkaapissa WILKUNA.

huolett|aa[2*] *v., 3. pers.* -avasti *adv.* = huolestuttaa. | Pappia h:i syntisten meno. Äitiä h:i, miten poika pääsee kaupunkiin. Ja mitäpä toisia niillä [ikävillä asioilla] h:amaan KARHUM. Mieliala painui h:avasti. — *Yks³pers.* Minua h:aa 'olen huolissani, huolestunut'.

huol|i[32] *s.* **1.** jnk olion t. asian menestymisen, tulevaisuuden tms. puolesta herännyt levoton, rauhaton ajatus t. tunne, murhe t. suru jstak, jnk menestyksestä, tulevaisuudesta; levottomuus jstak, huolestuneisuus, huolestunut mieli; us. läheten merk:tä hätä, pelko, mielen ahdistus, tuska; joskus myös levottomuutta, rauhattomuutta aiheuttava asia. | Äidin h:et. Uusi päivä uusine h:ineen. Taloudelliset h:et. Elämän, toimeentulon h:et. H. lapsista, huomisesta, isänmaan tulevaisuudesta. H:et ja surut. Ainainen h. ja hätä. Minulla on h:ia, h:ta. Tuntea h:ta jstak, jnk johdosta. H:et painavat jkta, jkn mieltä. Siitä on paljon h:ta, pelkkää h:ta. Tuottaa h:ta. Antaa aihetta h:een. Hänen kasvoistaan näkyi h. ja epätoivo. H:ien vanhentama. Ei saanut h:elta nukutuksi. H:et haihtuvat, hälvenevät, unohtuvat. Jättää h:et huomiseksi. Hukuttaa h:ensa viinaan. - - perheen sijoittaminen maaseudulle muuttui polttavaksi h:eksi KIANTO. H. linnun pojistansa SL. H:iksi hyvä hevonen, katumoiksi kaunis vaimo SL. — *huolissa(an* (adv.) huolestuneena, murheissaan; hädissään, peloissaan. | Olla h:issaan jstak, jnk tähden. Olen kovin h:issani hänestä. - - oli h:issaan, mikä sinusta maailmassa tulisi AHO. Älä ole h:issasi, kyllä tästä selvitään! — *huoletta* (adv.) rauhassa, turvallisesti, empimättä, aivan hyvin, huoleti. | Ole aivan h:etta! H:etta voitte ostaa tuotteitamme. Vernissattua korkkimattoa saa h:etta pyyhkiä kostealla rievulla. Voitte h:etta kaikin tulla mukaamme. — *Yhd.*, us. *mon.* arki-, asunto-, elatus-, kasvatus-, koti-, koulu-, leipä-, lisä-, luku-, raha-, talous-, virkah.

2. huolehtiminen, huolenpito; vaalinta, hoiva, hoito; toimi. | H. järjestyksestä. H. tästä asiasta kuuluu, on uskottu N:lle. Isäntä itse otti h:en Valkosta KIVI. Kansallisuutemme, itsenäisyytemme — meidän on annettava ne hänen isälliseen h:eensa AHO. Semminkin nuorison opetus oli hänellä h:en kohteena. — Vars. eräissä vakiintuneissa ilmauksissa: *pitää* (harv. *kantaa*) *huolta* t. *huoli jstak* huolehtia jstak, huoltaa, hoitaa jtak. | Pitää h:ta vanhemmistaan, tehtävistään. Raha-asioista on pidetty hyvää h:ta. Luokkahuoneen tuulettamisesta on järjestäjien pidettävä h. Viranomaiset pitäkööt h:en siitä, että määräystä noudatetaan. - - huominen päivä pitää h:en itsestään UT. Mitä sinä niistä h:ta kannat KATAJA. — *panna, omistaa* jne. *huolta jhk* (t. *jllek*) huolehtia erityisesti jstak, omistautua jhk. | Panna h:ta vaatetukseensa. Armeijan kehittämiseen pantiin suurta h:ta. Ulkomaankaupalle on omistettava erityistä h:ta. Metsästäjän on uhrattava paljon h:ta koiransa kasvattamiseen. — **saada osakseen, vaatia** jne. **huolta;** vrt. edellisiä ilmauksia. | Lapset saivat osakseen rakkautta ja h:ta. Silaus vaatii suurta h:ta. — *olla jkn huolena, jättää, jäädä* jne. *jkn huoleksi* olla jkn tehtävänä, suoritettavana, valvottavana, jäädä jkn tehtäväksi jne. | Ruoanlaitto on naisten h:ena. Meidän h:enamme on, että - -. Jätä asia minun h:ekseni. Tehtävä jäi toimikunnan h:eksi. Tilanhoitaja otti koko maanviljelyksen h:ekseen. Itä-Preussin puolustaminen joutui suhteellisesti heikkojen saksalaisjoukkojen h:eksi. — *jnk huolesta* toimesta. | Lapset koulutetaan vanhempien h:esta. Enimmin isännän h:esta ja toimesta kävi tässä huoneenhallitus KIVI. — *huolella* par. huolellisesti. | Hoitaa, suorittaa tehtävänsä h:ella. Hyvistä päreistä h:ella tehty katto. Viralliset kirjeet on laadittava erityisellä h:ella.

huol|ia[17] *v.* tav. vain kielt. yhteyksissä. **1.** haluta ottaa vastaan, kelpuuttaa omakseen, seuraansa tms. **a.** *tr.* Kuka h:ii omenan? Tuollaista tavaraa en h:isi ilmaiseksikaan. Liisa ei h:inut Einoa miehekseen. Häntä ei h:ittu muiden seuraan. Liian nuoria ei h:ita kouluun. He eivät h:ineet Jaakkoa kuljettamaan tavaroitaan. "Auttaa se iliman tupakattai . . .", vastailee Ryysy-Ruupe nöyrästi, mutta h:ii kuitenkin lahjani KIANTO. **b.** elat:n kera. | Hän ei

h:inut avustamme. - - eikä se siitä miehekseen olisi h:inutkaan KATAJA. 2. obj:na I inf. a. viitsiä, välittää, pitää tarpeellisena. | En ole h:inut kertoa siitä kenellekään. Hän ei h:inut vastata kysymykseeni. Ken ompi se kansa, en mainita h:i H.KLEMETTI. — Kehotuksissa merk. heikentynyt. | Älä h:i mennä 'älä viitsi mennä, älä(hän) mene'. Älä h:i murjottaa. Ei h:ita riidellä. — *Ellipt.* Kylläpä sinä pelkäät, mutta älä h:i, ei kukaan tiedä siitä mitään! LEHT. **b.** *ei huoli* (yksipers.) ei pidä, ei tarvitse. | Ei h:i luulla, että hän tulisi. Erotus ei ole suuri eikä sen h:i merkitä karjalais-aunukselaisen kielialueen supistamista E.AHTIA. **3.** elat:n kera: ottaa varteen, pitää väliä, välittää, piitata. | Poika ei h:inut kiellosta. Vähät minä siitä h:in. Siitäkös hän h:isi! Ken h:isi houkon unista? KIVI. Akastasi sinä viisi h:it, lyöt kuin vierasta sikaa ALKIO. **4.** *harv.* (*tr.* t. elat:n kera) huolehtia, surra, murehtia. | Sinä taidat niin h. meidän tilaamme CANTH. Älä h:i huomisesta, kunhan pääset päivän päähän SL. Anna h. hevosen, / murehtia mustan ruunan KAL.

huolimat|on[57] *a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** hutiloiva, laiminlyövä, leväperäinen, välinpitämätön, varomaton;)(huolellinen. | H. ja laiska oppilas. H. töissään, pukeutumisessaan. H. ulkoasu. Koululaisten h. kielenkäyttö. Tulipalo on saanut alkunsa h:tomasta tulenkäsittelystä. Tehdä työnsä h:tomasti. Kaikki virheet johtuvat h:tomuudesta. H:tomuutta virantoimituksessa ei sallita. Mitä tuokaan on muuta kuin suoraa laiskuutta ja h:tomuutta tuo... että heinien annetaan mädätä kedolle KATAJA. **2.** *harv.* joka ei huoli, välittämätön. | - - miks hän, joka muistaapi pienet, / ois minusta h.? VK.

huolimatta post- ja prep:n luonteiseksi muuttunut verbinmuoto (< huolia 3): välittämättä, piittaamatta; ilmaus voidaan us. korvata konsess. sivulauseella. | Seurauksista h. [= seurauksia ajattelematta, olkootpa seuraukset millaiset tahansa] ryhdymme puuhaan. Pimeästä h. [= vaikka oli pimeä] löysin oven. Päätös tulee voimaan valituksista h. Kielloista h. pojat pitävät suurta ääntä. Rakenteen heikkouksista h. romaani on saavuttanut hyvän menekin. Lähti kävelemään h. siitä, että [= vaikka] jalka oli kipeä. — *siitä, kaikesta huolimatta* kuitenkin, sittenkin, silti. | Mutta jos vilustut? — Siitä h. menen uimaan. | Eduskunta ja kansa pysyivät siitä h. jyrkästi perustuslaillisella kannalla. Jos tuho kaikesta h. kohtaa viljelyskasveja, voidaan käyttää myrkkyaineita. Kaikesta h. aion matkustaa.

huolimattomuusvirhe *s.* Käännöksessä on runsaasti h:itä.

-huolinen[63] *poss.a. harv.* < huoli 1. | Moni-, suurih.

huolinta[16*] *s. liik.* ammattimaisesti harjoitettu tavarain kuljetuksen välittäminen toisten laskuun, speditio. **--ala** *s.* Toiminimi, joka työskentelee huolinta-, laivanselvitys- ja rahtausalalla. **-kulut, -kustannukset** *s. mon.* **-liike** *s.* Huolinta- ja rahtausliike. Harjoittaa h:ttä. **-osasto** *s.* Tuontiliikkeellä on oma h:nsa. **-tehtäv|ä** *s.* Otamme jatkuvasti vastaan h:iä.

huolit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** tehdä huolellisesti, viimeistellä, korjata, parannella. | Kauniisti ja h:ellen [= huolellisesti] koristettu kaappi. Maija istahti Taavetin pääpuoleen ja h:teli [= oikoi, korjasi] peittoa suojaavammaksi KARHUM. Sanonnan h:telu. - - hän tunsi tarvetta purkaa ajatuksensa eikä välittänyt h. kirjoitustensa muotoa WALTARI. — Vars. *kansanr.* koristella, silata. | [Miekan] kullalla kuvasi, / hopealla h:teli KAL. Vinokaistaleilla h:ellaan [= päärmätään] kankaan reunoja. — *huolit|eltu* (a.) -ellusti (adv.) viimeistelty, huolellisesti tehty, huolellinen. | Kirjan h:eltu ja hieno ulkoasu. H:eltu kieliasu. Pukeutua h:ellusti. Näyttämökuvat olivat h:eltua työtä. **2.** *murt.* Säret itsesi, h:teli [= huolehti] ukko apuun rientäessään IVALO. Tässä on sen kirja, jota se meillä on h:ellut [= säilyttänyt huolellisesti], ettei joutuisi talon pienten poikain revittäväksi MERIL.

huolitsija[14] *s. liik.* huolinnan harjoittaja, spediitööri. | H. hoitaa tavaroiden uuden lastaamisen, tullin yms. asiat.

huolittelemat|on[57] *kielt.a.* viimeistelemätön, huolimaton, hutiloitu. | H. kieliasu. Virheitä tehdään varsinkin h:tomassa puheessa.

huol|la[25] *v.* **1.** *harv.* surra, murehtia, huolehtia. | - - eikä kukaan enää työtä tehnyt eikä kukaan h:lut huomisesta LEINO. Ei sitä sydän h:e, mitä silmä ei näe SL. Mitäpä sinä sureksit, / mitä h:len huokaelet? KAL. **2.** *vanh.* naisesta: mennä naimisiin, miehelle. | - - ylösnousemisessa ei naida eikä h. UT[V]. - - vaan koska hänen miehensä kuollut on, niin hän on vapaa toiselle h:emaan UT[V].

huol|taa[5] *v.* pitää huolta, huolehtia jstak, hoitaa jtak. **1.** obj:na henkilö: vaalia, hoivata, elättää. | Vanhemmat h:tavat lapsiansa. Terveyssisaret h:tavat varsinkin äitejä ja lapsia. Köyhäinhoitolautakunnan on h:lettava puutteeseen joutuneita. Merimieslähetys h:taa merimiehiämme ulkomailla. Kyllä kai minä mielelläni [kyläilemään] lähden, jos sinä h:lat lapsia sen aikaa WILKUNA. — *Sot.* vrt. huolto 1.b. | Joukkojen h:taminen. **2.** obj:na esine t. asia: huolehtia jnk (us. koneen, laitteen) kunnosta, korjauksista yms.; pitää huolta jnk asian suorittamisesta, panna toimeksi, toimittaa. | Koneiden, autonrenkaiden h:taminen. Antaa kirjoituskone jnk liikkeen h:lettavaksi. Palkata jku puutarhaa h:tamaan. — Julkaisutyön on h:tanut N.N. Pankki h:taa korkojen perimisen. VR h:taa tavaranne matkalle haluamallanne tavalla.

huoltaja[16] *tek.* Perheen, lapsen h. Nuorison h. Maaottelujoukkueen h. Teoksen kuvituksen h. Kukkaron h. 'haltija, omistaja'. Auton h. H. sitoutuu puhdistamaan konttorikoneet seuraavasti: - -.

huol|to[1*] *teonn.* (< huoltaa) huolenpito, huolehtiminen, hoito. **1.** vaalinta, hoiva. | Vanhempiensa h:lossa olevat lapset. — *Erik.* **a.** apua ja tukea tarvitsevien henkilöiden yhteiskunnallinen hoito t. auttaminen. | Leskien, orpo-

jen, nuorison, siirtoväen, vankien h. Sokeain, raajarikkoisten, keuhkotautisten, invalidien h. Yhteiskunnallinen, sosiaalinen h. Henkinen, hengellinen h. — *Yhd.* työväenh.; alkoholisti-, merimiesh.; terveyden-, tuberkuloosi-, työttömyys-, äitiysh.; jälkih. **b.** *sot.* toiminta, jonka tarkoituksena on joukkojen varustaminen muonalla, ammuksilla yms. sekä terveyden- ja sairaanhoito. | Armeijan, divisioonan h. H. jaetaan kolmeen ryhmään: täydentävään, ylläpitävään ja evakuoivaan h:toon. Hyvin organisoitu h. Vihollisen katkaistua yhteydet h. ei voi toimia. — *Yhd.* ampumatarvike-, elintarvike-, eläinlääkintä-, kaasusuojelu-, kuormasto-, lääkintä-, pioneeri-, polttoaineh. **2.** huolenpito joistakin esineistä t. asioista. | Historiallisten muistomerkkien h. Kansainliiton h:lossa olleet alueet. — *Erik.* huolenpito joidenkin koneiden t. laitteiden kunnosta, korjauksista yms. | Koneiden h. ja korjaus. Auton, jarrujen, kirjoituskoneiden h. — *Yhd.* auton-, hissinh.; jarru-, konttorikone-, radioh.; kuljetus-, matka-, merih.

huolto|ala *s.* Lastenhuolto on tärkeimpiä h:alojamme. H:alan upseeri. **-alue** *s.* **1.** mandaatti (2.b). **2.** *sot.* Armeijan, divisioonan h. **-alus** *s. sot.* Sota-alukset jaetaan kolmeen ryhmään: taistelu-, huolto- ja koulualuksiin. **-apu** *s.* jkn henkilön huoltoon menevä suoritus; *erik.* avustus, jonka vakuutuslaitos maksaa loukkaantuneen omaisille sinä aikana, jolloin hän ei kykene ansiotyöhön. **-asem|a** *s.* **1.** paikka, jossa vars. autoja korjataan ja puhdistetaan, myydään bentsiiniä jne. | Shellin h. Lentoreitin päätepisteessä on lentokoneiden h. **2.** huoltola. **-avustus** *s.* = huoltoapu. **-eli|n** *s.* Köyhäinhoitolautakunta ym. h:met. — *Sot.* Rykmentin ja sen alayksikköjen h:miä ovat ampumatarvike-, talous-, lääkintä- ja eläinlääkintäelimet. **-eläke** *s.* vrt. huoltoapu. | Tapaturman aiheuttamasta ruumiinvammasta maksetaan h:tä. Leskivaimon saama vuotuinen h. **-hoitaja|-(tar)** *s.* H:ttaren on toimitettava lääkärintarkastukseen keuhkotautisiksi epäilemänsä henkilöt. On palkattu erityinen h., joka tarkkailee mielisairaalasta päässeitä potilaita. **-joukot** *s. mon. sot.* kenttäarmeijan huollosta, huoltopalveluksesta huolehtivat joukot. **-järjestelmä** *s.* H:än on kansaneläkelakia sovellettaessa turvauduttava silloin, kun eläkkeensaajan tulot eivät kohoa yli säädetyn rajan. Invalidien, raajarikkoisten h. **-järjestö** *s.* Yhteiskunnalliset h:t. Autotehdas, jolla on kautta maailman ulottuva h. **-kassa** *s.* huoltorahasto. **-keskus** *s. sot.* paikka, jossa sijaitsee useita armeijan huoltolaitoksia. **-koneisto** *s.* Armeijan h. **-konttori** *s.* monissa liikkeissä ja virastoissa oleva konttori, joka pitää huolta henkilökunnan raha-asioista suorittamalla sen verot, vakuutusmaksut yms. sitä varten palkasta tekemistään pidätyksistä. **-koti** *s.* Vapautuneiden vankien, kaatumatautisten h. **-kuljetu|s** *s. sot.* Vihollisen ilmahyökkäykset ovat häirinneet h:ksiamme. **-kustannukset** *s. mon.* Köyhien, raajarikkoisten h. **-käsky** *s. sot.* huoltomuodostelmille annettu yhteiskäsky, joka määrää eri huoltomuodostelmien toiminnan käskettyä operaatiota varten.

huoltola[11] *s.* yhteiskunnallinen huoltolaitos. | Pikkulasten h. Tylsämielisten h. Keskiajalla kirkon yhteydessä toimineet h:t. — *Yhd.* lastenh.; alkoholisti-, pakolaish.; keuhkotauti-, päiväh.

huolto|laitos *s.* Raajarikkoisten, sokeiden, alkoholistien h. Kaupungin h:laitoksista mainittakoon kunnallissairaala, kunnalliskoti, synnytyslaitos ja lastenkoti. — *Sot.* Kenttäarmeijan h:laitosten pääosa sijaitsee tukialueella. **-laj|i** *s. sot.* Taistelujoukkojen jakoa aselajeihin vastaa huoltojoukkojen jako h:eihin, jollaisia ovat lääkintä-, talous-, kuljetus- yms. joukot. **-la|ki** *s.* Sosiaaliset h:it. **-lautakunta** *s.* yhteiskunnallista huoltoa (esim. lasten-, köyhäinhuoltoa) varten asetettu kunnallinen lautakunta; vrt. sosiaalilautakunta. **-menot** *s. mon.* Kaupungin h. Koulujen h. **-muodostelma** *s. sot.* divisioonan, armeijakunnan t. niitä korkeamman komentoportaan huollon suoritus-elin (itsenäinen yksikkö, tav. komppania). **-muoto** *s.* **--ohje** *s.* Jarrujen h:et. **--osasto** *s.* Kaupungin huoltolautakunnassa on h. yleistä yhteiskunnallista huoltoa varten. — *Sot.* Päämajan h. Patteriston esikunta jakaantuu kahteen pääosaan: komento- ja h:on. **-palvelus** *s. sot.* = huolto 1.b. **-pataljoona** *s. sot.* **-piiri** *s.* us. tuberkuloosihuoltopiiri. | H:n lääkäri. **-poliisi** *s.* Irtolaisten pidättäminen kuuluu h:n tehtäviin. **-por|ras** *s. sot.* Tilanteen mukaan esikunta voidaan jakaa komentoportaaseen ja h:taaseen. **-porsas** *s. halv.* huoltohenkilöistä etulinjan miesten vastakohtana, etappisika. **-päällikkö** *s. sot.* upseeri, joka sotatoimiyhtymän ja joukko-osaston esikunnassa huolehtii huollosta komentajan käskyjen ja ohjeiden mukaan. **-raha** *s.* Asevelvollisen äiti saa ns. h:a. **-rahasto** *s.* Henkilökunnan eläkeja h. **-sisar** *s.* H:ena toimiva sairaanhoitajatar saa paikan tehtaallamme. **-sopimus** *s.* Konttorikoneitten h. **-suunnitelma** *s.*, vars. *sot.* H. taistelun eri vaiheita varten. **-taktiikka** *s. sot.* huollon soveltaminen taktillisten tilanteiden mukaiseksi. **-taktilli|nen** *a. sot.* vrt. ed. | H. tilanne, toiminta. Huolto jakaantuu h:seen ja huoltoteknilliseen toimintaan. **-teknilli|nen** *a. sot.* H:seen toimintaan kuuluu tarvikkeiden varastoiminen, haavoittuneiden hoitaminen ja kuljettaminen yms. **-tie** *s. sot.* Komppanian, pataljoonan h. **-tili** *s.* asianomaisen henkilön tili huoltokonttorissa, -toimistossa. **-toimenpi|de** *s.* Työväen suojelu- ja h:teet. **-toim|i** *s.* H:en alaan kuuluvia tehtäviä. **-toimin|ta** *s.* Yhteiskunnallinen, sosiaalinen h. Kuntain harjoittama h. — *Erik.* ehkäisevä tuberkuloosintorjumistyö, joka koettaa ottaa selvää keuhkotautia t. muuta tuberkuloosia sairastavista, järjestää heidän olonsa ja hoitonsa, jotta tartunnan leviäminen saataisiin estetyksi. — *Sot.* On pyrittävä vihollisen h:nan lamauttamiseen. **-toimisto** *s.* Kunnallinen h. Henkisesti sairaiden h. — *Erik.* huoltokonttori; tuberkuloosihuoltotoimisto. — *Sot.* Divisioonan, rykmentin h. **-työ** *s.* Yhteiskun-

nallinen h. Sokeain, raajarikkoisten h. Toimia h:n alalla. **-upseeri** *s.* **-vaikeu|s** *s.* Armeijan h:det. **-velvolli|nen** *a.* velvollinen huoltamaan jkta toista. | Lapset ovat h:sia vanhempiensa, vanhemmat lapsiensa suhteen. **-velvollisuus** *s.* **-viranomai|nen** *s.* Kaupungin valitsemat h:set. **-yhdistys** *s.* Raajarikkoisten h. **-yhtey|s** *s. sot.* Joukkomme ovat katkaisseet vihollisen h:det.

huoltu|a[1*] *v. vanh.* - - isät ovat syöneet happamia viinamarjoja, mutta lasten hampaat ovat siitä h:neet [= heltyneet] VT[V]. Tuo tuossa, päälliköntytär - - oli h:nut [= laihtunut] surusta HAARLA.

huom. *lyh.* huomaa!, huomautus.

huomaamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *akt.* joka ei huomaa, huono huomaamaan, "hoksaamaton", tarkkaamaton, hajamielinen. | Mitään h. Poika oli hidas ja h. Miten h. minä olenkaan! Vahinko johtui tytön h:tomuudesta. Anteeksi h:tomuuteni! **2.** *pass.* huomaamatta oleva t. jäänyt, näkymätön, tuntumaton; vähäinen, mitätön, huomiota herättämätön, vaatimaton, merkityksetön, vähäpätöinen. | Huulilla miltei h. hymy. Varjot olivat pienentyneet h:tomiin. Erotus on h. Hänen kehityksensä oli h:toman hidasta. Himalaja yhtyy pohjoisessa h:tomasti Tiibetin ylätasankoon. Pysyä h:tomana. Viettää h:onta elämää. Jäädä h:tomaan asemaan. Olla h:tomalla paikalla. Poistua h:tomasti. Hänen osakseen tuli unohdus ja h:tomuus. Nuorempi [neito] koetti tehdä itsensä niin h:tomaksi kuin suinkin PEKKANEN. - - monet niistäkin, jotka h:tomissa elivät, sortuivat muuten ajan rattaiden alle WILKUNA.

huomaavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* huomiokykyinen, valpas; huomiota osoittava, kohtelias, palvelevainen. | Tarkka, h. lapsi. Hän oli kyllin h. tehdäkseen oikean ratkaisun. — Auttavainen ja h. Kohtelias ja h. H. isäntä, tarjoilija. Olla h. pöydässä. H. palvelu. Tervehtiä h:sesti. Ottaa jku vastaan h:sesti. Osoittaa h:suutta. Kiitoksia h:suudesta!

huomaavasti *adv. harv.* huomaavaisesti. | [Mies] päästää h. vaimonsa edellä ja valaisee taasen portaat TALVIO.

huomai|ta[31] *v. vanh.* huomata, havaita. | Orpoja hän holhoilee, / leskein huudot h:tsee VK[V]. Naapurimme, h:tkaat, että aurinko laskuunsa likenee KIVI. - - en minä ole Mökin Maijua h:nnut miksikään erinomaisemmaksi PÄIVÄR.

huoma|ssa, -sta, -an *s. vaill.*, vars. *heng.* postp:n tapaan: hallussa, huostassa, hoivassa, hoidossa, turvassa, suojassa. | Olla jkn h. Jättää jkn h:an. Otti pojan h:ansa. Koulu oli ollut katolisen kirkon h. Kohtalomme on Jumalan h. Lepää Herran h. Herran h:an [hyvästelynä]. Heittää huolensa Herran h:an. - - tahdon kuolla, kaatua kuin tumma kuusi metsän h:an KIVI. [Patrullit] olivat ottaneet runoniekankin ystävälliseen h:ansa AHO. Siis omas ota h:has, / en pelkää sinun suojassas VK. Ah, hädässämme meitä / h:stas älä heitä VK. Hyvään ja täyteen ymmärrykseen tulleella neidolla olkoon valta tehdä testamentti, vaikka hän onkin holhoojan h. LK.

huoma|ta[35] *v.* Merk.-ryhmät eivät ole selvästi toisistaan erotettavissa. Huomattava(sti), huomattu ks. erikseen. **1.** vars. silmin, näkemällä havaita, erottaa, todeta, saada selville, keksiä, tuntea, panna merkille. | Tuskin h:sinkaan lapsia. Häntä ei voinut h. väkijoukosta. Toukka on lehden värinen, joten sitä ei ole helppo h. Vihdoin h:ttiin hänen piilopaikkansa. Vika on vaikeasti h:ttavissa. Mitään epäilyttävää ei h:ttu. Istui, lueskeli mitään h:amatta. Ei ollut h:avinaankaan. Tytön herttaisuus ei jäänyt pojilta h:amatta. — H:sin heti, että olet sairas. Äkkiä h:an jonkun tulevan huoneeseen. Irja h:si ihmisten töllistelevän häntä. Silloin aukenivat heidän molempien silmät ja he h:sivat olevansa alasti VT. — H. jk kauniiksi, likaiseksi, maukkaaksi. H:simme tuliat omiksi miehiksemme. - - ken tahansa saattoi kumminkin h. hänet herrasmieheksi SILL. — *huomaa!* (lyh. huom.) vars. kirjallisessa esityksessä huomiota kiinnittämässä, huomautuksen alussa. | H:a käsien asento! | Huom. Teosta saatavana myös nahkaselkäisenä. **2.** enemmän ajatteluun, arviointiin, tunteeseen yms. perustuvasta havaitsemisesta: oivaltaa, käsittää, ymmärtää, tajuta, nähdä. | H. jkn taipumukset. Aikaisemmilta tutkijoilta on jäänyt moni seikka h:amatta. - - mitä rikollista he minussa h:sivat UT. — Joko h:at, mistä on kysymys? Vieraiden annettiin h., että oli aika lähteä. Pojan h:ttiin puhuneen totta. H:sin pettyneeni. Vasta nyt he h:sivat olevansa suuressa vaarassa. H:sin onneksi ajoissa vaieta. Vihdoin h:sin katsoa kelloa. Ei h:ttu avata ikkunaa. H:tkaat: mies vihan vimmassa on verta-janoova peto KIVI. — H. jk todeksi, jku syylliseksi. H. asia hyväksi. H:simme tytön helposti loukkaantuvaksi. Olemme tarkastaneet tilit ja h:nneet ne oikein tehdyiksi. **3.** ed:iin liittyen. **a.** osoittaa jklle huomiota, huomaavaisuutta. | Tyttö oli nyrpeä, koska häntä ei tarpeeksi h:ttu. Ei Jussi minua enää h:a JOTUNI. **b.** ottaa huomioon. | Kuule, Jumala, minun huutoni, / h:a minun rukoukseni VT. — *Hall.* Meno h:taan 3. momentin rasituksena. **c.** *huomaamatta* huomiota herättämättä, salaa; huomiota kiinnittämättä, epähuomiossa, vahingossa. | Poika livahti h:amatta ulos. Tihutyö tapahtui hyvin h:amatta. Illan pimeässä kävi puuha h:amatta. Aika kului aivan h:amatta. — Tein sen h:amatta, h:amattani. Annoin h:amatta väärän avaimen. H:amattaan hän oli loitonnut vaimostaan.

huomattav|a[10] *a. (partis.)* huomiota ansaitseva, merkittävä, merkityksellinen; melkoinen, tuntuva, suuri; tärkeä, arvokas; etevä, kuuluisa, maineikas, tunnettu, huomattu. | H. joukko, määrä, enemmistö. H. hinta, voitto, rahalahjoitus. H:ia pääomia. H:ia muutoksia, lämmönvaihteluita. Tehdä h:aa tuhoa. H. seikka. Hänellä on siihen h. osuus. Olla h:assa asemassa, h:alla sijalla. Saavuttaa h:ia tuloksia. H. teos. H. henkilö, poliitikko, taiteili-

ja, tiedemies. H. liike, kauppapaikka. Suomen h:immat järvet.

huomattavasti *adv.* **1.** havaittavasti. | Nyökkäsi tuskin h. **2.** tuntuvasti, melkoisesti, runsaasti. | H. käyrä, punertava. H. suurempi, vaikeampi. H. alennettu hinta. Laivastoa lisättiin h. Veden pinta aleni h. Hänen asemansa parani h.

huomattavuu|s[65] *omin.* < huomattava. — *Erik.* huomattava henkilö t. teos. | Tarjoiluhuoneessa on kokonainen ruuhka pitäjän h:ksia KIANTO. Siellä [näyttelyssä] kuuluu käyneen väkeä, h:ksiakin LEHT. - - "Seitsemän veljestä" hän merkitsee alkuperäiseksi h:deksi ei ainoastaan Suomen, vaan myös maailmankirjallisuudessa TARK.

huomat|tu[2*] *a. (partis.)* kuuluisa, tunnettu, huomattava. | H. henkilö, tutkija. H. kauppaliike. Hän saavutti h:un aseman. H:tuja kaunokirjallisia uutuuksia.

huomaut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | H. virheistä. Hän oli kärkäs h:telemaan.

huomaut|taa[2*] *v.* **1.** kiinnittää muutamin, keskitetyin sanoin huomiota jhk, viitata jhk, tähdentää jtak, mainita jklle jtak arvostellen, selittäen tms., tehdä huomautus. **a.** elat:ssa olevan adverbiaalin määrittämänä. | H. jklle jstak. Tahdon h. seuraavista seikoista. H:an tästä näkökohdasta, asian kiireellisyydestä. Pojalle h:ettiin tavan vahingollisuudesta. Lukkari oli jo useamman kerran h:tanut komeasta lauluäänestäni JÄRVENT. **b.** vars. *vanh.* partit:ssa olevan obj:n määrittämänä. | On jo h:ettu tehtävän vaikeuksia. Kursiivikirjaimia käytetään antiikvatekstin keskessä erityisesti jotakin yksityistä sanaa h:tamaan E.N.SETÄLÄ. Hetken kuluttua h:ti Lauri muuatta luoteesta tulevaa venettä IVALO. **c.** lause- t. lauseenvastikeobj:n määrittämänä. | Tähän h:ti herra E., että --. Hän h:ti kuivasti, että hänellä on este eikä hän voi tulla. H:an kiinteästi, että nämä teoreettiset mietteet ovat omiani SILL. Kuten jo edellä h:in. **2.** käskyn-, varotuksen-, nuhtelunomaisesti sanoa t. ilmoittaa jklle jtak, antaa muistutus, ojentaa t. muistuttaa jkta jstak. | Karjanomistajille h:etaan, että laidunmaat on aidattava. Muutamat seikat antavat aihetta h:tamiseen. Minulla olisi paljonkin h:tamista. Rouva h:ti heti laiminlyönnistä. Häntä h:ettiin jo toistamiseen asiasta. Isäntä h:ti tyttöä hänen elämäntapojensa sopimattomuudesta. En siedä turhia h:tamisia.

huomautu|s[64] *s.* jnk asian valaisemiseksi, arvostelemiseksi tms. esitetty seikka, selitys; muistutus; paheksuminen, moite, ojennus. | Yleisiä h:ksia. Arvosteleva h. Latojan h. Vielä muutamia hajanaisia h:ksia. Hän teki keskustelun aikana lakkaamatta h:ksiaan. Arvostelijain h:kset olen ottanut varteen. Tekemäni h:kset eivät pyri vähentämään teoksen arvoa. — Ostajat tekevät kaikenlaisia h:ksia. Suurlähettiläs esitti asiasta h:ksen. Palotarkastuksessa tehtiin suuri joukko h:ksia. — *Kuv.* Sydän tekee äkillisen h:ksen olemassaolostaan [= osoittaa toiminnan häiriytymisen merkkejä] SILL. — *Yhd.* ala-, ennakko-, jälki-, loppu-, oikeakielisyys-, pää-, reuna-, sivu-, vasta-, välih.

huomautussarak|e *s.* Tehdä merkintä h:keeseen.

huomen[55] *s.* **1.** vars. *runok. ylät.* aamu. | On uusi h. Mikä jumalainen h. nyt onkaan! Eräänä sateenharmaana h:ena. Varhain h:en sarastaessa. H:esta ehtooseen. - - hän lepäsi h:een asti VT. - - vapauttaen lyö / läpi yön säde h:en koiton A.KOUTA. Niin h:na muutamana, / aamulla ani varahin KAL. — *Yleisk.* tervehdyksessä aamulla ensi kertaa tavattaessa. | Hyvää h:ta! H:ta, äiti! Hyviä h:ia! Sanoa h:ta. Toivottaa hyvää h:ta. Isä virkkaa hyvän h:ensa. - - nyökkäsi h:et naapurille KILPI. Vastata toisen h:een. Lahja lahjaa vaatii, hyvä h. vastausta SL. **2.** tav:mmin huominen. | Odottaa h:ta. Odotamme h:een. Laittakaa nämä valmiiksi h:een. Aurinko ennusti kaunista päivää h:eksi. Ruokaa jätettiin h:eksi. Koettakaapa h:eksi ottaa selvä asiasta. Pois huoli h:esta! H. tulee huolinensa, päivä toinen toiminensa SL. **3.** *kuv. runok.* ja *ylät.* aamu, uusi aika, tulevaisuus. | Elämän h. 'nuoruus'. Armon, onnen h. Toivot h:en KOSKENN. Tämän päivän nuorisosta riippuu kansakunnan h. Uus, korkea h. koittaa / yli kukkivan, kauniin maan KAILAS. **4.** adv:sia käyttötapoja: *huomenna* kuluvaa päivää seuraavana päivänä;)(eilen. | Tänään tai h:na. H:na on päivä uusi. Tulen h:na. Oletko h:na kotona? H:na tulee tilitys. Kunpa h:na olisi päivänpaiste. Kuitenkin minun pitää vaeltaman tänään ja h:na ja ylihuomenna UT. — Harv. menneestä ajasta. | Heti h:na annettiin yksin tuumin lapsille kielto PÄIVÄR. Mutta h:na oli meri tyven, ilma lämmin ja kallio sileä AHO. — *huomenissa,* etup. kansanr. *huomenessa* (*a.*) aamuvarhaisella, aamulla. | Varhain h:issa lähdettiin. Odottelin heitä jo h:issa, mutta he eivät palanneet iltapuolellakaan. Nousi aivan aikaisehen, / aivan aika h:essa KANT. (*b.*) seuraavan päivän aamuna, seuraavana päivänä, huomenna. | Laiva lähtee h:issa. H:issa pääsemme perille. Heidät piti kuulutettaman h:issa.

huomen- **1.** vars. *runok.* = aamu-. **2.** us. tav:mmin huomis-. **-aamu** *s.* huomisaamu. | Tulen h:lla, h:na. Odotetaan h:un. H:sta alkaa työ. — Josua nousi varhain h:na ja toi Israelin esiin VT[V]. **-aamuinen** *a.* huomisaamuinen. | Pojat tiesivät, että h. rynnistys tuli olemaan ankara. **-ehtoo** *s.* huomis-, huomenilta. | Tule meille h:lla. Laita kaikki valmiiksi h:ksi.

huomenekse|lla[64] *s. vall. harv.* aamulla; seuraavana aamuna. | H. lähdimme ulos. Vasta valoisalla h. heräsin AK. Taas erääseen h:en elää, taas rupee veistään hiomaan KS. — Uudenvuoden aattoehtoona neito sitoo vyön lehmän sarviin; minne päin se h. navettaan mentäessä katsoo, sieltä päin tulee kosija AK.

huomeneltain *adv.*, etup. *vanh.* aamulla; seuraavana aamuna. | Sillä taivaan valtakunta on perheen isännän vertainen, joka varhain h. läksi ulos UT[V]. — Tulkoon h. uudelleen kuulemaan minkä kirkonrangaistuksen piispa hänelle määrää LEINONEN.

huomen|hetki *s.* aamuhetki. | Varhainen h. Kesän heleitä h:hetkiä. -- saa minut h. tää / niin outoon mielialaan *MANN. — *Kuv.* Elon, vapauden h. Suomen kansallisen elämän h:hetkinä. **-il|ta** *s.* huomisilta. | Hän tulee h:tana. Työ on h:lalla valmis. H:taan kun ajamme, tapaamme jo leirin LEINONEN. **-iltai|nen** *a.* Suom. Kirj. Seuran h. kokous. Ostin jo lipun h:seen näytäntöön.

huomeni|nen[63] *a. vanh.* huominen. | H. päivä tuli PÄIVÄR. Älkööt sentähden surko h:sesta päivästä UT[V]. — *S:sesti* aamuhetki. | -- aamut aikaisin valitti, / h:set huokaeli KAL.

huomen|kello *s.*, tav. *mon.* aamukello(t). | Soittavat papinkelloja, h:kellot on jo soitettu. -- kuin hyminä h:kelloin / salokappelin kaukaisen MANN. Kumahtain h. lyö AK. **-koi** *s. runok. ylät.* aamunkoi. | Pian koittavi taivaalla h. K.LEINO. **-koit|e** *s.*, vars. *runok. ylät.* aamunkoite. | Varhain h:teessa. -- kun hehkuva h. / luo kultihin maailman *MANN. — *Kuv.* Suomalaisuuden kultainen h. Muuan kynäkahakka sanomakirjallisuutemme h:teen ajoilta. **-koit|to** *s.*, vars. *runok. ylät.* aamunkoitto. | H:on punerrus. Hamaan h:toon asti. Muin' oli ajat paremmat, / -- / koriammat h:ot KANT. — *Kuv.* Itsenäisyytemme h:ossa kohotettiin Turku jälleen yliopistokaupungiksi. **-lahja** *s. vanh.*, vars. *lak.* sulhasen t. tämän isän morsiamelle t. nuorikolle (häitä seuraavana aamuna) antama lahja, jonka vaimo leskeksi jäätyään sai pitää yksityisenä omaisuutenaan. | Jos vaimo kuolee ennen miestänsä, rauetkoon h. sikseen LK. Jos joku viettelee neitseen, -- niin antakoon hänelle h:n ja ottakoon hänet vaimoksensa VT[V]. — *Raam.* myös: sulhasen morsiamen isälle antama morsiamen hinta. | Vaatikaa minulta kuinka suuri h. -- tahansa, ja minä annan, mitä te vaaditte; antakaa minulle vain se tyttö vaimoksi! VT[V]. — *Kuv.* Stolbovan rauhassa ruotsalainen Suomi sai neitseellisen h:n, parhaan osan Karjalaa AK. **-laulu** *s.*, etup. *runok.* aamulaulu. | Kaikui kutsuansa / jo heimon h. helkkyvin A.KIVIMAA. **-päivä** *s. harv.* huomispäivä. | H:n illalla PÄIVÄR. -- illan rusko lupasi kaunista h:ä AK. **-rusko** *s. runok.*, etup. *kuv.* aamurusko. | Palaa idän ilmanpielet, / hehkuu ajan h.! LEINO. **-tervehdys** *s.*, vars. *runok.* aamutervehdys. **-tuoppi** *s.*, tav. ilmauksessa: juoda h:a 'juoda häissä morsiamen onneksi ja antaa vastalahjaksi rahaa t. tavaraa, juoda kertaa'. | Olipa sitten h:a juotaessa kymmeniä pöytään heittänyt ja sitä mukaa makeita maistellut AHO. **-tuul|i** *s.*, etup. *runok.* aamutuuli. | -- ja koittaa koi, / ja h:et tuntureilta henkää LEINO. **-vartio** *s. ylät.* aamuvartio. | H:sta hamaan yöhön toivokoon Israel Herraa AK. **-vir|si** *s.* aamuvirsi. | H:ren aikana. [Urut] livertelevät aikansa omia säveleitään, kunnes pysähtyvät ja siitä ponnahtavat täyteen h:teen SILL. — *Kuv.* Linnut livertelivät h:ttään.

huomi|nen[63] **1.** *a.* **a.** huomenna tapahtuva t. suoritettava tms., huomispäiväinen. | H. retki, kokous. Ilmoitus tulee h:seen lehteen. Ajattelen tässä h:sia töitäni. Surra, murehtia h:sesta päivästä [alk. UT]. Ei nähnyt enää h:sta päivää 'ei elänyt enää huomiseen asti'. **b.** *kuv.* (pian) tuleva. | H. sota. H:set tapahtumat. **2.** *s.* seuraava, huominen päivä, huomispäivä. | Lukea h:sen läksyjä. H:sta varten. Säästää, valmistaa h:seksi. Työ jätettiin h:seksi. Viivyn h:seen. Odota h:seen asti. H:sesta alkaen. H:sesta viikon perästä. H:sesta viikko eteenpäin. Lykätä h:sesta h:seen 'päivästä toiseen'. Älä huoli h:sesta, kunhan pääset päivän päähän SL. Jos olisi odotettu h:seen, ehkä olisi hinta noussut AHO. — *huomisin* (adv.) huomenna, seuraavana päivänä (etup. menneestä ajasta puhuen). | H:sin tuli äiti kotiin. Mietiskeli h:sin lankeavaa vekseliään. Ja h:sin he lähtivät kiertämään LEINONEN. — *Yhd.* ylih.

huomio[3] *s.* **1.** tarkkaavaisuus, varteen-, vaarinotto; asianharrastus, mielenkiinto, uteliaisuus, huomaavaisuus; silmälläpito, tarkkailu. | Tehostaa, terästää h:taan. Lukijan h. herää. Kääntää jkn h. jhk, toisaalle. Käänsi h:nsa politiikkaan. Asia on ollut oppineiden h:n kohteena. Nämä kysymykset vetivät kaikkien h:n puoleensa. H:mme kiintyi tien varrella olevaan rakennukseen. Kysymykselle on omistettava runsaasti h:ta. Saada h:ta osakseen. H:n arvoinen, h:ta ansaitseva asia. Jäädä h:tta, h:ta vaille. -- jokainen vanki on pidettävä alituisen h:n alaisena LK. — Komennuksissa, varotuksissa, kehotuksissa yms. | H. Katse oikeaan päin! | H.! Täällä Lahti! | Maalaiskotien, siirtoväen h:on! Komentaa "h." Huudettiin "h." — *herättää huomiota* pistää silmään, herättää uteliaisuutta, hälyä, aiheuttaa sensaatiota. | Herättää yleistä, kiusallista, ansaittua h:ta. H:ta herättänyt nyrkkeilijä. Maalaus herättää h:ta loistavilla väreillään. Uutinen herätti tavatonta h:ta. H:ta herättävän pieni. — *kiinnittää, panna huomiota jhk* välittää jstak, pitää jtak tärkeänä, osoittaa harrastusta, panna huolta jhk, tarkata, valvoa jtak. | Kiinnittää h:ta lasten kasvatukseen. Kiinnittää jhk erityistä, vilkasta, vakavaa h:ta. Hän ei pannut yskäänsä aluksi mitään h:ta. Järjestelytyöhön on pantu erityistä h:ta. Antero kuunteli vain toisella korvalla panematta h:ta, kenelle ukko puhui AHO. — *ottaa huomioon* ottaa varteen, vaarin, panna merkille, ottaa lukuun. | Hänen sanojansa ei otettu h:on. On otettava h:on maan laatu. Kaiken tämän h:on ottaen. Jättää h:on ottamatta. Paikkaa täytettäessä pyydän tulla h:on otetuksi. Ja kansa otti yksimielisesti h:on, mitä Filippus sanoi UT. — *sulkea jkn huomioon* pyytää kohteliaasti ottamaan huomioon. | Suljemme asian viranomaisten h:on. Tämän uudistuksen pyydämme saada sulkea suomen kielen käyttäjien h:on. — Pyydän sulkeutua arvoisan seuran suosiolliseen h:on. **2.** havainto, keksintö, käsitys. | Tärkeä, uusi h. Äidin tarkka silmä teki nopeasti h:ita. Vieras teki sen h:n, että kaikkialla oli hyvin siistiä. H. houkutteli h:on. Etymologisia h:ita. H:ita pienviljelijäin asunto-oloista. Hän on tullut siihen h:on, että -- AHO. -- jossakin sielun pohjalla kaikersi levoton h., että nuo kaksi nauroivat yhdessä hä-

nelle ALKIO. — *Psyk.* H. on ulkomaailman yhteyteen saatettu aistimus. — *Yhd.* erikois-, pää-, yleish.; hajah.; tilinpäätös-, tyyli-, värih.

huomio|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** tehdä huomioita, havaintoja, tarkkailla, havainnoida. | H. itseään. H. muotoja ja värejä. H. luonnonilmiöitä. Psykologisten seikkojen h:inti. Hitaasti h:iva. Silmät kirkkaat, h:ivat. Silmä h:i nopeasti kodan ympäristöä. Potilaita h:itiin useita viikkoja. Yrjö h:itsee syrjästä Eliinan ilmeitä RAILO. Hän oli h:inut ihmisiä, heidän tekojaan, sanojaan, luonnettaan PEKKANEN. **2.** yksityisestä havainnosta; par. huomata, havaita, panna merkille. | Hänen tuloaan ei kukaan h:inut. Hän h:i sen, että – –. Hän oli ensimmäinen, joka h:i molekyylien välisen vetovoiman. Kai maar minutkin aikanaan h:idaan HILJA VALTONEN. **3.** par. ottaa huomioon, lukuun, varteen. | Terveydellisten näkökohtien h:iminen. Puvun valmistuksessa h:idaan seuraavaa. Ennakkosuoritukset h:idaan lopputilityksessä. A:ta ei ollenkaan h:itu paikkaa täytettäessä. H:ikaa erikoisalennuksemme!

huomioimiskyky *s.* huomiokyky.

-huomioinen[63] *poss.a.* Hyvä-, teräväh.

huomioitsija[11] *tek.* (< huomioida 1) huomioiden, havaintojen tekijä, tarkkailija. | Terävä, valpas, puolueeton h. Poliittinen, sotilaallinen h.

huomio|kyky *s.* Hidas, tarkka, terävä, erinomainen h. Rasittaa kuulijain h:kykyä. Opettaja tutki luokan h:kykyä. **-kykyinen** *a.* Vilkas ja h. Oppivainen ja h. lapsi. H. ammattimies. **-merk|ki** *s.* huomiota, tarkkaavaisuutta kiinnittävä merkki. | Asemaa kutsutaan h:illä, kunnes se vastaa valmiusmerkillä. — Tien varressa oli koulua osoittava h.

huomion|arvoinen *a.* (tav. ⁀) huomiota ansaitseva, huomattava, merkittävä. | H. asia, julkaisu, uutuus. **-osoitu|s** *s.* Julkinen, kohtelias, ystävällinen h. Pieneksi h:kseksi häntä kohtaan. Merkkipäivänään N. joutui monien h:sten kohteeksi. **-teko** *s.* huomioiden teko, tarkkailu. | Harrasti pikkutarkkaa h:a. Hänen h:nsa aikakauden säveltaiteesta ovat säilyneet jälkimaailmalle.

huomioon|otettava *a.* (tav. ⁀) varteen otettava, merkille pantava. | H. neuvo, periaate. **-ottaminen** *s.* (tav. ⁀) = seur. **-otto** *s.* vrt. huomio 1. | Näiden kaikkien seikkojen h. on tarpeen asian valaisemiseksi.

huomiotaherättävä *a.* par. ⁀.

huomis|aamu *s.* huominen aamu, huomenaamu. | Se on h:aamun murhe. Odotan h:aamuun. H:aamuna on minun oltava perillä. **-aamui|nen** *a.* H:set askareet. **-ehtoo** *s.* huomisilta, huomenehtoo. | H:lla hän on täällä. **-il|ta** *s.* huominen ilta, huomenilta. | Palaan h:tana. Lämmittäkää h:laksi sauna. Jo ennen h:taa. **-iltainen** *a.* H. kokous. **-päivä** *s.* seuraava, huominen päivä, huominen. | Heti h:nä. On syytä huolehtia h:stä. Ei nyt syödä ennenkuin on noussut h. KIVI. — Menneestä ajasta. | Ei koskaan voinut olla varma h:stä. H:ksi ei jäänyt mitään. — *Kuv.* (lähi)tulevaisuus. | H:n sota. H:n Suomi. Mitä kaikkea kykeneekään keksimään h:n ihminen! – – h:nä kansat / on veljet keskenään AK. **-päiväinen** *a.* H. huvitilaisuus.

huone[78] *s.* **1.** vars. asuintarkoituksiin käytetty, seinien rajoittama rakennuksen osa; vrt. kamari, kammio, keittiö, pirtti, sali, tupa; alkovi, halli. | Iso, pieni, matala h. Kolea, lämmin h. Siisti, kalustettu h. Kalustamaton h. Viisi h:tta ja keittiön käsittävä huoneisto. Huone n:o 102. Yhteinen, yksityinen h. Kahden hengen h. Vahtimestarin h. Talon nuoren herran h. Hankkia, vuokrata itselleen h. Asua ahtaissa, ummehtuneissa h:issa. Kolme henkeä nukkui samassa h:essa. Linnan h:issa kuhisi väkeä. Astua h:eseen. H:en kunnostaminen, siivoaminen. Panna h:eseen uudet seinäpaperit. Aurinko pilkistelee h:eseen. — Koetin ehättää h:eseen ennen rajuilman saapumista. Isäntä on hyvä ja käypi h:eseen [sisään] AHO. — *Mon.* myös: huoneisto. | Teilläpä on aurinkoiset h:et. Vaihtaa h:ita. — *Erik.* Valokuvaajan pimeä h. Ja klupua saamme ja mustaa h:tta [rangaistukseksi] TALVIO. Kaksikamarijärjestelmäisessä eduskunnassa on kaksi erillistä osastoa, kamaria eli h:tta. Horoskoopin tekijät jakavat taivaanpallon 12 osaan eli h:eseen. — *Yhd.* etu-, holvi-, kulma-, perä-, porras-, sivu-, taka-, ullakkoh.; alkovi-, halli-, hella-, keskuslämmitys-, takkah.; eteis-, keittiö-, salih.; hotelli-, kouluh.; herran-, johtajan-, lasten-, naisten-, opettajainh.; matkustaja-, opettaja-, vierash.; arki-, juhla-, kesäh.; kerho-, kokous-, luku-, makuu-, musiikki-, odotus-, olo-, peli-, pesu-, pukeutumis-, päivystys-, ruokailu-, seurustelu-, toimitus-, työ-, vastaanotto-, virkah.; kahvi-, ruoka-, tee-, tupakkah.; kanslia-, konttori-, toimistoh.; jäähdytys-, kone-, kylpy-, laboratorio-, leikkaus-, pannu-, röntgen-, suihku-, säilytys-, teurastus-, varastoh.; juusto-, jää-, maito-, olki-, ruumenh.; ala-, yläh.

2. itsenäinen rakennus; vrt. mökki, pirtti, tupa yms. | Kolmesti siirretty h. Löytölasten h. Pihalla oli siellä täällä muutamia h:ita. Niemen nenästä pilkotti punainen h. Osti vanhan h:en. Ulos h:iden taakse. Kullakin h:ella oli pihan piirissä oma sijansa. Jokainen h. tällä saarella on kyhätty meren tuomista puista AHO. Jos omistaja lupaa h:en kattaa ja hyväksi korjata LK. — Herran, Jumalan h., pyhä h. 'kirkko, temppeli'. — *Murt.* aitta. | Asuintupaa vastapäätä pihan toisella puolella näemme kaksi aittaa eli h:tta AK. — *Mon. murt.* (itsellisen) asumus, asunto-, vuokratilan rakennukset. | Olen ostanut h:et tästä vierestä TALVIO. Sen on vanhemmilla tuossa h:et, ei torppa eikä mökki, vaan h:et SILL. — *Yhd.*, us. *vanh.* (myös rakennuksessa toimivista laitoksista) hullujen-, merimies-, sairas-, ritarih.; kunnan-, raatih.; asema-, kauppa-, kehruu-, kuritus-, käräjä-, pakka-, rukous-, saarna-, seura-, tee-, tullih.; ruumish.; karja-, kasvi-, kuivaus-, lammas-, puima-, vene-, verkkoh.; uimah.

3. *kuv.* a. etup. *vanh.* talo, koti, talous, talonpito. | - - huhtiansa katselemassa käyskeli Eero, ja kylään olivat lähteneet h:en palvelijat kaikki KIVI. - - h., jossa emäntä tuhlaa, käy pian kumoon ilman armoa KIVI. Miina itse hoiti h:en hallitusta JOTUNI. Älä himoitse lähimmäisesi h:tta KATEK. - - meni kotiinsa omaan kaupunkiinsa, järjesti h:ensa ja hirtti itsensä VT[v]. b. *vanh.*, vars. *raam.* huonekunta, perhe, suku. | Kuninkaan, faaraon h. Keisarillinen h. Koko Israelin h. UT. Mutta minä ja minun h:eni palvelemme Herraa VT. [Joosef] oli Daavidin h:tta ja sukua UT. — *Yhd.* hallitsija-, kuningas-, ruhtinash. c. teatteri- ym. yleisön määrästä. | Täysi, vajaa h. Yleisöä oli hyvä h. Toisella esityskerralla ei saatu täyttä h:tta. Ooppera esitettiin kymmenelle täydelle h:elle.

huoneelli|nen[63] 1. *s.* huoneen täysi. | H. lapsia. Hyvä h. yleisöä. Kokonainen h. pellavia. 2. *a.*, etup. *vanh.* kotitoimiin kuuluva, koti-, talous-. | H:set askareet KIVI. - - toimekas ja tarkka kaikessa h:sessa KIVI. H:senkaan elämän puolesta ei tämän hengenmiehen iltapuoli ollut niin tyventä SILL.

huoneen|hallitus *s.* 1. etup. *vanh.* talouden, kodin hoito, talonpito. | Vaimo - - on tarpeellinen kappale h:hallituksessa KIVI. Enimmin isännän huolesta ja toimesta kävi tässä h. KIVI. Keittiössä - - hoiti h:hallitusta hänen uskollinen palkkapiikansa Eeva LEINO. Tee tili h:hallituksestasi UT. 2. *kuv. leik.* aviovaimo. | [Mies] oli hepputi ja olisi sinä pysynyt, ellei uusi h. niin tarmokkaasti olisi ottanut ulkonevista korvista kiinni ja tyyrännyt raiteille KARHUM. "Muistahan nyt sitten tuoda kukkakaupasta niitä sipuleja", varotteli meidän h:hallituksemme AK. **-haltij|a** *s.* 1. kodin, asunnon hoitaja. | Toimellinen h. - - uskollinen ja ymmärtäväinen h., jonka hänen herransa asettaa pitämään huolta hänen palvelusväestään UT. Mukava on nykyinen akkani, hellä ja hyvä h. TOPPILA. 2. *hist.* ja *raam.* hovimestari, hallitsijan, hallituksen taloudellinen edustaja, käskynhaltija, taloudenhoitaja. | Venäjän h:oiksi kaukaiseen itään osui kunnottomia ja talouselämää ymmärtämättömiä miehiä AK. — *Kuv.* - - seurakunnan kaitsijan on, niin kuin Jumalan h:an tulee, oltava nuhteeton, ei itserakas, ei pikavihainen UT. 3. *myt.* H:an uskottiin olevan jokaisessa huoneessa, jossa oli selkähirsi. **-läm|pö** *s.* Säilytetään tavallisessa h:mössä. H. oli saanut silmut puhkeamaan. **-lämpöi|nen** *a.* H:stä vettä. **-rakennu|s** *s.* huoneen, huoneiden rakentaminen. | H:ksen perustavat työt. **-rakennusala** *s.* **-rakennusoppi** *s.* **-rakennusosasto** *s.* Teollisuuskoulun h. **-sisusta** *s.* Empiretyylinen h. [Kirjailija] ei tuhlaa monta sanaa ympäristön tai h:n esittämiseen. **-sisustus** *s.* Yksinkertainen, tyylikäs h. **-taulu** *s.* katekismuksen osa, jossa esitetään opettajien, vanhempien, lasten ym. velvollisuuksia tähdentäviä raamatunlauseita. | Niin on h:ssa käsketty. — *Kuv.* perussäännökset. | Tämän h:n oppikoon tarkoin jokainen pyssynkäyttäjä. **-vuokra** *s.* Maksamatta jäänyt h. **-vuokralaki** *s.* **-vuokralautakun|ta** *s.* kunnallinen elin, joka (asuntopulan vallitessa) järjestelee ja valvoo (asuin)huoneistojen ja -huoneiden käyttöä paikkakunnalla. | Helsingin kaupungin h:nat. **-vuokraolot** *s. mon.*

huone|ilma *s.* Puhdas, lämmin, hiostava h. Pilaantuneen h:n puhdistaminen.

-huoneinen[63] *poss.a.* Yksi-, kaksi-, moni-, useampih.

huoneisto[2] *s.* asuin- tm. tarkoituksiin käytetty huonekokonaisuus, so. asuinhuoneet, keittiö, eteinen, mukavuuslaitokset jne., lokaali. | Komea, nykyaikainen, aurinkoinen h. 3 huoneen ja keittiön h. Kirjapainon, liikkeen h. Seuran h. Hankkia oma h. Vaihtaa h:a. — *Yhd.* asuin-, huvi-, juhla-, kahvila-, kerho-, konttori-, koulu-, liike-, näyttely-, työh.; osake-, vuokrah.; loisto-, pienh. **-menot** *s. mon.* Suuret h. **--olot** *s. mon.* **-pula** *s.* Vallitsi kova h. **-tila** *s.* **-tyyppi** *s.*

huone|jako *s.* Rakennuksen mitat ja h. selviävät piirustuksesta. **-johdin** *s. sähk.* = sisäjohdin. **-järjestys** *s.* Yläkerran h. Asuinrakennuksen h. vaihtelee talon suuruuden mukaan.

huonekalu *s.*, us. *mon.* sellaisista huoneiden sisustamisvälineistä kuin tuolit, pöydät, kaapit ym.; kaluste. | Nykyaikaiset, antiikkiset, tyylikkäät h:t. Kuluneet h:t. Hankkia uudet h:t. Kalustaa huone omilla h:illa. Kirjoituspöytä on välttämätön h. kaupunkilaiskodissa. Särkevät kaikki h:tkin tapellessaan. — *Yhd.* kori-, mahonki-, metalli-, nahka-, plyysi-, teräs(putki)-h:t; biedermeier-, rokokoo-, tyylih:t; konttorih:t. **-ala** *s.* Toimia h:lla. **-arkkitehti** *s.* **-joustin** *s.*, us. *mon.* **-kangas** *s.* huonekalujen verhoamiseen käytettyjä kankaita. **-kaup|pa** *s.* Helsinkiläiset h:at. — Harjoittaa h:paa. **-kauppias** *s.* **-korjaamo** *s.* **-lakka** *s.* huonekalujen kiillottamiseen käytetty lakka. **-liike** *s.* N N:n h. — Harjoittaa h:ttä. **-lukko** *s.* lukko, jollaisia käytetään kaapeissa, pöydänlaatikoissa ym. **-maalaamo** *s.* **-maalaus** *s.* **-malli** *s.* **-markkin|at** *s. mon.* H:oilla on nykyisin ollut vilkasta. **-messut** *s. mon.* **-myymälä** *s.* **-nahka** *s.* huonekalujen päällystämiseen käytetty nahka. **-naula** *s.* verhoamistöissä yms. käytettyjä lyhyitä, leveäkantaisia nauloja. **-n|päällinen** *s.* **-näyttely** *s.* **-osasto** *s.* Puusepäntehtaan h. **-piirtäjä** *s.* huonekalujen piirtäjä. **-puu** *s.* Kiillotettua h:ta. Visakoivu on hienoa h:ta. **-puuseppä** *s.* **-ryhmä** *s.* **-sametti** *s.* huonekalukankaana käytetty sametti.

huonekalusto *koll.s.* huonekalut; vars. oman kokonaisuutensa muodostava, yhteen huoneeseen tarkoitettu ryhmä samantyyppisiä, -tyylisiä huonekaluja. | Perheen koko h. — Komea, vanhanaikainen h.

huonekalu|taide *s.* **-taiteilija** *s.* **-tehdas** *s.* **-tehtailija** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tyyli** *s.* Historialliset h:t. **-tyypp|i** *s.* Uusia h:ejä. **-vaunu** *s.*, us. *mon.* huonekalujen, muuttotavaran ym. kuljetukseen käytetty vaunu.

huone|kasvi *s.* asuinhuoneissa hoidettava koristekasvi, ruukkukasvi. | Verenpisara on kiitollinen h. Harrastaa h:kasvien hoitoa. **-korkeus** *s.* par. huoneenkorkeus. **-kuiva** *a.* H. puu **-kumppani** *s.* asuinkumppäni. **-kun|ta** *s.* yhdessä asu-

vat ja yhteiseen ruokatalouteen kuuluvat henkilöt; vrt. ruokakunta, perhe. | H:nan jäsenet, päämies. H:nan ruokamenot. Talossa vilisee suuri väki, kolme veljestä, joista kahdelle Jumala on siunannut h:taa KIANTO. Ja hänen veljensä ja koko hänen isänsä h. tulivat alas VT[v]. — *Yhd.* työh. **-kuntalai|nen** *s.*, etup. *vanh.* huonekunnan jäsen. | H:seni ja palvelijattareni pitävät minua muukalaisena VT[v]. **-kärpänen** *s.* Musca domestica, ihmisten seurassa yleinen kärpänen, kotikärpänen. **-luku** *s.* Talon h. Pienasuntojen h. **-läm|min 1.** *s.* huone(en)lämpö. | Taikina saa nousta h:pimässä. Levähtää hetkinen h:pimässä. **2.** *a.* huone(en)-lämpöinen. | H:mintä vettä. **-läm|pö** *s.* = huoneenlämpö. | Tavallinen h. Säilytetään h:mössä. **-lämpöi|nen** *a.* = huoneenlämpöinen, huonelämmin. | Pyyhkiä h:sellä vedellä. **-mie|s** *s. kans.* loinen, koturi. | Mari ja hänen miehensä asuivat maantien varressa h:hinä pienessä mökissä AHO. - - kutsuit ruojat, kutsuit roistot, / kaikki hoikat h:het KAL. **-palmu** *s.* huonekasvina oleva palmu. **-pula** *s.* H. koulussa. **-rakennu|s** *s.* **1.** huoneita käsittävä rakennus. | Sairaalat ja muut suuret h:kset. **2.** → huoneenrakennus. **-riv|i** *s.* **1.** vrt. huone 1. | Käytävän kahden puolen oli pitkä h. Eteiseen näkyi valaistu h.: kiiltäviä permantoja, kauniisti paperoituja seiniä TALVIO. **2.** vrt. huone 2. | Pihapiirin h:t. - - kaupunki tehtaineen, torneineen ja valkoisine h:eineen AHO. **-ryhmä** *s.* joko samaan rakennukseen kuuluvien huoneiden tai erillisten rakennusten muodostama ryhmä. | Tupa ja kaksi kamaria muodostavat oman h:nsä. — Muita ylempänä nurmettuneella mäellä on - - Peltomäen h. SILL. **-sisustus** *s.* → huoneensisustus. **-til|a** *s.* Rakennuksen h:oja ei ole tehtävä suuremmiksi kuin välttämättä tarvitaan. **-toveri** *s.* asuintoveri. | Luokka- ja h:ni. Neiti haluaa asuntoa yksin tai h:na. **-tyypp|i** *s.* Uudenaikaisia h:ejä.

huoneu|s[64] *s. vanh.* huoneisto; rakennus, talo. | [Kokouksen pito] oppilaitoksen tai tieteellisen seuran h:ksessa LK. — Vankka oli - - kartano, niin että monessa rustholissa olen nähnyt heikommat h:kset PÄIVÄR. [Suom. Kirj. Seura ilmoitti] aikovansa rakentaa itsellensä oman h:ksen AK.

huoneusto[2] *s.* par. huoneisto.

huone|uurna *s. arkeol.* saviastia, johon pronssi- ja rautakaudella kätkettiin vainajan tuhka. **-valaistus** *s.* vrt. piha-, katuvalaistus. | Hyvä h. **-väk|i** *s.* koti-, talonväki, hoviväki. | - - oli ruvennut epäilemään omaa h:eä ja sukulaisia LINN. Keisarin h. UT.

huono[1] *a.* (-sti *adv.* -us *omin.* ks. erikseen) vrt. heikko, kehno, paha;)(hyvä.

I. yl. laadusta, kelpoisuudesta puhuen. **1.** ihmisistä, harvemmin eläimistä. **a.** fyysillisesti heikko, voimaton, raihnas, sairas tms. | Vanhuuttaan h. H. jaloistaan. Makaa h:na sairaana. Näytät h:lta. Meni h:n näköiseksi. — H. sydän, vatsa. H:t keuhkot. H. iho. H. verenkierto, parrankasvu. Ruoansulatuselinten h. toiminta. H. terveys. Olla h:ssa voinnissa, kunnossa. Onko hänen laitansa todellakin niin h.? Potilaan tilassa on tapahtunut käänne h:mpaan päin. **b.** kyvyltään, taidoiltaan heikko, kyvytön, taitamaton, kehno tms. | H. oppilas, kasvattaja. H. uimari, pelaaja, kirvesmies, runoilija. H. hallitsija. H. palvelusväki. Olen vähän h. kahvinjuoja. H. venäjän kielessä, käsitöissä. H. laskemaan, tekemään ruokaa. Ei ole miestä h:mpi. Tulen kumppaniksi, jos et h:na pidä. Se on h. seppä, joka pelkää tulen kipunoita SL. Tuli on hyvä renki, mutta h. isäntä SL. — H. vetohevonen. Koira, joka on h. ajamaan jänistä. — *Erik.* aisteista, (henkisistä) kyvyistä. | H. näkö(kyky), kuulo. H. sävelkorva. H. (esteettinen) maku. H. muisti. H. kieli-, soittotaito. Hänellä on h. keskittymiskyky. **2.** esineistä, aineista: laadultaan, kunnoltaan vajavainen, epätyydyttävä, kelvoton, puutteellinen, viallinen, kovin kulunut, ränsistynyt tms. | H. hedelmäpuu. H:t oraat. H. kynä, saha, auto. H:t vaatteet. H. aita, rakennus, lattia. H. tie, viljelysmaa. H. ruoka, juoma. Huoneessa on h. ilma. H. lämmönjohtaja. Liima, joka on h:a tarttumaan. **3.** abstr. käsitteistä: epätyydyttävä, kelvoton, puutteellinen, leväperäinen, huolimaton tms. | H. järjestys, työnjohto. Yrityksen h. suunnittelu. Raha-asiain h. hoito. H. käsiala. Puhuu h:a suomea. Se on h. menetelmä. H. valaistus. Uunissa on h. veto. Kalkkisuolojen h. sitoutuminen kudoksiin. Pirtissä oli h:mpi siivo kuin sikopahnassa. **4.** mielialasta: alakuloinen, apea, harmistunut tms. | H. mieliala. Olla h:lla tuulella.

II. eetillisessä merk:ssä. **1.** siveellisesti alaarvoinen, siveetön, säädytön, moraaliton, sopimaton, syntinen, saastainen, likainen, ruma, epäpuhdas. | H. ihminen, nainen. H:ja tovereita. H:n seuran turmeleva vaikutus. H. luonne. Hänen h:mpi minänsä. H. omatunto 'omatunto, jota painaa tietoisuus tehdystä rikkomuksesta'. H:t taipumukset, tavat, harrastukset. Houkutella h:ihin tekoihin. H. kirja, ajanvietelehti. Näyttää h:a esimerkkiä. Viettää h:a elämää. Joutua h:ille teille. **2.** ed:tä lievemmässä merk:ssä: moitittava, kehno, ikävä, epäystävällinen tms. | H. sopu, kuri. Lapsien h:t tavat. Tehdä h:a pilaa. Tehdä h. vaikutus jkh. Olla h:issa väleissä jkn kanssa. Heidän välinsä kävivät yhä h:mmiksi. **3.** (kahteen ed. ryhmään liittyen) maineesta puhuen. | H. maine. Hänen nimellään on h. kaiku. Olla h:ssa huudossa. Hänellä on vähän h:t kirjat. Ilves on kansan keskuudessa h:issa kirjoissa. Koko hanke on joutunut h:on valoon.

III. epäedullinen, epäsuotuisa, vaikea, onneton tms. | H. huvilanpaikka. H:t sinulla on kortit. Ryhtyä h:ihin kauppoihin. H. toimeentulo. Elää h:issa olosuhteissa. Olen h:ssa asemassa. H. minun on ruveta parempiani neuvomaan. H. on seuraus, jos - -. H:t kokemukset. H:lla menestyksellä. H. onni. H. loppu tuli Sakarille. — H. sää, ilma. Taloudellisesti h. aika. H:t ajat. H. viljavuosi. Minulle sattui [ilmojen puolesta] h:t lomapäivät. — *S:sesti.* H:a kuuluu kylältä. Muutos h:mpaan päin. H. [= rangaistus, kurjuus tms.] sinut perii.

IV. vähäinen, niukka, pieni, heikko. | H. valikoima, varasto. H. saalis, kalantulo. H. palkka. Sai h:n hinnan tavarastaan. Olla h:issa varoissa. Lumenajo oli h:a ansiota.

huono|enteinen *a.* Sää oli jo aamulla h. **-hampainen** *a.* H. ukko. **-henkinen** *a.* H. kirjallisuus. **-hermoi|nen** *a.* H. kilpailija. — *S:sesti.* Kadun melu kiusaa h:sia.

huonohko[2] *mod.a.* -sti *adv.* H. tie. H:ssa kunnossa. Hänen yrityksensä onnistui h:sti.

huono|hoitoinen *a.* H:hoitoisia ja pahantapaisia lapsia. - - puoliavoin puikkoveräjä, h., niin kuin jonkin akan tai hänen lastensa jättämä SILL. **-huutoinen** *a.* huonossa maineessa l. huudossa oleva. | H. mies. H. majatalo. **-ihoinen** *a.* **-ilmai|nen** *a.* H. navetta. Nukkua h:sessa huoneessa.

huonoi|nen[63] *a.* huono, kehno, kelvoton, heikko. | H. nuttu yllä. Köyhät ja h:set olot IVALO. Tuota naista täytyis piestä / h:sesta elämästä AK. — *S:sesti.* - - saanut ei lapselle emoa, / h:selle hoitajata KANT.

huono|jalkainen *a.* H. mies. Siat kävivät h:jalkaisiksi. **-kasvui|nen** *a.*, vars. *metsät.* -suus *omin.* H:set metsämaat. — H:sta kauraa. Metsäjärven h:set ahvenet. **-korvai|nen** *a.* -suus *omin.* vars. musiikki-, sävelkorvasta puhuen. | H. laulaja.

huonoksu|a[1] *v.* pitää huonona, halpa-arvoisena. | Itseään h:via ihmisiä. Tyttöä h:ttiin näissä piireissä.

huono|kulkuinen *a.* -kulkuisuus *omin.* H. hevonen. H. vene, proomu. Kanootin h:kulkuisuus. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** hoidon puutteessa oleva, rappeutunut. | H. tie. H:sta metsää. Uittoväylän h:suus. Talo oli vanha ja h. **2.** terveydeltään, voimiltaan heikko, alakuntoinen. | Kalpea ja h. Olin vielä nuori ja h. - - kovia töitä teettivät ja maksoivat h:selle palkkaa minkä tahtoivat AHO. **-kuuloi|nen** *a.* -suus *omin.* H. korva. Poika oli hiukan h. Paheneva h:suus. Tauti, joka johtaa h:suuteen. **-käyntinen** *a.* H. kello. H. pyssy. **-laatui|nen** *a.* H:sia tuotteita. H. harja. **-lahjainen** *a.* henkisiltä kyvyiltään, lahjoiltaan heikko. | H. oppilas. **-laskui|nen** *a.* H. oja, puro. H:sia soita. **-liukoi|nen** *a. kem.* -suus *omin.* huonosti liukeneva. | H. saostuma. Kiniinisuolojen h:suus. **-lukui|nen** *a.* huonosti lukeva, lukutaidoltaan heikko. | Seurakunnassa oli paljon lukutaidottomia, vielä useampia h:sia. **-lypsyi|nen** *a.* H. lehmä. H:stä karjaa. **-mainei|nen** *a.* -suus *omin.* pahamaineinen. | H. nainen. H:sia poikia. H. ravintola. H. katu, kaupunginosa. Talo oli hiukan h. Joutua h:seen seuraan. — Henkilöä, joka nauttii kansalaisluottamusta, sanotaan hyvämaineiseksi; vastakohta on h.

1. **huonomainen**[63] *a.*, vars. *kans.* huonohko, huononlainen. | Ukko oli jo vanha ja h. Olipa siinä kylässä kaksi taloa, toinen uljas ja uhkea, toinen köyhä ja h. KS.

2. **huonomainen** *a.* jossa on huonot maat. | H. torppa.

huonommuu|s[65] *komp.omin.* H:den tunne. Verrata toisiinsa joidenkin esineiden, asioiden paremmuutta tai h:tta. Taisteluasemien h. ei ollut enää korjattavissa.

huonommuuskompleksi *s. psyk.* ainainen vaivaava tunne, että on muita huonompi, alemmuuskompleksi. | Häntä vaivasi h.

huonompiosai|nen *a.* ja *s.* = huono-osaisempi. | H. väestö. Yhteiskunnan h:set.

huonomuistinen *a.* H. lapsi. Hän oli jo vanha ja h.

huonon|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* huonohko, huononpuoleinen. | H. hevonen. H. puku. Linnun lentotaito oli h. Hänestä annettiin h. lausunto. Kuulla h:laisesti. **-moinen**[63] *a. harv.* = ed.

huononnu|s[64] *s.* huonontaminen t. sen tulos. | H. edeltäjästään. Muutokset, joiden piti olla parannuksia, olivatkin h:ksia.

huonon|näköinen *a.* myös ⌒. | Tyttö oli kalpea ja h. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* huonohko, huononlainen. | H:sia rukiita. H. käsiala. Keli oli h. Ihmisillä oli hänestä h. käsitys. Tilaa oli viljelty h:sesti. **-päiväi|nen** *a.* -sesti *adv.* varsin huono. | Vanha Klomsi kävi usein ukkoa jutustamassa, h. oli jo hänkin TOPPILA.

huonon|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* tehdä huonommaksi;)(parantaa. | H. rotua. H. rahan arvoa. Valuutan h:taminen. Uusi rakennus h:si näköalaamme. Epäkohdat vaikuttivat h:tavasti tulokseen.

huonontu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) huonota. | Näön, kuulon h:minen. Rodun h:minen. H:nut jälkeläinen. Suvustaan h:nut. Oraat alkavat h. Sairaan tila h:i. H:nutta rahaa. Naapurusten välit olivat h:neet.

huononvointi|nen *a.* -suus *omin.* = huonovointinen. | Hän oli hyvin h. Alkoi ilmetä jonkinlaista h:suutta.

huono|näköinen *a.* -näköisyys *omin.* Vanhuuhuuden aiheuttama h:näköisyys. H:näköisempi mies. Silmät olivat käyneet h:näköisiksi. **--onni|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. kilpailija, metsästäjä. H. raha-arvan ostaja. Aloittaa h:sesti. Häviön syynä oli pelkkä h:suus. Alakuun viimeisellä korttelilla syntynyttä vasikkaa pidettiin h:sena. **--oppi|nen** *a.* -suus *omin.* huono oppimaan, huonopäinen. | H:sia lapsia. **--osai|nen** *a.* (ja *s.*) kovaosainen, osaton, onneton, köyhä, vähäväkinen. | H:sia kulkuripoikia. Vielä h:sempi ukko. Yhteiskunnan h:set. **-palkkainen** *a.* H. ammatti. H. valtion virkamies. **-pukui|nen** *a.* H. mies. H:sia koululapsia. **-päinen** *a.* huono-oppinen, lahjaton. | Poika oli kovin h. **-rakenteinen** *a.* H. hevonen. **-rotui|nen** *a.* H:sta karjaa. **-ryhti|nen** *a.* -syys *omin.* H. lapsi, sotilas. Kulkea h:senä. **-saattoinen** *a. kans.* huonovoimainen, pystymätön. | H. työntekijä. **-satoi|nen** *a.* -suus *omin.* H:sia perunalajikkeita. Omenapuiden h:suus. — H. vuosi. **-silmäinen** *a.* huononäköinen. | Vanha, h. mies.

huonosti *adv.* ks. huono-a:n eri merk.-ryhmiä. (*I.*) Voi h. Sydän toimii h. Nukuin vähän h. H. kehittynyt. H. pukeutunut. H. varustettu armeija. Hoitaa työnsä, virkansa h. H. tehty. Maa on h. kynnetty. H. palavia puita. Kauppa kannatti h. Viihtyä h. (*II.*) Elää h. Käyttäytyä h. Kohdella jkta h. H. vaikuttava teko.

(*III.*) Onnistua h. Minun kävi vähän h. Tytön asiat ovat h., us. 'odottaa aviotonta lasta'. (*IV.*) Kalaa tuli h. H. palkattu.
huono|ta[34] *v.* = huonontua. | Näkö h:ni. Kunto h:nee. Potilas h:ni h:nemistaan. Taloudellinen tila h:ni. Sopu on h:nnut. Menekki alkoi h. Vauhti yhä h:ni. Ei ole pojasta polvi h:nnut.
huono|tapainen *a.* -tapaisuus *omin.* H:tapaisia lapsia. Pantiin vankilaan irtolaisuudesta ja h:tapaisuudesta. **-tehoinen** *a.* H. moottori. H. ampuma-ase. **-tekoinen** *a.* H. astia, saapas. **-tuloi|nen** *a.* Raskasta ja h:sta työtä. **-tuloksinen** *a.* H. kilpailu. **-tuottoi|nen** *a.* H. lehmä. H:sta karjaa. H:sia hedelmäpuita. H:set maat. **-tuuli|nen** *a.* -suus *omin.* pahantuulinen. | H. ja hermostunut. Tulla h:seksi. **-uni|nen** *a.* -suus *omin.* Olen ollut vähän h. Kärsiä h:suudesta.
huonou|s[65] *omin.* ks. huono-a:n eri merk.-ryhmiä. | Kuulon h. Johtajan h. Teiden, tukikohdan h. Aita kaatui omaa h:ttaan. Markkinain h. Eetillinen hyvyys ja h. Tunnen oman h:teni. Olosuhteiden h. Sään, ilmojen h. Palkan h.
huono|valuuttainen *a.* H. maa. **-vatsainen** *a.* **-vetoinen** *a.* H. hella, uuni. **-voimainen** *a.* heikkovoimainen, heikko. | Juusoa suututti h. koni TOPPILA. **-vointi|nen** *a.* -suus *omin.* Olen vähän h. Käydä h:seksi. On ollut pientä h:suutta.
huo|pa[11*] *s.* **1.** villasta t. karvoista vanuttamalla valmistettu kangasmainen tuote, jota käytetään hattuihin, jalkineihin, pehmikkeiksi jne.; vrt. voilokki. | H:van valmistus on vanhempaa kuin kutominen. — *Yhd.* hattu-, länki-, pöytä-, satula-, tuolih.; kone-, kuivaus-, tiivisteh.; karva-, lumppu-, villah. **2.** villa-, puolivilla- t. puuvillakankaasta vanuttaen valmistettu peite, viltti. | Vetää h. ylleen. Kääriytyä h:piin. Maata ruohikossa h:valla. — *Yhd.* makuu-, sänky-, vuodeh.; puuvilla-, villah. **3.** *rak.* tav. asfaltilla t. kivihiilitervalla kyllästetty lumppu- t. selluloosapahvi. | H. on nykyisin eniten käytettyjä kateaineita. — *Yhd.* asfaltti-, tervah.; eristys-, katto-, seinä-, vuoraush.
huopaaja[16] *tek.* < huovata. | Yksi istui veneen perässä h:na, kaksi kokkapuolessa soutajina. — *Kuv.* Poliittiset h:t.
huopaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* huopautua) huopua, huovistua. | Karstalanka on hyvin h:vaa. Vanutuskoneissa kuidut h:vat kiinni toisiinsa.
huopa|-antura *s.* Tohvelien h:-anturat. **-eristys** *s. rak.* Betonilattioissa käytetään h:tä. **-hattu** *s.* Miesten, naisten h. Musta h. Pehmeä h. Kapea-, leveälierinen h. **-hionta** *s. maal.* huopalaikalla suoritettu hionta.
huopail|la[29] *frekv.v.* < huovata. | Ukko h:i hiljalleen mertojensa tykö. — *Kuv.* Siinä ei ehdi niin paljon kuin ennen vatvomaan ja h:emaan omien mielialojensa laineissa V.KOLKKALA.
huopai|nen[63] *a.* **1.** *ain.* Ruskea, h. patalakki. H:set päällyssaappaat. H. hiomalaikka. **2.** huopamainen. | Villasukka tulee pestessä helposti h:seksi. Kasvin lehdet alta h:set.
huopa|jalkine *s.* Lämpimiä h:jalkineita. **-kan|gas** *s.* villasta huovuttaen valmistettu kangasmainen tuote; ks. huopa 1. | H:kaalla vuorattu kotelo. **-katto** *s. rak.* huovalla päällystetty katto; ks. huopa 3. **-kattoinen** *a.* H. rakennus. **-kenkä** *s.* **-kerro|s** *s.* Eristää h:ksella. Tiivisteenä oli paksu h. **-levy** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* H:sta paperia. Turve on lahonnut h:seksi. **-naula** *s. rak.* huovan naulaamiseen käytettyjä leveäkantaisia nauloja; ks. huopa 3.
huopa|nen[63] *s.*, tav. *mon.* huovikas. | Lasten h:sia. Pitkävartiset h:set. -- tassutteli h:sillaan tervehtimään vierasta ALKIO.
huopa|peite *s.* Pöydän h. Katon h. — *Erik.* makuuhuopa. **-peit|to** *s.* makuuhuopa, viltti; harvemmin jk muu peite. | Sairaan vuoteeseen ovat h:ot sopivia. — Nimismiehen taloa -- kattoi vain h. ALKIO. **-pohja** *s.* huopainen kengän pohja, huopa-antura. **-päällys** *s.* Kotelon, kenttäpullon h. **-rengas** *s.* koneissa ym. käytetty rengasmainen huopatiiviste.
huopari[5] *s.* pieni airo t. mela, jolla peränpitäjä huopaa, so. kasvot veneen kulkusuuntaan auttelee soutajia. | -- airoilla avittamatta, / h:lla huopimatta KAL.
huoparihma *s. kasv.* = sienirihma.
huopari|n[56] *s. murt.* huopari. | Isä-ukko istui perässä, toisella h:mella ohjaten venettä, toisella rivakasti huovaten KIANTO.
huopa|saapas *s.* huovikas. | H:saappaat jalassa. **-syylinki** *s.* **-tahko** *s.* Hienoon tahkoamiseen käytetään nahka- ja h:ja. **-tavara** *s.* Valmistaa h:a. **-tehdas** *s.* **-telt|ta** *s.* vrt. jurtta. | Kirgiisien h:at. **-teollisuus** *s.* **-tiiviste** *s.* H:itä tarvitaan koneissa ja rakennustöissä. **-tohvel|i** *s.*, tav. *mon.* -- tuvassa liikuttiin h:eissa SEPPÄNEN. **-tossu, -töppönen** *s.* huovikas.
huopaus[64] *teonn.* < huovata.
huopaut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* huovuttaa. | Paperin valmistuksessa kosteat kuidut h:etaan, puristetaan ja kuivataan.
huopautua[44] *v.* = huopaantua.
huopi|a[17*] *v.*, etup. *kansanr.* huovata. | -- airoilla avittamatta, / huoparilla h:matta KAL.
huopikas[66*] *s.* → huovikas.
huopu|a[1*] *v.* vanua (huovan kaltaiseksi), huopaantua, huovistua. | H:nut villavaate. Naudankarvat h:vat hyvin.
huopuu[25] *s.* huopaus. | -- lapettiin siimaa silmä tapillaan ja unohdettiin h:t ja soutamiset KARHUM.
huora[11] *s.* yleinen nainen, portto, lutka, lautta, katunainen. | Laitakaupungin h:t. Ennen maa repee kuin h. häpee SL.
huorahtava[13] *a.* (*partis.*) huorintekoon taipuvainen. | -- h. akka vierellä venyen TOPPILA.
huorapukki *s.* = huoripukki.
huora|ta[35] *v.* harjoittaa huoruutta t. haureutta. | Juoda ja h. Tietäähän sen pappi ja koko maailma, että sinä h:at piikasi kanssa AK.
huorilapsi *s.* avioton lapsi, äpärä.
huorimus[64] *s.* huorintekijä, huoripukki.
huorin *adv.*: *tehdä huorin* tehdä aviorikos. | H. tehnyt vaimo. Tehdä h. jkn kanssa. Älä tee h. KATEK. — *Kuv.* [Israelilaiset] tekivät h. vierasten jumalien kanssa ja kumarsivat niitä VT[V]. **-tekijä** *s.* **-teko** *s.* aviorikos.
huori|poika *s.* avioton poika, äpäräpoika. **-pukki** *s.* huoraava mieshenkilö, huorimus.
huoruu|s[65] *s.* avioliiton ulkopuolella tapahtuva

sukupuoliyhteys miehen ja naisen kesken, joista ainakin toinen on naimisissa, aviorikos; vrt. haureus. | Harjoittaa h:tta. Elää h:dessa. H:dessa siitetty lapsi. — *Kuv. raam.* Harjoittaa hengellistä h:tta 'palvella vieraita jumalia'.

1. **huosia**[15] *s.* = huosiain. | Katoi luuta lattialta, / h. pesinpytystä KANT.

2. **huosi|a**[17] *v.* pestä, puhdistaa huosiaimella. | Valkoiseksi h:ttu lattia. H. laivan kansi.

huosiai|n[33] *s.* (*rinn.* huosia) varvuista, tuohisuikaleista, köydestä tms. tehty huisku, pesuvihko, pesin. | Tuohinen h. Pestä, hangata h:mella. — *Yhd.* olki-, tuohih.

huosta|ssa, -sta, -an *s. vaill.* postp:n tapaan: hallussa, huomassa, hoivassa, hoidossa, käsissä. | Yhdistyksen varat ovat pankin h. Kansanvalistustyö oli ennen kokonaan kirkon h. Vanki karkasi vartijan h:sta. Ottaa jk h:ansa. Talo joutui perintönä pojan h:an. Lapsi jätettiin isoäidin h:an. Uskoa elämänsä Jumalan h:an. Anna asia minun h:ani!

huotava[13] *a. kans.* huokea, halpa, helppo. | H. tavara, hinta.

huotra[11] *s.,* vars. *runok. ylät.* miekan (joskus jnk muun aseen) tuppi. | Vetää, temmata, sivaltaa miekka(nsa) h:sta. Työntää säilä h:an.

huounta[15*] *teonn.* < huokua. | Nukkuvan tasainen h. — Metsän, tuulen h. -- vakainen h. hongikon LEINO. Meren h. rantoja vastaan.

huovasto[2] *s. kasv.* = rihmasto.

huo|vata[35*] *v.* soutaa airoilla työntäen, vars. takaperin. | H:paa, ettei jouduta kivelle! Ohjata venettä h:paamalla. Toinen souti, toinen h:pasi perässä. — *Kuv.* Soutaa ja h. 'toimia t. puhua haparoiden puoleen ja toiseen'. Soudettiin ja h:vattiin, mutta ei päästy ratkaisevaan lopputulokseen.

huo|ve[78(*)] *s. harv.* 1. Kiven h. 'kiven viereinen tyyni kohta koskessa'. Kiven h:peessa, missä vesi vilisee, vaan ei vielä kuohu AHO. 2. hankea pehmittävä lämpö; pehminnyt hanki. | -- että päivä tulee kirkas ja h. hankeen rupeaa KATAJA. Sinne aikoi ehtiä ennen kuin päivä alkaisi lämmittää ja h. pudottaa KATAJA. 3. Unen h:peessa 'kevyessä unessa'. Herää paimen h:veestansa KIVI. 4. -- minun iltani iloksi, / huomeneni h:peheksi [= huojennukseksi, huviksi] KAL.

huovett|aa[2*] *v. harv.* lämmöstä, auringonpaisteesta: pehmittää hankea; vrt. huove 2. | -- tulee suvi ja h:aa tämän lumen MERIL. — Pehminneestä hangesta: upottaa. | H:ava hanki. -- keskipäivisin hanki h:aa pahasti KARHUM.

huovi[4] *s. hist.* sotamies, vars. ratsumies; valtaherran aseellinen palvelusmies; vrt. nihti. | Fleming määräsi huovejaan majoitettavaksi Pohjanmaalle. -- niin hän neuvoi huovejansa, / palvelijoillensa puheli KANT. **-joukko** *s.* -- suurenlainen h. kuului sieltä ratsastavan linnaan IVALO.

huovik|as[66*] *s.* huopajalkine, -saapas, huopanen. | Pitkävartiset h:kaat.

huovi|parvi *s.* H. yllätti talonpoikaisjoukon. **-päällikkö** *s.*

huovist|aa[2] *v.* huovuttaa. **-ua**[1] *pass.v.* huopua.

huovut|taa[2*] *v.* vanuttaa (huovan kaltaiseksi), huovistaa, huopauttaa. | H. kangasta. H:ettu kaulahuivi.

hupa[11*] *a.* huvasti *adv.* 1. nopeasti kuluva, hupeneva. | Raha on h:a tavaraa. Oli hetket huvat / kuin tuulten tuvat LEINO. Helposti saatu menee huvasti. — *mennä hupaan, hupiin* vähiin, tyhjiin. | Retki meni aivan hupiin. H:an meni hyvät humalat SP. 2. tuhlaava, keveästi omaisuuttaan käsittelevä. | H. rahalle, tavaralle. Omistajat ovat usein olleet liian hupia metsiensä suhteen. Pidellä huvasti rahojaan. 3. hauska, rattoisa, hupaisa. | Pitää h:a. Oli h. tavata tuttuja. Ilta kului huvasti. H. herroissa elämä, vaikka päälle vaarallinen SL.

hupaelma[13] *s.* huvinäytelmä, hupailu. | Kolminäytöksinen h.

hupailija[14] *tek.* < seur.

hupail|la[29] *v.* pitää hauskaa, hauskutella, ilotella; lasketella leikkiä. | Lapset h:evat pihalla. Entisajan nuoriso h:i leikeillä ja kisoilla. Näytelmän tekijä h:ee heikkouksillamme. Aina valmissanainen ja h:eva kertoja.

hupailu[2] *teonn.* < ed. 1. Koko asia oli vain viatonta h:a. 2. hupainen esitys t. näytelmä. | Yksinäytöksinen h.

hupai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* huvittava, hauska, lystikäs, rattoisa, hilpeä, mukava. | H. toveri, kirja. Hän on h. ukko. H:sen näköinen olemus. H. tarina. H. keskustelu, tilaisuus, tapaus. Viettää h:sta elämää. Kertoa h. esimerkki. Oli h:sta seurata kilpailun kulkua. Matka sujui erittäin h:sesti. H:sesti kerrottu juttu. Herättää h:suutta.

hupaisa[13] *a.* -sti *adv.* = ed. | H. juttu, tapaus. Kertomuksen h. juoni. Heillä oli oikein h. hetki. Hänen seurassaan on aina h:a. Kertoilla h:sti. Aika kuluu h:sti.

hupakko[2*] 1. *s.* ajattelematon t. ymmärtämätön ihminen (vars. tyttö), hupsu. | Lapsellinen h. Tulehan tänne, pikku h.! -- sinä h., torui Anni taas lempeästi nuhtelevalla äänellä IVALO. — *Yhd.* tyttöh. 2. *a.* hassahtava, hupsu. | H. tyttö. Oletko sinä h. — mitenkä se palamaan pannaan, kun ei ole vielä öljyäkään? AHO.

hupakoida[30] *v.* hupailla, hupsutella. | H. lasten kera.

hupat|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* puhua joutavia, turhia, jaaritella, höpöttää, höpsiä, hupsia. | Ole h:tamatta! Syökäähän pois elkääkä tyhjää h:tako AHO. — *Kuv.* Laulurastaan h:us korvessa HAANPÄÄ.

hupelo[2] *a.* ja *s.* hupakko, hupsu, höppänä, huppana. | Syntymästään h. Mies on sellainen vanha h.

1. **hupi**[1*] *s.* ilo, ratto, hauskuus, huvi. | Olla jkn t. jklle h:na. Tuottaa jklle h:a. Pitää jtak h:naan. Siitä on sekä h:a että hyötyä. H:na käki metsässä SL. Hyvä kirja on verraton joutohetkien h. — Joudettaisiinko me vähän h:a ajamaan? KAUPPISH.

2. **hupi** *vahv.adv.* hu-alkuisten sanojen vahvisteena. | H. hullu. H. huoleton.

hupik|irj|a *s. harv.* ajanviet ekirja. | Lukea h:oja.

hupilai|nen[63] *s. harv.* seuranpitäjä, viihdyttäjä,

hauskuttaja. | Olla h:sena. Lähteä matkalle h:seksi. Lapselle otettiin h.
hupi|sta[11] *v.* -na[14] *teonn.* mumista, höpistä, hupattaa. | Huulet h:sivat jotakin. H. joutavia. Ole h:sematta!
hupityttö *s.* geiša.
huppana[15] *a.* ja *s.* hupsu, hupelo, höppänä. | Naureskelee ja puhuu, höpättää kuin h. TOPPILA.
huppelehta|a[2*] *v. runok.* = seur. | Piäty, veri, vuotamasta, / hurme, h:masta KAL.
huppeleht|ia[17*] *v.* hersyä, pulputa; olla leiskuvassa liikkeessä, heittelehtiä, hypähdellä, kirmailla; vrt. hyppelehtiä. | Veri h:ii haavasta. — Koirat h:ivat pihamaalla. -- rallatellen h:ii mies toisten tanssivien joukossa LEHT. -- pitkä resla h:i lumessa yli kantojen KIANTO. — *Kuv.* Rinta oli täynnä h:ivaa riemua.
huppelo|ida[30] *v.*, etup. *runok.* = ed. | Hurme h:i. H. hurmeessa 'vuotaa verta, olla verissään'.
hup|pu[1*] *s.* **1.** pussimainen päänverho, -suojus, hiippa. | Munkin h. Sadetakki, jossa on pään yli vedettävä h. Hartioille ulottuva h., kukkeli, kuului karjalaisen erämiehen ja kaskenpolttajan varusteisiin. **2.** laajemmassa merk:ssä: umpipeitto, suojaksi kiedottu vaate. | Kulkea h. korvissa 'jk vaate kietaistuna pään yli'. Sokolla on h. silmillä. Poika seisoo siinä h:puihinsa käärittynä SILL. — *Kuv.* Maisema kääriytyy pimeyden h:puun. **3.** *hup|ussa,* -usta, -puun (adv.) kokonaan, päätä myöten peitossa, vaatteiden tms. sisässä. | Maata h:ussa peitteen alla. Peittää, kääriytyä h:puun. Vetää peitto päänsä yli h:puun.
huppu|huivi *s.* pään yli vedettävä matkahuivi. | [Lapsi istui] h:huiviin käärittynä NUOLIV. **-kaulus** *s.* hupuksi nostettava kaulus. | Viitan h. **-kuuru|ssa**, -sta, -un *adv. harv.* hupussa (ks. huppu 3). | Peittää h:un SILL. **-lakki** *s.* **-liina** *s.* = huppuhuivi. | Ääneti tulee hän nytkin, harmaa h. olkapäällä TALVIO. **-mainen**[63] *kalt.a.* < huppu 1. | H. kukan teriö. **-peit|to** *s.* pään yli vedetty peitto. | H:on alla kävi vielä jonkin aikaa hiljainen supina KARHUM. **-päinen** *a.* H. nainen. **-päähine** *s.*
huppuro|ida[30] *v.* esim. hangessa kahlomisesta t. pyöriskelystä. | H. lumessa, vedessä. Ja kuka siellä äidin helmassa h:i? TALVIO. -- näki kontion suota myöten tulla h:ivan AHO. Kävellä h. 'toikkaroida'.
hupraht|aa[2*] *deskr.v.* hupsahtaa. | H. kuoppaan, suohon. Pieniltä nyppylöiltä hyppi hän ja h:i syvälle pehmeään lumeen PAKK.
hupsah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Kevättalvella hanki h:telee.
hupsah|taa[2*] *deskr.v.* -dus[64] *teonn.* pudota äkkiä (ihk pehmeään), sujahtaa, humahtaa. | H. hankeen, veteen. Auto h:ti kuoppaan. Putoavan lumipaakun h:dus. -- hän nauroi makeasti h:taessaan sängyn untuviin AHO. Lautamies tuntee hattunsa takareunan h:tavan alas KARHUM.
hupsahta|va[13], -**|nut**[77] *a. (partis.)* hieman hupsu, hassahtava. | H. poika. Näyttää h:valta. H:neen näköinen.
hupsakka[15*] *a.* hupsu, hupakko. | H. eukko.
hupsauttaa[2*] *kaus.v.* < hupsahtaa. | H. kantamuksensa maahan.
hupsi|a[17] *v.* puhua joutavia, loruilla, hupattaa, höpöttää, höpistä. | H:tko vai puhutko totta? Olkaa h:matta sellaisista!
hupsis, -ta *interj.* äkillisestä ja kevyestä liikkeestä, putoamisesta tms. | H., poika lensi kinokseen. Sanko putosi kaivoon — h. vain! H:ta pussiin ja pussin suu kiinni SP.
hupsu[1] *a.* ja *s.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* hassu, hupelo, höperö; hassunkurinen. | H. ihminen. Tulla h:ksi. Pitää jkta h:na. H. päähänpisto, menettely. Hän teki sen h:uttansa. — Molièren komedia "Sievistelevät h:t". H:ja on monenlaisia. Voi tuota vanhaa h:a! Kuka h. sellaista enää ajattelee! **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* H. henkilö. Hänessä on vivahdus h:suutta.
hupsut|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* hassutella, hullutella, hupsia. | Markkinoilla h:eltiin monella tavoin. Älä turhia h:tele! Iloinen h:telu. Uskonnollinen h:telu. Näytelmässä on harmitonta h:telua.
hupsut|taa[2*] *v.* **1.** = ed. | Mitä h:atte! Vai onko teissä miestä laittamaan tie auki? PAKK. **2.** *yksipers.* hassuttaa. | Laillansa kutakin h:taa SP. **3.** puhua epäselvästi, mumisten. | Poika lukea h:ti. -- lausui hän h:tavalla äänellä KIVI.
hupsuttelija[14] *tek.* < hupsutella.
hupsutu|s[64] *s.* hassutus. | Se on joutavaa h:sta. Hän on valmis kaikenlaisiin h:ksiin.
hupullinen[63] *poss.a.* < huppu. | H. viitta, sadetakki.
huraa *interj.* par. hurraa.
hurah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < hurahtaa. | Painokoneen tasainen h:telu. Autot mennä h:telivat ohi. Tulen lieska h:telee ja hulmahtelee. -- verin vaattehet valuisi, / hurmehin h:teleisi KAL.
huraht|aa[2*] *mom.v.* < huristа. **1.** vauhdikkaasta liikkeestä, vars. menosta, etenemisestä, ja tav. siihen liittyvästä äänestä: suhahtaa, pyyhältää, kiitää, hurauttaa; pyrähtää, sujahtaa, humahtaa tms. | Kone h:aa käyntiin. Juna h:i ohitsemme. Vaunut h:avat portaiden eteen. Hiihtäjä h:aa rinnettä alas jäälle. Lintu h:i pensaikosta lentoon. H. veteen. Jalka h:aa liejuun. — Ajan, matkan kulumisesta. | Aika h:aa huomaamatta. Matka menee h:aen. — Yleisemmin nopeasta tapahtumisesta. | Työ kävi niin että h:i. Oppi läksynsä niin että h:i. Rahat menevät että h:aa. **2.** *harv.* nesteestä: valahtaa, purskahtaa. | -- veren päästi vuotamahan, / hurmehen h:amahan KAL. **3.** *hurahtanut* (a. ja s. ark.) hullu, hassahtanut; vars. äärimmäissuuntaan kuuluvista poliittisista vastustajista, poliittisista kiihkoilijoista.
hurak|ka[15*] *s.* kohu, metakka, remu, riehakas meno. | Salissa vallitsi iloinen h. -- hän oli aivan hävinnyt pois siinä paon h:assa IVALO.
hurau|s[64] *teonn.* (< hurahtaa) nopeasta tapahtumisesta: suhaus, pyrähdys, humaus. | H:k-

sessa olimme perillä. Matkaa oli enää pieni h. 'huippaus'.

hurautella[28*] *frekv.v.* < seur. | Ajaa h. Laskea h. mäestä.

huraut|taa[2*] *kaus.v.* < hurahtaa. **1.** vauhdikkaasta liikkeestä: suhauttaa, suhahtaa, pyyhältää, pyrähtää, viilettää, kiitää, laskettaa. | H. ohi. H. tieltä pihaan. Pian me tämän matkan h:amme. Ajaa, laskea h. Hevosella ajaa h:ettiin palkinto. — H. koskesta alas. H. hissillä ylempään kerrokseen. Lintu lentää h:taa yli järven. — *Kuv.* Nukkua h. puolipäivään. **2.** äkkiä valaa, heittää, tuiskata (tav. jtak nestettä). | Kaataa h. Ennen oli tapana h. paimenen niskaan keväällä kylmää vettä. Ankkuri h:ettiin pohjaan.

huri|sta41 *onom.v.* -na14 *teonn.* **1.** nopean liikkeen synnyttämästä äänestä: surista, hyristä. | H:seva ääni. Auto tulee h:sten. Moottori h:see. Rukin, koneen h:na. Linnut lentävät h:sevin siivenlyönnein. Hyttysten h:seva parvi. Lieskat h:sevat päiden yllä. H:seva hormi LEHT. — *Kuv.* Veri h:see [= kohisee] päässä. **2.** nopeasta liikkeestä (johon tav. liittyy äänen syntymisen vivahdus): pyyhältää, viilettää, kiitää. | Antakaa h.! Autojono h:si ohitse. Hissi h:see ylös. Suurkaupungin arkinen h:na 'kohina'. — Laskettiin mäkeä että h:si. Niin mennään että h:ee. — Yleisemmin nopeasta tapahtumisesta. | Kauppa käy h:sten 'vilkkaasti, vauhdikkaasti'. Poika osasi läksynsä niin että h:si. Ajatukset h:sevat aivoissa. **3.** *kuv.* ed:een liittyen: ajan kulumisesta, asiain onnistumisesta, sujumisesta. | Aika h:see vanhenevan ihmisen ohi. Mitenkä, kuinka h:see? Hyvinkö täällä on h:ssut? Annetaan h. päivä kerrallaan.

hurist|aa[2] *v.* vauhdikkaasta liikkeestä: pyyhältää, viilettää, hurauttaa, laskettaa niin että hurisee. | H. eteenpäin. Annetaan h.! Sitten h:ettiin hyvää vauhtia rantaan. Juna h:aa asemalle. Autot h:ivat katuja pitkin. Mennä, ajaa h. Kelkka tulla h:i rinnettä alas. H. koskea alas. H. suksilla läpi metsän. Matkailijat h:ivat autolla Petsamoon. Sorvi pyöriä h:aa. — *Kuv.* ajan kulumisesta, asioiden onnistumisesta, sujumisesta yms. | Kuinka h:aa? Siitä elämä sitten alkoi hiljalleen mennä h. eteenpäin TALVIO.

huristel|la[28] *frekv.v.* < ed. | Ajaa h. Auto lähti h:emaan kotia kohti. Pursi juosta h:i hyvää kyytiä.

hurj|a[11] *a.* -asti *adv.* -uus[40] *omin.* **1.** raju, huima, villi, vimmattu, hillitön, silmitön, raivokas. | H. vihassaan. H. mies, tappelija. H. hevonen. H. joukko. Joutua h:aan seuraan. Jku on h:ana, riehuu h:impana joukossa. H:at silmät. H. luonto, luonne. H. tunne, halu, riemu, raivo, vimma. H:at mielikuvat. H:alta näyttävä ajatus. Viha kuohahtaa h:ana. Olla h:alla tuulella. Tehdä jtak h:uuksissaan. — H. meno, kyyti. H. tanssi. H. liike, hyppy. Ajaa h:aa vauhtia. Syöksyä h:aan pakoon. H. taistelu, hyökkäys. H. myrsky. H. naurunrähäkkä, huuto, meteli. H. sekasorto, mielivalta. Liikkeellä on h:ia huhuja. Ajaa, kiitää, taistella h:asti. Sydän lyö h:asti. Hän iski yhä h:emmin. Tuuli kiihtyi h:immilleen. — *Erik.* rietas, irstas, elosteleva. | H:at juomingit. Viettää h:aa elämää. Elää h:asti. **2.** etup. *puhek. murt.* ahtaammin, ed:een liittyen: mieletön, sekapäinen, mielipuoli. | Tehdä työtä kuin h. Tulla h:aksi. Huoli en, h., jousistasi, / en, katala, kaaristasi! KAL. **3.** etup. *puhek.* huikea, tavaton, yletön, "hirveä". | H. vastamäki. H. hinta, vaatimus, ennätys, työ. H:an jännittävä, vauhdikas, mahtava, kallis. H:an rikas mies. H:an kivaa! Kävi niin h:an ikävästi.

hurjailija[14] *tek.* < seur.

hurjail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* = hurjastella. | H:eva nuorukainen. Antautua uusiin h:uihin. - - pojat etsivät tyttöjen suosiota h:emalla ALKIO.

hurja|katseinen *a.* H. kiihottaja. **-luonteinen** *a.* H. tyttö. Hän oli nuorena h. ja kiivas. **-luontoinen** *a.* **-mielinen** *a.*

hurjan|näköinen *a.* tav. ⌒. | Joukko h:näköisiä miehiä. **-rohkea** *a.* (myös ⌒) yltiöpäisen rohkea, uhkarohkea, huima. | H. soturi. H. temppu, yritys, sotaretki. Tehdä h. suunnitelma.

hurjapäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* luonnoltaan hurja, huima, yltiöpäinen. | H. seikkailija, tappelija. H:sen lentäjän esitys. H:simmätkin hätkähtivät. H. ratsu. - - juosten läheni kolmekymmentä ja kolme h:stä härkää KIVI. H. hyökkäys, retki. Viettää h:stä elämää. Menetellä h:sesti. Hän on tunnettu h:syydestään. Keksiä kaikenlaisia h:syyksiä.

hurjapää *s.* hurjapäinen henkilö (harv. eläin), huimapää, hurjimus. | Hän on aika h. Pari h:tä otti suorittaakseen työn. H. ilman pienintäkään syytä KIVI. — *A:sesti* hurjapäinen. | H. kerskuri.

hurjastelija[14] *tek.* < seur. | Huimapäinen h. — *Yhd.* autoh.

hurjastel|la[28] *v.* käyttäytyä hurjasti, huimapäisesti, viettää rajua elämää, irstailla, elostella, hurjailla, hurjistella. | Ruveta juomaan ja h:emaan. Humalaiset h:ivat autoineen.

hurjastelu[2] *teonn.* < ed. | Yöllinen h. Ottaa osaa ylioppilaiden h:ihin. — *Yhd.* autoh.

hurjautua[44] *v. harv.* hurjistua. | H. tappelemaan AHO.

hurjennella[28*] *v. harv.* hurjastella. | Ol' aikas nuorten myötä h. *MANN.

hurjen|taa[8] *v.* = hurjistaa. | Sota h:si miesten mielet.

hurje|ta[34] *v.* = hurjistua. | Vauhti h:nee. Ottelu h:ni hetki hetkeltä.

hurjimu|s[39] *s.* yltiö-, hurjapää, hurjastelija. | Autolla ajava h. Pahimmat h:kset vangittiin. Vältä h:sten seuraa.

hurjista|a[2] *v.* saattaa hurj(emm)aksi, villitä, riehaannuttaa, hurjentaa. | Nälän h:ma peto. Mutta tanssi oli humalaiset h:nut TOPPILA.

hurjistelija[14] *tek.* < seur.

hurjistel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* = hurjastella. | H:eva nuorukainen. Elää kevytmielisesti ja h. Vallaton h:u. Katua nuoruuden h:uaan.

hurjistu|a[1] *pass.v.* (< hurjistaa) hurjeta. | Hevonen h:u. H:nut väkijoukko. H. tekemään jtak. Sellainen ajatus saattoi hänet h:maan. Silmissä h:nut ilme.

hurjistutta|a[24*] *v.* = hurjistaa. | Laukauksien h:ma hevonen.
hurma[11] *s.* tunne-elämän haltiotila, hurmio, huuma(us), lumo(us), ihastus, kiihko; viehätys(voima), tenho. | Tunteiden h. Nuoruuden, hetken h. Rakkauden, koston h. Tuntea onnen h:a. Elää h:n vallassa. Nauttia elämän h:sta. Kesäyön juovuttava h. Voiton h. Nauttia vallan h:a. Vauhdin h. Mies taisteluun ja suuriin tekoihin on luotu, naiselle sen sijaan sulon h:t suotu LINN. — *Yhd.* elämän-, lemmen-, voitonh.; aisti-, keväth.
hurmaaja[10] *tek.* < hurmata. — *Yhd.* naistenh.
hurmaannu|s[64] *s.* hurma. | Uskonnollinen h. Olla h:ksissaan.
hurmaantu|a[1*] *pass.v.* (*vrt.* hurmautua) < hurmata. | H. jhk, jstak. Jäädä h:neena paikalleen. H:nut väkijoukko. Silmien h:nut ilme.
hurmaav|a[10] *a.* (*partis.*) -asti *adv.* -uus[65] *omin.* lumoava, ihastuttava, ihana, viehkeä, kiehtova, tenhoisa. | H. näköala, näky. H. ja naisellinen puku. H. musiikki, ääni. Puhua, laulaa, hymytä h:asti. Ruusut tuoksuvat h:asti. H:an kaunis ilta. Niin hymyilet sä suullas h:alla K.LEINO.
hurmahenki *s.* voimakkaan (uskonnollisen) hurmoksen t. sokean intoilun valtaama henkilö. | Luther taisteli kirjoituksillaan h:ä vastaan. — *Harv.* hurmostila, hurmahenkisyys. | H. valtaa jkn.
hurmahenki|nen *a.* -syys *omin.* (uskonnollisen) hurmoksen valtaama, kiihtyneen intomielinen, kiihkomielinen. | H. lahko, suunta, oppi. H. saarnaaja. H. vallankumousmies, haaveilija. -- niissä [kasvoissa] oli kuin h:sen, niinkuin näkyjä näkevän ilme AHO. Uskonnollinen h:syys. Aatteellinen h:syys.
hurmais|ta[24] *mom.v.* < seur. | H:eva tunne. H:eva eksoottisuus.
hurma|ta[35] *v.* (hurmaava ks. erikseen) saattaa hurman valtaan, hurmioon, haltioida, ihastuttaa voimakkaasti, lumota, kiehtoa, tenhota. | H. mieltä, sydäntä, aisteja. H. kauneudellaan, taiteellaan. Menestyksen, onnen h:ama henkilö. Voittonsa h:ama sotapäällikkö. Sotahuutomme h:ten maalle soi, / mi katkovi kahleitansa H.NURMIO.
hurmau|s[64] *s.* hurma. | Mielen h. H. täyttää, valtaa sydämen. Joutua h:ksiin. Yhtä ainoata huumausta ja sen h:sta oli ollut lähtö kotoa AHO.
hurmaustila *s.* hurmostila. | Uskonnollinen h.
hurmautu|a[44] *v.* = hurmaantua.
hurme[78] *s.* *ylät.* haavasta vuotanut t. vuotava veri. | H. vuotaa, virtaa. Vuodattaa h:ttaan. Maa juo sankarien h:tta. -- tantereilla, joita isät kostuttivat h:ellaan KRAMSU. -- viel' on Suomi voimissaan, / voi vihollisen h:hella peittää maan! *CAJ. — *Yhd.* sydänh.
hurmehti|a[17*] *v.* *ylät.* vuotaa verta. | Kaatua h:en hangelle.
hurmei|nen[63] *poss.a.* *ylät.* verinen. | Pyyhkiä h:sta keihästään kinokseen IVALO. -- jyly ilmoiss' on kuni pitkäisen, / maa järkkyvi h. *CAJ. — *Kuv.* Nousevan auringon h. puna. Sydämeni h. lammikko lainehtii vielä KIVI.
hurme|kenttä *s.* *ylät.* Nuijasodan h:kentät LEINO. **-vir|ta** *s.* *runok.* -- miljoonat hukkui, h:rat vuosi LEINO. **-vuo** *s.* *runok.* Santavuorell' liikkui kuolo, siellä vuosi h. KRAMSU.
hurmio[3] *s.* hurma, hurmaus, hurmaannus. | Nautinnon h. Rakkauden h. Elämän, onnen, vapauden h. Antautua hetken h:on. Hänen silmissään loisti h. Saattaa jku h:ihin(sa). Olla h:issaan. — *Yhd.* aisti-, elämän-, lemmenh.
hurmio|ida[18] *v.* saattaa hurmioon, hurmata, hurmioittaa. | -- tuomien tuoksu h:i hänen sielunsa KARHUM.
hurmioi|nen[63] *poss.a.* | H:set silmät. Sanasointujen h. leikki SILJO.
hurmioitt|aa[2*] *v.* = hurmioida. | Aamun kauneus h:i hänet laulamaan.
hurmioitu|a[1*] *v.* joutua hurmion valtaan, hurmaantua. | H. luonnon kauneudesta. Tunne h:u. H:neet silmät, kasvot. H:nut kommunisti. Kertoa h:neena matkan vaikutelmista. H:misen hetki.
hurmiok|as[66*] *poss.a.* H. isänmaallinen laulu. Minä nautinnon ja synnin / olen tuntenut h:kaan WALTARI.
hurmiotila *s.* hurmos, haltiotila. | Uskonnollinen h. Vaipua, joutua h:an. Tehdä jtak h:ssa. "Lankeamalla loveen" suomalainen tietäjä saattoi itsensä h:an.
hurmokselli|nen[63] *a.* vrt. seur. | H. ilmiö. Herätys purkautui h:sena liikkeenä.
hurmo|s[64] *s.* (tav. uskonnollinen) haltio(tila), haltioituminen, ekstaasi. | Uskonnollinen h. Päästä h:kseen. Tulla, joutua h:ksiin. Olla h:ksissa(an). -- silloin minä näin h:ksissa näyn UT.
hurmos|herätys *s.* *usk.* Liikkeellä oli h:herätyksen luonne. **-ilmiö** *s.* *usk.* Herätykseen liittyi h:itä. **-liik|e** *s.* *usk.* Hengellinen h. Herätys muuttui h:keeksi. **-tila** *s.* Päästä, joutua h:an. Olla h:ssa. H:ssa saarnaava tyttö. **-tilai|nen** *a.* hurmoksellinen. | Varhaisemman heränäisyyden h:set eli ekstaattiset liikkeet.
hurmuri[5] *tek.*, hiukan *ark.* hurmaaja. | Elokuvan h. Kirjallinen h.
hurnak|ka[15*], **-|ko**[2*] *s.* *halv.* kevytmielinen, ajattelematon ihminen, letukka, hepsakka. | Piian h:ka KARHUM. Ei ole huolta h:olla, ajatusta aidaksella SL.
huroni[6] *s.* H:t 'eräs intiaaniheimoryhmä, josta on enää rippeitä jäljellä'.
hurot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. **-taa**[2*] *deskr.v.* hurauttaa, huristaa. | H. mäkeä. Ja taas junaan, ja ala mennä h. KIANTO.
hurpat|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* lörpöttää, höpöttää. | Puhua, lukea h. Kuului yhtämittainen lukemisen h:us.
hurraa [-rā·] *interj.* taistelu-, ryntäyshuutona; riemun t. suosion ilmauksena; vrt. eläköön. | Eteenpäin, h.! Hei h.! H., pojat! H., koti näkyy! — *S:sesti* [hu·-] = hurraa-huuto. | Huutaa h:ta. Kajahti huikea h. Kohotetaan kolminkertainen h.
hurraa-|huuto *s.* Kohottaa h. Ottaa jku vas-

taan, tervehtiä jkta h:huudoin. H. raikuu. -isänmaallisuus *s.* mahtipontinen, tyhjiä korulauseita viljelevä isänmaallisuus.

hurraaja[16] *tek.* < hurrata.

hurrailla[29] *frekv.v.* < seur. | H. [= elellä, ajella rennosti] ja huvitella markkinoilla.

hurra|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** huutaa hurraata, osoittaa suosiotaan. | H. ilosta. Voittajalle h:ttiin. Lähtijät hyvästeltiin laulaen ja h:ten. H. jkta 'juhlia nostamalla ja suosiota huutamalla'. Alkoi kova huuto ja h:us. Joukko hajaantui h:usten kaikuessa. Ei siinä juuri h:amista ole [ei sitä juuri kehua kannata, ei se hääviä ole tms.]. **2.** pitää remakkaa ääntä, hihkua; elää rennosti, hummata, humuta. | Juoda ja h. Nuoret huutavat ja h:avat. Aika kului humussa ja h:uksessa. - - h:ten ja laulellen viettää iloista joutomaanantaita KIVI. **3.** hurista; ajaa huristaa, ajella remuten. | Paarma h:a ikkunassa. Junan pyörät h:sivat kuin kumisevassa tunnelissa. Lähdettiin mennä h:amaan. - - koko viime yöhän tällä [moottorilla] h:ttiin KIANTO.

hurri[1] *s.* **1.** maamme (vars. Pohjanmaan) ruotsinkielisistä käytetty, sävyltään haukkumasanan luonteinen nimitys. | H:en ja suomalaisten väliset kahakat. **2.** parrakas henkilö, karvainen olento t. esine. | - - etten minä vanha h. vaan / nyt rakastuisi tässä ERKKO. H:t [= koirat] lähtevät metsään. — *Yhd.* karva-, partah.

hurrikaani[4] *s.* Länsi-Atlantin kuuman vyöhykkeen pyörremyrsky.

hurrikas[66*] *s. kans.* ensikertalainen (kävijä, matkamies), härkämies.

hurrilla(an *adv.* Tukka on h. 'hajallaan, pörrössä'.

hurrin harrin *adv.* = ed.

hurskailija[14] *tek.* < seur.

hurskail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* = hurskastella. | H:eva saarnaaja. Jumalisuus ilmeni h:una.

hurska|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** *usk.* vakava-, oikeamielinen, puhdassydäminen, harras, jumalinen, jumalaapelkäväinen; vrt. vanhurskas. | H. pappi, hallitsija. H. sielu. Olla elämässään siveä ja h. Tekeytyä h:aksi. Nooa oli aikalaistensa keskuudessa h. ja nuhteeton mies VT. H. mieli. Olla täynnä h:sta intoa. H:at teot. Elää, vaeltaa h:asti. Sydämen h:us. Harjoittaa h:utta. — Eril. sanontatavoissa. | Näyttää h:sta naamaa 'teeskennellä hurskasta, syytöntä, asiasta tietämätöntä [tms.]'. Nukkua h:an unta 'sikeästi ja tajuamatta mitä ympärillä tapahtuu'. H. [= hyvässä mielessä tapahtuva, hyvää tarkoittava] petos, valhe. Olla h:assa uskossa [uskoa, luottaa lujasti], että - -. H. toivomus, toive 'joka olosuhteiden vuoksi jää t. saattaa jäädä toteutumatta'. — *S:sesti.* Vanhan testamentin h. 'hurskas mies'. Veisatkaa kiitosta Herralle, te hänen h:ansa VT. — *Yhd.* tekoh. **2.** *murt.* tuhlaileva, rennon avokätinen; reima. | H. jätkä. Viettää h:sta elämää. Pidellä h:asti rahojaan. — Jklla on h. luonto. Mies h:immassa iässään AHO. Saada h. [= äkillinen, kiivas] lähtö TOPPILA. **3.** eräissä sanonnoissa: ymmärtäväinen, viisas. | Siitä ei tule hullua h:ammaksi t. sen h:ammaksi 'entistään viisaammaksi'. Pian h. hullummalla selän suuren soudattaapi SL. Olut on oikia nimensä, / hyvä juoma h:hille KANT.

hurskas|luonteinen *a.* vrt. hurskas 1 ja 2. | H. henkilö. **-mielinen** *a.* Hiljainen ja h. nainen.

hurskastelija[14] *tek.* < seur. | Tekopyhä h.

hurskastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* esiintyä hurskaana, näytellä hurskautta, hurskailla. | H:eva mies. Sanoa jtak h:evalla äänellä. Ulkonainen h:u.

hurskauden|harjoitus *s. usk.* Protestanttinen katsomus kieltää h:harjoitusten ansiollisuuden. Benedictus sanoo, että työkin on h:harjoitusta. **-ihanne** *s.* Evankelinen h. **-|työ** *s.* Tehdä h:töitä. H:työt eivät voineet tyydyttää Lutherin mieltä.

hurskauselämä *s. usk.* Kristillinen h. Keskiajan h. saavutti suurimman kukoistuksensa luostareissa.

hursti[4] *s.* **1.** karkea neliniitinen hamppu- t. pellavakangas; vrt. piikko. | Rohtimista kehrättyjä h:n kuteita. Miesten kesäpukuja ja säkkejä tehtiin h:sta. - - pesijän kourissa hyrskähtelee uusi, neljäniitinen h. KIVI. **2.** (karkea) lakana, raiti, loimi. | Vuoteessa on puhtaat h:t. Oli vetänyt h:n korviinsa LEHT. — Peittää h:lla. Riihen oven eteen levitetään h. — *Yhd.* alus-, elo-, liinah. **3.** *kansat.* notkeaan riukuun ripustettava pellavakankainen pussimainen kätkyt, vitmi.

hursti|housut *s. mon.* Miesten kesäisin käyttämät h. **-kangas** *s.* **-lakana** *s.* **-mekko** *s.* Ukoilla oli yllään polviin asti ulottuva h.

hursti|nen[63] *ain.a.* < hursti 1. | H. lakana, paita, mekko. H:set kesävaatteet.

hursti|paita *s.* Rengin parseeleihin kuului kaksi h:paitaa. **-puku** *s.* **-vaatteet** *s. mon.*

hurstut[73] *s. kansat.* Etelä-Karjalan ja Inkerin naisten entisaikaan käyttämä vaippamainen, olkamuksesta riippuva vaatekappale, vaippahame.

hurtankorva *s. kans.* sydänkorvake.

hurt|ta[11*] *s.* **1.** iso koira, vainukoira. | H:at haukkuvat. H:tien ajama jänis. Joutua h:an hampaisiin. Hiiden, hornan h. — Joskus myös sudesta. | - - sohaisee äkkiä h:an arinta paikkaa, kuononpään mustukaista HAARLA. **2.** *kuv.* ed:een liittyen: raakalainen, vainooja, vihamies. | Idän h:at. H:at ovat kintereillä. H:tia vastaan mennen / ehdimme toisia ennen KAILAS. — Flemingin h:at 'huovit'. Kruunun h. 'poliisi, tullimies'. — *Yhd.* tulli-, verih. **3.** ks. ihohurtta.

hurtti[4*] *a. ark.* reipas, raisu; tav. vain huumorin ja humöörin attr:na. | Näytelmä, jossa on vauhtia ja h:a huumoria. H. humööri ja repäisevä meininki PAKK.

hurvit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* tuhlailla, hummata, rellestää. | H. rahojaan, rahansa. H:teli perintönsä muutamassa vuodessa. H. Helsingin hotelleissa.

hurvittelija[14] *tek.* < ed.

hus *interj.* eläimiä (koiraa, sikaa) jhk kehotettaessa, hätistettäessä. | Hus, ota kiinni! Pois tiehenne, hus! Hus sika metsään! KANT.

husaari[6] *s. sot.* kevyen ratsuväen sotilas; vrt.

ulaani, rakuuna. **-eskadroona** *s.* **-luutnantti** *s.* **-rykmentti** *s.* **-upseeri** *s.*

huseera|ta[35] *v. ark.* -us[61] *teonn.* hääriä, isännöidä. | H. omin päinsä. Vieraat h:sivat talossa mielin määrin. Voittanut joukkue h:si kentällä kuin kotonaan.

hussilai|nen[63] *s. hist.* H:set 'tšekkiläisen Jan Husin alkuunpaneman uskonpuhdistusliikkeen kannattajat'.

hussilaissota *s. hist.* Böömissä 1400-luvulla hussilaisia vastaan käyty uskonsota.

husut|taa[2*] *v. murt.* usuttaa; vrt. hus. | Koirat h:an kinttuihinsa, jos tulee LEINONEN.

hutaista[24] *mom.v.* (< hutia) hotaista, huitaista, hutkaista. | H. kädellään. H. tukkaansa. H. hevosta ohjasten perillä.

hutera[12] *a. kans.* hutjuva, horjuva, vaappera. | H. tuoli, vene. H:t tikapuut, portaat.

huti[1*] *s. urh.* palloon osumaton lyönti t. potku, huitu.

hutia[17*] *v. harv.* hutkia, huimia. | H. kärpäsiä.

hutik|ka[15*] *s. ark.* juopumus, hiprakka, pöhnä. | Olla h:assa. Juoda itsensä h:kaan. Selvitä h:asta. Miehet ottivat kelpo h:an.

hutikkainen[63] *poss.a.* H. markkinamies.

hutiloi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä hätäillen ja huolimattomasti, hätiköidä. | H:va oppilas. H. työssään. Tehdä jtak t. jk h:den. H:tu työ. Lapsia ei pidä opettaa h:maan. Pienikin h:nti voi pilata työn.

hutiloitsija[14] *tek.* < ed.

hutilu|s[64] *s.* hutiloitsija, hätikkö. | Hän on työssään h. Täsmälliset ihmiset eivät siedä h:ksia.

hutis|ta[41] *v. harv.* tutista, hytistä. | Pelkurin housut h:evat.

hutja[11] *s. harv.* = hulja.

hutjak|ka[15*] *a. harv.* notkea, solakka. | H. poika. H:at [= notkuvat, huojuvat] tikapuut.

hutju|a[1] *v.* vaappua, heilua, huojua. | Telineet h:vat. H:va vene.

hutjutt|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | Tuuli h:i puita.

hutkaht|aa[2*] *deskr.v.* nopeasta liikkeestä t. tapahtumisesta: sujahtaa, humahtaa, hurahtaa. | Pudota h. sulaan. Oksa oieta h:i. Matka kului että h:i.

hutkaista[24] *mom.v.* < hutkia. | H. ruoskalla.

hutkaus[64] *s.* huimaus, läimäys, sivallus. | Piiskan siiman h.

hutkauttaa[2*] *v.* läimäyttää, hutkaista. | H. hevosta selkään.

hutki|a[17] *v.* -na[14] *teonn.* huimia, suomia, läimäytellä, piestä. | H. vitsalla, raipalla. H. hevosta selkään. H. itseänsä vihdalla. Pojat h:vat toisiansa. Saunasta kuuluu vihtojen h:na. Ensin asia tutkitaan, sitten miestä h:taan SL.

hutsu[1] *s.* huora.

huttu[1*] *s. kans.* (jauho)puuro, jauhovelli. | Keittää h:a. Puuro, h. naisten ruoka; liha, rokka miesten ruoka SL. Häärää kuin h. härkkimessä SP.

hutunkeitto *s. urh.* vars. pesäpallo-ottelun alussa joukkueiden kapteenien vuorotellen mailaan tarttuen suorittama arvonta, jonka voittaja saa valita alkuvuoroksi ulko- t. sisäpelin; myös esim. jalkapallo-ottelun alussa tapahtuvasta pelialueen valinnan ratkaisevasta arvonnasta.

1. **huu**[29] *s. myt.* ks. huunpurema.

2. **huu** *interj.* **1.** pelon, kammon tunnetta ilmaisevana. | Huu, mitä se oli! Huu, minua kammottaa! Huu, miten lapsi pelkäsi! Huu! tuolla näen pimeän luolan, joka ahneesti ammottaa tänne KIVI. **2.** kylmän, vilun tunnetta ilmaisevana. | Huu, kuinka täällä on kylmä! Huu, minua paleltaa! **3.** huhuamista, tuulen ulvontaa yms. ilmaisevana. | Tulkaa tänne, huhuu! Huu! ulvoo ilmat autiot, / huu! vastaa hautaonkalot *LEINO.

huudah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < huudahtaa. | Metsässä kaikui iloinen h:telu. Sinä h:telet ja ihastelet uusia, siistejä huoneita AHO.

huudahdus[64] *teonn.* (< huudahtaa) lyhyt huuto, huudahtaen lausuttu toivomuksen, tunteen tms. ilmaus. | Ihastuksen, pelon h. Häneltä pääsi hiljainen h. Puhuja lopetti esityksensä retoriseen huudahdukseen. **-lause** *s. kiel.* Huutomerkkiä käytetään tavallisimmin h:en lopussa. **-merkki** *s.* = huutomerkki 2. **-sana** *s. kiel.* = interjektio. **-virke** *s. kiel.*

huudaht|aa[2*] *mom.v.* < huutaa. | H. ilosta. H. hämmästyneenä. Sinäkö? h:i äiti.

huudan|ta[15*] *teonn.* < huutaa. | Kuului sähkeenmyyjien h. Huojunut ei joukon h:nasta, / kumarrellut päivän kuulumille A.OKSANEN.

huudat|taa[2*] *fakt.v.* < huutaa. **1.** yleismerk. | Poika h:taa sisartansa. Emäntä h:ti väen syömään. H. torvea, pilliä. Kun koneenkäyttäjä -- oli vielä jonkin aikaa kiukuissaan h:tanut konettaan AHO. **2.** *huudattaa jku jksik* julistuttaa, korotuttaa. | H. jku hallitsijaksi, kuninkaaksi. Napoleon h:ti itsensä ranskalaisten keisariksi. **3.** *lak.* hakea lainhuuto, laillistaa kiinteistön omistus merkityttämällä saanto oikeuden pöytäkirjaan ja lainhuutorekisteriin. | H. tila laissa, käräjissä, oikeudessa. Ostajan on määräajan kuluessa h:ettava kiinteistön kauppa oikeudessa. Pantinsaaja h:taa pantin nimiinsä.

huudattaja[10] *tek.* H. saa kiinnekirjan taloon, kun huudattaminen on suoritettu.

huudattamis|aika, **-velvollisuus** *s. lak.* = huudatusaika, -velvollisuus.

huudatus[64] *s. lak.* kiinteistön saannon merkitseminen oikeuden pöytäkirjaan ja lainhuutorekisteriin, lainhuuto. **-aika** *s.* aika, jonka kuluessa kiinteistön uuden omistajan on hankittava huudatus 1. lainhuuto. **-velvollisuu|s** *s.* Saanto on h:den alainen.

huu|de[78*] *s. kans.* ohut huurre, härmä. | Aamuinen h. Hallassa hevosen harja, / ruunan tukka h:tehessa KANT.

huu|della[28*] *frekv.v.* < huutaa. | Vieras jyskytti oveen ja h:teli. H. jkta hereille. Paimen h:telee karjaansa. Marjamiehet h:telivat toisiaan. Korkealla, kiljuvalla äänellä h:teli hän karkureita KIVI. H. hyvästejä, sukkeluuksia. Huuhkaja h:telee korvessa. Tuuli h:telee. Ei vahinko h:tele tullessaan SL. — *Kuv.* Ei tarvitse kaikkia tietojaan h. Hän ei h:tele puutettaan muille. Hänestä h:deltiin yhtä ja toista. Asiasta ei h:deltu sen enempää.

huudit|on[57] *a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* joka "ei tiedä huutia", kuriton, vallaton. | H. pojan nulikka. H. kielenkäyttö. Lapset telmivät h:tomasti.
huuh *interj.* = 2. huu.
huuhde[78*] *s. lääk. valok.* huuhteluneste. | Aine, jota käytetään suun huuhteena. — *Yhd.* esi-, katkaisu-, kehitys-, kiinnitysh. **-astia** *s.* **-kannu** *s.* huuhtelukannu. **-liemi** *s. ruok.* Ruskistuspannun h.
huuh|della[28*] *frekv.v.* < huuhtoa. | H. vaatteita. Astiat h:dellaan puhtaassa vedessä. H. kasvonsa kylmällä vedellä. Raikas vesi h:telee hien iholta. Sade h:telee maata. Aallot h:telivat laivan kantta. Liettää maata h:telemalla juoksevalla vedellä. Aallokko on h:dellut penkereen mereen. — *Kuv.* H. ruoka kurkustaan alas. Liekit h:televat padan kylkiä. — *Refl. taiv.* - - saippuoi itsensä vielä kerran ja h:telihe taas AHO.
huuhdeve|si *s.* huuhteluvesi. | Astiain, vaatteiden, voin h. Epäpuhtaus poistuu h:den mukana.
huuhdonta[15*] *teonn.* < huuhtoa. | Pyykin h. Siementen, voin h. Kullan vanhin erottamistapa on h. — *Yhd.* kullanh. **-ilma** *s. tekn.* = huuhteluilma. **-pumppu** *s. tekn.* Dieselmoottorin h. **-venttiili** *s. tekn.* H:t ovat tavallisia lautasventtiilejä.
huuhdos[64] *s.* huuhdonnan tulos. | H:ten siivilöiminen [panimossa].
huuhel|la[28] *v. murt.* huhuilla. | Milloin laaksois hymyvissä kuljin, / h:ivat paimenet KIVI.
huuhka[11] *s. murt. runok.* huuhkaja. | Kuuli yössä yksin h:n huudot LARINK.
huuhkai|n[36] *s.,* vars. *vanh.* sekä vertauksissa ja kuv. käytössä = seur. | H:men enteellinen huuto. Tuijottaa kuin h. eteensä. Mitä sinä nyt istut täällä kuin h. pesässään? TALVIO. — Hän on sellainen vanha h. 'eriskummainen, aavemainen, pelottava olento, pahan ilman lintu'. Hänestä on tullut vallankumouksen h. AHO.
huuhkaj|a[10] *s.* (*rinn.* huuhkain, *murt.* huuhka, huhkin) Bubo bubo, maamme suurin pöllölintu; *syn. vanh.* hyypiö. | H:an lentäminen kartanolle tietää pahaa. Variksia ammutaan h:alta 'käyttäen huuhkajaa houkuttimena'. — *Kuv.* vars. pahan, onnettomuuden ennustajasta. | Hän käskevi kansansa valvomaan, / vaikka turmion h:at huhuu LEINO.
huuhkalintu *s. runok.* = ed. | Huuda, huuda, h. KIANTO.
huuhka|ta[35] *v.* huutaa huhuten. | Pöllö h:a.
huuhki|a[17] *v. murt.* huhkia. | Lähteä kävellä h:maan PÄIVÄR.
huuhmar[82] *s.* = huhmar.
huuhta[11*] *s. harv.* huhta. | Raataa, hakata h.
huuhtais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < huuhtoa. | H. astia, vaate. Kasvot h:taan kylmällä vedellä. Laineet h:ivat miehen mereen.
huuhtelu[2] *teonn.* < huuhdella. | Kasvojen, suun h. Astioiden, valokuvien h. Kylmä h. H. toimitetaan lämpimällä vedellä. Liikkeessä olevan veden h. siirtelee kokonaisia hiekkasärkkiä. — *Yhd.* mahan-, nenän-, suolen-, vatsanh.; vesih. **-allas** *s.* Pesuhuoneen h. **-amme** *s.* **-astia** *s.* **-huone** *s.* Sairaalan h. **-ilma** *s. tekn.* Kaksitahtimoottorin polttokaasut poistetaan sylinteristä h:lla. **-kannu** *s. lääk.* kumiletkullinen astia, jota käytetään peräruiskeiden antamiseen, useiden naistentautien hoidossa ym., irrigaattori. **-lait|e** *s.* Meijerin h:teet. **-neste** *s.* **-putki** *s.* Vesiklosetin h. **-säiliö** *s.* **-ve|si** *s.* Kasvojen, haavan h. Porauksessa käytettävä h. H:teen sekoitetaan lääkärin määräämää lääkettä.
huuh|toa[1*] *v.* **1.** huljuttaa vedessä (nesteessä), viruttaa, valella vedellä (nesteellä); tav. nimenomaan puhdistamistarkoituksessa tapahtuvasta tekemisestä. | H. astioita, vaatteita. H:dotut suurimot keitetään runsaassa vedessä. — H. suunsa, kasvonsa. Lattia h:dotaan vedellä. Sade h:too ikkunaa. Aallokko h:too rantaa. Vesi h:too [= kuljettaa pois] rannalta rikat. — *Kuv.* H. kurkkuaan, pöly kurkustaan 'juoda'. Liekit h:tovat padan kylkiä. Kyynelet h:tovat pois mielen katkeruuden. Ajan virta on h:tonut tapahtuman muistot vähiin. **2.** *tekn.* erottaa hieno aine karkeammista t. raskas aine keveämmistä osista käyttämällä veden liike-energiaa, liettää. | H. liitua, malmia. Lapin jokien hiekasta h:dotaan kultaa käsin. Suuri osa maailman jalokivistä saadaan nykyään h:tomalla jokisorasta. **3.** *par.* huhtoa.
huuhtoil|la[29] *frekv.v.* (< ed.) huuhdella. | Laineet h:evat aluksen kylkiä. - - pirtissä istuu vaimo silmissä laimeat kyyneleet, jotka hiljallensa h:evat pois tyttöaikaisten sulojen heikkoja jätteitä SILL.
huuhtoja[10] *tek.* — *Yhd.* kullanh.
huuhtokulta *s.* jokihiekasta huuhdottu kulta.
huuhtoma- vrt. huuhde-, huuhdonta-, huuhtelu-. **--allas** *s.* **--astia** *s.* **-kone** *s.* **-kulho** *s.* **-laitos** *s.* **-vesi** *s.*
huuhtomismenetelmä *s.* Kullan erottaminen sorasta h:llä.
huuhtomo[2] *s.* huuhtomalaitos, -paikka. — *Yhd.* kullanh.
huuhtoutu|a[1] *v.* < huuhtoa. **1.** *refl.* H. kylvyn jälkeen. H. kylmällä vedellä. - - minä olen istuutunut ammeeseen h:maan AHO. **2.** *pass.* Vaatteiden annetaan h. vedessä. Tahkon alaosa h:u alla olevassa altaassa. Paljaaksi h:nut rantakallio. Maan h:minen vähentää sen ravintosuoloja. — *Erik.* heittyä t. kulkeutua pois veden huuhtomana. | Mies h:i mereen laivan kannelta. Penger h:u järveen. Sadeveden vaikutuksesta maan pintakerroksista h:u hienoja aineksia syvemmälle tai pintaa pitkin alemmille paikoille. — *Kuv.* - - kaikki huono ja katkera h:u pois LINN.
huuhtoutumaton[57] *kielt.a.* < ed. 2. | H. alue, rinne.
huuhu|ta[39] *v. murt.* -nta[15*] *teonn.* huhuta, huhuilla. | Niin metsä vastaa kuin sinne h:taankin SL. Koko korpi kajahteli sen [käen] h:nnasta KIANTO.
huulenpuristin *s.* = huulikapula.
huuleton[57] *kar.a.* < seur.
huul|i[32] *s.* **1.** ihmisellä ja nisäkäseläimillä suuaukkoa reunustavista kahdesta pehmeästä, sisäpuolelta limakalvon, ulkoa ihon peittämäs-

tä pitkänomaisesta osasta; joskus myös esim. kalojen vastaavista osista; us. *mon* = huulipari. | Paksut, täyteläiset, ohuet h:et. H:ien puna. Hampaat välkkyvät punaisten h:ien takaa. H:et vetäytyvät hymyyn. Tehdä jtak hymy h:illa. Painaa jk h:illeen. Kohottaa astia h:illeen. Hipaista h:illaan lasin reunaa. H:et yhtyvät suudelmaan. Puraista h:taan. Lipoa, liikuttaa h:iaan. Puristaa h:et yhteen. Olla h:et lerpallaan. Tehdä jtak h:et torvella, pitkällä 'eteenpäin työnnettyinä'. Pitää tupakkaa h:essa. Maalata h:iaan. — Hevonen hamuaa h:illaan kauroja. Kala tarttui koukkuun h:esta. — Ääntämistä, puhumista merkitsevissä ilmaisuissa. | Kuulla asia jkn h:ilta. Sana pääsi h:ilta. Sanat tulvivat puhujan h:ilta. Kysymys pyörii h:illa. Laulu katkesi hänen h:illeen. Nukahtaa jkn nimi h:illaan. Tämä nimi oli silloin kaikkien h:illa. H:et vain mumisivat hiljaa. - - varjele kielesi pahasta ja h:esi vilppiä puhumasta VT. — *Leik.* Vetää jkta h:esta 'puijata, petkuttaa'. — *Yhd.* ala-, parta-, puna-, risti-, yläh. **2.** huulimaisista muodostumista t. esineiden osista. **a.** *yhd.* Häpy-, äänih. **b.** *kasv.* eräiden kasvien kukan torvimaisen teriön suuosa. **c.** *fys.* urkujen huulitorven ilmavirtaa jakava särmä. **d.** *puut. rak.* ulkoneva osa, esim. ponttilaudan reunassa oleva, viereisen laudan uraa vastaava harja (*syn.* kieli) t. viereisen laudan reunan peittävä ulkonema; varatun seinähirren alasyrjän reuna.

huuli'artikulaatio *s. fon.* ääntöliike, jossa huulet toimivat aktiivisina. **-aukeama** *s. fon.* huulten muodostama aukeama. **-halkio** *s. lääk.* epäsäännöllisestä sikiönkehityksestä johtuva huulen t. huulten halkio, ristihuuli. **-harppu** *s.* vars. lasten käyttämä soitin, jonka metallikielet puhallettaessa soivat, suuharppu. **-höylä** *s. puut.* höylä, jolla huuli (ks. 2.d) muodostetaan lautaan. **-kapula** *s.* koje, jolla hevosen huulta puristetaan sen huomion kääntämiseksi esim. leikkauksesta t. kengityksestä, huulenpuristin. **-karhu** *s.* Melursus labiatus, intialainen karhu, jolla on pitkähkö kuono ja herkästi liikkuvat, venyvät huulet. **-koukku** *s. kal.* erään uistinlajin koukku, joka kiinnitetään täkykalan huuleen. **-kukkai|nen** *a. kasv.* jonka kukan teriössä on huulimainen suuosa. — *S:sesti.* H:set 'kasviheimo Labiatae'. **-liha|s** *s.* Poski- ja h:kset.

huulilta|lukeminen, -luku *s.* kuuromykistä puhuen: puheen ymmärtäminen toisen huulten liikkeistä; vrt. silminkuulo.

huuli|maali *s.* huulien maalaamiseen käytetty tav. punainen väriaine, huulipuna. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. kukan teriö. H. läppä, uloke.

-huulinen[63] *poss.a.* Halki-, ohut-, paksu-, punah.; (kasv.) kaksih.

huuli|ontelo *s. fon.* huulten välissä ja edestä näkyvien etumaisten hampaiden edessä oleva muuttuvainen resonanssiontelo. **-pari** *s.* Punainen h. **-parta** *s.* viikset. | Musta h. Kasvattaa itselleen h. Sivellä h:ansa. **-pilli** *s. mus.* huulitorven muodostama urkupilli; vrt. kielipilli. **-puikko** *s.* huulten maalaamiseen käytetty punaväripuikko. **-puna** *s.* punainen huulimaali. | Suudelmankestävää h:a. **-rihma** *s. el.* hyönteisten alahuulesta ulkoneva nivelikäs lisäke. **-solu** *s. biol.* lehtien pinnalla olevien huokosten suusolu. **-syöpä** *s. lääk.* tav. alahuulessa esiintyvä syöpä. **-torvi** *s. fys.* äänitorvi, jossa äänen muodostajana on huulimainen särmä. **-voide** *s.* **-äänikerta** *s. mus.* urkujen huulipillien muodostama äänikerta. **-äänne** *s. fon.* = labiaali. **-ääntiö** *s. fon.* = labiaalivokaali.

huullos[64] *s.* **1.** *met.* levyn reunoja taivuttamalla tehty saumaliitos, palle, falssi. — *Yhd.* haka-, pysty-, torvi-, vaakah. **2.** *rak. puut.* = kynte. **-kone** *s.* kone, jolla metallilevyn reuna taivutetaan huullosta varten, palle-, palttikone.

huullost|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* = huultaa.

huulo|nen[63] *dem.s.* < huuli. | - - hänen h:sensa myhäilevät niin makeasti, niin makeasti KIVI.

huul|taa[5] *v.* **1.** *met.* tehdä huullos, liittää huulloksella, palttaa. | Levyjen liittäminen tapahtuu h:tamalla. H:lettu putki. **2.** *rak. puut.* = kynttää.

huultosauma *s.* = huullos 1.

huuma[11] *s.* tila, jossa tajunta esim. iskusta t. narkoottisten, keskushermostoa lamauttavien aineiden vaikutuksesta on hämärtynyt (ja kivuntunto heikentynyt), voimakkaan aistimuksen t. tunteen aiheuttama haltiotila, huumaus. | Viinan h. — Tav. *kuv.* hurma, hurmio, haltio(tila), lumous, päihtymys. | Riemun, lemmen, onnen, voiton, taistelun h. Nuoruuden h. Tehdä jtak hetken h:ssa. - - kevään h. pyörrytti ja juovutti KARHUM. — *Yhd.* ilon-, lemmen-, voitonh.

huumaannutta|a[2*] *kaus.v.* (< seur.) huumata. | Riemun h:mat aistit.

huumaantu|a[1*] *pass.v.* (*rinn.* huumautua) < huumata. | Iskusta aivot h:vat. H. onnestaan. Tuntea itsensä h:neeksi. Runoilijat ovat h:neina ylistäneet naisen silmien kauneutta.

huumaav|a[10] *a.* (*partis.*) -asti *adv.* huumausta aiheuttava, huumauksiin saattava. | H. isku. Kukassa on h. tuoksu. Korvia h. melu. Vaikuttaa h:asti. Myrsky pauhasi h:asti. — *Erik.* narkoottinen. | H. lääke, juoma. Alkoholi on h:aa myrkkyä. Käyttää h:ia aineita.

huumaavatuoksuinen *a.* H. kukka, niitty.

huumar[82] *s. murt.* huhmar

huuma|ta[35] *v.* (huumaava ks. erikseen) saattaa huuman valtaan, huumauksiin. **1.** varsin. merk:ssä. | Kaatui iskun h:amana. Viinin h:ama 'humalluttama, päihdyttämä'. H. itseään alkoholilla, oopiumilla. Suon voimakas tuoksu h:si häntä. Melu aivan h:a korvia. Päätä rupesi h:amaan 'huimaamaan'. Häntä h:si niin, ettei hän voinut liikahtaa TALVIO. **2.** vars. *lääk.* tajunnan himmentämisestä pienehköjä kipua tuottavia leikkauksia varten, jotka voidaan suorittaa suhteellisen nopeasti; vrt. nukuttaa. | H:amiseen käytetään tavallisesti eetteriä, etyylikloridia tai ilokaasua, joita h:ttava saa hengittää keuhkoihinsa. — Teurastuksessa: tainnuttaa. **3.** us. *kuv.* hurmata, haltioida, lumota, päihdyttää, juovuttaa, humalluttaa. | Onnen, voiton, vihan h:ama. Rakkaus h:a tunteet ja ajatukset sekaviksi. Hän h:si minut ensi nä-

kemältä. Uskon omia valeitani, h:an itseni mieliunelmillani AHO. Mannisen runot eivät h:a meitä loistavilla juhlatunnelmilla TARK.

huumau|s[64] *s.* huumaaminen, huumaantuminen; sielun-, tunne-elämän haltiotila, huuma. **1.** varsin. merk:ssä. | Hermoston, tunteitten h. Alkoholin aiheuttama h. Korviensuhinaa ja h:sta. Päässä tuntuu h:sta. Etsiä unohdusta [alkoholi]h:ksesta. Joutua h:kseen. Olla h:ksessa(an), h:ksissa(an). Puhua, elää kuin h:ksessa. Herätä h:ksesta. — *Yhd.* alkoholih. **2.** vars. *lääk.* vrt. huumata 2. | Nukutuksen lievin aste on h. — *Yhd.* eetteri-, kloroformih. **3.** us. *kuv.* Riemun, onnen, voiton h. Vallankumouksen h. oli ohi. Hän oli aivan h:ksissaan etelän luonnosta. Yhtä ainoata h:sta ja sen hurmausta oli ollut lähtö kotoa AHO. — *Yhd.* voitonh.; joukkoh.

huumaus|aine *s.* huumaava, narkoottinen aine. | Nauttia h:ainetta. H:aineiden väärinkäyttö, salakuljetus. **-tila** *s.* huuma, huumaus. | Saattaa itsensä h:an. Olla h:ssa. Päihtymys on alkoholin aiheuttama h.

huumautua[44] *v.* = huumaantua.

huume[78] *s.*, vars. *kuv.* huuma, huumaustila. | Ilon, innostuksen h. Joutua h:en valtaan, h:isiin(sa). Elää, olla h:essa. Havahtua h:esta(n). Elin kuin h:essa, yläpuolella arkipäiväisten tapahtumien. Silloin kulki hän kuin onnellisessa h:essa AHO.

huumei|nen[63] *poss.a.* H. hetki. Tehdä jtak h:sin mielin. [Tuuli toi] / ens tuoksun esikevään h:sen KOSKENN.

huumio[3] *s.* huuma, huume. | Olla h:ssa. -- uppoamme paisuvan itsetunnon vaaralliseen h:on AK.

huumoksi|ssa, -in *adv.* huumauksissa. | Olla h. Se ajatus löi hänet h:in HAARLA.

huumori[5] *s.* avarammin: leveä leikillisyys, pilailu, huvittava leikinlasku; suppeammin, esteettisessä merk:ssä: sydämellinen leikillisyys, myötätuntoinen suhtautuminen koomillisiin elämänilmiöihin; vrt. komiikka, satiiri. | Mehevä, leveä, rehevä h. Hämäläisen kuiva, savolaisen vuolas h. Sydämestä pulppuava raikas h. Aleksis Kiven lempeä h. Tajuta h:a. N:llä on h:n kultainen lahja. Hänessä on älykästä h:a. Esityksessä on aimo annos h:a. H:n kyllästämä kuvaus. -- hänen tarinansa elävät hiljaisen h:n värittäminä minun muistissani SILL. Suuren h:n omaaminen merkitsee sitä, että ihminen on henkisessä kehityksessään kohonnut sellaiselle tasolle, jossa sielunelämän eri aineksista on muodostunut h:ksi vakautunut elämänkatsomus AK. — *Yhd.* hirtehis-, kansan-, sotilash.

huumorin|kylläinen *a.* huumorin (läpeensä) täyttämä. | H. esitys, elokuva. Teos edustaa h:kylläistä kerrontaa. **-lahja** *s.* Taiteilijan h. **-taju** *s.* Jklta puuttuu, jku on vailla h:a. Hänessä ei ole vähääkään h:a. Puhujan kaunopuheisuuteen yhtyi annos h:a. H. on henkevyyden puntari SP. **-tajui|nen** *a.* H. ja leikkisä mies. He ovat h:sta väkeä. Hänellä on h. luonne. **-tajuton** *a.* Italialaisen luonne on h. **-täyteinen** *a.* par. huumorinkylläinen.

huumoriton[57] *kar.a.* H. mieli. Hän on h. jöröttäjä.

huunpurema *s. kans. myt.* ilman tiettyä syytä ihoon ilmestynyt sinelmä, jonka uskotaan ennustavan kuolemaa.

huupot|ella[28*] *v. murt.* kuljeksia, kierrellä. | -- hän ei ollut nukkunut moneen yöhön, vaan oli h:ellut metsissä PÄIVÄR. Kristiina h:teli navetat, tallit, vajat HEPOR.

huuppa[11*] *s. murt.* **1.** huppu. | Viitan h. Kuhilaan h. 'hattu'. **2.** (puolukka)hillo. **3.** hupelo, höppänä.

huura[11] *s. harv.* huuru, usva; huurre. | Tule vitkaan, talvinen h. / yli maan, yli puun, yli veen LEINO.

huuri[4] *s.*, tav. *mon.* (*rinn.* houri) muhamettilaisten paratiisin kaunis palvelusneito.

huurre[78*] *s. metrl.* raa'alla ja sumuisella pakkassäällä pystysuorille pinnoille, kärkiin ja kulmiin, esim. puihin, tiivistyvä jääkidekerros, härmä; vrt. kuura. | Puut ovat huurteessa. Käydä, tulla huurteeseen. Hevonen oli aivan valkoinen huurteesta. **-kide** *s.* **-metso** *s. mets.* talvella huurteen aikana männyn latvasta pyydettävistä metsoista.

huurruttaa[2*] *v.* = seur.

huurt|aa[9] *v.* peittää huurteella, saattaa huurteeseen. | Pakkanen h:aa puut ja pensaat. — *Kuv.* -- h:i hapsia jo iän halla *MANN.

huurteet|on[57] *kar.a.* < huurre. | Puut seisovat h:tomina.

huurtei|nen[63] *poss.a.* < huurre. | H. oksa, puu, maa. H. hevonen. Tuuli vain kahisi h:sessa hongistossa. Ajettiin ohi h:sten saarien.

huurtu|a[1*] *pass.v.* < huurtaa. | Puu h:u. — *Kuv.* Fjalar vanhenee, käy raskaaks olka, / h:u hapsi *MANN.

huuru[1] *s.* **1.** usvamainen höyry, sakea usva. | Öinen, valkoinen, kylmä, myrkyllinen h. Pakkasen h. Hengityksen h. Suosta nousee h:a. Kosteus kohoaa h:na ilmaan. Maisema kietoutuu paksuun h:un. Hienoa h:a leijailee vedenpinnan yllä. Aurinko paistaa himmeästi h:n läpi. Harmaa h. tulvahtelee saunan ovesta. H. johdetaan putkea myöten ulos. — *Kuv.* Kuolema henkii hyistä h:aan. Muistot häipyvät ajan h:ihin. — *Yhd.* pakkash. **2.** *metrl.* pystysuorille kylmille pinnoille tiivistyviä vesipisaroita. | Ikkuna käy h:un 'hikeen'. Silmälasit h:ssa. — *Kuv.* Silmiin nousee h:a 'silmät kyyneltyvät'. **3.** par. huurre. | Parta h:ssa. Pakkanen -- seuloo h:a puihin ja pensaihin AHO.

huuru|a[1] *v.* = huuruta. | -- tämä armas laakso autereisena h:u ympärilläni KOSKENN. Hän löytävi lieden lämpöisen / ja h:van hutun, mi maistaa LEINO.

huurui|nen[63] *poss.a.* H. ilma, pilvi. H. henkäys. H. talvi-ilta. Työskennellä h:sessa huoneessa. — H. ikkuna. — Par. huurteinen. | H:set puhelinlangat.

huurupilvi *s.* Sakea h. hulvahtaa ovesta huoneeseen.

huuru|ta[39] *v.* huokua huurua, höyrytä. | Ilma h:aa ovella. H:ava koski. Hengitys h:aa. Hevoset h:sivat ajossa. -- tiheään ahtautunei-

den ihmisten henki h:si kevyenä pilvenä JÄRVENT.

huusata[35] *v. ark.* hoidella (vars. pienistä vioittumista ja sairauksista puhuen). | H. hevosen jalkaa.

huusholla|ta[35] *v. ark.* hoitaa taloutta, talousaskareita; puuhailla. | Hänellä on täti h:amassa. H. mielensä mukaan. Mitä täällä h:taan? -- että sinä h:at sen pirtun ja kanisterien kanssa ALKIO.

huushollerska[15] *s. ark.* taloudenhoitaja, emännöitsijä. | -- h:mme olkoon voudin vaimo! KIVI.

huusholli[4] *s. ark.* talous, taloudenpito. | Pitää, hoitaa jkn h:a. Perustaa oma h. Talossa on suuri h. Naapureilla on tietysti kaikenlaista muistuttamista Matin h:a vastaan AHO. — Pieni h. [= tupa] maantien vieressä. — *Yhd.* ruokah.

huusi[1] *s. ark.* ulkohuone, käymälä

huut *part. ark.* voimasanan vahvisteena. | Asiat menevät h. helkkariin, h. hiiteen.

huu|taa[3] *v.* **1.** ylipäänsä voimakkaasta, kovasta, lyhempi- t. pitempikestoisesta, tav. ihmisen äänielimillään synnyttämästä äänestä, us. nimenomaan voimakkaasti lausutusta sanasta t. sanoista; myös eläinten ja esineiden kovasta äänestä; vrt. v:ejä, jotka tarkemmin kuvaavat huutamisen laatua: huikata, luikata, kiljua, kirkua, parkua, rääkyä, ulvoa, karjua, ärjyä, hoilata, meluta, remuta, räyhätä jne. | Lapsi, sairas h:taa. Pojat h:tavat pihalla. H. kovalla äänellä. H. täysin keuhkoin, täyttä kurkkua. H. äänensä käheäksi. H. ja meluta. H. ja hoilata. H. tuskasta, pelosta, nälkäänsä. H. hädissään. Kipu panee h:tamaan. H. kuorossa, yhteen ääneen. H. toisen korvaan, jkn jälkeen, yli järven. -- korpraali h:si nauraen ja nauroi h:taen *CAJ. Niin metsä vastaa kuin sinne h:detaan SL. Lakata h:tamasta. Älä h:da! — Eläimet h:tavat. Huuhkaja h:taa metsässä. H. kuin syötävä, veitsissä. Tehtaanpilli, laiva, juna h:taa. Kaarteessa vaunun pyörät h:tavat. — *Erik.* **a.** obj:na lausuttava, esitettävä asia. | H. julki jtak. H. nimet aakkosjärjestyksessä. H. tervehdys, käsky. H. syyttäviä sanoja, uhkauksia. H. tavaraansa kaupaksi. Laiva h:taa lähtöä. **b.** voimakkaalla äänellä kutsua, kehottaa t. pyytää. | H. jkta nimeltä. H. jku, jkta luokseen. H. ajuria. H. tekijä esille. H. jku, jk alas 'vaatia keskeyttämään esityksensä, vaatia eroamaan, lausua paheksuntansa tms.' H. jkta pysähtymään. H. jkta apuun, avuksi. H. venettä. Eläimet h:tavat ruokaa. H. apua, armoa. — *Kuv.* Silta h:taa korjausta. Kysymys h:taa ratkaisuaan. Viattoman veri h:taa kostoa. **c.** *heng.* rukoilla. | H. Herraa. H. taivaallisen isän tykö. H. taivaan puoleen. -- jokainen, joka h:taa avuksi Herran nimeä, pelastuu UT. **d.** eril. sanontatavoissa. | Kuikka h:taa [= ennustaa huudollaan] sadetta. Ihmiset h:tavat onnettomuutta. Talossa kaikki h:taa [= ilmaisee, julistaa] puutetta. — *Ark.* H. jklle 'haukkua jkta'. Aina te h:datte minulle.

2. *kuv.* toistuvasti mainita, kertoa, julistella; hölistä, juoruta. | H. tietonsa koko maailmalle. H. omista töistään. Asiasta h:detaan ympäri kylää. Kylällä h:detaan, että --. Hän ei ole niin huono kuin h:detaan. — H. jkta rikkaaksi. Ihmiset h:tavat asiaa pahemmaksi kuin se on. — *huudettu* kehuttu, paljon puhuttu, maineessa oleva. | Eteväksi h:dettu tutkija. Ulkomailla paljon h:dettu tavaramerkki. Suomalaisten h:dettu rehellisyys.

3. *lak.* Asianosaiset h:detaan [= kutsutaan] oikeuden eteen. Asia h:detaan esille 'ilmoitetaan käsiteltäväksi'. Kiinteistön omistus on oikeudessa h:dettava [vrt. huudattaa 3].

4. tehdä tarjous, tarjouksia huutokaupassa; ostaa huutokaupasta. | Miehet h:tavat kilpaa. H. jtak sataan markkaan asti. — H. kello, hevonen, talo. Metsä tarjottiin huutokaupalla, mutta kukaan ei h:tanut.

5. valita, äänestää, julistaa jksik. | Seurakunta h:si N:n kirkkoherrakseen. H. jku kuninkaaksi. Erääseen aikaan melkein jokainen Rooman sotaväenosasto h:si oman keisarin.

6. *huutava* partis. (a.) **a.** räikeä, "kirkuva". | H:tavat värit. Uutisen h:tava otsikko. Tämä on h:tava esimerkki siitä, että --. H:tava epäsuhde. **b.** kova, kiivas. | Ei ole mitään h:tavaa kiirettä. Kilpailu on h:tavan kiihkeä. **c.** eril. negatiivisista seikoista: suuri, ankara, pakottava, räikeä. | H:tava hätä, pula, tarve, nälkä, kurjuus. Asuntojen puute on h:tava. H:tava vika, vääryys, epäkohta, ristiriita. Joutua h:tavaan hukkaan 'pulaan, pinteeseen, "helisemään"'. Aivan h:tavassa hukassa.

7. *huutavan ääni* (myös ◡) Raamatussa: Kristuksen edelläkävijästä, Johannes Kastajasta. | Minä olen h:tavan ääni erämaassa: "Tehkää tie tasaiseksi Herralle" UT. — *Kuv.* yksinäinen julistaja, herättäjä, ainoa kannattaja, esitaistelija. | Jäädä h:tavan ääneksi korvessa. Tuntea itsensä yksinäiseksi h:tavan ääneksi.

huutaj|a[16] *tek.* H:at ja metelöitsijät. H:ia ja haaveilijoita on kaikkina aikoina. Huutokaupassa annettiin h:ille maksuaikaa.

huutavai|nen[63] *a. vanh.* huutava. | H:sen ääni korvessa. -- [Herra] antaa armon kaikille / häntä h:sille VK.

huutavanääni *s.* ks. huutaa 7. | Suuri Kuopion h. 'Snellman'.

huuteinen[63] *poss.a. kans.* < huude. | H. metsä, puu.

huutelija[14] *tek.* < huudella.

huutelu[2] *teonn.* < huudella. | Tiiran h. Kuuluu kaukaista h:a.

huuti[4] **1.** *s. ark.* tav. sanonnoissa *tietää* t. *näyttää huutia:* Tiedä h:a! 'ole aloillasi!, häpeä!, vaikene! [tms.]'. -- mahtava mies, jonka edessä kaikkien täytyi tietää h:a AHO. Soittokello helisi -- palvelijattarille, jotka saivat tietää h:a [= saivat nuhteita, läksytystä] LEHT. — Näyttää t. antaa h:a 'antaa kouraantuntuvaa ojennusta, nuhdella, läksyttää'. Odottakaahan, niin näytämme teille h:a! **2.** *interj.* vaikenemis- t. poistumiskehotuksena, nuhtelevana ilmauksena; vrt. huut. | H., poika! H. siitä! |

H., harakka! Menetkö tiehesi sieltä! TOPPILA. -- h., rakkarit, järjestys maassa olla pitää! WILKUNA.

huu|to[1*] *teonn.* < huutaa. **1.** varsin. merk:ssä. | Äänekäs, kova, kimakka h. Korvia vihlova h. Lapsen h. Huuhkajan, kuikan h. Laivan, palotorven h. Lapselta pääsi surkea h. Päästää riemukas h. Huutaa suoraa h:toa. Nousi meteli ja h. Kuului h., että --. Tukahduttaa h:tonsa. H. häipyy kosken pauhuun. Vartiomies ampuu, jollei lähestyjä kolmannella h:dolla pysähdy. H. on hädän veli SL. Ei h. hädästä päästä, parku päivistä pahoista SL. — *Kuv.* Alkoi kuulua h. [= mielipide, vaatimus]: irti sortajasta! Herättää kansa h:dollaan. Herra kuuli hänen h:tonsa 'rukouksensa'. — *Yhd.* avun-, ilon-, koston-, nimen-, suosion-, tuskan-, voitonh.; hätä-, ilo-, riemuh.; herätys-, hyväksymis-, kehotus-, kutsu-, varotush.; iva-, pilkkah.; sota-, taisteluh.; aamu-, iltah.; loppuh.; alas--, eläköön--, hei--, hyvä-h.

2. *kuv.* huhu, juoru, kohu; vars. (iness. ja ill.) maine. **a.** neutraalinen merk. | Nostaa suuri h. jstak. Kulki h., että --. Heistä oli jo h. tullut edeltäpäin. Olla h:dossa 'puheenaiheena, yleisesti tunnettu, harrastettu'. Pian asia levisi kaikkien h:toon. **b.** positiivinen merk. | Teos on suuressa h:dossa 'maineessa, suosiossa, kuuluisa'. Tulla h:toon. Urheilu on päässyt h:toon. Villakankaat ovat nyt hyvässä h:dossa. **c.** negatiivinen merk. | Olla h:dossa [= huonossa maineessa] jstak. Saattaa jku julkiseen h:toon. Joutua huonoon, pahaan h:toon. -- ettemme valehtele lähimmäisestämme emmekä häntä petä, panettele taikka pahaan h:toon saata KATEK.

3. *lak.* **a.** huudatus, lainhuuto. | Hakea h:toa. Omistaja sai h:don. **b.** oikeudenpalvelijan antama kutsu astua oikeuden eteen ryhdyttäessä asiaa käsittelemään, esiinhuuto.

4. huutokaupassa tehty tarjous. | Ylin h. oli 500 markkaa. Korottaa h:toansa. H:dot on maksettava heti käteisellä. Ei kuulunut enää h:toa ja vasara naksahti pöytään PAKK. — Huutokaupalla myyminen. | Talo myydään yhdessä h:dossa. Omaisuus pannaan h:toon. — *Kuv.* Vastata h:tonsa 'vastata puheensa, pystyä vastaamaan asioistaan'.

5. *vanh.* ääni (äänestyksessä). | Antaa h:tonsa jklle.

6. kutsu, kutsumerkki; huutonimi. | Lennätinaseman h.

7. *viimeinen, suuri huuto, päivän huuto* uusin muoti, muodissa oleva suunta, virtaus, harrastus tms. | Se on alallaan viimeistä h:toa. Viimeistä h:toa oleva välineistö. Sininen edustaa tällä muotikaudella värien joukossa päivän h:toa.

8. *harv.* kinkerikunta, -piiri.

huuto|etäisyys *s.* = huutomatka. **-joukko** *s.* joukko, joka innostaakseen kilpailussa huutaa kuorossa (kilpailijalle, tulokselle). | Jalkapallo-ottelun h.

huutokaupan|pitäjä *s.* H. toimii tavallisessa vapaaehtoisessa huutokaupassa vasaramiehenä. **-toimittaja** *s.* ammattimainen huutokauppojen pitäjä. | Yleinen h. H:n ammatti on ollut tunnettu jo keskiajalla.

huutokaupat|a *v.* myydä (omaisuutta) huutokaupalla. | Liikkeen koko irtaimisto h:tiin.

huutokaup|pa *s.* **1.** myyntitilaisuus, jossa ostajat kilpailevat keskenään korottamalla hintatarjouksiaan. | Vapaaehtoinen, julkinen h. Irtaimiston, maatilan, kuolinpesän h. Pitää h. Myydä h:alla. Ostaa h:asta. Vapaaehtoinen h. on toimitettava nostohuudoin. — *Kuv.* Vasemmistopuolueiden h. työväen äänistä. — *Yhd.* halko-, heinä-, karja-, puutavara-, taulu-, turkish.; konkurssi-, pakko-, tullih. **2.** tilaisuus, jossa tarjotaan tehtäväksi jk sopimus (esim. vuokra-, urakka-, hankintasopimus) ja jossa halukkaat kilpailevat ylentämällä t. alentamalla tarjouksiaan. | Ennen kunnat möivät köyhänsä h:alla huutolaisiksi, vähimmän vaativien huollettaviksi. — *Yhd.* hankinta-, urakka-, vuokrah.

huutokauppa|ehdot *s. mon.* huutokaupan myynti-, maksu- ym. ehdot. **-hin|ta** *s.* Puutavaramarkkinain h:nat. Lunastaa kiinteistö h:nalla. H. suoritetaan käteisellä. **-ilmoitus** *s.* **-kamari** *s.* kaupungeissa huutokauppojen pitoa varten oleva huoneisto ja toimisto. | Yleinen h. **-kuulutus** *s.* julkinen ennakkoilmoitus huutokaupasta. **-liike** *s.* Kaupungin harjoittama h. **-luettelo** *s.* huutokaupassa myytäväin tavarain t. ostajain luettelo. **-paikka** *s.* **-päivä** *s.* Irtaimiston myymisestä ilmoitettiin kaksi viikkoa ennen h:ä. **-pöytäkirja** *s.* **-tarjous** *s.* **-tavara** *s.* **-tilaisuu|s** *s.* Järjestää h. Maksut suoritetaan h:dessa. **-toimitus** *s.* **-väki** *s.*

huuto|ketju *s. sot.* Jos yhteys on järjestetty h:ketjua käyttäen, asettuvat viestimiehet huutoetäisyyden päähän toisistaan suojaan SO. **-kuoro** *s.* huutojoukko. | H. kajautti kolminkertaisen hei-huudon.

huutolai|nen[63] *s.* henkilö, jonka kunta (vanhan köyhäinhoitolainsäädännön mukaan) antoi huutokaupassa vähimmän vaativan huollettavaksi. | Myydä, ottaa, joutua h:seksi.

huutolais|järjestelmä *s.* **-lapsi** *s.* **-mummo** *s.* **-poika** *s.* **-tyttö** *s.* **-ukko** *s.*

huuto|matka *s.* matka, jonka huuto kantaa, huutoetäisyys. | H:matkan päässä, ulkopuolella. **-merkki** *s.* **1.** huutamalla annettu merkki. **2.** käskyn, huudahduksen, toivotuksen tms. sisältävien virkkeiden sekä huudahdus- ja puhuttelusanojen jäljessä käytetty välimerkki (!), huudahdusmerkki. **-nimi** *s. vanh.* kutsumanimi. **-poika** *s.* huutolaispoika. **-sakki** *s. ark.* huutojoukko. **-sakko** *s. lak.* sakko, johon oikeuden istunnosta pätevättä esteettä pois jäänyt (asianosainen t. todistaja) tuomitaan, poissaolosakko. **-torvi** *s.* torvi, joka vahvistaa äänen kuuluvuutta, megafoni; torvi, jota myöten ääni johdetaan esim. huoneesta toiseen. **-ukko** *s.* huutolaisukko. | Sokea ja hieman hupsu h. **-äänestys** *s.* huutamalla tapahtuva äänestys.

huvasti *adv.* ks. hupa.

huvempi *komp.a.* ks. hupa.

huvennus[64] *s.* hupeneminen; se, mikä jstak on

huvennut, vähennys, hukka. | Metallia kuumana valssattaessa h. on useita prosentteja.

huven|taa[8] *v.* saattaa hupenemaan, vähentää. | Tulipalo h:taa omaisuutta. Sota h:si maan hevoskantaa. Vastustajan vauhti h:taa voiton toivoa.

huventu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) huveta. | Varat ovat h:neet. Päivä alkaa h. illaksi.

huve|ta[34*] *v.* **1.** vähetä, pienetä, haihtua, hälvetä, kulua. | Joukko hupeni puoleen. Riista on h:nnut. Omaisuus, aine, varasto hupenee. Helposti hupeneva tavara. Ansiot, säästöt hupenivat tyhjiin. Tulot hupenevat kuluihin. Neste hupenee kiehuessaan. Kevättalvella hanget alkavat h. Voimat hupenevat iän mukana. Saavutusten annettiin h. olemattomiin. Innostus hupeni pian. Vaivat hupenivat hukkaan. Valmisteluihin hupeni ilta. Päivä hupenee lopuilleen. Oli niin kuin olisi tyttö siihen sulanut, h:nnut hänen käsivarsiensa väliin AHO. Vähiin on siis h:nnut nykyajan suomalaisilta muisto maailmaa kannattavasta sampaasta E.N.SETÄLÄ. **2.** poistua, hävitä pois, häipyä. | H. tiehensä. Miehet hupenivat yksi kerrallaan. - - nyt hupene minun silmieni edestä! KAUPPISH. Askelten kaiku hupenee korvista.

huvi[4] *s.* ilo, ratto, hauskutus, mielenvirkistys, ajankulu; vrt. hupi. | Joutoajan h. Viaton h. Etsiä h:a. Saada h:nsa työstä. Ottaa jk asia h:n kannalta. Yhdistää h. ja hyöty. Lasten suureksi iloksi ja h:ksi. Vastuksetkin tuntuivat h:lta. Tehdä jtak h:kseen. Tehdä jtak h:n vuoksi 'vain teon itsensä tuottamaa huvia ajatellen, ajankulukseen'. — *Mon.* huvitilaisuus. | Käydä huveissa. Julkiset h:t. Eräinä juhlapäivinä on yleisten h:en pito kiellettyä. — *Yhd.* ilta-, kansan-, markkina-, naamio-, sirkus-, vappu-, yöh:t. **-ajelu** *s.* Lähteä h:lle. Polkupyörä sopii sekä jokapäiväiskäyttöön että h:un. **-ajo** *s.* = ed. **-alus** *s.* yksityishenkilöllä omaa käyttöä varten oleva isohko (ylellisyys-, loisto)alus, huvipursi; huvimatkalle järjestetty alus. | Kuninkaan h. **-elämä** *s.* Nykyajan h. Kaupungin h. on vilkasta. Joutua h:n pyörteisiin. **-huone** *s.* **1.** huvimaja. **2.** huvittelupaikka, ilohuone. **-huoneisto** *s.* julkisten huvien toimeenpanemista varten järjestetty huoneisto. **--ilmoitus** *s.* **-jahti** *s.* huvialus. **-kalastaja** *s.* urheilukalastaja.

huvikas[66*] *poss.a. harv.* huvittava, hauska. | Halpa lelu on lapselle yhtä h. kuin kalliskin.

huvikau|si *s.* se vuodenaika, jolloin (kaupungissa tms.) on runsaasti huveja, "sesonki". | H:den alkajaiset.

huvike[78*] *s.* huvi, viihdyke, ratto. | Etsiä h:tta.

huvi|kenttä *s.* alue, jossa on monenlaisia huvittelupaikkoja, tivoli. **-kävelijä** *s.* H:t kulkevat puiston käytävillä. **-kävely** *s.* Lähteä h:lle.

huvila[14] *s.* tav. yhdelle perheelle kesän aikana asuttavaksi tarkoitettu asumus asutuskeskuksen laidassa t. maaseudulla; myös ympäri vuoden asuttava edellisen tapaan rakennettu asumus vars. esikaupungeissa. | Oma h. Heillä on h. Vihdissä. Rakentaa h. Muuttaa h:ansa. Viettää kesää h:llaan. — *Yhd.* esikaupunki-, kesä-, ranta-, talvih.; hirsi-, lautah.

huvila|-alue *s.* alue, joka on erotettu huvilaa varten t. jolla on huvila-asutusta. | H:-alueeksi ostettu palsta. Pääkaupungin liepeillä on laajoja h:-alueita. **--asukas** *s.* **--asunto** *s.* **--asutus** *s.* Kaupungin ulkopuolella on h:ta. **-elämä** *s.* **-esikaupunki** *s.*

huvilaiva *s.* huvialus. | Hallitsijan h. Retki tehdään h:lla.

huvila|kalusto *s.* **-kaupunginosa** *s.* Kaupungin laitaan nouseva h. **-kaupunki** *s.* huvilakaupunginosa, -yhdyskunta. | Kulosaaren h. Helsingin äärellä. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. talo.

huvilan|omistaja *s.* **-paikka** *s.* Kaunis h. Ostaa h. **-tapai|nen** *a.* tav. ~. | H. rakennus. — *S:-sesti.* Muutamme kesäksi maalle h:seen 'vaatimattomaan, pieneen huvilaan'.

huvila|palsta *s.* Vuokrata h. Alue jaetaan h:-palstoiksi. **-rakennus** *s.* Hirsinen h. Punainen h. **-seutu** *s.* Luonnonihana h. **-sänky** *s.* tav. kevyt, joustinpohjainen puusänky, jonka päät voidaan taittaa pohjaa vastaan; vrt. esim. teltta-, pukkisänky. **-talo** *s.* Kaksikerroksinen h. **-tila** *s.* vrt. viljelystila. **-tontti** *s.* Vuokrata h. **-tyyli** *s.* H:in rakennettu asunto, kaupunginosa. **-tyylinen** *a.* H. päärakennus. **-var|as** *s.* H:kaat ovat syksyisin liikkeellä. **-yhdyskunta** *s.* **-yhteiskunta** *s.*

huvi|lento *s.* H. Suomen ympäri. **-linna** *s.* hallitsijan t. muun mahtihenkilön omistama (t. hallitsema) linna, jota käytetään vain ajoittain, huvitteluun, lomanviettoon jms. | Keisarin, kuninkaan h. **-luistelija** *s.* **-luistelu** *s.* **-maja** *s.* tav. puutarhassa t. puistossa oleva kevyttekoinen, us. avoin rakennus, puistomaja, paviljonki. | Puiston h. Lasiseinäinen h. Antiikkiseen tyyliin rakennettu h. **-matka** *s.* Tehdä, järjestää h. **-matkailija** *s.* **-matkailu** *s.* H:a varten rakennettu laiva. **-matkue** *s.* **-mestari** *s.* hauskuttaja, ilonpitäjä; *erik.* kylpypaikan tms. viihtyisyydestä huolehtiva toimitsija. | Seurueen h. Toimia h:na kylpylässä. **-|metsikkö**, **-|metsä** *s.* huvipuisto. | Kerran läksi kuningas kesäsydämenä h:metsäänsä kävelemään KS. **-metsästys** *s.* urheilu-, sunnuntaimetsästys. **-metsästäjä** *s.* urheilu-, sunnuntaimetsästäjä. **-ministeri** *s. leik.* huvimestari. | Joukon h.

huvin|halu *s.* Nuorten h. **-halui|nen** *a.* H. nuoriso. H:sta yleisöä oli katsomo täynnä.

huvinäytelmä *s.* näytelmä, jossa huvittavuus, koomillisuus, on vallitsevana aineksena, komedia. | Molièren h:t. **-n|kirjoittaja** *s.* Aristofanes oli antiikin kuuluisin h.

huvi|ohjelma *s.* Tilaisuudessa on myös h:ohjelmaa. **-ooppera** *s.* **-paik|ka** *s.* Julkinen h. Nuorison h. Viettää iltojansa h:oissa. H:at ovat suljettuina. **-posti** *s.* huvitilaisuudessa, illanvietossa tms. järjestetty "posti", jonka välityksellä lähetetään tovereille tervehdyksiä. | H:a varten riippui seinässä suuri kontti SILL. **-puisto** *s.* Linnan, kartanon h. Tehdä kävelyhetki h:on. **-puol|i** *s.* Huolehtia tilaisuuden h:esta. H:ta edusti posetiivinsoitto ja näytelmä. **-purjehdus** *s.* **-purjehtija** *s.* **-pur|si** *s.*

huvialus. | Tehdä matka h:rellaan. **-ratsastus** *s.* **-retkeilij|ä** *s.* Laiva oli täynnä h:öitä. **-retkeläinen** *s.* **-retk|i** *s.* Opinto- ja h. Tehdä h. Olla h:ellä. **-retkipaikka** *s.* Suosittu h. **-romaani** *s.* Keveä, hupaisa ajanvieteromaani. **-tarha** *s.* huvipuisto. | Minä tahdon olla Päiviö, joka sai erämaan ja teki sen h:ksi AK.

huvit|e[78*] *s.* = huvike. | Lauloin ennen lasna ollen, / - - / ilman lintujen iloksi, / pääskyjen h:teheksi KANT.

huvit|ella[28*] *frekv.v.* < huvittaa. **1.** *tr.* H. ihmisiä lauluilla. - - olen itseäni kuitenkin h:ellut metsänkäynnillä KIVI. — *Refl. taiv.* Kylän nuoriso h:teleiksen iloisella tanssilla CANTH. Vanhempi väki h:telihen kertoilemalla satuja TARK. Onko tämä laitaa, että minä täällä vain h:teleime JOTUNI. — Tav. **2.** *intr.* hauskuttaa itseään, tehdä jtak huvikseen; pitää hauskaa, hauskutella, hupailla, lystäillä; käydä huveissa. | H. soittelemalla. Nuoriso h:telee. Käydä kaupungilla h:telemassa. Ennen h:teleminen oli toisenlaista kuin nyt.

huvi|tila[4]**suus** *s.* vrt. huvi (mon.). | Julkinen h. Järjestää h. Käydä h:tilaisuuksissa. H., joka tarjoaa henkistä lepoa ja virkistystä. **-toimikunta** *s.* toimikunta, jonka tehtävänä on järjestää jk huvitilaisuus t. pitää huolta huviohjelmasta.

huvit|taa[2*] *v.* tuottaa huvia, viihdytystä jklle, ilahduttaa, hauskuttaa; miellyttää, herättää mielenkiintoa. | H. lasta, yleisöä. H. jkta laululla. H. itseään lukemalla. Hänen juttunsa h:tivat minua. Tämä kysymys h:taa tutkijoita. Vaihtelu h:taa. Tuollainen ei minua h:a. Opettamisen ja h:tamisen pitäisi kulkea käsi kädessä. — *Yksipers.* miellyttää, haluttaa. | Ota vain, jos sinua h:taa. Häntä h:ti matkustaa yksin. Ehkä teitä h:taa kuulla, että - -. | Tuletko mukaan? — Ei h:a. | - - mua h:ti lyödä hieman leikkiä ukon kanssa KIVI. — *(olla) huvitettu jstak* → kiinnostunut jstak t. jhk. | Luin sen h:ettuna → huvittuneena, kiinnostuneena, mielikseni.

huvittav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* hupainen, hauska, mielenkiintoinen. | Harrastaa h:aa lukemista. H:ana seikkana mainittakoon, että - -. On h:aa tarkastella, miten - -. Katsella asioita niiden h:alta puolelta. Kertoa h:asti. Näiltä esimerkeiltä ei puutu h:uutta.

huvittavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed. | Näytelmän h:suus.

huvittelija[14] *tek.* < huvitella, tav. 2. | Lystikäs h. H:t ajoivat kovaa vauhtia.

huvittelu[2] *teonn.* < huvitella 2. | Nuorison h. Terve h. työn lomassa virkistää ruumista ja mieltä.

huvittelu- vrt. myös huvi-. **-elämä** *s.* Paikkakunnan h. on vilkasta. **-halu** *s.* Kiihkeä h. Tyydyttää yleisön h:a. **-haluinen** *a.* H. tyttö, yleisö. **-huoneisto** *s.* Julkinen h. **-kausi** *s.* huvikausi. | Joulunpyhät olivat ennen kansanomainen h. **-laito|s** *s.* Suosituimpia h:ksia ovat elokuvateatterit. **-n|halu** *s.* Nuorten h. **-n|haluinen** *a.* H. ihminen. H:haluista yleisöä kerääntyi paikalle runsaasti. **-paik|ka** *s.* Kaupungeissa on monenlaisia h:koja. Nuoriso kokoontuu omiin h:koihinsa. H:at suljetaan klo 24. **-puisto** *s.* Kööpenhaminan Tivoli on kuuluisa h. **-tapa** *s.* **-tilaisuus** *s.* **-vimma** *s.*

huvittu|a[1*] *pass.v. harv.* kiinnostua. — Tav. *huvittunut* (a., partis.) Nauraa h:neena. R. oli erittäin h:nut matkasta. Silmien h:nut [= mielenkiintoa osoittava] ilme.

huvitu|s[64] *s.* huvia, iloa tuottava asia, hauskutus, ajanviete, viihdyke, virkistys. | Nuorison h:kset. Harrastaa h:ksia. Hakea, haluta h:sta. Rattoisa kirja tuo yksinäisyyteen h:sta. Metsästys on hänen ainoa h:ksensa. Veljesten parhaita h:ksia oli myös kiekonlyöminen KIVI. Kun iltaa viel' on hetkinen / ja h:sta muisto suo, / ma Kulnevista juttelen *CAJ.

huvituskeino *s.* Keksiä lapselle h:ja.

huvi|vene *s.* Koristeltu h. **-vero** *s.* julkisen huvitilaisuuden pääsylipun hinnasta valtiolle menevä vero.

hv *lyh.* hevosvoima.

hv. *lyh. sot.* hyökkäysvaunu.

H.V. *lyh.* (kirjeessä puhutteluna) Hyvä Veli.

hvt, hv-tunti *lyh.* hevosvoimatunti.

hyasintti[4*] *s.* Hyacinthus orientalis, huone- ja puutarhakasvina yleisesti viljelty tuoksukukkainen sipulikasvi.

hybridi[4] *s. biol.* sekasiinnös, sekamuoto, bastardi.

hydelmä[13] *s. harv.* hyytelömäinen aine.

hydr- (**hydro-**) vesi-, neste-.

hydraatti[4*] *s. kem.* **1.** veden jnk muun aineen kanssa muodostama löyhä yhdiste. — *Yhd.* kloorih. **2.** par. hydroksidi. **-vesi** *s.* kidevesi.

hydra|ta[35] *v. kem.* -us[64] *teonn.* lisätä kemiallisen yhdisteen vetypitoisuutta, vedyttää. | H. turvetta. Rasvojen h:us.

hydrauliikka[10*] *s. fys.* oppi liikkeessä olevasta vedestä ja sen liike-energian käyttämisestä, teknillinen hydrodynamiikka.

hydrauli|nen[63] *a. tekn.* -sesti *adv.* vesi-, neste-; vars. veden t. jnk muun nesteen paineen avulla toimiva, nestepaineeseen kuuluva, nestepaineinen. | H. [= hydrodynaaminen] paine. H. puristin, jarru, koneisto. H. voimansiirto. Puristaa h:sesti. H:sesti tapahtuva säätö. H:sessa huuhdonnassa käytetään vesisuihkua soran irrottamiseen ja kuljettamiseen. — *Rak.* vedessä kovettuva. | H. kalkki, sementti, laasti.

hydreerata[35] *v.* par. hydrata.

hydro|biologia[15] *s. biol.* oppi vesien eliömaailmasta. **-dynaaminen**[63] *a.* hydrodynamiikkaa koskeva t. siihen kuuluva. | H. paine 'liikkeessä olevassa nesteessä vallitseva paine'; vrt. hydrostaattinen paine. **-dynamiikka**[10*] *s. fys.* oppi nesteiden liikkeestä. **-foni**[4] *s.* veteen upotettava kuuntelulaite, joka ilmaisee lähistössä liikkuvan laivan koneiston synnyttämän äänen. **-fori**[4] *s.* painesäiliö. **-fyytti**[4*] *s. biol.* vesikasvi. **-grafi**[4] *s.* hydrografian tutkija. **-grafia**[15] *s.* veden esiintymistä luonnossa tutkiva maantieteen haara; ahtaammassa merk:ssä = hydrologia. **-grafinen**[63] *a.* hydrografiaan kuuluva. | H. toimisto. H. tutkimus, kartta. **-kinoni**[4] *s.* eräs fenoli, jota käytetään vars. valokuvien kehitteenä.

hydroksidi[4] *s. kem.* metallin t. radikaalin hydroksyyliyhdiste, emäs. — *Yhd.* kalium-, kalsium-, natriumh.

hydroksyyli[4] *s. kem.* yhdenarvoinen radikaali, jossa on yksi vety- ja yksi happiatomi.

hydro|logi[4] *s.* hydrologian tutkija. **-logia**[15] *s.* sisävesien hydrografia, vesistötiede. **-loginen**[63] *a.* hydrologiaan kuuluva. | H. kartta. **-lysoida**[18] *v. kem.* hajottaa veden avulla; aiheuttaa hydrolyyttistä hajaantumista. **-lysoitua**[1*] *pass.v. kem.* < ed. **-lyysi**[4] *s. kem.* eräiden aineiden hajaantuminen veden aineosien vaikutuksesta. **-lyytti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* hydrolyysiin kuuluva, hydrolyysin tietä tapahtuva. | H. hajaantuminen. Hajaantua h:sesti. **-mekaniikka**[10*] *s. fys.* oppi nesteiden tasapainosta ja liikkeistä. **-metri**[4] *s. fys.* koje, jolla mitataan veden virtauksen nopeutta; myös eräistä muista vedenmittauskojeista. **-plaani**[4] *s.* vesitaso. **1.** vesilentokone. **2.** liukualus. **-selluloosa**[11] *s.* laimean suola- t. rikkihapon vaikutuksesta haurastunut selluloosa. **-sfääri**[4] *s.* maapallon vesikehä. **-staattinen**[63] *a.* hydrostatiikkaan kuuluva t. sitä koskeva. | H. paine 'levossa olevassa nesteessä vallitseva paine'; vrt. hydrodynaaminen paine. **-statiikka**[15*] *s. fys.* oppi nesteiden tasapainosta. **-sulfaatti**[4*] *s. kem.* = bisulfaatti. **-sulfiitti**[4*] *s. kem.* = bisulfiitti. **-terapia**[15] *s. lääk.* vesihoito.

hyeena[15] *s.* Hyaena, Aasian ja Afrikan lämpimissä osissa eläviä, lähinnä koiraa t. sutta muistuttavia petoeläimiä. | Juovikas, täplikäs h. — *Kuv.* Merten h:t, haikalat. Sellaiseen sinä et pystyisi, vanavedessä kuljet aina ja jäljestäpäin tulet kuin h. valmiille raadolle KOSKENN. — *Yhd.* luola-, vaippah. **-mainen**[63] *kalt.a.* H. hymy.

hygieenikko[2*] *s.* terveysopin erikoistuntija t. tutkija, terveydenhoitolääkäri.

hygieeni|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* terveysopillinen, terveydenhoidon vaatimusten mukainen. | H. puku, asunto. H. pakkaus. Käsitellä h:sesti. Noudattaa h:syyttä.

hygienia[15] *s. lääk.* terveysoppi, terveydenhoito. — *Yhd.* asunto-, koulu-, tehdash.

hygro- neste-, kosteus-. **-fiili**[4] *s. biol.* kosteikkokasvi. **-fiilinen**[63] *a. biol.* kosteutta suosiva. | H. kasvi. **-fyytti**[4] *s. biol.* = hygrofiili. **-grafi**[4], **-metri**[4] *s.* kosteusmittari. **-skooppi|nen**[63] *a. kem.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kaasuista ja nesteistä itseensä kosteutta imevä, kostuva. | H. aine, vesi, suola. H:sesti sitoutunut vesi. Puun h:suus.

hyh *interj.* vrt. hyi. **1.** ylenkatsetta, vastenmielisyyttä, inhoa ilmaisemassa, samaan tapaan kuin pyh. | Hyh, johan nyt! Rouvasta oli tuo sahan konttoristi inhottava, hyh LEHT. — *hyh hyh* (myös ◡). Onpa täällä lemu — hyh-hyh! Mutta korttelin paksussa tunkiossahan tämä lattia on, hyh hyh! NUOLIV. - - oikeamielisten ihmisten täytyy niitä [lokaisia jälkiä] katsellessaan sanoa että hyhhyh! TIITUS. **2.** kylmän tunnetta ilmaisemassa: huh, huu. | Hyh, miten kylmä ilma! Oikein tuli vilu, hyh!

hyhmetty|ä[1*] *v.* muuttua hyhmäksi, käydä hyhmäiseksi, hyhmääntyä. | Lumi h:y. Sataa h:nyttä räntää.

hyhmä[11] *s.* (*rinn.* hyyhmä) vetinen lumi- t. jääsohju. | Tiellä on h:ä. Lumi kerääntyy veden pinnalle h:ksi. - - paksut nietokset ovat tuossa tuokiossa juoksevana h:nä KATAJA. — *Kuv.* Hallan hyiset h:t. Veri hyytyy h:ksi. — *Yhd.* jää-, lumih.

hyhmäinen[63] *poss.a.* H. vesi, tie.

hyhmätä[35] *v.* muodostaa hyhmää, saattaa hyhmään.

hyhmäänty|ä[1*] *pass.v.* (*rinn.* hyhmäytyä[1*]) = hyhmettyä. | Vesi h:y.

hyi *interj.* vrt. hyh. **1.** inhoa, vastenmielisyyttä ilmaisemassa. | H. hitto! H. olkoon! H. — käärme! On niin pimeätä — h.! H., miten ruma näky! H., mikä löyhkä! H. hävetköön, joka sellaista ajattelee! H. sellaisia ihmisiä! H. sinua, mitä puhut! H. kun teki pahaa! **2.** lievää torumista, torjumista ilmaisemassa. | H., miten tuhma poika! H. sitä, joka yöllä syö ja yksin makaa! SP. H., mene pois! "H. sinä!" kiljaisi säikähtäin rujo, rampa Rebekka *MANN. **3.** kylmän t. kuuman tunnetta ilmaisemassa: hui, huu, huh. | H., miten minun on vilu! H. olkoon tätä hellettä!

hyi|nen[63] *a.* hyytä sisältävä, jäinen; tav. merk. jäätävän kylmä. | Vesi lyö h:siä rantoja vastaan. H. suo, meri. — H. halla. Virrasta nouseva huuru on h:stä. H. viima puhaltaa. H:set jäämeren hyrskyt. Heittäytyä järven h:seen syliin. Asumme pohjolan h:sillä perukoilla. Luonnossa oli raskas ja h. tuntu. H:set joutsenet joluvat, / jäiset sorsat soutelevat / keskellä lumijokea KAL. — *Kuv.* Kuoleman h. henkäys. Hänen puheestaan henkii h:stä kylmyyttä. Hymyillä h:sin huulin. H., jäätävä hymy.

hyker|rellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hykertää. (*1.*) Käsien h:tely. Kauppiaat h:telivät tyytyväisinä käsiään. - - ja käsiämme h:rellen ryhdyimme illastamaan SILL. (*2.*) Nauraa h. Ilosta h:televä pienokainen. Voittaja räjähti itseänsä h:rellen nauramaan ALKIO. Äidillä oli koko päivän onnellinen h:televä ilme SILL.

hykerrytt|ää[2*] *kaus.v., 3. pers.* saattaa hykertämään, tuottaa voimakasta mielihyvää, kutkuttaa, hykähdyttää, sykähdyttää. | H:ävä tyydytyksen tunne. H:ävän hauska jutelma. Omituinen hurja tunne h:i Lyylin mieltä SILL. — *Yks*:*pers.* Oikein h:i sydäntä NUOLIV.

hykerty|ä[1*] *refl.v.* puristautua t. vetäytyä sykkyrään, käpertyä, käpristyä. | Lapsi h:y äitinsä syliin. H. lähemmäksi toista. H. peiton alle. Koira makaa h:neenä lattialla.

hyker|tää[6] *v.* -rys[64] *teonn.* **1.** väännellä t. hierellä mielihyvästä käsiään toisiansa vasten. | Ilosta h:simme käsiämme. Kauppias seisoo käsiään h:täen. Emo kahta kämmentänsä / h:si molempiansa KAL. **2.** mielihyvää t. mielihyvän aiheuttamaa naurua ilmaisemassa; kihertää. | Nauraa h. itsekseen. H:tävä nauru. H. mielissään. H:täen lapsi kiipesi syliin. Katsomosta kuului hiljainen h:rys. — *Yksipers.*

Niin koreata oli katsella, että pientä kurkkua h:si KILPI.
hykähdytt|ää[2*] *kaus.v.*, *3. pers.* (*rinn.* hykäyttää) < seur. | Keinun liike h:ää sydänalaa. Ilo h:i sydäntä. Mieltä h:ävä tunne, ajatus, sana. Tuntuu h:ävältä ajatella, että - -. Oli h:ävän hauskaa tuntea tanssipaikassa poikien kädenpuristukset KOJO. — *Yksipers.* Minua h:i omituisesti.
hykä|htää[2*] *v.* -(hd)ys[64] *teonn.* **1.** vavahtaa, sävähtää, hytkähtää. **a.** liikahduksesta. | Karjakko tuntui hiukan h:htävän outoa kysymystä KIANTO. - - kun sinun äänesi näin äkisti minuun löi, niin h:hdin minä kokoon KILPI. **b.** tunteesta. | Mieli, sydän h:htää. H. riemusta. Mielessä tuntui suloinen h:hdys. **2.** naurahtaa, hymähtää. | H. iloisena. Naurun h:hdys. Vappu h:hti pikku naurun. Hän h:hti omille mielikuvilleen KIANTO.
hykäytt|ää[2*] *kaus.v.* = hykähdyttää. | Sanat h:ivät mieltä.
hyle[78*] *s.* → hylje.
hyleksiä[17] *v.* → hyljeksiä.
hyl|je[78*] *s.* Phocidae-heimoon kuuluvia liereäruumiisia, lyhyt- ja tiheäkarvaisia hylje-eläimiä. | Grönlannin h. Harmaa h. eli halli. Tavallisin h:keemme on norppa. H:keen poikasta sanotaan kuutiksi. Pyytää h:keitä. — *Yhd.* harmaa-, kiehkurais-, kupla-, partah.
hylje|-eläin *s. el.* H:-eläimet eli eväjalkaiset 'Pinnipedia, vesielämään mukautuneita nisäkkäitä, jotka tav. luetaan petoeläinten alalahkoksi (vesipetoeläimet), joskus itsenäiseksi lahkoksi'. Mursu on Jäämeressä elävä h. **-emo** *s.* **-harppuuna** *s.* **-keihäs** *s.* **-koira** *s.* hylkeenpyyntiin totutettu koira, Suomenlahden saarilla aikoinaan erityinen koiralaji.
hyljeks|iä[17] *v.* -intä[15*] *teonn.* = hylkiä. | Kalastaja h:ii kiiskeä. Sika ei h:i huonoakaan ruokaa. Vähäistäkään ei ole h:ittävä. Koditon ja kaikkien h:imä kulkuri. H:itty raukka.
hylje|laji *s.* Norppa on yleisin h:lajimme. **-mies** *s.* hylkeenpyytäjä. **-parvi** *s.* **-pyssy** *s.* **-rauta** *s.* **1.** = haarikka 2. **2.** hyljekeihäs. **3.** *mon.* hylkeenpyydys, jossa on herkästi laukeavat rautasangat. **-saalis** *s.* **-vene** *s.* hylkeenpyyntivene. **-verkko** *s.*
hyljä|tä[40(*)] *v. vanh.*, nyk. etup. *heng.* (prees:n taivutus tav. hylkään, hylkäät jne., impf:n hylkäsin, hylkäsit jne., harvemmin hyljään, hyljäät jne., hyljäsin, hyljäsit jne.) hylätä. | H:tty lapsi, morsian. Olla yksin ja h:ttynä. Älkää h:tkö syntisiä, vaan etsikää heitä. - - en sua koskaan eläissäni / h:ä enkä unhoita VK[v]. H:tty talo. Miehistö oli h:nnyt aluksen. — H:ttävä tapa, ajatus. — Anomus, ehdotus h:ttiin. Oikeus on harkinnut oikeaksi h. syytteen. Tarkastettavista h:ttiin vain pieni osa.
hylkeen|ampuja *s.* **-ihra** *s.* **-liha** *s.* **-nah|ka** *s.* Päällystää jk h:alla. **-nahkainen** *a.* H. lakki, matkalaukku. - - tässä rinnassa on sydän kuin h. tupakkikukkaro KIVI. **-nahkaturkki** *s.* **-penikka, -pentu, -poika(nen)** *s.*; *syn.* kuutti. **-pyynti** *s.* Harjoittaa h:ä. Lähteä h:in. **-pyyntialus** *s.* **-pyyntikunta** *s.* **-pyyntiretki** *s.* **-pyytäjä** *s.* **-rasva** *s.* Sulatettu h. on traania. **-traani** *s.* vrt. ed.
hylki- vars. *kans.* = hylje-, esim. h:keihäs, -mies, -pyssy, -verkko.
hylki|ä[17*] *v.* pitää jtak huonona, vähäarvoisena, suhtautua jhk yliolkaisesti t. halveksien, torjua, työntää luotansa, hyljeksiä, syrjiä, vieroa. | H. liharuokaa. Sika ei hylji jätteitäkään. Sienien h:minen on meillä yleistä. H. kansan kieltä. Yhteiskuntaa h:vä käsitys. Luojan h:mä maa. Elää kaikkien h:mänä. Elsakin oli h:nyt poikain seuraa PAKK. Asettua jnk suhteen h:välle kannalle. — *Erik.* Kaksi samannimistä magneetin kohtiota h:i toisiaan. Elohopea h:i rasvaa. Rasvainen, vettä h:vä kerros.
hylki|ö[3] *s.* vars. olennoista = hylky 1. | Yhteiskunnan h. Joutua ihmisten h:ksi. Hänestä tuli juoppo ja kurja h. — Esineistä tms. | Jättää, heittää h:ksi 'jättää heitteille, hylätä'.
hylkky|ä[1*] *v.* huljua, hulkkua, hölkkyä. | Matkalla maito h:y astiassa.
hyl|ky[1*] *s.* **1.** hylätty t. hyljitty, halveksittu, heitteillä oleva, kelvoton olento, esine tms., hylkiö, heittiö. | Jäädä, joutua h:yksi. H:yksi jätetty. Koko maailman h. Elää yhteiskunnan h:kynä. - - vielä piti nähdä lapsensa ihmisten h:kynä PAKK. Pelto on h:kynä. Heitetään h:kynä pois. Varikselle kelpaavat kaikki jätteet ja h:yt. — Voimasanan tapaan, päivittelyissä: mokoma, lurjus, heittiö tms. | Ettekö lähde, senkin h:yt! Eivätkös nuo h:yt jo ehtineet pahantekoon! Kun rosvot, h:yt, ovat vieneet mäkivyöt ja suitset KAUPPISH. Katso h:kyä, minkä teki! Voi h., miten pahasti sanoi. — *A:sesti.* On kuin h. lesti suutarin pussissa SP. — *Yhd.* veroh. **2.** vars. *puut.* viallinen, kelvoton kappale jtak tavaraa, hylkylauta, -tiili tms. | Hyvässä sahatavarassa ei saa olla h:kyjä. Päreistä osa jää h:yiksi. Tiilistä tulee n. 10 % h:kyjä. **3.** *mer.* haaksirikkoutunut alus, joka on hylätty t. jota ei voi pelastaa. | Laivan h. Alus jää h:yksi. Purjelaiva ajelehtii merellä h:kynä. — *Erik.* tavarasta, joka on ajautunut haaksirikkoutuneesta aluksesta. — *Yhd.* haaksi-, laiva(n)h.; merih.
hylky|aine *s.* jäteaine, kuona. | Malmin h:aineet. Tappuratilkkeet valmistetaan h:aineista. **-aines** *s.* Yhteiskunnan h. **-aukko** *s. biol.* aukko, josta ravinnoksi kelpaamaton aines poistuu ruumiista. **-eläin** *s. maat.* karjasta poistettava eläin. **-joukko** *s.* Suurkaupungin h. **-juusto** *s.* **-kappale** *s.* Joukkovalmistuksessa syntynyt h. **-kartta** *s. mer.* kartta, johon on merkitty hylyksi joutuneiden alusten asema. **-kasa** *s.* Kaivoksen ympärille keräytynyt h. **-kivi** *s.* Louhoksen, kivenveistämön h. **-lankku** *s. puut.* **-lapsi** *s.* Osaton h. Elämän h. **-lauta** *s. puut.* viallinen, vajaasärmäinen lauta, nollalauta. **-maa** *s.* joutomaa. **-mineraali** *s.* käyttöön kelpaamaton mineraali(aines). | H:t sulavat kuonaksi, joka nousee kerrokseksi pinnalle. **-paperi** *s.* viallinen t. käytettynä vähäarvoinen paperi(tavara); paperinjalostuksen jätepaperi. **-prosentti** *s.* hylkäysprosentti. | Suurtuotannon h. **-putki** *s. sot.* konekiväärin tyhjien

hylsyjen poistumisputki. **-puu** *s.* jhk tarkoitukseen (sahatavaraksi, hedelmien tuottoon tms.) kelpaamaton puu. **-tavara** *s.* kelpaamaton, kehno, heitteille jätetty tavara; lajiteltaessa huonoimpaan laatuluokkaan joutuva tavara; vrt. hylky, vars. 2. | Polkuhinnasta ostettu h. Valmistuksessa syntyy jokin määrä h:a. Lahovikainen lauta joutuu h:ksi. **-tiili** *s.* **-tuote** *s.* **-ve|si** *s.* jätevesi. | Tehtaan, laitoksen h:det. **-vä|ki** *s.* hylkyjoukko, roskaväki. | Mutta heidän keskuuteensa kerääntyneessä h:essä heräsivät himot VT.

hylkäys[64] *teonn.* < hylätä. | Esineen, tavaran h. Ehdotuksen kohtaloksi tuli h. — *Yhd.* kasteenh. **-ehdotus** *s.* Kannattaa h:ta. **-peruste** *s.* Anomuksen h. **-prosentti** *s.* lajittelussa t. tarkastuksessa hylätyn aineksen prosentti. | Hedelmien h. **-päätös** *s.* hylkäävä päätös. | H. kirjoitetaan hakemuspapereihin. H. saa lainvoiman. **-tuomio** *s.* hylkäävä tuomio t. päätös; tuomitseva t. epäävä lausunto t. arvostelu. | Oikeus antoi h:n. Pyrkijä sai h:n. — Jyrkkä, ehdoton, periaatteellinen h. Antaa, lausua, langettaa, julistaa h. jstak. Saada h. Järjestelmästä annettiin yksimielinen h.

hylkääjä[10] *tek.* < hylätä. | Isänmaansa h:ä pidetään luopiona.

hylkäämis|oikeus *s.* Tarjousten h. **-peruste** *s.* **-päätös** *s.* hylkäyspäätös. **-tuomio** *s.* hylkäystuomio.

hylkäävä[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* < hylätä. | H. kanta. Suhtautua jhk h:sti.

hylly[1] *s.* **1.** kannatteella oleva t. muunlaiseen rakenteeseen kuuluva vaakasuora alusta (lauta) tavaroiden pitoa varten, lauta, laudake. | Seinään kiinnitetty h. Kaapin, keittiön, apteekin h. Vaunun h. Kapea h. Panna, nostaa h:lle. Pullo on h:llä. Karrin h:ssä oli kymmenen ruokaluskaa KIVI. **2.** useita ed. mainittuja hyllyjä sisältävä kiinteä t. irtonainen laite, teline t. kaluste; hyllykkö, laudakko. | Korkea, matala, avonainen h. Kirjaston, arkiston h. Koko seinän täyttävä h. H. on täynnä kirjoja. **3.** *kuv.* ed. ryhmiin liittyen. | Ansio on jo kuin h:llä 'varma'. Rahat lähtivät kuin apteekin h:ltä 'helposti, viipymättä, ilman muuta'. Lönnrot laski latinaa kuin h:ltä 'solkenaan'. Ei se ole niin vain h:ltä otettavissa 'helpossa, vaivatta saatavissa'. Vanhat eivät vielä jouda h:lle 'syrjään'. Ehdotus jäi h:lle lepäämään 'ratkaisematta'. **4.** *yhd.* Lasi-, säle-, teräs-, verkkoh.; ala-, nurkka-, seinä-, sivu-, yläh.; arkisto(n)-, kirjasto(n)-, toimisto(n)-, varasto(n)h.; astia-, hattu-, kangas-, kirja-, nuotti-, piippu-, tavarah.

-hyllyinen[63] *poss.a.* Kolmi-, matalah.

hyllyittäin *adv.* useita hyllyllisiä, hyllykaupalla. | H. arvokkaita teoksia.

hylly|kaappi *s.* hyllyjä sisältävä kaappi; kaluste, jonka alaosa on kaappi ja yläosassa on avohyllyt. | Liinavaatteet ovat h:kaapissa. H:kaapin yläosassa pidetään astioita. **-kaupalla** *adv.* = hyllyittäin.

hyllyk|kö[2*] *s.* hyllyteline, laudakko; vrt. hylly 2. | Myymälän h. Pullot ovat h:öllä järjestyksessä. — *Yhd.* astia-, kirja-, sanomalehtih.

hylly|komero *s.* **-laite** *s.* Kirjoituspöydän h. **-lau|ta** *s.* Kirjahyllyn h:dat.

hyllyllinen[63] *s.* hyllyn täysi. | H. kirjoja. H. purnukoita.

hyllymaa *s.* hyllyvä maa(pohja).

hylly|metri *s.* Arkisto täyttää 1 000 h:metriä. **-mäinen**[63] *kalt.a.* H. ulkonema, lokero.

hyllyn|reunus *s.* Koristettu h. **-reunuste** *s.* hyllynkoristenauha.

hylly|paperi *s.* sitkeähkö, tav. toiselta puolelta kiillotettu värikäs paperi, jollaista käytetään vars. astiakaapin hyllyjen päällystämiseen. **-pöytä** *s.* pöytä, jossa on hylly esim. kirjoja varten. **-rivi** *s.* Myymälän h:t.

hyllysavi *s. geol.* kuohusavi.

hyllystö[2] *koll.s.* < hylly 1. | Kirjakaupan h.

hyllysuo *s.* upottava, hyllyvä suo.

hyllytell|ä[28*] *deskr.v.* lihavan olennon liikkumisesta: lyllertää, taapertaa. | Astua h. Kulkea hiljaa ja h:en.

hyllytila *s.* Kirjastossa on runsaasti h:a.

hyllyvä|hetteinen *a.* H. suo. **-patjainen** *a.* H. istuin.

hylly|ä[1] *v.* **1.** tav. pehmeästä, myötäävästä alustasta t. maaperästä: notkua, hetkua, lellua; joustaa. | Savipohjaisen tien h:minen. Maa h:y jalkain alla. Vetelänä h:vä suo. Rakentaa h:välle maaperälle. Kurki tekee pesänsä h:välle mättäälle. Painettaessa pahka h:y. H:vä vuode, patja. — *Kuv.* Asia on h:vällä pohjalla. **2.** lihavasta ihmisestä puhuttaessa: lyllyä. | Nauraa vatsa h:en. H. hyvinvointia. Hän on kookas, miltei h:vän lihava mies LINN. "On sinulla lihava selkä... Ihan h:y", todisti Jussi LASSILA.

hylotsoismi[1] *s. fil.* käsityskanta, että aine on elollista.

hylsy[1] *s.* putkimainen kappale, lyhyt putki, torvi, holkki. | Akselin h. Tukin päähän lyödään rautainen h. Savukkeessa tupakka on h:n sisässä. — *Erik.* ammuksen t. patruunan ruutisäiliönä oleva metalli- t. pahvilieriö. | Patruunan, ammuksen h. H:n tehtävänä on yhdistää ammuksen eri osat ja aikaansaada panoksen sytyttävä kaasunpitävä tiivistys. — *Yhd.* akselin-, laakerin-, patruunanh.; messinki-, metalli-, pahvi-, paperi-, suojus-, teräsh. **-aukko** *s.* aukko, josta tyhjä hylsy poistuu ampuma-aseesta. **-avain** *s. tekn.* mutteriavain, jonka kita on putkimainen.

-hylsyinen[63] *poss.a.* Teräsh.

hylsymäinen[63] *kalt.a.* H. akseli.

hylsyn|poistin *s.* laite, joka poistaa ampuma-aseesta tyhjän hylsyn. **-vedin** *s.* laite, jonka avulla tyhjä hylsy vedetään ampuma-aseen piipusta.

hyl|ätä[40*] *v.; rinn. vanh.* ja *heng.* hyljätä. **1.** luopua jstak, jättää, heittää. **a.** jättää jku henkilö t. jk esine heitteille, hoidotta, hyväkseen käyttämättä, oman onnensa nojaan. | H. lapsensa, morsiamensa, paras ystävänsä. Aviopuolison omavaltainen h:kääminen. Lääkäritkin jo h:käsivät hänet parantumattomana. Tuntea itsensä h:ätyksi. — Miehistön h:käämä alus. Lintu h:käsi pesänsä. H:ätty rakennus, hauta. Kaivos h:ättiin sen kannattamattomuu-

den takia. Ihmisten h:käämä seutu. Sen vieras kyllä h:käjää, / mut meille kallein maa on tää *CAJ. — *Kuv.* Se kivi, jonka rakentajat h:käsivät, on tullut kulmakiveksi UT. **b.** jättää jk asia vaalimatta, harjoittamatta, pois käytännöstä, unohduksiin. | H. äidinkielensä, uskonsa. H. jk käsitys. H:ättävä ajatus, tapa. H. tupakanpoltto. Sodan h:kääminen olisi suureksi siunaukseksi ihmiskunnalle. **2.** olla hyväksymättä jtak, tehdä kielteinen päätös jstak, evätä; kumota. | H. jk tarkastuksessa, kokeissa. Pyrkijä h:ättiin tutkinnossa. H. pyyntö, tarjous, hakemus, ehdotus. Oikeus h:käsi kanteen. Vaalit h:ättiin. H:käävä lausunto. Asettua h:käävälle kannalle.

hym *interj.* (myös: hm, hmm) hymähdyksen t. muminan ilmauksena. | Mitäkö minä tarkoitan? Hym — asiahan on aivan selvä PÄIVÄR. Hym... vai niin... enkö minä sitten saakaan? puheli Notkolainen KAUPPISH.

hymen[7] *s. anat.* immenkalvo.

hymistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* soitella t. laulella hymisten, hymisevästi. | Runoilija h:ee keväälle. - - äärettömyydet h:ivät syvää ja heleää rauhaansa KILPI.

hymisty|s[64] *s.* hymisevä puhe, laulu tms. | Kiurun h. soi taivaalta. Myöntävä vastaus kuului pienenä h:ksenä TALVIO. — *Kuv.* kiittely, ylistely. | Virittää h. jllek. Kirjoittaa h. jstak. Kirjoitus on pelkkää h:stä. — *Yhd.* tunneh.

hymi|stä[41] *v.* -sevästi *adv.* -nä[14] *teonn.* vrt. humista. **1.** laulaa t. soida vienosti, hyristä, hyräillä. | H. laulua, säveltä. Laulaa h:sten. Virren, soiton h:nä. Urut h:sevät hiljaa. Sävel jää korvaan h:semään. — Hyttysen h:nä. Tuulen, metsän h:nä. - - raikas koillinen hongistossa h:si KIVI. — *Harv.* Hiljaisuus h:see TALVIO. **2.** kuiskia, mumista, mutista. | Lukea h:sevällä äänellä. H. itsekseen. H. rukousta. H. jotakin vastaukseksi. - - kaikkien huulilta kuului ilon h:nä TOPPILA.

hymni[4] *s.* **1.** juhlava, ylevä (ylistys)laulu, jonka sisällys tav. on hengellinen, isänmaallinen t. jllek aatteelle omistettu; *erik.* runomittainen virsi vastakohtana proosateksteihin sävelletyille psalmeille ja messuille. — *Yhd.* hautaus-, hää-, joulu-, kansallis-, kiitos-, kuningas-, suru-, ylistysh. **2.** *kuv.* ylistys. | Virittää h. jllek. [Teos] on h. maaseudulle. Esitys oli innostunut h. taiteen ylistykseksi. Tunnen, että minussa alkaa soida h. onnesta, ilolaulu onnelle AHO. **-mäinen**[63] *kalt.a.* H. runoelma. **-runoilija** *s.* Alkukristillisen ajan h. **-runous** *s.* Uskonnollinen h. **-sävelmä** *s.*

hymno|logi[4] *s.* virsirunouden tutkija. **-logia**[15] *s.* virsirunoutta tutkiva tieteenhaara.

hymy[1] *s.* ilon, mielihyvän t. myös halveksinnan, ivan tms. ilme huulissa ja suupielissä, us. myös silmien seuduilla ja itse silmissä; vrt. myhäily, nauru. | Herttainen, iloinen, valoisa, leveä h. Ystävällinen, suopea h. Arvoituksellinen, pilkallinen, ylimielinen, teennäinen h. Onnellinen äidin h. Hienoinen h:n häive. Huulilla karehtii h. Vetää suutaan h:yn. Suu vetäytyy h:yn. Sanoa jtak suu h:ssä, h:ssä suin. H. kirkastaa kasvoja. Kasvot leviävät yhdeksi h:ksi. H. katoaa huulilta. Eikö h. hyydy, häh! — Silmien h. Veikeä h. silmäkulmissa. — *Yhd.* iva-, pilkkah.; onnenh. **-huulin** *adv.* huulet hymyssä, hymyillen, hymysuin. | Ottaa jku h. vastaan. Sanoa jtak h. **-huulinen** *a.* H. neito.

hymyilevä[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* varsin. merk:n ohella *kuv.*: herttaisen kaunis, suloinen, idylli(mäi)nen. | H. lapsi. H. suu, ilme. H:t silmät. Katsoa h:sti. — H. luonto. H. kesäinen maisema. H. laakso, järvi, koivikko. H:t viljelykset. Tule aamuhun h:än KOSKENN.

hymyileväinen[63] *a.* = ed. | Hän oli ihastuttavan nuori ja hiukan h. SILL.

hymyileväsilmäinen *a.* H. neito.

hymyil|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* **1.** vetää suutaan, suupieliään hymyyn, naurun kareisiin, olla kasvot (suu, huulet, silmät) hymyssä, olla hymyssä suin, huulin t. silmin; suhtautua jhk mielihyvän t. myös halveksinnan, ivan tuntein t. ajatuksin; vrt. nauraa, myhäillä, virnistellä. | H. onnellisena. H. lempeästi, iloisesti, ivallisesti. Ymmärtävä, hyväänsuopa h:y. H. itsekseen. H. kyynelten läpi. H. partaansa. H. salamyhkäistä hymyä. Suu h:ee. Tehdä jtak h:len. Elä elämäsi h:len. H. entisiä aikoja t. entisille ajoille. Aluksi keksijälle h:tiin. Herättää h:yä. — Hänen silmänsä h:evät. **2.** *kuv.* **a.** näyttää kauniilta, suloiselta, herttaiselta. | Aurinko h:ee. Taivaskin näytti h:evän. Koko luonto h:ee. Kukkainen siell' hymyellen luoksens viittaa KIVI. - - laaksossa, pienen kaupungin ympärillä, h:i sunnuntainen rauha LEHT. **b.** olla suopea, suosia. | Elämä, onni h:ee. Tällä kertaa onnetar ei h:lyt.

hymyilytt|ää[2*] *kaus.v.*, *3. pers.* -äväs[t]i *adv.* < hymyillä 1. | Kysymys h:i meitä. Koko puuha h:ää sivullisia. Vanhaa miestä h:ää nuorten into. H:ävä yritys, tapaus. Käyttäytyä h:ävästi. — Minua alkoi h.

hymyi|nen[63] *poss.a.* hymyilevä. | H:set kasvot. H. suu, katse.

hymy|kuoppa *s.* toisilla ihmisillä hymyillessä poskeen muodostuva kuopanne. | Poskien viehkeät h:kuopat. H:kuopat värähtelevät. **-lihas** *s. anat.* hymyn aiheuttava heikko lihas, joka lähtee ulomman puremalihaksen peitinkalvosta ja kiinnittyy suupieleen.

Hymylä[14] *s.* kansantietoudessamme: kuviteltu paikka, jonne arvoitusten arvaamisessa epäonnistunut lähetetään. | Hyys, hyys H:än!

hymyn|hohde *s.* Kasvoille levisi h. **-|häive, -|häivä** *s.* hymyn häivähdys. | Hienoinen h. suupielissä. Nuorukaisen kasvojen yli kiitää omituinen, kepeä h:häive LINN. **-|kare, -|kierre, -|kure, -|mare** *s.* hienoinen hymy. | Hänellä on h:kare suupielessä. Totinen suu meni leppoiselle h:kierteelle ALKIO. Ville-vanhus veti suupielensä h:mareeseen TOPPILA. **-tapainen** *a.* myös ⌒. | H. irvistys. — *S:sesti.* H. karehtii huulilla. **-väre** *s.* hymynkare, -häive. | Suupieliin ilmestyi h. Ei h:ttäkään näkynyt hänen huulillaan.

hymy|silmin *adv.* hymyilevin silmin. | Mattiin urheahan sulokatseen loi h. *MANN. **-suin** *adv.* suu hymyssä, hymyillen, hymyhuulin. | Puhella h. Katsella h. ympärilleen. **-sui|nen** *a.*

H. lapsi. Ainoa, joka seisoi h:sena hämäläismaaperässään, oli Uutela LINN. **-su|u** *a.* ja *s.* - - näen kynttilöitä ja joulupuita / ja ystävyksiä h:ita! CAJ.

hymy|tä[29] *v.* hymyillä. | Katsoa h:ten. Suu h:ää. Hän katsoi kulmainsa alta, silmät h:sivät. — *Kuv.* Linnut laulavat, luonto h:ää. H:ävä taivas. Aurinko nousee h:ten. - - ja lehditettynä laattia h:si KIVI.

hymyt|ön[57] *kar.a.* H:tömät huulet. Kasvojen h. vakavuus.

hymy|ä[1] *v.*, tav. *runok.* hymyillä, hymytä. | - - h:villä huulilla kuiskaten hänen korvaansa jumalten kieltä KIVI. — *Kuv.* - - metsäisessä majassa keskellä h:vää luontoa KIVI. H:y taivas ja h:y maa LEINO.

hymäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hymähtää. | H. tyytyväisyydestä. H. halveksien, arvostelevasti, ihmetellen. Asialle h:dellään. H:televä leikinlasku. Hyvänsuopa h:tely. Isännistä toiset h:telivät myöntäväisesti, ja toiset tenäsivät vastaan ALKIO.

hymähdys[64] *teonn.* myhähdys, naurahdus; hymähtävä tuhahdus. | Tyytyväisyyden h. Hyväksyvä h. - - hyvämielinen h. karehtii huulilta huulille AHO. — Katkera, pilkallinen h.

hymähdytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. | H:ävä tapaus. - - tämä komea kuvalause h:ää mahtipontisuudellaan TARK.

hymäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* ääntää "hm", myhähtää, tuhahtaa, naurahtaa, joskus vain toteavasti t. hyväksyvästi, us. kuit. nimenomaan väheksyvästi, halveksivasti. | H. itsekseen, ajatuksilleen. H. hyväksyvästi. H. happamesti, halveksivasti. H. vastaukseksi. Tuollaiselle ei voi olla h:tämättä. Ihmiset h:tivät koko jutulle ja unohtivat sen.

hynk|ätä[35*] *v. murt.* tuhertaa itkua, nyyhkiä. | Lapsi rupesi itkua h:käämään ALKIO.

hyntte|et[78(*)] *s. mon. ark. leik.* = seur. | Muuttaa h:itä. Riisua liiat h. yltänsä.

hyntty|yt[25] *s. mon. ark. leik.* vaatteet, ryysyt, rievut; tavarat, kamppeet. | Riisua h:ynsä. Vetää h. ylleen. Muuttaa h:ineen pois. He päättivät lyödä h. yhteen 'mennä naimisiin'.

hynttyytt|ää[2*] *deskr.v. ark.* juosta viipottaa, kaahottaa, rientää; kantaa juoksujalkaa. | Vaari h:i saunaan. Mennä, tulla h. Tuolla Miina juosta h:ää tänne CANTH. — Tuoda h. - - piiat h:ävät kahvia ja niiailevat vieraille KIANTO.

hynt|täistä[24], **-ätä**[35*] *v. kans.* = ed. | Oli - - lähtenyt astua h:täisemään MERIL. - - ja enempää tiedustelematta h:tää jo naapuriin vievää ketopolkua pitkin KARHUM.

hypel|lellä[28*] *v.* hypistellä. | H. kynää sormissaan. Hän - - h:teli samalla hätääntyneenä kaulassaan olevia hienoja, valkoisia vitjoja IVALO.

hyp|ellä[28*] *frekv.v.* (< hypätä) hyppiä, hypähdellä. **1.** ihmisistä ja eläimistä. | H. yhdellä jalalla. H. ilmaan. H. ilosta, iloissaan. H. kiveltä kivelle. H. yli kivien ja kantojen. Kulkea h:ellen. Lapset h:pelevät kuin vasikat. Orava h:pelee oksalla. - - mikä on tuo korea lintu, joka h:pelee tuolla kartanolla? KIVI. — Myös kaloista. | Kalat h:pelevät veden pinnalla. — *Erik.* tanssia, karkeloida. | H. polkkaa, katrillia. H. häitä. On vanha kansanuskomus, että pääsiäisaamuna aurinko h:pelee taivaalla. **2.** muuta käyttöä. **a.** Sormet h:pelivät koskettimilla. Vene h:pelee keveästi aalloilla. Reki h:pelee kivisellä tiellä. Sydän rupesi rinnassa h:pelemään. Kirjaimet h:pelevät silmissä. Rinteellä h:pelevä puro. Kuohut h:pelevät laivan kokassa. Varjot h:pelevät seinällä. **b.** *kuv.* H. asiasta toiseen. Ajatukset h:pelevät nopeasti. Mutta ulkona h:peli pakkanen räiskytellen pitkin aitoja KIVI.

hyper- sanan alkuosana: yien, liian, liika-. **-beli**[1] *s. mat.* kartioleikkauksiin kuuluva, kahden äärettömyyteen jatkuvan avonaisen haaran muodostama käyrä. **-bola**[11] *s. run.* ylenmääräinen paisutus, tehoa tavoitteleva liioittelu, liioitteleva ilmaus. | Kalevalan kuvaus isosta härästä on h. **-boli|nen**[63] *a.* **1.** *mat.* Määrätapauksissa taivaankappaleen rata on h. 'hyperbelin muotoinen'. H:sessa geometriassa lausutaan, että suoralle *l* voidaan annetun pisteen *P* kautta piirtää äärettömän monta yhdensuuntaista. **2.** *run.* liioitteleva. | H. ilmaus, puhetapa. **-borealainen**[63] *a.* ja *s.* nyk. merk:ssä arktinen, pohjoisessa asuva, pohjanperäläinen. **-emia**[15] *s. lääk.* verentungos, verekkyys. **-kriitillinen** *a.* liioitellen arvosteleva, ylen kriitillinen. **-kulttuuri** *s.* liikahienostunut kulttuuri, hienostuneisuudessaan väsähtänyt kulttuuri. **-moderni** *a.* ylen uudenaikainen, tämänhetkinen, uusinta muotia oleva. **-plasia**[15] *s. lääk.* = hypertrofia.

hyper|rellä[28*] *v.* hypistellä, hypellellä. | Sormet h:televät nappeja. Mestari Peltola h:teli tilauslistoja KARHUM.

hyper|steeni[1] *s.* eräs pyrokseeniryhmän silikaattimineraali. **-tonia**[15] *s. lääk.* liikajännittyneisyys; kohonnut verenpaine. **-toninen**[63] *a. lääk.* liikajännitteinen, -vireinen. | H. lihas. H. liuos. **-trofia**[15] *s. lääk.* liikakasvu, epätavallisen suureksi kasvaminen, hyperplasia.

hypin|kengässä *adv.* = hyppykengässä. | Lähteä jnnek h. **-lauta** *s.* hyppylauta.

hypintä[15*] *teonn.* < hyppiä.

hypiskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* hyppiä. | Lapset h:evät ulkona.

hypistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* kosketella hyppysillään, sormeilla, näpelöidä, näplätä, hypellellä, hyperrellä. | H. esiliinaansa, lakkiaan, viiksiänsä. H. rahoja, kangasta. Puvun h:y. Älä h:e varomattomasti ampuma-aseita. Lasten on vaikea olla h:emättä lähellä olevia esineitä. - - hymyyn huulet suli, / kädet myssynnauhoja h:i *KOSKENN.

hypist|ää[2] *v.* = ed. | H:i kangasta arvostelevasti. Nyt — nyt sormi h:ää, nyt on laatikko jo auki SILL.

hypit|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Miehet h:televät ratsujaan. Lapset h:televät kiviä pitkin vedenpintaa.

hypit|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < hyppiä. | H. lasta sylissään. H. hevosta. Jyvistä poistettiin pöly h:tämällä niitä pohtimessa. Sydäntä h:tävä sävel. H. [= tanssittaa] tyttöjä. — *Yksipers.* Neitosten jalkoja h:tää.

hypnoosi[6] *s. psyk.* unen tapainen, normaalista poikkeava, tav. toisen henkilön suggeroimalla aiheuttama tajunnan tila, jossa oleva on tiettyyn rajaan asti toisen tahdon alaisena. | Olla syvässä h:ssa, h:n vallassa. H:n käyttö parantamiseen. — *Kuv.* Havahtua kiihkoisänmaallisuuden h:sta.

hypnootti|nen[63] *a. psyk.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hypnoosin avulla aikaansaatu, hypnoosia aiheuttava, hypnoosiin kuuluva t. sitä koskeva. | H. tila. Vaipua h:seen uneen. H. katse. Vaikuttaa, parantaa h:sesti. H:set tutkimukset. — *Kuv.* Joukkomarssissa on h:sta tartuntaa KIANTO.

hypnotismi[5] *s. psyk.* oppi hypnoosista; hypnoosin alaan kuuluvien ilmiöiden yhteisnimitys.

hypnotiso|ida[18] *v. psyk.* -inti[4*] *teonn.* suggeroida jku hypnoottiseen tilaan, vaikuttaa toisen tajuntaan niin voimakkaasti, että tämä antautuu hypnotisoijan tahdon valtaan. | H:itu henkilö. H:iva katse, vaikutus. Katsoa h:ivasti silmiin. Puhuja ikään kuin h:i kuulijansa. — *Kuv.* Olin hänen h:imansa, hänen tahdoton palvelijansa. Myöskin talviset tähtikuvat - - saattoivat h. minut unohtamaan itseni ja ympäristöni KOSKENN.

hypnotisoija[10] *tek.*

hypo- sanan alkuosana: ala-, vajaa-. **-kloriitti**[5*] *s. kem.* alikloorihapokkeen suola. | H:eja käytetään valkaisuun. **-kondria**[12] *s. lääk.* luulotauti, luulosairaus. **-kondrinen**[63] *a. lääk.* luulosairas. **-plasia**[12] *s. lääk.* vähä-, vajaakasvuisuus. **-staasi**[5] *s.* **1.** *fil. usk.* jnk käsitteen t. olennon henkilöitymä. **2.** *lääk.* veren laskeutuminen ruumiin t. jnk elimen alimpiin osiin sydämen toiminnan ollessa heikentynyt. **-sulfiitti**[5*] *s. kem.* alirikkihapokkeen suola. **-taksis**[39] *s. kiel.* alisteisuus, alistussuhde; vrt. parataksis. **-taktinen**[63] *a. kiel.* alisteinen; vrt. ed. | Kahden lauseen suhde on h., kun toinen on alisteisessa asemassa toisen suhteen.

hypoteekki[5*] *s.* kiinteä pantti; panttioikeus, kun panttiesine jää velallisen hallintaan; (maatilan tms.) kiinnitys. **-kassa** *s.* Suomen kaupunkien h. **-laina** *s.* (tav. kiinteistön) kiinnityslaina. **-laitos** *s.* kiinnitysvakuutta vastaan luottoa myöntävä laitos. **-osasto** *s.* Pankin h. **-pankki** *s.* kiinnitysvakuutta vastaan luottoa myöntävä pankki, kiinteistöpankki. **-pantti** *s.*)(hallintapantti. **-rahasto** *s.* **-velka** *s.* **-yhdistys** *s.* kiinnitysluoton hankkimista varten perustettu yhdistys.

hypoteesi[5] *s.* otaksuma, olettamus (jonka avulla jtak selitetään, mutta jota ei pidetä täysin pätevänä). | Esittää h. Turvautua h:iin. — *Yhd.* työh.

hypoteetti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hypoteesin varassa oleva, oletettu, otaksuttu, epävarma. | H. arvostelma, oppi, selitys. H. alkuaine. Selityksen h:suus.

hypotenuusa[10] *s. geom.* suorakulmaisen kolmion suoraa kulmaa vastassa oleva sivu; vrt. kateetti.

hyppelehti|ä[17*] *frekv.v.* hyppiä sinne tänne, hypähdellä, poukahdella, poukkoilla, sinkoilla, heittelehtiä. | H. sinne tänne. Pentu h:i jaloissa. Lapset h:vät mättäältä mättäälle. Vene h:i laineilla. Kuorma h:i kivisellä tiellä. Varjot h:vät seinällä. Keveästi h:vä puro. Liekkien h:minen. — *Kuv.* H:vä käsiala. H. asiasta toiseen. Mieli h:i levottomasti. H:vä ajatuksenjuoksu, tyyli. Ääni kuulosti epätasaiselta ja h:vältä.

hyppeleh|tää[28*] *v.* = ed. | H:tävä jäniksenpoika. Hypin taikk' en h:dä, / tiedän: maassa matkatieni MANN.

hyppelijä[12] *tek.* < hypellä.

hyppely[2] *teonn.* < hypellä. | Lasten iloinen h. Riihestä kuului h:n [= tanssin] jytinä. Aaltojen h. — *Voim.* jatkuvassa tahdissa tapahtuva hyppeleminen. | H. haara- ja perusasentoon. H. toisella jalalla. — *Yhd.* haara-, kyykky-, käynti-, notku-, tasajalka-, vaihto-, vuoroh.

hyppiellä[28] *v.*, vars. *runok.* hyppiä, hypähdellä.

hyppij|ä[12] *tek.* Vuoriston eläimet ovat taitavia h:öitä.

hyppi|ä[17*] *frekv.v.* (< hypätä) hypellä. **1.** ihmisistä ja eläimistä. | H. tasajalkaa. H. iloissaan. H. ja teutaroida. H. katolta alas. Lapset h:vät ojien yli. Juosta h:en mäkeä alas. Pojat käyvät kentällä h:mässä. H:vä sammakko. Koira h:i isäntäänsä vasten. Harakka h:i katolla. — Myös kaloista. | Salakat h:vät veden pinnassa. — *Erik.* **a.** eräistä leikeistä ym. | H. nuoraa, lautaa. H. harakkaa 'harakan tavoin'. **b.** tanssia, karkeloida. | H. kokon ympärillä. H. häitä. Vai menet sinä h:mään renkien kanssa LEHT. **c.** *kuv.* H. jkn nenälle, silmille 'sekaantua nenäkkäästi jkn asioihin, nolata, saattaa naurettavaksi jku; yrittää käydä kimppuun'. **2.** muuta käyttöä. **a.** Äes h:i kivisessä maassa. Vene h:i aallokossa. Silloin h:i Kaisan kirves, suunsa massahtelee ja nuuskainen naamansa hikoilee hirveästi KIVI. **b.** *kuv.* Sydän h:i ilosta. Kaiku h:i kukkulalta toiselle. H:vä [= nopeasti vaihteleva] kuume. Ajatukset h:vät levottomasti.

hyppiäinen[63] *s. el.* = hyppyhäntäinen.

1. **hyp|py**[1*] *s.* vrt. hypätä. **1.** yhtenä ilmalentona tapahtuva hyppäämisliike, hyppäys. | Pitkä, korkea h. Ilveksen h. Valmistautua h:pyyn. H:pyyn kyyristyvä kissa. Laukassa hirvi työntää joka h:yllä takajalat etujalkojen eteen. Pääsi yhdellä h:yllä tien yli. — *Voim.* ja *urh.* vrt. hyppäys. | H. haara-asentoon, eteenpäin. Juoksut, h:yt ja heitot. Vauhdittomat h:yt. N:n pisin h. oli 7,52 m. Uimarien suorat h:yt. Teki 50 metrin h:yn. Saavutti parhaan tuloksensa ensimmäisellä h:yllään. — *Maat.* astumisesta. | Sonnin ensimmäinen h. epäonnistui. — *Mus.* Melodinen h. — *Yhd.* uima-, voimisteluh.; korkeus-, pituus-, seiväsh.; aita-, mäki-, nuora-, telineh.; haara-, kaksois-, koe-, kyykky-, notku-, saksi-, sivu-, syrjä-, vuoro-, väistöh.; käynti-, laukkah.; jäniksen-, tiikerin-, urhonh. **2.** jatkuva hyppääminen; tanssi, karkelo. | Emännällä on paljon h:pyä 'puuhaa, juoksemista'. Tulla kovaa h:pyä. Lähteä h:pyyn. Pitää, panna toimeen h:yt 'tanssitilaisuus'. Käydä h:yissä. Lukemattomat h:yt

ja kökät [= talkoot] oli yhdessä laitettu ja hypelty ALKIO. — *Yhd.* piirih.

2. **hyppy**[1*] *s.* hyppynen, hyppysellinen.

hyppy|arkku *s. voim.* arkkumainen hyppyteline, arkku, plintti. **-asento** *s.* Kyyristyä h:on. **-askel** *s.* Ottaa h:ia. Nopea, pitkä h. **-eli|n** *s.* Takaraajat h:minä. Hyppyhäntäisillä on erityinen h. **-hanko** *s. el.* ks. hyppyhäntäinen. **-harjoitus** *s.* **-häntäi|nen** *a.* ja *s. el.* H:set 'Collembola, siivettömien lahkoon kuuluvia pieniä hyönteisiä, joilla on takaruumiissa erityinen kaksihaarainen hyppyelin, hyppyhanko'. **-jal|ka** *s. el.* erityisesti hyppäämiseen kehittynyt jalka. | Kengurun h:at. **-jalkai|nen** *a.* ja *s. el.* H:set 'Saltatoria, suorasiipisten lahkoon kuuluvia hyönteisiä, joiden takimmaiset jalat ovat voimakkaita hyppyjalkoja, takasiivet viuhkamaisesti kokoon laskettavat'. H:sia ovat sirkat, hepokatit ja heinäsirkat. **-ken|kä** *s. urh.* H., jossa on 1 kantapiikki. — *hyppykengässä* (adv.) hypäten, juosten, kiireesti, kipin kapin, himphamppua. | Pojat riensivät h:gässä. **-kilpailu** *s. urh.* Ottaa osaa h:un. **-korkeus** *s.* Laskuvarjohyppääjän sopivin h. on 1—3 km. **-kunto** *s.* Päästä hyvään h:on. **-käynti** *s. voim.* käynti, jossa hypähtäen otetaan aina esim. kaksi t. kolme askelta perättäin samalla jalalla. | Kaksivaiheinen h. **-laj|i** *s.*, vars. *urh.* H:eja ovat pituus-, korkeus- ja seiväshyppy sekä kolmiloikka. Otteluun kuului kaksi h:ia. **-lau|ta** *s.* **1.** vars. *urh.* lauta, jolta ponnistaudutaan hyppyyn. | Uimalaitoksen h. **2.** keskeltä tuettu lauta, jolla nuoret huvittelevat kaksittain hyppäämällä niin että toinen on toisessa, toinen toisessa päässä lautaa. | Nuoret leikkivät h:dalla. **-leik|ki** *s.* Reippaat juoksu- ja h:it. **-liike** *s.* H. kehittää alaraajojen lihaksia. H. suoritetaan jatkuvassa tahdissa. **-naru** *s.* hyppynuora.

hyppy|nen[63] *s.* **1.** tav. *mon.* sormenpää, näppi. | Puristaa h:sensä lujasti kiinni. Saada, ottaa jtak h:siinsä. Pitää h:sissään, kymmenen h:sen nenässä. Nostaa kekäleet paljain h:sin pesään. Hieroa jtak h:sillään, h:sissään. Niin pieni, että tuskin h:sissä pysyy. Kala karkasi h:sistä. Syödä h:sistään. Nuolla h:sensä. H:siä paleltaa. — Laajemmassa merk:ssä ja *kuv.* | Hyvä h:sistään 'taitava, kätevä'. Työ on mestarin h:sistä lähtöisin. Asiassa on jonkun h:set [= sormet] mukana. Yhtiö on saanut talon h:siinsä 'käsiinsä, haltuunsa'. H:set syhyvät, tav:mmin: sormet syhyvät. Polttaa h:sensä 'pettyä, epäonnistua, saada nenälleen'. Lyödä jkta h:sille 'nolata, antaa nenälle, voittaa jku'. **2.** hyppysellinen; vähäinen erä. | Parempi h. hyvettä kuin nelikko oppia SL.

hyppy|nuora *s.* **1.** nuora, jollaisilla vars. tytöt hypäten huvittelevat, joko niin, että hyppääjä itse molemmin käsin pyörittää nuoraa ympärinsä ja aina hyppää sen ylitse, tai niin, että kaksi henkilöä pyörittää nuoraa ja muut vuorotellen t. yhtaikaa hyppivät. **2.** *urh.* korkeushyppytelineissä hyppyriman asemesta käytetty nuora, jonka nuoran päissä olevat painot (hiekkapussit) jännittävät suoraksi. **-paikka** *s.* Urheilukentän h. H. oli kehnossa kunnossa. **-pisto** *s. käs.* pisto, joka syntyy ompelukoneen "harpatessa" yhden piston; tavallista pitempi pisto. **-puut** *s. mon.* hyppytelineet. **-rata** *s. urh.* hyppypaikan vauhtirata.

hyppyri[5] *s.* **1.** lumisessa rinteessä t. hyppyrimäessä oleva porras t. rakennelma, josta mäenlaskija ponnahtaa hyppyyn. | Laskea h:stä. Kaatua h:ssä. **2.** *kans.* nopeaa pystysuoraa edestakaisliikettä tekevä koneenosa, kiertokanki tms. | Rukin, niittokoneen h.

hyppyrima *s. urh.* hyppytelineiden väliin asetettava rima, jonka yli hyppääjä yrittää hypätä ja joka osoittaa hypyn korkeuden.

hyppyrimäki *s.* mäki, jossa on hyppyri.

hyppy|rotta *s.* H:rotat 'Dipodidae, ulkomaisia jyrsijöitä, jotka liikkuvat hyppien pitkillä kapeilla takajaloillaan'. Aavikon h. **-sarja** *s. voim. urh.* Suorittaa h. Komea h. **-seiväs** *s. urh.* seiväshypyssä käytetty, tav. ruokoinen apusalko.

hyppyselli|nen[63] *s.* hyppysillä otettava erä. | H. nuuskaa, suolaa, jauhoja. Veteen on pantava h. soodaa. — Laajentuneessa merk:ssä: pieni erä, hiukka, rahtu tms. | Sokeria ei ole enää kuin h. Lehmä sai h:sen heiniä.

hyppy|taidoton *a.* H. eläin. **-taito** *s.* Kirpun h. on hämmästyttävä. **-taitoinen** *a.* H. hyönteinen. **-tauti** *s.* = tanssitauti. **-tela** *s. kirj.* epäkeskon avulla pystysuorassa edestakaisliikkeessä oleva painokoneen tela. **-teline** *s.* **1.** *voim.* hyppäämisessä käytetty teline, esim. arkku, pukki. **2.** *urh.* **a.** H:et 'jalustan varassa seisovat, tav. asteikolla merkityt telineet, joiden varaan hyppyrima korkeus- ja seiväshypyssä asetetaan'. **b.** *mon.* uimalaitoksen hyppylaitteet. **-torni** *s. urh.* Uimalaitoksen h. **-tyyli** *s. urh.* Korkeushypyn h:t. **-vauhti** *s. voim.* hyppäämällä otettava vauhti; vrt. juoksuvauhti. **-voltti** *s. voim.* jltak telineeltä ponnahtaen suoritettava voltti.

hyppyyt|tää[2*] *kaus.v.* (< hypätä) hyppäyttää. **1.** varsin. merk:ssä. | H. hevonen veräjän yli. H. lasta polvellaan. - - hän kävi Heikkiä kainaloihin ja h. ponnahutti hänet luukusta ylisille AHO. **2.** juoksuttaa, ajaa; tuoda, viedä t. kantaa kiireesti. | H. lampaita. H. jkta edellään. Esa nousi rattaille ja lähti h:ämään pois 'ajamaan täyttä karkua'. H. jkta asioillaan. — Äiti h:i heti ruokaa pöytään.

hyppäil|lä[29] *v. harv.* hyppiä. | Vasikat h:evät pihalla.

hyppäyksellinen[63] *a.* Hintojen h. [= hyppäyksenä tapahtuva, äkillinen] nousu.

hyppäyksetön[57] *kar.a.* < hyppäys. | H. voiman säätö.

hyppäyksittäin *adv.* hyppäyksin, hyppäys hyppäykseltä. | Liikkua, edetä h. Kulkea h. eteenpäin. — *Kuv.* Lämpötila vaihtelee h. Hintojen aleneminen h. Kehitys tapahtuu usein h. H. etenevä esitys.

hyppäy|s[64] *s.* **1.** yl. = hyppy. | Pitkä h. H. yli laidan. Tehdä h. Mennä puron yli rohkealla h:ksellä. Karata yhdellä h:ksellä saaliinsa kimppuun. H:kseen valmistautuva kissa. — *Voim.* H. on ilman vauhtia tapahtuva hyppyliike tai vauhdillisen hypyn varsinainen hyppyosa. H.

haara-asentoon. H. alas. H. tangon yli. Matala h. Vapaa h. suoritetaan telineen yli siihen koskematta. Käännös joka kolmannella h:ksellä. — *Yhd.* alas-, laskuvarjo-, syrjä-, äkkih.; vars. *voim.* haara-, kaari-, kohonta-, korkeus-, kyykky-, käynti-, pituus-, sivu-, tasajalka-, teline-, vaihto-, vauhti-, väistöh. **2.** *kuv.* asiasta toiseen tapahtuvasta äkillisestä, jyrkästä siirtymisestä, äkillisestä, huomattavasta muutoksesta: harppaus. | H. uuteen aiheeseen, asiaan. H. äärimmäisyydestä toiseen. N:n päivistä on pitkä h. nykyaikaan. Juonen kehittelyssä havaitsee h:ksiä. Todistelussa on h. 'puuttuma, aukko'. Kehityksessä ei tapahdu äkillisiä h:ksiä. Tilastossa ilmenevä h. Menot ovat vuosi vuodelta suurentuneet h:ksittä 'tasaisesti'. Siirtyminen uusiin oloihin merkitsi hänelle liian suurta h:stä.

hyppäys|askel *s.* **-liike** *s.* **-vauhti** *s.* Ottaa pitkä h.

hyppäytt|ää[2*] *v.* = hyppyyttää. | H. koiraa renkaan läpi. H. ratsulla este. Koira h:ää [= ajaa] lampaita. — *Yksipers.* Säikähtäessäni ihan sydäntä h:i.

hyppääj|ä[16] *tek.* < hypätä. | H:iä ja heittäjiä kutsuttiin kentälle. Uhkarohkea h. pudottautuu lentokoneesta. Kirppu on hyönteismaailman paras h. Orava on taitava kiipeilijä ja h. — *Yhd.* korkeus-, mäki-, pituus-, seiväs-, uimah.; laskuvarjoh.

hyppö|nen[63] *s.* tav:mmin hyppynen. | - - vei oikein h:sistä työn emännältäkin NUOLIV.

hypsometri[4] *s. metsät.* korkeus-, pituusmittari.

hypyt *s. mon.* tanssit; ks. 1. hyppy 2.

hypyt|tää[2*] *v.* = hypittää. | Lasta h:etään polvella.

hypäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] < seur. | H. mättäiden ylitse. Jalat pyrkivät h:telemään. Koira h:telee pystyyn ja juoksee ympäri. Kalat h:televät kaislikon rinnassa. — Vene h:teli aalloilla. Säkenet h:televät liedestä. H:televä puronen. Varjojen h:tely seinillä. Klaus Henrikinpojan hanhensulka h:teli taas pergamenttilevyllä IVALO. — *Kuv.* H:televä poljento. Sydän, mieli h:telee ilosta. H. asiasta toiseen. Ajatuksen levoton h:tely. Harvoin kehitys tapahtuu h:dellen.

hypäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< hypätä) hypätä nopeasti, keveästi, kavahtaa, ponnahtaa, singahtaa. | H. seisomaan, taapäin. H. paikaltaan. H. vuoteesta lattialle. H. suksille. H. hevosen selkään. H. ilosta, säikähdyksestä. Ratsu h:ti ja päristeli. — Kipinät h:tävät nuotiosta. Hihna h:ti pyörältä. Ammuttaessa tykki h:tää. — *Kuv.* H. johtoon. Sydän h:tää. Lämpömittari h:ti yht'äkkiä. Hinnat h:tivät tuntuvasti. Ajatus h:tää uuteen asiaan.

hypäkeh|dellä[2*] *v. murt.* hypähdellä. | Juha tepasteli ja h:teli eikä tiennyt, miten hyvän mielensä ilmaista AHO.

hypäk|kä[15*] *s. kans.* hyppy, juoksu. | Heittää h:kää. Lähteä juoksun h:ässä MERIL. - - muuli lähti laukkaamaan - - heittäen muutaman h:än jälkeen herransa tantereeseen *HOLLO.

hypältää[5] *v. murt.* juosta pyyhältää. | H. metsään.

hyp|ätä[35*] *v.* **I.** yhdellä kertaa tapahtuvasta liikkeestä: tehdä hyppy; us. hypähtää, ponnahtaa, poukota. **1.** ihmisistä ja eläimistä: ponnahduttaa itsensä jalallaan t. jaloillaan toiseen paikkaan (ylös- t. alaspäin t. horisontaalisuunnassa) niin, että jalat eivät välillä kosketa maahan t. muuhun alustaan; vrt. harpata, loikata, kavahtaa. | H. yhdellä, kahdella jalalla. H. vauhditta. H. mättäälle, tuolille. H. alas, maahan, veteen. H. jyrkänteeltä rotkoon. H:päsi kynnykseltä keskelle lattiaa. H. ojan, aidan yli. H. suksilleen, satulaan, rattaille, junaan. Poika h:päsi reen kannoille. H. rattailta, pyörältään. Koira, hevonen, kirppu h:pää. Ilves h:pää saaliinsa kimppuun. Kana h:pää orrelle. H. pitkä hyppy. H:päsi jalkansa poikki. — Myös kaloista. | Lohi voi h. jyrkästäkin koskesta. — *Erik.* **a.** *voim.* ja *urh.* H. haara-asentoon. H. nojapuille. H. pituutta, korkeutta. H:päsi ensi hypyllään 6,90 m. **b.** hypystä, joka tehdään jtak apuvälinettä käyttäen. | H. seipäällä. H. laskuvarjolla. **c.** kuvallista käyttöä läheten: äkkiä nousta t. käydä kiinni, ryhtyä jhk, kavahtaa, kapsahtaa, kiepsahtaa, syöksähtää. | H. jaloilleen, pystyyn. H. käsiksi jhk. H. jkn kaulaan, tukkaan. H. ohjaksiin, airoihin. Lintu h:pää lentoon. Susi h:päsi lammaslaumaan. **2.** muuta käyttöä. **a.** singahtaa, singota, kimmota, paiskautua, lennähtää. | Sähkökipinä h:pää. Terä h:päsi pois asennostaan. Kivien kohdalla äes h:pää. **b.** *kuv.* Sydän h:pää rinnassa. Ajatus h:pää. H. asiasta toiseen. H. keskelle pääasiaa. H:päsi kokonaisen luvun kirjaa lukiessaan. H. väliasteiden yli. — H. ylimmälle orrelle 'vallata paras paikka, asettua edullisimpaan asemaan'. H. jkn silmille, nenälle 'käydä nenäkkäästi jkn kimppuun'. Kiukutti niin, että teki mieli h. nahoistaan.

II. tehdä jatkuvasti hyppyjä, hyppiä, hypellä; vain ihmisistä ja eläimistä. | H. tasajalkaa, tasakäpälää. Yhdellä jalalla h:päämistä sanotaan konkkaamiseksi. Lapset h:päävät riemuissansa. Vasikat h:päävät. — *Erik.* **1.** *urh.* H. pituutta, kolmiloikkaa, korkeutta. H. seivästä 'seiväshyppyä'. **2.** eräistä leikeistä ym. | H. nuoraa 'hyppynuoralla', lautaa 'hyppylaudalla'. H. ruutua. H. jänistä 'jäniksen tavoin'. H. (pikku) ryssää 'tanssia ripaskaa'. **3.** juosta (varsin. merk:ssä), pyyhältää; tulla t. mennä nopeasti. | Lähteä h:päämään. H. pakoon. H. vasikan jäljessä. Paikalle h:päsi heti koko väki. Täytyy vielä h. [= kiiruhtaa] kauppaan. **4.** käydä usein jssak, kulkea paikasta paikkaan asioillaan, kierrellä; olla touhukkaasti liikkeessä, puuhata, touhuta, häärätä. | H. pitkin metsiä. H. kylää. H. yökaudet. H. ympäri asuntoa etsimässä. H. virastoissa passiasiain vuoksi. Lapset h:päävät pihalla. Talossa h:ättiin koko aamu. **5.** tanssia, karkeloida. | H. häitä. Nuoret h:päävät juhannustansseja.

hyreh|tiä[17*] *v.* = seur. | Ikä kultainen kuluupi, / - - / jos en laula polvenani, / h:di sinä ikänä KR.

hyreksi|ä[17] *v.* hyräillä, hyräillen ääntää t. lau-

laa. | Veisata h. -- sillä laulaen tulemme, / h:en hiihtelemme AHO.
hyrinä[14] *teonn.* < hyristä. | Hyttysen, rukin h. Kissan kehräämisen h. Kaukainen äänen, virren, laulun h. Kuuluu hiljainen h. Korviin kantautuu auton h. — *Kuv.* Matka menee siinä hyvän tuulen h:ssä ihan huomaamatta KOJO. — *Yhd.* auton-, laulun-, rukinh.
hyristel|lä[28] *frekv.v.* < hyristää. | Kissa kehrätä h:ee. Kärpänen h:i ympärilläni. — Ajaa h. Joku h:i ohi autollaan.
hyris|tä[41] *onom.v.* surista, hyrrätä; hymistä, hyräillä. | H:evä kissa. Hyönteiset h:evät. Yökehrääjän h:evä laulu. Rukki h:ee. Hyrrä pyörii h:ten. Seipään nenässä h:evä väkkärä. Koneet h:evät tasaisesti. Auto h:ee tiellä. Hiljaa h:evä kynttilä J.SAULI. — H. hiljaisella äänellä. H. itsekseen. H. virttä. Hillittömässä itkussa h:ivät nahkapeitturin emäntä, Männistön muori, nokkela Venla KIVI. Minä h:en lauluja hiljakseen LEINO.
hyrist|ää[2] *v.* **1.** hyristä, pitää hyrinää. | Rukki h:ää. **2.** huristaa, pyyhältää. | Juna h:ää pohjoiseen. Ajaa h. ohi. Kirkolta päin tulla h:i yksinäinen polkupyöräilijä SILL.
hyrrit|ellä[28*], **-|tää**[2*] *v.* hyristä, hyristellä. | Kissa h:telee. Laulaa h. Kissa istuu hiljalleen kehrätä h:täen.
hyrryt|ellä[28*], **-|tää**[2*] *v.* **1.** (*rinn.* hyry-) hitaasta etenemisestä. | Ajaa h. hiljakseen. Juna h:teli eteenpäin. **2.** hyrisevästä äänestä. | Laulaa h. 'hyräillä'. Äiti kirnuta h:teli. -- lapsi juoksi itkeä h:ellen eteenpäin NUOLIV.
hyrr|ä[11] *s.* **1.** kärjellään (suristen) pyörivä lelu, "villikissa", "tarapaappa". **2.** *fys. tekn.* vapaan (liikkuvan) akselin ympäri (vinhasti) pyörivä raskas pyörä t. rengas. | Gyroskooppi on h., jonka akseli on laakeroitu liikkuvaan kehykseen ja pyrkii säilyttämään suuntansa. — *Yhd.* laiva-, rengash. **3.** *kuv.* Panna h:ät [= pyörät] pyörimään. Hypättiin h:ien [= polkupyörien] selkään KIANTO. Pojat hyppelevät h:inä. Ajatukset pyörivät h:inä. — Ei ole pennin h:ää [= pennin pyörylää, penniäkään] taskussani.
hyrrä|kompassi *s. fys. tekn.* kompassi, johon on sovitettu gyroskooppi ja joka on riippumaton magneettisista häiriöistä, gyrokompassi. **-laite** *s.* Lentokoneen ohjaimiin kuuluva h. **-liike** *s. fys.* kappaleen pyörähdysliike vapaan akselin ympäri.
hyrrä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** hyristä, surista; pyöriä suristen. | Kissan h:ys. Hyttynen h:ä korvan juuressa. Väkkärä h:ä. Rukit h:sivät ja kangaspuut helskyivät. Lentokone kuului h:ävän pilvissä. Pyörät lakkasivat h:ämästä. — *Kuv.* H. tyytyväisyydestä. Ajatukset h:ävät päässä. Pojan mielihalu h:ä 'pojan tekee mieli, poikaa haluttaa'. Halut h:ävät. **2.** ed:een liittyen: edetä t. kulkea nopeasti pyörien, huristaa. | Auto h:si eteenpäin. Etäällä kuuluu junien h:ämistä. Kiekko h:ä yli pihan.
hyrrävaikutus *s. fys.* hyrrälle ominainen pyrkimys pyörintäakselin suunnan säilyttämiseen.
hyrske[78] *s.* hyrsky, pärske, tyrske. | Kuohujen, kosken h. Rannalle syntyi aaltojen h:istä jäävalli. — *Kuv.* Itkun h. 'tyrskinä'. Mielen h:et 'kuohut'. -- vesa hento ei murtunut ollutkaan / sodan h:isiin *CAJ.
hyrsk|iä[17] *v.* -inä[14] *teonn.* = hyrskytä. | Laineet h:ivät. Koski pauhaa ja h:ii. Veri h:ii haavasta. — *Kuv.* Elon h:ivä virta. Itkeä h:ien. Jaana h:i valtoinaan LEINO. Yleinen liikutuksen h:inä kävi väkijoukossa TALVIO.
hyrsky[1] *s.* tyrsky, pärsky, hyöky, ryöppy, kuohu. | Kosken h:t. H. lyö rantaan, yli laivan. H:n huuhtelema rannikko. H. kohisee keulassa. Vene keikkuu keskellä h:jä. — *Kuv.* Maailman h:t. Selviytyä elämän h:istä. -- hänen vilkas verensä käy hetkittäin kuohuviin h:ihin KATAJA. — *hyrskyn myrskyn* (ark., joskus ◡). Panna h:n myrskyn 'panna sekaisin, mullin mallin; panna toimeksi, saattaa asiat luistamaan, panna tuulemaan'. — *Yhd.* rantah. **-aallokko** *s.* H. raivoaa. **-aal|to** *s.* H:lot lyövät kallioon.
hyrskyinen[63] *poss.a.* H. meri.
hyrsky|päinen *a.* H. aalto. Meri kuohuu h:päisenä. **-pä|ä** *a.* ja *s.* hyrskypäinen (aalto, kuohu). | -- ulappa ajoi korkeita, h:itä aaltoja IVALO. — Kosken h:ät. Halkoa h:itä.
hyrskyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Juosta h. Lähdimme ajaa h:telemään. Koski koskelta mennä h:eltiin alas jokea KIANTO.
hyrskyttä|ä[2*] *deskr.v.* rivakasta menosta: hurauttaa, huristaa. | Soutaa h. Hevoinen hyppää h:ä, pitkin tietä rouskuttaa KIVI. Huotarin masina jo mennä h:ä edellä KIANTO.
hyrsky|tä[39] *v.* aaltoilla voimakkaasti, vaahtoisena, tyrskytä, ryöpytä, pärskyä, kuohua, hyökyä. | Aallot h:ävät rajusti, vaahtopäisinä. H:ten pauhaava koski. Laiva kyntää h:ävää merta. — *Kuv.* Ajan virta h:ää. H:ävä maailman meri ALKIO. H:ten lainehti hänen omakin povensa IVALO.
hyrsky|ä[1] *v.*, vars. *runok.* = ed. | H:vät aallot. Meri h:i vaahtopäissä. -- silta, jonka alitse huimaava vuorivirta h:y AHO. — *Kuv.* H:vät tunteet. Impi ihanassa itkus h:y KIVI. -- ja veren aallot h:y valtavina LEINO. -- hetkeks hiljetä suo, Aika, sa h:vän vuos KOSKENN.
hyrskäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Kosken pärskeet h:telivät kasvoilleni. Aallot h:televät rantakalliota vastaan. -- niinkuin lipiätiinussa pesijän kourissa h:telee uusi, neljäniitinen hursti KIVI. — *Kuv.* H. itkusta.
hyrskäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* pärskähtää, ryöpsähtää, kuohahtaa. | Aalto h:tää vaahtoon. H:tävä hyökylaine. Veneeseen hypätessä vesi h:ti. — *Kuv.* H. [= purskahtaa] itkuun. Itkun h:dys. Vedet h:tivät silmiin. Suru h:tää esiin. Vallankumouksen aalto h:ti kaikkialle.
hyrysysy[1] *s. leik.* auto. | Ajaa h:llä.
hyryt|ellä[28*], **-|tää**[2*] *v.* = hyrrytellä, hyrryttää 1. Mennä, ajaa h. Auto tulla h:telee pitkin tietä.
hyräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. 1. | [Ukko] meloskelee, hymähtelee, h:telee yksikseen AHO. Tuuinta tuvasta kuului, / h:tely hellän äidin AHO. Iiskenpojalta pääsi hyväntahtoinen, h:televä nauru TALVIO. — Kärpästen h:tely.
hyräh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < hyristä 1.

hiljaisesta äänestä: hymähtää, puhjeta hiljaiseen hyräilyyn, itkuun t. nauruun, hyrskähtää, herahtaa tms. | H. itsekseen. Asialle vähän h:dettiin. Mielihyvän h:dys. H. pieni sävelmä. H. jotakin vastaukseksi. H. nauramaan, laulamaan. H. nauruun, itkuun. Naurun h:dys. Matilta ja Liisalta päästä h:ti hyvän mielen nauru AHO. H:ti hymyhyn huuli LEINO. — Muuta käyttöä: hurahtaa, suhahtaa. | Kone h:tää käyntiin. Pihaan h:ti auto. 2. tunteesta tms.: hykähtää, herahtaa. | Sydänalassa h:tää hyvä mieli. Mieli h:ti herkäksi.

hyräil|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* laulaa vienosti, sanoja (selvästi) ääntämättä, hymistä, hyristä. | H. laulua, säveltä. H. itsekseen, ajatuksissaan. H. työnsä ääressä. Soittaa h:len. Astua h:len polkua pitkin. Hiljainen, iloinen h:y. Laulu heikkeni h:yksi. Lapsi nukahtaa äidin h:yyn. — *Kuv.* On sunnuntai, pian alkavat kirkoissa urut h. SILL.

hyräilytt|ää[2*] *kaus.v.*, tav. *yksipers.* < ed. | Neitoa h:i. Välistä pyrki h:ämään virren värssyä SILL.

hyrä|tä[40] *v.* tav:mmin hyräillä. | Veisata h:ten. Hän h:ä kimeästi jotakin huulet suljettuina SILL. Hän itseksensä virttä h:jää EINARI VUORELA.

hys, hyss *interj.* viihdyttävänä t. vaitiolon kehotuksena (us. toistettuna): hiljaa!, vait!, hyst, šš; myös karkotushuudahduksena: hus. | Hys hys lasta nukkumaan! Hys, kaikki hiljaa! Hyshys, älkää puhuko ääneen! — Hys, kissa! Menettekö siitä, hys! Hys sika metsään!

hyssy[1] *s.* (hevosen) tasainen hölkkäjuoksu; eräs kansantanhu. | Mentiin hiljaista h:ä.

hyssyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | H. lasta sylissään. Tst, tst, h:teli järjestäjä. Joku koetti h:ellen saada hiljaisuutta. — Verkkainen h:tely. Hevonen h:telee. Isäntä h:teli kaapilleen.

hyssyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1. a.** tuudittaa t. viihdyttää lasta suhisevia viihdytysääniä *hys, ss* ja *šš* toistaen, heijaten, kantaen, laulaen jne. | H. lasta. Lapsi nukkui h:tämättä. **b.** kehottaa vaikenemaan *hys, ss* tms. interj:ita käyttäen. | H. lapsia, koiraa. H:yksillä saatiin meluava joukko rauhoittumaan. 2. juosta hölkätä, kävellä lyhyin askelin; vrt. hyssy. | Hevonen h:ti koko matkan. Verkkainen h:ys. Vanhus lähti h:tämään yli pihan.

hyst *interj.* vaitiolon kehotuksena; vrt. hys. | Hyst, joku tulee! Hiljaa, hyst!

hysteerikko[2*] *s.* hysteerinen henkilö.

hysteeri|nen[63] *a.* -sesti *adv.* hysterian vallassa oleva t. hysteriaan taipuvainen, hysterialle ominainen t. sitä, sen oireita muistuttava; sairaalloisen, epänormaalisen herkistynyt, kiihtynyt t. hillitön. | H. henkilö, luonne. H:set oireet 'sielusyntyisesti (mielikuvan t. elämyksen perusteella) ilmaantuneet ruumiilliset t. sielulliset häiriöt'. H. kohtaus, halvaus, kouristus. Purskahtaa h:seen nauruun. Itkeä, käyttäytyä h:sesti.

hystereesi[4] *s. fys.* kappaleen jnk ominaisuuden (esim. raudan magnetoitumisen) riippuvuus kappaleen aikaisemmista vaiheista, jälkivaikutus.

hysteria[15] *s.* sielunelämän ja hermoston sairaus t. poikkeustila, joka ilmenee herkistymisenä, kiihtymisenä, hillittömyytenä ym. tavoin ja johon saattaa liittyä ruumiillisiakin oireita; vrt. hysteerinen.

hytinä[14] *teonn.* < hytistä. | Koneen h. Puistattava vilun h. Akoille ja tytöille tuli hätä ja h. TOPPILA. — *Yhd.* naurun-, vilunh.

hytistel|lä[28] *v.* hytistä kylmästä, värjötellä. | H. kylmissään, ohuessa puvussa. Suojella h:evää ruumistaan. Hän h:i niinkuin olisi ollut viluissaan SILL.

hytistyttä|ä[2*] *v.* = hytisyttää. | H:vä vilu. — *Yksipers.* Lasta alkoi h. niin kuin kuumeen edellä.

hytis|tä[41] *v.* vapista, tutista, täristä. | H. kylmästä, vilusta. H. viluissaan. Seisoa h:ten pakkasessa. H. itkusta, naurusta. Nauraa niin että hartiat h:evät. Koko joukko h:ee odotuksen jännityksestä.

hytisytt|ää[2*] *kaus.v.* < ed. | Vilu, kylmä h:ää. Jäätävä tuuli h:i jäseniä. — *Yksipers.* Ulkona rupesi h:ämään.

hytke[78] *s.* hytkähtely. | Ja ulos asti hän oli kuulevinaan tytön itkun h:en SILL.

hytki|ä[17] *v.* = hytkyä. | H. naurusta, itkusta. Koko ruumis vapisee ja h:i. Sairas h:i vuoteellaan. Auto kiitää keveästi ja h:mättä.

hytkyt|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Hieroa h:ellen. Kuoppainen tie h:teli matkamiehiä. Elli koetteli enemmänkin h. [vaunuja] AHO. — *Intr.* Nauraa h. [Kilpailija] h:teli perille viimeisenä. Ajella h:telimme hiljakseen. Laiva h:telee rantaan.

hytkyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < seur. | Tuuli h:tää alusta. H:tävät rattaat. Veneen moottorin h:ys. Tauti, jossa ilmenee jäsenten h:ystä. — Asia h:ti [= nauratti] vielä aamullakin. - - pelimanni puhalsi pillistä kumman, h:tävän lurituksen HAANPÄÄ. — *Yksipers.* Sydäntä h:tää. - - oikein mahan pohjasta h:ti LEINONEN.

hytky|ä[1] *v.* notkua, nytkyä, hetkua, hyllyä, vavahdella, vapista. | Rattaat h:vät ajeltaessa. Aivan penkki h:i. — H. naurusta. Nauraa niin että vartalo, vatsa h:y. Pidätetty nauru panee h:mään. Hartiat h:vät rajusta itkusta. — *Kuv.* Sydän h:y mielihyvästä. Lähti ilosta h:vin mielin.

hytkäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hytkähtää. | Joustimien h:tely. H. naurusta. Ja vieras nauraa h:teli penkillä ALKIO. Itkee niin että ruumis h:telee. — *Kuv.* Rinta h:telee ilosta. - - minullakin sydän h:teli ja itku pulppusi kurkusta PAKK.

hytkähdyttä|ä[2*] *kaus.v.* -västi *adv.* = hytkäyttää.

hytkä|htää[2*] *mom.v.* -(hd)ys[64] *teonn.* (< hytkyä) nytkähtää, hetkahtaa, hätkähtää, vavahtaa. | Vaunut h:htivät. Juna h:htää ja lähtee liikkeelle. Heitti pölkyn lattialle, niin että koko tupa h:hti. — Polvet h:htävät. Hartiat h:htävät nyyhkytyksestä. H. pelästyksestä. Lapsi h:hti hyvästä mielestä. Nauraa h. Ve-

täytyä h:htäen taaksepäin. Sydämen h:htäminen johtuu tavallisesti hermostosta. — *Kuv.* Sydän, mieli h:htää. Hyvän mielen h:hdys. — *Yksipers.* Sydämessä h:htää kummasti. - - oikein h:hti hyvältä rinnassa KATAJA.

hytkäytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* hytkäh(d)yttää) < ed. | H. hartioitansa. Ajatus vähän h:ää mieltä. H:ävä mielihyvä. — *Yksipers.* Sydäntä h:i. Minua h:i riemusta.

hyt|ti[4*] *s.* **1. a.** aluksessa oleva asuinkammio; aluksen kannella oleva suojakoju; vrt. kajuutta. | Miehistön ja päällystön h:it. Ensimmäisen luokan h. Yksityinen h. Matkustajat nukkuvat h:eissä. — *Yhd.* matkustajah.; tupakkah. **b.** kuljettajan t. ohjaajan olopaikaksi varattu osasto kuorma-autossa, veturissa, lentokoneessa tms. — *Yhd.* kuljettajan-, ohjaajanh.; ohjaush. **2.** saunan, kylpylän tms. laitoksen riisuutumis- ja pukeutumiskammio; jk muu erillinen kammio esim. työskentelypaikkana. — *Yhd.* pukuh. **3.** *hist.* (*rinn.* hytty) vähäinen tehdasmainen laitos esim. raudan sulattamista, lasin t. tervan valmistamista varten. — *Yhd.* harkko-, lasi-, tervah.

hytti|matkustaja *s.* **-mestari** *s.* Lasitehtaan h.

hyttinen[63] *s. murt.* hyttynen.

hytti|paikka *s.* Laivassa on 100 h:paikkaa. Tilata h. **-toveri** *s.* Saada jku h:kseen.

hytty[1*] *s. hist.* = hytti 3.

hytty|nen[63] *s.* varsinaisista sääskistä, joista useiden naaraat imevät verta ihmisistä ja eläimistä; vars. Culex pipiens; myös yleisemmin (ei kuit. *el.*) useiden pienten kaksisiipisten hyönteisten nimityksenä; vrt. itikka. | Parvi h:siä. H. hyrisee, laulaa, inisee. H:sen purema. H. imee verta. H:set survovat (t. tanssivat) kesäiltana. Häätää h:siä kasvoiltaan. — Eril. sanontatavoissa jstak pienestä, vähäpätöisestä, mon. taajaa joukkoa kuvattaessa. | Kevyt kuin h. Ei ole edes h:sen mentävää reikää. Se ei vaikuta enempää kuin h:sen potkaisu. Ei h:sen ääni taivaaseen kuulu SL. Hän on h. oikean miehen rinnalla. Himonsa h:selläkin SL. Te sokeat taluttajat, jotka siivilöitte h:sen, mutta nielette kamelin! UT. — Vastustajia vilisi ympärillä kuin h:siä. Tanssijat hyörivät kuin h:set.

hyttysenpurema *s.* Voidella h:a.

hyttys|harso *s.* ikkunaan tms. pantava hyttysiltä suojaava harso. **-parvi** *s.* H. survoo. **-toukka** *s.* **-verkko** *s.* vrt. hyttysharso. | Ikkunan h.

hyty[1*] *s. kem.* hyytelömäinen massa, jota syntyy kun kolloidi jähmettyy jäähtyessään t. veden haihtuessa siitä, geeli. — *Yhd.* telah.

hytyr|i[5], **-|ä**[17] *s. hist.* vanhanaikainen hattumainen päähine. | Kusta Lalli lakin saanut, / mies paha hyvän h:än KANT.

hytytela *s. kirj.* hydyllä päällystetty tela.

hyve[78] *s.* **1.** pysyvä, siveellisesti arvokas ominaisuus ihmisellä, hyviä tekoja luova mielenlaatu, avu;)(pahe. | Ritarilliset h:et. Rehellisyys on suuri h. H:en harjoitus. Kasvattaa h:eseen. Tehdä välttämättömyydestä h. Ohjata jkta h:en tielle. H. saa palkkansa. — *Yhd.* kansalais-, nais-, ritari-, sotilash.; askeetin-, maallikonh. **2.** *ruok.* eräiden jälkiruokalajien yleisnimenä. — *Yhd.* omena-, raparperih.

hyveelli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* < ed. | H. henkilö. H. elämä, teko. Elää h:sesti.

hyveoppi *s. fil.* Valistussuunnan h. Kirja sisältää elämänohjeita, h:a.

hyvik|e[78*] *s.* hyvitys, korvaus, mielentyydyke. | Saada h:että. Vahinkoa kärsineelle suoritetaan h:että. Kissalle annettiin h:keeksi makkara. Tehdä jtak mielensä h:keeksi. — *Liik.* määräperusteen mukaan suoritettava hyvitys, palkkio, provisio.

hyvill|ä(än, -e(en *adv.* hyvillä mielin, mielissään, iloissaan, tyytyväisenä. | Lapsi, äiti on h. Emme ole h:ämme tästä asiain käänteestä. Laulaa h. H. pojat hyppivät korkealle. Vanhat eivät h. katselleet nuorten puuhia. H:äni tapauksesta lähdin kotiin. — Pojat tulivat tiedosta h:een 'ilahtuivat'. Tietysti tulimme kovasti h:emme. Hän kävi niin h:een, ettei tiennyt mitä olisi tehnyt.

hyvin *adv.* **1.** varsin. merk:ssä = hyvästi; ks. myös paremmin, par(h)aiten, parhaimmin, joita komp:ssa ja sup:ssa käyt. hyvin-adv:n asemesta. **a.** vrt. hyvä I. | Käyttäytyä, kohdella jkta h. Elä elämäsi h.! Leena ja Juhani sopivat erittäin h. yhteen. — Tehkää h. ja istukaa! **b.** vrt. hyvä II. | Voida, jaksaa h. Nuku h.! Kuulla, nähdä h. Tehdä jtak, suoriutua jstak h. Hän osaa yhtä h. kuin muutkin. H. suunniteltu, valmistettu. Päästä h. ansaittuun lepoon. Pukeutua h. Päästä h. perille. H:kö löysitte tien? Viihtyä h. H. käyvä kello. Uudet luudat lakaisevat h. SL. **c.** vrt. hyvä III. | Ahkeran käy maailmassa h. H. kävi. Kun h. sattuu, - -. Se sopii oikein h. Aika on käytettävä mahdollisimman h. **d.** vrt. hyvä IV. | Koskessa on vettä h. Heiniä tuli h. Ruoka riitti aivan h. H. varustettu liike. Työstä maksetaan h. Ansaita h.

2. vahvistavana, tehostavana. **a.** v:ä määrittäen, jolloin adv:n varsin. merk. vielä selvästi tunnettavissa. | Tämän saattaa h. jättää huomiseen. Lähti, vaikka h. tiesi matkan turhaksi. Ymmärrän h. kantasi. Käsitätte h., että - -. Saattoi h. arvata, ettei hän jaksa loppuun. Eikö Heikkiä väsytä h.? KATAJA. - - h:pä he nyt rupesivat herrat - - huutamaan AHO. — Harvemmin merk:ssä 'suuresti'. | Hallitsijan merkitys on h. vähentynyt. Poika muistuttaa h. isäänsä. **b.** perusasteessa olevaa a:a ja adv:a sekä partis:a määrittäen: erittäin, sangen, kovin, varsin. | H. suuri, korkea, kirkas, hyvä, arvokas, harvinainen. H. pehmeää puuta. H. varhainen aamu. H. tavallinen asia. On h. mahdollista, että - -. H. pieni, ahdas, huono, vaikea. Hän tuli h. onnettomaksi. Se on h. epätietoista. Keskusteltiin h:kin erilaisista asioista. Onko se h:kin kallis? — H. edustava seurue. H. tunnettu liike. On h. luultavaa, toivottavaa, että - -. Se on mielestäni h. ymmärrettävää. — H. nopeasti, huonosti. H. kaukana, myöhään. Loukkaantui h. vaarallisesti. Hän oli h. mielissään. H. vähän. **c.** *harv.* s:a määrittäen. | Hevosen on h. jano 'kova jano'.

Se tapahtui h. keväällä 'varhain keväällä'. Lahden pohjukassa oli jo h. hämy KATAJA.

3. *hyvinkin,* joskus *hyvin,* kielt. yhteydessä *hyvinkään* monivivahteisena vahvistimena, jonka merk:tä voi luonnehtia sanoilla: kyllä, kylläkin, tietenkin, sittenkin, sentään, ainakin, ehkäpä, juuri, toki, -pa, -kin. | Ehkä h:kin ehdin ajoissa. Jos h:kin lienee ollut käärme. Täytyy mennä vieraita vastaan, jos h:kin tulevat tänään. Ei tiedä, vaikka h:kin sattuisi onnistamaan. | Lähdetkö? Lähdenpä h:kin. | Matkaa on h:kin kilometri. Taitaa h:kin olla jo puoliyö. Entä jos h:kin kävisimme naapurissa? Mutta jospa nyt h:kin rangaistuksen mitta olisi täysi... jospa h:kin... ALKIO. — Sana saattaa h. olla laina naapurikielestä. Voihan hän h. olla rahan tarpeessa. Perässä tulijat voivat h. saavuttaa meidät millä hetkellä tahansa. — Kuka tietää, jos eivät h:kään tule. Ensi arkena [joulun jälkeen] - - ei h:kään vielä työhön menty PAULAH.

4. *yhtä hyvin kuin* samoin t. yhtä paljon kuin. | Tämä kuuluu naisille yhtä h. kuin miehillekin. Goethen runouden, yhtä h. hänen lyriikkansa kuin hänen kertomataiteensa - - keskeisin henkilö on hän itse KOSKENN. — *niin hyvin — kuin* par. sekä — että. | Niin h. juutalaiset kuin kreikkalaiset. Koulussa on niin h. klassillinen kuin uuskielinen linja.

hyvin- partis:n vakinaisena määräyksenä par. ⌒; esim. hyvin hoidettu, kasvatettu, kehittynyt, luettava, muodostunut, varustettu. **-vointi** *s.* **1.**)(pahoinvointi. | Ruumiillinen h. Rikkoa terveyttä ja h:a vastaan. **2.** vauraus, varakkuus. | Aineellinen, taloudellinen h. Kohota h:in. Tavoitella menestystä ja h:a. **-vointi|nen** *a.* = seur. 1. | Tuntea itsensä h:seksi. **-voi|pa** *a.* **1.** terve, hyvässä voinnissa oleva; us. nimenomaan pyylevä tms. | Kaksi h:paa lasta. Herätä aamulla h:pana ja virkeänä. H. rouvashenkilö. **2.** hyvin toimeen tuleva, vauras, varakas. | H. talo, kylä, seutu. H:van perheen lapsi. Väestö on h:paa ja valveutunutta. **-voipai|nen** *a.* -suus *omin.* = ed. 2. | H. koti. Kartuttaa kansan h:suutta. **-voiva** *a.* = hyvinvoipa.

hyvit|e[78*] *s.* = hyvike. | Lapselle annettiin h:teeksi omena. Tuolla hän istuu ja noukkii pussiinsa riisiä h:teiksi äitilleen KIVI.

hyvit|ellä[28*] *v.* hellitellä, hyväillä, pitää hyvänä; lepytellä, suostutella. | H. lasta, koiraa. Lypsäjä h:telee lehmää. Taputtaa hevosta h:ellen. Puhua h:televällä äänellä. Metsän haltijaa h:eltiin rukouksin ja annein. — Nuori koivu tuvan vierellä h:telee silmää.

hyvittely[2] *teonn.* < ed. | Marettaa näytti inhottavan yhtä hyvin ukon h. kuin oma itsensä HAARLA. **-sana** *s. kiel.* hellittelysana. | Päivyt on aurinkoa merkitsevä h.

hyvitty|ä[1*] *v.* leppyä, tulla hyväksi. | Mieli h:y lempeästä kohtelusta.

hyvittäjäis|et[63] *s. mon.* hyvitys, korvaus, palkkio. | Tarjota, maksaa h:iä. Saada runsaat h. - - ellei insinööri h:iksi olisi tyrkännyt kokonaista viitosta juomarahaksi KARHUM.

hyvit|tää[2*] *v.* **1.** *yleisk.* **a.** korvata, palkita, tyydyttää. | H. jkta avusta. Vahinkoa kärsineiden h:täminen. Ylityö h:etään vapaa-ajalla. Tällä tavoin lain kirjain tulee h:etyksi. Vähä lapsen mielen h:tää SL. Hän koetti aamusta tehdä työtä, mutta se ei häntä h:tänyt PÄIVÄR. **b.** sovittaa (jk paha). | H. loukkaus. H. syntejään, rikoksiaan. Hän h:ti tekemänsä vääryyden. **c.** *harv.* hyvitellä, lepytellä. | Haltijain ja henkien h:täminen lahjoilla ja rukouksilla. **2.** *liik.* **a.** tyydyttää, maksaa, suorittaa. | H. velkamiehensä. Liike saattoi h. velkojiaan 65 %:lla. Velan h:täminen. **b.** merkitä (jk erä tilissä) jkn hyväksi, saatavaksi, kreditoida;)(veloittaa. | H. jkn tiliä. H. korkoa korolle. Pankki h:tää tallettajille 4 % korkoa. Luettelohinnasta h:etään 5 %. Palautettujen laatikoiden hinta h:etään.

hyvity|s[64] *s.* **1.** hyvittäminen. | Vahinkoa, vääryyttä kärsineen h. — *Liik.* Talletusten h. koronmaksulla. **2.** se, jolla jk, jtak hyvitetään. **a.** yl. korvaus, palkkio, tyydyke. | Antaa, saada, vaatia h:stä. Suorittaa, maksaa kohtuullinen h. Hakea h:stä menetetystä omaisuudesta. [Juoksija] sai tasoitusajossa 20 m:n h:ksen. Hän koetti jotakin Liisalle puhuakin h:kseksi PAKK. — *Yhd.* aika-, ikä-, lisä-, mittah. **b.** *liik.* (tiliin) jkn hyväksi, kreditpuolelle tehty merkintä;)(veloitus. | Laskea jklle h:stä. Pankit maksavat tallettajille h:stä koron muodossa. — *Yhd.* korko-, osto-, tilih.

hyvitys|korko *s. liik.* Sekkitilin h. **-lasku** *s. liik.* lasku, jolla hyvitetään jk rahaerä. **-maksu** *s.* **-merkintä** *s. liik.* **-prosentti** *s.* **-sakko** *s.* sakko, joka on seuraamuksena sopimuksesta johtuvan velvollisuuden täyttämättä jättämisestä. **-teoria** *s.* H:n mukaan rangaistus käsitetään rikoksen oikeudenmukaiseksi hyvitykseksi. **-|työ** *s.* Katolinen kirkko vaati h:töitä. **-vaatimus** *s.* Hyväksyä, kiistää h.

hyvi|ä[17] *v. harv.* hyvitellä, hyväillä, helliä. | Kasvattaa lasta h:en. Mieltä h:vä sana.

hyvyy|s[65] *omin.* < hyvä. **1.** varsinaista käyttöä; ks. myös paremmuus, parhaimmuus. **a.** eettilisessä merk:ssä. | Sydämen, luonteen h. Luojan suuri h. luotuja kohtaan. Hänessä on hertaista h:ttä. Lapsi palkitsee äidin h:den. Hän teki sen h:destään. Voittaa jkn luottamus h:dellä. Hän on itse h. — *Yhd.* ihmis-, luonteen-, sydämenh. **b.** esineiden, aineiden tms. laadusta. | Tavaran, maan, metsän h. Laastin h:teen vaikuttaa paitsi saven ja hiekan myös veden laatu. Kalaveden h:den arviointi. Puhetta riitti yllin kyllin, sillä sen h:destä ei niin suurta lukua pidetty ALKIO. **c.** adverbiaalisissa ilmauksissa *hyvyyttä(än, hyvän* t. *hyvää hyvyyttä(än* pelkästä hyvyydestä, hyvästä sydämestään. | Tehdä jtak (hyvän) h:ttään. Itse hän hyvää h:ttään lähti opastamaan meitä. Tai jos minä nyt h:ttäni antaisin vanhan peittoni ja rohdinlakanan NUOLIV. **2.** tavara, omaisuus, varallisuus, rikkaus; herkku; nautinto, etu. | Aineellinen, maallinen h. Koota tämän maailman h:ttä. -- ja kaikkinaista Damaskon h:ttä neljäkymmentä kamelin kuormaa VT. Ei maaten markat juokse, istuen isot h:det SL. Etelän h:ksiä. Pöytä notkui sille ladottujen h:ksien

painosta. Nauttia saunan tarjoamista h:ksistä. Rahat kuluivat kaupungin h:ksiin.

hyvyys|aste *s.* Viljan h. — *Erik.* maaperän luokittelussa: boniteetti. | Metsän h. **-järjesty|s** *s.* Luetella h:ksessä. **-luku** *s.*, vars. *maat. metsät.* luku, joka ilmaisee maan, metsän tms. suhteellisen hyvyyden normaaliseen verraten. | Vertaileva h. Metsikön h. **-luokittelu** *s.* laatuun perustuva luokittelu. — *Erik.* maaperän luokittelussa: jyvitys, bonitointi. | Metsämaan h. **-luokk|a** *s.* Puutavara lajitellaan kuuteen h:aan. Metsämaiden luokittelu h:iin voidaan suorittaa kasvupaikan ominaisuuksien, metsikön tuoton tai kasvillisuuden perusteella.

hyvä[11] *a.* (ja *s.*) Käyt. vain posit:ssa. Paradigman *komp.* parempi, *sup.* paras (parhain, parain, parahin). Vastaava *adv.* hyvin, hyvästi, *komp.* paremmin, *sup.* paraiten, parhaiten, parhaimmin; *omin.* hyvyys, *komp.* paremmuus, *sup.* parhaimmuus. Ks. niitä erikseen. — Yl. jstak positiivisesti arvostettavasta; merk.-ryhmien ero ei selvä;)(paha, huono.

I. eetillisessä merk:ssä. **1.** siveellisesti arvokas, synnitön, viaton, puhdas, jalo, täydellinen tms. | Vain Jumala on täydellinen ja h. H:t ja pahat henget. H. enkeli, haltija. H. ihminen, luonne. Pekka on pohjaltaan h. H. ja lempeä äitini. H. ja nöyrä lapsi. H. kristitty. Hyvien tovereiden, h:n seuran jalostava vaikutus. - - hän antaa aurinkonsa koittaa niin pahoille kuin hyvillekin UT. — H., rakentava kirja, elokuva. H:t tavat. H. käytös. Luokassa vallitsee h. henki. Näyttää h:ä esimerkkiä. H:t työt, harrastukset. Varat menivät h:än tarkoitukseen. Puolustaa h:ä asiaa. Tehdä jtak omatunto h:nä. - - maassa rauha ja ihmisille h. tahto UT[v]. — *S:sesti.* Tehdä h:ä lähimmäiselleen. Puhua, uskoa h:ä jksta. Luottaa h:n voittoon. Taistella h:n, oikean ja toden puolesta. Palkita paha h:llä. Korkein h. **2.** hyväsydäminen, armelias, lempeä, ystävällinen, suopea tms. | H. köyhille, kaikkia kohtaan. Hän on aina ollut alaisilleen h. isäntä. H. ja antelias. Tehdä jtak h:stä sydämestä. H. kohtelu. H:t puheet eivät auttaneet. Katsoa jtak h:llä silmällä 'suopeasti'. Tehdä jtak h:ä [t. h:n] hyvyyttään. — He ovat hyvissä [= ystävällisissä, läheisissä] väleissä, heillä on h:t välit. Olla h:ä pataa [= hyvissä väleissä] jkn kanssa. H:ssä yhteisymmärryksessä jkn kanssa. H. sopu tilaa antaa SL. — H. [= läheinen] ystävä, tuttava. Pitää jkta h:nä 'kohdella t. suhtautua ystävällisesti, hyväillä tms.' — *Erik.* heikentyneessä merk:ssä vars. kohteliaissa, mutta us. muunkinsävyisissä puhutteluissa, huudahduksissa, päivittelyissä yms. | Ole h. ja auta! | "Saanko tulla?" — "Ole h.!" Tätä tietä, olkaa h:t! H:t naiset ja herrat! H. veli! Voi lapsi h., mitä nyt teit! Älä h. ystävä suutu! Kuulkaahan, h:t naantalilaiset! Sinähän olet sairas, h. ihminen! H:t ihmiset sentään! H. isä sitä tavaran paljoutta. — Olkaa h. ja pitäkää suunne kiinni! Nyt sinä olet h. ja lähdet heti tiehesi. Herrat ovat h:t [t. hyviä] ja yrittävät itse. — *S:sesti.* Hänellä ei ole h. mielessä. Ei paranna tapojaan, ei lähde mukaan h:llä eikä pahalla.

II. laadultaan tarkoitukseensa t. tehtäväänsä sopiva, moitteeton, kelvollinen, oivallinen, mainio, kiitettävä tms. **1.** ihmisistä: taitava, etevä, kunnollinen, kyvykäs, uuttera tms. | H. työmies, opettaja, juoksija. H. sotapäällikkö, emäntä, oppilas, pianisti, lääkäri. H. kielenkäyttäjä. H. soittamaan, juoksemaan, yrittämään. H. miekkailussa, kemiassa. Hän on h. käsistään. Ohjaus oli hyvissä käsissä. Hyvä on, sinä h. ja uskollinen palvelija UT. — *Iron.* H:kin heinämies. — *S:sesti.* Ja Pekka sitten, toinen h. 'hyväkäs, mokoma'. **2.** arvossa pidetty. **a.** henkilöistä, tavoista yms.: arvokas, hieno, sivistynyt, ylhäinen tms. | Pitää itseään liian h:nä maatöihin. Olla h:ä sukua. Päästä hyviin naimisiin. H:t pöytätavat. **b.** maineesta yms.: kunnioitettu, arvostettu. | H. maine. Hänellä on h. nimi tiedemiehenä. Olla h:ssä huudossa, hyvissä kirjoissa. Nimellä on h. kaiku. **3.** ihmisen fyysillisestä puolesta, kunnosta, aisteista, henkisistä kyvyistä yms. | H:t silmät, keuhkot. H. terveys. Olla h:ssä kunnossa, hyvissä voimissa. H. ruokahalu. H. kuulo, näkö. H. vainu. H. musiikkikorva. H. pää, muisti. H. laskutaito. H. (esteettinen) maku. **4.** eläimistä, konkr. esineistä yms. | H. lehmä, hevonen. H. hedelmäpuu. H. auto, kiikari, valokuvauskone, veitsi. H:t vaatteet. H. ja kestävä katto. Ostan vain ensiluokkaisen h:ä tavaraa. H:ä, ravitsevaa ruokaa [vrt. III.2.a]. H:ksi vatkattu puuro. H:ksi perattu kala. H:ä viljelysmaata. H. marjapaikka. H. maalaus, runo. H. painoasu, suomennos. H. ryhti, asento. H. käsiala on aina selvää. Kone tekee h:ä jälkeä. — Tuttavallisesti: H. Helsinkimme. — *Iron.* On siinä h:kin vene, mokoma rottelo. Tanssittiin kuin hyvissäkin häissä. **5.** abstr. käsitteistä. | Puhua h:ä suomea, englantia. H. ääni. H. tyyli. H. menetelmä, keino. Nyt ovat h:t neuvot kalliit. H. hoito. Pitää h:ä huolta jstak. H. järjestys, kuri. H:llä [= täydellä, pätevällä] syyllä voi sanoa, että - -. Tehdä jtak h:ssä uskossa 'luottavaisesti, epäilyksittä'. **6.** mielialasta: iloinen, kepeä, tyytyväinen tms. | H. mieliala. Olla h:llä mielellä, tuulella. **7.** *s:sesti.* Hänessä, suunnitelmassa on paljon h:ä. Voiko hänen kynästään odottaa mitään h:ä ja täysipainoista? Ei niin huonoa, ettei jotain h:äkin SL.

III. 1. edullinen, suotuisa, hyödyllinen, otollinen, onnekas tms. **a.** H. tontti. Saimme teatterista h:t paikat. H. lähtönumero [esim. kilpahiihtäjällä]. H:t kortit. H. virka, toimi. Tehdä hyviä kauppoja. H. ja tuottava yritys. H. ratkaisu. H. ajatus, ehdotus. H. tilaisuus. H:t mahdollisuudet, toiveet. H. onni. H:ksi onneksi tuuli kääntyi. H. enne. On h. asia, että - -. Asialla on h:tkin puolensa. Asia on h:llä kannalla, tolalla. H:ssä tapauksessa ehdimme kotiin jo tänään. On h. huuhtoa marjat ennen käyttöä. Tee mitä h:ksi näet. Oikeus katsoo h:ksi määrätä, että - -. Teltta on h. olemassa retkellä. Puku oli siitäkin h., ettei se maksanut paljoa. Kävelykenkiin h:ä nahkaa.

Lääke, joka on h:ä yskään. — H. purjetuuli [vrt. IV]. H. ilma, sää. Lähteä h:n sään aikana 'ajoissa, ennen kuin mitään ikävyyksiä tapahtuu'. Taloudellisesti h. aika. Vanhaan h:än aikaan. Tulimmepa h:än aikaan. H. [= ilmoiltaan suotuisa, satoisa tms.] vuosi. Viime viikko oli kasvun kannalta erikoisen h. Niin hyvinä kuin pahoinakin päivinä. Jklla on h:t päivät, olot. — *Erik.* toivotuksissa, tervehdyksissä. | Toivottaa, sanoa h:ä iltaa, huomenta. H:ä päivää. H:ä joulua, pääsiäistä, kesää, uutta vuotta! **b.** *s:sesti.* Kaikkea h:ä toivottaen. Harakan nauru ei tiedä h:ä. Kuritus teki hänelle h:ä. Sinulle tekisi h:ä levätä. Tekee h:ä kuulla sellaista. — Ajatella omaa h:änsä 'etuaan, hyötyään'. Maallinen h. 'omaisuus, tavara'. Palvella yhteistä h:ä 'etua'. Huolehtia isänmaan todellisesta h:stä. Kiittää osakseen saamastaan h:stä [vrt. I.2]. Jakaa h:t ja pahat jkn kanssa. Ei ole hoppu h:ksi SP. — *pitää hyvänään* omanaan. | Pidä loput rahasta h:näsi! Sai pitää vahingon (omana) h:nään 'kärsiä itse'. — *hyväksi* postp:ta läheten gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Käyttää tilaisuutta h:kseen. Vaikuttaa jnk asian h:ksi. Työskennellä perheensä h:ksi. Tili osoittaa h:ksemme 1.000 mk. Keisari luopui kruunusta poikansa h:ksi. Ottelu päättyi 5—2 suomalaisten h:ksi. — *Yhd.* mieli-, yhteis-, yleish. **c.** eril. lähinnä ed:een liittyviä käyttötapoja. | Sai palata niine hyvineen 'siihen tyytyen, sen enemmittä, tyhjin toimin tms.' Siitä h:stä [= sen johdosta, perusteella] sain vielä selkäänikin. Asia on niin ja sillä h. 'se riittää, siitä ei sen enempää puhumista'. Ei sillä h., että nimensä kirjoittaa, on myös maksettava. Ei hänestä ole toisten auttajaksi, h. kun itsensä elättää 'siinä on tarpeeksi, kun jne.; kunhan nyt itsensäkin elättäisi'. En voi maksaa kaikkea, h. jos puolen 'ehkä, mahdollisesti, enintään puolen'. Pässi pökkäsi ja h. etten kaatunut 'olin kaatua'. — *Erik.* heikentyneenä asian oivaltamista, ajatustoiminnan päättymistä tms. osoittavana irrallisena ilmauksena. | Oikein, h. h.! H., sinä siis tulet. | "Auto tuli juuri." — "H., olen heti valmis." No, h. niinkin. **2. a.** aistittuna miellyttävä. | Maistua, tuoksua h:ltä. Suola antaa ruoalle h:n maun. Jäätelö on minusta h:ä. Pitää h:stä ruoasta. Ei h:ä vatsan täydeltä SL. H. ja rauhallinen olo. Täällä on h. olla. Lämmin, kodikas, h. tunnelma. **b.** helppo, mukava. | Ullakolle on h. pääsy. H. syönyttä syöttää. Syöneen h., säästäneen parempi SL. Ei ole ihmisen h. olla yksinänsä VT. H:hän sinun on puhua, mutta entäs meidän. Ei sinne nyt ole h. mennä, ukko on pahalla päällä.

IV. runsas, sievoinen, aikamoinen, suuri tms. | H. joukko miehiä. H:n joukon kolmatta kymmentä. H. valikoima, varasto. H. saalis, palkka. Ansaitsi h:t rahat. Hevoset ovat hyvissä hinnoissa. H. kantamus halkoja. Otti h:n ryypyn. H. huone [= lähes täysi sali] kuuntelijoita. Sinne on vielä h. matka. Kuljimme h:n matkaa. H:n matkaa toista sataa. Kului h. aika, ennen kuin kukaan tuli avaamaan. Viipyi h:n aikaa. Tulla hyvissä ajoissa, ajoin 'runsaasti ennen määräaikaa'. Työ on h:llä alulla. Lehmä on h:ssä lypsyssä, maidossa. Juoksin itseni h:än hikeen. H:n veden aikana mylly käy. Pohjoisessa on jo h. talvi. Kastuin h:n kerran 'pahanpäiväisesti'. — Tuli perille h:nä kakkosena 'toisena selvästi edellä kolmatta'.

hyvä|aikeinen *a.* H. kansalainen. **-asentoi|nen** *a.* Hevosella on h:set jalat. **-enteinen** *a.* Uhri oli h. Uusi h. kevät paisteli entisen pienen Nikkilän Jussinkin yli SILL. **-hajuinen** *a.* = hyvänhajuinen. | H. yrtti. H. maarianheinä. **-henkinen** *a.* H. näytelmä. **-hermoinen** *a.* H. mies. **--huu|to** *s.* Kuuluu h:toja. H:dot keskeyttivät puhujan esityksen. Ehdotus otettiin vastaan raikuvin h:doin. **-ihoinen** *a.*

hyväil|lä[29] *v.* -evästi *adv.* hellästi sivellä, pitää hyvänä, helliä, hyvitellä. | Äiti h:ee pienoistaan. H:evä kosketus. Silittää jkn tukkaa h:len. Taputtaa h:evästi. Olenpa kuullut, että h:ee häntä tuo hyväkäs Sorvarin Juhani KIVI. — *Kuv.* Tuuli h:ee polttavia ohimoita. Meri h:ee rantojamme. Auringonsäteet lämmittävät h:len. Kiukaasta uhoaa h:evä lämpö. Sävelmä h:ee [=hivelee] korvaa. H:evä sana. Antaa katseensa h. maisemaa. Silmää h:evä kauneus. Luonnon suuri rauha h:ee mieltä.

hyväily[2] *teonn.* < ed. | Hellä h. Äidin h. Osoittaa tunteitaan h:llä. — *Kuv.* Auringon, veden h. Tuntea tuulen h. kasvoillaan. **-muoto** *s. kiel.* tav. = deminutiivi(muoto); vrt. hyväilynimi. | Poju on h. sanasta poika. **-n|haluinen** *a.* H. kuin kissanpoika. **-nim|i** *s.* hyväillen, mairitellen jksta, jstak (puhutellessa) käytetty nimi, hellittely-, lempinimi. | Liisan h:enä oli Lissu. Opettajalla on usein luokan antama h. Puhutella h:illä. **-nimitys** *s.* = ed. | Neidolla on kansanrunoudessa monta h:tä.

hyväilys[64] *s. vanh.* hyväily.

hyväilysan|a *s.* vrt. hyväilynimi. | Kuiskata h:oja.

hyväi|nen[63] *a.*, etup. *runok.* -sesti *adv.* hyvä. | Hymyili h. äiti LEINO. Eikä laulaja h. / laula tyynni taitoansa KAL. — *hyväinen aika* tav:mmin hyvänen aika, ks. hyvänen. | Voi h. aika sentään! — *hyväisesti* kelpo tavalla. | Saada h:sesti selkäänsä. Ällistyä h:sesti. — *Yhd.* omah.

hyvä|jalkainen *a.* H. hevonen. **-juoninen** *a. kans.* itkemätön, kiukuttelematon. | H. lapsi. **-kantainen** *a.* hyvästä kannasta polveutuva. | H. siemen, karja. **-kasvuinen** *a.* H. oras, metsä. H. maa, pelto. **-korvainen** *a.* H. laulaja.

hyväkse(en, hyväksi ks. hyvä III.1.b.

hyväksi|käyttö *s.* hyödyksikäyttö. | Luonnonrikkauksien, metsien h. Ravintoaineiden edullinen h. Sataman tehokas h. edellyttää hyviä liikenneyhteyksiä sisämaahan päin. **-tunnettu** *a.* par. ⌒.

hyväksyjä[10] *tek.* Aloitteen h:t voittivat äänestyksessä niukasti. — *Liik.* Vekselin h. 'tunnustaja, akseptantti'. H. kirjoittaa nimensä vekseliin poikittain.

hyväksymis|huuto *s.* Kesken puheen kuului h:huutoja. **-merkintä** *s.* Asiakirjaan tehty h. **-päivä** *s.* **-päätös** *s.*

hyväksymys[61] *s.* hyväksyminen, hyväksyntä. | Antaa, saada h. Ehdotus on saavuttanut h:tä.

hyväksymät|ön[57] *kielt.a.* jota ei ole hyväksytty. | H. kirjoitus, vekseli. Säännöt on palautettu h:töminä.

hyväksyttäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* H. periaate, teko. H:ässä kunnossa. Tavan, mielipiteen h:yys. Suorittaa tutkinto h:ästi.

hyväksytt|ää[2*] *fakt.v.* < hyväksyä. | Hallitus h:i lain eduskunnalla.

hyväksy|ä[1] *v.* -västi *adv.* -ntä[15*] *teonn.* todeta t. ilmoittaa toteavansa jk (itselleen, jhk määrätarkoitukseen) sopivaksi, kelvolliseksi, oikeaksi, katsoa hyväksi, kelpuuttaa; antaa myöntymyksensä, suostumuksensa jllek t. jhk, suhtautua jhk suvaitsevasti, suopeasti;)(hylätä, torjua. **1.** yleistä käyttöä. | H. jk ajatus. H. ehdotus, suunnitelma, tarjous. H:n menettelysi. En hyväksy käytöstäsi, naisten tupakanpolttoa. Teko, jota yksikään kunnon ihminen ei voi h. Siveyskäsitteet perustuvat niihin h:misen ja paheksumisen tunteisiin, joita ilmenee omia ja toisten tekoja ja tekojen vaikutteita arvosteltaessa. — H. jku seuraansa, toverikseen. H:i vain saappaat jalkineikseen. Käsikirjoitus h:ttiin julkaistavaksi. Sellaista tapaa ei voi h. noudatettavaksi. — Kuului h:misen mutinaa. H:vä hymy. Sanoa jtak, hymyillä h:västi. Nyökäyttää h:västi päätään. Viitata h:västi kädellään. **2.** vars. virallisen elimen, kokouksen tms. tahdonilmauksesta, joka tekee suullisen t. kirjallisen ilmaisun t. toimenpiteen päteväksi, lailliseksi, us. vahvistaa, ottaa noudatettavaksi. | H. vuosikertomus, tilit. Pöytäkirja h:ttäneen — h:tään. Sääntöjen h:minen. Ehdotus h:ttiin yksimielisesti, sai yksimielisen h:nnän. Eduskunta h:y lait. Oikeus h:i kanteen. Sihteerin toimenpiteet h:ttiin. Kuninkaan oli h:ttävä uusi valtiomuoto. — Erik. *lak.* Suostumus eli h:minen 'oikeudellisesti pätevä tahdonilmaisu, jolla kaksipuolinen oikeustoimi toteutuu'. Vahvistus on oikeustoimille, päätöksille ym. yleensä jälkeenpäin annettu h:minen. Jos h:minen on annettu ennakolta, sitä nimitetään usein luvaksi. — *Liik.* H. vekseli 'sitoutua lunastamaan vekseli kirjoittaen siihen poikittain nimensä, tunnustaa 1. akseptata vekseli'; vrt. asettaa vekseli. **3.** kelpuuttaa jku t. jk (eläin, esine) virallisen tutkimuksen perusteella, säädetyt vaatimukset täyttävänä jksik t. jhk. | H. jku tutkinnossa. H. oppilas seuraavalle luokalle. Arvolauseet "h:tään" ja "kiittäen h:tään". Sähkölaitoksen h:mä urakoitsija. H. eläin kantakirjaan. — H:tty ja leimattu liha. Hissiä ei saa ottaa käyttöön ennen h:vää tarkastusta. Juomaveden otto tapahtuu vain h:tyistä vedenottopaikoista.

hyvä|kulkuinen *a.* joka kulkee hyvin, joutuisa, rivakka. | H. vene. H. juoksijahevonen. **-kuntoi|nen** *a.* H. kilpailija. H:sta karjaa. H. kone, tieverkko. **-kuuloinen** *a.* Vielä h. vanhus.

hyväk|äs[66*] *s. halv.* t. moittivassa sävyssä: mokomakin, senkin mokoma, joutava, ruoja, vintiö. | Senkin h.! Pojat h:käät särkivät ikkunan. Joku h. oli sammuttanut lampun. Kuka niistä tietää, h:käistä. Olenpa kuullut, että hyväilee häntä tuo h. Sorvarin Juhani KIVI. Joku tytön h. tirskahtaa oven puolessa KARHUM.

hyvä|käyntinen *a.* H. kello, kone. — H. [= tarkka] pyssy. **-käytöksinen** *a.* H. lapsi, oppilas. H. tyttö saa paikan. **-laatuinen** *a.* H. villa, siemen, tuote. H. tavara on ajan mittaan edullisinta. **-lahjainen** *a.* H. nuorukainen. **-lihainen** *a.* H. kala. **-lihaksinen** *a.* Hevosen runko on h. **-lukui|nen** *a.* joka osaa hyvin lukea. | H:set lapset saivat lukusilla kiitosta. **-luonteinen** *a.* H. ihminen. **-luontoi|nen** *a.* us. sävyisä, lauhkea, hyvänahkainen. | H. mies, naapuri. He ovat h:sta väkeä. **-luuloinen** *a.* joka luulee (toisista, asioista) hyvää. **-lypsyinen** *a.* runsaasti lypsävä. | H. lehmä. **-mainei|nen** *a.* jolla on hyvä maine, *lak.* kansalaisluottamusta nauttiva. | H. kansalainen, henkilö. H:sia tuotteitamme. **-mainen** *a.* H. talo. **-makuinen** *a.* = hyvänmakuinen. | H. hedelmä. **-merkkinen** *a.* hyvää (tavara)merkkiä oleva. | H. auto, radio. **-mieli**[84] *s.* (tav. ⌒) = mielihyvä. | Hyvänmielen ja tyytyväisyyden tunne. Hänen kasvonsa loistivat hyvästämielestä. Oli niinkuin olisi omaatuntoa painanut se aamullinen h. SILL. **-muisti|nen** *a.* H. kertoja. Larin Paraske oli h:sin nimeltä tunnetuista runonlaulajista. **-multainen** *a.* H. pelto. **-muotoinen** *a.* Terve, h. ja vankka hevonen. **-nahkai|nen** *a. kuv.* -sesti *adv.* -suus *omin.* lauhkealuontoinen, siivo, sävyisä, liian myöntyväinen, paljon sietävä. | H. mies. H:set arvostelijat kiittivät teosta. Tuo yksinkertainen ja h. suutari Topias TARK. Isännän h:suus pelasti pojan selkäsaunalta.

hyvänen[63] *a.* — *hyvänen aika* päivittelynä, ihmetyksen yms. ilmauksena: herranen aika, voi ihmettä, johan nyt (jotakin), tottahan toki; vrt. hyväinen. | Voi h. aika! H. aika, kukapa olisi uskonut! H. aika, kello on jo kymmenen! H. aika, oletteko vihainen? H. aika, saattehan toki tulla!

hyvän-alkuisten a:ien rinnalla on tav. hyväalkuinen; us. myös ⌒. **-hajuinen** *a.* H. kukka. H. neste, voide, saippua. **-kokoinen** *a.* Tämä kivi on juuri h. **-laatuinen** *a.* H. ukko. — *Lääk.* helposti paraneva t. parannettava, sellainen josta ei ole välitöntä vaaraa, benigni. | H. tauti. Tuhkarokko on useimmiten h. ja paranee erityisiä vaivoja jättämättä. H. [= selvärajainen ja hidaskasvuinen] kasvain. **-lai|nen** *a.* -sesti *adv.* melko hyvä, kohtalainen, melkoinen. | Olemme h:set tutut. H. metsä. Kilpailussa saatiin h:sia tuloksia. Yleisvaikutus oli h. H. myrsky. Koje toimii h:sesti. Kalaa saatiin h:sesti. **-luonteinen** *a.* H. ihminen. Vesirokko on h. [= hyvänlaatuinen] tauti. **-luontoinen** *a.* Kirahvi on h. ja kesyyntyy helposti. **-makui|nen** *a.* H. peruna, voi. Juomaveden tulee olla h:sta. **-mallinen** *a.* H. puku. **-muotoi|nen** *a.* H. perunalajike. H:set jalat.

hyvänne *adv. harv.* hyvään suuntaan. | H. päin ollaan menossa. Asia kääntyi h. päin.

hyvän|näköinen *a.* (ulko)näöltään hyvä. | H:näköiset kasvot. Hän ei ollut kaunis, mutta h.

H. nuorukainen. H. rakennus. **-olontun|ne** *s.* myös ⌒ ⌒. | Lääkkeen aiheuttama h. Herätä virkeään h:teeseen. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* hyvänlainen, kohtalainen, melkoinen. | Saada h. tulos. Rakennus on vielä h:sessa kunnossa. Käy h. tuuli. Vaatia h:sta hintaa. N. on h:sesti veloissa. **-päiväi|nen** *a.* -sesti *adv.* melkoinen, aikamoinen, aimo. | H. talo, omaisuus. Sain h:sen iskun. Hämmästyä h:sesti. Selviytyi h:sesti asioistaan. **-päiväntuttu** *s.* ks. hyväpäivä. **-suonti** *s.* hyvän suominen, hyvää suopa mielenlaatu. **-suo|pa** *a.* -vasti *adv.* -puus *omin.* hyvää suopa, suopea, hyväntahtoinen, hyväsydäminen, myötämielinen, -tuntoinen;)(pahansuopa. | H. mieli. Joutua h:pien ihmisten hoiviin. Se oli vain h:paa leikinlaskua. Hymyillä h:vasti. Ottaa jku h:vasti vastaan. Osoittaa h:puutta jkta kohtaan. -- mieli keventyi, h:puus voitti ärtyisyyden PÄLSI. — *S:sesti.* H. saa siunauksen, sillä hän antaa leivästään vaivaiselle VT. **-suopai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = ed. | H. vallanpitäjä. Suhtautua jhk h:sesti. **-suova** *a.* *harv.* = hyvänsuopa.

hyvänsä *adv.* (*murt.* hyvään) käyt. tav. kysyvien pron:ien ja niiden johdannaisten kanssa muodostamaan indefiniittisluonteisia yhtymiä, joiden merk. on myönnyttävä: tahansa, vain. | Kuka h. [= jokainen] saattaa sen tehdä. Olkoonpa ken h. Sellaista voi tapahtua kenelle h. Kuinka h. [= millainen asiaintila sitten lieneekin, oli kuinka oli], mutta nyt on aika lähteä. Tulee toimeen aivan missä h. Isä voi palata minä hetkenä h. Milloin h. astuu huoneeseen, hän on aina paikallaan. Lähdemme, olkoon sade miten kova h. Hinnalla millä h. 'olkoon hinta mikä tahansa, hinnasta t. uhrauksista piittaamatta'. — *Murt.* myös jnk muun persoonan poss.-suff:n kera. | Sanopa nyt miten hyväsi KAUPPISH.

hyvän|sävyinen *a.* -sävyisesti *adv.* -sävyisyys *omin.* sävyisä, lauhkea, leppoisa, ystävällinen. | H. ja lempeä luonne, ihminen. Opettajana hän oli h. H:sävyiset silmät, kasvot. H. sana, huumori. Tarinoida h:sävyiseen tapaan. Hymyillä h:sävyisesti. [Jukolan] Timon epämiehekäs h:sävyisyys ja saamattomuus ja hänen vaimonsa tuittupäisyys TARK. **-tahtoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* suopea, suosiollinen, ystävällinen, aulis. | H. ihminen. Tarjota h:sta apuaan. Kohdella jkta h:sesti. Ottaa h:sesti tehdäkseen jtak. Pyydän, että h:sesti vastaisitte kirjeeseeni jo paluupostissa. Silmistä loisti h:suus. Kasvoissa kuvastuu h. osanotto AHO. **-tapainen** *a.* H. lapsi, oppilas. H. [= hyvänlaatuinen] kasvain, tauti. **-tekevä** *a.* = seur. | H:t tarkoitukset. **-tekeväi|nen** *a.* hyvää tekevä, kovaosaisten auttamista tarkoittava, ihmisystävällinen; vrt. seur. | H. ihminen. H:siin tarkoituksiin myönnetyt varat.

hyväntekeväisyys *s.* ihmisystävällinen mielensuunta t. harrastus, toiminta kovaosaisten auttamiseksi, filantropia. | Auttaa jkta hyväntekeväisyydestä. Yksityinen h. Harjoittaa hyväntekeväisyyttä. **-arpajaiset** *s. mon.* **-harrastus** *s.* **-juhla** *s.* **-järjestö** *s.* **-konsertti** *s.* **-laitos** *s.* Varat käytetään h:ten ylläpitoon. **-merkki** *s.* vars. hyväntekeväisyyspostimerkeistä. **-myyjäiset** *s. mon.* **-postimerkki** *s.* lisämaksullinen postimerkki, joiden myynnistä kertyvät ylimääräiset tulot käytetään hyväntekeväisyystarkoituksiin. **-rahasto** *s.* Seurakunnan h. **-seura** *s.* **-tarkoitu|s** *s.* Myöntää varoja h:ksiin. **-toiminta** *s.* **-työ** *s.* Ottaa osaa h:hön. **-yhdistys** *s.*

hyvän|tekijä *s.* henkilö, joka on toiminut toisen, toisten hyväksi, auttanut toista, pelastanut toisen tms. | Kiittää, muistaa h:tekijäänsä. Ihmiskunnan h. Kansansa suuri h. **-tekiäis|et** *s. mon.* vapaaehtoinen palkkio t. vastapalvelus jstak hyvästä työstä. | Antaa h:iä. Tehdä jtak h:iksi. **-te|ko** *s.* -- tuostapa h:osta ei hän koskaan väsynyt kiittämästä ja ylistämästä veljeänsä KIVI. **-tekoinen** *a.* valmistukseltaan hyvä. | H. reki. **-toivotu|s** *s.* Lähetän hartaan h:kseni. **-tunne** *s.* Työn tuottama h. H. valtaa mielen. Aiheuttaa tyydytystä ja h:tta. **-tuntui|nen** *a.* hyvältä tuntuva. | H:set jalkineet. H. olo. **-tuoksuinen** *a.* H. kukka. H. saippua, aine. **-tuuli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* hyvällä tuulella oleva, hilpeä, iloinen. | H. ihminen. Puuhakkaat ja aina h:set maalaisemännät. Tehdä h:sena työtänsä. H. näytelmä, juttu. Nauraa h:sesti. Hän aivan uhkuu h:suutta.

hyvänäköinen *a.* jonka näkö(kyky) on hyvä. | H. lukija.

hyvänäpito *s.* Vieraiden h.

hyvä|ohjelmainen *a.* H. juhla, tilaisuus. **-onninen** *a.* H. kalamies, voittaja. **-oppinen** *a.* hyvä oppimaan. | H. lapsi. **-osai|nen** *a.* hyväkohtaloinen, onnellinen, varakas. | H:sten on autettava vähäväkisiä. **-palkkainen** *a.* H. virkamies. H. toimi, paikka. **-pintainen** *a.* H. nahka, pöytä. **-pohjainen** *a.* H. viljelysmaa, suo. **-puheinen** *a.* Herttainen ja h. ihminen. **-päi|nen** *a.* -syys *omin.* hyväoppinen, teräväpäinen, lahjakas. | H. nuorukainen, oppilas. H:syytensä vuoksi poika pantiin kouluun.

hyväpäivä[94] *s.* "hyvän päivän" sanominen tervehdyksenä. | Kenkki kenkkiä vaatii, h. vastausta SL. Mennä ohi hyvääpäivää sanomatta. Sanoi hyvänpäivän jokaiselle. Teimme hyvätpäivät oikein kädestä pitäen. Hyvänpäivän tuttu 'jota tervehtii, mutta jota ei muuten juuri tunne'.

hyvä|rakenteinen *a.* H. urheilija. H. karja, koira. **-rotuinen** *a.* H. siitoseläin. **-ryhti|nen** *a.* H. vanhus. Voimistelijat marssivat h:sinä esiin. **-satoinen** *a.* H. peruna.

hyväsili|ä[03] *s. vaill.* eräästä seuraleikistä. | Olla h. Illan kuluksi ruvettiin "h:e" KAUPPISH.

hyvästelijä[14] *tek.* < seur. | Laiturilla seisoi kolme h:ä.

hyvästel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* sanoa hyvästit, ottaa jäähyväiset. | Vieras h:i ja lähti. Poistua h:emättä. H:imme toisemme. Lähtijät h:evät ensiksi emännän. H. ystäviään. Käydä h:emässä naapuria. Vieraiden h:y. Vastata h:yyn.

hyvästi[(4)] *adv.* < hyvä. **1.** varsin. merk:ssä = hyvin (joka tav:mpi). **a.** vrt. hyvä I. | Käyttäytyä h. Hänet otettiin h. vastaan. — Päivitte-

lyssä: Herra h. siunatkoon ja varjelkoon! **b.** vrt. hyvä II. | H. kehittynyt lapsi. Osata h. Ymmärtää h. jtak kieltä. Muistan h. koko tapahtuman. Hoitaa tehtävänsä h. Pääsimme h. perille. Pukeutua h. H. puhdistettu. Kansi on pidettävä h. suljettuna. Työ onnistui h. — *Erik.* vahvistavana, tehostavana, jolloin varsin. merk. kuit. vielä selvästi tunnettavissa. | Vielä ehtii h. Rinteeltä näkee h. yli laakson. Vettä on pantava niin paljon, että perunat h. peittyvät. **c.** vrt. hyvä III. | Poro soveltuu h. Lapin oloihin. Sattui niin h., että - -. **d.** vrt. hyvä IV. | Menetti h. rahoja. Ruokaa riitti h. koko perheelle. Se vie h. aikaa. On jo h. vuosi kulunut siitä, kun - -. Poika sai h. selkäänsä. **2.** hyvästelysanana. | H., lapset! Jää h.! No h. sitten taas! H., armaat lapsuuden päivät! - - ja sentähden jääkööt h. siinä kohdassa kaikki puuhat KIVI. — Sanoa jklle h. 'hyvästellä'. He heittivät toisilleen h. Kävimme h. jättämässä koko väen. - - vanhoja tuttuja, jotka ikäänkuin jättelivät h. ja toivottelivat onnea LINN. — *S:sesti* hyvästely, jäähyväiset. | Sanoa h:t. Heittää, jättää h:t jklle. Hän lähti h:ä lausumatta. Nyökäyttää h:ksi. Kätellä jkta h:ksi. Käydä jkn luona h:llä. Voittonsa jälkeen [urheilija] heitti h:nsä kilpakentille. Nämä kukat ovat suven viimeisiä hyvästejä.

hyvästijättö *s.* jäähyväiset, hyvästely. | Alakuloinen h. H. lapsuudenkodille. Se oli meidän viimeinen h:mme. Lapset viipyivät laiturilla h:ön asti. **-juhla** *s.* **-käynti** *s.* **-puhe** *s.* **-saarna** *s.* **-sana** *s.* **-tilaisuus** *s.*

hyvästy|ä[1] *v. harv.* tulla suopeaksi, suopua, tulla hyvälle mielelle, ilostua. | Lapsi h:y vieraaseen. Koira on h:nyt uuteen kotiinsa. Ei pidä yhteen hyvään h. SL. Minä toivoin, että hän olisi ainakin h:nyt, kun sai kintaansa PÄIVÄR.

hyvä|suinen *a.* suulas, puhelias. | H. matkatoveri, kauppias. **-sukuinen** *a.* H. henkilö. H. koiranpentu. **-sydämi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ihmisestä: hyvä, ystävällinen, hyväntahtoinen, auttavainen, antelias, lempeä tms. | H. emäntä. H:set ihmiset antoivat apuansa. Ottaa jku h:sesti vastaan. Käyttää väärin toisen h:syyttä. **-tahto**[81] *s.* tav. ⁀. | Sovinnon ja hyväntahdon päivä. Hyväntahdon sanoma. **-tapainen** *a.* H. lapsi. **-tasoi|nen** *a.* tasoltaan hyvä. | H. kilpailu, ottelu. Kilpailuissa nähtiin h:sta painia. **-teko**[81] *s.* tav. ⁀. | Muistaa kiitollisena osakseen tulleita hyviätekoja. **-tekoi|nen** *a.* H. sanko, suksi. Kaivettaessa löydettiin h:sia kivikauden aseita. Kuorma h:sia heiniä. **-teräinen** *a.* H. puukko, kirves. **-tuloinen** *a.* H. paikka, toimi, virka. H. liikemies. **-tuloksinen** *a.* H. kilpailu. **-tuoksuinen** *a.* H. kukka. H. aine, kahvi, öljy. **-tuottoinen** *a.* H. karja. **-tuuli**[81] *s.* (tav. ⁀) hilpeys, iloisuus. | [Elokuvassa] on runsaasti hyväätuulta. Hänen hyvätuulensa oli äkkiä mennyttä. **-tuuli|nen** *a.* -suus *omin.* tav:mmin hyväntuulinen. | H. naureskelu. Puhella h:sena. Sain Paavolta h:sen kirjeen. Luottamus ja h:suus edistävät sairauden paranemista suuresti. **-tyylinen** *a.* H. teos. H. nyrkkeilijä. **-työ**[81] *s.* tav. ⁀. | Millä palkitsen hyväntyösi? Köyhien auttamista pidettiin Herralle otollisena hyvänätyönä. **-uskoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* hyvää uskova, luottava, optimistinen. | H. ihminen. H:set henkilöt joutuvat helposti petkuttajien uhreiksi. Suhtautua h:sesti jhk. Jätin asian h:sesti toisten huollettavaksi. Luottaa lukijain h:suuteen. Pettyä h:suudessaan. **-vaistoinen** *a.* **-valoinen** *a.* **-varainen** *a.* H. yhtiö, liikemies. **-vartaloinen** *a.* H. voimistelija. **-vetoinen** *a.* H. liesi, savupiippu, tuuletin. **-villainen** *a.* H. lammasrotu. **-värinen** *a.* H. kangas, turkki. **--älyinen** *a.* H. lapsi.

hyvään, -|sä *adv. murt.* hyvänsä. | Kuinka h:sä, mutta paras on sovinto ja rauha KIVI.

hyvää|tarkoittava, -tekevä *a.* par. ⁀.

hyvä-ääni|nen *a.* -syys *omin.* H. laulaja, soitin, kello. Radiovastaanottimen h:syys.

hyy[20] *s.*, tav. *runok.* hyhmä, kuura, routa, jää; laajemmassa merk:ssä kylmä henkäys, jäätävä kylmyys. | Tungeikse tupahan vieras / h:ssä turkki, jäässä parta LEINO. Ei yöt, ei h:t ja hallat / kevättä polje pois MANN. — Paljo on h:tä Pohjolassa, / jäätä kylmässä kylässä KAL. — Hallan h. Virralla nousee harmaana usvan h. LEHT. — *Kuv.* Eripuraisuuden h.

hyy|de[78*] *s.* huude, kuura; hyhmä, suppo; vrt. hyytää. | Metsä on h:teessä. H. täyttää kosken. — *Ruok.* = seur.

hyydyk|e[78*] *s. ruok.* hyydytysaine. | H:keenä käytetään liivatetta. — *Yhd.* kasvih.

hyydyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < hyytyä. | H. jk neste, seos. Fibriini h:tää veren. Paistamalla h:etty muna. Kylmä h:tää ja jäädyttää veden. — *Kuv.* Kauhu h:ti veren. H:tävä pelko. Kuului verta h:tävä huuto.

hyydytysaine *s. ruok.* ruokien hyydytyksessä käytetty aine, hyydyke.

hyyfi[4] *s. kasv.* sienirihma.

hyyhky[1] *s.* ukonputki.

hyyhmä[11] *s.* = hyhmä. | Lumi sulaa h:ksi. — *Yhd.* jää-, lumih.

hyyhmäinen[63] *poss.a.* H. tie.

hyyhmäyty|ä[44] *v.* muodostua hyyhmäksi. | Lumi h:y.

hyyper|tää[6] *deskr.v.* liikkua sipsuttavin askelin, piipertää, taapertaa. | Myntin ukko h:ti yli lattian Lassin luo TOPPILA. He mennä h:sivät alas JOTUNI.

hyypiä[14] *s. murt. raam.* = seur. | - - minä olen niinkuin h. hävitetyissä kaupungeissa VT[v].

hyypiö[3] *s.* **1.** *murt.* huuhkaja. | - - ja h. huuteli vuoren kuusilta KIVI. **2.** *kuv.* Raamattuun perustuen (ks. hyypiä) yksinäisestä, muiden seuraa vierovasta, us. myös hieman omituisesta ihmisestä. | Kuin h. autiossa, kuolleessa kaupungissa. Hän on vanha h. Lupaava tiedemiehen alku, joka jo kolmekymmentä vuotta täytettyään oli täysi h.

hyyppä[11*] *s.* Vanellus, kahlaajiin kuuluvia lintuja. — *Yhd.* töyhtöh.

hyyri[1] *s. murt.* hyyry.

hyyrre[78*] *s. harv.* = huurre.

hyyrteinen[63] *poss.a.* < ed. | Ja h. kuusisto soi KIVI.

hyyry[1] s. **1.** *ark.* vuokra. | Maksaa h:ä. Asua h:llä. **2.** *mer.* laivamiehen palvelussopimus, pesti. | Ottaa h. laivaan.
hyyryläi|nen[63] s. *ark.* vuokralainen. | Olla h:senä. Pitää h:siä.
hyyrätä[35] v. *ark.* vuokrata.
hyysinki[6*] s. *mer.* hieno köysi.
hyyssä[11], **hyysä**[11] s. kolja.
hyysä|tä[35] v. *ark.* hoitaa, hoivata, pitää luonaan, antaa suojaa jklle. | H. jkta. H. kulkureita. - - papin toimesta sai tyttö sakotkin siitä, että oli henkipattoa h:nnyt PÄIVÄR.
hyyteinen[63] *poss.a.* < hyyde. | H. puu.
hyytelö[2] s. **1.** yl. hyytyvää ainetta sisältävän liuoksen jähmettyessä muodostunut pehmeä t. kimmoisa massa, hydelmä. | Liima muuttuu jäähtyessään h:ksi. Veri maksoittuu h:ksi. Vesilisko laskee h:n ympäröimät munansa kasvien lehtihankoihin. **2.** *ruok.* omalla liima-aineellaan t. erityisellä hyydytysaineella hyydytetty marja-, hedelmä-, liha- t. kasvimehu, šelee; ruokalaji, jossa on lihaa, hedelmiä tms. hyytelössä, aladobi. — *Yhd.* hedelmä-, kala-, kana-, kerma-, liha, marja-, mehu-, muna-, omena-, vasikkah.; jälkiruoka-, koristeh.
hyytelöaine s. Liivate on tavallista h:tta.
hyytelöi|dä[18] v. **1.** *ruok.* valmistaa hyytelöksi. | Tarjota h:tyä kalaa. **2.** *fys.* jähmettää juokseva (vars. räjähdys)aine jllak toisella aineella hyytelöksi. | Erästä dynamiittilajia valmistetaan h:mällä nitroglyseriini pumpuliruudilla ja lisäämällä nitraatteja ja puujauhoja. Savuton h:ty ruuti.
hyytelöinen[63] a. hyytelömäinen. | H. aine, massa.
hyytelöity|ä[1*] *pass.v.* (< hyytelöidä) muodostua hyytelöksi. | Liuos h:y jäähtyessään. Maito h:y piimäksi.
hyytelö|jauhe s. *ruok.* jauhe, jonka avulla valmistetaan hyytelöä. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* H. aine, sakka. H. lihaliemi. Seistessään pellavansiemenöljy saostuu h:seksi. Aine on h:sessä tilassa. **-vuoka** s. *ruok.* Seos kaadetaan h:an jäähtymään.
hyytym|ä[13] s. hyytymällä syntynyt muodostuma (kokkare, paakku tms.), jähmettymä. | Maitoon muodostuu h:iä. — *Yhd.* verih.
hyytymätön[57] *kielt.a.* joka ei hyydy t. ei ole hyytynyt. | H. veri.
hyyty|ä[1*] *pass.v.* jähmettyä; juoksettua, maksoittua, koaguloitua. | Sula aine, neste, veri h:y. Kasvoissa on h:nyttä verta. Valkuaisaineet h:vät kuumassa, rasvat kylmässä. Vesi h:y jääksi. H:minen aiheuttaa joskus koskissa veden patoutumista. H:vä liuos. Kipsilaastin h:minen. Paistoksen annetaan h. tasaisessa uuninlämmössä. — *Kuv.* Veri h:y kauhusta. Se sai veren h:mään suonissa. Sanat h:vät huulille. - - hymy h:i, silmä sammui, / pois kulki kultainen elämä LEINO.
hyyt|ää[4] v. -ävästi *adv.* hyydyttää, jähmettää, jäätää. | Pakkanen h:ää veden. Hyhmä h:ää kosken ja patoaa veden. H:ävä vilu, kylmyys. Meren tuuli on h:ävän jäinen. Järveltä nousee h:ävä usva. - - pakastavan huhtikuun yön h:äessä, mitä aurinkoinen kevätpäivä on sulatellut... AHO. — *Kuv.* Sydäntä h:ävä pelko. Verta h:ävä huuto. H:ävän pilkallinen nauru. Kylmät tuulet h:ivät sivistyksen oraat. Itsekkyyden halla vaikutti h:ävästi. Seitsemänkymmenenkään talven lumet eivät ole h:äneet vanhuksen mieltä. - - hän keksiikin Kuoleman rinnallaan. / Sen on silmissä hymyä h:ävää KOSKENN.
hyytö[1*] s. = hiisi 4.
hyö *pron. murt.* he.
hyöde[78*] s. hyötämällä kehitetty t. hyötämiseen sopiva kasvi(laji t. -lajike).
hyöde- = hyötö-.
hyödyk|e[78*] s. *tal.* väline t. palvelus, joka välittömästi t. välillisesti tyydyttää ihmisen tarpeita. | Aineellinen, taloudellinen h. H:keiden jakaantuminen, hankinta, kulutus. Aikaisemmin työ on ollut ainoa h:keiden tuottaja. Vapaita h:keitä ovat esim. ilma ja vesi. Kauppa on h:keiden vaihdantaa. — *Yhd.* kulutus-, oikeus-, tuotantoh.
hyödyke|määrä s. Perheen tarvitsema vähin h. **-paljous** s. = ed. **-varasto** s.
hyödyksikäyttö s. hyväksikäyttö, eksploatointi. | Jätteiden h. Voiman, lämmön edullisin h. Maan luonnonrikkauksien h:ä on mahdollisuuksien mukaan edistettävä. Ravintoaineiden h. ei ole aivan täydellinen, vaan pieni osa poistuu ruumiista käyttämättömänä.
hyödyk|äs[66*] a. = seur. | H. keino. Katsoa jk h:kääksi. Ilmanalan vaihdos on hänelle mitä h:käintä.
hyödylli|nen[63] a. -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* hyötyä tuottava, edullinen, hyödykäs;)(hyödytön; vahingollinen. | H. esine. H. lintu, otus, riista. H:sten hyönteisten merkitys on sangen suuri. H. mineraali, metalli. Itseopiskelijoille h. kirja. Koneen h:syys. H. asia, työ. H. elinkeino, taito. Ostaa rahoillaan jotakin h:stä. On h:stä tietää, miten - -. Käyttää aikansa h:sesti. - - nahkasuutarin virka olisi - - ollut hänelle h:sempi kuin puusuutarin ammatti KIVI. — *Tekn.* mikä voidaan käyttää suoranaiseksi hyödyksi, tehollinen. | H. lämpö, energia, työ, tilavuus, pinta-ala, kuorma, paino. Sillan h. leveys. Kattilan h. tulipinta. Koneen h:sellä teholla tarkoitetaan sen kykyä suorittaa työtä. — *Yhd.* yleish.
hyödyllisyysoppi s. = hyötymoraali.
hyödyntä|ä[8] v. käyttää hyödyksi, eksploatoida. | H. maan mineraalirikkauksia. Keksinnön h:minen. On aikomus ryhtyä h:mään seudun metsiä.
hyödyt|tää[2*] v. tuottaa hyötyä, olla eduksi; kannattaa. | Perheenemäntä h:tää työllään taloutta. Hän tunsi tarvetta h. ympäristöänsä. Varat käytetään h:täviin tarkoituksiin. Huvittavaa ja h:tävää lukemista. Tämä tilkka ei paljoakaan h:ä. Sillä mitä se h:tää ihmistä, vaikka hän voittaisi omaksensa koko maailman UT. — Vanhempiin vetoaminen ei juuri h:tänyt. Mitä h:tää tuon asian penkominen? Ei h:ä lähteä enää näin myöhään.
hyödyty|s[64] s., etup. *heng.* hyödyn tuotto, hyöty, etu; vrt. ed. | Lain h. Mutta jokaiselle annetaan Hengen ilmoitus h:kseksi UT[V].
hyödyt|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.*

(< hyöty) josta ei ole hyötyä, hyötyä tuottamaton, turha. | H. esine, puu. H. maa, alue. Paljon marjoja jää h:töminä metsään. H. yhteiskunnan jäsen. Tehdä h:öntä työtä. Matka oli aivan h. Takaa-ajo katsottiin h:tömäksi. H. kiista loppui. Olisi h:öntä lähteä häntä etsimään. Aika kului h:tömästi. Käyttää h:tömästi rahojaan. Menetelmän h:tömyys on ilmeinen.

hyökkäilijä[14] *tek.* < seur. | Kurki -- seisoi yhä kylmänä h:ä vastaan HAARLA.

hyökkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < hyökätä. | Sissit h:ivät pienten osastojen kimppuun. Torjua vihollisosaston h:y. Puhuja jatkoi h:emistään. H:y hallitusta vastaan. — Syöksähdellä, ryntäillä, töytäillä. | H. edestakaisin. Yleisö h:ee tungeksien.

hyökkäykselli|nen[63] *a. sot.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* hyökkäykseen kuuluva, hyökkäävä, offensiivinen; tav. par. hyökkäys-. | H. ase. Taktiikan h. luonne. Konekiväärin h. käyttö. Ryhtyä h:seen toimintaan. Käyttää lentoasetta h:sesti.

hyökkäy|s[64] *teonn.* (< hyökätä, vars. 1) kimppuun karkaaminen, ryntäys, offensiivi. | Tehdä h. Suunnitella h:stä jkta vastaan. Kestää h. Torjua vastaväittäjän h:kset. Olla alttiina h:ksille. Joutua h:ksen kohteeksi. H. on paras puolustus. Šakkipelissä h. merkitsee vastustajan ahdistamista syönninuhalla. Rikosoikeudellisessa merkityksessä h:kseksi sanotaan tappelurikosta, jossa väkivaltaa käyttää vain toinen puoli. [Painija] A. aloitti heti pillin soitua ankaran h:ksen. Sinipaitaiset ryhtyivät puoliajan lopulla h:kseen. — *Sot.* H., puolustus ja viivytys ovat päätaistelulajit. Vihollisen h:kset. Jalkaväen, laivaston h. Saarrostava h. H. murtuu. Suuren h:ksen painopiste oli lännessä. H:stä valmistellaan tykistötulella. H. torjuttiin verisesti. — *Yhd.* jalkaväki-, laivastoh.; vihollish.; ilma-, kaasu-, lento-, panssari-, pistin-, pommih.; laita-, pää-, rintama-, sivusta-, yleish.; harhauttamis-, sala-, tiedustelu-, vale-, vasta-, yllätys-, äkkih.; matalah.; joukko-, massah.; kevät-, päivä-, talvi-, yöh.; maahanh.; kuningash.; mainosh.

hyökkäys|aalto *s.* Joukkomme torjuivat h:aallon toisensa jälkeen. Lentokoneet tulivat kolmena h:aaltona. -**|aie** *s.* Hautoa h:aikeita. Vihollisen h:aikeet saatiin selville. -**aikomu|s** *s.* = ed. | Vastustaja luopui h:ksestaan. -**aloite** *s.* H. siirtyy toisiin käsiin. Joukkueen h. johti tulokseen. -**armeija** *s.* H:n vasen siipi mursi rintaman. -**ase** *s.* Peitsi on vanha h. Nykyaikaiset h:et. Lentokoneesta on tullut tehokas h. Hyönteisten puolustus- ja h:et. -**asento** *s.* Asettua h:on. -**halu** *s.* -**haluinen** *a.* H. taistelulentäjä. -**hen|ki** *s.* H:gen innoittama joukko. -**henkinen** *a.* H. toiminta. -**hetk|i** *s.* (*sot lyh.* H). Odottaa sopivaa h:eä. H:en tulee olla oikein valittu. -**in|to** *s.* H:non elähdyttämät taistelijat. H:nossamme etenimme liiankin kauas. -**intoinen** *a.* H. isänmaallisuus. -**isku** *s.* Vihollisen sivustaan suunnattu h. -**jouk|ko** *s.* H:koja vahvistetaan. Hallituksen h:ot valtasivat kaupungin. -**kaista** *s. sot.* hyökkäyksessä jllek yksikölle määrätty kaista. | Kapea, leveä h. Komppanian h. -**kannal|la,** -ta, -le *s. vaill.* Olla h. 'hyökätä parhaillaan'. Siirtyä h:le. -**keino** *s.* Puolustus- ja h. Miinoja alettiin käyttää myös h:na. -**kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Taistelukuntoinen ja h. sotajoukko. Joukkojen h:suus. -**ketju** *s.* H:n eteneminen pysähtyi. -**kiila** *s.* Venäläisten h:t. -**kirjoitus** *s.* Kiihkeä h. Julkaista h. jkta vastaan. -**koh|de** *s.* kohde, jota vastaan hyökkäys suunnataan. | H:teen valinta. Rivistö on edullinen h. -**kohta** *s.* kohta, jossa t. johon hyökkäys tapahtuu. | Valita sopiva h. H:an keskitetään tykistöä. Vastustaja keksi hänessä monta h:a. -**kolonna** *s.* H. tunkeutuu syntyneeseen murtumaan. -**kyky** *s.* Armeijan h. -**kykyinen** *a.* H. pelaaja, vastustaja. Luoda h. armeija. -**kynnys** *s. sot.* hyökkäyksen lähdön säännöstelemiseksi ja yhtenäistämiseksi määrätty lähtöasemien edessä oleva linja. -**käsky** *s.* Antaa h. Odottaa h:ä. Rykmentin h.

hyökkäys|lakko *s. tal.* lakko, jonka työntekijät tekevät uusien etujen saamiseksi; vrt. puolustuslakko. -**liik|e** *s.* Miekkailijan h:keet. Pysäyttää vastustajan h. Länsiarmeija jatkaa h:ettään. Laaja h. kaupunkia vastaan epäonnistui. -**liitto** *s.* Itävallan ja Ranskan h. Tehdä, solmia h. -**linja** *s.* Laivaston h:t suuntautuvat omasta rannikosta ulospäin määräkohteeseen. Jalkapallojoukkueen h. ei saanut peliä luistamaan. -**lähtölinja** *s. sot.* par. hyökkäyskynnys. -**maasto** *s.* Vuorinen, hankala h. -**mahdollisuu|s** *s.* Armeijan h:det. Arvioida h:ksiaan. -**matka** *s.* Joukkue teki h:n maaseudulle. Laivasto suuntaa h:nsa pohjoiseen. -**menetelmä** *s.* Kokeilla uutta h:ä. -**merkki** *s.* Odottaa h:ä. Antaa h. -**muo|to** *s.* Rintamahyökkäys, sivustahyökkäys ja saarrostava hyökkäys ovat yleiset h:dot. -**operaatio** *s.* Menestyksellinen h. -**osasto** *s.* H:n kärkijoukko. -**peli** *s.* Suomen joukkueen h. oli heikonlaista. Jalkapalloilu on etupäässä h:ä -**porras** *s. sot.* Etumainen h. -**puhe** *s.* Kiihkeä h. -**retk|i** *s.* Lähteä h:elle. Järjestää h. Onnistunut h. vihollisen selustaan. -**rintama** *s.* H:an keskitetään suuria joukkoja. — *Kuv.* Yhteinen kansanvaltainen h. -**rivistö** *s.* H. peräytyy lähtöasemiinsa. -**ryhmitys** *s. sot.* taisteluryhmitys hyökkäystä varten. -**ryhmä** *s.* Toinen h. iski kaupungin eteläpuolelta. -**siirto** *s.* šakkipelissä: Valmistautua h:on. Nappulan tuhoamiseen tarvitaan ainakin h. ja syöntisiirto. -**sota** *s.* Aloittaa h. Siirtyä puolustussodasta h:an. -**suunnitelm|a** *s.* Hautoa h:ia. Päällikkö muutti viime tingassa h:aa. -**suunta** *s.* Edetä h:an. Kartan nuolet osoittavat h:a. -**taistelu** *s.* Kaupunki vallattiin h:n jälkeen. H:n ensimmäinen vaihe on lähestyminen. Milloin taistelun tarkoituksena on vastustajan tuhoaminen, se on suoritettava h:na. -**taktiikka** *s.* Muuttaa h:ansa. -**tapa** *s.* -**tarkoitu|s** *s.* H:ksessa solmittu sotilasliitto. -**tavoit|e** *s.* Joukoille annettiin selvät h:teet. H:teen saavuttaminen. -**teho** *s.* Joukkueen h. oli heikko. -**tie** *s.* Sulkea vastustajan h. -**tilaisuus** *s.* Jättää h. käyttämättä. -**toimi** *s.* Johtaa h:a. Sotilasjohto luopui

kaikista h:sta. **-toiminta** *s.* Ryhtyä h:an. Italialaisten h. kiihtyy. **-torni** *s. hist.* Ryntääjät rakensivat korkean h:n ja kuljettivat sen linnoitusta vastaan. **-tykistö** *s.* Koko h. aloitti ammunnan. **-valmis** *a.* par. esim. hyökkäykseen valmis, valmis hyökkäämään. **-valmistelu** *s.* hyökkäyksen valmistelu. | H:t voitiin alkaa. **-valmius** *s.* Joukkojen h. **-valmiusasem|a** *s. sot.* Asettua h:iin. H:issa joukot ryhmittyvät ja valmistautuvat hyökkäykseen.

hyökkäysvaunu *s. sot.* panssarivaunu.

hyökkäysvaununtorjunta *s.* nyk. tav:mmin panssarintorjunta.

hyökkäys|vimma *s.* **-voima** *s.* Vahvistaa joukon h:a. Lentoaseen h:a on kehitetty huomattavasti. H:t oli koottu sivustoille. **-väline** *s.* Eläinten h:et. H:iden kehitys on kokonaan muuttanut sodankäynnin luonteen. **-yritys** *s.* Tehdä, torjua h.

hyökkääjistö[1] *koll.s. urh.* < seur. | Jalkapallojoukkueen h. H:n paras mies oli P.

hyökkääjä[10] *tek.* < hyökätä. | Aseellinen h. H. joutui käsikähmässä alakynteen. H. poistuu taistelualueelta nopeaa vauhtia. Sotatoimien aloittaja on h. — *Urh.* eräissä palloneleissä hyökkäyksiä tekevä pelaaja. | Jalkapallojoukkueeseen kuuluu viisi h:ä. — *Yhd.* keskus-, laita-, raja-, välih. **-ketju** *s. urh.* Viisimiehinen h. yrittää saada pallon vastustajan maaliin. **-pelaaja** *s. urh.* hyökkääjänä toimiva pelaaja. **-viisikko** *s. urh.* viisimiehinen hyökkääjistö.

hyökkäämättömyyssopimus *s.* valtioiden välinen sopimus olla hyökkäämättä toisiansa vastaan, nonaggressiosopimus.

hyöky[1*] *s.* raju kuohu, tyrsky, hyrsky, myrskyaalto. | H. lyö rantakallioon. Kosken h. näkyy jo kauas. Vene on h:jen keskellä. Laiva halkoo meren h:jä. Hyöyt löivät yli kannen. — *Kuv.* Elämän h. Vaikutelmien h. Rintaan tulvahti riemullinen h. Hirmuinen on Alin nuoruuden h.! LEHT.

hyöky|aallokko *s.* H. nieli laivan jäännökset. Selällä käy mahtava h. — *Kuv.* Kansainvaelluksen h. Voimakas innostuksen h. **-aal|to** *s.* suuri aalto, hyöky. | Veneen keula syöksyi h:toon. Tulivuorenpurkaus nosti tavattoman h:lon. Koskessa käy kova h. — *Kuv.* Venäläisyyden h. Sodan h. kävi yli maan. Vallankumouksen h:lot huuhtelivat meidänkin rantojamme.

hyökyil|lä[29] *frekv.v.* < hyökyä. | Meri h:ee.

hyöky|laine *s.* = hyökyaalto. | H. syöksyi veneeseen. — *Kuv.* Taantumuksen h. **-sora** *s.* aaltojen rannalle kasaama sora.

hyöky|ä[1*] *v.* aaltoilla t. kuohua rajusti, hyrskytä. | Aallot h:vät rannikkoa vastaan. Laineet h:ivät lautan yli. Maininki h:y pitkinä säkenöivinä helmivöinä. - - meri koskena kohisi, / h:i hyrskyt rantamalle LEINO. — *Kuv.* Tunteet h:vät rajusti. Liikenteen tulva h:i satamiin. Myrsky h:i yli idän maiden.

hyök|ätä[35*] *v.* -käävästi *adv.* merk.-ryhmien raja ei selvä. **1.** käydä t. karata kimppuun, olla aloitteentekijänä t. ahdistavana puolena taistelussa, sodassa, ottelussa tms., esiintyä aggressiivisesti;)(puolustautua. | H. jkn t. jnk kimppuun, jkta t. jtak vastaan. H. jkhun t jhk käsiksi (ks. myös 2). H. jkn niskaan. Pojat h:käsivät toistensa tukkaan. H. päin vihollista. Peto valmistautuu h:käämään. — Olla h:käävänä puolena sodassa, tappelussa, ottelussa, šakkipelissä. [Painija] A. oli h:käävämpi kuin vastustaja. G:n peli oli koko ajan h:käävää. Toimia h:käävästi. H:käävä tapa, luonne. Harjoittaa h:käävää politiikkaa. Uudistustyö, jonka ensin täytyi olla alasrepivää, h:käävää, puutteellisuuksia paljastavaa laatua L.ONERVA. — Kirjoituksesta, puheesta yms.: moittia, arvostella kiivaasti yms. | H. ennakkoluuloja vastaan. Lehti h:kää kiivaasti hallitusta vastaan. H:käävä puhe, kirjoitus, arvostelu. — *Sot.* H. saarrostaen. H:käävä viivytystaistelu. H. kahdella komppanialla. — *Kuv.* vrt. 2. | Aallot h:käsivät rajusti venettä vastaan. **2.** liikkeestä: syöksyä, syöksähtää, rynnätä, karata, törmätä, töydätä. | H. esiin, edelle, johtoon, pystyyn. Kaikki h:käsivät katsomaan. Oppilaat h:käävät meluten sisään. H. jtak kohti. Koira h:käsi rosvon jälkeen. Nälkäiset vieraat h:käsivät ruokaan käsiksi. Lehmät olivat h:änneet apilapeltoon. Hevonen h:käsi laukkaan. — *Kuv.* Liian monet ovat h:änneet samalle ammattialalle. Kahvipannu h:kää 'kuohuu yli'. Veri h:kää kasvoille 'kasvot lehahtavat punaisiksi'. Tumma pilvi h:käsi äidin otsalle ALKIO.

hyöleä[21] *a. murt.* = hyöteä. | - - pujolehti oliivi, / h., vehmas *MANN.

hyöntei|nen[63] *s.* niveljalkaisten pääjakson Insecta-luokkaan kuuluvia eläimiä. | Kovakuoriaiset, pistiäiset, sudenkorennot, perhoset ym. h:set. Siivetön h. Vahingollinen h. H:sten surina. H:sen purema. Kerätä h:siä. — *Yhd.* hyöty-, lois-, metsä-, peto-, tuho-, vahinkoh.

hyönteis|eläimistö *s.* **-emo** *s.* **-haavi** *s.* **-jauhe** *s.* jauhemainen hyönteismyrkky. **-järjestelmä** *s.* **-kokoelma** *s.* Koulun h. **-laatikko** *s.* **-lahko** *s.* Kaksisiipiset muodostavat runsaslajisen h:n. **-laji** *s.* Hyödyllinen h. Suomesta tunnetaan lähes 12.000 h:a. **-lauma** *s.* **-loi|nen** *s.* **1.** loisena elävä hyönteinen, loishyönteinen. | Ihmisen h:set. **2.** hyönteisissä loisiva eläin. **-maailma** *s.* Kuvauksia h:sta. Seudun h. on loistava ja runsaslajinen. **-muna** *s.* Tiainen saattaa syödä päivässä 10.000 h:a. **-myrkky** *s.* vahinkohyönteisten t. syöpäläisten torjumiseen t. hävittämiseen käytettävä myrkky. **-naaras** *s.* **-neula** *s.* neula, jollaisiin hyönteiset kokoelmassa kiinnitetään. **-pulveri** *s.* = hyönteisjauhe. **-pölytys** *s. kasv.* hyönteis(t)en toimittama pölytys. **-ravinto** *s.* Useat linnut syövät h:a. **-ruisku** *s.* hyönteisten hävittämiseen käytettävä ruisku. **-ryhmä** *s.* Sudenkorentojen h:ä on Suomessa n. 50 lajia. **-suku** *s.* **-suojus** *s.* Ikkunaan asetettava h. **-suosija** *s. kasv.* kasvi, jonka pölytyksen toimittavat hyönteiset. **-syöj|ä** *s.* hyönteisiä ravinnokseen käyttävä eläin (t. kasvi). | Tikat ovat hyödyllisiä h:iä. Kasveistamme kihokki on h. — *El.* H:ät 'Insectivora, lahko pieniä, etup. hyönteisiä ja matoja syöviä nisäkkäitä'. Siili ja maamyyrä kuuluvat h:ien lahkoon. **-syöjäkasvi** *s.* **-syöjälintu** *s.*

hyönteisten|keräys *s.* Harrastaa h:keräystä. **-kerääjä** *s.*

hyönteis|tiede *s.* hyönteisiä tutkiva tiede, entomologia. **-tieteellinen** *a.* hyönteistieteen alaan kuuluva, sitä koskeva t. käsittelevä, entomologinen. | H. kokoelma, yhdistys. H. kirjallisuus. **-tieteilijä** *s.* hyönteistieteen tuntija t. harrastaja, entomologi. **-touk|ka** *s.* Vedessä elävä h. Puuta syövän h:an tekemä ontelo. **-tuho** *s.* hyönteisten aiheuttama tuho. | Taistella h:ja vastaan. Mäntymetsien h:t. **-tutkija** *s.* = hyönteistieteilijä.

hyönteisty|ä[1] *v. el.* kehittyä hyönteiseksi. | Toukat h:vät.

hyönteistö[2] *koll.s.* < hyönteinen. | Suomen h.

hyönteis|vahinko, -vaurio *s.* vrt. hyönteistuho. **-viholli|nen** *s.* Viljelyskasvien h:set. **-yhteiskunta** *s.* **-yksilö** *s.*

hyörintä[15*] *teonn.* = seur. | Jo aamusta alkoi arkinen h.

hyörinä[14] *teonn.* (< hyöriä) häärinä, kuhina, touhu, vilske. | Lasten h. pihamaalla. Emännällä on puuhaa ja h:ä. Markkinoilla oli iloinen h. Tapasimme kadulla liikenteen h:ssä. Joukon saapuessa alkoi h. ja pyörinä. Illaksi päivän h. hiljenee. Ottaa osaa maailman iloiseen h:än. Keskellä levottoman elämän h:ä kaipaamme joskus hiljaisuutta. Muurahaisten h.

hyöriskel|lä[28] *frekv.v.* < seur. | -- ja muut h:ivät vankkurien ympärillä KIVI. Ja siinä tungoksessa -- koneenkäyttäjä h:i, voiteli ja panetti puita uuniin AHO.

hyör|iä[17] *v.* hääriä, puuhata, touhuta, liehua sinne tänne. | H. askareissaan. Äidin ympärillä h:ivä lapsijoukko. Kaikki h:ivät iloisina matkapuuhissa. Paljon on emännällä h:imistä ja pyörimistä. Kansa h:ii kirkkomäellä. Vetäytyä syrjään h:ivästä joukosta. Olimme kentällä h:imässä muiden mukana. Mehiläiset h:ivät kukissa. Keskellä h:ivää ihmiselämää. Mutta piika h:i ja pyöri kuin tuulessa PAKK.

hyöräht|ää[2*] *v. murt.* liikahtaa. | Askeleet lähestyvät, ovi h:ää SILL.

hyösty|ä[1] *v. kans.* menestyä, kasvaa rehevästi. | Puutarhan täytyy h:äkseen saada runsaasti valoa. -- kunnasten lotmassa oli järvi, jossa lummekukat h:ivät A.OKSANEN.

hyöte|ä[21] *a. harv.* hyötyisä, reheväkasvuinen. | H. laidun, metsä. Puun h:immät oksat ovat etelään päin. — *Kuv.* Siinäpä vasta h. [= hyvinvoipa] kuopus! LEINO.

hyö|ty[1*] *s.* se mikä on eduksi, etu; ansio, voitto. | Kansantaloudellinen h. Saada, tuottaa h:tyä. Olla h:dyksi. Matkasta ei ollut mitään h:tyä. Hän otti asian h:dyn kannalta. Käyttää jtak h:dyksi, h:dykseen. Siitä on huvia ja h:tyä. Maamyyrä tekee suurta h:tyä hävittämällä hyönteisiä. Toimenpiteistä oli enemmän haittaa kuin h:tyä. Työstä ei saatu vastaavaa h:tyä. Kunkin osakkaan on otettava osaa tien kustannuksiin sen h:dyn mukaan, minkä tie hänelle tuottaa. — *Hist.* H:dyn aikakausi 'Ruotsi-Suomen ns. vapauden aika (1718—72), vars. sen jälkipuoli, jolloin taloudellinen harrastus oli vilkas'.

hyöty|ajo *s.* hyötyä tuottava ajo, tehoajo. **-ala** *s.* hyödyksi käytettävä maa-ala, vars. kuivattamalla hyödylliseksi saatettu maa. **-alue** *s.* = ed. **-arvo** *s.* Rehujen h. H:jen rinnalla on otettava huomioon kauneusarvot. **-aste** *s. tekn.* = hyötysuhde. | Höyrykoneen h. **-eläi|n** *s.* H:miä ovat koti- ja riistaeläinten lisäksi myös muut hyötyä tuottavat eläimet. **-esine** *s.* Hyöty- ja ylellisyysesineet. **-hyönteinen** *s.* Viljelyskasvien tuho- ja hyötyhyönteiset.

hyötyi|nen[63] *a.* = seur. 1. | H. peruna. Pihassa kasvaa h. pihlaja. Puun syiden vaaleampi osa on h:stä kevätpuuta. Tammi kasvaa Etelä-Suomen h:sillä mailla.

hyötyis|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** nopeasti t. rehevästi kasvava, hyväkasvuinen, vehmas, hyötyinen. | H. maa, pelto. H:ässä lehdossa kasvillisuus on runsasta. H. metsä. Niityllä kasvoi h:ää pajukkoa. Kuusi menestyy korvessa h:ästi. — *Kuv.* H. porsas. Lapsi varttui h:änä ja terveenä. Hänessä oli h. maaperä kaikelle hyvälle. **2.** hyödyllinen, edukas. | H. keino. Taloudellisesti h. toimenpide. Uunin hoidosta riippuu, miten h:äksi siihen pantujen puiden antama lämpö tulee.

hyöty|kala *s.* Lohi, turska ja hauki ovat tärkeitä h:kaloja. Kuha viihtyy sellaisissakin vesistöissä, joissa moni muu h. ei menesty. **-kalasto** *s.* Tiheä asutus on aiheuttanut pienten vesialueiden h:n vähenemisen. **-karja** *s. maat.* välittömiä hyödykkeitä tuottava karja (erotukseksi työeläimistä). | H:na hoidetaan nautoja, sikoja, lampaita, vuohia, siipikarjaa ja mehiläisiä. **-kasvi** *s.* Viljelemättömät ja viljellyt h:t. H:en suojaaminen tuhoeläimiltä. **-kasvuinen** *a.* nopeasti ja rehevästi kasvava. | H. puu. **-kuorma** *s. tekn.* se kuorma, minkä ajoneuvo, alus, lentokone tms. voi kuljettaa oman painonsa lisäksi, hyödyllinen kuorma. **-kuusi** *s.* hyötyisästi kasvava t. kasvanut kuusi. **-laskelm|a** *s.* Itsekkäät h:at. Tehdä h:ia. **-maa** *s.* hyötyä tuottava maa. **-mansikka** *s.* Fragaria grandiflora, viljelty, tav. suurihedelmäinen mansikka; sen hedelmä; (puu)tarha-, hyötö-, ukkomansikka. **-mansikkamaa** *s.* **-metsä** *s.* hyötykasvuinen metsä. **-moraali** *s. fil.* katsomus t. oppi, joka perustaa moraalin hyötyyn, hyödyllisyys-, hyötyoppi, utilitarismi. **-mänty** *s.* hyötyisästi kasvava t. kasvanut mänty. **-näkökan|ta** *s.* Katsoa asioita h:nalta. **-näkökoh|ta** *s.* Ottaa h:dat huomioon. H:tiin pohjautuva katsomus. **-ominaisuu|s** *s.* On pyritty kehittämään kotieläinten h:ksia. **-oppi** *s.* = hyötymoraali. **-periaate** *s.* Käytännöllinen h. **-pisto** *s. käs.* pisto, jollaisia käytetään vaatetta ommeltaessa, tarvepisto; vrt. koristepisto. **-puo|l|i** *s.* Asian hyöty- ja varjopuolet. H:ta on vielä vaikea arvioida. Tämän järjestelmän h:ena on, että --. **-puu** *s.* hyötyä tuottava, hyödyllinen puu. | Mänty ja kuusi ovat meidän tavallisimmat h:mme. Välimerenmaiden arvokkain h. on korkkitammi. **-puutarha** *s.* **-rakennus** *s.* käytännöllisiä tarpeita palveleva rakennus. **-riista** *s.* H:n pyynti. Kettu tekee vahinkoa hävittämällä h:a.

hyötysuhde *s. tekn.* koneen antaman hyödylli-

sen tehon, työn t. energian (tav. lukuna ilmaistu) suhde sen toimintaan käytettyyn tehoon, työhön t. energiaan, hyöty-, tehoaste. | Koneen h. on 15 %. Pieni h. Kone on edullinen silloin, kun sen h. on suuri. Parantaa h:tta. — *Yhd.* kokonais-, lämpöh. **-käyrä** *s.* hyötysuhteen vaihteluita havainnollistava käyrä.

hyöty|taide *s.* käytännöllistä elämää palveleva taide. **-tavara** *s.* Paljon h:a voidaan valmistaa kotona omin työvoimin. **-teho** *s. tekn.* se tehon osa, joka voi suorittaa hyödyllistä työtä. **-työ** *s. tekn.* tehotyö. **-valaisin** *s.* käytäntöä palveleva valaisin. **-virta** *s. sähk.*

hyötyvä[13] *a. (partis.)* hyötyisä, hyöteä; vrt. seur. 2. | H. lehto, metsä, taimi. Tasaiset, h:t maat. Lapsi oli terve ja h. H:t ovat hongikot ja hikevät lehtomme vesien varsilla AHO.

hyöty|ä[1*] *v.* **1.** saada etua, hyötyä, voittoa; saada, ansaita. | H. jstak. H. jkn kustannuksella. Paljonko hyödyit kaupassa? Emme matkasta suuria h:neet. Kaupunki h:i suuresti rautatiestä. Kirkkaita lasipalloja saivat lapset tuliaisiksi, ja emäntä h:i huivin PAULAH. **2.** kasvaa rehevästi, menestyä, edistyä; vaurastua. | Puut h:vät hyvin. Tuuheaksi h:nyt pensas. Karja h:i ja lihoi. Kalat h:vät erinomaisesti ruohoisissa järvissä. Lapsi kasvaa ja h:y. - - aitovarrella kasvoi hyvin h:vä vatukko AHO. — Talo h:i ahkeralla työllä. H:mään päin sitä kuitenkin oltiin yhdessä ja toisessa suhteessa PÄIVÄR. Talonpoikaisesta miehestä hän oli h:nyt varakkaaksi kauppiaaksi KATAJA. [Iisak] h:i h:mistään, kunnes hänestä tuli hyvin rikas VT.

hyötähyviään *adv. murt.* (myös ◠) aiheettomasti, ilman (näkyvää) syytä, ilman aikojaan. | Lapsi rupeaa h. itkemään. Kun hyötä hyviään menee puolihullun naisen kanssa maata maailmaa vaeltamaan CANTH.

hyötämö[2] *s.* hyötämiseen käytetty kasvihuone, hyötöhuone. — *Yhd.* hedelmäh.

hyö|tää[4] *v.* jouduttaa kasvien kehitystä järjestämällä niille (esim. lavassa) edulliset olosuhteet. | H. kukkia. H:detty hedelmä. H:tämällä saadaan varhain käytettäväksi vihanneksia.

hyötö[1*] *teonn.* < ed. | H. aloitetaan jo tammikuussa. — *Yhd.* lava-, talvih. **-huone** *s.* = hyötämö. **-kielo** *s.* vrt. seur. **-kukka** *s.* hyötämällä kehitetty kukka; kukka, jonka terälehtien lukumäärä on saatu hyötämällä lisääntymään. **-kurkku** *s.* hyötämällä kehitetty kurkku. **-lava** *s.* **-mansikka** *s.* hyötymansikka. **-ruusu** *s.* hyötämällä kehitetty ruusu.

hä *interj. ark.* vrt. häh. **1.** Mitä te oikein puhutte, hä? Hä, mikä hätänä! | "Kenen hän nai?" — "Hä, Herrojen-Eevan" KIVI. **2.** kirjoitetussa kielessä toistettuna (myös ◡) ilkeää naurua kuvaamassa.

hädin *adv.* myönt. yhteyksissä: vaivoin, tuskin, nipin napin. | Kivi oli niin suuri, että kaksi miestä sitä h. jaksoi liikuttaa. — Tav. *hädin tuskin.* H. tuskin pelastuimme palavasta rakennuksesta. H. tuskin vene kannatti meidät. Poika oli niin huono lukemaan, että h. tuskin ripille pääsi.

hädänalai|nen *a.* hätää kärsivä, hädässä oleva, puutteenalainen; myös: hädän aiheuttama. | On autettava h:sia lähimmäisiä. Huolehtia h:sista. H:sille seuduille lähetetään elintarvikkeita. Maan h. asema. Sopimusta tehdessä ei saa käyttää hyväksi toisen h:sta tilaa tai tietämättömyyttä. Epäpuhtaan ihmisen h. [= hätääntynyt] rukous HAARLA.

häh *interj. ark.; rinn.* hä. **1.** (töykeässä) kysymyksessä. | Häh, että mitä? Onko selvä, häh? | "Tule kahville!" — "Häh?" — "Että kahville!" KIANTO. Sanoit humalapäissäsi ajaneesi pirssiauton kasaan, mitä häh? KARHUM. **2.** kirjoitetussa kielessä toistettuna (myös ◡) ilkeää naurua kuvaamassa. | Häh häh, jouduitpas kiinni!

hähhäh, hähhähhää yms. *interj.* vrt. ed. 2.

hähät|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* ilkkuvasta, ilkeästä naurusta. | Nauraa h. Ukko nauroi h:täen. H:tävä pilkkanauru. Kamala on kalmanlinnun ääni, Hiiden harakan h:ys LARINK.

häihty|ä[1*] *v. harv.* haihtua. | Iltapuolella kauniin aamun luoma tunnelma, - - se rupeaa h:mään SILL.

häijy[1] *a.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* paha, ilkeä, pahankurinen, katala. | H. ihminen. H. poika. H:t silmät. H:t himot. H:t aikeet. H:t juonesi on paljastettu. Kylläpä sanoit h:sti! Nauraa h:sti. Pyysi anteeksi entistä h:yttään. Muistanpa vielä tuon h:n ja tiuskean käytöksesi äiti parkaa kohtaan KIVI. Silläkin heidän silmänsä etsi h:n kurin mahdollisuutta SILL. **-luonteinen, -luontoinen** *a.* H. ihminen.

häijyläi|nen[63] *s.* ilkimys, ilkiö, riiviö. | Senkin h.! Viholliset, h:set, kävivät polttamassa kylän. Akan h.

häijyn|ilkinen *a.* -ilkisesti *adv.* -ilkisyys *omin.* häijy, ilkeä, pahanilkinen, pahankurinen, kavala, katala. | H. akka. H., kiukutteleva lapsi. H:ilkiset silmät. Ketun h:ilkiset teot. Paholainen jatkaa h:ilkistä työtään meissä. Nauraa h:ilkisesti. **-kurinen** *a.* = ed.

häikäilemät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* keinoista piittaamaton, siekailematon, julkea, röyhkeä, töykeä, häpeämätön, hävytön. | H. luonteeltaan. Ankara ja h. hallitsija. H. vallanhimo. H. julmuus. H. hyökkäys, teko. H:öntä terroria työmailla. Hänen käyttäytymisensä on tavattoman h:öntä. Esiintyä h:tömästi. Kohdella alaisiaan h:tömästi. Sotkeutua h:tömästi toisten asioihin. Rikollisten h:tömyys. Nousukkaan h:tömyys.

häikäil|lä[29] *v.* tav. kielt. yhteyksissä: siekailla, vitkastella, empiä, arastella, ujostella. | Hän ei h:lyt käyttää väkivaltaa, jos se edisti hänen pyrkimyksiään. En h:e sanoa totuutta. Leopardi on rohkea eläin eikä h:e vähääkään hyökätessään ihmisenkin kimppuun. Hän ei ole tottunut h:emään mitään. | No, mitä h:et? Etkö osaa kirjoittaa "kerjäläinen" IVALO. — *häikäilemättä* julkeasti, röyhkeästi, empimättä, siekailematta, vitkastelematta. | Ajaa h:emättä omia etujaan. Poika valehteli h:emättä. Tuijotti h:emättä silmiin. Sotalakia noudatetaan h:emättä. Läpimurto on suoritettava mahdollisimman nopeasti ja h:emättä.

häikäisemät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H., tasainen valaistus.

häikäisty|ä[1] *pass.v.* -neesti *adv.* < seur. | Silmät h:vät liiasta valosta. H:neenä katselin hohtavaa jäätikköä. Tuijotat kuin h:nyt huuhkain. — *Kuv.* Hän on h:nyt menestyksestään. Puolue on h:nyt suuresta vaalivoitostaan.

häikäis|tä[24] *v.* -evästi *adv.* -y[2] *teonn.* huikaista, sokaista. | Aurinko h:i silmäni. Keväthankien h:evä kirkkaus. H:evä salama. H:evät autonvalot. H:evän kirkas, valkoinen. Luminen jäätikkö kimaltelee h:evästi. Silmiä on suojeltava h:yltä. H:y voi aiheuttaa näkökyvyn heikentymisen. — *Kuv.* H:evä loisto. Ulkomaalaiset koetetaan h. valheellisella komeudella. Näytelmä ei h:e nerokkuudellaan. H:evän lahjakas, kaunis. H:evät urotyöt. H:evä asema.

häikäisy|keino *s. kuv.* Draamassa on käytetty ulkonaisia h:keinoja. **-vaara** *s.* H:a voidaan vähentää sopivia varjostimia käyttämällä.

häikäle[78] *s. ark. halv.* hulttio, vätys, retkale; mokoma, juutas. | Hävytön h. Kuka h. juuri sen voittoarvan osasi ostaa!

häilyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Virta h:telee rannan ruokoja. **-tä|ä**[2*] *kaus.v.* (< häilyä) heiluttaa, huiskuttaa. | Tuuli h:ä pihlajan oksia.

häilyväi|nen[63] *a.*, tav. *kuv.* -syys[65] *omin.* häilyvä. | Hän on luonteeltaan hyvin h. H. mieli. H:set ajatukset. Onni on h:stä. Kansan suosio on h:stä ja epäluotettavaa. Taiteilija, jonka tyyli on oikuttelevaa ja h:stä. Tilastojen h:syys.

häily|ä[1] *v.* heilua, häälyä, huojua, liikahdella, väreillä. | Varjot h:vät seinällä. Tähkät h:vät tuulessa. Puiden lehdet h:vät. Lippu h:y hiljalleen. Lyhdyn h:vä valo. Laineilla h:vä lastu. Hämehessä häntä h:i, / pää keikkui Kemijoella KAL. — *Kuv.* H. toivon ja epätoivon välillä. H. kahden vaiheilla. Hän on h:nyt jo kauan elämän ja kuoleman rajalla. "Juha" romaanin kuvaus tuntuu jäävän h:mään ilmaan värikkäänä kangastuksena TARK. — *häily|vä* (a.) -västi (adv.) epävakainen, horjuva, muuttuvainen. | H:vä luonne. Kuningas oli päätöksissään h:vä ja epäluotettava. H:vä politiikka. Kokeilujen tulokset olivat kovin h:viä. Esitys on sekavaa ja h:vää. Sanan merkitys on h:vä. H:vä on elämämme, / varjo vaelluksemme VK.

häiläh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Oksat h:televät hiljaa tuulessa. Varjot h:televät. Tulen h:televä loimu. Tupa näytti h:televän hänen silmissään. Vielä kaukaa näimme heidän liinojensa h:telyn. — *Kuv.* H:televät osakkeet. Hänen mielensä h:telee helposti todellisuuden ulkopuolelle.

häiläh|tää[2*] *v.* -dys[64] *teonn.* heilahtaa, huojahtaa, vilahtaa, liikahtaa, häivähtää. | Huivi h:ti tuulen hengessä. Tulen liekki h:tää. Ruohonkorret h:tävät. Pitkät varjot h:tävät seinällä. Kasvoilla h:ti hymyn häive. Hameen h:dys. Hymyn, valon h:dys.

häiläkkä[15*] *deskr.s.* heilakka. | Nuori (tytön) h.

häilä|tä[35] *v. harv.* häälätä, häilyä, heilua, liikkua. | Revontulet leimuavat ja h:ävät taivaalla. Tamma tallissa, häntä ulkona h:ä [= tuli ja savu] ARV.

häiläyt|tää[2*] *kaus.v.* < häilähtää. | Aamutuulen henkäys h:ti ruohonkorsia. H:ti ikkunaverhoa nähdäkseen ulos. Mainingit h:tävät silloin tällöin venettä. Härkä päätä h:ti, / mustat silmänsä mulisti KAL.

häipymisilmiö *s. rad.* häivyntä.

häipymät|ön[57] *kielt.a.* H. vaikutus. H:tömät muistot, hetket.

häipy|ä[1*] *v.* hävitä vähitellen (näkymättömiin t. kuulumattomiin), hälvetä, haihtua, haipua. | Muistot h:vät. Pelko h:y. Ääni h:y myrskyn pauhuun. Varjot h:vät vähitellen. Kaste h:y auringon noustessa. Tahroja on vaikea saada h:mään olemattomiin. Lentokone h:i näkyvistä. Polku h:y metsän hämärään. Kirkon torni näyttää h:vän korkeuteen. — *Ark.* lähteä, mennä pois. | Nyt on parasta meidän h.! Vihdoinkin vieraat h:ivät. Rosvot ovat h:neet tietymättömiin. Jos maksat etukäteen, niin mies h:y omille teilleen. — Koira h:y [= eksyy] jäljiltä.

häiriintymät|ön[57] *kielt.a.; rinn.* häiriytymätön. | H. mielenrauha, lepo. H. onni. Kuljetusten h. jatkuminen. Raaka-aineiden saanti on välttämätön teollisuuden h:tömälle toiminnalle.

häiriinty|ä[1*] *pass.v.* (*rinn.* häiriytyä[44]) < häiritä. | Rauha h:y. Sopusointu on h:nyt. Vaa'an tasapaino on h:nyt. Kompassi h:y tavallista magneettisemmilla seuduilla. Unen h:minen. Tuonnin h:minen. Ruoansulatus h:y. Kehitys on h:nyt. Ajatukset h:vät.

häirinki[6*] *s. ark.* häiriö. | Sattui pientä h:ä.

häirintä[15*] *teonn.* < häiritä. | Rauhan h. **-tul|i** *s. sot.* Vihollisen etenemistä hidastettiin teille keskitetyllä h:ella.

häiritsemisammunta *s. sot.* tykistön ammunnan laji, jonka tarkoituksena on vihollisen toiminnan häiritseminen.

häiritsemät|ön[57] *kielt.a.* 1. *pass.* H. ilo, uni. H. lepo, rauha. Erämaiden h. hiljaisuus. 2. *akt.* Ketään h. ilonpito.

häiritsijä[14] *tek.* < seur. | Järjestyksen, rauhan h.

häirit|ä[31] *v.* -sevästi *adv.* aiheuttaa häiriötä, hämmennystä, sekaannusta, keskeyttää t. estää jku työssä, ajatuksissa tms., hämmentää, sotkea, järkyttää; vaikuttaa epäedullisesti, haitata. | H. rauhaa, yleistä järjestystä. Älä h:se minua nyt! Ei saa h. nukkuvaa. H:sivät keskustelullaan esiintyjää. Pankin romahdus vaikutti h:sevästi maan rahaoloihin. Näytelmän vaikutusta h:see teennäiseltä tuntuva loppuratkaisu.

häiriyt- = häiriint-.

häiriä[17] *v. harv.* = häiritä.

häiriö[3] *s.* jk tilapäinen hämminki, sekaannus, epäjärjestys, keskeytys, vika, virheellisyys, haitta. | Koneen toiminnassa on sattunut h:itä. Liikekannallepano sujui h:ittä. Huligaanit saivat aikaan h:tä yleisessä kokouksessa. Hermoston h:t ovat seurauksena pitkäaikaisesta sairaudesta. Tajunnan, muistin h. Sielulliset h:t. — *Fys.* Magneettiset h:t. H:itä radiolähetyksissä. — *Täht.* H:t l. perturbaatiot 'taivaan-

kappaleiden poikkeamiset säännöllisestä radastaan'. — *Yhd.* hengitys-, kuulo-, näkö-, puhe-, ravitsemus-, ruoansulatus-, suolisto-, terveysh.; mielenh.; järjestys-, käynti-, liikenne-, moottori-, valaistush. **-alue** *s. fys.* Magneettisella h:ella kompassi poikkeaa meridiaanin suunnasta. **-kent|tä** *s. rad.* Monet sähkökoneet voivat aiheuttaa laajan h:än ympäristöönsä, niin että radiolähetysten kuuntelu vaikeutuu.
häiriölli|nen[63] *poss.a.* H:set radiolähetykset.
häiriönpoisto *s. rad.* **-laite** *s.*
häiriön|tekijä *s.* Poliittiset h:tekijät. **-teko** *s.* Aina valmis h:on.
häiriö|pesäke *s.* Radiolähetyksissä kuuluva surina, rahina, paukkuminen yms. johtuu usein jostakin läheisestä h:pesäkkeestä. **-tekijä** *s.* häiritsevä tekijä. **-tila** *s.* Humala on alkoholin aiheuttama h. Sielulliset h:t. Hermoston h. Kansainvälinen kauppa on joutunut vaikeaan h:an.
häiriöt|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. äänen toisto. Kilpailut sujuivat h:tömästi.
häiriövapaa *a.* → ed.
häive[78(*)] *s.* vähäinen, tuskin havaittava merkki t. jälki jstak, vivahdus, häivähdys, häivä, väre, kare. | Punainen ruskon h. Ilmassa on jo aamun h:ttä. Kasvoilla väreili hymyn h. Ilon, alakuloisuuden, surun, pelon h. (myös ◡) kasvoilla, silmissä. Ilman pienintäkään epäröinnin h:ttä. Runossa ei ole h:ttäkään huumorista. Hilmasta tuskin enää olisi löytänyt häipeitäkään niistä silloisista piirteistä, joihin Salmeluksen nuori isäntä oli rakastunut SILL. — Väreistä: (vars. valöörin) vivahdus. | H:ttä vaaleampi värisävy. Valaistuksessa on vihreä h. Koiraan siivessä punertava h.
häiveht|iä[17*] *v.* värehtiä, karehtia; vivahtaa; häivähdellä. | Hymy h:i hänen kalpeilla huulillaan. Kasvoilla h:ii huolestunut ilme. — Siipien väri on ruskealle h:ivä.
häiven[55] *s.* häive, häivä. | Hymyn h. — *ei häiventäkään* ei rahtuakaan, ei hiventäkään. | Ei nähty valon h:täkään. Ei todellisuuden h:täkään. Pirttiin ei tule savun h:täkään.
häive|ompelu *s. käs.* pintoja täytettäessä käytetty värikirjonta, jossa väripinnat eripituisia pistoja käyttämällä reunoiltaan häivytetään toisiinsa. **-pisto** *s. käs.* häiveompelussa käytetty pisto.
häiveröi|nen[63] *a. harv.* heiveröinen. | Lapsi on kovin h:sen näköinen. H. olemus.
häivyn|tä[15*] *s. rad.* lähettimen kuuluvuuden ajoittainen heikentyminen ja häviäminen, fading. | Automaattinen h:nän poisto.
häivyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (< häipyä) haihduttaa, hälventää, hävittää; väreistä: tehdä eri värien välinen ero lievemmäksi, pehmentää, sulattaa yhteen. | Hänen muistoaan emme saa h. mielestämme. Yhteenkuuluvaisuuden tunne on h:tänyt eri yhteiskuntaluokkien väliset vastakohdat. Tuuli h:tää äänen kuulumattomiin. — Ääriviivoja h:tävä maalaustapa. Häiveompelussa pyritään h:tämään värit toisiinsa. — [Matkatoveri] näet h:ti [= eksytti, jätti] minut itsestään LASSILA.
1. **häivä**[11] *s.* 1. vars. *runok.* verho, harso, huntu. | Vilpeätä usvan h:ä kohosi vuoren soiselta juurelta. Voin mustan valkealla peittää, valkean päälle mustan h:n heittää LINN. Milloin näyt, niin häipyy Suomen / häpeä ja h. LEINO. Oi Saksanmaa, sua painaa murheen h. KOSKENN. - - silmissä oli usein kyyneleinen h. V.KOLKKALA. — *Yhd.* pilvi-, sumuh. 2. häive. | Hymyn, unen, valon h. (myös ◡). Hänessä ei ole huumorintajun h:äkään. Pieninkin epäluulon h. on haihtunut. [Mikko] oli kadottamaisillaan viimeisenkin h:n miehuuttansa ALKIO.
2. **häivä**[11] *s. kal.* pyydys, jossa on pohjaan (t. rannalle) kiinnitetty seiväs ja siitä lähtevän siiman päässä syöttikoukku; vrt. polakoukku.
häiväh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Mielessä h:teli romanttinen kuvitelma. — Soopelin karva h:telee erilaisena eri puolilta katsottuna. Värin h:tely.
häiväh|tää[2*] *v.* -dys[64] *teonn.* 1. (heikosti, herkästi, aavistuksenomaisesti, vaivoin havaittavasti) vilahtaa, välähtää. | Kuunvalo h:tää pilvien lomasta. Varjon h:dys. Ei näkynyt savun h:dystäkään. Heikko hymy h:ti hänen kasvoillaan. Hymyn h:dys. Silmissä h:ti tuska. Hänen mielessään h:tää kodin muisto. Epäilys h:tää mieleen. Ajatukset h:tävät omille teilleen. 2. väreistä: vivahtaa. | Ruusunpunaiseen h:tävä väri. Siivissä on harmaa h:dys. Saman värisävyn eri tummuusarvot l. h:dykset.
häivä|kalastus *s.* häivällä kalastus. **-koukku** *s.*
häjy[1] *a.* ja *s. murt.* häijy; us. voimasanan luonteisesti: pahus, hitto yms. | Johanneksella taitaa olla h:jä sisällään? ALKIO. H., jos lehmänannin puoli vain järjestyisi, niin ei ole hätäpäivää! JÄRVENT. H. häneen lähteköön taivasalle kastumaan KIANTO. — *häjyt* Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkarit. | Härmän h:t.
häkel|lellä[28*] *frekv.v.* < häkeltää. | Menikö sinulla vettä henkeen, kun niin h:telet? Vappu h:teli, sylki verta suustaan ja katkonaisesti virkkoi MERIL.
häkellyksi|ssä (än), -in(sä) *adv.* hämmennyksissään, ymmällä. | H. hän ei saanut sanaa suustaan. Jouduin aivan h:in moisesta puheesta.
häkellytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* < häkeltyä. | Yllättävä asiain käänne h:i meidät kokonaan. Uusien aseiden käyttö h:i vastustajan. Taitava jalkapalloilija ei anna itseään helposti h.
häkeltymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Puheissaan h.
häkelty|ä[1*] *v.* hämmentyä, hämääntyä, joutua ymmälle; sekaantua t. takertua puheessaan. | Mari h:i sanattomaksi säikähdyksestä. Syytetty h:i huomattavasti todistajan puheen vuoksi. Poika vastasi h:mättä kaikkiin kysymyksiini. Luonteeltaan arkana ja ujona hän helposti h:y julkisissa paikoissa. Hän tankkaili, h:i ja vaikeni lopulta kokonaan.
häkel|tää[5] *deskr.v.* puhua niin kiireesti, hätääntyneesti, ettei ole saada sanaa suustaan; vaivalloisesti äännellä, itkeä tms. | Hän puhua h:si kiireisesti muutaman sanan ja hävisi kartanolle SEPPÄNEN. — Hän sai hengitetyksi vain pahasti h:täen. [Lapsi] itki h:si tuota erikoista äskensyntyneen itkua SILL.
häkilli|nen[63] 1. *s.* häkin täysi, häkkiin mahtuva

määrä. | H. heiniä. H. apinoita. 2. *poss.a.* < häkki. | Rehunajossa käytetään h:siä parirekiä.

häkilä[15] *s.* (*rinn.* häkylä) harjan kaltainen, teräspiikeistä tehty pellavan ja hampun puhdistamisväline. — *Yhd.* hamppu-, käsi-, pellava-, rautah. **-kamp'a** *s.* Häkiläkoneella häkilöitäessä rohtimet tarttuvat h:oihin. **-kone** *s.* häkilöimiskone.

häkilöi|dä[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* puhdistaa (pellavaa t. hamppua) häkilällä t. häkiläkoneella. | Lihdatut pellavat h:dään ennen harjaamista, ts. ne vedetään häkilän läpi, jotta kuidut oikenisivat ja viimeisetkin päistäret ja rohtimet eroaisivat. H:ty pellava. Nuoranpunojat h:vät hamppua.

häkilöimät'ön[57] *kielt.a.* H., raaka pellava. H:tömät kehruuainekset.

häkilöitsijä[14] *tek.* < häkilöidä.

häki|ä[17*] *v. kans.* hätistellä; kiellellä. | Äiti h:i lapsia pois tieltään. Koetimme h. häntä olemaan hiljaa. Unkka olisi halunnut pitää oikeat häät, mutta Bastmanin täti oli h:nyt vastaan [= estellyt] JÄRVENT.

häk'ki[4*] *s.* **1.** säle- t. ristikkoseinäinen karsinan, laatikon t. korin tapainen aitaus, säiliö, suojus tms. | Kanarialinnun h. H:kiin suljettu peto. Kanat ovat ulkona rautalankaverkosta tehdyssä h:issä. Moukarinheitto tapahtuu erityisestä h:istä, jottei moukari kädestä kirvotessaan lentäisi yleisön joukkoon. — Lampaille annetaan heiniä karsinan aidassa olevaan h:kiin, jonka säleiden raoista ne saavat heiniä vain vähän kerrallaan. Karja-aura, veturin nokassa oleva auramainen h. H:illä suojattu sähkölamppu. — *Kuv.* Lintu oli lentänyt h:istään 'vanki tms. oli karannut'. Saipa sakkoja useasti viinan poltostakin, oli ruunun h:kiin [= vankilaan] joutua LEHT. — *Maat.* rekeen t. rattaisiin asetettava kehys t. irtolaidat, joillaisia käytetään heiniä, olkia tms. vedettäessä; us. tällöin = häkin täysi, häkillinen. | H:kiin mahtuu 150—400 kg heiniä. Renki ajoi kotiin monta h:kiä heiniä. Niittyala, jolta heiniä tulee 20 h:kiä. — *Yhd.* metalli-, rauta-, säle-, verkkoh.; apina-, kana-, leijona-, lintu-, lohi-, orava-, vasikkah.; heinäh.; kuljetus-, lihotus-, ruokinta-, syöttöh. **2. a.** par. säleikkö, ristikko. | Viemärin suulla oleva h. Lusikoita säilytettiin aterioiden väliaikoina pirtin perällä olevassa h:issä. [Hame] toki löytyi myllyrännin h:istä AHO. — *Yhd.* lusikkah. **b.** *murt.* veräjä, sääleportti. | Ensimmäistä päivää oli Viion leski virassa vahtina maantien h:illä PAKK.

häkki'eläin *s.* Valkoista hiirtä pidetään usein h:eläimenä. **-kehrä** *s. kut.* = siipikehrä. **-kuorma** *s.* Monta h:a heiniä. **-käämitys** *s. sähk.* eräs roottorin käämityksen laji. **-lintu** *s.* Tavallisimpia h:ja ovat papukaijat ja kanarialinnut. — *Kuv.* Kokematon tyttö, h., joka ei tiedä mitään maailmasta. **-rattaat** *s. mon.* työrattaat, joihin on kiinnitetty häkki heinien t. korsiviljan kuljettamista varten, heinä-, elo-, rehurattaat. **-re|ki** *s.* H:ellä ajetaan kotiin heiniä ja olkia.

häkkyr|ä[17] *s.* (*rinn.* häkkärä[17]) esine, josta siirottaa haaroja t. sakaroita eri suuntiin (juuriltaan oleva kanto, oksikas puu tms.), härrykkä. | Varusteet kuivattiin tuvissa uunien ympärille rakennetuissa h:öissä. — *Maat.* heinäseiväs, johon on oksien tapaan kiinnitetty poikkipuita t. joka on tehty oksimattomasta kuusesta, kärväs, härveli. — *Yhd.* piikkilanka-, sarvih.

häklä[11] *s. murt.* häkilä.

häklätä[35] *v. murt.* häkilöidä.

häkylä[15] *s.* = häkilä.

häkä[11*] *s.* hiilimonoksidipitoinen, myrkyllinen kaasuseos, jota syntyy orgaanisten aineiden palaessa riittämättömässä ilmassa. | Jos uunin pellit suljetaan liian aikaisin, voi syntyä h:ä. Huoneessa on h:ä. Kuolla h:än. — *Kuv.* Viina menee päähän kuin h. Ennustus menee jokaiseen kuin h. Toinen auto ajoi täyttä h:ä [= vauhtia] perässä. — Jklla on *päässä häkää* jku on sekaisin, pyörällä, juovuksissa tms. | Niin ne silmät pettää, kun on h:ä päässä! LARINK. - - se provianttimestarin rouva panee h:ä kaikkien ihmisten päät täyteen TALVIO. **-auto** *s.* sysi- t. puukaasutinauto.

häkäi|nen[63] *poss.a.* Pirtit olivat savuisia, h:siä ja epäterveellisiä. H. sauna, löyly.

häkä|kaasu *s.* häkä. | Myrkyllinen h. **-kaasutin** *s.* puita t. sysiä polttava, häkää synnyttävä auton kaasutin. **-löyly** *s.* Miesväki menee ottamaan h:t 'menee saunaan ensiksi lämmittämisen jälkeen'. Räppänää ei saa panna kiinni, ennen kuin h. on lyöty. **-myrkytys** *s.*

häkärä[17] *s. harv.* **1.** sumu, usva, huuru, auer. | Pakkasella nousee joesta höyryn h:ä. Aurinko on h:ssä. [Savupilvi] hämmentyi pyörteiseksi, aaltoilevaksi h:ksi MERIL. **2.** vaikea, kiperä paikka, pulma. | Hätä ja h. Päästä h:stä KILPI. — *A:sesti.* H:t paikat AK.

häkät|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* hähättää, käkättää. | - - nauraa h:ti vanhus niin, että hänelle tuli kova yskänkohtaus KIANTO. Käheä h:ys ja yskähtelevä naurunräkätys keskeytti ukon rienauksen HAARLA.

hälinä[15] *s.* äänekäs, vilkas meno, meteli, häly, häläkkä, kohina. | Pitää suurta melua ja h:ä. Luokassa on hirmuinen h. Talossa on ollut huisketta ja h:ä aamusta alkaen. Kadun, kaupungin h. Mikä ilo ja h. siitä syntyikään! Huoneesta kuuluu iloista puheen h:ä. Häväistysjuttu herätti tavatonta h:ä. — *Yhd.* olympialais-, tanssiaish.; häpeänh.

hälinöi|dä[30] *v.* = seur. | H:vät kansanjoukot.

hälis'tä[41] *v.* tav. merk:ltään mon:llisen subj:n ohella: pitää suurta ääntä, hälytä, hälinöidä, meluta, metelöidä. | H:evä väkijoukko. H:evä, iloinen lapsilauma. Kylläpä nuo vekarat osaavat h.! Tapauksesta h:tiin pitkän aikaa. Sanomalehdet h:evät asiasta. Jo alkavat linnut h. - -, keväisessä koivikossa LEHT.

häläkkä[15*] *deskr.s.* tytöstä: hepsankeikka, heilakka, turhanpäiväinen lörpöttelijä, hupakko. | Tytön h. Mutta ken olis sitä uskonut sinusta, h.? KIVI.

hälppä[11*] *s.* = ed. | Pikku Tiinakin oli laannut mussottamasta ja oli yhtä iloinen h. kuin ennenkin PÄIVÄR.

hälventyä[1*] *pass.v.* (< seur.) = hälvetä.
hälventä|ä[8] *v.* saada hälvenemään. | Ensimmäinen aamutuuli h:ä usvan laaksoista. Nousevan auringon sarastus h:ä öisen pimeyden. Väärien käsitysten h:minen. Sellaiset luulot kykenen kyllä h:mään. On pyrittävä tyytymättömyyden h:miseen. H:äkseen ikäväksi käyneen tunnelman isäntä koetti ohjata puheen muihin asioihin.
hälve|tä[34] *v.* vähitellen hävitä, haihtua, häipyä, kaikota, hälventyä. | Sumu h:nee auringon noustua. Kaasu h:nee hyvin hitaasti. Melu pirtissä h:nee vasta myöhään yöllä. Sodan uhka ei h:nnyt. Muistot h:nevät. Innostus alkaa h. Sanan erikoismerkitys on h:nnyt. Silloin h:nevät kaikki vaikeudet.
hälväis|tä[24] *v. harv.* -y[2] *teonn.* huitaista, hotaista. | Lautamies äsähtää ääneen, h:ee kädelläänkin kuin kärpästä, jota ei saa karkkoutumaan KARHUM. -- muutamalla miekanlappeen h:yllä ovat eteen ennättäneet ruotsalaiset ratsumiehet torjutut syrjään LEINONEN.
häly[1] *s.* **1.** hälinä, sorina, melu, meteli. | Kaupungin, kadun h. Taistelun h. Väkijoukkojen h. Salissa vallitsee h., helähtelevä, kukertelevä nauru, kuin mettisten suruton surina HAANPÄÄ. — Tapaus herätti suunnatonta h:ä 'hälinää, kohua, huomiota'. Asiasta on pidetty suurta h:ä. Kyllä tästä nyt h. nousee. — *Yhd.* arki-, ihmis-, juhla-, mainos-, markkinah. **2.** *tys. fon. mus.* ääni, jonka värähtely on säännötön ja jolla siksi ei ole määräkorkeutta;)(sävel, sointi. — *Yhd.* hankaus-, henkäys-, laryngaali-, suuh.
-hälyinen[63] *poss.a. fon.* Heikko-, suu-, vahvah.
häly|mäinen[63] *kalt.a.* H. ääni. H., liukuva sävelkulku. **-soit|in** *s. mus.* Rummut, levyt, triangeli ym. h:timet.
hälytin[56*] *s.* hälytyslaite. — *Yhd.* palo-, varash.
hälyttäjä[10] *tek.*
hälyt|tää[2*] *v.* antaa määrätoimenpiteitä varten tieto t. merkki uhkaavasta vaarasta tms., kutsua (us. sovittua merkkiä käyttäen) tällaisessa tilanteessa koolle t. paikalle. | Kirkonkellojen soitolla h:ettiin väkeä tulipaloa sammuttamaan. Palokunta h:ettiin paikalle. H:ettäessä komppanian on saavutettava sille ennakolta määrättyihin paikkoihin. Kaupunki h:etään ilmavaaran uhatessa. — *hälyt|tävä* (a.) -tävästi (adv.) hälyä, levottomuutta herättävä, huolestuttava. | Saimme h:täviä uutisia. Hyökkäyssuunnitelma päästettiin vihollisen tietoon, jotta se vaikuttaisi h:tävästi.
hälyty|s[64] *teonn.*, us. *sot.* < ed. | H. suoritetaan sovitulla merkillä. Hiljainen h. Yleinen h. Ensimmäiset pommit putosivat melkein heti h:ksen jälkeen. H:ksen tullen on oltava nopeasti valmiina. — *Yhd.* ilma-, kaasu-, koe-, palo-, yleish.
hälytys|huuto *s.* Vartijan h:huudon herättäminä juoksimme paikalle. — *Kuv.* Minna Canthin halu paljastaa yhteiskunnallisia epäkohtia esiintyy usein räikeänä h:huutona. **-ilmoitus** *s.* Tulipalosta annettiin h. paloasemalle. **-kello** *s.* Paloaseman h:t. Murtovarkaiden varalta on lukkolaitteeseen yhdistetty h. **-komennuskunta** *s. sot.* Jokaiselle kasarmialueelle määrätään tulipalojen ym. tapausten varalle h. **-lait|e** *s.* hälytin. | Paloaseman h:teet. H:teita käytetään mm. pankeissa murtovarkaiden yritysten ehkäisemiseksi. **-lamppu** *s.* esim. puhelinkeskuksen pöydässä oleva pieni merkinantolamppu, jonka syttymisen havaitsesaan keskuksenhoitaja vastaa. **-laukau|s** *s.* Poliisi ampui sarjan h:ksia saadakseen apua. **-merk|ki** *s.* Ilmahyökkäyksestä tiedotetaan väestölle sovituilla h:eillä. **-paikka** *s. sot.* paikka, johon joukkojen on kokoonnuttava hälytyksen sattuessa. **-pilli** *s.* **-rumpu** *s.* **-sireeni** *s.* **-soitto** *s.* **-tieto** *s.* vrt. hälytysuutinen. | Alkoi kuulua h:ja naapurin aikeista. **-tila** *s.* Joukot ovat h:ssa 'hälytysvalmiina'. Saaret on julistettu h:an. **-torvi** *s.* **-uuti|nen** *s.* hälyttävä, levottomuutta herättävä, sensaatiomainen uutinen. | Lehti julkaisi tapauksesta oikean h:sen. **-valmi|s** *a.* valmis toimimaan, kun hälytys annetaan. | Mahdollisten yllätysten varalta joukot on pidettävä h:ina. Pääkaupungin poliisivoimat ovat olleet jo vuorokauden h:ina. **-valmius** *s.* vrt. ed. | Tehostettu h. Kahden tunnin h.
häly|tä[39] *v.* hälistä. | Merimiehet h:sivät iloisesti rannassa. Asiasta on h:tty pitkän aikaa.
hälyyt- → **hälyt-**.
hälyäänne *s. fon.* soinniton äänne, häly;)(sointiäänne.
häläkkä[15*] *deskr.s.* hälinä, meteli. | Mökissä nousi aika h. varkaista. Siinäpäs h. tapahtui, kun Alina Pörrönen suin päin syöksyi -- portille KIANTO.
hämetär[54*] *s.*, vars. *ylät.* hämäläisnainen.
hämi[4] *s. harv.* (hämill|ä, -e ks. erikseen) hämmennys, ujous, nolous. | [Naisen] silmissä ja kasvoilla kuvastui hyvä h. LINN. Johanna käänsi punastuvat kasvonsa alaspäin, ja näyttipä Joonaankin vähän h. voittavan ALKIO.
hämilli|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* hämillään oleva, hämmentynyt, ujo, ujosteleva, arkaileva. | Hän on kovin h:sen ja neuvottoman näköinen. Nuorukaisen h. katse. Saatuaan pudistetuksi pois ensimmäisen h:syytensä ja noloutensa oli hän pian taas entisellään AHO.
hämill|ä, -e *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) ymmällä, sekaannuksissa, hämmennyksissä. | H:ään hän sopersi anteeksipyyntönsä. Olin niin h:äni, etten saanut sanaa suustani. Kysymykseni saattoi hänet aivan h:een. Mennä, joutua h:een. Ella näytti joutuvan vähän h:e ALKIO.
hämmennellä[28*] *frekv.v.* < hämmentää.
hämmen|nin[56*] *väl.* < hämmentää. | Vispilä on ohuista koivunvarvuista tehty h. Hapatusamme h:timineen.
hämmenny|s[64] *teonn.* < hämmentää. | Puuron h:stä on jatkettava, jottei se palaisi pohjaan. — *Erik.* **1.** sekaannus, epäjärjestys, sekasorto. | Vuotta 1809 seurasi maamme historiassa merkillinen h:ksen ja masennuksen kausi. Nimien käytössä on ollut runsaasti h:stä. **2.** mielentilasta: ymmällä, hämillään olo, hämmästys, hämminki, sekaannus. | Mielen h. En osannut salata h:stäni. — *hämmenny|ksissä,*

-ksiin (adv.) Joutua h:ksiin. Saatat minut puheillasi h:ksiin. H:ksissään he unohtivat kokonaan, mille asialle olivat lähteneet.
hämmennys|kauha *s.* **-laite** *s.* Olutpanimoiden imellyskattiloiden pohjassa on imellyspuuroa liikkeessä pitävä h.
hämmennytt|ää[2*] *kaus.v.* < hämmentyä. | Vastaan tuleva autokaravaani h:i komppanian hyvän marssijärjestyksen. — Tytön kauneus h:i hänet täydelleen.
hämmentymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Valtakuntien hyvät suhteet ovat jatkuneet h:töminä. Hänen rauhallinen h:tömyytensä ei horju vaikeimmassakaan tilanteessa.
hämmenty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) sotkeutua, sekaantua. **1.** esineistä ja asioista: mennä sekaisin, joutua epäjärjestykseen, käydä epäselväksi. | Kaadettaessa h:nyt kahvi. Äkkiä kirkas taivas h:i. Alkuperäiset suhteet ovat h:neet. Jostakin syystä toiminta h:i. Ajatukset h:vät. Astevaihtelu on osittain h:nyt. Taistelukohtaukset h:vät runoissamme miltei aina sadunomaiseen utuun AK. - - pitääkö nyt sen [häääterian] hauskuus h:män turhasta - - syystä KIVI. — *Erik.* sekoittua jhk. | Toisiinsa h:neet uskonnot. **2.** (myös -neesti *adv.*) henkilöistä: hämääntyä, mennä hämilleen, häkeltyä. | Tyttö punastui ja h:i kokonaan odottamattomasta kiitoksesta. Olin niin h:nyt, etten saanut sanaa suustani. Jatkoi lukemistaan h:mättä.
hämmen|tää[8] *v.* **1.** *konkr.* pitää jtak (vars. juoksevaa) ainetta (tav. sekoittamistarkoituksessa) kiertävässä, vellovassa tms. liikkeessä; joskus: sekoittaa, pöyhiä. | H. hierimellä, lusikalla. Emäntä h:tää kapustalla puuropataa. Sokeri kaadetaan joukkoon ja seosta h:netään, kunnes kaikki aineet ovat täysin sekaantuneet. Jauhot h:netään vähitellen veteen. — H. uunin hiillosta. Tuuli on h:tänyt rantaveden sekaisin. **2.** *abstr.* (myös -tävästi *adv.*) aiheuttaa sekaannusta, sekoittaa, sotkea, hämätä, häiritä. | Tuollainen kiihotus h:tää kokonaan oikean käsityksen asiasta. Uudet teoriat ovat vaikuttaneet h:tävästi. Vihollisen pelottaminen ja h:täminen. Epäjohdonmukaisuus on h:tänyt esityksen kovin sekavaksi. Ken olet sinä, joka h:nät huoneeni rauhan? KIVI. Hämy silmiä h:tää [= hämärtää, sumentaa] LEINO.
hämmin|ki[6*] *s.* **1.** sekaannus, epäjärjestys, häiriö, sekasorto. | Syntyi yleinen hälinä ja h. Laukauksen aiheuttama h. Rahan arvon aleneminen on aiheuttanut h:kiä talouselämässä. **2.** mielentilasta: hämmennys, hämillään olo, hämmästys, sekaantuminen. | Koetti peittää h:kiänsä. H:gissään hän ei osannut puhua mitään.
hämmähäkki[4*] *s. murt.* hämähäkki.
hämmästel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla ihmeissään, ihmetellä, kummastella, pitää tavallisuudesta poikkeavana, oudoksua; vrt. hämmästyä. | H. outoa asiaintilaa. Älä h:e, vaikka näkisit mitä tahansa. "Onpa sillä hintaa", h:i äiti. Hänen ihmettelystään ja h:ystään ei tahtonut tulla loppua ollenkaan. Riikka Tuuna h:i kyökissä kilpaa palvelustyttöjen kanssa, minne mies oli voinut joutua TALVIO.
hämmästy|s[64] *s.* hämmästyneisyys, kummastus, ällistys, ihmettely. | Herättää h:stä. H. valtaa minut. Kasvoille levisi iloinen h. Silmät soikeina h:ksestä. Toipua h:ksestään. Suureksi h:kseksemme [= ihmeeksemme] huomasimme, että - -. Olimme h:ksellä lyötyjä. — *hämmästy|ksissä*, -ksiin (adv.) Olivat niin h:ksissään [= ymmällään, ällistyneitä], etteivät osanneet puhua mitään. Jouduin h:ksiin kummallisesta vastauksestasi. - - kansanjoukot olivat h:ksissään [= ihmeissään] hänen opetuksestaan UT.
hämmästyt|tää[2*] *kaus.v.* < seur. | Suomen armeija h:ti maailman loistavilla suorituksillaan. H:it kokonaan meidät tulollasi. Minua h:tää, ettet ole kuullut siitä. — *hämmästyt|tävä* (a.) -tävästi (adv.) yllättävä, ihmeellinen. | Tutkimuksen tulokset ovat h:täviä. H:tävän kestävää kangasta. Kansansivistys on edistynyt h:tävästi.
hämmästy|ä[1] *v.* joutua ihmeisiinsä, ymmälle jstak odottamattomasta, oudosta, merkillisestä tms., kummastua, ällistyä, yllättyä. | H:in kovin suorista sanoistasi. Pidät sellaista ääntä, että koko kyläkunta h:y. H:imme hänen taiturimaisia esityksiään. [Uskovaiset] h:ivät sitä, että Pyhän Hengen lahja vuodatettiin pakanoille UT. — *hämmästy|nyt* (a.) -neesti (adv.) -neisyys[65] (omin.) H:neen näköinen. H:neet silmät. Mies katselee tulijaa h:neesti.
hämy[1] *s.*, us. *runok.* hämärä. | Illan h. tummenee. H. hiipi maille. H. verhoaa seudun. Maaliskuinen h. Harsomainen h. Kesäyön h. H:n hetki. | Yö saapuu. Päivä on poissa. / H. silmiä hämmentää LEINO. — *Yhd.* aamu-, ehtoo-, ilta-, talvi-, valo-, yöh. **-harso** *s. runok.* Laakso lepäsi heidän allaan hienon h:n peittämänä. **-hetki** *s.* Tunnelmallisia h:ä vietettiin takkavalkean ääressä. **-huntu** *s. runok.* Kesäyön h. verhoaa tienoon.
hämyinen[63] *poss.a.* hämärä, himmeä, hämyisä. | H. yö. H. kuutamo, valo. Lauantai-illan h. salaperäisyys. — *Yhd.* ilta-, puna-, sini-, valo-, yöh.
hämyisä[13] *a.* = ed. | H. kesäyö. — Hiljainen, h. soitanto JÄRN.
hämynharmaa *a. runok.* - - lämmin, punerva auringonläikkä paloi h:lla seinällä KAILAS.
hämy|pyhä *s. kans.* hämyhetki. | - - istut pirtin keinutuolissa päivän työstä väsähtäneenä, mutta et ole vielä ottanut tulta, vaan lepäilet siinä ja pidät h:pyhää SILL. **-tarin|a** *s.* Suuri lauma lapsia on kerääntynyt illan suussa kuuntelemaan mummon h:oita. **-tunnelm|a** *s.* Romanttisten h:ien maalaaja. **-tunti** *s.* hämyhetki. | Viettää, pitää h:a.
hämy|tä[39] *v. harv.* hämärtää, tulla hämyiseksi. | Ilta oli h:ämistään h:nnyt KATAJA.
hämy|vaippa *s. runok.* Kuun kelmeä h. **-valo** *s.* Taiteilija on kuvannut useimmat henkilönsä himmeässä h:ssa.
hämähäkin|lanka *s.* Kosteat h:langat kimaltelevat aamuauringossa. **-seitt|i** *s.* Ohut kuin h. H:ejä riippuu katossa. **-verk|ko** *s.* H:kojen peittämä ullakon ikkuna. H:koja riippuu nurkis-

sa. Kärpänen on tarttunut h:koon. Haminan asemakaava on h:koa muistuttava. Pitsit olivat hienoja kuin h. — *Kuv.* Poliisi on paljastanut vastarintaliikkeen h:on. **-verkkoi|nen** *a.* H:set nurkat. — Keijujen h. keinu.

hämähäk|ki[1*] *s.* vrt. lukki. | H:it 'eläinlahko Araneida, jonka useat lajit ovat tunnettuja kehruu- ja kudontataidostaan sekä kyvystään imeä veri saaliistansa'. Vaanii kuin h. saalistaan. Salakavala kuin h. Ahkeralla h:illä on suuri verkko SL. H:kien seitit kimaltelivat aamukasteesta. — *Käs.* hämähäkin verkkoa muistuttava reikäommel- t. pitsikuvio. — *Yhd.* huone-, hyppy-, juoksu-, jättiläis-, lintu-, peto-, puna-, risti-, vesih.

hämähäkki|apina *s.* Ateles paniscus, iso, pitkäraajainen ja erittäin pitkähäntäinen Etelä-Amerikassa elävä apina. **-eläi|n** *s.* H:met 'Arachnoidea, eräs niveljalkaisten eläinten luokka'. Puutäi, punkkien lahkoon kuuluva h. **-laji** *s.*

hämäläi|nen[63] **1.** *a.* ja *s.* -syys[65] *omin.* Vanhaa h:stä sukua. H. maisema. H. juusto. Väittää jtak h:sen itsepintaisesti. Hän on oikea h:syyden perikuva. Murteen h:syydet. — Hidas, juro h. Vaaleatukkainen h. H:sten heimo. H:sten asuma-alueet. — *Yhd.* etelä-, itä-, kaakkois-, kanta-, muinais-, pohjois-, sydänh. **2.** *s. murt.* tyhmyri, hölmöläinen. | On niin kuin jäältä tullut h. SP. H. veistä etsii, veitsi hampaissa SL.

hämäläis|alue *s.* Murreominaisuus, joka esiintyy koko h:alueella. **-asutus** *s.* **-heimo** *s.* H:a on aina pidetty yhtenä kansamme kantaheimona.

hämäläisittäin *adv.* hämäläiseen tapaan, niin kuin hämäläiset. | Ääntää diftongit h.

hämäläis|juusto *s.* Valkoiset, nelikulmaiset h:juustot. **-kylä** *s.* **-luonne** *s.* Hidas, perinpohjainen h. **-mallinen** *a.* H. työkalu. **-mies** *s.* **-murre** *s.* **-nainen** *s.* **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* H. väestö. Nimi tuntuu h:seltä. Murteen h:syys. **-piir|re** *s.* Murteessa on selviä h:teitä. **-pitäjä** *s.* **-poika** *s.* **-tyttö** *s.* **-tyyppinen** *a.* H. kaskikarhi. H. isäntä. **-ukko** *s.* **-voittoi|nen** *a.* H:set murteet. **-väestö** *s.* **-väri|nen** *a.* Lounaissuomalaiset piirteet vaikuttavat vähäpätöisiltä murteen h:stä taustaa vastaan.

hämärik|kö[2*] *s.* hämärän aika, hämyhetki, hämytunti. | Viettää h:köä. Nämä joulun hiljaiset aluspäivät, pehmeät h:öt ja valkoisissa nukkuvat pimeät RAILO.

hämärty|ä[1*] *pass.v.* < hämärtää 2. | Päivä h:y h:mistään. Ilta h:y vähitellen yöksi. Tupa h:y illan tullessa. — Silmissäni h:y [= sumenee, himmenee]. Hänen katseensa h:i. - - hänen silmänsä olivat h:neet, niin ettei hän enää voinut nähdä VT. — *Kuv.* tulla epäselväksi, himmentyä, sekaantua. | Sanojen merkityksen h:minen. Tajunnan h:minen. Ajatukset h:vät.

hämärtäy|tyä[44] *v. runok.* = ed. | - - vihdoin ilta h:tyi LEINO. - - ilta varhemmin on h:nyt KOSKENN.

hämär|tää[8] *v.* **1.** *intr.* **a.** muuttua valoisasta hämäräksi, hämärtyä. | Päivä jo h:si, kun työstä palattiin. Heinäkuussa, öiden ruvettua h:tämään. Ilmojen rannat h:tää, / tummuu kehrä auringon KOSKENN. — *Yksipers.* Alkoi jo h. H:si jo illaksi. Vasta h:täessä hän tuli kylältä. Silmissä alkaa h. **b.** muuttua pimeästä hämäräksi, sarastaa, valjeta. | Aamun h:täessä. Päivä alkoi jo hiukan h., niin että näköpiiri - - alkoi taas laajeta ALKIO. **c.** olla hämärä; näkyä hämärästi, häämöttää, kuumottaa, pilkottaa, siintää. | H:tävä yö. Metsän h:tävä siimes. — Kaukaisuudessa h:tävät pilvet. Kadun toista päätä vain hiukan h:si. Haamuja h:tää edessä ja kahden puolen KILPI. — *Kuv.* - - hänen aivoissaan h:si tieto jostakin, mitä hänen oli mahdoton muistaa KALLAS. **2.** *tr.* tehdä hämärä(mmä)ksi, himmentää, sumentaa, samentaa. | Savun h:tämä paja. Tori on sakean räntäsateen h:tämä. Tiheät pihavaahterat h:tävät tuvan. Varastosuojat h:retään kärpästen torjumiseksi. Kyynelet h:sivät katseeni. — *Yksipers.* Silmiä h:tää. — *Kuv.* Humalan h:tämä järki. Vieras vaikutus on h:tänyt alkuperäisiä murresuhteita.

hämär|ä[12] **1.** *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **a.** valoisuudesta: heikkovaloinen, -valaistuksinen, puolivaloisa, puolipimeä;)(valoisa, kirkas. | H. valo. H. huone, nurkka. H. ilta. Marraskuun h:ät päivät. Kuutamo valaisi huoneen h:ästi. Yhä synkkenevä h:yys. — Pirtissä oli h(:ää). **b.** näkyvyydestä: heikosti näkyvä, himmeä, epäselvä, sumea, samea;)(selvä. | H:äksi kulunut kirjoitus. H. kuva, elokuva. Ikkuna häämöttää h:ästi pimeässä. — Näkö on jo h. Silmissä vanhuuden h:yys. **c.** *kuv.* epäselvä, vaikeasti tajuttava, käsittämätön, tuntematon, salaperäinen, selvittämätön, selittämätön tms. | Hänellä on vain h. käsitys asiasta. Minulla ei ole jutusta h:intä aavistusta. Lapsuuden h:ät muistot. H. onnen kaipuu. Alitajuinen, h. sielunelämä. H:än vaiston sanelemat teot. H:ästi sanottu on h:ästi ajateltu. Teoksessa on runsaasti h:iä, vaikeasti käsitettäviä kohtia. Alkuperältään h. sana. Ajatuksen, sanonnan h:yys. H. muinaisuus. Menneisyyden, historian h:yys. Mi ikävyys, / mi h:yys sieluni ympär / kuin syksyiltanen autiol maal? KIVI. — Onnistuminen näyttää hyvin h:ältä 'epävarmalta'. H:ät [= epäilyttävät] puuhat. H:ällä tavalla hankittu omaisuus. Yhteiskunnan h:ät [= hämäräperäiset, epäilyttävät] ainekset. - - yrittänyt tuoda jotain h:iä seuroja kotiinkin SILL. **2.** *s.* heikkovaloinen tila, puolipimeä, hämäryys, vars. ilta- t. aamupuhteella. | Illan, kesäyön h. Aamun vaaleneva h. H. tihenee, laskeutuu maille. H. hiipii huoneeseen. H. verhoaa tienoon. Istui tuvan h:ässä. En ollut h:ässä häntä tuntea. Tie häipyy metsän h:ään. — *Erik.* hämärä (vuorokauden) aika, vars. iltahämärä. | H:än tulo. Pitää, viettää h:ää. Viivyimme h:ään saakka. Joulun hiljaiset h:ät. — *hämär|issä*, -iin hämärän aikana. | Nousimme aamun h:issä. Illan h:issä palattiin kotiin. Päivä oli jo kulunut h:iin. — *Kuv.* Tieteen on onnistunut luoda valoa menneiden aikojen h:ään. Tapaus on kokonaan h:än peitossa. — *Yhd.* aamu-, ehtoo-, ilta-, joulu-, syys-, talvih.; puolih.

hämärä|eläin *s.* Päästäiset ovat etupäässä hämärä- ja yöeläimiä. **-hetk|i** *s.* Viettää h:eä. Oltiin kaikin - - pitämässä h:eä suuressa tuvassa LEINONEN.
hämärähkö[1] *mod.a.* Huone on h. ikkunan takana kasvavien puiden vuoksi.
hämäräi|nen[63] *a.*, etup. *runok.* hämärä. | Joulukuun h. päivä. Sisäänpä hän astui h:seen yöhön KIVI.
hämärä|peräinen *a.* -peräisyys *omin.* alkuperältään hämärä, tuntematon, hämärän peitossa oleva, apokryfinen. | Kainulaiset l. kveenit, h. suomalaisheimo. H:peräisten sielunilmiöiden tutkiminen. — *Erik.* epäilyttävä, arveluttava, valonarka. | H. henkilö. Harjoittaa h:peräistä liiketoimintaa. H:peräisen näköinen herrasmies. Omaisuus on kotoisin h:peräisistä lähteistä. **-piirteinen** *a.* epäselvä, hämärä, samea. | H. kuva. Luonnonkansojen taivaanjumala on yleensä h. **-raja** *s. metrl.* ilmakehän valoa heijastavan kerroksen yläraja. **-sisältöinen** *a.* H. runo. tekele. **-sokeus** *s. lääk.* sairaalloinen tila, jonka aikana näkökyky kirkkaassa päivänvalossa on tavallinen, mutta hämärissä t. keinotekoisessa valaistuksessa suhteettomasti heikentynyt, yösokeus. **-tila** *s. lääk.* sairaalloinen tila, jossa aistinelimet toimivat puutteellisesti, tajunta on häiriytynyt, potilas saattaa suorittaa kummallisia tekoja jne. — *Kuv.* Aikamme uskonnollinen h. AK. **-valo** *s. metrl.* hämärän aikainen valo taivaalla.
hämäröitt|ää[2*] *v. harv.* tehdä hämäräksi, hämärtää. | Vanhan silmää h:i kyynel *MANN.
hämä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* obj:na tav. henkilö: hämäännyttää, ällistyttää, harhauttaa, bluffata; sekoittaa, peittää, pimittää. | Nyrkkeilijä koettaa h. vastustajaansa. Puolue on yrittänyt h. äänestäjät valhepropagandallaan. Kysymys h:si hänet kokonaan. Kaupungin humu h:si ujon maalaispojan. — *Harv.* asiaobj:n kera. | H. asiain oikea tila. H. puheitaan. Jäljet on h:tty näkymättömiin. Ja nyt se on tuollainen puu, päivän h:ä, taivasta verhoaa! KARHUM.
hämäytyä[4] *v.* = hämääntyä.
hämäännyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* < seur. | Nopea hyökkäys h:ti vastustajan. Poika jäi seisomaan kiellon h:tämänä. H:täviä tietoja. H:tävää kuvakieltä.
hämään|tyä[1*] *v.* -nys[64] *teonn.* hämmentyä, sekaantua. **1.** henkilöistä: mennä hämilleen, häkeltyä. | Poika yritti selittää asiaansa, mutta h:tyi kokonaan. Tunsi mielessään h:tymistä. H. toisen suorista sanoista. Ei voinut h:nykselleen mitään. — *hämään|nyksissä*, -nyksiin (adv.) hämääntyneenä, hämmennyksissä. | Oli niin h:nyksissään, ettei voinut sanoa mitään. **2.** *harv.* asioista: mennä sekaisin, sotkeutua. | Esityksen juoni h:tyy. Marssin tahti h:tyy. Lankavyyhti on h:tynyt. — Kielikorva h:tyy huonon kirjallisuuden lukemisesta.
1. hän A. 3. pers:n *pron.* Taivutus: yks. partit. *häntä*, akk. *hänet*, vanh. t. kans. *hänen, hän*, muissa sijoissa vartalo *häne-*; kans. t. runok. ulkopaikallissijat *hällä, hältä, hälle;* mon. nom. *he* [ei aspiraatiota], gen. *heidän*, akk. *heidät* (vanh. t. kans. *heidän, he*), muissa sijoissa vartalo *hei-;* murt. *heitti-, heiti-*.
I. henkilöä tarkoittaen. — *Vanh. mon.* koll. s:iin liittyen. | - - minun kansani on hullu; eivät he tunne minua VT. Tehkäämme ihminen kuvaksemme, kaltaiseksemme; ja vallitkoot he meren kalat ja taivaan linnut VT. **1.** päälauseessa. **a.** kerrottaessa t. puhuttaessa aikaisemmin mainitusta t. muuten tietystä henkilöstä. | Mikko selitti laajasti kantaansa. Hetken perästä h. vielä jatkoi. | "Kuka on tuo mies?" — "H. on pitäjän uusi lukkari." | "Pojat ovat jo menneet." — "Milloin he lähtivät?" | Tunnen h:et vain ulkonäöltä. Et voi sanoa h:estä muuta kuin pelkkää hyvää. Heidän mielestään emme ole menetelleet oikein. Pakomatkalla heidät saatiin vangiksi. Minun on kerrottava h:elle koko juttu. H. lähti jo, mutta sinähän voit vielä jäädä. He ovat saattaneet niin sanoa, mutta teistä en voi sellaista uskoa. H:enä en epäilisi ollenkaan. H:essä on kyllä miestä yrittämään. H:ellä on aina paljon rahaa. Paluumatkalla heille sattui ikävä onnettomuus. **b.** toisinaan kirjoitettuna isolla alkukirjaimella. **aa.** Jumalasta (tällöin pron:a us. määrittää joko s.-attr. t. rel.-lause). | Kristityllä ei ole muuta turvaa kuin H., auttajamme ja lunastajamme. Turvatkaa H:een, jonka voima on heikoissa väkevä. **bb.** ihaillusta, rakastetusta. | Tuleeko Hänkin sinne? | Ja samassa koulussa oli ollut viime kevätlukukauden sijaisopettajana — h. AHO. **c.** eräitä tähdentäviä käyttötapoja. **aa.** melko *harv.* (tav:mmin se) rel.-pron:n korrelaattina, jolloin rel.-lause tav. on päälauseensa edellä; myös viittaamassa pleonastisesti korrelaattiin, jolla on erityinen paino. | Jota jumalat tahtovat rangaista, h:et he ensin lyövät sokeudella. Joka tahtoo pelastua, (h.) tehköön parannuksen. H., joka hylkää ystävänsä hädän hetkellä, (h.) ei ansaitse ystävän nimeä. **bb.** *hänkin (hekin)* pleonastisesti nominin ohella. | Kauppila, vaikka on rauhallinen mies, vihastui jo h:kin. Paatuneimmissa rikollisissa voi heissäkin tapahtua muutos. Etevin kirjailijoista oli J.B., pappi h:kin. Vartijalla oli h:elläkin tuohus mukanaan AHO. **cc.** vahvistettuna jäljessä olevalla s:lla, joko selvyyden vuoksi t. jnk ominaisen t. huomattavan seikan korostamiseksi. | Siellä käveli Olga, mutta h., Elias, oli ollut Lyylin luona SILL. Kuinka arvoa alentavaa tämä olikaan h:elle, luokkansa priimukselle. **dd.** välittömästi lauseen subj:n perässä sitä korostamassa. | Ukko h. [tav.: Ukko se] vain kertoo samaa juttua. Manta h. odottaa sulhastaan vuodesta vuoteen. Veerti h. ratsasteli kepillä LEHT. **d.** ruhtinaallisen, suuraateliin kuuluvan t. korkeassa virka-asemassa olevan henkilön puhuttelusanan yhteydessä. | H:en majesteettinsa kuningas. H:en keisarillinen korkeutensa. H:en ruhtinaallinen armonsa. H:en ylhäisyytensä. — *Leik.* H:en hirmuisuutensa L. G. v. Haartman. Ja mieleeni tulee entinen opettajani, h:en pelottavuutensa professori Elfving SILL. **e.** *kans.* puhuteltaessa henkilöä, jota ei sinutella (yleisk. †). |

Ottaakos h. kahvia? Mistäpäin h. on tulossa? **2.** alisteisessa lauseessa. — Voi viitata jhk persoonaan päälauseen ohikin. | Se tapaus, jota h. tarkoittaa, sattui viime viikolla. — Jos hallitsevassa lauseessa on useampia pron:n kanssa samaa lukua ja persoonaa olevia, henkilöä merkitseviä sanoja, *hän (he)* luonnollisimmin käsitetään subj:iin viittaavaksi; jos muuta tarkoitetaan eikä se ajatuksesta selvästi ilmene, käyt. tav. tämä-sanaa. Jää us. ilmi panematta, milloin hallitsevassa lauseessa on sama (loogillinen) subj. | Miehet päättivät kulkea samaa tietä, jota (he) eilenkin (menivät). Liisa saa pitää samaa takkia, joka h:ellä oli viime talvenakin. Kalle ajatteli, että h:en oli parasta yrittää uudelleen. Tällä kertaa Jussi ei liikoja vitkastellut, vaikka (h.) onkin laiska. Sano pappilaisillekin, jos heidät vain näet. Kyllä Hannalle itku maistui, kun (h.) kuuli miehensä kuolleen. Rantalaisten on lähdettävä jo aamuhämärissä, jos (he) aikovat ehtiä ajoissa perille. Isä antoi pojille rahaa, jotta he saisivat ostaa uudet sukset. Vanki kertoi, että h. oli päässyt karkaamaan. Mattila kysyi, eikö Mikko myisi taloaan h:elle. Liisa varotti ystäväänsä, ettei h. vain jäisi pois nimipäiviltä. Opettaja kysyi tytöltä, joko h. oli terve. Isä sanoi Matille, että h. [jos Mattia tarkoitetaan, par. tämä] menisi kylään. Poika otti matkalaukun vieraalta, jotta h:en [par. tämän] ei tarvitsisi sitä itse kantaa.

II. muista kuin henkilöistä. **1.** milloin eläin, esine t. asia esitetään personoituna. **a.** epäsuorassa esityksessä (myös ns. salaisessa) puhujasta, ajattelijasta. | Kissa kiipesi puuhun ja ajatteli, ettei koira h:tä nyt saisi. Kettu oli sanonut: "h. rupeaa kanssa tietä tekemään" KS. **b.** muutoin etup. *vanh.* t. kun personointi on hyvin selvä. | Huuhkain tuolla korvessa kuuntelee, ja h:en huutonsa ei ennusta koskaan hyvää KIVI. Katselkaat kukkaisia, kuinka he kasvavat: eivät he työtä tee, eivätkä kehrää UTV. Luonto ponteva Pohjanmaan! / Milloin taas h:en nähdä saan? YRJÖ KOSKINEN. — Kavahtakaat h:tä, kuningas Humalaa KIANTO. - - h. oli tullut, h., jota odotin, Elämä! KAILAS. **2.** *puhek.* demonstr.-pron:na asiasta, joka on yhdentekevä, josta ei välitä, jota halveksii. | "Tahdotko kahvia?" — "Enpä h:estä perusta!" | "Kuinka paljon niitä vehnäsiä tuodaan?" — "Tuo heitä edes viidellä markalla!" | Menkööt lehmät minne haluavat. Minä en heistä välitä AK. Johan tuota olet nähnyt maailmaakin, kun h:essä neljä vuotta olet ollut MERIL. | "Käyt kai sinä pappilassa?" - - "Lieneekö h:een asioimista" KIANTO. — Ilman selvää korrelaattia, myös determinatiivisesti. | Vasta minä söin, mutta saatanpa h:tä haukata. Jospa h:tä yrittäisi. Kaikkea h:tä vielä kysyykin! Työhön h:tä olet sinäkin joutunut. Hitto h:et ties! Kuka h:en tiennee! Mikä h:essä lienee syynä, kun aina epäonnistun. Välipä hällä, mistä saa rahaa, kunhan saa. — *tiedä* t. *tiesi häntä* en tiedä; kuka tietää. | Kuinka lienen jäänyt pois, tiedä h:tä. Sellaisiahan ne tarinoivat, mutta tiesi h:tä. - - katui sitäkin, ettei salaa Kiesuksen nimeen kastattanut... tiesi h:en, eikö siten olisi salavihoja välttänyt AHO. "Se kai oli myös taikurin tekosia?" — "Tiesi h:tä..." TOPPILA.

B. *vanh. raam.* refl.-pron:na. | - - he ovat heillensä minun vaatteeni jakaneet UTV. Epäileväinen mies horjuu kaikissa h:en teissänsä UTV. - - meidän suumme on h:ensä avannut teidän kohtaanne UTV.

2. **-hän** ks. -han.

hänen|kaltaisensa *a.* (myös ⌒) jkn puheena olevan kaltainen. | H. mies aina suoriutuu. Hän teki työn niin hyvin kuin se h:kaltaisellensa on mahdollista. Se on aina h:kaltaistensa kohtalo. **-lais|ensa** *a.* (myös ⌒) = ed. | H. luonne raivaa esteet tieltään. H:taan en ole toista nähnyt. Se sopii hyvin h:ellensa uurastajalle. Tämä oli juuri sellainen paikka, missä h. vaatimaton mies viihtyy.

hänet|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* puhutella häneksi; vrt. sinutella, teititellä.

hänni[4] *s. kans.* merilokki, kihu.

hänny|s[64] *s.* takalieve, -helma. | Takin h. Frakin h:kset. Pukeutua h:ksiin 'takkiin, jossa on hännykset'. Sorokka-nimisen naisenpäähineen osat ovat otsamus, h. ja korvukset.

hännystak|ki *s.* takki, jossa on hännykset, vars. frakki. | Pukeutua h:kiin. Esiintyä h:issa. - - näkeekös pappa, kuinka h. istuu seljässäni KIVI. — *Kuv.* Pääskynen h:issaan.

hännystakki|nen *a.* H. herra. **-puku** *s.*

hännystelijä[14] *tek.* < seur.

hännystel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* pyrkiä suosioon, mielistellä, mairia, liehakoida. | Herrojen h:y. H. ylempiään, esimiehiään. Venäjän vallan aikana monet suomalaisista h:ivät vieraita vallanpitäjiä.

hännäkäs[66*] *a.* = seur. | H. apina. H. takki.

hännälli|nen[63] *poss.a.* < häntä. | H:set sammakot. H. kissa. H. tuulimylly.

hännän|ajo *s. metsät.* uiton päättyessä toimitettu rantavesien puhdistaminen tukeista ja puomeista, peränajo. **-heiluttaj|a** *s. leik.* hännällinen eläin, vars. lehmä ja koira. — *Kuv.* hännystelijä, mielistelijä, suosioon pyrkijä. | Niitä ruotsalaisten h:ia ja kirkonrepijöitä... ALKIO. **-heilutu|s** *s.* Koiran h. — *Kuv.* hännystely, mielistely, imartelu. | Poliittinen h. Turvautua h:kseen. **-huip|pu** *s.* hännän kärki. | Pituus kuonosta h:puun. — *Kuv.* jonon, ryhmän tms. viimeisestä. | Joukkueen h. Kulkea, olla h:puna. Pienin mies usein joutuu h:uksi. **-huiske** *s.* **-huiskutu|s** *s.* Vasikka hullautui loikkauksiin ja h:ksiin. **-juur|i** *s.* Taikojat leikkasivat karvoja lehmän h:esta. Parkitun nahan paras osa on selän keskeltä h:een ulottuva. **-kantaja** *s. leik.* lehmä. — *Kuv.* **1.** viimeinen, perässäolija. | Jäädä h:ksi. 2. hännystelijä, mielistelijä. | Herrain h. **-nipukka** *s.* **-pää** *s.* Valkoinen h. Saada h:stä kiinni. Ketuista ei nähty h:täkään. Silittää kissaa otsalta h:hän asti. **-tynkä** *s.* Heiluttaa h:änsä. Karhun h. on melkein piilossa turkin alla. **-typykkä** *s.* Jäniksenpoika kyykkii metsässä h. pystyssä. **-tyv|i** *s.* Läimäyttää hevosta h:elle.

hännät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < häntä. |

H. kissa, koira, apina. H:tömät sammakkoeläimet. Työhevosen h:tömyys. Naimaton mies on kuin h. koira SL.

häntyri[5] *s.* **1.** *kiert.* susi. | -- kunnes viimein kaikki h:t makasivat veressänsä KIVI. **2.** *murt.* häntäänsä viuhautteleva hevonen. | Vai vielä sinä olet kaiken muun lisäksi h:kin... KATAJA. **3.** *murt.* parirekien takareki. **4.** hännystelijä. | Herrain, porvarien h. Ainoa kuuluu olevan koko pitäjässä, sellainen h. IVALO.

hän|tä[11*] *s.* **1.** selkärankaisten ruumiinosa, joka jatkuu peräaukon taakse; yleisk. vars. nisäkkäiden ja us. matelijoiden hännästä, us. myös esim. eräiden hyönteisten ja matojen takimmaisesta osasta, harvemmin kalojen t. lintujen pyrstöstä; vrt. sapa(ro), pyrstö. | Hevosen, lehmän h. Koiran, kissan h. Ketun, suden h. Oravan, hiiren h. Lyhyt, pitkä, suora, tuuhea h. H:nän tyvi, juuri, pää. Nostaa, heiluttaa h:täänsä. Huiskia h:nällänsä. Solmia h. Typistää, leikata h. Juosta h. pystyssä, suorana. Vetää h:nästä. Siepata h:nästä kiinni. Purra h:täänsä. Koira juoksi tiehensä h. koipien välissä. -- mutta [poika] peijakas pisti palavan taulankappaleen Ruskon h:nän alle KIVI. — Sammakontoukan, lehtikirvan, kastemadon h. Syödä silakan päät ja h:nät. Kukon h. Halla hanhen h:nän alla SL. — Ed:een liittyen eril. ilmauksissa ja sanontatavoissa. | Kukapa kissan h:nän nostaa, jollei kissa itse [itsensä kehumisesta, oman merkityksen, tärkeyden tms. esille tuomisesta yms.] SL. H:tänä hyvä hevonen SL. Ota hiiri h:nästä kiinni! [tavoittamattomissa olevasta]. Taival on suden h:nällä mitattu 'mittaamaton, epämääräisen pitkä'. Ampua h:nän ja männyn [t. metsän] väliin 'harhaan'. Satatuhatta meni (kuin) kissan h:tään 'hukkaan, tyhjään, sen tien'. Kulkea ketun h. kainalossa 'viekastella'. — *Kuv.* Heiluttaa h:tää(nsä) jklle 'mielistellä, liehakoida'. Paeta, olla h. koipien välissä 'nolostuneena, häpeissään, masentuneena, nujerrettuna'. Nostaa h:tänsä pystyyn 'reipastua, rohkaistua'. Kaikilla on kuin kekäle h:nän alla 'touhuava kiire, kova meno'. Asiassa ei ole päätä eikä h:tää 'mitään perää, totta, tolkkua'. Purra hävyltä h. poikki 'olla julkea, häpeämätön'. — *Yhd.* hevosen-, hiiren-, härän-, ketun-, kissan-, koiran-, kärpän-, lehmän-, oravan-, rotan-, suden-, vasikanh.; huiska-, kierteis-, liina-, pihti-, pörrö-, siima-, tupsu-, töpöh. **2.** jk häntämäinen osa t. lisäke, jatke, loppupää, peräpää, latva. | Frakin h. 'hännys'. Pyrstötähden h. Otavan h. osoitti puoltayötä. Pilven, savun h. Sateen, tuulen, myrskyn h. Rivin, jonon, joukon h. Uiton, tukkilautan h. Köyden, nuoran, palmikon h. H:nällä varustettu luoti. Vaaran, harjun h. Västäräkki tepasteli tukin h:nällä. Tuulimyllyn, viirin h. Tykin lavetin h. — Haiman kapeampi pää eli h. ulottuu vasemmalle puolen pernaan asti. Siittiön pää ja h. — Eril. ilmauksissa, us. *kans.* t. *leik.* | Istua h:nälleen 'istuutua'. Pötkiä tiehensä hätä h:nässä. Tuli piian h:nän alla SL. Juosta h. torvella, juosta kuin olisi valkea h:nässä. -- teikari hänen edessänsä viskelee kättänsä ja h:täänsä KIVI. Maija meni, että h. huiskahti oven raosta MERIL. — Joutua, jäädä h:nille 'jälkeen; viimeiseksi, perä- t. loppupäähän'. Juosta jkn h:nässä 'jäljessä, peräpäässä'. Äidillä oli lapsiluita h:nässään 'ympärillään'. Sitten [Kaisu] saa jonkun h:täänsä [= peräänsä, so. miehekseen] ALKIO.

häntä|apina *s.* H:apinat l. koiranmuotoiset apinat 'Cercopithecidae, eräs itäapinoiden heimo'. Marakatit kuuluvat h:apinoihin. **-heikki** *s. leik.* susi. **-hihna** *s.* valjaissa pitkin selkää ja hännän juuren alitse kulkeva hihna, häntävyö.

-häntäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Hyppy-, leveä-, lyhyt-, paksu-, pihti-, pitkä-, puna-, pysty-, pörrö-, tuuhea-, töpö-, vahvah.

häntä|jouhi *s.*, tav. *mon.* Hevosen, lehmän h:jouhet. Jouhikangas valmistetaan hevosen h:jouhista. **-joukko** *s. leik.* jälkijoukko. | Seurata h:a. **-jän|ne** *s.* Hevosen hännän typistäminen katkaisemalla h:teitä on kiellettyä. **-karv|a** *s.* Oravan h:oista tehty sivellin. Jouhet ovat hevosen häntä- ja harjakarvoja. **-kärpä|nen** *s.* hevosen, lehmän t. muun eläimen hännänjuuressa asustava kärpänen. — *Kuv.* kärkkyilijä, kuuluisuuksien ympärillä häärijä, tuttavuuteen t. suosioon pyrkijä. | Maineikkaiden urheilijain liepeissä hyörii monenlaisia h:siä. **-liha|s** *s.* Hevosen h:kset. **-lisäke** *s. el.* eräiden hyönteisten takaruumiin nivelikäs lisäke. **-luu** *s. anat.* (ihmisen) häntänikamien yhteenkasvettuma. **-luusto** *s. anat.* **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -syys[65] *omin.* H. muodostuma. **-nahka** *s.* Tuppeen vedetty h. **-niekka** *a.* hännällinen. | H. kissa. H. leija. **-nikama** *s. anat.* selkärangan loppupään nikama. | H:n murtuma. Ihmisen h:t ovat surkastuneet häntäluuksi. Lehmällä on parikymmentä h:a. **-puol|i** *s.* peräpuoli, perä-, takapää. | Hevosen h. Käärmeen, madon h. Kalan h. — Pidellä köyden h:esta. **-pää** *s.* perä-, takapää, häntäpuoli. | Lehmän h. Käärmeen h. — Nauhan, köyden h. Junan h. Häntävasaran h. — Jonon, joukon h. Joutua, jäädä h:hän. Olla toisena h:stä. **-rohtuma** *s. eläinlääk.* **-roikka** *s. kans.* Uiton h. **-ruoto** *s. anat.* nikamien muodostama hännän luusto. **-rupi** *s. eläinlääk.* eräs hevosen ihotauti. **-tupsu** *s.* Lehmän, koiran h. Tuuhea, valkoinen h. **-töyhtö** *s.* Koiran, oravan h. **-vasara** *s. tekn.* kaksivartinen mekaaninen vipuvasara; vrt. otsa-, rintavasara. **-verkko** *s. kal.* se osa rysän siipeä, joka ulottuu polvesta rantaan; vrt. otsaverkko. **-villa** *s.* **-vyö** *s.* häntähihna.

häntävä[13] *a.* hännällinen; isohäntäinen. | H. hyvä hevonen SL.

häpeil|lä[28] *frekv.v.* -evästi *adv.* -y[2] *teonn.* (< hävetä) olla häpeissään, ujostella, olla häveliäs. | H. vierasta henkilöä. H:ee asioitaan, töitään. Painaa h:len päänsä rintaa vasten. H. tehdä jtak. Esiintyä h:emättä.

häpe|ä[21] *s.* sopimattoman t. arvottoman teon, hairahduksen tms. aiheuttama voimakas, us. ohimenevä ujouden-, huonouden- t. katumuksentunne t. -tila; kunniattomuus, arvonannon t. kunnian menetys t. sen aiheuttanut teko t.

muu seikka;)(arvonanto, kunnia. | Tuntea h:ää. H:än puna poskilla. Punastella h:äänsä. Salata h:änsä. Halusin painua h:ästä maan alle. H. poltti mieltä. H:än karvasteleva tuska. Joutua, tulla h:ään. Saattaa, panna jku h:ään. Se on ikuinen h. Kansallinen h. Suvun h. Poistaa, torjua h. Ei se ole minun h:äni. Puhdistaa jku h:ästä. Kantaa h:änsä. H:än tahraama maine. En pidä sitä minään h:änä. Tuottaa h:ää. Se on hänelle h:äksi. H:äkseni erehdyin. Oli h., että näin kävi. H. sanoa, kipeä kärsiä SP. Se on synti ja h. Yksin h:in [= samalla, yhteen menoon, yksin tein] saatan kertoa koko jutun. H. kyllä näin vanhan vasta tavaamista harjoitella KIVI. - - h. ett' urhomiehet / kehtaa haastaa tuommoisista *CAJ. — *häpe|illä(än,* -ille(en (adv.) tav:mmin häpeissään. — *häpe|issä(än,* -isiin(sä (adv.) Olla h:issään. Luikkia h:issään tiehensä. Hanni vaipui istumaan niin h:issään, ettei uskaltanut silmiään nostaa TALVIO.

häpeä|juttu *s.* häpeällinen, pahennusta herättävä tapahtuma t. kertomus siitä; häväistysjuttu, skandaali. | Sekaantua h:juttuun. Kertoa h:juttuja. **-leima** *s.* Synnin h.

häpeälli|nen[38] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* häpeää tuottava, kunniaton; mainetta, asemaa tms. häpäisevä. | H. teko, rikos. H. pako, tappio. H. sopimus. Tehdä h. rauha. Ennen pidettiin naimattomaksi jäämistä h:senä. Keskiajalla linnanisännätkään eivät katsoneet rosvoilemista h:seksi. Tavoitella h:stä voittoa. H. kielto, rangaistus. H. hautaus. Pettää h:sesti ystävänsä. Elää h:sesti. Kohdella jkta h:sesti.

häpeä|loukko *s.* häpeänurkka. **-merk|ki** *s.* häpeää tuottava merkki, us. *kuv.* | Leimata jku h:illä. Painaa h. jhk. Kantaa h:kinsä.

häpeämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* joka ei häpeä, vars. hävytön, julkea, röyhkeä. | Mitään h. luonto SILL. H. ihminen, pahantekijä, lurjus. H. luonne. H. pyyntö, esitys, toiminta. Kilpailu käy entistä h:tömämmäksi. On h:öntä menetellä siten. Kiskoa h:tömän kallis hinta. Menetellä, käyttäytyä h:tömästi. Ottaa h:tömästi lahjuksia.

häpeän|alainen *a.* myös ⌒. | Joutua h:alaiseksi. **-puna** *s.* H. poskilla. **-tunne** *s.* H. herää, painaa. Vaistomainen h. H:tta loukkaava menettely. **-tunto** *s.* Kirvelevä h.

häpeä|nurkka *s.* Joutua h:nurkkaan 'nurkkaan häpeämään'. Seisoa h:nurkassa. **-paalu** *s. hist.* julkisella paikalla oleva paalu, johon pienehkön rikoksen tekijä rangaistukseksi kiinnitettiin, kaakinpuu. | Tuomita, sitoa, panna h:un. Seisoa, seisottaa h:ssa. — *Kuv.* Saattaa jku h:un 'saattaa julkisen häpeän alaiseksi'. **-penk|ki** *s.* kirkossa rangaistusvälineenä käytetty penkki, jossa julkiseen häpeärangaistukseen tuomittu joutui olemaan jumalanpalveluksen aikana kaiken kirkkokansan nähtävänä, mustapenkki. | Joutua h:kiin. Istua h:issä. Pelätä h:kiä. **-pilkku** *s.* häpeää tuottava, arvoa, mainetta tahraava seikka t. kohta. | 1808-vuoden sodan h. Yhteiskunnan h. Häviämätön h. H. maamme historiassa. Poistaa h. maineestaan. **-rangaistu|s** *s.* julkiseen häpeään saattava rangaistus. | Julkinen h. Kärsiä h. jalkapuussa. Tuomita h:kseen. Kirkolliset rangaistukset olivat suureksi osaksi h:ksia. **-tahra** *s.* häpeäpilkku. | Orjuus on ihmiskunnan h. Pestä h. pois maineestaan. **-työ** *s.* häpeällinen teko. | Peittää h:nsä.

häppä[11*] *s. last.* juoma, juotava, maito.

häpsäh|dellä[28*] *frekv.v.* < seur. -|tää[2*] *v.* -dys[64] *teonn.* hätkähtää, säpsähtää, sävähtää. | Se mies ei vähästä h:dä. Yht'äkkiä he h:tivät ja kuulivat koiran kiihkeätä haukuntaa KIANTO. Isäntä vähän h:ti ääneti tullutta kookasta miestä TALVIO.

häpy[1*] *s.* **1.** häpeäntunne, häveliäisyys, kainous; häpeä(minen), häpeily. | Hävyn tunne. Tuntea h:ä. Hänellä ei ole yhtään h:ä. Viina poistaa hävyn. Tehdä jtak hävyttä. Miksi kasvoni ma pessyt olisin? / H. niissä ois vain nähty selvemmin *CAJ. — *Kuv.* Katkaista hävyltä häntä, purra hävyltä häntä poikki 'menetellä julkeasti, häpeämättömästi'. **2.** vars. *anat.* sukupuolielimet, tav. naaraan ulkosynnyttimet. | H. on naaraspuolisten sukupuolielinten uloimmainen aukko. — *Raam.* ihmisen sukupuolielimistä. | Ja tee heille pellavakaatiot hävyn peitteeksi VT. Paljastaa jkn h., us. 'harjoittaa sukupuoliyhteyttä jkn kanssa'. Älköön kukaan teistä ryhtykö veriheimolaiseensa paljastaakseen hänen h:änsä VT.

häpy|aukko *s. anat.* **-hermo** *s. anat.* **-huul|i** *s. anat.* H:et ovat häpyaukkoa ympäröivät parilliset ihopoimut. **-kannus** *s.* Impatiens, mehevia, hauraita ruohokasveja. | Isokukkainen h. **-karvat** *s. mon. anat.* **-kieli** *s. anat.* häpyhuulten yhtymäkohdassa edessä oleva pieni kohoama, pärrä, clitoris. **-liitos** *s. anat.* lonkkaluiden liittymäkohta. **-luu** *s. anat.* lonkkaluun etuosa. **-rako** *s. anat.* **-vuoto** *s. eläinlääk.* Limainen h.

häpäisijä[14] *tek.* < seur. | Maineen h. Oman kansallisuutensa h.

häpäis|tä[24] *v.* -evästi *adv.* (*rinn.* häväistä) saattaa häpeään, häpeän alaiseksi, tahrata kunnian t. maineen puolesta, alentaa häpeällisesti arvossa, herjata, loukata puhein t. teoin. | H. jkta, itsensä. H:evä herjaus, loukkaus, rangaistus. H. jkn nimi t. nimeä, kunniaa, muistoa. H. kirkkoa, hautaa. Ruumiin h:eminen. Lipun h:eminen. Vanhojen tapojen ja uskomusten h:eminen. Sellainen menettely tuntuu pyhyyden h:emiseltä.

häpäisy[2] *teonn.* < ed. | Lipun, haudan h. Nimen, maineen h. — *Yhd.* haudan-, pyhäinh.

härilläajo *s.* H. on Varsinais-Suomessa vanha tapa.

häristel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < häristää. (*1.*) H. nyrkkiä. H. jkta halolla, kepillä, kirveellä. — Vai lyömään siinä h:et! WILKUNA. (*2.*) H. tunkeilijat tiehensä. Suntio se sunnuntai-aamuisin aina tapasi h. poikasia ja ajaa tapulista pois SAMULI S.

häri|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* äristä, ärhennellä. | Koira h:see. Pentu tarttui h:sten lahkeeseen. - - Anni tarttuu häntään ja alkaa laahata, ja silloin taas alkaa kahina ja h:nä

AHO. Ei kannattanut enää h. pojalle maanantaiaamujen makuista SILL.

härist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** heristää. | H. nyrkkiä, vitsalla. Ei se lyö, joka h:ää SL. **2.** hätistää. | H. koira loitommalle. Kuka se oli, jota se kapteeni siinä h:i? SILL.

härjän- → härän-.

härkihöylä *s. puut.* = härkähöylä.

härk|in[56*] *s.* = hierin. **1.** Hämmentää h:kimellä. Puuro on niin sakeaa, että h. pysyy pystyssä. Jota useampi h., sitä huonompi huttu SL. — *Yhd.* huttu-, puuroh. **2.** Jalkamyllyn h.

härkinmylly *s. kansat.* = jalkamylly.

härki|ä[17*] *v.* Lehmä h:i 'on kiimainen, härillään'.

härkki[4*] *s.* Cerastium, matalia, valkokukkaisia kohokkikasveja. — *Yhd.* mäki-, nurmi-, rinne-, tunturih.

härkylä[14] *s.* Polystichum, suikealehtisiä saniaisia.

här|kä[11*] *s.* **1. a.** naudan uros, sonni. | Vihainen h. H:än sarvet. Teurastaa h. H:ällä ollut [= astutettu] lehmä. — Lehmä on h:illään, h:issään 'kiimainen'. **b.** juhtana käytetty kuohittu sonni. | Iestää h. Ajaa h:illä. Joka h:illä kyntää, se h:istä puhuu SL. Älä sido puivan h:än suuta UT. **c.** eril. sanontatavoissa. | Itsepäinen kuin h. Katsoo kuin h. uutta porttia. Verta tulee kuin h:än kurkusta. Kävelee kuin lautapää h. 'vihaisena, kyräillen'. Sanasta miestä, sarvesta h:kää SL. Kyllä h. niin kauan elää kuin veistä hiotaan SL. **d.** *yhd.* Ajo-, kyntö-, lihotus-, pari-, syöttö-, vetoh. **2.** eräiden muiden nauta- sekä hirvieläinten uros, so. poron (vars. kuohittu), hirven, biisonin, puhvelin ym. | Purtu poro on h. Valjastaa h. ahkion eteen. H:ät tolvaavat. — *Yhd.* alku-, biisoni-, hirvi-, jakki-, myski-, poro-, puhvelih. **3.** *erisn. täht.* eräs eläinradan tähdistö ja merkki, Taurus. **4.** *tekn.* vars. kaivossanana: käsiporakone. **5.** *kal.* kavennussilmä, joka syntyy siten, että kaksi hapaan edellisen kerroksen silmää kudotaan yhteen; virhesilmä, joka syntyy yhden silmän yli hyppäämisestä.

härkä|alue *s.* alue, jolla vetohärkiä pidetään t. on pidetty. **-ha|ka** *s.* aidattu härkien laidun. | Niin hän vietti juhlan iltapuolen / härkiensä kanssa h:assa KIVI. **-höylä** *s. puut.* (*rinn.* härkihöylä) isohko, kahden hengen käytettävä höylä, jossa on sarvien tapaiset kädensijat; *syn.* sarvihöylä.

härkäinen[63] *a.* H. vasikka 'härkävasikka'.

härkä|jyvä *s.* eräiden kotelosieniin kuuluvien sienten (Claviceps) vilja- ja heinäkasveissa loisiva mustapintainen, jyvää muistuttava pahka-aste, torajyvä, karjunhammas. **-kannu** *s.* (olut)kestitys, joka ensikertalaisen tuli markkina- t. kaupunkimatkoilla tarjota tovereilleen, mullikannu. **-kauppias** *s.* **-kulttuuri** *s.* vetohärkien pito (kulttuuri-ilmiönä). | Lounais-Suomen vanha h. **-ladelma** *s. kirj.* suora, aukoton ladelma, jossa ei ole välejä, otsikkoja tms. **-lauma** *s.* **-lintu** *s.* Podiceps griseigena, uikun sukuun kuuluva vesilintu, harmaakurkku-uikku. **-liuta** *s.* Lähestyi sitä raivokas, elämöitsevä h. KIVI. **-mies** *s.* **1.** härilläajaja. | Hevosmies ja h. **2.** markkina-, kaupunki- ym. matkalla oleva ensikertalainen, härkä-, mullipoika, hurrikas. **-mulli, -mullikka** *s.* nuori härkä.

härkämäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. voima. H:sen vahva niska. H. [= itsepintainen] luonne. Puheissaan hän ei ollut niin h. kuin ulkoisesti näytti KARHUM.

härkänen[63] *dem.s.* Tehdä kärpäsestä h. 'suurennella, paisuttaa asiaa'.

härkä|paimen *s.* **-papu** *s.* Vicia faba, eräs viljelty virnalaji; sen siemen; *syn.* hevos-, peltopapu. **-pari** *s.* kaksi yhdessä vetävää härkää. | Iestetty h. Kyntää h:lla, ajaa h:lla t. h:a. H:n vetämä reki. — *Leik.* kaksi keskenään tanssivaa miestä. | Tanssia h:ssa. **-peippo** *s.* = järripeippo. **-poika** *s.* = härkämies 2. **-poro** *s.* porohärkä. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* vääjäämättömästi ja mistään piittaamatta päänsä pitävä, väkipäinen, itsepintainen, itsepäinen. | H. mies. Juro ja h. hämäläinen. H. uhma, oikku, tahto. Pitää h:sesti oma mielipiteensä. Suomalaisten h:syys. **-päivät** *s. mon.* joulunpyhien jälkeiset työarjet; vrt. härkäviikko. **-pä|ä** *s.* itsepintainen henkilö, jukuripää. | Aito hämäläinen h. Vaan siihenkö se tyytyy, joka on semmoinen h. KATAJA. Onko mahdoton siis sopu / kanssa näiden h:iden? LEINO. **-rattaat** *s. mon.* härkien vetämät rattaat. **-taistelija** *s.* toreadori, torero; vrt. seur. | Espanjalainen h. **-taistelu** *s.* erityisellä kentällä toimeenpantu huvinäytäntö, jossa harjoitetut miehet taistelevat härkiä vastaan. **-taisteluareena** *s.* **-talli** *s.* **-talous** *s.* härkien pito (talouden muotona). | Lounais-Suomen h. **-tie** *s.* härillä ajettava tie, vars. vanha Hämeenlinnan ja Turun välinen maantie. | Hämeen h. - - tulin pitkin Turun tietä, / Hämeenlinnan h:tä KL. **-tynnyri** *s.* eräs vanha nestetavaran tilavuusmitta (90 kannua). **-uhri** *s.* härän uhraaminen (palvontamenona). | Mantsinsaaren h. **-valjak|ko** *s.* valjastettu härkäpari (rattaineen). | Matkustaa h:olla. **-vankkurit** *s. mon.* härkien vetämät vankkurit. **-vasikka** *s.* **-vaunu** *s.* **1.** tav. *mon.* härkien vetämät vaunut t. vankkurit. **2.** *kans.* umpinainen rautatien tavaravaunu. | Matkustaa h:ssa. **-viik|ko** *s.* viikko, jossa on 6 arkipäivää, arki-, selkäviikko; *mon.* vars. joulunpyhien jälkeiset viikot. | Tulee h:ot ja läpileivät SP.

härme[78] *s. kem.* härmistymällä syntynyt jauhemainen aine. — *Yhd.* elohopea-, rikkih.

härmettyä[1*] *v.* käydä härmään, härmääntyä.

härmistys[64] *s. kem.* härmistäminen, härmistyminen, sublimaatio.

härmisty|ä[1] *pass.v. kem.* < seur.; *syn.* sublimoitua. | H:vä aine. Muodostua h:mällä. H:nyt mineraali.

härmist|ää[2] *v. kem.* saattaa jk jähmeä aine haihtumaan suoraan kaasumaiseksi ja jälleen Puhdistaa h:ämällä.
tiivistymään suoraan jähmeäksi, sublimoida. | H. jodia. H:ämällä saatu aine. H:etty rikki.

härmitin[56*] *väl.* < seur. — *Yhd.* rikkih.

härmit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* hävittää hyönteis-

tuholaisia suihkuttamalla pensaiden oksille härmistyvää tuhoamisainetta.
härmä[11] *s.* **1.** = huurre. | Puut ovat h:ssä. H. peitti hevosten selän ja lautaset. — *Yhd.* lumi-, suola-, valkoh. **2.** ed:n kaltainen jnk pinnalla oleva (jauhe-, haiven- tms.) kerros; eräiden sieniloisten hedelmäpensaisiin ym. kasveihin ja niiden hedelmiin synnyttämä huurteen kaltainen kerros. — *Yhd.* herneen-, karviais-, omenah. **3.** *harv.* kevyt uni, horros. | Väen silmiin ei tullut unen h:ä sinä yönä.
härmäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* H. ruoho, puu. — *Yhd.* hopea-, sini-, valkoh.
härmä|kerros *s.* Oksia peittävä h. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* H. kerros. **-peittei|nen** *a.* -syys *omin.* H. hedelmä. **-sien|i** *s.* H:et 'Erysiphaceae, kasvien härmätautia aiheuttavia kotelosieniä'. **-tauti** *s.* vrt. härmä 2.
härmät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* Puut ovat h:töminä. H. pensas, hedelmä.
härmääntyä[1*] *v.* käydä härmään, härmettyä.
härnäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | H. jkta. H. koiranpentua. Lausua h:eviä sanoja. Molemminpuolisesta h:emisestä kehittyi tappelu. Tyttö mutkitteli sukkelana ja pyytäjäänsä hilpeästi h:len IVALO.
härnä|tä[35] *v.* -ävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* ärsyttää tahallaan, kiusoitella (esim. saadakseen toisen ärtymään). | H. vastustajaansa. H. koiraa, pässiä. Pääskyset h:ävät kissaa. Käyttää h:äviä sanoja. Loukkaantua h:ämisestä. Esiintyä, puhua h:ävästi.
härppi|ä[17*] *v.* hörppiä, ryyppiä. | H. kahvia, kaljaa. Olutta h:vä mies.
härpätä[35*] *v.* ryypätä nopeasti, hörpätä.
härryk|kä[15*] *s. murt.* häkkyrä. | Herneenvarsia kuivatetaan h:öillä. — *Yhd.* herneh.; metallih.
härski[4] *a.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* voista ym. rasvoista: vanhenemisen, pilaantumisen tms. vuoksi pahanhajuinen ja -makuinen, eltaantunut. | H. voi, rasva, silakka. Haista h:ltä. H. haju, maku. Voin h:ys.
härskiinty|ä[1*] *v.* (*rinn.* härskiytyä[44]) käydä härskiksi, eltaantua. | Voi h:y. Helposti h:vä öljy. H:nyt rasva.
härsyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | H. koiraa. Puhua h:ellen.
härsyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* ärsyttää. | H. jkta riitaan. H:etty koira.
härveli[5] *s. kans.* **1.** viipsin- l. vyyhdinpuu(t). **2.** häkkyrä (heinäseiväs), kärväs.
häräht|ää[2*] *v.* ärähtää. | Siitäpä upseeri hänelle h:i LEHT. Huli h:i ja sai muistutuksen HEPOR.
häräke[78*] *s. murt.* häkkyrä, härrykkä.
härän|ajaja *s.* Hevosmiehet halveksivat h:ajajaa. **-heinät** *s. mon. leik.* sateen pilaamat heinät. **-häntä** *s.* — *Kans.* horsma. **-häntäliemi** *s. ruok.* **-ies** *s.* **-kieli** *s.* **1.** *ruok.* Suolattu h. **2.** *kasv.* **a.** Anchusa, karhealehtisiin kuuluvia karheakarvaisia, sinipunakukkaisia ruohoja. — *Yhd.* rohtoh. **b.** Fistulina, pillisieniä. **-leike** *s.* naudan sisäselkälihasta valmistettu pihvi, chateaubriand. **-liha** *s.* Lehmänliha on hieman vaaleampaa kuin h. **-nahka** *s.* **-nahkainen** *a.* H. hihna. **-paisti** *s.* Pariloitu h. **-pylly** *s. ark.* kuperkeikka, pyllähdys. | Heittää, mennä h:ä. — *Kuv.* Poliittinen h. Taloudellinen asema tekee h:n 'luhistuu, menee nurin'. Ajatukset heittävät h:ä. **-pää** *s.* **-rakko** *s.* **-rakkoinen** *a.* H. kukkaro. **-rinta** *s. ruok.* Ruskeutettua h:a. **-sappi** *s.* **-sarv|i** *s.* Soittaa h:ea. **-seläke** *s. ruok.*
häränsilm|ä *s.* **1.** H:ät 'mulkoilevat t. vihaiset silmät, mulkosilmät'. Katsella h:illä. **2.** suppilomainen pyörre, joka esim. pohjassa olevien kivien aiheuttamana syntyy virtaavan veden pinnalle. | Pyörivä h. Vedenpinta kieppuu suurina h:inä. Virtaava vesi pyörittelee vaahtoa h:än ympäri. **3.** pieni pyöreä lasi-ikkuna. **4.** *ruok.* paistettu muna, jossa on ruskuainen keskellä. **5.** *kansat.* ympyränkehä (sekä joskus sen keskellä oleva piste) koristekuviona. | Poltettu h. **6.** Epinephele, päiväperhosia, joiden etusiivissä on silmämäiset täplät. | Harmaan ruskea h. **7.** Hypochoeris, mykerökukkaisiin kuuluvia korkeahkoja, keltakukkaisia monivuotisia ruohoja. | Täplikäs h.
härän|suoli *s.* H:suoleen tehty makkara. **-tali** *s.* Kynttilöitä valmistettiin h:sta. **-vuota** *s.*
häsy[1] *s. murt.* rähäkkä, metakka. | Hirmuinen hälinä ja h. syntyi KATAJA.
häsäkkä[15*] *s. murt.* = ed.
häthätää *adv.* hätimmiten. **1.** kiireesti, ykskaks, hätäisesti. | Tehdä jtak h. H. kokoonpantu toimikunta. H. kyhätty kirje. Lukaisin h. sanomalehden. Miehet läksivät vainolaista vastaan h. kokoon haalituin asein. **2.** hädin tuskin, nipin napin, juuri ja juuri. | H. vältyimme yhteentörmäykseltä. Ehdin h. junalle. Puron yli johtaa lankku, joka h. kannattaa miehen.
hätik|kö[2*] *s.* hätiköivä, hätäinen henkilö, hätähousu. | Parantumaton h. Muutamat h:öt olivat jo jonottamassa lippuluukulla. Oletpas sinä h. tuhlaamaan rahasi!
hätiköi|dä[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* toimia hätäisesti, kiirehtiä tarpeettomasti, hätäillä, hosua. | H. työssään. Älkää h:kö, ei meillä ole kiirettä. Hän pyrkii h:mään tehtävissään. Kirja on h:den kirjoitettu. H:vä toiminta johti yrityksen epäonnistumiseen. Tämä on anteeksiantamatonta h:ntiä! Päätös vaikuttaa h:dyltä 'ennenaikaiselta, harkitsemattomalta'.
hätiköimätön[57] *kielt.a.* Rauhallinen ja turhia h. mies. Tutkielma vaatii h:tä työtä.
hätiköitsijä[14] *tek.* hätikkö.
hätimmiten *sup.adv.* häthätää. | Aterioitiin h. Opettaja ehti vain h. kuulustella läksyä. H. solmittu tuttavuus. — Jäihin vajonnut selviytyi h. hengissä. Hän tulee h. toimeen venäjän kielellään.
hätinä *adv. murt.* (hädin) tuskin, hädin. | H. sinusta on siihen työhön. - - ei siinä mitään ehtinyt. h. jaloista tiepuoleen KARHUM. He olivat vielä semmoisia pieniä vesseleitä, että h. kykenivät omin neuvoinsa kävellä vaapertamaan PÄIVÄR.
hätistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | H. kärpäsiä ulos ikkunasta. Koira h:ee lampaita. Räätälini on kova h:emään velkamiehiään.
hätist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* hätyyttämällä karkottaa, häätää, hätyyttää, häristää. | H. hyttysiä luotaan. Nukkuja h:i kärpäsen nenältään. Mies h:i ärhentelevän koiran kintereiltään.

Koiran haukku h:ää linnut puusta. Ukko h:i ilkkuvat pojat kepillään tiehensä. Lehmä ei ollut pojan h:yksestä millänsäkään. Ajaja h:i [= hoputti] hevosta juoksemaan. — *Kuv.* H:in pois häiritsevät ajatukset. Vielä minä -- näytän kuinka hämäläinen pajupehkot pientareilta h:ää! LINN.

häti|ä[17*] *v. murt.* hätäillä. | Ei tässä h:minen auta. Älä nyt hädi, tehdään tie puhtaaksi ALKIO.

hätkäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hätkähtää. | Nukkuja h:telee levottomasti.

hätkähdytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* (*rinn.* hätkäyttää) < seur. | H:ävä näky. Takaa kuuluva huuto h:i minua. Sillä miehellä on h:ävän omalaatuisia ajatuksia. Uutinen vaikutti h:ävästi.

hätkäh|tää[2*] *v.* -dys[64] *teonn.* vavahtaa, sävähtää, säpsähtää, hytkähtää, häpsähtää. | H. outoa, kammottavaa ääntä, näkyä. H. omia ajatuksiaan. H. kuin piiskan iskusta. Miehet h:tivät poliisin astuessa huoneeseen. Lapsi heräsi h:täen. Nukkuja h:ti hereille. Onko tämä sittenkin totta? h:ti hän. Kuolonsanoma sai koko kaupungin h:tämään. Hänen sydämensä h:ti. Me h:dämme juoksemaan AHO. -- kuorossa naurahtaneet ukot h:tivät pian vakaviksi SEPPÄNEN. -- hänen mielessään h:ti [= ailahti] kummallinen pelko KATAJA. — *Harv.* esineestä. | Auto pysähtyi h:täen.

hätkäyttää[2*] *v.* = hätkähdyttää.

häts *interj.* pois hätisteltäessä. | H.! — menetkös siitä!

hätyyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < hätyyttää. | Kissa h:telee pikkulintuja. Naisten h:tely. Velkoja h:telee velallistaan. Puute alkoi h. väestöä.

hätyyttelij|ä[14] *tek.* < ed. | Olla turvassa h:öiltä.

hätyyttäjä[10] *tek.*

hätyyttämätön[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Rauhallinen, ketään h. koira. **2.** *pass.* Matti Järvinen oli vuosia keihäänheiton h. maailmanennätysmies.

hätyyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* käydä kimppuun, ahdistaa; ajaa, hätistää, häätää. | Koira h:tää varasta. Napoleonin armeija tuhoutui melkein kokonaan venäläisten ja pakkasen h:tämänä. Olla turvassa vihollisen h:yksiltä. Verokarhu h:tää minua. Viljalajeja h:tävä ruostesieni. Toukkien h:tämä metsä. Häntä eivät toimeentulon huolet h:ä. Nälkä rupeaa h:tämään. — Koira h:ti kissan puuhun. Juokse h:tämään lehmä (pois) kauramaasta! Mies h:tää [= hoputtaa] hevosen juoksuun.

hätä[11*] *s.* yl. vaikea, ahdistava, huolestuttava, vaivaava (ulkonainen t. sisäinen) tila, ahdistus, ahdinko, vaiva; merk.-ryhmät eivät selvästi eroa toisistaan.

1. a. vaaran aiheuttama tila, uhkaava, tukala tila(nne), vaara, pula. | Olla hädässä. Hyökkäyksen johdosta maa oli suuressa hädässä. Hädässä oleva alus. Retkeläiset joutuivat suureen h:än. Vaaran uhatessa ja hädän hetkellä. Menetti hädän hetkellä malttinsa. Hengen, kuoleman h. Huutaa kuin hengen hädässä. Mutta Jukolan pojat juoksivat kuin jänikset ja villit oinaat; sillä h. kirmasi heidän kantapäillään KIVI. Luther vannoi ukkosen hädässä SILL. -- vaivoissa, hädissä, ahdistuksissa UT. **b.** taloudellinen, siveellinen tms. ahdinko, kurjuus, puute. | Taloudellinen h. Ainainen h. ja puute. Auttaa h:ä kärsiviä. H:ä kärsivien sotaleskien huolto. H. ahdistaa köyhää perhettä. Pulan tuoma h. kasvoi päivä päivältä. Hänen sydämensä on aina avoin lähimmäisen hädälle. — Kansan siveellinen, hengellinen h. (vrt. myös 2.a).

2. a. tuskallinen huoli, pelokas t. tuskainen mielentila, hätääntyneisyys, huolestuneisuus, tuska, pelko. | Jklla on, jklle tulee h. jstak. Tuntea h:ä jstak, jnk puolesta. H. lasten kohtalosta, omasta sielunpelastuksesta. Sielun, omantunnon h. Mikä h:nä? H. täyttää sydämen. H. ja levottomuus valtaa mielen. Olla hädän vallassa. Tuli h., että jos äiti hyvinkin jättää. H. ja hyvä mieli samalla kertaa. **b.** tuskallinen tarve, huolen sekainen kiire, hoppu, tinka. | Alituinen h. ja hoppu. Tulinen h. asioiden käsittelyssä. Mihin sinulla on tuommoinen h.? Ei tässä hengen h:ä ole! H. päästä lähtemään, pakoon. Pojilla oli h. ongelle. -- mikäs h. sinulla on pois? AHO. — Lapsella on pieni, iso h. [tarpeenteolle].

3. ed:iin liittyviä sanontoja ja sananparsia. **a.** Olla h:ä kärsimässä (hiukan ark.) 'olla ahtaalla, tiukalla, kiipelissä, helisemässä, pulassa [tms.]'. Vastustaja oli ajoittain h:ä kärsimässä. HJK:n maali oli usein h:ä kärsimässä. Oli h:ä kärsimässä uteliaiden haastattelijain käsissä. — Jklla, jllak ei ole (mitään) h:ä 'jklla ei ole vaaraa, vaikeuksia, jku selviytyy jstak, jkn asiat ovat hyvin [tms.]'. Potilaalla ei ole toistaiseksi mitään h:ä. Ei ole h:ä ainakaan ruoan puolesta. Kaikki hyvin, ei h:ä mitään! Ei h:ä, kyllä tästä selvitään. H:kös tässä on eläessä! H:kös [= helppoahan] sinun on, kun on rahaa kuin roskaa. -- reisi kuin rekivedon — h:kös niillä tuommoisilla aidan yli? AHO. Myötätuulen mies hänkin, poliittinen nimittäin: h:kös siinä muuta kuin höllöttää LEINO. **b.** tulla, mennä, ehtiä yms. *hätään* t. *hätiin* apuun. | Peto raahasi miestä pitkän matkaa, ennen kuin muut juoksivat h:än. Kun ehdittiin hätiin, vasikka oli jo kuristunut kuoliaaksi. Jollei poliisi olisi päässyt h:än, roistot olisivat tappaneet uhrinsa. Huusi lähellä seisovia h:än. — *tähän hätään* tähän tarpeeseen, tässä tingassa, tällä hetkellä. | Huone oli niin huonossa kunnossa, ettei sitä tähän h:än voinut ajatella korjattavaksi. Mistäpä ne rahat tähän h:än sieppasi. En nyt tähän h:än keksi parempaakaan keinoa. — *ensi hätään* t. *hädässä* ensiksi, aluksi, alkuun pääsemiseksi. | Paljonko sinä ensi h:än tarvitsisit? Tulokkaiden oli ensi h:än asuttava ulkorakennuksissa. Tulen ensi hädässä toimeen parilla tuhannella. — *viime hädässä* viime tingassa. | Pelastus tuli viime hädässä. — *jklla on hätä kädessä, käsissä, jklle tulee hätä käteen.* Vaara lähellä ja h. kädessä. Ilman häntä meillä olisi ollut h. kädessä. Äidille tuli h. käteen, kun poikaa ei kuulunut kotiin. — *ei hädän päivääkään* ei

hätäpäivääkään. c. sananlaskuja. | H. ei lue lakia. Hädässä ystävä tutaan. H. keinon keksii. Missä h. suurin, siinä apu lähinnä. Ei itku hädästä päästä, parku päivistä pahoista. Ei h. ole tämän näköinen 'ei tässä ole hätää [tms.]'.

4. eräitä adv:sia käyttötapoja: *hädissä(än* [harv. hätiin(sä] hädän vallassa, hätääntyneenä, hätäännyksissä, hätäyksissään. | Olla hädissään. Turvautui hädissään puukkoon. Taisit hädissäsi valehdella. -- joutui niin hätiinsä, että tuskin ehti hiukan vaatetta päälleen heittää ALKIO. — *hätään* (murt.) nopeasti, pian, kiireesti. | H:änpä se aika siellä menikin. H:än noustiin suksille HEPOR. — *hädin* ks. erikseen.

5. *yhd.* Hengen-, kuolemanh.; sielun-, synninh.; nälänh.; tupakanh.; merih.; munimish.

hätä- yhd:t merkitsevät mm. 1. hädänalaista (aluetta, aikaa, tilaa), esim. h:aika, -alue, -paikka, -päivä, -seutu, -tila. 2. hädän hetkellä, hätätilassa käytettävää, toimitettavaa, hätätilan synnyttämää, esim. h:ankkuri, -apu, -asetus, -huuto, -jarru, -kaste, -keino, -kello, -lasku, -leipä, -merkki, -puhelu, -raha, -satama, -side, -työ, -valhe, -varjelus.

hätä|aika *s.* Maassa vallitsee h. Pettuleipä on h:aikojen ravintoa. **-alue** *s.* H:elle on lähetetty ruokatavaraa. **-ankkuri** *s.* Laskettiin h. — *Kuv.* Hänen velvollisuudentuntonsa oli h:n tavoin varjellut häntä ajautumasta vaarallisille kareille.

hätäapu *s.* Antaa h:a köyhille. Saada h:a tapaturman sattuessa. Hätäavun turvin päästiin ankaran talven yli. **-asema** *s.* **-jyvästö** *s. vanh.* lainajyvästö. **-komitea** *s.* **-laina** *s.* **-rahasto** *s.* Valtion, läänin h. **-toimikunta** *s.* Kunnallinen h. **-työ** *s. vanh.* työttömyystyö. | Järjestää h:tä. H:nä tehty katu. **-työläinen** *s.*

hätä|asetus *s.* Poikkeukselliset ajat pakottavat antamaan lukuisia h:asetuksia. **-avustus** *s.* **-housu** *s.* 1. hätäinen henkilö, hätäilijä, hätikkö, hoppuilija. | Huolimaton h. Joku h. ehti tiedustella kilpailun tulosta, ennen kuin kilpailu oli edes alkanut. 2. *harv.* pelkuri. | Mitä sinä pelkäät, senkin h. Suurimmat h:t pötkivät pakoon. **-huu|to** *s.* Hukkuvan h:dot. — *Kuv.* Sielun h. Ummistaa korvansa jonkun h:doilta. Avustustoimikunta julkaisi liikuttavan h:don puutteenalaisten puolesta.

hätäilemät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* Turhia h. mies. H. käytös. Nopea, mutta h. työtahti. Puhua h:tömästi. Vastustajan h:tömyys sai hänet yhä suurempaan raivoon.

hätäileväi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* hätäilevä, huolestunut. | Toimeentulostaan h. perheen huoltaja.

hätäil|lä[29] *v.* -evästi *adv.* -y[2] *teonn.* 1. tuntea hätää, olla huolissaan. | H. hengestään. Älä h:e, kyllä tästä selvitään! Taisi käydä hullusti, h:i toveri. Poika alkoi h., miten hän selviäisi kokeesta. H:in jo, ettet enää kotiin tulekaan. Vaimo h:i miestään (kotiin kuuluvaksi). Terveytensä puolesta h:evä henkilö. Martta, Martta, moninaisista sinä huolehdit ja h:et UT. 2. toimia hätäisesti, hätiköidä. | H. työssään. Tehdä jtak h:emättä. H:evä toiminta. Hyvä alku pilattiin turhalla h:yllä. Puhua h:evästi. Elä sinä, mies, h:e myymään metsääsi KATAJA. H:ty päätös.

hätäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* 1. hätääntynyt, levoton, huolestunut. | H. ilme kasvoilla. Joku tiedusteli h:sellä äänellä poliisia. Äiti juoksi h:senä apuun. Kuului h:stä liikehtimistä. 2. (liian) nopea, ennenaikainen, harkitsematon, hätiköivä, hätiköity, hutiloiva, hutiloitu, pintapuolinen. | Tehtävissään lapsellisen h. henkilö. H. pääteimä. H. oikeudenkäynti. Ennakkotarkastus oli liian h. Puhujan esitys kävi yhä h:semmäksi. Sanottiin h:set jäähyväiset. Tein h:siä muistiinpanoja. H:sesti piirretty kuva. Lukaisin h:sesti sanomalehden. Täytyy valittaa teoksen kielen h:syyttä. 3. *hätäiseltä* (adv. murt.) hädin tuskin, hätäisesti. | Poika pääsi h:seltä heikon jään yli. Karhu sai jauhoisella härkkimellä h:seltä kettua häntään lyöneeksi KS.

hätäissä|(än *adv. murt.* hädissään, hätäisesti. | Etköhän sinä muuten vain h:si sitä [ruumista] sysännyt menemään? AHO.

hätä|jarru *s.*, vars. *raut.* H:jarrua saa käyttää vain vaaran uhatessa. Vetää h:jarrua, h:jarrusta. **-jarrutus** *s.* **-kaste** *s. usk.* kaste, jonka toimittaa maallikko, jos lapsi on niin heikko, että pelätään sen kuolevan ennen kuin pappi ehtii kastaa sen. | Kastaa h:ella. Toimittaa lapselle h. Panna lapsi h:eseen. **-keino** *s.* Turvautua h:on, h:ihin. Rahan arvon alentaminen on h., jota on käytettävä vain poikkeustapauksissa. **-kello** *s.* Tuli on irti, kuuluu h:n ensimmäinen läppäys. Kirkon tornissa soitetaan h:ja. — *Kuv.* Hänen sydämensä lyönnit pauhaavat kuin h:t. Semmoisia h:ja [= hätikköjä] te olette joka tyttö!

hätäk|kä[15*] *s. ark.* = hötäkkä. | Siinä h:ässä minulta putosi kello.

hätä|korjaus *s.* Auton ulkorenkaiden h. **-laki** *s.* poikkeuksellisissa oloissa annettu väliaikaisluonteinen laki. **-lasku** *s.* pakkolasku. | Lentäjä, lentokone teki h:n. **-lasta** *s.* Reisiluunmurtumassa kelpaa h:ksi laudankappale, suksisauva, puunoksa tms. **-laukau|s** *s.* Mereltä kuului haaksirikkoisen laivan h:ksia. **-leipä** *s.* Maassamme on katovuosien ja vihollisuuksien aikoina käytetty pettua ja muuta h:ä viljan jatkona. **-leivä|s** *s.* hätäleivän aines. | H:ksinä on käytetty mm. pettua, olkia ja poronjäkälää. **-lip|pu** *s.* H:pua käytetään aluksen joutuessa merihätään. Nostettiin h. — Haaksirikkoinen oli sitonut paitansa h:uksi. **-lähetin** *s. rad.* Pelastusveneen, laivan, lentokoneen h. **-masto** *s. mer.* menetetyn t. vaurioituneen maston tilalle pystytetty tilapäinen masto. **-merkk|i** *s.* Alus antaa h:ejä. Sähköttämällä annettava kansainvälinen h. on SOS. **-paarit** *s. mon.* Seipäistä ja risuista tehdyt h. **-paik|ka** *s.* 1. Apuväkeä kiirehti h:alle. — Poika oli tottunut -- hokemaan Neitsyen -- nimeen, kun h. tuli HAARLA. 2. H:koja auton renkaan puhkeamisen varalta. **-paikkaus** *s.* Polkupyörän ulkorenkaan h. **-pakko** *s. harv.* välttämätön pakko. | Älköön kalua ilman -- h:a olematta muu-

tettako muuhun laivaan LK. **-peruna** *s.* eräs aikainen perunalajike, Amerikan ruusuperuna. **-pikaa** *adv.* kiireessä, käden käänteessä, hät-hätää. | Tehdä jtak h. H. täytimme eväsreppumme ja läksimme matkaan. H. kyhättiin katos tuulta ja sadetta vastaan. **-poi|ka** *s.* (tav. kielt. yhteyksissä) pelkuri, hätähousu. | Mutta haastattelija ei ollutkaan h:kia, vaan pyrki uudestaan sisälle. Ei meidän poika ole mikään h., on se selvinnyt pahemmistakin paikoista. **-puhelu** *s.* hätätilan johdosta tilattava puhelu. | H:t toimitetaan ennen kaikkia muita puheluja. **-puolustu|s** *s.* hätävarjelu(s). | Ryhtyä h:kseen. — Selitystä on pidettävä epäonnistuneena h:ksena. **-päinen** *a.* hätäinen. | Mitä tuollainen h. hosuminen hyödyttää! — Pojalle tulee h. tuska HAARLA. **-päissä** *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) hädissään. | H. tehty erehdys. Koiraa pakeneva poika hyppäsi h:nsä ohi ajavaan autoon. Taisit h:si luvata liikoja. Emme h:mme keksineet muutakaan keinoa. **-päiv|ä** *s.* hädän päivä, puutteen päivä; hädän hetki. | Nähdä h:iä. Panna säästöön h:ien varalle. -- oli h:inään menettänyt pelto-osuutensa isoisille ahnehtijoille HAARLA. -- huuda minua avuksesi h:änäsi, niin minä autan sinua VT. -- jo tunsi tuhon tulevan, | h:än päälle saavan KAL. — *ei hätäpäivääkään, -päiviäkään* ei mitään hätää. | Eihän tässä ole h:ääkään. Kunhan pääsisimme tästä ahavan kourista tuonne metsän sisään, ei meillä olisi h:ääkään. **-raha** *s.* hätätilan johdosta liikkeelle laskettu raha. | Lyödä rautaista h:a. **-ratkaisu** *s.* Päätös näyttää h:lta. **-ravinto** *s.* Nälkävuosien h:na on pettu tullut kuuluksi. **-rehu** *s.* Meillä ovat tärkeimpiä h:ja lehdekset, jäkälät, kanervat, selluloosa- ja varpurehut. **-rumpu** *s.* Lyödä h:a. **-ruoka** *s.* Valmistaa h:a pettu- ja olkijauhoista.

hätärä[12], **-|inen**[63] *a. harv.* silmistä: tihruinen. | Pienet, h:t silmäraukat HAAHTI. H:iset, vilkkuvat silmät LINN. **-silmäi|nen** *a. harv.* tihrusilmäinen. | H. poika. Nämät askareet mua vaivaa kuin h:stä karvas kaasu ja sauhu KIVI.

hätä|sanoma *s.* Piiritetyt lähettivät h:sanoman. **-satama** *s. mer.* satama, johon aluksen täytyy poiketa merihädän välttämiseksi t. merellä kärsittyjen vaurioiden korjaamiseksi. | Etsiä h:a. — *Kuv.* Hän pitää puoluetta vain h:na, josta valtiollisen myrskyn tauottua voi jälleen palata entisille kalavesilleen. **-selity|s** *s.* Oli keksinyt kommellukselleen hilpeyttä herättävän h:ksen. **-seutu** *s.* Lähettää avustusta h:jen asukkaille. **-side** *s.* Haavalle asetettiin tilapäinen h. **-sidos** *s.* H. kyynärvarren murtumassa. **-tar|ve** *s.* välttämätön tarve. | Lainata rahaa h:peeseen, h:peeksi. Tehdä työtä h:peeksi. Hän osaa venättä vain h:peiksi. **-teurastus** *s.* kuolevan eläimen teurastus lihan pilaantumisen estämiseksi. **-tila** *s.* hädän-, puutteenalainen tila. | Uskonnollinen, siveellinen, yhteiskunnallinen h. H:n aiheuttamat toimenpiteet. Väestön h. käy yhä ankarammaksi. Uusi hallitus muodostettiin h:n pakotuksesta. Useat peräkkäiset katovuodet synnyttivät äärimmäisen h:n. Käytti halpamaisesti hyväkseen toisten h:a. Joutua h:an. Olla h:ssa. Syön lihaa vain todellisessa h:ssa. Mies turvautui h:ssansa aseeseen. — *hätätilassa* us. paremman puutteessa. | H:ssa voi lakkiakin käyttää juoma-astiana. Pesutelineet kuuluvat vain h:ssa makuuhuoneeseen. **-tilan|ne** *s.* Pulmallinen h. H:teen aiheuttama pakkomääräys. **-tilaosoitus** *s. liik.* vekseliin tehty merkintä henkilöstä t. liikkeestä, joka tarvittaessa tulee hyväksyjäksi t. maksajaksi. **-toimenpi|de** *s.* Veronlisäystä on pidettävä h:teenä. **-torv|i** *s.* Puhaltaa h:een. H:et soivat. **-tul|i** *s.* tav. hätämerkkinä palava tuli. | Laivan h:et. Korpeen eksyneet sytyttivät h:en. **-työ** *s.* hädän pakottamana t. hätäisesti tehty t. tehtävä työ. | Rakennus on ilmeistä h:tä. Hän on h:nään suomentanut pari roskaromaania. — *Lak.* ylityö, jota saadaan teettää, jos jk vaara uhkaa keskeyttää t. on keskeyttänyt työn t. jos työn keskeyttäminen aiheuttaisi omaisuuden, tavaran t. raaka-aineen pilaantumisen t. hukkaantumisen. **-uloskäytävä** *s.* varauloskäytävä. | Työhuoneen h:n tulee olla selvästi osoitettuna. **-valaistu|s** *s.* varavalaistus. | Kokoushuoneen, katsomon h:ksen tulee olla niin voimakas, että sen valossa voidaan vaivatta liikkua. **-val(h)e** *s.* Häneltä pääsi h. Luulitko selviäväsi pinteestä h:ella! Hän ei koskaan turvaudu h:eseen. **-vara** *s.* se, mihin jku turvautuu (vain) hätätilassa, paremman puutteessa. | Turvautua h:an. Pitää uskontoa ahtaiden aikojen h:na. Tämä työ kelpaa kyllä h:ksi. Suullista testamenttia on käytettävä vain h:na äkillisen sairauden tms. sattuessa. Usko pois, tyttö pitää sinua vain h:naan. — *Ruok.* Pappilan h. 'vatkatusta kermasta ja pikkuleivistä valmistettu jälkiruoka'. **-varai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* H. toiminta. Olkoon sh vain h. š-äänteen merkki. Joen yli kulkee h:sesti kyhätty silta. **-varakeino** *s.* Selitys, johon on turvauduttu h:na. **-varjelu, -varjelu|s** *s.*, vars. *lak.* käsillä olevan t. välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön, ahdistajaan vastahyökkäyksenä kohdistuva puolustus, hätäpuolustus. | Toimia h:ksessa. H:n liioittelu. Jos joku tunkeutuu luvatta toisen kotiin, on h. oikeutettu. — *Kuv.* Erään katsantokannan mukaan yhteiskunta käyttää rangaistusta jonkinlaisena h:ksena kansalaisten turvaamiseksi. **-vuo|si** *s.* Maailmansodan jälkeiset h:det.

hätäyksissä *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) hädissään, hätäännyksissään, hätääntyneenä. | H:ni unohdin oven auki. Onkohan Poju mennyt yksin rannalle? kysyi äiti h:än. Yksi ainoa [russakka] putosi h:än tuopin sisään KIANTO. Talon isäntä ja Myntin ukko olivat vielä kateissa ja joku muu, jota ei h. muistettu kuka TOPPILA.

hätäytyä[44] *v.* = hätääntyä.

hätääkärsivä *a.* par. ⁀.

hätäänny|s[64] *s.* hätääntyneisyys, hätä, pula, hämmennys. | Hänet valtasi h. Hänen silmänsä kuvastavat suurta h:stä. Kuuluu ilkeämielisiä huudahduksia, mutta puhuja ei

osoita vähintäkään h:ksen merkkiä. — *hätäännyksissä(än* (adv.) hätääntyneenä, hädissään. | Hevonen juoksi h:ksissään päin isoa näyteikkunaa. H:ksissäni menetin harkintakykyni.

hätäännyttä|ä[2*] *kaus.v.* < hätääntyä. | Ajan tapahtumat ovat h:neet monien mielen.

hätääntymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* H. mies. H. katse. Mielen h:tömyys. Siinä työssä vaaditaan h:öntä lujuutta.

hätään|tyä[1*] *v.* (*rinn.* hätäytyä) joutua hädän valtaan, hämmentyä. | H. suunniltaan. Kansa h:tyi uutisesta. Yksin jäänyt lapsi h:tyi ja rupesi huutamaan äitiä. Vähääkään h:tymättä kiirehdittiin pommisuojiin. Älä h:ny, yritetään uudestaan! Olipa siinäkin h:tymisen syy! "Älä lähde vielä!" h:tyi toveri. H:nyin kadonnutta lompakkoani. Poika h:tyi juoksemaan pakoon. — *hätään|tynyt* (a.) -tyneesti (adv.) -tyneisyys[65] (omin.) pelokas, huolestunut, hätäinen. | H:tynyt katse, ilme. H:tyneen näköinen. Katsoa h:tynein silmin. Joku kutsui h:tyneesti apuun. Lintu oli niin h:tynyt, ettei löytänyt ikkuna-aukkoa. Kuului h:tyneitä ääniä.

häveliä|s[66] *a.* -ästi *adv.* -isyys[65] *omin.* kaino, ujo, vaatimaton, hienotunteinen;)(julkea, röyhkeä, hävytön. | H. henkilö, neito. H:ät köyhät 'varattomat, hädänalaiset säätyläiset, kainot köyhät'. Turha, synnynnäinen, väärä h:isyys. H:ästi punasteleva tyttö. Loukata jkn h:isyyden tunnetta. Rikkoa h:isyyden lakeja. Pyytäjä jäi h:ästi seisomaan ovelle. Häntä ei ole pilattu liialla h:isyydellä. H:isyyteni estää minua tunkeutumasta syvemmälle tähän kysymykseen. H. katse, kysymys, ajatus. Näen upeat myrkkysienet ja kihokit h:ät H.ASUNTA. - - niitä [jäseniä], joita häpeämme, me sitä h:ämmin peitämme UT.

hävel|tää[5] *v. murt.* puhella nopeasti, vuolaasti, heveltää. | Sitten h:sivät vanha emäntä ja Vehmaan ukko sekaisin kilpaa purittaen TOPPILA.

hävet|tää[2*] *kaus.v., 3. pers.* < seur. | Jkta h:tää jk, tehdä jtak. H:tää suunnattomasti. Eikö sinua h:ä kulkea noissa vaatteissa? Minua ihan h:tää, kun tulin siitä puhuneeksi. Poikaa rupesi h:tämään oma typeryytensä. H:tävän huono.

häve|tä[36*] *v.* tuntea häpeää, olla häpeissään; vrt. ujostella. | H. jkta, jtak. Häpeä vähän! En häpeä tekoani. Lapset häpesivät köyhää äitiänsä. Häpeän sanoa häntä tuttavakseni. Etkö häpeä puhua tuollaisia! Häpeä syyttämästä toisia! Mitä häpeämistä siinä on! Koira luikki h:ten tiehensä. Poika ajettiin nurkkaan häpeämään. Hän ei voi ajatella menneisyyttään syvästi häpeämättä. Minua soimattiin häpeämättä varkaaksi. Sinun tähtesi minun täytyy h. silmät päästäni. Ja he olivat molemmat, mies ja hänen vaimonsa, alasti eivätkä h:nneet toisiansa VT. Ennen maa repee, ennen kuin huora häpee SL. — *Kuv.* Ikäviä maisemia, kitukasvuista kuusikkoa, joka näyttää häpeävän alastomuuttaan. — Eivät nämä juhlat häitä häpeä 'eivät ole huonommat'.

hävikki[4*] *s. harv.* häviö, hukka. | Ajan h. Etsin päivilleni nopeata h:ä SEPPÄNEN. — *Yhd.* mittah.

hävittäj|ä[12] *tek.* **1.** Miinat vedenalaisten h:inä. Muurahainen tekee hyötyä mm. tuhohyönteisten h:änä. Sotaa on sanottu sekä kulttuurisaavutusten h:äksi että niiden edistäjäksi. **2.** *sot.* **a.** suurikokoisin (tav. 400—1500 tonnin vetoinen) vedenpäällinen t torpedoalus. | H:ät suorittavat mm. tiedustelu- ja saattopalvelua. — *Yhd.* sukellusveneen-, torpedonh. **b.** varsinaista ilmataistelua käyvä, vahvasti aseistettu, nopea ja ketterä sotilaslentokone. | Kaksi h:ää kävi pommikonelaivueen kimppuun. — *Yhd.* yöh.

hävittäjä- tav. *sot.* **-alus** *s.* **-kone** *s.* hävittäjälentokone. | 1-paikkainen h. **-laivue** *s.* H:elle annettiin määräys nostaa ankkuri. — Vihollisen h. nousi ilmaan. **-lentokone** *s.* **-lentue** *s.* **-lentäjä** *s.* **-tyyppi** *s.*

hävittämis|halu *s.* **-keino** *s.* Vaaraton rikkaruohojen h. **-kielto** *s.* Metsän h.

hävit|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* **1.** tehdä olemattomaksi, tyhjäksi, tehdä loppu jstak, tuhota. | Rottien, rikkaruohojen h:täminen. Aine, joka h:tää syöpäläiset. H. sukupuuttoon, jäljettömiin. H:ä kirje luettuasi sen! Kaiken h:tävä pyörremyrsky. Tuli h:tää joka päivä suuria omaisuuksia. Vihollinen on h:tänyt kaupungin maan tasalle. Illan virkku, aamun torkku, se tapa talon h:tää SL. Lehmä, joka on aiottu h. 'teurastaa'. Röntgensäteet vaikuttavat h:tävästi kudoksiin. Viina h:tää monen kodin onnen. Sen miehen muisto h:ettäköön kansasta. Linja-autot ovat jo melkein kokonaan h:täneet sisävesiemme laivaliikenteen. Tahdonpa h. [= lopettaa] sen teerenpelin KIVI. — Voimat, jotka h:tävät [= kumoavat] toisensa. **2.** tuhota, autioittaa, raiskata, turmella, haaskata. | Metsän h:täminen on laissa kielletty. Vihollinen h:ti maata peninkulmien laajuudelta. Ison vihan jälkeen Suomi oli autio ja h:etty. **3.** omalla toiminnallaan hukata, kadottaa t. menettää, tuhlata. | H:tänyt maansa ja tavaransa. H. rahaa korttipelissä. — Poika h:ti kellonsa, par. pojalta hävisi kello [ellei kysymyksessä ole tahallinen teko].

hävity|s[64] *teonn.* (< ed.) hävittäminen, tuho, turmio. | Jerusalemin h. Voi tätä h:ksen kauhistusta! Pommikoneet kylvävät kuolemaa ja h:stä siviiliväestön keskuuteen. Tulva on saanut aikaan suunnatonta h:stä. Metsä on säästynyt kirveen h:kseltä. - - näette h:ksen kauhistuksen - - seisovan pyhässä paikassa UT. — *Yhd.* joukkoh.; luonnon-, metsänh.

hävitys|aine *s.* Tehokas syöpäläisten h. **-ase** *s.* **-hakkaus, -hakkuu** *s.* Metsän h. **-halu** *s.* Pelkästä h:sta tehty ilkityö. **-into** *s.* **-keino** *s.* Viljelyskasvien tuholaisia torjuttaessa käytetään sekä varo- että h:ja. **-partio** *s. sot.* Lähetettiin h:ita vihollisen selustaan. **-raivo** *s.* Joutua h:n valtaan. **-retki** *s.* Julma h. Untamon h. Kalervon sukua vastaan. Tehtiin h:ä vihollisen alueelle. **-sota** *s.* Monivuotinen h.

autioitti maan. Nykyajan sota on kaikkialle ulottuvaa h:a. — Ryhdyttiin tarmokkaaseen h:an rottia ja muita tuholaisia vastaan. On käyty järjestelmällistä h:a uskontoa vastaan. **-toimenpide** *s.* **-tuli** *s. sot.* eräs tykistön tulimuoto. **-työ** *s.* Veden h. Niittymatojen h. H:n kammottavat jäljet. Keuhkotauti tekee tuhoisaa h:tä. Järjestö sai rauhassa jatkaa maanalaista h:tään. — *Sot. mon.* Hävitystöiden kohteina ovat etupäässä vihollisen liikenne- ja viestiyhteydet. **-vimma** *s.* Sokea h. Useat arvokkaat taideteokset joutuivat kapinallisten h:n kohteiksi. **-voima** *s.* Ruudin, ammuksen, tykistön, tulen, rajumyrskyn h.

hävityt|tää[2*] *fakt.v.* < hävittää. | On h:ettävä kaikki tarpeettomaksi käyneet asiakirjat. Perääntyvän armeijan johto h:ti jäljiltään kaikki asutusseudut.

hävi|tä[37] *v.* **1.** joutua t. mennä näkymättömiin, erottamattomiin, tietymättömiin, kadoksiin, kadota, hukkua, hukkaantua. | H. näkyvistä. H. näkymättömiin, tietymättömiin, jäljettömiin. H. pimeyteen, pölyyn, sumuun, mutkan taa. Minulta h:si rahakukkaro. Hevonen h:nnyt laitumelta. Paketti toisensa jälkeen h:si hänen laukkuunsa. Myrskyn noustua matkustajat h:sivät hytteihinsä. Mihin se Pekka lienee tästä h:nnyt. H:ä silmistäni ja heti! H. omille teilleen, teille tietymättömille. H. kuin tina tuhkaan, tuhka tuuleen 'aivan kokonaan, jäljettömiin'. Aurinko h:ää vuorten taa. Voi h:si kaupasta. Koiran haukunta h:si tuulen kohinaan. Mihin sinä saat rahasi h:ämään [= tuhlaat rahasi]? **2. a.** lakata olemasta, huveta, haihtua, häipyä; us.)(pysyä, säilyä, kestää. | H. olemattomiin. Majava on useista maista h:nnyt sukupuuttoon. H:ämässä oleva kansa. H:nnyt kaupunki. H:ävää Helsinkiä. Mustepilkut h:ävät, jos niitä tuoreeltaan hierotaan sitruunamehulla. Paise alkoi painua ja h:si lopulta kokonaan. Sumu alkoi h. H. käytännöstä. Tapa, joka on vähitellen h:ämässä. Karvas maku h:ää keitettäessä. Muisto, joka ei koskaan h:ä. Häneltä on h:nnyt usko tulevaisuuteen. — H:ävän [= mitättömän, huomaamattoman, äärettömän] pieni hiukkanen, määrä, matka, aika. **b.** joutua häviöön, perikatoon, tuhoutua, rappeutua. | Hoidon puutteessa talo h:ää h:ämistään. Valtakunta oli h:ämäisillään sisäisiin riitaisuuksiin. Mattila oli silloin h:nnyt ja velkainen talo H.JARTTI. **3.** joutua tappiolle, häviölle, kärsiä tappio, hävitö, menettää;)(voittaa. | H. taistelussa, pelissä, kilpailussa. H:sin oikeudenkäynnissä. Sota h:ttiin. Uusi puolue h:si vaalit. Juttu on h:tty. H:simme ottelun kahdella maalilla. H:än satasen siinä kaupassa. H:si uhkapelissä koko omaisuutensa. H. jklle 'olla jkta huonompi'. H:än hänelle kolmiloikassa vain parikymmentä senttiä. Voittaja ja h:nnyt. — H. talostaan 'menettää talonsa'. Jättikö isäs sulle mitään perintöä, vai h:sikö se vallan tyhjäksi? SILL.

hävit|ön[57] *a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* hävytön.

häviämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* pysyvä, katoamaton. | H. alkuaine. H. luonteenominaisuus. Energian h:tömyyden laki. Tapahtuma painui h:tömästi mieleeni. Hän jätti jälkeensä h:tömän muiston.

häviäväi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* häviävä, katoava(inen). | H. ihminen. Mainekin on h:stä. Olevaisen h:syys.

häviö[3] *s.* **1.** tappiolle joutuminen, tappio. | Kärsiä h., joutua h:lle taistelussa, ottelussa, pelissä. Olla h:llä, h:n puolella. 5 pisteen h. maaottelussa. Eilisten kilpailujen yllätys oli A:n h. B:lle. Joukkue oli väliin aivan h:n partaalla. Lakko päättyi työläisten h:ön, h:ksi. — *Yhd.* luovutus-, piste-, selkä-, tuomari-, tyrmäys-, työh. **2.** tuho, turmio, perikato. | Joutua, saattaa h:ön. Joutua h:lle alttiiksi. Sinun h:si päivä on lähellä. Talo kulkee h:tään kohti. Rooman h. Kirjasto joutui tulipalossa h:n omaksi. Pelastaa h:stä. Oli taloudellisen h:n partaalla. - - ennenkuin talo oli h:ön mennyt KIVI. **3.** se, mikä jstak häviää, joutuu hukkaan, menetys, hukka, tappio. | Aiheuttaa, tuottaa h:tä. Taloudelliset h:t. Mekaaninen h. Puun h. kaskettaessa. Johdon vastuksen aiheuttama virran h. — *Yhd.* haihtumis-, hankaus-, jauhatus-, korko-, kurssi-, mitta-, palamis-, pesu-, sahaus-, säteily-, uitto-, vuotoh.; aika- t. ajan-, aine(en)-, energia(n)-, jännite- t. jännitteen-, kaasu(n)-, lämpö- t. lämmön-, paine(en)-, paino(n)-, teho(n)-, valo(n)-, virran-, voima(n)h.; kokonaish.

häviö|asema *s.* šakissa: Joutua h:asemaan. **-läm|pö** *s. tekn.* Muuntajan h:mön poistaminen. **-mie|s** *s. harv.* häviön kärsinyt mies. | H:het rupesivat etsimään tappion syitä. **-peli** *s.* šakkipelissä: Voittajalla ei ollut ainoatakaan h:ä. **-piste** *s.* Voittaneella oli vain 2 h:ttä. **-prosentti** *s.* **-tila** *s.* Saattaa jku h:an. Valtakunta on h:ssa. — *Lak.* varattomuuden tila. | Velallinen on joutunut h:an eikä kykene täyttämään sitoumuksiansa. **-tunnelma** *s.* **-tuomio** *s.* Painiottelun todellinen voittaja sai h:n.

häviö|tön[57] *kar.a.*, tav. *tekn.* H. kone. Hihnamme takaavat miltei h:ttömän voimansiirron.

hävyntunne *s.* H. estää puhumasta sopimattomia.

hävyt|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < häpy. **1.** häpeämätön, julkea, röyhkeä. | H. käytös. H. teko, ilkityö. Sinä h. lurjus! Kylän h:tömin juorukello. Se on h. vale! Tämä on h:öntä! Mikä h:tömyys! Puhui h:tömyyksiä tuttavistaan. Esiintyä h:tömästi. Olet minua h:tömästi loukannut. — H. hinta. H:tömän kallis. H:tömän suuri kirjoituspalkkio. — *hävyttömän* (puhek.) yleisemminkin: kovin, tavattoman. | H:tömän suuri. H:tömän paljon kansaa. Hän on käynyt h:tömän harvapuheiseksi. Tämähän maistuu h:tömän hyvältä. **2.** säädytön, rivo, sopimaton. | H. kuva, laulu. Hän on sikamaisen h. puheissaan. Miehen kasvoilla oli h. virnistys. Puhua, lasketella h:tömyyksiä. Kuka sinulle on tuollaisen h:tömän sanan opettanut? — *S:sesti.* Jutella h:tömiä.

häväisijä[14] *tek.* < häväistä. | Temppelin, haudan, Jumalan nimen h.

häväisty|s[64] *s.* julkinen häpeä, häpeään joutuminen, häpäisy. | Julkinen h. Joutua h:ksen kohteeksi. En kestä tätä h:stä. — *Yhd.* pyhäinh.
häväistys|huuto *s.* Julkeat h:huudot keskeyttivät puhujan. **-juttu** *s.* skandaali(juttu). | Keksiä, levittää h:ja. — Avioeron aiheuttama h. H:un oli sekaantunut huomattavia henkilöitä. **-kirja** *s.* **-kirjailija** *s.* Pietro Aretino, renessanssin pelätyin h. **-kirjanen** *s.* Siionin viisaiden pöytäkirja, juutalaisvastainen h. **-kirjoitus** *s.* Puoluetta vastaan kohdistettu h. **-laulu** *s.* **-puhe** *s.* **-runo** *s.* **-ryöp|py** *s.* Vastustajat syytivät hänen päälleen suoranaisen h:yn. **-san|a** *s.* Huudella h:oja. **-tulva** *s.* Hänen hyökkäävä kirjoituksensa synnytti loputtoman h:n. **-yritys** *s.*
häväis|tä[24] *v.* = häpäistä. | H. vainajaa, hautaa, uskontoa. Ruumiin h:eminen. Olet h:syt itsesi. Jumalan nimi tulee h:tyksi. Hallitusta halvennettiin h:evin puhein. -- mies, joka julkeasti h:ee maat ja taivaat KIVI. -- lapsukaiset, pysykää hänessä [Kristuksessa], jotta -- meitä [ei] h:täisi pois hänen luotaan hänen tulemuksessaan UT.
häväisy[2] *teonn.* = häpäisy.
häväs[60*] *s.*, etup. *vanh.* eläimen säkä; niska. | Härän, hevosen h. -- kuun juoksi kesäorava / häpähältä hännän päähän KAL.
häyry[1] *s.*, etup. *murt.* häkä, katku, tiku. **-pää** *a.* sekapäinen. | Mitä on Jukolan Jussi? H. kukko; nuijapää sonni KIVI. — *S:sesti.* Poliittiset veijarit ja kiihkoilevat h:t.
hää *interj.* vrt. haa. **1.** ilmaisemassa paheksumista, pilkkaa, inhoa, häijyyttä, vihaa, yllättymistä ym. | H.! senkin kurja. H. sinuas --- sinä --- sinä --- TALVIO. — "H.!" karjui Vennu, "mitä? Sinäkö sen! --" ALKIO. — H.! Oletko kauan ollut tässä [kuuntelemassa]? PÄIVÄR. **2.** kirjoitetussa kielessä ilmaisemassa (pilkallista) nauruääntä. | Häh häh h., räkätti toinen. Häh h. — ilkeä mies puhkesi saakelilliseen ivanauruun OLLI.
hää|aika *s.* **1.** häiden vieton aika. | Määrätä h. **2.** *el.* kuherrus-, kiima-aika. | Oravien h. on aikaisin keväällä. **-asu** *s.* Sulhasen, morsiamen h. **-ateria** *s.* Syötiin komea h. — *Heng.* Karitsan h.
häädel|lä[28*] *frekv.v.* < häätää. | H. ulos. H. asiattomia pois tehtaan portilta. Lapsia h:tiin sivummalle. Tulija kuului häätelevän koiria AHO.
hääh *interj.* vrt. hä, häh. | Mitä huudat? H.? — "H.?" kysyi sängystä vaari ALKIO.
hää|hame *s. kans.* naisen hääpuku. **-humu** *s.* Pistäytyä katselemaan h:a. Koko kaupunki eli kuninkaallisessa h:ssa. **-huone** *s.*, etup. *vanh.* **1.** häidenviettohuone, hääsali. | Juhla-asussa oleva h. Astua h:eseen. Raatihuone oli tavallisesti kaupunkilaisten h:ena. **2.** hääsalissa olijat, hääyleisö. | Iloitse sinä h.! KIVI. **-hymni** *s.* **-ilo** *s.* Käydä katsomassa h:a. Häiritä h:a. Muistella h:ja. — Katsella päiväperhojen h:a. — *Kuv. heng.* Päästä taivaan h:on. **-ilta** *s.* **-itku** *s.*, us. *mon.* hää- ja kihlajaismenoissa esitettävä itku, itkuvirsi. | Syrjääniläiset h:t. Karjalaisten h:t ovat erittäin runollisia ja kauniita. **-joukko** *s.* hääsaatto, hääväki. **-juhla** *s.*, us. *mon.* Hieno h. Viettää h:a. Kuninkaalliset h:t. **-juhlallisuudet** *s. mon.* Suuret h. **-kansa** *s.* hääväki, häävieraat. **-kulkue** *s.* **-kutsu** *s.* Lähettää h. Kirjoittaa h:ja. **-lahja** *s.* morsiusparille häissä annettu lahja, morsiuslahja. | H:na saatu kahvikalusto. **-laulu** *s.* Vatjalaisten h:t. Korkea Veisu on kokoelma ihania h:ja. **-leninki** *s.* **-len|to** *s.* **1.** lentäen suoritettu häämatka. | Vihkimisen jälkeen nuori pari lähti h:nolle New Yorkiin. **2.** *el.* mehiläisten, muurahaisten, termiittien yms. parveilulento.
hääli|ä[17] *v.* häälyä, hääriä, liikkua edestakaisin. | Lassi oli taas näkevinään Susannan valjun haamun uunin laiteella h:vän TOPPILA.
häälty|ä[1*] *v. kans. ruok.* ummehtua, käydä tunkkaiseksi. | Ohraleipä h:y helposti vanhana.
häälyil|lä[29] *frekv.v.* < häälyä. | -- päivän kehrä oli nousemassa, toisaalta h:i synkänsinisiä pilviä KIANTO.
häälyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | H. jalkojaan. Emäntä h:teli ruumistaan edestakaisin. Tuuli h:telee puutarhan kukkasia.
häälyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < häälyä. | Tuuli h:tää uudinta. H. käsiään. -- mikään ei voi enää häntä kerran saavutetulta kalliopohjalta h. LEINO.
häälyväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* häilyvä(inen), vaihteleva, epävakainen. | Tiedot kaukaisen idän maista olivat h:siä. H:sten kreikkalaisten into laimeni nopeasti. Lapsen mieli on usein hyvin h. Sotaonnen h:syys.
hääly|ä[1] *v.* -västi *adv.* -nä[14] *teonn.* häilyä, huojua, leijua, liehua. | H:vä varjo. Liput h:ivät tuulessa. Puiden oksat h:vät ikkunan edessä. Suunnattomat sääskiparvet h:ivät veden yläpuolella. Ilmassa h:vä savu. -- niittymaan hallava huuru h:y yhä paikoillaan KARHUM. — *Abstr:mmin.* H. elämän ja kuoleman välillä. Maisemien yllä h:i ihmeellinen tunnelma. Menoarvio h:y viiden ja kuuden miljoonan välillä. Kauneus on h:vä käsite. Hetkisen h:ivät ahdistavat ajatukset vielä tajunnan rajoilla PEKKANEN.
hääläh|tää[2*] *v.* -dys[64] *teonn.* häilähtää. | Verho h:ti. Ehdin huomata valojuovan h:dyksen. Tuuli tohahti uunin sieraimessa, tuikun savuinen liekki h:ti HAANPÄÄ.
häälä|tä[35] *v.* heilua, häärätä, liikkua sinne tänne, edestakaisin. | Hän h:si ja teki rotevasti talouden askareita PÄIVÄR. Ukot h:sivät talon ja raittiusseuran väliä, toisia tuli ja toisia meni TOPPILA.
hää|malja *s.* Juoda h. **-marssi** *s.* Soittaa h:a. Mendelssohnin h. **-matka** *s.* **1.** matka, jonka nuoripari tekee häiden jälkeen, kuherrusmatka. **2.** *harv.* matka häihin. **-meno|t** *s. mon.* (harv. *yks.*) Karjalaiset h. Suurenmoiset h. Itämaiden h:ja. Ohjata h:ja.
häämöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Pilvi alkoi yhä selvempänä h. keväisellä taivaalla. Kuljettiin Skotlannin rantaa, sieltä täältä h:teli kirkontorneja.
häämöt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* (*rinn.* haamottaa)

näkyä hämärästi, himmeästi, epäselvästi, hämärtää, siintää, kajastaa, kuultaa, kuumottaa. | Edessä h:tivät linnan muurit. Kaukaa h:ti korkea vaara. Kotimaan ranta alkoi h. Pirtissä oli pimeää, esineet vain h:tivät silmään. Huoneesta h:ti hiukan valoa. Etäisiä, h:täviä metsiä. Silmä alkaa erottaa tutun kirkontornin h:yksen. - - siinsi vaaroja ja h:ti aukeita, etäisiä ulapoita AHO. Pirtin oviaukossa h:ti isännän hahmo SILL. — *Kuv.* Mielessä h:ti heikko toive. Häviö alkoi h. Voitto jo h:tää. Hänelle h:ti kaukaisena päämääränä maailmanmestarin titteli. Amerikka on h:tänyt kultamaana tuhansille suomalaisille. Näemme jo uuden ajan h:yksen.

hää|paikka *s.* häätalo. | Mennä h:paikkaan, h:paikalle. H:paikassa kuhisi väkeä. **-pari** *s.* morsiuspari. | Saattaa nuorta h:a. H. herätettiin laululla. **-pi|dot** *s. mon.* Komeat, mahtavat h. Järjestää h. Mennä h:toihin. **-polska** *s.* Soitettiin h:a.

hääppöi|nen[63] *a. ark.* vain kielt. yhteyksissä: hyvä, kehuttava, häävi, kaksinen. | No ei se kovin h. talo ole. Ei meidän elämämme ole juuri h:stä ollut.

hää|puhe *s.* Appiukon h. Pitää h. **-pu|ku** *s.* häissä käytetty puku, tav. morsiamen t. sulhasen vihkipuku. | Sulhasen, morsiamen h. Pukeutua h:kuun. — *El.* lintujen, kalojen kuherrus-, kutuajan höyhenet, väri ja yl. ulkoasu. | Useilla sälönokkaisten koirailla on erityinen h. Voidaan puhua lahnan erityisestä kutu- l. h:vusta. **-pukui|nen** *a.* Pihamaalla käyskenteli h:sia vieraita. — *El.* vrt. ed. | H. sinisorsa. **-päivä** *s.* **1.** häidenviettopäivä. | H. valkeni kauniina. Koko ensimmäisen h:n esiintyi morsian kruunu päässä. **2.** häidenvieton vuosipäivä. | Kolmaskymmenes h:mme. **-päivälli|nen** *s.*, us. *mon.* Syödä h. Olimme h:sillä. **-pöy|tä** *s.* Kattaa h. Istuttiin h:tään. Olla kunniapaikalla h:dässä. **-rahvas** *s.* hääväki, häävieraat. | H:ta alkoi kokoontua taloon. **-riemu** *s.* Niin, neitoni! H:mme on lyhyt KIVI. - - **h. mielet kukkuroi** *MANN. — *Kuv. heng.* Päästä taivaan h:un.

häärintä[15*] *teonn.* = seur. | Katsella lasten h:ä.

häärinä[14] *teonn.* < hääriä. | On touhua ja h:ä.

hääriskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < hääriä. | Tyttö h:ee puuhakkaana lieden ääressä. Puutarhassa h:i vanha ukko. Alituista h:yä.

häärin|ki[66*] *s. murt.* häärinä, touhu, puuha. | - - monenlaiset ovat hommat ja h:git KATAJA.

hääri|ä[17] *v.* = häärätä. | H. ja hälistä. H. hiki hatussa. H. hiessä hapsin. H. kukkona tunkiolla. H:i kuin heinämies. H:ttiin kuin tulipalossa. Huoneessa hääri joukko miehiä. Tyttö h:i matkavalmistuksissaan. Navetan puolella h:i emäntä lypsypuuhissa. Lauri-poika metsäss' h:i, / katselevi puita väärii KIVI. Siinä h:ttiin kuin tulisilla hiililiä TOPPILA.

hää|runo *s.* häätilaisuuteen sepitetty runo; *erik.* us. *mon.* häissä esitettävistä kansanrunoista. | Luki laatimansa h:runon. — Kosinta- ja h:runot. Kalevalan h:runot. Karjalaisilla ja inkeriläisillä on runsaasti h:runoja. **-runosto** *s.* jnk kansan, alueen tm. häärunot. | Inkerin h. Kalevalan lyyrillinen h. **-ruo|ka** *s.* Valmistaa h:kia. Kansanomaiset h:at.

hääräil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | Hommailla ja h. H. hellan ääressä. Lapset h:ivät joulukuusen ympärillä.

häärä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* puuhata, touhuta, hääriä, hosua. | Hosua ja h. H. hiki hatussa. Hän h:ä kaiken päivää. Ketteränä h:si kauppias tiskinsä takana. Alkoi kova touhu ja h:äminen. Ankara työ ja h:ys. "Kyllä kerron - -", vastasi Eila h:tessään vettä järvestä KATAJA. Hän oli yli kahdeksankymmenen, mutta h:si vielä kovasti SILL. Hyppää ja h:ä eikä tiedä kulkunsa määrää SL.

hää|saarna *s.* Pitää h. [Rovastin] ääni värisi vielä h:saarnaa sanellessa TOPPILA. **-saat|to** *s.* hääparin ja -vieraiden vars. vihkikirkkoon mentäessä t. sieltä tultaessa muodostama saatto, hääkulkue. | Toi tytön iloisessa h:ossa kotiinsa. On aamu ja käy h. / nyt kirkkohon verkalleen U.SCHROWE. **-saattue** *s.* = ed. | H. eteni pitkänä hevosjonona. **-sali** *s.* Koristaa h. Astua h:in. — Niin nousee nyt ankara pauhu, / ja riemusta h. soi KIVI. — *Kuv. heng.* Taivaallinen h. 'taivas'. Pyrkiä taivaan h:in. **-salko** *s.* paikoin kansanomaisissa häissä häätalon pihamaalle t. rakennuksen päätyyn pystytetty koristeltu salko. **-seurue** *s.* hääsaattue, hääkulkue. | Soiton kaikuessa saapui h.

häät[28] *s. mon.* **1.** juhla avioliittoon vihittäessä. | Suuret, komeat, mahtavat h. Kolmipäiväiset h. Pekan ja Liisan h. Viettää, pitää häitä. Juoda, tanssia häitä. Olla häissä. Mennä häihin. Kuokkia, mennä kuokkimaan häitä. Jop' on täällä syömät syöty, / h. juotu, piot pietty KAL. Yö ristiäisiä hyviäkin, kaksi häitä häijyjäkin SL. Ei härkä häitä kiitä, hepo pitkiä pyhiä SL. — *Kiert.* Luulevat ihmiset vielä, että on h. pidetty ennen vihkiäisiä SILL. — *Kuv.* eläimistä. | Kottaraiset ovat jo aikoja sitten pitäneet häänsä. Salakat viettivät rannan matalikossa häitään. — *Heng.* Karitsan h., taivaalliset h. 'taivaan riemu'. — *Yhd.* hopea-, kulta-, timanttih.; ilta-, päivähh.; kaksois-, kirkko-, kruunu-, maalais-, ruhtinas-, talonpoikaish.; verih. **2.** *kirj.* latomisvirhe, jossa sana t. sanat on ladottu kahteen kertaan; vrt. ruumis.

hää|talo *s.* Vieraita saapui h:taloon. H:talossa oli juhla ylimmillään. **-tanss|i** *s.* Vanhanaikainen h. Tanssittiin siroja h:eja. **-tap|a** *s.* Ikivanha h. Vatjalaisia h:oja. **-tilaisuu|s** *s.* Ruhtinaallinen h. H:teen oli sepitetty leikillinen runo. **-tu|pa** *s.* vrt. häähuone, hääsali. | H:vassa tanssittiin katkeamatta polskaa. - - sun tänään vielä, lupaan, / vien hiljaiseen h:paan *LEINO.

hääty|ä[1*] *pass.v.* < seur. **1. a.** joutua pakosta asumasijoiltaan, pois jstak; joutua lähtemään, kulkemaan jnnek. | H. konnultaan. Oli h:nyt mökistään pois. - - köyhtynyttä aatelissukua, joka vähitellen oli h:nyt tiloiltaan KALLAS. — H. maanpakoon. Ostjakkien ja vogulien esivanhemmat h:ivät pohjoista kohti. Lie kuollut mies, lie ulkomaille h:nyt HEPOR. **b.** joutua jhk tilaan, tekemään jtak, olemaan jssak tms. |

Hän h:i virkamieheksi. Tukkimies h:i heinätöihin. Häädyttiin pyytämään lainaa. Häädyttiin yöpymään metsään. - - olin h:nyt kulkeelle näin myöhään ja pyysin yösijaa ALKIO. - - hopeina pilvet hohtavat, maa hämärään jo h:y *MANN. Mä etten h:is häpeään, / - - / mua valvomaan sä auta VK. c. *yksipers. murt.* täytyä, olla pakko. | Lapissa h:y koettaa olla sovinnossa. Minun h:i olla seppänä. - - h:y panna puolipohjat [kenkiin] RAILO. **2.** *murt.* palaa loppuun, hiipua, sammua (vars. hiilloksesta). | Hiillos h:y. Saunan pesä oli jo h:nyt. Käsi kylmenee ja katse jäätyy, / Herran alttareilla tuli h:y AK.

häät|ää^{1} *v.* **1.** karkottaa, hätistää, ajaa pois, poistaa. | H. vihollinen maasta. H. koirat pirtistä pihalle. H. hyttyset pois. Ei vierasta yön selkään häädetä. Mäyräkoiraa käytetään h:ämään kettua luolasta. Mehiläisyhteiskunta voidaan h. ja muuttaa toiseen pesään. Pilven veikko vyörähti kuin myrsky, / väkivallan h:i, häijyt kaatoi *CAJ. — *Lak.* virallisin toimenpitein erottaa vuokramies t. muu haltija kiinteistön, asumuksen t. muun suojan hallinnasta. | H. pois torpasta. Uhata h. Häädettäväksi tuomittu. Vuokralaisten h:äminen. Kruunu h:ää pois maaltaan sellaiset, jotka eivät tee maan päälle työtä KATAJA. — *Kuv.* Kahvi h:i väsymyksen jäsenistä. Oli kohta sydänyö, mutta pimeän h:i mitä kirkkain kuu KIANTO. - - käy nyt tuskat tuntemahan, / hätäpäivät h:ämähän KAL. Sä sodat häädä pois VK. **2.** *murt.* tukahduttaa, sammuttaa. | - - kuuli hän häädettyjä mutta nopeita askelia *WILKUNA. - - niin pian kuin [metsä]valkea on niin häädetty, että osa miehistöstä voidaan kotiin laskea, on se tapahtuva LK.

häätö^{1*} *teonn. lak.* (< ed.) vuokramiehen t. muun haltijan erottaminen laillisin toimin kiinteistön, asumuksen t. muun suojan hallinnasta; *harv.* yl. häätäminen, karkottaminen. | Vuokramiehen h. Laukon torpparien h. Turvata tilan haltija häädöltä. — Mehiläisten h. pesästä. — *Yhd.* joukko-, torpparih. **-juttu** *s. lak.* Käräjillä oli käsiteltävänä kaksi h:a. **-käsky** *s.* Antaa h. Saimme h:n. **-oikeus** *s. lak.* Huoneiston omistajan h. **-päätös** *s. lak.* häätämisen toimeenpanoon oikeuttava, ulosotonhaltijan t. tuomioistuimen antama päätös. **-tuomio** *s. lak.* vrt. ed. | Antaa h. H:n täytäntöönpano.

hää|vaatteet *s. mon.* Pukeutua h:vaatteisiin. Ystävä, kuinka tulit tänne sisälle, vaikka sinulla ei ole h:vaatteita? UT. **-valmistelu|t** *s. mon.* Tehdä, suorittaa h:ja. **-valmistuks|et** *s. mon.* Aloittaa h. Ryhtyä h:iin.

hääv|i^{1} *a. ark.* -isti *adv.* vain kielt. yhteyksissä: kehuttava, hyvä, hääppöinen, kaksinen. | Ei se ole h. mökki. Ei se nyt kovin h:in näköinen ollut. Tie ei ollut h:issä kunnossa. Tytön asiat eivät olleet h:isti. Eipä minunkaan matkustamiseni ollut juuri h:iä PÄIVÄR. Eivät ne kuunarit aluksi kaikki niin h:ejä olleet KILPI. Ja niineen hän läksi eikä akka hänestä sen h:impää selkoa saanut KIANTO.

hää|vieras *s.* H:vieraat jo saapuvat. Oli kutsuttu paljon h:vieraita. **-vir|si** *s.* häätilaisuuteen sopiva virsi; *erik.*, us. *mon.* häissä esitettävistä kansanrunoista, häärunoista. | Soittaa h. — Kalevalan h:ret. — *Kuv.* - - yön lemmenlintu / h:ttä lauloi JYLHÄ. **-vuo|de** *s.* Valmistaa h. Käydä h:teeseen. Marja on koristanut sen [veneen kokan] kuin h:teeksi AHO. **-väki** *s.* häävieraat, hääyleisö. **-yö** *s.* Nuorenparin h.

hö *interj.* **1.** ilmaisemassa (yl. puhejakson alussa) kummastusta, kopeutta, närkästystä ym. | Silloin sanoi Mikko ihmetellen: "Hö, johan sen kumman nyt toki nähdä saa - -" RAILO. | Hö — vai kaipausta? Se nyt ei ainakaan riitä tälle tytölle HAARLA. **2.** kirjoitetussa kielessä tav. toistettuna (myös ◡) kuvaamassa matalaa, mehevää naurunääntä. | - - vesissä silmin [muori] hörähti: hö, hö, hö KIANTO. - - tekisitte vain metsästysretkiä — kauniita tyttöjä ja viinaahan löytää niilläkin — hö hö hö E.ELENIUS.

höh *interj.* ilmaisemassa mm. kummastelua, ihmettelyä, ylimielisyyttä, kopeutta, halveksimista ja kysymistä, us. vain epämääräistä hymähdystä. | H.! tuossahan lentää ylös jaloistani parvi, metsoparvi KIVI. H., kaikkea sitä saakin kuulla PEKKANEN. — "Näkemiin", sanoivat miehet lähteissään. — "H., minä en sun näkemistäs huoli", sanoi emäntä sitten kun ovi on vetäytynyt kiinni SILL. H.! sanoi hra Kenonen vähän halveksivasti TIITUS. — Missä sinä juoksentelet yökaudet? H.? | — "No mitäs Silja sanoi?" — "H., mitäs se" SILL.

höhlä^{11} *a.* ja *s. ark.* hassahtava, löylynlyömä, hupsu, höpelö, kohelo, hölmö. | H. mies. Aika h. Hän oli jo nuoresta pitäen ollut vähän h. Hän oli kaikilta otteiltaan h. - - puheissaan h:ksi tunnettu - - Peltosen poika astuu esiin KARHUM.

höhöhö *interj.* ks. hö 2. | H., naurettiin SILL.

höhönauru *s.* hörönauru. | Ja kun vielä ilmestyi kupin viereen puolikuun kokoinen peukalovoileipä - -, pääsi pojalta h. KARHUM.

höhöt|tää^{2*} *onom.v.* -ys^{64} *teonn.* tav. pääverbin inf:iin liittyen: nauraa leveästi ja äänekkäästi; hirnua. | Nauraa h. Kuului tirskuntaa ja h:ystä. Naurun h:ystä (myös ◡). [Polle] hirnua h:ti ystävällisesti MARJA SALMELA.

höker|rellä^{28*} *deskr.v.* -tely^{2} *teonn.* tav. pääverbin inf:iin liittyen: naureskella hiljakseen, kuivahkosti. | - - nauraa h:teli Horslunti kuivaa nauruaan KATAJA.

höki|ä^{17*} *v.* köhiä, kakistella, yskiä. | - - h:vänhän nuo [siat] vielä kuuluivat TOPPILA.

hökkel|i^{2} *s. halv.* pieni, kehno rakennus, koppi, tönö, tölli, pöksä. | Hatara h. Mökkiläisten h:eitä. Laitakaupungin h:eitä. Ison talon vieressä oli pari matalaa h:iä. Navettana oli pieni, pimeä h. Siinä sitä vasta on h:iä ja tölliä! TALVIO. — *Yhd.* hirsi-, kivi-, lauta-, maa-, puuh.; kamari-, sauna-, tupah.

hökkeli|kaupunki *s.* Kaupungin ulkopuolelle syntynyt asutus on usein muodostunut h:kaupungiksi. **-kylä** *s.* - - takana kyyhöttelee käsityöläisten h. paaluaitauksen suojassa HAARLA.

hökä^{11*} *s.* yskä, köhä. | - - alinomainen h. ja kutka häntä [varsaa] vaivasi KAUPPISH.

hökäis|tä[24] *v.* äkkiä (vars. harkitsematta) sanoa jtak, tokaista, kysäistä. | Sanoa, kysyä h. H:i suuren salaisuutensa koko maailmalle. Tiedän minäkin, h:i karsinasta Vauhkon Manta TOPPILA.

hökäle[78] *deskr.s. murt.* harkitsemattomasti toimivasta t. puhuvasta ihmisestä. | Kun pappi kirjoitti lukuani kirkonkirjaan, niin minä, h. kun olin, menin hänen olkansa ylitse katsomaan ja pyysin, että hän opettaisi minun kirjoittamaan PÄIVÄR. Minä en osaa [lohduttaa], kun olen sellainen maallinen ihminen, ilman aikojaan suruton h. PAKK.

hököt|tää[2*] *deskr.v.,* us. *leik.* tav. pääverbin inf:iin liittyen ilmaisemassa rauhallista, tyytyväistä yms. olemista, menemistä, odottamista ym. | Olla, istua h. paikoillaan. Odottaa h:ettiin. On mennä h:etty kuukaudesta toiseen. Siinä uskossako sinä sitten vielä elää h:ät, että semmoista toden päälle saattaa olla olemassa? AHO. - - kyllä se Kaisa itsekin on jo sinne [naimisiin] päin h:tämässä LASSILA.

hököty|s[64] *s. ark.* laite, vehje, rakkine; kehno rakennus, hökkeli. | Koko h. Merkillinen h. Kaikenlaisia h:ksiä. Mikä kamala h. sinulla on päässäsi? Puukaasuttajia ja muita pula-ajan h:ksiä. - - jos yksikään meistä nousee seisomaan, niin koko h. [= vene] kaatuu, arvostelin minä KIANTO. — Metsän laitaan rakennettu h. oli sauna. - - parisen vuotta ruunun leipää läänin punertavassa, tiilisessä h:ksessä HAANPÄÄ. — *Abstr.* Hän oli alkanut kyllästyä nykyajan seuroihin, järjestöihin ja muihin h:ksiin.

höli|stä[11] *v.* -nä[14] *teonn.* puhua joutavia, lörpötellä, pölpöttää, hälistä, pölistä, huhuta. | Älä h:se! Puhua h:stiin. Se mies ei liikoja h:se. Ihmiset h:sivät sodanvaarasta. "Ei näy pojalle heti nälkä tulevan", h:si majatalon väki PÄIVÄR. Joutavaa h:nää. Suuressa talon pöydässä meni puhe helposti h:näksi SILL.

hölkki|ä[17*] *v.* hiljakseen juosta, hölkytellä, loikkia. | Jänis tuli h:en tietä pitkin. Sudet juosta h:vät. Hän juoksee aamupuolen keveästi h:en kestävyysjuoksijan tapaan KARHUM.

hölkky|ä[1*] *v.* holkkua, hölskyä, huljua. | Kenkä h:y jalassa. Vesi h:i pojan saappaissa. Pullot on pantava niin täyteen, että ne eivät hölky. Laakerit kuluivat ja akseli alkoi h.

hölkkä[11*] *s.* verkkainen, nytkyttävä juoksu, hiljainen ravi, lönkytys. | Ajaa h:ä. Pistää hölkäksi. Rauhallista, hiljaista, tasaista h:ä. Mies nykäisi ruunan pieneen h:än. Hevonen hidasti mielellään hölkästä käyntiin. — *Yhd.* juoksun-, matkah. **-askel** *s.* Ukko koetti kiireen kävelynsä ohessa ottaa silloin tällöin pienen h:enkin.

hölkkäis|tä[24] *v.* juosta hölkkää, hölkyttää, lönkyttää. | Juosta h. - - hevonen h:ee nukuttavan hitaasti AHO.

hölkkä|juoksu *s.* Ajaa h:juoksua. Joskus nykäistiin hevonen hiljaiseen h:juoksuun. **-ravi** *s.* Hevonen voi juosta h:a kymmeniä kilometrejä sanottavasti rasittumatta.

hölkyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. **1.** *rinn.* hölkötellä. | Juosta, mennä h. Polle h:teli tasaista raviaan. **2.** hölskytellä.

hölkyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** (*rinn.* hölköttää) juosta hiljakseen, hölkätä, lönkyttää. | Juosta, ajaa, mennä h. Hevonen alkoi h. alamäessä. Hevosten tasainen h:ys. - - tulla kirmaisevat avopäin juosten pikkutytöt, ja tuolla h:tää itse mamma kulta levitetyin käsivarsin KIANTO. **2.** *harv.* hölskyttää, huljuttaa, loiskuttaa, ravistaa. | Ukko h:ti viinatilkkaa pullon pohjalla.

hölk|ätä[35*] *v.* **1.** juosta hiljakseen, juosta hölkkää, hölkyttää, lönkyttää. | Juosta h. Lähteä h:käämään. Vastaan tulla h:käsi hevonen. **2.** *harv.* hölskyä, loiskua. | Piimä h:käsi leilissä.

hölköt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Juosta, ajaa h. Hirvi h:telee korkeampiin mäkiin KARHUM.

hölköt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* = hölkyttää 1. | Juosta h. Hevonen lähti hiljalleen h:tämään.

höllenty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) hölletä, höltyä. | Vetoköydet h:ivät. Solmu on h:nyt. Käsi herpaantui ja hänen otteensa h:i. — *Kuv.* Ystävyyssuhteemme h:i. Yhteiskunnallisten siteiden h:minen.

höllen|tää[8] *v.* -nys[64] *teonn.* päästää höll(emm)älle, löysätä, löyhdyttää, hellittää, höllittää, höllyttää;)(kiristää, pingottaa, tiukentaa, jännittää. | H. suitsia, satulavyötä. H. siimaa, kiinnitysköyttä. Ohjaksien h:täminen. — *Kuv.* H. kuria. H. ankaria määräyksiä. Sotaiset olot h:sivät siveellisiä siteitä.

hölle|tä[34] *v.* päästä höll(emm)älle, höltyä, höllentyä, höllitä, hellitä, löystyä, laueta (jännityksestä);)(tiuketa, kiristyä, jännittyä. | Kahleet h:nivät. Saranat ovat h:nneet. Laihtuessa h:nivät vaatteet. Viikatteen terä oli h:nnyt. — *Kuv.* Oikeuskäsitykset h:nivät. Kiihtyneet ajatukset olivat h:nneet, mieli tyyntynyt PAKK.

höllitt|ää[2*] *kaus.v.* (< seur.) höllentää, höllyttää. | H. siimaa, sahan jännettä. H. puristinta. Mikä ... mikä ... virkkoi Manu ja h:i piippua hampaistaan TALVIO. — *Kuv.* H. kurinpitoa. H. ankaria kieltoja.

höllitä[37*] *v.* hölletä, höltyä. | Ote höltiää. Kirves höltisi varresta.

höllyttä|ä[2*] *kaus.v.* (< höltyä) höllentää, höllittää. | H. köyttä. [Kala] vie siimaa melkein suvannon alipäähän, ampuu sieltä ylös ja h:ä siimaa AHO. — *Kuv.* H. jkn kielenkantimia. H. tiukkoja määräyksiä. H. siveellisiä suhteita.

höll|ä[11] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* löyhä, löysä;)(tiukka, kireä, tiivis, kiinteä, luja. **1.** heikosti, huonosti jssak kiinni oleva t. jhk liittyvä, helposti jstak irtautuva, höltyvä; löyhässä, (jokseenkin) irrallaan oleva. | H. kansi, tulppa. H. kosketus, puristus, ote. H:ästi kiinni. Kiinnittää, sitoa h:ästi. Tarttua h:ästi jhk. Kädet h:ästi nyrkissä. H. solmu. — *Fon.* H. artikulaatio, liittymä. — *höll|ässä,* -ään (harvemmin *höll|ällä,* -älle) adv:n tavoin: höllästi kiinni. | H:ässä oleva kirveenvarsi. Mutteri on h:ällä. — *Kuv.* Tapahtumia, jotka vain h:ästi liittyvät romaanin juoneen. Petturien pää on h:ässä. Miehiä, joilla puukko on h:ästi tupessaan. Kylläpä sinulla on itku

h:ässä. Jklla on jokin ruuvi h:ällä 'jku on päästään vähän vialla'. **2. a.** jännittymätön, pingottumaton, rento, veltto, riipuksissa oleva. | Ajaa h:in ohjaksin. Purjeet aivan h:änä. Iho riippuu h:änä ja velttona. — *höll|ällä,* -älle adv:n tavoin: höllänä. | Suitset, jousi h:ällä. Rummun kalvo lasketaan h:emmälle. **b.** väljä, avara, ilmava. | H. kääre, side. Haava sidotaan h:ästi. Puku, jossa on h. vyötärö. Männän renkaat ovat liian h:ät. Takki on selästä aivan h. Vaatteet roikkuivat h:inä hänen yllään. - - lihava ja ruman täyteläinen h:ässä kotipuvussaan PAKK. — *höll|ällä,* -älle adv:n tavoin. | Vyö ei saa olla liian h:ällä. Päästeli pauloja h:emmälle. **c.** *kuv.* us. holtiton, leväperäinen, ryhditön, rento. | H. moraali, kasvatus, kohtelu, kristillisyys. H. kuri, järjestys. H:ät periaatteet. H. kielenkäyttö. Tunteen liioittelu ja ajatuksen h:yys. - - tottunut tanssiin ja h:ään pitoon TALVIO. Isäntä on ruvennut pitämään Jussia hiukan h:emmällä [= helpommalla] SILL. **3.** esineen t. aineen sisäisestä rakenteesta: jonka osat eivät ole keskenään kiinteässä yhteydessä, huonosti koossa pysyvä, löyhärakenteinen, möyheä, ilmava, kuohkea, huokoinen, hatara. | H:ää pakkaslunta. H. rohdintukko, kaalinkerä. H. kudos. Pitsiä ei saa virkata liian h:äksi. — *höll|ässä,* -ään adv:n tavoin. | H:ään puristettu heinäpaali. — *Kuv.* hatara, epävarma, epäluotettava, perusteeton, horjuva, häilyvä. | Romaani, jonka rakenne on h. H. yhtymä, valtioliitto. Aviosuhteiden h:yys. H. aiheyhteys. Koko suunnitelma on h:ällä pohjalla. Esittää h:iä olettamuksia. Laajat, h:ät asiaselitykset.

höllä|kourainen *a.* = seur. **-käti|nen** *a.*, tav. *kuv.* -sesti *adv.* -syys *omin.* helposti myöntyvä, perään antava, leväperäinen;)(kovakourainen, tiukka, ankara. | H. kasvattaja. Varoja jaettiin h:sesti. Talouden hoidossa ilmeni arveluttavaa h:syyttä. **-luonteinen** *a.* johdettavissa oleva, tahdoton, tarmoton, holtiton. **-rakenteinen** *a.* löysä-, löyhärakenteinen. | Heisipuun varsi on huokoinen ja h. H. hevonen ei ole niin kestävä kuin kuivarakenteinen. — *Kuv.* Runo on sisällöltään ontto ja muodollisesti h. **-sui|nen** *a. kuv.* lörpöttelevä, puheissaan varomaton, tahditon. | H:sia naisia. — *Mets.* H. [= liian kärkkäästi haukkuva] ajokoira.

höllä|tä[35] *v.* hellittää, antaa laueta. | H. ohjaksia. [Juoksija] h:si viimeisillä metreillä.

höllöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Olla h:ellään huomisesta piittaamatta. Purjetuultahan me olemme tänne h:elleet PAKK. Hauki tulla h:teli laiskasti pyrstöään liekuttaen KARHUM.

höllöt|tää[2*] *deskr.v.* tav. pääverbin inf:iin liittyen: olla t. elää huolettomasti, liikkua t. solua keveästi, vaivattomasti. | Elää, olla h. Istua h:ettiin kodikkaasti. Ei tarvitse muuta kuin olla ja aikailla ja hyvillä mielin h. Purjevene tulla h:ti. - - sadattelee Jooseppi h:täen itsekin myötätuuleen lautan päällä KIANTO. [Virttä] tulla h:ti säkeistö toisensa perästä KAUPPISH.

hölmeissä(än *adv. murt.* hölmistyksissään, hämmennyksissään. | Erkki parka oli h. ja tukkilaiset yhä jatkoivat ivaansa PAKK.

hölmistel|lä[28] *v.* hämmästellä, neuvotonna ihmetellä. | H:iväthän ne aikansa, ihmiset, tätä naimiskauppaa KOJO.

hölmistytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. | Maalaispoikia h:i kaupungin vilinä. - - viholliset [olivat] yrittäneet tulella h. Viipurin varusväkeä IVALO.

hölmisty|ä[1] *v.* -s[64] *teonn.* hämmentyä, hämääntyä, hämmästyä. | Vartija h:i täydellisesti ja laski vangin menemään. Nuori pystykorva joutui keskelle teeriparvea ja h:i niin, ettei voinut päästää minkäänlaista ääntä. Tytön silmistä kuvastui lapsellinen h:s. Selvitä h:ksestään. — *hölmisty|nyt* (a.) -neesti (adv.) -neisyys[65] (omin.) Katsoa h:neenä. Jäädä h:neenä seisomaan, tuijottamaan. Näyttää h:neeltä. Hän tuli kerrassaan h:neeksi. Ukko katseli h:neesti ympärilleen. — *hölmisty|ksissä(än),* -ksiin(sä) (adv.) hölmistyneenä, neuvottomana, hämmennyksissään. | Olla h:ksissään. Jouduin ihan h:ksiini.

hölmä[11] *s.* järvi-, suomalmi. | Nostaa h:ä. Ruosteen poistaminen h:stä. H. tuonelta tulevi, / maan alta Manalan poika KR. — *Kuv.* H:ä, liejuista h:ä, oli hänen sydämessään HAARLA.

hölmääntyä[1*] *v.* hölmistyä, hämääntyä.

hölmö[1] *s.* ja *a.* -ys[65] *omin.* typerä (ihminen), tomppeli, tollo, tyhmyri. | H:n näköinen. Pitää jkta h:nä. Aika h.! Senkin h.! Hän oli ollut oikea nauta ja h. - - joka sanoo veljelleen: "Sinä h.", on ansainnut Suuren Neuvoston tuomion UT. Hiukan h. ukko. Häntä harmitti oma h. saamattomuutensa. Tehdä jtak h:ydessään. Se on jo suoranaista h:yttä.

hölmöillä[29] *v.* puhua t. käyttäytyä hölmömäisesti.

hölmöliini[4] *s.*, us. *leik.* tyhmeliini, hölmö. | Voi sinua, pikku h. Senkin h.!

Hölmölä[14] *s.* saduissa hölmöläisten asuinpaikan nimenä. — *Kuv.* On H:stä kotoisin 'tyhmä'.

hölmöläi|nen[63] *s.* vars. saduissa: typerä, hyvin yksinkertainen ihminen, hölmö; vrt. ed. | H:set rakensivat tuvan, mutta unohtivat laittaa siihen ikkunat. Kuka h. käyttäisi moista tapaa.

hölmöläis|juttu *s.* juttu t. satu hölmöläisistä. | Maamme kirjan h:jutut. **-satu** *s.* = ed. | Kansan suusta kuultuja h:ja.

hölmömäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* tyhmä, typerä. | Näyttää h:seltä. Sanoa jtak h:stä. H:set killisilmät. Töllistellä ympärilleen h:sesti.

hölmön|matti *s.* šakkipelissä: pelaajan taitamattomuuden t. huomaamattomuuden aiheuttama, tav. nopeasti tehty matti. **-sekainen** *a.* hölmömäinen, tyhmähkö. | Vähän h. ukko.

hölppä[11*] *s.*, vars. *puhek.* lörppä, lörpöttelijä, lavertelija.

hölppähuuli *a.* lerppahuuli(nen). | Vanha, h. eukko. — *S:sesti.* Ensimmäisenä oli laidunportilla vastassa vanha Polle, h. KARHUM.

hölpällä(än) *adv.* huulista: lerpallaan. | Hevosen alahuuli riippuu h.

hölpättä|ä[2*] *v.* = seur. | Mitä se vaari h:ä? TOPPILA.

hölpöt|tää^{2*} *v.* -ys^{64} *teonn.* puhua joutavia, hölistä, hölöttää, pölpöttää, pärpättää. | Höpistä ja h. Älä h:ä! Hän antoi heidän h. ja tyynnä tuumi vaan *CAJ. Kyllähän ihmisillä h:yksiä on.

hölse^{78} *s.* lumi- ja vesisohjo, hyhmä, loska. | Rämpiä lumissa ja h:issä. Pitkä marssi keväisessä h:essä. — *Yhd.* kevät-, syysh.

hölskytellä^{28*} *frekv.v.* < seur. | Kävellä h.

hölskyt|tää^{2*} *kaus.v.* -ys^{64} *teonn.* < seur. **1.** ravistaa, huljuttaa, hölkyttää. | Säkkiin pantiin kiviä ja sitten h:ettiin. Niitä [perunoita] tuotiin kiululla pirttiin, pantiin vettä päälle ja h:ettiin puhtaiksi SILL. **2.** *deskr.* tav. pääverbin inf:iin liittyen kävelemisestä, ajamisesta yms. | Mennä h:ettiin pitkin vuoristopolkua.

hölsky|ä^{1} *v.* hölkkyä, holkkua, huljua. | Vesitynnyri rämisi ja h:i keikkuvilla rattailla. Vanha muna h:y heiluteltaessa. On tarkkaan katsottava, etteivät kranaatit pääse laatikossa h:mään. H:vä viinaleili. Hed-Ulla -- asteli vanhoilla h:villä ja narisevilla lattiapalkeilla TALVIO.

hölty|ä^{1*} *v.* hölletä, höllentyä. | Kiila h:i. Ruuvit alkavat h. Jousen jänne on h:nyt. Lanka vuorotellen kiristyy ja h:y. H:nyt hammas. H:nyt nappi. Kiinnikkeiden h:minen. — *Kuv.* Ystävyyssuhteet h:ivät. Armeijan kuri alkoi h. Draaman jännitys h:i hetkeksi. H:nyt moraali. Pingottunut mieliala oli jonkin verran h:nyt KARHUM. — On päässä yksi ruuvi vähän h:nyt 'on vähän päästään vialla'.

hölvä|tä^{35} *deskr.v.* = 2. holvata. | [Hylkeenrasvalla] kun h:sin taas nuo pieksunvarret, niin ei tikahda vesi läpi LASSILA.

höly^{1} *s.* **1.** hälinä, häly; huhu. | Pitää h:ä. Siitä nousi tavaton h. — Kylälle oli levinnyt ilkeä h. **2.** ks. seur.

hölynpöly *s.* myös ⌒; vrt. ed. **1.** *ei (ymmärrä, tiedä) hölynpölyä* ei hitustakaan, vähääkään, yhtään mitään. | En ymmärrä koko asiasta h:ä. Hän ei tiedä sotilaskomennosta h:ä. -- eikä kuulijakunta ollut käsittänyt [saarnasta] h:ä JÄRVENT. **2.** *(puhua) hölynpölyä* joutavuuksia, pötyä, palturia, puuta heinää. | Hän lasketteli kaikenlaista h:ä. Kotiin ei sopinut kirjoittaa mitä h:ä tahansa. Lueskella jotakin h:ä. Hän uskoi rakkauteen ja ties mihin h:yn.

höly|tä^{39} *v.* lörpötellä, hölistä, pölistä, huhuta. | Älä h:ä niin paljon, vaan toimi enemmän! Lehti on h:nnyt vallan turhia. Kylällä h:tään lakosta.

höläht|ää^{2*} *mom.v.* **1. a.** harkitsemattomasti, tyhmästi tokaista jtak, höläyttää. | Sanoa h. "Kyllä minä otan", h:i Väinö SILL. **b.** hörähtää, remahtaa. | H. nauramaan. **2.** hulahtaa, hulvahtaa. | Veri h:i hangelle. Pannu kaatui ja liemi h:i hiillokseen. — Sanoissa h:i keväinen tuntu KARHUM.

hölähyttää^{2*} *v.* = höläyttää.

höläkkä^{15*} *s.* häly, holotus, metakka. | Silloin nousi pirtissä tavaton h.

höläytt|ää^{2*} *kaus.v.* (*rinn.* hölähyttää) < hölähtää. **1. a.** harkitsemattomasti, tyhmästi tokaista jtak, hölähtää. | Sanoa h. Joku pojista h:i tyhmyyksissään liikoja. **b.** päästää harkitsematon nauru, höräyttää, remauttaa. | Nauraa h. Emäntä h:i aika naurun. **2.** hulauttaa, hulvauttaa. | Kaataa h:i koko viinilasin päälleen.

hölö^{1} **1.** *s.* turhan puhuja, hölöttäjä, lavertelija. | Sinä vain olet sellainen h., ettet koskaan opi vähääkään ajattelemaan KOJO. **2.** *a.* harkitsemattomasti toimiva, hätäinen, tasapainoton. | Poika on niin h. ja hätäinen, ettei hänelle voi antaa pyssyä.

hölö|nauru *s.* hörönauru. **-suinen** *a.* avosuinen, lavertelevainen. **-suu** *a.* = ed. — *S:sesti.* H. on Hämeessä halvassa arvossa.

hölöt|tää^{2*} *v.* -ys^{64} *teonn.* puhua kovaäänisesti t. laverrellen, holottaa, hölpöttää, pölpöttää, pälpättää, laverrella; nauraa avoimesti, höröttää. | Puhua h. Akat h:tivät pirtissä. Älä tyhjiä h:ä! Puhua h:ti talon asiat ympäri kylää. Ei pidä mennä asioita ennen aikojaan h:tämään. H:tävä ääni. Sälli piti piikojen parissa omaa h:ystään. — Ukko alkoi nauraa h.

höm *interj.* kirjoitetussa kielessä ilmaisemassa mm. rehentelyä, kehuskelua, huomion kiinnittämistä (etenkin puhetta aloitettaessa) tarkoittavaa rykäisyä, us. vain epämääräistä hymähdystä. | Kalamiehet käyvät tarjoamassa ja saadaan sitä — h.! — omillakin vehkeillä TIITUS. "Hö, h., kesken puheen", katkaisi Jussirenki syntyneen hiljaisuuden AK. | "Helkkari", sanoi insinööri. — "H. hm", sanoi kauppaneuvos VALENTIN.

hömppä^{11*} *s.* ja *a.* hupsu, höperö, höpsö, hupelo, höntti. | Olet sinä aika h. Akka h. lähti juoksemaan pakoon. — Kotosalla oli vain h. paimentyttö.

hömppänä^{15} *s.* hönttänä, höntti, hupelo.

hömpöt|tää^{2*} *v.* -ys^{64} *teonn.* us. pääverbin inf:iin liittyen: touhuten liikkua, touhuta turhaa, puhua joutavia. | Juosta, mennä h. Emäntä sai h. aamusta iltaan. Sillä tytöllä on aina sellaista liikaa h:ystä. Se on taas niitä hänen h:yksiään.

hömötiainen^{38} *s.* Parus atricapillus, maamme yleisin tiainen, jonka selkäpuoli on tuhkanharmaa, vatsapuoli valkoinen, päälaki, niska ja kurkku mustat, metsätiainen.

hönis|tä^{41} *v.* puhua honottaen, puhua hiljaa, höpistä, horista; kertoa juttupuheita, hölytä, huhuta. | H. ja honista. H:ee nenäänsä. H:evä ääni. Mitä h:et! Älä h:e, sano niin että kuuluu. — Kun h:evät, h:evät, että sinä Mattolan tyttöä meinailet TOPPILA.

1. **hönkä**^{11*} *s.* viima, veto, uho, puhti. | Kiukaasta tuntui tulevan kova h. -- pirtin lämpö on korkein nautinto, kun sitä saa mennä hytistellen ottamaan pesäaukon höngästä SILL. -- sai se olla aikamoinen hyöky ja h., joka kykeni sylkemään sen [haapion] partaan yli! E.ELENIUS. — *Yhd.* tuulenh.

2. **hönkä** *a. taipum. murt.* hehkeä, pulska, komea. | H. piika, muija. Se on hellä ja h. ihminen PAKK. | H. tyttö tämä Mari. Lihoo ja pulskistuu LEINO.

hönkäis|tä^{24} *v.* -y^{2} *teonn.* **1.** leyhähtää, puuskahtaa; puhaltaa. | Avoimesta oviaukosta h:i vas-

taan pureva kylmyys. Kiuas h:i äkäisen löylyn. — Lähteä juosta h:emään 'puuskuttamaan'. 2. sanoa tohauttaa, tokaista vihaisesti, ärähtää, äyskähtää. | Kiivas ja kiukkuinen h:y. Äijä h:ee käskevästi hevoselleen. "Te olette hulluja", kuului ukki h:evän AHO.

hönt|ti[1*] *a.* ja *s.* hassahtava, hassu, hupsu, höperö, höynä. | H. tyttö. Näyttää h:iltä. Hän on tullut aina h:immäksi. Tämä on minusta vallan h:tiä. — Tytön h. Semmoinen h. ei pysty mihinkään.

hönttänä[15] *s.* hömppänä, höntti, hupelo. | Tytössä on vähän h:n vikaa.

hönttö[1*] *a.* ja *s.* = höntti. | Pitää jkta h:nä. Hiukan h. eukko. Sepä oli h. juttu. — Vanha h. Tietäähän h:kin, että sunnuntaina on pyhä SL.

hönäh|tää[2*] *onom.v.* -dys[64] *teonn.* äännähtää lyhyesti ja ihmetellen. | K. h:ti ihmetyksestä.

hönö[1] *s. vaill.*, etup. *puhek.* humala, hiprakka, känni, kekkuli. | Olla hienossa, pienessä, iloisessa h:ssä. Olla vähän h:ssä. Juoda itsensä h:ön. Alkaa selvitä h:stä. - - kohtalaisen pohmelon ja hiljaisen h:n epämääräisillä rajamailla TIITUS.

hönött|ää[2*] *v.* honottaa. | "Lyyääns veikkaa, Galenius!" h:i pitkäpartainen vallesmanni nenä-äänellä KIANTO.

höpelö[2] *a.* ja *s.* hassahtava, hassu, höperö, hullu. | Vanha, h. ämmä. Tulla h:ksi. — Pojan h.

höperryksissä *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) sekaisin päästään, poissa tolaltaan, pökerryksissä. | Äijä ei h:än heti käsittänyt mitä hänelle sanottiin.

höperty|ä[1*] *v.* tulla höperöksi (vanhuuttaan); mennä päästään sekaisin; hämääntyä, hölmistyä. | Muori alkoi h:mistään h. — Hän oli harhaillessaan h:nyt niin, ettei tiennyt enää, missä olikaan. Kamaripalvelijat vallan h:ivät säikähdyksestä.

höpertää[6] *v.* puhua höperöjä, hulluja. | Mitä te horisette! Alattehan jo vanhuuttanne h.! HEPOR.

höper|ö[2] *a.* ja *s.* -östi *adv.* -yys[65] *omin.* (vanhuuttaan) hassahtava, sekapäinen, hiukan hullu, hassu; höppänä, hölmö, houna. | Tulla h:öksi. Käyttäytyä h:östi. Pitää jkta h:önä. Vanhuuden h. (myös ◡). Mieleen juolahti h. aatos. Puhua h:öjä, h:yyksiä. Tehdä, sanoa jtak h:yyksissään. Muori oli vanha ja harmaa, ei juuri h., mutta sellainen herttaisen pehmoinen SILL. — Ukon h. Senkin h. — *Yhd.* puolih.

höperöidä[30] *v.* käyttäytyä t. puhua höperösti, hassahtavasti. | Äijä alkoi jo vanhuuttaan h.

höpin|ä[11] *s.* 1. höpiseminen. | Hiljaista h:ää. Rukous älköön olko vain pelkkää huulten h:ää. — Tyhjää h:ää. Mitä höpsön h:öistä. - - h:äksi minäkin sitä juttua arvelin A.JÄRVILUOMA. 2. *mennä höpinäksi, höpinöiksi* (vars. puhek.) mennä penkin alle, hulinaksi, pilalle. | Ohjelman suoritus meni vallan h:äksi. - - ajatukset heittävät kuperkeikkaa ja komea loppulause menee h:äksi KARHUM. 3. *pistää, panna höpinäksi* (vars. puhek.) panna töpinäksi, touhuksi. | Pistäkääpä, pojat, h:äksi!

höpis|tä[41] *v.* mumista, mutista; puhua sekavia, höperyyksiä; puhua joutavia, perättömiä; jutustaa, pakista. | H. hiljaa itsekseen. H. rukousta. Huulet h:ivät lakkaamatta. Emäntä h:i jotakin myöntävää. — Vaari tuntuu jo puheissaan h:evän. — H. joutavia. Älä h:e siinä! Poika h:ee omiaan. — Ukkojen kanssa oli mukava h.

höpl|ä[11] **1.** *kans.* **a.** *a.* löyhä, höllä. | H:ät kuuluu olleen hyppysesi IVALO. — *Kuv.* Ymmärsin heidän syyttävän h:iä huuliani, joilta perhesalaisuus oli jälleen päässyt HILJA VALTONEN. **b.** *s.* hölppä, lörppö. | Sellainen h., ei hän mitään tietonaan pidä. **2.** *s. ark.* Vetää höplästä 'vetää huulesta, puijata, pettää'.

höpläil|lä[29] *frekv.v.* < höplätä. | [Hevonen] kohotti päänsä, haisteli Marttia ja h:i huulillaan ALKIO.

höplät|tää[2*] *v. kans.* -ys[64] *teonn.* huulista: lerpattaa, liikkua edestakaisin; hölpöttää, lörpöttää. | Eukon huulet h:tävät, mutta ääntä ei kuulu. — Älä h:ä siinä! Mitä lasten h:yksistä.

höplä|tä[35] *v. kans.* hamuilla huulillaan (etup. hevosista). | Hevonen h:si heinätukkoa tien ohesta. Eloisa varsahevonen h:si häntä tutunomaisesti nutun hihasta KARHUM.

höplöt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* vrt. ed. | - - leikkisä nuori Porho [varsa] h:teli huulillaan sinun hihojasi HEPOR.

höpperö[2] *a.* ja *s.* = höperö. | Muuan h. tyttö. Akan h.

höppänä[15] *a.* ja *s.* höperö, höpsykkä, hupelo. | Isä alkoi käydä jo h:ksi. H. eukko. Puolikuuro äijän h.

höppävoi *s. murt.* huonosti valmistettu, piimänsekainen voi, piimävoi.

höpsi|s(tä) *interj.* ilmaisemassa puhujan epäilevää, torjuvaa, ihmettelevän päivittelevää asiaan suhtautumista: mitä joutavia, kaikkea kanssa, johan nyt; vrt. hupsis. | H:s, ei siitä tule mitään! H:s, sitä sitä kuulee, kun vanhaksi elää JOTUNI. - - venakoitako tänne, h:stä! IVALO. | H:stä pussiin! Kaikkea sitä vielä kuulee tänä aikana TOPPILA.

höpsi|ä[17] *v.* puhua joutavia, perättömiä, lörpötellä; puhua höpsyjä, höperyyksiä. | H. liikoja. Älä höpsi! Ei pidä mennä kaikkia h:mään. Ukko horisee ja h:i.

höpsy[1] *a.* ja *s.* = höpsö.

höpsykkä[15*] *s.* ja *a.* höppänä, hupelo, hupsu. | Tyttö h. — Vähän h. ukko.

höpsytellä[28*] *v.* = höpsötellä.

höpsä[11] *a.* ja *s.* hupsu, höpsö. | Mitä h:n höpinöistä.

höpsähtä|vä[13], -|nyt[77] *a.* *(partis.)* hassahtava, hiukan hassu, hupsu. | Muuan h:vä eukko. Hiukan h:nyt ukko. Pitää jkta hiukan h:vänä, h:neenä. - - rakastuneet ovat h:neitä *MANN.

höpsäk|kö[2*] *s.* ja *a.* höpsykkä, höperö. | Eukko on jo sellainen vanha h. Mariina heittäytyi vähän h:öksi IVALO. — H. ukko.

höpsö[1] *a.* ja *s.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* hupsu, höpsy, höppänä. | Sinä olet ihan h. — Vanha h. Puhua h:jä. — *Yhd.* puolih.

höpsötellä[28*] *v.* käyttäytyä höpsösti, puhua höpsöjä, hupsutella, höpsytellä.

höpäht|ää[2*] *v.* itsekseen, lyhyeen virkahtaa jtak. | H. ääneen, puoliääneen jtak. - - ikihiljainen Toivolan äijäkin hätkähti ja h:i jonkun kuulumattoman sanan SILL.
höpät|tää[2*] *v. murt.* -ys[64] *teonn.* = höpöttää. | Naureskelee ja puhuu, h:tää kuin huppana TOPPILA.
höpötellä[28*] *frekv.v.* < seur. | [Pappi] alkaa lukea h. LEHT.
höpöt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* hokea, lörpöttää, hölpöttää, höpsiä. | H. puoliääneen. H. itsekseen. Lukea h. runoa. Joutavia h:yksiä. Lapset h:tivät pukista. ”No, no, älkää nyt, älkää nyt”, h:ti laupiasluontoinen Martti SILL. Älä h:ä, anna hapata SP.
hörhiläinen[63] *s. murt.* herhiläinen. | Onkin kuin vihoissaan tänään. Kuin mikäkin h. HEPOR. — *Kuv.* - - myöskin sotah., lentokone, oli äänessä jossakin etempänä HAANPÄÄ.
hörhäht|ää[2*] *v.* hevosesta: hirnahtaa, hörähtää; vrt. seur. | [Hevonen] h:ää pikaiseen hirnuntaan ja oikaisee täyttä laukkaa pihaan AHO.
hörhät|tää[2*] *onom.v.* = hörhöttää. | Hirnua h. Varsa h:ti isännälleen.
hörhöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Hevoset h:telivät hänelle tutusti RAILO. - - hirnuen hepo läheni, / hiiliharja h:ellen AK.
hörhöt|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* (*rinn.* hörhättää) hevosen hirnumisesta; nauramisesta. | Kylmissään h:täviä hevosia. Jo kuului hevosen h:ys. Hevonen huuteli hyvillänsä h:täen SEPPÄNEN. — Nauraa h. Vaakreenikin h:ti mukaan, koska otaksui isäntänsä lausuneen sukkeluuden NUOLIV.
höristel|lä[28] *frekv.v.* < höristää. | Hevoset h:ivät korviaan. Vahti murahti korviaan h:len. — Ihmiset alkoivat h. korviaan.
höri|stä[41] *onom.v.* -nä[11] *teonn.* hurista, surista, surrata, pöristä; äännellä matalalla äänellä, horista, urista; puhua joutavia, jutustaa, turista. | Naurun h:nä. Kärpästen h:nä ja pörinä. Mehiläiset h:sevät kukissa. Ampiaisten h:sevä parvi. Ja auto ajoi, h:si pois LEHT. — Nauraa h. Puhua h:stiin. Ukko h:si humalassa. Porsaat h:sivät mielihyvästä. — Älä h:se! Olkaa h:semättä! Sellaisia h:stiin pirtissä. - - ja penkiltä h:stiin joukkoon, että kyllä täällä omat likat kuulustellaan SILL.
hörist|ää[2] *v.* — *höristää korviaan* heristää; eläimistä: panna korvat kuunteluasentoon; ihmisistä: teroittaa, jännittää kuuloaan, jännittyneesti tarkkailla. | Hevonen h:i korviaan. Musti kuuli vihellyksen ja h:i korviaan. Jänöjussit h:ävät korviaan. — Kuului askeleita, vahti h:i korviaan. Minun oli h:ettävä korviani kuullakseni äänet. — *Kuv.* Maailma alkoi h. korviaan.
hörpiskel|lä[28] *frekv.v.* < seur. | Mies h:i aamukahviaan.
hörp|piä[17*] *frekv.v.* (< hörpätä) ryystää, härppiä. | H. kahvia, olutta. H. ahnaasti. Poika puri leipää ja h:pi piimää päälle. Keitto h:ittiin kuumiltaan. Älä h:i! — *hörpittävä* joskus s:sesti: juotava. | Emäntä toi vieraalle jotakin h:ittävää.
hörp|py[1*] *s. ark.* ryyppy, kulaus. | Ottaa pienet h:yt.
hörppäil|lä[29] *frekv.v.* < hörpätä. | Ukko h:i ahkeraan ja oluttynnyri tyhjeni tyhjenemistään.
hörppäist|ä[24] *mom.v.* < hörpätä. | H:iin kahvikupponen ja painuttiin taipaleelle.
hörpä|llä(än), -ssä *adv.* huulista: lerpallaan. | Hevonen seisoi huuli h:ällään. H:ässä huulin.
hörp|ätä[35*] *v.* -päys[64] *teonn.* ryypätä (us. nimenomaan kuuluvasti). | H. kupista, kauhasta. H. kahvikuppi. H. olutta. H. kelpo siemaus. Aika h:päys. — Aallokossa vene h:päsi vettä.
hörri[4] *s. kans.* eräs korttipeli, knorri. | Pelata h:ä. — *Yhd.* pöytäh.
hörriäi|nen[63] *s.* suriseva hyönteinen, pörriäinen. | Kärpäset, paarmat ja muut h:set.
hörtsö[1] *s.* Axyris. pysty, haarova savikkakasvi. — *Yhd.* revonhäntäh.
höry|ä[1*] *v. murt.* — *hörymättä* empimättä, arvelematta. | Nyt täytyy minun - - antaa jok'ainoa isku h:mättä takaisin CANTH.
höräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] < seur. | Nauraa h. H. itsekseen. ”Onhan sitä, onhan sitä lapsukaisia”, h:teli mökin mies. Kuului tirskuntaa ja h:telyä. - - jo oronen ouostuvi, / hevonen h:televi KAL.
hörä|htää[2*] *v.* -(hd)ys[64] *teonn.* matalasti naurahtaa, puhjeta nauruun, naurahtaen sanoa jtak; hirnahtaa. | Nauraa h. Hän h:hti ivallisesti. Mies h:hti nauruun. Naurun h:hdys (myös ◡). Kuului iloinen h:ys. Ukko h:hti partansa takaa. ”Älähän”, h:hti kauppias. Hevonen päästi lyhyen h:hdyksen.
höräyt|tää[2*] *v.* (*rinn.* hörähyttää[2*]) matalasti naurahtaa, päästää hörähdys; hirnahtaa. | Nauraa h. Hermanni h:ti naurun. — Hevonen h:ti pilttuustaan hyvän huomenen.
hörö[1] *s. harv. murt.* laiha liemi, huono kahvi, lörö, luiru. | Se on h:ä - - tulee kipeäksi mokomasta kahvin suipelista KOJO.
hörö|korva 1. *s.* pystykorva, pörhökorva. | Hevonen suuntaa h:korvansa ja mustan kuononsa meihin päin. — *kuunnella hörökorvin* korvat hörössä, tarkkaavaisena. **2.** *a.* pörhökorvainen. | H. hevonen. — *S:sesti.* Etsivät ja muut helkkarin h:korvat 'urkkijat'.
hörö|llä(än), -lle(en), hörö|ssä, -ön *adv.* **1.** korvista: pystyssä, kuunteluasennossa, tarkkaavaisina. | Hevonen seisoo korvat h:llä(än), h:ssä. Panna korvat h:ön, h:lle. — *Kuv.* Kuunneltiin korvat h:llään, h:llä korvin 'tarkkaavaisina'. **2.** *harv.* karvoista, höyhenistä: pörröllään, pörhöllään. | Varpunen kyyristelee oksalla höyhenet h:llään.
hörönauru *s.* äänekäs, remakka nauru. | Päästää h. Nauraa h:a.
hörösty|ä[1] *v. murt.* tulla tarkkaavaiseksi, jännittyä, hämmästyä. | Saarta lähetessä h:ivät porot, päät nousivat pystyyn ja jalat notkahtelivat levottomasti AHO. — Hän h:i tuosta ylimääräisestä saaliista niin, ettei joutanut hyvästiäkään sanomaan PÄIVÄR.
höröt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Nauraa h. Pojan viikarit h:telivät ukon nenälle.
höröt|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* nauraa leveästi, matalalla äänellä, nauraen puhua. | Nauraa h.

Älä h:ä siinä! H. tyhmille sukkeluuksille. "Minä tässä vain vähän tyttöjä taputtelen", h:ti ukko. H:tävä ääni. Naurun h:ys (myös ⌣). Lapsellista h:ystä.

hös *interj.* vars. sikoja pois ajettaessa. | "H., senkin halvattu!" reuhasi Jussi [porsaalle] LASSILA.

hösitt|ää[2*] *v. murt.* ajaa hätistellä pois (sikoja tm.). | H. sikoja. Hän h:i niitä [lapsia] pois luotaan JOTUNI.

höski[1] *s. alat.* kasvot, naama, "kuono", "turpa", "pärstä". | Iskeä, vetää h:in. Antaa päin h:ä. Lätkäyttihän se tämä Taavetti kerran sitä tukkiherraa h:in KARHUM.

höskä[11] *s. ark.* kama, roska, romu, rähjä. | Nurkassa oli kaikenlaista h:ä. En maksa penniäkään mokomasta h:stä. Talo savupirtteineen oli kehno h. — *koko höskä* koko roska, vehje, juttu, homma. | Vie pois koko h. Meni halki koko h. Minä ostan koko h:n. Parasta erota koko h:stä. Minä jätin koko h:n.

hössöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Ukko h:teli pirttiin alushoususillaan. Elää h. Nukkua h.

hössöt|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* 1. rötköttää, röhöttää (leveänä ja resuisena). | Luuta h:tää nurkassa. Heiniin takertunut uistin tulla h:ti veden pinnalle. 2. tehdä jtak hutiloiden, hosuen. | Emäntä hääri ja h:ti kovasti. Paljon touhua ja h:ystä.

höst *interj.* = hös.

hötköttää[2*] *deskr.v.* Nauraa h. — Juosta h.

hötäk|kä[15*] *s. ark.* kiireinen touhu, hyörinä, kihinä, mylläkkä, vilinä. | Kaikenlaista h:kää. Tuli aika h. Pahin h. meni jo ohitse. Lähdön h:ässä unohtui asia. Jouduin heti ensi h:kään. En ehtinyt koko h:kään. — *Yhd.* joulu-, lähtö-, matkah.

höveli[6] *a. ark.* -sti *adv.* kohtelias, höyli. | H. mies, herra, emäntä. H:ä väkeä. Kohdella h:sti.

hövel|tää[5] *v. murt.* leppeästi ja vuolaasti puhua, heveltää. | "Voi vieras kulta", h:si Ruoti-Matti TOPPILA.

höy|de[78*] *s.* höyty, höytyvä, nöyhtä, haituva. | Kasvin varsi on hienon h:teen peittämä. Lumen h:teitä leijui ilmassa.

höydyt|ön[57] *kar.a.* < höyty. | H:tömät pyrstösulat.

höyhen[55] *s.*, us. *mon.* 1. lintujen ihoa peittävä sarveismuodostuma; vrt. sulka, untuva. | H:en osat ovat kynä, ruoto ja höyty. Puhdistaa h:iään. Pöyhistää h:ensä. Istua h:et pörhöllä. Kukot tappelivat niin, että h:et pölisivät. — Lajitella h:iä. Täyttää tyyny h:illä. Nukkua h:illä. — *Kuv.* Kevyt kuin h. Hajosivat kuin h:et tuuleen. Loistaa, koreilla toisen h:illä, lainah:illä. Vaivainen lintu, joka ei h:iään jaksa kantaa SL. H:istään lintukin tunnetaan SL. — *Yhd.* kaula-, niska-, (ala-, ylä)peitin-, rinta-, satula-, selkäh(:et); vuodeh:et. 2. *urh. ark.* höyhensarjan painija t. nyrkkeilijä; *mon.* höyhensarja. | H:et P. ja L. astuivat matolle. — H:issä meillä oli lujat edustajat.

höyhenala *s. el.* linnun ihon kohta, johon on kiinnittynyt höyheniä.

höyhenen|keveä *a.* Huivi oli h. H. sipaisu. — Tytön olo tuntui h:keveältä. **-kevyt** *a.* = ed. **-syönti** *s.* siipikarjan sairaalloinen halu nykiä irti omia t. toisten höyheniä.

höyhenet|ön[57] *kar.a.* H. ala. Nilkat h:tömät. H. kananpoika.

höyhen|heinä *s.* Stipa, monivuotisia, korkeita koristeheiniä, joilla on hopeanhohtoiset, pitkät, höytyiset vihneet. **-huisku** *s.* Heiluttaa h:a.

höyhenikäs[66*] *a.* = seur. 1. | Pöllöjen nilkka on h.

höyheni|nen[63] *a.* 1. *poss.* Huuhkajan jalat ovat kynsiin saakka h:set. — *Yhd.* loistava-, musta-, tuuhea-, valkoh. 2. *ain.* H. tyyny, patja, tav:mmin höyhentyyny, -patja.

höyhenistö[1] *koll.s.* linnun höyhenet, höyhenys. | Runsas, tuuhea h. Kukot iskivät toistensa h:ön.

höyhen|kaulus *s.* eräillä linnuilla kaulaa ympäröivä kauluksen tapainen höyhenistö. **-kev|eä, -|yt** *a.* = höyhenenkeveä, -kevyt. | H:yt keijukainen. **-koreus** *s.* Lintumaailman h. **-koriste** *s.* Hatun h. **-loisto** *s.* Katsella lintujen h:a.

höyhen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < höyhentää. | Ajokoiran alokas sai mielin määrin h. pudonnutta lintua. — *Kuv.* Muori h:teli lapsia.

höyhennys[64] *s.* 1. höyhentäminen. | Riistalintujen h. on suoritettava huolellisesti. — *Kuv.* Olipa se aika h. 'pöllytys, löylytys'. 2. → höyhenys.

höyhen|pallo *s.* Heinäsorsat kelluvat vedessä keveinä kuin h:pallot. **-paperi** *s.* erittäin keveä painopaperi. **-patj|a** *s.* höyhentäytteinen patja. | Nukkua, loikoa h:oilla. Ei ole jokaisen alla h:aa. **-peite** *s.* höyhenpuku, höyhenys. **-peittei|nen** *a.* Riekon nilkat ja varpaat ovat h:set. **-pielus** *s.* höyhentyyny. **-pilvi** *s. metrl.* valkoinen, hieno, höyhen- t. kuitumainen, hyvin korkealla liikkuva pilvi, harso-, untuva-, cirruspilvi. **-polst|ari, -eri** *s. ark.* höyhenpatja. **-puku** *s.* höyhenistö, höyhenys. | Valkoinen, kirjava h. Komea, loistava h. Pehmeä h. **-saar|et** *s. mon. kuv.*, vars. *last.* ja *runok.* kauniiden unien, kuvitelmien maailma. | Mennä h:ille 'nukahtaa'. Unien h. Pikku Matin matka h:ille. -- tuuti tuu, matkataan / h:ten valkamaan HAAHTI. — Haaveiden h. -- heijastit h:ia, untuvapatjoja, / antoi elämä / paatisen penkin LEINO. **-sarja** *s. urh.* painoluokka, johon kuuluvan painijan enimmäispaino saa olla 62 kg, nyrkkeilijän 57 kg. | Otella, painia h:ssa. H:n voittaja. **-sa|to** *s.* lintujen höyhenten lähtö ja uudistuminen, sulkasato. | H:don aika. Kanoilla on h. **-tukko** *s.* **-tupsu** *s.* Tilhin päälaella on suippo h. **-tyyny** *s.* höyhentäytteinen tyyny. **-täi** *s.* linnuissa loisiva täi, kanatäi. **-täyte** *s.* Tyynyjen, patjojen h. **-täytteinen** *a.* H. pielus, patja.

höyhen|tää[8] *v.* 1. nyhtää höyheniä irti, kyniä. | H. lintuja. H:netty kana. Eukko istui lieden ääressä ja h:si koppeloa. — Kukot h:sivät toisiaan 'tappelivat'. Mäyrä joutui kiinni ollessaan kanatarhassa kanoja h:tämässä 'repimässä, pöllyttämässä'. 2. *kuv.* pidellä pahoin, antaa selkään, piestä, löylyttää; perin pohjin voittaa, "hakata". | Minä h:nän hänet armotta. Pojat joutuivat tappeluun ja palasivat kotiin kelpo lailla h:nettyinä. -- olisinpa tullut

siinä h:netyksi ilman Simeonia KIVI. — Pesäpallossa naapurikoulun pojat h:nettiin joka syksy. — *Abstr.* haukkua, teilata, panna pataluhaksi. | Arvostelija toisensa perään h:si runovihkosen. Teräväkielinen eukko h:si säälimättä tyttöparkoja.

höyhen|töyhtö *s.* Harjalinnun päälaella on iso h. H. hatussa. **-vaippa** *s.* höyhenpuku, -peite, höyhenys. **-vuo|de** *s.* Pehmeä h. Nukkua hyllyvällä h:teella. Parempi oma olkivuode, kuin on vieras h. SL.

höyhenys[64] *s.* höyhenistö, höyhenpuku. | Tiheä, pehmeä h. Metsäkanojen talvinen, lumivalkoinen h. — *Yhd.* kesä-, talvih.

höykynköykky *s. alat.* — *saada, antaa höykynköykkyä* höykytystä, löylytystä, pöllytystä, satikutia. | Poika sai kelpo h:ä. Komppanialle annettiin h:ä. — *Kuv.* Kirjoittaja antaa maan urheiluoloille h:ä.

höykyt|tää[2*] *v. sot. alat.* -ys[64] *teonn.* järjestää t. pitää ylimääräistä harjoitusta, "santsia". | Kyllä meitä h:ettiin! — Muuten *harv.* rytkyttää, rynkyttää. | Se [satulassa istuminen kuoppaisella tiellä] oli aika h:ystä! AK.

höyli[4] *a. kans.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* kohtelias, ystävällinen, avulias, höveli. | H. ja mukava mies. H. ja alentuvainen. H:ä väkeä. Saisi olla vähän h:mpi. Haastella h:sti. Antaa h:sti apuaan.

höyl|ä[11] *s.* **1.** (puu)pintojen muodostelemiseen, tasoittamiseen ja silottamiseen käytetty terällinen työkalu t. (vars. yhd:oissa) kone. | H:ässä on yleensä puutukki, jonka keskellä olevaan aukkoon, silmään, on kiilaten vinoasentoon kiinnitetty terä. Amerikkalaisten h:ien runko on metallinen. Kirjansitojan h. Koetella h:ää. H. suhahteli rivakasti. H:ästä pursusi kauniita, kiemuraisia lastuja. — *joka paikan höylä* (kuv.) monissa toimissa hosuva henkilö. — *Yhd.* huuli-, kamana-, kava-, kimpi-, nuutti-, ohennus-, pontti-, puhdistus-, sauma-, silitys-, simsi-, uurre-, varhoh.; härkä-, käsi-, pikku-, pitkä-, sarvih.; koneh.; puu-, metallih.; levy-, oiko-, tasoh.; kotitarve-, vientih. **2.** eräiden muiden höylän tapaisten työkojeiden ja -kalujen nimenä, vain yhd:oissa: päreh.; käytävä-, raide-, tieh.; moottorih.; juusto-, kaali-, partah.

höyläil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < höylätä. | H. suksipuuta. — *Kuv.* Maajää h:i vuoria, silitteli ja muovaili.

höylä|kone *s.* puuta t. metallia höyläävä työstökone, höyläyskone, konehöylä. | H:koneen pöytä, puristin, kutteri. **-mestari** *s.* höyläkoneen hoitaja; höyläntekijä.

höylän|lastu *s.* höylän irrottama lastu. | Sytyttää tuli h:lastuilla. **-puru** *s.*, us. *mon.* vrt. ed. **-terä** *s.* **-tukki** *s.* höylän (puinen) runko-osa.

höylä|penkki *s. puut.* höyläyksessä ym. käytetty tukeva työpöytä, johon työkappale kiinnitetään. **-päre** *s.* pärehöylällä valmistettu kattopäre. **-pöytä** *s. tekn.* työkappaleen kiinnitysalusta höyläkoneissa.

höyläri[5] *s.* ammattihöylääjä puusepänliikkeissä.

höylätavara *s. puut.* höylätty puutavara.

höylä|tä[35] *v.* **1.** muodostaa t. silottaa puuta, metallia tm. höylällä t. höyläkoneella. | H. tasaiseksi, sileäksi. H. sarvihöylällä. H. ura suksen pohjaan. H. kimpiä, arkunlautoja. H. pölkky päreiksi. H. kirjan syrjä. H. rautalevyjä. Listojen h:äminen. H:tty pinta. H:ttyä lautaa, tavaraa. — *Ruok.* vuolla jtak ruoka-ainetta höylämäisellä työvälineellä. | Kaali h:tään viipaleiksi. H:ttyä leipää, juustoa. — *Erik.* tietöistä. | Tien epätasaisuudet korjataan h:ämällä pinta tiehöylällä. **2.** *kuv.* kuluttaa, hangata, poistaa, muovailla. | Sotilasautot h:sivät tietä. Jäätikkö h:si vuoriharjanteita. Pojat h:sivät kämmenillään kasvojaan. — Mailin sisärataennätyksestä h:ttiin sekunnin viidennes. Kyllä sellaiset tavat miehestä h:tään. Oppilaitoksessa h:ttiin kaikki saman kaavan mukaisiksi.

höyläys[64] *teonn.* < ed. | H. ja liimaus. Vientitavaran h. — *Yhd.* kouru-, vinoh.; karkeis-, viimeistelyh. **-häviö** *s.* Laatikkotehtaissa syntyvä h. **-kone** *s.* höyläkone. **-laitos** *s.* höyläämö. **-puristin** *s. kirj.* työväline, johon sidottava kirja syrjien leikkausta ja höyläystä varten kiinnitetään. **-työ** *s.* Tehtaissa suoritettava h. **-vara** *s. puut.* höyläämättömän ja höylätyn tavaran välinen mittaero.

höyläyttää[2*] *fakt.v.* < höylätä.

höyläytyä[44] *pass.v.* = höylääntyä.

höylääjä[10] *tek.* ja *amm.* höyläystyön tekijä, höyläkoneen hoitaja, höyläri.

höyläämät|ön[57] *kielt.a.* < höylätä. | H. pinta. H. puu. H:öntä sahatavaraa. H:tömiä lautoja. — *Kuv.* Karski, h. [= hioutumaton] mies.

höyläämö[2] *s.* höyläystä suorittava työpaja, höyläyslaitos. | Saha ja h. — *Yhd.* päreh.

höylääntyl|ä[1*] *pass.v.* (*rinn.* höyläytyä) < höylätä. | Höyläyskoneessa metallikirjakkeen pinta h:y sileäksi. — *Kuv.* Luistinten alla h:i jään pinnasta kevyt, valkoinen suihku. Kaikki siellä h:vät samanlaisiksi!

höynä[11] *a.* ja *s. ark.* houna, höhlä, pölhö. | Vähän h. mies. Tulla h:ksi. — Tuli vastaan joku höpisevä h.

höynäil|lä[29] *v. ark.* vars. keimailla, hakkailla. | - - oli pilkannut toisia, kun ne miesten kanssa h:ivät HEPOR. Te olette täällä h:emässä minun rouvaani J.FINNE.

höynäyttä|ä[2*] *v. ark.* tehdä höynäksi, hullaannuttaa. | H. yksinkertaisia ihmisiä. Sankarikuvitelmien h:mä.

höynäyty|ä[44] *pass.v. ark.* (*rinn.* höynääntyä[1*]) tulla höynäksi, intoutua, hullaantua. | Ukko h:i vielä vanhana uusiin naimisiin. - - hänkin oli h:nyt kiinnittämään rahansa maahan KARHUM.

höyry[1] *s.* **1.** *fys.* kaasu, joka on lähellä sitä lämpö- ja painetilaa, missä se tiivistyy nesteeksi; *yleisk.* tav. = vesihöyry; myös: (lämmin) sumu, huuru, usva. | Kylläinen, kyllästetty h. Tulistettu h. Ns. h., jonka näkee nousevan kiehuvasta vedestä, ei fysiikan mielessä ole h:ä, vaan pieniksi vesipisaroiksi tiivistynyttä vettä. Myrkyllisiä h:jä. Kyllästää h:llä. Lämmittää h:llä. Keittää h:ssä. H:n voimalla käyvä kone. Laskea h:ä pannusta. H. pihisi hanasta. — Laiva tuli täydellä h:llä. — Keittiö oli täynnä h:ä. Kattilasta nousi sakea, har-

maa h. Hikevä h. pöllähti kiukaasta. - - pilvenä kiiriskeli kuuma h. ympäri saunaa KIVI. — Pakkasen h:ä. Suomaiden h:t. Hengityksen h. näkyi kuin savu KIANTO. — *Kuv.* Mennä, kulkea, työskennellä täydellä, puolella h:llä 'teholla'. Panna täysi h. päälle (ark.). Lisätä h:ä. — Humalan h:t. Olla täydessä h:ssä 'humalassa'. — *Yhd.* eetteri-, rikki-, sinkki-, terva-, tärpätti-, vesih.; pako-, poistoh.; myrkkyh.; keittoh. 2. *ellipt.* vars. yhd:oissa: höyrylaiva. | Laivalaitureissa näkyi savuavia h:jä. Äijät odottelivat h:ä lähteväksi PAKK. — *Yhd.* lasti-, matkustaja-, posti-, rahti-, saaristo-, terva-, valtamerih.

höyry|akkumulaattori *s. tekn.* höyryn varastoimislaite. **-alus** *s. mer.* höyryn voimalla kulkeva alus, höyrylaiva, höyry. **-astia** *s. tekn.* astia, jossa t. jonka osissa vallitsee t. voi vallita ulkoilman painetta suurempi höyrynpaine, joka on tarkoitettu siinä käytettäväksi, esim. höyrysylinteri. | Maahöyrykattilain ja h:in tarkastus. **-aura** *s. tekn.* höyrykoneella varustettu auralaite. **-auto** *s. tekn.* höyryn voimalla käyvä auto. **-dynamo** *s. tekn.* suoraan höyrykoneen akseliin kytketty dynamo. **-energia** *s.* **-hana** *s. tekn.* Avata h. **-hengitys** *s.* → höyrynhengitys. **-he|po** *s. kuv.* veturi, juna. | H:von kimakka kiljahdus. H. kiitää halki mannermaan. **-hevo|nen** *s. kuv.* = ed. | Matkustaa h:sella. **-hiili** *s.* erityisesti höyrykattilain polttoaineeksi sopiva kivihiili. **-hormi** *s.* höyryn poistoväylä esim. keittiön lieden yllä, höyrykanava.

höyryinen[63] *poss.a.* H. ja ruoanhajuinen keittiö. Ilma oli [pesutuvassa] harmaa ja h., ikkunat vetiset CANTH.

höyry|jarru *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva jarrulaite. **-johto** *s. tekn.* höyryä johtava putki vars. höyrykattilalaitteissa. **-juntta** *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva juntta. **-jyrä** *s. tekn.* höyryn voimalla kulkeva tiejyrä. — *Kuv.* Hindenburg suunnitteli vaikean sotaliikkeen Sleesiaa kohti vyöryvän venäläisen h:n pysäyttämiseksi. **-kaappi** *s.* kaappimainen kylpylaite, johon johdetaan kuumaa höyryä. | Lääkekylpyjä, hierontaa, h:a 'kylpyjä höyrykaapissa'. — *Tekn.* metallien hapettamisessa tarvittava kosteata ilmaa sisältävä kaappilaite. **-kanava** *s.* höyryhormi; *tekn.* höyryn johtoputki vars. höyrykoneen sylinterissä, höyrysola.

höyrykattila *s. tekn.* umpinainen astia, säiliö, astiaryhmä t. putkisto, jossa vesi kuumennetaan höyryksi muualla käytettäväksi. — *Yhd.* pystyh.; laiva-, maah. **--asetus** *s. lak.* höyrykattiloiden rakennetta, asentamista, hoitoa yms. koskeva asetus. **-huone** *s.* Voimalaitoksen h. **-laitos** *s.* **-tyyppi** *s.*

höyry|keitin *s.* keittolaite, jossa kypsentäjänä on keitettävään joko välittömästi tai metallivaipan lävitse vaikuttava, muualta johdettu kuuma höyry. **-keittokaappi** *s.* perunain, kalojen ym. kypsentämiseen käytettävä kaappimainen höyrykeitin, jossa höyry välittömästi koskettaa ruokia. **-kello** *s. raut.* höyryn paineella toimiva veturien merkinantokello. **-keskus** *s. tekn.* höyryä t. höyryenergiaa kehittävä laitos, höyryvoima-asema, höyryvoimakeskus, höyryvoimalaitos. | Sulfaattitehtaan h. Sahan yhteyteen rakennettiin h. **-kone** *s. tekn.* höyryn energialla toimiva voimakone, vars. voimakone, jossa höyryn paine-energia liikkuvan männän välityksellä suorittaa mekaanista työtä; vrt. höyryturbiini. | H:en sylinteri, mäntä. — Porhaltaa kuin h. **-konemestari** *s.* tietyn pätevyyden omaava höyrykoneiden hoitaja. **-koneop|pi** *s.* H:in opettaja. **-kuivaamo** *s. puut.* höyryllä lämmitettävä puutavaran kuivauslaitos. **-kuivattu** *a. (partis.) puut.* höyryllä kuivattu. **-kuivaus** *s.* Puutavaran h. **-kupl|a** *s.* Vettä tarpeeksi kuumennettaessa syntyy h:ia, jotka aiheuttavat veden kiehumisen. **-kupu** *s. tekn.* höyrykattilan yläosaan höyryn kokoamista varten sijoitettu sylinterimäinen säiliö; höyryhormiin johtava, tiilestä, pellistä tm. tehty nielu keittiön lieden yläpuolella. **-kuumennus** *s.* höyryllä kuumentaminen. **-kylpy** *s.* kylpy(muoto), jossa hikoilun aiheuttava lämpötila aikaansaadaan vesihöyryllä. | H:jä otetaan suomalaisessa saunassa ja höyrykaapissa.

höyrylaiva *s.* höyryalus, höyry. — *Yhd.* matkustaja-, turisti-, valtamerih. **-konttori** *s.* **-laituri** *s.* **-liikenne** *s.* **-linj|a** *s.* Etelä-Amerikan h. Avattiin uusia h:oja. **-reitti** *s.*

höyrylaivasto *s.* Helsingillä oli suurin h. ja Raumalla suurin purjelaivasto.

höyrylaiva|toimisto *s.* **-tonnisto** *s.* Englannin h. **-yhteys** *s.* H. Helsingistä Tukholmaan. **-yhtiö** *s.* H:n konttori. Perustaa h.

höyry|lapio *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva kaivinkone, konelapio, "hullujussi". **-laut|ta** *s.* salmissa ym. ylimenopaikoissa liikennettä välittävä, höyryn voimalla kulkeva lautta. | Trelleborgin h. Juna ajoi h:alle. **-lauttaliikenne** *s.* **-lauttayhteys** *s.* **-leipomo** *s.* höyryllä kypsentävä leipomo. | Vaasan h. **-letku** *s.* höyryn johtamiseen käytettävä letku. **-lietsoi|n** *s. tekn.* höyrysuihkun avulla vetoa synnyttävä lietsoin. | H:mella puhalletaan ilmaa kaasugeneraattorin tulipesään, synnytetään veto veturin savupiippuun jne. **-lokomobiili** *s. tekn.* höyrykattilan ja sen yhteyteen rakennetun höyrykoneen yhdistelmä. **-lotja** *s.* höyryn voimalla kulkeva lotja. **-lämmity|s** *s.* keskuslämmitys, jossa lämmön kuljettajana johdoissa käytetään kuumennettua höyryä; vrt. ilma-, vesilämmitys. | H:kseen käytettävä höyrykattila. Tavallisimmin vaunut lämmitetään h:ksellä. Talossa on h. **-lämmityslaite** *s.* **-lämpö** *s.* Käyttää jnk kuivattamiseen h:ä. **-mankeli** *s.* höyryn voimalla toimiva mankeli. **-mittari** *s. tekn.* höyryjohdon höyrymäärän mittari. **-mylly** *s.* mylly, jonka käyttövoimana on höyry. | Vaasan h. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* H:siä muodostumia. Saattaa aine h:seen muotoon. **-mäntä** *s. tekn.* eräiden pumppu- ja puristinlaitteiden höyrysylinterin mäntä. **-määrä** *s.*

höyryn|hengitys *s. lääk.* H:hengitystä käytetään hoitokeinona yskätaudeissa. **-jako** *s. tekn.* höyryn johtaminen höyrykoneen sylinterin molempiin päihin ja sylinteristä ulos. | Eräissä höyrykoneissa tapahtuu h. venttiileillä, eräissä luistilla. **-jakolaite** *s.* höyrynjaon suorittava laite höyrykoneissa. **-kehitys** *s. tekn.*

Höyrykattilan h. **-kokooja** *s. tekn.* höyrykattilan yhteyteen höyryn kokoamista varten sovitettu lisälaite, tav. = höyrykupu. **-kulutus** *s. tekn.* Pieni, suuri h. Koneiston h. on 240 kg tunnissa. **-menekki** *s. tekn.* = ed. | Pienentää lämpökoneiden h:ä. **-muodostu|s** *s. tekn.* Voimakas h. H:kseen tarvittava lämpö. **-paine** *s. tekn.* suljetussa tilassa olevan höyryn astian seinämiin kohdistuva paine. | Suuri, alhainen h. Mitata h. Kattilassa oli 7 ilmakehän h. **-pitävä** *a.* H. astia. **-tarve** *s.* Teollisuuslaitosten h. yhä lisääntyi. **-tiheys** *s. fys.* tilavuusyksikön suuruisen höyrymäärän massa (paino). **-tulistaja** *s. tekn.* H. kuumentaa vesihöyryn niin, että sen lämpötila tulee kyllästetyn höyryn lämpötilaa korkeammaksi. Nykyään varustetaan useimmat veturit h:lla. **-tulo** *s. tekn.* H. höyrykoneen sylinteriin. Säätää h:a. Kuulaventtiili ohjaa h:a.

höyry|paine *s.* → höyrynpaine. **-pannu** *s. tekn. vanh.* höyrykattila. | H:n räjähdys. **-pata** *s.* padan tapainen höyrykeitin. **-patsa|s** *s.* Kuumista lähteistä nousi taivaalle h:ita. **-pilli** *s.* höyryllä toimiva merkinantopilli, höyryvihellin. | Junan, laivan h. Tehtaan h. huusi kimeästi. H:n ulvonta. **-pilv|i** *s.* Aluksen räjähtäessä kohosi taivaalle valtavia savu- ja h:iä. Ukot istuivat lauteilla harmaassa h:essä. Saunan ovesta pöllähti vastaan h. **-puhallin** *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva puhallin. **-pumppu** *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva pumppu. **-puristin** *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva puristin. **-pur|si** *s. mer.* pieni höyryalus, höyryvene; huvimatkailua t. urheilua (siis henkilökuljetusta) varten rakennettu höyryalus. | Vanhojen kirkkoveneiden tilalle toi uusi aika h:ret. Kauppaneuvoksen komea h. **-putki** *s. tekn.* höyryjohtona koneissa, lämmityslaitteissa ym. toimiva putki. **-päi|nen** *a. halv.* sekapäinen, hassahtava, löylynlyömä. | H:set vouhottelijat. Vanha, h. kreivi. **-pää** *a. halv.* = ed. | H. hölöttäjä. — *S:sesti.* Syyntakeeton h. Mitähän juonia tuo h. kutonee? *SILJO. **-ruisku** *s. tekn.* höyryn voimalla toimiva ruisku. **-saha** *s. tekn.* höyryn voimalla käyvä saha. **-sola** *s. tekn.* höyrykoneessa höyryä sylinteriin t. sylinteristä pois johtava kulkukanava.

höyrystin[56] *s. tekn.* nesteen höyryksi muuttava laite eräissä koneissa ja kojeissa; vrt. höyrytin.

höyrystymis|lämpö *s. fys.* höyrystymisessä massayksikköä (grammaa) kohti tarvittava lämpömäärä, höyrytys-, haihtumislämpö. **-lämpötila** *s. fys.* lämpötila, missä jnk nesteen höyrystyminen tapahtuu.

höyrystys[64] *s. fys.* nesteen höyrystäminen t. höyrystyminen. | Veden h. **-lämpö** *s. fys.* = höyrystymislämpö. | Veden h. on 539 kaloria.

höyrysty|ä[1] *pass.v. fys.* (< seur.) muuttua höyryksi, höyryyntyä; vrt. höyryttyä. | Veden h:minen. Jo tavallisessa huoneenlämmössä jodi h:y hitaasti. H:vä aine. H:nyt neste.

höyryst|ää[2] *v.* muuttaa höyryksi; vrt. höyryttää. | H. elohopeaa. H:ettyä vettä. Nesteiden h:äminen.

höyry|suihku *s.* H:suihkulla voi siirtää vettä säiliöstä toiseen. Polttoaineen syöttäminen tulipesään voi öljylämmityksessä tapahtua joko paineella tai h:suihkulla. **-suihkupumppu** *s. tekn.* koje, jossa höyrysuihku antaa vedelle t. muulle nesteelle sen siirtämiseen tarvittavan liikenopeuden. | H:a käytetään mm. höyrykattilain syöttöpumpun (injektori) ja laivoissa vuotoveden tyhjennyspumppuna (ejektori). **-sylinteri** *s. tekn.* höyrykoneen valurautainen putkimainen osa, jossa mäntä liikkuu. **-säiliö** *s. tekn.* säiliö käyttövoimaksi tarvittavan, muualla synnytetyn höyryn varastoimiseksi. **-tekniikka** *s.* höyryn energiaa hyväkseen käyttävä tekniikka.

höyryt|ellä[28*] *frekv.v.* vars. tupakoida, savutella, poltella, pöllytellä. | Isä hylkäsi kessut ja h:teli punakukkoja ALKIO.

höyry|teltta *s. lääk.* höyrynhengitystä varten esim. huovasta tehty telttamainen suojahuppu. **-tiheys** *s.* → höyryntiheys. **-tiivis** *a.* → höyryn pitävä. **-tila** *s.* **1.** *tekn.* höyrylle varattu umpinainen tila. | Veden pinnan yläpuolella oleva tila höyrykattilassa on h. **2.** *fys.* höyrymäinen olotila. | Saattaa vesi h:an.

höyrytin[56*] *s. maat.* rehujen ym. höyryttämiseen, kuumentamiseen ja kypsentämiseen käytetty koje; vrt. höyrystin. — *Yhd.* rehun-, yleish.

höyrytorvi *s.* höyryä pois johtava torvi. | Uunin h. Karjakeittiön padan kanteen tehdään h.

höyrytty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) muuttua höyryiseksi, kosteaksi; vrt. höyrystyä. | Kalan pinta ei saa savustettaessa h. Tupakat saavat olla höyryisessä huoneessa h:mässä.

höyryt|tää[2*] *v.* pitää vesihöyryssä, käsitellä (hautoa, pehmittää, kyllästää, kypsentää tms.) vesihöyryllä; vrt. höyrystää. | Kangas h:etään ja prässätään. Puuvillavalmisteiden h:täminen. Puu h:etään ennen hiomista. H. esine kattilan päällä. H:ettyä puuhioketta. H:ettyä turvetta. Lautojen h:ys. — H. kirje auki. — H. vihanneksia, marjoja. H:ettyjä kauraryynejä. — Vars. *lääk.* puhdistaa, sterilisoida, desinfioida vesihöyryllä. | H. pestyt astiat. H. instrumentit.

höyryturbiini *s. tekn.* höyryvoimakone, jossa höyryn liike-energia suorittaa mekaanista työtä; vrt. höyrykone.

höyrytys[64] *teonn.* < höyryttää. | Kankaan, vuodevaatteiden h. — *Yhd.* formaliini-, rikki-, tärpättih.

höyry|tä[39] *v.* **1.** erittää t. synnyttää höyryä. | H:ävä paisti, puurovati, kahvikupponen. Hellalla h:si teekannu. Totilasit h:ävät nenän alla. Keittokota h:ää. H:ävä sauna, riihi. H:ävä pelto, multa. Märät vaatteet h:sivät. Miesten hartiat h:ävät. Ukot laskeutuivat lauteilta puhkuen ja h:ten. Hevonen h:si kuin kuuma kiuas. Juostiin hiestä h:ten. - - Kaste h:si nurmella. Aurinko paistoi h:äville katoille. Hengitys h:si. — *Kiert.* - - vannon, että maksa h:ää, missä heistä yhdenkään tavannen AHO. — *Kuv.* Luettiin niin että pää h:si. - - pääni h:si olvesta ja viinistä niin kuin saunan kiuas KALLAS. **2.** savuta, ryöhätä (vars. tupakasta). | Piippu h:si hampaissa. H:ävä savuke huulien

välissä. - - usean kadulla kulkijan suussa h:si palava sikari tai paperossi PÄIVÄR. — - - he tahtoivat kostaa itse ja itse ilkkuen nähdä, kuinka heidän vainoojainsa tuvat h:sivät IVALO. 3. höyryalusten (harv. veturien) liikkumisesta. | H. väljemmille vesille. Laiva h:si satamaan. Aluksen oli määrä h. Etelä-Amerikkaan. Rannikkoa pitkin h:sivät vihollisen sotalaivat. - - on tästä toinenkin alus soutanut ja h:nnyt sivuitse HEPOR. [Veturi] huikkasi ja h:si pois KARHUM.

höyry|vaippa *s. tekn.* sylinteriä, säiliötä ym. ympäröivä, kuumalla höyryllä täytettävä, lämmittävästi vaikuttava umpikuori. | Varustaa höyrysylinteri h:vaipalla. Keittokattilan h. Säiliötä ympäröi h. **-vasara** *s. tekn.* höyryn voimalla käyvä takomalaite, jossa järkäle on suoraan kiinnitetty höyrysylinterin männänvarren päähän. | Takoa h:lla. Rautatehtaan h:t jyskyttivät. **-vasaratae** *s., yl. mon.* höyryvasaralla valmistetuista takomatuotteista. **-vaunu** *s.* höyryllä kulkeva voimavaunu; veturi. | Tehtiin kokeita maantiellä kulkevilla h:illa. 1800-luvun alussa tulivat h:t rautateillä käytäntöön. **-vene** *s.* pieni höyrylaiva, höyrypursi. **-venttiili** *s. tekn.* höyryjohdon venttiili. **-veturi** *s. raut.* höyryn voimalla kulkeva veturi; vrt. sähkö-, moottoriveturi. **-vihellin** *s.* = höyrypilli. | Jokaisessa veturissa on kaksi h:tä: kimeä-ääninen ja karkeaääninen. **-vinttur|i** *s.* höyryn voimalla toimiva vintturi. | H:eita käytetään pääasiallisesti laivoissa.

höyryvoima *s.* höyry eril. koneiden käyttövoimana, höyryenergia; vrt. sähkö-, vesivoima. | H:lla käyviä koneita. **--asema, -keskus** *s.* höyrykeskus. **-kone** *s.* H:en päämuodot ovat höyrykone ja höyryturbiini. **-laitos** *s.* höyrykeskus.

höyryynty|ä[1*] *v. fys.* = höyrystyä; vrt. höyryttyä. | H:nyttä vettä. Neste alkaa h. Ammoniakin h:minen.

höyryyt- → höyryt-.

höyry|ä[1] *v.* → höyrytä. | Us. Kivellä: - - verivirrassa, joka h:en mun ympärilläni kiertoilee. - - keskellä h:vää krouvii. — Harv. *runok.* Kestit oli pihan puolla / - -, / h:i lihaliemet tuolla LEINO.

höyräh|dellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Lämpöä h:televä sauna. Piiraat h:telivät pöydällä. Tumma kynnös h:teli odottavana HAANPÄÄ.

höyräht|ää[2*] *mom.v.* < höyrytä. | Kynnöksellä h:i lämmin multa. Saunan ovesta h:ää huuru. — *Kiert.* - - mutta h:ääpä, rahko syököön, maksasi, kun kiiltää tämän pojan päässä Perman kypärä HAARLA. — *Harv.* palaa. | Eräänä kauniina yönä riihi h:i ilmaan.

höyräk|kä[15*] *s. murt.* hyörinä, touhu, tohina, mylläkkä. | Kovassa työn h:ässä. Suurlakon h:ässä. Oma pelastumiseni tuosta h:ästä oli suoranainen ihme AK.

höyräyt|tää[2*] *kaus.v.* (< höyrähtää) kiehauttaa, ryöpätä, äkkiä keittää t. lämmittää. | H. kahvia, teetä. Keittää h. Ukko h:ti [= lämmitti] saunan matkustaville. - - on toki tulta, jotta saa kahvit h.! LASSILA. — *Harv.* polttaa. | - - poroksi h:ämme kylät ja talot! AK.

höyste[78] *s.; rinn.* höystö. **1.** ruoka, jota syödään muun ohella ja joka antaa sille makua; maustin, mauste, ryyti. | Ruoan h. Pikkuleipiä kahvipöydän h:eksi. Kastiketta paistin h:enä. Vihanneksia keiton h:enä. Panna kokkareita vellin h:eksi. Lapissa käytetään juustoa kahvin h:enä. Nälkä on paras h. **2.** lannoite. | Pellon h. **3.** *kuv.* Kertoa h:eksi kaskuja. On keksittävä jotakin virkistävää opetuksen h:eksi. Päästeli kirosanoja puheensa h:eksi. Sult' uni puuttuu, kaiken luonnon h. *CAJ.

höystei|nen[63] *poss.a.* **1.** maaperästä: väkevä, voimakas, muheva. | H. maaperä. Juna kiiti halki Pommerin h:sten lakeuksien. Yltäkylläinen luonto on tuhlannut runsaalla kädellään antimiaan metsälammen h:sille mutarannoille TOPPILA. **2.** *kuv.* mehevä, rehevä. | Jätkämiesten h:siä tupakkapakinoita. Kansanomaisen h. vuoropuhelu. — Niin on tämän Taavetti Pietilän isännyys vahvana h:senä [= kylläisenä] vuona virrannut luonnollista loppupuoltaan kohden SILL.

höysteliemi *s. ruok.* etikasta, viinistä ym. valmistettu liemi, jossa ruoka-aineita liotetaan ja säilytetään.

höysty|ä[1] *pass.v.* (< seur.) hyötyä, kostua, lihoa, voimistua; maustua. | Viljelys oli alkanut nopeasti h. Takapihan villi yrttitarha oli h:nyt likavesistä ja ruoanjätteistä. Hevonen oli h:nyt syksytalven aikana entiseen kuntoonsa KARHUM. — Tomaatit pidetään h:mässä etikassa ja öljyssä. — *Kuv.* mehevöityä. | Puhe juoksi kuin virta ja h:i loistavilla sanansutkauksilla.

höyst|ää[2] *v.* **1.** etup. *ruok.* panna höysteeksi, maustaa, ryydittää. | H. suolalla, etikalla, persiljalla, tomaatilla. H:etty karitsanpaisti. H. konjakilla kahviansa. Hernesoppa h:etään sianlihalla. Käydä h:ämässä hevosille silppua. — - - h:etty voide, jollaista voiteensekoittaja valmistaa VT. Kajuutan täytti tupakansavu, jota h:i miesten merisaappaista lähtevä hylkeenrasvan tuoksu E.ELENIUS. **2.** lannoittaa, väkevöittää. | H. apulannalla. H. lehti- ja havumullalla. Maa on hyvin h:ettävä. Kyllä karja pellot h:ää SL. Isännän askelet pellon h:ävät SL. **3.** *kuv.* mehevöittää, rehevöittää, tehostaa. | H. puhettaan sukkeluuksilla, kaskuilla, kirosanoilla. Huumorin h:ämä tarina. Raamatunlauseilla h:etty esitys. Hän kertoi vilkkaasti ja h:i puhettaan kädenliikkeillä. Köyhyyttä ja vaivaa koetettiin h. iloisuudella ja humalalla AK.

höystö[1] *s.* = höyste. | Perunan h:ksi sopii liha, voi, maito ym. Vähän jyviä petäjäisen h:ksi. Puuron h:nä oli vain sininen maito. Leena - - pyöräytti [kahvi]pannun tulelle, jauhoi h:t pannuun WILKUNA. — *Murt.* hienoksi hakatuista eläimen sisälmyksistä valmistettu liharuoka; hienoksi hakattu lampaan t. muun eläimen tali. — Pellon h. Kun pani maahan lujasti h:ä, niin kyllä peruna kasvoi. Maa oli vuosikymmenien aikana imenyt väkevät h:t. — *Kuv. harv.* Hän sujautti silloin tällöin sukkeluuden puheensa h:ksi.

höystöisä[13] *a.* mehevä, rehevä (vars. suullisesta

t. kirjallisesta esityksestä). | Hänen käyttämänsä suomen kieli on aina erittäin notkeaa ja h:ä.

höytei|nen[63] *poss.a.* < höyde. | H. lumi. H. vaahto. Pohjalle laskeutuu h. sakka. Vanun tulee olla puhtaan valkoista ja h:stä.

höyty[10] *s.* **1.** nöyhtä, haituva, höytyvä, höyde. | Pyyheliinan h:ä. Kaislan h. Lumi putoilee isoina h:inä. Lentää kuin haavan h. [Vanhan rakennuksen] seinissä oli runsaasti semmoista harmaata h:ä, jota vapsaiset käyttävät pesänsä kuoriaineeksi SILL. — *Yhd.* lumi-, vanuh. **2.** höyhenen yhtenäinen, tiivis lapa. | Höyhenen kynä, ruoto ja h.

höytyinen[63] *poss.a.* Valkea, h. sakka. — *Yhd.* harvah.

höyty|lumi *s.* hyvin pehmeä, upottava lumi. **-sä|de** *s.* Höyhenen höydyn muodostavat ruodon kahden puolen olevat pienten höyhenten näköiset h:teet, jotka liistakkeillaan liittyvät viereisiin h:teisiin.

höytyvä[13] *s.* haituva, höyde, höyty, nöyhtä. | Voikukan h:t. Villan, parran h. Lumen h. Taivaalla ei näkynyt pilven h:ä. — *Yhd.* lumih.

höytyväi|nen[63] **1.** *s.* = ed. | Putoaa lunta suurina h:sinä. Pilven h. hento taivahalla AK. **2.** *poss.a.* H. parta.

höytäle[78] *s.* hiutale, hiude, höyty. | Lumen h. Astian pohjalle laskeutuu hienoja h:itä. — *Yhd.* lumih.

höö *interj.* ilmaisemassa itsetietoista, ylemmyydentuntoista asiaan suhtautumista, kummastelua ym. | "Ylioppilas opettajakin on." — "H., ei o' kun seminaarilainen." SILL. "H. — vai kummituksia", hörähti päällikkö E.ELENIUS. | "Ei ole tainnut kapula kiertää Korpiloukolle asti? - -" — "H.!" sanoi Topi hölmistyneenä KIANTO.

I

i [i] **1.** kirjain, *i*-äänteen merkki. | I:n pilkku. Ei erota i:tä a:sta. **2.** eräs kielen äänne: etuvokaali, jota äännettäessä suuväylä on suppea ja huuliaukko lavea. | Etu-i, taka-i. **3.** *mat.* imaginaariyksikön merkki, arvoltaan $= \sqrt{-1}$. **4.** *lyh.* improbatur. | Sai kokeissa i:n.

-i *liitepart. murt.* = -kin. | Kolmasti tänäi kesänä KAL. Sydän on Vellamon neidollai A. OKSANEN. - - on mullai maa ja kansa LEINO.

iankaiken *adv.* aina, ikuisesti, iankaikkisesti. | Eihän näin voi i. jatkua. Hullu tässä miestä rupesi i. suremaan! TALVIO. Olen kyllästynyt, en tahdo elää i. VT.

iankaikki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** ainainen, pysyvä(inen), katoamaton, loputon, ikuinen, iäinen. | Vaipua i:seen uneen, lepoon 'kuolla'. I:sesti kiertää maa rataansa auringon ympäri. Säilyköön tämä patsas jälkimaailmalle i:sena muistona nyt elävän sukupolven ponnistuksista. Tämä olkoon i. säädös heidän sukukunnissaan Israelin lasten kesken VT[V]. — I:sesti muistan tämän vääryyden. Johan ne tästä menivät i:set ajat sitten. — *Usk.*)(ajallinen, maallinen, katoava. | Jumala on ajasta riippumaton, i. Raamatun mukaan odottaa ihmistä joko i. elämä tai i. kadotus. I. piina. Ja ota viimein taivaaseen / ilohos i:seen VK. - - i:sesta i:seen olet sinä, Jumala VT. Jeesus Kristus on sama eilen, tänään ja i:sesti UT. **2.** alituinen, jatkuva, toistuva; kiusallinen, harmillinen, iänikuinen. | Seinäkellon i. raksutus. Kyllästyy tähänkin, i:seen riitelemiseen. Samaa i:sta perunalaatikkoako taas! Suota, i:sta suota loppumattomiin. Ukko oli taas i:sessa humalassaan. Tarjoilija viipyi i:sen kauan. Ullakolle nuo i:sen vanhat kaapit ja tuolit! — Vahvistussanana, tav. *halv.* | Senkin i. hölmö ja nahjus! Se on i. vale! I:sen turhaa touhua! - - herrat jätän minä tämän i:sen pilkun päällä [= heti paikalla] KIVI.

iankaikkisuu|s[65] *s.* äärettömän pitkä aika, aluton ja loputon t. siltä tuntuva aika, ikuisuus, iäisyys, ajattomuus, loputtomuus, loppumattomuus. | Elämä on vain pieni hetki i:dessä. Vuosi vierähti i:teen 'päättyi'. — Tie oli pitkä kuin i. Isä tuli vasta i:ksien päästä. I:delta tuntuivat nuo minuutit. — Vars. *usk.* ikuisten uskonnollisten arvojen maailma, kuoleman jälkeinen maailma, taivas;)(ajallisuus, katoavaisuus. | Puhua i:den asioista. Siirtyä ajasta i:teen 'kuolla'. I:den portit aukenivat, ja kärsinyt sielu pääsi Herransa huomaan.

iankaikkisuus|arvo *s. heng.* Hyvä ja nöyrä sydän on parempi kuin kaikki maailman rikkaudet, joilla ei ole mitään i:arvoa. **-elämä** *s. heng.* Portti i:än on kaikille avoinna. **-jano** *s. heng.* iankaikkisen elämän jano. **-toivo** *s. heng.* iankaikkisen elämän toivo.

iatro|fysiikka *s.* se lääketieteen suunta, joka asetti etupäässä fysiikan elämän- ja tauti-ilmiöiden selittämisen pohjaksi. **-kemia** *s.* se lääketieteen suunta, joka asetti etupäässä kemian elämän- ja tauti-ilmiöiden selittämisen pohjaksi.

iberi[6] *s.* I:t 'myöhemmällä kivikaudella Pyreneitten niemimaalla ja Etelä-Ranskassa elänyt kansa'.

ibis[64] *s.* par. iibis.

idar|taa[6] *v.* säästää itarasti, kitsastella; saada vaivalla irti. | Älä äyriä i:ra, taikka taalarin menetät SL. - - raukkoja, jotka i:sivat leipäänsä karusta, kiittämättömästä maasta KATAJA.

idea[15] *s.* **1.** aate, ajatus. | Kirjassa on hyviä ideoita. Sai A:lta i:n moottorin keksimiseen. Keksi mainion i:n. Fiksi i. 'piintynyt päähänpisto, päähänpinttymä'. **2.** *fil.* Platonin mukaan i:t, olioiden yliaistilliset alkukuvat, ovat ainoat, jotka todella ovat olemassa.

ideaali[4] *s.* ihanne(kuva). | Todellinen urheilijan i. Nuoruuden i:t. Polttomoottorien i:na kuulee usein mainittavan kaasuturbiinia. Legenda, joka kuvaa kuningasi:a. **-kaasu** *s. fys.* = ihannekaasu. **-kuva** *s.* ihannekuva. **-minä** *s.* Goethe loi [näytelmässään] i:nsä rinnalle todellisen minänsä.

ideaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ihanteellinen, aatteellinen; ajatuksellinen. | Hänen ominaisuutensa ovat i:sella tavalla toisiinsa yhtyneet. Tyyli, joka on lähellä i:sta. — *Erik. fil.* I:suus, - - aatteellisuus; myös "mielikuvallisuus", so. olemassaolo paljaana mielikuvana tai ajatuksena ilman vastaavaa todellisuutta IT. — *Lak.* I. jako, jako i:siin osiin 'jako murto-osiin'. — *Tekn.* I. voima 'voima, joka tarvittaisiin kuorman nostamiseen, ellei nostokoneessa olisi kitkaa'.

ideaali|olento *s.* ihanneolento. **-side** *s. lääk.* kimmoinen, kankaasta t. kumista valmistettu side. | I:ttä käytetään esim. suonikohjuissa.

ideaalistaa[2] *v.* = idealisoida.

ideaali|tapaus *s.* ihannetapaus. **-tyyppi** *s.* ihannetyyppi.

idea|-assosiaatio *s. fil.* mielleyhtymä. **-kilpailu** *s.* aatekilpailu.

idealismi[4] *s.* ihanteellinen maailmankatsomus, joka pitää henkistä, aatteellista ja siveellistä

merkitsevämpänä ja arvokkaampana kuin aineellista ja biologista; todellisuudelle vieras maailmankatsomus. | Eetillinen, spekulatiivinen, tieto-opillinen, uskonnollinen i. Taidesuuntaa, joka noudattaa aiheen käsittelyssä ihannoivaa tyyliä, sanotaan i:ksi. — Tyhjää i:a.

idealisoi|da[18] *v.* -nti[14*] *teonn.* ihannoida, ihanteellistaa, ideaalistaa. | Kuormarenkiä Runeberg on i:nut enemmän kuin ketään muuta "Tarinain" henkilöä.

idealist|i[4] *s.* idealismin kannattaja; jalosti ajatteleva henkilö; haaveilija. | Tiedemiehenä realisti, mutta ihmisenä romanttinen i. Te olette i:eja, suuria lapsia TALVIO.

idealisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* idealismin kannalla oleva, ihanteellinen; haaveellinen; vrt. ideaalinen. | I. taide, filosofia, maailmankatsomus. Taiteilija on käsitellyt aihettaan i:sesti. Hän on i:sen harhaluulon vallassa.

idealiteetti[14*] *s.* = ideaalisuus.

ideaoppi *s.* Platonin i.

idempi[22] *komp.a.* itäisempi. | I. alue on tuntemattomampi kuin läntinen.

idem|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *komp.adv.* kauempana idässä. | I. maan sisäosissa vallitsee mannerilmasto. Siirtyä i:mäksi, i:mäs.

identifio|ida[18] *v.* -inti[14*] *teonn.* pitää samana, samastaa, tuntea samaksi t. jksik; määrittää jkn henkilöllisyys l. identtisyys, todeta mikä jk on. | Katolinen oppi i:i kirkon ulkonaisen elimistön ja Kristuksen seurakunnan. Käsiala, jota ei ole onnistuttu i:imaan minkään tunnetun käsialan kanssa. Ruumista ei ole pystytty i:imaan.

identiteetti[14*] *s.* = identtisyys.

identti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* aivan sama, täydelleen yhtäläinen, yhtäpitävä. | Kahdella toisistaan erillään olevalla alueella voi olla i:siä eliömuotoja. I:set eli samamunaiset kaksoset. Todistaa i:syytensä 'todistaa olevansa se, joksi väittää itseään'. Vangin i:syyttä [= henkilöllisyyttä] ei ole saatu selville. — *Mat.* Yhtälö on i., jos sen molemmat puolet ovat yhtä suuret, annettakoon siinä oleville kirjaimille mitkä arvot hyvänsä.

ideo|grafia[15] *s.* käsitekirjoitus. | Kiinan kirjoitus on etupäässä i:grafiaa. Käsitekirjoitus eli i. korvattiin ensin tavukirjoituksella, josta pian kehittyi äännekirjoitus. **-grafinen**[63] *a.* käsitettä ilmaiseva. | Hieroglyfit ovat esineiden kuvia, joilla on sekä i. että äänteellinen merkitys. **-grammi**[4] *s.* ideografinen merkki, käsitemerkki. | I:t ilmaisevat kokonaisia sanoja. **-logi**[4] *s.* aatteilija; ihminen, joka antautuu epäkäytännöllisiin aatteellisiin harrastuksiin. | Rauhanaate on jäänyt i:en ajettavaksi. Bismarck oli kaikkea muuta kuin vapaamielinen i. **-logia**[15] *s.* jnk tietyn aatteen mukainen (poliittinen, uskonnollinen) maailmankatsomus, aatemaailma. | Sosialistinen i. — *Yhd.* vallankumousi. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* ideologian mukainen, aatteellinen. | Nykymaailmassa on muodostunut i:sia rintamia. Suunnat, jotka ovat i:sesti hyvin lähellä toisiaan.

idioblasti[4] *s. kasv.* kasvisolu, joka sekä histologisesti että fysiologisesti eroaa ympäröivästä solukosta.

idiomaattinen[63] *a.* jllek murteelle t. kielelle erikoisesti ominainen, muissa murteissa t. kielissä käytetystä poikkeava. | I. lauseparsi, sanakäänne.

idiomi[4] *s.* jkn henkilön, henkilöryhmän t. alueen ominainen puhetapa t. kieli, erikoiskieli.

idiomorfinen[63] *a. min.* omamuotoinen.

idiootti[14*] *s.* **1.** vajaamielinen, jonka älykkyystaso täysikasvuisena ei nouse 6-vuotiaan älykkyystasoa korkeammalle, tylsämielinen; vrt. imbesilli, debiili. | Idiootit eivät opi puhumaan muuta kuin joitakin yksinäisiä sanoja ja lauseita. **2.** *halv.* typerys, tyhmyri, pölkkypää. | Olinpa i., kun en sitä huomannut. — Haukkumasanana: Senkin i.! **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* järjetön, typerä. | I. määräys, kehotus, päähänpisto. Käyttäytyä i:sesti. **-|nen**[63] *a.* -suus[65] *omin.* idiootille ominainen, idiotiaan kuuluva, idioottimainen. | Kuului i:sta huutoa.

idio|paattinen[63] *a. psyk.* omaan minään kohdistuva, itsekohtainen. | I:paattisia ovat tunteet, jotka ovat suhteessa omaan minään. — *Lääk.* I. sairaus on jokainen itsenäisenä, omintakeisena tautina esiintyvä sairaus. **-patia**[15] *s. lääk.* idiopaattinen sairaus. **-plasma**[10] *s. biol.* se oletettu alkuliman osa, joka kätkee uuden yksilön erikoisominaisuudet. **-synkrasia**[15] *s. lääk.* jkssa henkilössä esiintyvä liikaherkkyys t. erikoislaatuinen mieltymys t. vastenmielisyys jtak ainetta, esinettä t. ilmiötä kohtaan.

idiotia[15] *s.* tylsämielisyys, idioottisuus.

idiotism|i[4] *s.* **1.** = ed. **2.** jllek murteelle t. jkn kielelle ominainen sana t. lauseparsi t. käänne. | Oppilaat saivat poimia Kiven i:eja ja valaista niiden merkitysvivahduksia.

ido[1] [ī-] *s.* esperanton pohjalle laadittu kansainvälinen apukieli.

idolatria[15] *s.* kuvainpalvonta.

idol|i[5] *s.* jumalankuva, epäjumala, palvonnan kohde. | Ahvenanmaalta on löydetty savesta poltettuja ihmistä tarkoittavia i:eja. N.N:stä tuli koko maailman nuorison i.

idus[64] [ī-] *s.* roomalaisilla kuukauden 13. t. 15. päivä. — *Kuv.* Maaliskuun i. [Caesarin murhapäivä] 'uhkaavan onnettomuuden päivä'.

idut|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < itu. | I. peruna.

idyll|i[6] *s.* **1.** kertomarunouden laji t. tuote, joka kuvailee rauhallisen maalaiselämän tapahtumia ja viehätystä. | I:in varsinainen luoja on Theokritos. I:ejä ovat esim. Runebergin "Hanna" ja "Jouluilta". Kohtaus Vuohenkalman torpassa on epäilemättä kaunein, kirkkain ja herkin i., mitä suomenkielisessä kirjallisuudessa on olemassa. **2.** sopusointuinen, rauhallinen olotila, paikka, seutu t. maisema; sellaista kuvaava maalaus. | Ärtynyt ääni särki äkkiä i:in. Kotoisen jouluillan i. Pikkukaupunki, joka puutarhoineen oli todellinen i. Watteaun i:it. **3.** *yhd.* Hämärä-, ilta-, järvi--, kesä-, kevät-, koti--, maalais-, paimen-, perhe-, rakkaus-, talonpoikaisi.

idyllimäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.*

I. kertomus, maalaus. [Taiteilija] esitti maisemansa milloin romanttisesti ja i:sesti, milloin realistisesti.
idylli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. idylli. | I. eepos. I. maisema. Vanha i. yliopistokaupunki. Maalaiselämän i:syys. Siellä asutaan vielä yhtä i:sesti kuin viime vuosisadalla.
idylli|runoilija *s.* Topelius oli lyyrikkona i. **-runou|s** *s.* "Saarijärven Paavo" on i:tta.
idyllissävyi|nen *a.* Paimenrunous on i:stä.
idälty|ä[1*] *v. maat.* I:nyt on jyvä tai siemen, jonka itäminen on alkanut, mutta lakannut ennen kuin itu on tullut selvästi näkyviin.
idän|kauppa *s. hist.* vars. Skandinaviasta Suomeen (Itämaahan) ja Venäjälle käyty kauppa. **-kävijä** *s. hist.* On ero hämäläisten i:in ja Ylä-Satakunnan pohjankävijäin välillä J. JAAKKOLA. **-käynti** *s. hist.* Ruotsalaisten i. alkoi 800- ja 1000-lukujen välisenä aikana. **-maa** *s. hist.* = Itämaa 2. **-politiik|ka** *s. hist.* Helsinki syntyi Kustaa Vaasan laskelmoivan i:an tuloksena. **-puoleinen** *a.* myös ⌒. | I. ikkuna. **-tie** *s. hist.* Suomen rannoitse kulkevan i:n varrella J.JAAKKOLA.
idät|ellä[28*] *frekv.v.* < idättää. | I:teli aivoissaan koston ajatusta.
idättämis- = idätys-.
idättämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* I:tömät siemenet.
idättämö[2] *s.* idätyslaitos. | Maltaiden i.
idät|tää[2*] *kaus.v.* (< itää) panna siemeniä t. juurikasveja lämpimään t. kosteaan paikkaan, niin että ne alkavat itää. | Perunoita, mallasohria i:etään. Hitaasti itävät siemenet on i:ettävä ennen kylvämistä. — *Kuv.* Yksinäisyys i:tää suuria ajatuksia. Ne puuhat i:tävät epäilyksiä. On turhaa i. enää toivoa mielessään.
idätys[64] *teonn.*, vars. *maat.* < ed. | Siemenen, perunan i. **-aika** *s.* Eri kasvien siementen vaatima i. on erilainen. **-allas** *s.* Sähköpatterilla lämmitettävä i. **-alusta** *s.* I. pidetään tarpeeksi kosteana ja tarpeeksi lämpimässä paikassa. **-astia** *s.* **-koe** *s.* koe, jolla tutkitaan siementen itävyyttä. **-kone** *s.* Nykyään käytetään idätettäessä paljon erilaisia i:ita. **-laatik|ko** *s.* Perunain i:ot. **-lait|e** *s.* I:teet ovat kojeita, joilla tutkitaan siementen itävyyttä ja itämisnopeutta.
ien[55*] *s.* (yks. nom. joskus ikene), tav. *mon.* se osa suun limakalvoa, joka lähinnä verhoaa hampaiden juuria (hammasliha), ynnä ne leukaluun osat, joissa hampaat ovat kiinni. | Ikenet vuotavat verta. Hammasmätä esiintyy usein ikenen rajassa. Mutusteli perunoita hampaattomilla ikenillään. — Irvistämisestä. | Näytellä, irvistellä ikeniään. Ikenet irvessä t. irvissä, irvellä ikenin. — *Yhd.* ala-, yläi. **-alue** *s. fon.* yläetuhampaiden ikenien muodostama artikulaatiovyöhyke. **-liha** *s.* hampaiden juuria peittävä liha, hammasliha. **-mätä** *s.* suun limakalvon ja vars. ienlihan märkiminen. **-tulehdus** *s.*
ies[67*] *s.* **1.** vetohärkäparin, joskus yksinäisen härän t. muidenkin juhtien valjastuslaite, joka sidotaan sarviin t. vastaa säkään ja olkapäihin; ed:n tapainen kantolaite, juko. | Opettaa ikeeseen. — Kantaa ikeessä kahta vesisankoa. — *Hist.* Gaius Pontius pakotti roomalaisen sotajoukon kulkemaan ikeen alitse 'kolmen keihään muodostamasta portista antautumisen merkiksi'. — *Yhd.* maha-, niska-, pari--, sarvi--, säkä-, yksikköi.; irto-, puui.; häräni. **2.** *kuv.* vallasta, jonka alaisena jku t. jk on: orjuus, sorto, pakko(valta); rasitus, kuorma, taakka. | Tyranniuden, yksinvaltiuden, vieraan vallan i. Valloittajan i. painaa maata. Olla jnk ikeessä t. ikeen alla. Vaikea oli alistua säännöllisen työn ikeeseen. Luoda, karistaa yltään, niskoiltaan orjuuden i. Vapautua sortajan ikeestä. Hyvä on miehelle, että hän kantaa i:tä nuoruudessaan VT. — *Yhd.* orjani.; siirtomaai. **3.** *tekn.* eräistä ikeen muotoisista raudoista, palkeista tms. | Muuntajan rautasydämiä liittävät toisiinsa ikeet. — *Yhd.* poikki--, päätei.
ies|pari *s.* samaan ikeeseen kuuluva härkäpari. **-puu** *s.*
iestellä[28] *v. harv.* kinailla, kiistellä. | - - kirjaltaja, jonka kanssa on mukava i. ja puhella kierouksia SILL.
iest|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** valjastaa (härkä) ikeeseen. | I. härkä. **2.** *kuv.* **a.** *konkr.* Huhtaäes valmistettiin siten, että kaadettiin oksikas kuusi, halkaistiin se ja puolikkaat i:ettiin välipuilla lujasti yhteen. **b.** *abstr.* hillitä, pakottaa. | - - hehkuva henki i:etään palvelemaan yleistä makusuuntaa JÄRVENT. - - eikä jaksa hän i. kiukkuaan, vaan antaa pudota täydellä voimalla vanhan miehen luisevan nyrkin LEINONEN.
iesvaljaat *s. mon.*
ignoroida[18] *v.* jättää huomioon ottamatta, sivuuttaa. | Harvinainen sana voidaan sanakirjassa huoletta i.
igumeeni[4] *s.* kreikkalaiskatolisen luostarin esimies.
ih *interj.* - - huudahtaen omituisen riemukkaan voihkaavasti "ih" RAILO.
ihahaa, ihahaha *onom.interj.* (myös: iihahaa, iihahaha) kirjoitetussa kielessä hevosen hirnuntaa kuvaamassa.
ihailij|a[14] *tek.* < ihailla. | Ystäviensä ja i:oidensa ympäröimä. Nuorella tytöllä on paljon i:oita. Koskenniemen i. Ranskan katoliset olivat kuningasvallan i:oita.
ihailijaparv|i *s.* Konsertin jälkeen laulajatar joutui sankan i:en ympäröimäksi.
ihailijatar[54*] *s.*
ihail|la[29] *v.* -evasti *adv.* tuntea t. osoittaa ihastusta jkta t. jtak kohtaan. | I. ja kunnioittaa. I:emani mies. Koko maailma i:i Paavo Nurmea. Mennään luontoa i:emaan! I:eva kiintymys. Katsella i:evasti. — *ihailtu* (vars. runok. joskus s:sesti) rakastettu, mielitietty. | - - suonissa i:tuni juoksi / kuningassuvun vanhan verta *MANN.
ihailtava[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* ihailua ansaitseva t. herättävä; kunnioitettava. | I:n täsmällinen. Kuoro on taipuisa ja i:sti hallittu. On i:a, että hän yhä jaksaa olla mukana.
ihailu[2] *teonn.* < ihailla. | Kaiken ulkomaisen järjetön i. Hänen sopusuhtainen vartalonsa he-

rätti i:a. Runeberg sai kaikkien aikalaistensa i:n osakseen. — *Yhd.* antiikin-, luonnon-, voimani.

ihailun|sekainen *a.* myös ⌒. | Pelokas kunnioitus muuttui i:sekaiseksi innostukseksi. **-tar|ve** *s.* Etsin henkilöä, johon olisin saanut kohdistaa suuren i:peeni.

ihala[12] *a. harv.*, etup. *kansanr.* **1.** kirkas, kuulas, pilvetön. | Katselevi, kääntelevi / ympäri i:t ilmat KAL. Laaja maisema näkyy siihen läpi i:in ilmojen AHO. Tuonne ilmojen i:an vapauteen / kuin lintu KIANTO. **2.** viehkeä, kaunis, ihana. | I. impi LEINO. - - itketti [neidon] i:t silmät, / vetytti punaiset posket KANT.

ihalainen[63] *a.* = ed.

ihan *adv.* vallan, aivan; merk. riippuu jonkin verran sävystä ja painollisuudesta. **1.** kovin, perin, hyvin, tarkalleen, juuri, täysin, kokonaan. **a.** liittyen a:iin t. adverbiaali-ilmaukseen, joka merkitsee absoluuttiseen asteeseen huipennettavissa olevaa ominaisuutta t. suhdetta. | I. pieni [ei: i. suuri]. I. kevyt [ei: i. raskas]. I. tavallinen, tavaton, sellainen, toisenlainen. I. pähkähullu. I. pelkkää roskaa. I. helposti, oikein, yksin. I. varmasti. I. liian kirkas. I. vieressä, rannalla, alkuun. I. pääsi kohdalla. I. vastoin periaatteitani. I. äsken. I. ohimennen. I. ensi tilassa. I. alkuasteellaan. I. viimeisenä. I:ko totta? I. kaikki. I. karvalleen. Ei se i. niin ollut. I. yksinomaan lapsia. I. itsestään. I. vain tätä varten. — Painottomana eräissä ilmauksissa: I. niin! I. oikein! I. varmaan! — *ihan (niin) kuin.* Poika oli i. (niin) kuin ei mitään olisi tapahtunut. — *Ellipt.* "Oletko sinä jo unessa?" — "En i." **b.** harvemmin kielteisissä t. kielteissävyisissä taikka ehtoa ilmaisevissa lauseissa painollisena liittyen muunkinlaiseen a:iin t. adverbiaali-ilmaukseen. | Ei i. kaukana täältä. Älä paina i. kovasti. **c.** etup. *puhek.* eräihin vars. tekemättä t. tapahtumatta jäämistä t. jtak käsitystä merkitseviin v:eihin liittyneenä. | Hän on sen i. [= kokonaan, kerrassaan] laiminlyönyt. Olen sen i. unohtanut. Olin i. siinä luulossa, että - -. Minä i. uskon, että - -. Kas, kun yritimme i. pyyhkäistä muistista Jaakko Kemppaisen KIANTO. **2.** painottomana: suorastaan, kerrassaan. | I. täytyy nauraa. I. vedet tuli silmiin. I:han tässä kulkee henkensä kaupalla. On i. synti ja häpeä, jos - -. Talo rikastuu i. silmin nähtävästi. Me lähdemme, i. huomenna. Hän on i. herrana Helsingissä. — Ei i. mitään KAUPPISH. **3.** *harv.* pelkästään, yksinomaan. | "Aivan vaimoväkeäkö siellä oli?" — "I. naisia kaikki" KATAJA.

ihan|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* ihastuttava, hurmaava, lumoava, kiehtova, viehkeä, tenhoisa. **1.** erittäin kaunis (esteettisesti t. eetillisesti). | I. ilma. I. näköala. I. runo. I:aa musiikkia. Morsian oli i. kuin ilmestys. Pohjolan kesäyö on i. Vesi välkkyy kuutamossa i:asti. Katso tämän järven i:uutta! — Hän sai i:an kuoleman. Mikä i. todistus siitä muutoksesta, jonka herätys hänessä oli vaikuttanut! - - i. on ihminen itsekin, kun vaeltaa maailmaa ja etsii Graalia KILPI. **2.** erittäin hyvä, miellyttävä, mainio, suloinen, leppoinen. | Ruoka maistuu i:alta. Mikä i. tuoksu! Sitä tietä oli i. astua. Täällä on i:at puolukkamaat! Hiihtokeli oli i. Teillä on i:at oltavat! I:an lämmin päivä! I:aa päästä levolle! Kuinka i. onkaan joskus kosto! I. rauha vallitsi metsässä. Enkelit ylistävät taivaan i:uutta. Hyllyt täynnä silkkiä, samettia ja muita i:uuksia. Tupaan virtasi niin i:asti lämmintä. Se panee veren niin i:asti läikkymään. Kaikin voimin käytteli nyt kukin mäihäpehmeätä, i:ata lehtivihkoansa KIVI. | Hän on i. olento. Paljon parempi kuin minä JOTUNI. — *Iron.* Nauloja ja nappeja, neuloja ja langanpätkiä i:assa sekamelskassa. | Ja minun raukan täytyy pitää kaikesta huoli! Todella i:aa! — *Yhd.* iki-i.; kuvan-, luonnoni.

ihanai|nen[63] *a.*, etup. *runok.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ihana. | - - idässä hymyilee i. aamu KIVI. - - nyt jätämme i:sen kotomme KIVI. Se oli i:sin ruusukimppu mitä korpipappilan poika koskaan oli käsissään pidellyt KIANTO. Jeesus, paimen / i., / äänes meidän kuulla suot HLV. — *S:sesti* rakastetusta, mielitietystä. | Nouse, armaani, i:seni, ja tule! VT[V]. Suuri Pietari tahtoi kuitenkin pitää uudelle i:selleen edes säädyllistä seuraa KARHUM.

ihana|muotoinen *a.* Joosef oli soreakasvuinen ja i. VT. **-piirteinen** *a.* **-veri|nen** *a.* Ei niitä tuollaisia pulskia ja i:siä naisia joka puun oksalla istukaan JOTUNI. **-ääninen** *a.*

ihan|ne[78*] *s.* esikuva, korkein päämäärä, täydellisyys, ideaali; ihailun, ihastuksen kohde. | Meillä on mittakaava, i., johon tekoa voi verrata. Kullakin on oma i:teensa. Nuoruuden i:teet. Runeberg oli aikoinaan kaikkien runoilijain i. Ranskan vallankumoukselliset ottivat poliittiset i:teensa Englannista. Pojan i:teena oli muista riippumaton talollinen. Sodanaikaista tuotantoa ajatellessa on omavaraisuus tavoittelemisen arvoinen i. Hän oli ennen i:teitten mies. Tämä epigrammi on hyvin lähellä runon i:netta. — Juuri sellainen kuorma-auto, joka on metsämiehen i. tukinajossa. - - meillä tytöillä oli siellä kullakin "i:teemme" ja "ihastuksemme", ja te olitte langennut minun osalleni AHO. | [Poika] oli nyt kohta kolmivuotias. Isän i. — äidin aarre KIANTO. — *Yhd.* hallitsija-, ihmis-, mies-, nais-, pappis-, ritari--, soturi--, urheilijai.; ihmisyys-, kauneus-, maisema-, muoto-, siveys-, sivistys-, taide-, tyyli--, vallankumous-, valtioi.; elämän-, nuoruuden-, onnen-, puhtauden-, rakkaudeni.

ihanne- us. myös ideaali-.

ihanne|aika *s.* Tuhatvuotinen valtakunta on i. maan päällä. — *Urh.* autojen ym. tarkkuuskilpailuissa tavoiteltu aika. | A. saapui perille i:ajassa. **-avioliitto** *s.* täydellisen sopusointuinen avioliitto. **-ihmi|nen** *s.* esikuvaksi kelpaava ihminen. | Kristus on ihmisenä i. Pakanain jumalat ovat usein vain i:siä. **-kaasu** *s. fys.* kuviteltu kaasu, joka kaikissa olosuhteissa noudattaa Boyle—Mariotten ja Gay—Lussacin lakeja. **-kuva** *s.* Mielessämme muodostamme usein i:n ihmisestä ja asioista. Suomalaisen urheilijatyypin i. Kaarle Suuri on hallitsijan i. **-käyrä** *s.* graafinen käyrä, joka esittää jtak

esikuvallista prosessia. **-lapsi** *s.* Vanhemmat pitävät usein omia lapsiaan i:na.

ihan|nella[28*] *v.* ihastella, ihailla, ihannoida; puhua t. kertoa ihaillen, ylistää. | I. itseään kuvastimesta. -- on tultu Savon saloja ja järviä i:telemaan AHO. Runossa i:nellaan synnyinseudun kauneutta.

ihanne|luoma *s.* Temppeli, joka on antiikin arkkitehtuurin i. [Näytelmän] henkilöt epätodellisia i:luomia. **-maa** *s.* Sadun i., missä maito ja hunaja vuotaa. Sveitsiä monet pitävät matkailun i:na. **-maailma** *s.* Uuden opin julistajat selittivät perustavansa todellisen i:n. Lapsuusajan i. Aikakauden lyyrillinen runous otti aiheensa epätodellisesta i:sta. **-miel|i** *s.* Herkkää tunnetta ja i:tä uhoava novelli. **-mies** *s.* Tiedän, etten ole missään suhteessa i. **-muoto** *s.* Erillinen omakoti, asunnon i. Lentäminen kuvasteli ihmismielissä matkustamisen i:na. **-nainen** *s.* Todellinen i., hyvä, viisas ja kaunis. **-olento** *s.* Pikku Heikin mielikuvituksessa opettaja oli i. **-olo|t** *s. mon.* Uudetkaan vallanpitäjät eivät ole pystyneet luomaan maahan i:ja. Maailmanennätys olisi i:issa varmasti särkynyt. **-paino** *s.* 75 kg on tämänkokoisen ja -ikäisen ihmisen i. **-ratkaisu** *s.* Liikevaihtoveron kannannassa olisi erityisten paketteihin kiinnitettävien veromerkkien käytäntöönotto varmasti i. **-sää** *s.* **-tapaus** *s.* **-tila** *s.* Toimettomana olo ei suinkaan ole mikään i. I:ssa on liuoksessa vaikuttava ns. osmoottinen paine suoraan verrannollinen liuoksen väkevyyteen. **-tyttö** *s.* **-tyyppi** *s.* **-usko** *s.* usko ihanteisiin. **-valtakunta** *s.* Vaalien edellä sosialistit suurella ponnella taas julistivat oman i:nsa sanomaa. **-valtio** *s.* **-yhteiskunta** *s.*

ihannoi|da[18] *v.* -vasti *adv.* -nti[4*] *teonn.* pitää ihanteena t. ihailun, ihastuksen kohteena; esittää t. kuvata jku t. jk kauniimpana t. täydellisempänä kuin se todellisuudessa on, idealisoida, ihanteellistaa. | Kukaan nainen ei voi i. tohvelisankaria. Keskiajan ritarit i:vat naista kauneuden, puhtauden ja siveyden perikuvana. Koskemattoman luonnon i:nti. Vänrikki Stoolin tarinoissa ei i:da sotaa, vaan niitä jaloja ominaisuuksia, joita suomalaisissa miehissä on ilmennyt sodan koettelemuksissa. | Voi, voi — ei joutanut lasta i:maan. Kehtoon oli pantava HEPOR. — Tyylilajia, jossa aiheen i:va käsittely on vallitsevana, sanotaan idealistiseksi eli i:vaksi tyyliksi. I:va kansankuvaus. [Romaanin] henkilöt ovat suuresti i:tuja. I:vasti maalatut maisemakuvat.

ihannoija[13] *tek.* Minusta ei koskaan tule sodan i:a.

ihanta[15*] *a. harv.* = ihana. | -- maailma oli i. kuin auringonnousu HEPOR.

ihanteelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** idealistinen, idealismin kannalla oleva, ihanteita omaava, ihanteinen, aatteellinen; haaveellinen. | I., hyvän voittoon uskova nuorukainen. I. elämänkatsomus, käsitystapa. I. harrastus. I. taide. I. rakkaus, lemmentarina. I:sen isänmaallinen henki, mieliala. H. on maalannut useita i:sia maisemia. Puhuja kuvaili i:sin sanoin Englannin vapaita oloja. Puhui kauniisti ja i:sesti. Se tunne, jolla häntä rakastan, on puhtainta i:suutta AHO. — *Fil.* Kaikkia henkiseen elämään kuuluvia tunteita nimitetään yhteisellä nimellä i:siksi, henkisiksi eli kulttuuritunteiksi, joiden vastakohtana ovat aistilliset tunteet. **2.** ideaalinen, ihannetta vastaava, ihanteen mukainen, esikuvallinen, paras mahdollinen, ihanne-. | Hän oli aivan i. opettaja. Kaupungilla on suorastaan i. asema. Venttiilien sijoitustapa on kaukana i:sesta. Tuli i. matkailma. Parantolan i:sissa oloissa potilaan heikentyneet voimat alkoivat elpyä. Tie oli i:sen hyvässä kunnossa. Asiat alkoivat menestyä aivan i:sesti.

ihanteellismielinen *a.* I. kansojen vapauden esitaistelija.

ihanteellista|a[2] *v.* ihannoida, idealisoida. | Asioiden liiallinen paisuttelu ja i:minen tympäisee mieltä.

ihanteet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* (< ihanne) aatteeton. | Kevytmielinen, i. ihminen. I. nykyaika. -- mikään ei mädätä ihmisen sielua ja ruumista niin nopeasti kuin i:tomuus LEINO.

ihantei|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ihanteellinen 1. | I. elämänkatsomus. I. ja sopusointuinen runoilijaluonne. Nuoren ihmismielen altis i:suus. Mieli palaa etelän i:siin maihin.

ihantelija[14] *tek.* < ihannella. | Inhuuden i. A.JÄNNES. Mutta kansa palkitsi kuitenkin i:nsa LEHT.

ihantelu[2] *teonn.* < ihannella. | Antiikin i. sai R:n matkustamaan Kreikkaan.

ihantola[14] *s.* ihannemaa, ihanneyhteiskunta, eldorado. | Italiassa, etelän i:ssa, kuuluu elämä olevan suloinen kuin unelma AK.

ihaste[78] *s. harv.* ihastuksen kohde, ihastus. | Povi / ylöskohosi ja monen synkeänä / i:ena täällä, toivotonna ain KIVI. Ylös ritari myös i:ella katsoi / kohden morsianta mustakiharaa KIVI.

ihastelij|a[14] *tek.* < seur. | Mutta se vanha pirtti ja sen elämä — niissä on tietysti varjopuolensakin, jotka ajan patina peittää meiltä myöhäisen ajan i:oilta SILL.

ihastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* ihailla, olla ihastuksissaan, riemastuksissaan; joskus nimenomaan: osoittaa ihastustaan. | I. itseään kuvastimesta. I. ilman kuulautta, lumoavaa näköalaa. Kuunteli i:len lintujen laulua. Olen jo kauan mielessäni i:lut hänen tahdikkuuttaan. Teos herätti heti i:evaa huomiota. ”Että vielä tämänkin ilonpäivän näin”, i:i Juho. Uusi matto oli kaikkien i:un kohteena.

ihastu|a[1] *v.* -neesti *adv.* **1.** tulla hyville mielin, iloiseksi, ilostua, ilahtua, riemastua, haltioitua, hurmaantua. | I. jstak. I:in hänen sanoistaan. I. ikihyväksi. Hymyillä i:neesti. Puhua i:neella äänellä. I:en poika käänsi katseensa äitiin. Ei yhtä hyvää i., ei kahta pahaa pelästyä SP. Minä i:in suuresti Herrassa, että te jo vihdoinkin olitte elpyneet pitämään minusta huolta UT. **2.** mielistyä, mieltyä, viehättyä, rakastua. | I. jkhun, jhk. Oli ylen määrin i:nut tyttöön. Kirja, johon kaikki i:ivat.

ihastu|s[64] *s.* **1.** ihastuminen, riemastus, hyvä mieli, haltioituneisuus; viehättyneisyys, mielistyneisyys, mieltymys. | Herättää i:sta. Mielen valtaa ihmetys ja i. Katsomossa nousi i:ksen myrsky. Pukea i:ksensa sanoiksi. — Salata i:ksensa muilta. Ohimenevät i:kset. Rakkauteni häntä kohtaan ei ole kullan pyyntiä, vaan puhdas i. KIVI. Joskus nostaa ohikulkijain liian silmiinpistävä i. hienon punan hänen poskilleen AHO. — *ihastuksissa(an* (adv.) Huutaa i:ksissaan. Olin aivan i:ksissani odottamattomasta lahjasta. **2.** ihastumisen aihe, mieltymyksen t. kiintymyksen kohde, viehättävä, lumoava asia, esine t. olento. | Pölynimuri on jokaisen perheenemännän i. Maria on ensimmäinen ja myös viimeinen i:kseni. - - kaiken, mikä on sinun silmiesi i., he ottavat haltuunsa ja vievät VT. Rauhassa on i., / sodassa on valitus VK. — *Yhd.*, etup. *tilap.* esim. teatteri--, filmitähti--, tyttöi.

ihastushuuto *s.* tav:mmin ihastuksen huuto.

ihastut|taa[2*] *kaus.v.* < ihastua. | Laulu i:ti kaikkia. Tulollasi i:at äitini ikihyväksi. Tällaiset uudet ilmiöt eivät lainkaan i:a. I. taitaa tämä neito, voimallisesti i. KIVI. Niinpä lieto Lemminkäinen / - - / i:ti saaren immet, / kaikki lesketki lepytti KAL. — *ihastut|tava* (a.) -tavasti (adv.) viehättävä, viehkeä, kiehtova, hurmaava, lumoava, hemaiseva. | I:tava ihminen, puku, huvila, koru. Novelli on tekijänsä i:tavimpia tuotteita. Värilliset ikkunaruudut tekivät koko portaikon hyvin i:tavaksi. Oli i:tava kevätsää. Neito oli i:tavan solakka. Hän laulaa i:tavasti.

ihka *adv.* ihan, aivan, vallan. **1.** liittyy voimakkaasti vahvistaen a:iin t. adverbiaali-ilmaukseen, joka merkitsee absoluuttiseen asteeseen huipennettavissa olevaa ominaisuutta t. suhdetta: täysin, hyvin. | I. uusi 'upo uusi'. I. elävä 'ilmi elävä'. I. outo 'uppo outo'. I. ohut, oma, oikea, terve, tyhjä, parraton. I. selvästi. I. elävältä. I. alasti, selällään, valveilleen. - - sukatta ja tallukatta, avojaloin i. PÄLSI. Olen i. kuin yöhön luotu EINARI VUORELA. **2.** painottomana: suorastaan, kerrassaan. | - - huhtoi i. piruna ihmisten tukassa HAARLA. Sekös nauratti heitä makeasti, kutkutti i. sydänaloja I.K.INHA.

ihkas|en, -ten *adv.* = ed. | I. lyhyt silkkihame. I. uudet kengät. I. sileä lakana. Arkku oli i. täynnä kultarahaa. Kuningatar tahtoi nyt valloittaa suuren sankarin sydämen perin juurin, aivan i:ten itselleen AK. — Pojista ei ole i. [= yhtään] mitään hyötyä AK.

ihko, -sen *adv. harv.* = ihka, ihkasen. | I. omin päin. Kaikki on i:sen totta.

ihme[78] = kumma, jota sanaa yl. ei kuit. käytetä merk:issä I.1 ja 4. **I.** *s.* **1.** yliluonnollinen, vaikeasti selitettävä asia t. ilmiö; jumalallinen tunnusteko. | Jeesuksen, apostolien suorittamat i:et. Pääsiäisaamun i. I:itä tekevä lähde. Uskoa i:isiin. Pelastuimme kuin i:en kautta. Vain i. voi häntä enää auttaa. Ellette näe tunnusmerkkejä ja i:itä, ette usko UT. **2.** ihmetystä herättävä, hämmästyttävä, oudoksuttava, erikoinen, ainoalaatuinen t. omituinen esine t. vars. asia t. ilmiö, erikoisuus, omituisuus, merkillisyys. | Maailman seitsemän i:ttä. Viimeinen i. radioalalla. Lentokone oli pojista i., joka täytyi välttämättä nähdä. Mutta on se Laatokallakin i:ensä, - - Valamon saari AHO. Tekniikan, luonnon i:et. Pohjolan yön i. - - eihän siihen iljennyt jäädä seisomaan körttiläisten i:enä ALKIO. — Näkisinpä vielä sen i:en, että - -. Meille sattui matkalla i:itä. Ellei nyt i:itä satu, niin - -. Saada aikaan, tehdä, näyttää i:itä. Lääke, jonka uskottiin tekevän i:itä. Uusi maileri, joka vielä näyttää i:itä. Ei tällä summalla i:itä [= suuriakaan, kummempia] saada aikaan. — Ei ole i., että väsyttää. Ei ollut kovin i., jos - -. Sittenhän on i., ellei hän tottele. Aili piti i. kyllä puolensa. Ennätin junaan, i. ja kumma. **3.** ihmetys, kummastus. | Kaikkien suureksi i:eksi. Näimme i:eksemme, että - -. Olla i:estä vaiti. - - tuot' i:in katsovat muut *MANN. - - älähän nyt ihan i:eseesi uppoa! LEINONEN. Kotona oli i:ttä ja kämmenen läikettä KARHUM. — *ihme|issä(än*, -isiin(sä (adv.) ihmetyksen vallassa. | Olla, katsella i:issään. Joutua, tulla i:isiinsä. **4.** pula, kiipeli, hätä. | Oltiin i:essä rikkaruohojen vuoksi. Nytpä vasta i:isiin jouduttiin. - - naipas siihen sitten [kun on vähän työtä], niin sanot i:illä olevasi JOTUNI. **5.** vahvistussanana. **a.** interr. ja indef. pron:n sekä interr. adv:n ohella. | Kuka i. [t. i:essä] olette? Mitä i:ttä sinä teet? Mistä i:estä saan rahaa? Mitä i:en järkeä on koko yrityksessä? Kuinka i:essä he tulevat toimeen? Konetta ei saa millään i:ellä käyntiin. **b.** kehotus- ja huudahduslauseessa. | Juokse i:essä nopeammin! Älä i:essä herätä toisia! Eläpäs i:ttä! Voi hyvä i., millainen mies! Herra i., ei kai se minun syyni ole! **II.** *a.* ihmeellinen, kummallinen, merkillinen. | I:kö temppu tuo nyt on. Ei hän ole muita i:empi. Hullu Tuomas on i. mies LEHT. Eihän sitä pitäisi menneestä pahaa puhua, mutta i. oli ahnehtimaan KOJO. Eiväthän nuo kaksituhatta ruplaa niin i:ttä lovea tekisi hänen rahakirstuunsa LEMPI JÄÄSKELÄINEN. I:ethän eivät olleet käyttövaratkaan AK. — *S:sesti.* Ei pukuni niin i:itä [= kovinkaan paljon] maksanut. On se paha saanut i:empiäkin aikaan! LEHT. — Vars. *ihmeen, ihmeesti* (adv.) I:en kaunis, lämmin. I:en nopeasti. Sävel, joka sopi i:en hyvin tunnelmaan. I:esti isänsä näköinen. - - Anita piti, piti niin i:esti sedästä JOTUNI.

ihme- tav.: ihmeellinen, ihmeteltävä; ihmeitä tekevä.

ihmeaine *s.* Lääkkeiden ja i:iden käyttö.

ihmeelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** yliluonnollinen. | Jumalan i:set teot. Kansa luuli, että loitsulla oli i. vaikutus sairaisiin. - - joen läikkyvä suvanto kylpi kuin i:sessä valomeressä KATAJA. **2.** erikoinen, oma- t. ainoalaatuinen, kummallinen, merkillinen, outo, harvinainen. | Eino on i. seuramies. Käyttää i:siä vaatteita. Omata i:set tiedot. Sain i:stä kyllä toimen. Puhe ei tehnyt sen i:sempää vaikutusta. On todella i:stä, että jaksat lukea. Tyttö muistuttaa i:sesti äitiänsä.

ihme-|eläin *s.* - - jonkinlainen siipiolento, i.,

jolla oli hupsu ulkomuoto KAILAS. **-elävä** *s.* **-esine** *s.* Taikurin i:et.
ihmehti|ä[17*] *v. harv.* ihmetellä. | Meit' i:i, kun kiidämme näin, / oma Suomi ja vieras maa A.V.KOSKIMIES.
ihmeidentekijä *s.* Nikolaus i., laivurien nimikkopyhimys.
ihmei|nen[63] *a. runok.* -sesti *adv.* ihmeellinen. | Vaaksa vaaksalta valmistuu / elon i. vaate MANN. Oi valaja [= Jumala] i., / miksi mun mielinet muodostuvan? HAAHTI.
ihmeisill|ä *s. vaill.* vars. jouluna suositusta seuraleikistä, jossa "ihmeenä" istuvalle henkilölle ladellaan haukkumanimiä. | Olla i. Ruveta i:e.
ihmeissä(än ks. ihme I.3.
ihmeitätekevä *a.* par. ~.
ihme|kapine *s.* Fonografi — i., joka tallettaa sadut ja laulut. **-keino** *s.* Parantaa i:illa sairaita. **-kertomu|s** *s.* Raamatun i:kset. **-kone** *s.* **-kuk|ka** *s.* **1.** Tropiikin i:at. — *Kuv.* Romaanin i. aukaisi minulle teränsä. Hän hento on - -, / ihana lilja, puhdas i. / prinsessa Ihannelma LARINK. **2.** Mirabilis, iltaisin avautuvien isojen, loistavan väristen kukkiensa vuoksi suosittuja koristekasveja. **-la|psi** *s.* harvinaisen lahjakas t. nopeasti kehittynyt lapsi. | Musikaalinen, matemaattinen i. Koulun i. Mozart esiintyi 6-vuotiaana i:psena useissa Euroopan maissa. — Kiittäkää tät' i:sta: / Hän on Poika Jumalan S.KORPELA. **-linna** *s.* Satujen i:t. **-lintu** *s.* Sadun i. Ja lehvistössä - - / yön i. laulamassa on A.KIVIMAA. **-lähde** *s.* Lourdes'in i. — *Kuv.* Ja kumman kumma on se [usko] i.: / se toiveit', intoo, voimaa pulputtaa K.LEINO. **-lääk|e** *s.* Keskiajan alkemistit yrittivät turhaan keksiä i:keitä ja elämäneliksiiriä. **-lääkäri** *s.*, us. *halv.* sairaita yliluonnollisella tavalla parantava henkilö, ihmeparantaja, -tohtori. | Kaikenkarvaiset puoskarit ja i:t. Turvautua i:en apuun. **-maa** *s.* Intian i. Olet maamme, armahin Suomenmaa, / ihanuuksien i.! ERKKO. - - Sun [Jumalan] i:has liidän, / vienohon, valoisaan HLV. **-maailma** *s.* **1.** Ääretön avaruus näytti - - i:lta, jossa sielujen oli hyvä ja hauska olla KATAJA. **2.** ihmeiden maailma, ihmeet. | Runouden, tarujen i. Värien ja muotojen salaperäinen i. avautui kirkon sisäpuolella. **-merkk|i** *s.* ihme, jumalallinen tunnusteko. | Profeetta näytti kansalle i:ejä. **-miekka** *s.* **-mie|s** *s.* ihmeitä tekevä, harvinaisen etevä, voimakas tms. mies. | Kilpailuissa nähdään i:-hiä suuri joukko. **-nä|ky** *s.* Taivaalliset i:yt. **-näyt|e** *s.* ihmeellisen kyvyn, taituruuden tms. näyte. | Nerokkuuden i:teet. Rakennustaiteen i:teet. **-olen|to** *s.* Sadun i:not. Poika oli i., joka pystyi kaikkeen. **-olio** *s.* Kaksipäinen i. **-otu|s** *s.* Valtameren i:kset. **-parannu|s** *s.* Jeesuksen i:kset. **-parantaja** *s.*, us. *halv.* vrt. ihmelääkäri. **-puu** *s.* **-rakennus** *s.* **-saavutu|s** *s.* Tekniikan i:kset. Keihäänheiton vanhat i:kset on täydellisesti murskattu. **-sa|tu** *s.* Mielikuvituksen ei tarvitse i:duissa noudattaa minkäänlaisia rajoja.
ihmesty|ä[1] *v. harv.* joutua ihmetyksen valtaan. | Mitenkä sitä osaa laskea - -, sanoi Kusto i:en isännän esityksestä KAUPPISH.
ihme|tapahtuma *s.* Helluntain i:tapahtumat. **-tapau|s** *s.* Näyttelystä kerrottiin i:ksena pitkät ajat. **-te|ko** *s.* Mooseksen i:ot. Joukkueemme pystyi lujassa kamppailussa i:koihin.
ihmet|ellä[28*] *v.* -televästi *adv.* -tely[2] *teonn.* **1.** pitää ihmeenä; kummastella, oudoksua; päivitellä. | I:telen sanojasi. Ukko i:teli autoa. Katselin i:televästi ympärilleni. Asiassa ei ole i:telemistä. Silmät i:telystä selällään: Jaa-a! i:telin minä AHO. Kun tämmöiselle matkalle näin pakkasella, i:teli vaimo KAUPPISH. — Käyt. us. vars. käännössuomessa vierasten kielten mukaisesti merkitsemään epätietoisuutta, epävarmuutta. | I:telenpä, miten [par. Mitenkähän] tässä käy. I:telen [par. tahtoisin, haluaisin (mielelläni) tietää], onko hän jo palannut. — *ihmet|eltävä* (a.) -eltävästi (adv.) I:eltävät tiedot. Onnistua i:eltävän hyvin. Poika edistyi koulussa i:eltävästi. **2.** *harv.* ihailla. | Vieraat i:telivät näköalaa.
ihme|teos *s.* Kultasepän i:teokset. **-tohtori** *s.*, us. *halv.*; vrt. ihmelääkäri, -parantaja. | Suomi on kaikenkarvaisten i:en luvattu maa.
ihmettelij|ä[14] *tek.* < ihmetellä. | Tori oli täynnä i:öitä.
ihme|tulos *s.* Hiihtäjän i:tulokset. Saavuttaa, tuottaa i:tuloksia. **-tuot|e** *s.* Intian i:teet.
ihmety|s[64] *s.* kummastus, hämmästys; *harv.* ihastus. | Herättää i:stä. Olla i:ksen vallassa. Syvä i. valtasi kuulijat. — *ihmety|ksissä(än)*, -ksiin(sä) (adv.) ihmetyksen vallassa. | Kaikki olivat i:ksissään. Joutua, saattaa i:ksiin.
ihmetytt|ää[2*] *v.* kummastuttaa, hämmästyttää, oudostuttaa. | Uutinen i:i kaikkia. Minua i:ää, että saavuit.
ihme|työ *s.* Apostolien i:työt. Mitään erikoisia i:töitä R:n maalaukset eivät ole. **-usko** *s.* usko ihmeisiin. | Riistää i. lapselta. Karkea i. rehotti kirkon piirissä. **-voima** *s.* Jumalan i.
ihmi|nen[63] *s.* Eri merk.-ryhmien rajat horjuvat.
I. lajista t. tyypistä. **1.** ihmisistä ylipäänsä, tarkemmin erittelemättä t. rajoittamatta: ihminen elävänä olentona, luomakunnan jäsenenä, kaikkine ruumiillisine ja henkisine ominaisuuksineen. **a.** I., luontokappaleista kaikkein kehittynein. Kysymys siitä, missä osassa maapalloa i. on syntynyt. Raamatun mukaan Jumala loi i:sen maan tomusta. I:sen kallo, aivot, sydän, raajat, maha, iho. Alkoholin vaikutus i:sen elimistöön. I:sen sielun-, tunne-elämä. I:sen elinpäivät ovat niin kuin ruoho VT. Yksi ikä i:sellä, monta aikoa iässä SL. **b.** *el.* ja antropologiassa. | I., Homo sapiens. Heidelbergin, Neandertalin i. Paleoliittisen ajan i:set. Nykyään i. luetaan samaan lahkoon (Simiae) kuin apinat, toisinaan i. erotetaan siitä alalahkoon ihmiset (Hominidae). **c.** ihmisestä suhteessa Jumalaan. | I., Jumalan lapsi. I. päättää, Jumala säätää SL. Jumalan ja i:sten edessä. **d.** ihmisestä suhteessa luontoon, vars. ihmisen hallitsevaa asemaa, ihmisen luonnossa suorittamaa kulttuurityötä ajatellen. | I., luomakunnan herra. I. ja eläimet. Jo ennen i:sen Suomeen saapumista. Maa, jota i:sen jalka ei

vielä ole tallannut. Inhimillinen historia sanan varsinaisessa merkityksessä alkaa vasta silloin, kun i. tulee aktiiviseksi, kesyttää eläimiä ja viljaa ja siten tuottaa uusia arvoja. e. *ihmisen lapsi* ihminen, ihmislapsi. | Voiko i:sen lapselta enää enempää vaatia! Eivät ruokkineet kunnolla koiraakaan, saatikka sitten i:sen lasta JÄRVENT. Ja Herra astui alas katsomaan kaupunkia ja tornia, jota i:sten lapset rakensivat VT[v]. — *Ihmisen Poika* Kristus. | - - I:sen Poika on tullut etsimään ja pelastamaan sitä, mikä kadonnut on UT. Ketuilla on luolat ja taivaan linnuilla pesät, mutta I:sen Pojalla ei ole, mihin hän päänsä kallistaisi UT. 2. *erik.* ilman attr:a. **a.** ihmisestä ajatellen erityisesti hänen inhimillisiä (hyviä t. huonoja) ominaisuuksiaan, rajoittuneisuuttaan t. sitä, että hän toimii kuten ihmiset yleensä toimivat. | Uskoa i:seen. Teko, joka ei sovi i:selle, i:sen arvolle. Vasta perhe tekee ihmisestä i:sen. Piispa S. i:senä. I:senä N. oli puhdas ja helläsydäminen. Ole ensin i., vasta sitten poliitikko! Olen vain i. En minäkään ole muuta kuin i. Se ei ole mahdollista i:selle. - - ma tein mink' i. ja pappi voi *CAJ. **b.** ihmisestä ajatellen erityisesti hänelle ihmisenä kuuluvaa arvoa, olipa hän sitten alhainen tai ylhäinen, köyhä tai rikas. | I. se on piikakin. I:siä tässä kaikki ollaan, vaikka toisella olisikin vähän isompi manttaali kuin toisella. Köyhää ei pidetty i:senä eikä minään. Leipä ja vaatteet vievät rahaa, ja i:siä pitäisi lapsistakin saada 'lapset pitäisi saada koulutetuksi'. **c.** säädyllisesti käyttäytyvästä, siivosta, kunnollisesta tms. ihmisestä. | Oppa heistäkin, poikaviikareista, vain tullut vuosien mittaan i:siä. Tottua i:sten tavoille. Syödä i:sten lailla. Pääsimme nukkumaan ihan i:sten aikoihin. — *ihmisiksi* (adv.) ihmisten tavoin, säädyllisesti, siivosti, kunnollisesti, ihmisittäin. | Olla, elää i:siksi. Pukeutua i:siksi. Opetan sinut kyllä olemaan i:siksi. — Tuo pässi ei sitten osaa olla i:siksi. **3.** (ed. ryhmiin liittyen) attr:n tarkemmin määrittämänä. | Terve i. Uni on välttämätöntä nuorelle i:selle. Hyvä, hieno, porvarillinen, tavallinen i. Pienen maailman pieni i. Nykyajan hyötyä hakeva i. Viisaat, röyhkeät i:set. Kodin i. Tunteiden i. Vakava velvollisuuden i. Enemmän aatteen i. kuin runoilija. Nautinnonhimoiset maailman i:set. Ennen Jumala ilmansa parantaa kuin paha i. tapansa SL. — *paremmat ihmiset* säätyläiset, sivistyneistö. | Parempien i:sten lapset.

II. yksilöistä. **1.** yksityinen ihminen, henkilö, persoona. | Aatami ja Eeva, ensimmäiset i:set. Jokainen i. Ei yksikään i. Oman kylän i:set. Missä lieneekin koko i. Sinä onnellinen i.! Parhaita i:siä, joita tunnen. Hän on oikeastaan hyvin mukava i. Mikset sinä, hyvä i., sitä heti sanonut! — *Erik.* **a.** hiukan väheksyvästi t. säälivästi. | Voi sitä i:stä! Onpa sillä i:sellä lapsen mieli. Ei niiden i:sten puheisiin voi luottaa. Minä viheliäinen i., kuka pelastaa minut UT. **b.** nimenomaan naisista. | Täällä on joku i., joka haluaa tavata teitä. | Niäminen ajatteli - - elämäänsä jo siltäkin kannalta, että piakkoin jäisi leskeksi. I. tähän silloin olisi otettava SILL. **2.** tav. *mon.* toiset, muut (henkilöt), vieraat; maailma. | Tallata i:sten pellot. Soitella i:sten ovikelloja. Sekaantua i:sten asioihin. Jätä i:set rauhaan! I:sten aikana, nähden. Käyttäytyi kuin sika ihan i:sten nenän edessä. Saada ylistystä i:siltä. Joutua i:sten hampaisiin. - - kaikki, mitä te tahdotte i:sten teille tekevän, tehkää myös te samoin heille UT. — *Harv. yks.* Älä nyt i:stä noin — kun i. hyvänä pitää SILL. — *ihmisissä* a) vieraitten luona, parissa, vieraissa. | Tehdä työtä i:sissä. Käyttäytyä sopimattomasti i:sissä. On tässä ennenkin i:sissä oltu. - - miten sitä [poikaa] hirveää sinne vielä outoihin i:siin lähettää TOPPILA. b) yl. ihmisten parissa. | Erakko, joka ei viihdy i:sissä. Päästä i:siin. Tässä palaavat he i:siin taas KIVI. — *ihmisten ilmoilla* ihmisten parissa, keskuudessa, ihmisissä. | Olla i:sten ilmoilla. Kadota i:sten ilmoilta. Muutamia kertoja vuodessa he vain i:sten ilmoissa kävivät AHO.

III. ihmisen ulkonaisesta t. vars. sisäisestä olemuksesta; minä. **1.** ihmisen ulkonaisesta olemuksesta, us. myös vaatetuksesta. | A:ssa on i:stä kahdellekin tuolille. — *ulkoinen, ulkonainen ihminen.* Iän ulkoiseen i:seemme jättämät jäljet. Kustaa Aadolfin ulkonaisessa i:sessä esiintyivät harvinaisen puhtaina ne ominaisuudet, joita pidetään pohjoismaisen rodun tunnusmerkkeinä. **2.** ihmisen sisäisestä olemuksesta, ihmisen henkisestä, sielullisesta, moraalisesta tms. puolesta. | - - pieni osa i:stä [on] minussa kuollut IRIS UURTO. Olemmehan me kaikki aivan eri i:siä kevätauringossa kuin sateisina syyspäivinä. — *sisäinen, sisällinen ihminen.* Me emme hevin paljasta sisäistä i:stämme toisille. - - vaikka ulkonainen i:semme menehtyykin, niin sisällinen kuitenkin päivä päivältä uudistuu UT. — *vanha, uusi ihminen* (usk.) vrt. (vanha) Aatami. | Vanhalla i:sellä Raamattu tarkoittaa perisyntiä ja sen sytyttämiä himoja, uusi i. on usko ja sen yhteydessä oleva uusi mieli AK. - - teidän tulee panna pois vanha i:senne, jonka mukaan te ennen vaelsitte ja joka turmelee itsensä petollisia himoja seuraten, ja uudistua mielenne hengeltä ja pukea päällenne uusi i., joka Jumalan mukaan on luotu vanhurskauteen ja pyhyyteen UT.

IV. yhd:oja, jotka kuuluvat I ja II, joskus myös III ryhmään. | Alku-, esi--, luonnon-, metsä-, villi-i.; aika-, ikäi.; akka-, emäntä-, nais-, neiti--, piika-, rouvas-, tyttö-, vaimoi.; kansan-, kaupunkilais-, maalais-, talonpoikais-i.; ammatti--, konttori--, käsityö-, liike-, luku-, osuustoiminta-, talousi.; koti--, seura-, seurapiiri-i.; arki--, joukko-, normaali--, todellisuus-, tusina-, äärimmäisyysi.; järki--, tahto-, tunne-, vaisto-, älyi.; kone-, käärme-, yli-i.

V. huudahdussanana. | Hyvät i:set! Hyvä i. sentään! No hyvät i:set ja taivaan voimat! KIVI. Voi hyvät i:set, miten kaunis tyttö! Hyvät i:set tuota poikaa! Hyvät i:set sitä tuhkaja pölysadetta!

ihmis- tav.: ihmisen, ihmisten, ihmiselle t. ihmisille kuuluva, ihmistä t. ihmisiä koskeva.

ihmis|aines *s.* Hyvää, kelvotonta i:ainesta. **-aivot** *s. mon.* Kysymys, jota i. eivät voi ratkaista. **-ajatu|s** *s.* Jalot, alhaiset i:kset. Tieto kyntää, i. kylvää LEINO. **-alku** *s.* Pieni, heikko i. **-anatomia** *s.; syn.* antropotomia. **-apin|a** *s.* Ihmisen muotoisia eli i:oita ovat gorilla, simpanssi ja oranki. **-apu** *s.* Turvautua i:un. Kaikki i. oli turhaa. **-ark|a** *a.* -uus *omin.* ihmisiä karttava, epäillen ihmisiin suhtautuva. | Ujo ja i. I. luonne, hallitsija. **-arvo** *s.* Käyttäytyä i:n mukaisesti. I:a alentava teko. On i:a alentavaa, että --. Loukata jkn i:a. Orjien i:n tunnustaminen. -- kunniallinen käytös voisi saattaa meitä kansalaistemme silmissä i:on taas KIVI. **-arvoinen** *a.* I. elämä, työ. **-asumu|s** *s.* Kurja i. Kaukana i:ksista. **-asunto** *s.* I:jen lähettyvillä. -- vähän ylempänä rannasta [oli] i., pieni, sievä tupa AHO.

ihmiselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* par. inhimillinen. | I:set tunteet. I. rangaistus. Kohdella i:sesti lähimmäisiään. Pieni i. heikkous KIVI. -- mikä i:sen järkevä tunnelma sen silmistä loistaa! ALKIO.

ihmis|elo *s.* I:elon turhuus. Kuolema on i:elon loppu. **-eläi|n** *s.* eläimellinen ihminen. | -- valkeat pedot, nuo punakitaiset tiikerit, nuo i:met LEHT. **-eläjä** *s.* Harvassa vielä nytkin on i:ä nälkämaiden karuissa selkosissa PAULAH. **-elämä** *s.* Rikas, viheliäinen i. I. on vain työtä ja tuskaa.

ihmisen|alku *s.*, us. *leik.* lapsi. | Pieni, nuori i. **-kaltai|nen** *a.* -suus *omin.* myös ⌒. | I. olento. **-lapsi** *s.* tav:mmin ihmislapsi. **-muotoi|nen** *a.* myös ⌒. | I. nukke, pylväs. Jumala kuvataan i:seksi. I:set apinat eli ihmisapinat 'Anthropomorphae, itäapinoiden heimo, johon kuuluvat oranki, simpanssi ja gorilla'. **-poika** *s.* (tav:mmin Ihmisen Poika) Kristus.

ihmiset|ön[57] *kar.a.* < ihminen. | -- kaupungit ovat hävitetyt i:tömiksi, asujattomiksi VT.

ihmis|hahmo *s.* Kuun valossa erottuvat i:hahmot. Paholainen, peto i:hahmossa. **-hahmoinen** *a.* I. Jumala, lelu. **-heikkou|s** *s.* Kirjailija, joka ruoskii i:ksia. **-hen|ki** *s.* **1.** ihmisen elämä, (elävä) ihminen. | Kunniakirja i:gen pelastamisesta. Lukemattomia i:kiä tuhoutunut. **2.** ihmisen henki, sielu, ihmisen sisäiset ominaisuudet. | I:gen pimeät sopukat. I:gen aikaansaannokset. Avata uusia aloja i:gelle. **-hukka** *s.* I. sodassa. **-hälinä** *s.* Kaukana i:stä. **-iho** *s.* **-|ikä** *s.* Harvoin i. ylittää sata vuotta. Työ, joka veisi kokonaisen i:iän.

ihmisiksi *adv.* ks. ihminen I.2.c.

ihmisittäin *adv.* ihmisten tavoin, ihmisiksi. | Olla, puhua i. ALKIO.

ihmis|jalka *s.* tav. kuv. yhteyksissä. | Seutu, jolle i. ei ole vielä astunut. **-jono** *s.* Loppumaton i. kulkee tietä. **-jouk|ko** *s.* Suuri, aaltoileva i. Erottautua i:osta. Seisoi i:on keskellä. **-jär|ki** *s.* Heikko, vajava i. Asia, jota ei voi i:jellä tajuta. **-kasvot** *s. mon.* Uteliaat i. ilmestyivät ikkunaan. **-kauppa** *s.* ihmisten myyminen ja ostaminen, orjakauppa. **-keski|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* antroposentrinen; vrt. jumala-, kristuskeskinen. **-kiel|i** *s.* Luonnonäänet ja i. Onni, jota ei voi i:ellä kuvata. **-kohtalo** *s.* Kaunis, surkea i. Sattuvasti kuvattu i. **-korva** *s.* Ääni, jota i. ei voi kuulla. **-kulttuuri** *s.* ihmisen luoma kulttuuri. | I:n alkeet. **-kunnia** *s.* -- he rakastivat i:a enemmän kuin Jumalan kunniaa UT. **-kun|ta** *s.* kaikkien ihmisten muodostama kokonaisuus, ihmiset. | I:nan historia. **-kurj|a** *s.* Meit' i:ia säälein / Hän kulki kuolemaan HLV. **-kuva** *s.* Savesta muovailtu, pronssinen i. Romaanin i:t. **-kuvaaja** *s.* Maiju Lassila, realistinen i. **-kuvau|s** *s.* Psykologinen i. Väriä ja voimaa uhkuvia i:ksia. **-ky|ky** *s.* I:vyn rajat. **-kä|si** *s.* **1.** I:sin tehty rasia. **2.** *kuv.* ihmisen toiminnasta, ihmistyöstä. | Säälimätön i. on hävittänyt metsän. Saarella näkyy i:den jälkiä. **-laji** *s.* Kyllä minä sen i:n tunnen jo ennestään. -- ihmiskunta on kokoonpantu kahdesta i:sta, rikkaista ja köyhistä KOSKENN. **-lanta** *s.* **-lapsi** *s.* **1.** Parvi i:a leikkii pihalla. **2.** *kuv.* yl. ihmisestä (heikkona, vajavaisena tms. olentona). | Mutta kas, kas, kuinka kerkeä on i. näkemään raiskaa toisen silmässä KIVI. Ovathan ihmiset kaikkialla kuitenkin samoja, — tyhmiä, i:a LEHT. **-lauma** *s.* **-liha** *s.* **1.** Syödä i:a. **2.** *kuv.* ihmisruumiista. | Hän on pistänyt sinua laupeutensa keihäällä, että i:n kärsimyksillä rauhasi ostaisit JOTUNI. **-luokka** *s.* Omistava i. **-luon|ne** *s.* I:teen heikkoudet. Kuvata i:teita. **-luon|to** *s.* Horjuva, syntinen i. I:non mukaista. -- minkä me i:nolle voimme JOTUNI. **-lu|u** *s.* Haudasta löytyi mm. i:ita. **-maailma** *s.* -- apua ei kuulu meille i:sta KIVI. **-maantiede** *s.* maantieteen haara, joka käsittelee ihmissuvun leviämistä ja sen riippuvaisuutta luonnonsuhteista, antropogeografia. **-massa** *s.* Suurkaupungin i:t. Mekastava i. vyöryy kadulla. **-mer|i** *s. kuv.* suuri ihmisjoukko t. -paljous. | Hukkua i:een. Loppumaton i. aaltoili ympärilläni. **-metsästy|s** *s.* Intiaanien i:kset. **-miel|i** *s.* Herkkä, ylpeä i. I:essä liikkuvat ajatukset. Tapauksia, jotka vaikuttavat elähdyttävästi i:een. **-muo|to** *s.* Heidelbergin ihminen, jääkauden i. Enkeli i:dossa. **-muuri** *s. kuv.* Kilparataa ympäröivä i.

ihmismäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Apinalla on i. ulkomuoto. — Tav. = inhimillinen 3. | I. kohtelu. Käyttäytyä i:sesti. I:set elämisen edellytykset.

ihmis|nero *s.* I:neron saavutukset. **-nerous** *s.* **-neuvo** *s.* Mikään i. ei voi meitä auttaa. **-oikeu|s** *s.* **1.** Alkeellisimmat i:den vaatimukset. Tämä loukkaa kaikkia i:ksia. **2.** *lak.* kaikille ihmisille valtiossa erityisesti turvattu, vars. ihmistä valtiovallan väärinkäytöksiltä suojaava oikeus. **-olemu|s** *s.* I:ksen uumenet. I:ksen kelvottomuus Jumalan edessä. **-olento** *s.* Jokainen i. Kadulla ei ollut ainoataan i:a liikkeellä. **-onni** *s. runok.* Hauras, vaihteleva i. -- kerran elämässä kukkii i. ihanimmillaan LEINO. **-op|pi** *s.*, vars. *heng.* Varjele meidät kaikesta erhetyksestä ja turhasta i:ista AK. **-paljou|s** *s.* Liikenne on i:den vuoksi seisauksissa. **-par|i** *s.* Aatami ja Eeva, ensimmäinen i. **-parka** *s.* Kurja, syntinen i. Voi sinua i:a! **-pelko 1.** *s.* ihmisiin kohdistuva pelko. | Voittaa i:nsa.

2. *a*. ihmisiä pelkäävä, ihmisarka. | I:ja apinoita. Umpimielinen ja i. **-pesä** *s*. K:n mökki, köyhä ja rähjäinen i. Lontoon kaltainen i. **-peto** *s*. *kuv*. petomainen ihminen. | Sydämetön i. Kuolemassa on parempi - - olla kuin täällä i:jen keskellä KIVI. **-polo|(inen)** *s*. Surkeat i:iset. **-polv|i** *s*. mies-, sukupolvi. | Menneet i:et. **-puhe** *s*. Eläinten ilmaisukeinot i:eseen verrattuina. Kauniit ja viisastelevat i:et. **-pyrintö** *s*. **-pää** *s*. **-rak|as** *a*. ihmisiä rakastava; ihmisystävällinen, altruistinen, humanitäärinen. | Lauhkea ja i. eläin. I:kaat suunnitelmat. **-rakkau|s** *s*. vrt. ed. | I:tta uhkuva sydän. Uhrautua sulasta i:desta. **-raukka** *s*. Onneton, kurja i. **-raunio** *s*. *kuv*. Rappeutunut, hermosairas i. **-ravin|to** *s*. I:noksi kelpaamatonta lihaa. **-rin|ta** *s*. **1.** - - laineet nousee ja laineet vaipuu / kuin i., / mi itkevi unelmataan ihanintа LEINO. **2.** *kuv*. ihmisen sisäisestä olemuksesta, sielusta. | Levoton i. I:nan tuska. Mahtavin on maailmoista / i. itse LEINO. **-rotu** *s*. **-rukka** *s*. Köyhä i. **-ruo|ka** *s*. I:aksi viljelty nauris. **-ruumi|s** *s*. I:in liikkeet. Sikiöasteella i:sta verhoaa sileä karvapeite. **-ryhm|ä** *s*. Pieniä i:iä seisoo pihalla. Eri i:ien edut. **-ryöstö** *s*. ihmisen ryöstäminen; *lak*. yksilön vapauteen kohdistuva rikos. **-sana** *s*. Ei kuulunut yhtä ainoata i:a. I:n korottaminen Jumalan sanan rinnalle. **-seura** *s*. I., jossa ilo on ylinnä. Kettu ei pidä i:sta. **-sielu** *s*. I:n salaisuudet. - - i. on syntien pesäpaikka JOTUNI. — *Ark*. ihmisestä. | Siinä on postitalon pihalla puolensataa i:a, ukkoa, akkaa, nuorta ja lasta KIANTO. **-silmä** *s*. **1.** I:n verkkokalvo. **2.** *kuv*. ihmisen katseesta; ihmisjärjestä. | I:ltä suojattu rakennus. Kauniimpaa järveä ei i. ole nähnyt. Yritys näyttää i:llä katsoen turhalta. **-su|ku** *s*. I:vun jäsenet. Kurja, kurja on siis i. KIANTO. **-susi** *s*. **1.** petomaisuudessaan sutta muistuttava ihminen. | T. oli oikea i., joka janoaa toisten ihmisten verta. **2.** *myt*. sudeksi muutettu ihminen, vironsusi. **-sydä|n** *s*. **1.** I:men toiminta. **2.** *kuv*. ihmisen sisäisestä olemuksesta, sielusta. | Lämmin, uskollinen, rauhaton i. Janoavat i:met. I:men heikkoudet. Pahat himot myrkyttävät i:men. **-syöjä** *s*. ihmislihaa ravinnokseen käyttävä henkilö, kannibaali, antropofagi. **-syönti** *s*. ihmislihan käyttäminen ravinnoksi, kannibalismi, antropofagia. **-sääntö** *s*. Pitää i:jä Jumalan sanaa tärkeämpinä. **-tahto** *s*. **-taimi** *s*. *kuv*. pieni lapsi. | Kolmivuotias i. Heikko i. tarvitsee hellyyttä. **-tap|a** *s*. Opettaa i:oja. **-te|ko** *s*. Puutteelliset i:ot. **-teurastu|s** *s*. Suursota i:ksineen. **-tiede** *s*. ihmisen ruumiillisia ominaisuuksia käsittelevä tiede, antropologia. **-tieteilijä** *s*. antropologi. **-tie|to** *s*. I:don rajoittuneisuus. **-toimi** *s*. Hanke, joka ei ole i:n toteutettavissa. **-toimin|ta** *s*. Kaikilla i:nan aloilla. **-tungo|s** *s*. Seisoa i:ksessa. **-tuntemus** *s*. Laaja, terävä i. Kehittää i:taan. **-tuntija** *s*. Tarkkanäköinen i. **-tyyp|pi** *s*. Kirjailija, joka kuvaa mitä erilaisimpia i:ejä.

ihmisty|ä[1] *v*. tulla t. muuttua ihmiseksi t. inhimilliseksi, (muiden) ihmisten kaltaiseksi, inhimillistyä. | Jumalat ovat i:neet Homeroksen runoissa. Poika alkaa jo vähän i.

ihmis|työ *s*. Kaikki i. on vajavaista. — *Tal*. vrt. hevos-, konetyö. | I. tuotannon päätekijänä. I:työn säästäminen. **-työvoima** *s*. Koneet ovat vähentäneet i:n käyttöä. **-uhri** *s*. Pakanain i:t. Myrsky vaatinut kolme i:a. **-vartalo** *s*. Veistoksessa kuvattu i. **-vel|i** *s*. Kunnioittaa i:jiänsä. **-ver|i** *s*. **1.** Hiekka on i:en punaama. **2.** *kuv*. *harv*. ihmisen sisäisestä olemuksesta, sielusta. | I:en heikkoudet. **-vesa** *s*. *kuv*. pieni lapsi. | Vallaton i. **-viha** *s*. ihmisiin kohdistuva viha. | Romaani, joka uhkuu i:a ja katkeruutta. **-vihaaja** *s*. ihmisiä vihaava henkilö, misantrooppi. **-viisaus** *s*. Vajavainen i. - - turha i. / kuin usva hajoaapi VK. **-vilinä** *s*. Eksyä suurkaupungin i:än. **-vir|ta** *s*. *kuv*. Loppumaton, katkeamaton i. Kulkea i:ran mukana. **-voim|a** *s*. **1.** I:ien heikkous. Sairasta ei voi i:in enää pelastaa. **2.** ihmiset työvoimana. | Korvata i. koneilla. **-yhteiskunta** *s*. **-yhteisö** *s*. Kansakunta on i., joka yhteisen kulttuurin perusteella muodostaa kokonaisuuden. **-yksilö** *s*. Kukin i. Yleinen sielutiede käsittelee i:issä esiintyviä sielunilmiöitä. **-ymmärry|s** *s*. Asia, joka käy yli i:ksen. **-ystävä** *s*. ihmisiin ystävällisesti suhtautuva, epäitsekkäästi lähimmäistensä parasta edistävä henkilö, altruisti, filantrooppi. | Jalo, lahjomaton i. **-ystävyy|s** *s*. vrt. ed. | Auttaa köyhiä i:destä. **-ystävälli|nen** *a*. -sesti *adv*. -syys *omin*. ihmisiin ystävällisesti suhtautuva, ihmisten parasta tarkoittava, altruistinen, filantrooppinen, humanitäärinen. | I:set lahjoittajat. I., kansansa parasta tarkoittava hallitsija. I. toiminta kovaosaisten tilan parantamiseksi. Työnantaja, jonka i:syys ansaitsee kiitosta.

ihmisyy|s[40] *s*. **1.** inhimillinen olemus. | Kristuksen i. Hymyilevä sfinksi — i:den ruumiillistunut arvoitus. **2.** ihmisen jalot ja arvokkaat ominaisuudet; humaanisuus; sivistys, kulttuuri. | I. sanan parhaimmassa merkityksessä. Pyrkiä syvempää i:ttä kohti. Asettaa i. kristinuskoa ylemmäksi. I:den nimessä. Ma eestä i:den löin LEINO.

ihmis|äly *s*. I:älyn tuotteet. **-ään|i** *s*. I:en tenho. Pienintäkään i:tä ei kuulunut.

iho[1] *s*. **1.** *biol*. monisoluisten eläinten ruumiinpeite; *yleisk*. ihmisen ruumiin pintakerros, jonka orvaskesi ja verinahka yhdessä muodostavat; vrt. hipiä, nahka, pinta. | Lapsen, kasvojen i. Valkoinen, ruskea, pronssinen, kesakkoinen i. Karkea, pehmeä, samettinen i. Arka, herkkä i. Paljas i. I:n toiminta, tulehdus, hoito. I:ssa on haava. Hiki helmeilee i:lla. I:n alta kuultavat suonet. Ruiskuttaa lääkettä i:n alle. Käyttää laamapaitaa i:a vasten. Kastua, olla märkä i:a myöten. Ryöstää jku paljaaksi i:a myöten. — Hanhen i:n kaltainen pinta. Kuoreen ohuet suomut ovat kiinni läpinäkyvässä i:ssa. — *Kuv*. Maan i. huokui lämpimänä ja pehmeänä IRIS UURTO. **2.** *mon*. *kans*. aivinat, sydänpellavat, työt. | Puhtaat i:t. Kaikki hapaat, joiden piti olla lujia, kudottiin i:ista.

iho|erite *s*. Ihmisruumiille ominaisten i:eritteiden haju. **-eritys** *s*. Säännöllinen verenkierto

ja i. **-haara** *s. anat.* ihoon johtava hermon haara. **-haava** *s.* I:t sormissa. I:n kautta saatu tartunta. **-ham|mas** *s. el.* eräillä rustokaloilla ihoa peittäviä hammasluisia piikkejä; *syn.* plakoidisuomu. | Hain i:paat. **-hengitys** *s. fysiol.* ihon kautta tapahtuva hengitys, perspiraatio. | Kumijalkineet vaikeuttavat jalkojen i:tä. **-hermo** *s. anat.* ihoon johtava hermo. | Reiden ulompi i. I:jen vahvistaminen hieronnalla. **-hiiri** *s. harv.* elohiiri. **-hilse** *s.* **-hoito** *s.* → ihonhoito. **-huoko|nen** *s.* Tukkeutuneet i:set. Hiki kihoili virtanaan i:sista. **-hurtta** *s. lääk.* = ihotuberkuloosi.

ihoi|nen[63] *a.* **1.** *poss.* -suus[65] *omin.* (yhd:ojen jälkiosana) < iho 1. | Kalpea-, kelta-, puna-, ruskea-, tumma-, valkoi.; arka-, ohut-, tervei. **2.** *ain.* < iho 2. | I:set loimet. Hienoksi kerrattu i. rihma.

iho|jauhe *s.* ihon värin parantcluun ja rasvaisen, hikisen t. kostean ihon kuivattamiseen käytetty (kosmeettinen) jauhe, puuteri. | Lasten i. Rasia i:jauhetta. I:jauheen ja hajuveden tuoksu. **-karv|a** *s.* I:an juuri. I:ojen poistaminen, ajaminen. Nyhtää i:oja. - - kamala aavistus sai i:at nousemaan pystyyn CANTH.

ihok|as[66*] *s.* ihonmyötäinen aluspaita, ihopaita; *raam.* viitan alla ihoa vasten pidetty alusvaate. | Miesten i. Saumaton i. Hikoilla i:kaansa märäksi. Jolla on kaksi i:asta, antakoon sille, joka on ilman UT.

iho|kasvain *s. lääk.* Känsät, syylät ym. i:kasvaimet. I:kasvainten poistaminen. **-kerros** *s.* ihon muodostama kerros ruumiissa; ihon osakerros. **-kipu** *s.* **-kovettuma** *s.* Liikavarpaat ja i:t. **-kudo|s** *s. anat.* Punainen nenä, nenän i:ksen punoitus, aiheutuu verisuonten laajentumisesta. **-kutka** *s. lääk.* Sokeritautisia vaivaa useasti kiusallinen i. **-kä|nsä, -kä|snä** *s.* Jalkojen i:nsät. I:snien poistaminen kollodiumilla. **-laskimo** *s. anat.* Jalkavarren iso ja pieni i. **-lihaksisto** *s. anat.* **-lihas** *s. anat.* ihoon (nahkaan) kiinnittyvä, sitä liikuttava lihas. **-lisäke** *s. el.* erityisiä (esim. hengityselimen) tehtäviä saanut ihon lisäkkeenomainen osa. **-liusk|a** *s.*, vars. *el.* I:at, joilla krokotiili sulkee korva-aukkonsa. Nokikanalla on pitkät, leveiden i:ojen reunaamat varpaat.

iholl|a(an), -e(en) *adv. murt.* jnk päällä niin, että välissä on hiukan rakoa. | Laskea, pudottaa hirsi i:een. - - terävät ovat [myllyn]kivet ja kylliksi i:aan, - - saapi - - Herrala taas semmoisia jauhoja, ettei vertaa KATAJA.

iho|loinen *s. el.* ja *kasv.* ihossa elävä loiseläin t. -kasvi, esim. punkki, partasieni. **-luusto** *s. el.* ihosta syntynyt kova(hko), suojaava pintakerros. | Hyönteisten kitiiniaineinen i. Äyriäisen i. Nisäkkäistä on i. vain vyötiäisellä. **-lyöttymä** *s.* **-lääke** *s.* ihotautiin käytettävä lääke. **-maalau|s** *s.* Nykyaikaisen Eevan i. Alkuasukkaiden i:kset. **-maali** *s.* kosmeettinen valmiste (jauhe, voide t. nestemäinen aine), jota käytetään vars. kasvojen maalaamiseen, sminkki. | Näyttelijöiden i:t. **-mato** *s.* ihohuokosen tukkeuduttua ihoon jäänyt rauhaserite, joka näkyy ihossa tummana pisteenä. | Puristaa i:ja 'poistaa ihomatoja puristamalla'. **-mekko** *s. raam. vanh.* ihokas. **-metsä** *s. metsät.* päämetsikön alla kasvava, us. hidaskasvuinen taimisto. **-muodostum|a** *s. el.* Sarvet ovat luutuneita i:ia. Höyhen on synnyltään samanlainen i. kuin matelijan suomu. **-myrkky** *s.* = kosketusmyrkky. **-myötäinen** *a.* → ihonmyötäinen. **-naarmu** *s.* Selvisi onnettomuudesta pelkällä säikähdyksellä ja muutamilla i:illa.

ihon|alainen *a.*, vars. *lääk.* -alaisesti *adv.* I. rasvakudos, märkäpesäke. I. luunmurtuma, verenvuoto. I. rokotus. Antaa lääke i:alaisesti ruiskutettuna. **-hieronta** *s.* **-hoito** *s.* Jokapäiväinen, säännöllinen i. **-kovettuma** *s.* = ihokovettuma. **-myötäi|nen** *a.* I:set karvat. I. uimapuku. **-pin|ta** *s.* tav. ⁀. | Kylmä vesisuihku kuumaan i:taan. Hiki valuu pitkin ruskeaksi paahtunutta i:taa. Ihmisellä on lyhyt, harva karvapeite melkein yli koko i:nan. **-punai|nen** *a.* Harmaahanhen koivet ovat vaalean i:set. **-siirto** *s. lääk.* Sotavammaiselle kasvoihin suoritettu i. **-sisäi|nen** *a.*, vars. *lääk.* -sesti *adv.* I:stä käyttöä varten valmistettu tuberkuliini. **-tulehdus** *s. lääk.* = ihotulehdus. **-väri** *s.* Kalpea, tumma, vaalea i. I:ltään [= rodullisesti] kirjava miehistö. **-väri|nen** *a.* I:set sukat. Sienen i. lakki.

iho|näppylä *s.* näppy, finni. | Kasvot täynnä i:näppylöitä. **-paita** *s.* ihoa vasten tav. toisen paidan alla käytetty lyhyt, kaulukseton paita, ihokas, laamapaita. | Miesten i. Pumpulinen, villatrikoinen, silkkinen i. **-peit|e** *s.* Käärme luo i:teensä säännöllisin väliajoin. **-pellavat** *s. mon.* ihot; ks. iho 2. **-piena** *s. anat.* hieno ihoharjanne, joita on käden kämmenpuolella (vars. sormenpäissä) ja jalkapohjassa, papillaariharjanne. **-pienakuvio** *s. anat.* Sormenjälkitutkimus l. daktyloskopia, i:iden tutkiminen rikollisten ym. henkilöllisyyden toteamiseksi. **-piirro|s** *s.* tatuointikuvio. | Villikansojen i:kset. Älkööt [papit] ajako paljaaksi päälakeansa - - älköötkä koristelko itseänsä i:ksilla VT. **-pinta** *s.* Ruumiin i. Sormien väliin on asetettava sidostarvikkeita, ettei kaksi i:a joudu vastakkain. **-poimu** *s.* Vanhemmiten kasvoihin syntyvät i:t. Nokkasiili asettaa munansa vatsan alla olevaan i:un, missä se hautuu. Luomi, silmää peittävä liikkuva i. Sorsan varpaiden välissä on i., uimaräpylä. Naudan helluvainen on i., joka ulottuu rinnasta kaulaa pitkin leuanalustaan asti. **-puku** *s.* tiiviisti ihonmyötäinen puku. | Klovnin i. **-pussi** *s. el.* Nokkaeläinten i. **-ranka, -ranko** *s. el.* iholuusto. **-rasva** *s.* ihon pintaan erittyvä rasva. **-rauhanen** *s. anat.* ihmisen t. eläimen ihon soluista muodostunut, tav. ihon alla sijaitseva, limaa, hikeä, maitoa, talia tms. erittävä rauhanen. **-ryppy** *s.* **-saippua** *s.* ihon, vars. kasvojen (ja käsien) pesuun käytetty hyvälaatuinen, tav. parfymoitu saippua, toaletti-, hienosaippua. **-saivartaja** *s.* saivartajia, joiden ns. permuja ja kurmuja aiheuttavat toukat elävät naudan, poron ja saksanhirven nahan alla. | Naudan i. Poron i. eli porokiiliäinen. **-siirros** *s. lääk.* siirretty ihonkohta, transplantaatti. **-solu, -solukko** *s. anat.* **-suoni** *s. anat.* ihoon päättyvä verisuoni. **-syöpä** *s. lääk.* **-takki** *s.* muiden

vaatteiden alla pidetty paitamainen alustakki, mekko, vars. (roomalaisten käyttämä) tunika.
ihotauti *s. lääk.* tauti, jonka pääoireet (laikut, näppylät, rakkulat tms.) esiintyvät ihossa. | Kiusallisimpia lasten ihotauteja on maitorupi. **-lääkäri** *s.; syn.* dermatologi.
ihotautinen *a.* ja *s.*
ihotauti|oppi *s.; syn.* dermatologia. | Iho- ja sukupuolitautiopin professori. **-osasto** *s.* Sairaalan i. **-sairaala** *s.*
ihotesmä *s. lääk.* pieni, kova, vaalean keltainen ihonäppylä, joita joskus on silmien alla t. ohimonseudussa.
ihot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* I. kohta ruumiissa. Kädet voivat paljosta pesemisestä tulla i:tomiksi.
ihottuma[13] *s. lääk.* sairaalloinen ihon muutos, jollaiset ovat ominaisia erilaisille iho- ja muutamille infektiotaudeille. | Liikaherkkyydestä, ravinnon yksipuolisuudesta johtuva i. Punoittava, näppyläinen i. Tuhka-, tuli- ja vihurirokko ovat lastentauteja, joissa kaikissa muiden oireiden ohella ilmenee täpläinen i. — *Yhd.* hilsetys-, kuppa-, nokkos-, rakkula-, raskaus-, ruokinta-, tulirokkoi. **-kalvosin** *s.* käteen kiinnitettävä pahviputki, joita käytetään vars. maitorupisilla lapsilla, etteivät ne voi kosketella ihottumaansa. **-tau|ti** *s.* 'Tarttuvat i:dit tuli-, tuhka-, vihuri- ja vesirokko.
iho|tuberkuloosi *s. lääk.* tuberkkelibasillin aiheuttama, vars. kasvoissa esiintyvä ihotauti; *syn.* ihohurtta, lupus. **-tulehdus** *s. lääk.* Rohtuma, mitä moninaisimpien i:ten kansanomainen nimitys. **-tunto** *s. fysiol.* **-tuohi** *s. kans.* ohut, valkoinen tuohi. **-täplä** *s.* **-vaat|e** *s.*, tav. *mon.* ihoa vasten oleva vaatekappale. — *Raam. vanh.* ihokas. | Ja Mooses toi Aaronin pojat ja puetti heidän yllensä i:teet VT[v]. **-vamma** *s.* **-ve|si** *s.* ihon, vars. kasvojen puhdistamiseen ja hoitoon käytetty nestemäinen kemikaalivalmiste, kasvovesi. | Kasvot sivellään i:teen kastetulla pumpulitukolla. **-voi|de** *s.* erilaisista rasvoista ja öljyistä valmistettuja, vars. kasvojen ja käsien ihon hoitoon käytettyjä voiteita, kasvo-, käsivoide, kreemi. | Kuiva i. Ihojauheita, huuli- ja poskiväriä, i:teita ym.
ihra[10] *s.* eläinten, vars. sian sisälmysten ympärillä oleva, sinänsä syötäväksi kelpaamaton rasva, jota sulatettuna ja puhdistettuna käytetään ruoanvalmistuksessa; vrt. laardi, läski, silava, tali. | Sian, poron, kissan, käärmeen i. Puhdas i. Sulatettu i. eli laardi. Voi, kananmunat, liha, i., vuodat ym. karjanhoidon tuotteet. Valaantraani saadaan valaiden i:sta. Voidella sukset i:lla. — Karkeahkossa tyylissä lihavasta ihmisestä puhuen. | Mies, joka on pelkkää i:a. Olisipa minulla herra viskaalin i:t TIITUS. — *Yhd.* hylkeen-, karhun-, siani.; tekoi.
ihrai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* I. sika. — Karkeahkosti ihmisestä: lihava. | - - i. mies, naama kuin juusto ja maha kuin piimäleili TOPPILA.
ihra|kerros *s.* **-kuoriainen** *s.* Dermestes lardarius, pieni, musta, harmaapoikkijuovainen kovakuoriainen, joka nahkoja, lihaa yms. syöden tekee tuhoa asunnoissa ja varastoissa. **-leuka** *s.* kaksoisleuka. **-maha** *s.*, tav. *halv.* ihravatsa; myös hyvin lihavasta henkilöstä: möhö-, läskimaha. | Mokomakin koroillaan elävä i. **-mahai|nen** *a. halv.* I:set suurkapitalistit.
ihrat|a[35] *v.* voidella ihralla. | I:ut pieksut.
ihraton[57] *kar.a.* Pieni, i. vatsa.
ihra|vatsa *s.* lihava, rasvakerroksinen vatsa; vrt. ihramaha. | Hänellä on jo i:vatsan alkua. Pyknikolle on ominaista tanakka vartalo, pehmeät, leveät kasvot ja useasti i. **-öljy** *s.* ihrasta puserrettu öljy.
ihroittu|a[1*] *v.* rasvoittua. | I:nut sydän, vatsa.
ihvetty|ä[1*] *v.* tulla ihviseksi. | I:nyt piippu.
ihvi[8] [(4)] *s.* **1.** eläimen, vars. lampaan rasvainen hiki, villanhiki, -rasva. | I. pitää lampaan ihon nuorteana ja villakarvat notkeina. **2.** tupakasta imukkeeseen t. piipunvarteen muodostuva öljymäinen aine, piipun hiki, tupakanterva. | Kirpeän hajuinen i. Kaivaa piipusta ihveä.
ihvi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* I. villa. Kaivella i:stä piippuaan.
iibis[64] *s.* Ibis, pitkänokkaisia, astumajalkaisia ulkomaisia lintuja. | Musta, punainen i. Kuuluisin iibislinnuista on pyhä i., Ibis religiosa, jota muinaisegyptiläiset suojelivat pyhänä lintuna. **-lin|tu** *s.* I:nut 'Ibidae, astujiin kuuluva lintuheimo, johon kuuluvat iibikset ja kapustahaikarat'.
iihahaa, iihahaha *onom.interj.* ks. ihahaa.
iikka[10*] *s. leik.* mies, iippa, heppu, kaveri. | Joka i. I. kuin i.
iileskotti[4*] *s. kans.* = iiliskotti. | - - ei hän pidä väliä, missä semmonen i. on SILL.
1. **iili**[4] *s.* iilimato. | I. tarttuu, imeytyy jalkaan. - - kuin i. verta imi *MANN. Eihän hän Eetua juuri kuolettavasti rakastanut, mutta - - tämä oli ollut hänessä kiinni kuin i. HILJA VALTONEN.
2. **iili**[32] [(1)] *s. kans.* **1.** (tuulen, sateen) puuska, kuuro. | - - sateet ja ukoniilet, tuulet, myrskyt ja nöyrät säät PAULAH. **2.** *kuv.* mieliteko, oikku, päähänpisto. | Sillä oli semmoinen i. siihen leikkiin KIANTO. - - pojille tuli semmoinen i., että Amerikkaan heidän pitää päästä IVALO. - - jos minä kerran saan jonkun i:n päähäni, niin se pitää saada läpi ajetuksi TOPPILA. — *iilissään* (adv.) innoissaan. | - - kyllä ne nyt on i:ssään talontytöt, kun sapeliherroja saivat kynkkäänsä KIANTO.
iilima|to *s.* Hirudo medicinalis, vedessä elävä juotikas, joka imee ihmisen ja eläinten verta purtuaan näiden ihoon reiän terävillä leukahampaillaan, iili, verijuotikas. | Ihoon tarttunut i. I:don käyttö lääkinnässä verenimijänä. — *Kuv.* Pitkä takki imeytyi kuin i. sääriin kiinni. Pureutua kuin i. porvarin lihaan. Kerjäläiset olivat kuin i:dot matkailijoiden kimpussa. Sano sille [Viitalan herralle] minulta, että hän on viheliäisin aatelismies Suomessa, että hän on i., pullea hevos-iili KIVI.
iiliskotti[4*] *s. kans.; rinn.* iileskotti. **1.** siili. | - - sankarjoukko kuni lohikäärme - - kiemartelee, tahi matelee kuin i. harjasmetsä seljässä KIVI. **2.** *halv.* koirankurinen henkilö, kujeilija, velikulta, veijari. | Mokomakin i.
iiliäi|nen[63] *s.* iilimato, iili. | Juo olutta kuin i. Seurasivat häntä kuin i:set.
iipp|a[10*], **-|ana**[12] *s. leik.* = iikka. | Joka i. Sitä

saa tavallinen i:a istua sotakouluissa eri kauan SIMO PENTTILÄ. - - no on se tuo isäkin koko i:ana... tekisi häntä vaikka pärevasua eikä joutilaana makoileisi KIANTO.

iiri[4] *s.* 1. *harv.* iiriläinen. 2. iiriläisten kieli.

iiriläi|nen[63] *a.* ja *s.* Irlannin kelttiläinen, irlantilainen. | I. bardi. I. kirjallisuus, kansanrunous.

iiri|s[64] *s.* 1. silmän kehä-, värikalvo. | Sininen, ruskea i. 2. kurjenmiekka. | Rannalla kukki keltaisenaan i:ksiä.

iiris|himmennin *s. valok.* laite, jonka levyjen muodostaman aukon suuruutta muuntelemalla valokuvausobjektiivin valonvoimakkuutta voidaan säätää. **-lasi** *s.* lasi, jonka pinta kiiltää sateenkaaren värein. **-paino** *s. kirj.* moniväripainomenetelmä, jota käyttämällä rinnakkaiset värit saadaan sateenkaaren värien lailla sulautumaan toinen toiseensa, sateenkaaripaino. **-öljy** *s.* useiden kurjenmiekkalajien juuresta saatu tuoksuva öljy, jota käytetään hajuvesiteollisuudessa.

iisoppi[4*] *s.* Hyssopus officinalis, huulikukkaisten heimoon kuuluva varpumainen koristekasvi; vrt. isoppi.

iivana[17] *s. leik. halv.* venäläisistä: ryssä, vanja. | Pitkäpartainen, toppatakkinen i.

ijan- → ian-.

ijoliitti[4*] *s. geol.* eräs eruptiivinen kivilaji, jota tavataan mm. Kuusamon Iivaarassa.

ijä- → iä-.

ik *lyh. fys. tekn.* ilmakehä (paineen mittana). | Höyryn ylipaine 7 ik.

ikeenalai|nen *a.*, vars. *kuv.* -suus *omin.* (myös ⌒) epävapaa, orjuutettu, pakonalainen. | I. elämä. Itsevaltiuden i:suus. Vapautua i:suudesta.

ikeetön[57] *kar.a.* < ies. | I. härkä.

ikene[78] *s.* tav:mmin ien.

iki 1. *adv. runok.* aina, ikuisesti; (kielt. lauseessa) koskaan, milloinkaan, ikänä; (harvemmin) ainiaaksi, iäksi. | - - sen muistan iki LEINO. - - ei iki laukee / yltämme orjuuden yö LEINO. Iki silloin jo silmiimme syöpyneet / ovat auringon paistetta kukkivat veet AK. — Myös *yleisk.* ilmauksissa *iki hyväksi, (ei) iki maailmassa,* jotka tav. kuit. kirjoitetaan ‿. 2. yhd:ojen alkuliitteenä, joka monesti esiintyy vars. runok. ja ylät. samassa merk:ssä kuin ikuinen, iankaikkinen (i:aarre, -meri, -onnela, -suoja, -tosi), iäksi, ainiaaksi (i:mennyt), joskus samassa tehtävässä myös yleisk. (i:liikkuja, -vihanta); toisinaan tämä merk. on niin hälvennyt, että iki- on enää vain vahvistava (i:armas, -hyvä, --ihana, -onnellinen, -tuttu); eräissä runok:n yhd:oissa iki- = vanha (i:honka, -korpi).

iki|aarre *s. ylät.* Taivaan i:aarteet. Elias Lönnrotin Suomen kansalle antamat i:aarteet Kalevala ja Kanteletar. **-|aika** *s. ylät.* käytössä vain mon. gen., transl., ill. ja elat. | Sinun turvasi on i:aikojen Jumala VT. Niinkuni ääretön temppeli on se [= elämä] sun eessäs, / alla sen holvien on i:aikojen äänetön hartaus / mestarin hengen KOSKENN. — *ikiajoista* ammoisista ajoista, hamasta muinaisuudesta, ikivanhasta. | - - niin on ollut i:ajoista asti VT. - - i:ajoista meillä on olleet / omat tapamme tarmokkaat KIANTO. — *ikiaikoihin* kaukaiseen tulevaisuuteen (harv. menneisyyteen), aikojen loppuun (harv. alkuun) saakka. | Niin käsivarsillaan sinut, Kyrnos, mun lauluni kantaa, / vie i:aikoihin KOSKENN. I:aikoihin [= ikuisesti, ainaisesti] armonsa säilyvä on SIIONIN KANNEL. Ilmari - - on johtunut ilma sanasta, ja vastaava sana ulottuu i:aikoihin E.N.SETÄLÄ. — *ikiajoiksi* (myös yleisk.) ikuisiksi ajoiksi, ikipäiviksi, iäksi, ainiaaksi. | Sulkea silmänsä i:ajoiksi. Välimme rikkoutuivat i:ajoiksi. Habsburgien suku menetti i:ajoiksi Unkarin kruunun. **-aikai|nen** *a. harv.* ikivanha. | I. kalevalainen runous. I:sina kausina. **-arma|s** *a. ylät.* -asti *adv.* Neidot i:at. - - aurinko paistoi i:hasti LEINO. **-armo** *s. heng.* Jumalan i. **-autuas** *a. heng.* **-autuus** *s. heng.* Nimes on armo rajaton, / se apu, i. on VK[v]. **-hongikko** *s.*, us. *ylät.* Tuo taivasta tavoitteleva i. **-hon|ka** *s.*, us. *ylät.* Juhlalliset, totiset i:gat. I:gan juurella. - - säveleitä salot huokuu, / i:gat humajaa P.J.HANNIKAINEN. **-hyv|ä** *a.*, yl. *ylät.* - - sinä, Herra, olet aina sama ja pysyt aina i:änä *ERKKI KAILA. Kaartuu i. iäisyys / yli sydämeni suuren rauhan KOSKENN. — Yks. ja mon. transl. myös *yleisk.*, vars. ilmauksessa *ihastua ikihyväksi, ikihyviksi* ihastua kovasti, ylenmäärin, ylenpalttisesti. | Siitä vanha Väinämöinen / ihastui i:äksi, / kun sai neion Joukahaisen KAL. Ihastua i:äksi, i:iksi jstak, kuullessaan jtak. Ukko ihastui meihin i:äksi. — Muuta käyttöä. | Ilostua, lauhtua i:äksi. Se koitui i:äksemme.

iki|-ihana *a.*, vars. *ylät.* --ihanasti *adv.* --ihanuus *omin.* I. maisema, aamu, sävelmä. Ne olivat i:-ihania hetkiä. - - kuten runoilija i:-ihanasti laulaa. **--ihastun|ut** *a.* Vieraat olivat i:eita saunaamme. **--ilo** *s. ylät.* I:ksi ihmislasten. Ja vihdoin, kun tää päättyy tie, / se i:on luokses vie S.KORPELA. **-juur|i** *s. ylät.* Elämän i:et. Ensimmäistä Jukolaa, tuota i:ta ja emää, hallitsi Juhani KIVI. **-kaun|is** *a. ylät.* -eus *omin.* I:iin Kallaveden rannoilla. I:euden kaiho. **-kiitolli|nen** *a.* -suus *omin.* Olen sinulle avustasi i. **-kiito|s** *s. ylät.* Kaikesta, oi Herra, sulle / annan i:ksen HLV. **-kirkas** *a. ylät.* I. kunnia. **-kirkkau|s** *s. ylät.* vars. autuudesta, taivaasta. | Siirtyä ajasta i:teen. Mun sieluni toivoo taivaaseen, / i:teen, ikiautuuteen S.KORPELA. **-koivu** *s.*, us. *ylät.* Aituuksen keskessä kasvoi - - tuuhea ja paksu, kolmeksi haarautuva i. AHO. **-kor|pi** *s. ylät.* Synkkä, jylhä i. Metsähän oli mun mieli, / - - / honkien ikihumuhun, / i:ven katvehesen LEINO. **-ko|ti** *s. heng.* autuaitten kuolemanjälkeinen olinsija Jumalan luona, taivas. | Päässyt nauttimaan i:din loppumatonta rauhaa. **-kuk|ka** *s.* 1. *kasv.* kasvi, jonka kukka t. kukinto kuivanakin säilyttää muotonsa ja värinsä, eternelli. 2. *ylät.* Nuoruuden, rakkauden i:at. **-kulu** *a.* ja *s.* tav:mmin ikäkulu. **-kunnia** *s. ylät.* Taivaan i. **-kuus|i** *s.*, us. *ylät.* Korven synkät i:et. **-lepo** *s. ylät.* kuolemasta. | Päästä, kallistaa päänsä i:on. **-liikkuja** *s.* kuviteltu koje, joka ilman ulkonaista vaikutusta jatkuvasti olisi käynnissä (ja suorittaisi mekaanista työtä), perpetuum mobile. | I. on

jo aikoja sitten todistettu mahdottomaksi. I:n keksijä. **-lum|i** *s.* I:en peittämät vuorenhuiput. Altai, tummien metsien ja hohtavan i:en maa. **-maailmassa** [-mā·il-] *adv.* (vain kielt. yhteyksissä) painokkaasti: koskaan, milloinkaan, ikänä, ikipäivinä, sinä ilmoisna ikänä. | En i. unohda sinua. Se ei i. voi olla totta. Älä tee sitä, älä i.! Ihastuttavin pieni pallero, mitä i. olen nähnyt. **-maj|a** *s. runok.* - - vähä [on] tuolta tullehia, / tuolta Tuonelan ko'ista, / Manalan i:oista KAL. **-menn|yt** *a. ylät.* Lapsuuden i:eet ajat. I:eet sukupolvet. Omistakaamme hetken hiljaisuus i:een suuren opettajan rakkaalle muistolle. **-mets|ä** *s.*, us. *ylät.* vanha, koskematon metsä, aarniometsä. | Pohjolan erämaat i:ineen. Kirveen käymätön i. I:än hiljaisuus. **-muistettav|a** *a.* pysyvästi mieleen jäävä t. jäänyt, unohtumaton. | I. hetki, päivä, retki, taistelu, teko, tilaisuus. Hän on tehnyt nimensä i:aksi tutkimuksen aikakirjoissa. Keisari Aleksanterin i:at sanat: Suomi on nyt korotettu kansakuntien joukkoon. — *S:sesti.* Saada i:ia aikaan. **-muistoi|nen** *a.* **1.** = ed. | I. sankarityö. Tuona i:sena vapunpäivänä. Mut unohtaisinko nuo suloiset, i:set hetket CAJ. **2.** ikivanha, ylimuistoinen. | I. tapa, nautinta. Jo i:sina aikoina. I:sista ajoista saakka. **-naiselli|nen** *a.* I:set ominaisuudet.

ikinen[63] *a.* **1.** *harv.* ikuinen. | Ja ilmojen ikiset pielet / tykkien pauhusta soi KIVI. **2.** vahvistavana ja painollisena osana muodoltaan aina yksiköllisessä, merk:ltään monikollisessa sanaliitossa *joka ikinen* (rinn. jok'ikinen) poikkeuksetta jokainen, jok'ainoa, kaikki. | Joka i. mies, talo. Joka i. sana kuului seinän läpi. Joka i. päivä. — *S:sesti.* Joka i. meistä. Lapset ovat jo toimessa joka i.

iki|nuori *a.* I. kirjailija. Aito, i. Pariisi, työn ja hymyn kaupunki. Kansankieli kirjakielen pulppuavana, i:nuorena lähteenä. **-nuoruus** *s.* Vuosia uhmaava i.

ikinä *adv.* = ikänä. | Ei i. enää. - - mitä i. [Jumala] tahtoo, sen hän tekee VT. - - meillä ei lepoa i:än: / me olemme kutsutut kyntämään KOSKENN.

iki|oma *a.*, us. *last.* vars. attr:na herttaisen, tunteellisen sävyisesti. | I. mökkini, koirani, nukkeni. Juhon i. isä. Tahtoisin oman, i:oman pikkusiskon. Olethan i:omani...? Antaa, lahjoittaa jklle jtak i:omaksi. Saanko sen ihan i:omaksi? - - paras jää sittenkin hänen i:omakseen: runouden valtakunta L.ONERVA. **-onnellinen** *a.* Olen i., jos pääsen mukaan. **-onn|i** *s. ylät.* I:en maa 'taivas'. - - hänen suupielensä vetäytyivät makeaan hymyyn, ikään kuin hänen eteensä olisivat i:en veräjät auenneet JÄRN.

ikipäiv|ä *s.* **1.** *ylät.* ikuinen päivä. | - - aurinkoinen kohta nousee, / i. valkenee HLV. Valo ylhäältä koittaa, / i:äksi vaihtuu kuoleman yö S.KORPELA. **2.** *mon.* koko elämän aika, elon-, elinpäivät. | Kärsiä i:änsä jstak. Hän halusi i:änsä olla kotona TALVIO. — *Harv.* Ja ellei Aapo olisi ollut niin perin laatuisa mies, olisi [tuulas]koura varmaan pysynyt i:ät [= iät kaiket] löytymättä KARHUM. **3.** adv:n tavoin: *ikipäivinä* (vain kielt. yhteyksissä, us. poss.-suff:llisena; rinn. ikäpäivinä) painokkaasti: koskaan, milloinkaan, ikänä, ikimaailmassa, sinä ilmoisna ikänä. | En i:inä(ni) palaa, suostu siihen. Mies, joka ei i:inä(än) ole kyntänyt. Onko i:inä nähty mokomaa! — *ikipäiviksi* ikuisiksi ajoiksi, ikiajoiksi, iäksi, ainiaaksi. | Kadota, hävitä, jäädä i:iksi. Sanoa hyvästit i:iksi. Hänen kuvansa on syöpynyt i:iksi mieleeni. — *ikipäivin* (harv.) aina. | Heitti minut herjatuksi, / - - / i:in itkettäväks AHO. - - että he i:in saisivat asua kuninkaallisessa linnassa LEHT.

iki|pätevä *a. ylät.* I. siveysohje. **-rauha** *s.* Tarjota viholliselle i:a. — Vars. *heng.* taivaasta, taivaanvaltakunnasta. | Kutsua ajasta i:an. Yhtehenkö tulla saamme / - - / pelastettuin suureen joukkoon / i:n majoihin? HLV. **-riemu** *s. ylät.* vars. taivaasta, taivaanvaltakunnasta. | Johda lapses kotihin, / taivaan i:ihin! SIIONIN KANNEL. **-runoja** *s. kansanr.* ikuinen laulaja. | - - yksin syntyi Väinämöinen, / ilmestyi i. KAL. **-tammi** *s.*, us. *ylät.* I:en humina. **-|tie** *s. ylät.* Tuonen i:tiet. Lähteä, kadota i:teilleen 'ainiaaksi, ikuisiksi ajoiksi'. **-tie|to** *s. ylät.* Lönnrot, Suomen kansan i:don pelastaja. - - ja Mestari nöyrän oppilaan / i:don juhlahan johtaa HAAHTI. **-tietäjä** *s. runok.* I. Väinämöinen. **-totuus** *s. ylät.* Saavuttamaton i. **-tuntur|i** *s. ylät.* Lapin i:eilla. **-tuore** *a. ylät.* Raamatun i. kieli. **-turva** *s. ylät.* On Jeesus kautta vaarojen / i. myrskyssä HLV. **-tut|tu** *a.* tav. tunteellisesti. | - - tapasin vanhukset noissa i:uissa pikku askareissaan SILL. **-tähti** *s. runok.* Alla palavien / i:en LEINO. **-un|i** *s. ylät.* (vars. kuolinilmoituksissa) kuolemasta. | Vaipua, nukkua i:een. Nukkua i:ta. **-valo** *s. heng.* Toivon siivillä kykenee sielusi silloin kohoamaan - - niihin korkeuksiin, missä i:n ja vapauden näköalat eteesi avartuvat AK. **-val|ta** *s. ylät.* Talven ja yön i. LEINO. — *Mon.* jumalista. | Taivaan i:lat. **-vanh|a** *a.* **1.** iältään hyvin vanha, hyvin iäkäs. | I. puu, rakennus, tie, sananlasku, tapa. I. juhannuskokon paikka. Penkoa i:oja, kellastuneita papereita. Kaikki kävi i:assa järjestyksessä. — *Harv.* ihmisistä. | - - silloin, kun et vielä ollut i. AHO. - - piika on i., ryttyinen ja umpikuuro LEHT. **2.** ajallisesti hyvin kaukainen, ammoinen, muinainen. | I:at sumerilaiset. Olla i:aa alkuperää, juurta. I:oina aikoina. I:oista ajoista asti. — *ikivanhaan* (adv. harv.) ikivanhoina, ikimuistoisina aikoina. | Ja minä palautan sinun tuomarisi, niinkuin ne i:aan olivat, ja neuvonantajasi, niinkuin ne alussa olivat VT[v]. — *ikivanhasta(an)* (adv.) ammoisista ajoista, hamasta muinaisuudesta, ikiajoista. | I:asta asti olen minä ääneti ollut VT[v]. - - taivaat ja samoin maa - - olivat i:astaan olemassa UT. **-vanhuu|s** *s.* Nimen i:desta on useita osoituksia. — *ikivanhuudesta* (adv. harv.) ikiajoista, ikivanhasta. | Siin' i:desta säädetään: / jos rikkoo ken, niin syy on hänen vaan *CAJ. **-vihan|ta** *a.* = ainavihanta. | I:nat puut. **-vihollinen** *s.* perivihollinen. | Rajantakainen i. **-vihreä** *a.*, vars. *ylät.* ainavihanta, ikivihanta. | I. pinja, kuusi. I:t laitumet. — *Kuv.* Vapauden i.

puutarha AK. **-viisas** *a. ylät.* Jumalan i. johdatus. **-voima** *s. ylät.* Elämän, auringon i. Luonnon i:t. Mutt' hän tuntee heikon laumansa, / sitä suojaa i:lla HLV. **-vuor|i** *s. ylät.* I:et, joita ajan hammas ei ole syönyt. - - ma lujana kuin i. seison KIVI. **-väkevä** *a. ylät.* Kaukaisen meren i. kohina. **-ystävä** *s.* Heistä tuli i:t. **-yö** *s. runok.* vars. kuolemasta. | Itku i:n *SILJO.

ikkun|a[17] *s.; rinn.* akkuna. **1.** tav. lasiruudullinen valoaukko rakennuksen, kulkuneuvon tms. seinässä t. katossa. | Useissa murteissamme on lasiruudullisten i:ain nimityksenä lasi ja i:oiksi sanotaan vain työntöluukullisia lasittomia riihien, latojen, saunojen yms. i:oita. Pieniruutuiset i:at. Suuret, korkeat, pyöreät i:at. Tuvan, kamarin, junan, auton i. (myös ◡). Etelänpuoleiset i:at. I:an kehykset, puitteet. Avata, sulkea i. Katsella i:asta. Auringonvalo tulvii i:asta huoneeseen. Järvi on aivan i:oitteni alla. — Olla, seisoa i:assa 'ikkunan ääressä ulos katsellen'. Mennä i:aan. — *Erik.* ikkunassa olevasta lasista, ikkunaruudusta; ikkunalaudasta, ikkunapenkistä. | Koputtaa i:aan. Lyödä i. rikki. Joka i. oli säpäleinä. Jääkukat kimmelsivät i:oissa. Syyssade pieksi i:oita. I:at helähtivät. — Istahtaa i:alle. Pelargoniat kukkivat i:alla. — *Kuv.* I:at auki Eurooppaan. Kristian IV:n laivasto tukki Ruotsin ainoan avoimen i:an sen liittolaiseen Hollantiin päin. Silmät ovat sielun i:at SL. — *Yhd.* kaksois-, lasi--, ristikko-, työntöi.; katto-, lape-, ovenpäällys-, pääty-, torni-i.; ala-, keski--, sisä-, sivu-, ulko-, yläi.; katu-, pihai.; mainos-, näytei.; hedelmä-, kangas-, kenkä-, koru-, vaatetustavarai.; joulu-, pääsiäisi. **2.** ed:een liittyen. | Kameran i. 'aukko, josta näkee, montako kuvaa on otettu'. Varokkeen kannen i. Kaasunaamarin i:oista naamarin käyttäjä näkee eteensä. — *Geol.* peruskalliota peittävissä kivilajeissa oleva aukko, missä peruskallio on näkyvissä. — *Anat.* Simpukan l. pyöreä i. 'korvan täryontelon sisäseinämässä oleva pyöreä kalvollinen aukko'. Soikea i. 'eteisikkuna'.

ikkuna-|asetelma *s.* Hauska ja miellyttävä i. [näyteikkunassa]. **-auk|ko** *s.* Pyörökaariset i:ot. Keskentekoisen rakennuksen i:ot ammottivat tyhjinä. Savu tunkihe i:osta ulos.

ikkunai|nen[63] **1.** *dem.s. runok.* Kysyi kynnyksen takoa, / anoi alta i:sen KAL. **2.** *poss.a.* yhd:ojen jälkiosana. | Yksi--, kaksi--, kolmi--, neli--, moni-i.; avo-, iso-, kaari--, korkea-, matala-, pieni--, pyöröi.

ikkuna|juliste *s.* **-jäkälä** *s.* eräästä talvisin ikkunain välissä käytettävästä poronjäkälälajista joskus käytetty nimitys. **-kaari** *s.* **-kirjekuori** *s.* = ikkunakuori. **-kitti** *s.* laseja ikkunaan kiinnitettäessä käytettävä kitti. **-komero** *s.* seinässä oleva syvennys (vars. paksumuurisissa vanhoissa kirkoissa ja linnoissa) t. uloke, jossa ikkuna t. ikkunat ovat, ikkunasyvennys, erkkeri. | Linnansalin syvät i:t. I:issa oli pehmeitä lepotuoleja. **-kukka** *s.* ikkunalaudalla pidetty kukka. **-kuori** *s.* kirjekuori, jossa osoitteen kohta on läpinäkyvä. **-laatik|ko** *s.* Lasikuistin i:oissa kukkivat parhaillaan verenpisarat.

ikkunalasi *s.* **1.** ikkunoihin tav. käytetty lasilaji, natron(kalkki)lasi, ranskalainen lasi; tasapintainen levy tällaista lasia, tasolasi (*puhek.* myös esim. silmälaseissa). | I:a tukuittain. Vasen lasi [silmälaseissa] pelkkää i:a. **2.** ikkunaruutu. | I:t saadaan täten kirkkaiksi. Äiti koputti varottaen i:in. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

ikkunalau|ta *s.* **1.** huoneen sisäpuolella ikkunan alareunassa oleva tasanne, ikkunapenkki; joskus myös ulkopuolella olevasta vesilaudasta. | Istua i:dalla. Nojata kyynärpäillään i:taan. I:dalla kukkii annansilmä. — Lumi on sulanut i:dalta. **2.** *mon.* ikkunaa ympäröivät vuorilaudat. | Tuvan nurkka- ja i:dat ovat valkoiset. **3.** ikkuna-aukon sulkemiseen käytettävä lautalevy, ikkunaluukku. | Kun aamusoitto lakkasi, avautui samassa kirkon ovi, ja sen i:dat lensivät selälleen AHO.

ikkunalista *s.* Ikkunanpuitteet tehdään i:sta, tavallisimmin 5×5 cm:n kehys- ja siihen sopivasta välilistasta.

ikkunallinen[63] *poss.a.* I. keittokomero.

ikkuna|luukku *s.* rakennuksen seinässä oleva lasiton valoaukko; sen sulkeva luukku, juoksulauta, työntölauta; lasillisen ikkunan suojaksi käännettävä luukku. | Riihen i:luukusta pöllähteli paksuja pölypilviä. Sysäsi syrjään pirtin i:luukun. Huvilan puiset i:luukut suljettiin talveksi. **-lä|pi** *s.* Kajuutan pyöreä i. Saunan i:vestä tuprusi savu. **-maalau|s** *s.* lasimaalaus. | Kappelin i:kset. **-mainonta** *s. liik.* **-mainos** *s.* **-muoto** *s.* Sopivin i. karjarakennukseen on matala, leveä ja pieniruutuinen.

ikkunan|haka *s.* Alempi ja ylempi i. **-kaihdin** *s.* **-kamana** *s.* ikkunankehän ylempi vaakasuora lankku. **-karmi** *s.* = ikkunankehä. **-kehy|s** *s.* **1.** kehys, johon ikkunaruudut on kiinnitetty, ikkunanpuitteet. | Isot i:kset jaetaan usein välipuilla l. -listoilla pienempiin osiin. **2.** par. seur. **-kehä** *s.* tav. puinen, kiinteä kehä, johon ikkunankehykset on (saranoilla) kiinnitetty, ikkunankarmi. | I:n syrjissä on ikkunankehyksiä varten kyntteet. **-pesijä** *s.*, myös *amm.* **-pesu** *s.* **-piel|i** *s.* ikkunan laita, reuna t. vierus; ikkunan kehän pystylankku. | Valkoiset i:et. I:et olivat köynnöksin koristetut. — Isoäiti istui i:essä [= ikkunanpielen luona] sukkaa kutomassa. **-puhdistus** *s.* **-puhdistusliike** *s.* **-puite** *s.*, tav. *mon.* = ikkunankehys. **-puolisko** *s.* Toinen i. on talveksikin jätettävä avattavaksi. **-ra|ko** *s.* Talven ajaksi i:ot tilkitään esim. pumpulilla. **-ruutu** *s.* = ikkunaruutu. **-salpa** *s.* **-säppi** *s.* **-somistaja** *s.* ikkunanäyttelyjen sommittelija.

ikkuna|näyttely *s.* näyteikkunaan sommiteltu tavara- tms. näyttely. **-paikka** *s.* ikkunan vieressä oleva istumapaikka, esim. junassa. **-paperi** *s.* ikkunanrakojen peittämiseen käytetty liimapaperi. **-penk|ki** *s.* huoneen sisäpuolella ikkunan alareunassa oleva tasanne, ikkunalauta; joskus myös ikkunaseinällä oleva penkki. | Kissa paistatteli päivää i:illä lojuen. **-pöy|tä** *s.* ikkunan ääressä oleva pöytä. | Ravintolan i:dät. **-rei|kä** *s.* aukko, jossa ei (vielä) ole varsinaista ikkunaa; ikkuna (vars. *halv.*). | Kuu pilkisti sisään pirtin pienestä i:ästä. **Työntöluu-**

kulla suljettava riihen i. **-ristik|ko** *s.* Vankilan i:ot. **-rivi** *s.* Kivimuurien valaistut i:t. **-ruu|tu** *s.* ikkunan lasilevy. | Mökin paikatut i:dut. Tuuli helisteli i:tuja. Sade rapisi i:tuja vastaan. **-saippua** *s.* erityisesti ikkunanpesussa käytetty saippua. **-seinä** *s.* seinä, jossa on ikkuna t. ikkunoita. **-syvenny|s** *s.* **1.** ikkuna-aukon huoneen sisäpuolisen osan muodostama syvennys. | Kivitaloissa ikkunat ovat i:ksissä. **2.** uloke, jossa on ikkuna t. ikkunoita, ikkunakomero, erkkeri. | I:kseen oli asetettu pieni pöytä ja pari tuolia.

ikkunaton[57] *kar.a.* I. peräseinä. Keittiö oli suuri, i. huone.

ikkunatuuletus *s.* tuuletus ikkunoiden kautta.

ikkunaverho *s.* vars. ikkunan pieliä peittävä verho, uudin (tav. mon.): joskus ikkunan eteen laskettavista t. sivulta vedettävistä kaihtimista. | Palttinaiset, silkkiset, paperiset i:t. Iloiset, kukalliset i:t. I:jen asettelu, laskostaminen. Auringonvalo siivilöityi huoneeseen keveiden, vaaleiden i:jen läpi. — Vetää alas, nostaa i. **-kangas** *s.* **-tanko** *s.*

ikkunaveto *s.* ikkunasta käyvä veto.

ikl[11] [ikōäl(lä), -el(lä)] *lyh.* Isänmaallinen kansanliike. | Ikl:n edustajat. **--läinen**[63] *a.* ja *s.* Isänmaalliseen kansanliikkeeseen kuuluva, sen kannattaja.

ikneumoni[4] *s.* = faaraorotta.

ikoni[6] *s.* kreikkalaiskatolisen kirkon piirissä Kristuksen, Jumalan äidin, apostolien ja pyhimysten irtonaisten, tav. puukappaleelle maalattujen kuvien nimitys. **-maalari** *s.* **-maalaus** *s.*

ikono|grafia[15] *s.* kuvien vertaileva tutkimus. **-logia**[15] *s.* = ed. **-staasi**[4] *s.* kreikkalaiskatolisen kirkon kuorin ja muun kirkon välinen pyhimyksenkuvilla koristeltu seinä, kuvaseinä.

ikosaedri[4] *s. geom.* säännöllinen monitahokas, jota rajoittaa 20 yhteneväistä tasasivuista kolmiota.

iktyoli[4] *s. farm.* bitumisesta liuskeesta valmistettu tervamainen, antiseptinen öljy, jota käytetään ihotauteihin, reumaattiseen särkyyn ym. **-salva** *s.*

iktyo|logi[4] *s.* iktyologian tutkija t. harrastaja. **-logia**[15] *s.* oppi kaloista, kalojen tutkimus, kalatiede.

iku- → iki-.

ikui|nen[63] *a.* **-sesti** *adv.* **1.** aina olemassa t. voimassa oleva, aina säilyvä t. pysyvä, ainainen, iäinen, iankaikkinen, katoamaton, ajaton, loputon. | Jumala on i. I:set tähdet. Elämän i:set arvot. I. totuus. I. ilo, rauha. Vaipua i:seen uneen (ylät.) 'kuolla'. Hyvän ja pahan välinen i. taistelu. I. rakkaus, viha. Vannoa i:sta uskollisuutta. I. ero. Sanoa i:set jäähyväiset. Teos, jolla on i. arvo. I. omistusoikeus. I. eli pysyvä puolueettomuus. Sopimus tehtiin i:siksi ajoiksi. I:sesti sinun. I:sesti vierii ajan ratas. — I. lumi, jää. Havumetsiemme i. vihreys. Rooma, i. kaupunki. — I. ylioppilas, vanhapoika. I:set ystävät, riitapukarit. I. [= pysyvä] jäsen. I. [= elinaikainen, -kautinen] orja, vanki. I. šakki 'šakkipelin päättyminen ratkaisemattomana, koska vastapuoli uhkaa kuningasta jatkuvasti samoilla upseerinsiirroilla'. — *Usk.*)(ajallinen, maallinen, katoava. | I. autuus, kadotus. Ajalliset ja i:set asiat. Muuttaa i:seen isänkotiin. — *ikuiseksi* (adv. harv.) ainiaaksi, iäksi. | Pitääkö mun unohtaa hän i:seksi KIVI. - - istui kuin olisi siihen i:seksi istumaan pantu JOTUNI. **2.** alituinen, jatkuva, toistuva; iänikuinen, kiusallinen, harmillinen. | I. hammassärky, jäsentenkolotus. I. mieliharmi. Suu i:sessa irvessä. Jankuttaa samoja i:sia lorujaan. Vaari poltteli i:sta palturiaan. - - vyöttäen tuppivyöllä housujaan, jotka i:sesti pyrkivät solumaan KIANTO. — Vahvistussanana, us. *halv.* | Se vasta oli i. ihme. Se on i. vale. **3.** *harv.* ikivanha. | I:sten honkain humina. Tuuli laulattaa i:sia kotipuita TALVIO. **4.** *yhd.* Iäni.

ikuist|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä ikuiseksi, jälkipolville säilyväksi, unohtumattomaksi. | Uusi laki i:i viranperimysoikeuden. Runojen i:ama Troija. I. jkn piirteet marmoriin. — Us. myös = valokuvata.

ikuistamat|on[57] *kielt.a.* Monen sankarin vaiheet ovat i:tomina painuneet unhoon.

ikuistuttaa[2*] *v.* par. ikuistaa.

ikuisuudenkaipuu *s.* Ihmismielen i.

ikuisuu|s[65] *s.* äärettömän pitkä, aluton ja loputon t. siltä tuntuva aika, iäisyys, iankaikkisuus, ajattomuus, loputtomuus, äärettömyys. | Ajaton kuin i. I:tta uhmaten seisoi vanha temppeli paikallaan. Ajatukset siirtyivät katoavasta hetkestä i:den arvoitukseen. Oi kultainen, i:ksiin haipunut, lapsuuden hempeä aika KIANTO. - - i:det odottavat minua i:ksien takana LEHT. — *Usk.*)(ajallisuus, katoavaisuus. | Siirtyä ajasta i:teen 'kuolla'. — *Kuv.* Se tuokio oli kuin i. Laiva tuli vasta i:den kuluttua. Älä nyt koko i:tta yhtä asiaa toimita!

ikuisuus|arvo *s.* Taiteen, taideteoksen i. **-kaipuu** *s. heng.* = ikuisuudenkaipuu. **-olento** *s.* Ihminen on i.

ikä[11*] *s.;* ikänä, iäksi ks. erikseen.

1. aika, jonka jku t. jk on ollut elossa t. olemassa; us. ohessa ajan pituutta ilmaiseva luku, adv. tai a. | Pojan, tytön i. Kirjan i. Asutuksen i. Metsän i. määritetään parin valtapuun iän keskiarvona. Talolla on paljon, pitkälti i:ä. Mikolla on i:ä 15 vuotta. Saavuttaa pitkä, korkea i. Iän mukana karttuu ymmärrys. Suurimman osan i:äni. Koko i:ni, ilmoisen i:ni, i:ni kaiken. Tällaista en ole iässäni [t. iälläni] nähnyt. Sai eron i:nsä perusteella. Jkta ei vielä i. paina, jku ei ole iällä pilattu 'on vielä nuori, ei ole vielä (liian) vanha'. Ukko on jo iän uuvuttama. Tätä olen epäillyt pienen i:ni 'aina, jo pitkän aikaa'. Luutia eukko on tehnyt pienen i:nsä 'koko elämänsä ajan t. jo kauan aikaa'. — Vrt. 2. | Olla jkn kanssa yhtä i:ä [= yhtä vanha, samanikäinen], yksiä ikiä [= suunnilleen yhtä vanha, suunnilleen samanikäinen]. Hän on 20 vuoden iässä [= 20 vuotta vanha], 20 vuoden i'issä [= suunnilleen 20 vuotta vanha]. Meni naimisiin 24 vuoden iässä. Ei tämän kovin iällä [= vanha] pitäisi ollakaan TOPPILA. — *Yhd.* keski-i.

2. tietty jakso, vaihe t. kohta jkn t. jnk elossa-

t. olemassaoloaikaa; ohessa a.- tai gen.-attr. | Kriitillinen, vaarallinen i. Olla parhaassa, riittävässä iässä, miehen iässä t. iällä. Tulla, päästä, ehtiä lailliseen, täyteen i:än [= täysikasvuiseksi], miehuuden i:än. Itse ehdit opin ottaa, ennen kuin tähän i:än [t. näihin ikiin] kerkiät. Tuberkuloositartunnan saa usein jo nuorella iällä. Kaikkea sitä pitää kokea vielä vanhalla iällä! Semmoinen i. oli minullakin muutama vuosi ennen rippikoulua, että kaarnaveneillä leikin. En minä sinun iässäsi tuollainen ollut. Kiinteistön taloudellinen i. 'aika, jona kiinteistöllä on taloudellista arvoa'. — *tulla ikään* (kans.) tulla täysikasvuiseksi. | On odotettava, että lapset täyttävät 21 vuotta ja tulevat i:än. — *Yhd.* mies-, nuorukais-, poika-, tyttö-, vauvai.; eläke-, kasvu-, kehitys-, koulu-, kypsyys-, lapsuus-, naima-, puberteetti-i.; astutus-, siitos-, teurastusi.; hakkuu-, siemennys-, taimi-i.; loppui.; rajai.; enimmäis-, vähimmäis-, maksimi--, minimi-i.; kestämis-, kovettumisi.

3. jkn t. jnk koko elossa- t. olemassaloaika, aika syntymästä kuolemaan, elinaika, -ikä, elämä. | Lyhyt oli hänen i:nsä. Suokoon Jumala teille pitkän iän! On jo alkamassa i:nsä loppupuoliskoa. Lopuksi i:änsä A. asettui synnyinseudulleen. Kalastukseen hän oli innostunut pitkin i:änsä. Elämänsä iän he pysyivät hyvinä ystävinä. Tässä on takkia koko iäkseni. Harvoin isää iäksi, äitiä elinajaksi SL. Nukkui pois kesken i:änsä, ikiään 'kuoli ennenaikaisesti'. Ja tottapahan se oli hänellekin sallittu, että ei saanut i:änsä elää LASSILA. — Siemenen i. 'aika, jonka siemen säilyy itämiskykyisenä'. Huono hoito vähentää höyrykattilan i:ä. I:nsä eläneet [= loppuun, käyttökelvottomiksi käytetyt] kenkärajat. Liian pitkän iän kiusoillemme annat, jos luulet niiden ulettuvan toiselle puolelle hautaa KIVI. — *elää yli ikänsä* tulla vanhanaikaiseksi. | Lehtorin yli i:nsä elänyt frakki. Vanhanaikaiset, yli i:nsä eläneet aatteet. — *Yhd.* elin-, elämäni.

4. joskus, vars. eräissä sanontatavoissa ja adv:eissa: rajoittamaton, pitkä, loputon aika, ikuisuus, iäisyys. | Lopun i:äkö [= ikuisestiko] sinä aiot jälkeläisilläsi velkojasi maksatella? Ei tuota menoa voi i:änsä [= aina, ikuisesti, rajattomasti] jatkua. Siitä on kaikkien susien alku ja niitä riittää sen i:nsä [= jatkuvasti, yhä vain], kunnes kuolevat LEHT. — *iästä ikään* t. *iankaikkiseen* (vars. ylät.) ikuisesti, ainiaan. | - - käy iäst' i:än / maailman kiitävä kiertoretki LEINO. Amen, amen aina / soikoon kirkkahana / kunniaksi Jeesuksen / iäst' iankaikkiseen HLV. — *pitkin ikää* (harv.) aina, jatkuvasti. | Kieliasioista kiisteltäessä on pitkin i:ä kiistelijäin oma kieli erittäin määräävänä. — *ei iässä* (harv.) ei koskaan, ei ikänä. | Ei iässä tässä talossa ole noin huonoa isäntää ollut. — *iät* ikuisesti, iäti. | - - sydämessä salaa / ikävä on vaan / iät paikallaan EINARI VUORELA. — *ilmoisen iän, ilmoiset iät, iät (ja) ajat* ikuisesti, pitkät ajat. | Ilmoisen iän kestää kiistamme. Ihmiset olivat Paavo-parkaa ilmoiset i:nsä [= jo kauan aikaa, aina] pitäneet pilkkanaan. Iät ajat sai asemalla junaa odotella. — *iän kaiken* (myös ⌣; vrt. iankaiken), *iät kaiket, iän päivän, iät päivät* aina, ikuisesti. | Miltei iän kaiken kestävä kattamisaine. Ei pyrykään iät kaiket [t. i:ä kaikkea] kestä. Pysyköön tämä iät päivät salaisuutena. — *siksi pitkää ikää* (harv.) ikuisiksi ajoiksi. | - - mene siks' pitkää i:ä, äläkä tuon koommin enää meille silmiäsi näytä CANTH.

ikä|aste *s.* Ihmisen taipumukset ovat eri i:asteilla erilaiset. **-civis** *s. yliopp.* vanha ylioppilas. **-ero** *s.* Aviopuolisoiden i. **-heikkou|s** *s.* vanhuudenheikkous. | I:den vuoksi täyttä ymmärrystä vailla. **-heitto** *a.* ja *s.* ikäkulu, -loppu. | Sekin i. kuhnus vielä pyrkii mukaan. - - joutaisi jo kuolla mokoma i. IVALO. **-hevo|nen** *s.* Varsat ja i:set. **-hon|ka** *s.* Lakkapäät i:gat. **-hyvitys** *s. urh.* Jokaiselle 50 vuotta täyttäneelle ampujalle lasketaan i:tä. **-ihminen** *s.* Ei i. enää nuorten lailla jaksa reuhtoa. **-ilmoitu|s** *s.* Hakemukset suosituksineen, i:ksineen ja palkkavaatimuksineen lähetettävä tämän lehden konttoriin. **-impi** *s. leik.* ikäneito.

ikäi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* (gen:ssä olevan nominin määrittämänä) siinä iässä oleva kuin määrittävä sana osoittaa. | Kolmen päivän, viikon, vuoden i. Kuudentoista [vuoden] i. I:sekseen hento. Hänen i:stään ei enää kukaan ota työhön. Kansaa kaiken i:stä. Tietyn i:set männyt saman i:siin kuusiin verrattuna. Siellähän se oli hevonen, - - taivaan i. [= ikivanha] kaakki, palokarva, rupinen vanuke KOJO. Melkeinpä olisi uskonut, - - että siinä tehdään maailman i:stä [= ikuisesti kestävää] työtä PAULAH. — *S:sesti.* Pysyi poissa i:stensä [= ikätoveriensa] leikeistä. - - joskus talvisinkin tuli joku i. [= saman i.], jonka kanssa sai leikkiä TALVIO. — *Yhd.* ala-, keski--, lyhyt-, pitkä-, puoli--, täysi--, vajaa-, yli-i.; imeväis-, nulikka-, nuorukaisi.; asevelvollisuus-, eläke-, koulu-, kutsunta-, lastentarha-, leikki--, rippikoului.; hakkuui.; ensi--, toisi.; eri--, saman-, tasa-, yhdeni.; elin-, elämäni.

ikä|järjestys *s.* I:järjestyksessä toinen poika. Kiinassa lapset naitetaan i:järjestyksessä. **-jät|tö** *a.* ja *s.* ikäkulu, -loppu. | Vanha, i. ukko. Eihän tuollaisesta i:östä enää mihinkään ole. **-kau|si** *s.* **1.** Ihmiselämän eri i:det. Tätä kirjaa lukevat kaikki i:det ja sukupolvet yhtä mielellään. **2.** *harv.* elinaika, elämänikä. | - - jos en minä häntä saa omakseni, olen i:teni ilman PÄIVÄR. **3.** pitkä aika, aikakausi. | Kaikki oli vanhaa, samanlaista kuin i:sia sitten. - - työ tehdään, joll' ei i:siin vertaa *CAJ. **-kausittain** *adv.* Keuhkotautikuolleisuus i. **-korotus** *s.* par. ikälisä. **-kulu** *a.* ja *s.* vanhuuttaan kulunut t. huono, vanha, ikäheitto, -jättö, -loppu. | I. rahi, takki, ukko, kissa. **-kumppani** *s.* ikätoveri. | Pysytteli poissa i:ensa parista. **-kuukau|si** *s.* Viidennellä i:della voi lapselle antaa jo leikkikalujakin. **-kymmen** *s.* Olla vasta ensimmäisellä i:ellään.

ikälik|kö[**] *s. harv.* vanha, kuihtunut kasvi tms. | Taimet uinuvat, marrot ja i:öt nukkuvat LINN.

ikä|lisä *s.* palkankorotus, joka suoritetaan aina määrävuosien palveluksen perusteella. | Valtion

virkamiesten viisi i:lisää. **-lop|pu** *a.* ja *s.* lopen vanha, vanhuuttaan huono, ikäheitto, -jättö, -kulu. | Vanhuuttaan vapiseva, i. ukko. Katto oli keskeltä notkolla kuin i:un konin selkä. Kaikki i:ut tässä nuorten mukaan pyrkivätkin. **-luokittain** *adv.* Nostomiesten kutsuminen palvelukseen i. **-luokittainen** *a.* **I.** jako. **-luokk|a** *s.* samassa (määrä)iässä olevat. | Juhla-aterian jälkeen alkoi kukin i. huvitella omalla tavallaan. Kuulut vielä polvihousuisten i:aan. Jos metsikkö on eri-ikäinen, erotetaan siinä olevat puut ikänsä mukaan tavallisesti 20 vuotta käsittäviin i:iin. — *Sot.* kussakin nostoväen luokassa ne nostomiehet, jotka ovat syntyneet samana vuonna; vrt. vuosiluokka. **-maailmassa** [-mā·il-] *adv.* = ikimaailmassa. | En i. enää tule tähän taloon. Ei i. tuo voi olla totta. **-mestari** *s.* iäkäs mestarismies; kunnianarvoisa vanhus; *urh.* ikämiesmestari. **-mie|s** *s.* Oli avioliittoon mennessään jo i. — 35 vuoden iän saavuttanutta urheilijaa sanotaan i:heksi, ja hänellä on oikeus kilpailla ikämiessarjassa. — *Yhd.* yli-i.

ikämies|hiihtäjä *s.* **-joukkue** *s.* **-juoksija** *s.* **-mestari** *s.* **-mestaruus** *s.* **-sarja** *s.*

ikä|määräys *s.* ikää koskeva määräys. **-nai|nen** *s.* Kaikki naiset pikkuvauvoista i:siin saakka. **-neito** *s.* iäkäs naimaton nainen, vanhapiika. | Miehenkipeä i.

ikänä *adv.* (*rinn.* ikinä) us. poss.-suff:llisena. **1.** muodoltaan t. ainakin sisällykseltään kielt. yhteyksissä: koskaan, milloinkaan. | I. en palaa. Ei ole i. moista kuultu. Saatkohan työtäsi i. valmiiksi! Veri usein on taljasi tahrannut, / ei häpeä i:nsä KOSKENN. Ei puutu i:nsä / siell' ilo yltäinen VK^V. — Vahvistettuna: *ei sinä (ilmoisna) ikänä* ei koskaan, milloinkaan, ei ikimaailmassa. | Synnyinmaahan kuunaan pääse en, / synnyinseutuun en sinä i. *MANN. En ole mointa ennen kuullut / sinä ilmoisna i. KAL. **2.** vahvistussanana kielt. yhteyksissä: missään nimessä, millään muotoa. | I. ei asia ole niin. Pekka ei i. ole varas. **3.** interr.- ja rel.-pron:n ja -part:n ohessa: tahansa, hyvänsä, vain. | Kuka, mikä, mitä i., i:nsä. Seis, ken i. olettekin! Ota, mitä i. mielesi tekee. Missä i. kuningas kulki, kansa otti hänet riemuiten vastaan. Koska [t. milloin] i. sinut näen, muistan tämän tapauksen. Mihin paikkaan i:nsä minä pystytän nimeni muiston, sinne minä tulen sinun luoksesi ja siunaan sinua VT^V. **4.** komp.- ja kond.-konj:n ohessa: suinkin, vain. | Kirjoita niin nopeaan, kuin i. osaat. Sai omenia niin paljon, kuin i. halusi. Pojat juoksivat sen kuin i. kintuistaan pääsivät. Tulepas tänne, jos vain i. uskallat. — Paavo selvisi paljon paremmin, kuin i. [= lainkaan] oli osattu aavistaa.

ikä|näkö *s. lääk.* iästä johtuva silmän akkommodaatiokyvyn huononeminen, joka johtuu mykiön kimmoisuuden vähenemisestä, vanhuuden pitkänäköisyys, presbyopia. **-polv|i** *s.* I:ensa huomattavin säveltäjä. I. i:elta jätämme me rakkaan koulumme ja sen opettajat. **-presidentti** *s.* = seur. — *Kuv.* Runoilijaimme kunnioitettu i. 'runoilijoistamme vanhin'. **-puhemies** *s.* eduskunnan (t. muun edustajiston) vanhin jäsen, joka toimii puheenjohtajana, kunnes varsinainen puhemies on valittu. **-puol|i 1.** *a.* ja *s.* vanhahko (henkilö). | I. ihminen, mies, nainen. Hän on jo elänyt i:eksi. Käskit vanhalle varaksi, / i:elle iloksi KAL. **2.** *s. harv.* elinajan loppupuoli. | Valvottu yö väsytti jo i:ella olevaa naista AK. **-pyramidi** *s.* Väestön ikärakennetta kuvaa havainnollisesti piirros, jota nimitetään väestö- eli i:ksi. **-päiv|ä** *s.*, *tav. mon.* **1.** *ylät.* elonpäivä; elinaika, ikä. | Kuinka harvat ovat palvelijasi i:ät VT^V. **2.** *ikäpäivillään* vanhuudessaan, vanhoilla päivillään. | Rupesi vielä i:illään talonostajaksi. **3.** *ikäpäivänä, ikäpäivinä* (us. poss.-suff:llisena) vrt. ikänä. **a.** (*rinn.* ikipäivinä) koskaan, milloinkaan. | Tuleekohan sinusta i:inä kunnon ihmistä! En i:änäni enää juokse yksin metsään. **b.** vahvistussanana kielt. yhteyksissä: missään nimessä, millään muotoa. | Ei i:änä minun velkani ole niin suuri KATAJA. **c.** komp.- ja kond.-konj:n ohessa: suinkin, vain. | Lyö niin kovaa kuin i:änä jaksat. Puhu nyt, puhu ja selitä, jos i:änä osaat. **-raja** *s.* Alin i. Asevelvollisuuden i:t. — *Yhd.* eroamis-, äänioikeusi. **-rakenne** *s.* Väestön i. 'eri ikäluokkien suhteellinen lukumäärä'. **-ryhmittäin** *adv.* **-ryhmitys** *s.* vrt. ikärakenne. | Kun syntyvyys vähenee, muuttuu väestön i. **-ryhmä** *s.* Tilasto osoittaa 16—30-vuotiaiden i:n antavan tuberkuloosille runsaimmat uhrit. **-selvitys** *s.* Ajokortin saamista varten on katsastusmiehelle esitettävä virallinen i.

ikäskuin *konj. vanh.* ikään kuin; ks. ikään.

ikä|suhde *s.* Maan väestön i:suhteiden muutokset v:n 1920 jälkeen. Näiden muinaislinnojen keskinäinen i. on vielä selvittämättä. **-tasoitus** *s.*, vars. *urh.* = ikähyvitys. **-todistus** *s.* Hakemukseen on liitettävä maine- ja i. **-toveri** *s.* samanikäinen henkilö. | Pekka on paljon hennompi i:aan Ollia. **-toveruus** *s.* **-vaihe** *s.* Tässä i:essa lapsi on herkimmillään. **-vuo|si** *s.* Kymmenennellä i:dellaan. Ukolla ei liene enää monta i:tta jäljellä. - - viettää päivänsä onnessa ja i:tensa ihanasti VT.

ikävystymy|s[64] *s.* ikävystyminen. | Liiallinen huvittelu aiheutti pian i:ksen.

ikävystyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* < seur. | Asia, kirja, keskustelu, näytelmä, elämä i:tää. I:änkö sinua? Siellä on i:tävän yksitoikkoista. Kertoi matkoistaan kiusallisen i:tävästi.

ikävysty|ä[1] *v.* tulla kyllästyneeksi, kyllästyä, pitkästyä. | Pian i:in ukkoon ja hänen juttuihinsa. I:i aikojansa, / ou'ostui elämätänsä, / aina yksin ollessansa KAL. - - Ali vaikenee, vaikka rinnassa painaa i:misen huokaus LEHT. — *ikävysty|nyt* (a.) -neesti (adv.) -neisyys[65] (omin.) I:nyt ilme. Haukotteli i:neesti. I:neisyyden tunnelma.

ikävy|s[65] *s.* **1.** pitkäveteisyys, yksitoikkoisuus. | Arkielämän, maailaolon, junamatkan i. Perin pohjin tuskastunut keskustelun i:teen. **2.** pitkäveteisyydestä, yksitoikkoisuudesta, vaihtelun puutteesta aiheutunut alakuloinen, haikea mieliala, ikävä. | Sydän kuristuu, veljeni, sydän kuristuu ja kolkosta i:destä lakastuu

mieli KIVI. 3. tav. *mon.* harmillinen, kiusallinen, epämiellyttävä t. vastenmielinen asia. | Kunpa siitä ei vain koituisi sinulle i:ttä! Vekselijuttu aiheutti myöhemmin monia i:ksiä. Kaikenlaisia i:ksiä sitä voikin sattua.

ikäv|ä[13] **I.** *a.* -ästi *adv.* **1.** pitkäve'teinen, yksitoikkoinen, mielenkiinnoton, väsyttävä, kuivakiskoinen. | Elämä, olo, työnteko on i:ää. I. ilta, päivä, syksy. I. matka, seutu, maisema. I. seura, ihminen, kirja, huone. Näin kuolettavan i:ältä ei aika koskaan ole tuntunut. Syysillan i. hämärä kattoi maan. Kylläpä hän osaakin puhua i:ästi. **2.** alakuloinen, apea, ankea, haikea, kaihoisa. | Olla i:ällä mielellä. Mieleni kävi äkkiä i:äksi. I:ältä tuntuu ajatella, että joudun eroon veljestäni. **3.** surkuteltava, vali'tettava, harmillinen, kiusallinen, vastenmielinen, epämiellyttävä. | I. erehdys, onnettomuus. I. uutinen. Voimarkkinain i. kehitvssuunta. Olla i:ässä asemassa. Joutua i:ään välikäteen. Se on tavattoman i:ää. I., että minun on häirittävä teitä. Jo piti sattua i:ästi. Onnettomuudesta oli i:ät seuraukset. Lumipyry oli meille i. yllätys. I:in puoli tässä asiassa on se, että --. Tekee i:än vaikutuksen, että --. Minulla on i:iä kokemuksia mustalaisten luotettavuudesta. Noin huonoa taloa on i. tarjota kaupan. M:stä kiertelee kylällä i:iä juttuja. Hiiri on ruokakomerossa i. vieras. Hatunlieri lepsotti i:ästi silmillä. — *S:sesti.* Kaikkea i:ää sitä voi sattua. Mitäpä tässä lähimmäisistään i:iä puhua. — *ikävä kyllä* valitettavasti. | I. kyllä hanke meni myttyyn. En voi tulla, i. kyllä.

II. *s.* syn:n luonteisia s:eja: haikeus, apeus, ankeus, alakuloisuus, (sydän)suru, murhe. **1.** pitkäveteisyydestä, yksitoikkoisuudesta, vaihtelun puutteesta tms. johtuva alakuloisuuden tunne t. alakuloinen, haikea mieliala, pitkästyneisyys, kyllästymys. | Hiuduttava i. Muutti maalta kaupunkiin henkistä i:ää pakoon. Pitää i:ää 'olla ikävissään'. Täällä sydänmaalla kaupunkilainen kuolee i:ään. Säännöllisesti olivat Elsa ja Mari käyneet seuroissa, mutta i:äkseen PAKK. — *ikävissä(än* (adv.) ikävän vallassa. | Olla, istua i:issään. I:issäni kuljeskelin metsässä. — *ikäväksi* t. *ikävään* t. *ikäviin asti* t. *saakka.* Puutonta aroa silmänkantamattomiin, aivan i:äksi asti. Oli kaikenlaista viivytystä i:ään asti. Odotusaikaa oli i:iin saakka. **2.** kaipauksesta aiheutunut alakuloisuuden tunne t. alakuloinen, haikea mieliala, kaipuu, kaiho, haikea halu (ei aina selvästi erotu ed:stä). | Jkn on, tulee i. jtak t. jnnek. Kesän, rauhan i. Iäisen autuuden i. I. Jumalan puoleen. Ruumiin i. IRIS UURTO. Minulle tuli armoton i. Laivan lähtö jätti jälkeensä pohjattoman i:än. Katse, jonka T. loi poistuvaan, oli i:ää tulvillaan. Matissa heräsi äkkiä i. päästä mukaan leikkiin. Kultaansa kaipaava neito lauloi i:äänsä. — *Erik.* mielipaha, huoli, suru. | I:äkseni minun on ilmoitettava, että isänne kuoli tänä aamuna. I:äksi M. loukkasi toisessa hypyssään jalkansa. — *Yhd.* koti-i.

ikävähkö[2] *mod.a.* I. näytelmä, kirja, asia.

ikäväi|nen[63] *a. harv.* ikävä, surullinen, haikea. | Pekalle tuli i. olo KARHUM. Hän jäi i:sen näköisenä katselemaan jälkeeni AK.

ikävän|kukka *s.* Omphalodes, koristekasveina viljeltyjä matalanpuoleisia ruohoja. **-lai|nen**[63] *a.* I. sattuma. I. sananvaihto. Olisi vähän i:sta asiaa. I. löyhkä. **-puoleinen** *a.* I. kirja. I. velvollisuus.

ikävö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** olla ikävissään, apealla mielellä. | Täällä sinä vain istut ja i:it. Lapsena hän oli herkkä ja i:ivä. **2.** kaivata, kaihota, haluta, toivoa. | Lapsi i:i isää, äitiä. -- rakkaat ja i:idyt veljeni UT. Hanna alkoi jo i. kotiin. Minun sieluni i:itsee ja halajaa Herran esikartanoihin VT. -- minä i:itsen teitä nähdä UT. -- kaiholla Erkki i:i kahta elettyä päivää elämättömäksi KARHUM.

ikävöitt|ää[2*] *v.* **1.** tehdä ikäväksi. | Uutinen i:i koko illan. **2.** panna ikävöimään. | -- intohimon viehättävä tunne, joka tuota rakkautta säilytteli ikään kuin jonkinlaisena i:ävänä leluna iloisilta ajoilta ALKIO. Taivaaseen, ah taivaaseen / i:ää sydäntäni VK[V].

ikään *adv.* **1.** *harv.* koskaan, milloinkaan, ollenkaan. | Saavatko nuo teidän tytöt miestä i., kun eivät nyt jo ole naimisissa AK. Suo, ettei voisi i. / mua luotas viedä mikään VK. **2.** *harv.* kieltosanan yhteydessä vahvistussanana: toki, suinkaan. | Ei i. asia noin liene. | Karhu sanoi ketulle: "Kanna sinä nyt minua, minä olen kovasti kipeä". — "Ei i., minä paremmin kipeä olen", sanoi kettu KS. **3.** *harv.* ajasta: juuri, parhaillaan, vasta, äsken. | On [minulla] yksi ainoa markka, jonka i. sain kutomapalkkaa CANTH. | "Joko Granroth on kauankin odottanut?" — "I. minä tulin" KIANTO. — Vahvistettuna: *aivan, ihan, juuri ikään* juuri, vasta, aivan äsken. | Mutta toiset olivat nähneet hänet aivan i. voudin pihalla AHO. Tiedätkö, mitä Kaarina minulle juuri i. kertoi AHO. — *äsken ikään* juuri äsken, vast'ikään. | Äsken i. hän täällä vielä oli. — *kohta ikään* aivan kohta, aivan pian, koht'ikään. | En ole orvokki, en ruusu mikään, / kulta, tähtes kuolen kohta i. *MANN. — *Yhd.* juur'-, koht'-, vast'i. **4.** vars. *runok.* interr.- ja rel.-pron:n ja part:n ohessa: tahansa, hyvänsä, ikänä. | Ihminen, ken i. lienet VK. Mitä i. haluat, sen saat. Seuraan sinua, mihin i. menet. Kuink' i. kärsit maahismatkallas, / niin suurin paha, sulle mikä tapahtuu, on kuolemas T.LYY. **5.** eräitä eril. yhtymiä. — *niin ikään* samoin, myös, edelleen. | Äiti oli isän jäljessä niin i. tullut eteiseen. Koti-ikävä haihtui yhdellä pyyhkäisyllä ja huolet niin i. Minä niin i. kannatan edellisen puhujan ehdotusta. Niin i. pidettäköön huolta siitä, että --. — *näin ikään* tällä tavoin, tähän tapaan. | Jos aina näin i. työtä teet, niin hyvä tulee. — *noin ikään* a) tuolla tavoin, tuohon tapaan. | Noin i. alastomanako malli on seisonut edessäsi? Emäntä silmäili Siljan vaatetusta, — noin i., että miten niillä hameilla oli yö eletty SILL. b) us. lieventävästi: noin niin kuin, tavallaan (niin kuin), muka, näet. | Ottakaahan ensiksi, kun olette noin i. arvokkaampi. Monestikos sitä jo on tullut Turku katsottua — noin i. näillä kruunun kyydeillä SILL.

— *kuin, kuten* t. *niin kuin* — *ikään* aivan kuin, kuin ainakin. | Niska kuin härällä i. Tekee työtä kuten mies i. Tehän olette pukeutuneet niin kuin juhlaan i. -- katajapensashan se vain oli, vaikka kuumotti mustana kuin mies i. olisi tien varrella seisonut LEHT. -- käypihän se [eläminen] vielä kuin i. tanssissa JOTUNI. — *ikään kuin* (myös ◡) irreaalisissa (hypoteettisissa) yhteyksissä: aivan t. ihan kuin, niin kuin; vrt. kuten. | Sinähän määräilet, i. kuin olisit isäntä talossa. Puut humistessaan i. kuin kuiskivat jotakin. Hän vaikeni i. kuin ujostellen. Kaikki oli i. kuin unta. -- pidin itseäni i. kuin vanhana mestarina ALKIO.

ikäänkuin *konj.* tav. ⌒; ks. ed. 5.

ikäänty|ä[1*] *v.* vanheta; us. nimenomaan: tulla täyteen t. korkeaan ikään, iäkkääksi. | Kun i:y, niin luontokin tasaantuu. Eukkoni on jo minua i:neempi. I:essään varttui Jussi kuitenkin vahvaksi työmieheksi AHO.

il. *lyh. liik.* (myös: i.l.) osuuskuntien nimissä: ilman lisämaksuvelvollisuutta; vrt. rl. | Osuusliike Tähkä il.

ilah|della[28*] *frekv.v.* < ilahtaa. | "Ähä kutti, ähä, kukas oikeassa oli", i:teli mies.

ilahdus[64] *s. harv.* riemastus, ilonaihe. | Jokin i. pitäisi lapsiparalle keksiä. Pieninkin i. sai hänet hyvästä mielestä väräjämään KATAJA.

ilahdut|taa[2*] *kaus.v.* (*rinn.* ilahuttaa) < ilahtua. | I. lapsia, sairasta. I. jkta käynnillään. Kannanottosi i:ti minua suuresti. Puiston mieltä i:taneesta kauneudesta oli jäljellä vain muisto. Keväiset hanget kimmeltävät silmää i:taen. — *ilahdut|tava* (a.) -tavasti (adv.) I:tava enne, tapaus. On i:tavaa todeta, että --. Terveyteni on ollut i:tavan hyvä. Urheilun harrastus on i:tavassa määrässä kasvanut. Tapot ja kuoleman aiheuttaneet pahoinpitelyt ovat i:tavasti vähentyneet.

ilaht|aa[2*] *v. harv.* = seur. | Sydän i:aa sinua muistellessa. [Lapset] hyppäsivät kuni pulmusparvi vastaan avosylin ja i:ivat: Isä, isä, oi isä tuli MERIL.

ilah|tua[1*] *v.* -tuneesti *adv.* äkkiä tulla iloiseksi, riemastua, ihastua. | I. lahjasta, vieraiden tulosta. Mieleni i:tuu tätä lumoavaa näkyä katsellessani. Esitys, josta ei kenenkään taiteen ystävän sydän i:du. Myhähti i:tuneesti. "Se on oikein se!" i:tui Ville.

ilahut|taa[2*] *v.* = ilahduttaa. | -- viini i:taa elämän VT. -- sinä i:at minua, Herra, töilläsi VT.

ilak|ka[15*] *harv.* **1.** *s.* (vars. iloinen) melu, hälinä. | Martta siinä i:assa [kun häntä luultiin kuolleeksi] jo nousi istualleen MERIL. Jännityksellä seuraavat rouvat seiniltä nuorten i:kaa TALVIO. Mitä i:kaa ne sitten pikarien ympärillä pitävät salissa LEHT. **2.** *a.* -asti *adv.* iloluontoinen, iloinen. | -- emäntä etevä, isäntä i., tyttäret työteliäät KIANTO. Anna purskahti helskyvään, helakkaan nauruunsa yhtä i:asti kuin ennenkin AK.

ilako|ida[30] *v.* -ivasti *adv.* -inti[4*] *teonn.* osoittaa t. purkaa iloansa, pitää iloa, iloisena leikkiä, hypellä, karkeloida tms., iloisesti puhella, laskea leikkiä, pilailla, kiusoitella, ilotella, ilkamoida. | Lapset telmivät ja i:ivat. Nuorten i:inti. Renkipojat i:ivat piikojen kanssa. "Sepä vasta jotakin olisi, jos mukaan pääsisi", i:i Pekka. Mutta taas nousi Shemeikka näkyviin -- suu ylpeässä hymyssä, silmä i:iden ja ilkkuen AHO. — Kirjoituksen i:iva sävy. I:iva sanonta. Naapurilehden pakinanikkari i:itsee siitä, että me muka olisimme muuttaneet kantaamme. — *Kuv.* Tuuli i:i hulmutellen tytön tukkaa. Kevätpäivän heleys i:i tienvarsilla. Ääni kiiri i:iden vaaralta vaaralle. Tyttöjen i:ivat, kukikkaat puvut.

ilakoitsija[14] *tek.* < ed.

ilauttaa[2*] *v.* par. ilahduttaa.

ilava[13] *a. harv.* eloisa, vilkas. | Jos [Marje] olisi vähän i:mpi luonnoltaan, eikä tuollainen mietteliäs HEPOR. -- nämä kaksi seikkaa, toinen harmaja ja synkkä, toinen valoisa ja i., painoivat leveät, yksitoikkoiset juovansa hänen elämäänsä A.V.KOSKIMIES.

ile- → ilje-.

ilja|n[56] *s.* (*murt.* ja *kansanr.* joskus gen. -nen, partit. -netta) = iljanne. | Maa on i:mella. I. ruskui hevosen juostessa. -- iottei tunnu jälki jäällä, / jälki jäällä, tiera tiellä, / jalan isku i:nella KR.

iljan|ko[2*] *s.* = iljanne. | Maa on i:golla. Sileäksi i:goksi muuttuivat kaltioiset jänkät ja silmäkkeiset suot KATAJA. Koko ulappa uinui liikkumattomana i:kona KIANTO. -- ikkuna on i:kona [= jääriitteessä]. / lies on kylmä käynyt jäähän LEINO. — *Yhd.* jääi.

iljankoinen[63] *poss.a.* iljanteinen.

iljankokeli *s.*

iljan|ne[78*] *s.* liukas jääkuori maassa, katoilla, puunrungoilla yms., iljan, iljanko, iljen, jäätikkö; kaljama. | I:teella oleva maankamara. Tiellä on vielä i:netta. Syystalvi lumettomine i:teineen. Kaatui liukkaalla i:teella. — *Metrl.* pakkasessa tihku- t. vesisateesta esineiden pinnalle muodostunut tasainen, läpinäkyvä jääpeite. — *Yhd.* jääi.

iljannekeli *s.* Kadut ja tiet on i:n sattuessa hiekoitettava.

iljanteinen[63] *poss.a.* I. tie, porras, kaivonkansi.

iljen[55] *s.* = iljanne. | -- sieltä täältä / aivan paljaana jo i. välkkyi LEHT. Kuulevi -- / jalan iskun i:eltä, / reen rapinan kankahalta KAL.

iljettäv|ä[13] *a.* (*partis.*) -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* vastenmielinen, tympeä, inhottava, ällöttävä, kuvottava. | I. haju, lemu. I:ät, rokonarpiset kasvot. I:än näköinen ihminen. Naama i:ässä virnistyksessä. Minulle tuli äkkiä i. olo. Huoneen siivottomuus teki i:än vaikutuksen. Käyttäytyä i:ästi. Jnk työn, tapojen i:yys. — Käärmeitä, sisiliskoja ja ties mitä i:yyksiä. -- he ovat tehneet i:yyden, he ovat verivelan alaiset VT.

iljett|ää[2*] *v., 3. pers.* **1.** tuntua vastenmieliseltä, etoa, inhottaa, tympäistä, ellottaa, ällöttää. | Jkn ulkonäkö, esiintyminen i:ää jkta. Minua i:ää oma itseni. Mitään noin mieltä i:ävää en ole koskaan nähnyt. Teoksen sentimentaalinen sisällys i:ää jokaista lukijaa. — *Yksipers.* Mitä minä ihmisistä, vaan itseäni i:ää JOTUNI.

2. *murt.* kainostuttaa, ujostuttaa. | Lapsia i:i mennä vieraita tervehtimään.

iljety|s[64] *s.* **1.** iljettävä tunne. | Joutui käärmeen nähdessään i:ksen valtaan. Ruoka aiheutti vatsanväänteitä ja ankaraa i:stä. **2.** iljettävä asia, menettely t. teko; iljettävä, vastenmielinen olento, kuvatus. | Huippunsa tämä i. [= yhdistyksen tapojen vastainen toiminta] saavutti viime sunnuntaina, jolloin - -. — Kehtaatkin, i., minulta tuollaisia pyydellä. Ja te näitte heidän i:ksensä, ne puu-, kivi-, hopea- ja kultajumalat, jotka heillä on VT.

ilje|tä[34* 36*] *v.* **1.** saada hävyntunteeltaan, kainoudeltaan t. vastenmielisyydeltään tehdyksi jtak, juljeta, kehdata, tohtia, rohjeta, saattaa, voida. | Hävetti niin, ettei i:nnyt silmiin katsoa. Tokkopa sitä ilkeää puhutella, kun se on niin iso herra. Ruoka oli niin pahanhajuista, ettei sitä i:nnyt edes eteensä ottaa. Ilkesikin, lurjus, vielä hymyillä. Ota vain niin paljon kuin itseltäsi ilkenet. Kukapa nyt ilkeäisi lähimmäisensä yörauhaa häiritä. Aurinkoa ei ilkene katsoa paljain silmin. — Siinä kyydissä kyllä ilkeää istua. Vieläkö sitä ilkeää jotain kuuluakin AK. **2.** ed:een liittyen: viitsiä. | Ilkeätkö tosiaan lähteä tuohon sateeseen. Kalaa tuli niin paljon, kuin vain ilkeni veneeseen nostaa. Jos minä olisin isäntä, niin en konsanaan työhön ilkeäisi itse kiinni ottaa ALKIO.

ilk|a[10*] *s. vaill. harv.* Tehdä i:aa, i:oja 'kiusaa, kolttosia'. [Lukkari] honottaa kirkossa ja sitte laiskankoululaiset tekevät sille i:aa LASSILA. Emme saa enää tehdä ihmisille i:oja SEPPÄNEN.

ilkahta|a[2*] *v. harv.* äännähtää jtak pilkallisella, ilkkuvalla äänellä, uhmamielisesti, voitonriemuisesti. | "Kyllä pysyy [Panu sidottuna]!" vastasi Kari i:en AHO.

ilkaill|a[29] *v. harv.* ilkastella. | - - Muonion Könkään myllykotaan ilmestyi Muotkan Antille kerran vanha ämmä i:en PAULAH.

ilkamo[2] *s. harv.* ilkamointi. | Häntä kaarella ja silmissä villi i. Mirri seisoi sillä sijalla, jossa lintu äsken oli tepastanut SILL.

ilkamo|ida[30] *v.* -ivasti *adv.* -inti[4*] *teonn.* pitää iloa, ilvehtiä, kujeilla; pitää pilanaan, kiusoitella, härnätä jkta, olla jklle vahingoniloinen, ilkastella. | Puhua, sanoa, kysyä jtak i:iden. Silmissä i:intia. Nauraa i:iden, i:ivasti. I:iva ääni, ilme. Ei kirkossa sovi noin i. "Täytyipä sinun tahtomattasikin tulla tänne", i:i Antti. Virkaveljemme pakinassaan i:i puolueemme vaalitappiota. [Lapset] i:ivat [= ilakoivat, leikkivät] ja iloisina juoksivat tanhualla IVALO. — *Kuv.* Nuori mies - - loi seuralaiseensa katseen, jossa i:i ylimielisyys ja salainen voitonvarmuus LINN. - - yksinpuhelu on runoilijasielun i:iva maalaus omasta tomumajastaan L.ONERVA. Taas yö minun tuskaani i:i LEINO. [Auringon] pirteät säteet karkasivat kiertoteitse vallattomina suihkuina vuoren kahden puolen yhtyen i:iden metsän rajassa KARHUM.

ilkamoi|nen[63] *a.* veitikkamainen, ilvehtivä, ivallinen, pilkallinen, ilkamoiva. | "Maltahan, mies", huusi Panu, i. ilme kasvoissaan AHO. Kunpa he nyt sanoisivat yhdenkään ivallisen sanan tai heittäisivät ainoankaan i:sen silmäyksen, niin minä olisin tyytyväinen LINN.

ilkastel|la[28] *v.* ilvehtiä, kujeilla, pitää pilanaan, kiusoitella, härnätä jkta, ilkkua, ilkamoida jkta t. jklle. | "Et taidakaan olla mies, taidat jänistää", i:ee vanhempi veli. | "Haasteletko vakaasta mielestä?" — "En i:e suinkaan" KIVI. - - vuokselaiset i:ivat silmillään, eleillään ja remakalla naurullaan HAARLA.

ilkeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla ilkeä, häijy, tehdä ilkeyttä, kiusoitella, ivailla. | Ei tarvinnut siihen taloon miesjoukollakaan mennä i:emään silloin kun ukko poikineen oli kotosalla PAULAH.

ilkey|s[65] *omin.* < ilkeä. — *Erik.* **1.** ilkeä mielen-, luonteenlaatu, pahanilkisyys, ilkikurisuus, sapekkuus, pahuus, häijyys. | A:n pohjaton i. Tuo on sulaa häijyyttä ja i:ttä. I:ttään hän noin äksyilee. Soaistu on isäs, koska ei hän kylliksi huomaa kaikkea i:ttä [= ilkeitä, ikäviä piirteitä, vastenmielisyyttä] tämän kosijan käytöksessä KIVI. — *ilkey|ksissä(än, -ksillä(än* (adv.) kiusallaan, kurillaan, koiruuksissaan, pahuuttaan, häijyyttään. | I:ksissäsi sinä tämän teit. Ville oli i:ksillään muutamalta tytöltä kaatanut marja-astian. **2.** ilkeä, paha teko, ilkityö, konnankoukku; ilkeä sana t. puhe, pistopuhe, piikki, letkaus, hävyttömyys. | Se i. sinulta vielä oli tekemättä, että lehmämme tapoit. Minkälaisen i:den hän kehtasikin syytää päin silmiä. Kirjoitus on täynnään harkittuja, hävyttömiä i:ksiä ja letkauksia.

ilkeyt|tää[2*] *v., 3. pers.* iljettää, inhottaa. | Pyytäjän äänensävykin minua i:tää. - - pohjiltaan [Kallea] i:ti tämä asemansa SILL. — Jokaista kunniallista ihmistä i:tää tuollaisia juttuja kuunnellessa.

ilke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* (-ys *omin.* ks. erikseen). **1.** häijyluonteinen, pahansisuinen, paha, häijy, pahanilkinen, pahansuopa, pahaa tarkoittava. | I. ihminen, mies, akka. Kaupungin i:in kielikello. Olla i. jklle, jkta kohtaan. Kohdella jkta i:ästi. Hautoa mielessään i:itä ajatuksia. I. juoni, i:ät aikeet. Se oli hyvin i:ästi tehty. N. loi minuun i:än katseen. Kuului i:ätä naurua. Käytit i:itä sanoja. Lehdet kirjoittavat asiasta hyvin i:ässä äänilajissa. Uhkauksissa oli jotakin pahaa ja i:ätä. Ainako sinä minusta vain i:itä [vrt. 2] ajattelet. **2.** vastenmielinen, epämiellyttävä, inhottava, iljettävä, ellottava; kiusallinen, haitallinen, vastuksellinen, paha, ikävä. | I. haju, maku. I:ältä löyhkäävä, eltaantunut voi. I:än tuntuinen, tahmea aine. I:än pureva tuuli. Kirkua, rääkyä i:ästi. I:än näköinen haava. Oudon i. tunne, olo. Minun tuli äkkiä i. olla. Tuska riipaisi i:ästi rintaa. Se oli i:ätä, tuntui i:ältä. Poski i:ästi turvoksissa. Lapikas hiertää i:ästi jalkaa. Tavattoman i. juttu. I:intä asiassa on, että - -. Pelto-ohdake on i. rikkaruoho. Tiellä oli paljon i:itä, teräviä lasinsiruja. — *(jkn) tekee ilkeätä,* harv. *käy ilkeäkse(nsä* tuntuu ilkeältä, pahalta, tekee pahaa. | Minun tekee vähän i:ää. Teki aika i:ätä, kun haavaa puhdistettiin. Meidän äitikin itki [saarnaa kuunnellessaan], että minun jo i:äkseni kävi PAKK.

ilkeähkö[1] *mod.a.* I., ärsyttävä haju.
ilkeä|kielinen *a.* Kateelliset ja i:kieliset naiset. **-luonteinen** *a.* I. ihminen. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* I. juoruaja. I. valhe, huhu, huomautus. Väitteen i:syys. Sarja i:syyksiä 'ilkeyksiä, letkauksia'.
ilkeän|hajuinen, -makuinen, -näköinen *a.* tav. ◠.
ilkeä|silmäinen *a.* I. nainen. **-sisuinen** *a.* I. pojanvekara. **-suinen** *a.* I. akka.
ilki *vahv.adv.* eräiden a:ien ja adv:ien ohessa: ihan, aivan, ihka(sen), ilkosen. | I. alaston mies. Aivan i. alasti. - - hän seisoi siinä i. elävänä ALKIO. Parempi i. paha kuin liika hyvä SP. **-alasti** *adv.* tav. ◠. **-alaston** *a.* tav. ◠.
ilki|juoni *s.* ilkeä juoni. | Vihollisen i:juonet. Käärme, joka i:juonin / nyt äitimme sai herkkäuskoisen / luo kielletyn puun *JYLHÄ. **-kureissaan** *adv.* vallattomuuksissaan, kurillaan, piloillaan, leikillään. | - - Parta-Joopi, kuulu voimamies, - - i. oli kätellyt pappia niin kovakouraisesti, että papilta oli päässyt parku PAULAH. **-kuri|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* pahanilkinen, ilkivaltainen, ilkeän leikillinen, kurillinen, koirankurinen, veitikkamainen. | I. akka. I:set ihmisten yörauhan häiritsijät. I. kepponen. I. hymy. Suu i:sessa irvistyksessä. Eno iski näin sanoessaan i:sesti silmää. I:suudestaan tunnettu Amor. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* ilkeämielinen, pahanilkinen. | I. ihminen. I. neuvo, välihuudahdus. I. kepponen. Joka - - i:sesti tai muuten aiheettomasti hälyttää väkeä lähtemään kulolle, jota ei lainkaan ole, rangaistakoon - - LK.
ilkimy|s[64] *s.* paha, ilkeä olento, ilkiö, vintiö, riiviö. lurjus. | M. on kaikille tuttu räyhääjä ja i. Kuka i. tämän on tehnyt! Kuriton pojan i. Tuki suusi, senkin i.! Mokomain i:ksien kanssa en halua olla tekemisissä.
-ilki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Häijyn-, pahani.
ilki|pintainen *a.* -pintaisesti *adv.* -pintaisuus *omin.* ilkeä, häijy, pahanilkinen, ilkikurinen, niskoitteleva. | I:pintaiset juoniniekat. On joskus tapana kutkutella i:pintaisia iholihoja [= löylyttää niskoittelevaa] tuollaisilla lämpimillä hyppysillä, ellei totuus muuten tunge hampaiden raosta LEINONEN. **-puhe** *s.* ilkeä, parjaava, loukkaava puhe, ilkeys, pistopuhe, letkaus. | Siitä seurasi tosin Alviinan vihat ja kielevät i:et kylällä SILL. **-teko** *s.* = seur. | Tämä ei ole tapaturma, vaan ilmeinen i. **-työ** *s.* tahallisesti, ilkeydessä suoritettu vahingonteko. | Joutilaitten poikien i:t. Tyhmälle on iloksi i:n teko VT. **-työntekijä** *s.* **-val|ta** *s.* pahanteko, vallattomuus; *lak.* yleistä ulkonaista järjestystä häiritsevä teko, säädyllisyyttä, sopivaisuutta ja siveyttä loukkaava menettely. | Harjoittaa törkeää i:taa. Tuomittiin kotirauhan rikkomisesta, i:lasta ja juopumuksesta sakkoihin. Ja Herra on vapahtava minut kaikesta i:lasta UT. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ilkikurinen, pahanilkinen, vallaton; ilkeyksissä, vallattomuuksissa tehty. | I. poika, hevonen. I. palohälytys. - - muistellessani nuoruuteni i:sia töitä KIVI. Ylioppilaat käyttäytyivät usein vallattomasti, jopa i:sesti. Kukaan älköön i:sesti kirjoittako, piirtäkö tai muulla tavalla muodostelko yleisellä paikalla seinään - - tahi muuhun sellaiseen sanoja, kuvioita taikka muita merkkejä LK.
ilkiö[3] **1.** *s.* = ilkimys. | Nyt ne i:t vasta teon tekivät, kun rattaat särkivät. Teoksen henkilöt ovat joko hyveen sankareita tai suuria i:itä. Lopeta jo, lopeta, vietävän i.! **2.** *a. harv.* Siihen menivät miehen suunnitelmat: ei vaimoa, ei lasta, ei kuin äkäinen i. äiti ja muu sydämetön suku AHO.
ilkka[10*] *s. harv.* = seur. | On i:s liian aikaista — se omaan rintaasi voi kilpahtaa LINN.
ilkku[1*] *s.* iva, pilkka, vahingonilo, ilkunta, ilkamointi. | Hänen silmistään loisti kiiluva, pirullinen i. Suupielissä kareili uhmaa ja i:a. Kohtalomme ainut, pieni i.: / hän on hiukan kuuro, minä hieman nilkku SILJO.
ilkku|a[1*] *v.* -vasti *adv.* -na[17], ilkunta[15*] *teonn.* puhua pilkallisesti, halventavasti, härnäävästi; pilkata, ivata, härnätä, olla vahingoniloinen; ylimielisesti kerskua. | I. jkta t. jklle jnk vuoksi. On siinäkin pistelemisen ja i:misen aihe. "Ähä, etpäs saanutkaan kiinni", i:i Pekka. Nauraa i:en, i:vasti. Kasvoilla i:va ilme. Silmäkulmissa äänetön ilkunta AHO. Ilkutte tekoanne, rehentelette ja nauratte, vaan katkera on siitä palkkanne oleva IVALO. — *Kuv.* [Riista-aitan] puhdistivat niin, ettei jäänyt kuin yksi oravannahka i:maan AHO. Yhä kohisee [Korpikoski] yhtä kolkkona, yhtä i:van keltaisena AHO.
ilkkunauru *s.* ilkkuva, pilkallinen, ilkamoiva, vahingoniloinen nauru. | Pilkkaajien i.
ilkkuvai|nen[63] *a.* ilkkuva. | Povin valkein ja silmin i:sin / siellä odotti armoton Loreley KOSKENN.
ilko[1(*)] **1.** *s. harv.* ilkeä, inhottava olio, iljetys. | Voi, sinä [käärme] ihmisten i., maan pelko, kun mahallasi matelet KS. **2.** *vahv.adv.* = ilki. | I. alaston, alasti.
ilkoi|nen[63] *a.* **1.** *harv.* kujeellinen, ilkikurinen. | Tyhjää ei i:set silmäsi vilku HAARLA. Tuopa i. emäntä, / sepän akka irvihammas, / leipoi leivän paimenelle, / - - / keskelle kiven kutovi KAL. **2.** vahvistussanana: ilmeinen, ilmi. | I. ihme. I:sia valheita. Siitä tuli lopulta i. tappelu.
ilkosen *vahv.adv.* = ilki. | I. alasti, alaston. Illalla poika palasikin i. elävänä, vaikka häntä jo oli luultu kuolleeksi.
ilkosi|lla(an *adv.* **1.** *harv.* leikillään, kurillaan. | Ovat i. antaneet tuon kirjan lojua lattialla AK. **2.** (myös -lleen) alasti. | Riisuuduin i:lleni. Jooseppi tallusteli i. pitkin lumipolkua, ryysyt kainalossa KIANTO.
ilkosten *vahv.adv.* = ilki, ilkosen.
ilkunta[15*] *teonn.* ks. ilkkua.
illabiaali[4] *s. fon.* illabiaalinen vokaali. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.*)(labiaalinen. | Pyöreähköllä huuliaukeamalla muodostuvia vokaaleja sanotaan labiaalisiksi, pyöreäaukkoisiksi, leveähköllä aukeamalla muodostuvia i:siksi, leveäaukkoisiksi vokaaleiksi. **-vokaali** *s.*
illahtaa[2*] *v. harv.* muuttua illaksi, illastua. |

Muuten oli tämä päivä, joka nyt alkoi hiukan i., ollut keskikesän ihanimpia SILL.

illakko[2*] *s.* Hesperis, ristikukkaisiin kuuluvia kasveja, vars. H. matronalis, tarhaillakko, runsaslehtinen, sinipuna- t. valkokukkainen, etenkin yöllä voimakkaasti tuoksuva koristekasvi.

illalli|nen[63] **1.** *a.* edellis-, eilisiltainen. | I:set tapaukset, vieraat. Muistat kai vielä i:sen keskustelumme? Ettekö mene siitä lämpimään saunaan itseänne pesemään i:sella saunavedellä! LASSILA. **2.** *s.* ilta-ateria, ilta-ateriaan kuuluva ruoka; *mon.* illalla syötävä vieras- t. juhla-ateria. | Olla i:sella. Syödä, laittaa i:sta. I. on pöydässä. Syödä voileipää i:seksi. I:sen aikaan. I:seen asti. — Kutsua i:sille. Ulkoasiainministeri tarjosi i:set korkean vieraan kunniaksi. — *Yhd.* joulu-, teatteri--, teei.; juhla-, kinkeri--, rapu-, toveri-i:set; kansalais-, lopettajaisi:set.

illallis|aika *s.* **-ateria** *s.* **-kortti** *s.* illalliseen oikeuttava kortti (juhlaillallisilla, ravintolassa tms.). **-kutsu** *s.* — *Mon.* Lauantaiksi oli juhliva seura järjestänyt i:t ravintola Apilaan. **-pöy|tä** *s.* Perhe istui jo i:dässä. **-ruoka** *s.* **-tanssiaiset** *s. mon.* **-vieras** *s.*

illan|istujaiset *s. mon.* iltapuhde(työ)tilaisuus; toverillinen illanvietto esim. perhepiirissä t. ravintolassa, illatsut, "sitsi". | I:istujaisissa, joihin syksyllä tärkeimpien maataloustöiden päätyttyä alettiin kokoontua, tytöt kehräsivät ja tekivät muita käsitöitä, pojat kutoivat verkkoa jne. — Harjoituksen jälkeen kuoro kokoontui i:istujaisiin johtajansa kotiin. **-korvalla** *s. vaill.* illan ensimmäisinä hetkinä, illansuussa. | I. alkoi sataa. **-suu** *s.* illan alku, alkuilta. | On jo i. Vasta i:ssa ehdin kotiin. - - monesti lehtoon käyn, kun henkii rauhaa / se i:n *MANN. **-viet|to** *s.* illan viettäminen t. ratto; (ohjelmalliset) illanistujaiset, iltahuvit, ilta, iltama. | - - Ketolan ja hänen vakituiseksi i:oksi tuli silloin biljardissa käynti SEPPÄNEN. — Nuorisoseuran ohjelmallinen i. — *Yhd.* erojais-, lopettajais-, muisto-, tervetuliais-, tutustumisi.

illast|aa[2] *v.* **1.** syödä illallista; syödä illalliseksi. | Mennään i:amaan! Talon väki oli tullessani jo i:anut. Navetasta kuului i:avien lehmien ynähtely. — Saaren kuuluisa sankari i:i tuossa pelkkää kalaa AK. **2.** antaa illallista, suorittaa iltaruokinta, antaa (karjalle) ruokaa yötä varten. | I. hevoset. Lehmät i:ettiin oljilla ja heinillä. Iso olikin emännällä perhe i:ettavana IVALO.

illastu|a[1] *v. harv.* muuttua illaksi, iltaantua. | Päivä i:u. Ja yhä murheellisempi on impien mieli niinkuin i:van auringon, joka jo mailleen painuu AHO. — *Yksipers.* Ja koska vihdoin viimein i:u KIVI.

illatiivi[1] *s. kiel.* eräs sija, sisätulento, esim. tupa*an*, puu*hun*, vierai*siin*.

illatsu[2] *s.*, tav. *mon.* iltahuvit, iltakutsut, iloinen, riehakka illanvietto; alk. naisväen iltapuhde(työ)tilaisuuksista Vienan Karjalassa käytetty nimitys. | Iloiset i:t. Minne siellä menemme? / Impijoukon i:un MANN.

illegaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* lainvastainen, laiton;)(legaalinen.

illem|pana, -malla, -maksi *komp.adv.* (myös i:pänä jne.) myöhempään illalla. | Tulkaa i., i:malla! Jääköön se i:maksi!

illempi[22] *komp.a.* myöhempään aikaan illasta kuuluva. | On jo vähän i. aika.

illittää[2*] *deskr.v.* Itkeä i.

illojaali[4], **-|nen**[63] *a.* -(se)sti *adv.* -(su)us[65] *omin.* = epälojaalinen. | I:sen kilpailun ehkäiseminen. I. kauppatapa.

illuminaatti[4*] *s.* hurmahenkinen haaveilija, joka uskoo välittömän ilmoituksen tietä saaneensa Jumalalta erityistä sisäistä valoa; vars. *hist.* tällaisten henkilöiden muodostamien uskonlahkojen ja salaseurojen jäsenistä.

illuminaattori[6] *s.* illuminoimista harjoittava (vars. keskiajan) taiteilija, alkukirjainten, koristeiden ja kuvien maalaaja, illuministi.

illuministi[4] *s.* = ed.

illuminoida[18] *v.* **1.** koristaa t. värittää käsikirjoituksia, karttoja tms. (vars. keskiajan oloista). **2.** panna toimeen juhlavalaistus.

illusori|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** kuvitelmallinen, näennäinen, hairahduttava, väärä. | Otaksuma, ratkaisu on kokonaan i. **2.** todelliselta, totuudenmukaiselta tuntuva t. vaikuttava, todentuntuinen. | I. todellisuusvaikutelma. [Näyttelijän] henkilöluoma on i. Mainion i:sesti maalattu taulu.

illustraatio[3] *s.* **1.** *harv.* valaiseva esimerkki t. selitys. **2.** kuva (kirjan) tekstin koristuksena t. selityksenä; kirjan kuvitus.

illustratiivinen[63] *a.* kuvitusta koskeva, kuvitukseen kuuluva.

illustro|ida[18] *v.* **1.** valaista, selittää, kuvata, kuvastaa. | Tekijänsä mielialoja herkästi i:ivat runot. Vieraileva laulukuoro i:i onnistuneesti maansa musiikkikulttuuria. **2.** varustaa kirjallinen tuote selittävillä t. koristavilla kuvilla.

illuusio[3] *s.* **1.** kuvitelma t. haave t. toive, joka ei toteudu, jolla ei ole mahdollisuuksia toteutua, harhakuva; *psyk.* väärin tulkittu todellinen aistimus, aistihairahdus; vrt. hallusinaatio. | Avio-onnen pysyväisyys osoittautui pelkäksi i:ksi. Äiti kuoli sen i:n vallassa, että tytär oli pysynyt kunnon ihmisenä. Siinä suhteessa ei minulla ole minkäänlaisia i:ita. **2.** näytelmän, taulun tms. taideteoksen aikaansaama todellisuuden vaikutelma. | Kuta täydellisempi todellisuuden i. syntyy näytelmää katsottaessa, sitä eheämpi on taidenautinto. Näytteliijätär antoi ulkonaisesti oivallisen i:n hennosta lapsikuningattaresta.

illuusiot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* I. pessimismi. Elämäni on aina ollut i:onta. Keskellä i:onta arkipäivää.

ilm|a[10] *s.* **I.** kaasuna, aineena. **1. a.** *yl.* I:an tärkeimmät ainesosat ovat happi, typpi ja hiilidioksidi. I. on välttämätöntä koko luomakunnan elämälle. I:an kosteus, lämpö, tiheys, vastus. I:aa keveämmät lentovälineet. Kurki halkoo i:aa. Lintu ei saanut kylliksi i:aa siipiensä alle. I. on tänään kevyttä. Vetää keuhkonsa täyteen raikasta i:aa. Pysähtyä hengästyneenä i:aa haukkomaan. I:assa tuntui jota-

kin kitkerää, pahanhajuista. Polkupyörän kumiin on pumputtava uutta i:aa. — *Fys. kem. tekn.* Juokseva eli nestemäinen i. 'nesteilma'. Puristettu i. 'paineilma'. **b.** vapaana, ulkona olevana. | Ulos vapaaseen i:aan! I:assa kuivatut tiilet ovat hauraampia kuin uunissa kuivatut. **c.** ulkona tietyllä paikalla olevana nimenomaan sen laatua ajatellen, ilmanala. | Vuorilla i. on kuulakkaampaa kuin laaksoissa. Matkustaa kaupungista nauttimaan maaseudun i:aa. Kolkon pohjolan i. on etelästä tulleelle liian raakaa. **d.** umpinaisessa tilassa olevana. | Huoneessa on hyvä, puhdas, huono, tunkkainen, tympeä i. Kellarin ummehtunut i. Pistokkaat juurtuvat parhaiten umpinaisessa i:assa 'peitettyinä, kasvihuoneessa'. **e.** *yhd.* Sisä-, ulkoi.; aamu-, ilta-, syys-, yöi.; katu-, kaupunki--, maaseutu-, meri--, metsä-, piha-, vuoristoi.; huone-, kellari--, navetta-, talli-i.; hengitysi.; huuhdonta-, imu-, neste-, paine-, poltto-, puhallusi.; pako-, tuloi. **2.** *kuv.* **a.** ilmapiiristä, tunnelmasta, hengestä, mielipiteestä, ajatustavasta. | Siirtyä kodin i:asta outoihin oloihin. Käydä ulkomailla hengittämässä vapaampaa i:aa. Skolastisen dogmatiikan hyisessä i:assa taide kangistui kaavoihin. Tutkimistyö ei huvittanut, se huokui abstraktioiden kylmää, tunteetonta i:aa. Käyty kynäsota puhdisti i:aa ja selvensi käsitteitä. — Asian suhteen on kahdenlaista, monenlaista i:aa 'ollaan sekä puolesta että vastaan, ollaan eri mieltä, on monia mielipiteitä'. — *Yhd. tilap.* kaupunkilais-, koti--, maalais-, pappila-, rintamai.; elämäni. **b.** jnk vähäarvoisuudesta, mitättömyydestä, arvottomuudesta puhuen. | Kohdella jkta kuin i:aa. Naiset ovat minulle pelkkää i:aa. Hänen sanansa ovat i:aa. Jos tuosta työstä palkan maksat, niin tyhjästä i:asta maksat. — *ilman edestä* ilmaiseksi, korvauksetta. | [Tyttöjä] saapi elättää aivan i:an edestä; heistä ei tule mitään KAUPPISH. **3.** ed. ryhmiin liittyviä eril. sanontoja. | Huuto halkoo i:aa. Ajaa niin että i. vinkuu. Puhuttiin politiikkaa niin että i. tärisi. Yritys on saanut i:aa siipiensä alle. — *jtak on ilmassa* on todettavissa, että jtak on tulossa, jk on uhkaamassa, havaittavissa. | Kevättä on i:assa. Taitaa olla ukkosta i:assa. I:assa on jotakin outoa, salaperäistä, painostavaa. I:assa on epävarmuutta, jännitystä. Sähköä on i:assa: esiripun nousua odotetaan. I:assa tuntui ruudin käryä ja sotaista levottomuutta. Jo vuosisadan alussa liikkui sama ajatus i:assa. — *saada ilmaa* helpotusta, apua vaikeassa tilanteessa. | Vaikka Varsovan voitolla ei ollutkaan suurta strategista merkitystä, sai Kaarle X Kustaa sen ansiosta kuitenkin i:aa.

II. sää. **1.** yl. laatuun katsomatta t. ohessa attr. t. predikatiivi laatua ilmaisemassa. | Hyvä, paha, huono, ilkeä, tuima, kirkas i. Sateinen, kuiva i. Kauniilla, rumalla, tyynellä i:alla. I:at lämpenevät, viilenevät. Tulen varmasti, oli i. mikä hyvänsä. Antaisivatpa nyt i:ojen haltijat juhlan ajaksi auringonpaisteen! Puhua i:oista. — *Kuv.* Etpä pitänyt pitkään hyvän ja pahan i:an väliä 'pianpa taas tulit huonolle tuulelle'. — *koiran, suden ilma* (myös ◡) huono, sateinen, räntäinen, pyryinen, tuulinen sää. — *Herran, Jumalan ilma* (myös: herranilma, jumalanilma) rajusää, myrsky, ukonilma. — *pahan ilman lintu* pahan puhuja t. ennustaja hyvinä aikoina. **2.** us. nimenomaan huono, sateinen, tuulinen, myrskyinen sää, myrsky; joskus myös sopiva sää. | Kukapa nyt nousevan i:an selkään rypemään. Odotetaan tässä, kunnes i. on ohitse. Sydenpolttajat rakensivat jonkinlaisen katoksen suojaksi i:oja vastaan. Ei muuta voi kuin rukoilla, että aallot asettuisivat ja i. tyventyisi [vrt. III]. — Jos huomenna on i., menemme saareen huviretkelle. Laivaliikenne jatkuu, niin kauan kuin i:oja on. — *Kuv.* Kyllä tästä vielä kotona i. nousee. **3.** *yhd.* Pakkas-, pouta-, pyry-, räntä-, sade-, suoja-, ukkos- l. ukoni.; kesä-, kevät-, suvi--, syys-, talvi-i.; juhannus-, juhla-, pääsiäisi.; heinänteko-, kala-, kalastus-, matka-, matkustus-, peli-, purjehdus-, pyykinkuivaus-, ulkoilui.

III. ed. ryhmään liittyen tuulesta. | Mutta juuri kun me alamme olla perillä - -, heitäksen i. taas eteläiseksi ja kiidättää meitä kotia kohti AHO. - - meri oli pahankitainen ja muljasi, kun i. puhalsi KILPI. — Kevyt i:an henki kantoi venettä ulapalle. [Purjehdus]kilpailun voitti tunnettu hiljaisen i:an menijä Marga.

IV. maanpinnan yläpuolella oleva tila, ilmakehä, avaruus. **1.** I:an linnut, i:ojen asukkaat. Kokko, i:ojen kuningas. I:an t. i:ojen tuulet. Kaupunki i:asta valokuvattuna. Leijailla korkealla i:assa. Nostaa, nousta, kohota i:aan t. i:oihin. Häipyä, hävitä, haihtua i:aan. Ammusvarasto lensi i:aan. Varpuset pyrähtivät i:oille isona parvena. Matkustaa i:ojen halki, kautta t. teitä 'lentoteitse'. Vihollisella on i:an herruus 'vihollisen lentoase on voimakkaampi'. I. alkaa jo pimetä. Aurinko on päiväkauden syleillyt maata, vettä ja i:aa SILL. — *ilman kansi* (myös ◡) taivaankansi, taivas. | I:an kansi ihmeinensä. / tähtinensä / luojan töitä ilmoittaa VK. Tuollaista ei ole ennen nähty tämän i:an kannen alla. — *ilman ranta, reuna, ääri* (myös ◡) taivaanranta. | Tuolla i:an reunalla kohoo ylös vaisusti sinertävä Teerimäki KIVI. Tyyntä riemua tietävät i:ain rannat, kuni odottaen kevään suurta sunnuntaita KATAJA. — *ilman alla* ilmankannen, taivaan alla, maailmassa. | Ihmeellisin olento i:an alla. - - miestä kauniimpaa ja pulskempata, / i:an alt' ei taideta tavata A.OKSANEN. **2.** *kuv.* väljästä tilasta, liikkuma-alasta, tyhjyydestä; jstak perusteettomasta, todellisuuspohjaa vailla olevasta, turhasta, hyödyttömästä. | [Korkeushyppääjä] ylitti 190 lähes kymmenen senttiä i:aa välissä. — Tällä alalla on mielikuvituksella vielä runsaasti i:aa liikkua. Arvioiduissa tuloissa ei pitäisi olla i:aa 'tulojen pitäisi olla tarkoin arvioidut'. — Ajatus on i:asta [= tuulesta] temmattu, otettu. Teko, joka on vain isku i:aan. M. haihdutti i:aan [= olemattomiin] viimeisetkin epäluulon rippeet. Niin haipui kauan vireillä ollut hanke savuna i:aan. — *huitoa ilmaa* t. *ilmaan, piestä ilmaa* toimia harkitsematta ja tuloksetto-

masti; puhua tyhjänpäiväisiä, perättömiä, omiaan. | Hänen puuhailunsa on ollut pääföntä i:an [t. i:aan] huitomista. Suotta tuollaisia juttelemalla i:aan pieksät. — *häilyä, riippua ilmassa* olla irrallisena, vailla suojaa, kannatusta, tukea; olla perusteeton, vailla vastinetta todellisuudessa, pelkän mielikuvituksen tuote. | Pariisista pohjoiseen riippui rintama i:assa. Jotta tunnilla mainitut paikannimet eivät jäisi riippumaan i:aan, on kartan aina oltava esillä. Rakennella i:assa häilyviä teorioita. On muodostunut erityinen käännöskieli, joka riippuu i:assa, koska sillä tavoin ei kukaan puhu suomea. — *elää (kuin) ilmassa* elää epävarmoissa olosuhteissa, epätietoisuudessa. | He elivät kuin i:assa, kaikki oli epätietoista WALTARI. **3.** *ilmoille* (adv.) esiin, näkyviin, ulos; ilmi, julki, julkisuuteen. | On kaivettu i:oille muinaisaikaisen kaupungin rauniot. Ruumis saatiin puolen tunnin kuluttua naaratuksi i:oille. — Huutaa i:oille katkeria syytöksiä. Tuoda i:oille uusia totuuksia. Purkaa i:oille ikäväänsä. Ilo, katkeruus puhkeaa i:oille. Itku hyrskähti jälleen i:oille. Juhlamarssin sävelet kajahtivat i:oille.

V. tav. *mon.* maailma. | Mutta i:oilta eritä täytyy sen miehen, ken häpeäni näki HAARLA. Ampuisitko Väinämöisen, / - - / ilo i:alta katoisi, / laulu maalta lankeaisi KAL. — Nähdä ensi kerran nämä i:at 'syntyä'. Syntyä, synnyttää näille i:oille. Autteli lähimmäistensä parkuvia sikiöitä tälle i:alle. Poistua elämän i:oilta. En luullut sinua enää koskaan elävien i:oilla näkeväni. — Vainajien uskottiin tuolla i:alla viettävän samanlaista elämää, kuin he eläessään olivat viettäneet tällä i:alla. Kuka voi sanoa, millaista ihmisen elämä on tulevaisilla i:oilla. — *ihmisten ilm|oilla*, -oilta, -oille (harv. -oissa, -oista, -oihin) ihmisten asuinsijoilla t. parissa, näkyvissä, ihmisissä. | Muuttaa korvesta ihmisten i:oille. Nousta kaivoksesta jälleen ihmisten i:oille. Luostari on kaukana ihmisten i:oilta. Tässä asussa ei kehtaa esiintyä ihmisten i:oilla. Osaan minä parempainkin ihmisten i:oissa olla. Tuommoinen sika, kehtaa vielä tulla ihmisten i:oihin PÄIVÄR. — Jollet olisi oikealla hetkellä tarttunut käteeni, niin enpä enää olisi ihmisten i:oilla 'elävien joukossa'.

VI. (ilman)suunta; tienoot, seudut, maat, paikkakunnat. | [Kettu rupesi] kutsumaan kokoon tuulia jokaisesta neljästä i:asta KIVI. Jo etelän i:alta tuulee VILJANEN. - - lännen i:oilta tulvailivat taas kesäiset tuulahdukset AHO. M. on tänne muuttanut eteläisemmiltä i:oilta. No. mitäs sillä i:alla asioista arvellaan? [Läksi astumaan] pois kylästä, lännen i:aa kohti RAILO. — *Yhd.* etelä-, itä-, länsi--, pohjoisi.

ilma-|aalto *s. fys.* Äänirauden värähdysten synnyttämät i:aallot. **-alu|s** *s.* ilmassa liikkuvien kulkuneuvojen yhteisnimitys. | Tavallisimmat i:kset, lentokone ja ilmalaiva. **-ammunta** *s. sot.* maasta ilmamaaliin suoritettu tulitus.

ilmaan|lähtö *s.* Lentokoneiden i. **-nousu** *s.* Kiitorata lentokoneiden i:a varten.

ilmaan|tua[1*] *v.; rinn.* ilmautua. **1.** tulla ilmoille, silmin nähtäväksi, näkyviin, esiin, paikalle; näyttäytyä, ilmestyä, esiintyä (us. merk. ei selvästi erotu seur. ryhmästä). | Oksan tyvestä i:tuu uusia versoja. Taivaanrannan takaa i:tuu näköpiiriin laiva. Mistä sinäkin tänne i:nuit? A. i:tui kotona käymään. Taivaalle i:tui ihmeellinen näky. Luonnonkansoilla on käsitys sielun i:tumisesta lintuna varsin yleinen. — Mäntyjen joukkoon i:tuu katajaa ja koivua. Australian villan i:tuminen maailmanmarkkinoille. Jo kylmän vyöhykkeen eteläraj alla alkaa i. puita. — Päätylevyjen niittiliitoksiin i:tuu vuotoja. Vika i:tuu helposti uudelleen. Tartunnan saamisesta kuluu tietty aika, itämisaika, ennen kuin tauti i:tuu. **2.** käydä ilmi, selväksi, tajuttavaksi, ilmetä. | Vilpitön ystävyys ei kaipaa i:tuakseen turhia sanoja. Eräistä puheenvuoroista i:tui mitä suurin suvaitsemattomuuden henki. Asiaa tutkittaessa on i:tunut seikkoja, jotka - -. Kun sopiva tilaisuus i:tuu. Milloin aihetta i:tuu. Ellei maksua tai muuta laillista estettä i:nu, myydään julkisella pakkohuutokaupalla - -. Sepälle i:tui asioita kylään.

ilmaapitävä *a.* par. ⌒ t. ilmanpitävä.

ilma|-ase *s.* lentoase, ilmavoimat. | Vihollisen i. toiminnassa. **--auk|ko** *s.* Kellarin seinissä olevat i:ot. — Voi on sullottava astiaan niin tiiviisti, ettei jää lainkaan i:koja. **-eloinen** *a. biol.* = happihakuinen, aerobinen. **-eläi|n** *s.* Maa-, vesi- ja i:met. **-elämä** *s.* Täysimuotoisten sudenkorennoisten ruumis osoittaa kaikessa mukautumista i:än. **-eriste** *s.* I. ovien välillä. **-eristeinen** *a.* I. kivijalka, kondensaattori, johto, kytkinkaapeli. **-eristys** *s. tekn.* Kivijalan i. Liedessä on tehokas i. **-este** *s. sot.* I:et muodostetaan teräsköysistöistä tai -verkoista, jotka ilmapallojen avulla kohotetaan suojattavan alueen ympärille eri korkeuksille. **-hakuinen** *a. biol.* = happihakuinen, aerobinen. **-hana** *s. tekn.* Pumpuissa on tarpeelliset vesi- ja i:t. **-hauta** *s.* puussa t. patsaan nenässä oleva hauta. | Useat Siperian kansat panevat vieläkin kuolleen šamaanin i:an. **-hautaus** *s.* vrt. ed. **-havainto** *s.* säähavainto. **-hengity|s** *s.* Hengitykseen käytettävän hapen ottoa ilmakehän ilmasta sanotaan i:kseksi, sen ottoa vedestä vesihengitykseksi. **-herruus** *s.* par. ilmanherruus. **-hoito** *s. lääk.* Varsinkin tuberkuloosin hoidossa käytetään ilma- ja aurinkohoitoa. **-huokoisuus** *s. geol.* se maassa oleva huokosmäärä, joka ei täyty vedellä, kun maa on vesikapasiteettimääräänsä vastaavasti veden kyllästämää; *syn.* ilmakapasiteetti. **-huoko|nen** *s.* I:set kasvin lehtien pinnalla. Lasivillassa on i:sia 96 % puristetun aineen tilavuudesta. **-hyp|py** *s.* Lohi teki kosken alla komean i:yn. **-hyökkäys** *s.* lentohyökkäys. | I. brittiläistä laivasaattuetta vastaan. **-häiriö** *s. rad.* **-hälyty|s** *s.* ilmavaaran uhatessa annettava hälytys. | I:ksen sattuessa on kaduilla liikkuvan yleisön ehdottomasti suojauduttava. I. annetaan sireenillä.

ilmailija[14] *tek.* < seur.

ilmailla[29] *v.* lentää lentokoneella t. muulla ilma-

aluksella. | -- sopimuksen mukaan sen maan aluksilla on oikeus i. Suomen alueella LK.

ilmailu[2] *teonn.* < ed. | Kun ilma-alus on ilmaa keveämpi, sanotaan i:a ilmapurjehdukseksi, kun alus on ilmaa raskaampi, lentämiseksi. I. on meillä säännöstelty ilmailulailla. — *Yhd.* siviili--, sotilasi.; liikenne-, sotai.; maa-, meri-i. **-asema** *s.* I:lla on lentokonesuojia, varastoja ja välineitä ilma-alusten kunnossapitoa ja korjausta varten. — *Yhd.* sotilasi. **-asiamies** *s.* lähetystöön kuuluva lentoupseeri, jonka tehtävänä on tarkkailla asemamaansa ilmailuasioita. **-joukot** *s. mon.* lentojoukot. **-kartta** *s.* ilmailun tarpeita silmällä pitäen valmistettu kartta, lentokartta. **-kerho** *s.* Polyteekkarien i. **-koulu** *s. vanh.* lentosotakoulu. **-la|ki** *s.* Ilmailu on meillä säännöstelty v. 1923 annetulla i:illa. **-liikenne** *s. par.* ilmaliikenne, lentoliikenne. **-liitto** *s.* Kansainvälinen i. **-majakka** *s.* lentomajakka. **-ministeri** *s.* **-ministeriö** *s.* Englannin i. **-sopimus** *s.* Pariisin i. **-varikko** *s. sot. vanh.* lentovarikko. **-viranomainen** *s.* **-yhdistys** *s.* Kotkan i.

ilmai|nen[63] *a.* **I.** maksuton; ilman vaivannäköä saatu. | I. elokuvalippu, ilmanäytäntö. I. täysihoito. Sain i:set kahvit. Pääsin tänne i:sella kyydillä. Osanotto kursseille on i. I. lääkäri. — Vastustajan loukkaannuttua heti alkuunsa A. sai oikeastaan aivan i:sen voiton. — *ilmaiseksi,* harvemmin *ilmaiseen* (adv.) maksutta, korvauksetta; vaivannäöttä. | Kuvallinen ohjekirja i:seksi! Kuka nyt i:seksi töitä tekisi. Opettaa lapsia i:seen. Mutta i:seksi eivät toukolaisetkaan taistelosta seljenneet, vaan tunsipa monikin huimauksella veljesten nyrkkien vaikutuksen KIVI. — *Yhd.* puoli-i. **II. 1.** *poss.* yhd:ojen jälkiosana. | Huono-, hyvä-, kevyt-, kostea-, kuiva-, puhdas-, raitis-, raskas-, umpi-i.; (säästä) kaunis-, rumai. **2.** *harv.* ilmaan, avaruuteen kuuluva, ilmassa, avaruudessa oleva. | Itse i. Jumala KR. Näytti kuin olisi joku i. olento hiipinyt taivaankantta pitkin AHO. **3.** *harv.* maailmaan kuuluva. | -- nukahtivat nurmen alle, / kunnekka kuulu ei kujerrus, / ennä i. ikävä AK. — Vahvistussanana, tav:mmin ilmoinen. | Itken i:sen ikäni 'koko ikäni'. Hänhän on täällä elänyt i:sen iän, i:set iät 'pitkän aikaa'. Sepä nyt i. kumma.

ilmaisemat|on[57] *kielt.a.* < ilmaista. **1.** *pass.* Salaisuus pysyköön i:tomana. I. tahto on täysin merkityksetön. Sanoin i. tunne. **2.** *akt.* Mitään i. lause.

ilmaisija[14] *tek.* < ilmaista. **1.** Kansan valitseman eduskunnan tulee olla kaikkien niiden mielipiteiden i., joita kansassa on. Hinta on usein tavaran laadun i. **2.** par. seur.

ilmaisi|n[56] *väl.* < ilmaista. **1.** *konkr.* Detektori, sähkövärähdysten i. Elektrolyyttinen, magneettinen i. Ultrapunaisen säteilyn i:mena käytetään bolometrejä. — *Raut.* laite, joka ilmaisee kauempana olevan opastimen t. jnk muun laitteen asennon t. onko juna tietyllä suojavälillä t. raideosuudella. — *Yhd.* anodi--, hila-, putki-i. **2.** *abstr.* Kieli ajatusten ja tunteiden i:mena. Johtopääte, joka saattaa olla myös paikallisuuden i:mena. — *Tal.* indeksi. — *Yhd.* elinkustannus-, hinta-, osakei.

ilmais|ta[21] *v.* -evasti *adv.* saattaa ilmi, julki t. julkisuuteen, näyttää, osoittaa, paljastaa, antaa ilmi t. tiedoksi, tiedottaa, ilmoittaa, lausua julki. | I. ajatuksensa sanoilla, kirjeessä. I. tunteitaan, iloaan, suruaan. I. tahtonsa, luottamuksensa, kunnioituksensa, myötätuntonsa, kiintymyksensä. I. asiansa, vastalauseensa. I. salaisuus, jnk piilopaikka. Sanat, jotka i:evat tekemistä tai olemista, ovat teonsanoja. Kaava, joka i:ee Ohmin lain. Kultapitoisuus i:taan promilleina. Eteläisten maiden asukkaat i:evat itseään vilkkaammin kuin pohjoisten maiden asukkaat. Joosef i:i itsensä veljilleen. Kasvot i:ivat osanottoa. Ymmärtämystä i:eva katse. Hymähtää tyytyväisyyttä i:evasti. Murteesi i:ee sinun olevan kotoisin Turun puolesta. Ohutkankainen puku i:i selvästi vartalon kauniit ääriviivat. Sementin vaalea väri i:ee tavallista runsaampaa kalkkipitoisuutta. Vika i:i itsensä vasta, kun kone oli täysin pilalla. — *Refl. taiv.* Unessa i:eksen äidille surmattu ja kätketty lapsi. Hänen vihansa i:ihe myöhemmin kauhealla tavalla.

ilmaisu[2] *s.* **1.** ilmaiseminen. | Toivomuksen, ajatusten, tunteiden i. **2.** ilmaus. | Kielellinen, kirjallinen, taiteellinen i. Ajatuksen, kannan, mielen, mielipiteen, myötätunnon, tahdon, tunteen i. (myös ⌣). Uskonnollisen hartauden i. Mietiskelevä murhe on saanut i:nsa hautapatsaassa. Sopimus, joka on jyrkän kansallisuuskiihkon i. Hänen neronsa etsi i:a sekä sanaettä kuvaamataiteen aloilla. **-al|a** *s.* Sanottu koskee ensi sijassa kielen henkisempiä i:oja. **-asteikko** *s.* Modernin tanssitaiteen i. on laajempi kuin klassillisen baletin. **-keino** *s.* Kielelliset, taiteelliset, arkkitehtoniset i:t. Musiikin i:t. Painotus on yksi kielen lukuisista i:ista. Kuva on i:na paljon vanhempi kuin kirjoitus. **-kyky** *s.* Kielen i. Tekijä on paljon kehittänyt i:ään. **-kykyi|nen** *a.* On huolehdittava siitä, että äidinkielemme kehittyy yhä i:semmäksi. Lausujan kaunissointuinen ja i. ääni. **-laite** *s. fys. rad.* ilmaisin. **-liik|e** *s.*, vars. *psyk.* Eri ruumiinosissa tapahtuvia i:keitä sanotaan eleiksi, kasvoissa esiintyviä tavallisesti ilmeiksi.

ilmaisulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* us. ilmaisu-, ilmaisun. | Kielen i. riittämättömyys. I:sen taidon kehittäminen. Romaanin i. kiinteys.

ilmaisu|mahdollisuus *s.* Kielen runsaat i:mahdollisuudet. **-muo|to** *s.* Ajatuksen, tunteen i:dot. Taiteen i:dot. Merkityskategoriat, joille eri kielissä on i:toja, saattavat olla hyvin erilaisia. Hänen kynänsä on antanut näille mielialoille kauniin ja ilmeikkään i:don. **-putki** *s. rad.; syn.* detektoriputki. **-tap|a** *s.* Ajatuksien, tunteiden i. Puhujan äänellinen i. Epiikan, lyriikan ja draaman i:ojen erilaisuus. **-tar|ve** *s.* Näin menetellen oppilas tottuu käyttämään puhe-elimiään i:peensa mukaisesti. **-vala** *s. lak.* par. ilmoitusvala. **-varat** *s. mon.* Kielen i. **-voima** *s.* Teos, joka on todistus rajusta i:sta. **-voimai|nen** *a.* Hänen novellinsa ovat paljon i:sempia kuin hänen lyyrilliset runonsa. **-väli-**

ne *s.* Puhe on ajatusten i. Alun pitäen valitsi Michelangelo marmorin i:ekseen.

ilma|jarru *s. tekn.* paineilmajarru. **-joh|to** *s.* **1.** *tekn.* ilmaa johtava johto. | Kaasuttimen i. Erilaiset kaasu- ja i:dot. **2.** *sähk.* ilmaan esim. pylväitten varaan vedetty johto. **-joukot** *s. mon. sot.* ilmavoimat. **-juuri** *s. kasv.*, tav. *mon.* **1.** vars. eräiden lämpimissä maissa kasvavien päällyskasvien tupsumainen, ilmasta (sade)vettä imevä juuri. **2.** = pönkkäjuuri. **3.** = kiipimäjuuri. | Yön kuningattaren varsi on haarova, rento, i:en avulla kiipeilevä. **-jäähdytin** *s. tekn.* jäähdytin, jossa jäähdytteenä käytetään ilmaa; vrt. ilmanjäähdytin. **-jäähdytteinen** *a. tekn.* I. dieselmoottori. I. tasasuuntausputki. **-jäähdytys** *s. tekn.* Moottorissa, aseessa on i. **-kaapeli** *s. sähk.* ilmaan esim. pylväitten varaan pingotettu kaapeli. **-kaasu** *s. tekn.* par. generaattorikaasu. **-kalkki** *s. rak.* ilmassa kovettuva kalkki; vrt. vesikalkki. **-kammio** *s.* Linnun munan tylpässä päässä kuorikalvojen välissä oleva i. — *Tekn.* Pumpuissa käytetyt i:t. Ilman puhdistaminen i:issa. — *Erik.* eräissä polttomoottoreissa palotilan yhteydessä oleva kammio, josta puristustahdin aikana sinne purkautunut ilma työtahdin aikana purkautuu palotilaan palamista edistäviä pyörteitä aiheuttaen. **-kanava** *s.*, vars. *rak. tekn.* Seinään jätetty i. **-kapasiteetti** *s.* = ilmahuokoisuus. **-karkaisu** *s. met.* **-kartoitus** *s.* lentokoneesta piirtäen t. valokuvaten suoritettu kartoitus.

ilmak|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* tav:mmin ilmava. | Suuri, i. sali. Erilaisten vaatteiden lämmönsäästökyky riippuu niiden i:kuudesta.

ilmakehä *s.; syn.* atmosfääri. **1.** useita taivaankappaleita, vars. maapalloa ympäröivä, ylöspäin harveneva kaasukerros. | I:n valoilmiöt. Lämmön leviäminen i:ssä. Venuksen i:ssä on todennäköisesti happea vähemmän kuin maan i:ssä. — *Kasv.* Ilmasolukossa oleva ilma muodostaa kasvissa sisäisen i:n. **2.** *kuv.* miljööstä, tunnelmasta, hengestä, mielipiteestä, ajatustavasta: ilmapiiri. | Pariisissa nuori ylioppilas joutui aivan toiseen henkiseen i:än. Ristiriitojen myrkyttämä i. Nuorten suhdetta ympäröi viattomuuden i. [Näytelmän] i. on painostava ja masentava. Päivällisillä oli i. sähköinen. **3.** *fys. tekn.* (*lyh.* ik) nesteissä ja kaasuissa vallitsevan paineen yksikkö. | Paine on yhden i:n suuruinen, jos se (esim. ilmapuntarissa) voi pitää tasapainossa 0°:n lämpöisen, 760 mm korkean elohopeapatsaan. 3 i:n paine. Fysikaalinen l. normaali-i. Teknillinen l. teollisuusi.

ilma|kehäinen *a.* **1.** *harv.* ilmakehää koskeva, ilmakehään kuuluva, ilmakehässä oleva, atmosfäärinen. | I. ilma on kaasumaista ja kimmoisaa. Nestemäisen ilman kiehumispiste on i:kehäisessä konsistenssissa ja ilmakehän paineessa —191° C. **2.** *poss. tekn.* yhd:ojen jälkiosana. | Kymmen-, 15-i. **-kello** *s.* **1.** ilmarakkula. | Eräillä uimapolyyppilajeilla on ylimpänä koko runkokuntaa keilumassa kannattava i. **2.** *tekn.* = ilmakupu. **-kerro|s** *s.* Ylemmät i:kset. Liiallista lämmönhukkaa ehkäisee eläinten karvapeite ja karvojen välissä oleva suojeleva i. — *Kuv.* Puhtaan aatteellisuuden korkeat ja ohuet i:kset. **-kirjelähetys** *s.* **-kivi** *s.* **1.** meteoriitti. **2.** eräs puolijalokivi. **-kivääri** *s.* vrt. ilmapyssy. **-kompass|i** *s.* Magneettikompasseja on kahdenlaisia, i:eja l. kuivia kompasseja ja nestekompasseja. **-kompressori** *s. tekn.* ilmanpuristin. **-kuiva** *a.* ilmassa, vars. ulkoilmassa kuivattu t. kuivunut, ulkokuiva. | I. polttoturve, tiili. Riihikuiva vilja on hieman raskaampaa kuin i. Vesipitoisuuden mukaan erotetaan seuraavat puun kuivuusvaiheet: tuore puu, metsäkuiva l. ulkokuiva puu, i. puu ja absoluuttisen kuiva puu. **-kuivata** *v.* par. kuivata (ulko)ilmassa. **-kuivaus** *s.* ilmassa, vars. ulkoilmassa tapahtuva kuivaaminen. | Puutavaran, polttoturpeen, tiilien i. **-kuljetus** *s.* lentokuljetus. | Postin i. **-kumi** *s.* **1.** = ilmakumirengas. **2.** auton, polkupyörän tms. sisäkumi, sisärengas. **-kumirengas** *s.*)(täys-, umpikumirengas. **-kuoppa** *s.* ilmakehässä oleva ohutilmainen paikka. | Lentokoneen joutumisesta i:an on seurauksena äkillinen korkeuden menetys. **-kupl|a** *s.* Kiehuessa nousee veden pinnalle i:ia. Vesivaa'an i. Lasi luokitellaan siinä esiintyvien i:ien perusteella eri laatuluokkiin. Liian paksu maali nousee kuivuessaan helposti i:ille. **-kupu** *s.*, vars. *tekn.* mäntäpumpun imu- t. painejohtoon yhdistetty, puristettua t. ohennettua ilmaa sisältävä säiliö, ilmakello. **-kuutio** *s. rak.* huoneen tilavuus (kuutiometreinä), vars. henkilöä kohden: *yleisk.* us. = seur. **-kuutiometri** *s.* **-kuva** *s.* = ilmavalokuva. | I. Kaukopään tehtaista. **-kuvakartta** *s.* I. on kokoonpantu pienistä, tietystä korkeudesta otetuista ilmavalokuvista. **-kylpy** *s.* oleskelu alastomana joko huoneessa tai ulkoilmassa terveydenhoitotarkoituksessa; vrt. aurinkokylpy. **-kylpylä** *s.* Ajanmukainen ranta- ja i. **-käytävä** *s.* Onkaloon johtavat i:t.

ilma|laasti *s. rak.* laasti, jonka sideaineena on ilmakalkki. | I. kovettuu ilmassa, mutta ei vedessä. **-laatikko** *s. tekn.* eräiden moottorien, lämmitys- ja tuuletuslaitteiden, soittimien ym. osana; *mus.* urkuihin kuuluva laatikko, josta pillit saavat soimiseen tarvitsemansa ilman, henkilaatikko. **-laiva** *s.* ilmaa keveämmällä kaasulla täytetty, tav. sikarin muotoinen, konevoimalla kulkeva ohjattava ilma-alus. | Rakenteeltaan i. on pehmeä, puolijäykkä tai jäykkä. **-laivahalli** *s.* **-laivaliikenne** *s.* **-laivasto** *s.* lentolaivasto. | Ranskan, Japanin i. **-lakka** *s. maal.* I:a käytetään ulkopuolisissa lakkauksissa. **-lento** *s.* Hypyn eri vaiheet ovat: vauhti, ponnistus, i. ja alastulo. **-letku** *s.*, vars. *tekn.* Ilmanpainenosturin, porakoneen i. **-liiken|ne** *s.* = lentoliikenne. | Keski-Euroopan i:teen päälinjat. **-linn|a** *s. kuv.* perusteeton, toivoton, turha haave, unelma, uni, tuulentupa, pilvilinna. | Rakennella i:oja. Unelmien i:at. **-luukku** *s.* Uunin i. Vedon voimakkuutta voidaan säätää i:jen avulla. **-lämmitys** *s. tekn.* keskuslämmitys, jossa lämmön kuljettajana johdoissa käytetään kuumennettua ilmaa; vrt. höyry-, vesilämmitys. **-lämpömittari** *s. fys.* lämpömittari, jossa lämpötilat luetaan vastaavis-

ta ilman tilavuuden vaihteluista. **-läp|pä** *s. tekn.* Kaasuttimen i. Kun pumpun mäntä liikkuu ylöspäin, se imee jälleen ilmaa kammion seinässä olevan i:än kautta. **-maal|i** *s. sot. urh.* ilmassa oleva tulituskohde. | Valojuova-ammus näyttää luodinradan ja siten helpottaa ammuntaa i:eihin. **-mainen**[63] *kalt.a.* I. kaasuseos. — *Kuv.* Kaukaa kuului viulun vieno ja pehmyt, miltei i. sointu. **-majakka** *s.* = lentomajakka. **-massa** *s.* Ylös nousevan i:n lämpötilan lasku. **-matk|a** *s.* = lentomatka. | Suurimmat lentokalat saattavat suorittaa jopa 200—300 m:n i:oja. I. ilmapallolla Kanaalin yli. **-mer|i** *s.* ilmakehä, ilmamassa, avaruus. | I., jonka pohjalla ihmiset elävät, on alituisesti liikkeessä. Leivonen liiteli ylhäällä valoisassa i:essä. **-moottori** *s. tekn.* voimakone, jossa työtä suorittavana voimana on puristettu t. ohennettu ilma. **-määrä** *s.* Huoneessa oleva i. Polttaa jtak pienessä i:ssä.

ilman I. *prep.* yhdessä pääsanansa kanssa abess:n merk.-tehtävässä. **1.** partit:n ohella. **a.** I. aihetta, syytä, suunnitelmaa, epäilystä, käskyä 'aiheetta, syyttä (jne.)'. I. asianomaista lupaa. I. tahtia, mars! Ei päivää i. vahinkoa. En voi elää i. sinua. Tarjous hyväksyttiin i. ehtoja. Asiasta selvittiin i. pitkiä puheita. En voi ajatella talvi-illan lämmintä ja himmeästi valaistua huonetta i. joulukärpästä pompottamassa kattopaperiin PÄLSI. — *ilman muuta* aiheetta, syyttä, itsestään; selityksittä, perusteluitta, empimättä, muitta mutkitta, suoralta kädeltä, suoraa päätä, suoraan. | Jollei neste i. muuta tihku esiin, on tihkumista varten tehtävä erityinen lovi. Minä en i. muuta anna periksi. Asia on i. muuta selvä. Hylätä anomus i. muuta. Päästää jku i. muuta menemään. Heti perille tultuaan lähetti syöksyi i. muuta sisään. — *ilman aikoja(an* syyttä suotta, tarkoituksetta, jouten, turhan takia, huvikseen. | Istuskella, loikoilla, maleksia i. aikojaan. I. aikojasi sinä vihoittelet. Ei minulla mitään asiaa, i. aikojani vain tulin. [Metsäkin] meni [huutokaupassa] aivan i. aikojaan [= turhan pienestä hinnasta] TALVIO. **b.** *ilman että* tav. par. muuten. | Mustepullo putosi, i. että se kuitenkaan särkyi 'kuitenkaan särkymättä'. Haava parani, i. että siitä jäi arpea 'arpea jättämättä'. Hän teki kaiken, i. että minulla oli [= niin, ettei minulla ollut] siitä aavistustakaan. Asioitahan voidaan monella tavoin muunnella, i. että vielä voidaan syyttää suoranaisesta valehtelemisesta. — *ei ilman ettei* kyllä, tottahan toki. | Mutta kas kun meitä lähenee - - tuollainen liehakoitseva luntu, niin eipä i. ettei hemmahtele ihmislapsen sydän KIVI. Eipä i., ettei hän itsekin silloin katsonut seisovansa koko joukon tavallista ihmiskuntaa ylempänä LEINO. **2.** *vanh.* ja *murt.* abess:n ohella. | - - syyn ymmärsi Samuli i. selityksittä KAUPPISH. Kyllä ne siinä työtä i. sinuttakin tekevät ALKIO. Mutta niitä, kuin olivat syöneet, oli lähes viisi tuhatta miestä, i. vaimoitta ja lapsitta [= paitsi vaimoja ja lapsia] UT[v]. Ikävä inehmon olla / - - / i. päivän paistamatta, / kuuhuen kumottamatta KAL. - - rauta ei kasva karkeaksi / i. veessä kastumatta KAL.

II. *adv.* **1.** paitsi, vailla, osattomana, vaille, osattomaksi; muuten. | Ota sinä vain, minä kyllä voin olla i. Saaliinjaossa ei kukaan jäänyt i. — Selkääsi saat, jollet i. usko. Kurjat kutsuen menevi, / hyvä i. hyppeleikse KAL. — *ilmankin* muutenkin. | Mitään ei tarvinnut sanoa, kaikki ymmärrettiin i:kin. Hänen jo i:kin kalpeat kasvonsa oli sairaus tehnyt vielä kalpeammiksi. — *eipähän ilman* (kans.) kuinkas muuten, tottahan toki. | "Mutta koeta nyt pitää [pyssyä metsoa] kohti!" — "Eipähän i." MERIL. Ja etkö sinä, sen retkale, oo humalassakin siinä... eipähän i.! AHO. **2.** *kans.* syyttä suotta, tarkoituksetta, pilanpäin, huvikseen, jouten. | Ihan i:ko, itsestään vain, luulet terveen ihmisen kuolevan. I. se Liisa sen vain [pappilaan lähtönsä] syyksi sanoi, kun oli into kuulemaan rautatiestä jotakin AHO. Sata on miestä soutimilla, / tuhat i. istumassa KAL. Ei se impi itkenynnä, / ei varsin ilonnutkana; / i. lauloi itseksensä: / lauloi iltansa kuluksi KAL. — Vahvistettuna: *ilman vain* muuten vain. | Paleleeko sinua vai i:ko vain väriset? | "Mitä pappa vuolee?" — "I. vain nakertelen" AHO. I. vain katson, että on hienoa kangasta TALVIO. **3.** *kans.* ilmaiseksi, korvauksetta, vaivatta, ansiotta. | En huoli, vaikka i. saisin, - - se, jolla on liian paljon i. saatua rahaa KARHUM. Eikä ole neittä ennenkänä / ei ole myötynä eloihin; / neiti on i. antaminen KAL. **4.** *ilmanko(s)* us.: ei siis syyttä, siitä syystä siis; eipä ihme että. | Vai on talossa tytärkin. I:kos meidän poika on siellä niin ahkeraan käynyt.

ilmanaikai|nen *a.* turhanpäiväinen, joutava, arvoton. | I. maankulkija, retku. I:sta kamaa kaikki nurkat täynnä. Lopettaisit jo sinäkin i:set lorusi!

ilman|ala *s.* ilmasto. | Lämmin, lauhkea, kylmä, kolea, kostea, kuiva i. Keuhkoni eivät kestä täkäläistä i:alaa. — *Kuv.* Pääkaupungin henkinen i. Tyytymättömyyden i. **-ennustaja** *s.* säänennustaja. **-ennustu|s** *s.* sää(n)ennustus. | Kansanmiehen i:kset. **-haltij|a** *s.* I:oita ovat mm. ukkosen, tähtien, tuulen ja hallan haltijat. **-hen|ki** *s.* **1.** ilmavirta, tuulahdus, tuuli. | Kevyt i. hiveli poskia. Uutimet heilahtelivat ikkunasta tulevassa i:gessä. **2.** ilmanhaltija. | Suomen ilma-sanan vastine on ostjakissa, syrjäänissä ja votjakissa i:gen nimityksenä. Shakespearen "Myrskyssä" on i:gen nimenä Ariel. **-herruus** *s. sot.* Vihollisella on i. 'vihollisen lentoase on voimakkaampi'. **-imu** *s.* Pumppu, jossa on erikoisen tehokas i. **-jumala** *s.* Ilmari on ainakin suomalais-permalaiselta ajalta polveutuva i:n nimi. **-jäähdytin** *s. tekn.* jäähdytin, jolla ilmaa jäähdytetään; vrt. ilmajäähdytin. **-kan|si** *s.* taivaankansi, taivas. | Suuri ja kirkas tähti loisti keskellä i:tta. Minua kurjempaa ei ole i:nen alla 'koko maailmassa'. **-kestäv|ä** *a.* -yys *omin.* ilman vaikutusta kestävä. | Valon- ja i. väriaine. **-keveä** *a.* I:t keijukaiset. **-kosteu|s** *s.* I:della tarkoitetaan ilmassa kulloinkin olevaa vesihöyrymäärää. **-kostut|in** *s.*, vars. *tekn.* Asuinhuoneissa käyte-

tään huokoisesta savesta tehtyjä haihtumismaljoja eli i:timia. Kehruuhuoneissa ovat i:timet tavallisesti katossa. **-kostutu|s** *s. tekn.* I:ksen on kutomoissa oltava tehokas. **-kulma** *s. harv.* ilmansuunta. | Läntisellä i:lla. **-kulutus** *s.*, vars. *tekn.* Paineilmalla toimivan porakoneen i. **-lämmit|in** *s. tekn.* Koneellinen tuuletin i:timineen. **-muutos** *s.* säänmuutos.

ilmanpaine *s.*, vars. *metrl.* ilman, vars. vapaassa ilmakehässä olevan ilman aiheuttama paine. | Korkea, matala i. I. vähenee maanpinnalta ylöspäin noustaessa. — Autonrenkaan i. **--ero** *s.* Tuuli johtuu eri paikoilla vallitsevista i:ista. **-gradientti** *s.* kahden toisistansa 111 km:n (1 päiväntasaaja-asteen) etäisyydessä olevan, kohtisuoraan isobaareja vastaan vedetyllä viivalla sijaitsevan paikan ilmanpaineen erotus. **-kart|ta** *s.* I:assa on osoitettu ilmanpaineen suuruus eri seuduilla. **-käyrä** *s.* **1.** barografin käyrä. **2.** isobaari. | I:t yhdistävät ilmatieteellisissä kartoissa seutuja, joissa ilmanpaine on sama. **-maksimi** *s.* ympäristössä vallitsevaa suurempi ilmanpaine, korkeapaineen alue, korkea(paine), maksimi. **-minimi** *s.* ympäristössä vallitsevaa pienempi ilmanpaine, matalapaineen alue, matala(paine), minimi.

ilman|pieli *s.* taivaanranta, ilman ääri. | - - pian tummuvat i:pielet LEINO. **-pitäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* hermeettinen. | Tavarat lähetettävä i:issä pakkauksissa. Astia on suljettava i:ävästi. **-poisto** *s.* I. tapahtuu ilmahanan avulla. **-puhallus** *s. tekn.* Palkeiden avulla saadaan aikaan tarpeellinen i. **-puhdistin** *s. tekn.* I:ta käytetään mm. polttomoottorien kaasuttimen imuputkessa. **-puhdistus** *s. tekn.* **-puristin** *s. tekn.* ilmakompressori. **-puristus** *s. tekn.* **-pyörre** *s.* Voimakas i. nosti lehdet ilmaan. **-ran|ta** *s.* taivaanranta, horisontti. | I. punoittaa. Kaukana i:nalla häämötti lumilakinen vaara. I:nat hävisivät utuun. **-reuna** *s.* = ed. **-suodatin** *s. tekn.* **-suun|ta** *s.* Neljä tärkeintä i:taa: pohjoinen, itä, etelä ja länsi. Tuuli on kauan puhaltanut samalta i:nalta. Vastauksia tuli kaikilta i:nilta. — *Yhd.* pää-, väli-i. **-suuntajako** *s. hist.* = aurinkojako. **-säädin** *s. tekn.* I., jolla viljankuorimakoneessa säädetään puhalluksen voimakkuus. **-säätö** *s. tekn.* I. tapahtuu pienentämällä ja suurentamalla ilmansäätimen aukkoja. **-säätöluukku** *s. tekn.* **-säätöpelti** *s. tekn.* **-tarve** *s.* I. henkilöä kohti on arvioitu 30 m³:ksi tunnissa. Ilmanpainepumpun i. **-tulo** *s.* Puhalluslamput, joissa sekä polttoaineen- että i:n voi itse säätää. **-vaih|din** *s.* I:timessa on suodatin, joka poistaa sisään tulevasta ilmasta epäpuhtaudet. **-vaihdos** *s.* Matkusti Sveitsiin saadakseen i:ta.

ilmanvaihto *s.* tuuletus. | Hyvä, huono i. Huoneessa ei ole mahdollisuuksia kunnolliseen i:on. **-aukko** *s.* I. kuivaushuoneen ovessa. **-järjestelmä** *s.* **-kanava** *s.* **-laite** *s.* **-luukku** *s.* **-reikä** *s.* **-torvi** *s.* I. johtaa pilaantuneen ilman ulos. **-venttiili** *s.*

ilman|vastus *s.* I:vastuksen voittamiseksi ilmalaivan runko rakennetaan sikarimainen. Kaava pitää paikkansa vain, ellei i:vastusta oteta huomioon. **-ve|to** *s.* ilmavirta, veto, ilmanhenki, tuulahdus. | Vaate häilähteli hiljaa i:dossa. - - i. humisi uuninpiipussa WILKUNA. [Ajatukset] ovat kuin savua tai sumu-usvaa, jotka keväinen i. sieppaa tai tuulenhenkäys kuljettelee KARHUM. **-virtaus** *s.* Lämmin, kylmä i. **-äär|i** *s.* taivaanranta; kaukainen seutu, maankolkka. | Laskevan auringon kajo läntisellä i:ellä. Hän tähyili kauas, i:ien sineen. Väkeä tuli kaikilta i:iltä '(ilman)suunnilta'. Minne lie täältä muuttanut toiseen i:een.

ilma|ontelo *s.* Muurattaessa seinään jätettävät i:ontelot. I:ontelot kasvikudosten solujen välillä. **-operaatio** *s. sot.* Itsenäisiin i:ihin pystyvä ilmavoimien yksikkö. **-pakoinen** *a. biol.* = happipakoinen. **-pallo** *s.* **1.** kevyestä, kaasunpitävästä aineesta (kumista, impregnoidusta silkkikankaasta tms.) tehty, ilmaa keveämmällä kaasulla täytetty pallo tms., joka kaasun nostovoiman vaikutuksesta nousee ilmaan. | Vappuhuiskat ja i:t. I. poksahti rikki. — *Erik.* tieteellisiin, sotilaallisiin ja urheilutarkoituksiin käytetyistä isokokoisista ilmapalloista, joihin us. on kiinnitetty ilmaan nousevia henkilöitä varten erityinen kori l. gondoli; vrt. este-, irto-, kiinto-, tähystyspallo. | Nousta i:lla stratosfääriin. Kuuluisa i:lla kulkija oli S. A. Andrée. **2.** *urh.* ilmassa lentävä pallo, lentopallo;)(maapallo. **-parannus** *s.* = ilmastohoito. **-parantola** *s.* parantola, jossa harjoitetaan ilmastohoitoa. **-patsa|s** *s.* Putkessa olevan i:an korkeus. **-peli** *s. urh.* jalkapallo-, jääpallo- tms. peli ilmapalloja käytettäessä; verkkopallopeli lentolyöntejä käytettäessä. **-perspektiivi** *s.* ilman aiheuttama edempää näkyviä esineitä peittävä siniharmaa huntu, joka on sitä vahvempi, mitä kauempana esine on. | Valokuvassa antaa i. katsojalle vaikutelman syvyysulottuvuudesta. **-pielus** *s.* = ilmatyyny. **-piir|i** *s.* **1.** ilmakehä, avaruus. | Pariisin ilmailusopimuksessa on määritelty i:in käyttöoikeuden yleiset periaatteet. Pilvet riippuivat raskaina taivaalla, ja koko i. oli uhkaavan pimeä. Tykkien jylinä täytti i:in. **2.** *kuv.* tunnelmasta, hengestä, ajatustavasta yms.: ilma, ilmakehä, atmosfääri. | Keskustelu, joka selvensi i:iä. Ajatukseni liitelivät aurinkoisissa i:eissä. Aikakauden henkinen i. Poliittinen i. on yhä sumentunut. Ylioppilaskirjoitusten jännittynyt i. Sodanuhan luoma hermostuneisuuden i. Hermoni eivät enää kestä tätä pikkukaupungin i:iä. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* ilmaa sisältävä, ilmava. | I. kaasu. I. kivilaji, maakerros. Eri kankaiden kyky suojella ihmistä kylmältä riippuu niiden i:suudesta. **-pommi** *s. sot.* ilma-aluksesta pudotettava pommi, lento(kone)pommi. **-pommitu|s** *s. sot.* I:ksen uhrit. **-por|a** *s. tekn.* paineilmapora. | I:ien läpitunkeva ääni. **-posti** *s.* ilmateitse kuljetettava posti, lentoposti. **-postiliikenne** *s.* **-postitaksa** *s.* **-potkuri** *s. tekn.* Jääkelkan, tuulettimen i. **-profeetta** *s. leik.* ilman-, säänennustaja, sääprofeetta. **-pumppu** *s. tekn.* pumppu, jolla umpinaisessa astiassa olevaa ilmaa t. muuta kaasua voidaan ohentaa t. puristaa. — *Yhd.* elohopea-, mäntä-, vesi--, öljyi. **-puntari** *s.* koje, jolla mitataan ilmanpainetta, barometri.

| Tulee sade, i. laskee. — *Kuv.* Pörssinoteeraukset ovat taloudellisen elämän herkkä i. — *Yhd.* aneroidi--, elohopea-, metalli-i.
ilmapuolustus *s. sot.* toimenpiteet, joiden tarkoituksena on vihollisen ilmatoiminnan estäminen t. vaikeuttaminen sekä sen vaikutuksen lieventäminen; myös konkr:sesti näistä toimenpiteistä huolehtivista elimistä, laitteista yms. **-harjoitus** *s.* **-liitto** *s.* Suomen I.
ilma|purjehdus *s.* ilmailu ilmaa keveämmällä ilma-aluksella. **-purjehtija** *s.* **-puskuri** *s. tekn.* männällinen ilmasylinteri, jota eri laitteissa käytetään iskun lieventämiseen. **-pussi** *s.* Luotauspoijua kannattaa purjekankainen i. Kyykäärmeen varsinainen keuhko on muuttunut sileäseinäiseksi i:ksi. **-putki** *s.* Kaasuttimen i. Hyönteiset hengittävät i:lla, jotka kahtena torvena kulkevat molemmin puolin ruumista. **-putkikidu|s** *s. el.* Monet vedessä elävät hyönteistoukat hengittävät i:ksilla. **-putkisto** *s.* Hyönteisten hengityseliminä oleva i. **-pyssy** *s.* ampumaväline, jossa voimana käytetään puristettua ilmaa. | Tivolin i:t. **-pyörre** *s.* Voimakas i. tempasi kellastuneet lehdet hurjaan karkeloon. **-pöhö** *s. lääk.* turvotus, joka johtuu ilman t. kaasujen kerääntymisestä ihonalaiseen sidekudokseen t. myös muihin ruumiin kudoksiin, emfyseema. — *Yhd.* keuhkoi. **-pöhöinen** *a. lääk.* I. kudos. **-rak|ko** *s.* Kalan i. Useiden hyönteisten ilmaputket ovat paikoitellen pullistuneet suuriksi i:oiksi. **-rakkul|a** *s.* Keuhkojen i:at. Päärynälevä pysyy veden pinnalla lehtimäisten osien tyvessä olevien i:oiden varassa. **-rako** *s.* Seinälevyjen väliin on jätettävä n. 8 cm:n levyinen i. — *Kasv.* lehtien ja yhteyttävien varsien päällysketossa oleva kahden solun välinen rakomainen soluväli ympäröivine soluineen. **-ra|ta** *s.* **1.** köysi- t. kiskorata, jossa teräsköysi t. kisko kannattaa siinä riippuvaa vaunua, riippurata. **2.** maanpinnan yläpuolelle erityisten rakenteiden varaan rakennettu rautatie. | Suurkaupunkien maanalaiset ja i:dat. **-ravinto** *s.* Tärkeän osan kalojen ravinnosta muodostaa ns. i., veden pinnassa tai sen yläpuolella olevat hyönteiset. **-reik|ä** *s.* Vetoa voidaan säätää uunin suuluukun i:iä suurentamalla ja pienentämällä. — *Kuv.* Sanomalehdet ovat se i., jonka turvin täällä korvessa saatan pysyä henkisesti kokonaan näivettymättä. **-rengas** *s.* autoissa, moottori- ja polkupyörissä ym. kulkuneuvoissa pyörän ympärillä käytettävä ilmatäytteinen kumirengas. | I. on aina kaksinkertainen: sisärengas ja ulkorengas. **-rin|ta** *s. lääk.* taudin tila, jossa ilmaa on kerääntynyt keuhkopussinonteloon. | Usein i:nalla tarkoitetaan lääkärin ehdoin tahdoin nimenomaan tuberkuloosinhoitotarkoituksessa aiheuttamaa keinotekoista i:taa (typettämistä). **-rintahoito** *s. lääk.* **-silta** *s. kuv.* ilmateitse tapahtuvasta huollosta. | Berliinin i. **-sipuli** *s.* Allium proliferum, sipulikasvi, jonka latvan sipulisilmuja käytetään tavallisen sipulin tavoin ruoanlaitossa. **-sissi** *s. sot.* ilmasissiosastoon kuuluva sissi; vrt. laskuvarjojääkäri, -sotilas. **-sissiosasto** *s. sot.* ilmateitse selustaan kuljetettu ja huollettu sissiosasto. **-sola** *s.*, vars. *tekn.* Säiliöstä johtaa putki i:an. **-solukko** *s. kasv.* vesi- ja suokasveilla tavattava ilman täyttämä solukko.
ilmasota *s. sot.* Ilmavoimien tehtävänä on ilmasodan käynti. Nykyaikainen suuri i. käsittää vihollisen lentojoukkojen ja -kenttien, tärkeiden teollisuuslaitosten, liikenneverkon, asutuskeskusten ym. elintärkeiden kohteiden tuhoamisen sekä omien maa- ja ilmavoimien tukemisen ilmataistelujen ja -pommitusten avulla. **-osasto** *s.* Kadettikoulu jakaantui yleiseen, teknilliseen ja i:on.
ilmast|aa[2] *v. tekn.* -us[64] *teonn.* sekoittaa ilmaa (esim. nesteeseen).
ilmasto[2] *s.* **1.** jllek seudulle t. laajahkolle alueelle ominaiset yleiset sääsuhteet (lämpötila, tuulet, kosteus, pilvisyys, sademäärä yms.) kokonaisuutena, ilmanala. | Lauhkea, lämmin, kuuma, kostea, kuiva, troopillinen i. Ankara, (epä)terveellinen i. Tottua i:on. Puu, joka ei viihdy meidän kylmässä i:ssamme. — *Kuv.* Hyvä sopu ei missään säily paremmin kuin hyvän tuulen i:ssa. Italian lumous tuntui näinä vuosina voimakkaana kirjallisessa i:ssamme. Pessimismillä on sielullinen i:nsa kirjailijan lapsuuden ja nuoruuden ankarissa, syvälle syöpyneissä elämyksissä AK. — *Yhd.* aavikko-, aro-, lumi--, manner-, meri--, metsä-, monsuuni--, rinne-, sade-, savanni--, tundrai.; kastanja-, maissi--, tammi-i. **2.** ed:een liittyen joskus myös tietyllä pienellä alalla olevan, tiettyyn suppeaan tilaan suljetun t. rajoitetun ilman laadusta. — Vars. *yhd.* asunto-, huone-, tehdasi. **-alue** *s. maant. metrl.* Euroopassa erotetaan neljä isoa i:tta. **-hoito** *s. lääk.* useissa tautitiloissa käytetty luonnonomainen hoitotapa, jonka välineenä on ulkoilma; *syn.* klimatoterapia, ilmaparannus. | I:on soveltuu jokin terveellinen paikka esim. metsäisessä vuoristossa, merenrannalla tai hiekkaharjuilla. **-häiriö** *s. rad.*
ilmastoi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* säätää huoneen ilman kosteus ja lämpötila tuuletuksen yhteydessä.
-ilmastoinen[63] *poss.a.* Kostea-, kuiva-, kuuma-, lauhkea-, lämmini.
ilmasto|kartta *s. metrl.* I:karttoja ovat lämpökartat, sadekartat, ilmanpainekartat, hallakartat yms. **-kausi** *s.* Gotlannissa kasvaa monia eteläisiä kasvilajeja, nähtävästi jäänteinä aikaisemmilta lämpimämmiltä i:lta. **-kuume** *s.* tav. = malaria.
ilmastolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* us. ilmaston, ilmasto-. | Suomen i. asema. I:set kasvutekijät. Sokeriruo'on viljelemisen i:sena edellytyksenä on runsas sademäärä. Useihin siirtomaihin eurooppalaiset eivät voi i:sista syistä asettua pysyvästi asumaan. Toukokuu oli i:sesti [par. sääsuhteiltaan] erittäin viileä.
ilmaston|muutos *s.* **-vaihdo|s** *s.* Aasi sietää i:ksia paljon paremmin kuin monet muut luontokappaleet. **-vaihtelu** *s.* Geologisten ajanjaksojen kuluessa on tapahtunut suuria i:ja.
ilmasto|-olot *s. mon.* Etelän pojan on vaikea tottua napamaiden i:-oloihin. **--opillinen** *a.* klimatologinen. **--oppi** *s.* se ilmatieteen osa, joka

käsittelee ilmastoa, ilmastotiede, klimatologia. **-suhte|et** *s. mon.* I:ista johtuvat kasvillisuuden eroavuudet. **-tekij|ä** *s.* Eri viljakasvien viljelyn onnistuminen riippuu paitsi i:öistä myös maaperäsuhteista. **-tiede** *s.* = ilmasto-oppi, klimatologia. **-tyyppi** *s. maant. metrl.* **-vyöhyk|e** *s. maant. metrl.* Maapallon eri i:keet ovat: kuuma l. troopillinen vyöhyke, subtrooppiset vyöhykkeet, lauhkeat vyöhykkeet, viileät vyöhykkeet ja kylmät vyöhykkeet.

ilma|suhteet *s. mon.* sääsuhteet. | Kalastuksen harjoittamiselle epäsuotuisat i. **-suihku** *s.* Yksinkertaisimmin käy karkaisu letkulla, jolla i. suunnataan karkaistavaan esineeseen. **-sul|ku** *s.* **1.** *tekn.* I:un muodostaa suojattavan paikan ja vapaan ilman väliin järjestetty ilmanpitävä välitila, jossa ilmanpaine säädetään sen tilan mukaiseksi, mihin lähinnä tahdotaan siirtyä IT. **2.** *sot.* Sulkupallot ja voimakas ilmatorjuntatykistö tehokkaana i:kuna. **-suoja** *s. sot.* näkö- ja tulisuoja vihollisen ilmatoimintaa vastaan. | Mennä i:an. **-suojelu** *s. sot.* (*lyh.* is.) toimenpiteet, joilla asutuskeskuksia, teollisuuslaitoksia, väestöä ym. suojataan vihollisen ilmatoiminnan vaikutuksilta; vrt. ilmatorjunta. **-sähkö** *s. fys.* ilmassa oleva sähkö. **-säiliö** *s. tekn.* Paineilma on yöksi päästettävä i:istä pois. **-säkki** *s.* Säkkipillin nahkainen i. **-taistelu** *s.* lentokoneiden taistelu ilmassa, lentotaistelu. | Suuri i. Suomenlahden yläpuolella.

ilmat|ar[3*] *s.* ilman haltijatar t. hengetär. | - - yksin syntyi Väinämöinen, / - - / kapehesta kantajasta, / I:taresta emosta KAL. - - ei Tapion sinipiikasten, ei i:arten eikä Vellamon neitojen joukossa JÄRN.

ilma|teitse *adv.* ilman halki, ilman kautta; vars. lentäen, lentoteitse, lentokoneella. | Käsien palautus uidessa i. eteen. Postinkuljetus i. **-teräs** *s. met.* = pikateräs. | I. karkaistaan kuumentamalla ja sen jälkeen ilmassa jäähdyttämällä, kun sitä vastoin tavallinen hiiliteräs karkaistaan vedessä (vesiteräs). **-tie** *s.* **1.** Nostokurki siirtää tavarat i:tä laivan ruumaan. — Vars. lentämällä, lentokoneella kuljettava tie; vrt. maatie, vesitie. | Viime aikoina ovat matkustajat yhä enemmän alkaneet käyttää i:tä. **2.** *anat.* par. ilmatiehyt. **-tie|de** *s.* oppi ilmakehässä tapahtuvista ilmiöistä, meteorologia. | I. käsittää i:teen ahtaammassa merkityksessä l. sääopin, joka selittää fysiikan pohjalta ilmakehän ilmiöt ja johtaa niitä koskevat säännöt ja lait, sekä ilmasto-opin l. klimatologian, joka tutkii ilmastoa ottamalla fysikaalisten näkökohtien ohella huomioon maantieteellisiäkin seikkoja. **-tiedotus** *s.* = säätiedotus. **-tiedustelu** *s. sot.* lentotiedustelu. **-tiehy|t** *s.* Lantakasaan jouduttuaan oljet jättävät siihen i:itä. Kasvin lehden hohkasolukko monine i:ineen. — *Anat.* I:et on kaikkien niiden kanavien ja putkimaisten muodostumien (suu-, nenä- ja nieluontelo, kurkunpää, henkitorvi haaroineen) yhteinen nimitys, joiden kautta ilma hengitettäessä kulkee. **-tieteelli|nen** *a.* meteorologinen. | I. keskuslaitos. I:set kojeet, havainnot. **-tieteilijä** *s.* ilmatieteen tutkija, meteorologi. **-tiivi|s** *a.* -isti *adv.* → ilmanpitävä. **-tila** *s.* Kaapin ja seinän välinen kapea i. Kananmunan i. 'tylpässä päässä oleva kalvojen välinen ilman täyttämä tila'. Huoneissa tulee potilasta kohti olla i:a ainakin 18 m³. Tekstiilikuidut imevät kosteutta ympäröivästä i:sta. Taistelu Englannin i:n herruudesta. **-tilavuus** *s.* Työhuoneen i. **-toiminta** *s. sot.* lentotoiminta. | Huono sää on vaikeuttanut vihollisen i:a.

ilmat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* I. tila, ontelo, astia. Keittämällä saadaan vesi i:tomaksi. Perunat survotaan tiiviiksi, i:tomaksi massaksi. Pimeistä, i:tomista asunnoistaan purkautuivat ihmiset raitista ilmaa hengittämään. — *Kuv.* Kuvaukset ovat kuivia, i:tomia. Tahmean i. maisemakuva.

ilmatorjunta *s. sot.* (*lyh.* it.) maasta käsin t. torjuntalennoilla suoritettu vihollisen ilmatoiminnan torjunta; myös konkr:sesti ilmatorjuntajoukoista ym. | Joukkojen i. jakaantuu passiiviseen ja aktiiviseen i:an sekä ilmavalvontaan. Saksalaisten i. ampunut 23 brittiläistä lentokonetta. **--ase** *s.* Varsinaisia i:ita ovat ilmatorjuntatykit ja -konekiväärit. **-harjoitus** *s.* **-joukot** *s. mon.* **-konekivääri** *s.* **-patteri** *s.* **-tuli** *s.* **-tykistö** *s.* **-tykki** *s.*

ilma|torpedo *s. sot.* laivojen tuhoamiseen käytetty, lentokoneesta pudotettava torpedo, lentokonetorpedo. **-torvi** *s.* Komerosta katolle on ilmanvaihtoa varten tehty i. Urkujen i:a sanotaan urkupilleiksi. — *Anat.* par. henkitorvi.

ilmatteeksi *adv. murt.* ilmaiseksi, korvauksetta, maksutta. | I. sulle saappaita teen aina kuolemaan asti KIVI.

ilma|tulppa *s.* Jotta säiliöön pääsisi tarpeeksi ilmaa, on i. avattava. — *Lääk.* ilmarakkuloiden aiheuttama verisuonen tukkeuma. **-tunneli** *s. tekn.* aerodynaamisten tutkimus- ja kokeilulaitosten rakennelma, jossa tutkitaan ja mitataan ilman voimien vaikutusta ilmassa liikkuviin kappaleisiin, tuulikanava. **-tyhjiö** *s.* **-tyhjä** *a.* → ilmaton. **-tyhjö** *s.* **-typpi** *s.* ilmasta sähkökemiallisin menetelmin saatava typpi; vrt. kalkkityppi. **-tyyny** *s.* **1.** ilmalla täytetty kumityyny. **2.** *tekn.* ilmatila, joka kokoon puristettaessa vaikuttaa paineellaan kimmoisen patjan tavoin. | Ilmapuskurin i. **-tähystys** *s. sot.* vihollisen t. oman ilmatoiminnan tähystäminen; vrt. lentotähystys. **-täyttei|nen** *a.* I. kumirengas. Lehden ulkopinnassa on suuria, i:siä soluväleiä.

ilmauma[11] *s.* ilmenemismuoto, ilmaus, ilmentymä. | Intialaisten muinaisessa uskonnossa valtio käsitettiin Ormuzdin valtakunnan maalliseksi i:ksi. Taulu, jota on pidetty ekspressionismin ensimmäisenä i:na. Suomensukuisten kansain henkisen ja aineellisen elämän i:t.

ilmau|s[64] *s.* **1.** yksityinen olio t. vars. asia, tapahtuma, jona (t. joina) jk ilmenee t. ilmaistaan, ilmenemis- t. esiintymismuoto, ilmaisu, ilmennys, ilmenemys, ilmentymä, ilmauma, osoitus t. todiste jstak; oire, (esi)merkki, näyte; vrt. ilmiö. | Neron, tahdon, tunteen i:kset. Katkeruuden, pelon, säälin, ujouden, vihan i. Herkän tunne-elämän i:kset. Kiintymyksen, pahantuulen i. Sukupuolivietin ensimmäinen

i. Elämän, hengen i:kset. Turmeluksen i:ksia. Puhetapa persoonallisuuden i:ksena. Verensylky on melkein poikkeuksetta keuhkotaudin i. Suomalaisuuden liike, voimakkaan suomalaisen kansallishengen i. Kaunis i. ristiretkien ajan uskonnollisesta innostuksesta. Tämän harrastuksen i:ksia ovat --. Suuttumus sai i:ksen mm. itävaltalaisten tavarain boikottauksessa. — Uuden taidesuunnan ensimmäiset i:kset. Ahon taiteilijaluonne on tässä kertomuksessa saanut tyypillisen i:ksen. Uudessa teoksessaan A. on antanut riipaisevan i:ksen mielensä pohjattomalle elämäntuskalle. — *Yhd.* neron-, tahdon-, tunteen- ine. i.; kannani. — *Erik.* **2.** (us. *kiel.*) sanallinen ilmaus: sanonta, lausuma, lause, virke, lause- t. puheen- t. sananparsi, fraasi, sanallinen käänne, kielikuva. | Tuore, kulunut i. Sellaiset i:kset kuin "tuolin jalka" ja "pullon suu". Räikeän ruotsinvoittoinen i. Kirjailijan kuvien ja i:ksien runsaus. — Lause on ajatuksen kielellinen i. Attribuutiksi nimitetään substantiivisen i:ksen määräystä. — *Yhd.* kierto-, murre-, slangi--, uudisi.; adverbi--, prepositio-, verbaali-i.

ilmausmuoto *s.* Kristillisten opinkäsitysten arvo kristinuskon mittaamattoman totuuden i:ina. Isänmaallisuus on ihmisyyden jaloimpia i:ja.

ilmautua[44] *v.* = ilmaantua.

ilmav|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** runsaasti ilmaa sisältävä. **a.** kuohkea, möyheä, pöyheä, hohkainen, huokoinen. | I. untuvatyyny. I., keveä kudos. Muokkaamalla maa saadaan möyheäksi ja i:aksi. Pehmeä pakkaslumi on i:uutensa takia huono lämmönjohtaja. Vatkatut munanvalkuaiset tekevät taikinan kuohkeaksi ja i:aksi. **b.** sellainen, mihin ilmalla on vapaa pääsy; avara, tilava, väljä. | Jauhot on säilytettävä viileässä, i:assa paikassa. Aurinkoinen ja i. huoneisto. I. rakennustapa. Kevyt ja i. puku. **2.** *kuv.* ed:een liittyen: joka tekee ilmavan vaikutuksen, keveä(n tuntuinen), ei liian ahtaalta t. raskaalta vaikuttava. | Yksinkertaisuudessaan jalomuotoinen, i. silta. Pilarit i:an keveitä. I., tyylikäs ilmoite. Vaalein, i:in värein maalattu taulu. Runon i:at säkeet. Romaani, joka kuvastaa suuren taiteilijahengen i:aa älykkyyttä. Liike suoritetaan nopeasti, i:asti ja sirosti.

ilma|vaara *s. sot.* vihollisen lentohyökkäyksen vaara. **-vaiv|a** *s. lääk.* Ummetusta sairastavalla on usein i:oja. **-valokuva** *s.* vrt. seur. | I. kaupungista. Vihollisen asemista otetut i:t. **-valokuvaus** *s.* valokuvaaminen ilmassa olevasta ilma-aluksesta. | I. on joko pysty- tai viistokuvausta. **-valvonta** *s. sot.* ne tähystys- ja hälytystoimenpiteet, joiden avulla saadaan tieto lähestyvästä ilmavaarasta. **-varotus** *s. sot.* I. annetaan ennen varsinaista ilmahälytystä. **-varsi** *s. kasv.* kasvin maanpäällinen varsi;)(maavarsi. **-vartio** *s. sot.* Ilmatähystyksen suorittavat siihen kulloinkin määrätyt i:t, jotka ilmavaaran uhatessa toimittavat ilmahälytyksen. Olla i:ssa. **-vasara** *s. tekn.* paineilmavasara. **-venttiili** *s. tekn.* Polkupyörän sisärenkaan i. Kaasuttimen i. **-veto** *s.* par. ilmanveto. **-vir|ta** *s.* Syynä i:toihin l. tuuliin maapallolla ovat ilman lämmön vaihteluista johtuvat ilmanpaine-erot. Kylmä i. viilsi kasvoja. Kynttilänliekki lepatti i:rassa. — Nasaalivokaaleita äännettäessä i. kulkee osaksi suun, osaksi nenän kautta. **-virtaus** *s.* par. ilmanvirtaus. **-voimat** *s. mon. sot.* se maan sotalaitoksen osa, jonka tehtävänä on ilmasodan käynti, lentovoimat, ilma-, lentoase; vrt. maa(sota)voimat, meri(sota)voimat. | Suomen i. I. käsittävät nykyisin lentokoneiden muodostamat lentojoukot sekä lisäksi monessa maassa laskuvarjo- ja ilmatorjuntajoukot. **-voitto** *s.* ilmataistelussa saavutettu voitto. **-volt|ti** *s.* Lentäjien huimat i:it 'surmansilmukat'. Rekkiliike päättyi uljaaseen i:tiin. **-väli** *s.* Seinät tehdään kaksinkertaiset, niin että niihin jää i. **-väylä** *s. fon.* artikulaatioilman kulkutie ääntöelimistössä. | Oraalinen, nasaalinen i.

ilme[78] *s.* vivahdus t. leima, jonka mieliala t. tunnetila (hetkellisesti) antaa kasvoille t. jllek niiden osalle; vrt. ele. | Kasvojen, silmien i. Lempeä, ankara, leikillinen, vakava, totinen, hapan i. Tyytyväisyyden, mielihyvän, inhon, vihan, tuskan i. Kasvoille tulee, nousee, valahtaa kärsivä i. Jännitys loi kireän i:en kaikkien kasvoille. Luki kirjeen viattomin, mitään sanomattomin i:in. Katseli taulua asiantuntijan i:in. Ottaa miettiväinen i. Teki torjuvan i:en silmillään. — *Kuv.* -- joka kerta on siinä [lammessa] eri i:ensä, metsän itsensä mielialan mukainen AHO. -- Salmeluksen päätyikkunoista puhui silloin matalampien ahertajien tajuun yhä ylpeämmän arvokkuuden i. SILL. Humoristinen pohjatuntu on runsaasti valanut i:ttä tekijän esitystapaan. Korkeimpaan taiteelliseen i:eseen kohotti jousikvartettityylin Beethoven. Draamalliselta i:eltään keskitetty alttaritaulu. — Joskus = ilmeikkyys. | Lausuntaesitys, jossa oli runsaasti i:ttä. — *Yhd.* juhla-, hautajaisi.; perus-, (sävellyksen) tunnei.; erikois-, kokonaisi.; hurmurin-, salapoliisini.

ilmeet|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* ilmettä vailla oleva, mitään ilmaisematon, eloton, jäykkä, tylsä. | Kylmät, i:tömät kasvot. Katse jäykkä ja i. kuin puukuvalla. Tuijotti eteensä i:tömin silmin. Vartija käveli i:tömänä vankien keskellä. Huulilla älytön ja i. hymy. — *Kuv.* yksitoikkoinen, kuiva, puiseva, ikävystyttävä. | Puhujan ääni oli yksitoikkoinen ja i. Koira haukkua räksytti i:tömästi. Taivas oli harmaa, tylsä ja i. Hän seurasi silmillään pitkää ja i:öntä rantaviivaa. Taulu vaikuttaa laimealta ja i:tömältä. Tyylin i:tömyys tekee teoksen raskaaksi lukea.

ilmeh|tiä[17*] *v.* **1.** tehdä ilmeitä, ilmaista jtak ilmeillään, ilmeillä; vrt. elehtiä. | Sinähän i:dit, kuin olisit nähnyt jotakin vallan verratonta. Näyttelijän i:timinen. Hänen herkästi i:tivistä kasvoistaan kuvastui syvä suru. Silmät i:tivät rauhaa ja nöyryyttä. — Harvemmin. | Hän i:tii sormillaan juutalaistapaan LEHT. — *Refl. taiv.* vrt. 2. | Jäntevän ja rohkean Jounin hengenlahjoissa i:tihe saamekansan vanha vii-

saus AK. **2.** *harv.* näkyä, kuvastua, ilmetä. | Hänen kauniilla, eloisilla kasvoillaan i:ti onnellisuus.

ilmeik|äs[66*] *poss.a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* **1.** luonnetta, mielialaa, tunteita, tahtoa, tarkoitusta tms. ilmeillä kuvaava, luonteikas, elävä, tehoava, vaikuttava. | I:käät kasvot, silmät. Koiran katse oli niin i., että siitä heti tajusi, mitä se tarkoitti. I:käintä oli pojassa suu. Rajulla ja i:käällä kädenliikkeellä vaadittiin meitä poistumaan. Hänen i. äänensä vapisi liikutuksesta. **2.** havainnollinen, luonteva, eloisa, värikäs, rikasvivahteinen. | I. lausuntaesitys. Kirjailijan i. kielenkäyttö, tyyli. Alttaritaulun, kuvapatsaan, melodian i:kyys. I:käästi luonnehdittu graniittinen pojanpää. I:kään kielemme loputtomat ilmaisuvarat. Näytteillä olevien hiilipiirrosten i., kevyt viivaleikki.

ilmeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* = ilmehtiä. (*1.*) Paljon puhuvasti i:len emäntämme kattoi pöydän. Kehtasikin niin hävyttömästi i. kuulumisiani kysyessään. Näyttelijä, jonka i:y oli aivan verratonta. (*2.*) [Sanoissa] i:ivät vaihdellen nauru ja suuttumus, mutta ne eivät tulkinneet iloa eikä surua ALKIO.

1. **ilmei|nen**[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* (< ilme) tav. vain sanaliitoissa ja yhd:oissa. | Poistui alistuneen i:senä. Hän tuijotti eteensä sen i:senä, kuin olisi äkkiä muistanut jotakin hyvin ikävää. — *Yhd.* ankara-, herkkä-, kaunis-, nöyrä-, puhdas-, raju-, röyhkeä-, syvä-, tiukka-, vakava-, vilkasi.; maallisi.; lapsen-, surun-, toiseni.

2. **ilmei|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Eri merk.-ryhmien rajat eivät aina selvät. **1. a.** silminnähtävä, ilmetty, havainnollinen, kouraantuntuva. | Uskon enemmän silmieni i:seen todistukseen kuin sinun juttuihisi. Sanat tuottivat hänelle i:stä iloa. Hän on aivan i:sesti sairas. Renki teki työnsä i:sen hitaasti. I:simmin renessanssin vaikutus on havaittavissa komeassa eteisaulassa. Tyttö on äitinsä i. kuva. Näin salainen, / näin i. / on Henki teoissansa VK. **b.** selvä, varma, kiistaton, kieltämätön, epäilyksetön, epäämätön, evidentti. | I. erehdys, virhe, totuus, valhe, puute, epäkohta. Muutoksen tarpeellisuus on aivan i. Saavutti i:stä menestystä. Ruumiillisen kunnon kehittäminen on i:seksi hyödyksi maanpuolustukselle. Käy i:seksi, että --. Todistaa ei saa -- vastapuoli eikä i. vihamies LK. **c.** joskus: oikea, todellinen, ilmi. | Rajakahakointi muuttui pian i:seksi sodaksi. Hän on i. paholainen. **d.** suoranainen, todellinen. | On i. ihme, että lapsi pelastui. **2.** todennäköinen, uskottava, luultava. | On erittäin i:stä, että --. Löytö tekee i:seksi, että --. Kaksi miestä, i:sesti ulkomaalaisia. Pekka ei i:sestikään enää tule. Kehitys on i:sestikin ollut seuraavanlainen: --. Lähti, i:sesti häpeissään.

ilmeit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* tehdä ilmeikkääksi, luonnehtia. | Soitti pianosävellykset luonteikkaasti i:täen.

ilme|kieli *s.* Lausujan ele- ja i. Silmien i. Runon i. on sattuvan herkkää. **-liik|e** *s.* Kasvojen i:keet.

ilmenemis|aika *s.* Eri tyylisuuntien i:ajat. **-muo|to** *s.* esiintymismuoto, ilmaus, ilmennys, ilmentymä. | Intohimojen ulkonainen i. Renessanssin i:dot tieteessä. Ahon komiikan ja huumorin tyylilliset i:dot. Tottua elämän monenkirjaviin i:toihin. Lämpö on yksi energian i. Tyytymättömyys sai myöhemmin näkyviä i:toja. **-ta|pa** *s.* Sukupuolivietin erilaiset i:vat.

ilmenemy|s[64] *s.* = ilmentymä. | Taudin i:kset. Virsi, jossa iäisyydenkaipuu on saanut mitä kauneimman i:ksen. Kieli on ihmishengen korkeimpia i:ksiä.

ilmenemä[13] *s.* = ilmentymä.

ilmeniitti[4*] *s.* titaanirautamalmimineraali.

ilmenny|s[64] *s.* **1.** ilmentäminen, ilmentämiskeino. | Laulaja ei konsertin alkupuolella voinut vapauttaa riittävän herkkään i:kseen. A. esitti sankarin osan varmasti ja oivallisin i:ksin. **2.** = ilmentymä. | Vanhurskaus on Jumalan pyhyyden i. Nähdä rakastetussaan oman ihanteensa i. Pääministeriä pidettiin vanhoillisuuden perikuvallisena i:ksenä.

ilmennysmuo|to *s.* ilmentämis- t. ilmenemismuoto. | Lausujan on valittava runolle sen henkeen sopiva i. Kansanrunoissa puhutaan usein ihmisille eri i:doissa näyttäytyvistä haltijoista.

ilmentymä[13] *s.* esiintymis-, ilmenemismuoto, ilmaus, ilmauma, ilmenemä, ilmenemys, ilmennys. | Madonnan kultti inhimillisen kauneuden- ja puhtaudenkaipuun i:nä. Franciscus Assisilainen on oman aikansa syvän uskonnollisuuden jaloin i.

ilmenty|ä[1*] *pass.v.* (< ilmentää) ilmetä. | Uusasiallinen tyyli i:y selvästi mm. useissa koulu- ja sairaalarakennuksissa. Arvokkuus, jota kunniakirjan kaltaisessa tuotteessa odottaisi i:vän, puuttuu kokonaan. [Näyttelijän] harras eläytyminen osaansa i:i vaikuttavalla tavalla. Deistien mukaan jumaluus i:y järkkymättöminä luonnonlakeina.

ilmentäjä[10] *tek.* Uudesta sanomalehdestä tuli kumouksellisten aatteiden i. Kuningasvierailu, jolla on ystävällisten suhteitten i:nä ja lujittajana arvaamaton merkityksensä. Erityisesti [näyttelijätär] onnistui herkkien naisluonteiden i:nä. Käsiala luonteen i:nä.

ilmentämiskeino *s.* Musiikin i:t. Lausujan äänelliset i:t.

ilmentäyty|ä[44] *refl.v. harv.* < seur. | Jumala i:y eri tavoin eri ihmisille.

ilmen|tää[8] *v.* saattaa näkyvään, havaittavaan, tajuttavaan muotoon, tulkita, luonnehtia, esittää, paljastaa. | A:n kasvot i:sivät syvää sieluntuskaa. Kaikki se, mitä lippu i:tää. Arkulle lasketut kukat i:sivät sitä kaipausta, jonka N.N:n poismeno on aiheuttanut. — Muotokuvassa on suurenmoisesti i:netty nerokkaan valtiomiehen vakaat piirteet. Runo, joka i:tää ihmissydämen pohjatonta orpoutta. Välittömimmin säveltäjä tuntuu päässeen i:tämään itseään oopperan neljännessä osassa.

ilmestykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ilmestyksenä näyttäytyvä t. esiintyvä; ilmestykseltä, näyltä vaikuttava, (mieluisalta) yllätykseltä tuntuva, ihmeellinen. | Mikä ihanan i. olento! Runojen omalaatuinen hienovaraisuus vaikutti suoras-

taan i:sesti niiden ensimmäisiin lukijoihin. Tuleehan useinkin - - yht'äkkiä jonkinlainen innostus, inspiraatio, sisäisen i. sysäys AHO.
ilmestymis|aika *s.* Ensimmäisten etuhampaiden i. Romaanin i. sattui parhaiksi joulun alle. Lehteä on koko i:aikansa painettu S:n kirjapainossa. **-kielto** *s.* **-lupa** *s.* [Sanomalehdelle] on jälleen annettu i. **-paikka** *s.* Kirjan i. ja -vuosi. **-päivä** *s.* Kirjoitukset on jätettävä toimitukselle viikkoa ennen i:ä. **-vuosi** *s.* Teoksen i.
ilmestymät|ön[57] *kielt.a.* Teoksen vielä i:tömät osat.
ilmesty|s[64] *s.* **1.** yliluonnollinen, jumalallinen näky; *usk.* jumaluuden ilmoittautuminen ihmiselle, manifestaatio, revelaatio; joskus myös tällaisessa näyssä ilmestyvästä henkiolennosta. | Jumalallinen i. Neitsyt Marian i. Johanneksen i. 'UT:n viimeinen kirja, ilmestyskirja'. Viimeisten päivien i:kset. Nähdä, saada i. Pyhille naisille tapahtuneet i:kset. — Kuin i. korkeammista maailmoista. Meeri oli kuin i. valkoisessa morsiuspuvussaan. Katsoa jkta kuin i:stä. Asia valkeni minulle i:ksenä 'yhtäkkiä aivan selvästi'. "Nummisuutarit" tuli kuin i. keskelle köyhää suomenkielistä kirjallisuutta KOSKENN. **2.** yl. näky, nähtävyys, ilmiö. | Jäävuori, komea i. Lentävä kurkiaura on juhlallinen i. Näyttelyn oudoin i. oli uudenaikainen leikkuukone. Uusi i. herättää aina huomiota. — Vars. huomattavasta, erikoisesta, omituisesta tms. henkilöstä. | Komea, uljas, häikäisevä, huvittava, säälittävä i. Kerrassaan patriarkallinen i. Näyttelijänä peräti nykyaikainen i. Postineiti oli happamen näköinen i. Mistä olikaan moinen i. eksynyt tänne syrjäkylään! — Sibelius on uudenaikaisen musiikin suuri i. Raskaan sarjan mestariksi tuli uusi i., egyptiläinen Mustafa. **3.** *harv.* ilmaus, ilmentymä, ilmenemys. | - - juuri tällaisessa äidin puvussa [Johanna oli] harvinainen viattomuuden ja erikoisen kauneuden i. RAILO. - - Koskisen 61-sivuinen väitöskirja oli tieteellisen kypsyyden melkoinen i. G.SUOLAHTI. Taide - - on kiinteästi yhtenäinen alkui:ksistään meidän päiviimme asti JOTUNI. **4.** *harv.* ilmestyminen, ilmaantuminen. | Kalevalan i. - - valkoihoisen i. saarivaltioon, jossa asuu mustia villejä KIANTO. - - hänellä on taiteilijatäti Helsingissä, jota olisi hauska hämmästyttää äkillisellä i:ksellä KIANTO.
ilmestys|juhla *s.* epifaniajuhla, loppiainen. **-kirja** *s.* apokalypsi, tav. = Johanneksen ilmestys, UT:n viimeinen kirja; vrt. seur. | I:n 7. luku. Riehua kuin i:n peto. Apokryfiset i:t. **-kirjallisuu|s** *s.* myöhemmässä juutalaisuudessa ja varhemmassa kristillisyydessä esiintynyt kirjallisuuden haara, jossa kirjoittajan näkyinä l. ilmestyksinä runollisesti esitetään nykyistä maailmaa kohtaava Jumalan tuomio sekä sitä seuraava uusi maailmankausi; *syn.* apokalyptiikka. | Raamatun kirjoista kuuluvat varsinaiseen i:teen Danielin kirja ja Johanneksen ilmestys. **-maja** *s.* se pyhä teltta, joka israelilaisilla oli mukanaan korpivaelluksen aikana ja joka sisälsi mm. liitonarkin, liitonmaja, todistuksen maja, tabernaakkeli. **-muoto** *s.* ilmestymis-, näyttäytymis-, esiintymismuoto. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* Saarnaajan julistuksessa oli i:stä voimaa. **-päivä** *s.* Marian i. 'maaliskuun 25. päivä, jota vietetään Jeesuksen syntymisen ilmoittamisen juhlana'. Loppiaista sanottiin varhemmin Kristuksen i:ksi tai ilmestysjuhlaksi. **-uskonto** *s. usk.* = ilmoitususkonto.
ilmesty|ä[1] *v.* **1.** tulla näkyviin, esiin, paikalle, ilmaantua; näyttäytyä, esiintyä. | Pihamaalle alkoi i. pälviä. Kukkapenkkeihin i:neet rikkaruohot. Vaatteisiin i:neet reiät on heti korjattava. Metsikön takaa i:i eteen uudistalo. Jostakin i:i pöydälle konjakkipullo. Emäntäkin i:i kuistille. Hänen silmiinsä i:i julma kiilto. — Uusia yrittäjiä i:i kuin sieniä sateella. I. käytäntöön. Tämän vuoden automallit i:neet markkinoille. — Olosijan yhteydessä †. | Peura i:y [esiintyy, elää] kesyttämättömänä vain maan pohjoisimmissa osissa. Märehtijöillä i:y [esiintyy, on] usein ruoansulatushäiriöitä. — *Erik.* **a.** yliluonnollisesta t. jumalallisesta ilmestyksestä, näystä. | I. unessa. Jeesuksen i:minen opetuslapsilleen. Hänelle i:i Herran enkeli. Vainaja i:i ilmielävänä eteeni. **b.** painotuotteesta: tulla julkisuuteen. | Teos on katsottava i:neeksi eli julkaistuksi, kun sitä jokin määrä monisteita - - on yleisölle levitetty LK. I. painosta. Kirja i:y jouluksi. Lehti on i:nyt jo 20 vuotta. **2.** abstr:sesti tav:mmin ilmaantua, ilmetä. | Minulle i:i hyvä tulolähde. Hänelle i:i uusia mahdollisuuksia selvitä ahdingostaan. Talonpitoon i:i yhä suurempia vaikeuksia. Hänen mieleensä i:ivät taas vanhat kiusalliset ajatukset. Vapaita opettajanpaikkoja i:i vuoden kuluessa odotettua vähemmän. Kun syitä, perusteita i:y.
ilmet|ty[2*] *a.* -ysti *adv.* **1.** jksta t. jstak, joka täydellisesti t. hyvin suuressa määrin muistuttaa jkta t. jtak. | Tyttö on i. [= aivan (samanlainen) kuin] äitinsä. Poika oli i. isänsä kuva. Oli naamioituneena i. paholainen. Hän oli ollut i. [≒ itse] herttaisuus SIMO PENTTILÄ. **2.** ilmeinen, kiistaton, selvä, todellinen, täydellinen. | Ihan i. herra. Eikö tämä olekin i:tyä Pyhäselkää! Don Quijote oli i. hullu. Sinun i. ja ilkeä tarkoituksesi oli kiusata minua. Sävellys, joka on i:tyä impressionismia. I:ysti karjalaistyyppinen rakennus.
ilme|tä[34] *v.* tulla t. käydä ilmi, us. = osoittautua. Eri merk.-ryhmät eivät selvästi eroa toisistaan. Vrt. ilmaantua, ilmestyä. **1.** osoittautua olemassa olevaksi, tulla havaituksi t. huomatuksi, esiintyä, näyttäytyä, olla havaittavasti t. huomattavasti olemassa. | Jos aihetta, syytä, tarvetta i:nee. Myöhemmin ei enää i:nne tilaisuutta. I:nneet ongelmat, virheet. Oireet, joita on alkanut i. Puussa alkaa i. lahoa. Synnytyksen jälkeen i:nevä heramaito. Lapsessa i:nneet pikkuvanhan ominaisuudet. Poliittisissa suhteissa i:nnyt kireys. Joessa ei ole sittemmin i:nnyt tulvimista. Näin rohkeata kuvaustapaa ei kirjallisuudessamme ennen ole i:nnyt. Muuta erikoisempaa ei i:nnyt. — Läpi vuoden i:nevä [par. tapahtuva] kulutus. Kan-

sanvakuutuksen alalla i:nevät [par. ovat käytössä] samat vakuutusmuodot kuin tavallisissa henkivakuutuksissa. **2.** saada ilmauksensa, ilmenemismuotonsa jssak, tulla havaituksi t. huomatuksi jnak t. jssak olomuodossa, kuvastua, heijastua. | Kiehuminen i:nee poreiluna. Liikaravitsemus i:nee useasti paikallisina rasvakerrostumina. Hapetuksen aineellisena lopputuloksena i:nevä hiilidioksidi. Kasvoilla i:nee surua, huolettomuutta. Jkn puheessa i:nevä muukalaisuus. P:n rikas mielikuvitus ja dekoratiivinen kyky i:nivät lukuisissa freskomaalauksissa. Virkamiesten aseman vaikeus i:nee siinäkin, että --. Tauti i:nee siten, että utare kovettuu ja turpoaa. Kaikista hänen teoistaan i:nevä julmuus. Pyyntö voi i. jo pelkästä katseesta. **3.** käydä selville, selvitä, paljastua. | Leima, josta alkuperämaa i:nee. Osoitteet i:nevät hakemistosta. Liikevaihto i:nee seuraavasta taulukosta. Hakemuksesta tulee i., mitä --. Tutkimuksissa on i:nnyt monia raskauttavia seikkoja. Vasta paljon myöhemmin i:ni hänen elämäntyönsä merkitys. Pian i:ni, että yskä oli hinkua. N. i:ni varastelunhaluiseksi. Sato i:ni hyväksi. Toimenpide, joka myöhemmin i:ni virheeksi. — Ihomaalin alta i:nevät todelliset piirteet. Näköalapiirroksissa eivät "kuolleessa kulmassa" olevat paikat lainkaan i:ne. **4.** tav:mmin ilmestyä, ilmaantua. | Tulitorveen on i:nnyt rakoja. Kolme päivää rokotuksen jälkeen i:nee naarmuihin punainen, ihon pinnasta kohoava muodostuma. Juottimeen i:nnyt sinipunainen väri. Niveliin i:nee kipuja. Tarkastelun kestäessä i:ni Esan silmiin villi hohde ALKIO. -- koko talonväki i:nikin [näkyviin] vähän häveten AK.

ilmi I. *adv.* **1.** v:eihin liittyen, us. = julki. **a.** eräissä vakiintuneissa yhteyksissä. — *antaa ilmi* a) tehdä ilmoitus jkn rikoksesta syytteen nostamista varten. | Antaa jku i. rikoksesta. b) *lak.* joskus: antaa suullinen t. kirjallinen selvitys, ilmoittaa. | Vannoi antaneensa omaisuutensa oikein i. c) yl. ilmaista, paljastaa. | Antaa salaisuus, jkn piilopaikka i. Hänen äänensä antoi hänet i. — *saattaa, tuoda ilmi* saattaa tiedoksi, paljastaa, ilmaista. | Tutkimukset ovat tuoneet t. saattaneet i. aivan odottamattomia asioita. — *saada ilmi* saada selville, paljastaa. | Saada rikos, syyllinen i. -- sain sanat salasta i., / julki luottehet lovesta KAL. Kaivauksissa on saatu i. kaupungin vanhat muurit. — *joutua ilmi* tulla tiedoksi, paljastua. | Joutua i. vehkeilystä, rikoksesta. — *tulla, käydä ilmi* tulla tiedoksi, paljastua, ilmetä, selvitä, osoittautua. | Syyllisen, rikoksen i. tuleminen. Palkkausoloissa tuli i. useita epäkohtia. Tuotannon kasvu käy i. taulukosta. Kävi, tuli i., että --. A:n taipumukset tulivat i. jo ennen kouluaikaa. — *olla ilmi* (harv.) olla tiedossa, selvillä. | Asiamme on i. On kaikki i. eessäsi. / en pääse alta kätesi VK. — *panna ilmi* panna näkyviin, nähtäväksi. | Lause, jossa subjekti on i. panematta. — *tuoda, lausua* yms. *ilmi* ilmaista, esittää. | Tuoda, lausua ajatuksensa, käsityksensä, mielipiteensä i. Tuoda, purkaa i. iloaan, suruaan. Itkeä i. huoliansa. -- naljaillen nauran / ma lempeni i. LEINO. **b.** harvinaisempaa käyttöä: esiin, näkyviin, aisteilla havaittavaksi. | Housuista pyrki i. liikainen paita. -- tahdon aarteen i. kaivaa *MANN. -- herkät heteet ja ujot emit olivat kohta levällään ja niiden kylläisyys virtasi i. vahvana tuoksuna SILL. Tyytymättömyys puhkesi i. väkivaltaisuuksina. **2.** a:ien ja adv:ien ohella: aivan, ihan, täysin, ihka; joskus myös ◡. | I. elävä. Muistan sen i. elävästi. I. selvä asia. Hänhän puhuu i. selvää Perniön murretta. Pidin kaikkea i. totena. I. ihastunut. Havahtui i. valveille. **II.** *a. taipum.* attr:na: julki, ilmeinen, selvä, todellinen, oikea; us. myös ◡. | I. riita, tappelu, kapina. Syttyi i. sota. Leimahtaa i. liekkiin. Olla i. tulessa. Syttyä i. vihaan. I. varkaus. I. loukkaus suvun kunniaa kohtaan. Nythän on jo i. päivä. -- herroille ja virkamiehille [kenraalikuvernööri] on kuin i. piru KATAJA. — Se oli oikein i. ihme.

ilmi- Useimpien yhdyss:ien ja -a:ien sijasta tav. ⌒. Yhdysv:eillä us. vanhahtava, juhlallinen sävy, esim. ilmitulla; tav. kuit. tulla ilmi, ilmi tuleminen, ilmi tullut jne.

ilmi|antaa *v.* tav:mmin antaa ilmi. | I. rikostoverinsa, rikoksensa. M. on i:annettu varkaudesta, varkaaksi, varkaana. I. kapinahankkeet. — [Jos velallinen on] hankkinut itselleen omaisuutta ja varojansa i:antaessaan sen salannut LK. — Savu i:antoi olinpaikkamme. **-antaja** *s.* ilmiannon tekijä; (us. *halv.*) kavaltaja, petturi. | Älköön i:a, kun hän jossakin rikoksessa ilmiantaa rikoskumppaninsa, päästettäkö rankaisematta osallisuudestansa siihen LK. Raukkamainen i. Älä pelkää, en rupea sinun i:ksesi. **-an|to** *s.* **1.** ilmoitus jkn rikoksesta syytteen nostamista varten. | Tehdä i. rikoksesta jkta vastaan. Väärä, perätön i. Vangittiin nimettömän i:non perusteella. **2.** *lak.* joskus: suullinen t. kirjallinen selvitys. | -- sen tähden, että velallinen niskoittelee pesän i:nossa LK. **-antojärjestelmä** *s.* Diktatuurimaille ominainen urkinta- ja i. **-antokirje** *s.* Nimetön i. **-antovala** *s. lak.* = ilmoitusvala. **-antovelvollisuus** *s.* Laissa säädetty i. **-asu** *s. biol.* = fenotyyppi; vrt. peruasu. **-elävä** *a.* **-sti** *adv.* tav. ⌒; ks. ilmi I.2.

ilmiin *adv. vanh.* ilmi, tiedoksi, selville; esiin, näkyviin. | -- anna anteeksi, armas Joakseni, lause, jossa puhkesi i. Lean entinen mieli KIVI. Oi, kun sä vihdoinkin ilmestyt i., / saan ihan nähdä sun silmistä silmiin SIONIN KANNEL.

ilmi|joutuminen *s.* myös ⌒. | Peläten i:joutumista A. poistui maasta. **-kapina** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-kieli** *s. ehd.* selväkieli;)(salakieli. **-kielinen** *a. ehd.* vrt. ed. **-kopioiva** *a. valok.* I. paperi l. päivänvalopaperi tummenee jo valotettaessa, niin että kuva tulee näkyviin; vrt. kehityspaperi. **-kuv|a** *s.* jkn ilmetty kuva, tarkalleen jnk näköinen olento t. esine; jkn henkilöitymä. | Tyttö on äitinsä i. Taas huudettiin sulhasta ja morsianta — satuparia, miehekkyyden ja uskollisen rakkauden ihailtuja i:ia LINN. **-käydä** *v.* tav:mmin käydä ilmi. **-lausu|a** *v.* tav:mmin lausua ilmi. | Kaikille avustajil-

leni i:n täten suuren kiitollisuuteni. **-liekki** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II.

ilmi|nen[63] *a. murt.* ilmeinen, ilmetty. | -- rikeeraako tässä itse i. saatana! KIVI. — *ilmisissä(än)* (adv.) valveilla, hereillä, tajuissaan. | [Tielle livahti] semmoinen unienkeli, joita Heikki usein näki unissaan öillä ja joskus i:sissään päivälläkin AHO.

ilmi|panna *v.* tav:mmin panna ilmi. | Jokaiseen tässä maassa julkaistavaan painokirjoitukseen ovat kirjanpainajan nimi tai toiminimi sekä kirjoituksen painatuspaikka ja -vuosi i:pantavat LK. **-päivä** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. | Huone kävi valoisaksi kuin i:llä. **-riita** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-saa|da** *v.* tav:mmin saada ilmi. | Jokainen i:tu lainrikkomus on viipymättä rangaistava. **-saami|nen** *s.* myös ⌒. | Rikoksen, murhaajan i. Kansantahdon i:seksi on järjestettävä kansanäänestys. **-saat|taa** *v.* tav:mmin saattaa ilmi. | Sitä, joka ripin turvissa näin uskoo asiansa papille, älköön pappi i:tako KIRKKOLAKI. [Jumalan armo on] nyt i:ettu meidän Vapahtajamme Kristuksen Jeesuksen ilmestymisen kautta UT. **-selvä** *a.* -sti *adv.* tav. ⌒; ks. ilmi I.2. **-siittiö** *s. kasv.* siemen-, kukkakasvi, selväsiittiö, fanerogaami. | Vanhastaan jaetaan kasvikunta salasiittiöihin l. itiökasveihin (Cryptogamae) ja i:ihin l. siemenkasveihin (Phanerogamae). I:illä on, päinvastoin kuin salasiittiöillä, kukat ja niissä selvästi havaittavat lisääntymiselimet. **-siittoi|nen** *a. kasv.; syn.* selväsiittoinen. | I:set kasvit 'ilmisiittiöt'. **-sota** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II.

ilmissä(än) *adv. murt.* = ilmisissään; ks. ilminen.

ilmi|taistelu *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-tappelu** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-tulemi|nen** *s.* myös ⌒. | Elää ainaisessa i:sen pelossa. Väärennyksen i. Estää totuuden i:sta. Suoritettujen kaivausten tuloksena on ollut runsaiden muinaisjäännösten i. **-tuli** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-tul|la** *v.* tav:mmin tulla ilmi. | I:leet rikkomukset, vakoilujutut. Huonon elämäntavan seuraukset eivät pysy kauan i:ematta. **-tulo** *s.* ilmi tuleminen. | Pahojen aikeiden, rikoksen, salaisuuden i. I:n pelosta rikollinen pysytteli päiväsaikaan metsässä. Kun ei ollut muita ihmisiä, saattoi olla ja puhua niinkuin halusi, ei tarvinnut kaihtaa oman olemuksensa i:a SILL. **-tu|oda** *v.* tav. tuoda ilmi; ⌣ kirjoitettuna vain abstr. merk:ssä: paljastaa, ilmaista, lausua julki, esittää. | I. salaisuus, totuus, epäkohtia, puutteellisuuksia. I. ajatuksensa, käsityksensä. I. suruaan ilmeillänsä. Kuva i:o silmin nähtäväksi sen, mitä edellä sanoin selvitettiin. Taiteen tarkoituksena olkoon kauniin i:ominen! Alkulauseessa on i:otu syyt, jotka --. En voi olla i:omatta sitä, että --. **-valkea** *s.* tav. ⌒; ks. ilmi II. **-ve|si** *s.* myös ⌒. | Kasveja, jotka viihtyvät vain i:dessä. Vaatteeni ovat likomärät, kengistä tirskaa i. AHO.

ilmiö[3] *s.; syn.* fenomeeni. **1.** yl. se mikä jllak tavalla näyttäytyy t. ilmenee ihmisen aisteille t. tajunnalle, tulee tietoisuuteen, koetaan. **a.** tapahtumista, tapahtumasarjoista, asioista, us. erik. mielenkiintoa t. huomiota herättävistä. | Fysikaalinen, kemiallinen, magneettinen, optinen i. Sielullinen, esteettinen i. Elämän kirjavat i:t. Fysiikassa jokaista luonnonkappaleessa tapahtuvaa muutosta nimitetään i:ksi. Ukkonen, ilmakehän sähkön aiheuttama i. Varkaudet alkoivat tulla jokapäiväisiksi i:iksi. Runo, joka kuvastelee ajan i:itä. Suomen senaikaisen historian keskeisin i. on asutuksen ja viljelyksen leviäminen raivaamattomille saloille. Alituinen toisten epäileminen on sairaalloinen i. Eufemismi on varsin tavallinen kielen i. — *Fil.* Ihminen voi Kantin mukaan tajuta vain i:itä, so. olevaista semmoisena kuin se näyttäytyy, mutta ei millainen olevainen itsessään on. — *Yhd.*, vars *tilap.*: kaiku-, lämpö-, sähkö-, valo-, väri--, ääni-i.; perspektiivi-i.; revontuli--, vuorovesi-i.; assimilaatio-, vokaalisointu-, äännevaihtelui.; kehitys-, kulttuuri--, sivistysi.; heijastus-, jäätymis-, käymis-, muuttumis-, palamisi.; rinnakkais-, sukulais-, vastakkais-, yksinäis-, yleisi.; osa-, perus-, seuraus-, sivui.; elämän-, luonnoni. **b.** olioista, us. vars. erikoisista, harvinaisista, oudoista, huomiota t. kummastusta t. ihailua herättävistä; joskus: nähtävyys, ilmestys, merkillisyys. | Yläpuolellamme leijui outo i., suuri ilmapallo. Korvattomat kupit eivät ole hauskoja i:itä kahvipöydässä. — Siihen aikaan karhu oli noilla tienoin aivan jokapäiväinen i. Hän oli jo lapsena poikkeuksellinen i. ikäistensä parissa. Kirjailija, joka oli yksinäinen i. omana aikanaan. -- pieni kala, aamuisen aurinkoisen veden ihastuttava i. SILL. — *Yhd. tilap.* hirmu-, jättiläisi. **2.** ilmiömäinen, poikkeuksellisen etevä tms. jnk alan edustaja; joskus: taituri, ihme. | Taikuri, joka oli suorastaan i. alallaan. — *Yhd. tilap.* juoksija-, pianisti-i.

ilmiölli|nen[63] *a.*, vars. *fil.* ilmiöitä koskeva t. niihin kuuluva, fenomenaalinen. | I. maailma, so. oliot semmoisina kuin ne meille näyttäytyvät. Tutkimuksen paljastamat luonnonlait koskevat vain i:stä tapahtumista.

ilmiömaailma *s.* Ihmisen tajuama i. Joka todella syventyy uskonnolliseen i:an, huomaa ennen pitkää siinäkin tiettyä lainmukaisuutta. Parhaat aiheensa [runoilija] on saanut suomalaisen kansanrunouden mielikuva- ja i:sta.

ilmiömäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* yliluonnollinen, ihmeellinen, uskomaton, ennen näkemätön t. kuulumaton, aivan erikoinen, ainoalaatuinen, harvinainen, verraton, tavaton, fenomenaalinen. | I. muisti, tietorikkaus. I:set hengenlahjat, voimat. Matkailuliikenteen i. kasvu. N. lumosi jokaisen i:sellä kauneudellaan. I. taituri alallaan. Jenny Lind oli vuosisatansa i:sin laulajatar. Joukkue pelasi aivan i:sesti. I:sen kaunis. Kaikki kävi i:sen nopeasti.

ilmiö|piiri *s.* Kokeet rajoittuvat pakosta varsin suppeaan i:piiriin. Sosiaalisen elämän i:piiriin kuuluva käsite. **-ryhmä** *s.* **-sarja** *s.* Sitä luonnossa tapahtuvaa i:a, joka ylläpitää typpitasapainon, nimitetään typen kiertokuluksi. Paralleeliopin mukaan olevainen ilmenee ih-

miselle kahtena rinnakkaisena i:na, aineellisena ja sielullisena.

ilmo 1. *a. taipum.* ja *adv., harv.* = ilmoinen 1. | I. ikäni [= koko ikäni] sinut muistan. - - Kalle eksyy, joutuu synkkään korpeen, josta ei i. ikänä [= koskaan] pääse pois PAKK. Eihän [isä] ole i. eläissään [= koskaan] nähnyt koko ihmistä MERIL. **2.** *a. taipum. harv.* = ilmoinen 3. | Isäntä on pitkän aikaa ollut kuin i. ihminen, ei ole juonut eikä rellestänyt AK.

ilmoi|nen[63] *a.* vrt. ilmainen. **1.** vahvistussanana eräissä adverbiaalisissa ilmauksissa (tav. ikä- t. elämä-sanan yhteydessä): koko tms. | I:sen iän, i:set iät 'ikuisesti; pitkät ajat'. Hän on asunut maalla i:sen ikänsä, elämänsä 'koko elämänsä t. jo kauan aikaa, niin kauan kuin voi muistaa'. I:sna ikänä [= koskaan] en sinulle lepy. En ole mointa ennen kuullut / sinä i:sna ikänä KAL. Siitä tuli ketulle häpeä i:seksi iäkseen KS. **2.** *harv.* ilmaan, avaruuteen kuuluva, ilmassa, avaruudessa oleva. | Ukko, i. jumala, / hieroi kahta kämmentänsä KAL. **3.** *harv.* ilmetty; oikea, aito, todellinen. | Se [multa] on kuin i:sta talkkunata MERIL. — Olisi totisesti i. ihme, jos tästä ehjin nahoin selviäisimme.

ilmoi|te[78*] *s.* vars. mainostarkoituksessa esille pantu (kuvallinen) juliste, irtoilmoitus, irtomainos, afišši, plakaatti. | Elokuvateatterien kirjavat i:teet. — *Yhd.* iltama-, kirja-, kokousi.; seinäi.

ilmoitel|la[28*] *frekv.v.* < ilmoittaa. | Arpaa on kysytty ja arvan mieltä olen i:lut AHO. — Tehdas on usein i:lut tuotteistaan sanomalehdissä.

ilmoit|in[56*] *väl.* < ilmoittaa. | Essiivi olotilan i:timena. Pikemminkin voidaan kun-lause tässä käsittää ehdon i:timeksi.

ilmoitse *adv.* ilman kautta, ilmateitse.

ilmoit|taa[2*] *v.* **1.** antaa tiedoksi, tiedottaa, julistaa, kuuluttaa, esittää, antaa selvitys, tehdä selkoa (vars. virallisesti, julkisesti); sanoa, kertoa, ilmaista, paljastaa, osoittaa. | I. suullisesti, kirjallisesti, sähköteitse jklle jtak t. jstak. Päätös i:ettiin yleisölle. Viasta i:ettakoon heti sähkölaitokselle. Pidättämisen syyksi poliisit i:tivat sisäasiainministerin määräyksen. Haluan i. eriävän mielipiteeni pöytäkirjaan merkittäväksi. Vastaaja i:ti tyytymättömyyttä päätökseen. Verovelvollisen i:tama veronalainen tulo. Perunkirjoituksessa on pesän varat ja velat i:ettu väärin. Nyt i:ettavanamme [arvostelijan esiteltävänä] oleva teos on erinomainen apuneuvo omin päin opiskelijoille. — Poika riensi kotiin i:tamaan näkemänsä. Hän i:ti minulle surunsa syyn. Eikä ollut ketään Joosefin luona, kun hän i:ti itsensä veljillensä VT[V]. Sarakkeen yläkulmassa oleva luku i:taa likimääräisen raja-arvon. Kulta- ja hopeapitoisuus i:etaan nykyään promilleina. Syytä i:tavat l. kausaalilauseet. — *Refl. taiv.* Runoissa i:aksen välitön leikillisyys.

2. *erik.* **a.** ennakolta ilmoittamisesta. | I:an sinulle ajoissa tulostani. Päivän vähitellen rauetessa on luoteen puolella taivaalla karttuvaa kultaa, joka i:taa illan lähestymistä SILL. Siitä lähtien Jeesus alkoi i. opetuslapsilleen, että hänen piti menemän Jerusalemiin ja kärsimän paljon UT. **b.** nimeltä mainiten ilmoittamisesta. | I. joku todistajaksi, syytteeseen pantavaksi. I:takaa huonot vuokralaisenne vuokraluottolùetteloon! Järjestäjä i:taa poissa olevat. Kello soi, ja uusi vieras i:ettiin [vrt. a]. I:ettiin kouluun oppilaaksi. Hevosia i:ettiin näyttelyyn viidettä sataa. Kursseille on i:tanut itsensä [par. ilmoittautunut] kymmenen osanottajaa. **c.** mainos- tms. tarkoituksessa sanomalehdessä (t. ilmoitteissa) ilmoittamisesta. | Kokouksesta i:etaan kaikissa päivälehdissä. I. talo myytäväksi. Paronitar oli i:tanut palveluspaikan JOTUNI. **d.** *usk.* Keskiaikainen teologia jakautui pääasiassa kahteen osaan: luonnolliseen l. luontoon ja järkeen perustuvaan ja i:ettuun l. ilmestykseen perustuvaan. Uskon tulee perustua yksinomaan i:ettuun Jumalan sanaan. Ei kukaan ole Jumalaa milloinkaan nähnyt; ainokainen Poika, joka on Isän helmassa, on hänet i:tanut UT. **e.** *sot.* Ryhmänjohtaja i:taa ryhmänsä komppanian päivystäjälle. Esimiehen saapuessa varusmiehen kaapin luokse mies i:taa kaappinsa esim. seuraavasti: "Herra kapteeni, alokas Mäen kaappi" AK.

ilmoittaja[10] *tek.* Ilosanoman i. Yksityiset i:t käyttävät veroilmoituksiin erilaisia lomakkeita kuin esim. osakeyhtiöt. Sanomalehtien i:t. Elatiivia käytetään myös tavaran myyntihinnan i:na. **-kunta** *s.* Monien yhdistysten julkaisutoiminnan saa i. maksaa. **-piiri** *s.* Lehden i.

ilmoittamat|on[57] *kielt.a.* **1.** *pass.* P:n i. kotiintulo. I:tomatkin tapaukset huomioon ottaen tapahtui kaupungissamme keskimäärin 6 murtoa vuorokaudessa. Edeltäpäin i:tomina aikoina. **2.** *akt.* Nimeään i. lahjoittaja.

ilmoittamis|aika *s.* Henkilötietojen i. **-keino** *s.* **-tapa** *s.* **-velvolli|nen** *a.* Verotus- tai tarkastuslautakunnan puheenjohtajan kehotus i:selle tietojen tai asiakirjain esittämisestä LK. **-velvollisuu|s** *s.* Laki tulojen i:desta kunnallisverotusta varten. Terveydenhoitolakimme säätämä i. koskee kaikkia yleisvaarallisia tauteja.

ilmoittau|tua[44] *refl.v.* ilmoittaa olevansa halukas t. valmis ryhtymään jhk avoimeen toimeen, ottamaan osaa jhk julkiseen tutkintoon, kilpailuun tms.; ilmoittaa olevansa paikalla, esittäytyä. | I. virkaan, palvelukseen, yliopistoon, tutkintoon, kilpailuihin. I:duin jäseneksi seuraan. I. viranomaisille. I. edustamaan kotipaikkakuntaansa kokouksessa. Vapaaehtoisia i:tui suurin joukoin. Varuskuntaan saapuneet sotilashenkilöt i:tukoot komendantille.

ilmoittautumis|aika *s.* I. menee umpeen, päättyy tänään. Komennustodistukseen tai lomalippuun - - on merkittävä i. SO. **-lomake** *s.* **-maksu** *s.* **-päivä** *s.* Viimeinen i.

ilmoittelu[2] *teonn.* < ilmoitella. | Tietojen i. vakoilukeskukseen. Säännöllinen i. lehdessämme takaa tuotteittenne jatkuvan menekin. — *Yhd.* (sanoma)lehti-i.

ilmoittu|a[1*] *v.* olla ilman vaikutuksen alaisena; tuulettua, muuttua ilman vaikutuksesta jltak ominaisuudeltaan. | Ennen kuin kaivovettä käytetään kasteluun, sen on annettava astias-

sa i. ja lämmetä. Vasta kun kynnetty maa on riittävästi saanut i., toimitetaan istutus. Nyljetty nahka levitetään telineille i:maan. I:neeksi sanotaan ilman vaikutuksesta tummunutta sahatavaraa.

ilmoitu|s[64] *s.* **1.** varsin. merk.: (us. julkinen t. virallinen) tiedonanto, tiedotus, julistus, kuulutus, esitys, selvitys, selonteko. | Suullinen, kirjallinen i. Julkinen, virallinen i. Antaa, lähettää, saada i. asiasta. Iltamien pidosta viranomaisille tehtävä i. Tavaran laatu lähettäjän i:ksen mukaan. Kirkolliset i:kset kuolleista, avioliittoon aikovista ja kannettavasta kolehdista. Työn edistymisestä on säännöllisin väliajoin annettava asianmukainen i. — Isä palaa i:ksensa mukaan tiistaina. Pöydällä oli Pekan i., että hän oli lähtenyt kalaan. — *Yhd.* elinkeino-, hakkuu-, hinta-, ikä-, (todistuksen) kuoletus-, lukukausi--, lunastus-, luotettavuus-, lähde-, (nimen)muutto-, osanotto-, osoite-, (osoitteen)muutos-, osto-, painos-, palautus-, palkka-, peruutus-, rikos-, sisällys-, syytteeseenpano-, takavarikko-, tulo-, työ-, vastaanotto-, veroi.; haaksirikko-, tapaturma-, vikai.; antautumis-, jakautumis-, (jäseneksi)liittymis-, lakkauttamis-, luopumis-, rekisteröimisi.; erikois-, kokonais-, määräaikais-, yhteisi. — *Erik.* **a.** ilmoitteesta t. lehdessä olevasta ilmoituksesta. | I:sten kiinnittäminen kielletty! Tarkemmat tiedot ohjelmasta ilmoitustaululla olevassa i:ksessa. — Koko sivun i. Huomiota herättävä, tehokas, myyvä i. Panna i. lehteen. Lukea i:kset alusta loppuun. — *Yhd.* ikkuna-, pylväs-, seinä-, taului.; (aikakaus-, sanoma)lehti-i.; kerta-, puolivuosi--, vuosi-i.; huijaus-, kannatusi.; elokuva-, huutokauppa-, iltama-, kilpailu-, kokous-, loppuunmyynti--, luento-, osakeanti--, teatteri--, vuosijuhlai.; kihlaus-, kuoleman-, kuolin-, naima-, vihkimäi.; paikanhaku-, palvelus-, vuokra(us)i.; jalkine-, kirja-, tupakka-, viini--, väkijuomai. **b.** *usk.* Jumalallisella i:ksella eli ilmestyksellä tarkoitetaan uskonnon ja uskonnollisen elämän perustana olevaa jumaluuden ilmoittautumista ihmiselle. Jumalan pelastusi. Jumalan tekoi:ksen täydellinen ymmärtämys aukenee vasta sanai:ksen kautta. **c.** *sot.* ylemmälle, alemmalle t. rinnastetulle johtajalle, johtoportaalle t. joukolle annettu tieto jstak asiasta t. tapahtumasta, tiedotus. — *Yhd.* numero-, vartioi.; sairas-, vahvuus-, varusi.; tiedustelu-, tilannei.; aamu-, päivä-, iltai. **2.** *harv.* ilmoittaminen. | Tehtävän i. luokalla on suoritettava mahdollisimman lyhyesti ja selvästi. Hovioikeuden todistus tyytymättömyyden i:ksesta.

ilmoitus|agentti *s.* ilmoitusasiamies. **-|aika** *s.* Ennen määrätyn i:ajan loppua saa kantaja tai vastaaja ilmoittaa tyytymättömyytensä oikeuden päätökseen. **-ala** *s.* Lehden i. laajennettiin 3:sta 20:een sivuun. **-asema** *s. raut.* liikennepaikka, jonka on ilmoitettava junan veturinkuljettajalle ja junamiehistölle seuraavalla ilmoitusvälillä mahdollisesti liikenteeseen asetetuista ylimääräisistä ja lisäjunista. **-asi|a** *s.* **1.** kokouksessa asia, joka siitä keskustelua tarkoittamatta t. sallimatta ilmoitetaan osanottajain tiedoksi. **2.** *lak.* ilmoituksesta t. muun aloitteen kuin haasteen johdosta oikeudessa käsiteltäväksi otettava asia. | I:oiksi luetaan lainhuudatus-, kiinnitys-, rekisteröimis-, holhous-, avioehto-, testamentinvalvomis- yms. asiat. **-asiamies** *s.* ilmoitusten hankkija, ilmoitusagentti. **-hankinta** *s.* → ilmoitusten hankinta. **-hankkija** *s.* → ilmoitusten hankkija, ilmoitusasiamies. **-hinta** *s.* I. 30 mk palstamillimetriltä. **-historia** *s. usk.* Raamatun arvo perustuu siihen, että se itse on i:an kuuluva Jumalan ilmoituksen todistuskappale. **-kaap|pi** *s.* Elokuvateatterien i:it. **-kil|pi** *s.* Liikkeen i. Muiden säädettyjen varusteiden lisäksi tulee omnibusautossa olla - - i:vet, joihin on merkitty autolinjan molempien päätepaikkain nimet LK. **-kirja** *s.* julkisen viranomaisen t. viraston antama t. sille annettava ilmoituskirjelmä. | Prokuuraa ilmoitettaessa pitää prokuristin omakätisesti merkitä toiminimi ja allekirjoituksensa i:an LK. I:a ja siihen kuuluvia liitteitä on laadittava kaksi kappaletta, joista toinen lähetetään rekisteröimisvirastolle LK. **-kirje** *s.* **-kirjelmä** *s.* **-konttori** *s.* Lehtemme i. suljetaan lauantaisin klo 15. **-kort|ti** *s.* Postipakettien i:it. I:issa mainitaan kokouksessa käsiteltävät asiat. **-kulut** *s. mon.* Omistaja saa periä kellon i. maksettuaan. **-kustannukset** *s. mon.*

ilmoitus|lehti *s.* Huomatkaa ilmoittajien luettelo värillisillä i:lehdillä kalenterin keskiosassa. Maan eniten levinneenä lehtenä on Helsingin Sanomat myös tehokkain i. AK. **-lehti|nen** *s.* I:sissä kehotettiin yleisöä saapumaan tilaisuuteen. **-lehtiö** *s. sot.* Ilmoituksiin liitettäviä karttaluonnoksia varten on i:n takakansi jaettu neliösenttimetrin suuruisiin ruutuihin. **-lomake** *s.* **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* ilmoituksen luonteinen. | Kristinuskon i:suus. **-maksu** *s.* Sanomalehtien i:t. **-menot** *s. mon.* Liikkeen i. **-merk|ki** *s.* tiedotus- t. varotusmerkki. | - - mitä on säädetty i:eistä laivain yhteentörmäyksen estämiseksi merellä LK. **-määrä** *s.* Lehden tilaus- ja i. on jatkuvasti kasvanut. **-osasto** *s.* Sanomalehden i. **-paik|ka** *s.* Parhaat i:at ovat lehden etusivulla. **-pakko** *s.* Eräiden eläintautien suhteen on laissa säädetty i. **-pakollinen** *a.* I. elinkeino 'jota saa harjoittaa viranomaiselle tehdyn ilmoituksen nojalla'. **-palsta** *s.* Sanomalehtien i:t. **-peräi|nen** *a. usk.* -syys *omin.* Kristillisen elämänjärjestyksen tulee olla evankeliumin periaatteisiin lujasti pohjautuva i. totuus. **-pylvä|s** *s.* I:äseen kiinnitetyt julisteet. **-sivu** *s.* Lehti, jossa on 20 tekstisivua ja lisäksi runsaasti i:ja. **-taulu** *s.* Koulun, hovioikeuden, kunnan i. I:lle pannut ilmoitukset. **-teho** *s.* Lehden i. **-teksti** *s.* I:t on ajoissa jätettävä ilmoitusosastolle.

ilmoitusten|hankinta *s.* **-hankkija** *s.* Tarmokas i. saa heti toimen lehdessämme.

ilmoitus|tila *s.* Varata itselleen i. julkaisussa. Sanomalehden i. 'ilmoituksiin käytettävät palstat, ilmoitusala'. **-toimisto** *s.* liikelaitos, joka välittää ilmoituksia sanoma- ja aikakauslehtiin. **-tulot** *s. mon.* Sanomalehden kannattavuu-

den pohjana ovat lähinnä tilausmaksut ja i. **-uskon|to** *s. usk.* Raamatullista uskontoa sanotaan myös ilmestys- eli i:noksi, jolla tahdotaan sanoa, että jumalallinen ilmoitus eli ilmestys erikoisesti on tästä uskonnosta löydettävissä AK. **-vala** *s. lak.* Velallinen vakuutus, jonka henkilö antaa hänen hallussaan olevasta t. hänen hallussaan olevaksi väitetystä vieraasta omaisuudesta t. velallinen omasta varallisuustilastaan. **-velvollinen** *a.* **1.** Jokainen Suomen kansalainen on verotusta varten tuloistaan i. I. elinkeinonharjoittaja. **2.** par. ilmoituspakollinen. | Vapaita elinkeinoja voidaan erottaa kahta lajia: omaksi elatukseksi harjoitettu elinkeino ja avoin eli i. elinkeino. **-velvollisuus** *s.* Verotusta varten säädetty tulojen i. Vakuutuksenottajan i. käsittää vain ne asianhaarat, joilla on merkitystä vakuutuksenantajalle. **-väli** *s. raut.* kahden ilmoitusaseman välinen rataosa. **-väline** *s.* Maakunnan suosituin uutislehti ja tehokkain i. Lentäjän paras ja tehokkain i. on radiopuhelin.

ilmoituttaa[2*] *fakt.v.* < ilmoittaa. | Hänen Kuninkaallinen Korkeutensa on nähnyt hyväksi i. asianosaisille, että --.

ilmuri[5] *s. eläinlääk.* hevonen, jolla on sairaalloinen tapa niellä ilmaa.

ilo[1] *s.* epäaistillisesta mielihyvän tunteesta, jota luonnehtivat syn:n luonteiset s:t: riemu, ratto, hupi, huvi, hauskuus, hilpeys, auvo, onni;)(suru, murhe, huoli, tuska. **1.** varsinaisesta ilon tunteesta. | Syvä, puhdas, älyllinen i. Työn, omistamisen, antamisen i. Saada, tuntea i:a jstak, jnk johdosta. Jk aiheuttaa, tuottaa i:a. Olla i:ksi jklle. Tehdä jtak (omaksi) i:kseen. Silmistä loistava i. I:sta loistavat kasvot. Itkeä, hyppiä i:sta. Se on minulle i:n päivä. Minulla on i. lausua teidät tervetulleiksi. Jakavat toistensa i:t ja surut. Suureksi i:kseni kuulin, että --. Ylitsevuotavassa i:ssaan hän aivan unohti, että --. Mitä i:a sinulla siitä on? Lihavasta koirasta ei ole metsässä suurta i:a 'hyötyä'. -- i. Herrassa on teidän väkevyytenne VT. — *iloissa(an* (adv.) Oletko i:issasi? Hykerrellä i:issaan käsiänsä. — *(suurella) ilolla* tav. par. iloiten, (erittäin) mielellään tms. | Tehdä jtak suurella i:lla. **2.** läheisesti ed:een liittyen. **a.** ilonpito, ilottelu, ilakointi, riehakas meno, remu, "elämä". | Äänekäs i. I. on irti, ylimmillään. Syntyi suuri i. Siitäkös vasta i. nousi! Hei, kuinka siellä i. käy! Syötiin, juotiin ja pidettiin i:a. I:a lyöden me liikkeelle lähdimme AHO. Päivät soisin soitettavan, / illat tehtävän i:a KAL. Itku pitkästä i:sta, parku kauan nauramasta SL. — Parhaaseen i:on [= kaikkein sopimattomimpaan aikaan] sinne poliisit saapuivatkin. — *Heng.* Hänet vietteli tämän maailman i. Päästä taivaan i:on. Mene herrasi i:on UT. **b.** ilon aihe, hauskutus, hupi, viihde; vars. *mon.* nautinto, huvitus. | Sydämen, silmän i. Ahkeruus on i:mme! Sitä oli i. katsella. Pienokainen, isän ja äidin i. Tilatkaa [lehti] iltojenne i:ksi! Kesän i:t ovat unohtuneet. Nauttia uimarannan i:ista. Tyttöjen kasvoilla säteilee illan i:jen odotus. Viettää aikaansa ala-arvoisissa i:issa. **3.** *yhd.* Elämän-, koston-, nuoruuden-, työn-, vahingon-, voitoni.; isän-, kertojan-, tutkijani.; luomisi.; hää-, joului.; aisti--, väri-i.; iki-i.

ilo|huone *s.* **1.** = ilosali. | Taivaan i:huoneet. **2.** = ilotalo. | Maailmankaupungin houkuttelevat i:huoneet. **-huu|to** *s.* Kohottaa i., i:toja. Pelastajat otettiin vastaan i:doin. Hoosianna ja halleluja ovat Raamatussa esiintyviä i:toja.

iloil|la[29] *v. harv.* -u[2] *teonn.* kevyestä, huolettomasta ilonpidosta: ilakoida, ilotella. | I:eva mieliala. Huoleton i:u. Vaihtoivat i:evan katseen. I:len palasivat nuoret iltamista. -- kuu kirkas i:i / yli Perman LEHT.

iloi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* riemukas, hilpeä. **1.** henkilöistä, elävistä olennoista. **a.** iloluontoinen. | I. veitikka. Harvoin näkee i:sempaa ihmistä. Hän on menettänyt nuoruutensa i:suuden. Vanha, i. Englanti. **b.** iloissaan, hyvillä mielin, hyvillään oleva, iloitseva, ilakoiva. | I. lapsilauma. I. miesjoukko. Olla i:sella mielellä, tuulella, päällä [joskus: juovuksissa]. Tulla i:selle tuulelle. Olla i. jstak. Olen i., kun tapasin sinut. Ole i., että pääsit niin vähällä! Tulin siitä kovin i:seksi. Laulella i:sesti. Varsa kirmailee i:sesti laitumella. Koeta edes olla i:sen näköinen! -- i:sta antajaa Jumala rakastaa UT. **2.** eri seikoista ja ilmiöistä. **a.** iloa osoittava: kirkas, säteilevä, heleä tms. | I:set kasvot. I. ilme, hymy. I. huudahdus. Hillityn i. käytös. **b.** iloa tuottava t. herättävä, rattoisa, hauska, hupaisa, virkistävä. | I:sta joulua! Vietin siellä pari i:sta päivää. Katsella elämää sen i:silta puolilta. Se on i:simpia muistojani. I. uutinen, yllätys. Yllättyä i:sesti. Talossa odotetaan i:sta perhetapausta 'lapsen syntymää'. — I. musiikki, sävel. I:set, heleät värit. Lakeuden i. vihreys. I:sen väriset vaatteet. I:sen punainen pusero. Vaaleat seinäpaperit tekevät huoneen paljon i:semmaksi. **c.** erikoisempaa, ed:een läheisesti liittyvää käyttöä. | Uunissa palaa i. valkea. Laineet loiskivat i:sesti. Pojat mennä huristavat i:sta vauhtia. Tein mäessä i:sen [= huiman] kuperkeikan. Sai i:sen lähdön 'äkkilähdön'. -- rakentakaamme itsellemme i. pirtti i:selle päivänkaltevalle aholle KIVI. Siinä on suu nuorine etuhampaineen, siinä i. nykerönenä SILL.

iloisa[13] *a.* -sti *adv.* = ed. | Olkaamme i:t! Kuului i:a puheensorinaa. I. nauru. I:t värit.

iloit|a[31] *v.* olla iloissaan, riemuita. | I. ääneensä. I. jstak. I:sen menestyksestäsi. I:sin nähdessäni sinut. I:se kanssani! I:kaa Herrassa ja riemuitkaa VT. — Minun sieluni i:see. I:se sinä häähuone! KIVI. — *Kuv.* Teollisuutemme on saanut i. suurista edistysaskelista. Riemu vaaroilla remahti, / miesten kantele i:si LEHT.

iloitella[28*] *v.* par. ilotella.

iloitsevai|nen[63] *a.* ja *s.*, vars. *raam.* iloitseva. | Vähästä i. mieli. Iloita i:sten kanssa.

iloit|taa[2*] *v.*, vars. *vanh. heng.* = ilottaa. | Mua maailma ei i:a VK.

iloittelu[2] *s.* par. ilottelu.

ilo|juhla *s.* Riemullinen, vallaton i. Joulu, kristikansan suuri i. Pitää i:juhlaa. Häissä ja muis-

sa i:juhlissa. — *Kuv.* Minun henkeni viettää i:juhlaa. **-juom|a** *s.* tav. = iloliemi. | Pullo parasta i:aa. Maisteltiin isännän i:ia. — Meidän kahvimme on jokaisen emännän todellista i:aa. — *Kuv.* Mikä kiukkuinen voima saattoi mun tähän teille tuomaan näitä kiusan tietoja ja samentamaan i:aamme näin! KIVI. **-kaasu** *s.* typpioksiduuli, nukutusaineena käytetty kaasu, naurukaasu.

ilokas[39*] *a. harv.* ilomielinen, iloinen. | I. nuori väki huvitti vanhempia pikku kepposin.

ilo|kivi *s. kansanr.* Istuiksen i:kivelle, / laulupaaelle paneikse KAL. **-kyynel** *s.* Vuodattaa, itkeä i:iä. Silmästä herahti i. Onnen tunnossaan hän puhkesi i:iin. Sorretut tervehtivät pelastajiansa i:in. **-kä|ki** *s.*, tav. *runok.* Kukkui muinaiset käkeni, / entiset i:keni KAL. **-laukau|s** *s.* Ampua i:ksia. **-laulu** *s.* I. voiton johdosta. Salamniuksen "I. Jeesuksesta". Virittää i. — Sisimmässäni soi i. onnelle. **-leikki** *s.* Käydä i:in. H:sta on elämä yhtä ainoata i:ä. Laula, Eero, laula, i:ä lyödessämme KIVI. **-lie|mi** *s.* väkijuomista. | Tulinen i. Pullo i:ntä. Nauttia, maistella i:ntä. I. sai hänet suunniltaan. **-lin|tu** *s.* **1.** tav. käestä. | -- kaikkipa käet katoisi, / i:nut liikahtaisi KAL. **2.** iloinen ihminen, vars. pikkutyttö; ilonainen. | Isän pieni i. — Otti, onneton, nai i:nun kaupungista TOPPILA. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* Valoisa, i. ihminen. **-luontoi|nen** *a.* -suus *omin.* I. mies, vanhus, karjalainen. I:sta väkeä. I. vekkuli, heitukka. I. västäräkki. Siinä tytössä on tartuttavaa i:suutta. **-maja** *s.* Taivaan i:t. **-miel|i** *s.* Hän uhkuu reipasta, välitöntä i:tä. Puhe huipentui yleistä i:tä herättäneeseen loppuun. — Tav. *ilomielellä, ilomielin* (adv.) iloisesti, mielellään. | Tehdä jtak i:in, i:ellä. Otan i:ellä osaa yritykseen. Pojat riensivät i:in auttamaan. Uudistusta on tervehdittävä i:in. -- joka laupeutta harjoittaa, tehköön sitä i:in UT. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* I. ukkeli, velikulta. I:siä säveleitä. Sisäinen, luonnollinen i:syys. **-mä|ki** *s.* Tyhjä on kylän raitti, kaikki ovat i:ellä AHO.

ilonaihe *s.* Suuri, sanomaton, loputon i. Saada, löytää i:ita jstak. Hyvä terveys on ihmisen suurimpia i:ita. Meillä on ollut hänestä ehtymätöntä i:tta.

ilo|nainen *s.* huora, portto, prostituoitu. | Pariisin i:naiset. Karkean aistillisesti pukeutuneita i:naisia. **-nauru** *s.* Lasten i:t kaikuvat. Kasvot olivat pelkkänä i:na.

ilon|hetki *s.* Viettää unohtumattomia i:hetkiä. **-huudahdu|s** *s.* Kuulijain joukosta kuului tuon tuostakin i:ksia. **-huu|to** *s.* tav:mmin ilohuuto. | Pienokainen päästi raikkaan i:don. **-ilmau|s** *s.* Kansanjoukot tervehtivät vapauttajia loputtomin i:ksin. **-kyynel** *s.* Puhjeta i:iin. I. herahti silmään. Murhe vaihtui i:iin. **-loiste** *s.* I. silmissänsä äiti seurailee tenaviensa temmellystä. **-lähde** *s.* ilonaihe. | Loputon i. Luonto on jokaiselle terveelle ihmiselle suuri i. **-pi|to** *s.* ilakointi, ilottelu, iloinen meno, remu. | Äänekäs, kevyt, hillitön, viaton i. Nuorten i. Ottaa osaa, yhtyä i:toon. Nyt vasta i. alkaa! Jätä alhaiset i:tosi! Lähti pois kesken parhaan i:don. Ajallansa työnteko, hetkellänsä i. SL. **-pitäj|ä** *s.* Hauska, huoleton i. Se poika on luokkansa huvimestari ja i. Poliisi kävi nillitsemässä yöllisiä i:iä. En ole minä istunut iloitsemassa i:äin seurassa VT. **-purkau|s** *s.* Äänekäs i. I:ksista ei tahdo tulla loppua. **-puuska** *s.* Joutua i:n valtaan. Tehdä jtak i:ssaan. **-päiv|ä** *s.* Lupapäivä on koululaiselle i. Kuluvathan köyhänkin päivät, vaikkeivät i:iä olekaan. Hänestä ei minulla ole ollut yhtään i:ää. **-sekainen** *a.* myös ⌒. | I. tunne, epävarmuus, levottomuus. **-tun|ne** *s.* Ylitsevuotava i. Antautua i:teen valtaan. **-tun|to** *s.* I:nossaan ukot kapsahtivat toistensa kaulaan. **-täytei|nen** *a.* iloa uhkuva, ilon täyttämä. | I:siä hetkiä. Elämäni käy yhä i:semmäksi. **-välähdys** *s.* Silmissä näkyi i.

ilo|paikka *s.* ilonpito-, huvittelupaikka, us. vars. bordelli, ilotalo. | Huonomaineinen i. I:paikan isäntä. — Vieras halusi omin silmin nähdä, minkälainen leikki- ja i. lapsilla oli navetassa PÄIVÄR. **-piller|i** *s. kuv.* ilon siemen t. aiheuttaja. | Pakinoita, jotka ovat todellisia i:eitä arkipäivän harmaudessa. **-päiv|ä** *s.* Teillä on tänään suuri i., häät. Milloin näen sen i:än, että tulet meille! Vielä ne sinullekin i:ät koittavat. -- i:inänne sekä juhlinanne -- puhaltakaa torviin uhratessanne VT. **-sali** *s. heng.* vrt. ilohuone. | Taivaan i:t. -- Sun valittujes parihin, / Sun taivaas i:hin! VK[v]. **-sanoma** *s.* Odottamaton i. Joulun i. Evankeliumi, i. Jeesuksesta. I. kahvinjuojille: --. Julistaa i:a. Ilmoitan teille sen i:n, että --. Olen kuullut i:n voitostasi. **-silm|ä** **1.** *a.* ilosilmäinen. | Tääll' on ystäväs ylimmät, / -- / i:ät impyemme A.V. KOSKIMIES. **2.** *ilosilmin* (adv.) ilosta loistavin silmin. | I:in lapset juoksivat kertomaan äidille uutisiaan. **-silmäinen** *a.* I. tyttö.

ilostel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* laskea leikkiä, ilotella, ilkamoida, hupailla. | Pojat i:evat vallattomasti. Onpa sinulla komea "perunakellari" [= vatsa], i:i joku. Ohuen seinän läpi erottui i:evaa puhetta. [Kiven Olviretki] on vain hullunkurisen i:eva pila baijerilaisten sotamiesten sammumattomasta oluenjanosta J.V.LEHTONEN.

ilostu|a[1] *v.* tulla iloiseksi, ilahtua, ihastua. | I:i ikihyväksi. Mieli i:u. Siinäpä komea mies! i:i tyttö. Kukapa ei sellaisesta sanomasta i:isi. Aapeli -- i:u, että saavatkohan he tosiaan nyt katon päänsä päälle LEHT.

ilostut|taa[2*] *kaus.v.* (< ed.) ilahduttaa. | Tulosi i:taa minua, mieltäni. Herttaisella olemuksellaan hän i:ti koko ympäristönsä.

ilo|ta[35] *v. runok.* iloita, pitää iloa. | Muien iloiksi i:an, / mut itsekseni itken MANN. -- eipä soitto soitakana, / ei ilo i:akana KAL.

ilo|talo *s.* bordelli, porttola. **-tarha** *s.*, tav. *runok.* paratiisista. | Taivaan i:t. Paratiisin i. Se rauha tyyntää myrskyt rinnassain, / se korvet muuttaa verraks i:in SIIONIN KANNEL.

ilot|ella[28*] *v.* -televasti *adv.* kevyestä, huolettomasta ilonpidosta: ilakoida, iloilla. | Olla i:televalla päällä, tuulella. Nuoret i:televat kelkkamäessä. I:televa tanssi, romaani. [Kirjailija] i:telee vallattomasti henkilöillään. Lap-

set i:telivat itsensä väsyksiin. - - enkä minä yhtä perää osaa kauan surra enemmän kuin i:ellakaan AHO. - - te tahdoitte ainoastaan hetken i. hänen valossansa UT. — *Kuv.* Liekit lyövät i:ellen ulos ikkunoista.

ilot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* synkkä, kolkko, ankea, ikävä, "harmaa". | I. luonne. I. koti, kaupunginosa. I. ilta, syksy. Viettää i:tomia päiviä. Maanpakolaisen elämän i:tomuus. I. kristillisyys. Lohduttoman i. elämänkatsomus. Tehdä työtä i:tomasti. Purskahtaa i:tomaan nauruun. Harmaat syksyiset pilvet riippuvat i:tomina ja uhkaavina kaupungin yllä. Paljaan sähkölampun i., kuollut valo.

ilot|taa[2*] *v. harv.* ilahduttaa. | Illan viimeisen i:an / varjoja vaellus-elon LEINO.

ilottelu[2] *s.* **1.** ilotteleminen. | Nyt ei ole aikaa i:un. Juhlahuoneesta kuuluu remuavaa i:a. [Elokuvan] i. ei kohoa vapauttavaksi. Kirja, joka on täynnä harmitonta älyllistä i:a. **2.** ilotteleva kirjallinen tuote (vars. näytelmä), elokuva, esitys tms. | Komedian lajeja on mm. humoristinen pila eli i. Vauhdikas 2-näytöksinen i. — *Yhd.* elokuva-, kevät-, laulu-, sotilasi.

ilo|tuli *s.* I. oli sytytetty takkaan AHO. I:tulet palavat vuorten huipuilla. Puutarha oli valaistu mitä erilaisimmin i:tulin: värilyhdyin, soihduin yms. — *Kuv.* [Maisemaa] hehkuttaa ilta-auringon viimeinen i. AHO. **-tulittaa** *v.* par. pitää t. järjestää ilotulitus tms. **-tulitu|s** *s.* eril. helposti syttyvien t. räjähtävien, erivärisin valoin palavien aineiden, rakettien tms. polttaminen katsojain huvitukseksi. | Juhla, jonka yhteydessä oli loistava i. Järjestää i. Kiinalaiset näyttävät käyttäneen ruutia i:ksissa jo ennen Kristuksen syntymää. — *Kuv.* Älyllinen i. Kirja vallan pursuaa ajatusten räiskyvää i:sta. Sanat lentelevät kuin i:ksessa.

ilotulitus|aine *s.*, tav. *mon.* I:aineet l. pyroteknilliset aineet ovat mitä erilaisimmin värein palavia seoksia. I:aineita käytetään joko huvitulituksiin tai merkinantoon. **-väline** *s.*, tav. *mon.* Myytävänä bengaalitikkuja, pyöriviä aurinkoja ja monenlaisia muita i:itä.

ilo|tyttö *s.* nuori ilonainen. | Aatelismiehen ja i:tytön lemmentarina "Manon Lescaut". **-valkea** *s.* ilotuli. | Takassa roihuaa leppoisa i. - - kanteleet soivat ja i:t - - pihalla leimuit KIVI. **-vir|si** *s.* Veisata i:siä Jumalan kiitokseksi. Linnut visertävät i:siänsä. Laulut heitä lautsan päähän, / i:ret ikkunoille KAL. **-öljy** *s. kuv. heng.* ilosta. | - - sen tähden on Jumala - - voidellut sinua i:llä UT. Sydämihimme vuodata sun Henkes i. HLV.

ilta[10*] *s.* **1.** päivän loppupuoli, vars. aika n. klo 18:sta maatamenoon (juhlista puhuen us. aamupuoleen) asti, ehtoo;)(aamu, huomen. | Kaunis, kirkas, syksyinen i. Elokuun i. Illan varjot. Ihailla illan kauneutta. I. tulee, ehtii, joutuu, pimenee, viilenee. Päivä kääntyy, kallistuu illaksi, i:a kohden. Päivä vierähtää i:an. Päivä on illassa. On jo myöhäinen i. Tänä, eräänä i:na. Eilen illalla. Tapasin hänet viimeksi illalla 'eilisiltana'. Illalla olimme teatterissa. Palaan vasta myöhään illalla. Illan suussa 'alkuillasta'. Illan tullen. Aamuin (ja) illoin 'joka aamu ja ilta'. Aamusta i:an. Varhaisesta aamusta myöhään i:an. Tehdä jtak i:nsa, iltojensa kuluksi, iloksi. Tehdä jtak kaiket illat t. illat pitkät. Viettää i:ansa jssak. Tervetuloa meille i:a istumaan! Koko illan näytelmä. Illan virkku, aamun torkku, se tapa talon hävittää SL. - - korpirastas soittaa soolojaan illan [= ilta-auringon] kultaamissa kuusten latvoissa SILL. — Tervehdyksissä: I:a! Hyvää i:a! I:a i:a! Sai tuskin sanotuksi hyvää i:a. Hyvän illan toivotus. — *Yhd.* kesä-, kevät-, suvi--, syys-, talvi-i.; arki--, joulu-, juhannus-, keskiviikko-, lauantai--, pyhäi.; aatto-, eilis-, huomisi.; alku-, loppu-, pakkasi.; harjoitus-, kerho-, kylpy-, käsityö-, ompelu-, peli--, saunai.; vapaai. **2.** illalla pidetty taide-t. muu kulttuuritilaisuus: konsertti, näytäntö tms.; ohjelmallinen illanvietto. | Kirjallinen, soitannollinen, taiteellinen i. Pohjoismainen, venäläinen i. Yrjö Jylhän i. 'lausuntailta, jossa esitetään Y. J:n runoja'. Illan solisti. Illan paras suoritus. Antaa [par. pitää] kirjallinen i. — Vanhempien i. lastentarhassa. Itä-Hämeen i. Hämäläis-Osakunnassa. — *Yhd.* laulu-, lausunta-, musiikki--, piano-, satui.; ensi-i.; aseveli--, perhe-, toveri--, yleisöi. **3.** *kuv.* (1. merk.-ryhmään liittyen) vars. elämästä: loppu(vaihe), loppupuoli, viimeiset ajat, ehtoo. | Elämän i. Ehtiä elämänsä i:an. Vasta vanhuksena, kun illan varjot pitenevät. — Pelikausi on jo illassaan. [Selma Lagerlöf] avasi vuosisadan illan hämärtyessä mielikuvituksen portit selkoselälleen TARK.

ilta- yhd:ojen alkuosana. **1.** s:eihin liittyneenä mm.: illalla esiintyvä, suoritettava, nautittava t. käytettävä, illalle ominainen; esim. i:-aurinko, -kaste, -taivas; i:-askare, -hartaus, -lypsy, -näytäntö; i:-ateria, -kahvi, -piippu; i:kampaus, -viitta; i:rauha, -tunnelma. **2.** a:eihin liittyneenä: illan vuoksi jnk ominaisuuden omaava, iltaa jltak ominaisuudeltaan muistuttava; esim. i:raikas, -tyyni, -viileä. **3.** tunteja ilmaiseviin lukus:oihin liittyneenä: puolenpäivän jälkeinen; esim. i:neljä, -yhdeksän.

iltaantu|a[1*] *v. harv.* kulua iltaa kohti, muuttua ill(emm)aksi, illastua. | Päivä on i:massa. Juna puuskutti i:vien kevättalvisten tienoiden halki KAILAS.

ilta|-askar(e) *s.* Toimitella i:-askareita. Emäntä meni navettaan i:-askareilleen. **--ateria** *s.* Istua i:lle. **--aurin|ko** *s.* I:gon punaamat männyt. Tunturimaisema i:gon kullassa. Joki kimaltelee i:gossa. Huone, johon pääsee vain i:koa. **-hartau|s** *s.* Kodin, yleisradion i. Kärsimysviikon i:det. Komppanian iltahuudon yhteydessä pidetään i. **-hetk|i** *s.* Rattoisa, kotoinen, herkkä i. Tämä tapahtui eräänä syksyisenä i:enä. Aamuvarhaisesta i:iin (saakka). — *Kuv.* Vanhukset viettävät elämänsä hiljaisia i:iä. **-hoh|de** *s.* Taivaan i. Maalannut romanttisessa i:teessa kylpeviä maisemia. **-huu|to** *s.* **1.** - - pitkinä huhauksina viilteli ilmojen halki karjapiian houkutteleva i. AHO. **2.** *sot.* komppaniassa ja sitä vastaavassa yksikössä il-

taisin pidettävä määräaikainen tarkastustilaisuus, jossa päivystäjä toimittaa nimenhuudon miehistöluettelon mukaan. | Pitää, toimittaa i. Myöhästyä i:dosta. **-huv|i** *s.* **1.** Satujen kertominen entisaikojen i:ina. Järjestetäänpä jotakin i:ia ajan ratoksi. **2.** *mon.* iltama(t). | Juosta i:eissa. Järjestää, panna toimeen i:it. I:it tuottivat tappiota. **-hämy** *s.* Seutu peittyy i:yn. Huoneessa vallitsee kodikas i. **-hämär|ä** *a.* ja *s.* I. metsä. I. yllätti matkamiehet. Vasta i:issä, i:ässä saavuimme perille. — *Kuv.* 18:nnen vuosisadan i:issä. **-ilma** *s.* Raitis, leuto i.

iltai|nen[63] vrt. illallinen. **1.** *a.* **a.** illalle ominainen, illalla tapahtuva t. esiintyvä, illan. | I. sade. I:set rekiretket. Nuorison i:set menot. I. kaupunki. I:sta taivaanrantaa valaisi heikko punerrus. - - istuivat he atrioitsemaan i:-selle aholle KIVI. Tuossa i:sessa pihahälinässä oli - - erikoinen tunnelmansa SILL. — *Yhd.* joka-, saman-, tämäni. **b.** edellisen illan, edellis-, eilisiltainen, illallinen. | I. lämmön aleneminen jatkui koko yön. Onnittelen sinua i:-sesta menestyksestäsi. Keskusteltiin i:sesta tapahtumasta. **2.** *s.* par. iltanen.

iltaisin *adv.* illoin, joka ilta, aina illalla. | Olla i. tavattavissa. Käy i. kävelyllä. Toimistomme on i. avoinna klo 18—20.

ilta|istunto *s.* Oikeuden i. Eduskunnan eilinen i. venyi myöhään yöhön. — *Harv.* illanistujaiset. | Kilpailevien seurojen yhteinen i. hotelli Tornissa. - - kävin öillä öitsilöissä, / - - / illat i:istunnoissa KANT. **-juhl|a** *s.* I:an oli saapunut yleisöä runsaammin kuin päiväjuhlaan. **-jumalanpalvelus** *s.* **-juna** *s.* Aion palata i:ssä. **-juoma** *s.* Tee i:na. **-kahvi** *s.* Perhe istui i:lla huvilan verannalla. **-kajo** *s.* Kirkon torni piirtyy selvänä i:a vastaan. **-kampaus** *s.* Taidokas i. **-karja** *s.* iltalypsy, iltaiset navettatyöt. | Eräänä päivänä, kun Selma jo oli mennyt i:lle KATAJA. [Sanni oli] päivälliseltä päästyään vapaa i:an asti SILL. **-kaste** *s.* Maassa on jo i:tta. **-kau|si** *s.* Istuu i:det nenä kirjassa. Ahersin koko i:den joululahjojen kimpussa. **-kello** *s.*, us. *mon.* tav. kellonsoitto, jolla (lauantai)-iltaisin kutsutaan jumalanpalvelukseen. | I. soi, lyö. I:t kutsuvat seurakuntalaisia kirkkoon. Heleänä ja kirkkaana kajahtaa - - saarnaajaveljesten majasta i:n rauhallinen ääni IVALO. — Ämmäntehtaan i. on juuri helissyt viimeisen soittonsa KIANTO. — *Kuv.* Kohta i. lyö, / päättyy päivän vaiva, työ [kuoleman lähestymisestä] HLV. **-kenkä** *s.* iltapuvun kanssa käytettävä naisten kenkä. **-kilpailu** *s.*, tav. *mon.* Eilisissä i:issa saavutettiin pari uutta ennätystä. **-kirkko** *s.* iltajumalanpalvelus. | Mennä i:on. Kuunneltiin radion i:a. **-kokous** *s.* **-konsertti** *s.* **-koren|to** *s.* I:not 'Plecoptera, Perlidae, korentojen hyönteislahkon alalahko, koskikorennot'. **-korvalla** *s.* *vaill.* = illankorvalla. **-koulu** *s.* **1.** oppilaitos, jossa iltaisin annetaan opetusta henkilöille, jotka eivät päivisin voi käydä koulua. | Tyttöjen, liikeapulaisten, työväen i. **2.** valtioneuvoston epävirallisten (ilta)istuntojen nimitys. **-kurss|i** *s.*, us. *mon.* Teknillinen i. Ilmoittautua i:eille. Liitto järjestää halvat i:it liikeapulaisille. Talonmiesten uusi i. alkaa ensi kuussa. **-kutsut** *s. mon.* Presidentin i. **-kylm|ä** *a.* ja *s.* Pyöräillä halki i:ien seutujen. I. oli jo kovettanut sohjoisen tien. **-kävely** *s.* Virkistävä i. Lähdetään i:lle! **-käyttö** *s.* Aidot helmet kuuluvat varsinaisesti i:ön. **-laiva** *s.* Vieras saapui i:ssa. **-lamp|pu** *s.* Istuttiin i:un ääressä rattoisasti tarinoiden. **-laulu** *s.* Matkamiehen, paimenten i. Satakieli viritti i:nsa. **-lehti** *s.* iltapäivisin ilmestyvä sanomalehti. **-loma** *s.*, tav. *sot.* Anoa, pyytää, saada, antaa, myöntää i:a. Komppanian kaikki i:t on peruutettu. — Oppilaskodin poikien on oltava kotona klo 21, ellei heillä ole i:a. **-lukemi|nen** *s.* I. pyrkii helposti venymään myöhään yöhön. Kirjamme tarjoavat Teille oivallista i:sta. **-lypsy** *s.* Mennä i:lle. On jo i:n aika. Päivä on jo i:ssä. **-lämpö** *s.* *lääk.* Terveen ihmisruumiin i. on tavallisesti 0,5° aamulämpöä korkeampi.

iltam|a[13] *s.* **1.** illalla pidetty huvitilaisuus, iltahuvit, illanvietto (tav. *mon.* vars. tanssitilaisuutta merkitessään). | Käydä, juosta i:issa. Seura järjesti i:an vieraansa kunniaksi. Palokunnantalolla on [t. pidetään] i:at. I(:at) tuotti(vat) tappiota. Poliisin oli keskeytettävä i:an vietto. — *Yhd.* lopettajais-, perhe-, raittius-, rymy-, tanssi--, vierailui(:at). **2.** *murt.* ilta. | Pistäytyi i:assa [= illansuussa] kylään. - - tulin i:alla suureen talonpojan taloon PÄIVÄR. - - ne viileät i:at muistin mä taas K.LEINO. - - yhdessä yö sekä päivä / suvi-i:an pilvillä karkeloi LEINO.

iltamaito *s.* illalla lypsetty maito. | Päivä- ja i. ovat aamumaitoa rasvaisemmat.

iltama|kielto *s.* Viranomaiset voivat antaa i:-kiellon sellaiselle henkilölle, jonka tiedetään esiintyvän häiritsevästi iltamapaikalla. **-lupa** *s.* lupa pitää iltamat. | Viranomaisten myöntämä i. **-paik|ka** *s.* I:alle kutsuttiin poliisi järjestysmiesten avuksi. **-talo** *s.* I:sta kuului äänekästä loilotusta. **-toimikunta** *s.* **-yleisö** *s.*

ilta|messu *s.* Luostarin, kirkon i. Kellot kutsuvat i:messuun. — *Hist.* Sisilian i. 'Sisiliassa 1282 Kaarle Anjoulaista vastaan puhjennut kapina'. **-myöhä** *s.* On jo i. Eräänä i:nä saimme yllättäviä vieraita. Tehdä jtak i:llä. Kokous kesti i:än, i:lle. **-myöhäi|nen** *a.* ja *s.* Eräänä i:senä hetkenä. Aamuvarhaisesta i:seen.

ilta|nen[63] *s.* vrt. iltainen. **1.** *dem.* (iltasella, iltasilla ks. erikseen) ilta. | Ikävät on i:seni, / apeat on aamuseni KAL. **2.** = illallinen. | Syödä, tarjota i:sta. I. on jo pöydässä! Mitä saamme i:seksi? Käydä i:selle.

ilta|numero *s.* Lehden i. **-nuotio** *s.* Partiolaisten i. **-näytäntö** *s.* Teatterin i. **-ohjelma** *s.* Radion i. **-paino|s** *s.* Lehtien i:kset suorastaan ryöstettiin myyjien käsistä. **-pala** *s.* illallinen. | Menin ruokakaapille katsomaan itselleni jotain i:ksi. **-perhonen** *s.* = kiitäjä(perhonen). **-pesu** *s.* **-piippu** *s.* Poltella i:aan. **-pilv|i** *s.* Kirkasreunaiset, purppuraiset i:et. I:et punertavat laskevassa auringossa. Hämärtyy jo suviyöhyt, päivän / viime puna i:een peittyy LEINO. **-pime|ä** *a.* ja *s.* I. puutarha. I. lähestyy. I:ät pitenevät, lyhenevät. I:ässä on vaikea tuntea vastaantulijoita. Pojat eivät maltaisi i:inä-

kään jättää mäenlaskua. **-posti** *s.* Lähettää kirje i:ssa. **-puh|de** *s.* aika varsinaisen päivätyön päättymisestä makuullemenoon saakka (vars. maalaisoloissa). | Hiljainen, talvinen i. Syksyn pitkät i:teet. Viettää i:detta. Parhaat onginta-ajat ovat aamu- ja i:teet. I:teella alkoi sataa. Isäntä ryhtyi eräänä i:teena paikkaamaan verkkoansa. I. oli ja kynttilä valaisi huonetta PÄIVÄR. — *Kuv.* Toivotamme kunnioitetulle johtajallemme rauhallista elämän i:detta. **-pu|ku** *s.* illalla, klo 18:n jälkeen, käytettävä vierailu- t. juhlapuku; us. erik. smokki (t. vastaava); vrt. juhlapuku. | Miehen, naisen i. Esiintyä i:vussa. **-pukui|nen** *a.* I:sta yleisöä. **-puol|i** *s.* I. päivää, yötä. I:ella, pari tuntia puolenpäivän jälkeen. Oli jo i. (päivää), kun he palasivat. Päivä on jo i:essa. Päivä on kallistumassa i:elle. I:ella, i:een (päivää) alkoi tyyntyä. Kävin i:issa metsällä. — *Kuv.* H:n elämä alkaa kallistua i:een. **-pysty** *s. harv.* illalla takassa poltettava pystyvalkea. | - - yhdymme tähän i:ä viettämään KIVI. **-päivisin** *adv.* I. pilkistää aurinko minunkin huoneeseeni. **-päivä** *s.* loppupuoli päivää, tav. lounaasta (aamiaisesta) iltaan. | Kaunis, syksyinen i. Oli jo i., kun läksimme. Eräänä i:nä. Tule i:llä meille! Miten vietämme i:n? Kaikki i:n luennot peruutetaan. Hyvää i:ä! — *Kuv.* Vanhus on ehtinyt elämänsä i:än. Viettää elämänsä i:ä. — *Yhd.* sunnuntai-i.

iltapäivä|aurinko *s.* **-i|nen** *a.* iltapäivälle ominainen; iltapäivällä tapahtuva t. tapahtunut. | I:set talousaskareet. **-istunto** *s.* **-kahvi** *s.* iltapäivällä, us. päivällisen jälkeen juotava kahvi. | Tervetuloa i:lle! **-kutsut** *s. mon.* **-kävely** *s.* **-lehti** *s.* Poliittinen i. **-palvelus** *s.*, tav. *sot.* I. kestää yleensä klo 13—17.30. **-puku** *s.* Silkkinen i. **-tee** *s.* "kello viiden tee". | Kutsua i:lle. Kaupunki tarjosi neuvottelukunnalle i:n. **-tun|ti** *s.* Koulun i:nit. Pörssihinnat voivat olla aivan erilaiset päivä- ja i:teina.

ilta|rauha *s.* Kodin, pikkukaupungin i. Tuvassa vallitsee leppoisa i. **-rukous** *s.* Pitää, lukea i. **-ruoka** *s.* us. = illallinen. | Valmistaa i:a. I. on pöydässä. — Lehmä ammuu i:ansa. **-ruokinta** *s.* Karjan i. **-rupeama** *s.* päivällisen ja illallisen välinen (työ)aika. | Tehdä jtak i:lla. Siihen kului koko i. **-rusko** *s.* Sammuva, purppurainen i. I. punaa, kultaa puiden latvat. **-saarna** *s.*

iltasella *adv.* illalla, iltaisin. | Tehdä jtak i. Vasta i. päästiin lähtemään. Liikkeet suljetaan viiden kuuden aikaan i.

iltaseur|a *s.* **1.** illanvietto; iltaa yhdessä viettävät henkilöt. | Iloinen, onnistunut i. Istua i:assa, i:oissa. I. hankkiutuu lähtemään. **2.** *mon.* Heränneiden i:at.

iltasilla *adv.* = iltasella. | Ei häntä i. kotoa tapaa.

ilta|soitto *s.* **1.** illalla työpäivän päättymistä, iltarukoushetkeä tms. ilmoittava merkkisoitto. | I. kutsuu väen pellolta. - - tapulista [alkaa] soida kumea i., jolloin puotien ovet pannaan salpoihin AK. — *Kuv.* [Po. näytelmä] on saksalaisen Arkadian hilpeä i., juuri ennen auringon laskua KOSKENN. — *Sot.* merkkisoitto iltahuudon suorittamista varten. | Suorittaa i. Torvensoittaja puhalsi i:soiton. **2.** vrt. iltakonsertti. | I:soittoa [kahvilassa] klo 21—23. **-taiva|s** *s.* Kelmenevä, tyyni, huhtikuinen i. I. hohtaa kauniin punaisena. Linnan i:sta vasten piirtyvät ääriviivat. Kaupungin valot heijastuvat i:alle. **-tee** *s.* Juoda i:tä. Kutsua i:lle. Istua i:llä. **-tunnelma** *s.* **-tun|ti** *s.* Koulun i:nit. Annetaan i:teja eri aineissa. Retkeltä palattiin myöhäisinä i:teina. **-tuul|i** *s.* Vieno i. huojuttelee viljaa. I:en uuvuttava laulu. **-tyyn|i** *a.* ja *s.* I:et vedet. Mennä i:ellä järvelle. **-|työ** *s.* Tehdä jtak i:työnään, i:töikseen. Konekirjoittajatar hakee i:työtä. **-täh|ti** *s.* illalla loistava tähti; tav. Venus, vars. iltaisin länsitaivaalla näkyvänä. | I. nousee. I:det syttyvät. [Anna] suvaitsi saapua rovastilaan vasta i:tien tuikkeessa KIANTO. **-uni** *s.* **-uni|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* I. lapsi. **-uutiset** *s. mon.* Radion i. **-valaistu|s** *s.* Hämärä i. Keskikaupunki värikkäässä i:ksessaan. **-valo** *s.* Hämärä, kelmeä i. Auringon punertavassa i:ssa. **-valvonta** *s.* Lasten on vältettävä i:a. **-vastaanotto** *s.* Lääkärin i. **-viileä** *a.* ja *s.* I. piha. Ajaa i:ssä. Istuttiin i:llä tarinoimaan. **-viitta** *s.* Kärpännahkainen i. **-virkku** *a.* iltaisin myöhään valvova t. jalkeilla oleva. | I. ihminen. I., aamutorkku: niitä ei tarvita talossa SL. **-vir|si** *s.* Veisata, laulaa i:ttä. I:ren jälkeen lapset kävivät maata. — Linnut visertelivät i:siään. Puro laulaa hiljaista i:ttään. - - vanhat hongat i:ttään soitti KOSKENN. **-voimistelu** *s.* **-vuoro** *s.* Olla i:ssa, i:lla. Lähteä i:lleen sairaalaan. Kenellä on [päivystyksen] i.? — I. [= iltavuorolaiset] oli juuri lähtemässä kotiin. **-vuorolainen** *s.* iltavuorossa olija. **-yö** *s.* Kesäinen, valoisa i. Valvoin koko i:n. I:stä alkoi jälleen vihollisen rumputuli. **-öi|nen** *a.* I. hämärä. I:set kadut. I. tuuli kiihtyi rajumyrskyksi.

iltikse|(en *adv.; rinn.* intikse(en. **1.** vapaasti, minkään estämättä, ilman muuta, noin vain. | Sai kymmenen tuhatta ihan i. Luuletkos saavasi puhua aivan i:si mitä haluat? - - avoin kirja, jota kuka hyvänsä saattoi selailla i. LEINO. Lehmät saivat aivan i. temmeltää kauramaassa. [Ukon] kaljulle päälaelle ei jokainen kärpänen rohjennut noin vain i. istahtaa puremaan KIANTO. **2.** kiusallaan, kurillaan, koiruuttaan, ilkeyksissään. | En tehnyt sitä i:ni, vaan vahingossa. Jotkut vintiöt ovat i. katkoneet pensaiden oksia. Eivät, ruojat, tartu koukkuun, nykivät vain i. - - hyppivät silmille ihan i:nsä, välittämättä nuhteesta RAILO.

iltti[1*] *s.* **1.** kapea kielen muotoinen nahkakaistale, joka kengässä nauhoituksen alla peittää varsikappaleitten välisen raon, (kengän) kieli. **2.** *murt.* kengän päälliskappale, kauto.

ilve[78] *s.* **1.** elje, kuje, kepponen, konnankoukku, metku; ilveily, kujeilu, koirankuri. | Hänellä on ainaiset i:ensä. Pojalla on isän i:et. Kysymyksessä oli hiven i:ttä mukana. Sen hän teki varmasti i:illään, i:ellään 'kurillaan'. Pitää, tehdä i:ttä 'ilveillä, ilvehtiä'. Piti i:ttään tyttöjen kanssa. - - rupesi Esko tekemään i:ttä [= pilkkaa] Mikon raittiudesta ALKIO. — *jllak*

(sillä, tällä yms.) *ilveellä* jllak (sillä jne.) keinolla, konstilla, pelillä, kurilla, tavalla. | Ovi pitäisi jollakin i:ellä saada auki. Mihin sinä tuolla i:ellä [= touhulla, kiireellä] juokset? — *(ei) millä(än) ilveellä* (ei) millä(än) keinolla, kurilla, (ei) millä(än) muotoa, (ei) miten(kään). | Ei millään i:ellä osuttu oikeaan kohtaan. Häntä ei saa millään i:ellä luopumaan päätöksestään. Millä ihmeen i:ellä selvisit tutkinnosta? 2. mekastus, melu, metakka, elämä. | Kanat nostivat kauas kuuluvan i:en. Lapset pitävät kamalaa i:ttä.

ilveelli|nen[63] *a. harv.* -sesti *adv.* ilvehtivä, kurillinen, kujeellinen. | I. puhe, veisu. Iivari teki i:siä eleitä KIANTO.

ilvehtijä[14] *tek.* Sinä tyhjänpäiväinen i.!

ilveh|tiä[17*] *v.* 1. tehdä pilaa, pilailla, ilkamoida, naljailla. | I. jkn kustannuksella, jklle, jllek. Nauraa i:tien. Joku i:ti vertaamalla puhujaa sarvikuonoon. Toisen heikkouksilla i:timinen. Nauroi ja i:ti koko asiaa. - - katsoi - - niin kuin olisi itsekin omaa asemaansa i:tinyt SILL. Lopeta jo ainainen i:timisesi! Älä siinä i:di, tämä on vakava asia. I:tivä hymy, sana. Nauru i:ti Akselin suupielissä JOTUNI. 2. *harv.* kujeilla, ilveillä, pitää peliään. | Oppilaat i:tivät opettajan selän takana. — *Kuv.* Tuuli i:tii uuninpiipussa. - - pääni päällä näin toisinaan virvatulien i:tivän E.LAMPÉN.

ilvehymy *s.* ilvehtivä hymy. | I. suupielissä. Molemmat miehet seisoivat - - suu makeassa i:ssä PÄIVÄR.

ilveilij|ä[14] *tek.* temppujen tekijä, klovni, narri, pajatso, harlekiini. | Sirkuksen, teatterin i. Chaplin on elokuvamaailman tunnetuimpia i:öitä. — Pintapuolinen, kevyt i. elämän suuressa sirkuksessa.

ilveil|lä[28] *v.* 1. kujeilla, konstailla, hassutella, hullutella, pelehtiä. | I. kylpytakkiin ja silinterihattuun pukeutuneena. I:evä klovni. Kerääntyivät nimipäivän sankarin ikkunan alle i:emään. — *Kuv.* Viina se nyt on alkanut i. Malakiaksen ajatuksissa LEHT. 2. pilailla, ilvehtiä, ilkamoida. | I. jklle, jkn kustannuksella. Hän vain i:ee kanssasi. "Sinusta taitaa tulla uskovainen", i:ivät toiset. I:evä hymy. — *Kuv.* I:evä kohtalo.

ilveily[2] *s.* 1. ilveileminen. | Vapunpäivän i:ä. En siedä ainaista i:äsi. Koko oikeusjuttu muuttui i:ksi. — *Kuv.* - - vanha Pakro hymähtää - - sille suurelle i:lle, jota sanotaan Elämäksi LEINONEN. — *Yhd.* oikeusi. 2. vallattoman koomillinen huvinäytelmä t. elokuva, farssi. | Kevyt kotimainen i. Kansallisteatterissa. — *Yhd.* elokuva-, laulu-, markkinai.

ilveksen|nahka *s.* Nippu i:nahkoja. **-nahkainen** *a.* I. päähine. **-pentu** *s.*

ilve|kukka *s.* = apinankukka. **-näytelmä** *s.* ilveily, farssi. | Yhteiskunnallisia epäkohtia ivaava i.

ilve|s[64] *s.* Lynx lynx, mm. Suomessa tavattava kissansukuinen petoeläin. | I:ksen pentu. Lähteä i:ksen ajoon. — *Kuv.* Notkea kuin i. Hänellä on i:ksen silmät 'hän on tarkkanäköinen'. - - purtemme iski laivan vasempaan kylkeen kuin i. härän kimppuun WILKUNA. — Hämeen i. 'Hämeen vaakunaeläin'. — *Yhd.* kissa-, pantteri--, suoi.; naarasi.

ilveskissa *s.*, tav. *kuv.* = ed. | Se tyttö on oikea sähisevä i. I:n lailla A. syöksähti vastustajansa kimppuun. - - korvenkävijän jäntereissä oli keveätä, yhtäkkiä yllättävää i:a HAARLA.

imaami[6] *s.* muhamettilainen arvonimi, jolla on useita merkityksiä: pappi, uskonnollinen päämies (vrt. emiiri); entisajan koraaninselittäjä; myös eräistä ruhtinaista. **-kunta** *s.* Jemenin i. 'itsenäinen hallintoalue Arabiassa'.

imaginaari|luku *s. mat.* luku, joka johdetaan imaginaariyksiköstä samalla tavalla kuin reaaliluvut luvusta yksi;)(reaaliluku. **-nen**[63] *a.* kuviteltu, näennäinen; *mat.* imaginaariyksiköitä sisältävä. | I. luku, arvo. **-rikos** *s. lak.* laillinen teko, jota tekijä erehdyksestä pitää rikoksena, luuloteltu rikos; vrt. harharikos. **-yksikkö** *s. mat.* (merkitään i) imaginaarilukujen yksikkö, negatiivisen yksikön neliöjuuri, $\sqrt{-1}$.

imago[2] *s. el.* täysimuotoinen hyönteinen. | Perhosen kehitysasteet: muna, toukka, kotelo ja i.

imais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < imeä. | I. sormea. I. pitkät henkisavut tupakasta. Joka i:ulla pöllähti savupilvi piipun kopasta. I:i hyvän siemauksen pullosta. Juoda yhdellä i:ulla. I. kukkien tuoksua. - - Taatilan Vihtori oli i:sut litran tai pari hyvää talkoosahtia SILL. — Nopeasti i:i maa sadeveden lammikosta. Pyörre oli vähällä i. koko veneen.

imak|ka[15*] *a. murt.* makea, imelä. | - - palsternakkarit ovat i:oita, ne ovat i:oita kuin sokeri LEHT.

iman|ne[78*] *a.*, etup. *runok.* ihana, suloinen, terve. | - - että huokuu täällä taivaan i. henki *CAJ. Käy nyt tiesi tervehenä, / matkasi i:tehena KAL. — *S:sesti.* - - ne loihdimme kaariksi kimmeltäviksi, / jumal-ihmeiksi, taivaiden i:tehiksi LEINO.

imara[12] *a. harv.* makea, suloinen. | Koissa on hyvä ollaksenne, / maa i. maataksenne KAL.

imar|re[78*] *s.* 1. Polypodium, Dryopteris, sanikkaisiin kuuluvia kasveja. — *Yhd.* kallio-, korpi--, metsäi. 2. *harv.* imartelu, mairittelu. | Viel' epävarmat ollen, täytyy meidän / i:teen virrass' arvoamme pestä *CAJ. Hän oli oma himonsa, oma i:teensa ja hekumansa *HOLLO.

imar|rella[28*] *v.* -televasti *adv.* -telu[2] *teonn.* 1. puhua jkta (liioittelevasti) kehuen t. ylistellen (us. jkn suosion saavuttamiseksi, jkn itsetyytyväisyyden herättämiseksi tms.), lausua (vars. liioittelevia t. aiheettomia) kohteliaisuuksia, mairitella, mielistellä, kaunistella. | I. jkta puheessaan, kirjoituksessaan. Tyhjiä, i:televia sanoja. Puhua i:rellen, i:televasti. Ei kallistanut korvaansa ihailijoiden i:teluille. Kuvaus, joka ei ollut ruhtinaallisia i:televa. - - parempi on kovakin totuus kuin i:televa valhe PÄIVÄR. 2. saattaa jku tuntemaan voimakasta itsetyytyväisyyttä, ylpeyttä tms. | Sai osakseen i:televaa huomiota. Pieni kehuskelu i:teli heitä. Häntä i:teli, että niin mahtava mies oli hänet huomannut. On erittäin i:televaa, että - -. Tuntea itsensä i:relluksi.

imar|taa[6] *v. harv.* -rus[64] *teonn.* = ed. | Kaikki ympärilläni ikään kuin i:si minua KIANTO. - - i:ruksista sentään piti rouvassyötinki LEHT.
imbesilli[1] *s.* ja *a.* vajaamielinen, jonka älykkyystaso täysikasvuisena on 6—9-vuotiaan lapsen tasolla, vähämielinen; vrt. idiootti, debiili. | Vähämieliset 1. i:t pystyvät tulemaan toimeen yhteiskunnassa enintään yksinkertaisissa tehtävissä ja toisten johtamina ja huollettavina.
imbesilliteetti[4*] *s.* vähämielisyys.
imeh|dellä[28*] *v.*, vars. *murt.* = ihmetellä. | "Sinä!" i:teli muori J.SAULI.
imeh|tiä[17*] *v. harv.* ihmetellä. | Hän i:ti Eskon ympyrjäisiä, vakaita silmiä KIVI. Elä i:di tuota, oi armahain! LEINO. Sitä minäkin olen tässä i:tinyt TOPPILA. I:tivät immet saaren, / niemen neiet kummeksivat KAL.
imei|nen[63] *s. runok.*, etup. *vanh.* = ihminen. | Et ole i:sten vanki, / oma mielesi ylennä! I.HÄRKÖNEN. Elkätte, hyvät i:set, / elkätte sitä sanoko! KAL.
imek|e[78*] *s. murt.* takku, vanuke. | Kurjasti riippui kaulalla i:keiksi vanuttunut ruskea tukka MERIL.
imeksiä[17] *frekv.v.* < imeä. | I. luita. I. piippua.
imellos[64] *s. kans.* imelletty mallas- t. muu seos t. liemi. | Makea i.
imellys[64] *teonn.* < imeltää. — *Erik.* = ed. **-aine** *s.* Sokeri i:ena. **-sammio** *s.*
imellyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) imeltää. | I. maltaita.
imelty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) muuttua sokeripitoiseksi, imeläksi, makeaksi; makeutua. | Maltaiden i:minen. Ruisjauhot pannaan uuniin i:mään. Perunat ovat pakkasessa i:neet.
imel|tää[5] *v.* antaa imeltyä, tehdä sokeripitoiseksi, imeläksi, makeaksi; makeuttaa. | I:letty puuro. I:letty vilja. I. maltaita, mämmiä. Sahti i:lettiin. — *Kuv.* Tätä luontoa on liiaksi ylistetty i:letyissä prospekteissa T.VAASKIVI.
imel|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** liian t. äitelän makea; *murt.* yl. makea;)(hapan, muikea, karvas. | I. maku, haju. I:ää keittoa, I. kastike. I. kirsikka eli linnunkirsikka. Paleltuneita, i:iä perunoita. I. punssin tuoksu. — Joskus: happamaton. | I:ää kermaa. I. voi on kirnuttu happamattomasta kermasta. — *S:sesti murt.* Pankaa nyt i:ätä [= sokeria] joukkoon! Sokeria ja muita i:iä KAUPPISH. — *Kuv.* äitelä, makeileva, hempeä, siirappimainen. | I:iä puheita, imarteluja. Sanoa jtak i:ästi. I. hymy suupielessä. Rakkausromaanien i. romantiikka. Katsella jtak i:än näköisenä. Joku i. täti. - - harakkata yhä i:ämmin [= makeammin] naurattaa AHO. Värit ovat vaaleanpunaista ja violettia, melkein i:ät LEHT. **2.** *murt. harv.* kipeää tekevä. | Koski i:ästi.
imelähkö[1] *mod.a.* I:jä hedelmiä. Maultaan i. juoma. I. haju. — *Kuv.* I:jä värejä.
imelä|jauho[83] *s. murt.*, tav. *mon.* (ruis)maltaat. | Valmistaa varileipää i:jauhoista. **-kirsikka**[85] *s.* (myös ⁀) = linnunkirsikka. **-limppu**[83] *s.* varikoinen. **-n|hapan** *a.* myös ⁀. | I. keitto. **-suinen** *a.* makeileva, kaunisteleva. | Olethan sinäkin Simeoni, se i. "terve-rabbi" KIVI.
imemis|aika *s.* Lapsen i. Varsan i. kestää 12—16 viikkoa. **-ikä** *s.* Tulirokko on i:iässä harvinaisempi kuin tuhkarokko. **-ikäinen** *a.* I. lapsi. **-kyky** *s.*; *syn.* absorptiokyky. | Maan i. Tiiliseinän, betonin i. Kankaan i. **-liike** *s.* I. syntyy kielen ja poskien liikkeiden avulla.
imemätön[57] *kielt.a.* Vettä i. kangas.
imentä[15*] *teonn.* < imeä. | Hyönteistoukkien i. aiheuttaa kuivumista kasveissa.
imeskel|lä[28] *frekv.v.* < imeä. | I. piippua. I. karamellia, luuta. I. sormeaan. — *Kuv. murt.* puhua lässytellä, nälviä. | - - niitä akkoja siihen tulee i:emään, että kuinka meillä pimeys on, kun muualla palaa SILL.
imettäjä[10] *tek.* **1.** nainen, joka rintamaidollaan imettää toisen lasta. | Lapsi oli jäänyt äidistään i:n hoitoon. **2.** vars. *runok.* äiti, emo. | - - miss' on entinen emoni, / missä kaunis kantajani, / ihana i:ni? KAL. **3.** toukkia ruokkivista mehiläisistä käytetty nimitys.
imettämis|aika *s.* Äidin i. **-kau|si** *s.* = ed. | I:den ruokinta.
imettäväi|nen[63] **1.** *s. el.*, tav. *mon.* = nisäkäs. **2.** *a. harv.* imettävä. | Voi raskaita ja i:siä niinä päivinä! UT. Hän toi hänet i:sten lammasten jäljestä kaitsemaan kansaansa VT.
imettäväis|eläin *s.* **-lahko** *s.*
imet|tää[2*] *fakt.v.* -ys[64] *teonn.* < imeä. **1. a.** ruokkia lastaan t. jälkeläisiään omalla maidollaan, antaa rintaa. | I:tävä äiti. Koira i:tää pentujaan. **b.** I. vasikkaa pullosta. **2.** par. imeyttää. | Päreisiin i:etään kuumaa tervaa. Happea i:etään hiilijauhoon.
imetys|aika *s.* = imettämisaika. **-kausi** *s.* = imettämiskausi. **-kiulu** *s.* vasikkain juottamiseen käytetty, imemislaitteella varustettu astia. **-pullo** *s.* tuttipullo.
imeväi|nen[63] **1.** *s.* ensimmäisellä ikävuodellaan oleva lapsi, rinta-, pullolapsi, vauva. | I:sten ravinto, vaatetus. Vanhukset ja i:set. [Ihmiset olivat] kokoontuneet i:siä ja jäkäläpartoja myöten KARHUM. - - seuloi asian niin tarkkaan, että sen i:nenkin olisi ymmärtänyt NUOLIV. — *lapset ja imeväiset* (alk. raam., yleisk. us. halv.) Koko kyläkunta, lapset ja i:set mukaan luettuina. Lasten ja i:sten suusta sinä olet valmistanut itsellesi kiitoksen UT. Lasten ja i:sten suusta saat kuulla totuuden SP. **2.** *a. harv.* imevä. | I. lapsi.
imeväis|ikä *s.* vrt. ed. | I:iän ravitsemushäiriöitä. **-ikäinen** *a.* I. lapsi.
imeyttämis|aine *s.* aine, jolla jtak imeytetään, kyllästetään. **-menetelmä** *s.*
imeyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* saattaa imeytymään, saattaa jk neste (kaasu) tunkeutumaan jhk, jnk läpi; kyllästää, impregnoida. | I. puuhun parafiinia. Tervan i:ys nahkaan. I. bentsiiniä pumpuliin. Hiilidioksidi i:etään kalilipeään. Vesi i:etään saven lävitse. — Öljyllä i:etty puu, paperi. Liinaöljyllä i:etty purjekangas. Kankaat i:etään vedenpitäviksi.
imeytymis|ilmiö *s.* Valon i. **-kyky** *s.* Nesteiden i.
imeytymätön[57] *kielt.a.* I. öljy. I. valo.
imeyty|ä[44] *refl.* ja *pass.v.* < seur. **1.** tarttua imien kiinni; tarttua t. takertua lujasti jhk. | Emon nisiin i:nyt poikanen. Juotikas i:y kiinni rantakiviin. Huulet i:ivät toisiinsa. Sormi i:y pul-

lon suuhun. Puun juuret olivat kuin i:neet kallion rakoon. — *Kuv.* I. kuin iilimato jhk. Loppusuoralla i:i amerikkalainen kiinni suomalaisiin. Heidän katseensa i:ivät toisiinsa. **2.** vars. nesteistä ja kaasuista: tunkeutua jnk lävitse t. sisään, upota, absorboitua. | Sadevesi i:y maahan. Rasva i:y nahkaan. Liemi i:y suurimoihin. Veren i:viä ravintoaineita. Osa valosta i:y väliaineeseen. — *Kuv.* Pelko oli i:nyt hänen veriinsä. Tippa tipalta i:y totuus Erkin tajuntaan LEINONEN.

ime|ä[18] *v.* **1.** suun ja kielen lihasliikkeistä, jotka aiheuttavat suuonteloon alipaineen; vetää t. yrittää saada suuhunsa jtak (tav. nestettä) tällaisin lihasliikkein. | I. rintaa, tuttia, emoaan. I:vä lapsi. Poika i:e vielä. I. peukaloaan. I. mälliä, piippua. I. putki vettä täyteen. I. savua tupakasta. Vasikat i:vät toisiaan. Verta i:vä sääski. Hyönteinen, jolla on i:vät suuosat. — Us. juomisesta. | Imi sahtia vatsansa täyteen. I. viinaa pullon suusta. Mistä sinä nyt taas olet i:nyt itsesi täyteen? A.JÄRVILUOMA. **2.** ed:n tapaisista alipaineeseen, huokoisuuteen tms. perustuvista luonnon ja tekniikan ilmiöistä. | Pumppu i:e vettä. Tuuletin i:e ilmaa huoneesta. Pyörre imi uimarin syvyyteen. Kasvi i:e vettä juurillaan. Aine i:e kosteutta ilmasta, jos sen vesihöyryn paine on pienempi kuin ilman vesihöyryn paine. I:e vettä kuin pesusieni. I. muste imupaperilla. Iho imi aurinkoa. Musta i:e itseensä kaikki valonsäteet, so. ei laske lävitseen eikä heijasta mitään säteitä. Maitorasva i:e hajuja. **3.** *kuv.* ed:iin liittyen. | I. jk ominaisuus itseensä jo äidin maidossa. I. voimaa jstak. Hallitus on kiskonut veroja ja i:nyt vertamme. Nuoriso imi itseensä sotaista henkeä. Tauti, joka vähitellen imi loppuun hänen elinvoimansa. Olen i:nyt rintoja totuuden LEINO. -- imin tajuuni täältä etäämpää mökkikunnan pienoisromantiikkaa SILL. Imi itsensä itsepintaisesti kiinni [= painautui lujasti] oven pieleen ja itki siinä TALVIO. — Pikapaino imi [= nieli, kulutti] paperia kilometrimääriä. — *Urh.* Viimeisellä kierroksella sitten unkarilainen imi [= kiri, juoksi, veti] raon kiinni.

imijä[14] *tek.* < ed. | Nesteiden i:t [eräät hyönteiset]. Myrkky voidaan poistaa ruumiista imemällä, jolloin i:n suussa ei saa olla haavoja. — *Tekn.* = imuri. | Polttoaineen i. Savun, kaasun, tomun, pölyn i. (myös ◡). — *Yhd.* vereni.

imikkä[15*] *s.* Pulmonaria, karhealehtisiin kuuluvia, keväällä kukkivia monivuotisia ruohokasveja. — *Yhd.* rohtoi.

imisä[13] **1.** *a.* naaraspuolinen, naaras-. | I. sika. I. kissa, koira. **2.** *s.* (*rinn.* emisä) emäsika, emakko. | Kantava i.

imitaatio[3] *s.* jäljittely, matkiminen; jäljitelmä.

imitatiivinen[63] *a.* jäljittelevä, matkiva.

imitoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* jäljitellä, matkia; mukailla.

immanenssi[4] *s.* läsnäolo jssak; *fil. usk.* Jumalan oleminen ja vaikuttaminen maailmassa; vrt. transsendenssi.

immanent|ti[4*] *a.* -isti *adv.* -tius[65] *omin.* läsnä oleva; vrt. ed. — I. kertaus 'opetus- t. oppimismetodi, joka uutta opittaessa ottaa esille aikaisemmin omaksuttua tiedonsisällystä liittäen sen opittavaan asiaan'.

immanentti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.

immateriaali|nen[63] *a.* aineeton, epäaineellinen, abstraktinen;)(materiaalinen. | I:sia hyödykkeitä ovat edut, palvelukset yms. I:sia sanoja ovat esim. "aave", "kauneus".

immatrikulaatio[3] *s.* matrikkeliin kirjoittaminen t. merkitseminen.

immei|nen[63] *s. murt.* ihminen. | Oikeita i:siä (leik. savolaisista). Savolaiset ovat lupsakoita i:siä. — *Yhd.* nais-, tyttöi.

immenkalvo *s. anat.* koskemattoman naisen emättimen ulkosuuta sulkeva limakalvopoimu, hymen.

immersio[3] *s. fys.* mikroskoopin suurennuskyvyn lisäämiseksi käytetty menetelmä, jossa valon taittumismahdollisuutta lisätään upottamalla objektiivi peitelasille tipautettuun öljypisaraan. **-järjestelmä** *s.* **-menetelmä, -metodi** *s.* *geol.* eräs taitekertoimen määritystapa. **--objektiivi** *s.* **-öljy** *s.*

immigrantti[4*] *s.* maahanmuuttaja;)(emigrantti.

immikkö[2*] *s. runok.* (*rinn.* immikko[2*]) impi, neitonen. | -- istui i. aholla, / nuori neitonen norolla KAL.

immissio[3] *s. lak.* **1.** sijoitus; hallintaan saattaminen t. asettaminen t. auttaminen, vars. kruununtilan asukkaaksi ottaminen. **2.** kiinteistöön t. sen läheisyyteen ulkoapäin tuleva jatkuva haitallinen vaikutus. | I:ita ovat kipinäin, noen, savun, löyhkän, kaasujen, höyryn, tärinän, jyskeen yms. aiheuttamat haitat.

immoraalinen[63] *a.* epämoraalinen, moraaliton; vrt. amoraalinen.

immoralismi[4] *s.* katsomus, joka ei ota huomioon tekojen ja tapahtumien siveellistä arvoa;)(moralismi.

immunisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä t. saattaa immuuniksi. | I. rokottamalla.

immuniteet|ti[4*] *s.* **1.** *lääk.* vastaanottamattomuus eräiden taudinsynnyttäjien vaikutuksille, taipumattomuus jhk tautiin, vastustuskyky, immuuni(su)us. | Sikotauti jättää pysyvän i:in. **2.** *lak.* eräille julkisissa toimissa oleville henkilöille julkisoikeudellisista velvollisuuksista sekä julkisen vallan alaisuudesta suotu osittainen vapautus. | Parlamentaarinen i. 'kansanedustajille myönnetyt erinäiset etuoikeudet'. Nauttia i:tia.

immuuni[6], **-|nen**[63] *a.* -(su)us[65] *omin.* tartunta-aineita ja myrkkyjä vastaanottamaton, vastustuskykyinen. | I. jtak vastaan, jnk suhteen, jllek.

immyt[73*] *dem.s. runok.* impi, neito. | Tuo Imatra, i. sorja, / oli kaunehin neitoja Karjalan maan LEINO. Saaren impyet sanovat, / niemen neiet arvelevat KAL.

impedanssi[4] *s. sähk.* virtapiirin vaihtovirralle aiheuttama kokonaisvastus, näennäinen l. näennäisvastus.

impedimentti[4*] *s.* joutomaa.
imperaattori[6] *s. hist.* muinaisessa Roomassa: päällikkö, ylipäällikkö; Rooman keisarin kunnianimi.
imperatiivi[1] *s.* **1.** *kiel.* verbin tapaluokka l. modus, joka esittää tekemisen käskynä, kehotuksena t. toivomuksena, käskytapa; esim.: *Anna* tänne! *Suokoon* Jumala, että - -. **2.** vars. *fil.* (sisäinen) velvollisuus, käsky. | Noudattaa elämässään siveellistä i:a. - - rehellisyyshän oli hänelle suunnattomasti liioiteltu i. LEHT. - - hänen sielunelämänsä oli mielialojen, lyyrillisten i:en hallitsema KOSKENN. — Kategorinen i. 'ehdoton, väistämätön velvollisuus' (Kantin luoma termi). **-muoto** *s. kiel.*
imperatiivinen[63] *a.* käskevä, määräävä.
imperfekti[1] *s. kiel.* verbin aikaluokka l. tempus, joka ilmoittaa, että jtak tapahtui menneessä ajassa, kertoma; esim. *kirjoitin, satoi.*
imperfektiivinen[63] *a. kiel.*)(perfektiivinen. | I. on sellainen verbi, joka esittää tekemisen täyttymättömänä, so. jatkuvana tai toistuvana.
imperialismi[4] *s.* valtiollinen pyrkimys, joka aineellisiin mahtikeinoihin nojautuen tähtää valtakunnan alueelliseen laajentamiseen t. laajan vaikutusvallan saavuttamisen oman alueen ulkopuolella.
imperialisti[4] *s.* imperialismin kannattaja. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* I. sota. I. maa. I. politiikka. I:sia pyrkimyksiä. I:set päämäärät.
imperiumi[4] *s.* suuria alueita käsittävä valtakunta, maailmanvalta. | Brittiläinen i. Englannin i. Rooman i. Pietari Suuren i.
impersonaali[4] *s. kiel.* persoonaton muoto, passiivi.
impey|s[65] *s.* neitsyys, neitous. | I:den riistäminen. Piti viikoista pyhyyttä, / iän kaiken i:ttä KAL. — *Kuv.* - - posken nuoren purppuroita, / i:ttä silmän syvän LEINO.
impi[8*] *s.*, vars. *runok.* ja *ylät.* koskematon (nuori) nainen, neitsyt, neito, neitonen. | Viaton i. Kukkea, korkeapovinen i. Hän ei ollut enää i. Ja liehukoon impeni liina / illalla lempeäl KIVI. Siell' on lapsen lysti olla, / illan tullen tuuditella / helmassa Tuonelan immen KIVI. Veen emonen, ilman i. KAL. Kävi päivät paimenessa, / yöt on i:en iloissa KAL.
implisiittinen[63] *a. fil.* jhk sisältyvä, sellainen josta jtak voidaan johtaa t. jota ei ole näkyvästi t. definiittisesti ilmaistu;)(eksplisiittinen.
imploosio[3] *s. fon.* ääntöelinten sulkeutumisvaihe klusiileja muodostettaessa, ummistus, tiivistymä;)(eksploosio.
imponoi|da[18] *v.* -vasti *adv.* tehdä (voimakas) vaikutus, vaikuttaa kunnioitusta herättävästi jhk. | I:va ilmiö. I:va luonne. I:va esitystapa. Hänen äänensä oli i:nut meihin. Kaupunki ei i:nut vieraaseen.
importoi|da[18] *v. liik.* -nti[4*] *teonn.* tuoda, harjoittaa tuontikauppaa;)(eksportoida. | I:tuja viinilaatuja. — *Kuv.* Ulkomailta i:tuja aatteita.
importti[4*] *s.* (maahan)tuonti, tuontikauppa;)(eksportti.
impotenssi[4] *s.* miehen kykenemättömyys sukupuoliyhdyntään; *harv.* hedelmättömyys.
impotentti[4*] *a.* sukupuoliyhdyntään kykenemätön (mies); *harv.* hedelmätön.
impregnoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* kyllästää nesteellä (puuta, kangasta yms.), imeyttää. | I. jllak. I:tu paperi. I:tuja kankaita. Puu tehdään säilyväksi i:malla.
impregnoimis|aine *s.* **-menetelmä** *s.*
impregnoitu|a[1*] *pass.v.* kyllästyä. | Männystä valuva pihka muuttuu ilmassa hartsiksi, jolla puun kuorittu osa i:u.
impressaari[4] *s.* teatterikiertueen, konserttimatkan tms. talouspuolen järjestäjä; esittävän taiteilijan kustantaja.
impressio[3] *s.* vaikutelma. | Juhani Ahon kuvailemia lyyrillisiä i:ita.
impressionismi[4] *s.* taidesuunta (vars. maalaustaiteessa), joka pyrkii etup. ilmaisemaan todellisuuden herättämän hetkellisen, välittömän vaikutelman; vrt. ekspressionismi.
impressionisti[4] *s.* impressionismin kannattaja, impressionistinen taiteilija. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* impressionismia kannattava, siihen kuuluva t. sille ominainen. | I. maalaustapa, suunta, tyyli. I. runous. Kuvata i:sesti.
improbatur[7] [-ā-] *s.* (*lyh.* i) 'hylätään', hylkäävä arvosana ylioppilas- t. korkeakoulututkinnossa, kokeessa tms. | Sai matematiikan kokeessa i:in.
improduktiivi|nen[63] *a.* tuottamaton, epätuottelias, hedelmätön. | I. työ. — *Kiel.* I:set johtopäätteet 'johtopäätteet, joilla muodostetaan vain verrattain harvoja sanoja'.
impromptu[1] *s. mus.* vars. suhteellisen vaatimattoman, improvisaation luonteisen pianosävellyksen nimityksenä. | Schubertin, Chopinin i:t.
improvisaatio[3] *s.* improvisoitu tuote t. esitys (puhe, runo, sävellys tms.); tuokiokyhäelmä; improvisointi.
improvisaattor|i[6] *s.* improvisoiva henkilö, improvisoija. | Itkuvirsien esittäjät ovat i:eita.
improvisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** valmistelematta, hetken innoituksessa luoda t. sepittää t. esittää jtak. | I:tu runo, sävellys. I:tua musiikkia. I. tansseja. Esiintyä i:vana puhujana. I:tu päätös. **2.** harvemmin: etukäteen valmistamatta lyhyessä ajassa, kiireessä (us. hetken tarpeesta, tilapäisesti) järjestää t. suorittaa jtak. | Järjestää puolustus i:duin voimin. Kuormasto oli i:tava takavarikoiduista ajoneuvoista.
improvisoija[13] *tek.* Mozart oli myös mainio i.
impulsiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hetken mielijohteita seuraava, äkillinen. | I. luonne. Toimia i:sesti. Nuoren runoniekan raikas i:suus.
impulss|i[4] *s.* alkusysäys, kiihoke, yllyke, heräte, virike. | Lihaksista keskushermostoon tulevat i:it. Etsiä muotoa taiteellisille i:eilleen.
impy|nen[63] *dem.s.*, vars. *runok.* (< impi) immyt. | Katselimme seutukunnan i:siä. Tulipa tyttö tummatukka, / i. ihanasilmä LEINO. Hän harras myös ol' lempimään, / koht' iski silmän i:siin *MANN.
imu[1] *teonn.*, vars. *tekn.* (< imeä) imeminen, imemisilmiö; imemisen aiheuttava t. aiheutta-

ma alipaine. | Rintalapsen i. Pumpun i. Savupiipussa syntyvä i. Moottorin sylinterissä männän liike synnyttää i:a. Pölynimuri, jossa on heikko i. **-aukko** *s. tekn.* eräissä koneissa ja laitteissa aukko, jonka kautta neste t. kaasu imun vaikutuksesta virtaa. | Moottorin sylinterin seinämässä olevat imu- ja poistoaukot. Imu- ja paineaukko. **-eli|n** *s.* **1.** *el.* imemiseen mukautuneista hyönteisten, matojen ym. suuosista; imukärsä. **2.** *kasv.* = imunystyrä 2. **3.** *tekn.* Koneiden i:miä ovat imuventtiilit ja -aukot. **-hattu** *s.* savupiipun päähän asetettava, savukanavaa suojaava ja tuulen imuvaikutusta lisäävä laite, tuulihattu. **-ilma** *s.* imun liikkeelle saama ilmavirta (vars. koneissa). **-isku** *s. tekn.* polttomoottoreissa ja pumpuissa vaihe, jolloin mäntä liikkuu ulospäin ja imee kaasun t. nesteen sylinteriin. **-jal|ka** *s. el.* eräillä eläimillä liikuntaeliminä toimivista ruumiin imulavapäisistä lisäkkeistä. | Merisiilien i:at. **-johto** *s. tekn.* pumpuissa ym. putkijohto, jossa neste t. kaasu virtaa imun vaikutuksesta; vrt. painejohto. **-juoksutin** *s.*, vars. *fys.* = 1. lappo. **-juuri** *s.* vars. isäntäkasvista ravintoa imevä loiskasvin juuri. **-kaasu** *s. tekn.* alipaineen vallitessa syntyvä voimakaasu; vrt. painekaasu. | I:a muodostuu vaillinaisessa palamisessa kiinteistä polttoaineista ns. kaasugeneraattoreissa. **-kaasumoottori** *s.* polttomoottori, jossa käyttökaasuna on imukaasu. **-kala** *s.* merikaloja, jotka etumaisesta selkäevästä muodostuneella imulavallaan imeytyvät isompiin kaloihin, laivoihin yms. ja siten kulkevat pitkiäkin matkoja. **-kanava** *s. tekn.* koneen t. laitteen rakenteen sisäinen sola, jossa ilma t. kaasu virtaa imun vaikutuksesta. **-kartonki** *s.* paksu, tanakka imupaperi.

imuk|e[78*] *s.* putki- t. suppilomainen imemisväline; vars. savukkeen imuosa t. erillinen imukappale; vrt. holkki, tutti. | Kuminen maitopullon i. Sikarin i. Panna savuke i:keeseen. — *Yhd.* kumi--, paperi--, puui.

imukkeet|on[57] *kar.a.* < ed. | I:tomia savukkeita. **-imukkeinen**[63] *poss.a.* < imuke. | Paperi--, korkki-i.

imu|korkeus *s.* korkeus, johon jk neste nousee putkessa, josta ilma on kokonaan t. osaksi poistettu. | Mäntäpumpun i. **-kudos** *s. anat.* sidekudos, jonka kaikki silmukat ovat imusolujen täyttämiä. **-kuppi** *s.* **1.** eräiden sileään seinään t. lasin pintaan kiinnitettävien laitteiden (esim. saippua-astian) kuminen tartuntaosa; *lääk.* imulasi; *maat.* lehmän nänniin kiinnitettävä, varsinainen työtä suorittava osa lypsykoneessa, pulsaattori. **2.** *el.* = imulava. **-kyky** *s.* Pumpun, ruiskun i. Imupaperin i. **-kykyinen** *a.* I. paperi. **-kärsä** *s. el.* eräiden hyönteisten, esim. kärpästen, us. piikkimäiseksi imuelimeksi muodostuneet suuosat. **-laatikko** *s. tekn.* paperikoneessa olevia laatikoita, jotka imevät vettä tuukilla liikkuvasta paperiseoksesta. **-laite** *s.* ilmaa, nestettä tms. imevä laite vars. koneissa ja teknillisissä kojeissa. **-lasi** *s. lääk.* suppilomainen lasikupukka, jota käytetään esim. veren imemiseen haavasta, imukuppi. **-lava** *s. el.* levymäinen, us. kupin tavoin kovera tartuntaelin eräillä hyönteisillä, madoilla ym. alemmilla eläimillä, imulevy, imukuppi. | Juotikkaan i. Kärpäsen jalan i. Pullokala tarttuu i:llaan pohjakiviin. **-letku** *s.* ruiskuissa ym. letku, jossa neste virtaa imun vaikutuksesta; letku, joka on niin vahvistettu, että se pysyy avoinna, vaikka sen sisällä vallitsee alipaine. **-levy** *s. el.* = imulava. **-lonkero** *s.* mustekalan imulavapäisistä, tarttuma- ja liikuntaelimina toimivista lihaslonkeroista. **-ma|to** *s.* **1.** I:dot 'Trematoda, loisina eläviä laakamatoja, jotka imulavoillaan kiinnittyvät isäntäeläimeensä'. **2.** *harv.* juotikas, iilimato. **-neste** *s. anat.* imusuonistossa virtaava veriplasman kaltainen neste, kudosneste, lymfa. **-nystyrä** *s.* **1.** *anat.* nielussa ja suolen seinämissä olevia imusolmukkeen tapaisia muodostumia. **2.** *kasv.* loiskasvin elin, jolla se imee ravintoa isäntäkasvistaan, haustorio. **-oja** *s. maat.* pienehkö salaoja, jollaiset johtavat veden suurempiin kokoojaojiin.

imupaperi *s.* nesteiden imemiseen ja suodattamiseen soveltuva, vars. musteen kuivaukseen käytetty huokoinen paperi. **-arkki** *s.* **-liuska** *s.*

imu|pilli *s.* nesteen imemiseen käytetty ohut putki l. pilli; vrt. 1. lappo. **-pumppu** *s. tekn.* pumppu, jossa nesteen siirtäjänä vaikuttaa imuvoima (tav. yhdessä nosto- t. painevoiman kanssa). | Imu- ja nostopumppu. Imu- ja painepumppu. **-puoli** *s. tekn.*)(painepuoli. | Pumpun i. **-putki** *s.* **1.** *tekn.* pumpuissa, polttomoottoreissa yms. putki, jossa neste t. kaasu virtaa imun vaikutuksesta, imutorvi; vrt. paineputki. — Turbiinin i. 'putki, joka yhdistää reaktioturbiinin juoksupyörän alaveteen'. **2.** *el.* par. imukärsä. **-rauhanen** *s. anat.* = imusolmuke.

imuri[5] *s.* **1.** imupaperipäällysteinen musteenkuivausväline. — *Yhd.* konttori-i. **2.** *tekn.* koje, joka imee t. jolla imuvoiman avulla siirretään jtak, vars. nestettä t. kaasua, us. = injektori. | I:lla varustettu savupiippu. I. tuuletus-, ruumenenkuljetuslaitteena. Jäähdytyttään paahdettu kahvi joutuu i:in, joka nostaa sen varastoon. — *Yhd.* roottori--, sähköi.; hiekan-, pölyn-, savuni.

imu|rihma *s. kasv.* ravinnon ottamiseen mukautunut sienirihma. **-ruoppaaja** *s. tekn.* imupumpun ja -putken avulla toimiva ruoppaaja; vrt. kauharuoppaaja. **-sarvi** *s.* kupattaessa veren imemiseen käytetty sarvi, kuppa(us)sarvi.

imusolmuke *s. anat.* imusuoniston yhteydessä olevia herneen kokoisia rauhasmaisia elimiä; *syn.* imu-, lymfarauhanen. **-ajos** *s.* **-tulehdus** *s.*

imu|solu *s. anat.* imunesteessä olevia valkosoluja; *syn.* lymfosyytti. **-suinen** *a. el.* I. hyönteinen. **-suodatin** *s. tekn.* kem. teollisuudessa käytetty imuvoimaan perustuva suodatuskoje. **-suoni** *s. anat.* kudoksien imunestettä suuriin laskimoihin johtava suoni, lymfasuoni. **-suonisto** *s.* **-suonitulehdus** *s. lääk.* **-suppilo** *s. lääk.* imettävän äidin kuminen nänninsuojus. **-suu** *s. el.* hyönteisten ja eräiden muiden eläinten imuelimeksi muodostunut suu. | Perhosen, mehiläisen, sääsken i. Nahkiaisen i. **-suutin** *s. tekn.* imutorven t. -putken erillinen suukappa-

le. **-säiliö** *s. tekn.* eräissä polttomoottoreissa kaasun virtausta tasoittava t. polttoaineen siirtoa säätelevä, imun avulla täyttyvä säiliö. — *Rak.* imun avulla täyttyvä säiliö vesijohtolaitoksissa yms. **-tahti** *s. tekn.* polttomoottoreissa käynnin ensimmäinen vaihe, jolloin mäntä imee sylinteriin kaasua, imuisku, -vaihe. **-tiehyt** *s. anat.* eräistä imusuonista käytetty nimitys. **-torvi** *s.* **1.** *tekn.* = imuputki 1. **2.** *el.* par. imukärsä.

imut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* esim. pölynimurin käyttämisestä. | I. mattoja.

imu|vaihe *s. tekn.* = imutahti. **-vaikutus** *s.*, tav. *tekn.* **-valssi** *s. tekn.* paperiseoksesta vettä imevä paperikoneen valssi. **-venttiili** *s. tekn.* pumpun tm. imujohdon sulkulaite, joka aukeaa imuvaiheessa, mutta sulkeutuu painevaiheessa. **-voima** *s.* Sylinterissä syntyvä i. Juurisolujen i. **-äänne** *s. fon.* = maiskausäänne.

-in[56] johdin, jolla muodostetaan mm.: **1.** deverbaalisia tekimen nimiä: avain, heijastin, hierin, jäähdytin, kaasutin, kerroin, laukaisin, liipaisin, osoitin, pidätin, piirrin, pistin, puhelin, puin, vedin; keritsimet, näkimet. **2.** deverbaalisia teon, teon tuloksen t. teon kohteen nimiä: annin, istuin, kudin; yhd:ojen määräysosana: asuin(sija), elin(ikä), istuin(lauta), keitin(kota), kuolin(hetki), leivin(uuni), olin(paikka). **3.** yhdessä *s*- t. *(us)t*-aineksen kanssa denominaalisia välineen ym. nimiä: alasin, kovasin, peräsin, polkusin; jalustin, laahustin, rinnustin, sormustin, säärystin.

1. ina[10] *s. vaill. kans.* eräissä adverbi-ilmauksissa. | Olisi se saanut olla i:(a)nsa [= hiukan, rahtua, eineen, hivenen] pitempi, pienempi. -- tukki tuli, töksäsi päin kiveä, palasi i:nsa takaisin E.ILMARI. — *olla inalla, päästä inalle, saada ina jstak* olla hiukan perillä, hajulla, päästä perille jne., saada vihiä jstak. | Saitko mitään i:a [viinakätköstä]? ALKIO.

2. ina[10] *s. kal.* kierrenuotta.

inah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* **1.** (kimeästi) äännähtää, älähtää. | Poika ei päästänyt i:dustakaan. I:ti kuin käärmeen piston saanut. [Survaisi eläintä] niin että se ilkeästi i:ti ja vähän hypähti SILL. **2.** (kielt. yhteyksissä) hiukan liikahtaa, hievahtaa, änähtää. | Kivi ei paikaltaan i:tanutkaan. Niin kova reumatismi jaloissa, ettei i:tamaan pääse. | Hän rynkytti lukkoa ja potki ovea. Se ei i:tanutkaan TOPPILA.

inaktiivinen[63] *a.* toimeton, vaikutukseton, tehoton; vars. *fys. kem.* joka ei aiheuta fysikaalisia t. kemiallisia vaikutuksia. | Optisesti i. happo.

indefiniitti|nen[63] *a.*, vars. *kiel.* epämääräinen;)(definiittinen. | I:set lukusanat (esim. pari, joku, moni). I:set pronominit (esim. jokainen, jokin, kukin). I:set adverbit (esim. jotenkuten, kulloinkin). **-pronomini** *s. kiel.* epämääräinen l. indefiniittinen pronomini.

indeksi[6] *s.* osoittaja, osoitin, ilmaisin; luettelo, rekisteri. — *Erik.* **1.** *tal.* hintatason t. arvojen muutoksia osoittava suhdeluku, verranne. | Vaatetavarain i. nousi 20 pistettä. — *Yhd.* elinkustannus-, hinta-, osake-, rahti--, vero-, vuokrai.; keski--, yleisi.; viikko-, kuukausi-i. **2.** antropologiassa: kahden toisiinsa verrattavan mitan suhde prosentteina ilmaistuna, vertausluku, verranne. | Pääkallon i. 'pituuden ja leveyden suhde prosentteina'. Nenän i. Naaman i. **3.** vars. *mat.* **a.** suuretta ilmaisevan numeron t. kirjaimen ylä- t. alalaitaan liitetty lisämerkki, merke. **b.** Juuren i. 'luku, joka osoittaa, monennestako juuresta on kysymys'. **4.** *tekn.* mittauskojeen asteikossa merkki, jonka avulla asteikkoa luetaan. | Noonion i. **5.** *hist.* katolisen kirkon kiellettyjen kirjojen luettelo.

indeksi|korotus *s.* elinkustannusindeksin nousun mukaan palkkoihin ja eläkkeisiin suoritettu korotus. | 10 %:n i. **-laskelma** *s. tal.* Hintatasoa kuvastelevat i:t. **-luku** *s. tal.*

independent|ti[4*] *s.* I:it 'Englannissa 1600-luvulla kalvinilaisuudesta erkaantunut lahko, joka tähdensi vars. yksilön ja yksityisen seurakunnan riippumattomuutta'.

indetermi|nismi[4] *s. fil.* mielipide t. käsitystapa, jonka mukaan edelläkäyvät syyt eivät ehdottomasti määrää ihmisen kaikkea tahtomista ja toimintaa;)(determinismi. **-nisti**[4] *s.* indeterminismin kannattaja. **-nistinen**[63] *a.* indeterminismin mukainen, indeterminismiä koskeva. | I. ajatustapa.

indiaani[4] *s.* —› intiaani.

indifferenssi[4] *s.* välinpitämättömyys.

indifferentt|i[4*] *a.* **1.** sellainen, joka (jssak suhteessa) ei ole toista eikä toista, jolla ei ole toisen eikä toisen (t. minkään) ominaisuuksia, erikoistumaton, yhdentekevä, merkityksetön, epämääräinen. | 34—35-asteinen kylpy ei tunnu kylmältä eikä kuumalta, se on i. Eräät koiraat saattavat aiheuttaa sukupuolen suhteen i:ien sammakontoukkien syntymisen. Hyönteiset voidaan jakaa vahingollisiin, hyödyllisiin ja i:eihin. Siveellisesti i. teko. Suomen *e* ja *i* ovat i:ejä, yhtä hyvin etu- kuin takavokaalisissakin sanoissa esiintyviä vokaaleja. — *Erik.* **a.** *kem.* kemiallisesti reagoimaton t. heikosti reagoiva; vars. ei hapan eikä emäksinen, neutraali. | I. aine. **b.** *fys.* I. eli epämääräinen tasapaino(asema) 'tila, jossa kappale on tasapainossa missä asemassa tahansa'. **2.** välinpitämätön. | Ennen puberteettiaikaa tyttö on sukupuolisesti i.

indignaatio[3] *s.* (siveellinen) vastenmielisyys, harmi, närkästys, suuttumus.

indignoitunut[77] *a.* *(partis.)* harmistunut, närkästynyt (jstak halpamaisesta).

indigo[2] *s.* alk. indigokasveista, nyk. tav. synteettisesti valmistettu syvän sininen väriaine. **-karmiini** *s.* indigosta rikkihappokäsittelyllä valmistettu väriaine, Saksin sininen. **-kasvi** *s.* hernekasvien heimoon kuuluvia monivuotisia pensaita, joista eräitä lajeja viljellään indigon valmistamista varten. **-sini** *s.* indigon tärkein aineosa, puhdas sininen väriaine, indigotiini. **-sininen** *a.* ja *s.* vrt. ed. | Meri oli i. Suuri, tumman i. perhonen.

indigotiini[4] *s.* = indigosini.

indigovalkoinen *s.* väritön indigon leukoyhdiste.

indiisi[6] *s.*, vars. *lak.* (*rinn.* indisio) aihetodiste, todistusaihe. | Häntä vastaan on olemassa ras-

kaita indiisejä. **-todistelu** *s.* **-todistus** *s.* aihetodistus.
indikaani[4] *s.* indigokasvissa oleva aine, josta valmistetaan indigoa.
indikaatio[3] *s.* osoitus, ilmaus; *lääk.* oire t. merkki, joka tekee tietynlaisen hoitotoimenpiteen aiheelliseksi.
indikaattori[6] *s.* osoitin, ilmaisin. — *Kem.* aine, jota esim. titrausanalyysissa käytetään osoittamaan kohtaa, jolloin jk reaktio on täysin päättynyt. — *Tekn.* eräistä mittaus- ja osoittamislaitteista; vars. mäntäkoneiden sylintereissä tapahtuvien paineenvaihteluiden ilmaisin. **-liuos** *s. kem.* indikaattorina käytetty liuos. **-piirros** *s. tekn.* indikaattorin paperiin piirtämä diagrammi, joka osoittaa mäntäkoneen sylinterissä vallitsevan paineen vaihtelut, tehokuvio, painediagrammi, -piirros.
indikatiivi[4] *s. kiel.* verbin tapaluokka l. modus, joka esittää tekemisen todellisena, tositapa; esim. *otan, tultiin.* **-muoto** *s.* Verbin i.
indikoi|da[18] *v.* ilmaista, osoittaa. — *Tekn.* I:tu työ, teho 'höyryn t. kaasun teho sylinterissä'. I:tu hevosvoima.
indisio[3] *s.* = indiisi.
indium[7] *s.* eräs maametalleihin kuuluva harvinainen alkuaine.
individi[4] *s.* **1.** yksilö; us. hiukan *halv.* (erikoinen, omituinen) henkilö. | Minulle aivan tuntemattomat i:t. Omituinen i. — käyttää keskellä heinäkuuta turkispuuhkaa! **2.** yksityisolento, perusolio.
individuaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* yksilöllinen, yksilöä koskeva; vrt. kollektiivinen. | I:set piirteet, ääntämiseroavuudet. I. kasvatus.
individuaalipsykologia *s.* ihmisyksilön sieluniImiöitä käsittelevä yleinen sielutiede; vars. yksilöiden sielullisia eroavuuksia käsittelevä sielutiede;)(sosiaalipsykologia.
individuaalis|taa[2] *v.* yksilöllistää. **-tua**[1] *pass.v.* yksilöllistyä.
individualismi[4] *s.* maailman- t. elämänkatsomus, joka pitää arvokkaina vain yksilöitä eikä kokonaisuuksia, yksilöllisyysoppi; vrt. kollektivismi.
individualisoida[18] *v.* = individuaalistaa.
individualisti[4] *s.* individualismin kannattaja. **-nen**[63] *a.* individualismiin perustuva, yksilöllinen. | I. etiikka. I. valtio-oppi. I. oikeuskäsitys.
individualiteetti[4*] *s.* individuaalisuus.
indo|eurooppalainen *a.* kielistä ja kansoista: erääseen yhteisestä kantakielestä lähteneeseen eurooppalais-aasialaiseen kielikuntaan kuuluva, näitä kieliä puhuva, indogermaaninen; vrt. arjalainen, indoiranilainen. | I. kantakieli. I:-eurooppalaisten kielten muodostamaan kielikuntaan kuuluvat useimmat Euroopan kielet, huomattavimmat Intian kielistä ja iranilaiset kielet. I:eurooppalaiset kansat. **-germaaninen** *a.* = ed. **-iranilai|nen** *a.* = arjalainen. | I:sia lainasanoja. I:set kansat. **-kiinalai|nen 1.** *s.* I:set, Taka-Intian sekarotuisista kansoista käytetty yleisnimitys. **2.** *a.* etup. kieliryhmästä, johon kuuluvat kiinan, siamin ja tiibettiläis-birmalaiset kielet. | I. kieliryhmä. I:sia kieliä puhuvaa väestöä.
indolenssi[4] *s.* välinpitämättömyys tms.; vrt. seur. | Moraalinen i.
indolentti[4*] *a.* välinpitämätön, veltto, saamaton.
indologi[4] *s.* Intian kielten, kirjallisuuksien, historian, taiteen yms. tutkija.
indossaatti[4*] *s. liik.* se jolle vekseli tm. määränäispaperi siirretään, siirronsaaja.
indossamentti[4*] *s. liik.* vekselin tm. määrännäispaperin siirto toiselle henkilölle.
indossentti[4*] *s. liik.* vekselin tm. määrännäispaperin siirtäjä.
induktanssi[4] *s. sähk.* induktiivinen vastus, itseinduktion vaihtovirrassa aiheuttama vastus.
induktiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** vars. *fil.* induktioon perustuva, yksityisistä tosiasioista yleiseen väitteeseen, päätelmään, sääntöön tms. johtava, kokemus-, nousujohtoinen;)(deduktiivinen. | I. metodi. I:set tieteet. I. opetusmenetelmä. Käsitellä asioita i:sesti. **2.** *sähk.* induktioon perustuva. | I. vastus, kuormitus, kytkentä.
induktio[3] *s.* **1.** vars. *fil.* yleisen väitteen, päätelmän, säännön tms. johtaminen yksityisistä tosiasioista, kokemus-, nousujohtoinen (tutkimus-, opetus- tms.) menetelmä;)(deduktio. **2.** *fys.* tav. sähkövirtojen syntyminen sähkömagneettisen kentän (vaihtelujen) vaikutuksesta, sähkömagneettinen induktio; vrt. influenssi. — *Yhd.* sähköi.; itse-, vastai.
induktio- tav. *sähk.* **-ilmiö** *s.* **-kela** *s.* kela, jossa tapahtuu induktio. **-kerroin** *s.* sähköjohtojen muodosta ja keskinäisestä asemasta johtuva suure, joka osoittaa induktioilmiön voimakkuutta. **-koje** *s.* koje, jossa sähköinduktiolla muutetaan katkeileva pienjännitteinen indusoiva sähkövirta suurjännitteiseksi induktiovirraksi, induktori. **-käämi** *s.* käämi, jossa tapahtuu induktio. **-laite** *s.* = induktiokoje. **-moottori** *s.* vaihtovirtamoottori, jossa roottorin virran aiheuttaa induktio; tav. = epätahtimoottori. **-säädin, -säätäjä** *s.* = kiertomuuntaja.
induktiot|on[57] *kar.a. sähk.* I:tomat johdot. I. kuormitus.
induktio|uuni *s.* eräs induktioon perustuva sähköuunityyppi. **-vaaka** *s.* eräs induktiovirtojen mittauskoje. **-vaikutus** *s.* Sähköjohtojen i. **-viiva** *s.* (sähkö)magneettinen voimaviiva. **-virta** *s.* induktiovaikutuksesta syntynyt sähkövirta, indusoitunut sähkövirta.
induktori[5] *s. sähk.* vaihtovirtaa kehittävä koje, dynamon ankkuri; induktiokoje. — *Yhd.* kipinäi.
indulgenssi[4] *s.* anteeksiantavaisuus; anne, ane.
indusoi|da[18] *v. fys.* aiheuttaa induktio (2). | I:va magneettinen kenttä. **-tu|a**[1*] *pass.v.* I:nut virta.
industrialismi[4] *s.* joukkotuotannon, teollisuuden vallitsema tuotantojärjestys t. yhteiskuntatila; teollistuminen. | Uudenaikainen i. I:n aikakausi.
inehmi|nen[63] *s. kansanr.* ihminen. | - - iloksi i:sille, / kunnioiksi kulkijoille KAL.
inehmo[2] *s.*, vars. *runok.* ihminen. | Saata maalle matkamiestä, / ilmoillen i:n lasta KAL. I:t mustin murhein / ja tuskantunnoin käy S.NUOR-

MAA. Olin minä ennen kulkenut i:jen joukossa arkana, tuskaisena, pälyvänä LEHT.
-inen[63] johdin, jolla muodostetaan s:eja ja a:eja; vrt. -hinen, -nen, -isa (-isä), -kas (-käs), -va (-vä), -llinen, -nainen (-näinen), -ttainen (-ttäinen), -vainen (-väinen).
I. s:njohdin. **1.** muodostaa monitavuiseen kantaan liittyen deminutiiveja; esim. aurinkoinen, inehmoinen, oravainen; (pojan) palleroinen, (tytön) tylleröinen, (virran) ulpukkaiset. — *Vanh.* ja *ylät. harv.* myös kaksitavuiseen kantaan liittyen; vrt. -nen; esim. kukkainen; ei hiukkaistakaan; pitkäisen jylinä. **2.** muodostaa us. eläinten nimiä; esim. hyönteinen, kuoriainen, nilviäinen, pistiäinen, äyriäinen; vrt. II.10.
II. yl. a:njohdin; *i* on joskus sulautunut vartalon loppuvokaaliin; sillä muodostetut a:t ovat mm.: **1.** deminutiivisia: hienoinen, ihanainen, kaitainen, pienoinen, vähäinen; pahainen (poika). **2.** ainesta osoittavia: kankainen, karvainen, kivinen, metallinen, ohrainen, puinen, rautainen, villainen. **3.** possessiivisia, enimmäkseen runsautta osoittavia; vrt. -isa (-isä), -kas (-käs), -va (-vä), -llinen; esim. kalainen, metsäinen, riistainen, ruokainen, vuorinen; tuskainen, vihainen, viluinen; juhlainen (aika), kasteinen (nurmi), reikäinen (paperi), ruohoinen (niitty), suolainen (keitto), teräinen (vilja). **4.** us. possessiivisia, jllak peitetyksi t. jtak sisältäväksi osoittavia t. väriä ilmoittavia: hiekkainen, karvainen, likainen, nokinen, ruosteinen, rupinen, tervainen, verinen, vetinen; keltainen, (sini)punainen, valkoinen, viheriäinen. **5.** us. possessiivisia, ominaisuutta, laatua, mittaa ym. osoittavia yhdysa:eja, joiden pohjana on sanaliitto; jälkiosa ei yl. esiinny itsenäisenä sanana. **a.** määräysosana on nom:ssa t. gen:ssä oleva a., lukus. t. pron.; gen.-alkuiset joskus myös ⌢; esim. ainoalaatuinen, harvahampainen, hyväpäinen, kolmivarpainen, monitahoinen, nelimiehinen, pahamaineinen; huononpuoleinen, monenmuotoinen, pahantapainen, samansuuntainen, todennäköinen, tuonpuoleinen, tämänpäiväinen. **b.** määräysosana on gen:ssä oleva s.; eräät sanat myös ⌢; esim. järjenvastainen, kunnianarvoinen, kunnianhimoinen, muodinmukainen, ruotsinvoittoinen, tuumanpaksuinen. **6.** ominaisuutta, laatua, jnk kaltaisuutta, jhk kuulumista osoittavia; kantasana ei aina esiinny itsenäisenä; vrt. -nen, -nainen (-näinen), -vainen (-väinen), -llinen; esim. jumalainen, vakainen; miehinen (mies), mantereinen (ilmasto); verkkainen; herttainen, hiljainen. **7.** seutua, paikallisuutta, kohtaa osoittavia: eteläinen, etinen, läntinen, puoleinen, takainen, välinen; taivainen (taatto). **8.** ajankohtaa, aikaa, etäisyyttä osoittavia; vrt. 5, 6; esim. eilinen, huominen, keskiviikkoinen; entinen, etäinen, ikuinen, kaukainen, muinoinen, silloinen. **9.** ed:iin liittyviä, eri seikkoja ilmoittavia, vierasperäisestä kantasanasta muodostettuja: antiikkinen, aritmeettinen, boreaalinen, demagoginen, koleerinen, labiaalinen, lojaalinen, moraalinen, titaaninen. **10.** tav. *s:sesti mon.* kasvi- ja eläinsystematiikassa osoittamassa kaarta, jaksoa, luokkaa t. lahkoa; esim. *kasv.* koppisiemeniset, paljassiemeniset, sanikkaiset, sekovartiset; kaksisirkkaiset, yksikotiset; kanervaiset, malvaiset, torvikukkaiset, unikkoiset, vaahteraiset; *el.* luurankoiset, piikkinahkaiset, selkärankaiset; putkisydämiset, ympyräsuiset; korennoiset, peräjalkaiset.

inertia[15] *s. fys.* jatkav(ais)uus, jäyhyys, hitaus.
inessiivi[4] *s. kiel.* eräs sija, sisäolento, esim. talo*ssa*, kive*ssä*.
infantiili[4], **-|nen**[63] *a.* -(su)us[65] *omin.* lapsuusikään kuuluva, lapsellinen, kehittymätön; vrt. seur. | I:t rinnat.
infantilismi[4] *s.* lapsuusiän ruumiillisten t. sielullisten ominaisuuksien säilyminen täysikäisellä.
infantti[4*] *s.* Espanjan ja Portugalin prinssien arvonimi.
infektio[3] *s. lääk.* tartunta, tarttuma. | Saada i. Haavan suojaaminen i:ilta. **-tauti** *s.*
infektoi|da[18] *v. lääk.* tartuttaa. **-tu|a**[1*] *pass.v. lääk.* saada tartunta, tulla tartutetuksi. | I:nut haava.
infernaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* pirullinen, helvetillinen. | I:set kidutusvälineet. I. nauru. I. meteli, jylinä.
inferno[2] *s.* helvetti, horna. — *Kuv.* Taistelun i. Himojen i.
infiksi[6] *s. kiel.* eräissä kielissä sanavartalon sisässä esiintyvä äänne t. äänneyhtymä, joka antaa sanalle tietyn lisämerkityksen, sisäliite; vrt. prefiksi, suffiksi.
infiniittimuoto *s. kiel.* verbinmuoto, jolla on nominien sijapäätteitä ja omistusliitteitä, mutta joka voi saada verbin määräyksiä; *syn.* nominaalimuoto;)(finiitti-, persoonamuoto.
infiniittinen[63] *a. kiel.* infiniittimuodossa oleva t. esiintyvä, infiniittimuotoinen. | I. verbi.
infinitiivi[4] *s. kiel.* verbin infiniitti- l. nominaalimuoto, jota lauseenjäsenenä käytetään samoin kuin substantiivia, nimitapa; vrt. partisiippi. | Suomen kielessä on neljä i:ä; esim. tehdä, tehdessä, tekemään, tekeminen. **-muoto** *s.*
infisioi|da[18] *v. lääk.* = infektoida. **-tua**[1*] *v. lääk.* = infektoitua.
inflaatio[3] *s. tal.* raha- ja pankkipoliittisten toimenpiteiden aiheuttama maksuvälineiden lisäys t. (ja) niiden kiertonopeuden kasvu sekä rahan arvon alentuminen; vrt. reflaatio;)(deflaatio. | Yhä jatkuva i. I:sta kärsivä talouselämä. — *Kuv.* Kunniamerkkien, henkisten arvojen i. **-aika** *s.* **-kausi** *s.* **-politiikka** *s.* **-takuu** *s.* arvopapereihin yms. liittyvä takuu, jonka tarkoituksena on säilyttää niiden arvo inflaation sattuessa.
inflammaatio[3] *s. lääk.* tulehdus.
inflatori|nen[63] *a. tal.* -sesti *adv.* inflaatiolle ominainen, inflaatiota edistävä, inflaatioon johtava. | Markan arvon i. aleneminen. I. rahapolitiikka. I:set toimenpiteet.
influenssa[10] *s. lääk.* äkillinen, helposti tarttuva, us. epidemiana esiintyvä tauti, jolle on ominaista yskä ja nuha sekä alussa us. särky ja kova kuume, nuhakuume. **-epidemia** *s.* **-potilas** *s.* **-tapau|s** *s.* Ankria i:ksia. **-virus** *s.*

influenssi[4] *s. fys.* sähköisen kentän vaikutus sähkönjohteeseen; magneetin vaikutus rautaan. | Sähköstaattinen induktio eli i. I. eli sähkön jakaantuminen. Magneettinen i. — *Yhd.* sähköi. **--ilmiö** *s.* **-kone** *s.* influenssiin perustuva koje, jolla aikaansaadaan suurjännitteisiä sähkövarauksia.

influoida[18] *v. fys.* vaikuttaa jhk influenssin tietä.

informaatio[3] *s.* ilmoitus, tiedonanto, tiedotus, ohje. **-tilaisuus** *s.* Sanomalehtimiehille järjestetty i.

informoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* ilmoittaa jklle, antaa tietoja t. ohjeita jklle, tiedottaa jklle. | Hyvin, puutteellisesti i:tu sanomalehti. Lausunnot, joita voidaan pitää Neuvostoliiton taholta i:tuina.

infra|punainen *a. vanh.* ultrapunainen. **-ääni** *s. fys.* kimmoisessa väliaineessa etenevä mekaaninen värähdysliike, jonka värähdysluku on ihmiskorvan kuuloalueen alapuolella.

infusori[5] *s. el.* liko-, ripsieläin.

infuusio[3] *s.* **1.** *lääk.* nesteen ruiskutus ruumiiseen esim. vuotaneen veren korvaamiseksi. **2.** *farm.* haude(neste).

ingénue[31] [änženyː] *s.* vars. teatteriterminä: luonnollinen, teeskentelemätön, naiivi nuori tyttö. | N.N., ranskalaisen elokuvan voittamaton i.

ingredienssi[4] *s.* (ruoan tms.) ainesosa. | Hotellin keittiömestarilla on käytettävänään hienot i:t.

inh|a[10] *a.*, etup. *runok.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* paha, vaikea, hankala, kova, häijy, ilkeä. | Kalman kartanon i. isäntä. - - luulin saapuvaksi kesän, / tuli tuiskut talven i:an LEINO. Döbeln kuuli äänen i:an, / vinkaisevan lyijyn vinhan *MANN. Eikö elämä jo sinänsä tarjoa nähtäväksemme ja koettavaksemme kyllin paljon kurjuutta ja i:uutta TARK. Se vala on koetettu puhtaana pitää: / painettu on päin i:aa itää H.KLEMETTI. - - tällä i:alla iällä, / katovalla kannikalla [= tällä pahalla ajalla, tässä matoisessa maailmassa] KAL.

inhakka[15*] *a. harv.*, etup. *runok.* = ed. | - - vakaana myös ohi eläintelttain, / joista i. käy ketunhaisu LEHT.

inhalaatio[3] *s. lääk.* höyrynhengitys, lääkeaineiden saattaminen ruumiiseen hengitystietä. **-hoito** *s.* **-laite** *s.*

inhimilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** ihmiskuntaan kuuluva, ihmisten muodostama, ihmis-. | Yksinkertaisin i. yhteisö on perhe. Rannikko, joka on ollut i:selle asutukselle varsin suotuisa. — Harvemmin yksilöistä. | I. olento. Taas rapisi pöntön aukko, i:stä tarkkailijaa hiukan hätkähtäen sujahti siitä kaunis eläväinen SILL. **2.** ihmiselle ominainen t. luonteenomainen, ihmisten keskuudessa vallitseva, ihmisen, ihmis-. | I. ääni. I. ajattelu, järki, tahto. I:sen tiedon rajat. I:set pyrinnöt. I:set viat ja heikkoudet. Mikään i. ei ole minulle vierasta. Syvästi i. romaani. Erehtyminen on i:stä. K:n elämä oli i:sesti katsoen liian lyhyt. Minä paljastan pääni kaiken i:sen edessä JOTUNI. Onhan kateus i. tunne, sitä i:sempi, kuta vähemmän sivistystä ihmisellä on LEHT. **3.**)(epäinhimillinen. **a.** ihmisarvon mukainen; ihmistä ymmärtävä, ihmisystävällinen, lempeä, sävyisä, humaani(nen). | I:set rangaistukset. Orjia kohdeltiin Ateenassa paljon i:semmin kuin Spartassa. **b.** siedettävä, säädyllinen, kunnollinen, kohtuullinen. | Huone on i:sessä kunnossa. Kerrankin kokous päättyi i:seen aikaan.

inhimillist|yä[1] *pass.v.* muuttua t. tulla inhimillise(mmä)ksi; myös = ihmistyä. | Yhä i:yvä oikeudenkäyttö. — Jumalat ovat i:yneet Homeroksen runoissa. **-ä|ä**[2] *v.* tehdä inhimillise(mmä)ksi. | Sodankäynnin i:minen.

inho[1] *s.* voimakas vastenmielisyys, iljetyksen tunne; syvä halveksinta. | I:n tunne. Kasvoilla i:n väre. Suu i:n irvessä. Läpi ruumiin kulki i:n puistatus. Sanomaton i. täytti hänen sydämensä. Sill' oli muoto mustanlainen, / iho i:n-karvallinen KAL.

inhoittaa[2*] *v.* par. inhottaa.

inhokas[66*] *a. harv.* inhon tunteen täyttämä. | - - tunsin noloa hämmästystä ja i:ta suuttumusta SILL.

inho|ta[38] *v.* tuntea inhoa jtak kohtaan; halveksia syvästi. | I. jtak. I:an häntä koko sydämestäni. Mies alkoi suorastaan i. viinaa. Ei mitään hän i:nnut niin kuin virallista isänmaallisuutta JÄRN. - - toisia taas armahtakaa peljäten, i:ten heidän lihan tahraamaa ihokastaankin UT.

inhot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* herättää inhoa, iljettää, ellottaa, ällöttää, kuvottaa, tympäistä. | Heidän puheensa i:ti minua. Tuommoinen kiskomishalu i:ti IVALO. Marettaa näytti i:tavan yhtä hyvin ukon hyvittely kuin oma itsensä HAARLA. — *inhot|tava* (a.) -tavasti (adv.) -tavuus[65] (omin.) I:tava asia. I:tava haju. I:tava tauti. Ukon keltaiset hampaat irvistivät i:tavasti. - - hän mässäili naisväenkin kanssa, — i:tavaa LEHT.

inis|tä[41] *onom.v.* ininä[14] *teonn.* kimeällä, korkealla äänellä hiljakseen äännellä, inua, vinkua, vikistä. | I:eviä sääskiä. Koiranpenikka i:i valittaen. Lapsi i:i tuskaisena kätkyessä. Puhua i:evällä äänellä. - - i:i siinä kuin kuoleva hiiri TOPPILA. Älä i:e, saat heiniä SP.

initiaali[4] *s.* (koristeellinen) alkukirjain. **-panos** *s. tekn.* sytytyspanos, sytytysnalli. **-räjähdysaine** *s. tekn.* = aloiteräjähdysaine.

initiatiivi[4] *s.* aloite(kyky), alkuunpano.

injektio[3] *s.* **1.** *lääk.* nesteen ruiskutus ruumiiseen, lääkeruiske. **2.** *geol.* sulan purkautumakivilajin, vars. graniittimagman tunkeutuminen suonina vanhempaan kallioperään.

injektio|liuos *s.* **-menetelmä** *s.* **-neste** *s.* **-neula** *s.* injektioruiskun neula. **-ruisku** *s.* injektion toimittamiseen käytettävä ruisku, lääkeruisku.

injektoi|da[18] *v. lääk.* -nti[4*] *teonn.* ruiskuttaa nestettä ruumiiseen, toimittaa injektio.

injektori[5] *s. tekn.* höyrysuihkupumppu, jolla nestettä siirretään pienempipaineisesta tilasta suurempipaineiseen, (höyry)imuri.

injisioida[18] *v. lääk.* = injektoida.

inka[10] *s.* I:t 'muinainen Perussa elänyt intiaanikansa'. Pizarro kukisti v. 1532 inkojen valtakunnan. **-kansa** *s.* **-kulttuuri** *s.*

inkarnaatio[3] *s.* ruumiillistuminen; ruumiillistuma, olennoituma, personoituma, personifikaatio. | Mahtava tietäjä, oikea viisauden i. — Vars. *usk.* jumaluuden, Jumalan pojan ihmiseksi tuleminen t. tulemus, lihaksi tuleminen, lihaksitulemus. | Višnun seitsemäs i. Jumaluuden i. Kristuksessa.
inkarnoitu|a[1*] *v.* ruumiillistua; vrt. ed. | Jumalan i:minen.
inkasso[1] *s. liik.* rahojen periminen, laskujen ym. saatavien periminen. **-valtakirja** *s.* liikkeen edustajalleen antama, rahojen perimiseen oikeuttava valtakirja. **-vekseli** *s.* saatavan perimiseen käytettävä vekseli.
inkerikko[2*] *s.*, tav. *mon.* Inkerin vanhoista karjalaisperäisistä, kreikkalaiskatolisista asukkaista käytetty nimitys; *syn.* inkeroinen; vrt. inkeriläinen. | Inkerin alkuväestönä pidetään vatjalaisia, joiden naapuruuteen 1100:n seuduilla jKr. rupesi ilmestymään nykyisten i:jen esivanhempia. **-kylä** *s.* **-murre** *s.* Ylä-Laukaan i. **-nainen** *s.*
inkeriläi|nen[63] **1.** *a.* Inkeristä peräisin oleva, Inkeriin liittyvä t. kuuluva. | I:siä tyttöjä. Karjalan Kannaksen i. osa. I. atrain, paimentorvi. I. talo. I:siä pukuja. **2.** *s.* **a.** Inkerin maaseudulla n. 1600-luvulta lähtien asuneista suomalaisista (luterilaisista) käytetty nimitys; vrt. inkerikko. | I:siä erotetaan kaksi suurta ryhmää, nim. äyrämöiset ja savakot. **b.** (laveammassa merk:ssä) inkeriläisistä (ks. ed.), inkerikoista, Pietarin seudun suomalaisista ja ns. suomenmaakkoisista yhteisesti käytetty nimitys.
inkeroinen[63] *s.* = inkerikko. | Runonlaulaja Larin Paraske oli i.
inkerois|kylä *s.* **-murre** *s.*
inkivääri[4] *s.* inkiväärikasvin juurakosta valmistettu mauste ja rohdos. **-juoma** *s.* sokerista ja vedestä käyttäen valmistettu, inkiväärillä vahvasti maustettu juoma. **-juuri** *s.* hienontamaton inkivääri. **-kasvi** *s.* Zingiber officinale, vars. Intiassa viljelty monivuotinen ruohokasvi; vrt. inkivääri. **-öljy** *s.* inkivääristä saatu eteerinen öljy.
inkku[1*] *a. murt.* (*rinn.* inkka[10*]) hevosesta: kimakasti äännähdellen, purren ja potkien vihaisuuttaan osoittava. | - - se herra oli toisinaan kuin i. hevonen... puri ja potki JÄRVENT.
inkku|a[1*] *v. murt.* inkusta hevosesta: kimakasti äännellä; inkua, iukua. | I:va hevonen. — Joskus ihmisistä: toraillen puhua, mankua, naukua. | "Miksi ei saa [uusia vaatteita]?" i:i Hermanni ALKIO.
inklinaatio[3] *s.* **1.** *fys.* maamagneettisen voiman vaikutussuunnan ja vaakasuoran tason välinen kulma, kallistuma. **2.** *täht.* taivaankappaleen ratatason jtak annettua perustasoa vastaan muodostama kulma; vars. jnk kierto- t. pyrstötähden ratatason ja maan ratatason välinen kulma. **-kulma** *s. fys. täht.* ks. ed. **-neula** *s. fys.* inklinaattorin magneettineula.
inklinaattori[6] *s. fys.* magneettisen inklinaation mittaamiseen käytetty koje.
inkoatiivijohdannainen *s. kiel.* vrt. seur.
inkoatiivi|nen[63] *a. kiel.* I:sia ovat verbijohdannaiset, jotka ilmaisevat alkavaa toimintaa tai tilaa. **-verbi** *s. kiel.* vrt. ed.
inkognito[2] [-ko·ŋn-] **1.** *adv.* tuntemattomana, salaa, salanimisenä. | Matkustaa, esiintyä i. **2.** *s.* tuntemattomuus, salanimisyys. | Hänen i:nsa säilyi. P. aikoi jättää taiteellisen i:nsa ja esiintyä julkisesti kirjailijana.
inkommensuraabel|i[6] *a.*, vars. *mat.* yhteismitaton;)(kommensuraabeli. | I:eja suureita.
inkompetenssi[4] *s.* epäpätevyys;)(kompetenssi.
inkompetentti[4*] *a.* epäkompetentti, epäpätevä. | I. opettaja.
inkongruenssi[4] *s. kiel.* eräiden toisiinsa läheisesti liittyvien lauseenjäsenten taivutuksen epämukaisuus, inkongruenttisuus; esim. kelpo poikia, samalla kertaa;)(kongruenssi.
inkongruent|ti[4*] *a. kiel.* -isti *adv.* epämukainen, mukautumaton; vrt. ed.;)(kongruentti. | I. taivutus. Attribuutti ja pääsana ovat joskus toistensa suhteen i:teja.
inkongruentti|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.
inkorrekti[4] *a.* epäkorrekti, väärä, virheellinen, moitittava, tahditon, epähieno.
inkrustaatio[3] *s.* **1.** kivettyminen, kalkkiutuminen. **2.** halvasta aineesta (metallista, lasista tms.) tehdyn esineen päällystäminen arvokkaammilla aineilla; seinäpintojen päällystäminen erivärisillä marmori- tms. laatoilla; *erik.* metallin koristaminen upotteilla; upotekoriste.
inkrusti[4], **-aine** *s.*, vars. *puut.* kasvien runkoa lujittavista aineista paitsi selluloosasta käytetty nimitys; *syn.* puunnutus-, oheisaine.
inku|a[1*] *v.* kimeästi äännellä, vinkua, ulista. | Ispo i:i, piili Kyyron seljän taa nyt LARINK. - - enemmän etelä tuuli, / itä i:i ilkeästi KAL.
inkubaatio[3], **-aika** *s. lääk.* (taudin) itämisaika.
inkunaabeli[4] *s. kirj.* vanhimmista, vars. ennen vuotta 1500 painetuista kirjoista käytetty nimitys, paleotyyppi.
inkvisiittori[6] *s.* **1.** *hist.* inkvisitiotuomioistuimen jäsen. **2.** *kuv.* kiduttaja, rääkkääjä, piinaaja. **-kuoriainen** *s.* Rhagium inquisitor, pitkäsarvisiin kuuluva, havupuiden pinnalla elävä tuhohyönteinen.
inkvisitio[3] *s.* **1.** *hist.* harhaoppisia, kerettiläisiä tutkiva ja rankaiseva roomalaiskatolisen kirkon laitos. | Keskiaikainen i. I:n esimies. I:n perusti Paavi Innocentius III. **2.** *kuv.* kidutus, rääkkäys, piinaus. | Tuollainen menettely on jo i:ta! Koko valtakunnan ilmapiiri on henkisen ja aineellisen i:n täyttämä. **-tuomioistui|n** *s.* kerettiläisoikeus. | Kutsua i:men eteen.
inkvisitorinen[63] *a. lak.* tutkien, hankitun todistusaineiston perusteella kyselevä, tutkinnanvarainen; vrt. akkusatorinen.
inletti[4*] *s.* patjojen ja tyynyjen sisusvuorina käytetty, untuvia läpäisemätön pellava- t. pumpulikangas, untuvakangas.
innervaatio[3] *s. fysiol.* elimen hermoyhteydet, hermojen vaikutus jhk elimeen, hermotus.
innoit|e[78*] *s.* innoittava seikka t. vaikutelma, innoke. | Maaseudun luonnon keskellä runoilija sai parhaimmat i:teensa.

innoit|ella[28*] *v. harv.* innoissaan puhua, touhuta jtak, intoilla. | "Eiköhän tosiaankin lähdetä sotaan?" i:teli hän AK. He i:televat järvelle, i:televat aikansa ja lähtevätkin KARHUM.

innoitin[56*] *s.* innoittava seikka, kiihotin, kiihoke, virike, kannustin, yllytin. | Kun i. on poissa, ei opiskelu vastaa tarkoitustaan.

innoitt|aa[2*] *v.* -avasti *adv.* **1.** antaa virikettä, elähdyttää, haltioittaa, inspiroida, sytyttää. | Uskon i:ama. Liberalismin ja naturalismin i:ama kirjailijapolvi. Pyhän vakaumuksen i:ama puhuja. Tämä aihe on i:anut monia kirjailijoita. Ensimmäiset lauluni olet sinä i:anut LEHT. **2.** par. innostaa (1). | Voiton toivo i:i kaikkia yrittämään. He olivat i:aneet kaupunkilaisia ja muutamia satoja sotilaita linnoitustöihin LEINONEN.

innoittaja[10] *tek.* Taiteilijan luomistyön i. N.N. oli suuri johtaja ja i. [Talvipäivä] on ollut minun i:nani SILL.

innoittu|a[1*] *pass.v.* < innoittaa. | I. laulamaan. Runonlaulajan i:minen. Hän ei jaksa enää i. Nuorukaisen syttyvä mieli i:i monista asioista. — *innoittu|nut* (a.) -neesti (adv.) I:nut ylistyslaulu. I:neen työn tuloksia. Tämä uusi, kaunis tähti näyttelee voimakkaan i:neesti.

innoitu|s[64] *s.* luomis-, toimintavire, haltioituminen, inspiraatio. | Taiteellinen, uskonnollinen i. Runollisen i:ksen puute. I:ksen hetki. I:ksen lähde. Ammentaa i:sta jstak. Tulinen i. tempasi runoilijan mukaansa KOSKENN.

innok|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* halukas, harras, uuttera, kiihkeä, innostunut, kiinnostunut. | I. lukija. I. kansansivistyksen harrastaja. I. lauluveikko, poliitikko. I:kaita pyrkimyksiä. I. lähtemään. Käydä i:kaasti käsiksi jhk. Osoittaa i:kaasti suosiotaan. Kuului i:kaita hyvä-huutoja. Heidän isänsä, joka oli ankaran i. metsämies KIVI. - - ole siis i. ja tee parannus UT[v].

innok|e[78*] *s.* = innoite. | Hän sai uutta i:etta. Franzénin runojen antamia i:keita.

innost|aa[2] *v.* -avasti *adv.* **1.** herättää intoa t. innostusta, innostuttaa, kannustaa, yllyttää. | I:ava opettaja. Vaikuttaa i:avasti. Kirjoittaa i:avasti. Puhua i:avin sanoin. Aate i:i häntä. I:i kansan hehkuvalla kaunopuheisuudellaan. **2.** par. innoittaa (1). | Sa olit tähti kehtojemme yllä, / sa nuoruutemme unet i:it KOSKENN.

innostaja[10] *tek.* Hyvä opettaja on oppilaidensa i.

innostel|la[28] *v. harv.* -u[2] *s.* = innoitella. | Nuorena ylioppilaana hän oli tietysti i:lut muiden mukana LEINO. "Lyö helkkarissa, mitäs siinä nikottelet", alkoi Heikki i. KARHUM.

innostin[56] *s.* virike, kannustin.

innostu|a[1] *pass.v.* < innostaa. | I. puhumaan, laulamaan. Poika i:i lukemaan. Hän i:i kirjallisuuteen ja teatteriin. Isäntä oli i:nut asiaan. Tosinhan i:u kesä välistä meillekin tulemaan AHO. — *innostu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) Alaansa i:nut. Asiasta i:neita henkilöitä kokoontui yhteen. Teos sai i:neen vastaanoton. Keskusteltiin i:neesti. Hän kävi i:neesti työhön.

innostu|s[64] *s.* innostuminen, innostuneisuus, into, entusiasmi. | Sotainen i. Taiteellinen, uskonnollinen, isänmaallinen i. I:ksen huumeessa. Nuoruuden i:ksessaan. I. puhkesi ilmoille. I. leimahti. Vallitsi yleinen i. I. oli ylimmillään. I:ksen laineet kävivät korkeina. Puhalsivat i:ksen tuulet. Martin silmissä loimusi i:ksen tuli KATAJA. — *innostuksissa* (adv., tav. poss.-suff:llisena) innostuksen vallassa, innostuneena, innoissaan. | Kaikki olivat asiasta i:ksissaan. — *Yhd.* alku-, ensi--, joukkoi.; arpajais-, kilpailu-, luku-, olympia-, teatteri--, urheilui.

innostutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* (< innostua) = innostaa. | I. joukkoja. Puhua i:via sanoja. Julkaisu, joka on kovasti i:nut yleisöä.

innostuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* herkästi innostuva, syttyvä. | I. nuorukainen. Helposti kaikkeen uuteen i. Hänen luonteelleen oli ominaista vilkkaus ja loputon i:suus.

innota[38*] *v.* kovin innokkaasti, kiivaasti, kiihkeästi sanoa jtak, intoilla. | Älä siinä joutavaa intoa. "Sietää se saada piiskojakin - -", intosi pauhaavalla äänellä Lapin emäntä PAKK.

innot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* kiinnostumaton, välinpitämätön, piittaamaton, ponneton, veltto, penseä, laimea. | Puhua i:tomasti. Suhtautua jhk i:tomasti. Juhlakentällä on vähän ihmisiä, nekin viluisia, i:tomia ALKIO. I:tomia ja kuivakiskoisia runoja.

insatsi[4] *s. mus.* aloke.

insinööri[4] *s.* henkilö, jolla on laajahkot teknillistieteelliset tiedot; vars. sellaisen henkilön arvonimenä, joka on suorittanut teknillisen korkeakoulun (diplomi-insinööri) t. ainakin teknillisen opiston kurssin; vrt. teknikko. | I:n arvo. Valmistua i:ksi. — *Yhd.* apulais-, piiri--, yli-i.; siviili--, sotilasi.; kauppalan-, kaupungini.; ilmailu-, kaivos-, kone-, käyttö-, laiva-, maanmittaus-, maanviljelys-, radio-, rakennus-, rata-, saha-, sähkö-, toimisto-, tutkija-, vuori-i. **-akatemia** *s.* eräissä maissa insinöörejä valmistavista oppilaitoksista käytetty nimitys. **-eversti** *s. sot.* vrt. insinööriupseeri. **-joukot** *s. mon.* eräiden ulkomaiden oloista: sodassa teknillisiä töitä suorittavat joukot; vrt. pioneerijoukot. | Ruotsin armeijan i. **-kapteeni** *s. sot.* vrt. insinööriupseeri. **-kokous** *s.* Pohjoismaiden i. **-konttori** *s.* Tehtaan omassa i:ssa laadittiin piirustukset. **-koulu** *s.* insinöörejä valmistava oppilaitos. **-kunta** *s.* insinööristö. | Maan i. Tie- ja vesirakennushallituksen alainen i. **-luutnantti, -majuri** *s. sot.* vrt. insinööriupseeri.

insinöörin|sormus *s.* **-toimi** *s.* **-tutkinto** *s.* **-virka** *s.*

insinööri|opisto *s.* **-osasto** *s.* Puolustusministeriön, rakennuskonttorin, metsähallituksen i.

insinööristö[2] *koll.s.* insinöörikunta. | Valtion palveluksessa oleva i.

insinööri|taito *s.* I:taidon ihmeitä, saavutuksia. **-tekniikka** *s.* **-tie|de** *s.* I:teiden akatemia. I:teiden lehtori. I:teiden ensyklopedia. Perehtyä i:teisiin. **-toimisto** *s.* teknillisiä töitä suunnitteleva ja niiden suorittamisesta huolehtiva liiketoimisto t. virasto. **-upseeri** *s. sot.* puolustuslaitoksen insinöörinvirkaa hoitava t. siihen

koulutettu upseerinarvoinen henkilö, meillä tav. erityisen sotilaskoulutuksen saanut diplomi-insinööri. **-yhdisty|s** *s.* I:ksen kokous. Saksan i.

inskriptio[3] *s.* **1.** piirtokirjoitus. **2.** oppilaaksi kirjoittautuminen, korkeakoulun lukukauden avajaiset, sisäänkirjoitus. **-puhe** *s.* korkeakoulun rehtorin lukukauden alkajaisissa pitämä puhe.

insolaatio[3] *s.* auringonsäteily; *lääk.* auringonpisto.

inspehtori[5] *s.* tarkastaja, hoitaja, pehtori; ylioppilasosakunnan toimintansa viralliseksi valvojaksi valitsema professori. **-kollegio** *s.* yliopiston rehtorin ja osakuntien inspehtorien muodostama elin, joka aikaisemmin hoiti kurinpito- ym. opiskelevaa nuorisoa koskevia asioita.

inspiraatio[3] *s.* **1.** innoitus, luomisvire, haltioituminen. | Jumalainen i. Sai voimakkaan i:n. **2.** vars. *fon.* sisäänhengitys.

inspiratori|nen[63] *a.* **1.** innoituksellinen; vrt. ed. **2.** *fon.* sisäänhengitys-;)(ekspiratorinen. | I:set äänteet 'sisään hengitettäessä muodostuvat äänteet'.

inspiroi|da[18] *v.* -vasti *adv.* antaa inspiraatio, innoittaa, haltioittaa; vrt. inspiraatio. | I. työhön, runoilemaan. Omien elämysten i:ma näytelmä. H. oli aina elämänhaluinen ja i:va toveri.

inspiroija[13] *tek.* Olla jkn i:na.

inspiroitu|a[1*] *pass.v.* Kirjoittaa i:neena. Rehtori i:i puhumaan oppilailleen suurista elämänkysymyksistä.

installaatio[3] *s.* **1.** juhlalliset virkaanasettajaiset. **2.** *tekn. sähk.* koneiden t. putki- t. sähköjohtojen asentaminen.

installoida[18] *v.* **1.** asettaa juhlallisesti virkaan. **2.** *tekn. sähk.* asentaa teknillinen laite paikoilleen, vars. sähköjohdot rakennukseen.

instanss|i[4] *s.* oikeusaste, hallinto-, virka-aste. | Puolueeton, kansainvälinen i. Määräävät i:it. Vedota korkeampaan i:iin. — *Puhek.* Käsikirjoitus hylättiin korkeammissa i:eissa.

instituutio[3] *s.* laissa säädetty muoto, yhteiskunnallisen elämän muoto, oikeusjärjestys; laitos; vrt. seur. | Germaanisten kansojen keskuudessa on omistusoikeus ikivanha i.

instituutti[4*] *s.* **1.** tieteellinen laitos, ylempi oppilaitos. | Ranskan i. Nobelin i. Karoliininen i. **2.** oikeussäännöstö.

instruktiivi[4] *s.* *kiel.* eräs sija, keinonto, esim. käsi*n*, kaiki*n* voimi*n*.

instruktiivinen[63] *a.* opettavainen, valaiseva. | Kirjoitus, joka ei pyri olemaan tyhjentävä, vaan ainoastaan i.

instruktööri[4] *s.* neuvoja, ohjaaja, opastaja.

instrumentaali[4] *s.* *kiel.* välikappaleen sija eräissä kielissä. | I. vastaa kysymykseen: millä? minkä avulla? minkä kanssa? miten? **-fonetiikka** *s.* kojeiden, instrumenttien avulla suoritettava foneettinen tutkimus. **-musiikki** *s.* soitinmusiikki;)(laulu-, vokaalimusiikki.

instrumentaalinen[63] *a.* **1.** *kiel.* välikappaletta ilmaiseva; vrt. instrumentaali. **2.** *mus.* soittimellinen, soitinsävelen kaltainen.

instrumentaatio[3] *s.* *mus.* soitinnus.

instrumentalisti[4] *s.* *mus.* soittaja.

instrument|ti[4*] *s.* (vars. luonnontutkijan ja lääkärin) työase, koje, kone; soitin. | Lääkärin i:it. Optisia i:teja. — Hän soittaa mitä i:tia tahansa.

instrumentti|kaappi *s.* **-pöytä** *s.* Hammaslääkärin i.

insuffisienssi[4] *s.* (omaisuuden, elimen) riittämättömyys. | I., ylivelkaisuus, katsotaan konkurssin edellytykseksi. — *Lääk.* jnk elimen vajavainen, häiriötä aiheuttava toiminta, toiminnanvajavuus. | Sydänläppien i. — *Yhd.* munuais-, sydäni.

insuliini[4] *s.* haiman erittämä hormoni; eläinten haiman eritteestä valmistettu sokeritaudin hoitoon ym. käytetty lääke. **-hoito** *s.* **-ruiske** *s.*

insuliitti[4*] *s.* erilaisiin rakennustarkoituksiin käytettäviä puukuitulevyjä. **-katto** *s.* **-levy** *s.* **-seinä** *s.*

intaglio[3] [-aljo] *s.* syvennyskuvallinen t. **-kirjaimellinen** gemmi (ks. tätä); vrt. kamea, kamee.

intarsia[15] *s.* vars. huonekalutaiteessa käytetty puun upotekoristelu; vrt. marketeria. **-koriste** *s.* **-kuva** *s.* **-työ** *s.*

int|e[78*] *s.* *harv.* (vasta)väite, jankutus. | Joutavia i:teitä.

integraali[4] *s.* *mat.* Funktion i:lla tarkoitetaan funktiota, jonka derivaatta annettu funktio on. **-laskenta** *s.* funktion integraalin käsitteeseen perustuva matematiikan osa. **-lasku** *s.* **-merkki** *s.* **-yhtälö** *s.*

integriteetti[4*] *s.* koskemattomuus (vars. valtiollinen).

integroi|da[18] *v.* *mat.* -nti[4*] *teonn.* määrittää integraali.

intellekti[4] *s.* äly, ymmärrys, ajatuskyky; sielunelämän tietopuoli.

intellektuaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* älyllinen, älyperäinen, ajatuksellinen, henkinen; vrt. ed. | I:set tunteet. I. havainto. Sielun i:set kyvyt. N.N. on i. tyyppi.

intellektualismi[4] *s.* **1.** *psyk.* käsitys, jonka mukaan tietokyky, "järki", on sielunelämässä perustavampi tekijä kuin tunne ja tahto; vrt. voluntarismi. **2.** tieto-opissa: mielipide, jonka mukaan todellisen tiedon antajana on ajatteleminen eikä havainto; vrt. sensualismi. **3.** siveysopissa: mielipide, jonka mukaan siveelliset periaatteet johtuvat järjestä, järkimoraali.

intellektualisti[4] *s.* intellektualismin kannattaja.

intellektuelli[4] *a.* = intellektuaalinen. — Vars. *s:sesti* henkisellä alalla toimiva henkilö. | Työväestö, talonpojat ja i:t.

intelligenssi[4] *s.* **1.** älykkyys, ymmärrys, henkevyys. | [Nuorukaisen] kasvonpiirteistä säteili tarmo ja varhain herännyt i. J.FINNE. **2.** älymystö, sivistyneistö. | Kaupungin i. Kuulua i:in. **-koe** *s.* älykkyyskoe.

intelligent|ti[4*] *a.* -isti *adv.* henkisesti kehittynyt, älykäs, ymmärtäväinen, henkevä. | I. henkilö. I:tiä väkeä.

intelligiibeli[6] *a.*, vars. *fil.* vain järjellä käsitettävissä oleva, yliaistillinen;)(sensiibeli.

int|ellä[28*] *frekv.v.* (< inttää) kinastella, väi-

tellä, jankkailla vastaan. | I. politiikasta. Tahi väliin intoutuu isäntäkin puhumaan viinapäissään, - - i:telee ja väittää sen paksupäisen miehen kanssa HAANPÄÄ.

intendentinkonttori *s. hist.* rakennushallitus (Ruotsissa ja Suomessa).

intendentti[4*] *s.* tieteellisen t. taiteellisen laitoksen johtaja t. hoitaja, esimies; *sot.* varuspuolesta huolehtiva upseeri eräissä esikunnissa; vars. *hist.* korkea (hallinto)virkamies eräissä maissa. | Museon, kokoelmain i. Kylpylän i. Helsingin Kaupunginorkesterin i. — Armeijakunnan i. — Vuorihallituksen i. Richelieu asetti maaherrain rinnalle korkeita kuninkaallisia virkamiehiä, intendenttejä. — *Yhd.* apulais-, hovi--, yli-i. **-konttori** *s. hist.* par. intendentinkonttori. **-osasto** *s.* par. intendentuuriosasto.

intendentuuri[4] *s.* se osa sotilashallintoa, johon kuuluu joukkojen materiaalihuolto (vars. varusteet). **-osasto** *s.* Puolustusministeriön i.

intensiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* sisäisesti voimakas t. keskittynyt, kiinteä, hellittämätön, ponteva, voimaperäinen. | I. tutkimustyö, opetus. Opiskella, työskennellä i:sesti. Toiminnan i:syys. Taiteilijanveren i. palo. Elää i:stä sisäistä elämää. Hänessä heräsi i. historian harrastus. — *Lääk. kem.* ym.: ankara, voimakas. | I. ihottuma. I. myrkky. I:sen keltainen väri. — *Tal.* Työn i:syys 'ponnistuksesta ja työskentelyn tasaisuudesta riippuva työskentelyn kiinteys'. — *Maat.* vrt. ekstensiivinen. | I:sessä maataloudessa käytetään pintayksikköä kohti paljon työtä ja pääomaa.

intensiteetti[4*] *s.* intensiivisyys, voima, voimakkuus, ponsi, kiihkeys. | Magneettisen voiman i. Värin i. Hyökkäyksen i. Elämän, tunteen i. Hänen olemuksestaan kuvastuu luja i. — *Fon.* se äänen vaihteleva voimakkuus, jolla äänteet, tavut t. sanat äännetään, vahvuus, paino. **-adverb|i** *s. kiel.* ominaisuuden astetta ja vivahduksia ilmaiseva adverbi. | I:eja ovat mm. sangen, ylen, kyllin. **-aksentti** *s. fon.* ks. intensiteetti. **-ero** *s. fon.* Tavujen i.

intentio[3] *s.* tarkoitus, pyrkimys. | Runoilijan tyylilliset i:t.

inter|dentaali[4] *s. fon.* dentaali, jota muodostettaessa kielenkärki työntyy ylä- ja alaetuhampaiden väliin, hammasvälikköäänne. **-dentaalinen**[63] *a. fon.* I. äänne. **-dikti**[4] *s. hist.* tav. kokonaisiin paikkakuntiin t. maihin kohdistunut kirkollinen rangaistus, kirkonkirous; vrt. panna. | Paavi julisti koko Englannin i:n alaiseksi. **-ferens|si**[4] *s. fys.* kahden t. useamman aaltoliikkeen yhteisvaikutus. | Ääniaaltojen, valon i. **-feroida**[18] *v. fys.* aiheuttaa t. synnyttää interferenssi. | Valonsäteet voivat i., so. sekä vahvistaa että myös heikentää toisiaan yhteen osuvien säteiden värähtelyvaiheista riippuen. **-folioi|da**[18] *v.* varustaa kirja välilehdillä, muistiinpanolehdillä, välilehdittää. | Tehdä muistiinpanoja teoksen i:tuun kappaleeseen. **-glasiaaliaik|a** *s. geol.* jääkausien väliajoista käytetty nimitys. | Jääkausien ja i:ojen vuorottelu. **-glasiaali|nen**[63] *a. geol.* interglasiaaliaikaan liittyvä, silloin muodostunut. | I:set kerrostumat. I:sia reliktejä. Suomesta löydetyt mammutin jäännökset saattavat olla i:sta alkuperää.

interiöör|i[4] *s.* sisusta; (rakennuksen, huoneen) sisäkuva; sisäisten, kotoisten olojen kuvaus;)(eksteriööri. | Apteekin i. — Maisemia ja i:ejä. Maalata i:ejä. — Lehti paljastaa puolueen kulissien takaisia i:ejä. Runoelma alkaa tunnelmallisella, realistisesti väritetyllä i:illä KOSKENN. — *Yhd.* kaupunki--, tupai.

interiöörikuv|a *s.* Taiteilija, joka harrasti erityisesti i:ia.

inter|jektio[3] *s. kiel.* huudahduksena käytetty partikkeli, huudahdus-, kiihtosana, esim. ah! ai! oho! hyi! he! haloo! roiskis! **-mediaarinen**[63] *a.* välillä oleva, välittävä. | I. sekamuoto. **-medio**[3] *s. mus.* välisoitto, välinäytös.

intermezzo[1] [-metso] *s.*, etup. *mus.* välisoitto; välinäytös, välikohtaus. | Näytösten välillä esitettävät i:t. [Näytelmä] sai sijansa ohjelmiston i:na. — *Kuv.* Elämässäni sattunut i. Rehtori, joka uskoi, että tämän pienen i:n jälkeen - - olisi voitu palata takaisin politiikkaan - - [tilasi] uudet, höyryävät lasit KOSKENN.

intermittoiva[13] *a. (partis.) lääk.* aika ajoin, toistuen uusiintuva, vuoroaikainen, ajoittainen, katkonainen, puuskittainen. | I. kuume. I. suonenlyönti. I. ontuminen.

internaatti[4*] *s.* oppilaitos, jossa oppilaat saavat täysihoidon, asuntokoulu, sisäoppilaitos; (koulun) oppilasasuntola. **-koulu** *s.* **-opisto** *s.* **-rakennus** *s.* Seminaarin i.

internationaali[4] *s.* 1. kansainvälisistä työväen yhteenliittymistä käytetty nimitys. | Toinen i. Kolmas l. kommunistinen i. [= Komintern]. 2. eräs vallankumouksellinen työväenlaulu, kansainvälinen. | Laulaa, soittaa i:a. **-nen**[63] *a.* kansainvälinen.

internationali|smi[4] *s.* (vars. sosialistinen, kommunistinen) kansainvälisyys; vrt. internationaali 1. | I. on joutunut huonoon huutoon. **-sti**[4] internationalismin kannattaja. | Fanaattisesta i:sta tuli totinen patriootti.

internoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* majoittaa suljettuun asuntoon, sulkea vankilaan t. eristysleiriin. | Norjalaiset sotilaat i:tiin Ruotsin puolella.

inter|pellaatio[3] *s.* = välikysymys. **-polaatio**[3] *s.* interpoloiminen, interpolointi. — *Mat.* Logaritmien i. **-polaatiokaava** *s. mat.* **-poloi|da**[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* 1. muuttaa t. väärentää käsikirjoitus(ta) lisäämällä siihen sanoja, lauseita t. kokonaisia jaksoja t. jtak siitä poistamalla. | Kirjoitus on myöhemmin eräiltä kohdiltaan i:tu. 2. *mat.* laskutoimituksesta, jolla annettuun, joko laskemalla tai kokeellisesti määritettyyn suurejoukkoon sovitetaan väliarvoja: laskea väliarvoja. | I:malla saatu luku. **-pretaatio**[3] *s.* tulkinta, tekstinselitys, käännös. **-pretoida**[18] *v.* tulkita, selittää, kääntää. **-regnum**[7] *s.* 1. väliaikaishallitus. 2. aika, jolloin valtiossa ei ole yleisesti tunnustettua hallitsijaa t. hallitusta, vallanavonaisuus. | Saksan historiassa käytetään i.-nimitystä erityisesti ajasta 1254—1273.

interrogatiivi|nen[63] *a. kiel.* kysyvä(inen). | I. pronomini, adverbi. **-pronomini** *s. kiel.* kysyvä(inen) pronomini, esim. kuka? ken? mikä?

intervalli[4] *s.* väli, väliaika; *mus.* kahden sävelen korkeustasosta johtuva keskinäinen suhde t. väli, sävelsuhde, -väli; *mat.* välys. **-kulku** *s. mus.* Sävelmän i.

-intervallinen[63] *poss.a.* Lyhyt-, pieni-i.

intervalli|rakenne *s. mus.* Melodian i. **-suh|de** *s. mus.* Sävelten i:teet.

inter|venientti[1*] *s. lak.* sivullinen henkilö, joka oikeudenkäynnin aikana osallistuu toisten keskiseen riitaan joko itsenäisenä asianosaisena (pääi.) tai asianosaisen tukijana (sivui.). **-ventio**[3] *s. lak.* väliintulo, puuttuminen, sekaantuminen jhk; vrt. ed. | Kansainvälisessä oikeudessa i. on valtion sekaantuminen toisen valtion sisäisiin oloihin tai kahden valtion keskinäisiin suhteisiin väkivallalla, väkivallan uhalla tai muutoin pakotuksella.

intiaan|i[4] *s.* Amerikan muista alkuasukkaista paitsi eskimoista käytetty nimitys;· punanahka, punaihoinen. | Pohjois-Amerikan, Etelä-Amerikan i:it. I:ien sotamaalaus. Kiljuivat kuin i:it. Hiivittiin kuin i:it sotapolulla. Pojat olivat olevinaan i:eja. — *Yhd.* athabaski--, pueblo-, sioux-i.

intiaani|elämä *s.* Pojat viettivät oikeata i:elämää meren ja auringon hengessä. **-heimo** *s.* **-huu|to** *s.* Poikalauma kohotti villin i:don. **-kanootti** *s.* intiaanien käyttämä kanootti; avoin, korkeakeulainen ja -peräinen urheilukanootti. **-kansa** *s.* **-kertomus** *s.* seikkailukertomus intiaaneista. **-kesä** *s.* syksyllä sattuva lämpimien, kesäisten päivien jakso, jälkikesä. | Viettää i:ä. Syksyn kylmät olivat jo saapuneet, mutta sitten tuli yllättäen lämmin i. — *Kuv.* myöhäisiällä sattuva rakkauselämän herääminen t. vireä toimintakausi. | Vanhalle rouvalle koitti vielä i. [Runoilija] elpyi taas ja sai uuden henkisen i:n. **-kieli** *s.* **-kiljun|ta** *s.* Lapset päästivät oikean i:nan. **-kirja** *s.* intiaaneista kertova seikkailukirja. | Jännittävä i. **-kylä** *s.* **-leikki** *s.* intiaanien elämää jäljittelevä poikien leikki. **-leiri** *s.* **-nainen** *s.* **-puku** *s.* Pojat pukeutuivat varta vasten valmistettuihin i:ihin. **-päällikkö** *s.* **-romaani** *s.* vrt. intiaanikirja. **-ro|tu** *s.* "punainen rotu". | Eskimotkin kuulunevat i:dun piiriin.

intiaanisill|a, -e *s. vaill.* Pojat ovat i. 'leikkivät intiaanileikkejä'.

intiaani|tanssi *s.* intiaanien sota- tms. tanssi; *kuv.* raju, villi tanssi. **-teltta** *s.* **-väestö** *s.* Kanadan alkuperäinen i.

intialainen[63] **1.** *s.* Intian asukkaista, vars. Etu-Intian brahmalaisuskoisista käytetty nimitys; vrt. hindu. **2.** *a.* Intiasta oleva, Intiaan liittyvä. | I. norsu, puhveli, tapiiri. I. ruoppauskauha.

intian|keltainen *s.* ja *a.* (myös: Intian keltainen) eräs keltainen väri(aine). **-punainen** *s.* ja *a.* (myös: Intian punainen) eräs punainen väri(aine).

intiim|i[6] *a.* -isti *adv.* -i(sy)ys[65] *omin.* läheinen, likeinen, hyvin tuttu, tuttavallinen, tutunomainen; yksityiselämää koskeva, häveliäisyydestä salattava, ruumiillisia asioita, vaatetusta tms. koskeva. | I. suhde. I. perhejuhla. Pieni, i. ravintola. I. teatteri. Keskustelu sai i:in sävyn. I:ejä välähdyksiä 1930-luvun kirjallisesta elämästämme. — Perhe-elämän i:eimmät puolet. Rintaliivit ym. i:it vaatekappaleet.

intikka[15*] *s. kans. myt.* epämääräisen yliluonnollisen olennon nimitys.

intikse|(en *adv.* = iltikseen. | - - sen minä sanon, ettet minua i:si pilkkaa PÄIVÄR. - - paarmat pörisivät iloisesti kuin humalaiset ja imivät i. verta HAANPÄÄ.

into[1*] *s.* harras, kiihkeä halu, toiminnanhaluinen pyrkimys jhk, innostus, kiihko, antaumus, harrastus, vireys, palo. | Väkevä, palava, tulinen i. Isänmaallinen i. Herättää i:a. Saada uutta i:a. Tarttua työhön nuoruuden innolla. Ryhtyä jhk kaksinkertaisella innolla. Tyttö vapisi innosta. Innon tuli paloi pojan mielessä. Hänen i:nsa loppui alkuunsa. - - sillä olivatpa he perineet isältänsä saman voimallisen innon metsä-otusten pyyntöön KIVI. Innosta tutisi Jorman harmaa parta hänen Väinön vaelluksia laulaessaan AHO. No nytkös hääväki i:on nousi LEHT. Isän i. pojan päässä, äidin tavat tyttärellä SL. — *innoissaan,* intoihinsa (adv.) innon vallassa, innostuneena, innostuksissaan. | Tehdä jtak innoissaan. Tulla, joutua i:ihinsa. — *Yhd.* hyökkäys-, kalastus-, kilpailu-, luku-, luomis-, lähtö-, metsästys-, oppimis-, palvelus-, peli--, pyynti--, rakennus-, taistelu-, tutkimus-, työ-, urheilu-, uudistusi.; uskoni. **-himo** *s.* pysyvä, voimakas tunne, joka johtaa halua tiettyyn suuntaan t. on kiihokkeena tiettyyn toimintaan. | Poliittiset i:t. Tieteellinen i. Valloilleen päästetyt i:t. Olla i:jensa herra. I:ksi voi kehittyä rahanhimo, pelihimo, metsästys, mustasukkaisuus jne. Hegel sanoi: "Ilman i:a ei synny mitään suurta." [Edustajakamarin] sisällä kuohuvat kaiken maailman i:t AHO. Sen tähden Jumala on hyljännyt heidät häpeällisten i:jensa valtaan UTV. **-himoi|nen** *poss.a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* kiihkeä, kiihkoisa, hehkuva, palava, tulinen. | I. metsästäjä, tupakoitsija. I. luonne. Silmäin i. palo. Tulisen i:sesti. Vihata i:sesti. Rakastaa i:sesti musiikkia. Haastella i:sta lemmenkieltä. Hän sulki tytön i:sesti syliinsä. I. ikävöinti pusertuu kuin veren huuto pakahtuvasta rinnasta TARK. - - kiuru liversi i:sesti kohotessaan haaleata taivasta vastaan SILL. **-himot|on** *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* kiihkoton, viileä; levollinen, tyyni, tasapuolinen, asiallinen. | I. luonne. I. rakkaus. Kirjailijan i. objektiivisuus. Suhtautua jhk i:tomasti ja asiallisesti. I:tomuus oli ominaista hänen kaikelle toiminnalleen.

intoilija[14] *tek.* (< seur.) kiihkoilija, kiivailija, yltiöpää, fanaatikko. | Kiivas, sokea i. Arvostelukyvyttömät i:t. — *Yhd.* kieli--, oikeakielisyys-, raittius-, siveys-, sotai.

intoil|la[29] *v.* kiihkomielisesti, malttamattomasti ajaa jtak asiaa t. puhua jstak, olla innoissaan, kiihkoilla, kiivailla. | I:evia nuorukaisia. Ryhtyä i:emaan. I. kieltolain puolesta. "Se on koston päivä, joka on koittanut", i:i ukko AHO.

intoilu[2] *teonn.* (< ed.) kiihkoilu, kiivailu. | Jou-

tavaa, turhaa i:a. - - hänen kirjallista i:aan seurasi pian järjen raitis valveutuminen TARK. — *Yhd.* kieli--, laki--, oikeakielisyys-, raittiusi.
intoi|nen[63] *poss.a. harv.* = seur. | [Laulajattaren] temperamenttia pidettiin liiankin i:sena.
intois|a[13] *poss.a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* innokas, intomielinen, kiihkoisa, vireä, toiminnanhaluinen. | Vilkas ja i. nuorukainen. Senaattori oli i. kuningasmielinen. I. toive. Kielentutkimuksen i. nousukausi. Hänen viileähkö suhteensa tyttöön vaihtui i:an lämpimäksi. Vaan ei aina kaiu lemmen kieli / yhtä i:aan ja kiihkeästi K.LEINO.
intoisänmaalli|nen *a.* -suus *omin.* hehkuvan isänmaallinen, kiihkoisänmaallinen, nationalistinen. | Laulaa i:sia lauluja.
intoksikaatio[3] *s. lääk.* kemiallisten aineiden aiheuttama myrkytys.
intoleranssi[4] *s.* suvaitsemattomuus.
intolerantti[4*] *a.* suvaitsematon.
into|mieli 1. *s.* intoa uhkuva mieli, hehkumieli, intomielisyys, innokkuus, paatos. | Aatteellinen i. Nuoruuden i. Hehkui romanttinen i. Ei puuttunut isänmaallista i:mieltä. I:mielin laulaa runoilija. H. oli tunteen ja i:mielen mies. **2.** *a.* = seur. | Nuori, i. ylioppilas. **-mieli|nen** *poss.a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* innokas, innostunut, hehku(va)mielinen, palava, pateettinen. | I. tutkija, isänmaanystävä, aatteenmies. I. haaveilija. I:siä vapaudenlauluja. Nuorekas i:syys. Puhua i:sesti. N.N. oli i:sistä i:sin. **-mies** *s. harv.* noita, tietäjä, poppa-, myrrysmies. | Varokaa itseänne, hän on i. Olen nähnyt hänen keittävän taikalientä IVALO.
inton|aatio[3] *s.* **1.** *fon.* sävelkulku(tapa). | Nouseva, laskeva i. — *Yhd.* katko-, tavui. **2.** *mus.* oikeiden sävelsuhteiden huomioon ottaminen; oikean värisävyn saanti ja tasoitus soittimessa; äänen alkuunpano. **-oi|da**[18] *v.* vrt. ed. | Pehmeäksi i:tu urkuäänikerta.
intos[64] *s. murt.* väite, väitös, kinastelu. | - - aikuiset rupesivat taas puhelemaan eivätkä huomanneet lasten i:ta, joka niillä oli vähitellen syntynyt PAKK.
intouttaa[2*] *v.* saada t. saattaa intoutumaan. | I. jku laulamaan.
intoutu|a[44] *v.* innostua, innoittua, inspiroitua, haltioitua, hurmaantua, syttyä. | I. lukemaan, puhumaan. Hän i:i kuin paras näyttelijä haltioitumiskohtauksessa HEPOR. — *intoutu|nut* (a.) -neesti (adv.) I:nut saarnamies. Kapellimestari johti i:neesti.
intransitiivi|nen[63] *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kohteeton, objektiton. | I:sen verbin toiminnan tai tilan ei voi ajatella suorastaan kohtaavan mitään esinettä (esim. juoksen, olen). Transitiivistakin verbiä voidaan käyttää i:sesti (esim. pyörä heittää). **-verbi** *s.* vrt. ed.
intresantt|i[4*] *a.* par. mielenkiintoinen, kiintoisa, kiinnostava. | I. seuramies. I. novellin aihe. I:eja asioita.
intreseera|ta[35] *v.* par. herättää mielenkiintoa, kiinnostaa. | Minua i:a kovasti, mikä - -. — *intreseerattu* (a.) → kiinnostunut.
intressi[6] *s.* **1.** mielenkiinto, harrastus, kiinnostus. | Matematiikka ei herättänyt tarpeeksi i:ä. Häneltä ei riittänyt i:ä asiaan. **2.** etu, etuus, hyöty, pyyde, tavoite. | Itsekkäät i:t. Kaupallisia intressejä. Englannin i:t Välimerellä. Yhteisten i:en vaarinottaminen. Suurten valtojen i:t törmäsivät yhteen. — † Se on hänen omassa i:ssään 'hänen oma etunsa vaatii sitä'. — *Yhd.* elin-, kauppa-, puolue-, talous-, verotusi. **-alue** *s.* = seur. 1. **-piiri** *s.* **1.** alue t. piiri, jossa esim. jllak valtiolla on etuja valvottavana, etu-, hyötypiiri. | Muinaisten pirkkalaisten pohjoinen i. Neuvostoliiton i:in kuuluvat alueet. **2.** harrastuspiiri, toiminta-ala. | Lehti seurasi tarkasti seuran i:en tapahtumia. Tällaiset kaupalliset tapahtumat kuuluivat hänen i:insä. **-raja** *s.* intressipiirin, etupiirin raja. **-ryhmä** *s.* sosiaalinen ryhmä, jolla on yhteisiä intressejä. **-vastakoht|a** *s.* etuvastakohta. | I:ia koetettiin sovittaa.
intrigantti[4*] *s.* juonittelija, juonikko, vehkeilijä.
intrigi[6] *s.* **1.** juoni, juonittelu. | Vaikeita intrigejä. Joutui eroamaan toimestaan i:en vuoksi. **2.** estetiikassa: kirjallisen tuotteen (vars. näytelmän) toiminnan kulku, juoni. **-komedia** *s.* juonikomedia. **-näytelmä** *s.* juoninäytelmä. **-romaani** *s.* juoniromaani.
intrigoida[18] *v.* juonitella, vehkeillä.
introduktio[3] *s. mus.* alkusoitto, johdanto.
introdusoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* opastaa t. hankkia jklle pääsy jhk, vars. seurapiireihin, hoviin. | I:tu suku 'ritarihuoneeseen otettu suku'.
intro|spektiivinen[63] *a. psyk.* vrt. seur. | I. havainto. **-spektio**[3] *s. psyk.* oman sielunelämän vaarinottaminen, itsehavainto. **-versio**[3] *s. psyk.* kääntyminen pois ulkomaailmasta ja siihen liittyvä sisäisen elämän voimakas korostus.
intrusiivi|kerros *s. geol.* sedimenttikerroksiin tunkeutunut vaakasuora magmakivijuoni. **-kivilaji** *s.* magmana maankuoreen tunkeutuneita ja siellä jähmettyneitä kivilajeja. **-nen**[63] *a.* vrt. ed. | I. kiisumalmi.
inttail|la[29] *v. ark.* epäröidä, vastustella, intellä. | Älä i:e, Mauno, vaan tottele minua! CANTH.
intt|ää[2*] *v.* väittää itsepäisesti, jankata; sanoa vastaan, kiistää, kiistellä, kinata. | I:i lähtevänsä merille. "Ei, ei, ei", i:i tyttö. I. jkta vastaan. Intettiin sitten kenellä heistä hauskin on PAKK.
intuitiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* intuitioon perustuva, näkemyksellinen;)(diskursiivinen. | I. tieto, ajattelu. I. filosofia. Tajuta i:sesti. Tehdä päätöksensä i:sesti. Hänellä on i. kyky arvostella asioita oikein.
intuitio[3] *s.* sisäinen näkemys, välitön tajuaminen. | I:n lahja. Runoilijan terävä i. oli kyennyt tunkeutumaan tulevaisuuteen. **-kyky** *s.* **-nisti**[4] *s.* intuitiivisesti tajuava; intuitiivisen filosofian, vars. filosofisen siveysopin kannattaja. | I:lle totuus ei ilmesty murusina, vaan kokonaisena, joskin jokaiselle yksilölle eri tahoilta nähtynä. **-nistinen**[63] *a.* Filosofisen siveysopin i. suunta.
inu|a[1] *v.* nautaeläinten hiljaisesta, pyytävästä ääntelystä, harvemmin muusta kimeästä, vikisevästä äänenpidosta: ynistä, ynyä; inistä. | Vasikat i:ivat aamujuomaansa. Lehmät i:vat emännän nähtyään ja ukki käskee antaa niil-

le olkia TOPPILA. Älä inu, kun et lypsäkään! SP. — - - koiratkin hiipivät i:en aittojen alle IVALO. [Isäntä sanoi] vanhan miehen hiukan i:valla äänellä SILL. — *Ark.* ihmisistä: pyydellä, mankua. | I. työtä, rahaa.

inuliini[4] *s. kem.* eräiden kasvien juurista saatu tärkkelyksen kaltainen hiilihydraatti.

invaasio[3] *s.* maahanhyökkäys.

invalidi[4] *s.* (vars. sodassa saadun) vamman t. sairauden johdosta osittain t. kokonaan työkykynsä menettänyt henkilö, (sota)vammainen. | I:en huolto. I:n eläke. — *Yhd.* siviili--, sota-, tapaturmai.; aivo-, jalkai.; mies-, naisi. **-huolto** *s.* **-koti** *s.* invalidien huoltolaitos, jossa he saavat asunnon. | Kyyhkylän i. **-sairaala** *s.*

invaliditeetti[4*] *s.* haavoittumisesta, tapaturmasta, sairaudesta tms. johtuva (pysyvä) työkyvyttömyys t. työntekoa haittaava ruumiin viallisuus, (sota)vammaisuus. | Täydellinen, osittainen, 10 prosentin i.

invar[7] *s.* eräs n. 64 % rautaa ja 36 % nikkeliä sisältävä nikkeliteräs. | I:in lämpölaajeneminen on erittäin pieni.

invarianssi[4] *s. fil. mat.* muuttumattomuus.

invariantti[4*] *a.* muuttumaton.

inventaari[4] *s.* **1.** (*rinn.* inventaario) luettelo (tav. irtaimesta) omaisuudesta, tavara-, kalustoluettelo, perukirja. | Laatia i. jstak. **2.** *mon.* jnk liikkeen, maatilan tms. irtaimisto, kalusto.

inventaari|arvo *s.* **-kirja** *s. liik.* **-luettelo** *s.* Turun linnan i.

inventaario[3] *s.* = inventaari 1.

inventoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* laatia inventaari, tavaraluettelo, tarkastaa varasto ja arvioida omaisuus. | Varasto i:daan joka vuoden alussa. Tavarat i:tiin ostohintaan.

inventoimis|aika *s.* Kiireinen i. **-alennusmyynti** *s.* **-työ** *s.* Tilinpäätös- ja i:t.

inversio[3] *s.* **1.** sanojen t. lauseiden tavallisen järjestyksen muuttaminen vars. tyylitehon aikaansaamiseksi; esim.: 'Pois meni merehen päivä', 'Tästä rientää täytyy, sillä askeleen otan, jota ei nauraa tule', '- - ja on päätös jätettävä kihlakunnanoikeuden vahvistettavaksi'. **2.** *metrl.* ilmakehän olotila, jossa ilman lämpötila tavallisuudesta poiketen kohoaa ylöspäin noustaessa, lämpötilan käännös. **3.** *kem.* ruokosokerin hajoaminen inverttisokeriksi.

inverssi|arvo *s. mat.* käänteisarvo, resiprookkiarvo. | Luvun 2 i. on $^1/_2$. **-luku** *s. mat.* käänteisluku.

invertaasi[4] *s.* ruokosokeria rypäle- ja hedelmäsokeriksi hajottava entsyymi, sakkaraasi.

invertoi|da[18] *v. kem.* saada aikaan inversio. **-tu|a**[1*] *pass.v.* I:va sokerilaji.

inverttisokeri *s.* ruokosokerista saatu rypäle- ja hedelmäsokerin seos.

investituura[11] *s. hist.* viran t. maaomaisuuteen kohdistuvan omistusoikeuden antaminen; virkaanasettajaiset, läänittäminen. **-riita** *s.* keskiajalla paavin ja hallitsijain (vars. paavi Gregorius VII:n ja Henrik IV:n) välillä käyty taistelu investituuran myöntämisoikeudesta.

investo|ida[18] *v. tal.* -inti[4*] *teonn.* sijoittaa pääomaa jhk yritykseen. | Valtio i:i pääomaa lentoyhtiöön. Pääomien i:inti.

investoimistoimin|ta *s. tal.* sijoitustoiminta. | Harjoittaa i:taa. Kotimaisen i:nan elvyttäminen.

ioni[5] *s. fys.* sähköisen ainehiukkasen, elektronin, atomin, atomiryhmän, molekyylin t. molekyyliryhmän nimitys. | Positiivinen, negatiivinen i. — *Yhd.* atomi--, helium-, hopea-, kalium-, kloori--, lyijy-, metalli--, natrium-, sinkki--, vetyi. **-putki** *s. rad.* elektroniputki.

ioni|saatio[3] *s. fys.* ionien muodostuminen atomeista ja molekyyleistä, ionisoituminen. **-saattor|i**[6] *s. fys.* se mikä saa aikaan ionisoitumisen. | - - röntgen- ja ultraviolettisäteet, α-säteet, riittävän nopeuden omaavat elektronit ja korkea lämpötila voivat toimia i:eina IT. **-soi|da**[18] *v. fys.* -nti[4*] *teonn.* muodostaa ioneja atomeista ja molekyyleistä, hajottaa jk ioneiksi. | Röntgensäteillä on kyky tehdä ilma ja muut kaasut sähköä johtaviksi eli i. ne. I:nti on molekyylien hajottamista ioneiksi. Fosforin i:ma ilma. I:va säteily. **-soitu|a**[1*] *pass.v. fys.* < ed. | I:nut kaasu. I:vat hapot, emäkset, suolat. Atomien i:minen.

ioni|tila *s. fys.* I:tilassa oleva [= ionisoitunut] aine. **-väkevyys** *s. fys.*

ip. *lyh.* iltapäivällä. | Klo 7 ip.

ipana[17] *deskr.s.* (*rinn.* epana) pikkupojasta t. tytöstä: napero, nappula, pirpana, pallero, tyllerö. | Pikku i. Äidin kintereillä juokseva pieni i. Kyllä hänellä [muorilla] sentään on valtaa ja vaikkua tuommoinen i. nitistämään... HAANPÄÄ.

ipat|taa[2*] *deskr.v.* puhua pälpättää; väittää vastaan. | Älä i:a, ei sinua kuitenkaan kukaan usko. Ka saapi, saapi katella — on täällä kahtelemista — i:ti ämmä puolittain iloisena ja ivallisena KIANTO.

ipo *vahv.adv. harv.* Mummu istuskeli i. itsekseen. Jos nousisi ja lähtisi vähin äänin kuin keltiäinen saareltaan, pääsisi vielä ehkä i. iltikseen KARHUM.

iranilai|nen[63] *a.* ja *s.* I:siksi nimitetään Iranin ylätasangolla ja paikoittain Kaukasiassa ja Intiassa asuvia kansoja, joiden kielet muodostavat indoeur. kielikuntaan kuuluvien arjalaisten kielten i:sen ryhmän IT. I:sen kielihaaran vanhimmat edustajat ovat muinaispersia ja avesta. — *Yhd.* indo-, keski--, nykyis-, varhaisi.

iridium[7] *s.* platinametalleihin kuuluva alkuaine.

iris[64] *s.* par. iiris.

iriso|ida[18] *v.* loistaa t. välkkyä sateenkaaren värein. | Veden pinnalla oleva öljy i:i. I:ivaa lasia.

irjetä[34*] *v. harv.* irtautua, irrota, lähteä. | - - nyt irkeni kuin lohkare sydämeltä KILPI. - - hän, Niisius, seuraa minkä kintuista irkenee LEINONEN.

irju|a[1] *v. kansanr.* irvistää. | Syösti rautaisen korennon, / - - / ikenihin i:vihin, / leukoihin lotisevihin KAL. Ilmalan isäntä viinaa juo ja ikenet i:en pihoja kiertää HAARLA.

irki *adv. murt.* irti. | Sitten pääsköót i. häijyt

henget KIVI. Ennen kirkko kaatunevi / kuin kinnas kivestä i.! LEINO.

irko|aa[18*] *v. murt.* (prees. yks. 3. pers.; käyt. vain vahva-asteisia muotoja) irrota, lähteä irti. | -- juosta minkä kintuista i:si LEINONEN. -- itsekkyyden kahle i:o HAAHTI.

irlantilai|nen[63] *a.* ja *s.* I. kaunotar. I. koira. I. maisema. — I:set kuuluvat kielellisesti kelttien heimoon.

irnu[1] *s. harv.* myrsky. | Tuuli se pojan povehen / puhalsi vihurit vinhat, / idän i:t, kaakon karjut, / luotehen sotaiset soitot LEINO.

irnu|a[1] *v. harv.*, etup. *runok.* nauraa ilkeästi; vars. myrskystä: riehua, raivota. | -- äänet i:u, nauraa, yskii, / hornanhenget ilkamoi V.JUVA. Jyrise, julma ilma, irnu, iske LARINK.

irokeesi[4] *s.* I:t 'eräs Pohjois-Amerikan intiaaniheimojen ryhmä'.

ironia[15] *s.* koomillisuuden laji: salainen, epäsuora pilkka t. iva, jolla pyritään paljastamaan vikoja, puutteita ja epäkohtia saattamalla ne naurunalaisiksi siten, että ne esitetään päinvastaisina, muka positiivisina ominaisuuksina. | Veristä, ruoskivaa, pisteliästä, julmaa i:a. I:lta puuttuu se lämmin inhimillinen myötätunto, joka on huumorille ominaista. — Sokraattinen, romanttinen i. — *Yhd.* itsei.

ironikko[2*] *s.* henkilö, vars. kirjailija, joka mielellään käyttää ironiaa. | A. on räikeä i. Heine on romantiikan kuuluisimpia i:ja ja satiirikkoja.

ironi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ironiaa sisältävä t. käyttävä. | I. puhe. I. hymy huulilla. Puhua i:sesti. Hänen pureva i:suutensa. K:n arvostelut ovat liian i:sia. Sanojen käyttö i:sessa merkityksessä.

irrall|a(an, -e(en *adv.* (harv. ilman poss.-suff:a) (*rinn.* irtaallaan, irroillaan) irti, erillään; sitomattomana, kiinnittämättömänä, valloillaan, vapaana. | I:een kiertynyt ruuvi. Saranoista i. oleva ovi. Jäät ajelehtivat i. Lauseyhteydestä i. oleva puhuttelusana. Reen perässä i. juokseva hevonen. Laskettiin lehmät i:een. Hiukset i. Vilja kuivataan joko i. tai säkeissä. Harvoin olemme i:amme [tai i.] sosiaalisesta ympäristöstämme. Olut sai pian kielen kannat i:een. Mielikuvitus oli [Marilla] aivan i. PAKK. Yks surma suurin on tielläsi sun: / elä i:a [= erillään] esteetikoista! LEINO.

irralli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* irti, irrallaan, erillään (jstak) oleva, sellainen joka ei ole kiinni (kiinnittynyt, kiinnitetty, sidottu), vailla (kiinteää) yhteyttä muuhun oleva, erillinen, irto-; vrt. irtain, irtonainen. | Rattaiden perässä i:sena juokseva hevonen. Gutenbergin keksimien i:sten kirjasinten käyttö. I. [)(paketoitu] kahvi. Verhoista pudistellaan i. pöly. Voissa ei saa olla i:sta suolavettä. Kirja, jossa on i. kansilehti. Tölkki ja siihen kuuluva i. kansi. Kirkko ja i. kellotapuli. — I. [tav:mmin irtain], tilaton väestö. Riina oli kahdenkolmatta ikäinen, hiukan i. ja löyhäluontoinen piika SILL. I:set sukupuolisuhteet;)(avioliitto, aviosuhteet. — Aforismi on i., lyhyesti lausuttu ajatelma. Lauseyhteydestä i. huomautus. Tapahtumasta on jäänyt mieleen vain i:sia muistikuvia. Iivarin kaupunkimatka liittyy verrattain i:sesti "Nummisuutarien" muuhun toimintaan. Maatalouden koneellistuminen ei ole i. ilmiö. I., asialle vieras otsikko. Oppilaiden on vaikea omaksua i:sta tietoa. Taru, joka ei ole voinut syntyä i:sesti. — *Kiel.* I. nominatiivi, partitiivi, ks. näitä.

irrationaaliluku *s. mat.* luku, joka ei ole kokonais- eikä murtoluku, mutta jolle voidaan esittää näiden avulla niin tarkka likiarvo kuin halutaan;)(rationaaliluku.

irrationaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* käsittämätön, yli ymmärryksen menevä, järjenvastainen. | Kauneus on jotakin i:sta, todistamatonta ja selittämätöntä. Synti on ihmiselle i. tosiasia. Jumalan rakkauden i:suus. Elämän i:suus. Runo, joka huokuu tummaa, i:sta kohtalontunnelmaa. — *Mat.* I. [= irrationaali]luku, funktio.

irrationa|lismi[4] *s. fil.* metafyysillinen katsomustapa, jonka mukaan tieto todellisuudesta voidaan saada muuta kuin ajattelun tietä;)(rationalismi. **-listi**[4] *s.* irrationalismin kannattaja. | Älyllinen i. Filosofina N.N. on i.

irreaali|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* todellisuuden vastainen, epätodellinen;)(reaalinen. | I. kuin uni. — *Kiel.* Väite voidaan esittää i:sena. I. konjunktiivi.

irredent|a[10] *s.* toisen kansallisuuden muodostamaan valtioon kuuluva alue, joka haluaa liittyä sen oman kansallisuuden muodostamaan valtioon. | I:alla tarkoitettiin alkuaan niitä italiankielisiä alueita, jotka ennen maailmansotaa kuuluivat Itävalta-Unkariin. Unkarin revisiopolitiikan oli onnistunut liittää uudelleen valtakuntaan osa Trianonin rauhassa syntyneistä i:oista.

irredentisti[4] *s.* sellaisen valtiollisen suunnan kannattaja, joka koettaa palauttaa irredenta-alueet niiden kansalliseen yhteyteen. | Italialaisten i:en toiminta. -**|nen**[63] *a.* I:set pyrkimykset, harrastukset, puuhat. I. propaganda.

irreversiibeli[6] *a.*, vars. *fys. biol.* palautumaton. | I. ilmiö, prosessi.

irrigaat|io[3] *s.* kuivien seutujen keinotekoinen kastelu; *lääk.* huuhtelu. **-tori**[5] *s. lääk.* huuhtelukannu.

irroill|a(an, -e(en *adv.* = irrallaan. | Lattiapalkit ovat i. Kaikki tuulet ovat i. TALVIO.

irrok|e[78*] *s. ehd* kuponki. | Leipäkortin i:keet.

irrota[38*] *v.* = irtautua 1, irrottua. | Lehdet irtoavat puista. Ahvenen suomut eivät tahdo i. Toinen pyörä irtosi rattaista. Laiva saatiin irtoamaan karilta. Kielenkannat irtosivat. Ote irtoaa. — Silmäni eivät irtoa hänestä. Ai, ai, anna olla, henki tässä irtoaa syyttä suotta JOTUNI.

irrot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Isäntä i:teli rauhallisesti hevostaan koivusta. Torikauppiaat rupesivat i:telemaan telttojaan.

irrot|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* **1.** ottaa t. päästää irti, saattaa irralleen t. erilleen, irtauttaa, irtaannuttaa, erottaa, poistaa. | I. postimerkit toisistaan. Osa, jonka vastaanottaja saa osoitekortista i. Kuori on i:ettava varovasti. Viinimarjat i:etaan tertuista. I. ruuvi, siteet.

I:ettava koneenosa. I. viikate varrestaan. Keväällä i:etaan sisäikkunat paikoiltaan. I. otteensa jstak. Höylän i:tamat lastut. — I. jarru 'päästää jarrutusasennosta'. I. [= nostaa] ankkuri. — *Kuv.* Kahvi i:ti pian kielenkannat. Kyllä Annu osaa vierailta puheen i. Ei voinut i. katsettaan tytöstä 'ei voinut lakata katsomasta tyttöön'. — *Refl. taiv.* Shemeikka kuitenkin i:tihe hänen syleilystään AHO. **2.** erottaa jstak abstr. yhteydestä. | Suunnitelmat Suomen i:tamiseksi Venäjästä. Yhtiö saattoi heti i. yritykseen 500.000 mk. **3.** ed:iin liittyvää erikoiskäyttöä. — *Vars. sot.* Eteläsiiveltä i:ettu pataljoona siirrettiin tukemaan horjuvaa keskustaa. Teollisuuden palveluksesta sotilastehtäviin i:ettu henkilöstö. — *Tal.* Frangin i:taminen kullasta 'saattaminen pois kultakannasta'. Markka i:ettu dollarista 'markan arvo tehty riippumattomaksi dollarin kurssista'. — *irrottava* (voim. urh.) (lihaksia) norjistava, herkistävä, rentouttava, kangistumista estävä. | I:tavia voimisteluliikkeitä. Aamulla lähdettiin i:tavalle kävelylenkille. Venytysliike, jonka tarkoituksena on vaikuttaa i:tavasti lihaksiin.

irrottaja[16] *tek.* Kivien i:t. — Telan i. sanelukoneessa.

irrottamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* Tähkistä i:tomat jyvät. Äsken mainittu määräys kiinnittää vaihtorahan i:tomasti päärahaan AK.

irrottamis|laite *s.* Kirjoituskoneen tela päästetään vapaasti pyörimään erityisen i:laitteen avulla. **-yrity|s** *s.* Karille ajaneen laivan i:kset.

irrottautu|a[44] *refl.v.* < irrottaa; vrt. irtautua. | Kun pyörän nopeus on kyllin suuri, köysi i:u itsestään. Seoksen kuona-aineet i:vat [= erottautuvat] pinnalle. Näistä kourista ei olekaan helppo i. Laiva i:u [= erkanee, loittonee] laiturista. — *Sot.* Joukkojen oli pakko i. [= päästä eroon kosketuksesta vihollisen kanssa] ja perääntyä jonkin verran. — *Abstr.* Katseeni ei voi i. hänestä. Rajamaakunnat i:ivat kuninkaan valtapiiristä. Koettakaamme i. arkihuolista. I. Jumalan sanan vaikutuksesta.

irrottu|a[1*] *pass.v.* (< irrottaa) = irtautua. | Jyvät i:vat tähkistä. Tapettien i:minen. Sormus ei tahtonut i. sormesta. Metyylialkoholista i:va vety. Kyllä kahvi saa kielenkannat i:maan. — Itämerenmaat i:ivat Venäjästä maailmansodan jälkeen. On vaikea i. menneisyydestään. Minun täytyy i. kaikesta, mikä henkisesti sitoo.

irrottumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.*

irrotus[64] *teonn.* < irrottaa. | Karille ajautuneen laivan i. Köysien kiinnitys ja i. on suoritettava nopeasti. **-harjoitu|s** *s.* Tykin irrotus- ja kytkemisharjoitukset. — *Voim. urh.* I:ksia on suoritettava raskaitten ja hitaitten, pysyviä jännitystiloja vaativien liikkeitten jälkeen. **-jous|i** *s. tekn.* Jarrujen i:et vetävät jarrut auki. **-kytkin** *s. tekn.* kytkin, jolla kytkentä voidaan irrottaa akselin pyöriessä. **-vipu** *s. tekn.* Iskurin i.

irrotutt|aa[2*] *fakt.v.* < irrottaa. | S. i:i molemmista risteilijöistään tykkejä ja lähetti ne Dardanelleille.

irsokki[5*] *s.* Chorispora, eräs maassamme satunnainen ristikukkaiskasvi.

irstailija[14] *tek.* (miehestä) < seur. | Juoppo i. I:t ja portot.

irstail|la[29] *v.* elää paheellisesti, hillittömästi, siveettömästi, elostella, hurjistella, rietastella. | Elää i:len. Elää i:evaa elämää. I:evat tavat. Monissa antiikin temppeleissä i:tiin julkisesti.

irstailu[2] *teonn.* < ed. | I:un ja juoppouteen vajonnut. — *Yhd.* sukupuoli-i.

irstai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = seur. | I. elämä. Elää i:sesti. Joutua i:suuden ja himojen tielle. -- lihan teot -- ovat: haureus, saastaisuus, i:suus UT[v].

irsta|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** sukupuolisesti paheellinen, aistillinen, hillitön, siveetön, säädytön, himokas, rivo, rietas, elosteleva. | I. nainen. I. ja julma hallitsija. I. elämä. I:at ajatukset, tavat. I. mieli. Silmissä i. ilme. Suu i:assa hymyssä. Elää i:asti, i:udessa. Vajota i:uteen. Vaeltaa i:uden poluilla. Siell' elävät he mielellään, / miss' ilo i. hohtaa VK[v]. **2.** *murt.* reipas, vallaton, reima. | [Hevonen] kirmasi ketoa i:sta neliä KILPI. -- saran multa on kyllä i. kasvamaan KILPI.

irstasluonteinen *a.*

irtaall|a(an, -e(en *adv.* (harv. ilman poss.-suff:a) = irrallaan. | Koira juoksee i. Toiset keräilijät säilyttävät postimerkkejä i. Lihdalla raastetaan luut i:een pellavista. -- vaikka i:ehan nuo aidakset jäivät AK.

irtaalli|nen[63] *a. harv.* irtain, irtonainen, irrallinen. | Aluksi vilja hangattiin jauhoiksi i:sten jauhinkivien avulla. Laudan i. pää.

irtaannuttaa[2*] *v.* = irtauttaa, irrottaa.

irtaant- = irtaut-.

irtaimisto[2] *koll.s.* esineet, joita niiden laatua, luonnetta t. käyttökelpoisuutta muuttamatta voidaan siirtää paikasta toiseen, irtain omaisuus;)(kiinteistö, kiinteä omaisuus. | Konkurssipesän i. myydään huutokaupalla. I. oli vakuutettu 250.000 mk:sta. — *Leik.* Pakkasimme i:mme ja muutimme uuteen asuntoon. Naiset keräävät käsilaukkuunsa koko i:nsa. — *Yhd.* asunto-, koti--, liike-, maatalousi. **-huutokauppa** *s.* **-kiinnity|s** *s. lak.* kiinnityksen laji, jolla irtaimisto sen hallintaa luovuttamatta asetetaan velan pantiksi. | Laki i:ksestä. **-luettelo** *s.* **-poisto** *s. liik.*, tav. *mon.* Kiinteistö- ja i:jen jälkeen oli liikkeen tuottama puhdas voitto n. 600.000 mk. **-vakuutu|s** *s.* Palovakuutus jaetaan vakuutuksen kohteen mukaan kiinteistö- ja i:kseen.

irtai|n[58] *a.* (yl. vain konkr. yhteyksissä) irti, irrallaan oleva, sellainen joka ei ole kiinni (kiinnittynyt, kiinnitetty, sidottu), vailla (kiinteää) yhteyttä muuhun oleva, irrotettava, irtonainen, irto-; vrt. irrallinen. | Hevonen juoksee i:mena. Tuuli kiidättää i:nta lunta. I:mista kivistä rakennettu tulisija. I:met oljet levitettiin pirtin lattialle. I:met hiukset epäjärjestyksessä hulmuten. I. vesi saa valua turpeesta pois. — Kirjoitus on täynnä mitään sanomattomia, i:mia iskulauseita. I:mena lähtee aatos nousemaan omiin avaruuksiinsa AHO. — *Erik.* **1.** *lak.* **a.** I. omaisuus 'irtaimisto'. I:met esineet,

tavarat. I. pantti 'pantiksi annettu irtaimistoon kuuluva esine'. — *S:sesti.* I:men huutokauppa. **b.** I. [= tilaton t. vakinaista asuinpaikkaa vailla oleva] väestö, työväki. **2.** *geol.* I:met [= irtonaiset] maalajit. **3.** *metsät.* I. mitta 'irtomitta'.

irtanai|nen[63] *a. murt.* irtonainen; myös: vauhdikas, rempseä. | Oli se vain i:sta meininkiä eilen ehtoolla I.TURJA.

irtauttaa[2*] *v.* (*rinn.* irtaannuttaa) irrottaa. | I. siteistä. I. vene rannasta. Milloin hän tahtoi, saattoi hän - - hengen ruumiistaan i. AHO.

irtautu|a[44] *v.; rinn.* irtaantua. **1.** lähteä t. päästä irti, irralleen jstak yhteydestä, irrota, irrottua, erota, erkaantua, hellitä; poistua, lähteä pois. | Kuori i:u. Höylätessä i:va lastu. Koivusta i:i kellastuneita lehtiä. Mehu i:u marjoista. Kala irtausi ongesta ja loiskahti järveen. Hammas i:i suusta. Ote i:u. — Laiva i:u [= lähtee, loittonee] laiturista. Hetki, jolloin lentokone i:u maasta. Luonnonkansat ajattelevat sielun i:van ruumiista. Sitten Riikka seuraavana aamuna Topin suksilla pääsi i:maan Korpiloukosta KIANTO. — *Sot.* I. tulikosketuksesta. Vihollinen oli päässyt huomaamatta i:maan. **2.** erota jstak abstr. yhteydestä, katkaista välinsä, loitota, päästä erilleen, vapautua. | Suomi i:i Venäjästä. Luther poltti julkisesti pannakirjan ja i:i siten paavinkirkosta. Tiede toisensa jälkeen on i:nut filosofian piiristä. Po. muoto näyttää i:neen muusta paradigmasta. On vaikea i. onnellisten aikojen muistoista.

irtautumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.*

irtautumis|hetki *s.* Nuoran päässä pyörivä kappale sinkoutuu i:hetkellään radan sivuajan suuntaan. **-pyrkimy|s** *s.* Siirtomaiden i:kset.

irti *adv.*)(kiinni. **1. a.** erillään, erossa, irrallaan jstak; erilleen jne. | Lentokone oli jo i. maasta. Rannasta i. oleva vene. Lähteä, päästä i. Päästää, vetää, kiskaista jk i. jstak. Vetäisi naulan i. Kiertää lamppu i. Kuviot leikataan i. Tuuli kiskoo lumen i. maasta. Nahka nyljetään i. ruhosta. Vene pääsi i. karilta. Säikähtyneinä rakastavaiset kavahtivat i. toisistaan. Älä päästä i. [= älä hellitä otettasi]! Heitti [otteensa] i. ohjaksista. — *Tekn.* Kytkeä i. 'irrottaa kytkin, avata kytkentä; katkaista'. — *Kuv.* Jku, jkn mieli on i. maasta 'jkn mieli on iloinen, huoleton, kevyt, riemuinen'. Raja, joka repii saman heimon jäsenet i. toisistaan. Pidä sormesi i. [= pysy erilläsi] tästä asiasta! Helposti pääset siellä i. rahoistasi 'saat rahasi menemään, kulumaan'. Kyllä kiskon hänestä totuuden i. **b.** joskus: löyhästi kiinni, löyhässä, helposti irrotettavissa. | Keväällä puiden kuori on i. Koiranpentu, jonka nahka on vielä i. **c.** sitomattomana, kiinnittämättömänä, kahlehtimattomana tms., irrallaan, vapaana, valloillaan; irralleen jne. | Tempautui i. pitelijöistään. Päästä i. kahleista, jkn otteesta. Vanki päästettiin i. 'vapautettiin'. I. päässyt kengännauha. Vihaista koiraa ei saa pitää i. Janne laski herrasta i. ALKIO. — *Kuv.* Nyt on piru i. [= asiat huonosti, piru merrassa]! Kaikki luonnonvoimat tuntuivat päässeen i. Tuvassa oli ilo i. Päästää Barrabas i. 'päästää meteli, riehakka meno tms. valloilleen, alkaa elää hillittömästi tms.' **2.** *abstr:mmin* ed:een liittyen. | Vihdoinkin päästiin vieraasta i. 'eroon'. Tempautui i. entisestä tuttavapiiristään. En saanut katsettani i. hänestä. Päästä i. sitoumuksista, synneistään. I. vanhoista ennakkoluuloista! Pakanoita on vaikea saada i. taikauskosta. Niinpä sitoo laki naidun vaimon hänen elossa olevaan mieheensä, mutta jos mies kuolee, on vaimo i. tästä miehen laista UT. **3.** erityisissä yhteyksissä. — *lunastaa jku irti* (lak.) Jos yksi perillisistä ottaa koko tilan haltuunsa, hän on velvollinen lunastamaan toiset perilliset i., so. ostamaan heidän osuutensa. — *ottaa, saada irti.* Metsästä on hakattu kaikki, mikä on i. saatu. Juoksin minkä jaloistani i. sain. Ottaa itsestään kaikki i. 'ponnistaa viimeisetkin voimansa'. Hän ei saanut itsestään i. edes sen vertaa, että olisi katsomassa käynyt. Aihe, josta on mahdotonta saada mitään i. En saa hänestä mitään i. 'en saa häneltä tietooni, urkituksi mitään'. Sellaisesta työstä ei saa i. [= ansaitse] edes jokapäiväistä leipäänsä. Juo kaiken, minkä i. saa. Sellaista taloa et koskaan saa i. 'kykene ostamaan'. — *sanoa irti* (t. irtisanoa) ilmoittaa toiselle sopimuspuolelle, että haluaa tav. määräajan kuluttua vapautua sopimuksesta. | Sanoa i. sopimus. Sanoa jku i. toimestaan. Sanoa itsensä i. Laina sanottiin i. 'määrättiin maksettavaksi takaisin'. — *Leik.* Olen sanonut i. tuttavuuteni hänen kanssaan. — *sanoutua irti* (t. irtisanoutua) vrt. sanoa irti. | Sanoutua i. paikastaan 'ilmoittaa eroavansa'. Uskonpuhdistajat sanoutuivat i. paavista. Puolue on sanoutunut i. hallituksen ohjelmasta. Julistautua i. liittolaisuudesta.

irti- alkuiset v:t yl. par. ⌒. Esim. i:leikata, par. leikata i.; i:päässyt, i:päästetty, par. i. päässyt, päästetty.

irti|kytkentä *s. tekn.* kytkimen irrottaminen, kytkennän avaaminen. **-lunastaminen** *s. lak.* (myös ⌒) ks. irti 3. **-otto** *s.* Kiven i. kalliosta. Raaka-aineen i. **-pääsy** *s.* Tulen i:n syytä ei tiedetä. **-sano|a** *v.* (myös: sanoa irti) ks. irti 3. | Vuokrasopimus on i:ttu. Säästöpankkitalletukset ovat i:ttavia. I. työväkensä. I. toimesta 'erottaa'. **-sanomaton** *kielt.a.* tav.: jota ei voi irtisanoa. | I. velka, laina, kiinnitys. I:ta luottoa. **-sanominen** *s.* ks. irti 3. | Sopimuksen i. Työväen i. työstä. Lainan, velan i.

irtisanomis|aika *s.* irtisanomisen ja sopimuksen purkautumisen välinen aika. | Toimessa on molemminpuolinen kahden kuukauden i. Laina on maksettava takaisin i:ajan kuluttua. **-eh|to** *s. liik.* Tullakseen toimeen mahdollisimman pienellä kassalla säästöpankit ottavat talletuksensa vastaan i:doin. Kuuden kuukauden i:dolla myönnetty laina. **-oikeus** *s.* Jos vuokralaisen on pakko muuttaa toiselle paikkakunnalle, hänellä on i. ennen varsinaisen irtisanomisajan alkua.

irti|sanonta *s.* = irtisanominen. **-sanoutua** *v.* (myös: sanoutua irti) ks. irti 3.

irto- yhd:ojen alkuosana ilmaisemassa irti olevaa, irtonaista, irrallista, irrotettavaa;)(kiinto-.

irtoamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* < irrota.

irto|arkki *s.* Kirjepaperia i:arkkeina. **-avain** *s.* **-esine** *s.* **-etumus** *s.* Renki-Jussi halusi olla hienona: hänellä oli i. ja kravatti kaulassaan. **-ham|mas** *s.*, tav. *mon.* I:paat 'tekohampaat'. **-hiek|ka** *s.* Tiellä on i:kaa. I:an [= lentohiekan] muodostamat kummut. **-hiha** *s.* **-hok|ki** *s.* I:it kiinnitetään tavallisesti ruuvaamalla hevosenkenkään. **-ilmoitus** *s.* Pylvääseen kiinnitettävä i.

irtoin[56] *a.*, melko *harv.* = irtain (1), irtonainen.

irto|kalvosin *s.* **-kan|si** *s.* I:nen sijasta on parempi käyttää tukevampaa saranakantta. — *Mon.* Sidottakaa lehtenne vuosikerta meiltä tilaamiinne i:siin. Liikkeen kirjeenvaihto säilytetään i:sissa, ns. mapeissa. **-kappale** *s.* I:ista koottu pahvirasia. "Tekniikan ihmeitten" kahta ensimmäistä vihkoa myydään myös i:ina AK. **-kauluksinen** *a.* I. pusero, paita. **-kaulus** *s.*)(kiintokaulus. | I. kiinnitetään paitaan niska- ja etunapilla. Pusero, jossa on valkoinen i. **-kihar|a** *s.* Iltakampauksissa on alettu yhä enemmän käyttää i:oita. **-kirjai|n** *s.* Hankkimalla i:mia on helppo suorittaa mainostamisessa tarpeelliset tekstaukset. **-kirjak|e** *s. kirj.* Gutenberg on keksinyt i:keiden käytön kirjojen painamisessa. **-kivi** *s.* kallioperustasta irtautunut kivi. | Moreeniharjanteen rinteellä on suuria i:ä. **-kivinen** *a.* I. tunturinrinne. **-kotelo** *s. el.* sellainen hyönteiskotelo, jossa raajojen, siipien ja tuntosarvien aiheet ovat vapaina eivätkä ruumiiseen yhtyneinä. **-kukk|a** *s.* leikkokukka. | I:ia maljakossa. Narsissit ovat suosittuja i:ia. **-kuori** *s.* Istukassipulit puhdistetaan tarkoin i:sta. Puun, leivän i. **-kuorinen** *a.* **-kuutio(metri)** *s. metsät.* = pinokuutio(metri). **-kärki** *s.* Piirustuskynän, harpin i. Auran vantaassa on i. **-kärkinen** *a.* **-köli** *s.* Varsinaisen kölin alle naulataan vielä i., joka suojaa laivaa altapäin tulevilta kolhaisuilta.

irtolai|nen[63] *s.* henkilö, jolla ei ole tiettyä vakinaista asuinpaikkaa, löysäläinen, tilaton, kulkuri, maankiertäjä; *lak.* työhön kykenevä henkilö, joka omin varoin itseään elättämättä t. toisen huolenpidotta kuljeksii työttömänä sekä harjoittaa siveetöntä ja säädytöntä elämää. | Torpparin akka, jolla ei ole kerrassaan mitään, i., naikkonen, joka tulee Herra ties mistä AK. I:sena pidätetty toimeton mies N. Työlaitos naispuolisia i:sia varten. — *Kuv.* Juureton mies, elämän i.

irtolais|aines *s.* I:aineksen huoltoa varten perustettu työsiirtola. **-asetus** *s. lak.* **-huolto** *s.* **-kysymys** *s.* **-laki** *s. lak.* **-mies** *s.* **-nainen** *s.*

irtolaisuu|s[65] *s.* irtolaisena olo. | I. on kielletty vaarallisena, yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavana elintapana. Pidättää i:desta. — Mistä sitten tämä syvä tyhjyys, tämä äkillinen i:den tunne? KALLAS.

irtolais|väestö *s.* I:väestön muutto kaupunkeihin. **-väki** *s.*

irtolauk|ku *s.* I:uiksi sanotaan suljettuja laukkuja, joita postilähetysten välittämistä varten vaihdetaan laukun omistajan ja postitoimipaikan kesken.

irtolehti *s.* Rengaskirjan i:ä. Kirjaan liittyvä irtolehdelle painettu kartta. **-albumi** *s.* Postimerkkeilijän i. **-järjestelmä** *s.* I. kirjanpidossa. **-kirja** *s.*

irto|lehtinen **1.** *a.* I. postimerkkialbumi. **2.** *s.* Taidejäljennöksiä i:lehtisinä. **-leuka** *s.* Jakoavaimen liikkuva i. **-liit|e** *s.* Teoksen i:teenä julkaistaan Suomen kartta. **-lohkare** *s.* irtain kivilohkare. | Jääkauden aikaisia i:ita. **-lukko** *s.* riippu-, munalukko. **-lu|mi** *s.* Tiellä on ohut kerros pehmeää i:nta. **-lyijy** *s.* I:jä lyijytäytekyniin. **-löydös** *s. arkeol.* vrt. seur. **-löy|tö** *s. arkeol.* erillinen, satunnainen löytö; vrt. hauta-, asuinpaikkalöytö. | Pronssikautiset hauta- ja i:döt. **-maa** *s.* Kallioperustan päällä oleva i. **-mitta** *s. metsät.* = pinomitta. **-muotoi|nen** *a. kiel.* -suus *omin.* I:sista eli isoloivista kielistä puuttuu kokonaan sanojen taivutus, ainoana muotokeinona on sanojen liitto.

irtonai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* (tav. konkr. yhteyksissä) irti, irrallaan oleva, sellainen joka ei ole kiinni (kiinnittynyt, kiinnitetty, sidottu), vailla (kiinteää) yhteyttä muuhun oleva, irrotettava, irtain, irto-; vrt. irrallinen. | Kiväärin lukon i. sulkukappale. I. kansi. Pusero, jossa on i. kaulus. Kirjojen painaminen i:silla kirjakkeilla. Postimerkkejä arkkeina ja i:sina. Havainnot merkitään vihkoon tai i:selle paperille. Pöytä, johon kuuluu i. lisälevy. Heilurin i. pää. Tuuli ajaa i:sta lunta. I:set roskat lakaistaan pois. Suola lastataan i:sena 'säkittämättömänä'. I. vesi valuu massasta pois. — I:sena juokseva koira. — I:set [= käteis]varat. Oli vain 20.000 mk i:sta rahaa. — *Abstr.* tav:mmin irrallinen. | Romaani, jossa on i:sia sivukertomuksia. - - kuuli i:sia sanoja ja lauseenkappaleita IVALO. - - tyttöaikoihin, jolloin hän vielä oli vapaa ja i. AHO. — *Erik.* **1.** Laitakaupungin i. [= irtain] väki. **2.** *geol.* I:set [= kallioperustan päällä olevat rapautumalla syntyneet] maalajit. **3. a.** vars. *voim. urh.* jännittymätön, norja, herkkä. | Juoksu on i:sta, kun se tapahtuu lihaksia turhaan jännittämättä. Juosta i:sesti. I. tyyli. Lihasten i:suus. Alkukankeudesta päästyään joukkue pelasi kerrassaan i:sesti. — Soittaa i:sesti. I., joustava käynti. **b.** pingottumaton, huoleton, rempseä. | Kävellessään jälleen maantietä oli Lampinen i:sella tuulella MERENMAA. Tulikin heti i:sempi olo myllypihalla KARHUM.

irtonais- tav. irto-. **-sielu** *s. myt.* sielu, joka voi erota ruumiista. **-uitto** *s.* = irtouitto.

irtonenä *s.* Naamioinnissa käytettävä i.

irtonumero *s.* Sanomalehtien myynti i:ina. **-kauppa** *s.*

irto|pallo *s.*)(kiintopallo. | I:pallot ovat vapaasti liikkuvia ilmapalloja, joiden käyttö on supistunut urheilu- ja tieteellisiin tarkoituksiin IT. **-parta** *s.* tekoparta. **-pohja** *s.* Säleistä tehty veneen i. Laatikko, jossa on i. — *Erik.*, tav. *mon.* = kengänpohjallinen. | Kenkien i:t. **-poikki** *adv.* poikki erillisinä kappaleina t. erillisiksi kappaleiksi. | I. katkennut keppi. **-pyörä** *s. tekn.* = joutopyörä. **-päälli|nen** *s.* Huonekaluihin pannaan kesäksi i:set. Lakin i. **-sein|ä** *s.* Jakaa huone i:illä tai verhoilla eri osastoi-

hin. **-seinäi|nen** *a.* -syys *omin.* I. kavio 'kavio, jonka sarveiskotelo on jstak kohdasta irtaantunut kavion verinahasta'. I:syys voi johtua väärin suoritetusta kengittämisestä.

irtoselkä *s. kirj.* Kirjaa sidottaessa i. syntyy siten, että kansien selkää ja arkkien selkää ei liimata yhteen, vaan jätetään erilleen. **-inen** *a.* I. kirja. **-side** *s.* I. tekee kirjan avautumisen helpommaksi ja selän kestävämmäksi kuin kiintoselkäside.

irto|side *s.* **1.** *kirj.* = ed. **2.** *urh.* Suksisiteinä ovat kiintositeet melkein kokonaan syrjäyttäneet vanhanaikaiset nahkaiset i:siteet. **-sielu** *s.* = irtonaissielu. **-sora** *s.* Tiellä on paksusti i:a. **-tasku** *s.* Kansallispuvussa vasemmalla kupeella pidettävä i. **-terä** *s.* Porassa on vaihdettava i. Jyrsimen i. **-tukka** *s.* tekotukka, peruukki. **-uitto** *s. metsät.* tukkien uittaminen joko irrallaan tai ympäryspuomien sisällä, siis lautaksi yhdistämättä.

irtoutua[44] *v.* irtautua, irrota; vars. *urh.* norjistua, vapautua, rentoutua.

irtovuori *s.* Lakki, johon voidaan kiinnittää i. talven ajaksi.

irvail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* irvistellä, virnuilla, ivailla, puhua pilkallisesti. | Älkää i:ko, voi tällainen kommellus teillekin sattua. Kyllä vielä kostan i:usi. Ole i:ematta ja mene hiiteen siitä! KARHUM.

irve[78] *s.* irvistys. | Ilon, riemun i. Kasvot, suu ilkeässä i:essä. Naama julmassa i:essä. Suu vääntyi, meni ivan i:eseen. - - vetäisi naamalleen pirullisimman i:ensä LEINONEN.

irv|ellä, -illä *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) = seur. | Ikenet i:ellään. Suu rumasti i:illään. I. ikenin. Haava on i:ellään. - - ikenet oli i:ellänsä, / silmät kiljan kaljallansa KAL. - - hänen harvapartainen ylähuulensa oli silloin pahasti i:ellään AHO.

irv|essä, -issä, -een, -iin *s. vaill.* irvistyksessä, irveessä, irvellään, pilkallisessa naurussa, virneessä. | Suu, hampaat i. I. ikenin. Naama häijyn näköisessä i. Pilkallisessa, halveksivassa i. Puristi hampaansa i:iin. Veti suunsa happameen i:een. - - hän höpisi jo itsekseen, ohuitten huulien mennessä hymyn i:een KATAJA.

irvi|hammas *a.* irvihampainen; virnuileva, pilkallinen. | Nuori, i. rengin juippi. Tuopa ilkoinen emäntä, / sepän akka i. KAL. — Tav. *s:sesti* irvihampainen olento; vars. irvistelijä, virnistelijä, pilkkakirves, irvikuono, -leuka, -naama, koiranhammas, -leuka. | "Miks vingut noin? Suus kiinni, i.!" / sialle lihavalle lausui lammas AK. — Suuri i. ja viisastelija. Tuollaisen i:hampaan puheista ei auta välittää. [Esko on] joka i:hampaan leikkikalu KIVI. **-hampain** *adv.* hampaat irvissä. | Ponnistella i. **-hampainen** *a.* irvistelevä, hampaat irvissä oleva. | I. peto. I. kita ammollaan. **-kuono** *a.* = irvihammas. — Tav. *s:sesti* vars. haukkumasanana. | Mokoma ruma i. Ole hiljaa, senkin i.! **-kuv|a** *s.* asiasta t. oliosta, joka jhk toiseen verrattaessa osoittautuu tämän vääristellyksi t. nurjaksi vastineeksi; vastakohta. | Täydellinen toimettomuus on elämän i. Sellaisen tuomion langettaminen on oikeudenkäynnin i. Todellisuuden karkea i. Moni nykyaikainen kaupunkilaisasunto on oikean, viihtyisän kodin i. Sinä et ole mies, vaan miehen i. - - eikä [pietismi] ole muuta kuin i. kristinuskosta AHO. - - mä, i., kauneutta vailla KAILAS. — *Harv.* (karkea) karikatyyri. | Taiteilija on tehnyt mallistaan karkean i:an. Näytelmän henkilöt olivat vahvasti liioiteltuja i:ia. **-leu|ka** *a.* = irvihammas. | Muut höröhtivät nauramaan nuoren, i:an sepän puheista. — Tav. *s:sesti.* Nummisuutarien Mikko Vilkastus on nimensä mukainen vilkas, liukasliikkeinen, sattuvasanainen i.

irvillä(än) ks. irvellä.

irvinaama **1.** *s.* irvistävä naama. | Kuvapatsaan pyöreä i. **2.** *a.* irvinaamainen; irvihammas. | Peikot i:t LARINK. — Tav. *s:sesti.* Irvistele vain, i.! Aika i. ja kujeilija. **-naamainen** *a.*

irvissä ks. irvessä.

irvistelijä[14] *tek.* < seur.

irvistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < irvistää. **1.** varsin. käyttöä. | I:ee kuin pikku poika suutuksissaan. Julmat, i:evät kasvot. Niin hapanta juomaa, ettei voi i:emättä niellä. Susilauman i:y. Mitäs, i:in vain ikeniäni, kun ei tarjonnut tuolia, i:in ja naksahdin istumaan! LEHT. — *Kuv.* Kuun puolikas i:ee puiden raosta. I:evät seinänraot. Varpaat i:evät kengän saumoista. Kirkon porstuassa i:i hirveä jalkapuu. On ollut joitakuita hetkiä, joina i:evä epätoivo on vienyt minut kuilun partaalle KATAJA. **2.** nauraa pilkallisesti jllek, ilkkua, ivata, pilkata, virnistellä, virnuilla, leukailla. | I:i meidän vahingollemme [t. vahingollamme]. Vielä kadut, vaikka nyt i:etkin neuvojani. Koomillisten vastakohtien herkkä tajuaminen voi johtaa kovaan ja sydämettömään i:yyn. Lupa on leikkiä puhua, vaikkei tarvis i. SL.

irvistyttä|ä[2*] *kaus.v., 3. pers.* < irvistää. | Niin karvasta, että ihan i:ä.

irvisty|ä[1] *pass.v.* mennä irviin, irvilleen, irvistykseen. | Veti niin, että suu i:i. Ikenet i:vät. — *Kuv.* Tynnyrin saumat i:vät 'ravistuvat'.

irvist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** näyttää hampaitaan; (vain ihmisestä) vetää suunsa t. kasvonsa väärään (us. vihasta, tuskasta tms.). | Koira murisee uhkaavasti ja i:ää. Susi i:ää hampaitaan. Mopsin i:ävä, ryppyinen naama. I:ävä pääkallo. Sitten hän ottaa peilin, i:ää ja tarkastelee hampaitaan. Katselee julmasti i:äen. I:ää kuin pureskelisi koiruohoa. N. riuhtoo, yrittää kaikin voimin, i:ää, pääsee ohi ja voittaa. Koski niin, että oli pakko i. Ukko i:i pahasti ryypättyään. Suu kamalassa i:yksessä. Kasvot vetäytyivät kummalliseen i:ykseen. Naurun, tuskan i:ys. Siitä Antero Vipunen / i:i ikeniänsä, / avoi suunsa suuremmaksi KAL. — *Kuv.* I:ävä seinänrako. I:ävä haava. Varpaat i:ävät rikkinäisistä saappaista. Suuri kuoppa i:ää tien mutkassa. Köyhyys i:i esiin joka nurkasta. — *Kirj.* Jos viivoja painettaessa jatkosten päät eivät satu täysin kohdalleen tai niiden väliin jää rako, sanotaan viivan i:ävän. **2.** tav:mmin irvistellä (2). | Ei ole hyvä i. toisen vahingolle [t. vahingolla, vahinkoa]. [Riivaa-

ja] i:ää ja ilkkuu, etten ole voinut tehdä sitä mitä olisin tahtonut SILL.
irvi|suinen *a.* I. peto. **-suu** *a.* = irvihammas. — Tav. *s:sesti.* Ainainen leukailija ja i.
irvi|ä[17] *v. ark.* irvistellä, vars. 2. | Kehtaat i. vanhaa ihmistä! I:vät ja pistelevät toisiaan lakkaamatta.
irvok|as[66*] *a.* **-kaasti** *adv.* **-kuus**[65] *omin.* karkean ivallinen t. pilkallinen, räikeän muodoton t. naurettava, groteski, burleski. | I. iva. Runo on i., miltei epäesteettinen. I. satyyrinäytelmä. Kirjailija on joutunut alkuperäisestä koomillisuudesta lähelle säälimätöntä i:kuutta. Paljastaa vastapuolestaan i:kaasti sellaistakin, mistä tavallisesti ollaan vaiti. I. lausunto parlamentarismin mädännäisyydestä. Nauraa i:kainta pilkkanauruaan.
irvoll|a(an, -e(en *adv. harv.* irvellään, irvessä. | Niin pahan makuista, että i:een suu vääntyi. — Nurkkalaudat ovat i. [Silittäjäeukko] on -- kovettanut ne [rintanappien reiät] i:ensa RAILO.
irvotta|a[2*] *v. harv.* irvistää, virnottaa. | Ristiin menevät hampaat i:vat suusta. Ukko katsoa tiirotti -- suuri, i:va suu auki TOPPILA. — Pilkallisesti nauraa i:a 'virnistelee'. — *Kuv.* Tyhjät viinapullot i:vat sängyn alta.
-isa[13] (etuvok. sanoissa -isä[13]) johdin, jolla kaksitavuisista nomininvartaloista muodostetaan runsautta, us. myös yleensä vain laatua t. ominaisuutta ilmaisevia a:eja; vrt. -kas (-käs), -va (-vä), -inen; esim. antoisa, auvoisa, eloisa, hupaisa, joutuisa, kalaisa, kiintoisa, kuuluisa, leikkisä, lihaisa, lukuisa, mehuisa, mieluisa, näkyisä, rauhaisa, riittoisa, sopuisa, sotaisa, sävyisä, tuhoisa, tuottoisa, tuskaisa, valoisa, viihtyisä, voittoisa, ärtyisä.
isabellanväri|nen *a.* (myös ⌒) vaalean harmaankeltainen; likaisen värinen. | I. hevonen. Suokukon i:set kupeet.
isagogi|ikka[15*] *s.* teologian haara, joka pyrkii selvittämään Raamatun kirjojen ja sen kaanonin syntyä, Raamatun johdanto-oppi. **-|nen**[63] *a.* vrt. ed. | I. teos. Harjoittaa i:sia tutkimuksia.
isanderi[4] *s. urh.* eräs uimahyppy.
isi[4] *s. last.* isä. | I., anna Marjalle namia!
isiltäperitty *a.* par. ⌒. | I. tapa, usko.
isintimä[13] *s. kans.* isäpuoli; vrt. emintimä. | Ankara i.
iske[78] *s. lääk. ehd.* šokki.
iskelm|ä[13] *s.* yleisen suosion saavuttanut laulu t. tanssisävelmä, iskusävelmä, šlaageri. | Reipas i. Rallatella, vihellellä uusinta i:ää. Kahvila, jossa gramofoni soittaa imeliä i:iä.
iskemä[13] *s. sot.* ammuksen iskeminen maaston t. veden pintaan. | I:n paikan määrittää iskupiste.
isken|tä[15*] *teonn.* < iskeä. | Tulen i. Suorittaa suonen i. Metsästä kuuluu kirveen i:tää. I. on kivitekniikan työtapoja. Taistelutanner kaikuu vimmaisen i:nän melskettä. Neuvo, sulho, neitoasi, / -- / yksi vuosi suusanalla, / toinen silmän i:nällä KAL. — *Yhd.* suoneni.; yhteeni.; silmäni.
iskeskel|lä[28] *frekv.v.* < iskeä. | I. lastuja puusta. Poika koettaa kepillä i. ahdistelevia paarmoja. Varhaisemmat kiviaseet ovat säännöttömästi i:tyjä.
isket|ellä[28*] *frekv.v. murt.* = ed. | [Joopi alkoi] i. [peltoa] suurella kunttakuokalla KIANTO. Tuli kokko kouotellen, / i:ellen ilman lintu KAL.
iskettym|ä[13] *s.* iskun jättämä jälki, kolhiutuma. | Kiväärin piipussa, lukonkehyksessä on pahoja i:iä.
iskettä|ä[2*] *fakt.v.* < iskeä. | I. suonta. Kyllä se Jussi vielä i:ä itsensä hengiltä noiden puukkojunkkarien parissa.
iskev|ä[13] *a. (partis.)* **-ästi** *adv.* **-yys**[65] *omin.* sattuva, osuva, naseva. | I. sana, huomautus, tyyli, huumori. Sanonnan i:yys. I:ästi määritelty käsite. Arvostelu on täynnä i:iä käänteitä. Mainostukseen on saatava i:yyttä. Hän osaa esittää ajatuksensa lyhyesti ja i:ästi. Taidatkos sanoa sen i:ämmin!
iskeyty|ä[44] *refl.* ja *pass.v.* (< seur.) iskeä t. tarttua t. käydä kiinni, pureutua. | Hauki i:i uistimeen. Rakki i:y hampaineen takkiin. Joku i:i käsivarteeni. Hyökkääjät i:ivät vihollisen kimppuun. Keihäs i:i seinään. Lumi i:y puun runkoihin tuulen puolelle. Kumoon ajanut auto oli i:nyt muodottomaksi suurta kiveä vasten. — *Kuv.* Näky i:y muistiin. Päähäni i:i oiva tuuma. Innostus on saatava i:mään kaikkiin kansalaisiin. Iskeydyin entistä innokkaammin työhöni.
isk|eä[13] *v.* **I.** *tr.* **1.** lyödä, tav. terävästi t. voimakkaasti; myös, vaikka harvemmin, jatkuvasta lyömisestä, takomisesta, hakkaamisesta. **a.** *konkr.* I. paukauttaa, napauttaa, jymäyttää. I. kirveellä, kepillä, nyrkillä jtak, jkta. I. jkta korvalle, leukaan. I. jku kumoon, lattiaan, kuoliaaksi, hengiltä. I. hampaansa, kyntensä, puukkonsa jhk. I. naula seinään, seiväs maahan. I. jk pystyyn. I. nyrkkinsä pöytään. Tuuli i:ee oven kiinni. I. puu poikki. I. jklta silmä umpeen. I:i raivoissaan lautasen säpäleiksi. I. hattu jkn päästä. I:e korttisi pöytään! I. [= satuttaa] päänsä oveen, jalkansa verille. I. kohti, ohi, harhaan, vastaan. — I. suonta. I. tulta tuluksilla. Reen jalakset i:evät tulta. Tyttö i:i pianosta korvia särkevän epäsoinnun. Häneen on i:etty iso haava. I. paukutella. I. naksutteli vasaralla kiveen. Pojat i:ivät tapellessaan toisiansa minkä ennättivät. I:i uhriinsa useita haavoja. I:emällä valmistetut kiviaseet. Betoni i:etään muottiin. Seos on i:ettävä tiiviiksi. Kude i:etään pirralla sopivan tiheäksi. — *Ark.* I. [= ottaa] tupakka toisen laatikosta. I:e tuo puuro naamaasi, niin jaksat taas. — *Erik.* Susi i:ee [= vie, tappaa] lampaan. I. lehmä 'tainnuttaa (ennen pistämistä) teurastettaessa; teurastaa'. Syksyllä i:ettyä lihaa. Kaatui kuin i:etty härkä. — Salaman i:emä henkilö pyörtyy ja herpaantuu. Pysähtyi kuin salaman i:emänä. — I. [= avata] voitynnyri. **b.** *abstr.* ja *kuv.* Sairaus, pelko, epäluulo i:ee kyntensä jkhun. I. silmänsä t. katseensa jhk 'kiinnittää t. suunnata huomionsa'. I. silmänsä jhk tyttöön 'ruveta katselemaan omakseen'. I. silmää jklle 'vilkuttaa silmää, katsahtaa merkitsevästi'. Ta-

kana kuiskailtiin ja i:ettiin silmää. Silmät i:evät tulta [t. kipinöitä]. Joskus väiteltiin että tulta i:i. I. (kirveensä) kiveen 'erehtyä'. Nyt i:it aivan naulan kantaan [t. päähän] 'osuit oikeaan'. Siinä väitteessään hän i:ee harhaan. Hänen sanansa i:evät armottomasti. "Se ei kuulu sinuun", i:i toinen (vastaan). Luontoni i:ee vastaan 'nousee vastarintaan'. I. [= päntätä] päähänsä läksyjä. I. tietoa tyhmien oppilasten kalloon. - - joku fanaatikko i:i keskellemme kieltolain KIANTO. **2.** *murt.* seurata, ajaa (jälkiä), vainuta. | Hän rupesi heti kansalaisiltaan saatujen tietojen avulla i:emään vihollisen jälkiä PÄIVÄR. - - koetettiin suksien ladusta saada i:etyksi, mihin päin Valleri oli hiihtänyt KATAJA. **3.** I:etty lippunuora 'pujoteltu t. palmikoitu, kiertymätön nuora'. Kengännauhat valmistetaan tavallisesti i:emällä.

II. *intr.* iskeytyä, tarrautua, tarttua, törmätä, "ampua", käydä (kimppuun, kiinni, käsiksi). **a.** *konkr.* Aallot i:evät rantaan. Jousi i:i takaisin. Sadepisarat i:evät vasten kasvoja, kasvoihin. Kirves i:ee puun kylkeen. Kranaatti i:ee syvälle maahan. Kala i:ee syöttiin, onkeen. Haukka i:ee saaliinsa niskaan. I. vihollisen sivustaan. Hän i:i leipään kuin nälkäinen susi. **b.** *abstr.* ja *kuv.* Höckert ja Mäki i:ivät yhteen 1500 m:llä. Mielipiteet i:ivät ankarasti yhteen [t. vastakkain]. I:enpä suoraan asiaan. Selkääni on i:enyt noidannuoli. Häneen on i:enyt keuhkotauti. Päähäni i:i ajatus. Innostus i:i jokaiseen. Häneen i:i kauhea epäluulo, että - -. Ajan hammas on i:enyt seinähirsiin. Alustus i:i asian ytimeen. Mutta emmekö taitaisi i. mieheen lain voimalla KIVI.

iskias[64] *s. lääk.* lonkkahermon särky. | I. vaivaa. Saada i. **-hermo** *s. anat.* lonkkahermo.

iskijä[14] *tek.* < iskeä. | Suonen i. Härkä hyökkäsi i:nsä kimppuun. — *Tekn.* eril. iskevistä koneenosista.

isko|s[64] *s.* **1.** taikinamainen, vars. side- t. kiinnitysaineena käytetty kovettuva t. kovettunut massa, tahdas. | Saavi tiivistetään taikinasta tai saippuasta tehdyllä i:ksella. Lampun kanta kiinnitetään lamppuun kuumuutta kestävällä i:ksella. — *Geol.* Hiekkakiven rakeiden välinen i. on useimmiten kvartsia. — *Rak.* savi, kalkkilaasti, betoni tms. kovettuva rakennusaine. — *Yhd.* betoni--, kivi--, sementti-i.; kvartsi--, liuskei.; erikoisi. **2.** *arkeol.* kiviaseiden valmistusjätteiden nimitys. | Löytö, joka käsittää suuren joukon i:ksia. — *Yhd.* kivi-i.

iskos|aine *s.* **-kudos** *s. lääk.* luunmurtuman kohdalle muodostuva kovettuva kudos, joka liittää luunpäät toisiinsa, kallus.

iskost|aa[2] *v.* kiinnittää t. sitoa iskoksella. | I. yhteen, kiinni. Saven i:ama hiekkamaa. Kalkilla on suuri i:ava ominaisuus. Ravistunut saavi i:ettiin saippualla. Tynnyrin tappi on i:ettava lujasti [kiinni]. Kivijärkäleet on sementillä i:ettu toisiinsa. — *Kuv.* Uudet mielipiteet on i:ettu syvälle kansan tajuntaan.

iskostu|a[1] *pass.v.* (< ed.) liimautua, tarttua, juuttua, puristua, painua. | Maa i:u tiiviiksi, kovaksi. Lumi i:i suksien pohjiin. Poran terä i:i kiinni. — *Kuv.* Hänen mieleensä oli i:nut sammumaton viha. — *Geol.* irtainten maalajien muodostumisesta kiinteiksi kivilajeiksi. | Hiekka on i:nut hiekkakiveksi. Kiveksi i:nutta soraa nimitetään konglomeraatiksi.

isku[1] *teonn.* < iskeä. **1.** vrt. lyönti. | Kova, naseva, terävä, raskas, ruhjova, kuolettava, voimaton i. Vasaran, pyrstön, siiven i. Puukon i:n jättämä arpi. Antaa, saada i:ja. Torjua i. Tointua i:sta. I. läjähtää, putoaa, osuu. Salaman i. surmasi miehen. Hyvin tähdätty i. lennätti vastustajan lumihankeen. Kuuluu tasaisia kirveen i:ja. — - - kaikui hänen korviinsa mäikynä kiekkokankien i:ista KIVI. - - hetkisen päästä [tuntee Olavi] sydämen hätäisiä i:ja LINN. — *Abstr.* ja *kuv.* Sanoja seurasi veikeä silmän i. Silmämme vihainen i. ystävyyden loisteeksi muuttukoon! KIVI. Hän alkaa toipua pojan kuoleman aiheuttamasta i:sta. Sota oli maan taloudelle ankara i. Hänen yrityksensä on i. ilmaan. Linnoitus valloitettiin miekan i:tta 'vastustuksetta'. Hän tuli yhdellä i:lla [= äkkiä] kuuluisaksi kirjailijaksi. Lyödä kaksi kärpästä yhdellä i:lla 'toimittaa kaksi asiaa t. saavuttaa kaksi tarkoitusta samalla kerralla'. — *Yhd.* kirveen-, nyrkin-, puukon-, ruoskan-, siiven-, silmän-, vasarani.; salamani.; armon-, surmani.; suoneni.; harha-, pää-, takai. **2.** *erik.* **a.** *tekn.* männän, luistin tms. liike käännekohdasta toiseen. | Koneen käyntinopeus 120 i:a minuutissa. — *Yhd.* imu-, poisto-, puristus-, työi. **b.** *mus.* sävelen määräaikainen t. satunnainen korostus, aksentti (joskus *run.* = nousu, paino). — *Yhd.* koho-, pää-, taukoi. **c.** *sot.* raju, yl. lyhytaikainen ja liikkeellä aikaansaatu toiminta vihollisen tuhoamiseksi. | Jalkaväki koottiin ratkaisevaan i:un. I. sivustaan. — *Yhd.* massa-, sivusta-, tuli--, vastai. **d.** *urh.* vars. nyrkkeilyssä. — *Yhd.* pallea-, vartaloi.

isku|ala *s. mus.* väli iskusta seuraavaan. | I. vastaa runoudessa runojalkaa. **-ase** *s.* vrt. lyömä-, pistoase. | Kuokka ja rautakanki ovat maamiehen i:ita. Miekkaa nimitetään sekä iskuettä lyömäaseeksi. **-haava** *s. lääk.* vrt. leikkuu-, pistohaava. **-ha|ka** *s.* vihollislaivan kiinni pitämiseen käytetty ketjun t. köyden päähän kiinnitetty monihaarainen haka, entraus-, valtaushaka. | Hyökkäävästä laivasta heitettiin i. Merirosvot saivat kiinnitetyksi i:at laivan partaaseen. **-herkkyy|s** *s.* herkkyys iskuille. | Räjähdysaineiden i:ttä vähennetään sekoittamalla niihin iskuille vähemmän herkkää ainetta. **-herkkä** *a.* par. herkkä iskuille.

-iskui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Kova-, luja-, nopea-, tarkkai.; lyhyt-, pitkäi.; kolmi-i.

iskuittain *adv.* isku iskulta, isku kerrallaan. | I. kiristyvä syöttöruuvi. Vasara saadaan toimimaan joko i. tai yhtäjaksoisesti.

isku|joukko *s. sot.* valiomiehistä koottu hyökkäysjoukko; yl. valiojoukko. | I:joukot raivaavat tietä päävoimille. Hallituksen i:joukot puhdistavat kaupunkia kapinallisista. — *Kuv.* Suomen juoksijain i. lensi eilen Berliiniin. **-kiv|i** *s. arkeol.* I:illä muodostettiin kivimöhkäleistä tarvittavan esineen luonnos, jota sen

jälkeen hakattiin teräväpäisellä kivenpalalla. I:et olivat tavallisesti kvartsia. **-koe** *s.* koe, jolla todetaan aineen iskunkestävyys. **-kone** *s.* tav. kone, jota käytetään kovien, harvahkojen iskujen antamiseen, pudotuskone. | I:ita käytetään mm. rakennusten perustojen paalutuksessa. **-koneisto** *s.* Tykin lukon i. **-korkeus** *s.*, tav. *tekn.* iskevän vasaran, juntan tms. etäisyys työkappaleesta ko. aseen ollessa yläasennossaan. | Höyryvasaran i. on säädettävissä. **-koukku** *s. kal.* keppiin, polaan tms. kiinnitetty koukkupyydys, jossa jousellinen koukku iskee syöttiin käyneeseen kalaan. **-kranaatti** *s. sot.* iskun vaikutuksesta räjähtävä kranaatti. **-kulma** *s. sot.* iskupisteen kautta kulkevan lentoradan sivuajan ja maalin sivuajatason välinen kulma. **-kyky** *s.* Vasaran i. Jalkapallojoukkueen i. Armeijan i. on lamassa. **-kykyinen** *a.* I. sotalaitos. **-lause** *s.* lyhyeen, iskevään lauseeseen kiteytetty ajatus, joita käytetään vars. (poliittisessa) propagandassa. | Naseva i. I. "tieto on valtaa". Sosialistien i:et. Tutkimatta omaksutut i:et ovat vaarallisia. **-liike** *s.* Vasaran, männän, käden i.

iskulli|nen[63] *poss.a. mus. run.* -suus[65] *omin.*)(iskuton. | I. sävel eli iskusävel tarkoittaa iskun kohdalla olevaa säveltä.

isku|luku *s. tekn.* Männän, vasaran, pärehöylän i. (minuutissa). **-lyönti** *s.* verkkopallossa: lyönti, jolla korkealle kohonnut pallo tapetaan. **-maa** *s.* maalaji, jota kaivettaessa on käytettävä iskuaseita (hakkua, rautakankea tms.). **-mai|nen**[63] *kalt.a.*, tav. *sot.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Nykyajan sodalle on ominaista i. toiminta. I:sen yllättävästi [t. i:sesti] vaikuttava tuli. **-miekka** *s.* lyömämiekka. | Lyhyt, pitkä, kevyt i. **-murskain** *s. rak.* kiviä tms. iskemällä murskaava kone. **-nalli** *s.* iskurin iskusta syttyvä nalli.

iskun|kestävä *a.* -kestävyys *omin.* I:kestävää metallia, terästä. Tutkia aineen i:kestävyyttä. Nuorruttaminen lisää teräksen i:kestävyyttä. **-lukij|a** *s.* laite, joka ilmaisee koneen määräajan kuluessa suorittamien iskujen luvun. | I:oihin luetaan myös kierrostenlukijat.

iskunopeu|s *s.* Höyryvasaran i. Saimme nähdä [nyrkkeilyottelussa] hämmästyttävää i:tta. — *Sot.* ammuksen nopeus iskupisteessä.

iskunpituu|s *s. tekn.* Männän i:deksi sanotaan sen liikkeen käännekohtien välistä etäisyyttä.

iskunuija *s.* Teurastettava eläin tainnutetaan esim. i:a käyttämällä.

iskunvaimen|nin *s. tekn.* Auton jousiston apuna käytetään i:timia.

isku|osasto *s. sot.* iskun suorittamista varten kulloinkin erikseen järjestetty osasto. **-pari** *s. mus.* kahden iskualan yhtymä. **-pin|ta** *s.* **1.** *tekn.* se työaseen pinta, joka iskee työkappaletta vasten. | Viisto i. Vasaran i. **2.** iskennän jäljiltä oleva pinta. | Rautakauden esineiden i:nat on joskus myös esteettisistä syistä jätetty hiomatta. **-piste** *s. sot.* piste, jossa ammus kohtaa maalin, maaston t. veden pinnan. **-pora** *s.* Kiviporat ovat joko isku- tai vääntöporia. **-porras** *s. sot.* hyökkäykseen osallistuva jalkaväen (tarpeen mukaan pioneereilla, panssarijoukoilla yms. vahvistettu) osa, joka suorittaa varsinaisen hyökkäyksen, tunkeutuu vihollisen asemaan ja murtautuu sen läpi; *syn. vanh.* tuliporras. **-pää** *s.* vasaran järkäleen pohja, takopää; käsivasarassa)(harja, hamara. **-rauta** *s.* **1.** *kal.* kalakirves. **2.** tulirauta (tuluksissa).

iskuri[5] *s.* **1. a.** ampuma-aseessa t. ammuksessa oleva teräväkärkinen metallikappale, joka nalliin iskiessään sytyttää sen. | I:n jännittäminen, virittäminen. **b.** yl. iskemisväline. | Suoneniskemiseen käytetään terävää i:a. **2.** iskutyöläinen.

iskurinjousi *s.* I. antaa iskurille tarvittavan iskuvoiman.

isku|ryhmä *s.* **1.** *sot.* vrt. iskujoukko. | Kahden pataljoonan vahvuinen i. sai tehtäväkseen hyökätä vihollisen sivustaan. — *Kuv.* Vastapuolueen i. yritti häiritä vaalikokousta. **2.** *mus.* vrt. iskupari. **-san|a** *s.* sana, joka iskevästi ilmaisee jnk asian t. ajatuksen ytimen; us. myös = iskulause. | Poliittinen i. Viljellä kuluneita i:oja. "Demokratia" on yksi aikamme i:oista. Eivät i:at kansaamme pelasta. **-sarja** *s.* vars. nyrkkeilyssä. **-sytytin** *s. tekn. sot.* ulkopuolisen iskun vaikutuksesta toimiva (ammuksen t. panoksen) sytytin; vrt. aikasytytin. | Kranaatin i. toimii kranaatin iskiessä maahan. **-sytytys** *s. sot.* Käsiaseissa käytetään yleensä i:tä. **-sävel** *s. mus.* iskullinen sävel. **-sävelmä** *s.* iskelmä. | I:in sepittäjä. **-taktiikka** *s. sot.* taktiikka, joka tietyllä rintamanosalla suoritettavan iskun avulla pyrkii saavuttamaan osamenestystä vaikuttaakseen siten ratkaisevasti koko taistelun kulkuun. **-tarkkuus** *s.* vars. nyrkkeilyssä. **-taso** *s. tekn.* iskupinta. | Vasaran i. **-teho** *s.* Nyrkkeilijän, vasaran i. **-tilavuus** *s. tekn.* männän liikkeen käännekohtien rajoittama tila sylinterissä, sylinterin tilavuus.

iskut|on[57] *kar.a.*, tav. *mus. run.* -tomuus[65] *omin.*)(iskullinen. | I. sävel 'sävel, jonka kohdalla ei ole iskua'. I. tavu.

iskut|taa[2*] *v. mus.* -us[64] *teonn.* korostaa säveltä sävelkulun aikana määräajoin toistuvasti t. satunnaisesti; vrt. isku 2.b. | I:ettu [= iskullinen] sävel. Harjoiteltaessa on soitettava kiinteästi i:taen. Tasainen, synkopoiva i:us. I:ukseltaan vaihteleva rytmi.

isku|työ *s. tekn.* Höyryvasaran i. on suhteellinen iskunopeuden neliöön. **-työläinen** *s.* vars. Neuvostoliiton oloista: erikoisen tehokkaasti työskentelevä työläinen, iskuri. **--uutinen** *s.* iskevä uutinen, jymyuutinen, sensaatio. **-vaikutus** *s.* Raskaan höyryvasaran i. ulottuu työkappaleen sisäosiin asti. **-valmi|s** *a.* I. nyrkkeilijä. Roisto hyökkäsi puukko i:ina. — I. jalkapallojoukkue. I. sanomalehtimies. I. tyyli. **-valmiu|s** *s.* [Nyrkkeilijä] N.N. on yhä kehittänyt i:ttaan. Puolustusvoimien i:tta on lisättävä. — N.N:n kielen i. herättää ansaittua huomiota. **-varma** *a.* → varmaiskuinen. **-varmuus** *s.* Nyrkkeilijän i. **-voima** *s.* Vasaran i. Jousen i. on säädettävissä. I:ltaan tehokas ase. I:staan kuuluisa nyrkkeilijä. Jalkaväen, armeijan i. Fa-

langin vaikutus perustui sen i:an. — Linjalaivojen tehtävänä on toimia i:na vihollisen päävoimia vastaan. Sivustalle asetetut i:t [= iskujoukot] eivät liian aikaisin saa käydä taisteluun. — *Kuv.* Kirjoitus, jolla on ajankohtainen i. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* I. armeija, joukkue.

islam[7] Muhammedin perustama uskonto, muhamettilaisuus. | Tunnustaa i:ia.

islamilai|nen[63] *a.* ja *s.* islamia tunnustava, islaminuskoinen, muhamettilainen. | I. kansa, valtakunta. I. kulttuuri. Mekka on i:sten pyhin kaupunki. **-suu|s**[65] *s.* islam, muhamettilaisuus. | Kääntyä i:teen.

islaminuskoi|nen *a.* ja *s.* I. kansa. I:sia nimitetään myös saraseeneiksi.

islanti[4*] *s.* Islannissa puhuttu pohjoismainen kieli. **-lai|nen** *a.* ja *s.* I. ylimystö. I. kirjallisuus. I:set ovat evankelis-luterilaisia.

ismi[4] (myös: -ismi) *s. leik.* aate, suunta, virtaus. | I:en aikakausi. Anarkismi, sosialismi, kubismi, eksistentialismi ja kaikenkarvaiset muut i:t. Yölepoa eivät häiritse mitkään -ismit, kun ruumis on raadannasta väsynyt SILL.

1. **iso**[1] *a.* (-sti *adv.* ja -us *omin.* ks. erikseen) suuri;)(pieni, vähä. **1.** koosta: ulkoisilta mittasuhteiltaan, ulottuvuuksiltaan (us. erik. pituudeltaan) suuri, suurikokoinen, kookas, mittava. **a.** elollisista olennoista. | I. mies. Kasvultaan i. Tyttö on i. ikäisekseen. Hän on hiukan minua i:mpi. Minkäs i:mmalleen mahtaa! I. hevonen, lintu, perhonen. — I. hanhi, joutsen, tikka ks. ◡. — *Erik.* iältään varttunut; *s:sesti* us. = aikuinen, täysikasvuinen. | Sinähän olet jo i. poika. Mitä siinä vollotat, i. mies! I. [= vanhempi t. vanhin] veli, sisko (myös ◡). Lapset ja i:t ihmiset. Vasta i:na ymmärrät tämän. Mitä i:t edellä, sitä pienet perässä SL. **b.** esineistä, luonnonpaikoista yms. | I. puukko, vati, rysä, rakennus. I:t sakset. I., kaareva nenä. I:t jalat. Takki on sinulle liian i. I. kivi. I. metsä, saari, vuori, järvi, joki. I. maatila. I. aukko, avanto. I., musta pilvi. Tultiin kylätieltä i:lle valtatielle. I:t laineet. I. käsiala. I:t kirjaimet, tav. = suuraakkoset. Iso A. Lapset muodostavat i:n piirin. I. liekki. Unissa roihusi i. pystyvalkea. — I. purje, varvas ks. ◡. I:t aivot 'aivojen osa, joka täyttää pääkopan ontelon koko etu- ja yläosan'. I. verenkierto 'veren kiertokulku sydämen vasemmasta kammiosta oikeaan eteiseen'.

2. a. määrästä, paljoudesta: (luku)määrältään suuri, runsas. | I. joukko miehiä. I. perhe. I. varasto kaikkea alaan kuuluvaa tavaraa. — I:t menot, tulot, velat. I. palkka. Menetti kaupassa i:t rahat. 100.000 mk on i. raha. I:n veden [= runsaan veden, tulvan] aika. Ei ole i:jakaan [= paljonkaan] toiveita hänen paranemisestaan. I. slammi, skruuvissa: 13 tikkiä. — *Fys.* I. [= kilo]kalori. **b.** ed:een liittyen vars. eräissä adverbiaalisissa käyttötavoissa. | Olimme jo ajaneet i:n [= (aika) pitkän] matkaa. I:n joukon [= aika paljon] suurempi, vanhempi. I:n joukon [= pitkälti] toistakymmentä. — Erik. *s:sesti* kielt. yhteyksissä (tav. mon.) partit:ssa adv:n tavoin: paljon, suuria. | En minä siitä i:(j)akaan viisastunut. Kuka siitä voi i:jakaan ymmärtää. Eipä hän enää siitä tytöstä i:ja välittänyt JÄRVENT. **c.** ajasta. | Vasta i:n [= pitkän] ajan kuluttua. Oli i:n aikaa vaiti. - - eikähän tässä i:ja [= pitkiä] istumisia AHO. Näin i:lla iällä [= vanhana] AK. — Kun heräsin, oli jo i. [= selvä, kirkas] päivä. — *Kans.* I. [= juhannuksen jälkeinen] kesä.

3. kova, ankara, voimakas yms. **a.** I. urakka. Syntyi i. meteli. Pitää i:a ääntä. Häneltä pääsi i. [= äänekäs] nauru. - - harva kuusikko huokailee i:n tuulen käsissä ALKIO. Tuli suuri tuulen puuska, / iästä i. vihuri KAL. **b.** vaikutukseltaan suuri; huomattava, merkittävä yms. | I:t nälkävuodet. Sinä talvena oli i. lumitalvi AHO. I. rokko ks. ◡. I. viha (myös ◡, ks. sitä). I. jako ks. ◡. Satanen on köyhälle i. asia. Ei ole i:akaan eroa, tehdäänkö niin vai näin. I. ilo. Hänelle sattui i. erehdys. I. juhlapäivä. On niitä i:mpiakin ihmeitä nähty. Hänestä ei ole i:akaan apua. Siellä ei ollut i. asia ansaita jauhosäkin hintaa KATAJA.

4. mahtava, arvokas, tärkeä. | Kylän i:t isännät. Pitäjän i:immat talot. Luulet olevasi i:-kin herra. Meillä kävi i:ja vieraita. Siitä saivat, kun menivät i:a tietäjää ahdistamaan AHO. Jätä pois i:t [= mahtavat] eleesi. — I. [= kirkkoherran] pappila (myös ◡). — *Ark.* I. viskaali 'suuri herra'.

2. **iso**[1] *dem.s. runok.* isä. | - - tykönä hyvän i:ni, / kanssa armahan emoni KAL. Ei aavista i:s, ei emos, - - ettäs näitä kankaita vielä samoilet KIVI. I. on tuvassa itse, / veli veistolastusilla LEINO. Mutta tytär ei i:n kodista erotessaan päässyt suurille saamisille PAULAH.

1. **iso-** yhd:ojen alkuosana. **I.** s:eihin liittyneenä (us. myös ⌒); joskus = suur-. **1.** osoittamassa kooltaan, alaltaan, vaikutukseltaan yms. suurta; määräysosa taipuu tav. samassa sijassa kuin perusosa; esim. i:kello, -pappila, -purje, -rumpu, -rysä, -varvas; i:itiö, -lantio; i:jako; i:rokko, -rutto, -viha. **2.** kasvien ja eläinten sekä paikannimissä; määräysosa taipuu tav. perusosan mukaisesti; esim. i:limaska, -putki, -yrtti; i:hanhi, -kuovi, -tikka; Iso-Britannia, --Beltti; Isot-Antillit; (talonnimissä) Iso-Heikkilä, Isotalo. **3.** osoittamassa sukulaisuussuhteita; vrt. pikku-. **a.** vanhempien sukulaisista; määräysosa ei taivu; esim. i:eno, -isä, -täti, -vaari, -vanhemmat, -äiti. **b.** vanhemmasta t. vanhimmasta siskosta ja veljestä; määräysosa taipuu; esim. i:sisko, -veli.

II. a:eihin liittyneenä; tav. = suuri-. **1.** -inen-loppuisten poss.-a:ien yhteydessä; komparaatio noudattaa tyyppiä isompihampainen t. isohampaisempi; esim. i:hampainen, -kasvuinen, -kokoinen, -lehtinen, -mittainen, -partainen, -päinen, -ruutuinen, -tilainen, -töinen, -ääninen. **2.** harv. muiden a:ien yhteydessä (s:sesti), esim. i:rikas, -viisas.

2. **iso-** kreikkalaisperäisten yhd:ojen alkuosana merk:ssä sama(n)-, yhtäläinen, esim. i:baari, -hypsi, -meria; i:kroninen, -terminen.

isoakseli[85] *s. geom.* jana, jonka ellipsi leikkaa

sen polttopisteiden kautta kulkevasta suorasta; vrt. pikkuakseli.

isoavai|nen[63] *a. heng.* = isoovainen. | Ja hän [Herra] asetti sinne [erämaahan] i:set, ja he perustivat siihen asuntokaupungin VT[V].

iso|baari[4] *s.* **1.** *metrl.* karttaan piirretty saman (redusoidun) ilmanpaineen alaisia seutuja yhdistävä viiva, samanpaineenkäyrä. **2.** *fys. tekn.* käyrä, joka esittää kappaleen (kaasun) olotilan muutosta paineen pysyessä muuttumattomana. **-baasi**[4] *s. geol.* kartassa tiettynä aikana saman verran kohonneita kohtia yhdistävä käyrä. **-baatti**[4*] *s.* samalla syvyydellä olevia pisteitä meri- ym. kartoissa yhdistävä käyrä, syvyyskäyrä.

iso|eno[83] *s.* äidin t. isän eno. **-hampai|nen** *a.* I. eläin. I. saha. [Kasvin] i:set lehdet. I. postimerkki. **-hanhi**[85] *s.* (myös ⌒) metsähanhi. **-harkkoinen** *a.* I. postimerkki.

isohko[2] *mod.a.* isonlainen, isonpuoleinen. | I. mies. I. arpi otsassa. I. painos. Osti i:n maatilan.

isohypsi[4] *s.* korkeuskäyrä.

isoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* iso, suuri, suurellinen, ylhäinen, mahtava, rikas, hieno, ylpeä, komeileva. | I. talo. I. isäntä, herra. Meillä kävi i:sia vieraita. I. ilme, käytös. I:set pidot. Viettää, elää i:sta elämää. Elellä i:sesti. Eivät ole i:set olomme. Tosin palveli hän vuoden Helsingissä ja joteskin i:sta herrasväkeä KIVI. Astelee hän i:sesti / ahol armaal edestakaisin KIVI. -- linnan piha täynnä -- i:sten herrojen palkollisia KALLAS. -- en katso itseäni missään suhteessa noita i:sia apostoleja huonommaksi UT. — *S:sesti,* tav. *mon.* mahtavasti, komeasti, suurellisesti elävästä, ylpeämielisestä henkilöstä; myös *halv.* | Antautua i:sten almuille. Kyllä i:sten elää kelpaa! Voi i:sten itsekkyyttä. Ne ovat niin ylpeitä ne i:set, ettei köyhä saisi puhua mitään ALKIO. Lahja avartaa alat ihmiselle ja vie hänet i:sten pariin VT.

iso|isä[83] *s.* äidin- t. isänisä, vaari. **-itiö**[83] *s. kasv.* erilaisitiöisten sanikkaisten itiömuoto, josta kehittyy naarasalkeisvarsikko; *syn.* makrospori. | I:t vastaavat siemenkasvien alkiorakkoa. **-jakaa** *v.* → toimittaa isojako, panna isoonjakoon.

isojako[85] *s.* (myös ⌒) maanjako, jonka tarkoituksena on kylän maan jakaminen siten, että kullekin tilalle annetaan sille kuuluvat tilukset yhtenä t. mahdollisimman harvoina tiluslohkoina. | Toimittaa, suorittaa i. Isoonjakoon määrätty tila. Isonjaon täydennys. — *Kuv.* Italia kiirehti -- Afrikan isoonjakoon AK. **-asetus** *s.* **-kartta** *s.*

iso|jalkainen *a.* I. nainen. **-joutsen**[85] *s.* (myös ⌒) ks. joutsen. **-jyväinen** *a.* I. ruis. **-kasvui|nen** *a.* kasvultaan iso. | I. ruoho. Tavallista i:sempi [t. isompikasvuinen] mies. I. kansa, heimo. **-kello**[84] *s.* (myös ⌒) kirkon isosta kellosta. | Jos i. lyö kun saavumme tapulin kohdalle, niin matkamme onnistuu AK. I. köyhän velan maksaa [viittaus kuolinkellojen soittoon] SL. **-kitainen** *a.* I. linnunpoikanen.

isokliini[4] *s. maant.* kartassa sellaisia paikkakuntia yhdistävä käyrä, joilla on sama inklinaatio.

iso|kokoinen *a.* (kooltaan) iso, kookas. | I. hevonen, mies. I. miekka, kirja, taulu. I. Suomen kartta. I. ilmoitus. Teoksessa on 820 i:kokoista sivua. **-korvainen** *a.* I. paimenkoira. I. maljakko. **-koskelo** *s.* Mergus merganser, rannikoillamme yleinen komea koskelo.

iso|kromaattinen[63] *a. fys.* = monokromaattinen; *valok.* joskus = ortokromaattinen. **-kroni|nen**[63] *a. fys.* vrt. synkroninen. | Heilurin heilahdukset ovat i:sia, jos heilahdusaika on riippumaton heilahduksen laajuudesta. Jos kahdella heilurilla on sama heilahdusaika, niin ne ovat i:sia. **-kronismi**[4] *s.,* tav. *fys.* heilahdusten samankestoisuus; vrt. synkronismi.

iso|kukkainen *a.* I. kasvi, orvokki. I:kukkaista kangasta. **-kulle**[84] *s. kal.* (myös ⌒) eräs poveton jokinuotta, heitto. | Isollakulteella kalastetaan lohia Oulu- ja Tornionjoella. **-kuovi**[85] *s.* Numenius arquata, Etelä- ja Keski-Suomessa yleinen kuovi.

isolaat|io[3] *s.* eristys, eristäminen; eristyneisyys. **-tor|i**[6] *s. tekn.* **1.** eristin. | Lasista, posliinista valmistettu i. **2.** eriste, eristysaine. | Lasi ja kumi ovat hyviä i:eita.

iso|lantio[84] *s. anat.* (myös ⌒) lantion isompi yläosa; vrt. pikkulantio. **-lehtinen** *a.* I. kasvi, puu, ruoho.

isoloi|da[18] *v.* eristää. | I:tu sähköjohto. Sairas on i:tava ympäristöstään. Ilmiötä ei tule käsitellä muista i:tuna. — *Kiel.* I:viksi eli irtomuotoisiksi kieliksi nimitetään kieliä, joista sanojen taivutus kokonaan puuttuu. **-tu|a**[1*] *refl.v.* eristäytyä. | I. ympäristöstään. Toiskieliset pyrkivät i:maan omaan karsinaansa.

iso|luukku[84] *s. mer.* (myös ⌒) suurin laivan ruumaan johtava luukku. | Laivamiehet olivat kokoontuneet isonluukun kannelle juttelemaan. **-mahainen** *a.* I. isäntämies. I. mätihauki. I. kaappikello, vesiruukku, viinapullo. **-masto**[84] *s. mer.* (myös ⌒) aluksen pisin (us. toinen) masto. | Kiivetä isoonmastoon.

iso|meeri[4] *s. kem.* Keskenänsä isomeerisia yhdisteitä nimitetään toistensa i:meereiksi. **-meeri|nen**[63] *a. kem.* sama-aineinen; vrt. seur. | Yhdisteitä, joilla on sama molekyylikaava, mutta jotka ominaisuuksiltaan eroavat toisistaan, sanotaan keskenään i:siksi yhdisteiksi. **-meria**[15] *s. kem.* ilmiö t. ominaisuus, että erilaisilla yhdisteillä on sama kokoomus ja sama molekyylipaino, sama-aineisuus. **-morfia**[15] *s. kem. min.* aineiden kiderakenteen yhdenmukaisuutena ilmenevä sukulaisuussuhde, isomorfisuus. **-morfi|nen**[63] *a. kem. min.* -suus[65] *omin.* kiderakenteeltaan samanlainen, samanmuotoinen. | Keskenään i:set aineet, seokset. Magnetiitti on i. spinellin kanssa.

isomärssy[84] *s. mer.* (myös ⌒) isonmaston märssy. **-raaka** *s.* **-tanko** *s.*

iso|nen[63] *dem.s. kansanr.* isä, iso. | Villainen emosen vitsa, / ruokoinen i:sen ruoska KANT.

iso|nenäinen *a.* I. juutalainen. I. rotu. **-niveli|nen** *a.* Hevonen, jolla on i:set jalat.

isonlai|nen[63] *a.* isohko, isonpuoleinen. | I. alue,

rakennus, sairaala. Osti i:sen maatilan. I. saavi.
isonnuslasi *s.* tav:mmin suurennuslasi. | Katsoa, tutkia jtak i:lla.
isonpuolei|nen *a.* isohko, isonlainen. | I. laiva, torppa, astia. I. hyönteinen. Porkkana leikellään i:siksi palasiksi.
ison|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* tehdä isommaksi, suurentaa, laajentaa. | I. reikä(ä). Peltoalaa on i:nettava. Tulipesää i:nettiin. Käytettävän pyörän kierrosluku saadaan lisääntymään i:tamalla käyttävää pyörää.
isontu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) isota, suurentua. | Kuu on i:nut. Ei ole pyy minun muistini aikana enempää pienentynyt kuin i:nutkaan. -- hänen muukin olonsa on i:nut -- vatsan mukaisesti KILPI.
isonuotta[81] *s. kal.* myös ⌒. | Sekakalanuotat jaetaan paiste- eli rantanuottiin ja isoihin- eli selkänuottiin.
isoovai|nen[63] *a.*, tav. *heng.* ja *kuv.* (*rinn.* isoavainen) nälkäinen; vrt. janoovainen. | I. sydän. Ruokkia i:sia. Tee minut i:seksi / -- / ett' armon sulta saan VK. — Tilastot eivät totisesti ole henkisesti i:sten ravintoa.
iso|pappa[83] *s.*, tav. *leik.* isoisä. | No mutta kiltti i., älä nyt niin vihastu! **-pappila**[84] *s.* (myös ⌒) kirkkoherran pappila;)(kappalaisen l. pikkupappila. | Hän pitelee polvillaan isonpappilan penskoja KIANTO.
isop|pi[5*] *s. raam.; kasv.* iisoppi; on epävarmaa, mitä kasvia Raamatussa isopilla tarkoitetaan. | -- ottakaa kimppu i:pia ja kastakaa vereen VT. — *Kuv.* Puhdista minut i:illa, että minä puhdistuisin, pese minut, että minä lunta valkeammaksi tulisin VT.
isoprammi[84] *s. mer.* (myös ⌒) isonmaston prammi. | Isonprammin tukiköysi. **-purje** *s.* **-raaka** *s.* **-tanko** *s.*
isopreeni[4] *s. kem.* eräs kyllästämätön, helposti polymerisoituva hiilivety, väritön neste, jota käytetään mm. keinotekoisen kautsun raaka-aineena.
iso|purje[81] *s. mer.* myös ⌒; *syn.* emäpurje. **1.** yksimastoisen aluksen kahveli- t. kolmiomainen purje. **2.** isonmaston kahvelipurje t. suurin (alin) raakapurje. **-putki** *s.* Angelica, isokokoisia putkikasveja. **-päi|nen** *a.* -syys *omin.* I. lapsi, eläin, toukka. — *Lääk.* I:syyden l. makrokefalian syynä on useimmiten vesipää. **-raaka**[81] *s. mer.* (myös ⌒) isonmaston alin raaka. **-reikäinen** *a.* I. putki, seula. I. haulikko. **-rik|as**[85] *a. kans.* upporikas. | -- taitaa olla [Alastalo] i. KILPI. -- hänet oli tuotu -- eräästä i:kaasta huvilasta SEPPÄNEN. — *S:sesti* porho, pösö, pons(s)ari. | Isotrikkaat ajaa tohistavat ylpeästi PAULAH.
isorokko[84] *s.* (myös ⌒) eräs erittäin vaarallinen tarttuva tauti, joka ennen rokotuksen käytäntöön tuloa raivosi laajoina epi- ja pandemioina yli koko maailman. | Sairastua isoonrokkoon. **-epidemia** *s.* **-i|nen** *poss.a.* I. henkilö. I:sten hoito. **-potilas** *s.* **-rokotus** *s.* **-tartunta** *s.*
iso|rumpu[81] *s. mus.* (myös ⌒) isokokoinen rumpu, bassorumpu; vrt. pikkurumpu. | Isonrummun nuija. **-rutto**[81] *s.* myös ⌒. **1.** 1710 Suomessa raivonneesta ruttotaudista käytetty nimitys. **2.** musta surma. **-ruutui|nen** *a.* I. ikkuna. I:sta kangasta. Arkki i:sta paperia. **-rysä**[84] *s. kal.* (myös ⌒) isokokoinen rysä. | Isonrysän käyttö järvissä ja joissa on laissa kielletty. **-setä**[83] *s.* äidin t. isän setä. **-siipinen** *a.* I. lintu, kärpänen. **-silmäinen** *a.* I. lapsi, eläin. I. neula. I. verkko. **-sisko**[81] *s.* vanhempi t. vanhin sisko. | Isonsiskon oli opetettava pikkusiskolle aakkoset.
iso|sporinen[63] *a. kasv.* yhtäläisitiöinen. **-staattinen**[63] *a. geol.* isostasiaa koskeva, sen mukainen. | I. tasapaino, ilmiö. I. tutkimuslaitos. **-stasia**[15] *s. geol.* maankuoren tasapainotila, jossa tietystä syvyydestä, ns. tasauspinnasta alkaen vallitsee hydrostaattinen tasapaino. | Maan kohoamisen syynä pidetään i:a.
isosti *adv.* paljon, kovasti, kovin, suuresti, huomattavasti, pahasti. **1.** melko *harv.* myönt. yhteyksissä. | Erehtyä i. A. muistuttaa i. veljeäni. Alkoi itkeä i. KAL. — Elää i. 'komeasti, suurellisesti'. I. se näyttää rupeavan yrittämään, patruuŋa KATAJA. — Harvaan ja i. [= isoin kuvioin] kirjailtu kangas. **2.** kielt. yhteyksissä. | En siitä i. välitä. Hän ei i. huolehdi ulkoasustaan. Ei se ole i. tätä huonompi. Isommin asiaa ajattelematta. -- meissä ei liene i. kehumisen varaa AHO. Poika ei puhunut siihen i. [= juuri] mitään SILL.
iso|suinen *a.* I. pullo. — *Kuv.* suurisuinen. | I. lavertelija. **-suu**[(83)] *a.*, tav. *kuv.* suurisuinen. | Mokomakin i. akka! — *S:sesti* lörpöttelijä, lavertelija, kerskailija. | Suu kiinni, i.! Valehtele nyt pojalle, muutama [= mokomakin] i. ALKIO.
1. iso|ta[38] *v.*, tav. *ylät.* ja *heng.* tuntea nälkää, olla nälissään; myös *kuv.* kaivata, ikävöidä, halata; vrt. janota. | I. jtak. Henkeni i:aa Jumalaa, Jumalan luo. Autuaita ovat ne, jotka i:avat ja janoavat vanhurskautta UT. -- minun käteni pysyivät alati tyhjinä ja minä i:sin ja janosin yhä KAILAS.
2. iso|ta[34] *v.* tulla isommaksi, isontua, suureta. | Paise i:nee. Vesipisara i:ni i:nemistaan. Savuympyrät vaelsivat puolikatossa, i:nivat, kohosivat ylemmäksi AHO. Ilot pienet i:nevi, / surut suuretki sulavi AK.
isotanko[81] *s. mer.* (myös ⌒) isomärssytanko.
isot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* mahtailla, rehennellä, pöyhkeillä, kerskua, suurennella. | I. jstak, jllak, jnk puolesta. I. rahoillaan. I. heikommilleen. Ei siitä kannata i. Ole i:telematta!
isotermi[4] *s.* **1.** *metrl.* viiva, joka ilmatieteellisissä kartoissa yhdistää seutuja, joissa tiettynä aikana vallitsee sama lämpötila, saman lämpötilan käyrä, lämpökäyrä. **2.** *fys.* isotermisen muutoksen graafinen kuvaaja. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* tasalämpöinen. **1.** *fys.* I:seksi sanotaan olotilan muutosta, jonka aikana lämpötila pysyy muuttumattomana. I. ilmiö. I. puristus. Kaasujen i:set muutokset. **2.** *metrl.* Stratosfääriä kutsutaan i:seksi kerrokseksi, koska siinä tuskin ollenkaan esiintyy lämpötilan alenemista.
isotikka[84] *s.* (myös ⌒) = käpytikka.

isot|on[57] *kar.a. kansanr.* isätön. | Jo oisi aika orjan syöä, / i:toman illastella KAL.

iso|toninen[63] *a.* I:tonisiksi sanotaan liuoksia, joiden osmoottinen paine on sama IT. **-toop|pi**[4*] *s. kem.* vrt. isotopia. | Kemiallisessa suhteessa keskenään samanlaisia, mutta atomipainoltaan erilaisia alkuaineita nimitetään toistensa i:eiksi. Vedyn i:it. **-tooppi|nen**[63] *a. kem.* vrt. seur. | I:set alkuaineet. Lyijyn i:set muodot. **-topia**[15] *s. kem.* ilmiö, että alkuaine esiintyy eri muotoina, joiden atomiytimessä on sama sähkövaraus, mutta joilla on eri atomipaino. **-trooppinen**[63] *a. fys.* fysikaalisilta ominaisuuksiltaan kaikkiin suuntiin samanlainen;)(anisotrooppinen. | I. kappale, aine.

iso|täti[83] *s.* äidin t. isän täti. **-töinen** *a.* I. tehtävä, käsityö, rakennus.

isou|s[65] *omin.* (iso) koko, isokokoisuus; vrt. suuruus. | Paketin i. Ei [ole katsottava] miehen i:teen eikä säären korkeuteen SL. - - iso nainen kantakoon i:tensa ylpeästi AK. — *Kuv.* - - ison talon isäntä ylpeilee ja uhkailee i:dellaan AHO.

iso|vaari[83] *s.* tav. isoäidin t. isoisän isä; myös isoisästä. **-vanhem|mat**[83] *s. mon.* vanhempien vanhemmat, isoäiti ja isoisä. | Elättää i:piansa. **-varpui|nen** *a. metsät.* I:set rämeet ovat tyypillisimpiä rämeitä. **-varvas**[81] *s.* (myös ⌒) sisin varvas, ukkovarvas. | Löi isonvarpaansa kiveen. **-vasara**[84] *s.* (myös ⌒) moukari. | Hei, tule takamieheksi sieltä, ota i.! LEINONEN. **-vatsainen** *a.* I. mies, lapsi, hevonen. I. säkki, lasitölkki. **-veli**[84] *s.* (myös ⌒) vanhempi t. vanhin veli. | Pikku Lauri pääsee isonveljen kanssa kalaan. **-vene**[84] *s.* myös ⌒. **1.** laivan suurin (pelastus)vene. parkassi. **2.** Hylkeenpyyntikunnan i. 'päävene'. **-venäläi|nen**[63] *a.* ja *s.* I. rotu, kansallisuus. I. valtio. I:set asuvat Euroopan-Venäjän keski- ja pohjoisosissa. **-viha**[84] *s. hist.* (myös ⌒) suuren pohjan sodan aikana Suomessa 8 vuotta (1713—1721) kestänyt venäläisvallan aika. | Isonvihan veriset vuodet. Ruijan suomalainen asutus näyttää saaneen alkunsa isonvihan aikoina AK. **-viisari**[84] *s.* (myös ⌒) kellon minuuttiosoitin. | I. on kahdentoista kohdalla. - - nenä roikkuu naamassa pitkänä kuin i. kellotaulussa KILPI. **-viisas**[85] *a.* omasta mielestään viisaasta henkilöstä. | - - sinä luulet olevasi i. PAKK. — *S:sesti.* On siinä hänellekin. mokomalle isolleviisaalle, tarpeeksi ihmettelemistä. **-ympyrä**[83] *s. geom.* pallon ja sen keskipisteen kautta kulkevan tason leikkauskuvio. **-yrtti**[81] *s. kans.* myrkkykeiso. **-äi|ti**[83] *s.* äidin t. isän äiti, mummo. | I:din ajoilta peräisin. **-ääni|nen** *a.* **-sesti** *adv.* suuri-, kova-, voimakasääninen, äänekäs. | I. mies, seurue. I. herätyskello. Pitää i:stä melua. Väittely kävi yhä i:semmäksi. Jutella i:sesti.

ispin|ä[15] *s. murt.*, tav. *mon.* suolattu, hienoksi hakattu tali, jota käytetään ruoan höysteenä. | I:öitä [= ispinän muruja] käytetään mm. laskiaisrieskoihin.

israeli|itta[10*] *s.*, us. *leik.* israelilainen, juutalainen. | Komeanenäinen i. Kauppias oli oikea pesunkestävä i. Katso, totisesti oikia I., jossa ei petosta ole UT[V]. — *Erik.* ed. raamatunlauseeseen viitaten. | Kas siinäpä oikea i., jossa ei vilppiä ole! [kellokauppiaasta] KIANTO. - - potkupallohullut - -, nuo totiset ja nuhteettomat i:itat TIITUS. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* **1.** yl. juutalainen, heprealainen. | I. kauppias. I. temppelilaulu. Palestiina, i:sten kotimaa. Katso, oikea i., jossa ei vilppiä ole! UT. — *Halv.* vrt. juutalainen 1.b. | Se kirottu i. veti minua huulesta. **2.** Israelin valtioon kuuluva, Israelin valtiosta peräisin oleva yms. | I:sten appelsiinien tuonti.

issias[64] *s.* par. iskias.

issik|ka[15*] *s.* **1.** *ark.* vuokra-ajuri, vos(s)ikka, isvos(s)ikka. | Ajaa i:alla. Nousta i:kaan. Joku i. torkkui kadun kulmassa. **2.** Aspidistra elatior, eräs monivuotinen huonekasvi, tuonenkielo.

istah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Tulivat pihaan ja i:telivat mikä minnekin SILL.

istah|taa[2*] *mom.v.* (< seur.) istuutua (kevyesti, lyhyeksi aikaa). | I. jhk. I. puhelemaan, juttusille. Puhuja i:ti. I:da toki hetkeksi! Eukko i:ti rukkinsa ääreen. Ei tässä ole aikaa i:taakaan. Lintu i:ti kivelle.

istu|a[1] *v.* **1.** ihmisistä ja eläimistä; vrt. seisoa, maata; ryhmissä b—d merk. melko lailla epämääräistynyt. **a.** olla istuma-asennossa. | I. kököttää, murjottaa, toljottaa. I. tuolilla, sohvassa t. sohvalla, satulassa, autossa, rannalla, kotona. I. pöydässä l. pöydän ääressä, ikkunassa l. ikkunan ääressä. I. jalkapuussa. I. kuormalla, kuorman päällä. I. ohjaksissa, airoissa t. airoilla, peräsimessä. I. auton ratissa. I. ongella, kokouksessa, konsertissa. I. tarpeillaan, asiallaan. I. ruokapöydässä, ruoalla, viiniä maistelemassa. I. ääneti, yksin, liikkumatta, ikävissään, ajatuksissaan, nälissään, ajatuksiin vaipuneena, omissa oloissaan, kädet ristissä, ristissä käsin, vierekkäin. I. myöhäiseen yöhön. I. mallina. Kahden i:ttava reki, pulpetti. Käy i:maan! Istu edes muutama minuutti. I:ttiin kuin kirkossa 'vakavan hiljaisina'. Minun on vaikea i. Hän i:u kaiket päivät nenä kirjassa (kiinni). Anna minun i. rauhassa! Joku on i:nut hattuni kasaan. I. [= olla] kaksi vuotta samalla luokalla. Kantoi tuohon karhun taljan / i:aksensa isännän KAL. - - i:ttuasi peitä ulostuksesi VT. — I:va työ → istumatyö. I:va asento → istuma-asento. — Koira i:u takajaloillaan. Puussa i:va teeri. Hämähäkki i:u verkkonsa keskellä. — *Kuv.* I. kuin neuloilla t. tulisilla hiilillä. I. lujasti, varmasti satulassa 'olla varmasti jssak asemassa'. Kylmä liettä lämmitteli, / nälkä i:i pöydän päässä KAILAS. **b.** kärsiä vapausrangaistusta. | I. linnassa. Joutua i:maan 'vankilaan'. Poika pantiin i:maan (arestiin). I. sakkoja. I. varkaudesta. I:i rangistuksensa Turun linnassa. Sepäs vasta muija — sen ukko i:i linnaa, taisi i. elinkautista KIANTO. Kuusi vuotta on hän i:nut veljensä taposta LEINONEN — Saada i:mista 'jälki-istuntaa koulussa'. **c.** pitää istuntoa, neuvottelua, käräjiä tms.; olla jäsenenä jssak. | Oikeus, eduskunta, hallitus i:u. Tuomari i:u käräjiä. I. oikeutta. Käräjät i:ttiin pitäjäntuvassa. Jo viisi vuotta i:nut komitea. Korkea oikeus ru-

peaa i:maan! JÄRVENT. -- olisi [laamanni] i:nut itse asian AHO. No, nythän sitä taas tänään i:taan sitä kaivoasiaa! TIITUS. — Hallitus, jossa i:u kansan vihollisia. **d.** (istuen) viettää, kuluttaa (aikaa). | I. iltaa jkn luona. Mennä jhk iltaa i:maan. Hän i:u usein iltojaan meillä. -- i:tiin yhdessä koko suku joulua Langholmassa KILPI.

2. istuutua, käydä istumaan. | I. tuolille, kivelle, keinutuoliin. I. rekeen, junaan. I. pöytään, ruoalle, ruokailemaan. I. soutamaan. Olkaa hyvä ja i:kaa! Isäntä i:i itse ohjaksiin. -- hän tahtoi i. airoille AHO. — *Kuv.* Hyvä on toisen housuilla tuleen i. I. jkn kelkkaan 'ryhtyä asioihin jkn kanssa'. Istu ja pala! [lievänä voimasanana, ihmettelyn, hämmästyksen tms. ilmauksena]. | Istu ja pala! Sehän on Pekka!

3. esineistä ja asioista. **a.** olla kiinni; *harv.* tarttua (nämä tav. par.). | Puun juuret i:vat lujassa. Kirves i:u tiukasti kannossa. Korkki i:u lujasti (kiinni) pullossa. Lika, haju i:u vaatteissa. Sillä miehellä i:u puukko höllässä. Siinä [otsalla], missä miehuus loistaa, i:u meillä tämä variksen-jalka [=orjanmerkki] KIVI. Jo liikahtelivat joessakin eilen vielä kiinteästi i:neet jäät ALKIO. [Vanhan sotilaan] päässä i:u hitusen kallellaan uljas töyhtöhattu LEINONEN. — Loman saanti i:u [= on] tiukassa. Voitto i:u lujassa 'on vaikeasti saavutettavissa, tiukassa'. Ennakkoluulot i:vat syvällä kansan tietoisuudessa. A:ssa on sitkeässä i:vaa itsepäisyyttä. Jaakon moraali se i:u lujana hänessä kuin katinkulta kalliossa JOTUNI. — Terva i:i lujasti käteen. Lika i:i vaatteisiin. Pala i:i kurkkuun. **b.** sopia, käydä, keveltyä. | Puku, kenkä, hattu i:u hyvin, huonosti. Leninki i:u vartalon mukaan. Sehän i:u kuin valettu, kuin luotu! Hyvin, tiukasti, väljästi i:va takki. Sukat eivät istu oikein hyvin. Kuinka i:u selkäpuoleni [hännystakista] KIVI. -- maaräätäli, joka saa aikaan vain huonosti i:van pitkähihaisen kotelon AHO. — Kuokka i:u maamiehen kouraan kuin luotu. **c.** *murt.* olla käymättä, seisoa; pysähtyä. | Kello i:u. Kas kun kellokin on i:nut SILL. Mylly on i:massa. Pannaan vain, miehet, meijeri i:maan! ALKIO.

4. *refl. taiv.* istuutua. | Ursulan piti i:ita keinutuoliin HEPOR. [Väinämöinen] i:ihen ilon teolle, / laulutyölle työntelihe KAL. Kurki sanoo: "I:te selkään, minä sinua opetan" KS.

istua|lla, -lta, -lle *adv.* (*rinn.* istuvilla) (us. poss.-suff:llisena) istuma-asennossa. | Tehdä jtak, laulaa, työskennellä i., i:lta. Lysähtää, pudota i:lle(en). Nukkua i:lle(en). Kavahtaa, kohota i:lle(en). Puhua, ampua i:lta. Lapset laskevat i:llaan mäkeä. Hoitaja auttoi sairasta i:lle(en). Kaikki nousivat i:lta(an). Oppilas vastasi i:ltaan. -- koetti vääntää säkkiä selkäänsä, mutta horjahti i:lleen AHO. [Lassi] heittäysi i:ltaan rentonaan vuoteelle TOPPILA.

istuil|la[29] *frekv.v.* (< istua) istuskella, istuksia. | Hän i:ee enimmät ajat itsekseen. Tässä hän jo pienenä lapsena i:i pyhäaamuin ja katseli ulapalle TALVIO.

istuimet|on[57] *kar.a.* < istuin. | I:tomat rattaat.

-istuiminen[63] *poss.a.* < seur. | Leveä-, kangasi. Kaksi--, 3-i.

istui|n[56] *s.* **1.** *a.* istuma-alus: tuoli, penkki, rahi, jakkara, teljo, satula tms. | Puinen, nahkainen i. Niittokoneen, auton i. Kuljettajan, opettajan i. W.C:n i. I:men selkänoja. Katsella itselleen i:nta. Ohjaaja asettui i:melleen. Nousta i:melta. Lysähti takaisin i:melleen. Mies otti halon i:mekseen. Tuolin i. 'istuinlevy, -pinta'. Sohvan i:met on hyvin pehmustettu. -- jääneekö siihen [torpan metsään] linnun i:nta, kun kruunun hakkuu käypi KATAJA. Viekätte tätä vävyä / isoimmille i:mille KAL. — *yksiltä* t. *samoilta istuimilta, yksin istuimin* välillä nousematta, yksin tein, samaan menoon; vrt. istuma. | Tehdä jtak yksiltä, samoilta i:milta. Sittenpä huilii kauemmin yksin i:min [kun ensin rehkii lepäämättä] KARHUM. Ja samalta i:meltaan se oli senkin sanonut, että Vuojolan kukistajalla täytyi olla -- valta käsissään HAARLA. Kuulet miehestä, joka yhdeltä i:meltaan kaataa puolikymmentä peuraa PÄLSI. — *Yhd.* kulta-, nahka-, puui.; lisä-, taka-, varai.; puutarhai.; juhla-, kunnia-, valtai.; tuolini.; vaununi.; ohjaajani. **b.** *erik.* valtaistuin, hallituspaikka, (korkean viranomaisen t. viraston) virantoimituspaikka; kuninkaan tms. valta. | Kuninkaan, hallitsijan, paavin, piispan, maaherran i. Hallituksen, hovioikeuden i. Apostolinen, pyhä, Pyhän Pietarin i. 'Rooman paavin istuin'. Viipurin hovioikeuden i. sijaitsi Viipurissa. Venäjän i:mella istui jalo ja lempeä ruhtinas KIVI. — Häväistä paavin i:nta. Kuninkaan i. horjuu. -- sinun [Daavidin] i:mesi on oleva vahva iankaikkisesti VT. — *Kuv.* Koneellisen lakiuskonnon [Jeesus] tahtoi syöstä i:meltaan AK. Käykäämme sen tähden uskalluksella armon i:men eteen UT. — *Yhd.* armo-, oikeus-, tuomioi.; (tav. ⌒) kuninkaan-, piispan-, professorini. **2.** *mon.* takamukset, takapuoli. | Ankara jymähdys heitti hänet i:milleen lattialle. I:miani jomottaa vieläkin. [Mies lyö] käsillään pohkeihinsa ja i:miinsa AHO. Saa vain hautoa i:miaan eikä tapella HAARLA. — -- kun levitän takin selkäkappaletta ja housujen i:nta, niin eiköhän ne sitten sovi J.FINNE. **3.** *tekn.* se venttiilin osa, jota vasten sulkukappale nojaa, vaste(pinta). | Pumppuventtiili asettuu vähitellen i:melleen.

istuin- ks. myös istuma-. **-kamara** *s. el.,* tav. *mon.* apinoilla: paksun paljaan ihon peittämä istuinkyhmy. | Gibboneilla on pienet i:t. — *Leik.* ihmisen istumalihaksista. | -- olikohan pojalla liian mehevä i. KIANTO. He, pane tuo iskunvaimentaja [= tyyny] i:isi alle AK. **-kyhmy** *s. anat.* istuinluun muodostaman kulman kärjessä oleva kyhmy. | Seisoessa pakaralihakset peittävät i:n. **-laatik|ko** *s.* istuimeen kuuluva laatikko; istumalaatikko. | Reen i:osta löytyi koko joukko kieltotavaraa. **-lauta** *s.* Reen, veneen, keinun i. **-levy** *s.* Tuolin i. **-liha|s** *s.,* tav. *mon.* pakara. | I:kset heltyvät. Sai luodin i:ksiinsa. **-luu** *s. anat.* lonkkaluun taempi kaarimainen alaosa. | Kumpikin lonkkaluu

on muodostunut kolmesta luusta: suoli-, häpy- ja i:sta. **-paik|ka** *s.* **1.** istumapaikka. | Tilapäinen, mukava i. Kuljettajan i. Etsiä, tarjota i:kaa. I:aksi kelpasi laho kanto. Kulkija pyysi i:kaa rekeen. **2.** takamus, istuinlihakset. | Liikettä tehtäessä ei i. saa koskettaa maata. Polvet notkistetaan nopeasti, i. laskeutuu alaspäin AK. I:an kohdalta kuluneet housut. **-pakar|a** *s.*, tav. *mon.* istuinlihas, pakara. | Sai tukevan potkun i:oihinsa. **-patja** *s.* Joustava, pehmeä i. Sohvan i. Kanootin i. **-penk|ki** *s.* Kiinteä, leveä i. Veneen i:it on sijoitettu poikittain. Käymälän i. **-pin|ta** *s.* **1.** Tuolin i. I:nan kantavuus. **2.** *tekn.* venttiilin sulkukappaleen istuimeen nojaava pinta t. se istuimen pinta (vastepinta), johon sulkukappale nojaa. | Venttiilin i:nat kuluvat nopeasti. **-puu** *s.* Mut aatokseni lentää myrskyn lailla / kuin Nooan kyyhky i:ta vailla JÄRVENT. **-rivi** *s.* Katsomon i:t. Alin, ylin i. **-ryhm|ä** *s.* Vierashuone hauskoine i:ineen. **-sija** *s.* istumapaikka, istumasija. | Matala, pehmeä i. Veneen, parvekkeen i:t. Hakea i:a. I:t on sijoitettu porrasmaisesti. 800 i:a käsittävä kirkko. **-tyyny** *s.* Nahkainen i. Ajurin i. Kanootin i.

istuja[10] *tek.* < istua 1. | Kotona, puussa, rannalla, sisällä, lakitta, yksin i. (myös ◡). I:t nousivat. - - ma laps olen syksyn vaan / ja i. pitkän illan LEINO. Anna virsi viisahalle, / laulu lautsan i:lle! KAL. — Sakon, rangaistuksen i. — Vielä nimitti vouti hänet käräjäin i:ksi AHO.

istujai|nen[63] *s. kansanr.* istuja. | Eipä tässä lautsat laula, / kun ei lautsan i:set KAL. - - ikkunat iloittelihe / ikkunaisten i:sta KAL.

istujais|et[63] *s. mon.* (pienet) kestit, pidot, illanvietto, "sitsi", seura. | Kerhon i. Pitää i:ia. Käydä i:issa. I. venyivät myöhään yöhön. Vanhaemäntäkin viipyili oman asuntopuolensa portailla yhteisissä illan i:issa SILL. — *Yhd.* illan-, yöni.

istukalli|nen[63] *poss.a.*, vars. *biol. el.* < istukka. | I:set nisäkkäät.

istuk|as[66*] *s.* **1. a.** *maat.* 2-vuotisen juurikasvin, kaalin tms. yksilö, joka on otettu talteen siemenen saantia varten seuraavana kasvukautena viljeltäväksi. | I:kaita säilytetään talven yli kuopassa, kellarissa tai aumassa juuret multaan pantuina. — *Kuv.* Tämä epäonnistunut kielellinen i. ei ole onneksi päässyt juurtumaan. — *Yhd.* pikku-, valioi.; siemeni.; peruna(n)-, sipuli(n)i. **b.** *metsät.* istutettava puuntaimi. **2.** *murt.* vakinainen ruotuvaivainen. | Elättää i:asta. Saatiin myös i:kaita vuosikausiksi talon hoitoon PAULAH. - - vanha i.-Pekka, joka kaikki päreet kiskoi AHO. **3.** *tekn.* → istukka 2.

istukas|kuoppa *s. maat.* kuoppa, jossa istukkaat säilytetään talven yli. **-lava** *s. maat.* Öisin pidetään i:t peitettyinä. **-sipuli** *s.* **1.** siemeneksi käytettävä sipuli. **2.** Allium cepa solanina, meillä eniten viljelty punasipuli (lajike).

istukat|on[57] *kar.a.*, vars. *biol. el.* < seur. | Pussieläimet ovat i:tomia nisäkkäitä.

istuk|ka[15*] *s.* **1.** *biol.* **a.** *el.* elin, joka yhdistää sikiön emon kohdun seinämään ja jonka kautta tapahtuu sikiön aineenvaihdunta. | Kaikilla muilla nisäkkäillä paitsi nokka- ja pussieläimillä on i. **b.** *kasv.* se kohta sikiäimessä, johon siemenaihe on kiinnittynyt. | I:oita on kolmea lajia: laita-, keski- ja pohjai. **2.** *tekn.* työkalujen ja työstökoneiden ym. osa, johon terä t. työkappale kiinnitetään; osa, jolla jk kone t. laite kiinnitetään alustaan tms. | Poran, sorvin i. I:an leuat. Kiinnittää jtak i:kaan. Kone kiinnitetään i:alla jalustaan. Sähkölamppu kierretään i:kaan. — *Yhd.* leuka-, magneetti--, puristusi.

istuksi|a[17] *frekv.v.* (< istua) istuskella, istuilla. | I. joutilaana. - - vasta kylpemästä tullut väki i:i hämärässä tuvassa AHO. Pitkällä rahilla näkyi i:van kolme kirkkomiestä KIANTO.

istuma[13] *s.* istuminen; tav. adv:sesti. | Mies pisteli yhdellä i:lla [= yhteen menoon istuen] poskeensa kaiken ruoan. Työ on saatava valmiiksi tällä i:lla. No en minä tältä i:lta usko sanaakaan sen miehen höpötyksistä. — *Harv.* istuin. | Tuotihin tulinen tuoli / isännäisen i:ksi KANT.

istuma- ks. myös istuin-. **--asen|to** *s.* Hyvä, epämukava i. Ratsastajan, koiran i. Työskennellä i:nossa. Huono i. pilaa lapsen luuston. — *Voim.* = istunta. **--aukko** *s.* Lentokoneen, kanootin i. **-jal|ka** *s. el.* linnun jalka, jossa varpaat lähtevät samalta tasolta kolme eteen, yksi taakse. | Raatelujalka eroaa i:asta vahvempien ja käyrempien kynsiensä puolesta. **-järjestys** *s.* Oppilaiden, kutsuvieraiden i. Eduskunnan, luokan i. Muuttaa i:tä. **-kivi** *s.* Kalamiehen i. **-kylpy** *s.* vain ruumiin alaosaan kohdistuva ammekylpy, puolikylpy. | Kylmä, lämmin i. Antaa, käyttää, ottaa i:jä. **-laatikko** *s.* kannellisen veneen, kanootin tms. avonainen, istujille varattu osa; vrt. istuinlaatikko. | Vesi löi i:on. **-lakko** *s.* = miehityslakko. **-leikki** *s.* istualta leikittävä leikki. **-lihas** *s.* istuinlihas. **-orsi** *s.* Kanojen i. **-paik|ka** *s.* istuinpaikka;)(seisomapaikka. | Kirkon, teatterin, ravintolan, junan, oikeussalin i:at. Salissa on 200 i:kaa. Hakea i:kaa. Tarjota jkulle i:kaansa. Saada, löytää i. Ensi-illan kaikki i:at on varattu. Otti i:akseen halkopinon. Rantakalliot ovat vesilintujen i:koja. **-pakara** *s. el.* istuinkamara. | Mandrillilla on korean punaiset i:t. **-pöy|tä** *s.* valmiiksi katettu ruokapöytä, jonka ääressä ruokavieraat istuen aterioivat; vrt. seisomapöytä. | Päivällinen tarjottiin i:dästä. **-sij|a** *s.* istuinsija, istumapaikka. | Kirkossa on 700 i:aa. Kentällä ei ollut muuta i:aa kuin nurmikko. Löysin eräältä penkiltä kapean i:an. Henkilöitä kuljettavista moottoriajoneuvoista maksetaan veroa istuma- ja seisomasijojen mukaan. **-tila** *s.* Raivata itselleen i:a. Huoneesta oli mahdotonta saada i:a. Penkkiä käytetään sekä istuma- että nukkumatilana. **-työ** *s.* istuen, istualta suoritettava työ. | Rauhallinen, rasittava i. Olla i:ssä. Tehdä i:tä.

istun|ta[15*] *s.* **1.** istuminen. | Ainainen i. virastossa käy ikäväksi. Sai i:nasta vatsataudin. — *Yhd.* jälki-i. **2.** istuma-asento. **a.** *voim.* asento, jossa ruumiin paino on molemmilla jaloilla ja sääret koko pituudellaan koskettavat

maata; telineillä: asento, jossa vartalo on enemmän t. vähemmän pystysuorassa ja ruumiin paino on säärien taka- t. sisäosien varassa. — *Yhd.* haara-, koukku-, noja-, poikki--, polvi--, ratsas-, risti--, saksi-i. **b.** ratsastusasento. | Kiinteä, pysty, kevyt i.

istuntavalta *s. lak.* oikeus olla mukana neuvotteluissa. | Tuomiokapitulin sihteerillä on pysyväinen istunta- ja puhevalta tuomiokapitulissa.

istun|to[2*] *s.* **1.** eduskunnan, tuomioistuimen, edustajiston tms. kokous, neuvottelutilaisuus. | Yleinen, epävirallinen i. Hallituksen, komitean i. Pitää i:toa jssak. I. on päättynyt. — Spiritistinen i. — *Yhd.* juhla-, jälki--, täys-, yhteisi.; ilta-, vuosi-i.; oikeuden-, osastoni. **2.** (illan)istujaiset, illanvietto, kemut. | Järjestää jkn kunniaksi i. Onko sinulla aikaa pieneen i:toon. Isännät -- saarnasivat siitä [ensimmäisestä viskuukoneesta] pyhäiltaisissa i:noissaan PAULAH.

istunto|aika *s.* tav. istuntokausi. **-huone** *s.* Oikeuden, tuomiokapitulin, hallituksen i. Todistajat kutsuttiin i:eseen. **-kausi** *s.* ajanjakso, jonka kuluessa istunnot pidetään. | Eduskunnan i. Kihlakunnanoikeuden i:a nimitetään käräjiksi. — *Yhd.* kevät-, syysi. **-paikka** *s.* Oikeuden i. **-päivä** *s.* Juttu tulee esille syyskäräjien kolmantena i:nä. **-sali** *s.* Avara, pyöreä i. Valtioneuvoston i. Eduskunnan suuri i. Välikohtaus oikeuden i:ssa.

istuskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< istua) istuilla, istuksia. | I. jssak. I:ee iltaisin [t. iltansa] naapurin luona. I:tiin roihuavan takan ääressä. Pojat i:evat aitovierillä. Hän i:ee päivät pitkät ongella. Eikö tuo ainainen i:u sinua väsytä!

istut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Äiti i:telee lasta polvillansa. — Väki on pellolla perunaa i:telemassa.

istut|taa[2*] *v.* **1.** antaa istua, pitää istumassa. | I. jkta jssak, polvellaan. I. lasta astialla. Pienokaista ei pidä väkisin kävelyttää eikä edes i. I. jkta jalkapuussa. Hän i:ti minua monta tuntia puheillaan. I. vankilassa. — *Erik.* pitää jälki-istunnassa. | Pekkaa i:ettiin tänään koulussa. **2.** panna t. sijoittaa t. kehottaa istumaan. | I. jku jhk. I. lapsi kelkkaan, viereensä. Vieras i:ettiin nojatuoliin, pöytään. Äiti i:ti lapsensa leikkimään. Pidätetty i:ettiin autoon. Tauti on i:tanut vanhuksen sairastuoliin. **3. a.** panna kasvi (taimi, oksa, mukula tms.) maahan kasvamaan; vrt. kylvää. | I. kukkia, lanttuja, perunaa, puita, metsää. Syvään i:ettu taimi. Liian tiheään i:ettu puutarha. Pelto i:ettiin kaalimaaksi. **b.** oksastaa, varrentaa, ympätä. | I. oksa ruusupensaaseen. **c.** siirtää eläimiä (kalanpoikasia, mätiä) toiseen ympäristöön uuden kannan aikaansaamiseksi t. vanhan lisäämiseksi. | I. järveen kaloja, rapuja. Lampi, johon on i:ettu piisamia. Kaniini on tullut Australiaan ihmisen i:tamana. **d.** tartuttaa tauti. | I. isorokko rokottamalla. Muut taudit i:taa ihmiseen Jumala, mutta ruttoa tuo tuuli ja vesi LEINONEN. **e.** *harv.* siirtää ruumiin elävää kudosta toiseen paikkaan, transplantoida. | Ihon i:taminen. **f.** *kuv.* ja *abstr.* vars. a-kohtaan liittyen: tartuttaa, juurruttaa, liittää, syövyttää. | Kansankielestä on i:ettu monta sanaa kirjasuomeen. Porthan i:ti esiromantiikan suomalaiseen maaperään. Kasteessa meidät i:etaan Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen yhteyteen. Minun täytyy alkaa uusi elämä, i. itseni outoihin oloihin AHO. -- omaksukaa sävyisyydellä sana, joka on teihin i:ettu UT. — I. jkn päähän uusia aatteita. I. kansaan lukutaitoa. I. alaisiinsa luottamusta, rohkeutta. Kasvatus on i:tanut häneen vihan toisin ajattelevia kohtaan. Täällä i:ettiin veriin se tulinen innostus, joka pani koko vanhan maailman ylösalaisin AHO. **4.** tartuttaa, kiinnittää, liittää, sijoittaa, upottaa. | I. kivi sormukseen. Kallioon i:ettu metallirengas. Käsikiveen on i:ettu puupulikka vääntimeksi. Kynttilät i:ettiin jalkoihinsa. I. takin hihat paikoilleen.

istuttaja[16] *tek.*, vars. *maat.* < istuttaa 3.a. **1.** ihmisestä. | Tottunut perunan i. **2.** istutuskone.

istuttamaton[57] *kielt.a.* I. alue, metsikkö.

istutu|s[64] *s.* **1.** istuttaminen. | Taimien, sipulin, perunan, kuusen, metsän, kukkatarhan i. I. on toimitettava silloin, kun kasvi kärsii siirrosta vähimmän. Kalojen, piisamin i. Rokon i. 'rokotus, suojaistutus'. — *Yhd.* kevät-, syysi.; kummulle--, kuoppaan-i.; lisä-, siirto-, suojelu(s)i.; kalan-, metsän-, perunani.; rokoni.; suojai. **2.** se mikä on istutettu, viljelys, plantaasi. | Kaunis, komea i. Taimitarhan i:kset ovat paleltuneet. Myrsky tuhoaa paljon i:ksia. Farmin i:ksilla työskentelee satoja alkuasukkaita. Ravut leviävät pian myös i:sten välisille alueille. — *Kuv.* Jokainen i., jota minun taivaallinen Isäni ei ole istuttanut, on juurineen revittävä pois UT. — *Yhd.* kahvi--, kukka-, pensas-, puui.; kivikko-, parvekei.; koriste-, loistoi.; kala-, rapui.

istutus|aika *s.* Perunan, metsän i. Kasvien lehtisilmut eivät i:aikana saa olla avautuneet. **-aine** *s. lääk.* rokotusaine, rokote. **-etäisyys** *s.* istutusväli. | I. määrätään kasvien koon mukaan. Omenapuiden i. on tavallisesti 6—8 m. **-kal|a** *s.* I:ojen kuljettaminen. **-kauha** *s.* = istutuslapio. | I:a käytetään vihannestaimia ja ruukkukasveja avomaalle istutettaessa. **-kone** *s.* vars. perunan istutuksessa käytettävä kone. **-kuokka** *s.* Tiiviiseen maahan istutettaessa voidaan istutuskauhan asemesta käyttää i:a. **-kuoppa** *s.* **-lapio** *s.* istutuksessa käytettävä pieni kauhamainen lapio, istutuskauha. **-ma|a** *s.* **1.** maa, johon istutetaan t. on istutettu, puutarhamaa, plantaasi. | Aivan kaupungin laidassa on kaupunkilaisten i:ita. Laajat i:at ovat joutuneet tulvan valtaan. Hän sivuutti alastomiksi jääneitä i:ita SILL. **2.** *maat.* palkokasveja rehevästi kasvaneesta pellosta otettu, runsaasti nystyräbakteereita sisältävä multa, joka sekoitetaan palkokasvienviljelylle vasta varattuun peltoon, ymppimaa. | Aarin alalle riittää n. **30** litraa i:ata. **-multa** *s.* Myytävänä hyvää i:a huonekasveja varten. **-paik|ka** *s.* Omenapuiden i:at valitaan jo syksyllä. Ravut

ovat levinneet kauas i:oiltaan. **-perun|a** *s.* I:oiksi valitaan keskikokoisia perunoita. **-puikko** *s.* istutustyössä käytettävä 2—4 cm paksu puupuikko. **-päivä** *s.* Odottaa sopivaa perunani:ä. — Metsänhoitoyhdistyksen järjestämät 3-päiväiset i:t. **-rokko** *s. lääk.* rokotusaineen ihmisessa synnyttämä rokko(paise). **-syvyys** *s.* Paras i. on yleensä se syvyys, missä kasvi on kasvanut ennen istutusta. **-tiheys** *s.* vrt. istutusetäisyys. | Kasvien i. riippuu mm. maan lihavuudesta. **-|työ** *s.* Väki on i:töissä, i:työssä. Kaikki i:työt on jo suoritettu. **-veitsi** *s.* vars. metsän istutuksessa käytettävä veitsimäinen työkalu. **-väli** *s.* istutusetäisyys. | Lyhyt, sopiva i.

istuu|tua[1*] *v.* käydä t. asettua istumaan, istua jhk, jllek. | I. tuolille, kivelle, sohvaan, rattaille. Väki i:tuu pöytään, ruoalle. I:du toki hetkiseksi! I:tukaa, olkaa hyvä! Vierasta kehotettiin i:tumaan. Taisitpa i. minun hatulleni! -- miehet -- i:tuivat paitahihasillaan airoilleen AHO. Lintu i:tui puuhun.

istuvil|la(an, -ta(an, -le(en *adv.* istualla. | Vennu oli noussut i:leen sängynlaidalle ALKIO. Hän kurkottautuu eteenpäin niin pitkälle kuin i:laan voi LEINONEN. Henteri -- jäi -- puhaltelemaan väsymystään oikein i:taan SEPPÄNEN.

isvos(s)ikka[15*] *s. vanh.* = issikka, vos(s)ikka. | Isvosikat ajoivat -- kilpaa pölypilvessä jalan kulkevien ohitse CANTH.

isyy|s[65] *s.* isänä olo, isän suhde lapseensa, paterniteetti. | Tunnustaa, kieltää i:tensä. Todeta, todistaa jkn i. I:den toteamisessa on verikoe suurena apuna. Juridisessa merkityksessä voi i. syntyä myös lapseksiotossa. — *Kuv.* Epäillä jkta häväistyskirjeen i:destä. -- tekijä säilyttää oikeuden vaatia i:tensä teokseen tunnustetuksi LK. Paavali puhuu hengellisestä i:destään galatalaisiin A.J.PIETILÄ.

isä[11] *s.* **1.** varsin. merk. **a.** miehestä suhteessa lapseensa; vrt. iso, taatto;)(äiti. | Viiden lapsen, pienen perheen i. Liisan i. Meidän i. Avioton i. Lapsen i. ei ole tiedossa. Paavostakin on tullut i. Sisarpuolet, jotka ovat eri i:ä. Polveutuu i:n puolelta Forsmaneista, Ruotsista. On tullut i:änsä 'on isänsä näköinen, kaltainen'. A. on ihan ilmetty i:nsä, i:nsä poika '(aivan) isänsä näköinen, kaltainen, tapainen'. -- i:nsä tytär on Hanna, ei saata valehdella KATAJA. Hyvä, hellä, ankara i. Rakas i. Kiitos, i. kulta! I., joka pitää hyvää huolta lapsistaan. Rakasti oppilaitaan kuin i. lapsiansa. Voit luottaa häneen aivan kuin omaan i:äsi. Olla i:nsä apuna. Jatkaa i:nsä työtä. — *isä (ja) äiti.* I. oli pitkä, äiti lyhyt. Musikaalista sukua sekä i:n että äidin puolelta. Joutui kasvamaan ilman äidin valvovaa silmää, ilman i:n kurittavaa kättä. Katri kaino, keltatukka, / i:n ilo, äidin kukka IMMI HELLÉN. Kunnioita i:äsi ja äitiäsi KATEK. — *isä (ja) poika.* I. edellä, poika perässä. I. pellon kuokkii, poika pellon pitää SL. — *isästä poikaan* tav. polvesta polveen. | I:stä poikaan on S:n suku asunut samaa taloa. -- kulttuurin siirtyminen i:stä poikaan, vanhemmalta sukupolvelta nuoremmalle E.N.SETÄLÄ. — *isän kädestä, hihasta* (perusteellisesta) kurittamisesta, löylyttämisestä, selkään antamisesta. | Antaa jklle i:n kädestä. Arvostelijat antoivat R:lle oikein i:n kädestä. Saimme takaisin oikein i:n hihasta. — *Yhd.* esi--, kanta-, kasvatus-, perheeni. **b.** uroseläimestä suhteessa välittömään jälkeläiseensä;)(emä. | Koiran, lehmän i. Juoksijasukua sekä i:n että emän puolelta.

2. tav. *mon.* esi-isistä, aikaisemmista sukupolvista. | Isiemme maa. Puolustaa isiensä maata. Palata isiensä maahan, maalle. Isien hautakummut. Isien kieli, usko, kirkko, lait. Kunnioitus isien töitä kohtaan. Kulkea isiensä teitä. Isiltä perityt tavat. Viel' elää i:in henki, / on Suomess' urhoja *CAJ. Minä, Herra, sinun Jumalasi, olen kiivas Jumala, joka kostan isien pahat teot lapsille kolmanteen ja neljänteen polveen KATEK. — *Erik.* kuolemasta puhuen. | Mennä, siirtyä, tulla kootuksi isiensä luo, tykö [alk. VT]. -- sinä saat mennä isiesi tykö rauhassa VT. -- sekin sukupolvi oli tullut kootuksi isiensä tykö VT. Ukko A:kin on sitten jo korjattu i:insä tykö. -- mut ennen kuin vainiot tähkää kantaa, / me kootahan kaikki i:imme luo KOSKENN.

3. henkilöistä, jotka perheenisän tavoin pitävät huolta alaisistaan; vars. hallintotehtäviä hoitavista henkilöistä. | Maan i. 'hallitsija'. Maan i:t [tav. kansanedustajista]. Kunnan, kaupungin, kauppalan i:t 'hallintomiehet, vars. valtuuston jäsenet'. Joukko kaupunkimme arvovaltaisimpia isiä. Snellmania juhlittiin aivan kuin koko kansakunnan i:ä. Käsi- ja pienteollisuuden johtomies, voipa sanoa käsityöläispiirien i., kunnallisneuvos N.N. — Hän on orpojen i. ja leskien puolustaja, Jumala pyhässä asunnossansa VT. — *Yhd.* maani.

4. ed:een liittyen. **a.** vars. katolinen hengenmies, pappi, papiksi vihitty munkki. | Pyhä i. 'paavi'. I. Johannes oli saanut kutsun sairaan luokse. Apostoliset i:t 'apostolien lähimmät oppilaat ja seuraajat'. — *Yhd.* kirkko-, rippi-i. **b.** us. *leik.* erisnimen attr:na; vrt. ukko. | I. Aabraham. I. Homeros saisi halvauksen moista tekelettä lukiessaan.

5. jumalolennoista. **a.** Jumalasta. | Taivaan i. Taivaallinen i:mme. I. Jumala. I. meidän, joka olet taivaissa KATEK. Herra, Luoja taivasten, / i. armas ihmisten A.OKSANEN. I:n ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Tapahtukoon I:n tahto! -- ei kukaan tule I:n tykö muutoin kuin minun kauttani UT. Onnellinen hän, joka päänsä taitaa painaa ijankaikkisen i:n helmaan KIVI. — Päivittelevissä huudahduksissa. | Hyvä i.! Hyvä i. nähköön, siunatkoon! Voi pyhä i.! Voi hyvä i., kuinka minä säikähdin! Hyvä i. niitä silmiä. — *Yhd.* taivaani. **b.** muista jumalolennoista. | Zeus, jumalten ja ihmisten i. Te olette i:stä perkeleestä, ja i:nne himoja te tahdotte noudattaa UT.

6. *kuv.* alkuunpanija, perustaja, luoja, ensimmäinen edustaja. | Jnk aatteen, laitoksen i. Kansakoulun, kirjapainotekniikan, merimieslähetyksen i. Kapinan i. Anarkismin aatteelliset i:t. Tämän teorian i. Agricola, suomalaisen kirjallisuuden i. Osuustoiminnan i. on Ro-

bert Owen. Hankkeen varsinaisena i:nä oli J.V. Valheen i. Häntä pidettiin suorastaan paheen i:nä paikkakunnallaan. Yleisesti nuoret miehet ihailivat Vennua, pitivät i:nään, ihanteenaan ALKIO. — *Urh.* Ensimmäisen juoksun, neljännen maalin i. [= tekijä] oli N.N. — *Yhd.* oppi-i.

-isä ks. -isa.

isäinmaa *s. ylät.* isänmaa. | -- minä tahdoin antaa korkeimpani täällä uhriksi i:lleni KIVI. Jää hyvästi, i. KIANTO.

isä|jumala *s.* isä Jumala (hiukan *ark.*); ylijumala. | I. antaa taas äänensä kuulua [ukkosesta puhuen]. -- olin mielestäni jotenkin hyvissä väleissä Isä-Jumalan kanssa KIANTO. — Itse i. Zeus oli saapuvilla neuvottelussa. **-kasvi** *s. harv.* hedekasvi. **-kummi** *s.* miespuolisesta kummista. | I:ksi saatiin pojan eno. Kaksi, neljäkin kummia otettiin, i., äitikummi, piikaja poikakummit PAULAH.

isälli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* isän mielenlaadun omaava, isän; huolehtivainen, vaaliva, hellä, hyvänsuopa, hyväsydäminen. | I. mielenlaatu, huolenpito. Jumalan i. rakkaus, kuritus. I. ystävä, neuvonantaja. Antaa jklle i. siunauksensa. Pitää i:stä huolta jksta. Uskon hänet sinun i:seen hoivaasi. Nuhdella, neuvoa jkta i:sesti. Osoittaa hyväntahtoista i:syyttä. — Myös paheksuvasti: Esiintyä i:sen opettavasti. Lapsellista i:syyttä!

isämeidän *s. taipum.* (myös: Isä meidän; *rinn.* isämeitä) Jeesuksen opetuslapsilleen opettama rukous, Herran rukous. | I. rukous. Nyt luetaan i., ja sitten pikku Liisa sulkee silmänsä. — *Kuv.* Rauhankaipuun klassillinen i. "Der du von dem Himmel bist" [Goethen runo] KOSKENN.

isämei|tä[11*] *s.* = ed. | I:dän toinen rukous. Lukea i:tää. Virsikirjasta oli taitettu kulma i:dän kohdalta.

isä|nen[63] *dem.s.* **1.** yl. vanhaa miestä tuttavallisesti puhuteltaessa (vars. Venäjän oloista). | No, i:seni, mitäs tähän sanot! Hohoi, i.! huusi joku vanhalle Vasilille. — I:semme tsaari. Stalin, aurinkoinen i. **2.** *murt.* ukkonen. | I:sen ilma.

isän|isä *s.* vrt. isoisä. | I:isän muotokuva. Tämä kello on muisto i:isältäni. **-koti** *s.* Jättää i. Vanhin pojista jäi i:a viljelemään. Tuhlaajapoika palasi i:insa. — *Kuv.* Taivaallinen, ikuinen i. 'taivas'. **-käsi** *s.*, tav. *heng.* ja *kuv.* Jumalan hellä i.

isänmaa *s.* maa t. valtio, jossa jku on syntynyt, synnyinmaa, (esi-)isien maa; maa t. valtio, jonka kansalainen jku on t. johon hän tuntee kuuluvansa, kotimaa, oma maa. | I:mme Suomi. Amerikansuomalaisten vanha ja uusi i. Rakastaa i:taan. Ansioitua i:n palveluksessa. Uhrautua, kaatua i:n puolesta. I:n petturi. Vainaja kätkettiin i:n poveen. — I:n toivo, us. 'ylioppilas t. -oppilaat'. — *Kuv.* Taivaallinen, ikuinen i. -- jotka näin puhuvat, ilmaisevat etsivänsä [taivaallista] i:ta UT.

isänmaalli|nen *a.* -sesti *adv.* isänmaata rakastava, partrioottinen, isänmaan, isänmaalle omistettu. | I. mieli. I. mies, työläinen. I. laulu. I. juhlahetki. I. kansanliike. I:sesti kohottava puhe. I. innostus on korkeimmillaan. — *Yhd.* kiihko-, yltiöi.

isänmaallis|aiheinen *a.* I. runo, esitelmä. **-henkinen** *a.* I. puhe. **-mielinen** *a.* I. henkilö, väestö.

isänmaallisuu|s *s.* isänmaallinen mieli, patriotismi. | Jalo, ylevä, käytännöllinen, rehentelevä, tyhjä i. Hänen i:ttaan ei kukaan epäile. — *Yhd.* kiihko-, yltiöi.

isänmaan|kavaltaja *s.* Halpamaiset i:kavaltajat. **-parturi** *s. leik.* sellaisista metsänomistajista t. puutavarakauppiaista, jotka pyrkivät hakkauttamaan metsää maan metsätaloutta vahingoittavassa määrässä. **-pettur|i** *s.* -uus *omin.* Veljeillä i:ien kanssa. Alas i.! **-puolustaja** *s.* Liittyä i:in riveihin. **-rakkaus** *s.* rakkaus isänmaahan, patriotismi. | Leimuava i. **-tunne** *s.* isänmaallisuus. | Elävä, voimakas, valveutunut i. **-ystäv|ä** *s.* isänmaallinen henkilö, patriootti. | Harras, lämmin, suuri i. I:äin liitto. Kapinalliset panivat toimeen verilöylyn i:ien keskuudessa.

isänmaat|on *kar.a.* -tomuus *omin.* **1.** ilman isänmaata, kansalaisoikeuksia oleva; juureton, koditon. | Venäläinen runoilija, joka asustaa kaukana kotimaastaan, pakolaisena ja i:tomana. — Kun oikeus ja ihmisyys joutuvat i:tomiksi, mitä silloin voidaan enää isänmaasta puhua AK. **2.** *harv.* epäisänmaallinen. | Ken ei hyväksy oikeiston valtiollista ohjelmaa, hän on muka myös uskonnoton ja i. AK.

isän|murha *s.* Syyttää jkta i:murhasta. **-murhaaja** *s.* **-nimi** *s.* us. isän nimestä muodostettu henkilönnimi, patronyymi, esim. Jaakonpoika, Maununtytär, Ivanovitš. | I. muuttuu usein perinnölliseksi sukunimeksi.

isännistö[1] *s.* (säästö)pankin, yhtiön, tehtaan tms. yhtymän valvonta- t. toimeenpanovaltaa käyttävä monijäseninen elin, isännät; joskus: johtokunta, hallintoneuvosto. | Säästöpankin i. ja hallitus. Asunto-osakeyhtiön i. Rahasto, jonka i:ön kuuluu 9 henkilöä. — Laivan i. vastaa alusten yhteentörmäyksessä syntyneestä vahingosta. **-yhtiö** *s. lak.* = laivanisännistöyhtiö.

isännyy|s[65] *s.* isäntävalta, herruus. | Joutua, taipua jkn i:teen. Talon i:ttä hoitaa lujaotteinen emäntä. Heidän äitinsä oli kuollut, ja tuli nyt yhden heistä astua i:teen KIVI. Äijä on työtä orjuudessa, i:dessä enempi SL. — Kalaveden i. kuuluu kalastuskunnalle. Alkuasukkaat eivät hevin alistuneet valkoihoisten i:teen. — *Kuv.* Metsässä pitävät ketut ja ilvekset i:ttä. Uusi usko ulotti i:tensä kaikkiin kansankerroksiin. Erään vanhan vaimon tomumaja, jonka elonmerkit -- olivat pikemminkin tahdon i:destä vapautuneiden lihassäikeiden tiedotonta liikahtelua KOJO.

isännyys|aika *s.* **-kau|si** *s.* Liike on hänen i:tenaan huomattavasti laajentunut. **-oikeus** *s. lak.* oikeus määrätä jstak t. hallita jtak, määräämisoikeus, hallintaoikeus. | Esineen omistajalla on ylin i. esineeseensä. **-valta** *s.* isäntävalta, isännyys.

isännäi|nen[63] *dem.s. harv.* = isäntäinen. | Keräydytään nuoren pääpaimenen luo: i:set,

emännäiset LEHT. Tuotihin tulinen tuoli / i:sen istumaksi KANT.

isännän|huone s. (tav. ⌢) isännän työ- ja vastaanottohuone. | Kirjoituspöytä ja kirjahyllyt kuuluvat i:huoneeseen. **-kamari** s. (tav. ⌢) vars. maalaisoloista: isännän huone. | Vieraalle tarjottiin kahvi oikein i:ssa. **-palkka** s. tav. verotusta varten laskettu maatalouskiinteistön haltijan maatalouden hyväksi tekemän työn raha-arvo. **-vaihdos** s., vars. *biol.* isäntäeläimen t. isäntäkasvin vaihdos. | Heisimadolla esiintyy muodonvaihdoksen yhteydessä myös i. Viljaruosteen sukupolvenvuorotteluun liittyy i.: toiset sukupolvet loisivat eri viljalajeissa, toiset happomarjapensaassa. **-valta** s. = isäntävalta. **-velvollisuu|s** s. I:ksien laiminlyöminen.

isännät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < isäntä. | I:tömien porojen myynti. Kartano jäi i:tömäksi. Otettu talteen i. vene. I:tömäksi sanotaan kansainvälisessä oikeudessa sellaista aluetta, joka ei kuulu millekään valtiolle. Yksityiskauppiaat nimittävät osuuskauppojen pääomia i:tömiksi pääomiksi.

isännö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** hoitaa isännyyttä, olla isäntänä; *lak.* hallita. | I. maatilaa, tehdasta. I. yhteistä pesää. Siellä i:i nainen. Aatami - - i:i syntymätaloa KIANTO. **2.** olla herrana, harjoittaa ylivaltaa, hallita, komentaa, määrätä. | Maassa i:itsi vieras sotaväki. Rosvot i:ivät merellä [t. mertaa]. Puolueen omavaltaiselle i:imiselle on pantava raja. Korkeushyppyssä i:i [= oli paras] nuori N. — *Kuv.* Rotat i:ivät autioissa kylissä. - - mahtavana pöydän päässä, lautsan päässä, / murhe, itku i:i LEINO.

isännöitsijä[14] s. liikkeen, tehtaan, talon tms. isännän sijainen, johtaja, hoitaja, disponentti. | Yhtiön, meijerin, tehtaan, hotellin, kirkon i. Toimia i:nä. — *Yhd.* apulaisi.

isän|oikeus s. **1.** isänvalta. | Tuomioistuin riisti häneltä i:oikeudet molempiin lapsiin. **2.** sosiologiassa: tapa laskea syntyperä isän mukaan. **-perintö** s. isältä saatu perintö. | Talo on i. Olen saanut kelloni i:nä. Hänen avomielinen luonteensa on i:ä. **-puoleinen** *a.* isän sukuinen, isän puolelta peräisin oleva. | I. perillinen, sukulaisuus. I. perintöosa. **-rakkau|s** s. isän rakkaus lapseensa t. lapsiinsa. | Lapsi tarvitsee kehityksessään äidin- ja i:den tukea. — *Kuv.* Uskova näkee kaikkialla Jumalan i:tta. [Runoilija] osoittaa peittelemättä i:tta tekelettänsä kohtaan. **-sydä|n** s. Lämmin i. I:meni heltyi. — *Kuv.* Jeesuksen uhrikuolema avasi tien Jumalan i:melle. **-tunne** s. I. kielsi häntä ilmiantamasta poikaa.

isän|tä[11*] s. tav. mieshenkilöstä: omistaja (t. hänen sijaisensa), valtias, herra, johtaja, hoitaja, työnantaja, perheen pää. | Talon, huvilan, torpan i. Rattaiden, laivan, koiran i. Ei ole kruunu enää tämän metsän i. Täällä on i:tänä nainen. Turun linnan i. I:nän huone. Kullervo ei kuulu enään Unnon väkeen, hän myyty on toiselle i:nälle KIVI. Kehota palvelijoita olemaan i:nilleen kaikessa alamaisia UT. — *Kuv.* Venäläiset olivat i:tinä maassa. Päästä omaksi i:näkseen. - - tietysti se mestari on i. talossaan siinäkin asiassa LASSILA. [Mökkien] peräpenkillä istui puute ylimpänä i:tänä AK. — *isännän ääni* henkilöstä, joka puhuu käskijänsä suulla, esiintyy jkn mahtavamman äänitorvena. — *Yhd.* kirkon-, laivan-, linnan-, perheen-, taloni.; vuokrai. — *Erik.* **1.** maalaistalon haltija, tilallinen, isäntämies. | Paavolan, naapurin i. Pitäjän rikkaimmat i:nät. I. ja renki. Talli ja riihi i:nälle, aitan avain emännälle SL. I:nän askelet pellon höystävät SL. — *Yhd.* maalais-, vanhai. **2.** vars. *liik.*, tav. *mon.* isännistön jäsen. | Säästöpankin i:nät valvovat säästäjien edustajina pankin toimintaa ja hallintoa. Yhtiön, laivan i:nät. **3.** kutsujen, juhlan, kokouksen tms. toimeenpanija. | Juhlan, iltamien i. Osakunnan i. Illan i:nän malja! I. aina vieraan väärtti, paikoin vähän parempikin SL. — *Yhd.* kesti-i. **4.** *myt.* mieshaltijasta. | Veden, metsän i. Tapiolan i. Jo Ukko, ylijumala, / itse ilmojen i. KAL. **5.** *biol.* isäntäeläin, -kasvi. | Vaihtaa i:tää. — *Yhd.* pää-, väli-i.

isäntäeläi|n s. elävä eläin, josta sen sisässä t. pinnalla elävä loinen saa ravintonsa. | Imumadot kiinnittyvät i:meensä imulavoillaan. Eräät loiskasvit elävät vain aivan tietyssä isäntäkasvissa tai -eläimessä.

isäntäi|nen[63] **1.** *dem.s.; rinn.* isännäinen. | Kuulepas, armas i:seni 'isäntäkulta'. - - huone, jossa emäntä tuhlaa, käy pian kumoon ilman armoa, käy vaikka kynsiskin i. vastaan kymmenen miehen kouralla KIVI. **2.** *poss.a.* yhd:ojen jälkiosana. | Yksi--, moni-i.

isäntä|kansa s. Orjat ja i. Siirtolaiset alkoivat tunkea i:kansaa tieltään. **-kasvi** s. vrt. isäntäeläin. | I:n vaihdos. Suomessa on ruis torajyvän tärkein i. Kirvojen muutto i:sta toiseen tapahtuu siivellisten polvien välityksellä. **-maa** s. Itäisen i:n jouduttua sodassa häviölle koitti Suomelle vapauden aika. Kireässä kilpailussa tuli i. [= kilpailun järjestänyt maa] vasta kolmannelle sijalle. **-miel|i** s. Kansallinen i. Hallitusta ei sovi moittia ainakaan i:en puutteesta. **-mie|s** s. (maalais)isäntä. | Isontalon Paavo, vauras i. Markkinahuijari vei i:hen rahat. [Leski]emäntä uskoi minulle melkein kaikki i:hen toimet AHO. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* tav. paheksuvasti. | I. nuorukainen. Kohdella jkta i:sesti. Loukkaava i:syys. - - etumies Taatila kuljeskeli talon tiluksilla hiukan i:seen tapaan tarkastellen ja korjaillen SILL. **-poika** s. isännän tehtäviä hoitava (talon vanhin) poika. | Talon i. on rengin kanssa heinänteossa. **-ren|ki** s. vanhin, isännän tehtäviä hoitava renki. | Pappilan, kartanon i. Rebekka vesikaivon ääressä juottaa ruuhesta Abrahamin i:gin kameleita TIITUS. **-seura** s. *urh.* kilpailun järjestänyt seura. | Kiertopalkinnon voitti omakseen i. **-talo** s. talo, jonka maalla mökkiläinen asuu. | Aina oli [mökissä] eletty hyvissä väleissä i:n kanssa AHO. **-val|ta** s. **1.** isännyys(valta). | Rajaton i. Pitää, käytellä i:taa. Isän kuoltua poika otti i:lan talossa. Hänellä on täydellinen i. alaisiinsa. Toimenpide merkitsi venäläisten i:lan loppua Suomessa. — *Kuv.* Rikkaruoho on otta-

nut i:lan pellossa. 2. = seur. | Merkantilistiset i:lat havaitsivat mukavammaksi vallata toisten siirtomaiden i:tain omistamia - - siirtomaita AK. **-valtio** *s.* vrt. isäntämaa. **-vä|ki** *s.* **1.** isäntä (t. vastaava) perheineen, isännät. | Kartanon, tehtaan i. Kotiapulainen pettänyt i:keänsä. Koira puolustaa uskollisesti i:keään. I:en ja alivuokralaisen suhteet. — *Mon. kans.* Nämä [mies ja nainen] olivat Junttolan i:et NUOLIV. — Me olemme tämän maan i:keä. **2.** kutsujen, pitojen, juhlien tms. toimeenpanijat. | Kiittää, hyvästellä i:keä. I:en puolesta lausui vieraat tervetulleiksi seuran sihteeri.

isän|valta *s.* Alkuaan i. Roomassa käsitti mm. täydellisen tuomiovallan perheessä, oikeuden lasten elämään ja kuolemaan, orjaksi myymiseen ja naittamiseen. Käyttää väärin i:valtaansa. Mitään isän ja pojan suhdetta ei heidän välillään ollut; ei ollut sen edellytystä: Juhan äreätä i:valtaa SILL. **-äiti** *s.* vrt. isoäiti. | I:ni sisar.

isä|pappa *s.*, us. *leik.* isäukko. | Kelpaapa i:papan ylpeillä reippaista pojistaan. Sinut minä otan [vaimoksi], sanokoon i:pappasi mitä lystää. **-puol|i** *s.* äidin uusi mies, isintimä. | Joka saa i:en, se saa äitipuolen SL.

isät|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* Moni lapsi jäi sodassa i:tömäksi. Pimeä i. pirtti, ehkä päivä paistakohon SL. — Tyttö sai i:tömän lapsen.

isä|ukko *s. leik.* ja tuttavallisesti: isä. | I., annatkos viitosen, että pääsen luistinradalle? Miten i:ukkosi voi? I. löi nyrkkinsä pöytään että jymähti. **-vaari** *s.* vars. iäkkäästä isästä. | I. elää viimeisiä aikojaan. **-vainaja** *s.* I:n muisto. Kello on perintöä i:ltani. **-vanha** *s.* = seur. | I. elelee yksikseen mökissänsä. Huomenna tulee vuosi siitä, kun palasin lapsuuteni kotiin, i:n luo KATAJA. **-vanhu|s** *s.* vanha, iäkäs isä, isävanha. | I. lepäsi kuolinvuoteellaan. - - olin perinyt [purjeveneen] i:kseltani KIANTO.

it. *lyh. sot.* ilmatorjunta. | Oma it:mme varuillaan.

itaali[6] *s. hist.* I:t 'muinaisen Italian (vars. indoeurooppalaista kieltä puhuneet) asukkaat, muinaisitalialaiset'. **-nen**[63] *a.* muinais-Italiaan kuuluva t. liittyvä, sieltä peräisin oleva yms. | I. heimo, kieli.

italia[15] *s.* nykyisen Italian valtakieli. | Puhua i:a, i:n kieltä. **-lai|nen**[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* I. kansa. I. maisema. I. maalari, posetiivinsoittaja. I:set viinit. I. kirjallisuus. I. koulukunta. I. kirjanpito. I:suuden palvoja. Kuumaverinen i.

italialaisittain *adv.* italialaiseen tapaan. | I. valmistettu spaghetti.

italialaist|aa[2] *v.* tehdä italialaiseksi, antaa jllek italialainen muoto. | I. sukunimet. Vähemmistökansallisuuksien i:aminen. **-u|a**[1] *pass.v.* < ed. | Väestö i:u.

italiankielinen *a.* I. kirjallisuus. I. väestö.

italiannos[64] *s.* italiaksi tehty käännös. | Kalevalan i.

italian|puna(inen) *s.* tav. = englanninpuna(inen). **-salaatti** *s. ruok.* italialainen salaatti, ks. salaatti.

italianta|a[8] *v.* kääntää italiaksi. | Raamatun i:minen.

italiatar[54*] *s.* italialainen nainen. | Tumma, tulinen i.

itar|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* liian, sairaalloisen säästäväinen t. tarkka, saita, kitsas; vrt. ahne. | I. ihminen. Moittia, haukkua jkta i:aksi. Niin i., ettei henno syödä kylläkseen. Punnita i:asti jokaista penniä. Eikö sinun i:uudellasi ole mitään rajoja!

iteill|ä, -e *adv.* itämässä, alulla(an). | Asia on i. Panna i:e.

iteraatio[3] *s. lak.* rikoksen uusiminen. | I. tapahtuu, kun rikoksesta rangaistukseen tuomittu henkilö tekee uuden rikoksen.

iteratiivi|nen[63] *a. kiel.* = frekventatiivinen. **-verbi** *s.* = frekventatiiviverbi.

itik|ka[15*] *s.* **1.** hyönteinen tms. pikku elävä, vars. hyttynen, sääski. | Pitää huoneet puhtaina syöpäläisistä ja muista i:oista. - - torui muuan muurahainen, / ylen itara i. KALLIO. — I. inisee, laulaa. I:at tanssivat. I:an purema. — *Kuv.* pieni, mitätön olento. | Se on sellainen tyhjänpäiväinen i. koko mies. Hiljaa, vietävän i:at [häiritsijöille]! **2.** *murt.* elukka, vars. nauta. | [Kettu], joka on viisain kaikista metsän i:oista KS. Lehmät eli i:at, kuten Pohjanmaalla sanotaan.

itineraari[4] *s.*, vars. *hist.* tuntemattomissa seuduissa matkustaneen tutkijan yksinkertaisilla apuneuvoilla suorittama kulkemansa tien kummankin puolen kartoitus (selityksineen), retkikuvaus, retkikartta, matkakäsikirja.

itiö[3] *s. kasv.* tav. itiökasvien l. salasiittiöiden useimmiten mikroskooppisen pieni, suvuttomasti syntynyt lisääntymiselin, spori; vrt. sukupuolisolu. | Eräiden bakteerien i:t voivat säilyttää itämiskykynsä useita vuosikymmeniä. — *Yhd.* sisä-, ulkoi.; sauva-, helmi-i.; alku-, kantai.; iso-, pikkui.; kesä-, talvi-i.; lepoi.

itiö|eläin *s. el.* I:eläimet 'Sporozoa, eräs alkueläinluokka'. **-em|ä** *s. kasv.* korkeampien sienten sekovarren osa, joka on tiivistä rihmastoa ja jonka pinnassa t. sisässä itiöt muodostuvat. | Käävät, tatit, kärpässienet, maamunat, huhta- ja korvasienet ovat kaikkine näkyvine osineen omalla tavallaan erilaistuneita i:iä IT.

-itiöinen[63] *poss.a. kasv.* Erilais-, yhtäläisi.

itiöitv|ä[1*] *v. kasv.* bakteerien koteloitumisesta: muodostua itiöksi. | Eräät bakteerit kykenevät i:mään.

itiö|kanta *s. kasv.* kantasienten itiölavassa sijaitsevia mikroskooppisen pieniä sienirihmojen päätesoluja, joista kantaitiöt kuroutuvat, basidio. **-kantai|nen** *a. kasv.* I:set (sienet) 'kantasienet'. **-kasvi** *s.* vrt. siemenkasvi. | I:t 'Sporophyta, itiöistä lisääntyvät kasvit, salasiittiöt, salasiittoiset (kasvit), kryptogaamit'. **-ka|to** *s. kasv.* lähinnä eräissä saniaisissa tavattava suvullisen polven, alkeisvarsikon, syntyminen suoraan suvuttoman itiöpolven lehdestä ilman itiön välitystä, aposporia. **-kotelo** *s. kasv.* kotelosienten itiölavassa sijaitseva kotelomainen solu, jonka sisään syntyy tav. 8 irtonaista itiötä. **-lava** *s. kasv.* se itiöemän kohta, jossa itiöitä synnyttävät solut (itiökotelot

t. itiökannat) sijaitsevat. **-leh|ti** *s. kasv.* erityinen sanikkaisten itiöpesäkkeitä kannattava lehti, sporofylli.

itiöllinen[63] *poss.a. kasv.* I. bakteeri.

itiö|malja *s. kasv.* kotelomaljaisten (sienten) itiöemä. **-n|kanta** *s. kasv.* = itiökanta. **-perä** *s. kasv.* itiökannasta ulkoneva varsi, jonka kärjessä itiö kehittyy. **-pesäke** *s. kasv.* itiökasveissa tavattava pesäke, jossa itiöt syntyvät, sporangio. **-polvi** *s. kasv.* sammalten ja sanikkaisten sukupolvenvuorottelussa esiintyvä itiöitä muodostava suvuton polvi, sporofyytti. **-pussi** *s. el.* lampaan maksamadon sukupolvenvuorottelussa esiintyvä toinen, lampikotilossa elävä polvi. **-pöly** *s. kasv.* itiöiden muodostama, eri kasveilla erivärinen pölynhieno jauhe; vrt. siitepöly. | Kärpäsruuti, liekojen i.

itiöt|ön[57] *kar.a.* I:tömät bakteerit kuolevat 100 asteen lämmössä melkein silmänräpäyksessä. — I. ilma.

itkah|taa[2*] *mom.v. harv.* = seur. | Olisi ehkä vähän herkistytty eron hetkellä, i:dettukin AHO.

itkais|ta[24] *mom.v.* (< itkeä) itkeä pirauttaa, itkahtaa. | Lapsi kaatui, i:i ja heläytti hetken päästä iloisen naurun.

itkemätön[57] *kielt.a.* Ei katkeamatonta kangasta eikä i:tä lasta SL.

itkeskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < itkeä. | I. itsekseen, hiljaa, ikävissään. I:ee päivät päästään elämänsä surkeutta. Surutalossa liikkuu i:eviä ihmisiä. Lopeta toki ainainen i:ysi!

itkettyn|yt[77] *a. (partis.)* itkun jäljiltä oleva, itkuinen, itkenyt. | I:ein silmin. Silmät, kasvot ovat i:eet. Näytät i:eeltä. Äiti hyväilee i:yttä lastaan. — *Kuv.* Taivas oli harmaa ja i. TALVIO.

itkettäjä[10] *tek.* Uusi kappalainen oli kova akkojen i. — Morsiamella oli karjalaisissa häissä erityinen i. — *Myt.* lasta öisin kiusaava ja itkettävä yliluonnollinen olento t. tauti. | Lapsessa on i. I. vaivaa lasta. Lapsen i. poistettiin erilaisin taikakeinoin. — *Yhd.* yöi.

itket|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* < itkeä. **1.** *fakt.* Mitä sinä sitä lasta i:ät? Simo Hurtta, huono miesi, / i:ti ihalat silmät LEINO. — - - salainen puro aina i:ti tielle vettä KARHUM. — *Kansat.* vars. vanhoissa karjalaisissa häämenoissa. | Morsiamen i:ys. **2.** *kaus.*. *3. pers.* I:tävä ikävä, sääli, tunne. Minua i:tää. Ihan pyrkii i:tämään. Riikaa enin i:ti oma kukkansa KIANTO.

itketyksissä *adv.* itkettyneenä. | Kasvot, silmät i.

itkeväi|nen[63] *a.*, tav. *runok.* ja *heng.* itkevä. | - - risainen, i. lapsi Luojan LEINO. Iloitkaat iloisten kanssa, ja itkekäät i:sten kanssa UT[v]. Monta nälkäistä näin suuta, / monta silmää i:stä AK.

itkeyty|ä[44] *v. harv.* < seur. **1.** *refl.* Siinä hän itki kauan, hurjasti ja raivoten, ikään kuin i:äkseen pois hengiltä TALVIO. **2.** *pass.* I:nein [= itkettynein] kasvoin KATAJA. - - ylhäältä vuoren seinää pitkin i:vä [= tihkuva] vesi AHO.

itk|eä[13] *v.* **I.** varsin. merk., ihmisestä: vuodattaa kyyneliä voimakkaan mielenliikutuksen (vars. surun t. tuskan) johdosta, tav. nimenomaan nyyhkyttäen t. valittaen, joskus yksinomaan nyyhkyttää, valittaa: kyynelehtiä, kyynelöidä, vetistellä, niiskuttaa, pillittää, tillittää, kollottaa, vollottaa, porata, parkua, ulvoa. **1.** ilman obj:a. | I. kevyesti, haikeasti, hillittömästi, katkerasti, ääneensä. I. nyyhkyttää, pillittää, ulista, hyreksiä, tuhertaa. Purskahtaa, pillahtaa, ratketa i:emään. I. jnk, jkn vuoksi, tähden. I. ilosta, surusta, kiukusta, nälästä. Miksi i:et? Tyttö i:i esiliinaansa. Lapsi i:ee äitinsä kaulassa. Hän i:i aivan kuollaksensa. En tiedä i:eäkö vai nauraa. Ei asia i:emällä parane. Antaa sen i., se i:ee vain ilkeyttään 'ilkeyksissään'. I:evä ilme. Puhua i:evällä äänellä. Me voimme vain olla iloiset / ja i. unelmille LEINO. — Syön ruokalusikallisen sinappia i:emättä 'kyyneleitä vuodattamatta'. — *Kansat.* laulaa itkuvirttä. | Hautajaisiin i:emään kutsuttu nainen. — *Kuv.* Sydämeni i:ee. - - nurmi ihana i:ee, että katkesi kerran - - nuoren immen sydän KIVI. **2.** obj:llisena. **a.** (itkien) surra, murehtia, valittaa, voivotella jtak, jnk t. jkn vuoksi. | Mitä, ketä sinä i:et? I. miestään, vainajaa. I. huonouttaan, ikäväänsä, kovaa kohtaloaan. Lapsi i:ee äidilleen hätäänsä. Se saita äijän kääppänä i:ee jokaista penniä, joka pitäisi antaa pois. Poika i:ee ruokaa 'ruokaa saadakseen'. — *Kuv.* Lehti i:ee puolueensa vastoinkäymisiä. Yksinäinen koivu i:ee alastomuuttaan. Kana i:ee poikasiaan. — Ei astia ääriään i:e [astiasta joka on suurempi kuin jhk tarkoitukseen tarvittaisiin]. **b.** itkeä jk jksik, jhk tilaan. | I. silmänsä pilalle, punaisiksi. I. nenäliina märäksi. Lapsi i:i itsensä väsyksiin, uneen. Lapsi i:i itkettävänsä ja nukahti. - - i:en ikäväni erämaan sylissä KATAJA. **c.** I. suuria, kuumia kyyneliä. I. krokotiilin kyyneleitä 'teeskenneltyä itkua'. I:e kourin kyynelesi, / kahmaloin haluvetesi KAL. — *Kuv.* I. verta. Sydämeni i:ee verta nähdessäni tällaista kurjuutta. **d.** *kansat.* I. [= laulaa] itkuvirsiä, kuolinitkuja. **II. 1.** veden, nesteen tihkumisesta. **a.** *kuv.* ja *runok.* Taivas i:ee 'sataa'. On saapunut syksy i:evine pilvineen. **b.** kuv. merk. kalvennut. | Meijerijuusto saa jonkin verran i., mutta se ei saa olla liian suurisilmäistä. - - liukkaat laa'at, joihin maalähteistä i:i lakkaamatta vettä KATAJA. **2.** *kuv.* itkua muistuttavasta äänestä. | Tuuliviiri i:ee myrskyn käsissä. Viulu i:ee ja valittaa. Kuikka alkaa i. jossakin LEHT.

itkijä[14] *tek.* < ed. | Kuuluu itkua, mutta i:ä ei näy. Kuka tuommoisesta hempeämielisestä i:stä huolii! — *Kansat.* vrt. seur. | Kalevalainen, karjalainen i. I:t ovat tavallisesti naisia. **-nai|nen** *s.* (tav. häissä ja hautajaisissa esiintyvä) itkuvirsiä laulava nainen, itkijä. | Palkattu i. Inkeriläinen, juutalainen, roomalainen i. I:set virittivät kuolinvirren. Karjalaisissa häissä näyttelevät i:set huomattavaa osaa. **-vaimo** *s.* = ed. | - - kutsukaa i:ja tulemaan tänne [itkemään suurta hävitystä] VT.

itkiäiset[63] *s. mon.* tilaisuus, jossa esitetään itkuvirsiä l. itkuja; valittajaiset. | Pitää i. vainajalla. - - pidä i., - - katkerat valittajaiset, sillä äkkiarvaamatta käy kimppuumme hävittäjä VT.

itku[1] *s.* **1.** itkeminen, vetistely, niiskutus, nyyh-

kytys, poru, parku jne.; valitus, voivottelu; joskus myös kyynelistä. | Hiljainen, haikea, hillitön, äänekäs i. Lapsen, naisen i. I:n sekainen nauru. I:n puuska. Puhjeta, purskahtaa, pillahtaa, hyrähtää i:un. Pistää i:ksi. Vääntää, pusertaa, tehdä i:a. Teeskennellä i:a. I. tulee, herahtaa silmään. I. nousee kurkkuun. Suu vääntyy i:un. Valitus puhkesi i:ksi. [Ikävä] ajoi i:lle PAKK. Sisar nuoren Joukahaisen / itse i:llen apeutui KAL. Jklta pääsee i. Jklla on i. löyhässä. Silmät i:ssa, i. silmissä. I:ssa silmin, suin. I. kurkussa. I. kiihtyy, lakkaa, loppuu lyhyeen. Hillitä i:nsa. Taistella i:a vastaan. I:sta värisevä ääni. Silmät ovat i:sta punaiset, i:n punaamat. Nukahtaa i:unsa. I. pitkästä ilosta SL. Ei ole i:(u)n aihetta [t. syytä]. Ei tässä i. auta. Ei auta i. markkinoilla SP. Oi i:n päivä! KIVI. Siellä on oleva i. ja hammasten kiristys UT. — *Kuv.* Sydämen i. - - sateen i. voimaton / vain ikkunahan lyö VILJANEN. — *Yhd.* huuto-, iloi. **2.** *erik.* = itkuvirsi. | Morsiamen i. Laulaa, esittää i:ja. — *Yhd.* hää-, kuolini.

itkuherkkyys *s.* herkkäitkuisuus. | Hysteerikon i.

itkui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** itkettynyt, itkunsekainen, herkkä itkemään. | I:set silmät, kasvot. I. ääni, katse. I. poika. Olla i:sella päällä, tuulella. Puhua i:sesti. Kuului i. tiuskahdus. **2.** *kuv.* tihkuinen, sateinen, vrt. itkeä II.1. | Päivän i. ilma kyyneltyi untuvasateeksi LINN.

itkukas[66*] *a. harv.* = ed. | Naisen ääni oli kiihtynyt ja i. AHO.

itku|kohtaus *s.* Raju i. Rouva pani usein toimeen i:kohtauksia saadakseen tahtonsa läpi. **-kouristu|s** *s.* Pikkulapset voivat joskus saada i:ksia. **-laakso** *s. heng. kuv.* maailma, maanpäällinen elämä, kyynellaakso, murheenlaakso. | Käyden I:n kautta muuttavat he [hurskaat] sen lähteiden maaksi VT[v]. **-miel|i** *s.* itkuinen mieli. | Olla i:ellä. Saattaa jku i:elle. Tehdä jtak i:in. - - pelko ja äidin surullinen muoto hävittivät viimeisenkin sulun Elsan i:eltä PAKK.

itkun|herkkä *a.* par. herkkäitkuinen, herkkä itkemään. **-nyyhkyty|s** *s.* Kuuluu tukahdutettua i:stä. [Vaimo] päästi hillittömän huudon, joka lopulta riutui jatkuvaksi i:kseksi SILL. **-puuska** *s.* Ankara, hillitön i. Joutua i:n valtaan. **-sekai|nen** *a.* -sesti *adv.* myös ⌒. | I. kiukku. I. huudahdus, huokaus. Puhua i:sella äänellä, i:sesti. Kuuluu i:sta naurua. I. ilme. **-tyrske** *s.* I. vaimenee, taukoaa, yltyy. Ruumishuoneesta alkoi kuulua naisten i:ttä.

itku|paju *s.* hautapaju, itkuraita. | - - hento, vaaleanvihreä i. ritvoillaan vettä juoden LEHT. **-rai|ta** *s.* = ed. | Hautaa koristavat tuuheat i:dat. I. symbolisoi surevien kyyneleitä. **-silmin** *adv.* silmät itkussa, itkussa silmin. | Tehdä jtak i. Istuttiin i. Pyytää i. anteeksi. **-silmä** *a.* = seur. | Mokomakin i. raukka. **-silmäinen** *a.* I. lapsi. **-suin** *adv.* suu itkussa, itkussa suin. | Poika tuli i. kotiin. **-suinen** *a.* I. tytön tyllerö. **-suu** *a.* = ed. — *S:sesti.* Ulos täältä kaikki i:t!

itkuton[57] *kar.a.* itkemätön, kyyneletön. | - - tasalle tähtikarkelon, / miss' ilo sointuis i. *MANN.

itku|virsi *s.* vars. murhetta ilmaiseva, perinteellisistä aineksista improvisoitu kansanruno, itku. | Karjalaisia, venäläisiä i:virsiä. Laulaa i:virsiä. Sepittää i:virsiä. I:virsiä esitetään enimmäkseen hautajaisissa ja häissä. [Kuollut] kalmahan katettakohon, / i:virsin vietäköhön KAL. - - kuningas viritti i:virren Abnerista VT. **-ään|i** *s.* itkunsekainen, itkuinen, itkevän ääni. | Pyytää jtak i:ellä. Johan minä osaan kaikki tyyni! pääsi Hannilta, miltei i:essä TALVIO. Niin muuttui murheeksi kanteleeni ja huiluni i:eksi VT.

-itoi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* vrt. seur. | Herkkä-, tarkkai.

itoisa[63] *a.* hyvin itävä. | I. siemen.

itra[10] *s. murt.* ihra.

itse[9] (mon.[8]) [-e'] *pron.* ja *s.* Yks. myös mon:n merk:ssä; *murt.* myös *mon.:* heillä itsillään ALKIO. - - onnen myyrinä pitivät itsiään kaikki KIANTO. — Adv:eja itsekseen, itsellään, itsessään, itsestään ym. ks. erikseen.

A. *indef.pron.* **I.** painollisena, tähdentämässä pääsanansa yksilöä: henkilökohtaisesti, persoonallisesti, juuri hän (se) eikä kukaan (mikään) muu. **1.** nom:ssa, subj.-persoonan t. nom.-muotoisen obj:n määräyksenä. 1. ja 2. pers:n pron. jää us. ilmi panematta. **a.** Isäntä i:kin oli pellolla. Paavillisempi kuin paavi i. Kukas kissan hännän nostaa, jollei kissa i. SP. I. minä tekoni vastaan! Nimismies on i. lähtenyt paikalle. Kuningas i. murhattiin, neuvonantajat heitettiin vankeuteen. I:pä sen parhaiten tiedät. Lihoja ei myyty, ne syötiin i. Talo sai hoitaa i. itsensä [isännän poissa ollessa]. | "Mene avaamaan ovi!" — "Mene i.!" | Kyllä minulla on parempi hevonen, vaikka minä i. sen sanonkin. Joka toiselle kuoppaa kaivaa, se i. siihen lankee SL. — *Erik.* yksin, omin voimin, omasta puolesta(an. | En saa i. kauluksen nappia kiinni. I. olisin mielelläni mennyt, mutta en päässyt toimestani. — *Inf:n* yhteydessä, us. nom:ssa, vaikka toimivaa persoonaa merkitsevä sana on gen:ssä, vars. milloin on kauempana tästä ja lähempänä inf:ä. | Saat päättää i. Teidän täytyy i. [t. itsenne; vrt. A.I.2] olla paikalla. Minun pitää nähdä se i. Mennä i. Jokaisen on pyrittävä i. auttamaan itseänsä. Tällä lailla hän pääsi i. sanomasta mitään. — *Partis:n* yhteydessä (tav:immat us. ◡). | I. ampuva, ehkäisevä, imevä, jäähtyvä, kannattava, kelautuva, loistava, ohjaava, piirtävä, sikiävä, syöttävä, toimiva, värähtelevä. I. kuolleen lehmän lihaa. I. ansaittua [= omaa ansaitsemaa] rahaa. I. pyydettyjä kaloja. Ihmisen pelastaminen kaikista hänen i. aiheuttamistaan [t. itsensä aiheuttamista; vrt. A.I.2] pahoista 'omista aiheuttamistaan'. Hänen i. keksimänsä laite. Myötätunto i. aiheuttamatonta onnettomuutta kärsiviä kohtaan. **b.** liittyen läheisesti poss.-suff:lliseen s:iin t. postp:oon; vrt. B.1.c. — *itse kohdalta(an, kohdasta(an, mielestä(än, puolesta(an* omalta kohdaltaan jne. | Kukin tehköön työtä i. kohdaltaan. I. mielestään hän ohjaa koko maailmaa. I. puolestani olen sitä mieltä, että - -. I. puolestaan hänen ei mainita olleen siihen halukas AK. — *itse kautta(nsa,*

päälle(nsä, tykönä(nsä (vars. raam. ja vanh.) itsensä kautta jne. | -- koska ei hän [Jumala] taitanut yhdenkään suuremman kautta vannoa, niin hän vannoi i. kauttansa UTᵛ. Kun tulitikkuja punaisella phosphorilla tehdään, pitää myös tikkujen kastaminen tulikivessä ja sytytysseoksen valmistaminen tapahtua kumpikin itsepäällensä [= erikseen] LK. "Parlamentaarinen hallitus" on i. tykönänsä tinkinyt niin paljon kuin suinkin voi AK. — *Murt.* a:iin liittyen. | Eljas oli Hiltusen aholta metsiä myöten laskeutunut i. pituisensa jyväsäkki selässään MERIL. **2.** muussa sijassa, kongruenttisesti pääsanansa kanssa, tav. välittömästi sen jälkeen, poss.-suff:llisena; gen:ä yleensä ei käytetä, jos pääsana on s:iin viittaava poss. gen. (ei esim. Hänen i:nsä talo 'hänen oma talonsa'), sen sijaan kyllä objektiivisen gen:n yhteydessä (Sonnin i:nsä arvostelu). | Voitto jaetaan vakuutuksenottajille i:lleen. Keskusvirastojen i:nsä päätettävät asiat. Hänen i:nsä valitsema [t. hänen itse valitsemansa; vrt. A.I.1.a] kuolema 'oma valitsemansa'. Asia ei ole hänen i:nsä ratkaistavissa. Ihmisen tulee i:nsä [t. itse] saada muodostaa uskonnollinen vakaumuksensa. Tästä voi tulla harmia sekä asianomaisille i:lleen että heidän ympäristölleen. Sinut i:si palkitaan runsaasti. Englannista i:stään saatavat raaka-aineet. Se riippuu sinusta i:stäsi. Tämä tapahtui isännän i:nsä ollessa poissa. Hänen i:nsä tiedetään olleen toista mieltä. — Joskus ilman suff:a: Miestä i:ä ei tavattu. -- kun ei ollut olemassa keinoa, jolla olisi tuon konnan i:n voinut vetää rinnalleen oikeuden eteen ALKIO. — Joskus ilman pers.-pron:a. | Se riippuu i:stäsi. I:stäni on tämä [sotakirves] ottavampi IVALO. Arvo i:lläni ja pannaan tiliin AK. Pidän häntä [lakkia] päässäni ja jätän poiskin, jos on i:stäni niin päin parempi AHO. **II.** painottomana, pääsanansa edellä. — Merk. us. = I ryhmässä (liittyy tav. esinettä t. asiaa merkitsevään sanaan); väliin: jopa sellainenkin kuin, jopa niin tärkeä kuin, vieläpä, jopa, peräti, (ei) edes, aivan, (tav. henkilöä merkitsevään s:iin liittyen). **1.** taipum. | Hernejauhojen kokoomus on sama kuin i. herneiden. Ojituksen tarkoituksena on poistaa haitallinen vesi i. viljelysalueelta. I. pääasiaan tämä ei vaikuta. I. Kohtalo on niin tahtonut. — I. opettajakin nauroi. Hän ei pelkää i. piruakaan. I. Pirkkalan rovasti omassa persoonassaan. — *Erik.* **a.** Hän on kuin i. terveys. Poika oli i. ahkeruus. Johtaja on i. herttaisuus. **b.** eräitä vakinaisia sanaliittoja: *itse asiassa, itse paikalla, itse teossa, itse kukin* ks. pääsanan kohdalta. **2.** taip., poss.-suff:llisena; harv:mpi kuin ed., etup. itäsuomalaisilla. | I:ltään Jumalalta. -- näytti pitävän pelastajaansa i:nään pääpiruna KIANTO. I:ssään Porin kaupungissa [lähiympäristön vastakohtana] AK. — Joskus ilman suff:a: Kemijoen suusta oli lähdetty hyvin aikaisin i:nä loppiaisaamuna IVALO.

B. *refl.pron.* s:sena, poss.-suff:llisena. Us. siihen liittyy attr:na 'oma'; raja C-ryhmään häipyvä. Viittaa joko lauseen t. siinä olevan nominaalimuodon subj:iin, temporaalirakenteessa kuitenkin aina sen subj.-persoonaan. | Hän käski minun luottaa i:ensä [t. i:eni]. Sinä uskot minun pitävän i:stäni [t. i:stäsi] huolta. Minä lueskelin äidin kammatessa i:ään [vrt. minua]. — Jos molemmat subj:t ovat samaa persoonaa, 'itse' viittaa milloin toiseen, milloin toiseen; jos epäselvyyttä syntyy, tällainen konstruktio siis on korvattava toisella. Partis.-rakenteessa 'itse' aina viittaa partis:n subj.-persoonaan. | Vaimo kertoi miehen yrittäneen tappaa i:nsä [vrt. hänet]. Hän osaa panna kaikki tytöt rakastumaan i:ensä [nim. häneen]. Koira antaa pienokaisen tehdä i:lleen [nim. koiralle] mitä vain. † Vänrikki sai miehet luottamaan i:ensä. — Passiiviin liittyen ilman suff:a. | Salin kalusto siis uusittiin, vuokrahuone otettiin i:lle AK. Sekä varsiettä vinopistot ommellaan i:stä poispäin AK. **1.** obj:na. Tav. partiaaliobj:na, ja totaaliobj:nakin sellaisten verbien yhteydessä, joista ei ole refl.-johdannaista t. kun tämä on merk:ltään jotenkin erikoistunut. Osoittaa yl., että toiminta on tahallista (muuten käyt. vastaavia intr.-verbejä). | Ampua, tappaa i:nsä. Nipistää i:ään korvasta. Pitää i:ään esillä. Soudattaa i:nsä joen yli. Myydä i:nsä. Voittaa, kieltää i:nsä. I:nsä elättävä nainen. Unohtaa i:nsä. Toistaa i:ään. Maksaa i:nsä. Parantaa i:nsä. Tunne i:si! Sellainen kostaa i:nsä ajan mittaan. Älä luule i:äsi paremmaksi kuin olet. Hän sanoo i:ään insinööriksi. En saanut ketään uskomaan i:äni. — Hän on kuin kadottanut oman i:nsä. — *Erik.* **a.** Syödä i:nsä kylläiseksi. Juoda i:nsä humalaan. Surra i:nsä kuoliaaksi. Nauraa i:nsä kipeäksi. Tuijottaa i:nsä sokeaksi jhk. Juosta i:nsä väsyksiin. **b.** harvemmin totaaliobj:na verbin ohella, josta on vastaava refl.-johdannainen. | Hirttää i:nsä 'hirttäytyä'. Keskittää i:nsä 'keskittyä, keskittäytyä'. Suoristaa i:nsä 'suoristautua'. Alentaa i:nsä 'alentua'. Riisua i:nsä 'riisuutua'. Pakottaa i:nsä [= pakottautua] vakavaksi. Ilmoittaa i:nsä [= ilmoittautua] oppilaaksi. Laita i:si [= laittaudu] matkaan. Jätin i:ni [= jättäydyin] viimeiseksi. — *Vanh. raam.* Ja lauma syöksi i:nsä kohdastansa mereen UTᵛ. Niin hän käänsi i:nsä ympäri UTᵛ. Ja muutamat suostuivatkin heihin, antain i:nsä Paavalin ja Silaan seuraan UTᵛ. -- kun me omistamme hänen Vapahtajaksemme ja annamme i:mme hänelle ERKKI KAILA. Käyttäkää i:nne [= käyttäytykää] kauniisti PÄIVÄR. -- niin laskin minä i:ni polvilleni KILPI. **2.** predikatiivina ja predikatiiviadverbiaalina; tav. 'oma itsensä'. | Olin taas oma i:ni. Hänelle oli aina ja joka hetki tärkeintä olla i:nsä, toteuttaa itseään LEINO. -- ja oli ruumiilla lepo olla i:änsä ja rehevöitellä KILPI. -- en uskaltanut omana i:näni mennä tuota paperiasiaa toimittamaan WILKUNA. **3.** gen.-muodot. **a.** objektiivinen gen. verbaalis:n yhteydessä. | I:nsä alentaminen, erittely, ihaileminen, pettäminen. I:nsä ihailija. — Oman i:nsä tarkastelu. **b.** *harv.* muun s:n määräyksenä. | -- olen itse i:ni haltija [= oma haltijani] MERIL. -- i:si onneksi

[= omaksi onneksesi] juo HAARLA. - - mahdit maasta, vallat veestä, / i:ni ikuiset veljet LEINO. c. postp:n t. a:n yhteydessä; vrt. myös A.I.1.b. | Köyden kelautuminen i:nsä päälle. Lanka käy ristiin i:nsä kanssa. Maa kiertää i:nsä ympäri. En pyydä sitä i:ni vuoksi. — Kissa arvioi herkkupalan ja i:nsä välisen etäisyyden. Ette ole i:nne omat. Jokainen suure on i:nsä suuruinen. 4. muut tapaukset. | Maa imee i:ensä vettä. Sulattaa i:ensä vieraita kansoja. (Omaan) i:ensä tyytyväinen. Jokaisen on parasta mennä i:ensä 'tutkistella itseään'. I:ensä sulkeutunut luonne. Ottaa i:ensä 'sovittaa itseensä moite, panna pahakseen, loukkaantua'. — Poika vaati i:lleen koko perintöä. Pidättää i:lleen. Elää i:lleen. Suoda i:lleen lepoa. Saada i:lleen selväksi jk asia. Tunnustaa jtak i:lleen. — Ei kiellä i:ltään mitään. - - olkoon toisilla valta etukäteen panna i:ltänsä rahat, taikka lainata ne muilta LK. - - eivät kehtaa, eivät i:ltään ilkeä AHO. — Jokainen käy i:ssään tilille syntiensä takia. Tunnustaa hiljaa i:ssään erehtyneensä. — Olla selvillä (omasta) i:stään. Muistuttaa i:stään. Saada voitto (omasta) i:stään. Ottaa i:stään irti viimeisetkin voimat. Omasta i:stämme emme voi kristinuskon rakkauden käskyä toteuttaa. — Elää (omaa) i:ään varten. Olla säälimätön i:ään kohtaan. Olla i:ään täynnä 'kovin itserakas, itsekeskeinen'.

C. *s.* liittyen B-ryhmään: (oma) minä; *fil.* persoonan syvin olemus. | Ihmisen sisäisen i:n ja hänen ruumiinsa suhde. Toteuttaa sisintä i:ään. - - että hän näin kielsi osan parhaasta i:stään AHO. - - luon ma uuden luomakunnan / uuden i:ni iloksi LEINO. - - emme tunne i:ämme: sen monia syviä ja salaisia kerrostumia JOTUNI. Ammattipoliitikkoja, joille oma i. ja puolue ovat kaikki kaikessa. - - entisyyden perintöä, joka pohjautuu Suomen kansan sisimpään i:en E.N.SETÄLÄ. Muistan sun, entinen i:ni KOSKENN. - - tuota runoa, joka varmaan parhaiten kajastaisi silloista i:äni KIANTO. Mutta nyt oli vanhaemäntä yksin — tai kahden kesken oman vanhan i:nsä kanssa SILL.

itse- runsaasti yhd:oja, joista suuri osa vieraiden mallien mukaan syntyneitä. Pääosana on vars. 1. teonn., merk. tav. refl. Epäsuomalainen, mutta vars. kirjall. kieleen vakiintunut tyyppi. Milloin perusosalla voi olla määräyksenä objektiivinen gen., olisivat suomen mukaisempia gen.-alkuiset asut, esim. seuraavasti (itseihailu): Itsensä ihailu ei kaunista ketään. Hänen tavaton itsen-ihailunsa tympäisee. — Us. voi alkuosan korvata oma-sanalla: itsekiitos, oma kiitos. 2. partis., vars. akt. I. Sanat tav. tekniikan piiristä (us. myös ⌒). Esim. itselataava, -merkitsevä, -toimiva. Merk. 'itsestään', 'omin avuin', 'automaattisesti'.

itse|ampuva *a.* myös ⌒. | I. asetusjousi. **-apu** *s.* par. oma apu. | I., jolla yksilö varhaisempina aikoina ilman valtion välitystä pani oikeutensa voimaan AK. **-arvo** *s.* → oma arvo; *fil.* → itseisarvo. **-arvostelu** *s.* itsensä arvostelu. **-arvostus** *s. psyk.* (oman) itsensä arvostaminen, oman arvon tunto; vrt. vierasarvostus. **-asiassa** *adv.* → ⌒; ks. asia 5.

itseensä|sulkeutunut *a.* (tav. ⌒) sulkeutunut, umpimielinen, juro, jörö. | Tylykasvoinen, i. mies. **-tyytyväi|nen** *a.* (tav. ⌒) -syys *omin.*

itse|-erittely *s.* itsensä erittely. | Sairaalloinen i. Modernin ihmisen alituinen i. **-fertiili** *a. kasv.* jossa voi tapahtua itsepölytys. **-hallinnollinen** *a.* vrt. itsehallinto; us. = autonominen. | I. siirtomaa. Kokouksen i. merkitys. **-hallin|ta** *s.* itsensä hallitseminen, itsehillintä. | Kuri on kuuliaisuuden ja i:nan yhdistelmä SO.

itsehallinto *s.* yhdyskuntien t. laitosten omissa asioissaan valtion oikeusjärjestyksen niille suoman vallan nojalla harjoittama hallinto, us. = autonomia. | Kunnallinen, paikallinen i. Ahvenanmaan i. Yliopiston i. Erityisesti Amerikan kouluissa on käytetty oppilasten i:a. Nauttia i:a. **-alue** *s.* Kunnan tai muun i:en viranomaiset. **-eli|n** *s.* Kuntien, seurakuntien i:met. **-laito|s** *s.* Kruunun virkamiehet, jotka edustivat keskushallintoa, tarvitsivat i:ksen elimien apua. **-laki** *s.* **--oikeu|s** *s.* Kuntien i. Komitaateilla on laajat i:det. **-piiri** *s.* **-viranomai|nen** *s.* Paikalliset i:set. **-yhdyskunta** *s.* Kunta on oman alueensa käsittävä i.

itse|halveksinta, -halveksunta *s.* itsensä halveksiminen. | Kipeä i. ja häpeä. **-harvennus** *s. metsät.* luontainen harveneminen. **-havainto** *s. psyk.* itsensä havainnoiminen, introspektio. **-hedelmöitys** *s. biol.* = itsesiitos. **-heijastelu** *s.* itsensä heijastelu. | - - tunnustuksenluontoista kirjallisuutta: - - i:ja ja itsepaljastuksia TARK. **-herätteinen** *a. sähk.* par. omaherätteinen, itse magnetoiva. **-hillin|tä** *s.* itsensä hillintä, maltti. | Menettää, saavuttaa jälleen i:tänsä. I:nän ja itsekurin taito. I. on kulttuurin kaunein kukka. **-hillintäkyky** *s.* **-hoito** *s.* par. oma hoito. **-hurska|s** *a.* itseään hurskaana pitävä, tekopyhä. | Papin i. maitonaama P.MUSTAPÄÄ. **-hyväi|nen** *a.* -syys *omin.* → omahyväinen. **-ihailu** *s.* itsensä ihailu. | Hänen määrätön i:nsa inhottaa. **-ihannoin|ti** *s.* itsensä ihannointi. | Omahyväinen kansallinen i. Liiallisesta i:nista vapaa oman arvon tunto. **-imevä** *a. tekn.* myös ⌒. | I. pumppu. **-induktio** *s. sähk.* virran voimakkuuden muutosten induktiovaikutus virtaan itseensä. **-induktiokerroin** *s. sähk.*

itsei|nen[63] *a.*, vars. *mat.* -sesti *adv.* absoluuttinen.

itse|inho *s.* (omaan) itseen kohdistuva inho, inho itseä kohtaan. | Hänen täytyi puristaa epätoivosta ohimoitaan ja vapista — i:inhosta, itsesurkuttelusta, itsehalveksinnasta LEHT. **-ironia** *s.* (omaan) itseen kohdistuva ironia. | - - Kiven monen monista juopottelukuvauksista on luettava myös salaista i:a KOSKENN. **-ironi|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | Sivistyneistö, joka i:sesti puhuu henkisestä köyhälistöstä.

itseis|arvo *s.* absoluuttinen arvo. 1. *mat.* Kun reaaliluvun merkki (+ tai —) jätetään huomioon ottamatta, saadaan luvun i. 2. *fil.* - - normaalisen käsityksen mukaan niin hyvin nälän kuin seksualiteetin tyydytys eivät ole mitään i:arvoja, vaan pelkästään välinearvo-

ja EINO KAILA. **-paino** *s. fys.* absoluuttinen paino; vrt. ominaispaino. | Kappaleen i. on sen paino ilmattomassa tilassa.

itse|iva *s.* (omaan) itseen kohdistuva iva. | Kirjailijan hieno i. **-kaatava** *a. tekn.* myös ⌒. | I. laastinnostoastia. **-kannattav|a** *a.* -uus *omin. par.* (itsensä) kannattava. | Kyytitoimi on pyritty järjestämään i:aksi. — *Lak.* I. [= itsensä kannattava, vieraatta avutta toimeen tuleva, kokonaista perhettä elättämään tarkoitettu] maatila. **-karkeneva** *a. tekn.* myös ⌒. | Terästä, joka tulee kovaksi ilman erityistä jäähdytystä, siis liikkumattomassa ilmassa, sanotaan luonnonkovaksi eli i:ksi. **-kasvatuksellinen** *a.* vrt. seur. | Järjestelmän suuri i. merkitys.

itsekasvatus *s.* itsensä kasvatus, oma kasvatus. | Me erotamme kasvatuksessa yleensä kaksi tekijää: kasvattajan ja kasvatettavan. Itsekasvatuksessa ne molemmat sisältyvät samaan yksilöön HOLLO. **-kirja** *s.* **-ohje** *s.* **-työ** *s.*

itse|katkaisija *s. tekn.* itsetoimiva, automaattinen katkaisija. **-kehitys** *s. par.* itsensä kehittäminen. **-kehu** *s. par.* oma kehu. | Kirjoituksesta haiskahtaa i. **-keskei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ihmisestä, ajattelutavasta tms., joka asettaa kaiken suhteeseen omaan itseensä ja katselee kaikkea itsensä kannalta, minä-, omakeskeinen, egosentrinen. | I. hän oli ollut, omat huvinsa, nautintonsa olivat hänellä olleet elämän määrinä HEPOR. Hän oli liian kiihtynyt ja liian i:sesti kiinni omissa mielikuvissaan voidakseen tarkemmin ottaa selvää miehensä mielialoista PEKKANEN. **-keskiöivä** *a. tekn.* myös ⌒. | I. istukka. **-kidutu|s** *s.* itsensä kidutus. | Munkit koettivat kuolettaa ruumistaan paastolla, ruoskimisella ja i:ksella. **-kieltämy|s** *s.* itsensä kieltäminen, (omaehtoinen) kieltäymys. | I., lihan kuritus, oman tahdon masentaminen. **-kiitos** *s. par.* oma kiitos.

itsekkyy|s[65] *omin.* (< itsekäs) egoismi. | Hänen häikäilemätön i:tensä. I:den oppi. — *Yhd.* luokka-, nurkkakunta-, puoluei.

itsekkyys|moraali *s.* **-oppi** *s.*

itsekkäisyys[65] *omin.* → itsekkyys.

itsekohtai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** omaan minään kohdistuva. — *Psyk.* idiopaattinen. | I:set tunteet. — *Kiel.* refleksiivinen. | I:set verbit. Verbien i. taivutus. **2.** *harv.* subjektiivinen;)(ulkokohtainen. **3.** vars. *lak. par.* henkilö-, mieskohtainen, persoonallinen, omakohtainen. | I. irtaimisto. I. maksuvelvollisuus, vapaus. I:sesti vastuunalaiset osakkaat. I. taistelu syntiä vastaan.

itse|korostus *s.* itsetehostus. **-korotu|s** *s.* itsensä korotus. | Pidä meidät erillään ylpeyden ja i:ksen mielialasta AK [rukous]. **-kosto** *s. par.* oma kosto. **-kritiik|ki** *s.* (omaan) itseen kohdistuva kritiikki, oma kritiikki. | Heräävä i. I:in puute. Osoittaa erinomaista i:kiä.

itsekse|(en *adv.* **1.** yksikseen, yksin(ään). | Elellä aivan i. Jäädä i. Puhella i. Menin i:ni kävelemään. - - ei pitäisi antaa [hänen] käydä i. jauhomakasiinissa AHO. - - et jätä i:ni / mua syntist' avuttas VK[v]. — Minä sitä hiukan i:ni [= omassa mielessäni, muille ilmaisematta] ihmettelin. **2.** omin päin, omin neuvoin. | Tulla toimeen, opiskella i. — I. [= itsestään] kuollut kala. I. tipahtaa kuin omena puusta KARHUM.

itsekseen|eläjä *s.* myös ⌒. | Lipakon Leena, sellainen iloluontoinen i. KIANTO. **-opiskelija** *s.* myös ⌒. | Opintokerholaiset ja muut i:t. **-opiskelu** *s.* (myös ⌒) itseopiskelu. | Kirjeopiston tarkoituksena on antaa ohjausta i:un.

itse|kukin *pron.* → ⌒; ks. kukin. **-kunnioitu|s** *s.* kunnioitus omaa itseä kohtaan, itsensä kunnioitus. | I:kseni estää minua sitä tekemästä. Menettää i:ksensa. Työttömien i. on saatava säilymään. **-kuri** *s.* itsensä kurissa pitäminen, hillitseminen, oma kuri. | Ankara i., henkisten ja ruumiillisten halujen hallitseminen. Liikenneturvallisuuden parantaminen i:n avulla. Kansallinen i. ja valtakunnallinen ajatustapa. **-kuritus** *s.*, vars. *usk.* itsensä kuritus. **-kustannushinta** *s. liik.* → oma hinta, omakustannushinta. **-kylläi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ylpeä, kopea, pöyhkeä, "itseään täynnä" oleva. | I:set rotuennakkoluulot. Ylvästelevä ja i. kerskailu. I. ja tekopyhä farisealaisuus. Ja hän tunsi hiljaista i:syyttä todetessaan, ettei hän milloinkaan ollut semmoisiin mielitellyt, itseään nenästä vedättänyt SILL. Nämä ovat suruttomia, i:siä henkiä, jotka eivät kaipaa Herramme ja Jumalamme armoa AK.

itsek|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* (-kyys *omin.* ks. erikseen) omaa etua tavoitteleva, "omasta puolestaan" oleva, muista piittaamaton, egoistinen. | I. mies. I. luonne. I. teko. Nykyinen i. aika. Se ei johdu i:käistä vaikuttimista. Ajaa omia i:käitä etujaan. Hänen omat huolensa tuntuivat hänestä nyt pieniltä ja i:käiltä. - - tervettä ja i:ästä elämänonnea SILL.

itse|lataava *a.* myös ⌒. | I. kivääri 'automaattikivääri'. Pistooli on i. lähitaisteluase. **-laukaisin** *s. valok.* automaattinen laukaisin.

itselle|(en *adv. vanh.* itsekseen. | Niin he ajattelivat i:nsä, sanoen: se on, ettemme ottaneet leipiä myötämme UT[v].

itselli|nen[63] *s.* (maaseudulla) tilapäisansioilla elävä, vakinaista tointa t. omaa maanviljelystä pitämätön tilaton henkilö. | I. Matti Ahonen. Hän ei enää ruvennut piiaksi, vaan oleskeli i:senä tehden urakkatöitä talollisille erään toisen, jo monilapsisen naisihmisen kumppanina SILL.

itsellis|luokka *s.* **-mies** *s.* **-mök|ki** *s.* Torpat ja i:it. **-perhe** *s.* Talossa asuva i. **-väestö** *s.* Taloistaan sortuneiden talonpoikaissukujen jäsenistä muodostunut, satunnaisista ansioista elävä i.

itsellä(än *adv. murt.* itsestään. | Lasi särkyi i. Rata tehdään kaltevaksi, että vaunut vierivät i. ulos. Tämä on semmoinen talo, että täällä lisääntyy raha i., sanoi johtaja SILL.

itse|loistava *a.* fosforoiva. | Kellon i:loistavat viisarit. Suurin osa syvän meren kaloja on i:loistavia. **-luottamu|s** *s.* luottamus omaan itseen. | Menettää i:ksensa. I. kasvaa. Järkkymätön i. ja voitonvarmuus. Varjele meitä ylpeydestä ja i:ksesta ja pidä meitä nöyrinä AK. **-luovuttava** *a.* myös ⌒. | I. elonleikkuukone, hevosharava.

itselö[2] *s. harv.* olento, persoona; minä, itse. | - - olen siitä saakka oman i:ni ikuiseen tummuuteen tuijottanut LEINO. Kave eukko, luonnon tyttö / - - / jok' olet vanhin vaimoloita, / ensin emä i:itä! KAL. **-lli|nen**[63] *a. harv.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* persoonallinen. | Ihmisen i:syys AK. - - hänen i. elämänsä oli vuotanut hukkaan WALTARI.

itse|magnetoiva *a. sähk.* (myös ⌒) omaherätteinen. | I. tasavirtageneraattori. **-matti** *s.* šakkipelissä: itsensä matiksi teko (päämääränä eräissä šakkitehtävissä). **-merkitsevä** *a. tekn.* (myös ⌒) -sti *adv.* I:t ilmatieteelliset kojeet. I. dynamometri. **-mie|s** *s.* itsestään määräävä henkilö, itsellinen. | He tulivat i:hiksi ja aikaihmisiksi AK. Se on ollut tämä meillä piikana monta vuotta, vaan nyt se on i:hinään AHO.

itsemurha *s.* itsensä tahallinen surmaaminen. | Tehdä i. Ajautua i:an. I:n partaalla. — *Kuv.* Henkinen, siveellinen i. Näiden vaatimusten hyväksyminen olisi Suomelle merkinnyt kansallista i:a. — *Yhd.* kaksoisi. **--ai|e** *s.*, tav. *mon.* Liikkua, olla i:keissa. Unohtaa i:keensa.

itsemurhaaja *s.* itsensä surmaaja, itsemurhan tekijä. | Maanlain mukaan täysin syyntakeisen i:n ruumis oli vietävä metsään ja poltettava. — *Kuv.* Henkinen i.

itsemurha|-ajatus *s.* Hautoa i:-ajatuksia. I. tulee jokaiselle kerran nuoruudessaan. **-epidemia** *s.* **-kandidaatti** *s.* **-kokelas** *s.* **-kuume** *s.* **-tapaus** *s.* **-yrity|s** *s.* Tehdä i. Epäonnistua i:ksessään.

itse|myrkytys *s. lääk.* elimistön omien aineenvaihduntatuotteiden aiheuttama myrkytys, esim. virtsamyrkytys. **-määräämi|nen** *s.* määrääminen omasta itsestään. | Mahdollisuus vapaaseen henkiseen i:seen. **-määräämisoikeus** *s.* oikeus vapaasti määrätä asioistaan; autonomia. | Valtiollinen, kansallinen i. Pienten kansojen i. Kansalaisen rajaton henkinen i. Naisen i. työnsä suhteen.

itsensä- tav. *rinn.* itse-; useimmat par. ⌒. **-elättävä** *a.* par. ⌒. **-hillitseminen** *s.* (tav. ⌒) itsehillintä. **-kannattava** *a.* par. ⌒. **-kiduttaja** *s.* **-kidutus** *s.* **-kieltämi|nen** *s.* itsekieltämys, kieltäymys, pidättyväisyys, epäitsekäs uhrautuvaisuus. | Itsensä varomista synniltä sanotaan i:seksi. Monien vuosien i:sellä hän sai kokoon n. 4.000 markkaa. Päätös kysyi häneltä tavatonta i:stä. **-kieltämys** *s.* = ed. **-kieltävä** *a.* epäitsekäs, uhrautuva(inen), askeettinen. | Jeesuksen i. rakkaus. Viettää ankaraa ja i:ä elämää. **-korotu|s** *s.* = itsekorotus. | Ellei ihminen käänny, synti vie häntä yhä syvempään i:kseen ja valheeseen. **-silpomi|nen** *s.* tav. ⌒. | Kybelen palvontaan kuului irstailu ja i. I:set sotaväkeen joutumisen välttämiseksi ovat arveluttavia ilmiöitä. **-tehostaminen** *s.* (tav. ⌒) = itsetehostus. **-tunteminen** *s.* (tav. ⌒) = itsetuntemus. **-tutkistelu** *s.* = itsetutkistelu. **-uhraava** *s.* uhrautuva. **-voittaminen** *s.* tav. ⌒.

itsenäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* erillinen, oman kokonaisuutensa muodostava, riippumaton. | I. pataljoona. Jokainen tällainen solu on täysin i., omaa elämäänsä elävä yksilö. I:set järvet ja reittijärvet. I:set tilat ja vuokratilat. Tarjotaan i:senä ruokalajina. Sähköllä käyvät kellot ovat joko i:siä tai ns. sivukelloja. Teos muodostaa i:sen kokonaisuuden. Suunniteltu sivukertomus paisui i:seksi novelliksi. Tauti voi olla i. tai oheinen. I:sesti ankkuroitava miina. Tarina on tuskin voinut syntyä i:sesti kahdella taholla. Molemmat siipiparit liikkuvat i:sesti. Piirustustaidon i:syys maalauksen rinnalla. Sana on menettänyt i:syytensä ja muuttunut pelkäksi päätteeksi. — *Erik.* **a.** ihmisistä ja heidän toimistaan yms.: riippumaton, omaperäinen, omintakeinen, vaikutteista vapaa. | I. kauppias, maanviljelijä, ammatinharjoittaja. Saavuttaa i. asema. Ikäisekseen hyvin i. nuorukainen. I. luonne. I., arvokas teos. Verraten i. mukaelma. Pystyy i:seen toimitustyöhön. Esittää i:siä ajatuksia. Hoitaa i:sesti kirjanpitoa. I:sesti ajatteleva kansalainen. Käsitystavan i:syys. Hänen henkinen i:syytensä. **b.** kansoista, valtakunnista yms.: riippumaton, suvereeni(nen). | Suomi julistautui i:seksi v. 1917. Karjalaiset olivat vielä nimellisesti i:siä. Yhdysvallat saavuttivat i:syyden v. 1776. Neuvostohallitus tunnusti Suomen valtiollisen i:syyden.

itsenäistil|a *s.* I:oja, jotka eivät hallintansa puolesta ole päätalon alaiset.

itsenäistymis|halu *s.* **-liike** *s.* **-pyrkimys** *s.* **-vuosi** *s.*

itsenäistyttää[2*] *v.* par. itsenäistää.

itsenäisty|ä[1] *pass.v.* tulla t. päästä itsenäiseksi, riippumattomaksi, erota. | Maan kohotessa Laatokka i:i järveksi. Limingan seurakunta i:i Saloisista v. 1477. Maantiede on yhä enemmän i:nyt. I:nyt torppa, torppari. Yhä kehittyvä ja i:vä runoilijakyky. Suomen i:misen jälkeen.

itsenäist|ää[2] *v.* tehdä itsenäiseksi, riippumattomaksi. | I:ettävät vuokra-alueet. Oikeinkirjoituksemme i:äminen. Elämänkäsityksen i:äminen.

itsenäisyys|aate *s.* itsenäisyyden aate. | Sprengtporten oli ensimmäisiä i:aatteen ajajia maassamme. **-aika** *s.* itsenäisyyden aika. | I:mme ensimmäinen vuosikymmen. **-ajatus** *s.* Toisen kerran i. sukeltautui esiin ns. Anjalan miesten keskuudessa. **-harrastu|s** *s.* Saksan ruhtinaiden i:kset. **-juhla** *s.* Joulukuun 6. päiväksi Kansallisteatteriin järjestetty suuri i. **-julistus** *s.* Suomen i. v. 1917. **-liik|e** *s.* Lukeutua i:keen miehiin. Makedoniassa on virinnyt i. **-mie|s** *s.* Anjalan liiton i:sten tarkoitusperät eivät toteutuneet. Svinhufvud muodosti hallituksen taatuista i:histä. **-politiikka** *s.* **-puolue** *s.* Suomessa oli ns. i., joka suunnitteli Suomen erottamista Ruotsista. Unkarin kansallinen i. **-pyrkimy|s** *s.* Arabialaisten i:kset. **-päivä** *s.* itsenäiseksi julistautumisen (vuosi)päivä, itsenäisyyden päivä. | Suomen i:nä, joulukuun 6:ntena. I:n juhlallisuudet. **-senaatti** *s.* P. E. Svinhufvudin senaatti, joka v. 1917 julisti Suomen itsenäiseksi. **-suunnitelma** *s.* **-taistelu** *s.* Kuvauksia i:mme vaiheista sortovuosina. **-unelma** *s.* **-vaatimus** *s.* **-vuo|si** *s.* Ensimmäiset i:temme.

itse|oikeutettu *a.* -oikeutetusti *adv.* jolla on ilman muuta oikeus; ehdoton, eittämätön, kiis-

taton, kiistämätön. | Johtokuntaan kuuluu viisi valittua jäsentä sekä i:oikeutettuina seuran puheenjohtaja ja sihteeri. Heimonsa i. johtaja. Olla i. jhk t. jksik. Suosituimman proosakirjailijan asema kuului kuin i:oikeutetusti Juhani Aholle. **-opin|not** *s. mon.* itseopiskelu. | Harjoittaa i:toja. **-opiskelij|a** *s.* itsekseen, omin päin opiskelija. | Oppikirja kouluille ja i:oille. **-opiskelu** *s.* itsekseen, omin päin opiskelu. | Harrastaa i:a. **-opiskelukirja** *s.* **-opiskeluopas** *s.* **-oppinut** *a.* I. mies 'autodidakti'. Pietari Päivärinta oli i. kansanmies. **-ottav|a** *a.* myös ⌒. | I. kalanpyydys. Metsästysvälineet jaetaan metsästysaseisiin ja i:iin pyydyksiin. **-paljastu|s** *s.* itsensä paljastus. | Rousseaun kuuluisat i:kset, "Confessions".

itsepalvelu *s. liik.* tapa, että myymälän asiakkaat itse ottavat ostettavat esineet ja maksavat ne kassaan, omapalvelu. **-liike, -myymälä** *s.* vrt. ed.

itse|panttaus *s. lak.* pantin haltuunotto ilman sen omistajan suostumusta. **-peto|s** *s.* (omaan) itseen kohdistuva petos, itsensä pettäminen. | Kristillisyys, josta puuttuvat puhdistavat koettelemukset, on i:sta. Tämmöinen uskottelu on vaarallista i:sta. Minkä hirvittävän i:ksen vallassa hän olikin elänyt, kun hän oli luullut rakastavansa Hermania! KOSKENN. **-pidättävä** *a. tekn.* myös ⌒. | I. ruuvi. **-pidätys** *s. tekn.* **-piirtävä** *a.* (myös ⌒) itsemerkitsevä. | Termografi, i. lämpömittari. **-pintai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = itsepäinen. | I. mies, luonne. Kaksi pientä silmää i:sen otsan alla. I. kuin synti. I. kuin vanha härkä. Pitää i:sesti kiinni vaatimuksestaan. Syytetty kieltää i:sesti. I:suus ja jäykkyys ovat suomalaisten ominaisuuksia. - - tehdä i:sia lapsenkysymyksiään, joihin aikuisen oli vaikea vastata LINN. I:set huhut tietävät kertoa, että - -. **-puhdistu|s** *s.* itsestään tapahtuva t. luontainen puhdistuminen. | Jos veden nopeus viemäriputkissa on tarpeeksi suuri, niissä tapahtuu i., jätteet eivät sakkaudu pohjalle. Vesistön bakteerimaailma aiheuttaa siinä ns. i:ksen. **-puhelu** *s.* par. yksinpuhelu. **-puolustu|s** *s.* oma t. itsensä puolustus, itsensä puolustamiseksi tapahtuva hätävarjelu, puolustautuminen. | I:ksekseen N. ampui tällöin taskuaseellaan. Oidipus oli surmannut isänsä i:ksessa. Kenttätykistö kykenee vain suhteellisen heikosti i:kseen.

itsepuolustus|keino *s.* **-oikeus** *s.* **-vaisto** *s.*

itsepäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* tav. paheksuvasti. **1.** elävistä olennoista: omasta tahdostaan, mielipiteestään, päätöksestään tms. tiukasti kiinni pitävä, oman päänsä, pintansa pitävä, taipumaton, hellittämätön, järkähtämätön, itsepintainen, omapäinen, härkäpäinen, jäykkä-, uppiniskainen. | I. lurjus. I. kuin synti. I. kuin paha poro. Pysyä i:sesti paikoillaan. I. suu, katse. Luokalta päästyni oli enemmän sisareni i:syyden kuin oman ahkeruuteni ansiota. Mitä käyskelet ja kyräilet sinä, i. oinas? KIVI. **2.** asioista: hellittämätön, sitkeä, tiukka, itsepintainen; joskus: lähtemätön, lakkaamaton, jatkuva tms. | I. ihottuma, yskä, kuume. Terä, joka poistaa kuin sipaisemalla i:simmänkin parransängen. Ruumiinlämpö on i:sesti korkea.

itse|päällinen *a. murt.* oma, erityinen; vrt. itse päällensä (itse A.I.1). | Hänpä meidän mielestämme asui komeasti, kun hänellä oli siisti, i. kamari KIANTO. **-pölyttävä** *a. kasv.* (myös ⌒) vrt. seur. | I. kasvi, kukka. **-pölytys** *s. kasv.* siitepölyn siirtyminen saman kukan luottiin, oma pölytys, autogamia;)(ristipölytys. **-rak|as** *a.* -kaasti *adv.* -kaus *omin.* itseensä ja aikaansaannoksiinsa tyytyväinen t. sellaista tyytyväisyyttä osoittava, omahyväinen, suuriluuloinen, itsekylläinen, -tyytyväinen. | I. narri. I:kaat ajatukset, sanat. Hänen i. omaelämäkertansa. Hymyillä i:kaasti. Se oli sangen i:kaasti sanottu. Kutkuttaa jkn i:kautta. Määrättömässä i:kaudessaan hän uskoo, että - -. **-rekisteröivä** *a.* (myös ⌒) itsemerkitsevä. **-ripitys, -rippi** *s.* itselleen ripittäytyminen, itsetilitys. **-saastuttaja** *s.* onanisti; vrt. seur. **-saastutus** *s.* = itsetyydytys. — *Kuv.* Nöyristelevää liehittelyä ja kansallista i:ta AK. **-selity|s** *s.* Henkivakuutus myönnetään vain lääkärintarkastuksen tai tarkan i:ksen nojalla. **-siitos** *s. biol.* kaksineuvoisessa eliössä tapahtuva itsensä hedelmöittäminen, itsehedelmöitys, autogamia. | Kasvien i. eli itsepölytys. **-siittoi|nen** *a. biol.* -sesti *adv.* itsesiitoksen (-pölytyksen) tietä lisääntyvä. | I. kasvi. **-sitoja** *s. maat.* elonleikkuukone, joka sitoo viljan, sitoja. **-sitova** *a.* myös ⌒. | I. elonleikkuukone. **-soimau|s** *s.* (omaan) itseen kohdistuva, oma soimaus. | Niin olin joutunut alennuksentunteen ja i:ksen nevalle KAILAS.

itsessä|(än *adv.* sinänsä, sellaisenaan, itse asiassa. | Elävästi puhutulla sanalla on jo i. sangen pätevä todistusvoima. I. romanttinen aihe on tässä käsitelty realistisesti. Juttu ei i. ollut minkään veroinen, mutta sen seuraukset olivat hämmästyttävät. Ethän sinä i:si niin merkillinen piippu ole KILPI.

itsesteriili *a. kasv.* jossa ei voi tapahtua itsepölytystä.

itsestä|(än *adv.* **1.** ilman muuta, vapaasti, automaattisesti, omin neuvoin, omasta aloitteestaan. | I. selvä asia. Se meni kuin i. Tarjoilu ei suju i., sitä täytyy harjoitella. Mehu jätetään i. valumaan. I. kuolleen eläimen liha on myrkyllistä. Vernissa voi syttyä i. Nuha paranee i:änkin. Hevonen kääntyi i:nsä kotiportista. Minun pitää jo hoksata jotain i:nikin NUOLIV. **2.** par. itsessään, sinänsä. | Kuten fysiikasta tiedämme, aine on i. ikuinen AK. - - se on sitäkin ymmärrettävämpää, kun ne tästä i:änkin mieluisasta tehtävästä todennäköisesti saivat - - aineellista korvausta KOSKENN.

itse|suggestio *s.* itsensä suggeroiminen, autosuggestio. | Tautien parantaminen i:suggestion avulla. **-sulkeutuva** *a.* myös ⌒. | I. lukko, läppä, ovi, vesihana. **-suojelu** *s.* itsensä suojelu, oma suojelu, itsevarjelu. | Jokaisen sotilaan on kaasuvaaran varalta tunnettava i:n keinot. Nuorison suojelu on yhteiskunnan i:a. **-suojelus** *s.* = ed. **-suojeluvaisto** *s.* **-surkuttelu** *s.* itsensä surkuttelu. **-syntyinen** *a.* par. omasyntyinen. **-syttymi|nen** *s.* itsesytyntä. | Vernissaan

kastetun trasselin i. Hieno hiili edistää i:stä varastossa. **-syttymisvaara** *s.* **-syttyvä** *a.* myös ⌒. | Fosfori on i:ä ainetta. **-sytyn|tä** *s.* itsestään (tapahtuva) sytyntä. | I:nän aiheuttama tulipalo. Varastossa on tapahtunut i. **-sytyty|s** *s.* us. = ed. | Polttomoottorissa voi esiintyä i:stä. Ennen laukausta tapahtuva tykin ammuksen sytytys poistettiin vaarallisena ja korvattiin i:ksellä, jossa sytytyksen toimittavat laukaisukaasut. **-syytö|s** *s.* itseen kohdistuva, oma syytös. | Raskas i. Tunnon vaivat ja i:kset. **-syöttävä** *a.* *tekn.* myös ⌒. | I. siloppukone, vannesaha.

itsesäilytys *s.* vrt. itsesäilytysvietti. | Inhimillisen toiminnan päämäärät ovat i. ja suvun säilytys. Kansallinen i. **-vaisto** *s.* vrt. seur. | Hän teki sen i:sta. I:n pakottamana. Kansan i. heräsi. - - jonkinlainen i:n panssari surua ja onnettomuutta vastaan AK. **-vietti** *s.*, vars. *psyk.* elävän olennon vaistomainen pyrkimys välttää kaikkea, mikä sille on vahingollista, ja tavoitella sitä, mikä edistää sen elämää.

itse|sääli *s.* (omaan) itseen kohdistuva, oma sääli. | I:säälin kyynelet. I. kuristaa kurkkua. **-säätävä** *a.* -sti *adv.* myös ⌒. | I. jarru, kaarilamppu. **-tajuinen** *a.* vrt. seur. | I. olento. I. sielunelämä. **-tajunta** *s.* *fil.* tajunta omasta itsestä ajattelevana, tuntevana ja tahtovana olentona. | Suomen kansan i:an herättäminen. **-tajuton** *a.* vrt. ed. **-tarkastelu** *s.* itsensä tarkastelu. **-tarkkailu** *s.* itsensä tarkkailu. **-tarkoitu|s** *s.* oma tarkoituksensa, tarkoitus sinänsä. | Tyylikeinot ovat vain väline, eivät i. Urheilu ei saa muodostua i:kseksi. **-tartunta** *s.* *lääk.* Useinkin ihmisruumiin omat bakteerit ja sen vakituiset asujaimet syystä tai toisesta aiheuttavat taudin — niin sanottu i. **-tehostu|s** *s.*, vars. *psyk.* itsensä tehostus, pyrkimys olla sosiaalisessa ympäristössään merkittävä, pätemisen halu. | Halu i:kseen toisia vastaan on yhtä alkuperäinen kuin itsesäilytysvietti. Hurma ja kieltäymys, pakanuus ja kristillisyys, i. ja uhrimieli, vapaus ja laki taistelevat - - Giden persoonallisuudessa VILJANEN. **-tiedot|on** *a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* tiedoton. | Sielullinen tapahtuma on i., jos subjekti ei itse tiedä tuosta tapahtumasta. Huolimattomuudesta johtuva eli i. tuottamus. I. arvokkuus, komiikka. Räätäli neuloo ja leipuri leipoo melkein yhtä i:tomasti kuin hän hengittää tai kävelee. Väisti iskun vaistomaisesti, i:tomasti. **-tieto** *s.*, melko *harv.* itsetietoisuus: tietoisuus omasta itsestä; ylpeys, kopeus. | [Lönnrot] oli silloisen Suomen i:on tullut kansallishenki LEINO. Hänestä on tuotu esille yksi ainoa juonne: i. ja ylpeys TARK. **-tietoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** omasta itsestään t. arvostaan tietoinen, arvonsa tunteva (joko hyväksyttävässä tai moitittavassa mielessä), omanarvontuntoinen, ylpeä, kopea, koppava, mahtava, tärkeä. | Joltiseenkin i:suuteen kehittynyt yksilö. Vain kansallisesti i. kansakunta pystyy luomaan ja ylläpitämään valtion. Romanttisella ironialla tarkoitetaan i:sen minän, neron, ivallista suhtautumista kaikkeen IT. Valkopukuinen valkomyssyinen täti liikuskeli kylpyhuoneen ja tämän huoneen vaiheilla iloisen i:sena SILL. — Kylmät ja i:set silmät. I. äänenpaino, käytös. Esiintymisen i. varmuus. Se oli i:sta puhetta. Hymyillä i:sesti. Esiintyä vaativasti ja i:sesti. **2.** par. tietoinen. | I. tuottamus. Barokki sen sijaan laiminlöi i:sesti katujen rakennustaiteellisen muodostelun AK. **-tility|s** *s.* tilinteko (oman) itsensä kanssa, itserippi. | Romaani naissielun i:ksestä kuoleman hetkellä. Goethen "Faust", maailmanrunoelma, eurooppalaisen hengen syvämielisin i. KOSKENN. **-todistus** *s.*, vars. *usk.* itse itsestä annettu, oma todistus. **-toiminen** *a.* par. itsetoimiva. **-toiminta** *s.* par. oma toiminta, omatoimisuus. **-toimiva** *a.* *tekn.* -sti *adv.* automaattinen. | I. pumppulaite, varoventtiili. Värinauhan vaihto on i. I:sti tyhjentyvä kaatovaunu. **-tunnustus** *s.* omaa sisintä paljastava ilmaisu t. esitys, tunnustus. | Kianto on suuressa määrin itsekeskeinen kirjailija, avomielinen i:ten tekijä IT. **-tuntemu|s** *s.* itsensä tunteminen, itsensä tuntemus. | I. ja ihmistuntemus. Onneton sota herätti kansan i:kseen. Kirjeet - - puhuvat odottamattoman terävästä i:ksesta ja oman sisäisen elämän erittelykyvystä KOSKENN. **-tunto** *s.* omanarvontunto, itsetietoisuus, ylpeys. | Arkuuden kätkemä voimakas i. I. herää, kasvaa, nousee. Onnistuminen antaa selkärankaa ja i:a. Saksa on herännyt uuteen kansalliseen i:on. Loukata jkn i:a. **-tuntoi|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | Pohjalaisten i. kansanluonne. **-tutkistelu** *s.* itsensä tutkistelu. | Epäonnistuminen antaa aihetta terveelliseen i:un. Adventtiaika on vakavan i:n ja sisäisen hiljentymisen aikaa. **-typistys|s** *s.* *el.*; *syn.* autotomia. | Eräät eläimet saattavat pelastaa henkensä i:ksellä; ne uhraavat jonkin ruumiinosansa vihollisellen itse paetakseen AK. **-tyydytys** *s.* sukupuolivietin tyydyttäminen itse sukupuolielimiä kiihottamalla, itsesaastutus, masturbaatio, onania. **-tyytyväi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* itseensä tyytyväinen, omahyväinen, itserakas. **-tärke|ä** *a.* -ys *omin.* mielestään tärkeä, (pikku)tärkeä. | Vanha Eurooppa ja sen i:ät asukkaat. - - ihmisen erottaa luontokappaleesta aivan tavaton i:ys HELLAAKOSKI.

itse|uhrautuva *a.* → uhrautuva, itsensä uhraava. **-uhri** *s.* itsensä uhraaminen, uhrautuminen. | - - se oli siveellinen itsemurha, mutta samalla i., siis kuitenkin jonkinlainen ansiotyö AHO. **-unohi|nen** *a.* -sesti *adv.* itsensä unohtava. | Mutta sulautumisessa kaikkeuselämään, i:sessa panteistisessa elämyksessä runoilija löytää sovituksen VILJANEN. **-unohtu|s** *s.* itsensä unohtaminen. | Vaipua i:kseen. **-vakuutus** *s.* *tal.* varojen talteenpano epäedullisten sattumien varalta vakuutuksen asemesta. **-valaiseva** *a.* (myös ⌒) omavaloinen. | Kello, jossa on i:t numerot. **-valta** *s.* = itsevaltius. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* itsevaltias. **1.** rajattoman vallan omaava, itsevaltiuden mukainen, siihen kuuluva, autokraattinen, despoottinen. | I. keisari, hallitsija. I. hallitusjärjestelmä, valtiomuoto. Kuninkaan i:set taipumukset. Hallita i:sesti. **2.** ed:een liittyen. | I. ministeri Metternich. Kenraalin i:set ja julmat menet-

telytavat. Toimia i:sesti. Tyylin suunnan määräsivät i:sesti hoviarkkitehdit. Suurisanaista pöyhkeilyä ja kopeaa i:suutta. **-valtia|s 1.** *s.* itsevaltainen hallitsija, autokraatti, despootti. | Me Aleksanteri Kolmas, Jumalan Armosta koko Venäjänmaan Keisari ja I. Valistunut i. — *Kuv.* Muori on rajaton i. talossa. - - niin kauan on törkeä taikausko i. tässä maassa KIANTO. **2.** *a.* -asti *adv.* vars. henkilöistä: itsevaltainen. | I. hallitsija. Keisarin i. tahto. I. yhtiö. Hallita i:aseen tapaan. Calvin ohjasi Genèven kirkkoa i:asti. Oh, en halua olla niin kauhean i. kuin tuo herra Attila IRIS UURTO. **-valtiatar** *s.*, tav. *kuv.* Kyllä näki, että pieni i. oli tottunut ajamaan tahtonsa toteen SILL. **-valtiu|s** *s.* **1.** valtiomuoto, jonka mukaan hallitsijalla on rajaton valta, rajaton yksinvalta, itsevalta, absolutismi, autokratia, despotia. | I:den aika Suomessa. Ferdinand II pyrki täydelliseen i:teen. Kuninkaan i:den tehostaminen. Valistunut i., 1700-luvun loppupuolella useissa Euroopan maissa sovellettu hallitustapa. **2.** ed:een liittyen: itsevaltaisuus. | Puolueiden i. Nyt hänen mielensä nousi uhmaan Pärtyn tukauttavaa i:tta vastaan, hän matkustaisi kaupunkiin ja leikkauttaisi pitkän tukkansa HEPOR. **-vanhurska|s** *a.* -asti *adv.* itseään vanhurskaana pitävä, omahyväinen. | I. farisealainen. Röyhkeinä, i:ina, omaan kuntoonsa luottavina ei tulla Jumalan valtakuntaan AK. Vahingoniloinen ja i. arvostelu KOSKENN. **-vanhurskau|s** *s.* oma vanhurskaus; vrt. ed. | Varjele meitä ulkokultaisuudesta ja i:desta. **-varjelu(s)** *s.* itsesuojelu. **-varm|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* varma itsestään, varma(otteinen). | I. ihminen. I:at sanat. I. käytös. Esiintyä i:asti. Menettää, saavuttaa jälleen i:uutensa. I:uus kasvaa, horjuu. I:uus ja omahyväisyys. Nulikkamainen i:uus. **-verotus** *s.* **1.** periaate, jonka mukaan kansalta ei voida ottaa veroja ilman sen suostumusta. **2.** itsehallintoyhdyskunnan suorittama jäseniensä verotus. **-verotusoikeus** *s.* Seurakuntien i. **-viik|ko** *s.* *kans.* palvelijain vuotuinen vapaaviikko pyhäinmiestenpäivän aikaan, kissa-, runtu-, römppäviikko. | Olla i:olla. Piikakin tästä meni i:olleen LASSILA. **-viisas** *a.* mielestään viisas. | Te olette liian i., teillä on vielä paljon opittavaa AK. Voi-huudot - - i:ten yli VT[v]. **-viisaus** *s.* oma viisaus; vrt. ed. | - - pois meistä kaikki i. ja maalliset himot AK. **-värähtely** *s.* *rad.* = ominaisvärähtely.

itsey|s[65] *s.* itsenä oleminen; olemuksen henkinen puoli, minuus. | Puolustaa omaa i:ttään ja vapauttaan. I:den hyve SILJO. - - liiallisesta itsensä tarkkaamisesta ja lakkaamattomasta itsensä käsittelemisestä, oman i:tensä kehässä askartelemisesta HOLLO.

itu[1*] *s.* **1.** kasvin t. sen verson ensimmäinen kehitysaste; vrt. itää. | Perunan i. Jyvä on idulla. — *Kuv.* alku, aihe. | Oven edustalle syntynyt jonon i. Runoilijan, taiteilijan i. Harjoitelmassa jo piili tulevan mestariteoksen i. Ajatuksen, aatteen, tunteen, erimielisyyden i. Uuden elämän i. Paikkakunnalla alkoi herätä yritteliäisyyden i. Nousta idulleen. Tutkimus on vasta idullaan. Harrastus tukahtui i:unsa. - - emännän sanat olivat alkaneet i:a tehdä... AHO. — *Ark.* Hänen puheessaan on i:a 'järkeä'. — *Yhd.* juuri--, mallasi.; perunani. **2.** *lääk.* taudin aihe, bakteeri. | Taudin, koleran i. Ilmasta pääsee i:ja astioihin ja lääkkeisiin. — *Yhd.* taudini. **3.** *fys.* Vesipisarat muodostuvat ilmassa leijailevien tomuhiukkasten, i:jen, ympärille.

-itui|nen[63] *poss.a.* -suus *omin.* Heikko-, pitkäi.

itu|kasvi *s.* siemenen kasviaiheesta t. itusilmusta kehittynyt, alkuasteellaan oleva kasviyksilö, taimi. **-kuop|pa** *s.* Peruna, jossa on syvät i:at. **-lehti** *s.* *kasv.* **-levy** *s.* *biol.* = alkiolevy.

itu|nen[63] *dem.s.* — *Kuv.* Itsekkyyden i:set.

itu|plasma *s.* *biol.* se sukupuolisolujen aine, jonka välityksellä perinnöllisten ominaisuuksien oletettiin siirtyvän sukupolvesta toiseen. **-rakko** *s.* *biol.* = alkiorakko. **-rakkula** *s.* *biol.* = alkiorakkula. **-rata** *s.* *biol.* sukupuolisolusta sukupuolisoluun johtava, sukupolvesta toiseen jatkuva solusarja. **-silmu** *s.* kasvin maanpäällisissä osissa syntyvä silmu, joka maahan pudottuaan itää. **-solu** *s.* sammalissa syntyvä solu, josta kasvi lisääntyy suvuttomasti; vrt. ed.

itä[11*] *s.*)(länsi. **1.** pohjoisesta 90° myötäpäivään oleva pääilmansuunta. | Tuulee idästä. Aurinko nousee idästä. Lähteä i:än päin. Helsinki on i:än (päin) Turusta. Idän puolella taloa on puutarha. Vaasan lääni rajoittuu idässä Kuopion lääniin. Idän ilmat ilkeimmät SL. Pilvi kulki idästä länteen. Vieraita tuli idästä ja lännestä 'joka suunnalta'. Niin kaukana kuin i. on lännestä, niin kauas hän siirtää meistä rikkomuksemme VT. **2.** (myös: Itä) itäiset maat (Euroopasta katsoen), itämaat, orientti; us. = Aasia; itäinen alue, maan itäosa. | Sadunomainen i. Kaukainen i., läheinen i. (nyk. tav. kaukoitä, lähi-itä). Idän kansat, uskonnot. Suomen asema idän ja lännen välissä. Idän valloilla tarkoitetaan tavallisesti Kiinaa ja Japania. — Kalevalan kielessä i. [= itäsuomalaisuus] on selvästi voitolla. Idän ja lännen ero kansatieteessä. I. ja länsi kamppailevat pesäpallomestaruudesta. — Us. *kiert.* Venäjästä, venäläisyydestä. | Idän jättiläinen. Idän vainolaista vastaan. Idän taivas alkoi synketä. Idän halla. — *Yhd.* kauko-, keski--, lähi-i. **3.** itätuuli, itämyrsky. | Tulivat pian i., läntinen ja etelä, ja ankarasti kaikkui ja kohisi kuusi KIVI. I. puhalteli pitkiä viimojaan AHO. I. suven istuttaapi, länsituuli lämmittääpi SL.

itä- idässä oleva t. elävä, itään suuntautuva, itäinen; jstak itäisestä seudusta peräisin oleva, sitä koskeva, tarkoittava jne. **-aasialai|nen** *a.* ja *s.* I. alue, siirtomaa. I:set kansat. **-apina** *s.* I:t 'Catarhinae, kädellisten lahkon alalahko, johon kuuluvat apinat elävät vanhan maailman kuumissa seuduissa, vanhan maailman apinat, kapeanenäiset apinat'. **-armeija** *s.* Ranskan i. **-balttilai|nen** *a.* Itämeren itäreunalla oleva, siihen kuuluva t. siltä peräisin oleva. | I:set maat. I. muinaislöydös. I. rotu. **-etelä** *s.* *mer.* = kaakko. **-eteläinen** *a.* *mer.* = kaakkoinen. **-eurooppalainen** *a.* ja *s.* I. maa. **-germaani** *s.* = gootti. **-germaaninen** *a.* =

goottilainen. | I. kieliryhmä. **-goot|ti** *s.* **1.** I:it 'goottien idempi haara'. **2.** itägoottien kieli. **-goottilainen** *a.* vrt. ed. **-haara** *s.* Joen i. **-hämäläi|nen** *a.* ja *s.* I. pitäjä, murre.
itäi|nen[63])(läntinen. **1.** *a.* idässä oleva t. elävä, itäpuolinen, itään suuntautuva t. idästä tuleva, idästä peräisin oleva, itä-. | I. rannikko. Maan i:sin osa, alue. I. taivas. Tietäjät i:seltä maalta. Rakennuksen i. pää. Ensimmäiset kristinuskon vaikutukset ovat maahamme tulleet i:sestä kulttuuripiiristä. 20 astetta i:stä pituutta (= itään päin Greenwichistä). I. rotu. I. työrekityyppi eroaa suuresti läntisestä. — I. suunta. Saha on i:stä alkuperää. Tuntuva i. vaikutus. — I. Uusimaa 'Uudenmaan itäosa, Itä-Uusimaa'. **2.** *s.* itätuuli.
itäintialainen *a.* ja *s.* I. puuvilla. I. ruhtinas.
itä|juutalainen *a.* ja *s.* aškenasim-juutalainen. **-kaakko** *s.* idän ja kaakon välinen ilmansuunta; itäkaakkoinen tuuli. | Kaakko vie kalat merestä, i. kattilasta SL. **-kaakkoinen 1.** *a.* I. suunta, tuuli. **2.** *s.* itäkaakko. **-karjalainen** *a.* ja *s.* Venäjän karjalainen. | I. heimo. **-koillinen 1.** *s.* idän ja koillisen välinen ilmansuunta; tältä ilmansuunnalta puhaltava tuuli. **2.** *a.* I. suunta, tuuli. **-kulm|a** *s.* Alueen, pitäjän i. Maamme i:illa asuva karjalainen väestö. **-kylä** *s.* Pitäjän i:t. **-kärki** *s.* Saaren i. **-lai|ta** *s.* Kentän, alueen i. Kylä on pitäjän i:dalla. **-ma|a** *s.* **1.** tav. *mon.* idässä olevat maat (esim. Arabia, Persia, Intia), orientti. | I:an viisaat. I:iden aarteet houkuttelivat löytöretkeilijöitä. I:ille johtava kauppatie. I:den vaikutus Euroopan kulttuuriin. **2.** *erisn.* hist. tekstissä Ruotsin valtaan joutuneen Suomen ensimmäisenä yhteisnimityksenä. **-maalai|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* vrt. ed. | I. sadunkertoja. I. on tavallisesti sallimanuskoja, fatalisti. I. fatalismi. I:suuden vaikutus taiteeseen. **-mai|nen** *a.* -suus *omin.* itämailla oleva, itämailta peräisin oleva, itämaille ominainen, itämaita koskeva, orientaalinen. | I. kaupunki. I:set kansat, kielet. I. hevosrotu. I. eli kreikkalaiskatolinen kirkko. I:set jalokivet. Alkuperäinen i. matto. I. musiikki. Asutuskeskuksien i. likaisuus. — I:sessa sodassa eli Krimin sodassa Turkki liittolaisineen taisteli Venäjää vastaan.
itämais|aiheinen *a.* I. runoelma. **-sävyinen** *a.* I. musiikki.
itämaistu|a[1] *v.* muuttua itämaissävyiseksi. | I:nut kulttuuri.
itämeren|alus *s.* (myös: Itämeren-alus) merenkulkuun Itämerellä ja sen yhteydessä olevilla vesillä käytettävä alus. **-kauppa** *s.* **-laivuri** *s.* *vanh.* (myös: Itämeren-laivuri) laivuri, jolla on oikeus purjehtia Itämerellä. | I. -nimitys poistettiin v. 1949 annetulla asetuksella. **-liikenne** *s.* **-maa** *s.*, tav. *mon.* (myös: Itämerenmaa) Itämeren itäreunalla olevista eli Baltian maista käytetty nimitys. **-maakunta** *s.* *hist.*, tav. *mon.* (myös: Itämerenmaakunta) itämerenmaiden nimitys Venäjän tsaarivallan aikana. **-maakuntalai|nen** *a.* ja *s.*; *syn.* balttilainen. | I. ylimys. Suvun i. haara. Hänen isänsä kuului i:siin. **-suomalai|nen** *a.* ja *s.* Itämeren itärannoilla asunutta suomalais-ugrilaista kantakansaa ja siitä jakautuneita suomensukuisia kansoja ja niiden kulttuuria koskeva, niille kuuluva; kantasuomalainen. | I:set kansat. I:sia kieliä ovat suomi, karjala-aunus, vatja, vepsä, viro ja liivi. I:sella taholla on kielessä säilynyt jälkiä varhaisista kulttuurikosketuksista itägermaanien kanssa. I:set oppivat tuntemaan merenkulkua vasta asetuttuaan Itämeren äärille. **-suomi** *s.* itämerensuomalainen kantakieli, kantasuomi. **-valtio** *s.*, tav. *mon.* myös: Itämeren-valtio. | I:iden yhteistyö merentutkimuksen alalla.
itämis|aika *s.* **1.** Siemenen i. — *Kuv.* Hyvän, mutta suhteellisen yksilöllisen taiteen i. on siinä kymmenen, kaksitoista vuotta T.VAASKIVI. **2.** *lääk.* taudin tartunnan ja oireiden ilmaantumisen välinen aika, inkubaatio(aika). **-aste** *s.* Kasvi on i:ella. **-kausi** *s.* = itämisaika 1. **-kyky** *s.* Siemen säilyttää i:nsä. **-kykyi|nen** *a.* I:set siemenet. **-kypsyminen** *s.* *maat.* = jälkituleentuminen. **-kypsyys** *s.* *maat.* Ohrien i. **-lämpö** *s.* *maat.* Siemenen vaatima i. **-nopeus** *s.* *maat.* luku, joka osoittaa, kuinka monta prosenttia siemenistä on tietyssä lämpötilassa itänyt normaalin itämisajan ensimmäisen kolmanneksen t. puoliskon kuluessa. **-prosentti** *s.* *maat.* = itävyysprosentti. **-tarmo** *s.* *maat.* = itämisnopeus. **-vaihe** *s.* *lääk.* Taudin i.
itä|murre *s.* jnk kielen t. alueen itäinen murre; myös Suomen itäisten murteiden yhteisnimityksenä. | Länsi- ja itämurteen raja. I:murteiden sanavarasto. Liivinkielen i. **-murtei|nen** *a.* *kiel.* itämurteeseen kuuluva, sille ominainen. | Kielen i:set piirteet. I. sana. **-myrsky** *s.* idästä puhaltava myrsky. | I. riehuu.
itämät|ön[57] *kielt. a.* -tömyys[65] *omin.* joka ei idä t. ei ole itänyt. | I. peruna. Siementen i:tömyys.
itä|osa *s.* Alueen, maan i. **-piste** *s.* itää osoittava näköpiirin piste; vrt. länsipiste. **-pohja** *s.* = koillinen. **-pohjoi|nen 1.** *s.* = ed. | I:sessa haamottaa jo päivä KIVI. **2.** *a.* Joki juoksee i:seen suuntaan. **-pohjukka** *s.* Välimeren i. **-preussilainen** *a.* I. hevonen, karja. **-puol|i** *s.* Pitäjän i. Raja kulkee järven i:elta. Maamme i:ella on Venäjä. **-puoli|nen** *a.* Päijänteen i:set rannat. I:sten alueiden liittäminen kaupunkiin. **-puolisko** *s.* Alueen i. **-puolitse** *adv.* ja *postp.* (gen:n kera). | Raja kulkee saaren i. **-pää** *s.* Järven i. Alttari on kirkon i:ssä. **-pääty** *s.* Rakennuksen, kirkon i. **-raja** *s.* Suomen i. Maantieteellinen i. Kivikautisen asutuksen i. Länsimurteidemme i:n katsotaan kulkevan Haminan tienoilta Kokkolan tienoille. **-rannikko** *s.* Maan i. Pohjanlahden i. **-ran|ta** *s.* Joen, saaren i. Tie kulkee niemen i:taa. Mylly on kosken i:nalla. **-reimari** *s.* *mer.* = itäviitta. **-reuna** *s.* Alueen i. **-rin|ne** *s.* Vuoriston i:teet. **-rintama** *s.* itäinen rintama, vars. molemmissa maailmansodissa. | Suomen i. Jääkärit taistelivat i:lla. **-risti** *s.* ristikirkon itäosa. **-roomalainen** *a.* ja *s.* *hist.* Itä-Rooman valtakuntaan kuuluva, siitä peräisin oleva, bysanttilainen. | I. raha, kirjallisuus. Historioitsijana tunnettu i. Prokopios. **-ruotsalai|nen** *a.* ja *s.* -suus *s.* suomenruotsalainen, erik. 'kiihkoruotsalaisesta'

suunnasta. | I:set murteet. I:sten eristäytymispyrkimykset. I:suuden ajaja. **-saaristo** *s.* Helsingin i. **-seinä** *s.* Kirkon i. **-siipi** *s.* Rakennuksen, rintaman i. **-sivu** *s.* Katsomon, pihan i. **-skandinaavinen** *a.* I. kieli. **-slaavi** *s.* I:t 'slaavilaisten kansojen itäryhmä, venäläiset'. **-slaavilainen** *a.* ja *s.* I. kieliryhmä. **-suomalai|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* I. rotu, karja. I. alue, murre. I:set kirjailijat. I:sten keskimääräinen pituus on pienempi kuin länsisuomalaisten. Puheen i:suus. — Kielen i:suudet 'itäsuomalaisille murteille ominaiset piirteet'. **-suunta** *s.* **-syrjä** *s.* Niityn i. **-taiva|s** *s.* Tähti nousee i:alle. I. punertaa. **-tuuli** *s.* idästä puhaltava tuuli, itäinen, itä. | I. tuivertaa. I. vie kalan kattilastakin SL. **-valtalainen** *a.* ja *s.* Habsburgien i. haara. **-valtio** *s.* tav. Yhdysvaltain itäosan valtioista käytetty nimitys. **-venäläinen** *a.* I. kulttuuripiiri. **-viitta** *s.* meriviitta, joka osoittaa, että kari t. matalikko on sen itäpuolella, itäreimari.

itävyydenmääritys *s. maat.* siementavaran itävyyden määrittäminen kokeilla.

itävyys[65] *s. kasv. maat.* (*rinn.* itäväisyys[65]) siemenen kasviaiheen kyky kehittyä uudeksi kasviksi. | Siementavaran i. ilmoitetaan tavallisesti itävien jyvien määrää osoittavana prosenttilukuna. Riihitetyn viljan i. **-prosentti** *s.* siementavaran itävyyden ilmaiseva prosenttiluku.

itä|ä[2*] *v.* **1.** kasvin siemenistä t. itiöistä, joskus myös verso- t. juurisilmuista: alkaa kehittyä uudeksi kasviksi. | Siemenet i:vät. Mallasohrien i:minen keskeytetään. Kylvö alkoi i. Perunat pannaan kevätpuolella i:mään. — *Kuv.* päästä alulle, alkaa kehittyä. | Ajatus, aate i:ä. Hänen mielessään iti epäilyksen siemen. Äidin kylvö i:ä lapsen sielussa. Sanasta sana i:ä SL. Kauneimmat laulut ovat i:neet surusta. **2.** *lääk.* taudin aiheiden, bakteerien alkukehityksestä. | Tauti, joka tarvitsee i:äkseen muutamia päiviä.

itäänpäin *adv.* par. ⌒.

itä-ääri *s.* Manteren i. Pitäjän i:llä on harvaa asutusta.

iukahta|a[2*] *mom.v. murt.* < seur. | Hevonen i:a.

iukua[1*] *v. murt.* vihaisesta hevosesta: ääntää kimakasti (us. samalla korviaan luimistaen ja puremaan t. potkaisemaan yrittäen), ink(k)ua.

iva[10] *s.* ylimielinen pilkanteko, jnk naurettavaksi t. halveksittavaksi tekeminen esim. esittämällä se päinvastaisena kuin tarkoittaa, verhottu pilkka, ironia, satiiri. | I:n hymy. Tehdä jksta veristä i:a. Joutua i:n kohteeksi. Äänessäväreili i. Käyttää i:n ruoskaa. Oli kohtalon i:a, että - -. — *Yhd.* itsei. **-huu|to** *s.* Olla i:doista välittämättä. **-hymy** *s.* Suu vetäytyi i:yn. Tieto sai i:n monen huulille.

ivailija[14] *tek.* < seur. | Hän on parantumaton i.

ivail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< ivata) tehdä pientä ivaa, ivata, virnuilla. | Näytelmä, jossa i:laan poliitikkoja. Häneen ei i:u pysty. Vai pappi tästä Laurista? i:i ukko edelleen AHO.

iva|kirjoitus *s.* **-kuva** *s.* karikatyyri. **-kuvaus** *s.* Puhuva i. **-laulu** *s.* Sepittää i. jksta.

ivalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ivaava, ivaa sisältävä, ironinen, satiirinen, virnuileva. | I. hymy, katse, vastaus. Lähettää i:sia terveisiä. Hymyillä, kysyä, suhtautua jhk i:sesti. I. maailmanmies.

iva|mukaelma *s.* parodia, travestia; vrt. seur. | Kirjallinen i. **-mukailu** *s.* ivallisesti mukaillen matkiva ja siten koomilliseksi tekevä jäljittely, parodiointi; parodia, travestia. | Näytelmän, runoelman i. **-nauru** *s.* Suu meni i:un. Päästää i. - - isännän suusta kuului rämähtävä i. LINN. **-nimi** *s.* Oppilaat antoivat opettajille i:ä.

ivan|sekainen *a.* myös ⌒. | Puhua i:sekaisella äänellä. I. hymähdys. **-teko** *s.* I. loppui lyhyeen.

iva|näytelmä *s.* Aristofanes oli tunnettu i:näytelmien kirjoittaja. **-puhe** *s.* Loukkaava i. Se on pelkkää i:tta. **-runo** *s.* **-san|a** *s.* I:oja sateli lakkaamatta.

iva|ta[35] *v.* tehdä ivaa, saattaa jk ivan kohteeksi. | I. jkta. Puhua i:ten jstak. Toverit i:sivat pojan isoja saappaita.

iäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* ikuinen. **1.** aina olemassa t. voimassa oleva, aina säilyvä t. pysyvä, ainainen, iankaikkinen, katoamaton, ajaton, loputon. | I. totuus. I:set arvot. Kosken i. kohina. Vaipua i:seen uneen, lepoon 'kuolla'. - - pysyväinen vain on pyhä virta, / i. vain ihmishengen kaipuu LEINO. Yksin tuuliviiri yksinäinen / valvoo i:sesti ikävöiden KOSKENN. — Vars. *heng.*)(ajallinen, maallinen, katoava. | I:set asiat. I. autuus, kadotus, perintöosa. Jumalan valtakunnan i. kirkkaus. Päästä i:seen elämään. Ikävöidä i:seen kotiin, i:seen isänmaahan. - - on suuri silloin sielunhätä, / kun lähdet matkaan i:seen HLV. **2.** alituinen, jatkuva, iänikuinen. | I. mieliharmi, kiusankappale. Aina sinä jaksatkin veisata tuota i:stä virttäsi herrojen ahneudesta. — Vars. vahvistussanana, tav. *halv.* | Oli i. erehdys ruveta pojasta herraa vuovaamaan.

iäisyyden|ikävä *s. heng.* Jokaisessa ihmissydämessä asuu i. Raamatusta löytää jokainen lohtua i:ikävällensä. **-kaipuu** *s. heng.* = ed. **-kukka** *s.* Ammobium, Compositae-heimoon kuuluvia, koristekasveina ja kuivia kukkavihkoja varten viljeltyjä melkoisen isokokoisia ruohoja; vrt. ikikukka. **-toivo** *s. heng.* Virressä kuvastuu elävästi se kirkas i., joka suurta säveltäjää elähdytti viimeiseen asti.

iäisyy|s[65] *s.* äärettömän pitkä, aluton ja loputon t. siltä tuntuva aika, ikuisuus, iankaikkisuus, ajattomuus, loputtomuus, äärettömyys. | Päivä toisensa jälkeen painuu i:teen. Sammua i:den yöhön 'kuolla'. Kerran, kerran yli vaikenevain kattoin vaipuu / i:den korkeudesta kuolon yö KOSKENN. Oi i., mä pelkään pituuttasi VK. — Vars. *heng.*)(ajallisuus. | I:den asiat. Saarnata i:den sanomaa. Tehdä lähtöä i:teen 'olla kuolemaisillaan'. Siirtyä tästä elämästä i:teen 'kuolla'. Kutsun i:teen on saanut - -. — *Kuv.* Yö oli pitkä kuin i. Kaksi sekuntia vain, mutta sekin tuntui pieneltä i:deltä.

iäisyys- vars. *heng.* **-ajatu|s** *s.* Läheisen omaisen tai ystävän kuolema herättää meissä jokaisessa i:ksia. **-arvo** *s.* I:ihin tähtäävä, ylevähen-

kinen teos. Ihmissielulla on synnin tahraamanakin mittaamaton i:nsa. **-elämä** *s.* Jokainen, joka on löytänyt Herran armon, elää i:ä. **-ihmi|nen** *s.* Sielunpaimenen velvollisuus on kunnioittaa langenneessakin olevaa i:stä. **-ikävä** *s.* = iäisyydenikävä. **-kaipuu** *s.* = iäisyydenkaipuu. **-kukka** *s.* → ikikukka. **-kutsu** *s.* Yksi joukostamme on jälleen saanut i:n 'kuollut'. Herran henki tekee työtään jokaisessa hiljaisena i:na, joka herättää meissä tuntoa siitä, että me tarvitsemme Jumalaa. **-kylvö** *s.* Opettajan on tarkoin otettava varteen hetket, joina lasten mielet ovat alttiit i:ä varten. **-kysymy|s** *s.* Ihmisen suhde uskontoon, Jumalaan ja i:ksiin. **-matka** *s.* Herra valmisti jo tautivuoteella ystäväämme i:a varten. **-näköala** *s.* Kristinuskon i:t. **-olen|to** *s.* Kuolemassa Jumala muuttaa ihmisen aikaolennosta i:noksi. **-sanoma** *s.* Evankeliumin ihana i. **-toivo** *s.* = iäisyydentoivo. **-totuu|s** *s.* Raamatun i:det. **-usko** *s.* Kuoleman pelko häviää, kun kuolemaa katsellaan i:n taustaa vastaan. **-voim|a** *s.* Kirkon olemus ja työ perustuu i:iin.

iäkkäisyys[65] *omin.* → iäkkyys.

iäksi *adv.* ikuisiksi ajoiksi, ainiaaksi, ainaiseksi. | Metsäalue on i. rauhoitettu. Jospa saisin i. jäädä tänne. Kaikki toivo on i. mennyttä. Vainaja ummisti silmänsä i. — Vahvistettuna: *ilmoiseksi* t. *kuuksi iäksi; iäksi ainiaaksi* t. *kaikeksi; iäksi päivää* t. *päiviä; iäksi päiväksi* t. *päiviksi.* Otsaan jäi kuuksi i. arpi. Siihenkö aiot i. päiviksi jäädä. - - suutun i. päivää CANTH. | Ja sikseenkö jäisivät luvut? I. päiviä? CANTH.

iäk|äs[66*] *a.* -kyys[65] *omin.* korkeassa iässä oleva, iällinen, vanha. | I. mies. Talon i. palvelija. Linnan i:käät muurit. I:kyytensä vuoksi hän ei lähtenyt matkalle. Kolmannella luokalla oppilaat ovat jo niin i:käitä ja kehittyneitä, että uskonnon opetuksen yhteydessä voi heille avoimesti puhua aroistakin asioista.

iälli|nen[63] *a.* = ed. | I:set vanhemmat. Tulla i:seksi. I:sen näköinen. Mutta kun hän nyt on jo noinkin i., niin taitaa täytyä [kouluun] ottaa ALKIO. - - mikä vanhenee ja käy i:seksi, on lähellä häviämistään UT.

iänikui|nen *a.* -sesti *adv.* **1.** hyvin vanha, ikivanha. | Vaka vanha Väinämöinen, / tietäjä i. KAL. Kartanoon johtava i. lehmuskuja. I:sen vanha. Vanhapiika, i. naakka, mikä lienee ollut KARHUM. Isäsi siunaukset käyvät minun isieni siunauksia korkeammalle, yli i:sten kukkulain ihanuuden UT[V]. — I., kallellaan oleva mökkirähjä. I:set, risaiset saappaat. Pusero paikattu, hame i., kengät rikki JOTUNI. Nahanvalmistus pysyi vuosituhansia tällä i:sella asteella suuriakaan kehittymättä. **2. a.** aina olemassa oleva t. säilyvä t. kestävä, ikuinen, iäinen, ainainen. | Tiilikatto on kestävä, melkeinpä i. Kohta valat vannotaan / papin eessä vakaiset, / liitot i:set [*]MANN. **b.** aina t. jatkuvasti jnklaisena (samana) pysyvä t. jtak (samaa) tekevä, ainainen, alituinen; joskus: muuttumaton, lakkaamaton, loputon. | I. velikulta. I:set riitaveikot. I. käräjöimishalu. Hongat humisevat i:sia virsiään. - - jotta pienikin tästä pääsisi kiinni selvään leipään eikä i:sesti tarvitsisi tuon petäjänkuoren kanssa kissanhäntää vetää KIANTO. Hävetkööt he ja hämmästykööt i:sesti, ja häpeään joutukoot ja hukkukoot! VT[V]. **c.** vars. kyllästymistä, harmistumista tms. osoittavissa ilmauksissa: alinomainen, alituinen; joskus: moneen kertaan koettu, hyvin tuttu, lakkaamaton, loputon, pitkästyttävä, tuskastuttava; ei aina selvästi eroa 1. ryhmästä. | Samaa i:sta puuroa joka aamu! I:set kalavaleet. Jankuttaa i:sia juttujaan. I:set väitteet suomalaisten mongolilaisuudesta. Tuo i. mankuminen käy hermoille. Matka oli i:sen [= loputtoman, tuskastuttavan] pitkä. - - vastapäätä pauhasi Hakamäen suutari niistä i:sista susista, jotka hän talvella luuli nähneensä KILPI.

iän|kaiken *adv.* par. ⌒; ks. ikä 4; vrt. iankaiken. **-kaikkinen** *a.* par. iankaikkinen. **-mukai|nen** *a.* Väestön i. ryhmitys. Luulisi tuonikäisellä jo olevan päässään i:sempia [= iälle sopivampia] ajatuksia. **-määritys** *s.* Löytöjen i. maanäytteiden perusteella. **-päiväinen** *a.* ikivanha, iänikuinen, kuunpäiväinen. | Vanha i. lakki.

iäti *adv.* ikuisesti, iankaikkisesti, aina, alati, ainiaan, ainaisesti. | I. sinua rakastava - -. Kiitetty Jumala / i. olkohon VK[V]. Eihän i. sada, eikä i. paista päivä SL. — Tie sinne on i. [= loputtoman] pitkä.

iät|ön[57] *kar.a.* jonka ikää ei osapuilleenkaan voida määrittää. | I. vanhus. I:tömän näköinen, aina nuorekas nainen. Ne ovat i:tömiä taloja, niillä saattaa olla viisi sataa vuotta takanaan tai ainoastaan viisi kymmentä AK. — Et tuolla matkalla i:tömiä [= lopen pitkää aikaa] viipyne. Nyt pitää, ihan nyt pitää kääntyä pois, me menemme ihan i:tömiin [= määrättömästi, perin pohjin väärään suuntaan] tällä kyydillä MERIL.